

ગુપ્તા સુદરશી

અને
શ્રી હિતાપદશી

જે હાથ સુઝાવે પારછું, તે જગતપર શાસન કરે

ચિત્રકાર: શ્રીમાન પુરુષોત્તમ

નંદીઆ

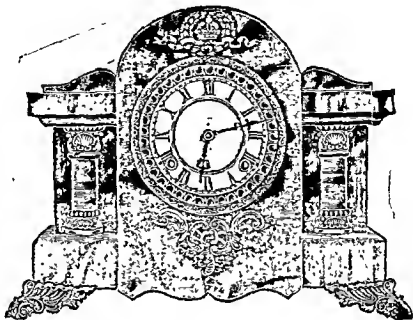
જયકૃષ્ણ નાગરદાસ/વર્મા

હીરાલાલ હરજીવન ગણુઆ

૫૧, ચાંચી ખેતવાડી, મુંબઈ નં. ૪.

મો. સશંજિતી ઝહેલા. ળા ૩૦

“ગુણસુંદરી” નિયમિત શાથી મફટ થાય છે
તે જાણો છો ?

કારણ કે
“ગુણસુંદરી” ના તાંત્રીઓ, મેનેજર
અને
પ્રીન્ટર મુદ્રાં અમારાં ધરીઆળો
વાપરે છે.

અમારે ત્યાં દરેક પ્રકારનાં
ગજવાનાં, કાંડે બાંધવાના
અને ભીતે ટાંગવાનાં
ધરીઆળો જથ્થાબંધ તેમજ
છુટક કીમપત બાવે મળી
સકે છે.

ગુજરાતની ગુણસુંદરીઓને
લાવકનાં સુંદર, આકર્ષક અને
મનમોહક ડીઝાઇનના
ધરીઆળો અમારે ત્યાંજ
મળી શકશે. બીજે જગ્યા
તો પસારો.

ચુનીલાલ છગનલાલ,
૨૮૮, અખલુલ રહેમાન સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ

વોદાના-સિવાપુરામાં હુદાહામિત સ્વીમ પ્રિન્સિપલ પ્રેસમાં અંબાલાલ ત્રિલોકભાઈ કક્કર
ત્રિલોકભાઈ આચાર્ય કક્કરના માટે છાપી દેજ સ્થળે પ્રસિદ્ધ કર્યું. તા. ૩૧-૮-૧૯૨૨

ગુણસુંદરી અને સ્ત્રી હિતોપદેશ.

કલાજ્ઞ. ર. ૪-૩-૩] (સ્ત્રી હયયોગી સચિત્ર માર્ગિક) [હિન્દ બહાર. ૨.૫-૮-૦

તંત્રાઓ: જયકૃષ્ણ નાગરદાસ વર્મા, વ્યવસ્થાપક: શ્રીનિવાસ કુમેરદાસ શાહ,
હીરાલાલ હરજીવનદાસ ગણુવા. કાર્યાલય: ૫૧, ચોથી ખેતવાડી, મુંબાઇ, ૪.

વર્ષ ૨ શુ.] સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૪ થી ફેબ્રુઆરી ૧૯૨૫. [પુસ્તક ૩ શુ.

અનુક્રમણિકા.

ફોટો-ચિત્ર.

વિષય	સંખ્યા	પૃષ્ઠ.	વિષય	સંખ્યા	પૃષ્ઠ.
આત્મચિંતાની સુંદરીઓ:	૩	૩૨-૩૪	ઋગ્વેદી છ વાતો:	૬	૧૨-૧૩; ૧૮
છાંદસોની સ્ત્રીઓ:	૬	૧૫૫-૧૬૦	ટોચનાનું ઢાંકણ:	૪	૩૬૬-૩૭૩
ક્રમેઓ:	૨	ત્રિવેણી મુખ- પૃષ્ઠ; ૩૩૬	ધારાનો સલાહકાર:	૨	૧૮૪; ૧૮૭
કેવી સ્ત્રી ગમે ?	૩	૨૦૭-૨૦૯	પતિની વિશ્વતિ:	૩	૩૨૪; ૩૨૭-૮.
શુભરાતનો તપસ્વી:	૧	૧૨૧	પતિપરાયણ પ્રમા:	૧	૨૩૦
શુભવતી અને તેનાં બાળકો:	૧	૧૧૭	પતિહારી:	૧	દસેમ્બર મુખ- પૃષ્ઠ.
ચિત્ર:	૪	સપ્ટેમ્બર મુખ- પૃષ્ઠ; ૧૬; ૯૬-૯૭	પ્લોળી નળીઓની તરાહ:	૬	૨૭૩-૨૭૫
ચોર કથાઓ:	૩	૨૬૫-૨૬૮	ફણપર નૃત્ય કર્યો:	૧	ફેબ્રુઆરી મુખ- પૃષ્ઠ.
જપાનની સ્ત્રીઓ:	૧૧	૨૩૫-૨૪૫	કુસી માટી:	૪	૧૬૩-૧૬૭.
ગુહુર્માં ગાંધીજી:	૨	૮૮-૮૯	બાનો ફેટીઓ:	૧	૧૦૬
શ્રવેરભાઈ ભગવતદાસ, શ્રીમતી:	૧	૪૨૦	બોટાદકર, સ્વ. કવિ:	૧	૧૨૫; ૨૫૬

ભગવાનદાસ નરોત્તમદાસ, શેઠ: ૧	૪૨૦	શેતાં શીખો:	
ભારતની બહેનોના સાથે બંધુ: ૧ ઓક્ટોબર મુખ- પૃષ્ઠ.		વનિતા વિશ્રામ વિભાગ:	
ભારતેશ્વરીને મંદીરિયે: ૧	નવેમ્બર ૨	સાબરમતીનો	
મહાત્મા ગાંધીજી: ૨	ઓક્ટોબર ૨	સ્વર્ણ-મૃગ:	
	૧૨૦		
માનકોરબાઈ હરકીશનદાસ, લેડી: ૧	૪૨૧	હમીરની માતા:	
મારા પતિએ લખેલી વાર્તા: ૧	૨૬	હરકીશનદાસ નરોત્તમદાસ, સર	
રમણી: ૧	૩૮૫	હાથ રમણ માટે નળી:	
રૂપવતી અને તેના બાળકો: ૧	૧૧૬	હું કેને વખાણું ?	

વાર્તા અને નાટક.

કનેથો (સચિત્ર) :	૩૩૬-૩૪૪	કુલી કાકી-દેખા ચિત્રો (સચિત્ર) :	૧૬૨-૧૬૯
ઘોડીનું ઇંદુ (બાલવાર્તા) :	૩૯૧-૩૯૨	બહુ થાએ બિચારા ગાંધીનું ! (સચિત્ર) :	૨૭૦-૨૭૨
ચિત્રા (નાટક, સચિત્ર) :	૧૬-૨૨; ૬૪-૧૦૪	મારા પતિએ લખેલી વાર્તા (સચિત્ર) :	૨૮-૩૦
ચાર કથાઓ (સચિત્ર) :	૨૬૪-૨૬૬	રમણી (નાટિકા સચિત્ર) :	૩૮૦-૩૮૬
ચુકકી છ વાતો (સચિત્ર) :	૧૧-૧૮	રમણ ફરાર: ૧૮, ૩૮, ૫૪, ૫૬, ૭૧, ૨૪૬, ૨૭૨, ૨૬૬,	
ટોકળાનું ટોક્યું (સચિત્ર) :	૩૬૬-૩૭૪	૩૨૬, ૩૩૭, ૩૬૮, ૩૭૪, ૩૮૬.	
દેરાણી ને જાણી (સચિત્ર) :	૧૧૨-૧૧૮	વિભાગ કિંવા સદગુણી સરલા (સચિત્ર) :	૨૧૮-૨૨૮
ધારાનો સલાહકાર (સચિત્ર) :	૧૮૨-૧૬૫	હું કેને વખાણું ? (સચિત્ર) :	૧૬૭-૨૮૧
પતિની વિભૂતિ (સચિત્ર) :	૩૨૦-૩૨૬	સ્નેહપૂર્ણા (ચાહુ નવલકથા) :	૪૧-૪૮; ૧૨૮-૧૩૧,
પતિ પરાયણ પ્રભા (સચિત્ર) :	૨૩૧-૨૩૩	૨૮૩-૨૬૦; ૩૪૬-૩૫૧, ૩૬૮-૪૦૫	

છબત-ચિત્ર.

ગુજરાતના તપસ્વીની જન્મતિથિ (સચિત્ર) :	૧૦૬-૧૧૦	સ્વ. કવિ બોટાદકર (સચિત્ર) :	૨૫૬-૨૬૨
ટોલરેન્સ:	૩૩૦-૩૩૭	સાબરમતીનો કર્મવર (સચિત્ર) :	૮૬-૮૮
સ્વ. કવિ બોટાદકર (સચિત્ર) :	૧૨૫-૧૨૭	સ્વ. સુશીલાબાઈ જયકર:	૩૭૬-૩૭૮

લેખ.

અખબારોનાં આંતર:	૪૬-૫૨	પૂનરિત્ત:	૯૮
આલેખનિયાની સુંદરીઓ (સચિત્ર) :	૩૨-૩૫	પોળી નળીઓની તરાહ (સચિત્ર) :	૨૭૩-૨૭૬
આપણું કુપેશ:	૨૭૭-૨૭૮	બાલ શિક્ષણ:	૩૬૩-૩૬૬
આપણું રસોડાં:	૩૮૭-૩૮૯	મહાત્માજીનો હૃષ્ટદેશ:	૬૨
ઈંગ્લાંડની સ્ત્રીઓ (સચિત્ર) :	૧૫૧-૧૬૧	માતાએ શું કરવું ? શું ન કરવું:	૨૭૯
એક બલ્ય પ્રસંગ:	૧૨૦-૧૨૪	શેતાં શીખો (સચિત્ર) :	૨૧૧-૨૧૬
કવી સ. ગમે ? (સચિત્ર) :	૨૦૭-૨૦૯	વનિતા વિશ્રામ (સચિત્ર) :	૧૭૩-૧૮૧
ગુણસુંદરી"નું" ખેલું વર્ષ:	૫૨-૫૪	સ્ત્રીઓ અને ગુજરાતી સાહિત્ય:	૨૫-૨૭
ગૃહ અર્થશાસ્ત્ર:	૩-૭	સહધર્મચરિત્રી:	૬૦-૬૦
ગૃહવિદ્યાની રૂપરેખા:	૨૩-૨૪	સ્ત્રી પુરુષની સમાનતા એટલે શું ?	૨૫૨-૨૫૬
જગતને ચરણે:	૨૭	સોડમં:	૨૧૬
નપાનની સ્ત્રીઓ (સચિત્ર) :	૨૩૬-૨૪૬	સ્ત્રીઓની દસા અને તેની સુધારણા:	૩૧૨-૩૧૮

સંસ્કૃત કુટુંબની ભાવના: ૩૬૪-૩૬૮ સ્વાર્ણ્ય તે સ્ત્રીનું કે પુરુષનું ? ૨૮૦-૨૮૨
સુદેશ, મહાત્મા ગાંધીજીને: એકાંકીયર-મુખપૃષ્ઠ હાથ રમાણ મટિ બળી: ૩૬-૩૮

રાત્રી-કાવ્ય.

મધ્યમણ વરીય:ણી (લોકગીત):	૩૧	માતા! ઓમતીજને ચરણે:	૧૦
પંચત્રણ:	૧૧૧	મળિહાને !	૫૧
દિનનાં રમણી:	૧-૨	રસના રાસ:	૩૬૭
એક ગાંધી:	૧૦૧	રણુ વિદાય:	૩૪૫
એક સ્ત્રીગીત:	૩૯૬	રામો:	૧૯૫
કન્દેયો કૂદ પડ્યો (સચિત્ર):	૩૬૩	વનન એ ગાંધી પદમા હળે રે !	૯૩
શુભરાત:	૩૩૮	વિજયાદશમી:	૨૦૨-૨૦૬
શુભસુંદરીને !	૨૪	બહાલ-મંથ:	૧૬૬
ધેલાં દૂર:	૨૧૭	બહાલમની પ્રીત:	૧૮૧
ચન્દની રાત:	૧૬૨	મનની ગોપી (લોકગીત):	૧૨૪
દૂરની સખીને !	૨૭૯	" " "	૩૧૮
નવલવષનાં નવચેતન !	૨૩૪	શરદ પૂર્ણિમા:	૧૯૬
નવદેશ:	૮-૯	શારદા સ્તવન:	૩૦૯
પનિદારી (સચિત્ર):	૪૫૧	સખરસ હણાણ:	નવેમ્બર મુખપૃષ્ઠ.
પૂર્ણ પ્રાણધાર:	૩૯-૪૦	શંકર અને લીલડી (લોકગીત):	૨૫૭-૨૫૮
પૂર્ણિમા કથારે એ ઉગરો ?	૩૪૫	ચારદે સિધાવતી મૂળને !	૩૧૦-૩૧૧
પ્રયાણ:	૨૭૬	સોનેરી સોનકાં:	૩૯૦
બાળકને !	૨૬૩	સુવર્ણ મૃગ:	૧૪૯-૧૫૨
બેડું માથું નંદવાણું (લોકગીત):	૧૧૯	સૂતરને તાંતણે હો બહેન !	૨૧૦
ભારત-મહિલા:	૩૫	સ્વરામ્યના સન્નને !	૧૦૫
ભારતેશ્વરીને મંદિરિયે (સચિત્ર):	નવેમ્બર મુખપૃષ્ઠ.	સ્મરણાં:	૧૭૦
ભારતની બહેનેનો સાચો બધું (સચિત્ર):	૭૬-૭૮	સ્વામનું ગીત:	૩૧૯

દેશીઆકર-ચિત્રકાર.

કમેટકર હંપની, અમદાવાદ:	૧૦૬	પંડેશ, શ્રી. ગોરધનમાઈ ઉમેદમાઈ:	૨૨૬
મહાણી, શ્રી ચીમનલાલ કેશવજી:	૨૬૫-૨૬૮	પંડ્યા, શ્રી. ચન્દ્રકાન્ત જટાશંકર:	૩૮૫
ગુજરાત ફેશિ આર્ટ ગેલેરી, અમદાવાદ:	૧૨૧	પુરુષોત્તમ, શ્રીમાન: સપ્તેમ્બર-મુખપૃષ્ઠ. ૧૯, ૯૬.	
જેશી, શ્રી. છાયાલાલ અંબાશંકર:	૧; ૨૮;	૯૭. ૧૮૫-૧૮૭, ૨૦૭-૨૦૯; ૨૧૨-૨૧૪; અને-	
નવેમ્બર-મુખ પૃષ્ઠ; ૧૬૩-૧૬૭. ૧૯૮-૧૯૯.		વારી-મુખપૃષ્ઠ, ૩૩૯.	
	૩૬૬-૩૭૩.		
દાકોર, બહેન દાન્તા:	૨૩૦	મહાલીકર, શ્રીયુત:	૧૨૦
દેસાઈ, શ્રી. રમણલાલ મણીલાલ:	૧૧૬-૧૧૭	રાવળ, રવિશંકર મહાશંકર:	૧૨-૧૩; ૧૮;
ધુરંધર, શ્રી. એમ. વી. નવેમ્બર મુખપૃષ્ઠ, ડીસેમ્બર મુખપૃષ્ઠ.		શુક્લ, શ્રી. નાનાલાલ રમાશંકર:	૨૫૧; ૩૨૪-૩૨૮;
		ફેબ્રુઆરી-મુખપૃષ્ઠ.	

લેખિકા-ત્રેખક.

" અચ્યુત ", શ્રીયુત. ૧૨૪; ૨૫૬-૨૫૮; ૩૧૮ અડીઆ, શ્રી. જમનાદાસના. ૮૮ નવેમ્બર મુખ
અમલબ, શ્રી. તારાચંદ્ર પોપટલાલ: ૨૧૮-૨૨૮ પૃષ્ઠ

અલ્પભીલા, શ્રી. મોતીલાલ ડ.	૨૩-૨૪	સુચ, ચિ. સનાતન લક્ષિત:	૨૮૦-૨૮૨
" અરોહ, " શ્રીયુત:	૧૮૨-૧૯૫; ૨૬૪-૨૬૬	બદ, શ્રીયુત નાનુભાઈ:	૨૩૧-૨૩૩
હુલીઆ, સૌ. બાનુમતી:	૨૪૭-૨૫૦	બદ, શ્રીયુત દ. સં.	૧૯૫
કવિ, રવ. સૌ. માણિક્યાઈ:	૩૬૬	બદ, સૌ. મોંધીબાઈ મુનીલાલ:	૩૧
કાન્તાગૌરી, સૌ.	૨૭	"શૂચન" શ્રીયુત:	૨૮-૩૦
કાંચાલાલ, સ. બ. હરગોવિંદદાસ ડા.	૧૧-૧૮; ૧૧૨-૧૧૮	ભાભણી, શ્રી. પુરૂષોત્તમ એચ.	૧૧૦
કાલેલકર, શ્રી. હતાચય બા.	૬૦-૬૨	એતા, સૌ. ઉર્મિલા:	૩૦૦-૩૦૩; ૩૫૨-૩૫૮; ૪૧૬-૪૨૩.
ગાંધીજી, મહાત્મા:	એકોબર-મુબ પૃષ્ઠ.	એતા, સૌ. જ્યોત્સ્ના:	૨૦૧-૨૬૬; ૩૫૬-૩૬૨; ૪૦૬-૪૧૪.
ચીતલીઆ, શ્રી. કરસનદાસ જ.	૧૨૦-૧૨૪	એતા, બ્હેન પ્રેમશીલા:	૬૨; ૧૩૮-૧૪૩
" જ્યોતિ, " શ્રીયુત:	૩૮૭-૩૮૯	એતા, સૌ. સરોજિની:	૭૨-૭૬; ૧૫૩-૧૬૧
ભગીરદાસ, શ્રી. હોળાલાલ ડા. ૧૬૩-૧૬૬; ૩૬૬-	૩૭૮	એતા, સૌ. શારદાગૌરી:	૩-૭
જેરી, શ્રી. જ્યોત્સંકર જી. ૧૮-૭૧; ૧૪૪-૧૪૮;	૩૪૪-૩૦૮; ૪૧૫-૪૧૮	એતા, સૌ. હંસબ્હેન:	૨૩૭-૨૪૬
એવેરી, શ્રી. મોહનલાલ ભા.	૨૭૭-૨૭૮	મજમુદાર, સૌ. મનોરમા:	૧૯૭-૨૦૧
ઠાકર, શ્રી. રવિશંકર જી.	૨૬૩	"મસ્ત-ફૂજી" શ્રીયુત:	૨૧૧-૨૧૬
ઠાકર, સૌ. નંદગૌરી:	૩૩૦-૩૩૧	" માધા કામ, " શ્રીયુત:	૧૬૬; ૩૨૦-૩૨૬
ત્રિવેદી, શ્રી. નવલરામ જ.	૨૫૬-૨૬૨	મેઘાણી, શ્રી. એવરેટ કમલિદાસ:	૧૨૫-૧૨૭
ત્રિવેદી, શ્રીયુત મગનલાલ:	૩૩૮	" મેહિની-ચંદ્ર " શ્રીયુત:	૮૬
" દુમર, " શ્રીયુત:	૨૪૬	" રસેશ " શ્રીયુત:	૫૧; ૨૫૧.
" દીનેન " શ્રીયુત:	૧૧૧; ૩૭૬	રાજવેલ, શ્રી. કૃષ્ણલાલ:	૩૬૭
દીક્ષિત, બ્હેન દીપકબા:	૨૪	રોહા, બ્હેન દીવાળીબાઈ. બ્રીજલાલભાઈ:	૩૧૨-૩૧૮
દેસાઈ, શ્રી. હર્ષદલાલ ડ.	૧૬૬	રાયચુર, શ્રી મોકુલદાસ ડા. ૪૧-૪૮; ૫૨-૫૪; ૭૭૭	૧૨૮-૧૩૧; ૨૮૩-૨૯૦; ૩૪૬-૩૫૧; ૩૬૩; ૩૬૮-૪૦૫
દેસાઈ, સૌ. દીપકબા:	૮-૬; ૨૦૨-૨૦૬; ૨૬૬; ૩૬૦	" લક્ષિત, " શ્રીયુત કવિ:	૧૦૫, ૨૧૦
દેસાઈ, ચિ. વિજયલાલ અ.	૩૬૧-૩૬૨.	" લક્ષ્મીકાન્ત, " શ્રીયુત:	૩૩૬-૩૪૪
" નવચોવન " શ્રીયુત:	૨૭૨, ૨૬૬.	લીલાવતી, સૌ. બ્હેન:	૨૦૭-૨૦૯
" નિરપમાં " બ્હેન:	૨૭૦-૨૭૨.	વરલનિવાસી, શ્રી. જયન્ત રથામ:	૩૮૦-૩૮૬
" નેન " બ્હેન:	૩૮૬.	" વસંત-લતા " બ્હેન:	૩૬-૩૮; ૨૭૩-૨૭૬
પટેલ, રો. અમૃતલાલ ડ.	૪૬-૫૧; ૨૭૬.	વાંચનદરકર, શ્રી. શીવલાલ ત્રી.	૩૬-૪૦
પટેલ, શ્રી. નાનાલાલ દ.	નવેબર મુબપૃષ્ઠ, ૧૭૭; ૩૪૫; ૩૬૩-૩૬૬.	વિભાકર, શ્રી વૃત્તિંદાસ બ.	૭૬-૮૮
પરીખ, શ્રી. અંબાલાલ સી.	૩૭૬-૩૭૮.	સંપત, સૌ. હેમકુંવર કૃષ્ણદાસ:	૧૦; ૧૧૬
પાદશકર, શ્રી. મણીલાલ મો.	૨૧૭.	શર્મા, શ્રી. સીતારામ જી.	૩૫; ૬૩
" પુષ્પ " શ્રીયુત:	૩૧૦-૩૧૨.	રોહ, શ્રી. કેશવલાલ ડ.	૧૪૬-૧૫૨
" પ્રમુદ " શ્રીયુત:	૧૬૨.	રોહ, રો. નરવરલાલ ડ.	૧૬-૨૨; ૬૪-૧૦૪
પ્રભાસ્કર, શ્રી. જનાર્દન ના.	૩૮૫.	રોહત, શ્રી. વામુદેવ રામચંદ્ર:	૧-૨.
પ્રભાસ્કર, શ્રીયુત:	૧૮૧	શાસ્ત્રી, સૌ. જ્યોત્સ્ના ધર્મેન્દ્રનાથ:	૨૫૩-૨૫૬
" પ્રવાસી, " શ્રીયુત:	૨૬૬-૩૧૬.	શાહ, શ્રી. માણિકલાલ ડ.	૩૬૦
" બાબા, " બ્હેન:	૨૫-૨૭.	" હરચંદ્રગી, " શ્રીયુત:	૩૬૦
		" હિનચિંતક, " શ્રીયુત:	૧૭૩-૧૮૧

ગુણસુંદરી અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

લવાજમ: રૂ. ૪-૦-૦] (સ્ત્રી ઉપયોગી સચિત્ર માસિક) , [હિન્દુ ખુદાર: રૂ. ૫-૦-૦]

તંત્રીઓ: સૌ. ઉર્મિલા મહેતા, બી. એ.
સૌ. જ્યોત્સ્ના મહેતા, બી. એ.

અધ્યક્ષ: ૧૧૧-૧૧૫, કાશી રેલવે સ્ટ્રીટ,
ખાંડ પાલક, મુંબઈ, ડે.

વર્ષ બીજું:] માર્ચ ૧૯૨૫ થી ઑગસ્ટ ૧૯૨૫ [પુસ્તક ૪ થું.

અનુક્રમણિકા:

કેશો-ચિત્રો

વિષય	સંખ્યા	પૃષ્ઠ	વિષય	સંખ્યા	પૃષ્ઠ
અન્ધનનનને પર	૧	માર્ચ મુખપૃષ્ઠ	પાલીનેશિયાની સ્ત્રીઓ	૩	૪૩૭, ૪૩૮, ૪૩૯
કેશબાબાઈ બુલાભાઈ દેસાઈ, સ્વ. સૌ.		૭૩૬	પતોછ કે ગુરુદેવ ?	૧	૪૩૪
હનનો મેગીઆ કોંક	૨	૪૯૮, ૪૯૯	બેરામજી મેસ્વાનજી મલબારી, મહુવા		૫૧૭
કાળભેરવ	૧	૭૦૫	મીમાં કુશર્ણ દેવો	૧	લુલાઈ મુખપૃષ્ઠ
ગામડી નિરાળ (કુલીકાકી)	૧	૪૪૮	મુદ્રિકા	૨	૬૬૫, ૬૬૬
ચોર કે ગૃહસ્થ ?	૨	૬૩૬, ૬૪૧	સાધાદૃષ્ટુ,	૧	ઑપ્રિલ મુખપૃષ્ઠ
ચંદન તલાવડીને તારે	૧	નવ મુખપૃષ્ઠ	વાંસલડી.	૧	ઑગસ્ટ મુખપૃષ્ઠ
જયાપ્હેન, પાંડુવાળા, ડૉ.			સખિ કાનુડો ચિત્તચાર.	૧	૧૦૭, ૧૦૮, ૧૦૯
એમ. બી. બી. એસ.	૧	૫૫૫	સાસુનો નવો અવતાર.	૨	૫૦૪, ૫૦૫
જુવાન વિરેદ્ધ પંરડા	૧	૬૫૩	સુધારાજીવાઈજરા, કુ. બી. એ.		
મેશીનું આશમન	૩	૭૮૧, ૭૮૨, ૭૮૩	બી. એસ.	૧	મે મુખપૃષ્ઠ
દેરા આક્રમ	૨	ઑપ્રિલ મુખ પૃષ્ઠ, ૪૮૬	સેવા-સદન		૫૫૭, ૫૫૮, ૫૫૯, ૫૬૦
નાપીઓ ધોંચી	૧	૬૧૧	હોરાક્રનો હીસાબ	૨	૭૧૮, ૭૧૯

વાર્તા અને નાટક

આત્મકથા	૭૧૩	કાળભેરવ (સચિત્ર)	૭૦૩
કથાર	૭૬૩	ગામડી નિરાળ (સચિત્ર)	૪૪૬

શુદ્ધસદ્ભાવિ	૪૦૬	નાશીઓ ધાંધી (સચિત્ર)	૧૦૭
ચાંદિયા	૪૦૭	પંડિત કે શુદ્ધેવ ?	૪૩૦
ચાંદી	૪૧૮	મુદ્રિત (સચિત્ર)	૭૬૫
ચોર કે શુદ્ધસ્થ ? (સચિત્ર)	૧૩૮	વીર્યસહી	૭૬૬
જીવાન વિકલ્પ ઘરડા (સચિત્ર)	૧૫૨	દોરાઇનો હિસાબ (સચિત્ર)	૭૧૭
જોશીનું આગમન (સચિત્ર)	૭૬૫	સાહેબો નવો અવતાર (સચિત્ર)	૫૦૩
લીકન યુગ (એકાંશી નાટિકા)	૫૧૮	સ્નેહપૂર્ણા (માદુ નવલકથા) ૪૫૩, ૫૬૮, ૬૬૩, ૭૨૬, ૭૬૮	
દોઢો આગમ (સચિત્ર)	૪૮૮		

લેખ

આદર્શ સત્તની ભાવના	૭૮૭	સત્તની પ્રતિજ્ઞા	૫૩૪
આપણા પુરાણોમાંના આદર્શરૂપ પુરુષો	૫૪૬	ચિનાસ અને રચના	૭૭૬
આપણા સંભાળ સુધારકો	૫૧૨	વેલના વારાની આપણી	૫૬૬
હિનામી ઉપાણી	૭૩૪, ૮૦૬	સત્યનારાયણ, શ્રી	૬૪૫
ઈન્સનર્વ " ડૉલ્સ હાઉસ "	૪૪૨	સત્યનારાયણની કથા	૫૨૬
વનનો મેઝીઆ કોઠ (સચિત્ર)	૪૬૭	સાચી સેવા	૫૩૬
ગરબા	૫૪૨	સુધારાનાવા હઝારા, -કુમારી	૫૮૭
ગુજરાતી હિંદુ શ્રી મંડળનો અદેવાસ	૭૩૬	સેવા સંઘન (સચિત્ર)	૫૭૭
પાલીનેશીઆની શ્રીઓ (સચિત્ર)	૪૩૭	શ્રીઓ અને માળકાનું આરાધ્ય	૪૮૩
પ્રસૂતિના લાભાર્થે કાપડો	૫૧૫	શ્રીઓનું આર્થિક સ્થાતંત્ર્ય	૪૬૨
બાળ કહેર	૬૩૨, ૬૬૭, ૭૫૭	શ્રીઓ વિષે કંઈક	૪૨૬
મેટમ મુરિ	૫૭૭	શ્રીનું ભૂષણ શિયળ	૬૫૬
રસિયમાં શ્રીઓની સંભાળ	૭૨૩	સ્વચ્છતામાં શ્રીઓની સહાયતા	૪૬૨

શાસ્ત્ર-કાવ્ય

શ્વાસન	૫૦૨	માંવાની સ્લાલુ	૭૭૫
કપાળું આગમન	૭૭૬	મીમાં કુલકાં ભી (સચિત્ર)	૬૬૩
કલિપત સનમને	૪૬૭	ચાદ આને છે.	૫૩૩
કાલિયાવટના કંઈકથી લોકગીત (વીરાના આણી) ૫૨૮		વનનો મેઝીઆ (લોકગીત)	૫૫૦
કે. કે. કુંજ સમિ ! સોહાય	૪૨૫	વસંતની પંચમી	૪૨૬
ચન્દન તલાવડીને તીરે (સચિત્ર)	૬૩૧	વાંચકી (સચિત્ર)	૭૫૫
ચિતામાં જતી સતીની અભિપ્રાયના	૫૮૬	વિરહ	૪૩૬
છત્રને સંબોધન	૫૬૫	વેધવ્ય	૪૬૦
છવન કેમ છવાય ?	૭૬૨	હું તો સંન્યાસિની	૫૬૭
દેવલીલા	૫૭૪	સમિ ! કાઠડો ચિત્તચોર (સચિત્ર)	૭૨૨
પુત્રી	૪૮૧	ચરિત્રાને	૭૧૨
પ્રભુચળસી	૬૩૭	સુદામી આંદો	૪૫૨
પ્રેમના પરાજ	૭૪૬	સૌરાષ્ટ્રની ગરબીઓ (ગોપીની ચિનતિ) ૪૪૫	
બાલા કદલા સ્તુતિ	૪૨૧	સૌરાષ્ટ્રના હાલરમાં	૭૩૮
મા સુર્ય મહિષર	૫૦૮	સંવત્ક્રમી અને તરફો શીલો	૬૫૮

ચિત્રકાર

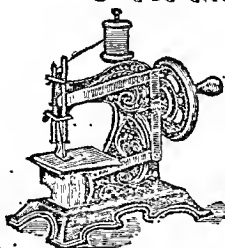
અંબારકર ભેરો, શ્રીયુત	એન.ટી. મુખપટ્ટ	કાલ્યાણભ ભેરો, શ્રીયુત આચં મુખપટ્ટ ૪૪૮, ૭૮૮, ૭૧૬	
અ. ઠ. નાણાવટી, " ૧૩૬, ૧૪૧, ૧૬૫, ૧૬૬	નુવાઈ મુખપટ્ટ	દમને મહેતા "	૮૬૧ મુખપટ્ટ
વતરાખાલ મેઝ. મિસ	નુવાઈ મુખપટ્ટ	નાનાલાલ ર. મુખપટ્ટ " ૪૩૪, ૬૫૨, ૭૦૫, ૭૮૧, ૭૮૨ ૭૮૩	
હાન્ડા મોર, બ્લેન -	૫૦૪, ૫૦૬	પુરોહિત શ્રીમાન	૭૨૨
કુમ્હ મોર, "	એનિલ મુખપટ્ટ ૪૮૬	લીલાવતી દેસઈ, શ્રી.	એનિલ મુખપટ્ટ

લેખિકા-લેખક

"અમ્યુત" શ્રીયુત	૪૪૫	નાનાલાલ દ. પટેલ, શ્રી.	૭૯૨
અમૃતલાલ હ. પટેલ, ડૉ. એમ.	૫૬૭
બી. બી. એસ. ડી. પી.એચ. વગેરે	૬૩૨, ૬૯૭, ૭૫૦	"પટેલ", "	૬૩૮
"દત્તાત્રી", શ્રીયુત.	૭૭૯	પદ્માવતી ગાંધી, સો.	૫૦૩
હર્મિલા દયારામ, સ્વ. સો.	...	પરસોત્તમદાસ ઝવેરીલાલ, શ્રી.	૬૫૨
હર્મિલા મહેતા, સી. બી. એ	...	પાદરામ, "	૭૫૬
એક દુઃખી શ્રી	૭૧૩	"પ્રધોત", "	૬૩૭
"એ. પી." શ્રીયુત	૭૨૩	પ્રેમલીલા મહેતા, બ્લેન બી. એસ.સી.	૫૩૭, ૭૩૪,	...	૭૩૬, ૮૦૯
"કમલિની", બ્લેન.	૫૦૮	"ભક્તિ", બ્લેન	૫૩૩
કુસુમલક્ષ્મી દવે, સો.	૫૦૨	ભાનુમતી કણીયા, સી. બી. એ.	૫૩૪
કેશવલાલ હ. રોહ, શ્રીયુત	૪૫૨, ૬૩૧	"ભાવિક", શ્રી. એમ. એ.	૪૨૯
કૃષ્ણદાસ ગોવિંદજી આસર, શ્રી.	૪૨૫	ચંબળદાસ જમનાદાસ ગોરધનદાસ, શ્રી.	૭૮૭
ગીરજાશંકર ભગવાનજી ત્રિવેદી, બી. એ.	...	"માધવ", શ્રી.	૪૬૭
ગોપુલદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા,	૪૫૩, ૫૬૮, ૬૬૩	ગિફાં તાતા, કુ. એમ. એસ.સી. (લંડન)	૫૧૫
યદ્યવદન ચી. મહેતા, "	૭૨૬, ૭૫૫, ૭૯૮	બેરીસ્ટર દેવ લો
ચેતન્યબાબા મજમુદાર, સો.	૪૮૮	સુદ્રિકા ચન્દરિયા, સો.	૫૪૬
જાણલાલ ડા. નગીરદાસ, શ્રી.	૪૪૬, ૬૦૭, ૬૪૫, ૭૧૭,	મુળજી આશારામ ભગત, શ્રી.	૭૨૨
"જલધર", શ્રીયુત	૭૯૩	રમણભાઈ મ. નીલકંઠ, શ્રી.	૫૬૮
જયશ્રી રાયજી, સો.	૫૦૯	રમણિકજીબ ન. દલાલ, શ્રી. બી. એ.	૭૭૫
જયશંકર જીવનરામ જોશી, એમ. એ. શ્રી.	૪૩૭	"રાજદંડ", શ્રી.	૭૯૬
જયેન્દ્ર પાઠક, શ્રી.	૭૭૮	રામપ્રસાદ વિ. લાખીયા, શ્રી.	૭૬૫
જ્યોતિન્દ્ર મહેતા, પ્રો. બી. એ. (આઈસસી)	...	લવંગિકાં મહેતા, સો. બી. એ.	૫૨૬
બેરીસ્ટર-એટ-લો.	૪૪૨	"વસંતવતા", બ્લેન	૪૬૭, ૫૭૭
"બી.સ્ના" શુક્લ, બ્લેન	૫૭૪	"વાસંતી", સી. બ્લેન	૫૨૮
દામોદરદાસ ખુ. બેટાદસ, સ્વ.	૪૬૦	વિમળાં ખીમચંદ, કુ.	૬૫૨
દીપકબા દેસાઈ, સો.	૫૫૦	વિદ્યાગૌરી નીલકંઠ, સો. બી. એ.	૫૧૨
દીવાળીબાઈ રાહાડ, બ્લેન	૫૧૮	ગારદાસગૌરી મહેતા, સો. "	૪૮૩
દેવેન્દ્ર ર. મજમુદાર, શ્રી	૪૩૦	સરલા મહેતા, બ્લેન	૫૪૨
ધનસુખલાલ દ. મહેતા, શ્રી. એલ. ઇ. ઇ.	૫૯૧	સરોજિની મહેતા, સો. બી. એ.	૪૯૨
"ધીરજ", શ્રીયુત	૪૩૬, ૭૧૨	સીતારામ જી. રામા, શ્રી.	૫૬૬, ૬૭૩
નરસિંહરાવ ભોળાનાથ દીવેડીયા, શ્રીયુત	...	સુચેતના, બ્લેન.	૭૮૦
નવિનકાન્ત નરસિંહરાવ, સ્વ.	૫૯૫	સુચેતના દેસાઈ, બ્લેન	૫૩૯
"નંદ", શ્રીયુત	૪૪૧	લેમકુંવર દ. સંપત, સો.	૪૮૧

દરેક ઘરમાં જરૂરીયાતી ચીજ

કપડાં શિવવાનો સંચો.

આ મશીનથી નાના છોકરાઓ અગર છોકરીઓ સહેલાઈથી કપડાં ચીવી શકે છે. અને મશીન તદ્દન સહેલું છે અને તેને માટે કોઈની પાસે ચીજવાની જરૂર રહેતી નથી. ઝાનાથી પોલકા, ઝમકા, ટોપીયો, રમાલ વિગેરે સહેલાઈથી સીવાય છે.

નંબર. ૦ ૩ ૨

કીંમત: રૂ. ૪૫૫ રૂ. ૭) રૂ. ૮)

ચોસ્ટોજ રૂ. ૦૫૫ રૂ. ૧૧ રૂ. ૧૫

માટી સાઈઝ—નંબર ૧૦ ૧૧ ૧૨

કીંમત: રૂ. ૧૫)રૂ. ૨૦)રૂ. ૨૭)

રેલવે ખર્ચ—રૂ. ૧૧ રૂ. ૨) રૂ. ૨૫

લખો—

સી. સી. મહાજન એન્ડ કું.

શેખમેમણ સ્ટ્રાટ—મુંબાઈ-૨.

રા. જયકૃષ્ણ નાગરદાસ વર્મા કૃત

વર્માની વિવિધ વાર્તાઓ.

ખાર સુંદર વાર્તાઓ

અઠાર આકર્ષક રંગીન ચિત્રો

મૂલ્ય: રૂ. ૨-૦-૦

“ શુભસુંદરી ” ના થાઈકો માટે રૂ. ૧-૮-૦

મળવાનાં ઠેકાણાં:

“ શુભસુંદરી ” કાપાલવ: ૧૧૧-૧૧૫, કાઝી સેવક સ્ટ્રાટ, મુંબાઈ, ૩

અને

એન એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ, ૨.

આર. વનમાળીદાસ, બાટીઆ મંદોળન વાડી સામે, મુંબાઈ, ૨.

સી. જમનાદાસ, પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ ૨.

વર્ષ ૨ જી.

સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૪.

અંક ૧ લો.

એ દિનનાં સ્મરણો.

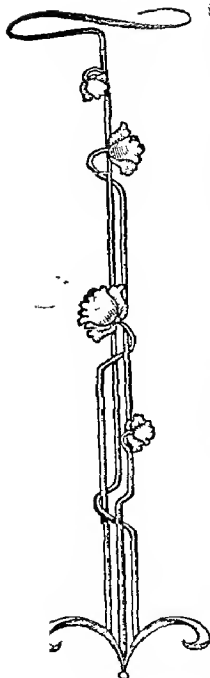

લેખક : શ્રીયુત વાસુદેવ સમચંદ શેલત, ખી. એ.

(રાગ—વિવેક વલ્લભશનો.)

એ દિનનાં સ્મરણો તને, સખિ સાંભરે કે ?
વનમાળી હતા મિય ખાસ, મને નવ વિસરે કે.
સાં ગોપુળ ગામ ગોવાળણી, સખિ સાંભરે કે ?
રંગી રંગ લાયો રસ—રાસ, મને નવ વિસરે કે.

અતિ શાંત રેવાણનો કાંઠો, સખિ સાંભરે કે ?
આછાં આછાં વહે મૃદુ નીર, મને નવ વિસરે કે.
અગી રેલતી શી મિય અંદ્રિકા, સખિ સાંભરે કે ?
મિય શીતલ વાતો સગીર, મને નવ વિસરે કે.

ઐ સમયે વનમાળીઐ, સખિ સાંભરે કે ?
શુન્દર્યુ* ધુપ્પને દેશકલાપ, મને નવ વિસરે રે.
“ કણું મહિં કહું વાતહી ”, સખિ સાંભરે કે ?
કહી દીધું કૃપામૃત દાન, મને નવ વિસરે રે.

શુભ શારદી રેણુ* સોહામણી, સખિ સાંભરે કે ?
પરિપૂર્ણ ઉગ્યો શશીરાજ, મને નવ વિસરે રે.
સૌ સહિયર સાથ ટોળે મળ્યો, સખિ સાંભરે કે ?
વાયો પંથમ સૂર રસાળ, મને નવ વિસરે રે.

તે દિન મહિ વેચ્યા જતાં, સખિ સાંભરે કે ?
આવી દાણી ઉભા વૃજરાજ, મને નવ વિસરે રે.
પાલવડો પકડી કહે, સખિ સાંભરે કે ?
“અલભેલી ઉભાં રહો આજ !” મને નવ વિસરે રે.

લીલમ લીલી લીલોતરી, સખિ સાંભરે કે ?
અતિ સ્વચ્છ સુશોભન વ્યોમ, મને નવ વિસરે રે.
ગાંઠી સુધારસ ગાંઠી, સખિ સાંભરે કે ?
કરી કુંજ ગલી રસ-ભોમ, મને નવ વિસરે રે.

પૂર્ણ પ્રકુલિત પોયણી, સખિ સાંભરે કે ?
પીતી પ્રેમ પીયુષતું પાન, મને નવ વિસરે રે.
રસિયા રસરાજને નીરખી, સખિ સાંભરે કે ?
કીધું દૃઢાપણે એ રસ-રનાન, મને નવ વિસરે રે.

પીયુષાણુ હવે નમેરા થયા, સખિ સાંભરે કે ?
મીત ત્યાગી પાળ્યા પરદેશ, મને નવ વિસરે રે.
ઐકલ્યં સુરવાં રહ્યાં, સખિ સાંભરે કે ?
પાંણી પત્રિકાના પત્ર ન મેળ, મને નવ વિસરે રે.

ગૃહ અર્થશાસ્ત્ર.

૪

પ્રમાણે વ્યવહારમાં બધા ઉ-

લ્લખિતા: સ્રો. શારદાગૌરી મહેતા, બી. એ.

કારીગરને વસ્તુઓ તે-
ચાર કરવા માટે, જેટલી

ધમો છે, તેજ પ્રમાણે ગૃહવ્યવસ્થા એ પણ વાસ્તવિક રીતે ઉદ્યમજ છે. સાધારણ વેપાર કરતાં એ જુદી બાબત છે, કારણ કે વેપારમાં જે કાંઈ કામ કરવું હોય તે તો દરેકજ અમુક એકકક્ષ હરાવેલું કામ કરે તેથી શું શું કામ કરવાનું છે, એ બાબત નિશ્ચય કરવામાં એને ઝાઝો શ્રમ પડતો નથી. જે નાયક હોય તેનામાં દેરવાની શક્તિ હોવી જોઈએ. શું કામ કરવું, કેવી રીતે કરવું, એ બધું કામ તેનું છે. જે માત્ર વેપાર કરવું હોય, તેના કરતાં આ માણસમાં વધારે શુદ્ધિ શક્તિ હોવી જોઈએ.

આ પ્રમાણે ધરના કામકાજમાં શું કામ કરવું, કેવી રીતે કરવું એ સવ ગૃહિણીનું કર્તવ્ય છે. કમાનાર પુરુષના કાર્યમાં મદદ કરવાના, તેમજ કુટુંબનાં મનુષ્યની શક્તિઓ ખીલવવાના હેતુથી જે સ્ત્રી ગૃહકર્ત્ર તરફ ચલાવે છે, તેજ પોતાની જવાબદારી સમજે છે એમ જાણવું.

જે સ્ત્રીને ખોરાક પસંદ કરવાનો છે, કપડાં ઝાલવે અનુસાર પૂરાં પાડવાનાં છે, તેમજ બીજી સર્વ રીતે કુટુંબની સુખ સગવડની વ્યવસ્થા કરવાની છે, તેને માટે કેળવણી આવશ્યક છે, એ બાબતનો તો સવાલજ નથી.

જેકુતને ખેતી માટે, વેપારીને વેપાર માટે,

કેળવણીની જરૂર છે તેટલીજ તેને છે. દરેક વિષયમાં શિક્ષણથી લાભ થાય છે, એ તો નક્કીજ છે. કામ વધારે સાફ થાય છે, અને અકલમંદ પણ થાય છે. સ્ત્રીએને ન્યાં સુધી કીંમતની સમજણ નથી, તે બાબતનું પરિપૂર્ણ શિક્ષણ મળ્યું નથી, ત્યાં સુધી તેમને હાથે ખરચાએલા પૈસાનું ઇષ્ટ પરિણામ આવનાર નથી. જે માણસ વેચનાર છે, તેના ખોલ ઉપર પૂરો ભરસો રખાયજ નહિં. તેમજ જેને કાંઈ પણ શિક્ષણ મળ્યું ન હોય તે પોતાની મેજ સંતોષકારક પસંદગી કરી શકે, એ પણ બનવાનો સંભવ નથી. જે ધરમાં ઠહેવાતાં “અનુભવી કારખારી” નો કારખાર હોય છે, ત્યાં સહુથી વધારે ખર્ચ થાય છે. તેને પડે જિજ્ઞાસુ ગૃહિણીના ધરમાં ઘણી વધારે સંતોષકારક વ્યવસ્થા જોવામાં આવે છે. આટલાજ કારણથી ગૃહિણીને જેટલી કેળવણી આપીએ તેટલી જોઈ છે. કારણ કે અનેક પ્રકારના વિષયોમાં તેને માથું મારવું પડે છે. ધરના કામકાજમાં ડગલે ડગલે વિજ્ઞાનની જરૂર પડે છે. એટલે એ વિષય તો એને ઘણે સારો આવડવો જોઈએ. ખોરાકની બતાવટ, મિત્રણ વિગેરે માટે રસાયણશાસ્ત્રનું જ્ઞાન જરૂરનું છે. પદાર્થ વિજ્ઞાન પણ તેટલુંજ આવશ્યક છે.

ખાળકના ઉછેર માટે માનસશાસ્ત્ર જરૂરું છે. પુસ્તકદ્વારા શિક્ષણ ઉપરાંત ધરતું કામકાજ ઉપાડતાં પહેલાં તેના વ્યવહારિક અભ્યાસની ખુલ્લું જરૂર છે. લગ્ન પછીજ જો અનુભવ થાય તો તેથી ખુલ્લું હાની થાય છે.

ધરતું કામકાજ તે વેડ છે એ ખાખત ક્યારે જૂલી જવાય કે તેનું વૈજ્ઞાનિક શિક્ષણ મળ્યું હોય તો. જો એમ થાય તો તે કામમાંથી પછી આનંદ મળે છે. ઉત્તમમાં ઉત્તમ રીતે કામ કરવાની, અથવા ખીખા કરતાં વધારે સારી રીતે કરવાની શક્તિ મેળવ્યાથી કોઈક જૂદીજ ખુશી થાય છે; પછી તે કામ ગમે તે હોય. આવી વૃત્તિની અસર બધાં ઉપર થાય છે. કોઈ પણ પુરૂષ અથવા સ્ત્રીને પોતાનું કામ ખરોખર આવડતું હોય તો હાથ નીચેનાં સઘળાં મનુષ્યોને સારી રીતે રાખી શકે. વ્યવહારમાં આપણી ગમે તેવી સ્થિતિ હોય ત્યાં દટતાથી આપણું પદ સાચવવું, આપણું કામ કરવું, અને તે સારી રીતે કરવું. ધરમાં નોકરો હોય તો તે સહુ ઉપર કેવી રીતે દોર ચલાવવો એ મુખી ધરની ધણીઆણીને જાણવું જોઈએ. નોકરોને જો એકવાર માલુમ પડ્યું કે શેઠાણીની અમુક પદ્ધતિ છે, અને સાફ જ્ઞાન છે, તો તેઓ તંત્ર મરજી ઉઠાવશે. જે પ્રમાણે પુરૂષો પોતાનો વ્યવહાર સમજે છે, તે પ્રમાણે સ્ત્રીઓ સમજશે તો ધરમાં કોઈજ કચકચ રહેશે નહિં. હવે આમાં પહેલવહેલી અગત્ય તાલીમની છે. ખીજી અગત્ય એ છેકે કામ સારી રીતે બર લાવવા માટે સ્ત્રી એટલી ઉત્કંઠા હોવી જોઈએ કે પોતે ઉચ્ચ અને હોંસથી કામ કરવા તૈયાર હોય.

દરેક ખાખતની ઝીણવટ, કિંમતની, તીક્ષ્ણ સમજ, વેચવામાં તેમજ ખરીદવામાં સારી સામાન્ય સમજ, કોઈ પણ ખાખા વગર સાધનનો ઉપયોગ, આ સર્વ ખાખતો

જેમ પુરૂષના ઉચ્ચ માટે જરૂરની છે. તેમજ ધરની વ્યવસ્થા કરનાર સ્ત્રીને પણ આ દરેકની જરૂર છે.

ધરખર્ચ.

કુટુંબની ગમે તેવી સ્થિતિ હોય, મોટું હોય કે નહાતું હોય, શહેરમાં હોય કે ગામડામાં હોય, પોતાનું ધર હોય, કે બાડાની જે ઝોરડી હોય, તે છતાં સહુ ને જરૂરીઆતો પૂરી પાડવાનો આધાર પૈસા કરતાં મગજ-શક્તિ ઉપર વધારે છે. પરિસ્થિતિ કરતાં જીંદગીની રહેણી કરણીનાં બાંધેલાં ધોરણ ઉપર વધારે છે. ક્યાં કસર કરવી, અને ક્યાં હાથ છૂટો રાખવો, નહાની નહાની ખાખતોમાં નુકશાન થતું રોકવું આ ખાખતનું ચોખ્ખું પ્રમાણ શિક્ષણ અને અનુભવથીજ મળી શકે.

અસલના વખતમાં જે અત્યંત કરકસર કરવામાં આવતી, તે આ જમાનામાં અશક્ય છે. કાપલા કુપલી બચાવવા માટે તેનું પાયરણ કરવામાં આવતું હતું, તેવો વખતનો વ્યય કરવાનો હાલ અવકાશ નથી, કેમકે હાલ વખતનો ખીજો વધારે ઉપયોગ છે. જો એ પ્રમાણે કરાયતો ય તેની કિંમત જૂદી રીતે અંકાય. તેજ પ્રમાણે પહેલાંના વખતનાં ઘેરાંનાં ધણાં કામ માટે આ વાત લાગુ પડે છે. ધણાં કામ જે પહેલાં ઘેરો ધરમાં બેસી કરતાં હતાં તે હાલ તેમના હાથમાંથી લાઇ લેવામાં આવ્યાં છે. અને મીલો અને સંચાવડે કરવામાં આવે છે. આને લીધે ધણી મહેનત અને વખતનો બચાવ થાય છે; તે બચેલો વખત સ્ત્રીઓએ નિર્ઘેક ગાળવો ના જોઈએ. આ બધો ફેરફાર એટલો ઝડપથી થઈ ગયો છે કે બદલાએલી પરિસ્થિતિને અનુકૂળ વ્યવસ્થા કરવાનું કામ મુરેલ થઈ પડ્યું છે. પહેલાંના વખત પ્રમાણેજ હાલ પણ ખર્ચમાં કરકસરની ધણીજ જરૂર છે. તેની રીતમાં કોઈ ફેર ખરોખર વાત ખરી

છે. દૃષ્ટાન્ત તરીકે—ઝીણાં અને જાત જાતનાં કપડાં લેવાનું આપણને આજ ઘણું બારે નહિ પડે; પણ તેની સાથે શરીરની જરૂરી-આતો પ્રમાણે કપડાંની પસંદગી અને ગરમ ન પૂરી પાડે તેવા ન લેવાં એ બાબતમાં હુદ્દિની જરૂર પડે છે; નહિતોઃ ઘણીવાર માંદગીને લીધે વખત અને હાંદગી બન્નેનો નાશ થાય છે. ખોરાક માટે પણ એવીજ સંભાળ લેવાની જરૂર છે.

દરેક જણે પોત પોતાની સ્થિતિને અનુ-સાર રહેણીતે માટે અમુક ચોક્કસ ધોરણ કર્યું નેહ્યું. આ વાત બહુ મુશ્કેલ છે, તો પણ કુશળ ગૃહિણીએ અમુક પદ્ધતિ પર કામ લેવાનું છે તેનો નિશ્ચય કરવો જરૂરનો છે.

કૃત્રવણી અને શિક્ષણ પ્રમાણે તેમજ સ્થિતિ અને પ્રસંગ પ્રમાણે અથવા તેને અસાધ્ય અસંખ્ય ધોરણ આપણે કદાપી શકીએ છીએ, અને કણ્ઠ પણ કરીએ છીએ. ખરેખરી જરૂરીઆતો અને ઇચ્છાઓ એ બેના તફાવત બેરોબર લક્ષમાં ન લેવાથી ખોટાં ધોરણો બંધાય છે. હાંદગીની ખરેખરી જરૂરીઆતો શી છે, એ માટે ઘણા મતભેદ છે. જો કે આટલું તો સર્વત્ર માન્ય છે કે સારી રીતે સારી સ્થિતિમાં રહેવા માટે મનુષ્યને જે વસ્તુઓ નેહ્યુંએ તેજ ખરી જરૂરીઆતો છે. દાખલા તરીકે આરોગ્ય સચવાય તેવાં ધર, પુરતી હવા અને પ્રકાશ, અને તેના સાથે હુદ્દિ અને આત્માની ખીલવણી માટે જે જે સાધનોની જરૂર પડે તે સવળી સામગ્રી. હુદ્દિપૂર્વક આ બાબતોનું નિરાકરણ ન થવાને લીધે ઘણા લોકો પૈસા એવી રીતે ખર્ચે છે કે તેથી નેહ્યુંએ તેટલું આરોગ્ય અને સુખ મેળવી શકાતું નથી.

પહેલાંના વખતમાં સ્ત્રીઓનાં દૃષ્ટિબિન્દુ ટુંકા હતાં તેથી આપણે ઘણી વાર તેમને ઠસી

કહાડીએ છીએ. તે વખતની સ્થિતિ, અને જરૂરીઆતોની સમજણ તેમને કેટલી હતી તેની આપણે વધારે પરીક્ષા કરવાની જરૂર છે. કારણ કે તેમને પણ તેમના વખતમાં વ્યવહારમાં કાંઈ નીચું સ્થાન નહોતું. આજે પણ જે સ્ત્રીઓ પ્રસંગ સમજીને પોતાની સ્થિતિને અનુકૂળ વર્તે છે, અને હુદ્દિનો ઉપયોગ કરે છે તેજ સારી રીતે રહી શકે છે. એવી સ્ત્રીઓ કાંઈ ખીજાનું અનુકરણ કરવા ખાતર કે ફેશન પ્રમાણે ચાલવા માટે ખીજાંની રીતમાત કે કપડાંનું અનુકરણ વગર વિચારે કરતી નથી. ધરનાં કામકાજ કરવામાં અને તેના શોખ માટે તેમને શરમ નથી આવતી. ખર્ચ પણ સંભાળથી અને આજખી રીતે કરે છે. પહેલાંના વખતમાં ખર્ચ કરતાં પહેલાં ખેરાં બહુ બહુ વિચાર કરતાં, અને હવે ખર્ચ કરીને પછી તેનો ખૂબ વિચાર કરે છે.

ઝાઝો ખર્ચ કરવો ન નેહ્યું, એવી જિતિ માત્ર બસ નથી, કેમકે જિતિ હોવા છતાં એ અચાનકે લીધે ઘણુંજ નુકસાન થાય. સ્વચ્છ ખોરાક, યત્ન અનુસાર કપડાં, અને ટકાઉ સામાનનો ઉપયોગ કર્યો હોય તો સારું, એટલું જ્ઞાન બસ નથી. પણ એ સારા-પણું શેમાં રહેલું છે, તથા એ કેવી રીતે મેળવી શકાય તે જાણવાની જરૂર છે. નહિ તો આપણે ખર્ચાગ્રસ્ત રહેવાઈએ.

ધરમાં વસનારાં બધાંજ ન્યાં સુધી એક ધોરણ કણ્ઠ કરે નહિં ત્યાં સુધી બેરોબર કરકસર થઈ શકે નહિ. ધરમાં પૈસાનો, મહેનતનો, વખતનો, તંદુરસ્તીનો અને ખીજ સર્વ વસ્તુઓનો ખોટો અથ યતો અટકાવવાને દરેક જણ કાંઈક લે મુક કરેતોજ કરકસર બેરોબર થઈ શકે.

જૂઠી જૂઠી વ્યક્તિ અને જૂનાં જૂનાં કુટુંબો પ્રમાણે રહેણીનાં ધોરણોમાં ફેર તો અવશ્ય

પડે જ. શિક્ષણ, કેળવણી, શોષ, ધંધા, દરેકનાં એટલાં જૂઠાં હોય છે કે સહુને સમાન એવું એક ધોરણ બાંધવું તે અશક્યજ. કામને કાંઈક વસ્તુઓની વધારે જરૂર હોય, એ બાબત તો કશુંક કરવી પડશેજ. દરેક વ્યક્તિનું ધોરણ પણ હમેશ એકજ રહે નહિં. કેમકે માણસના વિચારમાં જેમ જેમ પ્રગતિ થતી જાય તેમ તેમ તેના ધોરણમાં પણ ફેર પડેજ. તેથી સારામાં સારું પરિણામ લાવવા માટે અમને એકસ અડસટી કરી રાકાય નહિં. પરંતુ આપણી જરૂરીઆતો અને તે પૂરી પાડવાનાં આપણાં સાધનની કાંઈક વર્ગવાર વહેંચણી કરી હોય તો એટલો લાભ થાય કે એક અમુક ધોરણ બંધાય, અને વખતો વખત તેમાં જોડતો ફેરફાર કરી રાકાય. પશુની માફક મનુષ્યને પણ કેટલીક શારીરિક જરૂરીઆતો પૂરી પાડવાની હોય છે. ખોરાક, આરામ, રહેવાની જગ્યા, અને કપડાં આદલી બાજતો તો પૂરી પાડવાની હોયજ. જેમ જેમ તેને ખીછ વસ્તુઓની ઇચ્છા થાય છે, તેમ તેમ તેનું ધોરણ ઊંચું ચડતું જાય છે, અને હલકા દરજ્જાની જરૂરીઆતો માટે મન જરા વસ કરીને જિંવી વસ્તુઓ મેળવે છે. નિશાળે ભણતાં છોકરાં કરતાં દિવસે કામ કરતા મજૂરના ખોરાકનું ધોરણ જૂન હોય. નિશાળે ભણતાં છોકરાંને કપડામાં જરા વધારે ખર્ચ કરવાજ પડે. વખતે આવક એછી હોય તો ય એ ખર્ચ તો ઉપાડવો પડેજ. પણ ખરી જરૂરીઆતો કરતાં ઉપલક ખર્ચમાં વધારે નાણાં જતાં રહે છે.

રહેણીનું અમુક ધોરણ નક્કી કરવા માટે સહુએ ખીછ દરકાર કર્યો વગર પોત પોતાની સમજ શક્તિને ઉપયોગ કરવાનો છે. માત્ર એટલુંજ કે ખીજની સાથે મુકાબલો કરીને સધારો કરવો ખરો. રહેણીની અમુક પદ્ધતિ ઘણી વાર પારકાં કરી

આપે તેવી થઈ જાય છે, અને એક વાર તે સ્વીકાર્યા પછી તેનાં શુભામ થઈ જવાય છે. અમુક વસ્તુ લીધાથી અમુક પૈસા ખર્ચાથી, લોકો શું કહેશે એનાજ ઉપર આધાર રહે છે. ખરો કાયદો શેમાં છે, એનો તો કોઈ વિચાર જ કરતું નથી. ખર્ચનો હિસાબ બરેબર રાખ્યો હોય તોજ ખબર પડે કે જે આદર્શ બાંધ્યો છે, તે કેટલે દરજ્જે પહોંચી રાકાય છે. ચોખ્ખા આકાશની ગણતરી વગર ઘણી વાર આપણે છેતરાઈએ છીએ. કોઈક વાર એમ થાય છે કે ઘણી સારી વસ્તુ લેવાને માટે મન રોજીએ છીએ ત્યારે એમ લાગે છે કે આપણે કર્કસર કરીએ છીએ. પણ વરસ આખરનો આંકડો જોઈએ તો માલુમ પડી આવે છે કે કેટલીક વસ્તુઓ તો માત્ર શોખનીજ ધરમાં રાખી છે, અને ત્યારેજ આપણી આંખ ઉઘડે છે. રોજના ખાધા ખર્ચમાં આના બે આનાનો વધારો કર્યો હોય તે નહિ જેવો લાગે છે, પણ વરસ આખરે એવા બમે ચચાર આનાનો સરવાળો ભાંડીએ એવો લાગે છે. તે માટે આવા એકંદર ખર્ચ તપાસવાથી ઘણી વાર શાયદો થાય છે.

ખર્ચના અડસટી બાંધવા માટે જે જે જૂદી જૂદી બાબતના ખર્ચ કરવાના તે પ્રમાણે આવકના વિભાગ પાડવા. વખત જતાં આપણને માલુમ પડી આવશે કે જરૂરીઆતો પ્રમાણે જે વિભાગ કરવામાં આવ્યા છે તે કેટલે દરજ્જે ખરા છે. આનું એક બંધારણ કરી રાખ્યું હોય તો તેથી હદ બહાર ખર્ચ થઈ શકે નહિ. કેમકે જે અડસટી કર્યો હોય તેની લગભગ આંકડો લાવવાની આનંદ રહેશે.

જ્યાં નિયમસરની આવક હોય ત્યાં બહુ સ્વચ્છતા રહે છે. કરકસર કરવાની ટેવ આપો-આપ પડે છે. અને તેનું થઈ જાય એવાં

મોટાં બિલ મહાવાતાં નથી. આવી કમાણી-
નાં માણસો આવક પ્રમાણે ખર્ચ બાંધીને
રહે છે, અને બચાવ તથા શોખના વિભાગ
માટે જૂજ રકમ રાખી શકે છે. પગારદાર
માણસો ભાગ્યેજ દેવું કરે છે, તેમ પૂંછ પછ
ચોડીજ ભેગી કરે છે. જે લોકોને બાંધ્યા
પગાર મળતો ન હોય, તેમના ખર્ચને વિ-
ભાગ પાડવાનું કામ ધણું અઘરું છે, તે માટે
સૌથી સારામાં સારો રસ્તો એ છે કે અ-
મુક ઝોલામાં ઝોણી આવક ધારીને તે પ્રમાણે
અડસટ્ટો કરવો. ધાર્યાં કરતાં વધારે બાકી
રહેશે તો વધારે આનંદ થશે. દરેક વિભા-
ગને માટે અમુક ટકા રાખવા. તેના ધોર-
ણે આધાર એ બાબત ઉપર ખાસ કરીને
રહે છે. એક તો આવકની રકમ; અને બીજું
કુટુંબની રહેણીનું ધોરણ. હાંદગીની ખરી
જરૂરીઆતો; પૂરી પાડવી પડેજ, અને જે
આવક ન્હાની હોય, આટલી જરૂરીઆતોજ
મહા મહેનતે પૂરી પાડે તેમ હોય તો તે
પછા કાંઈ પ્રશ્નજ રહેતો નથી; જેટલી
આવક હોય તેટલી તેમાં ખર્ચી નાખવી પડેજ
તે છતાં ધણું કુટુંબોમાં થોડો ધણો ફેર તો
થઈ શકે, કેમકે ધણે ભાગે અગાનને લીધે
લુકશાન થાય છે. ગરીબ તેમજ તવંગર
સહુને વસ્તુઓની ખરી કિંમતની માહિતી
મેળવણીથી મળવી નેહજી, એ વાત સહુએ
સ્વીકારતી નેહજી; અને તે માટે વ્યવસ્થા
યતી નેહજી; કારણ કે જે એ ભાન દર્શે
તોજ ખરા વિભાગ પાડી શકાશે અને તે
પ્રમાણે ખર્ચી શકાશે, અને જીવનની ઉત્તતિ
માટે વધારે ભાગ રાખી શકાશે.

ખટુજ દુકાની આવકવાળા કુટુંબોમાં તો
કાંઈ બારીકી કરવાની જરૂર રહેતીજ નથી
હાંદગીની ખરી જરૂરીઆતોનું ખર્ચ તો સહુને
લગભગ સરખુંજ થાય. મોજ શોખની વસ્તુ
ઓમાં ફેર પડે, તેમાંજ કાંઈક ઝોણાં વધતાં

બધેનો રખાય. ત્યાં કાંઈ પસંદગી કરવાની હોય
ત્યાંજ જુદાં પરિણામો જોવામાં આવે છે. કેમકે
કોઈ કુટુંબ કાંઈક વસ્તુમાં કસર કરે છે તો
કોઈ કુટુંબ બીજી વસ્તુમાં કસર કરે છે. કોઈને
વધારે ભાકું ખરચીને સુખ આરામ ભોગ-
વવો પસંદ પડે છે, તો કોઈને નોકરી વધારે
રાખીને આરામ મેળવવો ગમે છે. એમ જુદા
જુદા વિભાગોમાં ફેર પડે છે. ખાધા ખર્ચમાં
ધણીવાર બેઠક ખર્ચ થાય છે, તેમજ
કપડામાં પછુ વ્યક્તિવાર વધારે ખર્ચ ધણી
વેળા થાય છે. જુદાં જુદાં કુટુંબોનાં વાર્ષિક
ખર્ચ તપાસવાથી પોતાનાં કુટુંબને ચોક્કસ
અડસટ્ટો બાંધવાની સમજણ પડે છે. વર્ષ
આખરે હિસાબને આંકેલા તપાસવાની રેવ
હોય તો માત્ર પોતાનાજ શોખ ખાતર
વસ્તુઓ લેતાં જરા ખામોશ પકડાય એ તો
નક્કી જ છે, તેટલા માટે હિસાબ ચોક્કસ
રાખવો એ તો જરૂરનું છે.

સુસ્ત સ્ત્રીનાં સુત્રો.

થોડાં સાધનોથી સંતોષ માનવો. મોજ-
શોખને બદલે સુંદરતા, ફેશનને બદલે
શિષ્ટતા, તરફ લક્ષ આપવું. પ્રતિજ્ઞા
મેળવવાની ઇચ્છા ન રાખતાં યોગ્યતા પ્રાપ્ત
કરવી એજ ખોચ રાખવાનું. ધન પ્રાપ્ત
કરવું, તાલેવંત ચવાની ઇચ્છા ન કરવી; ઉંડો
અભ્યાસ કરવો; શાન્ત ચિત્તે મનન કરવું,
નમ્રતાથી બોલવું, નિખાલસ વર્તણૂંક રાખવી,
પ્રજુલ અંતઃકરણથી ગ્રહ, તારા, પદ્મીઓ,
બાલકો અને જાપિ મહાભાઓના બોલ
શ્રવણ કરવા. સપથું આનંદથી સદન કરવું.
જે કોઈ વર્તન કરવું તે ધૈર્યથી કરવું. પ્રસ-
ન્નને માટે રાહ જોવી, કદી વિગર વચારી
ઉતાવળ ન કરવી. દુકાણમાં એટલુંજ કે
સામાન્ય વિષયોમાંથી આધ્યાત્મિકતા એટલે
ધાર્મિકતા તો આપોઆપ ઉત્પન્ન થવા દેવી,
આજ સત્ર દરેક સ્ત્રીને મદદદાથી થશે.

નવરોઝ.

લેખિકા : સૌ. દીપકબા દેસાઈ.

અનુક્રમ : રણુવાસે પૂરાયેલાં, પ'ખીડાં છૂટથી ફરે;
મેના પિંજરની આને, ગેલતી મેનમાં રમે.

વસંતતિલકા : સત્રાદ્ દિક્કલીપતિ તો દર માસ રાજ્યે,
દરમાર કંઈ પુરુષનો ભરતો હમેશઃ
ને શાહી બેગમ ભરે નવરોઝ મેળો,
રમણી તણે સમૂહ તિ દિન થાય લેળો.
સામંત—મંડલ લઇ સહચારિણીને
દરમારમાં અચૂક આવીજ પો'ચતા'તાઃ
કિન્તુ ન કે પુરુષનો સંચાર થાતો,
નવરોઝના રમણીરાજ્ય મહી જરાયે.

ઇદ્રવિજય : કેા શુબ્ધા સરખી સખિ સાથ, રિમતે મોકી મોકી ધોગા કરે છે,
કેા રસિકા રસધેલી અતી, પતિ વાત કરી હરખાતી દીસે છે;
કેા લલના શણુગાર સણ, મહચેલડી ડોલતી ત્યાંહી પ્રેરે છે,
કેા રૂપ ગર્વિત ચિત્ત ફૂલે, હું-સમાન ન કેા અવની ઉપરે છે-
કેા ધીર ગરબીર ને મૌઠા, બહુ ઠાવથી ને શરમાતી ફરે છે,
કેા વળી શીલની ન્યાતિ થઈ, ઝળકી સહુનાં દિલ ગઢાત કરે છે;
તહીં તો રૂપસાગર શો ઉલટયો, કંઈ લાવણ્યની ભરતીજ દીસે છે,
ધડી થ'લી વિચાર થતો શુ' ખરે! સુરમંડલ આવી અહીં ઉતર્યું' છે?

વસંતતિલકા : બહેપારી થઈ તહીં અધાં નિજ હાટ માંડે
ગહોં માગ્યું મૂલ દઇને વળી સૌ ખરીદે;
સત્રાદ્ અકબર ઉઠી દરમારમાંથી
સંતાઈને ચક્ર થરી રમણી નિઠાળે.

હરિશીત : પોતાની પાપી લાજમાં, કેા લોળીને ભરમાવતો,
અંભાળી પેણવના મહે, નીતિની ચેલ વિદારતો;
ત્યાં વીર રમણી જોઈ કેા, સલ મને વિબહલ મન્યો,
આ'ને ફેસાણું પાસમાં, અકબર તહીં રાજ થયો.

ઇદ્રવળ : મેવાડના રાજવીની કુમારો,
એ છે વિકાનેર-નરેન્દ્ર-રાણીઃ
તેજસ્વિની મૂર્તિ વિરાંતનાની,
એ લાલબા છે શિવથી સુદાગી-

શિખરિણી : વિખેરાયો મેળો, લલિત લલના જહાર નિસરી
છતા થૈને ત્યાં તો, અકબર કહે, " મિય રમણી !
સુભાગી નિહાળો, સુધ જુધ બૂદ્યો કિમત વધની !
ખરે તું આજે તો, ગગન થકી કો ફેવી ઉતરી ! "

અનુકૃપ : " ખીપાસુ રૂપનો હું છું, ચાચના એટલી કરૂં,
અવુશ ! અકવર્તીનો એ મનોરથ પૂર તું ! "

વસંતલલકા : આંખો થકી ઘડીક ત્યાં તનખા હરાવી-
બોલી " પિતા ! ઠીક પ્રભાતપિપાલ છોજ !
હું રંક પુત્રી પર બાપની આ- કુદ્રાટ !
—તો કાં રસાતલ અરે ! નવ ભતી પૃથ્વી ?

ઉદ્ગમના : કામૂક કો " પ્રેમ તણી પ્રતિમા !
હો સુંદરી ! આજ હઠીલી ચામાં;
શું જોર આલે અખળાજ તહારૂં
ન માનું તો જો ! કરૂં ધાયું જહારૂં—"

અનુકૃપ : સિદ્ધજી શી પૂરકી એ તો, કઠારી હાથ જોંમતી;
" પર હસ્તે દેહી લયે, કહે શું સતી જીવતી ?
છ'છેકાઈ સતી લારે, ઝેરીલી નાગણી સગી;
તિરસ્કાર તણા લાલા, આંખથી વરસાવતી—

વસંતલલકા : " હો રાજવી ! શું નવ રાજનીતિ પ્રમાણે,
ને રંક રૈયત પ્રભ સમ રોં ન લળે;
રાજા મણાય નીતિ-ધર્મ તણી પ્રતિમા,
લખાં ન છો સદન, ભોંકું કઠારી તો આ ! "

અનુકૃપ : ગાજતું શિરે મૂલ, વળી થાય ફળેતી તો;
અકવર્તી મુજ ગોઠ્યે, " તું છું ધર્મની જહેનંદો ! "

વસંતલલકા : " હેં સત્રિકેરૂં કુલ જહેનો ? ખરે દીપાંબુ,
કો તેજહું નવ હીકું ઠદી રત્ન આ'તું;
માફી હથ પતિપરાયણ ! લ મૂલે તું—"
"માફી" ગુણી વહી પછી સતી લાલમા શું ?
"રાજેન્દ્ર ! હથો રાપથ-કો રિ કરૂં ન આ'તું,
માતા ગાગિની સમ અવતિ સૌ પ્રમાણુ;
મેળો હવેથી નવરોજ તણો બરૂં ના—
તો અકવર્તી બસ માફ કરૂંજ ગુહા ! "

અનુકૃપ : શરમની શ્યામ શાહી તો, દળી છે શાહને યુએ;
લાલમા યે ગઈ ત્યાંથી, નવરોજે બંધ છે હવે.
અ'લથ ધેગવે ના એ, સાચાં શીલ સૌર્યથી;
દીપક સાત દને માગું, નગાંબુ લાલમા સતી.

“ માતા ગોમતીજીને ચરણે. ”

લેખિકા: સૌ. હેમકુંવર કૃષ્ણદાસ મેંપત.

(દરિયાત)

અહો પુણ્યવંતી યશવતિ સૌભાગ્યવતિ મા ગોમતી,
તુજ સુખકમળની દિવ્ય કાંતિ શી અનેરી શોભતી.
તમ સરસુરજ માથે ચડાવી આજ હું પાવન થતી,
અહો ધન્ય માતા ગોમતીજી ધન્ય માતા ગોમતી.
મરિતા સહુ ધસતી વહે નિજ નાથ સાગર ભેટવા,
પણ ઉલટું આ તો દિલે મગરૂર માનીલાં રહ્યાં.
શો વારંધી આ ઉછળતો ને ગર્જતો વેગે કરી,
શામાળ માતા ગોમતીજી દષ્ટિ પણ કરતાં નથી.
સ્વામિ સ્વભાવ અગુસરીને નીર ખારાં તમ થયાં,
પાંત વશ તણો મહા મન્ય લે સહુ નારીને શીખવી રહ્યાં.
સાગર પતિને ભેટતાં અંતર વિષે કંઈ જડાણતાં,
ગંભીર ઘેરૂં વદન માતા ગોમતી મલકાવતાં.
તમ કાંઠે ખીરાજતા થી કારીકાના નાથજી,
અહો ધન્ય માતા ગોમતીજી ધન્ય માતા ગોમતી.

x x x x

તહાડું અહો દર્શન થતાં જીવિત સફળ મહાડું થયું,
તુજ મોઢ શોક ભરેલું હૈયું પલકમાં પલટી ગયું.
મમ કોટી અપરાધો હતા તે આજ સૌ છુટી ગયા,
તુજ ભવોભવનાં જંધનો તે આજ સૌ તુટી ગયા.
ભરતી અને ઓટો થતા ન્યમ સાગરે પલવારમાં,
સુખ દુઃખ તણી ભરતી અને ઓટો થતા સંસારમાં.
અહો નાથજી ન્યમ છો ખીરાજ્યા ગોમતીને કાંઠે,
સુખ દુઃખ તણે સમયે ખીરાજો કંઠ કેરે કાંઠે.
અહો ધન્ય માતા ગોમતીજી ધન્ય માતા ગોમતી,
તમ ચરણ રજ માથે ચડાવી આજ હું પાવન થતી.

ટચુકડી છ વાતો.

લેખક:-રાવખડાદુર હરગોવિંદલાલ દારકાદાસ કાંદાવાળા.

ચિત્રકાર:-શ્રીયુત રવિશંકર મહારાજે રાવળ.

[૧]

*ચઢ જા બેટા શૂળી પર!

એક વાણિયો ને તેની સ્ત્રી ઘરમાં સૂતાં હતાં. અર્ધા રાત વીત્યા પછી એક ચોર ડાપરં. શહી થાંભલે થઈને ઘરમાં ઉતરવા લાગ્યો. વાણિયો જાગતો હતો. તેણે તેને નેમ્મને વિચાર કર્યો, કે ખૂબ પાડવામાં માલ નથી. વાણિયે પોતાની સ્ત્રીને જાગાડીને કહ્યું, કે “ ધીમે દીવો કરે, આપણે દિકરા નથી, પણ મને માતાજીએ સ્વપ્ન આપ્યું છે, કે આકાશમાંથી દિકરો ઉતરશે. ” ચોરે આ પાન સાંભળી, તેથી છેક નીચે ન ઉતરતાં તે થાંભલાને વળગીને ઘોળ્યો.

સ્ત્રીએ ધીમે દીવો કર્યો, એટલે શેઠે ઉંચું નેમ્મને કહ્યું, “ અલી ! જો ! ડાપરં શટ્યું છે, ને પેલો દિકરો આકાશમાંથી ઉતરે છે. કેવો મગ્નને છે ! ઉછેરેલ પાછેરેલ ! રૂપાળો ! ચોરી અજબડા કે જળીઆ વગરનો ! ને આપણું ઘર દીવાલે એવો છે ! ” ચોર ખુદી થઈ હેડે ઉતર્યો. શેઠે આવકાર દઈ તેને બેસાડ્યો, ને પછી સ્ત્રીને કહ્યું, “ ઉતું પાણી કર, ને લાપસી રાંધ. ” પછી શેઠે પોતાના પઠારો ઉપાડી હીરકોરી ધોતીમાં, કસબી પાપડી, કનરી, કદોરો, ચેદ, વાંડી વગેરે કાઢ્યું. આથી ચોરની ખાત્રી થઈ કે હું તો

દિકરો થઈ ચૂક્યો. ઉનાં પાણીથી તેને નવ-ડાળ્યો. દાળલાત ને કંસાર તેને જમાડ્યાં. સારાં કપડાં પહેરાવ્યાં ને કપાળે કંકુરો ચાંદ્રો પણ કર્યો.

સવારે દાતણ પાણી કર્યા પછી શેઠે કહ્યું, “ ચાલો દિકરા દુકાને. ” બન્ને જણ ચાલ્યા. રસ્તામાં કેટલાકે પૂછ્યું, શેઠ આ કાણુ ? શેઠ કહે દિકરો. એકે પૂછ્યું, તમારે કાંઈ ઊંડારાં નથી ને આ કયાંથી ? શેઠ કહે ભાઈ ! પરમેશ્વરે આપ્યો. આકાશમાંથી રાતે-ઉતર્યો. દુકાને આવ્યા પછી શણગારાએલા મોટા માણસને નેમ્મ સૌ આવે ને પૂછે, તો શેઠ બોલે, કે પરમેશ્વરે આકાશમાંથી મને દિકરો આપ્યો.

શેઠે શુભ રીતે દરબારમાં ખજાર મોકલી હતી કે મેં ચોર મકડ્યો છે. દરબારે સિપા-ધઓ સાથે જમાદારને મોકલ્યો. તેણે શેઠને પૂછ્યું, આ કાણુ છે ? શેઠ કહે મારો દિકરો. એ કયાંથી આવ્યો એવો પ્રશ્ન જમાદારે કર્યો, તેના જવાબમાં શેઠે કહ્યું, આકાશમાંથી મને પરમેશ્વરે આપ્યો. આ સાંભળીને જમાદારે શેઠને લાકડીના મોઢા માર્યો; ત્યારે શેઠે કહ્યું, મોઢા શું મારો છે ? પછી જમાદારે બન્નેને લઈને દરબારમાં ગયો. ત્યાં પૂછપરછ થાવી

એટલે શેઠે કહ્યું, દિકરા આકાશમાંથી હતથી,
છાપડું શટયું ને તે ઘરમાં આવ્યો. પરમેશ્વરે
રૂડાં વાનાં કર્યાં સાળ. ફેંજદારે શેઠને મારવા
લીધો, ત્યારે તે બોલ્યો, મારા છો શા મારે ?
તમારી નજરમાં આવે તેમ કરો. તે વખતના
રિવાજ પ્રમાણે ચોરને શૂણીની સજા થઈ,
ત્યારે શેઠે તેને મૂળતું પોતીઈ ને ખીખાં લુગડાં
આપ્યાં, ને બોળો પાથરી કહેવા લાગ્યો, કે
દિકરા ! ધરણ્યાં ગાંઠાં ને સારાં લુગડાં લાવ,
ને બેટા ! પરમેશ્વરનું નામ લઈ શૂણી પર
ચઢી જા ! શેઠ પોતાનો માત્ર લઈ ઘેર ગયા,
ને ચોરને સરકારે શૂણીએ ચઢાવ્યો.

બળે ન કામ થાય જો, કળે કરી કરી જુઓ,
રળે પિડા વળે નિરાંત, શાન્તિથી મુખે મુઓ.

[૨]

સત્રાણીનું ખરું પાણી.

હા જાતના રજપૂત ઠાકોરની કુંવરી
રૂપાળી ને બહાદુર હતી. તેની સાથે લગ્ન
કરવા માટે ઘણા ઉમેદવારો હતા; પણ તે-
માંના કોઈને તેણે પસંદ કર્યાં નહીં. તે વાર-
વારે તેના પિતા સાથે ચિકારે જતી. એક
વાર જંગલમાં તેના ઉપર વાયે ધસારો કર્યો.
તેણે પોતાનો કટાર એવા જોરથી વાળને
માર્ચો કે તે મૂક મુખી વાળના અંગમાં ગઈ
ગયો. વાયે છછેડાઈને તેના પર ખીચ વાર
હુમલો કર્યો, પણ તે હિંમતવાન યુવતિ
તેથી જરણે ડગી નહી; પરંતુ પોતાની પાસે
ખીજી કંઈ હથીઆર નહીં હોવાથી વાયે
તેને મારી નાંખી હોખી હોત; પણ એટલામાં
એક ઘોડેસ્વારે ઝડપથી આવીને પોતાની
તલવાર વડે વાળને ઝટકાવી નાંખ્યો. કંઈપણ
બોલ્યા ચાલ્યા વગર તે એકાએક અદર્શ થઈ
ગયો. તે કુંવરીના ઓળખવામાં ન આવ્યો,
પણ તેને લાગ્યું, કે તે રોડોડ હોવા જોઈએ.

તેની બહાદુરીથી કુંવરીનું દીલ તેના લાણી
ખેંચાયું.

હાડાએને રોડોડ પ્રત્યે હાડવંર હતું, તેથી
તેથી તે જો રાજ હોય, તો પણ તેનો પિતા
પ્રાણ ગમે પણ રોડોડ સાથે પરણાવે નહીં
એમ હતું. તે-કાણુ અને ક્યાંના રહીશ હતો,
તે તેના જાણવામાં નહોતું. કેટલીક મુદત
વીત્યા પછી કુંવરી પિતા સાથે ચિકારે ગઈ
હતી; ત્યાં કેટલાક લૂંટારાઓએ કોઈને ઘેરી
લેઈને ધાયલ કરેલો તેના જોવામાં આવ્યો.
તેણે તીર મારીને એક લૂંટારાને બોધ ભેગો
કરી નાંખ્યો, તેથી ખીજાઓ ગભરાઈને નાશી
ગયા. કુંવરીએ ધાયલ થયેલા જવાનને જોતાંજ
તે પોતાનો પ્રાણ બચાવનાર રજપૂત છે,
એમ તેને માલમ પડ્યું. તેણે તેના જખમ
ઉપર મજબૂત પાટા બાંધી દીધા, અને તોડ-
રને હુકમ કર્યો કે તે જુવાનને પોતાના
આનામાં ધાલી ઘેર લઈ આવવો.

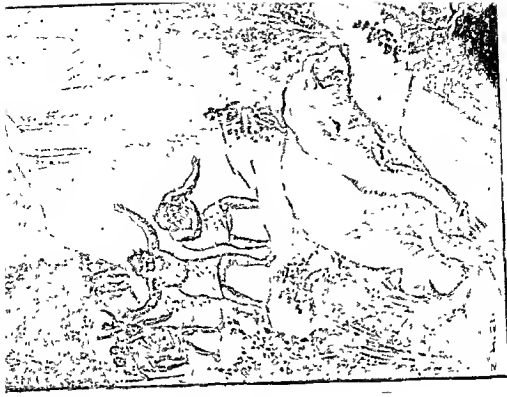
તે જુવાનને મંદવાડ ધણા દહાડા પ-
હોંચ્યો. કુંવરી તેની રાજ જરદાસ કરતી,
તેથી જાને વચ્ચે પ્રેમ બંધાતો ગયો, અને
તેમણે લગ્ન કરવાનો નિશ્ચય કર્યો, પરંતુ તેનો
પિતા કોટિ ઉપાયે એ વાત કશુંકરે એમ
નહોતું. સામે થયા પછી પોતાને ઘેર
જવાની તેણે રજ લીધી. પોતાની મતલબ
પર પાડવા માટે શા ઈલાજ લેવા તે બાબત
જાને વચ્ચે છાના સંદેશ ચાલતા હતા.
તેમણે આખરે એક યુક્તિ શોધી કાઢી.

કુંવરી હમેશના રિવાજ પ્રમાણે પોતાના
બાપ સાથે ચિકારે ગઈ હતી. જંગલમાં એક
હુકરની પાછળ પડીને તેણે તેને લીધી નાંખ્યો.
એવામાં પેલો રજપૂત સંકેત પ્રમાણે ત્યાં
આવી પહોંચ્યો. કુંવરીને પોતાના ઘોડા પર
બેસાડીને તે ઝડપથી લઈ ગયો. દૂર રહેલા
બાપના જોવામાં આ જનાવ આવ્યો; પણ
દુરત તેનાથી કંઈ થઈ શકે એમ નહોતું.

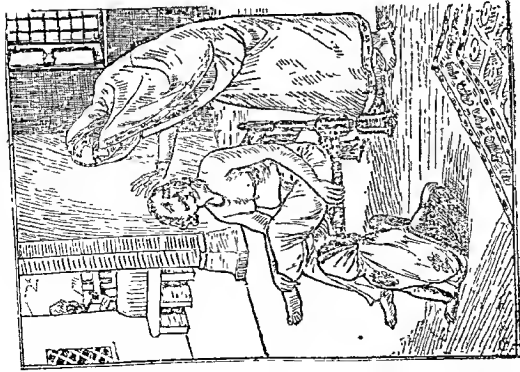

एतन्मैत्र्य पत्तिश्रीना स्मरणार्थं
 श्री कार्दम नगरी मन्त्रालये
 श्रीयुक्त गणेश - ॥ १८८८ आचार्य
 श्री श्री १८८८ संमेलन लेट,

સોધાના હિતને માટે ઉપગ્રી તેણે બુરકા ખાળ્યો.
(જુહા વાર્તા ૪ થી.)

“ કમ આમ, રૂઢન કરે છે ? ”
(જુહા વાર્તા ૩ થી.)

પોતાને ગામ ગયા પછી રોડોડે કુંવરી સાથે સત્વર લગ્ન કરી દીધું. બાપને હાડોહાડ લાગી ગંધ હતી, તેથી તે વેર લેવા સારું પોતાના ગ્રંથસો માણસો લઈ તે રોડોડને ત્યાં જઈ લાગ્યો. હજી વર કન્યાના કાંકણ દોરા પણ છૂટ્યા નહોતા; તેવામાં લશ્કર આવી પડેલું જોઈ રોડોડે પોતાના માણસો ભેગા કર્યા; પરંતુ તેની સંખ્યા છેક યોડી હતી. એમ છતાં તે હાડોડોની સામે થયો. ભારે યુદ્ધ મચ્યું, તેમાં રોડોડનાં સર્વ માણસો ખપી ગયાં, તેથી નાઇલાજે તે ધર ભણી પાછો કર્યો.

ધેર આવીને તેણે બંધ થયેલાં બારણાં ઠોક્યાં અને પોતાની સ્ત્રીને તે ઉધાડવા માટે બોલે પાડી. સ્ત્રીએ પ્રત્યુ, “ તમે કેણુ છો ? ” તે બોલ્યો “ તમારો પતિ. ” તે બોલી “ તમે મારા પતિ નહિ. તે તો રજુ-સંપ્રામમાંથી સ્વર્ગે જઈ પહોંચ્યા. ” ધણી બોલ્યો “ ના, ના, એ તો હું જ છું, માટે બાર ઉધાડો. શત્રુની સંખ્યા ધણી હોવાથી અમારું કંઈ વળ્યું નહીં. સર્વ માણસો મરાણા અને માત્ર હું જ બચવા પામ્યો. ” પત્નીએ કહ્યું, “ મારો ધણી બાપલો બનીને રજુસંપ્રામમાંથી પાછો વળેજ નહિ, માટે તમને હું ધણી સમજતી જ નથી. ” એમ કહીને તે બીજા ખંડમાં ચાલી ગઈ. ધણી બળાત્કારે ચણિચારું ઉતારી નાંખી અંદર ગયો, તો ત્યાં તેણે પોતાની સ્ત્રીને દીડી નહીં. તે હાંફેલા દ્રષ્ટિથી બીજા ખંડમાં દોડ્યો, ત્યાં દાસીએ ઠકરાળાં કર્યાં છે તે બતાવવા માટે ચોગાન ભણી આંગળી કરી. તે ચોગાનમાં જઈને જુએ છે, તો ત્યાં તે ચેહમાં સતેલી અને ચેહ ચેતાવેલી તેણે જોઈ. તે નાચક જવાબુ કરતો હતો, પણ સ્ત્રીએ હાથની ધસાત વડે ના પાડી. બાઈ સતી થઈ. તેણે અમાફથીજ ચેહ ખડકાવી રાખી હતી, અને બારણાં વાસી રાખ્યાં હતાં.

રોડોડનાં ગમરાટને પાર રહ્યો નહીં. તેની રંગેરંગમાં ક્ષત્રિયનું લોહી ઉછળી આવ્યું. અને તે એકદમ શત્રુની ઊવણીમાં ધસી ગયો હાડો હાંકાર પોતાની જીવ થએલી હોવાથી નીચે પડ્યો હતો. તેના તંબુમાં રોડોડ નીડરપણે પેડો. તેણે સસગ્રાને ઢંઢાળીને બગલત કર્યો, અને પછી પોતાની તલવાર વડે તેનું ડોકું કાપી નાંખ્યું.

ક્ષત્રાણી તે ખરી, પરી સરખી રૂપાળી, સિંહણથી શૌર્ષમાં, ક્રોધ માટે માંકાળી. વાઘ વડે મારતી, લજ્જતી નરને બળથી, સતી થઈ પતિ જઈ, ડરીને આવ્યો દળથી.

[૩]

મારા કર્મની કહાણી કહે.*

હીઆવાડનો એક સત્તર વર્ષનો વાણિયો પરદેશમાં નશીબ અજમાવવા માટે પોતાની બેરીને લઈ નાનકડા વહાણમાં બેઠો. નાનાં વહાણ કઠિ કઠિ થઈ દરિયે વટાવે છે. એ વહાણ ખંભાતની ખાડી ઓળંગતું હતું, એવામાં ભારે વાવાઝોડું થઈ આવ્યું, તેથી તેના સદ દડાદટ પૂરી ગયા, અને મોભ બાગી ગયો, તેથી વહાણ ઉંધું વળી ગયું, અને સર્વ ઉતાર્યો અને ખલાસીઓ સમુદ્રમાં કુબકાં ખાવા લાગ્યા. કાનમને સામે કઠિ દેખાતો હતો, પણ ભારે તોફાનને લીધે અને કંઈ સાધન વિના ત્યાં પહોંચ્યું અશક્ય હતું. વાણિયાની બેરીના હાથમાં એક પાટીઈ આવી ગયું, તેને તે બાગી પડી. તેણે પાટીઈ ખુબ ચપસીને હાલવાથી તેની સાથે મડાગાંઈ પડી ગઈ.

કાનમ કંઠાના માછીઓ માછલાં મારવા

* વાર્તા નંબર ૭૬.

સારું હોડકું લાવતા હતા. તોફાન નરમ પડ્યા પછી તેમણું એક હોડકું પેલી બાઇની નજીક આવી પહોંચ્યું. માછીઓને દયા આવવાથી તેમણે બાઇને ઉચકીને પોતાના હોડકામાં લીધી. ને વખતે તે બેશુદ્ધ હતી. માછી-ઓએ તેને ઘેર લઇ ગયા પછી ઝાડ સાથે ઉધે માથે લટકાવી હીંચકા ખવાડયા, તેથી તેના પેટમાં ગએલું પાણી નીકળી પડ્યું. પછી તેને રૂમાં બારીને કૂલદાર પાણે, તેથી તે શુદ્ધિમાં આવી. બધા માછીએ તેની ઠોં-વેક કરવાથી તે કેટલેક દહાડે સાથ ચઢી હવે તેણે શું કરવું તે ક્યાં જવું તે સહે નહિં. માછીએ કહ્યું, બહેન તું તારી મરજીમા આવે ત્યાં સુધી અમારે ત્યાં રહે. અમે તને ખંડી બાવડાને શરસો (મળશે તે આપીને તારું પોપણ કરીશું). પંથુ માછીના ઘરમાં માછલાંના ઢગ પડેલા બેઠે તેને સૂગ આવે ને ઉઘડી થયા કરે, તેથી તથા તેના જવાન છોકરાની નજર બગડેલી જણાઇ, તેથી તે તેમની રમ લઇ નોરો માનતી નીકળી પડી.

એક રાત્રી ગામમાં તે જઇ ચલી. તેની પાસે એક મંગળસૂત્ર શિવાય બીજું કંઈ નહોતું, કેમકે સરસામાન જે હતો તે પડાણ હુબતાં દરિયામાં ચાલ્યો ગયો. તેણે રામજી મંદિરમાં એક એરડી બાડે રખાવે તેમાં વાસ પૂર્યો. મંગળસૂત્ર વેચતાં થોડા રૂપીઆ આવ્યા, તેમાંથી થોડા સરસામાન લેવામાં વાપર્યાં. મંદિરનો મહંત બહુ સારો માણસ હતો, તેણે તે બાઇને મંદિરનું કામકાજ બાળવ્યું, ને તેના બદલામાં ખાવા પીવાનું આપવા માંડ્યું. બાઇ ત્યાં ઘણું વર્ષ રહી; પણ નસીબ જે રૂમાં આગળનું આગળ હોય, છે તેથી ધરડા ને સદાચારણી મહંતને કાળ થયો, ને તેની જગાએ જે જવાન મહંત નીમાથો તે બદલાવતો હતો. તે બાઇને ફાંગ-જાગાં નાખવાના ઉપાય કરવા લાગ્યો, તેથી

બાઇને હારે અફસોસ થયો, અને કોઇ ન બળે એ રીતે તે રતોવાઇ નાસી છૂટી.

તે રખડતી રજળતી કેટલીક મુદતે બમ્મ જઇ પહોંચી. ત્યાં ક્યાં રહેવું ને શી રીતે દહાડા કાઢવા તેની વિમાસણ તેને થવા લાગી. બમ્મરમાં એક નાણાવટીની દુકાનને છેડે તે ઉભી રહી. તેની આંખમાંથી આંસુની ધારા ચાલી રહી હતી. દુકાનના મુનિમની નજરે તે પડી. તેણે રૂપ ને ક્રાંતિ બેઠને મુનિમને લાવ્યું કે બાઇ કોઇ સારા ઘરની જણાય છે. તેણે બાઇને પૂછ્યું, બાઇ તું અહીં ઉભી ઉભી કેમ રહે છે ? બાઇ બોલી, અહીં મારું કોઇ જાળખીતું નથી, તેથી ક્યાં જવું તે સૂઝતું નથી. મુનિમે પૂછ્યું, તું શી નાત છે ? બાઇએ જવાબ આપ્યો હું જાતની વાણિયણ છું. મુનિમે કહ્યું, તું કોઇ સારે ઘેર નાની દિકરીને ઉછેરવા માટે રહેવા માગતી હોય, તો હું તને એ કામમાં મદદ કરું. મારા શેઠ ઘણા સારા માણસ છે. તેમની ઝોરત નાની બાળકી મુકીને મરણ પામી છે. બાળકીને કોઇ હલકી વર્ણની ચાકરડીને હાથે ઉછેરવા શેઠ માગતા નથી. બાઇએ રહેવાની ખુશી બતાવી, એટલે મુનિમ તેને પોતાના શેઠને ઘેર લઇ ગયો.

બાઇ સાથે થોડી વાતચિત કરવાથી તે શેઠને પસંદ કરવા લાયક માલમ પડી. બાઇની ઇચ્છા પ્રમાણે તેને પોતાનો વિશાળ હવેલી-માંના જે ખંડ અલગ કાઢી આપ્યા, અને તેની સાથે તેની નાની દિકરી રહે એમ નક્કી કર્યું. બાઇને રામજી મંદિરમાં બચુવાની, ભજનો ગાવાની, ને ગીતાજના પાઠ કરવાની ટેવ પડી હતી; તે પ્રમાણે તે પોતાનો ઘણો અંશે વખત તે પાછળ તથા નાની દિકરીને તૈયાર કરવા પાછળ ગાળતી. શેઠ જતે દયાળુ ને સદગુણી હતો. બાઇની લાવણ્યતા, રીતમાત, સુધીક્ષતા, ને બચાવાની તથા બાળક ઉછેર-

વાની કુશળતા જોઈ શેઠ બહુ રાજ થતા, અને તેને જોઈતી સર્વ સ્ત્રીને પૂરી પાડતા, તેથી તે બાપ હમેશા આનંદમાં દિવસ નિર્ગમન કરતી. શેઠ મોટી ચોટલી રાખતાં, તેમાં ઘણી જૂઓ પડવાથી તે હેરાન થયા, ત્યારે તેણે તે બાપને કહ્યું, બહેન, માયામાં ઘણી જૂઓ પડેલી છે, તો તું ઘંતી કરીને તે કાઢી ન નાખું ? બાપને શરમ તો આવી પણ શેઠની ઇચ્છા પ્રમાણે નાની પુત્રીને હાજર રાખી, તે ઘંતી કરવા લાગી. હોળતાં તેની આંખમાંથી બે આંસુ સર્પાં, ને શેઠના માથા પર પડ્યાં. શેઠે માથું ઉંચું કરીને જોયું, અને બાપ ને રાત્રી જોઈ તેને પૂછ્યું, કેમ બાપ રૂદ્ધ કરે છે ? તે બોલી, કંઈ નહિ જાણ. શેઠે હંક બધ કહ્યું, ના, ના, તું મને જે હાથ તે સાચી વાત કહી દે. આખરે બાપ બોલી તમારી ચોટલીની ઘેરી અગળ ગૂદ પડેલી છે અને બોમીએ લાખું છે, તેવીજ ગૂદ ને લાખું તેજ રચે મારા ઘણીને હતાં, તેથી તે મને સાંભળા આવ્યા. શેઠે પૂછ્યું, બાપ તારા સ્વામી જીવે છે ? તે ક્યાં છે ? બાપ બોલી, તે જીવે છે કે નહિ તે મને ખબર નથી. તેમનાથી વિખુટા પડયાને મને ઘણાં વર્ષ થઈ ગયાં. શેઠે કહ્યું, બહેન, તું તારા સર્વ વૃત્તાંત મને કહી સંભાળાવ.

બાપએ પોતાના કર્મની કહાણી રાતાં રાતાં કહેવા માંડી. તે બોલી, અમે કાઠીઆવાડના એક ગામમાં રહેતાં હતાં, ત્યાંથી પરદેશ જઈ બે પૈસા કમાવા માટે વહાણમાં બેઠાં. દરિયામાં ભરે તોણન ચવાથી વહાણ ડૂબી ગયું, ને સર્વ ઉતારાઓ સમુદ્રમાં પડ્યા. મને એક પાટીકું હાથ લાગવાથી હું ખચી ગઈ, અને માછી લોકે પોતાના હોડકામાં બેસાડી મને કાઢે આણી. ત્યાંથી ધણાં ગામ રખડી આખરે હું અહીં આવી. મારા ઘણીનું શું થયું તેની મને ખબર નથી. શેઠે પૂછ્યું, બાપ

તું કયી નાતની વાણિયણ છું ? તે કહે હું ધોધારી મોઢ જાતની છું. તારું ગામ ને નામ કયું ? તે બોલી મારું ગામ ટાણા કરીને છે. મારું મળનામ વહાલબાપ પણ મેં હરખબાપ નામ ધારણ કર્યું છે. શેઠે ઘણીનું નામ પૂછ્યું ત્યારે તેણે એક એક અક્ષર વડે જોડણી કરી ખતાવી, તેથી તેનું નામ ગાંગજી જણાતાંજ શેઠે ઉમા થઈ બેઠીને જાતી સરસી ચાંપીને કહ્યું, અરે તું તો મારી ઝોરત ! ઘણે વર્ષે બેઠા ચવાથી બન્નેની આંખમાં દર્પનાં આંસુ આવ્યાં, પછી શેઠે પોતાના ઇતિહાસ કહી સંભળાવ્યો, કે મારે હાથ રતું ધોકણું આવી ચડ્યું, તે ઉપર હું બેસી ગયો. તે તણાતું તણાતું નર્મદાના મૂળ આગલ આવ્યું, અને ચટતી મરતીને લીધે તે નદીમાં ચાલ્યું. એક મજવાવાળાએ મને તે ઉપરથી ઉતારી લીધો. હું માવજી નામ ધારણ કરીને અહીં નાળાએરના કાચળા ઉચકવા લાગ્યો. પછી કાખને ત્યાં શુભાસ્તો રહ્યો, ને થોડાં પૈસા બેળા થયા એટલે જૂઠો વેપાર કરવા લાગ્યો. દૂંદી સુદતમાં પ્રારબ્ધે બળ કરવાથી મેં સારા પૈસા મેળા કર્યાં. લક્ષ્યાધિપતિ બન્યો, તેથી કન્યા પણ મળી. તે આ દીકરીને મૂકીને મરણ પામી. ધંધવરની કૃપાથી તું મને અણધારી આવી મળી. હવે આપણે આપણા બાકીના દહાડા સુખમાં નિર્જમીયું.

નસિખ વાંકડે, દુઃખ મોગને,
નસિખ પાધરે, સૌ પડે સવે,
કરમ જે કરે, કોઈ ના કળે,
તકદિરે મળે, ટાળ્યું ના ટળે.

[૪]

ધોળા હાથી રૂપે ખુદ દેવ. !

ઈશ્વરના દર્શ અવતાર મનાય છે. તેમાંના નવમેા એટલે હાલ ચાલતો અવતાર શુદ્ધ દેવતા છે. તેમણે પ્રથમ હિંદુસ્તાનમાં પોતાનો

ધર્મ ફેલાવ્યો અને તે પછી એ ધર્મ અહારેશ તિષ્ઠે, ચીન, જાપાન વગેરે દેશોમાં એટલે પ્રસર્યો કે તે માનનારાઓની સંખ્યા ખીજ કોઈપણ ધર્મના સેવકો કરતાં વધારે છે. હાલ તે હિંદુસ્તાનમાં નહિ સરખો ચાલે છે, પણ લંકામાં તેનું બળ વધારે છે.

બુદ્ધદેવના પૂર્વ જન્મોની ઘણી વાતો ચાલે છે, તેમાંની એક વાત તે ધોળા હાથી રૂપે પ્રગટ થયા તે વિષેની છે. તે હાથીને જંગલમાં ફરતાં ફરતાં જૂએ મરતા માણસોનું એક ટોળું નજરે પડ્યું. તે લોકોને હાથીએ પૂછ્યું, કે કાં તમે કંકાસ કરો છો ? તમને શું દુઃખ છે ? લોકોએ જવાબ વાળ્યો, કે અમારી પાસે ખાવા પીવાનું કંઈ નથી, તેથી અમે જૂએ રિખાઈએ છીએ, અને હવે શું કરવું તેનો માર્ગ સૂઝતો નથી.

માણસોને જૂખમરાથી તરફડતાં જોઈ હાથીને દયા આવી. તેણે કહ્યું, જાઓ તમે ફક્ત પર્વતની તલેરીએ ત્યાં તમને જોઈએ તેટલો ભક્ષ મળશે. લોકો તે તરફ જવા નીકળ્યા, એવામાં હાથી ખીજ બાલુએથી ગપાટાખંધ દોડ્યો, અને પર્વત ઉપર ચઢી જઈને લોકોના હિતને માટે ઉપરથી તેણે ભુસકો માર્યો. એ નીચે પડતાંજ મરણ પામ્યો. લોકો ત્યાં આવીને જુએ છે, તો તેમણે હાથી મરેલો દોઢો. એથી તેઓ ધણા ખુશ થયા, પરંતુ તેમણે ધોળા હાથીને જાળખી કાઢ્યો. એણે આપણે સારૂ પોતાના જીવનું બલિદાન આપ્યું છે, માટે તેનો ભક્ષ કેમ કરાય ? બધા વિચારમાં પડી ગયા. પછી સર્વો જણનાં મત લેતાં એવું કહ્યું, કે જો ભક્ષ નહિ કરીએ તો એનો જીવ ગતે નહિ જાય: કારણ આપણને ભક્ષ કરાવવા સારુંજ તેણે જીવ અર્પણ કર્યો છે. તે પછી તેમણે હાથીના માંસનો ભક્ષ કર્યો, અને હાડકાં વગેરેને અગ્નિસંસ્કાર આપી લોકો ચાલતા થયા.

બુદ્ધ દેવની દયા, જગતમાં જાણીતી છે. જીવ જનું પર મયા, મનુષ્યો પર પણ તેવી. પરમ ધર્મ તો તેજ, પ્રાણી હિંસા ન કરવી, મજે સ્વર્ગ સુખ સેજ, નહીં નિર્વાણ પમાએ.

[૫]

સંગ્રામસિંહ સોનીનું અલ્પચર્ય.

ન અંધકારે જણાવે છે કે પૂર્વ માળવામાં માંડવગઢ નામનું મોટું નગર હતું. તેમાં અનર્ગળ લક્ષ્મીવાળા ધણા શાહુકારો વસતા હતા. સંગ્રામસિંહ સોનીએ શ્રી ચીન સાગરસરિના પ્રવેશ-મહોત્સવ માટે ૭૨ લાખ દામ ખર્ચ્યા હતા; અને શ્રી ભગવતી સૂતનું વ્યાખ્યાન સાંભળવામાં ૧૩ હજાર અશ્વશીઓ (સોના મોહારો) બેઠે મૂકી હતી. ત્યાંના પેચકુમાર મંત્રીએ તો કરોડો રૂપિયા ધર્મદાનમાં વાપર્યા હતા.

સંગ્રામ સોની ઉદારતાની સાથે સદાચારી — અલ્પચારી તથા સ્વચ્છસિંતાપી પણ પ્રથમ પંક્તિનો હતો. તેના અલ્પચર્યના અંતપત્રી એક વાન એવી જણાવવામાં આવી છે કે:-

એકવાર બાદશાહ પોતાના બગીચામાં ફરતા હતા. તેમના જોવામાં તમામ આંખા ફળેલા આવ્યા, પરંતુ તેમણે એક આંખો એવો જોયો કે જેને ફળફૂલ કંઈ નહોતું. તેમણે માળીને પૂછ્યું, આ જાડની આવી દયા કેમ છે ? તેણે કહ્યું, જહાપનાહ, એ જાડ વાંઝિયું છે. બાદશાહ બોલ્યા, તો એને રાખવામાં લાભ શો ? એને કપાવી નાંખો. એ વખતે સોનીજ પાસે ઉભા હતા, તેમણે અચ્ચકરી, કે મહેરબાની કરીને એ જાડને રહેવા લો. હું તેને સમજાવીશ. મને ઉમેદ છે કે એ જાડ એક વર્ષના અરસામાં ફળ આપશે. બાદશાહે સોનીની વિનંતિ બદલા રાખી.

વાર્તા, નંબર ૪૮.

સોનીછ રોજ આગમાં જઈ સ્નાન કરે, અને પોતાના લોના ઘોલીઆનો છેડો પેલા આંખાના મૂળ આગળ નીચેવે. તેની સાથે તે હાથ જોડી પ્રાર્થના કરે, કે હે વનદેવતા, મેં જન્મ મરીને આજ પર્વત પરસ્ત્રીનો સંસર્ગ કર્યો નથી; મારાં અહ્યયને પ્રાણ કરતાં પણ અધિક વહાલું ગણી તેને સુરક્ષિત રાખ્યું છે. મારા અહ્યયને સાચો પ્રભાવ હોય, તો એ વૃક્ષ ફળ આપે. તેની માગણી પ્રમાણે જ બન્યું, એટલે બીજે વર્ષે સર્વ આડ કરતાં તેને પહેલો મોર આવ્યો, અને પહેલાં ફળ આવવા લાગ્યાં. બાગવાને તેમાંના કેટલાંક ફળ બાદશાહને બેઠે આપ્યાં, અને તેમને બનેલી સર્વ વાર્તા સંભળાવી.

બાદશાહ બહુ ખુશ થયા. તેમણે બધા આદર સત્કારથી સોનીછને હાથીપર બેસાડી વાજતે ગાજતે આખા નગરમાં ફેરવ્યા, અને દરબારમાં લાવીને પારિતોષિક તથા પોષાક આદિથી સન્માન કરી તેમને ઘેર પહોંચાડ્યા. આ બનાવ વિક્રમ સંવત ૧૫૨૦ ની આસપાસ બન્યો હતો.

શીયળ સાયવનાર, સોનીછ સંગ્રામસિંહ; ત્રત વડુ' ધરનાર, કૃપા પ્રભુની પામિયા. વૃક્ષ હવું જે વંધ્ય, ફલ્યું કાલ્યુ વર્ષમાં; અહ્યય છે વંધ, માની માનવ પાળ્યો.

[૧]

પ્રેમાનંદને કવિત્વ શક્તિ કેમ પ્રાપ્ત થઈ ?

ગુજરાતના સર્વોત્તમ કવિ પ્રેમાનંદ વડોદરામાં યથ ગયા. તેમના પિતા તેમને હેક બાલ્યાવસ્થામાં નિર્ધન મૂકીને મરી ગયા,

તથી તેમની વિધવા માતાએ કેટલાંક વર્ષ સુધી અતિ કષ્ટ વેડીને તેમનું પાલણુ પોષણ કર્યું પછી તે પણ મરણ પામી. તે બિચારી પોતાના બાળકને કેડમાં લઈને તુળશીવાડી જે કુતેહપુરાને છેડે છે, ત્યાં મહામદવાડીએથી જતી, અને ત્યાં ટેલ ટકારો કરીને ખાવાનું મેળવતી.

એક વાર તુળશીવાડીમાં એક સિદ્ધ પુરુષ આવી મળ્યા, તેમની સેવા ચાકરી એ બાઈએ ખરા ભાવથી કરી, તેથી મહાત્માએ પ્રસન્ન થઈને તેને કહ્યું, કે બાઈ, કાલ સવારમાં તારા છોકરાને લઈ મારી પાસે વહેલી આવજો. બાઈને જતાં વાર લાગી એટલે સિદ્ધ ચાલતા થયા. સિદ્ધને ન જ્ઞેવાથી બાઈ ગામરી બની ગઈ, અને છોકરાને લઈને તેમની પાછળ તે દોડી. થોડેક ગયા કેડે સિદ્ધ મળ્યા, એટલે તેમને પગે પડીને રાવા લાગી, અને છોકરાને તેણે તેમના ચરણ આગળ મૂકી દીધો. સિદ્ધે છોકરાને માથે હાથ ફેરવ્યો, અને એક પાંતરા પર કંઈ લખીને તે છોકરાની જીભે છાપ્યું, એટલે જીભ ઉપર લીલા અક્ષર પડ્યા, પછી સિદ્ધે કહ્યું. જા બાઈ તારો છોકરો ગુજરાતીમાં મોટો કવિ થઈ પ્રખ્યાતિ પામશે. જે તું વહેલી આવી હોત તો તે સંસ્કૃતમાં નામાંકિત કવિ યાત.

પ્રેમાનંદ વિષે બીજી દંતકથા એવી છે, કે ધીકરેથી કામનાથ જતાં બહુચરાજીનું દેવળ આવે છે, ત્યાં એક મહાત્મા ઉતર્યા હતા. દશ પંદર વર્ષની વય થઈ ત્યાં સુધી પ્રેમાનંદ કંઈ ભણ્યા નહોતા, પણ તે ગમે ત્યાં રખડતા ફરતા. તે આ મહાત્મા પાસે આવીને ધણીવાર બેસે, તેમને ચલમો બરી આપે, અને બીજી સેવા ચાકરી કરે, તેથી મહાપુરુષ પ્રસન્ન થયા ને બોલ્યા, કે બચ્ચા

તું કહે સવારે મારી પાસે આવજો, હુલીય નહિ. ખીજે દહાડે પ્રેમાનંદને આવનાં મોકું થવાથી મહાપુરુષ ચાલી નીકળ્યા. પ્રેમાનંદે માતાજી આગળ આવી પૂજપરજ કરી-કે સિદ્ધ કેણી તરફ ગયા ? જે રસ્તે તે ગયા સાંભળ્યા તે રસ્તે તે દોડ્યા. સિદ્ધને તેમણે પકડી પાડી સાધ્ધાંગ દંડવત્ કર્યા. સિદ્ધે વર આપ્યો કે જા બચ્યા તું શુભ્રાતીમાં મોટા કવિ થઈ પ્રખ્યાતિ પામશે. વહેલો આવ્યો હોત તો તું સંસ્કૃતમાં કવિ તરોફે બારે નામના મેળવત.

ખને દંતકથા લગભગ મળતી-છે, જે મહાત્માએ કવિને વર આપ્યો. તેમનું નામ રામચરણ હતું. તેમના પ્રસાદથી સરસ્વતી દેવીએ કવિના કર્મમાં ને જ્ઞાનમાં વાસ કર્યો. અને ખીજા કાંઈ પણ શુભ્રાતી કવિ કરતાં

તેમણે વધારે જથ્થાબંધ અને વધારે ચટતી જાતની કવિતા રચીને શુભ્રાતી સાહિત્યને દીપાવ્યું.

કાંઈ જન્મથી નીપજો કવિ,
કદી કૃપા શ્રી હરિની હવી,
કવિ શક્તિ એધે ઉતરે,
તો કવિતા નર સુંદર કરે.

કાને દેવી થાય પ્રસન્ન,
સિદ્ધવલ્લુ વર્ણી ફળે વચન.
વિદ્યા માતા જાણે વસે,
બરે કવિતા રૂડે રસે.

મગ્ધતર બસે બણે કો જન,
શ્રંથ ધણાતું કરે મનન,
જોડકડાં જોડે તે બણે,
કવિપદ પુરું કર્યાથી મળે ?

* આ વાર્તાએ લેખક મહાશયની પરવાનગીથી તેમના પુસ્તક “ દચ્છાદી ગાથી રો પાતો ” માંથી લેવામાં આવી છે. એ પુસ્તકની સચિત્ર આવૃત્તિ થોડા સમયમાં પ્રકટ થશે. વાર્તાએ અને ચિત્રોનો ઉપયોગ કરવાની પરવાનગી આપવા માટે અમે તેમના આભારી છીએ. ચિત્રો માટે અમે શાધશ્રી રાવલના પશુ ઋણી છીએ. તં. શુ.

મગ્ધન : “ અહ્યા જગત ! પેલા વિચિત્ર બાળકની વાત સાંભળી કે ? કહે છે કે હાથ-જુનું કુષ ખીવાથી એનું વજન ચાર દિવસમાં ૫૦ રતલ વધી ગયું. ”

જગન : “ તદ્દન જુડી વાત લાગે છે. પણ એ બાળક હવું કોનું ? ”

મગ્ધન : “ હાથીનું, વળી બીજા કોનું હોય ? ”

x

x

x

x

બહેર રસ્તા પર અથડો કરવા માટે જે માણસ પર મેજસ્ટ્રેટની કાર્ટમાં મુકામે બાઢતો હતો. બચાવ પસાના બાંદોય વધીલ એક સાક્ષીની હલક વપાસ કરી રહ્યા હતા. તેમણે સવાલ પૂછ્યો : “ જ્યારે અથડો થયો ત્યારે તમે અથડાવાળી જગ્યાથી કેટલે દૂર હતા ? ” સાક્ષીએ જવાબ દીધો : “ બસેબર ત્રણ ફુટ, પાંચ હંચ અને એક તરુ દૂર હું હોય હતો. ” વધીલ સાહેબ ચોક્કસાયા : “ જો તદન જુડી વાત લાગે છે. શું એ સંભવે છે કે તમે બસેબર માપ લીધું હતું ? ” સાક્ષીએ કંઈ કહેલે જવાબ દીધો : “ હા, જો બસેબર કે મારી ખાતી હતી કે કોઈ હલકનો સરકાર જરૂર મને એ વિષે સવાલ પૂછ્યો. ”

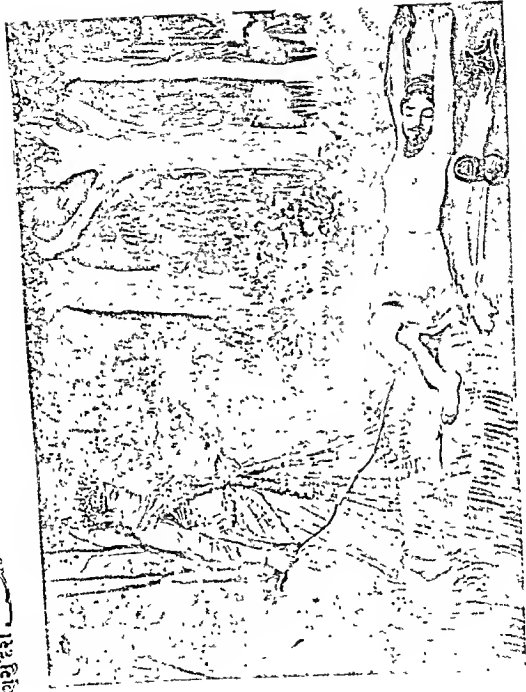
२

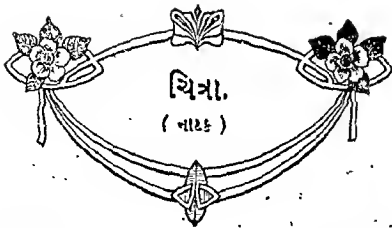
समग्री रक्त्वा परिश्रमीना समग्राक्षे
 धी पार्श्वेन युज्यते सभावे
 श्रीयुत एव एतत् २॥१६७॥ आवध
 तस्मिन्नीति यत्तु संप्रति ले

३

વિચાર—એ તિરસ્કારથી મારા ધન્યની આંખો તેને થોડી.

મૂળ લેખક:

કાવ્યવર આશુ રવિન્દ્રનાથ દાગોર.

અનુવાદક:

ડૉ. નરવરલાલ શ્રેષ્ઠીસ્વામી શેઠ,
એમ. બી; બી. એસ.

ચિત્રા:-શ્રીમાન પુરુષોત્તમ.

પાત્રો.

ચિત્રા : મહિપુરની રાજકુમારી.

અર્જુન : પાંડુપુત્ર.

મદન : કામદેવ

વસન્ત : કનુરાજ.

મહાભારતમાંથી મૂળ વસ્તુનો આધાર લઈ કવિવરે તેની ઉપર કંપનાની ઇમારત ચણી છે. એ ઇમારત ચણતાં તેમણે મૂળ વસ્તુમાં કેટલોક ફેરફાર કર્યો છે. નાયકને સરાખામણી માટે ઉપયોગી થક પડે તેટલા માટે મહાભારતમાંથી મૂળ કથાનો સાર અત્ર આપીએ છીએ.

પચિ પાંડવ બંધુઓ દ્રોપદીને પરણ્યા પછી સ્ત્રીને કારણે તેમની વચ્ચે ઈંટા નાં મને એવા યુદ્ધ હેતુથી મદયિં નારદની સૂચનાથી તેમણે એક નિયમ બાંધ્યો હતો કે "આપણા બધા-માંથી જે સાધ પોતાના બીજા સાથેને દ્રોપદી સાથે (એકાંતમાં) જોડેલા જેમ તે, બાર વર્ષ સુધી પ્રજાચર્ય. પ્રત પાળે અને વનમાં જીવે વાસ કરે." તે પછી કેટલેક દિવસે એક આઠસુ ફરિયાદ કરતો આવ્યો કે કેટલાક ચોરો તેની ગાંધી ચોરી ગયા છે, તે છોડાવી આપવી. અર્જુન આ ફરિયાદ સાંભળી તેની નંદારે જવાને તૈયાર થયો. જે ચોરડામાં આવ્યો મુક્યા હતા, ત્યાં લેવા ગયો ત્યારે સુધિષ્ઠિર અને દ્રોપદી એકાંતમાં હતાં. બંધિવા નિયમનો આ પ્રમાણે ભંગ કર્યો તે માટે અર્જુનને બાર વર્ષ વનવાસ સેવવો પડ્યો.

જે વનવાસમાં યાત્રા કરતો કરતો અર્જુન કેટલેક સમયે મહિપુર (આસામ)માં આવી પહોંચ્યો. ત્યાં જે જે પવિત્ર તીર્થો અને પવિત્ર દેવરથાનો હતાં, તે સથળોં તેણે જોયાં. પછી મહાબાહુ અર્જુન મહિપુરના ધર્મજ્ઞ રાજ ચિત્રવાહનને મળવા ગયો. તે રાજાને ચિત્રાંગદા નામે એક ધણી રૂપવાન હતી. આ કન્યા અનાયાસે પુર (નગર) માં ફરવા નીકળી હતી, તે અર્જુનની દૃષ્ટિએ પડી. તે સુંદર આરોહવાળી કન્યાને જોઈ અર્જુન તેની ઉપર મોહી પડ્યો તેથી તેણે રાજ પાસે જઈ પોતાના આવવાનું પ્રયોજન કર્યું કે, હે, રાજા ! મને ક્ષત્રિય મહાત્માને તમારી કન્યા પરણાવો.

"તે સાંભળીને રાજ જોડ્યો કે, તું કોનો પુત્ર છે ? અને તારું નામ શું છે ? એટલે અર્જુન જોડ્યો કે, હું કુન્તાનો અને પાંડુનો પુત્ર થાઉં છું અને મારું નામ ધનંજય છે. આ સાંભળીને રાજ તેને સમજાવ્યું કે આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો કે, આ વંશમાં પૂર્વે પ્રમંજન નામે રાજ થયા હતા. તેમને કાંઈ સંતાન હતું નહીં, તેથી તેમણે સંતાન માટે મહાતપ કર્યું અને તપ કરીને તે રાજાએ દેવેનાં દેવ અને ઉમાના પતિ પિતાકપાલિ શંકરને પ્રસન્ન કર્યા તે ઉપરથી હે અર્જુન ! શંકરે પ્રમંજન થઈ તેમને વરદાન આપ્યું કે, તારા રૂપમાં એકજ પ્રસુતિ ઉતરો તારું

યરો, કાંઈના આવાં વરદાનથી મારા કુળમાં સદા પ્રત્યેક રાત્રીને એકેકું સંતાન થયે જાય છે. મારી પહેલાંના બે રાત્રીઓ દરમિયાન, તેમને અંકેકે પુત્ર થતો હતો, પરંતુ મારે તો એક પુત્રી જ થઈ છે, અને તેનાથીજ મારો વંશ આગલ ચાલવાનો છે. હે પુત્રોમાં એક ! એ પુત્રી છે તો પણ હું તો એને મારા એકલા એક પુત્ર જેવી ગણું છું. હે પુત્રોમાં એક ! એ દેવને મેં મારી પુત્રિતા કરીને માનેલી છે. માટે હે ભારત ! તારાથી એને વિશે જે પુત્ર ઉત્પન્ન થાય તે પુત્રને હું દત્તક સંપાદિત અને એનાથી જ મારો વંશ આગલ ચાલશે હે પાર્થ ! જો આ મૂલ્ય કષ્ટ હોય તો હું સુખેથી એ કામ પ્રમાણે આ કન્યાની સાથે લગ્ન કર. અર્જુને “તથાસ્તુ” એમ કહીને એ વાત કષ્ટ સંપાદિત અને પેલી રાત્રીના સાથે લગ્ન કરું. તે પછી કુન્તાની પુત્ર અર્જુન પોતાના સસરાને ઘરે ગઈ વર્ષ સુધી રહ્યા. અને ન્યારે. ચિત્રાંગદાને પુત્ર (ભાગુવાદન) થયો ત્યારે અર્જુન મુંઝે અંગવાળી ચિત્રાંગદાને લેકીને તથા રાત્રીની આજ્ઞા લઈને ત્યાંથી પ્રવાસ કરવાને માટે આગલ ચાલ્યો.” (ભુવો ગુણગાત્રી ત્રેસતું મહાભારત, જા. ૧ લો પૃષ્ઠ : ૨૬૮-૩૦૨)

રવિવરે પોતાના નારામાં ચિત્રવાદનની દયાથી સ્વીકારી નથી. અર્જુન મહિપુરના પ્રયોગમાં આવે છે ત્યારે ત્યાંજ રાત્રી ચિત્રા રક્ષાવે છે. અર્જુન ચિત્રા પર મોહી પડે તે પહેલાં ચિત્રા અર્જુન પર મોહી પડે છે અને તેને પતિ તરીકે પ્રાપ્ત કરવાના પ્રયત્નો કરે છે. ત. ગુ.]

પ્રવેશ પહેલો.

પાત્રો: ચિત્રા, મદન અને વસન્ત.

ચિત્રા: આપ કોણ પંચસરધારી કામ દેવ છો ?

મદન: હા, એજ હું. જાણા ! પ્રભુના કૃપામાં પ્રથમ ત્રીસ જન્મ થયો હતો. ત્રી પુરુષોને સુખ કુળના બંધનોમાં જકડનાર હું છું.

ચિત્રા: જાણું છું, દેવ ! હું એ દર્દને અને એ દર્દના બંધનેતિ. (વસન્ત તરફ ફરીને) અને આપ કોણ ?

વસન્ત: હું મદનની મિત્ર વસન્ત-ઋતુ-એવો છું.

ચિત્રા: હું મહિપુરની રાજકુમારી ચિત્રા ! ભગવાન શિવે મારા હાથને વરદાન આપ્યું હતું કે અમારા વંશમાં પુત્રોજ અવતરશે. પરંતુ, હું સ્ત્રી હોવા છતાં મારા સ્વભાવ એવો દુર્ગંધ હતો કે, એ દેવ-વરદાન મારી માતાના ગર્ભમાં રહેલ ચેતનને ન બાધી શક્યું !

મદન: એ વાત હું જાણું છું. તેથીજ તો તારા પિતા તને પુત્ર તરીકે ઉછેરે છે અને તેમણે તને શુદ્ધિક્ષા અને રાજવર્ધન સંસ્કાર આપ્યું છે.

ચિત્રા: હા ! તેથીજ મેં પુરુષવેશ પહેર્યો અને પુરુષ એકાંત છોડ્યું છે. જો એવા સ્ત્રીચરિતાં. મારાં હાથ કષ્ટ થાય છે, પરંતુ નયન રાજ્યે વાપરવાની કક્ષા

કામ ક્યેં જાય છે, અને જેના હૃદયમાં એનો ધો વાગ્યો છે તે તે સારી પેઠે જાણુ છે !

ચિત્રા: દેવ ! એક દિવસ હું પૂણી નદીના કિનારાપરનાં જંગલમાં શિકારની શોધમાં રજાગતી હતી. મારા મોઢાને એક ઝાડના થડ સાથે બાંધી એક હરણની પાછળ હું ગીચ ઝાડીમાં દાખલ થઇ. માર્ગ સાંકડો અને ઝાડની ડાળીઓથી છવાયેલો હતો; ઝાડીમાં કસારીઓના અવાજનો પડેલો પડી રહ્યો હતો. અચાનક સૂકાં પાંદડાનું બિછાનું કરી મારે જવાના માર્ગમાં સુતેલો એક પુરુષ મારી નજરે પડ્યો. મેં તેને રોક્યો એક બાજુ ખસી જવાનું કહ્યું; પણ તેણે તે ગળુકાયું નહિ. મેં તિરસ્કારથી મારા ધનુષ્યની અણી તેને ઘોંચી. રાખના ટગલામાંથી અચાનક અગ્નિની જ્વાલા બહુકે તેમ તે સીધા, પ્રચંદ અવયંવવાળો મરદ કુદ્યો. મારા છોરવાદ દેખાવની વાળે મસ્કરી કરતો હોયની એવું આણું સ્મિત તેનાં મોઢાં ઉપર ફરક્યું. તે સમયે છ'દંગીમાં પહેલીવાર મને ભાન થયું કે હું એક 'સ્ત્રી' છું અને મારી સામે એક 'પુરુષ' ઉભો છે !

મદન: સ્ત્રી અને પુરુષને પેત્રપેત્રાની બાંધેલાં બાન એવી મંગળ ઘડીએ જ હું કરવાનું છું. વારં, પછી શું થયું ?

ચિત્રા: હામ અને આશ્ચર્યથી મેં તેને પૂછ્યું: " તમે કોણ છો ? " તેણે જવાબ યોધા. " મહાન કુરુક્ષેત્રના વંશજ અર્જુન ! " ઉત્તર સાંભળી હું તો પર્યટની પુતળી માફક સ્તબ્ધ થઇ ગઇ. તેમને નમન કરવાનું પણ જાણી ગઇ. મને એમ થયું ' શું આજ ખરેખર અર્જુન દેવ ! મારી સ્વપ્નચિત્રિની મહાન મૂર્તિ શું એજ ? ' પણ સમય પહેલાં મેં સાંભળ્યું હતું કે તેમણે બાર વર્ષ સુધી બ્રહ્મચર્ય પાળવાનું

વ્રત લીધું છે. પુરુષ વેશમાં એમની સાથે કંઈયુદ્ધમાં ઉતરવાને અને મારી સજ્જકલાની સાબિતિ આપવાને મારી ઉગતી મહત્વાકાંક્ષાએ મને ધણીય વાર ઉત્કેરી હતી. અશ્વ-સોસ દિલે નાદાન ! તારી બધી શેખી ક્યાં ચાલી ગઇ ? દેવ ! મને એમજ લાગ્યું કે મારી જીવાની, મારી સર્વ અભિજ્ઞાપાઓના બદલમાં હું તેમના ચરણની રજ થઇ શકું તો પણ મારું પરમ સદમાગ્ય ! શી ખબર હું તે વખત શા વિચાર વમળમાં ડુબી ગઇ હતી ! અચાનક મેં તેમને ઝાડીમાં અદૃશ્ય થતા જોયા. કેવી સુખી ? ન તો મેં તેમનો સત્કાર ક્યોં કે ન તેમની સાથે એક બોલ બોલવાનો દ્વાવો લીધો. મેં તેમની ક્ષમાએ ન માંગી. મારી અવગણના કરીને એ ચાલ્યા ગયા તોય હું ગમાર જેવી ઉલીજ રહી ! બીજે દિવસેજ મેં મારો પુરુષવેશ કાઢી નાખ્યો. મેં કિરમછ રંગનો મુદર રેશમી સાળુ પહેર્યો. હાથમાં બંગડીઓ, પગમાં ઝાંઝર અને ડો કંદોરો ધારણ કર્યાં. એ અપરિચિત પોશાકથી મને શરમ થવા લાગી. હું તુરત જ ખટાર નીકળી અને જંગલમાં આવેલા શિવમંદિરમાં મેં અર્જુનદેવને શોધી કાઢ્યા

મદન: પૂરેપૂરી વાત કહી જા, બાળા ! હું હૃદયજનના દેવ એ ઉર્ગોઓનો બેદ જાણું છું.

ચિત્રા: મેં તેમને શું કહ્યું અને શા જવાબ મળ્યા તેની મને બહુ ઝાંખી સ્મૃતિ રહી છે. પણ એ બધું મને ન પૂછશો, દેવ ! આજમાંથી વીજળી પડે તેમ અતિ લજ્જતથી હું છવાઇ ગઇ, પણ મારા સખ્ત પુરુષોચિત સ્વભાવને લીધે મારા હૃદયના ચૂરેચૂરા ન થયા. હું ઘેર પાછી જવા નીકળી ત્યારે એમના છેલ્લા શબ્દો મારા કાનમાં કંઠાની જેમ ધ્રુવતા ટટા: " મેં બ્રહ્મચર્ય પાળવાનું

વ્રતલીધું છે; હું તારા પતિ થવાને લાયક નથી. ' રે! પુરુષની પ્રતિજ્ઞા! તમે જાણો છો કામ- દેવ! કેટલાયે ઋષી-મુનીઓએ જીવંતીશરનાં તપનાં ફળ રમણીને ચરણે ધરી દીધાં છે! રાપમાં ને રાપમાં મેં મારા ધનુષ્યના દુકડા કરી નાંખ્યા; મારા બાણ સળગાવી મુક્યાં. ધનુષ્યની પશુજ ચઢાવી સખ્ત ચપલા માર હાથ તરફ મને તિરસ્કાર આવ્યો. ઓ, પ્રભુ- દેવ! તમે મારી પુરોચિત શક્તિનું મિથ્યા- બિમાન ધુળમાં મેળવ્યું; મારી બધી પુરો- ચિત તાલીમ તમે ચરણ હેઠળ ચગદી નાંખી. હવે મને તમારા પ્રેમપાઠ ભણાવો દેવ! અજ- ળાની શક્તિ અને નિઃશસ્ત્ર હાથના હથિયાર મને બતાવો, પ્રભુ!

મદન: હું તને સહાય કરીશ, બાળા! વિશ્વવિજેતા અર્જુનને બળવાબોર તરીકેની સમ્મ ખમવા હું તારી સમક્ષ ઠેઠી તરીકે રજુ કરીશ.

ચિત્રા: દેવ! જો સમય હોત તો તેમનું હૃદય હું ધીમેધીમે જીતી લેત; દેવોની સહાય ન માંગત. તેમના મિત્ર તરીકે હું તેમની સાથે રહેત, સારથિ બની તેમના રથના મસ્ત પોદાઓ હાંકત, ચિકારની મઝામાં તેમની સાંથી બનત, રાત્રે તેમના તંજુના દરવાજા- પર ચોપી કરત, અને નિર્જળનું રક્ષણ કર- વાતી અને સમયોચિત ન્યાય આપવાની તેમની મહાન ક્ષત્રિયેચિત ક્રમેમાં તેમને સહાય કરત. એક દિવસ એવો જરૂર આવત

જ્યારે તે મારા તરફ જોઇ, આશ્ચર્ય પામત: "આ યુવાન કોણ છે? મારા પૂર્વજન્મનો કોઇ સેવક મારાં સંસ્કૃત્યોની જેમ મારી પાછળ તો નહિ આવ્યો હોય?" દેવ! નિરાશાને એકાંતમાં શાન્તિથી પોષે, રાત્રે આંસુઓ પાડે, જન્મથીજ વિધવા થઇ હોય તેમ ઉપરથી હસતું મોઢું રાખી દિલના દર્દને છુપાવી રાખે, એવી સ્ત્રી હું નથી. મારું આશાકુસુમ ખોલી ફાલીને ફળારૂપ ન થાય તે પહેલાં ખરીને ધૂળમાં નહિ રગદોળાય. પણ એવી રીતે પોતાની જાતની સાચી પિછાન કરાવતાં અને સન્માન મેળવતાં જીવંતી વીતી જાય. વિશ્વવિજેતા મદનદેવ! તેથીજ હું તમારે સરણે આવી છું, ઋગુરાજ વસંતદેવ! મારા યુવાન શરીરપરથી આ પ્રાથમિક અન્યાય દૂર કરો, આ અનાકર્ષક સાદાઇ લઇ લ્યો. એક દિવસ-ફક્ત એકજ દિવસ માટે, મારા હૃદયમાં એકાએક વિકાસ પામેલા સ્નેહાંકુર જેવી સુંદરતા, ઉંચા પ્રકારની યુગ્મસુરતી મને આપો. એકજ દિવસ માટે મને સર્વાંગ, સંપૂર્ણ સુંદર બનાવો, તે પછી હું ની- વેડી લઇશ.

મદન: તથાસ્તુ, બાળા!

વસન્ત: માત્ર એક દિવસ નહિ, બાળા! પણ એક આખા વર્ષ સુધી વસન્તઋતુની નવી ખીલેલી કળાઓ જેવી મોહકતા તારા અંગ પ્રત્યંગમાં લપાઇ રહેશે. (અપૂર્ણ).

(આ નાટકનો બાકીનો વધુ આકર્ષક ભાગ ચિત્રો સહિત આવના અંકમાં અપાશે.)

ગૃહવિદ્યાની રૂપરેખા.

લેખક: શ્રીયુત મોતીલાલ ઉ. અલમૌલા. બી. એ.

આચાર્ય, મહિલા પાઠશાળા, અમદાવાદ.

હિન્દુ સમાજમાં ચાર આશ્રમો-બ્રહ્મચર્ય, ગૃહસ્થ, વાનપ્રસ્થ, અને સન્યસ્ત-અગત્યનો ભાગ બનતે છે. બધા આશ્રમોમાં ગૃહસ્થાશ્રમને શ્રેષ્ઠ લેખવામાં આવે છે. તેના પર બીજા ત્રણ આશ્રમોનો આધાર રહે છે એટલે તે આશ્રમ સમાજને ઘણો ઉપકારક મનાય છે. જ્ઞાનપ્રેમી બાલક અને યુવાનો માટે ગૃહસ્થાશ્રમનો સ્થાન હોય છે, તે જિજ્ઞાસુ અવસ્થાની વ્યક્તિઓ સંસારમાં પેસવા અને તેમાં શ્રેષ્ઠમંદ નિવડવા માટે સંસારપ્રેમી ગૃહસ્થની સિધ્ધી રૂપરેખ નીચે તૈયારી કરે છે. ગૃહસ્થાશ્રમથી પરવારી પહેલા બન્ને આશ્રમોની કસોટીના અનુભવ પરથી જે કાંઈ ઇષ્ટ લાગે તેટલું રાખી, તેના પર મનન કરી, સત્યપ્રેમી વાનપ્રસ્થી પોતાના જ્ઞાનનો લાલ સંસારના શિખાઉને આપે છે, તેની પ્રશ્નમર્ષાદા વિરતત થઈ, જીવનની હાજતો મેળવવાની ઉપાધિમાંથી મૂક્ત બની, અતે તે સત્યપ્રેમી પૂર્ણ રીતે સમાજનો સાચો સેવક નિવડી સન્યસ્ત ધારણ કરે છે.

ગૃહસ્થાશ્રમી પર શરૂઆતે બારે જુઓ રહે છે; તેણે કમાવાનું હોય છે, તેણે ઘર ચલાવવાનું હોય છે, તેણે છોકરાં ઉછેરવાનાં હોય છે, તેણે આતિથ્ય સાચવવાનું હોય છે, તેણે સર્વ સાથે સંબંધ રાખવાનો હોય છે. આવો મનુષ્ય 'ગૃહવિદ્યા'માં કુશળ હોવો

જોઈએ. ગૃહવિદ્યા તે પદાર્થવિજ્ઞાન, રસાયન શાસ્ત્ર કે જીવવિદ્યા જેવો એક જ બાબતનો મર્યાદિત વિષય નથી. તે બધા પ્રકારના બેધાર જ્ઞાનનો અન્નકુટ છે. જે વસ્તુઓ ઘર ઉપયોગમાં આવતી હોય તેના ગુણ ધર્મ સમજવા જોઈએ, ઉષ્ણતા કે પીછા ઉપાધિઓથી પદાર્થોમાં નિપજતા બિન્ન બિન્ન વિકારોથી વાકેફ હોવું જોઈએ. વસ્તુઓ ક્યાં અને કેવી રીતે ઉત્પન્ન થાય છે તથા ક્યા ઉપયોગમાં આવે છે તેનું જ્ઞાન મેળવવું જોઈએ.

ગૃહવિદ્યા તે કાંઈ એક નવીન કે ઇલાયદો વિષય નથી. તે વિષે ઘણાં ઘણું જાણુ છે. તેમાં ક્રિયાઓ સંબંધી કુદરતી નિયમો સમજ, તેમનું શાસ્ત્રિય રીતે સહસ્ય જાણી, તેમનો શુદ્ધિપૂર્વક અમલ કરી અને જીવનમાં ઉતારવા માટે પ્રયત્નશીલ થવાનું છે.

ખોરાક, વસ્ત્ર, અને આશ્રમ આપણી સંસારી હાજતોના કમ છે. આ ત્રણમાંના પ્રત્યેક વિભાગની વ્યવસ્થાનો સમાવેશ તેજ વિભાગમાં આવી જાય પણ હવે મનુષ્યમાં સહચાર કરવાનું સ્વાભાવિક વલણ થયું છે તેથી ઉપરની ત્રણ હાજતોમાં કુટુંબ, માતિ, વર્ણ અને સમાજ વ્યવસ્થાનું અંગ ઉમેરવામાં આવે એટલે ગૃહવિદ્યાનું શરીર સંપૂર્ણ બને.

ગૃહવિદ્યામાં ખોરાક, વસ્ત્ર, આશ્રમ અને વ્યવસ્થાને લગતા સર્વ પ્રશ્નોના નિકાલ આર્થિક, આરોગ્ય અને સૌન્દર્યની દ્રષ્ટિએ થાય છે. ગૃહવિદ્યા બહેવાર વિષય છે એટલે તે ક્રિયાત્મક હોવા જોઈએ. ક્રિયાત્મક ભાગમાં 'પ્રયોગ' અગ્રસ્થાને હોય, પણ સિદ્ધાંતભાગ પણ તેટલોજ અગત્યનો છે. આ વિદ્યાજ વિષય માટે એકજ અને મર્યાદિત પ્રયોગશાળા હોઈ શકે નહિ. ખોરાકના સંબંધમાં રસોડું તથા ખેતર, વસ્ત્ર બાબત કાપડ તૈયાર થતા સૂત્રીની ક્રિયાઓના કારખાના તથા જળાશય અને આશ્રમના સંબંધમાં જરૂરી સાહિત્યોના રચના તથા

રસાતળ, મૂખ્ય પ્રયોગશાળાઓ હોય. બૃદ્ધ ઘોળી, અને કઠીઆ સુતાર પ્રત્યેક વિભાગમાં પારંગત લેખાય.

ખોરાક વસ્ત્ર, અને આશ્રમ એ દરેક વિભાગને લગતા વિવિધ પ્રશ્નોના ઉકેલમાં ત્રણ જુદા જુદા દ્રષ્ટિ બિન્દુ હોઈ શકે:- (૧) એને, અને શા માટે, પસંદ કરવું; (૨) પસંદગી થયા પછી તેને કેવા, અને કેવી રીતે, ઉપયોગ માટે તૈયાર કરવું; અને (૩) તૈયારી પછી તેને ક્યારે, અને કેવી રીતે, સંગ્રહી રાખવું તથા તેની શા માટે, અને કેવી રીતે સંભાળ લેવી.

ગુણસુંદરીને.

શબ્દિકા: જહોન દીપકશા દીક્ષિત.

(ગદ્ય)

અમારા દેશની દાડે,
તણ હોઝલ હમે આને;
જુઓ "શીતગત્" માં રાએ,
અહા ! "ગુણસુંદરી" ગાને. ૧
સુતેલી સિંહણી લાગે,
ન હાં ! વતરાતની દાડે;
વને વનદેવી શું રાને,
અહા "ગુણસુંદરી" ગાને. ૨
કંઈ આગતુકો મુને,
રવમાની માનને મુને;
ગુરા રણુસરી પુને,
અહા "ગુણસુંદરી" ગાને. ૩
અમારું શાન્ત ના લાગે,
તપોવન રમ્ય તે ક્યાં છે ?
સડે મત્યામહી નાદે,
અહા "ગુણસુંદરી" ગાને. ૪
અહા ઇન્દ્રાની આરો,
નિદર થઈ "રાષ્ટ્ર" ની લાગે;
જુદાવ્યું શીર સાહિત્યે,
અહા "ગુણસુંદરી" ગાને. ૫

શ્રીઓ અને ગુજરાતી સાહિત્ય.

મેં ઉપલું મથાળું
પસંદ કર્યું ને

લેખિકા:—મહેન “બાળા”

રીતે આપી શકે? જ્યાં
સુધી શ્રીઓમાં માતૃ-

તે વિષે મારા અલ્પ વિચારો જણાવવા
લેખ શરૂ કર્યો. શરૂ કરતાંજ મને મારું
મથાળું દિઅર્થી લાગ્યું. પ્રથમ તો ગુર્જર
સાહિત્યમાં જાણે અજાણે પણ ક્યાં ક્યાં
શ્રીઓ પોતાનું નામ અમર કરી ગઈ છે ?
સાથે શ્રીઓના જીવનમાં તેમના વ્યક્તિ તરી-
કેના સ્વરૂપમાં સાહિત્ય વાંચનથી ને સેવનથી
કેવો અતેરો આનંદ પ્રસરે છે ? એ આ લેખ
નો ઉદ્દેશ.

શ્રીને પુરૂષ ઉમ્મય પ્રભુના બાળ છે.
ઉમ્મયને માતૃભાષાના સાહિત્યનું જ્ઞાન ને ઉડા
અભ્યાસ આવશ્યક છે. અભ્યાસથી રસિકતા
ફળવડી રસજગતને પોણે છે. શ્રીઓના જીવન
નો નષ્ટ થતો હોતો, તેમનું બ્યર્થ જતું
જીવન, તેમની હાડી બાવભરી લાગણીઓ
તેમનાં હાથ ધરતાં જીવનમાં અજળ બાળ
પ્રેર છે.

સાહિત્યના અલેક અંગ શ્રીઓને તેમ-
નામાં રહેલી શક્તિનું ભાન કરાવે છે. તેમની
શુદ્ધિ સતેજ છે, પણ યોગ્ય માર્ગે વાળવાની
અત્યંત જરૂર છે. શ્રીઓ જે રસોઈમાં, પતિ
ની સેવામાં કે દેવદર્શને જવામાં ને ત્યાં કુચળી
કરવામાંજ સમય ગુમાવે તો તેમની શુદ્ધિનો
વિકાસ થવાનો સંભવ કેમ રહે ? ક્યાંથી
ઉન્નત વિચાર કરી શકે ? માતૃભાષાના
સાહિત્યમાં પોતાનાથી બનતો ફાળો ક્યાં

બાષાનાં સાહિત્યનું વાંચન પૂરતા પ્રમાણમાં
નથી ત્યાં સુધી ગુર્જર સાહિત્યનો ઉદ્દેશકાળ
આથે રહ્યો બાસે એમાં નવાઈ નહિ !

પ્રથમ આવશ્યકતા આથી શ્રીઓને-
બાળાઓને માતૃભાષાનું પુરું જ્ઞાન આપવાની
છે. શ્રીઓમાં સ્વભાષાનો ઉદય કરવાનો એક
આવવાની સાથેજ તેમના પતિ, પુત્ર, પુત્રી,
સર્વમાં એ ચેતક પ્રસરશે. તેમની રસિકતા
ફળવવા સારૂ, તેમને ઉત્તમ પુસ્તકો વાંચવાનો
રોખ લગાડવા સારૂ હંડા અભ્યાસની ખાસ
જરૂર છે. અત્યારે હિંદુસ્તાનની એવી
સ્થિતિ છે કે જ્યારે કન્યાઓના લગ્ન થોડાં કે
દંડર વર્ષની વયે થાય છે. આટલા સમયમાં
તેઓ પૂરો અભ્યાસ કરી શકે એ અત્યારની
ચાળાઓનું ધોરણ જોતાં અસ્વાભાવિક લાગશે.
આથી તેમને ફળવવાનું મુખ્ય કામ તો તે-
મના પતિઓનેજ શિર રહેશે. પોતાની પત્ની
સાથે બેસી ઉત્તમ પુસ્તકો વાંચી, તેમની
રસજગત ફળવવી—આટલું શું પુરૂષો ન
કરી શકે ?

કાવ્ય સાહિત્યમાં, નરસિંહ યુગમાં મધુરી
ગિરીધર ભક્ત મીરાં જાણે અજાણે પણ પો-
તાનું નામ ગુર્જર સાહિત્યમાં અમર કરી ગઈ.
પછીના યુગોમાં તો શ્રીઓનું નામ જવલ્લેજ
મળે છે. છેલ્લા અર્વાચીન યુગમાં, સ્વ. સુમતી, સ્વ.
વિજયાલક્ષ્મી, લહરી, સ્વ. કુબ્જેન વિગેરે પાક્યા,

નવલકયા તથા ટુંકી વાર્તાઓ પણ સ્ત્રીઓએ લખવી શરૂ કરી. આવા પ્રયાસો હજુ પણ ચાલુ છે છતાં પણ મીસ મેરી ફોરેલી જેવી પ્રખર લેખિકા હજુ ગુર્જર સાહિત્યમાં યદ્દ નથી. ગુજરાતી ભાષાને જન્મ-તની ખેડાયલી ભાષાની બરોબરીમાં મૂકવા સારૂ સર્વોએ માતૃભાષાને ઉડો અભ્યાસ કરવાની જરૂર છે. ઇંગ્લાડ અમેરીકા વિગેરે સ્થળોએ કેળવણીનો વિકાસ થતાં સાહિત્યનો પણ વિકાસ થયો. અત્યારે સર્વ ભાષામાં આંગ્લભાષા પ્રથમ સ્થાને વિરાજે છે. તેના સાહિત્યના સર્વ અંગો ખીલેલા છે. પશ્ચિમની સ્ત્રીઓ મોટેભાગે કેળવણી હોય છે તેથી તેઓ પણ પુરુષોની માફકજ સાહિત્યમાં અપૂર્વ રસ લે છે.

પશ્ચિમના ને પૂર્વના સાહિત્યમાં જુદા જુદા ક્ષેત્રો ખેડવાના હોય છે. ક્યાં ક્યાં મળતાપણું તો ક્યાં ક્યાં ભિન્નતા માલમ પડશે. આ દેશમાં પ્રાચીન સમયમાં ગામડે ગામડે કળા ને સાહિત્યનો થોડાઘણો પ્રચાર સ્ત્રીઓના ગરબા તથા રાસ દ્વારા થતો. સ્ત્રીઓ બજનો તથા આખ્યાનો કંઠસ્થ રાખતી. હાર્પવાની રીત પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યા પૂર્વે સ્ત્રીઓ દ્વારાજ ઘણું ખરું પ્રાચીન સાહિત્ય જળવાએલું નજરે પડે છે. હાલ એ રૂઢિ વિસારે પડી છે ને આખ્યાનો તથા ગીતો કંઠસ્થ રાખવા પણ હાલની સ્ત્રીઓને બારે પડે છે. સ્ત્રીઓ ન્યારે આ પ્રકારે સાહિત્યને પોષણ આપતી ત્યારે પુરુષો નવા નવા આખ્યાનો શાસ્ત્રની કોઇ વાતપર રચતા. તેઓ પોતાનું મુખ્ય ધ્યાન લોકોને રીઝવવામાં, મનુષ્ય સ્વભાવનું નિરૂપણ કરવામાં ને તે દ્વારા ભાષાને પ્રચાર કરવામાં આપતા. આ પ્રકારનો સાહિત્યનો પ્રચાર આપણે પ્રાચીન યુગમાં જોઇએ છીએ.

અર્વાચીન યુગમાં કેળવણી વધી પણ

સાથે સાથે માતૃભાષાનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન અપાતું બંધ થયું. અંગ્રેજી ભાષાને પ્રથમ સ્થાન મળ્યું. સ્ત્રીઓ મોટે ભાગે આ બેમાંથી એકે ભાષાનું પુરું જ્ઞાન નથી મેળવી શકતી. આથી તેમનો મોટો ભાગ ખરી દૃષ્ટિએ જ્ઞેતા અજ્ઞાનજ લાસે છે. જેમણે પૂર્ણ કેળવણી લીધી, તેમાંના થોડાકનેજ આપણા સાહિત્ય માટે માન ને આદર મળે; તેને હવે સ્થાને મૂકવાની થોડાકનેજ અલિલાયા પ્રકટી. ઘણા અંગ્રેજીના મોહમાં ફસાયા ને ગુજરાતી સાહિત્ય પ્રત્યેની પોતાની ફરજ બૂલ્યા. કેળવણી વધી પણ સાથે સ્વભાષા પ્રત્યેની નિરાદર પણ વધ્યો. અંગ્રેજોનું પોતાની ભાષાને શ્રેષ્ઠ સ્થાન આપવાનું ધ્યેય સિદ્ધ થયું. ગરબાઓની મજા પણ નષ્ટ થતી ચાલી. જે મજા, જે હલક, જે મધુરતા ગામડેની ગોરોમાં પ્રત્યક્ષ થાય છે તે શહેરની સુદરીમાંથી નષ્ટ થઇ બાસે છે; ને આને સ્થાને કૃત્રિમતાએ ધર ધાલ્યું લાગે છે. સ્ત્રી ઉપયોગી રાસો હમણાં બહુ લખાયા. ન્હાનાલાલ કવિના, કેશવ હ. શેઠના ને બોટાદકરના રાસો સ્ત્રીઓની આ પ્રવૃત્તિને બહુ લાભદાયક છે. સ્ત્રીઓમાં ગરબા ગાવાનો શોખ દિનપરદિન વધતો જાય ને મીઠાપણુ છુલંદ અવાજથી એ કળા ખીલવે એ તેમનો ઉદ્દેશ. સ્ત્રીઓ જો આનો પૂરો લાભ લે તો જરૂર આમાં કંઈ અજન્ય દોર આવે. દયા-રામની ને નવલરામની ગરબીઓ જુદાજ પ્રકારના રાસો છે. જો સ્ત્રીઓ આનો પૂરો લાભ લે તો આવા સારા રાસો વધારે પ્રમાણમાં લખાય ને તેટલોજ આપણા સાહિત્યને લાભ થાય.

આજ પ્રમાણે સારી નવલકથા, કાવ્ય, નાટક આદિના વાંચનથી, જુદા જુદા લેખકોના લેખો વિશે તુલના કરવાથી લેખકોને કિતોજન મળી તેમને સાહિત્યના જુદા જુદા

અંગો ખીલવવાની આશા જાગશે. નાટકો જોવા પણ સારા ને તે પણ દોષ સારા લેખકોના લખેલા કે જોયો વિદ્વાન લેખકો પણ સામાન્ય પ્રજાનું સારા નાટકો જોવા તરફનું વલણ જોઈ નાટકો લખવા પ્રેરાશે. નાટકના દોષો પણ બતાવવા જરૂરના, કારણ કે આથી અશ્લીલ નાટકો બજવાતા બંધ પડશે ને શેક્સપીયરના નાટકો જોવા નાટકો લખાવા ને બજવાવા શરૂ થશે.

સ્રીઓ આમાં અનેક રીતે મદદ કરી શકે. તેમની શક્તિનું તેમને ભાન થયા પછી તેઓ શું ન કરી શકે ? પણ તેમને આ શક્તિનું ભાન કરાવવું ને પોતાની સહચરી બનાવવાનું કામ પુરોતું. નવરાસની વેળાએ તેમની સાથે ખેસી ઉત્તમ પુસ્તકો વાંચી, સમજાવી તેમને વાંચનનો શોખ શું તેઓ ઉત્પન્ન ન કરી શકે ?

જગતને ચરણે.

“ જગતપર શાસન કરે, જે હાથે જુલાવે પારણું ”

આ માનવકૃત કહેવત શું માનવીના હાથેજ જુસાશે ? જીવનું નેત્ર જે વ્યક્તીઓના હાથે ચાલી રહ્યું છે, જેની દક્ષતા પર જગતના જીવન મરણનો આધાર છે. તે વિશ્વરાણીનાં પૂજન ઘેર ઘેર આંગણે આંગણે કેમ ન થાય ? રત્નેદથી પોતામય કેમ ન કરાય ? કારણ સમજાવું નથી.

વિશ્વની સમગ્ર કલા ભાવના ને સૌંદર્યભર્યા ક્ષેત્રમાં રાજ્ય કરતી સ્રીજાતિના મનુષ્ય પ્રકાશથી જળહળી રહેતાં માનવીઓને શું સ્રીજાતિએ સાપ્તીતિએ આપવી પડશે કે આતે બડકા છે કે સાચો પ્રકાશ ?

જીવનના ઇતિહાસમાં સ્વનંદ્ય માટે મરી શીટનારી વિરાગનાઓના જ્વલંત દૃષ્ટાંતો શું સ્મરણપટ પરથી આમજ જુસાઈ જવાનાં ? ઇતિહાસના આલેખને શું આમજ જુલાં પડવાના ? ભરતખંડને ભાગ્ય ભાનુ શું અસ્તજ થવાનો ?

જંજીરબદ્ધ જુલામોની દુઃખદ સ્થિતિ સાથે સ્રીજાતિને સુકાળલો માનવ જાતિને શરમાવશે ?

સ્રી જાતિની દીલી પોચી અશ્રુભીની ચળવળો વડે સુકિતની સાધના કરવા દોડતી પ્યારી ભગીનીઓની આશાઓ ભારતવાસીને શરમાવશે ? માડી ! સુકિતને મંદિરે જગતે આજ સુધીમાં હજારો; લાખો લસણસતા ભોગો ધરી દીધા છે. હવે શું સ્રીજાતિને ધરવી ખાકી છે ? કહે કહે !

બગીચા રૂપી જગતમાં પુષ્પ રૂપે અવતરેલી સ્રીજાતિને કરમાવી એ માલીઓ શી શી સુગંધી લહેરોની આશા રાખી બેઠા છે ?

“મહારા પતિએ લખેલી વાર્તા.”

આજે રવીવાર
હતો. મહારા
પતિ રાજ હોવાથી

લેખા: શ્રીયુત “ભૂપત.”
ચિત્રકાર: શ્રીયુત છોટાલાલ અં. જોશી.

તેમણે બાળુએ મુકેલું
ન્યુસ લખ વાચવા બેઠી.
અર્ધા પોણા કલાક

આજે ઘરે હતા. સાંજના ન્યુસ વાચતાં હતા.
મહારે પથ્રુ કંઈ કામ ન હોવાથી તેમની સામે
સીવવાનું લખ બેઠી હતી. પ્રભુ જાણે તેમના
વાંચવામાં એયું તે શું આન્યું કે એકદમ
હસ્યા. ક્યારેના ખાતા ઉઘાડી બધો સામાન
બહાર કાઢ્યો. દબ્બેક કાગળો, શાહીનો શીશો,
હોશરો, રડીયો, વીગેરે સામાન કાઢી ટેબલ-
પર મુક્યો.

“જાલા, આ બધું જરી પુરાણવાળાને
આપવા કાઢ્યું કે શું!” મેં પૂછ્યું. “જ
જા ગાંડી! જરી પુરાણવાળાને શું કરવા આપું?
જો આ ન્યુસ વાંચ એ શું લખે છે કે
અમારા આવતા દીવાલીના અંક માટે વાર્તા
લખનારને પસંદ પડેથી દસ રૂપીયા ઇનામ
આપવામાં આવશે. સમજ? હવે એ ઇનામ
સેવકને મળશે. હું વાર્તા લખી મોકલીશ. ”

“પથ્રુ એ શી રીતે આવડશે? બાપદાદાના
વખતમાં કોઈ દહાડો વાર્તા નથી લખી તો
હવે તે શી રીતે લખી શકશે? તમને કંઈ
મહાવરો છે? વળી એમ તે કંઈ વાર્તા
લખાતી હશે કે?”

“કપાળ તહારં. શું જૂદ થતા હશે તે વાર્તા
નહી લખી શકતા હોય કે? ચાલ, હવે મુંગી
રહેજે, અને મને લખવા દેજે. છોકરાએને
પેલી બાળુ રમવા દેજે. અહીયાં બેઠાવતી નહિ”

તેણે પોતાનું બાપથ્રુ પુર કરી વાર્તા
લખવા બેઠા. હું તેમની સામે ધ્રુવશી ઉપર

મુઠી કાણ જાણે. શું એ વિચાર કરતાં
માથે હાથ રાખી બેઠા. પછી એકાએક
કંઈક વિચાર આવતાં લખવા ગયા. પથ્રુ
ઓ બાપ રે! શાહીનો ભરેલો ખડીઓ
આખો ને આખો ઢોળાઈ ગયો, અને તેમના
ધોતીયા તથા પહેરણનો ધાણ વાળી નાંખ્યો.

“અરરર એ શું થયું?” જાણે કંઈ
જાણતી ન હોઈ તેમ મેં પૂછ્યું.

“કંઈ નહી કંઈ. એ તો હાંપ. શુકન
તો સારા ચાપ છે.” તેણે ફરીથી શાહી
બરતાં બોલ્યા, અને લખવાનું શરૂ કર્યું. એ
ચાર લાઈનો ચિતરી કહાડી અને તેમના લખ-
વાના કાગળમાં મોટા શાહીનો ડપકો પડ્યો.
“ઓ વારીની! જેમ તેમ કરીને મહેં લખ્યું
ત્યાં તો કાણ જાણે કયાંથી આ ડપકો પડ્યો.
હશે. કંઈ નહી. શું મને બીજો કાગળ લઈ
લખતા નથી આવડતું કે?” આમ બોલી
પછી બીજો કાગળ લઈને તેમણે વીચારવા
માંડ્યું.

“જાલા. જમવાનું કરી જાય છે રહાડા
નવ તો ચલા.” મહે ધીમેથી કહ્યું.

“હવે તું કંટાળો આપ. પહેલે ખડીયો
ઢોળાયો; બીજો લખતાં ડપકો પડ્યો. તેમાં કંઈ
આપું હોય તેમ હું પાછી કંટાળો આપે છે.
તમે લોકો એવી રીતે કંટાળો આપો તો
પછી વાતો કેવી રીતે લખાય. મહારા બધા
વિચારો બીડી ગયા. ચાલ જલદી.” તેમણે ધ્રુસે
યતાં કહ્યું.

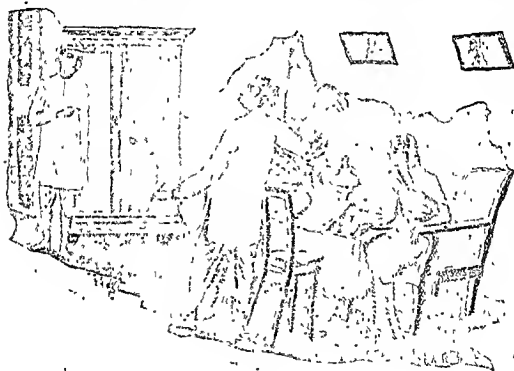
અમે જમવા બેઠા. અરધું પરધું જમ્યાં ત્યાં એકદમ ઊઠીને ટેબલ પાસે ગયા અને થોડી-વારમાં શાહીના ખડીઓ કસમ તથા કાગળો લાવ્યા અને પાઠલાની ખાશુમાં મુકયા. “એ અહીંયા કેમ લાવ્યા ? જમતાં જમતાં લખવું છે કે શું ?” (અને કહેવું જરૂરનું છે કે મહારા ઘણી રાખેરી લહીયા હતા.)

પરંતુ જવાબ આપવાને બદલે તો તેમણે ખરેખર લખવા માંડ્યું. પરંતુ એમ તે કંઈ જમતાં જમતાં લખાતું હશે ? વિચારમાં ને

“એટલે ખીલું, શું વળી ? તમેએ તમારા ખડીયાને દાળતો ખાલો. ધારી ભાત પર રેડી દીધો.

“એતારીની ! અર ! પણ મહે’ તો એ ચાર કોળીયા ખાધા પણ ખરા. કંઈ નહી કંઈ નહી. એતો વાર્તા લખવી તે એમજ હોય.”

“શું તમે શું કહ્યું ? વાર્તા લખવી તે એમજ હોય તો બે બધા વાર્તા લખનારાઓ એમજ ઊંધાતું ચતું કરે તો બાપડા અને થોડા વખતમાંનું મેડ હાઉસમાં મોક-

તેમણે જાતમાં પરેણું છુટ વિચારમાં તેમણે શાહીના ખડીયાને દાળ સમગ્ર ચાળીમાં પીરસેલા ભાત પર રેડી દીધો. “અરે આ ભાત બધો કાળો કેમ ચઢ ગયો ?” તેમણે પૂછ્યું.

“તે કાળા ન થાય તો શું થાય ? તમે તમારા બાલપર “હાઇ” લગાડો છોની તેમ એને પણ “હાઇ” લાગ્યો છે.”

“એટલે ? એટલે ?” તેઓ ગુસ્સે થતા બોલ્યા.

હપાડી તેની તરફ ફેંક્યું.

લવા પડે ખરા.” વળી ખીલે ભાત લાવી. તેમણે જમવા માંડ્યું. પરંતુ તે કોઈનું માને કે ? જમતાં જમતાં પણ એમણે લખવા માંડ્યું. પણ તેરલીવારમાં કંઈ દસ બાર વખત હોહરને દાળમાં મોથનું હશે અને ‘છેકા પણ પાડ્યા ખરા. ‘પણ આવી વાર્તા ચાલશે કે ? આમાં તો બધે દાળનાં ટપકાં પડ્યા છે.” એ કહ્યું.

“કંઈ નહી. હું પછીથી ત્હેને ફેર કરીને મોકલીશ.” કહી તેમણે તુરતજ ઊઠીને પાણી ચીતરવા માંડ્યું.

“અરર ! આ શું નખોદ વળી ગયું ? આ મ્હારા લખેલા કાગળ પર દાળના ખાલાંનાં ચકરડા ચાતાં ?”

“તે મ્હને શું ખબર ? મ્હે જાણ્યું કે એ રફી હશે તે બૂલથી દાળના ખાલાં તેમાં મુકાઈ ગયાં.” મ્હે કહ્યું.

“પણ આખે આંધળી હતી ? બહું કેમ ફાટી ગઈ છે ? હવે પાછું શરીથી મ્હારે એ આખું પાતું લખવું પડશે ?”

તેમને બોલતા રહેવા દઈને હું મ્હારું શીવવાનું લખતે બેઠી. થોડીવારમાં “બાઈ દુધકા પેસા દેતા હય.” કરતો દુધવાળો ભયો મ્હારી પાસે આવ્યો. મ્હે તેમને આપવાનું કહ્યું.

“જુએ છે કની હું વાર્તા લખવામાં મસ્તુલ છું તે. જા આવતા રવિવારે બોલાવજે. પરંતુ દુધવાળો કંઈ એટલા દહાડા થોભે ? ત્હેણે તો તેમની સાથે રકઝક કરવા માંડી.

“ગદા તુમ દેખતે નહિ દે કે હમ વાર્તા લખતે હય.” એમ કહેતાંજ તેમણે બાળમાં પડેલું છુટ ઉપાડી તેની તમ્મ દેક્યું. પણ અફસોસ. બિચારો દુધવાળો તો બચી ગયો. પરંતુ ત્હેની પછવાડે રહેલા કબાટનો સુંદર કાચ ટુટી ગયો.

“અરર ! આટલું બહું નુકસાન શું કરવા કરો છો ? તમારી વાર્તા ગઈ જઈ-નમમાં.” મ્હે ગુસ્સે થઈ કહ્યું.

“પણ બહાલી વાર્તા કેમ લખાય. એમજ તો ને.”

“પણ બધા વાર્તા લખતા હશે તે શું આમ લાંગતોડ કરતા હશે કે ?”

પાછું તેમણે લખવાનું ચાલું કર્યું, પરંતુ

હવે તો તેમને ઝોંકાં ઉપર ઝોંકાં આવવા માંડ્યાં. અર્ધો કલાક નહિ થયો હશે એટલામાં તો કંડડ કરીને અવાજ થયો. મ્હારી પણ રહેજ આંખ મળેલી હોવાથી હું ઝગડી ઉઠી. બેઠેલું તો હંધ આવવાથી તે ખુરશી ઉપરથી ઝીકાઈ પડેલા હતા અને સુતાં ટેબલ પર લાંબા પગ કરેલા હોવાથી તેમના પડવા સાથે ટેબલકલેથ તથા તે ઉપરનું ફલાવરવોજ તથા ખુરશીનો લાંગીને ભુકો થઈ ગયો. તેમને થયેલા અવાજથી બાળમાં સુતેલાં છોકરાંઓ જાગી ઉઠ્યાં. પછી તેમનું તો પુછ્યુંજ શું ? તેમણે તો તાળીઓ પાડીને ચીચીયારી કરી મુકી. “અરે એશું કહેવાય ? મુખાંઓ ! હું અહીંવા મરી જઈ છું ને તમે દુરે દુરે રાના કરો છો ? અરરર ! આ ફલાવરવોજ કાલેજ લાવ્યો હતો ને આજે તો તેનો ખુરદો થયો.” તેઓ કંટાળ્યા.

“હા. તે લખોને વાર્તા ! વાર્તા લખવામાં તો હીરા જેવું નુકસાન કર્યું. ભાતમાં દાળને બદલે શાહી રેડી, કબાટનો કાચ ભાંગ્યો. ફલાવરવોજ ભાંગ્યું અને પોતે ઝીકાયા તે તો ભુકું.”

“જઈ-નમમાં ગઈ વાર્તા અને જઈ-નમમાં ગયા દશ રૂપિયા.” તેમણે ગુસ્સામાં આવી બગડતાં બગડતાં ખડીઓ કાગળો વિગેરે જે સામાન બહાર કાઢ્યો હતો તે સઘળા ઉપાડીને એક ખુણામાં ફેંકી દીધો અને છોકરાંઓને ચોડો ચોડો મેથીપાક જમાડી, બતુસ ઓઢી બીજાને પોઢીગયા. મ્હે જોયું કે મારા ધણી હવે વાર્તા લખી પરવારી ગયા, તેથી હું પણ સુવા માટે મ્હારા બીજાને જઈ પડી. થોડીવારમાં ધસધસાટ બાંધી ગઈ.

કાઠિયાવાડનાં કંઠસ્થ લોકગીત.

[૪]

અધમણુ વરિયાળી.

સંપાદિકા: સૌ. મોંધીજીઠ યુનીલાલ ભટ્ટ.

જો અધમણુ વરિયાળી પલ્લળી કે સુન્દીર શામળીઆ,
 જો બીજી કરીને દળાવી કે સુન્દીર શામળીઆ;
 મેં તેના લાડુડા વળાવ્યા કે સુન્દીર શામળીઆ,
 મેં હેરી વાગરમાં ભરાવ્યા કે સુન્દીર શામળીઆ.
 જો જાણુ થાયતા લાડુ ખાધો કે સુન્દીર શામળીઆ,
 રાસી નાની નણુદળાએ દીકો કે સુન્દીર શામળીઆ;
 નણુદે: સાસુને: સંભળાવ્યું કે સુન્દીર શામળીઆ,
 સાસુએ સસરાને: સંભળાવ્યું કે સુન્દીર શામળીઆ.
 સસરે: ચોરું ચઢીને વાત કીધી કે સુન્દીર શામળીઆ,
 ત્યાં મારા મહીજર કેરે માળી કે સુન્દીર શામળીઆ;
 માળીએ વીરાને: સંભળાવ્યું કે સુન્દીર શામળીઆ,
 વીરે: ઘોડે ચઢીને આવ્યા કે સુન્દીર શામળીઆ.
 વીરે: પાદર પથારા નાંખ્યા કે સુન્દીર શામળીઆ,
 ત્યાં બેનીને તેડાવ્યાં કે સુન્દીર શામળીઆ;
 બેની શુ રે ભાંચું ને: શુ: તોડયું કે સુન્દીર શામળીઆ,
 બેની શો રે કરે ભંજવાડ રે સુન્દીર શામળીઆ.
 બીરા નથી ભાંચું ને નથી: તોડયું કે સુન્દીર શામળીઆ,
 વીરા નથી ક્યો ભંજવાડ કે સુન્દીર શામળીઆ;
 વીરે કેડં સમા ખાડા બેડાવ્યા કે સુન્દીર શામળીઆ,
 મહી બેનીને ભંડારી કે સુન્દીર શામળીઆ.
 વીરે ઢોરે ચઢીને ચોક મેલી કે સુન્દીર શામળીઆ.

આલ્બેનિયાની સુંદરીઓ.

લેખક: શ્રીચુત 'લાલિક' એમ એ.

આલ્બન દીપકલ્પના પૂર્વ ભાગમાં આવેલા સર્વિયા, મોન્ટેનિગ્રો અને આલ્બેનિયા પ્રદેશોમાં આજે પણ એક ઘણી જ પ્રાચીન જાતિનું અસ્તિત્વ દેખાય છે. ઇતિહાસ લખાયો તે પહેલાંના સમયમાં તે એક યશસ્વી પ્રજા હતી. યુરોપમાં પિત્તળની કારીગરીમાં આ લોકો સૌથી ચાલાક હતા, અને લોખંડના હથિયારોનો પ્રથમ પ્રચાર એમણે યુરોપમાં કર્યો હતો. ઇ. સ. પૂર્વે ૧૦૦ માં ઉત્તરમાં ટ્રેસ લોકોએ અને ત્યારપછી રોમન, બલ્ગેરીયન, સર્બિયન, તુર્ક વગેરે જૂદી જૂદી પ્રજાઓએ આ પ્રજા પર ચડાઇ કરી તો પણ આલ્બેનિયાવા-યોએ પોતાના રીત રિવાજોનો જાગ્રત્યાગ કર્યો નહોતો, એ તેમનું જાત્યભિમાન દર્શાવે છે.

'ધેગ' કહે છે. અને દક્ષિણના મુલકમાં વસનારાઓને 'ટરક' કહે છે. 'ધેગ' જાતિ ઉત્તરના પહાડી પ્રદેશમાં રહેવાવાળી છે, અને 'ટરક' દક્ષિણના મેદાનમાં રહેનારી છે. અને લીધે ટરકો કરતાં ધેગોમાં પુરાણી રીતરિવાજો વધુ પ્રમાણમાં જોવામાં આવે છે. જે કે ઉત્તર દક્ષિણ બંને સ્થળે બાપા તો એક જ પ્રચલિત છે.

આલ્બેનિયામાં થોડા ઘણા રોમન કે-થોલિક ક્રિસ્ચિયન છે. પરંતુ મોટા ભાગ મુસલમાન ધર્મીઓ જોવામાં આવે છે. યુરોપનાં પોશાકમાં ઠાળા લાતવાળો તંગ પાયજામો-જેને લાલ કમરબંધ હોય છે-અને છાતી પર સફેદ કપડું વીંટાળેલું-એટલું જ હોય છે. સ્ત્રીઓને કાળો ચણિયો, સફેદ ચોટણ અને જાતમ-

આલ્બન દીપકલ્પમાં, આલ્બેનિયાના લોકો સૌથી પુરાણી રહેવાસીઓ છે. તેમનામાં બે વિભાગો છે. ઉત્તર આલ્બેનિયાવાસીઓને

તનાં ધરણાં હોય છે. આલ્બેનિયન સ્ત્રીઓ રૂપમાં અપ્સરા સરખી હોય છે. તેમને એક વાર જોયા પછી તેમની સુંદર આકૃતિ મનમાં

થી ખસતી નથી.

આથ્થેનિયન લોકો દરજ્જા અને સોનીયું કામ ધણું જ ઉત્તમ કરી જાય છે. બાદકન, મોન્ટેનિગ્રો વગેરે દેશના વસ્ત્રાલંકારો આથ્થેનિયન કારીગરોને જ હાથે બનેલાં હોય છે. તેઓ એટલા બધા જૂના આચાર વિચારને વળગી રહેનારા છે કે આજે તેઓ ઘરેણાં બનાવે છે, તેમાં અને કપરમાંથી

નીકળતાં ઇતિહાસના સમયની પહેલાંનો મુઠકાં પરનાં ઘરેણાંમાં, બિલકુલ તફાવત નથી !

દરેક શહેરમાં ઘેરઘેર ચરખા અને શાળો હોય છે. તેમાં દરેક પ્રકારનું સુત-રાઉ, ઉત્તરું, અને રેશમી કાપડ નૈયાર કરી શકાય છે. પૂર્વના દેશોની પેઠે આથ્થેનિયાના પ્રત્યેક ઘરને નાનકડું આંગણું અને તેમાં નાનકડો જગીચો હોય છે. સામાન્યરીતે લોકો વિલાસ રહિત સાદું

જીવન ગાળે છે. ઘરમાં સર સામાન બહુ જાડો રાખે છે. ઘરની સ્વચ્છતા પર ખૂબ લક્ષ આપે છે. અંદરની બીંતોને વારંવાર ચૂનો લગાવી (' વ્હાઇટ વૉશ ' કરી) ઉજાળા રાખે છે. આના જેવી સ્વચ્છતાને અહાનારી જાતિઓ બહુ ઓછી છે.

પંદરમાં સૈકામાં બપોરે તુર્કોએ આથ્થેનિયા જીત્યો ત્યારથી લોકોએ મુસલમાન ધર્મ

ગ્રહણ કર્યો. પણ મુસલમાન ધર્મ છતાં તેમણે પોતાના જૂના રીતરિવાજ છોડ્યા નથી. તેમનામાં ખોટા વહેમો બહુ પ્રચલિત છે. જૂત વળગવું, જાદુ મંત્ર કરવું, મૂક મારવી, ડાકણની નજર પડવી, રાતમાં પિશાચની શુભો સાંભળવી વગેરે બાબતોને તેઓ માને છે. આથ્થેનિયામાં કોઇને શિક્ષણ મળતું નથી તોપણ તેઓ વડીલો પાસેથી ધણું જ્ઞાન

એકઠું કરે છે. લોકોને વાંચતા, લખતાં આવડતું નથી તોપણ ત્યાં એવો એકેય માણસ નહીં મળે જે પેદસ્તા ધરમધુ દૂયકાઓ ના બળવો હોય. આ દેશના પૈદા વાદકાષ (' સર્જરી ') માં ઘણા નિપુણ હોય છે. આ વિદ્યા તેમની વંશપરંપરાની દોષત છે. માથાની ખોપરી ફાટી ગઇ હોય કે કાંઈ હાડકું ભાંગી ગયું હોય, તે શી રીતે સાલું કરવું તે આથ્થેનિ-

કપડાનાં તાંતણા કાઢીને તેમાં ગુંથેલી તરાહ.

(૧) હાથ રૂમાલ માટે જાણી.

કપડાના ઉભા અથવા
આડા તાંતણા કાઢી

લેખિકા: જહેન ' વસંત-લક્ષ્મી "

ખાદી, મીલની ખાદી,
હોલેન્ડ રૂલોથ, સોલા-

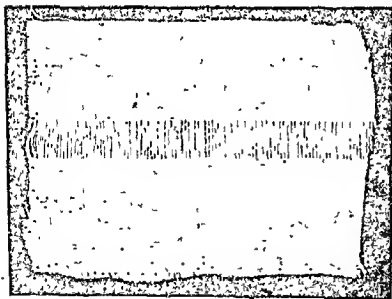
કપડામાં છુટાં પોલાં તાંતણાએને જાતે
જાતને ટાકે ગુંથવાથી ઘણી સુંદર અને મનો-
રંજન તરાહો પડે છે. આ જાતનું ભરત
સ્ત્રીઓના હાથ રૂમાલ, ટેબલ ક્લોથ, પલંગ
પર દિવસે પાથરવાની ચાદર, તકીઆની ખોળ,
ચોલી અથવા બ્લાઉઝ, નાના બચ્ચાંના ઝમ-

પુરી ચેઈ અથવા જાડા લોંગક્લોથ વાપરવાં.
ચણીઆ માટે માત્ર લોંગક્લોથ વાપરવું.
રૂમાલ, ઝમલાં, ચોલી કે બ્લાઉઝ માટે ઝીણું
કપડું લેવું, જેવું કે મસ્દારાઈઝ, વોયલ, મલ-
મલ, લીનોન કે ક્યોરોટ.

દોરો કેવો વાપરવો ? જેટલું કપડું

જાડું પાતળું હોય
તેટલો દોરો પણ જાડો
પાતળો લેવો. તે દોરો
ડી. એમ. શી. (D.
M. C.) નો અથવા
ગુંથવાની આંદીને,
રીલનો, સુતરાઈ કે
રેશમી, યા રંગીન કે
સફેદ હોઈ શકે.

કપડામાંથી તાં-
તણા કેવી રીતે
કાઢવા ? જે કે ત્રણ
ધૃવ જેટલું કપડું છોડી
જઈ સીવવાની ઝીણી
સોય વડે કપડાનો એક

ચિત્ર નંબર ૧.

લાની કિનાર, ચણીઆ ઇત્યાદિ પર થઈ
શકે છે.

ભરત માટે કપડું કેવું લેવું ? ભરત
શીખવા માટે સાદી વણાટનું જાડું કપડું
લેવું. ભરત આવડયા પછી કોઈ પણ જાતના
જાડા કે પાતળા કપડા પર ભરત સ્ટેલાઈઝી
અને સફાઈથી થઈ શકશે. ટેબલ ક્લોથ,
ચાદર, કે તકીઆની ખોળ માટે હાથવણાટની

તાંતણો તેની વણાટમાંથી જેથી જાદાર કાઢવો.
પછી તે તાંતણાને ડાબા હાથની ચપટીમાં
પકડી રાખવો અને જમણે હાથે કપડાને
સોસવણુ આપતા જઈ તે તાંતણો સલંગ
જેથી કાઢવો. જો જે ચલાં તાંતણો તૂટી જાય
તો તેજ વૃંદો તાંતણો શોધીને ફરીથી
જેંચવો; પણ તેને જાદરે બીજો તાંતણો
જેંચવો નહિ, એ રીતે એક તાંતણો કાઢવા

પછી ખીજે તાંતણો પણ તેવીજ રીતે કપડા-
માંથી ખેંચવો. પહેલાં એક બે તાંતણા ખેંચવા
કાણુ પડશે પણ પછીથી ખીજાં તાંતણાં સરે-
રાટ નીકળશે. (જુઓ ચિત્ર ૧ હું.)

ટાંકાની સમજણ: આ જાતના હર-
તમાં મુખ્યત્વે ત્રણ જા-
તના ટાંકા આવે છે.
(૧) ઓટણુનો ટાંકો;
(૨) મહિનો ટાંકો;
(૩) ગુંથણુનો ટાંકો.
આ લેખમાં ઓટણુના
ટાંકા કેવી રીતે લેવા
અને તેથી કેવી તરાહ
પડે તે વિષેજ સમજણ
આપવામાં આવી છે.
હવે પછીના લેખમાં ખીજી
જાતના ટાંકાઓની સમ-
જણ આપાશે.

ઓટણુનો ટાંકો
લેવાની રીત: ઉપર જ-
ણાવ્યા પ્રમાણે કપડાના
ચાર તાંતણા ખેંચી કાઢો.
દોરો પોરવેલી સોયને,
ડાબી બાજુથી, કપડાની
તળેથી ઉપર કાઢો. પછી
છુટા પડેલા તાંતણામાંથી
ચાર તાંતણા લઇ સોયને
જમણી બાજુથી તાંત-
ણાની નીચેથી કાઢી, ડાબી
બાજુથી ઉપર ખેંચી લ્યો.
ફરીથી તે સોયને ઉપ-
રના બે વગર ખેંચેલા તાંતણામાંથી કપ-
ડાની તળેથી બોંછી ઉપર ખેંચો. ફરીથી ખીજા
ચાર તાંતણા લઇ ઉપર સમજાવ્યા પ્રમાણે
ટાંકા લ્યો. (વધુ સમજુતિ માટે જુઓ ચિત્ર
૨ જી. ચિત્ર નં ૩ માં બરતની લૂંધી બાજુ

જતાવી છે). આ જાતના ટાંકાને ઓટણુનો
ટાંકો કહે છે. આ ટાંકે તાંતણા ગાંધવાથી
જુદી જુદી જાતની તરાહ પડે છે.

સીડીની તરાહ: ઉપર સમજાવ્યા
પ્રમાણે કપડાના તાંતણા કાઢી હારની એક

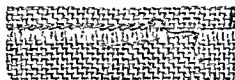
ઓટણુને ટાંકે ઓટો.
હારની ખીજી બાજુ પણ
તેવીજ રીતે ઓટવી.
પણ જેટલા તાંતણા
ઉપલી હારમાં ઓટવાને
માટે લીધા હોય તેટલાજ
અને તેજ તાંતણા નીચલી
હાર ઓટતા લેવા. (વધુ
સમજુતિ માટે જુઓ
ચિત્ર નં. ૪) આ જા-
તની તરાહને “ સીડીની
તરાહ ” કહે છે; અને
સીડીના પગથીઆંની
જેમ આડી દાંડી પડે છે
તેને “ સળાઆ ” કહે છે.

લહેરીઆની ત-
રાહ: હારની એક બા-
જુને છ તાંતણા લઇ
ઓટણુને ટાંકે ઓટો.
પછી હારની ખીજી બાજુ
ઓટવા માટે પહેલા સળા-
આના છ તાંતણામાંથી
પહેલા ત્રણ છોડી દ્યો.
બાકી રહેલા ત્રણ તાંતણા
અને ખીજા સળાઆમાંથી
ત્રણ તાંતણા લઇ એ છ

તાંતણાઓને ઓટણુને ટાંકે ઓટો. ફરીથી ખીજા
સળાઆના રહેલા ત્રણ તાંતણા અને ત્રીજા
સળાઆના ત્રણ તાંતણા બેગા લઇ ઓટો.
(વધુ સમજુતિ માટે જુઓ ચિત્ર નં. ૫)
આ રીતે ઓટવાથી લહેરીઆની તરાહ પડે છે.

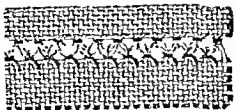
ચિત્ર નંબર ૨.

ચિત્ર નંબર ૩.

ચિત્ર નંબર ૪

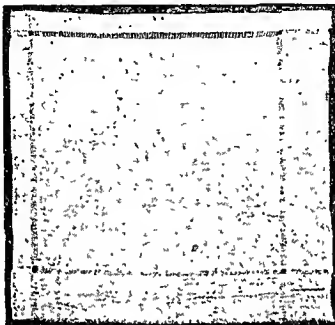

ચિત્ર નંબર ૫.

સૂચના: ઉપર જણાવેલા ટાંકાના અને હોય તેથી જો ઈંચ વધારે રાખી કપડું ચોરસ તરાહના નામે ધ્યાનમાં રાખવા; કારણ કે ફાડી લેવું. પછી ચારે બાજુની કિનારો પછીના લેખોમાં એ ટાંકા અને તરાહની રચી એક ઈંચ જેટલી જગ્યા છોડી, આજખાણ તે

મને નામે આપવામાં આવશે. તેમની સમજણ ફરીથી નહિ અપાય. એટલા માટેજ એ નામે કાળા અક્ષરે લખ્યા છે.

ઉપર જણાવેલી ત્રણે તરાહ હાથ રમાલની કિનારી માટે ધણી ઉપયોગી થઇ પડે છે.

ચિત્ર નંબર ૧.

હાથ રમાલ: રમાલ જેટલો મોટો જુઓ ચિત્ર નં. ૧.)

પાંચથી છ તાંતણા ચારે બાજુથી કાઢવા. પછી કિનારીને એવી રીતે વાળાને ફાંકો કે પટ્ટીની કિનારી તાંતણા કાઢેલી હારને માથે બંધાયેર આવે. તે પછી જે તરાહ કાઢવી હોય તે ઉપર જણાવેલી રીતે કાઢો. (વધુ સમજણ માટે

ટ્રોપીંગ માસ્તરે છોકરાઓએ કહ્યું કે ફરેક જણે દરિયાતું ચિત્ર કાઢવું અને તેને કિનારે માછલીઓ બેઠી હોય એમ બતાવવું. બીજા છોકરાઓ ચિત્ર કાઢવા લાગ્યા, પણ છુનીને અને મોહનને બરોબર ટ્રોપીંગ આવડતું નહતું. ઉપર બીજા છોકરાઓએ પોતાના ચિત્રો માસ્તર સાહેબને બતાવ્યા. છુની અને મોહનની વારી આવી. બન્નેએ માત્ર દરિયાજ ચિત્રમાં બતાવેલો હતો. માછલીઓ પાટી ચમકા નહતા. માસ્તર ખીજવાયા ત્યારે છુનીએ કહ્યું: " સાહેબ ! મેં માછલીઓ તો બરોબર કિનારા ઉપર બતાવી હતી. પણ એ રાંડો ડોણ જણે ક્યાં ચાલી ગઇ ! તમને જોઇને કદાચ ઘરમાઘ ઢરો અને પાછી દરિયામાં પેસી ગઇ ઢરો !

મોહને કહ્યું: " સાહેબ ! હું માછલીઓ ચિત્રમાં પાડવાનો હતો પણ કિનારા પર પાટીશં મારેલું છે કે " અહિં આવનાર ઉપર કામ ચલાવવામાં આવશે. " (Trespassers will prosecuted) !

“ પૂજું આજ્ઞાધાર ! ”

(રાસ.)

લેખક: શ્રીયત શીવલાલ ત્રિભુવન વાંઘાવદરકર. (‘ મંગલ ’)

હૃદયાતુમય પુષ્પ દલિથી (૨) પૂજું આજ્ઞાધાર !

ગ્રેમે પૂજું આજ્ઞાધાર ! (૨૬)

કુંકુમ, અક્ષત, અબીલ, ગુલાબે,

નવરંગી ફુલડાંથી વ્હાલે—

પૂજું પ્રેમાધાર ! ગ્રેમે પૂજું આજ્ઞાધાર ! હૃદયાં

(સાખી)

આ ધોવન ઉઘાનના, માળી મોંઘા પ્રાણ !

છગર ફેરાં ફૂલડે, લઉં ઓવારણા હઠાણ !

તન મન ધન તમને અરપી હું—

ચરણ કમળની દાસી બની હું,

વરસાવે અભિધાર ! ગ્રેમે પૂજું આજ્ઞાધાર ! હૃદયાં

(સાખી)

અંજની કુતની રમરમે ‘રામ’ નામની છાપ !

તેમજ આ હૃદયે પ્રભુ ! નપાય છે તવ લાપ !

મોહન પહારા ! દગના તારા !

ગ્રેમામૃતમય ત્રિતમ ! પ્યારા !

સોહાગના શલુગાર ! ગ્રેમે પૂજું આજ્ઞાધાર ! હૃદયાં

(સાખી)

જળી જીવન લેખાય છે, કાન્ત ! મીનતુ જેમ !

જીવન માફ આપ છે, આપ થકી; હું જેમ !

ત્રેમ દિ'ડોળે બહાલ ! જીલાવો !

પ્રણય પિયુષ રસ પાન કરાવો !

આશાના આધાર ! ત્રેમે પૂજ્ય માણાધાર ! ક્રદયા૦

(સાખી) .

આ જીવન કાસારમાં, મહાલનારા હંસ !

ગીત પ્રણયના ગુન્જવે, કેસરભીના કંથ !

રૂઢિઆળી તવ મુરતિ રસાળી,

વર્ષણ સ્નેહ તણું કરનારી;

પુરં ક્રદયાગાર ! ત્રેમે પૂજ્ય માણાધાર ! ક્રદયા૦

(સાખી)

યમ આચુતા વેગને, ચકેરી શશિને જેમ !

ચાહે કેપકિલ આમને, ચાહું તમને તેમ !

પાવ ચૂંતું તવ પ્રણય રસિલા !

સીચો સુધાથી સહચારિણી આ !

રસિકવર ભરથાર ! ત્રેમે પૂજ્ય માણાધાર ! ક્રદયા૦

(સાખી)

શિર જુદે તવ ચરણમાં, આશાના ઉજાસ !

સ્નેહતણું સતપાત આ, ધરછે પ્રણયવિલાસ !

ક્રદય હાર ! પ્રિયતમ ! મમ મનહર !

પ્રણય રસ રેલાવો રસેશ્વર !

મારા ' મંગલ ' કાર ! ત્રેમે પૂજ્ય માણાધાર ! ક્રદયા૦

વેબક : શ્રીયુત ગોકુલદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા.

ખાતો.

સુન્દરલાલ : ભુજંગપુરનો સંસ્કારી અને કેળ-
વાયલો ખેડૂત; પાછળથી મુંઝાણના
ચેર બળરનો દલાલ.
પ્રભુલાલ : સુન્દરલાલનો નાનો ભાઈ.
વસનજી : સુન્દરલાલનો મિત્ર.
વસન્ત : વાર્તાનો નાયક; કવિ અને લેખક.
સુન્દરલાલ અને માણિકનો પુત્ર.
નંદલાલ : વસન્તનો સહાધ્યાયી અને મિત્ર.
સુમનલાલ : " " "
મનદરલાલ : સ્નેહપૂર્ણાનો ભાઈ.
છવનલાલ : મનદરલાલનો મિત્ર; સ્નેહપૂર્ણાનો
ઉપદેશક.

માણિકજાઈ : સુન્દરલાલની પત્ની; વસન્તની
માતા.
ચમુના : પ્રભુલાલની પત્ની.
જયકુંવર : સુન્દરલાલ અને પ્રભુલાલની મોટી
બહેન; વિધવા, કર્કશ સ્વભાવનો
નમુનો.
લલિતા : વસન્તની પત્ની; કુંતલપુરના કાર-
મારી હરિલાલની પુત્રી.
કર્પિજલા : સુમનલાલની પત્ની.
વિજયા : મનદરલાલની પત્ની.
સ્નેહપૂર્ણા : મનદરલાલની બહેન, વાર્તાની નાયિકા.

આગલા પ્રકરણોનો ટુંકસાર.

યુવક વૃત્તાંત : સૌરાષ્ટ્રમાં જોડાત નદીને કાંઠે આવેલા ભુજંગપુર ગામમાં પિતા હિમ-
તલાલના મરણ પછી સુન્દરલાલનું કુટુંબ ખેતી ઉપર ગુજરા કરી સુખી જીવન માણે છે. પાંચેક
વર્ષ બાદ ઊંચી તાવની બીમારીથી સુન્દરલાલના લે ભાઈ અને તેમની પત્નીઓ ગુજરી જાય છે;
મોટી બહેન જયકુંવર વિધવા થાય છે. કુટુંબમાં હવે સુન્દરલાલ અને તેની પત્ની માણિક તથા
નાનો ભાઈ પ્રભુલાલ અને તેની પત્ની ચમુના એટલાં રહે છે. કર્કશ જયકુંવર ચમુનાના લોભા
સ્વભાવનો લાલ લાલ વારંવાર કુટુંબ કલેશ જગાડે છે. આ અરસામાં કથાનાયક વસન્તનો જન્મ
થાય છે. સંસ્કારી કંપતી બાળપણથી પુત્રના શિક્ષણ માટે અત્યંત કાળજી બતાવે છે.

વાર્તા : ગામમાં નિશાળનું શાલુતર પુરું થતાં સુન્દરલાલ વસન્તને ભુજંગદેવી દાઈ.
સ્કુલમાં અભ્યાસ માટે મોકલે છે. જોગારપુરથી સુન્દરલાલના એક ખાસ મિત્રનો પુત્ર નંદલાલ
પણ ત્યાં આવે છે. બન્ને સુન્દરલાલના મિત્ર વસનજીને ત્યાં રહી અભ્યાસ કરે છે. બન્ને વચ્ચે બાદ
મૈત્રી જાય છે.

દરમિયાન વસન્તને પ્રણયની લ્હાવો લેવાનો અભિલાષ તેની માતા માણિકને થાય છે.
સુન્દરલાલ બાળજીવન વિવેક ધણું સમજાવે છે છતાં તે હક નથી સુકતી. તે માને છે કે પોતે
નક્કી મરી જવાની છે, અને તેથી પુત્રનું લગ્નગુણ જોવાની કલ્પવણ કરે છે. વસન્તની મરજી તે
વિષે પૂછાવના માણિક વૃનાગદ કાગળ લખે છે. માતાના આગ્રહને વચ પુત્ર થાય છે. પરિણામે
કુંતલપુર રાજ્યના કારમારી હરિલાલની ઈજવાલની પુત્રી લલિતા સાથે વસન્તનો વિવાદ થાય છે

અને લગ્ન પણ લગવાય છે. પણ વરવદ્દ પરણીને ભુજંગપુર આવતાં વેંતજ માણેકની આગાહી સાચી પડે છે. તે મૃત્યુ પામે છે. બીજી તરફ સુન્દરલાલના કપાસના આડમાં આજ લાગે છે. 'ગૃહલક્ષ્મી સાથે આ કુટુંબની લક્ષ્મી પણ નય છે.' કઈંશા જયકુંવર આ આકૃતનો દોષ લલિતા પર દોળે છે અને તેને છપ્પરપગી કહી તેના આખા ગામમાં વગોણાં કરે છે. સુન્દરલાલ લલિતાને પાછી કુંવરપુર મોકલી આપે છે.

આ કટોકટી પ્રસંગે સુન્દરલાલનો સચો મિત્ર વસનજી તેને નાણાંની મદદ આપે છે. એ નાણાંમાંથી દેલુદાસને ચુકવી નસીબ અન્નમાવવા સુન્દરલાલ સુંબાઈ આવે છે અને શેર ખત્તરમાં દલાલ તરીકે ધંધો શરૂ કરે છે. એ ધંધામાં તે સારી રીતે ફાવે છે. બીજી તરફ ભુનાગઢમાં વસન્ત પોતાનો અભ્યાસ આગળ વધાર્યો નય છે.

ચોડા સમય પછી લલિતા પાછી ભુજંગપુર આવે છે. ઘરકામમાં તે યમુનાને બનતી મદદ કરે છે અને સાથે સાથે પોતાના જ્ઞાનનો લાભ તેને આપે છે. કઈંશા જયકુંવરથી તેમનો સંપ અને સ્નેહ વેકાતાં નથી. લલિતાની ગયે તેટલી સંભાળ છતાં નજવા ખડાના કાઠી જયકુંવર તેની સાથે લડે છે, અને ગામમાં તેના જેવીજ બીજી અજ્ઞાન સ્ત્રીએ આગળ બાણીનાં ને વહુનાં વગોણાં પેટ ભરીને કરે છે. છેવટે લલિતા પર તે એટલે સુધી આગ મુકે છે કે તેણે તો પ્રશ્નલાલને ભોળવી નાખ્યો છે. આ ત્રાસથી છુટવા પોતાને કુંવરપુર પાછી બોલાવી લેવા લલિતા પિતાને ખત લખે છે, પણ પિતા નિશાચી લેવાની તેને સલાહ આપે છે. આ અરસામાં તે યમુના સાથે નદીએ પાણી ભરવા નય છે, ત્યાં એવિંદુ પૂર આવતાં ખજ હપસવાથી તે નદીમાં ટણાય છે. તેના યજ્ઞનો પણ પત્તા નથી લાગતો. પાછળથી મળેલી ખબરો પરથી એમ માની લેવાય છે કે લલિતા હુબીને મરી ગઈ છે. જયકુંવર ગપટો ચલાવે છે કે પોતાનું કંઈક છુપાવવા તેણે આપધાત કર્યો છે.

ભુનાગઢમાં રહેતાં વસન્ત અને નંદલાલને સુમનલાલ નામે એક વિદ્યાર્થી સાથે મૈત્રી બંધાય છે. રાજકોટના એક પ્રસિદ્ધ વકીલ કેસવલાલનો સુમનલાલ પુત્ર છે. તેની સંસ્કારી અને રસિક પત્ની કર્પિંજલા પણ તેની સાથેજ રહે છે. આ સંસ્કારી હંપતિ સાથે આનંદધી-વાર્તાલાપ કરતો વસન્ત બેઠો દોય છે ત્યાં લલિતાના નદીમાં હુબી ગયાના દુષ્પ્રસાદક ખબર આવે છે. મારે જાણી તપાસ કરવા ભુજંગપુર નય છે. ત્યાં કર્પિંજલાને પણ જયકુંવરના સ્વભાવનો અનુભવ થયો યલો થાય છે.

ચોડાક સમય વીતતાં ફરી લગ્ન કરવા માટે વસન્ત પર દંખા લાય છે. પોતાનો અભ્યાસ પૂરો કરવા તે પિતાની પાસે સુંબાઈ આપીને રહ્યો છે. નંદલાલ પણ સુંબાઈ આગ્યો છે. સુમનલાલ અને કર્પિંજલા રાજકોટમાં રહે છે. કર્પિંજલા ત્યાં આગળ વસન્તને યોગ્ય પાત્ર સ્નેહપૂર્ણ નામની કન્યા યોધી કાઢે છે અને વસન્તને તાર કરો સુંબાઈથી બોલાવે છે. વસન્ત ગુનશત મેલમાં નીકળે છે. રસ્તામાં ટ્રેન અવાનજ અટકે છે. સંજોના બીજ વર્ગના ઉખામાં બેઠેલી ગુલબાતુ અને સુશીલા નામે બે મહિલાએ તપરકોઈ બદમાશી સ્ત્રીના વેશમાં હુમલો કર્યો હતો. સુશીલા સાંકળ ખેંચી ગાડી ઉભી રાખે છે, બદમાશ નાશી નય છે. પોતાની સાથે કોલેજમાં ભણતી સુશીલાને વસન્ત જોળખે છે; અને રાજકોટ જવાનું મુલતી રાખી બન્નેને આનંદપુર તેમના આશ્રમ સુધી પહોંચાડવા વસન્ત તેમની સાથે નય છે. પરિણામે રાજકોટ મોક્ષ પ્લેસિયા માટે કર્પિંજલા સખ્ત કપડો આપે છે, કારણ કે સ્નેહપૂર્ણને પોતાના ભાઈ સાથે દિલ્હી ચાલ્યા જવું પડે છે અને કર્પિંજલા તથા સુમનલાલની ગોઠવણો તુરતવેળા મનમાંજ રહી નય છે.

સ્નેહપૂર્ણ રાજકોટમાં પોતાના ભાઈ મનદરલાલ અને તેની પત્ની વિન્યા સાથે રહેતી હતી. પિતાએ મસ્તી વખતે મનદરલાલ પાસે જ્યન લીધું હતું કે સ્નેહપૂર્ણને તેના ઇચ્છિત વર સાથેજ પરણાવવી પરિણામે એ સંસ્કારી, કૌશલ્યથી, સુંદર બાળા અત્યારે યોવનને આંગળે લેતો હતો કુંવારી હતી. વસન્તના કાળ્યો વાચી તેના ઉપર મુગ્ધ ચઢ હતી, પણ વસન્ત પરણેલો છે નહીં નિશ્ચય નાંખતી. એ અરસામાં લલિતાના અરણના સમાચાર, જ્ઞાતિપત્રમાં વાંચી કંઈક આશા

બંધાય છે. બીજી તરફ મનહરલાલનો મિત્ર જીવનલાલ સ્નેહપૂર્ણાને ચાહે છે અને તેને પોતાની કશી મહેલ છે. પોતાની મકસદ પાટ પાડવા તે લાગ જોઈ એક રાત્રીએ સ્નેહપૂર્ણાને તેના બંગલાના બાગમાં મળે છે.

અહિંથી વાર્તા આગલ ચાહે છે.

પ્રકરણ ૨૧ મું.

પ્રેમ યાચના.

જીવનલાલને અધારી રાત્રે આમ એકાંતમાં આવેલો જોઈ પહેલાં તો સ્નેહપૂર્ણા ગભરાઈ પણ એક આંખના પલકારા જેટલા સમયમાં સાવધાન થઈ તેણે હિંમત ધરી. તારલિ-

માના તેજથી જીવનલાલની અસ્વસ્થતા સ્નેહપૂર્ણાએ પારખી લીધી. આમ એકએક અહિં આવવા માટે તેને ટપકો આપી કાઢી મૂકવો, તેની સાથે મોલવું નહિં એવો પોતાનો દૃઢ નિશ્ચય યાદ આવતાં જેવો તે આવ્યો છે તેવીજ તેને રૂબરૂ આપી દેવી અને પોતે એક કુમારિકા છે તેથી આવે સમયે તેની સાથે અધારીમાં એકલાં ઉભાં રહેવું એ બહુ સહિસલામત નથી ઇત્યાદિ વિચારો સ્નેહપૂર્ણાને જરાવાર આવ્યા. એને કાઢી મૂકવો તો નહિં પણ આજની તકનો ઉપયોગ કરી એને સુધારવા કંઈક પ્રયત્ન કરવો એ વધારે આવકારદારક છે એમ સ્નેહપૂર્ણાને લાગ્યું. પોતે બાગની વચ્ચે હોવાથી અને ત્યાંથી મનહરલાલનો ચોરડો બહુજ દૂર હોવાથી કોઈપણ આ વાર્તાલાપ સાંભળશે નહિં એવી આત્મી થયા પછી તેણે જીવનલાલની ખજર લેવાનું શરૂ કર્યું. સ્નેહપૂર્ણાએ જોયું હતું કે જીવનલાલની સાથે વાત નહિં કરવાથી તે વધારે ઇતેમ્મર બનતો જતો હતો. આજે જીવનલાલની ઇતેમ્મરિતો અત્યંત આશ્ચર્ય સ્નેહપૂર્ણાએ પ્રાપ્ત થયેલી આ તકનો બરાબર ઉપયોગ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો.

“કેમ જીવનભાઈ ! અત્યારે કંઈ આ તરફ નિકળી પડ્યા છો ?” સ્નેહપૂર્ણાએ પ્રસંગે શુદ્ધ બનાવવાની પ્રસ્તાવના કરી.

“ત્હમે જાણો છો કે મ્હને નવાં નવાં પુસ્તકો વાંચવાનો બહુ શોખ છે. ત્હમે પણ એ બાબતમાં બહુ શોખીન છો. આજે ઇચ્છા થઈ કે એકાદ નવું પુસ્તક વાંચવા જેવું ખાસ હોય તેવું નામ ત્હમારી પાસેથી મેળવવું. મનહર પાસેથી ઉઠી ધર તરફ જતાં એ ઇચ્છા યાદ આવી. ત્હમારો ચોરડો તરફ ગયો ત્યાં ત્હમે નહિં હોવાથી આ તરફ આવ્યો.” જીવનલાલે વાત જોડી કાઢી જવા માંડ્યો. શબ્દે શબ્દે એક ચોરની માફક તે ધ્રુજતો હતો. સ્નેહપૂર્ણા આ સર્વ બનાવરી શબ્દો સાંભળતી સાંભળતી તેના તરફ વિશુદ્ધ ભાવના પ્રેરતાં નયનો ફેંકતી હતી.

“ત્હમારે એકાદ પુસ્તકનું નામ જોઈવું હતું તો સ્વહારે આવવું હતું, અત્યારે શા માટે આટલી બધી તકલીફ ઉઠાવી ?”

“મ્હારામાં એક એવી ટેવ છે કે જે ઇચ્છા થઈ તે પૂર્ણ કરવામાં વિલંબ ન કરવો.” જીવનલાલે હૃદયમાં રમી રહેલા વિચારોમાંથી એક કિરણ બહાર ફેંક્યું.

“ઘણીજ સારી વાત. હું ત્હમને ખાસ કરી કલાપીનું ‘માલા ને મુદ્રિકા’ વાંચવાની લલામણ કરું છું.”

“‘માલા ને મુદ્રિકા’ તો મ્હને વાંચ્યું છે.”

“વાર. ત્યારે કવિવર ન્હાનાલાલનું ‘જયા જયન્ત’ નાટક વાંચ્યું ?”

“ના, નથી વાંચ્યું.”

“ એ જરૂર વાંચો, હું તમને ખાસ બલામણુ કરું છું. મ્હારી પાસે એ પુસ્તક છે. તમારે વાંચવું હોય તો રદવારે મ્હારી પાસેથી લઈ જાઓ. ”

“ અત્યારે ન આપી શકો ? ”

“ જરૂર. તમારે વાંચવું હોય તો હમણાંજ આપીશ. ” આમ કહી સ્નેહપૂર્ણ પોતાના ઓરડા તરફ ચાલવા તૈયાર થઈ.

જીવનલાલની ઇચ્છા હતી કે કંઈક વાત કરવાની હોય તેમ દેખાયું તેથી તે જરાવાર યોગ્યો.

“ સ્નેહપૂર્ણ ! તમને તમારું જીવન બહુ ઉચ્ચ રીતે ગુજારે છે હો ! ” તક છટ્ટી જવાની ખીકથી જીવનલાલે ફરીથી ખીજ વાત છેડી.

“ જીવનલાલ તમને ખબર છે કે આવી રીતે એકાંતમાં વધારે વખત ઉમા રહી વાતો કરતી એ આપણા માટે બહુ સલાહકારક નથી. ચાલો તમને, ‘ જવા જયન્ત ’ હું આપું છું, તે લઈ તમને ખુશીથી તમારે ઘેર સિધાવો. ” સ્નેહપૂર્ણ જીવનલાલની પળેપળે બદલાતી સ્થિતિ સ્તબ્ધ તેને બરાબર ઠેકાણે આણવા તૈયાર થઈ.

“ એમાં શું ? તમને ને હું ક્યાં જૂદા બીજે કે આપણને કોઈ જાતનો સંકેત હોય. ” જીવનલાલમાં રમી રહેલી ભાવના ધીમે ધીમે પ્રકટતી શરૂ થઈ.

“ જીવનલાલ ! એક દેખામન ધારણ કરેલી કન્યાએ પરપુરુષ સાથે આવી અધારી શત્રિએ આમ એકાંતમાં રહી વાર્તાલાપ કરવો બહુ આવકારદાયક નથી. ”

“ પરપુરુષ હોય તેને માટે તમને કહેણો એ યથાર્થ છે પણ હું ક્યાં પરપુરુષ છું ! ”

“ એ રીતે તો હું તમારી સાથે ઘણી વાત કરી શકું. તમને પરપુરુષ નહિ પણ મ્હારા ભાઈ છે ! મનહરલાલની બહેન તે

તમારી બહેનજી ગણાય. એ દષ્ટિએ આપણે કલાકો સુધી સાથે બેસી શકીએ. બેસો સ્હામેના બાંકપર. હું આહિ બેસું છું. ” સ્નેહપૂર્ણએ જીવનલાલને મ્હાત કર્યો. મનહરલાલની બહેન તે પ્રેમાની પણ બહેન કહેવાય એ વિચાર જીવનલાલમાં એક લાજ પ્રકટ્યો. તે સ્નેહપૂર્ણની સ્હામેના બાંક ઉપર યત્નવત્ બેઠો.

“ જીવનલાલભાઈ ! જોયું આ ‘ વૃંદાવન ’ નામને શોભાવે તેવાં તુલસીનાં કુંડા કેવાં સુંદર લાગે છે. મુશરેલા લોકો પોતાના બાગમાં મુગધ વગરનાં નકામા વિદેશી ફૂલોડ ને વૃક્ષો શેષે તેને બદલે તુલસીનાં વન ઉગાડે તે કેવું સુંદર ? એ વિદેશી ફૂલોડ કરતાં લુપ્ત, ભ્રષ્ટ, ચંબેલીની ફૂલવેલિઓ ઘણીજ સારી. ચંપો, ગુલાબ, કેવડો એ કેવાં મધમધતાં પુખ્તો છે. વિદેશી કરતાં એ વેશાઓ અને છોડ ઘણાંજ સારાં પણ હું તો તુલસીની ક્યારીઓનેજ પસંદ કરું છું. તમને પણ હું ધારું છું કે ‘ વૃંદાવન ’ ની ગોઠવણ પસંદ આવતી હશે. ” સ્નેહપૂર્ણએ જીવનલાલને નિદોષ વાતે ચટાવવા યત્ન આણ્યો.

જીવનલાલે કંઈપણ જવાબ આપ્યો નહિ. તે વધારે ને વધારે અસ્વચ્છ જણાયો સ્નેહપૂર્ણએ જીવનલાલની અસ્વસ્થતા પારખી લીધી.

“ મ્હારી તો એવી માન્યતા છે જીવનલાલ ! કે એ વિદેશી ફૂલોડ દેખાવામાં બહુ સુંદર પણ તેનાં ફૂલડાં જેમ મુગધ વિનાનાં છે તેમ દુનિયામાં કેટલાંક માણસો બહારથી દેખાવમાં બહુ ભારાં હોય પણ ગુણમાં એ વિદેશી ફૂલડાં જેવાંજ હોય છે. ” સ્નેહપૂર્ણએ બહુ અંબીર ભાવ ધારણ કરી જીવનલાલને કટાક્ષમાં ફરકો માર્યો.

“ ખરી વાત કહી, પૂર્ણ ! પણ તમને તો જેવાં બહારથી સુંદર છે તેવાંજ અંતરથી

મીઠાં ને પ્રેમાળ છે. ત્હમારી મીઠડી મંજુલ વૌણી, ત્હમારાં નયનનો નેહ, ત્હમારી હૃદયની ઉચ્ચતા કોઇપણ મનુષ્યને જરૂર આકર્ષે. જેટલું ત્હમારું સૌન્દર્ય ને લાવણ્ય મોહક છે તેટલાંજ છે ત્હમે હૃદયથી સંસ્કારી. ત્હમારી છાત્રા, ત્હમારી મધુરતા, ત્હમારી સુકુમારતા, ત્હમારા...

“ બસ કરો. પોતાની હાજરીમાં પોતાનાં વખાણ સાંભળવાં મ્હને પસંદ નથી. ” જીવનલાલને હવામાં અધ્ધર ઉડતો જોઇ સ્નેહપૂર્ણાએ ત્હેને અટકાવ્યો.

“ આ કાંઈ ખોટાં વખાણ નથી. ત્હમે તો સાક્ષાત દેવી છો. કોઇ બાગ્યશાળી પુરૂષ હશે તેના મૃદમન્દિરોયે ત્હમારા જેની મૃદ-દેવી પધારશે. ”

સ્નેહપૂર્ણા કંઈ બોલી નહિં. તે આકાશમાં ચમકતા તારલિપા તરફ મીટ માંડી રહી.

જીવનલાલે સ્નેહપૂર્ણાને શાંત જોઇ આગળ ચલાવ્યું.

“ સ્નેહપૂર્ણા ! મ્હને માફ કરજો. મ્હારાથી પૂછ્યા વિના રહેવાતું નથી કે આ સૌન્દર્યની મનમોહક મૂર્તિ કયા મૃદમન્દિરોયે વિરાજશે ? કયો બાગ્યશાળી પુરૂષ સો સો અંદ્રમાની કાન્તિને ભૂલાવે તેવી આ કાન્તાનો કાન્ત થશે ? ” જીવનલાલ જોણવામાં ચપ્પે ચપ્પે આગળ વધ્યો.

સ્નેહપૂર્ણાએ ખેન ધારણ કર્યું. જીવનલાલને જે બોલવું હોય તે બોલવા દઇ તેના હૃદયનો ભાર ઓછો કરવા માટે તક આપવા તેણે નિશ્ચય કર્યો. સ્નેહપૂર્ણા બોલતી નથી એટલે હું જે કંઈ પણ બોલું છું તેમાં ત્હેને વાંધો નથી. આ વિચારે જીવનલાલ વધારે ને વધારે ખીલતો ગયો.

“ પૂર્ણા ! આપણા સંસારી જીવનમાં ત્હમારા જેવી મુશીલ, સંસ્કારી, સદ્ગુણી ને પ્રેમી સ્ત્રીઓની ખાસ આવરવકા છે. ત્હમે

જેને ત્યાં જશે તે મૃદમન્દિર સ્વર્ગ સમું બનશે. ત્હમે જે કુટુંબમાં જોડાશો તે કુટુંબ મુખ ને શાન્તિને પહોંચશે. અહા ! એ કેવો મુન્દર દિન આવશે કે જે દિન ત્હમારો હાથ લઇ કોઇ બાગ્યશાળી પુરૂષ “ મ્હારી મૃદદેવી ! પધારો ” એમ કહી ત્હમને સંબોધશે. પૂર્ણા ! પૂર્ણા ! હું આ વિચારે માંડો બન્યો છું. ”

“ હું કોઇની અર્ધાંગતા થાઉં તેમાં ત્હમે શા માટે માંડો થાઓ છો. ” સ્નેહપૂર્ણાએ જીવનલાલને ઠેકાણે લાવવા નિશ્ચય કર્યો.

“ કારણ કે હું ત્હારો ઉપાસક છું. ” જીવનલાલે કહેતાં કહેતાં છૂટકારાનો દમ ખેંચ્યો.

“ મ્હારા ઉપાસક ! ? ”

“ હા. ”

“ મ્હારા ઉપાસક એટલે ? ”

“ ત્હારો, ત્હારા સૌન્દર્યનો, ત્હારા માધુર્યનો, ત્હારા નયનમાં તપતા પ્રેમતેજનો. ”

“ જીવનલાલ ! ત્હમે આ શું કહ્યો છો ! ”

“ હું જે કહું છું તે ખરું કહું છું. મ્હારી ભૂલ થતી હોય તો માફ કરજો, પણ મારા હૃદયની વાત મ્હેં તમને કહી દીધી કે હું ત્હમારા સૌન્દર્ય માટે દિવાનો બન્યો છું. ”

“ સૌન્દર્ય નાશવંત છે. તો એ નાશવંત વસ્તુપર દિવાનો બનવું એ ત્હમને હીક લાગે છે ? ”

“ સૌન્દર્યને બસે લોકો નાશવંત કહે પણ હું તો એને અમીઝરણ માતું છું. એ અમીઝરણ સ્નેહપ્રદેશમાં જીવનને અમરત્વ અપાવે છે. મ્હને એ અમૃતતું પાન કરાવશો ? ” જીવનલાલ ઉતાવળો બન્યો.

“ જીવનલાલ ! મુદ્દિ ઠેકાણે રખો. ત્હમારી કંઈપણ માગણી રચ્ચ કરતાં પહેલાં આપણા સંબંધનો વિચાર કરો. ”

“ પૂર્ણા ! પૂર્ણા ! ત્હમે કુમારી છો. ત્હમારા હાથના ધણાપે ઉમેદવારો દરો. હું ધારું છું કે ત્હમે હવે કોઈની પસંદગી

કરવાની તૈયારીમાં પણ હશે. એટલે હું મહારા હૃદયને છેતર્યા વિના ત્હમારી સમક્ષ મહારી માગણી રજુ કરું છું. હું પૂર્ણ શુદ્ધિમાં છું. હું આજ વર્ષોથી ત્હમારી પાછળ સ્નેહનાં તપ તપું છું. મહારાં નયનો હમેશાં ત્હમારા દર્શન માટે આતુર રહે છે. મહારી સર્વ શક્તિઓ ત્હમારે ચરણે છે. હું સ્નેહપૂર્ણ મહારી થવાની વધામણી સાંભળું તો તેના બદલામાં આ જીવન પણ ફૂલ છે. ”

“ જીવનલાલ ! ત્હમે દિવાના થયા હો એવા ત્હમારા હાલ દેખાય છે. ”

“ હા ! હું દિવાનો ખરેખર દિવાનો બન્યો છું. એ સ્થિતિ લાવવાનું કારણ ત્હમેજ છે. પૂર્ણ. ”

“ ત્હમે ત્હમારી મેળે દિવાના બનો એમાં હું શું કરું ! ”

“ નહિ, નહિ ! મહારી મેળે હું દિવાનો નથી બન્યો. ત્હમારા આ પ્રેમધેલાં નયનોએ મ્હને દિવાનો બનાવ્યો છે. મહારાં નયનો ત્હમારું નયનતેજ ઝીલવા હમેશાં આતુર રહે છે. જ્યારે જ્યારે હું ત્હમને જોઉં છું ત્યારે મહારામાં આતુરતા વધે છે. ત્હમે સર્વાંગે સુન્દર છો. ત્હમે સર્વ ગુણોમા સંપૂર્ણ છો. ત્હમારી રહેણીકરણી ઉત્તમ છે. ત્હમારી ભાવનાઓની અભિજ્ઞાયા.....”

“ આ બધું બાપણ શા માટે ? ” સ્નેહપૂર્ણ એ જીવનલાલને શરીયી અટકાવ્યો.

“ એ કંઈ બાપણ નથી પણ હૃદયના ઉમરા છે. સ્નેહપૂર્ણ ! મ્હને મહારા મનમાં રમી રહેલા વિચારો ત્હમારી સમક્ષ મુકવા દેશો તો આભાર થશે. ”

“ ક્રાંત્ર સ્ત્રીપર માત્ર ત્હોના બહારના દેખાવ પરથી મોહિત થઈ જેમ આવે તેમ ઉમરા કાઢવા એ તે કંઈ વિચાર કહેવાય ! જીવનલાલ ! ત્હમારામાં પ્રેમ સ્તંભજવાની હલુ શક્તિ નથી આવી. ત્હમારા ઉમરા સમી

ગતાં ત્હમે જેવા હતા તેવાજ થઈ રહેવાના. હું સ્તંભજું છું ત્હમારા હૃદયની વાર્તાના ભેદ. ત્હમે ધીજળ યુવાનોની માફક સાન્દર્ભની પછવાડે ગાંડા બનનારામાંના એક છો. ત્હમે હલુ પ્રેમનો પાઠ શિખવામાં એકડા ધુટા તેવા છો. પ્રેમના સિદ્ધાંતોને શુદ્ધ સ્વરૂપમાં ત્હમે વાંચ્યા નથી, વિચાર્યા નથી. પ્રેમની દૈવી શક્તિનો ત્હમને ખાસ થયો હશે કે નહિ તેની પણ મ્હને શંકા છે. ત્હમારા જેવા ધણી યુવાનો પ્રેમને સ્તંભજ્યા વગર પ્રેમી થવાનાં કાંઈ મારે છે. પ્રેમનો વિકાસ ત્હમે જોઈ શક્યા નથી. જગતની સર્વ વ્યક્તિઓમાં થોડે યા વધારે અંશે ચમકવું એ પ્રેમભણિવું દિવ્ય તેજ ત્હમે પારખી શક્યા નથી. પ્રેમને સ્તંભજ્યા વગર હું ત્હમારો પ્રેમી છું એમ કોઈને કહેવું એ મૂર્ખતા છે. ” સ્નેહપૂર્ણ એ સચોટ ભાવથી જીવનલાલને ઠરાવ્યો.

“ પૂર્ણ ! મ્હને એ ખાતરી છે કે હું ત્હમારી સાથે વધારે પરિચયમાં આવું તો પ્રેમના સિદ્ધાંતો સ્તંભજી શકું. ” જીવનલાલ ઠડો પડ્યો.

“ બીજી એક વાત હલુ સાંભળો. જીવનલાલ ! ત્હમે પ્રેમને બદલે મોહના ઉપાસક હો તેમ લાગે છે. હું ઘણા વખતથી જોઈ છું કે ત્હમે મોહાંધ થતા બન્યો છો. ત્હમે એકાદ રૂપવતી સુન્દરીને જોતાં પુરતમાં મોહી પડો છો. ત્હમારામાં મોહનું પ્રાધાન્ય છે. ત્હમારાં નયનો શુદ્ધ નથી પણ દોષિત છે. ત્હમારાં નયનોમાં પ્રેમની જગાલા નથી પણ મોહનો દેવતા રખરખે છે. હું તો એટલે સુધી કહું છું કે ત્હમારા જેવા યુવાનો જેમની આંખમાં મોહનો અગ્નિ તપે છે તે લોકો આપણા સંસારમાં ભારશય છે. ત્હમે મહારા તરફ ત્હમારાં નયનો દોષિત ભાવથી ફેંકો છો એ હું જોઈ શકું છું. ત્હમારા એ કટાક્ષના ભેદ હું પારખી શકું

હું. ત્હમે ત્હમારાં નયનોને ઉંધી દિશામાં લઈ જાઓ છો. કાષ્ઠપણ સ્ત્રી તરફ આવા કટાક્ષ ફેંકવા એ મહાપાપ છે. નયનોને આવો ખરાબ ઉપયોગ કરનારા યુવાનો આપણા સમાજનો એક સડોલો ભાગ છે. પ્રભુ અમ્હારા સમાજને આવા સડામાંથી બચાવે એવું હું ઇચ્છું છું. ” સ્નેહપૂર્ણાએ જીવનલાલને સિધે રસ્તે ચલાવવા પ્રયત્ન આદર્યો.

“ સ્નેહપૂર્ણા! ત્હમારા વાક્યે વાક્યે હું વધારે મોહિત થતો જઈ છું. ત્હમારા શબ્દમાં કટુતાને બદલે મ્હને તો વધારે મીઠાશ લાગે છે. ત્હમારા ઠપકામાં મ્હને કંઈ ઓર આનંદ આવે છે. ત્હમારો ઉપદેશ સાંભળી મ્હારા મનમાં એકજ ઇચ્છા રમી રહે છે કે સ્નેહપૂર્ણા મારી યાત્ર તો કેવું સારું? ”

“ જીવનલાલ! હું શરીરી કહું છું કે ત્હમે ખરેખર દિવાના બન્યા છો. ત્હમારા જેવા માણસોનો સમાજ બહિષ્કાર કરવો જોઈએ. ”

“ પૂર્ણા! મ્હને એટલો બધો ઉતારી પાડો એ હીક નથી. મ્હેં ત્હમારા તરફ મ્હારાં નયનને વાળ્યાં હોય તો તે માત્ર દેવના દર્શન અર્થે. હું ત્હમને સૌંદર્યની દેવી માનું છું. સૌંદર્યનો ઉપાસક હોઈ એ દેવીનાં દર્શન કરવા આતુર બનું એમાં મ્હને તો કંઈ ખોટું લાગતું નથી. મ્હારામાં અનેક અવગુણ હશે પણ એટલું તો યાદ રાખજો કે સમાજના બંધનોને હાનિ આવે એવું કંઈપણ કૃત્ય મ્હેં કર્યું નથી. હું કદાચ ત્હમે કહો છો તેમ મોહાંધ હમણા પણ એ મોહના પ્રવાહમાં તણાઈ મ્હેં મ્હારા સિદ્ધાંતો ગુમાવ્યા નથી. હું માત્ર ત્હમારા પ્રેમને માટેજ તરસ્યો બન્યો છું. મ્હને માત્ર એકજ અભિલાષ છે. સ્નેહપૂર્ણા જો મ્હારી અર્ધાંગના થાય તો મ્હારે આંગણે સ્વર્ગ વસે. હું

ત્હમારે માટે આટલો બધો પ્રેમ ધરાવું છું એ મોહ નથી એમ ખાતરી માનજો. હું મ્હારા જીવનમાં ત્હમને દેવી સમાન ગણીશ. અત્યારે મ્હારા દેવપૂજનમાં પણ હું તો ત્હમારીજ માળા ફેરવું છું. કેટલાક મહિનાઓથી ત્હમે મ્હારી સાથે જૂટથી વાત નથી કરતાં એનું કારણ પણ હું સ્વમંજી શક્યો છું. મ્હારી ભૂલો પણ થઈ છે. પણ જગતના પ્રેમી યુવાનો કરે છે તેવી ભૂલોમાંનીજ એ ભૂલો છે. અલખત ત્હમારું એ કહેવું પણ ખરું હશે કે હું કદાચ પ્રેમના સિદ્ધાંતો ત્હમે સ્વમંજી છો એવા વિકાસથી નહિ સ્વમંજી શકતો હોઈ પણ તેથી કરી હકમારે માટે હું લાયક નથી એમ તો ત્હમે નહિજ કહી શકો. ” જીવનલાલે ફરીથી પોતાની માગણી રજુ કરી.

“ હું ત્હમારા એકપણ શબ્દથી ભોળાવાઈ તેમ નથી. લાયક નાજાયકનો કંઈપણ પ્રશ્ન નથી પણ જે રીતે ત્હમે ત્હમારાં નયનોને ઉપયોગ કરે છે એ ખરેખર શરમાવનારું છે. સમાજમાં ફરનારી વ્યક્તિઓ આવી રીતે દરેક સ્ત્રીપર નયન ફેંકે એ સમાજને અવનતિને આરે લઈ જવા જેવું છે. ગૃહસ્થ કુટુંબમાં ફરનારો માણસ તેના પર મેલવામાં આવેલા વિશ્વાસનો ભંગ કરે એ માફ કરી શકાય તેવું નથી. જીવનલાલ! જો જો કુટુંબમાં જાઓ ત્યાંની કન્યાઓને ત્હમારી બ્હેન સમાન ગણો ને પ્રેમાર્થેને ત્હમારી માતા સમાન ગણો તોજ ત્હમે સમાજમાં રહેવાને લાયક છો. ”

“ એ વર્તનમાં હું અચસ્થાને આવી શકું તેમ છું. મ્હેં હમેશાં એ પ્રમાણેજ મ્હારું જીવન ગાળ્યું છે. ત્હમારા સિવાયની દરેક વ્યક્તિને મ્હેં બ્હેન ને માતા સમાન ગણી છે. ” જીવનલાલે કહેતાં કહેતાં જટકારનો દમ ખેંચ્યો.

“જીવનલાલ ! મહેને પણ ત્હમારી બહેન સમાન ગણો.....”

“ત્હમારાપર તો મારા જીવનના સુખ દુઃખનો આધાર રહેલો છે. હું ત્હમને પરણવાના દહ નિશ્ચયપર આવ્યો છું. હું ત્હમારી પાસે ભિક્ષા માગી લઉં છું. હું ત્હમારા પાસે યાચના કરું છું કે મહેને નિરાશ નહિં કરશો. ત્હમે લગ્નની બાબતમાં સ્વતંત્ર છો. ત્હમારી પક્ષદંડીની આંખે મનહર આવવાનો નથી. મ્હારી યાચના પહેલી છે. શું મહેને ત્હમે નિરાશ કરશો ?”

“જીવનલાલ ! ત્હમારી યાચના અસ્થાને છે. મહેને ત્હમને ન્દાનપણથી લાઘ સમાન ગણ્યા છે. હજુયે હું ત્હમને મ્હારા બાધ સમાન ગણું છું ને ગણતી આવીશ. મ્હારે હાલ પુરત પરણવાની પણ ઇચ્છા નથી. પરણીશ તોપણ ત્હમને તો નહિજ.”

“કારણ ?”

“ન્દાનપણથી બંધુત્વભાવથી જોના તરફ વિચારો પોપાય છે, ત્હેને હું સ્વામી તરીકે સ્વીકારી શકું નહિ.”

“માત્ર એટલુંજ કારણ ?”

“વિશેષમાં ત્હમે મ્હારે લાયક નથી ને હું ત્હમારે લાયક નથી. ત્હમે મોહના ઉપાસક છો ને હું પ્રેમની પૂજારણી છું. ત્હમે ચહેરના છેલબાઈ ચવા માંગો છો, હું સમાજની સેવિકા ચવા માગું છું. ત્હમે વિદેશી ફૂલછોડ રોપનારા છો, હું વંદાવનની ગોપકન્યા ચવાની ઉમેદ ધરાવું છું. ત્હમારામાં ને મ્હારામાં આસમાન ને જમીન જેટલો તફાવત.”

“પૂર્ણા ! ત્હમે મ્હારું ખૂન કરો છો.”

“નહિં, હું ત્હમને જીવંત છોડું છું. ત્હમને ત્હમારે માર્ગ જવા મુશ્કેલી કરું છું. ત્હમારા જીવનનો કમ મ્હારાથી જૂનો છે એટલે

ત્હમારે ત્હમારું જીવન ત્હમારા નિર્ણયિત માર્ગે લઈ જઈ વિદાસમાં આગળ વધવાનું છે..”

“પૂર્ણા ! મહેને ઉડાવવાની તગવીજ કરી મહેને દુ.ખ દેવામાં ત્હમે બાધી રાખતાં નથી. હું એક વખત ફરીથી યાચના કરું છું કે મ્હારી માગણીનો સ્વીકાર કરી મહેને જીવંતો રાખો. હું ત્હમને મ્હારે ગૃહમંદિરોથી દેવી તરીકે પધરાવીશ, ત્હમારી મદદથી સંસારને નંદનવન સરીખો બનાવીશ. ત્હમારી હાજરીથી, ત્હમારા સહવાસથી, ત્હમારા મસ્તગથી હું મ્હારા જીવનને પણ સુધારી શકીશ.”

“પરંતુ મિત્રાણ પણ ત્હમે મ્હારા સહવાસ ને મસ્તગ ઇચ્છતા હો તો ત્હમે તે જરૂર લઈ શકો.”

“નહિં નહિં ! ત્હમે મ્હારી અર્ધાંગિના થાઓ તોજ મ્હારા જીવનનું સાર્થક છે.”

“જીવનલાલ ! હવે વધારે વખત હું ત્હમારી સાથે વાત કરવા ઇચ્છતી નથી. હું દુઃખમાં એટલુંજ કહીશ કે ત્હમારી ઇચ્છા હશે તો મ્હારા પ્રેમના પાત્ર ત્હમે થઈ શકશો પણ એ પ્રેમ તે લાઘબહેનનો પ્રેમ. બાધી સર્વ ભૂલી જાઓ. જેટલે મ્હારી સલાહ છે કે જગતમાં નીતિને રસ્તે ચાલશો તોજ ત્હમારે કલ્યાણ છે. બસ જાઓ ત્હમે ત્હમારે રસ્તે ને હું મ્હારે રસ્તે.” આમ કહેતી કહેતી રનેદપૂર્ણા બાંકપરથી ઉભી થઈ.

“પણ મહેને આમ નિરાશ કરશો ?”

“નહિં, હું ત્હમને નિરાશ નથી કરતી. ત્હમારા તરફ હું એક બહેનના વિશ્વસ પ્રેમ બાવથી નિત્ય જોઈશ.”

જીવનલાલ ધીમે ધીમે કદમે બાગના દરવાજા તરફ ચાલ્યો. રનેદપૂર્ણાએ ત્હેને છેવટનો પ્રદાસો આપી દીધો.

(અપૂર્ણ.)

અબળાઓનાં આંસુ.

અબળાઓના હાસ્યે લેખક: ડૉ. અમૃતલાલ હ. પટેલ, હસે છે અને રડીને
દુનિયાના બળ- એમ. બી. બી. એસ. ડી. પી. એચ. ડી. ડી. એમ. વિ. પણ હસી શકે છે !
વાન રાત્રીઓને આપસ હર્ષનાં આંસુ તો પુ-

આપસમાં લડાવ્યા છે તે ઇતિહાસના વાંચકો જાણે છે. દ્રૌપદીના દુર્યોધન તરફના તિરસ્કાર-મય હાસ્યથી મહાભારતનું મહાન યુદ્ધ મંડાયું તેની સૌ કોઇને ખબર છે.

અબળાઓનાં આંસુથી દુનિયામાં શું શું ઉત્પન્ન થાય છે તે પણ ઇતિહાસ આપણને બતાવે છે. રાણકદેવીની અંતરની હાથથી અને માધવની સ્ત્રી રૂપસુંદરીના આંસુથી ગુજરાતનું સામ્રાજ્ય નાશ પામ્યું અને ગુજરાત સદાને માટે પરત્વે બન્યું તે આપણે ભુલી શકીશું નહિ. ભારતવર્ષની હાલની ગુલામી અને ભારતવાસીઓના વર્તમાન દુઃખમય જીવનનું કારણ પણ આ દેશમાં દુઃખથી રિખાતી અબળાઓનાં આંસુ-ઓજ કેમ ન હોય ? આ વિષયમાં શંકા પડતી હોય તો ઉંચલાવો ઇતિહાસનાં પાના અને વાંચો તમારા પૂર્વજોનાં ચરિત્રો અને સરખાવો પૂર્વ અને પશ્ચિમની વર્તમાન સ્ત્રીઓની સ્થિતિ ! પરંતુ આ તો અબળાઓનાં આંસુ વિષેના રાજદ્વારી મતનું વિવેચન થયું. મારે તો “ ગુણસુંદરી ” ના વાંચકોને અબળાનાં આંસુ વિષે ડાકટરી મત રું છે તે બતાવવાનું છે. આટલા માટે ઉપરનું વિવેચન પડતું મુઠ્ઠી અબળાઓનાં આંસુ વિષે કોઇક વૈજ્ઞાનિક વાત સાદી સીધી બધામાં કહીશ.

કહેવાય છે કે સ્ત્રીઓ દાંત કાઢીને પણ

રૂપોને પણ કોઇ કોઇ વાર આવે છે, પરંતુ સ્ત્રી જાતિમાં રડીને હસવાની ફેશન હોય છે ! ભાવનાપ્રધાન નાટક ભેષ આવેલી યુરોપીયન અબળાને તેના પતિ પૂછે કે “ વ્હાલી તને નાટક પસંદ પડ્યું ? ” તો તેના જવાબમાં તે કહેશે કે “ વ્હાલા ! મને તે ઘણું જ ગમ્યું, તેનાથી મને અનહદ આનંદ થયો અને તેથી હું તો આખી રાત રડી ” આ વાત જોટલી વિચિત્ર છે તેટલી જ સત્ય છે. કેટલાક લાગણીશૂન્ય, સ્વભાવે છુટ્ટા અને નિરાશાવાદી પુરૂષો આ વાતને હસી કાઢશે અને કહેશે કે આ ટેવ તો સ્ત્રીજાતિની એક નમજાઇ અને ઘેસછા છે. પરંતુ માનસ-શાસ્ત્રીઓનો એવો અભિપ્રાય છે કે રડવું તે સાધારણ રીતે દિલગીર થવાની નિશાની છે પરંતુ ઘણા પ્રસંગે તે આનંદજનક પણ છે.

વિલાપતના ડાકટરોએ કદાચ બીજો કાંઇ ધધો નહિ હોવાથી અને પ્રયત્નકરણ કરવા માટે બીજી વસ્તુઓ ખુટી પડવાથી અબળાઓની આંખમાંથી પડતા “ મોતીના દાણાઓનું ” પ્રયત્નકરણ ક્યું છે. ખરેખર આમ કરવા જતાં એકાદ સ્ત્રીને જીવનદસ્તીથી રહાની દશે અથવા કોઇ રડતી સુરત અબળાની બારે ખુશામત કરીને આંસુ એકઠાં કર્યાં હશે ! પરંતુ તેમણે જો આ સંશોધન કરવાની પ્રયોગશાળા હિંદુસ્તાનમાં મોલી હોય તો તેમને આંસુ એકઠાં કરવા બહુ પરિ-

શ્રમ કરવો ન પડત. આર્થાવર્તની અળખા-
ઓનું સાંસારિક જીવન તેમની આંખોમાંથી
શ્રાવણ-ભાદરવો રેલાવે છે એટલે પ્રયત્નકરણ-
શાસ્ત્રીઓને આ દેશમાં આંસુ એકઠા કરવા
માટે જરાપણ મુશ્કેલી પડત નહિ !

જગતના ઇતિહાસમાં પુરોની નળખા-
ધને લીધે, અળખાઓનાં આંસુએએ બહુ
અગત્યનો ભાગ ભજવ્યો છે તે તો આપણે
આપણે જોઈ ગયા. પરંતુ અળખાઓના
અંગત જીવનમાં આ “ મોતીના દાણાઓ ”
શું ભાગ ભજવે છે તેની શોધ કરવાનું માન
લેડન શહેરના સેન્ટ મેરી હોસ્પીટલના ડાક્ટર
એલેક્ઝાંડર ફ્રેમિંગને ઘટે છે. દુનિયાએ
નહિ જાણેલી એવી અગત્યની વાતો આ
ડાક્ટરે શોધખોળ કરીને બતાવી છે, અને
તેના એવો અભિપ્રાય છે કે સ્ત્રીઓનાં આંસુ
સ્ત્રીઓના જીવન માટે બહુ અગત્યનાં છે.
એ આંસુઓ વૈદક દ્રષ્ટિએ અળખા-
ઓના જીવનમાં બહુ અગત્યનો ભાગ ભજવે
છે. આંસુઓની શક્તિનું વર્ણન કરવાનો
કળરો અત્યાર સુધી કવિઓએજ રાખ્યો
હતો પરંતુ તે કાવ્ય કરવામાં ડાક્ટરોએ
પણ ભાગ પકાવ્યો છે અને તેમ ચવાથી
જગતને ધણું જાણવાનું મળ્યું છે.

અત્યારસુધી ડાક્ટરો બિચારા એમજ
જાણતા હતા કે આંખ અને નાક વચ્ચેના
ખૂણામાં રહેલી આંસુ પેદા કરનારી પેશીઓ
(Lacrymal glands) ફક્ત આંખને
બીની રાખવા માટેજ આંસુઓ પેદા કરતી
હતી પરંતુ ડાક્ટર એલેક્ઝાંડર કહે છે કે
કોઈ પણ દુઃખના પ્રસંગે અથવા સુખના
પ્રસંગે આંસુઓનો પ્રવાહ સ્ત્રીઓને માનસિક
આરામ બહુ આપે છે. રડવા પછી સ્ત્રીઓનું
સુખ કાંઈક વધારે કોમળ, સુંદર અને
આકર્ષક દેખાય છે. સ્ત્રીઓની રડવાની ટેવને
પુરો માનસિક નળખાઈ કહે છે છતાં

સ્ત્રીઓની આ માનસિક નળખાઈ પુરોગતે
પ્રિય છે. ડાક્ટર એલેક્ઝાંડર આ વિષયમાં
કહે છે કે સ્ત્રીઓનું રડન તે તેમની માન-
સિક નળખાઈ અથવા ધેલજીનું જ પરિણામ
નથી. પરંતુ સ્ત્રીઓની તંદુરસ્તી જાળવી
રાખવા ખાતર કુદરતે સર્જેલું એક સાધન
છે ! આંસુ એ કુદરતના હાથપણનો નમુનો
છે ! અળખાઓને અત્યંત દુઃખ અને સુખમાં
લાગણી થઈ આવે છે ત્યારે તેમના ચાનતંતુ
અને મગજ ઉપર સખત. બોલો વધે છે
કારણ કે મગજની નાડીઓમાં લોહી
મોટા પ્રમાણમાં ભરાય છે અને તેથી સ્ત્રીઓને
અત્યંત દુઃખ થાય છે. ચાનતંતુ અને મગજ
ઉપરનો બોલો એહો કરવાનું સાધન હાથપણ-
વાળી કુદરતે નિર્માણ કરેલું છે અને તે
સાધન તે “ આંસુ ” છે. આંસુના સતત
પ્રવાહથી મગજપરનો બોલો એકદમ એહો
થઈ જાય છે અને તેથી સ્ત્રીને માનસિક
આરામ મળે છે.

આંસુ વિષેની આ શોધ ઉપરાંત ડાક્ટર
એલેક્ઝાંડરે બીજી ઘણી બાબતો બતાવી છે.
આંસુઓનું પૃથકકરણ કરી તેની અંદરના
લુદા લુદા તરવાના ગુણધોષનું નિરીક્ષણ
કરવા લગમગ છે ખાસ સુધી સખત પ્રયત્ન
કરી આ ડાક્ટરે આંસુમાંથી “ લાઇસો-
ઝાઇમ ” (Lysozyme) નામનો અદ્ભુત
પદાર્થ શોધી કાઢ્યો છે. આ પદાર્થ જંતુઓ
નાશ કરવાનો ખાસ ગુણ ધરાવે છે. એક
કાચની શીશીમાં જંતુઓથી ઉભરાઈ જતું સફેદ
રગડ જેવું પાણી રાખી તેમાં એક બે આંસુનાં
ટીપાં નાંખીએ તો ઘોડીજ પગમાં આ પાણી
તદન નિર્ભજ થઈ જશે અને તેના અંદરના
બધા જંતુઓનો નાશ થઈ જશે. “ લાઇસો-
ઝાઇમ ” ના આ ગુણને લીધે આંખની અંદર
હવામાંથી ઉડીને પડતા અસંખ્ય જંતુઓનો
નાશ થાય છે અને તેથી આંખ જંતુઓના
ભયથી મુક્ત રહે છે. આંખમાંથી ઘણાખરા

રોગો જાંતુને લીધે થાય છે તેવો જાંતુશાસ્ત્રી-
ઓનો અભિપ્રાય છે અને તેમનાથી જતન
કરવા માટે કુદરતે આંસુ રૂપી પ્રવાહી બનાવ્યું
છે, જે 'પ્રવાહી આંખમાં નિરંતર વહીને
આંખને સ્વચ્છ અને તંદુરસ્ત રાખે છે.
“લાઘસોઝાધમ” પદાર્થ શરીરના બીજા ભાગોમાં
પણ પેદા થાય છે પરંતુ આંસુઓમાં તે વિશેષ
પ્રમાણમાં પેદા થાય છે અને આમ કરવામાં
કુદરતનું કેટલું ઉદાપણ સમાયર્હ છે તે વિગત
નની શોધથી સાબિત થયું છે.

આથી વધારે સ્ત્રીઓના આંસુની પ્રશંસા

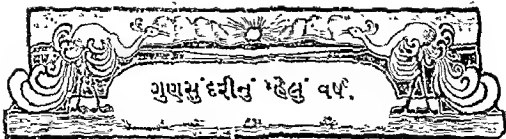
કરીએ તો કદાચ તેમના આંસુની કિંમત
મોતીના કરતાં વધી જાય અને અબળાઓ
પોતાના આંસુનો વધારે પડતો ઉપયોગ કરી
પુરૂષોને જગતના જીવનપુદ્ધમાં તદ્દન હરાવી
દે. તેટલા માટે પુરૂષોના હિતની ખાતર આ
લેખ આટલેથીજ સમાપ્ત કરવામાં આવે છે
અને પુરૂષોને મારી સલાહ છે કે આંસુ વિષે
વધારે શોધ ખોળ, હાલના સંયોગો જોતાં
મુલતવી રાખવા ડાકટર એલેક્ઝાન્ડરને ખાસ
આગ્રહ કરવો અને જરૂર પડે તો એક
ડિપ્યુટેશન વિલાયત મોકલવું !

માળિડાને !

માળિડા ! પુલની કલગી, ગૂંથજો રૂડી પેર;
ગૂંથજો રૂડી પેર કલગી, ગૂંથજો રૂડી પેર.
મ્હારે જાણું પ્રીતમને ઘેર;
કલગી ગૂંથજો રૂડી પેર.
ભાતભાતનાં પુલડાં એમાં, ગૂંથજો છું રસભેર;
ચાર ચંપા મોગરાની, વાશે મધુરી લહેર.
મ્હારે જાણું પ્રીતમને ઘેર;
કલગી ગૂંથજો રૂડી પેર.
સોનેરી રૂપેરી દોરા ભરજો, ચમકે, પ્રમ એભેર;
રસિયો મ્હારો નાય રીઝે, એવી ફારવ સુરલિસેર.
મ્હારે જાણું પ્રીતમને ઘેર;
કલગી ગૂંથજો રૂડી પેર.
માળિડા ! પુલની કલગી ગૂંથજો રૂડી પેર;
ગૂંથજો રૂડી પેર, કલગી, ગૂંથજો રૂડી પેર.
મ્હારે જાણું પ્રીતમને ઘેર;
કલગી ગૂંથજો રૂડી પેર.

‘રસેશ’

“મારું ગુણસુંદ- લેખક:—શ્રીયત ગોકુલદાસ દારકાદસ રાયચરા. રચ કરવું એને હું એક પ્રકારની સેવા છે બાપ.” મહારી ગામડાંઓની મુસાફરીમાં

એક ભાષાએ સાહિત્ય સંબંધી ચર્ચા કરતાં કરતાં “ગુણસુંદરી” માટે પોતાના દિલમાં રમી રહેલો ભાવ પ્રદર્શિત કર્યો.

“મહારું ગુણસુંદરી ?” “મહારું નહિં પણ મહારું, તહમારું અને સારા મહા ગુજરાતનું “ગુણસુંદરી” કહો !” એમ કહી મહે એ સાહિત્યપ્રેમી સંજ્ઞાનું વાક્ય સુધાર્યું. એ ભાષાએ એ સુધારો ખુશીથી સ્વીકાર્યો. આજે મહાગુજરાતના સાહિત્યરસિક સંજ્ઞાને અને સંજ્ઞાનીએ સમક્ષ આ સુધારો હું મૂકું છું કે તેઓ સાહિત્યસેવા અર્થે યતા આવા દરેક પ્રયાસોને પોતાની અને સમગ્ર ગુજરાતની મિશ્નત તરીકે ગણે. પણ એ સુધારો હું સચવું તે પહેલાં “ગુણસુંદરી”ના બારે અંગ્રાવું વિદગાવકોન દરી નળે તો મળે જણાઈ આવે છે કે “ગુણસુંદરી”ને “ગુણસુંદરી”ના પાંચકોએ અને સારા ગુજરાતે પોતાનું ગણ્યું છે, પોતાનું ગણી પોષ્યું છે.

ગુજરાતમાં પ્રગતિપૂર્ણકારસી બહેનો તથા જન્મથીજ સંસ્કારગળથી તેજસ્વી લાગતી નાગર બહેનોએ ઔશિક્ષણનાં પિયુષ સહુથી પ્રથમ પીધાં, ત્યાર પછી ગરબી ગુજરાતની અન્ય નવતિ બહેનોએ પણ એ પિયુષની અંજલીઓ લીધી અને આજે પરિણામે સ્ત્રી-શિક્ષણનાં પિયુષમાં ગુજરાત દીક દીક આગળ વધ્યું ગણાય. આવે સમયે સમસ્ત સુંદરી-સુંબ સમક્ષ સારા વિચારો આપવું વાચન

મળ્યું હું. હજી એ કૃત્તવેલડીઓ ગુજરાતની ક્યારીઓમાં જન્મે છે એ વખતે એને દરીયાનો ખારન્ન હૃદયવાળા સાહિત્યની અસર-લાગે તો એ કૃત્તવેલડીની પાંખડીઓ અકાળે ભરમ થઈ જાય. એટલે આજના સ્ત્રીસાહિત્યને જન્મ આપનાર લેખકની જોખમદારી સહુથી વિશેષ છે. આજની એક ભૂલનું પરિણામ આવતી કાલની સુંદર કૃત્તવેલડીનો નાશ કરે એવું છે. સ્ત્રીવર્ગને જે પ્રકારે પ્રેરણા મળશે એ પ્રકારે ભવિષ્યનું ભારત ધરાશે. એટલે અંશે લેખકો પોતાની જવાબદારી સહુમતે અને સ્ત્રીઓ માટે નિર્દોષ, ભાવભર્યું અને માર્ગદર્શક રસસાહિત્ય ઉત્પન્ન કરે એવા પ્રયાસોની જરૂર છે, અત્યાર સુધીમાં ‘સુંદરી સુબોધ’ તથા ‘સ્ત્રી બોધે’ પોતાની યક્તિ પ્રમાણે જે કાર્ય એ દિશામાં કર્યું છે તે સ્તુત્ય છે એટલુંજ નહિ પણ સ્ત્રીસમાજની ઘડતરમાં એ બન્ને પત્રોએ જરૂર કંઈ કર્યું છે એમ એમનો ધતિહાસ સાક્ષી પૂરશેજ. આજે “ગુણસુંદરી” પણ એ ઘડતરમાં સેવાભાવે કંઈ દિરસો આપવા એક વર્ષથી પ્રયત્નો કરી રહ્યું છે. પ્રથમ વર્ષેજ ‘ગુણસુંદરી’એ ગુજરાતને ગૃહેગૃહે પોતાના પગલાંની કુંકુમ-વર્ણી છાપ પાડી છે એની ડાણ ના કહેશે ?

“ગુણસુંદરી”ના પહેલા વર્ષનું સરવૈયું ઉપલા વાક્યનું સમર્થન આપવા બસ છે. સુંદર નાગરી નવતની સંસ્કારી બહેનો સા. હંસા બહેન શુવરાજ મહેતા બી. એ., સા. ચિત્રા-

દિક્ષી બી. એ., સૌ. ન્યોત્સના વિનાદરાય મહેતા બી. એ., સૌ. દીપકબા દેસાઈ, સૌ. ચૈતન્યબાલા મળ્લમુંદર એ સૌએ સ્ત્રીઓની ઉન્નતિ વિષેના વિચારો રજુ કરી શુભ સુંદરીઓ સમક્ષ તથા વિચારોની નૂતન સામગ્રી રજુ કરી છે. સૌ. બાનુમતિ ત્રિવેદી, સૌ. પદમાવતી, સૌ. સરસ્વતી ખેન, સૌ. કુસુમલક્ષ્મી સૌ. કુસુમકુમારી, ખેન લક્ષ્મી એમની કલમથી પણ રસસાહિત્યની ગુચણી મનમોહક ને માર્ગસૂચક બની છે. ખેન વસંતલતાનું ગુચણ સાહિત્ય તથા ખેન દિવાળીબાધના વિવિધ વિષયો પણ સુંદર રીતે રજુ થયા છે. 'શુભસુંદરી' માસિકમાં શુભરાતની શુભસુંદરીઓ પોતાના વિચારોથી બીજી શુભસુંદરીઓને ધડે એ જોઈ કોને સંતોષ નહિ થાય? દિવે દિવે પ્રગટે એ રીતે સુંદરીઓ સુંદરીઓમાં ભગ્યતિ પ્રકટાવે એને હું ઉજળા ભવિષ્યનું મંગલસૂચક ચિન્હ માનું છું.

એક અંગત પ્રસંગ યાદ આવી જાય છે. વરતેજની એ રજપુત પરિપત્નેા પ્રસંગ છે. આંખાવાડીઆમાં અમદારો ઉતારો હતો. સિંહણનાં સન્તાનોની વાતોના ઠામઠામ દાયરા જામ્યા હતાં. ચાંદનીથી ચમકતી એ એક સુંદર સત્રી હતી. જડા લુંગણપર અમદાર ગિત્રમંડળ બેઠું હતું. એક સંસ્કારી નાગર ખેન સાથે એ વખતે મળે એમુક પ્રસંગો પર ચર્ચા કરવાનું સદ્ભાગ્ય પ્રાપ્ત થયું. એ ખેન લોકસેવાના રંગથી રંગાયલાં છે એટલે વિવિધ વિષયોની ચર્ચામાં સુંદરીસંઘ વિષે કંઈક ચર્ચા થઈ. એ ચર્ચાને પરિણામે મહારાથી કહેવાઈ જવાનું કે "મહારી માન્યતા તો એવી છે કે સ્ત્રીઓનાં માસિક પુર્યો ચલાવે એ ન સાંખી શકાય તેવું છે. સ્ત્રીઓનાં માસિકો તો સ્ત્રીઓજ ચલાવે. આપના જેવાં એક સંસ્કારી સેવાભાગિની એકાદ સ્ત્રી ઉપ-

યોગી સારા માસિકનું તંત્રીપણું ન સ્વિકારે? મહારી તો આપને વિનંતી છે કે આપ જો એકાદ માસિકનું તંત્રીપદ લ્યો તો શુભરાતના સ્ત્રીજીવનના પ્રશ્નોને ઘણું બળ મળે." એ ખેને આ વાક્યોમાં રહેલ રહસ્યને તો આશિર્વાદ આપનાં સુંદર હાસ્યથી પોખ્યું અને અંતરમાં એ વિચારોએ કંઈ અસર કરી છે એવું તો હું જોઈ શક્યો. આજે "શુભસુંદરી"ના વિદ્વાન તંત્રીઓ પણ એજ વિચાર શુભરાતી ખેનો સમક્ષ મૂકી રહ્યા છે અને પરિણામે સંતોષ થાય છે, કે સૌ. સરોજિની મહેતા બી. એ. અને બીજાં સુશિક્ષિત ખેનો તંત્રીની ગોંધ લખવાનાં છે. મહારી એક ભાવના આ રીતે અમલી બની એ જોઈ મળે પણ આનંદ થયો છે અને એ વરતેજની નદીને કાંઈ ન્યોત્સિનકાના તેજમાં ચર્ચાયલો પ્રસંગ ખેને યાદ હશે તેને પણ આનંદ થશે.

સુંદરીઓ પોતાનું માસિક પોતે ચલાવે એ ઇચ્છવાજોગ અને આવશ્યક છે પણ હાલની પરિસ્થિતિમાં બંધુઓના સહકાર તો તેઓ પણ યાચે છે. "શુભસુંદરી"માં શુભરાતના ક્રાંતિકલ લલિતજના "સુંદરીને વંદન" અને "કલ્યાણી કલવેલડી" આજે પણ દિશાઓમાં સંગીતની રમઝટ જમાવે છે. રા. કવિ જોટાદકર, રા. કેશવ શેઠ, અને રા. પાદરાકરે રાસેની રસરેલ "શુભસુંદરી"ના રસમંડપે રેલાવી છે. રા. 'જયવિજય', રા. "પ્રવાસી" રા. શેલત, રા. ભગત, રા. હાનાલાલ પટેલ, રા. રમણી મહેતા એ સર્વએ પણ સુંદર કાવ્ય ગુચણી રચી છે. સાક્ષરોમાં રા. કૃષ્ણલાલ ઝવેરી તથા રા. હરગોવિંદદાસ કાંઠાવાળાની કલમની પ્રસાદી પણ "શુભસુંદરી" મેળવી શક્યું છે. રા. દેવેન્દ્ર મજમુદારનો દિસ્સો પણ વાંચકોને ગમ્યો છે. આંતર-રાષ્ટ્રીય સ્ત્રી મહાસભાનો કુમારી તાતા ખેરીસરનો લેખ અને અખિલ હિંદ મહિલા મહાસભા

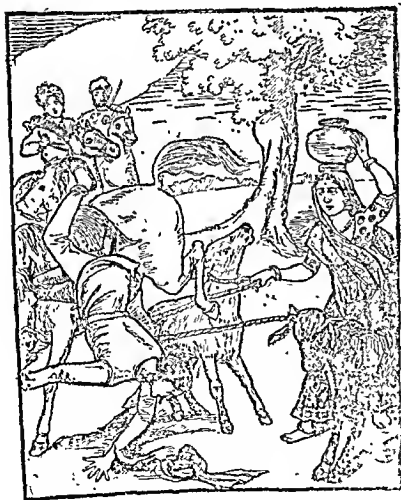
“ ભારત માતાનો વિલાપ સંતાનોને માટે અસહ્ય થઈ ગયો અને તેમણે તેના ઉદ્ધાર માટે પ્રયત્નો કરવા માંડ્યા. અત્યાર સુધી પુરુષોજ એ યત્ન કરતા હતા; હવે સ્ત્રીઓએ પણ માતૃ-સેવાનું વ્રત લેવા માંડ્યું છે.

મન ગમે તેટલું વિદ્યાલ અને ઉન્નતિ-પ્રિય હોય છતાં હદ બલવાન શરીર અને આત્મા વિના તે કંઈ ન કરી શકે. ભારતની પ્રજામાં માનસિક વિચારો બહુઠોળા પડે છે પણ આત્મા અને શરીરની નિર્બળતાને કારણે સંહત્ત સંકલ્પ ન રહે છે. નિર્બલ, તેજહીન શરીરમાં તેજસ્વી આત્માનો નિવાસ ન હોઈ શકે.

સુસિક્ષિત પુરુષોએ શારિરિક ઉન્નતિ તરફ ધ્યાન આપવા માંડ્યું છે પરંતુ સન્તાન તો પિતા અને માતા બન્ને (ખાસ કરીને માતા) બનાવે તેવાજ થાય. ભારતને વીર, સિંહ

સંતાનો જોઈએ છે. આજકાલની વિદેશી શિક્ષણ-પદ્ધતિએ બાલકો અને બાલિકાઓના શરીર અત્યંત નિર્બલ બનાવી મુક્યાં છે. આજથી ૪૦ વર્ષ પહેલાં આર્ય સ્ત્રીઓ ભલે અશક્ત હતી પરંતુ શારિરિક બલમાં કમ ન હતી તેમનામાં એટલી તો શક્તિ હતી કે તંદુરસ્ત અને બલવાન સંતાન ઉત્પન્ન કરે. વિદેશી કેળવણીએ ભારતની પુત્રીઓને પુસ્તક વાંચવાને યોગ્ય બનાવી પણ બલવાન સંતાન પેદા કરવા યોગ્ય ન રાખી. ઉંચી એકીના છુટ અને રંગબેરંગી સાડીઓ, પહેરી અમારી પુત્રીઓ અને બહેનો પુતળો બની ગઈ એની પુતળીઓ સિંહ જેવાં સતાન ક્યાંથી પેદા કરી શકે ?

મેવાડનો ઉદ્ધાર કરનાર રાણા હમીર કેવી માતાનો પુત્ર હતો ? સાંસળો, એક દિવસ રાણા અમરસિંહ (હમીરના પિતા) શિકારે ગયા

હતા. એક સુઅરને જીવા-રના ખેતરમાં છુસતાં તેમણે જોયો. તેઓ ખેતરમાં પેસવા નતા હતા ત્યાં એક રમપુત બાલિકા માંચકા પર બેઠી હતી તેણે કહ્યું: “ તમે બધા ખસી જાઓ. હું સુઅરને ખેતરમાંથી બંદાર કાઢી આપું છું ” જીવારનો એક સાહો તથા તે બાલિકાએ સુઅરને મારી ખેતરમાંથી બંદાર કાઢ્યો. અમરસિંહ આ જોઈને બહુ આશ્ચર્ય પામ્યા. તે પણ તેઓ નદીને કિનારે બેઠા હતા ત્યાં એક માટીનો ગોળો ગોળામાંથી છુટીને આવ્યો અને તેમના યોગને વાગતાં તેણે કહ્યું: “ હવે તુમી ગયું. તપાસ કરતાં જણાયું કે ખેતરમાં બેઠેલી બાલિકાએ પક્ષીઓ ઉડાડવા તે ગોળો ફેંક્યો હતો. પોતે કરેડ

દોરડા મોડાના પગમાં એવી સડાઈથી ભેરવી દીધા કે વોડાએ, દોરડા દોરડા ખાખી અને રવાર નીચે પડ્યો.

તુક્યાંન જણી તેણે રાણાની માફી માગી અને ચાલી ગયું. ગામમાં ધધને પાછા ફરતાં રાણા અમરસિંહ અને તેમના રજાદાને તેજ બાલિકા દુધનો ધડો માથે લધને જીવી સામી મળી. માથે ધડો અને બે હાથમાં બે દોરડા આવી બાલિકા બે પાડીઓને દોરી જીવી હતી. અમરસિંહના રજાદાનો એક સ્વાર તેના દુધનો ધડો ઢોળી નાંખવાની મહસૂદથી ધોડાને એક મારી આવળ વધ્યો. બાલિકાએ જરા પણ ન ગભરાતાં દોરડા ધોડાના પગમાં એવી સફાઈથી બેસવી દીધા કે ધોડાએ ઠોકર ખાધી અને સ્વાર નીચે પડ્યો. આખો રસાલો હસી પડ્યો. અમરસિંહે બાલિકાનાં આ સ્વારાતન જોઈ તેના પિતા પાસે તેના હાથની મંગણી દરી. બાલિકાનો પિતા નિર્ધન હતો પણ ચંદાવત રજપુત હતો. તેણે મ્હેલાં તે ના પડી પણ ખરી પોતાની પત્નીના સમ-જબાઈ કરી લીધો. રાણા હમીર એવી બીર માતાથી ઉત્પન્ન થયા હતા.

તે પુસ્તકની વિદ્યા શરીર અને આત્માને નિર્ભય કરી દે તે પુસ્તકનું બ્યર્થ છે. હાંસીની રાણીની કથા કંઈ બહુ જીની નથી. ૮૩૨ વર્ષ મ્હેલાં મારી નજર સામે પણ એક બનાવ બન્યો હતો. એક ડ્રસતની પરજેલી લાટ કન્યા પોતાના પતિના કુટુંબ સહિત ધાત્રાએ ગઈ હતી. રાતના સુતાં હતાં ત્યાં ચોરે તેની ચાંદીની ચુડી ઉતારવા માંડી. ૧૭ વર્ષની એ લાટ કુદરીએ તેના બન્ને હાથે મજબુત પકડી રાખ્યા. સસરા અને ખીલ જોઈની ચરમને માથે તે જૂમ ન પાડી રાણી પણ જ્યારે ચોરે હાથ ખેંચવા માંડયા ત્યારે એવા ભેરથી કળાવ્યા કે ચોર ચીસ પાડી ઉઠ્યો. એ ચીસથી સર્વ જની ઉઠ્યા અને ચોરને પકડ્યો. આનો બલવાન અને દ્વિમતવાન દેવોએને તે સાચી કેજવણી આપવામાં આવે તો વેદ ભવાં સંતાનની રાણને માટે જરૂર માને છે તેવાં સંતાન ઉત્પન્ન કરી સહાય. કન્યા પાકશાળાઓએ પોતાના શિક્ષકમમાં આ ઉદ્દેશ હંમેશા પોતાની નજર આગળ રાખવો જોઈએ.

કેનેડાની ફ્રીઝો:

હાર્ટના “ડેલી એલ્બ” પત્રમાં કેનેડાની ઓહિયો વિષે ફેલીક બીના પ્રદેશ થઈ છે, જેમાંથી રોયલ વખતેની જાન નીચે આપીએ છીએ:

“કેનેડાની ઓહિયો વિષે જે મુખ્ય છાપ આપણા મગજ પર પડે છે તે એ છે કે તેઓ સારી ગૃહિણીઓ બનવામાં રસ લે છે અને મગજરી માને છે. ધરના કામકાજ માટે નોકરી મેળવવા સુરક્ષે છે અને મળે તોય અઠવાડિયાનો એક પાકડ (પંદર રૂપિયા) પગાર તેમને આપવો પડે છે. અને એવા નોકરનો ખાધા ખર્ચ દર અઠવાડિયા ત્રણ પાકડ (૪૫ રૂપિયા) જેટલો થાય છે! આટલું છતાં જ ઓહિયો બહાર નોકરી કરીને કમાતી નથી થા ધણી પાસેથી જેમને વાપરવા માટે બહુ નાણાં મળતાં નથી તેઓ નોકરને અસાવે અસંતોષ ન બનતાં ધરકામ હાથે કરી લેવામાં સંતોષ માને છે અને પોતાના કે પતિના મિત્રોની પરીણામત કરવામાં ખામી નથી આવવા દેતી. ખરી રીતે તો એ પરીણામત અસાધારણ ખર્ચોનું દોષ છે. વળી મ્હેલાંને ધરકામમાં મદદ પણ કરવા નથી દેતી.

પૂર્વ કેનેડામાં ફર ફસ માણસે એક જણ મોટરકાર રાખે છે. પશ્ચિમમાં લગભગ એજ સ્થિતિ છે. વળી જ્યારે નોકર રાખવો કે મોટરકાર લેવો? એ પ્રશ્નોનો નિર્ણય કરવાનો હોય છે ત્યારે મોટરકાર છતી નય છે. કેનેડાની ઓહિયો મેળવવા કરતાં મોટરકાર મેળવવાનું સા માટે વધારે પસંદ કરે છે? એની નિરુપાય વૃત્તિને લીધે જ. દારણ કે તે જાણે છે કે મોટરકાર આખા કુટુંબને આનંદરૂપ થઈ પડશે.

કેનેડાના ધરોમાં મ્હેનત બચાવવાના સાધનો પણ હોય છે. વળી પતિ પણ ધરકામમાં બનવી મદદ કરે છે. શિયાળામાં આખા ધરને ગરમ રાખનારી લાટી નિયમિત કામ આપે તે ભવાની ફરજ પતિની. સાંજે જમ્યા થઈ વાસણો સાફ કરવાનું પણ તે પોતાને માથે લઈ લે છે. મોટે ભાગે સવારનો નાસ્તો પણ પતિજ પકાવે છે. પતિનો સાથી વધારે વખાણવા લાયક સહુજી તે એ છે કે મ્હેનત બચાવવા માટે જોઈતાં સાધનો ધરમાં આણી આપવાની તે ખાસ સંજાળ રાખે છે. આખું ઘર એવા નાના મોટાં સાધનોથી ભરેલું હોય છે.

કેનેડાની ઓહિયોનાં મ્હેલાં પાકશાળામાં રીખેલી હોય છે. અધ્યાત્મકમાં તેમને વિધ-વિધ પ્રકારની વસ્તુઓ કેમ રાખવી તે ખાસ

શીખવામાં આવે છે. ' ને ચીન સુદર દેખાય તેનો સ્વાદ પણ ઉત્તમ હોય ' એમ તે માને છે. એટલા માટે તે રસોઈની વિધિવિધ વસ્તુઓ સુદર રીતે બનાવવા પાછળ ખાસ ધ્યાન વેઠે છે.

પણ કેનેડીઅન ખેડૂતોની પત્નીઓ રોટી (પાટ) પોતાને હાથે પકાવે છે. (યુરપમાં આવી રોટી સાધારણ રીતે બહીઆરાને ત્યાંથી તૈયાર આવે છે.) ધણીવાર તે તેઓ રોટી પકાવવાની દરીયાઈમાં હોય છે. રસોઈની બીજી ચીજો બનાવવામાં તેઓ ધણી રસ લે છે. "

કેનેડીઅન પતિઓનો હાથથી કેટલાક દિવસ પતિઓએ અનુસરવો જોઈએ. હેવાધિદેવ મહુથી પણ પોતાને એક માનનારા કેટલાક પતિદેવો પત્નીને વજર પૈસે ખરીદેલી શુભમંડીન માની બેસા દોય છે અને ઘરમાં એક વજુથું પણ લોડના નથી.

શીમતી માર્ગમાર્ગેટ બોન્ડરીફડઃ

ઈંગ્લેન્ડના પ્રધાનમંડળમાં અત્યારે વિરાજીતી શીમતી માર્ગમાર્ગેટ બોન્ડરીફડ સંબંધી "ચાંદ" નીચે પ્રમાણે લખે છે:

" ઈંગ્લેન્ડની પાર્લામેન્ટની છેલ્લી સુટણીમાં આઠ મહિલાઓ સભાસદ તરીકે ચુંટાઈ હતી. એમાંના એક મીસ માર્ગમાર્ગેટ બોન્ડરીફડ છે, જેમને પ્રધાન મંડળમાં સ્થાન મળ્યું છે. ઇતિહાસમાં આ એક નવી વાત છે. આઠ વર્ષ પહેલાં માર્ગમાર્ગેટ મતાધિકાર મેળવવાની ચળવળ દરમિયાન દેશમાં આપતો હતો. બધી બદલાઈ ગઈ આને એક સી

કાર્યક્ષેત્ર ચાલુ થયું. એ નોકરીમાં રહીને તેમણે નોકરીની દશા વિશે અનુભવ મેળવ્યો અને તે સુધારવાનો ચત્ન કરવા માંડ્યો. શહેરના નોકરો પણ ગામડાના નોકરો વડે પણ ધ્યાન દીધું, તેમણે " ફક્તોના નોકર " નામે એક સંસ્થા શરૂ કરી અને ચળવળ ચાલુ કરી. આ સંસ્થા માં સ્ત્રી પુરુષ સર્વને સમાસદો બનાવ્યા. આ સભાસદ કામ કરવાને કારણે " કામદાર સભા " માં તે હાથલ થઈ શક્યાં અને તેની ન્યવસ્થા એવી સુદર રીતે કરી કે આખા દેશમાં તેમનું નામ પ્રખ્યાત થયું. થોડાક સમય પહેલાં કામદાર મદાસભાના તે પ્રમુખ પણ સુટાયાં હતાં. એ પહેલાં ઠાક પણ સ્ત્રી એ જોડું સ્થાન મેળવી શકી નહોતી. છેલ્લી સુટણીમાં તે પાર્લામેન્ટના સભાસદ થયાં અને કામદાર પક્ષના હાથમાં સ્થાન આવતાં મંત્રીપદ મેળવ્યું. આ જોખમદારીના કામને પહેલાં જળવા કામદાર મદાસભાના પ્રમુખ તરીકે તેમને શાહતાયું આપ્યું પડ્યું છે. વિલાયતની સ્ત્રીઓ આ પહેલી સ્ત્રી પ્રધાન માટે અત્યંત મગધર થાય છે. "

હિન્દુ જાતિની પડતીનાં કારણો:

" સ્ત્રી દર્પણ " માં એક લેખ લખી કુમારી હૌસકથાદેવી " હિન્દુ જાતિની પડતીના કારણો " નીચે પ્રમાણે લખાવે છે:

" (૧) સોમોર્ષ અપમાન રહેવું અને તેમનું અપમાન થવું; (૨) હિન્દુ સ્ત્રીઓનો ધરણાં ઉપર અત્યંત પ્રેમ; (૩) બાળલગ્ન; (૪) પડોર; (૫) દુષ્ટતા; (૬) અસ્પર્શ્યસ્પર્શ; (૭) રીતોના હાથ બનવું. "

૧ લા કારણની ચર્ચા કરતાં લેખિકા કહે છે: " મોટે ભાગે હિન્દુ સ્ત્રીઓને અપમાન રાખવામાં આવે છે. " તેમનું અપમાન મરણમાં આવે ને સોમોર્ષ યિજિવ ન હોય તો સંતાનને અને ધર્મોત્તમા ન બનાવી શકે. ૨ પોતાની પડતી ઉદ્ધાર કરવાને હાથ ન બનાવી શકે. ૩ બાળપણ માતાના મોનાશી પાછાં બોલે છે. ત્યાં ને તેમને ચોખ કેળવણી નથી તો જી બાળો જાતિનો સુધારો કરવાને ૪ રી નહિ થાય. ૫ દેવે દેવનું ભવિષ્ય

દોરડા મોડાના પગમાં એવી સફાઈથી બેસી દીધા રોડાને ઉપરના આધાર રાખે છે. બાળપણની દોરડા ખાખી અને રવાર નીચે પડેલો.

સારીં યા ભુરી આઈતો જીવનભર નભે છે. આજ-
કાલ જ્યારે સ્ત્રીઓને અમલુ રાખી નકામી
બનાવી દઈએ છીએ પછી તેમની પાસે સંતાનને
વીર બનાવવાની અને દેશની ઉન્નતિ માટે તૈયાર
કરવાની આશા ક્યાંથી રાખી શકીએ ? અમલુ
સ્ત્રીઓ ધરકામ પણ બરોબર નથી કરી શકતી
તો પછી સંતાનને કેળવી કે દેશની ઉન્નતિ ક્યાંથી
સાધી શકે ? અમલુ ને અપમાનિત હોવાને
કારણ જ એ સ્ત્રીઓ પહેલાં લક્ષ્મી અને દેવી
મનાતી હતી તે પગની જુતી બની ગઈ છે. એ
નતિમાં સ્ત્રીની એવી દશા હોય તેની પડતી જરૂર
થાય.”

ધરેણીના પ્રેમ વિષે લેખિકા કહે છે: “ સ્ત્રી-
ઓને ધરેણી બહુ પ્રિય હોય છે. પાસે જોડલાં
નાણાં હોય તે બધાં ધરેણી બનાવવામાં ખર્ચ
છે. જેમ વધારે ધરેણી મળે છે તેમ ઇચ્છા વ-
ધતી જાય છે. એવી સ્ત્રીઓને જે રૂપીઆ કોઈ
ધર્મી કામમાં આપવાના કહે તે તેમને જીવ

જાય. દેશના કેટલાં નાણાં એવી રીતે નકામા
જતાં હશે ? એ નાણાંનો ખોલ કામમાં ઉપયોગ
ન જ થઈ શકે. એટલા નાણાં દેશને બ્યાપાર
હોળાગ વધારવામાં રોકાય તો દેશને મોટા લાભ
થાય ”

રૂઢીના દાસત્વ વિષે લેખિકા કહે છે:
“ હિન્દુઓ રૂઢીના દાસ થઈ બેઠા છે. બાળજન
વગેરે રૂઢીઓનો ત્યાગ કરવામાં પાપ માને છે.
“આપદાદા કરતાં આવ્યા તે કેમ છોડી દઈએ ”
એમ દરેક જણ કહે છે. એમને ખૂબીએ કે
આગલા જમાનામાં શું પ્રચલિત હતી ? તો
તેમની પાસેથી ઉત્તર નથી મળતો. નો કોઈ
માણસો એ રૂઢીના બંધનો તોડવાની ઇચ્છા
કરે છે તો તેમને જ્ઞાતિપદાર કરવાની ધમખી
આપી દબાવવામાં આવે છે. જરા પણ
રૂઢીનું ઉલ્લંઘન કરે તો રોડી બેટી વ્યવહાર તરતજ
બંધ થાય ! આવી જાતની પડતી કેમ ન થાય ? ”

બાપ—છોકરા, તું ગીતાજી વાંચે છે ?

છોકરો—“ હા. બાપા ”.

બાપ—બરોબર—

છોકરો—બરોબર ધ્યાનથી.

બાપ—ત્યારે તો તું અંદર શું છે તે કહી શકશે.

છોકરો—હા—કેમ નહિ ? અંદર કંઈક અર્જુનનું ચિત્ર છે. હાથેના સ્ત્રોત છે.
પાક છે. મારી દ્રામની જુની ટીકીટ છે. વગેરે.

×

×

×

નવો દાકતર—તમારી ફત્તેહની ચાવી શું છે ?

જુનો „ —“ હાં કહે તેમ કરવું ને ગાગે તે આપવું ”.

સી જગત્.

હિન્દ.

આ વતી કોન્ગ્રેસના પ્રમુખ વરીકે આખા દેશની પ્રાંતિક કોન્ગ્રેસ કમિટિઓએ મોટે ભાગે મદદાત્મા ગાંધીજી અને શ્રીમતી સરોજિની નાયડુનાં નામે સુચવ્યાં છે. મ. ગાંધીજીએ “યમ ઇંદ્રિયા” માં એક લેખ લખતાં લાલના સયો-ગમાં શ્રીમતિ સરોજિની નાયડુને પ્રમુખ વરીકે ચુંટવાની મલામત્ હરી છે. દક્ષિણ આફ્રિકાની તેમની સેવા અને ટિંકુ-સુસ્કીમ એક્ય માટેના તેમના પ્રયત્નો એ પદ માટે તેમને સૌથી વધારે લાયક ઠેરવે છે.

સુંબાઈની ચુનીસીપલ ચુંટણીના મતાધિશ-રના લાલના નિયમેમાં ફેરફાર કરવાની નજર વિશે નિચાર કરવા નીમાયતી કમિટિએ પોતાનો રીપોર્ટ તૈયાર કર્યો છે. જેમાં ડૉ. ચુનીઆએ જુદી મોંઘ લખી કારપોરેશનમાં સ્ત્રીઓ સમા-સનો વરીકે વિરાજે તે માટે વાધો દર્શાવ્યો છે. જેમના અભિપ્રાય પ્રમાણે તેમ યવાયી સ્ત્રીઓ પોતાના ખાસ લક્ષણો અને મયાદા ગુણોની દે છે અને તેઓ બીજા કપડી માણસોના લાયમાં દર્શીઆર રૂપ બને છે !

સુંબાઈને લગતા ધરમાલના કાયદાની પૂરી યત્ની મુદત લંબાવવા સરકારને મલામત્ કરવા સુદેરીઓની એક સમા લા. ૨૦ મી જુલાઈએ સર કાવસજી નડાંગીર દોલમા મન્ડે દત્તી, જે પ્રસંગે પુરૂષ વધ્વાસો ઉપરાંત સ્ત્રીમતી અવનિ-લાખાઈ જોખલેએ બાહુતોની મુશ્કેલીઓ વર્ણવી-એ કાવસો ચાલુ રાખવા માટેનો ઠરાવ પસાર કર્યો હતો. સ્ત્રીજ બીજી સમા લા. ૧૬ મીએ મારવાડી વિદ્યાર્થ દોલમાં મન્ડે દત્તી, જે પ્રસંગે મિસિસ હોન્ડકીન્સને અને ડૉ. અવનિલાખાઈ જોખલેએ ઠરાવને રદી. આખો હતો

લા. ૨૫ મીની સમામાં શ્રીમતિ હીરાબાઈ તાલાએ એક ઠરાવ રજૂ કર્યો હતો. લા. ૬ મી એપ્રિલની સમામાં મિસિસ હોન્ડકીન્સને ઠરાવ રજૂ કર્યો હતો.

સુંબાઈમાં આંદોલન નજીક રહેતા એક ખાનદાન તવંગર પારસી બાલુએ લા. ૨૨ મી જુલાઈએ સવારે એક સાથે ત્રણ બાળકોને જન્મ આપ્યો છે. ત્રણે બાળકોના સરીર સંપૂર્ણ રીતે ખીલેલાં છે.

સુંબાઈ ઇલાકાની બીમેન્સ કાઉન્સીલનો માસિક ‘એટ હોમ’ નો સમારંભ લા. ૨૪ મી જુલાઈએ ટાઉન હોલમાં ઉજવાયો હતો જે પ્રસંગે “હિંદી સ્ત્રીઓ માટે તબીબી ક્ષેત્ર” એ વિષય પર લેફ. કર્નલ કાર્ટરેલાખત આપ્યું હતું. તેમણે બાળકો અને સ્ત્રીઓના દરદો વિશે ખાસ જ્ઞાન મેળવવાની નજર જણાવી હતી અને એ કામ પાર પાડવા સ્ત્રીઓની એક તબીબી કોલેજની અગત્ય બતાવી હતી.

લા. ૨૭ મી જુલાઈએ સાંજે ૬-૩૦ વાગ્યે બાઈ સુનાબાઈ નામે એક પારસી બાલુ સુંબા-ઈના ક્વિન્સ રોડ પર આવેલા બોલ્ટન લાઇસમાં પોતાના મહાનમાં હતો, તે વખતે એક ૩૫ વ-ર્ષની ઉમરના ટિંકુસવાની દેખાવના કોઇ માણસે અંદર ધુસી આવી બાઈ જુમ પાડે તે પહેલાં તેમના મોઢામાં ડુબો છૂ જમીન પર ફેંકી લાપ પત્ર બાંધી લીધા હતા. તે પછી કબાઈમાંથી રૂ. ૪૦૦ની નોટી કાઢી લઇ તે જદમારા નાચી ગયો હતો. ડેલીક્ટરે ધરના પાછલા કાગળમાં કામ કરેલો જતરનો આખો ત્યારે બાળનો એ લાલગમાંથી છુટકારો પડ્યો હતો.

તા. ૨૭ મી જુલાઈએ આનંદકુચના નજીવા
ટાંકર સાક્ષી સાતિના શ્રીયુત છાત્રલાલ ઠાકરના
દગ્ગ થાણાના દક્ષિણી વણિક બાઈ શ્રીમતી
શુભેચના સાથે યથાં હત્યાં. આ લગ્નને ડો.
ગૌરના વર્ણાંતર લગ્નના નવા કાયદાની રૂથે
વંદીશના નેજરેટની કોટમાં રજીસ્ટર કરાવવામાં
આનંદુ છે.

X X X

શુભાઈની સ્રી કામદારોને સુવાવડના સમય
અભિયાન રતની સગવડ અને બીજી રીતના લાસ
આપવાની મતજબનો કરાવ શ્રીયુત બોલેએ શુ-
ભાઈની ધારાસભામાં તા. ૩૦ મી જુલાઈએ રજુ
કર્થો હતો અને તે સર્વાનુમતે પસાર થયો હતો.
આ સંબંધી આખા હિંદ માટે આ અરેડો
શ્રીયુત બેશી વડી ધારાસભામાં રજુ કરવાના છે.

X X X

શુભાઈની રાષ્ટ્રીય સ્રી સભાના આશ્રય
હેલ તા. ૧ લી ઓગસ્ટે લોકમાન્ય તિલકની
સંવત્સરી ઉત્તવવા એક સભા મારવાડી વિદ્યાલય
હોલમાં મળી હતી, જે પ્રસંગે કાશીવાળા કીર્ત-
નાથ પંડિત બાલકૃષ્ણ શર્માએ લોકમાન્યના
જીવન પર કીર્તન કર્યું હતું. બહેન રતનબાઈ
મહેતાએ પણ લોકમાન્યની નિરુપણ સેવાઓ
વર્ણવી હતી.

X X X

શુભાઈના મ્યુનીસીપલ કોમિશનરેશનની તા. ૮
મી ઓગસ્ટની સભામાં સુસલમાન કન્યાઓને
ફાલગુણ પ્રાથમિક શિક્ષણ આપવા સંબંધી
રજીસ્ટર હામિટના કરાવ પર ચિચાર થયો હતો
અને યજ્ઞાતમાં એફ. અને જી. રિયાઝેમાં તે
નિયમ ૧૧ વર્ષની અંદરની કન્યાઓને લાગુ
પાડવાનો નિર્ણય થયો હતો. સરકાર એ કાર્ય
માટે અર્થો અર્થ આપવા વચનથી બંધાઈ છે
પણ હવે ફરી બધ છે તેથી તેની ઉપર કાયદેસર
પગલાં ભરી નાણાં વસુલ કરવા પ્રયત્નો થાય છે.

X X X

શુભાઈના ગુજરાતી હિંદુ સ્રી મંડળે
" શીયળ " વિષે એક નિબંધ લખવાની પરીક્ષા
તા. ૧૪ મી દીસેમ્બરે લેવાઈ કરાજી છે. વમે-
નગર સીમોએ પોતાના નામ કામ મંડળના

મંત્રીઓને, આર્યસમાજ મંદિર, કાકડવાડી,
શુભાઈ, ૪ ને સરનામે નવેમ્બરની આખર સુ-
ધીમાં મોકલી આપવા. ફેબ્રુઆરી ૧૯૨૬માં
૩. ૧૫, ૩. ૧૦, અને ૩. ૫ ના ત્રણ ધનામે
સા. ખાઈવીળાઈ દ્વારકાદાસ ત્રીશીવનદાસના
ધનામી નિબંધ પરીક્ષા ફંડમાંથી અપારો.

X X X

શુભાઈની અનીતિમાન જીવન ગાળતી સ્રી-
ઓને ઉદ્ધાર કરવા માટે એક મંડળ અને આશ્રમ
સ્થાપવાના હેતુ માટે એક સભા બોલેન મેમો-
રીઅલ હોલમાં ડો. જરણાતુ ગીચીના પ્રમુખપદે
મળી હતી. મિસિસ સ્ટેન્લીએ એ બરી જલ્દી
ફર કરવાની અપીલ કરતાં એવી સ્રીઓની સંખ્યા
૫૦૦૦ ની જલ્દાવી હતી અને એમના રહેઠાણો-
કુટુંબનાઓને ઘણા રોગ અને ગુન્દાઓના
મયદો તરીકે વર્ણવ્યા હતા. પ્રમુખે વિવેચન
કરતાં સ્રીઓએ એ ફરજ પોતાને માથે ઉઠાવી
લેવી જોઈએ એમ જલ્દાજીવું હતું.

X X X

શુભાઈના ગુજરાતી હિંદુ સ્રી મંડળને
નજીવા એડવોકેટ શ્રીયુત ભુલાભાઈ દેસાઈએ
પોતાના સદગત પત્ની શ્રીમતી ઇચ્છાબાઈના
સ્મરણાર્થ ૩. ૧૦૦૦ ની રકમ ભેટ આપી છે.
સા. શુભાળખાઈ મકનજી ભુલાભાઈ ૩. ૧૫૦
આપી જીંદગી પર્યંતના સસાસદ થયાં છે અને
સા. અનખાળખાઈ દ્વારકાદાસ વલ્લભજી ૩. ૫૦
પોતાની પુત્રીના લગ્ન પ્રસંગની ખુશાલીમાં
મંડળને ભેટ તરીકે આપ્યા છે.

X X X

દક્ષિણ હિંદમાં આવેલી રેલની આદંતથી
સંકટમાં આવી પડેલા ગરીબ કુટુંબોને મદદ
કરવા માટે શુભાઈની રાષ્ટ્રીય સ્રી સભાના
કાર્યવાહકોએ એક બંદર વિનવિ કરી નાણાંની
મંત્રિજી કરી છે. મદદ કરવા ઇચ્છનાર સેક્રેટરીને
નં. ૪૫ બીએ લોઈવાડો, શુભેચર, ને સરનામે
મોકલી ચક્રો.

X X X

શુભાઈથી મીશો અને કારખાનાઓ માટે
એક બાનું ઇન્સ્પેક્ટરની નીમણુંક કરવાનો કરાવ
થયો છે. ઉમેદવારી કરનારની ઉમર ૩૦ વર્ષની
અંદરની હોવી જોઈએ અને તબીબી લાયકાત

તેણે ધરાવતી જોઈએ. પગાર રૂ. ૨૫૦ થી યથા
યથ રૂ. ૫૦૦ સુધી વધશે. વધારામાં રૂ. ૫૦
ધરખાડા માટે અને ગાંધીબાડા માટે રૂ. ૭૫ દર
મહિને મળશે. અરજી કરનારે કોઈ પણ અધિ-
કારીની સંકીર્ણ સેવકવચનો પ્રયત્ન કરવો ન
જોઈએ, એવી ખાસ શરત નાંખવામાં આવી છે.

x x x

દાહોદમાં એક લીલ અને તેની વર્ષવતી
સી ઉપર દાઢ ગાળવાનો રાહ લાવી આજકારી
ઈન્સ્પેક્ટર મી. વલ્લભદે માર, મારી અસલ
જીવન ગુનચોની ખબરો જોધરાના શ્રીયુત વામન
સુદાસને પ્રકટ કરી છે. દષ્ટીકત ઉપરથી જણાય
છે કે ઈન્સ્પેક્ટરે એ લીલને કોઈ જુદોજ માણસ
મારી લઈ તપાસ કર્યા પિના માર માર્યો હતો.
તેની પત્નીને પણ માર મારી તેના તરફ નિર્ભ-
ર ન વર્તણૂક બતાવ્યા હતા. આ ગુન્દા માટે
ઈન્સ્પેક્ટરની ત્યાંથી બદલી થઈ છે.

x x x

કન્યાઓને અંગેજી કેળવણી આપવાનો અતુ-
લ વખત હજી નથી આવ્યો. એવો ઠરાવ
ધાંધાનેર રાજ્યની રાજસભાએ કર્યો છે. (ગુજ-
રાતી પંચ).

x x x

કરાંચીના ભીમપુરા વિભાગમાં જુગારખાતું
રાખવા માટે સીધીરી જેવજી નામે એક કબજી
સોને ૧૫ દિવસના સખ કેદની અને રૂ. ૨૦ ના
દંડની સજા થઈ છે. આગળ પણ એજ ગુન્દા
માટે બાંધેને રૂ. ૬૫ ના દંડની સજા થઈ હતી.

x x x

વૈશાખ (ગ્રાવજીર રાજ્ય) ના અંત્યભેદાર
સત્યાગ્રહમાં જોડાયેલી મહિલાઓ-સ્વયં સેવિકા-
ઓની સરદારી મિસિસ નાયકરે લીધી છે. એ બાઈ
સેવિકાઓની ભરતી કરે છે અને લડત આગલ
ચલાવે છે. તેમના પતિને એ કાર્ય માટે ચાર
માસના સખ કેદખાનાની સજા કરવામાં આવી છે.

x x x

ગ્રાવજીર રાજ્યની ધારાકીઓમાં કેળવણી
ખાતાના ડીરેક્ટર તરફથી નિયાયોમાં કાંતવાનું
શિક્ષણ આપવાને લગતી દરખાસ્ત મુકવામાં
આવી હતી, જે પસાર થઈ હતી અને તેના ખર્ચ

માટે રૂ. ૫૦૦૦ મંજૂર થયા હતા. એ વિષય
અડવાડીયામાં એક દિવસ શીખારો.

x x x

આંધ્ર પ્રદેશની પ્રાંતિક પરિષદ માટે પ્રમુ-
ખની અંતરણી કરવા જોધાવરી છલ્લા કોન્ગ્રેસ
કમિટીની રાજમહેન્દ્રીમાં તા. ૨૨ ની જુલાઈએ
મળેલી સભાએ શ્રીમતી સરોજિની નાયકને
વધુમતે પસંદ કર્યાં છે.

x x x

દક્ષિણ આફ્રિકાથી પાછા ફર્યા બાદ શ્રીમતી
સરોજિની નાયક પોતાના કુટુંબને મળવા હૈદ-
રાબાદ (નિઝામ) ગયાં હતાં તે પ્રસંગેના
લાખ લઈ ત્યાંની સાઉથ ઇન્ડિયન ક્લબે તેમના
માનમાં એક ખાણું આપ્યું હતું. કલબના પેટ્રો
સર અમીન જંગમદાદરે શ્રીમતી સરોજિનીને
હિંદની એક ઉમંગી પુત્રી તરીકે ગણાવ્યાં હતાં.
શ્રીમતીના પતિ રા. નાયક એ કલબના પ્રમુખ છે.

x x x

મદ્રાસની કાયદાની કોલેજમાં મીસ વેન્કટ-
રામ નામે સોમી પેલી સી વિદ્યાર્થી શોડાક
સમય પર કાયદાના અભ્યાસ માટે દાખલ થઈ
છે. કહેવાય છે કે વર્ગમાં તેને માટે જુદી જગ્યા
રાખી છે અને જેસવા ઉઠવા માટે એક જુદો
ઝોરડો કાઢી આપ્યો છે.

x x x

નાગાપટ્ટમના તાલુકા જોડે તા. ૧ લી
જુલાઈએ એવી મતભળનો ઠરાવ પસાર કર્યો છે
કે જોડેને દસ્તક ચાલતી કન્યાસાગરોમાં જીન
અવધાસ સાથે સુતર કાંતવાનો અને કપડાં વણ-
વાનો વિષય પણ ફરજિયાત શીખવવામાં આવે.

x x x

નાગપુરની મ્યુનિસિપલ કમીટીએ પોતાની
દંડની રાજાઓમાં પ્રાથમિક કેળવણી ફરજ-
આવ કરવાનો ઠરાવ પસાર કર્યો છે અને તે
માટે રૂ. ૧૦૦૦૦નો વધારાનો ખર્ચ મંજૂર
કર્યો છે.

x x x

મિસિસ ક્રાઉન નામે એક વિધવાએ સી.
આઈ. પી. રેલ્વે કુપની સામે રૂ. ૮૦૦૦૦ દા-
વાની મેળવવાનો કાવો બચારના છલ્લા જાડા

ની કાર્ટમાં માંડયો છે. બાઈને પતિ એન્જન ડ્રાઈવર હતો, અને કંપનીની બેઠકારીથી અકસ્માત મરણ પામ્યો હતો. કંપનીએ રૂ. ૧૦૦૦ આપી માંડવાળ કરવાની ઇચ્છા બતાવી હતી, પણ બાઈએ ના પાડી છે.

શ્રીમતિ બી અમ્મા (અલીબાઈબાના માતૃશ્રી) મસુરી હવાફેર માટે ગયાં હતાં. પરંતુ ત્યાં તબિયત વધારે બગડવાથી તેમને રામપુર પાછા લઈ જવામાં આવ્યા હતાં. મોલાના શૌકતઅલી પોતાના પુત્ર સાથે ત્યાં તેમની સારવાર માટે ગયા હતા. રિયતિ બહુ ચિંતાજનક છે. હમણાં તેમને દિલ્લી લઈ ગયા છે.

કાનપુરમાં એક રામદેવી નામે વૈશ્ય દંપતીએ નોર્મલ પરીક્ષામાં નાપાસ થતાં હેર ખાઈ આપવાત કર્યો છે. ત્રણ દિવસ સુધી તેનો પતો ન હતો. ઘરવાળા એમ માનતા કે તે શુભ થઈ ગઈ છે. પરંતુ ઘરના એક અવાવરા બંધ જોરડામાંથી ડુર્ગા નીકળતાં વપાસ કરી તો તેનું શબ મળી આવ્યું.

દેહરાદુન નજરીક આ ઘટના બની હતી. રસ્તા પર પાંચ ચગાર સ્ત્રીઓ ચાલી જતી હતી. એક મેલવી સાહેબ ત્યાંથી જતા હતા, તેમણે એ સ્ત્રીઓની છેડછાડ કરવા માંડી, ચમાચોળેએ મોલવીને પકડયા. એક ટાંચ પકડી તેમને નીચે નાંખ્યા અને ખાસડા વડે તેમની બરોબર મરામત કરી. આટલું છતાં લ'પટને સાન ન આવી. તેમને ' શેરી બીબીઓ ' કહીને સંજોધી. સ્ત્રીઓએ બાઈ રહેલી પૂલ ઇટ-પલ્કોથી પરી કરી. મોલવીએ ખૂબ હુમો પાડી પણ રસ્તે જવાર કોઈ તેની બંદારે ન આવ્યું. ચમાચોળેએ કહ્યું કે " મા " કહેતો છોડીએ, " આખરે બીબીઓને બંદે તેમને. " મા " કહીને છૂટયા અને ત્યાંથી નાઠો. (આર્થ જગત)

નરસિંહપુર જલ્લાના પીપસરા ગામમાં ગામમાં તા. ૭ મી જુને એક ત્રજવાલ લોધી નામે માણસ શુજરી ગયો. લોધાએ સ્મરાનમાં તેની હાસ લઈ જઈને તેને અગ્નિદાહ દીધો.

ચિત્તા હજ બળતી હતી ત્યાં ડાહ્યો સનાન કરવા ગયા. એ સમયનો લાશ લઈ મરનારની પત્ની પુનાબાઈ એ બળતી ચિત્તામાં કુદી પડી સવી થઈ !

તા. ૧૫ મી મેને દિવસે દેહરાદુનથી દેહરાદુન રસ્તામાં એક હિન્દુ સ્ત્રીને કોઈ મુસલમાન મજાક કરી અને ગાળો ફેંકને સતાવી રહ્યા હતા. આખરે બાઈથી ન રહેવાયું. એ વીરંગતાએ પેલા મુસલમાનને ભેડા મારીને સારી રીતે ખબર લીધી અને તેને જમીન પર પડી નાંખ્યો. (આર્થમિત્ર).

સુલતાનપુર જલ્લાની એક ૧૮-૧૯ વર્ષની વિધવા ઘરમાં તેના કપર થતો અત્યાચાર ન સહન થવાથી ચાલી નીકળી અને સ્ટેશન પર આવી. ત્યાં કાનપુરના રેપુટી કલેક્ટર મી. રજાઅલી પોતાની પત્ની સાથે હતા. વિધવાને નોકરી આપવાનું કહી પોતાની સાથે કાનપુર લઈ ગયા. કચબાર દિવસ તે તેમની સાથે રહી. તે પછી તેને મુસલમાન બનાવી. બાઈની માને ખબર પડતાં તે ત્યાં આવી અને મેજસ્ટ્રેટની આજ્ઞા લઈ તેને મળી. મી. રજાઅલી અને તેમની પત્નીએ તેને પાછી નહિ જવા દેવાના ઘણા પ્રયત્નો કર્યા પણ બાઈ માની સાથે પાછી ચાલી ગઈ.

તા. ૫ મી જોગરટે પોલીસ મેડલ બેંચવાના પ્રસંગે હાકામાં જંગાલાના ગવર્નર લોડ, દીટને એ ખાતાની દાખખીની પ્રશંસા કરતાં હિંદી સ્ત્રી પુરોએ ઉપર એવી મતલબનો આરોપ કર્યો હતો કે પોલીસને બદલામ કરવા ખાતર પુરુષવર્ગની ઉશ્કેરણીથી હિંદી સ્ત્રીઓ પોતાની ઉપર અત્યાચારો થવાની ખોટી ફિરિયાદો કરે છે. આ આરોપ સામે કમરદાનના વકીલ મંડળે તા. ૮ મીએ સભા કરી સખ્ત વાંધો ઉઠાવ્યો હતો. આ સંબંધી " ફોરવર્ડ " પત્રમાં એક ભણવાલેગ પત્ર લખી શ્રીમતી સતોષકુમારી ગુપ્તાએ આહું અપમાનભર્યું જુઠાણું ફેલાવવા માટે તેમની સખ્ત ઝાટકણી કાઢી છે, અને હિંદી સ્ત્રીઓની બીનશરતે માફી માંગવાનું જણાવ્યું છે. કલકત્તાના ઇંડીઅન એસોસિએશને પણ વિરોધ દર્શાવનારો કરાવ કર્યો છે. બીજે

એક એવોજ સખ્ત પત્ર “ ફોરવર્ડ ” પત્રમાંજ એક વજ્ર મહિલા શ્રીમતી અમૃતકુમારી દેવીએ લખ્યો છે.

X X X

સીમલામાં તા. ૧૭ મી ઓગસ્ટે મહેલો રશ્વરણ્ય પાર્ટીની સભામાં પણ સખ્ત વિરોધ દર્શાવનારો ઠાવ પસાર થયો છે.

X X X

અમિયબાલા દાસી નામે એક બંગાલી યુવતીએ પોતાના પતિ પર દાવે માર્યો છે. અહાર માસ ખેલાં તેના લગ્ન થયાં હતાં. ઉદ્ધવા માદ મહિનામાં તે સાસરે ગઈ. એક મહિના સુધી તેા જયુ દીકકાક ચાલ્યું પણ ત્યાર પછી પતિદેવ તરફથી મારપીટ થવા લાગી. એટલે સુધી કે લોહી નીકળ્યાં સુધી માર પડતો. ઘણુંખરું તેને ભૂખી રાખવામાં આવતી ચા એકું જુકું ખવડાવતા. એ સ્થિતિમાં તેને ગર્ભ રહ્યો. પતિને શક થયો કે તે બદપાલ્લની છે. તેણે કહ્યું કે તારે ખોઅરથી મને રૂ. ૪૦૦ અને એક હાર્મોનીયમ લાવી આપ નહિ તો હું દવા આપું તે આજને ગર્ભનો નાશ કરી નાંખ. બાઈ તેના દાદાને બહુ બદાલી હતી તેથી સત્તાવણી કર્યાથી નાણાં મળ્યે એમ પતિએ ધાયું હતું. નેમ તેમ કરીને એણે ખોઅર ખજર ખેંચાડી. પરિણામે તેની મા તેલવા આવી પણ સાસરીઆંજિએ તેનો તિરસ્કાર કરી કાઢી મુકી. આખરે પોલીસની મદદ લઈ કસાઈ-વાડેથી એ ગાયને છોડાવવી પડી. હમણાં બાઈ ખોઅરમાં રહી છે. ગેલ્લેટ્ટે તેની હાલત સંમિષ્ટ પતિ પર સમન્સ કાર્યો છે. (ચાંદ)

X X X

સીમલામાં હાલમાં નિવાસ કરતી કેટલીક આંગેનાન ઠિંદી મહિલાઓએ તા. ૧૪ મી ઓગસ્ટે સભા બેસી, પોતાના રાજકીય દોષની યાદી પઢી કાઢી છે. હમણાં રાજકીય મુખાસાને લગતી વપાસ માટે કમિટિ નીમાઈ છે. તેની સમક્ષ એ ચાલી મુકાઈ. કમિટિ સમક્ષ પ્રતિનિધિ ઓ મોકલવાનો સવાલ પણ સભામાં ચર્ચાયા હતા. અઠાદબાદની ઓજિએ એવીજ સભા તા. ૧૫ મીએ શ્રીમતી ગોલાવરી માલવીયને ત્યાં બસી કમિટિને તાર કરી ઓજિને મતાધિકાર આપવાનો આશ્રદ કર્યો છે.

X X X

લાહોરની વિધવા વિવાહ સંઘાયક સમજાતા આયથ હેઠળ જુલાઈ માસમાં કુલ ૧૪૧ વિધવા ઓનાં પુનર્લગ્ન થયાં છે તા. ૧ લી તનેવારી ૧૯૨૪ થી જુલાઈની આખર સુધીમાં એકંદર ૧૯૪ પુનર્લગ્ન થયાં છે.

X X X

ગઈદુ (નૂસા રાજ્ય)માં જે સત્યાગ્રહ ચલાવી રહ્યો છે, તેમાં પરિણામે ગોળી બંદાર થતાં ૨૨ જણને પકડી તેમના પર હામચલાવવામાં આવ્યું હતું. એ અપરાધીઓમાં શ્રીમતી કૃષ્ણાકુમારી નામે એક મહિલા પણ હતી. પુરોએને જુદી જુદી જતની કેદની અને ફંદની સજા કરવામાં આવી, પરંતુ શ્રી. કૃષ્ણકુમારીને સ્ત્રી સમજી ન્યાયાધીશે દયા બતાવી માત્ર ચાર વર્ષની સાદી કેદની સજા કરી છે. શીજોને બહેલાવવાનો આરોપ તેમની પર હતો. (ચાંદ)

X X X

વડી ધારાસભાની આવડી બેઠકમાં ઓપુત જી. દાસ એવી મતલબનો ઠાવ લાવવાનો છે કે લરરા, નોકાસેન્ય અને પોલીસ ખાતા સિવાયની સર્વ નોકરીઓ માટે દરજ્જા કરવાને ઓજિને રાજ આપવી અને એ બાબતમાં તેમને પુરોએ લેવા અને નેટલા દુક આપવા.

X X X

દિંદમાં ૧૯૨૨-૨૩ ના વર્ષ દરમિયાન ૬ ન્યાયાગમોની સંખ્યા ૨૩૭૮૦ થી વધી ૨૪૦૯૮ થઈ છે, જ્યારે સજાનાર કન્યાઓની સંખ્યા ૮૭૬૦૧૩ થી વધી ૯૦૬૨૮૬ નેટલી થઈ છે.

એશિયા.

સી સ લીવ સીઆંગ ઇન નામે એક ચીની મહિલા “ જર્મી ન્યુઝ ” પત્રના મુખ્ય વંત્રી તરીકે નીમાયાં છે. વર્તમાનપત્રનું મુખ્ય વંત્રી પદ લેનાર એ ખેલાં ચીની સ્ત્રી છે.

X X X

સીઆ હોલોગોની ખીલવળીમાં મદદ કરે તે દેવુથી ચીનની સરકારે તેમને ઉનેબન આપવાનો ઠાવ કર્યો છે. હોલોગોમાં ચા ઓલોગિસ નેજામાં નાણાં રાખનાર ચા તેમાં મદદ કાનાર ઓજિને “ ટીનીસ ચોટી ” આપવાનું ઠાવ્યું છે. એમાં પાંચ વર્ષ પાડવા છે: ૧ હો વર્ષ: એઓ પોતાના

નાણામાંથી જે લાખ ડોલર રોકે અથવા બીજાઓ પાસેથી હસ લાખ ડોલર મેળવી આપે; ૨ જે વર્ગ: જેઓ ૧ લાખ ડોલર રોકે અથવા ૫ લાખ ડોલર મેળવી આપે; ૩ જે વર્ગ: જેઓ ૫૦૦૦૦ ડોલર રોકે થા ૨ લાખ ડોલર મેળવી આપે; ચોથો વર્ગ: જેઓ ૧૦૦૦૦ ડોલર રોકે થા ૫૦૦૦૦ ડોલર મેળવી આપે; ૫ મો વર્ગ: જેઓ ૫૦૦૦ ડોલર રોકે થા ૨૫૦૦૦ ડોલર મેળવી આપે. જે ચાંદ આપવાના છે તેમાં તેમાં લાલ સપાટી ઉપર લીલા રંગત ફીનીક્ષ પક્ષી હોય છે અને આજુબાજુ સોનેરી કોર અને વેલ છુટા મટેલા છે. પહેલાં વર્ગના ચાંદમાં આઠ મોટી જડેલા હોય; બીજા વર્ગના ચાંદમાં ૬; ત્રીજા વર્ગના ચાંદમાં ૪; ચોથા વર્ગના ચાંદમાં ૨, અને પાંચમા વર્ગના ચાંદમાં એક પણ નહિ. એ પ્રમાણે ગોઠવણ કરી છે.

× × ×
હુલેમકોંગ (ચીન)ની યુનીવર્સિટીમાં એક પારસી મહિલા કુમારી પેરીન હોદ્દામસહ રતનજી ડોહરની ડીગ્રી મેળવવા માટેનો અભ્યાસ કરી રહ્યાં છે;

× × ×
કેન્ટોન (ચીન)માં તા. ૧૮ મી જુને એમ નવી હોસ્પિટલ ખુલ્લી મુકવામાં આવી હતી. આ હોસ્પિટલને લાભ ખાસ કરીને ગરીબ કુટુંબોની સ્ત્રીઓ અને બાળકોને મળશે. એ મહેતુ મહાન બંધાવી આપનાર એક ચીની મહિલા છે, જેમણે તે માટે રૂ. ૪૦૦:૦૦ આપ્યા છે.

× × ×
પેશીંગ (ચીન) ના મુખ્ય પ્રધાનની સ્ત્રી ચીન છાત્રીને હાઈસ્કૂલ નીકળી નથી, તેમ છતાં તેની વ્યવસ્થાસહિત વારે છે. તે ૨૮ સંસ્થાઓની પ્રમુખ છે, બંધારને લગતું શિક્ષણ આપનારી શાળાઓ ચલાવે છે અને અતિશય ફવાજ છે.

× × ×
જાપાનમાં પાર્લામેન્ટની ચૂંટણીમાં મત આપવાના અધિકાર સ્ત્રીઓને નથી. તે માટે ગયા મે મહિનાની ૧૦ તારીખે થયેલી ચૂંટણી વખતે ત્યાં બહુ બહુ ૧૫ મંડળોએ બહુ બહુ રાજદારી પક્ષો સહિતના ને મદદ કરે તે યસ્તે તેમને ચૂંટણીના કામમાં મદદ કરી હતી.

× × ×
બુદ્ધ ધર્મના જોડા પંથની ૭૫૦ મી વાર્ષિક જયંતિ ઉજવવા ક્યોટો (જાપાન) ના સ્ત્રીઓ.

કન મંદિરમાં આખા જાપાનમાંથી લગભગ ૩૫૦ મિલ્કુડીઓ ભેગી થઈ હતી. તેમણે એક ખાસ સમાજીની પંથની કમિટિમાં સમાવેશો સુઠવા માટે મિલ્કુડા જોડવાના મતાધિકાર મળવાની માંગણી કરનારો કસવ કર્યો હતો. એજ કસવમાં મિલ્કુડીઓ માટે અત્યારે મળે છે તે કરતાં વધારે ઉચ્ચ શિક્ષણ મળે એવી ગોઠવણ કરવાની માંગણી પણ કરી હતી.

આફ્રિકા.

મે ગાલાના યુદ્ધમાં જીત મેળવી એપ્રિલીનીચા (આફ્રિકા) નો રાજપુકુટ સર ચાલ્સ નેપીઅર સન ૧૮૬૮ માં ઇંગ્લાંડ લઈ આવ્યો હતો, અને તે લંડનના મ્યુઝીઅમમાં રાખ્યો હતો. થોડા સમય પર એપ્રિલીનીચાનો રાજકુમાર ઇંગ્લાંડની મુલાકાતે ગયો હતો. ત્યાંથી તા. ૧૮ મી જુલાઈએ પાછા ફરતાં તે ના. રાહેનરાહને મળવા ગયો હતો. એ પ્રસંગે હિંદી પ્રધાનની સંમતિથી ના. રાહેનરાહે રાજપુકુટ તેને પાછો સેધ્યો હતો. ૫૬ વર્ષે એ યુદ્ધ તેના મુળ માલિકને પાછો મળ્યો. અત્યારે એપ્રિલીનીચામાં મદારાણી જાકીડીયા રાજ્ય કરે છે, તે એ યુદ્ધ ધારણ કરશે.

હુરપ

લંડનની ચાલી ધર્મમાં ઇસ્પતાલને અંગે ૧૮૭૪ ના ઓક્ટોબરમાં ઉપરેલી, સ્ત્રીઓ માટેની ઓપધશાળાની પચાસવર્ષની જયંતી આગામિ ઓક્ટોબરમાં ઉજવવાની છે. બ્રિટિશ સામાજ્યમાં માત્ર સ્ત્રીઓને જ વેદિક શિક્ષણ આપનારી આ એજન્સી સંસ્થા છે. હાલમાં તેમાં બહુ બહુ ૧૮ દેશોની લગભગ ૧૦૦ વિદ્યાર્થીનીઓ અભ્યાસ કરે છે

× × ×
શિક્ષણનો ધર્મમાં પુરેલી સ્ત્રીઓને પુરોવાના સમાન દરજ્જાની ગણવાની માંગણી કરનાર સંસ્થા લંડનના ટ્રેડયુનિયન સંસ્થામાં, ત્યાંના “સ્ટ્રીશિક્ષકોના રાષ્ટ્રીયસંઘ” તરફથી મદદવામાં આવ્યું હતું.

× × ×
ઇંગ્લાંડના પાટના કુમાર પ્રીન્સ જોર્જ વેલ્સના લગ્ન થોડા સમયમાં થવાની છે એવી અફવા સંકળાય છે; અને તેના બાવી પત્ની અને ઇંગ્લાંડની સવિધ્યની મદારાણી થવાનું સંભાવ ફમાની. આની રાજકુમારીને કસવ મળશે એમ મનાય છે

વેબલથી (ઈંગ્લેન્ડ) માં ફરતવા સામાન્ય પ્રદર્શનમાં તા. ૨૫ મી જુલાઈએ “દિ હી સીઓનેા દિવસ” ઉજવવાયો હતો સવારની જોડમાં પ્રમુખ રથાન રાજકુમારી હેલેના વીક્ટોરીઆએ લીધું હતું અને ના. મહારાણી મેરીનેા સંદેશો વાંચી સંભળાવ્યા હતા. બપોર પછીની જોડાંડું પ્રમુખસ્થાન લેઈ વીક્ટોરિયાને લીધું હતું. લેઈ કાવસજી બહારગીર, લેઈ તાતા, લેઈ દલાલ, લેઈ ચેમ્સફર્ડ વગેરેએ આગેવાનીઓ આગ લીધી હતી. એજ પ્રદર્શનમાં સીઓની આંતર-રાષ્ટ્રીય સભા તરફથી લડાઈના કારણે અટકાવવા માટેની પરિષદ મળી હતી. બીજી પક્ષ સ્ત્રી સંસ્થાઓ આર્થિક તેમજ કાયદાને લગતી બાબતોમાં સીઓનેા ફરજીય વધારવાની પ્રવૃત્તિ ચલાવી રહી છે. એ પ્રદર્શનમાં ચલેલી ફરીફાઈમાં લેટરલ સામાન્યના ૧૦૦૦ બાળકોમાંથી સૌથી ખુબમુસત્ત એક ઓસ્ટ્રેલીઅન બાળકને ૨૦૦ પાઉન્ડનું ઇનામ મળ્યું છે.

* * *

ટેન્નાઈની પાર્લામેન્ટની ચૂંટણીમાં ૧૫ સ્ત્રીઓએ હારેજારી કરી હતી, તેમાંથી ત્રણ સ્ત્રીઓ ચૂંટાઈ હતી. તે ત્રણે પાર્લામેન્ટની આગલી જોડમાં પણ ચૂંટાઈ હતી. જ્યારે નીના આન્ગ નામની બાઈને ટેન્નાઈના પ્રધાનમંડળમાં હેવામાં આવી છે. ત્યાં આ બનાવ પહેલો છે. સીમિત નીનાને કળવણીનું ફરાર મળ્યું છે, અને તેમણે પોતાના ખાતામાં લેસાઈ-પૂર્વક કુખારા ચર કરવા મંડિયા છે.

* * *

મુઠલી તથા ફ્લીટવુડમાં સીઓને ગુપ્તનિરીપલ મતાધિકાર મળવા માટેના પ્રયત્નો થઈ રહ્યાં છે, અને તેમાં લે બેઠેનો સફળ થાય જેમ છે.

* * *

ફ્લીટવુડની પાર્લામેન્ટની ચૂંટણીમાં સીઓને તેમજ બાઈનેના દિવસના રજુ કાયદા હતાં. જેમાં સાર્વત્રિક ભુમતો આપેલો હતો તેનામાં મીસા બાઈનેના વિરોધ કરવામાં આવ્યા છે. જેમાં પચાસ કરવાના પ્રવાસ આપ્યા છે; હતાં સીઓ દિવસ હાથે લેના કાયમમાં મચી રહી છે.

* * *

ફ્લીટવુડના કાયદામાં સ્ત્રી અને પુરુષ વચ્ચેની લાયકાતના બેદ કાઢી નાખવામાં આવ્યાં છે, એટલે સીઓ હોંકર, સિફક, લાલ્લીનીટર, એન્જનીવર સ્ટેશન માસ્ટર વગેરે હોદ્દાઓ મોટી સંખ્યામાં લોગવે છે. હજુ ત્યાં કોઈ સ્ત્રી બેરિસ્ટર નથી. ન્યાયાસને બિજાનવાની માત્ર તેમને ફરત નથી. ત્યાંની આમની સસામાં ફ્લેટ ૧૦૦ સંખ્યામાં ૧૬૩ સ્ત્રીઓને

* * *

સન ૧૯૪૧ની આ વાત છે. જર્મનીના સમ્રાટ કોનરડે બાવેરીઆના કાઉન્ટ હમર ચર્લ્સ કરી તેને બેંસવર્ગના કિલ્લામાં પેરી લીધો. કાઉન્ટે કંટાળેલ સમય ટકર કીધો પરંતુ કિલ્લામાં ખોરાકી ખુટતો રાજો આવ્યો. પોતાની સામે આટલો વખત લડ્યો તે માટે સમ્રાટ ગુસ્સે થયો હતો. તેણે આંગ લગાડી કિલ્લાનો અને તેમાંના માણસોનો નાશ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો, પણ તેમ કરતાં પહેલાં તેમાંની સીઓને બહાર નીકળી જવાની ફર આપી. કાઉન્ટની પત્નીએ આ સમાચાર સાંભળ્યા ત્યારે તેણે સમ્રાટેને કહાલી મોકલ્યું કે “આપે સીઓ પર રહેમ બતાવી તે માટે અમે આજારી છીએ. પણ અમારી એક વધુ માગણી હતી રાખો. અમને અમારી કીમતી વસ્તુઓ લઈ જવા દો.” “સમ્રાટે માંગણી હતી રાખી. બીજે દિવસ સવારમાં કિલ્લાનો દરવાજો ખુલ્લો સીઓ બહાર નીકળી. સમ્રાટે નેપુંતો તેમની પીડપર પતિ, બાળકો અને બીજા સંબંધીઓ ને તેમણે લાડી દીધાં હતાં. સમ્રાટ આ દ્રશ્ય જોઈને વિરમ્મત થયો અને એ પ્રેમની ભૂતિઓની પ્રથા કરી પોતાનો નિશ્ચય તેણે ફેરવ્યો. પાતિવ્રતના આ મંદિમાથી બેંસવર્ગ જગતમાં પ્રસિદ્ધ થઈ ગયું.

* * *

કમાલપાયાની માથાક ફૂંટીયા ખાતરો કમાલ પાયાની ઓફીસમાં રીવોલ્વરથી આપ-ખાત કરવાથી ટરકીમાં સારે ચક્રવાર ચાલી રહી છે. જ્યારે સુસ્તફા કમાલ લડેરના કમાન્ડર તરીકે કામ કરતા હતા, ત્યારે તે એક આત્મકાર પણ ગ્રીમ પુરુષની આ બાત ફૂંટીયા ખાતરો સાથે પ્યારમાં પડવા હતા. કમાલે તેણીના લાંબની માગણી કરી અને વોટી આલોગલડી કરી યાદીના મોટાદેખાં કાલ દીધા હતા. પણ તે પછી ટરકીના મદાન ટોકીની ફેરફારમાં કમાલ પાયા

એટલા બધા તો રોકાઈ ગયા કે ફરીયા
ખાનુમને અને સાદીના પોતાના કાલને ભૂલી
ગયા અને લગીશ ખાનુમ સાથે લગ્ન કર્યાં.
ન્યારે આ સાદીની ખબર ફરીયા ખાનુમને
પડી ત્યારે તેણીને એક એવા તો મજબુત આ-
ચાર લાગ્યો કે તેણી એક વરસ સુધી ખીખારીને
ખીજાને પડી. સાચુ થયા પછી તે ખુસ્તકીને બંતે
મળતા એંગોરા ખાતે આવી પણ મુલાકાત
‘દરમ્યાન’ કમાણે તેણી તરફ ઘણી બેદરકારીથી વાત
કરવાથી તેણીએ હાસ્ય અને નીરાશ બની જઈ
કમાલની જ એકીસમાં પોતાની ઉપર રીવાજ્વર
ઢાળી આપવાત કર્યો.

X X X

લુકસ્તાનના લગ્ન સંબંધી કાયદામાં સુ-
ધારો કરવા માટે નીમાયલી કમિટિએ બહેર
કધું છે કે લગ્નગાંઠની પવિત્રતા ભળવવા માટે
એક પત્નીપત્નને સિદ્ધાંત જરૂરી છે. એક કરતાં
વધારે પત્નીઓ કરવી હોય તો તેવાં લગ્ન
કરવાની જરૂર અને બંને સ્ત્રીઓ સાથે સારી
રીતે વર્તવાની પોતાની લાયકાત સાબિત કરવાની
તેવા પુરૂષને ફરજ પાડવી જોઈએ. એવી રીતે
એક ઉપર બીજી પત્ની કરવા માટે પુરૂષે ન્યાય
ધીરાતા પરવાનગી મેળવવી જોઈએ. આ સુચ
નાથી સ્ત્રીવર્જને પુરૂષો સંતોષ થયા નથી તેઓ
કહે છે કે આ નિયમથી પુરૂષોને છટકવાની
યજ્ઞી ખારીઓ રહે છે.

અમેરિકા.

શાંતિ અને સ્વાતંત્ર્ય માટે મુખ્યત્વે આંતર
રાષ્ટ્રિય મદિલા સંઘની મદાસલાની
પાંચમી બેઠક, કુમારી જેન એડમ્સના અધ્યક્ષપદ
નીચે વૅશિંગ્ટન (અમેરિકા)માં ગયા મે મદિનાની
તા. ૭ થી ૧૧ સુધી મળી હતી. તેમાં બહુ
બહુ ૩૧ દેશોનાં ૧૦૦ થી વધુ પ્રતિનિધિઓએ
ભાગ લીધો હતો. મદાસલાનું કામ પૂરું થયા
પછી “શાંતિની ખાસ ગામી” મારફત ઉપદેશ અ-

પાયા હતા, તેની ધજીજ સુંદર અસર થઈ હતી.

X X X

મીસ વોલ્ટસન નામે એક અમેરિકન મદિલાએ
ગાંધીજી અને તેમની પ્રવૃત્તિ સંબંધી બે પુસ્તકો
લખ્યાં છે. તેમનું બીજું પુસ્તક “ગાંધી અને
નિર્દોષ અસહકાર” નામે છે. એ પુસ્તક અમે-
રિકામાં કોઈ પણ પ્રકટકર્તાએ પ્રકટ કરવાની
ઇચ્છા નહિ જતાવ્યાથી મદ્રાસની મેસર્સ ગલ્લેસ
એન્ડ કંપની મારફત પ્રકટ કરવામાં આવ્યું છે.

X X X

કથુબાની સ્ત્રીઓ મતાધિકાર મેળવવા મર્યા
રહી છે અને પુરૂષોને તેમણે સ્વતંત્રતા મેળવવાની
લડતમાં કરેલી મદદના બદલામાં પુરૂષો સ્ત્રી
સમાજને દલકો ગણુવાની વૃત્તિ કાઢી નાંખે
એવી માંગણી કરે છે.

ઓસ્ટ્રેલીઆ.

ઓસ્ટ્રેલીઆનાં સમસ્ત મદિલા મંડળોનો
સંયુક્ત સંઘ જે સ્ત્રીઓને પુરૂષોના
સરખા જ નામરિકલ્પના હક્ક આપવા અર્થે લડત
કરે છે તેની પરિષદનું પ્રથમ અધિવેશન એડ-
લેઈડ મુકામે મળ્યું હતું. તેમાં સમસ્ત ઓસ્ટ્રે-
લીઆના પ્રદેશોનાં પ્રતિનિધિઓએ ભાગ લીધો
હતો.

મેલબોર્નમાં ગયા એપ્રિલ મદિનામાં મળેલી
‘વિદેશીઓ કામદાર પદ’ની વાર્ષિક પરિષદમાં
એવી મામણી કરવામાં આવી હતી કે, કામદાર
સરકાર સત્તામાં આવે ત્યારે દરેક બાળક જન્મે
ત્યારથી નિરાણ છાંડવાની વચનું થાય ત્યાં સુધી
તેમને અઠવાડિયાના રાજ્ય તરફથી પાંચ શીલ્ડિંગ
આપવાની રીતો હાખલ કરવી.

તારમાનીઆની સ્ત્રીઓએ પુરૂષોના સરખા
હક્કની માંગણીઓ કરવા માંગી છે અને ત્યાંની
દાલતી સરકારે તે કામને ઉત્તેજન આપવા
માંગ્યું છે. જે પુરૂષો સ્ત્રીઓના લગ્ન પોષણની
જવાબદારીમાંથી છટકી જાય છે તેમને માટે પણ
તથા ચંકુરો મૂક્યા છે.

સમાલોચના.

રાસ તરંગિણી (બીજી આવૃત્તિ) : ૧
કર્તા: શ્રીયુત્તમ દામોદરદાસ ખુચાલદાસ બેઠ્યાદક.
કીર્તિત : ૬૨૫ આના.

આ નાનકડા પણ અતિમૂલ્ય પુસ્તકની પહેલી આવૃત્તિની સમાલોચના અમે સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૩ ના અંકમાં કરી હતી. એક વર્ષના આર-સામાં એની બીજી આવૃત્તિ અમારા હાથમાં આવીને પડી છે, તે ઉપરથી એ પુસ્તકની લોક-પ્રિયતા અને ઉપયોગિતાની સ્વોદ સાબિતિ મળે છે. ખરી દલીલ તો એવી છે કે પહેલી આવૃત્તિ છ માસમાં જ ખપી ગઈ હતી અને આજ લાંબા સમયથી એની ખોટ વાચકવર્ગને, ખાસ કરીને રાસપ્રિય મહિલાઓને સાલતી હતી. એ ખોટ પૂરવા માટે અમે ક્તાને ધન્યવાદ આપીએ છીએ અને તેમના રાસોની લોકપ્રિયતા માટે અંતઃકરણપૂર્વક અભિનંદન આપીએ છીએ.

પહેલી આવૃત્તિના મીઠા અને બાવ લયો રાસો હજી અમારા ક્ષેત્રોમાં ગુંજે છે. એ અમૂલ્ય રાસોમાંના ' જનની, ' ' લાલ્લી, ' ' માતૃ-જન, ' ' આર્ણ, ' ' રૂપાળી રાવ, ' ' વાલ્ય-મનાં વેણ, ' ' દેવર ' અને એવાં જ બીજાં કેટલાંક તો ભૂલ્યાં ભૂલાય એમ નથી; અને ખાસ કરીને એમાંની કેટલીક કહીએ તો વારંવાર સાંભરી આવે છે. એ સર્વ રાસોમાં ક્તાની પ્રોઠ્ઠ કર્તા સરળ, સાદી, મીઠી, રસમયી બાની અને ઉચ્ચ ભાવનાયુક્ત વિચારો વાચકની નજરે એકદમ વંદી આવે છે. ખરું કહીએ તો એમની ભાષાની સરળતા અને મીઠાશ જ એ રાસોની લોકપ્રિયતાની કુંચી છે.

આ બીજી આવૃત્તિમાં ક્તાએ પાછળથી રચા-વર્ણ બીજાં આર રાસ ઉમેર્યાં છે. એ ચાર રાસ

' સાસરી, ' ' પનધર, ' ' સીમન્ત ' અને ' વાતસ્ય ' નામે છે. એમાંના છેલ્લા ત્રણનો રસાસ્વાદ તો " શુભસુંદરી "ના વાચકો અત્યાર આગમ્ય આપી ચુક્યા છે. એ ત્રણે રાસ અમે મયા વર્ષમાં સચિત્ર પ્રકટ કર્યા હતા. ચારે નવા રાસ જુદા રાસો જેટલાજ અમૂલ્ય છે. બીજાં ત્રણ રાસથી તો વાચકો પરિચિત છે એટલે ' સાસરી ' નામના રાસમાંથી જ યોગીક વાનગી અહીં આપીએ. મસંગ એવો છે કે એક નવોદા યુવતિ પહેલીવાર સાસરેથી મહિયર પાછી આવી છે તેની એક કુમારિકા સખી સાસરી કેવી છે? તે પૂછે છે, અને સાસરીમાં અનુભવા લોકની વચમાં મદા, મીઠી, શાઉ ભોભાઈ, પહેન કે સખી વિતા કેમ ગોઠવું હતું? તે નહિવા મળે છે. નવપરિણિત યુવતિ જવાબ આપે છે:

મીઠી સમા લાં તો સાસુ સહુલાં રે,
આપે-આપે તોય યાય ન હણાં રે.
' વહુ ' કેરે વેલુલે, સાદ સહાવા રે,
ઉર ભરી અમૃત પળ-પળ પાતાં રે,
જેડ જેઠાણીની માનણી જેવી રે,
એછી-એછી યતી નહુલ એવી રે.
પ્રીતમની નહે પ્રીત પુરાણી રે,
જીઠાભરી જેની મીઠી વાણી રે;
એજ આંખલડીનાં આંતુડાં સ્હોતાં રે,
એજ લળા-લળી મોઢડાં જોતાં રે.

આવી તો અનેક મીઠી, રસમયી પંક્તિઓ એ અને બીજા રાસોમાં ભરી છે. એનો સાચો અનુભવ તો આપું પુસ્તક વારંવાર વાંચ્યાથી જ યાય. અમે તો હમ્મીએ છીએ કે શુભરાતની એકેએક મહિલા આ પુસ્તક જરૂર વાંચે, સંમદે અને નવરાજ જેવા સમયમાં એની મીઠી

બાનીતિા મુક્તકંઠે ઉપયોગ કરી ગુજરાતના એ અનુપમ રાસ-ધનને ભળવો રાખે.

માઘ ઝવેરચંદ મેઘાણીએ ખેલ્લી આવૃત્તિની જન્મ આ આવૃત્તિમાં પણ નવા રાસોના પરિચય રસિક દષ્ટિએ કરાવી પુસ્તકની ઉપયોગિતામાં વધારો કર્યો છે.

“ભયંકર ભુજંગ:” લેખક અને પ્રકાશક: શ્રીયુત લીખાભાઈ પુર્યોત્તમ બ્યાસ. સોલ એન્ડસ: આર. વનમાલીદાસ, બુકસેલર્સ. બુની ભાટીઆ મહાબળવાસી સામે, કલબાદેવી રોડ, સુબાઈ. કીમત: રૂ. ૧-૮-૦

“ભાલકં”ના તંત્રી તરીકે વાંચકોને સરજ અને મનોરંજક સાહિત્ય પુર પાડનાર શ્રીયુત લીખાભાઈ બ્યાસનું નામ ગુજરાતી આવૃત્તિને પરિચિત છે. પ્રસ્તુત નવલકથા અમદાવાદનાં સ્વરાજ્ય પત્રમાં આઠ વાર્તા તરીકે પ્રકટ થઈ ચુકી છે અને અમારી ખાત્રી છે કે સ્વરાજ્યના વાંચકોમાં તે વખણાઈ ઢરો. ભાષા સુંદર છે, અને વાર્તાની વસ્તુ સંકલના બહુ રસદાયક છે. વાર્તામાં રાજકીય અને સામાજિક વિષયોનું મિશ્રણ થયેલું છે અને એ મિશ્રણમાંથી આદર્શ ભાવનાસુદ્ધિ રચવાનો લેખકનો પ્રયાસ થયેલો સ્તુત્ય છે. “કાળા નાગે” પ્રભમાં વર્તીવેલા ત્રાસમાંથી ચોતાની પ્રભને ઉગારવાને પ્રભવત્સલ રાત્રે કરેલો પ્રયત્ન અને સ્વદેશી સિમાની યુવકોનું પ્રાદેશીક સૈન્ય તૈયાર કરી સ્વાવલંબનથી એ ત્રાસમાંથી મુક્ત થવાને પ્રભએ ધેલે કરેલો પ્રયત્ન આજની સરકારને તેમજ આજની પ્રભને કીક ધડો આપશે. પાત્રલેખન સાર છે; ચોલીની, સુંદરી, ચંદ્રા અને જગદીશના પાત્રો સાર: દોરવામાં આવ્યા છે; અને તેમાં પણ સ્વદેશને ખાતર સ્વત્વાર્પણનો કુંડા લઈ રહ્યોમાં બુદ્ધિમતી ચંદ્રાનું ચિત્ર આપણને ખરેખર અદ્યર્થ પમાડે છે. કેટલાંક સુંદર અને આકર્ષક ચિત્રોથી પુસ્તકની ઉપયોગિતામાં વધારો થયો છે. અમને આશા છે કે ગુજરાતની સાહિત્ય-રસિક આવૃત્તિ આ રસદાયક પુસ્તકને સારો આવકાર આપશે. ન. કૃ.

૧ સ્તવન મંજરી: લેખક: સો. દીપકબા દેસાઈ. પ્રકાશક: શ્રીયુત હીમતભાઈ પરમલાલ દેસાઈ, વર્ણિક ગાર્ટ વણીલ, વડોદરા. મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦.

હાલનાં ગણ્ય ગાંડયાં ગુજરાતી સારાં સ્ત્રી કાવ્યકારોમાં બહેન દીપકબાનું નામ કદાચ અગ્રેસર આવે. આ માસિકમાં તેમનાં કેટલાંક કાવ્યો વાનગી તરીકે છપાઈ ગયાં હોવાથી “ગુલુસુંદરી” નાં વાંચકો તેમની કવિતાથી પરિચિત છે. તેમના કવિત્વની એક પ્રુખી એ છે, કે વાંચનાર બિલકુલ અમ લીધા વિના કવિ હૃદયના બાવો ઝીલી શકે છે. તેઓ પ્રસ્તાવનામાં એ કે કહે છે, “કવિ કવિતા આપવાનો આ મારો પ્રયત્ન નથી”; તોપણ તેમનામાં ઉત્તમ પ્રકારના કવિને છાંને એવી કવિત્વશક્તિ અને કળા છે. “સ્મરણાંજલિ”, “સિદ્ધિદાઈ માતને”, “દ્રોણી”, “રાત્રીપૂર્ણિમા”, “પ્રિયને” જેવાં કાવ્યો લેવાથી વાચકને અમારા કહેવાનો સાબાઈ સમજશે.

પ્રસ્તુત પુસ્તકના ચાર ખંડો પાડવામાં આવ્યા છે. પહેલાં ખંડમાં જગદીશ્વરનાં સ્તવનો છે, બીજા ભાગમાં શ્રી કૃષ્ણ મહોત્સવ આદિનાં છે; ત્રીજામાં સુદી અને સંક્રાંતિનાં આખ્યાનો અને ચોથામાં પ્રકીર્ણ સંગ્રહ છે. ત્રિશિષ્ટમાં જગ્ન વગેરે પ્રસંગે જાવાયોગ્ય ગીતો મૂક્યાં છે. તે ઉપરાંત રા. મંદુલાલ મજુમદાર જેવા વિદ્વાનને હાથે લખાયેલ “પરિચય” અને “દિ. બા. મણિલાલ જસલાઈની જીવનરેખા” પુસ્તકને અલગૃત કરે છે.

સ્તવન મંજરીમાં ત્રણ પ્રકારનાં સ્તવનો છે: દેવોનાં અને સંકતજનોનાં-ભક્તિરસથી છલકાતાં અને વીર વારંગનાઓનાં-વીરપૂત્ર તથા સ્વદેશ પ્રેમથી રંગાયેલાં. દેવોની સાથે માનવીએને પણ “સ્તવન મંજરી”માં સ્થાન આપી કદાચ એક જગડા સત્યની આંખી કરી છે: દેવપૂત્ર જેટલીજ માનવપૂત્ર પવિત્ર અને ધર્મ્ય છે. ત્રિશિષ્ટમાં આપેલાં રસિક ગદ્યસાથે લખવામાં આેલો તેા દરેક બહેનને માંએ કરવા નેર્દી

છે. આવા શુદ્ધ ને સ્હેલી ભાષામાં, પ્રચલિત ને મધુર ઢાળમાં લખાયેલાં સ્તવનો ગુજરાતની શિક્ષિત બહેનોમાં માનીતાં થઈ પડશે એમ અને ખાત્રીપૂર્વક કહેશું. આવા સુંદર સંગ્રહ ગુજરાતને ચરણે ધરવા માટે અને બહેન દીપકબાને અભિનંદન આપીએ છીએ, અને પોતાના કવિત્વનો પ્રસાદ ભવિષ્યમાં આપ્યાં કરે એમ ઇચ્છીએ છીએ.

૨ સુખરૂપ સ્ત્રી સંસાર: લેખક: સ્વ. સૌ. માણિકબાઈ કલ્હાનજી કવિ. મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦

સ્વ. માણિકબાઈ કવિની વિદ્વતા અને બહુ-શ્રુતતા વિશે ગુજરાત અભણું નથી. લેખન ને ભાષણ દ્વારા ગુજરાતી બહેનોને ઉન્નતિનો માર્ગ દર્શાવવામાં તેમણે પોતાનું સમસ્ત જીવન કેવી રીતે અર્પણ કર્યું એ સુવિદિત છે. આપણી માચીન હિંદુ સંસ્કૃતિ પ્રત્યે સંપૂર્ણ માન અને મૈત્ર ઉત્પન્ન કરી પાઠ્યાત્ય સંસ્કૃતિના પણ શ્રમશ્રુતિ સ્વીકારવા સુધકું નદી એ તેમના સ્ત્રીવિષયક લખાણની વિશેષતા હતી.

આ ગ્રંથમાં નીતિબોધક પૌરાણિક વ્યાખ્યાનો આપેલાં છે, પરંતુ કવોની વિશાળ દષ્ટિ, વ્યાવહારિક દાર્શનિકતા અને સ્ત્રીવર્ગની ઉન્નતિ માટે ઉત્કટ અભિલાષા, “ સ્ત્રીઓની હાલની સ્થિતિ, ” “ સ્ત્રી ઉન્નતિની સાધના, ” “ સ્ત્રી મંડળની આવશ્યકતા ” જેવા નિબંધોમાં પ્રત્યક્ષ થાય છે. બાળકલના છાંધરા વાચનનાં યુગમાં આવા સંગીન જ્ઞાનનું પુસ્તક લખી સ્વર્ગસ્થ ગુજરાતી બહેનોનાં સારી સેવા બજવી છે. તેઓ પોતાની સેવા ચાહુ રાખવાને ભાગ્યશાળી ન થયાં એટલાજ ચીક વાર્તા.

૩. દંપતી મોક્ષ મંદીર : અનુવાદક અને પ્રકાશક: શ્રીયુત મુલ્છાડલાલ હરિલાલ ભટ્ટ, વ્યવસ્થાપક “ દર્મવીર, ” અમદાવાદ. મૂલ્ય: રૂ. ૧-૦-૦.

શ્રી. સુનીલચંદ્ર અક્ષતીના બંજાણી પુસ્તકનો આ અનુવાદ છે, અને “ દર્મવીર ” માસિકના બીજા વર્ષની એટ વરસે બદાર પાઠવામાં આવ્યું છે. પતિપત્નીનો સ્નેહ સંબંધ એનું નામ સંસાર-એકી સંસારની એક વ્યાખ્યા

બાંધી રાકાય. અને જેમ આ સંબંધ વિશુદ્ધ, શાદ અને ક્ષણ રહિત તેમ પતિપત્નીનો સંસાર સુખમય અને તેમના યુગલ જીવનની સાર્થકતા. આ સનાતન સત્ય સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવવું તે આ ગ્રંથનો હેતુ છે. તે ઉપરાંત ‘ સંતાન પાલન ’ ‘ આરિય જનન ’ જેવા ઉપયોગી વિષયો પણ આપેલા છે. એકંદરે પુરોષ કરતાં સ્ત્રીઓને આ પુસ્તક વધારે ઉપયોગી અને માર્ગદર્શક થઈ પડશે એવી અમારી માન્યતા છે. ‘ સ્થિતિ ’ ‘ સંતુષ્ટ ’ ‘ ઉપસ્થિત ’ જેવી રેખાંતી અશુદ્ધ ભેટણી બાદ કરીએ તો અનુવાદ એકંદરે સુંદર થયો છે અને ગુજરાતી ભાષામાં એક સારા પુસ્તકનો ઉમેરો થયો છે.

૪. કદાચી: લેખક તથા પ્રકાશક: શ્રીયુત મોનીલાલ અન્નભટ્ટ, મહેલાવ, ચેટલાદ. મૂલ્ય: રૂ. ૪-૦-૦

આ પુસ્તકમાં ગ્રીક ભૂદા ભૂદા વિષયો પર હુંકા વ્યાખ્યાનો આપેલાં છે. પ્રત્યેક વિષયને પ્રતિપાદન કરતાં પ્રમાણે સંસ્કૃત સ્મૃતિ પુરાણોમાંથી, હિંદીમાંથી અને ઉત્તર ગુજરાતી પ્રાચીન અર્વાચીન સાહિત્યમાંથી આપવામાં આવ્યાં છે. એક વાત અમને ખબર નહીં: ગીતા અને મનુના શ્લોકોની જોડમાં “ ધરડો ભૂલો આંધળો ” મૂકવું એ શોભ ના કહેવાય. નીચેના ચૂંટેલા લીસટથી વાચકને પુસ્તકમાંના વિષયોની વિવિધતાની પ્રતીતિ થશે: ‘ સાબાપની સેવા, ’ ‘ સંયજ, ’ ‘ પ્રમાણિકપણ, ’ ‘ આનંદ, ’ ‘ કસરત, ’ ‘ મૂર્તિપૂજ, ’ ‘ શ્રીમંતાના ધર્મ, ’ ઇ. લેખકની વ્યાખ્યાન કરવાની ઇચ્છાઈત રહિત હોવાથી એ વિષયમાં રસ લેનારાઓને આ ગ્રંથ પ્રિય થશે એવી આશા છે.

૫. જાનકા (ત્રિમાસીક, પણ હવેથી દ્વિમાસિક), પુ. ૨. ભાગ ૧ અને ૨: તંત્રી: શ્રીયુત હીમાશાઈ પુરોષોત્તમ વ્યાસ, ગોપરા. વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૨-૦.

જે શાખા એક કરોડ લોકો વાપરે છે તે ભાષામાં, તે લોકોનાં બાળકોને કેટલાં માસિકો જોઈએ ? તોપણ એક કરોડ લોકોથી બોલાતી ગુજરાતી ભાષામાં માત્ર બે માસિકો અને એક ત્રિમાસીક, બાળકો માટે છે. એટલું જ નહીં પણ

“બાળક” જેવા સસ્તા અને સુંદર ત્રિમાસી-
કને પોતાનું જીવન ટકાવી રાખવાને પૈસા માટે તરફડિયાં મારવાં પડે અને “ખોટ ફંટ” માં નાણાં બરવાને ઉપરા ઉપરી ચાલના કરવી પડે એ ગુજરાતી પ્રભને ખરેખર ચરમાવનારું નથી ? પોષ ૧૯૮૦ ના અંકમાં જુઓ તંત્રીના સંબોધ : “શું બાળક જેવું, એક જ રૂપિયા જેવું સસ્તું સ્વાર્જન રાખી અનહદ સેવા કરે તેને માટે પણ ગુજરાત બેઠકર કહેવાશે ? ગુજરાતીઓ અને તેમનાં બાળકો ! તમારાં વેપાર વજુજ અને સાહસ તથા ઉદારતા ક્યાં ચાલી ગઈ ?” આપણાં વંદાલસેયા બાળકો માટે ખાર મહીને એક રૂપિયા પણ આપણે ખર્ચી ના રાખીએ તો પછી શાવિ પ્રભનું બીજું ‘શું’ દિત આપણે કરવાના ? ત્રિમાસીકના બંને અંકો સર્વ રીતે સુંદર અને આકર્ષક છે. દરેક અંકમાં વાર્તાઓ, ઘાસ્ય રસિક દ્રવ્યકાઓ, જીવનચરિત્રો, ઐતિહાસીક અને ધાર્મિક કથાઓ વગેરે વાંચીએથી મરપૂર સાઠેક પાનાં છે. આવી વિવિધતા મધુનું રહેલું બાલોપયોગી વાચન આપવા માટે ઉત્સાહી તંત્રીને ખરેખર ધન્યવાદ ધટે છે. આ ત્રિમાસીકના આદ્યક યથને અને બીજી કોઈ રીતે આર્થિક મદદ કરવાની અમે દરેક માઆપને મલામલુ કરીએ છીએ. સાક્ષાર સ્વીકાર.

૬ કોસુદી (શુદ્ધ સાહિત્ય અને વિવેચનનું

ત્રિમાસિક) બહાર પાડવા બાબતની પત્રિના : શ્રીયુત વિજયરાય કલ્યાણરાય વૈલ તરફથી. ગુજરાતી પુસ્તકોની નિયમિત સમાલોચના કરે જેવા વિવેચન ત્રિમાસીકની ખોટ સ્વીકારાઈ છે, પણ તે દિવામાં કાંઈ વ્યાવહારિક પગલાં મરવામાં આવ્યાં નથી. આશા છે કે ભાઈ વિજયરાય જેવા સાહિત્યના ઉંડા અભ્યાસક અને ઉત્સાહી યુવકે ઉપારેલા આ કાર્યથી લાંબા વખતની ખોટ પૂરી પડશે. તેમના કાર્યમાં અમે વિજય હાજીએ છીએ.

૭ સુંબઈની શ્રી જીવદયા મંડળીનો પાંચમો વાર્ષિક રિપોર્ટ, બન્યું. ૧૯૨૩ થી રીસે. ૧૯૨૩ સુધીનો કામકાજનો હેવાલ અને દિસાબ : પ્રસિદ્ધ કરનાર : શ્રીયુત મગનલાલ જીમ. શાહ, જાનરરી સેક્રેટરી. ઉક્ત મંડળીની, પશુ પક્ષીઓની નિર્દય કતલ અટકાવવાને કરેલી પ્રવૃત્તિઓ ખરેખર પ્રશંસાપાત્ર છે.

૮ સાહિત્ય પરિષદના અધારણનો કાચો ખરડો અને ઈન્કોડણી સમિતિનો રિપોર્ટ યુ. સા. પ. મંડળના તંત્રીઓ તરફથી.

૯ વિદ્યારથી સંધના ધારા ધોરણો અને ઉદ્દેશોની પત્રિકા.

૧૦ એ ઉત્તર વર્ષનું અદ્ભુત કલેન્ડર : લીલા ગાંધી શર્મસી, ભમનગર.

જ. છ. જો.

કાંતિ—(આપને) બાપા, મને આજે શું મેટ આપશે ?”

બાપા—મેટ, અરે તને કેટલું ય આપ્યું છે. બીડી છોડવા માટે કેટલી ચીજો આપી છે તેની તને કદર જ ક્યાં છે ?

કાંતિ—તમે આપેલી બધી ચીજોની મને ખરી કદર છે. કારણ કે તેથીજ હું બહુર બેધડક હવે બીડી નથી ખીતો.

*

*

*

*

માસ્તર—છપગાં પ્રાણીનું નામ કોઈ આપશે ?

છોકરો—એક વાંદો.

માસ્તર—અને બીજું ?

અજારક છોકરો—(વિચાર કરી) એક બીજું પ્રાણી—સાહેબ.

નોંધ.

૧ સમાજ સુધારણાનાં હુંદુસિ ગગડે આજ
પચાસ ઉપર વરસ વીત્યાં.
આપણી સ્ત્રી- તે દર્મીયાન સ્ત્રીઓએ કેટલી
ઓ: (૧) કેળ- પ્રતિ કરી ? વર્તમાન
વણી અને તેનો સ્થિતિ જોતાં મને તો નિરાશા
ઉપયોગ. થાય છે. મોટાં શહેરોમાં
હન્યા કેળવણી નિઃશંક વધી
છે. પણ એકંદરે સ્ત્રીઓમાં કેળવણીની પ્રતિ
બુદ્ધિ ધીમી છે. શહેરોમાં પણ ઉપલક્ષીઆ
કેળવણી બુદ્ધિ વધી ગઈ છે. માત્ર વાંચવા
લખવા પૂરવું જ્ઞાન ધણી ખરી હન્યાઓને મળે
છે. વળી બે ચાર ચોપડી અંગ્રેજી શીખે તે
હન્યાઓ તો પોતાને શીખીને પાર ઉતરી ગએલી
માને છે. સંમીન કેળવણીને બદલે ઉપરચોટીક
જ્ઞાન અને ટોળ વધતાં જાય છે. ને ચોટી કેળ-
વણી મળે તેનો પણ સદુપયોગ ભાગ્યેજ થાય છે.
આ તો હન્યાવસ્થાની પાત યથા. ગૃહિણી
તરીકે જીવન વધારે નિરા-
(૨) ગૃહિણી જીવન. શાનનક છે. લગ્ન થયા પછી
સરીર ન લયકેયું દોષ એવી
સ્ત્રી હંચી જ્ઞાતિઓમાં ચોટી ન દરે. દાહરોના
બાટલા પીવામાં જીવન વ્યતિત થાય છે. દિસ્ત્રી-
રીઆ જેવા માનસિક તેમ ક્ષય દંડમાળ જેવા
જીવલેણ વ્યાધિઓનું પ્રમાણ બચકર રીતે
વધવું જાય છે. ઉપરા ઉપરી બાળકોના જન્મથી
ને કાંઈ સરીર બાકી રહું દોષ તે પૂરું થાય છે.
અન્ય વ્યવસાયોમાં પડી ગએલા જનસમાજ
દેશને માટે ઝુલ્મી રહેલી આ આફત તરફ કેવળ
બેદાશી જણાવે છે. સ્ત્રીઓ પણ સરીરની દર-
કાર ન કરવામાં વડાઈ માને છે. સરીરે સદા
મીઝોમાં પણ ઉત્સાહ જેવી વસ્તુ ન નથી. તો
પછી બિચારી અસહનમાં તો કયાપીજ દોષ ?
કોઈ મંદળ કદારે તો તે સાદાત્મક દિવસ ટક-

વાતું. ગરબા ગાવાનો કે સીવણ સરત શીખવાનો
પણ કોઈમાં ઉત્સાહ નથી. વળી કેટલીક કહેવાતી
હંચી જ્ઞાતિઓમાં મરણ પાછળ શોક પાળવાનો
રીવાજ સ્ત્રીઓની બધી પ્રવૃત્તિઓ બંધ
કરી દે છે. હંચી જ્ઞાતિઓમાં મરણ પ્રમાણ પણ
વધારે એટલે શોક પાળવાનો અંત આવેજ નહિ.
કેટલીક જ્ઞાતિઓમાં તો એવો મૂર્ખાઈ ભરેલો
રીવાજ હોય છે કે શોક હોય છતાં લગ્નસમા
સારાં સારાં લગ્નમાં ધરેલાં પહેરી મઢાલી યાચ,
પણ ગરબા ન ગવાય ! શોક અંતરેના છે બહા-
રનો નથી જે સમજવા છતાં કોઈ-સગણ માણસો
પણ આવતા આવેલા રીવાજ વિરુદ્ધ વર્તવાની
દિ'મત કરતા નથી જે બોણું ચોચનીય છે !
ગરબા જે આપણા દેશનું અમૂલ્ય ધન છે;
શુભરાત સિવાય પૃથ્વીના કોઈ ભાગમાં જે જનુ-
પમ રચિત્તા ભરેલા રીવાજ નથી. તે છતાં
આપણે તેને સાચવી સંખવા પ્રયત્ન કરતા નથી.
જુના જમાનાની અપૂર્ણ સંસ્કૃતિ ગઈ છે, પણ
તેને બદલે નવું કશું આવ્યું નથી, જે જમાનાની
સ્ત્રીઓને દેવદર્શને જવાને, નવરાત ઉજવવાનો
કે યાત્રાને જવાનો પણ ઉત્સાહ હતો. હાલ
તેમાંનું કશુંજ નથી.

વિધવા સ્ત્રીઓની સ્થિતિ પણ બહુ ખેદજનક
છે. મધ્યમ અને ગરીબ
(૩) વિધવાઓની વર્ગોની વિધવાઓનાં દુઃખો
સ્થિતિ. છતાં જાય એમ નથી. ચારે
તરફથી પોતાનાં યવા છતાં એ દુઃખો ધર્યાં નથી.
આમાં એટલે વિધવાઓનાં કુટુંબીજનોનો
તેટલોજ સમાજનો દોષ છે. ને જનસમાજ
અસદાચ નિરપરાધી સ્ત્રીઓ તરફના અત્યાચારો
જલાવી શકે છે. તેને ઉત્તેજન આપે છે તે પોતે
શુભાચારીમાંથી મુક્ત થી રીતે વળે છે !
શ્રીમંત ગુલા પિટાની પ્રતિજ્ઞા દોષ ભરી

અથવા સ્વતંત્ર મીલકતવાળી વિધવાઓ મંદિ-
રોમાં ભટકીને, પરનિંદા કરીને વખત કઢાડે છે.
પોતે દુખીઆરી હોય એટલે ખીલતું સુખ જોઈ
શકતી નથી. કંઈ ન હોય તો સુખી ગાણુસો
માટે નિંદાવ્યંજક ગમે. ઘરાડીને પણ સંતોષ
માને છે. સગાં બહાલાં પર આસુના ભેરે રાજ
કરે છે. એક નવો પણ વિધવાઓનો વર્ગ છે જે
કાંઈક સ્વતંત્ર અને વિચાર કરવાની શક્તિવાળો
છે. પણ તે પણ પોતાની સ્વતંત્રતાનો, શક્તિનો
સંભવ્ય કરતી નથી. ધોળાં છુગડાં પહેર્યાં અને
વાત વાતમાં ડાહ્યા ડાહ્યા સબ્બો વાપર્યાં એટલે
સન્માર્થે જીવન વ્યતિત કર્યું એમ માને છે.
જીવ્ય જીવન તરફ કાંઈ પણ પ્રયત્ન કર્યા સિવાય
વેધવ્ય ભતિજ પવિત્ર, પૂજ્યભાવને પાત્ર છે એમ
માની લે છે. વાંચવા લખવાનો રોજ રાખે છે,
પણ તેમાં જડા ઉતરી તપાસીએ તો કાંઈ
નીકળે નહિ. અભ્યાસને બદલે કુટુંબીજનોની
જરૂરી સેવામાંથી પણ છટકી ભય છે, અને
કેવળ આજસમાં જીવન ગાળે છે.

આ બધી પરિસ્થિતિ કેવી રીતે સુધરે ?
સંસાર સુધારો આજ સુધી
(૪) પરિસ્થિતિ કહેતા આવ્યા છે તેથી વિરોધ
કેમ સુધરે ? કાંઈ મારે કહેવાતું નથી.
સંગીન કેળવણી વધારવાના
પ્રયત્નો હાલ છે તે કરતાં વધારે મોટા પાયા
પર ચલાવે જોઈએ. માત્ર ભાષાજ્ઞાન બસ નથીજ.
શ્રીમીઓની જરૂર ન લાગતી હોય તો પણ
વિવિધ વિષયોનું જંગી કોલેજનું જ્ઞાન આપવું
જોઈએ. તે માટે શોખ ઉત્પન્ન કરવાનું કામ
પણ જરૂરનું છે. જુનજાતી અંગ્રેજ અને સંસ્કૃત
એ ત્રણ ભાષાનું જીવ્ય સાહિત્ય સમજવાની,
તેનું વિવેચન કરવાની શક્તિ આવે એટલા
પૂરતું જ્ઞાન હોવું જોઈએ. સહુવાતું, વાંચવાતું
પોતાના આનંદ માટે, પોતાના જ્ઞાન માટે છે,
લોકોને બતાવવા માટે કે સારો વર મળે તે
માટે નથી, એ કન્યાઓના મનમાં બરાબર
કસવું જોઈએ. મોટા મોટા લેખકોનાં નામો
ખોલી જીતીને આજ નાખવાનો પ્રયત્ન કરનાર
સ્ત્રીથી કોઈએ અંતરૂંજ ન જોઈએ એટલે એ
ભતનો રોજ જોઈ શકે.

શ્રીઓના જીવનમાં રસ, ઉત્પન્ન કરવા માટે
કન્યાવસ્થામાંથીજ તેમને ઉત્સાહી બનાવવાનો
પ્રયત્ન થવો જોઈએ. આ કામ શાળાઓ તેમ
ઘરનાં વડીલો સરખીજ રીતે કરી શકે. હરેક
બદાને હેમતી પાસે ઉત્સવો જનવાવવા. નિમિત્ત
ન હોય તો વડીલોએ નિમિત્ત ઉભાં કરીને પણ
કન્યાઓ માટે આનંદના પ્રસંગ આણવા જોઈએ.

શ્રીઓની શારીરિક સ્થિતિ સુધારવાનો
પ્રયત્ન સૌથી અગત્યનો છે. સ્ત્રીઓ જીવે તોજ
લાજુરો, દેશસેવા કરશે. બદાનપણથીજ શરીર
કસવા માટે કસરતો રમતો કરવાની ટેવ પાડવી
જોઈએ. શરીર સંભાળ એ બહુ અગત્યનો વિષય
છે એ પણ શીખવવું જોઈએ. ચાલુ મંદિરોમાં
કે શરીર તરફ બેદરકાર રહેવામાં કશી મોટાઈ
નથી એ પણ શીખવવું અગત્યનું છે. “શ્રીઓને
તો ધરકામ એજ કસરત છે” એ ઉપદેશ લાગ્યે
આ જમાનાની શ્રીઓનાં શરીરની પાયમાલી
કરી છે. એને લીધે જ કસરતો રમતો કરવામાં
સરમ, ઉદ્વેગ મનાય છે. અને આર્થિક સ્થિતિ
રહેજ સારી હોય તો પણ ધરકામ તો કોઈ
કરતુંજ નથી. વળી વેઠ પેઠે કરેલા ધરકામથી
પોતાની રાજ પુરીથી કહેલી કસરત કે રમત
જોવા કાચો કેવી રીતે થાય ?

વિધવાઓની સ્થિતિ સુધારવાનો પ્રયત્ન સૌથી
કઠિન છે. સમસ્ત જનસમાજનો મત કેળવાય
નહિ ત્યાં સુધી કાંઈ પણ ફેરફાર થવો મુશ્કેલ
છે. વિધવાઓને પોતાના જીવન માટે સ્વતંત્ર
ધંધો કરવાની છૂટ મળે અને તેમની આર્થિક
સ્થિતિ સુધરે તો સામાજિક સ્થિતિ આપો
આપ સુધરેજ. અલભ્ય ધંધો કરવા પૂરતું જ્ઞાન
તો હોવુંજ જોઈએ. સ્વતંત્ર વિધવાઓને પણ
બાલ્યાવસ્થામાં સારું શિક્ષણ મળ્યું હોય તો
વખતનો અને ધનનો સદુપયોગ કરી શકે. મોટી
કમરે નવા વિચાર કસાવવા તે અઘરું છે.

આમ ચારે તરફથી વિવિધ પ્રયત્નો કામ
સમાજને માથે છે. તે કામ ઉપાડી લેવા નવા
યુગનાં ઉત્સાહી યુવક યુવતીઓ બહાર આવશેજ
એમ આશા છે.

સીઓએ શું વાંચ્યું ? સર્વ કાઠ દહેરો કે સીકપથોની પુસ્તકો. જેમાં સીઓનું વાચન પાને પાને પતિ સેવાનો, માતા ધર્મનો બોધ હોય તે સીકપથોની પુસ્તક ગણાય છે. ચિત્તને આનંદ યાય, ધીમર શ્રમ વિસારી જવાય એવાં પુસ્તકો વાંચવાની સીઓને જરૂર ગણાવી નથી. દલદી નવલ કથાઓ કે પિટ દલાસને રીડવા લાગેલાં નારકો વાંચવાથી જેમ કાઠને લાસ થતો નથી, માત્ર દાનિ યાય છે તેમ સીઓના સંબંધમાં પણ છે. તે છતાં સીઓએ તો માત્ર જ્ઞાતનાં બોધદાયક પુસ્તકોજ વાંચવાં એ માન્યતાને હું કેવળ જોડી માનું છું. સીકપથોની પુસ્તકોમાં તો હું માત્ર પાકસાસ, બાળદેર કે ચરીર સંભાળ (Hygiene) નાં પુસ્તકોને પુકું છું. સામાન્ય નીતિ નિયમો લાજવાની જરૂર હોય તો લેટલી સીઓને તેદલીજ પુરૂથોને છે. રમ્મ પડે, આનંદ આવે એવા પુસ્તકો સીઓએ અવરય વાંચવાં. ઇવનનાં દુઃખો ધીમર વીસારે પાડવા માટે એ તો મોટું સાધન છે. સારા લેખકોનાં નારકો અને નવલ કથાઓ પણ વાંચવાજ. નિર્માસ્ય નવલકથાઓ વાંચવામાં જેમ શિશિત પ્રુપ વર્ગ સમય વ્યતિત નથી કરતો તેમ સીઓએ પણ નજ કરવો. બાળ દેર કે ચરીર સંભાળનું સાદિત્ય અખૂર નથી. તેનું જ્ઞાન શીને હોયું નેહજો પણ તે વાંચવા પાછળ હંદનીનો બધો સમય ન આપી સમય સાદિત્યના-દેરે પ્રકરના સાદિત્યના-ઉત્તમ ગજાતા શ્રેયો સીઓએ વાંચવાજ નેહજો. માસિક પત્રોનું વાચન પણ સીઓએ રસથી કર્યું નેહજો. માત્ર ગીઓનાં માસિકોનું નહિ પણ ત્રાન્સનિક માસિકોનું પણ. આરાં માસિકોમાં સીઓ વધે તો ગુરુજાન યાય એનું ક્યુંજ દોડું નથી. જે માસિક અથવા પુસ્તક સીઓએ વાંચવા લેતું નથી તે જનસે માન આગળ ધરવા લેતુંજ નથી. સી વર્તમાં માસિક પત્રો વાચવાને શોખ સાધારણ રીતે જેવામાં આવે છે. પણ વર્તમાન પત્રોનું વાચન નહિ લેતું છે. આપણા દેશની તેમજ બીજા દેશોની સામાજિક સમસ્યા આદિ પ્રતિષ્ઠા અને બીજા સમાચાર બહુવાની લેટલી

પુરૂથોને જરૂર છે તેટલીજ સીઓને છે. વર્તમાન પત્રોનું વાચન એ એક મોટી ફેલગી છે, જ્ઞાન વધારવાનો માર્ગ છે એ ઘણાંનાં ધ્યાનમાં નથી. રોજનું પત્ર વાંચવાનો વખત ન મળે તો અઠવાડીક પત્ર તો વાંચવુંજ નેહજો. એકવાર પત્ર વાંચવાની ટેવ પડે તો નિઝાસા જમત યાયજ અને તે વાંચ્યા સિવાય ચેતન ન પડે એવો અનુભવ જરૂર થશે. સીઓનાં ચરિત્રો તો હવે સીઓએ જનુ વાંચ્યાં. હવે જમતના મદ્દાન કર્મચોખીઓનાં શુરવીરોનાં, સ્વદેસ પ્રેમીઓનાં ચરિત્રો વાંચે તો પ્રગતિ યાય.

આપણા દેશની આધુનિક શોચનીય સ્થિતિનાં

અનેક કારણોમાં નિરાશાવાદ

આશાવાદ (pessimism) એ પણ

એક પ્રધાન કારણ છે. પશ્ચિ-

તથી પાંડીને અજ્ઞાન ગામડીયા શુધી દેરેક માન્ય-સના રહેંયાથી એક શબ્દો નીકળ્યો કે “નસી-બમાં દરો નેમ થશે.” પ્રયત્ન ક્યોથી ફળ મળે એ સલગજાના વડામાં નથી. પ્રયત્ન મળે તેટલો કરીશું” તોપણ નસીબમાં દરો તેમ થશે માટે પ્રયત્ન કરવોજ નહિ એવી માન્યતા સમસ્ત પ્રજાની યહ મ્મ છે. પરિણામે આજસ, નિષ્વેદન થયે છે. દુનિયાના બીજા દેશો તરફ નજર કરીએ. તો કેટલો બધો ફેરક દેખાય છે ? અમેરિકા, યુરોપ બપાન કે અધુનિક વૃદ્ધસ્થાન જ્યાં નજર કરીએ ત્યાં આશાવાદમાં દદ શબ્દો દેખાય છે. પ્રયત્ન કરીએ તો વિજય મળેજ એજ એમનો સિદ્ધાંત છે. બપાનમાં ઉલ્ટા ધરતી કંપ જેવો આખો પ્રવન, આખા દેશને, સોંદરો વસતા પ્રવનોને ઉત્તરાર્ધ ગાખનારો બનાવ જન્યા છતાં તે દેશના લોકોએ નિરાસા મદનુ કરી નથી. કેટલો જે જ્ઞાન નારા પામ્યા તેને હવું તે કાતાં જ ગરીબાનું રજાપ આપી નવો બનાવવાની તેમની રજૂદા છે. આપણે તો એક નાના સરખા બનાવથી પણ દનારા થઈ જઈએ છીએ, અને જ્યારે પ્રયત્ન કરવાનું જોડી જઈ નસીબને માંધે દોષ નાખી જવાબદારીમાંથી છડી જઈએ છીએ. નિરાસા મદનુ કરીએ. નસીબને તોષ દેતા એ કારણ મનુષ્યોનું કામ છે, જવાબદારીમાંથી છડાવાનો રહેતો છે. એકવાર રૂ નહિ મળે તો. હાં રૂી અનેકવાર પ્રયત્ન કરવાની પ્રત્યેક મનુષ્યની

ફરજી છે. તે નિષ્ફળતા નસીબને માથે દોષ નાખવા ઇચ્છે નથી સરજી. મનુષ્યને પ્રયત્ન કરતાં શીખવવા, હુદોગી બનાવવાનું સરજી છે. જો નિષ્ફળતા ન હોય તો વિજયની કિંમત શું રહે ? આશાવાદના બલથી કેટલાંએ દેશોએ સ્વાતંત્ર્ય મેળવ્યું છે. માથે દોષ દઈ બેસી રહેવાથી પુરુષાર્થ થતો નથી. નિરાશાવાદે આપણી હંદગીને સ્પર્કસ સુસી લીધો છે. ખાસ કરીને સ્ત્રીઓએ તો બહુજ આશાવાદી બનવાની જરૂર છે. એમનાં શુધ્ધ જીવન કુસુમેમાં આશા એ અમૃત સેવન છે. આશાવાદજ એમને ઉન્નતિને, સ્વતંત્રતાને પંથે લઈ જશે.

પ્રજ્ઞના પ્રતિનિધિ તરીકે જતા સભાસભો ધારાસભા સમક્ષ પ્રજનું વડીધારાસ- દિત સાચવવા કરાવે કે બામાં લોક- ધારાના ખરડા રજી કરે તેના દિતના કરતાં વિશિષ્ટ દેશનું દિત ધારા- ખરડા. સભા મારફતે શું થઈ શકે ? પ્રજા ને પ્રતિનિધિઓ મોકલે છે તે પોતાના હક્ક પોતાનું દિત સિદ્ધ કરવા માટે. તેઓ અંદર અંદર લડીને જીતી પક્ષો બાંધે કે સરકારને હાજીદા કરે તે માટે નહીં મોકલતી. પ્રજાના દિતથી જ સભાસભો જીતે જીતે જો ખરડા આવતી બેઠક સંમુખ ધરાવાના છે, એ પરમ સંતોષની વાત છે. એ ખરડા ધારાસભામાં પસાર થાય કે, ન થાય, પણ એના ઉપર વિવેચન ચલાવી લોક- મત ફેળવારો અને આ કાર્યક્ષેત્રે આપણે ગાંઠે છુલ્લાં છે એટલું સર્વ કોઈને લાગે થશે.

પહેલો ખરડો સુખાઈની હિંદ સેવક સમાજ વાળા મી. એન. એમ. બેશી રજી કરવાના છે. એ ખરડાનો મુદ્દો નીચે પ્રમાણે છે:

“કારખાનાં, ખાણો, તથા આસામના કામદારો તથા વિદેશી ગમનના કાચદામાં જાણીવેલા, બગીચાઓમાં કામ કરનારી સ્ત્રીઓની પ્રસૂતી પહેલાં અને પછીના થોડા સમય માટે તેમની મજૂરીનું નિવંધન કરી તેમને પ્રસૂતીના સમયનો લાજ આપવાની જરૂર હોવાથી અંગ્રેજી કરાવવામાં આવે છે, કે:

૧ આ કાચદારને ‘પ્રસૂતાના લાભાર્થે’ કાચદો, એટલું નામ આપવું, તથા તેનો અમલ આખા બ્રિટિશ હિંદ, બહુચિસ્તાન તથા સંયત્ત પ્રજા- જુમાં સને ૧૯૨૬ ના નવમીઆરીની પહેલી તારી- ખથી શરૂ કરવો.

૨ ‘કામે લગાડનાર’ શબ્દના અર્થમાં કાર- ખાનાના મેનેજર તથા કબજા લોગપટાવાળાઓનો સમાવેશ થાય છે. તેમજ ખાણનો ‘માલીફ’, મેનેજર અને બગીચાના ‘મુખ્ય માણસ’ તો પણ સમાવેશ થાય છે.

૩ કોઈપણ કારખાના, ખાણ કે આસામના કામદારો તથા વિદેશી ગમનના કાચદામાં જાણી- વેલા બગીચાઓમાં કામ કરતી સ્ત્રીઓને,

(અ) પ્રસૂતિ બાદ ૪ અઠવાડીયાં દરમી- આન નાણી જીવને કામે લગાડવામાં આવશે નહિ.

(બ) શોષ વૈદકીય પ્રમાણપત્રથી કોઈ સ્ત્રી જાણીને કે તેની પ્રસૂતિ લગભગ ૭ અઠવા- ડીઆમાં આવશે તો તેને કામ પરથી રજા મેળ- વવાનો હક્ક છે.

(ક) ઉપર જણાવ્યા મુજબ કોઈપણ સ્ત્રી કામપર ન હોય ત્યારે તેના તથા તેના બાળકના સંપૂર્ણ અને નિરોગી સારણ પોષણ માટે સ્થાનિક સરકારે પ્રસૂતિના લાભાર્થે એક ફંડની સ્થાપના કરી તેમાંથી તેને લાજ આપવો.

૪ કોઈ સ્ત્રી પ્રસૂતિમાં અવસાન પામે તો તેના બાળકના પોષણ માટે ને કોઈ બાળજ શણે તેને બાકી રહેલી રકમ આપવી.

૫ ઉપર મુજબનાં કારણસર કોઈ સ્ત્રી ગેર- હાજર હોય તે વખતે તેને કામપર રાખનાર નોકરી છોડવાની નોટીસ આપી શકશે નહિ.

૬ કોઈપણ કામે રાખનાર આ કાચદારની કોઈ પણ વિજતોનો ભંગ કરશે તો તેને ૫૦૦ રૂપીઆ સુધીના ફંડની સજા થશે.

૭ દરેક સ્થાનિક સરકારે કાનુનો ધરી,

(૧) પ્રસૂતિના લાભાર્થે ફંડ બેલવું; તેમાં દરેક કારખાના તથા ખાણના માલીફ આપવી જોઈતી રકમને ફાળો નક્કી કરવો, તથા

તે ફંડની વ્યવસ્થા કરવી. (૨) કાયદાની રૂએ જને લાભ મળે તેને કેવી રીતે આપવો, તથા કેટલી આપવો તે પણ નક્કી કરવું.

(૮) કારખાનાના, ખાણોના તથા જમીનના ઇન્સ્પેક્ટરોને કલમ ૩ (અ) અને (- વ) તથા કલમ પાંચ માટે કારખાનાના કાયદા મુજબની સત્તા આપવામાં આવે છે. "

જેના પરસેવાથી આજ મોટા શહેરો આબાદ થયાં છે તે મનુર વર્ગ પ્રત્યે સહાનુભૂતિ બતાવવી એ પ્રત્યેક નાગરિકની ફરજ છે. માત્ર મહેાની સહાનુભૂતિ નહિ પણ તેમના હયાલુ અર્થે અનેક પ્રકારના પ્રયત્ન થવાજ જોઈએ જાળકના જન્મે પહેલાં અને પછી માતાને આરામની કેટલી જરૂર છે તેનો સર્વ કોઇને જિજ્ઞાસ છે. મનુર વર્ગની સ્ત્રીઓ આ નિયમમાંથી બાતલે નથી. પ્રસૂતિ સમયે શરીર તરફ બેદરકારી રાખવાથી ઇન્તરો સ્ત્રીઓનાં અને બાળકોનાં મરણ નીપજે છે. દેશના મરણઅહિંસા જોઇ બચથી સ્તબ્ધ થઇ જવાય તેવું છે. મનુર વર્ગની સ્ત્રીઓ કેટલી સંભાળ લેવી જોઈએ તે સમજાઈ શકતી નથી, અને સમજે તો પેસાની જરૂરને લીધે સંભાળ લઇ શકતી નથી, અને કામ પર જાય છે.

દેશનું મરણ પ્રમાણુ ઝોજી કરવા માટે તો ચારે તરફથી પ્રયત્ન થવાની જરૂર છે, અને આ ખરડામાં જણાવેલી વિગતો તેમાં બહુજ અગત્યની છે. દુમાણી ઝોજી થવાના ભયથીજ ધણું ખરું સ્ત્રીઓ પ્રસૂતિ પહેલાં કે પછી ઘરેલ કામે જાય છે. તે માટે આ ખરડામાં બહુ સારી ગોઠવણ કરી છે. પ્રસૂતિ સમયે માલિક તરફથી શી એલી નર્સની ગોઠવણ મફત અથવા બહુ થોડી ફીથી થવી જોઈએ. એ કલમ પણ શ્રીયુત નેશીએ એમના ખરડામાં ઉમેરી હોત તો બહુ લાભ પાત.

બીજી ખરડા સંયુક્ત પ્રાંતોના પંડિત

શ્યામલાલ નેહરુ રજૂ કરનાર છે. તેનો મુદ્દો નીચે પ્રમાણે છે—

"કુટુંબ નામઃ આ કાયદો ૧૯૨૪ નો ટોર તથા દૂધ સંરક્ષણનો કાયદો કહેવાયો, તથા તેનો આખો શ્રીશ્રી કિંદનાં અમલ થયો

ગુન્હાઓ-(અ) શ્રીશ્રી કિંદનાં કોઇ પણ બંદરથી, જળમાર્ગે, ટોરોનાં મુસને નેણી જુએ, સીધી કે આડકતરી રીતે પરદેશ ચડાવવું. (બ) અથવા બીજે કોઇ રસ્તે કિંદ બહાર ટોરોનાં મુસને મોકલવું, (ક) ટોરોનો વ્યાપાર કરવો કે વ્યાપાર કરવી.

કિંદ બહાર જતા ઉતાડના ઉપયોગ માટે જુદું ટોરનું માંસ અપવાદ તરીકે છે અને તે ગેરકાયદેસર નહિ ગણાય.

આ કાયદોની ઉપયોગિતા પણ કોઇને સ્વીકાર્યા વિનાય ચાલે તેમ નથી. આપણા દેશના ખેડૂતોનાં કુઝો તો અવજનીય છે. પણ દૂધની મેધિવારી પણ અસહ્ય થઇ પડી છે. મોટા શહેરોમાં તો દૂધની મેધિવારીને લીધે ગરીબ માતાઓ બાળકોને જોઈએ તે કરતાં બહુજ વહેવું ખવડાવવા માંડે છે તે કેટલેક ટેકાણે તો ચડા પર પણ ઉછેરે છે. આવી સ્થિતિમાં ઉપયોગી ટોરોને પરદેશ ભણણુ સારી ગોઠવી દેવામાં આવે એ દેશને કેટલો મોટો અન્યાય છે કે વળી એક ગામમાં તો દૂધનો લોટ બનાવી તેનાં રમકડાં બનાવવા માટે પરદેશ ચડાવવામાં આવે છે. આવી પ્રવૃત્તિઓ ઉપર અંકુશ મૂકાવવા કેમ કોઇ બહાર પડેલું નથી કે ટોરોની નિકાસ બંધ કરવાથી બેચક દૂધની છૂટ થાય તેમ ખેડૂતોને પણ લાભ થાય. સરિદ્રવાના ભાર નીચે કચ્છાતી પ્રાંતની બહારે ધાનાનું કામ પંડિત શ્યામલાલે ઉપાડ્યું છે, તે બહુજ પ્રશંસનીય છે. અધે જન્મે સમાસરોને અભિનંદન આપી તેમનો વિજય ઇચ્છીએ છીએ.

શ્રી. સરોજિની મહેતા (બી. એ.)

ગુજરાતની

ગુણસુંદરીઓને

મહાત્મા ગાંધીજીનો સંદેશ.

“સ્વરાજની દોરી જહેનોના હાથમાં છે.
તે દોરી તેઓ જોઈ બેઠી છે, સરસ ને
મજબૂત સુતર કાંતે તે હમણાં તે
વતી જ્યાં હોય ત્યાંથી તેઓ
સ્વરાજ જે'થી લાવે. ”

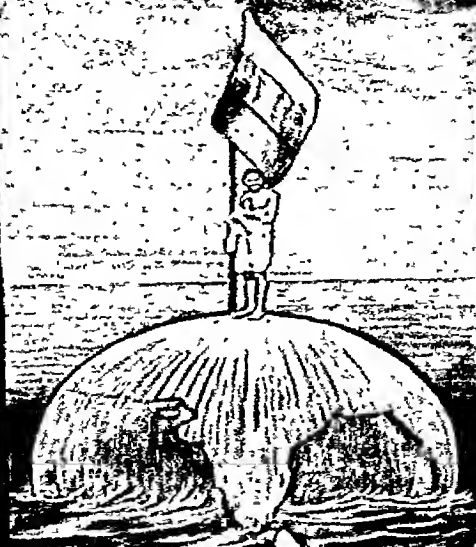
મોહનદાસ ગાંધી

CS

एमनी स्व. पत्निश्रीना स्मरणायै
श्री फार्म गज ती ममाने
श्रीयुत शालाग. गजानंद व्यावश
तरस्थी ज्ञानतय सभेम लेट.

ગુણસુંદરી ❀

Apostle for
World Peace

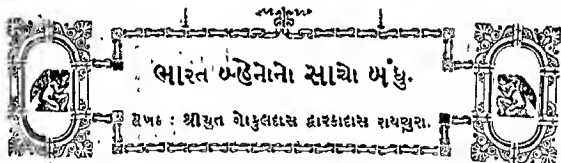
1914

વર્ષ ૨ નો,

આગસ્ટ ૧૯૨૪.

અંક ૨ નો,

(સીતા રામના સન્તાન.....એ દાળ).

ભારત બહેનોના વીર,

બંધુ સાથે સુધીર;

આવો વધાવો સન્ત સાચના.

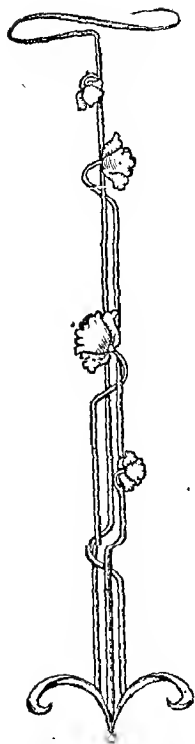
સત્ય ધર્મ સત્ય કર્મ સત્ય સર્વ સાધતા,

સત્ય જીવન સત્ય કવન સત્ય સદા સ્થાપતા;

નહિં હીંસા લગીર,

વિરલ જગમાં એ વીર;

આવો વધાવો સન્ત સાચના.

નયનનો પ્રકાશ દિવ્ય જગતને જગાવતો,
હૃદયલયો વિશ્વપ્રેમ ઐક્યભાવ લાવતો;

જગત ગંગાને તીર,

દીઠા સાચા એ વીર;

આવો વધાવો સન્ત સાચના.

સાધી સંસાર એણે સાધુતા સાચવી,
ભગી જગાવી જગત પ્રેમગંત્ર પાઠવી;

એનાં હૈમાનાં હીર,

ઝરે પ્રભુતાનાં નીર;

આવો વધાવો સન્ત સાચના.

હિંદ તણા તારનાર જગતને ઉદ્ધારનાર,
શાન્તિ સરદાર સત્ય અહિંસાને ધારનાર;

માનવ ભતના એ વીર,

ભારત પહેનાના વીર;

આવો વધાવો સન્ત સાચના.

સાબરમતીને

કર્મવીર.

સાબરમતીના એ લેખક : નૃસિંહદાસ ભગવાનદાસ વિલાકર. વધિક છે, છતાં દારૂળ ને-
કર્મવીર માટે બી. એ. એલ. એલ. બી. બી. સ્કે-એટલે. ખમેનાં પૂર સામ મુકાવ-
“મહાત્મા” ની સંગા વામાં જે સાહસિકોને

કાણે શોધી કઢાડી હશે ? જરૂર, કોઈ પાણીદાર સૂક્ષ્મ બુદ્ધિએ તો નહિ જ. કારણ કે એટલું નિઃસંદેહ છે કે ગાંધીજીના જીવનરહસ્યને કોઈ સાચો જાણકાર અને વિશેષજ્ઞોના માર્મિક ભાવો સમજનાર આવું સૂક્ષ્મ, અતિવ્યાપક, જાણકાર વિશેષજ્ઞ આવી માર્મિક, તીક્ષ્ણ, સત્યપ્રાપ્તિ બુદ્ધિને અગર, તો ઉચ્ચ લાગણીઓનાં સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ આદોષરોને ઝીલનાર આવા અનુકંપમાન હૃદયને લાગુ નજ પાડત. કદાચ ધિયોસૌન્દર્યલ સોસાઈટીના અદ્યત્ત “મહાત્માઓ” ને ઓળખાવવા માટે આ સંગા યથાર્થ હોઈ શકે; કદાચ કોઈ ભાવો, ભાષા, અરસિકા, સાધુ હૃદયની સાધુતા દર્શાવવાને આ સંદર્ભપ્રયોગ સચોટ હોઈ શકે; અથવા તો કોઈ “શિખરે સ્થિતિ” પામેલા અને સંસારની દુન્યવી ભરતી-ઓટથી અસ્પૃશ્ય વિરક્ત બ્રાહ્મણત્વ બ્રાહ્મણત્વ બતાવવાને “મહાત્મા” સિવાય બાપાકોશમાં અન્ય કોઈ વિશેષજ્ઞ ન’ પણ હોઈ શકે. પરંતુ આશ્ચર્ય તો એ છે કે તલવારની ધાર સમી પાણીદાર અને ચમકતી જેની બુદ્ધિ છે છતાં ફલ જેવું મૃદુ અને સુકોમલ જેવું હૈયું છે, જે ગણત્રીબાજ મુત્સદીઓમાં વધિકોનો પણ

પણ સાહસિક છે, તેમજ જે લગાટધારી બ્રહ્મચારી છતાં દુનિઆનાં મસ્ત રસિકોને પણ મુગ્ધ કરે તેવું દિલહારક હાસ્ય હસી શકે છે; તેવી અજબ મોહનમૂર્તિને જગત “મહાત્મા” ના નામથી જ સંબોધવાનો આશય કરે છે ! જાણે કે કેમ ભાષાની આ અશક્તિ અને માનવ વાણીની આ મર્યાદા જગતે એક અનિવાર્ય હકીકત તરીકે સ્વીકારી લીધી ન હોય !

ગમે તે હો, પણ આજે “મહાત્મા” ના વિશેષજ્ઞ ઉપર કરોડો માનવીઓ મરી શીટ છે એ હકીકત છે. હવે કોઈનું મગદૂર નથી કે એ હકીકતને ટાળી શકે. ગમે તેવા પ્રતિષ્ઠિત વક્તાઓ પણ આજે કોઈ પણ સમાપીક ઉપરથી “મહાત્મા” ના વિશેષજ્ઞ વગર ગાંધીજીનું નામ ઉચ્ચારવાનું જોખમ ખેડી શકે તેમ નથી. કારણ કે કોણ નથી જાણતું કે એવું જોખમ ખેડનાર ભલભલા વક્તાઓનાં પાણી અનેકવાર ઓળાજોળાએ ઉતાર્યાં છે ? *

* આ વિચારો મહેં જન્માષ્ટમીને દિવસે કાગળ ઉપર મૂક્યા, ત્યાર પછી જાણનાર પંદર દિવસે કંઈક અદ્યત્ત રીતે ગાંધીજી તરફથી જ મહારા વિચારોને એક પ્રકારનું સમર્પન મળ્યું. મુંબઈના એક સેક્સર વિશેષરમાં રા. જમનાદાસ

ત્યારે શું દરો એ “ મહાત્મા ” નું
માહાત્મ્ય ? નથી એ સાત્તેથી પૂજ્ય મના-
યેલ આદ્યજ્ઞ કે નથી એ કોઈ દ્વાનિય કુલ
દીપક રજુવીર : નથી એ શ્રીલક્ષ્મીદેવીના કોઈ
માનીતો ઉપાસક કે નથી એ પ્રેમા સરસ્વ-
તીનો કોઈ પતોતો પુત્ર. છતાં કન્યાદુમારીથી
કારમીર પર્વત અને શ્રીકૃષ્ણના સોરઠથી ખાંડીને
બગવાન શુદ્ધના પ્રહારેશ પર્વત, એ “ મહા-
ત્મા ” સારી હિન્દી આલમનો “ જીવનદાર ”
છે. હિન્દી આલમજ નહિ, પરંતુ
યુરોપ અને અમેરિકા, ચીન અને જાપાન,
પૂર્વ અને પશ્ચિમ, સર્વ “ મહાત્મા ” ના
પુણ્ય નામને અર્ધ આપી રહેલ છે. જરા
એથી પણ વિશેષ :—કન્દુ સમાજનો મોટો સ-
મૂહ તેને દેવાંથી અવતાર માનવાની અણિ ઉપર
છે; ઇસ્લામી પ્રભ તેઓના પાક પથગમ્ય
અને ખલિકા પછી તેને પહેલા દરજ્જાનો
પવિત્ર પુરુષ માની રહી હતી; અવતારમાં
નહિ માનનાર ખ્રિસ્તી પાદરીઓ તેને “ નૅ-
એરેથનો જીસસ ”—“ ક્રાઇસ્ટનું ઘીજી ”
આમમન માની ચૂકેલ છે ! મૃત્યુ પછી
દુનિયાની ધણી પ્રતિભાશાલી વ્યક્તિઓની
વીરપૂજા થઇ છે. પરંતુ જીવન્ત દશામાં દેવ-
ત્વજ્ય જેની પ્રાણપ્રતિષ્ઠા થઇ હોય, અને જેના
નામ ઉપર અદળક ચંદન-પુષ્પના ન્યોછાવર
થયા હોય તો તે આ એકજ “ મહાત્મા ” !

આશ્ચર્ય તો એ છે કે રૂપલ શક્તિઓનું

દ્વારકાંદાસે “ મહાત્મા ” શબ્દ વાપરવાની
ના પાઠી તે ઉપરથી સમામાં થયેલો અજબજાઠ
અને ખાંધીજીએ તે માટે અચુક યોતાજન પાસે
કાવેલું પ્રાયશિત્ત હવે સોને સુવિદિત દરો.
ખાંધીજીને પણ આ શબ્દ આડલો અસહ્ય લાગે
છે અને આલમમાં એ શબ્દ નહિ વાપરવા
એમલે આજ્ઞા કરી છે એ પણ ગઢારી નજી
ખદાર હવે, તેથી મહારા પૃથકરજી માટે હું
કેમક મગફરી લઇ રાકું !

નૂ. ભ. વિ.

સર્વજ્ઞ ઉપાસક અમેરિકા જ “ મહાત્મા ”
ને જગતના મહાનમાં મહાન પુરુષ તરીકે
જાહેર કરે છે. પશ્ચિમની ઉંઘતી દુનિયા
ઉપર એ બ્રાહ્મણ પ્રથમ દેવનાર અમેરિકાનો
પાદરી રેવરંડ હોમ્સ ! તેણે જે વાક્યોમાંજ
નિર્ણય આપી દીધો છે :—

“ વર્તમાન યુગનો એ કાષ્ટક છે, તે વિષે
મતભેદ હોઈ શકે નહિ. અનેક રચણે સ્વીકારા-
યેલી આ હકીકતના સત્ય વિષે હવે પ્રશ્ન નથી.
જનતા પાસે હવે પ્રશ્ન એટલોજ છે કે જ્યારે
કાષ્ટકનું ફરીથી આગમન થયું છે, તો પછી
આપણે તેનો અંખીકાર કરવો છે કે નહિ ? ”

અને આ અભિપ્રાય માત્ર એકજ પાશ્વર્ય
વ્યક્તિનો નથી. પશ્ચિમના અનેક પ્રતિભાશાલી
વિચારકો “ મહાત્મા ” ના જીવનમાં આ
વિભૂતિ જોઈ રહેલ છે. મિસ વાટ્સન
નામની બાતુએ “ મહાત્મા ” ના જીવન
સંબંધી જે પુસ્તકમાં અનેક તુલનાઓ એક-
ત્રિત કરી છે તેના મંગલાચરણમાં મરી
સિઝીસ્ટ નામની એક સુશિક્ષિત બાતુએ
એક સુંદર કાવ્યદ્વારા “ મહાત્મા ” ને અં-
જલિ અર્પા છે તે ઉપરથીજ પશ્ચિમના આક-
ર્ષણનું કંઈક માપ ખાંધી શકાશે. એ અંજલિ
આ રહી :—

“ લાં દિન્દના જાંડા કારાગૃહમાં,
જાણે કે સૂર્ય અને આકાશની સાથે પ્રહારતો,
તે રાહ નેહ રહ્યો છે.

“ ફરીથી એકવાર

કોઈ પાછલેટની ઘમ્ઘાવિરજ આજ્ઞાથી
કાષ્ટક કાંસ ઉપર વિંધાય તો પણ થું !

આંતરે ચયુ વગરના સત્તાધીરો
ફરીથી નૃત્યાન્દમમાર કાવલો ખડે તો પણ હું ? ”

“ જગત ! હલવે ! હળવે ! પગલાં બરંભે !
હાલ આને હિંદને આંગણે
કોઈ, કાઈસ્ટ આગળ માર્ગ દાખી રહ્યો છે !

જેન પુસ્તકમાં સ્વેરન્ડ હોમ્સનાં જન-પ્રસિદ્ધ બે ભાષણો, રાખર્ટ મોર્સ લોવેટ, નોર્મન ટોમસ, અને જે. ટી. સન્ડરલેન્ડના લેખો મહાત્મા પ્રતિ પૂજ્યભાવથી નીતરી રહેલા દષ્ટિગોચર થાય છે. પરંતુ “મહાત્મા”ના જીવનનું સૌથી વધારે સૂક્ષ્મ પૃથક્કરણ અને તત્ત્વદર્શન કરનાર તો પેલો ફ્રેન્ચ તત્ત્વદર્શિ રોમન રોલેન્ડજ ગણી શકાય ગાંધીજીને અંજલિરૂપ તેણે જે ગ્રંથ પ્રકટ કરેલ છે તેમાં તેણે “મહાત્મા”ની જીવનકલા અને તેની મીમાંસા સમજવાને સૌથી શ્રેષ્ઠ પ્રયત્ન કર્યો છે.

હિન્દની જુદી જુદી ભાષાઓમાં તો ગાંધીજી વિષે ડુંગરોના ડુંગરો છપાયા છે. માત્ર ગુજરાતી અને અંગ્રેજી ભાષામાંજ ગાંધીજી વિષે એક હજન પુસ્તકોનો ઢગલો તો અત્યારે મહારા ટેબલ ઉપર જ પડ્યો છે. છતાં દુનિયા જેને જાણવાને આટલી બધી મથ્યે રહી છે તે અજ્ઞ વ્યક્તિત્વ ખરું વ્યક્તિત્વ તો કોઇ જુદી દલુ પકડી શકી હોય એમ દેખાતું નથી. આંખોને આંજીને આકાશ માર્ગે સરી જતી વિજળીની માફક એની જીવનજ્યોત દરખો નવનવીન ઝબકે છે. એ વિમૂ-લિનો હમેશાં સાતે સંપર્ક થાય છે છતાં તેનું મૂર્ત સ્વરૂપ તો દુનિયાને અજો-ચરજ રહ્યું છે.

ગાંધીજીના જીવનનો સંપૂર્ણ ઇતિહાસ કે એ ઇતિહાસની રૂપરેખા પણ આપવાનો દાવો હાલ કોઇ એક પુસ્તક કરી શકે તેમ નથી,

તો પછી એક ન્હાતા લેખમાં એ ધૃષ્ટતાને સ્થાનજ ક્યાંથી હોય ? તેથી જનતાના હૃદય-પટ ઉપર એ વિશ્વવિખ્યાત વ્યક્તિએ જે અનેકવિધ અસર કરી છે તેની ઉડતી નોંધ સિવાય આ લેખમાં અન્ય પ્રયત્ન નથીજ કર્યો.

વળી એમ પણ લાગે છે કે એ “લોક-ગ્રંથ”-નું જીવનરહસ્ય સમજવાનો કે સમજાવવાનો અધિકાર એમના નિકટવર્તિ અ-નુયાયીઓ સિવાય અન્ય કોઇને હોય શકે ખરો ? એમની અર્થ-ગંભીર જીવનકલાનાં તેજ અને છાયાની તુલના કરવા જેટલી શક્તિ એમનાં આપ્તજન સર્માં, ભક્તિભાવથી ઉભરાતાં શિષ્યજન અને રનેહીજન સિવાય અન્ય તટસ્થોને પ્રાપ્ય હોઇ શકે ખરી ? જેઓના એ ભક્તિભાજન “મ-હાત્મા” છે, જેઓના એ પૂજ્ય-પાદ નરશ્રેષ્ઠ છે, જેઓનાં એ દેવાંશી અવતાર છે, તેઓ સિવાય અન્ય કોઇ એ કર્મવીરના મહાચરિત્રને ન્યાય આપી શકે ખરું ?

ખોજ પણ મુશ્કેલી કહી દઉં. જ્યારથી “નવજીવન” અને “યંગ ઇન્ડિયા” સાપ્તાહિકોનું તંત્રીપદ ગાંધીજીએ પોતાના હાથ-માં લીધું ત્યારથી એટલા અપૂર્વ વેગથી, એટલા મહાભારત પ્રસો

ઉપર, અને એટલાં ગંભીર પરિણામોમાં પરિણમતા યોગમધ લેખો એમના હાથથી નિરંતર લખાઇ રહ્યા છે કે કોઇ પણ વિવેચક કે વિચારક એ યાત્રિક ઝડપથી પ્રકટ થતી વિચારત્રેણિઓ સાથે ચારત કરી શકે એ

લગભગ અશક્ય છે. દાખલા તરીકે, માત્ર સને ૧૯૨૦-૨૧-૨૨ ના “ નવજીવન ” માં પ્રકટ થયેલા એમના લેખોનો એક સંગ્રહ લગભગ આઠસો પાનાંનો થવા ન્ય છે. ! એજ રીતે “ યંગ ઇન્ડિયા ” માં એમના અંગ્રેજ લેખોનું લગભગ ત્રણ વર્ષનું સાહિત્ય ૧૪૦૦ થી ૧૫૦૦ પાનાંઓનું એક દળદાર પુસ્તક રોકે છે ! અને આ બધી ધોષ વાર્તાઓ કે નવલકથાઓનો નહિ, કાલો કે કે કલ્પનાઓનો નહિ, પરંતુ હિન્દના જીવન-મૃત્યુના મહાભારત પ્રશ્નો ઉપર અસ્ખલિત વાગ્ધારાનો ! જે વાગ્ધારાનો સમગ્ર પ્રવાહ તમે દૃષ્ટિમાં ન લો તો અવનવી દિશાઓમાં વળતા એના અસંખ્ય વાંકે, ક્ષણે ક્ષણે થતી એની ભ્રમણા અને ઝોટ, પણે પણે બદલાતી એની ભૂમિઓ અને તરંગમાલાઓ કાં તો તમારા મગજને ડીવાતું કરી મૂકે અગર તો એ તરંગમાલાઓના ઉત્પાદકને જ તમે દીવાનો માનો !

અને આ ભીતિ બિલકૂલ અસંભવિત કે કાલ્પનિક નથી. ગાંધીજી દુનિયાને જુદે જુદે સમયે જુદી જુદી ધૃતિમાં જુદા જુદા સ્વરૂપમાં દેખાયા છે તેનું આજ કારણ અનેકવાર એમની મહાન પ્રવૃત્તિઓનું જે અચાનક પરિવર્તન દેખાયું છે તે પરિવર્તન ખરી રીતે એમના સિદ્ધાંતોનું કે જીવનપ્રવાહનું ચપું નથી, છતાં જનસમૂહ દર પ્રસંગે આંતરિક પડેલ છે કે કંઈ પ્રવૃત્તિ સાચી અને કંઈ ખોટી ! દૃષ્ટાંત તરીકે, ન્યારે ગાંધીજી અત્યંત વિશેષ લખતા કે ખોલતા હોય ત્યારે અત્યંતેના જ ઉદાર માટે એમણે જન્મ લીધો હોય એમ જગત માને છે. ન્યારે ખાદી અને રેઝિયાની ધૃતિમાં એમની લેખની ચાલતી હોય ત્યારે રેઝિયાન એમનો પ્રાણ હોય એમજ લાગે છે. ન્યારે અહિંસાની મીમાંસા ઉપર તેના હૃદયમાવો ઠલવાય છે

ત્યારે લગવાન છુદ્દે ફરીથી અવતાર ન લીધો હોય એવું બાન થાય છે. ન્યારે હિંદુ-મુસ્લીમ ઐક્ય વિષે એમનો આત્મા કળકળી ઉઠે છે ત્યારે એમજ જણાય છે કે એ ઐક્ય ઉપર જ એમનું જીવન નિર્ભર છે. અને ન્યારે અસહકાર તથા સત્યાગ્રહની પ્રિંસુરી તે જગતને સમજાવે છે ત્યારે સમગ્ર જનતાના હૃદય ઉપર એકજ છાપ પડે છે કે “ મહાત્મા ” એટલે અસહકાર અને સત્યાગ્રહ મૂર્તમાન !

છતાં હકીકતમાં આ સર્વ મોહક દૃશ્યો ગાંધીજીની ભાવનાસૃષ્ટિનાં જીવંતનાં બદર નથી, પરંતુ અંતિમ કિનારે પહોંચાડનારી કિસ્તીઓ માત્ર છે; એ દૃશ્યો એમનું અંતિમ ધ્યેય નથી, પણ એ ધ્યેય સિદ્ધ કરવાનાં સાધન માત્ર છે. જેઓ યોગનું રહસ્ય જાણે છે તેઓને સહજ સમજાશે કે ન્યાં સુધી માનવ બુદ્ધિ અને હૃદય કોઈ પણ પ્રવૃત્તિ સાથે ક્ષણભર એકતાર બની ન રહે ત્યાં સુધી એ પ્રવૃત્તિની સંપૂર્ણ સિદ્ધિ લગભગ અશક્ય છે. તેટલા માટે જ એ સાબરમતીના કમંધીરને જુદે જુદે પ્રસંગે જુદી જુદી પ્રવૃત્તિ સાથે એકતાન બનેલા દુનિયા નિહાળે છે. એનું નામજ યોગસાધના.

પણ પ્રશ્ન થશે કે એવા કયા ધ્યેયને માટે આ યોગસાધના હશે ? એ સર્વ પ્રશ્નોના પ્રશ્નોત્તર કણ ઉતર આવી શકે ? કાં તો ગાંધીજી પોતેજ અગર તો એમનો કોઈ પદશિષ્ય.

પરંતુ એવો કોઈ શિષ્ય હજી તેમના ચરણમાં કદિ મેઠો હોય એમ જાણવામાં નથી. તેથી તટસ્થ દુનિયાએ તો ગાંધીજીના પોતાના જ છૂટા જવાયા હૃદયોદ્ગાર ઉપરથી એમનું ધ્યેય સમજવાનું રહ્યું. એ દૃષ્ટિથી ગાંધીજીનું આધ્યાત્મિક ગણિત કંઈક નીચેનાં સૂત્રોમાં મૂકી શકાય:—

નનસમાજની આ ઐદિક શુભાગીમાં-
થી મુક્તિ એ અતિમ ધ્યેય;

એ મુક્તિ અર્થે આવશ્યક અને અનિ-
વાર્ય ધર્મ ભારતવર્ષનો મોક્ષ;

એ મોક્ષ લોહીનું એક પણ ટીપું કે-
ડયા વગર આપત કરવા માટે અહિંસાનો
આદર્શ.

અને અહિંસાનો આદર્શ પાર ઉતાર-
વાને અસહકાર તથા સત્યાગ્રહનાં આન
વાર્ય શસ્ત્ર.

આવી કંઈક વિચારણા ઉપર ગાંધી-
જીનો પ્રવૃત્તિપ્રવાહ ચાલી રહ્યો હોય એમ
અનુમાન થાય છે. સરવાળે તો સર્વ વસ્તુ-
દર્શી મુમુક્ષુઓની માફક એ પણ એક મુમુક્ષુ
જ છે. એ અતિમ મોક્ષને માટે જ એની
સર્વ ઉચ્ચ તપશ્ચર્યાઓ અને પ્રતિજ્ઞાઓ છે;
એ જીવન મુક્તિને માટે જ એની રાજ્યદારી
બૂદ્ધિરચના અને હૈદિક લડતો છે; દુનિઆ
ભરમાં દ્રેષ અને હિંસાને દેશવટે આપવાની
ખાતર જ તેનો અસહકાર અને સત્યાગ્રહ છે;
પશ્ચિમને પ્રકૃતિની પૂજામાંથી મુક્ત કરવાની
ખાતર અને જગતની સંસ્કૃતિના પાયાઓ
સત્ય અને પવિત્રતા ઉપર રચવાની ખાતર
ભારતવર્ષની સ્વાધીનતા એના મનથી
અનિવાર્ય છે, અને તેથી જ એ સ્વાધીનતા
એને પ્રાપ્ત સાટે છે.

આ ગાંધીજીનું આધ્યાત્મિક ગણિત !
અને એ ગણિત એમણે એટલી ઝીણવટભરેલી
ગણતરીથી અને જાંદગીના અનેક અનુભવોથી
ચોકસ કરેલ છે કે ગમે તેવી સમર્થ શુદ્ધિ કે
સત્તા તેના ગણિતને બદલાવી શકે તેમ નથી.
એ ગણિતનાંજ સૂત્રો ગાંધીજી વીજળીક વેગથી
પોતાની દરેક કાર્ય પ્રવૃત્તિને લાગુ પાડે છે,
અને જેઓ એ ગણિતથી અળગ હોય છે
તેઓ એમના નિશ્ચયના વેગથી, એનાં ગંભીર
પરિણામોથી અને પોતાના સિદ્ધાંતોમાં એમની
અટલ શ્રદ્ધાથી આકર્ષ્યચકિત થાય છે. તેથી જ

ગાંધીજીની અનેક પ્રવૃત્તિઓ અને અનેક
સિદ્ધાંતો તેના સુસ્ત અનુયાયીઓને પણ ફેટ-
લીકવાર વિચિત્ર, અગમ્ય અને નિષ્ફલ લાગે
છે. છતાં ગાંધીજીને તો એ શ્રદ્ધા અને દૃઢતા
અનિવાર્ય છે; કારણકે પોતાના ગણિતનાં
સત્યોત્તરે પોતે દરેક મહા પ્રશ્નો તાજો મેળવી
લે છે, અને તાજો મળ્યા પછી એમના
નિશ્ચયને કોઈ ડગાવી શકતું નથી. • ઉદાહરણ
તરીકે, પરદેશી કાપડ બાળવા વિષે એમનો
નિશ્ચય ફેટલી ઝડપથી અને ફેટલી 'અડગ
શ્રદ્ધાથી એમણે હિન્દી પ્રજા પાસે બહાર
કર્યો હતો !

“હિંદુ મુસલમાન પારસી બધાને સાર
પરદેશી કાપડ હરામ ગણવું” જોઈએ; અને જો
આપણે તેમ ગણીએ તો તે કાપડનો ઉપયોગ
નજ હરીએ. આ બાબતના પેદા કરવા સાર આ-
પણી પાસે રહેલા પરદેશી કાપડનો આપણે
ત્યાગ કરવો ને તેને બાળવું એ આવશ્યક
સમજવું છું.”

આ વજ્રપાત સમા નિર્ણયથી બિ-
ચારા એન્ડ્રુઝ પણ ફેટલા બડકી ગયા
હતા ! અને કવિવર રવીન્દ્રનાથનું મુકેમલ
હૃદય ફેટવું બળીને ખાખ થયું હતું ! તો
પછી દુનિયાદારીમાં રચીપચી રહેલાં બીજાં
સામાન્ય નરનારીઓનું તો પૂછવું જ શું ?
પરંતુ એ લગાટધારી વણકરને તો આ દારણ
પ્રતિજ્ઞાપાલન કુજ બિસાતમાં નહોતું. એમના
મૂળ સિદ્ધાંતમાંથી જ ઉદ્ભવેલું આ સૂત્ર હતું.
એ સિદ્ધાંત એમણે ક્યારેના બહાર કર્યો
હતો કે,

“પરદેશી કાપડના બદિષ્કાર વિના સ્વરા-
જ્ય ન મળે. પરદેશી કાપડનો ત્યાગ કરીને
આપણે સરીર શુદ્ધ કરીએ છીએ. સરીરશુદ્ધિ
વિના સ્વરાજ્યમંત્ર જપવાનો આપણને અધિકાર
નથી.”

પરંતુ આ આત્મશ્રદ્ધા કોઈ અગામ શ્ર-
દ્ધાજી બાવિકની બકિતનું પરિણામ નથી કે

કોઈ મનસ્વિ બંધુએ જુદીનું દીવાનાપણું નથી; પરંતુ જીંદગીની દરેક પળે આત્મ-નિરીક્ષણની સખ્તમાં સખ્ત કસોટીમાંથી પસાર થયા પછી પારાવાર ચિંતના અને અચાગ શાન્તિ તથા ધૈર્યના સમગ્ર બલથી પ્રાપ્ત કરેલી શક્તિ છે. એવી એ, શક્તિ ન હત તો શું રેંટિયો એમના જીવનમાં આટલું મહત્વનું સ્થાન લાઇ શકત? “મહાત્મા”ના અગ્રગણ્ય સહચારીઓ અને અનુયાયીઓને પણ આરે રેંટિયા વિષેનો “મહાત્મા”નો આશ્રહ વધારે પડતો અને કાર્યકારણના સંબંધ વિચાર્યા વગરનો લાગ્યો છે, ત્યારે ગાંધીજીએ પ્રથમ ઉચ્ચારેલો નિશ્ચય શું આજે તલબાર પણ ડાગ્યો છે? વિચારીએ એ અચલ નિશ્ચય:—

“તો તમે એક વરસની અંદર સ્વરાજ સ્થાપેલા માગતા હો તો જેને આજથી તેર વરસ ઉપર આ મંત્રની સ્ફુરણા થઈ, ત્યારે તે ઉપર બાંધેલા સિદ્ધાંતોમાંથી મેળવેલી શ્રદ્ધામાંથી જેને આજસુધી કોઈ ડગાવી શક્યું નથી, જે એ દિશાએ આટલાં વરસો દરમિયાન એની શ્રદ્ધાને વધારે દૃઢ કરવામાં પરિણમી શકે અને કયાસો કરી શકે છે, તેની સલાહ માનજો.”

પરંતુ ગાંધીજીના આ નિશ્ચયાત્મક ગણિતમાં અને અટલ આત્મશ્રદ્ધામાં એકજ તુટિ રહી જાય છે. એમનો સંપૂર્ણ તર્કવાદ પણ આ તુટિથી ઉચલપાચલ થઈ જાય છે. એ તુટિ ખીજ એકે નહિ, મરંતુ “મહાત્મા”ની મહાભારત શક્તિથી સમસ્ત હિન્દી પ્રજાને માપવાનું સાહસ! જે અધ્યાત્મશાસ્ત્ર, જે સ્વરાજ્ય-અશ્વિત, જે આત્મ-રસાયન, “મહાત્મા”ને સ્વતઃસિદ્ધ અને હરતામલકવત હોય તે સામાન્ય લોકસમૂહ વિચાર્યું પણ ન હોય, વિચાર્યું હોય તો જુદીએ પચાવ્યું ન હોય, અને જુદીમાં ઉતર્યું હોય તો આચારમાં ઉતારવાનું હૃદયબલ મેળવ્યું ન હોય.

આ દારૂ સત્ય એ કાર્યકુશલ અનુભવી

અને કરેલ જુદીના વધિકની ગણતરી બહાર કેમ રહી ગયું હશે? એમનું અતિ સૂક્ષ્મ તર્કશાસ્ત્ર ખાસ આ બાબતમાં કેમ ભ્રાન્તિ-વશ થયું હશે? નિશાન હમેશાં હંચું જ તાકવું, પછી નિષ્ફળતા મળે તોયે ફિકર નહિ, એવો બચાવ તો ગાંધીજીએ પણ આ વિષયમાં કર્યો નથી. તેમણે પોતેજ એકરાર કીધો છે કે,

“મેં જીવનમાં કેટલી ભૂલો કરી છે, એનો એક ઇશ્વરજ સાક્ષી છું. જેઓ મને નિર્ભાન્ત અને કેવલ ભૂલ વગરનો સમજે છે તેઓ મને જીવનખતા જ નથી. આટલા આણંદના મારા જાત અનુભવે તો મને એજ શોખનું છે કે ભૂલો સામે ઝૂકવું, એજ જીવન છે. અને એ વાતને અતિ નમ્ર અને નિરસિમાન ભાવે મેં હમેશાં મારા અંતરમાં જાળીત રાખવા. પ્રયત્ન કર્યો છે. ૧૯૧૬ ના એપ્રિલમાં મેં લંડોન માનીને સત્યાગ્રહ શરૂ કરી દીધો અને દુરતજ મેં એવું કે મેં ભારે ભૂલ કરી; જ્યારે નડિયાદમાં દરેકશોનો ભારે અભાવ એવો ત્યારે મેં જેને હિમાલય જેવડી ભૂલ કહી. આમાં મેં અતિશયોક્તિ નહોતી કરી; અને હું તો માનું છું કે એ બતાવેલી દિનુસ્તાનની નૈતિક ઉન્નતિને ધક્કો ન પહોંચે એવું કારણ પણ એજ છે કે મેં સમજી પડેને દુરતજ મારી ભૂલનો સ્વચ્છ અને સંપૂર્ણ એકરાર કીધો.”

આ તા. ૧૮ એપ્રિલ ૧૯૨૧ ની વાત! ત્યાર પછી બારડોલીના પ્રસંગે પણ એવાજ ઉદ્દગારો તા. ૧૯ ફેબ્રુઆરી ૧૯૨૨ ને યાદગાર દિવસે પ્રકટ થયા:—

“સન ૧૯૧૬ માં અમદાવાદે મેં વીરમગામે, અમૃતસરે ને કાસરે મારી ભૂલ બતાવી. સત્યાગ્રહ મોકલું રહ્યો. ગયા નવેમ્બરમાં મુંબઈમાં મેં મનુષ્યતા નજીકથી જાણવાનો સાક્ષાત્કાર કર્યો. વળી સામુદાયિક સવિનય ભંગ મોકલું રાખ્યો. તોયે પૂરું ન શિખ્યો. હવે ચૌરીચૌરાએ શિક્ષા આપી. મારે નસીબે કાલ જાણે હજી એવી કેટલી ઠાકરો જાણાએલી હશે! હવે લોકો મને બરતરફ કરે, મૂરખ ગણે તો કંઈ એમનો દોષ ન ગણાય.

મનુષ્ય સ્વભાવને હું ન જાણું તો આવાં કામોમાં હાથજ કેમ નાખું છું ?

મારાથી તો રહેવાયજ નહિ. જ્યારે ભલે થાય ત્યારે કબૂલ કર્યા વિના પણ ન થાયે. મને ખરેખરે યશું ગમે, મરજીમાં ખપવું તો બહુ ગમે, પણ હોષના રેલ શરીરમાં રાખીને આત્માને મલીન તો નજ કરું.”

પરંતુ વસ્તુતઃ આ બૂલોને લીધેજ “ મહાત્મા ” નું ખરું માહાત્મ્ય છે. માનવ જીવનમાં બૂલો અનિવાર્ય છે. દેવ અને મનુષ્યમાં એજ ખરો તફાવત છે. ગાંધીજી કોષ સ્વર્ગના ફિરસ્તા હત તો આ બૂલો ન કરત, અને તે પછી તેમની મહત્તા અને શક્તિઓ પણ આપણને આટલો બધો મોહ નજ પમાડત. એટલુંજ નહિ પણ કદાચ દેવ તરીકે તો એમની અપૂર્ણતાઓ એમનાં ભક્ત જનની શ્રદ્ધાને ચંચલ અને અસ્થિર બનાવત. જો તમે “ મહાત્મા ” ને દેવ તરીકે પૂજીશો, તો પછી ડગલે ડગલે તમને એ ધ્વિરાવતારમાં પારાવાર તુટિઓ દેખાશે; પણ એક વાર તમે તેને સાદા, સીધા, સરલ મનુષ્ય તરીકે નિરખો—તો તેના સમગ્ર જીવનચરિતમાં તમને અખૂટ દૈવી ગુણોનું દર્શન થશે.

એજ રીતે એમના જીવનના અજગ્ર ફેરફારો એમના માનવ હેતુને અંગેજ આપણને વિરમચક્રક લાગે છે. એમની તપશ્ચર્યા, એમની સત્યનિષ્ઠા, અને એમની નિરુપચર્યાતા એમના માનવ જીવનને શિખરપર ચઢાવે છે તે એટલા માટે જ કે એ ધ્વિર નથી. એ શિખરે પહોંચેલા સ્થિતપ્રજ્ઞ “ મહાત્મા ” હવે તળેટીમાં ફરતાં ફરતાં નિર્બળ માનવી-ઓમાંના જ એક છે, એ હકીકત જેટલે દરજ્જે વર્તમાન યુગની જનતાને ઉત્સાહગ્રેષ્ઠ પ્રાણદાયક અને મોહસાધક થઈ પડશે તેટલી કોષ પણ “ અવતારધારી ” વિભૂતિઓની અદ્યુત વાતો થઈ નહિ જ શકે.

અને એમાં પણ વિધાતાનો હાથ કેમ ન હોય ? મનુષ્યનાં પ્રારબ્ધ ઘડાય તો માનવ સમાજનાં પ્રારબ્ધ પણ કાં ન ઘડાય ? અને જો એમ ન હોય તો ગાંધીજીનું જીવનરહસ્ય હમેશને માટે અગમ્ય રહેશે એવો મહારો નમ્ર અભિપ્રાય છે, જરા વિચારીએ:—ગાંધીજીનું જાહેર જીવન જે રાજ્યધારી લડતથી શરૂ થયું તેમાં જ એમની જીંદગીનો એક મોટામાં મોટો અકસ્માત નથી લાગતો ? એ તપસ્વિ ખરી રીતે તો મહાન તત્ત્વદર્શી સાંકેટિસ જેવો એક અદ્વિતીય દ્વિમુક અને મીમાંસક થવાને સરમથલો હતો. એની આખી વચ્ચે પ્રકૃતિ, એનું મીમાંસક મગજ, એની સત્ય-શોધન માટેની એ ટ, એનો અજગ્ર આગ્રંહ, એ બધી સામગ્રી “ શિખરે સ્થિતિ ” ની હતી, નહિ કે તળેટીના કોલાહલમાં ઉતરી પડવા માટે ! આજે શ્રીમતી સરોજિની પણ કંઈક એવાજ અભિપ્રાય ઉપર આવ્યાં હોય એમ દેખાય છે !

પણ વિધિનાં નિર્માણ કોણ ફેરવીશકે ? જો કે એ વિધાન ઘડવામાં વિધાતાને બારે સંકાઓ અને અસંખ્ય વિચિત્ર ઘટનાઓથી પસાર થયું પડ્યું હોય એમ લાગ્યા વિના રહેવું નથી ! ગાંધીજીના માત્ર થોડાજ જીવન પ્રસંગોનું સ્મરણ કરીએ:—

વેણુવ વણિક કુંડુંખમાં ગાંધીજીનો જન્મ; હિંદના ખૂણામાં દૂધાચેતું હાથિવાડ એમનો જન્મભૂમિ; એક દેશી રાજ્યના દીવાનનું એ ફરજદ; પોરબંદરની દીવાનગીરી મેળવવાની તૈયારીને બદલે ઍરિસ્ટરની પદવી મેળવવી; નિચેતન મુબંઈ હાઇકોર્ટનું વાતાવરણ છોડીને દક્ષિણ આફ્રિકાનો સાહસિક પ્રયોગ; દક્ષિણ આફ્રિકામાં પગ મૂકતાંજ ત્યાંની રાજ્યધારી લડતમાં ઝુકાવવું; એ લડતમાં પ્રવેશતાંજ સ્મરત રાજ્યધારી દુનિઆનું ધ્યાન ખેંચવું; હવે એ લડત સંકેલતાં સંકેલતાં જીંદગીનાં

૨૦ વર્ષ ખર્ચી નાંખવાં, અને તે એક હતાય થયેલા, છતાંયેલા, ધવાયેલા. 'સિંધાલી તરીકે નહિ, પરંતુ વિજયધ્વજ સાથે પાછા ફરતા એક અદ્વિતીય રણરત્ન સેનાનાયક તરીકે ! હવે, ત્યાર પછીનાં દશ્યોઃ--સ્વપ્નામ તરફ પાછા ફરતાં નિરાશાજનક વાતાવરણ; તેના સિદ્ધાંતો તરફ શિક્ષિત વર્ગની ઉદાસીનતા; તે સમયે ખીલું કાંઈ ન સૂઝવાથી સાબરમતી આશ્રમની સ્થાપના; તે વખતે સાબરમતી આશ્રમમાં દક્ષિણ આફ્રિકાનો સર્વ અસ્ત પામવાની આગાહીઓ; છતાં કાંઈ ધાંધલ વગર, શાન્ત પગલે ચંપારણ્ય તરફનું પ્રયાણ; ત્યાં અણુધારેલી રોતે દક્ષિણ આફ્રિકાના સત્યાગ્રહીની કસોટી અને હિંદુસ્તાનમાં સત્યાગ્રહ-મંડળે પહેલોજ આરંભ. ચંપારણ્યમાં સત્યાગ્રહનો વિજય; દુરતજ ખેડાનો રણસંગ્રામ. એ રણસંગ્રામ પૂરો થતાંજ પંજબથી માંડીને બારડોલી પર્યન્ત ધોધમાર પ્રવૃત્તિઓ; એ અવિશ્રાન્ત પ્રવૃત્તિઓનો થાક ઉતારવાને છેવટે જલયાત્રા; અને જલમાંથી પણ કુદરતને હાથેજ મુક્તિ !

આ સર્વ બતાવેા સિનેમાની ફિલ્મ સરીખા નથી લાગતા ? કોઈ યોગકૌસ્તુભની મદદથી ગાંધીજીના જન્મ વખતે તેમના બાવિ જીવનનાં પ્રકરણો કોઈ ચિત્રપટ ઉપર આ પ્રમાણે બતાવ્યાં હોય તો શ્રેક્ષ્ણની હુદ્દિમાં ઉતરે ખરાં કે ?

ગિયારી વિધાત્રીએજ આ જીવનકથના રચનામાં ટેટલી બધી શંકાઓ અને અસ્થિરતાઓ બતાવી છે ! બહુ સંભાળી સંભાળીને બેઠીતાં બેઠીતાં, આ અશ્રુતપૂર્વ સત્યાગ્રહીનો દરેક જીવનપ્રસંગ વિધિદેવીને ધડલો પડ્યો હોય એમ નથી લાગતું ? જો કે વિધાત્રીની આટલી સંભાળ છતાં, અને જગતને હજીવે હજીવે " મહાત્મા " ના વિગદ સ્વરૂપનું દર્શન કરાવવાની ચિંતાભરી તળવીજ છતાં,

હજી પણ જગત તેના પ્રથમ આશ્ચર્યમાંથી અને માનસિક આઘાતમાંથી મુક્ત થઈ શક્યું નથી !

ખાસ કરીને હિન્દનો સુશિક્ષિત વર્ગ તો હજી પણ આ અદ્ભુતના કબૂલ કરવાને તૈયાર નથી. તે પછી સને ૧૯૨૫ માં એ ફળવાયલા સમૂહની માનસિક સ્થિતિ શી હતી ? સને ૧૯૨૫ નું વર્ષ એટલા માટે યાદ કરું છું કે એ વર્ષના મંગલાચરણમાં ગાંધીજીએ હિન્દની ભૂમિ ઉપર પાછો પગ મૂક્યો અને દક્ષિણ આફ્રિકાને છેલ્લા પ્રણામ કર્યો. તે સમયે હિન્દના અનેક રાજ્યદારી પુરોએ આગાહીઓ કરી હતી કે આ વિચિત્રમૂર્તિએ દક્ષિણ આફ્રિકામાં જે પ્રકારની લડતથી વિજય મેળવ્યો છે તે લડત અહિં ચલાવવાની તેની હદમત કદિ પણ નહિ ચાલે, અને હિન્મત કરશે તો ધડીના છૂટા ભાગમાં તેની મૂર્ખતાનું હિન્દી પ્રજાને જ્ઞાન થઈ જશે ! આ ચીથરેલાલ, ભાજખાઉ સાધુને હિન્દના મહા રાજ્યદારી-સુદમાં કાંઈ સ્થાનજ ન હોઈ શકે એમ અનેક ઉત્તાદ લોકનાયકો અને તેઓની આસપાસ ટોળે મળતા ભણેલા શ્વામેનો નિશ્ચયાત્મક અભિપ્રાય હતો ! મળે હજી પણ યાદ છે કે તે અરસામાં ગાંધીજીના સાધુ ચરિત્રની મહત્તા વિષે અગર તો હિન્દના પ્રજાકીય જીવનમાં તેના સ્થાન વિષે માધ પણ શ્રદ્ધાળુ અને ભાવનાઓનો ઉપાસક જરા પણ આશાના ઉદ્ગાર કહાડતો તો નવા જન્મનાના ખેરખાંઓ અને રાજ્યદારી શાશુપણના ઇન્કરદારો તેના ઉપર કટાક્ષોના વરસાદ વરસાવતા અને માત્ર હાસ્યના તોફાનમાંજ એ વિચારને ટૂંકાડી દેતા ! ખાસ કરીને મુંબઈની હાઈકોર્ટ લાર્ડચેરીનું એ સમયનું ચિત્ર હું મહારા જીવનમાં કદિ પણ ભૂલી નહિ શકું. તે વખતે ગાંધીજીનો તરફદારી કરવાનું જોખમ ખેડવાની મહેં જ્યારે જ્યારે ધૂષ્ટતા બતાવી

હતી ત્યારે મહારા એકલવાંયા દેહ ઉપર સેંકડો કટાક્ષો, મસ્કરીઓ, હસાહસ, ઉપેક્ષાઓની વૃદ્ધિ થતી હતી, અને દક્ષિણ આફ્રિકાના સત્યાગ્રહી વિગેંભયાનક આગાહીઓ બોલાતી હતી. એ સમયે તો સર્વજ્ઞ ભણેલાં ટીકાકાર મંડળોમાં એકજ અવાજ સંભળાતો હતો કે—

“તમારો દક્ષિણ આફ્રિકાનો પોતિયાટસ વાણિયો અહિં હિંદુસ્તાનના મહાભારત મામલામાં તેના સત્યાગ્રહની ઘેલણ ચલાવી શકે એ સ્વપ્ને પણ માનશો નહિ! હિંદુસ્તાન એ કંઈ દક્ષિણ આફ્રિકા નથી! અહિં કંઈ મુઝીબર ગીરમીટિયા મનૂરોને ફાવે તેમ દોરવાના નથી, અહિં તો એકખીખનાં માથાં ભાંગે તેવા જખરજસ્ત શુદ્ધિશાસી નેતાઓ સાથે કામ લેવાનું છે. અહિંના સરકારી સત્તાધીશો અને ઇંગ્લેંડના મહાન રાજ્યદારી પુરૂષો ઉપર આ તમારો લાઝખાઉ-અંગરખું પહેરનારો-કાઠિયાવાડી ફેટો બાંધનારો-પગમાં ચંપલ પહેરીને ફરનારો-મુડદાલ વાણિયો શું તલભાર પણ અસર કરી શકવાનો હતો? શું તે કરોડો હિન્દવાસીઓને દોરી શકવાનો હતો? અગર તો પાલાંમેન્ટ તથા કબિનેટના મહાન રાજ્યદારી થોદાઓ આ સામાન્ય માણસની પરવા કરવાના હતા? ન્યાંમૂઝી તમે આ આગળ વધેલા જમાનામાં તમારા અંગ્રેજ દોરદમામથી આંછ ન નાંખો ત્યાંમૂઝી તે લોખે તમારા ગાંધીથી ભયભીત તો નથીજ થવાના, પરંતુ તેના તરફ નજર કરવાને પણ ઉભા રહેવાના નથી.”

આ ટૂંકા બાવાર્થમાં તે સમયના શિક્ષિત વર્ગના મોટા ભાગનો સમગ્ર અભિપ્રાય પ્રતિબિંબિત કરવાનો મહે પ્રયત્ન કર્યો છે. આ અભિપ્રાય સામે બંડ ઉઠાવવાની મહે શી.રીતે હિંમત કરી હશે એ અત્યારે સમજાતું નથી. મહેને એટલુંજ યાદ છે કે તા. ૯ જાન્યુઆરી ૧૯૧૫ ને દિવસે નીચેના ઉદ્ગારો પ્રકટ કર-

વાની મહે ધૂષ્ટતા કરી ત્યારે મહારા ઉપર ખૂબ કટાક્ષોનો વરસાદ વરસ્યો હતો. મહે લખ્યું હતું કે—

“આ જમાનામાં દિંદંમૂખિએ અનેક દેશ-ભક્તો પેદા કર્યા છે, અનેક નરવીરોને બદાર ખાડયા છે, અનેક મહાન પુરૂષોને જન્મ આપ્યો છે; પરંતુ એ સર્વ મહાન પુરૂષોમાં પોતાના અતુલ રનાર્થેભાગથી, અપૂર્વ આત્મબલથી, પરમ સારિવંશથી, આદર્શભીય સાદાઈથી, અને અમોઘ દેશદામ્પતી કાઈએ અનેક સંકટો અને અસહ્ય મુશ્કેલીઓ વેઠી દિંદંને માટે આખી દુનિયાનું ધ્યાન ખેંચ્યું હોય તો તે એક જ વ્યક્તિ શ્રીયુત મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધીજી છે. એટલુંજ નહિ પણ જ્યારે આ સમયનો જગતનો-ઇતિહાસ લખારો ત્યારે ભવિષ્યની પ્રજાનું દિંદં તરફ વધારેમાં વધારે ધ્યાન કાઈ નામ ખેંચશે તો તે શ્રીયુત ગાંધીજી નામ એ નિઃસંશય છે.

“લોહીનું એક પણ ટીપું રેડયા વિના, એક પણ રૂઘ્ન શસ્ત્રોનો ઉપયોગ કર્યા વિના, માત્ર આત્મિક બળથી, સારિવંશ રક્તિથી પોતાના દેહના બલિદાનથી, શ્રીયુત ગાંધીજી અને તેને પગલે ચાલનારાં આફ્રિકામાં રહેલાં દિંદં ભાઇબહેનોએ જ મહાન ફતેહ મેળવી છે તે દુનિયાના ઇતિહાસમાં સોનેરી અક્ષરે દબોશને માટે કાતરાઈ રહેશે.

“અમારી ખાત્રી છે કે શ્રીયુત ગાંધીજી આખું હિંદુસ્તાન પ્રેમપૂર્વક, ઉત્સાહપૂર્વક, અને માનપૂર્વક વધાવી લેશે. અમારી આશા છે કે શ્રીયુત ગાંધીજી પવિત્ર સંસર્ગથી આખા હિંદુસ્તાનમાં નવું ચેતન આવશે અને એમના જેવો આત્મભોગ અને એમના જેવી સારિવંશતા અનેક હિંદુ સેવકો ખતાવવાં બહાર પડશે.”

આ તો તા. ૯-૧-૧૫ નો મહારો નમ્ર અભિપ્રાય! અત્યારે હું મગર જતું છું કે મહારા આંદોલ આંક સાચા ઠર્યા છે અને રાજ્યદારી, કાયદાબાજ ઉત્તોહો તથા નવી સંસ્કૃતિના ઇન્દ્રદારોની ભવિષ્ય વાણી ખોટી કરી છે!

શુદ્ધમ્ સદામ ગાંધીજી
ફલાહાર.

આજે કોઈને આશ્ચર્ય નથી થતું કે ‘સર્વગ્રામીણ’ “લોક-પ્રભુ” ખીજે કોઈ જ અત્યારે એજ લગીતધારી સાધુ તરફ આખા જગતની દૃષ્ટિ દરી છે! આજે કોઈને વિસ્મયકારક નથી લાગતું કે અત્યારે એજ વચ્ચે વચ્ચેની પાછળ કરોડો બ્રાહ્મણો, ક્ષત્રિયો, મુસ્લીમો અને અંત્યજો ઘેરાઈ બેઠા છે! આજે કોઈ હેરાત નથી પામતું કે અત્યારે ભારતવર્ષમાં સર્વ નેતાઓનો નેતા, સર્વ સેનાદળનો નાયક, સર્વ મુશિક્ષિતોનો અગ્રગણ્ય; ‘સર્વગ્રામીણ’ “લોક-પ્રભુ” ખીજે કોઈ જ નહિ પણ પેલો દક્ષિણ આફ્રિકાનો ‘ગાંધી’! આજે કોઈને રજમાન પણ સંશય નથી કે અત્યારે જો બ્રિટિશ સરકારને કોઈ એક વ્યક્તિનો વધારેમાં વધારે બચ હોય તો તે “મહાત્મા” ના નામથી જાળખાતા પેલા લાજખાઉ, અહિંસાવાદી, અસહકારી, સાબરમતીના કર્મવીરનો જ! અહો! આજે અદ્ભુતતા પણ અદ્ભુત નથી!

પૂનરિન.

ભારતના તારણદાર પૂજ્ય મહાત્મા ગાંધીજીની એ અનન્ય પૂનરિન હતી, ગાંધી પ્રતિષ્ઠાથી પ્રતિષ્ઠિત થયેલી એ વિદુષી નારી આજે તેના ઇષ્ટ દેવનો જન્મોત્સવ ઉજવવા, શુદ્ધ-સ્વદેશી પણ આરિક અને દેશનદાર વસ્ત્રોમાં ‘સંજ્ઞા’ બની કાંડા ઉપરના ગ્રિસ્ટ વૈચના કાંટા તરફ વારે વારે જોતી ઉત્સાહ ભેર જઈ રહી હતી. મહિલા-મહાવિદ્યાલયમાં મળનારી જંગી સ્ત્રી-સભામાં આજે ‘ગાંધી જયંતિ’ કેમ ઉજવાય? એ વિષય ઉપર બાપણ આપવાનું તેને ખાસ નિમંત્રણ હતું સમય ભરાઈ ગયો હતો. ત્યાં પહોંચવાને માત્ર પાંચેક મિનિટ બાકી હતી.

સેન્ડ હર્સ્ટ રોડના ટુટપાય ઉપરથી પસાર થતાં. બાલુની સાંકડી ગલીના મુખ પર સડકને કિનારે એક અનાથ નિરાધાર અત્યંત બાલક, થોડીજ વખત પહેલાં પોલા વર્ષોદયે ભીંજાઈ, ઠંડી અને તાવમાં ચર ચર ધૂનતું, આખા દિવસનું ઉપવાસી પડ્યું હતું. પોતાની પાસેથી પસાર થતી ‘આ દયાની દેવી સગી’ સુખી સત્તારીને જોઈ, તે આશા ભેર ઉઠવા અર્થ-પણ અશક્તિથી તમ્મર આવતાં ન હોઈ રાંધ્યું. છતાં સંજ્ઞા આંખે અને ધીમા અવાજે-પોતાના દુર્ગંધ હાથ લગાવી ‘દયા’ ચાચવા લાગ્યું. પૂનરિને આ સાંભળ્યું; અને કાણુવાર રતંબી. પરંતુ ફરી કાંડા ઉપરનું ધિઆત્મ તપાસી ચાલની ગતિ જરા તેજ કરી મૂકી.

આ બાલુ દરથી ‘એક તપસ્વી મહાપુરુષની’ છાયા-કૃતિએ પોતાની દિવ્ય-દ્રષ્ટિ વડે નિહાળ્યું. અને એ પીઠિત બાલકના ત્રિવર્ત્તમાં અવાજમાં પોતાનો કર્ણ સ્પર્શ ઉમેરી કહ્યું “જો ભક્તિ પૂનરિન” આ મહારી સાચી પૂજા ત્યાગી, મહારો જન્મોત્સવ ઉજવવાના મિથ્યા ખ્યાલમાં આમ ઉતાવળે ક્યા જઈ રહી છે!”

ખીજી તરફથી ગાંધી-ભાવનનો કર્મચુસ્ત ભક્ત-એક કંગાળ બ્રાહ્મણ યુવક, સ્વચ્છ પણ થીંગડાંવાળા એક જાડી ખાદીના પહેરણ અને ટુંકી ધોતીથી ટંકાયેલો-ઉત્સુક ચરણે આવી ઉભો. અને એ વિજયતાં દીન બાલકને ખારથી પોતાના બન્ને હાથે ઉચકી લઈ, નજદીકમાં આવેલી એક ધર્માદા ઝાપ્પ-લાળા તરફ ચાલવા માંડ્યું.

ઉક્ત છાયાકૃતિ-આ જોઈ, એ દુઃખી બાલકનો સંતોષમાં પોતાનો સંતોષ અને તેના હૃદયમાં પોતાનાં ચિત્તની પ્રસન્નતા પ્રકટાવતી અદ્યથ ચક્ર ગઢ.

જગન્નારાય નારાયણજી અહીયા.

અહિ ! અંતરના ખારણાં ઉઘાડીએ !

લેખક : શ્રીયુત " માહિતી-ચન્દ્ર. "

(જે કોઈ અંગિકાજી માત્રને આપાધરો રે લોલ : એ રાગ.)

સખિ ! આવોને જોગી એક પૂછએ રે લોલ :

અહિ ! અંતરનાં ખારણાં ઉઘાડીએ રે લોલ : સખિ.-૧

એની આંખે આંજી છે અજાજી મોહિની રે લોલ :

નેત્ર દ્રિપુટી કરે જીવન-સોહિની રે લોલ : સખિ.-૨

યુગ યુગોતું નિદ્રધેન કાઢીયું રે લોલ :

પુણ્ય પ્રેમનું પ્રભાતું પ્રગટાવીયું રે લોલ : સખિ.-૩

કૂંક એની, ભરતી ને ઝોડ લાવતા રે લોલ :

સાગર ધનું ધનું ધનું ધનું નાચતા રે લોલ : સખિ.-૪

એવું હૈડું પ્રજ્ઞાંતનો પાટલો રે લોલ :

એની આંખે સુરજ ને ચાંદલો રે લોલ : સખિ.-૫

એની વેણું વાગે ત્રણ લોકમાં રે લોલ :

જડ એતન મૂણી ત્યાં નાચતાં રે લોલ : સખિ.-૬

મેઘરાજનાં ગીત તહીં ગાજતાં રે લોલ :

અને ઉદયિ 'હું'હુલિ વગાડતા રે લોલ : સખિ.-૭

એવું દર્શન કરે જગ પાવનું રે લોલ :

એવું સ્પર્શન કરે હેમ લોહનું રે લોલ : સખિ.-૮

એની મૂર્તિ દેખાય પ્રતિ પાંદડે રે લોલ :

એની ગીતા મૂંઝાય પ્રતિ ફૂલડે રે લોલ : સખિ.-૯

દેવ રાએ એને છત્ર-છાંયડે રે લોલ :

વેદામ આવે નીચે એને આંગણે રે લોલ : સખિ.-૧૦

એવું શરીર જીવે તો કેવું દુઃખજી રે લોલ :

અમર આત્માવાણું એવું દિલડું રે લોલ : સખિ.-૧૧

ઉમે ઉદયના લાલ સૂર્ય રગીલા રે લોલ :

ઉધા આવે અજવાળતી આંગણી રે લોલ : સખિ.-૧૨

અહિ ! આવોને ગાંધી એક પૂછએ રે લોલ :

એનો જન્મદિન આજે ઉજવીએ રે લોલ : સખિ.-૧૩

અહિ ! આવોને જોગી એક પૂછએ રે લોલ :

સખિ ! અંતરનાં ખારણાં ઉઘાડીએ રે લોલ :

સહધર્મચારિણી.

આ પછે છોકરાઓને લખાવું: શ્રીયુત દત્તાત્રય ભાળકૃષ્ણ કાલેલકર. દેશની સ્થિતિ, સમાજની સ્થિતિ, ધર્મનું

છોકરાઓ પર બહાલ કરીએ છીએ, છોકરાઓને પ્રસન્ન રાખવાને ઇતેભર રહીએ છીએ, તેમની સાથે ગેલ કરવામાં જીંદગીનું દુઃખ પણ ભૂલી જઈએ છીએ; છતાં તેમને આપણી સંસારચાત્રના ભાગીદાર ગણતા નથી. તેમની સલાહ લેતા નથી. આપણા મુંઝવણો તેમની આગળ ખુલ્લી કરતા નથી. તેમની ઇચ્છા અનિચ્છાને ઝાંઝું મઠવ આપતા નથી. તેમની હાને વશ થઈએ તો પણ રાહ જુશીથી નહિ પણ સહેજ અકળાઈને જ. કેમકે છોકરા એ આખરે છોકરાજ છે, બાલિક છે, બેજવાબદાર છે. એક રીતે આપણો રમકડો છે. શું સ્ત્રીઓ પ્રત્યે પણ આપણે એવીજ રૂઢિ ધારણ કરીએ? આપણે તેમના પર પ્રેમનો વરસાદ વરસાવીએ, તેમને સારાં સારાં કપડાં આપીએ, ધરેણાં આપીએ, તેમનું કામ આજુ કરવા ખાતર ધરમાં નોકરો ને રસોઈઆ રાખીએ, દરવા દરવા માટે ગાદીથોડા રાખીએ, નાટક સિનેમા જેવા સાથે લઈ જઈએ, તેમને લખતાં વાંચતાં વાંચતાં આવડતું હોય તો નવલકથાઓ વેચાતી લઈ આપીએ કે વાંચી સંભળાવીએ, સહેજસાજ રસિકતા કેળવાઈ હોય તો કવિતા વાંચી બતાવીએ, પ્રજ્ઞપ્રભીમાંસા કે પરિચય મીમાંસા ઉપર ચર્ચા કરીએ, અને નવરાસને વખતે કળા ઉપર પણ સંભાવણ ચલાવીએ. શું મનુષ્ય જીવનમાં આને આટલું જ રચાવ છે

સંશોધન, સામાજિક ફેરફાર વગેરે ગંભીર સવાલો પર વિચાર કરવાનું આપણે તેમને આમંત્રણ ન આપીએ? સ્ત્રીઓમાં કે શેર બજારમાં માથાકૂટ કરીને ચાક્યા પછી ઘેર મંદમંજુલ વાર્તાલાપ સાંભળવાને મળે છે એટલા માટે શું તેમને-સ્ત્રીઓને જીવનની વાસ્તવિકતા અને તેના ચથાર્થ સ્વરૂપથી અપરિચિત રાખીએ? કેળવણીમાં પણ, સ્ત્રીઓને કાગળ લખતાં ને વાંચતાં આવડે, સભામાં ઠંઠ રીતે બેસવું ને બોલવું એની સમજણ પડે, પુસ્તકોમાં ખોં ખોં બોળામાં કુતરે કે બિલાડી ન હોય ત્યારે રેશમનો દોડા લઈને ભરતકામ કે મુંચણ કરવામાં વખત ગાળવાની ટેવ પડે એટલું બસ છે?

આ ચિંતારમાં બેશક અતિશયોકિત તો છે જ; પણ એ આદર્શનું ખ્યાન નથી થવું, એ તરફ ધીમે-ધીમે પ્રવૃત્તિ નથી, એવી આપણી ખાતરી છે? સ્ત્રીઓને શીવણ મુંચણ આવડે છે એટલા માટે જ ધરમાં કપડાંનું કે દરજીનું બીડાં આજુ થયું છે? એવાં કુટુંબો આપણે કેટલાં બતાવી. રાહીએ એમ છીએ? ભાઈનાં પહેરણ કે ધોતીઓ ફાટ્યાં છે અને બહેને તે સાંધી આપ્યાં છે અને આ રીતે કરકસરમાં મદદ કરી છે એવા દાખલા સુશિક્ષિત ધરમાં કેટલા મળે?

લુના લોગોએ તો સ્ત્રીઓની કુદરત કરી જ છે. તેમને ભોગવિજ્ઞાસનાં પણ મનમાં

જ. છે, પણ નવા લોકોએ સુધાં કંઈ સ્ત્રીઓનો ઉદ્ધાર કર્યોજ છે એમ નથી. લાગતું. કેટલેક ઠેકાણે સ્ત્રીઓને એકાદ ધધો શીખવી તેમને આર્થિક સ્વાતંત્ર્યનો રસ્તો ખતાવવામાં આવે છે ખરો, પણ તેટલાથી કંઈ સ્ત્રીઓને કુટુંબમાં અને સમાજમાં તેમનું સ્વામ વિક સ્થાન મળતું નથી. આજે સ્ત્રીઓને જે શીખવવામાં આવે છે તેમાં કુટુંબ સાથે આર્થિક સ્વાતંત્ર્ય આપવાનો ઉદ્દેશ સ્પષ્ટ હોય છે; કુટુંબ સાથે આર્થિક સ્વાતંત્ર્ય અથવા આર્થિક કાવત આપવાની દૃષ્ટિબાજેજ નેવામાં આવે છે.

“સહધર્મચારિણી એ સ્ત્રીનું યથાર્થ વર્ણન.” છે. પુરૂષ પાટલાપર બેસી દાનધર્મ અથવા ધાર્મિક ક્રિયા કરતો હોય એવે વખતે સ્ત્રી પાસે બેસી એના હાથને પોતાનો હાથ અડાડે એટલાથી કંઈ તે સહધર્મચારિણી થતી નથી. ચાંતમાં ને કર્મમાં, ઉત્સાહમાં ને ચિંતામાં પુરૂષે સ્ત્રીને પોતાની સાથી ગણવી નેહએ. ધરમાં સ્ત્રીઓને વધારે સુખ મળે, વધારે સગ વડો-મળે અથવા તેમના પ્રત્યે વધારે વિવેક કેળવાય એટલાથી તેમની ઉન્નતિ થવાની નથી. કાંઈ પણ સંસ્કારી વિષયી માણસ તેટલું કરવાને તૈયાર થઈ જાય, પણ તેથી તે નારીપ્રતિષ્ઠાનો મર્મ સમજ્યો છે એમ ન કહેવાય. સ્ત્રીઓ જે કાંઈ દિવસ આપણા બધા વ્યવહારનો કળએ લે અને આપણે તેમને જેમ આજે રાખવા માગીએ છીએ તેથી રિથિતિમાં તેઓ આપણને રાખે તો તે રિથિતિમાં શું આપણી બધી આકાંક્ષાઓ તૃપ્ત થશે? શું આપણને આત્મિક સન્તોષ મળશે? સ્ત્રીપુરૂષ વચ્ચે શરીરચત્રનાનો ભેદ છે, સ્વભાવ ભેદ છે, સંસારયાત્રામાં કર્તવ્યભેદ પણ છે. પણ બંનેની જવાબદારી સરખીજ હોવી નેહએ. બંનેના રસ સરખાંજ હોવાં નેહએ, આશા, આકાંક્ષા, જોખમ અને ચિંતા

સરખાંજ હોવાં નેહએ. જવાબદારી અને પુરૂષાર્થ વગર પ્રતિષ્ઠા કેળવાતી નથી, ટકતી નથી. જવાબદારી વગરની પ્રતિષ્ઠા એ હાલો વિવેક છે, પ્રુથામત છે, અથવા સભ્ય મસ્કરી છે. કેળવણી એટલે શણગારણ સંસ્કાર નથી, ઉપરઉપરનો ઝોપ નથી, પણ જવાબદારી ઝોળખવાની શક્તિ, જવાબદારી ઉત્સાહથી વહેરી લઈ બાહોશીથી તે પાર પાડવાની શક્તિ છે. એ કેળવણી અને એ સામાજિક દરજ્જે સ્ત્રીઓને જ્યાં સુધી મળ્યાં નથી ત્યાં સુધી સ્ત્રીસ્વાતંત્ર્ય એ અમૃતસંજીવની થવાને બદલે તેમને ફાસલાવવાનો એક મોહિની મન્ત્રજ રહેશે.

ચાગવલકપ મેત્રેથી અને કાત્યાયની વચ્ચે પોતાની મિલકત વહેંચી આપવાના હતા અને પોતે બ્રહ્માનન્દમાં લીન થવા માગતા હતા. મેત્રેથીએ સીધા જવાબ આપ્યો, “તમને જે ખાસ મળ્યું છે, જેના આનન્દમાં તમે આ બધું છોડી દેવા માગો છો તેજ મને આપોને! તમે મિલકત વહેંચી આપો છો, પણ હું પ્રૂં છું, આખી પૃથ્વી. ભરીને વિત્ત તમે મને આપો તો તેથી તમને મળેલું મને મળે ખરું?” આખરે ચાર્યવલકપને કંબૂલ રાખવું પડ્યું કે મેત્રેથી કંઈ પોતાનાં કરતાં ઉતરતી વિભૂતિ નથી. સાચિનીની પણ નારદશુનિ, એના પિતા, સસરા અને પતિ સૌએ દયા ખાધી, પણ તે માનિનીએ મોઢનું માન્યું નહિ; પોતાનો દરજ્જો છોડી દઈને સુખી રહેવા તે તેપાર ન હતી. વનવાસનો પ્રસંગ આવ્યો ત્યારે રામે પણ સીતાની દયા ખાધી અને વનવાસના કષ્ટોત્તું ભંડકાપણું શબ્દચિત્ર ઉભું કરી સીતાને ઘેર રહેવાની શીખામણ આપી, પણ જનક-તનયા અને રામપત્ની કંઈ દયાતું પાત્ર બનવાની હતી? તેણે રામનો ધિક્કાર કરી કહ્યું, “હું કંઈ તમને યોગદાન થવાની નથી. હું તમારી આગળ આગળ ચાલીશ અને કાંટા અને ધાસનાં હુકાં પિગથી દબાવીને તમારો

રસ્તો હજવો કરોશ.” અને પેલી જુદસની પોશિયા પણ શું કહે છે? “પત્ની તરીકે પતિની સર્વ ચિન્તાઓની અને રહસ્યોની સમભાગિની થાઉં એમાંજ મારી પ્રતિજ્ઞા છે.”

સમાજમાં સ્ત્રીઓને બ્યારે સીતા, સાવિત્રી

અને દમયંતીનો દરજ્જો મળશે, સીતા, સાવિત્રી અને દમયંતીનો આદર્શ ફરી તાબે થશે ત્યારેજ સ્ત્રીઓની ઉન્નતિ થવાની છે. અને સ્ત્રીઓની ઉન્નતિ થવા પછીજ આ ક્ષીણસત્વ દેશની ઉન્નતિ થવાની છે.

મહારામાળનો ઉપદેશ.

[દુનીઆના ત્રણ સૌથી મહાન નર રત્નોમાંના એકે-રામેન રાવેન્ડે-ખીમના-મહારામા ગાંધીજીના-સિદ્ધાંતોની પ્રથમ ‘મહારામા ગાંધી’ નામના પોતાના એક ધણાજ સરસ પુસ્તકમાં કરી છે. નીચેનાં મુદ્દાઓ એ પુસ્તકમાંથી લીધાં છે.]

જગતમાં હવે જલદી શાન્તિ થશે એવી ખોટી આશા આપણે રાખતાં નથી. આપણે સમજીએ છીએ કે એ સમય હજુ દૂર છે. છેલ્લાં પચાસ વરસમાં, મનુષ્ય જાતિનું છુડાણ, કપટ અને દુરતા આપણે જરાબર જોયાં છે. તે છતાં આપણે મનુષ્યજાતિ ઉપર પ્રેમ તો રાખીશુંજ; કારણ કે અધમમાં અધમ દેખાતા મનુષ્યમાં પણ દેવી અંશ હોય છે. x x x આમા કેવો અદ્ભુત છે તે આપણે જાણીએ છીએ. હાલના કરતાં પણ વધારે ગંભીર વાદળાં બ્યારે જગત ઉપર ઊવાયાં હતાં ત્યારે તેને દૂર કરવાને પણ કેટલાક મહાન આત્માઓ સમર્થ થયા હતા, એમ ઇતિહાસ આપણને દર્શાવે છે.

x

x

x

x

આપણા આ આશાવાદનો ભડે ડાઘ જળવાયેરો તિરસ્કાર કરે. તેઓ ભડે આપણને દસી કહાડે ! અને તો અંદિસામાં શ્રદ્ધા છે. હું જોઉં છું કે યુરોપમાં એની ગણના નથી થતી. અને આપણા દેશમાં પણ થોડાજ એમાં માને છે. પણ તેટલા પણ કાંઈ જોછા છે ? મારા વિચારો ખીમ સ્વીકારે કે નહિ તેની અને પરવા નથી. શ્રદ્ધા એટલે શું ! આખી દુનીઆ જે વિચારોની વિશ્લેષણ હોય તોપણ તેનેજ જોવા અને તેનેજ માનવા તે શ્રદ્ધા. શ્રદ્ધા એક જાતનું યુદ્ધ છે. અંદિસા તે પણ એક ધણુંજ મહાન યુદ્ધ છે. x x x નળગાંધ અને ખીમજીવણને રસ્તે શાન્તિ નહિ મળે. હિંસા સામે આપણને વિરોધ છે તેના કરતાં પણ વધારે નળગાંધ સામે છે. જોઆ અંદિસામાં માનતા ન હોય અથવા પરિણામ મારે હરતા હોય તેઓ આ સંઘર્ષમાં ભાગ ન લે. આત્મત્યાગ કરવાથી અને દુઃખ સહન કરવા-થીજ જગતમાં શાન્તિ આવશે.

x

x

x

x

x

‘વસુધૈવ કુટુમ્બકમ્’ એ આપણો આદર્શ છે. આપણામાં અંદિસાની ભાવના આવી છે, અને હવે તે જાતી રહેવાની નથી. જગતની શાન્તિ તેની દ્વારાજ આવશે.

ત્રિભક્ષીલા મહેતા.

વન્દન એ ગાંધી પદમાં હળે રે.

લેખક : શ્રીચુત સીતારામ નેશીંગલાલ શર્મા.

(ઠાળી ઠાળઠા ઠાળઠા મોકલે રે...એ ધૂન).

ભારત પુરો ઠાળઠા મોકલે રે,
ગાંધીજી ! વેગે દોડયા આવો જો;
આફ્રિકામાં દુઃખ અતિ ઘણું રે,
ઠપ્પે ત્રાસ્યા માણુ બચાવો જો.
આદતમાંથી અમને છોડાવો રે.

ઠાળઠા પહેંર્યો ગાંધી હાથમાં રે,
છોડયાં કુટુંબ, ધનને ધામજો;
હોમાવ્યું જાતે જઈ દુઃખમાં રે,
દીપાવ્યું ભારત કુળ નામજો.
ઠપ્પે કારાયદનાં લોગવ્યાં રે.

ખાધા માર છતાં કમીયા નહિ રે,
સાચવી જન્મભૂમિની લાજ જો;
સત્યાગ્રહનાં શસ્ત્ર ઉપાડીને રે,
કીધાં પુરાં સર્વે કાજ જો.
જન આખાને દિગ્ગ કરી દીધું રે.

પરને દુઃખે બહુ દુઃખી થતા રે,
ખોટાં કામો કેરા ઠાળ જો;
ખેડા ને અંધારણુ ચોકમાં રે,
લીધી દુઃખીઓની સંભાળ જો.
પાગ્યા મહાત્માપદ સાણું તમે રે.

નિજના સ્વાર્થતણી ફાટી કરી રે,
જન્મભૂમિના જન્યા ફકીર જો;
સાચાં હથિયારો લઈ સત્યનાં રે,
જૂઠી પ્રચંડ છુપે ધીર જો.
ચાહે દિરો તો છૂત મેળવી રે.

સહુના તન મનની શુદ્ધિ કરી રે,
આખ્યાં ચક્રચુરંજન જ્ઞાન જો;
ભૂલ્યાં જાતને મારગ દાખવી રે,
પાયાં ' નવચંપત ' રસપાત જો.
વન્દન એ ગાંધી પદમાં હળે રે.

મૂળ લેખક:

દવિવર બાબુ રવિન્દ્રનાથ દાશોર.

અનુવાદક:

ડૉ. નટવરલાલ પ્રકાશભાઈ શેઠ,
એમ. બી. બી. એસ.

ચિત્રકાર-શ્રીમાન સુરેષ્વરામ.
(ગતાંક પાને ૨૨ થી આદ્ય)

પ્રવેશ બીજો.

પાત્રો: અર્જુન; પાછળથી ચિત્રા.

સ્થળ: શિવમંદિર.

અર્જુન (સ્વગત): સરોવર પાસે મેં
જે જોયું તે સ્વપ્ન હતું કે સત્ય ?
સંધ્યાની શીળી છાયામાં ઘાસની લીલીછમ
ખિણત પર મોઢો મોઢો હું ભૂતકાળનો વિચાર
કરતો હતો ત્યાં સંદર્ભની એક મતારમ મૂર્તિ
ગીચ ઝાડીમાંથી નીકળી આવી સરોવર કિનારે
એક શ્વેત શીલાપર ઉભી રહી । તેની સુંદર
પાનીના ભાર હેઠલ પૃથ્વીનું હૃદય આનંદના
ધબકારા ઝીલી રહ્યું હશે, એમ મને લાગ્યું.
ઉપાની સોનેરી રેખાઓ પૂર્વાકારમાં હિમથી
દંડાયલા શિખરો પર જેમ પ્રભાતના સૂર્ય
પ્રકાશમાં ગળી જાય છે તેમ એનાં શરીર
પરનાં આજાં વસો હર્યોન્માદથી હવામાં ગળી
જશે, એમ મેં ધાયું. ચળકતા અરીસા જેવા
સરોવરના જળ ઉપર તે વાંકી વળાને ઉભી
રહી અને તેમાં પોતાનું પ્રતિબિંબ જોયું. તે
એકાએક ચમકી અને શાંત ઉભી રહી; પછી
રહેજ દસી જે બેદરકાર દમે ડાળા હાથે તેણે
અમોઢો છોડી પોતાના ધરણી સુધી પહોંચતા
લાંબા વાળને ચરણ સુમતા કર્યા. પછી પોતાને

સુંદર રતનપ્રદેશ તેણે ખુલ્લો કર્યો અને મૃદુ
સ્પર્શથી આનંદ આપે એવા પોતાના મોઢક,
સુડોળ હાથ તરફ ધડીબર નેમ રહી. ફરી
જળમાં નીચી નજર કરી તેણે પોતાની
ખીલતી લુવાનીની મોઢક છાયા નેમ, આ-
નંદથી આશ્ચર્ય પામતી ઉભી રહી. શ્વેત
કમલિની પ્રાતઃકાળે પાંખડીઓ ખુલતાં નીચી
નમીને સરોવરના જળમાં જે પોતાની મોઢક
છાયા લુએ તો આખો દિવસ આમ જ
આશ્ચર્ય પામતી રહે ! પણ એક પલ્લેમાં એના
વદન પરનું સ્મિત ઉડી ગયું ને એના નય-
નોમાં શોકની છાયા આવી. છૂટા વાળ તેણે
બાંધી લીધા, છાતી હાંકી દીધી, અને નિઃશ્વાસ
નાંખતી, સુંદર સંધ્યા રાત્રિના અધકારમાં
ગળી જાય તેમ, ચાલી ગઈ. વીજળીના ચમ-
કારાની જેમ એક ધન્ય પલ મારા જીવનમાં
આવી અને ઉડી ગઈ... પણ પહેલું બારણું
કોણ ખોલે છે ?

(ચિત્રા સ્ત્રી વેશે શિવમંદિરમાંથી આવે છે).
હેં ! એ તો એજ લલના ! શાંત થા,

હૃદય! શાંત થા. (મોટેથી) સુંદરી ! આવો; ભય ન પામશો. હું ક્ષત્રિય છું !

ચિત્રા: મહાશય ! આપ મારા મહેમાન થયા છો. હું આ મંદિરમાં વસું છું. તમારી મહેમાનગીરી શી રીતે કરવી, તે હું સમજી શકતી નથી.

અર્જુન: સુંદરી ! તમારું દર્શનજ ઉંચામાં ઉંચી મહેમાનગીરી છે. જે ખોટું ન લાગે તો એક સવાલ પૂછવાની ઇચ્છા છે.

ચિત્રા: ખુશીથી પૂછો !

અર્જુન: એવું તે કયું વ્રત તમે લીધું છે કે આ એકાંત મંદિરમાં પૂરાઈ રહી આખી માનવજાતિને આટલા બધા સૌંદર્યના દર્શનથી વંચિત રાખે છે ?

ચિત્રા: મારો એક ગુપ્ત મનોરથ છે, જેની સિદ્ધિ માટે હું ભગવાન શિવની નિત્ય પૂજા કરું છું.

અર્જુન: અશ્વોત્થ ! આખું જગત્ જેને ઇચ્છે એવાં તમને તે વળી શી ઇચ્છા હોઈ શકે ? પૂર્વના પર્વત શિખરોમાં જ્યાં સૂર્યનો ઉદય થાય છે ત્યાંથી તે સૂર્યાસ્તને સંકારતા પ્રદેશો મુઘી મેં પ્રવાસ કર્યો છે. જગત્ની અત્યંત મૂલ્યવાન, સુંદર અને મહાન વસ્તુઓ મેં જોઈ છે. તમે શાની યા કેની શોધમાં છો તે કહો તો મારું જ્ઞાન તમારી સેવા માટે તૈયાર છે.

ચિત્રા: હું જેને શોધું છું તેને સર્વ જોગજે છે !

અર્જુન: એમ ? જેની કીર્તિએ તમારા હૃદયને છતી લીધું છે એવો ભાગ્યશાલી પુરુષ મોથ છે ?

ચિત્રા: વીરોમાં શ્રેષ્ઠ, ઉંચામાં ઉંચા રાજવંશનો એ નખીરો છે !

અર્જુન: સુંદરી ! લુપ્ત કીર્તિની વેદી પર તમારા આ સૌંદર્ય ભંડારને હોમી ન દેશો. સુધોદય પહેલાંના ઉપાના કુમ્ભસની જેમ

લુપ્ત કીર્તિને એક જામેથી ખીંચી જામે પ્રસરતાં વાર નથી લાગતી. મને કહો, એ ઉચ્ચ રાજવંશનો વીરશ્રેષ્ઠ કેથ છે ?

ચિત્રા: તપસવી ! ખીનજોતી કીર્તિની તમે ઇર્ષ્યા કરો છો ! આખી દુનિયામાં કુરુકુલ સર્વથી વિખ્યાત છે, એ શું નથી જાણતા ?

અર્જુન: કુરુકુલ !

ચિત્રા: હા. અને એ કુલના સુવિખ્યાત વીરનું નામ તમે નથી સાંભળ્યું ?

અર્જુન: તમારા મધુર મુખેજ તે સાંભળવાની ઇચ્છા છે !

ચિત્રા: તો સાંભળો. તેમનું નામ વિશ્વ-વિજેતા અર્જુનદેવ ! લાખોને મોઢે વસત્રા એ અમર નામને મેં મારા હૃદયમાં છુપાવી રાખ્યું છે. તમે આકુલબાકુલ કેમ થાઓ છો, તપસવી ! શું એ નામનો મદિમા ખોટો છે ? એમ હોય તો જલ્દી મારો ભ્રમ દૂર કરો. મારા હૃદયસંપુરને તોડી એ ખોટા રત્નને ફેંકી દેતાં હું વાર નહિ લગાડું !

અર્જુન: સુંદરી ! એવું નામ અને કીર્તિ, એની વીરતા અને સત્તા, સત્ય હોવા અસત્ય, પશુ દયા લાવી એને તમારા હૃદયમાં યી દૂર ન કરશો.—એ પોતેજ આ પળે તમારે ચરણે વંદન કરે છે !

ચિત્રા: તમે ! શું તમેજ અર્જુન દેવ ?
અર્જુન: હા. હુંજ એ, તમારે આંગણે આવેલો પ્રેમભૂખ્યો મહેમાન !

ચિત્રા: ત્યારે અર્જુનદેવે બાર વર્ષ સુધી અક્ષયર્ષ પાત્રવાનું વ્રત લીધું છે, એ વ્રત શું સાચી નથી ?

અર્જુન: એ વ્રત સાચી. પરંતુ ચંદ્ર જેમ ગાંધિનું અધકારનું વ્રત તોડાવે છે તેમ તમે મારા વ્રતનો ભંગ કર્યો છે.

ચિત્રા: અરે ! શરમ છે તમને ! મારામાં એવું તે તમે શું જોધું કે તમારા આત્માને તમે ખેનશ થનો છો ? આ કાળી આં-

ખોમાં, આ કમલદાંડી જેવા સ્વેત હાથોમાં તમને એવું શું જણાય છે કે તેને ખાતર તમારા તત્ત્વ જનિદાન આપવા તૈયાર થવા છે ? ખરેખર ! એ પ્રેમ નંધા; સ્ત્રીને ચરણે પુરૂષ જે ઉત્તમોત્તમ ભેટ ધરી ગયે, તે એ નથી ! અદ્વૈતોક્તિ, કે શરીરગો ઉપરનો આ નાશુક દેખાવ આત્માના અમર તેજને ઝાંખું કરી દે છે. હા ! હવે મારી ખાત્રી થાય છે, અર્જુન-દેવ ! કે તમારી વીરતાની સઘળી કીર્તિ ગાયા ભૂકી છે.

અર્જુન : રે ! મનેય આજે લાગે છે કે કીર્તિ, વીરતાની મગરૂરી કેટલી પોકળ છે ! એ બધું સ્વપ્નવતજ જણાય છે. ફક્ત તુંજ

સંપૂર્ણ ભાસે છે, સુંદરી ! તું જગતનો ખજાનો, ગરીબીનો અંત છે; સર્વ મહા પ્રયાસોનું ધ્યેય તુંજ છે; તુંજ એક સાચી 'સ્ત્રી' છે. ખીજ સ્ત્રીઓ હશે, પણ તેમને પિંજનતાં વાર લાગે છે; જ્યારે તને એક પલ માત્ર જોવાથી અક્ષત સંપૂર્ણતાની હમેશ માટે ઝાંખી થાય છે !

ચિત્રા : અદ્વૈતોક્તિ ! અર્જુનદેવ ! એ સંપૂર્ણતા મારી નથી. એવો દેવોની માયા છે. જાઓ, જાઓ, મારા હૃદયદેવ ! આજના જાઓ. અસત્યની ઇચ્છા ન કરો; ઝાંઝવા જેવી માયા પર તમારું મગ્ધાન હૃદય ન્યોળાવર ન કરો ! જાઓ !

પ્રવેશ ત્રીજો.

પાત્રો : ચિત્રા, પાછળથી મદન અને વસન્ત.

ચિત્રા : ના, ના ! તદન અશક્ય ! એમના ભૂખ્યા આત્માનો સાક્ષાત્કાર કરાવતી, જકડી લેતી એમની સ્નેહભીની નજર સામે મીટ માંડવી, એમના ધડકતા હૃદયના આવેશમય ધળકારા સાંભળવા, એમની અમીઝરી વાણીનું પાન કરવું, અને પછી-પછી એમને બીખારીની જેમ હાંકી કાઢવા એ મારાથી નહિ જતી શકે !

(મદન અને વસન્ત પ્રવેશ કરે છે.)

ઓ, પ્રણયદેવ ! તમે મારી આસપાસ આ શી ભયાનક જ્વાળાની જાળ પાયરી છે? હું એથી બળું છું, અને જેમનો સ્પર્શ કરું છું તેમનેય બાળું છું !

મદન : કાલે રાતના શું થયું, તે હું જાણવા ઇચ્છું છું !

ચિત્રા : વસન્તના પુખ્તોની પાંદડીઓથી છવાયેલી હરિયાળી ઘાસ પર સાંજના પડી પડી અર્જુનદેવે મારી સુંદરતાના કરેલા વખાણ હું સંભારી રહી હતી. આખા દિવસમાં ભેળું કરેલું એ મીઠી પાકડું ચમત્ત હ

ધુંડે ધુંડે પી રહી હતી. મારા આગલા જન્મોની જેમ ભૂતકાળનો મારો ઇતિહાસ ભૂલાઈ ગયો હતો. અદ્ય સમય સુધી શ્રમ-રેના સ્નેહગીત સાંભળી, વૃક્ષોના ઝુડો સાથે પ્રેમગોઠડી કરી, ભૂન અને ભવિષ્યના બંધન પિતાની એકજ સંપૂર્ણ ધડીનું સુખ ભોગવીને નીચી નજર કરી, જમીનપર ખરી પડી, ધુળ સાથે મળી જતા પુષ્પ જેવી મારી મનોદંઘા તે વખતે હતી.

વસન્ત : અમર્યાદિત યશસ્વી જીવન એકજ પ્રભાતમાં ખીંચે છે અને કરમાઈ નાચે છે !

મદન : સુંદર ન્દાનકડા ગીતમાં અનંત મર્મ છુપાયો હોય છે તેમ !

ચિત્રા : તે વખતે દેવ ! દક્ષિણ પવનની લહરીઓના લાડથી મને નિદ્રા આવી ગઈ. ઉપરના માલતી મંડપમાંથી પુષ્પો ખરી મારા અંગને સુગંધ લાગ્યાં. મારા વાળ પર મારી છાતી પર, મારા પગ પર, પ્રત્યેક અંગપર સૂકાને દરેક પુષ્પ મૂકી ઇચ્છું હતું, હું

[ચિત્રકાર:]

અનુદાન : સોહર્ષીની એક મનોરમ મૂર્તિ... [શ્રીમાન પ્રણેતાત્મ
સરોવર કિનારે એક શ્વેત શીષાપર
વસી, રહી.

સૂઝે રહી. એ ઘેરી નિદ્રાવસ્થામાં અચાનક મને લાગ્યું કે અગ્નિની, શિખાઓ જેવી અત્યંત આતુર દૃષ્ટિ મારા સૂતેલા શરીર પર ઢાઢ નાંખી રહ્યું છે. હું સંકળી ઉઠી અને જોયું તો એજ તપસવી મારી સામે ઉભા હતા. એક નાળુક માનવી શરીરમાં દેવી કલાએ ક્રિપ્તવેલી બહુ અસર વૃક્ષોના પાંદડામાંથી ડાકીયા કરી કરી જોતો ચંદ્ર પશ્ચિમમાં ચાલ્યો ગયો હતો. હવામાં સુગંધ પ્રસરી રહી હતી. કસારીઓજ માત્ર ગણ-ગણાટ કરી રાત્રિની શાન્તિનો ભંગ કરી રહી હતી. સરોવરમાં વૃક્ષોના પ્રતિબિંબ સ્થિર ઉભા હતા, એવે વખતે જંગલના એક પ્રયંડ વૃક્ષની જેમ એ આગ્નિપાહુ, શાન્ત વીરનાર હાથમાં દંડ ધારણ કરી મારી સમક્ષ ઉભા હતા. હું ભાન લૂલી ગઈ. ઢાઢ સ્વપ્ન સંજ્ઞામાં હોઈ એમ મને લાગ્યું, દીવાં થયલાં વસ્ત્રોની જેમ મારી શરમ સરી ગઈ. તેમનાં મધુર વચનો સંભળાયા: “પ્રિયા! મારી પ્રિયતમે!” એ શબ્દે મારા લૂલાયલા ભવોએ એકત્ર થઈ જવાળા વાળ્યો. મેં કહ્યું: “મારે સ્વીકાર કરો, નાથ! હું આખીય તમારી છું.” એમ કહેતાં મેં મારા હાથ તેમની તરફ પ્રસાર્યાં. ચંદ્ર વૃક્ષોની પાછળ છુપાઈ ગયો હતો. આખા જગત પર અંધ-કારનો પડદો પડ્યો હતો. એ અત્યુપમ દર્શોન્માદમાં સ્વર્ગ અને પૃથ્વી, સમય અને સ્થળ, સુખ અને દુઃખ, જીવન અને મૃત્યુ, ઔતપ્રેત થઈ ગયાં. પહેા શાહતાં, પક્ષીઓનો કંકરવ થવાં, હું જગી અને ડાળા હાથ પર માથું ટેકવી ઉઘી થઈ. એ હળુ સૂતા હતા; પ્રભાતના ખીજના ચંદ્ર જેવું આજું રિમત તેમના હોડપર ફરકી રહ્યું હતું. ઉપાતો ચલાખી પ્રકાશ તેમના લલાટપર પડતો હતો. એક નિશ્વાસ નાંખી હું ઉભી થઈ. તેમના ચંદ્રોપર પડતો સ્પર્શકારા ખાળવા ઝાડીની

ઘટા મેં સરખી કરી. મારી આસપાસ જોયું તો એજ મુંઝનજૂની પૃથ્વી હતી. હું કેવી હતી તેવું મને ભાન આવ્યું અને પોતાનો પડ-છાવો જોઈ કરીને નાસતાં હરણની શેફલી પુષ્પોથી છવાયલા એ જંગલમાર્ગમાંથી હું દોડતી નાસી છુટી. થોડેક દૂર એક એકાંત સ્થળ જોઈ હું ત્યાં બેઠી; બન્ને હાથે મોઢું ઢાંકી મેં રડીને હૈયાનો ભાર હલકો કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો. પણ આંખમાં એકે આંસુ ન આવ્યું.

મદન: આહ! માનવપુત્રી! મેં તારે ખાતર પ્રભુના ભંડારમાંથી મધુર અમૃતની ચોરી કરી, તેના વડે આખી રાતનું વાતા-વરણ ભરી દીધું અને તને એ અમીરસ ખાલી પીવા આપી-છતાં તારે હજી નિશ્વાસ નાંખવા રહ્યા!

ચિત્રા (દુઃખિત અવાજે): એ ખાલી કાણે પીધી? જીવનની વાસનાની જવદમેજ મળતી વૃષ્ટિ, પ્રેમનું પ્રથમ મીસન મને આપવામાં આવ્યું, પણ તુરતજ પાછું જોઈ લેવાયું. આ ઉછીતી લીધેલી સુંદરતા, બહુ ખીલેલા પુષ્પની પાંદડીઓ ખરી વન્ય તેમ, એ મધુર મીસનની માદ માત્ર પાછળ ચુકીને, મારી પાસેથી સરી પડશે, અને હું ગરીબીથી અર્ધનગ્ન દશામાં શરમથી મરી જતી, દિન રાત રડતી રીના જેવી થઈશ. પ્રણયદેવ! આ રડી સુંદરતા, પ્રેમના જે સર્વ સુંદર શ્લો-મધુરોં સુખનો મારે માઝું હલકો તલસી રહે છે, તે છુંડી લેનારા દૈત્યની ગરજ સારે છે.

મદન: અશ્વેસ, ખાલા! તારી એક રાત તેં નકામી ગ્રામી દીધી! આનંદની નોકા દૃષ્ટિ મર્યાદામાં આવી પણ મોખની છાજાએ તેને કિનારે અડવા ન દીધી.

ચિત્રા: સુખનું સ્વર્ગ એટલું બધું મારી નજદીક આવ્યું કે મારા સાગા સ્વરૂપની

પાસે તે હજી આવ્યું નથી, એ હું બૂલી જ ગયો. પણ એ મધુરાં સ્વપ્નમાંથી પ્રભાતે હું જ્યારે જાગી તો મને જણાયું કે મારું શરીર જ ભારી શોકથી થઈ ગયું છે. એ શરીરને હંમેશા શણગારી મારા પ્રિયતમ પાસે મોકલતાં અને એ સાથે તેમને લાડ કરતાં જોઈ મને હવે તિરસ્કાર આવે છે. લઈ લ્યો પ્રભુ ! તમારું વરદાન પાછું લઈ લ્યો !

મદન : પણ તારી સુંદરતા હું પાછી લઈશ તો તારા પ્રિયતમ સામે શી રીતે ઉભી રાખીશ ? સુખના ખાલામાંથી હજી તેણે પૂરો ઘુંટરો ભરીને પીધો નથી, તેટલામાં એ ખાસો પાછો ખેંચી લેવો એ શું નિર્દયતા નથી ? એમ કરશે તો તારા પર તે કેટલો બધો ક્રોધી બરાશે, તેનો કંઈ ખ્યાલ છે ?

પ્રવેશ ચોથો.

પાત્રો : ચિત્રા અને અર્જુન.

ચિત્રા : આગ મારી સામે મીટ કેમ માંડી રહ્યા છો, વિરતર ?

અર્જુન : હું આ પુલમાં ક્રમ ગુણે છે તે હું જોઈ રહ્યો છું. જોડકાં ભાઈ-બહેન જેવાં અપલતા અને લાલિત્ય તારી આંખોમાં ટેરવે આનંદથી નાચી રહ્યાં છે, તે હું જોઈ છું અને વિચારું છું.

ચિત્રા : શાનો વિચાર કરો છો, દેવ ?

અર્જુન : હું એજ વિચારી રહ્યો છું કે એવાજ મદુર સ્પર્શથી અને મધુરતાથી, હું ઘેર પાછો ફરું ત્યારે મારા કંઈમાં આરોપવા, મારા આ દેશનિકાલના દિવસોની તું અમર માલા ગુંથી રહી છે.

ચિત્રા : ઘેર પાછા ફરો ત્યારે આરોપવા ? ના, ના, હું તમારી સાથે આવવાની નથી !

અર્જુન : મારી સાથે નહિ આવે ? એટલે ?

ચિત્રા : ના, ના ! એવી વાત ન કરશો.

વસ્તુ સાંભો સગા ટકી સકે એવી દેલ

ચિત્રા : તેમનો ક્રોધ આ સ્થિતિ કરતાં વધારે સારો હશે ! તે સમયે હું તેમની પાસે મારું ખરું સ્વરૂપ છતું કરીશ આ છુપા વેશ કરતાં તે સ્વરૂપ વધારે ઉમદા છે. એ જોતોતો અસ્વીકાર કરશે, મને તરછોડી મારા હૃદયના ટુકડા કરશે તો તે પણ હું ગ્રપ્ત્યુપ સહી લઈશ.

વસન્ત : બાળા ! મારી એક શીખામણ સાંભળી લે ! પાનખર ઝડતુમાં પુષ્પો ખરી પડ્યાં પછીજ વૃક્ષોપર મીઠાં ફળ આવે છે. તારા જીવનમાં પણ એક સમય એવો આવશે જ્યારે તારા શરીરપરથી જીવાનીની કેશરી સુંદરતા ઉડી જશે, છતાં તારા ફળપ્રદ સત્ય સ્વરૂપનો સ્વીકાર અર્જુન આનંદથી કરશે ! જા, બાળા ! પાછી જા, અને તારો ઉન્માદ-ભયો ઉત્સવ ઉઠવી લે !

તેજ ઘેર લઈ જાશે. આ જંગલી પુષ્પ બધાં જનમ્યું છે ત્યાંજ એને છોડી જાશે; દિવસની આખરે ચીમળાઈ જતી કળીઓનાં અને સડી જતા પાંદડાના ઢગમાં પડી એને આનંદથી મરવા દેજો. તમારા રાજમહેલની દયાહિન પથરની ભૂમિ પર પછાડી નાંખવા એને લઈ જશો માન.

અર્જુન : શું આપણો પ્રેમ એવા પ્રકારનો છે ?

ચિત્રા : હા, એવાજ પ્રકારનો ! શા માટે દિલગીર થાઓ છો ? નવરાસના વખતની મોજ નવરાસના સમયન સાથેજ નાશ પામી જશે. એ રેશમને ચાત્યા જવાનો રસ્તો અંધ કરીએ તો એ દુઃખમાં ફેરવાઈ જાય છે. એ મુખ જેટલો વખત ટકે તેટલો વખત માણી લ્યો ! જીવનપ્રભાત પોંચે ત્યાં મુઠી છાંછા મુજબ આનંદ ભોગવી લ્યો; મૃત્યુસંધ્યા આગ્યા પછી વધુ ભોગ

વધતી લાક્ષ્મી ન ગયો!.....આ દિવસ પૂરો થયો. હો, આ માળા પહેરો. હું ચાકી ગઈ છું. મને તમારી બાથમાં બીડી દો, પ્રિયતમ ! અને આપણા અધરનાં મધુર મીઠનમાં અસંતોષની બાથ ચિંતાઓ

ભૂલી ગયો !

અર્જુન : 'જો, સાંભળ બહાલી ! દૂર ગામના મંદિરમાંથી આરતીનો ધંટનાદ સાંત વૃક્ષોમાં થઈને સંધ્યાની શીતલ વાયુલહરી સાથે ચાલ્યો આવે છે !

પ્રવેશ પાંચમો.

પાત્રો : વસન્ત અને મદન.

વસન્ત : મિત્ર ! જરા ધીમે ! હું તમારી સાથે નથી ચાલી શકતો. હું ચાકી ગયો છું. તમે જે આગ સળગાવી છે તે સતેજ રાખવી બહુ મુશ્કેલ કામ છે. મને ઝોકાં આવે છે; હાથમાંથી પળે સરી પડે છે; અને અંગારાપર રાખ જામી જાય છે ! ઉંઘમાંથી મદ્યનો જાગીએ છું, જાગી જતા જવાસાને રાખવી રાખવા મારાથી વધારે વખત નહિ નભાય !

મદન : તું બાળક જેવો અસ્થિર છે, એ

હું જાણું છું. સ્વર્ગમાં તેમજ પૃથ્વી પર તારી રમત હંમેશાં અસ્થિરજ હોય છે. જે વસ્તુ તું દિવસો સુધી અધ્યાગ શ્રમ લઈ જનાવે છે, તે પળવારમાં તોડી નાખતા તને શોક નથી થતો. પણ આપણું આ કામ હવે લગભગ પૂરું થયું છે. આનંદના દિવસો ઝડપથી વહી જાય છે અને લગભગ પૂરું થવા આવેલું વર્ષ હવે થોડા સમયમાં આનંદથી મૂળાં પામશે !

પ્રવેશ છઠ્ઠો.

પાત્રો : અર્જુન અને ચિત્રા.

અર્જુન : પ્રભાતમાં જાગીને મેં જોયું તો મારા સ્વપ્નામાં મને એક રત્ન મળ્યું હતું. એ રત્નને સાચવી રાખવા મારી પાસે પેટી નથી; જડી લેવા માટે રાજમુકુટ નથી; પરાવી લેવા માટે સંકળાયે નથી, છતાં, તે દેંદ્રી દેવાને જીવ નથી ચાલતો. એ રત્નને સાચવતાં સાચવતાં ક્ષત્રિયનો મારો જન્મલો હાથ પોતાની દરમિયાન પે ભૂલી ગયો છે.

(ચિત્રા આવે છે.)

ચિત્રા : શું વિચાર કરે છે, નાથ ?

અર્જુન : હું આજે શિકારે જવાનો વિચાર કરું છું. જો, પેલી ટેકરીઓ પર દેવો મુશળધાર વરસાદ વરસી રહ્યો છે. આખા જંગલ પર વાદળોની ધનધેર છાયા છવાઈ ગઈ છે અને હજારો જતાં ઝરણાં, ઉદ્ભવ જીવાનની જેમ, સર્વ અંતરથી કુદી હસતાં

આગળ ધસે છે. આવા વધાના દિવસોમાં અમે પાંચે ભાઈઓ ચિત્રકવનમાં રાત્રી પશુઓનો શિકાર કરવા જતાં. કેવો એ આનંદના દિન હતો ! મેઘરાજના ડંકાના ગડગડાટ સાથે અમારા હૃદય નાચી રહેતાં. મેરના દેકાનો વનની ઝાડીઓમાં પડેલા પડતો. મેઘવૃષ્ટિના અને પાણીના ધોધના અવાજને લીધે બીકેથી દરણાં અમારાં પગલાં સાંભળી શકતાં નહિ; ચિત્તાના પગલાં બીની જમીનમાં પડવાથી. તેમની બોડ અમે રહેલા છથી ખોળી કાઢતા. શિકાર પૂરો થયે, પ્રચંડ ઝરણાં તરીને ઘેર પાછા ફરવાની દરિયાઈ અમે કરતા. એ વ્યાજુળતા અસાધ્ય મારામાં વ્યાપી ગઈ છે. હું શિકારે જવા ઉત્સુક થઈ રહ્યો છું.

ચિત્રા : હમણાં જે શિકારની પાછળ

પડ્યા હો તેનેજ પહેલાં કબજે કરી લ્યો. જે માયાવી મૃગ પાછળ તમે પડ્યા હો તેને કબજે કરી લેવાને, શું તમે ખરેખર ઇચ્છો છો? જરા ધીરા પડો. સ્વપ્નની જેમ એ જંગલી પ્રાણી જ્યારે તમે ધારતા હસો કે હવે બહુ નજીક છે ત્યારેજ છટ્ટી જશે. જુઓ, આ મેઘ પાગલ બની હજારો તીરો વસાવતો વાયુની પાછળ પડ્યો છે. છતાં વાયુ અંજલત રહી કહે ત્યાં ફરતો ફરે છે. પ્રિયતમ! તમારા હાથમાંનું એકેએક શર કેંકતા કેંકતા તમે પવનવેગી સૌંદર્યની પાછળ પડ્યા છો. છતાં એ માયાવી મૃગ સ્વતંત્ર ને અસ્પર્શ્ય રહી દોડતો ફરે છે!

અર્જુન: પ્રિયા! રેહી જતો આતુર-તાથી તારી રાહ ભેતાં હોય એવું કોઈ ગૃહ તારે નથી? તારી મધુરી મુશ્વયાથી એકવાર પ્રકાશમય બનેલું ગૃહ અત્યારે જંગલના જેવા ઘોર અંધારથી છવાઈ ગયું હશે!

ચિત્રા: કેમ આવા સવાસ પૂછો છો? વિચાર કર્યા વિના આનંદ હુમવાનો સમય પૂરો થઈ ગયો? તમે જુઓ છો તેથી મારામાં કંઈ અધિક નથી, એ શું નથી જાણતો? અહિં સિવાય મારે બીજું કોઈ સ્થળ નથી. કિંશુક પુષ્પની પાંદડી પર ઠરેલા જાડળના બિંદુને નામદામ હોય ખરાં? તે સવાલોનો જવાબ આપી શકે? તમે જેને ચાહો છો તે એ જાડળના બિંદુ જેવી છે!

અર્જુન: જંગલ સાથે એને કાંઈ સંબંધ નથી. કેાઈ મનસ્વી દેવે બેદરકારીથી પૃથ્વીપર દેહી દીધેલા સ્વર્ગના અંશ જેવીજ

એ માત્ર છે?

ચિત્રા: હા!

અર્જુન: હા! તેથીજ મને હંમેશાં લાગે છે કે હું તને ખોધ બેસીશ. મારું હૃદય અસંતુષ્ટ રહે છે; મારા મનને એન નથી પડતું. રે, દુર્લભ સુંદરી! મારી પાસે આવ. નામ, ઠામ અને કુળના બંધનોનો સ્વીકાર કર. હું સર્વત્ર છે એ મારા હૃદયને અનુભવવા દે અને સ્નેહની શાન્તિમય નિભર્થ-તામાં તારી સાથે મને જીવન ગાળવા દે!

ચિત્રા: વાદળોના રંગને, મોજાઓના તૃપ્તને, પુષ્પોની સુંગંધને કબજે કરી રાખવાના વ્યર્થ પ્રયત્નો શા માટે કરો છો?

અર્જુન: વ્યર્થ વાંતો કરી ગ્રેમની જવાબા શાંત પાડવાની આશા ન રાખ! આનંદથી મેં વધારે ટકે, આશ્વત્થાએ મને ન છોડે એવી વસ્તુ મારે ભોધ્યે છે!

ચિત્રા: નાથ! વર્ષ હજી પૂરૂંયે નથી થયું ત્યાં તો તમે યાકી ગયા. પુષ્પનું જીવન હુંકે રાખવામાં પ્રભુએ કૃપા કરી છે, એમ મને હવે સમજાય છે. ગાંધ વસન્તના પુષ્પો સાથે મારું આ શરીર મૃત્યુ પામ્યું હોત તો હા ખચીતરુંજી મારું સાથે મરત. હા. વ્હાલા! એ શરીરના દહાડા હવે ખરાઈ ચૂક્યા છે. જે સમય બાંકી રહ્યો છે તે વ્યર્થ ન જવા દેશો. વસન્તની કળાઓ ધૂળમાં મળ્યા પછી તરસી મધમાખની જેમ રહેને તમારું શૂન્ય હૃદય ઇચ્છા તૃપ્તિ અર્થે પાછું આવે અને નિરાશ થાય માટે અપારજન એ બધો મધુરસ સુસી લ્યો!

પ્રવેશ સાતમો.

પાત્રો: ચિત્રા, મદન અને વન્દ.

મદન: બાપા! આજે તારી હેલ્લી રાત છે.

વન્દ: આવતી કાલે તારું સાંદર્ય વ-

સન્તના અક્ષય બંદારમાં પાછું ફરશે. અર્જુનની સુખોનાની સ્મૃતિથી મુક્ત થયેલા તારા અંધરની રેતાશ આશાપાલવના તાળ પાંદડા

ની જેમ ફરી ખીસશે અને તારી સુવાળી
શ્વેત તેજભરી ત્વચા રોકેડો બાંધ પુષ્પના
સુવાસથી મહેકી રહેશે !

ચિત્રા : ઓ દેવો ! મારી એક પ્રાર્થના

સ્વીકારો. આજ રાતની છેલ્લી ધડીએ
શુભાષ જતા દીપકના છેલ્લા ચમકારાની
જેમ મારું સૌંદર્ય અત્યંત ઝળકી રહે, એવું
મને વરદાન આપો !

મદન : તારી ઇચ્છા પૂરી થશે, બાલો !

પ્રવેશ ૮ મો.

પાત્રો : ખેડૂતો, અર્જુન અને પાછળથી ચિત્રા.

ખેડૂતો : અરે રે ! હવે અમારું રક્ષણ
કોણ કરશે ?

અર્જુન : કેમ વાર ? શું બધ તમારી
પર આવી પડ્યો છે ?

ખેડૂતો : હવે તરફની ટેકરીઓમાંથી
અમારું ગામ કુંડી લેવાને કુંડારાઓ પવતો
પરથી પડતા ધોધની જેમ ધરી આવે છે !

અર્જુન : શું આ રાજ્યમાં તમારે
કોઈ રક્ષક નથી ?

ખેડૂતો : રાજકુમારી ચિત્રાના નામથી
બંદાસો થયેરતા. જ્યારે ને આ સુંદર
ભૂમિમાં યસતાં ત્યારે કુદરતી મૃત્યુ સિવાય
અમને ખીજ કોઈની ખીક ન હતી. હમણું
તે પાત્રાએ ગયાં છે અને અત્યારે ક્યાં હશે
તે કોણ જાણે ?

અર્જુન : ત્યારે આ દેશની રક્ષક
એક સ્ત્રી છે ?

ખેડૂતો : હા, એજ અમારી માબાપ છે !
(ગામડીઓ જાય છે)

(ખીજ તરફથી ચિત્રા આવે છે)

ચિત્રા : કેમ અહિં એકલા બેસી
રહ્યા છો ?

અર્જુન : હું વિચાર કરું છું કે
રાજકુમારી ચિત્રા કેના પ્રકારની સ્ત્રી હશે !
લોકોને મોટે એના સંબંધી મેં અનેક વારો
સંભળ્યા છે !

ચિત્રા : એમ કહાય હશે. પણ તે ખુબ

સુરત નથી. મારા જેવી સ્વામ, મોહક આંખો
તેને નથી ! તે ઇચ્છા મુજબ નિશાન વીંધી
શકતી હશે પણ કોઈ વીરનું જીવર બેઠવાની
શક્તિ તેનામાં નથી.

અર્જુન : લોકો તો કહે છે કે તેનામાં
પુરુષ જેવી વીરતા અને સ્ત્રી જેવી
કેમલતા છે !

ચિત્રા : એજ એવું મોટામાં મોટું
દુર્ભાગ્ય છે ને ! જ્યારે એક સ્ત્રી માત્ર “સ્ત્રી”
જ હોય, પોતાના હાસ્યથી, નિશ્વાસોથી
સેવા મુશ્કેલીથી અને હાડબંધી હાવમાવથી
ને પુરોણા હૃદયની આસપાસ વીંટળાઈ રહેતી
હોય ત્યારેજ મુખ પામે છે. વિદ્વતા કે મહાન
પરાક્રમે તેને શાં કામનાં ? જંગલમાં આવેલાં
શિવમંદિરના એકમાં મંદ્ર કાલે એને તમે
બેઠા હોત તો, એક નજર નાંખવાની ચે દર-
કાર ક્યાં વિના તમે ચાલ્યા જાત. પણ શું
તમે સ્ત્રીના સૌંદર્યથી એટલા બધા કંટાળી
ગયા છો કે તેનામાં હવે પુરોણિન શૈથિ
જેવાની ઇચ્છા થઈ છે ?

રાત્રિ જેવી એક અધારી યુદ્ધમાં પાણી
ના ધોધના વજ્રગતા શીથળી બીજનયના પાંદ-
ડાની શય્યા બપોરે આપણે આરામ લેવા
માટે મેં તૈયાર કરી છે. ત્યાંના કાળા જળ
ઝરતા પથ્થરો પર બાંહેલી મૃદુ લીલની ડાંક
તમારા નયનોને આનંદ આપી રહેલાઈથી
નિદ્રા આજરો. ચાલો, આપણે ત્યાં જઈએ.

અર્જુન : ના, બહાલી ! આજે નહિ.

ચિત્રા : કેમ, આજે કંઈ વાંધો છે ?

અર્જુન : મેં 'સાંભળ્યું' છે કે ટેકરી-ઓમાંથી હુંદરાઓ માથ પર ધસી આવે છે. બધાની તથા બેકુતોનું રક્ષણ કરવા મારા શસ્ત્રો મારે તૈયાર કરવાં જોઈએ.

ચિત્રા : તમારે એ સંબંધી ચિંતા કરવાની જરૂર નથી. રાજકુમારી ચિત્રા યાત્રાએ ગાંધી તે પહેલાં સરહદના માર્ગો પર સખત ચોરી-પહેરા મુકી ગઈ છે.

અર્જુન : છતાં એક ક્ષત્રિય તરીકેની ફરજ બળવવા મને થોડાક સમય રજા આપ. મારા આજસુ હાથને નવા પરાક્રમથી પ્રતાપી બતાવી તારા સિંરે મારે વધારે યોગ્ય હશીકું, બતાવીશ !

ચિત્રા : પણ મારી બાથમાં જકડી રાખીને તમને ન જવા દઉં તો ? શું તમે મને તરછોડીને બળજબરીથી ચાલ્યા જશો ? જાઓ ત્યારે ! પણ એટલું યાદ રાખજો કે તૂટેલી રત્નહલતા પાછી નહિ સંધાય તમારી તરસ છીંતાઈ ગઈ હોય તો મહે જાઓ ! પણ હજી તરસ્યા રહ્યા હો તો એટલું યાદ રાખજો કે આનંદની દેવી બહુ અસ્થિર-ચંચલ હોય છે અને કોઈ પણ માણસની રાહ જોઈ ચોક્કસ નથી. છોડીતાર બેસો નાથ ! આ વિચારો તમારા હૃદયને મુંઝવે છે તે મને કહો ! આજે કોણે તમારા હૃદયમાં પર કંઈ ? ચિત્રાએ ?

અર્જુન : હા. આજે ચિત્રા મરિ મન વસી છે. એ ક્યા જનની પૂર્ણાહુતિ માટે યાત્રાએ ગઈ હશે, તે હું સમજી શકતો નથી. એને શાની જરૂર દોષ થકે ?

ચિત્રા : એને શાની જરૂર ? અરે, એ દુર્ભાગી સ્ત્રી પાસે હવેનું શું ? એના ઉમદા મુગેજ એના સ્ત્રીહૃદયને અમારી કોટડીમાં

પૂરી રાખી કેદખાનાની ગરજ સારે છે. એ બિચારી અધારામાંજ રહી છે; એની વાસનાઓ તપ્ત નથી થઈ. એના સ્ત્રીહૃદયને ફક્ત ગાંધીરામો સમ્બંધને રહેવું પડે છે; એને સોંદર્ય નથી મળ્યું. પર્વતના શિખર પર બેઠેલી કાળાં વાદળોની છાયાથી નિરંતર બનેલી, કોઈ આનંદહીન પ્રભાતની દેવી સમી એ છે. એના જીવનવૃત્તાંત વિશે મને ન પૂછશો. પુરૂષના કાનને એ જીવનકથા મધુર નહિ લાગે !

અર્જુન : એના વિશે બહુ ય બાણવાને હું ઇતેન્દ્ર છું. મધ્યરાત્રે કોઈ અગમ્યા નગરમાં આવી ચડેલા મુસાફર જેવી મારી સ્થિતિ છે. એ નગરના ધુમ્મટો, મિનારાઓ અને બગીચાના વૃક્ષો માત્ર આભાસરૂપ-છાયા જેવાં દેખાય છે અને નિદ્રાની શાન્તિના બંગ કરતી સમુદ્ર ગર્જનાના ધીમે અવાજ સંભળાય છે. સત્તાર ક્યારે પડે ને એ નગરની અગ્નિ મુંદરતા તે નિહાળી શકે, એવી ઉત્સુકતાથી તે રાહ જોઈ રહે છે. મારી સ્થિતિ એવી થઈ છે મને એની વાત કહે !

ચિત્રા : હવે કહેવા જેવું બાકી શું રહ્યું છે ?

અર્જુન : સફેદ થોડા પર સવાર થઈ હાથ હાથમાં લગામ પકડી, જમણા હાથમાં ધનુષ્ય રાખી વિજયદેવી સમી પોતાની આભુગાળુ આનંદમય આશાના સંચાર કરતી એને હું મારી કલ્પના-દૃષ્ટિથી નેંકું છું. ખગરદાર સિંહણ જેમ બયાનક પ્રેમથી પોતાનાં અસ્થાનું રક્ષણ કરે છે, તેમ એ પ્રભુનું રક્ષણ કરી રહી છે. અક્ષરકર વિનાના એ સ્ત્રીના સચકત હાથ મુંદર દેખાય છે. શીયાળાની લાંબી કંધ કરી જગેજા સર્પની જેમ મારું દિશ બેચેન થઈ છે, મુંદરી ! ગાલ, આપણે

બનું થોડેરવાર થઈ, જે તેજના ગોળા આ-
કાશમાં ઉડે તેમ ઉડી જઈએ ! ચાલ, આ
નિદ્રા આણતાં લીલાંબ, સુગંધના નિશાથી
છવાયલાં, સ્વાસોસ્વાસ રોકી રાખતા કેદખા-
નામાંથી નાસી છુટીએ !

ચિન્તા: અર્જુનદેવ ! સાચું કહેજો.
જો કોઈ બહુઈ શક્તિથી હું મારી આ
વિપ્પાસકત નાણુકતા, દુનિયાના સ્પર્શથી
લજ્જા પામતું આ સૌદર્ય દૂર કરું, મંગી
આણેલા પોશાકની જેમ મારા શરીરમાંથી
કાઢી ફેંકી દઉં, તો તમે તે સહી શકશો ?
લાડવેલી અખળાના નખરાં અને હાવભાવ
તથા દર્ષ હિંમતવાન મદની જેમ બળવાન
બની ટટાર ઉભી રહું, વેલીની જેમ ધૂળમાં
રમણવાનું છોડી પહાડપરના ઉંચા દેવદાર
વૃક્ષની જેમ મારું મસ્તક ગૌરવથી ઉંચું
રાખું, તો તમારી પુરુષદષ્ટિને શું હું
પ્રિય લાગીશ ? ના, ના, તમે તે નહિ સહી
શકો ! એનાં કરતાં ચંચલ યુવાનીને આકર્ષે
એવી રમતની સામગ્રીઓ મારી આસપાસ
રાખી, ધીરજથી તમારી વાટ જોઈ એજ
વધારે હીકછે. તમારી પાછા દરવાની દરજી
હશે ત્યારે આ ખુશસુરત શરીર રૂપી ખાલી-
માં આનંદરસ રેડી તમને હસતી હસતી
પાઈશ. પછી પાછા કંટાળો અને વૃક્ષ થઈ
જાઓ ત્યારે તમારે કામે પાછા વળજો. હું
ટૂંક ચમક ત્યારે તમારા હૃદયમાં મારે માટે
જે કંઈ એક ખૂણો રહેશે તેના હું નમ્રતા-
થી અને આનંદથી સ્વીકાર કરીશ. તમારી
રાત્રિની કોઠાની સખી દિવસે પણ તમારી
સારથી થવાની અભિલાષા રાખે, તમારો

કાળો હાથ તમારા પ્રતાપી જમણા હાથના
કર્તવ્યમારમાં ભાગ લેતાં શીખે તો શું તમા-
રું વીર હૃદય પ્રસન્ન થશે ?

અર્જુન: બહાલી ! મને હંમેશાં લાગે
છેકે હું હજી તને પૂરેપૂરી નથી પિઝાણી શ-
ક્યો ! સોનાની મૂર્તિમાં ધૂપાવલી દેવી જેવી
તું મને લાગેછે. તારી અમૂલ્ય બક્ષીસોના
બદલામાં હું તને સ્પર્શી શકતો નથી, કે
નથી તને કંઈ આપી શકતો. એ રીતે મા-
રો ગ્રેમ અપૂર્ણ રહેછે. કોઈક વેળા તારી
શોકમય નમ્રતા બેઠી ઉંડાણમાં, પોતાનાજ
અર્થની મજાક કરતા હોય એવા તારા રમ-
તીઆળ શબ્દોમાં, આ શરીરના ઉત્સુક
લાવણ્યનું બંધન તોડી, રિમતો આણે
પરો આંસી દુઃખાગ્નિમાં સ્નાન કરી પવિત્ર
થઈ નીકળવા પ્રયત્ન કરતા કોઈ જીવનો
આભાસ થાય છે. આ એ સત્યનું પ્રથમ દર્શન
છે. સત્ય પોતાના પ્રિયતમ પાસે ધૂપા વેશમાં
આવે છે, પણ વખત જતાં અવકાશો અને
ધુંધટ દૂર કરી પોતાનું સાચું સ્વરૂપ પ્રકટ
કરે છે. તારાં એ સત્ય અને અંતિમ સ્વરૂપ
માં દર્શન કરવા હું વલખાં મારું છું.

શા માટે આસું સારેછે, મારી બહાલી !
શા માટે તારું મુખ ઢાંકી લે છે ? મેં તને
દુભવી પ્રિયનોમાં ? ના, મેં કેહ્યું તે બધું
જુલો જા. હું વર્તમાનથીજ સંતોષ માનીશ.
કોઈ અદરશ માળામાંથી આવતા બેઠી પક્ષી-
ના ગાનની જેમ આનંદની પ્રત્યેક પળ મારી
પાસે આવવા દે. એ બેઠ ખુલવાની આશા-
માં તે આશામાં હું રાહ જોતો બેસીશ અને
મારા દિવસો નિર્ગમન કરીશ.

પ્રવેશ નવમો.

પાત્રો: ચિત્રા અને અર્જુન.

(ચિત્રા: ઝળેલો પહેરીને આવે છે)

ચિત્રા: નાથ ! આનંદરસની આખી
પ્યાલી પી ગયા ? હવે એક પથ્થુ
ટીપું બાકી નથી ? શું એ ખેલ ખતમ થયો ?
ના, ના ! સઘળું ખતમ થઈ ગયા પછી યે
કંઈક તો બાકી રહેશે; અને તે કંઈક તમારે
ચરણે મારી છેદી બેઠ છે !

હૃદયેશ્વર ! તમારી પૂજા માટે સ્વર્ગના
નંદનવનમાંથી હું અનુપમ સુંદર પુષ્પો
લાવી હતી. હવે એ પૂજા પૂરી થઈ હોય,
પુષ્પો બધાં ચીમળાઈ ગયા હોય તો મંદિર-
માંથી તેમને કાઢી બહાર ફેંકી દઈ (ઝળેલો
કાઢીને ફેંકી દે છે નીચે એણે પુરૂષ વેશ
પહેર્યો છે) હવે તમારી આ પૂજારણુ તરફ
દયાબરી નજરે જુઓ !

જે પુષ્પો વડે મેં તમારી પૂજા કરી તેવી
હું ખુશ્મરતીમાં સંપૂર્ણ નથી. મારામાં
મણીયે ખોડ ખાંપણો બરી છે. જગતના ધોરી-
માર્ગની હું મુસાફર છું. મારાં વસ્ત્રો પર
ધૂળ વળગી છે; મારા પગમાં કાંટા વાગવાથી
લોહી નીકળે છે. પુષ્પ જેવી સુંદરતા ક્ષણિક
જીવનની નિષ્કલંક મોહકતા હું ધ્યાંથી લાવું ?
તમારે ચરણે ધરવા મેં આણેલી ઝેરવ બરી
બેઠ એક સ્ત્રીનું હૃદય છે. ! એ હૃદયમાં એક
માટીની પૂનળીની ધર્પ શોકની, આઠા, બય
અને લગ્નની લાગણીઓ ભેળા થઈ છે; એજ
હૃદયમાં અમર જીવન જીવવા મથતો ગ્રેમ
પ્રકટ્યો છે ! હૃદયમાં અપૂર્ણતા છે, જે હજી
મમ્મ અને ઉમદા છે. પૂષ્પ પૂજા જે પૂરી
થઈ હોય, નાથ ! તો બવિધ્ય માટે આ

ચરોરનો દાસી તરીકે સ્વીકાર કરો !

હું રાજકુમારી ચિત્રા છું. એક દિવસ
સુંદર વસ્ત્રાલંકાર સજ્જ શિવ મંદિરમાં એક
સ્ત્રી તમારી પાસે આવી હતી તે માદ હશે.
એ બેશરમ સ્ત્રી પોતે પુરૂષ હોય તેમ
તમારે ગ્રેમ માંગવા આવી હતી. તમે તેનો
અસ્વીકાર કર્યો એ દીકર ક્યું. નાથ હું તે
સ્ત્રી છું. તે મારા છુપો વેશ હતો. તે પછી
દેવોના વરદાનથી એક વર્ષ માટે મેં મનુષ્ય
ખતિમાં કાઢીને નહિ મનુષ્ય હોય એવું અત્યંત
ઝળહળતું સૌંદર્ય મેળવ્યું, અને એ છેતરપીંડીના
બાદથી મારા વીરનરના હૃદયને કંટાળો આપ્યો.
ખચીન, હવે હું તે સ્ત્રી નથી !

હવે હું ચિત્રા છું ! હું પૂજવા યોગ્ય
દેવી તો નથી, છતાં દયાને પાત્ર બેદરકારથી
હાંકી કાઢવા જેવું પતંગીઈ થ નથી. બય અને
સાહસલયી કર્તવ્યોમાં મને તમારે પડખે
રાખવાની કૃપા કરશો, તમારા જીવનની મહાન
ફરજે અદા કરવામાં મને બાગ લેવા દેશો
તો મારા સત્ય સ્વરૂપને બરાબર ઠિલાણી
રાકશો. મારા ગર્ભમાં તમારા જે બાળકને
હું પેળી રહી છું તે જો પુત્ર અવતરશે તો
તેને બીન્ને અર્જુન બનવાનું હું જાતે શિશુ
આપીશ, અને વખત આવ્યે તેને તમારી
પાસે મોકલું, ત્યારે જ તમે મને પૂરેપૂરી
બોળખા રાકશો. અત્યારે હું તમારે ચરણે
ફક્ત રાજકુમારી ચિત્રાજી બેઠ તરીકે ધરી
શકું છું !

અર્જુન: પ્રિયા ! આજે મારું જીવન
સફલ થયું !

સ્વરાજ્યના

સન્તને.

લેખક :
શ્રીયુત લલિત.

(બીમપતારી—દાદરા)

નમિયે તમને સ્વરાજ્ય સન્ત !

ઝીલિયે તમ કસ્તૂરી સુગન્ધ :

હાંસીલો આજે હુંકારે—

હિમ્મત બહાદુર હિન્દ !

ધીર લલિત લોકને જગાવો—

એ તો તમે : મહન્ત

સત્ય અવાય ને પ્રેમ અહિંસા :

એ તમ મોહનમંત્ર :

એ વ્રત-તપ પાળે જગમાં તે—

સર્વે રહે સ્વતંત્ર !

એક પ્રભુની અનેક પ્રજાને—

સ્વેચ્છા ને સ્વચ્છન્દ,

સૂતરને તાંતળે સાંકળી—

ઝીલવો છો આનન્દ !

ત્રી પુરુષોને ઈગવણી આપવાનું કામ ત્યાં થઈ કરાવ્યું જે હજુ પણ ત્યાં કરવામાં આવે છે. એ ઉપરાંત ખીજા કેટલાક ઘટતા સુધારા-વધારા કર્યા. પછી મ. ગાંધીજીએ ખેડા જીલ્લા હરદ્દ નજર નાંખી ગરીબ ખેડુતોની મદદે આવ્યા. ત્યાં સત્યાગ્રહની હાડત ઉપાડી લીધી. તેમાં ખેડુતોનાં દુઃખ નિવારણ કરવા ગૂંચ ગૂંચ ઉપાયો યોજ્યા. ત્યારબાદ અમદાવાદમાં રાષ્ટ્રીય કેળવણીનો પાયો નાંખી એક રાષ્ટ્રીય શાળા ઉભી કરી હતી. ત્યાર પછી પોતાના સત્યાગ્રહ આશ્રમને જાહેર સેવાની પ્રવૃત્તિનું ધામ બનાવ્યું, અને દેશનાં બહારની અનેક જાહેર હિંસાઓમાં તેઓ અત્યાર મુઠી મર્યા રહ્યા છે. તેઓ હાલમાં આપણાં દેશના સાચા હીનકારી નર થઈ પડ્યા છે. હું અને એમના રાજદૂતી પ્રકરણમાં કતરવા માગતી નથી. એમની જીંદગીની ને સાદાઈની તો યી વાત કરીએ ? તેમની રહેણી રહેણી એટલી સાદી છે, તેમની વાણીમાં એટલી તો મીઠાસ છે, તેમનાં વચનોમાં એટલી તો નીડરતા અને શુદ્ધતા પ્રગટી નીકળેલી છે કે જેઓ એમનાં સમાગમમાં આવ્યા છે, જેઓ એવણના જેવાર અને વસવાટમાં રહેવાનું માન ધરાવે છે તેઓનાં ખરેખર સદ્માય દશે કે જે ભારત ભૂમિમાં રહી એઓના જેવું શુદ્ધ ચારિત્ર્ય બનાવવાને લાયક થાય. તેઓ જેવું કહે છે, તેવું કરનારા છે. એક કામ પોતાને વાળખી લાગ્યું ને પડું કરવા માટે જીંદગીનો ભોગ આપવો પડે તો તે માટે પણ પાછી પાની કરતા નથી. તેઓ એવા એક મહાન નર છે કે તેઓનાં મંત્ર આ દેશની પ્રજાએ, આગ્રક કે રૂદ્ધ, ત્રી કે પુરુષ દરેકે ગોખી રાખવા જોગ છે.

પ્રિય વાચક ! આપણ સર્વ જાણીએ છીએ કે એવળનું પ્રથમ વચન એ છે કે, સગર મેળવવા સ્વદેશીનું પાલન કરવું,

ચારિત્ર્યને શુદ્ધ રાખવું, સાદાઈને સદા ચકાવી, પ્રમાણીકપણાને હંમેશાં વળગી રહેવું, જેવું બોલવું તેવું હંમેશાં વર્તન રાખવું, ભારતના સંતાનો તરીકે એક ખીજા ઉપર મમતા રાખવી, તેમનાં સુખ દુઃખમાં ભાગ લેવો, ધણી ભલી જીંદગી ગુજારવી, અને કંચરની આગાનુસાર માતૃભૂમિની સેવા કરવા તત્પર થવું. આવા એક મહાન નર ને દેશ-હિતકારો પુરુષનાં વચનો દરેક ત્રી અને પુરુષે પોતાનાં જીવનમાં ઉતારી તે પ્રમાણે વર્તન રાખવું જોઈએ.

આ સત્યતાના સાધીનાં જીવનમાંથી વિચારવા જેવું અને આપણમાં ઉતારવા જેવું ઘણુ મળી આવે છે. મ. ગાંધીજીને મનથી ગરીબ અને તવંગર વચ્ચે, નાનાં અને મોટાં વચ્ચે શિક્ષિત વર્ગ અને અશિક્ષિત વર્ગ વચ્ચે, પછાત વિચારવાળાં અને આમળ વર્ણનાં વિચારવાળાં વચ્ચે, ગામડાનાં કે શહેરના લોકોની વચ્ચે કે કોમ કોમની વચ્ચે ભેદભાવ નથી ને સરકાર વચ્ચે તેઓ એક સાંકળ સમાત છે. તેઓ મનુષ્ય જાતિને દિવ્ય માર્ગે દોરવે છે.

આપણા દેશની પ્રજા માટે, ખાસ કરીને આપણા સ્ત્રીવર્ગ માટે એમણે જે જે કહ્યું છે તેનો અહીંયા હીસાખં કારી ચકાવ તેમ નથી. આવા ઉપકારનો બદલો આપણે કાંઈ બી દિવસે વાળી ચકાવું નહિ. પણ પ્રિય બહેનો ! તેમનાં કહેલા બે બોલ તથા તેમના આદર્શો સમજીને તે પ્રમાણે આપણ સર્વ બહેનો વર્તન રાખીએ અને આપણ પોત પોતાની ચક્તિ પ્રમાણે દેશની સેવા કરીએ તો એમનું જીવન આપણે કાંઈક અંશે સમજી ચકયા છીએ એમ ગણીએ. હાલ આપણો દેશ દુર્દશામાં આવી પડ્યો છે, તેને ઉદ્ધારવાનાં પ્રયત્નમાં આપણે મદદ આપીએ તો જરૂર મોટાં વર્ગમાં દેશ-

ની સ્થિતિમાં ફરક પડ્યા વિના રહેશે નહિ. પ્રિય બહેનો! તમે ધારતાં હશે કે મુ'બઈ જેવાં શહેરની સ્થિતિ જોઈને આખા હિન્દુસ્તાનની સ્થિતિનું તોલ કરવાનું નથી. કાશ્મીરે શહેરમાં વસેલા લોકોની હાલત પરથી ગરગામડેનાં લોકોને ખ્યાલ બાંધવો એ ખોટું માર્ગ દેરવનાર છે. અહીં આ આપણને ખાસ કરીને ધ્યાન આપવાનું છે કે શહેર અને ગામડાની સ્ત્રીઓની હાલતમાં બહુજ ફરક છે. તમારે પોતાની ગામડામાં વસ્તી બહેનપણીઓને ભૂલી ન જવું, પણ તેમની સ્થિતિ સુધારવા દરેક સ્ત્રીએ પોતાનો બનતો પ્રયત્ન કરવો. તોજ આપણે મ. ગાંધીજીને આદર્શ સમજી તેને પોતાનાં વર્તનમાં મુકેલો ગણાશે.

જે મારી બહેનપણીઓથી પરગામમાં મદદ થઈ શકતી હોય તેઓએ મુ'બઈ શહેરમાં ઉપયોગી થવાનાં અસંખ્ય સાધનો છે તે સાધનો મારફતે ઉપયોગી થવું. સ્ત્રીને જાજતી રીતે જૂદી જૂદી સંસ્થાઓમાં જોડાઈ તેઓ તરફ દયા, વહાલ અને નમ્રતા સાથે તેઓએ પોતાથી ઓછું જ્ઞાન ધરાવનારને જ્ઞાન આપવું. તેઓની જીંદગીનાં સાધનો, ઓછાં હોય તો તેમને તે જરૂરીઆતો પૂરી પાડવી.

મ.ગાંધીજી સ્ત્રીઓની ઉત્તિ માટે સ્ત્રી કેળવણીને વધુ અગત્યતા આપે છે. જો સ્ત્રીઓમાં કેળવણી હોય તો તેઓ આ કળાયુગમાં પોતાનાં શિયળનું રક્ષણ કરી શકે. તે કેળવણી આપવા માટે ઘણી મોટી ડીમીઓ મેળવવાની જરૂર નથી, પણ ફક્ત પોતાનાં શિયળનું રક્ષણ કરી શકે, બાળકનો ઉદ્ધાર કરી શકે, તથા સ્વાશ્રયી થતાં શીખે એવાં શુદ્ધ ચારિત્રવાળાં બનાવવાનીજ જરૂર છે. જ્યારે હિન્દુસ્તાનમાં વીર નરો અને વીરાંગનાઓ પેદા થશે ત્યારે આપણે સ્વાશ્રયી બની શકીશું. આપણા દેશમાં જે વસ્ત્રની

મોટી ખોટ છે તે ખોટ આપણે હાથે જાતે વસ્ત્રો બનાવી પૂરી કરી શકીએ. આપણી જાતેજ બનાવેલાં વસ્ત્રો વાપરીશું તો નક્કી આપણે આપણાં દેશને થોડા વખતમાંજ સુખી કરીશું, ને હિન્દુસ્તાનમાંથી જે કરોડો રૂપીઆ જાય છે તે જવા બચી શકશે.

મ. ગાંધીજી આપણ સર્વ બહેનો પાસે માગણી કરી રહ્યા છે કે દેશને માટે કાર્ય કરવા અને સ્વભોગ આપવા બહેનોને તૈયાર થવાની ઘણી જરૂર છે.

૧. ગરીબ વર્ગમાં ફરી અન્નવસ્ત્રનાં સાંસા હોય ત્યાં રેંદીયો દાખલ કરી ભૂખમરો ટાળી તેમને સ્વાશ્રયી બનાવવાં.

૨. જ્યાં ગલીચી, ગદંડી અને રાગીષ્ટ ગૃહો હોય અને જ્યાં સ્ત્રી તથા બાળકો દુઃખથી રીજાતાં હોય તેમને માટે સ્વચ્છતાનાં આશ્રમનાં અને વિશુદ્ધ જીવન ગાળવાનાં સાધનો કરી આપી તેમને તેમની હાલતનું રહેણી કરણીનું જ્ઞાન કરાવવું,

૩. આપણા ઉદ્ધારનો આધાર સ્ત્રીઓની ઉન્નતિ પર રહેલો છે. આપણી સ્ત્રીઓ પુરૂષો સાથે દરેક કાર્યમાં ભાગ લેતી તથા તેમની સાથે વાદવિવાદ કરતી થાય તથા પુરૂષોનાં ઉદ્ધારો સમજતી થાય, બહારની ઉપાધીઓને પોતાનાં જ્ઞાનથી સમજી તેમાં ભાગ લેતી થાય, ત્યારેજ આપણા દેશનો ઉદ્ધાર થશે એવું એવણ સમજે છે.

૪. જ્યાં જ્યાં જ્ઞાન પ્રચારની જરૂર ને અભિગ્રાપ હોય ત્યાં જ્ઞાન પ્રચાર અર્થે જરૂરી સાધનો પૂરાં પાડવાં સ્ત્રીઓએ જાતિ પ્રયાસ કરવો જોઈએ.

૫. સ્વરાજનું અથવા તો સ્વદેશનું કામ ખાલી મોઢેશા બોલ્યા કરવાથી, મોઢાં મોઢાં વ્યાખ્યાનો આપવાથી કે મોઢા મોઢા લેખો લખવાથી થતું નથી. પણ દરેક દિવાસે જ્યારે કાર્યનો પ્રભાવ આપણે લોકો ઉપર

નાંખીશું, લોકોને કાર્ય કરતાં બનાવીશું; અને લોકનાં વર્તનમાં આ ઉર્ધ્વશું કાર્ય ઉતારીશું ત્યારેજ આપણે એમણે જે પ્રતિજ્ઞા કરેલી છે તે અમલમાં મૂકેલી ગણાશે.

બહેનોને મારી નમ્ર. વિનંતી છે કે આપણું જીવન આદર્શમય બનાવવાં જીવનનાં સધળા આદર્શો ઉપર સત્યની છાપ, આપવાની જરૂર છે, અને હરકોઈ કાર્ય પ્રસંગે અસત્ય

બોલવું ચાલવું થઈ ગયું છે તે દુર કરવું જોઈએ અને જીવન સત્યમય બનાવવું જોઈએ.

આજે આપણે સર્વ બહેનો સાથે મળી પ્રભુની પ્રાર્થના કરીશું કે આપણાં મ. ગાંધી-જીનાં દિર્ઘાયુષ્ય કરે. આપણાં એ સુગ્રંથ્યાત દેશલક્ષત મ. ગાંધીજીનાં દરેક કાર્યમાં આપણે ફતેહ ખેંચીશું. તથાસ્તુ

એક ગાંધી

હતા એક ગાંધી, તથાપિ ય ગાંધી,

ધ્રુવે ના, ધ્રુવલે ધરા એક ગાંધી;

થયાં ગાંધી ગાંધી, બધા ગાંધી ગાંધી,

બલવે રૂડી બંસરી ત્યાં ય ગાંધી.

ગાંધીની બંસીના સુર જેવ્યાતા અતિ તાલથી,

ઝણવાં દિલ “ગાંધી” ત્યાં, જાણે શુરા મહારથી !

ગાજ્યા સહુ સાથ પ્રયત્ન નાદે,

દિગન્ત ગાળે અતિ ગર્જનાએ;

ઉમિ સપાટે સરખાં ઉજાળ્યાં,

દીસે સપાટી ભરતી ય આવી.

સમયનાં સપાટામાં લીલા ફરી ચલીલની

ઉજાળ્યાં પળમાં ઉમિ ! પળમાં નારિ કયાં ગયાં !

નાચે મણિધર યથા સ્વર બંસી ધ્રુવે

શાંતિ ભુજંગ ભજતો સ્વર બંસી ત્રુટે

નાચ્યા હતા ત્યમ સુણી સ્વર બંસરીના

સુતા સુખે સહુ શુરા સુર બંસીહીણા.

ગાજવું, નાચવું રંગે, અંગે રંગ ઘડી અકા !

ભાગવું, નાચવું ત્યાં છે, વિખેતવું ઘડી જતાં !

રહ્યા એક ગાંધી, તથાપિ ય ગાંધી.

હરે ના, ધપાવે બલે એક ગાંધી,

ધરે કામ ગાંધી, કરે એક ગાંધી,

બલવે સુરી બંસરી એક ગાંધી.

પુરુષોત્તમ એચ. લોનાણી

આમંત્રણ.

લેખક:
શ્રીયુત દીનેન.

૭૭

સાહતીરે પોકારે મોહન ભારત ઉભળીએ,
આલો આલો મળી સહુ યહેન માતને દીપાવીએ-

સાખી : વૃન્દા વનની કુંજમાં, કાન જુઓ છે વાડ;
દોડે ગોપી બાવરી, છોડી ઇપ્પરખાડ.

એની એવી અનેરી પ્રીત પરવશ સુહારીએ,
એની મુંદર મોહામણી શીખં પુષ્પે વધાવીએ-સાહતીરે૦

સાખી : દયદી આંગળીએ સખી, રડાડ ઉપાડે કાન;
લાકડી ધીમે ઝોકવી, ગોપી માને માન

આવા ફરી ફરી નહિ મળે દાવ આપણે ઉભળીએ,
ચૂકી, આવા અનુપમ લહાવ આપણે ભગઈએ-સાહતીરે૦

સાખી : માયા મદિરા સ્વાર્થની, મોહ કટુતા બાળ;
ધર્મપાક જો રીખવે, જાંધ નીતિની પાળ.

ગીઠા મોહક એ જાંસીના સુર આપણે ઉપાડીએ,
ઝીલી, હેડે ઉતારી એ સુર ભારત જળાવીએ-સાહતીરે૦

સાખી : જાર વરસ વનવન ફર્યા, એક વચનને કાળ;
મીતા સાથે સંચરે, એક ધર્મને કાળ.

એમ ધર્મે પાથરશું આજુ ભારત ઉભળીએ,
આલો વાગે લેગે વીર-હાક માતને દીપાવીએ-સાહતીરે૦

દેરાણી ને જેઠાણી.

લેખક: રા. બા. હરગોવિંદદાસ દ્વા. દાંડવાળા.
ચિત્રકાર: શ્રીયુત રમણલાલ દેસાઈ.

રૂપવતી ને શુભવતી બંને દેરાણી જેઠાણી થતાં હતાં. ખીયર તરફથી પણ તેઓ નજીકનાં સગાં હતાં. જાનેને અમદાવાદ પરણ્યાં હતાં. રૂપવતીના વર મુંબઈની એક સાદાણ લોકની પેઢીમાં રૂ. ૫૦૦ ના પગારથી નોકરી કરતો હતો અને શુભવતીના વરે અમદાવાદમાં કારખાનું કાંટું હતું તેમાંથી તેને સારી કમાણ થતી હતી. શુભવતીએ એકવાર ઘણો આગ્રહ કરીને પોતાની દેરાણીની ઘોડા દહાડા મારે અમદાવાદ જોવાની, કેમકે મુંબઈ ગયા પછી ઘણા વર્ષથી પોતાનાં વતનમાં તે આવી જ નહોતી; તેથી જાનેને મળ્યે ઘણો લાંબો વખત થયો હતો. શુભવતીના સ્વભાવ ઘણો માયાળુ હતો.

રૂપવતી પોતાનાં જાળજન્યા લઈ અમદાવાદ આવ્યા. તેનાં લોક જેઠાણી રહેઠાને તેને તેડવા સારું આવ્યાં હતાં. તેઓ તેને જાણે વહાલથી મળ્યાં બેઠ્યાં, અને ગાડીઓમાં બેસાડી સૌને પોતાને મેર લઈ ગયાં. ઘર આપદાદાના વખતનું ઓટલું જુની દબની દવેલી જેવું હતું, અને તે મોટા પુત્ર દેવીદાસને લાગ આવ્યું હતું. જેમ મકાન જુની દબનું હતું, તેમ તેમનાં સરસાગાન પણ જુની દબનો અને વલિવટ પણ જુની દબને આવડતો હતો, તે જોઈ રૂપવતીએ ઓ મમ-દાણું, અને તેનાં છોકરાં પણ નાજાજ થયાં.

ધરમા પેસાનોજ છોકરા ના માનવા

મંડી પડ્યાં, કેમકે તેમને ચા, બિસ્કિટ, કેક વગેરે લેવાની ટેર પડી હતી, તેમ તેઓ દહાડામાં ત્રણ ચાર વખત ચા પીતાં. શુભવતીને ત્યાં ચા પીવાનો રિવાજ નહોતો. તે સવારમાં પોતાનાં છોકરાંને ગરમ કહેનું કુધ ને પુરી કે ખાખરા (શેઠી રોટલી) આપતી તેથી તેને ઘરે જાળજમાંથી ચાનો રુખો ને બિસ્કીટનો દાખડો મગાવવો પડ્યો. રસોધવાને મહાવરે ન હોવાથી ચા સારી તૃથ થતી તે છોકરાંને પસંદ ન પડી. ખાવામાં પણ અમદાવાદી જમણ તેમને ગમ્યું નહિ. છોકરા છોકરીઓ વિલાપતી દબનાં કપડાં લતાં પહેરતાં. સર્વને ખૂટ ને મોજાં તે જોઈએ અને તે પણ કીમતી ને વિલાપતીજ ગમે. દીયણ સુધી આવે એવું, ને ગેલીસ સાથેયું હંચું પાટનું, ને માથે વિલાપતી રાખી. છોકરીઓ ફરામ વગેરે પહેરે. શુભવતીનાં છોકરાનો પોપાક દેશી દબનો જોઈ રૂપવતીનાં છોકરાં દસવા ને મરકરીઓ કરવા લાખ્યાં. દેશી પોપાક અને તે પણ ખાદીનો! શુભવતી ને દેવીદાસ પણ ખાદીનાંજ કપડાં વાપરે.

જે ત્રણ દહાડા ગીત્યા પછી રૂપવતી ને શુભવતી કિનાજાના કિસને લાંબે મચ્છીમાં બેસી વાતે વળગ્યાં. રૂપવતી બોલી, બાબીજી! નમને એક જો વાન કહેવાયું મો મન ચાપ છે. તમે મન આપો તો તે કહું. શુભવતીએ કહ્યું, જુએ પાણી રીંધો કહે. મને પણ

તમને કંઈ કહેવાનો વિચાર થતો હતો. આપણે ખૂલ્લા દિલથી વાતચિત કરશું, તેથી એક ખીમના વિચાર રહેણી કરણી વગેરે સમજશે.

રૂપવતી બોલી, મોટાં બહેન, તમારા દિવરજીના કહેવાયાં જણાય છે કે મોટા-ભાઈની કમાઈ ઘણી સારી છે. બંને ભાઈ-એએ અંગ્રેજી ઉંચી કેળવણી લીધી છે, અને આપણે પણ સારા અભ્યાસ કરેલો છે, તે છતાં તમારી રહેણી કરણી કેળવણી જૂની ટપનીજ ચાલુ રહી છે એ જોઈ મને અન્યથા લાગે છે! પૈસા કમાઈ કમાઈને બેગા કરવા ને સુખ ન માણવું એ અયોગ્ય છે. કાળના વહેવા સાથે, પરિસ્થિતિ બદલાવા સાથે આપણે જૂના રિવાજનેજ વળગી રહીએ તે ધીને તો અપ્રદિત લાગે છે; પણ તમે મોટાં ને સમજી છો, તેથી નાને મોટે મોટી યાત કરતાં મને શરમ આવે છે.

ગુણવતીએ ઉત્તર આપ્યો કે, બહેન, તમે કહો છો તે એક રીતે ઠીક છે, પરંતુ સુખ-ખર્ચ શેમાં છે, તે પ્રથમ સમજવાની જરૂર છે, જૂના વિચારને રીતરિવાજ ખોટા છે કે કેમ તે સમજવું જોઈએ, પાશ્ચાત્ય રીતલાતની આંધળા નકલ કરવામાં સુખ છે કે કેમ તે વિચારવું જોઈએ, આપણી પૂર્વની સંસ્કૃતિ કેવી હતી તે તપાસવું જોઈએ, ખર્ચ સુખ ખાવાપીવામાં ને મોજમજાહમાંજ છે કે કેમ એનો નિર્ણય કરવો આવશ્યક છે. તમારા જેઠાં મને વારે વારે કહે છે કે ભાઈ દામેદરદાસને સારા પગાર મળે છે, તે છતાં તેમનું ખર્ચ એટલું ઉડાઉ છે, કે તેઓ ભવિષ્યને માટે બાંએજ કંઈ બચાવી શકે છે. બે ગણ દિવસના અતુલવર્થીજ તમારા જેઠાં કહેવું વાનખી છે એમ મને લાગે છે.

રૂપવતીએ કહ્યું, પણ મોટાં બહેન, તમે તો તરજટ મનિ મુનિઓના જેવી ઢળ પકડી

છે. મહાત્મા ગાંધીજીનો તમને પ્રેમન લાગેલો જણાય છે. ખાદીનાં જાડાં કપડાં તે રડ્યાં કેમ પહેરાય ? જાડાં, લારેને ખરજયાડાં જેમ પહેરી ન શકાય, તેમ તે બેઠાણ પણ દેખાય. મોટાભાઈએ મીઠા કાઢી છે તેથી તમે રેંટીયો કાતયાવું પકડ્યું હશે ! રડી ચા સરખીને પણ તમે નાત બહાર કરી નાખી છે તો પછી સોડા લેમોનેડ, આઈસક્રીમ, પાઉં. ખિસકિટની તો વાતજ શી કરવી ?

ગુણવતી મંદ હાસ્ય કરીને બોલી, બહેન જ સુખ સાદાઈમાં છે તે કાઠમાઠમાં નથી હોતું. મહાત્મા ગાંધીજીએ જે માર્ગ સૂચવ્યો છે તેજ ખરેખરે જરૂરનો છે. આપણે ખેસી રહીને એવાં નબળાં પડી ગયાં છીએ, કે આપણામાં ખાદીનાં કપડાં પહેરવા ઉચકવા જેટલી પણ શક્તિ રહી નથી ! રસોઈઆ રંધે, ચાકર નોકર કામકાજ કરે, દળવા ખાંડવાતું ને પાણી વહી લાવવાતું નીકળી ગયું, દેવદશને પણ પગે ચાલીને જવાય નહિ. જેમની નકલ કરીએ છીએ તે મડમો ધરના કામકાજમાં સામેલ રહે છે, એટલુંજ નહિ, પણ તે મરદાની સાથે રમત ગમતમાં સામેલ થાય છે. વખતે થોડે ખેસી શિકારે જાય છે કે ખાંચ દય ગાઉ ચાલી આવે છે, એમાં આપણે કશુંજ કરતા નથી. તેઓ ચાકર રસોઈઆના કામકાજ ઉપર જજરી દેખેરખ રાખેછે, ને ધરનો હિસાબ પણ રાખે છે. એમાં આપણે શું કરીએ છીએ ? છેક બેઠાંખાઉ થઈ જઈ “ ખાટલેથી પાટલે ને પાટલેથી ખાટલે ” વાસ કરીએ છીએ, ચા આદિનું પાણી પી પીને ઉલટું ચરીર બગાડીએ છીએ. ઘેર સારું સારું ને તબ્યું તાબ્યું ખાવાતું ન કરવાથી મરદો વીથીઓમાં જઈ ખાવા પીવાતું ઉડાવેછે, અને તેથી તેઓ પણ નાકોવત બને છે, ને વધારે ખર્ચમાં ઉતરેછે. મને લાગે છે કે

તમને એકલા આ પાછળ ૩. ૩૦૦ ઉપર વર્ષે દહાડે ખર્ચવા પડતા હશે. એટલે એક ગરીબ કુટુંબના વાર્ષિક નિભાવ જેટલું તો આ પાછળ ખર્ચ ! તમારું, તમારા છોકરાંને ને મારા દિયરજીતું શરીર જોઈ મને ખેદ થાય છે. આવી રહેણી કરણીને તમે મુખ માનતાં હો, તો બલે માનો; મને તો ને પસંદ નથી.

ખાદીનાં લુગડાં પહેરી ન શકાય એવાં તમે સૌ નાણુક બની ગયાં છો. નાનપણમાં આપણે મશરૂની ધાધરીઓને કિનખાળની બંડીઓ પહેરતાં તે તમે ભૂલી ગયાં ? તેમના કરતાં ખાદી તો ઉલટી હલકી છે. આપણી માતાઓ જડા સાલ્લા પહેરતી, પિતાઓ જડાં ધોતીઆં વાપરતા તે તમે કદાચ ભૂલી ગયાં હશે. ડોળ બેઠાળનો સવાલ તે વારે કાઢ કરતું નહોતું. કાઢને ડોળની ધ્રુજા હોયતો તે ખાદી ઉપર કસળતું ભરત ભરાવે અને તેને સારે રંગે રંગાવે. ઉનાળાના સખત તાપમાં છોકરાં બૂટ પાટલુન ને મોજાં પહેરે તેથી પરીનાના એજ વળે છે તે તો તમે નજરે જુઓ છો. તાપમાં પણ કાશ્મીર કે બનાતના ડગલા વાપરવા તે ખાદી કરતાં વધારે ભારે અને તોપને લીધે ઉલટા દુઃખદાયક થઈ પડે છે. દિયરજી થોડી મુદત પર અત્રે આવ્યા હતા. તેમણે કાશ્મીરનો કોટ ને તે ઉપર વળી જડો અખે (એવર કોટ) ટાઢ ન છતાં પહેરેલો હતો, તે જોઈ મને હસતું આવ્યું. ખાદી એ કરતાં ઘણી હલકી હોય છે.

રૂપવતી—બહેન, તમે તો તકરાર કરવામાં જખરાં છો, તેથી તમને મારાથી પહોંચી નહિ શકાય, પણ મુખ્ય જોઈ અલ-બેલી નગરીમાં તો એવાં કપડાં ન શોભે સેંકડો રૂપિયાની બારીક ને હડીને આંખે. આંખે એવી સાડીઓ પહેરનાર શેઠાણુઓને

ખાદીની સાડીઓ કેમ ગમે.

શુણ્ણવતી—વાત ખરી છે, પરંતુ મુંબાઈમાં હાલ ખાદી વાપરનારની સંખ્યા જેટલી વધી પડી છે તે તમે જાણતાં નહિ હશે. શ્રીમંતોની વાટે ઓછી કમાઈવાળાં તથા પુણ્ય છે, ને ખરાબ થાય છે, તે તમે તપાસ્યું નહિ હશે. બારીક સાડીઓનો તમને મોદ છે, તો તેવી સાડીઓ કાશી વગેરે રથજોએ બને છે તે વધારે કીમતી દેખાવડી ને ટકાઉ હોઈ આખરે તેના કસબમાંથી થોડું વળતર પણ થાય છે, પરંતુ તમારી સાડીઓનો એવો રંગ હોય છે કે તે એક બે વાર પહેવાં પછી કે ધોયા પછી ખરાબ થાય છે ને કંઈ પણ વળતર આવતી નથી. આપણે ત્યાં ટાકા તરફ પૂર્વે સુતરેલ એવું બારીક કામ થતું કે તે સંચાઓની મદદથી પણ સુરોપ અગોરદાના લોક કરી શકતા નથી. ઢાકાના મલમલની સાડી તો આપણી મુઠીમાં સમાઈ રહે એવી બારીક થતી, તેના મોં આગળ તમારી વિદેશી સાડીઓ પાણી ભરે. તે તરફની બેરીઓ મોંયરામાં બારીક સુતર કાંતતી, ને તેનાં અતિ ઝીણાં કપડાં શાળ ઉપર મરદો વણતા, તે કાપડ સુરોપખંડની બાદચાહનદીઓ મોં માગ્યું મૂલ આપીને ખરીદતી અને તેથી પુષ્કળ દ્રવ્ય આપણે ત્યાં તથાજ આવતું. વિદેશીઓના ત્રાસથી એ ઉદ્યમ બંધ પડી ગયો, અને ખીલું જે કાપડ રંગીન કે ભાતદાર થતું તે પણ વિદેશી સંચામાં થતું કાપડ આવવાથી બંધ પડી ગયું, અને તેથી ગરીબ લોકોની કમાઈ ઘટી ગઈ, તેનો તમને ખ્યાલ પણ આવતો નહિ હોય. હજી દક્ષિણી સ્ત્રીઓ નાગપુરી કે બરાનપુરી સાડીઓ ચોળીઓ વાપરે છે, પણ ગુજરાતી સ્ત્રીઓ એવી જાતનું કાપડ જે અમદાવાદ, ધોળા, ખંભાત, વસો, જામનગર, પોરબંદર, અમરેલી વગેરે રથજો થતું તે વાપરતી બંધ પડી, તેથી

તે ઉદ્યોગ લગભગ નાશ પામ્યો. ધણા ખરા પુરૂષોને પણ પરદેશી કાપડનો નાદ લાગ્યો. વણકરોને ખારીક કામ કરનારા કારીગરો હડતાવા લાગ્યા. પહેલાં ઘેર ઘેર રેડીઆ ચાલતા. ગરીબને તલંગર સૈની બેરીઓ કાંતવામાં નાનમ સુમજતી નહિ. હાલ તો આપણાં બેરોને હાથમાં પૂણી ઝાલતાં પણ આવડતી નથી ! તમે મને રેડીયો કાંતવાની બાબતમાં તાણો માર્યો, પણ તેનાં લાલાલાબનો વિચાર ન કર્યો. કેવળ લાભની ખાતર નહિ, પણ કસરતની ખાતરને ગરીબોને દાખલો આપવાની ખાતર હું એ કામ રોજ કરું છું. તમારે ત્યાં લેડી. પીટીટ જેવી થીમંત બાનું રેડીઓ કાંતે તે શા માટે ?

રૂપવતી—બહેન તમારું કહેવું મને વાનખી લાગે છે, આજ સુધી મેં એવી બાબતનો વિચારજ નહોતો કર્યો. મુંબાઈમાં વાણિયો પારસેણોની અને પારસણો મડમોની નકલ કરે છે, તેથી હું પણ અનન્ય ગણ હતી.

શુશ્રુવતી—તમને મારું કહેવું વાનખી લાગ્યું સાંભળીને મને ધણો આનંદ થયો. આંધળી નકલ કરવા જતાં આપણને કેટલું ખમતું પડે છે, તેનો વિચાર કરવો જોઈએ. તમે તમારાં કાપડનું, શીવડામણ અને ધોવાણું અર્થ તપાસી જોજે, ને તે આજે માલિકો લાભ સરખાવી જોજે તમને હજી છોકરાં હોવાને ઉછેરવાનાં, કેળવવાનાં, અને પરણાવા પસાવવાનાં બાકી, તે પાછળ રેડવું અર્થ શરો, અને તે કેમ પૂરું પાડી શકાશે, તેનો વિચાર, તમે કે દિયેરજીએ ભાજે કર્યો હશે. આપણે માની લીધેલું સુખ ભોગવવાથી આપણે જગતમાં જગતને આપણું કર્તવ્ય પૂરું કર્યું એમ કહવું નથી, અથવા આપણું ખર્ચ કરતવ્ય શું છે તેનો આપણે લક્ષ્યપૂર્વક વિચાર કર્યો નથી. પોતાનું પેટ તો પશુ પક્ષીઓ રાખી જમી જાણે છે.

મનુષ્ય તરીકે આપણે ધર્મ અને નીતિ સમજી શકીએ છીએ, જગતના કર્તા મહા પ્રભુ વિશે વિચાર કરીએ છીએ. ગરીબ ગુરબાને અન્નાદિ આપવાની અથવા બીજાં મનુષ્યો અને પ્રાણીઓ પ્રત્યે દયા રાખવાની ને તેમને મદત કરવાની આપણી ફરજ છે. આપણા દેશી બાઈઓમાં લાખોને કરોડો લોકો જૂએ મરે છે કે એક ટંક પણ પૂરું ખાવા પામતા નથી. તે સર્વનું આપણે બરણ-પોષણ ન કરી શકીએ, પરંતુ તેઓ બરણ પોષણ મેળવવાને શક્તિમાન થાય, તેટલા પૂરતાં આપણે તેમને આશ્રય આપી શકીએ. આપણા લોકોના ધણાખરા ઉદ્યોગ હુન્નર નષ્ટ થયા છે, કેમકે આપણે પરદેશી પદાર્થોથી મોહી જઈને તેમને ઉત્તેજન આપતાં બંધ પડ્યાં છીએ. એકલું કાપડ લઈએ તો તે દારા હિંદુસ્તાનમાંથી સાંઠ કરોડ કરતાં વધારે નાણાં પરદેશ આસ્થાં જાય છે. આપણા લોકો કાંતતા વણતા થાય, તો એટલાં નાણાં બચે, અને ગરીબોનો ઉદ્યોગ ચાલે. આપણે જેમ રાજકીય બાબતોમાં પરવશ છીએ, તેમ આર્થિક બાબતોમાં પણ જખરું પરત્રપણું ભોગવીએ છીએ. આપણો દેશ એવો છે કે જેમાં અર્ધ વસ્તુઓ મળી આવે છે, તે છતાં આટલી બધી ગરીબાઈ કેમ વધી પડી છે તેનો વિચાર દરેક જણે કરવો ઘટે છે. આપણો ઘર વાખરો તપાસો, આપણાં જોગીર હથિયાર જુઓ, આપણાં કપડાં લતાં નિહાળો, આપણાં ખાનપાન તરફ નજર કરો, મતલબ કે હાલ તો આપણે ધણી ખર્ચ વસ્તુઓ માટે પરદેશ પરજ આધાર રાખવા પડે છે, તેથી આપણું દ્રવ્ય દેશાંતર તણાઈ જાય છે, અને આપણા કારીગર વજેરે પેટ ભરવા માટે પણ વલખાં માર્યાં કરે છે, તેમને માટે આપણે શું કરીએ છીએ ?

રૂપવતી—તેમને માટે આપણે શું કરી શકવાનાં હતાં? તેઓ આપણને પસંદ પડે એવા માલ ન બનાવે, તો આપણે તે કેમ લઈ શકીએ, અગર તેમનો માલ ખરાબ કે મેથિ હોય, તો પણ લોકો તે લે નહિ. મનુષ્ય માન સંસ્કૃત ને સાદું ઓળનાર બેવામાં આવે છે.

ગુણવતી—તેઓ પૂર્વે સારો માલ બનાવતા તે કેમ બંધ પડ્યા તે તપાસવાનું રહે છે. સારી ને સસ્તો માલ કોને કહેવો એ પણ એક ગ્રંથ છે. પોતાનું બાળક કદરૂપું હોય, તો પણ માતૃપિતા તેને ચહાય છે; તેમ કદાચ આપણા દેશનો માલ ઉતરતો કે મેથિ હોય, તોપણ તેને પસંદ કરવો જોઈએ. આપણા દેશમાં ચતા માલને ઉત્તેજન મળતું રહે, તો તેમાં સુધારો થાય અને ઘણા બનાવવા જતાં તે સસ્તો પણ પડે. બહાઈને માટે નહિ, પણ વાત નીકળ્યા ત્યારે હું તમને જણાવીશ કે ગાંધારી જેક વેંચીને રૂ. ૨૦૦ કાંતવા વણના કામ માટે, રૂ. ૧૦૦ બીજા કારીગરીને ઉત્તેજન આપે, અને રૂ. ૨૦૦ રાષ્ટ્રીય કેળવણીના કામમાં આપે છે, બીજા ઘણા રૂપીઆ ધર્મોદાય ખર્ચે છે. હું તમને થોડાક દાખલા આપી જણાવવા માગું છું, કે આપણે કેટલુંક ખર્ચ બિન જરૂરી કરીને પરદેશીએને ખટવીએ છીએ. કદી કલમ ઘડવાના કે તેવા બારીક કામ માટે ચાકુની જરૂર પડે, પણ શાક મોળવા માટે ચાકુ સા માટે જોઈએ? તેને ઠેકાણે છરી ન

વાપરી શકાય? છરીઓ બે ત્રણ આવે મળે છે, તે વર્ષો સુધી ચાલે છે, ત્યારે ચાકુના આઠ આના કે રૂપીઆ ખર્ચે છે. તેમના હાથા આપણે હાથીદાંતના સમજીએ છીએ, પરંતુ તે હાડકાંના હોય છે, તે છતાં તેમને આપણે રસોડામાં ને દેવમંદિરમાં દાખલ કરી દઈએ છીએ! પૈસો કાપી નાખે એવી પાણીદાર

રૂપવતી અને તેનાં બાળકો.
છરીઓ ને ચાકુઓ આપણા દેશમાં હજી વાપર છે. સુખમંજર જે દેશી માલના બંડાર બોલવામાં આવ્યા છે, તેમાં દેશી ચીને ઘણી મળી આવે છે. ઘાસે બંધકર આંખો મિગાડનાર અને બીજા ચીતે તુકસાન કરતા છતાં તે ઘેર ઘેર ધુર્યા છે, તે વગર શું ન ચાલે! મીઠુખર્ત પાતળ ચરખી આવે છે.

તે વાપરવી બંધ કરીએ કે તેમને ઠેકણે દેશી મીલુજતીઓ વાપરીએ તો કેમ ? ધર્મની દ્રષ્ટિએ તો પરદેશી સાથુ પથુ ન વાપરી શકાય, છતાં તમારાં છોકરાં ન્યારે ન્યારે મોં ધોવું હોય, ત્યારે ત્યારે તેમ નહાતી કે હળમત કરાવતી વખતે તેનો ઉપયોગ કરે છે. જરૂર જ હોય તો દેશી શુદ્ધ સાબુઓ

છે. દેટલાક બેરાંએ જેમ વિદેશી ખાંડ ન વાપરવાનો ઠરાવ કર્યો છે, તેમ આપણે પથુ કરી શકીએ.

રૂપવતી—અહેન, તમારું કહેવું અક્ષરેશ મને ખરું લાગે છે. મેં મોઢાંએ એ બાબતમાં આજ સુધી કંઈ પથુ વિચાર નહોતો કર્યો, તેમ તમારા દિયરનું તો તે તંરક લક્ષણ નથી;

શુભવતી અને તેનાં બાળકો ધણાંએ મળે છે તે શા માટે ન વાપરે ? ખાંડમાં હાડકાંનો ઉપયોગ થાય છે તે તેમે જાણતાં હશે. પહેલાં આપણા દેશમાં એટલી ખાંડ પેના થતી હતી કે તે આપણે પરદેશ ચલાવી શકતા હતા તેને બદલે આપણે પરદેશી ખાંડ ઉપર ધણો ખરો આધાર રાખવો પડે

શેક દેવીદાસ હમેશ કરતાં માલમાંથી વહેલા ઘેર આવ્યા હતા, અને તે શુભચુપ પોતાના ખાંડમાં જમને ખેડા હતા. તેમનું લક્ષ ગઢીમાં દેરાણી લેકાણી વાતો કરતાં હતાં તે તરફ ગયું. ગઢી ધણી નજીક હોવાથી તેમની વાતો ધણી-ખરી તે સાંભળી શકતા હતા. તેમને ઉપયોગી વાતો કરતાં જોઈ રોદને ધણો આનંદ થયો. છેવટ તેઓ એકદમ ગઢીમાં આવ્યા ને પોતાની સ્ત્રી તરફ નજર કરી હસતે મુખે બોલ્યા, કે મેં તમારી ધણી ખરી વાતો સાંભળી.

શુભવતી-તમે ક્યારના ઘેર આવ્યા છો ? તમારા આવ્યાની અમને બિલકુલ ખબરજ ન પડી. આતો રૂપવતીં બહેને પ્રથમ વાત ઉપાડી તેથી મને મારા વિચાર તેમને જણાવવાની જરૂર પડી.

દેવીદાસ-તે તો ઠીક થયું; પથુ તમારા કથનની રૂપવતીં બહેનને ખસર થવાની નથી. એતો ખચ્ચર ઉપર પાણી અથવા ધૂળ ઉપર લીંપણુ જેવું છે. કદી તેમને કોઈ વાત રચશે,

તો બાધ દામોદરદાસને તે રચનાર નથી; કેમકે તેઓ તો ધોળા ટાપી જોઈનેજ ચી-
કાક જાય છે, અને મહાત્મા ગાંધીને ઘેલા સરખા
ગણી તેમને હસી કાઢે છે. મુંબઈની મોહિનીજ
ઓવી છે. મમત્રેવીની સત્તા ઓટલી બારે છે, કે
મુંબઈમાં રહી જે કાંઈ કમાય, તે ધણું કરીને
મુંબઈમાંજ પૂરું થઈ જાય. દામુંબાધને સાહેબ
લોકો સાથે વ્યવહાર પડ્યો, એટલે તેમને
સાહેબ લોકોની રહેણી કરણી ગમે કે અહણ
કરવી પડે.

રૂપવતી—મોટાબાધ, તમે કહો છો તે
ખરું છે, પણ બાબીજીએ જે જે વાત કરી
તે મને ગમી છે, અને હવે મારી આખો
પણ ઉઘડી છે. તેમના બાપણથી હું તો
સડકજ બની ગઈ અને તમે જે ધર્મનાં ને
લોકહિતનાં કામમાં પુષ્કળ પૈસા વાપરો છો
તે બાણીને હું તો દિંગ થઈ ગઈ. પાંચસેં
રૂપીઆનો પગાર મળતાં છતાં અમે હજી
સુધી કંઈ બચાવી શક્યાં નથી, તેથી મને
ધણી ખસતાવો થાય છે. હવે તો હું સર્વ
રીતે તમારા ધરનીજ નક્કલ કરવાની. તમારા
બાધ નહિ માને તો હું અનેક રીતે સમજાવીને
તેમને ઠેકાણે આણીશ.

દેવીદાસ—જો તમે તેમ કરી શકશો તો
મને ધણો આનંદ થશે; પણ તમને અને
તમારા છોકરાને ખાદી ગમશે નહિ, આ પાણી

વગર કાવશે નહિ, વિલાયતી ચીજો વગર ફીક
નહિ પડે અને બહુ વર્ષની પડેલી ટેવ
છોડાશે નહિ.

રૂપવતી—મોટાબાધ, હું અહીંજ સર્વ તથા
હવું છું, અને પરદેશી ચીજોનો ત્યાગ કરવા
માટે જળ મુકું છું. પાસે બેસીને સાંભળનાર
બે મોટાં છોકરાં જેમને કાઢીના કચનથી બારે
અસર થઈ હતી તે બોલી ઉઠ્યાં, કાકાજી,
લો આ અમે અમારી ટાપીઓ, કુકતાં, મોજાં
ખૂટ સૌ દેંદી દઈએ છીએ. મહાત્મા ગાંધી-
જીની પેઠે તમે તેની હોળી સળગાવો. આ,
હું પણ તારાં વિલાયતી કપડાં નાખી દે.

બધાંએ પરદેશી કપડાં લપાં દેંદી દીધાં
તેની ખરેખર હોળી સળગાવવામાં આવી,
અને કાકાએ સર્વને માટે જાત જાતની ખાદી
આણીને તેનાં કપડાં શીવડાવ્યાં. છોકરાંએ આ
પાણી તથા દીધાં, બિસકીટ, કેક વગેરે ખાવાનું
બધું કર્યું. ઘોડા દહાડો વીત્યા પછી બધાં
મુંબઈ ગયાં. દામોદરદાસ સર્વનો પોશાક
જોઈ અચંબો પામ્યા. અને તેમને ડપકો
પણ દેવા લાગ્યા, આખરે રૂપવતીના આગ્રહ-
થી તેમણે પણ પોતાની રીતભાત બદલી
નાખી, તેથી પૈસાનો બચાવ થવા લાગ્યો,
અને સાદા જીવનમાં રહેલું સુખ તે કુટુંબ
અનુભવવા માંડ્યું.

કાઠિયાવાડના કંઠસ્થ લોકગીત.

[૫]

બેડું મારું નંદવાણું.

સંપાદિતા: સૌ. હેમકુંવર કૃષ્ણદાસ સંપત.

સોના ઈંદાણી રે રૂપલા બેડણું રે,
પાણિડાં ગઇતી તળાવ,
બેડું મારું નંદવાણું રે.

ગાય ને ગોધે રે એ બે વઢી પડયાં રે,
વઢીયા બે ગોવાળ,
બેડું મારું નંદવાણું રે.

સાંકચી શેરીમાં રે ખેડેની મારું સાસરું રે,
કેમ કરીને ઘેર જાઇશ,
બેડું મારું નંદવાણું રે.

આછા છાયલના રે તાણીશ ધુંધટા રે,
લટકે કાઢીશ લાજ;
બેડું મારું નંદવાણું રે.

સાંગા માંચીએ બેઠાં રે ખેડેની મારું સાસુજી રે,
કેમ કરીને ઘેર જાઇશ;
બેડું મારું નંદવાણું રે.

ઘોડલો બેલવતા રે ખેડેની મારા જોડજી રે,
કેમ કરીને ઘેર જાઇશ;
બેડું મારું નંદવાણું રે.

બેટડો ધવરાવતાં રે ખેડેની મ રાજેઠાણી રે,
કેમ કરીને ઘેર; જાઇશ
બેડું મારું નંદવાણું રે.

ગેડી દડે રમતા રે ખેડેની મારા કિયરજી રે,
કેમ કરીને ઘેર જાઇશ;

બેડું મારું નંદવાણું રે.

x x x
સામે ઓરડીએ ખેડેની મારા સ્વામીજી રે,
કેમ કરીને ઘેર જાઇશ;

બેડું મારું નંદવાણું રે.

ઘર પછવાડે રે લીલો લીમડો રે,
સોટા તોડયા ચાર;

બેડું મારું નંદવાણું રે.

પહેલો તે સોટો રે ખેડેની મને સખોડીયો રે,
સાંભયોં માને બાપ;

બેડું મારું નંદવાણું રે.

બીજો સોટો રે ખેડેની મને સખોડીયો રે,
સાંભયોં બાઈ લોભઈ;

બેડું મારું નંદવાણું રે.

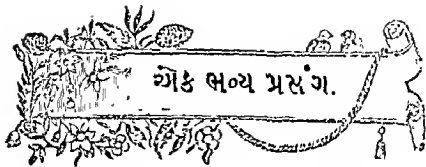
ત્રીજો સોટો રે ખેડેની મને સખોડીયો રે,
સાંભયોં સૈયરનો સાથ;

બેડું મારું નંદવાણું રે.

ચોથો સોટો રે ખેડેની મને સખોડીયો રે,
જીવ ગયો આકાશ;

બેડું મારું નંદવાણું રે.

એક ભવ્ય પ્રસંગ.

એક દિવસે (તા. લગ્ન: શ્રીયત કરસનદાસ જી. ચીતલીયા
૧૭-૪-૨૧) સાંજનાં

પાંચ વાગે એક પ્રતાપી બહેનના મદ્રાનમાં ભગિની સમાજના મંત્રી તરફથી ફેરલાંક સંજ્ઞાનો તેમજ સન્નારીઓને "આપણા સ્ત્રી વર્ગની ઉન્નતિ કેમ સધાય ?" આ વિષય ઉપર ચર્ચા કરવા માટે આમંત્રણ આપવામાં આવેલું.

આ સ્થાન ઉંચાણમાં આવેલું છે. અં-મલો ખેડા ધાટનો છે, અને આસપાસ બહુ સુંદર વિશાળ બગીચો છે. નિયત સમયે ફેરલાંક સન્નારીઓ અને ગૃહસ્થો આવ્યા હતાં, અને આવતાં જતાં હતાં યોડીનારમાં શ્રીમતિ સરોજિની નાઇક સાથે મહાત્મા ગાંધીજી આવ્યા. એક ભાષણે ભગિની સમાજની કાર્યરેખા અને પોતાના અનુભવ નિવેદન કર્યાં. આત્માર સુધીમાં જ્ઞાનપ્રચાર, ઉદ્યોગ અને સેવાનાં જે કામકાજ થાય છે તેમાં સ્ત્રીશિક્ષણ વર્ગોનું કામ જોઈએ તેટલું સંતોષજનક નથી, તેથી તેને ફરોદમંદ બનાવવા શા હલાજ યોજવા, અને આગળ શું કરવું, તે સંબંધમાં હાજર થયેલાં બહેન બંધુઓને પોતાના વિચારો અને અનુભવ જણાવવા વિરતિ કરી.

એ રીતે વર્તમાન સ્થિતિ વિશે નિવેદન જણાવી (હિન્દ સેવક સમાજ) સર્વેન્દ્રસ ઓફ ઈન્ડિયા સોસાયટીના સભ્યોની માફક સ્ત્રી વર્ગમાંથી પોતાના સર્વસ્વનો લોગ

આપનાર અને સ્ત્રી-વર્ગની ઉન્નતિ અર્થે પોતાનો બધો સમય ફા-કનાર કેટલીક બહેનો

નીકળે તો કાંઈક સંગીન કામ બની શકે એમ અભિપ્રાય નિવેદન કર્યો. આ વિષય ઉપર શ્રીમતિ સરોજિનીને કાંઈક અજવાળ પાડવાનો આગ્રહ થયો.

પ્રશ્ન: " એક તો અમે જે કાંઈ કરીએ છીએ તેના બદલામાં સ્ત્રીવર્ગ તરફથી જો-ઈએ તેટલો જવાબ (Response) ન મળવાથી અમને અમારા કામથી સંતોષ નથી થતો. અમારો પ્રશ્ન એ છે કે અમારામાં અથવા આપણા સ્ત્રીવર્ગમાં એવી શી ખામી છે કે અમે તેઓ પાસેથી ધાર્યો જવાબ (Response) મેળવી શકતાં નથી ? અમારા વર્ગોનાં જોઈએ તેટલી સ્ત્રીઓ લાભ લેતી નથી; ઔદ્યોગિક શિક્ષણમાં પ્રીતિ ધરતી નથી અને સાથી વધારે આશ્ચર્યજનક તો એ છે કે ગુજરાતી ભાષા આવડે કે ન આવડે, પણ તેઓ અંગેજી બણવાનો મોહ ધરાવે છે. આ સ્થિતિમાં કેમ સુધારો કરવો અને સ્ત્રીઓને આત્મોન્નતિના માર્ગમાં કેમ ઉત્સાહિત કરવી, તેનો રસ્તો બતાવવો એ અમારી વિનંતી છે, અને એજ આપને અહિં બોલાવવાનો ઉદ્દેશ છે. "

એ સાંભળી શ્રીમતિ સરોજિનીએ કહ્યું કે આ બધી બાબતમાં તો ગાંધીજી મારા કરતાં વધારે સારું કહી શકે અને સચના આપી શકે. માટે તેમણે જ બોલવું જોઈએ.

ફોટોગ્રાફ :

મહાત્મા ગાંધીજી :

[શ્રી. મહાત્મા]

[“ સાબરમતી ” ના બાંધકર્તા.

ફેરો ગ્રાહ:] ગુજરાતનો તપસ્વી [ધી ગુજરાત ફેરો આદે
ગુણગુદરી અમદાવાદ.

આ સાંભળી મહાત્માજી ખડખડ હસ્યા અને જોલ્યા "કે તમારો ભાર ઉપાડીને હીક બધો ભાર માથે નાખી દીધો ? હું તો તમેને બધાંને સાંભળવા આવ્યો છું, ત્યાં ભારે શરૂઆત કરવાની ન હોય. ! " એટલામાં સ્ત્રી ઉત્તરિના પરમ અભિલાષી એક બાપએ ખોલવાનું શરૂ કરીધું. સ્ત્રીએને આગળ વધારવાની પ્રવૃત્તિમાં જોઈએ તેટલી શક્તિ મળતી નથી અને કામ કરનારાઓને અસંતોષ રહે છે. તેમાં સ્ત્રીઓમાં દોષ હોતો નથી. સ્ત્રીઓને કામ કરવાની-આગળ વધવાની ધણી હોંશ હોય છે. પણ પુરુષોજ તેમાં બહુ મુશ્કેલી નાખે છે તેથી સ્ત્રીઓ સારો અને નિયમિત અભ્યાસ કરી શકતી નથી. સ્ત્રીઓનું અત્યાચારનું કામ ઉપર ઉપરનું છે પણ જરાય સંગીન નથી. મુખ્ય શહેરમાં સ્ત્રીઓને ફક્ત ઉદ્યોગ શિખવાની ખાસ ગોઠવણ થતી જોઈએ. સ્ત્રી શિક્ષકોની અંતઃ ધટવી જોઈએ. વિધવાઓ આ કામ ઉપાડી શકે. વળી મુખ્યમાં અનેક સ્ત્રીઓની સંસ્થાઓ છે. તેમાં કામની વહેંચણી થાય તો વધારે સારું કામ થઈ શકે. ગુજરાતી સાહિત્યના અભ્યાસને મુખ્ય સ્થાન મળવું જોઈએ, સંસ્કૃત અને અંગ્રેજી ભાષાનો અભ્યાસ ગૌણ બનવો જોઈએ. સ્ત્રીઓને પદ્ધતિસર કામ કરતાં શિખવું જોઈએ, હંત્સાદિ.

બાપજી આથી પણ આગળ ચાલત પણ ગાંધીજીને ચીંચે પૂછી સાડા છ વાગ્યાની મીટીંગમાં જવાનું કે ? થી સંદેશમાં પનાવવું પડ્યું.

હવે તો સૈનીકએ ગાંધીજી ઉપર કરી, સમસ્ત મંડળમાં ચ. " યરાઈ રહી, ગાંધીજી શું બોલે છે, તે સંદેશમાં સાવ આતુર થઈ રહ્યું. સાયકાળ વધતો જતો હતો. અગ્નિશીલ સંદેશાત્મક જતું હતું, વાદળોમાં આકાશમાંથી વરસાદ નેસજેર ટપકવા

માંડયો હતો. આવા સુન્દર સમયે મહાત્મા ગાંધીજીએ પણ સરસ વાગ્ધારા વરસાવવા માંડી. તેમણે જણાવ્યું કે " જે દરદને સાઈ જહેનો ઉપાય માંગી રહ્યાં છે, તેનો વિચાર હું કરી રહ્યો છું. પણ મને તરત ન જડવાથી હું અત્યાર સુધી શાંત બેસી રહ્યો હતો. દરદ એ છે કે, સારામાં સારું કામ - કરનારને સંગીન કામ થયાનો સંતોષ થતો નથી. ધ્યેય એ છે કે. વિચારિત અને વિધવા જહેનોને સારું અદ્યક્ષાત કેમ આપવું ? આની દવા તો કામ કરનારાજ શોધી શકે, પણ આથી નિરાશ થવાની જરૂર નથી. જે માણસ કામ કરતો હોય તેણે એકદમ સંતોષ-પામવાની આશા રાખવી ન જોઈએ. એકદમ સંતોષ પામે તો કામ આગળ વધી ન શકે. મારા વિશાળ અનુભવ ઉપરથી, જહેન જે બાબતની ચિંતા કરે છે તેનો ઉપાય કાંઈક આમ હોઈ શકે. સામાન્ય રીતે ગુજરાતી સ્ત્રીને ધરસંસારમાં પડ્યા પછી શરૂઆતમાં શિખવાની નવરાશ મળતી નથી. અને મોટી ઉંમરે આજસ આવે છે. આનો ઉપાય પુરુષોથી થઈ ન શકે. ગુજરાતી ભાષા જાણનાર કોઈ પ્રાંત પ્રતાપી બાપ સારા અભ્યાસવાળા નોકરો તો આ વિષયમાં સ્ત્રીઓને પોતાના આત્મભોગથી ઉત્તેજિત કરી શકે. પણ આવી કોઈ સ્ત્રી હાલ દેખાતી નથી. જે સારું જાણેલી છે, અને યોગ્યતાવાળી છે, તેના આત્મામાં આ વિષય પરત્વે એવો પરિતાપ હું જોતો નથી. આ ઉપરથી જ નથી જટલું થાય તેટલાથી તેણે સંતોષ માની આગળ કામ કર્યું જવું, એજ યોગ્ય માર્ગ છે.

પણ હું તો નવી દૃષ્ટિથી વાત કરવા માગું છું. વિચારિત કે વિધવા સ્ત્રીને જણવત આપવાની વાત બૂલી જાય, અથવા તો ગૌણ બનાવી દો. હું એમ કહ્યું છું કે ત્યાં આપણી મરીબ જહેનો ગદરમાં ગણતી કોટડીમાં રહે છે ત્યાં જહેન કામ કરવાવાળા

અતિ મહત્વનો છે. જ્યાં સુધી પુરુષો સ્ત્રીઓને ઉતરતી માને છે. ત્યાં સુધી દેશની ઉન્નતિ થઈ શકશે નહિ. આપણે મૂળ ધર્મશાસ્ત્ર તપાસીએ છીએ તો માલમ પડે છે કે મગના દાણાના ફાડીઆની માફક સ્ત્રી અને પુરુષને સમાન ગણવામાં આવ્યાં છે. પણ પાછળના પ્રતિદાસે સ્ત્રીની પદવી હલકી કરી છે, અને પુરુષને માલીકની જગ્યાએ મૂક્યો છે. સ્ત્રીઓને યોગ્ય દરજ્જાને પ્રાપ્ત કરાવવામાં અમારા હિંદુ સંસારમાં ઘણું વિધનકારક કારણો છે. એક તો સંયુક્ત કુટુંબવ્યવસ્થા આગળ અનેક હગતી વધતી સ્ત્રીઓનો અકાલે નાશ થયો છે. બીજું કારણ ફેલવણીની ઉપયોગિતા વિષે લોકોની બહુ ગેરસમજૂતી છે. લોકો સમજતા નથી કે ફેલવણી ઐહિક સુખનું ખરેખર સાધન છે. પણ એમ માની ખેડા છે કે ફેલવણી આપવાથી સ્ત્રીઓ કર્તવ્યવિમુખ બને છે. આ સમજમાં ફેર થયો જોઈએ. આજ કાલથી સ્ત્રીઓને મોટી ઉમ્મર સુધી ભરુવા દેવામાં આવતી નથી. સ્ત્રીઓનું કામ રૂઢિ વધારવાનું છે, પણ માતા થવાની યોગ્યતા આપણી સ્ત્રીઓમાં બિલકુલ નથી હોતી અને તેથી સંતતિ નબળી અને નિર્જીવ થાય છે. આપણા સંસારમાં બીજી એક બહુ ધ્યાન જેએ એવી બાબત એ છે કે આપણામાં વિધવાઓની સંખ્યા બહુ વધારે છે. જેને કાંઈ સાંભળનાર ન હોય એ વિધવાની શી અવસ્થા થાય છે ? તે આપણને અજાણ નથી. તેથી સ્ત્રીઓને આપણે એવું સાધન કરી આપવું જોઈએ કે, જેથી તેમને ખોટું રસ્તે જવું ન પડે. ”

અહિં ગોકળદાસ કાકાનું બાપણ સમ્રાટ થતાં એક સહૃદય બહેને સ્થિત વદને પોતાની વ્યવહાર મધુર બાપામાં નાચે પ્રમાણે વિચારો જણાવ્યા:—

“ સ્ત્રીઓને પુરુષો કહી સ્વાનંદ્ય આપ-

તાજ નથી. મુંબાઈમાં તેમને આગળ વધવાને કશી સગવડ કે સાધન નથી. સ્ત્રીઓનાં બાલકાળમાં તેમનાં માથાપ પૂરી સંભાળ લેતા નથી. અને લગ્ન થયા બાદ પતિઓ પણ એટલીજ બેદરકારી બતાવે છે; એક રીતે કહીએ તો સ્ત્રી વર્ગ પ્રત્યે બંને દુસ્મનનું કામ કરે છે. અમે એટલી પરતંત્ર છીએ કે અમારી બહેનોને નજરેનજર પતિત થતી જોઈએ તો પણ અમારાથી તેમનો કોઈ પણ રીતે બચાવ થઈ શકતો નથી. માટે યોગ્ય સ્વાતંત્ર્ય મળવું જોઈએ. તેમજ તેમને આગળ વધવા માટે જોઈતા સાધનો પૂરાં પાડવાં જોઈએ. ”

આ સમયે “ સેવા સદન ” ના એક અનુભવી પારસી બહેને જણાવ્યું કે જાહેર સંસ્થાઓનો જેટલો લાભ દક્ષિણી બહેનો લે છે તેટલો લાભ ગુજરાતી બહેનો લઈ શકતાં નથી. અમે જાત જાતની સગવડો આપીએ અને અનેક તરેહની લાલચો આપીએ, તો પણ ગુજરાતી સ્ત્રીઓમાં જરા પણ ઉત્સાહ જોવામાં આવતો નથી. આ બહુ આશ્ચર્યની વાત છે. ગુજરાતી બહેનોએ બહાર નીકળવું જોઈએ, અને આપણી જાહેર સંસ્થાઓમાં ભાગ લેવો જોઈએ.

અહિં ચીંચપોકલીની મીટીંગનો સમય થવાથી મહાત્મા ગાંધીજી અને શ્રીમતિ સ્વરાજિની નાચક ઉઠ્યાં. ઉઠતાં ઉઠતાં મહાત્માજી એ એક બહુ સુંદર રમુજ કરી. સૌની રમ લેતાં લેતાં ગાંધીજી ગોકળદાસ કાકા પાસે આવ્યા, અને તેમને હસતાં હસતાં પ્રશ્ન કે “ મને બૂલી તો નથી ગયા ને ? ” ગોકળદાસ કાકાએ પોતાની ઝીણી આંખોમાંથી સ્થિત વરસાવનાં મહાત્માજીને જવાબ આપ્યો કે આપને તે કેમ ભુલાય ! આપનું તો હમેશાં છાપામાં લાંચીએ છીએ ! અસહકારના વિકટ માર્ગે આખા હિન્દુસ્થાનને

ધેરનાર મહાપુરુષની પ્રકૃતિમાં આવી વિનાશ તોપણ આમારી ચર્ચા ફેટલાક કાળ સુધી શિલતા જોષને કાને આશ્ચર્ય તેમજ આનંદ આલાજ કરી, જે વાણુ બહેનો તથા બાપ-થયા વિના રહે ? એએ પ્રસ્તુત વિષયને અંગે પોત પોતાના

સંધ્યાકાળે ચંદ્ર અને શુદ્ધી આસ્વાં જન્ય, વિચારો જણાવ્યા અને ફેટલીક ચર્ચા થઇ, તોપણ ગ્રહ અને તારાઓનું સંગીત આસ્વાજ ત્યારબાદ પૂજ્ય બહેનના આતિથ્ય સાથે તે ફરે, તેમ ગાંધીજી અને સરોજિની ગયાં, સુન્દર સાંજે મળેલી સભા વિસર્જન થઇ.

સૌરાષ્ટ્રની ગરબીઓ.*

[૧]

વૃજની ગોપી.

સંપાદક : શ્રીચુત " અચુત ".

ગોપી વનમાં આવી છે ઠંડાલ કરીને રમવા,
ઠંડાલ કરીને રમવા ઠંડાલા ઠા'નને ગમવા—ગોપી વનમાં
અવળાં આલરણ અંગમાં, અવળાં ઓઢી સર;
અવળાં ઓઢી લે'રીયાં, બૂલી સુદ્ધ શરીર.
વૃજના ઠંડાલાને લાગી ઠંડાલથી નમવા—ગોપી વનમાં
હાથ તણાં કંઠણ કઠાં, પહેરી ખગમાં સાર;
પગનાં ઝાંઝર હાથમાં, આપે શોભા અપાર.
પ્રેમથી વીંધાણી લાગી રંજે રમવા—ગોપી વનમાં
અણીયાળી છે આંખડી, ભૂરકીથી ભરપૂર;
નોતમ છબી એ નીરખતાં, દુનિયાથી થઇ દૂર.
કેટી અનંગ કામ લાગ્યો દમવા—ગોપી વનમાં
છોડયાં પતિ, ઘર, બાલને, છોડી માતને તાત;
વીઠલ વીણુ ઠંડાલું નહિ, અરથી એને જાત.
મોહન મળીને દુઃખ મનમાં સમવા—ગોપી વનમાં
રાણુછોડ કેરા નાયની, લીલા અદ્ભુત આજ;
એણે વૃજ ગોપી તણાં, છોડાવ્યાં ગૃહ કાજ.
લોપી લલના મરજદ આવી રમવા—ગોપી વનમાં

+ આ ગરબીઓ સૌરાષ્ટ્રને આંગણે સ્ત્રીઓ હરનિશ ગાય છે. કે પણ સુધારો કયાં સિવાય એમને એમ ઉતારી લેવામાં આવી છે. આમાં આધુનિક લોકગીતોના લેખકની ચ ગરબીઓ છે, પરંતુ તે કે છપાણી હોય એમ મહારા ધ્યાનમાં નથી. તેમ છતાં જો કોઈ વાંચકના વાંચવામાં આવી હોય તો આ પત્રના તત્ત્રિશીને જણ કરી દેવા વિનંતિ કરવામાં આવે છે.

સંપાદક.

સ્વ. કવિ બોટાદકર.

લેખક : શ્રીયત ઝવેરચંદ મેઘાણી.

ગુજરાતમાં રોજ સાંજ પડ્યે એવાં તો રોંકડો પરિવારો નિરાધાર બનતા હશે. સેંકડો સ્ત્રીઓના સ્વામીઓ અને સેંકડો સંતાનના પિતાઓ પોતાને આશરે પોલાં-ઓને તથા આલ્યા જતા હશે. છતાં એક બોટાદકરનું મૃત્યુજ આપણને કાં દુઃખ ઉપ-જાવે ? કારણ એટલું જ કે સાચા કવિની કવિતા એ માત્ર દુરસદે ગાવાની કવિતા જ નથી, પણ જન્મભૂમિનાં એવાં સેંકડો, બંદે સહસ્રો જીવાત્માઓની એક સામગ્રી ચીસ છે. એવી ચીસ પાડનારો જાય તેથી શોક થાય.

ગુજરાતના આધુનિક સાહિત્યકારોને જે આંગળીને ટેરવે ગણી લાઇએ, તો તેમાં ગરીબ માણસ લાગેજ માલુમ પડશે. કોઇ રાગ હશે, કોઇ રાજના મોટા અધિકારી અગર આશ્રિત હશે, તો કોઇ વેપારી, વટીલ યા સરકારી પેન્શનર હશે. અને જે ગરીબ હશે તેની ગણતરી જ નહીં હોય. એ રીતે અસારની સાહિત્ય-સેવા આરામ ખુરશી ઉપરથી થાય છે. એવા સુખીઆઓને કુદરત અને કલાતું પરિશીલન લગભગ વેબવ જેવું થઇ પડે. પણ અધૂરે પેટે, ફાટેલ લૂગડે, અને પાંચ માથુસો વચ્ચે એકજ ઓરડો જ નિ-

વાસ-રયાન હોય તેવાને કવિતામાં 'ડાહધુ' રહેલ નથી. બોટાદકરનાં ડાસી ગુજરી ગયે તેનું કારણ તો કરવું પડે. કારણ કે એમનાં કુટુંબીઓ અનેકનાં કારણે જમી આવતા હોય ! એ જમવા જતાં ન અટકે ત્યાં સુધી બોટાદકર સાતિના ઋણને શી રીતે લાન મારે ? માટે માતાનું કારણ કરવું પડે. અને તે તો રાસ તરંગિણીના નાણાની ઉધરાણી પતે ત્યારે જ થાય ! વ્યવહારની આવી સ્થિતિ વચ્ચે પીટાતાં પીટાતાં પણ કવિના-સૌમ્ય ભાવની કવિના વદ્યા કરે તેને જ. આપણે કા-વ્યદેવીની સાચી પૂજા કહી શકીએ.

માંદા હતા ત્યારે મેં એના મુખ ઉપર મોતનો ઓજો જોઇ લીધેતો. મારો બપોળ કળાઇ જાય તે રીતે મેં પૂછ્યું "આપની ઉંમર કેટલી ?"

જવાબ મળ્યો : "ઉંમરમાં તો કાંઇ વાધો નથી. પણ લાઇ, આટલી ઉંમરે ય દેટલાએને જીવવાની જરૂર હોય છે "

એ હસ્યા. મુકત કંઠે. મારાથી યે હસી જવાયું. એ હાસ્યમાં એમના આખા જીવન 11 દિવસની ભરી હતી.

અન્ય સ્થળોમાં ગરીબીએ કલાને કે કવિતાને ખૂબ જન્માવી છે. પણ એ બધા કવિઓ પૈસે ટકે ગરીબ હોવા છતાં બીજી ઉચેરી જાતની દૈક્ષત ધરાવનારા હતા. કોઈ જોદસમીય સરખો એકલવાયો રમજખોર હશે; કોઈ કુટુંબ પ્રત્યે બેપરવાઈમાં ડાલતો મસ્તરામ હશે; કોઈ વળા દરિદ્રી છતાં પ્રેતિભાષ્યાળી હશે. તે કોઈને ગૃહ-સંસાર સંસ્કારી, સં-તોષી, કે શાંતિમય હશે. કોઈને બીજું કોઈ નહીં હોય તો ચિત્તવૃત્તિના સંબંધનું દ્રવ્ય હશે બોટાદકર તો કંગાલ, અલ્પ સંસ્કાર-વાળા, અને શારીરિક તેમજ માનસિક બન્ને રીતે નાબૂક પ્રકૃતિવાળા: જીવનમાં સતત દાહ, મનોવૃત્તિના ખળખળાટ અને મસ્તીના અભાવ: એમાંથી રસની સરિતાઓ રેલી. મારા એક બંધુએ કલ્પના કરી કે કલ્પોલિની, સ્ત્રોતારવિની, નિર્ઝરિણી અને રાસ-તરંગિણી એ તો નવાળામુખીમાંથી નીકળેલી નદીઓ: ધગધગતા લાવા-રસની નહી, પણ શીતળ, સુગંધીમય, બિચોરી જળથી ભરેલી: એજ તાંજુબી અને આ કલ્પના સચોટ બંધ બેસતી લાગી. કારણ કે જે જે કવિના જીવનમાં આવું નવાળામુખીનું તત્ત્વ હોય છે, તેમાંથી જુદા અહંભાવ ભરી-Subjective-પોતાનાંજ રોદણું રોનારી જગતને તિરસ્કાર-નારી, મતુબોને બેકદર કે નિષ્કુર કહેનારી અને પોતાને એકનેજ અન્યથા મળેલો માન-નારી કવિતા જ જન્મે છે. બોટાદકરે આ દુનિયાનું માધુર્ય જ બેળું અને ગાયું. એ છેલ્લી મનોદશા એમની રાસ-તરંગિણીમાં જોવાય છે.

આર્થ નારીઓનો પ્રશ્ન છેડનાર કેટલાયે થઈ ગયાં. કોંઈએ એને સમાજની સાથે બંડખોર બનાવી, કોંઈએ એને એનો ધર્મ જ માત્ર સમજાવી મૌન બલિદાન પ્રતોષ્યું. બોટાદકરે એનાં દુ:ખો યે ન ગાયાં, એના

હકકો યે ન બતાવ્યા, એણે સ્ત્રીને સ્ત્રી-હદ-યની અંદરજ રહેલો રસ યાદ કરાવ્યો. એને ફક્ત પત્નીત્વ, કે માતૃત્વ બતાવીનેજ ન અટકી જતાં એક કૌટુંબીની તરીકેનાં ન્યારાં ન્યારાં રસધામો સ્પષ્ટાયાં.

એણે 'પતંગ' નામનું કાવ્યલખ્યું છે. પતંગ આકાશને માટે સદેશી લઈ જાય, છતાં ધરતીનાં મધુર બંધનને ન છોડે. રાત પડે નીચે આવે. આદર્શ ગૃહસંસારની એ કેવી ભવ્ય કલ્પના છે! કમળ અને શુક્લ-બમાં તો કવિતા ધણીએ જોઈ, પણ "આવળ" નાં પુલનાંયે ગીત તો બોટાદકર ગાઈ ગયો. આંખો અને માથવી લતા વચ્ચે વિવાહ જોડનાર! તો કલિદાસથી માંડી અનેક કવિ-પુરોહિતો આવ્યા, હજુ યે આવશે; પણ 'ચોર અને વેલી' નું દાંપત્ય કાણુ આલેખત? બોટાદકરની કવિતા તે ગુજરાતના ગરીબોની, કુશ્પ, કાલાં ઘેલાં પતિ પત્નીઓની, અને સંતપ્ત છતાં યે રોદંડું જીવન જીવનારાંની કવિતા છે. એમાં બડકા નયો, રિથર ન્યોત ઝળહળે છે. રાસ-તરંગિણીની માફક જો-એ પોતાની બીજી કવિતા-ઓને લોક-ભાષામાં ઉતારી શક્યા હોત તો તે રાંકનો રત્ન-ભંડાર બનત. એ અન્ય સંગ્રહમાં જુદી આવળ ભાવોની કવિતાઓ ભરી છે. એવાં પુરૂષ ગરીબીમાં જ જીવન-યાત્રા શરૂ કરીને ગરીબીમાંજ સમાપ્ત કરે, એ એક રીતે તો પ્રજાનો આશીર્વાદ કહેવાય. સિદ્ધિ, સિદ્ધિ, કે પ્રસિદ્ધિનું પરિણામ આપણે અન્ય સાહિત્યકારોનાં જીવનની અંદર જોઈ શકીએ છીએ. કલા સાથેની સાચી પ્રીતિ એશ્વર્ય હોય ત્યાં નજ ટકે. પ્રીતિનાં મિલન તો અધારી રાત્રીએ, અને એકાંતે જ જામે,

એ મિલન કેવું જામ્યું હતું! અને એમ ને એમ શ્વાસ છોડી દેવામાં કેવી મજા છે! પોતાના કવિ-જીવનની જાહે-

જલાલી જોધનેજ એ ગયા. નીચોવાણ
જવાનો સંતાપ વેડવા ન રહ્યા.

મારી તો એક આશા રહી ગઇ. એમની
કલમ પાસેથી બાળકોનાં હાલરડાં સાંભળવાની.
ગુજરી માતાનાં ઘરોમાં આજ યોડીયાંની
દોરોએ મુઝે મુઝે મ્હોંએ જેંચાય છે.
માતાએ ખીજાય છે કે બાળક ઉઘતું નથી.

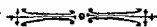
નોંધ: બાઇ દામોદરદાસ બોટાદકરના
નામ આગલ આજે સ્વર્ગસ્થ શબ્દ મુકાં
અમારી કલમ કંપે તો તે કુદરતી જ ગણાય.
ગયા અંકમાં એમના અણમૂલ પુસ્તક “રાસ-
તરંગિણી” ની ખીજ આવૃત્તિની સમા-
લોચના અમે પ્રકટ કરી ત્યારે અમને સ્વપ્ને
પણ ખ્યાલ ન હતો કે એ બાઇ તે પછી
એક અડવાડીઆમાંજ પોતાની જીવન લીલા
સમેટી, પોતાના કુટુંબને અને સમસ્ત ગુજ-
રાતને આંસુ સારતા મુકી જશે. તા. ૭ મી
સપ્ટેમ્બરે ગુજરાતની સાહિત્ય દેવીની અને
ગુણસુંદરીઓની અનેક આશાઓ અધૂરી
રાખી એ બાઇએ સ્વર્ગવાસ કર્યો.

તેમના અવસાનથી ગુજરાતી સાહિત્યમાં
ન પૂરાય એવી ખોટ પડી છે. એ ખોટ પુરણ
વર્ગ કરતાં સ્ત્રી વર્ગને વધારે સાલશે. ગુજ-
રાતની બહેનોને ચરણે એ કવિએ જેવા અતુ-
પમ રાસસંગ્રહ ધર્યો છે તેવા ખીજ કેાઇ
કવિએ અત્યાર મુઠીમાં ધર્યો નથી. એમની
પાસેથી હજી એવાં અનેક રાસ મળવાની
આશા અધૂરીજ રહી ગઇ. હવે તો માત્ર
રાસ તરંગિણીમાં જે મીઠા, ભાવ ભર્યા

રાસ-ધનનો વારસો તેમણે મુક્યો છે, તે
ઉપરજ બહેનોનો આધાર રહ્યો. એ રાસ-ધનની
કદર ગુજરાતની બહેનોએ કરી છે અને હજી
મોટી સંખ્યામાં કરશે.

કવિ પોતાના કુટુંબને તો તદ્દન નિરા-
ધારજ મુકી ગયા છે. એમના અવસાન સમયે
ઘરમાંથી માત્ર પચીસ રૂપીઆની રોકડ રકમ
નીકળી છે. એ સ્થિતિમાં કુટુંબની સ્થિતિ
કેવી દયાજનક છે તે સહજ સમજી શકાશે.
એ સ્થિતિ દૂર કરી, કુટુંબને સુખી કરવાની
ફરજ ગુજરાતની પ્રામ ઉર્પર-ખાસ કરીને
બહેનો ઉપર આવી પડી છે. કવિએ ગુજરા-
તની બહેનો માટે પોતાનું જીવન રૂપીર
રાસમાં બેવડાવ્યું છે. એ કાશ્યુનો બદલો
ગુણસુંદરીઓ નહિં વાળે ? શું દયાની દેવીઓ
મણાતી ગુજરાતી બહેનો કવિના કુટુંબને
પોષણ માટે વલખાં મારતું નેહ શંકશે ? એ
કુટુંબને સહાય કરવાનો રહેલામાં રહેલો ભાગ
એ છે કે પ્રત્યેક લખી વાંચી નાંખતી બહેન
“રાસ-તરંગિણી”ની એક એક નકલ
બનતી ત્યારે ખરીદી લે. અમને વિશ્વાસ છે
કે દયાની દેવીઓ અમારી આ વિનંતિ જરૂર
સતકારશે અને ગુજરાતનું એક પણ સંસ્કારી
ગૃહ એ પુસ્તક વિહોણું નહિ રહે. અમે તો
માનીએ છીએ કે બહેનો એ પુસ્તકની ખરીદી
મોટી સંખ્યામાં કરી ખીજ આવૃત્તિ જેત
જોતામાં ખલાસ કરી નાંખશે અને પ્રકાશ-
કોને સુઝવશે. કવિનો અમર આત્મા એંથી
અત્યંત આનંદ પામશે. પ્રશ્ન એ દેવી આ-
ત્માને અમર શાન્તિ અર્પે. તં. ગુ.

(‘રાસ-તરંગિણી’ જાણીતા છુકસેલરા પાસેથી અથવા ‘ગુણસુંદરી’ કાર્યાલયમાંથી. મળી
શકશે. કવિનાં ખીજ પુસ્તકો પણ છુકસેલરા પાસેથી મળશે. ન મળે તો શ્રીયુત જીવજીવાલ
અ. મહેતા, અમદાવાદ પાસેથી મંગાવી શકાશે.)

લેખક : શ્રીમત ગોકુલદાસ દારકાદાસ રાયપુરા.

પાત્રો.

સુન્દરલાલ : બુન'ગપુરનો સંસ્કારી અને કળ- માણેકખાઈ : સુન્દરલાલની પત્ની; વસન્તની વાયલો ખેડત; પાછળથી મુંબાઈના માતા.
શેર બબરનો દલાલ.
અણુલાલ : સુન્દરલાલનો નાનો ભાઈ.
વસન્તજી : સુન્દરલાલનો મિત્ર.
વસન્ત : વાર્તાનો નાયક; કવિ અને લેખક, સુન્દરલાલ અને માણેકનો પુત્ર.
નંદલાલ : વસન્તનો સહાધ્યાયી અને મિત્ર.
સુમનલાલ : " " " કપિંગલા : સુમનલાલની પત્ની.
મનહરલાલ : સ્નેહપૂર્ણાનો ભાઈ.
વિજયા : મનહરલાલની પત્ની.
જીવનલાલ : મનહરલાલનો મિત્ર; સ્નેહપૂર્ણાનો સ્નેહપૂર્ણા : મનહરલાલની બહેન, વાર્તાની નાયિકા, ઉમેદવાર.

આગલા પ્રકરણોનો ટુંકેસાર.

પૂર્વ વર્તાત : સૌર.જૂમાં ઝાઝટ નદીને કાંઠે આવેલા બુન'ગપુર ગામમાં પિતા હિમ- તલાલના મરણ પછી સુન્દરલાલનું કુટુંબ ખેતી ઉપર ચુલરો કરી સુખી જીવન ગાળે છે. પાંચેક વર્ષ બાદ ઢેરી તાવની બીમારીથી સુન્દરલાલના બે ભાઈ અને તેમની પત્નીઓ ચુલરી જાય છે; મોટી બહેન જયકુંવર વિધવા થાય છે કુટુંબમાં હવે સુન્દરલાલ અને તેની પત્ની માણેક તથા નાનો ભાઈ અણુલાલ અને તેની પત્ની ચમુના એટલાં રહે છે. કઈંશા જયકુંવર ચમુનાના ભોજા સ્વભાવનો લામ લઈ વારંવાર કુટુંબ હલેડ જગાડે છે. આ અરસામાં કયાનાયક વસન્તનો જન્મ થાય છે. સંસ્કારી કંપની બાળપણથી પુત્રના શિક્ષણ માટે અત્યંત કાળજી બતાવે છે.

વાર્તા : આગડાની નિશાળનું સજીવર પુરં વર્તા સુન્દરલાલ વસન્તને જીનાગઢની હાઇ- સ્કૂલમાં અભ્યાસ માટે મોકલે છે. જોંગારપુરથી સુન્દરલાલના એક ખાસ મિત્રનો પુત્ર નંદલાલ પણ ત્યાં આવે છે. બન્ને સુન્દરલાલના મિત્ર વસન્તને ત્યાં રહી અભ્યાસ કરે છે. બન્ને વચ્ચે બાદ મોત્રી જાય છે.

દરમિયાન વસન્તને પરણીની હ્દાવે લેવાનો અસિધાય તેની માતા માણેકને થાય છે. સુન્દરલાલ બાળવચ્ચ વિરોધ ધણું સમજાવે છે છતાં તે હાક નથી મુઠવી. તે માને છે કે પોતે જલ્દી મરી જવાનો છે, અને તેથી પુત્રનું લગ્નસુખ જોવાની હતાવળ કરે છે. વસન્તની મરજી તે વિશે પૂછાવવા માણેક જીનાગઢ કાળજી લેખે છે. માતાના આગ્રહને વસ પુત્ર યાય છે. પરિણામે કુંતલપુર રામચંદા દારકારી હરિલાલની કેળવણી પુત્રી લલિતા સાથે વસન્તનો વિવાહ થાય છે

એને લગ્ન પણ ઉજવાય છે. પણ વરવહુ પરભીને ભુજંગપુર આવતાં વેંતજ માણેકની આગલી સાચી પડે છે. તે મૃત્યુ પામે છે. બીજી તરફ સુન્દરલાલના કપાસના આડમાં આગ લાગે છે. 'ગૃહલક્ષ્મી સાથે આ કુટુંબની લક્ષ્મી પણ ન્ય છે.' કર્કશા જયકુંવર આ આકૃતનો દોષ લલિતા પર ડોળે છે અને તેને છપ્પરપણી કહી તેના આખા ગામમાં વગોણાં કરે છે. સુન્દરલાલ લલિતાને પાછી કુંવરપુત્ર મોહલી આપે છે.

આ કટોકટી પ્રસંગે સુન્દરલાલને સાચો મિત્ર વસન્તજી તેને નાણાંની મદદ આપે છે. એ નાણાંમાંથી હેણ્ણારોને ચુકવી નસીમ અજમાવવા સુન્દરલાલ સુખાઈ આવે છે અને શેર બજારમાં દલાલ તરીકે ધંધો શરૂ કરે છે. એ ધંધામાં તે સારી રીતે ફાવે છે. બીજી તરફ ભુનાગઢમાં વસન્ત પોતાનો અધ્યાસ આગળ વધાર્યો ન્ય છે.

થોડા સમય પછી લલિતા પાછી ભુજંગપુર આવે છે. ઘરકામમાં તે યમુનાને બનતી મદદ કરે છે અને સાથે સાથે પોતાના જ્ઞાનનો લાસ તેને આપે છે. કર્કશા જયકુંવરથી તેમનો સંધ અને સ્નેહ વેઠાતાં નથી. લલિતાની ગમે તેટલી સંભાળ છતાં નજરા બઢાના કાઠી જયકુંવર તેની સાથે લઉં છે, અને ગામમાં નેના જેવીજ બીજી અજ્ઞાન સ્ત્રીઓ આગળ લાલીનાં ને વહુનાં વગોણાં પેટ ઘરોને કરે છે છેડે લલિતા પર તે બેટલે સુધી આજ મુકે છે કે તેણે તો પ્રભુલાલને લોળવી તાપ્પો છે ! આ ત્રાસથી છુટા પોતાને કુંવરપુર પાછી બોલાવી લેવા લલિતા પિતાને પત્ર લખે છે, પણ પિતા નિભાવી લેવાની તેને સલાહ આપે છે. આ અરસામાં તે યમુના સાથે નદીએ પાણી ભરવા ન્ય છે, જ્યાં ઓચિંત્ પૂર આવતા પણ લવસવાયો તે નદીમાં તણાય છે. તેના શબનો પણ પત્તો નથી લાગતો. પાછળથી નળેલી ખખરો પરથી એમ માની લેવાય છે કે લલિતા કુબીને મરી ગઈ છે જયકુંવર અપોટો ચલાવે છે કે પોતાનું કલક છુપાવવા તેણે આપધાવ કર્યો છે.

ભુનાગઢમાં રહેતા વસન્ત અને નંદલાલને સુમનવાદ નામે એક વિદ્યાર્થી સાથે મૈત્રી ગંધાય છે રાજકોટના એક પ્રસિદ્ધ વકીલ કેસલાલનો સુમનલલ પુત્ર છે તેની સંસ્કારી અને શિક્ષક પત્ની કર્પિજલા પણ તેની સાથેજ રહે છે. આ સંસ્કારી દંપતિ સાથે આનંદથી વાર્તાલાપ કરતો વસન્ત બેઠો હોય છે ત્યાં લલિતાના નદીમાં કુબી ગયાના દુખદાયક ખબર આવે છે. આરે જણા તપાસ કરતા ભુજંગપુર ન્ય છે ત્યાં કર્પિજલાને પણ જયકુંવરના સ્વધાવનો અનુભવ થેડો ધણો થાય છે.

થોડાક સમય પંતળાં ફરી લગ્ન કરવા માટે વસન્ત ઇ દમાણ થાય છે. પોતાનો અધ્યાસ પૂરો કરવા તે પિતાની પાસે સુખાઈ આવીને રહ્યો છે. નંદલાલ પણ સુખાઈ આવ્યો છે. સુમનલાલ અને કર્પિજલા રાજકોટમાં રહે છે. કર્પિજલા ત્યાં આગળ વસન્તને થોડા પાત્ર સ્નેહપૂર્ણા નામની કન્યા શોધી કાઢે છે અને વસન્તને તાર કરી સુખાઈથી બોલાવે છે. વસન્ત સુખાઈ મેલમાં નીકળે છે. રસ્તામાં ટ્રેન, અચાનક અટકે છે. સ્ત્રીઓના બીજા વર્ગના ડબ્બામાં બેઠેલી સુલખાત અને સુધીલા નામે બે મદિલાઓ ઉપર કોઈ બદમાશો સ્ત્રીના વેશમાં દુભલો કર્યો હતો. સુધીલા સાંજે બેઠી ગાડી ઉભી રાખે છે, બદમાશ નાશી ન્ય છે. પોતાની સાથે કોલેજમાં બહુતી સુધીલાને વસન્ત બોળખે છે; અને રાજકોટ જતાનું મુલત્તી રાખી બન્નેને આનંદપુર તેમના આશ્રમ સુધી ખેંચાડવા વસન્ત તેમની સાથે ન્ય છે. પરિણામે રાજકોટ મોડા પહોંચવા માટે કર્પિજલા સખ્ત કપકો આપે છે, કારણ કે સ્નેહપૂર્ણાને પોતાના ભાઈ સાથે દિલ્લી ચાલ્યા જવું પડે છે અને કર્પિજલા તથા સુમનલાલની ગોડવણી તુરતવેળા મનમાંજ રહી ન્ય છે.

સ્નેહપૂર્ણા રાજકોટમાં પોતાના ભાઈ મન્દરલાલ અને તેની પત્ની વિન્યા સાથે રહેતી હતી. પિતાએ મરતી વખતે મન્દરલાલ પાસે વચન કીધું હતું કે સ્નેહપૂર્ણાને તેના ઇચ્છિત વર સાથેજ પરણાવવી પરિણામે એ સંસ્કારી, કેળવણી, સુંદર બાળા અત્યારે યોવનને આંગણે લેભેલી છતાં કુંવારી હતી. વસન્તના દાવ્યો વચ્ચે તેના ઉપર મુલક થઈ હતી, પણ વસન્ત પરણેલો છે નળી નિશાસ નાંખતી એ અરસામાં લલિતાના મરણના સમાચાર જ્ઞાતિપત્રમાં વાંચી કંઈક આશા

બંધાય છે. બીજી તરફ મનહરલાલનો મિત્ર છવેનલાલ સ્નેહપૂર્ણને ચાહે છે અને તેને પોતાની કરવા મથે છે. પોતાની મકસદ પાર પાડવા તે લાગ જોઈ એક રાત્રીએ સ્નેહપૂર્ણને તેના બંધનના બાગમાં મળે છે. અને પોતાની સાથે પશુવાનીમાંગણી કરે છે. સ્નેહપૂર્ણ તેના મોહને દૂર કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે, ખરે પ્રેમ શું તે સમજાવે છે, અને તેને 'લાઈ' વરીકે પોતે ચાહે છે એમ જણાવે છે. અહિંથી વાર્તા આગલ ચાલે છે.

પ્રકરણ ૨૨ મું.

વસંત મુંબઈમાં.

લલિતાના દુઃખદાયક અંતની ખબર સાંભળી સુન્દરલાલને બહુ સખત આઘાત થયો. કેમજો ફૂલવેલ સરીખી પુત્રવધુ અકાળે કરમાઈ આ સંસ્કારી સંસ્કારને બહુ લાગી આવ્યું. માણે કના અવસાનના ધા દહ્યુ સુન્દરલાલને મન રૂઆપ નહોતા તેટલામાં બનેલા આ બનાવે તેને બહુ દુઃખ ઉત્પન્ન થયું.

સુન્દરલાલે હવે શેરખજારના બહુ સારી રીતે ધંધો જમાવ્યો હતો. લક્ષ્મી હવે તેને આંગણે નાચતી થઈ. પૈસો પૈસાને લાવે છે, એ લોકોવેળુ પ્રમાણે તેના લક્ષ્મીભંડાર ભરાવા લાગ્યા. લલિતાને જો આવી રીતે દુઃખદાયક અંત આવ્યો ન હોત તો સુન્દરલાલ ફરીથી સંપૂર્ણપણે સુખી લેખાત.

ભુજંગપુરથી વસંત મુંબઈ આવ્યો. પિતા પુત્ર વચ્ચે લલિતા વિષે કંઈપણ વાત થઈ નહિં પણ ઉભયનાં હૃદય તો દુઃખભરી રીતે વાત કરી ચૂક્યાં. માણિક સ્વર્ગ સિધાવતાં વસંતે હેતાળ માતા ગુમીની ને લલિતા જતાં ભવિષ્યની સારી આશા આપતી સંસ્કારી પત્ની શુભાવી એ વિચાર સુન્દરલાલને પ્રથમ આવ્યો. સુખમાં શાન્તિ ને દુઃખમાં ધીરજ રાખવાનાં સુત્રને માન આપનારા સુન્દરલાલે વસંતનું દુઃખ જુલાવવા માટે વિવિધ પ્રકારના આનંદો આપવા માટે ધૂપી ગોઠવણ કરી.

વસંતે મુંબઈ આવી પોતાનો અભ્યાસ આગળ વધારવામાં તુરત ધ્યાન આપ્યું. તે અગાઉ પરીક્ષાઓ આપવા માટે મુંબઈ આવી ગયો હતો પણ મુંબઈમાં સ્થાયી રહેવાનો આ પહેલોજ પ્રસંગ હતો.

સુન્દરલાલના શેરખજારના ધંધાને અગે વસંતને ધણું શિખવાનું મળ્યું. એક કલાકમાં લખોપતિ થઈ જવાની લાલસાં વાળા-વગર પસીને પૈસાવાળા થવાની ઉમેદ ધરાવનારા-સરતના ઘોડાની માંક સટ્ટો-ખેલનારા કંઈ કંઈ લોકો સુન્દરલાલ પાસે આવતા. સદાના મદમાં દોડ્યા આવતા આ લોકોને સુન્દરલાલ જે શાન્તિથી, જે ધૈર્યથી સમજાવત આપેતો તે બે ઘડી જોવા જેવી થતી. લોકોને આજકાલ સદાનો નિશો ચડ્યો હોય તેમ દેખાતું હતું. શેર ખજારના કાકા બારાખડી નહિં સમજનારા લોકો શેરખજારમાં સંખ્યાબંધ આવતા. દાણાખંદર, કાપડ મારકેટ, રૂ ખજાર, ચાંદી ખજાર વિગેરે ખજારના લોકો શેરખજારમાં બહુ પ્રમાણમાં આવતા થયા હોવાથી સટ્ટો ધૂમ વધ્યો જતો હતો. આ સદામાંથી લોકોને બચાવી સીધે રસ્તે દોરવવા માટે સુન્દરલાલ જે રસ્તાઓ પોતાના ધરાકને સૂચવેતો તે સાંભળી પોતાના પિતાની શક્તિને માટે વસંતને બહુ માન ઉત્પન્ન થયું. ધરાકો સાથે સુન્દરલાલ ન્યારે વાતો કરતો હોય ત્યારે તે સાંભળવામાં વસંત પોતાનાં અંતર દુઃખોને સદંતર જુલી જતો.

શર્યાતમાં વસંતને મુખ્યની મ્હોટી મ્હોટી ધમારતો, મ્હોટા મ્હોટા રસ્તાઓ વિગેરે જોઈ વિવિધ વિચારો સ્પૃશ્યાં. પરેલમાં રહેતાં ગરીબોના ઉંદરના દરને જુલાવે તેવાં 'ધોલકાંઓ' અને પેડરોડપર રહેતા શ્રીમાનોના રાજમહેલને શોભાવે તેવા બંગલાઓ તહેજે જોયા. આખો દિવસ ખટારાની અલગારથી ધૂળમાં શોભી રહેલો બંદરનો રસ્તો અને સાંજના સમીરની હૃદયમાં મોટરોમાં મ્હાલતાં જોડલાઓને આનંદ આપતો કવિન્સરોડનો રસ્તો તહેજે જોયો. મીલમાં આખો દિવસ કમ કરી રાતે બચ્ચાં છોકરો સાથે બંજન કરતો ગરીબ વર્ગ તથા ગરીબોનાં લોહી ચુશી પૈસાદાર થનારો રાતના સૂતી વખતે પણ તેજ મંદીના વિચારો કરતો કેટલોક શ્રીમંત વર્ગ તહેજે જોયો. આખો દિવસ હલકા વિચારો હલકી ભાવનાઓ અને હલકું વર્તન કરનારો વર્ગ અને જીવનની દરેક ધડી અણમૂલી ગણી જીવનને ઉચ્ચ દિશામાં લઈ જનારો વર્ગ પણ તહેજે મુખ્યમાં જોયો. વેરાગ્યની ઉચ્ચ દિશાએ પરોંચી પ્રભુની સમીપ પહોંચેલા સંતજનો અને ટીલાં ટપકાં કરી સમાજને ઠગનારા સાધુઓ તહેજે જોયાં. પરશુરામ, દ્રોણાચાર્યને ચાણકના અક્ષતેજને શોભાવે તેવા જૂરેલા અને મોદકમાં આલ્લણુત્વ માનનારા આલ્લણુ પશુ તહેજે જોયા. સિંહનો ચિહ્ન કરી દ્વિતિય શોભાવે તેવા વીરપુરુષો અને ચરકલાંનો ચિહ્ન કરી પોતે રજપુત છે એવું અભિમાન લેનારા ક્ષત્રિયો તહેજે જોયા. વૈશ્યની ભાવનાને શોભાવે તેવા જગતના વ્યાપાર ખેલતા સાહસિક મહાન ઉદ્યોગી વેપારીઓ અને શેર બજારમાં સટ્ટો કરી જો આવે તો લેવું અને જા્ય તો દેવાબેથી ઠાઠીયાવાડની ઠાઠી પકડનાર સટ્ટોડીયા પણ તહેજે અહિં જોયા. હલકી જાતિમાં જન્મ્યા છતાં પોતાની સેવકની

ભાવના ટકાવી રાખનારા પ્રમાણિકાણુ ધધો કરી કુટુંબતું પોષણ કરનારા અને ધડીધડીમાં પૈસાને ખાતર વટલી જનારા શૂદ્રો તહેજે જોયા. સમાજસેવાનાં વિવિધ અંગોને વિકસાવતી કેટલીક સંસ્થાઓ અને બહારથી ભલકો બતાવી અંદરથી જનસમાજને પૈસે તાગડધીના કરનારી સંસ્થાઓ તહેજે જોઈ. શકની સાથે શકતા વાપરનારા અને શકની સહમે સત્વભાવથી વર્તનારા દેશસેવકો પણ તહેજે અહિં જોયા. પરણીને પરણેલી જીંદગીને ધિછારતા અને પરણવા માટે પણ પળે તલસતા કુમારા ને કુમારા ન્હાના શંકરની વાડીમાં જતા યુવાનોને તહેજે જોયા. માનને ખાતર દેશસેનાને ડાળ કરનારા દંભીઓ અને જનસેવામાં તલ્લીન રહેનારા શાંત ને સાદું જીવન ગુજારનારા સમાજસેવકો તહેજે અહિં જોયા. જાતિબંધનમાં બહારથી ચુસ્ત રહેનારા પણ ગોખલેની હોટેલમાં આર્થન અધરડુડતું કાર્ય સારનારી વ્યક્તિઓ તહેજે જોઈ. ધર્મના ઉપદેશ આપનારા મહાન વિદ્વાન શાસ્ત્રીઓ અને ધર્મના કંકો બારખંડી નહિ સમજનારા ધર્મશુદ્ધો તહેજે જોયા. આંખાવાડિયામ દૂર દૂર દહુકારતી કોયલડી સરખી સંસારી કોકિલાઓ-સુન્દરીઓ અને બનાવટી કોકિલા જેવી રંગે રંગેલી સુન્દરીઓ તહેજે દેખાઈ. મનુરી કરી બાર આના કમાઈ સતોપમાં રહેનારા અને રાજના હજારો રૂપિયા કમાનારા છતાં અવગતિયા અસતોપી તહેજે જોયા. લાખોની સખાવત કરનારા સખાવતી અને ચમડી જા્ય પણ દમડી ન જા્ય એવા શ્રીમંતો તહેજે જોયા. દેશ માટે પ્રાણ આપનારા દેશ ભક્તો અને દંભી બની દેશભક્તિ બતાવનારા વિવિધ તરેહનાં માણસો મુખ્યમાં વસતે જોયાં.

શ્રી જગત્.

હિન્દ.

મ. ગાંધીજીને સુબાઈની મ્યુનીસીપલ કોર-
પોરેશન તરફથી માનપત્ર આપવાનો
સમારંભ તા. ૨૬ મી ઓગસ્ટે સર હાવસજી
જાહેરાત હોલમાં ઉજવાયો હતો. તા. ૩૦ મીએ
રાષ્ટ્રીય શ્રી સભાના આશ્રય હેઠળ હિન્દના
“દાદા” ની જયંતિ ઉજવવા એક સભા મારવાડી
વિદ્યાલય હોલમાં એમનાજ પ્રમુખપદે મળી હતી.
સભાના કામની સરખાત સૌ અનંતિકાળાઈ
ગોખલેના ગીતથી યથ હતી. શ્રીમતી રતન બહેને
પ્રસંગોચિત વિવેચન કરી મહાત્માજીને ૩. ૪૫૩૬
ની થેલી અર્પણ કરી હતી. શ્રીમતી પરીન બહેન
અને મિસિસ નાયડુએ પણ વિવેચન કર્યો હતો.
મ. ગાંધીજીએ ભાષણ આપતાં “દાદા” ના મહાન
ગુણોનું અનુકરણ કરવાની સલાહ આપી હતી

સુબાઈના ગુજરાતી હિન્દુ શ્રી મંડળના આ-
શ્રય હેઠળ હિન્દના “દાદા” ની જયંતિ ઉજવવા
એક સભા તા. ૬ ઠી ઓગસ્ટે આયોજનમાં હો-
લમાં સૌ. જયશ્રીબહેન રાજ્યજી, બી. એ. ના
પ્રમુખપદે મળી હતી. બાળાઓની ઇચ્છા સ્ફુર્તિ
બાદ પ્રમુખ બહેને એક મનનીય ભાષણ આપ્યું
હતું. સૌ. હીરાબાઈ તાતાએ કેટલુંક વિવેચન
કર્યો બાદ બાળાઓના મારન પણ સૌ. બહેન
ન્યોત્તરના સહેતા બી. એ. એ “દાદા” ના જીવન
ઉપર એક સુંદર અને મનનીય ભાષણ આપ્યું હતું.
તે પછી મીસ ગુણીયલ દેસાઈએ દીક્ષણા સાથે
એક ગીત ગાયું હતું. મ. સ્વ. ડાહ્યાબહેનના વિ-
વેચન પછી ઈશ્વર સ્ફુર્તિ વગેરે કરી, પ્રમુખનો
આભાર માની સભા વિસર્જન થઈ હતી (સૌ.
બહેન જયશ્રી અને સૌ. બહેન ન્યોત્તરનાના સા-
ધણે સ્વજાભાવે આ અંકમાં પ્રકટ કરી ચકાયા
નથી, તે હવે પણ પ્રકટ થશે). બીજી એક સભા
તા. ૭ મીએ થંગમેન્સ પારસી એસોસીએશનના

આશ્રય હેઠળ મિસિસ નાયડુના પ્રમુખપદે એમ્પ્રેસ
થીએટરમાં મળી હતી. પુરૂષ વક્તાઓ ઉપરાંત
પ્રમુખ અને મીસ પાલમકોટે પ્રસંગોચિત વિવે-
ચન કર્યો હતો.

સુબાઈની શ્રી લોકમાન્ય રાષ્ટ્રીય કન્યાશા-
લાળાનો વાર્ષિક સમારંભ સુચકાબાદ હોલમાં
તા. ૩૧ મી ઓગસ્ટે મ. ગાંધીજીના પ્રમુખપદે
ઉજવાયો હતો બાળાઓની આર્થિકતા પણ પ્રી-
ન્સીપાલે બહેવાલ વાંચ્યો હતો સ્વારબાદ કન્યા-
ઓએ સંવાદ અને સંગીતનો કાર્યક્રમ રજુ કર્યો
હતો મિસિસ નાયડુએ તેમને ઈનામો બહેન
આપ્યા હતા.

ઇંગ્લાંડના પ્રવાસેથી મિસિસ બેઝન્ટ તા. ૨૬
મી ઓગસ્ટે પાછા ફરતાં સુબાઈના બારામાં
તેમને હર્ષભર્યો આવકાર અપાયો હતો.
પોતે ઇંગ્લાંડમાં જઈ હિન્દની કલ્પિતિ માટે કરેલા
કામની માહિતિ આપતા ભવિષ્ય માટે સારી
આશા બતાવી હતી. હમણાં તેઓ પ્રભને એકવ
સ્વાના કાર્યમાં ગાંધીજીને મદદ કરી રહ્યાં છે

સુબાઈ સુનીવાસીટીની સુધારા કમિટિ સમક્ષ
સાક્ષી આપતાં સૌ શારદાગૌરી મહેતા, બી. એ.
જ્ઞાત્યું હતું કે હાલમાં જે મેન્ચ્યુએટા તેવાર
થાય છે તે ગુલામી વૃત્તિના હોય છે માટે તેમને
સ્વદેશભિમાની થાય અને શિક્ષણ આપવું જો-
ઈએ. વિદ્યાર્થીઓને એવા વાતાવરણનાં ઉછેરમાં
આવે છે કે તેમનામાં સ્વતંત્રતાનો જુસ્સો ઉપજ
યતો નથી, સ્વમાનની વૃત્તિ ઉતરી નય છે અને
ગુલામીવૃત્તિ ઉત્પન્ન થાય છે.

તા. ૫ મી ઓગસ્ટે સુરતના કિલ્લાના મેદા-
નમાં મ. ગાંધીજીને આવકાર આપવા શ્રી
પુરૂષોની એક ગંભીર સભા શ્રીયુત દયાબજીના

પ્રમુખપદે મળી હતી. સંખ્યાબંધ સ્ત્રીપુરુષોએ અને બાળકોએ તેમને ચરણે સુતર અને નાણાંની ભેટ ધરી હતી. ગ. ગાંધીજીએ એક મનનીય બાપજી આપી કાંતવાની, સ્વદેશી કાપડ વાપરવાની અને અસ્પૃશ્યતા કાઢી નાંખવાની સલાહ આપી હતી. સભામાં અલગ બહેનોની હાજરી પણ મોટી સંખ્યામાં હતી.

રાજકોટમાં વનિતા વિશ્રામના મહાનનો પાથો નાંખવાની ક્રિયા તા. ૨૮ મીએ કર્નેલ હુડે દરી હતી. આ મહાન માટે ૫૪૫૦ ચોરસ ચારની જમીન યુરોપીયન જમીનાના સાથે માત્ર નામના ભાડાથી સંસ્થાને સરકારે આપી છે. આશ્ચર્યની બહેનોના પ્રાથમિક સંગીત પછી બહેન શીવગોરી ગાજરે આશ્ચર્યની પ્રવૃત્તિને અલેવાલ હલો હતો. તે પછી ગરબા, સંગીત સંવાદ વગેરે કાર્યક્રમ હતો. છેવટે કર્નેલ હુડે પાથો નાંખી, બહેનોને ધનાયો વહેંચી આપ્યાં હતાં

કુડલામાં ગ. સ્વ. કસ્તુરબાના પ્રમુખપદે તા. ૨૫ મી ઓગસ્ટે સ્ત્રી મંડળને વાર્ષિક સમારંભ ઉજવાયો હતો. જેમાં આસરે ૩૦૦ મહિલાઓએ હાજરી આપી હતી. રાષ્ટ્રઆતમાં પ્રાર્થના થયા પછી અલેવાલ વંચાયો હતો. ગ. હરીબહેને “ માનવધર્મ ” વિષયપર વિવેચન કર્યું હતું. ગ. શીવગોરી બહેન પણ બોલ્યાં હતાં. કન્યાશાળાના હેડમીસ્ટ્રેસે પણ વિવેચન કર્યું હતું.

તા. ૨૨ મી ઓગસ્ટે જનવાયકા મદ્રાસ યુનીવર્સીટીના પદવીદાન સમારંભમાં લગભગ ૪૫ સ્ત્રી વિદ્યાર્થીનીઓને જુદી જુદી ડીગ્રીઓ આપવામાં આવી હતી.

એક વર્ષ પહેલાં સુદાપેટની જે.ય. મોટીમાં સરકારે મિસિસ કમીન્સની મેજસ્ટ્રેટ તરીકે નીમણુંક કરી હતી. હાલમાં મદનપદસીની જે.ય. મોટીમાં શ્રીમતી જયાલક્ષ્મી કુમારની નીમણુંક મેજસ્ટ્રેટ તરીકે કરવામાં આવી છે,

સંયુક્ત પ્રાંતોના પહાડી જિલ્લાઓમાં સગીરે છોડરીઓને વેચવામાં આવે છે તે અટકાવવાના ઉપાયો સુચવવા એક કમીટી, ધારાસ-

ભાએ નીમી છે. કન્યાશાળાઓમાં મેત્રીકતા ધોરણ સુધી ચરણો કાંતવાનું શિક્ષણ ફરજિયાત આપવા સંબંધી બકામણ કરનારો કસબ પણ થયો હતો.

તા. ૧૬ મી ઓગસ્ટે કલકત્તામાં ચાર મોટી સભાઓ મિસિસ નાયડુના પ્રમુખપદે લોર્ડ લીટનના આશ્રિત વિરૂદ્ધ પોકાર ઠોકાવવા મળી હતી. પ્રમુખે અને ભાષીતા વક્તાઓએ ભાષણો કરી હિંદી સ્ત્રીઓનું અપમાન કરનારા લોર્ડ લીટનના એ આશ્રિતોની સખ્ત ઝાટકણી કાઢી હતી. ગવર્નરના એ ભાષણ સંબંધી ધારાસભામાં કેટલાક સવાલો પૂછવાની મોટીસ બાબુ હેરન્દનાથ ચોધરીએ આપી હતી, પણ સવાલો પૂછવાની પરવાનગી અપાઈ નહોતી. રંગુનમાં પણ એક વિરોધકર્તા રામા મિસિસ લેયબજના પ્રમુખપદે મળી હતી. કલકત્તામાં એક સભા ગવર્નરના બચાવમાં પણ મળી હતી અને મીસ લીટા મુકરજીએ બચાવ કરનારે ભાષણ કર્યું હતું. જંગાલાની પ્રિન્સિપલ પરિષદમાં પણ એ વિષે ચર્ચા થઈ હતી અને ગવર્નર રાખે પાછા ખેંચી લેશે એવી આશા બતાવાઈ હતી. મિસિસ જે. ડબ્લ્યુ. વર્ડઝવર્થે “ ફોરવર્ડમાં ” એક પત્ર લખી ગવર્નરને સલાહ આપી છે કે નહેરુ માફી માંગી બીજા સ્ત્રીમરમા વિલાયત ચાલ્યા જવું. કવિવર રવિન્દ્રનાથે લખેલા એક પત્રને જવાબ આપતાં ગવર્નરે એવો બચાવ કર્યો છે કે મારી ડીકા હિંદની બધી સ્ત્રીઓને નહિ પણ અમુક સ્ત્રીઓને જ લાગુ પડે છે. લાહોર અને નાગપુરમાં પણ વિરોધકર્તા સભાઓ મળી હતી.

ટીકારી (જાંબા) ના રાજ સાથે ઓસ્ટ્રેલિયન નાયનારી એલસી ફોરેસ્ટે બરજણાણ મેળવવાનો દાવો માંડ્યો હતો. એ બાઈ થોડા વખત પહેલાં એક નાટક કંપની સાથે હિંદ આવી હતી. તે વખતે એ પરણેલી હતી કલકત્તામાં ટીકારીના રાજ એની સાથે પ્રેમમાં પડયા. તે પછી બાઈ સીડની (ઓસ્ટ્રેલિયા) પાછી ગઈ અને પતિ સાથે છુટાછેડા કરી લઈ હિંદ પાછી આવી રાજને પરણી હતી. ન્યાયાધીશી ચુકાદો આપતાં જજ્જીયું કે દાવો ગેરન્યક્ષર છે કારણ બાઈને હિંદુ ધર્મમાં લીધેલી નહિ હોવાથી લગ્ન ખોટાં છે. રાજએ બાઈની પાસેથી જવરાતના

દાગીના વગેરે પાછા મેળવવાની માગણી કરી હતી. કોર્ટે તે અપાવતાં કહ્યું કે રામનેા દંકક વાજખી છે. એ દાગીના બફીસ તરીકે નહિ પણ ચોલાને ખાતર અપાયા હતા. !

એશિયા.

સિં દલદિપમાં એક યુનીવર્સીટી સ્થાપવાનેા ત્યાંની ધારાસભાએ નિર્ણય કર્યો છે. એ યુનીવર્સીટીમાં સ્ત્રીઓ માટે રહેવાના વસતિગૃહો અને બીજી સગવડો થશે એવી આશા રખાય છે.

અફઘાનિસ્તાનના ના. બેગમ સાદિકબાએ યુદ્ધમાં જઈ આવેલા સેનિકોને એક એક સોનાના સિકકો અને મીઠાઈથી ભરેલા રૂમાલ મોકલી જણાવ્યું હતું કે મારો ફિકરો પણ તો લડવા નેટલી હમ્મરનો હોત તો જરૂર તેને તનારી સાથે મોકલવત. અમીરે પણ ધાયલ થયલા ફરેક અમલદારને રૂ. ૧૦૦૦ અને સેનિકને રૂ. ૫૦૦ આપ્યા છે.

ભપાનની ટાપ્રીઓ ડાયર નોમંલ સ્કુલની શિક્ષિકા શ્રીમતી ચીકાકો કુરોદાએ એમ. ડી ની ડીગ્રી મેળવી છે અને પ્રૈક્ટીસ માટે ટાપ્રીઓ ચહેરમાં પોતાનું નામ નોંધાવ્યું છે. વૈધક્રીય ડીગ્રી મેળવનાર એ પહેલીજ ભપાનીજ મહિલા છે

ભપાનમાં વેરયાઓને સંજીત અને નૃત્ય કલાઓ શીખવવા માટે મોટી મોટી પાઠશાળાઓ ખોલી છે. નાની કન્યાઓ અહિં મોટી સંખ્યામાં શિક્ષણ લે છે. ચૌદ વર્ષની હમ્મર થાય ત્યાં સુધીમાં શિક્ષણક્રમ પૂરો થાય છે, અને પરીક્ષામાં પાસ થતાં કોલેજ તરફથી તેમને ડીપ્લોમાં (પ્રમાણપત્ર) આપવામાં આવે છે

આફ્રિકા.

કો ન્જોની સ્ત્રીઓ હાલની લગ્ન પદ્ધતિ, જેમાં પતિને તેમનું વેચાણ કરવામાં આવે છે, તેની વિરૂદ્ધ પોઘર હઠાવી રહી છે. તેઓ મીઠકત ધરાવવા સંબંધી સમાન દંક મેળવવા પણ પ્રયત્નો કરે છે.

મીસ ફ્ટેલા ગુફ 'ડેલી એક્સપ્રેસ' માં લખતાં જણાવે છે કે કેનીઆ (આફ્રિકા) માં ફેલીક સ્ત્રીઓ કોફીના બગીચાની માલીક છે અને

તેમાંની એક જણી તો કોફી ઉપરાંત ટોર ઉછેરવાનો ધંધો પણ કરે છે. મલાયામાં રબરની ખેતી કરતી એક સ્ત્રી વિશે પણ તેણે લખ્યું છે.

યુરોપ.

ઈ જ્વાંડની પાર્લામેન્ટમાં કેટલાક ખરડાઓ જેમને માટે સીમંડળો પ્રયત્નો કરી રહ્યાં છે તે રજૂ થયા હતા અને ચર્ચાયા હતા. સરખો મતાધિકાર આપવાનો ખરડો સરકારે અપનાવી લીધો છે. સગીર બાળકોના નાલીપણા સંબંધી ખરડો અમીર સભાની કમિટિએ પસાર કર્યો છે. બરણ પોપાલુને લગતો ખરડો સરકારે અપનાવી દિવાને આમમાંથી પસાર કર્યો છે અને અપરિશીત માળાપોતા બાળકોને કાયદેસર કરાવવાનો ખરડો અમીર સભાની કમિટી સુધી પહોંચ્યો છે. ધર રંજવાના કામ સંબંધી અને કારખાના સંબંધી ખરડા દિવાને આમે બીજી વારના વાંચનમાં પસાર કર્યા છે. અમીર સ્ત્રીઓને પોતાના દંકની રૂપે દિવાને ખાસમાં બેસવાની સત્તા આપતો ખરડો લોર્ડ્સ એસ્ટેટ રજૂ કર્યો હતો પણ વિરોધને લીધે તેના પરની ચર્ચા બંધ રહી હતી.

સનદી નોકરીઓમાં એકજ પ્રકારના કામ માટે સ્ત્રીઓને પ્રવેશ નેટલોજ પગાર ખર્ચ વધી જવાના કારણે નહિ આપી શકાય એવી ક્લોલ નાણા ખાતાના પ્રધાને કરી છે. વધારામાં તે જણાવે છે કે કામદાર પહે સરખો પગાર આપવાનું વચન આપ્યું નથી. ખરી રીતે એકએ તો કામદાર પક્ષ એવી દિમાચત આજ વર્ષેથી કરતો આવ્યો છે. પરિણામે સી મંડળો ખનનચીના કયનથી બહુ ગુસ્સે થયાં છે.

હરમોલ (ફ્રાંસ) માં એક ૧૪ વર્ષની એમેલીન માલદીત નામે છોકરીએ કુદાડી મારીને પોતાના બાપને મારી નાંખ્યો છે. કહેવાય છે કે બાપે ધરખર્ચ માટે આપેલા પૈસા તેણે મોજરોખમાં હડાવી દેવાથી બાપે તેને કપકો આપ્યો હતો. છોકરી આથી ગુસ્સે થઈ નાસી ગઈ હતી; પણ બીજે દિવસે સવારમાં પાણી અપવી અને ઉંધતા બાપ પર કુદાડી વડે હુમલો કરી તેને મારી નાંખ્યો.

પેઝીસ (ફ્રાંસ) માં એક બહેરાની હોસ્પીટલ સ્થપાઈ છે. એ હોસ્પીટલમાં સ્ત્રીઓ પોતાના

મહેરાનો ઇલાજ કરાવવા લાય છે. જેના મહેરા પર કરચલી પડી ગઈ હોય, ડાઘ પડયા હોય અને સુંદર ન દેખાતો હોય તે અદિ આવી ઇલાજ કરાવે છે. પાંચ દિવસ સુધી દવાઓ લગાડી મહેરાને એક યંત્રમાં દબાવી રાખવામાં આવે છે. એથી તકલીફ તો થાય છે પણ સુંદર બનવાના લોકો સ્ત્રીઓ તે ખુશીથી સહન કરી લે છે. પાંચ દિવસ પછી મહેરા ન્યારે સાફ થાય છે ત્યારે તે ચીકણદાર, ચમકદાર અને ગુલાબી રંગનો બની રહે છે; કરચલીઓ પણ ગેપ થઈ જાય છે. છુટ્ટી સ્ત્રીઓ પણ એ ઇલાજથી જીવાન બની દેખાય છે.

× × ×

જીવાઈમાં જર્મનીમાં જુદે જુદે સ્થળે શ્રી. ઓના વિવિધ પ્રકારના ધંધાદારી મંડળોની વાર્ષિક કે હાસિક સભાઓ મળી હતી. સૌથી અત્યંત સભા જાહેર દિવસના ધંધાને લગતી ગો-થામાં મળી હતી જે વખતે પાર્લામેન્ટની સ્ત્રી સભાસભો અને બીજા અધિકારી વગેરે મોટી સંખ્યામાં હાજરી આપી હતી. ડૉ. મેરી બોમે જાણીતું હતું કે કાયદાના મૂત સ્વરૂપમાં આત્મા મુકાબલું કામ સ્ત્રીઓનું છે ટપાલ અને તારખાની સ્ત્રીઓની સભા કોનીગ્સબર્ગમાં મળી હતી જે પ્રસંગે ફ્રિયાઈ થઈ હતી કે લગભગ પંદર ટકા સ્ત્રીઓને એ ખાતાઓમાંથી બરતરફ કરવામાં આવી છે. વિરોધસ્પર્ક કરાવેા સખ્ત રાજ્યોમાં પસાર થયા હતા. હાજર રહેલી પાર્લામેન્ટની સ્ત્રી સભાસભોએ પોતાનાથી બનવું કરવાથી ખાતરી આપી હતી.

× × ×

ફ્રીન્ડેન્ડમાં શ્રીમતી ફ્રેની બોન પોતાના કા-કની ઇમારતી લાક્ષણિક મહેરાની વ્યવસ્થા સુંદર રીતે કરી રહી છે. જંગલમાં લાક્ષણિક કપાચ ત્યારથી તે ઇમારતો માટે તે તૈયાર થાય ત્યાં સુધીના સર્વ કામોની વ્યવસ્થા પર તે દેખરેખ રાખે છે. બીજા કાર્યોમાં પણ સ્ત્રીઓનો હિસ્સો મોટો છે. એક જે'કના ફેરિઅરે લગભગ ૨/૩ ભાગની મુદ્રી વ્યાપત કરતાં તે જે'ક લાંબાના ભયમાં આવી પડી હતી પરંતુ જે'કની મેનેજિંગ ડીરેક્ટર મહિલાએ પોતાની બાહોશીથી તેને ફરી પગ ભર કરી છે. મકાનોના બાંધકામમાં પણ ઇમારતે તેમજ કડીયા તરીકે ઘણી સ્ત્રીઓ કામ

કરે છે. કપડાં બનાવવાનો અને વેચવાનો ધંધો તેમના હાથમાં છે. ફેલીક સ્ત્રીઓ તો ચાર પાંચ ભાષાઓનું જ્ઞાન ધરાવે છે. ઘણી સ્ત્રીઓ વકીલો તરીકે કામ કરે છે. ખેતીવાડીના કામમાં સ્ત્રીઓ પણ બાહોશીથી ખેતરોની વ્યવસ્થા કરે છે. સ્ત્રીઓની માત્ર એક જ ફ્રિયાઈ છે અને તે એકે પુરોષો કરતાં તેમને ઓછું મહેનતાણું મળે છે.

અમેરિકા.

અમેરિકામાં એક પતિએ પોતાની પત્ની પર બરજીવોપણ મેળવવા માટે કાલે માંડયો હતો. પત્ની દર મહિને ૩૦ પાઉન્ડ કમાતી હતી ન્યારે પતિ પોતાનું જીવન કરવાને અશક્ત હતો. ન્યાયાધીશે મુકાદો આપતાં જાણીતું કે લગ્ન “આપ અને હું” નું સાદું હોવાથી પત્નીએ પતિનું બરજીવોપણ કરવું જોઈએ. પતિને દર અઠવાડિયે એક પાઉન્ડ આપવાનો કોર્ટે પત્નીને હુકમ કર્યો હતો.

× × ×

આરકાન્સાસ સ્ટેટ (અમેરિકા) ની મુખ્ય કોર્ટમાં એક બહુવા જેમ મુકદ્દમા હાલમાં ચાલુ થયો છે ત્યાંની નોગલ હાઇસ્કુલમાં સજીવ પર્વ પુરસ્કી નામે ૧૭ વર્ષની કન્યાને પોતાના મહેરા પર પાવડર લગાડવા માટે શાળાના અધિકારી-એએ કાઢી મુકી હતી. માખાપે નીચલી કોર્ટમાં કાલે માંડયો પણ પાવડર લગાડવા વિરૂદ્ધ સ્કુલ-બોર્ડે કૌરો કરાવ વિરૂદ્ધ અટકાયત હુકમ કરવાની ના પાડી. અખીલમાં મુખ્ય કોર્ટે એ કરાવને ચોગ્ય અને ડહાપણુ સર્થે જાણીતું છે.

× × ×

સુધારો.

“કન્યાઓને અંગ્રેજ કેળવણી આપવાનો અનુકુળ વખત હજી નથી આવ્યો, એવો કરાવ પાંકાનેરની રાજ્યસભાએ ” કર્યાનું ગતકામાં જાણીતું છે. આ ખબર આડે માગે દોરનારી છે. ખરી બીજા એ છે કે સગામાં જુદી હાઇસ્કુલ સ્થાપવાનો સવાલ ચર્ચાયા હતા, પરંતુ કન્યાઓની સંખ્યા પૂરતી નહિ હોવાથી એવી શાળા બોલી રાકાય નહિ. જે કન્યાઓ આગલ સજીવ મંગે છે તેઓ ઠાકરાઓ માટેની હાઇસ્કુલમાં કાળજી થઈ રાકે છે. હમણા એવી જ તથા કન્યા-ઓ જાણીતું છે.

સ્રીઓ માટે મતાધિકાર.

ભ્રંહવદિષ (સીલોન) માં પ્રકટ થતા “સાદી” નામે માસિકમાં “લીલી સાદી” ને નામે એક મદિલાએ “સ્રીઓ માટે મતાધિકાર” એ વિષય ઉપર લખેલા એક લેખ પ્રકટ થયો છે. એ લેખમાં ઇંગ્લાંડમાં સ્રીઓને મતાધિકાર મળ્યો તે પહેલાં કેવી હલત કરવી પડી હતી તેની ચર્ચા કરવામાં આવી છે:

“સ્રીઓના વક્ત્રુ ગારેનોન માત્ર નદિ પરંતુ મનુષ્ય સમાજમાં યોતાની સર્વ ફરજે અદા કરવાની સ્રીઓને સ્વતંત્રતા મળે તે માટેની હલતમાં મિસિસ પેન્થર્સ્ટ અને તેની પુત્રી ફીરસ્ટાબેનનાં નામો સૌથી વધારે લખીતાં છે. અલબત્ત ધણી સ્રીઓ માટે ધરની ફરજે પૂરતી થઈ પડતી હશે, પરંતુ બધી સ્રીઓ સરખી નથી હોતી તેમની પ્રવૃત્તિ પર અંકુશ ન મુકતાં તેમને યોતાથી જનનું સર્વ કરવાની છુટ હોવી જોઈએ. દુનિયામાં ઉચ્ચ પ્રમાણની શક્તિ એટલી બધી વહી નથી જતી કે સ્રીઓની શક્તિને નકામી જવા દેવાય

“પાર્લામેન્ટ માટે મત આપવાનો સ્રીઓનો વક્ત્રુ ખરી રીતે જોઈએ તો સન ૧૮૩૨ માં ખુલ્લી લેવાયો. તે પહેલાં માત્ર બહુ ધનવાન પુરુષો અને મીલકતદાર સ્રીઓને સરખો અધિકાર હતો કેટલાક બોક્સ કહેતા કે જે પત્નીને મતાધિકાર અપાયો તો ધરમાં તેમના પતિ સાથે રાજકીય વિષયમાં ઝડપા થશે અને મતભેદ પડતાં પત્નીનો મત પતિના મતની વિરુદ્ધ પડી તેને નકામો કરી નાખશે. એ વાત ખરી હોય તો મીલકતના સરખા ભાગીદાર જે ભાઈઓ વચ્ચે રાજકીય મતભેદ પડતાં શું થાય છે? સ્રીઓ પણ એજ રીતે શુદ્ધરાજ્યની સરખી ભાગીદાર છે શુદ્ધની જેમ દેરના જીવનમાં પણ સ્રીઓના હિસ્સો કીમતી છે. અલબત્ત એ હિસ્સો પુરુષોના હિસ્સા કરતાં જુદાજ પ્રકારનો

રનો હશે અને તેમાંજ તેની ખરી કીમત છે.

“એમ પણ કહેવાયું કે પતિઓ પત્નીઓના પ્રતિનિધિઓ છે. પરણેલી સ્રીઓ માટે એ વાત માની શકાય પણ ધણી સ્રીઓ જેઓ પરણેલી નથી હોતી તેમનું શું? ખાસ કરીને ઉચ્ચ જ્ઞાનથી પામેલી બુદ્ધિમતિ સ્રીઓ પરણેલી હોય તોય તેમના પતિઓ તેમની દૃષ્ટિએ વિચાર કરી શકશે એની શી ખાતરી? સ્રીઓની સેવાની ખાતરી તેમજ જાહેર જીવનમાં સરખી જરૂર છે અને તેમને પુરુષો જેવાજ દરજ્જો અને માન મળવાં જોઈએ. સાધારણ સ્રીને પણ ધરજામ કરતાં, શીખતાં ભરતાં રાજકીય વિષયો પર વિચાર કરવાનો પુરુષ સમય મળી શકે છે, મત આપવા જરૂર માટે પણ બહુ તકલીફ નથી વેઠવી પડતી. “ કેટલાક પુરુષોને જીવનના સાથી તરીકે શ્રીસ્તાન જોઈએ છે, એવા શ્રીસ્તા કે જે તેમના રાજકીય ઝડપાઓમાં પડે નહિ અને તીવ્ર ઉત્તરી તેમના રાજકીય જીવનના જળાંકપટાં કાઢી ન નાંખે. એ જીવનસાથીની મદદ તેમને નથી જોઈતી. કારણ સ્રીઓ જ્યારે જાહેર જીવનમાં સામાન્ય રીતે મંપલાવે છે ત્યારે પહેલાં તો બધો કચરો સાફ કરી નાંખવાની વાત પડે છે.”

શાન્શી (ચીન) નો ગવર્નર:

“સ્રીધર્મ” નીચે પ્રમાણે જણાવે છે:—

“શાન્શી પ્રાંતનો ગવર્નર એક આદર્શ રાજકર્તા છે. સ્રીઓનું હિત તે બહુ હૃદય સરખું રાખે છે હમણા એક અમેરિકન મદિલાએ તેની મુલાકાત લીધી ત્યારે તેણે કહ્યું હતું: ‘ હમણાં હું જે પ્રકારના સુધારા કરવા મથુ છું છાકરા અને ડાકરીઓને નિરાણે મોડલવાની સલાહ આપવા મેં વધી સુધી ભાષણો આપ્યાં છે. હવે સ્રીઓની અને બાળાઓની જગલણી માટે હું કાચો ધડના માથું છું, અને સ્રીઓ તેમજ

પુરૂષો માટે કેળવણી ફરજિયાત કરવા ઇચ્છું છું. સ્ત્રીઓ મીઠકત ધરાવી શકે એવો કાયદો ધડવાની પછુ દાવની સંસ્કૃતિ નેતાં ખાસ જરૂર છે. અત્યાર સુધી ચીનમાં સ્ત્રીઓ પોતાના ઢંકની રૂએ મીઠકત ધરાવી શકતી નથી. સ્ત્રીને તલ્લાક આપી દોય, તે વિધવા થઈ દોય થા કુંવારી રહી દોય તો તેના મીઠકત સંબંધી દક્ક ભયમાં આવી પડે છે. એ સ્થિતિ યાજવાનો મારો ઇરાદો છે.

અમેરિકન મહિલાએ પ્રશ્ન કર્યો: “સી કેળવ-ણીથી ચીનની પ્રાચીન ગૃહવ્યવસ્થા ભયમા આવી પડશે એવો શું આપ નામદારને ડર નથી ?”

“ના. કેળવણી અભ્યાસની કુદુંબ અને ગૃહ-વ્યવસ્થામાં ઉચ્ચ પાયલ નહિ કરી શકે.” કેળવણીથી સ્ત્રીઓ ગૃહજીવન માટે વધારે હાયક બનશે; તેઓ પોતાની ફરજો રહેલાઈથી અને કુટુંબજીવનમાં અદા કરી શકશે અને દરેક રીતે કુદું-બનું સારું કરી શકશે. જ્ઞાન અને કેળવણીમાં ડરવા જેવું કંઈ હોય ન નહિ.

“લગ્નની જીની પ્રથા-માળાપ કન્યા માટે વર પસંદ કરે તે રીત વિશે જવનર ગંધ પછુ દીક્ષ કરતા નથી-સારો છે કે નરસી તે કહેતા નથી. છતાં તે એટલું તો માને છે કે માળાપે છાકરીની સંમતિ મેળવવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ આ સંબંધી એમણે પોતાના સાધણોમાં ધણીવાર કહ્યું છે. તે અલબત્ત બાલલગ્નની સર્વથા વિરુદ્ધ છે, અને બહુ નાના બાળકોના વિવાહ થાય તેમાં સંમત નથી.

અમેરિકાને અદેખાઈ થાય છે !

“ન્યુ યૉર્ક ટાઇમ્સ” નીચે પ્રમાણે લખે છે:

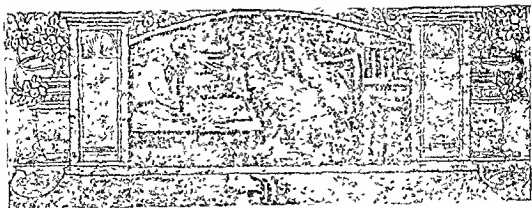
“સર્વને લગ્ન કરવાનું” સુગમ થઈ પડે તે માટે તુર્કિસ્તાનમાં મુસ્તફી કમાલ ખાણે જે રાજનીતિ અખત્યાર કરી છે, તે ધણા અમેરિકનોને અતુલ્ય કરવા પ્રેરશે. એનેટાલીઆની મુનીસીપલ સભાઓએ એવું ફરમાન બહાર

પાડ્યું છે કે પરજીનાર કન્યાઓએ હવે પછી જે પોતાક અને ફરનીચરના એક સેટથી સંતોષ માનવો સમાજોએ કન્યાને એટલે આપવી નહિ અને કન્યાના અંગારમાં સોનાનું ધરણું ન હોવું જોઈએ લાનંઓ ઉપર પણ અંકુશ મુકાયો છે અને જનને માટે ત્રણ ગાડીથી વધારે રેલવાની મનાઈ કરી છે. આ કરકસર વ્યવહારમાં-અમલમાં મુકાય છે તેની ખાતરી કરવા કન્યાને પોતાનો હાથજો નહોર પ્રબળ નેત્રા માટે ખુલ્લો રાખવાની ફરજ પાડી છે.

“અહિં” અમેરિકામાં એવી અતિમ છતાં રચનાત્મક રાજનીતિનો અભાવ છે. અમેરિકન પિતા અને અમેરિકન વર હજીય વેપારી દષ્ટિએ મોલનયલા જીવા રિવાજોના પંજમાં સપડાયલા છે-જેમાં જ્ઞાન તાન, વસ્ત્રાભુષણ, છાપવાડું અને કાયલો તથા નોકર વાહરોના દબદબાનો સમાવેશ થાય છે. ઉપરાંત વર તરફની બક્ષીસો, ધર્મગુરના દાપાં, હોરાના આભુષણો, ફેન્સી વસ્ત્રો, અને આનંદ-રાત્રિ વગેરે પછુ એ રિવાજોમાં આવી જાય છે, અલબત્ત પરજીનાર નેહાંને બદલામાં મિત્રો અને સગાંઓ તરફથી એટલે સોગાદો મળે છે, પણ તે એક વખતે આપેલી એટલા બદલામાં થા ભવિષ્યમાં બદલો મેળવવાની આશાએ અપાય છે. એવી એટલે સોગાદોનો બદલો પાછો વાળતાં જીવાન નેહાંઓની છંદગી બવાસ થઈ જાય છે. આપણે એટલા માટે સુધરેલા તુર્ક દેશ વાસીને આભારથી નમસ્કાર જોઈએ. તેણે અતુલ્ય કરવા શાગ્ય માર્ગ બતાવ્યો છે.”

અમેરિકાને જેવી અદેખાઈ થાય છે તેવી હિંદને પણ જરૂર થશે. અમેરિકા માટે ઉપર જે કહેવાયું છે તેમાંનું ધણું ખરું હિંદને લાગુ પડે છે. સુન્ન પ્રસંગોમાં દેખાદેખી ખર્ચ કરી બાદી મોટાઈ મેળવવાના ફાંદા મારવા કુલજીઓ આ કરકસરના નિયમનું અતુલ્ય કરશે ખરા ?

હિન્દમાં રાજકીય નેતાઓ ધણા યશ મેળવી શક્યા છે. તેઓમાંથી કોઈ બહુ જુનરાતી સ્ત્રીઓ બાહોશ હતા, કોઈ બહુ જ અને મહાત્મા વિચક્ષણ હતા, કોઈ કાર્યદક્ષ ગાંધીજી હતા, અને કેટલાક મહાન પણ હતા. પ્રભુને તે દરેક ઉપર વિશ્વાસ અને માન હતો, પરંતુ પ્રભુની નજરમાં મહાત્મા ગાંધીજી સ્થાન કાંઈક જુદું જ છે. ખાસ કરીને સ્ત્રીઓના ઉપર તે ગાંધીજીની અસર અનબળ યશ છે. આના કારણ બે તથા છે. એક કારણ તે એ કે ગાંધીજી મહાત્મા છે. સ્ત્રીઓ કુદરતી રીતે જ પુરોષ કરતા સાદિક હોય છે. સંત મહંત ઉપર સ્ત્રીઓને આસ્થા હોય છે તેટલી પુરોષને નથી દોતી, તે તે બહુવિધ છે. સાધુ, સંન્યાસી તરફ સ્ત્રીઓને જેવો પૂજ્યભાવ હોય છે તેવો પુરોષને નથી હોતો. ગાંધીજી તરફ જુનરાતી સ્ત્રીઓના આ ભવનો પૂજ્યભાવ અને આ ભવનો અક્ષા છે.

બીજું મોટું કારણ એ છે કે બીજા બધા આગેવાનો રાજકીય અને સંસારિક કાર્યક્ષેત્રોને તફાત એક બીજાથી અલગ માનતા હતા. તેઓ અમુક એક વખતે મનમાં નક્કી કરતા કે જેમાંથી કયા ક્ષેત્રમાં કામ કરવું, અને પછી તેમાં જુલાવતા અને પોતાનું સર્વસ્વ તે કાર્ય માટે આપી દેતા હતા. સાંસારિક કાર્યક્ષેત્રમાં કામ કરનારા આગેવાનો શાંતિબળને, બાળ-લગ્ન, વિધવા વિવાહ વિગેરે પ્રશ્નો લઈને બેસતા હતા. તેઓ રાજકીય પ્રશ્નોમાં જરા પણ રસ દેતા નહિ, રાજકીય કાર્યક્ષેત્રમાં કામ કરનાર ઉપરની કોઈ પણ બાબતની દરકાર નહોતો રાખતા. સમાજિક વિષયો માટે તેમના વિચારો અમે તે હોય; કોઈને તેની પરવા હતી નહિ.

હોતો તે માત્ર એટલું જ નોંધ કે હિન્દને સ્વતંત્ર કરવા માટે સરકાર સાથે લડવા માટે તેઓ થું કરે છે. એટલે કોઈ પુરુષ રાજકીય લડતની બાબતોમાં ધણા કાબેલ હોય તે પ્રભુ તરફથી તેને એક જોડે તેટલું નેતા તરીકે માન અને આવકાર મળતાં. પછી બધે તે બાળકનામાં માનવો હોય, અન્યને તિરસ્કાર કરતો હોય કે બે સ્ત્રીઓની પતિ હોય પ્રભુને તેના અંગત જીવનની પરવા હતી નહિ. માત્ર બહાર જીવનમાં જો તે પ્રવીણ હોય તે બસ હતું, સરકાર સાથે લડવામાં તે માત્ર શુદ્ધિકરિતાની જરૂર પડે એમ માનવામાં આવતું હતું. એમાં લાગણીનો સમાવેશ બહુ ઘટો નહિ અને લાગણીનો અંશ જોઈ એટલે સ્ત્રીઓના મન ઉપર તે લડતની અસર થું હોય કારણ કે હંમેશાં ભવામાં આવે છે કે જો કામમાં માત્ર શુદ્ધિને જ અવકાશ હોય તે કામ તરફ સ્ત્રીઓ લાગે જો દોરાય છે. જ્યાં લાગણી આવી કે તરત સ્ત્રીઓ તેમાં ડૂબતા છે.

ગાંધીજીએ રાજકીય અને સામાજિક પ્રશ્નોને એકઠા કરી દીધા. એમનો (૧) ગાંધીજીની મુખ્ય ઉપદેશ 'ચાહો અને પ્રવૃત્તિમાં સ્ત્રી સહો' છે. અને એ બંને કાર્ય એનો હિસ્સો તે પુરોષ કરતાં સ્ત્રીઓ વધારે સારી રીતે કરી શકે. ગાંધીજીનો મુખ્ય આદેશ વસુદેવ કુટુમ્બકમ છે અને તે આદેશ સ્ત્રીઓની સાવનાને વધારે શોધ્ય છે. ગાંધીજીની લડતમાં શુદ્ધિ અને લાગણી નો સરખો ખપ પડે. આથી જ સ્ત્રીઓ એમની લડતમાં રસ લે છે.

પોતાની રાજકીય ચળવળોમાં સ્ત્રીઓ સામેલ કરવી એવો ગાંધીજીનો ખાસ આશય.

છ. અસહકારની લડત માટે તેમણે એક વખતે કહેલું કે, “ન્યાય સુધી અસહકારની લડતમાં સ્ત્રીઓને સામેલ નહિ” ફરીએ, ત્યાં સુધી આપણી મુશ્કેલીઓને ઉકેલ શક નહિ” આવે અને આપણા સંઘ કાશીએ મોડો પહોંચશે અથવા ન પણ પહોંચે. ” વળી બીજી જગ્યાએ તેમણે કહ્યું છે કે, “સ્વરાજ્ય પ્રાપ્તિની લડતમાં સ્ત્રીઓનો પણ પુરોષોને જેટલો જ હિસ્સો હોવો જોઈએ, અને આપણી આ સાંત અપ્રતિકારની લડતમાં સ્ત્રીઓ તો પુરોષોને ગાળતા ગાળ પાછળ મૂકી દે એમ છે. ” પુરોષોની માફક સ્ત્રીઓ પણ કારાગૃહનિવાસ કરે એમ તેમણે માન્યું છે. તેમના જ શબ્દોમાં કહીએ તો, “ હવે તો પુરોષોની પડખે રહીને જ ભલે સ્ત્રીઓ પણ અત્યારથી જ ભેલની નિંદાઓમાં પુરોષોની સામીકાર બનવી. એમની સાજની રક્ષા કરનારો હથેર બેઠા છે. ”

ગાંધીજીએ જાહેર જીવન શરૂ કર્યું ત્યારથી જ એટલે દક્ષિણ આફ્રિકાની (૨) આફ્રિકા, લડત વખતથી જ સ્ત્રીઓ તેમની અપારંજિત અને ચળવળોમાં ભાગ લેતી આવી એવા. છે. ૧૯૧૪ માં દક્ષિણ આફ્રિકાની ઉલ્ટી લડત વખતે શરૂ આંતમાં એવું હતું કે જેલમાં જવા માટે દસ બારથી વધારે માણસો તૈયાર હતા નહિ. માણસોમાં જત્તાફળ હતો નહિ. તે વખતે પોતાના કુટુંબની અને જાળબીતામાંથી ચોટીક બહેનોને તેમણે પરવાના વગર ફેરીના કામ માટે ખાણમાં મોકલી. સરકારી હુકમનો અનાદર કરવા માટે આ બહેનોને પકડવામાં આવી. સ્ત્રીઓને પકડી તેથી પુરોષોને જોર ચડ્યું અને લડતની શરૂઆત થઈ. અપારંજિતમાં ગાંધીજીએ ખેડૂનો તરફથી નીલવસોની સાથે લડવા માડ્યું ત્યારે ઘણી સ્ત્રીઓ સ્વયંસેવિકા તરીકે કામ લેવા લાગી. તેમણે દુર દુર ચામડાઓમાં જઈને ખેડૂતોનાં બાળો માટે નિશાળો કંઠાવી, ખેડૂતોની સ્ત્રીઓને બાળકોની અને માંદાની માવજત કેમ કરવી તે બધું શીખવ્યું અને મોટાં તાના બધાને આતેશના નિયમો સમજાવીને સ્વચ્છ જીવન ગાળવાં શીખવ્યું. ખેડાની લડત વખતે પણ શું હતું ? સ્ત્રીઓને ગાંધીજીએ સગળવું કે ત્યારે કોઈ પણ કારણસર સરકારને કર આપવા દેવા

નહિ. તમારાં દોર જાય, ધર જાય તો બધું જવા દેલે પણ કર આપવા દેશે નહિ. સ્ત્રીઓની સહનશક્તિ માટે ગાંધીજીને ખાતરી હતી. તેમને લાગ્યું કે ગમે તેવું હું જ સ્ત્રીઓ સહન કરશે, પણ એકવાર તેઓ ધારશે કે કર નથી આપવો તો પણ ગમે તે થશે તો પણ નહિ” આપવા દે, અને તેમના ઉપર ગાંધીજીને આટલી બધી શ્રદ્ધા છે એમ જ્યારે સ્ત્રીઓએ જાણ્યું ત્યારે તેમને બમણું શૂર ચડ્યું, અને તેમણે કર આપવા ના કીધો. જો એકલું પુરોષોને જ લડત કરવાનું કામ આપ્યું હોત તો કહી પણ લડત સફળ ના થતી. કાળા કાપડા વખતે અમદાવાદમાંથી વિરોધ દર્શાવવા માટે સહીઓ લેવામાં આવી હતી, ત્યારે સ્ત્રીઓએ પણ સહી કરી હતી. અને છઠ્ઠી એપ્રિલને દિવસે સરથસ વિગેરે થયું હતું તેમાં સ્ત્રીઓએ આવળ પડતો ભાગ લીધો હતો.

આ બધું બતાવે છે કે ગાંધીજી પહેલેથી જ પોતાની લડત વખતે સ્ત્રીઓને સાથે રાખતા આવ્યા છે.

સ્વદેશીની ચળવળમાં તો ગુજરાતની સ્ત્રીઓ તરફથી તેમને ઘણો ટેકો

(૩) “સ્વદેશી”ની મળ્યો છે એમ કહી વગર અવૃત્તિમાં. નહિ જ થાયે. સ્વદેશી સીએની વાત બાળ્યું મૂકા

પણ સ્વદેશી કાપડના પ્રચારમાં તો સ્ત્રીઓ તરફથી તેમને અને સ્ત્રીઓને તેમની તરફથી મદદ મળી છે. ૧૯૧૪-૧૫ સુધી ગુજરાતની સ્ત્રીઓ પુષ્કળ પેશા વિંધાયતી કાપડ પછવાડે ખાચતી હતી. એ અરસામાં વિંધાયતી કાપડ જ લેવામાં મોટાઈ મનાતી હતી. સ્ત્રીઓ કાંઈ તે જાણી નેમને વિંધાયતી ખાતર લેતી નહિ તેઓને તો માત્ર ઝીણાં અને સુંદર દેખાઈતાં કપડાંની જ મોહિની લાગી હતી. ગાંધીજીના આવ્યા પછી જોતજોતામાં ખુલ્લો ફેર પડી ગયો. સ્વદેશીનો પ્રચાર તે વખતે શરૂ નહિ” થયો હોત તો પરિણામ શું આવત તે કલ્પવું મુશ્કેલ છે. વખતે સુંબહની હાલની કેટલીક પારસી સ્ત્રીઓની જે સ્થિતિ કે તે દિનું બહેનોની પણ થઈ હોત, પણ મુશ્કેલે ચક્ર ફરી ગયું, અને ગુજરાતની બહેનોમાં સ્વદેશી અને સાથે સાદાઈનો પ્રવેશ થયો. આ ગાંધીજીને જ લાગે થયું કે

જાનાતની અંસર તે તો હહી શકાય નહિ. પણ કારણભૂત તો ગાંધીજી ખરાજ. માફ એમ કહેવું નથી કે હવે ગુજાતની બધી બહેનો સ્વદેશીજ પહેરે છે. હજી ઘણી બહેનો પરદેશી કાપડ વાપરે છે, સમજીને અને સમજ્યા વગર, અને ઘણી થોડીજ બહેનો શુદ્ધ સ્વદેશી તો પહેરે છે. પરંતુ સ્વદેશીની ભાવના એકંદરે સ્ત્રીઓમાં આવી છે, અને સાદાઈ તો ચોક્કસ આવી છે. ભણેલી અને અજ્ઞાન બધી બહેનો એટલું તો સમજી જ છે કે સાદાઈમાં જ મોટાઈ છે. પહેરવે-સાનો રોડ તો મનનું સંકુચિતપણું અને લગ્ન-ખલપણું જ બતાવે છે.

સ્વદેશી અને ખાદીના પ્રચારની સાથેજ

કાંતવાનો ઉપદેશ ગાંધીજીએ

(૪) રેંટીયાની કથોં ત્યારથી તો તેમની પ્રવૃત્તિમાં.

લડતમાં સ્ત્રીઓને સપૂર્ણ

દિરસો મળ્યો એમ હહી

શકાય. જીતી વખતથી સુતર કાંતવાનું કામ સ્ત્રીઓને કરે છે. ગાંધીજીએ તો પુરુષોને પણ તે કામ આપ્યું છે પરંતુ સ્ત્રીઓને ખાસ કરીને. સ્ત્રીઓ ઘરકામથી પરવારે ત્યારે બીજા કોઈ કામને અભાવે હાથ ભેડીને બેસી રહે કે નિન્દા નિગેરે કરે તેના કારણે કાંઈ કામ કરે તો સાચું એમ તેમનું કહેવું છે. કાંતવાના કામમાં કાંઈ ખાસ મહેનત પડતી નથી. અને એવી જાતની બારીકીનું કામ સ્ત્રીઓ સહજ કરી શકે. વિધવા સ્ત્રીઓની હિન્દુસ્થાનમાં સ્થિતિ કાષ્ઠક વિચિત્ર છે. કોઈ કુટુંબમાં ધરને સર્વ બોલે તેમના પર હોય છે. પરંતુ કોઈ કુટુંબમાં તો તેમને દિવસ કેમ ગાળવો તે પણ સમજ ના પડે એટલી દુરાસ હોય છે. લગભગ બધેજ ટેકાલું તેઓ કોઈ સગાસંબંધીને આસરે આપી છાંડી દેહાડે છે. આવી બહેનોને કાંતે તો તેમને વખત પણ નય અને છાંડી સ્વતંત્ર પણ થાય. ગાંધીજીએ રેંટીયાનો પ્રચાર શરૂ કર્યો ત્યારથી આવી ઘણી બહેનો કાંતવા મંડી ગઈ છે અને તેમણે આર્થિક સ્વતંત્રતા મેળવી છે અને નિશ્ચિત કામમાં મન પરોવાવાથી તેમનાં જીવન પણ સુખમય થયાં છે. ગરીબ પણ ખાનદાન કુટુંબની સ્ત્રીઓને પણ ગાંધીજીની આ પ્રવૃત્તિથી ફાયદો

થયો છે. કુળ ખાનદાન હોય એટલે બીજા મંગુલ નહિ તેમજ એવી એક જીતી પ્રમા પંડી મચલી કે સ્ત્રીઓથી ઘરકામ સિવાય બીજું કામ કરાવજ નહિ. કરે તો હિંસુત લાગે તેથી એવી સ્ત્રીઓ જીજ્ઞાસુ વેડીને જીવન જેમ તેમ ગાળી દતી. તેમણે હવે કાંતવાનું શરૂ કર્યું છે. કાંતવાનો ધંધો તો ઘેર બેઠાં કરાય, અને એ પણ એક જાતનું ઘરકામજ ગણાય એટલે નાનકડા પણ લાગે નહિ. વળી ગાંધીજીના ઉપદેશથી ગરીબ તબક્કાના બધાં કાંતે અને બધાં જાડાં ખાદીનાં કપડાં પહેરે એટલે ઉંચાનીચાના કોદજ લગભગ જતા રહ્યા. અને અમુક કામ તો ખાનદાન કુટુંબનાંથી ચાલજ નહિ એવું કાંઈ રહ્યું નથી.

સ્વદેશીની વ્યવસ્થામાં ગાંધીજીને જેમ સ્ત્રી-

ઓએ મદદ કરી છે તેમ

(૫) શાળાઓના અસહકારમાં પણ ઘણી

બહિષ્કારમાં અને કરી છે. અસહકારના પાંચ પિંકેટીંગમાં.

મુખ્ય મંત્રીમાંથી એક તો

ઉપર કહ્યો તે પરદેશી

કાપડનો બહિષ્કાર-તેમાં તો સ્ત્રીઓનો મોટો ભાગ છે. ઉપર જણાવ્યું તે પ્રમાણે કાંતવાનું કામ તો સેંદ્યો સ્ત્રીઓ કરે છે. યહી સ્ત્રીઓ તો તે ધંધા તરીકેજ લઈને બેઠી છે. રેંટીયા વગેરે પણ કેટલીક બહેનો ચલાવે છે. વલ્લાવનું કામ પણ કોઈ કોઈ કરે છે. ઘણી બહેનો ખાદી પહેરે છે. કેટલીક ખાદી પહેરવાનો ઉપદેશ ગામડે ગામડે કરે છે, અને સ્વદેશીના ફાયદા સમજાવે છે. ઘણી બહેનો ખાદી વેચે છે, અને પરદેશી કાપડનો ત્યાગ તો હાલકે બહેનોએ કર્યો છે. સ્ત્રીઓ જાતે ખાદી વાપરે એટલે સાથે બાળકો અને કુટુંબ તો આવીજ જાય. સરકારી શાળાઓ વિગેરેનો બહિષ્કાર કરવો એ પણ અસહકારનો એક મંત્ર છે. પૈતાનાં બાળકોને રાષ્ટ્રીય શાળાઓમાં પુરુષો તરફથી મોહલવામાં આવે તેમાં વાંધો ના હોય તે તો જાણે બાળકે રહ્યું, પણ કેટલાક પ્રસંગોમાં તો એવું પણ બનેલું છે કે બાળકો રાષ્ટ્રીય શાળાઓમાં ના જતાં હોય, તે બાળક પુરુષ વર્ગનું હુલ્લેસ હોય તેવે વખતે ઘણી સ્ત્રીઓએ તે તરફ તેમનું લક્ષ્ય જમાવે

તેમને રાષ્ટ્રીય શાળાઓમાં. મોકલ્યાં હતાં. કેટલેક ઠેકાણે સ્ત્રીઓનાં ખાસ આમદથીજ ધરનાં બાળકોને સરકારી શાળાઓમાંથી હટાડી દેવામાં આવ્યાં હતાં. દારૂની હુકમોનાં પિટરોંગ થઈ હતું ત્યારે કેટલીક બહેનો સ્વયંસેવિકા થઈ હતી અને પિટરોંગ કરતી હતી. સરકારી હુકમ તોડીને જેલમાં જવાને પણ સ્ત્રીઓ તેવાર થઈ હતી.

આ પ્રમાણે અસહકારમાં પણ સ્ત્રીઓનો દિસ્સો છેજ નહોતો નથી.

બીજા કોઈ નેતાઓને સ્ત્રીઓ તરફથી આટલી બધી મદદ નહોતી મળતી (ક) માતૃભાષાના અને તેમની લઘુત્વમાં સ્ત્રીઓ ઉપયોગથી થયેલી રસ નહોતી લેતી તેનાં જે સરળતા. કારણે તો હતાં. ત્રીજું કારણ એ છે કે ગાંધીજી

પોતાના બધા લેખો, સંદેશ, ભાષણો વિગેરેમાં માતૃભાષા વાપરે છે. બીજા બધા નેતાઓ ઇંગ્લીશ ભાષા વાપરતા આવ્યા છે. સ્ત્રીઓ તેમનાં ભાષણો અને ભાષણો કેવી રીતે સમજી શકે ? ગાંધીજીના અનુયાયીઓમાં સ્ત્રીઓનો પણ મોટો ભાગ હતો. તેનું કારણ એજ કે તેમના ઉપદેશો સંસ્કૃતને બદલે પાલી ભાષામાં થતા હતાં. ગાંધીજીને પણ સ્ત્રીઓનો ટેકો માતૃભાષાના પ્રયોગને લીધેજ મળ્યો છે.

સ્ત્રીઓના મનમાં ગાંધીજીનું સ્થાન બીજા નેતાઓથી જુદુંજ છે. ગાંધીજી (૭) કંઈક ઉલુખ. બીજા પણ સ્ત્રીઓને પોતાની લઘુત્વમાં દાખલ કરવા માટે

જુશી છે એ બધું ખરું પણ તે છતાં ગાંધીજીની સ્ત્રીઓ તરફની વર્તણૂકમાં કંઈક વિચિત્રતા લાગે છે. અલબત્ત, ગાંધીજી સ્ત્રીઓને માન આપે છે, લઘુત્વમાં પુરોષોના જેટલાજ દિસ્સો આપે છે, પરંતુ તે માનમાં કંઈક બાકી લાગ્યા કરે છે. તે છ' હશે કે મારા ધારવા પ્રમાણે ગાંધીજીને સ્ત્રીઓની સદનયક્ષિ અને લાગણી માટે માન છે. તેઓ ભણે છે કે સ્ત્રીઓ દુઃખ સદન કરવામાં તો પુરોષોને હરાવીને રેં એટલે સલામત કે અદિસાત્મક અસહકારનું પાલન તો તેઓ પુરોષ કરતાં વધારે સહેલાઈથી કરે, પરંતુ મને

લાગે છે કે તેમનું માનનું છે કે સ્ત્રીઓ બુદ્ધિશક્તિમાં પુરોષોથી છેજ ઉતરતી છે, અને તેથી બુદ્ધિની ન્યાં વાત આવે છે ત્યાં તેઓ સ્ત્રીઓ તરફ દિસ્કારથી ભ્રષ્ટ્ર છે અને તેમની ગણતરી કરતા નથી તેમની સાથે અને વખતો વખત સલાહ લઈને ઘણી બહેનો આજ કેટલા વખતથી કામ કરે છે. દાખલા તરીકે મુખ્ય બે બહેનો શ્રીમતી અનસૂયા બહેન અને શ્રીમતી સુરેશ્વરીની નાયકુ લઈએ. મહાત્માજીની સાથે કામ કરનારા લગભગ બધાજ ભાઈઓ કરતાં આ બે બહેનો કાર્યદક્ષતામાં અને નિપુણતામાં ચઢિયાતાં છે. તેઓ તો ગાંધીજી ગુજરાતમાં આવ્યા તે પહેલાંથીજ પોતપોતાના કાર્ય હોંશિયારથી કરતાં હતાં. તે છતાં અંદરજુલોથી નેતાં લાગે છે કે તે બહેનો આખરે સ્ત્રીઓ છે, અને તેથી પુરોષ કરતાં કંઈક ઉતરતાં છે તે વાત ગાંધીજી બુદ્ધી સકતા નથી.

સ્ત્રીકેળવણી વિષે મહાત્મા ગાંધીજીએ અત્યાર સુધીમાં ચોક્કસ મ. ગાંધીજી અને કહ્યું છે. તેઓ માને છે કે સ્ત્રીકેળવણી. ટાલની સીધાસીધા પદ્ધતિ

પુરુષસિદ્ધિ પદ્ધતિની માફક ખામીઓથી ભરેલી છે, અને તેમાં ફેરફારની જરૂર છે. પ્રાયમિક કેળવણી બને વર્ગને સામાન્ય દોષ શકે પણ પછી આગળની કેળવણીમાં ભેદ રાખવાની આવશ્યકતા છે. સંસારમાં પુરુષ અને સ્ત્રી બંને સરખાં છે, પણ તેમના કાર્યમાં વિભાજ લેવામાં આવે છે. શુદ્ધનું રાજ્ય ભોગવવાનો અધિકાર સ્ત્રીનો છે. વહીવટની વ્યવસ્થાનો અધિકાર તો પુરુષ છે. સ્ત્રી ખાજકનું પેશિયું કરનારી છે, તેની વિધાતા છે અને તેની સિદ્ધિકા છે. સ્ત્રીને અધકારમાં અને અધમ દશામાં રાખીએ તે ખોટું છે. તેમજ બીજા તરફથી સ્ત્રીને પુરુષનું કામ સોંપવું તે નિર્જનતાની નિરાણી છે અને સ્ત્રીની ઉપર ભ્રમ સ્થાં જેવું છે. એટલે સ્ત્રીઓને સાચું અમુક વર્ષ પછી મોખી ધરનાની જરૂર છે. કંપતિની બાદ પ્રવૃત્તિમાં પુરુષ સર્વોપરી છે, તેથી બાદ પ્રવૃત્તિનું વિશેષ જ્ઞાન તેને આવશ્યક છે. આંતર પ્રવૃત્તિમાં સ્ત્રીનું પ્રાધાન્ય છે, તેથી શુદ્ધવ્યવસ્થા. ખાજકોની આવશ્યકતા અને કેળવણી વિગેરે વિષયોમાં સ્ત્રીને વિશેષ જ્ઞાન હોવું જોઈએ.

આ વિચારમાં ખાસ નહીં કાંઈ નથી. તેમ
વાંધા ભરેલું પલ્લુ કાંઈ
(૧) કેવળહી નથી; પ્રસ્તુ ગયા ઝામરટ
પરિણંદમાં. માસની પહેલી તારીખે
અમદાવાદમાં મળેલી રા-
ષ્ટ્રીય કેળવણી પરિષદના પ્રમુખ તરીકે ગાંધીજીએ
કોંગ્રેસની માટે એ વિચારો દર્શાવ્યા છે,
તેનાથી તો ધણાને આશ્ચર્ય થાય એવું છે.

પ્રમુખશ્રીનું બાપલ “નવજીવન” માં છપાયું
હતું. સાંડા સાંત કોલમનાં બાપલમાંથી સ્ત્રી
ચિંતણના પ્રશ્નને માત્ર બાર કે તેર લીટીના
મળેલી હતી.

પરિષદમાં બીજા વધુ અગત્યના ગણાતા
પ્રશ્નો ચર્ચાઈ રહ્યા પછી રા. કોઈ અનુદાસ દેવે
કોંગ્રેસજીની કાંઈક ચોક્કસ વ્યવસ્થા કરવાનો
વિદ્યાપીઠને આમ્રક કરનારો કારણ લાંબા. પ્રમુખ
તરીકેના બાપલમાં ગાંધીજીએ સ્ત્રી કેળવણી જેવા
વિષયને બંધી રહ્યા છતાં ચર્ચાવાની ના પાડી
તેથી તેમણે પોતાનો અસંતોષ મહેર કર્યો. અને
એક બહેને તેમને રોકા આપ્યા. આ પછી ગાંધી-
જીએ પરિષદ સન્મુખ ‘પોતાનું અંતર કાઢ્યું.’
તેઓએ કહ્યું કે, “ સ્ત્રી કેળવણીનો પ્રશ્ન એટલો
બધો બંધી છે કે આ પરિષદ તેને ચર્ચવાને
અસમર્થ છે. ” આ જવાબ નવાઈ લેવું નથી ?
તે પરિષદ આખા ગુજરાતની કેળવણી ચર્ચવાને
મળી હોય અને શક્તિવાન હોય તે સ્ત્રીચિંતણનો
પ્રશ્ન શા સારે બાંધ્યો છે ? ગુજરાતની રાષ્ટ્રીય
કેળવણી એટલે ગુજરાતના સ્ત્રી અને પુરૂષ વર્ગ
એ બંનેની કેળવણી. સ્ત્રીઓને શા મારે જીવી
જીવવી ? મારી તો ખાતરી છે કે પરિષદના સભ્યો
એ પુરૂષચિંતણ ચર્ચી શકે તો સ્ત્રીચિંતણની
ચર્ચા પણ તેમની શક્તિની બહાર હોય નહિં.

વળી બીજું, ગાંધીજીએ કહ્યું હતું કે,
“ રેડીયો એજ સ્ત્રીઓની
(૨) રેડીયાથી ખરી કેળવણી છે, દાર્દિક
બુદ્ધિ ખીલી શકે ? કેળવણી છે. ” આ વાત
સર્વમાન્ય હોઈ શકે નહિં.
એ દાર્દિક કેળવણી શકે હોય, પણ તેમ પુરૂષોને
ચિંતણ આપીને તેમની બુદ્ધિ બિલવવા મળે
છા તેમ સ્ત્રીઓની પણ બુદ્ધિ બિલવવાની જરૂર
છે. રેડીયાથી બુદ્ધિ ખીલી એવું તો માની શકાતું

નથી વિદ્યા સોચે તેને કાંઈ સંબંધ નથી
વિદ્યાથી મનનું સંકલિતપણું ફર થાય છે;
દૃષ્ટિબિન્દુ વિરાગ થાય છે; હાં અને મદાન
વિચાર કરવાની શક્તિ આવે છે. સારાં પુસ્તકો
વાંચવાથી પણ અનેક ફાયદા થાય છે. માત્ર
રેડીયો આ શ્રેષ્ઠ પરિણામો ના લાવી શકે.

પછી ગાંધીજીએ કહ્યું કે, “ સ્ત્રી અર્ધાંગના
છે, એ સમભય એમાં કો-
(૩) અભાવ, સ્ત્રી વણી છે. ” એ સ્ત્રી માત્ર
ખરી અર્ધાંગના રેડીયોના ફેરવી નહીં
બની શકે ? હોય, તેને અક્ષરજ્ઞાન પણ
પુરું ના હોય તો તે પો-

તાના પતિના જીવનના આદર્શોમાં શું સમજે ?
પુરૂષ તે બધું વાંચે, વિચારે, પણ સ્ત્રીઓ
તો વાંચવા વિચારવાની શક્તિ હોય નહિ ત્યારે
તે પુરૂષને મદદ પણ શું કરે ? પ્રેરણા તો બાહ્ય-
એજ રહી પણ તેના કાર્યમાં રસ પણ કેમ લઈ
શકે ? જોતજન તો ના આપી શકે પણ કોઈ
વાર તો હલદી તેના કાર્યમાં વિનંતી થાય.
આવી સ્ત્રી ‘ અર્ધાંગના ’ કેવી રીતે યશ શકે ?
પોતાના આત્માના ઉદ્ધારને માટે નહિ, કે બીજા
કોઈ પણ પોતાના લાંબને ખાતર નહિ, પણ
માત્ર પુરૂષની ‘ અર્ધાંગના ’ થવા ખાતર પણ
સ્ત્રીને કેળવણી આપવી જરૂરની છે અને તે રેડી-
યાની કેળવણી નહિ પણ અક્ષરજ્ઞાન અને સારા
વાચનનો.

અનંતમાં ગાંધીજીએ રા. અનુદાસ દેવેને
એમનો કારણ પાછો ખેંચી લેવાની ‘ સરકાર
અને સંપાદક તરીકે નક્કાત્તરૂંક વિનંતિ કરી ’.
અને રા દેવેએ ગાંધીજીની માગણીને માન આપી
તે કારણ પાછા ખેંચી લીધો. તે વ્યભાજી હતું
કે નહિ તે તો કહી શકાય નહિ. પણ એટલું તો
ખરૂં કે આ આખો બનાવ સ્ત્રીઓને મનથી
તો ઘણાજ નિરાશાનંત છે.

૧૯૨૨-૨૩ માં હિન્દમાં કેળવણીની શું સ્થિતિ
હતી તેનો હેવાલ હિન્દના
કન્યાઓને કાર્યકર કેળવણી ખાતા (Bureau
અન્યાય. of Education, India)
તરફથી બહાર પડ્યો છે,
કોંગ્રેસજી વિષે કેટલીક અગત્યની અને યોગ-
નીય માહિતી એમાંથી મળે છે.

કન્યાકેળવણી માટેની નોંધાયેલી (Recognized) સંસ્થાઓ ગયે વર્ષે ૨૩, ૭૮૦ હતી તે હવે વધીને ૨૪, ૦૬૮ થઈ છે. અને તેમાં હાજરીની સંખ્યા ૮૭૬, ૦૧૩ થી વધીને ૯૦૬, ૨૮૬ થઈ છે.

આ વધારો નહીં જોવાનું કહેવાય. વળી નીચેનું કોષ્ટક જોતાં જણાશે કે નવ લાખોની આંકડોતો કીક છે પણ તેમાંથી પ્રાથમિક કેળવણીનો ભાગ બાદ કરીએ તો લગભગ કાંઈજ રહેતું નથી. અને પ્રાથમિક કેળવણીમાં પણ જેમજેમ હંચા ધોરણ તેમતેમ વિદ્યાર્થીનીઓની સંખ્યા દેખાઈ રીતે ઓછી છે.

વિદ્યાર્થીનીઓની સંખ્યા

પહેલું ધોરણ	૫૩૩, ૮૭૮
બીજું ધોરણ	૧૫૬, ૪૮૦
ત્રીજું ધોરણ	૬૧, ૩૬૨
ચોથું ધોરણ	૫૩, ૬૬૧

કુલ. ૮૩૮, ૩૮૭

નવ લાખમાંથી આટલી કન્યાઓ તો માત્ર અસરજ્ઞાન પામે છે એમ કહેવાય. વળી, આડું અધુરું શિક્ષણ છે અને પછી ઇવનસર કોઈ દિવસ એક ચોપડી પણ હાથમાં લેવાનો અવકાશ નહિ, એટલે એટલું શિક્ષણ પણ બુદ્ધી નય, તે જુદું.

કોષ્ટકોની નિરાણ, કોલેજ વિગેરેમાં સહી કન્યાઓની ગણતરી ઉપરના કોષ્ટકમાં નથી કરી. તેઓની સંખ્યા નીચે પ્રમાણે છે.

કન્યાઓની સંખ્યા.

કોલેજમાં...	૫૦૭
માધ્યમિક શાળાઓમાં	૪૧, ૮૬૫
પ્રાથમિક શાળાઓમાં	૪૬૪, ૨૭૨
બીજી શાળાઓમાં,	૨, ૦૧૨
નંદિ, નોંધાયેલી શાળાઓમાં	૩૨, ૯૭૧

કુલ. ૫૩૯, ૬૨૭

દેશની આર્થિક સ્થિતિ નબળી હોય ત્યારે પહેલા કંઈક શિક્ષણની નબળી સંસ્થાઓ ઉપર પર. તેથીજ એક પણ કોલેજમાં કે પ્રાંતમાં કન્યાકેળવણીમાં વધારો તો થયો દેખાતો નથી. પણ ઉઠતો કોઈ કોઈ કોષ્ટકે તો સંસ્થા કે વિદ્યાર્થીની સંખ્યામાં ઘટાડો થયો છે. ખાસ

જયપુર, હોય ત્યારે સ્થાનિક સંસ્થાઓ એમ ધારે છે કે કન્યાશાળા સૌથી નહામી સંસ્થા છે, માટે પહેલવહેલથી તેને કમી કરી દેવી. લોકો એમ ધારે તે તો જાણે મનાય, પણ પેશાવરમાં જીઓ માટે સરકારી નોર્મલ સ્કૂલ હતી તે ઘોડો વખત તો ધણી સારી રીતે ચાલી. પણ પેસા જવાવવાના હેતુથી બંધ કરવામાં આવી.

પુરુષશિક્ષણ અને સ્ત્રીશિક્ષણ પછાતે કંટકું ખર્ચ થાય છે તે સરખાવવાથી ધણી નવાજ લાગે એવું છે:

સંસ્થાઓ.	શિક્ષણ પાછળ કુલ ખર્ચ.	સ્ત્રીશિક્ષણ પાછળ કુલ ખર્ચ.	પુરુષ શિક્ષણ પાછળ.
સરકારી સંસ્થાઓ.	રૂ. ૩,૧૬,૯૦,૪૯૪.૨૦	રૂ. ૨૪,૨૨,૩૦૧.૨૦	રૂ. ૨,૯૨,૬૯,૧૯૩
ડિગ્રીડ અને ગ્રેજુએટ સંસ્થાઓ.	રૂ. ૪,૨૬,૧૬,૭૫૬.૨૦	રૂ. ૪૨,૫૩,૪૮૩.૨૦	રૂ. ૩,૮૬,૬૩,૨૬૬
Aided સંસ્થાઓ.	રૂ. ૫,૮૪,૬૨,૦૪૮.૨૦	રૂ. ૬૮,૪૬,૩૧૬.૨૦	રૂ. ૫,૮૬,૧૭,૭૨૬
નોંધાયેલી unaided સંસ્થાઓ.	રૂ. ૭૭,૭૧,૪૨૭.૨૦	રૂ. ૨,૫૩,૬૬૭.૨૦	રૂ. ૭૫,૧૭,૪૩૦
કુલ		રૂ. ૧,૧૭,૭૫,૧૦૧.૨૦	રૂ. ૧૨,૨૦,૬૭,૬૨૮

આ ઉપરથી પુરુષકેળવણી અને સ્ત્રીકેળવણી પાછળ ને ખર્ચ થાય છે તેમાં કંટકો ફેર છે તે જણાશે અને વળી બીજું એ જણાશે કે સરકાર વરફાવી કુલ કેળવણી માટે ને ખર્ચ કરવામાં આવે છે તેમાંથી સ્ત્રીકેળવણી માટે તો માત્ર ૬ ટકાજ વપરાય છે !

પ્રેમલીલા મહેતા,
(બી. એસસી.)

૧. પ્રેમાનંદ કૃત રણુચન્ન તથા વજ્રયા
કૃત રણુનંગ: સંશોધન કરી પ્રસિદ્ધ દરનાર:
શ્રીયુત મંજુલાલ રણુછાડલાલ મન્યુદાર, બી.
એ. એલ.એલ. બી., વરિષ્ઠ કોર્ટ વજીલ, વડોદરા.
મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦.

પ્રાચીન લેખકોનાં પુસ્તકની ભૂતી ભૂતી પ્રતો
સરખાવીને સંશોધન કરવું; રાખકાર્ય, વ્યુત્પત્તિ,
વ્યાકરણશીલ વિસ્તૃત ટીકા આપવી; લેખક
અને તેના સમયના સાહિત્યનું ઇંગ્લેન્ડ કરાવવી,
નૂતન ભૂતી ઇન્ટિગ્રિટી પુસ્તકની પુનઃનિર્માણ કરવી,
તેનું સાહિત્યમાં સ્થાન, તેની ખાસ વિશેષતાઓ
તેનો સાર વગેરે વગેરે ઉપયોગી વિષયો ચર્ચાવી
પ્રસ્તાવના આપવી-આ પદ્ધતિ આપણને મોટે
ભાગે પાશ્ચાત્ય વિવેચનશાસ્ત્રે શીખવી છે. પરંતુ
દિલ્લીની એટલી છે કે આવી ઉત્તમ પદ્ધતિએ
આજ સુધીમાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં પુસ્તકો આપણી
ભાષામાં બહુ જ નહીં છે. મહાશવિ પ્રેમાનંદ
જેવાના પછી હજી બધાયે ગ્રંથો આ ધારીએ
પ્રસિદ્ધ નથી થયાં ત્યાં બીજા લેખકોની તે
વાતજ શી ! આવી દ્રષ્ટિ પ્રાચીન પુસ્તકો તૈયાર
કરવામાં અયાગ શ્રમ, ઉંડા અભ્યાસ, નૈસર્ગિક
વિવેચનશક્તિ આદિ ગુણોની જરૂર છે. મરદુત
પુસ્તકના પ્રસિદ્ધ કર્તા શ્રીયુત મંજુલાલમાં આ
સર્વ ગુણો છે અને તેથીજ આ પુસ્તક ઉત્તમ
વિવેચનપદ્ધતિએ તૈયાર કરેલાં પુસ્તકોનો સુંદર
નમૂનો છે. તે ખાતર સાદા મંજુલાલને અંગે
અંતઃકરણથી અસિનંદન આપીએ છીએ.

કર્તાએ સુદામા ચરિત્રની પંજ સંશોધન કરેલી
એક સુંદર આવૃત્તિ આપણને આપી છે, અને
આ તેમના પ્રેમાનંદના અભ્યાસનું દ્વિતીય ફળ
છે. શાળા પાઠશાળાઓમાં પાઠ્ય પુસ્તક તરીકે

ચલાવવાને અમને આ પુસ્તક સંપૂર્ણ યોગ્ય
લાગે છે. શ્રીયુત મંજુલાલ આવીજ રીતે આપ-
ણને પ્રેમાનંદના બીજા ગ્રંથો પણ આપતા રહે
એવું ઇચ્છીશું.

૨. હાસ્ય લહરી: પ્રકાશક: ચિત્રમય સા-
હિત્ય કાર્યાલય, માંડવી, મુંબઈ. મૂલ્ય. ૩-૮-૦

આપણી સાહિત્યની એક નિરાશાજનક
ખામી એ છે કે તેમાં હાસ્ય વિશે જોખું-નહીં
જેવું જ લખાણ થયું છે. ઉચ્ચ પ્રકારનો હાસ્ય-
રસ ઉત્પન્ન કરવો એ ઉત્તરદત્ત સંકિત છે. માણસ
ધારે તે બીજું લખાણ થોડા યત્ન પછી લખી
શકે, પણ હાસ્યરસ એમ જમાવી મૂકાય નહીં.
ઉંચી જાતનો હાસ્યરસ આલેખવામાં હુકિ, અનુષ્ઠ,
રસિકતા, ચાટુર્ય એ સર્વ જોઈએ છીએ તેથી
અમારો અંગત અભિપ્રાય તે છે કે સાહિત્ય
માં હાસ્યરસનાં મૌલિક લખાણ પૂરતાં ના હોય
તો પરસાંખામાંથી સાધારંતર કરી હાસ્ય સાહિત્ય
સમૃદ્ધ કરવું એમાં કંઈ જોડું નથી. એક આ
વિષયમાં સાધારંતરો સાથે વધી ના ફરોવાય.

“વીરમી સદી” માં ભૂટેભૂટે જખતે પ્રસિદ્ધ
થયેલા હાસ્ય લેખોનો આ પુસ્તકમાં સંગ્રહ કર-
વામાં આવ્યો છે. શ્રીયુત ‘મરત-કીરના’ નજી
શ્રીયુત તંત્રોના સાદા મંત્રીના બે, શ્રીયુત છાટા-
લાલ જાગીરદારના બે અને શ્રીયુત ઇનસાનના
પાંચ: એમ કુલ બાર લેખો આમાં આપવામાં
આવ્યા છે. “વીરમીસદી” ની ઘણી વિશેષ-
તાઓમાં એક એ હતી કે હાસ્ય વાંચન ચાહ
આપ્યા કરવું. આ લેખો પ્રથમ પ્રસિદ્ધ
થયા ત્યારે લોકોમાં પુષ્કળ વંચારા-હતા, અને
માંનીતા ચર્ચા પડ્યા હતા. ખાસ કરીને ‘સાડક’
માથું, ‘મારી મંગલમાં મુસદ્દી’ અને

‘ માત્રા કૃપા ’—આ ત્રણ લેખોએ તો લોકોને ઘેટ પકડીને હસાવ્યા હતા, અને આ ત્રણ લેખો ખરેખર પુસ્તકના સુગંધપાત્ર છે. દારૂચરસનાં બે ચાર પુસ્તકોમાં આ મૌલિક લેખોનો સચિત્ર સંગ્રહ સુંદર વધારો કરે છે. દરેક લાયકાતમાં આ પુસ્તક અવરજ હોતું જ નોંધવું. આવા સારા લેખો પુસ્તકના આકારમાં ફરી ગુજરાતને આપી કાર્યાલયે એક ઉત્તમ સેવા બજાવી છે. આ પ્રમાણે બીજાં માસિકોમાં છતાં છવાયેલાં પરેલાં દારૂચરસિક લખાણો પુસ્તકરૂપે બહાર પડે તે ઇચ્છાનાર્થે છે.

૩. સતી ચિંતા, અનુવાદક: શ્રીયુત આંખરી વિદ્યારણ ઉદેશી. પ્રકાશક: રામલાલ અમી, ૩૭૧ અપર ચીતપુર રોડ, કલકત્તા. મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦.

સાત ત્રિશ્લી ચિત્રો, સુંદર કાચળ અને મુશ્કેલ છપાઈથી અલંકૃત થયેલાં આ પુસ્તક બાણી નવનિર્મિત શ્રીનાસ્તવના હિંદી અંથને આધારે ગુજરાતીમાં ચોમલેલું અને રમણી રત્નમાળાના પ્રથમ રત્ન તરીકે બહાર પડેલું છે. અવગત સતી ચિંતાની કથા સાવિત્રી આદિ બીજી સતીઓના નેહી સુપ્રસિદ્ધ નથી, તોપણ તે “ સિદ્ધા આપવામાં અને આદર્શ ચરિત્ર પ્રદર્શન કરવામાં સાવિત્રી અને હમયતીથી ઉતરતી નથી. ”—એ અનુવાદકના શબ્દોને અમે સંપૂર્ણ મળતા છીએ “ ચિંતાનું ચરિત્ર વિપત્તિમાં ધીરજ ધરતાં શીખવનાર ” અને નારી જાતિની ઉચ્ચતા પ્રકટ કરનાર ” હોવાથી દરેક કન્યા તેમજ શ્રેષ્ઠી વયની સ્ત્રીને નવરાસને વખતે અવશ્ય રસિક અને જોધપ્રદ વાચન પૂરું પાડશે.

“ નવચેતન ” ના અધિપતિ અને “ કવિતા કલાપ ” આદિના કર્તા શ્રીયુત આંખરી ઉદેશીને ગુજરાત દેવે સારી રીતે જાણ્યો છે. તેઓને હાથે રુદ્ધ અને સુંદર અનુવાદ થાય એ સ્વાભાવિક છે. પરંતુ એમના જેવા વિદ્વાન કોઈ અનુવાદો કરતાં આપણે વધારે સંગીન અને મૌલિક કૃતિની આશા રાખીએ; એ આવા કૃતિમૂલ કરવાને તેઓ સક્ષિત માન થાય.

૪ મિસર કુમારી: બંગાળી ઉપરથી લખવાર ડૉ. જાનુમતી દલપતરામ ત્રિવેદી, પ્રકાશક: શ્રીયુત પુરોગતમ પાઠક, સાંતાકુંઠ: મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦.

આજકાલ બંગાળીમાંથી અનુવાદો કરવા એ એક જાતની પ્રથા—એક જાતનો ચેપ લાગ્યો હોય એવું જણાય છે. પરંતુ તેમાંના ઘણાખરા અનુવાદોએ નથી કર્યાં હોતો પૂરો બંગાળીનો અભ્યાસ કે નથી તેમને હોતું પરં લેખનકળાનું જ્ઞાન. પરંતુ બહેન જાનુમતીનો અનુવાદ બતાવી આપે છે કે તેમણે બંગાળીનો ઉડો અભ્યાસ કર્યા પછી જ અનુવાદ હાથમાં લીધો છે. આ ઐતિહાસિક નોંધનો મૂળ અંચળ કળાની દૃષ્ટિએ અતિ સુંદર અને રસદાયક છે, અને બહેન જાનુમતીનો અનુવાદ ઘણો કાળજીપૂર્વક થયેલો હોવાથી રસસતિ થયા વિના મૂળની ખુબી ગુજરાતી ‘ મરોડ ’માં બરાબર ઉતરી શકી છે. શ્રીયુત નરસિંહરાવભાઈએ “ પ્રવેશક લેખ ” લખી તે દ્વારા પુસ્તકનો તેમજ લેખિકાનો સારો પરિચય કરાવ્યો છે.

૫. ન્યોતિ: લેખિકા, ડૉ. જાનુમતી દલપતરામ ત્રિવેદી, સાંતાકુંઠ. પ્રકાશક શ્રીયુત ડોઝાલાલ દલપતરામ કવિ, મદુવા. મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦

“ મિસર કુમારી ” ના અનુવાદ પછી બહેન જાનુમતીનો આ દ્વિતીય પ્રયાસ છે. પરંતુ તેમાંનામાં પ્રતિભા છે, અને તેમની શાષ્ટ્રોક્ષિ પ્રાસાદિક છે. વર્ણનો દ્વંદ્વ યજ્ઞ ચિત્રકારની પીઠીથી કેમ જાણે ઉતરેલાં હોય એવાં, સંવાદો જીવંત અને સ્વાભાવિક અને પ્રવાહી ને અસરકારક ગદ્ય: એ આ પુસ્તકની ખુબીઓ છે. આતું સુંદર પુસ્તક ગુજરાતને આપવા બંધલ લેખિકા બહેનને અભિનંદન આપ્યા સિવાય રહેવાતું નથી.

પ્રસ્તાવનામાં તેઓ કહે છે, “ કુરસદનો ઉપયોગ વાંચન લેખનના વ્યવસાયમાં કરવાથી અને આનંદ મળે છે.... કોઈ કોઈ બીજાને એમાંથી આનંદ મળે છે ”—કુરસદના સમયનો કેવો અનુપમ ઉપયોગ? અમે અમારી એકેએક શિક્ષિત બહેનને આમદપૂર્વક બલામણુ ફોરોડું કે તેઓ પણ બહેન જાનુમતીનો સુંદર કાચલો લઈ તેમની કુરસદનો વખત સાદિત્ય સેવામાં જાણે. એમાંથી મળતો આનંદ અનેરો છે; બદાનંદ સમેા ઉચ્ચ અને ચિરંજીવી છે.

૬ ૮૪૫૭ (ગુરૂ નાનકેવ હત): અનુવા-

દહઃસો. ભાનુમતી દક્ષપતરામ ત્રિવેદી, સોતાકુમ.
પ્રકાશક; શ્રી સોતાપ્ટ સેવા સંઘ તરફથી શ્રીયુત
વેણીશંકર વહાલજી પઢીઆર, ચોરવાડઃ મૂલ્ય.
રૂ. ૦-૮-૦.

ભારતવર્ષમાં શીખ ભતિ શારીરિક, માનસિક
અને આત્મગળમાં વિલક્ષણ અને અનુપમ ભતિ
છે. અકાલી દલની વર્તમાન ભતિ અને તેમના
ધર્મયુક્તિ છિદમાં કોઈ ભાગ્યેજ અભવ્યુ દરો.
એવી વીરભતિના ધર્મવિચાર ભણવાને આપણને
નિદાસા યાય એ સ્વાભાવિક છે. શીખોના
નિત્ય વંદનીય પવિત્ર “ જપજી ”ને ગુજરાતી
અનુવાદ આપણને આપી આપણા પર ખરેખર
ઉપકાર કર્યો છે. આ પુસ્તકમાં ગુરુ નાનકલની
સંક્ષિપ્ત જીવનરેખા આપી પુસ્તકને વધુ ઉપયોગી
બનાવ્યું છે.

છેલ્લાં ત્રણ વર્ષથી મહેન ભાનુમતી દરવર્ષે
એકેક પુસ્તક સાહિત્યમાં ઉમેરતાં લય છે. એવી
જ રીતે ભવિષ્યમાં પણ તેઓ આનાથી સુંદર-
તર રેખા બળવવાને સક્તિમાન યાય એમ કોણ
ના ધરે ?

૭ મહાન નેપોલિયન, પ્રયોજકઃ શ્રીયુત
નર્મદાસંકર બાકાસંકર પંડ્યા, સંપાદક અને
પ્રકાશકઃ બિશુ અખંડાનંદ મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦.

સસ્તા સાહિત્યે ગુજરાતી સાહિત્યક્ષેત્રમાં
જે અનુપમ સેવા બજાવી છે તે કહી પણ સાહિ-
ત્યના ઇતિહાસમાંથી ભૂસાય એવી નથી. તે
સંસ્થાએ અત્યાર સુધીમાં પ્રસિદ્ધ કરેલાં પુસ્ત-
કોની નોંધ જોશું તો આપણી ખાત્રી થશે કે
કોઈ પણ નકામાં રાચલાં પુસ્તકોને તેમાં સ્થાન
મળ્યું નથી. ધર્મ, નીતિ, ચરિત્ર, ઇતિહાસ,
સમાજ આદિ વિષયોને લગતાં, શુદ્ધ અને સરલ
ભાષામાં લખાયેલાં બોધક અને માર્ગદર્શક
પુસ્તકોને તેણે બહાર પાડેલાં છે; એવા ઉપયોગી
ત્રણે જૂજ પડતર કિંમતે આપણને આપ્યા છે,
એવું ભણીએ ત્યારેજ આપણને સંસ્થાની અમૂલ્ય
સેવાનું ભાન યાય.

લોક હૃદયને પ્રેરણા યાય અને તેમના આ-
ગળ હૃદય આદર્શો ખડા કરે એટલા માટે તેમની
સમક્ષ જગતના મહાન નરોનાં જીવન યુક્તિની
આવરયકતા છે. અને નેપોલિયન એવા વિરલ
નર કેસરીઓમાંથી એક હોવાથી તેનું જીવન ચોક્કસ

પ્રભને, ચોતાનું જીવન ઘડવામાં, બોધક, અને
માર્ગદર્શક થઈ પડે જ, એક વખત આખા
યુરોપને ધ્રુમવનાર બહાદુર નેપોલિયનનું આ
દળદાર, આનંદદાયક જીવનચરિત્ર દરેક શ્રી
પુરુષને અવરજ વાંચવા યોગ્ય છે.

૮. શ્રી જ્ઞાનેશ્વરી ભગવદગીતા, અનુવા-
દકોઃ શ્રીયુત રત્નસિંહ દ્રોપસિંહ પરમાર તથા
શ્રીયુત ગોવર્ધનદાસ કંઠાનદાસ અમીન. પ્રયોજક
અને પ્રકાશકઃ બિશુ અખંડાનંદ મૂલ્ય
રૂ. ૨-૧૨-૦

ભગવદગીતાની અસંખ્ય આવૃત્તિઓ અને
તે પર થયેલી અસંખ્ય ટીકાઓમાં અનેક કાર-
ણોને લીધે શ્રી જ્ઞાનેશ્વર મહારાજને દરેલી ટીકાનું
સ્થાન અનેક છે. તે એકલો ધર્મગ્રંથ નથી, પણ
ભાષા ગોરવ, પદ લાલિત્ય, ઉપમા ચાતુર્ય ઇલા-
દિને લઈને તે એક સુંદર કાવ્ય ગ્રંથ છે. તે
ઉપરાંત વિષયને રુઝા કરવાને આપેલાં અનેક
દર્શનોમાં આશ્ચર્ય પમાડે એવડું વ્યવહાર જ્ઞાન
પ્રત્યક્ષ યાય છે. આ સર્વને લઈને જ્ઞાનેશ્વરી
ગીતાને લોકોમાં જેટલો આદર મળ્યો છે એવો
બીજા કોઈ ગીતાની આવૃત્તિને ભાગ્યેજ મળ્યો
દરો. આ પુસ્તકની બીજી આવૃત્તિ થોડાક જ
માસમાં ખપી ગઈ, અને કાર્યલેખને ત્રીજી
આવૃત્તિ દાઢવી પડી તે આ વાતની સાક્ષી પડે
છે. મૂળ મરાઠીમાંથી ઉતારેલા આ ગુજરાતી
અનુવાદમાં સુંદરતા અને રસ બરાબર જળવાઈ
રહ્યાં છે તે ખાતે અનુવાદક મહાશયોને અભિ-
નંદન થયે છે. આ ત્રીજી આવૃત્તિમાં “જ્ઞાનેશ્વરીમાં
આવતા પારિભાષિક શબ્દોની સમજૂતી” ઉમેરી
તેની ઉપયોગિતામાં વૃદ્ધિ કરી છે.

૯. શ્રી ભગવતસાગર, પ્રકાશકઃ સરવ-
સાહિત્યવર્ધક કાર્યલેખ તરફથી બિશુ અખંડા-
નંદ મૂલ્ય રૂ. ૦-૧૦-૦.

આ ભગવત સાગરની યોજના સુબલના
નરનારાયણના મંદિરની ભગવત મંડળીના ઉપરે
સાક ભક્તરાજ શ્રી જાલવજી મહારાજ તરફથી
થયેલી છે. નૂદા નૂદા ભક્તો અને કવિઓનાં
સારાં સારાં ત્રણસો એક ભજનોનો આમાં સંગ્રહ
છે. આ પ્રસ્તુત ગ્રંથની બારમી આવૃત્તિ છે તે
તેની લોકપ્રિયતાની સાબીતી આપે છે.
ગ્રેમ અને લીલા કરતાં નીતિ, જ્ઞાન

અને ઉપાસનાનાં લગ્નનો આમાં વિરોધ પ્રમાણમાં નહોતો. તે હાલ લાવિહનનોમાં પ્રિય થવાનું એક કારણ હોય. આવી આવી અનેક વિધ સેવાઓથી સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યો લયનું શુભરાત કેટલું બધું નક્ષી થઈ ચૂક્યું છે ? પણ શુભરાત લેવા દેશ. માટે આવાં એક તરીકે પણ અનેક સસ્તાં સાહિત્ય વર્ધક કાર્યોલેથી ઠેરઠેર ઉભાં થવાં લેખકો.

૧૦ “સાંજ વર્તમાન” - વાર્ષિક પતેલી અંક: પ્રકાશક: શ્રીયુત્ત દુસ્તમજ એન વાચકા ગ્રાંધી, “સાંજ વર્તમાન” પ્રેસ, મીન્ટ રોડ, મુંબાઈ, મૂલ્ય: રૂપીઆ બે.

દર વર્ષના નિયમ પ્રમાણે લખીતા દૈનિક પત્ર “સાંજ વર્તમાન” ના ઉત્સાહી માલિકો આ વર્ષે પણ પારસીભાઈઓના પતેલીના તહેવાર પ્રસંગે એક ફળદાર ખાસ અંક પ્રકટ કર્યો છે. વિવિધ પ્રકારના વાંચનના સંપ્રદયનાં યથા પડેલા આ ખાસ અંકે ભૂતકાળની પોતાની લઠોલલાલી લગતી રાખી છે એટલું નહિ પણ તેમાં ઉમેરો કર્યો છે. બસો ઉપર પુણ્યપ્રવાણો આ ફળદાર પોષો પ્રકાશકના સાહસની સચોટ સાબિતિ આપે છે. દર વર્ષની જેમ આ અંકમાં પણ લખીતા સન્માનનો અને સન્મારીઓની લગભગ ૧૦૦ ઉપર સાહિત્ય કૃતિઓ વાચક પ્રાપ્તિને નજર કરવામાં આવી છે, એ કૃતિઓમાં ખાસ કરીને મીસ ગ્રીસાં તાલ્લા, બેરીસ્ટર-એલ-લો ની, મીસ નવાબખાઈ કોન્ટ્રે-કર, બી. એની, ડા. મીસ જરખાનુ ગ્રીસીની અને બીજા આદિ દસ સન્મારીઓની કૃતિઓ ખાસ ધ્યાન ખેંચે એવી છે. વિવિધ વિષયો ચર્ચાતા અંગ્રેજી તેમજ શુભરાતી લેખો, વાર્તાઓ અને હાલ્યો રોખીત પ્રાપ્તિને મોટા જથ્થામાં ઉપયોગી વાચન પૂરું પાડે છે. સાચે સાચે રાખેલા મુજબ વિષ્વાત ફોટોગ્રાફર મી. જહાંગીર તારા-પોરવાળાની દિલકશ કૃતિઓ આ અંકના આશ્ચર્યમાં અત્યંત વધારો કરે છે. ઉપરાંત લખીતા નર નારીઓનાં સંખ્યાબંધ ચિત્રો સુંદર રીતે આપવામાં આવ્યાં છે. ચિત્રોની જગ્યા અને સંખ્યા માટે પ્રેસને અને તેના માલિકોને ખાસ ધન્યવાદ થટે છે. આ અંકની

સફળતા માટે અંગ્રે. પ્રકાશકને અંતઃકરણપૂર્વક અભિનંદન આપીએ છીએ.

૧૧. કુમારિકા ધર્મ, લેખક અને પ્રકાશક શ્રીયુત્ત માવજ દામજ શાહ, ઘાટોપર: મૂલ્ય રૂ. ૦-૪-૦

બધા ધર્મોની, બધી કોમોની કુમારિકાએ વિવિધ-વિધોનો બ્યાવહારિક બોધ આપનાર આ નાનકડું પુસ્તક અમને બહુ ગમી ગયું. નિત્યકર્મ, ચિંતણ, ગુહ, બરત શ્રવણ, વેદક, રીતમાત ઇત્યાદિ સીંચવનને લગતો એવો કોઈ બાંગ્લેજ વિષય હશે જે વિષે આમાં ઉલ્લેખ કર્યો ના હોય. દરેક વિશાળ વિષય પર પાંચપાંચ ટૂંકા પેરાઓ સરલ ભાષામાં આપેલા છે. અમે માનીએ છીએ કે આ નાનકડું સુંદર પુસ્તક કન્યાશાળાઓમાં પાઠ્ય પુસ્તક તરીકે સલાવાય તે બેચક ઘણું લાભ યાવ. એક એક કન્યાના હાથમાં આ પુસ્તક હોવું જ જોઈએ. કર્તાને અમે હાર્દયથી અભિનંદન આપીએ છીએ.

૧૨. રાષ્ટ્રીય સાહિત્ય વિનોદ. પ્રકાશક શ્રીયુત્ત અંદુલાલ નંદલાલ દેસાઈ, નડીઆદ. મૂલ્ય રૂ. ૦-૪-૦

“જન્મ ભૂમિ ગ્રંથમાળા” નું પ્રથમ પુસ્તક “રાષ્ટ્રીય રત્નકલ્પિકા” પણ આ “રાષ્ટ્રીય સાહિત્ય વિનોદ” બહાર પડે છે. દિવસે દિવસે લોકોમાં વાચનની ભૂખ વધતી જાય છે, અને તેને વસ કરવા હલકી રૂચિને પોષતી સૌંદરિયા આપણી આંગણમાના ઉકરડા પેટે વધતી જાય છે. તેને બદલે રાષ્ટ્રીય દૃષ્ટિએ તૈયાર કરેલા ટૂંકા લેખોનો સંપ્રદાય કરી તેમને દેશ સેવાનો માર્ગ દર્શાવેલો એ આ ગ્રંથમાળાનો સ્વત્વ હોય છે. લેખોની ચુંટણી ચિત્રકર્તા છે, ભાષા વડન સાદી અને સ્પષ્ટ છે. આ પ્રકારનાં સસ્તાં અને સારાં પુસ્તકો બહાર પાડી “જન્મભૂમિ ગ્રંથમાળા” જન્મભૂમિની ઠીક સેવા બજાવે છે.

૧૩ વિનય કૃતિ માળ (મણકા ૧ થી ૪) લેખક અને પ્રકાશક: શ્રીયુત્ત વજોભ મોની-ચંદ રવનસી નાગોરી, ગેંગ્ગામેષ્ટ એન્ડ સોન્સ મેટ્રોપોલિટન હાઇ એજીકલેશર, જામનગર મૂલ્ય, પ્રત્યેકના રૂ. ૦-૪-૦.

આપણે દેશ ખેતી પ્રધાન છે, છતાં ખેતી

જેવા અમલના વિષય પર ભેદએ એટલાં પુસ્તકો લખાયાં નથી એ શોચનીય છે.' એ દિશામાં શ્રીયુત વજેરામનો આ પ્રયત્ન સર્વથા આદરણીય છે. ખેડુતોને આ પુસ્તક વિના મૂલ્યે આપવાની યોજના બતાવી આપે છે કે તેમનો પ્રયત્ન કેવા નિઃસ્વાર્થ લાખનાથી પ્રેરાયો છે. 'જમીન', 'ખેડ અને તેનાં જોખર', 'ખાતર અને તેની સંભાળ' અને 'ખીયાં અને તેની સાચવણ'—આમ ચાર મહત્ત્વમાં આ ચારે ઉપયોગી વિષયનું વિસ્તૃત વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. કતાંએ ખેડુતવર્ગ પર મોટા ઉપકાર કર્યો છે એ નિઃસંદેહ છે એ બદલ તેમને ધન્યવાદ.

૧૪ પ્રાયશ્ચિત્ત, અનુવાદક : શ્રીયુત અંબાલાલ ગોવિંદલાલ દેસાઈ બી. એ. પ્રકાશક : સુગાન્તર કાર્યાલય, કલ્કત્તા, સુરત મૂલ્ય રૂ. ૦-૪-૦.

એલનિયમ ના 'નોએલ પ્રમદ' મેળવનાર નાટ્યકાર મોરિસ મેટરલિકે કૃત "સીસ્ટર ખીટ્રીસ" પરથી શ્રીયુત પદ્મલાલ બક્ષીએ હિંદીમાં મર્માનુવાદ કરેલ તેનો આ ગુજરાતી અનુવાદ છે. નાટક નાનકડું છે પરંતુ હૃદય લવનાથી જોતપ્રોત ચર્ચેલું અને હૃદયસ્પર્શી હોવાથી લોકોમાં પ્રિય થઈ પડે એવું જણાય છે. આવી નાની કૃતિઓ ને અનુવાદો કરતાં 'સુગાન્તર કાર્યાલય કોષ સારી, વિસ્તૃત, યૌતિક કૃતિ આપણને આપે તો ચોક્કસ ગુજરાતી સાહિત્યની તે વધુ સંજીવ પ્રેમજ વધુ અમર સેવા બનવી શકે.

૧૫ ખડાયતા મિત્ર, ૧૧^{મી} ૧૦ મું અંક ૬-૧૦ (પરિષદ અંક), વંત્રી અને પ્રકાશક : શ્રીયુત કેસવલાલ હરગોવિંદલાલ શેઠ, અમદાવાદ.

પાંચમી ખડાયતા પરિષદના સ્વાગત સમિતિના પ્રમુખ શેઠ કેસવલાલ હરિશાસ્ત્રી અને પ્રમુખ શ્રી ૨૦ સાં નારણદાસ કોલિદાસ આમીનાં લાપણો મનનીય છે. શ્રીયુત 'નારદ'ની વાર્તા 'અણ્ણ લીલા' ધણીજ સુંદર છે. તેમણે આજમુખી લખેલી વાર્તાઓમાં આનો કદાચ ૫-

હેલો નંબર આવે. શ્રીયુત કેસવલાલ શેઠ જેવા કવિ વિદ્વાનના વંત્રીપણા નીચે આ માસિક બ્લેઝીન શ્રીયુત નાનીલા માસિકો સાથે સરખાવતાં ધણીજ હૃદય કોટિનું નીકળે છે એમ કહ્યા વિના ચાલતું નથી.

૧૬ ખાલમિત્ર, ૧૧^{મી} ૪ મું અંક ૧, વંત્રી શ્રીયુત ગોવર્ધનલાલ કાળીદાસ પટેલ આણંદ વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૪-૦-૦.

આ માસિક ચાર વર્ષથી ગુજરાતનો જે સેવા બનતી રહ્યું છે તે છાની નથી. બાળકોને જ્ઞાન, બોધ, ગમત આપે એવાં કાવ્યો, કથાઓ, ઉપમાણાં વગેરે વગેરે આપતું, પુષ્કળ ચિત્રો અને સર્વ પ્રકારે આકર્ષક સ્વરૂપનું આ માસિક બાળકો માટે નીકળતાં માસિકો સર્વોત્તમ છે.

૧૭ અલકેમાલ પુ. ૨ મું. અંક ૪ અને ૬ અધિપતિ અને માસિક અબદુલ ગફુર હાદી હામિદ,

હસલામી લાઇઓ માટે નીક વાંચન પ્રેરે પાડે છે.

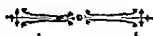
૧૮ બ્યાસોદય (ત્રિમાસિક), ૧૧^{મી} ૫ મું. અંક ૩, વંત્રી અને પ્રકાશક : શ્રીયુત દેવાચંદ્ર લખાનીયાંદર જયોતિષી, સુરત. વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૪-૦ કન્યાવિકલ્પ, જુલ્હીયરા વગેરે ઉપરાંત સામાન્ય વાર્તાઓ કાવ્યો આપે છે.

૧૯ વાચકા મિત્ર, પુ. ૪ મું અંક ૧૦, વંત્રી : શ્રીયુત રામલાલ જુનીલાલ મોદી. પાઠ્ય વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૩-૦-૦ લેખો હૃદય પ્રતિના અને હવર જાતિના વાચકો પણ આનંદ લે તેવા છે.

૨૦ શ્રી નારવાડ જૈન સુધારક, ૧૧^{મી} ૧ મું. અંક ૪, સંપાદક અને પ્રકાશક : બી. પી. સિંઘી, આણંદ. વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૨-૦-૦

૨૧. ગૌરક્ષણ વિષે ચોપાનિયુ, શુભતાની દંડલરામ ગિરધારીદાસ સામંત. ૭૩ નાગદેવી સ્તીક, તરફથી.

જાન ૧૯૦, જાન ૧૯૦

જગપ્રસિદ્ધ

રજીસ્ટર નંબર ૮૮] લીલાસોપ [તારતુ સરનામું 'લીલા'

સોપ એજન્ટ.

મેસર્સ હીરાલાલ એન્ડ સન્સ, ટાવર-ડભોઇ.

[વધુ માટે આ અંકની ગ. ખ. જુઓ.

નવિન વર્ષાર્થે

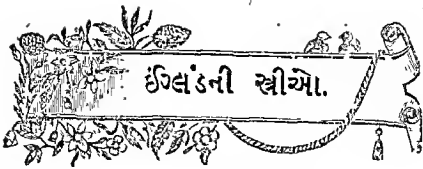
ભારતેશ્વરીને

યેષા : ધીરુત
જમનાદાસ ના. અડીયા.

મન્દિરિયે-

આ વિમલ તવતાં વર્ષની-
દેહીધમંત હેષા સંગી-
પૂજન તવા મહી સાજ-
સખિ-સહ સંચરી સુલકુંદરી ।
આવી ઉભી ન્યાં દિવ્ય-મન્દિર-
ભારતેશ્વરિ માતૃ-
ભુગભુગ ભુની ભગ-સંસ્કૃતિનું,
એક-માનવ ભાતનું ।
સસજસ-હૃદય રસ-દર્શને ત્યાં-
ભાવથી રાથી રહું ।
રસ-વ્રણિથી સ્મિતભર સુખે-
કંઈ જોઈ એ ષાથી રહું ।
તવ-અપન ફેલા દેશમાં-
ને ભાવિ-અપન રસભયું ।
ધરતી સુદાગી-સુવરી-
મા । પૂતન-વધે એકલું ।

ઈંગ્લંડના મારા પ્રવાસ દર્શાવ્યાન હું અ-

સો. સરેનિની રહેતા, બી. એ.

વાગે બધા કામમાંથી પરવારી અમે બધાં

નેક સ્ત્રીઓના સમાગમમાં આવી. કર્તવ્ય પરચણ ગૃહિણીઓ, વસલ માતાઓ, સાહિત્ય અને કળાની શોખીન વિદ્યુષીઓ, ઉમંગી વિદ્યાર્થીનીઓ, પરદુઃખમગ્ન સેવિકાઓ ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારની સ્ત્રીઓના પરિચયથીજ મારા પ્રવાસની સરલતા માતું છું.

ઈંગ્લંડમાં કુટુંબમાં ખોડર તરીકે રહેવાની રીતને લીધે મને ત્યાંની ગૃહિણીઓનો બહુ પરિચય થયો. અમે જે કુટુંબ સાથે રહેતાં હતાં તેની ગૃહિણી મીસીસ સ્પીલમેનનો તો નિરંતર પરિચય હતો જ. પણ તેમની સખીઓ સર્ગાંબહાલાંની સ્ત્રીઓ તેમજ અમારા પોતાના મિત્રોની પત્નીઓનો પણ અંગત પરિચય થવાથી ઘણુંએક નવું જાણવાનું મળ્યું. ઈંગ્લંડમાં તો સ્ત્રીઓ ઘરકામને અડકતીજ નથી, નોકરોને ઘર ને છોકરાં સોંપી ગોળમઝા કરે છે એ ભાવના આપણાં મનમાં ફોણે ભરી હશે તે મારાથી સમજાતું નથી. ત્યાં સ્ત્રીઓ જેટલું કામ કરે છે એટલું આપણી સ્ત્રીઓ કદિ પણ કરી શકે તેમ નથી. મીસીસ સ્પીલમેન જેવી ઝડપથી કામ કરનાર કોઈજ સ્ત્રી મેં જોઈ નથી. અમારા જે ઉપરાંત એક ફ્રેંચ ગૃહસ્થ પણ ખોડર તરીકે રહેતો હતો. તેમજ તેનો પતિ અને દોઢ વરસનો પુત્ર એ બધાનું કામ તે એકલે હાથે કરતી. તે છતાં યાક, કંટાળો કે નિરાશા તેના મુખ પર કદિ દેખાતાં નહિ. રાત્રે નવ

બેઠાં હોઈએ ત્યાં આવી વાતો કરવા બેસે. પાનાં રમતાં હોઈએ તો તે પણ રમવા લાગે. આપણી ધણી સ્ત્રીઓ પોતાના ઘરનું કામ કરે તે કોઈ પર ઉપકાર કરતી હોય એમ કરે છે. ઈંગ્લંડમાં સ્ત્રીઓને મનથી ઘરકામ હિસાબમાં નથી. જેને એ ઉપરાંત કમાવા માટે નોકરી કરવી પડે તેનેજ 'કામ કરવું' પડે છે 'એમ કહેવાય. ઘરનું કામ પણ સ્ત્રીઓને થોડું નથી હોતું. ત્રણ વખત રાંધવું, વાસણ સાફ કરવાં, વાસીદું વાળવું, એ બધા સામાન્ય કામ ઉપરાંત સરસામાન લુછી ને પોલીથ કરીને ચકચકીત રાખવો, દાદરના સળીયા તથા બારણાનાં પિત્તળનાં કડાં મગમગાં ધસીને ચળકતાં કરવાં, પગ-થીઆં ધોવાં એ બધું તો રાજનું કામ ગણાય. તે ઉપરાંત કોઈ કોઈ દિવસ આપણું ઘર સાથુના પાણીથી ધોઈ નાંખે. આઠ પંદર દિવસે પહેરવાનાં લુગડાં ઉપરાંત ચાદરો, ગલેફ, ટુનાલો, ટેબલ કલોથ વિગેરે કપડાં ધોવાનાં. ધોવાનાં એટલે ધોખીની પેટ બાફવાનાં, અસ્ત્રી કરવાની, બુંજ. આ બધું કામ કરવા ઉપરાંત પોતાનાં સર્ગાંબહાલાં મિત્રોને મળવા હળવાનું સ્ત્રીઓ ચૂકતી નથી. સ્વભાવે શોખીન હોવાથી કોઈ કોઈ દિવસ નાટક સિનેમા જોવા પણ જાય. જેને રસ હોય તે રાજકીય અને ખીજ સભાઓમાં પણ ભાગ લે.

આટલું બધું કામ સ્ત્રીઓ કરી શકે છે,

તેનાં ધણું કારણ છે. પ્રથમ તો આંઝોમાં ઉત્સાહ ધણોજ હોય છે. “ આ બધું કામ પડ્યું છે તેમાંથી કાણ જાણે ક્યારે પરત્વાર આવશે. ” એમ કોઈ દિવસ બળડતી નથી. બીજું મોડું કારણ આપણી સ્ત્રીઓ કરતાં તેમનાં શરીર બહુ વધારે મજબૂત હોય છે. ત્રીજું, કામ પંદરતિસર અને વખતસર કરે છે. અમુક કામ તો સવારે આરોપવુંજ નોંધે; લુગડાં અમુક દિવસે ધોવાંજ નોંધે; બધાંએ ધરમાં વખતસર જમવા હાજર થવુંજ નોંધે એ પ્રમાણે નિયમો સાચવે છે. મોટું કારણ તે ત્યાંની યાંત્રિક અને ખીજી સગવડો. આપણે ત્યાં ચૂસો સળગાવતાં કોઈવાર દસ મીનીટ નીકળી જાય. એમને ત્યાં જેસની ચાવી ફેરવીને દીવાસળા મૂકી કે ચૂસો તૈયાર. એમનું રાંધવાનું પણ આપણા જેવું ખટપટ-વાળું નથી. શાક વિગેરે લેવા જતે જવું પડે. પણ આવડા મોટા બંડન શહેરમાં ગમે ત્યાં રહેતાં હોય પણ પાચ સાત મિનિટના રસ્તાપર દુકાનો હોયજ એટલે તેમાં બહુ વખત ન જાય. છોકરાં સંભાળવા માટે પણ ત્યાં નોકરો હોતાં નથી. પુષ્કળ પૈસા હોય તે સિવાય નોકરો રખાય નહિ. મહિને ચાળાસ પચાસનો પગાર (ખાવા સાથે) અને જુદો સ્વતંત્ર ઝોરડો આપી શકે તોજ નોકર રહે. એટલે સાધારણ સારી સ્થિતિના લોકોને પણ હાથેજ કામ કરવું પડે. દુકાનમાં સામાન લેવા જાય ત્યારે પણ છોકરાંને પીરામ્યુલેટર (બાબા ગાડી) માં બેસાડી લઈ જાય. આ ગાડી ત્યાં એટલી સોંધી મળે છે કે દરેક જાણના ધરમાં હોયજ.

રવિવાર તે સ્ત્રીઓને આરામનો દિવસ છે. રાંધવા અને વાસણ સાફ કરવા સિવાય બીજા કામની તે દિવસે રજા. રાંધવામાં પણ ત્રણને બદલે બે વખત રાંધવાનું. રાત્રે બજારમાંથી તૈયાર વસ્તુઓ લાવીને ખવડાવે. રવિ

વારે પુરૂષ પણ ફેટલુંક કામ કરવા લાગે.

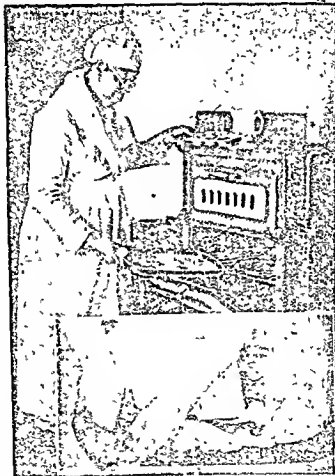
માનાની વતસલતા દુનિયામાં સર્વત્ર સરખીજ છે. આપણા દેશે કે કોઈ દેશે એનો મજરો લીધો નથી. આપણા દેશમાં જેમ સંતાનને માટે પ્રાણ અર્પણ કરનારી માતાઓ જડે છે તેમ પશ્ચિમના દેશોમાં પણ જડે છે. બાળકો તરફ બેદરકારી જતાવનારી માતાઓ ફક્ત પશ્ચિમના દેશોમાંજ હોય છે એમ આપણાથી કેમ કહી શકાય ? શ્રીમંત કે છેક અગાન વર્ગોમાં એવા દાખલા નથી જડતા ?

પતિવ્રતા સ્ત્રીઓ માત્ર આપણા દેશોમાંજ વસે છે, પૃથ્વી ભરમાં એની જોડી નથી એમ તો સોંમાં નેવું માણસ માને છે. જુના કાલમાં થયેલી સતીઓનાં નામ વારંવાર સંભારી આપણે આપણું મહત્વ માનીએ છીએ. મારા નત્રમત પ્રમાણે જન સ્વભાવ (Human nature) સર્વત્ર સરખોજ છે. સતીઓ તેમ અસતીઓ બંનેજ હોય છે. પતિના દાસત્વથીજ સ્ત્રીઓ કે સમસ્ત પ્રજાનો મોક્ષ છે એમ ખીજા દેશોના પુરૂષોએ માન્યું નથી કે સ્ત્રીઓ પાસે મનાવ્યું નથી તેથીજ ત્યાંના અને આપણા જીવનમાં ફેર દેખાય છે. એ દેશોમાં પણ અનેક સતીઓ થઈ ગઈ છે. પણ જૂનકાલ પર રાચવા કરતાં જીવિખની તૈયારી કરવામાં એ દેશોની પ્રજા વધારે ચુંચાપલી રહે છે તેથીજ એ સતીઓનાં નામો દરેક લેખ, દરેક પુસ્તક, દરેક લાખણમાં આવતાં નથી. હાલના જમાનામાં પણ પતિને સર્વસ્વ માનનારી, સર્વસ્વ અર્પનારી સ્ત્રીઓ પાશ્ચાત્ય દેશોમાં વસે છે. પણ એમના પતિઓ પોતાની પત્નીએ દાસત્વ સ્વીકારવાથી પોતાની સાત પેઢી તરફ એમ માનતા નથી. એવી સ્ત્રીને પોતાના જીવનની સહચરી, સુખ દુઃખની સાથી માને છે.

સામાન્ય સ્ત્રીવર્ગને હંચા પ્રકારના

સાહિત્યનો શોખ હોતો નથી. પણ સુશિક્ષિત અને બુદ્ધિમાન વર્ગમાં સાહિત્યપ્રિય સ્ત્રીઓ પુષ્કળ નજરે પડે છે. કળાની શોખીન સ્ત્રીઓની પણ ખોટ નથી સંગીત તો સ્ત્રીઓની જ મતા ગણાય છે. સામાન્ય વર્ગની સ્ત્રીઓ પણ સંગીતની શોખીન હોય છે. અને પોતાની પુત્રીઓને સંગીતમાં પ્રવૃત્તિ બનાવવા પ્રયત્ન કરે છે.

ચિત્ર સંગ્રહોમાં મહાન ચિત્રકારોના ચિત્રોની નકલ કરતી અનેક સ્ત્રીઓ નજરે પડે છે, પણ કંપના-શક્તિથી નવીન ચિત્રો ઉપજાવતી સ્ત્રીચિત્રકારો પણી નથી. ખીજા દેશો વિષે, ત્યાંના સાહિત્ય અને ત્યાંની કલાઓ વિશે મજાવાની જિજ્ઞાસા આ વર્ગમાં ઘણી હોય છે.

સ્કુલ આદિ ઈકાનોમિક્સમાં

દિવસમાં ત્રણ વાર રોજી કરે...કપડો બાફે, ઘુમે અને ઘસી કરે.

અભ્યાસ કરતાં મને અનેક વિદ્યાર્થીનીઓના સમાગમનો સુયોગ પ્રાપ્ત થયો. અવિષ્ય જીવનનાં અનેકરંગી સ્વપ્ન જોતાં વિદ્યાર્થીઓનો સહવાસ કોને પ્રિય નથી લાગતો ? અમારી પાઠશાળા સ્ત્રી ને પુરુષ જુને માટે હોવા છતાં સ્ત્રીવિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા એટલી બધી છે કે પુરુષ વિદ્યાર્થીઓની

હાજરી ભૂલી જવાય છે. મધ્યસ્થિની પોતાની ટેનિસ ક્લબ, હોટી ક્લબ, રાઈંગ ક્લબ, સ્વિમિંગ ક્લબ એમ બુદ્ધિ બુદ્ધિ મંડળો છે. એમાં પુરુષોને કાંઈજ લેવા દેવા નહિ. તે ઉપરાંત પાઠશાળાના સમસ્ત વિદ્યાર્થીઓનું મોટું મંડળ-સ્ટુડન્ટસ યુનિયન-તેમાં પણ કન્યાઓ ઘણી ઉત્સાહપૂર્વક ભાગ લે છે. પાઠશાળાની એક પણ પ્રવૃત્તિ એવી નહિ હોય કે જેમાં સ્ત્રી વિદ્યાર્થીઓ હિસ્સો ન આપતી હોય. પુરુષ વિદ્યાર્થીઓથી સંક્રાંચાતી નથી, શરમાતી નથી, તેમને દરેક દર રાખતી નથી. પણ તેમની સાથે અંગત મૈત્રી હોય એવી થોડીજ હશે. અપૂર્વ ઉત્સાહ અને આનંદ એ તેમનાં મુખ્ય લક્ષણ છે. અભ્યાસમાં તેમનું લક્ષ હોય છે ખરું પણ એ એમના નિરંતર ચિંતનનો વિષય નથી. ખીજા અનેક પ્રવૃત્તિઓમાં તેમને રસ હોય

છે. પાર્કમેટની છેલ્લી ચુંટણી વખતે અનેક સ્ત્રી વિદ્યાર્થીઓએ મન મેળવી આપવાનું કામ (campaigning) કર્યું હતું. પોતાના અભ્યાસ ઉપરાંત અન્ય પ્રકારનું સાહિત્ય પણ વસથી વાંચે છે. કવિયર ટાગોરના ગ્રંથોનું અધ્યયન કરનાર વિદ્યાર્થીનીઓ પણ મેં જોઈ. વિદ્યાર્થીનીઓમાં કોઈ પણ

મોટું અપલક્ષણ હોય તો તે ખીડી પીવાની ટેવ છે. સામાન્ય રીતે વિદ્યાર્થીનીઓ દેશની બીજી (વંશો વિગેરેની) દેશોને અતુસરતી નથી. પણ આ દેશનું તો બહુજ અતુસરણ કરે છે. બીજી રીતે પહેરવેશમાં બહુજ સાદી હોય છે. અને વિદ્યતાનો આડંબર જરાયે કરતી નથી. સ્વભાવે બહુજ મીલનસાર હોય છે.

દેશમાં પરમાર્થનાં જે જે મોટાં-કાંચો-ચાપ-છે તેની અંગભૂત ઓઝોળ છે. લંડનની દુઃખ નિવારણ સંસ્થાઓમાં ભાગ્યેજ કોઈ એવી હશે કે જેમાં કાર્યવાહકો સ્ત્રીઓ ન હોય. સ્ત્રીઓના હૃદયમાં સ્વાભાવિક રીતેજ દયાનો અંશ પુરૂષ કરતાં વધારે હોય છે અને તેનો અર્ધિ સાક્ષાત્કાર થાય છે. વૃદ્ધા, અપંગ, નિરાધાર આદિ વિવિધ પ્રકારનાં દુઃખીઓ માટે જે અનેક સંસ્થાઓ ચાલી રહી છે તેમાં જ્વલંત જ્યોતિષ્પ સ્ત્રીઓજ છે. વળી દુષ્ટ પુરૂષોના પંખમાં ફસાઈ ગયેલી, જન સમાજે તિરસ્કારેલી, અવિવાહિત માતાઓને આશ્રય આપવાનું કામ તો સ્ત્રીઓના પરિચયથીજ ટકી રહ્યું છે. જીવન પર્વત સેવા કરવા છતાં તેમની ગણના દેશની મહાન સ્ત્રીઓમાં નથી થતી એ બહુ મોટો અન્યાય છે. પ્રખ્યાતિ પામવાનું ભાગ્ય રાજદારી કાર્યોમાં ભાગ લેતી સ્ત્રીઓ કે સ્ત્રી નાટકકારોજ પામે છે. એ પણ પ્રારબ્ધની વિચિત્રતા નહિ તો બીજું શું ?

હાલ સ્ત્રીઓનો જે મોટો નવો વર્ગ ઉભો થયો છે તે ધંધાદારી સ્ત્રીઓનો છે. લડાકુ સ્ત્રીની મોંઘવારી અને પુરૂષોની

અંતરે લીધે કન્યાને અવ્યાસ પૂરા થાય કે તરત કમાવાની ફરજ પડે છે. આ કારણથી વળી કમાવાનાં સ્ત્રીઓમાં તો અવ્યાસ સાથે જ્ઞાન પણ આપવામાં ઘટે તો નથીજ. પણ થવા મા? સ્ત્રીઓએ

જે મહાન પ્રયત્ન આરંભ્યો છે તે માટે તેમને ધન્યવાદ આપ્યા વિના રહેવાનું નથી. પુરૂષો મુદ્દમાં ગયા તેજ વખતે અત્યાર સુધી સ્ત્રીઓ માટે અશક્ય મનાતા ધંધામાં સ્ત્રીઓ એ જંપલાવ્યું. પુરૂષો મુદ્દમાંથી પાછા ફર્યા એટલે ઘણા કઠિન, શારીરિક બળથીજ થઈ શકે એવા ધંધામાંથી તે સ્ત્રીઓ નીકળી ગઈ. પણ બીજા અતેક ધંધામાં કામ્ય રહી. ઓશીસમાં કારકુન તરીકે, હોટેલોમાં મેનેજર તરીકે, દુકાનીમાં વેચવાનું કામ કરવામાં રેસ્ટોરાંમાં પીસવાનું તેમ હિસાબ રાખવાનું કામ કરવામાં, ટપાલ ઓફિસ, તાર ઓફિસ ન્યાં જુઓ ત્યાં સ્ત્રીઓજ નજરે પડે. કેટલીક સ્ત્રી પોલીસ પણ છે. લડાઈ દર્મીયાન અને તે પછીનાં વર્ષોમાં સ્ત્રીઓએ સિદ્ધ કરી બતાવ્યું છે કે કોઈપણ જાતનું કામ કરવામાં સ્ત્રીઓ પુરૂષોથી ઉતરથી નથી. ધંધો જાતેજ સ્ત્રી માટે અનીતિ કે ચરમથી ભરેલો છે એવી માન્યતા નથી. સ્ત્રીઓને છૂટથી ફરવા હરવાનો રીવાજ પ્રથમથીજ હોવાથી ધંધો કરવામાં કશો ભય પણ નથી. આપણે અહિં પણ જોઈએ છે કે જે પ્રાંતોમાં સ્ત્રીઓ પહેરા પાળે છે ત્યાં સ્ત્રીઓને બહાર જવામાં ભય રહે છે; અને આપણો પ્રાંત અને બીજા પ્રાંતો ન્યાં પડકારો રીવાજ નથી ત્યાં સ્ત્રીઓને બહુ ઓછો ભય છે. તો પછી ન્યાં દેશનો સમસ્ત સ્ત્રી વર્ગ વિવિધ પ્રવૃત્તિઓમાં રહ્યો છે ત્યાં ધંધાદારી સ્ત્રીઓને શો ભય હોય ?

ઉપર કહેલા ધંધા ઉપરાંત બોર્ડિંગ હાઉસ ગણવાનું કામ કુટુંબવાળી સ્ત્રીઓ-જેમનાથી બહારનો ધંધો ન થઈ શકે તે-કરે છે. અમુક પૈસા લેવાનું કરાવી પરદેશના અથવા પર-ગામનાં માણસોને સ્ત્રીઓ ઘરમાં રાખે છે. તેમને સૂવા માટે લુદા લુદા ઝોરડા આવે છે, અને બધાને ભેગાં જમાડે છે. કોઈ

મોડું બોડીંગ હાલિસ રાખે છે તો કોઈ પોતાના કુટુંબ સાથેજ એક બે બોડીશ રાખે છે. આમાંથી બહુ સારી આવક થાય છે. જેનામાં બહુ કામ કરવાની તેમ એક બે મોકર રાખવાની શક્તિ હોય તે બોડીંગ હાલિસ રાખે છે. રહેનારને તો બોડીંગ હાલિસ કરતાં કુટુંબમાં બહુ આનંદ આવે છે, જે કે બોડીંગ

હાલિસમાં પણ સગવડ સચવાય છે. ધરની માલીક બધી હોય તો બોડીશ તેને માતા સમાનજ મળે છે, અને તે પણ ધરખારથી દૂર વસતા પોતાના બોડીશ પ્રત્યે સંતાન જેવા રહે રાખે છે, અને તેમની ગણદાસ્ત ઉઠાવે છે. આમાંથી જે આવક થાય તે સ્ત્રી ધણું ખર્ચ પોતાની પાસેજ રાખે છે, અને પોતાનાં વસ્ત્રાદિકનું ખર્ચ એમાંથી જ કરે છે.

આપણી સ્ત્રીઓ

કરતાં ધાંજીની સ્ત્રીઓ વધારે સ્વતંત્ર છે. પણ સાથી વધારે ફેર તો વિધવાઓની સ્થિતિમાં છે. માત્ર તેને પુનર્લગ્નની છૂટછે એથીજ તે સ્વતંત્ર કે મુખી નથી. વિધવા એટલે પતિની હત્યારી, અપમુહનીપાળ કે કુટુંબનો બોલે એમ મનાયું નથી. વિધવા ચનાર સ્ત્રીને માત્ર પતિનો વિયોગ એ એકજ દુઃખ પડે છે. આપણા

માતાની વતનદા દુનિયામાં સર્વત્ર સરખી જ છે.

દેશપેઠે જન સમાજનો તિરસ્કાર, સગાંબાલાનો ભુલમ, પૈસાની તંગી એવાં એવાં અનેક દુઃખ પડતાં નથી. વિધવાએ જન્મારા સુધી શોક પાળવો જોઈએ, અર્ધા મંગલ કાર્યોથી દૂર રહેવું જોઈએ એમ મનાયું નથી. દુઃખનું આસડ દહાડા એ કહેવત ખીખાં સર્ને લાગુ પડે છે-એકનું એક સંતાન ખોનાર માતાને પણ

લાગુ પડે છે-પણ વિધવાને લાગુ પડતી નથી, એવી વિચિત્ર માન્યતા ત્યાં નથી. ત્યાંની વિધવાઓની આશિક સ્થિતિ બહુ સારી છે. પતિની મીલકતની તે માલીક બને છે, તેમ મીલકત ન હોય તો ગુજરાન માટે કમાવાની પણ તેને છૂટ છે, એટલે તે કામની આસીયાળી નથી, દુઃખજનક સ્થિતિ ન થવાનું આજ મોટું કારણ છે. ચાલતો આવેલો રીવાજ હોવાથી કોઈપણ ધંધો

કરવામાં-બોડીંગ

હાલિસ ગ્રામજવામાં પણ-મુશ્કેલી પડતી નથી.

આપણા લોહા પાશ્વત્ય સ્ત્રીનું જેનું ચરિત્ર કલ્પે છે તે પ્રકારની સ્ત્રી આસેખવી રહી ગઈ. આ તે મોજશાખમાં દુબેલી ફેશન પાળ્યા પેલી થયેલી સ્ત્રી છે. આપણા લોહા ધારે છે તેમ ધાંજીમાં બધીજ આવી સ્ત્રીઓ વસતી નથી. એવી તો કોઈક છે. પણ વસે

છે ખરી. મોટે ભાગે અટળક સંપત્તિમાં વસતી સ્ત્રીઓજ આવું જીવન માળે છે. આખો દિવસ શણગાર સંજ્ઞા પાછળ વખત કઢાડે છે અને અહોરાત્ર વિચારે પણ વસ્ત્રા-બ્રુષણનાજ કરે છે. ઘરબારની ચિંતા એમને બહુ થોડી હોય છે. પેરિસથી દર અઠવાડીયે નવી નવી ફેશનના પોશાકના નમુના આવે છે તે પ્રમાણે વસ્ત્રો સીવડાવવાં એજ તેમનું મોટું ખર્ચ હોય છે.

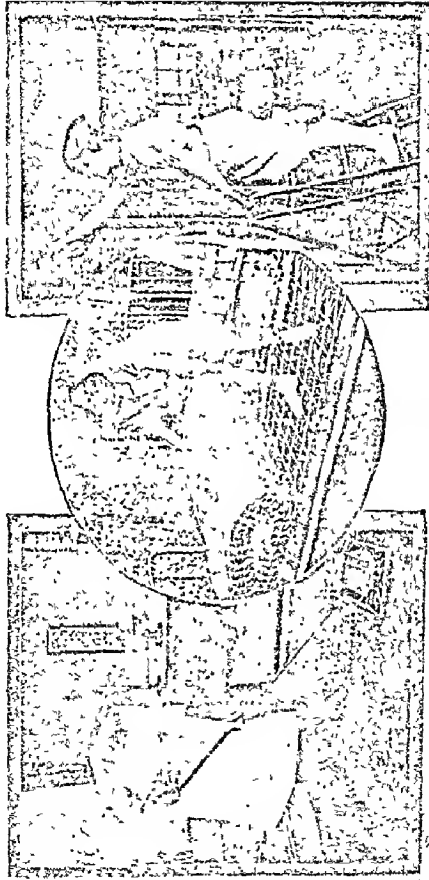
ઘૃગ્હાંડની સ્ત્રીઓ આપણા કરતાં વધારે સ્વતંત્ર શા' માટે છે ? માત્ર તેમને રાજકીય હકો છે તેથી નહિ. રાજકીય હકો મળ્યા પહેલાં પણ સ્ત્રીઓ સ્વતંત્ર હતી. જોકે એ મળ્યા પછી વધારે સ્વતંત્ર થઈ છેજ. પણ સૌથી મોટું કારણ તો સ્ત્રી એ ઉત્તરતું પ્રાણી છે એવી માન્યતા નથી. પુત્રના જન્મ વખતે ઉત્સવ અને પુત્રીના જન્મ વખતે શોક, નિરાશા એ ભાવના તો કોઈ ઠેકાણે છેજ છેજ નહિ. પુત્રીના લગ્નથી માતાપિતાને આનંદ થાય છે ખરો પણ કુમારિકા હોય ત્યાં સુધી પણ તે પોતાના ખર્ચ નેટલું કમાઈ લાવે છે એટલે ભારૂંપ લાગતી નથી. અમુક ઉમ્મર થઈ એટલે તો પછી સારા ખોટા જે વર મળે તેની સાથે પરણાવી દેવીજ જોઈએ. એવો રીવાજ નથી તેથી વયનાં કે જુદીનાં કળેડાં જોવામાં આવતા નથી. સ્ત્રીઓ ગૃહકાર્ય ખુશીથી કરે છે ખરી પણ તેમ ને માટે તો એજ કસરત, એજ પરમ આનંદ, એજ કાર્યપ્રદેશ એમ મનાવું નથી. જેમ પુરુષનાં કર્તવ્યોની કે આનંદની સમાપ્તિ તેના ધંધામાં ગણાતી નથી તેમ સ્ત્રીઓની ગૃહકાર્યમાં ગણાતી નથી. પરિણામે સ્ત્રીઓને નવું જાણવાતો નવું જોવાતો ઉમંગ રહે છે. સ્વતંત્રતા એમને જન્મથીજ મળેલી છે એટલે તે માટે તેમને લડવું પડતું નથી.

અંગ્રેજ સ્ત્રીઓના ઉત્સાહની કથા રચે

સરખામણી થઈ શકે તેમ નથી. આપણે ત્યાંના પુરુષોમાં પણ એનાથી પા ભાગનો ઉત્સાહ નથી હોતો તો પછી આપણી મિચારી શરીરે અશકત, જમનાઓથી હલકી ગણાતી સ્ત્રીઓમાં તો ક્યાંથીજ હોય ? જે ત્રણ બાળક થાય એટલે આપણી સ્ત્રીઓ પોતાને ધરડી ચએલી મને છે. કોઈ પણ જાતના આનંદમાં ભાગ લેતી નથી. અંગ્રેજ સ્ત્રીઓ પોતાને કદિ ધરડી માનતીજ નથી. બાગ બગીચામાં, કોઈ જાતનો ઉત્સવ હોય ત્યાં, મોટી સરતેમાં, નાટકયાત્રામાં ત્યાં જુઓ ત્યાં સ્ત્રીઓજ વધારે નજરે પડે. એમને પુરુષો કરતાં પુરસદ વધારે હોય તેમ જિજ્ઞાસા પણ વધારે હોય. ઘર સ્ત્રીઓ જેનાથી પુરું દેખાતું ન હોય, સાક્ષતાં થાકી જવાતું હોય તે પણ કથામાંથી રહી જતી નથી, સ્વારી કે એવું કંઈ જોવાતું હોય તો સવારથી ઘેરથી નાનો સ્ટુલ લઈને નીકળે, ને આખો દિવસ રસ્તા પર બેસી રહે અને સ્વારી આવે કે સ્ટુલ પર ઉભી થઈને જુએ ! લખવાનું તાત્પર્ય એટલુંજ છે કે ગમે તેટલી ઉમ્મરે સ્ત્રીઓનો ઉત્સાહ ઘટતો નથી.

ઘૃગ્હાંડની જે સ્ત્રીઓ અત્યારે સમસ્ત જાતનું પ્ધાન ખેંચી રહી છે તે રાજકીય પ્રવૃત્તિઓમાં ભાગ લેતી સ્ત્રીઓ છે. પેઢી દર પેઢીથી મોટા ઈર્ષકળો ભોગવતી અમીર કુટુંબની સ્ત્રીઓ પણ એ વર્ગમાં છે અને મારગારેટ બોનપાર્ટી જેવી એક વખત દુકાનોમાં નોકરી કરતી સ્ત્રીઓ પણ છે. બહુ થોડી સ્ત્રીઓ પાર્લમેન્ટની મેંબર થવા બહાર પડે છે તેથી મુલાગ્તે હજી સુધી એવી રિચતિ છે કે જો, હૈયે ખરેખર દેશની દાઝ હોય તેજ એ પ્રવૃત્તિમાં પડે છે. મેંબર થવા બહાર ન પડે છતાં રાજકીય પ્રવૃત્તિમાં રસ હોય એવો સમૂહ તો બહુ મોટો છે. દેશનો ઉદ્ધાર આ સ્ત્રીવર્ગજ કરશે એમ સર્વ સમજી માણે. સોને હવે લાગવું જાય છે. નજીકના ભવિષ્યમાં

મગ્ધ'ડની સીંચો.

૧. મગ્ધ'ડની ઉપરની પુણે સાથ કરે છે.

૨. પંચારીજો પાચરે છે.

૩. લીંતો સાધ કરે છે.

દેશને યુદ્ધમાં ઉતરવાનો પ્રસંગ ઉભો થાય તો આ સ્ત્રી વર્ગ અને તેના ઉપદેશથી અન્ય સ્ત્રીઓજ દલતાથી યુદ્ધમાં ઉતરવાની ના કહેશે.

કોઈ કહેશે કે “ ઈંગ્લંડની સ્ત્રીઓ શું સર્વશુષ્ક સંપત્તિ છે ? તેમના હોપતો આ લેખમાં કોઈ ગણાવ્યાજ નહિ. ” પણ પારકાના હોપ ગણવાથી આપણી ઉત્તિ નથી થતી, કોઈ પણ જાતનો લાભ થતો નથી, તેથીજ તે ગણાવ્યા નથી. આજી હોપ રરિત તો જગતમાં મોણુ છે ? આ લેખનો આશય એટલોજ છે કે પશ્ચિમની સ્ત્રીઓનું ચરિત્ર આપણે અહિં ખેડાં ખેડાં બહુ હલકું કલ્પીએ છીએ. તેમને માત્ર મોજમજાની શોખીન, વસ્ત્રાભૂષણ પાછળ ધેલી થયેલી, પગલે પગલે સ્વતંત્રતાનો જુડો ઉઠાવનાર અને સ્વચ્છંદી માનીએ છીએ. મારા આઠ માસના અનુભવથી મને જણાયું કે આ સ્વરૂપ આપણું કલ્પિત છે. એ સ્ત્રીઓને મોજમજાનો શોખ છે પણ ફરજને ભેગે મોજ કરનારો કોઈકજ હશે. વસ્ત્રાભૂષણનો શોખ તો જંગલીમાં જંગલી પ્રાણી માંડીને સુધારાની શિખરે પહોંચેલા દેશની પ્રજા સુધી બધીજ સ્ત્રીઓમાં જણાય છે. વસ્ત્રોનો શોખ ઈંગ્લંડની સ્ત્રીઓને બહુ છે, પણ ધરણાનો

શોખ નથી. સાચાં ધરણાં તો કરાડાધિપતિને ધેરજ હોય એવી માન્યતાને લીધે ધરણાં પાછળ સ્ત્રીઓ વળખાં મારતી નથી. ખોટાં મોતી, મણકાં વિગેરે પહેરેછે પણ તેની પાછળ ધનવ્યય થઈ શકે નહિ.

ધાર્મિક જીતિ ત્યાંની સ્ત્રીઓમાં નહિ જોવી છે. ધર્મભાવના ઘણાં વગસથી મંદ થતી.. આવી છે. છેલ્લી લડાઈ દર્મીયાન એ મંદ પડેલો અગ્નિ પરાણે જાગત કરવામાં આવ્યો હતો. યુદ્ધસમાપ્તિના આનંદે એ જ્વાળા પુનઃ હોલવી નાખી. ભવિષ્યમાં ફરી જાગત થાય એવાં પણ બહુ ચિહ્ન જણાતાં નથી. ખોલવા ચાલવામાં પણ ત્યાંની સ્ત્રીઓમાં કૃત્રિમતા કાંઈક વિશેષ નજરે પડે છે. બહારના દેખાવ માટે, સુધડતા માટે સ્ત્રીઓને બહુ ચીવટ હોય છે. અને એ ચીવટ ઘણીવાર ટાપટીપતી હદ સુધી જાય છે.

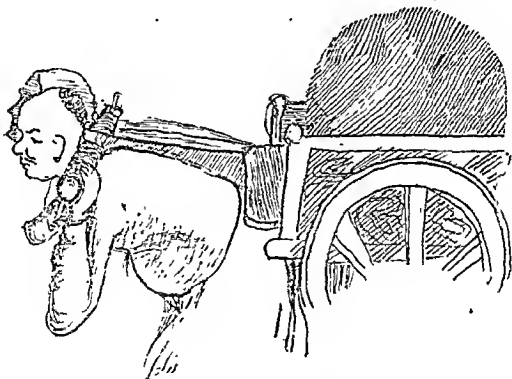
આ દોષો છતાં એ સ્ત્રીઓનો અપૂર્વ ઉત્સાહ, આનંદમય પ્રકૃતિ, અને આશાવાદનું આપણી સ્ત્રીઓ થોડે ઘણે અંશે પણ અનુકરણ કરવા યત્ન કરે તો તેમના જીવનમાં બહુ ફેર પડશે. નિરાશાવાદને તદ્દન છોડી દઈ નસીબ નહિ પણ પ્રયત્ન પર આધાર રાખતાં શીખશે તો તેમની ઉત્તિ બહુ બહેલી યશે.

હું પણ સહમળ્યો અને કંઈક અંશે મહેને
એમની દલીલ ખ્યાનમાં ઉતરી. સા વિદ્યા
યા મુક્તયે એ બે ખર્ચ હોય તો આપણે
જેને કેળવણીના નામથી એળખીએ છીએ
તેવી કેળવણી ખીલું બધું અપાવતી હશે પણ
મુક્તિ તો નથીજ અપાવતી એમ તો આપ-
ણમાંથી ધણીઓ સ્વિકારશે.

સુરતના પ્રખ્યાત મહેતાજી ત્રિપુરાચંદ્રની
નીચાળે સ્હાડા 'સાતનો પા' સુધી ચીખેલા
બોળા અને સાદા મકન કાકાનો સંસાર

હીટી ઘસતા અને બની શકે તો પ્રાપ્તિયત
રૂપે એક 'નકકોડો અધ્યાસ' પણ ખેંચી
કહાડતા. પચાતાપ અને અધ્યાસથી એમણે
મનને શાંતિના માર્ગે વાળ્યું હતું અને એ
રૂંધાં વાનાં શ્રી ઠાકોરજીની 'કીરપા' થી થયાં
એમ તે દહ રીતે માનતા અને ખીલને
મતાવવાનો પ્રયત્ન કરતા. મકન કાકા તો
સ્વભાવે એટલા શાંત હતા કે પુલી કાકાનાં મર્મ
સ્થાનને વાંધી નાંખે એવા શબ્દો રૂપી બાણોના
આપટા સોફ્ટેટીસની શાંતિથી સહન કરી

કાકા સંસારનું ધુસરું ખેંચતા.

એકંદરે સુખી હતો. પુલી કાકા અને મકન
કાકાનું લુગલ જોડું પોતાની સાદા અને
ચોડી જરૂરીઆતોને લીધે સંસાર ધુરા બહુ
સંતોષથી વહન કર્યા જતા હતા. પુલી કાકા
સ્વભાવે જરા તીખાં હતા અને કોઈ કોઈ
વખત મગજનું 'ચકર' છટક્યું હોય તો
મકન કાકાનેયે 'ધોધ' નાંખવા ચુકતા નહિ.
તો પણ પાછળથી તે માટે એ અત્યંત પચા-
તાપ કરતા, રડતા, ઠાકોરજી આગળ નાક

લેતા. એ શાંતિજ પુલીકાકાની તથા
બરતાં અધ્યાસીને ઠડુંગાર કરી મૂકવા
બસ હતી. 'ધરમાં વાધ પણ બહાર બકરી'
જેવા કંઈક 'બેબે' મીયાં' જો મકન કાકાની
આ શાંતિને બાયસાપણની નિશાની ગણતા
આ તેમજ બીજી સર્વ વાતો પુલીકાકા
અમને ઠાકોરજીની દળની ગોળાનો પ્રસાદ
આપતા આપતા પોતાની ભાષામાં કહી જતા
'આ તદ્દરા કાકાનો બપોલો સવભાવ.'

ભગીવાન પણ તોળા કરે. એતો હુંજ આવી
જળરી તે એને આમ હાથમાને હાથમાં
રાખું છું' એમ હસતા હસતા મકનકાકાના
દેખતા કહે તે સાંભળી કાકા એવા તો
જોરથી હસી પડતા કે અમને એનો ચેપ
લાગતો અને વગર દારણે સહમજ્યા વગર
અમ્હેયે હસી પડતા !

અમ્હે એટલે હું અને એમના પણ
'પટ્ટાઓ' નહુ, મટુ અને
ગટુ ! મકનકાકાનો હસ-
વાનો મુહો અમ્હે તે
વખતે સહમજતા નહિ
હતા પણ સહમજામાં
આવ્યા પછી એમના
હસવાનો ભાવાર્થ ધ્યા-
નમાં ઉતર્યો. કુલી કાકી
છોને ખાંડ ખાયકે કાકાને
એ હાથમાં ને હાથમાં
રાખેછે પણ ખરી ખીના
એથી ઉલટીજ હતી.
મકનકાકા શાંતિ નાચની
વશકરણી વિધા શીખેલા
હતા. એનો પ્રભાવ એવો
હતો કે કાકાને વશ કરવા
જતા કાકી અજાણતાં
પોતેજ વશ થઈ જતા
છતાં એ એમજ સહમ-
જતા કે કાકાને એ હા-
થમાં ને હાથમાં રાખે છે !

કુલીકાકી જ્યારે પાંચ વર્ષનાં હતાં
ત્યારે એમનું વેશવાળ થયલું. આ વખતે
કાકાની પચ દસ વર્ષની હતી. કાકાના
પિતા નગીનદાસ આ વખતે વિલાયતી
પાલીસના સુતરની તાણીનો તથા જપાનીઝ
સુવના રેશમનો વેપાર કરતા હતા. તેમાં
એમણે બે 'ચીચોડા' હીક પેદા કીધા

હતા. પણ ધીમે ધીમે ખત્રી વણકરે રેશમ
સુતર વગેરે બહારે બહાર મંગાવતાં
થઈ જવાથી એમનો એ બ્હેપાર
પડી ભાંગ્યો એટલે એ શરારીમાં પડ્યા.
કાકાનું વય આ સમયે ચાલેક વર્ષનું
હશે. કાકાનું વેશવાળ થયું એટલે એમને
ત્રિપુરાસંકરની ગામઠી નિશાળેથી ઉઠાડી લઈ
ચોડું ધાણું અક્ષરચાન મેળવવા સરકારી

શાળામાં એમના પિતાએ
મૂક્યા હતા. ત્યાં ગુજરા-
તી બેતણ ચોપડી શીખ્યા
હશે એટલે ત્યાંથી ઉઠાડી
કાકાને ઘેર દોપીસ્તા
ધુંટવા ખેસાડી દીધા. સા-
તેક વર્ષના કુલી કાકી-
કુંસકુંવર સાસરે જમવા
આવે એટલે દોપીસ્તાને
કાગળ મૂકવાની ખલેચીમાં
થેંચી કાકો પફુકડી મારી
ઉભા થઈ જાય અને
નાખા હોય તો લેંધી કે
ધોતલી પ્હેરી નહાની વદુ
સાથે શરમાતા શરમાતા
રમવાને દોડી જાય !
વાર તહેવારે કાકાને ત્યાં
કુટુંબનો કુટુંબજો ભરા-
તો. મરદોમા મરદો બધરા-
ઓમાં બધરાઓ અને છો-

કાકા એવા તો જોઈ હસી પડતા...

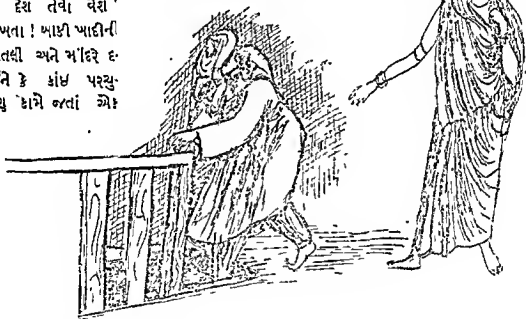
કરંઓ મેળાં છોકરાઓ-
એમ સૌ પોત પોતાની જમાતમાં અડો
જમાવી ખેસી જતા. હિ હુઓના વાર તહેવાર
એટલે સાત વાર અને આઠ તહેવાર. મકનચાને
પણ સાસરેથી તહેવારો પર આમંત્રણ આવતું.
ગિજ્ઞાન ઉપગંત દીવાળીમાં ફટાકડા, દોળીમાં
અખીલ ગુલાલ અને ખાંડના રમકડાં
અને ઝતું ઝતુનાં સુકકાં લોલાં ફળાદિ

સાસરેથી તે લઈ આવતા. દુલકુંવરને પણ એ સર્વ ઉપરાંત અલૂણાંની ફાળ અને અવર નવર ઓટણી ચણીઆં મળતાં. મકનદાસ દુલકુંવર અને બીજાં દોકરંઓ અરસપરસ દુલકુંવર, દુકા, રાત્રાણી, દાઝ પીછોડી, વંચા દાવ; સીપાઈ ચોર, લાકોટી હુમ હુમ, દેડીઆ વગેરે રમતો રમતા. રમતમાં દહાડવાનો પસંગ ઉભો થાય ત્યાં દુલકુંવર મકનદાસનો અને મકનદાસ દુલકુંવરનો પણ ખેંચે એટલે છોકરાંઓ મ્હોં મચે અને બોલે "એ! હો હો ! એ તો બાએમરતો. એ તો એની વડુડી થાય કેની તેમાં ! હું સદમણ ! અક્ષીઓ પોસમોદીઓ ! ' યાદો આપણે જતા રવીઓ. જે માટી જાયરને એકલા રાવા રે." એમ બોલી તાળી પાડી છે.કરાઓ આધા પાછા થઈ જતાં. આમ જે આમ હાકા અને હાકી વચ્ચે નિરંખ ગ્રેષ ડેળવાતો. સામાન્ય રીતે કન્યા ઘરતિ રૂપ કન્યા કે પસંદ કરે છે પણ હાકા અને હાકી રૂપેએ સાધારણ પ્રતિના હોવા છતાં એ બાળકમાં જેમાંથી ડાખતે જરાયે અસતોષ નહિ થયો હોય એમ જે એ જાણના મેળ વિપરીતે હાકા પણ કહી શકે. પસંદ વર્તના મકનદાસ બજન ઝીલતા કે કુટુંબના દોકરંઓ બેળ. રમન રમતા એના વિચાર એટલા પર સગી સ્વાંતે જેણે દોષ ત્યારે સાઠ વર્ષના દુલીડારી તેની પામે લખા-મને જેથી દોકરંઓના ધોળ ગાતાં જોઈ જોવા દશે તેને દાસની દેલવળીથી નિરુદ્ધર પણ સંસાર વ્યવહારની દેલવળીમાં કાપુર જેવા દોસા દોરના પ્રેમની હાર્થા આવ્યા ચિના નહિ રહી દોષ ! આપણે બહેણાઓ આવ્યા નિરંખ મુખને ' *Intoracion ju blis* ' ના મુત્ર મુજલ ' અજાનતાનું મુખ ' કહી દંડાકમાં દમીએ છીએ ! આપણે બને દમીએ. જેમ જેમ વધ વધતી અર્ધ તેમ તેમ માનદાસ અને દુલકુંવર વચ્ચે શરમતો પડી

આરે આવતો ગયો. રમત બંધ થઈ. ગંબીરના વધતી ગઈ. મકનદાસ પણ ધીમેધીમે દોષીસ્તાપરથી કાચો મેળ, કાચા પરથી પાકા મેળ સુધી પહોંચ્યા હતા. એમનું પાકા નામાનું જ્ઞાન બહુ આજ્ઞન હતું. મેળ, નોંધ, ખાતાવહી વગેરે ચોપડાઓ પોતાના ઘરના વ્યાપારની પદ્ધતિસર લખવાનું વ્યવહાર જ્ઞાન એણે પોતાના મુનીમ પાસેથી મેળવ્યું હતું. શીઆ-જાની કદરતી દંડીમાં સદકારના વહેણ ઉડી દોષીસ્તા ઘુંટવાના સતત અભ્યાસથી એના અક્ષર પાકા અને મોતીના દાણાં જેવા થયા હતાં. કાળી સમકદાર પાકી દેશી શાલીથી લખેલાં અક્ષરો સુકાવવા, પાણીમાં ધોઈ શુદ્ધ કરીને સૂકવેલી સુકાવી ગેટી રેતદાનથી તે ઉપર બહારાવ્યા પછી એના અક્ષરો જોશએ તો આપણે મુગ્ધ થઈ જઈએ. સાડું અને ચક-વૃદ્ધિ વ્યાજ દહાડવું, એ એને મને રમન વાન હતી. દહારો રૂપિયાના વ્યય પછી, બારે મ્હે-નત અને શરીરની સત્યાનશીને અને મેળ વેણ ' કોમરસયઃ કોમેજના ' કોમરસય નોજેળ કરતા એમનું વ્યવહાર અને આપણી અસવ પદ્ધતિ મુજલ કાષપણ માનના ખર્ચ નગર રમત રમતમાં મેળવેલું વ્યાપારી જ્ઞાન કાષપણ રીતે કિતમું નહિ હતું એમ હું ખાતરીથી કહી શકું છું. પેટીની માટી બીકા-વરી, આવેલા વ્યાપારીનો જળ તથા પાન ચોપારીથી આદરસતકાર કરવો. બગતર બાર પડીને ચાક વગેરે ન્દાની ન્દાની સીંગની ખરીદી કરવી, ચોખા, પડ, દાળ તથા તમામ જાનના કોળ વગેરે ધાન્યોની સાગી નગી જન પરખતી, તેના બાવો પાત રાખવા વગેરે પરસુરજ બજાનેનું પરમણુ જ્ઞાન તો એમણે છેક ન્દાની વચ્ચે જ પાકી રીતે મેળવ્યું હતું. આસા ફાંજિતે ત્યાંના મરી ગસાયા અને અનાજ વગેરે લાવવાનું કામ પારોથી જાઈ સદમણ એ

પાઈતી પણ સ્વાદારી વગર એજ કરતા હતા. રસોઈના કામમાં એ પારંગત હતા. વાર તહેવારે શ્રી ઠાકોરની સામગ્રી નૈયાર કરવામાં ધુલીકાઠીને એ ભારે મદદરૂપ થઈ પડતા. કાઠીના અડકાયાના ચાર દિવસ કે કોઈ અડચણ સડચણના બીજા પ્રસંગે આખા ઘરની રસોઈ બનાવી દેવી એ તો એને મન રમત વાત હતી. એમની રેઠલી નો ગોળ પુલેલો દડો તો કંઈક બેરાઓની અદેખાઈ પામતો. મુંબાઈ જેવા 'સાંબ લોકના' શહેરમાં જવાનો પ્રસંગ આવે તોજ એમના કહેવા મુજબ 'કોઠ પાટલુનનો એ દેશ તેવો વેરા' રાખતા ! ખાડી ખાડીની ધોતલી અને માંદરે દર્શને કે કાંઈ પરચુરણ કામે જતાં એ

નહિ. એનાં લગ્ન તો જુના વિચારની શિક્ષા મુજબ ખાર વર્ષની વયે થયાં પણ સ્ત્રીધર્મ પ્રાપ્ત થયા સિવાય હજી સામરે રહેવાનું પ્રાપ્ત થયું નહિ હતું. ઠાકોરજીની સામગ્રી કરવા એ હોંસથી નહાતાં. પુલ મંડળી, ભરવી રંગોળી તથા સાથીઆ પૂરવા, રંગ પૂરી શ્રી ઠાકોરને માટે મંડપ ચીતરવો, સમય સમયનાં ધોળ ગાવાં વગેરે રસીક કળાઓમાં તો છેક ન્હાની વયથી એ કળવાતાં હતાં, એટલે મ્હોરી વયે ઉપર્યુક્ત સર્વ કળાઓમાં એ ઠીક ઠીક પારંગત થઈ ગયાં હતાં એમ કહીએ તો ચાલે.

કુલીકાઠીએ એક ડાળા ઢાળનો જો બેસા તો દીધો...

પીછોડી અને સુરતી પાઈડી એ એમનો ચાલુ 'યુનીફર્મ' હતો. જોડા પહેરતા નહિ, પણ પહેરવાનો પ્રસંગ આવે તો કંતાનના જોડા પહેરતા. પિતાના મરણ પછી ઘરનો તમામ ભાર એણે પુલતી માફક ઉપાડી લીધો હતો.

ન્હાની વહુ કુલકુંવર તો સામરાના આચાર વિચાર, કામકાજ અને સામગ્રીઆના માણસોના સ્વભાવધર્મજ નાણીતાં હતાં એટલે પરણીને સાસરે આવવાં એને કાંઈ નવું, નવું લાગ્યું ;

લસણ કાંદા વગેરે તામસ પદાર્થો એના ઠાકોરને ખપે નહિ એટલે સ્વાભાવિક રીતે એવા તામસ પદાર્થો એના ઘરની રસોઈમાં વર્જ્ય હતા. મંદિર સિવાયની બહારની પાણી-માં બનાવેલી દોષ પણ ચીજ એમને ખપતી નહિ. ત્રીસ વર્ષની વયે તો એમણે નાતિ બોળન પણ તણ દીધું હતું. આટલી વયના ઠેકે પાણીએ ન્હાય, સડવારથી તે સ્નાન સુધી અવિચાર કામ કરે છતાં દોષ દિવસ

કાફીને ગમ્ભીર માંઢગી ભોગવતાં મ્હેં જોયાં નથી એ એની આહારશુદ્ધિ અને આચાર-શુદ્ધિનું જ ફળ હતું. અગર જે કે એનો સ્વભાવ તીખો હતો, વખત જે વખત ઉકળી પડતાં તોયે ધીમે ધીમે એમણે આહાર શુદ્ધિ, અને આચાર શુદ્ધિના પ્રતાપે સ્વભાવ ઉપર કાણુ મેળવ્યો હતો. એનું શરીર બહુ બનુ નહિ પણ સુરોળ અને કસાયલું હતું. એ બહુજ નિદ્ર અને છાતીવાળાં હતાં. સહવારના ચાર વાગે વહેલાં ઉઠી ધણુંખરું એ તાપીએ ન્હાઇ આવતા. અધિક માસમાં કે વાર તહેવારે એ અધિનિ-કુમાર પહોચતાં અને ત્યાંથી પગપાળા શહેરમાં આવી મંદિરે મગળાનાં દર્શન કરતાં. એક વખત ધરમાં એ કાંઇ કામકાજ કરતાં હતાં, છોકરાઓ ફળાઆમાં રમતા હતા, ધરમાં કોઇ મરદ નહિ હતું, એવામાં એક આલુચુખાર વેચતો 'ખાણુલી' ઉપર ચઢી આવ્યો. કુલી કાફી-એ કાંઇપણુ ગમરાયા વગર તેને અસલ 'હિંદુ-સ્તાની' માં પૂછ્યું: "અરે એ હો ! તુમ કાહેકુ ઉપર આયા રે ! કયા હે !" "આલુચુખાર ! ખાણુલી મેવા હે ! છઠ્ઠા રુમરેકુ !" કાણુલીએ આંખ ચુચી કહી કહ્યું.

"અરે નહિ છઠ્ઠા, નહિ છઠ્ઠા ! ઉરો નીચે !" પણ એ સમજતનું ફગ્ગે કાણુલી તે કાંઇ એમને એમ નીચે ઉતરે. એણે તો, આસપાસ નજર નાંખી આંખ મારવા માંડી અને બોલ્યો: "આલુચુખાર હૈ ! ખાણુલીમેવા હૈ ! પીચ્ઠા હૈ ! બાડામ—" પણ કુલીકાફીએ એક ડાખા હાથનો એને એવો તો દીધો કે એ 'આલુચુખારી ખાણુલી' એના 'બાડામ ને પીચ્ઠા' ના દાખાઓ સાથે સીદ્ધો ભોંયતલીએ આવી ગયો.

"મુવા બેરા માનુશ એકલા હે તોખી ધુસુન આતા તે ટમરા બાપકા ધરે. અળીએ પાછા આવતો મુવાકે જાદુરી અપરેમા !"

પણ તે 'બલો ખાણુલી' શરીથી કોઇ દિવસે એ રસ્તે દેખાયો નથી. કાણુલીના ગયા પછી બારણાં બંધ કરી કાણુલીના નામની શેષ ભણતાં કુલીકાફી એ ન્હાઇ નાંખ્યું. અંત્યજ સ્પર્શની બાબતમાં આપણી એક દલીલ એની છે કે અંત્યજે ધર્માંતર કરી મુસલમાન કે ખ્રીસ્તી ધર્મ સ્વિકારે છે એટલે સ્પૃશ્ય વધ બંધ છે પણ કુલીકાફીની સદામે એ દલીલ ચાલી શકે એમ નહિ હતી. માંસ મદિય ખાનાર પીનાર, બ્રષ્ટ આચાર વિચાર સેવનાર, કે એમનાથી વિરુદ્ધ વાતાવરણ સેવનાર અને તેની સાથે સંસર્ગ રાખનાર કોઇપણુ માણસ એને મન અસ્પૃશ્ય હતું પછી તે મુસલમાન હો, ખ્રીસ્તી હો, પારસી હો કે ખ્રદ બ્રાહ્મણ હો. નીસ વર્ણની વયે એમણે જાતિભોજન તો જેટલુંજ પણ સુરતના વૈષ્ણવ વશિક મહાજન તરફથી પરદેશગમનની 'ધુરી મગતાં એમણે જાતિ સાથેનો ખાનગી વ્યવહાર પણ બંધ કરેલો. આમ છતાં અસ્પૃશ્યો તરફ એમને તિરસ્કાર હોય એમ મ્હેં કદી અનુભવ્યું નથી. કાશી બંગીઅણુ સાથે એને પાંચ મિનિટની વાતોનો વીસામો હતો. 'અલો ઓ કાશી ? કાલે આવજે હોકે બા ! ચ્ઠારા સસરાજીવું સમચરી છે. ત્હારી વધુને પણ લેતી આવજે.' શ્રાદ્ધ સમચરી કે વાર તહેવારે કાશી આણું કુટુંબ ખાય એટલું ખાવાવું પામતી. કાફી પોતે તો બોજન શ્રી ઠાકોરજીનો પ્રસાદ સહમજ લેતાં એટલે જૂળ કરતા વધુ લેવાય પણ નહિ તેમ તે જંડાય પણ નહિ તેની ખાસ કાળજી રાખતાં. પોતાવું અજીકું કોઈ બીજો ખાય તો પોતે શ્રી ઠાકોરના મહા અપરાધમાં આવી જાય એની ઝોતી માન્યતા હતી. પોતે મકનકાકાની થાળીમાં જમતાં પણ ખુદ મકનકાકાને પોતાને પાણુ એવુંજ જન હતું એટલે એની થાળીમાં પણ કાંઈ વધતું નહિ.

મંગીઅણ કે કામ ખીજો મોંગણ આ કાર-
ણથી એનો પોતાનો તો-એકવાડ પામતા
નહિ આચાર પાળવાનો એનો આશય બહુ
ભારે હતો. એની વિરુદ્ધ ચાલનાર ખુદ એના
છોકરાઓને પણ એની પાણીની ગોળીને
અડકવાનો અધિકાર નહિ હતો.

આવા કડક આચાર પાળનારનો કસોટી
બગવાન પણ લાસી બાને કે છે ખાસ કરીને
પણીના આચાર માનના વિચાર બહુ કડક
નહિ હોય અને છોકરાઓ તો છેકળ 'ભખ-
લેલ' નાંવડી આવ્યા હોય ત્યારે તો અતી
કસોટીનું ધ્યાન એક રીતે વાંચનારાઓને
રસિકજ થઈ પડશે !

(આ રસિક લેખના ખીજ ભાગો હવે પછીના અંકમાં અપાશે.)

ઠંડાલ-માળ.

રાગ—ગોરમ એક લેઈ પાજે,

હો ! હે ! ગોપિકાની ગોતસી લરલી !

પુલડાં ચૂંટી માળ ચૂંટી,

હો ! હે ! કુલડાંની ઠંડાલે મહેક મહોરી !

તનડે રસિક ઠંડાલ,

નયને લલિત ઠંડાલ,

હૃદયે સૌરભ છે કુલોની;

હો ! હે ! કુલડાંની ઠંડાલે મહેક મહોરી !

પ્રાણનો અનંગ ઠંડાલ,

ઉરનો સુહાગી ઠંડાલ,

અંગે ફેરમ છે પુલોની;

હો ! હે ! પુલડાંની ઠંડાલે મહેક મહોરી !

શુભનો લંડાર ઠંડાલ,

રસનો અંખાર ઠંડાલ,

સૌભાગ્ય માળ એ કુલોની;

હો ! હે ! કુલડાંની ઠંડાલે મહેક મહોરી !

ધશ્વરલાલ હકુમતરાય દેસાઈ.

સ્મરણાં.

લેખક : શ્રીચત્ર નાનાલાલ દલપતરામ પટેલ.

(વર્તમાનવિદ્યા.)

તહારાં મધુર વચનો તણી આજ યાદી,
ભૂલાય ના હૃદયમાંહી રહી / તાજ;
ચિત્રો પડ્યાં હૃદયપદ ઉપરે અનેરાં,
ભૂલાય ના મિત્ર સખિ ! સ્મૃતમાં રહેલાં.

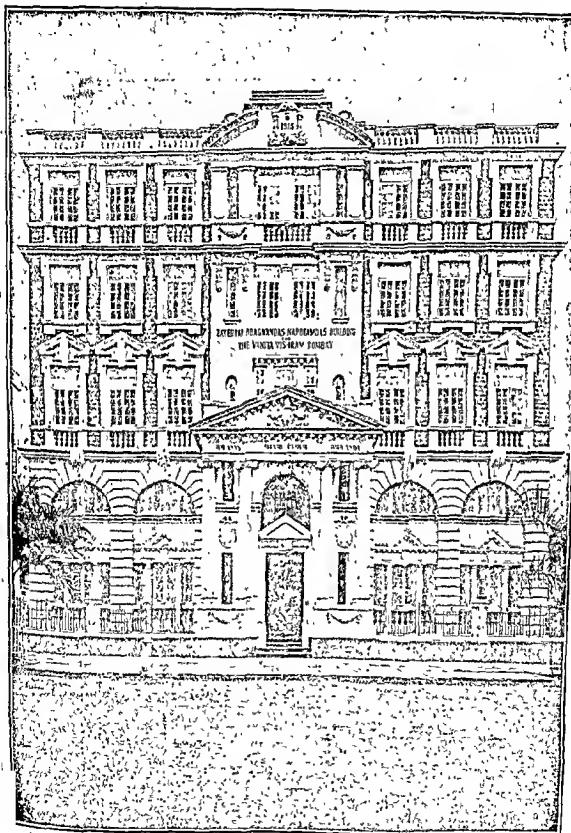
વ્યોમે શશિ શરદપૂનમનો પ્રકાશ્યો,
કંઈ વહે અનિલ કૌરભથી ભરેલો;
ચતી હતી શિપ યુગી યુગ અંકમાં તું,
ગણતી હતી નભ તણુ વળી તારલા સૌ.

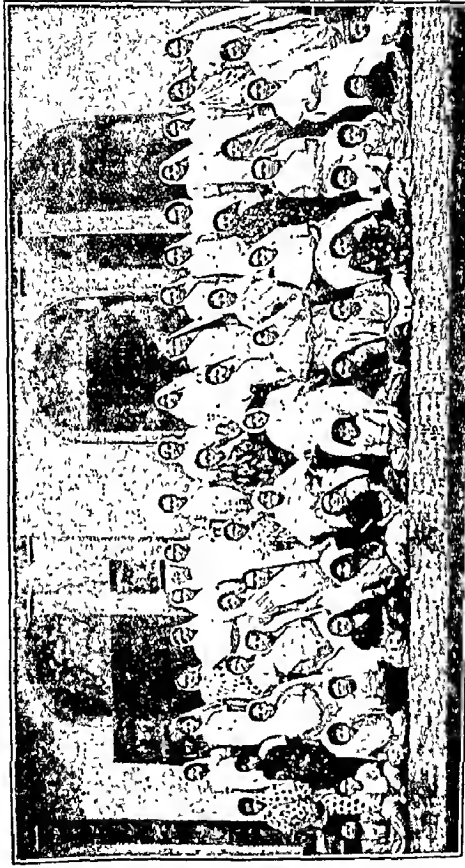
થાકી પરિશ્રમ થકી દિનના જાડા હું,
પાછો વળું શૃદ્ધ ભણી ઉભી ખારણે તું;
સ્નેહાળ ને સ્મિત ભર્યું યુગડું કરીને,
" આવ્યા હવે " વચન અંતરે શું વદીને.

ઢાંચે પ્રવેશ કરતાં શૃદ્ધલક્ષ્મી સાળી,
વળગે ગળે વહતી મંજુલ સ્નેહ વાણી;
પ્રેમાયુથી ભિંજવતી શુભ કંઠને ને-
નતાં પછી શૃદ્ધમહી મના ભેલડીએ.

ચૂંટી શલાખ કુસુમો વળી મોગરાનાં,
ઉદાનમાંથી સુધતી સખિ ! સમ્યમાળા;
" હવે માલિકા હૃદયના । સુખ પુષ્પમાળા,
સ્વીકારલો દીન તણે ઉપહાર બહાવા । "

દિવસો મધા વદી ગયા જળપૂર ભેવા,
ઉદ્ગાર તહાય મુજનો હૃદયે હું તેવા;
ભૂલાય ના અનિભર્યાં નયનો સ્નાળાં,
ને સુણીયલ મિત્ર સખિ તણી પુષ્પમાળા.

વનિતા વિશ્રામ.

થેન : એક દિવસ.

સુવિદ્યાલંકૃતા નારી હેમાલંકારવર્જિતા ।

સા નારી સધવા જાતા ભવેદ્વાતત્પતિર્ન વા ॥

વિદ્યાથી ભૂષિતા નારી ભલે આભૂષણો નહિ,

પતિ હોયે ન વા હોયે તો એ તે સધવા રહી.

વિદ્યામહદ્ભૂષણમ્ વિદ્યા એ મોટું ભૂષણ છે. નાસ્તિ વિદ્યાત્તમંદાનમ્ વિદ્યા જેવું દાન નથી. ન વા કિંચિદ્વૃષ્ટાંતમ્ કે ખીછ વિદ્યા જેવી કમાણી નથી, આદિ વાક્યો અશક્તિ, આળસ, અને કલહપ્રિય મનુષ્યો પ્રતિ નિદર્શનરૂપે મૂકાય છે. કેવળ પુરુષો માટે નાહ, પણ સ્ત્રીઓના વિષયમાં પણ આ નિદર્શનરૂપ વાક્યો તેટલાંજ પણ ભુદી રીતે મહત્વનાં છે. આ સિદ્ધાંત વનિતા વિશ્રામની સંસ્થાએ કરેલાં કાર્યથી સુવિદિત થાય છે.

બીજાનું હોય તેમાંથી ફક્તો પુટી મળ જાતમાં છોડીને તે બી વૃદ્ધિગત થાય છે, વૃક્ષરૂપે પરિણમતાં વનિતા વિશ્રામની ફળ પુલ આદિથી સ્થાપનાના વિચાર ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ પામી રેના ઉદભવ. છેવટે તેમાંથી પાકી નીતિ ફળની પ્રાપ્તિ થાય છે. આ ધોરણાનુસાર વનિતા વિશ્રામની સ્થાપના થઈ. સર્વને સુપારચિત થયેલ ગ્રા. ત્રિભોવનદાસ કલ્યાણદાસ ગજગર વડોદરામાં "કલાભુવન"ની સંસ્થા ચલાવતા અને ગં. નાનાબેન ગજગર તેમની સુચતા મુજબ એ

શાળાના બાળવર્ગને કિન્ડરગાર્ટનની પદ્ધતિ અનુસાર શિક્ષણ આપતાં એકદા એવો વિચાર થયો કે છોકરાઓ સુશિક્ષિત થઈ સુવિનીત સુપુરુષો બને છે તો સ્ત્રીઓ જે એવાં બાળકોની ઉત્પાદક, પોષક અને સ્થાપક શક્તિઓ છે તે સુશિક્ષિત અને સુવિનીત હોય તો જનસમાજ કેટલું ઉત્તમ થઈ શકે ? સ્ત્રીઓને સુશિક્ષિત કરવામાં જ્યારે તે કુમળા અવસ્થામાં હોય તેજ સમયે તેમનામાં સાત્ત્વસ્કાર પ્રવેશ્યા હોય, તેમને તેમના શુદ્ધિભૂમિનું જોન થયું હોય, માતાની ફરજનેના ખ્યાલ હોય તોજ તેઓ આદર્શરૂપ સ્ત્રી બની શકે. આ સમયે એમની સહધર્મભગીની ગં. બાહ્યગૌરી સાથે કેટલાક મતમતાદિનો વિચાર કરતાં એમનું ધ્યાન અનાય અબળાઓ તરફ ખેંચાયું. જેમનું કાંઈ નથી, કાંઈ માર્ગદર્શક કે પોષક નથી. તેવી અબળાઓ અને બાલ જન્યાંઓનાં જીવનસુખનો પ્રથમ ખ્યાલ કર્યો. ધર્મ અને નીતિ ઉપર સ્થાપિત થયેલું શિક્ષણ તેઓને આપી પોતાની તરફ અને જનસમાજ પ્રતિ તેમના ધર્મનું જાન કરાવી જીવનની દરેક ક્ષણ સુકાર્યમાં વિદિત રહે, અને તેથી આધ્યાત્મિક સાદિકતા સ્થિર રહે એ વિચાર

ધર્મો. બાપણો ધણું અપાય છે, લેખ ધણા લખાય છે, વાતો ધણી થાય છે પરંતુ કાર્યની ધુંસરીમાં એકાદ ગાળું સીધે માર્ગે ચલાવવું એજ દુષ્કર્ત કાર્ય છે. મહિલા સમાજ, સ્ત્રીઉત્તરિદર્શક સમાજ આદિ નામો આપી મંડળો રચાવી, ભાષણો આપી કેવળ નિયમો ઘડ્યા ક્યાં હોત, છાપામાં, માસિકમાં છપાવી મૂક્યા હોત, તો જે કાર્ય આ સંસ્થા હાલ કરી રહી છે, તે કદી થાત નહિ. મેટાંઓને કહેવામાં હાંસી, નોનાને કહેવામાં અવગણના અને મધ્યમ વર્ગની બેકેદર સર્વથા જાણીતી છે. છતાં કેવળ - પ્રભુમાં શ્રદ્ધા રાખી, જનસમ્રજની સહાનુભૂતિ કરાવી લઈ, સાધનોની અનુકૂલતાને ખ્યાલ સામાન્ય કરી પ્રથમ પોતાનું યથાશક્તિ આર્થિક દાન આગળ કરી રચકુટુંબીઓ તથા પરિચિત મનુષ્યો પાસે જનસમાજના કલ્યાણાર્થે બિંદા માગી તનમનથી આ કાર્ય આરંભ્યું, અને ગં. નાનીબહેન તથા ગં. બાળગૌરીના અથાગ, અને નિરપેક્ષ પ્રયત્નો અને પારશ્રમને અંગે હાસનાં ત્રણ આગમો સુરત, મુંબઈ અને રાજકોટ રચાને સ્થાપિત કરવાર થયા.

આ સંસ્થા પ્રથમ સંવત ૧૯૬૩ માં વૈ.

શાળ સુદ ગ્રીષ્મને દિન

સુરત વનિતા વિશ્રામ.

સ્થપાનપ્રથમજ પ્રવા-

સ હતો. નાણાનો ઘણો

સંઘોય હતો. છતાં સ્વ.

કલ્યાણદાસ ગજવરના તેમના મકાનમાં આ આશ્રમની સ્થાપના થઈ. આશ્રમવાસિઓની સંખ્યા ઝાઝી નહતી. પ્રથમ વિધવાનો એકજ હતી, પરંતુ આટલી નાની સરખી સંખ્યાનું ઉમદા કાર્ય જોતાં સંખ્યા એકાએક વધી ગઈ. નિયમો અને કેળવણીના પ્રકારથી લોકો આકર્ષાયા. પ્રથમ તો ધાર્મિક અને નૈતિક શિક્ષણ પર ધ્યાન અપાતું. પરંતુ જેમ જેમ

સંખ્યા વધતી ગઈ, જાળકોની સંખ્યાત્વથી, આર્થિક સહાય મળતી ગઈ, સંસ્થાને યોગ્ય, સુપરિચિત, કુલીન, માર્ગદર્શક શિક્ષક મળતા ગયા તેમ તેમ લાણવાનું દાખત થયું અને આગળ જતાં સંગીન, સંસ્કૃત, સીવણકામ, ચિત્રકામ અને પુસ્તકલેખ વગેરે દાખત થયાં અને એક આદર્શીય સંસ્થા થવા લાગી.

હવણું આ સંસ્થામાં લગભગ ૧૦૦) આશ્રમવાસિનીઓ છે. અને તેમાં પંદર વર્ષની ઉમરનાને માટે ૩, ૮), તે ઉપરનાને માટે ૩. ૧૦) માસિક શી લેવાય છે. કેવળ અનાથ જાળા કે વિધવા પાસે કંઈ લેવાનું નથી.

આ સંસ્થાનું હૃદય કૃપાળી સારું રહેલું થવાથી હવે સુરત શહેરની બહાર પરંતુ ધણી જ નજીક અંતરા લાઇન્સ શરૂ થતા પહેલાં એક સારી જગ્યા ઉપર સંસ્થાનું પોતાનું મકાન બાંધવામાં આનું છે અને નિશાળ અને સંસ્થાનું સર્વ કાર્ય હાલ ત્યાંજ ચાલે છે, ખર્ચ ઘણો થવાથી હાલ નાણાની સગવડ સારી નથી.

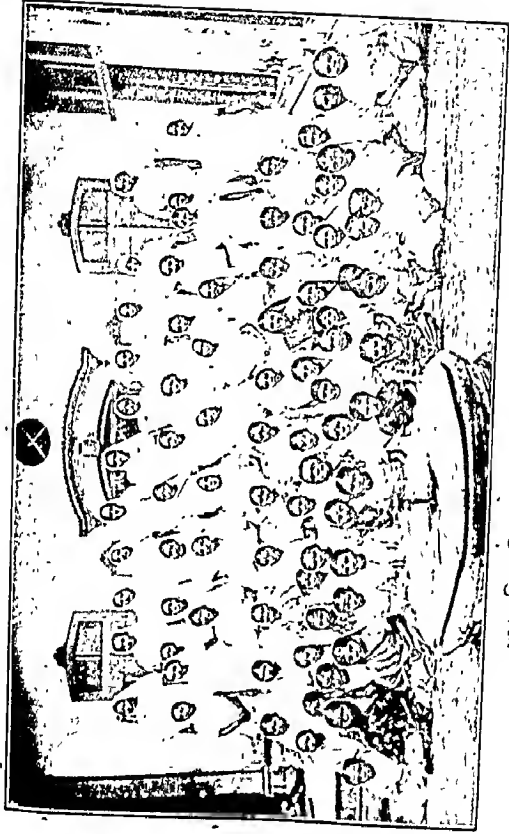
આ સંસ્થાનું સતત પરિશ્રમે તેમજ

જનસમાજના સંતોષ

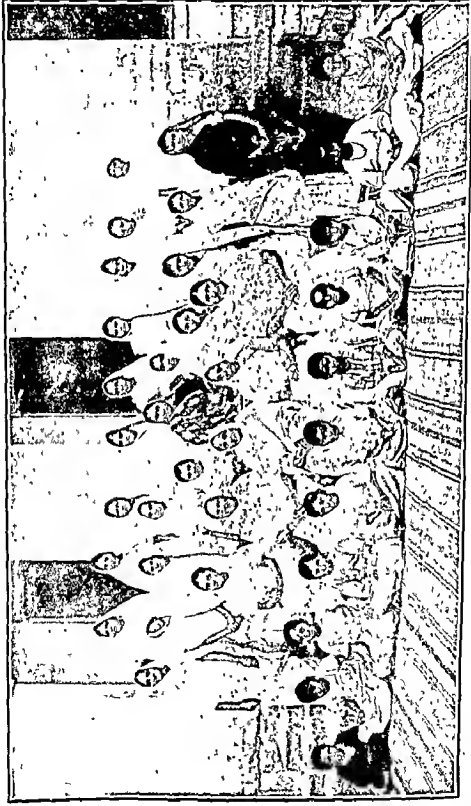
મુંબઈ વનિતા અને સહૃદયતાને લીધે વિશ્રામ. સુરત વનિતા વિશ્રામની

ખ્યાતિ સંપૂર્ણ ફેલાઈ.

મુંબઈ નિવાસી શ્રીમતી બાઈ અવેરમાઈ ભમવાનદાસ નરોત્તમદાસની પ્રબળ ઉત્કંઠાને અંગે પૂર્વોક્ત સુરત વનિતા વિશ્રામની અંગ-જૂત-મુંબઈ વનિતા વિશ્રામની સંસ્થા સ્થાપવા ગં. બેન નાનીબેને તથા ગં. બેન બાળગૌરીએ પુનઃ પ્રયાસ આરંભ્યો. એ શ્રીમતી બાઈની રૂ. ૫૦૦૦૦) ની ઉદાર સખાવતને અંગે તેમજ સંસ્થાના પોતાણુ અર્થે નવું ફંડ ઉઘું કરવાથી, હાલ જે મકાન મુંબઈમાં છે તે બંધાયું, અને સન ૧૯૧૫ ના જુન માસથી આ આશ્રમ ચાલુ થયો. મકાનનું

સુરત વનિતા વિશ્રામના રથપામે અને આશ્રમ નિયતી કરેલા

રાજકોટ વનિતા વિશ્વામના સ્થાપક અને આશ્રમ નિવાસી બહેનો.

નામ, બાઈ ઝવેરબાઈ ભગવાનદાસ નરોત્તમ-
દાસ બિલ્ડિંગ ફોર ધી વનિતા વિદ્યામ એમ
રાખવામાં આવ્યું.

અત્રેનું બોર્ડિંગ હાઉસ મુરત વનિતા
વિદ્યામની પદ્ધતિ પર રાખવામાં આવ્યું છે.
સર વિઠ્ઠલદાસ દામોદરદાસ ઠાકરશીએ
“ બોર્ડિંગ સ્કુલ ” ના નિભાવ અથે રૂ.
એક લાખની રકમ આપી છે અને બોર્ડિંગ
સ્કુલનું નામ એમનાં માતૃશ્રીના નામ ઉપરથી
“ શ્રીમતિ નાથોબાઈ દામોદર ઠાકરશી મૂળજી
બોર્ડિંગ સ્કુલ ” રાખવામાં આવ્યું છે.

આ શાળામાં મુજરાતી છૂટા ધોરણ સુધી
શીખવાય છે, તે ઉપરાંત ધાર્મિક અને
નૈતિક શિક્ષણનો પૂરો લાભ સર્વ કોઈને
મળે એવી ગોઠવણ થઈ છે. શ્રીમદ્ ભગવદ્-
ગીતા, રતોત્રાદિ, મહાભારત, રામાયણ અને
ખીન્ન આપોદેશિક ગ્રંથોમાંથી શિક્ષણ અપાય
છે. સંસ્કૃત અને અંગ્રેજીનું શિક્ષણ આપવા
એક શાસ્ત્રી અને એક શિક્ષકની ગોઠવણ
કરવામાં આવી છે. ઉપરાંત શિવજી, મુંચજી,
બરતકામ, કસબી કામ, કપડાં વેતરવાં
મીઠાં નાદિ તરફ સંપૂર્ણ ધ્યાન અપાય છે.

સન ૧૯૧૫ ના ડીસેમ્બર માસથી આ
વિદ્યામમાં એક કન્યાશાળા ભેડવામાં આવી.
એનું નામ સર મંગળદાસ નંદુભાઈ કન્યા-
શાળા છે. આમાં મુજરાતી છ ધોરણ સુધી
શીખવાય છે અને કેળવણીમાં સ્ત્રી શિક્ષકો
રાખવામાં આવેલાં છે. આ શાળા વિદ્યામમાં
સ્ત્રી શિક્ષકોને કેળવવા સ્થાપેલી ટ્રેનિંગ
કોલેજની પ્રેક્ટીસીંગ સ્કુલ તરીકે કામમાં
આવે છે. ઉપલી કોલેજમાં પ્રાથમિક કેળવણી
આપનારાં બાઈઓ પદ્ધતિસર શીખવી શકે
અને બાળકો સંહારાઈથી, સરળતારથી અને ગમત
અને રસથી શીખી શકે એવું શિક્ષણ અપાય
છે. અત્રેની મ્યુનિસિપલ નિશાળોની, નાથીબાઈ
બોર્ડિંગની તેમજ ખીજી કોઈપણ સંસ્થાની

શીખવા ઇચ્છતી બાઈને અત્રે દાખલ કરવામાં
આવે છે. અભ્યાસક્રમ ત્રણ વર્ષનો છે. કોઈ
પણ બાઈ છ મોપડી પૂરી મણી ગઈ હોય તે
વર્ષ ૧૫ કરતાં વધુ ઉંમરની હોય તો દાખલ
થઈ શકે છે. બાઈની બાઈઓને પ્રવેશક
વર્ગમાં એક વર્ષની કેળવણી આપી ટ્રેનિંગ
કોલેજમાં મોકલવામાં આવે છે.

સં. ૧૯૧૬ થી આ કોલેજ ખોલવામાં
આવી છે. તેમાં સંપૂર્ણ કેળવણી પામેલાં શિ-
ક્ષકો અને શિક્ષિકાઓ કામ કરે છે. આ કો-
લેજ ખાસ કરીને વિધવા બાઈઓ માટે છે.
જીવન પવિત્ર અને શુદ્ધ રહે એ એમના જી-
વનનો આદર્શ શિક્ષિકા થઈ બાળકોને સુશિક્ષિત
કરવામાં સમાયો છે. અને એ આદર્શ સુવિદિત
થાય તે માટે પ્રથમ આ કોલેજ સ્થાપી છે.
દિવસગીરી એટલીજ છે કે જોઈએ તેટલી વિ-
ધવા બાઈઓ લાભ લેતી નથી. જો કે અલાર
મુધીમાં સંતોષકારક વિધવાઓની સંખ્યા
આવી ગઈ છે. સંઘવા બાઈઓને શિક્ષક
થવું ન હોય તો પણ સ્ત્રી કેળવ-
ણીથી પોતાનાં બાળ બચ્ચાંઓને કે કુટુંબ-
વર્ગને ઘણી રીતે ઉપયોગી થઈ પડશે. મ્યુનિ-
સિપલ સ્કુલ સુપરીન્ડેન્ટ તરીકે કામ
કરતા શ્રીયુત્તમ દામોદરજી અંગ્રજીયા
ચોડા વર્ષ ઉપર ટ્રેનિંગ ક્લાસીસ અનુભવી
શિક્ષિકાની હેબરેન્સ નીચે ચલાવના હતા. આ
સંસ્થા ખોલ્યા પછી એ કોલેજ નામથી
અત્રે ભેડાઈ અને આ સંસ્થાનું અંગ બન્યું.

વળા અંગ કસરત મળે અને
કુદરતનું સાઈ જ્ઞાન મળે તે સાઈ આ
સંસ્થાના મકાનના પાછલા લાગમાં સીટી
ઇમ્પ્રુવમેન્ટ ટ્રસ્ટ તરફથી નર્મીન બક્ષવામાં
આવી છે જેથી બાળ કામ કરવાના સંપૂર્ણ
લાભ મળે છે તેમજ છોકરાંઓને રમન ગમત
માટે સંપૂર્ણ ગોઠવણ થઈ શકી છે.

મુખ્ય અને સુરતની આસપાસના વતનીઓને આ સંસ્થાઓથી ઘણા સારા લાભ થવા માંડ્યો. તેમજ કાદી-રાજકોટ આશ્રમ. યાત્રાડ જેવા વિરાળ પ્રદેશમાં પણ આવી

એક સંસ્થાની ઘણી આવશ્યકતા દેખાવાથી આ આશ્રમની એક શાખા રાજકોટ ખાતે તા. ૨૧-૧-૨૧ ને દિને ખોલવામાં આવી અને પચાસ આશ્રમવાસિનીઓથી તે શરૂ થયું. વ્યવસ્થા નિયમો વગેરે જે પદ્ધતિઓ આ આશ્રમોમાં છે તે ત્યાં રાખવામાં આવી છે. આ સંસ્થા ભાડાના મકાનમાં રહે છે. સ્થાયી મકાન સારૂ ત્યાંના એજન્ટ સાહેબે ૫૪૫૦ વારની જમીનનેા દુકડો આપેલો છે. મકાનનેા પાથો થોડા સમય પરજ નાંખવામાં આવ્યો છે. જ્હેન ટ્રેમીસાખાઈ વિઠ્ઠલદાસ ઠાકરસી તરફથી ૥૥સિક રૂ. ૫૦૦૭ ખર્ચને સારૂ મળે છે. એથી આ સંસ્થાનું ધણું કામ નબ્યું જાય છે.

આશરે ૧૦૦ આશ્રમવાસિનીઓ તેના ભાલ લે છે. પાસે આવેલી બાર્ટન ટ્રેનિંગ હાસેજની નિરાજનો લાભ લેવાય છે. તે કેમરાંત સીવણ કામ, ગુંચણ કામ, ભરત કામ અને મુખ્ય ગૃહવ્યવસ્થા શીખવાય છે. શાસ્ત્ર-દ્વારા ધાર્મિક અને નૈતિક શિક્ષણ અપાય છે.

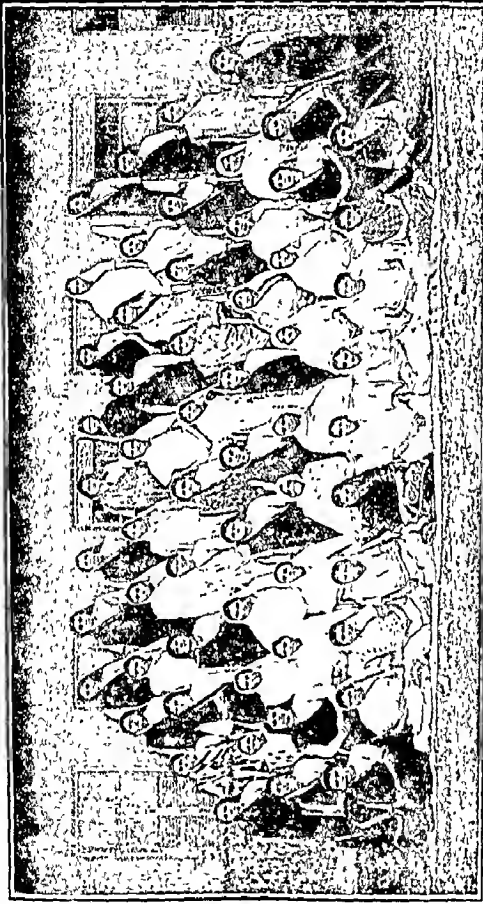
આ પ્રમાણે સંસ્થાઓ છે. ભવિષ્યમાં ખીજી સંસ્થાઓ ઉભી કરવાને પ્રસંગ આવશે. નાણાની છટ્ટ થશે તો જનસમાજના લાભાર્થે તેમ પણ થશે.

આ સંસ્થાઓ જે કામ કરે છે, જે વાતાવરણ ઉત્પન્ન કર્યું હેતુ અને ભવિષ્ય છે તે કરે છે તે પ્યની આશાઓ ઉપરથી સાદ્ જણાશે કે સ્ત્રીઓ સુવિનીન

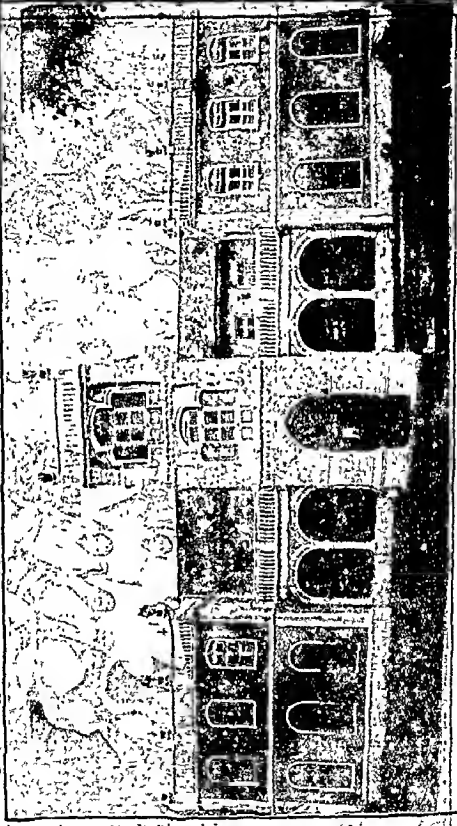
અને મુશિક્ષિત બની સર્વ રીતે જનસમાજને ઉપયોગી બની કર્તવ્યપરાયણ થતી સ્વકલ-ક્ષેપ સારા કરે છે. સ્ત્રીઓ ક્રોમળતાનું સ્વરૂપ છે, અને તેનું રાજ્ય ગૃહતંત્ર

સાચવવામાં છે. તેમને શિર પતિઓ રોપણ કરનાર છે એટલે ગૃહતંત્ર ચલાવવાની સંપૂર્ણ કેળવણી મળે એ અમારો ઉદ્દેશ છે. અનાજની સંભાળ રાખી ઘર સર્વથા મુલ્યસ્થિત રાખવું એ તેમણે જાણવું જરૂરનું છે. પરંતુ જીવનનેા આધાર ખોરાક તે જો પરિચકવ રંધાગે નથી હોતો તો સર્વને દુઃખકર થઈ પડે છે. તેમજ સ્ત્રીઓ સર્વથા રાંધણકાળા તરફ ખેદરકાર અને નિરપેક્ષ રહે છે, હોટલ આદિનેા ઉપયોગ કરતાં શીખે છે, તો તેમ ન થાય. એ કળા પાછી સંપૂર્ણ રવરૂપે દેખાય, સ્ત્રીઓ સાદા પણ શુદ્ધ, સ્વચ્છ, ખોરાક રાંધી શકે તેમજ નવીન રાંધણું શીખે તેમ કરવા અમારો ધરાદો છે. કેમકે ખોરાકની સ્વચ્છતા અને પવિત્રતા ઉપર મનુષ્યના મનનું બંધારણ છે, અને મનની સાત્તિકતા મોક્ષમાર્ગે નેતા છે.

ઉપર કહ્યું તેમ સ્ત્રીઓ મુકોમળ અને સહૃદયી છે. પુરૂષો ધણુંખરૂ મોકરા કરતા હોવાથી જ્હાર રહે છે. તેમજ કુટુંબ વિસ્તાર હોય અને કોઈ પણ વ્યાધિમસ્ત થયું હોય તો તે વખતે ખાસ સંભાળ ઓપધોપચાર અને ખોરાકની રાખવાની છે. સ્ત્રીઓ ઘરમાં હોય છે, એટલે તેઓ જો નર્સિંગ કામ શીખ્યાં હોય તો તેવા સમયમાં ઘણાં ઉપયોગી થઈ પડે અને ખેદરકારી, ગદ્ગલતી અને અજ્ઞાનતાને અંગે થતાં મરણો અટકે. માંદાં માણસો કકંઈ અને ચીઢીયાં ઘણીવાર થાય છે અને તે સમયે સ્ત્રીઓની મૃદુતા ઘણીજ ઉપયોગી છે. તેમાં ખાસ કરીને જે વિધવા સ્ત્રીઓ છે તેમને માટે આ ઘણુંજ આવશ્યક છે, જેથી તે જનસમાજને ઘણી ઉપયોગી થઈ શકે. તેથી આ સંસ્થાને અંગે “ નર્સિંગ ” અથવા માંદાંની ભાવજ-તનું શિક્ષણ આપવા વર્ગ ઉઘાડવાને વિચાર છે. આને અંગે બાળકોર પર ખાસ ધ્યાન

શુભાષ્ટ વનિતા વિદ્યામ દેવીંગ પ્રવેશના સ્થાપના અતે વિદ્યાર્થીનીઓ.

આપણું અને તેનું પણ શિક્ષણ મળે તેમ કરવું એવી યોજના ઘડીએ છીએ.

જો વિદ્યાર્થીનીઓ આવે તો જેમની ઇચ્છા હોય તેમને અને જનસમાજને અર્થે જીવન સમર્પી શકે તેમને Social service એટલે કે જનસમાજના લાભને અર્થે સ્વયં-સેવિકાઓ કરવાનો ઉદ્દેશ છે. જેમને જે સ્થિતિમાં એટલે કે માંદગીમાં, કેન્દ્ર નિરાધાર અવસ્થામાં ઇત્યાદિ સમયમાં સદાય બેઠતી હોય તો તેમાં મદદ કરી શકે. તેમજ તેઓ ગામેગામ કે શહેરોમાં ફરી ખીન કેળવણી મળુઓને તેમના ધર્મનું અને કર્તવ્યનું જ્ઞાન કરાવી જનસમાજને ઉન્નત કરે એવાં શિક્ષણ વર્ગ ઉઘાડવા વિચાર છે.

આ વિપરીત ખીજી યોજનાઓ છે. ૧૫૨૨-૨૩ ન્યાં મુધી ઉમેદવારો આવતા નથી, તેમજ

જેટલું છે તેનો સંખ્યાબંધ જીઓ લાભ લેતી નથી ત્યાં મુધી કેવળ બધી કલ્પનાઓજ રહે છે. બાઈઓ કુચલીમાં વપત કાઢે, ઉંધ અને આજસમાં જીવનની અમૂલ્ય ક્ષણો કાઢે તેવી બાઈઓને અમારી પુનઃ વિનિતિ છે કે આ સંસ્થાનો પૂરતો લાભ હોય અને મૃહતાંયને કરકસર, સ્વચ્છતા, મુધડતા અને જાત મહેનતથી દેદીપ્યમાન ગ્રામતાં શીખો અને તમારા પોતાનાં સંતાનોને યોગ્ય શિક્ષણ આપી સારી રીતે કેળવી એ દ્વારા જનસમાજની ઉન્નતિ કરો.

* જમાનાને અનુસરી બાળાઓને અંગ્રેજી શિક્ષણ માટે તેમજ અમારા કેટલાક પૂર્વોક્ત આદર્શો સ્વયંવાય તેવી રીતે પ્રથમ ઇંગ્લીશને સાફ મીડલ મુકત રાફ થઈ કાર્ય કરતી થાય તો આમજ હાઇસ્કૂલ કાઢી કચ્છ શિક્ષણ આપવું એવો પણ ઇકારો વિચાર છે.

બહાલમની પ્રીત.

(રાગ.)

રોજ : ધીરજ “ મહારાજ ”.

(રાગ :- વટસાવિત્રી જન આજ પૂરણ કરીએ રે.....)

મહારે સાસરીએ બહુ દુઃખ, ત્યાં કયમ બાણું રે,
મહારા પીયરમાં બહુ સુખ, હું મન મહાલું રે.
ત્યાં સ્વમુર ઠહાવે લાજ, લાંબી લાંબી રે,
હયાં પીતા લઠાવે લાઠ, દાંડી દાંડી રે.
ત્યાં સાસુ કરાવે કામ, ધાકયાં પાકયાં રે,
હયાં માતા કરાવે મોજ, હરતાં ફરતાં રે.
ત્યાં કંઈ નહીં કેરા જોલ, મુણતાં સાલે રે,
હયાં કંઈ નાની મુની બેન, ગમતાં ગાએ રે.
ત્યાં જોઈ બહાલમની બહુ પ્રીત, દીલડાં ખેંચે રે,
રે ત્યજ્યાં કુદરત મા ગાપ, બહાલમ સાટે રે.

ધારાનો સલાહકાર.

વેબ: ડ્રીયુટ " અરોહ. "

[૧]

અનંતરાય હમણાં જોરીસ્ટર ચઢતે
છેલ્લાંથી પાછો ફર્યો હતો. તેનું બરા-
વદાર ગોરું મુખ, તેની પાણીદાર આંખો અને
વાત કરવાની છટા તેની શક્તિની ખાત્રી આ-
પતાં. મુંઢસીએનાં અંતઃકરણ વીધવાને તેનો
એક જ કલાક થયે હતો.

તેનો જાતિની ધણીએ ભણેલી છોકરીઓ
તેના તરફ આકર્ષાતી; તેની એક રત્નેદસીની
નજર મારે તકસતી. પણ અનંતરાયને તેમના
તરફ જોવાની કુરસદ નહોતી. એણે પોતાનું
હૃદય ક્યારનુંયે આપી દીધું હતું.

લક્ષ્મીદાસ શેઠની એકની એક દીકરી ઉર્મિ-
લાએ એનું હૃદય જીતી લીધું હતું. પણ અ-
નંત ગરીબ હતો. એ ત્રણ સપ્તી શુદ્ધરથોએ
તેની ચાલાકી બેધ લોન આપી વિદાયત
મોકલ્યો હતો. લગલગ હમર રૂપીઆ લક્ષ્મી-
દાસે પણ આપ્યા હતા. કહેવાય છે કે
વિદાયત જતાં પહેલાં એ ઉર્મિલાને ખાનગી
બાથવાવા જતો અને તે વખતનો એ જન્ને
વચ્ચે રત્નેદ જામ્યો હતો. ગામ કુચલી કરનાર
કેલકાક એમ પણ કહેતા કે જન્ને એક
બીજાને પરણવાનું વચન આપી ચૂક્યા છે.
કદાચ એ વચન આપતી વખત તેમને સાક્ષી
રાખ્યા હશે !

લક્ષ્મીદાસ શેઠના કાન પણ એમાંના
ફાપડે લાંબેમાં હતા. તેમની ઉમર લગભગ

સાઠ વર્ષની હતી, પણ પચાસ માંડ યશ હશે
એમ લાગતું. બે વર્ષ પર ઉર્મિલાની માતા
મરી ગયા પછી તેમનો સંસાર મુનો થઈ
ગયો હતો. એક દીકરી સિવાય બીજું સંતાન
પણ ન હતું. ફરી પરણવાને બદલે બીજો
રત્નેદ તેમણે દીકરી પરજ ઢાળ્યો હતો. તે
તેમને પ્રાણથી પણ વંદાવી હતી. તેના અ-
વ્યાસ પાછળ નાણાં ખરચવામાં તેમણે
કચ્છા નહોતી. રાખી હતી અને મંદિરો
પૂનીવરસીદીનું પરિણામ આવ્યું તેમાં ઉર્મિલા
બી. એ. ની પરીક્ષામાં બીજા વર્ગમાં પાસ
થઈ હતી. ઉપરાંત સંગીત અને ભરત મુદ્ર-
ણની કળાઓનું પણ સારું જ્ઞાન ધરાવતી
હતી. ધનાઢ્ય પિતાની લાડથી પુત્રી છતાં
તેને ધનનો મદ ન હતો. જાતિની બીજી
છોકરીઓ કરતાં વધારે મુંદર અને વધારે
બણેલી હોવા છતાં તેને રૂપનો કે જ્ઞાનોનો
અહંકાર નહોતો. અનંતના ચુણેથી, તેની
પ્રતિભાથી તે આકર્ષાઈ હતી; અનંત તેના
ઉત્તમ ચુણે, તેની ઉચ્ચ ભાવનાઓથી મુગ્ધ
થયો હતો. ઉર્મિલા અનંતને દેવ માનતી;
અનંત ઉર્મિલાને દેવી માની હૃદયમંદિરમાં
પૂજતો. જન્નેએ પરસ્પર કાલ દીધાં હતાં.
પણ સાચા પ્રેમનો પ્રવાહ અનંત વલો
હોય એમ કાપડે સોબળું છે ? તેમના
ચુખના માર્ગમાં એક આડખીલી હતી-

ચનિતા વિદ્યામ.

સંસ્થાના સ્થાપકો, શ્રી ભાઈ આર્ટિસ્ટ જમ આલેલાં શ્રી રૂઢમણી જ્ઠેન અને
શ્રી ચંદન જ્ઠેન તથા બ્રાજ વિધવાઓ.

[ચિત્રકાર:]

[શ્રીમાન પુરુષોત્તમ]

ઉર્મિલા રાજ સામે ગાંડી લઈ પિતાને તેડવા આવતી અનંત કોર્ટમાંથી સામે પાછો ફરતાં બન્ને જણાં મળતાં.

લક્ષ્મીદાસ શેઠ. તેમને ધનનો કંઈ ગર્વ હતો. ગરીબને નામે સુગ ચઢતી. ઉર્મિલાને કોઈ ધનવાન સાથે પરાવવાનો તેમણે સંકલ્પ કર્યો હતો. તેમને કાને વાત આવી ત્યારે મનમાં ખુબ ખીજવાયા. શું ઉપાય લેવો તેનો નિર્ણય કરી રાક્યા નહિ. અનંતના ગુણો મારે, તેની શક્તિ મારે તેમને માન હતું, પણ અનંત ગરીબ હતો, દેવાદાર હતો. બવિષ્ણમાં કમાશે ત્યારની વાત ત્યારે; હમણું તો માંખ મારતો હતો. “એવા ભુખડી પારસને મારી લાડપટી દીકરી દઈ ?” લક્ષ્મીદાસ શેઠનું હૃદય એ વાત કણ્ણ કરી ચક્રવું નહિ.

વાત વધતી અટકાવવા શું ઉપાય લેવો તેની તેમને સુઝ પડતી નહતી. દીકરીને દુઃખી કરવા તેમની હિમ્મત ચાલતી ન હતી; હૃદય કણ્ણ કરતું ન હતું. ‘સાપ મરે અને લાહી બાગે નહિ’ એવો રસ્તો તેમને લેવો હતો. એક જે વખત અનંતને ખીજ માથુસ મારે શત કહેવડાવી જોયું પણ તેનું ક્ષણ કાંઈ આવ્યું નહિ. આખરે તેમણે કાપડો પોતાના હાથમાં લેવાનો નિશ્ચય કર્યો.

અનંતની ‘ચેમ્બર’ (ઝાશીસ) મેસર્સ મોદી એન્ડ દેસાઈ, સોલીસીટરોની ઝાશીસમાં હતી. જાણુમાંજ લક્ષ્મીદાસ શેઠની ઝાશીસ હતી. એ મકાન એમની માલિકીનું હતું. એમનું ચાલત તો મેસર્સ મોદી એન્ડ દેસાઈને ફરજ પાડી અનંતને ત્યાંથી કાઢવત પણ “રેન્ટ એક્ટે” (ભાડાં સંબંધી કાયદાએ) તેમના હાથ હેઠા પાડ્યા હતા.

અનંત દિવસનો આખો ભાગ તો કાર્ટ-માંજ ગાળતો. માત્ર સાંજે ‘ચેમ્બર’ માં આવતો. લગભગ ૭ વાગ્યા પછી. એ વખતે આવવાનું ખાસ કારણ હતું. ઉર્મિલા રોજ સાંજે માડી લઈ જાપાને તેડવા આવતી. નીચે મોટરમાંજ એ બેસી રહેતી એટલે એમની પડીમર ગુલાકાવ થઈ ચકતી. દરેક જાપાના

દેખનાં મજાવાની એમણે હિમ્મત કરી ન હતી.

પણ એક દિવસ શેઠ આ મામતો જોઈ ગયા. વાત આગલ વધતી અટકાવવા આડ-કનરા ઉપાય અજમાવી જોયા; પણ કોંઈ વચ્ચું નહિ, ત્યારે જાતે એ કામ કરવા તેપાર થયા. એક દિવસ માંજ ખાસ રાક જોઈને બેઠા. અનંત આવ્યો કે તરતજ રૂદ્રરૂપ ધારણ કરી ‘ચેમ્બર’ માં ધસ્યા, અને રાક પાડી: ‘એ, મિસ્ટર ! આ વાત મને ખિન્ન પસંદ નથી. તમે એ બંધ કરો, નહિ તો પસંદ પડશે !”

અનંતે દહે કનેજે આવકોર દીધો: “આ હો ! કાણ, લક્ષ્મીદાસ શેઠ ? પધારો, પધારો. વિગૂળે આ ખુરસી પર” કહી તેણે ખુરસી આમલ ધરી.

“નહિ. મારે નથી બેસવું. હું આ વાતનો નિકાલજ લાવવા માથું છું.” શેઠે ગુસ્સાથી કહ્યું.

“હા, બરોબર છે. બરોબર છે.” અનંતે કહ્યું, “હાં ! તમે આગળ શું કહેતા હતા !”

“હું કહેતો હતો ! શું કહેતો હતો ? તમને કશું ને કે જોતો. અંત આવશે જો. છએ ?” શેઠનો ગુસ્સો અનંતનો ચાન્નિથી વધતો જતો હતો.

“તમે ઉર્મિલા સંબંધી કહેતા મોંગતા હશે ! બેસો, બેસો, જરા વિગતથી વાત કહો તો સમજાય પડે.” અનંતે હિમાચળને ચરમાવે એવી ટાડાશથી કહ્યું.

“બરોબર. એજ જાગત. ખીજું શું દેખ ?” શેઠે જવાબ દીધો.

“હા, પણ જરા બેસો નો બરા ! આપણે વિગતથી વાત કરીએ. મારે માટે તમને શું વાંધા છે તે જણાવો ચરશે !” અનંતે પૂછ્યું.

શેઠનો સ્થિતિ શ્રેડી થઈ. ગુસ્સાના

હકળાટથી તેમને શરીરે પડસેવો વળવા માંડ્યો હતો. આ બાબતની ચર્ચા કરવી પડશે એવી આશા તેમણે નહોતી રાખી. તે જાણતા હતા કે દલીલમાં પોતે હારી નહિ શકે. વળી એમના વાંધા દીવા જેવા ચોખ્ખા હતા. કોઈ પણ તે જોઈ શકે એમ હતું. છતાં તે કહી બતાવવાની તેમને ફરજ પડે એ અસહ્ય વાન હતી. એમવાની ચોખ્ખી ના પાડીને તેમણે વાંધાનો બોંબ ફેંક્યો: “તું તદ્દન ભુખડી-બારસ છે. કોડીની કમાણી નહિ ને ધડીની ધૂરસદ નહિ ! મારી દીકરીનું ભરણપોષણ કરવાની શક્તિજ તારામાં ક્યાં છે ?”

“બસ, એટલુંજ ને ? જુઓને, હજી તો હું હમણાંજ આવ્યો છું. થોડાક વખત જતાં ખીંફ મળવા માંડશે, અને અમે પરણીશું એટલે ભરણપોષણનો હાક ધુરત તો સવાલજ નહિ રહે !” અનંતે રડીઓ આપ્યો.

“એટલે ? શું મારાપેસા પર તાગડધિન્ના કરવા ધાકું છે ? બચ્ચાણ ! ખાંડ ખા, ખાંડ. એમ નાણું રેહા નથી પડ્યા. ખીંફની વાતો કરે છે ! તને ખીંફ આપે હજાર કોણ ? દશ વર્ષ નીકળી જાય તો ચે તારો કોઈ બાપ નહિ પૂછે. શક્તિ જોઈએ ને !”

“જુઓને શેઠ ! બલબલ્લાને શંસ્આતમાં રાહ જેવો પડે છે. હું કાયદો કેવો સરસ જાણું છું, તેની કહો તો ખાતરી કરી આપું.”

“કેવી રીતે ?”

“હીક, જુઓ. તમે જાણે હમણું એક મુસીમતમાં છે. એક જુવાન માણસ તમારી સંમતિ વગર તમારી દીકરીને પરણવા ઇચ્છે છે. તમારી દીકરીને તે કબુલ છે, પણ તમે તેનો કોરો કાઢી નાખવા માગો છો કેમ, તમારા કેસની હકીકત તો બરાબર છે ને ?”

“હા ! પણ તે જુવાન તો તુંજ મુઓ છે ની ?”

“બરાબર છે. પણ શેઠ તમે કાયદો સમજતા નથી, અને તેથી કદાચ તમે ફસાઈ

પડો એવો ભય છે. કાયદાની દૃષ્ટિએ તમારી દીકરીને પરણવા ઇચ્છનાર જુવાન અને તમને ધારાની સલાહ આપનાર હું બન્ને જુદી જુદી વ્યક્તિઓ ગણાય. વળી કોઈને ધમકી આપવી, એ બહુ ગંભીર બાબત છે. એવી બાબત ધાગના સલાહકાર તરીકે તમારે મારા હાથમાં છોડવી જોઈએ.”

“એટલે ! મારે તારી સલાહ લેવી એમજ ને ?” લક્ષ્મીદાસ શેઠનો ગુસ્સો અનંતની આ ધુટતા અનુભવી બહુ નરમ પડી ગયો હતો. તેમણે પણ રમુજ જેવાનો વિચાર કર્યો: “હીક. બોલ જોડ, તારી શું સલાહ છે ?”

“ઈન્જંક્શન (અટકાયત હુકમ) કરાવો”. અનંતે ધુરતજ સલાહ આપી અને ધડીઆળ સામું જોયું. “તમને અહિં આવ્યે અર્ધો કલાક થયો. એટલા સમયની મારી શી સો રૂપીઆ છે. હમણું આપો છે કે તમને આપવાના છે તેમાંથી વાળો લઈ ?”

શેઠ તો દયાહીન ગયા: “એટલે ?”

“એપીસમાં સલાહ આપવાનો મારો આજ્ઞ કલાકના બસો રૂપીઆ મેં રાખ્યો છે. જો કેસ મને સોંપવો હોય તો ઈન્જંક્શન લેવા માટે અરજ કરવાની હું ગોઠવણ કરી આપીશ.”

શેઠની આંખે ચક્કર આવવા લાગ્યા. વૃદ્ધ માણસ કેટલું સહન કરી શકે ? પાસે ધુરશી ન હોત તો જરૂર પડી જત. એ ધુરસી ઝાલીને બેસી ગયા.

“એટલે શું તું તારી પોતાની સામે ઈન્જંક્શન મેળવશે ?” થોડીવાર પછી લાગણી દર્શાવી તાલુગ થયલા શેઠે સવાલ કર્યો.

“મેળવીશ એમ હું નથી કહેતો. એ માટે તમારા તરફથી ધાગશાસ્ત્રી તરીકે ના. કોર્ટને જરૂર અરજ કરીશ; અને જો કોર્ટ ઈન્જંક્શન આપશે તો મારી પોતાની તરફથી તે હુકમ પાછો ખેંચી લેવાવવા પ્રયત્ન

કરીશ. હું ધારું છું કે તેમ બની શકશે. હું એની દલીલ લાગી શકું કે બે પ્રેમીઓના માર્ગમાં અંતરાય નાંખવો એ ભવિષ્યની પ્રગ્નના હિતની વિરુદ્ધ છે ! (જરા વિચાર કરીને આનંદથી) ખરેખર, આ એક અમ્બાબી બચો અને નવીન પ્રકારનોજ કેસ થશે. હું તે માટે જરૂર પ્રયત્ન કરીશ ! ” નવીન પ્રકારનો આ કેસ લડવા મારેનો પોતાનો આનંદ અનંત હશે રાખી શક્યો નહિ.

આવ્યા અને તુરંતજ શોફરને ઘર તરફ હાંકવાનો હુકમ કર્યો. આજ તેમનું ચિત્ત ઠેકાણું નહતું. ફરવા જવાનો વિચાર આજે મોકુફ રાખ્યો.

હર્મિલાને તેમની આ વર્તણૂંકની સમજણ પડી નહિ. કંઈ નવા લુની થઈ હશે એમ તેણે ધારી લીધું. રાઈંગ ડ્રોજલના બાવ મગાડ્યા હશે કે રૂમાં દવ લાગ્યો હશે, તેના નિર્ણય તે કરી શકી નહિ. આખરે તેણે

શેઠ આવી પહોંચ્યા. બંને પ્રેમીઓ મ્હા નાસ્તો સેતાં પ્રેમ ગોપી કરી રહ્યા હતાં.

[૨]

લક્ષ્મીદાસ શેઠ શું જવાબ આપેલા તેના નિર્ણય કરી શક્યા નહિ. અનંતની સામે બે ચાર પળ ટીકી ટીકીને તેમણે જોવાનું હતું. પછી એકદમ ઉનાવળમાં ' ચેમ્બર ' છોડી ચાલ્યા ગયા.

હેજા મોટરમાં હર્મિલા બેઠી, બેઠી બાપાની રાહ જોતી હતી. શેઠ અચરજપણે ન સંભળાય, ન સમજાય એવું ' બજાવના

બાપાનેજ ખુલાસો પૂછ્યો.

" ના રે ! કંઈ નથી. " તેમણે વાન કડાડવાનો પ્રયત્ન કર્યો. પણ તે ક્યાં મુઠ્ઠી ચાલે ! જગતમાં ઉદય ખાલી કરવાતું તેમને એકજ રચાન હતું અને તે હર્મિલા. રહેજ વધારે દયાપ્રથી પૂછ્યું એટલે શેઠ બમડી ગયા. ' બીજું શું હોય ! પેણે અનંતજ તો ! સા... તદ્દન બે શરમ ને નાલાયક છે !

નામ સાંભળી હર્મિલા મોંઝી. બાપાનો

વિરોધ અને વાંધા તે જાણતી હતી. એક દિવસ પોતેજ અનંતની વફાદારી આપા આગળ શરમ મુકીને કરવી પડશે, એવા તેને બધ હતા, પણ તે સમય આવ્યો જલ્દી આવશે એમ તેણે નહોતું ધાર્યું. ઉર્મિલા આપાના વિરોધથી ડરતી નહતી. તે શેઠના સ્વભાવ અને તેમને મનાવવાની કળા જાણતી હતી. આપાના સ્નેહમાં તેને વિશ્વાસ હતો આપા તેને દુઃખી નહિ કરે એવી ખાતરી હતી.

તેણે ધીરે ધીરે બધી વાત કહાવી. મનમાં અનંતની હુશિયારી પર પ્રીતિ થતી. આપાને પોતાનીજ વિરૂદ્ધ સલાહ આપી શી તરીકે સો રૂપીઆનો ચાન્ડ કર્યો, એ જાણી તેને બહુજ રમુજ ઉપજી. તેણે કહ્યું: “ખરેખર આપા, એ છે તો બહુ ચાલાક. આવી ચાલાકી બીજા કોઈમાં જોઈ હતી ?”

“શું હજી ચાલાક છે ? તદન નિર્લજ્જ તો છે. કમાવાની તાકાતજ ક્યાં છે ?”

“વખત જતાં બધુંયે થશે. ઉતાવળે કાંઈ આંખા ચોડા પાકે છે ?”

“શું કપાળ થશે ? હું ખરું કહું છું કે એનામાં જરૂરે આવડત નથી. દશ વર્ષ રાહ જોશે તોયે એક પણ બીર નરિ મળે”. શેઠે બધુંકર આગાહી કરી.

“પણ જુઓને, સો રૂપીઆ તો એણે જોત જોતામાં તમારી પાસેથી લીધા. એ કમાવાની આવડત વિના ?”

“જોઈશને એ કેવો લે છે તે ? એવી યુક્તિઓ મારી સામે નહિ આવે. જેને આપેલા હજાર રૂપીઆ તો હું ધડીના છદ્મ ભાગમાં વસુલ કરીશ. બીજો કોઈ નહિ મળ્યો તે સા-એ મારી ઉપરજ હુશિયારી અંગ્રમાવી ?” અનંત એ હજાર રૂપીઆ હજી પાછા આપી શક્યો નહોતો, તે શેઠની નજરમાં એની કમાવાની અશક્તિ વિશે મોટામાં મોટી દલીલ હતી.

“એ હજાર રૂપીઆ પાછો વાળે તો જેને માટે તમારો વિચાર બદલાય ખરો કે નહિ ?” ઉર્મિલાએ શેઠના પેટની વાત કહાવવા માંડી.

“ક્યા આપના લાવીને આપશે ? એના છુટ મોજાનો ખર્ચ કાઢે તો બસ છે તે ! અલખત એ હજાર રૂપીઆ પાછા વાળે તો એના બવિધ્ય માટે કંઈ આશા બંધાય ખરી. પણ તેટલો વખત રાહ જોઈ એસી રહેવા કોણ નવરું છે ? હું પણ કાઢી હોમ તો એવા ભુખડીખારસના વિચાર કરવા છોરી દેજો.”

શેઠે ઉર્મિલાને પણ સલાહ આપી દીધી. એ દિવસ પછી તેમણે વધારે જાપતો રાખવા માંડ્યો. એ બંને મળી ન શકે, એમ તે ઇચ્છતા હતા. પણ બીબી માયાં રાજી હોય ત્યાં આપ કે કાજી શું કરી શકે ? હવે ઓશીસ આગળજ મળવાને બદલે મહાલક્ષ્મી અને હિન્દોગ માડનનો વારવાર ઉપયોગ થતો. ફેટલીક વાર તો બપોરે શેઠ ઓશીસમાં હોય ત્યારે કોઈના લંચ ટાઇમ વખતે અનંત બંગલે પણ આટો મારી આવતો.

શેઠને આ વાતની ખબર પડી. ઉર્મિલાને જાણ ન થાય તેમ બંગલાની તપાસ રાખવા તેમણે એક ખાસ માણસ રાખ્યો અને અનંત આવે તો તુરંતજ પોતાને ટેલીફોનથી જાણવવા તેને તાકીદ કરી. આ પ્રસંગ માટે આઠ દિવસ થોમરું પડે એમ ન હતું. બીજેજ દિવસે બપોરે અનંત આવ્યો. માણસે શેઠને ખબર આપી મોટર હાંકવાની ઝડપ મારેનાં પોલીસખાતાના નિયમો અપવાદે તેટલી ઝડપથી શેઠ બંગલે આવી પહોંચ્યા. દિવાનખાનામાંજ બંને ગ્રેમીઓ ચલા નારતો લેતાં ગ્રેમ ગોણી કરી રહ્યાં હતાં. શેઠના આવવાથી તેમાં બગાડ પડ્યું. શેઠે પહેલાં તો ઉર્મિલાને તરફ કરડી નજર કરી, અંદરના

એટલામાં જવાનું બારણું ખતાવી કહ્યું:
“ હોકરી ! અંદર જા ” ઉર્મિલા સમય
વિચારી ધીમે પગલે અનંત તરફ દૃષ્ટિપાત
કરતી ગઇ. અનંતે આંખની ઇશારતથીજ
સમજાવી દીધું કે: “ કંઈ શીકર નહિ. હું
પહેાંચી વળીશ. ”

ઉર્મિલા ગઈ એટલે શેઠ અનંત તરફ
ધ્રુવો. “ કેમ રે ! મગજમાં બહુ કાંકો રાખે
છે, નહિ વાર ! હાડકાં સસ્તાં થયાં લાગે
છે ! જો, હું તને આ પગેજ નોટીસ આપું
હું કે આજ પછી કોઈ દિવસ પશુ બંગલામાં
પગ દીધો કે આભુઆભુ ફરતો દેખાયો તો
હાડકાંજ ખોખરાં કરી નાંખીશ, સમજ્યો ? ”

વખત આવ્યે શેઠ આટલી હદે જાય અને
પોતાના શબ્દો અમલમાં મુકે કે કેમ ? તેની
અનંતને સંકા હતી. તેણે કંઈ કહેજે જવાબ
આપ્યો: “ અલગત ! તેમ થાય તો મારે માટે
કંઈક ગંભીર બાબત ગણાય. પંન્તુ તમારા
ધારાના સલાહકાર તરીકે—”

શેઠે તેને વચમાંજ અટકાવ્યો અને રાડ
પાડી કહ્યું: “ બસ કર ! તું મારે ધારાનો
સલાહકાર નથી. ”

અનંતની આંખમાં નયું તેજ આપ્યું.
તેમાં મસ્તી ભરી હતી: “ એમજ હોય તો
પછી મારા પોતાના હિતને ખાતર તમારા
શબ્દો અમલમાં મુકના મારે તમને ઉત્તેજન
અને તક આપવાં જોઈએ. ”

પોતાને માર મારવા માટે સામાને સલાહ
આપે એવો માણસ શેઠ જીંદગીમાં આજે
પહેલ વ્હેલો જોયો. એની ટાઢકથો, એની
ફૂંટતાથી તેમનો ઝુસ્સો નરમ થતો જતો
હતો. તેમણે કહ્યું: “ તારા જેવો મુરખ
અને ફૂંટ માણસ મેં કદી જોયો નથી. હા-
ડકાં ખોખરા થવાથી તને શું લાભ થશે ? ”

“ એમાં ન સમજાય એવું કંઈ નથી.
બહુ સાદી વાત છે, મુરખી ! અલગત,

એટલું ધ્યાનમાં રાખજો કે અત્યારે હું મારા
પોતાના હિતનોજ વિચાર કરીને બોલું છું;
તમારા હિતને માટે નહિ જો તમે મારા
હાડકાં રહેજસાજ ખોખરાં કરો તો એથી
મને જાણકું તુકશાન કંઈ થવાનું નથી, અને
છતાં કોર્ટમાં તમારી પાસે તુકશાની મેળવવા
માટે મને એથી સારામાં સારી તક મળશે.
હું ધારું છું કે જેરીસ્ટર તરીકેનો મારો
દરજ્જો બલિષ્ઠની કમાણી વગેરે સંજોગો
ધ્યાનમાં લઇને કોર્ટ મને ઓછામાં ઓછા
પાંચ હજાર રૂપીઆ તો જરૂર તુકશાની તરીકે
અપાવશે. પરિણામે હું થોડે ધણે અંશે તમારા
અને જીજ્ઞાસાના દેવામાંથી છુટો થઈ શકીશ ”

“ એટલા મારે તું શું મને એવી સલાહ
આપે છે કે મારે તને મારવો ? ” શેઠ અક-
જાઇને પૂછ્યું.

“ બિંકુલ નહિ. એવી સલાહ તમારા
હિતનો વિચાર કરતાં આપી શકાયજ નહિ ! ”

“ તો પછી મારે શું કરવું ? ”

“ એ તો મેં તમને પહેલાંથીજ કહી
દીધું છે. દન્નકશન મેળવો. મને લાગે છે
કે એ કેસ બહુ જાણવા જેવો થશે અને—”

વળી પાછો શેઠે એને બોલતાં અટકાવ્યો.
એમના મુખમાંથી નીકળેલા શબ્દો બહુ
સચ્ચનામયો ન હોવાથી અહિં નોંધ્યા નથી.
તેમણે અકજાઇને લેવાને બોલાવ્યો અને
અનંતને બદાર કાઢવાનું કહ્યું.

જતાં જતાં અનંતે કહ્યું: “ આ સલા-
હનો ચાર્જ જસો રૂપીઆ થયો છે. અમીલને
ઘેર જઈ સલાહ આપવાનો ચાર્જ મેં ભેવડો
રાખ્યો છે પેસા રોકડા આપી છો કે તમારા
બાકી રહેલા નવસો રૂપીઆમાંથી વાળા
લઈ ? ” પણ શેઠના જવાબ માટે તે ચોખ્ખો
નહિ.

[૩]

અનંતના ગયા પછી શેઠ ઉર્મિલાને સમ-
જાવવા માંડી, પણ કંઈ સંતોષકારક

પરિણામની આશા રાખી શક્યા નહિ. બારણા પાછળ દેખા રહીને તેણે બધી વાતો સાંભળી હતી. અનંતની વતંચુકથી તેને ઘણી રમુજ ઉપજી હતી; તેના તરફનો સ્નેહ અને પક્ષપાત ધટવાને બદલે વખાં હતો.

શેઠ બીજેજ ઉપાય અજમાવવાનો વિચાર કર્યો. પોતે આપેલા હમ્મર રૂપિયા પાછા વાળવા માટે અનંત પર સખ્ત દબાણ કરવું અને ન આપે તો કોર્ટમાં ઘસડવાની ધમકી આપવી, એવો તેમણે નિશ્ચય કર્યો. અત્યારે અનંત પાસે નાણું નહિ હોવાથી, તેમણે ધાણું કે તે તરતજ શરણે આવશે, અને ઉર્મિલાનો વિચાર છોડી દેવાની શરતે નાણું માટેની માંગણી મુલતવી રખાશે.

તે સાંજેજ તે પાછા અનંતની ચેમ્બરમાં ધુરયા. અનંતે ઉઠીને આવકાર આપ્યો: "સાહેબજી, શેઠ ! પધારો."

"હું પેલા હમ્મર રૂપિયા લેવા આવ્યો છું," શેઠે બેસવાની દરકાર કર્યા વિના કહ્યું.

"સાતસો," અનંતે બૂજી સુધારો.

"હવે પૂરા." શેઠે ગુરસાથી કહ્યું.

"તારી પ્રેમીસરો મોટ હજી મારી પાસે છે. તે ખોટી છે એમ કહેવાની હું દિમ્મત કરે છે?"

"ખિલકુલ નહિ. પરંતુ તમે બૂધી જાગ્યા છો કે મારા તથાસો રૂપિયા બે વખતની સલાહના આજ્ઞાનાન્તમારી પાસે લેણા પડે છે " અનંતે કહ્યું.

"શે તને મારો સલાહકાર નથી નીચો." શેઠે વાંધો લીધો.

"તે હશે. પણ તમે બે વાર મારો સલાહ લીધી છે અને ધારાશાસ્ત્રીની સલાહ માટે નાણું આપવાં પડે છે એ તો: તમે જાણતાજ હશે!"

શેઠે જોયું કે આમાંથી હવે છટકવાનો માર્ગ નથી. બાકી રહેલા સાતસો પણ પાછા મૂળશે કે કેમ કેમ તેની તેમને શંકા થઈ.

"હીક ભારે, આ બાકી રહેલા સાતસો રૂપિયા માટે શું કરવા ધારે છો?" અનંતે પૂછ્યું.

"મારે તે હમણાંને હમણાંજ જોઈએ છે." શેઠે ધાણું કે સાતસો માટે દબાણ કરવું પણ કાંઈ ખોટું નથી. દક્ષિણમાં ઉતરે તો કદાચ એટલા પણ જાન્ય એવો તેમને ભય હતો.

"દિલગીર છું, શેઠ ! પણ હમણાં મારો ખાસે એટલી રકમ નથી." અનંતે કહ્યું.

"તો પછી મારે દાવો કરવો પડશે." શેઠે ધમકી આપી.

અનંતે થોડીવાર વિચાર કર્યો. શેઠે ધાણું કે તે હવે ગુચવાયો છે અને પોતાની મદદ પાર પડશે. આખરે અનંતે કહ્યું: "જુઓને શેઠ ! તમારે માટે બની શકે તેટલું કરવા હું હંમેશાં તૈયાર છું. પણ મારી સલાહ નથી કે આવા દેણદાર સામે કેસ લડવામાં તમારે નકામો ખર્ચ કરવો."

"મારે તારો સલાહ નથી જોઈતો!" શેઠે રાડ નાંખીને કહ્યું. આ જાનવાળ આપવાની તેમની ઉતાવળ જોનાં કામ પણ સમજી શકે કે સાતસોમાંથી બીજા સો ખસો જોગા થઈ જાય એવો તેમને ભય લાગ્યો હતો.

"જેવો તમારો મરજી," અનંતે આણું સિમત કરતાં કહ્યું. પણ તમે જાણો છો શેઠ એ દાવાનો ખર્ચ શું આવશે? તમારે એ દાવા રેમેડિયેટરી કોર્ટમાં લઈ જવો પડશે. સારો વકીલ કરશે તો રહેજે પચાસ રૂપિયા થી માગશે. વધારામાં રકામતનો મોટો ખર્ચ થશે. સમસ્ત ખર્ચવનાર બેલીફને બે ત્રણ રૂપિયા આપવા પડશે. દાવાની સુનાવણી પહેલાં એવા મીઠા નાના મોટા ઘણા બે ખર્ચ કરવા પડશે, અને તે દિસાજે તમારે દાલ તુરત તો લાગમગ બમા રૂપિયા ગઝવામાંથી કાઢવા પડશે. વળી કોર્ટને હું મારા આવક ખર્ચનો દિસાજ

જાણવીશ એટલે રહેલાઈથી-મહિને પંદરે કે વીસ રૂપીઆના હપ્તા કરી આપશે. આ બધા સંયોગે જોતાં એથી વધારે રહેલી રીતે અને ઓછા ખર્ચમાં તમારી મક્કસદ પાર પડે તો તેમ કરવું વધારે સલાહભરેલું ખર્ચ કે નહિ ? ”

શેક હંડા વિચારમાં પડ્યા. વાત સાચી હતી. દાવો માંડવાથી ધાણું દજાણું નહિ થઈ શકે, અને મનસુખો ઉઘો વળા જાય એવી તેમને ખાતરી થઈ ગઈ. હુબતો માણસ તણ-ખલાને પકડે છે ત્યારે પોતે તેના આધારે બચી શકશે કે કેમ તેનો વિચાર નથી કરતો. કાલિદાસના યક્ષ મેઘ સાથે પ્રિયને સંદેશ મોકલ્યો ત્યારે મેઘમાં સંદેશો લઈ જવાની શક્તિ છે કે કેમ તેનો વિચાર તેણે નહોતો કર્યો. શેકની પશુ એવીજ રિચિતિ હતી. તેમણે નિરાશ થઈને પૂછ્યું : ‘ કેવી રીતે ખની શકે ? ’

બહુજ રહેલાઈથી તમને ખસો રૂપીઆ ખર્ચ થાય તેને બદલે મને માત્ર સો રૂપીઆ આપજો અને હું કોર્ટનું દુકમનામું થયું હોય તેમ માની લઈ મહિને વીસ વીસ રૂપીઆના હપ્તાથી નાણાં ભરવાની તમને કબુલાત લખી આપું. કેમ ખરેખર છે ને ?

“ કપાલ તારું ! ” શેક બીજા સો રૂપીઆ કઠાવવાનો અનંતનો ઉદ્દેશ પામી ગયા. “ હવે તારી એ યુક્તિઓ મારી ઉપર નહિ ચાલે, સમજ્યો કે બચ્યાછ ? ”

“ ભલે, ભલે ! જેવી તમારી ઇચ્છા ! ત્યારે તમારો પોતાનો વકીલ રોડીને પ્રેસ લોડો. પણ તમે મારો આ અર્થો કલાક લીધો તેને મારે રિવાજ મુજબ મારે તમને સો રૂપીઆ ચાર્જ તો કરવોજ પડશે ! એ હિસાબે હવે છસો રૂપીઆ બાકી રહેશે. ” અનંતના આ શબ્દોથી શેકનો ગુસ્સો એકદમ બોધલૈંગ પોષ્ટ પર ગયો.

“ મેં ક્યાં સલાહ માંગી હતી ? ” ગુસ્સામાં જ તમણે દલીલ કરી.

“ જરૂર તમે માંગી. દાવાનો ખર્ચ કેવી રીતે બચાવો તે તમે મારી પાસે જાણવા માંગ્યું અને મેં તમને રસ્તો બતાવ્યો. ”

“ મર તું હોપ-ત્યાંથી ! લુચ્ચા ! બદ-માશ ! હું તને જોઈ લઈશ ! ” શેક બરાડતા બરાડતા ચેમ્બરમાંથી નીકળ્યા અને ઉતાવળે પગલે ગુસ્સાથી ધ્રુજતા ચાલ્યા ગયા. આ બધું રસપૂર્વક સાંભળી રહેલા મેક્સર્સ મોદી એન્ડ દેસાઈના ક્લાર્કોનો ખડખડાટ હસવાનો અવાજ તેમને કાને પાછળથી આવ્યો. બજા-તામાં ધી હોમાયું.

રાતના ફરીથી તેમણે ઉર્મિલાને સમ-જવી જોઈ. અનંતના અનેક દોષો બતાવી તેને કાળો ચીનરવામાં તેમણે ક્યાશ રાખી નહિ. પણ તેમના ગ્રહ વાંકા થઈ બેઠા હતા. બેરિસ્ટરની ભાવિ પત્નિ પોતના બાવી પતિ કરતાં દલીલમાં ઉતરે તેમ ને હતી. કહેવત છે કે “ ઘર કુટ્યે ઘર જાય ”. પોતાની દીકરીજ દુસ્મનની પક્ષકાર થઈ બેઠી હોય ત્યાં શેક ગિયારા શું કરી શકે ?

તેમણે આખરે ઉર્મિલાને છેલ્લી નોટીસ દીધી : “ ગમે તેમ થાય તો ય હું એ બદ-માશ સાથે તો તને નહિજ પરણાવું. ”

“ પણ બાપા ! એમાં તમે નકામે વાંધો લ્યો છો. કોઈને પણ પૂછશો તો તે ખાતરી આપશે કે એ હુશિયાર છે; કાયદાનો એણે બહુ ઉડો અભ્યાસ કર્યો છે અને તક મળતાં-” ઉર્મિલાએ ભાવિ પતિની વકીલાત કરવા માંડી.

“ તક મળશે ત્યારે ને ? ” તેને વચમાંજ અટકાવી કહ્યું.

“ પણ એ સંબંધી એને પૂરેપૂરી ખાતરી છે ! ” ઉર્મિલાએ કહ્યું.

“ જેવી મને મારા હજાર રૂપીઆ પાછા મળવા માટે છે ! ” શેકે કટાક્ષમાં કહ્યું.

“સાતસો” ઉર્મિલાએ સુધાયું. હેલા સો રૂપીઆના ચાન્ની હજુ એને ખજર ન હતી.

“એમ કે ? તને પણ એ કાયદાની યુક્તિઓ શીખવતો લાગે છે ! હવે એનું આવીજ બન્યું છે !” શેઠ કોઈ બધુંકર નિશ્ચય પર આવતા હતા.

[૪]

અનંતે હજુ બંગલે આવી ઉર્મિલાની મુલાકાત લેવાનું છોડ્યું નહતું. શેઠ જાપ્તો રાખવાનો પ્રયત્ન કરતા પણ ભૈયા નોકરો બંગલામાં શૂંદેવી તરીકે વિરાજતી ઉર્મિલાની રૂઢેમાં તણાતા અને શેઠને ખજર આપતા નહિ. પણ શેઠ અનંતને આવવાનો સમય જાણી ગયા હતા. ઉપલા બનાવ પછી બીજેજ દિવસે અનંત પોતાની દુશીઆરીની વાતો કરવા અને એ બોળી છોડીને બરમાવવા આવશે એવી શેઠને ખાત્રી હતી. તેમની ધારણા ખોટી પડી નહિ.

બીજે દિવસે અનંત આવે તે પહેલાંજ પોતે બંગલે પહોંચી ગયા, અને તેનો યોગ્ય સત્કાર કરવાના ઇરાદાથી હાથમાં એક મજબુત લાઠી રાખી દિવાનખાનામાંજ બેઠા. ઉર્મિલા આ બધું જોઈને ગભરાઈ. અનંતને ખજર કેવી રીતે આપી શકે ? તેણે ઇચ્છ્યું કે પોતે બંગલાની પહાર જઈને ઉભી રહે અને આવતાંજ અનંતને ચેતવણી આપે. પણ શેઠ તેનો આ વિચાર જાણી ગયા હોય તેમ તેને દિવાનખાનાનાજ એક ખુણામાં બેસી રહેવાનો સખ્ત હુકમ કર્યો.

અનંત આવ્યો. ઉર્મિલા દિવાનખાનાના કંબરમાંજ તેને આવકાર આપવા હંમેશના નિયમ મુજબ તેની રાહ જોતી ઉભી હશે, એમ તેણે ધાર્યું હતું. પણ એ ધારણા ખોટી પડી. તેને થંકા યધઃ “ઉર્મિલા માંદી પડી હશે ? અથવા કદાચ શેઠ તેને એકાદ ઓરડામાં ગોંધી તો નહિ રાખી હોયને ?” શેઠનો

ઉતાવળાઓ સ્વભાવ તે જાણતો હતો. જાગૃતી ઉત્ક્રાંતિ હોય ત્યારે શેઠ આગળપાછળનો વિચાર ક્યાં વિના વર્તતા અને ધણીવાર વિવાદની વરસી કરી મુકતા.

તે બારણામાં પેડો કે તરતજ શેઠ ગાજ્યા. હાથમાંની લાઠીનો ધા બરોબર મોઢા ઉપર વાગે એવી રીતે તેમણે કર્યો. પણ તેમની ગર્જનાથી ચોંકેરો અનંત એ ત્રણ ડગલાં પાછળ હડી ગયો હતો. ધા ચુકાયો અને શેઠનો ગુસ્સો વધ્યો. આજે તેમણે નિશ્ચયકર્યો હતોઃ અનંતની ખેડ ભૂલાવી દેવી. પણ તેમનો એ વિચાર પૂરેપૂરો અમલમાં મુકાય એવી અનંતની ઇચ્છા ન હતી ! એનાં હાડ-ચામની શેઠ ધારતા હતા તે કરતાં એને વધારે ક્રોધિત હતી ! તે ઉતાવળે પગલે પાછો રૂપો. અને પગથીઆં ઉરથી કુદકો માર્યો. પણ શેઠ બીજવારનો કરેલો ધા ચુકવવા જતાં એ પગલું ભુલ્યો અને પડ્યો. પડતાં એણે દુઃખની એક ચીસ નાંખી. તેનો એક પગ મચકાઈ ગયો હતો. એની ચીસ સાંભળી ઉર્મિલા બહાર દોડી આવી. નોકર ચાકર બેળાં યધ ગયા. શેઠ પણ નિરાશ યધને પાછા વળ્યા.

ઉર્મિલાએ નોકરની મદદથી અનંતને દિવાનખાનામાં આણ્યો. તેનો જમણો પગ મચકાયો હતો અને જમીનપર માંડતાં સખ્ત દર્દ કરતો હતો. ઉર્મિલા તેનો ઉપચાર કરવામાં ચુંચાઈ. નોકરો પર એક પછી એક હુકમ છુટવા લાગ્યા.

આ બધું જોઈ શેઠનો ગુસ્સોનો નિશો ઉતરી ગયો. તેમણે જોઈું કે પોતાના ઉતાવળા સ્વભાવનું પરિણામ ગંભીર આવ્યું હતું; કેટલું ગંભીર હતું તેની કલ્પના તે કરી શક્યા નહિ. પરન્તુ પહેલી મુલાકાત વખતે અનંતે આવા પ્રસંગના પરિણામનું દોરડું ચિત્ર તેમની નજર સામે ખડું થયું. પાંચ-

દસ હજાર રૂપીઆ કદાચ નુકસાનીના આપવા પડશે, એ વિચારે તે બડક્યા.

ઉર્મિલાના ઉપચારોથી થોડીવારે અનંતને કંઈક આરામ થતો લાગ્યો. એક બાહોશ નોકરે માલીસ તેલ ધસી તેનું દુઃખ નરમ પાડ્યું. હવે કંઈક પગ માંડી શકાતો હતો. દરમિયાન ઉર્મિલાએ ચઢા-નાસ્તો તૈયાર કરાવ્યો. શેડને પણ સાથે ખેસવા તેણે કહ્યું પણ તેમણે ના પાડી. તેમની હાજરીની દરકાર કર્યા વિના બન્નેએ ચઢા-નાસ્તોને ઇન્સાફ આપ્યો. થોડીવારે અનંત શેડનીજ મોટરમાં ઘેર ગયો. શેડ બાડાની ગાડી કરીને ઓશીસે ગયા.

ખીજે દિવસે શેડને વિચાર થયો કે કોઈ બાહોશ ધારાશસ્ત્રીની આ બાજતમાં સલાહ લેવી. હજી તો કોની સલાહ લેવી તેનો તે વિચાર કરતા હતા ત્યાં એક સીપાઈ આવ્યો. મેસર્સ મોદી એન્ડ દેસાઈ, સોલીસીટરોની ઓશીસનો. તેણે કહ્યું, “આપના ધારાના સલાહકાર આપને ખોલાવે છે.”

“મારો કોઈ ધારાનો સલાહકાર નથી.” શેડે જીમ પાડી.

“એમ ? પણ મી. અનંતરાય કહે છે કે આપ કોઈ અગત્યના કામ બાજત તેમની સલાહ લેવા આવનાર છો. આપને કુરસદ હોય તો તે પણ હમણાં નવરા છે.”

“આ ખીજા પણ છસો ચાલ્યા !” શેડ બગડ્યા. “મુઓ એ સા... મારો જીવ લેવા ખેડો છે !”

વળી કંઈક કાયદાની શુકિત એ લડાવશે એવો શેડને ભય પેડો. પણ જઈ આવવું વધારે સલાહકારક છે એમ તેમને લાગ્યું. તે ઉઠીને અનંતની ચેમ્બરમાં ગયા.

“આવો શેડ ! બેસો આ ખુરસી પર ! અનંતે હમેશની શાન્નિવંદી આવકાર દીધો. શેડની નજર ટેબલની નીચે ગઈ. જોયું તો

અનંતનો જમણો પગ બાંધેલા પાટાઓને લીધે ખાસો હાથોના પગ જેવો દેખાતો હતો.

તેમને શાન્ત જોઈ અનંતેજ શરૂઆત કરી: “લક્ષ્મીદાસ શેડ ! તમે એક ગંભીર મુશીબતમાં આવી પડ્યા છો ! એક યુવાન માણસને—ખરું કહું તો એક યુવાન બેરીસ્ટરનો જના ભવિષ્ય માટે મોટી આશા રાખી શકાય છે—તેને તમે વિના કારણ મારવા દોડયાથી એક ગંભીર અકસ્માત થયો છે એ અકસ્માતથી તેનો જમણો પગ હાલ દુરત તો નકામો થયો છે. એ યુવાન તમારા બંગલામાં પેડો એ વાત ખરી પણ તે તમારી દીકરીની સંભતિથી, તેના આમંત્રણથી પેડો હતો.”

શેડને હજી પણ યુપ ખેડેલા જોઈ અનંતે આગળ ચલાવ્યું: “એ યુવાનના ધારાના સલાહકાર તરીકે મેં નુકસાનીનો દાવો માંડવાની તેને સલાહ આપી છે. હું માનું છું કે એનો કેસ બહુજ મજબુત છે. બ્યારે તે સાન્ને સમો હતો ત્યારે માંડ પોતાનું શુજરાન ચલાવવા જેટલું પેદા કરી શકતો. અત્યારની તેની સ્થિતિમાં પગ નકામા જેવો થયાથી તે પોતાના કામે રહેલાઈથી જઈ શકતો નથી; પોતાની ઓશીસે પહોંચવા માટે પણ તેને ટેક્ષીના જગરજસ્ત ભાડાં ભરવાં પડે છે. પરિણામે કોર્ટ તેને દસહજાર રૂપીઆ—કમમાં કમ પાંચ હજાર તો ખરાજ !—નુકસાની તરીકે અપાવશે. દાવાનો ખર્ચ યશો તે જુદો. આ બધા સંયોગો ધ્યાનમાં લઈ મેં તેને દાવો માંડવાની સલાહ આપી છે.

“પણ સાથે સાથે મારે ખીજી તરફનો ય વિચાર કરવો જોઈએ. તમે પણ મારા અસીધ છો; ત્રણ વખત તમે મારી સલાહ લીધી છે. એટલે તેનો કેસ હાથમાં લેતાં પહેલાં મારી ફજ છે કે મારે તમને સારામાં સારી સલાહ આપવી. બોલો ત્યારે, તમારો શું વિચાર છે ? સલાહ જોઈએ છે ?”

શેઠ આ લાપણુ શાન્તિથી સાંભળી રહ્યા હતાં. તેમના મનપર ગંભીર અસર થતી જતી હતી. છસો રૂપીઆથી તો તેમણે હાથ ધીધ નાંખ્યા હતા. પણ ખીજ વધારે ન આપવા પડે, એ ચિંતામાં તે હતા. અનંતના છેલ્લા પ્રશ્નનો જવાબ આપતાં તેમણે ધ્રુજતા અશક્ત અવાજે કહ્યું: “ શી સલાહ ? ”

“ ચાલ્યા જાઓ ! ” અનંતે કહ્યું.

“ એટલે ? ” શેઠ ચમક્યા.

“ ચાલ્યા જાઓ ! આ દેશ થોડો સમય માટે છોડી દો. જોઈએ તો દીવ, દમણ કે ગાંધી જાઓ. આ પોંડીચેરી કે અંદ્રાજગ ચાલ્યા જાઓ. બ્રિટિશ હદ છોડી છો. ” ધારા શાસ્ત્રીએ સલાહ આપી. “ સંભવ છે કે એ માણસ તમારા પર ફેજદારી કરે. એ શું કરશે તે કેમ કહી શકાય ? બ્રિટિશ કાયદો કપરા છે તમારે કદાચ જોલ પણ સેવવી પડે ! એના કરતાં વખતે મુંબાઈ છોડી ચાલ્યા જવું વધારે સલાહકારક છે. અલખત ! તે ગુરસે થયો છે, પણ તમારી પાછળ તે નહિ પડે એવી મને ખાતરી છે. વખત જતાં તેનો ગુરસો શાન્ત થઈ જશે. તમારે ખાતર નહિ પણ તમારી દીકરીને ખાતર. તમને નજરે જોશે તો એનો ગુરસો કદાચ વધી જશે, અને ગંભીર પગલાં લઈ બેસશે. હું તો ચેતવણી આપી એટલે છુટ્યો. તે પ્રમાણે વર્તવું, ના વર્તવું તમારી મુન્સફરીની વાત છે. ”

“ પણ મારા વેપાર-રેન્જમાં શું ? ” શેઠે કહ્યું.

“ જોઈએ તો મને સોંપી જાઓ. હું બરાબર વ્યવસ્થા રાખીશ. ” અનંતે ઉદારતા બતાવી. “ ફેરેશો તો બંગલાની પણ સંસ્કાર રાખીશ. ”

શેઠની ઉંઘ ઉરાડવાને આ છેલ્લો પગલો બસ હતો. “ તારા જેવો ધૂષ્ટ માણસ મેં કોઈ ન જોયો ! જ તારાથી થાય તે કરી લેજે ! ”

શેઠ આરડ્યા અને ગુસ્સામાં ચેમ્બર છોડી ચાલ્યા ગયા.

[૫]

શેઠ સીધા એમના સોલીસીટર મી. શાહની ઓફીસે પહોંચ્યા. બધી વાત માંડીને કહી. તેમની સહાનુભૂતિ બનતે પ્રેમીજનો તરફ દળો. મનમાં શેઠની મુખાંઈ અને ઉતાવળ ઉપર તથા અનંતની ચાલાકી ઉપર હસ્યા પણ કાવકું મોહું રાખીને કહ્યું: “ શેઠ ! તમે બહુ ગંભીર પરિસ્થિતિમાં મુકાયા. હો એ વાતની તો કોઈથી પણ ના નહિ પાડી શકાય ! પણ તમે મારી પાસે બહુ મોડા આવ્યા. પહેલેથી એ બાબત મારા હાથમાં મુકી હોત તો હું તમને યોગ્ય સલાહ આપી શકત. હવે અમારા ધંધાના ચાલતા આવેલા રિવાજ મુજબ મારાથી એ બાબતમાં માથું ન મારી શકાય. પણ તમને એક સલાહ આપું ? ”

“ શી સલાહ ? ” શેઠ આતુરતાથી પૂછ્યું.

“ એજ કે હવે તમે મી. અનંત-રાયની સલાહ પ્રમાણે વર્તો. એમાંજ તમને લાભ છે. અલખત, જો કે તે પોતાના ખીજ અસીલનો તમારે ખાતર વિશ્વાસઘાત કરે છે, પણ એ અસીલ એ પોતેજ હોવાથી કંઈ ખાસ વાંધા જેવું નથી. ” મી. શાહે શેઠને નિરાશ કરી દીધા.

શેઠ પાછા અનંતની ચેમ્બરમાં આવ્યા. તેમના ભોળા હૃદયને ખાતરી થઈ ગઈ હતી કે એની સલાહ પ્રમાણે ચાલ્યા વિના છુટકો નથી. આ વખત આવકારની દરકાર ક્યાં વિનાં જાતેજ ખુરસી લઇને બેઠા. તેમનું મોહું જોઈ દુઃસ્મનને પણ દયા આવે એમ હતું. તો પછી બાવિ જમાઈને કેમ ના આવે ! તેણે પૂછ્યું: “ કેમ શેઠ ! પાછા આવ્યા ! બોલો શું ટુકમ છે ? ”

“ હું મારો કેસ તમને સોંપવા માંડ્યું છું ”

અને તેમનેજ મારા ધારાના સલાહકાર નીમું છું.” શેડે ૨૫૪ વાત કરી દીધી.

“પહેલેથીજ છું. આજ કંઈ નવી નીમું છું કરવાની નથી.” અનંતે કહ્યું.

“ભલે એમ !” શેડે મને શા કમને કહ્યું “હવે મારે શું કરવું ? મુંબાઈ છેડયા વિના નહિ ચાલે ? ખીજે કંઈ રહેલો રસ્તો નથી ?” મુંબાઈ છેડે તો પોતાના વેપાર રોજગારનું શું થાય અને કેટલી કમાણી હવે થઈ જાય તેના મઠ વિચાર કરના હતા.

“છે ! શા માટે નહિ ? હું મારા ખીજ અસીલને તમારે ખાતર જતો કરીશ. પણ મારી શ્રી સંબંધી તમારે વાંધો ન લેવો !” અનંતે પોતાની ઘરત કંઈ સંબંધારી.

“ભલે, બાઈ ભલે ! મને કશું છે. તારી મોં માગી શી આપવા હું તૈયાર છું. મારે મુંબાઈ ન છેડવું પડે એટલે બસ !” શેડે કહ્યું.

“હીક તારે, જાઓ અને તમારે કામે વળગો. બધી ચિંતા છેડી દ્યો !” અનંતે અસીલનો ચિંતાનો માર પોતાને માથે લઈ લીધો.

“અને તેની ફી ?” શેડે પૂછ્યું.

“ઉર્મિલા !” અનંતે કહ્યું.

“હીક, બાઈ હીક ! તું જીત્યો ને હું હાર્યો. ઉર્મિલા આજથી તારી થઈ. તારા જેવા સાથે પાંતું પાડવું હોય તો તને દુશ્મન બનાવવા કરતાં જમાઈ બનાવવો એ વધારે સલાહકારક છે !” સસરાજીએ કહ્યું.

“પણ તમારે તો ધનવાન યા સારી કમાણી કરતો હોય એવો જમાઈ લેખતો હતો ને ?” જમાઈરાજે સસરાનાં વચનો માફ કરાવ્યાં.

“તે તેવાજ જમાઈ શોધ્યા છે ! તારું શુદ્ધિ-ધન ક્યાં ઓછું છે ?” શેડે મારે દ્યને કહ્યું.

“રામો”

(ચોપાઈ)

મુંબઈમાં રામાનું રાજ, રામો સંધ્યા ધરને તાજ;
રામા વિષુ નવ ચાલે લેશ, રામો ભૂથલુ ધરનું બેશ.
રામો લઈ રમાડે ખાળ, શિસલુ દે દેમ-દેવી-ગાળ;
રામા સાથે રામા પળે, પીઅર કહી પરઠયે જઈ મળે.
રામા રાજ રામાને હાથ, રમા મહેર તે રામા સાથ;
શેઠાણીનો રામો શેઠ, કામ કરે જેમ ઉતરે વેઠ.
મોં માગ્યા દેવાના દામ હુલાવી લેવાનું કામ;
રામો હીસાઈ આળ્યો ભેઈ, રામો ખીજો નાંવે દેઈ.
રમા પેર રામાને બુઝો, રમા જતાં રામો નવ ખુવે;
રામો જતતાં વજુસે કાજ, આ સંખી વિજુ આવે વાજ.

દ. શં. ભટ્ટ.

શરદ પૂર્ણિમા.

લેખક : શ્રીયત " માધા કાકા ".

(રાસ).

ઉગ્યો સખિ ! શરદનો ચન્દ્ર રહીયાળો,
જગત રસદહેરે ચ્હડયું રે લોલ !

ખંડ ખંડ ભમે સુધાનો ઉછાળો,
જગત રસદહેરે ચ્હડયું રે લોલ !

સાખી : નભ ભરી ચાંદની રેડતો, રેલે અમીરસ ધાર;
પૃથિવિ રહોય હરી ભરી, ઉલટયો સાગર આભ.

રાસ રમે રામા રસિકરી રૂપાળી,
જગત આજ હેલે ચ્હડયું રે લોલ !

તાલ રૂંધા ભમે તુપૂર રસ-તાલી,
જગત આજ હેલે ચ્હડયું રે લોલ !

સાખી : નવવહ્ની કુલ ખૂંટી, પરિભલભર સોહાગ
અવન રસદેવો કુટે, જગ નવચેતન ભાસ.

પાંખ ભરી રસની ઠલા પમરાવી,
કુસુમ રૂંધાં નાચી રહ્યાં રે લોલ !

આંખભરી અમૃતરસ છલકાવી,
સુહાગણુ ખેલી રહ્યાં રે લોલ !

સાખી : રસીયાં રસગસ છુંટતા, રીજવતાં રસનાય;
ઠલાં, પ્રલાપ, મધુરતા : રસભર એ રસરાસ.

પ્રાણુ ભરી આનન્દઓષ ઉભરાણુ,
અવન આજ જોલે ચ્હડયાં રે લોલ !

બહાલભરી વામાના ઠોડ પુરાણાં,
અવન રસ-મેયો જંગ્યા રે લોલ !

ખંડ ભરી રેલે અમીનો ઉછાળો,
રસેશ આજ રમણે ચ્હડયો રે લોલ !

ઉગ્યો સખિ ! શરદનો ચન્દ્ર રહીયાળો,
જગત રસ દહેરે મચ્યું રે લોલ !

લાભ ! અંથમાળાનાં ગ્રાહક થનારને અનહદ લાભ. લાભ !

માત્ર એક રૂપીએ ભરી છાંદગીભરનાં ગ્રાહક બની શકાય છે.

સ્વીટ્ઝરલેન્ડની સ્વતંત્રતા.

સારા સિન્ડુરયાનમાં આઝાદી મેળવવાની લડત ચાલુ છે એ સમયે આ પુસ્તક વાંચી જવાની ખાસ જરૂર છે.

સ્વીસ પ્રજાનાં અસંખ્ય વીરપુત્ર યુત્રીઓએ માતૃભૂમિને ખાતર જે સંકટે વેઠ્યાં, હોગો આપ્યા અને અસંખ્ય બલિદાનો આપ્યાં એ બનાવની રોમાંચક અને વીર રસભરી કથા વાંચવાથી માલમ પડશે કે સ્વરાજ્ય મેળવવું એ કાંઈ રમત નથી. જેનાં હૃદયમાં દેશાભિમાનની ધમધમતી જ્વાળા ભભૂકી રહી હોય એજ સ્વતંત્રતા મેળવી શકે છે.

સ્વીટ્ઝરલેન્ડને આખો જ્વલંત ઇતિહાસ આ પુસ્તકને પાને પાને સિંચેલો જોશે. પ્રજાસત્તા કનાં દીવસો પહેલાં પરદેશી સરકારે વરસાવેલો અસહ્ય અત્યાચાર, દેશભક્તોને ઠેરઠેર આપેલી ફાંસીઓ અને દેશભરમાં રેલાવેલી લોહીની નદીઓ એ બધું કરવા છતાંએ સ્વીસ પ્રજાએ પરદેશી સરકારને ઉથલાવી નાંખી અને પોતાનો સ્વતંત્રતાનો જુડો ફરકાવ્યો એ આખો ઇતિહાસ ન્યાયે તમો વાંચશે ત્યાં તમારા હૃદયનાં પડદાઓ ચિરાઇ જશે ને સ્વતંત્રતા મેળવવાનો રસ્તો ખુબી આવશે. કીંમત રૂ. સવા પોષ્ટેજ અલગ.

દરેક માસે આવાજ પુસ્તકો બહાર પડશે.

બીજું પુસ્તક
પૃષ્ઠ ૩૨૫

ઈટાલીનો રાણયજ્ઞ.

સોળ ચિત્રો
કી. રૂ. ૧-૮૦

અંથમાળાનાં ગ્રાહકને પોણી કીંમતે

ગ્રાહક થવા માંગનારાએ ફીનો રૂપીએ એક વી. પી. સાથે વસૂલ કરવા જણાવવું.

અંથમાળાનાં થનાર ગ્રાહકને અમારે ત્યાં નવજીવન, સૌરાષ્ટ્ર, યુગધર્મ, નવયુગ વિગેરે સંદ્યાના પુસ્તકો પાણીનાં મુલ્યે આપી દેવાં છે.

—એક આનાની ટીકીટ બીકી અંથમાળાની યોજનાં મંગાવો—

વર્ધમાન એન્ડ સન્સ.

પાચધુની, સુબાઈ. નં. ૩.

દેશની સ્વતંત્રતાનો ઇતિહાસ

એટલે

દેશના મહાપુરુષનું જીવન ચરિત્ર.

આપું હિન્દ જને પોતાના નેતા તરીકે સ્વીકારે છે,

જેના જીવનની ઝાંખી કાયરને પણ શૂરવીર બનાવે છે,

એવો મહાપુરુષ તો હિંદમાં એક જ છે.

એ યરૌડા મહેલ નિવાસી. **મહાત્મા ગાંધીજીનું જીવન** પાંચો.

(સચિત્ર)

લેખકો:

જયકૃષ્ણ નાગરદાસ વર્મા,

બી. એ. એલ. એલ. બી; એમ. એસ. સી. હકોત. (લંડન) વિ.
અને

“ લાનુચંદ્ર ”

ખાસ્યાવસ્થાથી માંડીને યરૌડા નિવાસી થતા સુધીના એ જીવનના તપસ્વીના
જીવનની ઝાંખી કરાવતું, દેશની સ્વતંત્રતાનો ઇતિહાસ રજુ કરતું અને
અસહકારની પ્રવૃત્તિનું રહસ્ય સમજાવતું જીવનના વિદ્વાનોમાં
પ્રથમ પામેલું, લગભગ ચારસો પાનાનું દળદાર પુસ્તક.

ગાંધીજીની સંખ્યાબધ જીવીઓ સહિત, મુંદર

ખાંધણી અને પાકું પૂરું છતાં

મૂલ્ય રૂપીઆ ચાર.

“જીવનસુંદરી”ના ગ્રાહકો માટે મૂલ્ય રૂ. ૩-૮-૦

મળવાનું ઠેકાણું:

પ્રગ્મામિત્ર સ્ટીમ પ્રેસ, વડોદરા;

અને

શ્રીતા બુકસેલરો પાસેથી.

હું કેને વખાણું ?

લેખિય તૌ. મનોરમા મજુબુંદર.

ચિત્રાણ: શ્રીશ્રી ઓડાલાલ અ. જોશી.

[૧]

આજ બપોરની હું નવરી પડી. “ મ-
હાભા. ગાંધીજીનું જીવન ચરિત્ર ”
આજેનું પુસ્તક કરી નાંખ્યું હતું. શુભાખ્યા
પ્રકાશના આશ પથ્રુ ગાંધી કાલે ગૂંચાઈને તૈયાર
થઈ ગયો હતો. આજના દહાડાનું એક તોલો
સુતર પથ્રુ કંતાઈ ગયું હતું. એટલે હવે કંઈ
નવું કામ કરવાની હઠ્ઠા થતી હતી. એટ-
લામાં મારાં બેનપણી પુષ્પાબ્દેન સાંભળ્યાં.
એમને ઘેર ધણી દીવસથી હું ગંધ નહોતી.
“ હાથ આજે. ડોકું ધાલી આવું ” કરીને
હમી, ને સરોજ બ્દેન, તથા મુમિત્રા બ્દેનને
તૈયાર કર્યાં. એ અમારાં પડોશી યતાં હતાં.

મુખાબમાં ધણીખરી ચાલીઓમાં એવું
હોય છે કે મેડે જોરડીમાં કોણ રહે છે તે
પથ્રુ ખજર નથી હોતી, પથ્રુ અમારા માળામાં
એવું નહોતું. બપોરના વખતે કામકાજ
પરવારી સંબંધો બેસી પોત પોતાનો રંગીઓ
લાવી લોખીમાં ભેગાં યતાં તથા ત્યાં કાંત-
વાની હરીફાઈ થતી. તે વખતે સરોજ
બ્દેનની નણુંદ માલવીકા અમને દરરોજ
કંઈક ને કંઈ નવું વાંચી સંજાગવતી. આથી
દેસ પરદેશના સમાચારો પથ્રુ હમે જાણી
સકતાં.

પુષ્પાબ્દેનના વર મગનલાલ, સોલી-
સીટર હતા. દાદરમાં રોક વનમાળાદાસના
ખંડલાનો એક બ્દેસ એમણે ભડે રાખ્યો
હતો. ખંડલાને કમ્પાઉન્ડ હતો ને કમ્પાઉન્ડ-
માં ખંડલાને ફરતો સુંદર બગીચો હતો.

હમે જેવો દરવાજામાં પગ મૂક્યો. કે તરત
પુષ્પાબ્દેનની ઓકરી સાગી મળી. એણે
લાલ છુટ્ટીનો રેશમી ચણીઓ પહેરેલો હતો.
ચણીવાને રૂપેરી કોર ચોટેલી હતી. એના
ઉપર ઘોળા છીંટના મંદો કમળો હતો. વાળ
સવારે જોળેલા હશે. પથ્રુ અત્યારે આગળ
લટો ઉડતી હતી. હાથ પગે મેલ ખૂબ ચોં-
ટેલો હતો. એને જોઈને મને સુગ મઠી.

બગીચામાં શુભાખ્યાનાં પ્રુલો ખીલી રલાં હતાં.
મોગરાની સુગંધ મ્હેકી રહી હતી. શુભાખ્યા
ક્યારો પથ્રુ આ બે ક્યારાની પાસેજ હતો.
ક્યારાની કોર ઓપરના કુદવાથી ભાંગી ગય
હતી અને અંદરથી પાણી વહી જોટલાના
પગથીઆં આગળ ભેગું થયું હતું. વળી ત્યાં
જ કામગના ઝીણા ઝીણા ટુકડા પડેલા હતા.
ઘરમાંથી નકામે કામળા ફાડીને નાંખ્યો હશે
તેની એ કાપલીઓ હતી. ક્યારામાં પથ્રુ એ
કંઈક પડેલા હતા.

આ બધું હું જોતી હતી, એટલામાં
પુષ્પાબ્દેન સામાં આવ્યાં. અમારે મળ્યે ધણી
દીવસ થયા હતા એટલે નવી લુની બંધી
વાતો પેટ ભરીતે કરવા એમના ઘરમાં એ
કંઈ ગયાં. હમે જે કાંઈ પર જોઈ હતાં તે
કાંઈ તરતનો આજેલો કાંઈ એમ જણાવું હતું.
દીવાનખાનામાં બે તથા ખુરશીઓ પથ્રુ તદ્દન
નવી ટેબલના સામેના ખૂણામાં પડેલી હતી.
એને સરખી રીતે ગોઠવીને મૂકેલી હોત તે

કેવું સારું દીવાનખાનું દીપતું હોત ? દેખલ વાળી ભીતિ એક છપ્પી લટકાવેલી હતી. હું તે જોવા ઉઠી. મગનલાલ, પુષ્પાબ્દેને તે એમનાં છોકરાંની એ છપ્પી હતી. એના પર હાથ મૂક્યો ત્યારે હાથે બધી ધૂળ ચોંટી, તે મહેં મારા રૂમાલથી સાફ કરી નાંખી.

એટલામાં બારણા આગળ કોઠાએ મગન-લાલબાઈ છે ? એમ કરીને ખૂમ પાડી. પુષ્પાબ્દેને એમને દીવાનખાનામાં ખેસવા કહ્યું ને અમે ઉઠી અંદરના ખંડમાં ગયાં. અમે

એને કોય આપ્યો એટલે જુનો ખુરશીને અહીં મૂકી છે. એમણે તો વેચી નાખવા કાઢી હતી. પણ મદારા મનમાં કે સમી કરાવીશું તો વાપરવા કામમાં આવશે એટલે મહેં એને રાખી છે. ”

ખરેખર, જે પુષ્પાબ્દેને ખુરશી વેચવા દીધો હોત તો સારું ચાત, કારણ કે એને સુધરાવવા જેટલા પૈસા થાય તેટલાજ પૈસામાં એક નવી ખુરશી આવી શકે. વળી સુધરાવેલી ખુરશી પાછી ટકશે કે નહીં તે પણ એક સવાલ હતો. મદારા પગમાં વાગ્યું તે પણ

એ ઊભી વાળી છપ્પી મુઠી નેલજીવી અવાજ કરતું હતું

અંદર જતાં હતાં એટલામાં મારો પગ એક વસ્ત્ર સાથે અથડાયો. પુષ્પાબ્દેને દીવગીર ચબ્દે પૂછ્યું, “ તમને બદ વાગ્યું તો નથી ને ? શું કરીએ અમારી જગ્યા એાછી છે તે બદ સંકલ્પ પડે છે. વળી જુએને આ નવી ખુરશી-

વાગત નહીં ને પરમાંથી બીડ એાછી થાત.

અંદર લઈ જઈ મને મોડી વાર ઉઠી રાખી. કાગ્યુ સાદી જડતી નરોતી. જમીન પર ખૂબ દુગરો પડેલો હતો. શાક સુપારેલું ડાંખળા, એાખા દાળનું ખાકામળ, ૧ મળ

ઠોસસા, લોટ વગેરે વેર યજુ હવુંજ એટલે એના ઉપરજ એમણે સાદી ખખેરીને પાથરી. અના પર અમે બેઠાં. એટલામાં પુષ્પાબ્દેન વ્હા કરવા રસોડામાં ગયાં અહીં બેઠે બેઠે રસોડામાં નજર પડતો હતી. સરોજ બ્દેન તથા સુમિત્રા બ્દેન પહેલીજ વખત અહીં

ધોયલાં કપડાં ખીટીએ બરવવાને બદલે એના ભેગો દગલો જૂના કાચ ઉપર પડેલો હતો. એક ઝાગલી પર શીશીઓ પડેલી હતી. એમાં કેટલીક બરેલી ને કેટલીક ખાલી, કેટલીક ઉભીને કેટલીક આડી પડેલી હતી. એના પર પશુ ધુળનો શુમાર ન હતો.

ઠાઠાં અમારી પાસે આવીને બેઠાં. જન્મે ડાલાં ને શાન્ત થાયાં.

આવ્યાં હતાં. એટલે એ આટલી વાર મુંઝાંજ બેસી રલાં હતાં હવે અમે એકલાં પડયાં અને પુષ્પાબ્દેનની ગૃહ્યવસ્થાતું નિર્ગિજ્જ કરવા મંડ્યાં. અમે જે ઝોરડામાં બેઠાં હતાં તે ઝોરડામાં ભીતી પર ખીલીઓ ખૂબ હતી પણ તેમાંની ધણી ખરી ખાલી હતી. મેલાંને

લુમડાંના પેટીઓ પશુ બરોબર મૂકી નહોતી. અડધી, ઉધાડી, અડધી વાસેલી એવી પડી હતી. બારીઓ ઉપર લાંગેલો તુટેલો સામાન મૂક્યો હતો આ રૂમમાં બેસતાં મન આનંદમાં આવવાને બદલે શુંગામણ થતી હતી. રસોડામાં ઝાગલીઓ ખાલી હતી ને

વાસણ રસતામાં પડ્યાં હતાં. એક છોકરું થાળા ઉંધી મુઠ્ઠી વેલણથી અવજ દરણું દણું ને અવજ સાંભળી હરખથી કુદણું ને ખસે પાડણું હતું. સવારે શાકમાં વધાર કરવા ઉતારેલા મશાલાના ડાઘલા નીચેજ પડ્યા હતાં. તાંગાનાં વાસણ કાટથી કાપર-ચીતરાં થઇ રહ્યાં હતાં.

આ જાણુ અમે જોતા હતાં એટલામાં નોકર આવીને દોવો મૂકી ગયો પાછળ પુષ્પા બહેન ચઢના પથરા લઇને આવ્યાં. એમની છોકરી હાથમાં શક્કરપારાની રકાળીઓ લાવી. અમે ચઢા શક્કરપારાને ધ્રુવસાર આપવા મળ્યો. સરોજબહેનના શક્કરપારામાંથી એક મરેલો મોકોડો નીકળ્યો. ખાંડ જેવા વગર ઉતાવળમાં નાંખેલી એટલે આવી ગયેલો. એટલામાં ન્હાતો મધુકર, “આ ! મ્હોટાભાઈ આવ્યા” એમ કહેતો દોડતો આવતો હતો તેની પગ ચટાકના એક ફાટલા ખૂણામાં ભરાયો ને એ પડ્યો. જપાના ખાલા ઢોળાઈ ગયા. પુષ્પાબહેન ખિચારાં રડવા જેવાં થઇ ગયાં. અમે એમને શાંત પાડવાં ને પછી પાન કાપારી લઇ વિદાય થયાં.

[૨]

હવે અમે સાવિત્રીબહેનનો ભંડા લીધો. સાવિત્રીબહેન અને દુનિયાગમાં સાથે બન્યાં. એમણે પ્રભુ, “કેમ ક્યાં જઈ આવ્યાં ?” પુષ્પાબહેનને ત્યાં “મ્હેં કહ્યું. “કારતો જા, આ બહેન-પણી સાતી સાંભરે ! બીજાને ત્યાં જવાય ને એમ કરી કહીને કુચે વળી જઈએ તોયે તમે ચાનાં સાંભરો ? અમે મૂંઝાણ એટલે અમને બધાંયે તાળી મૂકે.” અટકું કહેતાં કહેતાં એમની આંખમાં આંસુ આવી ગયાં, એટલે એમને જેમ તેમ કરી રમજાવ્યાં ને બીજે દિવસે જોગને ત્યાં જવાનું વચન આપ્યું.

બીજે દિવસે બપેરે વળી પાછાં ફરેલાં પરવારો હમે નોકળ્યાં. સાવિત્રીબહેન પરલમાં રહેતાં હતાં. એમની ડબલ રૂમ, નાની પણ સ્વચ્છ હતી. આંગણમાંજ રંગોળી પૂરી સાચીઓ કાટેલો હતો. દરેક બારી બારણા પર લુદી લુદી જાતની આકૃતિવાળાં તોરણો લટકાવેલાં હતાં. એમાં બે તોરણો શંખલાનાં ભરેલાં હતાં. એક પડદા કાચની લુંગળીઓને બદલે બરનું લુંગળીઓનો મરેલો હતો. એમાં સાથ સામી બે ગાયો ભરેલી હતી અને એ જલ્દી મળી ગયો. મેં કહ્યું, સવિત્રી બહેન આ પડદો જલ્દી સરસ છે. એ તમે ભર્યો ? મને એવો શિખવાડો ?”

“હા બહેન ! એમાં મને શું જાર પડી જવાનો હતો ? તમારે કાચની લુંગળીઓ લાવવી હોય તો તે લેતાં આવતી. અમને તો એ ક્યાંથી પોસાય ? અમે તો જરૂર આણીયે છીએ. બરને જેવાં રંગવાં હોય તેવાં રંગી સકાય છે અને એ જલ્દી સરતાં પડે છે. આ શંખલાએ ચાર અને શેર મળે છે. એક શેરમાં બે મોટાં તોરણ ચાય છે. હમે મોતી બોતીનાં ખર્ચ શી રીતે કરીએ ? જુવોને, તમારા બનેલીને પોણીસોનો પગાર મળે છે. વળી આ બે છોકરાંને બણાવવાનું ખર્ચ ઉપાડવું. આ તો આપણને શોખ હોય તો ઘોડા ખર્ચમાં પણ કરકસર કરી આવું તેવું કરી શકીએ ખરાં”

“આવો પડદો તો મેં દસમી વાર ભર્યો. મ્હેં પહેલા પડદામાં સસલાં કાઢ્યાં હતાં. હમારી સામે પેલા સોરાળજી રેડ રહે છે તેમનાં માપણને એ જલ્દી મળી ગયો, અને એમણે માગી લીધા. એમનું નેહને એમનાં બીજાં જોગખીતાં પારસી બેથ પણ આવ્યાં ને જુદાં જુદાં ચીત્રો ગોઠવી આપવા કહ્યું. મ્હેં એકદર નવ પડદા બધાં. એમાંથી મને ઉપજ પળું દીકરો. દર મહીને દસ રૂ”

રૂપીઆ મળવા લાગ્યા અને ધરને મશાલો વગેરે એ પેમાળી બરાણું. ”

ખરેખર, સાવિત્રીજીનેની રૂમ જો કે નાની હતી પણ ઘણીજ સ્વચ્છ હતી. ખુણા ખેચરા પણ ચોક્કસ ને ગળાંતું તો નામ નિશાને નહોતું. બધી વસ્તુઓ વ્યવસ્થિત અને પોતપોતાની જગાએ ગોઠવાયલી હતી. એમને ત્યાં ઘાટી નહોતી, તે છતાં બધાં વાસણો ચકચરીત હતાં. એમનું રસોડું એવું સ્વચ્છ હતું કે ત્યાંથી ઉડવાનું મનજ થાય નહીં હમે ગયાં ત્યારે એક બાલુએ જેસી છોકરાં એક મેકને બાણવતાં હતાં. છોકરાંને ઉજળાં દૂધ જેવાં શુભ્ર ખાદીનાં વસ્ત્રો પહેરાવેલાં હતાં. ‘એ પવિત્ર સફેદ અને શુભ્રગીને હોર કાપનાર આદી માને નથી દીવાવતી ? છોકરાં બહુ રવાં એટલે અમારી પાસે આવીને ખેલાં. બંને શાન્ત અને હાલ્યાં લાગ્યાં.

સાંજના સાડા પાંચ થયા એટલે કંટુ ઉઠ્યો ને ચાક લેવા ગયો. સાવિત્રીજીને ઘણી ના હલાં છતાં એ લોણુનું ચરખન ને એવડા કરી

લાવ્યાં. પછી કંઠ ઇન્સાફ આપ્યા વગર ચાલે ? સાવિત્રીજીને અનસુયા પાસે થોડાંક ગીતો, શ્લોકો વગેરે ગવરાવ્યું. ગીતો પણ સ્વદેશ-ભાવનાને મૂર્ત કરે એવાં હતાં.

પંડી અમે સાચું આમંત્રણ આપી રમ લીધી. સરોજ જીને તથા સુમિત્રા જીને આજ પણ મારી સાથે આર્યાં હતાં. ખરેખર, ખરે-લમમાં અને તે પણ મીસોના ધુમાડા વચ્ચે, ત્યાં દરરોજ મેલસાની કાળી છીટી ઉડતી હોય, તેવી જગાએ રૂમ આટલી બધી ચોખ્ખી રાખવા માટે અમે સાવિત્રીજીને ધન્યવાદ આપ્યો.

સુમિત્રા જીને રસ્તામાં કહ્યું, “ જીને ! ધર અમે એવું મોટું યા નાનું હોય, પૈસા ને તોડર ચાકર હોય કે ન હોય, તો પણ આપ-જીને પોતાને જ જો ચીવટ હોય તોજ બધું વ્યવસ્થીત રહે. ”

અદરમાત મ્હારાથી બોલી જવાયું, “ જીને ! કહેશો, હું કેને વખાણું ? ખુબ્બા જીનેને કે સાવિત્રી જીનેને. ? ”

વિજયા દશમી.

લેખિકા: શ્રી. દીપકબા દેસાઈ.

વસંતતિલકા :

વસો સુરોજિત ધરી નર નારી આજે,
આપે સુવર્ણ શમિપત્રનું જો ! ઉલાસે;
જો મિદની સ્થલ સ્થલે મળી છે જનોની;
જો સ્વારી ઠાઠથી ચઢી પુરના પતિની.
શૃંગારીયો સરસ હસ્તિ સુવર્ણ માળે,
અંબાહોએ કલશ કંચનના વિરાળે;
રાજેન્દ્ર સ્વારી નીકળી શમિ પૂજનાથે;
છે વિજયા દશમ કેરું સુપર્વ આજે—

અનુક્રુ. :

આયુષો શમિમાં મૂછી, તરૂં રાજેન્દ્ર પૂજશે,
ઐશ્વર્ય રાજ્યનું એથી, સખિ ! જો વધુ હીપશે.
શમિ પૂજનની રીતિ, રાજાઓમાં શરૂ થઈ;
કાલિદાસે કથા જોની, રઘુવંશ મહી કહી.
ક્રૌંતસ દ્વિજ તણો પુત્ર, કહે માત પિતા કને,
વિદ્યાબ્યાસ કહે જીને, વરતંતુ ઋષિ આશ્રમે આશ્રમે.

શાર્દૂલવિદ્યોતિ :

સેવા શુદ્ધ મને કરી, ઋષિ ઋષિપતિનું હેડું હયું.
જંને તો નિજ પુત્રના સ્રમ ગણે, ને જ્ઞાન હીણું ધણું;
પૈનિષ્ણાત મુજાન મેળવી રહ્યો, વરતંતુનો શિષ્ય એ;
વિદ્યા ઓઠ પૂરી થઈ, ઋષિ પદે નામી વહે ક્રૌંતસ એ:—

ઉપજનિ :

“ વિસૃપ્તિ તો તાતજી ! આ સુણોને,
હ્યો દક્ષિણા હો ગુરૂજી ! કંઈ તો,
જતાં ગૂઢે રે ! હાંડું કહે છે;
ત્યાં આપની યાદ ચઢેવ રે’શે— ”

સોમ્યા :

“ જાની શિષ્ય પ્રવિણ, પોતાને મંદિર જતો;
હપં થતો ગુરૂ દીલ, એજ ગુરૂની દક્ષિણા— ”

દિવંગ : “ હમે ગુરુ ! ગુરુભાવ દાખ્યો,
ગુરુ સહુ આપ સમાન થાને;
છે આ પરાપૂર્વ તથોજ ધારો;
દે દક્ષિણા ઋણ થકી મૂકાવો.”

-વસંતતિલકા : “ જો ! મહે ત્હને શિખવો છે પ્રિય ! ચૌદ વિદ્યા,
ત્હની લઈ તનય ! કોઠ સુવર્ણ ગુદા;
યે ચૌદ કોઠ, વર્ણો એકજ પાસથી એ;
લાવી મ્હને અટ હવે પ્રિય શિષ્ય તું દે.”

શિખરિણી : - બિચારો મૂંઝાયો, ઠઠિન મંજવું એકજ કને,
ભમી પૃથ્વી આખી, ચુકવોંશ ખરે ગુરુ ઋણને;
રઘુરાજ જેવો નૃપતિ મળશે ના. ત્રિભુવને;
અયોધ્યા જાઉંને, વિનતી કરું એ રાજવી પદે—
જુઓ સોહે કેવો, બટક સમ એ કૌતસ દિવતો,
વિભૂતિ છે અંગે, શિવ સમ દોષે જ્યોતિ થકોં શો !
અને તુંબી પાત્રે જલ ભર્યું, ધર્યું કૌર્પીન તને;
ફરી જાણે આજે, અવનિ પ્રકટયો, ચામન શું એ !

અનુકુપ : જમને રઘુરાજની, સમીપે કૌતસ તો વદે;
“શિવ વરતંતુ કેરો હું, નચું રાજેન્દ્રને પદે.”

ઉપનતિ : અપકીર્તિને રાજવી નાંદતા જે,
ધર્મિષ્ઠને કર્તાવ્ય જાણતા જે;
અધ્યાદિથી પૂજન ત્યાં કર્યું ને;
વૃત્તાંત - પૂછે પછી કૌતસને એ—

અનુકુપ : “ કુશાત્ર બુદ્ધિવાળાને, મંત્રના જાણનાર જે;
ઋષિ મંડલ માંહી તો, વરતંતુ સુ-શ્રેષ્ઠ છે.

દિવંગ : “ લોકો પ્રકે જ્ઞાન રવિ પ્રતાપે,
વિદ્યા ભણ્યો જે મુનિવર પાસે;

કે' એ મહર્ષિ મુખોં તોજ છે ને ?
વિસ્તારીને વત્સ ! 'સહુ તું કે' ને—

વસંતવિલકા : “ જે ઇદ્રદેવ તણું ધૈયં ખરે ! ખૂટાડે,
એ'વું અખંડ તપ કીધું મુનિવરે જે;
શું તે મહર્ષી શિવિપતિ અતિ વિદ્ન નાંખે ?
કે' કે' નથી થયું શું એ તપ ભંગ આવે ?

વિપત્તિ : “ કહે મુખી છે હરણાં ઋષિનાં ?
ને તીર્થ વારે પશુ શુદ્ધ છે ના ?
વરતંતુના શિષ્ય ! ત્હને હું ભેઈ;
વિદ્યા વિભૂષિત ! રહ્યો હું મોહી.

અનુબુદ્ધ : “ બાહ્યા ! ભેઈ ત્હને હેડે, સ્નેહતું ઝરણું અરે,
આજ્ઞા શી છે કહે વિપ્ર ! પૂરું હું તુજ આશ એ.”
વાત્તા કૌત્સે કીધી સર્વે, રાય ગદ્ગદ તો થયો;
“ વિસ્વજીત કરી યજ્ઞો, અરે ! નિર્ધન હું બન્યો !
સાષ્ટાંગે પ્રણમીને તો, કૌત્સ કે’ “ દોષ ના દીસે;
“ આપના પૂર્વજે રાજા ! સાચા તો વચને દીસે.

વસંતવિલકા : “ છે ચક્રવર્તી પદ હે નૃપ ! આપતું તો,
દેં દાન દીન જનને દીન તો બન્યા છે,
વૃદ્ધિ અને સ્થય થતાં શશિ જેમ સોહે;
એ'વા નૃપેન્દ્ર નિરંખી મન કાં ન મોહે ?

અનુબુદ્ધ : “ બીજાં સ્થલો મહર્ષી રાજા ! જઈયત્ત કરીશ હું;
મૂઝાઓ ના જરી હેડે, ઘાઝો કલ્યાણ આપતું !”

શાલિની : મૂઝાએ છે નૃપતિ એ હૃદેમાં,
આવ્યો શુરજલ્પથી મુક્ત થાવા;
રે ! રે ! એવું કાર્ય હું—થી ન થાતું;
કીર્તિ ભતાં હું ભણું મૃત્યુ માતું—

અનુક્રુપ : “ વત્સ ! બે દિન રે' આંહીં, કાંઈ તો કરી યુક્તિ હું;
આશા પૂરીશ હું તારી, કરી યુદ્ધ કુબેર શું. ”

ઈશ્વરજી : “ સૈનિક શૂરા ! ઝટ સંજ થાઓ,
ને સૈન્યને સત્વર આંહીં લાવો; ”
જોડયા 'તુરી વિદ્યુત વેગવાળા;
રઘુ વિરાઠ્યા રથમાં રૂપાળા.
વસિષ્ઠનો મંત્ર લાણી નૃપાલે,
રથે કરી પ્રોક્ષણ જોશું ત્યારે,
શક્તિ તહીં તો રથ માંહીં આવી;
શું ઉડશે છેકળ આલ માંહીં !

અનુક્રુપ : જવા સંજ થયો રાત્ર, સેવકે કહ્યું આવીને;
“ આલથી વૃદ્ધિ તો થાયે, મહારાજ ! સુવર્ણની. ”

શિખરિણી : સુવર્ણની મ્હોરો, ગગન મહોંથી ત્યાં વરસતી,
શર્મિનાં વૃક્ષોની, ઉપર ઠંઈ જો ! જો ! ખખડતી;
અને પૃથ્વી ત્યાંની, બની ગઈ શું સુવર્ણ વરણી !
ભુવે આશ્ચર્યે સૌ, સરસ શો બની આજ ધરણી !

વસંતતિલકા : ત્યાં કૌતસનો કર ગ્રહી રઘુરાજ લાવ્યા,
“ વરતંતુ શિખ્ય ! પૂરે તું અલિલાપ તહારા; ”
જો ! આ સુવર્ણ તણી મ્હોર તણા દગો આ,
જા દે ગુરૂપદ અને ત્રણયુક્ત તું થા— ”

અનુક્રુપ : મેં કહો ઉંટને અશ્વો, સુવર્ણે ભરવા દીધાં;
“ રાજેન્દ્ર ! આપના જેવું, કરે કોણજ પૃથ્વીમાં ? ”

વંશસ્થ : “ નૃપેન્દ્ર ! તહારી ભૂમિ તો મતેથી આ,
છે કામદુધા નવ કૈં વિચિત્રતા;
યો કારમો તુજ પ્રભાવ તો દીસે;
જે આલથી ઇચ્છિત તું'જ મેળવે ! ”

અનુકૃપ : “ આશિર્વાદ દંઉ રાત્રી ! તારા સમ શુભવાન તો;
પુત્ર રત્ન ત્હને થાશે રઘુકુલ તથો હોયો.”
શુભ પાસ કૌતસે તો, વાળ્યો ઢગ સુવર્ણનો;
“ ધન્ય કૌતસ ત્હને આજે, શિષ્ય તું માહરો ખરો !

વસંતતક્ષકા : “ એ ચૌદ કોહ થકી ના વધુ હું લઉં ! તો,
જુશીથી આપું જોઈ લે પ્રિય શિષ્ય ! તું તો;
કે’ કૌતસ “ હું પણ ન એ મમ પાસ રાખું;
ઉદાર એ રઘુપદે જઈને સમર્પું.”

અનુકૃપ : “ રઘુરાજા વહે વિપ્ર ! ના મ્હારે દેવી એ ઘટે;
મળી જ્યાંથી તહીં પાછી, મૂકો એ શમિની નીચે—

ઉપભતિ : પડો વગાડ્યો પછી પુર માંહે,
સુવર્ણ લે જાવ કહ્યું પ્રભને;
તે દિનથી રીત પ્રચાર પામે,
સુવર્ણ માને શમિપણું આજે.

અનુકૃપ : શમિને પૂછને લોકો, આકાંક્ષા જયની કરે;
હેમ તુલ્ય શમિપણું, રનેહીના કરમાં ધરે.

કેવી સ્ત્રી ગમે ?

લેખિકા: સૌ. જીવન લીલાવતી.
ચિત્રકાર: શ્રીમાત્ મુરુગોત્તમ

કેવી સ્ત્રી ગમે ?

કોઈ એવો યુવક ખતાવશે કે જેણે આ પ્રશ્ન નહીં ચર્ચો હોય ?

કોલેજના લૌનમાં કે નદીપરની રેતીમાં, ઉજળતા દરીઆ સહામે ગહેરી ખાતા કે ચોરડીમાં ખેસી અભ્યાસ કરતા કોઈ એવા ભક્ષાભાઈ હશે કે જેણે આ પ્રશ્નનો કદી વિચારજ ન કર્યો હોય ? દશખાર યુવ-કાનું ટોણું મળ્યું હોય અને આ પ્રશ્ન ચર્ચાતો હોય ત્યાં કેટલાં દેવ્યાં તરફડી ઉડતાં હશે ? પરણેલામાંથી ધણી જાના નિઃશ્વાસ મુકે અને કોઈક ભાગ્યશાળીનર અભિમાન લે. કુંવારા એ

મ્હોટા ચાંદલાવાળી, કાંટાવાળી, કૃષ્ણવર્ણી, ગોરી મળી હોય

વિચારે કદીક ઝાંખી ઝાંખી જોએલી એવી કે કન્યાનાં સ્મરણો આણી તેમાં મનમાનતાં રંગો પુરતા હોય-એ સ્થિતિનો અનુભવ ભાગ્યેજ કોઈને થયાં વિના રહ્યો હશે.

પણ દરેકની રુચી આ વિષયમાં એક સરખી નથી હોતી. કોઈને ગરવી ગામડીપણુ પણ હોંસી-લી ને રહોછલી હોય તો ચાલે, કોઈને ધર્મવર્ણી ગજગામીની હોય તો અસંતોષ ન રહે. કોઈ પુસ્તક રસીઆને તો કુમુદસુંદરી કે મંગરી હોય તોજ સંસાર સ્મશાન થતો અટકે, અને કોઈ સર્વેનાં સ્વપ્નાં જોના-રને તો આ-પણમાં કોઈ એવી પાકવા-ની જ નથી, એમ ધારી એના અભાવે એવા ઉદાસી-

ખીચાર વાત સાંભળતાં સાંભળતાં ફટી પડતાં હોવાને મહા મહેનતે હાથમાં રાખતા હોય. વિચારીતો 'એ કેવી હશે ?' એ

ન ચંપ જાય કે એમને તો મ્હોટા ચાં-દલાવાળી, કાંટાવાળી, કૃષ્ણવર્ણી ગોરી મળી હોય કે સુસ્વદ્દી, ચરમાવાળી, લોહીના અભાવે

અંપકવર્ણી લાગતી ફળવાયલી કાન્તા મળી
હોય, એમને તો પહેલેથી છેલ્લે સુધીની છુપો
ચાલી શકે. જેમને એમની લાયકાત કરતાં
સારી સ્ત્રી મળી હોય તે માલીફીના દક્કથી
જાતી પુલાવી ધરમાં પાળેલા ગાય ધોડાની
માફક વહુનાયે શુભચાન ગાય, કે અદેખાઈને
અસંતોષના ચેપથી દુર્ગળ થતા નમ.
જેઓ પોતાની લાયકાત કરતાં ઉતરતી

પત્નિ મળી છે એમ માનતા
હોય તે ઉપકાર કરતા હોય
તેમ તેને સુધારવાનો પ્રયત્ન કરે
કે પોતે ઘણી કિંમી કુની-
આના વાસી છે એમ માની
એના સ્કામું જેવા-
ની તરફી પણ ના
લે. આ વિ-
ષયમાં જેટલા
સ્ત્રીઓ તેટલા
જ પ્રકારભેદ.

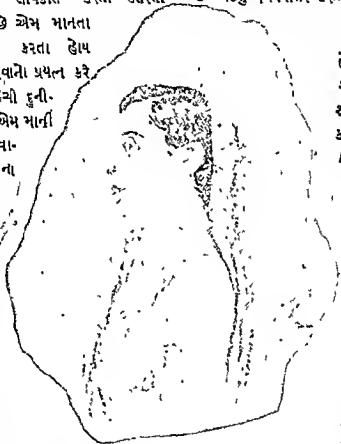
પણ પ્રશ્ન
તો ઉભોજ
રહ્યો. કેવી સ્ત્રી
ગમે ?

અપૂર્વ સ્ત્રી.
તે (કામ હજી
પાછી નથી)
નીરખી રહેવા-
ય. સ્વરૂપવાન
હોય તો દમ-

બર જેવાય. મનોહર હોય તો બે ગાંઠી વાત
કરાવાતું મન ચાય. કુશળ હોય તો વખાણ
કરાય. નમ્ર હોય તો દયા કે દોર ગમે તે
દેખાડી શકાય. રસિક હોય તો તેના સ્વપ્ના
જેવાય. શુદ્ધિશાળી હોય તો થંકા રખાય કે
ટીકા કરાય. કટાવાન હોય (થોડાં
હાર્મોનીયમ પર ગાયન આવડના હોય કે

ગ્રોઈગમાં લોટા પવાહું કે પીંપળાનું પાન
ચીતરતાં આવડતું હોય) તો પ્રથંસા કરાય.
લજ્જેથી સ્ત્રી સાથે ચર્ચા કરવા જઈ શકાય.
પ્રતાપી ને અસ્પર્શ્ય લાગતી હોય તો તેને
મીઠાશ ને તોરી કહેવાનો સંતોષ મળે.

પણ આમ દરેક ગુણોને છુટાં છુટાં વેરો
દેને વિધિએ પોતાની અપૂર્ણતા સાબીત કરી
છે એટલું વિષયાંતર કરીને પહેલું પડે છે.

કે સુહસકકી, ચરમાવાળી, લોહીના અભાવે અંપકવર્ણી
લાગતી ફળવાયલી કાન્તા મળી હોય...

સ્ત્રીમાં સૌંદર્ય
હોય તો સૌંદર્યને
શણગારવા નોંધએ.
શણગારવા માટે પેસા
કમાવ. નોંધએ. પેસા
કમાવા માટે મહેનત
કરવી પડે. કે-
ટલી વેડ ?

સ્ત્રી શુદ્ધિ-
શાળી હોય તો
તેનાથી પોતા-
ની શુદ્ધિ ઉત-
રતી ન દેખાય
તેની સંભાળ
લેવી નોંધએ.
તે માટે ગાન
વધારવું નો-
ંધએ. ગાન
વધારવા માટે
પરિશ્રમ લેવો

પડે. એમણે કુખ તો ખરુંજ.

સ્ત્રી સમાજસેવક હોય તો પોતાનાં
દરેક કૃત્યો માટે તેના સંત્રીભાષણો સાંભળવા
પડે. તેના હંડમાં પેસા બરવા પડે. જાહેરમાં
તેની ઝોયે મને કમને કિમાં રહેવું પડે; અને
આવી સારી પત્નિના લાયકાત વગરના
વરમાં અપવું પડે. તે તો ન પાવડે.

સ્ત્રી લેખક કે વક્તા હોય તો દરેક સ્થળે 'શ્વાણી ખેનના વર' તરીકે ઓળખાયું પડે. એ પોતાની ખ્યાતિ ટકાવી શકે માટે એના સમય પર ત્રાપ ન મરાય, ને તેથી સગવડોનો ભોગ આપવો પડે. તે તો કેમજો પોષાય ?

આમ દરેક ગુણવાળી પત્નીના પતિ યતાં કંઈને કંઈ અગવડ તો વેઠવીજ પડે. સૌદર્યવતી પત્નીને જોઈ કોઈ તેના પર મોહાઈ જાય તે બધ; કદરૂપી પત્નીથી મિત્રમંડળમાં શરૂઆતનો બધ; કોડીલીનાં કોડ પુરવા સદા સજ્જ રહેવું પડે; કોડ વિનાની સાથે અવતાર ધૂણ થઈ જાય. બહુ ધાર્મિક હોય તો શ્વેજ શ્વેજ વાતમાં સુગાઈ જાય. ધર્મ ન પાળનારી હોય તો છોતર પેટીના પૂર્વજો કમકમી હોઈ. કમાઈ શકે એવી હોય

સ્વચ્છતા હોય તો હમ્મર જોવાય.

તો શેષ મારે. ન કમાઈ શકે તેવીને માટે સદા શીકર કર્યા કરવી પડે. લજીલીને અભિમાન હોય; વગર ભણેલીમાં અંતર રહમજવાની અચકિત હોય. લગ્નમણીના હોડ જેવી લાજુલાડી ધડી ધડી શરૂઆત જાય કે કરમાઈ જાય. લાજ વિનાની હોય તો પોતાના એ હાલ

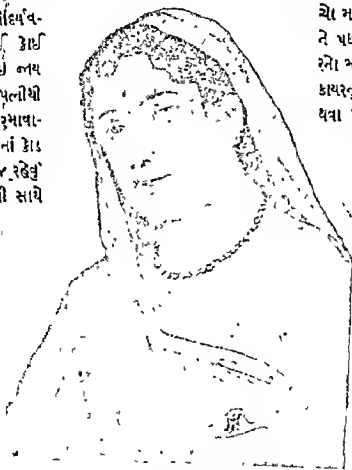
યાય. આમ સ્ત્રીનાં દરેક ગુણ અવગુણમાં ગુલાબ બાવળ જેવા કાંટા પ્રકૃતિએ સર્જેલાજ છે. કેવી સ્ત્રી ગમે ? એ પ્રશ્ન જોડેલોજ તેનો ઉત્તર સહેલો નથી.

મારો સલાહ માને તો કેવી સ્ત્રી ગમે ? એ પ્રશ્નજ કોઈએ પોતાની જાતને કદી પુછવો નહીં. મન ગમતી મળે તો માથે ચઢાવવી.

અણગમતી મળે તો તમારો મારી 'ઝેં' લાલ રાખવું ને પછી 'ગાંધુ' કે 'સંસાર'નો મારગ છે શરૂનો નહીં કાયરવું કામ જો ને." અથવા પગ પછાડી કહેવું કે

"હાલું ના હાંપું ના હાંપું." અણગમતી પત્ની મળે ત્યારે આમ ગાઈને સંસાર તરવાનો જીનો સંપ્રદાય છે નરસિંહ મહેતાએ બણાં ગાણેક્યાઈને જોઈ ભજન આરંભ્યાં અને સંત તુકારામે પૈરીથી ત્રાસી-

ને ગીત ગાયાં ને અમર થઈ ગયા. હાલ દેશ સેવાના જમાનામાં દેશભક્તિનાં પદ ગા. યો ન ગમતી પત્નીના વિચારમાંથી આત્માને રાતિ મળશે. કાનમાં કહું છું: હાલના બધા દેશમેવકોને એમની પત્નિઓ 'વહાલા' કહી બોલાવતી નથી તેજ કારણે તેમણે દેશ સેવા આરંભીજે.

લોઠા પડી જશે, ગળગળો થઇ જશે અને તરતજ સાચો ભાવ કહી દેશે ! તમે ઉચ્ચ-રાણી ફરનારા મહેતાજી હો તો હઠિયા ધરાક પાસેથી નાણાં આકાવવાનો સારામાં સારો નુસ્ખો એ રૂઢ જ છે !

રાજદારી બાબતોમાં પણ એ ઉપાય રામ-બાણ છે. અરે ! એ રાજદારી ચળવળોમાં અત્યાર સુધી આપણે આડફેટ અરણ્ય રૂઢ

નથી કયું ? એ આડફેટ રૂઢ કયું એટલેજ જોઇએ તેવી જતેહ હજી નથી મળી; એટલેજ ખ્રિસ્તિય પાલાંમેંટ કહે છે: “ એટા ! મોટા થા, પછી પરણાવીશું ”. જરા વિચાર તો કરો કે ત્રીસ કરોડની પ્રજા એક સામ્રાટ કહેવા મુકે તો ખ્રિસ્તને શું પણ ખ્રિસ્તના બાપને ય

સ્વરાજ્ય આપવું પડે ! વડી ધારાસભામાં સર માદકમ હેલીને વિનંતિ ન કરો ! એ જાણના ગોરા મુત્સદ્દીઓ તમારા જેવા ફેટલાકને ખીરસામાં મુકી દે તેવા છે. પણ

જો અરજી કામ સાધવું હોય તો માથે હાથ દઈ “ ઓ બાપ-લીઆરે ! ” કહી બધા

ય સામ્રાટ પોકે પોક રડવા લાગ્યા અને જેમ છોકરું કળ ખાઈ ખાઈને રૂએ છે તેમ ભેંકડો તાણુને રૂઓ, હુરકાં બરી બરીને રૂઓ, બોર બોર જેવડાં આસું પાડીને રૂઓ. સર માદકમ તરતજ તમારી પાસે દોડી આવશે અને લાગણીથી પૂછશે: “ અલ્યાઓ ! કેમ રડો છો ! તમારે શું જોઇએ છે ! ”

“ પચાસ રૂપિયામાં પૂરું નથી થતું રે ! ” એમ પરાણપોક મુકવાં આવડે તો બેરો પાર !

તમારે રડતાં રડતાંજ કહેવું કે, “ નિમક-વેરા કાઢી નાંખો ! ” એ તરતજ દોડતો આપણેક (વાઇસરોય-લોર્ડ રેડીંગ) પાસે જશે અને તમારા વતી કાકલુદી કરી એ વેરા કાઢી નાંખાવશે !

કોર્ટમાં પણ તમે જોયું હશે કે સાક્ષીના પીંજરામાં બુઝાની આપતાં રડી પડનાર પક્ષ-કાર કોર્ટ ઉપર બહુ સારી અસર કરી શકે છે અને મોટે ભાગે છ-

તીનેજ આવે છે. વડીલો પણ હાલની જેમ દલીલ કરવાનું છોડી દઈ પોકળ સાદથી રડતાં થીપશે તો હાલની દેવાસુની અદાલતોમાં અચૂબનીનાં પવિત્ર વાતાવરણનું સાત્રાજ્ય થશે !

પેલો ‘ રાજવી કવિ કલાપિ કહી ગયો છે કે “ રાવું એ તો નમ્રગાદ છે. ” મૂખે કયાંતો ! એને શું લાન કે રેવામાં શી શી ખુબીઓ રહેલી છે ? અકાલીસ વર્ષની દુઝી જીંદગીમાં એ બિયારાને એની અણમૂલી બા-બતોના અનુભવ ક્યાંથી હોય ! રાવું

એ તો ખરા મુત્સદ્દીનું મોઢામાં મોઢું શરૂ છે અને તેય વળી અહિંસાત્મક ! તલવાર બંદુક કે તોપો એની આગળ પાણી ભરે ! અને રાવું એ સીએઓની તો ખાસ શોભા છે. કાળી કાળી આંખલડીમાં અચૂબીદુડાં જળકે તેથી તો લલિત કવિ જેવા વારી વારી જાય ! હરણ જેની સુંદર આંખોની

કિનારી ઉપર મોતી જેવું અશ્વત્થ નાનકડું
ટીપું વળગ્યું હોય એ એક અદ્ભૂત દેખાવ
છે. એટલો અદ્ભૂત કે એ જોવાને ખાનગર
રામાએને ધડીવાર રડાવવાની ધમ્કી થાય !
એવો સુંદર હોય તો એ અશ્વત્થની ધારા પણ
ગ્રામી ઉઠે. અને આરસપ્રહાણી શરસમયી-
માંથી રક્ષિતમણી જેવું પાણીનું ઝરણું બેઠું
હોય તેવું કંઈક

લાગે. પણ જો
તમારો વાન જરા
શામલો હોય તો
આંખમાં મિઠુડાં
ઝળકે ત્યાં સુધીજ
રહજો; ધાર ન
ચાલવા દેશો !
ઠારણ કે ડાળા
વાનમાં અથડેખાં,
ઠાડીઆમાંથી એ
રંડીઆના ભોતિ
રેલા ચાલ્યા હોય
તેથી લાગે છે

જરા મન
કચવાયું હોય,
બિલાડીએ દૂધ
ઢોળીનાંખ્યું હોય
અને સાસુ, નથુંદ
કે પતિ શું શું

હવી નાંખશે તેની સુંદર હોય તો એ અશ્વત્થની ધારા પર ટોળી કંઠે અને.....
ચિના હોય તો

ગમરાશો નદિ. રોડાડાના ખૂણામાં બેસી
જરા રામ લેજો; દિલ હળવું થશે અને શું
રસો લેવો તે તરત મુઝશે. ઘેર મુઝેમાન
આગા હોય અને જૂલમાં તમારાથી દાળમાં
મીઠું જરા વધારે પડી ગયું હોય તો ગમરા-
વાની દંઈ પણ જરૂર નથી. પેલા જમનારાઓ
સાંભળે તેમ મદ મદ સ્વરે રાત શરૂ કરજો.

રડવાનું ઠારણ બણતાં મુઠ પરાણાઓ જરા
પણ મું કે ચાં કયાં વિના જમી લેશે. અરે !
એ લાગણીવાળા હશે તો કંઈક તમારી રસો-
ઈનાં વખાણ કરશે; એજ ખારી દાળમાં
તેમને અમૃતનો સ્વાદ જણાશે. આખરે
અમૃત પણ ખારા સમુદ્રમાંથી નીકળેલું કેની ?

ચિંતાની દવા તરીકે આપણે રહનનો

ઉપયોગ જોઈ

ગયા. મુદ્દના

આમુધ તરીકે

તેનો વિચાર

કરીએ. નથુંદ

જોડે જરા ખો-

લાચાલી થઈ કે

જેઠાણી જોડે

કંઈએ થયો

અને વાગ્યુદમાં

તમે ઢાંચી ગયાં;

જીવારની ધાણી

પુટે તેમ નથુંદ

કે જેઠાણીની

મુખ રૂપી બહી-

માંથી કડવા

કડવા શબ્દો

એક પછી એક

નીકળવા ચાલુ

જ હોય. તમે

પણ ચોડો વ-

ખત પીંજરાની

તાંનની જેમ એકની એક પીંજર ચલાવ્યા

કરી પણ ન શક્યાં. કાંઈ દિશર નદિ.

નિરાશ ન થશો. દહ એક ઉપાય-

રાગજાણ ઉપાય ખારી છે. હુમરો તાણી

આપ્યું ધર તો શું પણ આપ્યું મામ

અરે તેમ પોરે પોરે મુઝીને રોડો. એ

રોડે રડનાં મુઝીને તમારી કવિત યમિની

ખાત્રી આપજો. જોશીની નિર્દયતા અને તમારી નિર્દોષતા, એ લોહી ચુસનારી છે, ને તમે ઘેરા જોયા નરમ છે, એમ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં રૂદનના તાલ માપ સાથે જતાવી આવજો. એ જોશીની તો શું પણ તેના માઆપની, તેની સાતે પેદીની અને તમારા જોડની પણ સુંદર અષ્ટકમાં જોટલી ખમર લેવી હોય તેટલી લઘ શકશો. આડો-શીપાડોશી તમારી નિર્દોષતા પર કદાચ વિશ્વાસ નહિ મુકે, તમારા રૂદનને કદાચ ફેલ માનશે, પરંતુ તમે જે વાતો બહાર પાડશો તેમાં રસ લઘ બરૂર તમારા વરૂદ દીલસોજી બતાવશે !

સામુને પાપાણુ હૃદયની બહાર કરવા માટે, નાતના જમણમા ગયાં હો ત્યાં પોતાના છાકરાને દીકા મારી કે સુંડીઓ ખણી મોટેથી રડી રડાવી એ સામુડી પર વેર લઘ શકાય. કામ

સંગેને ત્યાં પ્રસંગપર ગયાં હો અને કામ કારણે તમને જોણું આવે તો તેના માંડવા નીચેજ પોકળ સાદની ધુની જગાવી તેના બવાડો કરી, તેની શુધ્ધુષ ઠેકાણે લાવી શકશો !

પતિના કંઈ વાંકમાં આવ્યા હો અને એ ગુસ્સે ચત્ર બોલે તે પહેલાંજ કલાકેક

કારણ કે કાળા વાનમાં અશુદ્ધિના કાગળામાંથી એરંડી આના ભાંતે રેલા ચાલ્યા હોય તેવી ટોચ છે.

આગમય રૂદન કરી કશ્વરસની ચાખાદ જમાવર કરી હશે તો એ રસમાં પીગળા ગયેલ એ બિયારો રોદ્ર કે બયાનક રસની છાયા મુખ પર કદી ધારણુ નહિ કરી શકે ! તેમજ વારતહેવારે સુંદર વસ્ત્રો કે આભુષણો જોઈતાં હોય તો તે મેળવવા માટે રૂદનજ સાચી સારો, સરતો, શહેલો ને સીધો ઉપાય છે.

પણ એ બાબતમાં બહુ સાવચેતી રાખવી જોઈએ અને શુદ્ધિપૂર્વક રચના કરવી જોઈએ. નહિ તો ફેરલાક બરહમર ત, અરસિક, શેવાની કળાની

મયાર્થ ખુબી નહિ બાણુનાર પતિઓને લાકડીના ઉપયોગ પત્નીના વાંસાપર કરી જોવાને બહુ ખરાબ ટેવ પડી હોય છે. તમારે એ આકર્ષક પ્રયોગમાંથી બચવું હોય અને ખરેખર વિજયજ મેળવવો હોય તો મીઠી બહાલબરી વાતો કરી એ ધણી નામના પ્રાણીને રીડવો અને એ બરોબર રીડાવ

જોટલે ગેલમાં આવી ઓચિંતા કુરકે કુરકે રડવા માડો. " હમણાંજ આનંદ ને ગેલ કરતી હતી અને આ એકાએક શું થઈ ગયું " એવી વમાસણમાં એ પડી જશે, એને થોડી વાર મુંઝાવવા દ્યો. એકદમ ખુલાસો ન કરી દેશો. બહાલથી કલાવી પટાવીને પછે ત્યારે અડધેકે ફલાકે " ઉડું, ઉડું " કરનાં કુરકાં

સોના, ચાંદી અને ઝવેરાતના દાગીનાના વેપારીઓ

એમ. જોધાભાઈની કું. ઝવેરીઓ.

ટેકાણું : કાલખાદેવી પોસ્ટ ઓફીસની ખાત્રીમાં, મુંબાઈ નં. ૨

ટેલીફોન નં. ૨૧૮૧૫.

બહારગામના ઓર્ડરો વી. પી. થી મોકલવામાં આવે છે.

[૮-૧૫]

જાણીતા મેકરોની બનાવટના

હરેક જાતના ક્રેંચ અને ઇંગ્લીશ

સેન્ટ, લવન્ડર, સુગંધી તેલો

અને

સાબુઓ

છુટક તેમજ જાયાબંધ મળશે.

બહારગામના ઓર્ડરો પર પુરતું ધ્યાન આપવામાં આવશે.

રતીલાલ મગનલાલ એન્ડ કંપની,

પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ, ૨.

[૮-૨૫]

પુસ્તકો મળવાનું કેન્દ્રસ્થાન હવે બદલાયુ છે.

અમારું ઠેકાણું હંમેશા માટે અવશ્ય નોંધી રાખજો.

બધાંય રાષ્ટ્રીય સાહિત્યના પ્રકારકો જેવાં કે નવજીવન, યુગધર્મ, દક્ષિણામૂર્તિ-
ભવન, ગુજરાત વિદ્યાપીઠ, પુરાતત્ત્વ મંદિર, ગાંધીવ, યુગાન્તર, નવયુગ વિગેરે તેમજ
જાણીતા લેખકો જેવાં કે શ્રી કનૈયાલાલ બાલુચલાલ મુનશી બી. એ. એલ.એલ. બી.
એડવોકેટ, કવિ ન્હાનાલાલ, સ્વ. દીવેદીઆ વિગેરે તેમજ બીજાં પ્રકારકો જેવાં કે
સાહિત્ય પ્રેસ લી.

શ. મરારેવ
રામચંદ્ર જાગૃષ્ટ,
શ. હવશુલાલ
અમરશી મહેતા,
શુદ્ધાશુભિત રશીમ
પ્રેમ, મેક્સર્સ એન.
એમ.ત્રીપાઠી વિગેરે
તેમજ વડવાલુ-
વાળાના તથા મુ-
રતવાળાના પુસ્તકો,
બંધી જાતની નાવેલો
તેમજ હિન્દી
સાહિત્યના પુ-
સ્તકો અમારે
ત્યાંથી મળશે.

—મહાત્મા ગાંધી—

"મેરા નમ્ર લોકિન દૃઢ શ્રમિયાય હૈ
કિ જવ તક હમ હિન્દિ માયાકો
રાષ્ટ્રપ્રસ્થાન નહીં દેમે તવ તક સ્વરાજ્યકો
સવ વાંતે નિર્ણયક હૈ."

કિ. ર.

મહાત્મા ગાંધી પૃથ્વિવદ્ ૮૫૦ ... ૪||
વૈષ્ણવ કંઠાર વગ્દ હૈયા શાન્તિ ... 1||
एकाप्रता और दिव्य-शक्ति ... १||
सत्याग्रह और असहयोग ... १||
वलिदान; चारवाँ; प्रति ... १||
कादम्बर; सम्राट अशोक; प्रति ... २||
स्वाधिन भारत; सकलग्रहस्व; प्रति.. 1||

મમી પ્રકારકે હિન્દિ ગૌર ગુજરાતી
પુસ્તકે મિલને પતા —
(૧૨૭૪) ગાંધિહિન્દી-પુસ્તક મંડાર
માટીયા મહાજનવાંલો સામને,
કાલવાલેવી—મુમ્બઈ.

ગુજરાતી ભા-
વાની પ્રગતિને
માટે જોઈએ ખરો
કારભાર નિમા-
વનાર શુકસેલ-
રોતી ધણી ખામી
છે. યાદપણ પ્રમા-
રનું પુસ્તક ખરીદ-
તાં પહેલાં અમારે
ત્યાં જોઈ વખત
પડારી અમારી
કોમતની અવશ્ય
નોંધ લઈ જશો.
પુસ્તક ન લેવું
એ આપની ખુ-
શીની વાત છે.

તેમજ ગુજરાતના દરેક આગેવાન સાસિક જેવાં કે—ગુજરાત ૮), શારદા
૬||, ગુણમુન્દરી ૪), યુગધર્મ ૬), સુવર્ણમાળા ૪||, બાલમિત્ર ૪||, બાલભવન
૪), બાળક ૧|| વિગેરેના અમો એજન્ટ બીએ. એન્ટ મારફને ગ્રાહક થવામાં
અહીંને પાંચ માત્ર પણ વધુ બરવી પાતી નથી અત્રે શાપદો એ યાવ છે કે અનિ-
મિતતાની દરિયાદને ધણું જોઈું સ્થાન રહે છે.

—અમારી સોલએન્સીનાં અત્યુત્તમ પુસ્તકો—

“કોનો વાંક” લેખક શ્રી કનેલાલા મુનશી એડવોકેટ. હિંદુ સમાજનું હૃદય-
દ્રાવક ચિત્ર બતાવતી એક સામાજિક નવલકથા. મણી વાર્તાની
નાવિકા, નવમે વષેજ વિધવા થઈ ગઈ, હિંદુ સમાજના કાંતીલ બંધનોએ
એને માથે શું શું વિનાશક અને નિરૂપાયે એને બે.....રસો પ્રહસ્ય કરવો
પડ્યો એમાં “કોનો વાંક” એનું આખાદ દિગ્દર્શન. જુજ નકલ બાકી
રહેવાથી વહેલો તે પહેલો કી. રૂ. ૩૦.

“પૃથિવી-વલ્લભ” શ્રી મુનશીના આ અત્યુત્તમ પુસ્તકની બીજી આવૃત્તિ
છપાવવી પડી છે. ‘સાળવાના રસિકે રાજા મુંજના
પ્રેમ કેસરીયા’ વાંચકને વીર, શૃંગાર તથા કૃષ્ણારસમાં ગરકાવ કરી નાંખે
છે. આ વાર્તાની યોજના હવેર સીતેમા અને નાટકો થયાં છે. કી. માત્ર રૂ. ૧૫

ભયંકર ભુજંગ રાજરજવાડાના બરમોવળી આકર્ષક સુંદર ચિત્રોથી ભરપૂર
આ નવલકથા “સ્વરાજ્ય” પત્ર મારફત કપારનીયે પ્રસિદ્ધિ
પામી ચૂકેલ છે. પશુ પુસ્તકના રૂપમાં હાલ પ્રથમ વારજ
બહાર પડે છે. તેમાંના મનમોહક ચિત્રો ગમે તેવા શુષ્ક
દિલ્લના વાંચકને એક વખત જરૂર રોજવશે. આ પુસ્તક
અત્યાર આગમજ દરેક માસિકો અને વર્તમાનપત્રોમાં સુકત-
કંઠે પ્રસસા પામેલ છે. લે. શ્રી. બી. ખાખાઈ બાસ કી. રૂ. ૧૫

નવીન
સાહિત્ય.

પુરંદર પરાજય અને અવિલાસત આત્મા:—લે. શ્રી. મુનશી કી. રૂ. ૦૫
શુજરાતનો નાથ:—તૃતીય આવૃત્તિ. હુંક સમયમાં તૈયાર થતાં કી. રૂ. ૧૫
સ્વ. રણજીતરામના નિબંધો:—વિચારણી નિબંધોનો સંગ્રહ, કી. રૂ. ૧૫.

અન્ય પુસ્તકો.

ભારત મ્યુઝિક ગ્રામ્મી બા. ૧ રૂ. ૧૫	રાષ્ટ્રીય રતનકલ્પિકા કી. રૂ. ૦૫
ભારત મ્યુઝિક ગ્રામ્મી બા. ૨ રૂ. ૧૫	રાષ્ટ્રીય સાહિત્ય વિનોદ કી. રૂ. ૦૫
સતી મંડળ ભાગ ૧-૨ કી. રૂ. ૭	કલાપિનો કેકારવ કી. રૂ. ૦૫
ભારતીય સ્વરાજ્ય કી. રૂ. ૫	જીવનરસાયણશાસ્ત્ર કી. રૂ. ૧૫
મધુરાણી લે. અધિક દાગોર રૂ. ૨૫	કેકારાસ (૮૪ આસન વાળું) કી. રૂ. ૧૫
કંથીરવાણી કી. રૂ. ૨૫	મનોહરમના શિક્ષિ કી. રૂ. ૫
પદ્મઘાત (વિજયનગરનો વિનાય) રૂ. ૧૫	વિશુદ્ધિને પંથે (કાવ્ય) કી. રૂ. ૦૫

બહારગામના ઓર્ડર હવેર ખાસ ધ્યાન આપવામાં આવશે.

આર. વનમાલીદાસ, બુકસેલર્સ,
ભાડીઆ મહાજનવાડી સામે.
૩૯૭, કાલજાદેની રોડ, મુંબાઈ, ર.

અમરકેળ, શાક અને જાત જાતનાં પકવાનો બનાવવાની રીત

દર્શાવનારું પુસ્તક.

દરેક કુટુંબમાં અવશ્ય રાખવા લાયક—નાની બાળાઓએ અભ્યાસ કરવા લાયક

પાકશાસ્ત્ર

અથવા

પકવાન પોથી

લેખક અને પ્રકાશક ગં. સ્વ. લલિતાગૌરી શામરાવ

ગં. સ્વ. વિમલાગૌરી મગનલાલ

એમાં ૩૦૦ થી વધુ તરેહ તરેહનાં ખાવાનાં પકવાનો બનાવવાના જુદા જુદા પ્રકારો દર્શાવવામાં આવ્યા છે. જેવાં કે:—જાત જાતનાં શાકો, લાજ્યાં, કચોરી, કંસાર, પાપડ મુઠીયાં, ગાંઠીયા, દાળ, ભાત, ધારીપુરી, તવાપુરી, ચીપટો વગેરે વગેરે.

કુલ પાનાં ૩૧૨ પાકું પુકું

કિમ્મત રૂ. ૩-૦-૦

કિમ્મત રૂ. ૩-૮-૦ સોનેરી ગીલ્ટ પુકું. કિમ્મત રૂ. ૩-૮-૦

પ્રજાસિંચ અને પારસીનો અભિપ્રાય, તા. ૪. ૮. ૧૯૨૪.

વાણીજોની ચુટણી પુસ્તકમાં એવી તો સરસ રીતે કરવામાં આવી છે કે જેઓને જાંતના ચશકાનો પુરો રોગ લાગુ પડ્યો હોય તેઓને તેમજ તદ્દન સાદા અને સુતરા જોશક ઉપર નીરવાહ કરનારા બંને વરગોને તે ઉપયોગી થઈ પડશે. કેટલીક વાણીઓ તો એવી છે કે જે બીજા પકવાન પોથીઓમાં નજરે પડતી નથી અને ઘરસંસાર ચલાવનારાઓને ઘણી કામની થઈ પડે તેવી છે. આ પોથીમાં જે અસંખ્ય વાણીતું તરેહ તરેહ પ્રકારનું મીનું આપવામાં આવ્યું છે તે જોતાં માત્ર રૂ. ૩ ની કીમત ઘણી આઠરી લેખાશે નહીં. વળી સોનેરી ગીલીટ કરેલી પુઠાવાળી ચોપડીની કીમત રૂ. ૩-૮-૦ રાખવામાં આવી છે જે દેખાવમાં ઘણી ચોભાયમાન નજરે પડે છે હીંદુઓ સિવાયની બીજા કોમને-જેમકે પારસી અને મોહમૈદન લાઈઓ-જેઓ એકના એક ખાણાથી કંટાળ્યા હોય તેઓને પાકશાસ્ત્રમાં આપવામાં આવેલા મીનુંની અજમાએસ લેવા લલામણુ કરી ચકાશે કે જેથી “વેરાઈટી” તરીકે એક નવીનજ પ્રકારની વાણી બનાવવાનું ઘણું સુગમ થઈ પડશે. આવી પકવાન પોથીઓ આપણી કન્યા-શાળાઓમાં પણ દાખલ કરવાની ઘણી જરૂર છે અને સંધ્યકાળની તાલીમ માટે તંદ્યાઓને ઉપયોગી થઈ પડશે.

મળવાનું કેકાણું:— એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની.

કાલબાદેવી રોડ, મુંબઈ

લેતાં લેતાં તમારી ઇચ્છિત વસ્તુનું નામ કહેજો તુરંતજ લેવા દોડશે, રાતની સમય હશે અને બપોર બધું થઈ ગયા હશે તો ' સવાર ક્યારે પડે ? ' એ ચિંતામાં એ બિચારને હંધ પણ નહિ આવે !

લુદા લુદા પ્રકારના અર્થ સાધવા માટે લુદા 'લુદા પ્રકારનું' રૂદન શાસ્ત્રકારોએ નક્કી કરેલું છે. જેમ 'કેટલાક નાટકો આવ્યજ' (સાંભળી શકાય એવાં) હોય છે, કેટલાંક દ્રશ્ય (જોઈ શકાય એવાં) જ હોય છે અને કેટલાંક આવ્ય અને દ્રશ્ય બન્ને હોય છે. તેમ રૂદનમાં પણ લુદા લુદા પ્રકાર છે. રૂદન 'એકલું દષ્ટિગોચર' (આંખે જોઈ શકાય તેવું) કે એકલું કષ્ટગીચર (ઠાને સાંભળી શકાય પણ આંખે જોઈ ન શકાય તેવું) હોઈ શકે. તેમજ દ્રષ્ટિગોચર અને કષ્ટગીચર બન્ને તત્તેવાણું હોય પણ કરી શકાય દષ્ટિગોચર રૂદનમાં આંસુડાજ ટપકે, અવાજ ન થાય. માત્ર કષ્ટગીચર રૂદનમાં અવાજ થાય પણ આંસુડાં ન ટપકે. એક પ્રકારનું રૂદન એવું હોય છે કે જે કાને સાંભળી ન શકાય કે આંખે જોઈ પણ ન શકાય હૃદયજ માત્ર અંદર રહતું હોય, બીજાને બપોર ન પડે. મજબૂત હૃદયના માણસો જોએ " રાત્રી એ નબળાઈ છે. " એમ સમજે છે તેઓ કાંઈ સખ્ત આધાત થાય એવા શોકનો અનુભવ થતાં માત્ર હૃદયને રડાવીનેજ સંતોષ માને છે.

નાની અગાન વહુવારો સાસરીઆનાં લુભધી ત્રાસી કુવે કે નદી કિનારે જે રૂદન કરે છે તે માત્ર દષ્ટિગોચર હોય છે. સાક્ષ્ય નષ્ટદના કે દેરાણી જેઠાણીનાં કડવાં વેણુ સંભરી સંભારી બિચારનું હૃદય બરાબ આવે ત્યારે આંસુ આંખમાંથી ટપકવા માંડે, ધારા યાત્રવા માંડે. ધણીએ ધમકાવેલી ભોળા અમળા પણ ધણિવાર આ જાનનું રૂદન કરે છે. કોઈ સાંભળી જાય તો વળી બધારે ત્રાસ

સહન કરવો પડે, એ બીજે જરા પણ અવાજ મુખમાંથી નીકળતો નથી. આ રૂદનનો ઉંચ માત્ર હૃદયને હળવું કરવાનો હોય છે.

એજ સ્થિતિમાં જો વાતની હદ વધી ગઈ હોય, ત્રાસ અસહ્ય થયો હોય અને હુમો જાહેર આવે તો કવચિત દુસ્કાંતો અવાજ મુખમાંથી બહાર પણ નીકળી જાય. જરા પાવરધી અને પ્રવિણ થયેલી વહુઓ તો મોટે ભાગે દષ્ટિગોચર અને કષ્ટગીચર બન્ને પ્રકારનું રૂદન એક સાથેજ કરે છે; દુસ્કાંત અને લીપકાં બરવા સાથે આંસુની ધારા ટપકાવે છે; કવચિત પોક પણ મુકે છે. આવા મિશ્રિત રૂદનનો ઉંચ દીલને હળવું કરવા સાથે સામાને શરમાવવાનો કે ભોંઠા પાડવાનો અને તેમની જગતમાં જાહેરાત કરવાનો હોય છે !

કોઈ જુદું ખખ કે અજાણ્યાનું માણસ મરી ગયું હોય અને ન છુટકે સ્મરણને જયું પડે (પુરોણે)—કે રાત્રી કુટવાં જયું પડે (સ્ત્રીઓને), ત્યારે જે રૂદન થાય છે તે ફક્ત કષ્ટગીચરજ હોય છે. કારણ કે રડનારા અને રડનારીઓના મ્હેરા એવે પ્રસંગે હસતાજ હોય છે અને તે ધોતીઆ કે સાડલામાં (જોણે જે પોથું હોય તેમાં) છુપાવેલા હોય છે !

રૂદન રૂદનમાં પણ તફાવત હોય છે. કળાની દષ્ટિએ જે રડાય તેનું નામ "રૂદન". જેમાંથી કોમળ ભાવો નિષ્પન્ન થા, જેમાં સૌંદર્યની છટા દેખાય, જેમાંથી કવિઓને કંઈને કંઈ કલ્પના ઉદ્ભવે કે પ્રેરણા મળે તેનું નામ રૂદન. મુઝાબની પાંદડીઓપર જેમ ઝાકળ બિંદુઓ ચમકી રહે તેમ બાળાઓના સુરખીમયાં કપોડોપર મોતી જેવાં ચમકતાં અશ્રુબિંદુઓ રૂદનના સૌંદર્યની પરાકાષ્ઠા છે.

કશ્ચો કરવા માટે યા કોઈ ધરડું ખોલું

ગળડી જતાં પંચમ સુરની મિલાવટથી જે રૂદન થાય તેનું નામ “ પોક. ” પોક મરણ પ્રસંગેજ મુકાય છે, એ ખ્યાલ ખોટો છે. ઘણા માણસો ઘરમાં ચોરી થતાં કે મારવાડી ઉધરાણીએ આવતાં પોક મુકી શકે છે ! આ પ્રકારના રૂદન સાથે અભિનય કળાનો ઉપયોગ પણ સારા પ્રમાણમાં થઈ શકે છે. સાસુ નણ્ડ હાથે લડતાં લાંબા લાંબા હાથ કરીને કે મરણ પ્રસંગે હાવમાવથી ચરીરના કોમળ ભાગોને જરા પણ અડયા કે ઇજા કર્યા વિના કુટતાં કુટતાં જે રૂદન થાય તેમાં અભિનયકળા દીપ્તી નીકળે છે. એ પોકની સાથે “ હુલો ” કરીને રાજદ આપે છે. હુલો પણ એક જાતની પોક જ છે. ફેર એટલેજ કે પોક લાંબો વખત પડે એ જ્યારે હુલો થોડા સમયમાં સમેટી લેવાની કળા છે. “ હિજાં ” “ ફરકાં ” “ નિશ્વાસ ” વગેરે રૂદનના રસની જમાવટ કરવાના ઉપયોગી સાધનો છે.

આંખમાં આણનું એક પણ દીપ્ત ન હોય

છતાં છુલંદ સ્વરે કલાકો સુધી તાણી તાણીને અવાજ કદાચ તેને “ લોકડો ” કહે છે. એ અવાજ છેક સખતમના સુર સુધી પહોંચાડી શકાય છે. જે બેંકડો તાણીને રૂદન કરી શકે તે ભાવખ્યામાં સારા સંગીતવેતા થવાની આશા આપે છે. ખાસ કરીને બાળકો આ પ્રકારનું રૂદન કરવામાં પાવરધા હોય છે. કર્કશાઓ એટલે કે કોઈને પચવવા માટેજ રડતી લલનાઓ પણ આ પ્રયોગનો કાર્ત્ત કોષ્ટ વાર ઉપયોગ કરે છે.

છેવટમાં હવે એટલુંજ કહેવાનું કે વખત વખતનું, પ્રસંગ પ્રસંગનું રોતાં શીખો, અર્થ સાધક રોતાં શીખો, અર્થસૂચક રોતાં શીખો. આજીવાનુના માણસોના હૃદયો વીજળી, પલાળી નાંખે, કોચી નાંખે અને તમારા તરફ આકર્ષે એવું રોતાં શીખો, અને જે આજીવ રોતાં સુરત બનશે તે જગત્ તમારાથી ડરશે, દૂર ભાગશે, તમને લળા લળાને નમન કરશે, તમારી કળા પર વારી જશે.

સોડમાં

પ્રશ્ન !

મૂંઢને ભક્તિટૂંકાડ વાય છે ત્હારી દિવ્ય સોડમાં લપાવા દઈશ ?
મૂંઢને પાપભક્તનો ઉનો વાયુ વાય છે, ત્હારી સોડમાં ઠંડી લેવા દઈશ ?
મૂંઢને સુરવીનો નાદ સૂણી ત્હારી અનંત સોડમાં બેસી રહી,
સાંભળવાનું પ્રોત્સાહન થાય છે, બેસવા દઈશ ?
ખૂંટીતું બાળક પિતાની સોડમાં બેસી જાય, તેમ હું ત્હારી સોડમાં બેસી જઉં ?
નિરાધારનો આધાર તું છું. હું નિરાધાર છું; મૂંઢને ઉજ્જવળ સોડમાં આધાર દે ?

પ્રશ્ન !

ભૂખ્યાંને અન્ન દે છે, રંકને રાય બનાવે છે, છુલંકને ઢોડતાં કરે છે, અબોલાં ને ગાતાં કરે છે, આંધળાને સ્પર્શ સૌંદર્ય નેવરાવે છે; ત્યારે આ બાલકને ત્હારી પૂન્ય સોડમાં લપાવ દે !

“ પ્રભુ-બાળક ”

ધેલાંતૂર.

લેખક : શ્રીયુત્ત પાદરાકર.

(આરાગી લય.)

રસીયાં ધેલાંતૂર ! રસભર ! રસીયાં ધેલાંતૂર !
રમરમ રસની જલત ન્યોતિ, ઉછાળતાં રસપૂર !
હૃદયમાંથી આલાપે અણમૂલ, પરમ પ્રેમના મૂર ! રસભર.

રસ તરસ્યાં રસકુંજ કુંજમાં, ભમતાં ધેલાંતૂર !
સદય કમળના અમલ પરિમળ. છુટે ભૂંગ સમ શૂર ! રસભર.

જનની જન્મભૂમિ મહાયજ્ઞે, અર્પાતાં મરાહુર !
આર્થે તણાં સંતાન વહાવે, પ્રબળ સેવનાં પૂર ! રસભર.

આત્મત્યાગના મોંઘલ મંત્રો, કુંકે જીવન-જગ-ઉર !
ક્ષયે સમર્પણ કરી અર્પાતાં, સ્વરેશ ધેલાંતૂર ! રસભર.

પરમ પ્રેમ પરબ્રહ્મતત્ત્વ પ્રતિષ્ઠાન કરતાં પૂર !
ભેડડિએ બંધાઈ બાલવે, નવલખ બંસી મૂર ! રસભર.

સ્થૂલ ત્યાગતાં દિવ્ય જીવન એ જીવે જલત સનૂર !
જનહિતાર્થે હોમાતાં એ હો ન લેશ જરૂર ! રસભર.

અલખ આત્મનાં ગુંજન ગુંજે, જ્ઞાન-ધ્યાન-ભરપુર !
તત્ત્વમસિના તત્ત્વચિન્તાને ચતુરા અને ચતુર ! રસભર.

અહીં ફફીરી ફીફર ફાકતાં, વિશ્વરોષ અંકુર !
પ્રકટાવે જગ જન હ્રોધોમાં, ઉછાળી નવલો નૂર ! રસભર.

એવી રસધુન્દરીનાં ભારત, વહાવરો રસપૂર !
ધર ધર વિદ્વંસિ આત્મત્યાગી એ ઉભરો ભારત ઉર ! રસભર.

નવલ વર્ષમાં નવલ રોચિત-રોષક ધેલાંતૂર !
મજ્જિમય ગુણધુન્દરીઓ પ્રકટે અગિતાય પ્રભુ પૂર ! રસભર.

લેખક: તારાચંદ્ર. પો. અણલ
એલ. ટી. એમ.

[૧]

સદગુણી સરલા.

પ્રજ્ઞાએ એને ધડતી વખતે પક્ષપાત થયો હતો. સૌંદર્ય અને સદગુણ એ બનેલી બદ્ધીસ ભાગ્યવાળીને મળે છે, પ્રજ્ઞાએ એનામાં રૂપની સાથે સાથે ગુણનો ભંડાર ભર્યો હતો.

એની જીભમાં મીઠાસ હતી, બોલે તો જાણે નયન અમૃત ઝરતું હોય ! એની દૃષ્ટિમાં દયા હતી, જુઓ તો તેમાં જાણે દયાની રસધાર વહેતી હોય. એના અંતરમાં દયાઈતા હતી, જાણે તેમાં રહેલ અને કરુણાના સાગરની ઊંચો ઉછળી રહી હોય !

લોકો કહેતા કે એતો 'રૂપરૂપે અંગાર' છે. કેમકે એને જુઓ તો જરૂર એની આંખોને કમળ કે મૃગની સાથે સરખાવે, તેની જમરને ધનુષ્યની ઉપમા આપે, એના હોઠને પ્રવાળ જેવા જણાવે; તેના હાતની દાઢમ કળોની સાથે, નાકની શુક્રચંચુની સાથે, કેશકલાપની નામ સાથે સરખામણી કરે; તેની સુંદર દેહલતાને સ્વર્ગસદનની કેમકે અમરનાની ઉપમા આપે, અને તેને મૃગાક્ષી, હસીતવદની, કામળાંગી અને એવા કંઈ કંઈ વિશેષણો આપવા મંડી પડે.

આત્માવરધાથીજ એના સદગુણોએ અગમ્ય ભંડુ કહ્યું હતું. એની મીઠી જીભ નાના

મોઢા સોંતે વણ કરી લેતી અને પેતાના તરફ તેઓનો સદભાવ આકર્ષતી. આતો ઠાલી દીકરી છે એમ આ કાંઈ કહેતું.

તેનું નામ સરલા. સરલા ખરેખર સરલા-સરળ સ્વભાવની હતી. હીંચુના પાણીની માફક સગા બહાલ અને રોલો જોતોની સાથે તે મળી જતી. તેની સરળતા સોંતે ગમતી અને સરલાના સરળ સ્વભાવના કાંઈ કાંઈ મુકા કંઈ વખાણ કરતા.

મામાપના લાડમાં ઉછરેલી બાળા મઠી તે દવે સંસારની અનુભવાર્થી-પત્ની બની છે. સૌંભાગ્ય સાથે તેનું સુભાગ્ય જોડાયું છે. મામાપની દેવાળ ગોદમાંથી નોકરી તે દવે પત્નીની રોલદાળ સોડમાં બરાણી છે.

સૌંભાગ્ય સરલા જેવી પત્ની મળવા માટે પેતાને સુભાગી સમજે છે. એનું રમણી રત્ન મળવા માટે ને પ્રમુખ પાંડ ગાને છે. પરંતુ એક વાતનો તેને વારંવાર વિચાર આવે છે, 'અને અસતોપનો કીધો તેનું કાંઈક કોરી ખાય છે.

સૌંભાગ્યના પિતા શેર સદાનો મોટો વેપાર ખેડના. પૂરેપૂરી ગાદવારથાનો અડી ના વેપારીઓએ લાભ લીધો અને એકના ચાર મણ નાણા કરી ધનના દમવા ઉપર પોતા દરેક વેપારમાં સરો દાખલ થયો, અને લીધા દીધા બેલીનેજ વગર પેસે કમાણી કરવાની

માત્ર રૂપીઆ ત્રણમાં

એક ઘડીઆળ

જરા પણ અચકાશો નહિ

આજેજ એડર મોકલો કારણ કે અમારું

ટીક-ટેક

TIC--TAC Regd. Wall Clock

ઘડીઆળ નિયમિત ટાઇમ આપે છે.

સર્વની પસંદગી પામેલું છે

અને તેમ છતાં ઘરના સુંદર શણગાર રૂપ પણ છે.

—ફક્ત રૂપીઆ ૩—

પીટર વોચ કંપની.

પોસ્ટ બોક્ષ ૨૭, મદ્રાસ.

PETER WATCH Co.

Post Box 27, MADRAS.

દરેક કુટુંબમાં વપરાતી પ્રખ્યાત

મકરંધવજ યાત્રુતી

સોનું, મોતી, ચાંદી, અગ્રક, લોહલરમ જેવી કૌમતી ચીજો નાંખી આ યાત્રુતી બનાવવામાં આવે છે. શક્તિ માટે તેમજ વીર્યની વૃદ્ધિ કરી કાયમની શક્તિ ટકાવી રાખનાર આ યાત્રુતીથી એક પણ દવા ચઢી-યાતી નથી. ઈ. ગો. ૪૦ ના રૂ. ૧૦.

લેખ્ય છે—પ્રમાણિક એજન્ટો. દરેક માનાં મોટાં ગામમાં દેશી દવાઓ વેચી શકે તેવાં પ્રમાણિક એજન્ટોની જરૂર છે. વધુ માહિતી માટે એજન્ટોના નિયમો મંગાવો. (૫૦૦ વાતની દવાઓનું મુખીપત્ર) એક આનાની દીપ્તિ જીવનાથી મરત.

ઉંઝા કેમીકલ વર્કસ.

પ્રોપ્રિયેટર સ્પ્રીટ, મુમ્બઈ નં. ૨

ધાન્ય—અમદાવાદ, જાણા હનુમાન સાથે.

૬-૨૫]

તમારાં બાળકોને ભૂલો ના !

બાળક

“ગુજરાતી આલમમાં સરતું બાલસાહિત્ય

પુરૂ પાડનાર, સરળ અને આદર્શ

કવિતાઓ, લેખો, ઇતિહાસ, હાસ્ય,

વિદ્યાનનાં લેખો સમિત્ર આપનાર

દ્વિમાસિક પત્ર.

વાર્ષિક લવાજમ માત્ર રૂ. ૧-૮-૦

(પો. સાથે) હિંદ બહાર રૂ. બે

બાળક પુસ્તક પહેલું રૂ. બે

બાળક પુસ્તક બીજું રૂ. બે

દિવાળીના ખાસ અંકના આઠ આના.

લખો:—

લીખાભાઈ પુરૂષોત્તમ વ્યાસ.

ગોધરા-(પંચમહાલ).

મુખાઈના એજન્ટ:—

આર. વનમાલીદાસ બુકસેલર.

૩-૨૫]

૨૬૭, કાલમહેતી-મુખાઈ ૨.

રાજકીય પ્રવૃત્તિઓમાં પાછળ રહેલું ગુજરાત

મહાત્મા ગાંધીજીના પ્રતાપે

દેશના સ્વાતંત્ર્યની મહાન લડત લડે છે,

ત્યારે શું ગુજરાતની ગુણસુંદરીઓને

રાજકીય હિલચાલથી અજાણ્યાં રહેલું પાલવશે ?

માટે તેમને માટે સ્વંલોકમાન્ય તિલકના

કેસરીની ગુજરાતી આવૃત્તિ

ગુજરાતી કેસરી

દર ગુરુવારે કાઢવામાં આવે છે.

જેમાં રાજકીય, સામાજિક, ધાર્મિક, આર્થિક, ઔદ્યોગિક, વૈજ્ઞાનિક, આરોગ્ય
સંબંધી, કેળવણીને લગતા અને સ્ત્રી તથા બાળકોને લગતા લેખો, શુદ્ધ
સરળ સ્ત્રી તથા બાળકોને સમજાય એવી ભાષામાં આપવામાં આવે છે.
માટે ભાગે સ્વતંત્ર લેખો અને ગુજરાત કાઠીયાનાડની ખગરો આવે છે.

વેપારીઓ માટે જાહેરખબરનું ઉત્તમ સાધન છે. નમુનાનો અંક મફત

ગ્રાપિક લવાજમ રૂ. ૪ પોષ્ટેજ સાથે, પરદેશનાં રૂ. ૬

વ્યવસ્થાપક “ ગુજરાતી કેસરી ”.

લોકમાન્ય ઓફીસ ખીલડીંગ,

મીરામ ન્યૂ ટર્મિનસ-મુંબઈ નં. ૪.

સોનેરી તક મળી. શેરનો સટ્ટો ખીંચ્યો, અને સટ્ટોરીયાઓ યાદોમ કરીને ઝંપલાવવા લાગ્યા. આજે મુક્તીસ હાલતમાં ફરતો સટ્ટોરીઓ કાલે લાખોનાં લેખાં કરતો થઈ જતો, અને આજે મોટરને માલીક હોય છતાં કાલે બાકુતી ગાડી કરવા જેટલા પૈસા પણ પામે ન રહે એવી ઉચ્છ્વાસપૂર્ણ થતી. ધણને લક્ષ્મી દેવી વરતી, અને ધણા સાથે તે રીસાઈ બેસતી.

સૌભાગ્યના પિતા ઉપર પ્રસન્ન થઈ રહેલી લક્ષ્મીને કુકું પડ્યું, અને તેણે રસાણું લીધું. લડાઈ બંધ પડી અને શેરના ભાવ એકદમ ગગડી ગયા. કોઈ નશ્ટ સટ્ટોરીયો હોત તો તે ઉધી પાંચડી મુકી દેત અથવા ક્યુબારીયામાં જાત, પરંતુ સૌભાગ્યના પિતાને પોતાની શાખ ગુમાવવી નહોતી, પારકાનું લેણું કુબાવવાની દાનત નહોતી, તેણે પોતાની પાસે જેટલી પુંછ હતી એટલી બધીય લેણુદારોને ચરણે ધરી.

પરંતુ એટલાથીજ ન પડ્યું. ધરના દર-દાગીના તેણે વેચી નાંખ્યા છતાં લેણુદારો ન સંતોષાયા. અંતે પોતાની તમામ સ્થાવર મીઠકત અને સાથે પોતાનો રહેવાનો બંગલો તેણે ગીરો મુક્યાં, જે કે પોતાની જાંઘ ઉપાડી થઈ ન જાય એટલા માટે એ બંગલામાં પોતાનું કુટુંબ રહી શકે એવી શર્ત કરવાની દીર્ઘ દ્રષ્ટિ તેણે વાપરી હતી. આત્મ અસહ્ય બોઝી તેના હૃદયને આઘાત થયો. એ આઘાતે એનો છવ લીધો.

વ્યવહારનો બોલો સૌભાગ્ય માથે આવી પડ્યો.

સૌભાગ્યને એના પિતાની સાથે શેર સટ્ટોના ચોટા ધણો અનુભવ મળ્યો હતો, પરંતુ હવે વખત વિપ્રિત આવ્યો હતો, વેપારીઓ લડાઈમાં ખાવેલું દગ્ગમ કરી શક્યા નહિ અને લોભે લક્ષ્ય જાય એવું થયું એટલે ઉલટું હતું તે પણ

મળ્યું એવી સ્થિતિ થઈ. આવા સંયોગોમાં વ્યાપાર બેડવાની તેની હિંમત ન આવી, તેણે એક મીલમાં નોકરી સ્વીકારી.

સૌભાગ્યના લગ્ન થવાનાં હતાં, તેવામાં આ વિધન આવ્યું. કન્યાકાળ વિતી જાય એમ હોવાથી સરલાના માથાપે શોકનું એક વર્ષ જવા દઇને સરલાના લગ્ન કર્યાં. સૌભાગ્યને કાંઈપણ રીતે એણું ન આવે એટલા માટે સરલાના પિતાએ બોટી ધામધુમ કે આડંબર ન કરવાની ખાસ સાવચેતી રાખી હતી.

વૈધવ્ય અને ગરીબાઈ: આ બંનેએ સૌભાગ્યની માતાને નિઃશ્વાસી અને નિસ્તેજ બનાવી. તેના પગમાં જોર નહોતું, દૈયામાં હિંમત નહોતી, વડુના કોડ પુરા કરવાની જોગવાઈ નહોતી. તે વડુ દીકરા તરફ વાતસ્થ-ભાવે જોતી અને નીરાશાના છુપાં રૂદ્ધ રાતી.

સરલા આ જોતી. તેના અંતરમાં કંઈ-કંઈ ઉચ્છ્વાસપૂર્ણ થતી. ધણીવાર તે પોતાના પિતાને ત્યાંથી નાણાની રકમ લઈ આવવાનું સૌભાગ્યને કહેતી, પરંતુ સૌભાગ્ય એકજ જવાબ આપતો, ‘સાસરીયાની સહાય ઉપર જીવવું તેના કરતાં મજુરી કરીને નર્યાજરનો કટકો રોટલો મળે તે ખાવો એમાંજ મજા છે.’ સરલા નીરૂત્તર બનતી, ‘પતીનો છંદા એજ પોતાની ઇચ્છા’ એમ માની મન મનાવતી.

[૨]

પતિ એમ એજ સ્ત્રીની સાથે મી !

સૌભાગ્ય હમેશાં મીલમાંથી સાત વાગ્યા પહેલાં ઘેર આવી જાય છે. આજે સાડા સાત થયા છતાં તે આવ્યો નથા. સરલા રખેને રસોઈ કંડી પડી જાય એ વિચારથી રસોડામાં આવી સગડીને પચન નાંખી દેવાને સનેજ કરી જતી અને ઘડીમાં દિવાનખાનાની આરીએ આવી પોતાના સ્વાગિનો માગ પ્રતિષ્ઠા કરતી

હતી રહેતી. 'ભાઈ હજી કેમ નહિં - આબો દોય' એવા તેની સાસુજના સજ્જે તેની અધિરાધમાં વધારા કરતા.

વાટ જોવરાવીને નવ વાગે સોભામ્મ આબો. સરલા હસીત વદને તેને સામે લેવા ગઈ. સોભામ્મે ઉતારેલા કપડાં સરલાએ ખીંટી ઉપર ગોઠવી દીધા અને હાથપગ ધોવા માટે ગરમ પાણી લઈ આવી.

સોભામ્મ જમવા બેઠો. 'મોડ્યેસુ માતાં' તે માત્ર જાણનારી સરલા તેને ગરમાગરમ સ્વાદિષ્ટ રસોઈ લાવપૂર્વક પીરસતી ગઈ. તેની માતા પાસે બેસીને 'ભાઈને અમુક પીરસો અને તમુક પીરસો' એવી સચનાઓ સરલાને આપ્યા કરતી હતી.

"ભાઈ, આજે કેમ આટલું બધું મોડું?" અધિગી બનેલી માતાએ વચમાંજ પ્રશ્ન કર્યો.

"શું કરીયે? નોકરી એટલે તો-કરીજ. મીથોવાળાએ લડાઈમાં ફાવે તેમ બાવ વધારી મુકેલા તે હવે એણે બાવે માલ વેચતા જીવ ચાલતો નથી અને શેર હોદ્દરોને એણે નકાચી સંતોષ થતો નથી, એટલે 'બચા'માં કાપડુપ કરો, માણસો કમી કરો' એમ શેઠી-યાઓ ખુમ પાડ્યા કરે અને ત્રણ માણસનું કામ એક માણસ ઉપર નાંખી દે એટલે મારા જેવાને જેમ તેમ મદાનૈતર કરીને પછ રોજનું કામ તો પૂરું કરવું પડે ના? કામ ચડી ગયું હતું ને પૂરું કરવા રોકાયો એટલે મોડું થયું."

"જળી એ નોકરી. ભાઈ તારું ચરીર દિવસે દિવસે લેવાતું જાય છે એ જોઈને મારો જીવ જળીને રાખ થઈ જાય છે. આ બિચારી સરલાને પણ આખો દિવસ ગંધા વેતરું કરવું પડે છે. અરેરે જે વખતે એના બધા ફેડ પુરા કરવા જોઈએ તે વખતે કલકું એના મથે બધી ઉપાધિ નાંખવી પડી છે." વિધવા ગજગળી થઈ ગઈ. તેની આંખમાંથી આંસુ સરી પાયા.

જળી પરવારીને સરલા સાસુજની વધારી કરીને તેની રમ્મ મળતાં શયનખંડમાં આવી. બંગલાનું રાતરચીકું એમને એમ રહેવા પામ્યું હતું. લેણદારોએ એ સગવડ છીનવી લેવા જેટલી નીચતા નહોતી બતાવી એટલા સદમાગ્ય.

સોભામ્મ એક આરામ ખુરસી ઉપર પડ્યો પડ્યો 'અસ્તોદય' વાંચી રહ્યો હતો. સરલા આવી, જર્મન સીસ્વરની કાસંદીમાંથી પ્યાલામાં જળ રેડી તે પ્યાલો સોભામ્મ તરફ ધર્યો અને સ્નેહમયો દષ્ટિએ તેના મુખ તરફ જોઈ રહી.

સોભામ્મે ચોપડીમાંથી મુખ બહાર કાઢ્યું, ખુરસીમાં ટટાર થયો, પુસ્તક સાથેનો એક હાથ આરામ ખુરસીના હાથ ઉપર મુકી બીજો હાથ જળપાત્ર લેવા લંબાવ્યો અને સરસ, સુંદર, સદગુણી સરલા તરફ તાકી રહ્યો.

"શું બુઝો છો?" પ્યાલો સોભામ્મ બના હાથમાં મુકતાં સરલાએ પ્રશ્ન કર્યો.

"હું એક શોધ બોળ કરી રહ્યો છું." પાણી પીતાં પીતાં તેણે કિતર આપ્યો. 'વગનમાં મંભીરતા હતી.

"શોધ બોળ? શાની?" સરલા આ વચનોનો મર્મ ન સમજ.

"એતો આ પુસ્તકમાં લખેલું વાક્ય સાચું છે કે નહિં તેની, આ પુસ્તકમાં લખેલા એક વાક્યની સત્યતાની."

"કયું પુસ્તક? આમ ચાક્યા પાડ્યા આવો તો પણ એ લડી જીંપીને બેસતો નથી. ચાકેલા મગજને વૃથા પરિશ્રમ ન આપતા હોતો?

"અસ્ત અને ઉદય ના સમયમાં મનુષ્યે કેયું વર્તન રાખવું જોઈએ એ રહસ્ય આ પુસ્તકમાં આપેલું હોવાથીજ મેં તે વાંચવા લીધું અને તેમાનું એક વાક્ય વાંચી વિચારમાં પડ્યો."

"એ વાક્યમાં એવું તે શું લખ્યું છે?"

"એમાં એક કિંચ દેહે છે કે 'વખત બદલાય છે, પારે, બધું બદલાય જાય છે.'"

જર્મનીના બીજીય ફાસ્ટ નવા રંગો.

નફ્ટૉલ AS

સુતર કાપડ વિગેરે પર મીલો અને બીજે વપરાતો આ રંગ
હિંદુસ્થાનમાં થોડા વખતમાં જાણીતો થયો છે.

બનાવનાર:-

કેમીશ ફેબ્રીક ગ્રેશમ ઇલેક્ટ્રોન
જર્મની.

હિંદુસ્થાન, બરમા અને સીલોનમાં એકલા મંગાવનારા:-

શૂરજી વલ્લભદાસની કુંપની.

નં. ૫૦, ચર્ચગેટ સ્ટ્રીટ, શેઠ, મુંબાઈ.

કર્કશા સ્ત્રીઓ નવરી પડે ત્યારે ગામની કુથલી કરે

પણ

શુભુસુંદરીઓ તો ઘરમાં ઉઘોંગ લઈને બેસે.

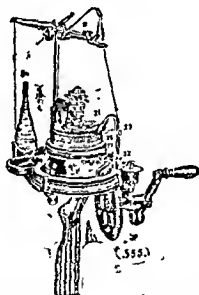
ધી ન્યુ હેરીસન

સન સરક્યુલર નીટીંગ (ગુંથવાનું) મશીન.

The New Harrison
Sun Circular Knitting Machine.

એવો ઘરગથુ ઉઘોંગ પુરો પાડશે.

મોળાં ગુંથરાતો
આ સમો તદન સારો
છે. મોઢપણુ સ્ત્રી કે
બાળક તે ચલાવી શકે
છે. અને તેમાંથી સુંદર
મોળાં બનાવી શકે છે.
વખતનો સફુપયોગ થવા
સાથે આ સંચાથી
કુટુંબ માટે થતો મોળાં-
નો ખર્ચ બચાવી શકાય
છે.

મરીબોને પોતાની
કમાણી વધારવાના સા-
ધનરૂપ આ સંચો એક
આશીર્વાદ સમાન છે.
થોડા વખતના અનુભ-
વથી બજારમાં વેચી
શકાય એવા મોળાં
આ સંચાની મદદથી
રહેલાઈથી બનાવી શકાય
છે.

શહેરોમાં જ્યાં મોળાંનો વપરાશ મોટો હોય છે ત્યાં તેા આવા સંચાઓ ઘેરઘેર જોઈએ

મળવાનાં ઠેકાણાં:—

ડબલ્યુ. એચ. બ્રાંડી એન્ડ કંપની લીમીટેડ.

ચર્ચગેટ રોડ, મુંબઈ; ઓડ રોડ, કલકત્તા; પ્રેક્ષમસ બ્રાંડે, મદ્રાસ; કેનાલ બેંક, કાનપુર

મને વિચાર થઇ આવ્યો કે શું આપજનો પશુ નબળા વખતમાં બદલાઈ-પલટાઈ જતા હશે ? ”

“ એવો વિચાર કરવાનું કંઈ કારણ ? આમને આમ રોજ અવનવા વિચાર કરે છે. તેથીજ શરીર નાહક ક્ષીણ થઈ જાય છે. બીજાઓ ગમે તેમ કરે, પરંતુ ધરના માણસો કદી બદલાય ? ”

“ હમ નહિ ? નબળો વખત આવે એટલે બધાનાં મન સચવાય નહિ, એટલી વસ્તુ મળી શકે નહિ, સારી રીતે લાલન પાલન થઈ શકે નહિ, એટલે બધાના મન પલટાઈ જાય તો ખરો ? ”

“ બીજાની વાત બીજા જાણે. માછ તો બિચારા તમારા માટે પ્રાણ પાથરે છે. ”

“ માછ તો સાક્ષાત દેવી છે. ”

“ ત્યારે મારા માટે આપને શંકા છે ? ” સરસ્વતી સાદ ગળંગળો થયો. પોતાના પતિને પોતાની પતિપરાયણતા માટે રજમાર પશુ શંકા આવે એ વિચારજ તેને અસહ્ય થઈ પડ્યો. તેની આંખમાંથી દડદડ આંસુ નીકળી પડ્યા.

સૌભાગ્ય ચમક્યો, ભોળી બહી મામાને આમ નાહક કહેશ પામવાનું કારણ આપવા માટે તે પરતાયો, સરસ્વતી આશ્વાસન આપવા તે લડ્યો.

ઉમંગકામેર તેને આશ્વિંગન આપીને તેણે ચોપા તરફ ધસડી. બને પલંગ ઉપર બેઠા.

“ ઘેલીરે ઘેલી, એમ વાતવાતમાં રડી પડી ? ” સૌભાગ્યે તેના શુભાખી ગાલ ઉપર અંશુલીપ્રહાર કરતાં વિનોદ કર્યો.

“ ત્યારે શું કરીયે ? ” સાડીના પાલ-પથી અશ્રુ લુખાં સરસાએ ઉત્તર આપ્યો, “ અમારે તો જે ગણે તે તમે. એવું દેવન તેનો પતિ. તે પ્રસન્ન હોય તો અમારે લીલા ન્દેર. તે જરા પશુ ક્યંવાય

તો. અમારો હવ બળીને ખાખ થઈ જાય. ”

“ પણ હું ક્યાં ક્યવાયો છું ? ” સૌભાગ્યનો સ્નેહ ઉછળ્યો. નાના બાળકને ફાસલાવતો હોય તેમ તેણે સરસ્વતીને સમજાવવા યત્ન કર્યો.

“ ક્યવાયા નહિ તો બ્હેમાયા ! મારી પતિપરાયણતા માટે આપને શંકા થઈ એટો ખરું જો ? ”

“ ના, ના, એમ નહિ, મને તો સ્નેહ વિચાર આવ્યો કે નબળા વખતમાં તું પણ કન્ય કંટાળે. ”

“ એટલે અંશે અમારા પુત્ર્યમાં ઉછાપ દહા આ સરસ્વતી આપ ન જોળખી શક્યાં એનો મને જોરતો થાય છે. ” સરસા પુનઃ ગળગળી થઈ ગઈ.

“ સરસા, તું નાહક મનમાં જોઈું લાવે છે. આજે માવૃત્રીએ કહ્યું તે જરાખર છે. તેમને પોતાની વધુ ના કોડ પુરા ન કરી શક્યા માટે અશ્વોસ થાય છે, મને મારી પત્નીના કોડ પુરા નથી કરી શકતો ને માટે સંતાપ થયા કરે છે. ”

“ હવે વળી કોડ પુરા કરવામાં ખાટી શું રહ્યું છે જે ? આપે મને તન મન અને ધન.....

“ ધન મારી પાસે છેજ ક્યાં ? હમ-ખાં તો તું નિર્ધન છું. ”

“ તમે છો એજ મારે મન ધન. એને પોતાના સ્વામી એજ એવું સર્વસ્વ છે. આપનો સ્નેહમંદાર મારા માટે આપે પ્રુક્ષો મુક્યો છે, એ શું જોઈું છે ? એને પોતાના સ્વામિનો સ્નેહ એજ ખરી સંપત્તી છે એજ એની ધન લેહન છે. ”

“ એ તારી સતોપરતિતું પરિણામ. પરંતુ સરસા, તું વૈભવમાં ઉછરી લાગ્યાં મેરી થઈ, મામાપને ત્યાં મુખ સાદાથી ભોગરી; અહીં એ સામગ્રીનું સ્વપ્ન પણ નથી. અહીં

તો વેંતડું, પેસાની મારામારી, નિર્ધનતાના દારૂથી દુઃખોતો દાવાનળ છે. એ દાવાનળમાં આ સુક્રમળ કાયા શોકાઈ-કરમાઈ જશે..."

"જે થવાનું દશે તે યશે. બાગ્ય કોઈથી મિથ્યા થવાનું છે? બાકી સાક્ષી કંઈ પેસા-દારોજ બોગતી શકે એવું થોડુંજ છે? જંગ-લમાં જુ'પડીમાં રહેનાર-આખો દિવસ તનતોડ મહેનત કરી પોતાના પેટનો ખાડો પુરનાર મજુરો પણ જો તેમનામાં સંતોષપ્રતિ હોય-કુટુંબ સ્તેહ હોય-સદાચાર હોય-પ્રભુનો ડર હોય-તો પોતાની રક અવસ્થામાં પણ સ્વર્ગસુખનો અનુભવ કરે છે અને મસ્ત થઈ ફરે છે. ઘરે રાજ્યવૈભવ હોય, દાસ દાંસીઓ સેવામાં હાજર હોય, સારાસારા ખાન પાન તૈયાર મળતા હોય, છતાં પણ જો સ્વામી સ્વઘંટી હોય, સ્ત્રીની અવગણના કરતો હોય, સ્ત્રી તરફ કદી મમતાભરી નજર પણ ન કરતો હોય તો સમજી સ્ત્રીને એ ધર સ્વર્ગસદન નહિ પરંતુ નર્કો'ાર જેવું જણાય, એ સાક્ષી એને વિષ સમાન અગ્રિય થઈ પડે, એનું જીવતર એને ખાઈ ખાઈ-અકાઈ લાગે. ગમે તેવી તંગ હાલતમાં પણ સ્ત્રીને પોતાના પતિનો શુદ્ધ પ્રેમ મળે તો તેની સ્નેહભરી ફેરમાં એ સ્ત્રી પોતાને સ્વર્ગસુખ સુખ મળતું અનુભવે છે."

"આ બધી કવિઓની કલ્પના. અનુભવ થાય ત્યારે બીજર પડે કે એ તો 'પરોપદેશે પાંકિય' જેવું છે."

"આપ બંને તેમ માનતા હો. હું તો માતું છું કે સ્ત્રીનું ખર્ચ સુખ સંપત્તિમાં નહિ પરંતુ સાદાઈમાં, પૈસામાં નહિ પરંતુ પતિના શુદ્ધ પ્રેમમાં છે. સાક્ષર કેવિ કાલામાઈ ધોળશાસ્ત્રીએ 'વિષ્ણુવેલી' માં વિષ્ણુના મુખમાં મુકેલા શબ્દો આપને યાદ નથી?"

"કયા શબ્દો?"

"હો હું તે વાજંત સાથેજ સંબળાવું.

સંગીતથી આપને બે ઘડી આનંદ યશે."

સરલા ઉઠી હારમોનીયમની પેરી ઉઘાડી અને સૂર મેળવ્યા. તેના પીતાને ત્યાં તેણે સંગીતની તાલીમ લીધી હતી.

વાજંતના સૂર છુટ્યા અને તેની સાથેજ એ સૂરને પણ શરમાવે એવો મધુર સ્વર સરલાના મુખમાંથી બહાર માંડ્યો. સૌભાગ્ય પોતાનું દુષ્કર્મ બૂલી ગયો, અને એ મીઠા સંગીતનું રસપાન કરવા લાગ્યો. સરલાની આંગળીઓ સારંગમ ઉપર ફરવા લાગી. તે ક્રાંતિકંઠે ગાવા લાગી:—

"નથી કંઈ સુખસાધન ધનમાં,

સાપ બહુ વસતા ચંદનમાં

સ્વામીજી મુખે વસે વનમાં.

સાક્ષી શી શંકરને છે

પાર્વતી કંઈ સુખીયો કમ છે

લોક તો મુરખ એકદમ છે

ગોળ બોળની નહિ કંઈ ગમ છે

વૈભવ ઝાંઝવાના જળ છે સ્વામિભૂવનમાં-
નયી.

[૪]

પેરીસમાં.

સરલાની સાદાઈ અને સંતોષપ્રાપ્તિ સૌભાગ્યના ચૃદસંસારનું માહું સરળતાથી ગળકયા કરતું હતું, પરંતુ નાણાંની તંગ રિયતિ સૌભાગ્યને અકળાવતી અને એ રિયતિમાંથી છુટવા તે ફાંફાં મારતો. મીઠની તો કરીમાં આગળ વધી શકાય એમ નહોતું અને પોતાના મોભાને છાજે એવું જીવન ગાળવા નેટલી સંપત્તિ પોતાને ન મળે ત્યાં સુધી તેવું ચક્રોળે ઝોલું ચિત્ત રિયર થાય એમ નહોતું. હમેશાં તે નવા ધંધાની તપાસ કરતો, સારી આવકવાળો ધંધો મળી આવતાં તેમાં અંધ-બાવવા તરફ જતો, પરંતુ કોઈપણ ધંધામાં મુડી વિના ચાલે તેમ નહોતું અને મુડીની બેગવાઈ કરવાનું કંઈ સાધન નહોતું. માગ્ય સાનુકૂળ નંધાય ત્યાં સુધી તોફારી ક્યો વિના

છુટકોનું નહોતો. તે સારી-સારી પગાર મળે એવી-જોડરીની શોધમાં પડ્યો.

‘દરે તે ચરે’ એ ન્યાયે તેના પ્રયાસ શબ્દો. મુંબઈનો એક ઝવેરી તેના પિતાને સારી રીતે ઝોળખતો હતો, સૌભાગ્યની કાર્ય કુશળતાને તેને અતુલ્ય હતો, સૌભાગ્યના પિતાની નળણી દશાની વાત તેના કાને આવી હતી, સૌભાગ્યને સહાય કરવા તે તાંપર બન્યો.

ઝવેરીની મુંબઈમાં ઝવેરાતની મોટી દુકાન ચાલતી હતી, કલકત્તા મદ્રાસ, દિલ્લી વિગેરે હિંદના મુખ્ય સ્થળોમાં તેની શાખાઓ હતી. તેની સાહસિક વૃત્તિ તેમને છેક પેરીસ સુધી ખેંચી ગઈ અને હિંદી ઝવેરીઓમાં પેરીસમાં તે પ્રથમ પંક્તિનો ઝવેરી થઈ પડ્યો.

પેરીસમાં તેમને એક વિશ્વાસુ માણસની જરૂર હતી. હળવે રૂપિયાની ઉચ્ચપાયાન થતી, લાખે લેખાં ફનાં, મુલ્યવાન જરૂર જવાહીર તેના હાથમાં સોંપવાનું હતું. સૌભાગ્ય ખાનદાન કુટુંબનો હતો, સદ્ગુણી અને સુચિહિન હોય, કામ કરવામાં તે ચપલ હતો. આ જગ્યા માટે તે દરેક રીતે લાયક જણાયો અને ઝવેરીની પસંદગી તેના ઉપર હતી.

પેરીસ જવું એટલે મોટા ખર્ચમાં ઉતરવાનું હતું. ઝવેરીએ ત્રણ વર્ષની બંધણીની ગરત રજુ કરી.

ત્રણ વર્ષનો લાંબો કાળ ! કાલનીયે કાને ખબર છે ? ઘરે વિધવા માતા અને બહાલસોઈ વનીતાને એકલા મુઠ્ઠી ત્રણ વર્ષનો દેવવટો ભોગવવો ! સૌભાગ્ય વિચારમાં પડ્યો.

ઝવેરીએ તેને હિંમત આપી. તેની માતા તથા સ્ત્રીના ખર્ચ માટે દર માસે સો રૂપિયા તેના પગાર પેટે આપવાનું અને તેઓની સંભાળ રાખવાનું તેણે વચન આપ્યું.

સૌભાગ્યની એક મોટી અને મહત્વની

ચિંતા દર થઈ. આવી તક શરૂ કરી હાથ લાગે એમ નથી એમ માની તેણે ત્રણ વર્ષની બંધણી કરી આપી અને પેરીસ જવાનું સ્વીકાર્યું.

આજે તેની પ્રસન્નતાનો પાર નહોતો. ઘણા દિવસો થયા કદી નહિં જોયેલો ઉદ્ધાસ સૌભાગ્યના મુખ ઉપર તરવરતો જોઈ આજે સરલાના આશ્ચર્યનો પાર ન રહ્યો.

બાજની માશક કદી સૌભાગ્યે સ્વાદપૂર્વક બોળન કહ્યું નહોતું, કદી પણ મા કે સ્ત્રી સાથે સ્પર્શપૂર્વક વાર્તાલાપ કર્યો નહોતો, ઝાંઘ દિવસ નિર્દોષ વિનોદ કે આનંદની વાતજ નહોતી. આજે તો તે પૂરે રંગમાં હતો.

તેણે ઘરે આવીને સઘળી વાત કરી. પેરીસ જવાની વાત સાંભળીને વિધવા માતાના પેટમાં શળ પડી. સરલાએ પણ કંઈ કંઈ શંકાઓ ઉઠાવી, પરંતુ લક્ષ્મી ચાલેસો કરવા આવે ત્યારે મ્હોં ધોવા જવું એ તો ચોખ્ખી મર્જતાજ ગણાય એમ કહી પ્રભુએ આવી સુંદર તક આપી છે તો તેનો લાભ લેવો એજ ખર્ચ કર્યા છે એમ જણવા તેઓના મનનું તેણે સમાધાન કહ્યું. પેરીસ જવાની તૈયારીઓ થયા લાગી.

[૫]

વિભોગ.

ઝવેરીએ સૌભાગ્યને પોતાની મુંબઈની દુકાને ચોટાક દિવસો રાખી તેને ઝવેરાત વિશે જરૂરી માહિતી આપી અને પોતાના ધંધાનો કેટલીક ઉપયોગી ચાવીઓ પણ તેને જતાની હીની. પેરીસની પોતાની પેટી વિશે જરૂરી સૂચનાઓ સૌભાગ્યને આપવાનું પણ તે ચૂક્યો નહોતો.

અંતે સૌભાગ્ય પેરીસ પહોંચ્યો અને પોતાને આપવામાં આવેલું કામકાન તેણે સંભાળી લીધું. ધંધામાં આરપાર નિહાળી

જવાની ઉમેદવાળો સૌભાગ્ય થોડાજ વખતમાં ત્યાં બધાને પ્રિય થઈ પડ્યો-ગ્રાહકોને તેના મધુર ભાષણ અને વિવેક ભર્યા વર્તનથી, અને પેઢીવાળાને પોતાની કર્તવ્યપરાયણતાથી.

ધધાની ધમાલમાં પોતાના કુટુંબીજનો પણ વિસ્મય પડતાં, પરંતુ તે બધાનું સ્મરણ 'મેલ ૩' ને દિવસે થતું, તે દિવસે પત્રમાં ખુશી ખબર લખી નાંખતો અને પુનઃ પોતાના ધધામાં લીન બની જતો.

પતિધેલી પ્રમદા પતિનું રાત દિવસ રટણ કરીને વિયોગના દિવસો વિતાડતી. શરાર ધરતું કામકાજ કરવામાં રોકાતું પરંતુ ચિત્તમાં અહર્નિશ સ્વામીનું ચિંતન ચાલ્યા કરતું. સૌભાગ્યથી એક પણ દિવસ વિખુટી ન પડનારી સરલા અત્યારે એકલું અટુલું અકાર્ણ જીવન ગાળતી અને સૌભાગ્યને સંભારી સંભારીને મનને જેમ તેમ મનાવતી. સૌભાગ્ય વિનાની સરલા જળ પિનાની મીન જેવી બની રહી હતી. જન્મતી વખતે પતિ સાંભળતાં કોઈ વખત હથમાં લીધેલો ઢાળીજી એમને એમ રહી જતો અને તેની આંખમાંથી આંસુ મરી પડતા. રાત્રે શયનખંડમાં સ્વામિ વિનાની સુતી સેન્જહી જેઠ તે વિન્હણ બનતી, પોતાની સમેાવડી સ્ત્રીજીને પતિ સાથે કલ્પેલ કરતી જોઈ તેનું હૃદય વ્યથીત થતું, સૌભાગ્ય વિનાનો એક એક દિવસ તેને વરસ જેટલો લાગ્યો થઈ પડતો.

પરંતુ આવા દોહલવા દિવસોમાં પણ કદી કદી તેને સુખની ઝાંખી થતી. સૌભાગ્યનો પત્ર આવે તે દિવસે તેના આનંદનો પાર રહેતો નહોતો. તે પોતાના હુઃખને બૂધી જતી, એ પત્રને શરી કરીને વાંચતી અને એ પત્ર હારાજ પતિદર્શનનો અને શંકાઓ સેતી હોય જોવો અનુભવ કરતી.

સરલાના પિયરમાં કંઈ શુભ પ્રસંગ

હોવાથી આજે ત્યાં જન્મવા જવાનું હતું. સૌભાગ્યની ગેરહાજરીમાં સરલા સાદાં વસ્ત્રો પરિધાન કરતી હતી પરંતુ આજે સાસુએ ખાસ આગ્રહ કર્યો, "આજ તો પ્રસન્ન ચિત્તે પીયર જાઓ. આપણી આખરમાં ખામી ન આવે માટે સગાંજાલામાં શોભે તેવાં મારાં કપડાં અને દાગીના પહેરો. મારા સૌભાગ્યે હમણાજ મોતીની માળા અને બંગડીઓ મોકલી છે તે તો જરૂર પહેરજો."

સરલાએ સાસુની આજ્ઞા શિરસાવંધ ગણી લીધી. કસબી કિનારની વાદળી રંગની રેશમી સાડી તેના શ્વેત દેહને વિશેષ દિપાવતી હતી. બનારસી છીનખાજની તસવસતી ચોળા તેના મુદ્રા સ્નાયુની સાક્ષી પુરતી હતી, તેના કમળદંડ સમાન કરને શોભાવતી મોતીની બંગડીઓ, શંખપુટ સમાન ડોકને શોભાવતી મોતીની માળા અને કાનમાં નાંખેલા હીરાના લવંગીયા તેના સૌંદર્યમાં અભીટકિ કરી રહ્યાં હતાં. નામ સમાન ટ્રેસ કલાપને કંઈ લની વેણીએ શયગાર્યો હતો અને તેના લાલ પ્રદેશમાં કુમકુમનો ચાંદલો ચમકી રહ્યો હતો.

સરલા સાક્ષાંત સૌંદર્યપ્રતિમાં બની રહી હતી, પરંતુ એ સૌંદર્યનો પુખ્તરી હાજર નહોતો. સૌભાગ્ય અત્યારે હોત તો પોતાને કેવી બનાવેત, કેવી મીઠી મસ્કરીમાં ઉડાવેત, કેવા મીઠા પ્રેમોદ્દગાર તેના મુખમાંથી નિ.ળી પડેત, એ વિચાર આવતાં સરલાનું મુખ ઘીણું થતું. તેને આ શૃંગાર સાક્ષવા લાગ્યો.

'બાધને ત્યાં જવાનો વખત થઈ ગયો છે' એમ સાસુએ એ ત્રણ વખત કહ્યું હતાં સરલા આડી અવળી થઈ વખત ગુમાવવા લાગી. તે ટપાલની રાહ જોતી હતી, આજે વિશાલતનો મેલ આવવ નો હતો, પતિનો પત્ર આજે જરૂર આવવો જોઈએ એ વિચારે અધીરી બનેલો-પતિસ્મરણ અને તેના વિયોગના વિચારે વિન્હળ બનેલી આ લાવણ્યવતી

લલના પતિના પત્રદર્શનની આશાથી પોરટમેનની શહ જોતી વખત વીતાડવા લાગી.

દ્વિતી પોરટમેન આવનો જણાયો અને સરસા તરત ઘરમાંથી બહાર નિકળી કુખા-ઉંડના વરંડા આગળ દોડી આવી. ટપાલી પત્રો નાંખી ચાલ્યો ગયો.

અધીરી લલનાએ પત્રો લીધા અને આગર નયને નજર ફેરવી ગઈ. એક મોટું કવર જોતાં-તેના ઉપરના અક્ષરો જોળખતાંજ તેના મુખ ઉપર આનંદ છવાયો અને છાતી હૃદયથી ઉજળવા લાગી. એકદમ તેણે તે કવર ઉઘાડ્યું.

ઠંડકમાંથી એક પત્ર અને એક છબી નીકળી. છબી ઉપર નજર પડનાંજ તે ચમકી, "ઓહો આ તો એજ", તેના મુખ ઉપર લજ્જાના શેરડા પડ્યા, આખો ભડિપૂર્વક એ છબી ઉપર ટળી પડી.

સૌભાગ્યની પ્રતિકૃતિને જોતાં તે પત્ર વાંચવાનું પણ તે ભૂલી ગઈ. એ પત્ર ખીળ પત્રોની સાથે નીચે પડી ગયો તેનું પણ તેને બાન રહ્યું નહિ. અત્યારે સૌભાગ્ય પોતાની સામે ઉભો હોય, પોતાની સામે હસીને જોઈ રહ્યો હોય, એવી લાગણી થઈ આવી. દમણું તે હસીને પોતાની સાથે ગોલશે એવી ભાંતિ થઈ. તે ધરાઈ ધરાઈને છબીનાં દર્શન કરવા લાગી.

પતિની છબીના દર્શનમાં તે એટલી બધી તક્લીન બની કે સાડીને છોડી માથા ઉપરથી ખસી ઉતરી ગયો તેનું તેને બાન રહ્યું નહિ, પોતાને આવી સ્થિતિમાં કોઈ જોઈ જશે એ વાતને પણ એને વિચાર આવ્યો નહિ. પંજવાર તે પોતાની સ્થિતિ ભૂલી ગઈ, વિયોગનું દુઃખ પણ ભૂલી ગઈ, પતિની છબીના દર્શન માત્રથી જનલે પોતાને પતિસમાગમનું સુખ મળ્યું હોય એવો અનુભવ કરવા લાગી, અને પ્રસન્ન ચિત્તે, એકા-

ગ્રતાથી, હૃદયપૂર્વક તે સૌભાગ્યની છબી નિરખવામાં લીન બની ગઈ.

કોઈ ચિત્રકાર ત્યાં હાજર હોત તો એ સમયનું મનોહર ચિત્ર દોરી કાઢત, કોઈ કવિએ એ દ્રશ્ય જોયું હોત તો તે પોતાની કાવ્યસૃષ્ટિમાં અનુપમ કથના ચિત્ર ખટું કરત. કોઈ ભાવિક ભક્ત પ્રભુદર્શનમાં લીન બની પોતાના દેહનું પણ બાન ભૂલી જાય આવી સ્થિતિ અત્યારે સૌભાગ્યના ચિત્ર દર્શનથી સરલાની થઈ હતી. તે છબી નીરખવામાં તક્લીન બની.

[૫]

તાર શાનો ?

સૌભાગ્યનું ભાગ્ય પેરીસમાં ખૂબ ખાશ્યું. તેના મીલનસાર સ્વભાવ મીઠી જીમ અને માદકને સમજાવવાની અજબ કળાને લીધે માદકો તેની પેઢી તરફ આકર્ષાના અને ખીળ માણસો હાજર હોય તો પણ મોઢા મારે તેની પાસે દોડી જતા. એનું ભાગ્ય બળ કરતું હતું, અને તે ધાધુ કાર્ય પાર પાડી શકતો. તેના શેરડી આ વાત અગત્યી રહેવા પામી નહોતી. વખત આવ્યે તેની યોગ્ય કદર કરવાનો તેણે સંકલ્પ કર્યો હતો.

પેરીસમાં વસતા ખીળ દેશી ઝવેરીઓએ સૌભાગ્યને પોતાને ત્યાં રાખી લેવાના યત્નો કર્યા, પરંતુ સૌભાગ્યે ઉપકાર સદિત એ વાતને અસ્વિકાર કર્યો. તે ટુંકાજ ઉત્તર ગાપી દેતો. "આ શેઠના પ્રતાપે હું સુખી થયો છું. જ્યાં સુધી એ પોતે મને છોડે નહિ ત્યાં સુધી મારાથી એમને છોડાવ નહિં. એમ કરું તો હું વિશ્વાસઘાતી બનું."

એક દિવસ તે પેઢીની ટપાલ વાંચવા બેઠો તેવામાં તેના નામનો એક પત્ર નિકળ્યો. પત્ર ફાડયો, અક્ષર જોળખ્યા, તે સરસાનો હતો. ફુકાનમાંથી ઉડી તે અંદર ખીળ ખડમાં ગયો અને પત્ર વાંચ્યો:—

પ્રિય સૌભાગ્ય,

આપે મોકલાવેલી આપની છબી જોઈને હું તો ચકિત થઈ ગઈ. પેરીસમાં તો ખૂબ ખિલ્યા લાગે છે! હું તો આપની છબી જોઈ છું ને મને શેર શેર લોહી ચડે છે પ્રભુ આપની ચડતી ઢળા કરે.

આપ પધારો ત્યાં સુધી આપની છબીના દર્શન કરીનેજ મારે તો મન મનાવવાનું રહ્યું. અહિંની ચિંતા ન કરશો. એ દિવસો પણ વિતી જશે. માતૃશ્રીએ આશિષ કલા છે.

આપની દાસી સરલા.

“કરી સમજી સ્ત્રી! વિયેગની વાતેના ટાલણાં કે ઘસસારની કુચલીની ઉપધિયી મને સુક્ત રાખવા માટે તે કેટલી બધી સાવ-ચેતી રાખે છે. પરંતુ હજી એક વર્ષ બાકી. આખું એક વર્ષ! પ્રભુ જાણે એક વર્ષમાં શું શું...” સૌભાગ્ય વિચારમાં પડ્યો હતો તેવામાં દુકાનના નોકરે આવીને તેના હાથમાં એક બીને પત્ર મુક્યો. સૌભાગ્યની વિચાર-માળા અટકી પડી.

મુંબઈથી જવેશીના પત્ર હતો. મુંબઈની તેની પેલીના ભાગીદાર જદો થયો હોવાથી તેણે સૌભાગ્યને કહાય મુંબઈ ખોલાવવો પડશે અને તારથી એકઠસ ખજાર આપવામાં આવશે એવી મતલબ શેડે પત્રમાં લખી જણાવી હતી. સૌભાગ્ય હર્ષવેશો બન્યો.

વતનનું બહાલ અનેરું હોય છે. પેરીસ ભેળા ઇંગ્લેન્ડન સમા સ્થળ કરતાં સૌભાગ્યને પોતાનું વતન મુંબઈ વિશેષ બહાલું હતું. ગમે ત્યાં જાઓ પરંતુ માણસને પોતાના વતનનો મોહ કદી પણ છૂટતો નથી.

હર્ષનો ધુનમાં તેણે સરલાને પત્ર લખી નાંખ્યો:—

મારી સદગુણી સરલા,

પ્રભુએ તારી દાદ સાંભળા છે. શેઠ મને મુંબઈ ખોલાવવા ધારે છે, થોડા દિવસમાં

નક્કી થશે તો તારથો તને જણાવીશ. માતૃશ્રીની સેવા ચાકરી બરાબર કરજે. જેમના સુખાદિપથીજ બધાં સારાં વાનાં થયાં છે.

સૌભાગ્ય.

સરલા તો ગિચારી દિવસો ગણતી, રાત દિવસ સૌભાગ્યનું ચિંતન કરતી કરતી, બહુ મુંઝાય ત્યારે સૌભાગ્યની છબી નીરખતી, સમય ગાળતો હતો. એક દિવસ પાંડોઠમાં કેટલીક સ્ત્રીઓ રાસડો ગાતી હતી. એક વિચીણીના ઉદ્ગારો તેમના મુખમાંથી નિકળતા હતા....

કારતક મહિને મેલી ચાલ્યા કંથરે બહાલાં
આ પ્રીતલડી તોડીને પડીયા પંથ રહારા
બહાલાં

x x x

આ એકલડી અજાળો દી કેમ જાય મારા
બહાલાં

x x x

મા મહિનાની સેજલડી છે સુની રે બહાલાં
ગાતરની ઘાટીયો બીડું કેની મારા બહાલાં

ખરેખર સંરલાની સેજલડી સુની હતી. તેના પીયુ પરદેશમાં હતો. તે એકલી અડુલી વિયોગી જીવન ગાળતી હતી.

વળી બીજે રાસડો ઉપડ્યો:—

મહા મહીને નવ કરીયે નાય મુસાફરી,
ઘઉં સાટે જઈ લાવો ખારી જર ને;
વહેંચીને જમણું રે મારા બહાલમા,
જરૂર જવા નહિ દઈ ઘરથી બહાર ને—

એ મહિને નવ જાહેર પીયુ પરદેશમાં.
કાજ રમે કાજણમાં નર ને નારીયો,
ધેર ધેર નૌતમ કૌતક નવલમાં થાય ને;
જે નારીનો નાવલીયો નાંખી ગયો,
કહો તેણે કેમ નજરે જોયું જાય ને—
એ મહિને.

બાદરો ભર જોખનનો ફરી નહી મળે,
વહી જશે જેમ નદીઓ કેસ નીરજો;

એવાં રે દીવસ એજે નવ કહાડીએ,
વત વિચારી ભુજો નણુંદના વીર જો—
એ મહિને.

× × ×
આ સ્ત્રીઓ પોતાને મેણાં તો ન ભારતી
હોય ? તેનો નાવલીયો-સૌભાગ્ય કદપનામાં
ખડો થયો. રાસનો શબ્દે શબ્દ તેણે યાદ કર્યો
અને તેનું હૃદય વિધાયું. આખી રાત એને
ઉઘ ન આવી. એ રાસના-એ વિરહિણીના
શબ્દોના ભણકારા વાગવા માંડ્યા અને તેની
વિરહવ્યથાનો પાર ન રહ્યો.

અસ્વસ્થ ચિત્તે તે સવારે ઉઠી, ધરકામમાં
વળગી, પરંતુ તેનું ચિત્ત એકે કોમમાં ન
પરોવાયું.

સ્નાન પુગમાંથી પરવારી તે ઘુળસીને
પાણી રેડવા ગઈ, એવામાં તારવાળો આવ્યો.
સરલાને કાળ પડી. કદી નહિ ને આજે
તાર થાતો ?

ધુળતા હાથે તેણે તાર લીધો, ફાડ્યો અને
વાંગ્યો. સરલાએ અજેજ પાંચ ધોરણ સુધી
અભાસ કર્યો હતો; અને વાંચનના શોખથી
એ ભાષાનું ગાન વધાયું હતું.

‘આજે સ્નાન થઈ મુંબઈ આવું છું—
સૌભાગ્ય’ તારમાં માત્ર આટલાજ શબ્દો
હતા. આ શું ? અચાનક મુંબઈ આવવાનું ?
કંઈ સાગ્ર માંદા તો ન હોય ? કદાચ કંઈ
આશ્ત પણ આવી હોય ! પરંતુમાં અનેક
પીડા ઉભી થાય. કોને ખબર શું હશે. હે
દીનાનાથ ! તુંજ અનાથનો નાથ અને
તાડણકાર છે, મારાં જીવનસૌભાગ્યની રક્ષા
કરનાર તુંજ સર્વશક્તિમાન છે.

ઘુળસીમાતાને પ્રણામ કરી તે ધરમાં
ગઈ, સાસુને તારની વાત કરી. સૌભાગ્યના
આવવાના ખબરથી આનંદ થયો, પરંતુ આમ
એકાએક આવવાનું શું કારણ હશે એ વિચાર
આવતાં અનેક શંકાઓ અને ચિંતા થવા
લાગી.

એવામાં ટપાલ આવી. આજે ‘મેલ’ કે
નહોતો. એટલે સરલા ટપાલ માટે ઉત્સુક
નહોતી. પરંતુ આજની ટપાલમાં સૌભાગ્યનો
પત્ર જોઈ તે આશ્ચર્યચકિત થઈ. પત્ર વાંચતાં
બધો ભેદ ખુલ્લો થયો. સૌભાગ્યે મુંબઈ
આવવા માટે પત્ર લખ્યો હતો તેજ આ પત્ર.
“માજી, આ તો એમણે પ્રથમ પત્ર
લખેલો અને પછી ચોક્કસ થયું ત્યારે તાર
કર્યો હતો, પત્ર તો અઠવાડીયા પહેલાં આપ-
ણે મળવો જોઈતો હતો.

“ત્યારે એમ કહો ને કે ટપાલવાળાની
ગણતરને લીધે આપણે નાહક ચિંતામાં
અધમુઆ થઈ ગયા.” ડાહીએ ટપાલવાળાનો
દોષ શોધી કાઢ્યો.

સાસુ વહુ બંને હવે આતુરતાથી સૌ-
ભાગ્યના આગમનની રાહ જોવા લાગ્યા.
સરલાને તો ક્યારે સૌભાગ્ય આવે અને તેના
સ્નેહ સમાગમનો અનુપમ લ્હાવો લઈ એવું
શ્રમ રહ્યું. વિરહ વ્યાકુળ વલ્લભ બ્હાલમની વાદ
જોતાં કંઈક કદપનાના તરંગોમાં વિદરવા
લાગી

[૧]

પતિદર્શન—સોનાનો સૂરજ !

સરલાનો સૌભાગ્ય આજે આવવાનો છે,
તેના સ્વાગત માટે સરલાએ કંઈ કંઈ
તૈયારી કરી છે. પોતાના લાઈ અને બીજા
સંબંધીઓને લખતે તે પોતાના સ્વામિનો
સત્કાર કરવા માટે રૂઝીમર પાસે બંદર ઉપર
આવી છે.

સૌભાગ્યે બંદર ઉપર પગ મુક્યો અને
સરલાનો આનંદ ઉજળ્યો. તેના સગા બ્હાલા
ત્યાં ન હોત તો તેના મુખમાંથી દર્પન દ
નિકળી પડત અને સૌભાગ્યના ચરણે તે પડી
હોત. પરંતુ તેણે મન ઉપર કાણુ રાખ્યો.

પોતાના હાથથીજ પરીવેલી પુષ્પમાળ
તેણે સૌભાગ્યના કંઈમાં આરાપતી વખતે
આંખોના પલકારાથી ‘વાપરમેસ’ની આશ

તેના ચિત્રની કદર થઇ નહિ. ફાઇ પણ સં-
પાદક કે તંત્રી તેનાં ચિત્રોની કીમત આપી
ખરીદવાને તૈયાર હતો નહિ. હા! જો તે
તેમને મફત છાપવા મોકલતો તો તે લોકો
તેની ખુશામત કરીને જલદી મેળવવાને અને
પ્રગટ કરવાને તૈયાર થતા. બસ! આવા
સખત દટોકરીના પ્રસંગમાં કે જેને એક
ટંકની શેરલો પણ ખાવાના સાંસા હતાં.

પરંતુ આવી અવસ્થામાં પણ પ્રભાએ
પોતાના પતિને બરોબર ધૈર્ય આપીને એકજ
ધંધામાં મશગુલ કર્યો. હાલ તેમનો ધરખર્ચ
પણ ઘણીજ કશુ રીતે ચાલતો હતો. તો
પણ પ્રભા એવું નહોતી ધ્વજી કે પોતાના
પતિ પોતાની ઔચક કળાને છોડીને પોતા-
ના જીવનનિર્વાહ માટે બીજા ધંધામાં લાગી
હવ્યને દુઃખી કરે, અને મને મનમાનો બીજો
પુત્રી પાડે. વખત મળતા પોતાના પતિ સાથે
પોતાની મેળેજ ચિત્રકળા શીખતી. ફોટોગ્રાફ-
માં તો તેણે સંપૂર્ણ નિપુણતા મેળવી હતી.
(એટલે કે તે ફોટોગ્રાફ ઘણી સહેલાણીથી
પાડી શકતી હતી.) ભારતમાં સંપાદન-કળા
પણ હાલમાં એક વ્યવસાયરૂપ બની ગઇ છે.
મૂડી કમાવા માટે દરેક માણસ કાંઇ ને કાં-
ઇ પત્ર કાઢવા મૂડી જાય છે, અને ફોટા
ફિલ્મોમાં ગ્રાહકોના પૈસા હજમ કરીને પત્ર-
નું ફેવાણ કાઢી ભેરી જાય છે. પોતામાં પત્ર
કાઢવાની લાખકાત ન હોવા છતાં પણ તેવો
પ્રયત્ન આદરે છે, અને પોતાના પત્રમાં
બીજા ફોટા મોટા લેખકોના લેખો અનુવાદ
અથવા ઉપ્ધૃત કરી પ્રસિદ્ધ કરે છે. પરંતુ
તવીન લેખકોના મોગતાપૂર્ણ લેખો પણ
આવા સંપાદકો હરી કાઢીને ધન્યવાદ સહ
પ્રગટ કરવાની અનિચ્છા દર્શાવે છે. આવીજ
અવસ્થા ચિત્રકારોની પણ છે. તો પછી
બીચારા ભીમરાવની ગળર કોણ લે? પ્રમા-
ના અત્યંત આમહથી ભીમરાવે પોતાનું

મન સ્થંભ કરીને એક સુંદર છબી તૈયાર
કરી “ વિજય ” નામના માર્શીકમાં મોકલી
હતી. સંપાદક મહાશયે ભીમરાવને તે
ધન્યવાદ સાથે પાછી મોકલીને નીચે પ્રમાણે
મર્વ ગણિત ટીકા લખી મોકલી હતી:

“ મહાશયજી! ૨૨ મી ડિસેમ્બર લંડનમાં
આપી દુનિયાની ચિત્રકળાનું પ્રદર્શન ભરાવાનું
છે. તેમાં (Anxiety) “ ચિન્તા ” નું આમે-
લુખ ચિત્ર ચીતરનારને ત્યાંની રાયમ સોસાયટી-
ટીએ એક લાખ રૂપિયાનું ધનામ આપવા
કાઢ્યું છે. તો અમે આશા રાખીએ છીએ કે
આપ પણ આપની ચિત્રકળાને તે પ્રદર્શનમાં
ભારતની ચિત્રકળારૂપે મોકલવા કૃપા કરશો.

એજ. લી. આપનો...સંપાદક.

ચિત્રને પાછું આવેલું જોઇને કામ દિવસ
ભીમરાવને શોક થતો નહિ કારણકે તે આ
વાત પહેલેથીજ જાણતો હતો. પરંતુ સંપા-
દકના નિદેશુ કટાક્ષથી તેના હૃદયને એવો
આઘાત લાગ્યો કે તેને બધું સુંદર સુંદર ભાસ-
વા લાગ્યું. તેને પોતાના જીવનપર તિરસ્કાર
ઉપજ્યો. સંપાદકની નીચતાપૂર્ણ કટાક્ષથી,
ક્રોધ અને અવિશ્વની ચિંતાથી ઘેરાઇ ગયો અને
તેજ વિચારમાં તસ્લીન બની જઇ આગમ
ખુરશી ઉપર લાંબો થયો. પોતાનું અવિશ્વ કાણું
ફેખાવા લાગ્યું. નિર્વાહ માટે કમાવાના વિચારો
રોએ આખા શરીરને હચમચાવી નિર્માલ્ય કરી
નાંખ્યું કે જેના કારણથી વિચારમાં ને વિચારમાં
પોતેજ ચિંતાની પ્રતિભા રૂપ બની ગયો.

ભીમરાવને જમવા આવનાં વાર થઇ એટલે
પ્રભા તેના રૂમમાં દાખલ થઇ. તેની આ
વખતની વિલક્ષણ મુખમુદ્રા જોઇને પ્રભા
પણ સ્તબ્ધ બની ગઇ. એટલામાં તેને એ
બીજો વિચાર સૂઝ્યો. ફોટોના કેમેરા તૈયાર
હતો. પ્લેટ પણ ભરેલીજ હતી આથી પ્રભાએ
એજ દશામાં ભીમરાવનો ફોટો લીધો, અને
મનમાં બોલી કે, કોઇ વખત તેમને આ ચિત્ર

ખતાવીને કહીશ કે બહા ! તમે આવ્યા ચિંતા-
મસ્ત કેમ રહો છો ?

“ વિજય ” માસિકના સંપાદકની વાત
ભીમરાવને બરાબર લાગી ગઈ હતી, અને તેણે
પ્રદર્શનમાં ચિત્ર મોકલવાનો અને તંત્રીસાહેબ-
ને યાદ દેવડાવવાનો નિશ્ચય પણ કરી લીધો હતો.

બસ હવે તો તે રાત્રિ દિવસ ચિત્રના
ભાવ નિહાળવા વિચારમાં મગ્ન રહેતો.
સહેરની એકે એક ગલી કુંઝીમાં અને
બહાર જંગલમાં, વાડીઓમાં, ખેતરોમાં
બરાબર આવી ચિંતામાં રૂંધ્યો કરતો કે કોઈ
સૌથી અધિક ચિંતાવાળો મનુષ્ય તેના
જોવામાં આવે કે તરતજ તેના ભાવ તથા
મુખમુદ્રાની નકલ કરી લે; પરંતુ તેને બરાબર
ચિંતાપ્રદ દેખાવ ક્યાંય મળી શક્યો નહિ.
પ્રદર્શનના દિવસો પણ નજીક આવવા લાગ્યા.
આથી તેની ચિંતામાં વધારો થવા લાગ્યો.

પ્રભાએ એક દિવસ આવી ભીષણ
ચિંતાનું કારણ પૂછ્યું, પણ જવાબ મળ્યો નહિ.
પરંતુ પ્રભાએ બહુજલ હઠ કરવાથી ભીમરાવે
સંપાદકના ઉત્તરથી માંડીને આજદિન સુધીનો
બધો હેવાલ કહ્યો. પ્રભાએ તેના જવાબમાં
પણીજ પ્રસન્નતાથી કહ્યું: “ આપ તેને માટે
વધારે ચિંતા ન કરો. કાલે હું આપને જોવા
માણસ બતાવી દઉં તો ? ભીમરાવે તેની વાતને
હસવામાં ઉરાડી દીધી.

ખીસ્તે દિવસે પ્રભાએ ભીમરાવને એક
ફોટો બતાવીને કહ્યું: “ દુનિયામાં આથી
પણ સરસ કોઈ ચિંતાવાળા પ્રતિમા છે
ખરી ? આની રંગીન સુંદર ફોટો પ્રદર્શનમાં
મોકલો. મસ્તર ફૂંપાથી તો આ પ્રદર્શનમાં
આપનેજ ધનામ મળશે. પરંતુ તેમાંથી અર્ધો
ભાગ હું લઈ લેવાન....મ ! ”

ચિત્રને જોઈને ભીમરાવ સ્તબ્ધ બની
મથો ! આ તો પોતાનુંજ ચિત્ર હતું. પરંતુ
બરેબર આ સંસારમાં આથી સરસ ચિંતાની

પ્રતિમા મળી શકવાની છે ખરી ! તદ્દન
આમેહુમ ભાવ હતો. બહુ ચિંતાદેવી જાતેજ
વધારેમાં ન હોય !

ભીમરાવની ચિંતામસ્ત અવસ્થાની રંગીન
પ્રતિમા લંકનના પ્રદર્શનમાં રાખવામાં આવી.
સુરોપના મોટા મોટા ચિત્રકારો પણ આ
ચિત્રની સ્વાભાવિકતા પર આક્રોશ બની
ગયા. ભીમરાવને સોસાઈટી તરફથી પહેલા
ધનામના એક લાખ રૂપિયા મળ્યા. તે ચિત્રને
પણ ત્યાંના એક ધનાઢ્ય ગોડે પોતાના
દિવાનખાનામાં રાખવા માટે પાંચ હજાર
રૂપિયામાં ખરીદ્યું.

ચોડા દિવસ પછી ભીમરાવને પેરીસની
એક કંપનીએ લખ્યું કે આપનાં દરેક ચિત્ર
અમારે ત્યાં અમારી કંપનીદ્વારા છપાયા કરે.
આ બદલ અમે તમને માસિક રૂપિયા બસો
આપીશું અને વળી ચિત્રના વેચાણથી જે
નફો થશે તેમાંથી અર્ધો ભાગ પણ તમને
લુટો આપીશું ! ભીમરાવે ઉપરની માગણી
લજ્જાજન આનંદથી સ્વીકારી લીધી.

હવે દરપંદર દિવસ પછી ભીમરાવ અને
પ્રભા પોતાના દિવાનખાનામાં બેસી આનંદ
કરી રહ્યાં છે. એવામાં પ્રભાએ જરા આનંદ
માં કહ્યું: “ વિજય ” માસિકના સંપાદકને
એક ધન્યવાદ પત્ર લખી મોકલો. તેની
કૃપાનું તો આ પરિણામ છે. ” ભીમરાવે
હસીને કહ્યું: “ વાત તો ઠીક છે. પરંતુ તેનાથી
પણ વધુ ધન્યવાદ તો હું પહેલો તને દેવાનો ! ”

એવામાં નોકરે આવી ભીમરાવના હાથમાં
ટપાલ મુકી. ટપાલમાં “ વિજય ” માસિકના
સંપાદકનો એક પત્ર તથા “ વિજય ”
માસિકની એક નકલ નજરે પડ્યાં. પત્રમાં
મહાશયે હાથ માગી છે, તથા તેના માસિ-
કમાં સૌથી પહેલું ચિત્ર ભીમરાવનું રાખ્યું છે.
અથવા તો કહીએ કે બારતમાં આદર્શ કળાના
નમુનારૂપ વિશાવતમાં ધનામ મેળવનાર
તેજ ચિંતાની મુર્તિ હતી.

“ નવલ વર્ષનાં નવચેતન ! ”

લેખક : શ્રીચુત “ હૃદયયોગી ”.

(રાસ).

સાખીઓ નવલા વર્ષે નવચેતન ઉર ધારીએ હો ખહેન !
કહો વિસારીએ તે કેમ ?
છવન તારીએ હો ખહેન !
સાખીઓ દિવ્ય જ્યોતના પ્રકાશને સ્વિકારીએ હો ખહેન !
તિગીર સૌ રાખીએ હો ખહેન ?
કહો વિસારીએ તે કેમ ? 1

સાખી: થાય શરૂ વિક્રમ તણું, આજ નવલ શુભ વર્ષ;
નહાય મધાં શુદ્ધ ભાવધી, ખામે જગ ઉત્કર્ષ.
જૂરાં ગેર વેર સૌ અંતરથી ધિમારીએ હો ખહેન !
જરૂર વિસારીએ હો ખહેન !
તત્ત્વ વિચારીએ હો ખહેન ! 2

સાખી: પ્રગટો શાન્તિ જગતમાં, સુખીયાં સૌ કેા થાય;
યાચો સરજન હારથી, શોક તાપ સૌ જાય.
નહાવે જન્મભૂમિનું ઈન્દ્ર, ધર્મ સંભાળીએ હો ખહેન !
મમતા ખાળીએ હો ખહેન !
સત્ય સ્વિકારીએ હો ખહેન ! 3

સાખી: નવ ચેતન પ્રભુ પ્રેરશે, અખિલ વિશ્વ તે નહાય;
સમા કરે અમ દોષ સૌ, ભય-ભવનો દૂર થાય.
એવા હૃદયભાષ સૌ યાવ સૂક્ષ્મ તેમ ધારીએ હો ખહેન !
કહો વિસારીએ તે કેમ ?
પ્રભુ સંભારીએ હો ખહેન ! 4

સાખી: જગ પાળક કૃષ્ણાનિધી, અમેા મધાં તમ ખાળ;
વંદન કરીએ વહાલથી, સુધાર સામ્રાટ કાળ.
દૂડાં શિયળ કેરાં ધમસૂત્ર સ્વિકારીએ હો ખહેન !
ભાવે પાળીએ હો ખહેન !
છવન ઉદારીએ હો ખહેન ! 5

ગુણસુંદરી.

જાપાતની સીમા.

પંજા સાથે નાચ.

“નવલ વર્ષનાં નવચેતન !”

લેખક : શ્રીયુત “હૃદયચોગી”.

(રાસ).

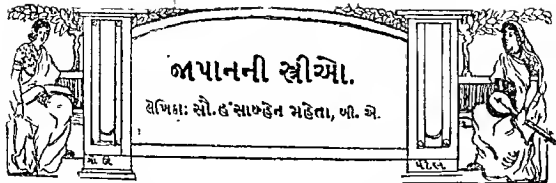
સાખીઓ નવલા વર્ષે નવચેતન ઉર ધારીએ હો જહેન !
કહો વિસારીએ તે કેમ ?
જીવન તારીએ હો જહેન !
સાખીઓ દિવ્ય જ્યોતના પ્રકાશને સ્વિકારીએ હો જહેન !
તિગીર સૌ દાળીએ હો જહેન ?
કહો વિસારીએ તે કેમ ? ૧

સાખી: ધાય શરૂ વિક્રમ તણું, આજ નવલ શુભ વર્ષ;
મહાવ બધાં શુદ્ધ ભાવથી, પામે જગ ઉત્કર્ષ.
ભૂરાં ઝેર વેર સૌ અંતરથી ધિક્કારીએ હો જહેન !
જરૂર વિસારીએ હો જહેન ?
તરત વિચારીએ હો જહેન ! ૨

સાખી: પ્રગટે શાન્તિ જગતમાં, સુખીયાં સૌ કો ધાય;
યાઓ સરજન હારથી, શોક તાપ સૌ જાય.
મહાવો જન્મભૂમિનું ઈન્દ્ર, ધર્મ સંભાળીએ હો જહેન !
મમતા બાળીએ હો જહેન !
સત્ય સ્વિકારીએ હો જહેન ! ૩

સાખી: નવ ચેતન પ્રભુ પ્રેરશે, અખિલ વિશ્વ તે મહાય;
સમા કરો અમ દોષ સૌ, ભય-ભવનો દૂર થાય.
એવા મહત્વભાવ સૌ થાય સફળ તેમ ધારીએ હો જહેન !
કહો વિસારીએ તે કેમ ?
પ્રભુ સંભારીએ હો જહેન ! ૪

સાખી: જગ પાળક કૃષ્ણાનિધી, અમો બધાં તમ બાળ;
વંદન કરીએ વહાલથી, સુધાર આજમત કાળ.
દહાં શિયળ કેરાં ધર્મસૂત્ર સ્વિકારીએ હો જહેન !
ભાવે પાળીએ હો જહેન !
જીવન ઉદ્ધારીએ હો જહેન ! ૫

જાપાનની સ્ત્રીઓ.

લેખિકા: સૌ. હંસાબહેન મહેતા, બી. એ.

હાલમાં પ્રગતિની દૃષ્ટિએ જોતાં એશિયાના દેશોમાં જાપાન આથી આગળ ગણાય છે. એના મુખ્ય કારણોમાંનું એક તો ત્યાંની સ્ત્રીઓની સુધરેલી સ્થિતિજ ગણી શકાય. જેને હિંદના તેમજ ચીનના ઇતિહાસ જાણ છે તેને જણાશે કે હપરા-હપરા પરદેશી હુમસાને લીધે આપણું સમાજ બંધારણ છિન્નભિન્ન થઈ ગયું. રીત રીવાજો બદલાયા એમાં ખાસ તો સ્ત્રીનેજ સહન કરવું પડ્યું. સ્ત્રી પ્રતિષ્ઠા ધીમે ધીમે લોપ થઈ. આજની સ્ત્રીઓની સ્થિતિ જોતાં સમાજ કંટો સારે છે, તે કહેવાની જરૂર નથી. જાપાનની સ્ત્રીઓને આટલી અધોગતિએ પહોંચવું પડ્યું નથી. મંગોલ

સરકાર કુદસાઈખાને ચીન છૂટા પછી જાપાનને છાવરો બંધો પ્રયત્ન કર્યો અને એ પ્રયાસમાંજ મરણ પામ્યો. જાપાનને શુભ નસીબે મોગલોના ત્યાં પ્રવેશ થયો નહિ અને સ્ત્રીની દશા પલટાતી રહી. પરંતુ જાપાનની સંસ્કૃતિ

ચીનને આભારી છે એટલે ચીનના ધણા રિવાજો જાપાનમાં દાખલ થયા હતા. ચીનના સંસર્ગથી જાપાનમાં સ્ત્રી પ્રત્યેના વિચારો બદલાયા હતા. ત્યાંના એક લેખક લખે છે કે ચીનના કન્ફ્યુશીયસ ધર્મ અને હિંદના બુદ્ધધર્મના ફેલાવાએ જાપાનની સ્ત્રીઓને એની

હંચ બેઠક પરથી નીચે ગણતારી. ચીનમાં માન્યતા હતી કે સ્ત્રીને માન આપવાથી એના

સદ્યુષ્ઠો ઘટે છે. આ વિચાર જાપાનમાં ફેલાયો એટલે શ્રીકેળવણી જે અસલ ઉચ્ચ પ્રકારની હતી તે શકત ધરગયુ માન આપવામાંજ સમર્થ. આ સ્થિતિ લગભગ ઇસવીસનના સત્તરમા સદ્કા લગી ચાલી. એકે દસમા સદ્કામાં ઉચ્ચ વર્ગની સ્ત્રીને

કેમ થાય એવાં શિક્ષણ પર વધારે, જાર મુકાતો.

એ જામનો પણ બદલાયો. જાપાનનો ઉચ્ચ લગભગ ઇ. સ. ૧૮૬૮ થી જેને ત્યાં મેજી સમય કહે છે ત્યારથી થયો. તે અરસામાં જાપાન મુરોપ અને અમેરિકાના

સારા પ્રકારની કેળવણી અપાતી અને તે અરસામાં ઘણી નામાંકિત સ્ત્રીઓ પણ યદ્ય ગદ્ય, તોપણ સાધારણ સ્ત્રીઓમાં નો નવિ જેવીજ કેળવણી હતી. સત્તરમા સદ્કા લગી જાપાનમાં ધાર્મિક શિક્ષણને મદત્ત અપાતું હતું ત્યારપછી અન્ય શિક્ષણની મદત્ત. સ્ત્રી તેની સાથે સ્ત્રીકેળવણીના હિમાયતીઓ જદાર આવવા માડ્યા. માત્ર રમયુ અને હાથ ધરીગરીના શિક્ષણ ઉપરાંત સ્ત્રીઓને વાંચવા લખવાનું પણ માન અપાવા માડ્યું. પરંતુ જેમ દિંદુરમાનમાં હાલમાં થાય છે કે સ્ત્રી

ઉપયોગી પુસ્તકો એટલે સતી ચરિત્રો, સ્વામીનાથની સેવા કેમ કરવી, ગૃહલક્ષ્મી જેને કહેવાય, દુકાણમાં સ્ત્રી પુરુષને આધીન કેમ રહે એવીજ રીતે જાપાનમાં પણ એવાં પુસ્તકો લખાતાં સદ્યુષ્ઠી અને પુરુષ ઉપયોગી

સંસર્ગમાં આવ્યું. આ સંસર્ગને પરિણામે જાપાને રતો રાત પોતાનું રૂપ બદલી નાખ્યું એમ કહીએ તો ચાલે. પાશ્ચાત્યનું ૧૯૧૪ થીને પોતાને ત્યાં લખાવ કરવા માંડ્યું અને જેતજેતામાં અનેક નવા કાર્યો

શુભસુંદરી.

ભાવનની સીમા.

પંખા સાથે નાય.

પુરતું લક્ષ આપીને તેને થોડા સમયમાં સારા પાયા પર મૂકવા માટે કેળવણીના હિતેચ્છુઓ બનતો પ્રયાસ કરશે એવી આશા છે.

મનુષ્યના સામાજિક તેજસ્વ્ય વ્યક્તિ તરીકેના જીવનમાં કેળવણીની ઉપ-

કેળવણીની યોગિતા તેમજ 'સુખ ભણું' ઉપયોગિતા નિશ્ચય યથા રહે તે જ કેળવણીને હેતુ પાર પડે.

ગણાય. દાહરૂઢ તથા ધુનીવર્ણીમાં અપાતી કેળવણી આ હેતુ ગણુ થોડે અંશે સાધી શકે છે. જે સંયોગમાં મનુષ્ય આવી પડે તેમાં પોતાનો નિર્વાદ કરી શકે અને નવશાયતા વખતમાં કુટુંબની તેમજ સમાજની ઉન્નતિ માટે પોતાની લાયકાત તથા આવડત પ્રમાણે પ્રયત્ન કરી શકે એટલી કેળવણી તે ફરક મનુષ્યે લેવી જોઈએ. આપણા દેશમાં સ્ત્રીઓને ધણું કરીને બાજુ પેણજીની ચિંતા હોતી જ નથી. ધરની બરોબર વ્યવસ્થા, છોકરાંઓની સંભાળ તથા પતિની સેવા એટલામાં જ સ્ત્રીઓનું આદર્શજીવન ધણે માટે તે આવી જાય છે. સ્ત્રી કેળવણીના પ્રચારને લીધે હવે સ્ત્રીઓની સામાજિક પ્રવૃત્તિ દિરસે દિવસે વધતી જાય છે, પણ કેળવણીથી સ્ત્રીઓની સંખ્યા દરજી બહુ જ ઓછી છે, માટે સામાન્ય રીતે સ્ત્રીના જીવનમાં આ વ્રજી બાળતનો સમાવેશ થાય છે એમ કહીએ તો એટલું નહીં ગણાય. હવે જુદા-વ્યવસ્થા, બાળક ઉછેરવાનું, તેમજ પુરુષને અનુકૂળ થઈ એ વ્રજી હેતુઓ કેળવણી બહુ સારી રીતે પાર પાડી શકે એમ છે. આપણામાં સ્ત્રીઓની પરજીવ લાયક ઉત્તર લગભગ રીતે થઈ શકે છે તે તેટલા સુધીમાં જ સ્ત્રીઓને સાળાઓમાં એ સર્વ વિષયો સંબંધી જ્ઞાન આપી દેવામાં આવતું હોય તે તે તેમને સંસારમાં બહુ ઉપયોગી થઈ પડે. સાળાની કેળવણીમાં તેમને ફરકે ફરકે જ્ઞાન ધણી સારી રીતે કરી શકે તેવી દેવ પાડતી જોઈએ, તેમજ તેઓ જે કંઈ વાંચે તે બરોબર રીતે સમજે, તેમાં પૂરેપૂરો રસ હોય અને ઝાસઝાસ વિચાર કરી શકે એટલું જ્ઞાન તેમને મળવું જોઈએ. એટલું વાય તે સ્ત્રીઓને જ્ઞાન દર્શાવી પછી સાળા ઇલાકિની મદદ નગર નવશાયના વખત ઉપયોગી રીતે સજવામાં રાખી રીતને અંતરજ નહીં નરે. કાણુ કે માણસને

સ્વભાવ એવો છે કે જો એકવાર એક વિષયમાં તેને રસ પડે તો પછી બનતાં સુધી તે તેને તે છોડી નહીં જ દે.

અહીં એટલું કહેવાની જરૂર છે કે જ્યાં આપણે સાહિત્યમાં ૧૭

સ્ત્રીઓ માટેનું લેખારી સ્ત્રીઓ કેવળ સાહિત્ય. કરવા પ્રયાસ કરીએ છીએ ત્યારે બીજા બાબતો તેમજ

જરૂરીયાત પરી પાર તે પ્રકારે સાહિત્ય તેમજ પૂરું પાડવાની પણ આપણી ફરજ છે એટલું જો એટલું સાહિત્ય આપણી સાધનામાં જોઈએ તેટલું તે નથી એમ કહીએ તો આપણા સાહિત્ય સેવાની નિંદા કરી તે નહીં જ ગણાય, પણ તેમને વધારે તત્તમ દરે એકથી નવજીવનમાં ગાંજ નહીં પણ બીજા ગંભીર વિષયોમાં પણ પોતાની ઉચ્ચ શક્તિને વ્યય કરવા સૂચવવામાં પ્રોત્સાહન દેવ જોઈએ.

વળી જ સ્ત્રીઓને ધંધા અર્થે અથવા તેજ શિક્ષણને અર્થે કંઈ શિક્ષણ લેવાની ઉમ્મદ હોય તેમને માટે તે દાહરૂઢ તથા ધુનીવર્ણી ઉપાડાઈ છે જે ઉચ્ચ કેળવણી ધણી સ્ત્રીઓને સર્વાંશે ઉપયોગી નથી હોતી. આપણા દેશમાં જ્યાં ધણી જગ્યાએ પુણેને પણ જે ઉચ્ચ જર્જાઈ લાગવાથી છોડી દેવી પડે તે સ્ત્રીઓને તેમ મવાનો વધારે સંભવ છે એમાં નવાજ નથી.

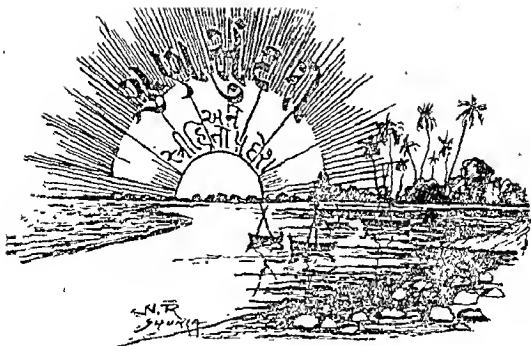
બીજે વિચારવા જેવો પ્રશ્ન વિવાહનો છે. આપણા સમાજના બંધનમાં વિવાહને કદી પોતાના કુટુંબના વડિલના ઉપર પોતાનાં લગ્ન પોષણને આધાર રાખવો, કદી પોતાનાં વિવાહ કુટુંબમાં જ રહેવું અથવા છાત્રી રીતે કંઈક જાણી ધંધો કરી કરી પોતાનો નિર્ગોળ મવાનો એ વ્રજી જ રસ્તા પુલ્કા છે. સ્ત્રી વિધવા થયા પછી કંઈ શિક્ષણ લેવા માટે તે તે સાધારણ રીતે ધણું મોડું જ ગણાય. માટે સ્ત્રીના પ્રાથમિક તથા માધ્યમિક શિક્ષણમાં કંઈક કરી રીતની વ્યવસ્થા થવી જોઈએ કે જે સંયોગે તે પોતાના ઉપર પોતાની તથા પ્રત્યેક દેશ તેની આબહિન્ન બોલે આતો પડે તે સમજ રીતે ઉપાડી શકે. આ પ્રશ્ન સ્ત્રીઓના દિવમાં દેવાને લીધે ખાસ વિચારવા જેવો છે પણ તેને અહીં અવગણ્ય નથી.

ચિત્રકાર :

પનિહારી.

[શીશુત ધુરંધર, એ. એમ

૧૫૧ ૨ ભું.

હાસિંગર ૧૯૨૪.

અંક ૪ થો.

પનિહારી !

પનિહારી ! પનિહારી !

નરમ ધીરી ધીરી ધીરી આલ:

નજો ભાંને તહારી શુંદલડી રે. ૧

પનિહારી ! પનિહારી !

સુરમ સમ અળકે પુન ગગરી:

નયન વિકાસી નિરજે નગરી:

ધીરી ધીરી ધીરી આલ:

નજો ભાંને તહારી શુંદલડી રે. ૨

પનિહારી ! પનિહારી !

નસુનાળળ મહાંધી ઉભરાયે:

ઉભરાઈ એ પુન પર દોળાયે:

ધીરી ધીરી ધીરી આલ:

નજો ભાંને તહારી શુંદલડી રે: ૩

પનિહારી ! પનિહારી !

શુખડું ભાંજાયું. પાંપણ ભાંજાયું:

પચરંગી આ શુંદલ રંગાયું:

ધીરી ધીરી ધીરી આલ:

નજો ભાંને તહારી શુંદલડી રે: ૪

"રસેશ".

સ્ત્રી પુરુષની સમાનતા એટલે શું ?

સ્ત્રી પુરુષની સમાનતાનો સવાલ સાંભળતાં મુધારકેને શેર

લોહી ચડે છે, ન્યારે જુના વિચારવાળા-ઓને મૂઝા આવે છે. એથી આ લેખ લખતાં મારે સવિનય જણાવી દેવું જોઈએ કે સ્ત્રીએ પોતાનું ગૃહિણી કે ગૃહરાત્રી પદ જરાબર સંભાળીને પતિની હાજરીમાં તેના સહાયક અને પતિની ગેરહાજરીમાં તેનું કાર્ય ઉઠાવી લેવા પાતની સ્થાનાપના જની જવા જોઈલી તાલીમ મેળવવી જોઈએ. અર્થાત્ જ્ઞાન સંપાદન કરવામાં પુરુષના જેવો એને સમાન દર છે. એટલુંજ નહિ પણ આવશ્યકતા પડતાં પુરુષની સમાન કાર્ય કરવાની કુશળતા મેળવવી એ પણ કર્તવ્ય છે. નહિ કે હાલની સમાજસ્ત્રીની માફક ધરખાર છોડીને ટોળાં મળી ગળ્યા-ધિકાર મેળવવાને ઇંટ પતથરા ફેંટી દુલ્લહો મચાવવા.

(૧) પાશ્ચાત્ય મુધારાની ભયંકરતા.

પશ્ચિમ પાસેથી પૂર્વે આજ મુઘલમાં અનેક દોષો પ્રવળ્યું કર્યા છે. પણ બીજા બધા કરતાં એક દોષ પશ્ચિમ મતાનક છે, જેનું વર્ણન કરવાની જરૂર જણાય છે. પશ્ચિમ આપણને પ્રકૃતિપૂર્ણ બહે કદાચ ગીખવે. એથી આપણું કાર્ય કરીને કંઈ તો ચાલશેજ, તે આપણને આદંબરપ્રિયતાનો પાઠ બહે બજાવી દે, તો પણ આપણું બદ નહિ જાય. પરંતુ જ્યાં પશ્ચિમે પૂર્વની સ્ત્રીજાતિ પર

લેખિકા :

સૌ. ન્યોસ્ત્રા ધર્મેન્દ્રનાથ શાસ્ત્રી.

પોતાનો પ્રભાવ પાડવો આરંભ કર્યો ત્યાં સમજ લેવું જોઈએ કે હવે પૂર્વના

દિવસો પૂરેપૂરા ભરાય ચૂક્યા છે. પૂર્વમાં જો કેમ શ્રેષ્ઠ વાત હોય તો તે એ છે કે પત્નીનો પૂજ્ય દેવ પતિજ છે, અને પૂજાનું મંદિર શુદ્ધ છે. અર્થાત્ ધર્મપત્નીને શુદ્ધપત્ની કહી છે. પૂર્વેય આદર્શોના મહિમા આ શબ્દોમાંજ સંપૂર્ણ સમાપ્ત જાય છે, જે પતિત ભારત-વર્ષને નષ્ટ થતાં બચાવનાર કેમ બીજા દોષ તો તે સ્ત્રીજાતિની શુદ્ધતા, પતિપ્રેમ, અને શુદ્ધસ્થિત છે. અરે ! એકલાં ફક્ત ભારત વર્ષનુંજ શું કહેવાનું છે, પણ આખી પૂર્વી પરના દરેક દેશોની રક્ષાનો ભાર માત્રસક્તિ પરજ અવલંબિત રહે છે.

(૨) શુદ્ધ રક્ષા એજ સ્ત્રી ધર્મ છે.

સ્ત્રીજાતિનો વાસ્તવિક ધર્મ શું છે ? આપણાં શાસ્ત્રોનું કથન છે કે સ્ત્રીજાતિનું વાસ્તવિક કાર્ય શુદ્ધરક્ષા છે. શુદ્ધની રક્ષા માટે જો જો કાર્યો કરવાં પડે છે તે જ્યાં કરવા માટે સ્ત્રી જાતિને ઇશ્વર તરફથી વિશેષ શક્તિઓ મળેલી છે. પતિ, પુત્ર અને સ્વજનોનો સેવાજ સ્ત્રીધર્મ છે. આ સેવા એવી સેવા નથી જેની એક ભાડતી નોશ સેવા કરે છે. પણ આ સેવા શુદ્ધ પ્રેમની સેવા છે, જેની રીતે દેશમકનો અને ધર્મ-સેવકો જનતાની સેવા કરે છે, તેવા પ્રમા-રનો આ સેવા છે.

(૩) અધિકાર અને કર્તવ્યમાં ભેદ.

શ્રીઓના અધિકાર શા છે ? આ એક પ્રશ્ન હાલમાં બહુજ ચર્ચાએ છે અને તે હાલની નવી સભ્યતા સાથે ઘણો સંબંધ રાખે છે. પૂર્વાય સભ્યતામાં પ્રથમ મનુષ્યને ધર્મ-ધર્મ-કર્તવ્ય દેખાતું; પરંતુ આજે અધિકારનું અધિકાર દેખાય છે. જેઓને આજે આપણે અધિકારોના નામથી પોકારીએ છીએ, એમાંથી તેા ઘણાખરા માટે આપણા વ્યર્થ દાવાઓજ છે, અને જે આફીના વાસ્તવિક અધિકાર છે તે તેા આપણા ધર્મનીજ અંતર્ગત આવી જાય છે. ધર્મ વિના અધિકારની કંઈ કિંમતજ નથી. આપણાં પ્રાચીન ધર્મશાસ્ત્રોમાં પતિનો પત્ની પ્રત્યે ધર્મ, પુત્રનો પિતા પ્રત્યેનો ધર્મ, પ્રજાનું રાજા પ્રત્યે કર્તવ્ય, એ રીતે ધર્મ-કર્તવ્યની વાતો આવે છે. જ્યારે પાશ્ચાત્ય કેળવણી આપણને શું શીખવી રહી છે ? પશ્ચિમ આપણને રાજાના અધિકાર, પ્રજાના અધિકાર, પત્નીના અધિકાર વગેરે કર્તવ્ય તથા ધર્મથી રહિત અધિકારોનીજ શિક્ષા આપી રહ્યો છે. આ શિક્ષા ફક્ત પુરૂષનેજ નથી અપાતી પણ શ્રીઓને પણ અપાય છે. આ ધાતક શિક્ષાની અસર આ સમયે સૌથી વધારે ઇંગ્લાડમાં દેખાય છે. આપણને વર્તમાનપત્રો દ્વારા સંક્રાંતિ-રેલાં તોફાનો જ્ઞાન થાય છે, કે આજકાલ ત્યાંની શ્રીઓ કેવા શોકજનક દરખો દેખાડી રહી છે. ધર્મ રહિત અધિકાર એટલે હકની માગણીઓએ શ્રીજાતિને સર્વથા ધર્મ રહિત કરી દીધી છે. અને કેટલીક સમાન હક માગનાર શ્રીઓએ એવાં એવાં દુઃખદાયી દરખો ઉપસ્થિત કર્યાં છે, જેઓને જોઈને વર્તમાન સમયના વિચારકોના મગજમાં અનેક વિચાર રેખાઓ દોરાઈ રહી છે. આનાથી વધારે લઘુજનક અને શોકજનક ખીજો કયો દેખાવ હોઈ શકે કે, શ્રીઓને

દગો કિસાદ મચાવવા માટે કેદ કરવામાં આવે ? પાશ્ચાત્ય કેળવણી આપણને આવીજ શિક્ષા આપતી હોય તેા આપણા તેને નવ ગળથી નમસ્કાર છે. ભારતની શ્રીઓના જીવનનો વિશેષ ધર્મ ગૃહસ્થા છે. જો પશ્ચિમ અમને રાજનૈતિક અધિકારોની માંગણી માટે દુલ્લહો કરતાં શીખવે તેા એનાથી જેટલા દૂર રહીએ એટલુંજ સારું છે. તે દિવસ આ પૃથ્વી માટે ઘણાજ ભગાનક લાગશે કે જે દિવસે દેશની શ્રીઓ ગૃહદેવી થવાને બદલે રાજનૈતિક હડો સારું દુલ્લહ મચાવનારી ઝુલેમારણો બનશે.

આજે સુધરેલા સમાજમાં ચેતનરૂપી સંબળાય છે કે શ્રી, પુરૂષની સમાન છે; છતાં હજીજે ભારતનો એક મોટો સમુદાય કેટલીક ગેરસમજથી ભડકીને એ વાતને સહમત નથી. જે તે સમૂહ પક્ષપાત દષ્ટિ છોડી દઈ શાન્ત ચિત્તથી આત્માને પ્રશ્ન કરશે તેા અવસ્થ એમના અંતરમાંથી પણ એજ અવાજ આવશે કે શ્રી, પુરૂષનાં કર્તવ્ય સમાન છે. પરંતુ આ અવાજ પુરૂષ નીકળવા પામતો નથી કે તરતજ પક્ષપાત અને મિથ્યાભિમાન આવીને ચેાપાસથી તેમને ઘેરી લે છે, અને એમની વિવેક શક્તિને ગુમ કરી દે છે. તેઓ કહી શ્રીઓની સમાનતાના કુદરતી હકોનો વિચારજ કરતા નથી.

(૪) અર્થાગિની પદનું ઓળખાણ.

ભારતવર્ષનાં સદ્ભાગ્ય છે કે તેની પાસે કલ્પતરૂ સમાન ધર્મશ્રેયો મોજુદ છે. કેમ પણ વાત હોય પછી તે ધાર્મિક હોય યા સામાજિક, નૈતિક હોય યા ઐતિહાસિક, સર્વનો ઉત્તર આ શ્રેયોમાંથીજ મળી જાય છે. આપણા મહર્ષિઓએ ફક્ત પારલૌકિક વાર્તાનો ઉલ્લેખ નથી કર્યો પણ સમાજ-સંગઠન, નિતિવ્યવહાર, રસાયણ અને વિજ્ઞાનશાસ્ત્રના સંક્રો ગ્રંથો લખીને ભારત-

વર્ષની કરોડો વર્ષ સુધીની આવશ્યકતા એ પૂર્ણ કરી દીધેલી છે. એજ શાસ્ત્રોને જોવાથી આ પ્રશ્નનો પણ ઉત્તર મળી જાય છે. પ્રત્યેક સ્થાન પર સ્ત્રીની વાત આવે છે, ત્યાં તેને અર્ધાંગિની લખી છે. અર્ધાંગિની એટલે અર્ધુ અંગ. સ્ત્રી પુરુષનું અર્ધુ અંગ છે. બે અર્ધી ચીજો મળાને એક ચીજ પૂર્ણ કહેવાય છે. એવીજ રીતે સ્ત્રી પુરુષ બને મળાને પૂર્ણ અંગ બને છે.

આ સમસ્ત સંસાર જેમાં આપણે વસીએ છીએ તે એક રચની માફક છે. જેમાં સ્ત્રી ને પુરુષ એકજ રચનાં બે પેંદ્રની સદૃશ છે. પેંદ્રાં બંને બરાબર હોય છે, બંને સરખાં હોય તો જ રચ બરાબર ચાલી શકે છે. જો બેમાંનું એક નાનું હોય અગર બાંગી મધું હોય તો એ નથી ચાલી શકતો, તેવીજ રીતે સંસાર રૂપી રચ સચાવવા માટે સ્ત્રી અને પુરુષ ઉભય સમાન હોવા જોઈએ.

(૫) સ્ત્રી પુરુષના સમાન ધર્મ-કર્તવ્ય.

પ્રાચીન સમયમાં સ્ત્રી પુરુષ બંને સરખાં મનાતાં હતાં. સ્ત્રીઓનો પુરુષની માફક જ આદર સત્કાર થતો હતો. રાજાઓ પણ પોતાની સ્ત્રી માટે અર્ધુ આસન ખાલી રહેવા દેતા. હરેક ક્ષેત્રમાં સ્ત્રીઓ પુરુષની સહાયક બનતી. રાજપાટમાં પણ સ્ત્રી પોતાની શુદ્ધ ચલાવતી. મહારાજા હાર્દની બહેન રાંઝેશ્વરીદેવી રાજનીતિમાં અતિક્રિયા હતી. એમ ચીની હુએનસંગે પણ લખી મથે છે. સ્ત્રીઓ પુરુષની સાથે ધાર્મિક કાર્યોમાં પણ ભાગ લેતી. અને તેથીજ સ્ત્રીને સહધર્મ ચારિત્રી કહેવામાં આવે છે. સ્ત્રીઓ પુરુષની સાથે યત્ન કરતી. વિપવન વિહાર માટે અને રજસંગ્રામમાં પણ ભાગે જતી. તે દિવસે પદ્માનું નામ નિશાન નહોતું કોઈ પણ વાતમાં સ્ત્રી પુરુષની પાછળ નહોતી પડતી.

મહારાજ રામચંદ્રથી કોણ અભવ્ય

હશે ? એમની સાધ્વી ધર્મપત્ની સીતદેવીથી કોણ અગ્રાત હશે ? એ દેવીએ પોતાના પતિને કેવી રીતે સાચ દીધો. એ અર્ધુ કેને માલમ નથી ? રામચંદ્રજીએ એનું કેવી રીતે સન્માન કર્યું, અને એથી એને સમાનમાં પણ એમનું કેતું સ્થાન છે ? વિગેરે કોઈથી અપ્રકટ નથી.

જે કર્તવ્ય પુરુષનું છે તેજ કર્તવ્ય સ્ત્રી એનું છે. જો પુરુષ સ્વેચ્છાથી વિવાહ કરી શકતા, તો સ્ત્રી પણ સ્વયંવરમાં મુશોગ્ય વર પસંદ કરી શકતી હતી. જો પુરુષો રજસંગ્રામની અંદર પોતાની ચીરતા પ્રકટ કરતા, તો સ્ત્રીઓ કંઈ પાછી નહોતી કરતી. મહારાણી કેકેયીએ પોતાના પતિ દશરથને રજસંગ્રામની અંદર મિસ્ત્રમરણીય સહાયતા દીધી હતી. જો પુરુષો વ્રત, સ્ત્રયમ, ધારણ કરી શકતા, સંન્યાસ પ્રહણ કરી શકતા, તો સ્ત્રીઓ પણ સંસારમાં દેહોગેત્રીને તિલાંજલી દઈ અશ્રય, અનન્ત શુભની પ્રાપ્તિ માટે સાધ્વીઓ બનતી હતી, તાત્પર્ય ? સ્ત્રીઓને સર્વ પ્રકારે પુરુષની માફક એક સરખો કર્તવ્યાધિકાર હતો. અને તેઓ હરેક બાબતમાં પુરુષની સમાનજ મનાતી હતી.

(૬) મુધરેલા દેશોમાં સમાનતા.

હમણાં પણ મુઝ્ઝાંડ, અમેરિકા આદિ દેશોમાં સ્ત્રી પુરુષોને સમાનજ ગણવામાં આવે છે. રકત સમાનજ નહિ, પણ પુરુષ કરતાં સ્ત્રીઓને ઉચ્ચ દૃષ્ટિથી જોવામાં આવે છે. એમને “ બેટર હાફ ” (Better half) કહેવાય છે. અર્થાત સ્ત્રી, પુરુષનું અર્ધુ અંગ અને તે પણ ઉત્તમ. સ્ત્રીઓ પુરુષની સમાન ગાન, વિગાન, નીનિ, ન્યાય, નિયમ, સમાજ, વ્યવસ્થા ધર્મદિ અનેક કાર્યોમાં ભાગ લે છે. ચરઆતથીજ બાળક અને બાળકોને સરખીજ શિક્ષા આપવામાં

આવે છે. જાનેને એકજ શાળામાં બચ્ચાવ-
વામાં આવે છે, જાને પરીક્ષાઓ પાસ કરે
છે, જાને વ્યવસાય કરે છે, જાને એક સાથે
ઓફિસમાં કામ કરે છે. પુરુષ પણ શિક્ષક
છે, અને સ્ત્રી પણ શિક્ષિકા છે. પુરુષ પણ
શિષ્ય છે અને સ્ત્રી પણ શિષ્યા છે. પુરુષ
એક સમાજનો મેમ્બર થઈ શકે છે, સ્ત્રી
પણ તેજ સમાજની મેમ્બર થઈ શકે છે.
પુરુષ પણ મંદિરમાં જઈ ઇશ્વરની આરાધના
કરી શકે છે, એની સાથે સ્ત્રી પણ જઈને
પ્રાર્થના કરી શકે છે. પુરુષ પણ રાજ્ય કરી
શકે છે સ્ત્રી પણ રાજ્ય કરી શકે છે. ઘાઠ
પણ વાતમાં સ્ત્રી પુરુષથી કંઈ કમ નથી.
બધે સન્માનમાં ચઢી રહી છે. પ્રથમ પુરુષ
પોતાની સ્ત્રીને સ્વહસ્તે ગાડીમાં ચઢાવે છે,
અને પછી પોતે ચઢે છે. સંબોધન કરતી
વખતે પણ પ્રથમ 'લેડીઝ' અને પછી
'જેન્ટલમેન' એમ બોલાય છે. સ્ત્રીઓને
ઉચ્ચાસન પર બેસાડવામાં આવે છે. ભય
વખતે પ્રથમ સ્ત્રીઓના રક્ષણની ચિન્તા
થાય છે, પછી પુરુષોની. ખરે! એ દેશોમાં
સ્ત્રીઓ દેવી સમાન પૂજાય છે. આ આર્થ-
વર્તમાં પણ અગાઉ સ્ત્રીઓને એજ સન્માન
પ્રાપ્ત હતું. હા, આધુનિકતાએ જુદાજુદા
માંથી અવકાશ મળે તો પછી બીજાં યોગ્ય
કામો ધર્મ-કર્તવ્ય સગળને કરતી હતી.
હાલની પાશ્ચાત્ય મહિલાઓની પેઠે પુરુષ
સાથે લગ્ન ન કરતાં તોફાર ધંધા વડે સ્વચ્છંદ
થઈને જીંદગી ગુજારતી એ અધર્મ મનાતો હતો.

(૭) સ્ત્રી પુરુષનું પ્રાકૃતિક સામ્ય.

પ્રકૃતિ પણ આપણને સમાનતાની વાત
શીખી રહી છે. શરીર પર દષ્ટિ નાંખવાયોજ
લાત થાય છે કે, સ્ત્રી અને પુરુષ ઉભયનાં
પગ સમાન છે. જાને હાથ, જાને પગ, જાને
જાં, જાને આંખ, એક નાક, એક મુખ,
એક જીભ અને જમીસ દાંત પુરુષને છે,

તેજ સ્ત્રીઓને પણ છે. જાણુ તો જોવાની
શક્તિ પણ જાનેમાં સરખી છે. મન પણ
જાનેને છે. પ્રકૃતિ અને જળવાયુની અસર
પણ જાને પર સરખોજ હોય છે. રાગ
પણ જાનેને એકજ કારણથી થાય છે, અને
આપધી પણ જાને પર એક સરખી અસર
કરે છે. જાનેના શરિરમાં લોહી પણ એકજ
રીતે અભિસરણ કરે છે. જો પુરુષ પાસે
બળ અને સાહસ વધારે છે, તો સ્ત્રીઓ
લગ્ન અને સુંદરતામાં ચઢે છે. એટલુંજ
નહિ પણ કહી શકાય કે જો જાનેને સમાન
શિક્ષા અપાય તો સ્ત્રીઓ પુરુષની સમાન
કર્તવ્ય કરશે, અને પુરુષોને એક સાચા
સાથી તરીકે સદાય આપશે. જો શર્યાતથી
આગિજાઓને અસ્ત્ર ધરતો પ્રયોગ વિખાડવામાં
આવે તો તે મોટી યત્ને રણસંગ્રામની અંદર
પુરુષની માફ વીરતા દેખાડી શકશે. વીરાંગના
લક્ષ્મીબાઈનું ઉદાહરણ તાજુંજ છે, એજ રીતે
જો સ્ત્રીને શર્યાતથી રાજનીતિ (Politics)
અને ધર્મની શિક્ષા અપાય તો જરૂર તે
આગળ જતા તે પુરુષની માફજ પ્રવીણ
થઈ શકે. આજે દેવી સરોજિની નાયકુ સિંહ-
ણની માફક રાજકીય એટ્ટેન્શન મુજબી રહી છે.
એનાં અગ્રેજ મધુર ભાષણો સાંભળવા કુરો-
પીખન સ્ત્રી પુરુષો ઘેલાં જાને છે. મીસીસ
એની બ્રિઝન્ટની સર્વતોમુદ્ર શક્તિથી કાણ
અનુભવું છે? મહારાણી વિક્ટોરીઆ ને
એલીઝાબેથની રાજકીય નિપૂણતા જાને
માલુમ છે. વર્ષો પહેલાં રજવા, ગરજાં,
અહલ્યાબાઈ, આદિ કેટલીએ, સ્ત્રીઓએ પ્રશ-
સનીય રીતે રાજ્ય કયાં છે. સ્ત્રીઓમાં મૂલ્ય
ગુણ બીજનો અભાવ નથી. જે રસ્તે એને
ચઢતીએ તેમાં તે પુરુષ કરતાં પણ આગળ
રહેશે. કળા-કાશત, અને નૃત્ય તથા ગાયન
વિદ્યામાં પુરુષોથી વધી જશે. કામન આર્ટ્સ
(Fine arts)ની તરફ એની સ્વાભાવિક
રુચિ હોય છે.

આ ઉપરથી પરિણામે જ માલમ પડે છે કે સ્ત્રી જાતિ પુરુષ કરતાં કાંઈ પણ વાનમાં પછાડી પડે તેમ નથી, પણ પુરુષના સાચા જીવનસહયોગીનું કર્તવ્ય બનવી શકે તેમ છે.

(૮) પુરુષો પોતાનું ક્ષેત્ર હવે રાખજો.

હવે પ્રશ્ન એવો છે કે સ્ત્રીઓ આ રીતે પુરુષો કરતાં કમ નથી, તો પછી ભારત-વર્ષમાં વર્તમાન કાળમાં સ્ત્રીઓની દયા આવી નીચ અને પતિત કેમ થઈ રહી છે ? એમનાં વચારો આવા સંકુચિત કેમ છે ? એમનામાં અજ્ઞાન અને મુર્ખતાનું એવું પ્રબલ સામ્રાજ્ય કેમ છે ? એનો ઉત્તર એ છે કે સ્ત્રીઓમાં આ બધી ત્રુટિઓ અને દુષણોનું મુખ્ય કારણ પુરુષો છે. પુરુષોએ સ્ત્રીઓને પોતાના મિથ્યા મોટાઇના કારણે પોતાનાથી નીચી રાખી છે. હવે સ્ત્રીજાતિમાં એવી પોતાની કાંઈ શક્તિ નથી રહી કે તે સ્વયં ઉઠી શકે. ચનાન્દિઓ સુધી દાસત્વ અને અજ્ઞાનતા રૂપી પડદામાં ગોધાઢ રહેવાના કારણે એ મિલકુલ નિષ્પ્રેર યથ ગાઢ છે. હવે પુરુષોનું કર્તવ્ય છે કે ધર્મ સહિત કેળવણી રૂપી આધાર આપીને સ્ત્રીઓને ઉઠાડે, અને પોતાની દુર્દશાનું બાન કરાવે. આમ કરવાથી પુરુષનેજ લાભ થશે. પુરુષોનો એવો મિથ્યા દંબ છે કે અમે મોટા છીએ સ્ત્રીઓ અમારે આધીન છે, અમારી મક્કતની છુડી છે. અને અમારું સંતાન ઉત્પત્તિનું પત્ર છે. પણ સ્ત્રીઓ કંઈ દાસી નથી, કિન્તુ પ્રયમની અર્ધાંગિની છે, તેઓ પુરુષની સહાયક છે, અને મહાન કાર્યોમાં ભાગ લેનાર છે, સાચી મિત્ર છે. અને આપત્તિને અવસર સાદમ તથા ધૈર્ય ધારણ કરનારી છે. હવે સમયે ઉત્સાહ વધારનારી છે. સંકટ સમયે ઉચિત સંમતિ આપનારી છે. ધર્મપાલન, સંતાન પોષણ ગૃહ વ્યવસ્થા અને સ્વાસ્થ્ય રક્ષામાં પુરુષની પરમ સહાયક છે.

પુરુષોએ એમને ગુલામ માફક સમજીને પોતાનુંજ નુકસાન કર્યું છે. કહેવન છે કે “ હાથનાં કર્ચાં હેચે વાખ્યાં. ” “ કુદાડો પોતાના પગમાં માર્યો. ” નોકરડી તો પાંચ વા સાત રૂપીયામાં નોકરતું કામ કરે છે. પણ જોકામ સ્ત્રીઓથી લેવાનું છે તે કાર્ય માટે પોતાના જ જેવી શુદ્ધિમાન સ્ત્રીની જરૂર છે.

સ્ત્રી પુરુષનું યુગલ પ્રાકૃતિક છે. સ્ત્રી પુરુષની સહાયક છે, અને પુરુષ સ્ત્રીનો સહાયક છે. બંને એક બીજાની રૂઢીમાં પૂરકા છે, એક પેદીના બંને ભાગીદાર છે. જેમ એકરો મનુષ્ય સંસારમાં સંપૂર્ણ ગણાતો નથી તેમ જ એકલી સ્ત્રી પણ જીવનચાત્રમાં અસૂઈ છે. જે પુરુષ ગ્રામીણમાં જઈ કામ કરે તો સ્ત્રી ઘરમાં રહી પોતાનાં બાળકોને સુશિક્ષા આપે છે, ખાવા પીવાનો પ્રબંધ કરે છે, ઘરમાં બધે સ્વચ્છતા પર ધ્યાન રાખે છે, બાળકોના ઝગડાનો ન્યાય કરે છે. જે પુરુષ આશ્રમિકાની ચિંતા કરે છે તો સ્ત્રી ઘરમાં રહીને મેનેજર, ડોક્ટર, જનજ અને એકાઉન્ટન્ટનું કામ કરે છે. ઘરનું કામ કંઈ સાધારણ કામ નથી. આજકાલની મૂર્ખ સ્ત્રીઓ કહેવા માનનું કામ કરે છે, પણ બધું ખરાબ કરે છે. વાસ્તવમાં તો તે અક્ષલ વગરનાં પરચુઓ જેવી હાલતમાં ગુલામ બની રહી છે. આથી આજકાલ આપણાં ઘર સ્વર્ગધામની જગ્યાએ નરકધામ બની રહ્યા છે, અને શતદિન કષ્ટેય કંકાસ પથરાઈ રહ્યો છે.

એટલા માટે એ ઉચિત છે કે સ્ત્રી પુરુષનો મોદભાવ ઉદયમાંથી કાઢી નાંખીને સ્ત્રીઓને પુરુષની સમાન શિક્ષિત બનાવવી જોઈએ અને હવે શિક્ષણ આપવું જોઈએ. એ હવે શિક્ષિત સ્ત્રીઓજ વાસ્તવમાં પુરુષ માટે ‘ બેટર હાફ ’ (Better half) ઉત્તમ અર્ધાંગ થશે.

સૌરાષ્ટ્રની ગરબીઓ.

[૨]

શંકર અને લીલડી.

સંપાદક: શ્રીયુત “ અમર્યુત ”

શંકર વસો રે કૈલાસમાં,
લોળો ભરમનો લોળી બાવો નિરંતર લોળી રે શંકર
સકળ દેવના દેવતાદે ચૌદ લોકના છે ઇશ રે;
પાંચે વદન ઝળકી રહ્યાં ચંદ્ર ઝળકે છે શીશ રે. શંકર
રૂંઢમાલા ઠંઠે ધરી રે અંગે ભરમ લગાવે છે,
વરદાન આપે છે દૈતને દેવને લાડ લડાવે રે. શંકર
શિવ કહે “ ઉમીયાણું સાંલળો રે ભથ્થું ગંગાને તીર રે,
“ધ્યાન ધરું છે પરિબ્રહ્માનું મન રાખવું છે સ્થિર રે.” શંકર
ઉમીયા કહે “ત્રિપુરારિણ રે વનમાં અપ્સરા આવે રે;
“કેમ કરી ભેગને આરાધ્યો કામળાણુ તે ચલાવે રે.” શંકર
શિવ કહે “ઉમીયા સાંલળો રે આવે કામની નાર રે;
તોય તપેથી ચુકું નહિ, સત્ય વાત અગ્રહારી રે.” શંકર
એમ કહી શિવ આલીયા રે, ગયા છે ગંગાને તીર રે,
ધ્યાન ધરું છે પરિબ્રહ્માનું મન રાખવું છે સ્થિર રે. શંકર
ખટ માસ શિવને વહી ગયા રે ઉમીયાયે મન વાત જાણી રે;
ગજગજ આલે આલીયાં રૂપ ધરું લીલી રાણી રે. શંકર
હરથી દીઠા મહાદેવને રે ઉમીયાનાં નીર લયાં નેત્ર રે,
રાગ મહલાર આળોપીયો વાવ્યાં વિજયાના ખેત્ર રે. શંકર

ઘોર ઘટાને વન વીજળી રે મોર બોલે પરમાણુ રે,
 મકરધ્વજ રહી વેગળા શીવ શું સાંધે છે બાણુ રે. શંકર
 તપથી શિવજી છૂટીયા રે જોયું આરે પાસ રે,
 આરે દિશાએ નિહાળીયું દૂર દીકાં ભીલી રાણી રે. શંકર
 આસનથી શિવ ઉઠીયા રે આવ્યા ભીલી રાણી પાસ રે,
 “ક્યાંથી આવ્યાં છો મૃગલોચની ક્યાંછે ત્હમારો વાસરે.” શંકર
 “વાસ અમ્હારો, સ્વામી ! વેગળો રે અમ્હે ભીલી રાણી વેશરે;
 સાચું કહોને જોગેશ્વરા ક્યારે મળશે ઘરવાસ રે. શંકર
 “પીયું ગયાસે તપ કારણુ રે ત્હેને થયા ખટ માસ રે,
 “મુનીવર ભણીને પુસીયું કે દિ મળશે ઘરવાસ રે. શંકર
 “ખટ માસ જોને વહી ગયા રે ત્હેની આવ્યાની શી આશરે;
 કૃપા કરોને મૃગલોચની રહો સદા શિવની પાસ રે.” શંકર
 હસી હસી ભીલી રાણી બોલીયાં રે “ જોયું બોલ્યા જોગેશરે,
 ત્હમારે ઘેર ગંગા પારવતી ત્હેની કોણુ કરે સેવ રે. ” શંકર
 “પારવતીને શિવ પરહરે રે ગંગા ત્હમારી દાસી રે,
 “દેવ આપું રે સર્વે સાક્ષી રે સત્ય વાત અમ્હારી રે.” શંકર
 દેવ આવ્યા સર્વે સાક્ષી રે આલ્યો સદાશિવનો હાથ રે,
 પારવતીએ રૂપ પ્રકાશીયું, લાલ્યા ગૌરીનો નાથ રે. શંકર
 દોષ ચઠ્યો મહાદેવને રે, કરવા કામ દહન રે;
 પારવતીએ નખમાં સમાવીયો, સ્વામિ ! ચાલો ભુવન રે.
 શંકર વસો રે કેલાસમાં.

* સૌરાષ્ટ્રની વડનગર બ્રાહ્મણ રાવિમાં ગાતું ગીત.

સ્વ. કવિ દામોદરદાસ ખુશાલદાસ બોટાદકર.

૬ વિ ન્હાનાલાલે સ્વ. લેખક: શ્રીયુત નવલરામ જગન્નાથ ત્રિવેદી, એક “અનટ્રેન્ડ”
પદીયાર વિશે બો- બી એ શિક્ષક તરીકે ગાળી.

લતાં કહ્યું હતું: “સૌરાષ્ટ્ર સાધુ સુનો થનો નાય છે.” હાલમાં આપણને કહેવાનો દુઃખદ પ્રસંગ આવ્યો છે કે “સૌરાષ્ટ્ર કવિ સુનો થયો છે.” સ્વ. કાન્ત અને સ્વ. મસ્ત-ની પાછળ સૌરાષ્ટ્રે હાલેલાં આંસુઓ હજી સૂકાયાં નથી ત્યાં તેના પર ત્રીજો ટુકડો પડ્યો છે. સૌરાષ્ટ્રના એકલા બાપી રહેલા કવિ દામોદર ખુશાલદાસ બોટાદકર તારીખ ૭-૬-૨૪ના રોજ નાશવંત દેહ છોડી ગયા છે.

કવિ દામોદરદાસનો જન્મ આજથી ત્રેપન વર્ષ પર સંવત ૧૯૨૭માં-કાઠીયાવાડમાં આવેલ ભાવનગર સંસ્થાનના ગામ બોટાદમાં થયો

હતો. સાતિએ તે મેઢ વાણીયા હતા. ગા-મની ગુજરાતી શાળામાં ૭ થોરણ સુધીના અભ્યાસ કરી તેજ શાળામાં તે માસિક અઢી રૂપીયાના પગારથી શિક્ષક રહ્યા. રાજકોટની હંટર મેલ ટ્રેનીંગ કોલેજમાં દાખલ થવા માટેની પ્રવેશક પરીક્ષા તેમણે આખી પણ તેમાં નિષ્ફળ નીવડ્યા. તેથી તેમણે આખી છંદગી

આજ ટ્રેનીંગ કોલેજમાં આજળ ઉપર એક સમયે કવિતાના પાઠ્ય પુસ્તકમાં સ્વ. બોટાદકરનું “વિદ્યમય” નામનું કાવ્ય સીખ વવાતું આવ્યું. તે સમયે કવિતાશિક્ષકે ટીકા કરી હતી કે આ કાવ્યનો લખનાર

આ કોલેજમાં દાખલ થઈ શક્યો ન હતો ! સ્વ. બોટાદકરે કેટલોક સમય મુંબાઈ અને રાણપુરમાં વૈષ્ણવ મહા-રાજના ખાનગી કંર-ભારી તરીકે કામ કર્યું હતું. એક સમયે રાણ-પુરમાં આવી સમાજ સુવર્કાએ સ્વ. બોટાદકરના પ્રમુખપણા નીચે એક સભા કરી. તેમાં “અત્યંતેને અસ્પૃશ્ય ગણવા એ પાપ છે”

એ મતલબનો ઠરાવ પસાર થયો. આથી વૈષ્ણવ મહારાજે રા. બોટાદકરની પાસેથી તેમના આ કામનો જવાબ માગ્યો. જવાબમાં કવિએ પોતાના નોકરાતું રાજીરામું લખી મોકલ્યું પાછળથી મહારાજ તરફથી તેમને નોકરીમાં ચાલુ રહેવા ધણે આગ્રહ થયો, પણ તેમણે તે ફરીથી સ્વીકારી નહિ.

વળી પાછા તે ભાવનગર રાજ્યમાં સિદ્ધક તરીકે દાખલ થયા. કવિએ જીવનનો ઘણો ખર્ચ ભાગ આ નોકરીમાં જ ગાળ્યો હતો. અહિં તેમને ઘણો ઝોટો પગાર મળતો. ઘણાં વર્ષો સુધી તેમને ૧૨ રૂપિયા કરતાં વધારે પગાર મળ્યો ન હતો. અવસાન સમયે તેમને માસિક અઢાર રૂપિયા મળતા. આર્થિક સ્થિતિ સુધારવા માટે કવિએ જે જે પ્રયત્નો કર્યો તેનો અદ્ભૂત હેવાલ ઘણો દર્શક છે. વૈદક શાસ્ત્રનાં લુહાં લુહાં પુસ્તકો વાંચી તે બે વર્ષ વૈદ્ય બન્યા. ૩, કપાસના વાવદામાં નસીબ અજમાવી બેઠું; લગભગ બધા ધંધાવાળાઓને મળી સૌ કનેથી તેમના ધંધાઓની માહિતીઓ લઈ, કયો ધંધો ફેની રીતે કરવો તેની વિવિધ યોજનાઓ ધડી બેઠ; બોટાદ પાસે ફેરીયા ગામમાં ફેટલાક ભાગીદારો સાથે ફેટલીક જમીન રાખી તે બે બેકુત જેવા જમી બોટાદ ફેરીયા વચ્ચે કંઈક આંટા ખાધા. પણ 'ગરીબનું નસીબ ગરીબ' તે પ્રમાણે તેમને એકે ધંધામાં ફેલ મળી નહિ મુંજાઈમાં રહ્યા તે સમય દરમિયાન તેમણે સંસ્કૃતનો સારો અભ્યાસ કર્યો. તે એટલે સુધી કે પોતે સંસ્કૃતમાં સુંદર શ્લોકો રચી શકતા. શુભરાત્રી કાવ્યો જના વવાનો તેમને ના પશુથીજ શોખ હતો. સપ્ત વર્ષની ઉંમરે તેમણે "તાલસિંહ સાવિત્રી" નામનું નાટક બહાર પાડ્યું હતું. આજ અરસામાં તેમણે લખેલ "ગોકુળ-ગીતા" પણ પ્રકટ થઈ હતી. સંવત ૧૯૪૪ થી ૧૯૪૮ સુધીમાં તેમણે ઉપર કહેલ બે પુસ્તકો ઉપરાંત "રામ વર્ણન" તથા "સુભોધક કાવ્ય સંગ્રહ" રચી બહાર પાડ્યા હતાં. સ્વ. હરિલાલ હર્ષદગલ ધૂવના "ચંદ્ર" પત્રમાં ઉગતા કવિઓને આદર મળતો. સ્વ. બોટાદકરે પણ "ચંદ્ર"માં કાવ્યો મોકલવા માંડ્યાં. તે સિવાય "હુદિ પ્રકાશ" માં પણ

તેમનાં કાવ્યો અવારનવાર પ્રસિદ્ધ થતાં. આ કાવ્યોનો સંગ્રહ "કલ્પોલિની" એ નામથી મને ૧૯૧૨ માં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યો. આ પુસ્તકની સર્વ નકસો હાથમાં ખપી ગઈ છે. બીજો સંગ્રહ "જોતસ્વિની" ના નામથી ૧૯૧૮ માં પ્રસિદ્ધ થયો. ત્રીજું પુસ્તક "નિર્ઝરિણી" ૧૯૨૧ માં પ્રકટ થયું અને છેલ્લું પુસ્તક "રાસતરંગિણી" ની પહેલી આદિતિ ૧૯૨૩ માં બહાર પડી. છ મહિનામાં આ પુસ્તકની સર્વ નકસો ખપી ગઈ તેથી કવિના અવસાન પહેલાં, થોડા દિવસો પર તેની નવી આદિતિ બહાર પાડવામાં આવી છે.

કવિ બોટાદકર સ્વભાવે ધણા શરમાળ, સાદા અને નિરભિમાની હતા. પ્રસિદ્ધિનો તેમને મુદ્દલ શોખ ન હતો. શરૂઆતમાં ફેટલાક સમય તે પોતાનાં કાવ્યો માસિકોમાં મોકલતા, પણ પછીથી તેમણે તે પ્રયા તદ્દન બંધ કરી દીધી હતી. લુહાં લુહાં માસિકોમાં કવિનાંઓ પ્રથમ પ્રકટ થાય અને પછી પુસ્તકાકારે પ્રસિદ્ધ થાય તો ખ્યાતિ વધે માટે તેમ કરવું જોઈએ એમ ફેટલાક મને સલાહ આપતા. પણ તે વાત કવિને પસંદ પડતી નહ. છેવટના ભાગમાં ત્યારે કોઈ કોઈ પત્રોવાળા બહુ આગ્રહ કરતા ત્યારે તે પોતાનો કોઈ કવિતા મોકલતા.

ભાવનગરમાં સાતમી સાહિત્ય પરિષદ અધિવેશન થયું તે પ્રસંગે સ્વ. બોટાદકરને મળવાની હોંશ રાખનાર ફેટલાક સાહિત્ય સંસ્થા તેમને શોધી ન શકવાથી નિરાશ થયા હતા. કારણ તે પ્રેક્ષક વર્ગમાં પચ્ચાડેના ભાગમાં આવી દરરોજ શુપસુપ બેસી જતા. તેમનો પોપ્પાક તદ્દન સાદો હતો. આંટાવાળી કાઠીયાવાડી પાંધડી, પેરણ, અંગરથું અથવા દેશી દખતો હાથકોટ, ગામડી ઘોતીયું અને

ખેસવળા બોટાદકર સામાન્ય દુકાનદાર જેવાજ
લાગતા હતા.

તેમનું શરીર અત્યંત દુર્બલ તથા નિર્બલ
હતું. મુંબાઈમાંના વસવાટે તેમના શરીરમાં
દમના વ્યાધિનો પ્રવેશ કરાવ્યો હતો. ઉધ-
રશનો વ્યાધિ પણ તેમને સતત રહ્યા કરતો
અને આંખમાંથી પાણી ઝર્પા કરતું; આંખની
કોઈકો પણ ધુમાડાયેલ જેવી લાગતી.
યોડું ચાલતાં તે થાકી જતા અને હાંફવા
લાગતા.

આવી શારીરિક તથા આર્થિક મુશ્કે-
લીઓથી ઘેરાયેલ બોટાદકર રસની જે રેલ
રેલાવી છે તે આશ્ચર્યકારક ગણાય. ગુજરા-
તી સંસારની ખામીઓ તો અનેક કવિઓએ
ગાઈ છે. સુખી સંસારનાં સ્વપ્નચિત્રો
પણ અનેક કવિઓએ દોર્યાં છે, પણ આપણા
જેવા છે તેવા સંસારમાં 'સાન્દર્ભ' બરેલું છે,
આપણા દુઃખી સંસાર રૂપી આકાશમાં સુખ
તથા સંતોષની રૂપેરી વાદળીઓ ક્યાં
ક્યાં છે તે તેમણે જ પ્રથમ વિસ્તારથી
અને સંપૂર્ણ સહાનુભૂતિયા દર્શાવ્યું છે.

કવિએ અનેક વિષયો પર કાવ્યો લખ્યાં
છે, પણ પ્રધાનપણે તો તેમણે પ્રકટ પ્રભુ-
સત્પ્રભુપતુંજ નમન વંદન અને સેવન કર્યું
છે. કાઠીયાવાડના ગામડાના અસંસ્કારી અને
અગાન કુટુંબોમાં વ્યાપી રહેલ કલેશ અને
કેટલામાં સાથે સાથેજ કવિ હૃદયની સરળતા,
વાત્સલ્ય પ્રેમ, આતિથ્ય પ્રેમ, લજ્જા,
દાંપત્ય પ્રેમ વગેરે શુભ વૃત્તિઓ જુએ છે;
ને એ દર્શનના પરિણામેજ 'રાસતરંગિણી'
ના ધણાખરા રાસ રચાયા છે. કવિએ ઝીણી
રસિક દૃષ્ટિથી "લાભીના બાવ," "માયડલીનો
મેહ," "સાસુ તણું સુખ," કન્યાને વળા-
વતી વખતે આંસુ સારતી આંખોવાળી
માતાનું "ગુંજન" પનઘટપર પાણી ભરવા
જતી પ્રેમયેલી યુવતિઓનો જમજાલયો

મેળાપ અને મીઠવડી ગોઠવી, ક્રમારિકાનાં
ગોથ વગેરે ત્રોતોને દિવસે નિર્ધોષેલન,
દીધર બાળી-નણુંદ-બોળનની મીઠી મરઝીઓ,
પ્રણયરસમીની નવવધુના હૃદયનો ચનચનાટ
વગેરે બાજતોનું નિરીક્ષણ કર્યું હતું અને
તે તેમણે સ્ત્રીઓનીજ સરળ ભાષામાં સુંદર
પુરાણ રાગોમાં ઉતાર્યું છે.

કવિનો આ પ્રેમ માત્ર કવિતામાંજ ન
હતો. તેમનું જીવનપણ એવુંજ પ્રેમાળ હતું.
તેમના આતિથ્યનો જેમને લાભ મળ્યો છે
તે સર્વ મિત્રોનો એકજ જાતનો અનુભવ છે.
અતિથિ તરીકે આવેલ મિત્રોની કવિ એટલી
બધી આગતારવાગતા કરતા, તેમની નાનામાં
નાની જરૂરીયાતો માટે એટલી બધી કાળજી
દર્શાવતા કે અતિથિને ધણીવાર ખરેખર શર-
માઈ જવું પડતું. મિત્રોને માટે તે આજી
પાથરતા. તે સમયે તે પોતાની ગરીબાઈ તફત
ભૂલી જતા, અને ગમે તેટલું ખર્ચ કરતાં
અચંકાતા નહિ.

"શૃદ્ધિણી" માટે કવિને અંતરમાં બહુ
માન હતું. "શૃદ્ધિણી" નામે કાવ્યમાં
તેમણે લખ્યું છે:

સ્તુતિના શબ્દોથા, અભિસંપિતના પુરણ યજી;
હજારો હારોથી, પ્રતિપ્રણયના વર્ષણ યજી,
સદાની સેવાથી, ગુણ કથન રેરા કવનથી,
કરોડો આબરો નહિ ઉર યજી જળ ઉતરી;
યુનજ-મે પૂજું શૃદ્ધિણી બની તારા હૃદયને
ઉમંગે આરાધું નવલ રસથી નિત્ય ઘુમને.

મૃત્યુ સંઘા પર પણ કવિને સૈથી વધારે
શૃદ્ધિણીની ચિન્તા થઈ હતી. મરણના દહાડે
તો એક મિત્રને ખેલાવીને વેદનાથી પીડાતાં
સ્ત્રીકર્તા પૂછ્યું હતું, "કેમ શૃદ્ધિણીને આશ્વાસન
આપ્યું કે ? માંદગી લાંબી યાત્રે તો ચે સાજ
ચત્રાય ત્યાં સુધીની શાન્તિ ધરવી, ને કદાચ
કાંઈ અઘટિત બનાવ અને તો તે પણ પ્રશ્ન ધમ્મજા

ગણી સહી લેવા. એમ જેહ રીતે આશ્વાસન આપ્યું છે ને ? ” મિત્રે હા કહેતાં તેમને શાન્તિ થયેલી.

કવિનાં કાવ્યોની કદર ધણાં વર્ષો સુધી બરાબર ન થઇ. “ આપણા અત્યારના સાહિત્ય ક્ષેત્રમાં સ્થાન પામવાને માટે પ્રથમ તો ‘લાંગૂલધારી’-ડીઝીવાળા-બનવું પડે છે, ને મ્હારે તો એવી એક પણ ઉપાધિ નહી, એટલે મ્હને કોણ સાક્ષરોની નાતમાં બેળવે ” એક કવિ ધણીવાર બોલતા. તેમનાં કાવ્યો વિષે કોઈ કોઈ સાક્ષરો પોતાના અભિપ્રાય મિત્ર વાણીમાં મોકલી આપતા તે અભિપ્રાય પણ જાહેરમાં ન મૂકવાની શરત સામેલ રાખવાનું ચૂકતા નહિ. કવિના કેટલાકે જુવાન મિત્રોએ જો કવિનાં કાવ્યોની ઉત્તમતા દર્શાવતા અભિપ્રાયો નિહરપણે દર્શાવ્યા ન હોત તો કદાચ મરતાં સુધી ‘કવિની કદર થઈ ન હોત. હમણા કેટલાકે સમયથી કવિની કદર ગુજરાતમાં થવા લાગી હતી; અને તેથી કવિ સંતોષ પ.મતા હતા. મૃત્યુ પહેલાં યોદા દિવસો પર તેમને તેમના પરમસ્નેહી સૂરતના મહિલા વિદ્યાકપના મુખ્ય શિક્ષક રા. અમૃતલાલ વડલલદાસ દાણી સાથે વાતચિત થઈ ત્યારે રા. દાણીએ પૂછ્યું હતું: “ કવિ ! આટલાટલી વિટબણાઓ વચ્ચે પણ ચાર કાન્સ સંગ્રહો ગુજરાતના ચરણે ધરી શક્યા છે તેથી તમને જીવનની દૃષ્ટિએ આત્મા સંતોષ નથી થતો ? તમારું જીવન તમે

સાર્થક કરી જાઓ છો, એમ તમને નથી લાગતું ? ” સારે જવાબમાં કવિ બોલેલા: “ હા, એ વિષે તો મને નિરાંત છે; મેં કાવ્યદેવીની બની શકી તેવી ને તેટલી ઉપાસના કરવા મારાથી બનતું બહુયં કયું છે; ને લોકોએ પણ જેવટના વર્ષમાં ઠીકઠીક કદર પણ કરી છે. પણ મને માત્ર એક જ અસંતોષ રહી જાય છે, કે જગતમાં હું આટલાટલું જીવ્યો છતાં મારાં જીવ્યાં માટે હું કંઈજ બચત રકમ મૂકી જઈ શકતો નથી. અસંતોષ રહ્યો હોય તો આટલા પૂરતો જ. ”

કવિનો આ મરણ સમયનો અસંતોષ દૂર કરવા માટે ગુજરાતે તેમના મૃત્યુ પછી કોઈકે કયું છે. ભાવનગર રાજ્યે કવિના જીવનના જેવટના લાગમાં શિક્ષક તરીકેના મહારાના અઢાર રૂપિયા ઉપરાંત માસિક પંદર રૂપિયા રાજ્યના ખાનગી ખાતામાંથી આપવાનો ઠરાવ કર્યો હતો. એ રાજ્યના હાલના મુખ્ય અધિકારી સર પ્રભાસંકર પટ્ટણીએ આ પેન્શન વધારી માસિક ૨૦ રૂપિયા કવિના કુટુંબને રાજ્ય તરફથી આપવાનો ઠરાવ કર્યો છે. તે સિવાય કવિના કેટલાક મિત્રોએ પણ યોદા રકમ એકઠી કરી છે. કવિના પુસ્તક “રાસ-તરંગિણી”ની નકલો તેમના મૃત્યુ પછી ત્વરાથી વેચાવા લાગી છે. આ પ્રમાણે કવિનાં જીવતાં યોગ્ય કદર ન કરી શકવાનું પ્રાયશ્ચિન ગુજરાતે કરી રહ્યું છે, તેથી તેમનો આત્મા સ્વર્ગમાં પણ સંતોષ માનતો હશે.

બાળકને !

લેખક : શ્રીયુત રવિશંકર બે ઠાકર.

બાળ બહારૂં જૂલે મધુરા ગીતા પારણે,
કોયલ સમ બોલે મધુરા ગીતા પારણે.

પ્રાણુ પ્રેમ પોષનાર,
કાકુ કાકુ બોલનાર,
માતા મન હરનાર.

બાળ બહારૂં જૂલે મધુરા ગીતા પારણે,
કોયલ સમ બોલે મધુરા ગીતા પારણે.

મંદ મંદ હસનાર,
આનંદ અતિ આપનાર,
સ્વમાનને સંભાળનાર,

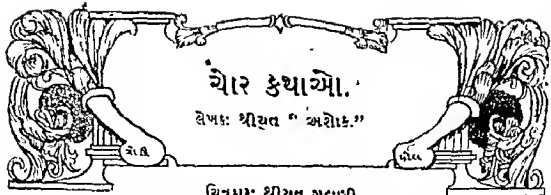
બાળ બહારૂં જૂલે મધુરા ગીતા પારણે,
કોયલ સમ બોલે મધુરા ગીતા પારણે.

નયન બહારી ભીંજનાર,
બહીક નહિ રાખનાર,
નરકને નિષારનાર,

બાળ બહારૂં જૂલે મધુરા ગીતા પારણે,
કોયલ સમ બોલે મધુરા ગીતા પારણે.

દેરા દાઝ બળુનાર,
જનક નામ તારનાર,
તાત ભવિષ્યનો ચનાર,

બાળ બહારૂં જૂલે મધુરા ગીતા પારણે,
કોયલ સમ બોલે મધુરા ગીતા પારણે.

સાધારણ રીતે આપણે એમ માની લઈએ છીએ કે ચોરીના ઉપયોગી ધંધામાં દારવસંસ્તે માટે બિંદુસ્થ સ્થાન નથી. પરંતુ એમાંયે ભુલિનેા ઉપયોગ કરતાં આવડે તો પ્રસંગે ધણા મળે છે. એ ધંધામાં ખરેખરાં કળાકાર હોય તેજ કાવી શકે; ગમે તેવા ફેંછપેંછનું એમા કામ નહિ. એ ધંધાની ટોચે પહોંચવાનો અભિગ્રાપ રાખનારે કળા ગંધણા ઉપરાંત હાસ્યસંસ્તની લાગણી ખીલવવી જોઈએ છુદ્ધિ તીક્ષ્ણ રાખવી જોઈએ અને હાનરજવાખીપણું ખાસ કેળવવું જોઈએ. આટલી આખતો હોય તો પોલીસને રમાડવો અને કટોકટ પ્રસંગ ટાળી દેવા એ સહેલ વાત છે. ખુખીયા કામ કરતાં આવડતું હોય તો પોલીસને પોતાની મદદમાં લઈ શકે ' પોલીસ બિચારો મળ્યોતો ય ન હોય કે તે ચોરને મદદ કરી રહ્યો છે.

(૧)

મુંબાઈના એક પરામાં એક ગૃહસ્થ અને તેમની પત્ની એક નાના બંગલામાં રહેતાં. આલુઆલુ છુટા જવાયા થોડાક ખીજ બંગલા હતા. આ બંગલાની આસપાસ એક નાનો સરખો બાગ હતો. માળીને માટે એક બાલુપર નાની ઓરડી હતી. એ માળીજ શેઠને નોકર તરીકે પણ કામ લાગતો. ધરમાં હતો ને હતી બેજ જણા એટલે કામ ઝાઝું ન હતું.

શનિવારનો દિવસ હતો. શેઠ શેઠાણી

મુંબાઈ નાટક જેવા જવાનાં હતાં, અને રાતના મુંબાઈમાંજ મુવાતું કરાવ્યું હતું. બપોરે જમી પરવારી પોતાની ગેઠવણ કઢી બન્ને જણા નીકળ્યાં. નોકરે પણ ધાણું કે આ તક ફીક છે. તેણે આ. તહેવાર ઉજવવાનો વિચાર કર્યો, અને પોતાના દોરડદારને ને ત્યાં જવા તૈયાર થયો. કમ્પાઉન્ડમાંથી બહાર નીકળતાં એક ગૃહસ્થ જેવા દેખાવતો માણસ સામે મળ્યો અને ' શેઠ ઘેર છે કે નહિ ? ' એમ પૂછ્યું. નોકરે શેઠની ગેઠવણ જણાવી. પેલો માણસ નિરાશ થયો હોય એમ પાછો ફર્યો.

રાતે આઠ વાગ્યે એ પાછો આવ્યો. ગજવામાંથી ચાવીઓના ઝુમખો કાઢી તાંબું ખોલવાનો વિચાર કરેછે ત્યાં કોઈકના પગલાં સંભળાયા અને કમ્પાઉન્ડનું બારણું ખુલવાનો અવાજ અભ્યો. એના કમનસીબે શેઠ શેઠાણીને નાટકની રીકીટ મળી નહિ, એટલે સીનેમા જોઈ, સંતોષ માની બન્ને પાછા રયાં હતાં. ચોર મહાશયે આ કટોકટ પ્રસંગે સમયસૂચકતા વાપરી. પાછું જોવાનો પ્રયત્ન કર્યો વિના એણે જોરથી બારણું ખખડાવ્યું. નાખીયા ચોરા કહેશે કે આ ' છટકવાની રહેલામાં રહેલી રીત છે. એથી વડેમ રહેતા-છથી ટાળી શકાય.

શેઠે તુરતજ પૂછ્યું: " કાણ છે એ ? "

" લગભગ પા કલાકથી બારણું ઠોકું છું પણ જવાબજ મળતો નથી. બધાં અત્યા-રમાં સ્વપ્ન બધાં હશે ? "

“ પા કલાકને બદલે પાંચ કલાક દોકત તો ચે જવાબ ન મળત. જેતા નથી બારણે તાળું છે તે ? તમારે કોનું કામ છે ? ”

“ મી. મહેતાનું ! વળી, બીજા કોનું.

“ મી. મહેતા ? મી. મહેતા અહિં નથી રહેતા. તમારી ભૂલ થાય છે. એમને બંગલો

અહિંથી ચોરક ફરજતાં જમણા હાથ પર છે ! ”

“ એમ ? માફ કરજો તમને તરફી આપી ! ” દલી ચોર મહાશય એક શૂદરચની હાથે નમન કરતા વિદાય થયા.

(૨)

એક દિવસ એક ચોર મહાશયને એક બંગલાની પાછલી આરીમાંથી ઘરમાં ઉતરવાનો પ્રયત્ન કરતા પોલીસે જોયા. એને આવતો જોઈને ચોરે પાછડી ફેરવી બાંધી. નોકરને તેણે ગાળો બાંધવા

માંડી. પોલીસને લુસ્સો એ સાંભળી ઠડો પડી ગયો. સું બન્યું હતું તે તેણે જાણવા માંગ્યું.

“ તોમર સા-તાળું દબને કોણ જાણે ક્યાં ગયો છે. અડધા કલાકથી રાત્ર જેવું છું. આ શિયાળાની રાત્રમાં બહાર ઉભું કેમ રહેવાય ! અને આ બારી પર ચઢવામાં જરા મદદ કરશો ? ”

બારી રહેજ ઉઘી હતી. પોલીસે એના પગ ટેકવી રાખ્યા એ વેળાસરની મદદથી ને અંદર ઉતરી શક્યો, અને મદદ માટે પોલીસને આભાર માન્યો ! હાથમાં એક પાવલી સેરની દીધી !

ત્રણ ચાર દિવસ પછી બહારગામ ગયેલાં બંગલાના રહેવાસીઓ આબ્યાં ત્યારે ખબર પડી કે તેમની ગેરહાજરીમાં લગભગ બે હજારના દાગીના અને કીમતી વસ્ત્રો ઉપડી ગયા હતા. પોલીસ મદદ શયને લહેમ ગયો હશે કે નહિ, તે જણાયું નથી !

(૩)

ચોડાક વર્ષ પહેલાંની વાત છે.... શહેરમાં તે વખતે કપગ ઉપરી ઘણી ચોરીઓ થઈ હતી અને પોલીસની અયાગ મહેનત છતાં એ ચાલાક ચોર પકડી શકાયો નહતો. પોલીસ

બારી રહેજ ઉઘી હતી પોલીસે એના પગ ટેકવી રાખ્યા

સખાતાંએ એને પકડી લાવનારને રૂપીઆ એક હજારનું ઇનામ આપવાનું પણ જરૂર હતું.

એક દિવસ આનંદલાલ ખેરો બરવા નીકળ્યો. પોલીસખાતામાં એ એક દુશિયાર માણસ ગણાતો. પોતાની બહાદુરી અને કુનેદ માટે પણ એને ફાંકે હતો. ચોરની આલાશી

અનુભવવાનો એને તે દિવસે પ્રસંગ મળ્યો.

રાતના બાર વાગી ગયા હતા. તે એક મોટા ઘર પાસે પહેરા ભરતો આવી લાગ્યો. ઘરની એક ઉપલી-પહેલા મળ્યાની બારી ઉઘાડી હતી, તેને ટેકવીને એક નીસરણી મુકેલી આનંદલાલે જોઈ. થોડા વખત પર એ ત્યાંથી ગયો ત્યારે નીસરણી જોવામાં આવી ન હતી. ઘરમાંનો કોઈ માણસ બહાર જવા માટે આવો માર્ગ લે એ તે માની શક્યો નહિ. તેની શંકા દઢ થઈ. જરૂર ચોરનું જ કામ. પોતાને આવતો જોઈ ચોર કદાચ આટલામાંજ છુપાઈ ગયો હશે અને નીસરણી ખસેડી લેવાનો સમય તેને નહિ મળ્યો હોય, એમ એણે ધાર્યું.

ઘરની આસપાસ નજર કરી તો જુદું ચાન્ત હતું. ઘરના માણસો કદાચ ઘસઘસાટ ઉઘટા હશે ! હજાર રૂપિયા એકલા મેળવવાની લાલસામાં તેણે ઘરના માણસોને ઉઠાડવાનો કે પોતાના સાથીને બોલાવવાનો પ્રયત્ન ન કર્યો. તેને પોતાની ચાલાકી જતાવવી હતી અને એ નામીયા ચોરને એકલે હાથે પકડવાનું માન ખાટવું હતું. પણ તે ક્યાં બરાથો હશે તેનો ખબર ન પડી. તેણે ચાલાકી, જતાવી. જાણે ચોરને જોઈ ગયો હોય તેમ કહ્યું : “ હવે મહેરબાન હાનામાના બહાર આવો ! સંતાકુકડીની રમત હવે નકામી છે ! ”

પણ ધાર્યું પરિણામ ન આવ્યું. ચોરના દર્શન હજી દુર્લભ હતાં. આનંદલાલને શંકા ગઈ કે કદાચ પોતાનાં આવતાં પહેલાં ચોર ઘરમાં ચઢી ગયો હશે. દીક છે, એને ઘરમાંજ પકડું !

પોતાનો કાટ ને ટોપી ઉતારી તેણે નીચે મુક્યાં. દડો પણ લાંબ મુકી દીધો, અને આસ્તેથી સીડી પર ચઢ્યો. બારી સુધી

પહોંચીને અંદર ઉતરવા જાય છે ત્યાં જાણના ઘરના બારણા, આગળની કોઠા એક જણ નીકળ્યો અને સીડી ખસેડી લીધી. આનંદલાલે અવાજ સાંભળી પાછળ જોયું : તેજ નામીયા ચોર !

ચોરને સપડાવવા જતાં પોતે સપડાઈ ગયો છે, એવી આનંદલાલને ખાતરી થતાં બહુ વાર ન લાગી. ઘર ખાલી હતું; અંદર કોઈપણ ન હતું. ચોર નીચેથી સીડી સાથે એનો કાટ, ટોપી અને દડો લઈ ચાલ્યો ગયો, અને ત્યાંથી થોડે દૂર એક ઘરમાં પોતાની હાથ ચાલાકી જતાવતો ગયો.

લગભગ ત્રણ વાગે એનો સાથી એ રસ્તેથી નીકળ્યો ત્યારે આનંદલાલે શુભ પાડી તેને બોલાવ્યો. પેલાએ બબ્બાંખાનાની સીડી આણી ત્યારે એનો છુટકારો થયો !

(૪)

એક બહુજ હિમ્મત ભર્યો, પ્રસંગ...શહેર માં લગભગ છ મહિના પર બનો હતો. એક મહોલ્લાને નાંકે તદ્દન અલગ પડી ગયેલાં એક ઘરનો માલિક લગભગ ત્રણ વાગે જંગી ઉઠ્યો. એને લાગુ કે બારી પર કોઈ કોંકરો માર્યાં હતાં. બારી ઉઘાડી એણે જોયું તો નીચે પોલીસનો માણસ ઉભેલો દેખાયો !

ધરપણીએ બારી ઉઘાડી એટલે પેલાએ ધીમેથી કહ્યું : “ બહુ અવાજ ન કરશો. નીચે આવીને હાનામાના બારણું ઉઘાડો અને મને અંદર આવવા દો. ટેટલાક ચોર અહિં આવવાના છે, એવી મને ખબર મળી છે ! ”

ગભરામલો ધરપણી તરતજ નીચે આવ્યો અને બારણું ઉઘાડી તેને અંદર લીધો. લાંબી પૂછપરછ કરવાની તેનામાં શક્તિ ન હતી. તેના પગ ઘેરીઆ રમતા હતા. ત્રીજેરીમાં

મુઠ્ઠા દીંગલા ને ધરણીને તેને વિચાર આવતો હતો.

પેલા માણસે અંદર આવી મુખ્ય દારબંધ કરી દીધું. પછી ધરધણી તરફ ફરીને ફરીને કહ્યું; “ મને ખબર મળી છે કે એ ચોરોનો એક જાણમેદુ આ ઘરમાં સાંજનો હુપાયો છે. ચાલો આપણે તપાસ કરીએ જરા પણ અવાજ ન કરશો. ”

ધરધણીએ હાથમાં ફાનસ લીધું, પરસાળ માંથી અંદર આવ્યા. દેવ સેવાની ઓરડી તપાસી પણ તેમાં કશું નહતું. નસોડું જોયું ત્યાં પણ કશું મળ્યું નહિ પછી કોઠારની ઓરડી પાસે આવ્યા.

“ આમાં શું છે ? ” પોલીસ-વેપમાં સજ્જ થયેલા પેલા ચીનના શાહુકારે પૂછ્યું.

“ કોઠારની ઓરડી છે. ” ધરધણીના હાંત જવાબ આપતાં કથાચતા હતા.

“ એમ ? ” કહાય એમાં ભરાયો હશે ખોશો તો જોકે ! ઓરડીને બીજું બારણું છે કે ? ”

“ ના આ એકજ બારણું છે. ” કહી ધરધણીએ ફાનસ નીચે મુક્યું અને ઓરડી ઉઘાડી એને બિચારને શું ખબર કે જેની

તપાસ કરતા હતા તે મહાશય તો પાસેજ ઉભા હતા ? ગમરામણમાં એનામાં તક કરવાની શકિત રહી નહતી.

ઓરડીનું બારણું ઉઘડ્યું કે પાછળથી એક ઘડકો લાગ્યો. ધરધણી અંદર જઈ પડ્યો. સહેજ ધીમે ધ્યાકો સંભળાયો. બારણું પાછું બંધ થઈ ગયું !

આખી રાત બિચારો બારણું અફળી અફળીને ચાક્યો. પણ ઘરમાં મુતેલાને જગાડી શક્યો નહિ. સવારે બધા ઉઠ્યા ત્યારે એનો છુટકો થયો !

દરમિયાન ત્રીજોરી-માંથી દીંગલા અને ધરણી ઉપડી ગયા હતા.

[૫]

એક બીજા ચોરે પણ એવીજ શુકિત રચી હતી. આગમચથો બધી તૈયારી કરી રાખી હતી અને યોજના ધરી મુકી હતી.

છતાં કમનસીબે બિચારો સપકાષ ગયો. બન્યું એમ કે એક ઝવેરીની દુકાનમાં ખાતર પાડવાનો એ ચોર વિચાર કર્યો હતો. દુકાનમાં એક ભિયો રાતના ચોરી કરતો. કંઈક શુકિત કરી ચોરે ભંયાને બહાર આવવાની ફરજ પાડી, અને તુરતજ ઉઘાડા બારણામાંથી અંદર પેસી જઈ તેણે બારણું બંધ કરી દીધાં.

“ આમાં શું છે ? ” પોલીસ વેપમાં સજ્જ થયેલા પેલા ચીનના શાહુકારે પૂછ્યું.

લેયો પોલીસની કે બીજા કોઈની મદદ લઈને આવે તે પહેલાં હાથ મારીને ચાલ્યા જવાની ચોરની યોજના હતી. પણ દુકાનમાં રહેતા એક કુતરાની એને ખબર નહતી. એની યોજનામાં એ કુતરાને સ્થાન નહોતું મળ્યું. લેયાને તો ખ્હાર કાઢ્યો પણ કુતરા અંદર રહી ગયો !

લગભગ અર્ધા કલાકે જ્યારે ભંચો પોલીસના માથુસોને લઈને આવ્યો ત્યારે ચોરબાઈ અર્ધનગ્ન દશામાં એક ત્રીજેરી પર ચઢીને બેઠા હતા. કુતરા નીચે જમીન પર આરામથી પડ્યો હતો, એક આંખ કધારી રાખીને. અંદર આવના જ તેણે ચોગ્નો બહુ સુંદર સત્કાર કર્યો હતો. એના ધોતીઆના અને કુરતાના ચુરા થઈ ગયા હતા. પગે ભરેલા બગ કામાંથી લોલી બેઠું હતું !

[૬]

ઉપર્યુકા ચોર મહા-શયે આગલ'ની યોજના કરી રાખી હતી છતાં સપડાઈ ગયા, પરંતુ એ ધંધામાં કા-એલ હાજરજવાખી ધરાવતા બીજા એક ગૃહસ્થે એવી ગોળના આગળથી કર્યા વિના સફળતા મેળવી હતી.

એ ભાઈ રાતના એક ધનવાન ગૃહ-સ્થના ઘરમાં બસાયા હતા. ત્રીજેરી ખોલીને અંદરની વસ્તુઓ કાઢવા માંડી ત્યાં સુધી તો એને કોઈએ ખસતું પહોંચાડી નહિ. પણ એ

વસ્તુઓ બાંધવા લાગ્યો ત્યારે એને લાગ્યું કે પોલીસનો માથુસ પાછળની બારીની કાટ-માંથી એના કામ પર નજર રાખી રહ્યો છે !

આ કટોકટી સમયે એ જરા પણ અચ-કાચ તો બાર વાગ્યા સમજવા. નાસવાનો પ્રયત્ન કરે તો મૂર્ખતાજ ગણાય. જાણે કાંઈ જાણતોજ ન હોય તેમ એણે બારી ઉઘાડી નાંખી અને પોલીસને અંદર આવવાની વિનંતિ કરી.

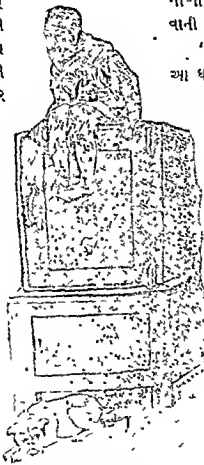
“ જરા મને મદદ કરશો ? ”

આ ધરેણાના જુદાં જુદાં ખંડો બાંધવાના છે. કાલે સવારે મારે એ બધું ' સેફ ડીપોઝીટ'માં મુકી આવવું છે, એટલે કામ અત્યારજ પૂરું કરી લેવું જોઈએ એવી જોખમદારી ધરમાં હોય ત્યાં સુધી મને ઉંઘ પણ ન આવે ! ”

પોલીસના મુખ પર આશ્ચર્યના ચિન્હો દેખા-યાં. તેણે કહ્યું : “ પણ તમે ધગધણી ' મી. દેસાઈ નથી. ”

“ ના. ના. હું તો એમનો સાળો ચાક. એ જ્યાં બાળે ખ્હાર-ગામ ગયા છે— એકાદ મહિના મારે. હું ઘરે સાચવવા રહ્યો

હું. ધરતું ફરતીયર અને બીજી વસ્તુઓ તો ઠીક, પણ આ કોમતી વસ્તુઓ મારાથી ન સચવાય. એટલા મારે આ બધું કાલે સવારે હું સેફ ડીપોઝીટમાં મુકી આવવાનો છું. ”

ચોરબાઈ અર્ધ નગ્નદશામાં એક ત્રીજેરી પર બેઠા હતા. કુતરા નીચે જમીન પર આરામથી પડયેલ હતો.

એના મુખપગનું બેદરદારી લઈ હાથ,
એની બોલવાની છટા જોઈ જોઈ મન
ટકે એમ ન હતું. પોલીસ બાંધવામાં થોડી
ધાણી મદદ કરી, મહેનતાણી બહુ એક રૂપીઓ
ખીસામાં મારી, સંતોષ પામી ચાલ્યો ગયો.
બીજો દિવસે પોલીસચોક્કી પર ફરિ-

યાદ આવી ત્યારે એને ખબર પડી કે ધર-
ધણીનો બહારગામ જવાનો ઇરાદો નહોતો કે
એનો કેમ સાજો આ દુનિયામાં નહોતો !
ત્રીજે ત્રીજાની વસ્તુઓ 'સેક્રી ડીપોઝીટ'માં
સવારે પહોંચવાને બદલે ચોરના રહેઠાણ પર
મત્રામત જગ્યાએ રાતો રાત પહોંચી ગઈ હતી !

ગુજરાતના કુંઠસ્થ લોકગીત.

[૪]

કુંઠયાની દાણસીલા.

સંપાદિત: સા. દીપકા દેસાઈ.

(દાણ- 'ચાલો તમે ચાલ ધણી રૂડી').

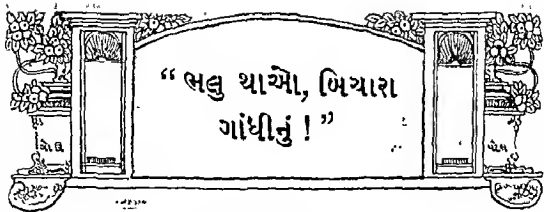
વેચાણુ તો હરિવરને હાથે,
મેરો રે લાગ્યો નંદનો કુંવર સાથે-
વેચાણુ તો હરિવરને હાથે.

સાખી રે હું તો લુભનાથ ગર્જ પાણી;
પાળે ઉલો નંદનો કુંવર દાણી,
એણે ખદરી થુંદલડી તાણી-
વેચાણુ તો હરિવરને હાથે.

કદાનાને માથે જાડળાળી દોખી;
લેવાને ઉભી ગોકુલની ગોપી-
વેચાણુ તો હરિવરને હાથે.

કદાનાને કેડે કેશરીયો પડકો;
લેધો એનો રૂપ તણો લટકો-
વેચાણુ તો હરિવરને હાથે.

“ભલુ થાઓ, બિચારા ગાંધીનું !”

“તું નહિં માને હ-
રિલાલ ?”

ખાટસે બેઠાં બેઠાં વૃદ્ધ ડોશીમાએ
પુત્રને સવાલ કરીયો.

“ના, મા, મહારાથી માની શકાયજ નહિ. પૈસાદારની દીકરીને પરણીને હું શું કરું ? મને તો મહારે લાચકની કેળવણી પામેલી, સુશિક્ષિતા, મહારા બિચારો સાથે સમભાવ ધરાવતી કન્યા જોઈએ. અને હું કહું છું, તે એવીજ છે. મા, હું તો એનેજ પરણાશ.” હરિલાલે હુંકો અને સીધો ઉત્તર આપી દીધો.

“પણ બેટા, એ તો ખાદી પહેરે છે. કન્યા સારી છે તેની હું ક્યાં ના પાડું છું, દીવો લઈને શોધવા જઈએ તોય આવી કન્યા ના મળે. પણ બેટા, મહારે જીવતે, મહારી વડુ કોયળા પહેરે એ મહારાથી કેમ જોઈ શકાય ?” ડોશીમાએ પુત્રનો હક જોઈ કચવાતે હાથે પૂછ્યું.

“જોઈ શકાય કે ન જોઈ શકાય, મને સુખી કરવા આહતી હો, તો મહારે તો એજ કન્યા જોઈએ. ખીજ નહિં.” માતાનો દુરાગ્રહ જોઈ. પુત્રે વધુ દંડ બની ઉત્તર આપ્યો.

x x x

“વડુ બેટા, માની જાઓને. આજે પહેલ વહેલાં મહારે ઘેર આવ્યાં છો જુઓને, આ સવાજસો રૂપીયાની બરત સાડી કેવી શામે છે. અને ત્હમને તો આ કોયળાંજ

લેખિકા: જીહન “નિરૂપમા”

જ્ઞાણાં લાગે છે. હું તો ત્હમને ખાદી નહિ

પહેરવા દઉં. આ સાડી તમારે પહેરશેજ પડશે.”

“પણ સામુજી, પાંચ પાંચ વર્ષ થયાં મને મત લીધે. પાંચ વર્ષથી હું પરદેશીને અડધી સુધાં નથી. સામુજી-માફ કરો-મહારાથી નાહું પહેરી શકાય પરદેશી-અને ખર્ પૂછવો-તો એમાં ખોટું શું છે ? ત્હમનેજ ખચ ઓછું થાય. ખાદીની સાડી બહુ તો પચીશની થાય. સવાજસોમાં ખીજ આઈ સાડીઓ લેવાય.” મત-ધારણી દિશાવદ્ધએ ઉત્તર આપ્યો.

“તું નહિંજ માને દિશાવદ્ધ ? અમે ધરડા, કહીએ તે ખોટું, અને તમે આજના છોકરાં, કહું તે માતા નહિં-તમેજ સાચાં કમ ? કોણ જાણે આ પીટ્યો ગાંધી ક્યાંથી આવ્યો છે. આટલી અમથી વંદુ મહારં કર્યું ન માને. કેળવુગ, આવુંજ નામ કેળવુગ” ડોશીમા બબડ્યાં.

“સામુજી, ત્હમારં કહું માનવાની હું ક્યાં ના પાડું છું ! ફક્ત, એકજ વાત સિવાય તમે કહો તે બધું મહારે કબુલ, ત્હમે મહારા મુરખી, અને હું ત્હમારં ખાજક. બાકી પરદેશી તો મહારાથી નહિંજ પહેરાય.”

x x x

“હારલાલ, આ સાડી લઈ જા સાડીવાળાને પાછી આપવાની છે, જેવો હાકો છું, તેવીજ ત્હારી વડુ. કામે કેટલું સમ-

નવ્યું, પણ એ છોકરી એકલી એ નાં ચલ. અને તેવાજ તું આ ગાંધી રાખી પ્હેરીને - " ખેડુતીયા " જેવો લાગે છે. તે કંઈ હું કે, પાપદી પ્હેર, તો માનતો નથી. ઠીક માઈ ઠીક. ત્હમે છોકરા ઉડીને કહે, તેમ અમારે ઘરડાંએ વર્તવું. આ સાડી લઈ જ પાછી. અને ત્હારી વડુએ કહ્યું છે કે આ લા " ખાદી ખંડાર "માં " કાચળા " મળે છે ત્યાંથી એક ભારેમાં ખરી સાડી લઈ આ-વજે. " કંડાળેલા ડોશીમાએ દીકરાને કહ્યું.

" ભારે સાડી તો હું નહિ લાવું. ખાદી પ્હેરવી અને તે વળી ભારે ડોશીમતની એ કેમ બને. હું તો સસ્તામાં સસ્તી લાવ્વાશ. " એમ કહી માથે ગાંધી રાખી પ્હેરો એાશીસતો ઘામ થતાં હરિલાલ એાશીસમાં ચાલતો થયો. " આવી સોના જેવી વડુ અને રાખના કુંવર જેવો મારો દીકરો. પેલા ગાંધી પાછળ માંડા જન્યા છે. કળલુગ બેઠો ખરો. " ડોશીમા ખજડ્યાં.

x x x

" હો વડુ, આ સડી ગમે છે ને ? હાથમાં ખાદીની સાડી આપતાં સાસુએ હિરાવડુને પૂછ્યું.

" હા માથ, તમનેજ નથી લાગતું કે આ મ્હારા ચહેરા પર દીપશે. " આનંદિતા વડુએ કહ્યું.

" દીધ્યાં દીધ્યાં ! એ તો દુધના જેવી ઉગળી મારી વડુ ખાદીનાં સાલવાં તે કામ દિ' દીધતાં હશે ? "

" સાસુએ તે કેમ સંતોષ થાય ? સારું છે કે ' એ ' ખાદી પ્હેરવાવાળા છે, એટલે મ્હારે બમણું જળ છે. બાકી સાસુએ કામને ગાંઠે તેમ નથી. " વડુએ ખિન્ન થઈને મનમાંજ વિચાર્યું. હશે ! ગમે તેમ મ્હારું ટપ સચવાય એટલે ધણું. "

x x x

" વડુ કાલે હરિલાલ કહેતો હતો કે ગાંધી ઉપવાસ કરે છે. મેં પૂછ્યું કે કેમ તો કહે કે ન્હાના બાળકો ખાદી પ્હેરવાનું કહેછે, પણ ઘરડા પ્હેરવા દેતા નથી તે માટે. સાચી વાત ? " સાસુએ ચિંતાતુર વદને હિરા વડુને પૂછ્યું.

" કેવા છે ' એ ' પણ. સાસુએ કેવું ઉંધું સમજાવી દીધું છે. " વડુ મનમાંજ પતિની ચતુરાઈ પર હસી રહી.

" કેમ વડુ બોલતાં નથી ? " સાસુએ પૂછ્યું, " મારે મ્હોંઠે કહેતાં શરમાયો છો. વાત તો સાચી છે હો, અમને ઘરડાને ખાદી પ્હેરવી ન ગમે. પણ એમાં ઉપવાસ કરવા જેવું શું હતું ? જો ગાંધી એમજ ઇચ્છતો હોય કે બધાં ખાદી પ્હેરે તો ભગવાનનાં દુઃખી છોકરાં ખીયારાં દીન દુઃખી ગરીબોને અન્ન વસ્ત્ર નથી મળતું તેમને અન્ન-વસ્ત્ર આપે. એકે સદાય ત બોલે તો ખીયારાં જુખ્યાંને અન્ન મળે. દાન પુણ્ય કરે તો ભગવાન સમર્થ છે. એની ઇચ્છા પુરી કરશે. બાકી ખાદી કાંઈ સારી તો નહિ. જુઓ, ત્હમારાં સસરાનો ધંધો બે વર્ષ પ્હેલાં કેવો જામતો હતો. અને આજે આખી માર-છીટનાં જધાં શેઠીયા બેસી ગયા છે. " માર-છીટના શેઠીયાઓની દયા ખાતાં ડોશી બોલ્યા.

" સાસુએ શું કહ્યું ? " બાપુ પ્રત્યેના અગાધ પ્રેમના અંગે, ઉપવાસ પછી બાપુંનું શરીર ટકી રહેશે કે કેમ, એવી ચંકા કુચકા કરતી, વડુની આંખમાંથી આંસુનાં ખિંદુ સરી પડ્યાં.

" સાસુએ, ફક્ત એક વસ્ત્રને અંગે ફરી ને પરદેશમાં આપણે રહેલો પૈસો વધી જાય છે. ખાદી ખરીદીએ તો એ જધો પૈસો આપણા દેશમાં રહે. ગરીબને આપણે આજે અન્ન-વસ્ત્ર આપીએ, પણ કાલે, તો એની એજ દયા રહેવાની. અને

હુંદમી મુઘી આપણે ક્યાંથી આપતાં રહીએ. બીજી બાબુથી તો આપણા લાખો અને કરોડો રૂપિયા પરદેશમાં ફક્ત, એક વસ્ત્રને માટે જ તણાતાં હોય તો ક્યાંથી ગરીબોને પોષીએ ?

આપણું બાળક ગમે તેવું કદરૂપું હોય, હોય તોય આપણને ગમે છે, તેવીજ રીતે ગમે તેવું બહુ કે મોટું ખાદ્યનું કપડું હોય, પણ તે પોતાના દેશનું સમજી આપણે ખરીદીએ, તો ધધારાજી વગર નિરાધાર થઈ પડેલા આપણા ખેડૂત-વજીર, કાંતનારા, વ. કેટલાંય ગરીબો એમાંથી પોષાય ! વળી રાજનો હુન્નર શરૂ થાય તો કપડું છણું અને સુંદર અને. ” આંખના આસૂ ન રોડી ચકવાથી વહુ હીંમતે બીજા ઓરડામાં આવી ગઈ.

x x x

“ વહુ, જોયું મ્હેં શું ? હેયું છે ! ” સાસુએ રસોડામાં પ્રવેશ કરતા કહ્યું.

“ સાસુજી, આ તો ખાદ્યનું હાથલ. ” ! વહુએ આનંદવેશમાં રોટલી વણતાં વણતાં ઉચું જોયું.

“ વહુ, આજે તો રાજ થયાં ને ? આજે તો મ્હેં તમારા સસરાને રૂંટીયો આજવાનું કહ્યું છે. ખાટલે બેઠી બેઠી શું કરું છું. કાંત્યા કરીશ. શિખવશે ને કાતવાનું ? ” તમારા સસરાએ તો કહ્યું કે “ ઘણું જીવે મ્હારી હિરાવહુ કે તને ધરડીને સુધારી દીધી, બાર મહિને પચાસ હાથલ તો તને એકલીજને

જા જોઈએ છે. ”

“ પણ વહુ, ગાંધીજીને કોણ કહે કે મ્હેં ખાદ્ય પહેરવી શરૂ કરી છે. અને હવે એ ઉપવાસ મુકો. આજે બાર તેર દિવસ થયા. હવે તો બિચારા ઉપવાસ છેડે. હે ભગવાન ! બહુ કરને એના બાપડી છોકરાનું. અને સો વર્ષનો મ્હારા જેવા ઘરડો એને કરને. ”

“ સાસુજી, વહોની આશિષ ગાંધીજી આહે. છે, તે આપે. પ્રભુ આપણા ખાતર પણ એમને આશુભમાન કરે અને દેશસેવા કરવાનું સામર્થ્ય આપે એવું ઇચ્છો. ” વહુએ આનંદત મને કહ્યું.

“ ભત્રે ભત્રે વહુ, ઘણું જીવે ગાંધીજી. બહુ થાઓ, બિચારા ગાંધીનું. ”

x x x

વાંચક ! આ કલ્પિત નથી. સત્ત્વ નમને જોયેલ દૃષ્ટાંત છે. આજે હરિલાલના ઘરમાં સૌ ગાંધીજીને આશિર્વાદ આપે છે. અને પરદેશી તો ઘરમાં આવવુંજ નથી. સર્વ પુરસદને સમયે રૂંટીયા કાંતે છે.

વાંચક બહેનો, હિરાવહુના જેવી સત્ત્વ આયત્તી અને એક-પચતી થશે ? હરિલાલનું આખું પર એકદમ સુધરી જવાનું. કારણ શોધી ચકશે ? અને કાંઈજ ન કરે તો ધર સાસુજીની પેડે એટલું તો પ્રભુ પાસેથી માગી ચકશે કે,

“ ભગવાન, બહુ કરે, ગાંધીજીનું. ”

છોકરો—બા ! બા ! મારા બાપા રાજને રાજ ક્યાં જાય છે ?

માતા—કામ કરવા જાય છે.

છોકરો—શું કામ રાજ કામ કરવા જાય છે ?

માતા—કામ કરે જેથી આપણને રાજ સાફ સાફ ખાવાનું મળે.

એક દિવસ છોકરો વાળુ કરવા બેઠો હતો. તેને વાળુ સાફ લાગ્યું નહિ તેથી તે જઈ તેની માતા પાસે દોડી ગયો ને બોલ્યો :

છોકરો : બા ! બા ! આજનું ખાવાનું કંઈ સાફ નથી. બાપાએ આજે સારી રીતે કામ કર્યું નહિ હોય !

“ નવચોવન. ”

કપડાનાં તાંતણા કાઢીને તેમાં ગુંથેલી તરાહ.

(૨) પહોળી જળીઓની તરાહ.

મહા રા ગયા લે-
ખમાં ઓટણુ-
ના ટાંકાની ને હાથ

લેખિકા: જ્યેષ્ઠ “વસંત-લક્ષ્મી.”
(સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૪ ના અંકના પાને ૩૨ થી આણ)

લાગુ પડતા સા-
માન્ય નિયમો:—
દરેક તરાહમાં ચોક્કસ

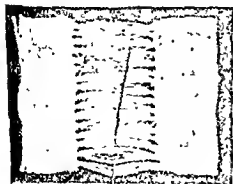
રમાયની જળીની સમજણ આપવામાં આવી
હતી. આ વખતના લેખમાં ટેબલ-કલોથ ને
ચાદરની જળીની સમજણ આપવામાં આવી છે

સૂચના — જ્યારે કીણી જળીની તરાહ
કઢાડવાની હોય છે ત્યારે તેની પહોળાઈ
તાંતણા પર માપવામાં આવે છે. (જેમ કે
ચાર તાંતણા કઢાડો, પાંચ તાંતણા કઢાડો.)
પણ હવે આપણે પહોળી જળીની તરાહ
પાડવાની છે તેથી તેની પહોળાઈ ઇંચ ઉપર
માપવામાં આવશે.

સળીઆઓના અનુક્રમો ફેરવ્યાથી
પડતી તરાહ:—સળીઆઓના અનુક્રમો
જુદી જુદી રીતે ફેરવ્યાથી આઠ જાતની
તરાહ પડે છે. તે બધી તરાહના સમ-
જણ નીચે આપી છે.

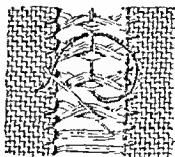
કપડું લઈ, () ચારે બાજુથી બે ઇંચ
જોડેલી જગ્યા છોડી તરાહમાં જોડેલા ઇંચ
પહોળા તાંતણા કઢાડવા કલા હોય તેટલા
કઢાડી કપડાંની ચારે બાજુ શંકી જાવ (૨)
પછી દરેક તરાહમાં ૭ તાંતણા લઈ સીડીની
તરાહ પાડવાની. (૩) જે બાજુ આપણે
સૂચના હોય તે બાજુ ચિત્રમાં બતાવ્યા
પ્રમાણે હાથમાં પકડવી. (૪) સોયની અણી
ચિત્ર નં. ૧ માં બતાવ્યા પ્રમાણે આપણા
તરફ પકડવી ને પછી ઉચકાવી નાખવી.

તરાહ પહેલી:—અર્ધા ઇંચ જોડેલા
પહોળા તાંતણા કઢાડો. દોરે પોરવતી સોયની
અણી આપણા તરફ પકડી, તે સોયને બીજા
સળીયા નીચે નાખી, પહેલા સળીયાને સોયની

ચિત્ર ૧૩.

નીચે આપેલી આઠ તરાહને

ચિત્ર ૨ નં.

નીચે દાખી, સોયને ઉચકાવી નાખો. ફરીથી
ચોથા સળીયાની નીચેથી સોય લઈ, ત્રીજા
સળીયાને સોયની નીચે દાખી દઈ, સોય
ઉચકાવો. આ રીતે ગુંથી જવાથી ચિત્ર નં. ૨

માં જનતાવેલી તરાદ પડશે. (વધુ સમગ્રજ માટે લુએ ગિત્ર નં. ૧ ને ૨.)

તરાદ બીજી:—અર્ધા ઈય જેટલા પદોળા તાંતજા કદાડો. આ તરાદમાં સળી-આના બે ભાગ કરવા પડે છે. (૭ તાંત-જાનો એક સળીયો બને છે. તેમાંથી ત્રણ તાંતજા લઇ એક ભાગ પાડવો ને બીજા ત્રણ તાંતજા લઇ બીજો ભાગ પાડવો) • બીજા સળીયાના પહેલો અર્ધા ભાગની નીચેથી સોય લઇ, પહેલા સળીયાના બીજા અર્ધા ભાગને સોય નીચે દાખી દઇ, સોય ઉઘરાવો (પહેલા સળીયાનો પહેલો અર્ધો ભાગ છોડી

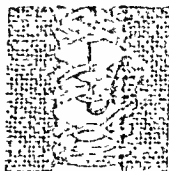

ચિત્ર ૨ મું.

દેવાનો.) ફરીથી બીજા સળીયાના પહેલા અર્ધા ભાગની નીચેથી સોય લઇ બીજા સળીયાના બીજા અર્ધા ભાગને સોય નીચે દાખી દઇ, સોય ઉઘરાવો. • આ નિશાનીથી ફરીથી શરૂ કરવાથી ચિત્ર નં. ૩ માં જનતાવેલી તરાદ પડશે. (વધુ સમગ્રજ માટે લુએ ગિત્ર.) (પહેલા સળીયાનો પહેલો અર્ધો ભાગ માત્ર સામાવમાંજ છોડવો.)

તરાદ ત્રીજી:—અર્ધા ઈય જેટલા પદોળા તાંતજા કદાડો. આ તરાદમાં એકી નંજરના સળીયા આખા રાખવા પડે એકી નંજરના સળીયાના બે ભાગ પાડવા • બીજા સળીયાના પહેલા અર્ધા ભાગની નીચેથી સોય લઇ, પહેલા આખા સળીયાને સોયની નીચે દાખી દઇ, સોય ઉઘરાવો. બીજી નંજરે આખા

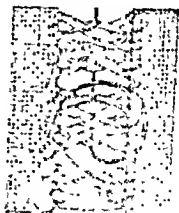
સળીયો ને બીજો અર્ધો સળીયાને ઉઘરાવો. •

ચિત્ર ૪ મું.

આ નિશાનીથી ફરીથી શરૂ થશે. આ રીતે ફરી જવાથી ચિત્ર નં. ૪ માં જનતાવેલી તરાદ પડશે. (વધુ સમગ્રજ માટે લુએ ગિત્ર.)

તરાદ ચોથી:—અર્ધા ઈય જેટલા પદોળા તાંતજા કદાડો. ૭ બીજા સળીયાનો પહેલો અર્ધો ભાગ ને પહેલો સળીયો અ.એ ઉઘરાવો; પછી બીજા સળીયાનો પહેલો અર્ધાને બીજાનો બીજો અર્ધો ઉઘરાવો. • આ નિશાની આગળથી ફરીથી શરૂ કરો. આ રીતે ચુંથો જવાથી ચિત્ર નં. ૫ માં જનતાવેલી તરાદ પડશે. (વધુ સમગ્રજ માટે લુએ ગિત્ર.)

ચિત્ર ૫ મું.

તરાદ પાંચમી:—અર્ધા ઈય જેટલા

ચિત્રમય સાહિત્ય કાર્યાલય.
PO. BOX NO. 3076 BOMBAY 3.

રસભરી વાર્તાના પુસ્તકો.

રૂ. ૨૫

કુલ ૨૦ ચિત્રો.

સેવાસદન-સમાજના અત્યાચારો વેદવતી
કુંભની ખાળાની કદાણી. રૂ. ૪-૪.

કુલ ૧૪ ચિત્રો.

શાહજાદો ખુશનુ-મદાન અકબરના
જમાનાની દીલ્લત વાર્તા. રૂ. ૨-૮.

કુલ ૩૭ ચિત્રો.

ગોમત (સમયની) પ્રેમ કથાઓ-
દોઢ દસભરી ૧૩૫ કથાઓ. રૂ. ૩-૮

કુલ ૫૮ ચિત્રો.

હાસ્ય-લહરી-પેટ પક્કી વસાવે તેવી
લાલિયં બરીખાનીમાં ૧૨ વાર્તાઓ. રૂ. ૩-૮

ક્રિયાને પાન ચિત્રો.

રશિદા-હદી રહાની અથવા આત્મિક
વિધાની ક્રિયા રસિક વાર્તા. રૂ. ૫-૦

ચિત્રોથીજ ભરપૂર

વી સંગીત સદીની રસકુંજ-રસમય
ચુટેલા સાહિત્યની ભરપૂર. રૂ. ૧૦.

મનોહર ચીત્રોથી ભરપૂર
દરેક પુસ્તકો સચિત્ર છે.

અપ-કુ-કેટ
કાપડની
ખાઈ-ડીંગમાં

૭ પુસ્તકોની સામગ્રી
કિંમત રૂ. ૨૮-૧૨-૦
એકી સાથે ખરીદનારને
રૂ. ૧૩ માં
પોસ્ટેજ વધુ.

રૂબરૂ ખરીદનારે
૪૬ સી. પી. ટેન્ક કોડ
ટ્રામના પાટા પાસે
કુંજાઈ નં. ૪ ને
સરનામે મળવું.

વી. પી. થી મંગાવનારે
નીચલે સરનામે લખવું.

ચિત્રમય સાહિત્ય કાર્યાલય

પોસ્ટ બોક્સ નાં ૩૦૭૬

માંડવી

મુંબઈ ૩

દેશની સ્વતંત્રતાનો ઇતિહાસ

એટલે

દેશના મહાપુરુષનું જીવન ચરિત્ર.

આખું હિન્દુ જને પોતાના નેતા તરીકે સ્વીકારે છે,

જેના જીવનની ઝાંખી કાયરને પણ શરવીર બનાવે છે,

એવો મહાપુરુષ તો હિંદમાં એક જ છે.

એ યરોડા મહેલ નિવાસી. **મહાત્મા ગાંધીજીનું જીવન** વાંચો.

(સચિત્ર)

લેખકો:

જયકૃષ્ણ નાગરદાસ વર્મા,

ખી. એ. એચ. એસ. ખી; એમ. એસ. સી. ઇમેન. (લંડન) વિ.

અને

“ ભાનુચંદ્ર ”

ખાદ્યાવસ્થાથી માંડીને યરોડા નિવાસી થતા સુધીના એ ગુજરાતના તપસ્વીના

જીવનની ઝાંખી કરાવતું, દેશની સ્વતંત્રતાનો ઇતિહાસ રજૂ કરતું અને

અસહકારની પ્રવૃત્તિનું રહસ્ય સમજાવતું ગુજરાતના વિદ્વાનોમાં

પ્રશંસા પામેલું, લગભગ ચારસો પાનાનું ફળદાર ગ્રન્થક.

ગાંધીજીની સંખ્યાબંધ છબીઓ સહિત, સુંદર

ગાંધીજી અને પાકું પૃષ્ઠ છતાં

મૂલ્ય રૂપીઆ ચાર. “ગુલુમુંદરી”ના પ્રાદેશી મોટે મૂલ્ય રૂ. ૩-૮-૦

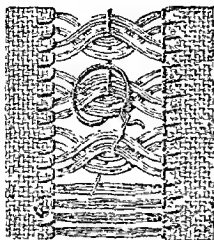
મુજલાનું ટેકાણું:

લુહાણામિત્ર સ્ટીમ પ્રેસ, વડોદરા;

અને

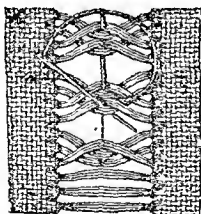
મણીતા બુકસેલરો પારોથી.

કેંચ જેટલાં પહેળા તાંતણા કઢાડો. * ચોથા ને ત્રીજા બન્ને સળીયાની નીચેથી સોય લપ્પ,

ચિત્ર ૧ ફું

બીજા ને પહેલા બન્ને સળીયાને સોય નીચે દાળી, સોયને ઉઘસાવો. * આ નિશાનીથી આગળ વધો, આ રીતે ચુથો જવાથી ચિત્ર નં. ૧ માં બતલાવેલી તરાહ પડશે. (વધુ સમજણ માટે જુઓ ચિત્ર.)

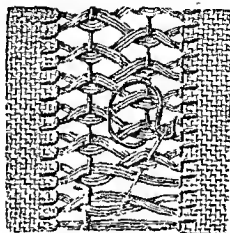

ચિત્ર ૭ ફું

તરાહ છઠી:—આ તરાહ માટે ચોલો દેચ જેટલા પહેળા તાંતણા કઢાડો. * ત્રીજા ને પહેલા સળીયાને ઉઘસાવો; (બીજા સળીયા તળે છુટો રહેશે.) હવે બીજા ને ચોથા સળીયાને ઉઘસાવો. * આ નિશાનીથી આગળ

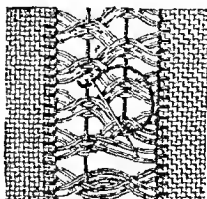
વધશે તો ચિત્ર નં. ૭ માં બતલાવેલી તરાહ પડશે. (વધુ સમજણ માટે જુઓ ચિત્ર.)

તરાહ સાતમી:—આ તરાહ “ પહેલી તરાહના ” જેવી છે. પણ આ તરાહની પહેળાત્ર તે તરાહ કરતાં બેવડી નેમ્મએ. એટલે એક દેચ જેટલા પહેળા તાંતણા કઢાડવા. બીજા આ તરાહમાં બે હાગ ચુથવી પડે છે. “ તરાહ પહેલીના ” જેમ એક

ચિત્ર ૮ ફું

હાર ચુથો. પછી બીજા હાર નીચે પ્રમાણે ચુથો. પહેલો સળીયો છોડી દેયો. પછી ત્રીજો ને

ચિત્ર ૯ ફું

બીજો સળીયો ઉઘસાવો. પાંચમો ને ચોથો ઉઘસાવો આ રીતે કરી જવાથી ચિત્ર નં. ૮

માં બતાવેલી તરાહ પડશે. (વધુ સંમળણ માટે જુઓ ચિત્ર.)

તરાહ આઠમી:—આ તરાહ પણ “ તરાહ છટીના ” જેમ બેવડી ગુચરી પડે છે. પહેલી હાર તરાહ છટીના જેમ ગુચો. પછી બીજી હાર નીચે પ્રમાણે ગુચો. પહેલો ને બીજો બન્ને સળીયા છોડી દ્યો. પછી*

પાંચમો ને ત્રીજો સળીઓ ઉથલાવો) છટ્ટો ને ચોથો ઉથલાવો; ને દશમો ને આઠમો ઉથલાવો; નવમો ને સાતમો ઉથલાવો. * આ નિશાનીથી આગળ શરૂ કરશે તો ચિત્ર નં. ૬ માં બતાવેલી તરાહ પડશે. (પહેલો ને બીજો સળીયા છોડવા કહ્યા છે તે માત્ર શરૂઆતમાં જ છોડવા, પછી વચમાં સળીયા છોડવા નહિ.)

પ્રયાણ

(એક ગ્રામ્ય ગીતનો નમૂનો.)

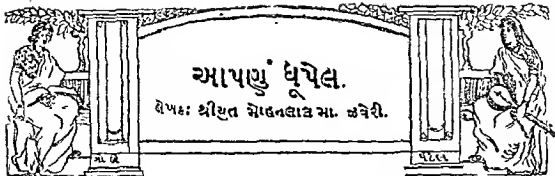
સખિ ! આજ ગદારો વડાલમો વિદેશે લાય,
રાત્રી ધીરજ પણ કેમ તે રખાય ?
સખિ ! આજ ગદારો વડાલમો વિદેશે લાય.

ઉરમાં સાહેલડી કંઈ કંઈ થાય;
હેવાના હોંચકો હોંચોળા ખાય.
હેવાનો હોંચકો હોંચોળા ખાય,
સખિ ! આજ ગદારો વડાલમો વિદેશે લાય.

ચટકતી ચાલ અલિ ! આજ ના ચલાય,
ચાલતાં ચરણો તો પહેની આમ તેમ થાય;
ચાલતાં ચરણો તો પહેની આમ તેમ થાય.
સખિ ! આજ ગદારો વડાલમો વિદેશે લાય.

સખિ ! આજ ગદારો વડાલમો વિદેશે લાય.
રાત્રી ધીરજ પણ કેમ તે રખાય ?
સખિ ! આજ ગદારો વડાલમો વિદેશે લાય.

“ પ્રવાસી. ”

ધૂપેલ અને આમળાતું તેલ આપણે ત્યાં ધૂપેલું વપરાતું. હવે નવા પ્રકારના ઢંગ ધડા વગરના નામોવાળાં તેલો માથામાં નાંખવા માટે નીકળ્યાં છે, અને જાહેર ખખરામાં ખોટાં ખોટાં વર્ણના કરી લોકોને ફસાવી પૈસા હુંટવામાં આવે છે. અર્થ એ મને બહુજ આવશ્યક લાગે છે કે નવા અને જુના પ્રકારના તેલોની સરખામણી કરવી, અને ક્યું સાફ તે જોવું.

ધૂપેલ અને આમળાતું તેલ મૂઠીમાં ઉકાળીને પાડેલું હોવાથી તેમાં નીચે લખેલાં અશ્વેષ્ટ નામોવાળાં ઔષધિ દ્રવ્યો આવે છે. Wood Tar, Creosote, Guaiacol, Phenol, crysol અને wood acid (pyrolignious). આ બધી ચીજો દુનિયામાં સૌથી ઉત્તમ જંતુનાશક ચીજો છે. આવાકેલ અને ક્રીયોસોટ ક્ષય માટે ખાવામાં વપરાય છે. અને ટાર તથા વુડ એસીડ બધી જાતના આમડીના દરદો દાદર, ખરજવું, કીડ વગેરે અને જુ તથા લીખ મારવા માટે પણ અકસીર છે. આ ઉપરાંત એમાં વાળ કાળા કરવાનું દ્રવ્ય પણ છે. એમાં એવો ગુણ છે કે હવા લાગવાથી કાળો રંગ પકડતું જાય. (એને "Oxydize થયું" એમ કહે છે) સૌથી મોટો ગુણ એ છે કે ખારો કે સાણ લગાડવાથી એ તેલની ચીકણ નીકળી જાય છે. અને જુલેયુકે પેટમાં જાય તો કંઈ ગુકથાન ન થતાં ઉંઝટો ફાપડો જ થાય એમ છે. એની વાસથી મગ્ગર નાશી જાય છે.

આમ હોવાથી જ આપણા પૂર્વજોએ સર્વોત્તમ ધૂપેલ અને આમળાતું તેલજ માથામાં નાખવા વાપરવાની પદ્ધતિ રાખેલી અને તે તેના પૃથક્કરણ પરથી આપણે જોઈ શકીએ છીએ.

હવે નવા તેલો તપાસીએ ત્યાં હેર એકલ કોઈ પણ લો. તેમાં વાસ કાઢી નાખેલું ધાસલેટ વાપરી બીજી સુગંધીઓ વાપરેલી હોય છે, અને રંગ નાંખેલો હોય છે. ગુણવાળી એકે ચીજ વાપરેલી હોતી નથી.

વાસ ઉડાવેલું અને સંદેહ કરેલું ધાસલેટ (Deodorized & decolourized petroleum) માથામાં લગાડવાથી ગુણ કશોજ નથી. એમાં એક પણ ઔષધિ ગુણ નથી. એની ચીકણ ખારાથી કે સાણથી નીકળી શકતી નથી. કારણ કે કોઈ ક્ષરથી એવું saponification થઈ શકતું નથી. અથવા જેમ પાપડીના શાકમાં નાખવા સાફ આપણે તલના તેલમાં ખારાનું પાણી નાંખી દુધીયું બનાવીએ છીએ તેમ એવું દુધીયું બની શકતું નથી. જે તેલનું દુધીયું ન બની શકે તેના ડાઘ ધોવાવા ધણા મુશ્કેલ પડે. માટે એ તેલ વાપરેલું નકામું. શરીરમાં એ તેલ જાય તેનો કશો ઉપયોગ નથી. કમકે તે કેમ કથું પચતુજ નથી. આવા સાફ કરેલા તેલમાં ન પચવાના ગુણ હોવાથીજ ડોક્ટરો જીવાણુ માટે એ તેલો Liquid Petroleum વાપરે છે. આ તેલ પચી ન જતાં આંતરંગને ચીકણા કરી મુકે છે તેથી મળ સહેજાઈથી લપસી જાય છે.

હૈર ઓઇલમાં એક બીજી ચીજ હોય છે. તે મધમાખીનું તેલ અથવા મરચાંનું તેલ. (oil of capricum or oil of cantbaridis) આ તેલો ત્રીણાં ઋણકૃતિ હોવાથી વાળ વધારનારાં કહેવાય છે એ શિવાય બીજો કશો ગુણ એમાં નથી. નથી વાળા કાળા કરવાનો ગુણ કે નથી જંતુનાશકપણું કે નથી આમીના રોગો મટાડવાનો ગુણ. ન્યારે ધૂપેલમાં બધુંજ છે. અને સાથે સસ્તું પણ છે તે સ્વદેશી છે.

આ પરથી તમને ખાત્રી થઇ હશે કે એવાં ધાસલેટનાં તેલો આઠ કે દશ તોલાના એક રૂપીયાને ભાવે વેચાતાં હોવા છતાં કશાં ઉપયોગનાં નથી એના કરતાં સાધારણ તળુનું તેલ હજાર દરજ્જે સારું.

હવે માત્ર એકજ દલીલ ધાસલેટીયા તેલના વેપારી આપણી આગળ બહુ જોરથી મુકે છે અને તે એ છે કે વનરપતિ જન્મ બંધા તેજો ખોરાં પડી જાય છે. બાટલી વધુ વખત રહેતો ખોરાશ મારે. અને માથે લગાડીને ધોવામાં ન આવે ને પુવડની મારક મહિનાઓ સુધી કે અઢવાડીયાઓ સુધી ધ્રુવે નહિં તે માથાંમા ગંધ મારે. અર્થાત્ Rancid થઇ જાય !! અને ધાસલેટીયું તેલ બાર વરસેએ Rancid એટલે ખોરું થાય નહિં.

આ દલીલ પોકળ છે. એતો જાણે એમજ સમજવાનું કે ધાસલેટીયા તેલો બધી

પુવડો વારતે બનેલાં છે અને રોજ નાહનારીને મટે ધૂપેલ આમળાનું તેલ છે. તો આ દલીલથી તો હલકું એમજ કહે છે કે સ્વચ્છતાનો દાવો કરનાર દરેક સ્ત્રી પુરૂષે ધૂપેલ આમળાનું તેલજ વાપરવું અને એ તેલ વાપરે તે સ્વચ્છતાનો પૂજારી છે એમ સમજવું ! તમારે પુવડમાં ખપવું હોય તો બલે “ હૈરઓઇલ ” વાપરો.

Coal Tar Soap, Carbolic Soap, Lysol Soap, ક્રોસોલારને સાબુ, કારબોલીક સાબુ કે લાયસોલનો સાબુ વાપરનારને હું બધામણ કરું છું કે જો તેઓ એ બધાને બદલે Crysol, phenol, Guaiacol creosote વગેરે તીક્ષ્ણ જંતુનાશક ઔષધિ દ્રવ્યોવાળું ધૂપેલ વાપરે તો દુર્ગંધિત પરદેશી સાબુ વાપરવો મટે અને સુગંધ સાથે સ્વદેશી સસ્તું શુણ્કારક તેલ જે હમેશાં ગમે તે ગામડામાં પણ મળી શકે તેના ખપ વધવાથી દેશનો ઉદ્યોગ વધે.

આ પ્રમાણે જોતાં ધૂપેલ અને આમળાનું તેલ સસ્તું હોવા સાથે સ્વદેશી અને ઉપમોત્તમ ગુણ ધરાવનારું હોવાથી એજ વાપરવું દરેક અકલમંદ સ્ત્રી પુરૂષનું કર્તવ્ય છે. પણ એટલી ખાત્રી કરી લેતો જોઈએ કે ધૂપેલ કે આમળાનું તેલ વેચનારો ચેતાને ત્યાં લાડી કરી ધૂપેલ પાડે છે કે નહિં. કારણ કે જમાનો દગાનો છે. માટે વિશ્વાસે છુટવું નહિં.

માતાએ શું કર્યું?

માતાએ શું ન કર્યું?

લેખક: ડૉ. અમૃતલાલ હ. પટેલ-ડી. ડી. એમ, ડી. પી. એચ. ઇ.

હૈદથ ઓપીસર, મુરત.

૧ યોતાના બાળકને ચોતેજ ધવરાવ્યું.

૨ માતાને દૂધ ન આવતું હોય અથવા માંદગી હોય તોજ બકરી અથવા ગાયનું દૂધ બાળકને ગરમ કરીને આપ્યું.

૩ બાળક બહુ રડે તો તેનું કારણ શોધી કાઢ્યું; બૂખથીજ રડે છે એમ માની લેવું નહિ.

૪ બાળકનું બિછાનું ભૂંડું, સાફ અને સ્વચ્છ રાખ્યું.

૫ બાળક વજનમાં વધે છે કે નહિ તે ઉપર ધ્યાન આપ્યું.

૬ બાળકને ઝડપે પ્રમાણે કપડા પહેરાવવાની અને નહવડાવવાની કાળજી રાખવી.

૭ બાળક માંડુ પડે તો તરતજ ડાક્ટર કે પૈદની સલાહ લેવી.

૮ બાળકને છ માસની ઉંમરે શિતળા જરૂર કઢાવવા.

૯ બાળકને ગાંઠે જે કોઈ વસ્તુ કે ખોરાક જોઈએ તે સ્વચ્છ, સારું અને ઉત્તમ લાવવો.

૧૦ બાળકને અથપણથીજ યોગ્ય શિક્ષણ આપ્યું.

૧ બાળકને ઉંઘાડવા માટે બાળા-ગોળી કે અફીણ આપ્યું નહિ.

૨ ઉકાળ્યા પિનાનું દૂધ કદાપી બાળકને આપ્યું નહિ.

૩ બાળક રડે કે તરત ધવરાવ્યું કે દૂધ પાવું નહિ.

૪ બાળકને એક વાસ પહેલાં જાત કે ખીચડી જેવો હલકો ખોરાક પણ આપવો નહિ.

૫ બાળકને એક વરસ પછી ધવરાવ્યું નહિ.

૬ બાળકની માંદગીમાં ઉંદવૈકું કર્યું નહિ.

૭ બાળકને દૂધની સાથે થોડી પણ ગ્હા આપવી નહિ.

૮ બાળકને તાંબ અને કુંકા કપડાં પહેરાવવા નહિ.

૯ બાળકને કોઈપણ જાતની કુટેવ પડવા દેવી નહિ.

૧૦ બાળકને શારીરિક સત્ત કરવી નહિ.

સ્વાર્પણ તે સ્ત્રીનું કે પુરુષનું?

લેખક: દીપ્ત સનાતન લલિત યુગ

મીઠાકડું મલિયર ગોલીને પરને પ્રિય કરવાતું.
સ્વાર્પણ તે સ્વાસ્થ્યનું જીવન જીવતાં સુખ મલકતું
ઉમળકે ઉમંગધરી સેવે સુંદરી રનેહભરી!

લલિત.

સ્ત્રી અને પુરુષ પોતાનો જન્મ, સદૃશ્યો કરીને અને સદાચર આચરોને, સફળ કરવા માટે ભવસાગરમાં પોતાનું નાવ કશ્વર ઉપર આધાર રાખીને જંપલાવે છે. વહાણ બહુ તોફાને ચડી વળે તે દિશા બુલી નાચ છે ત્યારે ખસારીઓ એકદમ હોકામંત્રના જુએ છે અને દિશા બદલી લે છે. ભવ-સાગરમાં પણ અનેક વિપત્તિનાં તોફાનો અને સુખ દુઃખનાં વમળો આડાં આઘાં કરે છે અને મનુષ્યને ગમરાવી દે છે. એ સર્વમાંથી બચવાને માટે પ્રયુક્તિ અને પ્રયુક્તામાં આસક્તિ એજ હોકામંત્રનું કાર્ય કરે છે, અને સીધો, સરળ અને આનંદમય માર્ગ બતાવે છે. દુઃખ તથા આપત્તિને ન ગણકારનાં પ્રયુક્તિમય જીવન જાણી સંસારને આનંદ ને ઉલ્લાસમય બનાવી 'સ્વર્ગ' સમ કરવો તેનું નામ સહચાર. સહચારને સફળ કરવા માટે સ્ત્રી અને પુરુષને એક-બીજાને માટે સ્વાર્પણ કરવું પડે છે ને. પરસ્પર અનુકૂળ થવું પડે છે.

સ્વાર્પણ એટલે બીજું કંઈ નહિં પરંતુ તેમનો અગાધ પ્રેમ, તેમની પરસ્પર લલિત એક બીજાને માટે સર્વસ્વ અર્પણની શક્તિ. પ્રેમ એજ સહચારનું મૂળ છે. જ્યાં જ્યાં ભોગ, વિલાસ, વાસના, વિકારથી ભરપુર

સંસાર હોય છે ત્યાં ત્યાં સંસારનું ખર્ સુખ હોતું નથી, પણ આધિ, વ્યાધિ તે ઉપાધિજ હોય છે. પ્રેમ વિનાનો સંસાર એટલે પશુવત્ જીવન. પ્રેમ એટલે સુખમય સંસારનો પાથો. "પ્રેમ તે સંસાર સાર" કવિ ન્હાનાલાલનું એ અનુભવસિદ્ધ સત્ત છે.

સ્ત્રીઓનું સ્વાર્પણ, તેમનો પતિ પ્રેમ કુમારિકા અવસ્થામાંજ પ્રદર્શિત થાય છે. બાલ્યાવસ્થામાંથીજ ગૌરીવ્રત ઇત્યાદિ વ્રત, તપ કરીને પ્રજા પાસે પ્રાર્થના કરે છે કે 'મને સારો પતિ આપજો.' પ્રાર્થના પતિને માટે તે કરે, પોતાને માટે નહિં. મન, તપનાં કષ્ટ તે પતિને માટે વઢે છે, ક્રોધ સંસારની તુચ્છ વાસના તૃપ્ત કરવા માટે નહિં. પોતાનો પતિ જીવન .પર્યંત આશર્ય ભોગથી ને તેને આનંદ આપે એજ તેમની અંતરની ઇચ્છા હોય છે. એક બાલ કુમારિકા પોતાના ભવિષ્યના પતિને માટે વ્રત તપ કરે, તેને માટે આટલી બધી ચિંતા બાલ્યાવસ્થામાંજ કરવા માટે તે નિઃસ્વાર્થપરાયણતાનો કેવો સરસ નમુનો! કેવો સુંદર અને અનુપમ આદર્શ! પ્રીતિનાં કાર્યોની તો બલીહારીજ હોય છે. આર્થ સ્ત્રીઓની ધાર્મિક વૃત્તિને પણ ધન્ય છે. સંસારની સફળતાનાં બીજ બાલ્યાવસ્થાથી જ

સેવાધને પોતાવા માટે તો પછી તે સંસાર સુખમય કેમ ન થાય ? પરંતુ પુરુષતુ' શું ? બે પૈકાં સરખાં હોય ત્યારેજ ગાડી બરોબર ચાલી શકે છે. પુરુષને માટે તો કંઈ પણ પ્રતજ નહિ. તેને તો ગમે તેમ વર્તવાનું. કેવી પત્ની બને તેની ચિંતાજ નહિ. જેવી બને તેવી. તે તો તેને સુખામ જેવી ગણે એટલે સારી નહારીનું શું કામ ? પ્રભુને ત્યાંથી પોતાના શ્રેષ્ઠત્વું પ્રમાણપત્ર લઈ આવ્યા હોય તેમ તે તો સ્ત્રીને માટે કંઈ તપ ન કરે. સ્ત્રીજ બધું તપ કરે. પુરુષને ધણે ભાગે સ્ત્રીઓ માટે માન હોતુંજ નથી. અને એજ ધણું શોચનીય છે. યજ્ઞ નાર્ય-સ્તુ પૂજ્યન્તે રમન્તે તત્ર દેવતાઃ !

સંસાર માંડ્યા પછી સ્ત્રી પોતાનું પિતૃ શુદ્ધ, પિતા, માતા, ભાઈ, બેન, સગાં સંબંધીને છોડીને પારકા-તદન અનુભવા ધરમાં પારકાં માણસો સાથે સહવાસ કરવા જાય છે. ત્યાં હૃદયના ઉત્સાસ ને આનંદથી સર્વની શુશ્રૂષા કરીને પોતાનાં કરી લે છે. પતિને પ્રભુ સમાન ગણી સેવા કરે છે. બધું હોંસ અને ઉમંગકાથી કરે છે. પતિના આરોગ્ય માટે કરકંદના અલંકાર, ચાંદલો ઇત્યાદિ, સોભાગ્ય ચિન્હો રાખે છે. સ્ત્રી પોતાના પતિને લીધે ઓળખાશે કે તે સૌભાગ્યવતી છે કે વિધવા. તે પોતાનું સૌભાગ્યવત તથા પોતાનું પતિવ્રત જાળવવામાં બીલકુલ ક્યાશ નહિ રાખે. પુરુષને માટે તો આયુ' કંઈજ નથી. સ્ત્રીને માટે એ કંઈ વન નાદં કરે. સ્ત્રીને તો વાસના અને વિલાસની ભૂતિ અને પોતાની દારી તરીકે ગણીને તેની તે સંભાળ લેશે. જેવી સ્ત્રી નમ્ર, ધૈર્યવાળી, સેવા પ્રદાયણુ તેવોજ પુરુષ ઉમ, સ્વનંત્ર મગ્નતો-મીલનનો અને સ્ત્રીને કનિષ્ઠ ગણવા-વાળો. તેને તો એમજ કે નચ્છી સ્વાર્થ-મદંતિ. સ્ત્રીને સ્વનંત્રના ચાની ? સ્ત્રી તો આપણી માકર. તેને તો ધરના એક ખુણામાં

બેસાડવાની.

કેટલો બધો ખરાબ અભિપ્રાય ! પણ સ્ત્રીને તેને માટે હૃદયમાં કંઈજ લાગણી નથી હોતી. તે પોતાની સેવાપ્રદાયણુતા નથી શૂલતી. તેતો પતિનેજ પરમેશ્વર ગણીને અનન્ય ભક્તિ ભાવથી સેવા કરે છે. પાત તરફથી ગમે તેટલું દુઃખ પડે છતાં તેના હૃદયમાં પતિ માટે તિરસ્કાર કે તેની તરફ દ્રેષભાવ બીલકુલ નથી. ઉત્પન્ન થતો તે તો ક્ષમાજ આપ્યા કરે છે. એતો ક્ષમાવાધરિત્રી જ હોય છે, અને પતિવં કદવાણુજ ઇચ્છે છે. ક્ષમા અને સેવા કરવી એજ એતો મુખ્ય ધર્મ થઈ રહેલો હોય છે. અને ખરેખર, કવિ ન્દુનાલાલા કહે છે તેમજ 'આર્ય સુદરો નથી આવનીમાં તુમ્હરૂપ ગુણની જોડ' આવી પ્રેમાળ, ઉત્સાહ અને ઉમંગકાથી બર પૂર હૃદયવાળી, આનંદમય અને નિષ્કામ સેવાથી પતિનું મનરંજન કરવામાં હંમેશ તત્પર એવી સ્ત્રીને જ્યારે પુરુષ તરફથી યથોચિત સન્માન ન મળે ત્યારે તેના હૃદયને કેવો આઘાત થતો હશે ?

કોઈ કહેશે કે સ્ત્રીઓને અપ્રકાર, વચ્ચ, ટાપટીપ હત્યાદિના બહુ મોહ હોય છે. અને તે પોતાના શૃંગાર સજ્જને સુદર બને છે તે પોતાના પતિને માટે નહિ પણ બીજાને બતાવવા માટે. લોકોને પોતાના સૌંદર્યથી મોહિત કરી વાદ વાદ કહેવરાવતા માટે. ભલે, આ કેટલેક કે ધણે અંશે ખરું હશે પરંતુ એ બધું કંઈ શકે છે તે રીતે લીધે ? પતિના શુશ્રુ પછી તે એવું કંઈ પણ કરશે કે ? અને જાણે એમનો એ મોહ હોય કે બીજાને પોતાનું સૌંદર્ય દેખાડવું. પરંતુ સ્ત્રીઓ કોઈ દિવસ પણ કોઈની સામે કુદૃષ્ટિ નહિજ કરે. તેઓ હંમેશાં પોતાની હજળ, મર્વાદ, પવિત્રતા અને શીલ પરં મૂળગમ એ સર્વ પોતાના જીવને જોખમે પણ સાચવ્યા કરે છે.

પતિના મૃત્યુની સાર્થજ સ્ત્રીનાં વિલાસ, વૈલવ મોજ શોખનો અંત આવે છે. સંસારનાં મોહ, માયાથી ભરેલા જીવનનું ધાર્મિકતા પ્રભુભક્તિ તે વૈરાગ્યમય જીવનમાં પરિવર્તન થાય છે. પવિત્રતા તે ધાર્મિકતાથી પ્રભુની ભક્તિમાં જ પોતાનું અવશિષ્ટ જીવન ગાળી પતિનું પરલોકમાં પણ કલ્યાણ થાય એવી પ્રાર્થના કરવામાં જ પોતાના જીવનનું સાર્થક માને છે. તેને માટે પછી સંસારમાં કંઈ આનંદનું કાર્ય નથી રહેતું. તેને કંઈ પણ વસ્તુમાં આનંદ નથી દેખાતો. ધર્મ, વ્રત, તપ ઇત્યાદિ આચરવાં અને પ્રભુભક્તિથી જીવનને રંગી દેવું તેજ તેનો આનંદ, તેજ તેમની સંસારની મજા. સંસારમાં રહીને સંસારના વૈભવ, મોહ, માયા ઇત્યાદિમાંથી પોતાના મનને રોકીને, સખત કાષ્ટમાં રાખીને જીવન ગાળતા તો હિંદુ વિધવાઓનેજ આવડે છે. પતિને માટે જીવતાં તો બહુયે કરે છે પરંતુ તેના મૃત્યુ પછી પણ તેને માટે આટલું બહુ કંઈ વેઠે એ એ સ્ત્રીઓનું ઓછું સ્વાર્થજ છે ?

પુરૂષને માટે તો આ બાબતમાં બોલવા જેવું જ નથી. તેમને મન તો સ્ત્રી એટલે વિલાસની મૂર્તિ. પોતાના વાસના વિકારને પોષવાને અર્થે જ જાણે કેમ ધડાયલી હોય તેમ તેના મૃત્યુ પછી તેનો સંબંધ જ નહિ. હૃદય જ ન હોય તેમ ઘણી વાર તો પુરૂષો પોતાની સ્ત્રીઓને તેમના મૃત્યુ પછી યાદ પણ નથી કરતા, એટલું જ નહિ પણ પછી તરત જ પરજીતાં અચકાતાં પણ નથી. નવી પત્નીના વિલાસમાં પ્રથમ પત્ની તો રમરમમાં થીએ ઘણી વાર ચાલી જાય છે, તો પછી તેને માટે શાન્તિ ઇચ્છવી કે પ્રભુ પ્રાર્થના

કરવી એ તો ક્યાંથી જ થાય ! હરેખર પુરૂષ સ્વાર્થ. તો ખરા. ઘડીમાં એક, પછી બીજી પછી ત્રીજી, એમ સ્ત્રીઓ. પરજીતાં તે અચકાતો નથી. તેનો પ્રેમ બહુ જ અસ્થિર હોય છે. સ્ત્રીઓની માફક નિશ્ચલ પ્રેમ એક તરફ ગયો એટલે ગયો, પછી બીજા કોઈ સાથે નજર સરખી પણ નહિ, એવું તો પુરૂષોમાં બીલકુલ દેખાતું નથી. છેવટ એટલું છે ખરું કે પુરૂષો પોતાની મહેનત કરીને કમાય છે તે સ્ત્રીઓ અને બાળકોને મારે જ. પરંતુ તેમનું ભરણપોષણ કરે છે તે કેવી રીતે ? તેમને પોતાની દાસીઓ ગણીને, પોતાનાથી કનિષ્ઠ ગણીને, સ્ત્રીઓએ પુરૂષોની સેવા કરતા તેના હુકમ ઉઠાવવા હંમેશાં તત્પર રહેવા જોઈએ એવા વિચારથી. પરંતુ સ્ત્રીઓ તેમને મોજવેણી માત્રા બનીને રસામતનું પાન કરાવે છે તે બૂલી જવાય છે. વળી પુરૂષો સ્ત્રીઓને માટે વસ્ત્ર, અલંકાર ઇત્યાદિ પોતાની મહેનતથી લાવી આપે છે એ પણ ખરું. પણ એ બંધું શા માટે ? પુરૂષોને તો સ્ત્રીઓને એ દારા કાચની પૂતળાઓ બનાવવી છે. તેઓ કેમ વધારે મોહક બને એ જ જોવાય છે. મોટે ભાગે તેમાં સ્વાર્થ જ રહેલો છે.

અમે તેટલી તુલના કરી એ પરંતુ સ્ત્રીઓ જ તેમના શુભથી પુરૂષોથી ચડી જાય છે. સ્ત્રીવના શુભને લીધે જ અત્યારે અને પરા-પૂર્વ કાળથી એ દેવીઓ-દેવો નહિ-અને તે બીજી કોઈ નહિ પરંતુ સંસ્કૃતી અને સદ્ગતિ, જગતનું શાસન ચલાવી રહી છે. અને એજ સ્ત્રીવના વિજયની નિશાની છે કે જોયો માસે પુરૂષો પણ પોતાનું મસ્તક નમાવી અધીનતા દર્શાવે છે.

સોના, ચાંદી અને ઝવેરાતનો હાથીનોના વેપારીઓ

એમ. જોષાભાઈની કું.

ઝવેરીઓ.

ટેકાણું: કાલબાદેવી પોસ્ટ ઓફીસની બાજુમાં, મુંબાઈ નં.-૨

ટેલીફોન નં. ૨૧૮૧૫.

બહારગામના ઓર્ડરો વી. પી. થી મોકલવામાં આવે છે.

(૨૫)

જાણીતા મેકરોની બનાવટના

ફરેક જાતના ફ્રેચ અને ઇંગ્લીશ :

સેન્ટ, લવન્ડર, સુગંધી તેલો

અને

સાબુઓ

છુટક તેમજ જથ્થાબંધ મળશે.

બહારગામના ઓર્ડરો પર પુરતું ધ્યાન આપવામાં આવશે.

રતીલાલ મગનલાલ એન્ડ કંપની,

પ્રી-સેલ સ્ટોર, મુંબાઈ, ૨.

(૨૫)

—અમારી સોલએન્સીનાં અત્યુત્તમ પુસ્તકો—

સ્વ. સા. ગોવર્ધનરામના જયંતિ-ઉત્સવમાં શ્રી. ગોકુળદાસ રાયચુરાએ કહ્યું:

“ હું આમવગતો પડ્યો પાડું છું. ગોવર્ધનરામની નવલકથા ગામડાઓમાં પણ
“ પુષ્કળ વંચાય છે. દરેક પુસ્તકાલયોમાં તે હોયજ. ગુજરાતી નવલકથાનો તાજો તેમને
“ શીર હતો. તેમના ગયા પછી હવે કોઈ એ તાજો ધરાવનાર હોય તો
“ રા. કનૈયાલાલ મુનશી જ તેમનું સ્થાન લેશે. હું બલિષ્ઠવાણી નથી કરતો
“ પણ જે જાણું છું તેજ કહું છું. ”

મી. કનૈયાલાલ મુનશી એડવોકેટનાં પુસ્તકો:—

“કાનો વાંક” પુસ્તકના ૩૫માં પ્રથમ વારજ બહાર પડેલી કહેવાતા ઉચ્ચ
હિંદુ રામાન્ત્ર ચિત્ર બતાવતી એક નવલકથા. મણી વાર્તાની
નાયિકા બિચારી આર્થ બાળા નવજે વર્ષેજ વિધવા થઈ ગઈ. કચ્છારસથી ભરપૂર આ
ખાલવપરક વિધવાનું આત્મનિવેદન અરેખર વાંચવા જેવું છે. (ગુજ નલકથા
ખાતી છે). કી. ર. ૩. ૩૧.

“પૃથિવી-વલ્લભ” ત્રણ મહિનાના અરસામાંજ આ પુસ્તકની બીજી આવૃત્તિ
પણ ખલાસ થવા આવી છે...બાળવાના રસિક
રાજા મુંજ (માલવપતિ મુંજ.) ના પ્રેમ-કેસરીઆં/વાંચકને વીર, શૃંગાર તથા
કચ્છારસમાં ગરકાવ કરી નાંખે છે. આ પુસ્તકની યોજના ઉપર નાટકો અને સીનેમાઓ
રચાયાં છે. કી. માત્ર ૩. ૧૧

“ગુજરાતનો નાથ” તૃતીય આવૃત્તિ. સુધારા વધારા સાથે અને
પહેલાંના જેવીજ ચિત્રોથી વિશ્લેષિત. બમમકાર
ખાત્ર-ડીંગમાં હવે બહાર પડ્યું છે. ચોડા સમય માટે ખાસ ઘટાડેલી કી. ૩. ૪)

“પુરંદર પરાજય અને અવિભક્ત આત્મા” વેદશાળા જે અપૂર્વ
સચિત્ર નાટકો ખલાસ થવા આવી છે. કી. ૩. ૧)

“મારી કમળા અને બીજી વાતો” વિવિધ રસથી ભરપૂર અત્યુત્તમ
વાતોનો સંગ્રહ. કી. ૩. ૧૧

“પાટણની પ્રભૂતા” (ગુજરાતના નાથની પહેલાનો સમય) કી. ૩. ૨)

“વેરની વસૂલાત” એક ઉત્તમ નવલકથા કી. ૩. ૩૧.

બીજા ઉત્તમ પુસ્તકો.

“સ્વ. રણજીતરામના નિબંધો” ગંભીર અને વિચારમય લેખોનો સંગ્રહ પ્રત્યેક શાળામાં પાઠ્ય પુસ્તક કરવા લાયક છે. પાકું કપડાનું પુસ્તક. દળદાર પુસ્તક. કી. ૧૧

“ભયંકર ભુજંગ” રાજરજવાડાના ભરમોવળી આકર્ષક સુંદર ચિત્રો અને વિવિધ રસથી વિભૂષિત આ નવલકથા મુક્તકંઠે પ્રશંસનીય થઈ છે. તેમાંના મ.મોહક ચિત્રો અને તેના શુષ્ક દિલના વાંચકને ભરે રીઝવશે. કી. ૩. ૧૧.

“પાંડવ ગુપ્ત નિવાસ” અને મધ્યમ વ્યાયોગ (પંચરાત્ર) મહાન કવિ ખાસના ખસસ સંસ્કૃત ઉપરથી અત્યુત્તમ અનુવાદ (નાટક); સફાઈદાર, છંપાઈ, એન્ટીક-પેપર; અને દળદાર પુસ્તક (દરેક શાળામાં લખવવા લાયક નાટક) કી.મત માત્ર ૩. ૦૧૧

“નંદતરંગ યાને વિશુદ્ધિને પંથે” યુવાન કવિ નંદની આ કૃતિએ ગુજરાતી સાહિત્યમાં અણમેલ વધારા કર્યો છે. રસદળનાથી થોડા કાઢેલાં ઉત્તમોત્તમ ભજનીઆં, ગઝલો; માયનો તથા ખાસ કરીને સ્ત્રીઓને અતિ પ્રીય એવી વિવિધ ગરબીઓથી ભરપૂર ગ્રંથ કી. ૩. ૦-૧૦-૦

— ચુંદી કાઢેલાં બીજાં પુસ્તકો —

સરસ્વાતચંદ્ર (સેટ) કી. ૩. ૧૨૧૧
રાયચુરાની રસીલી વાતો (છાપા છે)
ભારત મ્યુઝિક ગ્રામ્મો આ. ૧-૨ ૩. ૮
સતી મંડળ ભાગ ૧-૨ કી. ૩. ૭૭
ભારતીય સ્વરાજ્ય કી. ૩ ૪
મધુરાણી લે. રમિદ્ર ટાગોર ૩. ૨૧
વર્ણધાત (વિજયનગરનો વિનાશ) ૩. ૧૧

કેકારવની પુરવણી. કી. ૩. ૦૧
કોકશાસ્ત્ર (૮૪ આસન વાળું) કી. ૩. ૧૧
મનોહારના સિદ્ધિ કી. ૩. ૧૭
પ્રમાદધનની પ્રભુતા કી. ૩. ૪.
કવિ નાનાલાલનાં બધાંય પુસ્તકો...
આત્મ નિવેદન (લે. પિત્તાકર) ૩. ૩૧
મ. ગાંધીજીનું જીવન (સમિત) ૩. ૪

દરેક માસિકોના જોજંટ.

બધીય જાતનાં પુસ્તકો મળવાનું નવું ઠેકાણું:—

ચાર. વનમાલીદાસ, બુકસેલર્સ.

ભાદીઆ મહાજનવાડી સાથે.

૩૬૭, કાલબાદેવી રોડ, મુંબાઈ, ૨.

અનુક્રમ, શાક અને જાત જાતનાં પકવાનો બનાવવાની રીત .

દર્શીવનાર પુસ્તક.

દરેક કુટુંબમાં અવશ્ય રાખવા લાયક—જાંની ખાજાઓએ અવ્યાસ કરવા લાયક

પાકશાસ્ત્ર

અથવા

પકવાન પોથી

લેખક અને પ્રકાશક ગં. સ્વ. લલિતાગૌરી શામરાવ

ગં. સ્વ. વિમલાગૌરી મગનલાલ

એમાં ૩૦૦ થી વધુ તરેહ તરેહનાં ખાવાનાં પકવાનો બનાવવાનાં બહુ બહુ પ્રકારો દર્શીવવામાં આવ્યા છે. જેવાં કે—જાત-જાતનાં શાકો, ભજીયાં, કચોરી, કંસાર, પાપક મુઠીયાં, ગાંઠીયા, દાળ, ભાત, ઘાંચીપુરી, તંબાપુરી, ચીવડો વગેરે વગેરે.

કુલ પાનાં ૩૧૨ પાકે પુકે

કિમ્મત રૂ. ૩-૦-૦

કિમ્મત રૂ. ૩-૮-૦ સોનેરી ગીલીટ પુકે, કિમ્મત રૂ. ૩-૮-૦

પ્રજાસિંચ અને પારસીને અભિપ્રાય, તા. ૪-૮-૧૯૨૪.

વાણીઓની ચુંટણી પુસ્તકમાં એવી તો સરસ રીતે કરવામાં આવી છે કે જેઓને ઠાંતના ચશકાનો બુરો રોગ લાગુ પડ્યો હોય તેઓને તેમજ તદ્દન સાદા અને સુતરાં જોરાંક ઉપર નીરવાહ કરનારા ખંને વરગોને તે ઉપયોગી થઈ પડશે. ટેટલીક વાણીઓ તેઓની છે કે જે બીજા પકવાન પોથીઓમાં નજરે પડતી નથી અને ધરસંસાર ચલાવનારાઓને ઘણી કામની થઈ પડે તેવી છે. આ પોથીમાં જે ગરુષ્ય વાણીનું તરેહ તરેહ પ્રકારનું મીઠું આપવામાં આવ્યું છે તે જોતાં માત્ર રૂ. ૩ ની કિંમત ઘણી આકરી લેખાશે નહીં. વળી સોનેરી ગીલીટ કરેલી પુઠાવાળી ચોપડીની કિંમત રૂ. ૩-૮-૦ રાખવામાં આવી છે જે દેખાવમાં ઘણી શોભાયમાન નજરે પડે છે હીંદુઓ સિવાયની બીજા કોમને—જેમકે પારસી અને મોહમેડન લાઇઓ—જેઓ એકના એક ખાણાથી કંટાળ્યા હોય તેઓને પાકશાસ્ત્રમાં આપવામાં આવેલાં મીઠુની અંબાએસ લેવા લલામણુ કરી શકાશે કે જેથી “વેરાઈટી” તરીકે એક નવીન પ્રકારની વાણી બનાવવાનું ઘણું સુગમ થઈ પડશે. આવી પકવાન પોથીઓ આપણી કન્યા શાળાઓમાં પણ દાખલ કરવાની ઘણી જરૂર છે અને રાંધણકળાની તાલીમ માટે તે કન્યાઓને ઉપયોગી થઈ પડશે.

મળવાનું ઠેકાણું:— એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની.

૧૯-૨૪] કલ્યાણેવી રોડ, મુંબાઈ

લેખક : શ્રીયુત ગોકુલદાસ દ્વારકાદાસ રામચુરા.

પ્રકરણ ત્રેવીશમું.

બિહારી ને શાન્તિ.

મુંબાઈ જાહેર જીવન જોઈ વસંત મુંબાઈ ખુશ થયો. સમગ્ર હિંદુસ્થાનના જાહેરજીવનની આવી મુંબાઈમાં પહેલી ફેરવાતી. હિંદુસ્થાનના મોટામાં મોટા શહેરોમાં મુંબાઈમાં પ્રકટેલી જાહેર જીવનની બાવના ઉત્સાહભરેલી જાણતી. જાહેર જીવન એટલે શું ? એ પ્રશ્નનું નિરાકરણ કરવાની મુંબાઈમાં વિવિધ દિલચાલો થતી વસંતે જોઈ.

વસંતના મુંબાઈ આવવા પછી નંદલાલે પણ જુનાગઢ છોડ્યું. મુંબાઈમાં આવી વસંત સાથે અભ્યાસમાં જોડાયો. આંબાવાડીયામાં કોકિલાના ટહુકાર અને મયુર ને ટેલનાં રસનૃત્યના અભ્યાસી આ જાનને મિત્રોએ મુંબાઈની મનમોહકતા જોઈ.

નંદલાલ આવ્યા પછી વસંતને વધુ આનંદ આવ્યો. લલિતાનાં અવસાનથી હૃદયમાં નિત્ય રહેતો વસંત ક્ષણભર પેતાનું દુઃખ ભુલી જતો, પણ પ્રસંગે પ્રસંગે એ દુઃખ સજીવન થતું.

સુંદરલાલના એક મિત્રના પુત્રનું આજે મુંબાઈમાં લગ્ન હતું. વસંતને આ લગ્નમાં સ્નેહમયું આમંત્રણ આવ્યું. વસંતે આ લગ્નમાં અગ્રભાગ લીધો. લગ્નનું રહસ્ય સમજનાર લગ્નના ઉડા. આદેશ ઉઠેલનાર

વસંતને આ લગ્નથી બહુ આનંદ આવ્યો. વરરાજા રસિક હતો. વરરાજીના મિત્રો રસિયા હતા.

માધવજાગમાં આ લગ્ન માટે એક સુશોભિત માંડવો બાંધવામાં આવ્યો હતો. પૈસાને આંગળીના. વેદાપર ચઢાવનારો વર્ગ માંડવામાં થયેલા ખર્ચ માટે બળતો હતો, બ્યારે રસિક વર્ગમાં રસિકતાની અવધીનાં દર્શન થતાં હતાં.

આજે વરરાજીના પક્ષ તરફથી જાતિ જમણું હતું. સુંદરીઓનાં ટાંગેટાળાં વિવિધ આકર્ષક વસ્ત્રોમાં સજ્જ થઈ માધવજાગમાં ઉતરી પડ્યાં. વસ્ત્રોમાં હરિશ્ચંદ્ર કરતી પણ તંદુરસ્તીમાં સધળી લગલગ સરખી દેખાતી મુખ પર રંગે રંગેલી અંગ્રેજ સુંદરીઓની માફક અહિં પણ જેટલીક સુંદરીઓએ રંગ તો નહિ પણ આછો આછો પાઉડર મારી બનાવટી શોભા વધારવા માટે પ્રયત્નો કરેલા ખુલા જણાઈ આવતા હતા. આ પાઉડર મારેલા મુખપર ન હતી પ્રાચીન સુંદરીઓની લાલી કે નહતી લાવણ્યતા.

આ સુંદરીઓ માથાના બાલ ગુંથવામાં પણ એક બીજાની હરિશ્ચંદ્ર કરતી હોય તે પ્રમાણે છટાથી બાલ ગુંથતી. પણ એ માનેલી છટા સોનદ્યની શોભા વધારવાને બદલે એક શેર કુધમાં દસશેર સાકર નાખનાં જેવી રીતે.

દુધ પર અભાવ થાય તેવી રીતના દેખાવો રજુ કરતી હતી.

વસંતને આ પ્રસંગે લલિતા યાદ આવી. આ શહેરી સુંદરીઓના બનાવટો લાવણ્યને બદલે લલિતાનું રૂપલાવણ્ય કેટલું બહુ ચઢીઆવું હતું તેની યાદ આવતાં લલિતા તેની દષ્ટિ સમક્ષ તરવરી રહી. સમરત સુંદરીસંઘ જમવા બેઠો. જમણમાં લાખો રૂપિયા તણાઈ જતા હિંદુસ્થાને વર્ષોથી જોવા છે તેવાજ આ પ્રસંગ હતો. વસંતે જમણની રૂઢી વિરૂદ્ધ ધણી વખત લખ્યું હતું. તે હતું આ રૂઢી વિષે વિચાર કરે છે તેટલામાં જમવા બેઠેલા સ્ત્રી વર્ગમાંથી બહાર નિકળતા વરરાજ સાથે અલતા એક યુવકે બહુ ઉત્સાહથી વરરાજને કહ્યું:

“ત્હેં મહારી પ્રિયતમા નેહ ?”

“હું પરણું ત્યારે મહારી પ્રિયતમાનેજ મહેને વિચાર આવે. ત્હારી પ્રિયતમા તો હજી બાલિકા છે. ત્હેનો વિચાર કરવો એ અસ્થાને છે.”

વસંત આ વાર્તાલાપ સાંભળવા શુષ્કયુષ વરરાજ ને પેલા યુવકની પછવાડે ધીમે ધીમે સાંભળતો ચાલ્યો.

ફરીથી પેલો યુવક ખીલ્યો: “શું કહું ચાર ! પ્રિયતમાનું પ્રથમ દર્શન ને કાંઈ ચિત્રકર હાજર હોય તો એવું સુંદર બને, કે જાણે ચિત્રકલાનો એક સર્વોત્તમ નમુનો.”

“ત્હેં શું એને આજે પહેલી વખતે નેહ કે આમ દિવાના જેવો યમ ગયો છે ?” વરરાજએ ચેતના મિત્રનો હાથ દબાવ્યો.

“હા. એ મુખદર્શન આજે પહેલીજ વખત થયું. ધણી વખતથી શુગર એને જોવા તલસતું હતું. મહેં મહારા સસરાને ગામ જઈ તેને જોવાની ધણી પ્રયત્નો કર્યા હતા પણ તેમાં હું ફાળ્યો નહોતો. ન્હાનપણથી મહારી સગાઈ કરી નાખી હતી. મહારાં માતા પિતાને હું એકનો એક લાકડવાનો પુત્ર

હોવાથી તેઓએ ઘોડીયાં સગપણ કરી મહારી બધિધની લાગીદારને પસંદ કરી હતી. હું જ્યારથી રહમજણો થયો ત્યારથી એ હિંદુ ડીને મિદ્ધારતો આવ્યો છું. અત્યાર સુધી મહેં મહારા કપાળપર હાથ મૂકી ધણી ધણી વિચારો કર્યા છે. માબાપે કાણ જાણે કેવું ચે ન્હરું વળગાવ્યું હશે. ‘શાકુન્તલ’ ને ‘મેઘદૂત’ ‘માલતિ માધવ’ ને ‘ગીત ગોવિન્દ’ અને ‘હવા’ ને ‘મન્દુકમામાર’ પાંચનાર મહારા જેવાને કેવી પનીના અભિલાષ થાય એ તો હું જાણે છે.....”

‘કાન્તિ ! ત્હારું આ દાસ્તાન બહુ લાંબું લાગે છે. એટલી સામાન્ય અકકલ લોકોમાં નથી કે હું અત્યારે વરરાજ છું. મહારા વિચારોની વચ્ચે ત્હારી આ કથા મહારા કેટલો બધો વખત લઈ જાય છે તેનો કંઈ ખ્યાલ ક્યો છે ?’ વરરાજએ પંચતમાં જમતી જમતી વાતો કરતી સુંદરીઓ તરફ દષ્ટી ફેંકી.

“મિહારી ! હું વરરાજ થયો એટલે શું કંઈ ત્હારો મોશો વધી ગયો ? હું જે વાત કહું છું તેમાંથી ત્હેને બહુ સાંભળવાનું-શિખવાનું મળશે. ને ‘ધ્યાન દષ સાંભળ. આજે હું બરશી પીરસવા ગયો. મહારી એ અર્ધોગના ત્હેને ગામથી આવી છે અને આજે અહિં જમવા આવવાની છે તેની ખતે અગાઉથી ખબર પડી ગઈ હતી. પ્રિયતમાને પીરસવા જવું કે નહિ આ વિચારે ક્ષોભ થયો. મવું તો ખર. વર્ષોની ઇતિમદી આજે પુરી પાડવાનો સુંદર વખત આવ્યો છે તો શા માટે તે તક જવા દેવી ? હું પીરસવા ગયો પણ કેટલાને પીરસ્યું તેવું મ્હને ખાત નથી. પ્રિયતમાને પહેલી વખતે મળવા જતી પ્રિયતમા યરીરનું બાન બહી જાય એવું તો મને કોઈ કહે છે, પણ પ્રિયાનું મુખાર્જન કરવા જતા પ્રિયતમાની આવી દશા કાપ તે તો

મહે' જુઓજે અનુભવ્યું. બિહારી ! મહારી હાથની અંગુલીઓ ધ્રુજતી હતી. સ્ત્રીની માફક મહારા મુખપર શરમના શેરડા પડવા શરૂ થયા. મહે' મહેને હિમ્મત આપી. હું શું સ્ત્રી છું કે આમ શરમાઈ, એ વિચારે દંડતા આવી. ધ્રુજતે પગલે એ રસવેલની યાળા આગળ ગયો. તે ચંદ્રાનતીએ મહેને જોયો પણ ઓળખ્યો નહિ. સાથે બેસનારી ત્હેની બાબીએ અડપણ કરી કહ્યું, લાજ કાઢો ! સ્વામીની સ્હામે ટગર ટગર જોયા શું કરો છો ? વિજ્ઞાનિક ત્વરાથી ઘૂંઘંટ એ ખુલ્લસુરત મુખડાની

આડે આવ્યો. મહે' તો નાણુ' કે વિજ્ઞાની ઝળકી ને ગઈ. એ ઝળકારાએ મને વધારે મોહિત કર્યો. મહે' જમ્બ બરણીને એક દૂકડો મૂક્યો. પાછો હું ખીચ સુન્દરીએને પીરસવા આવ્યો. થોડેક દૂર જતાં ચાર સુન્દરીઓ જમતા જમતા મહેને જોઈ ખડખડાટ હસી પડી. હસતાં હસતાં એકે ટકાર કરી કે સ્હામેની હારમાં બેઠેલી પેલી કન્યાકને પીરસો તો કંઈ ત્હમારા દિવસ ઉધડ-ગે. મહારે તો એટલુજ જોઈતું હતું. ગાંધા માણુ-સની માફક હું ફરીથી ત્યાં આવ્યો. દિવાનાની માફક 'બરણી લેશો' એમ બોલી જવાયું.

પ્રકરણ ચોવીશમું.

એક નવી વાત.

બિહારી ને કાન્તિની વાતોમાં વસંતને બહુ રસ પડ્યો. આજનો યુવાનો વાતે ચડ્યા ત્યારે વસંતે તે-ઓની નજર ચુકવી એક વા ખીચી રીતે સર્વ વાત સાંભળી. કાન્તિની વાત કરવાની ઢગજમ એટલી તો આકર્ષક હતી કે બિહારી પોતે વરરાજા છે તેવું બાન હાથવાર બૂલી ગયો. કાન્તિ વધારે ને વધારે ખીલતો ગયો.

“ બિહારી ! મહારી પ્રિયતમાએ બરણી લીધી, મહે' આગ્રહ કરી વધારે પિરસવા ચલ્ય કર્યો. ત્હેણે આડો હાથ ધર્યો. મહારા હાથ સાથે ત્હેના હાથનો સ્પર્શ થયો. ત્હેણે ફરીથી વિજ્ઞાનો અમકારો થયો ”.

“ ત્હારી વાતમાં તો રસિકતા વંધતી જાય છે. કરરપશં થયો પણ મુખદર્શનનું કેમ ! ” બિહારીના નયનમાં પ્રેમની અદ્ભુત ભૂરખી દેખાન.

“ મુખદર્શનની આડે પેલી ધુંધળી રૂઢી

આપી, છતાં મહારી પ્રિયતમા છે ચત્તારી જેવી. સર્વ સુન્દરીસંધની નજર ચુકવી તેના ધુંધળાથી પણ તેણે મહારા તરફ એક નય-નમાણુ દેંક્યું. મહે' એ રસભયુ' ઝીલ્યું. ઝીલતાં ઝીલતાં 'પ્રેમી ને પ્રેમ પ્રથિની ગીતા નાચને નયને વંચાતી રે' એ કાન્ય યાદ આવ્યું. મહે' મહેને આજે ભાગ્યશાળી માન્યો. મહારાં માતપિતાને હું અત્યાર સુધી ઠપકો આપતો હતો. હિંદુ રૂઢીના ગુલામ થઈ નહાનપણથી સગપણ કરા પુત્ર પુત્રીનાં જીવન બગાડનારાં માઆપ માટે મહેને બહુ તિરસ્કાર છે, પણ મહારી બાગતમાં તો અપવાદરૂપ જણાયું. મહેને તો સંસાર ખુલવાડીનું એક રસપ્રલકડું પ્રાપ્ત થયું છે એમ હું માનું છું ”

“ તું એમ માને છે કે ત્હારી પ્રિયતમા સહુથી સુન્દર છે ? ” બિહારીએ કાન્તિને ઠડો પાડવા પ્રયત્ન કર્યો.

“ હા. રૂપે ને શુણે એનાથી ચઢીવાતી કન્યા મહે' હલુ કોઈ જોઈ નથી. ” કાન્તિએ દંડેરમાં ને દંડેરમાં પોતાનો અભિપ્રાય આપ્યો.

“ ત્યારે જો રહ્યાંથી જંગમમાં છેડે બે-
હેલી પેલી કન્યાકા તરફ દષ્ટિ કર. ” બિહારી-
જીએ કાન્તિને આંખના ઈશારાથી સ્હમખાંચો.
સમસ્ત સુન્દરીસંઘ રસે રસભોજી દેખાતો હતો.
જમણની રહીના ગેરકાયદાઓ એક બાજુ
ખૂતાં હૃદયની આનંદમયી રેલછેલ પ્રજામાં
નવપરજાવતા દેશાવતી હોય તો જમણમાં એક
પ્રકારનો મ્હેરો ફાવેલો ચણી શકાય. રસભરી,
મદમરી ને મહાવતી સુન્દરીઓ એકબીજા
સાથે હળીમળી એકતાનું અચૂતપાન કરતી
હોય તેવાં દસ્યો આ જમણમાં દેખાયાં.
ખાસ કરી નિર્દોષ આનંદ ને નિર્દોષ વાતોમાં
શુશાંકી સુન્દરીઓની શીઠી મરકરી સાંભ-
ળનારને રસહિન્દોલે ઝુલાવતી દેખાઈ.

બિહારીને કાન્તિ જે તરફ ચાલ્યા તે તરફ
વસન્ત પણ ચાલ્યો. બહુ સાવચેતી રાખી હેલે
બન્ને મિત્રોની હિલચાલ છેલ્લે સુધી જોવાનો
હઠ નિશ્ચય કર્યો.

“ કેમ રૂઢમણી બહેન ! શું લાવું ?
બરાબર જમણે હો ! ” કાન્તિને દોરતક
બિહારીએ પૈરી કન્યાકા સાથે વાત કરવા
પ્રયત્ન કર્યો.

વરગળ ખાસ આવી પોતાને માટે કાળ-
જી બતાવે એ વિચારે રૂઢમણીના ઝુલામી
માલપર ચરમથી લાલી તરી ચાલી.

તે નિરંતર રહી.

“ સરમ શો નહિ હો ! ” બિહારીએ ફરસી
નિરંતર રહેલી કન્યાકાને જોલાવવા પ્રયત્ન કર્યો.

આ વખતે રૂઢમણીએ સદજ મુઠું હાસ્ય
કયું.

“ કાન્તા જા ! જા ! ” એક બરડીનો
કડો અહિં લાવ. રૂઢમણી બહેન ખાવામાં
શરૂઆત છે. ” બિહારીએ પોતાનો પ્રયત્ન
ચાલુ રાખ્યો.

આખરે સિનારીને છેડતાં જોવા પ્રયત્ન

રણકાર સંભળાય તેવા ચૂસમાં કાંઈ ચબ્દો
સંભળાયા.

“ નહિજી ! મ્હારે કંઈ જોઈતું નથી.
આપની લાગણી માટે ઉપકાર માત્ર છું. ”

કાન્તિએ આ શબ્દોમાં કંઈ ઝોર નીકાલ
અનુભવી. પોતાની પ્રિયતામાં કરતાં રૂઢમણી
સુન્દર દેખાઈ. રૂઢમણીની છટા, લાવણ્ય, મુઠૂતા
ને મધુરતા કાન્તિને આકર્ષવા બસ હતી.
બિહારી આ કન્યાકાને કપાંથી ઝોળાળતો હશે.

બિહારી કાન્તિના વિચારો પામી ગયો.
હેલે તેનો હાથ પકડી ત્યાંથી જોડ્યો.

વસન્તે પણ આ કન્યાકાને જોઈ. સૌન્દ-
ર્યની મુતિને જોઈ કવિને કવિતા સ્ફુટી. હજી
બિહારી ને કાન્તિની વાતો સંભળવા
તે જોડાયો.

કાન્તિ ને બિહારી બે ત્રણ જંગમમાંથી
પસાર થઈ એક બીંતને બહેલી વાત કરતા
હતા. વસન્તે હવે તેઓની પંજાડે ઉભી
સાંભળી શકે તેમ નહોતું. વસન્તેને તેઓની
વત્તો ગમે તે રીતે સાંભળવી હતી. બીંતની
પછવાડે ખુદસો વંકા હતો તેમાં બીજા જેવા
કદાવર કદોઈ શીકાઈ કરવામાં શુશાંકા હતા.
વસન્તે એ જગ્યાએ આગમ લીધો. સાટા ને
ચેખર, હાથો ને જતેબી બનાવવામાં છવનનું
સાદુલ્ય માનનારા આ કદોઈએ વસન્તેને યો-
ગ્ય નમુના બતાવ્યા. વસન્તે યંત્રવન. તે
જેવા અને જે બીંતને બહેલી બીજા બાહુ
બિહારી ને કાન્તિ ઉભા હતા તેના પાછળથી
ભાગ આગળ તે એક ખાલી પડેલા જોખાં
ઉપર બેઠો. બીંતમાં એક બારી હતી. તેથી
બહારની વતો સાંભળી શકાતી હતી અને
બહાર શું થાય છે તે પણ જોઈ શકાતું હતું.

બિહારીએ આસપાસ નજર ફેરવ્યા પછી
કાન્તિને ફરીથી છેડ્યો.

“કેમ કાણુ સુંદર ? તારી પ્રિયતમા કે રક્મણી ? ”

“ રક્મણી. હમરવાર રક્મણી. એ કાણુ છે ? ” કાન્તિએ રક્મણી વિષે કંઈક બાણુવાની ઇતેમરી ખતાવી.

બિહારીએ નિશ્વાસ નાંખ્યો. “ કાન્તિ ! જેવી રીતે તું તારી પ્રિયતમા માટે દિવાનો બન્યો છે તેવીજ રીતે હું આ રક્મણી માટે દિવાનો બન્યો હતો. મ્હને ત્યારે પહેલ-વહેલી ભેઠ ત્યારે દૃઢ નિશ્ચય ક્યો કે પરણું તો રક્મણી પરણું. પણ એ આશા હવામાંજ ઘટકી રહી.....”

“ કેમ ? ”

“ મ્હારામાં કંઈ અધુરાશ હતો, નહિ તો એ કન્યા મ્હને પરણવા ના પાડે ખરી કે ? ” બિહારી પોતે અત્યારે વરરાજા છે તેવું બાન બૂલ્યો.

“ ત્હને ના પાડી તો તારા જેવો વર ક્યાંથી મળશે ? ”

“ કાન્તિ ! દોસ્ત એક ખાનગીમાં ખાનગી વાત ત્હને આજ કહુ છું. મ્હે રક્મણીને મેળવવા થણાંએ શ્રાંશ માયાં પણ

હું નિષ્ફળ નિવડ્યો. ત્હને તો પેલા શેરખ-બરના ફલાલ, મ્હારા પિતાના મિત્ર સુંદર-લાલના પુત્ર વસંતને પરણવું છે. ” કહેતાં કહેતાં બિહારીની આંખ ચમકી તેણે ચારે તરફ દૃષ્ટિ ફેંકી.

“ વસંત ! પેલો કવિ ! ? ”

“ હા. ”

“ એ તો પરણેલો છે ને ? ”

“ એની સ્ત્રી લલિતા થોડો વખત પહેલાં નદીમાં તણાઈ ડૂબી ગઈ. એ ખચરે મ્હારા સર્વ આશાના કાટ કિલ્લા તોડી નાંખ્યા. બ્યારથી એ વાતની રક્મણીને ખચર પડી છે ત્યારથી વસંત સિવાયના બીજા પુરુષોને તેણે બાધ બાપ સમાન ગણ્યા છે. ”

“ એ વસંત આજે તારા લગ્નમાં આવ્યો છે. તેણે એ કન્યાને ભેઠ કરી. ”

“ એ હું બાણુતો નથી. મ્હને એની કવિતાઓ બહુ ગમે છે. બહુ નિકટ સંબંધમાં આવ્યા સિવાય આવી વાતો ત્હની સાથે કરી શકાય નહિ. ” બિહારીએ શરીથી ચારે તરફ દૃષ્ટિ ફેંકી.

વસંત આ નવી વાત સાંભળી ચોંક્યો.

મકરણુ ૨૫ મું.

પ્રિય દર્શન.

બિહારી ને કાન્તિ શરીથી રક્મણી જમતી હતી તે પંગત તરફ ચાલ્યા. વસંત થોડે મુઠી તેઓની પછવાડે ગયો આ વખત બિહારી વધારે વાર ચોક્કી શકે તેમ નહોતું. વર-

રાજાએ પાનસોપારીનાં બીંદાં આપવા જવાનું હતું તેથી રક્મણી તરફ ખાત્ર હડતી દૃષ્ટિ કરી, તે બાજુ મિત્રો માંડવા તરફ વળ્યા.

બિહારી ને કાન્તિ માંડવામાં પહોંચે તે પહેલાં વસંતે આવી માંડવા બહાર પાટપર પોતાની બેઠક લીધી. ચાતિપરેલો તરીકે મ્હોટાઈ માનનાર એ વૃદ્ધ પુરુષો પાટપર બેસી વડાકા મારતા હતા. તેઓની હાજરીથી જાણે કેમ જમણીની શોભા વધતી હોય એમ તેઓ મનમાં મલકતા હતા. એક બીજા વાતો કરતા કરતા એક પળ સ્વેન મુછોપર હાથ ફેરવના તો બીજા પળે પંગતમાં જમતી સુંદરીઓ તરફ વડીલની પ્રભાથી દૃષ્ટિ ફેંકતા.

આ વૃધ્ધી બેઠા હતા તેના પાછલા ભાગ-
પર વસંત બેઠો. આ યુદ્ધાઓ સાંભળવા જેવી
વાતો કરતા હતા. પોતાને આ વૃદ્ધો જોળખ-
તા નહિ હોય એમ વસંતને લાગ્યું, કારણ કે
વાતોમાં રસ લેતાં વૃદ્ધોમાંથી એક વૃદ્ધ વસંત
તરફ તીણી નજરે ત્રણ ચાર વાર દષ્ટિ કરી
પછી જોળખતો હોય એવાં કંઈપણ ચિન્હ
દેખાયાં નહિં.

વૃધ્ધીની વાતોમાં વસંત ક્ષણભર રક્ત-
ભૂમીની વાનને ભૂલ્યો. દરેક પળે વૃધ્ધી શું
બોલે છે તે બહુ સાવધપણે તે સાંભળતો હતો.

પોતાની પામડી ઉતારી રમાધથી પરસેવો
લૂછતાં લૂછતાં એક વૃદ્ધ મોલી ઉઠ્યો.

“ રતનજી ! ખરેખર હવે કળિયુગ આવ્યો
છે. જે આપણા ધરણ્યો કહેતા તે અક્ષરે
અક્ષર ખરું પડ્યું જાય છે. ”

“ હું કહે કે ના કહે પણ જગજીવન !
મ્હને તો એક વિચાર થયા કરે છે કે સમય
બદલાયો કે આપણે બદલાયા ? જો ! મ્હેં
મ્હારી જીવાનીના દિવસોથી જે આજ દિન
સુધી જોયું છે તેમાં કેટલા બધા ફેરફાર લાગે
છે. કાંમી ને કડલા પહેરી, હાથણીની માફક
ડોકતી તંદુરસ્ત સ્ત્રીઓને પાણીનું બેઠણું લાગે
છે. કાંમી ને કડલા પહેરી, હાથણીની માફક
ડોકતી તંદુરસ્ત સ્ત્રીઓને પાણીનું બેઠણું લઇ
ગામ બહાર એક ચાલ નદી હોય ત્યાંથી
પાણી ભરી આવતી મેં જોયું છે અને આજે
તંદુરસ્તીમાં નબળી, શીકી કમ્પ, પગમાં કચ્છી
એડીના છુટ પહેરી લથડીયાં લેતી સ્ત્રીઓ હું
જોઉં છું. ને એકાદ દિવસ રાત્રી પાણી
ભરવા ન આવે તો ઘરમાં છોકરાંઓ તરસ્યાં
મરે; સરખ, લજ્જા, નવ્રતા, દયા ને પ્રેમના
શુભથી અંકિત સ્ત્રીવને શોભા આપતી મ્હેં
ખરી સ્ત્રીઓ જોયું છે ને આજે એજ હું,
તેજહાઇ, સ્વચ્છતા તેમજ મ્હોટાઇમાં સ્ત્રી
ગુમાવી બેઠેલી, સ્ત્રી પણ નહિં ને પુરુષ નાહ ”

એવા રંગે રંગેલી સ્ત્રીઓ જોઉં છું. પોતાની
પરજીવન સિવાય અન્ય કશીએ માત્ર મેં
સમાન ગણતાર વિશુદ્ધ ને ચારિત્રવાન યુવા-
નોને મ્હેં જોયા હતા અને આજે ધરી
ધરીમાં દષ્ટદષ્ટ મેળવતા કેટલાક મોહાંધ
ળતેલા યુવાનોની પ્રજા પણ હું જોઉં છું.
અરે ! વીશ વીશ વરસના અમ્હેં યુવાનો
ધોડેસ્વારી, મેળાઓની મંડળાઓમાં કુસ્તી-
ની રમતો, તરવાની હરીશાહની શરતો વિશે-
રમાં નિર્દોષ આનંદ માણતા અને ચાર ચો-
પડી ભણી સાઈં જ્ઞાન ધરાવતા હતા તેને
બદલે આજે ભણી ગણીને ઝાંખો ઉંડો ગધ
છે, ભણવાની ચિંતામાંજ અધુરું શરોર ખવાઇ
ગયું છે, વીસ વરસમાં તો સંસારની સઘળી
નેખમદારી, સઘળી ચિંતાઓથી જીવન-
વાદળ દુઃખથી ઘેરાયલું રહે છે એવા જીવા-
નીના નામને શરમાવે તેવા જીવાનો હું આજે
જોઉં છું. મ્હારા ન્હાનપણમાં મ્હેં ફરિ-
યાતું પાંચશેર ધી મળ્યું ખાધું છે ને આજે
શિયાળું એક શેર ધી મળે છે. એવા સૌખ્ય-
રતના વખતો પણ મ્હેં જોયા છે. આવા
ધણા બનાવો એ કે જે ઉપરથી મ્હને શંકા
રહે છે કે આપણે બદલાયા છીએ કે સમય
બદલાયો છે ? ” રતનજી ડોસાએ પોતાનું
લાંછું બાપણ પૂરું કરતાં કરતાં પ્રત્યુત્તર માટે
ચાલ જોઇ.

“ જો રતનજી ! ત્હારી માફક મ્હેં લીલી
સુષી અને તડકો છાંયો બનને જોવાં છે.
દુકાળ ને સુકાળનાં દુઃખ સુખ મ્હેં અનુભવ્યાં
છે. સમાજની અડતી ને પડતીના અનેક
પ્રસંગો મ્હેં જોયા છે. એ સર્વમાંથી એકજ
વાત કહું છું તે સાંભળ મ્હેં મ્હારી આઠલી
ઉમરમાં કોઇ દિવસ સાંભળ્યું નહોતું કે આપણા
સંસારમાં છોકરીઓ પોતાને માટે વર પસંદ
કરીને માખાપને સ્થાયે. અગાઉ છોકરી માખાપ
સગણ વરતું નામ માત્ર પણ ન લઇ શકતી અને

આજે ત્યારે છોકરીઓ કહે કે મહારે અમુક વરને પરણું છે ત્યારે હું પણ માથે હાથ દબાવી વિચાર કરું છું કે આ શું થયું ? રતનજી ! હું ધારું છું કે સમય નહિ પણ આપણે બદલાયા છીએ. આપણે સમયને ધડનારા છીએ. હાલની કેળવણીએ આપણા વર્તમાન સગવડો પર જે અસર કરી છે તેનુંજ આ પરિણામ છે. ” જગજીવને ખુલાસો કર્યો.

“ તારું કહેવું સાચું લાગે છે. મહે સાંભળ્યું છે કે હમણાં હમણાં ઘણી કન્યાઓ એ પોતાની પસંદગીના વર પરણવા માટે હઠ લીધી છે.

“ એ ઘણી કન્યાઓમાં મહારા ભાઈની છોકરી રૂકમણી પણ એક છે. ”

“ શું તમારી રૂકમણી ? ”

“ હા. ”

“ એ તો બહુ બહેલી ને રૂકમણી તેમ સુધીય ને શરમાળ છે. ”

“ એ બધા બહારનો ડોળ. હું પણ હેને બહુ શાંત છોકરી માનતો હતો, પણ એણે તો હમણાં હમણાં હદ વાળી નાંખી છે. ” જગજીવને કહેતાં કહેતાં તિરસ્કારયુક્ત ભાવના પ્રકટ કરી,

“ રૂકમણી શું કહેવા માંગે છે ? ” રતનજીએ જરાવાર ચોબી જગજીવનને સીધો પ્રશ્ન કર્યો.

જગજીવન હવે પોતાના છુટા મિત્ર રતનજીની વધુ પાસે આવ્યો. વાત કરતાં પહેલાં હેણે આસપાસ દૃષ્ટિ ફેરવી. વસંત આ વખતે ખીજ તરફ દ્રબ્દી કરી આ છુટાઓની વાતો સાંભળતો હતો. રૂકમણીનું નામ પડતાં તે ચોંક્યો વાત વધારે સાંભળવા જીજ્ઞાસા થઈ. સારે નસીબે જગજીવન હેને ઓળખી ચક્રયો નહિ. તેમજ આ સુવાન પોતાની વાતો

સાંભળવામાં કંઈ પણ રસ લે. છે એવી શંકા આવી નહિ.

“ રતનજી ! તું પેલા શેરમનરના ઘલાસ સુંદરવાકને ઓળખે છે ? ”

“ બહુ સારી રીતે. ”

“ હેનો છોકરા જે હમણાં ખી. એ. નો અભ્યાસ કરે છે હેને હે જોયો છે ? ”

“ ના. ”

“ એને મહે પણ જોયો નથી પણ લોકો બહુ વખણે છે. તેની સ્ત્રી થોડા વખત પહેલાં નદીમાં તણાઈ કુખી ગઈ છે.....”

“ હા. હા. એ કુટખને માટે મહે પણ બહુ સાંભળ્યું છે. એ છોકરાની ક્ષતિ જયકુંવર બહુ વડકણી ને લુચ્ચી છે. તેણે એ લલિતાને દુઃખ આપવામાં કંઈ પણ કચાશ રાખી નથી. એક માણસ બૃજગુપ્તમાં તે લોકોના પાડોશમાં રહેતો હતો. હેણે મહેને એમ પણ કહ્યું કે દિકરીને મારી નાંખવી બહેતર છે પણ એ જયકુંવરના ધરમાં આપવી નહિ. લાલતા સારા કુટખની હતી તે સાથે બહુ સંસ્કારી હતી. બિચારીએ ઘણાં દુઃખો સહન કર્યો. જયકુંવરના પાપથીજ તેણે પોતાનો દેહ ત્યાગ કર્યો. ”

“ એ નદીમાં તણાઈ ગઈ, પણ ઘણા લોકોનું એમ માનવું છે કે હેણે આ ગૃહ-સંસારના દુઃખથી કંટાળી આપઘાત કર્યો છે. એનો ઘણો તો ખરેખરો વેદિયો દોર હોવો જોઈએ. આવી જાતની સ્ત્રીને આવું દુઃખ પડવું હોય ત્યારે દરકાર કર્યા વગર બચવા કરવું એ હું તો પસંદ ન કરું. ” જગજીવન પોતાની વાત પૂરી કરે તેટલામાં રતનજીએ વચ્ચેમાં ખુલાસો કર્યો.

વસંત પોતાની વાત સાંભળી ચોંક્યો. જયકુંવર માટે લોકોમાં થતી નિંદા હેણે

ધણે ઠેકણેથી વિવિધ સ્વરૂપે સાંભળી હતી. તેમાં આજના પ્રસંગે ઉમેરો કર્યો.

ફરીથી તહેતું ધ્યાન છુટાઓ તરફ ખેંચાયું. આ વખતે જગજીવને રતનજીના કાનમાં બહુ ધીમેથી વાત કરી.

“એ વસંતને અમ્હારી રક્ષમણી પરણવા માગે છે ને મોઢે ચડીને કહે છે કે મહેને એની સાથે પરણાવો.”

“વસંતને એ ક્યાંથી ઓળખે ?”

“એની કવિતાઓ હંમેશાં તે વાંચતી. હમણાં એ શાંત રક્ષમણી તોફાની જેરી સ્થિતિ માં આવી ગઈ છે. વસંતની કવિતાઓએ એને ગાંડી બનાવી છે.”

“કવિતાઓ વાંચીને તે કંઈ ધણી શોધાય ?” રતનજીએ કોધયુક્ત મુદ્રા ધારણ કરી.

“જોજ વાત હું કહું છું કે આપણે બદલાયા છીએ. છોકરાઓને ભણાવવાથી આવી દશા થઈ છે. બણેલી છોકરીઓ આમ ધણી શોધવામાં ગાંડી બને તો પણ ક્યાં રહી શરમ કે આશર ?”

“પછી ત્હમે લોકો એવું સાંભળો છો શું કરવા ? પરણાવી દો. કોઈ બીજા વર નોંડે. કાલે ઉઠીને એ કહેશે કે મ્હારે તો કોઈ જાગલા નોંડે પરણવું છે તો શું એમ બને કે ?”

“હું તો મ્હારી છોકરીને એમ ખોલતી નોંહ તો દુષ્કર્મની જ કરી હતું. પણ મ્હારાં બાઈ જરા ભોળો ને પ્રેમાળ છે. દિકરીને

મ્હોંઠે ચડાવવામાં કંઈ બાકી રાખી નથી. મ્હું તો એને આ બિહારી સાથે પરણાવી આપવા બહુ મહેનત કરી પણ રક્ષમણીની હઠને મ્હારો લાઠ વશ થઈ ગયો. બિહારી કેવો સુંદર ને શાંત છોકરો છે.....”

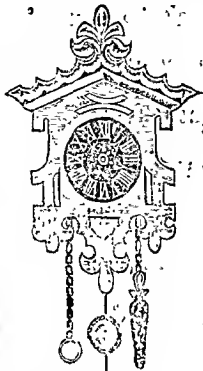
જગજીવન પોતાની વાત આગળ ચલાવે છે તેવામાં સમસ્ત સુંદરીસંધ જમી ઉઠ્યો. ધડીમાં હસતી, ધડીમાં નિર્દોષ તોફાન કરતી, ધડીમાં એક બીજા સાથે અડપલા કરતી યૌવનમાં મદમસ્ત બનેલી સુંદરીઓ એકબીજાની સાથે હળીમળી છૂટી પડતી દેખાઈ. સહુ સહુની દૃષ્ટિ પોતાના પ્રેમપાત્રની શોધમાં હતી.

વસંત પાટપરથી ઉભો થયો. ત્હેના હૃદયમાં ઉત્પન્ન થયેલો ભાવ તે પોને રહમજી શક્યો નહિ. રક્ષમણીને એક વખત ફરીથી જોવા ત્હેની ઇચ્છા થઈ. સુંદરીસંધની રસનાયિકા સમી શોભતી રક્ષમણી ત્હેને ફરીથી દેખાઈ. તેની થોડે દૂર રેશમી રૂમાલમાં પાનનાં બિડાં લઈ ચાલના બિહારી તથા કાન્તિ ત્હેને દેખાયા.

વસંત તે દિશા તરફ ચાલ્યો બિહારીએ વસંતને જોયો. સહજ અદેખાઈ થઈ. વિવેકની ખાતર તે બહાર આવ્યો.

“કેમ મીઠો વસંત ! કેમ છો !” બિહારીએ હાથલંબાવતાં પ્રશ્ન કર્યો. થોડે દૂર ચાલતી રક્ષમણી ‘વસંત’ નામ સાંભળતાં ચમકી. પોતાની પ્રિય વસ્તુ જોવા ત્હણે હરિણીની મારફત ચળવળતાં નેત્રો ફેરવ્યાં. પ્રિય દર્શનની ઉપા પ્રકરી. (અપૂર્ણ.)

માત્ર રૂપીઆ ત્રણમાં

એક ઘડીઆળ

જરા પણ અચકાશો નહ

આજેજ ઓડર મોકલો કારણ કે અમારું

ટીક-ટેક

TIC--TAC Regd. Wall Clock

ઘડીઆળ નિયમિત ટાઇમ આપે છે.

સર્વની પસંદગી પામેલું છે

અને તેમ છતાં ઘરના સુંદર શણગાર રૂપ પણ છે.

—ફક્ત રૂપીઆ ૩—

પીટર વોચ કંપની.

પોષ્ટ બોક્ષ ૨૭, મદ્રાસ.

PETER WATCH Co.

Post Box 27, MADRAS.

દરેક કુટુંબમાં વંશરાત્રી પ્રખ્યાત

મકરધ્વજ યાકુતી

એનું, મોતી, ચાંદી, અભ્રક, લોહલસમ જેવી કૌમતી ચીજો. નાંખી આ યાકુતી બનાવવામાં આવે છે. શક્તિ માટે તેમજ વીર્યની વૃદ્ધિ કરી કાયમની શક્તિ ટકાવી રાખનાર આ યાકુતીથી એક પણ દવા ચઢી-યાતી નથી. કી. ગો. ૪૦ ના રૂ. ૧૦.

લેખક છે—પ્રમાણીક એન-ટી. દરેક નાનાં મોટાં ગામમાં દેશી દવાઓ વેચી શકે તેવાં પ્રમાણીક એન-ટીની જરૂર છે. વધુ માહિતી માટે એન-ટીના નિયમે મંગાવો. (૫૦૦ વ્રતની દવાઓનું સુચીપત્ર) એક આનાની દીઠીટ ખીડવાથી મરત.

ઉંઝા, કેમીકલ, વર્કસ

પ્રી-સેરા ઓઈ, મુખ્ય નં. ૨

બો-ચ—અમદાવાદ, ખાલા હનુમાન સામે ૮-૨૫]

તમારાં બાળકોને ભૂલો ના !

બાળક

“શુનરાત્રી આવમમાં સરતું બાલમાહિત્ય પુરૂ પાડનાર, સરળ અને આદર્શ કવિતાઓ, લેખો, દત્તિકાસ, કાવ્ય, વિગાનનાં લેખો સચિત્ર આપનાર.

દ્વિમાસિક પત્ર.

વાર્ષિક લવાનજ માત્ર રૂ. ૧-૮-૦

(પો. સાથે) હિંદ બદાર રૂ. બે

બાળક પુસ્તક પહેલું રૂ. બે

બાળક પુસ્તક બીજું રૂ. બે

દિવાળીના ખાસ અંકના આઠ આના.

લખો:—

લીખાલાઈ પુરૂષોત્તમ વ્યાસ.

ગોધરા-(પંચમહાલ).

મુંબાઈના એન-ટી:—

આર. વનમાલીદાસ બુકસેલર.

૩-૨૫] ૩૬૭, કાલગદેરી-મુંબાઈ ૨.

રાજકીય પ્રવૃત્તિઓમાં પાછળ રહેલું ગુજરાત

મહાત્મા ગાંધીજીના પ્રતાપે

દેશના સ્વાતંત્ર્યની મહાન લડત લડે છે,

ત્યારે શું ગુજરાતની ગુણસુંદરીઓને

રાજકીય હિસાબલથી અબણ્યાં રહેવું પાલવશે ?

માટેજ તેમને માટે સ્વં લોકમાન્ય તિલકના

કેસરીની ગુજરાતી આવૃત્તિ

ગુજરાતી કેસરી

દર ગુરૂવારે કાઢવામાં આવે છે.

જેમાં રાજકીય, સામાજિક, ધાર્મિક, આર્થિક, ઔદ્યોગિક, વૈજ્ઞાનિક, આરોગ્ય સંબંધી, કેળવણીને લગતા અને સ્ત્રી તથા બાળકોને લગતા લેખો, શુદ્ધ સરળ સ્ત્રી તથા બાળકોને સમજાય એવી ભાષામાં આપવામાં આવે છે. માટે ભાગે સ્વતંત્ર લેખો અને ગુજરાત કાઠીયાવાડની ખબરો આવે છે.

વેપારીઓ માટે જાહેરખબરનું ઉત્તમ સાધન છે. નમુનાનો અંક મફત

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૪ પોષ્ટેજ સાથે, પરદેશના રૂ. ૬

અવસ્થાપક “ ગુજરાતી કેસરી ”.

લોકમાન્ય ઓફીસ ખીલ્ડીંગ,

ગીરગામ ટ્રસ્ટ ટર્મિનસ-મુંબઈ નં. ૪.

સ્રી જગત્.

સંપાદિકા: સો. મયોત્સના મહેતા, ની. એ.

હિન્દ.

રાષ્ટ્રીય ગુનેહગારોને સત્ કરવા માટે બંગાળની સરકારે દમનનીતિ વાપરવા માંડી છે. આ નીતિ પ્રમાણે કેટલાક પ્રયોગ ગુનેહગાર હોવાની સરકારને શંકા પડવાથી તેમને કંઈ પણ ચેતવણી આપ્યા વિના તથા કોર્ટમાં મુકદ્દમા ચલાવ્યા વિના તેમને કેદ કરવામાં આવ્યા છે. આ જુલમ માટે આખા દિંદમાં દરેક સ્થળે પ્રત્નનો વિરોધ બતાવવા માટે સભાઓ ભરવામાં આવી છે. મુંબાઈની સ્રીઓની આવી એક સભા રાષ્ટ્રીય સ્રી સભાના આચાર્ય નીચે તા. ૧૨ મી નવેમ્બરને દિવસે મારવાડી વિદ્યાલય હોલમાં ભરાઈ હતી. પ્રમુખપદ સો. અર્પિતભાઈ ગોખલેને આપવામાં આવ્યું હતું. રા. રા. જયસુખલાલ મહેતા, રા. રા. ભવાનીદાસ મોતીવાળા, તથા રા. રા. ખાદીરજી ત્યાં દાખલ હતા. મીસીસ મહેરબાઈ ભેસાનીઆએ નીચેના કારણ મુકદ્દમા દતો. તે કારણને મીસીસ હીરાબાઈ રાઠા તથા મીસીસ આગ્રાદે ટોડે આપ્યા હતા:—

“ સાતિથી કામ કરનાર સંસ્થાઓને તથા હિંદી સ્વતંત્રતાને ઉત્તેજ કરનાર બંગાળની સરકારને હુકમ ને વડે ૧૮૧૮ ના બંગાળના કાયદાને દુરુપયોગ થયો છે, અને ને ક્રિડેન્સ એફ દબીઆ એક્ટ કરતાં પણ ખરાબ છે, તેને માટે તથા કેટલાક પ્રયોગને કંઈ પણ ચેતવણી આપ્યા વિના કેદ કરવામાં આવ્યા છે તે પગલાં માટે, રાષ્ટ્રીય સ્રી સભાના આચાર્ય હેઠળ મળેલી આ સભા સખત વિરોધ દર્શાવે છે, કેદ ચએલે રેસાલોનાં કુદ્દેખ પ્રત્યે આ સભા અંતઃકરણ પૂર્વક સહાનુભૂતિ બહેર કરે છે, તેમજ બંગાળના

જાતા શ્રેણીને ખાતરી આપે છે કે આ જુલમને દૂર કરવા તેમણે ને બંધારણપુરઃસર પગલાં લીધાં છે તેને મુંબાઈની વિવિધ કોમની સ્રીઓ સહુદય અનુમોદન આપે છે. ”

આ કારણ સર્વાનુમતે પસાર થયો હતો.

નવરાત્રને પ્રસંગે મુંબાઈના ગુજરાતી હિંદુ સ્રીમંડળ તરફથી તા. ૪ અક્ટોબરને દિવસે ગરબાનો મેળાવટો થયો હતો. તેમજ તા. ૧૨ અક્ટોબરે માણેકાડી પુનમની રાત્રે સગિની સમાજ તરફથી ગરબા થયા હતા.

પુનામાં મુસ્લીમ ફેન્ડેન્સમાં માયણ આપતાં બેગમ નાદીઝ હોલકરના સાદબાએ જણાવ્યું કે સ્રીઓને ફેજલગીની ઘણી જરૂર છે. પડકારો રીવાજ આમાં વચ્ચે આવેલ છે. પણ તે ઇસ્લામનું ફરમાન હોવાથી કદાચ સહાય તેમ નથી. તે રીવાજ ચાલુ રહેવા છતાં ફેજલગીમાં પ્રગતિ કરી શકાય.

પુનામાં જલ્પતિ વત્સવ નખને મિ. ભોપટરે સ્રીઓને વ્યવહાર કંઈક અવેગ્ય બતાવી તેના પર ટીકા કરી હતી. આથી મુંબાઈના જોન્સની મેલ્ટરેટ્રી થીમલી લેડી લક્ષ્મીનાથ જગેશ્વરદાસના પ્રમુખપણા નીચે સ્રીઓની સલાહ સરવામાં આવી હતી. મિ. ભોપટરની ટીકા ગેરબાજગી ગણી તેમની જાદાજી કદાચ વામાં આવી હતી.

દિંદી ખાતુઓની સભા / સંસ્થાની પુનાની

શાખાએ એવો કરાવ પસાર કર્યો છે કે દિ'દની વડી અને પ્રાંતિક ધારાસભામાં સ્ત્રીઓને સભા-સદ તરીકે ચૂંટાવાનો અને મત આપવાનો હક મળવો જોઈએ.

X X X

અમદાવાદ મ્યુનિસિપાલિટીની સ્ટુડન્ટ હોમિ-ટીએ ત્યાંની શુભરાતી તથા લડ્ડે હન્યાશાળાઓમાં શિવજીકામ તથા ભરતકામ સાથે હાંતવાની કળા ફરજિઆત શીખવવાનો કરાવ કર્યો છે.

X X X

અમદાવાદમાં બાળરક્ષા સંજ્ઞાક ભરવાનો વિચાર કરવા માટે તા. ૩ નવેંબરે એક બહેર-સભા મળી હતી. તેમાં શહેરના કેટલાક પ્રતિષ્ઠિત સભ્યોનોએ હાજરી આપી હતી. આવતા ફેબ્રુ-આરી માસમાં બાળરક્ષા સંજ્ઞાક લખવડું તથા તે પ્રદર્શનમાં બાળરક્ષાને લગતા તથા સુવાવડ-ખાતાના દેખાવ બતાવવા એવો કરાવ થયો હતો.

X X X

શુભરાતી પત્રકારોની પરિષદ અમદાવાદમાં તા. ૧ લી નવેંબરે યથા હતી. તેનું પ્રમુખસ્થાન મુંબાઈના પત્ર 'સુલ્યમિત્ર'ના તંત્રી મિ. મહેરજી-ભાઈ માદનને આપવામાં આવ્યું હતું. તે પ્રસંગે શુભરાતની બધાં માસિકા તથા વર્તમાનપત્રોનું એક પ્રદર્શન થયું હતું, અને તે સૌ. વિદ્યાભોરી રમણભાઈ નીલકંઠને હાથે ખુલ્લું મૂકવામાં આવ્યું હતું.

X X X

શુભરાતની પાટીદાર કોમની સ્ત્રીઓની સ્થિતિ સુધારવાની ઇચ્છા તેમાંની કેટલીક આગળ પડતી સ્ત્રીઓ વારંવાર દર્શાવતી હતી. આ વિચારને અમલમાં મૂકવા માટે બને તેટલી બહેનોને એકી કરીને વિચારનો આપ લે કરવી એમ નક્કી થયું. સૌ. ભક્તિલક્ષ્મી ગોપાળદાસ દેસાઈએ બહેનોને એકી કરવાનું અને બીજી વેધારી કરવાનું માથે લીધું. તેમના આમંત્રણથી પેટલાદમાં તા. ૨ છ નવેંબરને દિવસે પાટીદાર કોમની ૪૭ બહેનો હાજર થઈ. તેમણે સમસ્ત પાટીદાર કોમની સ્ત્રીઓ માટે મંડળ સ્થાપવાનો વિચાર માન્ય કર્યો. તે વખતે કેટલાક યુવોએ પણ હાજરી આપી હતી, પરંતુ તેમની હાજ-

રીથી સ્ત્રીઓ છુટથી પોતાના વિચાર દર્શાવતાં સંકોચ પામે એમ ધારીને તેઓ બાહુના ખંડમાં ગયા હતા. સભામાં આગળ પડેના બાજ સૌ. ભક્તિલક્ષ્મી તથા સૌ. ગંગાલક્ષ્મી ગોપાળ-ભાઈ પટેલે લીધી હતો. લગ્ન તથા મરણ પ્રસંગે પળાતા કેટલાક અનિષ્ટ રીવાજો વિશે બધી સ્ત્રીઓએ છુટથી ચર્ચા કરી હતી. આ મહામાં કામકાજ માત્ર ચર્ચા અને વાતચીતના રૂપમાં થયું હતું. કરાવો કરવાનું કામ આવતી સભામાં કરવાનો નિશ્ચય થયો હતો. પાટીદાર ભગિની સમાજની પહેલી પરિષદ વસોમાં માગરા સુદ પુનેમને દિવસે ભરવાનું નક્કી થયું હતું.

X X X

તા. ૧૦ અક્ટોબરને દિવસે હુબલી શહેરમાં કનૈયાક પ્રાંતિક ભગિની મંડળ તરફથી મરાઠેવી સભામાં નીચેના કરાવ થયા હતા:—

બેલગામમાં આવતી કેમ્પેસ મરાવ તે વખતે ઇર્ષાટક પ્રાંતિક ભગિની મંડળ તરફથી એક અખીલ ભારતીય મહિલા પરિષદ ભરવાની વ્યવસ્થા કરવામાં આવશે. તે કાયં જલદી પાર પાડવા માટે ધારવાડનાં શ્રીમતી જનનીભાઈ ભાતજી અને બીજાઓનાં શ્રીમતી સાંતાભાઈ જરૂરનાં પગલાં લેશે. આ પરિષદનું પ્રમુખસ્થાન શ્રીમતી કસ્તુરબા માંધીને લેવાની વિનંતિ કરવામાં આવશે.

X X X

બંગાળાની કાકિનિલની શુદ્ધીમાં સ્ત્રીઓને મત આપવાં અટકાવનારો ને કાપડો છે. તે ફર કરવાની સરકારને વિનંતિ કરવાનો કરાવ બંગા-ળાની લેલસલેદીવ કાકિનિલની ગઈ બેઠકમાં ઘડાયો છે. આશરે ત્રણ વર્ષ પર ભૂતી કાકિ-નિલમાં એ કરાવ નવારે મ્હાલો હતો, ત્યારે વધુમતે લી ગયો હતો.

X X X

'ફારવડ' પત્ર જણાવે છે કે શ્રીમતી સંતોષ કુમારી ગુપ્તા ને સ્વરાજ્યવાદી છે, તેમણે એક દિ'દી હાપમાં પોતાના સંબંધી વાંધા બરેલું લખાણ છપાવ્યું તેથી તે પત્રની ઓફી-સની ખબર લીધી. ત્યાં જઈ તંત્રી કાણ છે તે પૂછ્યું. તંત્રી આવી પ્હોંચ્યાં એ મદદરથી અન્યયગી અને મુંઝવણ વચ્ચે તેણે તેને ફેલાવી

હદાડયો. ગસરાઈ જઈ તંત્રીએ માફી માગી લીધી. કુતૂહલથી આકર્ષિતલા મોટા દોળાએ આ બનાવ નિહાળ્યો હતો.

x x x

હવેકાતની મ્યુનીસીપાલીટીમાં મિસ ડૉઈડ નામની અંગ્રેજ બાબુ પ્લેઝીન સ્ત્રી સમાસદ તરીકે ગઈ છે. મ્યુનીસીપાલીટીના પ્રમુખ તથા બીજા સભાસદો તરફથી એને ઘણાં અનિનંદન મંત્રણાં હતાં. આ સન્નારીએ મુકેરની લગાઈ વખતે સારું કામ કર્યું હતું, અને હજી પણ બહેર જીવનમાં રસથી ભાગ લે છે.

x x x

મદ્રાસ મ્યુનીસીપાલીટી તરફથી કન્યાઓ માટે હુન્નર શીક્ષણની શાળા ખોલવામાં આવનાર છે. આ શાળામાં કન્યાઓને સીવણ, ચરત, શુંથણ, લેસ બનાવવાનું તથા હાડ બોર્ડનું કામ શીખવવામાં આવશે.

x x x

મદ્રાસ મ્યુનીસીપાલીટી તરફથી ગોચા બતની બાલિકાઓ માટે પ્રાથમિક ઉર્દૂ કન્યા-શાળા ખોલવામાં આવી છે. આવી સંસ્થા ત્યાં પ્લેઝીન છે.

x x x

મદ્રાસ ઇલાકાના તેનાલી ગામમાં તા. ૬ ઓગસ્ટ ૧૯૨૪ ને દિવસે પ્રભાત વીરકેવ નારાયણ નામના પુરુષ પર પોતાની સ્ત્રીનું 'ડેડ' છરીથી કાપી નાંખવાનો આરોપ મુકવામાં આવ્યો હતો. જ્યારે તેને મેજસ્ટ્રેટ આગળ લઈ જવામાં આવ્યો અને પોતાનો બચાવ રો છે તે પછવામાં આવ્યું, ત્યારે તેણે 'હું કંઈ જાણતો નથી' એટલેજ જવાબ આપ્યો. તેના ઘરની છેક પાસે રહેલી બે સ્ત્રીઓ જેમણે જીવનના દેખાવ નજરે લેયો હતો, તેમની સાક્ષી પદથી આ પુરુષને ફેંસીની સજા થઈ છે.

x x x

ત્રાવણકોરમાં રાજકુમાર ચિલ્પીશ નીરમલ જેની જન્મ ૧૨ વર્ષની છે તેને રાજ્યાભિષેક કરવામાં આવ્યો છે. તેની જન્મ નંદાની દોષાયી બની રામી સોદલમીબાઇને દાદા રાજ્ય

ચલાવવાનો અધિકાર આપવામાં આવ્યો છે. આ સ્ત્રીની ઉંમર ૨૮ વર્ષની છે.

x x x

મલબાર પ્રાંતના તીરંગાદી ગામમાં ચાલી લાક્ષ્ય મદમદ દાજી નામના શ્રીમંત મેાપલાએ ઘરનાં બારણાં બંધ કરીને પોતાની ગર્ભવતી સ્ત્રી તથા બે બાળકોને મોટા છરાથી કાપી નાંખવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો. સ્ત્રી તથા બાળકોની ચોક્કસ સાંમળાને પોલીસે બારણાં તોડીને ઘરમાં પ્રવેશ કર્યો અને તે મેાપલાને બેઠી પકડીને કેદ કર્યો. સ્ત્રીને હોસ્પિટલમાં; લઈ ગયા પણ માલમ પડ્યું કે તેના શરીર પર ચૂરારે પચાસ યા પડયા હતા. તે જીવી રાકે એવો સંભવ નથી, તેના પતિએ માંડપણને લીધે આ કામ કર્યું જણાય છે.

x x x

મીસીસ પુનેન ક્યુકોઝ નામની શ્રીસ્ત્રી સન્નારી ત્રાવણકોરમાં મુખ્ય સરકારી ડૉક્ટર તરીકે નીભાયાં છે. વળી તે ત્રાવણકોરની ધારાસભામાં મેંબર થયાં છે. રાજ્યના કોઈપણ મોટા ખાતાના ઉપરી તરીકે અને ધારાસભાના મેંબર તરીકે આ પ્લેઝીન સન્નારીની નીમણુંક થઈ છે.

x x x

આખા દિવંમાં કોચીન પ્રાંતમાં કેળવણી પામેલી સ્ત્રીઓ સોથી વધારે છે. મીલકતની બાજતમાં ત્યાં એવો કાયદો છે કે પુરુષ કરતાં સ્ત્રીનો દર મીલકત પર વધારે ગણાય છે. ત્યાંની સ્ત્રીઓને ધારાસભામાં બેસવાનો અધિકાર હવેમળાં જ મળેશે છે. ધારાસભામાં ત્યાં સરકાર તરફથી નીમાએલાં ને પંદર સભાસદો હોય છે, તેમાંથી આશરે ચારેક સ્ત્રીઓને નીમવા એવી માગણી તેમણે સરકાર પાસે કરી છે. કારણ કે સ્ત્રીઓ તથા બાળકો માટે કંઈ કાયદા પડવામાં આવે ત્યારે ધારાસભામાં સ્ત્રી પ્રતિનિધિ હોવાની ધલ્લી જરૂર છે એમ તેમને લાગે છે.

x x x

ગે. મદમદબલી તથા સોલનબલીનાં માતૃશ્રી બી અમ્માનું અવસાન થયું છે. પોતાની જીવન-વસ્થા છતાં તેમણે બહેર જીવનમાં ને જાણી

ખતાઓ હતો તે જણીતો છે. વળી પોતે ચુસ્ત મુસલમાન હોવા છતાં પડકારો ત્યાગ કર્યો હતો.

X

X

X

મીસીસ ટેનાર્ડ નામની એક ઇંગ્લેન્ડની સ્વયંસેવિકા દિલ્હીની એક સ્વયંસેવિકામાં હાજર હતી. તે જણાવે છે 'ગાંધીજી તો તેમના સિદ્ધાંતોથી આખી દુનિયા માટે સામાન્ય ધર્મ સ્થાપી રહ્યા છે, અને એકલા પરિષદના કાર્યો એટલે ગાંધીજીના સિદ્ધાંતોની કિંમત છે.'

એશિયા.

અફઘાનિસ્તાનમાં કન્યા ફેળવણીની પ્રગતિ કરવા માટે ના. અમીર ઘણી આશરતા રાખે છે. પણ નહેરૂ પ્રત અને ખાસ કરીને મુસ્લિમો તેની સામે વિરોધ દર્શાવે છે. તેથી પ્રતિષ્ઠામાં આ કાર્યનો પ્રચાર કરવામાં મુશ્કેલી નડે છે. ના. અમીર પર મોહલવામાં આવેલી એક મોટી અરજીમાં એવી માગણી કરવામાં આવી છે કે પુરુષ શિક્ષકોવાળી કન્યાશાળાઓમાં ૧૨ વર્ષથી મોટી ઉમરની છોકરીઓને મોકલવી નહિ, અને તેવા શિક્ષકો ૮૦ વર્ષથી ઓછી ઉમરના હોવા જોઈએ નહિ.

X

X

X

મોરમ ઓઠાકો કુરાકાએ ટાણાઓ શહેરમાં (નવાન) ડાહર તરીકે પ્રેક્ષીત કરવા માંડી છે. નવાનમાં ડાહરની હીમી ફેળવણી તે પહેલીજ સી છે, અને ટાણાઓની હાયર નોર્મલ સ્કૂલે તેને આ હીમી આપી છે.

યુરપ.

ઈંગ્લેન્ડની પાર્લમેન્ટમાં આ ચુંટણી વખતે સી લેમ્બર્થને જોઈએ તેવી ફેરફાર મળી નથી. જહ પાર્લમેન્ટમાં આઠ સીઓ મેંબર થઈ હતો. તેમાંથી ત્રણ મજૂર પક્ષની હતી, ત્રણ કન્ઝર્વેટીવ પક્ષની હતી, અને બે લિબરલ પક્ષની હતી. આ નવી ચુંટણી વખતે મિસ બોન્ડીફ્ડ, મિસ સુઝન લોરેસ, અને મિસ જુલિયન એ ત્રણ મજૂર પક્ષની અને મીસીસ વીન્ડીગ્રેમ તથા લેડી કેરીગટન એ બે લિબરલ પક્ષની એટલી સીઓ હારી ગઈ હતી. લેડી એસ્ટર ને પાર્લ-

મેન્ટમાં સીઓ પહેલી સી-લરીકે ચુંટાઈ ફરી તે, કથેસ ઓફ એથોલ, અને મીસીસ ફિલોપસન એ ત્રણની કન્ઝર્વેટીવ પક્ષ તરફથી આ વખત ફરીથી ચુંટણી કરવામાં આવી હતી. મજૂર પક્ષ તરફથી મિસ વીન્ડીફ્ડના નામની એક નવી સીની ચુંટણી થઈ છે.

X

X

X

ઈંગ્લેન્ડની પાર્લમેન્ટમાં આઠ મેંબર થવા ઉપરાંત પ્રધાનમંડળમાં પણ કોબલ થઈ છે. આ વખતની નવી ચુંટણીમાં કથેસ ઓફ એથોલ નામની રુઝારી ફેળવણી વિભાગની મંત્રી થઈ છે આ વિભાગનું કામ તે ઉત્તમ રીતે કરશે એવી આશા આપણે રાખીએ છીએ. પુરુષ સર્વ સીમાં બુદ્ધિશક્તિ ઓછી હોય છે એવું કહે કોઈ પણ પુરુષ કહી શકશે નહિ.

X

X

X

બ્રાઇટનમાં મળેલી નેશનલ ડાઈનિટ્સ ઓફ વીમેન્સની વાર્ષિક પરિષદમાં લગભગ ૭૦૦ પ્રતિનિધિઓએ હાજરી આપી હતી. સરમાતની કન્યાઓની સભામાં પાર્લમેન્ટના સ્પીકર લેડી એસ્ટરને પ્રમુખસ્થાન આપવામાં આવ્યું હતું. બાપલુ કરતાં તેમણે જણાવ્યું હતું કે- "સીની સહિતપર મને અત્યંત વિશ્વાસ છે. હાલ સીઓ ને નહેરૂ જીવનમાં ભાગ લે છે, તેણે મારું પગલું ઘણા જગાના ધર્મો આ પ્રથમ વખત જ લેવામાં આવ્યું છે આપણા યુવાન સી પુરોષોની પ્રીયતમી ધર્મપરની સજ્જા ઓછી થઈ છે એમ મારી માન્યતા નથી."

X

X

X

મીસીસ વેલ્ડીસ સેનાપતિ નામની એક અંગ્રેજી છોકરીએ બે વર્ષ પાર મેંબરશ્રમાં એક દિલ્હી-જવાન સાથે લગ્ન કર્યાં હતાં. તેણે પોતાના દિલ્હી ધણીપર ધાતકીપણું ગુનારનારો આરોપ મૂકી તેને મેંબરશ્ર સીટી પોલીસ જોઈમાં લોકો કર્યો હતો. ફરીઆદમાં જણાવ્યું હતું કે લગ્ન પછી દોઢ મહીને તેનો ધણી તેને દિલ્હમાં અમુતસર ખાતે લઈ ગયા હતા. તેણે ત્યાંના દેસી કપડાં પહેવાવાનું હતું હતું. મસલીનની સારી કોઈ પણ શરમાળ અંગ્રેજી છોકરી ન પહેરે તે પહેરવાનું તેને

-કહેવામાં આવ્યું હતું. જવાબદારતા ધારાસભ્યોએ જણાવ્યું કે દેશી કપડાં ઇંગ્લેંડમાં પહેરાતા ધર્મની રૂઢિ કેસ કરતાં કોઈ પણ પ્રકારે ખરાબ નહોતાં. તે સ્ત્રીને દેશી રીતે રાખવામાં આવતી, એટલે ધરનાં શૌ માણસો એકઠાં ધરમાં સૂતાં અને દેશી ખોરાક ખાતાં. તેના ધણીનો ગેર દાનરીમાં તેનાથી બહાર નીકળી શકાઈ નહિ. તેના ધણી સાથે તેને કંઈ કંઈએ હતો નહિ. તેને એક છાકરું દિવસમાં યશુ ત્યારે યુરેઝીઅન તબીબે તેની સારવાર કરી હતી. આથી મેલરૂટે પૂછ્યું કે ત્યારે કયા પ્રકારના ધાતકીપણાનો ધણી ઉપર આરોપ છે? મીસેસ તેનાપતિએ જણાવ્યું કે તે હું કહી શકું નહિ અને કોઈ પણ જ્યાં સુધી દિવસની મુલાકાત થે નહિ ત્યાં સુધી જણી શકે નહિ. તે પછી તે શાધાર આંધુએ રડી હતી અને મેલરૂટે મુકદ્દમા દવાડી નાંખ્યા હતા.

ખર્મિંગ્હમની રૂઢિ ઓફ સોશીયલિઝમમાં અભ્યાસ કરતી મિસ તારા તિલક બી. એ. ને સરકાર તરફથી સો પાઉંડની વાર્ષિક સ્ટેન્ડરડિય મળી છે.

યુરોપમાં પ્રખ્યાત યક્ષી રસોયન બેલ્ટ ડાન્સર (નૃત્ય કરનાર) આના પાવલોવાના હાથ નીચે અનીટા અને સુનીતા નામની બે દિલી સ્ત્રીઓ નૃત્યકળાનું શિક્ષણ લે છે હાલના કોવેન્ટ ગાર્ડન થીયેટરમાં આના પાવલોવાની સાથે આ બે સ્ત્રીઓ પણ નૃત્યના જલસામાં આગ લેશે.

એડીનબરોમાં સ્કૉટીશ લિબરલ સમર રૂઢિમાં પાર્લમેન્ટનાં મેમ્બર મીસીસ વિંગ્લેન્ડે બાષ્પ ક્યું હતું. મેટ્રીક્લનમાં સ્ત્રીની સ્થિતિ પેલાં કેવી હતી અને હવે બદલાઈને કેવી થઈ છે તે બાબત એ સન્નારી બોલ્યાં હતાં. અસલ સ્ત્રીએ - ને એનો ઉપદેશ કરવામાં આવતો કે શરીર પર અગ્રભતના રંગ-લગાડીને સુંદર દેખાવાનો પ્રયત્ન કરવો, એટલે લગ્ન પ્રસંગ જાદવી આવશે. અને આખરે પહેલે વર્ષે તેમને પાર્લમેન્ટમાં મત

આપવાનો તથા સમાસદ થવાનો હક પણ મળ્યો છે. તે સ્થળે એક વિદ્યાર્થીએ કહ્યું હતું કે પરણેલી સ્ત્રીને સ્વતંત્ર રીતે કમાતા હોય તો તેના પર જુદો કર-નાંખવો જોઈએ.

ક્રીસ્ટીઆનીયા (નોર્વે) માં અદાર જુદા જુદા દેશોમાંથી એકઠી થએલી યુનીવર્સિટીનું શિક્ષણ પામેલી સ્ત્રીઓની પરિષદ જુલાઈ માસની આખરે ભરવામાં આવી હતી. આ પરિષદના કાર્યવાહકોના પ્રયાસથી નીચે પ્રમાણે કાર્ય થયું હતું. પૅરીસ અને વૉશિંગ્ટનમાં સ્ત્રીઓ માટે કલતદાઈસની સ્થાપના થઈ હતી. લંડન, ઍથેન્સ અને રોમમાં તે સ્થાપવાની યોજના થઈ હતી. એક દેશની સ્ત્રીઓ બીજા દેશમાં જઈને અભ્યાસ કરી શકે તે માટે ફર-લાખ ડૉલર સ્કૉલરશીપ માટે જુદા કઠાડવામાં આવ્યા હતા. બધા મળીને બીસ દેશોમાંથી ૨૮૦૦૦ સ્ત્રીઓ આ સભાની મેમ્બર થઈ હતી.

તેર વર્ષ પેલાં ટુર્કી સ્ત્રીઓમાં પરદાનો શીવાજ હતો. પણ હવે જોઈશું તો ઓફીસમાં પણ સ્ત્રીનું સ્થાન હોય છે. એવી એક પણ પેઢી નહિ હોય કે જ્યાં સ્ત્રીઓને ક્લાઈક તરીકે સંભવામાં આવી ન હોય ટેલીફોનની ઓફીસમાં, સોસાયટીઓમાં તથા બીજાં ધાર્મિક અને સામાજિક સંસ્થાઓમાં પણ સ્ત્રી નોકરો નજરે પડે છે. સ્વતંત્રતાની નીસરણી હવે સ્પષ્ટ થઈ છે, અને સ્ત્રીઓ તેના પર નિશ્ચયપૂર્વક ધીમે ધીમે ડગલા ભરે છે, તે સ્ત્રીઓએ હવે તેને છંટે પેલાંયવાનો અને સ્વતંત્રતા મેળવીને આનંદ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો છે.

અમેરિકા.

અમેરિકાના શિકાગો શહેરમાં ગયા ઓગસ્ટ મહીનામાં નીચો (હજારો) કોમની સ્ત્રીઓની પરિષદ ભરાઈ હતી તેમાં કન્યાઓની કેળવણી માટે સ્કૉલરશીપો આપવાની અને મજૂરી કરતી કન્યાઓને રહેવાનાં જુદા સ્થાપવાની યોજના કરવામાં આવી હતી. તેને માટે પેલાં વખાવવાનું કામ હાલથી ચાલુ નથી છે.

અમેરિકાના લુઇસીઆના સંસ્થાનની ધારા-
સભાએ તા. ૧ લી ઓગસ્ટે એવો ઠાવડો પસાર
કર્યો છે કે કોઈ પણ પુરુષ લગ્ન કરે તે પહેલાં
તેના શરીરની તપાસ હાક્ટર પાસે કરાવીને
તંદુરસ્તીનું સર્ટિફિકેટ તેણે મેળવવું જોઈએ. આવું
સર્ટિફિકેટ હોય તો જ તેને લગ્ન કરવાની રજા
આપવામાં આવશે.

• x x x

યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સના ટેક્સાસ નામના પરમ-
ણના માજી ગવર્નરની પત્ની મિસીસ ફર્ગસનની
નીમણુક તેજ પ્રાંતના ગવર્નર તરીકે થઈ છે.
આખા રાજ્યમાં આ પ્રથમજ સ્ત્રી ગવર્નર
થઈ છે.

x x x

પશ્ચિમના દેશોની સ્ત્રીઓ હવે સ્વતંત્ર રીતે
વેપાર પણ કરવા લાગી છે. તેમા સૌથી મોટા
વેપાર કરનાર દેડી પિરી નામની સન્નારી છે.
તેના પતિ ઘોડાં પિરીના મરણ પછી દારૂબેંદ

એન્ડ ગુલ્ફનામની સ્ટીમર ખનાવનારી મેડી પેટી-
ની તે પ્રયુજ થઈ છે.

x x x

ફીલીપાઇન્સની યુનીવર્સિટીના ગયા વર્ષના
રીપોર્ટ પરથી જણાય છે કે, ત્યાં ને શિક્ષણ-
ક્રમમાં સ્ત્રી તેમજ પુરુષ બંનેને દાખલ કરવામાં
આવે છે, તેમાં પુરુષ કરતાં સ્ત્રીની સંખ્યા
વધારે છે ત્યાંની યુનીવર્સિટીમાં ને ૪૬ વિદ્યાર્થી-
ઓએ રસાયણ શાસ્ત્રના વિષયમાં મેન્યુએટની
ડીગ્રી લીધી છે, તેમાંથી ૪૨ સ્ત્રીઓ હતી, હાક્ટર
ની ડીગ્રી લેનાર ૧૧ વિદ્યાર્થીઓમાંથી ૪ સ્ત્રીઓ
હતી. ગયા વર્ષમાં બધા વિષયોમાં મળીને ને
૪૮૮ વિદ્યાર્થીઓએ જુદી જુદી ડીગ્રી મેળવી
તેમાં ૧૧૦ સ્ત્રીઓ હતી.

• યુઝીલેન્ડ.

ન્યુઝીલેન્ડની સરકારે સ્ત્રીઓને યાજ્ઞની
ઉપસ્થિતિ તરીકે નીમવાનો નવો કાયદો
પસાર કર્યો છે. ફળવણી ખાતામાં બીજા પણ
જગાઓ સ્ત્રીઓને આ કાયદાથી મળશે.

ચૂરપ.

કરવા છતાં પણ જડતી નહતી, તેથી તેને બોવા-

ઈંગ્લેન્ડની પાર્લિમેન્ટમાં આ ચૂંટણી વખતે
સ્ત્રી કોલેજવારોને જોઈએ તેવી ફોલ્ડ મળી નથી.
ગઈ પાર્લિમેન્ટમાં આઠ સ્ત્રીઓ મેમ્બર થઈ હતી.
તેમાંથી ત્રણ મજૂર પક્ષની હતી, ત્રણ કન્ઝર્વેટીવ
પક્ષની હતી, અને બે લિબરલ પક્ષની હતી.
આ નવી ચૂંટણી વખતે મિસ બોન્ડફીલ્ડ, મિસ
સુઝન હોરેસ, અને મિસ જુલિયન એ ત્રણ
મજૂર પક્ષની અને મીસીસ વીન્ટ્રીમ્સ્ટ્રીમ તથા
લેડી ફેરીગટન એ બે લિબરલ પક્ષની એટલી
સ્ત્રીઓ હારી ગઈ હતી. લેડી ઍલ્ટર ને પાર્લિ-

મેન્ટ લાગે છે. હવે શું કરીશું? હજી સુધી
આરે.

હોર્ટમાં જાપાનીઓમાં એ હકીકત જાણવા ને
હવે કે હશે ત્યાંથી મળી આવશે.
ધણી તેને માત્ર એટલું જ બોલ્યો—ત્યારે શું
હતો. તેણે મરણ
અંગેનું દોષ 'નવયોવન.'

સંપાદક: સૌ. ન્યોસ્ના ઝહેતા, ખી. એ.

અમદાવાદમાં મળેલી ગુજરાતના પત્રકારોની પરિષદના પ્રમુખ મિ. મહેરજીભાઈ માદન પોતાના બાથરૂમાં નીચે પ્રમાણે જોડ્યા હતા:—

“પત્રકાર પ્રવૃત્તિમાં સ્ત્રીઓ દીધી નીકળે, ઉપયોગી થઈ પડે એમાં કોઈ પણ શક નથી. The hand that rocks the cradle rules the world—જે હાથ પાંચળું ઝુલાવે તે જગત ઉપર પોતાનું સામ્રાજ્ય ચલાવી શકે. પત્રકારના ઉદ્યોગમાં પણ તે જગતને દયમગાળી શકે એમાં કંઈ પણ સંદેહ નથી. અરથા કરતાં પણ ઘણું વધારે જાતુ સ્ત્રીઓ અને બાળકોનું બનેલું છે; ખાસ કરીને, સ્ત્રીઓ અને બાળકોને લગતી અને સામાન્ય રીતે સમગ્ર સમાજને લગતી બાબતમાં સ્ત્રીઓનું દૃષ્ટિબિંદુ સમાજને જાગૃત્વે ધણુંજ ઉપયોગી, ધણુંજ હિતકારક છે. અત્યાર સુધી જગતે સ્ત્રીઓના અભિપ્રાય નહીં વાને થોડાજ પ્રયાસ કર્યા છે. આ દેશના સ્ત્રી-કેળવણીના દીમાયતીઓને ખાસ કરીને અસિન્ન થઈ છે, કે સ્ત્રીઓની નિરક્ષરતા દૂર કરવાને તેમણે ભગીરથ પ્રયત્ન કર્યો છે, અને આજે થોડી પણ ઇન્નારીઓ પોતાના વિચાર હિંમતથી મૂળ સમક્ષ મૂકી શકે છે, થોડી પણ સ્ત્રીઓ સમાજ સેવા માટે, દેશ સેવા માટે તૈયાર થઈ શકી છે.

આજે આપણે શ્રીમતી બાઈઆઈ પાલમકોટ, શ્રીમતી બીખાઈ પાલમકોટ, સૌ. વિદ્યાબહેન, અને સૌ. શારદાબહેન, મીસીસ પુતળીઆઈ કાવરાણ, દાવરબહેનો, મિસ બાનું બનનજી, અને શ્રીમતી દેસાબહેન તથા બી. વ. કેટલાક બાદ અધિ-પતિઓના નામ આનંદથી લઈ શકીએ, છીએ,

તો અવિધ્યમાં આ ક્ષેત્રમાં કામ કરનાર તે કરનાં પણ વધારે સન્મારીઓ આપણને મળી આવશે, અને અવિધ્યના પ્રદર્શનમાં સ્ત્રીઓના હાથે સ્ત્રીઓનું વધારે સુંદર, વધારે અત્રકારક કામ આપણે જોઈ શકશું.

જાણીતામાં અપહરણ:

‘મુસલમાન’ પત્ર લખે છે:—

અમને જાણવાતાં ધણી દીલ્લીની યાચ છે કે બંગાળમાં સ્ત્રીઓને શુભ રીતે ઉપાડી જવાના બનાવ ધણા યાચ છે. મુસલમાન બાઈઓએ વધારે ખેડ પામવા જેવી વાત એ છે કે ધણું-ખરું સ્ત્રી હિંદુ કામની હોય છે અને તેનું દરજ્જા કરનાર પુરુષ મુસલમાનજ હોય છે. જ્યારે આવા મુસલમાની હકીકત વર્તમાનપત્રમાં પ્રગટ થાય છે ત્યારે આપણે નીચું જોઈ પડે છે. એટલું ખરું છે કે જે સ્ત્રીઓને ઉપાડી જવામાં આવે છે તે ધણું-ખરું સારી ચાલ-ચલનવાળી હોતી નથી. જળી આમાં તે સ્ત્રીઓનો પોતાનો તથા હિંદુ સમાજનો પણ થોડો હાથ ઠંડાડી શકાય. કેટલીક છોકરીઓ પોતાની રાજગુરીથી સુલત્રમાન પુરુષો સાથે નાસી જાય છે. તેમજ સ્ત્રીની સંમતિથી ચલેલા વ્યવસાયને બળાકાર તરીકે જાહેર પાડવામાં આવે છે. આ બધું સત્ય હોય તો પણ મુસલમાન સુલત્રને ફાજલાઈ કેટલાં આવા આરોપ માટે જરૂર પડે, તેમાં તેમનો પોતાનો હાથ જોડા નથી. આખી મુસલમાન કામે આ બાબત ધણી ધ્યાનમાં લેવી જોઈએ, અને જેની લાગવજ ચાલતી હોય તેમણે પોતાના ધર્મના માણસોને આવું કાચ-દાંધી નિરૂદ્ધ વર્તન કરતા અટકાવવા જોઈએ.

અમે એમ નથી કહેતા કે બીજી કામના જાયા માણસો શુદ્ધ વર્તનવાળા હોય છે અને માત્ર મુસલમાનો આવી દુષ્ટ કામ કરે છે. બીજી કામના પુરૂષો પણ આવી કામ કરે છે. પરંતુ અમે પોતે મુસલમાન છીએ, અને આવા દાખલામાં વધારે બાગ હિંદુ સ્ત્રીઓનું તરજુ કરનાર પુરૂષો મુસલમાન હોય છે, તેથી અમે મુસલમાન કામને સંજોગીને આ રાખી લખીએ છીએ. દરેક જાતનાં અને દરેક ગામમાં જે મુસલમાન ગૃહસ્થોની સાગવગ ચાલતી હોય તેમણે આવી દુષ્ટતા પર અંકુશ મૂકવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. આવી કામ કરનારને લોકનિંદાની બીક હોવી જોઈએ. ખાસ કરીને ગામડામાં આવા ગુનાહ વધારે થાય છે. તે સ્ત્રીઓએ આવા દુષ્ટ પુરૂષોના લોકોએ બહીષ્કાર કરવો જોઈએ. મુસલમાન તંત્રીઓને હાથે ચાલતાં દેશી ભાષાનાં વર્તમાનપત્રો લોકોના મનમાં આ દુષ્ટતા માટે તિરસ્કાર ઉત્પન્ન કરી શકે. મુસલમાન કામની આખર પર સાગેશ આ કલંકને દૂર કરવાની આપણી મેઠામાં મોટી ફરજ છે.

હિંદની સ્ત્રીઓને શહેનશાહખાનુ મેરીને સંદેશ:

હવે તમારા લંડન પાસે લેમ્મલીમા એમ્પાયર એન્જીનીયરિંગ (બ્રીટીશ સામાન્ય પ્રદર્શન) ભરવામાં આવ્યું હતું. ત્યાં અક અકાદમીક ખાસ હિંદી સ્ત્રીઓ માટે રાખવામાં આવ્યું હતું, જે પ્રસંગે શહેનશાહખાનુ મેરીએ હિંદુસ્તાનની સ્ત્રીઓને નીચે મુજબ સંદેશો મોકલ્યા છે.

“હું જે વખત હિંદુસ્તાન જઈ આવી છું. હિંદની સ્ત્રીઓનું ગૌરવ, માયાણપણું તથા સરલતાની સ્મૃતિ મારા હૃદયમાં ઘણું પણ રમ્ય છે. મેં જે વખત ભારતની સ્ત્રીઓને શુદ્ધ સંજોગી સંદેશો મોકલ્યા છે, એટલું કહેવું જોઈએ કે ગૃહની સાથે ટુલના કરતાં સંસારની દરેક વસ્તુ હુમ્મ જણાય છે. ગૃહમાંથીજ રાષ્ટ્ર અને સામાન્ય બને છે. હિંદની હાલની સ્થિતિમાં સૌથી વધારે જરૂર તંદરસ્ત, શુદ્ધિમાન, અને સારા આદર્શોવાળાં બાળકોની છે. હિંદમાં ધરની પરિવ્રતા જણાય છે તેટલી સાચ્યજ બીજી કોઈ દેશમાં જણાતી હશે. હિંદવાસીઓના જીવનમાં ધર

માટે પ્રેમ અને કુટુંબ માટે ત્યાગ એ મુખ્ય સિદ્ધાંત છે. મારા વિચાર પ્રમાણે હિંદની સ્ત્રીઓને જેટલી સત્તા છે, તેટલી હુનીબાના કોઈ દેશની સ્ત્રીઓને નહિ હોય. આપણી જે બહેનો પોતાના દેશમાં સમાજ સુધારણાનું કામ કરવા હુમ્મની હોય તેમને મટે એક કલ્પન સુવર્ણમય ક્ષેત્ર છે. ગમે તો તે દેશનું નહોય તો પણ પડકારની પાથળ રહેલું છે. ભારતવાસીઓ પોતાના ભૂતા રીત રિવાજમાં બહુ દૃઢ હોવાને લીધે તેમનામાં સુધારો કરવાનું કામ મુશ્કેલ છે. તેથી ત્યાંની સ્ત્રીઓમાં સુધારો કરવાનું કામ જેલું કરવું હોય તેણે ધૈર્ય અને વિચારથી કામ કરવું જોઈએ. તેમના પરિશ્રમનું ફળ કદાચ જલ્દી નહિ મળે પણ આખરે મળશે ખરું. આપણે યાદ રાખવું જોઈએ કે સ્ત્રીઓના કામ થી ભારતવાસીઓ એક વખત હુનીબાની સ્વામિની પ્રાપ્તિ માફક પોતાનું સ્વતંત્ર પ્રાપ્ત કરવામાં સફળ થશે. ભારતની આપ સર્વ સ્ત્રીઓ સમાજ સુધારવાનું કામ શરૂ કરીને દેશની સેવા કરી શકો તેમ છે. કોઈને ધન આપવાની હક્કી કરતાં પોતાના તનથી કરેલી સેવાની કીમત વધારે જણાય છે.

આ પ્રસંગે મુંબાઈ તથા મદ્રાસના માઈ ગવર્નર લૉડ્સ વીલિંગ્ટનનાં પત્ની હાજર હતાં. તેમણે કહ્યું કે “હું હિંદમાં ઘણો સમય રહી છું. હિંદની સ્ત્રીઓ કંઈકેય મારી સાથે પ્રેમ પૂર્વક મળતી હતી. હું આજ રાત્રી છું કે શ્રિલંકાની જે સ્ત્રીઓને હિંદ માટે પ્રેમ હોય, તે સામાન્યતા આ બંને બાગને પરસ્પરના સમાજમાં આજવાનો પ્રયત્ન કરશે.”

ત્યાર પછી જ્યાં પચાસ વર્ષોમાં હિંદની સ્ત્રીઓને જે ઉન્નતિ થઈ છે તેનું વર્ણન લેઈ કાવસજી નહોંગેરી કયું હતું. તે પછી બીજી સ્ત્રીઓનાં શાપણું પણ થયાં હતાં.

સ્ત્રી શિક્ષણ:

મુંબાઈ યુનીવર્સિટીમાં સુધારા કરવા માટે કમીટી નીમણ છે. તે કમીટીએ કેટલાક સંદેશો દરમ્યાં તથા સંભારીઓ પર પ્રતિપત્ર મોકલ્યા હતા. તેના જવાબમાં શ્રી. શારદાગેરી સુમત મહેતાએ પોતાનો અભિપ્રાય લખી મોકલ્યો હતો. બીજા અનેક પ્રતિનાના ઉત્તર આપ્યા પછી

જર્મનીના બ્લીચ ફાસ્ટ નવા રંગો.

નફટૉલAS

સુતર, કાપડ વિગેરે પર મીલો અને બીજો વપરાતો આ રંગ
હિંદુસ્થાનમાં થોડા વખતમાં બજારીતો થયો છે.

બનાવનાર:-

કેમીશ ફ્રેબ્રીક ઓશેમ ઈલેક્ટ્રોન

જર્મની.

હિંદુસ્થાન, બરમા અને સીલોનમાં એકલા મંગાવનારા:-

શૂરજી વલ્લભદાસની કુંપની.

નં. ૫૦, ચર્ચગેટ સ્ટ્રીટ, શેટ, મુંબાઈ.

કર્કશા સ્ત્રીઓ નવરી પહે ત્યારે ગાંભની કુથલી કરે

પણ

ગુણસુંદરીઓ તો ઘરમાં ઉઘોગ લઈને જસે.

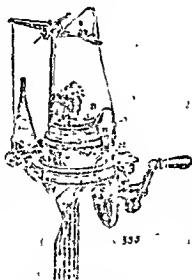
ધી ન્યુ હેરીસન

સન સરક્યુલર નીટીંગ (ગુંથવાનું) મશીન.

The New Harrison
Sun Circular Knitting Machine.

એવો ઘરગથું ઉઘોગ પુરો પાંડશે.

મોળાં ગુંથવાનો
આ સંચો તદ્દન સારો
છે. કાષ્ટપણ સ્ત્રી કે
બાળક તે ચલાવી શકે
છે. અને તેમાંથી સુંદર
મોળાં બનાવી શકે છે.
વખતનો સડુપયોગ થવા
સાથે આ સંચાથી
કુટુંબ માટે થતો મોળાં-
નો ખર્ચ બચાવી શકાય
છે.

ગરીબોને પોતાની
કમાણી વધારવાના સા-
ધનરૂપ આ સંચો એક
આશીર્વાદ સમાન છે.
ચોક્કસ વખતના અનુભ-
વથી બજારમાં વેચી
શકાય એવા મોળાં
આ સંચાની મદદથી
રહેલાઈથી બનાવી શકાય
છે.

શહેરોમાં જ્યાં મોળાંનો વપરાશ મોટો હોય છે ત્યાં તો આવા સંચાઓ ઘેરઘેર જોઈએ
મળવાનાં ઠેકાણાં:—

ડબલ્યુ. એચ. બ્રાડી એન્ડ કંપની લીમીટેડ.

અર્ચગેટ રોડ, મુંબઈ; એડ રોડ, કલકત્તા; પ્રોફેસર બ્રોડવે, મદ્રાસ; કેનાલ બેંક, રાનપુર

[૧૧-૨૪]

શ્રી વિદ્યાર્થીઓ માટે તેઓ નીચે પ્રમાણે લખે છે:—

શ્રી વિદ્યાર્થીઓ માટે છાત્રાઓ કરતાં તદન નિરાળો અભ્યાસક્રમ હોવાની જરૂર નથી. માત્ર એટલો ફેર થવો જોઈએ કે અભ્યાસક્રમમાં એવા વિષયો દાખલ કરવા જોઈએ કે જે શ્રી વિદ્યાર્થીઓને ઉપયોગી તેમજ આર્થિક લાગે. એટલા માટે કેટલાક વિષયો ઐત્થિક રાખવા. શિક્ષણશાસ્ત્ર સેક્રેટરીઅલ કામ, લલિતકળા, શૃંગાર્ય-શાસ્ત્ર, સમાજ વ્યવસ્થા વગેરે વિષયો શ્રીઓને વધારે ઠીક પડે જે છાત્રીઓ યુનીવર્સિટીનું શિક્ષણ લે છે તે બે પ્રકારની હોય છે. કાંતો શિક્ષક થવા કે દાકતરી વગેરે જેવો ધંધો શીખવા શિક્ષણ લે છે, અથવા તો માત્ર જ્ઞાનનો લાભ લઈને સામાન્ય સંસ્કૃતિ વધારવા લે છે. પ્રથમનો વર્ગ તો છાત્રાઓની માફક જ રીખે. તેમને માટે જુદા અભ્યાસક્રમની જરૂર નથી.

પણ દિવસ જતાં બીજા પ્રકારની છાત્રીઓની સંખ્યામાં વધારો થતો જાય છે. એવી કેળવાયલી છાત્રીઓ, ખડેનો, પત્નીઓની માગણી દિન પર દિન વધતી જાય છે. જે લોકોને ઉપયોગી થઈ પડે એવા વિષયો દાખલ કરવાની યજ્ઞી

આવશ્યકતા છે.

આપણા લોકોની રહેણી તેમજ પરિસ્થિતિને અનુકૂળ શ્રી ઉપયોગી વિષયો જોઈએ. બીજી રીતે શિક્ષણમાં એક હોવાની જરૂર નથી, કારણ કે શ્રીઓની બુદ્ધિશક્તિ કાંઈ પણ દરજ્જે ઓછી નથી; બલકે એ લોકો એકામ લક્ષ વધારે આપે છે.

જે ઉપર સૂચવ્યા પ્રમાણે વિષયો દાખલ થાય તો શ્રીઓ માટે જુદી યુનીવર્સિટીની તો જરૂર રહેતી જ નથી. પરંતુ જુદી કોલેજની આવશ્યકતા છે, —જ્યાં સુધી શિક્ષણ આપતી યુનીવર્સિટી થાય ત્યાં સુધી તો ખરું જ. હાલ તો છાત્રીઓને કોલેજ છાત્રનો કંઈ જ લાભ મળી શકતો નથી. એમના જુદા ગોળ બંધાય છે. કોલેજના શિક્ષણથી જે દષ્ટિબિંદુ વિશાળ થતાં જોઈએ તે થઈ શકે નહિ. આ ઉપરાંત શ્રી શિક્ષણના વધારે પ્રકાર માટે જુદી કોલેજની આવશ્યકતા છે. જે છાત્રીઓની સંસ્થા જુદી હોય તો યજ્ઞી વધારે સંખ્યામાં છાત્રીઓ શિક્ષણ લેતી થાય.

છાત્રીઓ માટે સારાં જાનાસંયોગી પણ જરૂર છે.

તા. ૧૧મી નવેમ્બરે સર કાવસજી બાજીર
 હોલમાં મી. છવનજી શ્રી-
 પૂનાનું મહિલા દીના પ્રમુખપણા નામે
 વિદ્યાપીઠ. પ્રાદેસર થોડો કેશવ ક-
 વેંએ 'દિલી મહિલા
 વિદ્યાપીઠની ઉત્પત્તિ ને પ્રગતિ" એ વિષય પર
 બાપજી ક્યું હતું. ઉત્પત્તિ વિષે જોણતાં હતું
 કે તેમણે પૂનામાં ૧૮૬૬ માં દિલ્લુ વિધવાશ્રમ
 સ્થાપ્યું. તે વખતે ત્યાં શરૂઆતમાં બે વિધવાઓ
 રહેલી હતી. દિલ્લુ વિધવાઓ સ્વાશ્રયી બની
 પોતાનું શુભશાન કરી રાકે તથા સમાજને ઉપ
 થોળી નાજરિકો બને એવું શિક્ષણ તેઓને મફત
 આપવાનો આ આશ્રમનો આશય હતો આ
 આશ્રમનું કામ ફેલાતા ધણી વર્ષો યથા જ્યારે
 લોકોને એની જાણ તથા નિમત્ત યહ, ત્યારે નાની
 છાત્રીઓને, વિધવા તેમજ કુમર શિક્ષાને ખર્ચ
 આપીને પણ દાખલ કરવા માટે આરંભ ૧ આ-
 વજા લાગી. ત્યારે પ્રાદેસર કર્વેને માંદગરા વિ-
 દ્યાલય સ્થાપવાનો વિચાર આવ્યો. તે પ્રમાણે
 પૂના તળમાં એ સ્થાપવામાં આવ્યું-તે વખતે
 વિધવાશ્રમ પૂના રાદેરની ચાર માઈલ દૂર હતું.
 આ બંને સંસ્થાઓને અંગે ધણી જામ પડતું
 ને વળી તે ઉપરાંત પ્રી. કર્વે દુન્યુસન કોલેજ
 અને ન્યુ હંગ્રીય સ્કૂલમાં પણ કામ કરતા હતા
 આ પ્રમાણે ૧૯૧૧ સુધી ચાલ્યું. પણ બનેનું
 સ્થાન બદલ્યું ને ૧૯૧૫ માં તે બંને સંસ્થા-
 ઓને જોડી દેવામાં આવી. અને તે ઉપરાંત
 પરણેલી તથા કુતારી સ્ત્રીઓને માટે એક વસ-
 નિગૃહ સ્થાપવામાં આવ્યું. આ બધી સંસ્થા-
 ઓની વ્યવસ્થા "વિધવાશ્રમ મંદળ" (Widows

Home Association) કરતું હતું તે વખતે
 ત્યાં ૧૫૦ સ્ત્રીઓ રહેલી હતી. એક વખત ૧૯૧૪
 માં જાપાનની સ્ત્રીઓની યુનિવર્સિટી વિષે પ્રાદે-
 સરના વાંચવામાં આવ્યું ને તે પરથી દિલી
 સ્ત્રીઓને માટે પણ તેવી યુનિવર્સિટી સ્થાપવાનો
 વિચાર તેઓએ કર્યો. ૧૯૧૫ માં કુળાઈમાં
 બરાએલી સંસાર સુધારા પરિષદના પ્રમુખ તરીકે
 બાપજીમાં તે વિચાર સમાને જાણ્યો. જાપા-
 નની યુનિવર્સિટીના નમુના પ્રમાણે એ સંસ્થા
 રચવી એમ વિચાર કર્યો. એના મૂળ સિદ્ધાંત આ
 હતા: દરેક વિધવાનું શિક્ષણ પોતાપોતાની
 માતૃશાખાદ્વારાજ અપાવું જોઈએ. અંગ્રેજીનું
 જ્ઞાન એક વધારાની ભાષા રૂપે અપાવું જોઈએ.
 તે ઉપરાંત અભ્યાસક્રમ પણ જોવા લેવા જોઈએ
 કે જે સ્ત્રીઓને વધારે ઉપયોગી યહ પડે. વળી
 આપણા સમાજના રિવાજો પ્રમાણે છાત્રીઓ
 અમુક ઉમર સુધીજ શિક્ષણ લઈ રાકે છે તે
 તેજ સમયમાં તેમને જરૂરી એવું બધુંજ શિક્ષણ
 મળે એવી ગોઠવણ થવી જોઈએ. આ યુનિવર્સિટી
 સ્વતંત્ર રહે એવો પ્રી. કર્વેનો વિચાર હતો.
 તેથી સરકાર તરફથી નાણાંની મદદ ન જ મા-
 ગવી એવો નિશ્ચય કર્યો. કારણ કે તેઓને લાગ્યું
 કે સરકારી મદદ માગીને તેો ગમે તેવી સરકાર-
 ની ચરનો લાગુ કરી પડે ને તે ઉપરાંત કામ
 શરૂ કરવામાં ટીક પણ ધણીજ થાય. તેથી તેઓ
 પેસા ઉપસાવવાને દેશમાં ફર્યા ને ૧૯૧૧ માં
 એટલા પેસા ઉપસાવી સંસ્થા કે જેથી તે યુનિવ-
 ર્સિટીની પહેલી સેનેટની બેઠક જોવાવી શકાય.
 આ સેનેટ તરફથી પ્રથમ તો સ્ત્રીઓની એક
 કોલેજ સ્થાપવાનો વિચાર ગયો.

ઉપર પ્રમાણે નહીં થએલી કોલેજની સરખા-
ત ફક્ત ચારજ વિદ્યાર્થીનીઓ સાથે થઈ. પરી
કેટલેક વર્ષો સર વિદ્યાર્થીની ઠાકારી તરફથી ૧૫
લાખ રૂપિયાની મદદ મળી સર તથા લેડી
જિલ્લાદારો તેમના પ્રવાસ દરમિયાન જવાનની
સ્ટ્રીઓની યુનિવર્સિટીનું કામ જોયું નેથી તેઓને
મળુ ડિ'ઈમાં એવી યુનિવર્સિટીની આરંભકતા
જણાઈ. લેડી વિદ્યાર્થીની સાથે પ્રો. કર્વેના મ-
દિલા વિદ્યાર્થીઓમાં શિષ્યોની એક બાઈ હતી.
એટલે એ બાઈએ પૂતાના મદિલા વિદ્યાર્થીઓમાં
યતાં કામ વિષે તેઓને માહિતી આપી. તેથી
ન્યારે તેઓ પાછાં ફર્યા ત્યારે ઉપર જણાવેલી
મદદ આપી. આથી મદિલા વિદ્યાર્થીઓને આ
મોટી રકમના વ્યાજની રૂ. ૫૨,૫૦૦ ની વાર્ષિક
રકમ મળ્યા કરે છે. એમણે એ મદદ આપતી
વખતે બે સરતો કરી. પહેલી કે સરકારની મ-
જૂરી મેળવવી ને શીશુ' કે વિદ્યાર્થીઓના કાર્યક-
ર્તાઓએ ખીલ રૂ. ૧૫ લાખ એકઠા કરવા. તે
પ્રમાણે તે બંને સરતો પૂરી થાય તો આની
રકમ મદિલા વિદ્યાર્થીઓને મળે નહિ' તો ત્યા
સુધી વ્યાજન મળે. પહેલી સરત તેઓના
મૂળ આદર્શના વિરૂદ્ધ હોવાથી, એ વિષે તો કંઈ
પણ થઈ શકે એમ નહોતું, પણ બીજી સરત
પૂરી કરવા પ્રયત્ન કરી શકાય એમ હતું.

પ્રો. કર્વેની યુનિવર્સિટી સાથે જોડાયેલી હાલ
ત્રણ કોલેજો છે. એક પૂતામાં, બીજી અમદાવાદ ને
ત્રીજી વડોદરામાં. નિશાળો તો ઘણે સ્થળે છે
બધાનું કુલઅર્થ ૧૦ થી ૩૦ હજાર રૂપિયા
આવે છે.

આ મદિલા વિદ્યાર્થીઓની હયાતી વિષે
તેમજ તેના કાર્ય વિષે બહુજ થોડાને ખબર
છે આ સંસ્થા સ્ટ્રીઓની સામાજિક તથા
માનસિક પ્રગતિ માટે કાર્ય કરી રહી છે. પહેલા
આ સંસ્થા અખતરા રૂપ રાજ કરવામાં આવી
હતી. કેટલેક બંને એ અખતરો સફળ થયા છે
તે તો તેના પરિણામ પરથી જણાય છે સુખાઈ,
પૂતા વગેરે શહેરોમાં કોલેજો તો હતી પણ
છાકરાઓ સાથે બહુવાતું દોવાને લઈ કે
અભ્યાસક્રમ સ્ટ્રીઓને જોઈએ તેવા ન હોવાથી
બધી શાખાની પરીક્ષા પાસ થએલી છાત્રીઓ
તેના લાભ લઈ શકતી નહોતી પણ આ વિદ્યા-

પીઠની કોલેજો ફક્ત સ્ટ્રીઓ માટે જ છે એટલે
અભ્યાસક્રમમાં પણ ગૃહવ્યવસ્થા, આરોગ્યસાધ-
નશાસ્ત્ર, સારીશાસ્ત્ર, તથા માનસશાસ્ત્ર
વગેરે સ્ટ્રીઓપરોગી વિષયોને સ્થાન આપવામાં
આવ્યું છે-નેમજ માટુમાવાતું પણ જ્ઞાન સારું
આપામાં આવે છે. તે ઉપરાંત સ્ટ્રીઓને અતુ-
કૃષ્ટ પઠે જરૂર તૃપ્ત રાખવાથી પરભૂતી સ્ટ્રીઓ
પણ નેના લાભ લઈ શકે.

આવું એક વિદ્યાર્થીક ગુજરાતમાં કાઠવામાં
આવ્યું હોય તો કે ગુજરાતને માટે સેનેટ ને
લીન્કીફેરના સમામદો ગુજરાતીજ હોય, તેનું
બધું કામ ગુજરાતમાંજ કામ સ્થળે થતું હોય
તો ત્યારે સુખમ પડે. નવાઈની વાત એ છે કે
આ સ્ટ્રીઓ માટેની સંસ્થા છે તે છતાં કેટલી
સ્ટ્રીઓને એ વિષે પરવા છે ?

અસંતરન પાટીદાર જ્ઞાતિમાં ને તેમાં
મુખખતે કરોને ત્યાંની
પાટીદાર જ્ઞાતિની સ્ટ્રીઓની ને ફરસા છે
સમાજ તે દૂર કરવા સ્ટ્રીઓજ
એળી મળી ચર્ચા કરે તો

ચોગ્ય પગલાંઓ બનતી ત્રસથી લઈ ચકાય.
આવી બાબતોમાં સ્ટ્રીઓનો મત ફળવો હોય
તો પુરો સમાજને સુધારવા ને ને મનોરથો
કરે છે તે જલદી પ્રગતિશીલ થાય. આમ ધારી
અસંતરની પાટીદાર જ્ઞાતિની કેટલીક બહેનોને તે
વિષે કંઈક કરવા કેટલાક દિવસથી ઇચ્છા હતી.
એ વિચાર એ બહેનોએ બીજી કેટલીક બહેનોને
જણાવ્યો ને તેમણે પણ તેમ કરવા ઉત્સાહ
બતાવવાથી શ્રીમતિ લક્ષ્મીદેવી ગોપાલકાસ
દેસાઈએ બધી સ્ટ્રીઓ એકઠી થઈ તે ઉપર
ચર્ચા કરી રાત્રે એવી કંઈ ગોઠવણ કરવાતું
પોતાને માથે લીધું. પ્રથમ તો અસંતરની કેટ-
લીક કેળવણી ને સ્ટ્રીઓની પ્રગતિ માટે ખાસ
ઉન્નત વિચારો ધરાવનારી ને ને બહેનો બહાર-
મામ વસતી હતી તેમાંના જેટલાંના બની ચકે
તેટલાના શિરનામાં મેળવ્યાં ને માગળ લખી
પોતાનો હેતુ જણાવ્યો અને જેટલાંજ એકત્ર
થવા આમત્રણ કર્યું. આ પ્રમાણે તા. ૨-૧૧-૨૪
ને દિવસે ૪૭ બહેનો હાજર થયા ત્યાં આ
કામ કરવા માટે તમા વારવાર મળી ચકે કરી
શકાય માટે એક મંત્રિની સમાજ સ્થાપતું ને

તે પણ ચરોતરની જ પાટીદાર જ્ઞાતિનું નહિ પણ સમસ્ત પાટીદાર જ્ઞાતિની સ્ત્રીઓનું, જેમ નિશ્ચય કર્યો, પ્રેક્ષક તરીકે કેટલાક પુરોહિત પણ આ વખતે દાનજ દત્તા-પણ પાટીદાર કેટલીક સ્ત્રીઓને જેમ લાગ્યું કે એ લોકોની દાનજીવી સ્ત્રીઓ પોતાને લગના રીતરિવાજો વિષે જોઈએ તેરલી છુટાળી ચર્ચા નહિ કરી શકે તેથી બધા પુરોહિત ત્યાંથી ખસી ગયા દત્તા. પછી બધાંને સમાનો હેતુ સમલગ્યાં બાદ બધાંએ મળી મરેલાની પાછળ બારમુ કરવું, કે તેમાં જમવા જવું, કાણે જવું વગેરે વગેરે અનિષ્ઠ રિવાજો પર ખૂબ ચર્ચા કરી દત્તા. વિધવા પંદોનોની દુઃખી સ્થિતિ પણ કેટલીક પંદોનોએ રજુ કરી હતી. સમાવું બધું કામ વાતના રૂપમાં જ થયું હતું. આ ભગિની સમાજની પહેલી પરિષદ માત્ર સર સુદ પુનેમને દિવસે બરવાડું નક્કી કરી, કીમતિ ઓમિલકશીનો ઉપહાર માની બધાં બહેનો છતાં પડયાં દત્તા.

સ્ત્રીઓની ઉન્નતિ માટે ફક્ત સ્ત્રીઓ જ મળીને ચર્ચા કરે એવો પ્રયત્ન આ પહેલવહેલો જ છે. પાટીદાર જ્ઞાતિની સ્ત્રીઓને તેમ કરવા માટે અમે અંતઃકરણપૂર્વક અસિનંદન આપીએ છીએ અને તેમના કાર્યમાં સફળતા હાંસીએ છીએ. સમાજમાં સદા રૂપ રહેલા બરાળ રિવાજો કાઢવાને માટે સ્ત્રીઓના દેહની તો ખાસ જરૂર છે. પુરોહિત બહેને ગમે તેવા મનોરથો કરે પણ સ્ત્રીઓનો મત નહિ કેળવાયેલા હોય તો પુરોહિત જિવારા શું કરી શકે ?

સુંબાઈમાં ઠાકરાંઓને રમત ગમત સાડાં ખુલ્લી જગ્યાઓ નથી તો ઠાકરાંઓને રમત તે વિષે હંધ કરવા માટે ગમત સાડાં ખુલ્લા શહેરની “ આરોગ્યતાની મેદાનોની આવશ્યક- સંજ્ઞાજ રાખનાર કમીટી ” કતા.

(Sanitary Measures Committee) જે ઠાકર

કર્યો છે તેને મ્યુનિસિપાલિટીએ અનુમોદન આપ્યું છે. સુંબાઈમાં રહેનાર દરેક જણને ખબર હશે કે એની કેટલી જરૂર છે. દરેક મોટાં શહેર માં જેમ જેમ હુંવરકૌઠીમ વધતાં ગયાં તેમ તેમ વસ્તી વધારે ગીચ થતી ગઈ ને ખુલ્લાં મેદાનો દત્તાં તેમાં મકાનો બંધાઈ ગયાં. દાક્ષમાં તો

સુંબાઈમાં એવી સ્થિતિ છે કે ભૂદેશ્વર, ગીર- મામ વગેરે લતાઓમાં ભરચક મકાનો બંધાયાં છે. એટલે ઠાકરાંઓને રમવાને થોડી મજા ખુલ્લી જગ્યા નથી. ખુલ્લી હવામાં કરેલી કસરત પર બાળકોની સારીરિક તંદુરસ્તીનો ધણી મોટો આધાર છે. જે દેશમાં એના ઉપર જોઈએ તેટલું લક્ષ ન અપાય ત્યાં ભવિષ્યમાં તેનું પરિણામ ઘણું જ નુકસાનકર્તા નીવડે. માટે આશા છે કે દલે એના ઉપર બનતું લક્ષ અપારે. ને ઉપર જણાવેલી કમીટીએ જે ઠાકર કર્યો છે તે જલ્દી અમલમાં મૂકશે.

અમદાવાદ, વડોદરા, સુરત વગેરે શહેરોમાં પણ આ વિષય ઉપર લક્ષ આપવાની જરૂર છે તો આશા છે કે તે બધાં શહેરો સુંબાઈનું અનુકરણ કરશે.

વીસનગરના એક શ્રાવક વેણીચંદ નામના ગૃહસ્થના મરણ પછી તર- રેટવા કુટવાના તજ જ્ઞાતિજનોએ રડવા રિવાજ સામે. કુટવાનું બંધ કરવા માટે નીચેના ઠાકરાં કર્યા:—

૧. કાઠ પણ બેરીએ કુટવું નહિં.
૨. બૈરાંઓએ સુડીકર્મ કરવા તજાવે જવું નહિં.
૩. વિધવાએ તજ માસમાં શોકની વિધિ પૂરી કરી ખુશમાંથી બહાર નીકળવું.
૪. ઉપરના ઠાકરની વિરૂદ્ધ વર્તન કરનારને ૨. ૫૨ દંડ.

આ પ્રમાણે ઠાકર ઠાકરવા માટે અમે વીસ- નગરની શ્રાવક જ્ઞાતિને અંતઃકરણપૂર્વક અસિ- નંદન આપીએ છીએ. આશા છે કે જ્ઞાતિજનોએ કરેલા ઠાકર પ્રમાણે સ્ત્રીઓ વર્તશે ને બીજા પણ જે આશા રાખીએ છીએ કે બીજા જ્ઞાતિઓ કે જેમાં હજી જે રિવાજ ચાલુ છે તે આ જ્ઞાતિનું અનુકરણ કરશે.

છાતી ઉપાડી કરી બધાંનાં દેખતાં કુટવું તેમાં કેટલું નિષ્ફળપણું દેખાય છે તેનો એમાં લાગ લેનારને તો બીલકુલ ખ્યાલ નહિં જ હોય. પોતાની ઇચ્છાથી આવામાં લાગ લેનાર મોટે ભાગે ધરહાન હોય છે. તે જ બૈરાંઓ એક નાની છાકરીનું માથું સરખું પણ ઉપાડું જીવે તો એને નિર્ભય કહી ધમકાવી કાઢે છે. વળી

કેટલેક ઠેકાણે એવી પણ માન્યતા છે કે કુટીકુટીને
છાતીગાંઠાંમાંથી પડે ને લોહી નીકળે ત્યારેજ તે
કુટનારને મરનારનું લાગ્યું કહેવાય. તે ઉપરાંત
કોઈ પુરૂષ તેની પાછળ વિધવા મૂકીને મરી
નય તો તે વિધવાને કુટનાની વૃત્તિ કે શક્તિ
ન હોય તો પણ જળરજસ્તીથી ક્ષતી કરીને
કુટાવે છે. તે વિધવા નાની કુમળી વયની છોકરી
હોય તો પણ આ જીવનમાંથી ભાગ્યેજ તે
બચે. સ્ત્રીઓ પોતાને ઘેર ગમે તેટલું કામ હોય,
કોઈ માંડું હોય કે એવી નવતની કંઈ અગવડ
હોય, તાનાં બાળક રડતાં હોય તે બધાંનું ગમે
તે યાય પણ જ્ઞાતિમાં કોઈ મરી નય એટલે
કુટવા તો જવુંજ ભેષ્ય એવા વિચારો ધરાવે
છે. કેટલીક હમ્ય અને કેળવણીથી જ્ઞાતિઓમાંથી
આ રિવાજ નાશુદ થયો છે એ આતંત્રની વાત
છે, પણ એ દિવસ ક્યારે આવશે કે આવા
નુકસાનકારક રિવાજો આપણા દેશમાંથી બીજકુલ
નાશુદ થાય ? આ માટે સ્ત્રીઓનો મત કેળવવાની
ખાસ જરૂર છે.

ત્રાવજુકોર રાજ્યની ધારાસભામાં સૌ. બહેન
પૂનન છુહોસ નામનાં
ત્રાવજુકોર રાજ્યની એક બાઈની ત્યાંની સર-
ધારાસભામાં સ્ત્રી તરફથી નિમણૂક થય
ની નિમણૂક. છે. તે બાઈ ત્રિવેન્દ્રમતી
બેરાં તથા છોકરાંની ઇચ્છા
તાલનાં ડૉક્ટર છે. આ બાઈ ધારાસભામાં બેસ-
નાર દિવસ્યાનનાં પહેલાંજ બાઈ છે. અમે
તેમને અંતઃકરણપૂર્વક અભિનંદન આપીએ છીએ
અને આરા સખીએ છીએ કે ભવિષ્યમાં એમના
જેવી ઘણી મહિલાઓ ધારાસભામાં નય ને
ખાસ કરીને સ્ત્રીઓને કાયદા વગેરેમાં થતા
અન્યાય સામે લડત ચલાવે. આપણા મુખ્યા-
ઈમાં શું આવી બાઈઓ ન નીકળી શકે ?
જપરના બનાવથી આપણને બેરડી ખુશી થાય
એમ છે. એક તો એક સ્ત્રીને ગા માન મળ્યું
તેથી ને બીજું એ કે તે માન એક દેશી
રાજ્યમાં દેશી રાજને હાથે મળ્યું !

સૌ. ઉર્મિલા મહેતા

સમાધાન

૧ સૌરાષ્ટ્રની રસધાર—લાગ ૨ લે, ગ-
પાદ: શ્રીયુત ઝવેરચંદ મેઘાણી. પ્રકાશક: શ્રીયુત
અમૃતલાલ દલપતભાઈ શેઠ, સૌરાષ્ટ્ર મુદ્રણાલય,
રાણપુર. મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦.

આજના દાયકાના મહત્ત્વની વાર્તાઓ શોધવા
સખાય છે અને વંચાય છે; પણ તે ધણી ખરી
" ચેમલા ચેમલીની. " એવે સમયે બાઈ મેઘા-
ણીનો આ ખીલે સંમત ગુજરાતી પ્રલભાં ચોક્કસ
આવધારદાયક યથા પડેલી તેમના લખાણમાં તેમણે
તેમના વ્યક્તિત્વની સચોટ છાપ પડેલી દેખાય છે.
હવેનાના ઘોડા ઘોડાઓ વિના અને રાખના
આઈબર વિના ટુંકી, સીધી, સાદી ભાષા વાપ-
રવાથી અને અર્થસૂચક, ભૂત, પ્રાતિક રાખના
વિવેકપૂર્ણ ઉપયોગથી તેમની ભાષા હૃદયમાં
લટરી નય એવી અને ગમે તેવા સાધારણ સ-
લેવાને સહેલાઈથી સમજાય એવી યથા છે.

આ સંમતમાં કુલ ૩૧ વાર્તા છે, અને દરેક
વાર્તા કાઠીઆવાડના કોઈ ગામમાં બનેલા બના-
વને વાદરા રીતે રચી હરે છે કાઠીઆવાડના
દર્શનનિષ્ઠ, રમણીતાના દિવ્ય આત્મસંગી સગ-
ભગ દરેક વાર્તા આરોપન કરે છે, અને જે કાળમાં
આ વાર્તા બની ગઈ છે તે સુવર્ણયુગ વાર્તા
વરણ ખડું ઠરવામાં લેખક સફળ થયા છે એ
સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે.

આવી ઉત્તમ ઐતિહાસિક વાર્તા ગુજરાતને
આપી શ્રીયુત મેઘાણીએ તેમજ સૌરાષ્ટ્ર મુદ્ર-
ણાલયે એક અનુપમ સેવા બજાવી છે. તે માટે
તેમને જેટલા ધન્યવાદ આપીએ એટલા આછા છે

૨ રવિબાળકૃત એ નાટકો, અનુવાદક :
શ્રીયુત ક. ન. માણેક, પ્રકાશક : શ્રીયુત અમૃત-

લાલ દલપતભાઈ શેઠ, સૌરાષ્ટ્ર મુદ્રણાલય રા-
ણપુર મૂલ્ય રૂ. ૦-૧-૦.

આ પુસ્તકમાં બે નાટકો છે: ' સારદોત્સવ ' અને
' સુગટ. ' પહેલું નાટક જમતના સ્વાભાવિક
સુંદરતાને જમતા સદેશ ભેંસ અને મદન
પ્રત્યેનો પ્રેમ કરે છે; પણ બીજું તે ધણું જ
સાદું સરળ અને રસથી ભરછક છે, બંને નાટકો
સાળાઓમાં ભજવવાને યોગ્ય છે, પરંતુ બીજું
નાટક ભજવનારાઓમાં વધુ માનીતું યથા પડે
એવો રસ છે.

રવિબાળકૃત બાળવાર્તાઓ અને બાળનાટ-
કોમાં સર્વથી કપર તરી આવતું તત્ત્વ શું છે
એમ કોઈ અમને પૂછે તો અમે એક જ રાખમાં
તેનો ઉત્તર આપીએ: તેઓ બધાં human
છે; તેઓમા માનવહૃદયના અણુએ અણુને
સ્વાભાવિક, છત્રત ચિતાર છે. અને આ અનુ-
વાદમા જંગાળી મહિલાઓએ ગુજરાતી પોષાક
માત્ર પહેરી લીધા છે એવું નથી થયું, પણ
ગુજરાતી હૃદય અને આત્મા પણ તેમના મૂળ
સૌંદર્યમાં હરેલાં છે, તે ખાતે અનુવાદકને
અસિનંદન પડે છે. જંગાળી ગીતોને પણ સફળ
અને જાગમય ગુજરાતીમાં મૂકવાને તેઓ સફળ
થયા છે, એમ હજી વિના ચાલતું નથી.

૩ હિન્દોઆ અને વકીલ-સ્મારક ધંધા:
પ્રકાશક: શ્રીયુત પ્રજલાલ પરમાનંદ વર્મા, જા
મખલાલીઆ, કાઠીઆવાડ મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦

આ ગ્રંથ, લોહોણા રત્ન -સ્વ. કાનજી
ગ્રોધવજી હિન્દોઆ અને સ્વ સી. વી. વકીલ
ની અધાજ જ્ઞાતિસેવાના સ્મારક નિમિત્તે, શ્રીયુત
પ્રજલાલ વર્માના ખંડ અને ગ્રમણું ફળ છે.

સ્વ. કાનજી ઓધવજી દિ'ડોગા શ્રી લોહાણા પરિવહન નામદાતા પિતા હતા અને તેમણે પોતાનું આધુનિક જીવન જ્ઞાતિની વિવિધ પ્રાર્થના અનુપમ સેવામાં આર્જિત કર્યું હતું. અને સ્વ. છોટાલાલ વજીરે પણ કોન્ક્રેટના વેલ્ડીંગ તરીકે અને બીજા અનેક રીતે સેવા બજાવી હતી. સ્વ. દિ'ડોયાને માફ જયદ્રષ્ટ વર્માએ 'લોહાણા જ્ઞાતિના ગાંધી' કહ્યા છે તે યથાથોષ્ઠ છે.

પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં સ્મરણ અને સ્મારક રૂપે જે ખંડો પાડેલા છે. પ્રથમ ખંડમાં સ્વ. બધુ-ઓને ગદ્ય અને પદ્યમાં સ્મરણોત્સાહ આપવામાં આવી છે, અને દ્વિતીય ખંડમાં સ્મારક તરીકે દંડી વાર્તાઓ, કાવ્યો, નિબંધો ઇત્યાદિ આપેલાં છે. લેખકોમાં મેસર્સ ગોપબલરાય રાયચુરા, હીરાલાલ મજુરા, જયદ્રષ્ટ વર્મા, જયદુરાય ખંધડીયા, હરિલાલ કેરેયા, મજલાલ વર્મા, અદીઆ, આવકર્ષ, હંદાનજી ઠક્કર વગેરેએ સારો ફિસ્સો આપ્યો છે. ત્રીયુત ઠક્કર નારાયણજી વિસનજીએ પોતાની વિશિષ્ટ શૈલિમાં કવોદ-ધાત લખી આપી સ્વ. દિ'ડોયાની સારી ઓળખાણ આપી છે.

જ્ઞાતિપ્રધુઓની સ્મરણ સંહિતા સ્વયંને ત્રીયુત મજલાલ પરમાનંદ વર્માએ જો નિઃસ્વાર્થ સમ હીધો છે તે ખરેખર સ્તુત્ય છે. એમાં વીર પૂલનો અનુપમ ઉદ્દેશ સમાયેલો છે. બીજા જ્ઞાતિ-ઓ પણ આ નમૂનેદાર દાખલાંથી પોતપોતાના વીર નરો પ્રતિનું જણ અર્થ કરે એ ઇચ્છ છે.

૪ સુકુલ, યુગધર્મ કાર્યાલય તરફથી પ્રકા-શકઃ ત્રીયુત સુમન્ત મહેતા, અમદાવાદ મૂલ્ય રૂ. ૦-૧૨-૦.

બાળવાર્તાઓ આપણા સાહિત્યમાં જે પ્રકારની સંભવેઃ એક જોને 'ડોસીમાની વાતો' કહી શકાય તે; આપણી જૂની સંસ્કૃતિના પ્રતિ-મિંબ રૂપ. અને બીજા નવી વિદ્યાના પશ્ચિમ રૂપ; પશ્ચિમની અસરથી હૃતપન્ન થયેલો. બાળ-સાહિત્યને સમૃદ્ધ અને સંપૂર્ણ કરવા આ જોને પ્રકારની વાતો જરૂરી છે. પ્રથમ પ્રકારની વાર્તાઓના "ટચુકડી સો વાતો" જેવા ઘણા સંગ્રહો બહાર પડી ચૂક્યા છે. પણ અમે બૂદતા ન હોઈએ તો બીજા પ્રકારની વાર્તાઓને

આ પહેલાં સંગ્રહ બહાર પડે છે. એવી વાતોને પ્રકારમાં મુકવાની સમજદારી આપી પ્રકાશક મદારાથે ગુજરાતના બાળકોની સારી સેવા બજાવી છે.

અમદાવાદના 'શિશુમંડળ' તરફથી 'સુકુલ' નામના હસ્તલિખિત માસિક પત્રના અંકોમાંથી આ વાર્તાઓ વૂટી કાઢેલી છે. વાર્તા-ઓનો મોટો ભાગ ખંધેજીને આધારે લખા-યેલી છે. તેા પણ લેખક લેખિકાઓનું વય જોતાં ખરેખર તેમના ખંત અને શ્રમ માટે માન ઉપજ્યા વિના રહે નહીં. કેવળ બાળકોને નહીં પણ મોટાંએને પણ 'સુકુલ' ધડીસર નિર્દોષ આનંદ આપવારે વાચન પૂરું પાડે એવું છે. હસ્તલિખિત માસિકોદ્ધાર ગુજરાતનાં સર્વ બા-ળકો સાહિત્યના ચોખ્ખે કેળવતાં અને પોષણ આપતાં રહે તેા ગુજરાતી સાહિત્યના સવિધ્ય માટે સારી આશાઓ રાખી શકાય.

૫ સ્વીટ્ઝરલેન્ડની સ્વતંત્રતા, લેખકઃ ત્રીયુત રામચંદ્ર દામોદર શુક્લ. પ્રકાશકઃ મેસર્સ વર્ધમાન એન્ડ સન્સ, પાલકુરી ડામ નંદરાય, સુભાષ નં. ૩. મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦.

પ્રસ્તુત પુસ્તક 'શ્રીવર્ધમાન સાહિત્ય ધં-ધમાળાનું પ્રથમ પુસ્તક છે. ગ્રંથમાળાના ઉદ્દેશ વિષે પ્રકાશકો કહે છે " પ્રબંધ જનિમાં આવે અને તેને ખસર પડે કે દુનિયામાં પોતાનું, સ્થાન ક્યાં છે. પ્રબંધે આસ્ત્રિવાન, ધર્મિષ્ઠ, સંપૂર્ણ સ્વદેશાભિમાની બનાવે " એવા ગ્રંથો પ્રબંધ આગળ રજુ કરવામાં આવશે. ઉદ્દેશ ઘણો વિશાળ અને ચોક્કસ સ્તુત્ય છે. અને પ્રથમ પુસ્તક તરીકે બહાર પડેલો આ ગ્રંથ સૂચવે છે કે ભવિષ્યમાં શ્રીવર્ધમાન સાહિત્ય ધંધમાળા " સારું કાર્ય કરી બતાવશે.

ઑસ્ટ્રીયાના જૂલમી શહેનશાહોએ લોભ-રત્તિથી દોરાઈ સ્વીટ્ઝરલેન્ડને કબજે કરવાને કેવા કેવા અન્યાયી યત્નો કર્યા, અને સ્વીટ્ઝરલેન્ડે કેટકેટલા આત્મભોગે પોતાની પ્રિય સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત કરી એ વાત જાણ વિખ્યાત છે. આ પ્રકારનાં પુસ્તકો હિંદના આધુનિક ઉત્ક્રાંતિયુગમાં રચિત અને પ્રેરણા પાત્રાર યથા પડે એ નિઃસં-શય છે. આમાં ઐતિહાસિક બતાવેા અને વી-ગતો નવલકથાકારની કથા અને છટાપી જાણવેલાં

હોવાથી વાચક હોંસે આ મંથ વાંચશે. છપાઈ કાગળ વગેરે સુંદર છે અને લખાણ શુદ્ધ છે. મંથમાળાએ જેવા પુસ્તકથી પ્રારંભ કર્યો છે એવા બહાર પાડ્યાં કરશે તેો જરૂર સંગીન સેવા બળવશે ને લોકપ્રિય થશે.

૬ સૌરાષ્ટ્રનો શિરતાજ યાને પ્રતાપી રા' નૌધણ: લેખક: શ્રીયુત મજલાલ પરમાનંદ વર્મા, પ્રકાશક: શ્રીયુત લાલજી નાચજી ગજાના, તંત્રી " લોહાણા હિતેચ્છુ ", સીવીલ સ્ટેશન, રાજકોટ. મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦.

આ નવલકથા " લોહાણા હિતેચ્છુ " ની ૧૦ મા વર્ષની એક છે. તેનું વસ્તુ ' સૌરાષ્ટ્રી તવારીખ ' તથા ' અડમ આહીર કિંવા રચતો રાજકંસ ' એ બે કંપાથી ઘટતા ફેરફાર સાથે લેવાયું છે. લેખકે શામ્ય ઐતિહાસિક વસ્તુ ચૂંટી કાઢ્યું છે, પ્રસંગો ખીલવવાનો બનતો યત્ન કર્યો છે; પાત્રાલેખન પણ એકંદરે ઠીક થયું છે, તેો પણ હજી આ બધી બાબતોમાં તેમજ ભાષા અને જોડણીમાં થણા સુધારા ઉંચ છે. જેવી છે તેવી આ વાર્તા આનંદદાયક છે અને નવલકથાના બક્તોને પૂરનો સંતોષ આપશે એમાં કંઈ શંકા નથી.

કર્તા સવિધ્યમાં આપણા આગળ ' ઉત્તમ કૃતિઓ મૂકવા ભાગ્યાલાણી થાય ' એ તેમની પ્રાર્થના સાથે અમે પણ એક થઈએ છીએ.

૭. જૈન નીતિ પ્રવેશ, લેખક અને પ્રકાશક: શ્રીયુત ભવજી હામજી શાહ, ધાર્મિક શિક્ષક, બાણી પી. પી. જૈન હાઈસ્કૂલ સુવંદ. મૂલ્ય રૂ. ૦-૪-૦.

જુનરાતના બાળકોને નીતિનો બોધ આપવાના સ્વત્વ હેતુથી કર્તાએ આ લઘુ પુસ્તક તૈયાર કર્યું છે. જૈનોના તિથંકર ભગવાનો, આચાર્યો ઇત્યાદિના જીવનમાંથી અમુક અમુક બોધક પ્રસંગો ચૂંટી કાઢી તેમાંથી ૪૪ પાઠો રચવામાં આવ્યા છે એટલે આ સંગ્રહ વિશેષ કરીને જૈન વિદ્યાર્થીઓને ઉપયોગી થવાનો.

મનુષ્ય સ્વભાવ જ એવો છે કે તેને સીધી રીતે આપેલા ઉપદેશ અસ્વિકાર અને નીરસ થઈ પડે; કર્તા પણ પ્રસ્તાવનામાં આ વાત કબૂલ કરે છે છતાં પણ કંઈક વાર્તાને છેડે " સાર "

બાળકોના ક્રમજો મગજ પર કાંસવામાં આવ્યો છે. બાળકો પડિતો કે તત્ત્વજ્ઞાનીઓ નથી પણ બાળકો જ છે: એ લેખક વિચારો ગયા છે એમ દિલ્હિરી સાથે કહેવું પડે છે. અને વધારે વિચિત્ર તેો છે કે કોઈ મોઝ વાતોમાં તેો જેટલી વાર્તા તેવડોજ સાર અપાયો છે; સરખાવો વાર્તા સાતમી ' ભગવાન મહાવીર અને નિર્મલતા ' તેમજ ૨૫ મી, ' મહારાજ શ્રીપાળ અને સંજ્ઞાનતા '. વાર્તાઓ સહેજ લાંબી અને રસપડે એવી મૂકી હોત અને બાળકોને પોતાની મેળે તેમાંથી સાર મેલણ કરવા દીધો હોત તેો અવશ્ય પુસ્તક થઈ ઉપયોગી થાત.

૮ જ્ઞાનપંચમી અને તેનું ઉદ્ધાપન, લેખક અને પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે મૂલ્ય રૂ. ૦-૪-૦.

જ્ઞાનપંચમી એટલે જ્ઞાનોત્સવનો વાર્તાવિષ્ક ઉદ્દેશ જૈનસમાજને સમભય એટલા માટે આ નાનું પુસ્તક ચોખ્યું છે. જ્ઞાનપંચમીનું મહત્વ, વાંદત અને શુભમંજરીનું કથાનક, તથાના પ્રકાર, ઉદ્ધાપનમાં મૂકાતી વસ્તુઓનું સીસ્ટ, અને ઉદ્ધાપન પદ્ધતિ વિષે વિસ્તૃત નિબંધ-આટલા વિષયો આમાં આવેલા છે. તે ઉપરાંત આ પુસ્તકનો સૌથી સુંદર ઉદ્દેશ તેો જ્ઞાનપંચમીને પ્રસંગે હલસે રૂપીયા ખર્ચવા કરતાં જૈન મંદિરોમાં ઉપજનો ભોગ થતા ઉત્તમ પ્રાચીન મંથો છપાવવાની અગત્યતા જૈનાચાર્યોને બતાવવાનો છે.

શ્રીયુત ન્યાયચંદ લક્ષ્મીરા'કર સોની બી. એ. એલ.એલ. બી. ની પ્રસ્તાવના મનનીય અને શામ્ય સુધારા કરવાનાં ન્હાં ન્હાં દષ્ટિ બિંદુઓ નીડરતા અને કુશળતાથી જણાવે છે.

૯. ચરોડાનો તપસ્વી, રચી પ્રસિદ્ધકર્તા: શ્રીયુત નાનાલાલ હલપતરામ પટેલ, શાહપુર અમદાવાદ મૂલ્ય ૦-૧-૦

શ્રીયુત નાનાલાલ પટેલ, પોતાનાં દેશ-મકિતથી પ્રેરાયલાં રાસડા અને ગીતોથી હમણાં હમણાં ઠીક જણાતા થયા છે. આ માસિકનાં વાચકો તેમની મીઠી મોહમરી તેમજ દેશદક્ષી જણી રહેલી કલમથી સુખરિચિત છે " ચરોડાનો તપસ્વી " માં ગાંધીજીને જેલની શિક્ષા થઈ ત્યાંમુખીનું. તેમનું જીવન દ્રંકમાં આપવાનો

યત્ન થયો છે. ઢાળની ચુંદણી સુંદર છે, અને લખાણ એકંદરે ક્ષતિ વિનાનું છે. “યરોડાનો તપસ્વી” ઉપરાંત બીજાં બે કાવ્યો પણ આપવામાં આવ્યાં છે.

૧૦ શ્રી સુંદર શિવ સ્તુતિ, લેખક: “સુંદર”. છપાવો પ્રસિદ્ધ કરનાર: શ્રીયુત ગોપાળજીવર વેણીશંકર ભગ્યેચ, અમદાવાદ. મૂલ્ય, અમૂલ્ય, શિવ કૃપા.

૨૩ પાનાની ચોપડીમાં ૧૦ પાનાં પ્રસ્તાવના એ રોક્યાં છે. તેમાં એમ પૂરવાર કરવાનો પ્રયત્ન થયેલો છે કે આ સ્તુતિ કાશીરાજ સુંદરસિંહની બનાવેલી હોવી જોઈએ, અને જવરીબાઈ સુંદરસિંહને મળ્યાં હશે ત્યારે તેમને તે પ્રાપ્ત થઈ હશે. આ વિચિત્ર વાદ અને તેને માટે આપેલાં પ્રમાણોની સત્યતા વિષે અમને મોટી શંકા છે. અને કાશીરાજ ગુજરાતી ભાષા કોની પાસે શીખવા ગયો હતો? બાકી એકંદરે ભ્રેતાં સ્તુતિ સારી છે. અને ભેડે ભેડણી દંબડા વિનાની છે તો પણ અનુભાસ સારા મેળવેલા હોવાથી ભુજંગી છંદ રચિકર લાગે છે.

૧૨ સન્દેશ, વિજયાદશમી-ખાસ અંક, મૂલ્ય રૂ. ૦-૩-૦.

આ અંકના કાગળ વગેરે સાધારણ છે તોપણ તેનું લખાણ ઉપયોગી અને વિવિધ કરવાનો ઠીક શ્રમ લેવાયો હોય એવું જણાય છે. સૌ, જહેન અરવિંદાની કવિતા બાદ કરતાં લગભગ તમામ કવિતાઓ અમને નમાવી લાગી છે અને તેમાં છંદ તેમજ વૃત્તના સર્વ નિયમોનું ખૂન થયેલું છે. લેખોમાં શ્રીયુત નાનાલાલ કવિ, મંજુલાલ દેસાઈ, હાલાલાઈ પટેલ, સૌ, અરવિંદા, રામ રાય, મોહનરાય ઇલાહિતા લેખો વાચવા જેવા છે.

૧૨ ભટ્ટી હિતેચ્છુ, અંક ૧ લા. ૨ ભે અને ૩ ભે: તંત્રી: શ્રીમાન રોક પુરોષોત્તમ વિદ્યામ ભાવજી ભે. પી. એમ. આર. એ. એસ. વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૨-૮-૦.

આ આર્થિક અને સર્વાંગસુંદર માસિકના પહેલા ત્રણ અંકો અમને મળ્યા. શ્રી સાયેસર સ્વતીનો મુદ્રોગ અતિ વિરલ હોય છે, અને એ વિરલ મુદ્રોગ શ્રીમાન રોક પુરોષોત્તમમાં છે. તેમને સાહિત્ય અને કળા માટેનો અનુષઠ

પક્ષપાત ગુજરાતને વિદિત છે. આજકાલ જ્ઞાતિના માસિકો ઘણાં નીકળવા લાગ્યાં છે પણ આવાં નમુનેદાર જ્ઞાતિ માસિકોની આપણા દેશમાં ખોટ છે.

૧૩ બે ઘડી મોજ—પુસ્તક ૧ લું, અંક ૧ લો અને ૪ થો. અધિપતિ શ્રીયુત રાયલા, સુંભવ. વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૪-૦-૦

હમણા છેલ્લા થોડાક જ માસમાં ગઠવાડીક પત્રો એકાએક સ્મરણની ભૂતાવળની પેઠે હમણા જવા લાગ્યાં છે. નિર્માલ્ય કુદ્ર ભેડકણાં, એક જ વિષય ચીતરતી નિર્ભજ વાર્તાઓ અને નીતિને ભોગે ટાણી તોડીને ફણું કરેલું હાસ્ય એથી આ ગઠવાડીકો ભરાય છે. ગુજરાતમાં સામાન્ય જનસમૂહની અભિરૂચી કેટલી કુદ્દલ અને હલકી છે, તે આવાં ચીંધારંભોના આશ્ચર્યજનક ઉપાડથી જણાઈ આવે છે. આવે વખતે ભાઈ રાયલાની નીતિમાન અને શુભમાર્ગ દર્શક લેખો લેવાની પ્રતિજ્ઞા ખરેખર અભિનંદનીય છે, અને તે ચાલુ પળાય એમ ઇચ્છીએ છીએ. એક મુચના કરવાનું મન થાય છે: “બે ઘડી મોજ” બીજાં કથરાં જેવાં ગઠવાડીકોથી કાંઈ ઉચ્ચતર ભૂમિનું છે એ બતાવવાને તેના પૂઠાના રંગ વગેરેમાં કાંઈ ફેર જોઈએ, તહીં તે કાગડાની પંક્તિમાં બેઠેલા ઢંસને અલગથી કાગડો માનશે. આ પત્રને અમે વિજય ઇચ્છીએ છીએ

૧૪ શ્રી સાર્વજનિક વિદ્યાર્થી આશ્રમ જુનાગઢનો રિપોર્ટ ૧૯૧૬ જૂનથી ૧૯૨૨ જૂન. લેખક અને પ્રકાશક: શ્રીયુત જમનાદાસ હીરજી દેવાણી.

શ્રીયુત જમાલ હીરજી છેલ્લાં સાત વર્ષથી આ સાર્વજનિક આશ્રમને આત્મલોગ અને વિસ્તારથી સેવા ભાવનાથી ચલાવી રહ્યાં છે.

વિશેષતા એ છે કે તેમાં સંકુચિત વૃત્તિ નથી પણ “વસુધૈવ કુટુંબકમ્” ની વિરાળ ભાવનાને અનુસરી બ્રાહ્મણ, વાણીયા, આહીર, કોળી, વાઘરી, ખોલ બધી કામના વિદ્યાર્થીઓ સ્વીકારાય છે.

૧૫ હુન્નર વિજ્ઞાન પુસ્તક ૨મું અંક ૨ ભે તંત્રી અને પ્રકાશક: શ્રીયુત ભેલાલાલ દેવસાંકર અને, અમદાવાદ વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૪-૦-૦

લેખો એકંદરે હપયોગી છે. આ પ્રકારનાં માસિકાની ખોટ કીધે પૂરે છે.

૬૬ લાગ્યોદય, વર્ષ ૧૨ મુ' અંક ૪ થી તંત્રી અને પ્રકાશક હપરે પ્રમાણે. વાર્ષિક લવા-નમ રૂા. ૩-૦-૦

૧૭ સ્વધર્મ લગૂતિ, વર્ષ ૨ મુ' અંક ૧૧ થી. તંત્રી: ધ્વજનિષ્ઠ મદાત્મા શ્રી ભારતર ગણેશ, પ્રકાશક: શ્રીયુત ઠેસિકરામ વિશ્વન-રરામ મહેતા વડોદરા.

૧૮ અલકમાલ પુસ્તક રજુ' અંક ૭ થી.

૧૯ ડવેરી હમનલાલ મનમલાલ હિંદુ અનાથ બાળકાશ્રમ પાટણનો તેરમો વાર્ષિક રિપોર્ટ .

૨૦ શ્રીધાતકેશવર સાર્વજનિક અવધ્યાનાત પત્રિકા નં. ૨.

૨૧ ગુજરાત શ્રી કેળવણી મંડળનું બીજા વર્ષનું નિવેદન વર્ષ ૧૯૨૩-૨૪.

આ સંસ્થાની અમદાવાદ અને વડોદરામાં ચાલતી પાઠશાળાઓએ સારી પ્રગતિ કરી છે. ગુજરાતનો શિક્ષિત વર્ગ તેની સેવાની યોગ્ય કદર કરી તેને સદાય કરતો રહે અને દિન પ્રતિદિન વધુ પ્રમાણમાં ગુજરાતી બહેનો તેનો લાભ લે એટલું અંતરરણી સમજીએ છીએ.

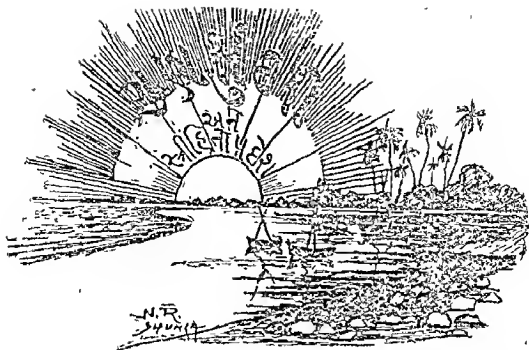
જાં ૭૦ જો

सुसुंदरी

વર્ષ ૨ જી.

બનેવારી ૧૯૨૫.

અંક ૫ મો.

ધારદા સ્તવન.

લેખક:—ભૈ. દીપકજી દેસાઈ.

(રાગ:—હયાજ.)

વન્દન વરદાઈ માત !

સુમતિ આપ, કષ્ટ કાપ...વન્દન

બ્રહ્માચરિણી હો માત !

બળવી રહી તું મિષ્ટ ગાન:

હૃદય માંડો લાગ્યું તાન.

બ્રહ્મચરી કહે' ગણામ-

વન્દન વરદાઈ માત !

વિશ્વભારતી હો માત !

વરદ હસ્ત શિર સ્થાપ:

એકતાના શીખવ પાક,

શાન્તિનું સ્વશબ્દ આપ-

વન્દન વરદાઈ માત !

સ્નેહ-કુસુમ કેરી' માત,

સુ'થી દઉં કંઠ ગાંધ:

નય નય તારી સદાય,

કહેો સગરત હૃદિ જાત.

વન્દન વરદાઈ માત ! -

હૃદય દારને ઉઘાડ,

દિવ્ય જ્યોત તું જાપ:

આજ્ઞાન તિમિરથી તું તાર,

જ્ઞાન દીપક તું જાપાવ,

વન્દન વરદાઈ માત !

“સાંસરે સિંધાવતી મુતાને !”

લેખક:-શ્રીયુત “પુષ્પ”

(શ્રીલક્ષ્મી ઝરમર વરસે મેઢ, શિંજે મ્હારી મુંઢવડી...રાદ.)

આણું આણ્યુ ને... ..આનન્દ થાય.....

*ધન્દુ આલી રે ..(૨)

શિંની આંજે સિંધામણ્ય મું...?

જનેતાએ આલી રે...આણું.

—:સાખી:—

મહિયર છાદી જહેન તું સાચરવાસે લાય;
મરી હવે મામાપની પુત્રી ! પતિની થાય.
છાદી થાજે દીકરી ! કરજે ધરના કામ,
ત્હારું મ્હારું ઉભાયતું કંઈક રાખજે નામ.
સાણુ સસરા ને સ્વાગીની સેવ

નિશકિત કરવી રે...(૨)

નિતિ, પ્રીતિ, ને ભક્તિની રીત,

હૃદયે ભરવી રે...(૨) આણું.

—:સાખી:—

ધોડું હમણું બોલણું ઘોડો નિદ્રાહાર,
મર્યાદા નવ મૂકીએ ગ્હોડા કને લગાર.

*આ સ્થળે બહેનો “પુત્રી” શબ્દ થા અન્ય સખીનું
નામ થોજી ગાઈ શકે છે.

આધું માથે જોડીએ શર્મ ત તણએ છેક,
પરનિન્દાને પરહરી તળવા કુસંપ કલેસ,
વિનયી થઇએ નિરંતર જહેન,

વડીલોને નગીએરે...(૨)

જાના થઇએ તો ગગીએ ધણુંય,
સાધળે સગીએ રે...(૧) આણું.

—:સાખી:—

પતિ-ભક્તિ-પૂજન-પ્રીતિ પતિજતાના કર્મ,
સેવા કરવી સ્વાગીની એજ સતીનો ધર્મ.
આદાધ નીલે સદા એજ જહેન ! સતેષ !
વિતોદ-ગોટી-મશ્કરી કરવી ને નિર્દોષ.
કરીએ નવરાશે ધરના કામ,

ત, ધર ધર ભગીએ રે...(૨)

સારા વજ્ર-ધરેણા કાજ,

ત કંથને દગીએ રે...(૨) આણું.

—:સાખી:—

શ્વશુર પિયરની એજ ને પરધરની પંચાત,
કોઇ કને નવ જોડીએ ધરના છાની વાત.
મહોદ્દ મનકું રાખીએ વિલકું રહેજ ઉતાર.
સુખ-દુઃખ સુખાં સેવવાં સમરવા સરજનકાર
ગોંધા માત-પિતાની વિદાય,

* "ધંદુ" લે...છે રે (૨)

લોટી સહુને સાસરવાસે ભય,

આંધુ જહે છે રે...(૧)

આણું આબુ ને આનંદ વાય,

" ધંદુ " ચાલી રે

* અર્થ પલ્લુ " પુત્રી " થા અન્ય નામ થોજી શકાય.

સ્ત્રીઓની દશા અને તેની સુધારણા.

આ જગલ સ્ત્રીઓની
હિન્નતિ માટે દે.

લેખિકા: જીવન દીવાળીબાઈ ઝીલ્લાભાઈ રાઠોડ.

છીએ, અને શ્રીકૃષ્ણનાં
વચનોનો પાક કરીએ

શતો સમજી વર્ગ એટલો જાણે ચિન્તાગ્રસ્ત છે, અને એ પ્રશ્ન પણ એવા મહત્વનો છે, કે કોઈપણ વિચારશીલ મનુષ્ય એવો નહિ હોય, કે દેખતી આંખે દેશની દુર્દશા પર દુર્લક્ષ કરતો હોય ! જ્યારે દેશની સામાજિક, માનસિક, શારીરિક અને આર્થિક અધોગતિ પર વિચાર કરી નોંધએ છીએ, અને એ અધોગતિનાં કારણો શોધીએ છીએ ત્યારે દીલગીરી સાથે કહેવું પડે છે, કે અન્ય હજારે કારણોમાં એકે આ કારણ પણ કમુક્ત કરવું પડે છે, કે સ્ત્રીઓની ઓછી સમજ, નિરક્ષરતા અને દીન દશાને લીધે દેશની દુર્દશા થઈ છે ! આપણે જાણીએ છીએ કે આપણો દિન-દેશ આખા જગતનો મુખ કહેવાતો હતો. તે સુદર દેશો પર રાજ્ય કરવા ઉપરાંત, સાથે સારે નૈતિક, આધ્યાત્મિક અને માનસિક શિક્ષણ આપતો હતો. દૂર દૂરના દેશોમાંથી શિષ્યો આવીને અહિંના આચાર્યો પાસેથી દીક્ષા લેતા હતા. તે સમયની માતાનો કુંભે શ્રી રાજા રામચંદ્ર, યોગીરાજ શ્રીકૃષ્ણ ભગવન, બળવાન ભીમ, અશ્વત્થામા સંખા ધનુર્ધારી, લંબા નેત્રા પ્રતિષ્ઠા-પાલક, ગુરુ દ્રોણ જેવા આચાર્ય, જાદુગરો અને શંકરાચાર્ય સમા તત્કાલીન, હરિશ્ચંદ્ર જેવા સત્યવાદી અને હુધિર જેવા સત્યવાદી નર રતો ઉત્તમ. વાલ્મીકિ ઋષિ અને વેદવ્યાસજીની રચનાઓ પર નજર નાંખીએ

છીએ ત્યારે આપણને જણાય છે, કે આપણા પ્રાચીન પૂજ્ય ઋષિ મુનીઓએ પોતાના ભાવી સંતાન માટે કેવા સુદૃઢ સમાજ નિયમો ઘડી રચના કરી હતી ! તથા કેવા ધર્મ જંધનથી બાંધી પ્રત્યેક કાર્ય કરતા હતા ! પણ એ પ્રાચીન સભ્યતાની સાથે વર્તમાન સ્થિતિનો મુકાબલો કરીએ, તો અરે એવું કોઈ પાપાણુ હૃદયી હશે કે આજની અધોગતિ જોઈ તેની આંખમાંથી આંસુનાં બે દીપાં પણ નહિ ટપકે ? વાહ પ્રભુ અમારી એ સભ્યતાનું શું થયું ? અમારું ગૌરવ કયાં પહોંચ્યું ? અને અરે આટલું બધું દીર્ઘ-કાલિન દાસત્વ શી રીતે ચલ્યું ? આ તે કેવી સંકટો વર્ષોની પરાધિનતા ! કેવી ઘેર નિંદ્રા ! હે પ્રભુ ! કૃપા કરી અમારું પ્રાચીન ગૌરવ અને સન્માન અમને ફરી દેખાડ ! એક સમય એવો પણ હતો, કે જ્યારે યુરોપમાં આપણા દેશની કથા-ગાતાં કહેવાતી હતી, કે ત્યાં તો દૂધની નદીઓ વહે છે, અને સોનાની ચકલીઓ તેનાં નામનું રજણ કરે છે. એ દંતકથાઓ ત્યાંના બાળકોને સંલગ્નાવવામાં આવતી, પણ એ દંતકથા કેમ કહેવાય ? એ શું જૂઠું હવું ? નહિય. વાસ્તવિક રીતે તે સત્યજ હવું. પરંતુ અત્યારે શું છે ? કશુંજ નહિ ! સર્વ ધન લુપ્ત થયું, રાજ્ય ખોઈ બેઠા, બળ જતું રહ્યું, અને ભારતવાસીઓને કપડાં પહેરવાં પૂરવું પણ સાધન ન રહ્યું.

તેથી લગ્નગાદીયા બિહુકની માફક બારણે બારણે રખડતાં થઈ ગયા ! કેટલાક બાલણે બિજાથી નિભાવે છે, એમ નથી. સઘળીજ હિન્દુ જાતિની દુર્દશા થઈ ગઈ છે. કાચું સોતું પાકે એવી રસાળ જમીન છતાં વિદેશી કેળવણીના પ્રતાપે હોદોગ હુતર કરવામાં હીલું લાગે છે, અને ખી. એ., એમ. એ થયા પછી પણ નોકરી ઉપર જીવનદોરી અવલંબે છે.

હિંદુભૂમિ જેવી ભૂમિ આખી પૃથ્વીમાં નથી. આ એજ દેશ છે કે જ્યાંથી પ્રાચીન-કાળમાં ખીજ દેશોમાંથી અહિંથી બિજા માગી લઈ જતા હતા. સ્વર્ગથી પણ ઉત્તર એવા ભારતવર્ષમાં તેની પૂજ્ય દેવીઓ વિષે ઉન્નતિની વિચાર થાય છે, એ કેટલું અદ્ભુત-સકારક છે ! ક્યાં સતી સીતા અને સાવિત્રીનું પદ અને ક્યાં આજ આ દશા ! કેટલું મહાન અંતર ! જાણે આકાશ અને પાતાળ જેટલું. ના, ના, તેથીજે અધિક છે. પણ આવી દશા શી રીતે થઈ ? શું ભારતવાસી-ઓએ પોતે કરી ? એ વાત નક્કી કરવી મહા કઠીન છે. ભારતભૂમિની જાતિ એવી કડોર નહોતીજ, કે એવી નિષ્ઠુર અને ! તેઓ તો એવા હતા કે આક્રમણ કરવાવાળા યવનોને, ધર્મના વિરોધીઓને, આચારના વિનાશકોને, હુટાર અને ડાકુઓને એક વખત નહિ, પણ દસ દસ વખત દયા કરી ઉદારતાથી છોડી મૂકતા ! ત્યારે એમ કેમ કહેવાય કે તેઓ પોતાની પૂજ્ય માતાઓને, ભોળા બહેનોને, અને પ્રેમમૂર્તિ ધર્મપત્નીઓને આ દશાએ લાગ્યા ?

મહાભારતના સમય સુધી તો ભારતની દશા અતિ ઉન્નત હતી. ખરેખર કહીએ તો ઉન્નતિની પરાકાષ્ઠા હતી. એ મહાભારતના યુદ્ધમાં આપણા વીર યોદ્ધાઓ નથી મૂંઝા પણ વાસ્તવિક જોતાં આપણા ભરતખંડની સઘળી વીરતાજ મરણ શરણ થઈ ગઈ !

ત્યારથીજ આપણા ધર્મ અને ગૌરવનો નાશ થતા લાગ્યો ! સમાજની દશા બગડવા લાગી. પરંતુ આશ્ચર્ય એ છે કે આજે જો સમયને ચાર હજાર વર્ષ થઈ ગયાં, તો પણ હજીજે ભારત ટકી રહ્યું છે. તેનું શું કારણ ? કારણ એજ કે ભારતવાસીઓના શરીરમાં આપણા પૂર્વજોનો કંઈક અંશ રહ્યો હતો. તેમનું શ્વીર રંગે રંગમાં વહી રહ્યું હતું. તેથીજ ખીજ દેશોપર રાજ્ય કરવાને શક્તિમાન હતા. અને અંદ્રગુપ્ત તથા અશોક જેવા સમ્રાટોને ભૂમિ જન્મ આપી શક્તી હતી. પરંતુ તેમના મરણ પછી સમય ફરી ગયો. પવિત્ર ભરતખંડમાં યવનોની ધ્વજ ફરવા લાગી. બહેનો ! એજ સમય હતો, કે તે સમયથી આપણા અને આપણા બંધુઓના પતનનો આરંભ થયો ! તે સમયની ભિયણ ધરનાઓ સાંભળીને ખચર જેવાં હૃદય પણ પીગળી જાય છે ! તે સમયના સ્ત્રીઓ પરના અત્યાચારથી કાણ અભયનું છે ? હરેક પગે તે માટે મુર-પોને ચિંતા રહેતી ! તેઓ તો રણમાં લડીને, સુખથી પ્રાણ આપતા, પરંતુ પોતાની વકાત્રી સ્ત્રીઓના સતીત્વલંગ અને કુમારો યાજ્ઞકોના આદંદ કોષપણ રીતે સહન કરી શક્તા નહોતા. તેથી તેઓને સંતાંડી રાખવાની આવશ્યકતા જણાઈ. કહિન કિંદાઓ અને ભિયણ પર્વતશ્રેણી કે જંગલોમાં પણ સંતાડવાનો વખત આવતો. આથી સ્ત્રીઓની હાલન ધરમાંજ રહેવાની અને ધરનાંજ કામ કાજ કરી દિવસો વ્યતિત કરવાની થઈ ગઈ. યવનોના ભયથી કન્યાઓને બચાવવાને હિન્દુઓને અનેક જાતના નિયમો બાંધવા પડ્યા. તેજ નિયમો માંહેલો એક નિયમ તે બાળલગ્ન છે. અને આ બાળલગ્નનું પ્રતિક્ષણ તે વિધવાઓની હયાતી ! આપણી પૃથ્વીના કોષપણ દેશોની સરખામણીમાં આપણા હિન્દી વિધવાઓનો આંકડો ઉપર આવે છે ! પૂર્વ

માત્ર કુમારી કન્યાઓની વ્યવસ્થા કરવી પડતી, તેમાં હવે વિધવાઓ સંભાળવાનો વધારે ભાર પણ પુરુષોને સિરે આવી પડવાથી તે અસહ્ય થઇ પડશે ! આ દુઃખમાંથી છૂટવાના ઉપાય તરીકે સતી થવાનો રિવાજ ઉપસ્થિત થયો, અને તે પ્રચાર દિવસે દિવસે વધવા લાગ્યો, તે એટલે સુધી કે “જેહાર” જેવી મહા લયકર રીત અમલમાં મૂકવા લાગી !! આ સમયથી સ્ત્રીઓની દશા અધિકાધિક શોચનિય બનતી ગઇ !

વચ્ચે વચ્ચે એવો સમય આવી ગયો કે તે સમયમાં અનેક સુધારકો જન્મ્યા. તેમણે આ મૃતપ્રાય હિન્દુ ધર્મનો પુનરુદ્ધાર કરવા માટે અથાગ શ્રમ કર્યો. હજી એ તે જાગૃતિ જોવામાં આવે છે. જેમ મુશુ બાળક જૂખ્યું થાય, સારે રડવા લાગે છે, તેમ ભારતવાસીઓ પણ પોતાના અધિકારને માટે હાથ પગ પગડી રહ્યા છે. હવે સ્ત્રીઓમાં પણ પોતાની દશાનું કંઈક બાન થવા માંડ્યું છે. તેઓ પણ પોતાના અધિકાર સંભાળવા ચાહે છે. તેથી સ્ત્રીઓના કયા કયા અધિકાર છે, તથા તેઓને શામાં શામાં સ્વતંત્રતા મળવી જોઈએ, તેના વિચાર કરવો તેજ આ લેખને આશય છે.

સર્વ વ્યવહારનું મૂળ તે શિક્ષણ છે, તેથી પ્રથમ તો તેમને શિક્ષણ મળવું જોઈએ. શિક્ષણથી પોતાની સ્થિતિનું બાન થાય છે. આખા હિન્દુસ્થાનમાં પુરુષોના પ્રમાણમાં સ્ત્રીઓમાં શિક્ષણ તદ્દન નહિજ નેવું એટલે અત્યંત ઓછું છે. સ્ત્રીપુરુષ બેક દેખવાએલાં હોય, તોજ સંસાર ચક્રનો રથ ગરાજર ચાલી શકે. પુરુષ બચે અને સ્ત્રીઓને અભણ રાખે એ તો પશાપાત સમાન છે. પરંતુ પ્રશ્ન એજ છે, કે સ્ત્રીઓને શિક્ષણ કેવા પ્રકારનું આપ્યું હોય, તો ઉચીત ગણાય ?

અમેરિકામાં બાળક ને બાલિકાઓ સાથે

શિક્ષણ લે છે. હિન્દુસ્થાનમાં એમ કરવું એ શોચ્ય નથી. વિદેશીઓના આચાર વિચાર ને આપણા આચાર વિચારમાં લાગેા ગાંઠિયું અંતર છે. અમેરિકાદિ પાશ્ચાત્ય દેશોના અને આપણા આદર્શમાં એક મહાન ફેર એ છે, કે તેઓ જેને એક સાધારણ સભ્યતા સમજે છે તેને આપણા દેશમાં દુરાચાર ગણવામાં આવે છે. તેઓમાં પોતાની સુદૃઢતાની છાપ ખીન્ત પર પાડવામાં સારું. કહેવાય છે, તથા હાથ કે મોં યુગવા એ સભ્યતાનું ચિહ્ન લેખાય છે. તેવીજ રીતે ખીજી અનેક બાબતોમાં છે, કે તેઓની સભ્યતા એ આપણે ત્યાં ખરાબમાં ખરાબ અસભ્યતા લેખાય છે. તેથી તેઓને આદર્શ એ આપણે આદર્શ કરી શકતો નથી.

કન્યાઓ માટે શાળા અને મહાશાળા જૂરી જોઈએ. તેમ આપણા દેશમાં છે. પણ તેથી કંઈ વિશેષ લાભ થયો જણાતો નથી. સરકારી શાળાઓમાં પાશ્ચાત્ય પદ્ધતિથી અને પાશ્ચાત્ય સંસ્કારોની બેરેલી દેખાણી આપવામાં આવે છે. આથી આપણાં ગૃહો અને શાળાઓના શિક્ષણ વચ્ચે એક અગ્રેહ બીંત ચણાઈ રહી છે. પારસી યુરોપીયન પહેરવેશના ફેન્સી કપડાં, ઉંચી ઝોડીનાં બૂટ ગોગાં (જે જે આપણા દેશને માટે ઠાકને પણ જરૂરનાં નથી. માત્ર તળીયાના સંસ્કૃત્ય પૂરતી જરૂર છે. અને તે અપ્રત્યયી સર છે.) પહેરવાથી જાણે સિક્ષિત ગણાય અગર વિદ્યા સંપાદન થાય એની સગજ થડ જાય છે. અમળ્યુ જેતોથી કંઈ પોતે ઉંચા દરજ્જાનાં હોય એવાં અકર્તાવ ધણવત્તાં કીએ છે, તેથી અમળ્યુ જેતો સાથે વાત કરવામાં હીણું સમજે છે. વળી લવણ એટલે ઘરમાં હાથે કામકેજ કરવામાં બારે માનદાનિ માને છે. આવી સ્ત્રી ગરીબ પતિની પત્ની અને તો શુદ્ધસંસાર સારો ચામે નહિ તે દેખીતુંજ છે. સ્ત્રીની હાજતો

માટે ખોતાની કમાણી તથા રિયલિ ઉપરાંત ખર્ચ કરે, તે પણ પત્નીને રાજી રાખવા તે પતિ અસમર્થ નીવડે છે. ઘરમાંની વડીલ વૃદ્ધ સ્ત્રીઓ સાથે ખનાવ રહેતો નથી. ગૃહ સ્વર્ગને બદલે કુળમાં 'કંકાસનું' નિવાસ-સ્થાન બની જાય છે, અને કુળવણી નિંદાય છે. આપણા સાહિત્યનાં પુસ્તકો વાંચવા ગમતાં નથી પણ અંગ્રેજી નવલકથા તેઓને પ્રિય હોય છે. આપણી હાલમાં અપાતી કુળવણીનું આવું સ્વરૂપ છે, તે હિન્દુ સંસારને ગાયે લાલુ છે. કેટલાક એવા પણ સમજીને બેઠાં આવે છે કે કન્યાઓને પી. એ. ને એમ. એ. સુધી શિક્ષણ આપે છે. પણ તેની સાથે તેઓ એટલો વિચાર કરતાં નથી કે આપણા હિન્દુ સંસાર માટે એ સિવાય કંઈક ઉંચા પ્રકારના શિક્ષણની જરૂર છે કે નહિ ? ઉપલા શિક્ષણથી આપણા હિન્દી સંસ્કાર કેળવતા નથી ! પરંતુ ધણે ભાગે પાશ્ચાત્ય સંસ્કારવાળી સુંદરી બને છે. તેથી એ લાપકાત કરતાં ગૃહસંસાર ચત્રાવવાની લાયકાત બેળવવાની જરૂર વધારે છે. કારણ કે પુરોધેથી ઘર ચાલી શકે નહિ. દેશની ઉન્નતિ કે અવનતિનો આધાર પુરોધા કરતાં સ્ત્રીઓ પર વિશેષ અવલંબેલો છે. ગૃહ એજ દેશનું મુખ્ય અંગ છે. તેથી પાકશાસ્ત્ર, સ્ત્રીવજ્ર ભરત, બાળકોની સંભાળ, વગેરે ધરગથું કામકાજની આવડતની આવશ્યકતા વિશેષ છે. આ સઘળું શિક્ષણ આપણી માતૃભાષામાં મળવું જોઈએ. તેથી શીખવામાં સરળતા પડે છે, મગજને બોલે એણે પડે છે, અને સમયનો વ્યય થતો બચે છે. હાલમાં પરમાપા-થી મળતાં શિક્ષણને લીધે લગભગ અર્ધા ઉંમર તો બહુવા પાછા જતી રહે છે. પરંતુ લાંબા શીખનાં પહેલાં સ્વચ્છાવાનું પૂરું જ્ઞાન જોઈએ. આપણી ભાષામાં ઉત્તમ ગ્રંથોની ખોટ નથી. જે કંઈ ન્યુનતા હશે તે આપણી સંસ્કૃત

ભાષા પૂરી દેશે. તેથી ખરું જોતાં ખીછું ભાષા તરીકે સંસ્કૃત ભાષા રાખવી એ હિતકારક છે. જે આનંદ સંસ્કૃત સાહિત્યમાંથી મળે છે, તે ત્રિકાલના સાહિત્યમાંથી જડવો મુશ્કેલ છે. આપણી આ બે ભાષાઓમાં મુખ્ય સાર ચારિત્રનો છે. આટલું પોતાનું શિક્ષણ પ્રાપ્ત કર્યા પછી ગમે તે પરમાપા કન્યાઓ શીખે તો હરકત નથી. પરંતુ આવું શિક્ષણ સર-કારી શાળા ન જ આપી શકે. પાડોશીને આપણા ઘરની શી પંચાત પડી હોય ? તે તો આપણા દેશના શ્રીમંતો પોતાના ખર્ચે શાળા સ્થાપી તે કામ કરી શકે છે. તેવાં કંઈક કંઈક વિદ્યાલયો આપણા દેશમાં છે. પણ આખા દેશને-ત્રેન્નીસ કશો વસ્તીને પહોંચી વળવા તેથી અધિકની જરૂર છે. બલધર મહાવિદ્યાલય, શ્રીયુત કવેન્ડો આ-શ્રમ, અમદાવાદનું મહિલા વિદ્યાલય, મુ'બ-ઇનું સેવાસદન, વગેરેથી પ્રયત્નો થાય છે. હાલમાં દિલ્હીમાં પણ એક વિદ્યાલય ખોલવામાં આવ્યું છે. આ સ્ત્રીઓના શિક્ષણનો ભાર દેશની મુશિક્ષિત બહેનોએ પોતાને શિરે લેવો ધટે છે. આ દિશામાં સો. બેન શારદા મુર્મત મહેતા સારો પ્રયાસ કરી રહ્યાં છે. ૨૦ ગં-સ્વ. જમનાબેન સકકાઇના નામથી કંઈ બેન અત્તણી હશે ? તે દયાળુ દેવીએ પોતાની વૃદ્ધાવસ્થામાં પણ સ્ત્રીઓની ઉન્નતિ માટે અથાગ શ્રમ કર્યો છે. પરંતુ દૈવે તેના મીઠાં શળ નીહાળવાં તેઓ લાંબુ આયુષ્ય ભોગવવાં રહ્યાં નહિ. વળી આ દિશામાં જ ખાસ કરીને વિધવાઓને અક્ષર જ્ઞાન મળે અને સુનીતિથી કોષ્ટના પર બોલે-૩૫ ન ચઢ પડતાં, પોતાનો નિર્વાહ ચલાવી શકવા સક્તિમાન થાય એવા સુહેતુથી ગં-સ્વ. નાની બેન ગજજર, ગં. સ્વ. સુલોચના બેન, ગં. સ્વ. અનસુયા બેન પોતાથી બનતો અથાગ શ્રમ ખેડી રહ્યાં છે, તે સ્તુત્ય છે.

વિદેશી કેળવણીથી વિલુપિત થએલા અને સુધરેલામાં ખપાતા ધણા ભાઈઓ માને છે કે આપણી સ્ત્રીઓ પણ પાશ્ચાત્ય દેશોની પેઠે પુરુષોની માફક ટેનીસ અને ફૂટબોલ રમે. આવા વિચાર ધરાવવા એ નિર્થક છે, એટલું જ નહિ પણ સાથે હાનિકારક છે. તેથી સ્ત્રીઓના સ્વભાવમાં પરિવર્તન થઈ પુરુષો જેવો સ્વભાવ બની જાય છે. સ્ત્રીત્વનું સ્થાન પુરુષત્વ લે છે અને કામળતાના સ્થાનમાં કઠોરતા પ્રવેશે છે. વાસ્તવિક રીતે એ સમાજને હાનિકારક છે. એક ડૉક્ટરનું માનવું છે, કે તેથી સ્ત્રીઓના શરીરમાં ફેરફાર થઈ જાય છે, અને એ ફેરફાર સ્ત્રીઓ માટે નુકસાનકર્તા છે. ધરતું કાનકાળ સંપૂર્ણ રીતે સ્ત્રીઓ કરે તો તે કસરત કંઈ જેવી તેવી નથી.

હાલમાં અનેક દારણેને લઈને સ્ત્રીઓ પોતાના હકકો સાબીત કરવા મથે છે. તેઓને પુરુષો દાસી સમાન ગણે છે એમ માને છે. પરંતુ જો સમજીને પોતપોતાનું કાર્ય કરવામાં આવે, તો બેઠ જીવ્ય એક ખીજના દાસજ છે. સ્ત્રીઓ પોતાના પતિને દેવ સમાન ગણે છે, પતિના મુખ દુષ્પ્રમાં ભાગ લે છે. પતિને ખાતર અધીર જંગલમાં દિવસો ગાંજ્યા છે, અને અન્ન વસ્ત્રના અભાવે ઝાડોની છાલ પહેરીને ફળફૂલ ખાઈને પતિ સાથે આનંદમાં વળત વ્યતિત કરવાના દાખલાઓ આપણા ઇતિહાસ અને પૂરાણોમાંથી અનેક મળી આવે છે. હાલનો પ્રત્યક્ષ દાખલો પરમ પૂજ્ય સૌ. દેવી કસ્તુરબા મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધીજીનો તો. તે સાખી સ્ત્રીએ પતિની સાથે પતિના વચનો માટે કેવાં કેવાં સંકેતો સલાં છે ને સહે છે. સંડાસ સાચ કરવાનું કામ પણ પતિ સાથે અતિ આનંદથી કર્યું છે. તેમજ પુરુષો મોટેથી પોતાની સ્ત્રીઓને અર્ધંગના અને દેવી કહી રહ્યા છે તે જો વર્તનમાં ચૂકે, ને સ્ત્રીઓને

સમાન ગણે, તેઓને અનુકૂળ વ્યવહાર કરે, તેઓ પણ એક જીવંત પ્રાણી છે, એમ સમજી તેમની સંભાળ રાખે તો તેમનું જીવ્યું ધન્ય છે, અને તેજ મુખી પણ છે, પણ તેથી હલકું વર્તન કરનાર પુરુષ પોતે જીવંતરમાં કદિ પણ સ્વર્ગ સમું મુખ ભોગવી શકનાર નથી. તે તો નર્કયાતનાજ ભોગવવાના!

વળી કેટલીક શિક્ષિત બેનો સમજે છે, કે પુરુષોનું દાસત્વ સ્વીકારવાથી સ્ત્રીઓનો તિરસ્કાર થવા લાગ્યો છે પરંતુ આ વિચાર બુલ ભરેલો છે. પતિને પૂજ્ય ગણવા એમાં દાસત્વ જેવું શું છે ? સતી સીતા, સાવિત્રી જેવી દાસીઓ આજે ક્યાં છે ? તેના જેવી આદરને પાત્ર કઈ સ્ત્રીઓ છે ? પતિને પૂજ્ય ગણવા એ દાસત્વ નથી પણ સ્વાત્માભિમાન અને આત્મગૌરવ છે. કારણ કે પતિવ્રતની કિંમત આખા બ્રહ્માંડના ધનવૈભવ કરતાં હજાર ગણી વિશેષ છે. જેમ જેમ સમાજ બદલાતો ગયો, તે અસિક્ષણ વધવા લાગ્યું તેમ તેમ આ વિચારોમાં પણ ફેર પડતો ગયો, અને તેનું સ્થાન દાસત્વ ગણાવા લાગ્યું. બેઠ એક ખીજથી પોતાને મોટા માનવા લાગ્યા. પુરુષોએ એક પત્નીવ્રત તજ્યું. આથી આપણે દિન-દુ સંસાર દુઃખી થવા લાગ્યો છે. આપણા આર્થ સંસારને આ ભાવના તો સ્પર્શવીજ નેહએ નહિ.

સ્ત્રીઓ ક્યાં કાર્યોમાં ભાગ લઈ શકે ? સામાજિક કે નૃનકિક કાર્યોમાં ભાગ લે તો તેમાં મુખ છે કે નહિ ? આજ કાલ આર્થ સંરક્ષણ નષ્ટ થવા છે. સધળો સંસાર પુરુષમય બની ગયો છે. આથી કેટલાક પ્રશ્નો એવા છે, કે તેના ઉદ્ધાર સ્ત્રીઓ સરળતાથી કરી શકે, તેવા પુરુષો ન કરે. માટે સ્ત્રીઓ ધારાસલાની સમાસદ થાય તે મંજૂરાવશે છે. પણ તે કઈ સ્ત્રીઓ ? શું ફરક સ્ત્રીઓને

તે ધર્મ છે ? કદિજ નાહ. એથી તો આપણે સંસાર વધારે અધોગતિએ પહોંચશે !

જે બહેનોને પ્રભુએ અખૂટ દોહત આપી હોય, કે કુમારી હોય, અંથવા વિધવા હોય, કે વિદુધી હોય અને તેઓને માથે ધર સંસારો ભેળો ન હોય, તો તેવી સ્ત્રીઓને સુશિક્ષિત હોય તો બન્ને ધારાસભા ચલાવે. પણ ગમે તેમને એ વિચાર કરવો તે તો મારા નમ્ર મત પ્રમાણે યોગ્ય નથી. સ્ત્રી અને પુરુષનું કાર્યક્ષેત્ર જુદું છે. સ્ત્રી એ તો ગૃહની રાણી છે. પુરુષ કમાઈ જાય છે. ગૃહ ચલાવવાની જનનજ ઉઠાવી શકે નહિ. પુરુષની ગેરહાજરીમાં કે દેવયોગ હંમેશની ગેરહાજરીમાં - મરણથી-ગૃહસંસાર ચલાવવા ઉપરાંત નાનાં બાળકોને સ્ત્રીઓજ ઉછેરીને મોટાં કરી શકે. પુરુષો શરીરબળમાં કે જ્ઞાનબળમાં ગમે તેટલા કેળવાયા હોય, આખું ગામનું તંત્ર ચલાવવા શક્તા હોય, તોપણ સ્ત્રીની ગેરહાજરીમાં ઉપજી કાર્ય કરવાને લગારે લાયકાત ધરાવતા હોય, એવું આજ સુધી તો જોવા કે જાણવામાં આવ્યું નથી. આમ સ્ત્રીઓનું કર્તવ્ય પુરુષોયા તદ્દન ભુલુંજ પણ અતિશય ગૌરવપૂર્ણ છે. શરીરબળમાં પુરુષો સ્ત્રીઓથી અધિક બળવાન છે. તેથી કંઈ સ્ત્રીઓને જોણું લાવવાને કારણ નથી. એ તો કુદરતી શરીરનો બાંધોજ એવો છે, અને બીજાં અનેક સંસારી કારણો પણ છે. આપણે પશુપક્ષીઓ તરફ નજર કરીશું તો જણાશે કે માદાનું બળ નર કરતાં કંઈક કમી હોય છે. તેની સાથે એ પશુ જોવામાં આવે છે, કે સિંહ અને સર્પ કરતાં સિંહણ અને સર્પિણી-સા-પણુ-કોઈમાં વધે છે. દુનીઆની ઘટમાળજ એવી છે, સાં પુરુષોની બરાબરી કરે કેમ ચાહે ? ગૃહ ઉપરજ જીવતરનો આધાર છે, અને નિર્દોશીનું સાક્ષ્ય છે. તેજ ગૃહનું વિશાળ કામ જાણુ પર મૂકી પુરુષો જેવા

હજી માગવા ધારાસભામાં જવું; તથા ગૃહનો કારભાર નોકર સાકર પાસે કરાવવો એ બ્યાજખી છે ? ભાણેતી રસોઇયો પારકા કુકું-ખનું શી રીતે આયુષ્ય વધારી શકે ? જે જનનિ પોતાના પ્રાણ સમાં બાળકોને ન સંભાળે, તેને બાહુતી આયા, ઘાટણો-ધાવ) કેવાંક કેળવે ? દાસદાસી પાસેથી ખાનદાની કદિ પણ મેળવી શકાતી નથી. ગુલામો પાસેથી તો ગુલામીજ વારસામાં મળે. પોતાના બચ્ચાને તરછોડી આપણા બાળકોને ઉછેરે, તેમાં શૌચ કે શરીરપણું કયાંથા આવે ? પોતાના કુટુંબનું ગૌરવ તો માતાજી આપી શકે. ધાવણ પર જેવો તેવો આધાર નથી. દ્વંધ લગ્નવનું એતો આપણા આર્થાવર્તમાં એક મોટામાં મોટું કલંક કહેવાય છે ! પશુ દીક્ષ-ગીરી સાથે કહેવું પડે છે કે પાશ્વત્ય વાતાવરણે તેના પર પણ પ્રહાર કર્યો છે !

આર્થાવર્તમાં એક સગવડ એવો હતો, કે પત્ની પતિની સાથે રાહ જોતી, તેના સુખ અને આનંદને માટે અદરનિશ કાળજી રાખતી, તેના ખાનપાનની તૈયારી જતે કરતી, અને આખા દિવસનો શ્રમ ઉતારતી. આજે એ દશા ઘણેભાગે ફરી ગઈ છે. બેઠ જણ પોતા-પોતાના હક્કો સંભાળે છે! બેઠની દિશા જુદી થઈ ગઈ છે. બેઠ પોતાપોતાના કાર્યને માટે બહાર જાય છે. સાંજના બેઠ શ્રમિન થઈને આવે છે. બેઠના મગજ ગરમ હોય છે. ત્યાં કોણ કોની સેવા સુશુભા કરે ? રાત્રિના સમયે પણ શાંતિ અનુભવાતી નથી. પુરૂષ યાકોયો પાકોયો ઉંઘી જાય છે, અને સ્ત્રી એમની સભામાં પાસ કરાવવાના કરાવતો ખરડો તૈયાર કરે છે. આથી ગૃહસ્થાશ્રમ જેવો ચાલવો બેઠએ તેવો ચાલતો નથી.

પ્રાચીનકાળમાં એવાં કાર્ય કરનાર સ્ત્રીઓ નહોતી એમ નહોતું. ગાંધારી રાજનીતિના બોધ રાજસભા વચ્ચે આવીને આપતાં હતાં,

પણ તે હંમેશને માટે નહિ. માર્ગ પુરો સાથે હંમેશાં વાદવિવાદ કરતી, પણ તેની સ્થિતિ કઈ હતી? જિંદગી પર્યંત કુમારી હતી, તેથી સંસારનું કશું એ બંધન તેને નહોતું. વળી એના જેવી પંડિતા અને સુચારિત્રવાન બીજી સ્ત્રીજ નહોતી. એવી સ્ત્રીઓ આજે પણ દેશમાં તેવાં કાંઈક કરી શકે છે. દેવી સરોજિની નાયકુનાં કાષ્ઠ જગ-મણ્ડર છે.

જે જે મહાપુરોની માતાઓ હતી, તે કંઈ મોટી મોટી સભા ગળવનાર નહોતી. તે તો પોતાનું ગૃહ સંભાળી, પોતાના બાળ-બચ્ચાને ઉત્તમ કેવળગી, સારા સંસ્કાર અને

કુલાભિમાનનું શિક્ષણ આપી ઉછેરતી હતી.

અંતમાં સર્વ સક્રિયમાન પ્રભુ પ્રત્યે એજ પ્રાર્થના છે. કે ભારત વાસીઓ પોતપોતાનું કર્તવ્ય સમજે અને આદર્શ જીવન ગાળે એવી સદૃશ્યિ આપે. શ્રી કૃષ્ણે કહ્યું છે કે:

यदायदाहिधर्मस्य ग्लानिर्भवति भारत ।
अभ्युत्थानमधर्मस्य तदात्मानं सृजाम्यहम् ॥
परित्राणाय साधूनां विनाशाय च दुष्कृताम् ।
धर्मसंस्थापनार्थाय संभवामि युगे युगे ॥

*(ભગવદ્ગીતા અ. ૪ શ્લોક ૭-૮.)

એ સત્ય દેશે એજ આનિલાપા છે. અસ્તુ.

સૌરાષ્ટ્રની ગરબીઓ.

[૩]

વૃજગોપી.

સંપાદક—શ્રીયુત " અરુણ. "

હરિ બાધઓ વૃજમાં વાતો એવી થાય છે,
હારે કહે છે કૃષ્ણ મથુરામાં જાય છે કે.
હારે રથ બેસીને અકુર આપીયા,
હારે બહાલો શા રે સમાચાર. લાગીયારે.
હારે સખિ અગ્રહ તો હરિને નથી દુઝાગ્યા,
હારે બહાલો આવડા નમેશ શેણે થયા રે.
હારે સનિ આવો તો અંતર દેખાડીયે,
હારે હાય બેઠી બેઠી હરિને રાખીએરે.
હારે વૃજનારી તે સર્વે ટોળે મળી,
હારે દાસ દેહલના રેવાગીને વીંટી વળી રે.

હારે—

હારે—

હારે—

હારે—

હારે—

સ્વાગતનું ગીત.

લેખક: શ્રીયુત્ત "મવાસી"

(ખગમ, વીરાને ભડં વારલે રે લોલ-એ ઢાળ)
 આંગણે અતિથિ આજ ઉતર્યાં રે લોલ,
 ગહોંધા મૂલા છે ગહેમાન લે.
 આંગણે અતિથિ આજ ઉતર્યાં રે લોલ,
 માત ને પિતા છે દેવ આપણા રે લોલ,
 દેવ તો બીજા છે ગહેમાન લે. આંગણે
 આંગણાં અતિથિ આવ્યે આપતાં રે લોલ
 ઉગ્યો શું ઉર આજ ભાણુલે, આંગણે.
 આરો, પધારો ગદારે આંગણે રે લોલ,
 આસન મન-મંદિરે તૈયાર લે આંગણે
 હાવને સાડ અથુ બિન્દુઓ રે લોલ,
 પીરમ્ પકવાન પ્રીતિ પ્રેમ લે. આંગણે.
 ઉછળે હૈયામાં પૂર હેતુનું રે લોલ,
 વહેતી ત્યાં આજ રસદેવ લે. આંગણે.
 હૈયાના તાર આજ હોંચતા રે લોલ,
 મૃત્યુ ઠરે ત્યાં મન-મોર લે. આંગણે.

વિનયાર: શ્રીયુત નાનાલાલ રમાશંકર શુક્લ.

વહુ ! એા વહુ ! ક્યાં સુધી સુધ રહેવું છે ? પહોર પહોર દિવસ ચડી જાય ત્યાં સુધી શેઠાણીને સુધ રહેવું ! ધરતું કામ કરતાં તો ધા વાગે છે. ચાલ, વેઠી ચા. ”

સાસુનો ધાંટો ફાટી જતો હતો. હજી તો પાંચજ વાગ્યા હતા. સાસુજીને તો હજી પચારી છેડાવી ગમતી ન હતી; પરંતુ દિકરાની વહુ તો એક શુભામીની હતી ? એનાથી પાંચ વાગ્યા સુધી કેમ સુધ રહેવાય ?

રૂક્મણીનું માથું આજે સખત દુઃખનું હતું અને તાવને લીધે અવધવામાં પીડા જીમ રહી હતી તેથી ઉઠવામાં મેડું થયું હતું. પરંતુ તેટલી વારમાં તો તેણે સાસુજીના શ્રી મુખથી નિકળતાં અનેક વચનાનું સાંભળ્યા.

આજ્ઞાભર્યાં વદને તે પતિદેવ સામું જોઈ રહી. તેને એમ હતું કે પાન પેતાની બહાર કરશે, પરંતુ ત્યાં તો પતિદેવ ગર્જી ઉઠ્યા: “ સાંભળતી નથી ? મારી બા ક્યારની જોડાવે છે છતાં પડી પડી ઘોરી રહી છે ! જા, ઉઠ, મારી સામું .શું જોવા કરે છે. બહુજ ડકરે બની ગઈ છે. ”

રૂક્મણી તો હેબતાઈ જ ગઈ. પરંતુ આજે તો તેણે પોતાના પતિને પોતાની રિય-તિયા વાડે કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. “ તમને ખબર છે કે હું કેટલા વખતથી તાવે પીડાઈ છું ? તો પણ મેં તમને કે ધરના દેહને

મોઠે તે વિષે સુંકારે એ ક્યો નથી. આજે મારું માથું સખત દુઃખે છે અને શરીર કળતરે તૂટી પડે છે તેથી મોડું થયું છે. નહીંતર ક્યે દિવસે તમારે મને કાંઈ કહેવું પડ્યું છે ? ”

“ હા, હા, એ બહુંય હું જાણું છું. જ્યારે કામ કરવાની દાનત ન હોય ત્યારે તો કંઈ કંઈ બાનાં સૂળે. હમણા હમણાં તારી બહુ ફરીઆદો આવે છે. ધરમાં ઝાતમ માંદો પડ્યો છે, પણ દરકારે નથી. આખો દિવસ મોજશોખ ને શેઠામોજાંજ ક્યાં કરે છે. આખો દિવસ પુસ્તકો વાંચ વાંચ કરવાં અને એક ટેકાણે બેસી રહેવું તે આમારા ધરમાં નહીં પાલવે. ”

“ મહેરબાની કરીને ઝાતમલાઈને આ વિષે પૂછી જોશો ? હુંજ હમેશાં તેમની સંભાળ રાખું છું અને તેમના વિતેદ મોટેજ પુસ્તકો વાંચું છું, છતાંયે તમે આમ જોલો છો ? પરંતુ મારા નરીજાજ ઉધાં છે. આટલું આટલું ક્યાં છતાં પણ હમેશા મેંજામુંજા ખાવાનો વખત આવે છે. ”

ખીચારી સ્ત્રીથી કેટલું સહન થઈ શકે ? તેનાથી રડી જવાયું. પોતાનો રોષજીકતાં પતિ પણ જ્યારે તેનાથી વિરૂદ્ધ હોય, ત્યારે હવે તેને ઠેનો આશરો ? દયામણી દશામાં હાથકા ભરી ભરી રડતી સ્ત્રીને જોઈને પણ પતિનું હૃદય પીંગળું નહીં. વિદ્વાન છતાં પણ માતાની

ખોટી બુભેરણીને લીધે તથા અભણ અને અસંસ્કારી વાતાવરણમાં ઉછરવાને લીધે તેની સર્વ વૃત્તિઓ અંધીર અની ગઈ હતી. આશ્વાસન આપવાની વાત તો દૂર રહી પણ તેમણે તો દાન્યા પર કામ રેવા જેવું કયું. રડતી અળખાને હાથ પકડી તેમણે ઉભી કરી અને પંછી કોષપૂર્ણ સ્પરે ખોલી ઉઠ્યાઃ “એ સ્ત્રીચરિત્ર મારી પાસે નહીં કામ લાગે. જ્યારે હોય ત્યારે રડવાનુંજ મૂગે છે. પણ હવે હું તને સારી રીતે સમજાવું ગયો છું. જ્યારે ત્યારે મારી બા સાથે રહેજો કરે છે અને ઘરમાં જે બધા વચ્ચે કલેશ ઉત્પન્ન કરે છે ! મારા ક્યાંથી ભોગ લાગ્યા કે આ ભૂત વંળયું.”

“નાથ ! નાથ ! આમ છેક નિર્દય ન થાઓ. જરાક તો કૃપારતો ડર રાખો. તમારી બાએ મને અને મારા માતાપિતાને ન છાજતી હજીજરા ગાળો દીધી હશે, મને ન સાંભળી શકાય તેવાં અનેક વચનો સંભળાવ્યાં હશે, પરંતુ મેં તેમની સામે એક શબ્દ પણ કાઢ્યો નથી. તેમને મેં ક્યાંક પણ વગોવ્યાં નથી. મારે તો તે પૂજ્યજ છે અને પૂજ્યજ રહેવાનાં. તેમ છતાં જો મને કલેશનું કારણ માનતા હો તો શા માટે મને ડર નથી આપતા કે મારેયે આ દુઃખગાંધી છૂટકો થાય અને તમને જે નરાંત વળે. મારા પર તમે ગમે તે કરો. મને મારો, કુટો, ગાળો ભાડો, પણ મારાથી શું થઈ શકે તેમ હતું. ? બહુ બહુ તો આંખ ગાંધી બે આંસુ પાડું. પણ તે જે હવેથી બંધ કરવાં પડશે, કારણ કે હું જે જે કરું છું તે સર્વ દોષજ ગણાય છે. તો હવે વધારે વખત ટોંગ કરી શા માટે તમને કમવા ? હશે જેવી કૃપાની મરજી.”

“વાહ, શી મોટી વિદ્વતા ભરેલી વાતો કરી રહી છે, જાણે કે ઉપદેશ દેવા ન નીકળી

હોય ! પરંતુ એ સર્વ નકામું છે. જાં નીચે, મારી બા ક્યારની જુઓ મારી રહી છે, તો જે હજી દરકારજ કરતી નથી. મોટા મોટા બોધ દેવાવાળી નહીં ભાળી-હોય તો. જા નીચે.”

એક દીર્ઘ નિશ્વાસ નાખી રૂઢમણી નીચે ગઈ, ત્યાં તો સાસુજ વકરાવણી વાલણની જેમ પથારીમાં બેઠાં હતાં. “કેમ ? હજી તો આંખો ચોળતી ચોળતી માંદાની. જેમ : ચાલે છે. શું કાંઈ ખાતી નથી. ચાલ મારે માટે દાવજ તથા પાણીનો લોટો લાવ. જે પેલો રડે છે તેને હિંચકો નાખ. આ જો ગોવાળ હમણાં દોવા આવશે, બેસને પાણી પા. પહોર પહોર પડ્યા રહેવું અને પછી કહીએ છીએ ત્યારે મોડું થઈ છે.”

રૂઢમણી આ એક સામટા હલ્લાથી ગભરાઈ ગઈ, પણ મનને ઠેકાણે રાખી તેણે સાસુજનું દરમાન અદા કરવા માંડ્યું. સવાં રમાં સાસુજની વાગવારા શીલવી. એ તેવું નિત્યનું કર્તવ્ય હતું એટલે તે તરફ લક્ષ્ય ન આપતાં તે લયડીઆ ખાતા માંદે શરીર ધરકામમાં પ્રવૃત થઈ. અને સાસુજ પલોડો વાળી અનેક હુકમો વરસાવના દાતણ કરવા એટલે જઈ બેઠાં.

[૨]

રૂઢમણીને પરચાને એક વરસ થયું હતું, પરંતુ એક વરસમાં તો તેણે યુગતો અનુભવ લઈ લીધો. સાધારણતઃ આપણા સંસારમાં એવો રિવાજ હોય છે કે વડુ ઘરમાં આવે એટલે સાસુ પાટ બેસે અને ધરનું સર્વ કામ દુનિઆનો અધિકારો અનુભવ મેળવેલી દાગી વધની નવીસવી વડુ કરે. અલગત આથી વધુના હકમાં તો ક્યારેય થાય. પરંતુ જો એક સામટોજ બોલે મારે આવી પડે તો એ બિચારી ક્યારેય જ નહય. એજ પ્રમાણે રૂઢમણીનું જન્યું. અશુદ્ધ શરીર ગૃહકર્મની અનિશ-

જતા અને આવી પડેલા અસલ બોલો ધીરે ધીરે રૂઢમણીનું શરીર ઘસાવું ચાલ્યું અને તેમાં હર્ષજનકરે ધર ક્યું.

સાસરવાસમાં રૂઢમણીને યોતરફથી દમા-
ધજ હતું. સાસુ તરફથી તો સ્વાભાવીક જ
દમાધુ હોય, પરંતુ પતિ તરફનું દમાધુ એ
કલ્પના આજના જમાનામાં વિચિત્ર જેવી
લાગે છે. પરંતુ અહીં તો પતિ માવકીયા
હતા અને તેથી જનનીને સ્વર્ગાદિપિ
મરીયસિ સમજા માતાના સાચા મા બોટા
સર્વ કલહ તેઓ પોતાના હાથમાં લઈ પત્નીને
માથે દુઃખનો વરસાદ વરસાવતા. રૂઢમણી
પરણીને આવી ત્યારે તેના હૃદયમાં કંઈ
અનેક ભાવની ભરતોઓ રહે ચડી રહી
હતી. તેના નાનકડા હૃદયમાં કલ્પનાના
અનેક તરંગો ઉપની રજા હતા પતિ પાસથી
તેણે કંઈ કંઈ રસામૃત મેળવવાની આશા
બાંધી હતી. વિદ્વાન પતિના સંસર્ગમાં આ-
વીને તેણે અતેકાનેક મિષ્ટ ઉપદેશો સાંભ-
ળવાના કોડ બાંધ્યા હતા, પરંતુ તેના સર્વ
ભનોદર્યો પર પ્રવચનું એક મોલું ફરી
વળ્યું. તેના પતિની વિધાનો પ્રભાવ
ઓરજ હતો. તેમનામાં નિદન પ્રતિદિન
જુની રૂઢીઓ દહ થતી જતી હતી.
તેમને દુનિઆમાં ચતા સર્વ દેરદારો અર્થ
વિનાના અને મૂખ જણાતા. મોટા મોટા
મનુ ભગવાનના કાપદાઓ ટાંકી તેઓ અધ્યા-
ત્મી રૂઢીને વખોડી કહાડતા, પણ સાથે સાથે
એજ પ્રભુનું ચંચ નાર્યસ્તુ પૂજ્યજ્ઞે વાળું
સૂત જુલી ગયા હોય એમ દીસતું હતું અને
તેથી રૂઢમણીને સંસ્કૃત પતિ પાસેથી અસંસ્કૃત,
અસંબદ્ધ, અવિવેકી વાગ્યો સાંભળવા
પડતા હતા.

પરંતુ રૂઢમણી આ સર્વ માટે પોતાના
રૂઢનાજ વાંક કહાડતી. વિદ્યા તો સુપાત્રનેજ
શોભે. જેમણે વિદ્યા સંપાદન કરી હોય તે

સુપાત્રજ હોય એવી મૂનની નિર્દોષ ભાવના
હતી અને તેથી પતિનો વાંક પોને લેઈ પણ
ગણતી નહોતો. પોતે મતજ-અમાં કરેલા પાપનો
બદલો તેને મળે છે એમજ તે માનતી અને
તેની આ મુણદિને લીધેજ વિધાને વંકવાનો
વરો આબો ન હતો.

એટલે એક જોતાં તો રૂઢમણીનું જીવતર
ખાઈ ચંચ મ્યું હતું. પરંતુ તેમાં એક મીઠી
વીરડી યોતમનીજ હતી. પણ તે બિચારો
માટે પડ્યો હતો અને માંદગીમાંથી બચશે
કે કેમ તે અસંભવીત હતું. પચારીમાં પડ્યો.
પડ્યો માતાના શબ્દો અને સાથે સાથે
બાઇની ઉરરણી તે સાંભળતો અને મનમાં
ને મનમાં બળી ગરતો. પોતાની પાસે બેસા-
ડીને રૂઢમણીને તે શાન્તિના વચનો કહેતો
અને મૃદુ મૃદુ વચને તેનું દાગેજ ઉર રજવવા
ચલ કરતો. પરંતુ રૂઢમણીએ તેમજ પોતાની
ખરેખરી સ્થિતિ નહોતી જણાવી. તેને બીક
હતી કે કદાચ પોતાની જોર તાણી સ્થિરજ
માતાની સાથે કંઈક તકરાર કરો બેસે અને
તેથી કરીને પોતાને વધારે સહન કરવાનો વખત
આવે. તે બિચારો બાબીની દયા ખાતો અને
ઘણી વખત બોલી જતો. “બાબી, શું કંઈ !
મારા હાથ મગ અત્યારેતો ભગવાને નરમ કર્યા
છે, નહીંતર આ અન્યાય હું સારી રહું ? ફો
તેઓની મોટાણ ! માંદો માંદો વડુ ધરમાં કામ કર્યા
કરે અને પોતે પડોડા વાળી ગામની કુચલી
કરતો બેસી રહે ! આણું તે કેમ ? આંખે
જેથું જાય ? હશે ભાભી, તમારી જેવી શાન્ત
ઓર્ધ્વાજ આ જાણું મોડું મન રાખી સહેન
કરાય છે. તમારા બદલે જો કોઈ બીજી સ્ત્રી
હોત, તો બધાને ખજર પડત. આવી ધરને
દીપાવે તેવી વડુ મળી છે, પણ તેની કોઈને
દરકાર છે ? તેને તો કોઈ ગામડાનું બોથું
મળે ત્યારેજ પાંસરા થાય. બાબી, તમે કંઈ
મનમાં ચોથું કાવશે મા. જ્યાં સુધી હું છું,

ત્યાં સુધી બસેને એ લોકો ગમે તેમ બળવા કરે, પણ કશું કરી શકે તેમ નથી. ”

“ ભાઈ તમારે લીધે તો હું આ અવનિ પર છું છું. તમારા શિવાય મારું દુઃખ સાંભળનાર બીજું કોણ છે ? પ્રભુ તમને જલ્દી આરામ કરે એજ હું ઇચ્છું છું. પણ ભાઈ, તમારી પાસે હું વધારે વખત બેસી રહું છું, તેથી બા ચીડાય છે તો હવે મને થોડો થોડો વખત રજા આપો તો સારું. ”

“ એ લોકો તો હું મરી ગયેજ રાજ છે. આટલો મોંઘો મારું છું, પણ કોઈ ખચકાટવાયે આવે છે. જુઓ તો ખરા તેમના દિકરા પ્રત્યેનો પ્રેમ ! ઉલટું મારી ચાકરી કરનારને ચે લઈ જવા માગે છે. તમે તમારે મારી પાસેજ રહેજો. તમારી માથે વાત કરવાથી મને કંઈક શાન્તિ થાય છે. હું આજેજ બાને કહી દઈશ કે રક્ષણી મારી પાસેજ રહેશે. તમે તમારે ધરતું કામ ઉઠેજો. ”

“ ના, ના, ગૌતમભાઈ ! જો જો એવું કંઈ કરતા ! તેથી તો મને વધારે દુઃખ થશે. થોડો વખત હું તમારી પાસે બેસીશ, વળી ધીરે ધીરે ધરકામે ફરીશ. બધું થશે, પરંતુ બધસાથ બાને રહેશે માં ”

“ હીક ત્યારે. પણ તમે હર ધડી મારી પાસે આવતા રહેજો હો. તમારા વિના મને ચેન નહીં પડે. ”

આ પ્રમાણે દિવસ તરફથી આશ્વાસન મળતું અને દુઃખના દરિયા વચ્ચે પડેલી બાળા ધીમે ધીમે તેમાં હુજકા ખાતી કાંઈ વીતાવતી.

[૩]

ગૌતમને આજે સખત વધારા હતો. તેના શરીરના અવયવો શિથિલ થવા લાગ્યા હતા અને ધીમે ધીમે શરીરને તેના શરીરમાં પ્રસાર કરવા માંડ્યો હતો. બાળી અત્યાર સુધી આવ્યા નહીં તેથી

ગૌતમના મનમાં ચિત્તવિચિત્ર કલ્પનાઓ થતી હતી અને અતિહિંમત ન રહેવાથી તેણે ભાંડ્યા તુર્યા શબ્દોમાં “ બા...બી ” એમ ખૂમ મારી. રક્ષણીએ તે સાંભળી અને ધરના કામ પડતાં મૂકી સાસુની ગાળો ના ગણકારતાં તે એકદમ ગૌતમ પાસે દોડી ગઈ. દિવસના શરીર પર નજર પડતાંજ તેને ભયંકર ફેર માણમ પડ્યો. તેને નકશી થઈ ગયું કે દિવસ હવે તો દુનિયામાં થોડોજ વખતના મહેમાન હતા. તેણે ગૌતમના શરીર પર વ્હાલભર્યા હસ્ત ફેરવ્યો, પરંતુ પોતાના શરીરમાં સખત તાવ હોવાને લીધે તે કશું કળી રાખી નહીં. પરંતુ ગૌતમને તેની અસર થઈ. તે બોલી ઉઠ્યો. “ બાબી ! તમારા શરીરમાં તો તાવ બરો છે. તમે શા માટે આરામ નથી લેતા ? ”

“ ભાઈ, એ તો શરીર છે. સાજીયે રહે અને માંડુ ચે થાય. તેમાં ધડીયે ધડીયે આરામ શું લેવો ? હમણાં ઉતરી જશે. પણ ભાઈ, તમારે શરીરે આજ કેમ છે ? મને તો બહુ ખીક લાગે છે. ”

“ બાબી, મને તો જેમતું તેમ છે, પણ હું ખાતરીથી કહું છું કે તમે તમારું દર્દ છૂપાવો છો અને બાની બીકને લીધે કામ ક્યે જાવ છો. મારા સમ સાચું ન બોલો તો. ”

“ એ તો તમને ખબર છે ને કે મારા શરીરના બાંધો નબળો છે, તેથી કોઈક દિવસ તાવ આવી જાય છે. પરંતુ તેમાં ધરનામ શા માટે ન કરવું ? તેથી તો શરીર મજબુત બને. ”

ગૌતમે એ માન્યું નહીં. તેને એમ ચોક્કસ થઈ ગયું કે રક્ષણી પોતાનું દર્દ છૂપાવે છે. તેણે તરતજ પોતાની બાને બોલાવી અને રક્ષણીના દોડ્યા જવાથી કોધે બરાલવા માંડી કુંડાડા મારતા આવ્યા. “ શું છે ?

મહિ માંદેયે ધરમાં સૈને હેરાન કરે છે. તારે તો પચાસીમાં પડ્યા રહેવું, પણ ખીજને કામ હોય તેની ખબર છે ? ”

“ બા, એમાં આટલી બધી રાડો શાની નાખે છે ? તને હું ન ગમતો દોક તો હવે મારો અંતકાળ નજીક આવે છે, એટલે તારો છૂટકારો થશે. પણ હું કહું છું કે રૂક્મણીના શરીરમાં આટલો તાવ બધો છે છતાં તેની પાસે કામ કરાવ્યા કરે છે તે કંઈ વિચાર નથી થતો ? ”

લેવાઈ ગઈ છે તે ? તારી દિકરી માંદી પડે તો તું શું કરે ? જરીક તો દયા લાવ. એ એના માખાપને છોડી અહીં આવી અને તું આમ એની માવજત કરે, તે કેવું ખરાબ કહેવાય ? ”

“ વહુ સાસરે આવી તેમાં શું મોટો પાડ કરી નાખ્યો ? જ્યારે કામ ન કરવું હોય ત્યારે તો તાવે આવે ને બધું થાય. મારી ક્યાં ના છે. બલે મુઠ રહે.”

“ બા, આ તારી મોટી બૂલ થાય છે

રૂક્મણીના દોડ્યા જવાથી એવે સરાયલા માછ હુંકારા મારતા આવ્યા.

“ વિચાર રેતો ? ધરમાં વહુ કામ ન કરે તો કોણ મારો ખાપ કરવા આવવાનો હતો ? સુલા પાસે બેસવાથી શરીરમાં ધમકા લાગે એટલે શું તાવ આવી ગયો ? એ તો મને ખબરજ છે કે અહીં આવીને છાની છાની તને બંધેરતી હશે. દિકરા તું તારે પડ્યો રેતો. નકામો માથાફાડ કરો તારા શરીરને વધારે બગાડે છે શું કામ ? ”

“ ના, ના. પણ બા, એના શરીરમાં સંપત તાવ છે. જોતી નથી બિચારી કેટલી

હો ! ઢાંઢને માંદા પડવાની હોંશ ન થાય, સમજ. આવી લક્ષી જેવી વહુને તું મહેનત મેંજુરી કરાવી મારા નાખવા માગે છે તે અન્યાય થાય છે. ક્યા પુણ્યે કરી આ રતન લાધું છે, તે તને સાચવતા નથી આવડતું. પછી પાછળથી પસ્તાવાનો વખત આવશે ત્યારે બહુ વસતું લાગશે. પછી તો જેવી તારી મરજી. હું તો મરવા પડ્યો છું એટલે મારાથી કંઈ ચર્ચ થકે તેમ નથી, પરંતુ ઇશ્વરનો ડર રાખીને કામ કરશો તો સુખી થશો.”

તેનો અવાજ નિષ્ફળ જતો હતો, તેની શક્તિ ક્ષીણ થતી હતી. ધીમે ધીમે તેના મુખ પર અન્યથા ફેરફાર થઈ રહ્યો હતો. રૂઢમણી ગમરાઈ, “ સાસુજી ! સાસુજી ! ગૌતમભાઈ ચાલ્યાં, અરે કોઈ દોડો ! દોડો ! ” એમ બોલતી તે ગમરાયલે ચહેરે ચોખેર જોવા લાગી. ધરના બધા ભેગા થઈ ગયા. ગૌતમ ધીમે ધીમે પ્રભુપ્રતિ જવા તૈયારી કરતો હતો. ક્ષણભર તે બાબીની સાથે દયાભીની આંખે જોઈ રહ્યો. તેના ઝોણ કંઈક કહેવા ફરફડી રહ્યા હતા. મહા પ્રયાસને અંતે થોડાક શબ્દો તે બોલી શક્યો, “ બાબી... ત...ત...મે...પ...પ...પી...એ...ર...જ... જો, આ, લ...લો...કો...ત...મ...ને... સ...સુ...ખ...જે...ખ...જે... ” જીમ બંધ થઈ ગઈ. ગૌતમનો પરાંપકારી આત્મા બાબીનું કલ્યાણ ચાહતો પ્રભુના દરબારમાં અન્યાયનો ન્યાય મેળવવા પ્રયાણ કરી ગયો. રૂઢમણીને રાદાસોના પંજમાં અસહાય મૂકી ગૌતમ આ દુનિયાને ત્યાગી ગયો. સર્વ કક્ષણી ઉઠ્યા. રૂઢમણી ધરણી પર ઢળી પડી. બે દિવસ પછી શુદ્ધિમાં આવી ત્યારે તે એક નિર્જન ઓરડામાં એકલી પડી હતી.

[૪]

એ યુને નાનું ગૌતમને મરી ગયે હલુ તો મહીનોયે નથી થયો, ત્યાં તો જાણ સાહેબ પિયેર જવા તૈયાર થયા છે. કહે છે કે શરીર સાંજુ રહેતું નથી એટલે હવા ફેર કરવા જવું છે. શું માણસને તાવ આવતોજ નહીં હોય ? મનમાં તો એમજ છે કે અહીંથી જઈ એટલે બે ચાર મહિનાની નિરાંત. ”

“ બા, એ તો કહેતો હતો કે મેં કાગળ નથી લખ્યો. એ લોકોજ એમની મેળે તેડવા આવ્યા છે. અને મને તો કહે છે કે તમે કહો તો જઈ નહીંતર મારે જવાની જરૂર નથી. શરીર તો અહીં રહ્યે રહ્યે મેં સારું થઈ જશે. ”

“ એ તો બધું તને જણાવવાનું. હું તો તેના બધાથે હું જાણું છું. એણે કાગળ નહોતો લખ્યો તો શું વગર તેડાવ્યા આવ્યા ? બડી ખંધી છે, કહે છે કંઈ ને કરે છે કંઈ. ”

“ પણ હવે આપણે તેમને જવાળ શો વાળશું ? મોકલશું કે કેમ ? ”

“ ચાહીને તેડવા આવ્યા છે તે મોકલ્યા વગર છૂટકો છે ? નહીંતર આહીં કેટલું બધું, કામ છે તેની તને ખબર છે ? હું તો આ જાણકારી કંટાળી છું. આખો દિવસ છૂટમાં ફરવા દો, સુષ રહેવા દો તો સારું, નહીંતર મોઢું ચડ્યું ને ચડ્યુંજ રહેવાનું. ગૌતમ હતો ત્યાં સુધી તો તેની પાસેજ બેસી રહેતી, કંઈક ઉંધુ ચતું સમજાવતી અને એકલાં કોણ જાણે શું મેં કરતાં ? જીવાન વહુને આમ છૂટ લેવી એ શું ફીક કહેવાય ? પણ મૃદરથના ધરની ખરીને એટલે એમાં સારાવાટ ક્યાંથી હોય ? જેની તેની સાથે ખરાખર બોલવા કર્યું અને લટકાં મટકાં કરવાં એ શું વહુને લાયક વાત છે ? પણ મૂળધોજ એવી હશે તેમાં આપણો શો વાંક ? ફીક છે જવા દો. આપણને નીરાંત થશે. ”

વિદ્વાન દિકરો માતાની વાત સાંભળી રહ્યો. પોતાની સ્ત્રી પર મુકાએલા આરોપ નતો તે સિદ્ધ કરી શક્યો કે નતો તેનું ખંડન કરી શક્યો. નીચી મુંડી ધરી મુંગો મુંગો તે બહાર ચાલ્યો ગયો.

× × ×

રૂઢમણીએ પતિપાસે પિયેર જવાની રજા માગી. પતિદેવે જણાવ્યું કે “ મારી બાને ખબર. તે કહેતી જ. ” શી પતિની સત્તા !

× × ×

સાસુજી પુખ્તમાં હતા. રૂઢમણી પાસે બેસી પ્રવ્રણા હાર ચુંથતી હતી. ધીમે રહી તેણે પૂછ્યું. “ તમે કહો તો હમણાં થોડો

વખત મારે પિયેર જઈ આવું. આંહીનું પાણી માફ નથી આવતું, એટલે હવેદેરથી સારું થઈ જશે. ”

સાસુજી કઠાણું મોઢું કરી મહા મહેનતે બોલ્યા: “ મારી ક્યાં ના છે ? ”

આવો હુખખો જવાબ મળ્યો, પણ રૂક્મણીને ગયા વિના છૂટકો ન હતો. જો ન જાય તો તેને ક્ષય લાગ્યું પડી જાય એવી ધારતી હતી. એટલે તેણે સર્વ તૈયારી કરી લીધી. જતી વખતે સાસુજીને પગે લાગી આ જન્મજન્મમાંથી નિવૃત્ત થઈ પોતાના માણસ સાથે પોતાની બહાવસોઈ માતાને મળવા રૂક્મણી રવાના થઈ.

‘ગયા પછી સાસુજી બોલ્યા, “ જોયું નાતું, રમ પણ ન માગી. ગૃહસ્થની દિકરી ખરીને ? ”

[૫]

પિયેર આવ્યા પછી રૂક્મણીની તખીયત વધારે લથડી. તેમાંથી ઉગરવાની તેણે સર્વ આશાઓ ત્યજ દીધી. તેને જીવન પર સંપૂર્ણ કંટાળો આવ્યો હતો. તેના મૃત્યુથી પતિને સુખ મળે તેમ હતું, તેના મૃત્યુથી સાર્સરાના ધરનેા કંકાસ ઓછો થાય તેમ હતો, તેના મરણથી સાસુજીની મનોવાંછના પૂરી થાય તેમ હતું. રૂક્મણીને હવે મરવાની ખીક ન હતી.

પરંતુ પતિદેવના અંતીમ દર્શન કરવાની તેને તીવ્ર જીજ્ઞાસા હતી. પણ તે કેટલું અશક્ય હતું ? પતિ પોતાને જોવા આવે એ કલ્પનાજ તે કયમ કરી શકે ? અને પોતે તો ત્યાં જઈ શી રીતે શકે ? ધનકાંડા મારતે હૃદયે અને અશક્ત હાથે તેણે એક પત્ર લખવો શરૂ કર્યો.

હૃદયનાથ,

શું લખવું તે સમજું નથી. હૃદય શુદ્ધ

જની રહું છે, તેમાંથી પ્રેમજરણા હવે વધારે વખત વહેશે નહીં. તો પણ બાકી રહેલો રસ નીચેની તમારી સમક્ષ મારી અંતિમ યાચના યાચવા કંઈક લખું છું.

આ પત્રનેા ઉદ્દેશ એટલોજ કે એથી તમને કંઈક સ્ત્રીજાતિ પ્રત્યે મમતા ઉપજે અને એથી મારી જેમ મારી જગ્યા લેનારી ખીજ સ્ત્રીને સહન કરવાનો વખત ન આવે. આ પત્ર મારા પરિશિત જીવનનું સરવાળું માત્ર છે. આ દુનીઆમાં હવે મારે માટે કશું રહ્યું નથી અને તેથી ખીજ લાલસા રહીજ નથી. ક્રૂપા સ્ત્રીજાતિ પ્રત્યેની તમારી ધૃણા સકારણ છે કે કેમ તેનો તમે વિચાર કરી શકો એટલા પુરતોજ આ પત્ર છે.

તમે અને ધરના સર્વ વારે વારે મને કહેતા કે તારે તો સ્વતંત્રતા રહેવું છે. બધા સ્ત્રીની સ્વતંત્રતા શામાં સમાઈ છે તે કહેશો ? હું ધડીક નિવૃત્તિ મેળવી વાંચતી, કંઈક ચુંથતી, કે શીવતી તેમાં શું હું સ્વતંત્ર જની ગઈ ? હું કોઈક વખત પાંદરાશી સાથે કે મારા કોઈ સમજાઈ સાથે આનંદની વાતો કરતી તેમાં શું મેં કુળની મર્યાદા લોપી ? જાતમજાઈ સાથે હું હસતી, તેમની મરફરી કરતી તેમાં શું મારૂં તોછડાપણું હતું ? માંદગીનાં સમયમાં હું તેમની પાસે બેસતી, તેમની પચાસીમાં બેસી. તેમનું પગ માથું દાંખતી તેમાં શું હું વંદી ગઈ ? આ શું સ્ત્રીની સ્વતંત્રતા છે ? મારા પણ ધણા આરોપો છે. મેં બદલાવની સ્ત્રી તરીકે મજાવામાં આવી છે, અને એક શરમ વિનાની જાકરી લેખવામાં આવી છે. મારું કહ્યું તમે માની શકો તેમ નથી, પણ પ્રભુ તેનો સાક્ષી છે.

ધરમાં સર્વ કહેતાં કે હું કામ ક્યાં વિના બેસી રહું છું. જો તમે સત્યનો ડર

રાખી બોલશે તો તમને પણ ખબર હશે કે મારાથી થાય તેટલું કામ મેં સાજું યા માદે શરીરે કર્યું છે. મારી ફરજ જાળવવામાં મેં શરીરનો ભોગ આપ્યો છે છતાંયે મારે માથે દુઃખના ઝાડ ઉગાડવાનું બાકી રહ્યું છે, એટલું મારે સહન કરવું પડ્યું છે. આ મારી એકની બાબતમાં નથી, પરંતુ સર્વ સામાન્ય વાત છે. ધણીક તો ગરવાના આજ-સેજ જીવે છે, નહીંતર જીવન તો ખારું અને સતવડીનજ થઈ ગયું હોય છે.

આમાં હું તમારો એકલાનો વાંક કહાડવા નથી ઇચ્છતી. મારાં ઘણાં દોષ હશે, પણ તમે તે સુધારવા મને કદી શિખામણુ પણ નથી દીધી. અને તમે તો મારું બોલ્યું ચે કાન નથી ધ્યું.

તમારી માતાએ મારી પર કુચાલનો આરોપ મૂક્યો તેથી મને કાંઈ લાંછન લાગ્યું નથી, પણ સાથે સાથે ગૃહસ્થ કુટુંબને વગોચ્યું તેથી મારું હૃદય ચીરાઈ ગયું છે. ગૃહસ્થ કુટુંબે તમારી પાતતા જાણી તમને

ધનકારા મારતે હૃદયે અને અસાક્ત હાથે તેણે એક પત્ર લખ્યો સર હશે.

તમોએ તમારી માતાના વચનો પર અધઃશ્રદ્ધા રાખી કહાપિ સત્ય શું છે તે જાણવાનો પ્રયત્ન પણ નથી કર્યો, અભ્યાસ કરી મેળવેલી શુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવાની મહેનત પણ નથી લીધી અથવા તો પુસ્તકો વાંચી વાંચીને અને પરિક્ષાઓ પસાર કરી કરીને તમારી શુદ્ધિ જડ બની ગઈ હશે. જો તમે કોઈક વખત તમારી શુદ્ધિનો, તમારી વિદ્વતાનો ઉપયોગ કર્યો હોત, તો અત્યારે જે વખત આવવા બેસે છે તે ન આવત.

તેની એકની એક દીકરી સોંપી, ત્યારેજ તેને આવા અસંખ્ય વચનો સાંભળવાનો વખત આવ્યોને ? તમે તમારી સ્ત્રી વિષે અપાકારા ખરાબ આભિપ્રાયો મુંગા મુંગા સાંભળી લીધા તે તમારા હૃદયની નિર્જાળતાનું સૂચક છે. જો તમને તે વચનો સત્ય ભાસ્યા હતા, જો હું ખરાબ ચાલની છું એવી તમને પ્રતીતિ થઈ હતી તો-શા માટે તમે તમારી સત્તાનો ઉપયોગ ન કર્યો ? અથવા જો તેમાં અસત્યતા ભારી હતી, તો શા માટે તમારે માતાને તે વખતે

બોલતા અટકાવ્યા નહીં? પરંતુ તમે તો તમારી માતાના પ્રભાવમાં સંપૂર્ણ દગ્ગાઈ ગયા હતા.

એ સર્વ કરતાં પણ મને જાતભભાઈ પર મુકાએલા આરોપ વિષે બહુ લાગી આવે છે. પોતાના ચારિત્ર્યવાન દિકરાને આ પ્રમાણે કલંકથી વિભૂષિત કરવો એ કેટલું ધાતકી કૃત્ય છે? માતા પોતાના દિકરાને વ્યભીચારી કરાવે એ દૃષ્ટાન્ત તો જગતમાં આ પહેલોજ છે.

સામે કરેલા અન્યાયો એક પછી એક તેની ચક્ષુ સમક્ષ ભુતાવળ શા ખડા થવા લાગ્યા હતા તેની પોતાની કુરતા તેની સામે રાક્ષસી શી ડોળા ધુરડાવી રહી હતી. પોતાની અને માતાની દુષ્ટતાનો ભોગ થઈ પડેલી સ્ત્રીની નિર્દોષતા તેને ટાકા ડામ દેતી હતી.

નાનુ તેની મૃત્યુને જિજાસે પડેલી પત્નીના દર્શને જવા તત્પર થયો. પાપીને અંત સમયે જેમ રામ સાંભરે તેમ છેવટની ધડીએ તેને નિજ પત્નીની પવિત્રતા સાંભરી આવી. તે

શ્વમણીની છત્રી હાથ તેને પ્રેમમયું 'ઉલ્લુ' અને 'પેટુ' ચુંબન ખરા ભાવથી કર્યું.

હવે વધારે લખવાની હઠ્ઠા નથા અને આટલું જો વધારે લાગે તો ક્ષમા ચાચું છું. એજ

લી. તમારી શ્વમણી.

[૬]

નાનુ વિચારશૂન્ય એકો હતો. શ્વમણીના પત્રે તેનામાં અજ્ઞાન ફેરફાર કર્યો હતો. આજે પ્રથમ વખત તેણે હૃદયમાં સ્ત્રી પ્રત્યે લાગણી ઉદ્ભવી. પોતાના પાપો

પુનિત જ્યોત્સ્નામાં નહાવા તે અધિરો' થઈ રહ્યો. પરંતુ પાપીને રૂદી રામ મળ્યા સાંભળ્યા છે. પતિત થએલા પતિના પડછાયાથી નિજ પવિત્રતાને દૂષણ' લગાડવા ન હઠ્ઠતી હોય તેમ શ્વમણી પરસોડા સધાવી.

નાનુ હજી તો જવાના વિચાર ધડી રહ્યો છે? ત્યાં તો તાર આવ્યો. શ્વમણી ગઈ! જગતની પરિત્રતા તેની ઉગ્રવળી જ્યોત્સ્ના સામે પ્રયુ જ્યોતિમાં લીન બની ગઈ.

માતા આવી: “ ભાઈ કેનો તાર છે ? કેમ રહે છે ? ”

નાનું કોમળરૂપે સ્વરે બોલી ઉઠ્યો, “માતા તારી દુઃખનાએ લીધેલું બલિદાન ! રક્ષમણી મૃત્યુ પામી. ”

“ તેમાં આટલો બધો શોક શાનો ? કાલે ખીજ લાવશું ? ”

“ જા, જા, વધારે મને ન અકળાવ ! હાલ ! હૈવ ! ” તે પોકેપોક મૂંઝી રહી પડ્યો.

રક્ષમણીના અંતિમ દર્શન ન થયા. પોતાના કૃત્યોને સંભારી સંભારી તેણે ખુબ

રડયા ક્યું, અને અંતિમ પળે એ આંસુડાની માળા, શુદ્ધ અંતઃકરણની એ અંતિમ બેટ મૃત પ્રિયને ચરણે ધરી. પોતાની પવિત્ર વિભૂતિને પોતાનો અંતિમ સ્નેહ તેણે અશ્રુદ્વારા દર્શાવ્યો.

રક્ષમણીની પ્રતિકૃતિ રૂપ તેની હખી હસ્તમાં લઈ નાનુંએ તેને પ્રેમમયું છેલ્લું અને પહેલું જ મુગ્ધન ખરા ભાવથી ક્યું. જાણે કે રક્ષમણીનો આત્મા પતિને ક્ષમા આપતો ન હોય તેમ ચિત્રગત મુખડું હસી રહ્યું.

છોકરા: “ બા ! ભાપાને લોકો માવજાપા કેમ કહેતા હશે ? પિતૃભાષા કેમ નથી કહેતા ? ”

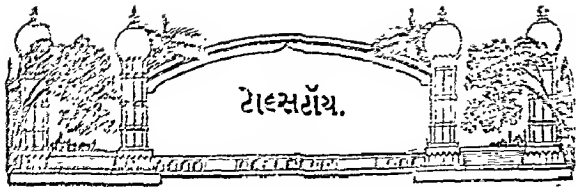
બા: “ કારણ કે તારી માતા એ ભાપાનો વધારે ઉપયોગ કરે છે. ”

છોકરા (કંઈક વિચાર કરીને): “ બરાબર છે. એટલા મારેજ બાપા મુંગા મુંગા સાંભળ્યા કરે છે અને તમારી સામે કદી પણ બોલતા નથી ! ”

“ એ ભાઈ ! જરા મારી આ નાની જ્ઞેનને ઘેર પૂછાડી આવશે ? એ બિચારી રસ્તો ભૂલી ગઈ છે. ”

“ તો પછી તમેજ શા માટે એને નથી મૂંઝી આવતા ? ”

“ અરે યાર ! હું પણ ભૂલો પડ્યો છું ! ”

મહાન પુરુષોનાં લેખિકા: દ્રા. નંદમોરી કાકોર, છ. એ અવલોકણો તો નજીક
 જીવન, આરિય, કાંપી, [૧] કે તે મહાન સાધના

અર્થ ઉપરથી પોતાના મહાન ઉદાર આત્માથી
 દોષોનાં આકર્ષ છે. દેશને માટે આવા મહાન
 પુરુષોની ધણીજ નરક છે તે આ પરથી
 જણાય છે. ઇતિહાસમાં કેટલાંક રસ પડે તેવાં
 મનકપાલી અને આકર્ષક લક્ષણોનાં વર્ણનો
 હોય છે, તે જોઈએ એટલાં નરકનાં નથી.
 પણ ખરું તો જોજ નેવાનું છે કે એક
 સાધનાનું મનુષ્ય શું કયું છે અને શું કરી
 શકે. ઇતિહાસના અભ્યાસક તરીકે આપણે
 દુર્ગીઆમાં આગળ પડેલા ભાગ બજવનાર
 આવા 'મહાન પુરુષોનાં જીવનનાં પવિત્ર
 વિચારો અને શિક્ષાનો શા છે તે જાણવા
 જોઈએ. મહાન અલેક્ઝાન્ડર મેળવેલી સહજ
 જીતોનાં અને પ્રદેશોનાં ભૂમિનો કાળનાં
 વિનાશકારક પ્રવાદમાં તણાઈ ગયા છે.
 સમસ્ત ભૂખળ ઉપર વિસ્તરેલું અને પૂર્ણ
 જાહેરવાલીએ 'પહેલો' બધું રોમન રાજ્ય
 આપણે નામાવશેષ માનવ રહ્યું છે. તેની
 રીતે એવે-સની યુદ્ધક્રિયાનો મહાદીપક
 રીરેકપુરા આગળના તોફાનથી તદ્દન જીતી
 ગયો છે. ક્યાં છે એ ક્રિયાની પરાકાષ્ઠાએ
 પહેલેલું અને કળીસવડની મારક ભારતવર્ષની
 મારે દીધાએને મર્યાદિત કરીને વિસ્તરેલું
 ભાગની યુદ્ધક્રિયાથી અને સમ્રાટ અક-
 બરની રાજ્યનીતિથી પ્રભાવિત બનેલું તે
 મહાન મોટું સામાન્ય ! ઇતિહાસનાં પાનાં

જીવનનાં ક્રિયાદીપકને પણ કાળે અદ્ય સમયમાં
 જીતી નાંખ્યો. પણ જે મહાન પુરુષોએ
 આવા મહાન રાજ્યોની રચનામાં અગત્યનો
 ભાગ ભજવ્યો છે તેઓની ક્રિયા અમર રહી
 છે. આટલા માટે દરેક ઇતિહાસના અભ્યાસકે
 મહાન પુરુષોનાં જીવિત તથા પરક્રમથી પ્રાપ્ત
 કરેલી યુદ્ધક્રિયાનાં વર્ણનો કરતાં તેમનાં
 આરિયોનો અભ્યાસ કરવો એ ખાસ અગ-
 ત્યનું છે કેમકે તે વધારે ઉપયોગનું છે.

[૨]

રશીયાના ઇતિહાસમાં ધણું મહાન
 પુરુષો થઈ ગયા છે. ટોલ્સટોય, ગોગોલ,
 દોષ્ટોવ્સ્કી અને ગોરકી વગેરેનાં અદ્ય કાર્યોથી
 ૧૫ મી માર્ચ ૧૯૧૭ નો દીવસ-મનુષ્ય
 સ્વાતંત્ર્યના ઇતિહાસનો ઉજવળ દીવસ-
 રશીયામાં જળકી ઉઠ્યો હતો.

હવે આમાં ટોલ્સટોયનો શા ભાગ છે તે
 જોઈએ. રોકસપીયર, વોટર અને લ્યુ-
 ગોની માફક ટોલ્સટોય ક્રૂર કળાકારનું નહોતો
 પણ તે રશીયાનો મહાન સાધુ અને ધર્મોપ-
 દેયક હતો. નૈતિક દૃષ્ટિએ તેને જે જે ઉંચા
 પ્રમાણનું લાગેલું તે તેણે જીવનમાં વણી
 દીધું હતું.

જાણના જીવન દરમ્યાન તેની પ્રવીણતા
 જાણી ઉઠે ન હતી. પાઠશાળામાં પણ તે

ધણીવાર નાપાસ થયો હતો. તે સ્વભાવમાં ક્રોધી, વિચિત્ર અને ઘડી ઘડીમાં હસકેરાઈ બળ્ય તેવો હતો. પાઠશાળામાં તેણે પહેલાં પૂર્વે દેશોતરફનો અભ્યાસ કરવાનો શરૂ કર્યો. પણ પછી પોતાની ઉન્નતિ કરવાની આશાએ તે છોડી કાઢવાનો અભ્યાસ શરૂ કર્યો, અને તેમાં પણ નાશીપાસ થયો. આ રીતે બેતાં તેના શરૂઆતનાં જીવનમાં તે આવે મહાન નેતા થશે એવાં કંઈ પણ ચિન્હો જણાતા નહોતાં.

તેનાં આવા ચપલ સ્વભાવને લીધે તે ધણીવાર ખરાબ છોકરાના સંગમાં સપડાઈ જતો. તે જુગાર રમતો અને દારૂના વ્યસનમાં ધણીવાર ખેમાન અવસ્થામાં પડ્યો રહેતો. જ્યારે તે જામુત થતો થતો ત્યારે એવા ડુબ્બ વ્યસનોથી દુર રહેવા પ્રયત્ન કરતો અને અનેક પ્રયત્નો પછી તે તે કાર્યમાં સફળ થયો. તેમણે જીવનની યુવાવસ્થાની ખરાબ ટેવો માટે પોતાના " બાલ્યાવસ્થા, કૌમાર અને કુમારાવસ્થા " (Childhood, Boyhood, and youth) નામનાં પુસ્તકમાં તોંધ્યું કે " એકવાર મેં દુઃખ સહન કરવાની ટેવ પાડવા માટે કેટલીક સજીવો સુધી એક મોટા શબ્દકોષને ધણીજ શ્રમથી શાન્તિથી ઝાલી રાખ્યો હતો. " બીજી વાર એક વખત તેમણે ઘેર જઈને પોતાના દેહ ઉપરથી વસ્ત્રો કાઢી નાંખીને આંખમાંથી ચોધાર અશ્રુ પડે ત્યાં સુધી પોતાના શરીરને એક ગાંઠવાળા દોરડા વતી માર-માર્યો.

આખરે તેણે પાઠશાળાને છેલ્લા નમસ્કાર કર્યો. ત્યાર પછી તેના બાઈ નીકોલસ (કે જે લશ્કરી સીપાઈની નોકરી કરતો હતો તેની) સાથે કોકેસસ તરફ સહેલ કરવા નીકળ્યો. ત્યાં કુદરતના સૌન્દર્યથી તેમજ પર્વતવાસીઓના સ્વર્વન અને

આનંદી જીવન ગાળવાની ઇચ્છાથી આકર્ષાઈને તથા ત્યાંની ' માયા ' માં લલચાઈને તેણે પણ સૈનિક તરીકે પોતાનું નામ નોંધાવ્યું. આ નોકરી દરમ્યાનનાં વર્ષો વિશે તે લખે છે કે " જ્યારે એ દીવસોને હું મારા સ્મરણમાં લાવું છું ત્યારે હું કંત્રેશ અને શોક અનેતા અનુભવ કરું છું. કારણ કે અરેરા મેં તે વખતે કેટલાએ મનુષ્યોનાં ગ્રાણ લીધાં હતાં. કેટલાએ ગરીબ માણસો પાસેથી હુટેલા પૈસાથી જુગાર ખેલતો હતો ! બિચારા કેટલાએ નિરોધિને હું ફૂર શીક્ષા કરતો હતો, અને કેટલીએ ખરાબ સ્ત્રીઓ પર હલ્લો કરતો ! તે વખતે હું ધણાં માણસોને છેતરતો ! અરેરે ! આ નોકરીનાં દશ વર્ષ દરમ્યાન મેં જુલમ, હુંદરાઈ, દરેક જાતનો વ્યભિચાર, મલપાન, તોષાન, છુન વગેરે અનેક પ્રકારનાં દુષ્કર્મો કર્યો હતાં ! "

" જ્યારે આ સર્વ દુષ્કર્મોનું મને સ્મરણ થાય છે ત્યારે જાણે કુંભીપાકનું દુઃખ હું ભોગવતો હોઉં એવો લાસ મહેત અત્યારે થાય છે. એ બધાં સ્મરણોથી હજી પણ મહેત ધણી કલેરા થાય છે. જીવનનાં મધુર સ્મરણો મરણ પછીની દશામાં ટકતાં નથી એમ જાણી ધણાં માણસોને અત્યંત શોક થાય છે, પણ પૂર્વ જીવનમાં કરેલાં દુષ્કર્મોનું સ્મરણ રહેતો હંમેશાં ધણું દુઃખ થાય માટે તે સ્મરણોનું વિસ્મરણ થાય એજ જરૂર છે. "

ટોલસ્ટોયને ૧૮૫૩ માં લશ્કરમાં રહીને " કીમીઅન-વૉર " વખતે લડવાની ફરજ પડી. આ લડાઈ પછી થોડે દિવસે તેનો અન્તરાત્મા પ્રતીત થયો અને તે વખતે તેણે તેનું (Sevastopol) " સેવાસ્ટોપોલ " નામનું પ્રસિદ્ધ પુસ્તક બહાર પાડ્યું.

લડાઈ પુરી થવા પછી લશ્કર છોડી ટોલસ્ટોય પીટર્સબર્ગ પાછો ફર્યો. આ વખતે રશીયામાં મહાન સામાજિક અને રાજકીય

(Socio-political) ફેરફારની ચળવળ થતી હતી અને તેનું મુખ્ય સ્થાન પીટર્સ-બર્ગ હતું. પાશ્ચિમાત્મ દેશોનું શિક્ષણ લીધેલા આ નવી હીલચાલનાં આગેવાનોએ જાહેર કરેલી દલીલો આ પૌર્વાત્મ દેશોનાં અભ્યાસી ટોલસ્ટોયને માન્ય નહોતી તેથી તેણે તે કબુલ કરી નાહ અને તે તેના તરફ સદા સંશય રહેતો. તે પોતાના મત પ્રમાણે રશીઆને પાશ્ચિમાત્મ દેશ તરફનું ગણતો નહિ. અને આથી રશીઆમાં રાજકીય સુધારાની જરૂર નથી પણ ધાર્મિક, સામાજિક અને આર્થિક સુધારાની જરૂર છે એમ તે કહેતો. આ વખતે પીટર્સ-બર્ગનું વાતાવરણ પોતાનાથી વિરુદ્ધ લાગવાને લીધે તે ૧૮૫૭ માં યુરોપખંડમાં મુસાફરીએ નીકળ્યો. પછી પેરીસના લોકોના તેના તરફના જાહેરમતની તેના પર સચોટ અસર થઈ. ત્યાર પછી ત્રણ વર્ષ સુધી કંઈ પણ ધમાલ વિના તે શાન્તિથી મોસ્કોમાં રહ્યો. પછી યુસાયા-પોલીઆના નામના ગામમાં રહીને તે રશી-આનાં ખેડૂતજીવનની સ્થિતિનો વિચાર કરવા લાગ્યો. આ વિશેના નવિન વિચારથી તેનાં મનમાં ક્રોધ ઉત્પન્ન થઈ આવ્યો. આથી તે બીજા દેશોનાં ખેડૂત જીવનનો અભ્યાસ કરવા ફરી યુરોપખંડની મુસાફરીએ નીકળ્યો. ત્યાર પછી થોડા વર્ષો બાદ જ્યારે તે પ્રાંતો આવ્યો ત્યારે તેને ‘ આર્જીટર ઓફ પીસ ’ નો હોદ્દો મળ્યો. આ હોદ્દાને લીધે તેને રશીઆના સામાન્ય લોકો સાથે સંઘવાસમાં જળવાની ઘણી સરજતા થઈ.

[૩]

સન ૧૮૬૨ માં એટલે ૩૪ મે વર્ષે તેણે સોનયામેર્સ સાથે લગ્ન કર્યા. ત્યાર પછી બીજા પંદર વર્ષ સુધી (૧૮૬૩ થી ૧૮૭૮) તેણે ગૃહસ્થ તરીકે સંસાર ચલાવ્યો. આ વખતમાં તેણે પોતાના અભ્યાસ અને જાહેર જીવનમાં ખ્યાન આપ્યું નહીં. કારણ કે

‘ તેને તે બદલ ધરની ઘણી ચિન્તાઓ હતી જ્યાં તેની જીંદગીના આ આરસામાં તેણે “ એના-કાર્નાના ” (Anna Karenina) અને “ વોર એન્ડ પીસ ” (War and Peace) નામનાં બે ઉત્તમ પુસ્તકો બહાર પાડ્યાં. આ બે પુસ્તકોનાં લખાણથી તે મહાન ગણવા લાગ્યો. આ વખતમાં તેણે પોતાની મીઠકતનો પણ સારો બંદોબસ્ત કર્યો. ત્યાર પછી ૧૮૬૬ ના આરસામાં તેણે ફરીથી પોતાનો અભ્યાસ શરૂ કર્યો, અને ગ્રીક તથા જર્મન ભાષા શીખવામાં થોડો વખત ગાળ્યો.

જ્યારે ટોલ્સ્ટોયની ઉંમર ૫૦ વર્ષની થઈ ત્યારે ધર્મની કેટલીક બાબતોમાં તેના મનમાં શંકાઓ ઉત્પન્ન થયો. સમાજમાં ફેલાતી અનીતિ અને દુર્ગુણો તરફ ખ્યાન દોરાયું. પછી તેને મનુષ્ય જીવનનું અંતિમ ક્ષેત્ર શોધવાનું જરૂર લાગ્યું. આથી તેણે ખ્રીસ્તિ, મુસલમાનો અને બીજાં ધર્મ પુસ્તકો વાંચ્યાં. ત્યાર પછી તે મનુષ્ય જીવનની ઉન્નતિના વિચાર કરવા લાગ્યો. સોફ્રેડીસથી માંડીને શોપનાહેર સુધીના મહાન તત્ત્વવિદ્યાઓનાં લખાણોનો તેણે અભ્યાસ કર્યો યાત્રાશ્રીઓ પાસે તેણે તે માટે કેટલીક માહિતિ મેળવી. કેટલાક વિદ્વાનો અને બંદો પાસે પણ આ મહાન વિષય પર તેણે ચર્ચા ચલાવી. પણ આ બધાનાં નીરાકરણથી તેને સંતોષ મળ્યો નહિ. છેવટે તેણે પોતાના આત્મગાન અને આત્મનીરીક્ષણથી બહુ વિચાર કરીને છેવટે તેણે પોતાને સંતોષ આપે તેવું સરળ તત્ત્વ-ગાનને શોધી કઢાડ્યું. આ તત્ત્વગાન તે એજ કે અત્યાર સુધી લોકોને લીધે તે જે સત્તા, ધન-અને લોભના મદમાં ઢળે તે સર્વને તેણે તીલાંજલી આપી. અને તેને જાહેરે તે દયાળુ, પ્રેમી, આત્મબોગ આપનારો તથા પરમજી થયો. ખ્રીસ્તી ધર્મમાં કેટલીક અનીતિ જોવાથી તેને અસંતોષ થયો. આથી તેણે દેવજમાં સુધારો કરવા માંડ્યો. પણ જુના

વિચારનાં લોકો તેના આ પ્રયાસમાં આડે આવ્યાં ૧૯૦૧ માં તેને ત્યાંથી કાઢી મુક્યો.

જ્યારથી ટોલસ્ટોયના વિચારો જલ્દીયા ત્યારથી તેને આ સંસારનાં સુખમાં મજા પડતી નહિ. આ વખતમાં તેની આવક તથા મીલકત અસ્તવ્યસ્ત રચીતિમાં હતાં. તે એમ માનતો કે પોને મનુષ્ય જીવનનાં અંતીમ ધ્યેય તરફ ધીમે ધીમે આવતો હતો. ૧૮૮૫ માં તેણે માંસાહાર બંધ કર્યો, અને પોતાને અત્યંત પ્રિય તેવા શીકાર અને સીગરેટ પણ બંધ કર્યાં. ત્યારપછી પોતે ખેડૂત જીવન ગાળવાનો નિશ્ચય કર્યો. આથી તેણે પોશાક, મહેરો અને વર્તણૂક પણ ખેડૂતના જેવી કરવા માંડી. ૧૮૯૧ માં તેણે કુટુંબની મીલકતમાંથી રીતસર સંબંધ તોડ્યો, અને બધી મીલકત તેણે પોતાની પ્રવિશ્વ પત્નીના હાથમાં મુકી. ટોલસ્ટોયે પોતાના પ્રયોજાવવાની ના કહી હતી. પણ તેની શાણ્વી ઈચ્છે પોતાના નામ પર જાપાવવા આજીજ કરી. જે ટોલસ્ટોયને આવી ડાહી ઈ ન મળી હોત તો તેણે “ મિલકતજ નાશકર્તા છે ” એ પોતાનો સિદ્ધાન્ત વહેલો અમલમાં મુક્યો હોત.

[૪]

સન ૧૮૯૧-૯૨ માં ન્યારે પુષ્કળ દુકાળ પડ્યો ત્યારે તેણે ખેડૂતનું દુઃખ ઓછું કરવા માટે મહાન પ્રયત્ન આપ્યો. યુરોપ અને અમેરિકામાં તેના આ કામ માટે વખાણ થવા લાગ્યાં, પણ થોડા સમય પછી તેની પોતાનીજ ખાતી થવા લાગી કે આ કામમાં તેને ફતેહ મળતી અશક્ય છે.

૧૮૯૫-૯૮ માં પહેલાંની માફક તેણે રશિયાની સ્વતંત્રતા માટે છૂટથી જોડાવા માંડ્યું. સરકાર ક્રેસલનનાં કુટુંબનાં નામનાં ગ્રાજ્ડોને કંસીએ ચડાવવા માટે ધણી યત્ન

કરી રહી છે, એમ તેણે છૂટથી જાપાવવા માંડ્યું. આ ગરીબ માણસોએ પોતાના વચનને માટે લશ્કરી તોફારી છોડી દીધી હતી. તેમને મદદ કરવા માટે ટોલસ્ટોયે પોતાની (Resurrection) “ રીઝરેક્શન ” નામની ચોપડી જાપવાનો હક્ક વેચ્યો અને પૈસા મેળવ્યા. આ રીતે તેણે પોતાની ચોપડીઓના હકકના પૈસા ન લેવાનો જે નિશ્ચય કર્યો હતો તે તરતજ તોડી નાંખ્યો. ખરેખર આ તેના પવિત્ર સિદ્ધાન્ત તોડવા માટે તેને પડીથી ધણો પશ્ચાતાપ થયો. ૧૯૦૨ માં ટોલસ્ટોયે રશિયાની માંગણીઓ માટે સ્વતંત્રતાથી ઉદ્ધત ચએત્રા ઝાર પર એક મોટો કાગળ લખ્યો. આ કાગળમાં ટોલસ્ટોયની ઉન્નતિનો જુરસો જણાતો હતો. એમાં તેણે રશિયાના લોકોની રાજકીય સ્વતંત્રતાની હીલચાલને ટેકા આપ્યો હતો.

૧૯૧૦ ના ચૌકરોખરમાં યામ્વાપોલીયાના એક ૮૨ વર્ષના મહાન પુરુષે (ટોલસ્ટોયે) પોતે કયાં જાય છે તે ઘેર કહ્યા વિના અને ઘરનાં માણસોની રજા લીધા વિના પોતાનું ઘર એકાએક છોડ્યું. આ સમાચારથી બધાને એકદમ નવાઈ લાગી. ત્યાર પછી તેની પુત્રી અને એક ડોક્ટરે તેને એપોસ્ટોલો નામના સ્થાનમાં માંડો પડેલો જોયો. પછી ત્યાં તેનું કુટુંબ આવી પહોંચ્યું. આ મંદવાડથી તેને રોકાવું પડ્યું નહોત તો રશિયાની સીમાના પ્રદેશોમાં તે ક્યારનોએ પહોંચી ગયો હોત. તેને ખેડૂત જેવું સાદું અને સરળ જીવન શાન્તિમાં ગાળવાની તીવ્ર ઇચ્છા હતી. ખરી રીતે જોતાં આથીજ તેણે ઘર છોડ્યું હતું. આ જાતના માટે તેણે પોતાની ઈ ઉપર એક રીતજંધ કાગળ ૮મી જુન ૧૮૯૭ ને સ્વિસે લખ્યો હતો. આ કાગળ તેણે પોતાના ગરજ પછી વાંચવાનું કર્યું હતું. તેમાં તેણે લખ્યું હતું કે “ જેમ દિન-રૂઝો સાં ૧૧

થયા પછી વાનપ્રસ્થ લઈ અરણ્યવાસ અંગી-
કાર કરે છે. અને જીવનનાં અંતિમ વર્ષો
પ્રભુમહિતમાં ગાળાને એકાન્તમાં શાન્તિ
મેળવે છે તેમ હું પણ શાન્તિ મેળવીશ અને
મારું જીવન તથા માન્યતાઓનો વિશદ દુઃ-
કરીશ. ” ૮૨ મે વર્ષે પોતાની નજાગી
સ્થિતિમાં તેણે પોતાનો છેલ્લો નિર્ણય જ્ઞાત
પાડ્યો: એપોસ્ટોલોમાં થોડા મંદવાહ ભોગંબ્યા
પછી આ મહાન રશિઆના ઋષિ ૨૦ મી
નવેમ્બર ૧૯૧૦ ને દીવસે સવારે છ વાગે
આ સંસારની માયામાંથી મુક્ત થયા.

[૫]

આ પ્રમાણે આ રશિઆના મહાન ધર્મ-
શૂરવી અદ્ભૂત અને મનન કરવા
લાયક આરિય આપણને ટુંકાણમાં મળ્યું છે.
દરેક કેળવણીના વિદ્વાનની ધાર્મિક અને
વ્યાવહારિક મુશ્કેલીઓ દૂર કરવા આ ટોચ-
રંગીયનો દાખનો ઉત્તમ અને સચોટ છે.

તેના જીવનની શરૂઆતથીજ તેનામાં
પરોપકારની ઉચ્ચ ભાવના પ્રગટી ઉઠેલા
હતી. તેણે આ ઉચ્ચ ભાવના પૂર્ણ કરવા
માટે વાંચાર આડે આવતી પોતાની નજ-
બાઈ અને નાસીપાસી દૂર કરી. તેણે પોત ના
અહમ પ્રવૃત્તિથી ઉગ્ર દારિદ્ર્ય અને આજ-
ર્થકારક જુદી પ્રાપ્ત કરી.

ટોચરંગીય અર્વાચીન સુધારાને અગે
વધતા જતા જડવાદ સામે સખત વિરોધ
દર્શાવે છે. ખેડમાં ચમેલાં કેરલાક સુધારકોની
માફક તેણે જડવાદથી ઉત્પન્ન થતા દુઃખો
અને મુશ્કેલીઓનાં મૂળ કારણોની માદિની
મેળવી. ત્યાર પછી તેણે નિદાય કર્યો કે મનુ-
ષ્ય જીવન સુધારવા માટે ખેડમાં જાવ
જીવનનાં સંયોગોને સુધારવામાં મદદ આપવી
નહિ પણ આન્તર જીવનને ધર્મ અને નિય-
મિત કરવા પ્રયત્ન કરવો. અને આજ દૃષ્ટિથી

તેણે પૌર્વાત્ય દેશોને પાશ્ચિમાત્ય સુધારણા
અનુકરણ ન કરવા એતબ્યા હતા. ૧૯૦૧
માં તેણે એક હિન્દુ ગૃહસ્થ પર લખેલો
કાગળ આજ વસ્તુ પર તેના શા વિચારો
છે તે દર્શાવે છે.

“ વ્હાલા સાહેબ,

ત્હમારો કાગળ મળ્યો તેથી ઉપકાર
માનું છું. યુરોપે ઉત્પન્ન કરેલા સામાજિક
પ્રશ્નો નિર્ણય-કે જે ખરો નિર્ણય જ નથી
-તે તમારો દેશ નહિ કરી શકે, એ વાતમાં
હું ત્હમારી સાથે તદ્દન મળતો છું. બળથી
સાથે રાજવામાં આવેલી સમાજ કે શાંતિનું
ભવંકર પરીણામ આવે. આથી સમાજ જે
સાંકળથી બંધાયેલી હોય તેને હંમેશાં તુટ-
વાની ખીક જ હોય છે. અને તેના પર અજ-
ધારી મહાન આક્રમ આવે છે. આ સ્થિતિમાં
અત્યારે જ્યાં યુરોપનાં રાજ્યો છે. આ
રાજ્યોને વિદ્વાનોએ હતાપણુસરેલી દલીલોથી
અને પ્રેમથી તેના તોફાનોનો નાશ કરીને
સમાજની રચના કરી કે જ્યાં જ્યાં રાજ
ખુરીથી જોડાય અને આજ રીતે સામાજિક
પ્રશ્નોનું નિરાકારણ થઈ શકે. ખરો ધર્મ
એટલે દરેક ધર્મનાં મૂળ સિદ્ધાન્તોનો સમન્વય.

ત્હમારો ધર્મ ધર્મો જીનો છે પણ તેમાં
શરીર અને આત્માનો સંબંધ આધ્યાત્મિક
દૃષ્ટિએ ધર્મો ઉડા-અગાધ છે. પણ વ્યાવ-
હારિક દૃષ્ટિએ અમલમાં મુકનાં જીવી જીવી
જાનિઓને લીધે તેના નીનિગય જીવનમાં
વંધો આવે છે.

હું ધારું છું કે તેના મૂળ સિદ્ધાન્તો
ધાર્મિક છે અને કાઠની જ-દમીને-પાણું
માખમીને-જેઓ નાશ કરના નથી, એવા
જેનો, વાળો, અને કપીરખંડોઓએ તેમના
સિદ્ધાન્તોનો વ્યાવહારિક જીવનમાં અમલ
કર્યો છે.

[૬]

વળી ત્હમને જેટલાં દુઃખોનો અનુભવ થાય છે-દાખલા તરીકે દુઃખ, અને તેથી પણ વધારે દુઃખ યાત્રિક જીવનથી વધતી જતી જડતા-તે દુઃખો જ્યાં સુધી એક મનુષ્ય જીવનની તરફ દ્રેષ રાખી તેને મારશે અને લડવેયો થશે ત્યાં સુધી રહેવાનું છે. દુઃખ મનુષ્યોથીજ અનીતિ વધે છે. માટે ખુલાં ત્હમારા દેશના મનુષ્યોએ નીતિમય જીવન માળતાં શીખવાનું છે. ત્હમારું જલું કરવામાં અંગ્રેજોએ જે મદદ કરી છે તે માટે તેમનો ત્હમારે ઉપકાર માનવો જોઈએ, એ વાતમાં હું ત્હમને તદ્દન મળતો છું. ત્હમારે ત્હમારા દેશના લોકોની સુધારણા માટે આવી બાબતમાં મદદ કરવી જોઈએ. દરેક સુધરેલા હિન્દુની દરજ છે કે તેણે દેશનાં જુનાં વહેમોને દૂર કરીને તેની નીચે દંકાયલા ખરા ધર્મના સિદ્ધાન્તોને ખદાર લાવીને ફેલાવવા.

ત્હમારા અમાધ હિન્દુધર્મમાં વાસ્તવિક રીતે જેતાં આવાં સિદ્ધાન્તો હશે પણ તે પુરાણોમાં દંકાયલા હોય તેને વિસ્તારીને ખદાર લાવવાની જરૂર છે. રહને લાગે છે કે આ કામથી દરેક હિન્દુના મનમાં ધુસી ગયેલા અનિષ્ટો અને વહેમો દૂર થશે. આ માર્ગ દરેકને પોતાના સાધ્યને માટે સારો નીવડશે.

મારી લખવામાં કંઈ ભૂલ હોય તો તો માફ કરશો.

જુલાઈ-૧૪-૧૯૦૧

લી: રનેહાધિન

લીઓ ટોલસ્ટોય.

(તા. ૬. હું અત્યારે માંદગી બોગતું છું એટલે કાગળ રહે જતે લખ્યો નથી) "

ટોલસ્ટોયે સાહિત્યના વિચારો પણ ધાર્મિક દૃષ્ટિએ કર્યાં છે. તેના જીવનની દૈનિકી અવસ્થામાં તે સુધારક તરીકે અગ્રમુખ હતો, કળાકાર તરીકે તેની ગણના તે પછી થતી. ટોલસ્ટોય હિન્દુ કવિઓની માફક એમજ માનતો કે કળાઓ તો તત્ત્વ-જ્ઞાનની દાસી છે. આ તેની માન્યતાને લીધેજ " અંગ્રેજ બજેલાઓએ શેકસપીયરનું કંઈ પણ શક્તિવિના ઋણ અદા કર્યું છે " એ વાતને તે કણ્ણ કરતો નથી.

તે કહે છે કે " શેકસપીયરની કૃતિ દરેક કળાઓને સંપૂર્ણ કરતી નથી. અને વળી કૃતિનું વલણ હલકું અને નીચ છે. " ત્યારે સૌથી વધારે વર્ગોથી આ કૃતિઓએ જે મહાન કીર્તિયા યશ મેળવ્યો છે તે શું સૂચવે છે ? ટોલસ્ટોય " રામ લીઅર " ના નાટક પર દીકા કરતાં લખે છે કે " તે ઘણું ખરાબ અને ગેદરકારીથી લખાયલું છે. આવા નાટકો આમુક વખતે અમુક માણસોને રસ આપતાં હશે, છતાં તે બાબત-તર જેવાં લાગે છે અને વાંચતાં કંટાળો ઉપજાવે છે. " તેને રૂડવાઈ દીપલોગની કૃતિઓ પણ વાંચતાં કંટાળા ભરેલી લાગતી. ઘણી વાર તેને મનમાં એમ લાગતું કે આવા માણસની ચોપડીઓ લોકો કેમ વાંચતાં હશે ? આ બધા લેખકો કરતાં રસજીન માટે તેને ઘણી લાગણી હતી. જેણે તેનું લખાણ વાંચ્યું હશે તેને રસજીન અને ટોલસ્ટોયના આત્મા વચ્ચે એક પ્રકારનું સંધાન છે એમ લાગી આવશે. ટોલસ્ટોય નાનપણથીજ રૂસોનાં લેખો વાંચતો. તેણે શોપનહેરની (નર્ગિન ઉપનિષદોનો અનુાસી) કૃતિઓનો અભ્યાસ કરવામાં તેનું વિચારમય જીવન ગાળ્યું હતું. ટોલસ્ટોયના સાહિત્યના સંબંધ પરથી જણાય છે કે તેને

કૃત્રિમતા, નિર્હયતા તથા અત્યારની આગળ આવતી દુનીઆના દૈવમાં જેનો હાથ છે એવી અનાયિન મુધારણા તરફ કંટાળે આવતો.

[૭]

૭૧. ભ્રષ્ટાચરો. “ દુષ્ટથી દુર રહેવું ” તે પ્રસિદ્ધ સિદ્ધાન્ત ન્યાયને બદલે મુકેલી દયાનો સિદ્ધાન્ત છે. તે દુષ્ટ કાર્યોને દુષ્ટ ઉપાયોથી દૂર કરવાના વિચારથી તદ્દન વિરહ છે. તે બધું શાન્ત રીતે સહન કરવાનું કહે છે. “ રીવ્યુ અને રીવ્યુઝ ” નામના છાપાના અધિષ્ઠિતની સાથે વાત કરતાં તે કહે છે કે “ બળનો ઉપયોગ કરતાં કોઈ પણ બીજાં તેમાંથી મુક્ત રહી શકે નહિ. તેને એકવાર દાખલ કરવાથી તે ખરાબ રીવાજોનાં હાર ખુલ્લાં કરે છે. બળને પાછું હાંપવાનું કહેનાર ત્હમે કોણ છો, ત્હમે તો બન્ધ મકાનમાં હંમેશાં બંધકાથી રહો છો; ત્હમે બળને દબાવવાની અને અનિષ્ટોતો દૂર કરવાની વાતો કરનારાં સારા માણસો છે; ત્હમારાં પોતાના હાથ પહેલાં ધ્રુવો; બળમાંથી ત્હમારી જાનને સ્વચ્છ કરો; ત્હમારો વધારાનો પૈસો ગરીબોને બહેંચી દો. પછી ત્હમે બીજા માણસોના બળનાં પરિગ્રહની વાતો કરો. ”

“ દુ.ખને શાન્તિથી સહન કરવાને બદલે તેને બળથી હડાવવામાં પ્રાણી માત્ર કરતાં મનુષ્યોએ એક બીજાને સાથી વધારે દુ.ખ અને પીડા કરે છે. વળી શું ત્હમે એમ ધારો છો કે દુ.ખ, પીડા, મત્સ્ય, વગેરે સહન કરવાથી મનુષ્યોનાં ચારિત્ર્યોને ફેરવી શકાય છે ? તમને એમ લાગે છે કે દુનીઆમાં ખ્રીસ્તી ધર્મ ઉપદેશથી દેલાયતો છે ? અરે એમ નથી. ધર્મના ઉપદેશથી કોઈ પણ માણસને કદી ફેરવી શકાય નહિ. મનુષ્યને ધર્મોપદેશ નહિ પણ ધર્મમત માટે પ્રાણ

આપવાથી ફેરવી શકાય છે. ત્હમે બને તેટલા દાખલા આપી લોકોને ખાતરી આપો, પણ ત્હમને સાંમગ્રનારા તો એટલું જ કહેશે કે “ તે ઘણું હોંશિઆર છે. ” અને તમારા કરતાં કોઈ વધારે હોંશિઆર ઉપદેશકને તેઓ સાંભળશે તો વળી તમને મુખાં કહેશે. કોઈ માણસની પોતાની મિદ્ધત અસ્તવ્યસ્ત થતી હોય, દુઃખોમાં તેને આનંદ થતો હોય, ધર્મને માટે મરવા તૈયાર હોય, અને લાગણી-વાળો તથા સહાનુભૂતિ દર્શાવનારો હોય તો તે માણસમાં તેઓ માનશે કે તેનામાં કંઈક મહત્વ છે. જ્યાં સુધી કોઈ માણસ મરજીથી તેને માટે જીવ આપવા તૈયાર નહિ થાય ત્યાં સુધી કોઈ પણ માણસ કોઈ પણ પ્રકારનાં સત્તરમાં માનશે નહિ. મનુષ્યને ફેરવવામાં બેસ અને ફાંસી વગેરેની બીક તે તો એક તર્કનીજ વાત છે. આ સિદ્ધાન્તોને જો તમે તામે ન થાવ તો ત્હમારો વિશ્વાસ રાખનારા મનુષ્યોને ત્હમે ત્હમારાથી દૂર કરશો. ”

ટોલ્સ્ટોયનો “ દુષ્ટથી દુર રહેવું ” તે સિદ્ધાન્ત આપણા દેશની ગાંધીજીની સત્યાગ્રહની ચળવળને ઉત્પન્ન કરનારું મુખ છે. મહાત્મા ગાંધીજીમાં કેટલીક છાપ ટોલ્સ્ટોયનાં વિચારોની છે. તેમનામાં જીવનની સાદાઈ, બધા વિનાની ખોલવાની છટા, ‘ લડાઈ જાને તેની દીપત ’ વિશે કહેવાનો સ્વભાવ આ બધું આ રૂઝિઆના મહાન સુધારક શરૂ પાડેથી મેળવ્યું છે. અનાયિન જડવાદમાં જકડાયલા આપણે પણ આ તેના સિદ્ધાન્તનું ‘ ઉડું ’ ધાર્મિક રદ્દત્ત સમજવાને અશક્ત છીએ. આ સિદ્ધાન્તોમાં આપણે માનીએ કે ન માનીએ તો પણ તેમાં સ્વર્ગતતાના જુસ્સા બધું અને કોઈ પણ જાતના બંધન વિનાનું, તથા સત્યને રસને લાઇ જનારું મનુષ્યત્વ આપણે જોઈ શકીએ છીએ.

[૮]

અને અનુકરણીય સમાજ સેવક હતો.

ટોલસ્ટૉયે મોજશોખની ટેવો મુઝી દધ રશિઆના ખેડુત જેવો પોશાક ધારણ કર્યો હતો. તેણે ખેડુત જેવી સુખી જીવનગી ગાળવા માંડી હતી. તે ઉઘાડા પગે ફરતો. ગરીબોનાં બચ્ચાને માટે ચરણ કરવા તે ખાનગી કાગળો લખતો. ટોલસ્ટૉય ગરીબોના પડોશી થઈ તેમનાં જીવન સાથે હળી ગયો હતો. તે મનુષ્ય માત્રનો ગદદમાર મિત્ર હતો

અત્યારની આપણી સમાજે તેના ચારિત્ર્ય પર ધ્યાન આપવું જરૂરનું છે. આપણી માન-ભૂમિના છતીદાસ ા અત્યારની ચળવળના સમયમાં તેના સિદ્ધાન્તોને અને વિચારોને અનુસરીને પ્રત્યેક માણુ પ્રધારે તો દેશને માટે આદર્શ સેવક થઈ શકે.*

* અગ્રેજ ઉપરથી અનુવાદ.

૧ હી સખી: કાલે એ બ્યારે રાતે એક વાગ્યે ઘેર આવ્યા અને ચુપછીદીયી મારા એરડામાં પેલા ત્યારે મારો મિત્રજ હાથમાં ન રહ્યો. મેં તો ચુરસો કરીને સંભળાવી દીધું કે હું તમારું મોઢુંજ નેવા નથી માંગતી ! ”

૨ જી સખી: “ એ સાંભળીને એ પાછા ચાલ્યા ગયા ? ”

૧ હી સખી: ના રે ના ! હું એમનું મોઢું ન જોઈ શકું એટલા માટે દીધો હોલવી નાંખ્યો ! ”

ખરે આશાધીન પતિ !

૧ માણસ: “ કોઇ માણસ પાણીની અંદર શ્વાસ રોકીને પડી રહે તો વધારેમાં વધારે કેટલો વખતે રહી શકે ? ”

૨ જો માણસ: “ બહુ બહુ તો પાંચ મીનીટ સુધી. ”

૧ હો માણસ: “ ત્યારે તો પેલી ડોસી ત્યાં નહાતી હતી તેણે ખરેખર કમાલ કરી. એને હુગડી માર્યે લગભગ ૧૫ મીનીટ થઈ ગઈ. હજી સુધી તે શ્વાસ રોકીને અંદર પડી રહી છે ? ”

૨ જો માણસ: “ હા. કમાલ તો જરૂર કરી. હવે નીકળશે તો ફક્ત તમને આશીર્વાદ દેવાને ખાતરજ ! ”

પતિ: “ પ્રિયે ! હું બહુ દીલગીર છું કે આક્રિમથી તે અને પૂંછડી વગરનો વાંદરો લાવવાનું કશું હતું તે નથી લાગી શક્યો. ”

પત્ની: “ કોઇ દરકત નાહ. એને બદલે તમે તો મર્યા ! ”

શુન્દરીત.

લેખક: શ્રીયત મગનલાલ ત્રિવેદી.

(માળા કાલિકા કાન્ધવ મોહ્યે કે-એ લય.)

સુધિમાં અસુલખ ભારત દેશ છે રે,
સ્વર્ગના નન્દનવનથી રસાળ લે,
મધુરી તે વન, કેરી વાડિકા રે,
ફુલડે ફાલી ફુલી અપાર લે,
એવો શુન્દર દેશ સોહામણો રે !

ફુલે લીલગ લીલી સોભાતી રે,
સહિયર મળી રમવા શું રાત્ર લે !
વિધવિધ ફળ ભારે નીચી લચી રે,
લગત નમતી સ્વર્ગ નાર લે ! એવો શુન્દર.

સ્થળ સ્થળ સરતી સરિતા નિર્મળા રે,
વહે શું અખંડ અમીની ધાર લે,
રમ રમ છવન કરણું રેડતી રે,
પ્રભુતા પ્રભુછની નિરધાર લે ! ગરવો શુન્દર.

વિધિએ લખલુટ સુન્દરતા ભરી રે,
નિરખી નયણું ઠરી ઠરી લય લે,
મોંપી માતા અમ્મપુણો સુમી રે,
રેતી અનગળ ધાન્ય ધણાય લે ! ગરવો શુન્દર.

ગરવો આમ શુન્દરીના જ્ઞાન છે રે,
ગરવા શુણીયત શુન્દર બાળ લે,
જગ નવ એતન ભરતાં રંગીલા રે,
કરતાં માતાનું કલ્યાણ લે ! ગરવો શુન્દર.

રમી એકાન્તે મધુલી ભોગીએ રે,
એવા સામ્રમણી તીર ધામ લે !
જગમાં દિવ્ય મન્ત જમાવીને રે,
શુન્દરી ગવહાયા શુભગાન લે ! ગરવો શુન્દર.

આવો સહિયર રમીએ સાથમાં રે,
માથએ શુન્દરીના ચરાગાન લે,
લેતા લેધ દરે દિશમાં યુગ્યા રે,
એવું માંપીનું શુન્દરતા લે ! ગરવો શુન્દર.

કનૈયો.

ચમનલાલે : કનૈયાને
ગળચીમાંથી પકડેલો.

કનૈયો માત્ર બાર વ-
ર્ષનો હતો. પણ
એનાં પ્રસન્ન મોહકુલની

લેખક: શ્રીયુત “લક્ષ્મીકાન્ત.”
ચિત્રકાર: શ્રીમાન પુરુષોત્તમ.

હઝનેકે હશે. પણ વધારે
ધ્યાન ખેંચે એવા
ત્રણજ હતા: ‘વસન્ત,

ગોપીઓના કનૈયાથી ઉતરે એવાં ન હતાં.

અનંત અને કનૈયો. સૌનો આગેવાન
કનૈયો હતો.

હુનિયામાં કેટલાક એવા મીઠા સ્વભાવના
માણસો છે જેઓ માને છે કે બાર વર્ષની
વયના બધા છોકરાઓને શળીએ ચઢાવવા
જોઈએ. એથી એજા મીઠા સ્વભાવના માણસો
તેમને ખેહોશીની દવા સુંઘાડવાથી સંતોષ
પામે એવા હોય છે. ધણી બહા માણસો
તેમને થોડાંક વર્ષ આનંદમાનની હવાને
લાભ આપવાની યોજના ધરે છે !

અમારા નાનકડા પરામાં કનૈયા અને
અને તેની નાનકડી રાજકી માટે જુદા જુદા
અભિપ્રાયો હતા. પરંતુ એકંદરે ઘરમાં ઉપદ્રવ
મચાવતા ઉંદરો કે ગામને ભડકાવતા હડખાયા
કુતરા તરફ જતી મીઠી નજરે જોવાય તેવી
મીઠી નજરે થોડા તેમની તરફ જોતા !

એ રાજકીના કાયદેસર સમાસદો તો

ઘરમાં તો કુટુંબીજનોના સંયુક્ત પ્રયા-
સથી કનૈયો એક સમય મુહુર્ય બની રહેતો.
એની બા મમતાથી પણ સખ્તાઈથી કામ
લેતી. ખેતો અને બાબીઓ એની સમ્મતતા
વધારવા જુદા જુદા પ્રયાસો કરતી. તેમના
આ માયાળુ પ્રયત્નો તરફ કનૈયો કંઈક તિર-
સ્કારની નજરે જોતો, પરંતુ આપણે જાણ્યું
કે હોસે, ઠોણ ખોલે. એ ન્યાયે ‘કળ્યાણ’
માં કાર’ કરવાને તો જાહેરમાં વધી
દિઠાવતો નહિ.

ખેતોમાં કળાવતી સાથી મોટી હતી.
કનૈયાની બાબા સુધારવા માટે તેનો આગ્રહ
જળીને હતો. તેનું વ્યાકરણ શુદ્ધ કરવાનો
શરજમાર તેણે ઉપાડી લીધો હતો. ધણીપાર

તો કનૈયો હોંશથી બોલતો હોય ત્યાં વચ્ચે અટકાવી એની લાપા સુધારવા મથતી. ગણીતમાં કનૈયાની ચાલાકી બેઠા બ્રાપા ધણીવાર કહેતા કે “છાકરો ચાલતે દહારે કોષ બેંકતો મેનેજર થશે.” આ અભિપ્રાય સાંભળી કનૈયાને પ્રમાણિક મગરૂરી પોતાને માટે થતી અને તે મલકાતો. પણ કળાવતી એને લખતે વ્યાકરણ અને પાઠમાળા શીખવવા બેસતી ત્યારે મોડું દીવેલ પીધા જેવું થઈ જતું !

નાની પહેલ દીલાવતી એનાથી એકાદ વર્ષ નાની હશે. કનૈયાને એની સાથે વધારે ગોઠવું. રમત ગમતમાં તે બાઈની સાથે લાગ લેતી અને કળાવતીની જેમ ભૂલો કાઢતી નહિ.

મોટી બાબી લલિતાને દિયરજીની કેટલીક ટેવો રચતી નહિ. પોતાના સુવાના આરડામાં તો કનૈયાને તે બહે ચૂકે પણ પેસવા ન દેતી. એના કેટલાક શુભેતિ લાબીને કડવો અનુભવ મળા ગયો હતો એટલે એને દુરજ રાખતી. વડીલોના દેખતાં દિયરજીને સ્વચ્છતાનો પાઠ શીખવવા મથતી. પાસે આવે કે “હાથ કેટલાં મંદા છે. બાંજો ધોઈ નાંખો.” “કેહી વિદાય કરી દેતી. કનૈયાને આ ટેવ જરા પણ ગમતી નહિ !

નાની બાબી રીઝતાને નાનકડા દિયરજી બહુ વ્હાલા લાગતા અથવા એમ જતાવવાનો પ્રયત્ન કરતી. હજી એ હંમણાંજ સાસરે આવી હતી એટલે દિયરજીના શુભેતિ બજાણ હતી. કનૈયાને પણ એના તરફ ખાસ પક્ષપાત હતો.

કનૈયાની બીજી એક દુસ્મન પડોસમાં રહેતી જડાવ હતી. બંનેની અગાથી નોડા-નોડ હતી. કોઈ કંપાયલો પતંગ પકડવા કનૈયો એની અગાથીમાં ગયો હોય કે ઘરના ઊપરા પર ચઢ્યો હોય તો ગેધીઆઈ કરી સુકતી. ધણીવાર કનૈયાની મરજી વિરુદ્ધ એની

બા પાસે ફરિયાદ લખ જતી અને મેથીપાક ખવડાવવીનેજ સંતોષ પામતી. ‘પરિણામે કનૈયાની નાની ડોળકી એને “જડકી”ના સભ્ય નામે ઓળખતી.

એક દિવસ-સાયું કહું તો રોતી-નો પ્રસંગ હતો. ચૈત્રી પુર્ણિમાની સુંદર ચાંદનીથી આકાશ શોભી રહ્યું હતું. ધરના બીજા સારા તે હવાવાળા આરડાઓમાં સુવાનો હકક કનૈયાને હજી મળ્યો ન હતો. તેને કાતરી-આમાંજ સુવું પડતું. અહિં માત્ર એકજ બારી હતી. કનૈયાને તાપ લાગતો હતો. અગાથીમાં જવાનો માર્ગ આ કાતરીઆમાં આવેલી એક ઠોકાબારી મારફત હતો. બીજો માર્ગ હતો પણ તે માર્ગ આવવા ખાસ સીડી ગોઠવવી પડતી. ચાંદનીભરી અગાસીનો લાભ લેવાનો વિચાર કરી કનૈયો પથારી લઈ સુપડીદીથી અગાસીમાં આવ્યો. બા જાણે તો ઉધાડી જગ્યામાં સુવા માટે મેથીપાક મળે, માટે ખાસ સંભાળ રાખવી પડી હતી.

અગાસીમાં આવતાંજ પાસેની “જડકી”ની અગાસી તરફ કુદરતી રીતે તેની નજર ગઈ. અજાણત કોઈની છુપી વાત જાણવા માટે તેણે એમ કહ્યું હશે એવું કોઈ ધારી ન લેશે ! એ અગાસીમાં તેણે જે દસ્ય જોયું તે એના મગજ પર કોતરાઈ ગયું. જડાવ તે તેનો પતિ ચાંદનીનો અનેરો દહાવો લેતાં આજેજ નવાં પરણ્યાં હોય તેમ જોઈ કરતાં બેઠાં હતાં. સભ્ય કનૈયાને આ દસ્ય અસંભવ લાગ્યું તેથી કે બીજા કોઈ કારણે તેણે ધીમે રીધી “આડ” અવાજ કરી બિલાડાની આખાદ હરીશાધ કરી. પેલાં બંનેનું ખ્યાન ખેંચાયું પણ એને નોંધ રહે તે પહેલાં કનૈયો અગાસીમાં બેસી ગયો. તેમણે ધાકું કે પાડોશીના ઊપરા પર કોઈક ઠેકાણે બિલાડો હશે. ઉડીને તપાસ કરવાની તેમને ધુરસદ ન હતી !

[૨]

સવારે કનૈયો ઉઠ્યો ત્યારે એ દરશ એના મગજમાં ઘડી પહેલાં જ એવું હોય તેમ તાણું હતું. પેતે લીધેલા એ હઠવામાં ખીજાએ ભાગ આપવા તે ઉત્સુક થઈ રહ્યો હતો. તે એકલપેટા ન હતો. એનો વિચાર “ જડકો ” પરતું વૈર વાળવાનો કોઈ પણ રીતે ન હતો. વૈર જેવી નજીવી ખાતર હજી એના નિર્દોષ મગજમાં ઘુસી ન હતી. એ વાત જાણીને બધાં કેવાં હસશે અને આનંદ પામશે, તેનાજ એ માત્ર વિચાર કરતો હતો. ખીજાએ આનંદ વ્યર્થ જવા દે એવો કનૈયો ન હતો !

પણ ઘરમાં હજી કોઈ ઉંઘું ન હતું. કાતરીઆમાંથી એ નીચે આવ્યો. પાસેના બગીચામાં રહેતા એનો ગોઠીઓ વસન્ત ઉઠ્યો હતો તેને ગ્રેણે વાત કરી અને બંને જણા ખૂબ હસ્યાં. દુધ આપવા લાંચે આવ્યો તે પણ વાત સાંભળી ગયો અને મલકાયો. ભગલા હામને પણ એ આનંદમાં કનૈયાએ ભાગ આપ્યો. ખીજા કોઈને ગ્રેણે કહ્યું નહિ; કારણ કે કોઈ મળ્યું નહિ !

સવારના પહોરના આ પરાક્રમ પૂરાં કરી કનૈયો પાછો ફર્યો ત્યારે ઘરમાં મહા પીવાની તૈયારી ચાલતી હતી. હાંસગાર કનૈયાએ બધાં વચ્ચે વાન કરી અને છેવટે કહ્યું : “ મારા નરી આંખેએ મેં તેમને જોયું. ”

“ જોયાં, ” તરતજ કુળાવતીએ વ્યાકરણની ભૂલ સુધારી. એવું ધ્યાન લાપાશુદ્ધિ તરફ હતું. પણ બા ના હૃદયમાં કનૈયાની પર્ત્યુક સાલની હતી. છોકરાં છુપાઈને ખીજાની ખાનગી વાતો સાંભળેલા ખાનગી દરજે જુએ અને પછી બહાર વાતો કરે, એ ટેવ બાને પસંદ ન હતી.

“ કંતુ ! ” બાએ કપકાં બરી આંખે ને

અવાજે કહ્યું : “ એવું એવું ન જોવાય અને ભૂતમાં જોવાઈ ગયું હોય તો ખીજાને ના કહીએ. શું સમજ્યો ? ”

“ મારી ભૂત થઈ બા ! ” કનૈયાનું ગોઠું પડી ગયું. તેણે પાથું હતું કે બા એ વાત જાણી આનંદ પામશે. “ હવે કોઈને નહિ કહું. ” વસન્તને, લેવાને અને ભગલા હામને તેણે વાત કરી દીધી હતી, એ ખરું. પણ હવે શું થાય ?

[૩]

ચાર છ કલાકમાં તો આખા પરામાં વાત પ્રસરી ગઈ. આ માટે સૌથી વધારે જવાબદાર ભાગ્યે હામ હતો. કનૈયાના ઘરથી થોડેક દૂર રહેતા જડાવના ફાઇછને કાને એ વાત ઉડતી ઉડતી મારી ત્યારે તેમનો મિત્રજ હામમાં ન રહ્યો. બપોરે મિચારી જડાવ જરા આડી પડી હતી ત્યાં ફાઇછએ આવી તેને ખંભેરી નાંખી : “ અલી જડાવ ! આ શા તારા બવેકા ? આખા ગામમાં તારી વાતો થાય છે. કંઈ લાજ શરમજ નથી ? ”

જડાવ પહેલાં તો આ ગુસ્સાનું કારણ ન સમજી શકી, ફાઇછએ મંડીને બધી વાન કરી ત્યારે આગલી રાતનો પ્રસંગ એને યાદ આવ્યો. તેણે એ નિર્લજ્જતાના આરોપનો સદંતર ધનાકાર કર્યો : “ ખોરી વાત છે. એ પીટ્યો છોકરાં જોવા છે. લોગનાં ખોટાં ખોટાં વગેરે કરે છે. હમણું જ એની બા પાસે જઈને એની વચ્ચે કરાવું છું. ”

તરતજ એ રોયભરી, ધમપછાડા કરતી કનૈયાના ઘરમાં ધુસી. કનૈયાની બા બેઠાં બેઠાં શીવતાં હતાં. છોકરીઓ અને વડુઓ પણ વણવા સુંટવાનું કે ભરવા સુંટવાનું લઈને બેઠી હતી અને સાથે સાથે થોડા વખત પર જોઈ આવેલા નાટકમાં ગીત ગાતી હતી :

“ ક્યાંથી આ સંભળાય, મધુર સ્વર ક્યાંથી
આ સંભળાય. ”

સ્વર તો સંભળાયો, જડાવતો. પણ તે
મધુર ન હતો; કંકશ ને રોષભર્યો હતો. તે
ગુસ્સાથી કુળતી હતી. તેનું ચાહે તો કનૈયાની
ડાકી મગડી નાંખે !

કનૈયાની બાને તેણે સખત શબ્દોમાં યુષ્માં-
જલી સાથે ફરિયાદ કરી. “ છોકરા સાવ
લુટ્ટો છે; સદંતર ખોટી વાત છે; આવા
વગોણાં કરવા માટે તેને જરૂર સખત થવી
જોઈએ, એવી એવી વાતો તેણે હાંકતા
હાંકતા કરી.

કનૈયાની બાને કહેવાતો વિચાર તો થયો
કે “ એવાં જવાડા ઉધાડી અગાગીમાં ખેસી
ન કરીએ; ધરમાં ક્યાં જમ્યાં ઝોડી છે ? ”
પણ પાંડેશીઓ સાથે વડવાના મતનાં એ
નહતાં. જડાવને તેમણે ઠાઠી પાડી અને
“ કનૈયા પાસે માશી મંગાવીશ ” એવું
વચન આપ્યું.

કનૈયાની બહેનો અને ભાભીઓ આ તમા-
મ સાથે સજ્જક થઈ ગઈ હતી. મોટી બહેન
અને મોટી ભાભીએ તો માની લીધું કે
કનૈયા લુટ્ટો હતો રમતીઆળ લીલાને મન એ
વાત નહીં હતી. શાન્તાને વિવરણના લુટ્ટા-
ણા માટે ખેદ થયો, પણ બીજાઓની જેમ
એને કનૈયા પર ગુસ્સો ન આવ્યો. આટલું
છતાં જડાવના ગુસ્સાના પ્રદર્શનથી સોને બહુ
રમુજ ઉપજી હતી. જડાવ મગ્ન ઝોટલે એ
ચારે બંધીઓ ખડખડાટ હસી પડી

“ હસો છો શું ? એમ કામના વગો-
ણાં દરમાં સાઈ કહેવાય કે ? ” બાબુ મોઢું
પણ હસ્યું. હસું થઈ રહ્યું હતું, છતાં કૃત્રિમ
ગુસ્સો બતાવ્યો.

[૪]

સાંજે કનૈયા નિરાજેથી આવ્યો કે
તુરતજ બાબુ ઉઠે. લીધો. કળા-
વતી અને લલિતાના ડોળા પણ ચઢી ગયા
હતા. પોતાની નિદ્રા સાચી વાતથી આ
બધાનો ગુસ્સો બહોળો લેવો પડશે એમ તેણે
ધમ્મું નહોતું. એ વાત હવે વિસારે પડે તો
સાઈ, એમ તેને થયું. હવે બુકું ખોલવા
સિવાય એને માટે બીજી માર્ગ જ નહોતો.
જ્યોત્સ્ના વોશીંગ્ટન પણ એની જગ્યાએ
હોત અને છ આખો ડોળા કંકડાવતી દેખત
તો તે પણ સાચું ખોલવાની હિમ્મત ન કરત.

“ હું તો મનક કરતો તો ” તેણે
આખરે બહુ ધીમા અને રકવા જેવા સાદે કહ્યું.

“ ઝોટલે એમજ ને કે વાન લુટ્ટો, બેડી
કાંદેલી હતી ? ” બાબુ ખાતરી કરવા માંડી.

કનૈયાએ જવાબમાં ડોકું નમાવ્યું. એને
વિચારાને બૂખ લાગી હતી. નારતો મળ્યા
પછી આ પ્રસંગ બન્યો હોત તો કંઈ
લુટ્ટોજ રંગ મળત. પણ છોકરાંને બૂખ્યાં
રાખી શુકું ખોલાવવાની ધણીને ટેવ પડી
હોય છે !

“ અરે, છોકરા તને તે હવે શું કરે ?
એવી તે મનક હોય ? જા. જેને જેને તે
કહ્યું હોય તે બધાને જમને કહી આવ કે
એ વાત ખોટી હતી. ને જડાવની પણ
માશી માંગ. ” બાબુ હુકમ કર્યો.

આટલું કરતાં જ છુટાય તો ન્યાય : થયા.
ગમે તે પ્રકારે અહિંથી ખસાય તો સાઈ,
એમ કનૈયાને થતું હતું. તેણે ચાલવા માંડ્યું.
ઝોટલે બાબુ પાછો ખોલાવ્યો : “ અસ્થા,
લોકો રહે. તે કેને કેને વાત કરી છે ? ”

“ વસન્તને, લૈયાને અને લગલા હજમને

કહું હવે, ખીજ કોઈને વાત કરી છે નથી.”
કનૈયાએ સાચી વાત કહી દીધી.

“ કરી છે નથી ’ નહિ ‘ કરી નથી ’
કહે. ” વ્યાકરણની હિંગાયતી કળા-
વતીએ સુધાર્યું.

પણ ખીજ બધાંએ જણાવેલી વ્ય-
ક્તિઓને વિચાર કરતા હતા. વસન્તને
તો હીક. . એની વાત કોઈ માનશે
નહિ. જોયો પણ કોઈને વાત કરે એવો
નથી અત્યારે તો એ કુદ આપી ચાલ્યો ગયો.
હતો. હવે તો સવારે પાછો આવે ત્યારે એને
કહેવાય. પણ ભગ્નો હજમ ? “ હાય,
હાય ! ” એનું નામ સાંભળતાં લલિતાએ
સ્ત્રીસુલભ હૃદયાર કાઢ્યો. “ એના કરતાં
કોઈ છાપામાં આખા પેનની જાહેરખબર
આપી હોત તોય એાની અસર યાત !
આખું પર જાણે તો શી નવાઈ ? ” ભગ્નો
હજમની અદક પાંસળીને સૌને કડવો અનુ-
ભવ હતો. કોઈ વાત ગામમાં ચોડા વખતમાં
ફેલાવવી હોય ’ તો ભગ્નોને કરવી. તેમાં
ગોઠું મરચું ભમરાવીને જરૂર બધે પેંચાડી
દે અને તે પણ એક પાછો જાહેરો લીધા
વિના !

ભાભીના શબ્દોથી કનૈયો મનમાં તો
પ્રગ્મ ચીડવાયો, પણ ભગ્નોને વાત કરવાની
જોખમદારો તેને બરોબર ન સમજાઈ. બધાને
ગુસ્સાથી આંખો કાઢતા જોઈ રજુસંક્રામ
છોડી કાલમવનથી દ્વાપરયુગનો કનૈયો ભાગ્યો
હતો તેમ આ કળિયુગનાં કનૈયાએ - પણ
બહાદુરીથી પાછાં પગલાં ભર્યાં. તે પોતાની
જીવ સુધારવા જવાને તૈયાર થયો.

નાની ભાભીને એની દયા આવી. હોય.
છોકરાં છે તે કોઈવાર છુટું પણ જોયે. તે
પણ હીકને કનૈયાની પાછળ પાછળ ચોરડાની
બહાર આવી; નેના માથા પર બહાદુરી હાય

ફેરવી, જૂઓ થયો હશે ધારી તેને રસોડામાં
લઈ જઈ નારતો આપ્યો. એ જમતો હતો
તેટકો વખત ભાભીએ ‘સત્યાઈની ઉત્તમતા’
ઉપર લાપજ આપ્યાં કહ્યું. કનૈયો ગિચા
શું જોયે ? સાચું જોલી, યવલી જૂલ સુધારી
લેવા માટે ભાભીએ એને સલાહ આપી.
“ હશે, લાઈ ! મનમાં મુંઝારો નહિ.
જડાવની માશી માંગી આવે. એથી હથ્થર
રાઈ થશે. સાચાખોલાં છોકરાં પ્રયુને બહુ
વડાલાં લાગે. ”

“ એ પ્રમાણે જીવ સુધારવાથી પ્રયુ વધારે
રાઈ કે નારજ થશે તેનો નિર્ણય કનૈયો
કરી ચક્ર્યો નહિ. જો પ્રયુ પણ ભાભીની
જેમ સાચી વાત ન જાણતા હોય તો એ
રૂતિ તેમને રાઈ કરવામાં શું જોઈ જવાની
હતી ? નારતો કરીને કનૈયો નીકળ્યો ત્યારે
તેને એમજ લાગ્યું કે પોતે પ્રયુને રાઈ
કરવા જાય છે !

[૫]

જોઈ એ વસન્તને ત્યાં ગયો. તેને
કહું કે ‘ સવારે કરેલી વાત જોડી
હતી. ’ જવાબમાં વસન્તે પોતાનો અનુભવ
કહ્યો. હરમાં પોતે વાન કરી ત્યારે બધાં
કેવાં ખડખડાટ હસ્થાં હતાં તેનું વર્ણન
કહ્યું. એ વર્ણન સાંભળી ગંભીર
જોયો કનૈયો પણ હસ્થો અને પ્રયુને રાઈ
કરવાનું કામ પળવાર માટે જાણી ગયો.
પોતાના પરાક્રમ માટે તે મગર હતો !

વસન્તને ત્યાંથી નીકળી જડાવતા ધર
તરફ વળે છે તેટલામાં ભગ્નો સામેથી
આવતો દેખાયો. તેને જોયે વાત કરી. ભગ્નો
એ સાંભળી નિરાશ થયો હોય એમ લાગ્યું.
હજ કેટલેક ઠેકાણે ખબર પેંચાડવાની બાકી
હતી. પણ એમ ભગ્નો ગાંજ્યો જાય એમ

ન હતું. વર્તમાનપત્રો અને લગલામાં એક મોટા તફાવત હતો. વર્તમાનપત્રો સારી નરસી બધીય બાબતો જાહેરમાં મુકે છે. લગલો પોતાને સારી લાગે એવી બબરોજ માત્ર ફેલાવતો તે વગર પંસે કામ કરે. તે એટલો હકક તો રાખે ને !

“ ઠેક, ઠેક. બહ હાર. ” તેણે કહ્યું.

લગલાને મોઢે ‘ બહ હાર ’ સાંભળી કંનેપાને પાતો ચડ્યો. તેની ખાત્રી થઈ કે આ રીતે તે એક મગદૂરી લેવા લાયક કામ કરી રહ્યો હતો.

પણ જડાવના ઘરમાં એ પેટા ત્યારે એવું હેયું ધડકતું હતું. તેની પાસે જઈને એણે આસ્તેથી માશી માગી, જડાવને આથી પૂરતો સંતોષ ન થયો હોય તેમ તે તડુકીઃ “ માશી પીટ્યો ! હવે માશી માંગવા આવ્યો. હવે પછી બે એવી વાત કરી છ ને તો ચામડું જ ચીરી નાંખીશ. ”

‘ હવે પછીની વાત તો ફીક પણ કદાચ તેજ વખત ‘ ચામડું ચીરવા ’ ઉદ્દેશ એવો જડાવનો દેખાંવ જોઈ કંનેયો ત્યાંથી નાઠો.

હવે શું કર્યું તે સવાલ હતો હાથમાં લીધેલું કામ હવે પુરું કરવું એવો કંનેપાએ નિશ્ચય કર્યો. જડાવની માશી માગી તો એના પતિ-બિયારા ચમનલાલનો શું વાંક ? તેની પણ માશી જરૂર માંગવી જોઈએ. પરંતુ એ મુંબાઈથી સાંજની ગાડીમાં પાછો ફરતો. રેશનપરજ તેને પકડવો એવો કંનેપાએ વિચાર કર્યો, કે જેથી ચંડિકાસ્વરૂપ જડાવના ફરી દર્શન કરવા ન પડે.

પણ ગાડીને આવવાને હજી અધાંક દલા-કની વાર હતી. દરમિયાન રસ્તામાં જે ટોપ્પા તાનું મોઢું અને સામું મળ્યું તે સર્વને એણે પોતે જે કાગે નીકળ્યો હતો તેથી વાકેફ કર્યો.

[૬]

ગાડી ચાલી. ચમનલાલ ઉતર્યા. સાથે ત્રણ ચાર મિત્રો પણ હતા. કંનેયો એ ટોળા તરફ દોડી ગયો. શ્વાસ લેતાં લેતાં એણે ગોખી રાખેલા શબ્દો ઉચ્ચાર્યા. “ હું તમારી માશી માંગું છું. ”

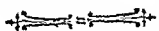
તેનો અવાજ એટલો ધીમો હતો કે ઉપડતી ગાડીના મગડાડામાં ચમનલાલે માત્ર “ માશી ” શબ્દ જ સાંભળ્યો.

“ શાની માશી ? તું શું કહેવા માગે છે, છોકરા ? ” તેમણે ખુલાસો માગ્યો.

“ કાલ રાતે અગાસીમાં તમે બેઠ જણ ગેલ કરતા’તા ત્યારે બિલાડો ‘ ગ્યાઈ ’ બોલ્યો એમ તમને લાગ્યું હતું. તે બિલાડો નહિ, હું હતો. ” કંનેપાએ ખુલાસો કર્યો. ચમનલાલની આંખો લાલચોળ થઈ. સાથેના મિત્રો ખડખડાટ હસી પડ્યા.

શુરસામાં ચમનલાલે કંનેપાને ગળચીમાંથી પકડ્યો. તેમણે ચાલત તો મરડી નાખત, પણ એક પરગણુ મિત્રે કંનેપાને તેમના હાથમાંથી છોડાવ્યો. જડાવે તો ‘ હવે પછી ’ ચામડું ચીરવાની વાત કરી હતી; ચમનલાલ ‘ તરત જાન ને મહાપુણ્ય ’ નો સિદ્ધાંત માનનાર એનાથી બે છુતાં ચઢી જાય એમ હતું. કંનેપાને લાગ્યું કે રાતે ચાંદનીમાં ગેલ કરતાં મણસો દિવસે રાક્ષસ બની જતાં હશે !

તે ચુકીઓ પાળી ત્યાંથી નાઠો. નાસતાં નાસતાં ચમનલાલનો અવાજ તેણે સાંભળ્યો : “ જલ્દિય, પાછ સાલો ! રાઈ રાઈ જેવા કકડા કર્યા હોય તોય પાપ ન લાગે ! ” પણ રાઈ રાઈ જેવા કકડા કરાવવાનો કંનેપાનો હાલ દુરત વિચાર ન હતો ! તેમાંય ચમનલાલ જેના માણસને હાથે તો કદી નહિ !

રણ વિદાય.

૧૨

લેખક:—શ્રીયુત નાનાલાલ દલપતરામ પટેલ.

(આધવજ સન્દેશો કહેલો સ્થામને.....એ રાગ.)

સ્વામિજી ! સુએથી રણમાં સંઘરો,
વિતવે છે અજાણા નારી નિજ શીશ લે !
નયનમન્દિ ! બહેલેરા વળજે બહાલમા !
રહાય કરો શુભ કાર્ય મહીં જગદીશ લે ! સ્વામિજી.

છિલ્લે ધીર જાતે દુશ્મન ઘાવને,
પાછા ફેલે સાધી રૂડો લાગ લે !
લડજે ને વઢજે આખર વિજયી થજે,
અમર રહેશે જગમાંહી તમ નામ લે ! સ્વામિજી.

ફેરવજે બહાદુર જાતી તરવાર ને,
રિપુ તણા રકતે કરજે તરબોળ લે !
લોગ દઇ રવુદેવીને જાડુ બાવધી,
રણને રૂડો લેલે બહાલા ! હડાવ લે ! સ્વામિજી.

કાયર થઇને પાછા પડશે જો પતિ !
જરૂર લાગે માતા કેરી કૂળ લે !
નિંદા કરશે લોક જગતમાં આપણી,
એથી અટકું શૂરવીરને શું હુઃખ લે ? સ્વામિજી.

લડતાં યુદ્ધ મહીં પડશે જો કાય તો,
રવર્ગે રળશે પુણ્યાણુ એ પ્રાણુ લે !
સ્વર્ગ તણી સુન્દરીઓ આદર આપશે,
વધાવશે લઈ ફુલડાં કેરી માળ લે ! સ્વામિજી.

પાય ધરે જેઞીએ આધારીયું રૂડું,
હજીહજીતે તોખાર ઉભો છે દાર લે !
ખડખડતાં શસ્ત્રો સરવે સૈનિકનાં,
રણશિંખાને સુણાય સ્વામિ ! સાહ લે ! સ્વામિજી.

જીતીને વળજે જોડું છું પાટડી,
અરપું બહાલા ! વિજય તણી ફુલમાળ લે !
પુષ્પોના પરિમલ સમ પસરો આપની,
કીર્તિ સ્વામિ ! જગમાં કામે કામ લે ! સ્વામિજી.

લેખક : શ્રીયુત ગોપુલદાસ દારકાદાસ રાયચુરા.

પ્રકરણ છવીસમું.

કપિજલાનો પત્ર.

પોતાના પ્રેમપાત્રનું એકાએક દર્શન થતાં રક્ષમણી બહુજ આનંદ પામી ધણા વખતથી તલસતી આંખડીને રસવૃત્તિ મળી. જેના અક્ષરરેહથી મોહિત થઈ, ખરે ક્ષપણે જેનું તે હમેશાં ધ્યાન ધરતી હતી તે વસંતને આજે પ્રત્યક્ષ જોતાં તેના હૃદયમાં રસરસ રેલાઈ રહી.

એક મહારથીની ઝડપથી રક્ષમણીના નયને મુન્દરીસંધ વચ્ચેથી રસખાણુ ફેંકયું. વસંત આ રસખાણુ ઝીલવાને માટે તૈયાર નહોતો. જિહારી ને કાન્તિ તેમજ પેન્ના વૃષ્ણોની વાતપરથી તે એટલું જાણી શક્યો હતો કે રક્ષમણી પોતાને પરણવા માગે છે. પોતે જો પ્રેમને માટે જિલકુલ ક્રોધપણુ જાતનો વિચાર કરી શક્યો નહોતો. માત્ર રક્ષમણીને એકવાર ફરીથી જોવાની છતાંસાએ તે આ રસ્તે આવી ઉભો હતો.

આંખના પલકાર જેટલા સમયમાં આ ઘટના બની ગઈ. જિહારીએ વસંતને જોઈ રક્ષમણીમાં પ્રકટેસી જાવના પારખી લીધી. -
 યોવનના સાગરમાં ઉછળતી રક્ષમણીએ ક્રોધની પણુ પરવા કર્યા વગર પોતાનાં રસ દેવનાં દર્શન કરવામાં આક્રી રાખી નહિ. જતાં

જતાં દર દરથી પણુ એ નયનતેજ પ્રકાશનું વસંતે જોયું. " શું રક્ષમણી પોતાને ખરેખર આહે છે ? પોતે ફરીથી પરણવાનો વિચાર કરી શકે ખરે કે ? પોતાને એ વિચાર કરવાનો કંઈ હકક છે કે ? " લક્ષિતાના કુખી જવા પછી આ વિચારો વસંતમાં આજે પહેલી જ વાર પ્રગટ્યા.

સર્વ મુન્દરીસંધ વિદાય થયા પછી પુરુષ વર્ગ જમવા બેઠો. વસંતની સાથે આ વખતે ઘણા યુવાનો ભેળાવા મંડ્યા. પોતાની શક્તિના આ યુવાન કવિને જોવાની ઉત્કંઠા ઘણુઓએ આજે પૂરી કરી. વસંતની કવિતાએ હૈંસથી વાંચનાર ફટલાક યુવાનોએ તેને અભિનંદન આપતાં આપતાં તેનાં વખાણુ કર્યાં. ફટલાએ વસંત સાથે મિત્રતા ચૌથ એવા અભિપ્રાયો એક બા બીજી રીતે જતાવ્યા. સર્વ ક્રોધનું ધ્યાન આ વખતે વસંત તરફ ખેંચાયું. કાળા અક્ષરને કુટ્ટી મારનાર ફટલાક વૃદ્ધ સિવાય આખી પંચનમાં વસંત માટે વાતો ચાલી રહી. મુંઝાઈમાં આવ્યા પછી ન્યાતિ જમણમાં વસંત આજે પહેલીજ વખત આવેશો હોવાથી સર્વ સમૂહમાં તે જુરો તરી આવતો હતો.

વસંત આ પળે સર્વની સાથે દુરસીને વાતો કરતો હતો ખરે પણુ તે બારીક

નજરથી જોનાર કોઈ કુશળ વ્યક્તિ હોત તો તે પારખી જત ક્રે. વસંતની સર્વ દિલ્લયાલ યંત્રવત્ હતી.

પાનનાં ખીડાં લઈ પંતગમાં બિહારી આવ્યો. દરેક જમનારને હસી હસીને ખીડું આપતો આપતો તે વસંત પાસે આવી પહોંચ્યો. વસંતને જોતાં ફરીથી તેને અટ્ટખાલ થઈ. રંભા સમી રૂઢમણી વસંતની થશે એ વિચારે તેના હૃદયમાં ઠારી જખમ થયો.

પાનનું ખીડું હાથમાં લેતાં લેતાં યંત્રવત્ જમતો વસંત જોલી ઉઠ્યો.

“વરરાજ સાહેબ ! ઉપનાર થયો. ત્હમને અગ્નિનંદન આપતાં આનંદ થાય છે. પ્રભુતામાં પગલાં માંડી પ્રભુત્વ પ્રકટાવી ત્હમો દંપતી આનંદમાં મ્હાલજો.”

“કવિરાજ ! ત્હમારા લગ્નમાં નોતરજો, બૂલતા નહિં હો! ત્હમે તો કદાચ રૂઢમણી-હરજીને નાટક ભજવશે.” બિહારીએ કદાશમાં વાત કરી.

વસંત આ કટાક્ષ રૂઢમણી ગયો.

જાગી ઉઠ્યા પછી પશુ રૂઢમણીહરજી એ શખ્તો ત્હનાં રૂઢિપટપર તાજ થયા.

પોતાને પેર આવ્યા પછી પશુ વસંતને એનાં એજ વિચારો આવવા શરૂ થયા.

“શું લલિતાને હવે મરી ગયેલી જ માનવી, કદાચ બચી હોય તો ? જાગી હોય તો અપાર સુધીમાં જરૂર કંઈ પતો મળે. એ મિચાઈ કેમળ કૂલડું અકાજે કરગાઈ ગયું. આને માટે હું જ જોખમદાર છું. હિંદુ સંસારમાં આટલો બધો લુલ્લમ દશે એવી મ્હને સ્વપ્ને પણ કલ્પના નહોતી. જ્યકુંવર ક્ષત્રએ તો મ્હારો સંસાર જગાડી નાંખ્યો. આટલો બધો ત્રાસ, આટલી બધી નિષ્કૃતતા અને આટલી બધી નિર્દયતા ને હિંદુ સંસાર

માં હોય તો એ સંસારમાં રહીને શું શાયદો ? હિંદુ સંસાર દુનિયાના સર્વ સમાજમાં ઉચ્ચ રથાને ગણાય છે એ શું ખરું હશે ? આર્થ-ત્વની ઉચ્ચ ભાવના અન્ય દેશો વંખાણે છે એમાં કંઈ સત્ય હશે ખરું ? આરિયમાં, નીતિમાં, વિશુદ્ધિમાં ઉચ્ચ ગણાવું આર્યત્વ દંપતીસુખમાં હિંદુને સર્વ દેશોમાં પ્રથમ પકિતએ મુકે છે એ વિદ્વાનોની ભાવના. શું કંઈ અર્થપૂર્ણ હશે ? કદાચ હશે, પશુ હિંદુ સંસારમાં એ ભાવના પ્રત્યક્ષ દેહલા ટકા દેખાશે ? જે જ્યકુંવર જેવી ક્ષધ્યાઓ હિંદુસમાજમાં ગૃહનું આધિપત્ય ધરાવતી રાય, પોતાના જેવા લજ્જવામાં આખો વખત તન્મયતા રાખનારા પતિ, પત્ની ક્યાં રહે છે ને શું કરે છે તેની દરકાર રાખતા ન હોય ને લલિતા જેવી સુશીલ ને શાંત સ્ત્રી પતિને પોતાપર થના લુલ્લમથી વાઢેશ ન કરતાં પોતાનો પ્રાણ આપે એવા પ્રસંગો ને હિંદુ સમાજમાં ઢરતી ધરાવતા હોય તો હિંદુ સંસારને વખાણનારા લેખકો ને કવિઓ માન કલ્પનામાજ ઉડે છે.” વસંત પોતાના ઝોરડામાં ધીંધીચેરપર પડ્યો પડ્યો વિચાર-સાગરમાં ગોથાં ખાય છે.

ફરી વિચાર કરતો કરતો તે ઉઠ્યો. “પોતાની મૂર્ખાઈથી ને લલિતાનો જીવનનો અંત આવ્યો હોય તો પરણવાનો વિચાર કરવો એ પણ મૂર્ખાઈ છે.” આમ મનમાં ને મનમાં લવતો તે પોતાના ટેબલ તરફ ચાલ્યો. આજે રૂઢાંજે આવેલી ટપાલ ટેબલ પર પડેલી રહેજો જોઈ. આજે ‘વસંત,’ ‘સમાલોચક’ ને “વીસમી સદી”ના છેલ્લા અંકો આવેલા હતા. પત્ર માત્ર એકજ હતો. પરખીડીયાપરના અક્ષરો પરિચિત લાગ્યા. વિચારમાં ને વિચારમાં પરખીડીયું ફાડી ઉઠાવજથી પત્ર વાંચ્યો.

રાજકોટ. તા.....

“ ભાઈ શ્રી વસંત,

ત્હમે આ તરફથી મુંબઈ ગયા પછી ત્હમારા ભાઈએ અવ્યાસ છોડી દીધો છે એ એમના તથા મ્હારા ગયા પત્રોપરથી જાણ્યું હશે. ત્હમારા ભાઈ અત્રે સરકારી નોકરી લેવા ઇચ્છે છે. જન્મભૂમિમાં રહેવાની ઉત્કંઠા ત્હમને બહુ છે. જે અહિં રહીને સારી નોકરી મળતી હોય તો તેઓ બહાર જવાનું પીલકુલ પસંદ કરતા નથી. નોકરી કરી પૈસા કમાવાનો તેઓને ઉદ્દેશ નથી એ તો ત્હમે સારી રીતે જાણો છો. આ સમજીને અમ્હારે માટેનું લખાઈ ગયું. ત્હમને હવે ત્યાં ગોઠવું હશે. પરીક્ષા ક્યારે છે તે જણાવશો. લલિતા બહેનનો હવે વિચાર છોડી દેશો તો દીકરો થશે. ત્હમારા જેવું આશાવાદી હૃદય આ પ્રશ્નને અંગે નિરાશામાં કુમે એ ‘ચણ’ હાનિકારક છે. આપણે સર્વ જગત્પાતકના નાખ્યા દાવ રમીએ છીએ. સુંખ ને દુઃખ એ બન્ને ન માનવામાં બહુ મઝા આવે છે. ત્હમે કવિ છો એટલે અમ્હારી કલ્પનાના કરતાં તમારી કલ્પનાઓ આ બાબતમાં બહુ ઉચ્ચ હોય છે. મ્હારી ઇચ્છા થાયછે કે ત્હમેશાં ત્હમારી કલ્પનામાં અમ્હેં પણ સાથે ઉડવાને શક્તિ-માન થઈએ. અહિં અમને એ કલ્પનામાં ઉડવાનો થોડો થોડો લાભ એક યા બીજી રીતે મળતો રહે છે. કુમારિકા સ્નેહપૂર્ણા અમ્હારાથી દૂર સદરમાં રહે છે. આ બંને

ત્હમારાં કાબોની સાચી ઉપાસક છે. જ્યારે ત્હમની પાસેથી ત્હમારાં કાબોની સમાલોચના સાંભળું છું ત્યારે ત્હમેજ સમજાવતા હોય એવો મ્હને ભાસ થાય છે. ખાનદાન કુટુંબની આ કન્યકા બહુ વિદુષી ને સુશીલ છે, સંસ્કારી ને માની છે.

એક વાત કલમ ના કહે છે છતાં લખી દઉં છું. ગુસ્સે થશો નહિ, ને કદાચ :યાઓ તો કપિંજલા બીલકુલ ત્હમારાથી બહીતી નથી સમજ્યા કે ?

સાંભળો ! હું જ્યમ જ્યમ સ્નેહપૂર્ણતા વધારે પ્રસંગમાં આવતી જઈ છું ત્યમ ત્યમ મ્હને એકજ વિચાર આવે છે કે સ્નેહપૂર્ણ વસંતની થાયતો ?

એટલામાં સ્વપ્ન જાગે. ત્હમારા ભાઈએ જ્યારેશોત્કર્ષ લખવાનું મ્હને કહ્યું છે.

કુશળ સમાચાર લખશો. એકાદ નવું કાવ્ય બનાવી સ્નેહપૂર્ણા માટે વાંચવા-મોકલશો કે ? ? ”

લી. શુભચંદ્રક,

કપિંજલાના આશીર્વાદ.

પત્ર પૂરો કરતાં વસંત મનમાં મનમાં બોલી ઉઠ્યો.

“ કપિંજલા તું ખરેખર ગાંડી બની હોય એમ લાગે છે. અહિં લોકો રક્ષણની વાતો કરે છે ત્યારે તું સ્નેહપૂર્ણાની ઓળખાણ કરાવે છે. ”

પ્રકરણ સતાવીશમું.

હઠીલી રૂઢમણી.

“રૂઢમણી! આવી હઠ લેવી
જે કંઈ હીક કહેવાય!?”

રૂઢમણીની માતા અંબા-
લક્ષ્મીએ ક્યવાતાં ક્ય
વાતાં પુત્રીને રૂઢમણવવા
પ્રયત્ન કર્યો.

“એમા હઠ જેવું હું

કંઈ જોતી નથી. ત્હમે બધાંએ એ વાતને ચો-
ળાને ચીકણી કરી છે. મહેં તો જે કહેવાનું હતું
તે ખુલ્લા શબ્દોમાં કહી દીધું છે. એક વાર કહું
તોપણ એજ અને વધારે વાર કહું તોપણ
મ્હારે તો એજ કહેવાનું છે.” રૂઢમણીએ
હૃદયમાં રહેલો નિશ્ચય સત્યરૂપે પ્રકાશમાં મૂક્યો.

“આ બધી ન્હાને મોઢે મ્હોટી વાત
જેવું ગણાય. આપણી આખી ન્યાતમાં ત્હારે
મોઢે નિંદા થાય છે.”

“મ્હને એ નિંદાની કંઈ પણ ખ્હીક નયો.
આપણું કારણ સત્યના સિદ્ધાંતપર રચાયેલું
હોય તો પછી જનસમાજ કંઈ પણ ખોલે તેથી
આપણે ખ્હીવાતું નથી.” પુત્રાએ માતાને
ઉપદેશ આપ્યો.

“એ ત્હારા સિદ્ધાંતની વાતો ત્હારી
પાસે રાખ. અમ્હારે સંસારમાં રહેવું છે,
સંસારમાં જીવું નાક લઇને ચાલવું છે.
રૂઢમણ? ”

“હું પણ કહું છું કે ત્હમારે હંમેશાં
સંસારમાં જીવું નાક લઇ તમે ચાલો તેવા
કાર્યો કરવાં. પુત્રીને લાયક વર સાથે પરણા-
વવી, પુત્રીને સારે ઠેકાણે પાડવી એમાં મા-
આપની આજર વધે છે. એમાં શું અનિષ્ટ છે
એ હું કંઈ રૂઢમણ શકતી નથી! ”

“તું તો અમારું નાક કપાવવા તૈયાર
થઇ છે...”

“પણ મહેં એવું શું કયું કે ત્હમે
બધાં આવી રીતે મ્હારા ઉપર હદયો કરો
છો? હું મ્હારા ભવિષ્યનો ભરથાર ત્હમને
સૂચવું એમાં મહેં ત્હમારું નાક કેવી રીતે
કપાળ્યું? શું એક કન્યકા પોતાની પસંદ-
ગીના વરને પરણવાની ઇચ્છા પણ ન કરી
શકે? પોતાના ભવિષ્યનો સુખ દુઃખનો સાથી,
પોતાના જીવન-દેશનો તેલ, પોતાના વિકાસ-
માર્ગનો સાથી, પોતાના જીવન-નાવનો યોગ્ય
નાવિક, પોતાના ગૃહમંદિરનો રસદેવ અને
પોતાના ઇવરરૂપ, સ્વચાલિતા, સ્વદેશના તે
કેળવાયેલા પતિનું નામ સૂચવવા જેટલી પણ
છૂટ જો એક હિંદુ કન્યકાને ન હોય તો
પછી એ સમાજનું બંધારણ બાંધનારાઓ
દેશને ઉન્નતિના માર્ગમાં આગળ વધારવાને
બદલે અવનતિમાં પાછો ધકેલે છે.” રૂઢમણી
સહજ ઉત્કેશાયલી હોય તેમ દેખાયું.

“એ બધી વાતો સુંવારકો મોઢે છે.
આપણાં ઘરમાં એ ન શોભે. આપણું કુટુંબ
ખાનદાન ગણાય છે. ન્યાતજાતમાં આપણી
આગર બહુ મ્હોટી છે. મોઢે આપણે તો
જેમ જૂના સમયથી મ્હોટિરા ચાલ્યા આવે છે
તે માર્ગમાં ચાલવું...”

“ને છોકરાછોકરીએને એ મ્હોટાઇમાં
જેમ શવે તેમ પરણાવી દેવાં એમ કે? ”
અંબાલક્ષ્મી ખોલતી હતી. તેની વચમાંજ
ચુસ્તાથી રૂઢમણી ખોલી ઉઠી.

“એમ નહિં. કુટુંબ જેવું, ઘર જેવું,
વર જેવો ને પછીજ સગપણ કરવું. રાખલા

તરીકે ત્હારા માટે જોનાં હમણાં લગન થયાં તે જિયારીને અમ્હેં પસંદ કર્યો હતો. ત્હારી હઠીલાઈને લીધે ત્હેં એક સારામાં સારો વર ને ઘર બન્ને ગુમાવ્યાં. રૂખી ! આ વિષયમાં ત્હારા કરતાં અમ્હારે વધારે ચિંતાતુર રહેવું પડે છે. તું સુખી થાય તે જોવા માટે અમ્હેં આતુર છીએ. આવી ત્હારા જેવી બહેલી-બહેલી પુત્રી સારે ઠેકાણે પડે એટલે અમ્હેં અમ્હારી જોખમદારીમાંથી છુટ્યાં. " માતાએ પુત્રીને ધીરે ધીરે રહમજાવી.

" ત્યારે જો સાઈ ઠેકાણું મ્હેં ત્હમોને સૂચવ્યું છે. ત્યાં મ્હને પરણાવો એટલે ત્હમે ત્હમારી જોખમદારીમાંથી મુક્ત થશો. "

" ખૂબ ! વસંત છોકરા સારો છે પણ એ ઘર સાઈ નથી. વળી એ બીજવર રહ્યો એટલેજ અમ્હેં બધાં એ સગપણ પસંદ કરતાં નથી. "

" બીજવર હોય, તેથી શું થયું ? શું એના સહુણમાં કંઈ ખામી આવે છે ? " રૂખીએ માતાને સીધા પ્રશ્ન કર્યો.

" કદાચ એ બીજવરની વાત જાતી કરીએ છતાં પણ એ ઘર બીલકુલ સાઈ ગણાય નહિ. ત્હેની આગલી પત્ની લલિતા જિયારી બહુ દુઃખી થઈ હતી ત્હેના ઘરમાં ત્હેની ક્ષમ જ્યકુંવરનું બહુ બારે ચક્ષુ છે. એ જ્યકુંવર બહુ વડકણી ને વિચિત્ર સ્વભાવની છે. લલિતાએ એના દુઃખથી કંટાળી આખરે આપઘાત કર્યો. તું હજી સંસારનો કંકા ખારાળડી થીખી છો. જ્યારે અમ્હેં તો એવા કંઈક બનાવો નજરે જોયા છે. ધણી વખત વર સારો હોય છે પણ સાસુ કે નણંદના ત્રાસથી જિયારી કૂદ જોવી કન્યા-એને બહુ વેડવું પડે છે. સાસુ વહુના અવધા-ઓથી હિંદુ સંસારે બહુ સહુ છે. એ બધી બહારથી ઠાઠમાં દેખાય પણ ઘરમાં તો

કલેશનું મહાભારત રોજ મંડાય. આ અવધા-ઓથી ધણી વહુઓ કંટાળી આપઘાત કરે છે. આ બનાવો બહુ સામાન્ય થઈ પડ્યા છે. કેટલીક કૂવો પૂરે છે, કેટલીક ગળે ફાંસો ખાય છે ને કેટલીક શરીર પર ધાસલેટ રેડી બળી મરી આ અવધાના દુઃખથી મુક્ત થાય છે. ત્હમે સર્વ બહેલીઓ બચતરમાં પાવરધી ખરી, વર શોધવામાં હુશિયાર ખરી, પણ આ સંસારના અનુભવમાં તફાવત અચાન છે. હું તને વસંતની સાથે પરણાવવા ખુશી છું પણ તેની ક્ષમ જ્યકુંવરની વાતો સાંભળી મ્હારં મન ત્હને ત્યાં આપવા માટે સાઈ સાઈ ના પાડે છે. " હિંદુ સંસારમાં બનતા બનાવોની રૂપરેખા દોરી અંબાલક્ષ્મી મૂળ મુદ્દાપર આવી.

" ધારો કે મ્હારાં લગન એ ઠેકાણે થયાં તો એ જ્યકુંવર મ્હને શું દુઃખ આપશે ? "

" તું ગાંડી છો. સંસારની વાતો તું રહમજી શકે નહિં. ત્હને અનેક પ્રકારનાં દુઃખો એ આપશે અને આખરે ત્હારે પણ આપઘાત કરવો પડે. "

" પણ શું દુઃખ આપશે એના કંઈ પ્રકાર તો રહમજાવ ? "

" એના વળી પ્રકાર હોય ? એ ત્હારી સાથે વાત વાતમાં લડશે. "

" હું નહિં લડું તો પણ મ્હારી સાથે લડશે ? "

" રૂખી ! એ વાત આમ રહમજાવ નહિં. એ અનુભવ બહુ કડવા ને વસમા છે. "

" એ બધી વાત હું ખરી માતું છું, પણ મ્હારો મુદ્દો એકજ છે કે એ હાથ વિના તાળી પડેજ નહિ. હું માંખને મારી સાથે લડવાનો પ્રસંગ આપું તોજ મ્હારી સાથે

કોઈ લડે. બાકી પ્રયોજન સિવાય કેઈપણ ધરમાં લડાઈ થાય એ હું માની શકતી નથી.”

“તહારા કરતા એ લલિતા સાત દરજ્જે ઉચ્ચ વિચારની હતી પણ જ્યારે ત્હેને આ કડવો અનુભવ થયો હશે ત્યારેજ નદીમાં પડી આપઘાત કર્યો.”

“બલે જે હોય તે, મ્હારે તો એ વસંતરાય સાથેજ પરણવું છે. રૂક્મણીએ આ વાદવિવાદથી કંટાળી છેવટનો જવાબ આપી દીધો.

“શરમાતી નથી ? મ્હારે ફલાણા વર સાથે પરણવું એમ ત્હારાથી બોલાયજ કેમ ? માતાની મગફળી પ્રકાશી.

“એમાં શરમ શાની ? હું મ્હારે માટે યોગ્ય ભરથાર શોધી ત્હમારો ભાર ઓછો કરું છું.”

“રૂક્મણી ! હું ત્હને છેલ્લી વખત કહી

હઉં છું કે આ ત્હારું આચરણ બહુ સારું નથી. જે ધરમાં ત્હને સુખ નહિ મળે ત્યાં ત્હને આપવા હું અને ત્હારા બાપ તૈયાર નથી. આજ પછી એ વાત ફરીથી ઉચ્ચારીશ નહિ.” અંબાલક્ષ્મીએ સત્તાદર્શક ભાષા વાપરી.

“જે માતાપિતા આવી રીતે પોતાની સત્તાનો ગેરઉપયોગ કરતાં હોય તો એ સત્તા ક્યાંસુધી નીભી શકશે ? ” રૂક્મણીએ માતા સાથે કટાક્ષમાં વાત કરી.

“ત્હારે જેમ બોલવું હોય તેમ બોલ પણ એટલું યાદ રાખજે કે માઆપની આજ્ઞા ત્હારે માનવીજ પડશે. અમ્હેં ત્હારાં દિલેથી છીએ કંઈ દુરમન નથી. ત્હારા સુખને માટે અમ્હારા સર્વ પ્રયત્નો છે.....” અંબાલક્ષ્મી પોતાનું બોલવું પૂરું કરે ત્યાં રૂક્મણીનો પિતા ત્યાં આવી પહોંચ્યો.

“હજી પણ એ હક ઊડતી નથી કે ? ”

અપૂર્ણ.

“આત્મી દશવર્ષ ઉપર આપણા કેટલાક સંસાર સુધારકો ન્યાત બંધારણનો સમુજ્ઞો નાશ કરવાની સલાહ આપતા હતા. ત્યાં સુધી કાંઈ પણ પ્રાણી કે સંસ્થામાં જીવ હોય છે ત્યાં સુધી આસપાસના વાતાવરણમાં કંઈ ફેરફાર થાય તો તે પ્રમાણે પોતાના બંધારણમાં જોડતો ફેરફાર કરવાની શક્તિ તેનામાં હોય છે—આવી શક્તિ મૃત અથવા જડ પદાર્થમાં હોતી નથી. જ્ઞાતિની સંસ્થા તથા તેના રીતરિવાજો એટલે નિયમો, જ્ઞાતિના સંરક્ષણ તથા હિત માટે જોઈએલા હોય છે. પણ જ્યારે કોઈપણ કારણને લીધે ન્યાતબંધારણમાંથી સ્વાભાવિક સુધારણાની શક્તિ ગૂમ થાય છે અગર મંદ પડી જાય છે ત્યારે એ નિયમો તથા ફજાઆત રીતરિવાજો ગુસ્સાન કરે છે. વગદાર તથા પૈસાદાર લોકોની સાથે ગરીબ લોકોને ધસડાડું પડે છે. આપણા દેશની રાષ્ટ્રીય અધોગતિના સમયમાં, એટલે મુસલમાન તથા અંગ્રેજ સરકારના અમલમાં ન્યાતોનો પ્રમુખ ઉદ્દેશ સચવાઈ ન રહ્યો, સ્વાર્થનું સામાન્ય વ્યાપી રહ્યું એટલે ન્યાત બંધારણને લીધે પ્રગતિમાં અડચણો નડવા લાગી. આવી અડચણોને લીધે પ્રગતિમાન વ્યવસ્થાઓની ખાતરી યદ કે ત્યાં સુધી ન્યાત બંધારણ ટકી રહેશે ત્યાં સુધી ઢિંદું પ્રત્નની પ્રગતિ મંદ રહેશે.

પણ ન્યાતના બંધારણનો સુધારો કરીને આખી ન્યાત અથવા સમાજને પ્રગતિને માર્ગે ચઢાવી શકાય એ દૃષ્ટિકોણ એમના લક્ષમાં આવી નહિ. હજી આપણા ધણા બાધઓ માનતા નથી કે ન્યાત બંધારણ સુધરી શકે. x x x

ન્યાતો જીવે છે, તેનાથી અનેક લાભાલાભ થાય છે માટે તેને સુધારવાનો પ્રયત્ન કરવો એવો અભિપ્રાય ઢિંદું સમાજનો ચોટો ભાગ માને છે. કેટલીક ન્યાતોમાં થોડો થોડો સુધારો થવાનું થયું છે. છેલ્લાં ચાર વર્ષમાં લોકોમાં સુધારો કરવાનું આત્મજન આબુ છે અને આવતા દશ વર્ષમાં ધણેજ સુધારો થશે એવી આશા બાંધી શકાય. પણ સુધારાના વિરોધી એટલે પૈસદાર, કુળવાન ગણતા અભિમાની લોકો, તથા કેટલાક અવિચારી સંકુચિત મનના

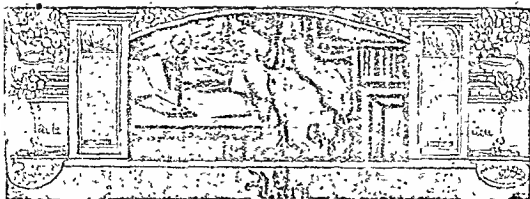
સ્વાર્થી માણસો સાથે આ નવા ન્યાતનાં આંતર સુધારકો કેટલે ફરજી આત્મજન ખીલવી શક્યા છે એ હજી બેધાતું રહ્યું છે. કેટલીક ન્યાતોમાં જદ્દ માણસો ખીજ સભ્યોને હડધુત કરતા અને સાંભળતાં નહિ તે સ્થિતિ દૂર થઈ શકી છે. પુરેપુરો વિચાર કર્યા પછી જુગ મકકમપણે તે છતાં સંયમ સાથે સુધારો કરવાનો પ્રયત્ન થશે તો નિષ્ફળ નહિ જાય.”

આગળ જતાં યહી ન્યાતોમાં ચાલુ એવા બાળલગ્નના રિવાજ વિષે લખતાં તેઓ લખે છે કે “ઠાહરી જનસ્વભાવ થાય ત્યાર પહેલાં તેના વગન થવાનું જોઈએ એવી માન્યતા મધ્ય કાસિન યુગથી જડ થાલીને બેઠી છે—દેશના વાતાવરણને લીધેજ અને તેને અતુકજ આ રિવાજ સ્વીકારાયો હતો.

બાળકોને ખરા નીતિવાન બનાવવાનો રસ્તો બાળલગ્ન નથી, પણ તેમને ધાર્મિક અને નૈતિક કેળવણી આપવી તે છે. દેશાસાવસ્થામાં દીગજા અને દીગજોને એમાં રાખવાની બનેલી શારીરિક તથા માનસિક વૃદ્ધિ યતી અટકે છે, સહુ-તરમાં નડતર આવે છે, સંપત્તી થવાને બદલે સ્વચ્છંદી થાય છે.

શુદ્ધરસામય યોગ્ય ઉમરે શરૂ થાય છે છતાં બાળ અને હમ્મલાતન કરવા યોગ્ય નથી, કારણ કે લગ્નને લીધે ખોટી આશાઓ અને ઈચ્છાઓ બંધાય છે. તે ઉપરાંત જો વર ગુન્ગરી જાય તો સ્ત્રીને વેધવ્ય પ્રાપ્ત થાય છે અને તેનું જીવન બહુ દુઃખી થાય છે.”

આગળ સુધારાની દિશા વિષે લખતાં તેઓ લખે છે કે, જ્ઞાતિઓએ કેળવણીનો મન પહેલો ઉપાદાનો જોઈએ. x x x કન્યાઓ ૧૪ વર્ષ સુધી અભ્યાસ કરે તેટલા માટે ધનાઓ રાહવા જોઈએ. x x પરલેણી ઠાકરઓ તથા ચોટી ઉમરની સ્ત્રીઓને યોગ્ય વિષયોનું જ્ઞાન આપવા માટે બપોરના બે કલાકના વર્ગો કાઢવા જોઈએ. તેમાં વિધવાઓ પણ શિક્ષણ લઈ શકે સામાન્ય શિક્ષણ સાથે ધર્મ, નીતિ, શુદ્ધવ્યવસ્થા, બાળ-ઉછેર, બાળશિક્ષણનું જ્ઞાન આપવું અને સિવ-વવાનું, વણવાનું, ઝુંથવાનું પણ શીખવી શકાય.” x x x

મહાવાઈની મહિલા પાઠશાળામાં
અભ્યાસ કરતી એ યુવ-
સ્ત્રીઓને અભ્યાસ તીર્થએ પ્રે. ક્ષેત્રની મ
કમલ દિલા વિદ્યાપીઠની શૃદ્ધિ-
તામાની પદવી પ્રાપ્ત
કરી છે તેમને અભિનંદન આપવા માટે તા.
૪ થી ઈસ્ટેબરને દિવસે અગદાવાઈમા મેળા-
વડો કરવામાં આવ્યો હતો. પ્રમુખપદ ઔન
મિ. લક્ષ્મણ સામગ્રદાસ ગ્રહેતા, સી આઈ.
ઈ. ને આપવામાં આવ્યું હતું. સ્ત્રીઓના અ-
ભ્યાસક્રમ વિષે યોવતાં તેમણે જણાવ્યું હતું કે
“શિક્ષણ હવે ભાષાદ્વારા આપવું નેહએ એ
ખાબત મારા વિચાર ખરવાયા છે. માતૃભાષા
દ્વારા આપવું નેહએ એમ હવે હું માનું’
છું. કાંઈ પણ નતનું શિક્ષણ આપવાના એ
હેતુ હોઈ શકે એ સમાન્ય સંસ્કાર આપીને
પ્રજિનો વિકાસ કરવા માટે, અને બીજી છંદોની
જરૂરીઆતમાં ઉપયોગિતા માટે ને સ્ત્રીઓના
શિક્ષણમાં માત્ર ખેલો હેતુ હોય તો તેમને
પુરોષો કરતાં જુદા શિક્ષણની જરૂર નથી. પરંતુ
તે સાથે ને બીજી હેતુ પણ સાધવાનો હોય તો
જુદા અભ્યાસક્રમની જરૂર છે. કારણ કે સંસા-
રમાં તેમનું કાર્યક્ષેત્ર જુદું છે.”

ઔન મિ લક્ષ્મણના આ વિચાર સાથે
એમ મંમત યથએ છીએ. સામાન્ય રીતે શૃદ્ધ-
ધનમાં સ્ત્રી પુરુષનાં કાર્યક્ષેત્ર જુદાં હોય છે,
એ વાત નિર્વિવાદ છે. ‘સ્ત્રી ને માતા યવાનું’
છે, તેવીજ રીતે પુરુષને પિતા યવાનું છે, માટે
બાળકોને ખાનગી સ્ત્રીને જુદું શિક્ષણ આપ-
વાની જરૂર નથી. ‘એમ આ મેળાવડામાં કેટ-

લાક વક્તાઓએ કહ્યું હતું. પરંતુ બાળક પિતા
કરતાં માતાના સમાગમમાં ઘણુંજ વધારે આવે
છે, તથા છેક બાળપણમાં તેની કેળવણીનું કામ
માતાજ વધારે કરે છે, એ વાત મૂલવી નેહએ
નહિ. યજ્ઞ પુરોષને ધંધાની જાનજ એટલી
બધી હોય છે, કે તેઓ બાળકની કેળવણી તરફ
બીવડલ લક્ષ આપી શકતા નથી. આટલા માટે
સ્ત્રીને આ વિષયનું ખાસ શિક્ષણ આપવાની
જરૂર છે. પુરોષો સામાન્ય જ્ઞાન ઉપરાંત પોતાના
ધંધાની કેળવણી લે છે. ડૉક્ટર, વકીલ, ઇજનેર
અથવા વેપારી ધવાની ઉચ્છા રાખનાર યુવકો તે
વિશેનો ખાસ અભ્યાસ કરે છે. તેવીજ રીતે
લગ્નગ બધીજ સ્ત્રીઓ લગ્ન કરે અને માતા
યાજ એવો સગવ હોય, તો તેમને પોતાના
કાર્યનું શિક્ષણ મળવું નેહએ. એટલે શૃદ્ધ-
વર્યા અને બાળકોનેના વિષય શીખવવા
નેહએ. સામાન્ય સંસ્કાર આપવાનો આદર્શ
સારો છે, પણ તેની સાથે ઉપયોગિતાનું દષ્ટિ-
બિંદુ પણ વિચારવા જેવું છે.

ઈંગ્લેંડમાં સ્ત્રીઓ કમાવા માટે અનેક ધંધા
કરે છે. ફરેક ધંધામાં દાલ
સ્ત્રીઓના વિવિધ કેટલી સ્ત્રીઓ કામ કરે છે.
ઉદાહરણ તરીકે તેની અલગતરી ત્યાંની સર-
કાર તરફથી યથ દલી. તેને
પરિણામે એમ જણાયું કે ત્યાં સોજ લાખ
સીતેર દાલર સ્ત્રીઓ યોગેના ધરમાં ખાનગી
નોકરી કરે છે છ લાખ સ્ત્રીઓ કારખાનામાં
વજાટકામ કરે છે તે સિવાય બીજી સ્ત્રીઓ
કપડાં ગતાવવાનું, ફાસનમાં માલ વેચવાનું
તથા ઓટીસનું ક્લાર્કનું કામ કરે છે. કેટલીક

શિક્ષક વર્ગ તથા ડોક્ટરનું કામ કરે છે. વળી કેટલીક સ્ત્રીઓ ચોપાનીયા તથા માસિકો ચલાવે છે. હમણાં થોડા વખતથી સ્ત્રીઓએ ઝેરીસ્ટર તથા સોલીસીટર પણ થવા માંડ્યું છે. આમ બધી મળીને લગભગ ચાલીસ લાખ સ્ત્રીઓ જુદા જુદા રોજગાર કરે છે. આ સ્ત્રીઓમાં વધારે ભાગ કુમારિકાઓ હોય છે. ધણી ખરી સ્ત્રીઓ પરવ્યા પછી ધંધો હાથ દે છે.

હિંદુસ્તાનમાં સામાન્ય રીતે સ્ત્રીને કમાવાની જરૂર પડતી નથી. કારણ કે તેનું લગ્ન જ્ઞાની હમરે ચાલે છે, અને તે પછી તેનું ગુજરાન પતિની કમાણી પર ચાલે છે. પરંતુ ગરીબ વર્ગમાં ધણીવાર એવું લેવામાં આવે છે, કે પ્રથમ અને સ્ત્રી બન્ને મનુરી કે એવો બીજો ધંધો કરે છે, અને તેનાથી કુટુંબનો નિર્વાહ ચાલે છે. આ વર્ગની સ્ત્રીઓ ધણા ઉદ્યમ કરી શકે છે. તેઓ ધરહામ તથા ખેતરમાં, મીઠમાં, ધર બાંધવામાં વગેરે અનેક રીતે મનુરી કરી શકે છે. પણ આપણામાં ને ઉંચા માતિઓ ગણાય છે, તેમાં ને સ્ત્રીને કમાવાની જરૂર પડે છે, તો બહુ મુશ્કેલી નડે છે. વિધવાની સ્થિતિ ગરીબ હોય તો તેને આલ્લવિશ માટે કંઈ આધારની જરૂર પડે છે. વળી કોઈ સ્ત્રીનો નિર્ગોડો હોય છે, કોઈનો કેઠમાં ગએલો હોય છે, કોઈ સારો હોવા છતાં બીજી સ્ત્રી દરીને પહેલીને તણ દે છે.

પહેલી સ્ત્રીઓને પોતાનું તથા બાળકોનું ગુજરાન કરવું બહુ મુશ્કેલ પડે છે. તેઓ ચોપાનીયા સર્ગા. સંબંધીઓના મહેણાં સાંભળીને તથા તેમનું વૈતરૂં કરીને ચેટ કરે, તેનાં કરતાં સ્વાશ્રયી થઈને કમાય તે દબર દરજ્જે સારું છે. તેમને અનુકૂળ પડે એવા ધંધા આપણા દેશમાં બહુ થોડા છે. હાલ તો એવી સ્ત્રીઓ માંની કેટલીક શિક્ષક અથવા નર્સ થાય છે. નર્સનો ધંધો પણ ઉંચી માતિઓમાં હુલકો ગણવાથી ધણી ખરી સ્ત્રીઓ શિક્ષક થાય છે. આ બધી કંઈ ખરેખર શિક્ષક થવાને લાયક હોતી નથી. તેથીજ આપણી કન્યાશાળાઓમાં નાલાયક શિક્ષિકા ધણી હોય છે. તેઓ બીજા સાધનને અસાધે એ ધંધો કરે છે. તે સિવાય

ધણી સ્ત્રીઓ દુઃખ વેઠીને ઘર બેસી રહે છે. ખાનું કંઈ રોજગાર કરતી હતી. કેટલાક કામ ધરનાં રહીને પણ કરી શકાય છે: લાખત્રા તરીકે કાંતવું, વગુડું, શીતવું, ભરવું, ગુંથવું વગેરે. કોઈ કોઈ સ્ત્રીઓ આ કામ કરતી હશે. પરંતુ તેમાં કમાઈ એટલી થોડી હોય છે કે આ ગોંધવારીના સમયમાં તેનાથી એક માણસનું પણ પોષણ થતું નથી. કેટલીક સામાન્ય સ્થિતિની સ્ત્રીઓ દળવું, ખાંડવું, રાંધવું વગેરે ઉદ્યમ કમાવા માટે કરે છે. પણ તે બધાને અનુકૂળ પડતાં નથી.

ત્યારે આપણી પ્રવન ફરજ એ છે કે ઉંચા કોમની સ્ત્રીઓને કયા ધંધા અનુકૂળ પડે એ શોધી કઢાવવું જોઈએ. ઇંગ્લાંડની સ્ત્રીઓ ને ધંધો કરે છે, તેમાંથી કેટલા આપણા દેશમાં ચંધ શકે તે લેવાનું છે. શિક્ષિત વર્ગને માટે આ બહુ મોટું કર્તવ્ય છે. આપણને સાચી કમાઈ શકે એવું શિક્ષણ દરેક કન્યાને શાળામાં મળવું જોઈએ. સાધારણ રીતે ધરમાં બેસીને જે કામ થઈ શકે તે સ્ત્રીઓને વધારે અનુકૂળ પડે ત્ત્વ કદાચ બદાવવું મં કરવું પડે તે ત્ત્વ પોતાના તથા બાળકોના નિર્ધાર માટે આજ સમયની ધંધો કરવામાં કંઈક હલકા પડ્યું નથી એ સ્ત્રીઓના મનમાં ઉતરવું જોઈએ. તેમજ જનસમાજમાં પણ એવા વિચારનો પ્રસાર થવાની જરૂર છે.

“ ઇન્ટરનેશનલ રિબ્યુ ઓફ ચિસન્સ ”
નામના ચોપાનીયામાં
ચીન દેશની સ્ત્રીઓ ચીન દેશની સ્ત્રીઓ વિશે
નીચે પ્રમાણે લખાણ
આપ્યું હતું:

“ ચીનમાં હાલ ધણા ફેરફાર ચલેલા લેવામાં આવે છે. તેની સાથે ત્યાંની સ્ત્રીઓની સ્થિતિમાં પણ ફેર પડેલો ગણાય છે. તે સ્ત્રીઓએ પ્રથમના કાલત્વનો ત્યાગ કર્યો છે. જૂના વખતના સમાજનો અને નીતિનાં ધોરણનો ત્યાગ કંઈ પણ સંકોચ વિના કરવામાં આવે છે. હાલની નવી સ્ત્રીઓને સ્વતંત્રતાના મુખને અનુકૂળ થવા માંડે છે.

“ ખેલાં સ્ત્રી અને પુરુષને માટે નીતિનું
 ધોરણ જુદું જુદું હવે. એ ધોરણ જુદું જુદું
 હોય ત્યારે પુરુષ દુઃખેશાં સ્ત્રીપર સર્વોપરિપાલુ
 ભાગથી શકે, અને તેને પોતાની સત્તા નીચે
 રાખીને તેના પર જીવન કરી શકે. આ સ્થિતિ
 બદલાયે ત્યારે સ્ત્રી એ હુદરથી રીતેના પુરુષ
 કરતાં ઉતરતું પ્રાણી છે, એ વિચારનો નાશ
 થયો. હાલની સ્ત્રીઓએ જૂની વ્યવસ્થા વિરૂદ્ધ
 થવાનો તથા સ્વતંત્રતા મેળવવાનો હદ નિશ્ચય
 કર્યો છે. સ્ત્રીઓની સ્ત્રીઓનું દૈનિક જીવનને ચો-
 નની સ્ત્રીઓ પોતાને પ્રતાપિતાર મળે, અને દરેક
 ધંધામાં તેમની તરફ સમાન રીતે વર્તવામાં
 આરે એવી માગણી કરે છે. આ ઉદ્યમનાર પદ
 આ સ્ત્રીઓને લવિષ્યમાં સ્વતંત્રતા અને
 સ્વાધીનતા પ્રાપ્ત કરવાની ને પા તંબો રાખે છે.
 પ્રમાણિત પોતે સ્ત્રી એ. અને પછી ન ભેદો
 યેવ જેવા રૂપ સા. આ ઉદ્યમ કરવાનું
 મનાં ન મા. એ. તે પરજીવાન
 આ ઉદ્યમ કરવા. સ્વતંત્રતા મેળવવા
 માગણી કરે છે. એ
 જવાબ પોતાની વાદ ન પુરુષ રાજ્ય થતા
 હોય. તેના માટે સ્વતંત્રતા તેની હયાત નહોતી.
 વિવાદ તોડવા માટે એ પુરુષ પ. કાટમાં
 દ. નાંકાંક હોય. આ જોઈને યોગ્ય આચર્ય.
 ર ન થઈ નયા હતા. તે યોગ્યતાં માખાપો
 તે વિરૂદ્ધ નયાં હતાં. વર્તમાનયુગમાં તેની
 નિંદા કરવામાં આવતી હતી. જૂના વિચારના
 સરકારી અમલદારોએ પણ સખત વિરોધ દર્શા-
 વ્યો હતા પણ આ જાતાની સામે ટકર મીડીને
 તે છે.હાંએ પોતાની ખાસ આખરે પાર પાડી.
 “ સેંકડો વર્ષથી ત્યાં એવી સ્થિતિ હતી કે
 પુરુષ ને પરજીવો સંજ કરે તો તેની પત્ની
 તે મુજે મેરે સહન કરે. તેને પરિણામે પુરુષો
 અનેક સ્ત્રીઓ સાથે લગ્ન કરતા, સ્ત્રીઓને શુભામ
 તરીકે સખતા, અને વેરયા વૃત્તિને હજેન મળતું.
 હાલની સ્ત્રીઓ આ સ્થિતિ સહન કરતી નહો.
 આવા સંજોગ હોય ત્યાં કોઈમાં છારાણની
 ફરીઆદ મળે છે. ‘હેલાં તો ત્યાંના હોણને
 છારાણને વિચાર પદ્ધતિ કરે હાયતો.

“ધાંતી રાજાઓમાં માધ્યમિક ફેળવણી ઉપ-
 રાંત સ્ત્રીઓને ઉચ્ચ ફેળવણી આપવાની પદ્ધ

મામણી કરવામાં આવે છે. તે ઉપરથી સ્ત્રીઓનો
 છાંદ સત્તિને નમત કરવાની અને તેમની
 સાંસારિક સ્થિતિ સુધારવાની ઇચ્છા કેટલી પ્રબળ
 છે તે જણાય છે. પુરુષોની માફક જાહેર જીવનમાં
 ભાગ લેવાની માગણી સ્ત્રીઓ યોડાજ વખતમાં
 કરશે એમ નહીં હાય છે.”

આ ઉપરથી વાંચનાર જાણી શકશે કે સ્ત્રીન
 દેશનો સ્ત્રીઓ કેટલી ત્વચી પ્રગતિ કરે છે હિંદુ-
 રતાનમાં તો સસાર સુધારાનો લગ જોડીની ગતિ
 કેટલી છે. આચર્ય પ્રયાસ સાંક વય પર તેની યોગ્ય
 સજ્યાત થઈ હતી. તો પછી આટલી યોગ્ય પ્રગતિ-
 થયેલી જોઈને દરેક દિનેશ્ચને એક-યથા-વિના-
 રહેશે નહિ. સ્ત્રીની સ્થિતિમાં યોગ્ય સુધારો થયો
 છે. પરંતુ આટલા વર્ષને પરિણામે તે કંઈ-બહુ-
 રહેવાય નહિ. સ્ત્રીઓ પોતે પ્રયાસ કરશે નહિ-
 ત્યાં સુધી તેમની સ્થિતિ સુધારવાની નથી, એ-
 નાંક ખરી છે. પરંતુ ને સ્ત્રીઓ સંપૂર્ણ અજ્ઞાન
 હોવાથી તેમને પોતાની સ્થિતિ ખરાબ જાણતી
 નથી, પોતાની પરત્વતાનું-સાન નથી, તેઓ
 પોતે પ્રયાસ કરી રીતે-કરે-ની-કે-યોગ્ય
 સ્ત્રીઓ ફેળવણી છે તેમની..મુખ્ય-ફેળ-
 છે. કે અજ્ઞાન સ્ત્રીઓને તેમની-સ્થિતિનું-સાન
 સ્વાસ્થ્ય-તેમનાં હાલના. સંજોગમાં-પુરુષોની
 સહાયની પણ જરૂર પડશે ન. કારણ કે ફેળ-
 વાયની સ્ત્રીઓની સંખ્યા બહુ યોગ્ય છે. કન્યા-
 ઓને તથા યોગ્ય ઉમરની સ્ત્રીઓને-કાલ-પણ
 મજે ફેળવણી આપવી એ આપણું મુખ્ય કર્તવ્ય
 છે. ફેળવણી વિના કાલ પણ વિશામાં પ્રગતિ
 થઈ શકે નહિ.

જવા ફેળવણી મહીનામાં સેકન્ડરીન એસે
 બ્લીમાં સંમતિ વળેનો
 ‘સંમતિ થયના કાલ-મથકો સુધારવા માટે
 રામાં સુધારો. એક બીજા યુવામાં
 આબુ’ હવે. કાયદો
 એવો છે કે કોઈ પુરુષ કોઈ સ્ત્રી પર તેની મારજ
 નિરૂપ જગતકાર કરે તો તેને સખ થાય છે.
 પણ ને સ્ત્રીએ તેમાં પોતાની પુરુષી સંમતિ
 આપી હોય તો પુરુષ જુનેદમાર મણતો નથી.
 આથી સ્ત્રીની વય ને ૧૨ વર્ષથી ઓછી હોય,
 તો તેણે અપેક્ષી સંમતિ તે ખરી સંમતિ
 નવાની નથી કારણ કે તેનામાં સખજવાની

રામિ હોતી નથી, એટલે તેણે સંમતિ આપી હોય તો પણ પુરૂષને શિક્ષા થઇ શકે. આ પ્રમાણે બાર વર્ષથી ન્દાની બાલિકા સમતિ આપવાને નાલાયક ગણાય છે. પણ કેટલાક દેશ દિતચિંતકોને એમ લાગ્યું કે વયની આ મર્યાદા બહુ યોગ્ય છે, બાર વર્ષની અથવા તેથી જરા મોટી બાલિકામાં પણ આ સમજવાની શક્તિ હોતી નથી તેમજ તેના શરીરનો વિકાસ પુરે પુરે થયેલો હોતો નથી માટે વયની મર્યાદા ૧૪ વર્ષની કરવી જોઈએ. આ કાયદામાં એવું છે કે બાર વર્ષથી ન્દાની બાળા પર તેને પોતાનો પતિ બનાવવા દેવામાં આવે તો તેને પણ કાયદેસર સભ્ય થકે. આમાં પણ વયની મર્યાદા ૧૪ ની કરવી જોઈએ એવું જી અરદામાં છે. તે અરદાપર વિચાર કરવા માટે જો સીલેક્ટ કમીટી નીમણ હતી તેનો અભિપ્રાય એવો છે કે ૧૨ થી ૧૪ વર્ષની બાળાપર બનાવવા દેવામાં આવે તો પોતાનો પતિ હોય તો તેને બીજા પગથા પુરૂષ કરતાં ઓછી સભ્ય થવી જોઈએ. એટલે વધારેમાં વધારે જો વર્ષની કેટલી અથવા દંડની શિક્ષા પૂર્ણ જોઈએ. જે કન્યા ૧૨ વર્ષથી પણ ન્દાની ઉમરની હોય તો પતિને તથા પગથા પુરૂષને સરખીજ સભ્ય કરવી જોઈએ, એટલે તેને બાર વર્ષની કેટલી તથા દંડની સભ્ય થાય અથવા જન્મ-દેશનિકાલની સભ્ય પણ થઇ શકે. આવે સુધારે કરવા માટે આ બિલ મૂકવામાં આવ્યું હતું. તેને ડૉ. ગૌરે ધણી દંડતાથી અનુમોદન આપ્યું હતું. સંસાર સુધારાની પ્રગતિ માટે તેઓ હંમેશાં પ્રયત્ન કરતા આવ્યા છે એ વાત બહુની હતી. સિલેક્ટ કમીટીએ પણ આ બિલને વધુમતે ટેકો આપ્યો હતો. હવે બિલસેટ્ટીવ એસેમ્બલીની આવડી બેઠકમાં તે છેલ્લી વખત પસાર થાય એવી આશા આપણે રાખીએ છીએ.

સૌથી પહેલાં સંમતિનો વય ૧૦ હતો. ઇ. સ. ૧૮૯૧ માં ન્યારે તે બદલીને ૧૨ કરવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો, ત્યારે આખા દેશમાં અજસજાત થયો હતો. તેની સામે સખત વિરોધ દર્શાવવામાં આવ્યો હતો. તો પણ તે કાયદો પસાર થયો હતો. હવે આ વખત તે વયની મર્યાદા બદલીને ૧૪ કરવાની હિલચાત કરવામાં આવે છે, તે પણ એના જેવું મદતરતું પગથું

છે. છતાં પણ નવાઈ જેવી વાત છે, કે લોકોને એને માટે કંઈ દરકાર હોય એમ લાગેલું નથી. એની સામે વિરોધ બતાવવામાં આવતો નથી એટલું સારું છે. ગયાં તેવીરા વર્ષમાં જન્મ-સમાજના વિચારમાં એટલો સુધારો થયો એમ માની શકાય. પણ જો આ બિલમાં સૂચવેલો ફેરફાર લોકોનો ખરેખર રચતો હોય, તો તેની વરદેશમાં વિચાર દર્શાવવા જોઈએ. તેમ પણ કરવામાં આવ્યું નથી તેથી તે ગિલ પસાર થાય કે ન થાય, તેની દરકાર લોકોને કંઈજ નથી એમ અનુમાન કરીએ છીએ.

બાર કે તેર વર્ષની બાળાના શરીરનો વિકાસ બરોબર થયેલો હોતો નથી, તેની બાળા જો માતા થાય તો તેથી તેના શરીરને હાનિ થાય છે. તેમજ બાળક પણ નબળું થાય છે. બાળકની સંભાળ શી રીતે લેવી તે પણ એવડી બાળાને આવડતું નથી. ડિંગમાં બાળ મરણનું પ્રમાણ ધણું છે, તેનું એક કારણ આ પણ છે. બીજા દેશોમાં બાર વર્ષની છાત્રી નિશાળમાં રમતી અને આનંદ કરતી હોય છે. સંસારના સુખ દુઃખનું તેને જ્ઞાન પણ હોતું નથી. તે વયે ડિંગ-સ્તાનમાં કેટલીક કન્યાઓને માથે માતા ચવાની જન્મળ આવી પડે છે. માટે સૌથી હતામ માર્ગ એ છે કે ચૌદ વર્ષ પહેલાં કોઈ પણ કન્યાનું લગ્ન ન થવું જોઈએ. કેટલીક સુધારેલી અને કેળવાયેલી શક્તિઓમાં કન્યાઓ મોટી વયે પરણે છે. પણ તે અપવાદરૂપ છે. અમે તો એમ માનીએ છીએ કે ચૌદ વર્ષની મર્યાદા પણ ઓછી છે. ખરું જોતાં સૌથી વધુ પહેલાં લગ્ન ન થવું જોઈએ. પણ હજી લોકમત એટલો કેળવાયો નથી, અને જે ચોટા સુધારો થાય તે પણ હજારો યોગ્ય છે, એમ માનીને આ બિલને દિલકારક ગણીએ છીએ.

કોઈ પણ ન્દાની કન્યાપર તેનો પતિ બનાવવા દેવા દેવા શકે, તે માટે લગ્નની ઉંમર વધારવાની જરૂર છે. પરંતુ પારકો પુરૂષ બનાવવા દેવા દેવા શકે, ત્યારે મોટું કે બેઠું લગ્ન કર્યાથી કંઈ ફેર પડતો નથી. માટે તે કાલુષ્યથી પણ સંમતિ વચની મર્યાદા વધારવાની આવશ્યકતા છે.

સૌ ન્યોતસ્તા બહેતા.

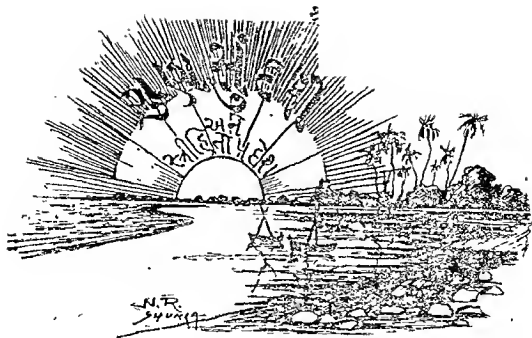
पमनी स्व. पत्तिश्रीना स्मरणार्थे

श्री कार्त्तिक गुजराती सभा

श्रीयुत प्रादुर्भावाः आणंदल आवडा

गुणसुंदरी तरस्थी नितय रामेभ लेट.

વર્ષ ૨ શુ.

ફેબ્રુઆરી ૧૯૨૫.

અંક ૬ હો.

કાઠિયાવાડના કેન્દ્ર સ્થ લોકગીત.

[૮]

કન્હૈયો કૂદ પડ્યો.*

અંધારા:-શીલ્પ ગોકુળદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા.

કૂદ પડ્યો કન્હૈયો તેરો,

શ્રી જમુનાજીમાં હૃદ પડ્યો.

કારાં કારાં પાણી કાલ-દીના કહીયે,
તે દેખી ન ડર્યો, કન્હૈયો તેરો,
શ્રી જમુનાજીમાં હૃદ પડ્યો.

પાતાળે પેસી કાળી નાગન નાચ્યો,
ફણ પર નૃત્ય કર્યો, લાડીલો તેરો,
શ્રી જમુનાજીમાં હૃદ પડ્યો.

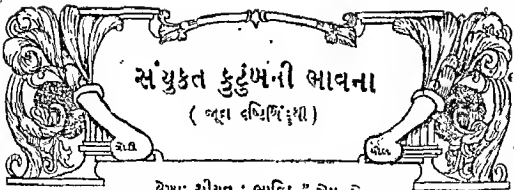
ધરે કૂંદારે શ્યામ મન્યો કહાના,
ગોપીકે તે અચરત ભયો લાડીલો તેરો,
શ્રી જમુનાજીમાં હૃદ પડ્યો.

દયદી આંગળીયે વઢાલે ગીરીવર તોળ્યો,
મધવાનો માન હર્યો, કન્હૈયો તેરો,
શ્રી જમુનાજીમાં હૃદ પડ્યો.

માતા જશોદાજી ફદન કરત હે,
નયનામાં નિર ભર્યો, કન્હૈયો તેરો,
શ્રી જમુનાજીમાં હૃદ પડ્યો.

પુરુષોત્તમ પ્રભુ કી છબી નિરખું,
અરજી ઠમળ ચિત્ત રહ્યો, લાડીલો તેરો,
શ્રી જમુનાજીમાં હૃદ પડ્યો.

*જેહુનોમાં ગવાઈ ગીત.

લેખક: શ્રીચંદ્ર • ભાવિક " એમ. એ.

આ પછી ઘણીપરી સામાજિક સંસ્થાઓને હવે ઉધઈ ખાઈ ગઈ છે, અને તેમનાં મૂળથી કહીને પાદડાંની કેર સુધી તેમાં સજો પેડો છે. તેની સંસ્થાઓમાંની સૈથી વધુ ધ્યાન ખેંચનારી તે આપણું સંયુક્ત કુટુંબ. સંયુક્ત કુટુંબની સર્વ ઉચ્ચ ભાવનાઓ નષ્ટ થઈ ગઈ છે, તેના શુભ સુંદર ઉદ્દેશો અત્યારે નેવે મૂકાઈ ગયા છે, તેનાં સર્વ લાભ, મુખ નાશ પામ્યા છે; માત્ર તેમાં સમાયેલા દુષ્ટ દુર્યોધાનું તે એક ભયાનક ટચમચ થતું ખાલી ખોખું જ ઉંચું છે. ત્યારે તે ખોખાનું હવે કરવું શું? લગિનીઓ! બંધુઓ! મારો પાસે તો માત્ર એક જ ઉત્તર છે. આંગ લગારો બાળા નાખો તે વિનાશકારી ખોખાને! જેમ વહેલો તેના નાશ થાય તેમ આપણી પ્રગતિ વહેલી થાય; જેમ વહેલું તેને ઉખેડી સળગાવી દઈએ તેમ વેળાસર તેને ઠેકાણે બીજી સારી, રમણીય, આરોગ્યરસવતી નવી કૃષ્ણવાડીઓ ઉગી શકે.

પણ ઘણાંકને ગમે આ વાત નહિં ઉતરે થોડાજ વખત પહેલાં આજ માસિકમાં એક બહેને સંયુક્ત કુટુંબના બચાવમાં ઠેકલુંકે લખ્યું હતું; અને " ગુણસુંદરી " નાં વાચ-

* " સંયુક્ત કુટુંબની ભાવના " એ વિષય પર સૌ. કુસુમગૌરી દાહીએ લખેલો એક લેખ અમે ફેબ્રુઆરી ૧૯૨૪ના અંકમાં પ્રકટ કર્યો હતો. આ લેખ તેનાંથી જુદા જ દષ્ટિબિંદુ રજુ કરે છે. તં. રુ.

કેનો મેટો ભાગ કદાચ તે બહેનના મનને મળેનો હશે. પરંતુ જેણે આ વિષયનો પ્રત્યક્ષ અભ્યાસ કર્યો હશે, જેને આ મસ્તીખોર પ્રાણીના પાછલા પગના થોડાક લતાપ્રહાર ચાખવાનો પરમ લાભ મળ્યો હશે અને જેને જૂના પુરાણા ચીંથરેલાલ રીનરિવાજો માટે જૂના પુરાણા માત્ર હોવાના સમયે જ માન નહીં હોય તેમને તો ચોક્કસ એવું લાગશે કે સંયુક્ત કુટુંબને આપણા સમાજમાં એક ક્ષય ગણી રહેવા દેવું એ લયભરેલું છે.

ઘણાં કહેશે કે જૂના પ્રાચીન રિવાજોને એમ એકદમ દૂર કરવા એ સાદસ છે-મુખર્મી છે. પણ હું કહીશ કે આવા રિવાજોને દૂર કરવાથી સમાજના સ્વપુરોષોનાં કરમાઈ જતાં જીવનને ઉગ્રવળ, મુખમય, સાર્થક કરી શકાય તો તો એવું સાદસ કે મુખર્મી બોરી લેવા-માંજ હજારગણું ડહાપણ છે! કાર્લાઈલે (Carlyle) એક રચણે કહ્યું છે કે માત્ર સત્ય અને ન્યાયજ હંમેશ માટે જીતવાની રાખવા ન્યાય અને માન્ય વસ્તુઓ છે જેમાં સત્ય નથી અથવા જતું રહેલું છે, જેમાં ન્યાય નથી અથવા જતો રહ્યો છે, જેમાં રજેરગ હળહળતું જુદાણું, કપટ, અનીતિ વ્યાપેલાં છે એવી બાજતોને સંધરી, સાચવી, વળગી રહી શો શાયદો કાઢવાના હતા? એવી બાબત ક્ષણભર વધુ ટકશે તો હજારો અનર્થો પેદા કરશે, હજારો સ્ત્રી પુરુષોને પગવશે, હજારોનો મોગ શેરો!

અને આ સંયુક્ત કુટુંબ પણ એક અસત્ય, અન્યાય અને દૂરતાની લોહી તરસી રાક્ષસી મૂર્તિન છે સાક્ષાત ! તેની તરસેશમાં તેની સ્તુતિમાં ધણું કરેવાયું છે અને કરેવાય છે પણ એ સર્વ હૃદયારે દાક્ષની વસ્તુસ્થિતિમાથી ઉદ્ભવ્યા નથી હોતા. તે તો પ્રાચીન સુવર્ણયુગના આદર્શ સંયુક્ત કુટુંબને ઉદેશીને કહેવાયલા હોય છે. તે પ્રાચીન આદર્શ સંસ્થાનો એકપણ ગુણ ખાજકાલના ગંધાતા, સહેલ, મેલા પાણીના ખાખોચીઆ જેવા સંયુક્ત કુટુંબમાં દેખાતો નથી. લલકું એક નહીં પણ અનેક દુર્ગુણોનાં મચ્છરો માખીઓ તે ખાખોચીઆના પાણીપર તરનાં, ઊડતાં, ગણગણાટ મચાવી મૂકતા દેખાય છે તે જાણું !

બહેન ગવરીની પિશાએને અને વગડાક જનવરને પણ દયા ઉપજાવે એવી હૃદયભેદક કૃષ્ણાન્નક કથા * આ જ માસિકનાં પાનાંઓ પર આવી ગઈ છે. તે વાંચીને મને તો લાગે છે કે એકેએક વાચક જેને હૃદય હજી એવાં થી રડ્યા વિના નહીં રહેવાયું હોય, હું તો પુષ્કળ રડ્યો હતો ! પણ એકવાત મહું ? બહેન ગવરી જે ન્યાતની હતી તે નાનકડી ન્યાતમાં, છેલ્લાં થોડાંજ વર્ષોમાં, બહેન ગવરી જેવા ચાર દાખલાઓ ખતી ગયા છે-માનશો ? સાક્ષણ જેવી ઉચ્ચ ગણાતી સ્થિતિમાં આવી સ્થિતિ છે તો ખીજી સ્થિતિઓમાં એવું હશે જ ને ? અને દર વર્ષે આવી શંક, ગરીબડી, કર્તવ્ય પરાયણ કેટકેટલી વહુઓનો તે દૈવ સરખા સંયુક્ત કુટુંબને ભોગ આપતો હશે ? કોઈ વખત નાનાં ચહેરામાં, ગામડાઓમાં શરવા નીકળશે અને જરા ખારી-કીથી, જરા સહૃદયતાથી કુટુંબોનાં જળાઓમાં સ્ત્રીઓની અને ખાસ કરીને 'વહુ'ની સ્થિતિ તપાસવાનો યત્ન કરશે તો તમારા

* આ ખાખત સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૭ ના અંકમાં તંત્રીની તોંધમાં ચર્ચા હતી.

રવાં ઉમાં થશે, તમારું હૃદય વસોવાઈ જશે, તમારું લોહી તમારી નાડીમાંજ થીજ જશે. ખાસ કરીને કાઠીઆવાડ, કચ્છમાં તો સંયુક્ત કુટુંબમાં વહુઓની સ્થિતિ કમકમાટ ઉપજાવે એવી હોય છે; તેનો પૂરેપૂરો ખ્યાલ 'ગુજરાતી' પ્રજાને આવી ન શકે. રસોઈ, ગાઉ એકનું પાણી, દળવુ, દોર ઢાંખ-રની સંભાળ વગેરે અનેક કામ કરવાનાં હોય છે, અને તેમાંજે વહુ આવ્યા પછી ધરતું કાઠ પણ ગાણસ જરા સરખું ધર અંદરનું કામ કરે તો તેનો મોભો- પેઢીશન નય ! માટે આ બધી, ત્રણ મજૂરાથી પણ નાચાય એટલી, મજૂરી બિચારી ચાલી આવતી, જૂલની કળી જેવી વહુ પર ! હુકમ કરનાર ઘણાં ને માથે અડાવનાર એક, ચોવટ કરનાર ઘણાં ને કામ કરનાર એક, માહુ લગાડનાર ઘણાં ને રાજ રાખનાર એક, અને તેમાં પણ વહુ ધરમાં આવ્યા પછી નાનાં મોટાં સર્વને ધડી ધડીમાં ગુસ્સો ચઢ જવાની દેવ પડી હોય છે તે બધાંનો ગુસ્સો ઢોળવાનું ઠેકાણું બિચારી વહુ ! સવારના ચારથી રાતના ૧૦-૧૧ સુધી દોર જેટલો દંરડો કરનાર વહુને ક્યાંથી પગવાળા બેસવાનું મળે ? નહાવું તે ચાછાતની પેઠે, ખાવું તે કુતરાની પેઠે-નહીં તો પેલાં સામ્રાજ્ય ! અને આટલાટલાં કરતાં જય તો હજારમાંથી એકાદ વહુને મળતો હશે, નહીં તો કાંઈ ને કાંઈ દસ્પિત થોડા-કાઠી જોડા તો ખરાજ ! વળી કાઠીઆવાડ, કચ્છ અને ખીજા કેટલાક ભાગોમાં વહુને ધુંધટ કાઢવાનો હોય છે. ધરમાં હોય કે ધર બહાર, ધરમાં સસરા હોય કે ઘણી હોય કે પાડોશી આવ્યા હોય પણ વહુથી પેતાનું મોં બતાવાય નહીં. રસોઈ વગેરે તમામ કામકાજ કરવું તે આમ ધુંધટમાંજ ! સસરા, જેઠ સાથે બોલાય નહીં. આ બધા ધરમાં હોય ત્યારે વહુથી બિન્નકુલ

ઉંચા સાહે વાત થાય નહીં-આવા હસવા સરખા વિચિત્ર જંગલી રિવાજથી વહુને સેંકડો ગેર ફાયદા થાય છે તે વિશે ખીજ કાંઈ વાર વાત. પણ આમાં એક મોટામાં મોટી હાનિ એ છે કે ધનું ગમે તે માયુસ ગમે તે ગુન્હો કરી વહુ પર દોળી શકે. ઘરમાં કાંઈ પણ ગીજ ખોવાય, કાંઈ ફૂટે તરે, કાંઈ નુકસાન થાય તે વગર પૂછ્યે વગર તપાસ્યે વહુના પર નાખી દેવામાં આવે. ખીજા બધાં નાના કહી છૂટી જ્ય પણ ગિયારી વહુ ના કહે, છતાં તેનું માને કાણ ? કેમકે વહુ જુદા બોલી, આગસુ અને નિર્ભજ ! સવારથી સાંજ તનતોડ, લોહીતું પાણી કરીને મજુરી કરતી સેવાપરાયણ, દીન વહુ પર દિવસમાં દશ વખત આવા કર્ષિત ગુન્હાઓ માટે વાગ્યાણુ છોડાય અને પ્રહાર થાય ! અખળા જાતિ પર આવો જુલમ જગતમાં ખીજે ક્યાંઈ થતો હશે ? અને ક્યાંઈ પણ એક શબ્દ સરખો બોલ્યા વિના, માયું ઉંચું ક્યાં વિના, મુગાં આણીઓની પેઠે આવો જુલમ સહન કરનાર વહુઓ જેવું કાંઈ હશે ? જેના પગ લોઈ પાણી માયે ચડાવવું જોડે એ જેવી પવિત્ર વહુની અદ્ભુત સેવાનો બદલો શો મળે છે ? નહીં કહું, વાચકો ! મારું હૃદય હાય રહેલું નથી ! કેટલી વહુઓ ક્ષય રોગથી મરણ પામે છે ! કેટલી બધી કુલે પડે છે, ! કેટલી પર ઘસલેટ છાંટી જીવતે જાણી મૂકાય છે ! દરેક સંયુક્ત કુટુંબ એક નાનકડું કસાઈ-ખાતું છે. કસાઈખાતામાં તો એક ઘેટાને મારનાર એકજ કસાઈ હોય છે, પણ અહીં તો એક ઘેટાની પાછળ અનેક કસાઈઓ કુહાડી અને ચાકુ અને છરી લઇને પડ્યા હોય છે !

પતિપત્નીથી દિવસે વાત કરી શકાતી નથી, એક ખીજને મળી શકાતું નથી. પતિ ઘરમાં હોય ત્યાંસુધી સ્ત્રીનું મોં પેલા ધૂધટ

ઉંડું તોખરામાં જ વીઠાએલું રહે છે ! પતિ ધારે તો પણ સ્ત્રીને કેળવી ન શકે કારણ કે તે ગિયારીને ખાવાતો પણ વખત ક્યાં હોય છે ! અને માત્ર રાત્રે મળાય ત્યારે અગીઆર વાગ્યા હોય છે ! અને મોડી રાતે પણ આખા દિવસની થાકેલી, દાઝેલી, અડધી કલાકનું પતિસુખ મેળવવાની આશાવાળી નિર્દોષ સ્ત્રીપર માતાની બંબેરણુથી કેટલાએ પતિઓ-નહીં, બળદો અને ગધેડાઓ જુલમ અને મારકુટ કરે છે !

પતિ એટલે પાલક, રક્ષણ કરનાર. તે પોતાની સ્ત્રીનું રક્ષણ ન કરે તો ખીજું કાણ કરે ? તેના આશ્રય નીચે પોતાનો વાળ પણ વાંકો નહીં થાય એવી દરેક સ્ત્રીને શક્તિ હોયજ. પણ આવા સંયુક્ત કુટુંબના ખીચડા-ઓમાં પતિથી પત્નીને રક્ષવાની આ મોટામાં મોટી ફરજ બજાવી શકાય છે ? મહાકાળીની મુર્તિ જેવી પોતાની બચાવેર માતા આગળ અને રૂઢીના ચરણકમળની રજ જેવા પોતાની વડીલવર્ગ આગળ ભક્ષાભક્ષા પતિ ઓથી માયું બંધું કરી શકાતું નથી. પત્ની પર યના રક્ષસી જુલમ સામે બહેલા-સમજી, હિમનવાળા કહેવાતા પતિઓ પણ એક અક્ષર બોલી શકતા નથી. આજ સંયુક્ત કુટુંબની બલિહારી છે ! પણ એક વાત સમજવા જેવી છે. પતિ આશંકિત થઇને અને માતા પ્રતિના પોતાના ધર્મને આધીન-થઇને પોતાની વાંક વગરની અનાથ પત્નીપર જુલમ ચલાવે, પણ તે પત્નીને આવા પતિ વિશે કેવો ખવાલ આવતો હશે ! તે તો તેને ચોક્કસો જાયસો, હીચકારો, ડરપોજન ધારે ! આવા પતિત્વ વગરના પૂતળા જેવા પતિને તે કદી આહી શકે નહીં !

સ્ત્રીઓ પર દંડ ઉપરાંત કામતો બોળો અને સાસનું સખત વર્તન આ બે વાતોનો ભોગ લગમગ દરેક સંયુક્ત કુટુંબની વહુઓ હોય

છે. કાષ્ઠાશુ કુટુંબમાં ચુપ્તરીતે કાન મારે. ખેતાર સ્ત્રીઓ પાણી ભરવા જતી હોય કે દર્શનથી પાછી ફરતી હોય તેમની વાતચીત તરફ લક્ષ રાખો. સર્વ સ્થળેથી તમને એકજ દુઃખમય માહિતી મળશે, વહુનાં દુઃખોઃ આ વાત ઘણી ઝીણી અને વ્યવહાર દષ્ટિએ ટાલણી (?) હોવાથી આપણા સમાજ પર ઉપરચોટીઆ દષ્ટિ કરનારને તો બહુ સારૂ હીકલક લાગશે પણ ઉપર જણાવ્યું તેમ ચુપ્ત રીતે જ્યાં જ્યાં સ્ત્રીહૃદય ખેલાતા હોય ત્યાં ત્યાં હાજર રહી ધૈર્ય અને નિષ્પક્ષપાત વૃત્તિથી તપાસ કરશે તો ચોક્કસ તમને ધેરધેર સ્ત્રીઓની આવી દયાજનક સ્થિતિ માલમ પડશે.

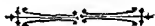
૧૦૦ કુટુંબોમાંના ૯૫માં તો વહુઓ નિરંતર આંસુજ ખેપાં કરતી હોય છે. તેમના મુખ પર વર નથી હોતું; આંખમાં ચેતન નથી હોતું. તેમના હૃદયની કચ્છાઓ, કાંડ જાણવાને કોઈ ચલ નથી કરતું; તેમનાં આંસુ લૂછવાની કોઈ પરવા નથી કરતું. ધરકામની મુજૂરી એકઠે હાથે કરતી, સર્વને રાજી રાખવાનો નિષ્કળ પ્રયત્ન કરતી રાંક, કર્તવ્યશીલ વહુને કોઈ પણ કુટુંબમાં ન્યાય નથી મળતો, જશ નથી મળતો, પતિ સુખનો છાંટોએ નથી મળતો. વહુઓના સળગતા હૈયામાંથી ઉભરાતાં આંસુ વડે લગંભગ દરેક કુટુંબ ગોઝાર થયેલું છે; તેમના ઉના ઉના નીસાસાથી દરેક શ્રદ્ધા વાતાવરણ ઘ્રષ્ટ થયેલું છે. તે નર્ક-વાસમાંથી, તે સ્ત્રીઓની રમશાનભૂમિમાંથી તેમને ઉદ્ધાર કરવો એ દરેક પુરુષનું હવે કર્તવ્ય થઈ પડ્યું છે. અને તે શી રીતે ? સંયુક્ત કુટુંબને કુહાડે કુહાડે કાપી તેનો જડ-મૂળથી નાશ કરવો તે. મારાથી તો હવે આ સ્ત્રીઓનું ઠેરઠેર અપાત્ર બલિદાન જોઈ ચકાતું નથી. માનવ જાતિના કામળ, સુંદર ઉદાર અર્ધ ભાગનો આમ વગર વાંકે, અપાતો

ભોગ આપણે જોઈને જ બસ ખેસી રહેવું ? અને અર્ધ ભાગને આમ પોતાની ધાણીમાં પીડતા રાક્ષસને પોતાનું દર કૃત્ય કરતો અટકાવશું નહીં તો પછી બાકીના અર્ધ ભાગની શી સ્થિતિ થાય અને પરિણામે આખા સમાજનું શું થાય—એ વિચારજ આપણા મગજને ભમાવવા લાગે છે !

છેવટ એટલું જણાવવાનું કે આપણા સ્ત્રી સમુહનાં તન, મન, ઉજવળ, સુખી, તેજસ્વી રાખવાં એ પુરુષ વર્ગનું કર્તવ્ય તેમજ જવાબદારી છે, અને અત્યારે સ્ત્રીઓને સંયુક્ત કુટુંબના પંજમાંથી છોડાવી તેમના જીવન વિકાસનો માર્ગ મોકળો કરી આપવો એ દરેક વિચારવંત પુરુષનું પ્રથમ કર્તવ્ય છે. તેથી કરીને માતાપિતાને દર કરવાં કે તેમના પ્રતિની દર-જોમાંથી ચૂકવું એમ કહેવાતો જરાએ આશય નથી. પણ દરેક યુવકે સંકલ્પ કરવો કે જ્યાં સુધી પોતામાં કમાઈ, સ્વતંત્ર રહી પોતાનું અને સ્ત્રીનું ચુજરાન ચલાવવાની શક્તિ ન આવે ત્યાં સુધી પરણવુંજ નહીં; અને પછી કુટુંબથી દર રહેવું. દાલની સ્થિતિમાં તો પત્ની અને માતા બન્નેને ન્યાય આપવાના અતિ કઠિન પ્રયત્નમાં પતિની સ્થિતિ સડી વચ્ચેના સોપારી જેવી છે, અને પરણ્યા પછી માતા પિતા પર પ્રથમના જેવાં સ્નેહ જળવાઈ ન રહે એમાં કાંઈ નવાઈ નથી. તે આમ જુદાં રહેવાથી શુદ્ધ સ્વરૂપમાં જળવાઈ રહેશે. પત્નીનું જીવન કલેશ, ચિંતા, શ્રમથી યુવાનીમાંજ, પૂર્ણ ખીલ્યાં પહેલાં, કરમાઈ જાય છે તે યોગ્ય સ્વતંત્રતા, પોતિ સમાગમ, શિક્ષણ વગેરેની અનુકૂળતાથી સુખી અને રસિક થશે અને આખા જનસમાજ પર નિર્મળ, રમ્ય, હૃદય અસર કરશે તેમજ તદ્દન નવીન રમણીય સ્વરૂપ આપશે. સંયુક્ત કુટુંબના જૂથમાં રહેલી અને જૂદાં તથા દબાણને લઈને બેદરકાર, અણધાર, અવિવેકી

હરેલી વહ્યો જ્યારે તેમાંથી મુક્ત થાય છે ત્યારે શાંત, વિવેકી, આવડતવાળી સુગૃહિણી થાય છે-એવા મેં ઘણાએ દાખલા જોયા છે. અને મને તો સ્ત્રી સ્વભાવની ઉચ્ચ નિઃસ્વાર્થ-વૃત્તિ, કર્તવ્યપરાયણતા, વિરલ આત્મભોગ, ઉદારતા, ધૈર્ય, સહનશીલતા, રસિકતામાં સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા છે. તે સર્વ દિવ્ય સદ્ગુણોના

સંયુક્ત કુદૃગ ખોટો-લાલ લઘુ સ્ત્રીત્વનો કચ્ચરધાણ કાઢી નાખે છે-એ કુદૃગ ભરી જીવનમાંથી સ્ત્રીઓને ઉગારી લેવી એજ આપણી તેમના પ્રતિ, સમાજ પ્રતિ અને પરમાત્મા પ્રતિની મોટી અને પહેલી ફરજ છે. પ્રભુ આપણા રીઆતા સ્ત્રીવર્ગનું કથ્યાણુ કરે એ અતિમ પ્રાર્થનાથી વિરમીશ !

સ્વર્ગના દાર આગલ આવી એક માણસે અંદર જવાની દારપાલ પાસે પરવાનગી માગી: “ કેમ સાહેબ ! મને અંદર જગ્યા મળી શકશે કે ? ”

દારપાલ: “ તમે તમારાં પાપ મારે કદી પશ્ચાતાપ કર્યો છે ? ”

માણસ: “ જી હા. એક વખત પરણીને મેં આખી જીંદગી સુધી પસ્તાવો કર્યો છે ? ”

દારપાલ: “ ત્યારે તો તમે અંદર આવી શકો છો. પરંતુ એ સૌથી મોટી તપશ્ચવા છે અને તેનું કષ્ટ તમે ભોગવી ચુક્યા છો. ”

દારપાલ તે માણસને અંદર લે છે તે જોઈ જીએ માણસ અંદર જવાની ઉમેદવારી કરતો આવે છે: “ ત્યારે તો મને પણ અંદર જગ્યા મળવી જોઈએ, કારણ કે હું બે વખત પરણ્યો હતો ! ”

દારપાલ: “ ના. આ સ્વર્ગ છે; દિવાનાની હોસ્પીટલ નથી ! ” .

x

x

x

છાકરી: “ બા ! મારા મહેતીજી કોઈ દહાડો -હાતાં નથો ! ”

બા: “ તેં કેવી રીતે જાણ્યું ? ”

છાકરી: “ કાલેજ તે કહેતાં હતાં કે એવું કોઈ પણ કામ મેં નથી કર્યું જે બીજા-સામે હું ન કરી શકું. ”

વાત સાચી છે. નહાવાનું કામ કંઈ બીજાઓની સામે થાય ? છતાં ઘણું કરે છે !

(" પુલી કાકી " લેખાંકર જો. નવેમ્બર ૧૯૨૪ ના અંકથી ચાલુ.)

કુલી કાકીનું રમોડું એટલે સર જંગદીશયંદ્રઃ
 બોઝની લેખોરેટી ! અને રમોડે ' No
 admission ' નું પાટીકું નહિ હવું તો
 પણ જાણ્યે અજાણ્યે હાથપગ ધોયા વગર
 એના રસોડામાં ઘૂસવું એટલે ટાકીયેતો
 જવાળામુખી શટયોજ રહમજવો ! એના
 રસોડાની સ્વચ્છતા આદર્શરૂપ કહી શકાય.
 હાંકા, દેધા, પવાલી, ગેળી પરતું હાંકણું,
 પાણી પીવાના લોટા પવાલા, નાના મોટા
 ટોપ, એના રસોડા કરવાના શસ્ત્રાસ્ત્ર ત્યાહિ
 પ્રત્યેક વસ્તુ પોતપોતાને યોગ્ય સ્થળે તનદુરસ્ત
 માણસના હાસ્યની માફક દીપતી હતી. કબૂલ
 કીધું કે વખત બેવખત વાંકે અગર ગેરવાંકે
 રાજેશ્રી મકનકાકાના શ્રીમનીના હાથે પોંચ્યા
 જોખમી જતા, તોપણ શુદ્ધવસ્થાની બાજ-
 તમાં મકનકાકાને નિશ્ચિતતા હતી.

" ઓ મૂવા ગરીઆ ! ચાલોની તો !
 ત્યાંની રસોઈ કરીતે બેસી રહી છું ! જમવું
 નથી ? નહિ ત્યારે મૂવાએતે સહવારના આઠ
 વાગામાં પેટમાં ધાડ પડે, ને આજે બાર
 વાગ્યા તોયે કાંઈને જમવાની પુરસદ નથી !
 ચાલો ચાલો, નટીઆ ! ગરીઆ ! સાંભળો છો
 કે ? " ગોઆસ કહાડી, ધી બાતની અગ્નિમાં
 આહુતી આપી પુલી કાકીએ બાંગ પોકારી.
 નહુલાઈ ને મહુલાઈ સ્લેટમાં માથું ખોસી
 બોજનના ઘંટની વાટ જોઈ રહ્યા હતા. એના
 બહાવસોયા માતૃશ્રીએ ઉપર મુજબ ઘંટ
 દોડ્યો એટલે બન્ને બીરાદરો પડકડી મારીને
 ઉભા થઈ ગયા. સ્લેટને જોસ્તાનમાં પધરાવી
 દોડતા કે પાટલે આવીને ગોઠવાઈ ગયા.

" હાથપગ ધોયા ? મૂવા તદ્દન બાપ જેવા
 બહીમુખ ઉઠ્યા છે. અને લેખો ? " બહાર

સ્ત્રી આવેલે લેધે જમવા બેઠા ! હાથ હાથરે
મા ! આ છોકરાઓથી તો હાથ જોડ્યા બા !
લગવાન વીસરાવે એવા છે ! ”

બેઠા હતા તેવા ધખાક કરતા કે બન્ને
ખીરાદરો ઉભા થઈ ગયા. લેંધાની કસ
છોડી નાચતા નાચતા લેંધાને પાટલા પર
કહાડી ખાળમાં હાથ પગ ધોવા દોડ્યા.
બીના હાથ પગ લેંધાથી લૂછી તેને એક
ખુણામાં પધરાવી મકન-
કાકાના એ બન્ને
ચિરંજીવીઓ દીગમ્બર
સ્વરૂપે પાછા પાટલે
ગોઠવાયા !

“ તારા બાપ ક્યાં
ગયા ? ” પુલી કાકીએ
ગદુંબાધને પૂછ્યું.

“ જાણે ફલવા !
કેમ નટીઆ બધી
વાટ ને ! ”

“ જાડે ફરવા ! શી
ધાડ આવી ! જમવાની
વખતે ! ”

“ નટુભાઈ સાક્ષી
પૂરવા જાય તે પહેલાં
જ મકનકાકા પાટલી
ખોસતાં આવી પહોંચ્યા.

“ અત્યાર સુધી નટુ અને ગદુ. પુલી કાકી અને મકનકાકાના
ક્યાં ગયા હતા ? બૂમ
જે ચિરંજીવો.

પાકતાં પાકતાં મહારા તો ધારો ખેસી ગયા ! ”
પુલીકાકીએ મકનકાકાને આવતાની વાર
ઉપકા લીધા.

“ જરા જીવકોર બાબી સાથે વાતમાં
ઉતો ! કેમ ખેસી જાઉં ? ”

“ ના ના ઉશા રહો ! અહીં બધી
રસોઈ ઠંડી પડી જાય અને તમને બધી વાત
ફરવાની સૂઝે છે ! ”

ઉતાર લીધા વગર મકનકાકા પાટલે ગોઠ-
વાયા.

“ ઘોતીકું બંદસ્તું. ”

“ કેમ ? ”

“ ઝો મા ! હજી નો કેમ કહો છો !
વેપ્પુજી છો કે કોણ ! ” પુલીકાકી આરડ્યા.

“ વિસનવ ! ”

“ ત્યારે ઘોતીકું બદલો ? ”

“ કેમ ? ”

“ કેમ ? મુઆ

નટીઆ ગટીઆ ! આ
તમારા બાપને જવાબ
દો ! હું તો તમારા
બધાથી ચાંકી બાપ !
દુનીઆમાં પલેગ ને
મરકી ને કાલેરા ને
દુષ્કાળ પડે છે તે કાંઈ
અમથા ! ભગવાન કંઈ
નવરો નથી બેટો !
આવા બહીમુખ આદ-
મીઓ પાકે એટલે એ
બધું નહિ આવે તો
શું થાય ! શી શુભાંશ-
જીએ તો ચોક્કસ કંઈ
છે કે કલીયુગમાં આત્યાર
વિચાર. દેડબંગી જેવા
થશે, જેવું તેવું ખારો, ને
જાડે ફરી આવેલા ઘોતી

એ જમવા ખેસશે. હજી તો એ મહેને પૂછે છે
કેમ ? કાંઈ લાજ શરમ છે કે એમજ ? ” પુલી-
કાકીનું આ ધાર્મિક વ્યાખ્યાન સાંભળીને કાકા
તો સ્તબ્ધ થઈ ગયા. ખરી વાત એ હતી કે એ
કાંઈ દિશાએ નહિ ગયેલા ! પણ પુલીકાકીનો રોષ
કાંઈ બીજી તરફ ટળે તો એ બન્ને ખીરાદરોને
નિરવિ જમવાનું મળે એ પ્રત્યક્ષ થઈ ગયા
અપુ. હાંક્યું હતું. નટુ એનો ‘ ટપલચી ’

હતો. ત્હારી વિષયમાં નટુની સાક્ષી હમેશાં ગદુંની તરફેણમાંજ પડતી ! એની ચાપ પડી એટલે પુલીકાકીને વધુ સાક્ષીની જરૂર નહિ રહેતી, ઘણી વખત આમ તદખીર વાપરી બન્ને લાઇએમાં કાંઈના હાથને કોપરાંપાક ખાતા બચી જતા ! મકનકાકા આ બધું સમજતા પણ કહેવાય છે કે હુમાયુનો રોગ તેના પિતા બાપરે બેઠારી લીધો હતો તેમ છોકરાઓ ઉપર ઉતરતા પુલીકાકીના એપાટા મકનકાકા આનંદથી ઝીલી લેતા.

“ હજી તો એ મંદને પૂછે છે કેમ ? કાંઈ લાજ શરમ છે કે એમનું ? ” કાલ તો સ્વપ્ન થઈ ગયા.

“ બોલની ખૂલા ગઈ ગા ! આ ત્હારા બાપને જવાબ દેતી તો ? ત્હારા બાપની શરમ આવતી હશે કેમ ? ” કાકીએ પૂછ્યું રોટલીના કુચે જોમ તેમ ગલે ઉતારી ઉપરથી પાણીને એક ‘ ડોઝ ’ મ્હણાવી ગરુભાઈ બોલ્યો : “ કેમ કાલે ટમે ભાભીનું હાલ પ્હેલીને કાલે શલવા મ્હોટા ગમલા ઉઠા. કેમ નહીં ખસી વાટને ! ”

“ હા ! ભાભી ! ટમાલુ હાલ પ્હેલીને ગમલા ઉઠા ! ” નટુએ સાક્ષી પૂરી.

“ અરર ! મ્હારું હાથલ પ્હેરીને ગમલા ! ક્યું હાથલ ” ?

“ આ અમના ટમે પ્હેયલુ છે કેની ટે-એ ! ” ગટુએ બાક્યું.

કમળખતી ! મકનકાકાને લાગ્યું કે હમ-જાન આસમાની આકાશ તૂટી પડી એના

ધરના પુરવે પુરવા ઉરાડી મુકશે. આખી દુનીયામાં ચાલતા પ્લેગ, કોલેરા, મેલેરીઆ ઈત્યાદિના ઉપદ્રવો એને માથે ડોકાશે. તાપી નદી ઉલટીને આખા સુરતને રેલમાં ઝપોળી દેશે ! સુરતની યાદગાર મ્હોટી આગ પાછો આવિતો દેખાવ દઈ સુરતને બાળીને ભરમ કરી નાંખશે. અદારસો ને સત્તાવનનો બળવો પાછો ફાટી નીકળી એ કાળા મ્હોંના બિ-

મુખ મ્હેરછાને અહીંથી વીદાય લેતી પડશે. પણ ના ગરીબને બેસી ધ્રુવિર છે ! ધરતી કંપી આગળ વધે તે પહેલાં તેા ફાઇખા ઢાકળાનું ઢાંકયું લઇને મધદાને જંગમર હાજર થઇ ગયા ! ફાઇખાના હાથમાં ચાળી હોવાથી પુલીકાકીએ ઉઠીને એમના પગ ધોવડાવ્યા.

“ કેમ જમવા બેસી ગયા ? મ્હેં મકન બાહજ સાથે કહેવડાવ્યું કે જરા થોભજો. ઢાકળાની ચાળી ઉતરે કે ઉઠાં ઉઠાં લાડિ છું તોયે ? ” ઢાંકયું નીચે મૂકતાં ફાઇખાએ પૂછ્યું. “ એ તો કંઈએ બોલ્યા નથી ! ” પુલી કાકીએ કહ્યું. “ મૂવા તમ્હે ! આ મકન લાઇજમાં તો જરા બોલું નથા. પુલી લે તો જરા મ્હોડું ઉધાડ તો ! ” આ ઉઠું ઉઠું ઢાકળું ચાખીને કહેતો ઢાકળાં કેમ અચાયા છે ! લાવ જરા તેલમાં બોળા આપુ ! ”

“ મ્હારે તો આજે અપાસ છે ! ”

“ કેમ અપાસ ? ”

“ જીવોની આ તમારા દાધાજીના બાહજ મ્હાર ધોયજી છાયલ પહેરીને દિશાએ ગયલા અને પાછા આવી ધોયા વગર એમને એમ તે ખીટીએ બેરથી મુક્યું. મ્હેં તો ધોયજી રહમજીને એ ન્હાકને પહેર્યું, ઠાકોરજીની સેવા કરી તોયે બોલતા નથી. એ તો સાઈ થયું કે આ ગટીઆએ મ્હાર પ્યાન બેચ્યું નહિ તો હજીયે ઠાણ જાણે છું કયાં કયાં અડકી હોત અને એના પાથે મ્હારો ધરમ જીવો હોત ! ”

“ એ તો છેજ એવા ! ચાલ ઉઠીને લૂગડું બદલી નાંખ ! મનુ સમરતીમાં લખ્યું કે અજણવાનો દોષ નહિ ! કરશે તે ભરશે ! ચાલ ઉઠ જોઈ ! ઢાકળાં ટાઢ પડી જાય છે ! ” ફાઇખાએ મનુસ્મૃતિના આધારે નિશ્ચય આપ્યો એટલે પુલીકાકી કટાણું મ્હેં કરીને ઉઠ્યા. ફાઇખાની સૂચનાતી વિરુદ્ધ જવું એટલે કાલનો દુકાળ આજે પા વ

જેવું થાય ! છતાં એમણે ખીજું લૂગડું બદલવાને બદલે માયા બોળ નાહી નાંખ્યું અને દીલ નઝી. ચરણામૃતની ભૂખી જીભ ઉપર ભલરાવી ને થોડું આંખે અને ગળે લગાડી પાછા આવી એ પાટલે ગોઠવાયા. ફાઇખાએ કાકીને તેમજ એના બે પટ્ટાઓને તે દરમ્યાન ઢાકળાં પીરસ્યા હતા તે તેઓ ઉઠાવી રજા હતા !

“ આવું કરીએ ? તમ્હે ખી મકન લાઇજ કેની બોચડ જેવા છો ! ” ફાઇખાએ ઢાકળાં ઉપર તેલ પીરસતા કહ્યું.

“ ના-આ લાભી ! આ અહલરીના છોકરાઓ એને ગમે તેમ ભેરવી મારે તેમાં ઉઠ અડું કરે ? ” કાકીએ ધીમે રહીને ખુલાસો કરવા માંડ્યો.

“ ત્યારે ગટીઆએ શું બોલું કહ્યું ? ”

“ એતો વાંત એમ બની કે આજ પાંચ અઢાત દિવસ પર રહજીના ઉઠ બહુ થઇ ગયેલો તે ઉતાવળમાં ને ઉતાવળમાં મ્હારા હાથમાં એવું જાલ આવી ગયું તે પહેરીને ઉઠ તો દોડયો ”—

“ ભેર મૂવા ! પછી ! ”

“ પછી તો આવીને ન્હાઈ લાવ્યું ને જાલ પણ ધોઇ લાવ્યું. ”

“ ત્યારે આ ગટીઓ શું કહે છે ! ”

“ એ અહલરીના કાલ કાલ ભયસા કરે પણ એ છોકરાઓ તો બધા દિવસને કાલ કાલજ કપરા કરવાના ! બાકી કાલે કે આજે એવું જાલ પહેરીને ઉઠ બીલકુલ ગયેલો નહિ ઉતો ! અહલરીના કંઈ છોકરા છે ! નકકાખી ન્હવાડી-મારી ! ”

“ અરે રાંડ પુલી ! આ ત્હારો માટી શું કહે છે તે સાંભળ્યું. હમજ્યા મૂચકો વગર ન્હાઇ શાની મરી મ્હેં તને લૂગડું બદલવાનું કહ્યું ત્યારે તું ડાલણી થઇને નાહવા

મઈ " પુણી કાઢી પાટલે ગોઠવાયા એટલે ફેરવા એના ઉપર ઉખડયા.

" ના તે બા મહેને તો બળી સુખ મહે ! આપણાથી કંઈ એ ગોળવણી ખમાય નાહ."

" પણ તારા માટી તો કહે છે કે એતો પાંચ સાત દિવસ પર એમ બનેલું અને વળી તારાં હાથલ ધોઈ પણ નાંખેલું."

" ત્યારે આ ગટીઓ ને નટીઓ બને જુદાં !"

" જુદાં નહિ તો ! પૂછીને કે મહારા કેખતા !"

" કેમ ગટીઓ તારાં બાપ દમણા ક્યાં ગયલાં ?"

" છતે ટાં દોહળાં ખાવાં ! કેમ નટીઓ ખલી વાટ કેની ?"

" છતે ત્યાં દોહળાં ખાવાં ! મ-ઉ-વા, દમણાં તો તું રહેલો હતો કે "

" ઝાલે ફલવા નહ ગયલાં ઉટા ! ટલા ખાવાં ચલા ઉટા કેમ ટીઆ "

" હા !

ભાભી દોહળા ખાવા ! છતે ટાં " નટુએ સાક્ષી પુરી.

" લે રાંડ લેતી જ ! બે તારાં ફુગળાઓ કહે છે તે સાંભળ. અરે વરને તો દેવ ખરાબર ગણીએ ! જ્યારે ને ત્યારે એમ લખાવકકે લયા કરે. છે તે નરકમાં. ધરો નરકમાં. " રૂઝમાં ઉખડયા.

" તમે મેં બાબીજી જેમાં ને તેમાં મહારાજ વાંક કહાડો છો ! આ છોકરાઓએ કહ્યું એટલે મહારાથી નહિ રહેવાયુ તેથી

મહે એમને ધોતીડ બદલીને જમવા બેસવાનું કહ્યું. સુવા વાણીઓ બ્રાહ્મણનો જન્મ કંઈ આણો દહાડો નથી આવતો ! પણ આ તમારા બાઈજી મોઢા જેવા આટલું બધું થયું તોયે રહાંબળાજ કરે છે તેને કંઈ કહોની ! મહેને રાંડને નકામી ટાંકે પાણીએ નહવાડી નાંખી ! " પુણીકાઢી જુદા જુદા આંસુ લુછતા બોલ્યા.

મકનકાકા રહમજવાકે ફાઈનીની તોપનું મોઢું હવે એની તરફ વળશે એટલે ધમાધમ ગોળા છૂટે તે પહેલાંજ એમણે પોતાની બચાવ રજુ કરી.

વાદીના સાક્ષીઓ પ્રથમથી તૂટી ગયલા હોવાથી એમણે વાદીની નખળી બાબુનો લાભ લઈ કાઢીને કેમ લીસો કરી નાંખ્યો. ખટ.

લાની ચર્યાત- યીજ એમણે શાંતિ નાળવી રાખેલી એટલે એમની શક્તિનો વ્યય ઝાલ્યો ચપલો તેથી પોતાના સુદાઓ પેલા કહે છે તેમ ૧-સીલ-સીલ્વાખંધ રજુ કરતા

એમને ઝાઝી મહેનત પડી નહિ. આખરે કાકા બોલ્યા " તેમાં હું 'મ્મુ' કરું ? તને નંડાનું પપકું તે તો તારાં પાપે ! કરાઈ રૂપી દેડા ને પું આડી એટલે મહારા મનમાં કે તું ટાંકે પાણીએ નહાશે તોજ કંઈ અહાંતિ યહે ! હું 'મ્મુ' કરું ! મહેને બોલવાજ નહિ દે અને આ ટીકારા જેટલા છેકરાઓનું હાંબળા કરે તેમાં હું 'મ્મુ' કરું ! ઉઠા બાબી ! ધેર

જાઓ ! ઢોકળાનું આંધરણ બધું બળી નવું
ઝડસે !

“ અરે હાર તમારી માટી બેખરની
વાતમાં હું મુઠ એ તો લુલીજ ગઈ ! લો
બેસો ત્યારે હું જઈ છું. અને આમ જો
કુલી મહેં શું કહું તને ! આવી મ્હોટી જો
છોકરાની મા થઈને હવે કંઈ શાજપણ પડક.
ધણી છે તો બધું છે. ચુડો ચાંલેસો ચોટલો
બધું એના વડે છે. ધાયલ પણ એના વડે—

“ તે કાણે ના કહી. હું ક્યાં એક
આશરે જોલું છું જેની વાત. હવે કહું તો
કહેજો મ્હને. ”

“ અરે કાંઈ સાતસો વાર છું એમ કહી
ચૂકી ને જ્યારે જોઈએ ત્યારે એ ભગવાન
એના એ. ”

“ જાઓ હું તો નહિ જોલું પણ આ
તમારા બાહજીને કહેતા જાઓ. ”

“ અને તમ્હે પણ મકન બાહજી જોજા
નથી જા ! તમનેયે નવ ગજના નમરદાર
છે. ! વહુને હેલ્યા મહિના જાય છે તોયે
આમ પજવતા શરમ નથી આવતી ? ”
ફાળ્યાએ હવે મકનકાકાને લીધા ! એ
જોઈ શકી કંઈક ખુશ થયા. ફાળ્યા બંનેને
લાપટ ઝાપટ કરી ઘેર ગયા એટલે કુલી
કાઠીનો બબડાટ શરૂ થયો.

“ મુવા નડીઆ ગડીઆ ! તમને બંને

મુવાઓને તો ઝીકી નાખવા જોઈએ ! તમારો
આ બાપે અને તમે તો મ્હને રાંડને જ્યાં.
ત્યાં હલકી પાડી નાંખી છે પણ જો જો હું
નહિ હવું ત્યારે તમારી વળે થાય છે તે !
હો ! હજી ભાત નથી ખાઈ રહ્યા ! મુવા-
ઓએ વેધું છે મે. કેટલું ! ”

કાઠીએ બંને લઠ્ઠીગાઓનો હાથ પકડી
પકડી ઉઠાડી મુક્યા અને બંનેને વાંસપર
એક એક ઢીંકા મ્હોડયો ત્યારે જ એમને
નિરાંત વળ્યા. “ મુવાઓને ખાવાનું તો હું
આપું છું તોયે બાપની શરમે ધસડાયા !
જીને ત્યાં બાપે એકલા એકલા ઢોકળા ખાતા
તો તમને કાઠીએ સંભાળ્યે નહિ ! તે વખતે
તો મુવાઓ તમને દેવા કીધાં ! ”

કુલી કાઠી આમ બબડતાં જાય પણ
બંને ખીરાદરાની સાંભળે બહારાત ! કાઠી
પણ “ શી ગોઠુનનાડકી જે ” કરતા કે
હંધ્યા અને હાથ મ્હોં ધોઈ એક મ્હોટો
ઝાડમાર ખાઈ પોળરાળ. પેટ પર હાથ
ફેરવવા માંડ્યા ! એણે મે કાઠીને ‘ કાજા ’
કીધા હતા. ગરીમ બિચારા કુલી કાઠી !
છોકરાઓએ ખાતાખાતાં વેધું હવું તે
જ્ઞારી લઈ જગ્યા ઝોકખી કરી પોતે
કાકાની થાળીમાં જમવા બેઠા અને ગઈ
ગુજરી વીસરી જઈ આનંદથી ઢોકળાં પર
હાથ ચલાવવા મંડી પડ્યા !

“ આ કાચબો તમે કેમ પાલ્યો છે ? ”

“ મેં સાંભળ્યું છે કે કાચબા ઢોકસો વર્ષ સુધી જીવે છે. હું તે અજમાવી જોવા
માંડું છું. ”

વીમા કંપનીઓએ આવા માણસોનો વીમા કિતારવાની ખાસ ફાળીશ કરવી જોઈએ.

પૂર્ણિમા ક્યારે એ ઉગશે ?

લેખક:- શ્રીયુત જનાર્દન અંબારકર.

આવવાનું કહી ગયા જે દી બહાલમજ,
આવી ગયા એક વાયદો:
પૂર્ણિમા ક્યારે એ ઉગશે ?

આવ્યું પરદેશી એક પંખિકું હોને પૂછ્યો,
બહારા પિયનો સંદેશડો:
પૂર્ણિમા ક્યારે એ ઉગશે ?

આવી ઉડતી એક આવામાં વાદલડી,
પૂછ્યો મહેં મનન છવતરાજનો:
પૂર્ણિમા ક્યારે એ ઉગશે ?

આવી તે દીશથી લહરી એક વાયુની,
સ્પર્શગન્ધ લાવી રસરાજનો:
પૂર્ણિમા ક્યારે એ ઉગશે ?

આવ્યો ગીતમજાએ મોકલેલ હંમદત,
હેયુ આધીર વન્યુ આજે:
પૂર્ણિમા ક્યારે એ ઉગશે ?

લાવ્યો સંદેશ છતાં-માને મનકું બૂડ,
'મેમમાં ન બહેમ એવો છાલે:'
પૂર્ણિમા આજે એ ઉગશે ?

સ્વ. સૌ. સુશિલાબાઈ જયકર.

(સંક્ષિપ્ત જીવન વૃત્તાન્ત.)

મું બાળના પ્રસિદ્ધ અને પ્રથમ પંક્તિના

લેખક: શ્રીયુત્ત અંબાલાલ સી. પરીખ.

જીવન પર પડી; અને એ અસરે જ એમના

બેરીસ્ટર, હિંદ સ્વરાજ્યપક્ષના એક આગેવાન, મહાસભાના એક મહારથી, મુંબાઈની ધારા સભામાંના સ્વરાજ્ય પક્ષના નેતા અને સુપ્રસિદ્ધ કેળવણીકાર શ્રી. મુકુંદરાવ રામરાવ જયકરના ધર્મપત્નિ સૌ. સુશિલાબાઈ જયકરનું ભર યુવાન વયે અને એકાએક તા. ૧૦ ડીસેમ્બરને બુધવારે રાત્રે દસ કલાકે હૃદય બંધ પડવાથી ખેદજનક અવસાન થયું.

સ્વર્ગસ્થ, મુંબાઈ સરકાર સાથેના તેમના સંબંધ મારે જાણીતા થયેલા ધર્મવાન કુટુંબમાં જન્મ્યા હતાં; અને બાળપણથીજ માતાનું સુખ યુમાની બેઠાં હતાં. તેમના ઠાકાશ્રી વાસુદેવ ધર્મવાન બેરીસ્ટર હતા અને મી. જર્જીસ દાવરના સમકાલીન હોષ, હાઈ-કોર્ટમાં પોતાનો ધર્મ ચલાવતા. માતાના સ્વર્ગવાસ પછી સ્વ. સુશિલાબાઈ, પોતાનાં ફાઇ સાથે તેમના મહાલક્ષ્મી પર આવેલા ચાન્ડ મકાનમાં રહી, સ્ટુડન્ટસ લીટરરી એન્ડ સાયન્સીફિક સોસાયટીની ગર્લ્સ સ્કૂલમાં અભ્યાસ કરવા લાગ્યાં. તેમનાં ફાઇ બહુ કુમળા હૃદયનાં હોવા છતાં આચાર વિચાર વિશે બહુજ સખન નિયમ પાળનાર હોવાથી તેમના એ ગુણી સુંદર અસર સ્વર્ગસ્થના

આદર્શ જીવનને ધડધું અને દોરવ્યું.

યોગ્ય ઉમરે શ્રી. જયકર સાથે તેમના લગ્ન થયાં. લગ્ન બાદ તેમને યોગ્ય કેળવણી આપવા જયકરે ભારે મહેનત લીધી અને તેમને સ્તીબવવાને હિંદી અને યુરોપીઅન શિક્ષકોને શકવામાં આવ્યાં. સ્વર્ગસ્થને જ્ઞાન મેળવવાની કુદરતી ઉત્કંઠા તો હતીજ; ને તેમાંથી આ તક મળી. એટલે તેમણે એનો પૂરેપૂરો લાભ લઈ અંગ્રેજી ભાષા અને સાહિત્યનું ઉચ્ચ જ્ઞાન મેળવ્યા ઉપરાન્ત દેશના રાજકીય અને સામાજિક પ્રશ્નોનો પણ ઉઠો અભ્યાસ રસ લઈ કર્યો.

સામાન્ય રીતે હિન્દુ કુટુંબોમાં હોય છે તેમ એમને એમનાં સાસુ-શ્રી. જયકરનાં માતૃશ્રી સોનાંબાઈ જયકર-સાથે અણુગનાવ કે ઉચાં દિલ નહોતાં; એટલુંજ નાહ પણ તેમનાં સાસુએ તો તેમની પ્રુષ્કળ ચિંતા કરીને તેમને ઘર કેમ રાખવું, અને કેમ શણગારવું તથા શુદ્ધ સંસાર કેમ ચલાવવો તે શીખવ્યું. સૌ. સુશિલાબાઈએ આ દરમ્યાન ચિત્રકળા, ગ્રંથજ્ઞ અને ભરતકળાનું પણ સંપૂર્ણ જ્ઞાન મેળવ્યું. આને પણ શ્રી. જયકરના મુંબાઈના હાકુરદાર પરના સુંદર મકાનમાં તમે જાણો નો સ્વ. સૌ. સુશિલા-

બાઈની સુંદર ચિત્રણના નાદર નમુના રૂપે-અને આજે તો એમનાં સ્નેહીએને એમના સંભારણા સગાન થઈ પડેલાં-ફેટ-ટલાંય બે નમૂન ચિત્રો તમે જોઈ શકો. એ જુઓ તો તમને તરત લાગે કે એ ચિત્રોમાં પોંછી વડે રંગ નહિ પણ ચિત્રકારનો આત્મા રેડાયો છે. અને પોતાના કામમાં આત્મા રેડવા જેટલી એ તાકાન સ્વર્ગસ્થ ગેળની હતી ઇ. સ. ૧૯૦૯ માં પાકારે પ્રભુ સમાજે ઔદ્યોગિક પ્રદર્શન ભર્યું હતું; તેમાં સ્વર્ગસ્થ પોતાના અને તેમના ધરમાંજ તેમનાં સાસુની અને તેમની સંયુક્ત દેખરેખ હેઠળ છેડ્યાં સત્તર વરસથી અખંડ ચાલતા ઓએના ભરત યુવજન તથા ચિત્રણા વર્ગમાં કામ કરતી સ્ત્રી કલાકારોનાં કલાકામને મૂક્યાં હતાં. એ પ્રદર્શનમાં સ્વર્ગસ્થને તેમના એક સુંદર ચિત્રકામને માટે ઇનામ મળ્યું હતું.

લાગ પડી શ્રી. જયકર જેવા સુશિક્ષિત, મુખ્યરે દેશમકત, રસિક અને ઉદાર-ચિત્ત પતિના સતત સાહચર્યથી સ્વ. સૌ. સુશિલાબાઈનું દૃષ્ટિબિન્દુ ધરતો ઉંબર ઊડીને દેશના ચારે ખુખા સુધી પહોંચ્યું હતું. મુંબઈની સ્ત્રીઓની રાજકીય, સામાજિક એવી વિષવિધ પ્રવૃત્તિઓમાં સ્વર્ગસ્થ હમેશા અગ્ર-લાગ લેતાં; અને પાકારે પ્રભુ મહિલા સમાજનાં પ્રમુખ, હિંદુ લેડીઝ સોસાયટી એન્ડ લીટરરી ક્લબનાં મંત્રી તથા આર્ય મહિલા સમાજ, હિંદ મહિલા સમાજ, રાષ્ટ્રીય સ્ત્રી સભા, નેશનલ ઇન્ડિઅન એસોસિએશન વગેરે જાણીતી સ્ત્રી સંસ્થાઓનાં આગેવાન સભાસદ હતાં. અને અસહકારની ચળવળની શરૂઆતથી તો શ્રી. જયકરની માફક તેમણે પણ પોતાના વખતનો મોટો લાગ રાષ્ટ્રીય ચળવળનેજ અર્પણ કર્યો હતો. તિલક સ્વરાજ કાળમાં પણ જ્યારે શ્રી. જયકરે ૩.૨૫૦૦૦

અર્પણ કર્યા ત્યારે સ્વ. સુશિલાબાઈએ યોડા રામમ પરેલાંજ પોતાની પુત્રીના લગ્ન પ્રસંગેજ ખાસ તૈયાર કરાવેલી બારે કીમતી સાડી તેમાં આપી દીધી; અને પોતાનાં બાળકો પાસે કંઈને કંઈ અપાવ્યું. મદાત્મા ગાંધી માટે તેમને બારે માન અને પ્રેમ હતાં, અને મદાત્માજના છેલ્લા જોલ નિવાસ દરમ્યાન પણ તેઓ બે વાર સાંજરમતી અને યશ-કામાં તેમની મુલાકાતે જઈ આવ્યા હતા. શ્રી. જયકરના દેશસેવાના પ્રત્યેક પ્રયત્નમાં સ્વર્ગસ્થની સદાનુમતિ અને સહાય હતાં. પછા નાના મોટા દેશ સેવકોને શ્રી. જયકર અને સ્વ. સૌ. સુશિલાબાઈના મહેમાન થવા નો અવગમ લાગ મળ્યો છે, અને એ સૌ મહેમાનો દેશમંદુ દાસ અને શ્રીમતી વાસન્તી દેવીશી ગાંડીને તે ન્દાનામાં ન્દાના મહેમાન સુધી સફ મોકલ્યો. જયકરના દરવાજેથી કેવળ સતોષ અને એ ધરતી ઉત્તમ વ્યવસ્થાસંહિતવાળી શ્રદ્ધા માટે ઉચ્ચ પ્રકારના માનની લાગણી રાખેજ પાછા વળ્યા છે. આજે એ વ્યવસ્થા વિના સર્વ પર પ્રેમ રાખવા છતાં યોગ્ય લાગ રાખનાર એ કુશળ અને શુદ્ધકર્મ નિપુણ શ્રદ્ધા-લીલા શ્રી. જયકરના મકાનમાં તેની તેજ અને તેનીજ વ્યવસ્થા ચાલુ હોવા છતાં એ વ્યવસ્થાને દોરવનાર કુશળ હાથની ખોટ ચોકખી જણાઈ આવે છે.

સ્વર્ગસ્થ સૌ. સુશિલાબાઈનું સૌથી વધારે પ્રિય કાર્ય મોંઘાની આવજત કરવાનું હતું. તેમણે ફર્ટ એન્ડ ટુ ધી ઈન્ડ (અકસ્માતમાં પ્રાથમિક મદદ) ની પરીક્ષા પસાર કરી હતી, અને તેનો ઉપયોગ પણ પોતાના અકાળે ટુંકાયેલા જીવન દરમ્યાન સુંદર કરી લીધો હતો. હેલાસવાસ પહેલાં યોડા દિવસ-થીજ સ્વર્ગસ્થનું શરીર અસ્વસ્થ રહેતું હતું. છતાંયે તેઓ દરરોજ પાંચેક કલાક સુધી એક ધરિણીતાલમાં પોતાના એક સગા દરવીની

સારવારમાં રહેતાં હતાં. આ કામ તેજો
એમ ઇચ્છતાં હોત તો પોતાના અદ્યક્ષ
નાણાંના બજે કાપી અખ્યાત નસતે ખોલાવી
તેની પાસે કરાવી શકત. પણ સ્વર્ગસ્થનો
એ સ્વભાવજ નહોતો. મુડીનું તેમને અભિ-
માન નહોતું અને ગરીબો પ્રત્યે તેમને
ધિક્કાર નહોતો. હિંદુ કેદારી ગરીબોને ખાસ
કરીને ગરીબ સ્ત્રીઓને તેમણે ઉદાર મદદ
આપી હશે. દુનીયાને ચોપડે એની નોંધ નથી
અને એવી નોંધ લેવરાવવાની એના કતિને
દરકાર પણ નહોતી.

પણ ઉદારતાનો અને ગુણનો બદલો પર-
મેશ્વરને ચોપડે તો જરૂર લખાય છે. સ્વર્ગ-
સ્થની તા. ૧૦ મી ડીસેમ્બરે સાંજે સાધારણ
રીતે-સારી તખીયત હતી. સાંજે તેઓ શ્રી. જય-
કર સાથે એક સગાને મળી આવ્યાં; અને ઘરે
આવી પોતાના પતિ તથા બાળકોને જગાડી
બધાંના-પછી પોતાના નિયમ મુજબ વાળુ
કરવા બેસતાં હતાં તેવામાંજ ત્યાં કાંઈક
અકસ્માતથી પડી ગયાં; અને એકાએક
હૃદયની ગતિ બંધ પડવાથી તેમના પ્રાણ
નીકળી ગયા. અલગત આ અવસાન બહુજ
બેદગજનક કહેવાય છતાં હિંદુ સ્ત્રીને મન

સૌભાગ્ય સાથે સ્વર્ગવાસે પામવા જેવું ખીજું
પરમસુખ નથી; અને બિમારીનાં કષ્ટ ને દર-
દનાં દુઃખ ભોગવ્યાવિના પરલોકવાસ પામવો
એના જેવું સામાન્ય જનને માટે ખીજું સુખ
મથી. એ સાથે એમનાં આત્માને ઈશ્વરના
અખડ ધામમાં સંપૂર્ણ શાંતિનું સુખ મળે
એવી આપણી ઈશ્વર પ્રત્યે પ્રાર્થના !

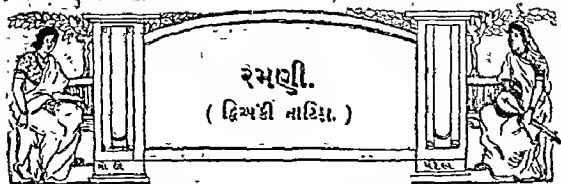
સ્વર્ગસ્થ પોતાની પાછળ પતિ, સાસુ,
એક પુત્ર અને ત્રણ પુત્રીઓ મૂકી ગયાં છે.
શ્રી. જયકરને આ સમયે અને હાલનાં સંજો-
ગમાં તેમનાં વિદ્વાન પત્નીની ખોટ ખરેખર
અસહ્ય છે, અને તેમની તથા તેમના કુટુંબ
તરફ અને અમારી સંપૂર્ણ સહાનુભૂતિદ શ્રીશ્રીએ
છીએ થી. જયકર ગીતાના ગાદ અધ્યાયી
છે; અને તેમ હોય આત્માની અમરતામાં
માનનારા છે. એટલે લગવાન કૃષ્ણના એ
સદેશાનું વારંવાર સ્મરણ કરી પોતાનો ધા
બૂલવા અથવા તો કૃષ્ણ ભગવાનના સદેશામાંથી
શાન્તિ મેળવવા તેઓ પ્રયત્ન કરશે. પણ
સ્વર્ગસ્થ સૌ. મુશિલાખાઈના કેદાસવાસથી
હિંદુ સમાજને અને મુંબઈની વિષવિધ કામની
સ્ત્રીઓને ગયેલી ખોટ પૂરાવાની નથી. મરુ
સ્વર્ગસ્થના આત્માને શાન્તિ આપો.

દૂરની સખીને.

લેખક : શ્રીયુત્તમ "દીનેન".

ભાવ સખી જીવન ને મુજ અસ્ત થાતા,
અધારના પડ તણે અવિરલ હું તો;
ના સાંદની ચમકતી ઉર વ્યોમમાં કે.
ના તારલા તણું હું તેજ કંઈય ભાણું.
હારે પુનિત પડજો; શીખતો હું ખીત.
હારા રસિક નયને મહાગાવી થીત.
આંસુ તણી બીજવતી તવ અંજલિએ
ધોતી મલિત મનની મુજ વાસનાને
જહારી ગમીન સખી સંગત કે છુપાઇ ?
કે વ્યોમના અદીક, ગંધરમાં સમાઇ ?
મુકી મને રજળતો તુલુ લંબશંખ,
ખાકી પુરા મુખ દુઃખે કરતાં પદાવે ?
ચેતન તવાં જીવન ઉર સખી બધાં તહે
હું વડગરી રસભરી ઉર ખીલવી તહે
હા, પ્રેમ નયોત પ્રગટી પલ્લુ દૂર થાતાં
કાવ્યો સખી કયમ લખીશ હવે રજાળાં ?

પ્રવેશ ૧ લો.
પાત્રો: રમણ અને
રમણી: મોહન.
સ્થળ: શયનગૃહ.

લેખક: શ્રીચુત જયન્ત શ્યામ વરલનિવાસી.

વિગ્રાહક: શ્રીચુત ચન્દ્રકાન્ત પંડ્યા.

અંક ૧ લો.

સમય: રાત્રિના દમ.

[મોહનનાની રૂઠ હોવાથી બહાર ધોધમાર વરસાદ વરસી રહ્યો છે. કણે કણે વીજળી ઝળકે છે. શયનગૃહમાં મંદ દીપકની આગી ચી રાશની પડી રહી છે. રમણી દીવા પાસે બેસી કંઈક સીવી રહી છે. બારી પાસે થોડે દૂર રમણ આરામચેર પર લાંબા પગ કરી પડ્યો છે. એક કણે રમણી નિઃસ્વાસ સાથે સીવણ બોળામાં પડતું મૂકે છે ને પતિ તરફ દષ્ટિ કરે છે. થોડા કણે ઉદાસ બની ફરી સીવવા માંડે છે. ધડીયાળમાં દસના ટોચા ચાલે છે. રમણી સીવણ મૂકી ઉભી થાય છે. રમણ પણ આરામચેરમાં જરાક સળવળે છે. રમણી તેની પાસે આવે છે.]

રમણી—“ વહાણા! દસ થયા. હવે સૂઈ જશુંને ? ” (રમણ સચેત થઈ ઉભો થાય છે.)

રમણ—“ નહિં રમણી, જો હું જરા આડું છું. ” (થોડીઝે બરાવેલો એવરકોટ પહેરી લે છે ને છત્રી શોધે છે) “ લાવ જરા છત્રી લાવ. ”

રમણી—“ અરે વહાણા! અત્યારે ? જરા બહાર તો જુઓ. કેટલો વરસાદ વરસી રહ્યો

છે. નાથ, આમાં ક્યાં જશો ? જુઓ ઠંડીની મોસમ છે. મ જવ વહાણા ક્યાંક ઠંડી

લાગી જશે. ”

રમણ—“ ના ના. જો આ મારો એવરકોટ પુરતો છે. લાવ છત્રી. ”

રમણી—“ પણ પ્રભુ સંખત વરસાદ છે. તપીયત લયડશે. મારું માનો નાથ. ”

રમણ—(ગુસ્સે થાય છે) “ એમજ કહે ને કે હું છત્રી નથી ગોતી આપતી. એમને એમ બહાર જઈ તો પછી તપીયત લયડેજને ? ચાલ. મારે છત્રી નથી જોઈતી. હું આ ચાલો. ” (રમણ બારણા તરફ જાય છે. હડે ચરેલા પતિને રમણી ફરી મનાવે છે.)

રમણી—“ પણ છત્રી તો આપું છું, નાથ. નકામા મું ગુસ્સે ચાલો છે ? ”

રમણ—(જરા અટકે છે) “ લાવ છત્રી. ” (રમણી બે છત્રીમાંથી એક લાવી આપે છે. રમણ છત્રીને તરેલી જોઈ તે જ છત્રી રમણીના વાસામાં લગાવે છે. રમણી “ જાણ વાપ ” કહેતી ધન દેતી નીચે બેસી જાય છે. રમણ છત્રી વગર જ બહાર ચાલ્યો જાય છે. થોડીવારે રમણી ઉભી થાય છે. બારણું બંધ કરે છે. દીવા પાસે આવી ફરી સીવણ હાથમાં લે છે,

રમણી—મહારા કંઈયું પ્રભુ ! રમણ દરજે

(રમણીને અનેક વિચારના ઉભરા આવી શમી જાય છે. કામ હાથમાંથી નીચે સરી પડે છે. રમણીની આંખમાં ઝળઝળીયાં આવે છે. છાતી બીસાતી હોય કે છાતી પર પથ્થર આવી પડ્યો હોય તેમ છાતીએ હાથ દબાવે છે.)
 કાણ જાણે હા ! રાઈ રાઈ ચાલ છે, પણ હૃદય ખાલી કરવા જતાં રડી યે ચકાવું નથી. પ્રભુ શું થવા બેઠું છે ? હું કંઈ યે સમજી શકતી નથી. મ્હારા નાથ રમણ ! હા પ્રભુ ! એજ રમણ. ક્યાં અત્યારના, ક્યાં પેલાનાં ? અમર નામના કરી ગયેલા પિતાનો પુત્ર રમણ. સીધા સાદા ને સરળ સ્વભાવના રમણ તે પેલાના રમણ આવા ક્યાંથી યુધ્ધ ગયા ? હા. (જરા વિચારે છે) મોહનભાઈની સોળત પછીજ આ બધું બનવા માંડ્યું છે. મોહનની ભત્રાચારી પછીજ રમણ છુટી આવેતે ચડ્યા છે. મોહનનાં મોહનનાં સહવાસમાંજ બધો પેસો વાપરે છે. પેલાં ધંધાપરથી છૂટી વેલા વેલા ઘર આવતા. તેમણે એ નિયમ કહી તોડ્યો નહો. તો. હવે તો કેટલાં અનિયમિત કેટલાય મોડા આવે છે. પૂછવા જતાં બહાનું કાઢે છે કે કામની જરા જમાવટ છે, પણ શું કામ કરે છે ? એ મહિનાથી તો ઘેર રાતી પાઈ પણ નથી લાવ્યા. તેમનામાં કેટલો ફેર થઈ ગયો છે ! કામ દિવસ મોંમાંથી અણગમતી વાસ આવે ને પણ ત્યારે કેવી બનાવે છે ? બહુ થાક લાગતાં જરા દાર પીધો છે એ નાથી ફેર શું કામ નાસે છે ? થોડા દારથી કંઈ નિશો ય ચડતો નથી કે ખરાબી થતી નથી. છતાં હું કહું કે ના એવું ન કરશો. એ આપણને ઠીક નહિ. તો કેવા સામે થઈ જાય છે ? મોહનભાઈ વર-વાર આવે છે. ટાણલાં માળાચરકા કરી માથા જાય છે. પેલાં તો એ હોય ત્યારેજ મોહન ભાઈ આવતા. પછીથી આવે અને એ ઘરે ન

હોય તો માથા જાય. પણ હવેથી તો એ ન હોય એવોજ તોડકો સાધી આવે છે. લાંબો વખત બેસે છે. પતિના મિત્રને મ્હો. રાથો શું કહેવાય ? જળી. મોહનભાઈ કેટલી છૂટ લેતા રહે છે ? પેલાં તો મીસીસ રમણના કહેતાં, વંળી મીસીસ રમણના પણ. કહેતા. પછીથી રમણ નામથીજ બોલાવતા. હમણાં તો રમણીદેવી જ કહીને બોલાવે છે. મોહનની છૂટ તો મ્હને નથી ગમતી. એમને પણ મ્હે કહું તો એ પણ બેદરકારી બતાવે છે. હા પ્રભુ ! માર રમણને સન્મતિ આપ અને સત્સંગે ચડાવ. આજે પણ છેક મોડા આવી જમ્યા ન જમ્યા ઉભા થઈ ગયા અને અત્યારે શું કામે મુશળધાર વરસતા વરસાદમાં બહાર ચાલ્યા ગયા છે. હા, પ્રભુ ! એમણે જતન કર્યો. ” (રમણીના નેત્રમાંથી આંસુની ધાર ચાલી રહી છે. રમણી હાથલના પાલવવતી આંખ સાફ કરે છે. બારણા પર જવાબ ચાલે છે. રમણી સંકાળી ઉભી થાય છે. બારણું ઉઘાડે છે, રમણ તથા મોહન અંદર આવે છે. બન્ને ભોંભઈ ગયેલા હોય છે.)

રમણ—રમણી ! જા બે સ્ટ્રોગ કાશી બનાવી લાવ, મોહન આવ બેસ. (બન્ને ખુરશી પર બેસે છે.)

મોહન—રમણ દોસ્ત ! અત્યારે દેવેનિ એવી તકલીફ થા માટે આપે છે ?

રમણ—અરે ના રે ના તકલીફ શેની ? અંજો તો એ માટે રેવાયલીજ હોવી જોઈએ. (રમણી થોડી વારે કાશી બનાવી લાવે છે. ને ફેર ઉભી રહે છે.)

મોહન—(રમણીને) ત્હમે કાશી લીધી કે ?

રમણ—હા, હા, ત્હે લીધીને ?

રમણી—ના. મ્હારે નથી પીવી.

! મોહન—કેમ ? ત્વે ! મ્હારે તો અડધો જ કપ ખાવો છે ! (પોતે રહેખીમાં અડધી કાંચી લઈ ખીજી રમણી તરફ હાથ લાંબો કરી આપે છે. રમણી ના પાડે છે.)

રમણ—નહિ...રહેવા દે મોહન ! આત્મારે એને નહિ પીવી હોય... (બન્ને કાંચી પી રહે છે. થોડીવારે મોહન રમણ માગી આવ્યો જાય છે ને રમણ રમણીને પાસે બોલાવે છે)
ને રમણી મોહન કેવો બોલો છે ! (રમણી શાંત રહે છે) કેમ બોલતી નથી ? (રમણી હજી શાંત રહે છે.) કેમ મુંગી મરે છે ? ભસી મરતે ? (રમણ જરા ગુસ્સે થાય છે.)

રમણી—શું બોલે ! ખરું પુછાવો તો તેની ટેવ મ્હને જરાયે પસંદ નથી. તમને આડે રસ્તે ચડાવનાર મોહનભાઈજ છે. જ્યારથી તેનો સંગ થયો છે ત્યારથી તો હવે યજ્ઞ છે. ધંધા પાણી ત્યાગી બેઠા છો. નવરા બેઠા શું કરો છો નાથ ? વળી નથી ખાવા પીવામાં ધડો કે નથી ધરે આવવાનો ધડો. (રમણ શાંતિથી સાંભળે છે. રમણી હાથનો ઉભરો ફાલવી કાઢે છે) રમણ ! નાથ ! શું મુએયું છે ? આમ શાને કરો છો ? હવે સમજો તો સારું. (રમણી જરા અટકે છે. રમણ વચમાંજ પતાવે છે.)

રમણ—તે બસ ચયું. કાઢની વાત કે ભાઈમધીજ રહે નહિ...ચાલો ફીક.

અંક ૧ લો

પ્રવેશ ૨ જો

પાત્રો=રમણ રમણી.

રમણ=દિવાનખાનું.

સમય=ખીજી દીવસની રહેવાર.

[રમણ ને રમણી ચા પીએ છે. રમણ જરા ખુશ મીઠાભાવે જણાય છે ને રમણીને કંઈક વાત કહેવા જાય છે ત્યાં ટપાલમાં કાગળ આવે છે. રમણ કાગળ વાંચી રમણીને આપે છે. રમણ જરા બેદરકારીથી બેસે છે પણ રમણી અહુજ રાજી થાય છે.]

રમણી—ઠંઠાલા ! બોલો શું કરશો ?

રમણ—શું કરે ?

રમણી—કેમ શું કરે ? નાથ જુઓ. અહિં તમે કંઈ કામધંધો નથી કરતા. તેથી કાકા ને મુંબઈ કામકાજ માટે બોલાવે છે તો કેમ નથી જતા ? જુવો તે કાગળમાં લખે છે કે એક સારા ધંધામાં પડી જવાની ઉત્તમ તક છે તો પછી ઠંઠાલા આ અવસર જવા દેવો નકામો છે. માટે માફ કહ્યું માની તમે આજે જ મુંબઈ ઉપડી જાઓ. પ્રભુ સહાય કરશે.

રમણ—(રમણ જરા વિચાર કરે છે.)
પણ આ રીતે તો કાકાના જોશીયાળા ચલુ ખરું ને ?

રમણી—તે શું ? ઠંઠાલા ! એવી મજાની હોય ? અહિં કામકાજના ફાંકા છે તો શું આમજી છુંદગીમર ચાલશે ? નહિ ઠંઠાલા. કોઈ વાતમાં મારું કહ્યું નથી માનતા તો આજે તો ખાસ હું દમાયુ કરું છું તેથી મારું કહ્યું માની આજેજ મુંબઈ જાઓ. ઠંકાણે પડી ગયા પછી મને તેડાવનો. મારી કોઈ વાતે ચિંતા ન કરશો નાથ !

રમણ—(કહ્યું થાય છે) વાર તારું કહેવું કહ્યું છે.

અંક ૨ નો

પ્રવેશ ૧ લો.

પાત્ર=રમણી.

સ્થળ=દિવાનખાતું.

સમય=એ દીવસ પછીની રહવાર.

[મુંબાઈ ગયેલા પતિના પત્રની રાહ જોતી રમણી આ પી રહી છે. યોડી વારે ટપાલી આવે છે ને એ પત્ર રમણીના હાથમાં ફેંકી નાખે છે. રમણી એક પત્ર પર પતિના હસ્તાક્ષર તરત જ પિછાને છે. પત્ર વાંચી છે...કંઈક ચમકે છે...આ શું ? અંદર આવી મોટેથી વાંચે છે...

પ્રિયે, રમણી,

મુંબાઈ,

અહીં કામ ધંધાતું નામ કે નિયાત પશુ નથી...અને કાકાત્રી તો કાગળ સંબંધી કંઈજ નજીવું નથી. તેથી આજે રાત્રે નવ વાગે હું પાછો આવું છું.

લી.

હારો રમણ.

રમણી—(એક ઉંડો નિઃસ્વાસ નાખે છે) હા. પ્રશુ ! તકલીર જ વાંકો ત્યાં પું પશુ શું કરે ? (ફરી કાગળ વાંચે છે) અને કાકા તો કાગળ સંબંધી કંઈજ નજીવું નથી તો પછી તે કાગળ કોણે લખ્યો ? અને તે લખવાનું કારણ ? (યોડીવાર વિચાર કરતી સ્થિર ઉભી રહે છે) પશુ આ બીજો કાગળ ? ... (બીજો કાગળ ફેરવે છે ઉતાવળે વાંચે છે. કંઈ સમજ ન પડવાથી ફરી વાંચે છે. રમણી ચમકે છે અને બંને હાથે કાગળને દબાવે છે. રમણીના હાંત પીસાય છે) આ શું ? મોહન પું આટલી ધૂણતા ફરી શકે છે ? (ફરી કાગળમાં દ્રષ્ટિ કરે છે. તેના નેત્રો જરા વધારે ઉઘટે છે ને તેમાંથી અગ્નિનાં ચીણુગારી ફૂટે

છે) તે લખે છે કે “ હું નાણું છું કે તું મને આહે છે ”...કેમ ? (સામે જ મોહન ઉભો હોય ને તેને ઉદેશી કહેતી હોય તેમ કહે છે.) હું તને આહું છું ? વારં મોહન ! તને શી ખબર હું તને આહું છું ? અથવા જો તારી એ કલ્પના હોય તો એ કલ્પના કેમ કરી શક્યો ? હું તને આહું છું એ તું ક્યાં જોઈ ગયો ? મોહન ! મારા કાંત રમણ બોળા છે. તે જ તારા બરમાબાથી બમે ! આ રમણી નહિ. જો તે માત્ર કલ્પના જ કરી કે હું તને આહું છું તો સાચે, એમ કેમ ન કલ્પી શક્યો કે હું તને ધિકાર છું ? મીક (રમણીના નપોતમાં નિશ્ચયતું તર ચમકે છે) હંઅ. ખરોખર છે. તે આજ મને મળવા આવવાની પશુ હિંમત કરે છે. બંને મોહન ! બંને, આવજો. રમણી તને સ્વાગત કરવા પગબર તૈયાર જ રહેશે...હા. આજે તો મારો રમણ પશુ આવવાનો છે...બંનેનો તાકડો સારો જમી જશે. મોહન નવે આવશે. મારો રમણ સ્ટેશનથી જરા મોડો તો ખરો પરંતુ સાડાનવે. તો આવી પહોંચશે. વાહ પ્રશુ વાહ. તેં આજે મહેને ફેવી મદદ કરી છે. ખરે પું સાચાનો સદા બેલી છે. આજે તારી કૃપા તો મોહનને તેના ખરા સ્વરૂપમાં રમણને દોષાકીય અને મારા એ બોળા ભર્તાને તેની જૂલ સમગ્નવીશ... (રમણી બંને કાગળ સાચવીને ગળવામાં મૂકે છે. કંઈક વિચાર આવતાં બોલી ઉઠે છે.) હા. એ પશુ પાખીના જ પરાક્રમ હશે. (અંદર ચાલી નાખે છે ને ઘર કામમાં મુંઝાય છે.)

પ્રવેશ ૨ નો.

પાત્ર: રમણી, મોહન, પછીથી રમણ.

સ્થળ: તેજ દિવાનખાતું.

સમય : રાત્રે નવ વાગ્યાનો.

[કાયમની રીત પ્રમાણે રમણી સીવતી બેઠી છે. દીવસ ચોકળો હોવાથી બારી ખાસથી ઉઘાડા છે. સામે ધડીયાળ પોતાવું કામ કરી રહી છે. ધડીએ ધડીએ રમણી ધડીયાળ સામે જુએ છે અને જુદાર દષ્ટિ કરી કરી સીવવા લાગે છે પણ કાયમ ઉતાવળે ચાલતો હાથ આજે ધીરે ચાલે છે. એક ક્ષણે રમણી ઝીણી આંખો કરી ઉડા વિચાર કરે છે તો ખીજ ક્ષણે મક્કમતાથી દાંત ખીસે છે. નવ વાગવા આવ્યા છે. માત્ર પાંચજ મિનીટ બાકી છે તેજ ક્ષણે દાદરપર ચંચળ થાય છે. રમણી સ્થિર બને છે. ને નીચી દષ્ટિએ સીવવા લાગે છે. મોહન દિવાનખાનામાં આવે છે અને ધીરે સાદે કહે છે.)

મોહન—કેમ રમણી દેવી ! (રમણી ઉંચું જુએ છે)

રમણી—કેણ ? આવ્યા ? (રમણી ઉભી થાય છે ને જાણે વખત થઈ ગયો હોય તેમ ધડીયાળ સામે જુએ છે. મોહન કહે છે.)

મોહન—હા જો રમણી દેવી ! હું જરાયે મોડા નથી આવ્યા. કેમ આવ્યા છું ?

રમણી—ના. પણ હું તો... (મોહન વચ્ચેજે મોઢી ઉઠે છે)

મોહન—મારી તાલજ નોંધ રહી હતી એમને ? ચાલ રમણી દેવી ! ત્હેં મને બહુજ આભારી બનાવ્યો છે. મને શંકા હતી કે...

રમણી—જુઓ, તે સર્વ રહેલાં મ્હારે એક વાત તમને કહેવાની છે.

મોહન—શું ? જે હોય તે ખુશીથી કહે.

રમણી—(ખુરસી ખતાવે છે) એસે. જુઓ એક પતિપત્ની બન્ને સાદા સરળ અને રોહાળ સ્વભાવના છે. તેમનો સંસાર સુખી હોય તેમાં શંકાજ નથી.

મોહન—(વચ્ચે પુરાય છે) નહો

ખીલકલ નહીં. દેવી ! બન્ને જે સુંદર હોય તો...

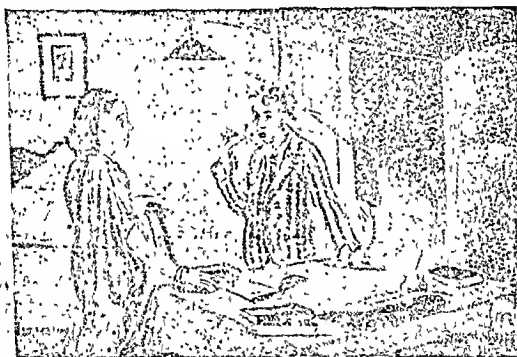
રમણી—(મોહનની બૂલ સુધારે છે) હું સુંદર નથી કહેતી... ઉલટું સુંદરતા એ તો ઉપાધિ ને જાળળની ચાવી છે. સુંદરતા એક ક્ષણે નહિં તો ખીજ ક્ષણેજ અત્રોપ થઈ જાય છે. હું એમ કહેવા માગું છું... મોહનભાઈ ! કે સુખી સંસારમાં રહેતાં પતિ પત્નીના સુખી જીવનમાં કંઈક અસુખ ઉપજવતું કારણ વચ્ચે આવે છે, તે કારણ... તમે સમજી શકતાજ હશે કે છુરી આદત હોય છે. તે આદતો “ સોખત તેવી અસર ” એ રીત પ્રમાણે કુસંગથી આવે છે... હાના મ્હોટા કારણ ગણવાની જરૂર નથી. મોહનભાઈ ! તે કુસંગે ચઢાવનાર વ્યક્તિને શું કહેવું?... (જરા ધીરીએ છે) હું તો એને પાપી સિવાય... (મોહને વચ્ચે હા માં હા મેળવે છે.)

મોહન—જરાજર છે. રમણી દેવી ! કુસંગત એ સર્વ અનિષ્ટાચારનું કારણ છે. અને તે રસ્તે ચઢાવનાર પાપી નહિં નરકમ પાપી કહેવાય. (રમણી સ્થિર બની જરા દર ઉભી રહે છે. ધડીયાળ સામે જુએ છે. નવને દશ મિનીટ થઈ છે. હજી રમણને આવતાં લગભગ દસેક મિનીટ થશે તેમ સમજી વધારે વાત કરે છે.)

રમણી—હા... જરાજર છે જુઓ. મોહનભાઈ હું એજ કહેતી હતી... (અચાનકજ રમણીની દષ્ટિ સામે જાય છે. રમણને આવી એક તરફ લપાઈ ઉભો રહેતો જુએ છે. રમણ આવતાંજ અંદર મોહન તથા રમણને એકલાં જોઈ કોઈક થઈ જાય છે. અંદર છુસી જઈ મોહનનું માથું ફેડી નાખતા મ્હણે છે : ખીજ ક્ષણે કંઈક વિચાર આવતાં બારણા સમીપ લપાઈ જાય છે. ધડીયાળમાં હજી નવને પંદર મિનીટ થઈ છે.

રમણી રમજે છે કે આ ધડીયાળ નજરા મોઢી લાગે છે. રમણ આવી ગયેલ છે નજી રમણીને હિંમત આવે છે. તે સતેજ ચાપ છે તે બે કાલાં સામે આવે છે. મોહન લાંબા હાથ કરે છે. રમણી ત્યાંજ અટકી નય છે ને એકકમ બની પુછે છે:) મોહનભાઈ ! હું એક પ્રેમનું પુછું છું. આજે તમારા કાગળ મળતાં મને એમજ થયું કે તમે તમારા પ્રેમની વાત અત્યાર સુધી કેમ છુપાવી ? તમે

હક છું... પરંતુ તારો રમણ હાજર હોવાથી કંઈ ન બનેલ... ને... હવે તારા બોળો રમણને કાકાને નામે કાગળ લખી મુજાઈ નવલું ઉભું કરું ને આજે તારી પાસે આવી પ્રેમ જાહેર કરવાનો મને વખત મળે તથી હું મારી જાતને જાગ્યરાળી ગણું છું. દેવી ! ... (મોહન રમણીની જાગ્યરાળી આંખમાં અંજાઈ સાચો એકરાર કરી આવે છે. બહાર રમણને ખુન્નસ લરાઈ આવે છે.

મોહન: " આજેજ આપણે અહિંથી ઉપડી જઈશું... મોજ મળત માણશું..."

મને કાલથીજ ચાહતા શીખ્યા કે શું ?

મોહન-એહો. રમણી... દેવી... (બાર થી પાસે રમણ મુકી ઉઠામે છે ને બારણા સાથે હાથ ભટકાતાં, અવાજ ચાપ છે. મોહન બીજો છે. રમણ તરતજ શાંત થઈ ઉભો રહે છે ને મોહન ધીરે આગળ બેસે છે.) હું તો તને પહેલેથીજ ચાહતો આવ્યો છું અને પ્રણીય વખત તારી પાસે મારો પ્રેમ પ્રકાશ કરી, તારી પ્રેમબિશ્વા માગવા સાહસ કરી આવ્યો

રમણી ખુશી દેખાં પર બે હાથ ટેકવી અંકકે બને છે. મોહન ઉભો થઈ સામે આવે છે.) આવ. દેવી, અને મને અમીપાન આપ.

રમણી-(રમણી નજરા દૂર નય છે તે કહે છે) પણ... તમે શું કરવા માગો છો ? ધારણે તમે પ્રેમની બિશ્વા માગો છો. માગો છો ને... (મોહન હા કહે છે ને હસે છે. રમણી મોહનને વધારે ઉઠાવે છે) વાર પછી ધારણે કે તમને બિશ્વા મળે છે. (બારણા પાસે

રમણુ દાંત કચકચાવે છે) પછી શું કરશે ?
રમણી સ્થિર મસ્તીખેર આંખો મોહન-
પર ઠેરવે છે. તે પ્રશ્નનો ઉત્તર માગે છે)

મોહન-શું કરશે ? (હસે છે) શું
શું ? ખીલું કંઈ નહિ...આજે જ આપણે
અધિથી ઉપડી જશું. કલકતા રંગુન મદ્રાસ
ત્યાંથી પારીસ કે ટુનીયા પરના ગમે ત્યાં ના
મોજ વિલાસ કરવાના ઉત્તમ સ્થળે જઈ
મોજમોજ માણશું. ખોલ આવીશને ?

રમણી-(અર્થાં યાદવે છે) વાહ વાહ !
મોહનભાઈ, ભૂગોળ તો આખા મળ્યા લાગે
છે. પણ મારા પતિનું શું ?

મોહન-(ખેદકારીથી હસે છે) તે
બિચારો તો મહેં કાકાને નામે લખેલા કાગળથી
લલચાઈ સુખ મળે છે ને ? તે આવશે
તે પહેલાં તો આપણે ચાલી જઈશું. કેમ
રમણી ! કાકાના કાગળની યુક્તિ ટેલી કરી ?

રમણી-(બહાર ઉભેલા રમણને ખાત્રી
આપવા પુરતું મોહનનું એકશરનામું પૂરું
થયેલ જોઈ રમણી ખેંધડક સામે ચાલે છે,)
મોહનભાઈ ! ત્યારે તમે મને ખરે ચાહો છો ?

મોહન-હા.

રમણી-(આંખ જરા બંધ કરી ઉપાડે
છે) એમ વાહ હું તમને ચાહું છું તેના
વિશે તમે શું કહો છો ?

મોહન-એજ કે તું મને ચાહો છે.

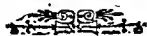
રમણી-તે તમે ક્યાંથી જાણ્યું ? (રમણી
માયાના ઉલાળા સાથે જરા વધારે પાસે
આંવે છે) તમે ક્યાંથી અને કેમ જાણ્યું ?

મોહન-(ખેંધડક સામે ઉભેલી રમણીથી
જરા ધીરે પડી જાય છે) તારા હૃદય પરથી.

રમણી-(કાટેલે નેત્રે બોલી ઉઠે છે) મારા
હૃદયપરથી તમે હૃદયના પરીક્ષક કે કોઈ ચિકિ-
ત્સક હશે એમને ? વાર મારું હૃદય તમે
ક્યાંથી જાણ્યું કે તમે તેની ચિકિત્સા કરી

હોમી ? હૃદય પારખવાની શક્તિ તમારામાં ક્યાંથી
આવી ? જો મૂર્ખ મોહન ! હૃદયહીનને હૃદયની
પરિક્ષા શી ? અકલહીનને હૃદય પારખવાની
શક્તિ શી ? મોહન ! એટલું ન મારખી
સક્યો કે મારા હૃદયમાં તારા માટે ચાહને
જાહે આણ્યે આણ્યે તિરસ્કાર, એર તથા
દાઝ બરી છે. મૂર્ખ ! અમારા સીધા રોહાળ
સંસારમાં, હેંજ માથું મારી, ઉપાધિઓ
ઉભી કરી છે. તારી મિત્રતા પહેલાં તો મારા
રમણ દિવ્ય દેવતા ફત સરીખો હતો...હજીયે
મારા રમણ તો તેવોજ છે, પણ હેં નરકના
વાસી ઘેર પાતળી પાપીએ અમારા સંસાર ને
રોહકમાં ઘુસી આવી, અમારી અમર ભોમ સ-
રીખો સૃષ્ટિમાંથી પારિગતક પુખ્તની સુવાસ ફર
કરી છે. નરાધમ, આજ તારી મિત્રતા !
કૃત્તની કપટી ! (રમણી મુકડી ઉગામે છે ;
જવાબ આપ કે આ તારો પ્રેમ પત્ર તું મને
લખવાને કેમ પ્રેર્યો ? એ પત્ર લખતાં તો
તારા હાથ કેમ ન લાંગી ગયા ? (મોહન
રમણીના જુરસો જોઈ આમો બની જાય છે)
વળી અત્યારે સાદસ કરી અધિ કેમ આવી
સક્યો ? અધિ આવતાં તારા પગ કેમ ન
ભાંગી ગયા ? (રમણી અગ્નિકણ્ય ખેડવતી
આંખોથી સામે ફરે છે) અત્યારેજ મારો
રમણ તને પુરતી ફેર પહોંચાડશે... (રમણ
બારણા પછવાડેથી દિવાનખાનામાં ઘુસી આવે
છે. મોહન તો મુઝાઈ જાય છે, ને પછવાડેની
બારીમાંથી પડતું મૂકે છે. રમણ આવી
રમણીને બાહુ પાસમાં મુકડી લે છે. રમણી
પતિના પંડખામાં લપાય છે)

રમણ-બહાલી ! રમણી ! હું એ નરાધમ
નરપિંડાવથી છેતરાયો. હવે એ પાખીને
પૂરા પિંછાવો. તને ય મળી સતાવી છે.
દેવી ! મને મારું કર...

આપણું રસોડાં.

હિંદુ સમાજ ક્ષેત્રે
તેટલો સુધારાની

લેખક : શ્રીયુત “ન્યોતિ”

હોય તો તેમાં તે ‘વખ-
તો વખત ભરી શકાયં.

ટાચપર ચડતો નવ પથુ તેના જીવન આ-
ધારરૂપ પાકગૃહો કે રસોડાંની સ્થિતિ તો
શોચનીય જ રહી છે. કેટલેક સ્થળે તો એટલે
બધે દરજ્જે ખરાબ હાલત હોય છે કે સંડા-
સ કે જાનરૂમાં જવા જેટલીજ તીવ્ર રસો-
ડામાં જતાં વધુ છે. કેટલાક શિષ્ટ ગૃહ-
સ્થોને મેં કહેતા સાંભળ્યા છે કે રસોડાની
બહાર અલગ ભાગમાં જમવાં ખેસવું એ
શિષ્ટાચારનું ‘લક્ષણ’ છે—પથુ એ કાર્યને
શિષ્ટાચારનું પદ કેમ પ્રાપ્ત થયું એ ઉંડા
ઉતરીને તપાસીએ તો ઉપયુક્ત સ્થિતિ જ
તેને માટે જવાબદાર હોવાનું જણાય છે.

ચુલા કે સગડી સળગાવતાં તેમના
બળતણની રાખોડી ચોમેર ઉડી રહે છે. લાક-
ડાનાં છોડીયાં ઉખાડેલાં હોય તો તે આમ
તેમ વેરણુ છેરણુ પડેલાં હોય છે. તપેલીઓને
કંટેવાળા કરવામાં રાખોડીના બહેણ હાથે
ઉપયોગ કરવાથી રાખોડી ખરે છે—અને ઘણી-
વાર સાથેનાં વાસણમાં પડી તેની અંદરના
પ્રવાહી બાધ પદાર્થને ઘટ થવામાં અમુલ્ય
મદદ કરે છે. શાકભાજી કે મશાલા સમાર્થ
હોય તેનાં છોતરાં, કરતર રસોડામાં ન્યાં ત્યાં
વેરાયાજ કરે છે એટલામાં આમલી નીચોવી
રહેલા કુંચાનો લોચો પ્રદર્શનમાં આવવાની
તેવારી કરે છે. આ બધી કચરાની વસ્તુઓ
માટે પાસેજ એકાદ અલગ વાસણ રાખ્યું

રસોડામાં ચુલા ઉપરની છતની સ્થિતિ નોંધએ
તો હસવુંજ આવે અનેક જાળાં અને કુખાંડા
ની પર બાંધેલા હોય છે. અર્થાત્ રસોડાંની
છત તેમજ બાલુ બાજુની ભીંતો વખતો
વખત પાણીથી ઘોષ સાફ રાખવાની ખાસ
અગત્ય છે. આપણા સમાજમાં હોળી દીવાળી
જેવાં પર્વો તેમજ ગ્રહણ જેવા પ્રસંગોએ
રસોડાની વસ્તુઓ અને સ્થળ ઘોષ ઘાષ
સાફ રાખવાનો પ્રથા જે ચાલે છે તેમાં આવી
સર્વસામાન્ય સ્વચ્છતાની બાબતો સિદ્ધાંતજ
રહેલો માલૂમ પડે છે; કેમકે દુવડ ઓઝો
હોય તે પથુ એ બહાને રસોડાં અને પાણી-
યારાં વિગેરે આવશ્યક સ્થળો અને ખાન-
પાનાદિ રાખવાનાં વાસણ કુસણ સાફ કરે છે
પરંતુ આ ડેજવાયલા જમાનામાં એવા
બહાના હેઠળ આવા સિદ્ધાંતો જળવાયાં
કરતાં આવશ્યક બાબત તરીકે નો એમાં
કાળજી રખાય તો તે વધુ ઘટ છે. સુશિક્ષિત
પુરુષવર્ગે પોતાના દીવાનખાનાનાં ખુરસી
ટેબલ વિગેરે વિગેરે રાચરચીકું બરાબર સાફ
છે કે નહિ તે જેવા કાળજી રાખે છે, પથુ
તેમનાં જીવનપ્રદ રસોડાંની શી રચનિ છે તે
જેવામાં તેના એક શતાંશપથુ કાળજી રાખે તો
કેવું સારું ? રાઈ મેથી મીઠાં મરચાં વિગેરેના
ડખ્ખા કે સીસીઓબહુધા ઉપાડાં કે અર્ધ ઉપાડાં
જ રહે છે. પહેલેથી નોંધતો સામાન પાસે

રાખવાની ગ્રીવટની ખામીથી ઉતાવળ કરવા જતાં વધારની કહાણી કે તપેલી તપી જવાથી જેમ તેમ બે ચપટી કચરાવાળાં ગ્રામ્ય મેથી મર્યાં પધરાવી છમ છમકારાં કરવામાં આવે છે. આ સ્થિતિ શોચનીય નહિ તો શું કહેવાય ? અર્થાત્ ખાવાપીવાના પદાર્થો અને વાસણકુસણ ન હાંકવાની ટેવ બરાબર નથી. ખુલ્લી રહેલી જાણસોમાં કાંઈ પણ પડવાથી, હવાના શુભયી અથવા કોઈ પ્રાણીના ચાટવાથી તે બગડવાનો સંભવ રહે છે, અથાણું, મુરખ્યા વિગેરે વસ્તુઓ ધણી વખતે બમડી જાય છે ત્યારે કેટલાંક બેરાં વહેમ વિચારથી માને છે કે કોઈની નજર કે દષ્ટિવિકારથી એમ બન્યું છે-પણ વાસ્તવિક રીતે જોતા તેમ હોણું નથી-એ પરિણામ કેવળ હાંકવા દુશ્મવાની કરવામાં આવતી બેદરકારીનજ આભારી છે.

ઘણાંબરાં રસોડામાં જઈ જોઈએ તો દૂધ દહીં ધી, તેજ રાખવાનાં તાકાં, ભંડારીયાં કે પેટીઓમાંથી એવી દુર્ગંધ મારે છે કે કાંઈ કંઈ પાર નહિ. તેમાં વંદાઓનું તો સામાન્ય જનમેહું જણાય છે. અંદરનાં વાસણ-બરણીઓ-અરર ! એ વાત કાંઈ પુછશેજ નહિ. બધાં વાસણપર હીલા કાટના ડાખ પડેલા હોય ! ધીની બરણી કે દાખડાની તો શી વાસ મારે ? આ બધું મટાડવા માટે તાકાં, ભંડારીયાં વખતો વખત ગરમ પાણીથી ઘોષ સાફ રાખવાં જોઈએ; અને વંદા ગેર-ળીઓનું સામાન્ય અંદર જામવા ન પામે એ માટે ખાસ કાળજી રાખવી જોઈએ. ભંડારીયાં ને બદલે દૂધ, દહીં આદિ સામાન રાખવા માટે પેટીઓ હોય તો વધારે સાફ કેમકે તે હમેશાં ઘોષ તડકે સુકાવા મુકી શકાય છે. ભંડારીયાં હોય તો તે પણ ચાર છ દહાડે બીના કકડા પડે લુછી સાફ કરવાનો નિયમ કરવો જોઈએ. દૂધ, દહીં વિગેરેનાં

વાસણ ધરમાં બહેનોએ જાતેજ અજવાળ્યાં હોય તો સારાં. કામ કરનાર બાપ પાસે અજવાળવાથી તે હમેશાં બરાબર સાફ થતાં નથી. સ્વચ્છતા અને આરામ્ય જાળવવું હોય તો જાતે એટલી તકલીફ વેઠવીજ પડે. જેમને ચાકર નશર હોય તેમણે નિદાન તેમના પર શોભ દેખરેખ રાખી એ કામ કરાવવું. બા-હી નોકર તે નોકર. ધરનાં માણસની બેરા-બરી તે કાઈ નોકર ચાકર કામ કરતાં હશે ? અર્થાત્ કોઈ પણ બાબત કરવામાં અંતઃકરણ-પૂર્વક હચકા હોવી જોઈએ-તેની અગત્ય જાતે સમજવી જોઈએ. બરા અંતઃકરણથી ધ્રુવણ થતાં કોઈ પણ કામ દુષ્ટ લખાણું નથી. નાહક ગામગણાં હાંકતાં કે કોઈની આધીપાણી વાતોમાં વખત ગુમાવવા કરતાં ધરનાં બેચાર કામ વધારે કરવાં કિંવા કરાવવાં પડે તો તેમાં કાંઈ બગડી જાય છે ? દૂધ, દહીં, ધી, તેલ વિગેરેનાં ચીકણાં વાસ-ણને ગરમ પાણીથી ધસી કુચડા પડે અજવા-ળવાથી ચિકાસ નીકળી જાય છે અને વાસણ ઉજળાં બે પડી જોઈ રહીએ એવાં બને છે. વળી કોઈ પણ કામ એક હાથેજ સાફ થાય છે. છતાં આપણા લોકોમાં ધરની અંદર સ્ત્રી-ઓમાં કામકાજ એક હથેય બિલકુલ થતું નથી. ધરના વડીલ માણસોએ કામ મુકરર કરી દીધાં હોય છતાં નાનરાંઓમાં એક બીજા પ્રત્યે દ્રેષની ભાવના થાય છે, અને કામ-કાજમાં પણ “આ કામ હું સારી કરું ?” અથવા “પેલું કામ એ સારી કરે ?” એમ માત્ર અપમાન અને આરેડા પાંરેડામાં નાહક વખત જતાં પરિણામ એ આવે છે કે એકે કામ સાફ થતું નથી. અને એ વાત જો રસોડાના કામકાજને લાગુ પાડીએ તો એમાં આખા કુંટુંબના જીવન-મરણનો પ્રશ્ન આવી જાય છે. કેમકે “અન્નસમા પ્રાણ” હોય છે એ સર્વને વિદ્યત છે.

આવા માંદામાંદેના કજવા કંકાશમાં દિવસ વીતાડતાં ઘરની શોભા શી રહે? સહેજસાજ કામ કરતાં આમ એકમેકના અદે-ખાઈ કે ચડસાચડસી કરવામાં શું અર્થ? કાલે તે કામ હોય પણ આખરે તે આપણા જ ઘરનું કેની? શું સ્ત્રી જાતિમાં ઇર્ષ્યા એ જન્મ સિદ્ધ હક થઈ ખેડો છે? આર્થ મહિ-લાને અંગે વળગી રહેલા એ દુર્ગુણુથી કલંકને છુટકો. તેને ઠેકાણે કામકાજમાં નિરંતર એકસંપી અને સહાનુ-ભૂતિનુંજ સામાન્ય હોય શકે. પોતાને સુચિ-ક્ષિત મનાવનારી બહેનોએ આ સંબંધગા જાતે કામ કરી ઉજાહરણુ બની સામાન્ય સ્ત્રી સમાજને આદર્શરૂપ થવાની આ સ્થિતિમા ખાસ અગત્ય છે. રસોડાંના તેમજ ઘરનાં

ધંતર કાસકાજ એકમેકની સહાનુભૂતિ તથા સ્વચ્છતાપૂર્વકજ થવાં જોઈએ. નહિ તો હિંદુ સમાજને શૂંચશૂરૂપ અવિભક્ત કુટુંબનો સિદ્ધાંત માર્યો જાય છે-અને પરિણામે 'જે યુલે બમણો વરો' એ કહેવતનો ભોગ ધણાં કુટુંબો બને છે. આવા ઘેર વિનાશનું 'મૂળ આપણી ભારતીય મહિલાઓમાં બને એ શું' તેમના વર્ગને શોભાસ્પદ છે?

અર્થાત્ બધા ત્રાસના મૂળમાં કામકાજની અંદર વિરૂદ્ધ મત, અને સ્વચ્છતાનો અ-ભાવ-એ જે મુખ્ય કારણો હોવાથી સુખની લાક્ષણિકતા રાખનારી અને અન્યને-કૌટુંબિક જીવનને સુખમય બનાવવાની મહત્વાકાંક્ષા ધરાવનારી બહેનોએ એ વિશે વિચારપૂર્વક વર્તન રાખવું ઘટે છે.

ભાભીને ભીંજવી. ૬૧૬

હોળાને દિવસે નટુ કુલ્તો કુલ્તો પીચકારી લઈ આવ્યો.

ભાભી:—હાના ભાઈ! મહેને ન ભીંજવશો. હું બાને કહીશ.

નટુ:—હું તો ભીંજવીશ. કાલે ભાઈએ તમને ભીંજવ્યાં હતાં, તે મેં જોયું હતું.

ભાભી:—કપારે ?

નટુ: “હું જાતલું” એમ કહીને ભાભીની ટેડ ઉપર ચાલે અને એક જગર સુધી લઈ જાયો, “જુઓ! આમજ ભાઈએ તમને ભીંજવ્યાં હતાં, તે મેં જોયું હતું. તમને બાને કહેશે કે હાના ભાઈએ ભીંજવી, તો હું કહી દઈશ, બાને કે, ભાઈએ ભાભીના હોઠ ભીંજવ્યા ત્યારે મહેને ભાભીનો સાથ ભીંજવ્યો.”

નટુની એ નિર્દોષતા જોઈ ભાભીએ એને ભીંજવવાની રજા આપી.

સોનેરી સોણલાં.

લેખક : શ્રીયુત્તમ માણેકલાલ હરજીવનદાસ શાહ,

પિયુના પ્રેમતણા પૂર, હો સાહેલડી !

અંગે અંગોઅંગ મારા ચડે !

અંગોઅંગ આનંદ વ્યાપે, સાહેલડી !

સોનેરી સોણલાં ચિતડું દમે !

રમની ઉત્તવલ ઓપતી, કુંજ વારિકા માંદા;

પ્રેમી પ્રિતમ સહ જતી, પ્રેમ માણુવા ત્યાંય.

જહાસમનાં વેણુ પ્રિય લાગે સાહેલડી !

ધરદમ એ તો મારા મનમાં રમે !

અંગોઅંગ આનંદ વ્યાપે, સાહેલડી !

સોનેરી સોણલાં ચિતડું દમે !

પ્રેમ સરોવરમાં જઈ, કરતી રનેહે સ્નાન;

પ્રેમી પણ પ્રેમે તહીં, કરે પ્રેમનું પાન,

રનેહ તણાં સોણલાં આવે, સાહેલડી !

પ્રિતમનો પ્રેમ મારું મનડું હરે !

અંગોઅંગ આનંદ વ્યાપે સાહેલડી !

સોનેરી સોણલાં ચિતડું દમે !

રસીઆમાં રસમસંયમ, જૂલો જતો હું જાન;

રમનીચંદ્ર ચકિત થઈ, ખાતો સ્વર્ગિય જાન,

સાચા એ સ્વર્ગમાંહી જહાણું સાહેલડી !

સ્વર્ગિય મુખમાં રહેલે મળે !

અંગોઅંગ આનંદ વ્યાપે, સાહેલડી !

સોનેરી સોણલાં ચિતડું દમે !

ધોડીનું ઇંકુ

અથવા

(શિયાળવાં સાથે કેમ રહે છે ?)

શરદ પૂનમની રાત
હતી. પૃથ્વીના

લેખક: ચિ. વિગ્નયલાલ અ. દેસાઈ

અને સુખ ભોગવે છે.
તેને તમારી જેમ કંઈ

પટપટ ચંદ્રમાએ રૂપાની ચાદર પાથરી દીધી હતી. આવી રળીઆમણી ચાંદનીમાં એક વખત છોકરાઓ ભેગા થયા. તેમણે એક રમૂજ ઉપાળવે એવી એક રમત રમવાનો વિચાર કર્યો. ધણાખરા છોકરાઓ તોફાની હતા. ચંદ્રકાન્ત નામના એક છોકરાએ તેઓને એક એવી સરસ રમત બતાવી કે જ્યાં સધળા છોકરા ખુશ ખુશ થઈ ગયા અને આનંદમાં આવી જઈ ધણી ખૂબા ખૂમ કરવા લાગ્યા. આ સાંભળી ચંદ્રકાન્તે કહ્યું અથા શિયાળવાં પેટે બધા સાથે લાગી કેમ ખૂમાખૂમ કરા છે ?

કાન્તિલાલે કુતૂહલથી પૂછ્યું: એક શિયાળોનો અવાજ સાંભળી સધળાં શિયાળ સાથે લાગાં શાથી ચીસો પાડી ઉઠતાં હશે ? સધળા છોકરાઓનું ખ્યાન આ પ્રશ્ન તરફ આકર્ષાયું. ચંદ્રકાન્તે તેમને એક કુંઠાળામાં બેસાડી વાર્તા શરૂ કરી.

“ એક ગામમાં એક ધોળીની પાસે એક ગધેડો હતો. જ્યારે તે ધોવા જતો ત્યારે કપડાની ગાંસડી આ ગધેડા ઉપર મૂકીને જતો હતો. ધોબણુ ગરીબ અવસ્થા ભેદ પોતાને ધણી કમનસિખ માનતી અને દર-રોજ પોતાના ધણી પર ચીડાઈ ધણું ધણું સંભળાવતી. તે કહેતી કે રાત્રીનો ધોળી ધોવાપર કપડાં મૂકીને હહેરથી ધોવા ગય છે

પણ મહેનત કરવી પડતી નથી. તમારી પાસે ધોડું તો શું પણ બીજું ગધેડુએ ક્યાં છે ? તમે ધણાજ અમાગી છો.

આ શબ્દો સાંભળવાથી ધોળીને ધણું લાગી આવ્યું. તેણે વિચાર્યું કે ધોબણુના શબ્દો તેના મ્હોંમાં પાછા ધાલવા. આમ વિચાર કરતે તેણે ધણા દિવસ સુધી કરકસર કરીને અને દુઃખ વેડીને પાંચ રૂપિયા ભેગા કર્યા. તેણે વિચાર કર્યો કે હું આ પાંચ રૂપિયાનું એક વછેર આણીશ પછી વછેર મોટું થશે એટલે હું ધોડાવાળો થઈશ.

આમ વિચાર કરી એક ધોડાના દલાલ પાસે તે ગયો અને તેને કહ્યું કે મને પાંચ રૂપિયાનું વછેર અપાવો. આ વાંચ્યો સાંભળતાંજ દલાલ એકદમ ખડખડાટ હસી પડ્યો ને કહેવા લાગ્યો: અરે યાર ! જરા અકલથી તો ખૂદા પીજાણો. પાંચ રૂપિયાનું તો વળા ધોડું મળતું હશે ? હા લાકડાનો કે માટીનો ધોડો તમને મળી શકશે. આ શબ્દો સાંભળી ધોળી ખચકારો ધણો નિરાશ થયો. પોતે મનમાં વિચાર કરતો કરતો પોતાના ઘરને રસ્તે ચાલવા માંડ્યું.

એટલામાં તેને આ ગામનો અટાળ હનુમ મળ્યો, તેણે પૂછ્યું “ બાઈ શાળ ! તમે નિરાશ કેમ જણાવ છો ? ” તેણે જવાબ આપ્યો કે “ મારે પાંચ રૂપિયાનું એક વછેર

લેવું છે. પણ મને અહીંથી મળ્યું નહિ. જો મને નહિ મળે તો હવે હું ગામમાં રહેવાનો નથી ને પરદેશ જતો રહીશ, ”

હજમે તેને કહ્યું કે, “ તમે પરદેશ જશો નહિ. હું ગમેતેમ કરીને એક વછેરં અપાવીશ. જો વછેરં નહિ મળે તો હું તમને એક ઇંડુ અપાવીશ કે જેમાંથી એક વછેરં નીકળશે, પણ તમને આ ગામમાંથી જતા રહેવા દબસ નહિ.” ધોખી ખુશ ખુશ થઇ ગયો. તેની નિરાશામાં આશાનું ફીરણ પ્રગટયું. ધોખી ને હજમ છૂટા પડ્યા.

અટોળે ઘેર જઈ પોતાને ઘેર પડેલું એક તડકુચ કાઢ્યું. તેને માટી ચોપડી તડકામાં સૂકવી દીધું, પછીથી તેને ચૂનાથી ઘોળ્યું અને આવી રીતે ઇંડુ બનાવીને તે આપવા વિચાર કર્યો. હજમ અને એની વહુ પેટ પકડીને હસ્યાં.

હજમ મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે, “ આ ધોખી ડગાઇ જાય એવો છે. હું તેનાં પાંચ રૂપિયા ખુરીથી મેળવી શકીશ. ” તેણે ધોખીને આ તડકુચરૂપી ઇંડુ આપ્યું અને સૂચના કરી કે, “ ભાઈ, આ ઇંડુ હું ધણેજ આથેથી લાવ્યો છું. આ ઇંડાને ઘું તડકામાં ચાર દિવસ સૂધી મૂકજો અને સૂધનાં તડકા થી તે ફાટશે અને તેમાંથી વછેરં નીકળશે. ”

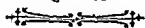
ધોખીએ ઇંડુ પોતાના હાથમાં લીધું, પછીથી પોતે શેખસદલીની માફક વિચાર કરવા લાગ્યો, “ આમાંથી વછેરં નીકળશે, તે વછેરાને હું ઉછેરીશ; અને તે મોટું થશે એટલે હું તેના ઉપર બેસીશ અને દરરોજ રાત્રના ધોખીની માફક લહેરથી લુગડાંની ઝાંસડી મૂકીને ધોવા જઈશ. આવી રીતે હું ધોખણને પણ ખુશ કરીશ. મારો ઘોડો આમ આમ ફરશે ! ” આ વિચારમાં ને વિચારમાં તે કૂદવા તથા નાચવા લાગ્યો. આથી હાથમાંનું ઇંડુ રોંધ પર પડી ગયું

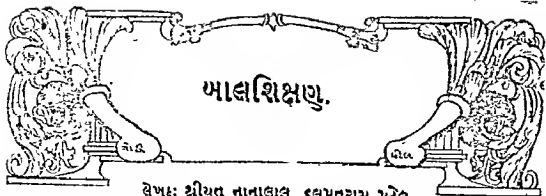
અને તે ફાટી ગયું. અહીંયા ગામનું પાધર હતું એટલે તેની નજર એક શીયાળ પર પડી. તેને જોઈને શીયાળ એકદમ ચમક્યું અને દોડવા માંડ્યું.

આથી તે તેની પાછળ દોડ્યો. શિયાળ જીવ લઈને નાહું, તે ક્યાં ભરાઈ ગયું તેની તેને ખબર પડી નહિ, તેણે તેને શોધવાને ઘણા પ્રયત્નો કર્યા પણ સધળાં ફાકટ ગયા. પોતે ઉદાસ ચહેરે પોતાને ઘેર ગયો અને આ સધળી દુકીકત ધોખણને કહી. ધોખણ એકદમ ચીડાઇ ગઈ અને કહેવાં લાગી કે “ તમે પાંચ રૂપિયા ખોયા અને વછેરં પણ જતું રહ્યું. હું પહેલેથીજ જાણીતી હતી કે, તમે અમાગીઆ છો અને તમારા કરમમાંજ ગધેડુંજ લખેલું છે ! ”

શીયાળે પોતાનો જીવ આવી રીતે નાસી જઈને બચાવ્યો. તેણે જંગલની અંદર તાત ભેગી કરી અને ધોખીની વાત કહી. ધોખી લોકો ફરી આવું દુઃખ ન દે તે માટે કોઈ પણ જાતનો બંદોબસ્ત થવો જોઈએ એમ તેણે જાહેર કર્યું. આ વખતે સધળા શિયાળના રાત્ર એકદમ ઉભો થયો અને કહેવા લાગ્યો કે હું તમને એક યુક્તિ બતાવું છું તે ધ્યાન દઈને સાંભળો. આજથી આપણે જે વખતે બહાર નીકળીએ તે વખતે આપણે આપણો શ્વાસ બંધ રાખીને ચાલવું. આપણે હાંસીયું નહિ એટલે કોઈ આપણને ઘોડાનાં વછેરા તરીકે માનશે નહિ. ખીલું, રાત્રે બધાએ ભેગા થઈ એકની ચીસ સાંભળી બધાએ એકે અવાજે ચીસો પાડવી. આથી આપણે ઘોડા નથી એમ સાબીત થશે. ” બધાએ આ વાત કબજા રાખી.

ચંદ્રકાન્તનો ખુલાસો સાંભળી સધળા રાત્ર રાત્ર થઇ ગયા. પછી “ પોત પોતાને ઘેર જાય, ધાણી ચણા વહેંચી ખાય ” એમ કહી સર્વે વિખરાયા.

લેખક: શ્રીયુત નાનાલાલ દલપતરામ પટેલ.

માતૃવિદ્યાન નવું શાસ્ત્ર છે, કેટલાક વિષયો સંબંધી હજી વિચારકના ધણા મતભેદ છે, પરંતુ સધળાનું લક્ષ્યબિન્દુ એકજ છે. અમુક અમુક વિષયો માટે જે કે દરેકનો મનં લુહો હશે. છતાં બધા એક વાત તો માને છે કે શિક્ષણપ્રથા ગમે તે પ્રકારની હોય પરંતુ દરેકમાં બાલકોની માનસિક, નૈતિક અને શારીરિક શક્તિઓનો સંપૂર્ણ વિકાસ તો થવો જોઈએજ. બાલક અસ્થિલ ન બોલે, શાન્તિ રાખે અને ઉપયુક્ત શિક્ષણ પામે એ સધળા બાળકો ઉપર તો તેની માતાએજ ધ્યાન આપવું યોગ્ય છે. બાલકને ઉત્તમ વિચાર કરતાં અને ઉચ્ચ આદર્શ રાખતાં શિખવવું એ માતાની જ ફરજ છે.

બાલકનો આખો દિવસ બહુધા રમવા-ખેલવામાં જ વાતે છે. ઢાલ કે વાલુ વગાડવું. લાકડીનો થોડો ફરી ફેરવવો, સુંદર રંગીન ચિત્રો જેવાં અને તે સંબંધી પ્રશ્નો પૂછવા, દ્વાર્ધસીકલ પર બેસવું, નવી નવી વાતો સાંભળવી અને શીખવી વગેરે બાળકો બાલકને બહુજ ગમે છે. અમેરિકામાં આવી રમતો હાલ બાળકની કલ્પનાશક્તિ અને શરીરબળની શ્રદ્ધ થાય એમ કહેવામાં આવે છે. બાપાચાન તથા દુનિયર કથાની ખીલવણી પણ આજ રીતે કરવામાં આવે છે.

બાળકને સંસારની સધળા ચીજો નજાણી લાગે છે, અમુક ગુણો તો તેને વારસામાં મળેલા હોય છે. જેમ જેમ બાલક મોટું

થતું જાય છે, તેમ તેમ તેની સાથે ગુણોનો વિકાસ પણ થાય છે. ત્યાં સુધી તેના મગજમાં અમુક વાત બરાબર ઠસતી નથી ત્યાં સુધી તેના કુમળા મગજમાં વિચારો ઘોળાયા કરે છે. વડીલોએ દરેક વાત તેને બરાબર સમજાવવી જોઈએ અને બાલક જે પ્રશ્ન કરે તેના બરાબર જવાબ આપવો જોઈએ. બાલશિક્ષણના સંબંધમાં નીચેની ત્રણ બાબતો ઉપર બહુજ લક્ષ્ય આપવો જોઈએ:

(૧) ઇચ્છા શક્તિ, (૨) શારીરિક શક્તિ, (૩) સાહસશક્તિ.

પ્રતિક્ષણે બાલકને નવી નવી ઇચ્છા થાય છે. માતાએ જેમ અને તેમ તેની ઇચ્છાઓનો વિકાસ થાય એવા ઉપાયો યોજવા જોઈએ. આપણામાં કહેવત છે કે:—“ પહેલું સુખ તે જાતે નયાં. ” જે શરીર સાફ અને આરોગ્ય હોય તો વિચારો દદ અને સારા થાય. માતાએ પહેલું ધ્યાન બાલકની તંદુરસ્તી ઉપર રાખવું જોઈએ. કુદરતી રીતે બાળક નિડર હોય છે પણ જ્યારે તે તેની શક્તિ બહારતું કંઈ કામ કરવાને જાય છે ત્યારે માતા પોતેજ તેને અટકાવે છે અને કહે છે કે, “ બાપ ! એ કામ તારું નહિ, એ તો તારી શક્તિ બહારતું છે. ” આવી રીતે બાલકની સાહસશક્તિ મૂળથીજ કચરી નાંખવામાં આવે છે. માટે દરેક માતાએ પોતાનું બાલક નિડર અને સાહસિક થાય તેવાં પગલાં લેવાં જોઈએ. નાનપણથીજ બાલકનામાં અનુકરણ કરવાની

દેવ હોય છે. ધરનાં મોટાં માથુસો મુખ્યત્વે કૃત્રિમે તેની માતા જે જે કરે છે તેનું તે બારિકાપથી અવલોકન કરે છે અને થોડીજ ક્ષણમાં તદનુસાર કરવા મથે છે. માટે ધરનાં માથુસોએ પણ નિતિથી અને સાવચેતીથી ચાલવાની જરૂર છે.

નાની નાની બાળતોમાંથીજ બાલકનું ચારિત્ર્ય બંધાવા માંડે છે અને તેમાંથીજ તે સાહસિક અને વીર બની શકે છે. બાળકને મનુષ્ય બનાવવો એ માતાની ખાસ ફરજ છે અને તેથીજ માતાએ તેના આચારવિચાર ઉપર પૂરતું ધ્યાન આપવાની જરૂર છે.

બાલકને કેળવતાં બીજા એક વાત ધ્યાનમાં રાખવાની એ છે કે જે પ્રકારના શિક્ષણ તરફ બાલકની વૃત્તિ હોય તે પ્રકારનું શિક્ષણ આપવામાંજ શિક્ષણશાહની સફળતા છે. મૂળથીજ જે કાંઈને ગાનતાનનો શોખ હોય તો તે વિષયમાં તે વધારે નિપુણતા મેળવી પારંગત થાય છે.

બાલકને કેળવવાની સારામાં સારી નિયામ ધર છે. આપણામાં કહેવત છે કે, “એક સદ્ગુણી માતા સો શિક્ષકના ગરજ સારે છે” એટલે કે માતા ધરમાંજ પોતાના બાળકને ચારિત્ર્યવાન, સુદીક્ષ, બળવાન અને ભવિષ્યના આદર્શરૂપ બનાવી શકે છે. પહેલાં પાંચ વરસમાં બાલકનાં મગજ પર જે છાપ પડે છે તેની અસર જીંદગી સુધી લુંસાતી નથી. ત્યાર પછી મોટું થાય એટલે બાલકને નિશાળે મોકલવું જોઈએ. વર્ગમાં બીજા બાલકોના સંસર્ગમાં આવવાથી તે મનુષ્યત્વ, નેતૃત્વ, મિલનસારપણું અને બીજા અનેક સામાજિક બાબતોનું શિક્ષણ મેળવે છે. તેનામાં રહેલો બીજાતરફ શક્તિઓ અને ગુણ વગેરેની પરીક્ષા નિશાળમાંજ થાય છે. શુભાવસ્થાનું સ્વાભાવિક લક્ષણ વિદોદ છે. આજ કાલના

નવયુવકો સામાજિક નિયમો અને વહીવટી આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરવામાં કંઈક વડાપ માને છે; પણ નિશાળમાં તેમની આવી જાતની સ્વચ્છંદતા ચાલતી નથી.

ધરમાં છોકરા છોકરીઓના માથાં ઉપર વિવિધ પ્રકારનો બોળો નાંખીને તેમને પોતાના પગ ઉપર ઉઠા રહેતાં શિખવવું એ વહીલાતું કામ છે. કેટલીક બાળતમાં તેમના વિચાર પૂછવાથી તેમની વિવેકશક્તિ ખીંચે છે. વર્ગમાં દરેક વર્ણના છોકરાઓ સાથે રહેવાથી બાળકમાં મિલનસારપણાનો ગુણ કેળવાય છે. વળી રાત્રિ ધરમાં ધાર્મિક ઉપરેક અને કથા વાર્તાઓ કહેવાથી તથા જ્ઞાનનાં પુસ્તકો વંચાવવાથી બાલકનું મન પોતાના ધર્મ તરફ વળે છે.

આદર્શરૂપ અને ચારિત્ર્યવાન બાલક બનાવવા માટે માતાએ નીચેની બાબતો ખાસ ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે:—

(૧) બાલકની સાથે બાલક જેવા બનીને વાંચવું, લખવું અગર વાતો કરવી પણ તેના પર હુકમ ચલાવવો નહિ.

(૨) રમતી વખતે બાલકને કદી ટાકવું નહિ. રમતમાં કપડાં મેલાં થાય અગર શી જાય, ધક્કા મુઠ્ઠી કરે કે મોંપ પડી જાય તોપણ તેને કદી ધમકાવવું નહિ. દરેક વખતે દરેક બાળનમાં તેના આત્મવિશ્વાસને માટે પૂરતી તક આપવી.

(૩) બાલકને સાચો દેશબક્ષ, સત્યવાદી, વિનયી, સાહસિક, ધૈર્યવાન વગેરે જાનાવવા માટે ધર સમાન બીજાં ઉત્તમ રચન નથી.

(૪) સંસારની માદિતી, કુદરતનું અવગ્રહન, સાહિત્યનું જ્ઞાન, મરદાનગીની રમતો જેવી કે તરતું, પોરો બેસવું, નિશાન તાકવું, અગર જંદુક દોડવી, મલ્લકુસ્તી, લાકડીવો

પટા ખેલવા વગેરે શીખવા તરફ માતાએ બાલકમાં ઉત્સાહ ઉપજાવવો.

(૫) નવરાશના વખતે ખૂબ ખેલવું-કુદવું પણ કામની વખતે તો કામમાંજ ચિત્ત રાખવું, એવો ઉપદેશ બાલકને હરદયે આપવો. સર્વ પ્રાણી માત્ર ઉપર દયા અને પ્રેમ રાખવા અને માતૃપ્રેમ અને પિતૃપ્રેમના પાઠો બાલકને શિખવવા માટે માતાએ ખૂબ પ્રયત્ન કરવો.

અમેરિકામાં બાલક તથા બાળાઓના શિક્ષણ ઉપર ત્યાંની સરકાર બહુજન ધ્યાન આપે છે. ત્યાંના બાલકનું શિક્ષણ તેટલીજ ઉમરના હિંદુસ્તાનના બાલકના શિક્ષણ સાથે સરખાવતાં આકાશ પાતાળનો ફેર બાલક પડે છે. બાલકનાં મગજ કુમળા છોડ નેવાં હોય છે. નેવી રીતે માળા કુમળા છોડને કાપી તેને મનપસંદ સારા આકારમાં લાવી મૂકે છે તેવીજ રીતે માતા અગર શિક્ષકે નાનાં બાલકને નીતિના પાઠો શીખવીને સંસારમાં સુખી થવાને વાસ્તે ચારિત્ર્યવાન બનાવવાં નોંધ્યે. બાલકનાં કુમળાં મગજ પર પડેલી છાપ સુસાતાં વખત લાગે છે માટેજ પ્રાથમિક દેખવણી ઉપર ખૂબ ધ્યાન આપવું નોંધ્યે. સૌ કરનાં સરસ શિક્ષણ માતા આપી શકે છે માટે માતાએ બાળકને રસ પડે તેવી રીતે શિક્ષણ આપવું.

અમેરિકામાં બાલકને માબાપ ધરમાંથી નિદ્રાગતા પહેલાં પ્રેરવું જ્ઞાન આપે છે. પિતા જાતેજ પુત્રની સાથે હોડી હંકારે છે અને ઘોડેસ્વારી કરે છે. મરદાનગીની રમતોમાં પણ પોતે જાતેજ બાલકની સાથે ભાગ લે છે. આથી બાલક સાહસિક, ધૈર્યવાન અને મજબુત બાપનું થાય છે. ભૂગોળ, સાયન્સ, વ્યક્તિય કે ઇતિહાસનું જ્ઞાન પણ રમત દ્વારાજ આપવામાં આવે છે. વિનોદ માટે બાલકને વારંવાર નવી નવી ટુંટી અને અદ્યતન વાતો

એ કહેવામાં આવે છે. બાલક એની એજ વાત પોતાનાં માબાપ આગળ ફરીથી કહી જાય છે. આથી તેની રમણશક્તિ ખીન્ને છે.

બાલ શિક્ષણોન્નતિનું એક કારણ એ છે કે બાલકને શારીરિક શિક્ષા કદી કરવી નહિ. શિક્ષા કરવાને બદલે તેને સુધારવાને બીજો કોઈ ઉપાય શોધી કાઢવો; કારણ કે વારંવાર શિક્ષા કરવાથી બાલક નડોર થઈ જાય છે. તેને સમજાવીને સુધારવાથી આમળ જતાં તે કોઈ દિવસ એનો એ મુન્હો ફરીથી કરવું નથી. સ્વદેશસેવા અગર દેશના ગૌરવનું જ્ઞાન પણ માતાજ કરાવી શકે છે. પારણામાંથી જો બાલકને દેશગીતનાં હાકરડાં ગાવામાં આવે, અને સમજવું થાય ત્યારથી દેશનેતાઓનાં જીવન ચરિત્રો વંચાવવામાં અગર સંભાળવામાં આવે તો બાલક આદર્શ દેશમત્ત નિવડે છે.

હેવટે બાલક સર્વશુષ્કસંપન્ન અને ચારિત્ર્યવાન નિવડે તે માટે માતાએ કાળજી રાખવી નોંધ્યે. બાલક એ દેશનો બાલિ સ્તંભ છે. તેના ઉપર આખા દેશના ગૌરવનો આધાર છે. બાલકની રહેણી કચણી ઉપરથી માતાની પરીક્ષા થાય છે. ઇતિહાસ સાંખ પૂરે છે કે, મોટાં મોટાં ધરાક્રમો કરનાર વીરપુરુષો તેમની માતાના શિક્ષણનેજ આભારી હતા. માતાના બોળા નેવી બાલકને માટે બીજ કાઈપણ પાઠશાળા નથી, માટે બાલશિક્ષણને બોજ સુચિસિત માતાઓએ પોતાને માથેજ રાખવો નોંધ્યે, અને આપણે, જો દેશની ઉન્નતિજ ઇચ્છના હોઈએ તો દેશમાં સુચિસિત માતાઓનેજ વધારો કરવો નોંધ્યે. બાલશિક્ષણ વળી ઓઝોથી જેવું પ્રસારી શકાય છે તેવું પુરુષોથી પ્રસારી શકાતું નથી. બાલશિક્ષણ આપનાર હંમેશાં દરેક, બહુશુન અને માનસશાસ્ત્રની ફેટલીક ખુચો જાણનાર હોવું નોંધ્યે. મધ્યમ અને ઉચ્ચ શિક્ષણ

આપનાર હંમેશા ઉંચી કોટિનું માણસ હોયું
જોઈએ. જેમ શિક્ષકની વધારે સારી લાખકાત
તેમ બાલશિક્ષણ વધારે સારું અપાવાનું, એ
પ્રશ્નની કેળવણીના સૂત્રધારેએ ખાસ ધ્યાન.

માં રાખવા જેવું સત્ય છે, એમ પશ્ચિમ તર
ફના કેળવણી ખાતાંના અનુભવીઓ ભાર દર્શ
દઈને કહી રહેલા છે. x

x હિન્દીને આધારે.

એક સ્ત્રી ગીત.*

સંપાદિત : સ્વ. સૌ. માણેકભાઈ ક. કવિ.

આ કાંઠે જંગા છે, એ કાંઠે જસુના છે,

જમણે સરસ્વતી નદી વહે છે.

સોનલા ધંદોણી છે, રૂપલાનું બેડું છે,

સીતાવેલ પાણી સંચર્યા.

સોનલાની ગંદી છે, રૂપલા હડલો છે,

રામચંદ્ર રમવા સંચર્યા.

કુડ ને કપટ કાંકરી નાખી છે,

બેડું નંદવાણું સવાં લાખનું.

કોણ છો કે કોણ છો છે, કે.જના બેઠરા છે,

કોણ તમારું નામ છે, કંઈ નમરીના રાજ્યા.

હું છું કે હું છું કે દરારથનો લાલ છે,

રામ માઈ નામ છે, અયોધ્યાનગરીનો રાજ્યો છે.

* આ ગીત વેદિશાળ પ્રસંગે ગાય છે.

“ રસના રાસ ”

લેખક : શ્રીયુત કૃષ્ણલાલ રાજવેદ્ય.

રસના રાસ રમાડો રાજ;

પરખી અંતરની અભિલાષ.

જગને આરે પ્રિયતમ ! રસીએ અનુપમ રસના રાસ;

રાસ રમતા અનંગ કુહડી ફરિયે હો ! રસરાજ;

રસના રાસ રમાડો રાજ.

રસ વિનિમય કરતાં બાલા ! પ્રાણ-રસ ઠરિયે પાન;

ભવ-યાત્રા આ સફળ ઠરિયે અમૃતિ તણાં રસ-માલ !

રસના રાસ રમાડો રાજ.

બાહુ યુગલમાં સોહુ' કેવી ! વાલમાં જયમ ધીજ;

અવનિને અમરાપુરી' કરશું રોપી રસનાં બીજ;

રસના રાસ રમાડો રાજ.

પ્રેમ તણો મહિમાજ વધારી સાચવશું નિજ ધર્મ;

પ્રેમ વેદિમાં હોગીશું રે સ્વાર્થ-પરાયણ કર્મ;

રસના રાસ રમાડો રાજ.

રામ સીતા રામ ભોડ રસિલા ધર-ધર વસશે રાજ;

ભવ-કુંજ ત્યારે પમરી રેશે પ્રાણ-પરાજે ખાસ;

રસના રાસ રમાડો રાજ.

“ નંદલાલ ! કૃત્યંદે આ નાટક લખી ખરેખર કમાલ કરી છે હો ! નાટકની વસ્તુ અટપટી છે છતાં તેને સરસ રીતે ઉતારવામાં ત્હેણે બહુ ચાતુર્ય વાપર્યું છે. ” વસંતે સ્ટેજપરથી દષ્ટિ ફેરવી, નંદલાલને કહ્યું.

“ હું તો એમ માનું છું કે આ ખેલ-નાંજ ગાયનો ખેલને શોભાવે છે. શું મીઠી સંગીતમહરી એમાં ઉતારી છે. બાવ, અર્થ ને સરળ રાગમાં જનસમાજને આ ખેલનાં ગાયનો ગાવામાં બહુ મજા આવે છે. ”

“ મ્હને બે ઘડી વિચાર આવે છે કે આવી મીઠી ચીજો જો જયશંકર પાસે ગવરાવી હોય તો જનસમાજ પર કંઈ અજબ અસર થાય. ”

“ અસખત, ગુજરાતના એ મહાન નટને કોઈ પથુ પહોંચી શકેજ નહિ. એની અભિનયકળામાં તો એજ જાયે. ” નંદલાલે પોતાનો અભિપ્રાય આપ્યો.

“ ગુજરાત જયશંકર માટે તો મગજ રહેશે. જ્યારે સંસ્વતીચંદ્રનો ખેલ આપણે જોયો ત્યારે મ્હને લાગ્યું કે તે કુમુદસુન્દરી નો બાગ જયશંકર બજાવે તો ગોવર્ધનરામ બાગે જે રૂપનાની કુમુદ ઘડી છે, તે કરવ-

ના ખરી પડે. ગુજરાત જોઈ શકે તે કુમુદ-સુન્દરી ગોવર્ધનરામબાગએ બનાવી તે આ રહી.....”

એટલામાં સ્ટેજપર કાદમ્બરી દાખલ થઈ. લોકોએ તાળીઓથી આ પાત્ર વધાવી લીધું. થોડીવારમાં “ યદ્ય પ્રેમ વશ પાતળીયા ” એ જાણીતું ગાયન ગવાયું, લોકોએ આ ગાયન પાત્રની સાથે ગાયું. આખી નાટક શાળામાં એકજ ભાવના પ્રકટી રહી.

“ યદ્ય પ્રેમવશ પાતળીયા
મહારા મનના માલીક મળીયારે
યદ્ય પ્રેમ વશ પાતળીયા. ”

ત્રણ ચાર વખત એ ગાયન લોકોએ હર્ષધેરા થઈ ગવરાવ્યું.

“ વસંત ! તારા નાટકમાં જો લોકો આમ ઉત્સાહ લેખ તોજ મજા આવે. જેમ પુલક્યંદ પ્રેક્ષકવર્ગમાં ઓતપ્રોત યદ્ય જાય છે તેમ થાય તોજ નાટક ફોલોમંદ થાય. ”

આ વખતે વસંતની દષ્ટિ રૂક્મણી પર પડી. રૂક્મણીએ પથુ ‘ મારા મનના માલીક મળીયારે ’ એ ગાતાં ગાતાં વસંત તરફ જોયું. રૂક્મણીનું નેત્રતેજ અજબ ભાવથી પ્રકાર્યું.

પ્રકરણ ઓગણત્રીશમું.

ચંદ્રપ્રકાશ.

નાટ્યપ્રયોગ ખતમ થયો. પ્રેક્ષકવર્ગ ઉતાવળે પોતાને રથાનેથી ઉઠ્યો. તો આખી નાટક ગાયન ગવાયું વર્ગથી ચિકાર ભરાઈ ગયું. એટલામાં થોડી બેઠકો રંગભેરંગી વસ્ત્રોથી રંગી નાટકશાળા તરફ ગયો વિજય વિજય ”

આખા ખેલ દરમ્યાન રૂક્મણીનું ધ્યાન વસંત તરફ હતું. કોઈ ન જાણી શકે તેવી ચપગતાથી તેનાં નયનો વસંત તરફ દળતાં હતાં કવિનાથી મુગ્ધ બનેલી આ બાલિકાએ પોતાના પ્રિયપાત્રનાં દર્શન આજે બહુ રસ-ભર્યાં કર્યાં. પરોક્ષ કવિનાએ ગાંડી બનાવનાર વ્યક્તિને આજે પ્રત્યક્ષ કલાકો સુધી પોતાની થોડે દુર બિરાજેલી જોઈ રૂક્મણીએ પોતાના નયનોને ફેસવળી કરાવી.

જ્યારે રૂક્મણીનું નેત્રતેજ વસંતે ઝીલ્યું ત્યારે વસંતમાં અજળ સ્નેહલાવ પ્રગટ્યો. દુઃખથી વસંતનું હૃદય સુખની સીમમાં દાખલ થતું હોય તેવા ભાવ પ્રગટયા. હૃદયે હૃદય ખેંચાયું.

બીજી બાલુ ચંદ્રપ્રકાશ રૂક્મણી તરફ નિરખી રહ્યો હતો. ચંદ્રની ચંદ્રિકા સમી રૂક્મણી પોતાની બનશે એ વિચારે ઘેઘે બન્યો હતો. તે વસંત જેવો સંસ્કારી નહોતો પણ સૌંદર્યનો ઉપાસક હોવાથી સૌંદર્યની છાદિન્દોષમાં ડોલતી આ રૂક્મણી પોતાની અધાંબના થાય એ વિચારે ખુશ ખુશ થયો હતો.

ચંદ્રપ્રકાશ ભાવનગરનો ગ્રહીશ હતો. તે ન્હાનપણથી ગરીબીમાં ઉછર્યો હતો. ગરીબ આબાપને ત્યાં આ જમાનાના લાડ તો ક્યાંથી સંભવે છતાં તેના પિતાએ પોતાની ટુંકી આવકમાંથી ચંદ્રપ્રકાશને બણાવવા માટે બહુ કાળજી લીધી. અભ્યાસમાં પણ ચંદ્રપ્રકાશ બહુ તેજ હતો. સઘળા પરીક્ષાઓમાં માનસહિત સારે નંબરે પાસ થતાં પ્રભુકૃપાએ તેનો બળુચાનો ખર્ચ તેની જાતિના એક શ્રીમંત ગૃહસ્થે ઉપાડી લીધો. જોષ્ટતી મદદ મળવાથી ચંદ્રપ્રકાશને એલ. એલ. બી. સુધીની સર્વ પરીક્ષાઓ પસાર કરી. ગરીબ માતા પિતાના આ પુત્રને પેલા મદદ આપનાર શ્રીમંતે ખેરીસ્ટર થવા ઇંગ્લંડ મોકલવાનો વિચાર કર્યો. ઇંગ્લંડ જતાં પહેલાં તેનાં લગ્ન થાય એ જોવાની ચંદ્રપ્રકાશની માતાની બહુ ઇચ્છા હતી. આ ઇચ્છાને માન આપી પેલા ઉદાર ગૃહસ્થે એ બાબતમાં દિલ ચાલ કરી. આખરે સાકરલાલની કન્યા રૂક્મણી પર નેનું ધ્યાન ખેંચાયું. સાકરલાલ સાથે એ વિધિમાં ખાનગી પત્રવ્યવહાર ચલાવ્યો. સાકરલાલે ચંદ્રપ્રકાશને જોવા માટે તેડાવ્યો, વર સારો લાગ્યો માત્ર તેની ગરીબી આડે આવી. પેલા શ્રીમંત ગૃહસ્થે વરકન્યાના નામ પર પચાસ હજાર રૂપિયા - આપવાની ચકુલાત

આપી. સાકરલાલ પિગલ્યો. પચાસ હજાર રૂપિયા સાથે બી. એ. એલ. એલ. બી. થયેલો વર પોતાની પુત્રીને મળશે એ વિચારે તે ખુશ થયો, એ ખુશાલી માત્ર થોડો વખતજ ટકી રહી, કારણ કે રૂક્મણીનો વિચાર બીજી દિશાએ હતો. તે તો વસંતને પરણવાની હડ લઇ બેઠી હતી. પુત્રીને મોઢે ચઢાવનાર પિતા શરૂઆતમાં મુંઝાયો. જાતિમાં આ વાત ક્યાંક ક્યાંક થવા લાગી. વાત વધતાં વધતાં કંઈક અટકળો થવા લાગી. “છોકરી બહુ હઠીલી છે,” “એના બાપનોજ એ વાંક છે.” “એ તો પેલા વસંત કવિ પછવાડે ગાંડી બની ગઇ છે,” “છે. રીએને આમ મોઢે ચઢાવવી એ તો મૂર્ખતા છે,” “ભણેલી છોકરીઓ આ રૂક્મણીની માફક શરમ મૂકી દેય; માટે છોકરીએને બણાવવીજ નહિ.” “એ તો એ સાકરલાલજ સાંખે બાટી મ્હારા જેવો બાપ હોય તો છોકરીની મગદુર છે કે આવી રીતે પોતાને હાથે પોતાનો વર પસંદ કરે?” “હવે કલિયુગ આવ્યો છે, કલિયુગ! નહિંતર આવડી મ્હોટી સાંઠ જેવી છોકરી કરીએ શું કરવા? ન્હાનપણથીજ પરણાવી દેવી!” “એના બાબાપમાંજ માલ ક્યાં છે, નહિં તો છોકરીથી એ બાબતમાં એક હરફ સરખો પણ બોલાય કેમ?” “ઇત્યાદિ કુચલી ને નિંદાનાં પુરાણ જાતિનાં અમણવર્ગને ઘેર મંડાયાં. આ સઘળી વાતો સાંભળી સાકરલાલની એક જાતની હઠીલાઇ આવી. ગમે તેમ થાય પણ રૂક્મણીને વસંત સાથે તો પરણાવવીજ નહિ એવો તેણે દૃઢ નિશ્ચય કર્યો. પોતે મનને નબળો હોવાથી આ નિશ્ચય ધડી ધડી ડગ મગતો પણ જેમ જેમ તે પોતાની નજાગાઇને લીધે સાંભળતો તેમ તેમ દુરાશયી બનતો જતો હતો. રૂક્મણીની માતા આ પુત્રી ને પિતાની હઠીલાઇમાં કંઈ અનિષ્ટ જોતી હતી.

ગમે તે રીતે પોતાની પુત્રી ઠેકણે પડી ગય
એ જોવાની લેની ઇચ્છા હતી. પોતાના ઘર
વિશે લોકોમાં થતી વાતો સાંભળી તે પણ
દલે આ પ્રશ્નો જલદી નિર્ધાર થઈ ગય તે
માટે પુત્રીને સહમતવવા વિવિધ પ્રયત્નો કરતી
હતી.

આજે નાટકમાં ચંદ્રપ્રકાશ સાથે રક્ષમ-
ણીની પીછાણ કરાવવાનો સાકરસાલનો સં-
કેપ હતો. પણ આખા ખેલ દરમિયાન ચપળ
રક્ષમણીએ એ વિષયમાં સાકરસાલને બહુ
યોગી તક આપી. પહેલા અંકે તે જીએ
અંકે વિસામાં વખતે જ્યારે ચંદ્રપ્રકાશ સાક-
રસાલ પાસે આવ્યો ત્યારે રક્ષમણીએ પોતાની
સખી સીતા સાથે નાટકનાં ગાયનો પર વિવેચન
આદ્યું, પૂલચંદની કલમથી લખાયેલાં ગાયનો
બહુ મીઠાં હોય છે હતાદિ બાબતપર બન્ને
સખીઓ વાતોમાં મથયુલ બની. પહેલા અંકે
ચંદ્રપ્રકાશ સાકરસાલ પાસે આવ્યો. સાકરસાલે
રક્ષમણી તરફ જોયું પણ રક્ષમણીએ એ
વખતે તો બીલકુલ તક આપી નહિ. ચંદ્રપ્ર-
કાશે અંગ્રેજી સાહિત્યમાં અંગ્રેજી કવિઓની
કવિતાનાં નમૂના સુદર પાંત્રા પડાયલાં વાચ્યાં
હતાં, પણ આજે એ કવિઓની ચમત્કૃતિને
જુલાવે તેવી સંદર્ભવતી સુદરી લેણે જોઈ.
બીજા અંકે ફરીથી તે આવ્યો. આ વખતે
સાકરસાલે રક્ષમણી સાથે તક લીધી. રક્ષ-
મણીએ સીતાને બહાર જતો વસંત જતાવ્યો.
ઐતલામાં બીજા બાલુથી ચંદ્રપ્રકાશ સાકરસાલ
પાસે આવ્યો. સીતાની દૃષ્ટિ વસંત તરફથી
ચંદ્રપ્રકાશ તરફ રી. ઐતલે રક્ષમણીએ પણ
તે તરફ જોયું. સાકરસાલે ઘુરન આ તકનો
લાભ લીધો.

“ રક્ષમણી ! આ મી. ચંદ્રપ્રકાશ, આપણી
જાતિમાં એક વિદ્વાન તરીકે પદ્મ છે. અને
મી. ચંદ્રપ્રકાશ ! આ મહાનું પુત્રી રક્ષમણી. ”

સાકરસાલે અંગ્રેજી દબથી બન્નેની ઝાળખાણ
કરાવી.

ચંદ્રપ્રકાશે અંગ્રેજી દબથી એ ઝાળખાણ
ઝીલી. રક્ષમણીએ વિવેકની ખાતર ડોકું નમા-
વ્યું. સાકરસાલની ઇચ્છા હતી કે રક્ષમણી
ચંદ્રપ્રકાશ સાથે કંઈ ખેલે; પણ રક્ષમણી ઘુર-
તજ પોતાની સખી સાથે વાતે વળગી. ચંદ્ર-
પ્રકાશ એ નયનતેજ જોતાં ગાંડા જેવા બની
ગયો. રક્ષમણી સાથે વાત કરવાનો પ્રસંગ
આવે તો કદાચ ‘ ફરહાદ શિરીન ’ જેવી
દાલત ચંદ્રપ્રકાશની યાચ એવી ભાવના લે-
નામાં પ્રક્ટી.

રક્ષમણીએ પોતાના પિતાનો સર્વ સંકેપ
ઘુરનમાં પારખી લીધો. ચંદ્રપ્રકાશ જ્યારે
જગતનો સમ્રાટ હોય તો પણ લેને મન તે
નકામું દણું. લેને તો વસંત રાજવી રાજે-
ન્દ્રથી પણ અધિક લાગતો હતો. પરંતુ તો
વસંતનેજ પસંદ આ ભાવનાને લેણે ઐતલી
બધી પોથી હતી કે ચંદ્રપ્રકાશ બસે કદાચ
જગતના પુરોમાં એક હોય તો પણ રક્ષમણી
પણે તો લેની કંઈ કીમત જ નહોતી.

સાકરસાલે આખા ખેલમાં માત્ર રક્ષમણી
ને ચંદ્રપ્રકાશનાજ વિચારો કર્યા. રક્ષમણી
વસંત તરફ જોતી હતી તેનો સદગ આલ
પણ લેને આવ્યો નહિ.

છેલ્લું ગાયન ખત્તાસ થતાં ચંદ્રપ્રકાશ
સાકરસાલ પાસે આવ્યો. સાકરસાલ સર્વ
સદિન બહાર આવ્યો. આ સર્વની પછવાડે
વસંત ને નંદલાલ બહાર પડ્યા.

નાટકચાળા બહાર પ્રેક્ષકોની ઘૂંટી પાતી
મેંદનીની ધમાલ બહુ હતી.

“ જનિ જિના પ્રેમશાના મનના પુરવ ક્યાંથી માર
સરજનદારે મરઝ જગમા નરનારીની જોડ ”
તથા

‘ માલીકનાં બાજે મો, માલીક દોના
થી જગનાથ ’

આ ગાયનોની ધુન બહાર નીકળતા પ્રેક્ષકોમાં લગી રહેલી હતી. આખી ભાંગવાડીની ગલીમાં ફેટલાક લોકો આ નાટકનાં સુંદર ગાયનો ગાતા જતા હતા.

સાકરલાલે પોતાની મોટરમાં ચંદ્રપ્રકાશને બેસાડ્યો. આજે પોતાને ત્યાં જન્મવાનો આગ્રહ કરી મોટર હંકારી.

વસંતે આ સર્વ જોયું. આ યુવાનની

હિલચાલ લેણે નાટક દરમ્યાન પણ જોઈ હતી. લેને શંકા થઈ કે આ રૂઢમણીનો કોઈ ઉમેદવાર લાગે છે.

રૂઢમણીએ મોટરમાં જતાં જતાં પણ ફરીથી વસંત તરફ નયન ફેંક્યું. વસંતને ખાત્રી થઈ કે રૂઢમણી પોતાને જરૂર ચાહે છે.

જતાં જતાં રૂઢમણીના હાથમાંથી નાટકનાં ગાયનોની ચોપડી પડી ગઈ. વસંતે તે જોયું. ઉતાવળે જઈ તે ચોપડી લઈ લીધી.

પ્રકરણ ત્રીસમું.

નેસડામાં અમૃતરૂપે.

“હી ! ખેન, ત્હારા ઉપકારોને બદલો હું કેવી રીતે વાળી શકીય ? ”

“હું તો ઉપકાર એટલે શું એનો અર્થજ સ્થમ જતી નથી. માણસ માણસને કોઈ પણ પ્રકારે મદદ કરે એ તો એની ખાસ ફરજ છે.”

“જંગલમાં નેસડામાં રહેનારી ત્હારા જેવી અહિર જાતિની કન્યા આવી સારી બાપા બેને, આવા સારા સંસ્કારી વિચારો ધરાવે એ જોઈ મ્હને બહુ આશ્ચર્ય લાગે છે. રૂડી ! કહે તો ખરી હું આ બધું ક્યાંથી શિખી ? ”

“લલિતાખેન ! મ્હને તે શું આવડે...

“જો ફરી બૂલ કરી કે ? મ્હને જુના નામથી નહિ પણ નવા નામથી બોલાવવાનો દરાવ બૂલાઈ ગયો કે ? ” લલિતાએ રૂડી તરફ સદજ ઉપકારી દષ્ટિ ફેંડી.

“હા ! હા ! હું બૂલી, હવેથી એ બૂલ નહિ થાય, અમૃત ખેન ! ” રૂડીએ લલિતાને

નવા નામથી બોલાવવાની ખાત્રી આપી. અમૃત (લલિતા) ને રૂડી મુજ વાત પર આવે તેટલામાં નેસડામાંથી મીઠા સૂર સંભળાયો.

“રૂડી ! ચાલ ચાલ ગુરૂવનો ગાવાનો વખત થયો છે.”

ખન્ને સખી ઉતાવળે ઉડી નેસ તરફ ગઈ. બાજન શરૂ થાય તે પહેલાં ગુરૂવને નમન કરી તે ખન્નેએ પોતાની હમેશની જગ્યાએ બેઠક લીધી. યોડીવારમાં પહાડી સૂરથી નેસ ગાણ રહ્યો.

ગયે દોનો જહાન નજરસે ચુકર,

તેરી સાનકા કોઈ બસર ન મિલા.

તેરી હર જગ દેની નિગાલી રખન,

તેરા ભેદ કીસીકુ મગર ન મિલા.

તેરી ચર્ચો જહાંકી જખાનોમેં દે,

તેરા સોર જમાનેકે કાનોમેં દે

મગર આંખોસે દેખા તો પરદેનસી કરી,

હું ન મિલા તેરા ધર ન મિલા.

તેર મિલનેકા કોઈ નિયાન બી દે,

તેર રહેનેકા કોઈ મકાન બી દે;

પુછે દુંદા ઉધર તો ઉધર ન મિલા,

પુછે દેખા કધર તો કધર ન મિલા.

કેદાર શરીરના, વૃદ્ધ છતાં યુવાનેને. બૂલાવે તેવા તેજસ્વી, અક્ષતેજના સાક્ષાત્ પ્રકાશરૂપ, સ્વદેશી શ્વેત ધોતીકે ને શ્વેત લાંબા ઝખ્ખામાં શોભતી આ વ્યક્તિએ નેસમાં હાજર રહેનારી વ્યક્તિએ ઉપાંત સર્વ દિશાઓમાં એકજ ધૂત જગાવી દીધી.

તુંએ હુંદા ઉધર તો ઉધર ન મિલા,
તુંએ દેખા ધધર તો ધધર ન મિલા.
સર્વ કોઈ આ ધૂતમાં મરત બન્યું.

એણે નદીમાં તથાતી લલિતા પાણીના પૂર સાથે ખેંચાઈ. પ્રવાહના વેગમાં ધસડાતી. લલિતાએ બે ચાર કુખડી ખાધી. તથાતી ધાસતી એક ભારી સાથે તે અચડાઈ. ભારી સાથે મરણગાંઠ વળી ગઈ. આ ભારી લલિતાને બેશુદ્ધ હાલતમાં ખેંચતી ગઈ. લગભગ ચાર માઈલ સુધી પ્રવાહમાં સીધી ધસડાયા પછી નદીના કાંઠાપરના એક આવળની પાણીમાં નમેલી કાંઠાભરી ડાળા સાથે આ ભારી બેસ્વાઈ ગઈ. કલાકો સુધી આ ભારી બેરવાઈ રહેવાથી કાંઠાના પોલા ભાગમાં ઢંકાતી ગઈ. લલિતાની પાછળ તપાસે આવનારાં માણસો આ રથજેથી પાંચ ૭ વખત પસાર થઈ ગયાં હશે, પણ આ રીતે ભારી સાથે વળગેલી લલિતાને કોઈ એક શક્ય નહીં. એ આવળથી થોડે દૂર ખીમાઈ આહિરતું ખેતર હતું. ખીમાઈ અહિં નેસડો નાંખી કુટુંબસંહિત રહેતો હતો.

નદીમાં પૂર આવવાથી ઘણાં લોકોને નુકશાની થવાની વાતો કરતો ખીમાઈ પૂર આવ્યાને ખીજે દિવસે પોતાના ન્હાનાભાઈ રાધવની સાથે નદીને કાંઠે કાંઠે ચાલતો હતો. તેની ઝીણી ચપળ આંખો આવળની નમેલી ડાળ તરફ ગઈ. ડાળની નીચે કાંઠાના ભાગમાં રહેલા પોલા ભાગમાંની પેલી ધાસતી ભારી રહેની દૃષ્ટિએ પડી. ખીમાઈ રાધવને તેડી

તેની તપાસ ખર્ચે ગયો. બહુ બાંધીક તપાસથી રહેતો લલિતાના હૃદયમાં ચમકતી સોનાની બંગડીયો દેખાઈ. જરૂર કોઈ બાઈ આ ભારી સાથે છે એમ તેને ખાત્રી થતાં બંને ભાઈઓ પાણીમાં પડ્યા. કાંઠાવાળા તે ભાગ તરફ જવું બહુ મુશ્કેલ હતું છતાં હિંમત કરી આ બંને ભાઈઓ ત્યાં ગયા. ભારી સહિત લલિતાને બહાર કાઢી. એકપણ પળ નહિ ખોતાં ઉતાવળે એમના લલિતાને ઉપાડી તે બંને ભાઈઓ નેસમાં આવ્યા. આ વખતે ગુરૂદેવ નેસમાં હોવાથી ખીમાઈ આ બાઈને બહુ આગ્રયણી માની. ગુરૂદેવે રહેતે તપાસી પોતાની પાસેથી એક જડીબુટ્ટી કાઢી તે ધરીને લલિતાને પીવડાવી. ત્યારપછી એક ખાટલા પર ત્રણ કલાક સુધી સુવાડી. ફરીથી એ જડીબુટ્ટી પાવામાં આવતાં લલિતાએ આંખ ખુલાડી. આંખ ખુલાડતાં તે અભયમ થઈ. પોતે મરી ગઈ છે એ માન્યતાએ રહેતો બહુ સંતાપ થયો હતો. તે લવવા મંડી.

“રહેતે મર.....વા.....દો. હું.....
જીવ.....તી રહીને કુખ.....ખમું.....તેના...
કરતાં.....મ.....સ્વું.....વધારે.....”

તરતજ ગુરૂદેવે ખીજ જડીબુટ્ટી પોતાં તે શાન્તિમાં પડી.

ખીમાઈની ને ખીમાઈના કુટુંબની ચાકરીથી તેમજ ગુરૂદેવની જડીબુટ્ટીના પ્રભાવથી ત્રણ દિવસમાં લલિતા દરતી ફરતી થઈ. ખીમાઈની પુત્રી રૂડી લલિતા સાથે ચવાથી બહુ ખુશી થઈ. લલિતાએ પોતાનો વૃત્તાંત ગુરૂદેવની આગળથી સર્વ સમક્ષ કહી બતાવ્યો. લલિતાની ઈચ્છા એવી હતી કે ન્યાંમુધી વસંત પરીક્ષામાં પસાર ન થાય ત્યાં સુધી નામ બદલાવી અહિંજ રહેવું. પોતાના પિતાને ઘેર જવાની ઈચ્છા એક પછે યઈ ખરી પણ ફરીથી ત્યાં જતાં સંતાપ ઉત્પન્ન થશે

એ વિચારે ખીમાણુંને ત્યાં થોડો વખત રહેવાનો તૃષ્ણે દૃઢ નિશ્ચય કર્યો. થોડા દિવસના ગુરૂદેવના સહવાસથી તેની અહિં રહેવાની ઇચ્છા દૃઢ થતી ગઈ. રૂડી સાથે રહી કુદરતનાં વિવિધ દર્શનો જોતી, ગુરૂદેવના સત્સંગમાં દેશસેવાના મોંઘેરા પાઠો પઢતી લલિતાને અહિં જંગલમાં પણ સ્વર્ગ રચાયું હોવ તેવી ભાવના પ્રગટી. સદુ કામ તેને અમૃત કહી બોલાવતા. આજ ગુરૂદેવના અજન યજ્ઞ રથ પછી લલિતાને વસંતની કવિતાઓ યાદ

આવી. ગુરૂદેવે અમૃતના ચહેરાપર યથેક્ષા ફેરફાર જોયો.

“ કેમ અમૃત આજે નિરાશા ઉત્પન્ન થવાનું કારણ શું ? ”

ગુરૂદેવ મનોભાવના સહમંત્રે ગયા છે એમ જાણી અમૃતે ડોકું નમાવી વાત ફેરવી.

“ આ ભજન કોનું ‘જનાવેલું’ છે ? ”

“ મહે’ મહારા ગુરૂ પાસે સાંભળેલું એટલે એનો રચનાર કોણ છે એ હું જાણતો નથી. ”

સામાર સ્વીકાર:

રંગુન સમાચાર: (રંગુન) પુસ્તક ૨૯ મું: અંક ૯૨, ૯૩, ૯૪ અને પુસ્તક ૩૦ મું: અંક ૧ હો અને ૨ જો. તંત્રી: શ્રીયુત મણીભાઈ રણુભાઈ દેશામ પલયાણકર વાર્ષિક લવાજમ : રૂ. ૧-૧-૦

જૈન: (ભાવનગર): પુસ્તક ૨૨મું: અંક ૪૮, ૪૯, ૫૦, અને પુસ્તક ૨૩ મું: ૧ હો અને ૨ જો. તંત્રી: શ્રી શ્રી દેવચંદ દામજી કુંડલાકર. વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૫-૦-૦.

બે ઘડી ભોજ (મુંબઈ): પુસ્તક ૧ હું: અંક ૧૫-૨૨ તંત્રી: શ્રીયુત ચપલા, સહતંત્રી: શ્રીયુત સાદીક વ્યવસ્થાપક: મેસર્સ વર્ધમાન એન્ડ સન્સ. વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૪-૦-૦.

હસાહસ અને હિન્દ મિત્ર (મુંબઈ): પુસ્તક ૪ મું: અંક ૧૬-૨૨ તંત્રી: શ્રીયુત નવરોજી બગનજી પંચગી, પ્રકાશક: મેસર્સ બાતુ એન્ડ કંપની. વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૪-૪-૦

સચિત્ર તોપ (મુસ્ત): ગર્જના બીજી, પ્રકાશક: ૨૨-૨૫ તંત્રી અને પ્રકાશક: શ્રીયુત આઈ. એમ. વીમાવળા. વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૨-૮-૦

ભદ્રી (લુતેન્ડ્ર) (મુંબઈ): નવેમ્બર ૧૯૨૪. તંત્રી: શ્રીયુત પુરુષોત્તમ વિદ્યામ ભાવજી. વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૨-૮-૦

સંપૂર્ણ-શક્તિ (કરાંચી): પુસ્તક ૧ હું: અંક ૨૩-૨૪ તંત્રી અને પ્રકાશક: શ્રીયુત મૂળચંદર વાલજી વ્યાસ. વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૨-૦-૦

કેળવણીની તરફેણમાં અને કેટલાકે વિરુદ્ધમાં સ-
લાચી બરી. આખરે તેની તરફેણનાળો પક્ષ
જીતે એવી આશા આપણે રાખીએ છીએ. તુર્ક-
સ્તાનની સ્ત્રીઓમાં જ્યારે આદતી બધી બગડી
આવી છે, ત્યારે સ્ત્રીની મુસલમાન સ્ત્રીઓ પર
પણ તેની થોડી ધણી અસર થયા વિના રહેશે
નહિ, એમ માની શકાય છે.

X X X

રાજકેન્દ્રી (ગદાસ હલાકા) ની મ્યુની-
સીપલ હાઉસિસમાં ત્યાંની એક સત્તાસદ મિત્ર
બાલમરમા કાંચુમાર્તિએ એવો કરાવ મૂક્યો
હતો, કે ચહેરની હોસ્પિટલમાં ધણી સ્ત્રી દર્દીઓ
જતી હોવાથી તેમની સગવડ માટે એક સ્ત્રી ડોક્ટર-
ની નીમણુંક હતી. તે દરખાસ્ત મૂકવી વળતે
તેણે છતાંદાર બાપણ ક્યું હું. કરાવ સર્વાનુ-
મતે પસાર થયો હતો.

X X X

મદુરામાં શ્રી મિનાક્ષી સેવા સંઘમનું નવું
મહાન બાંધવા માટે ત્યાંના એક વૈરવ યુવકે રૂ.
૧૫૦૦૦ આપ્યા છે. એ સંસ્થામાં સામાન્ય વ-
ર્ગની કન્યાઓને ઉદ્યોગનું શિક્ષણ આપવામાં
આવશે. આ ઉદાર યુવકે એવો નિશ્ચય કર્યો છે,
કે પોતાની બાળાની જીંદગીમાં જેટલા પૈસા તે
બચાવી શકે, તે બધા પોતાના ગુણ્ય બંધુ-
ઓના હક્કણ માટે વાપરવા.

X X X

સિંહરાજામાં વેંદરાસી નામના જુદ
જુદસ્થના ધરમાં છ બદમાસો ચોરી કર્યા માટે
મધ્ય રાત્રે પેદા. તેમની ગરજડથી મિ. ચારલો
ભગી ઉઠતાં એક બદમાસે સામે આવેને તેમના
માથા પર તરવારથી ધા કર્યો. માથું હાપી નાં-
ખવાની તેવાસીમાં તે હતો, એટલામાં મિ. ચા-
રલોની સ્ત્રીએ ત્યાં ધસી આવીને ચોરના હાથ
માંથી તરવાર હુટવી લીધી. પછી તેણે ચોરથી
લુથોં પાડી એટલે પડોશીઓ આવી પહોંચશે,
એવી બીકથી ચોર નાસી ગયા તે સીનો હાથ
પણ તરવારથી કપાયો હતો. પાછળથી તપાસ
કરતાં પોલીસે બધા ચોરને પકડ્યા હતા. આ
સ્ત્રીને તેની બહાદુરી માટે ખરેખર ધન્યવાદ
દે છે.

X X X

હામામાં એક લગ્ન સમયે કન્યાના બાપે વ-
રને રૂ. ૧૩૪૧ અને થોડાં વાસણ આપવાનું
કહ્યું હતું. જન લગ્નને આવેલા વરના
બાપને વાસણ પત્રક પડયાં નહિ, અને તેને
બદલે ચાંદીનાં વાસણની માગણી કરી, તે આપ-
વાની કન્યાના બાપની શક્તિ ન હોવાથી તેણે
ના કહી. તેથી જન પાછો મથ. કન્યાના બાપે
તરતજ ઢાઢા મુનિવર્ગીની એક યુવકને ચોખી
દડાડી તેની સાથે પોતાની પુત્રીનું લગ્ન તેમ
રાત્રે કરી દીધું.

X X X

કુચનિદારના એક રાજકુમાર વિકટર નારા-
યણની પત્નીએ પોતાના પતિથી છુટાછેડા કરાવી
આપવાની માગણી કલકત્તાની હાઇકોર્ટ પાસે
કરી છે. રાજકુમાર બ્રિટિશ રેવનુ ન હોવાથી,
હાઇકોર્ટને આરો સત્તા છે કે નહિ તે બાબત
સાંચ પડવાથી મુદદેનો મુલતવી રહ્યો છે.

X X X

જળવપુરની મ્યુનીસીપાલિટીએ થોડા વખત
પર એવો કરાવ પસાર કર્યો હતો કે ત્યાંની હક-
રીન હોસ્પિટલને મ્યુનીસીપાલિટી તરફથી ખપાતી
વાર્ષિક માન્ટ બંધ કરવી, કારણ કે ત્યાંની સ્ત્રી
ડોક્ટર મિસ સ્કેટર દિંદી દરદીઓ વરફેલો
હાર રહે છે. તે પરથી, મિસ સ્કેટરે પોતાની
બદનક્ષી યશ્વિની જાણીને મ્યુનીસીપાલિટી સામે
રૂ. ૨૫૦૦૦ નો દાવો દાખલો છે. આ બનાવ
પરથી શહેરમાં ધણે બળભગાટ થયો છે. એમ
સંભળાય છે કે આ બાબતની તપાસ ચલાવતા
માટે એક ખાસ કમિશન નીમવાની સૂચના કરી
રેખાબદી કમિશનર વચ્ચે પડ્યા છે.

X X X

આસામની લેઇસ્ટેલીવ કાન્નિસમાં એવો
કરાવ થયો છે કે હાઉસિસના ઉપેદ્યારોને મત
આપવાનો હક્ક સ્ત્રીઓને આપવો. સરકારનો
સ્વચ્છ વિરોધ હોવા છતાં ત્યાંના મેંબરો એવો
પણ પ્રયત્ન કરે છે કે સ્ત્રીઓને ધારાસભામાં બે-
સવાનો હક્ક પણ આપવો. ત્યાંના ચંદાના બચો-
આમાં કાચ કરતી અસંખ્ય સ્ત્રીઓની સ્થિતિ
સુધારવા માટે સ્ત્રીઓએ ધારાસભામાં જવાની
ધણી જરૂર છે.

X X X

એશિયા.

સી લોનમાં બાળકોને માટે પ્રાથમિક કૃષ્ણવર્ણી ફરજિયાત રાખવામાં આવી છે. તેને લીધે લગભગ દરેક કન્યાને લખતાં વાંચતાં આવડે-છે. તે છતાં ત્યાંની સ્ત્રીઓને મ્યુનીસીપાલિટીમાં કે ધારાસભામાં મત આપવાનો અધિકાર બીજાકુલ મળ્યો નથી, એ વાત બહુ ખેદજનક છે. અહીંના વીમેન્સ ઇન્ડિઅન એસોસિએશન તરફથી સાલોનના સર્વનરને એક પત્ર મોકલવામાં આવ્યો છે. તેમાં ત્યાંની સ્ત્રીઓને મતાધિકાર આપવાનો અને તેમની સામાન્ય સ્થિતિ સુધારવાની વિનંતી કરવામાં આવી છે.

× × ×

ચીનમાં પેકીંગ શહેરમાં થોડા વખતમાં સ્ત્રીઓની એક બેઠક ઉઘડવાની છે. એમાં બહુજા કામ સીધું કરશે. તેમાં નોકરી લેવા માટે બેઠકોનો વિષય સીખવાની શાળામાં ત્રીસ સ્ત્રીઓ શિક્ષણ લે છે.

× × ×

જાપાનમાં એરોપ્લેન ચલાવવાનું કામ સીખનાર મિસ યિગેનો કંલે નામની સ્ત્રી પહેલીજ છે. ટોક્યોના શહેરની પાસેની શાળામાં તે એ વિષયનું શિક્ષણ લે છે. થોડા વખતમાં એરોપ્લેન ચલાવવાની હરીફાઈમાં ભાગ લેવાની તેની ઉમેદ છે, અને આગળ જતાં તેના લગ્નમાં પણ હાજર થવાની તેની ઇચ્છા છે.

× × ×

યૂરપ.

લંડનનો મિડલેન્ડ બેંક સાથે મિ. રૅબિન્સન નામના ગૃહસ્થે ૧૨૫૦૦૦ પાઉન્ડનો દાવો માંડ્યો હતો. બેંકના માણસોએ એ પૈસા આપવાની ના હાવી. કારણ કે તપાસ કરતા માલમ પડ્યું હતું કે મિ. રૅબિન્સનની સ્ત્રી સાથે કારિગરના પાટલી કુંવર રામ સર હરિસીંગને સંબંધ હતો. પેરીસની હોટેલમાં તે બંને એક ચોરડામાં સાથે ભેવામાં આવ્યાં હતાં. એ મિ. રૅબિન્સન પોતાની સ્ત્રીને આવી આવચકગતન લીધે તેનાથી છુટાછેડા લેવાની માગણી કરે, તો તેમાં રામ હરિસીંગ નામ નહેર થાય એવા

બધ હતો. તેથી આ વાત છુપાવવા માટે હરિસીંગે ૧૨૫૦૦૦ પાઉન્ડ રૅબિન્સનને આપ્યા. એ પૈસા રામ પાસેથી પડાવીને બેંકમાં મૂકવામાં બે ત્રણ માણસોના હાથ હતો. તે માણસો પણ વચમાંથી ધણી પૈસા ખાઈ ગયા.

× × ×

લંડનમાં સ્ત્રીઓ પોલીસનું કામ તો ધણી વખતથી કરે છે. પરાંતુ હવે તેઓ છુપી પોલીસના ખાતામાં હાજર થવાની છે. ત્યાં તેઓ સાર્દા કપડાં પહેરીને કામ કરશે, જેથી તેઓ માણુ છે તે ઓળખી શકાય નહિ. ધણી વખત એવું બને છે કે પુરોષો કરતાં સ્ત્રીઓ આ કામ વધારે સ્વેચ્છાથી કરી શકે છે. જ્યાં પુરુષની હાજરી તરફ લોકો ઇંદાશીલ નજરથી જુએ, ત્યાં સ્ત્રી સુખેથી જઈ શકે છે. રાતની કલેજો પર હેખરેખ સખવાની ફરજ તેમને ખાસ સોંપવામાં આવશે. હવેથી છુપી પોલીસના કામ માટે સ્ત્રીઓને ખાસ શિક્ષણ આપવામાં આવશે.

× × ×

લંડનની સ્ત્રીઓની વૈદ્યકીય શિક્ષણની શાળામાં ચેરી ક્યુક્સ ક્રીન નામની સન્નારીની નીમણુક શરીરચર્યાના વિષયના પ્રોફેસર તરીકે થઈ છે. આ જગા સ્ત્રીને પહેલીજવાર મળી છે. તે સન્નારીએ એ જ શાળામાં અભ્યાસ કર્યો હતો. એ સંસ્થામાં કોમ પણ જગા સ્ત્રીને મળી શકે છે.

× × ×

ઈંગ્લેન્ડમાં સ્વતંત્ર વેપાર કરનારી સ્ત્રીઓની સંખ્યા વધતી જાય છે. તે ઉપરથી ત્યાંના પૂલ બંદરના હાઈવર કમિશનરોએ (બંદરની વ્યવસ્થા કરનાર મંડળે) માલ પરની જકાત વધારવાના નિયમમાં એવો ઠરાવ મૂકવાનું નક્કી કર્યું છે કે પુરુષોની સાથે સ્ત્રીઓ પણ હાઈવર કમિશનરની સુરક્ષામાં આવી શકે.

× × ×

ફ્રાન્સમાં લાયન્સ યુનીવર્સિટીમાં અગ્રેજ સાહિત્યના પ્રોફેસર તરીકે પહેલીજવાર એક સ્ત્રીની નીમણુક થઈ છે. તે સ્ત્રીનું નામ મેડમો-ઇઝબેલ વિલા છે.

× × ×

ફ્રાન્સમાં સ્ત્રીઓને મ્યુનીસીપાલિટીમાં હાજર

મવાને હેઠ મળ્યા છે. તેને પરિણામે 'મેડીડની' ટાઇન કાર્ગિસલમાં હમણાં જ ત્રણ સ્ત્રીઓ મેંબર થઇ છે.

X . . . X . . . X

રશીઆની એક સ્ટોમરના ખજારીઓમાં એક રક વર્ષની સુન્દર છોકરી છે. તેને વહાણના ચોથા ઓફીસરની પત્ની મેળેલી છે. તેને પોતાને રશી-મર ચલાવતા આવડે છે, અને આખી દુનીઆની મુસાફરી કરવાનો તેનો હરાસો છે.

X . . . X . . . X

અમેરિકા

અમેરિકામાં મિસ સેકિરલ સ્ટોનર નામની સત્તર વર્ષની છોકરીએ અત્યાર સુધીમાં દસ હજાર કવિતાઓ લખી છે. તેનાં લખેલાં સત્તર પુસ્તક છપાયાં છે, અને તે સત્તર ભાષાઓ વાંચી શકે છે. જ્યારે તે ૭ વર્ષની હતી, ત્યારે મઠીને દોઢ હજાર રૂપિયા કમાતી હતી. હાલ તે એની કમાણીની અણુવરી કરવી પણ મુશ્કેલ છે.

X . . . X . . . X

જેન કોનેટ નામની અમેરિકન સ્ત્રી ૮૨ વર્ષની વયે મરણ પામી છે. તેનાં પોતાનાં ૧૩ છોકરાઓ હયાત છે; તે ૧૩ નાં ૧૪૨ છોકરાંઓ છે.

તેમનાં ૫૬૫ છોકરાંઓ છે; તેમનાં ૭૭૪ છોકરાંઓ છે; અને તેમનાં ૧૦૦ છોકરાંઓ છે. આ પ્રમાણે આ પ્રખ્યાત માતા પોતાની પાછળ ૧૫૬૫ વંદનને મૂકી ગઇ છે.

X . . . X . . . X

ઓસ્ટ્રેલીઆ.

ઓસ્ટ્રેલીઆમાં મિસ કેપલીન અટલર નામની સ્ત્રી એંગ્લોનિયર થઇ છે, અને

પોતાના કામમાં પૂણે રસ લે છે. ત્યાંના મોટા પ્રખ્યાત એંગ્લોનિયર મિ એડ્લીફ પાસે તે ખાતરી સેકેટરીનું કામ કરે છે. ત્યાંના સિડની હાર્બર બિનના કામના સંબંધમાં તેને લંડન મોકલવામાં આવી છે. નોહરીમાં તે કાખલ થઇ ત્યારે તેની ઉંમર વીસ વર્ષની પણ નહોતી. હાલ એંગ્લોનિયર તરીકેના કામમાં તેની હોશિયારી અને બુદ્ધિચાતુર્ય રૂબરૂ દેખાય છે.

X . . . X . . . X

પશ્ચિમ ઓસ્ટ્રેલીઆની પાર્લમેન્ટમાં જ્યુરીનો કાયદો બદલવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે. તેમાં એક ક્લબ બની છે કે સ્ત્રીઓને હાર્ટની જ્યુરીમાં મૂકવી. તેને લીધે પાર્લમેન્ટમાં સામાન્યતા જે પક્ષમાં ખુબ તકરાર વાલ છે.

સાહાર સ્પીકાર:

વાયડા મિન (મુખાઈ): પુસ્તક ૫ મું: અંક ૨ જો. તંત્રી: શ્રીયુત હીરાલાલ વેલાભાઈ લાકડાવાળા. પ્રકાશક: વાયડા યુનિયન સોસાયટી. વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૩-૦-૦

હુન્નર વિજ્ઞાન (અમદાવાદ): પુસ્તક ૨ જું: અંક ૨ જો. તંત્રી અને પ્રકાશક: શ્રીયુત જેઠાલાલ દેવશંકર દવે. વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૪-૦-૦

ધસાઅતે ઇસ્લામ (મુખાઈ): પુસ્તક ૪ થું: અંક ૧૨ મો. તંત્રી અને પ્રકાશક: મૌલવી મીરમોહમ્મદ યાકુબ ઇચ્છતી સાબિરી. વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૪-૦-૦

આફ્રીતાળે ઇસ્લામ (અમદાવાદ): અંક ૧ લો: જુલિ ૧ લી. તંત્રી: મુન્શી સ. હામીદમીયાં ડોસામીયાં. વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૩-૦-૦

સંપાદક: સા. જ્યોત્સ્ના મહેતા, બી. એ.

હિંદુ સ્ત્રીઓની દુર્બલતા:

'મૃદલક્ષ્મી' માસિકમાં શ્રીયુત ગંગાપ્રસાદ ઉપાધ્યાય 'હિંદુ સ્ત્રીઓની દુર્બલતા' વિષે નીચે પ્રમાણે લખે છે:—

હિંદુ જાતિની સ્ત્રીઓ ઘણી દુર્બલ હોય છે. તેમાં ક્ષયરોગથી મરનારી સ્ત્રીઓની સંખ્યા વધારે છે. યુવાન પુરૂષો (પત્નીના મરણને લીધે) ત્રણ ત્રણ વખત લગ્ન કરતા લેવામાં આવે છે. એવાં મરણો માટે અવશ્ય કંઈ વિચાર કરવો જોઈએ.

ખેલું કારણ તે એ છે કે હિંદુ સ્ત્રીઓને પોતાના આરોગ્ય માટે કંઈ પણ દરકાર હોતી નથી. તેમનાં મનમાં કટલીએ પેદીની પરંપરાથી એવી દૃઢ માન્યતા છે, કે જે સ્ત્રી પોતાના પતિના ખેલ્યાં મરણ પામે તે સૌથી વધારે ભાગ્યસાળી કહેવાય. અને લીધે સ્ત્રીઓ માંદી થયા પછી પણ જાહેર વખત સુધી રોગને છુપાવે છે પોતાની ખોરાકની કે રહેણી કાચીની તેઓ કંઈ દરકાર કરતી નથી. કન્યાના જીવનમાં ૧૪ વર્ષની વયથી ૨૦ વર્ષ સુધીનો સમય ધણી કઠિન છે. સેંઠરો રોગ આ વખતમાં રાફ થાય છે. માસિક અટકાવને લગતા ધણી રોગનો આરંભ આ સમયમાં થાય છે. તે માટે આ વખતમાં ધણી સંભાળ રાખવાની જરૂર છે.

ખીનું કારણ પડદાનો રીવાજ તથા ખોટી યત્ન છે. આરોગ્યને માટે ખુલ્લી દવા તથા પ્રકારની ઘણી જરૂર છે. પડદાના રીવાજથી જે ભયંકર પરિણામ આવે છે તેનાથી સ્ત્રીઓને બચાવવી જોઈએ.

ઘનાદય સ્ત્રીઓને કંઈ કામ કરવું પડતું નથી,

તે ત્રીજું કારણ છે. શ્રીમંત ધરની સ્ત્રીઓમાં પાન ખાધને ખાટલાપર પડી રહેવાનો રીવાજ હોય છે. ધરનું બધું કામકાજ નોકરોને સોંપવામાં આવે છે. આથી આજસુધી છે, અને સારી બગડે છે. દરેક સ્ત્રીએ કંઈ પણ કામ કરવું જોઈએ. પોતાની સક્રિય કરતાં વધારે કામ કરવાથી પણ તબીબત બગડે છે. જે ઘણા ધરમાં એવું જોયું છે, કે કામનો બોલો અતિશય હોવાથી સ્ત્રીઓનું આરોગ્ય બગડ્યું છે. પોતાના ગભ ઉપરાંત ધંદી ફળવી, અથવા બહુ ભાર ઉપાડવો, અથવા ખીનું કામ એટલું બધું કરવું કે જેથી જરા પણ આરામ લેવાનો વખત ન મળે, આ બધાં પણ રોગનાં કારણ છે. ધરના છુપ્તિમાન પુરૂષોએ એટલી દેખરેખ રાખવી જોઈએ કે એમને બાધીન રહેલી સ્ત્રીઓ આમાંથી એક પણ કાર્ય ગભ ઉપરાંત ન કરે.

ચોથું કારણ આરોગ્ય સંજોગો નિયંત્રિત અજ્ઞાન છે. આ વિષયનાં ન્દાનાં પુસ્તકો તૈયાર કરીને સ્ત્રીઓમાં વહેંચવાની ધણી જરૂર છે.

સુરલીમ સ્ત્રીઓની કેળવણી—

આખા હિન્દની મુસલમાન કેળવણી પરિવર્તન ૩૭ મા વર્ષની બેઠક સુબાઈમાં તા. ૨૭ મી ડિસેમ્બરથી રાફ થઈ હતી. પ્રમુખપદ સર ઈશાદીમ રહીમખાનને આપવામાં આવ્યું હતું. તેઓ પોતાના સાધણમાં મુસલમાન સ્ત્રીઓના શિક્ષણ માટે નીચે પ્રમાણે જાણ્યા હતા:—

આ ઇલાકાના મુસલમાનોમાં સ્ત્રી કેળવણીની સ્થિતિ ઘણી શોચનીય છે. ૧૯૨૨-૨૩ ના વર્ષમાં માધ્યમિક શાળાઓમાં માત્ર આઠ છાત્રીઓ શણી હતી, અને કોલેજમાં તે એક પણ નહોતી.

આપણા પૂજ્ય પેગંબરે જ્ઞાન મેળવવાની બાબતમાં પુરૂષ કે સ્ત્રીમાં કંઈ ભેદ જણાવ્યો નહોતો. જ્ઞાનની શોધ કરીને તે મેળવવાની આજ્ઞા તેમણે બન્ને જાતિને સરખીજ કરી હતી. જ્યાં સુધી શિક્ષણ પામેલી સ્ત્રીઓ પોતાના પતિને સહાય કરે નહિ અને બાળકોની વૃન્નતિ કરવાને પ્રયાસ કરે નહિ, ત્યાં સુધી કોઈપણ કામમાં પ્રગતિ થઈ શકે નહિ. મુસલમાનોમાં સ્ત્રી કેળવણીને પ્રત્યે ધણી ગુન્યવલ્ય બરેલો છે. લોકોમાં સ્ત્રી કેળવણી માટેનો વિરોધ ધીમે ધીમે ઓછો થાય છે. તે પછી આ કામમાં ખરેખર મુશ્કેલી પેસાની બાબતની છે. કેળવણી અને પેસાની વ્યવસ્થા એ બેને પરસ્પર કેવો સંબંધ છે, તે બાબત મેં કહેલું છે એ સારા કુંડની વ્યવસ્થા થાય, તે સ્ત્રી કેળવણીને પ્રત્યે હમણાં જેટલો મુશ્કેલ છે, તેટલો રહેશે નહિ. અધિગદની સાળાની સફળતા વિષે વાત કરતાં મેં જણાવ્યું હતું, કે દરેક સંસ્થામાં એક જવાબદારી કામ કરનાર મુખ્ય માણસની જરૂર હોય છે. કોઈપણ કામની અથવા બીજી જાહેર સંસ્થામાં જાવી અગત્ય છે, તેમજ કોઈ એક વ્યક્તિના પ્રયાસમાં પછી આ વાતનું સ્વલ્પ જણાય છે એક માણસે પોતાની દરદરિ નજરથી કેળવણીની બાબતમાં પોતાના આખા કુંડની સ્થિતિ કેવી સુધારી છે તેનો દાખલો કુંડ તમને કહું છું. અસ્થિત બદલિન તેવજળનું નામ નહિ સામજીક હોય એવું તમારામાંથી કોઈ નહિ હોય. એક માણસ વ્યક્તિ તરીકે પોતાના કુંડનામાં કેળવણીની પ્રગતિ કેટલી બધી કરી શકે છે, તે દર્શાવવા માટે આ કુંડને ઇતિહાસ જણાવવા જેવો છે. બદલિન તેવજળના પિતા તેવજળ બાઈ-મિયાં વડોદરામાં વેપાર કરતા હતા. અને તેમનું કુંડનું મોટું હતું. તેમણે પોતાના ૭ ઇકરાઓને તે વખતમાં બની શકે તેટલી જગ્યામાં જ્યાં કેળવણી આપી. તેને પરિણામે તે બધા પોતાના ઘંઘામાં જ્યાં પઢરીએ ચડ્યા. પોતે કેળવણીને લાભ લીધેલા હોવાથી તે ઇકરાઓએ પોતાના ઇકરાઓ તથા ઇકરાઓને જતમ શિક્ષણ આપ્યું. હાલ તે મોટું કુંડનું એવો સ્થિતિએ પહોંચ્યું છે, કે તેમાં એક પછી સ્ત્રી કે પુરૂષ જાણેજ ન શીખ્યું હોય એવું નથી. એક માણસના પ્રયત્નથી આખા કુંડનામાં સ્ત્રી પુરૂ-

ષોમાં કેળવણીનો પ્રચાર કેવો થાય છે, તેનો દાખલો આ કુંડનામાં જણાવ્યો છે.

સ્ત્રીઓ અને પુરૂષો બન્નેને સાથે કેળવણી આપવા જેટલાં કુંડ ન મળી શકે, તે પછી પુરૂષોની કેળવણીથી આખરે સ્ત્રી કેળવણીની રીત આવતો થશેજ, અને એ રીતે આખી કામની પ્રગતિ ધીમે ધીમે પછી થશે તે જાણી જાય. વધારમાં જેટલી કિતમ પ્રાપ્તિ કરી શકાય તેના પરજ આપણે ધ્યાન રાખવું જોઈએ. કુંડની કેળવણી માટે તેમજ આખી કામની કેળવણી માટે પ્રયત્ન કરે એવા ધણા પુરૂષોની જરૂર છે. આખી કામની વૃન્નતિનો આધાર દરેક વ્યક્તિ પર છે.

પુરૂષોનું અનુકરણ:

ઈંગ્લંડના પ્રખ્યાત લેખક મિ. એચ. ઇ. વેલ્સ દ્વારાની સ્ત્રીઓ પુરૂષોનું અનુકરણ કેડું કરે છે તે બાબત એક લેખમાં પોતાના વિચાર દર્શાવે છે. નીચેના થોડા ઉત્તરો પરથી એ લેખનો ભાવાર્થ સમજાવે:—

પુરૂષના જીવનમાં જેમ તમા જમાનનું માનસિક તત્ત્વ વધતું જાય છે, તેમ તેને પોતાને લાયક સંસ્કારોની જરૂર વધારે પડે છે. પૈસાથી ખરીદ કરીને અથવા યુદ્ધમાં જતી લાવીને એ સ્ત્રીને જતાનામાં તેની ફરજ બજાવવાને બેસાડી હોય, તેવી સ્ત્રી આ સમયના પુરૂષોને બાઈરી નહિ. પરંતુ પુરૂષો જેમ સ્વતંત્ર અને સહાય કરનારી સ્ત્રીની માગણી વધારે કરે છે, તેમ શુદ્ધિરાક્તિવાળી સ્ત્રીઓમાં પુરૂષને સહાય કરવાની ઇચ્છા જણાવી નથી.

સ્ત્રીઓ પોતાની જાતિના સ્વાભાવિક શુભ તથા દુષ્ટને નામાંકિત થએલા પુરૂષોનું અનુકરણ કરવાને પ્રયત્ન કરે છે. કોઈ દરજ્જા સોફ્ટવરનો પોસાક પડે, અથવા કોઈ બિખારી ફકીર લપકાજાય કપડાં પડે, તેનાજ ભાવથી સ્ત્રીઓ ન્યાયાધીશ થઈને તેનો પોસાક પડેવાની ઇચ્છા રાખે છે. ઇતિહાસમાં મહાન પુરૂષોને બદલે મહાન સ્ત્રીઓ થાય, તથા શુદ્ધ, મદમદ, અને કાઈરજના નમુના જેવી સ્ત્રીઓ થાય, એવો પ્રયાસ તેઓ કરે છે.

જ્યાં પુરૂષનું વિસ્મરણ થાય, એવા જાતનામાં

ત્રીજી ઇશ્વરની માગણી થોડા વખતમાં સીએ કરશે.

જે ભક્તિઓના સંબંધનો આવી રીતે લાભ થયો છે. તે દૂર કરીને ફરીથી એકતા કરવા માટે બહુ લાંબા પ્રયાસની જરૂર પડશે.

સંસ્કૃતિઓની કેળવણી:

“ટાઇમ્સ-એન્ડ ઇન્ડિઆ”માં સંસ્કૃતિઓની કેળવણી વિષે એક લઘુવાર્તા લેખ આવ્યો હતો. લેખક સ્ત્રી હશે એવું જણાય છે. એ લેખમાં કેટલોક ભાગ નીચે પ્રમાણે છે:—

આધુનિક દિનમાં સ્ત્રીની કેળવણીનો હેતુ તેને શૃદ્ધિથી તરીકે તૈયાર કરવાનો હતો. તેને મુખ્યત્વે શૃદ્ધવ્યવસ્થા શીખવવામાં આવતી. આ કામ પોતાના ઘરમાં તે માની દેખરેખ નીચે શીખતી, અને સાસરે ગયા પછી સાસુની દેખરેખ રહેતી. કંતિવાતું તથા સીવવાતું કામ તેને શીખવવામાં આવતું. પરંતુ ઘણાની અથવા સગીતની કળા શાળેજ શીખવાતી. ધર્મના નિષ્ઠિ તે જાણતી, તથા ઘણા જમાનામાં ચાલતી આવેલી પુરાણની વાર્તાઓ તે સંભળતી. પતિના ધનનો વ્યય કેવી રીતે કરવો તે શીખવવાની મરુમી આજ્ઞા હતી. તેથી સ્ત્રીને થોડા ધણે હીસાબ રાખતાં આવડતું. પરંતુ તેણે જ્ઞાન થોડું હતું.

ઘણું વર્ષો મુઠી સાધારણ જનસમૂહની સ્ત્રીઓની કેળવણીનો સમાવેશ આટલામાં જ થતો. ઇતિહાસમાં ભેતાં વધારે જ્ઞાની સ્ત્રીઓના કેટલાક ઉદાહરણો આપ્યાં આવે છે. પણ તે ઘણા જોડા હતા. હાલની પરિસ્થિતિ પર નજર કરીશું તો જણાશે કે જે સ્ત્રીઓને નવી પદ્ધતિથી શિક્ષણ મેળવવાનો લાભ મળ્યો છે. તેઓ જુના વિચારની શૃદ્ધિથી તદ્દન જુદી પડી જાય છે. હાલની યુરોપીયન તથા દેશી શાળાઓમાં પશ્ચિમની પદ્ધતિ પ્રમાણે બુદ્ધિની કેળવણી પર વધારે ભાર આપવામાં આવે છે. કોન્ટ્રે સ્કૂલોમાં પાઠશાસ્ત્ર, સીવણ તથા શૃદ્ધવ્યવસ્થા કરતાં સાહિત્ય, સંગીત અને ચિત્રકામ પર વધારે ધ્યાન અપાય છે. કેળવણીની ખેડી પદ્ધતિને લીધે આવું થાય છે. સ્ત્રી કેળવણીના મુખ્ય હેતુ માટે એ એ છે કે સ્ત્રીને બનિયતની શૃદ્ધિથી તરીકે તૈયાર કરવી, જે વાત સ્ત્રી જવામાં આવે છે.

પ્રાચીન સમયમાં અને હાલ પણ ઘણે સ્થળે ઘરમાં વપરાતી ઘણી ચીજો સ્ત્રી લેખન કરતી. હાલનાં શહેરોમાં શૃદ્ધિથીની સ્થિતિ તદ્દન જુદી હોય છે. તે બદલારનો સામાન વાપરે છે તે ઘરમાં જોઈતી ચીજો વેચાતી લાવે છે. તેથી સ્ત્રીએ જુદી જુદી ચીજોની કિંમત જાણવી જોઈએ, અને તેને ખરીદતાં આવડતું જોઈએ. તેને જાનના ભાવતાલ સાથે ઘણું કામ પડે છે. જે કન્યાઓને શરૂઆતથી જ આ જાગૃત શીખવવામાં આવી હોય, તે સાધારણ રીતે શહેરમાં વેપારીઓ જે સુચારુ કરે છે, તે કરી શકશે નહિ, અને સ્ત્રીઓ છતરાશે નહિ.

આપણી કન્યાઓના શિક્ષણમાં જે ખામી છે, તેમાં દોષ શાળાઓનો નથી, પણ કેળવણીના પદ્ધતિનો છે. અહીંની ઘણી કોન્ટ્રે સ્કૂલોમાં કન્યાઓને વ્યવહારિક કેળવણી આપવાનો પ્રયત્ન થાય છે. શિક્ષક દિન દિન એવી એક સંસ્થામાં શિક્ષણ લેવાનો લાભ મને મળ્યો હતો. આવી શાળાઓનો આદર્શ સિદ્ધ ન થયો હોય, તે તેમાં આપણા લોકોને જાણ છે. આપણા લોકોમાં સર્વત્ર એવી માન્યતા છે કે પુસ્તકોદ્ધાર મેળવેલું જ્ઞાન તે જ માત્ર સંસ્કાર અથવા સારી સ્થિતિ પામવાનો માર્ગ છે. ભલે મહેનતનો તેઓ તિરસ્કાર કરે છે, અને તેની કિંમત સમજતા નથી.

આ સ્થિતિ સુધારવાનો ઉપાય શો કરવો એવો પ્રશ્ન સ્વાભાવિક રીતે લેખન થાય છે. એનો ઉત્તર એ છે કે આપણી કન્યાશાળાઓમાં કેળવણીની પદ્ધતિ બદલવી જોઈએ. પરીક્ષાઓ માટે પુસ્તકો જોખવાનો હેતુ ન રાખવો જોઈએ. કન્યાઓની પ્રાથમિક અને માધ્યમિક શાળાઓના અવલાસકમમાં શૃદ્ધવ્યવસ્થાને લગતી કળાઓને મહત્વ આપવું જોઈએ. આ કળાઓ શિક્ષક એવું વ્યવહારિક હેતુ જોઈએ કે જેની દ્વારા સ્ત્રીની આર્થિક જરૂરીયાતોમાં તે ઉપયોગી થાય. હાલની શાળાઓમાં જે પાઠશાસ્ત્ર સીવણ તથા શૃદ્ધવ્યવસ્થા શીખવાય છે, તેનો ઉપયોગ વ્યવહારમાં બહુ થતો નથી. જે છોકરીઓ શાળાનું શિક્ષણ પૂરું કરીને તરત જ લગ્ન કરીને સંસારમાં પડે છે, તેમને આ ખામી જ.

લાય છે. ગુલુકળાઓ શીખવતી વખતે સવિધ્યમાં ઉપયોગી થાય એ હેતુ ધ્યાનમાં રાખવો જોઈએ.

હન્યાઓની કેળવણી માટે દીકરા કરીને અ-
હીની કૉલેજ તથા બીજી શાળાઓને કતારી
પાડવાનો મારા ઇરાદો નથી. તેઓ સામાન્ય
શિક્ષણની બાબતમાં ઘણું સારું કામ કરે છે. હું
અનેક રીતે તેમની આસાસી છું. પરંતુ સારી
ગુલુવ્યવસ્થાની કેળવણીના અભાવનાં કષ્ટાંત દર-
રોજ આપણી નજરે એટલાં બધાં આવે છે, કે
આ દોષને દૂર કરવાનો પ્રયાસ આપણે હવે
કરવો જોઈએ. એટલું તો બધા કબુલ કરે છે,
કે આપણા લોકોની જરૂરીઆતો પુરી પાડવા
માટે ગુલુકળાઓનું શિક્ષણ વ્યવહારોપયોગી થવું
જોઈએ. શાળાઓમાં એવું શીખવવાની જરૂર છે
કે હન્યાઓમાં સ્વતંત્રતા અને સ્વાધ્યયનો વિકાસ
થાય, અને જરૂર પડે ત્યારે ગુલુવ્યવસ્થાનું કાર્ય
ઉપાદી લેવાની શક્તિ આવે. આ હેતુ સિદ્ધ કરવા
માટે ખેલેલી જરૂર એ છે કે શિક્ષકોને પોતાને
સીવણ, પાકડાસ તથા ગુલુવ્યવસ્થાના વિષયો
સારા આવડવા જોઈએ.

કે આદિ'સા અને સ્ત્રીઓ:

બીનુખારીના 'મૉડર્ન રીવ્યુ'માં તંત્રી
પોતાની નોંધમાં અદિ'સા બાબત નીચે પ્રમાણે
લખે છે:-

પુરૂષ પોતે એ વ્યક્તિ તરીકે સંપૂર્ણ અ-
દિ'સાવાદી હોઈ શકે. પોતાનું ધુન કરવા આવેલા
માણસના સંસ્કાર પર પણ તે હાથ ન લગામે,
એમ બૂની શકે. પરંતુ સ્ત્રી બધા સંભોગમાં
અદિ'સાવાદી થઈ શકે નહિ, અને તેણે થડું
જોઈએ પણ નહિ. જે પુરૂષ તેના શિયળનો
ભંગ કરવા આવ્યો હોય, તેનો જીવ લેતાં પણ
જરૂર પડે ત્યારે તેણે અચકાઈ નહિ. આવે પ્રસંગે
તેણે અદિ'સાની મર્યાદા બાળગથી પડે છે તેવી
જ રીતે પુરૂષ ન્યારે કોઈ માણસને સ્ત્રીના
શિયળનો ભંગ કરતો જુએ, ત્યારે તેની ફરજ
છે કે પોતાની તથા તે દુષ્ટ પુરૂષની જીંદગી જી-
વનમાં નાંખીને પણ આ અનિષ્ટ કામ અટકા-
વડું જોઈએ.

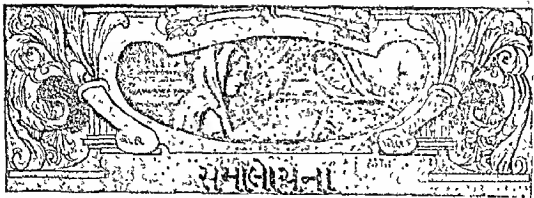
આ પ્રમાણે અમારી ૬ માન્યતા લેવાથી

યંજ ઇંડીઆમાં મહાત્મા ગાંધીના લખેલા
નીચેના સબ્જો લેખને અમને આનંદ થાય છે:-
કેલેને મારી નાંખવાનો પ્રયત્ન કર્યા વિના બીજાને
ખાતર મારું જીવન અર્પવાનું મારો ધર્મ' મને
શીખવે છે. પરંતુ તે સાથે ધર્મ એવું પણ શી-
ખવે છે, કે જ્યાં પોતાને સોંપેલી વસ્તુ તજીને
નાસી જડું, અથવા તો તેનું ભક્ષણ કરવા આવે
લાને મારી નાંખવો, એ બેજ માર્ગ રહ્યા હોય,
ત્યાં માણસની ફરજ છે કે મરડું અને મારડું
પણ કર્તવ્યનું સ્થાન તણ જડું નહિ.

સ્ત્રી શિક્ષણનાં આંકડા:

ઇ. સ. ૧૯૨૧ ના વસ્તી પત્રકના રીપોર્ટમાં
દિ'હુસ્તાનની સ્ત્રીઓની કેળવણી વિષે નીચે પ્રમાણે
પ્રસિદ્ધ થયું છે:-

લીસ વર્ષની અને તેથી મોટી ઉમરની કનરે
૨૦ સ્ત્રીઓ લખી વાંચી શકે છે, પુરૂષોમાં કનરે
૧૭૧ ને લખતાં વાંચતાં આવડે છે. તે છતાં આ
લીસમી સહીમાં હન્યાઓની કેળવણીમાં નિશ્ચય
પ્રગતિ થઈ છે. મિ. માર્ટિન લખે છે કે ઘણા
લોકોને લખતાં વાંચતાં આવડે એ સારા સંસ્કાર-
રત્ન ચિહ્ન છે. પુરૂષોની કેળવણીના વિકાસમાં
બાધ કરે એવું દિ'હના પરાપૂર્વથી ચાલતા
આવેલા રીવાજોમાં કંઈ નથી. પણ બ્રહ્મદેવ
સિવાય બીજે કશું સ્ત્રીઓની બાબતમાં આમ
નથી. દિ'હ અને મુસલમાન ધર્મનાં તત્ત્વોમાં
સ્ત્રી કેળવણી માટે સ્પષ્ટ વિરોધ જણાય છે.
પુરૂષો ઉપર પારદેશનાં ધોરણ અને આદર્શની
અસર થવાથીજ દિ'હની સ્ત્રીઓ માટે કેળવણી
લેવાનાં સંકલ્પને વધતાં જાય છે. દિ'હની જન-
સમાજના મોટા ભાગને હજીપણ સ્ત્રી કેળવણી
તેમના જૂના વિચારથી વિરૂદ્ધ લાગે છે. તેમને
તેની આવશ્યકતા જણાતી નથી, અને તેનાથી
વંદસ્થાન યરો એમ પણ લાગે છે. મિ. માર્ટિન
કહે છે કે મુસલમાન અને જૈન કોમના હંયા
વર્ગના વિચાર હજી પણ આવાજ છે. મુસલમાન
પુરૂષોને લખતાં વાંચતાં શીખવાની તેમના ધર્મની
આજ્ઞા છે, અને જૈન પુરૂષોને પોતાના ધર્મ માટે
સજીવનો જરૂર પડે છે. તે પણ સ્ત્રીઓને
સજીવવાની જરૂર એકેને લાગતી નથી.

સમાલોચક : શ્રીયુત જયાશંકર જીવનરામ જોશી, એમ. એ.

સખીને પત્રો : લેખક : શ્રીયુત મલ્લિવાલ
યુસાઈ દોશી બી. એ. પ્રકાશક : ગુજરાત
નાંક્યુલર સોસાયટી તરફથી શ્રીયુત હીરાલાલ
ભોવનદાસ પારખ બી. એ. અમદાવાદ
૧૯૫૩. ૦-૪-૦.

‘ સખીઓને પત્રો ’ નામ વધારે યોગ્ય
હતું, કારણ કે નહીં તો એક જ સખીને બીજી
સખીએ નહીં નહીં પત્રો લખ્યાં હશે એવા
પ્રશ્ન થવાનો સંભવ છે. અસ્તુ, આમાં સ્ત્રી
જીવનને લગતા વિવિધ વિષયોની ચર્ચા કરતા
જલ્દીથી પત્રો આવેલા છે. પત્રોની ભાષા
મેકંદરે સ્વાભાવિક અને તદ્દન સરળ છે અને
તેથીજ ધણાખરાં પત્રોનાં પુસ્તકોની કૃત્રિમતા
ખા પુસ્તકમાં હીકામાં આવતી નથી. ‘ કુટુંબ
હોશી, ’ ‘ કુખીને દિવાસો, ’ ‘ પતિ પ્રેમનો
અસાવ, ’ ‘ એક અખળાના હૃદયના લક્ષ્યારો, ’
આટલા પત્રો સર્વોત્તમ છે, અને તેમાં એ જલ્દી
પત્ર દ્વારા છતાં સ્ત્રીહૃદયના લંડાણમાં આવણને
પ્રવેશ કરાવી આજ્ઞાલાના પુરપૂર્ણના કર
અન્યાયી વર્તનનું આબેહુલ ચિત્ર ખડું કરે છે.
એક વાત લક્ષ્ય એ છે : ‘ પોતાને જાણ ’ અને
એવાં અર્ધનૈતિક વિષયો કરતાં ઉપર દર્શાવેલા
વિષયોમાં છતાં પોતાના ખરા સ્વરૂપમાં વધુ
સ્પષ્ટ દેખાય છે; એટલું જ નહીં પણ ‘ આદર્શ
લગ્ન ’ માં તો પત્રનું સ્વરૂપ નહીં પણ નિબંધ
જેવું બની રહે છે. નહીં તો પત્ર છાપેલાં દર
પાનાં જેવડાં લાંબા હોય નહીં અને તેની શેઠી
નહીં પ્રકારની હોય. તાત્પર્ય કે જ્ઞાન ને નીતિને
ચર્ચા કરવાં સ્ત્રી હૃદયને સહજ કુટુંબ, સંસાર,

પતિ, સંતાન, આદિ વિષયો પર જ સર્વ પત્રો
લખાયા હોત તો જરૂર પુસ્તકની ઉપયોગિતામાં
એક વધારો થાત. ઠેકઠેકાણે આપેલા સંસ્કૃત
ગુજરાતી અને અંગ્રેજી ઉતારા લેખકનું વિશાળ
જ્ઞાન સૂચવે છે, તો પણ સાધારણ સ્ત્રીઓ પત્રમાં
આટલા બધા ઉતારા કરે એ સંભવ યોગ્ય છે.
છતાં એકંદરે આ પુસ્તક અમને અત્યંત ખર્ચી
મળ્યું છે અને દરેક જીવનને, કોઈને કોઈ પત્રમાંથી
પોતાના હૃદયની એકાદ શુંબની ઉકેલ મળી
રહેશે એમ અમારી ખાતરી છે. લેખક ખરેખર
એક સંજીવ સ્ત્રી ઉપયોગી પુસ્તકનો સાહિત્યમાં
વધારો કર્યો છે.

પર ૧૬૬૨ : અનુવાદક : શ્રીયુત મહાશંકર
જંદોલ હવે, પ્રકાશક : ઉપર પ્રમાણે, મૂલ્ય :
રૂ. ૧-૦-૦.

શ્રીયુત રામેન્દ્ર સુંદર ત્રિવેદીએ પણ પર
ખંખાળીમાં આપેલાં શ્રાવણોનો આ ગુજરાતી
અનુવાદ છે. મૂળ લેખકની વિદ્વતા, બહુશ્રુત-
પણું અને વેદશાસ્ત્રનો ઉડા અભ્યાસ ઠેકઠેકાણે
જણાઈ આવે છે. પ્રાચીનકાળમાં નહીં નહીં
પ્રકારના યતા યજ્ઞોનો ઇતિહાસ, તેમની સંપૂર્ણ
માહિતી આપતાં વર્ણનો અને છેવટે તેમનાં ખરાં
રહસ્યો આપી પણ જેવા વિષયને આનંદપ્રદ
કર્યો છે. એક ખાસ વિશેષતા એ છે કે આપણા
ધર્મ અને ધર્મક્રિયાઓ સાથે પ્રિસ્તિ ધર્મ અને
ધર્મક્રિયાની ધણીજ ઓછવટથી સરખામણી કરી
છે, અને વિશાળ દૃષ્ટિ રાખી તે ધર્મનું રહસ્ય
તેના અભ્યાસકોષ પછી ન બતાવી શકે એવી સ-
ચોટ રીતે બતાવ્યું છે. એમના પ્રિસ્તિ ધર્મના

આ અભ્યાસથી કોઇને પણ માન વપન્નતા વિના
રહે તાલી, ભાષાનર સર્વ રીતે મદ્ય થયું છે.
અનુવાદને અભિનંદન આપીએ છીએ.

હિંદી તત્ત્વજ્ઞાનનો ઇતિહાસ (પૂર્વાર્ધ) :
લેખક : શ્રીયુત નર્મદાસદર દેવરાજદર મહતા,
બી. એ. પ્રકાશક : ઉપર પ્રમાણે. મૂલ્ય રૂ. ૧.

આ અમૂલ્ય પુસ્તકમાં જ્ઞાનદર્શન, સાંખ્ય
અને યોગ, બોધદર્શન, જૈનદર્શન અને ન્યાય-
વૈશેષિક દર્શનનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.
ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ શાસ્ત્રીય પદ્ધતિસર કર્તાએ
પ્રસ્તુત વિષયોનું અચ્છી રીતે નિરૂપણ કર્યું છે.
લેખકનાં નિદેશ, અભ્યાસ અને શ્રમ પાને પાને
પ્રત્યક્ષ થાય છે. ગુજરાતીમાં તત્ત્વજ્ઞાન જેવા
વિષય વિષયના સારા ગ્રંથો હમેશાં હરે છે.

સચિત્ર શારીરવિદ્યા : લેખક : સ્વ. ગંગાદા-
દર મણિરાજદર વૈષ્ણવ, પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે.
મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦.

આમાં શરીરના નિશાંગોની રચના અને દર-
કને કરવાનાં ભૂતકાર્મકો મર્યાદા સ્પષ્ટ રીતે વર્ણ-
વેલાં છે. ભાષા એટલી તો સરળ છે કે બાળકો
પણ સહેલાઈથી સમજી શકે. શારીરવિદ્યાને લ-
ગતી જાણના લાયક બધી મુખ્ય મુખ્ય બાબતો
બસો પાનામાં આવી જાય એવી સરસ રીતે આ
પુસ્તકની રચના કરવામાં આવી છે, ઠેર ઠેર
આપેલાં પુષ્કળ ચિત્રો વિષયને સમજવાની મુ-
ગમતા કરી આપે છે. હાઈસ્કૂલમાં ચાલતી લૅન્-
ગગેન્સની સાયન્સ સીરીઝ કરતાં આ પુસ્તક
અમને ઘણી રીતે સાફ જણાય છે તેથી તેને
સાયન્સના પાઠ્ય પુસ્તક તરીકે ચલાવવાની અમે
સલામતુ કરીએ છીએ.

લાલજીનું રાજકીય તત્ત્વજ્ઞાન : અનુવાદ :
શ્રીયુત લાલજી જેડસે, પ્રકાશક : મેસર્સ
વર્ધમાન એન્ડ સન્સ, પાલકુતી, ડે. બે. મૂલ્ય :
રૂ. ૦-૮-૦.

આ પુસ્તકથી શ્રી વર્ધમાન સાહિત્ય ગ્રંથ
માળા નું ત્રીજું પુસ્તક બહાર પડે છે. આ
ગ્રંથમાળાનું મધ્યમ પુસ્તક-સ્વીટર હેડની સ્વ-
તંત્રતાની સમાલોચના વખતે અમે કહેલું કે
“ ગ્રંથમાળાએ જેવા પુસ્તકથી માર્ગ કઠો છે

જેવા બહાર પાડ્યાં કરો. તો જરૂર સંજીવ
રોવા બનવશે. ” અને અમને જણાવેલાં ઘણાં
કર્મ કષ્ટો છે કે ગ્રંથમાળાનું આ પુસ્તક
મધ્યમ પુસ્તક એટલું જ આધુનિક રાજકીય
દૃષ્ટિએ માર્ગદર્શક, પ્રેરક અને રમદાયક નીત-
રૂપું છે. ને ગાંધી મેસર્સ વર્ધમાન એન્ડ સન્સને
અભિનંદન આપીએ છીએ.

લાલા લજપતરાયની માતૃભૂમિની અનુપમ
સેવા અને તે દાળેનો તેમનો આત્મલ્યાગ કાંઈ
પણ હિંદવાસીથી અભણ્યાં નથી. અને તેથી જ
તેમના હિંદના આધુનિક રાજકીય પ્રયત્નો વિશેના
સૂક્ષ્મ વિચારો જાણવાની દરેકને લાગણી થાય એ
સ્વાભાવિક છે. આ સફાઈદાર નાનકડા પુસ્તકનાં
આઠ પ્રકરણો દ્વારા લાલાજીના અગત્યની બાબતો
પરના સર્વ મુખ્ય વિચારોનું નવનીત મુંદર રીતે
રજૂ કરવામાં આવ્યું છે. અનુવાદકની ભાષા
સરળ, સ્વાભાવિક અને મૂળના ભાષાને ઝીલ-
તારી હોવાથી વાચક આનંદ સહિત પુસ્તક
વાંચી જાય છે, અને એક વખત હાથમાં લીધા
પછી તેને તે હાથમાંથી મૂકવાનું મન થતું
નથી. પ્રકાશકોને એકવાર ફરીથી વિનય કરીએ
છીએ.

નેશનલ ડાયરી સંવત ૧૯૮૧, પ્રકાશક :
શ્રીયુત જોટુભાઈ દાદાભાઈ હેરાઈ, સુરત,
રૂ. ૦-૧૨-૦

અંગ્રેજીમાં લખાયેલી પ્રખ્યાત “ કોંગ્રેસ
ડાયરી ” ના લેખક તરફથી ગુજરાતીમાં આ
“ નેશનલ ડાયરી ” તૈયાર થઈ છે. અત્યાર
સુધીમાં એની છ આવૃત્તિઓ થઈ છે તે એની
ઉપયોગિતા અને લોકપ્રિયતા પૂરવાર કરે
છે. આ નાની ડાયરીમાં ૧૫ વિધે માહિતી દુકામાં
આપતા એટલા બધા મુંદર વિષયોનો સમાવેશ
કરવામાં આવ્યો છે કે કાંઈપણ સ્વાતંત્ર્યપ્રેમીએ
આ ડાયરી વિના ન રહેવું જોઈએ. ભાંડાના
મદદમદગથીનું જીવનજીવન, કોંગ્રેસનો ઇતિહાસ
અને ધારાસભાનાં બંધારણ આટલા
મુખ્ય વિષયો છે. તે લેખક પાંચ સર્વોત્તમ રાષ્ટ્ર-
ગીતો અને દેશસંકતોના કેટલાક ફોટાઓ આ-
પેલાં છે. બીજા ખાસ વિશેષતા એ છે કે દરેક
પાને જાણતના મહાન પુરોષોનાં અમર વચનો
ટાંકેલાં છે, એકંદરે આ ડાયરીની રચના એવી

તો સુગમ જ્ઞાને સર્વાંશ સુદર છે, કે તે સર્વ પ્રદારના મતવાદીને તેમજ સામાન્ય માણસને પ્રિય થઈ પડેન.

‘લાલાજીનું રાજકીય તત્ત્વજ્ઞાન’ ખરીદનાર ને આ ડાયરી ભેટ તરીકે મેસર્સ’ વર્ધમાન એન્ડ સન્સ તરફથી વિના મૂલ્ય આપવામાં આવે છે.

હાસ્ય કથા મંજરી, લાગ બીજે : લેખક : શ્રીયુત ધનસુખલાલ કૃષ્ણલાલ મહેતા, સાંતાક્રુઝ. પ્રકાશક : શ્રીયુત છવનલાલ અમરશી મહેતા, અમદાવાદ. મૂલ્ય : રૂ. ૨-૦-૦.

ન્યારી “ હું સરલા અને મિત્રમંડળ ” બહાર પડ્યું ત્યારથી ગુજરાત વાચકવર્ગ શ્રીયુત ધનસુખલાલને હાસ્યરસના બચ્ચા લેખક તરીકે જાણખતો થયો છે. ત્યાર પછીના વખતમાં તેમણે વખતો વખત નૂઠા નૂઠા માસિકોમાં આપેલી વાર્તાઓ આ સંબંધ રૂપે બહાર પડે છે. કુલ દસ વાર્તાઓ આમાં છે. તેમાંની ભેલી છ સિવાયની અગ્રેજીને આધારે લખાયેલી છે. તે કે તેમના પ્રથમ સંબંધ ભેલી આ સંબંધની પ્રશંસા કરી શકાય એમ નથી તો પણ હાસ્ય-રસના ગુજરાતી સાહિત્યમાં ક્તાંએ એક સરસ પુસ્તકની વૃદ્ધિ કરી છે. હાસ્યરસ લખવાનું સર્વ કોઈથી બની શકતું નથી-એ તો ઇશ્વરદત્ત શક્તિ છે, અને એટલા માટે જ ઇશ્વરે હાસ્યવૃત્તિ આપેલી હોય પણ સ્વતંત્ર વાર્તાઓ લખવા ભેલી શક્તિ, સમય કે સમગ્ર ન હોય તો અન્ય સાહિત્યનું વસ્તુ લઈને કે બીજી રીતે માર્સલાવાનું સાહિત્ય લેડોળ વધારવું એમાં અમને કંઈ પણ અણબધું લાગતું નથી. માત્ર યારત એટલી કે તેને આપણા છવનને અનુકુળ એવો જોષ લગાડવો ભેલી કે તેનાં વિદેશી વસ્તો સર્વ નારા પામે અને આખી વાર્તા રવાનાનિક લાગે.

લાલ ધનસુખલાલમાં તો સ્વતંત્ર હાસ્યરસ જતમ રીતે ઉપલવવાની શક્તિ છે તેમને હાસ્ય-રસ મીઠો, મર્મીળો અને વિદોષ છે. તેમાં કોઈ પણ પ્રકારનું અધમ વાતાવરણ કે નકારાત્મક લેવામાં આવતું નથી. પ્રથમની લાંબી વાર્તા, “અસાધારણ અનુભવ,” આ સંબંધમાં ન હોત તો ઠીક હતું એમ અમારો નમ્ર મત છે. કર્તા આપણને ભવિષ્યમાં આવા વધારે સંબંધો આપવાને શક્તિમાન થાય એમ અંતઃકરણથી ઇચ્છીશું.

દેશદર્શન : અનુવાદક : કુમારી સુમિત્રા દયા-બાઈ મહેતા, કન્યા શિક્ષક, દિલ્હી. પ્રકાશક : શ્રીયુત છવનલાલ અમરશી મહેતા. મૂલ્ય : રૂ. ૩-૮-૦.

કાકુર શિવનંદનસિંહે હિંદીમાં લખેલ પ્રખ્યાત પુસ્તકનો ગુજરાતી અનુવાદ છે. મૂળ ગ્રંથ એટલી બધો લોકપ્રિય થઈ પડ્યો હતો કે દેશ સમયમાં તેની ત્રણ ત્રણ આવૃત્તિઓ થઈ ગઈ હતી. આખા ગ્રંથનો હેતુ ભારતની દુર્દશાનો હૃદયભેદક ચિતાર આપવાનો છે, અને તેની સામાજિક, નૈતિક અને આર્થિક અવસ્થા તપાસી તેના ઉપાયો દર્શાવવાનો છે. લેખક આ કાર્ય એટલી તો સફળતાથી કર્યું છે કે તે વાચતાં આપણા રંગમાં રંગ થઈ જાય છે અને હૃદય વધુ ભેરથી ધડકવા લાગે છે. લેખકનાં જીવનસાથી, ઉત્સાહ અને દેશદાસ પાને પાને પ્રત્યક્ષ થાય છે. કાખલા દલીલ રાંકીને અને આંકડાઓ આખી બહારની પુષ્કળ માલિતી દ્વારા વિષયને સ્પષ્ટ કરવામાં કાંઈ બાકી રાખી નથી. મૂળ પુસ્તકની ખુબીઓમાં કે પણ ક્ષતિ ન થાય એ રીતનું જોઈને સુમિત્રાનું સાધારણ થયું છે તે મઠિ તેમને અભિનંદન આપીએ છીએ અને ખીમ’ અભિનંદન લાઈ છવનલાલ, જેમણે ગુજરાતને ચરણે આ પ્રકારનાં પણ ઘણાં પુસ્તકો ધર્યાં છે, તેમને આપીએ છીએ.

ગોતીના પડદા સંબંધ : લાગ ૧ લે : લેખિકા : સો. મંજળાગૌરી છુનિલાલ દરિલાલ સોનલવડ, સુબંધ. મુખ્ય એજન્ટસ : એન. એમ. ત્રિગાદી એન્ડ કંપની, સુબંધ. મૂલ્ય : રૂ. ૩-૦-૦.

આપણી ભાષામાં સાહિત્યના પુસ્તકો મોકલવું બહાર પડે છે પણ સૌંદર્યકળાને લગતા પુસ્તકોની ઘણી ખોટ છે. તેમાંની એક મોટી ખોટ જોઈને મંજળાગૌરીનું પુસ્તક પૂરી પાડે છે. મોટીના પડદા બતાવવા એ એક અતિ આનંદદાયક અને સુદર કલા છે. સુબંધ જેવા શહેરમાં નવરાસનો વખત કેમ પસાર કરવો એ સ્ત્રીઓને મન એક મોટામાં મોટો પ્રશ્ન છે. પણ આ પુસ્તકની સહાયથી સ્ત્રીઓ-અને ખાસ કરીને પૈસાદાર કુટુંબની સ્ત્રીઓ-ઉત્તમ રીતે પોતાનો વખત પસાર કરી શકે. લગભગ ૪૦૦ પાનાના, સંપૂર્ણવાળા

બાંધણીવાળા આ પુસ્તકમાં કુલ ૧૫ તરંગની ચીજ ધણીજ સ્પષ્ટતાથી વર્ણવેલી છે, અને જો કે ચિત્રોની ગેરહાજરી સાથે છે તે પણ જેવું છે તેવું આ પુસ્તક છે. ધણી સરસ રીતે તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે. દરેક પહેલ પાસે એ હોવું જોઈએ એવા અમારો અભિપ્રાય છે. પહેલ મંગળાગૌરીએ ગુજરાતી શ્રીવર્ગની ઉત્તમ સેવા બજાવી છે.

મા બાપોને પત્ર: લેખક: શ્રીયુત ગીતુભાઈ, શ્રી દક્ષિણ મૂર્તિ (વિદ્યાર્થી) શવન, ભાવનગર. બાળમંદિરની એક માસની લાંબી રમના પ્રસંગે બાળકો પ્રતિ ઘેર, માબાપોએ કેવા પ્રકારનું વર્તન રાખવું તે વિષે ધણીજ ઉત્તમ અને મનનીય સૂચનાઓ નિઃસરખે કરેલી છે. અન્ય માબાપો પણ આ સૂચનાઓ લક્ષમાં રાખે તો બાળકોનું ધણું શ્રેય કરી શકે.

મા બાપોને પત્ર: લેખક: શ્રીયુત હરિશંકર દુર્લભજી ત્રિવેદી, શ્રી દક્ષિણમૂર્તિ (વિદ્યાર્થી) શવન. આ પણ ઉપરના જોવા જ પત્ર છે અને અમૂલ્ય સૂચનાઓથી ભરપૂર છે.

અસહકાર દીવાળીનો અંક: સુરતથી ની-કળતા શબ્દિય દૈનિક 'અસહકાર' નો દીવાળીનો અંક આકર્ષક સ્વરૂપે બહાર પડે છે: લેખો ધણી નહીં નહીં વિષયોપર છે, તેપણ ખાસ કરીને ઐતિહાસિક લેખો લેવા પર વિશેષ લક્ષ અપાયું હોવાથી આખા અંકનું મૂલ્ય ચાર વધુ છે. લેખોમાં શ્રીયુત રાયચુરા, વસવાણી, કાલિદાસ, ચેલત્ર, મહારાજ, ભાવિક, સો. જયકુમારી, કેડવ હ. રોહ, શ્રીમતી નયોદત્નાદેવી, શામળદાસ ગાંધી એટલાનાં પાંચવા જોવા છે. શ્રીયુત મસ્ત-કૃષ્ણરોના હાસ્પરસિક "ભૂતકાળમાં ભૂરોડો" તે અંકની ચોક્કસ રૂપ જણાય છે.

બાળજીવન, દીવાળી અંક: વર્ષ ૫: અંક ૧ લગભગ સોએક પાનાના અંકમાં ચાલોસેક મનોહર ચિત્રો આપેલાં છે; જેમાંનાં ત્રણ તે ત્રિરંગી છે. સુંદરતા અને લેખોના વૈવિધ્યમાં આ અંક બધા માંગસા અંક કરતા ચડી નવ્ય એમ અમે એકદમ કહી શકીએ. બાળકો આનો હેસિહોંસે સ્વીકાર કરશે એટલું નહીં પણ થોડી ઉમરના વાચકોને પણ આનાથી પૂર્ણ સંતોષ થશે.

મોજ મનહ, દીવાળીનો અંક:

એકંદરે જોતાં પ્રસ્તુત સાપ્તાહિકના દીવાળીન મધ્યમ અંકને સુંદર કરવામાં તંત્રી ફોદમ થયા છે. 'આપણા ઇલાકાના ગવેયાઓ', 'ગુજરાતી રંગભૂમિ' અને 'દેશી ચિત્રપટનો ઇતિહાસ' એ ત્રણે લેખો ધણી નવીન માફી ડી આપે છે. નગીતા નટોના ફોટાઓ પણ અંકને દીપાવે છે એકજ લેખકનાં એકથી વધુ કાવ્યો લેવાની પ્રથ અમને ગમી નથી. લેખોની અનુક્રમણિકા સોખવ નહીં નથી.

રંગુન સમાચાર, દીવાળીનો અંક:

માતૃભૂમિ ગુજરાતથી દુર છઠ્ઠા જોડાં એ સાધ લેખો, કાવ્યો અને ચિત્રોથી સુશોભિત રહેલા ૧૨૫ પાનાનો આવો સરસ દીવાળીનો અંક હોદે એ ખરેખર વિસ્મય પમાડનાર છે. જુદા ગુજરાતમાં વસતા ગુજરાતીઓમાં માતૃભાષાને શોખ જવલંત રાખી આ પત્ર જે સંગીન સેવા બજાવી રહ્યું છે તે સર્વ ગુજરાતીને મમ્મર કોં એવું છે. વંત્રીની નિઃસ્વાર્થ સેવા ભાવનામાં ઠં-મેશાં વિનય મળે એવું આપણે સર્વ ખતા ભાવથી ઇચ્છીશું.

બાળક, દીવાળીનો બાળ અંક:

જે ચાર લેખો બાક કરતાં બધા લેખો બાળકોને જ હાથે લખાયેલા છે, એકાદ બે લેખો તે ૫-૬ વર્ષનાં બાળકોએ લખ્યા છે તે નહીં ચાં કોણને આનંદાલ્લર્થ થયા વિના રહે નહીં. બાળકોમાં ઉચ્ચ પ્રકારનું ચેતન રેડી રહ્યું છે.

વાયડા મિત્ર, દીવાળીનો ખાસ અંક

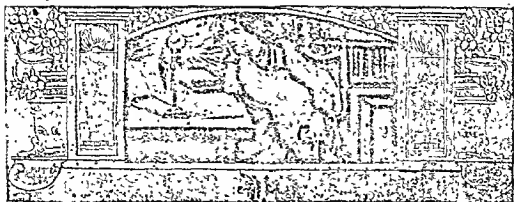
લેખો ઉપયોગી અને રસિક છે. વિનિમલ સર્વુ સાહેક પાનાનું સાચું વાચન આપે છે. પ્રજા પૃષ્ઠ પરનું ચિત્ર મનોહર છે.

બાળસ્વભાવ અને માનસશાસ્ત્ર સંબંધી શિક્ષકોની સાથે વાતો: બાગિની સમાજ બાળકોન મંદિર પત્રિકા ૧ લી. ચોજક શ્રીયુત દિપદલાલ ગણેશજી અંભરીઆ.

અ. સો. અતિશક્તિ ક્રી બાયએરીનો રંગ. ૧૯૭૬-૮૦ નો વાર્ષિક અહેવાલ.

સત્યાથ્વહાસમ તરફથી જોડણીના નિયમોને ખરડો.

લાલ્યુઆરી મહિનાની ૬ હી તારીખે શુંબા-
 ઠના ના. ગવર્નરે ચર્ચાઈડ
 નજી કપોળ મહિ- પર આવેલી “ સર હર-
 લાલ્યુઆની સખાવતો. કીશનદાસ નરોતમદાસ
 હોસ્પીટલ ” બુલ્ડી મુક-
 વાની ક્રિયા કરી હતી. એ હોસ્પીટલ બાંધવા
 માટે હાર હુદયે સખાવત કરનાર કપોળ વલ્લુક
 જ્ઞાતિના એ દાનવીરનું આપું કુટુંબ મુંબાઈમાં
 અને બંદારના સ્થળેએ કરેલી બીજી કેટલીક મોટી
 સખાવતો માટે બહીષ્ણું છે. સ્વ. સર હરકીશન-
 દાસના પિતા સ્વ. શેઠ નરોતમદાસે પોતાના
 સાથે શેઠ વરછવનદાસ સાથે મળી પોતાના
 પિતાને નામે શુંબાઈના સી. પી. ટેન્ક રોડ
 પર આવેલો વિશાળ “ માધવબાગ ” હિંદુ
 જનસમાજના લાભાર્થે બંધાવેલો છે. સર હર-
 કીશનદાસના માતૃશ્રી સ્વ. બાઈ પુતલીબાઈએ
 શુંબાઈ સરકારને રૂપિયા ૧,૦૦,૦૦૦ ની રકમ
 આપી પોતાના પતિ માટે નાગપાડા ખાતે
 આવેલી “ શેઠ નરોતમદાસ માધવદાસ દિવાના
 યાગા ” બંધાવી છે. એજ દિવાનાયાગાનો લાભ
 લેતી હમ્ય વલ્લોની હિંદુ બહેનોના બોરાક
 પોશાકના ખર્ચ માટે સ્વ. પુતલીબાઈએ રૂપિયા
 ૩૦,૦૦૦ ની વધુ રકમ પણ આપી છે, સર
 હરકીશનદાસના સાથે સ્વ. શેઠ લગવનદાસે
 અને તેમનાં પત્ની સ્વ. બાઈ ઝવેરગાઈએ રૂ-
 પિયા ૨,૦૦,૦૦૦ ખર્ચે વેસ્ટાવા અને દેવલાલી
 માં વિશાળ સેનેટરીયમો-આરોગ્યમંડલો હિંદુ
 જનતાના લાભાર્થે બંધાવી આપ્યાં છે. ઉપરાંત
 એ કંપનિએ રૂપિયા ૫૦,૦૦૦ ખર્ચે શુંબાઈના
 “ વનિતા વિશ્રામ ” નું સુંદર મહાન બંધાવી

આપું છે અને પોતાના જ્ઞાતિજનોના લાભાર્થે
 રૂપિયા ૧,૪૫,૦૦૦ ખર્ચે “ કપોળ નિવાસ ”
 નામે વિશાળ મહાન બંધાવી જ્ઞાતિજનોને સેંક
 થયું છે આ સર્વ ઇમારતો એ ધનવાન કુટું-
 બની ઉદારતા અને સહૃદયતાના કીર્તિસ્તંભો
 તરીકે ઉભી રહી છે. શેઠ નરોતમદાસ અને તેમના
 પુત્રોએ ખરી જરૂરીખાતની અને જમાનને અનુ-
 સરતી સખાવતો કરવામાં જે બહોળી દીર્ઘદૃષ્ટિ
 બતાવી છે, તેવીજ દીર્ઘદૃષ્ટિ તેમનાં પત્નીએ
 અને તેમની પુત્રવધુઓએ બતાવી પોતાના પતિ-
 યો સાથે સાચો સદૃશ્ય સાંધ્યો છે.

સર હરકીશનદાસે કરેલી સખાવતોમાં સૌથી
 મોટી સખાવત તે ઉપર જમ્બાવેલી હોસ્પીટલ.
 પેટર રોડ પર આવેલો પોતાનો ભવ્ય બંગલો
 તેમણે એ હાર્થ માટે આપી દીધો અને જમ્બાવું
 કે અને તે તે બંગલામાં અથવા તે તેની
 કિંમતમાંથી હમ્ય અને મદ્યમચર્મના હિંદુઓ,
 જગને અવકુળ હોસ્પીટલના અભાવે જંબીર
 મુશ્કેલીઓ ખમવી પડે છે, તેમના લાભાર્થે એક
 હોસ્પીટલ સ્થાપવી. આ રકમમાંથી હોસ્પીટલ
 સ્થાપવી ને ચલાવવી શક્ય નહોતું. સને
 ૧૯૧૪માં સર હરકીશનદાસના પત્ની લેડી
 માનકેશબાઈ સર્વજવાસ પાગ્યાં. તે હાર મનના
 બાઈએ પોતાના પતિની સખાવતમાં પોતાની
 રૂ ૩,૯૫,૦૦૦ ની મિલકતને કમેરો કર્યો. આ
 મમાણે આ બાઈએ પોતાના પતિ તરફથી મળેલી
 લગ્નસગ તમામ મિલકત તેના હસ્તિત્વ હાર્થની
 સફળતા માટે આપી દીધી. ફક્ત તેમાં એક
 ચરત કરી હતી અને તે એ કે રૂ ૧,૦૦,૦૦૦ થી

ઉપરી સખાવતમાં તેમના નામથી તેમની વાદ ગીરી કાયમ રાખવામાં આવે.

આ હોસ્પીટલ હાલ બંધાઇને તૈયાર થઇ ગઇ છે. બાંધવાનો ખર્ચ, હાથીઆરો, સરસામાન ઇત્યાદિમાં રૂ. ૬,૦૦,૦૦૦ નો ખર્ચ થયો છે. શરીર સુખાકારીના સર્વ સિદ્ધાંતોને અનુસરીને ને સુખાકારના પ્રખ્યાત ડાક્ટરોની સલાહ મુજબ આ મકાન બાંધવામાં આવ્યું છે. ચાળીસ દરદીઓ માટે તેમાં સગવડ રાખવામાં આવી છે. તેમાંથી વીસ બીજાના પુરૂષ તથા સ્ત્રી દરદીઓને માટે મફત રાખવામાં આવશે, જેમાંના ૧૦ બીજાના "લેડી માનકોરબાઇ સ્ત્રી વિભાગ" ને નામે જોળખાશે. બીજી વીસ બીજાના છે જેમાં લલાજીમ આપી શકે એવા દરદીઓને રાખવામાં આવશે એ હોસ્પીટલનો લાભ લેત્ય વર્ણના ગુજરાતી હિંદુઓને આપવામાં આવશે. હોસ્પીટલનો વાર્ષિક ખર્ચ રૂ. ૫૦,૦૦૦ નો થશે. હોસ્પીટલની આવક રૂ. ૨૦,૦૦૦ ની છે, બાકી છુટ્ટી રકમ માટે ફી આપનાર દરદીઓની ફી ઉપર તથા જાહેર પ્રતિની મદદ ઉપર આધાર રાખવો પડશે, આશા છે કે આ ખાતાને દરેક ગુજરાતી બાઇબ્ડેન પોતાની યથાશક્તિ મદદ કરશે.

હોસ્પીટલના લાભાર્થી સુખાકારના નામકિત ડાક્ટરો ઓનરરી કામ કરશે. ડૉ. એ. કે. કેલ્લાલ તથા ડૉ. ટી. ઓ. શાહ ઓનરરી સરજન તરીકે અને ડૉ. જીવરાજ મહેતા, તથા ડૉ. પુરૂષોત્તમ ટી. ખટેલ ઓનરરી ફીનીશીયન તરીકે કામ કરશે તથા ડૉ. ભાસ્કરરાવ ચૌધરી સી-ડેન્ટ સરજન ને ડૉ. મોક્ષમદન દેરાઈ હાઉસ સર્જનનું કામ કરશે. હિંદુ જનસમાજના લાભ માટે એ સંસ્થાનેથી પોતાને સિરે લીધેલી નિસ્વાર્થ ફરજે માટે અને તેમને ધન્યવાદ આપીએ છીએ.

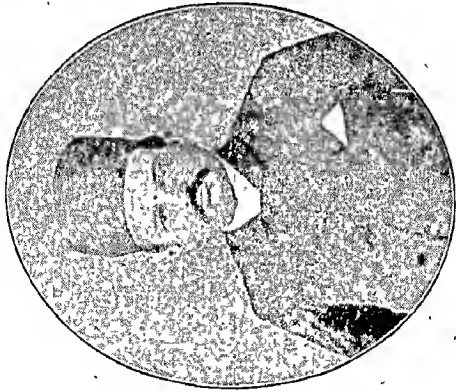
તા ૨૬ મી ડિસેમ્બરે બેલગામમાં ૩૬ મી

"હિંદી રાષ્ટ્રીય સંસાર બેલગામની સંસાર સુધારા પરિષદ" બરાબ સુધારા પરિષદના હતી. તેનું પ્રમુખપદ સર પ્રમુખનું ભાગ્ય. સંકરત નાથને આપવામાં આવ્યું હતું. તેમના ભાષ-

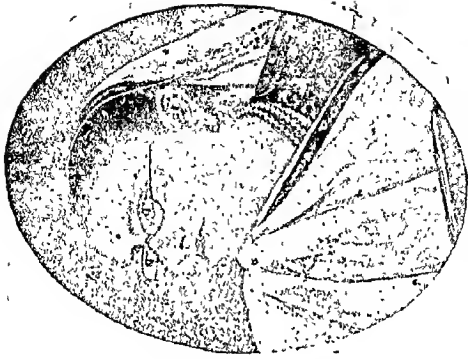
ણમાં સ્ત્રીઓની સ્થિતિ તથા એ લોકોના હક વિષે બોલતાં તેમણે જણાવ્યું હતું કે "જુના જમાનાની સ્ત્રીઓની સ્થિતિ તપાસતાં, જણાશે કે તે વખતમાં સ્ત્રીઓ પિતા ને પતિની મિલકતના વારસામાં હકદાર ગણાતી. સ્ત્રીઓને દરેક વાતમાં પુરોષો જેટલીજ છુટ હતી. હાલમાં જે કામો પુરૂષોજ કરી શકે એમ સામાન્ય રીતે મનાય છે તેવાં કામો પણ સ્ત્રીઓ પોતાની રાહસ્યશીલ કરતી, હવે પછી પણ પુરૂષ અને સ્ત્રી સમાન જ ગણાતાં.

આપણા સમાજમાં સ્ત્રીઓનો મોભો શો હોવો જોઈએ તે વિષે આપણા ધર્મશાસ્ત્રો જુદા જુદા મત દર્શાવે છે. કેટલાક સ્ત્રીઓનું પોપણ કરવાની પુરૂષોને ફરજ પાડેલા જતાં પુરૂષોનો વધારે હક બતાવે છે, અને સ્ત્રીઓને પુરૂષોના તાબામાં મૂકે છે. આવા ધર્મશાસ્ત્રોની ધણી અસર આપણા સમાજ ઉપર થઈ છે. માયત્રી માનસિક લગ્ન કેળવણી માટે આવશ્યક છે અને તે ફક્ત પુરૂષોને જ લઘુવાનો હક છે તે આવીજ અસરને લીધે હતું, તેથી ધાર્મિક જ્ઞાત માટે સ્ત્રીઓ અને શુદ્ધો નાલાયક ગણાયાં અને તેથી બીજાં બધાં કાર્તા હલકાં પણ મનાયાં.

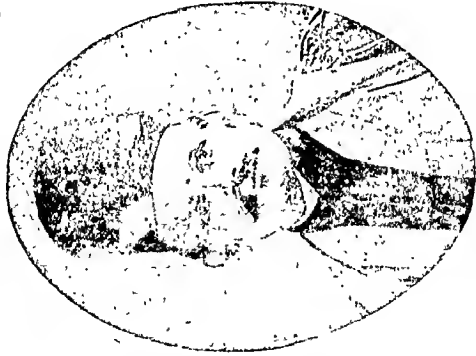
હાલમાં તફાન ઉપર જણાવી છે તેવી સ્થિતિ રહી નથી. છેલ્લી મોટી લશકરને લીધે દુનીઆમાં ધણાં મદદરવા ફેરફાર થયાં છે. સ્ત્રીઓની સ્થિતિમાં દુનીઆના દરેક દેશમાં ધણીજ ફેરફાર થયો છે. ઇંગ્લેન્ડમાં સને ૧૯૧૮ માં સ્ત્રીઓને મતાધિકાર મળ્યો. હાલમાં તેઓ પાર્લામેન્ટમાં પણ જઈ શકે છે. વજીલ બેરિસ્ટર તરીકે તેમજ જ્યુરીમાં પણ સ્ત્રીઓ કામ કરી શકે છે. મંત્રી-મંડળ (Cabinet)માં પણ એક સ્ત્રી નીમણ હતી. મેલ્ટ્રેટ સ્ત્રીઓ પણ છે, તેમજ યુનિવર્સિટીના સભાસદ તરીકે પણ તેઓ કામ કરે છે. શરિયા જર્મની. સ્વેડીનેવીઆ વગેરે દેશોમાં પણ સ્ત્રીઓને મતાધિકાર મળ્યો છે. અમેરિકામાં જ પ્રાન્તના સુબા તરીકે પણ સ્ત્રીઓને સુરવામાં આવી છે. ધણા દેશોએ લીંગ જોડે નેપત્તમાં પણ પોતાના તરફથી સ્ત્રીઓને મોકલી હતી. ઇંગ્લેન્ડમાં સ્વરાજ્ય માટે પુરૂષો હતતાં સ્ત્રીઓ વધારે જુરસાથી માંગણી કરી રહી છે. અંગ્રી-

૨૫. શેઠ ભગવાનદાસ નરેશભદ્રાસ,
આ દાનવીર દંપતીએ હિંદુ જનતાના લાભાર્થે રૂ. ૨૦૦,૦૦૦ ના ખર્ચે વેસાવા અને દેવલાલીના સેનેટરીઓમાં અધ્યાપ્તિ; રૂ. ૧,૪૫,૬૦
ના ખર્ચે “ કચોળ નિવાસ ” બંધાવ્યો. અને રૂ. ૫૦,૦૦૦ ના ખર્ચે

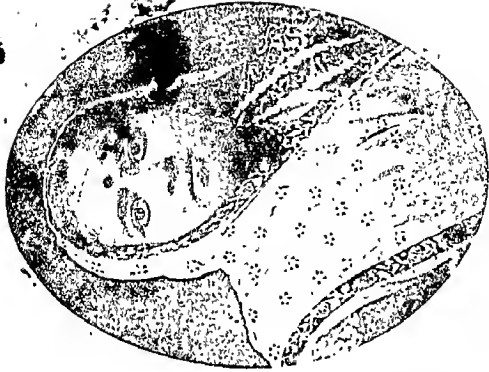
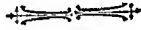

૨૬. શ્રી. અવેરખાઇ ભગવાનદાસ,
અને દેવલાલીના સેનેટરીઓમાં અધ્યાપ્તિ; રૂ. ૧,૪૫,૬૦
ના ખર્ચે

દ.ગ. ગર હરકીશનદાસ નરેશભદ્રાસ.

આ તા.૧૫-૬-૧૯૫૩ મુજબની દિ. ૬
૧૯૫૩ ૧૯૫૩ ની મીટિંગ દ્વારા નિર્ધારિત થયેલ છે.

દ.ગ. લો.કી. માનકેશભાઈ હરકીશનદાસ.

પેન્ડેટ રોડ પરનો પોતાનો ભવન બંધાવેલો અને
દોસ્તી દ્વારા નિર્ધારિત થયેલ છે.

રામાં સ્ત્રીઓની જનવિને અટકાવનાર ધાર્મિક પ્રતિબંધો દર્શાવે છે. હરવામાં આળ્યા છે. ચીનની સ્ત્રીઓ પણ જન્યુત યથા છે ને ચોતાને માટે મતાધિકાર વગેરે ટકાવી માંગણી કરી રહી છે. લડાઈની અસર આ બધા દેશો ઉપર યથા, પણ શુ હિંદની સ્ત્રીઓ હંધ નહિ કરે ? હિંદમાં ઘણી સ્ત્રીઓ પુરુષો જેટલા મતાધિકારની માંગણી તો કરી રહી છે, પણ હજી સ્ત્રીઓએ વધારે જન્યુત યવાની જરૂર છે. તેમજ આપણે (પુરુષોએ) પણ સ્ત્રીઓને સરખા મતાધિકાર મળે તે જેવું નેહએ-તે માટે આપણે પણ લડત ચલાવવી નેહએ. ”

સ્ત્રીઓની આર્થિક સ્થિતિ વિષે બોલતાં સર શંકર નાયર કહે છે કે, આપણા ધર્મ પ્રમાણે સ્ત્રીનું સરજીપોષણ કરવાની ફરજ રાજ્યની છે. આ પ્રમાણે સ્ત્રીઓ બહુમાં હંધ કામ કરે તેમજ આ હંધ માટે યાચ એમ નહિ. પહેલાં રાજ્ય સ્ત્રીના સ્થાયી પાસેના પુરુષ સગાને તેનું બરજી-પોષણ કરવાની ફરજ પાડે ને જો તે પ્રમાણે કોઈ કરનાર ન નીકળે તો રાજ્યને માથે તે ફરજ પડે. હંધમાં પુરુષોમાં હરહસર વધે તે ખાતર સ્ત્રીનું સરજીપોષણ કરવાની ફરજ તેના પતિનેજ માથે પડે છે. આમાં પુરુષોમાં હરહસર વધારવા ખાતર સ્ત્રીઓનો લોભ અપાય છે. તેઓ કમરે છે કે આવી સ્થિતિ હિંદમાં ન આવે. લેબર પસંના મત પ્રમાણે કોઈ સ્ત્રીને સરજીપોષણની જરૂર હોય ને જો તે કામ કરી શકે એવી સ્થિતિમાં હોય તો સરકાર તેનું બરજીપોષણનું અર્થ પૂરું કરે પણ તેના બહુમાં તેની પાસેથી તેટલું કામ કઢાવી લેવામાં આવે. હિંદુ કે મુસલમાન કાયદો આ પ્રમાણે નથી. સર શંકર નાયર કહે છે કે સ્ત્રીઓની ચારિત્રિક સ્થિતિ દુષાસતા તેજા ભારી કામ કરવાને યોગ્ય નથી. સ્ત્રીની ભવિષ્યની પ્રગતિ હિંદુ જોતાં એને માથે કામનો બોલો અને ચિંતા નાંખવા તે યોગ્ય નથી. તેમજ કોઈ જખત સ્ત્રીને પોતાના સરજીપોષણ માટે કાર્ટમાં લડવું પડે તે પણ યોગ્ય નથી. હંધમાં રાજ્ય તરફથી આવી સ્ત્રીઓ પૂરું થવું નેહએ. એને કીધે સ્ત્રી અને પુરુષ બંનેને લાભ છે. ઘણી જખત પુરુષ પોતાની સ્ત્રી પૂરું નથી કરી શકતા તેથી

હંધી યાચ છે ને જોરી, વગેરે ખરાબ કામો કરે છે કે આપણા હંધ-ઉં-રાજ્ય તરફથી સ્ત્રીનું પોષણ યવાની આ બધું અટકશે. ”

સ્ત્રીઓની સ્થિતિમાં યથા નેહતા સુધારા ઉપર બોલતાં સર શંકર નાયર કહે છે કે બાળલગ્ન, ફરજિયાત લગ્ન (ફરજ છાકરીએ તેની ઇચ્છા હોય કે ન હોય તો પણ લગ્ન કરવું), નેહએ તે) વગેરે હાલમાં પ્રચલિત ખરાબ રિવાજો તદ્દન નાશ કરવા નેહએ; વિધવાઓની સ્થિતિ સુધારવી નેહએ; હંધર લાયક છાકરીને પોતાનો પતિ પસંદ કરવાનો હક મળવો નેહએ; સંમતિ વચના કાયદામાં સુધારો થવો નેહએ; એકથી વધારે સ્ત્રી કરવાની ફરજ પણ તદ્દન નાશ કરવી નેહએ. ”

સર શંકર નાયર કહે છે તે પ્રમાણે હંધ આપણા ઉપર જુના ધર્મશાસ્ત્રોની ઘણી અસર રહી છે, જો કે ધીમે ધીમે બોલી વતી નય છે. હાલમાં તો એવો પણ વર્તે જોવામાં આવે, કે જોના ઉપર તેની બીજકુલ અસર રહી નહિ હોય, ને પોતાને ને યોગ્ય લાગે તેનો ને હાથ ધર્મશાસ્ત્રોમાં પ્રતિબંધ હશે તો પણ કરશે. આપણા ધર્મશાસ્ત્રોએ સ્ત્રીઓની સ્થિતિ ઉપર ઘણીજ અસર કરી છે અને તેના ખરાબ પરિણામ હજી સુધી જોવામાં આવે છે. લડાઈને લીધે આપણા દેશમાં પણ ઘણો ફેરફાર થયો છે. હંધમાં લડાઈ વખતે સ્ત્રીઓએ પુરુષોનું કામ વપાડી લીધું ને પુરુષોને લડવા મોકલ્યા. લડાઈ પૂરી થયા બાદ પુરુષોથી સ્ત્રીઓને ફરજ કામમાંથી હાંકી કઢાઈ નહિ. સ્ત્રીઓની પુરુષો જેટલા હંધની માંગણી પણ પૂરી પાડવી પડી. હિંદમાં પણ સ્ત્રીઓમાં જનવિ આવે છે. વસો ખાતે મળેલી “ પાટીદાર મંદિરા પરિષદ ” અને નવસારી ખાતે મળેલી “ અતાવિલ મંદિરા પરિષદ ” આના તાલ પુરાવા રૂપ છે. હિંદમાં પણ સ્ત્રીઓ સરખા હંધ માંગે છે. મ્યુનિસિપાલિટીમાં તો સ્ત્રીઓ સસાસદ થાય છે. વકીલ, બેરિસ્ટર તરીકે પણ કામ કરી શકે છે. હંધ-કાઉન્સિલને માટે પણ સ્ત્રીઓને મતાધિકાર મળે તે જોવાનું છે. ચળવળ તો ચાલેજ છે. સ્ત્રીઓ પોતાને માં-

ગણી કરે છે, પોતાનો હક સમજે છે તેા પુરૂષો
હ્યાં સુધી એ લોકોને આપવાનું અટકાવી રાખી
રાશે ?

બીજું, સર શંકરૂ નાયર કહે છે કે આપણા
ધર્મશાસ્ત્રાનુસાર સ્ત્રીનું ભરણપોષણ કરવાની
ફરજ રાજ્યની છે, પણ મદારા મત પ્રમાણે તેા
પહેલી ફરજ પતિની છે, સ્ત્રી પુરૂષનું ઘર ચલાવે,
તેનાં બાળકની તથા તેની સંભાળ લે તેા શું
પુરૂષની ફરજ નથી કે તેણે પોતાની પત્નીનું પુરૂં
કરવું ? ને પુરૂષ પોતાની સ્ત્રીનું પુરૂં કરવા
જેટલું કમાવાને શક્તિવાન ન હોય તેા તેણે પર-
ણુનું ના લેઈએ. આપણામાં પુરૂષ કમાય કે
નહિ પણ અમુક કમરે તેા તેના લગ્ન ચર્વાજ
લેઈએ એમ મનાય છે. એવી સ્થિતિમાં સ્ત્રીનું
પુરૂં કરવાની રાજ્યની ફરજ મનાય તેા કોઈ પણ
પુરૂષ પોતે કમાય ત્યાં સુધી પણ પરણવાની
રાદ શું કરવા લેશે ? કોઈ સ્ત્રીનો પતિ રોગીષ્ટ
હોય ને તે કારણસર કમાઈ શકે એમ ન હોય
કે કોઈ સ્ત્રી વિધવા હોય ને કામ કરવાને તાનાં
છાકરોજીને લીધે કે બીજા કોઈ કારણસર અસક્ત
હોય તેા તેનું ભરણપોષણ કરવાની ફરજ રાજ્યની
હોવી જોઈએ. પણ ને સ્ત્રી કામ કરી શકે એવી
સ્થિતિમાં હોય તેા રાજ્ય તરફથી તેનું ખર્ચ
પુરૂં કરવામાં આવે પણ તેના બદલામાં તેનાથી
યથ શકે એવું કામ કરાવી લેવામાં આવે તેા
ખાદું શું ? સ્ત્રીને તે ફક્ત સ્ત્રી છે તે કારણસર
કંઈ પણ હ્યાં સિવાય તેના ભરણપોષણનું
ખર્ચ રાજ્ય તરફથી પુરૂં પાડવામાં આવે તે
ચોગ્ય ન હોયવાય.

અમે ગયા અંકમાં “દાઇમ્સ ઓફ ઇંગ્લીશ”-
માંથી “ બાળદત્ત્યાના
મુંબાઇમાં બાળદત્ત્યા. યુદ્ધમાર્ગો ” જે વિષયની
નોંધમાંથી ઉતારો આપ્યો
હતો. દાઇમ્સ લખે છે તે પ્રમાણે મુંબાઇમાં
બાળદત્ત્યાના બનાવો ઘણા બને છે. ઉદ્ધરી ફેન્-
દારી સેશન્સમાં (ત્રણ માસમાં) આવા સાત
મુકદ્દમાઓ મુંબાઇની વડી અદાલતમાં આવ્યા
હતા. આપણા સમાજે ફરજ પાડેલી વિધવા-
સ્થામાં કોઈ બીજા અતુલ્ય વિધવા-કોઠની ફંસા-
મણીનો કોમ યએલી તે કમનસીબ બાળકની

માતા જ આમાં મુંબેદગાર હોય છે. વિધવાઓની
સ્થિતિ સુધારવા ઘણા સંસાર સુધારકોએ પ્રય-
ત્ન કર્યા પણ હજી તેનો જોરજોરોથી અસર
આપણા સમાજ ઉપર થઈ નથી. કોઈ વખત માતા
એકલી જ આવા બાળદત્ત્યાના મુંબાઇ માટે મુંબે-
દગાર હોય છે. ત્યારે કોઈ વખત તેના સગા
સંબંધીઓની પણ તેને મદદ હોય છે. ગમે તેમ
હોય પણ એટલું નો યાદ રાખવું જોઈએ કે લોકવા-
ન્યથી બનવા માટે જ તે સ્ત્રી પોતાના બાળકને
મારવા તત્પર થાય છે. તેથી માતા ખરી મુંબેદગાર
હોવાં છતાં આખો સમાજ તેને માટે ઘણું અરી
જવાબદાર છે. તેથી કોર્ટમાં માતાને સજા કરાવ-
વાથી આવા બનાવો ઘટાં અટકશે એમ માનવું
બીલકુલ ચોગ્ય નથી.

કિંતુઓમાં સ્ત્રીકેળવણી નહિ જેવી છે એટલે
યજ્ઞીખરી વિધવાઓ અજ્ઞાન હોય છે. બાળકમને
લીધે બાળવિધવાઓ પણ ઘણી હોય છે. કિંતુ
વિધવાને પતિની મિલકતમાં ભરણપોષણ ઉપરાંત
કંઈ ન હોય તેા તે નથી. સ્ત્રી પતિને ઘેર કે
પિતાને ઘેર જ્યાં રહે ત્યાં હાજર થાય છે. એવું
મોં લેવાથી પણ અપશુકન થાય એમ મનાય
છે. બીલડી જુવાની, પોતાની આસપાસના દુઃખ
દાયક વાતાવરણ તથા પોતાના અજ્ઞાનને લીધે તથા
કોઈની ફંસામણીને કોમ યથ પડવાથી બિચારી
આડે માર્ગે જાય છે-ને પછી જરૂર પડે તેા બાળ-
દત્ત્યા જેવું કુર કામ કરવા યજ્ઞ અચકાતી નથી.

આ સ્થિતિ સુધારવા પ્રથમ તેા બાળકમને
અટકાવવા જોઈએ, જેથી બાળવિધવાઓનું પ્રમાણ
ઘટી જાય. બીજું, કોઈ સ્ત્રી વિધવા થાય
તેા તેમાં તેના બિચારીનો કંઈ દોષ
નથી પણ તેનું કમનસીબ છે, તેથી તેને હંડ-
ધુત ન કરતાં, તેને ક્યાની નજરે એવી જોઈએ,
એ જલતના વિચારો આપણા સમાજની દરેક
વ્યક્તિના અને ખાસ કરીને સ્ત્રીઓના મનમાં
કસારવા દરેક જલતના પ્રવલ્ન થવાં જોઈએ. એને
બિચારીને કોઈ પણ જલતની મજા કરવાનો,
નિર્દોષ ખાનંદ મેળવવાનો અધિકાર નથી એ
માન્યતા પણ જરૂર મળવી જોઈ નાંખવી જોઈએ.
ત્રીજું, જુવાન વિધવાઓ બપોરના નવરાસના
વખતમાં અકેશજ્ઞાન, ધર્મનું જ્ઞાન તથા પોતાનો
નિર્વાહ પણ કરી શકે એવી જલતની ફેળવણી

આપી ચક્રોતેના વર્ગો ગામેગામ લેવાડવા લેઈએ. તે ઉપરાંત કોઈ વિધવાને ફરીથી લગ્ન કરવા ઇચ્છા હોય તો તેમ કરવાની પણ છુટ રહેવી લેઈએ. એટલું ચાલ રાખવું લેઈએ. કે “સ્નેહ-લગ્નની વિધવાને પુનર્લગ્ન સમું પાપ નથી.” ને “દેહલગ્નની વિધવાને પુનર્લગ્ન સમી મુક્તિ નથી.” કોઈપણ વિધવાને ફરીથી લગ્ન કરવા ઇચ્છા થાય તો તેને શેઠવાનો કોઈને પણ અધિકાર નથી. આટલું કર્યા છતાં અથવા થતાં મુધી કોઈ અણસ-મળુ વિધવા કોઈના ફાસાવવાથી આંડે માર્ગે જાય ને માતા થવા વખત આવે તો પોતાના બાળકની હત્યા ન કરતાં, તેના રક્ષણ માટે કોઈ આશ્રમનો વગર સંકેતે લાભ લઈ ચક્રે માટે પંદરપુર ને અમદાવાદમાં છે તેના ખાશ્રમો ઠેરઠેર કાઢવા લેઈએ.

હાલમાં પ્રાર્થના સમાજ તરફથી સરકારને માંગણી કરવામાં આવી છે કે બાલહત્યા માટે શિક્ષા ખામેલી વિધવાઓને કેદખાનામાં ન મોકલતાં તેઓને સોંપવામાં આવે કે જેથી તેઓને પંદરપુર જેવી સંસ્થામાં મોકલવામાં આવે ને જ્ઞાન આપી સુધારવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે. તે માંગણી મંજૂર થઈ છે તે બહુ સારું થયું છે. કેદખાનામાં મોકલવાથી તેવી સ્ત્રીઓને સુધારવાની બીલકુલ તક રહેતી નથી, હલકું વિધવાવસ્થા ને વળી બાળહત્યાના કાળા ચાંદલા ઉપર કેદખાનાનો બીજો ચાંદલો ચોટે ને સમાજમાં વધારે હડધુલ થાય જેથી વધારે બગડવાનો સંભવ રહે.

સૌ. ઉર્મિલા મહેતા, બી. એ.

સામાર સ્વીકાર:

ગુજરાતી પત્રકાર પરિષદ (અમદાવાદ): મંત્રીઓનું નિવેદન, અધ્યક્ષ અને પ્રમુખના બાષણો વગેરે.

કાઠીઆવાડી (રાજકોટ): પુસ્તક ૧ છું: અંક ૮ મો. તંત્રી અને પ્રકાશક: શ્રીયુત વલ્લભજી સુંદરજી કવિ. વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૨-૦-૦.

ગૌમાતાદી ચિંતાની ઓર મહાદેવ, સંસારભરતી સરકાર ઓર કાન્તેસવાલોદ્ધે: લેખક અને પ્રકાશક: શ્રીયુત રહલરામ ગીરધારીદાસ સામંત. વિના મૂલ્ય.

મહિલા બૂલણ (સુરત): પુસ્તક ૫ મું: અંક ૭ મો. તંત્રી: ખેડેત રૂમિશી, રા. સા. હીરાચંદ મોતીચંદની વિધવા. ઉપનંત્રી કમળાખેડેત રવચંદ. વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૨-૦-૦.

હાસાના બજારનો સચિત્ર અહેવાલ સંવત ૧૯૮૦ (મુંબાઈ): ગૌ ગ્રાસ બિજા સરેયા વતી પ્રસિદ્ધ કરનાર: શ્રીયુત જોશી ગૌરીચંકર ગીરધર.

સન્નારીઓને બે બોલ, નૂતન વર્ષ (સં. ૧૯૮૧) નિમિત્ત ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રી મંડળ (મુંબાઈ) ના સમાસદોને બેટ. લેખક: શ્રીયુત નૃસિંહ વિભાકર, બેરીસ્ટર-એટ-લૉ.

બાલ વિકાસ (કુંડલા): પુસ્તક ૧ છું: અંક ૧ લો. તંત્રી: શ્રીયુત પદ્મનાભ શાસ્ત્રી. વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૩-૦-૦, બાલકો માટે ઉપયોગી માસિક.

જન્મભૂમિ (નડિયાદ): પુસ્તક ૧ છું: અંક ૭ મો. તંત્રી: શ્રીયુત ચંદુલાલ નંદલાલ દેસાઈ વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૨-૨-૦.

દેશની સ્વતંત્રતાનો ઇતિહાસ

એટલે

દેશના મહાપુરુષનું જીવન ચરિત્ર.

આપું હિન્દ જોને પોતાના નેતા તરીકે સ્વીકારે છે,
જેના જીવનની ઝાંખી કાચરને પણ-શરવીર બનાવે છે,
એવો મહાપુરુષ તો હિંદમાં એક જ છે.

એ યરોડા મહેલ નિવાસી. **મહાત્મા ગાંધીજીનું જીવન** વાંચો.

(સચિત્ર)

લેખકો:

જયકૃષ્ણ નાગરદાસ વર્મા,
બી. એ. એલ. એલ. બી; એમ. એસ. સી. ઇમાન (લંડન) વિ.
અને

“ ભાનુચંદ્ર ”

ખાલ્યાવસ્થાથી માંડીને યરોડા નિવાસી થતા સુધીના એ ગુજરાતના તપસ્વીના
જીવનની ઝાંખી કરાવતું, દેશની સ્વતંત્રતાનો ઇતિહાસ રજુ કરતું અને
અસહકારની પ્રવૃત્તિનું રહસ્ય સમજાવતું ગુજરાતના વિદ્વાનોમાં
પ્રશંસા પામેલું, લગભગ ચારસો પાનાનું કળકાર પુસ્તક.

ગાંધીજીની સંખ્યાબંધ છબીઓ સહિત, સુંદર
બાંધણી અને પાકું પૂરું છતાં

મૂલ્ય રૂપિયા ચાર.

“ગુણસુદરી”ના ગ્રાહકો માટે મૂલ્ય રૂ. ૩-૮-૦

મળવાનું ઠેકાણું:

લુહાણામિત્ર સ્ટીમ પ્રેસ, વડોદરા;

અને

મણીતા બુકસેલરો પાસેથી.

P. No.

KAMRUDIN.

Sandhurst Road,

BOMBAY No. 4.

एमनी म्व. पतिश्रीना म्मणार्थे

श्री फार्वम सुज म्मी ममाने

श्रीयुत एवाम्माथ आम्. इह आवड्डी

युयसु'दरी — म्मिदुथी म्मिनय म्मिन लेट.

विचाराः]

अच्छनजनने घेर.

[श्री. एतावत लेथी.

“ आधमे, आधमे ! दम नदीयक पदां आपने वशीरु इरमाध ! ”

વર્ષ ૨ જી.

માર્ચ ૧૯૨૫

અંક ૭ મો.

કુસુમ કે કુંજ સખિ ! સોહાય.

લેખક : શ્રીયુત કૃષ્ણદાસ ગોવિંદજી આસર.

કુસુમ કે કુંજ સખિ ! સોહાય.

સોહો કુલમાં, સોહો દિલમાં—

અદળક અગીરસ પાય;

ઉરઉરમાં આન્દોલન ઉઠે—

સિંચન સુંદર થાય;

મલો ! ને સકળ વાસના જાય;

કુસુમ કે કુંજ સખિ ! સોહાય.

રહેલો સાંભરતી અબુતાના—

પુનિત પંથ પરખાય;

નનંતવન શાં અમન અનેરાં,

અહિં તહિં તન ઉભરાય;

મલો ! ને જોક અટ્ટ બંધાય;

કુસુમ કે કુંજ સખિ ! સોહાય.

લસતાં રમતાં સુમન ભુવનમાં,

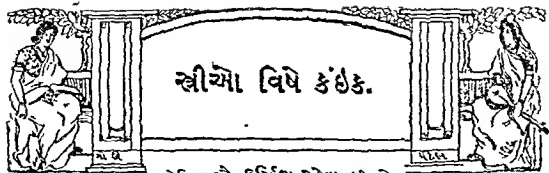
પરમ પદે પંકાય;

દેહલતા છો પળમાં સૂઝે,

આત્મસુધા રેલાય :

મલો ! ને હૃલ અધિકાર મુકાય;

કુસુમ કે કુંજ સખિ ! સોહાય.

દેખિકા સૌ ઉર્મિલા જહેતા, બી. એ.

તેણી રીતે તાણવામાં આવે છે તેને જેમ
તેમ હશે તેને ખગર હશે જે જેમ
તેણી મોટા હોય ને તેને બાંધવાનાં દોરડા
લાંબાં હોય તેમ તેના ખીલા વધારે મોટા ને
મજબુત બેઠાં, ખીલો દાખલો લાંબાં એક
જાડો. જેમ જાડની ચાખાઓ વધે તેમ તેના
મુળીઓ પણ વધારે મજબુત થવાં બેઠાં.
તેજ પ્રમાણે માણસની છ'દગીતું પણ છે.
જે જાડના મુળીઓ બેઠાં તેવાં મજબુત ન
હોય તો વારંવાર વરસાદ પવન વગેરે
સામે તે ટકકર ન જીવી શકે તેથી તેને સાચ-
વવાને જાડનો માણીક તેની આસપાસ
ભોખડતું પાંજરું બનાવશે. તે તેને બંધનમાં
મૂકવાના ધરાદાથી નહિ પણ તોફાનથી બચાવ
કરવાને માટેજ. છતાં જો જાડ વિચાર કરી
શકે તો તેને માનભંગ થવું લાગે પણ જો તે
પાંજરું ખસેડી લેવામાં આવે તો જાડ ગમે
ત્યારે પડી બધ ને તેને મળેલી સ્વતંત્રતા
અથવા સ્વચ્છંદીપણું તેની છ'દગીના
જોખમ રૂપ નીવડે. ત્યારે શું કરવું ? સ્વતંત્ર
થવા પ્રયત્ન ન જ કરવો ? શું હમેશા પાંજર-
માં પૂરાયેલાજ રહેવું ? કોણ પણ કહેશે કે
સ્વતંત્રતા મેળવવાને માટે પોતાની યોગ્યતા
વધારશે, પોતે યોગ્ય થાય એવા ઉપાય લેશે
તો સ્વતંત્રતા તરતજ મળશે ને તે ટકી પણ
રહેશે. તો જાડને માટે યોગ્ય રસ્તા તો એજ
કે તેજ પોતાના મૂળ એવાં મજબુત થવાં દેવાં
કે ગમે તેવા તોફાન સામે તે ટકકર જીવી શકે.

આ ઉપરથી દરેક મનુષ્યે પણ સમજવું
જોઈએ કે ખરી સ્વતંત્રતા એટલે જુના બંધ-
નોમાંથી છુટવું તે નહિ, પણ સ્વતંત્રતા
મેળવવાને લાયક થવું. એટલે કે પોતે જે
બંધનમાં હોય તેમાંથી છુટવા પછી ફરી-
આના સારા નરસા બનાવવાની સામે ટકકર
જીવી શકે એવી મેળવણી મેળવવી. કારણકે
માણસ સૌ પ્રસંગમાં સમતોલ રહી શકે-
મુખમાં આમમાની ન થાય ને દુઃખમાં પણ
દટાઇ ન જાય-એવો મનનો કાણુ તેને મળ્યો
હશે તો જ તેને સ્વતંત્રતાની કિંમત સમ-
જશે તેમજ તે સહેલાઈથી મુખેથી બોગવી
શકશે.

× × × × ×

સ્ત્રીઓને માટે મનુ સ્મૃતિમાં એક ઠેકાણે
કહ્યું છે કે:-

પિતા રક્ષતિ કૌમારે

મતે રક્ષતિ યૌવને

રક્ષન્તિ સ્વયિરે પુત્રા:

ન સ્ત્રી સ્વાતંત્ર્યમર્હતિ ॥

એટલે એક સ્ત્રી બાલ્યાવસ્થામાં પિતાના
રક્ષણ નીચે રહેવું; યુવાનીમાં પતિના ને ધર્મ-
પણમાં (કમનસીબે) વધવા દોષ તો)
પુત્રના રક્ષણ નીચે રહેવું. તાત્પર્ય કે સ્ત્રી
કદાપિ સ્વતંત્રતાને લાયક નથી. સ્ત્રીએ હમેશા
કોઈ નહિ તો કોઈના તો તાત્કાલિક રહેવુંજ
જોઈએ. આ પ્રમાણે આપણા દેશમાં તો
રામાયણ ને મદામારનના વખતથી સ્ત્રીઓની
રિવાજ ચાલ્યો આવેલો. એક ઠેકાણે કહ્યું છે કે

સ્ત્રીશુદ્ધૌ નાધીયાતામિતિ શ્રુતેઃ એટલે કે સ્ત્રીને શુદ્ધ વેદ બધું નહિ એમ શ્રુતિ કહે છે. સ્ત્રીની સરખામણી શુદ્ધ કે જે હલકામાં હલકી વસ્તુ ગણાય તેની સાથે કરી છે. મ્હારા નમ્ર મત પ્રમાણે તો શુદ્ધ પણ મનુષ્યજ છે તો એ લોકોને હલકા શા માટે ગણવા તે સમજાતું નથી. સ્ત્રીને ધર્મશાસ્ત્ર કે વેદ શીખવાનો અધિકાર નથી એમ મનાયું તેમ સ્ત્રીઓને ખીજી કંઈ માનસિક ફેળવણી આપવાની જરૂર જણાઈ નહિ. ફેળવણી વગરની સ્ત્રી એટલે પુરૂષના સુખને ખાતર, તેનાં બાળક ઉત્પન્ન કરનાર ને ઉછેરનાર પ્રાણી એમજ સાધારણ રીતે ગણાયું.

હવે ખીજા દેશોની સ્ત્રીઓની સ્થિતિ તપાસીએ. જાપાનમાં પણ પહેલાં એવી સ્થિતિ હતી. પણ આ જમાનામાં સ્ત્રીફેળવણીની આવશ્યકતા સમજાયા પછી તે બહુજ અપાઘાયી ફેલાઈ તેથી હાલમાં ત્યાંની સ્ત્રીઓની સ્થિતિ ઘણીજ સુધરી ગઈ છે.

જાપાનમાં અહિંની માફકજ છોકરીઓની ફેળવણી તેમને માળાપની કલાગરી કરીને ઘરમાં સુકું કે ચાં કપાં સિવાય કામ કરવામાં સમાતી, જેથી લગ્ન પછી પણ છોકરી સાસુ સસરા તથા પતિના કાજુમાંજ રહે. વડીલને માન આપવું તે એ લોકોની આચારમાં રહેલું તેમાં કંઈ ખોટું નથી. પણ છોકરીઓને માટે વડીલને કહ્યું માનવું તેજ એક આદર્શ રાખવો તેમજ પોતાને માટે શું સાઈ નરસું છે તે પારખવાની વિવેકશક્તિ ન ખીલવા દેવી એ તો અથોગ્ય જ ગણાય. છોકરી પોતાનો મત દર્શાવી શકે, ને પોતાના હિતની વિરૂદ્ધ વર્તવા વડીલ તરફથી આગ્રા થાય તો સામે પોતાનો મત જણાવવાની ને તે છતાં પણ ન માને તો પોતાને ખર્ચ લાગે તેજ કરવાની છુટ મળે તો કંઈ બહુ સ્વતંત્રતા મળી ન કહેવાય.

હવે પશ્ચિમના દેશો તરફ નજર કરીએ. જુના જમાનામાં ઇટાલીમાં, રોમન રાજ્યની બહુ ચટતી હતી તે વખતે ત્યાં સ્ત્રીઓને હાલમાં છે તેટલી તો શું પણ ખીલકુલ સ્વતંત્રતા નહોતી એમ કહીએ તો ચાલે. ઇંગ્લંડ, અમેરિકા વગેરે હાલ જે દેશો આપણા કરતાં બહુજ આગળ પડતાં છે ત્યાં સ્ત્રીઓને સ્થિતિ જુના જમાનામાં આપણી સ્ત્રીઓ કરતાં થોડીજ સારી હશે, જે કે આપણા દેશના જેટલી ત્યાંની સ્ત્રીઓની અધોગતિ તો કાંઈ કાળે નહિજ હોય. છતાં હાલમાં ત્યાં સ્ત્રીઓએ આજે જાહેર જીવનના વિશાળ ક્ષેત્રમાં પુરૂષોની સાથે ભાગ લે છે ત્યારે આપણા દેશની સ્ત્રીઓની સ્થિતિ તો હજી કંઈ સુધરી નથી. અહિં તો છોકરી ને છોકરા વચ્ચે જન્મે ત્યારથી જ ભેદ ગણવાનો શરૂ થાય. અલખત, ફેળવણી તે છોકરીને પણ તદ્દન છોકરા જેવી નહિ તો પણ એની જીંદગીનાં ઉપયોગમાં આવે એવી પણ ફેળવણી ઘણી થોડી છોકરીઓને મળે છે. લગ્ન જેવા પ્રસંગમાં પણ છોકરા ને છોકરી બને મોટી ઉમરનાં હોય તો છોકરીને તો ભાગ્યેજ પૂછવામાં આવે-કારણ કે આપણામાં સાધારણ રીતે એવીજ માન્યતા ફેલાઈ છે કે “ છોકરી ને જ્યાં દોરીએ ત્યાં દોરાય ” તો તેમાં એને પૂછવાનું શું ? સ્ત્રીમતિ પણ વિચાર કરી શકે એમ બહુ થોડાજ માનતાં હશે. લગ્ન કરી છોકરી સાસરે જાય એટલે તેણે સાસુ સસરાના ને પતિરાજના કાજમાં રહેવુંજ જોઈએ. સ્ત્રીનો પતિ એટલે દેવ. એટલે તો કહેવુંજ શું ? જેવી દેવની આગ્રા તેવી પતિરાજની આગ્રા. તો પછી તેનો અનાદર તો શું પણ તે વિષે જરાયે આનાકાનો પણ કેમ થાય ? પછી ભલેને પતિરાજ ગમે તેટલું દુઃખ દેતાં હોય, ખુદાર ભટકેલ હોય કે પછી ખીજી સ્ત્રી કરે ! (કેટલીક ઉચ્ચ હિંદુ માતિ સિવાય બધેજ એક ઉપર ખીજી સ્ત્રી કરી શકાય છે.)

આપણામાં છુટાછેડાનો રિવાજ નથી. જ્યાં છે ત્યાં પણ ધણેજારે ઠેકાણે પતિપત્નીને વધારે સહેલાઈથી છુટાછેડા આપી શકે છે. પણ તે પ્રમાણે સ્ત્રી નથી કરી શકતી. સ્ત્રીનમાં કે જ્યાં એ રિવાજ પ્રચલિત છે ત્યાં પતિ નીચે જણાવેલા સાત કારણોમાંથી એકને માટે પણ પોતાની સ્ત્રીને છુટાછેડા આપી શકે છે. ૧. સાસુ સસરાની આગાનો અનાદર કરવા માટે. ૨. સંતતિ ન હોય તો. ૩ ખરાબ આચાર. ૪. અદેખાઈ. ૫ કોઈપણ અસાધ્ય રોગ. ૬. સ્ત્રી બહુ બોલી હોય ને તેથી પોતાના આટોશીપાડોથી કે ધરના સગાની નિંદા કરી તકરાર ઉભી કરે તો. ૭. ચોર હોય તો. પણ પતિમાં ઉપર જણાવેલાં સાતમાંથી એક કે વધારે હોય હોય તો કંઈ સ્ત્રી છુટાછેડા ન લઈ શકે ! આ અન્યાય નહિં તો ખીલું શું !

× × ×

આજ જમાનાઓથી સ્ત્રીજાતિ પરતંત્રતામાં દબાએલી રહી છે, પણ આ પ્રમાણે તેની સ્થિતિ પ્રથમ ઉપરિચિત થવાનું કારણ શું ? સ્ત્રીજાતિ પુરુષવર્ગ કરતાં કેટલેક અંશે નાણુક તો છે, કુદરતે તેમને છોકરાંને જન્મ આપવાનું ને ઉછેરવાનું સોંપ્યું એટલે ધર સમાજવાનું પણ કામ તેઓનેજ માથે પડ્યું-કમાવાનું પુરોગે માથે પડ્યું. કમાવતે અંજે પુરોગે દુનીયાની બહાર દરવું પડે તેથી એ દોષને માટે કેળવણી આવરયક છે, એમ જણાયું. તેથી નાનપણથીજ છોકરાઓને કેળવણી આપવામાં આવતી ને છોકરીઓને કેળવવા તરફ ખીલકુલ લક્ષ ન અપાયું. આ વખતે છોકરીઓને ભવિષ્યમાં પતિની સહ-ચારિણી થવા માટે તથા છોકરાઓની માતા તરીકે કેળવણીની ખાસ જરૂર છે તે ખ્યાલ ન રહ્યો. સ્ત્રી પુરુષના તાબામાં રહે એવા કાયદા, આ તથા સમાજની બંધારણો થયાં. આમ

કેટલાંએ વખતે આદ્યું, એટલે સ્ત્રી જાતિને પોતાને પણ પોતાને માટે કેળવણી કેટલી જરૂરની છે તે ખ્યાલ ન રહ્યો.

× × ×

સ્ત્રીઓને ધર અધાનવું તેમાં કેળવણીની શી જરૂર એવા વિચારે આપણા સમાજમાં ધર ક્યું છે. જ્યાં માતા સુશિક્ષિત ન હોય ત્યાં તેના બાળકોને કેવું શિક્ષણ મળે તેનો તો આપણે સદજ ખ્યાલ કરી શકીશું. ને તેવી સ્થિતિમાં દેશનો પણ પડતી ચાલ એમાં નવાઈજ શી ? સમાજની સ્થિતિ ઉપર દેશને આધાર છે, ને તે સમાજનો મોટો આધાર માતૃઓને ગૃહિણીઓ પર છે. સ્ત્રીઓ તે સમાજનું અધુનું અંગ છે, તો તે સમાજનું અધુનું અંગ જ કેળવણી વગરનું હશે તો સમાજમાં સુધારા શી રીતે ચાલે ? જો દેશ માં સ્ત્રીઓને કેળવણી આપવામાં આવે છે, ત્યાં આપણા દેશનાં જેવાં બાળકગ્ન યાત્રી બંધન કે એવા ખરાબ ઇલાજોને જાતેજ જેવામાં આવશે. દેશોન્નતિનું પહેલું પગથીયું સ્ત્રીકેળવણી છે. કેળવણીથીજ સ્ત્રી પુરુષની ખરેખરી સહધર્મચારિણી થઈ શકે. પતિના દુઃખમાં ભાગ પડાવી સ્ત્રી હૃદયનો ભાર ઓછો કરે ને સુખમાં ભાગ લઈ આર્થ-દમાં જુદી કરે તે જરૂર વખતે સલાહ આપી પરમ મંત્રી બને તોજ ખરેખરી સહચારિણી કહેવાય. તેમાં બાળકોને જન્મ આપીને માત્ર જનનીજ ન ચાલે પણ નાસ્તિ માતા સમો ગુરુઃ । એ વચન પ્રમાણે પોતાના બાળકોને કેળવણી અને સારા સંસ્કાર આપી દેશાભિમાન દેશસેવક અને ઉત્તમ નાગરિક બનાવે ત્યારેજ ખરી માતા કહેવાય. તે ઉપરાંત જરૂર પડે તો પોતાનું ને પોતાના બાળકનું કમાવતે પ્રયત્ન કરી શકે તો તેઓ કોઈને પણ ખાર રૂપ થઈ ન પડે. આવી સ્ત્રીઓ કેળવણી આપવાથી જ થઈ શકે.

“વસતની પંચમી.” ✧

લેખક: ટ્રીણત “ભાષિક” ઝોમ. એ.

(આસાભર્યા તે અમે આવિયાં—એ રાગ)

જીવનનો ધન્ય દિન ઉગિયો,
તેનાં સ્મરણો જીગ જીગ ના જીંસાય રે;
પંચમી વસંત તણી રે !

હૃદય કો'ને મેં નવ આપિયું,
તે તેં ચોરું-ક્યમ ચોરી એ છુપાયે રે;
પંચમી વસંત તણી રે !

ભમરા મધુમધુરે ગુંજતા,
ને માર ખીચ્યાંતા અંબા હાથ રે;
પંચમી વસંત તણી રે !

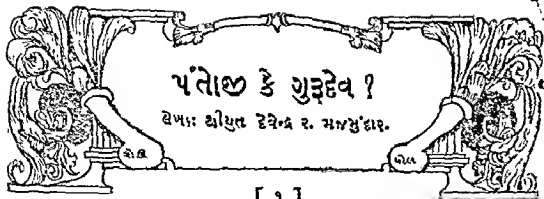
આવી ઉભી તું મારે આંગણે,
તારા નયનોમાં આત્મ સુગન્ધાય રે;
પંચમી વસંત તણી રે !

મુખથી નહ હાસ્ય ધરી ઉડતું,
ભોળું હેતું - હેતે છત્રકાય રે;
પંચમી વસંત તણી રે,

પૂજનવિધિ જો નવ ભણિયો:
દેવીનાં દરશન શું ધરી ધરી માય રે;
પંચમી વસંત તણી રે !

કમળ પરાગે સરવર ભરે,
તેમ તુલ સ્મૃતિથી મમ આત્મ ઉભરાયરે;
પંચમી વસંત તણી રે—

જેથી ગુંજત તુલ લેણીનાં સુવાય રે;
પંચમી વસંત તણી રે !

પંતોજ કે ગુફદેવ ?

લેખક: શ્રીયુત્ત દેવેન્દ્ર ર. મજમુન્દાર.

[૧]

“હે ભગવાન ! હવે તો તું મહેને છોડ. મહારાથી હવે આ છ'દ્ગી નથી ગાળી શકાતી.”

નિશાળમાં આવતાં મોહનલાલ બખડયા. “હું” આટઆટલું ભરૂં, આટલું બધું પ્યાન દષ્ટ મહારા વિદ્યાર્થીઓને શીખવું, તો પણ મહેને ચાળીસ રૂપીયાનો જ પગાર. હવે મહારા થી એ લમચાઝીક નથી થઈ શકતા. આખરે પંતોજ તે પંતોજ. આ પેલા આનંદલાલ નોંધણી કામદાર, અને દયાલાલ ફોજદાર વગેરે છે તેમને પણ ચાળીસ રૂપીયાનોજ પગાર છે, -પણ એ કેવા મોજ ઉડાવે છે ?

“એમને એટલુંજ ખજાર નથી કે સૂર્ય પૃથ્વીની આસપાસ ફરે છે કે પૃથ્વી સૂર્યની આસપાસ. બાજર હુમાયુનો... દીકરા થતો હતો કે બાપ છતાં પણ એ લોકો પગાર ઉપરાંત કેટલું બધું કમાય છે ? મહારે કંઈ છે ? નહાના ગામડાની નિશાળ એટલે શરમા શરમી બજાવવું પડે અને ટપુશનદા પૈસા ભેંસાની વાત કાનમાં.”

મોહનલાલ બોરસદની મ્યુનિસીપાલ નિશાળના મહેતાજી હતા. શાળાના હેડમાસ્ટરનું તથા આસીસ્ટન્ટ માસ્ટરનું સંપૂર્ણ કામ એ જતેજ કરતા. કારણ કે એમના હાથ નીચે કોઈ હતું નહિ, તેમ એ ખાતાના ઉપરી પણ કોઈ નહોતા. ગામમાં એમને સૌ કોઈ આદરભાવથી બોલું અને સત્કારવું. માસ્ટર પણ છોકરાંને યોગ્ય કેળવણી આપ-

વામાં પાછી પાની કરતા નહિ. સર્વ છોકરાં પર એ પોતાનાં છોકરાં જેટલોજ વહાલ કરતા ને ગમ્મત સાથે ઉચ્ચ જ્ઞાન આપતા.

માસ્ટર જે ફળીઆમાં રહેતા હતા, તેજ ફળીવામાં એક આનંદલાલ નામના નોંધણી કામદાર તથા દયાલાલ નામના ફોજદાર રહેતા. એ લોકોને પણ માસ્ટરના જેટલોજ પગાર મળતો હતો; છતાં એમણે તકતા, ખુરસીઓ, ટેબલ, કોચ, કબાટ વગેરે ફરનીયર વસાબું હતું. એ લોકો સાંજે ઝોશીસમાંથી જ્યારે ઘેર આવતા ત્યારે પોતાનાં છોકરાં માટે કંઈને કંઈ વસ્તુ લાવતા. એક દહોડો મીઠાઈ, તો એક દિવસ કંઈ રમકડું. વળી કોઈવાર પે, પૈસો, એમ હસેજ છોકરાંને મળતું. એ લોકો રસ્તામાંથી આવતા હોય તો લોકો સાવધાન થઈ સલામો ભરતા. એમને માટે બજારમાં ભાવ પણ બંદો. એક આતે શરની વસ્તુ ત્રણ પૈસે મળતી. લોકોં ચાકમાજ વગેરે તો મફત આવતું.

આનંદલાલ સ્વભાવે આનંદી હતા. કોઈ વખત આનંદનો રસ લૂંટવા માતાજીની પ્રસાદીને આખો સીસો ને સીસો ગટવણવી જતા. થઈ દરેકમાં આવી, હારમોનિયમ પર ભેસી એમના સુમધુર ગાનથી આખો મહોલો અગતી મૂકતા.

ફોજદાર સાહેબના ગુણ, નામથી તાજ ઉજાડા હતા. નામ દયાલાલ હતું પણ દસ

એ 'શુ' છે તેને એ ઓળખતાયે નહિ. આખા ગામમાં એમની ખૂબ ધાક હતી. તેથી એમની લોકો ખુશામત કરતા.

એ લોભાની સુખમય 'છંદગી' જેઈ મોહનલાલને ધણું ઓછું આવતું : બિચારા વિચારતા " જો કોઈ બીજા ખાતામાં હોત. તો અત્યારે બે પેસાની ઝૂડી પણ કરી હોત આતો એક મહિના સુધી મ્હોં વિકાસીને બેસી રહીએ ત્યારે ચાળીસ રૂપરડી દેખવા પામીએ, અને તે પણ થોડા દિવસમાં ક્યાં ગેય થઈ જાય છે તે ખબરે પડતી નથી. નહિ આરામ, નહિ સાર સાર ખાવાનું કે પહેરવાનું. આપણા કરતાં તો મજૂરો સારા. "

ફોજદાર અને કામદાર સાહેબ માસ્તર પર ધણી પ્રીતિ રાખતા. ધણું ખર્ચ માસ્તરને ત્યાં શેર. અઝઢેર દૂધ, જુવારનો પોંખ, મકાઈ, ફેરી વગેરે મોકલતા, પણ એના બદલામાં, માસ્તરને ફોજદાર સાહેબના ત્રણ અને કામદાર સાહેબના ચાર છોકરાંને મફત ભણાવવાં પડતાં.

વળી ધણી વાર ફોજદાર સાહેબ કહેતા, " માસ્તર ! આ છોકરાં બહુજ મસ્તી કરે છે, કોઈને ગાંઠતાં નથી. તમે એને કેવું શિક્ષણ આપો છો ? " ત્યારે કામદાર સાહેબ હાથેઆ પૂરતા, " આ મહારા મનુને બીજ-કુલ જૂગોળ નથી આવડતી. કાલે કેતુના બધા દાખલા ખોટા પડ્યા હતા, વગેરે—" આ બધું માસ્તર જાણે એક એમનો નોકર હોય એવી રીતે કહેતા.

માસ્તરને આથી ધણું ખોટું લાગતું. પણ મૂળે મોંઘે સર્વ સાંખી રહેતા; કારણ કે એમને લીધે ફોજદાર દૂધ, દહીં, ચટણી, અથાણાં વગેરે ચાખવા મળતું. વળી બજારની વસ્તુ સોંધી મળતી. જો એમની સાથે અણખનાવ કરે તો આટલુયે બંધ થઈ જાય.

માસ્તરને પોતાની બદલી બીજા ખાતામાં કરાવવા ધણીવાર મન થઈ જતું. ધણાને કહ્યું, 'કહેવરાવ્યું', પણ શાળાખાતું એમને છોડી શક્યું નહિ.

ગામમાં મોહનલાલને બધા ઓળખતા. શેરીમાંથી એ જતા હોય, ત્યારે બધાં છોકરા ભેગાં થઈ જતાં તે એમને વીંટળાઈ વળતાં. એમના એ 'મ્હોટાભાઈ' હતા. છોકરાંને નદી કિનારે કદિ કદિ એ ફરવા લાઈ જતા. સુરોંદય બતાવતા, આકાશ બતાવતા અને પ્રભુની વતો કહેતા. બાલકોનું કુતૂહલ પોતે જગાડતા અને તેમને રહેલા ખુલાશા આપી. નવું નવું જાણવાનો રસ ઉપજાવતા. બાલકો સાથે હોય ત્યારે માસ્તર બીજી દુનિયામાં ઉડતા; એમનો અસંતોષ એ વેગળા કરી શકતા.

માસ્તરનું ઘર સ્વવારમાં પણ ભણું ભણું રહેતું. નિશાળીઆને ઘર કરતાં ત્યાં વધારે મઝા પડતી. ન્હાનાં બાળકો મ્હોટા ભાઈને કેમ કરી ઉપયોગી થવાય તેમ કરવા મથતા. આમ સેવાના પાઠ અણમળમાં તેઓ ત્યાંથી શીખી લેતા થયાં હતાં. માસ્તરનો પડતો બોલ એ ઝીલી લેતાં.

[૨]

ભગવતી નર્મદાને કદિ શુક્રતીર્થને મહિમા જગજૂનો છે. કાર્તિકી પૂનમની રાતે ચોપાસ બધું પુણ્ય સમું થેત દેખાય છે. શુક્રેશ્વરનાં દર્શન પાપની કાળાશ ધોઈ નાંખી ધવલતા લાવે છે.

હંમેશાં કાળા વાગામાં ધરનાર દયાલાલે આ મેળામાં જવા વિચાર કર્યો. સાથે આનંદલાલ પણ તેવાર થયા. મેળામાં કોઈ ફાલતું માણસ સાથે હોય તો ફેરા ચાટી ખાવાને કે છોકરાં સંભાળવા ઠીક કામ લાગે છે. આથી આ બન્ને જણે મોહનલાલ માસ્તરને સાથે આવવા ધણે આગ્રહ કર્યો. ન્યારે એમણે સાથ નાજ કરી,

ત્યારે બન્ને જણાએ એમનું બાકું આપવા કશુંકયું અને એમને સાથે આવવા ખૂબ વિનવણી કરી.

મારતરને પશુ થયું કે બાકું મળે છે તો આવા પ્રવાસનો અવસર જવા ન દેવો. એટલે એ પશુ તૈયાર થયા. ત્રણે જણાએ એકેક અઢવાડીઆની રમ લીધી.

અગાસથી સાંજે સાડાપાંચે ગાડી ઉપડી સાડા છઠ્ઠે આણંદ આવતી હતી. અને આણંદથી રાતે દસ વાગે ઉપડી ભરૂચ રાતે દોઢ વાગે પહોંચતી. ભરૂચથી ઝંઘડીયે ચઢને અથવા ભરૂચથી પરભાઈ હોડીમાં કે ગાડીમાં બેસી શુકલતીર્થ જવાય છે.

દયાલાલ અને આનંદલાલ બેરાં હોડરાં સાથે નિકળ્યાં. પશુ ગોહનલાલે એટલાજ જવાતું ફરસ્ત ધાણું. તેઓ અગાસથી આણંદ તો મુખરૂપ આવી પહોંચ્યા. હવે આણંદથી ગાડી બદલવાની હતી. તેજ દીવસે કાણુજી સાથી આખી ગાડીમાં પુષ્કળ બીડ હતી. કંઈ ઉમા રહેવાની જગા પશુ મળવી મુશ્કેલ હતી. આથી આનંદલાલ છૂટા પડી ગયા. દયાલાલ અને માસતર એક ડબ્બામાં પેઠા. આખી ગાડીમાં બીડ ખૂબ હતી. પશુ આ ડબ્બામાં ફક્ત આડીજ માણસ હતાં. તેઓ સૂતેલાં હતાં.

ફોજદાર સાહેબે રોડમાં ને રોડમાં બોલવા માંડ્યું. “અરે એ, હો, આમ ગાડીમાં સૂવાતું હશે કે ? જરા બેતા નથી, હમે ઉમા રહ્યા છીએ તે ? ગાડી બેસવાને માટે છે, કંઈ સૂવાને માટે નથી. ટીકીટ સૂવાની લીધી છે કે બેસવાની ?”

અંદર સૂતેલા માણસે પગ વધારે પસરાવી એટલાજ રોડથી અને કંઈ પેટે જવાય આપ્યો : “હવાલદાર સાહેબ ! આ પોલીસ થાણું નથી. જગા ભેળવી હોય તો જગાવાળા પાસે જવ.”

અણધાર્યું અપમાન થવાથી અને ઝોળખાઈ જવાથી ફોજદાર સાહેબ બોંદા પડ્યા.

એમણે નરમાશથી પૂછ્યું, “ભાઈ, તમે મહેને ઝોળખો છો કે શું ?” પેલાએ જવાબ આપ્યો. “હા, નહિ તમે મહેને પેલા ખૂનના કેસમાં ભેળવી પચીસ રૂપિયા પડાવી લીધા હતા ? તેજ હું.”

“પશુ મહેને તમને એમાંથી છોડાવીને તમારા પર ઉપકાર કર્યો હતો તે ભૂકી જવ છો કે ?”

“હા. તેથીજ મહેને પશુ તમારા પર અર્ધિ ઉમા રહેવાની જગા આપીને ઉપકારજ કર્યો છે, નહિ તો ધક્કા ભારી હડસેરી ન મૂકત ?”

એટલામાં બીજો સુનેલો મુસાફર બોલી ઉઠ્યો, “ફોજદાર સાહેબ ! મહેને કેમ ઉઠાડતા નથી ?” એમ કહી ખૂબ હસ્યો.

“ભાઈ, જરા આ પેટી અને કંડીયા નીચે મૂક તો બેસવાની જગા થાય.”

“પેટી નીચે મૂકવાને બદલે આપજ નીચે બેસો. અર્ધિ ક્યાં પોલીસ થાણું છે કે આજે જવાની હતી ?”

ફોજદાર સાહેબને ગયું, “આ પખતે બે આ માણસ થાણામાં હોત તો એની છમ બેચી કાઢત. પશુ લાચાર !”

એમણે પૂછ્યું, “કેમ ભાઈ ! ત્યારે પશુ મહારી સાથે વેર છે કે શું ?”

“હાજી, હું તો આપના લોહીનો તરસો છું !”

“હું તો ત્હને ઝોળખતોયે નથી તેમ કાંઈ વખત બેઝેલો પશુ વાદ આવતો નથી.”

“હા, તમે ઝોળખતા નહિ હો, પશુ તમારો આખો તો બરાબર ઝોળખે છે. તે દિવસે અરુચ નની શીડમાં મહારો વગર ફોગટો અડધેલો કાઢી નાંખ્યો હતો.”

“વસતની પંચમી.” ❄

લેખક: શ્રીયુત “ભારિક” એમ. એ.

(આશાસર્યા તે અથે આવિયાં—એ શય)

હવનનો ધન્ય દિન ઉગિયો,
તેનાં સ્મરણો જુગ જુગ ના જુસાય રે;
પંચમી વસંત તણી રે ।

હૃદય દોને મેં નવ આપિયું,
તે તેં ચોરું-ક્યમ ચોરી એ છુપાય રે;
પંચમી વસંત તણી રે ।

ભમરા મધુમધુરું શુંજતા,
તે મારે ખીટ્યાંતા આંગા ડાહ્ય રે;
પંચમી વસંત તણી રે ।

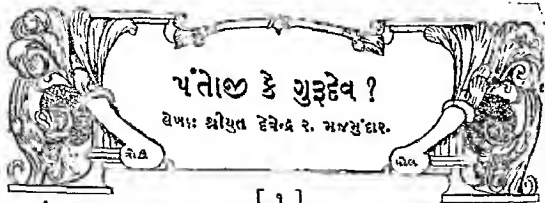
આવી ઉભી તું મારે આંગણે,
તારા નયનોમાં આત્મ સુજ ન્હાય રે;
પંચમી વસંત તણી રે ।

મુખથી ના હાસ્ય થી હસતું,
લોણું હેયું હેતે ઇલાય રે;
પંચમી વસંત તણી રે,

પૂજનવિધિ મેં નવ લલિયો:
દેવીનાં દરશન શું થી થી થાય રે;
પંચમી વસંત તણી રે !

કમળ પરાગે સરવર ભરે,
તેમ તુલ સ્મૃતિથી સમ આત્મ ઉભરાયરે;
પંચમી વસંત તણી રે—

ગળી શુંજત તુજ વેણુતાં સુદાય રે;
પંચમી વસંત તણી રે ।

[૧]

“હે ભગવાન ! હવે તો તું મહેને છોડ. મહારાથી હવે આજીવન નથી ગાળી શકાતી.” નિશાળમાં આવતાં મોહનલાલ બમ્બયા. “હું આટઆટલું ભર્યો, આટલું બધું ખ્યાન દમ મહારા વિદ્યાર્થીઓને શીખવું, તો પણ મહેને ચાલીસ રૂપિયાનો જ પગાર. હવે મહારા થી એ લમણાઝીક નથી થઈ શકે. આખરે પંતોજ તે પંતોજ. આ પેલા આનંદલાલ નોંધણી કામદાર, અને દયાલાલ ફોજદાર વગેરે છે તેમને પણ ચાલીસ રૂપિયાનો જ પગાર છે, પણ એ કેવા મોજ ઉડાવે છે ?

“એમને એટલું જ ખજાર નથી કે સૂર્ય પૃથ્વીની આસપાસ ફરે છે કે પૃથ્વી સૂર્યની આસપાસ. બાબર હુમાયુનો દીકરો ચતો હતો કે બાપ. છતાં પણ એ લોકો પગાર ઉપરાંત ફેટલું બધું કમાય છે ? મહારે કંઈ છે ? નહતા ગામડાની નિશાળ એટલે ચરમા ચરમી બણાવવું પડે અને ટયુશનના પૈસા બૈસાની વાત કાનમાં.”

મોહનલાલ ધોરસદની મ્યુનીસીપલ નિશાળના મહેનાજી હતા. શાળાના હેઠાસ્તરનું તથા આસીસ્ટન્ટ માસ્તરનું સમૂહ કામ એ જાતેજ કરતા. કારણ કે એમના હાથ નીચે કોઈ હતું નહિ, તેમ એ ખાતાના ઉપરી પણ કોઈ નહોતા. ગામમાં એમને સૌ કોઈ આદરભાવથી જોઈ અને સત્કારનું. માસ્તર પણ છોકરાને યોગ્ય કેળવણી આપ-

વામાં પાછી પાનો કરતા નહિ. સર્વ છોકરાં પર એ પોતાનાં છોકરાં જેટલોજ બહાલ કરતા ને ગમ્મત સાથે ઉચ્ચ જ્ઞાન આપતા.

માસ્તર જે ફળીઆમાં રહેતા હતા, તેજ ફળીયામાં એક આનંદલાલ નામના નોંધણી કામદાર તથા દયાલાલ નામના ફોજદાર રહેતા. એ લોકોને પણ માસ્તરના જેટલોજ પગાર મળતો હતો; છતાં એમણે તકતા, ખુરસીઓ, ટેબલ, કોચ, કપાટ વગેરે ફરનીયર વસાવ્યું હતું. એ લોકો સાંજે ઝોરીસમાંથી જ્યારે ઘેર આવતા ત્યારે પોતાનાં છોકરાં માટે કંઈને કંઈ વસ્તુ લાવતા. એક દહાડો મીઠાઈ, તો એક દિવસ કંઈ રમકડું. વળી કોઈવાર પે, પૈસો, એમ હંમેશા છોકરાંને મળતું. એ લોકો રસ્તામાંથી આવતા હોય તો લોડો સાવધાન થઈ સત્તામો ભરતા. એમને માટે બજારમાં ભાવ પણ જૂરો. એક આને શેરની વસ્તુ ત્રણ પૈસે મળતી. લાકડાં. શાકભાજી વગેરે તો મફત આવતું.

આનંદલાલ સ્વભાવે આનંદી હતા. કોઈ વખત આનંદનો રસ લૂંટવા માતાજીની પ્રસાદીને આખો સીસો ને સીસો ગળગટાવી જતા. પછી દહેરમાં આવી, હારમોનિયમ પર બેસી એમના મુમધુર ગાનથી આખો મહોલો મગ્ન થઈ શકતા.

ફોજદાર સાહેબના ગુણ, નામથી તાજ ઉજાડા હતા. નામ દયાલાલ હતું પણ દયા

એ શું છે તેને એ ઝાળખતારે નહિ. આખા ગામમાં એમની ખૂબ ધાક હતી. તેથી એમની લોકો ખુશામત કરતા.

એ લોકોની સુખમય જીંદગી જોઈ મોહનલાલને ધણું ઓછું આવતું : ખિચારા વિચારતા “ જો કોઈ બીજા ખાતામાં હોત. તો અત્યારે બે પેસાની મૂડી પથ્થુ કરી હોત આતો એક મહિના સુધી મેં વિકારીને બેસી રહીએ ત્યારે ચાળીસ રૂપરડી દેખવા પામીએ, અને તે પથ્થુ થોડા દિવસમાં ક્યાં ગેય થઈ જાય છે તે ખજારે પડતી નથી. નહિ આરામ, નહિ સાર સાર ખાવાનું કે પહેરવાનું. આપણા કરતાં તો મજૂરો સારા. ”

ફાજદાર અને કામદાર સાહેબ માસ્તર પર ઘણી પ્રીતિ રાખતા. ધણું ખર્ચ માસ્તરને ત્યાં શેર, અચ્છેર દૂધ, જીવારનો પોખ, મકાઈ, ફરી વગેરે મોકલતા, પથ્થુ એના બદલામાં, માસ્તરને ફાજદાર સાહેબના તથુ અને કામદાર સાહેબનાં ચાર છોકરાંને મફત બથાવવાં પડતાં.

વળી ઘણી વાર ફાજદાર સાહેબ કહેતા, “ માસ્તર ! આ છોકરાં બહુજ મરતી કરે છે. કોઈને ગાંઠતાં નથી. તમે એને કેવું શિક્ષણ આપો છો ? ” ત્યારે કામદાર સાહેબ હાજીઓ પૂરતા, “ આ મહારા મનુને બીજા કુલ જુઓળ નથી આવડતી. કાંચે કંતુના બધા દાખલા ખોટા પડ્યા હતા, વગેરે—” આ બધું માસ્તર જાણે એક એમનો નોકર હોય એવી રીતે કહેતા.

માસ્તરને આથી ધણું ખોટું લાગતું. પથ્થુ મૂગે મેંડે સર્વ સાંખી રહેતા; કારણ કે એમને લીધે કોકવાર દૂધ, દહીં, ચટણી, અથાણું વગેરે આખવા મળતું. વળી બગરની વસ્તુ સોંધી મળતી. જો એમની સાથે અથુજનાવ કરે તો આટલુયે બંધ થઈ જાય.

માસ્તરને પોતાની બદલી બીજા ખાતામાં કરાવવા ઘણીવાર મન થઈ જતું. ઘણાને કહ્યું, કરેવરાવ્યું, પણ શાળાખાતું એમને છોડી શક્યું નહિ.

ગામમાં મોહનલાલને બધા ઝાળખતા. શરીમાંથી એ જતા હોય, ત્યારે બધાં છોકરા ભેમાં થઈ જતાં ને એમને વીંટળાઈ વળતાં. એમના એ ‘ મેંઢાટાભાઈ ’ હતા. છોકરાંને નહી કિનારે કદિ કદિ એ ફરવા લઈ જતા. સૂર્યોદય બતાવતા, આકાશ બતાવતા અને પ્રભુની વતો કહેતા. બાલકોનું કુતૂહલ પોતે જગાડતા અને તહેમને રહેલા ખુલાશા આપી. નવું નવું બાથુવાનો રસ ઉપજાવતા. બાલકો સાથે હોય ત્યારે માસ્તર બીજી દુનિયામાં ઉડતા; એમનો અસંતોષ એ વેગળા કરી શકતા.

માસ્તરનું ઘર રહવારમાં પથ્થુ બધું બધું રહેતું. નિશાળીઆને ઘર કરતાં ત્યાં વધારે મઝા પડતી. ન્હાનાં બાળકો ‘ મેંઢાટા ભાઈને કેમ કરી ઉપયોગી થવાય તેમ કરવા મથતાં. આમ સેવાના પાઠ અણુમગ્નમાં તેઓ ત્યાંથી શીખી લેતા થયાં હતાં. માસ્તરનો પડતો બોલ એ ઝીલી લેનાં.

[૨]

ભગવતી નર્મદાને કઠિ શુક્લતીર્થનો મહિમા જગજૂતો છે. કાર્તિકી પૂનમની રાતે ચોપાસ બધું પુરય સમું ચેત દેખાય છે. શુકલેશ્વરનાં દર્શન પાપની કાળાશ ઘોષ નાંખી ધવલતા લાવે છે.

હંમેશાં કાળાવાગામાં ધરનાર દયાલાલે આ મેળામાં જવા વિચાર કર્યો. સાથે આનંદલાલ પથ્થુ તેવાર થયા. મેળામાં કેાઈ ફાલતું માથુસ સાથે હોય તો ફેરો અટિ ખાવાને કે છોકરાં સંભાળવા ઠીક કામ લાગે છે. આથી આ બન્ને જાણે મોહનલાલ માસ્તરને સાથે આવવા ઘણે આગ્રહ કર્યો. ન્યારે એમણે સાર નાજ કરી,

ત્યારે બંને જણાએ એમનું બાહુ આપવા કૃત્યું અને એમને સાથે આવવા ખૂબ વિનવણી કરી.

મારતરને પણ ચુકું કે બાહુ મળે છે તો આવા પ્રવાસનો અવસર જવા ન દેવો. એટલે એ પણ તૈયાર થયા. ત્રણે જણાએ એકેક અંદાડીઆની રમ લીધી.

અગાસથી સાંજે સાડાપાંચે ગાડી ઉપડી સાડા છઠ્ઠે આણુંદ આવતી હતી. અને આણુંદથી રાતે દસ વાગે ઉપડી ભરૂચ રાતે દોઢ વાગે પહોંચતી. ભરૂચથી ઝંઘડીયે ચઢને અથવા ભરૂચથી પરભાયાં હોડીમાં કે ગાડીમાં બેસી શુકલતીર્થ જવાય છે.

દયાલાલ અને આનંદલાલ બેરાં છોકરાં સાથે નિરુખ્યાં. પણ એહનલાલે એકલા જ જાણું કુસ્ત્ર ધાણું. તેઓ અગાસથી આણુંદ તો સુખરૂપ આવી પહોંચ્યા. હવે આણુંદથી ગાડી બદલવાની હતી. તેજ દીવસે કાણુભણે શાથી આખી ગાડીમાં પ્રુક્કળ બીડ હતી. કંઈ, હા રહેવાની જગા પણ મળવી મુશ્કેલ હતી. આથી આનંદલાલ છૂટા પડી ગયા. દયાલાલ અને મારતર એક ડબ્બામાં પેઠા. આખી ગાડીમાં બીડ ખૂબ હતી. પણ આ ડબ્બામાં ફક્ત આદમ માણસ હતાં. તેઓ સૂતેલાં હતાં.

ફોજદાર સાહેબે રાત્રમાં તે રાત્રમાં બોલવા માંડ્યું “ અરે એ, હડા, આમ ગાડીમાં સવાનું હશે કે ? જરા જોતા નથી, હમે હા રહ્યા છોયે તે ? ગાડી બેસવાને માટે છે, કંઈ સવાને માટે નથી. ટીટીટ સૂવાની લીધી છે કે બેસવાની ? ”

અંદર સૂતેલા માણસે પગ વધારે પસરાવી એકલા જ રાત્રી અને કંટે પેટે જવાબ આપ્યો : “ દવાલદાર સાહેબ ! આ પોલીસ યાણું નથી. જગા જોઈતી હોય તો જગાવાળા પાસે જવ. ”

અણુધાણું અપમાન થવાથી અને એજ આખું જવાથી ફોજદાર સાહેબ બોલોપડયા.

એજણે નરમાસથી પૂછ્યું, “ બાપ, તમે મહને જોળખો છો કે શું ? ” પેલાએ જવાબ આપ્યો. “ હા, નહિ તમે મહને પેલા ખૂનના કેસમાં બેળવી પચીસ રૂપીયા પડાવી લીધા હતા ? તેજ હું. ”

“ પણ મહે તમને એમાંથી હેડાવીને તમારા પર ઉપકાર કયોં હતા તે બૂલી જવ છો કે ? ”

“ હા. તેથીજ મહે પણ તમારા પર અહિં હા રહેવાની જગા આપીને ઉપકારજ કયોં છે, નહિ તો ધકકા મારી હડસેથી ન મૂકત ? ”

એટલામાં બીજા સુનેસો મુસાફર બોલી હશે, “ ફોજદાર સાહેબ ! મહે કેમ હડકડા નથી ? ” એમ કહી, ખૂબ હસ્યો.

“ બાપ, જરા આ પેટી અને કંડીયો નીચે મૂકા તો બેસવાની જગા થાય. ”

“ પેટી નીચે મૂકવાને બદલે આપજ નીચે બેસોને. અહિં કયાં પોલીસ યાણું છે કે આમજ જવાની હતી ? ”

ફોજદાર સાહેબને ગયું, “ આ વખતે જો આ માણસ યાણામાં હોત તો એની જમ બેચી કાઢત. પણ લાચાર ! ”.

એમણે પૂછ્યું, “ કેમ બાપ ! ત્યારે પણ મહારી સાથે વેર છે કે શું ? ”

“ હાજી, હું તો આપના લોહીનો તરસ્યો છું ! ”

“ હું તો મહેને જોળખતોયે નથી તેમ કામ વખત જોએસો પણ મદ આવતો નથી. ”

“ હા, તમે જોળખતા નહિ હો, પણ તમારો ચાખખો તો બરાબર જોળખે છે. તે દિવસે પ્રદય નની સીડમાં મહારો વગર ફોજદારો અડઢ્યો કાઢી નાંખ્યો હતો. ”

ફેબ્રુઆરી સાહેબ ગમરાયા. આગલા રોજને ઉતરી જઈ ખીજા હવામાં જઈને બેઠા. તે ઉતરતા હતા તે વખતે અંદરના મુસાફરે એનો ધક્કો માર્યો કે બિચારા પ્લેટફોર્મ પર બે ગુલાંટ ખાઈને પડ્યા. ગાડીને કહેતા દોડ્યા એટલામાં ટ્રેકન ઉપડવાની સીસોટી વાગી એટલે દોડતા પાછા ચઢી ગયા.

આ બાજુ, આનંદલાલે ઉંચામાં ઉંચી ભવનના દારની એક બાટલી ખીસ્તામાં રાખી લીધી હતી. દરેક રોજને કાપલા પાણી લેવાતાં હતાં. પરિણામ એ આખું કે એમને નશો વધારે ને વધારે ચડતો ગયો.

ગાડીમાં માંડ માંડ ઉઠા રહેવાની જગા મળી હતી. યમ બહસવાનું પશુ અધરું થઈ પડ્યું હતું. બીડને લીધે શ્વાસ લેતાં પણ રૂધિરમય થતી હતી. રાતનું ભારે જમલા, અને નશો વધતો ગયો એટલે પેટમાં ચૂંક તથા આંકડી આવવા મંડી. થોડી વારમાં તે એક બે ઉઘટીઓ થઈ ગઈ. ખીજાં એ રોજન જતાં પહેલાં ગાડીને ઉઘટી સાથે થવા લાગ્યાં.

એમની સ્ત્રી અને છોકરાં ગમરાઈ ગયાં. વચ્ચે મીયાંગમના રોજને આનંદલાલને લઈ એમની પત્ની ઉતરી પડી. ફેબ્રુઆરી પણ એમને ઉતરેલા જોઈ ઉતરી પડ્યા. આનંદલાલની સ્ત્રી ઉતાવળમાં એક ટૂંક ઉતારવી બૂલી ગઈ. ગાડી ઉપડી ગઈ.

રોજન માસ્તરે કાલેરાનો કેસ જોઈ એમને રોજનની બહાર હાંકી કાઢ્યાં. બધાં ગમરાઈ ગયાં. હવે શું કરવું તે કાઢીને ચૂંક પડી નહિં આખરે પડપૂજ કરતા અજર મળી કે એક ધર્મદા દવાખાનું આ ગામમાં હતું. રાતે ને રાતે દવાલાલે દવાખાનું શોધી કહાડ્યું. ડાક્ટરનું નામ હતું હિમયાચંદર. એ હતા તે કંપાઉન્ડર પણ લોકો એમને

‘ ડાક્ટર, ડાક્ટર ’ કહી માન આપતા હતા.

એમણે જવાબ આપ્યો, “ રાતે દવાખાનું ઉધાડવાનો હમને હુકમ નથી. દરેકને અહીં લાવો. ”

રાતે રાત ગાડી કુંરી, આનંદલાલને ત્યાં લાવતામાં આવ્યા. ડાક્ટરે કહ્યું, “ મ્હારી શીના દશ રૂપિયા રૂપિયા આપો તો દવા આપું. ”

બધાં નવાઇથી સાંભળી રહ્યાં અને એક સાથે બોલી ઉઠ્યાં: “ શું, દશ રૂપિયા ? અને તે પણ ધર્મદા દવાખાનામાં ? ”

“ હા, દશ રૂપિયા અને રહેવું હોય તો એક દિવસના દશ રૂપિયા પડશે. દવા લેવી હોય તો લ્યો, નહિ તો જોવી આપની મરજી. ”

કાલેરા જોવા રોગ, એટલે દવા. લીધા વિના ચાલે એમ નહોતું. આનંદલાલની પત્નીએ રૂપિયા માટે પેટી ખોળી તો તે મળે નહિ. બધે શોધાશોધ થઈ રહી, પણ ટ્રેકનમાં રહી મચેલી તે શાની જડે ? આખરે ફેબ્રુઆરી પાસેથી ઉછીના રૂપિયા લીધા ત્યારે કામ ચાલ્યું.

ડાક્ટરની સાથે વાતચીત થતી હતી, ત્યારે એનો ધોટા આનંદલાલને પરિચિત લાગ્યો. તેમણે કહ્યું: “ બાઈ ! મ્હેં તમને કોઈ જગાએ જોયા છે. ક્યાં જોયા છે તે યાદ નથી. તમે મ્હને ઓળખો છો ? ”

“ જી, હા. હું બોરસદનોજ રહેવાસી છું. મ્હારે દર વર્ષે ખેડૂત વગેરેના ગણતર પટા નોંધાવવા ત્યાં આવવું પડે છે. ત્યારે તો આપ મ્હને ઓળખતા નથી. જો આખરે પાન સોપાસો ન મળે તો મ્હારા કામનો દશ દહાડેય પાર ન આવે. ‘ સો દહાડા સાસુના તો એક દહાડો વહુનો. ’ આજે આખરો વારો આવ્યો છે. ”

આનંદલાલને પહેલે દિવસે તો કંઈ

શામલો જણાયો નહિ, પણ બીજો દિવસે
હુશીઆરી આવી. ઘણા પ્રયત્ને સંજ્ઞા સમયે
તેઓ શુક્રતીર્થ આવી પહોંચ્યા. આને
એક પણ ગેર સામો મળ્યો નહિ, કારણ
કે કોઈનેએ ઘેર નવા પહેણા ઉતારવાની
જગા નહોતી બધે ફરી વળ્યા પણ કોઈને
ત્યાં જગા મળ્યા નહિ આખરે કોઈ ઝાડ નીચે
પડાવ નાંખવાનો વિચાર કર્યો. જે ઝાડ નીચે

મોહનલાલ ભાસ્તર કેંઈ જગા મળે તો
તપાસ કરતા ઉઠ્યા. એટલામાં દૂર નદી કિનારી
એક પુરુષ હાથમાં કાનસ આવી આવ્યો
જણાયો. ભાસ્તરે એને પૂછ્યું: ભાઈ! એક
સાત ઉતારો મળે એટલી કોઈ જગા અહીં
છે? હોય તો અમને બતાવશો?"

સામો પુરુષ અટક્યો. નખથી શિખ

“આપ બોરસદવાળા મોહનલાલ ભાસ્તર તો નહિ?”

નખ તે ઝાડ નીચે જે ત્રણ ટોળા બેઠેલીજ
હોય. આખરે સાકળે નદી કિનારે રેતીમાં
બધાં બેઠાં.

તેઓ બેઠાં તે વખતે ચન્દ્રમાએ રૂપાની
ચાદર પાવરી દીવેલી હતી. એકએક વાદળાં
અદી આવ્યાં, વાવઝોડું ચઢ્યું. તાદથી બધા
ની દાદીઓ ધૂનવા મંડી; ને પાણીનાં ફાંસં
ધીમે ધીમે પડવા લાગ્યાં. હવે ક્યાં જવું ને
શું કરવું તે કોઈને સૂઝ્યું નહિ.

સુધી નિકાળી રહ્યો. એણે પૂછ્યું: “અર
બોરસદવાળા મોહનલાલ ભાસ્તર તો નહિ?”

“હા ભાઈ! હું એજ, તમને અંતે
ક્યાંથી ઝોળખ્યો?”

“સુરેવ! હું આવ્યો એક વખતો
જૂનો શિખ છું. હું અદીતો વનની છું.
આરા પિતા બોરસદમાં ચિરસ્તેદાર હતા.
ત્યારે હું આપની પાસે બખતો-દતો. આજ
નામ ફાપકર.”

“કૃપાશંકર ! હા, હવે મહત્તે યાદ આવ્યું. એ વાતને હું ધારું છું આઠ નવ વર્ષ થઈ ગયાં; ખરું ? ”

“હાજી, આપની પાસે બણી રહ્યા પછી હું બી. એ. થયો, અને હાલ ભરૂચની મ્યુનિસિપાલિટીમાં નોકર છું. આપ કુલ કેટલા માણસ છો ? આપનાં બાળકોમાં બધાં સાથે છે ? ”

“હમે કુલ દશ માણસ છીએ, અને થોડી જગ્યામાં સમાસ કરી લઈશું. હું તો ઝેઠલોજી આવ્યો છું, પણ મહારાં સાથે મહારાં બે પાડોશીઓ બેરોં છોકરાં સાથે છે.”

“કંઈ ફીકર નહિં. આપને જેટલી વેઠએ તેટલી જગ્યા મળશે. અહીં મહારાં મોટું મકાન ખાલી છે. આપ તેનો છૂટથી ઉપયોગ કરી શકશો. આપને હું કંઈ રીતે વધારે ઉપયોગી થઈ શકું એ આપ બતાવશો તો આ સેવક તૈયાર છે. હાલ તો આપ મહારાં સાથે પધારો.”

કૃપાશંકર સર્વને પોતાની સાથે લઈ ગયો. ઘેરથી નોકર બોલાવી આનંદલાલ. દયાલાલ વગેરેનો સરસામન ઉપડાવી લીધો. એમને પાંચ ઓરડા ઉઘાડી આપ્યા. ગાદલાં, ઉશી-

કાંની ખોટ નહોતી. પુરીઓ તળવા મંડી અને થોડીવારમાં સર્વે તૈયાર થયા ત્યાં સુધી મિષ્ટાન્ન જમ્યા.

દયાલાલે અને આનંદલાલે માસ્તરને મનમાં ને મનમાં કરોડો આશીર્વાદ દઈ દીધા. કૃપાશંકરને ત્યાં સર્વ ત્રણ દિવસ સુધી રહ્યા. એણે સાથે ફરી સઘળાં ધામનાં દર્શન કરાવ્યાં.

ત્રીજો દિવસે બપોરે આ લોકો ઘેર જવા નિકળ્યા ત્યારે કૃપાશંકર એમને ઝંઘડીઆના રોશન સુધી વળાવવા ગયો. ગાડી ઉપડવાનો વખત થયો ત્યારે એણે શુભના ચત્વરની રજા માથે ચઢાવી ને સમજાવે નેત્રે બે હાથ જોડી કહ્યું, “કાઈ કેમ દિવસ આ સેવકને યાદ કરતા રહેશે.”

ગાડી ઉપડી ને માસ્તરનું મન ચક્રોળે ચઢ્યું. સિનેમાના પડદાની માફક મુસાફરીની ધટનાઓ એક પછી અંધ આગળ આવી ગઈ. રેલ્વે અને ડાકટરના અનુભવ સાથે કૃપાશંકરની નત્રના અને વિનય યાદ આવ્યાં. માસ્તરની આંખમાં આંસુ ભરાઈ આવ્યાં.

આજ એમને ગુરુપદની મહત્તા સમજાઈ. આજ એમણે શિક્ષકનું ગૌરવ અનુભવ્યું. ફરી કેટલા દિવસ એમણે બીજા ખાતામાં જવા પ્રવૃત્ત થયો નહિ.

વિરહ.

લેખક : શ્રીચુલ " ધીરજ "

(સર્વમથુ ! સર્વમથુ ! બંધવારે વેરી દાણેરે લખિયા—એ દાવ)

સ્નેહનાં ચોણલા આમદાં રે ગયાં નાથ વિભોગે,
હૈયાસુની ફરે પહાવરી રે ક્યાંઈ દિલ ન ગોઠે;

બહાલાની વાદળી લેધને રે મારી આંખડી થાકી,
નાથ વિભોગનાં દુઃખડાં રે શકું ક્યાં સુખી આંખી ?

લાજભરી કહું ક્યાં લઈ રે મારા દુઃખની કહાણી ?
બોલી શકું શું હું બહેનડીરે, આવે આંખમાં પાણી ?

રૂતું લાગે ઘર—આંગણું રે સખી, કાળજી ફાટે,
ઉર—અધીરી હું રાંકડી રે રડું એક ઉચારે.

ભૂલી ગયા ક્યમ અંતરે રે મારો પ્રેમ અનંદો ?
પાપ રૂઝે નહિ દિલનો રે ઉઠા વિભોગ કેરો !

પ્રીતમતા વિરહે ભરી રે, જગવાદ શું ખૂટે ?
એકલડી જુરે ઉરમાં રે ક્યમ હલું ન પૂટે ?

સંદેશ કોઈ મેં કહાવીયા રે દિલ દુખડાંકેરા,
કાગળ એક ન મોકલ્યો રે થયા છે ન મેરણ.

રોપ મારા વસ્ત્રા ઉરમાં રે ? કે શું હેત ઉતારું ?
રેડી રાખ્યા હરો બીજાએ રે ? કે શું અન્ય વિચારું ?

ક્યાંય ઉભાસ ન ઉરમાં રે ઘેરે વાદળા દાળી,
તોય આશા ભરી પ્રીતની રે સખી, રીત નિરાળી;

વાક્યમતા વિરહાનજે રે કુણે દાળને દાણું,
તોપણ ' નાથ સુખી રહેા રે ' મધુ પાસે એ માણું.

રોધ રોઈ કાઠું વાતડી રે, નીર નેજનું ખુદયું,
ક્યાં કથથી ઉર વાતડી રે. દિલ દુઃખમાં હુણું;

વેલું વિભોગની વેદના રે, પણ એટલું યાણું—
સખી એવાતન ઉતળું રે મથુ ! એ સુખ સાણું.

પાલીનેશિયાની સ્ત્રીઓ.

રૂબા;

શ્રીયત મયાશંકર ઇવનરામ જોશી,

એમ. એ.

ટોંગા દાણુની એક કન્યા.

એ શિયા અને આરેલિયાની વચમાં, પેરી-
શીક મહાસાગરમાં, અસંખ્ય બેટો
આવેલા છે. ન્યૂઝીલેંડથી હવાઈ બેટો સુધી
એક લીટી દોરીએ તો તેની પૂર્વમાં આવેલા
બેટો પાલીનેશિયાને નામે અને પશ્ચિમમાં
આવેલા મેલીનેશિયા અને માઈક્રોનેશિયાને
નામે ઓળખાય છે. ટોંગા, સમોઆ, હવાઈ
આદિ બેટોના પાલીનેશિયામાં સમાવેશ થાય
છે. આ લીપોમાં વસનારી જાતિ 'ઓશિયાનીયા-
મલાયો-પાલીનેશિયન' કહેવાય છે.

આ જાતિના લોકો ઊંચા, કઠાવર અને
ફરફટ હોય છે તેમનો રંગ બદામી, રહેજ
પીળાશવર, માથું મોટું અને વાળ કાળા
હોય છે. ત્યાં જન્મ આવેલા મુસાફરો તેમની

સુંદરતાનાં મુકતકંઠે વખાણ કરે છે. આ
દેશની સ્ત્રીઓ પણ મણી સુંદર છે, અને
પોતાનું રૂપ અને કાન્નિ વધે એવા ઉપાયો
હમેશાં લે છે. આ બાજતમાં તેઓ બંગાલી,
સ્ત્રીઓ કરતાં પણ વધે ખૂબી. સૌન્દર્ય
જળથી રાખવાને રતનાનની ધણીજ અગત્યતા
છે, એ વાત જાણીતી છે. તેથી આ સ્ત્રીઓને
સમુદ્ર કિનારે રહેવાનો ખૂબ શોખ છે. સમુ-
દ્રમાં ન્હાવું, માછલીઓ પકડવી અને કોડીઓ
એકઠી કરવી એ તેમનો વિનોદ છે. સમુદ્ર-
માંથી નીકળતી એક જાતની લાલ માટી
અથવા નારંગીના તાજ રસથી તેઓ પોતાના
વાળ સાફ કરે છે. આ ઉપરાંત અનેક પ્રકારનાં
મસાલા, પાંદડાં વગેરે ચીજોનો વાળ
ધોવામાં ઉપયોગ કરી વાળને ધણીજ સુંવાળા

નરમ અને ચકચકિત રાખે છે. જૂના વખત-થીજ આ વાળ સાફ રાખવાની ક્રિયા એટલી બધી અગત્યની ગણવામાં આવી છે કે-આ-પણામાં જેમ ગૃહદેવતા, ગ્રામદેવતા હોય છે તેમ તેમનામાં-એક “ વાળદેવતા ” પણ માનવામાં આવે છે ! તેનું નામ ‘ ટોટોરો-પોટા ’ એવું છે. દરેક યુવતી હંમેશ વાળ

સ્ત્રીઓ સુંદરતા ચપટા નાકમાં સમાવતી છે એમ સમજે છે. બાળકો જન્મે ત્યારથીજ, તેની માતા, તેના નાક ઉપર એક અને માથાની એ બીજી-એમ લાકડાના કડકડા એક બીજા સાથે સંબંધ બાંધી લે છે. પરિણામે નાકનું ટેરું બેસી જઈ નાક ચપટું બની રહે છે. છંદ્યા-ત્રાજવા-પડાવવાનો પણ આ બેટામાં રિવાજ

દવાઈ ઠાપુની નર્તકીઓ.

પોષ, તેમાં સુખંધી પદાર્થ નાખી, વયમાં માત્ર ભાવનાં ફૂલો યુધે છે. આપણી ગુજરાતી બહેનો પોતાના વાળની સંભાળ લેવામાં અને તેને શણગારવામાં આટલી બધી ચતુર છે ?

જૂદાજૂદા દેશોમાં સુંદરતાની આવના જુદીજુદી હોય છે. ચીન દેશની સ્ત્રીઓ સુંદર દેખાવાને પગ ટુંકાજ રહેવા દે છે. પશ્ચિમની સ્ત્રીઓ કમર પર જકડીને પદ્મ બાંધે છે. તેમ આ બેટાની

છે. પ્રથમ જ્યાં છંદ્યા પાડવાં હોય ત્યાં સાલીથી નિરાનીઓ કરવામાં આવે છે. પછી એક લાકડીમાં અણીદાર ખીસી જડી હોય છે, તે વડે-એક પ્રકારના ઝાડના રસમાં તેને બોળા બોળા-દાઢપગ મેઠાં વચેરે ભાંગે પર છંદ્યા-ચિત્રો બનાવવામાં આવે છે.

આ બેટાના લોભાને પડેરવાને સુતરાક વચો મળતાં નથી, પણ ‘ટી’ નામના ઝાડનાં

રેસાઓમાંથી કપડાં બનાવે છે. રાય રોકે સોના શરીર પર આવાં રેસાનાં વસ્ત્રો ઢોલે છે. જે દોષોમાં 'ટી' ઝાડ થતું નથી, ત્યાંના વતનીઓ નાલિયેરના રેસા, વસ્ત્ર બનાવવાના કામમાં લે છે.

ફૂટતી જાય છે, અને પાણી છાંટતી જાય છે. પરિણામે તે ભાગ પથરાઈ, પહોળો અને કપડા જેવો બારીક બની રહે છે. આતું નામ 'ટપ'. 'ટપ' આ બેટોની વિચિત્ર કારીગરીના ઉત્તમ નમૂનો છે. આ 'ટપ' અથવા ચટાઈ બે

આ બેટોની સ્ત્રીઓ ની અથાક મહેનતનું ફળ 'ટા' નામનું જાડના રસો અને ગરમ માંથી બનાવેલું વસ્ત્ર છે. જે જાડમાં પુષ્કળ રેસાઓ હોય છે, તેના થડ પરથી પ્રથમ છલ ઉતારી લેવામાં આવે છે. પછી તેને ફરેલોક વખત પાણીમાં પલાળી મૂકવામાં આવે છે. બહાર કાઢી ફરી બિપરની કંઠણુ છલ

શુંડના દાંતનો નેકલેશ પહેરતી ટોંગો કન્યા.

ઉતારી ફરી પાણીમાં તાપી મૂકવામાં આવે છે. એમ કરતાં અતિ અંદરનો નરમ, સુવાણી રેસાવાળો ભાગ બાહી રહે છે. ત્યાર પછી બે સ્ત્રીઓ સામસામી બેસી મોઝશી વડે તેને

યલો ખરા જગતમાં જોતાં જડે નહીં. પણ આ સ્ત્રીઓ તો કાન, કાંટ, હાથ પગ—અધે ફૂલનાં જ ભૂપલો પહેરે છે. ઉપરાંત શુંડના દાંતમાંથી નેકલેશ, અંગડીઓ વગેરે બનાવીને

ત્રણ ગળ લાંબી પહોળા હોય છે. મલમલ જેવી તે સફેદ અને ઝીણી હોય છે. તેની કિનારી ઝાટી લેવામાં આવે છે.

પાર્શ્વનેશિયાની રમણીઓ નાં આભૂષણો ઘણાખરા ફૂલનાં હે થ છે! આપણા દેશમાં ફૂલનાં ઘરણાઓ — અંબાકાની આસપાસ ફૂલ માળાગજરોવીં ટવાની નવી દાખલ થયેલી દંપતી આદેશરીએ તો — માત્ર કવિજનોની કલ્પિત સુંદરીઓ જ પહેરે છે. 'યશ' અને 'પાંખડી' જેવી પુષ્પમાં દંકાયેલી રસિ-

પણ પહેરાય છે.

આ કહેવાતા જંગલી બેટામાં વિવાહની પ્રથા આપણા-દેશની પ્રથા જેવી 'જંગલી' નથી. ત્યાં બાળસગનનું નામ નથી. કન્યા ઋતુમતિ થાય તે કાળ પહેલાં તેનો કદી પણ વિવાહ થતો નથી. જો કે કેટલીક જાતિઓમાં પુત્ર પુત્રીના સગન માળાઓ નક્કી કરે છે, તો પણ ઘણીખરી જાતિઓમાં તો વર કન્યા જ "આત્મા ઓળખે તે વર અને ન ઓળખે તે પર" એ સૂત્રને અનુસરી અન્યેન્ય અંતરનો રોહ ઉત્પન્ન થાય ત્યાર પછી જ સગન કરે છે.

પણ એક રીત વિચિત્ર છે. સો એકથી વધારે પતિઓ રાખી શકે છે. તેથી જો ધનવાનની કન્યા નિર્ધન પતિને આપવામાં આવી હોય તો તે પોતાના ઘણી વર છુટા સપ્તા રાખે છે. હાનમાં કન્યા પક્ષ તરફથી ભોજન અપાય છે. સમોઆ બેટમાં કન્યાના સંબંધીઓ વરપક્ષને ચટાઈઓ અને નાનાં હોડીઓ ફાયજ તરીકે આપે છે. હવાઈ બેટમાં માતાપિતા વિવાહ ગોઠવે છે. પણ ત્યાં વિવાહ વિધિ ટુંકીને ટક્ય છે. વરે કન્યા પર 'ટપ' વસ્ત્ર ટાંકી દીધું એટલે વિવાહ સંપૂર્ણ થયો. તાહિતી બેટમાં વિવાહ વખતે દેવતાઓની આરા લેવી જરૂરી ગણાય છે. કન્યાને ધેર એક વેદી બનાવાય છે, તે ઉપર પૂર્વજોનાં હાડકાનાં અવશેષ રાખવામાં આવે છે વર-કન્યા તેની આગળ બેસાડે બેસે છે. પછી પૂનરી બનેને પછે છે કે તમે એક બીજાને

છોડશો તો નહીંને? બન્ને કબૂલ થાય એટલે પૂનરી આફીવોંદ આપી વધાય કરે છે.

સમોઆ બેટમાં 'કાવા' અને 'ટાપાઈ' નામના દારૂ પેદા થાય છે અને તેમનો ઉપયોગ ધેરધેર થતો જોવામાં આવે છે. યુદ્ધ હોય કે મેળો, વિવાહ હોય કે મૃત્યુ-દરેક પ્રસંગે 'કાવા' તો જોઈએજ. અતિથિને પણ, મહેમાનગીરી તરીકે, પ્રથમ 'કાવા' તેની આગળ ધરવામાં આવે છે.

મામઘણી પોતાની અથવા બીજા કોઈ સારા ઘરની એકાદ કન્યાને ચૂંટી કાઢે છે. તેને એક મોટું સાઈં ઘર રહેવાને કાઢી આપે છે. તે કન્યા ત્યાં બીજા સખીઓની સાથે રહે છે, અને ઘણું ખર્ચ ખઠાર જઈ રાકતી નથી. જ્ય છે તો સાથે કોઈ જદ્દ જીતે સાથે લેવી પડે છે. કોઈ પણ બહારના પુરુષને તેની પાસે જવાની મનાઈ હોય છે. ગામના સર્વ શુભ સર અવસરોમાં તે પ્રધાન હોય છે. અતિથિઓનો સત્કર કરવો, તેમના મારે 'કાવા' તૈયાર કરવો ઇત્યાદિ તેનું કામ છે, બીજા ગામના કોઈ મોટો માણસ તેને એટલા બધાં સુવરનાં બચ્ચાની ભેટ કરી શકે કે જોટલાં કોઈ ગામપતિની સ્ત્રીઓ પાસે ના હોય તો તે તેને પરણવાને તૈયાર થાય છે. પોતાની સહીયરો સાથે નાચવું એ પણ આ સુવર્ણનું મુખ્ય કર્તવ્ય છે. તે હંમેશાં કુટુંબમાં દટાયેલી રહે છે. આ કન્યાઓનો 'સીવા' નામનો અદ્ભુત નાચ બેસીને થાય છે.

બાલા કેકણા રતુતિ.

લેખક: શ્રીચત્ર " નંદ. "

નથી કોઈ મારું રે, નથી ..કોઈ મારું રે
આ...જગમાં.

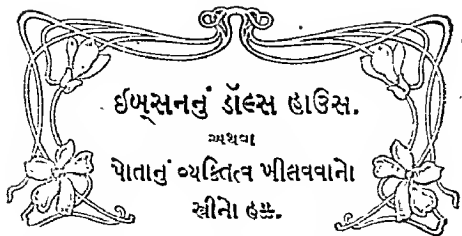
તું છો એ ..ક આધા...રે, વિભુવર
તું છો એક આધાર—નથી કોઈ.

માત પિતા...અરિ,
હાતા મતિયે...રૂરી;
કરજે તું...અવ વા ..રે, વિભુવર
તું છો એક આધાર—નથી કોઈ.

ધન લોભી...વડીલો સહુ મારા
કન્યાનો..... વિકૃત કરનારા
પ્રાતા તું...આ વા...રે, વિભુવર
તું છો એક આધાર—નથી કોઈ.

દંત ગલિત, નિસ્તેજ નયનનો,
વીર્યહીન, કર્યલિત અંગનો;
વૃદ્ધ દિસે.....ભરથા.....રે, વિભુવર
તું છો એક આધાર...નથી કોઈ.

માલક હું, પિતૃ આજ્ઞા તો...લી
સહુ નહીં, અક્ષર પણ બો ..લી
આશ્રય તું..... કીરતાર, વિભુવર
તું છો એક આધાર—નથી કોઈ.

ઈબ્સનનું ડૉલ્સ હાઉસ.

અથવા

પોતાનું વ્યક્તિત્વ ખીસવવાનો
સ્ત્રીનો હક્ક.

ઓ ગણીસમી સહીના લેખક પ્રેમ. જ્યોતિન્દ્ર મહેતા બી.એ (આઈસક્રી), દિવસે દિવસે
હાલમાં ૫૦ વર્ષથી બારોસ્ક્ર-ઝાંડ-વૉ. સ્ત્રીઓની સ્વતંત્રતાની

સ્ત્રીઓના હક્કનો વિષય વધારે પ્રસિદ્ધિમાં આવતો જાય છે.

માત્ર ૭૦ વર્ષ ઉપર ઇંગ્લેન્ડમાં પણ સ્ત્રીઓને સ્વતંત્ર વ્યક્તિ તરીકે ઠોષ સ્વાધીનતા ન હતું. વિક્ટોરીયા રાણીની કારકિર્દીના સમયની સામાજિક રીતોના બંધનોથી સ્ત્રીઓની સ્વતંત્રતા ઉપર વધારે કાશુ મુકાયો. સ્ત્રી તે પુરુષના મનનું રજન કરવા મારેનું રમકડું-એક પુત્રી હોય તેમ મનાવા લાગ્યું અને પુરુષ તેને પોતાની એક કિમતી વસ્તુ હોય તે પ્રમાણે સંભાળથી સાચવે, લાલન પાલન કરે અને લાડ લડાવે. પુત્રો પેઠે છુટથી સમાજમાં હરીફરી શકવાના હકક સ્ત્રીઓને નહોતો એટલુંજ નહિ પણ તેઓ રીઝીથી સ્વતંત્ર પોતાનો મત પણ પ્રદર્શિત કરી શકતી ન હતી.

(Mill) મિલના રાજ્યપ્રકરણી વિચારો વિષે મનભેદ ઠોષ રાકે, પણ એકંદરે મનુષ્યજાતિના વ્યક્તિમત સ્વાતંત્ર્ય અને વ્યક્તિએ ધરાવવાના હકકનો એના જેવો શુદ્ધ અને મહાન હિમાયતી બીજો ઠોષ થયો ન હતો. એ જમાનામાં સમાજમાં સ્ત્રીનું જે સ્થાન ગણાતું હતું તેની વિરૂદ્ધ મિત્રે પોતાના " સ્ત્રીઓનું આધીનપણું " (Subjection of women) એ નામના પુસ્તકમાં ઘણું લખ્યું હતું.

યજ્ઞવલ્ક સમય થતી જાય છે. ઇંગ્રેજ લાખા બોલતી પ્રજામાં સામાજિક જીવનમાં સ્ત્રીઓ પુરુષો જેવાજ સમાન હકક ધરાવવા સફળ થઇ છે. અને રાજકીય વિષયોમાં પણ માત્ર પુરુષોજ અગ્રસ્થાન ભોગવે એ બાબત તેઓ કશુંજ નથી કરતી. અત્યાર સુધી સમસ્ત મતાધિકાર (Universal suffrage) નો અર્થ એવો થતો હતો કે પ્રત્યેક ' પુરુષ ' ને મત આપવાનો અધિકાર છે. પણ હવે તો માત્ર ' પુરુષ ' નેજ નહિ પણ પ્રત્યેક ' સ્ત્રી ' અર્થાત્ પુરુષ ' ને મત આપવાનો અધિકાર છે એવો અર્થ થાય છે.

ઠોષ પણ દેશના ચાલુ સામાજિક વિચારો કેવા પ્રકારના છે તે ત્યાંના કાયદા ઉપરથી જણાઈ આવે છે. કાયદામાં પણ સ્ત્રીને સ્વતંત્ર વ્યક્તિ ગણવામાં આવતી ન હતી. એક સમયે જો ઠોષ પણ સ્ત્રી પોતાના પતિની સમક્ષ ઠોષ ગુન્હો કરતી તો તેણે તેના દયા-શુથી તે ગુન્હો કયો છે એમ માનવામાં આવતું અને તેથી તે સ્ત્રી પોતાના કાર્પ માટે જવાબદાર ગણાતી નહિ લગ્નથી સ્ત્રીનું વ્યક્તિત્વ તેના પતિના વ્યક્તિત્વમાંજ સમાઈ જતું. જ્યાં સુધી પરિશિત સ્ત્રીઓની મિલકતના કાયદા (Married Women's Property Acts) પસાર નહોતા થયા

ત્યાં સુધી ક્રોધ પણ સ્ત્રી પોતાની સ્વતંત્ર મિત્રતાની માલિક ગણાતી ન હતી. હિન્દુ કાયદા પ્રમાણે તો સમાજમાં સ્ત્રીનું આથી પણ ઘણું વધારે જોખમ પદ ગણવામાં આવ્યું છે. જ્યાં સુધી અવિવાહિતા હોય ત્યાં સુધી ક્રોધ પણ સ્ત્રીએ પોતાના પિતા અથવા સસુરા કુટુંબના જે મુખ્ય વડિલ હોય તેના હાથે જ દબાવવામાં રહેવાનું; લગ્ન પછી પતિની તાબેદારીમાં પડવાનું અને જો વિધવા થાય તો એની જે દયાળુનક પરાધીનતા થાય તે વર્ણવવા માટે બાપમાં પુરતા શબ્દોજ નથી.

જ્યારે ઇન્ડિયન ' ડાઉસ હાઉસ ' નામનું નાટક રમ્યું ત્યારે સ્ત્રીઓના હકકનો પ્રશ્ન તરતજ પ્રસિદ્ધિમાં આવવા માંડ્યો હતો. ઇન્ડિયન વ્યક્તિગત સ્વાતંત્ર્યવાદી હતો તે તો ક્રોધ પણ વ્યક્તિનું પરાધીનપણું સ્વીકારતો નહતો. એના સર્વ નાટકોમાં લગભગ બ્રેષ્ટ Dolls House માં ક્રોધપણુ પરિચિત સ્ત્રીને પોતાના પતિથી સ્વતંત્ર વ્યક્તિત્વ ધરાવી શકવાનો પ્રયત્ન હકક છે તે પ્રશ્ન એણે હાથમાં લીધો છે. લગ્ન પછી સ્ત્રીનું વ્યક્તિત્વ પુરુષમાંજ સમાધિ જાય છે, એ પરંપરાગત મતની તે સાક્ષિ વિરૂદ્ધ હતો. ક્રોધ પણ પતિએ પોતાની સ્ત્રીને શબનસખી ન માનતાં તેને બદલે એક કિમતી વસ્તુ ગણવી, સ્ત્રીની જીંદગીનો પરમધર્મ પોતાના પતિદેવને રીઝવવાનો છે એમ માનવું, તેણે સારાં સારાં વચ્ચે સજીને અને તેણે સુંદર ને સુશોભિત હાથો ને તેથી તેના સ્વામિને રાજી રાખવાં, આવી રીતે એકંદરે તેના પ્રજનનું રમકડું બનીને રહેવું, એમ ઇન્ડિયન જરા પણ માનતો નહતો.

આ નાટકની મુખ્ય નામિકા નૌરા હંફર લાડ લડાવી સુઢેલી સુંદર બાલિકા પત્ની છે. તેને પોતાના પતિ તથા બાળકો પ્રત્યે અગાધ સ્નેહ છે અને તેથી તેને મન તો એવા જીવ-

નનો હેતુજ પતિને રીઝવવાનો અને બાળકો પાછળ ઘેરો બનીને તેમને લાડ લડાવવાનો છે. હંફર જે કહે છે તેને નૌરા વેદ વાક્ય માનીને તેની મરજી પ્રમાણે ચાલે છે. હંફરના વિચારો તેજ નૌરાના પણ અને છે અને તે એટલી દૃઢ સુધી પગધીન થઈ ગઈ હોય છે કે તે ક્રોધ પણ વિષય ઉપર સ્વતંત્ર રીતે વિચાર નથી કરતી. તેનો પતિ એક વખત ઘણાજ માંડ પડે છે. ઘણાજ ગંભીર ત્રિયાન ચર્ચ જાય છે ત્યારે ડાઉસરો તેને હવેફર માટે છોડી લખ જવાની સલાહ નૌરાને આપે છે નૌરાને હંફર માટે અનહદ સ્નેહ છે. તેથી તે ગમે તેમ કરીને પણ જોઈતા પૈસા મેળવવાને પ્રયત્ન કરે છે છેવટે, Krookhart) દોગરટ નામના માણસ પાસેથી પોતાના બાપના નામથી તે પૈસા ઉઠીના લે છે. પણ તેનો આપ દુર્ભાગ્યે મરણપથારી પર પેડલો હોવાથી હંફરની સ્થિતિના ખરાબ સમાચાર તેને જણાવવાની તેની હિમત ચાલતી નથી. એટલે તેની સહી કરવા તે સ્તાવેજ તેને મોકલતી નથી. એટલામાં દોગરટીને વખતે તેનો આપ મરણ પામે છે. પૈસાની તાત્કાલિક જરૂર હોવાથી તેનો પતિ પ્રત્યેનો અનહદ સ્નેહ તેને દરનાવેજ ઉપર ખોટી સહી કરવા પ્રેરે છે. નૌરા મનમાં ધારે છે કે તેનું આ કાર્ય ખોટું તો છે પણ તે કરવાનો હેતુ તદ્દન શુદ્ધ હતો તેથી તે કાયદા પ્રમાણે પણ ગુન્હેગાર ગણાવી ન જોઈએ. પણ તેને કાયદામાંજ ચૂંટા અસંખ્ય અન્યાયની ખજાર નહતી.

પાછળથી તે પોતાનું દેવું સુકવવા માટે ખુબજા કરકસર કરે છે. પોતે પતિના સ્નેહને લીધે આવો આત્મજોગ આપ્યો છે તેથી મનમાંથી તે ઘણીજ મગરૂર રહે છે અને બધી દરિકાથી હંફરને અગાધ રાખે છે. તે પોતાનાં વસ્ત્રો અને હાથ ખરચીમાંથી જે

અચી શકે તેમાંથી હેવું વાળતી જાય છે.

કોંગરેડ એક બેન્કમાં નોકરી કરતો હોય છે અને તેજ બેન્કમાં હેલ્પર મેનેજર તરીકે નીનાય છે. કોંગરેડ એક અપ્રમાણિક અને સ્વાર્થી માણસ છે. તેની અરાધ્ય આજ્ઞાને કીધે હેલ્પર તેને બેન્કમાંથી કાઢી મુકવાનો છે. આ માણસ નારાની ગુન્હેગારીની વાત જાણતો હોય છે એટલે તેની નિરાધારીના લાભ લેવાનું ધારે છે અને તેને એવી ધમકી આપે છે કે જો તેને બેન્કમાંથી કાઢી ના મુકવા માટે નારા હેલ્પરને સમજાવશે નહિં તો તે નારાએ અણસમજમાં કરેલી ખોટી સહી અને દેવા વિષે બધી વાત દુનીઆને જાહેર કરશે એટલે હેલ્પરની આજ્ઞા સુરેચુરા થઇ જશે.

હેલ્પર તો ધણેજ સાધી ચાલતો માણસ છે. તેને કાંઈ પણ રીતે વારવામાં નારા સફળ નથી થતી. તેથી કોંગરેડ તેના ઉપર ધન ખાતે તેમાં નારાના દેવા વિષે અને તેણે કરેલી બનાવટી સહી વિષે તેને જણાવે છે, અને લખે છે કે જો તેને બેન્કમાંથી કાઢી મુકવામાં આવશે તો તે આ બધી હકિકત ઉઘાડી પાડીને હેલ્પરને ફરિયાદ કરશે. નારા એમ ધારતી હતી કે પોતાની પ્રત્યેના રત્નને કીધે આવે. તેણે આત્મભ્રમ આપ્યો હતો એમ જ્યારે હેલ્પર જાણશે ત્યારે તેને માટે હેલ્પરને ધણુંજ અભિમાન થશે. પણ તેને એક ભય હતો કે તેની આજ્ઞાને અકલ્પિત રાખવા અને તેના આત્મભ્રમની કદર જાણીને કદાચ હેલ્પર પોતાના ઉપર ખોટી સહી કરવાનો ગુન્હો લઈ લેશે. અને જો હેલ્પર એમ કણુક કરે તો પછી નારાનું કહેવું કાંઈ પણ માતે નહિં અને બદનામ થઈને તેના કુટુંબના સુખની સમાપ્તિ થઇ જશે. પણ એવું બને છે કે હેલ્પર તો પોતાની આજ્ઞાની વાત આવી એટલે અત્યંત ક્રોધાશ્મન થઇ જાય છે, અને નારાને ધિક્કારી નાખે છે. બીચારી

નારાને ખ્યાલ નથી હોતો કે તેનો પતિ કેટલી હદ સુધી સ્વાર્થી છે અને તેને તો પોતાનીજ આજ્ઞાની દરકાર છે. દુનિયા પોતાને માટે શું ધારશે અને શું કરશે તેનોજ એ તો વિચાર કરે છે. પોતાનીજ અત્યાર સુધી લાડ લડાવેલી પત્નીની આજ્ઞા કુળમાં મળી જશે તે માટે એને કંઈ પણ દરકાર નથી. માત્ર એને તો એમનું ખ્યાલ આવે છે કે પોતાની પત્નીની વર્તણૂકને કીધે પોતે બદનામ થશે.

આ અરસામાં એવું બન્યું હોય છે કે નારાની એક ધણીજ જુની બહેનપણીને કોમ્પરેડ પ્રત્યે પ્રેમ છે. કોંગરેડને પોતે મુમૂર્ષી દારી શકશે એવી ખાતરી એ તેને પરણવા કણુક થાય છે. આવી રીતે કોંગરેડના સયોગો બદલાઇ જાય છે. આ સી નારાની અત્યંત પ્રિય સખી હોય છે એટલે એને નારાએ બધી વાત કહી હોય છે. તેથી તે કોંગરેડને નારા ઉપર દયા લાવવા વિનવે છે. તેથી તે પેલો ખોટી સહીવાળો દસ્તાવેજ નારા ઉપર પાછો મોકલી દે છે.

જેના આ દસ્તાવેજ હેલ્પરના કાષ્ઠમાં આવે છે એટલે તરતજ તેને ખાળી નાખે છે અને તેને ધણેજ આનંદ થાય છે. તે નારાને પહેલાની પેઢેજ લાડ લડાવવા મંડી જાય છે. અહિં આજ નોકરીના છેદ્યો અને મુખ્ય પ્રસંગ બને છે, અને તેજ ભાગ ઈસનના કોશસ્થની અવધિ બતાવે છે. હેલ્પરની વર્તણૂકથી નારાની આંખો અચાનક ઉઘડે છે અને તેને એકએક હેલ્પરના સ્વાર્થી સ્વભાવનું ખાતર થાય છે. જે તે અત્યાર સુધી હેલ્પરની માલિકીની વસ્તુ હોય એ પ્રમાણે રહેલી હતી, તેવું કરવાની એ સાધ ના કરે છે. પોતાના પતિ તથા બાવડોને છોડીને પોતાનું ઓ તરીકેનું સ્વતંત્ર વ્યક્તિત્વ ખીલવવા માટે ધરખંચી ચાલી જાય છે.

સેને ખ્યાલ આવે છે કે તે પોને પણ એક વ્યક્તિ છે અને તેને પણ પોતાના પતિથી સ્વતંત્ર રીતે વિચાર કરવાનો હક છે. હવે તેના પતિના ઘરમાં તેના હાથ નીચે રહેવાનું તે કબુલ નથી કરતી.

આ પ્રમાણે ઇખ્સનનો આ નાટક લખવાનો મુખ્ય હેતુ એજ છે કે કોઈ પણ સ્ત્રી

હવે પછી વ્યક્તિત્વ સાચી રીતે, અને કોઈ પણ પતિને સ્ત્રીને માત્ર અમાનુષી ગીજ હોય તેમ ગણવાનો ખીચકુલ અધિકાર નથી. પતિએ તો સ્ત્રીને એક ભુદી વ્યક્તિ ગણી તે પ્રમાણે તેની તરફ માન રાખવું જોઈએ. તેને સ્વતંત્ર રીતે વિચાર કરવાનો ને સાઈં નકાઈં જોઈને તે પ્રમાણે વર્તન કરવાનો સંપૂર્ણ હક્ક હોવો જોઈએ.

સૌરાષ્ટ્રની ગરબીઓ.

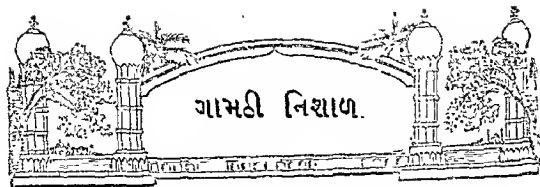
(૪)

ગોપીની વિનંતિ.

સંપાદક: શ્રીયુત્ત "અચ્યુત."

હારે મથુરાનાં જો મોલે અનજો,
હારે મુને અજાણે લાડ લડાવજો. હારે-
હારે વહાલા તમરિના વન જામ શું કરે,
હારે વીખડાં * તે ખાધને હું મરું રે. હારે-
હારે વન જતાં તે સંસેહ * સૌ કરે,
હારે ગાયો કૃષ્ણ કૃષ્ણ કહી બાંભરે રે. હારે-
હારે ગોપી બાકુળ યધને વનમાં રે,
હારે રહેને તેણે અસાડો મે મરે રે. હારે-
હારે ભેટયા કહાનને પામી મુખડાં,
હારે ગુરૂ ગાય રે ગેમવ ગયાં હુઃખડાં. હારે-

(" કુસી કાકી " લેખાંક ૩ નો.)

૩ મ અથવા ગરીબા ! લેખક: શ્રીયુત છોટાલાલ ડાહ્યાલાલ જાગીરદાર. સુરતના કરતા. ન્યેનિય નીચે ઉતર્યો કે હું ચિત્રકાર: શ્રીયુત છોટાલાલ અંબારાંકર જોશી. સારું જાણના હોવાથી આવું ઉપર ! "

" નારે, ના મહેતાજી ! છોકરો કપડા પહેરેછે. પાસેના રનીયાને ખેલાવી લેા. એટલામાં એ તૈયાર થઈ રહેશે. " કુસી કાકીએ કહ્યું. માથે ઘણી જુની ટોપી તોલી આ સુરતી પાઘડી, અને દક્ષણી જોડા, કડે એક નાનીથી પોતડી અને હાથમાં બે છેડેથી બાજેલી નેતરની સોડી અને બાજીના બીજાં અંગે દીગબર જેવા અવતારમાં ગામઠી નિશાળના મહેતાજી કંઠણાંકર છોકરાઓને નિશાળે લઈ જવાને નીકળી પડ્યા હતા. શાળામાં નિયમત હાજરી આપનારા જૂના રીંઠા ચંદ ગપલા વિદ્યાર્થી એને માટે એ તરફ લેતા નહિ પણ તરતજ નિશાળે બેસાડેલા છેક નાના છોકરાઓ તેમજ દર ત્રીજે દલાડે જન્માષ્ટમીની રમ્ય પાળતા કનૈયા કહાનેા માટે એમને બીજે ત્રીજે અવતાર ધારણ કરવો પડતો. એમની વિકરાળ આખાએ અને સિંહ જેવી ત્રાડે છોકરાઓમાં એવો તો તાસ બેસાડ્યો હતો કે મણી ગણી પરવારી ગયલા મોટી ઉમરના કંઈક વિદ્યાર્થીઓ પણ એને જોઈને ધ્રુજ ઉઠતા આમજનાં દુદ્ધન એ બહુ કોમળ હતા. પોતાની શાળામાં શીખતો કોમ્ર છોકરો માદો છે એમ ખબર પડતાં તે તેને ત્યાં પહોંચી જતા. છોકરાના માખાપને ચથરાવી નાંખે એવા અવાજે છોકરાની માંદગીનું કારણ પૂછના મોતે પોતાના અનુભવની કંઈક ઓધિઓની

છોકરાના જન્માષ્ટમ જેતા અને પીકાકારી મૂક માટે દાનની સુચના કરતા અને છેરે હોય એતો બચ્ચું છે એને માદા પડતા થે વાર નહિ ને સાજાં થના થે વાર નહિ, એમ ધીરજ આપી માથે પાંચડું દાખી રસ્તે પડતા. એમની શાળામાં બચુના છોકરાઓ માટે 'શી' નહિ હતી. દર એકાદશીએ એક પેસો ને વાર તહેવારે થોડું ધાન્ય, તે થે મળે તો હીક નહિ તો 'જરામજી.' મંત્ર પ્રયોગથી મળે તેવું કુખતુ માયું એ બે મિનિટમાં ઉતારના. સર્વ દંસ મંત્ર પ્રયોગથી સામે કરતા અને તાવના દોરા ચીટ્ટી બનાવી આપના. અગ્રેજ શીખીને પોતાને સર્વ વાતે પારંગત માનનારા 'મારારો' આ બધું હસી કહાડતા. પણ મહેતાજીને તેની શી પરવા હતી ! પ્રસંગ પડે એ 'અગ્રેજ મારારો'ની એ બાબતની ખાતરી કરી આપવા ચુકતા નહિ. છોકરાઓને આંક તો એવા પાકા શીખવતા કે એની નિશાળેથી શીખીને વેપાર ધંધે લાગેલા છોકરાઓ એની આંક શીખવવાની પદ્ધતિને અંતરથી આશિર્વાદ આપતા બોલ્યા અને સાદા મહેતાજી પોતાની બેઠક પર પોતડી ઉઠવી લઈ બેઠા બેઠાં 'કોપરાં જોખનાં' હોય ત્યારે વડો નિશાળીઓ ઉભો રહી મરતી કરતા કે 'કોપરાં જોખનાં' મહેતાજીનું જાનકરજીવન છોકરાને લૂગડાના કુંચાને પોચાએ ગોળ દોઢ લગાવી ઉભો કરના કે અંગુઠા પાડાવતો શાળામાં અમ્હે સાર જાનુ બહુ 'પ્રખ્યાત'

દતા. હું પોતે, મકનકાકાના ગદુ. નટુ અને ચોયા મિયાં કાસમ, મહેતાજીએ ઘેરથી પત્રાખા લખા લાવવાનું કહ્યું હોય 'પણ તે નહિ લખયા હોય તો મહેતાજીના ધરતીકપાસ-માંથી ખસી જવા માટે અમદુ ચારે કુમારોની યુક્તિ જુદી જુદી હતી.

“ કેમ અથા નટીઆ તારું મોત ખોત લખ્યું છે કે શું? આજે પત્રાખા કેમ નથી લખી લાવ્યો. હરામખોર ! ” મહેતાજીને હાથ એક દિવસ નટુસાઈ સપડાઈ ગયા.

“સ-સ-સાહેબ જૂરી ગયો” નટુમાજીએ સુઝા આખે દયકીમાં ખાતા કહ્યું.

“ ખાવાનું જૂની નવ છે ! આગ આવ આમ આવ, તારો હાથ લાંબો કર ! હરા-મખોર ” મહેતાજીએ ડોળા કકડાવ્યા.

“ મ-મ મમ્મી ગયો. સાહેબ ! જુન થઈ એ-એ લખી લારીશ દવેથી. ક-ક કાલે બાબીએ કહ્યું છે કે મહેતાજીને સુખસી કલવાનું કહે જે. કેમ ગદુ ખસી વાટને ” નટુએ ચોપટ ખેલત્રા માડી.

“ હા-આ સાહેબ બાબીએ કાલે તમને સુખસી કલવા બોલાવા છે. ” ગદુએ ટાપસી પૂરી.

“ સુખડી ? કાલે ? કેટલે વાગે ? ” મહેતાજીએ પૂછ્યું.

“ એક વાગે ” નટુએ કહ્યું.

“ એક વાગે ? હરામખોર કોઈ એક વાગે સુખડી કરવાનું હશે ? ”

“ ના, સાહેબ, અગીઆસ વાગે ! કેમ નટુ ખસી— ”

“ યાદ ખેસી ન ખેસી ના ! જો હવે પત્રાખા લખી લાવવાનું જુઓ છે તો માર ખાતા ખાતા આમડી ઉપડી જશે. સદમજ્યો ! તારી બાને કહેજે કે અગીઆર વાગે હું સુખડી કરવા આવીશ. ”

“ વાહુ સાહેબ ! ”

બ્રાહ્મણને સુખડી કરાવવી તેમ કાંઈ ઝાઝી લખ નહિ. ' કેળાં, ખૂર ' ને છૂટાં ધી તથા બરડી કે કોઈ વખત દુધની બાંધેલી ચોખી પૂરી, ગળપણમાં બરડી કે કાંઈ ખીનું અને આદાછીણ. દક્ષિણમાં એક પૈસો ! આમ સુખડી કરાવવી બહુ સહેલી હતી. મહેતાજી ' બામશીઆ અગીઆર ' એટલે સ્ટાન્ડર્ડ બાર વાગતાને સુમારે એમના એક ' નંદન ' ને લઈ આવી પહોંચ્યા. કોઈ દહાડે નહિ તે આજે મહેતાજીને બાર વાગતે આવેલા જોઈને તરતજ જમી લી પાનસોપારી ખાઈ એકું મેંડો ટાળતા પુલી કાઢી વિસ્મય પામ્યા. નટુએ ગદુને આંખ મારી.

“ આવો આવો મહેતાજી. કેમ ગદુ, નટુ નિશાળમાં કેમ શીખે છે. ” પુલી કાઢીએ મહેતાજીને આવકાર આપતા પૂછ્યું.

“ અરે એ તમારા પોટાઓ તો બહુ હોશિઆર છે. બે રફીને માટીક ચપ્પાની બરોજરી કરશે એવા ચપ્પાખંધા છે. ”

પુલીકાઢી ખુશ થયાં. મકનકાકા પણ રીઝ્યા. થોડી ઘણી એકાર પેચારની વાનો કરી પણ કોઈ સુખડી કરવાનું કહેતું નથી ધારી મહેતાજીએજ એ વાત ઉકેલી.

“ કાલે નટુએ મહેતા અગીઆર વાગે સુખડી કરવા આવવાનું કહ્યું હતું એટલે કોઈએ નોતરું દીધું તો તેનો બરાબર ટાપમ સાચવવો ધારી વખતસર નિશાળેથી નીકળ્યો. પણ જાણીજોની આપણે તો રસ્તામાં હઠાર લક્ષ્ય મળે એટલે અહીં આવના સ્ટેજે ગાર થઈ ગયા ”

“ સુખડી ? નટુએ નોતરું આપ્યું ? સુવો કહેતોયે નથી ! ” પુલી કાઢી ઉખડ્યા.

“ નોતરું નહિ આપ્યું તો શું હું ધોદ્ધામાં આપ્યો ? ” મહેતાજી બરાડ્યા.

“ અરે હા ! હા ! ઉઠ, ઉઠ હવે, છોકરાએ નોતરૂં આપ્યું તેમાં અહું થયું. ધરમાં ચાર ફેળાં છે તે છોલી આપ. ઘેર આવેલો જામણ કંઈ ભૂયણો વધાય કરાય ? જો વાત લાવી છે તે. ” મકન કાકા સમજી ગયા.

“ તે મહેં ક્યાં ના કહી જો. એતો મહેને પહેલેથી ખબર હત તો દૂધની પૂરો બનાવી રાખત અને બારી મંગાવતે કની. ” પુલ્લી કાકી ખીસીઆણા પડી જઈ બોલ્યા.

“ ચાલ ચાલ.

તેમાં અહું હ-રકત છે ? એતો હમો વરતે લાવવાન. કેમ. મહેતાણા બો-લ્યા નહ ? ” કાકાએ મહે-તાણને પ્રશ્ન કર્યો.

“ ખરું છે. ભગવાન તો ભાવના બૂખ્યા છે. કહ્યું છે કે ‘ દુરી. જોધકો મેવો ત્યાગી બાણ વિદુર ઘેર પા-થો ’ તે કંઈ થું બોલું છો ? ”

મહેતાણએ સતોપથી ફેળાં છોલી, જુદી તેમાં ખરું ને થી ભેળવી નરમ દુવા જોવા ફેળાંપણે ઝાપટ્યો. સાથે આવેલો છોકરો ઘેરથી મહેતાણાનું રથગી પીતાંગર લઈને નિરાશ આવેલો. તેણે તો માત્ર પે ‘ દખણા ’ ની લાલચે મહેતાણનો સાથ સાધેલો ! બારી એ બટકણ બાર વાગ્યા મુધી મૂખ્યા રહે એમ નહિ હતું. એમને તો ઘેર દર વાગનાંમાંજ

‘ સીંગવાતું ’ મળી જતું !

મહારી મુક્તિ વળી એથી લુદીજ હતી. પ-લાખાં નદિલખાયાં હોય કે કોઈ મીઠા કાચી હોય તો પહેલેથીજ મહેતાણ આગળ જઈ દુ-તેને વંદન કરતો અને પછી કહેતો : “ સાહેબ ! બાદેહએ આજે તમને ઘેર બોલાવ્યા છે. ”

“ કેમ થું કામ છે ? ”

“ ખબર નથી. પણ કંઈ જરૂરનું કામ હશે તેથીજ બોલાવ્યા હશે. ”

દોષજાની એક ટેવ એવી હતી કે કોઈ બાલજી કે જ્યોતિષી ઘેર આવતો તેને એ ખાલી હાથે વિદાય કરતા નહિ. એ બારે કરકસરીઆ હોવાને લીધે બહુ નહિ તો એક

પે કે છેવટે સ-

પડી ચોખા આ-

પી ‘ બરામજીને

સંતોખના. ’

પણ એ પે કે

ચપટી ચોખા

પણ નકામા ગ-

ય નહિ તેથી

‘ પંચક, વિધી

કે તે દિવસના

સારા નરસા

ચોપડી આની

વાત બાલજીને

પૂછી લીધા વખ

એ રહેતા નહિ

ગાતિનર

આ

નહિ

સપાટામાંથી

જાયતો

નહિ

ઘેર પંચમાગ લેવા આવેલો ગાતિનર પણ એના સપાટામાંથી જાયતો નહિ આ ટેવ દું જાણતો દોવાથી મહેતાણને ઘેર બોલાવવામાં દું જદું સાદસ કરું છું એમ ભાગ્યેજ હતું. અજાત આવું લુહાણું સવા-વડું નહિ જોઈએ—દાની વખમાં તો કુમા-રાએ ‘ સત્ય બેલી પ્રચુનામાં પગલાં ખાંધાં ’ જામણે પ-જી કોઈ લુહા ખુલાયે ખાં રું

“ મોટો ! કરણદંડર ! તમે કંઈ અદિવાં ! ”

છે કે કોઇવાર અસત્ય પણ સત્યતાથી ગૌરવ-
ભર્યું હોય છે. કારણ આમ ગાંધીજી હાંકયાથી
મ્હારી ભૂલચુક 'ચુકતે હિસાબ' થઇ જતી
અને હું મહેતાજીના સપાટામાંથી બચી જતો!
પણ કાસમયા તો તોળા! એણે અજમા-
વેલીએક રીતથી તો હદ થઇ. મહેતાજીની લપ-
લપ છોકરુંઓને ઘેર દોડ્યા જવાની ખોડને
તો એણેજ લુલાવી એમ કહીએ તો ચાલે.

અમારી નિશાળમાં કોઈ દિવસ 'તેરો'
આવતો નહીં. અમેરીકાની એક સીનેમેટાગ્રાફ
કંપનીની માફક જ્યારે જુવો ત્યારે નિશાળ
ચાલુને ચાલુ. સ્કવારના સાતથી તે સ્કાંજના
સાંત સુધી નિશાળ ખુલ્લી રહેતી. પણ શિક્ષણ
સ્કવારના આડથી દશ અને સ્કાંજના ચારથી
પાંચજ ચાલતું. દશ અગીયારે છોકરાઓને
જમવાની રમ મળતી, તેજમીને પાછા ત્રણ ચાર
વાગે નિશાળે આવવાનું હતું. કોઇ છોકરા
તો જમીનેજ નિશાળે આવતા. સ્કવા-
રનો સમય નિયમિત નહિ હતો. પણ સ્કાંજના
અધા છોકરાઓની હાજરી લેવાતી. નિશા-
ળની બહાર રસ્તા ઉપર જતી આવતી ગાડીને
અડચણ ન થાય એમ છોકરાઓને હારદોર
ઉભા રાખી મહેતાજી અને વડો નિશાળીઓ
મુંદર રાગથી તાલ સાથે ગોટે ઘાંટે આંક
બોલાવતા 'ઓહો! એ આંક 'ગાવાની'
મઝા! ન્હાની ઉમરની નવવધુને સાસરે
જતાં જે અભાવો થઇ આવે છે તેના જેવો
'અભાવો' અમને નિશાળે જતાં થતો હતો.
જતાં તે આંક 'ગાવાની' મઝાહ! અમ્હે
તે કદીયે ચૂકતા નહિ! વિચારે તો હજી
હમણા સાબિત થીજુ' કે તોપના મ્હોટા
મ્હોટા ધડાકાઓ કરી વરસાદ આકર્ષી શકાય
છે પણ એ સિદ્ધાંત તો અમ્હે છેક નાન-
પણથી જાણના હતા અને તેને અમલમાં
મૂકતા હતા. ચોમાસાના દિવસમાં વરસાદ
રુદ્ધી આવ્યો હોય તે સમયે અસાધારણ

ગર્જના કરી અમ્હે આંક 'ગાતા'. અને
માનસો? વરસાદ 'બારે મેઘ તૂટી' પડતો
અને અમ્હે સૌ નાશી નિશાળમાં બરાબ
જતા!-આવા એક પ્રસંગે કાસમ મસ્તી તોફાન
કરતાં ન્હાસતા ન્હાસતા લપસી પડ્યો.
મહેતાજી તે વખતે તો કંઈ બોલ્યા નહિ પણ
સઘળું દરી હામ પડી ગયા પછી પોતાની
હમેશની રીત મુજબ બારાખડી શીખવતા,
કાસમને જ પહેલો ઉભો થીયો.

"ચાલ બોલ જોઈ. ગ-ગાને કંઈ નહિ,
ધ-ધા ને એક માત્ર, હ-હા ને કાનો માત્ર.
બોલ શો શબ્દ બન્યો?"

"ગ-ધે-ડો સાહેબ, મીઝાં કાસમ બોલ્યો."

"તારા જેવો! હવે બોલ. બ-બા ને
કંઈ નહિ, હ-હાને હસ્તવર્કુ, ત-તાને કાનો માત્ર,
ફ-ફા ને કાનો માત્ર, ન-ના ને કંઈ નહિ, ક-
કાને કંઈ નહિ, ર-રાનેએક માત્ર, છ-છાને એક
માત્ર. બોલ શું વાક્ય થયું?" મહેતાજી આ
શબ્દો એટલા તો ઝડપમાં બોલતા કે હોશિઆર
છોકરાઓ ચોક્કસ વાક્ય બોલતાં શું ચલાતા.
કાસમ તોશની હતો પણ બહુવે ગણવે હોશિ-
આર હતો. ધીમે ધીમે મનમાં વાક્ય ગોઠવી
તે બોલ્યો: 'બહુ તોશન કરે છે.'

"સ્કમજીવો? ગધેડો બહુ તોશન કરે
છે. 'બોલ તુંજ કહે તેને શી શિક્ષા
કરી તો!'"

"સાહેબ મંડી ગયો. જવા દો. અબ્બી
નહિં કરેગે." કાસમ કકળા ઉઠ્યો.

"જવાદો શું? આજ તો હું તારી મા
પાસે આવી તને રાતના જુખ્યો ન રખાઈ તો
મ્હારું નામ મહેતાજી બોલું. હરામખોર! દર-
રોજ તું બહુજ તોશન કરે છે" કાસમ
રડવાના ઢોંગ કરવા લાગ્યો, આંસુ નહિ હતાં
જનાં થુંકે ચોપડી એણે આંખ લીની થીધી,
અને પછી નડુની પાંસળામાં આંગળા ધોંચી
ધમ કરતો કે હેડે બેસી ગયો. ઇચ્છીઆ

ખાવાનો ઢોંગ કરતા કરતા કરતા તેણે નહુને
 ધીમે રહીને કહ્યું: 'મેરી પીછે પીછે આપથો.
 દેખો તો સમ મેં મહેતાજી કુ આજ બનાતા
 હું તે !' નિશાળ છૂટવાનો સમય થયો.
 સર્વ છોડી વેરાઈ ગયા. મહેતાજીને કાસમ
 બહાર નીકળ્યા એટલે મહેતાજીએ નિશાળના
 છુટું દરવાજાની સાંકળ નહુચાને પહોંચતી
 નહિ હોવાથી સાંકળ અને નહુચાની વચ્ચે
 કે સજનનજનું તાણું ભેરવી તેને કુંચી દઈ
 દરવાજા આગળના ટોલે મૂકી કાસમનું જા-
 વડું પકડી ચાલવા માંડ્યું. નિશાળમાં પહેલો
 આવતો છોડી ટોલેથી ચાલી લઈ નિશાળ
 ખોલી તે ઝડેઝપટે એ હિંદુથી ચાલી ટોલેજ
 રાખવામાં આવતી. ચોરીનો ભય હતો નહિ.
 હોય શું કે કાંઈ ચોરે ! હા એક રાત વાસો
 કરી રહવાના મહેતાજીને આશિષ દેતો કાંઈ
 બુધ્ધાચ્યુકયાનો મામાપ વિદાય થઈ જાય તો તે
 જુદી વાત છે ! મહેતાજી અને કાસમ આગળ
 ચાલ્યા જતા હતા. અમ્હે યોડાએક
 તોફાનીઓ છૂપાછૂપ પાછળ જતા હતા. કાસમ
 પાછલે હાથે અમને નિશાની કર્યે જતો હતો.
 ચાલતા ચાલતા મીરજાં સ્વામિના ચકલામાં
 એક ધર આગળ કાસમ 'અડી' ગયો ! અને
 ધીમે રહીને રડી પડ્યો. "એં એં અમ્મા મારેગી.
 એ-એં તુમ જાએ પહેલા." મહેતાજીએ એને
 ધસડાયો. પણ એતો એટલા પર મ્હોંડીજ
 રહ્યો ! મહેતાજી સમજ્યા કે હું ઉપર જઈશ
 તો એ એની મેજ પાછળથી આવશે ! ક્યાં
 જવાતો છે ! એમ કરી એ તો દબણી
 ટપુસીઆ નીચે દહેલીમાં મૂકી ધજ-ધજ
 કરતાં દાર મ્હડી ઉપર ગયા. અમ્હે ચાર
 જણા ઝંટ કરતા દહેલીના એક અધારા
 ખુણામાં સંતાઈ ગયા. ઉપર વાલચીન ચાલની
 દની તે બધી સંભળાતી હતી, કારણ સૂરજ
 છાંયે હાંક્યો રહે તો મહેતાજીનો પાટો છૂંચો
 રહે ! "ઓરો આપથે આપથે. હમ મરીજે

વહાં આપને કુછ તરારીક ફરમાયુ." એક
 નાનનીનનો અવાજ આવ્યો.

"અરે ક્યાં ગયો તમારો કાસમ ! હરમ
 ખોર બહુ મરતી કરે છે. નીચે એટલાપર છે.
 આજે તો મ્હેં ધાણું કે લાવ હું જાતે જાતે
 તમને એની વાત કરું. એ કમ બખતને આજે
 ખાવાનું નહિ આપતા. ક્યાં ગયો એ—"
 મહેતાજી શ્રદાયા. એક ખુણામાં બરાબરો
 કાસમ છુટી ઉઠ્યો. પરં પુછોતો અમ્હે પણ
 કુજતા હતા. "કોણ કાસમને મરતી કરી ! અમ્મા
 અથી જુલાતી હું. કાસમ ! અરે એ કાસમ !
 જરા જલદી આતો. શેઠ કહેતે હમ તું—"
 વાક્ય પૂરું કરે તે પહેલાંતો કાસમ ટમલચી
 એક હાથમાં નરથાં સાથે હજાર થઈ ગયો.

"કાસમ દેખ યે શેઠ—"

"અરે એ કાસમ નહિ. હમ તો તુમરા
 છોડી કાસમને ખાસ્તે વાત કહેતા હે." મ્હે-
 તાજીએ હિંદુચાનીમાં દેંક્યું. "હમારા છોડી
 હમકું કાંઈ લડકાઈ નહિ હય. એ ક્યા
 પાગલપના !"

"તું તમને લડકોજ નથી ! ત્યારે કાસમ
 બખતાવર કાન હે ?" "અરે હાંતો કાંઈ
 બખતાવર બી નહિને કુખતાવર બી નહિ.
 ચલો ઉઠોજ, રસ્તે પડો. ખાલી કમળા છોડો.
 કાસમ ! એ બમનકુ નીકાલ દે બહાર !
 ખાલી દિવસ ખીગાડા."

મહેતાજી પોતાકી ખંખેરી ઉમા થઈ ગયા
 જેમ તેમ નીચે ઉતરી ટપુસીઆ ખોસી નીચી
 મુંડીએ એમને તો ચાલવા માંડ્યું. કાસમ
 ટમલચીએ નીચે આવી દહેલીનું બારણું બંધ
 કરી અંદરથી સાંકળ વાસી પાછો એ ઉપર
 ગયો. અમારો ઉંચે ગયો છર કાંઈ દે
 બેઠો. બારણાની કાટમાંથી અમે મહેતાજીને
 જતા જોયા. એટલેથી નીચે ઉતરનાં કુખ-
 મિનાર જેટલો ઉંચો નાલોઆ ધાંચી કાલ-
 ગામ પોતાને ઘેર તેલનો ખાલી તાખો

માથે મૂકી જતો હતો તે મહેતાજીને મળ્યો.

‘ઓહો કરશાહકર! તમહે કંઈ અ-
હીયા!’ તેણે પૂછ્યું.

‘કેમ શું છે? અમ્હે અહીં નહિ
આવીએ? મહેતાજીએ કહ્યું. “આવો આવો
હું કામ નહિ આવો! પણ આ તો તમે
બામણ થકને આવું કરો તીયારે અમારા
નેવાતું હું ગણું?”

“કેમ તે આ મેનું ઘર છે?” મહેતા-
જીએ પૂછ્યું.

“અજીન જાનનું. હમરામ પરાવારાં
તીરબોવન હેકને તેયાં લગનમાં નાચવા આવી
હતી કે ની તેનું ઘર છે!” નાથીઆએ
દેહંકાતા દેહંકતા કહ્યું.

મહેતાજી ચોક્યા! થયત્રા થોટાજાની
નાથીઆને સહમજ પાડી તેમણે નીચું બાલી
ચાલત્રા માંડ્યું!

“જો અધ્યા કોષને કહેતો નહિ. આ
બાલજીના સમ છે જો કોષને કહ્યું તો.” જતા
જતા મહેતાજીએ નાથીઆને સોગંદ આપ્યા.

“હાઈ હાઈ. બહુ હાઈ. ગભરાવ નહોં હવે.”
ધાંચીએ ખાત્રી આપી. મહેતાજી ને નાથીઆ,
રસ્તે પડ્યા એટલે અમ્હે પણ ચોરની મારક
સાંકળ ઉઘાડી દોડતા દોડતા સો સૈનિ ઘેર
પહોંચી ગયા. મોહું થનાથી ઘેર તો શોધ-
શોધ થઈ રહી હતી. મહેતાજી પણ
મહેતાજીને શોધવા નીકળી પડ્યા હતા.

“અધ્યાઓ ક્યાં ગયા હતા. મૂઆઓ!”
કુલી કાકીએ અમને ઉધડા લીધા. પણ
મારી મારીને ખોરફટો વાળા નાંખે તોયે
અમારે કોષને એ વાત કરવી નહિ એમ
અમ્હે સૈાએ નિશ્ચય લીધો હતો અને ઇશ્વર
કૃપાથી અમ્હે તે જાળવીયે રાખ્યો.

અમ્હે કાસમની દોસ્તી તે દિવસથી
છોડી. એણે પણ અમારી નિશાળ છોડી.
અપવાસ હોવાને લીધે મહેતાજી ખીજે દિવસ
નિશાળે આવી શક્યા નહિ હતા, પણ ત્યાર
પછી એમના વર્તનમાં જે કુશાચ આવી તે
જેઈ પણ વિદ્યાર્થીઓ તેમજ મોટેરાઓ
પણ આશ્ચર્ય પામતા હતા!

સુહાગી ચાંદલો.

લેખક: શ્રીયત કેશવલાલ હ. શેઠ.

ફૂલગૂંથી સેંથી સખી ! ગજરે અંબોડલોઃ
ફૂંડે ફૂંડે આભ, મહો પૂનમનો ચાંદરો :

ઠલા સજેલ ચાંદલો :

અમી ભરેલ ચાંદલો :

રસની રેલ ચાંદલો :

ફૂલગૂંથી સેંથી સખી ! ગજરે અંબોડલો :

શીતળ ધવલ ચંદનીમાં સૃષ્ટિ સકલ ન્હાય જહેન !

અમૃતની અંજલિનાં પાન વિમલ થાય જહેન !

જીવનજીવન પ્રસાન મન ગીત નવલ ગાય જહેન !

અંદ્રાશને જ તહોય જલધિ વિદૂલ થાય જહેન !

સજની રે, મારે સુહાગી ચાંદલો :

નયન ન્યોત ચાંદલો :

હૃદય ન્યોત ચાંદલો :

માય પ્રેમ, તેમ તેમ-

કહેની જહેની ! એમ કેમ-

અધિક આધિક થાયમુજ વિદૂલ માણ સોરલો ? ફૂલ-

લેખક : શ્રીચત્ર ગોકુલચંદ્ર દ્વારકાદાસ રાયચુરા.

પ્રકરણ ત્રીસમું. (ચાલુ)

નેસડામાં આમૃતરૂપે.

“ રૂઢેવ ! આ અમૃત બહુ મીઠું
ગુબજનો ગાય છે.” રૂડી વચમાં
બોલી હતી.

“ ખરી વાત કે ?
અમૃત ! ત્યારે તો એકાદ
તહેને પસંદ પડે તે બજન
ગા. ” ગુરૂદેવે અમૃતને

ખીસાવવા પ્રયત્ન કર્યો.

“ હા ! હા ! અમૃત ! અમૃતે બધાં
સાંભળાએ. જરૂર કંઈ ગા. ” ખીમાણુદે આતુ-
રતા બતાવી.

“ મહે કાઠ દિવસ આવી રીતે ગાયું
નથી એટલે હું ગાઠ શરૂં તેમ નથી.” અમૃતે
આનાકાની કરી.

“ કંઈ શીકર નહિં. ત્હારા ગાવામાં
ન્યાં ન્યાં બૂલ્ય દેશે ત્યાં ત્યાં હું બતાવીશ.”
ગુરૂદેવે ધીરજ આપી.

“ ત્યારે બજન નહિં પણ એકાદ રાસ
સંભળાવું તો ? ”

“ પછી પુરીથી, ત્હને જે શાવે તે ગા. ”

“ મ્હારી સાથે રૂડી ગાય તો મ્હને
હીક પડે. ” અમૃતે રૂડીને સાથે ખેંચી. ગુરૂ-
દેવની આગાથી મધુર દાસ્ય કરતી રૂડી
અમૃત સાથે ભાવામાં જોડાઈ :

દુનિયાનાં દુઃખ દૂર કરવાને,
ભેખ ધર્યો મહે આજેરે,
પ્રેમધર્મની કંથા ધારી,
બાન્કુ સેવા કાજેરે—દુનિયા.
બાંધી મહુલી ધર્મની, જેમાં સેવા સાજ,
ધુણીધખાવું પ્રેમની, સકળવિધને કાજ.
જોગીઆના જોગમાં ન્યાં,
અગોદ ભાવના જાગેરે—દુનિયા.

હૃદય તણ્યાં દુઃખ તોડવા, મન જપું દિનરાત,
દુઃખી નિરખતાં બાન્કુને, યાચ ધણો સંતાપ.
મનનાં દુઃખો, તનનાં દુઃખો,
રાશું સેવા સાજેરે—દુનિયા.
વરસ્યાને પાણી દઈ, બૂખ્યાને ભોજન,
અચકાતા અગાનાંને, કરીશ યાન જતન.
દુઃખી હૃદયને દઈ દિલાસો,
ભાવું શાન્તિ સાજે રે—દુનિયા.

લઈ સિતારી સ્નેહની, ધર ધર બટકું આજ,
સેવાના સંગીતથી, જગવું સર્વ સમાજ.
જગો સન્તો ! સેવાનો જો !
નાદ અનેરો જાગેરે—દુનિયા.

નેસડાનો શાન્તિમાં અમૃત ને રૂડીના
મીઠા કંઈ ને મધુર દલક સાથે મવાતા આ
રાસથી ગુરૂદેવ બહુ પ્રસન્ન થયા.

“અમૃત ! આવા રાસ તારાં જેવી ફળવાયલી બહેનો ઘેર ઘેર જઈ ગાશે ત્યારે ખાસત મેયાનો ઉદ્ધાર જરૂર થશે. મહારી દેશ-સેવા અર્થે થતી દેશયાત્રામાં તારા જેવી બહન સાથે હોય તો હું ઘણું કામ કરી શકું એમ મને આજે લાગે છે.”

“ગુરૂદેવ ! આપ ક્યાં ને હું ક્યાં ? મહારાં એટલાં બધાં વખાણુ કરી આપ ખરેખર પક્ષ-પાત બતાવો છો.”

“નહિં અમૃત ! હું કોઈ પણ વ્યક્તિનાં અંગત ખોટાં વખાણુ કરતો નથી. દેશસેવાની વિશુદ્ધ ભાવનામાં ખોટાં વખાણુ કે પક્ષપાતને સ્થાનજ નથી.”

“તો ગુરૂદેવ ! આપની આજ્ઞા હોય તો હું આપની સાથે જ્યાં હશે ત્યાં આવીશ.”

“તારાથી એમ આવી શકાય એ હાલ તુરત હું ખાની શકતો નથી.”

“કેમ ન આવ્યા ?”

“તારે સંસારમાં ફરીથી જઈ તારી સર્વ શરમે તે ક્ષેત્રમાં બળવવાની છે.”

“એવી ખાસ કંઈ જરૂર નથી. લોકો તો હું મરી ગયું છું એમજ માને છે એટલે મહારા હુપા નામે ને છપે વેશે હું મને ત્યાં જઈ શકું છું.”

“હું નથી ધારતો કે આ સ્થાને તું હવે વધારે વખત એ પ્રમાણે ચલાવી શકીશ. કારણ કે અદિતી બુદ્ધિગુણ પશુ દૂર નથી. જોકે ખીમાણુંદનો આ નેસ વાટમાર્ગથી અલગ હોવાથી અત્યાર સુધી અદિતી આવી કોઈ તરફ ખાસ જોઈ શક્યું નથી. પણ ભવિષ્યમાં આટલે થોડો દૂરથી તું હુપાઈ અમૃતરૂપે રહી શકે એમાં મને શંકા લાગે છે.” ગુરૂદેવ ખુલાસો કરતાં કરતાં ખીમાણુંદ તરફ દિટ્ટ કરી.

“ગુરૂ ! બ્યાંસુધી અમૃતના જાહેર થવા-

ની ઇચ્છા નહિં થાય ત્યાં સુધી હું તેને અદિતી જરૂર હુપાવી શકીશ. મહારે ત્યાં બુદ્ધિગુણથી અહુ ખાસ આવજા નથી. વળી જે પ્રાંત આવે છે, તેણે અમૃતને બુદ્ધિગુણમાં પ્રાંત દિવસ જોઈ નથી.” ખીમાણુંદે અમૃતને ધુપી રીતે રાખવાની હિમ્મત બતાવી.

“ખીમા ! એ તો સર્વ લોકો એને મરેલીજ માને છે. પણ મહારો ઇચ્છા છે કે એણે સંસારમાં ફરીથી જવું જોઈએ.”

“હું જવાની ક્યાં ના પાડું છું ? મને જ્યારે લાગશે કે હવે જવામાં ફાયદો છે ત્યારે તુરત જાહેર થઈ હું મહારે ઘેર પાછો જઈશ. હાલ તુરતમાં જાહેર થવાથી કંઈ ખાસ લાભ નથી તો શા માટે આપના ચાનામૃતનું પાન કરવાનું હું ચૂકું ? ગુરૂદેવ ! હું મહારા શુદ્ધ સંસારમાં જોડાઈ છતાં આપની સાથે ખાસ મેયાની સેવા માટે હરહંમેશ તત્પર રહીશ.”

“તારો એ ભાવના સફળ થાઓ એવો મહારે આશીર્વાદ છે.”

“વધારે આપને એટલું પણ કહું છું કે મહારા પતિને પણ દેશસેવાના આપના ઉચ્ચ ઉદ્દેશોથી વાકેફ કરી આપની સેવામાં હાજર કરીશ.”

હડી આ સાંભળી હસી પડી. ગુરૂદેવ એ હાસ્ય સ્વમજી ગયા છતાં સહુ સ્વમજે તે માટે પૂછ્યું :

“કયમ હડી ! એકદમ હસી પડી !”

“કહું કે ?” હડી અમૃત તરફ ફરી આવી માગતી હોય તેમ જોઈ રહી.

“કહે કહે !”

“ધડીમાં સાંભળી બની દેશસેવાની વાત કરવી ને ધડીમાં મહારા પતિ એમ બોલતાં બોલતાં સંસારનો ખાયામાં લપટાવું એ સાંભળીને કેને હસવું ન આવે !”

સહુ ફરીથી હસી પડ્યાં. ગુરૂદેવ પણ હસ્યાં.

નિત્યને વખતે યદ્ય જવાથી સહુ ગુરૂદેવને નમન કરી ઉઠ્યાં. નેસડામાં માત્ર ગુરૂદેવ એકલા જ રહ્યા. ખેડુતોમાં ગ્રાન ગ્રીવવાની આવેલી જંગલિ માટે ગુરૂદેવ બહુ પ્રસન્ન થયા. પોતાની સર્વ અભિલાષાઓ, સર્વ ઉમેદો પ્રભુ પાર પાડશે એમ હેમને લાગ્યું.

અમૃતના સંસારી જીવનની વાતો પછી ગુરૂદેવને પોતાના આખા જીવનના પ્રસંગો એક પછી એક વાદ આપ્યા.

મહાન દેશસેવક તરીકે પંકાવવા આ ગુરૂદેવ પણ સંસારી હતા સંસારમાં રહી ન્દાનપત્રથી હેમણે દેશસેવાની દીક્ષા લીધી હતી. ગુરૂદેવનાં કુટુંબીજનો કુટુંબમાં અવતરેલી આ પયગંજર સરીખી સક્રિયવાળી વ્યક્તિને પીછાણી શક્યાં હતાં. ગુરૂદેવને માતા, પિતા, એક ભાઈ તથા એક બહેન હતાં. હેમની પત્ની બહુ સુશીલ હતી. પોતે ત્રણ પુત્રના પિતા હતા. આવી કુટુંબજાળ હોવા છતાં ગુરૂદેવ છૂટા હતા. ધરની તેણે કાંઈ ફિવસ ચિંતા કરી જ નહોતી. પોતે બહુ પુણ્યશાળી હોવાથી દરેક પ્રસંગે સાનુકૂળ થતા ગયા ને ન્દાન-પત્રથી જ હેમને દેશસેવામાં ગુંચાવાની ધણી તક મળી. સર્વ પ્રસંગને હર્ષવેર વધાવી ગુરૂદેવે બતાવી આપ્યું કે સંસારી કહેવરાવવા છતાં સાધુ તરીકે જીવન માળી શકાય છે. ગુરૂદેવનું મૂળ નામ મનુભાઈ હતુ પણ ન્દાન-પત્રથી જ પ્રતિભાશાળી દેખાતી આ વ્યક્તિ સર્વ પર ગુરૂ તરીકેની છાપ પાડી શકી. મનુ-ભાઈમાં રહેલી ગાનજ્યોતિ પૂર્ણ પ્રકાશથી પ્રકટતાં સર્વ કાંઈ હેમને ગુરૂદેવ કહી માન આપવા લાગ્યાં સોરાષ્ટ્રની પુણ્યભૂમિમાં જન્મેલી આ મહાન વ્યક્તિએ સોરાષ્ટ્રના

હંદાર માટે પ્રયત્ન આદર્યા. દેશનું સાચું ધન ખેડુતો છે. આ ખેડુતોને સુધારવાથી આખો દેશ સુધરશે એ માન્યતા હેનામાં દૃઢ થઈ. હેની દેશસેવાની યોજનામાં ચાર મહિના સોરાષ્ટ્ર માટે હતા. જ્યારે બાકીના આઠ મહિના ભારતવર્ષની યાત્રા કરી ભારતમાં સાચા દેશસેવકો બનાવવાની વિવિધ યોજનાઓ હતી. દેશસેવાના વિચારો ને કાર્યોમાં આપું જીવન ગાળનાર ગુરૂદેવને લોકો પોતાના ઇશ્વર તરીકે માન આપી પૂજતા થયા, હેમની અદ્ભુત વક્તવ્ય શક્તિ, હેમનું આકર્ષક વ્યક્તિત્વ ને હેમના ઉંડા જ્ઞાનથી અનેક જીવન સુધાર્યા. ખીમાણુંદના કુટુંબમાં ગુરૂદેવે કંઈ અજબ જોવા દેરફાર કરી નાખ્યો હતો. નેસડામાં રહેલું આ આદિરકુટુંબ આચારમાં વિચારમાં, જ્ઞાનમાં ને સંસ્કારમાં એટલું બધું આગળ વધ્યું હતું કે શહેરી જીવનમાં રહેનારને પહેલી દૃષ્ટિએ અજબથી ઉત્પન્ન થયા વગર રહે નહિ. ગુરૂદેવના પ્રતાપથી ખીમાણુંદ એક આદર્શ ખેડુત તરીકે દેશ પરદેશમાં પંકાતો હતો.

ગુરૂદેવ આગળ રમૂતિપટપર આ સર્વ ચિત્રો આલેખાયા. એટલામાં બહારથી અવાજ સંભળાયો.

“ જો રૂડી ! બહુ તોફાન કરીય તો ગુરૂદેવને સર્વ વાત કહી દેશ.” અમૃતે હસતાં હસતાં કહ્યું.

“ ખુશીથી કહો ! મ્હારે ત્હારી માફક કંઈ ધડીમાં વર ને ધડીમાં ધરના વિચાર કરવાના નથી. હું તો ગુરૂદેવની સાથે રૂડી ખેડુતોને કંધાર કરવા માટે જીવું છું.”

પ્રકરણ એકત્રીસમું.

આતિથ્યસત્કાર.

આને ખીમાણું દનાને સડામાં આ-
નંદ આપ્યું થયું રહ્યો છે.
ગુરૂદેવના ખાસ મિત્ર કવિ
જયકૃષ્ણ ખીમાણું દના
આને મહેમાન થયા છે.
આતિથ્યસત્કારમાં અદિ-
તીય ગણાતા આ આ-

હિરકુટિ પોતાનાં મહેમાનોને આનંદ આપ-
વામાં કંઈ કયાય રાખી નહિ. કવિ જય-
કૃષ્ણની સાથે મનહરલાલ પોતાની બહેન
સ્નેહપૂર્ણાને સાથે લઈ આ ગામડાની આનંદ-
ભરી સરોવરગાઢે આગ્યો હતો. જયકૃષ્ણ કવિને
સોરઠું એકેક ભણેલું ગૃહ ઝોળખતું હતું.
જયકૃષ્ણ કવિના લેખેએ ગામડામાં ચોર
વંચાતા ભાગવતને બદલે રચન લીધું હતું.
મંદિરોમાં વંચાતી બસોબાવન વૈશ્ણવોની
પાતીને ઠેકાણે જયકૃષ્ણ કવિની કુદર ને
સરળ લેખિનીથી લખાયેલ સેવાધર્મની વાતોએ
કંઈ અન્ય ધૂન જગાવી હતી. સરળ ભાષા
સાથે ધૂન યુગની પ્રેરણા પાતા વિચારો
ગોઠવી જનસમાજ સમક્ષ મૂકવાથી જયકૃષ્ણ
કવિ બહુ શોકપ્રિય થયા હતા. સાદામ માત્ર
લેખનામાં નહિ પણ જીવનમાં ઉતારી જય-
કૃષ્ણ કવિએ જનસંમાજને ઉચ્ચ શિક્ષણ
આપ્યું હતું. જયકૃષ્ણ કવિનાં લખાણોમાં
એટલી બધી મીઠાઈ રહેલી હતી કે શોકો
રસબધો લેના વિચારો ઝીલતા, સ્ત્રીઓ તથા
પુરુષો સર્વમાં એકસરીઆ પ્રિય જયકૃષ્ણ
કવિને ભેટાંજ ભેનારમાં પૂજ્યભાવ પ્રકટતો.
ગુરૂદેવના તે ખાસ મિત્ર હતા. જયકૃષ્ણ કવિ
આવવાના છે એ ખબર મળતાં ગુરૂદેવ બહુ
પ્રસન્ન થયા.

જયકૃષ્ણ કવિને રાજગઠમાં સ્નેહપૂર્ણાની

સાથે બહુ સારો સત્સંગ થયો. જયકૃષ્ણ
કવિ પાસેથી ગુરૂદેવની સર્વ હપ્તકત સાંભળી
સ્નેહપૂર્ણાને ગુરૂદેવનાં દર્શનની બહુ કળા
થઈ. જયકૃષ્ણ કવિએ એ ઇચ્છા ઝીલી ને
સ્નેહપૂર્ણા, મનહરલાલ તથા પોતે આવે છે
એવા ખખર તુરતમાં ગુરૂદેવને મોકલાવ્યા.

ખીમાણું દે આ ખખર મળતાં તુરતજ
બધી તૈયારી કરી. નેસડાની બાણમાં લે
કામચલાકિ ઝૂંપડીઓ તૈયાર કરાવી લીધી.
લીલાં વૃક્ષો ને લીલી વેલડીઓથી સુશો-
ભિત આ નેસડો આજે આનંદમાં શોભી
રહ્યો હતો. અતિથિ એટલે પ્રભુ એ માન-
તામાં ચુસ્ત રહેનારા ખેડુતો આજે બહુ
ખુશ થયા હતા. ખીમાણું દની આસપાસ
રહેનારા ખેડુતોએ પણ આજે આતિથ્યસત્કારને
માટે એકલા મળી આવવાની યોજનાઓ કરી
હતી. મહેમાનો અદિ આવી આનંદ લૂંટી-
લૂંટાવી જાય એ જોવાને માટે સર્વ ઇતેમર
હતાં. ગુરૂદેવ આ ખેડુતોમાં રહેલી આ મુન્દર
ખાવનાથી બહુ પ્રસન્ન દેખાતા હતા.

ભુજંગપુરથી દૂર ચાર ગાઉ રેલ્વે સ્ટેશન
હોવાથી ખાસ ગાડાઓ સ્થામાં મહેમાનોને
લેવા ગયાં હતાં.

સ્નેહપૂર્ણાએ ગાડાની આવી મુસાફરીએ
ઘણી વખત કરી હતી. કારણકે ન્દાનપણમાં
પોતાના મોસાળપક્ષમાં ગામડાની મોજ ચાખ-
વાના લેને ઘણા પ્રસંગો મળ્યા હતા, પણ
આજની ગાડાની મુસાફરીમાં લેને બહુ મીઠી
મજા આવી. સોરઠની દરીયાગી ભૂમિ, લીલાં-
છમ વૃક્ષોની અસમાર, આખ્યને આકર્ષક
આંખાવાડીઓ તથા એકતરનો કોરો જોઈ
સ્નેહપૂર્ણાને વસંતના લખેલાં ગામડાનું વર્ણન

કરતાં કાળો. પાદ આળ્યાં. આ રમણીય
‘ભૂમિમાં વસંત જેવા કવિ જરૂર પાકવા જોઈએ
એવું’ હોને આજે પ્રત્યક્ષ દેખાયું. સાક્ષાત
કુદરત જ્યાં નિરંતર તૃપ્ત કરતી હોય ત્યાં
વસંત જેવા પ્રતિભાશાળી કવિ જન્મવાજ
જોઈએ, જો ભાવના પળેપળે સ્નેહપૂર્ણામાં
જગતી ગઈ. બુજંગપુરના પાદરમાંથી ગાડાઓ
નિકળતાં ગામના મુખ્ય દરવાજા આગળથી
વહેતી ઓઝન નદીનો પાણીશરોહ સ્નેહપૂર્ણને
બહુ આકર્ષક લાગ્યો. દીઠાણીપર સરજના
કિરણોમાં ચમકતું બેડલું માથે ચઢાવીને પાણી
બરીને પાછી ફરતી મહેબરલી યુવતીઓના યૃથ
હોને દેખાયાં. શહેરી જીવનની શીકણ મારતા
રોગી ચહેરાની સુંદરીઓ અને વસંત સગીબી
પ્રપુલ્લતો તંદુરસ્ત આમ્ય સુંદરીઓની સર-
ખામણી સ્નેહપૂર્ણાએ કરી. સ્મિત ગુમાવો
નાખતી એ શહેરી જીવનની સુંદરીઓ કરતાં
આ ગામડીયો હોને સોમજે ઢરજો સુંદર
ને સારી દેખાઈ. નદીના તટપર રમતાં જાલ-
કંઠાઓ, ગાય પલવાડે ફરતાં બદામધેલાં વાછ-
રડાંઓ, દૂરદૂરથી સંજળાતા વાંસળીનાં સુર,
કોયલો હાંકતાં હાંકતાં ખેડૂનો લાંબો સ્વરથી ઘડા
હડાંઓના લલકાર, સાથે સાથે ફરફક
કપ્પાંક દેખાતા મોર ને રેવડીના રસતલે સ્નેહ
પૂર્ણામાં અજબ ભાવના પ્રેરી. “વસંત આજે
અદિ’ હાજર હોય તો જોર મઝા આવે ”
જેવા વિચારો હોનામાં પ્રગટ્યા.

મહેમાનોને લઈ ગાડાઓ નેસણ આગળ
આવનાં ખીમાણુંદ તથા હેના કટુએ પોતાના
અનિશ્ચિતજીવને બહુ હર્ષભર્યા આવકાર
આપ્યો. જ્યક્ષ્ણ કવિને યુદ્ધેવ મળ્યા. દેશ-
નિતની ભાવના એકસરખી એકત્રાયે ઝીલનાર
આ બન્ને મિત્રોની આંખોમાં શોકકલ્પાજની
ભાવનાનાં તેજ પ્રકરણાં. રૂડીએ સ્નેહપૂર્ણા
સ્નેહમયું સ્વગત કીધું.

મોમડીવાઓ આ શહેરી અદિયિઓને

જોઈ બદામધેલા બન્યા. જ્યક્ષ્ણ કવિ વિશે
યુદ્ધેવે જેવા સારા વિચારો ફેલાવ્યા હતા. કે.
કેલ.કોએ આની જ્યક્ષ્ણ કવિના ચરણરૂપણી
કરવા માટે વિનંતિ કરી સાદા ને સરળ
દિલના જ્યક્ષ્ણ કવિએ ઉપકાર સહિત એ
વિનંતિનો અસીકાર કર્યો.

થોડા વખતમાં તો ખીમાણુંદની વાડીની
આસપાસનાં જેતરામાંથી આહિર, મેર, કણખી
વગેરે જાતિના ખેડુતોથી ખીમાણુંદનો નેસ
ખરાબ થયો. મહેમાનો માટે તૈયાર કરેલી
ઝૂંપડીઓમાં સ્ત્રીપુરુષો ને ન્દાનાં બાળકોની
મેદની જમી.

આખી બુજંગપુરની સીમમાં વિજળિક
ત્વગથી ખચર પડી ગઈ કે ખીમાણુંદને ત્યાં
જ્યક્ષ્ણ કવિ આવ્યા છે. સર્વમાં નવું જીવન
રેડનાર આ કવિ છે એવી પ્રસંશા ચારે તરફ
સંજગાઈ રહી. મોળા ને પ્રેમી દીક્ષના ખેડુ-
તોએ ખીમાણુંદને ભાગ્યશાળી માન્યો.

શહેરી મહેમાની કરનાં આ ગ્રામ્ય
મહેમાની જ્યક્ષ્ણ કવિને બહુ ગમી. જ્યક્ષ્ણ
કવિ ન્યારે ન્યારે મુંબઈ જતા ત્યારે ધણે
ઠેકણે લેમના માનમાં પાર્ટીઓ અપાતી,
‘જેટ હોમ’ ના ન્દાના ન્દાના પ્રસંગો
જોઈવાના. યુગશતના યુવાનો જ્યક્ષ્ણ કવિને
પોતાને ઘેર બોલાવી પોતાના મિત્રો સાથે
લેમના મનનો લાભ લેતા અને પુરી, ચીવડો,
ચા વિગેરેની જોઈવણ કરી આ મોંઘા મહેમા-
નો સહાર કરતા. એ પુરી, ચીવડો કે ચા
આજે અદિ’ ન્દાનાં. યુદ્ધેવના પ્રતાપથી અદિ’
‘ચા’ ઘુસી નહોતી. બાકી અમણ ને નિર્દોષ
ખેડુતોનાં છેકરંઓ કમનસીએ ધણા ભાગે
દરે ચા પીતાં થયા છે. યુદ્ધેવે અદિ’ના ખેડુ-
તોમાં એ વ્યવસાય ન રમે એ મારે બહુ
કાળજી રાખી હતી.

જેસસમાં આનંદ માનનારાં આ ગ્રામ્ય

જનોએ આજે જે જાતની મહેમાની કરી તે જ્યકૃષ્ણ કવિ, મનહરલાલ કે સ્નેહપૂર્ણા કદિ પણ વિસરી શકે નહિ તેવી હતી.

શહેરીજીવનની સરખામણી કરતાં જ્યકૃષ્ણ કવિને લાગ્યું કે ગ્રામ્યજીવનમાં રહેનારાં આ બાબતોમાં તરફ આપણે આપણી ધરજ પુરેપૂરી બજાવતા નથી. ખેડૂતના જીવનના પ્રસંગો અગાઉ હેમણે જે જે જોયા હતા તે સર્વ અત્યારે ફરીથી યાદ આવ્યા. ખેડૂતને પડતાં દુઃખો, અને ખેડૂતોની વિવિધ હાડમારી યાદ કરતાં હેમનામાં કંઈ નવા વિચારો પ્રકટયા. શહેરમાં મોટાં મોટાં બાપણો આપનારાં, 'પ્લેટફોર્મ' ગળવનારા સમાજસેવકો શા માટે આ ખેડૂતો સાથે બજાવતા નથી ? અમહે' દેશના સેવકો છીએ, અમહે' અમદાવાદ જન્મ ભુમીને પુજનારા છીએ અમહે' અમદાવાદ દેશના કલ્યાણ માટે જીવીએ છીએ એવા દાવો તે દંબ કરનારા કેટલાક શહેરીઓ શા માટે આ ખેડૂત વર્ગમાં બળી હેમના મુખદુઃખના સાથી બનતા નથી ? જહેના દાણાનો કણોકણ પ્રમાણિતનાથી બરેલો છે, ખેતર ખેડડું, ઓરવણું, વાવણી કરવી, પાણી પાવાં, રખોણું કરવું, લણવું, કાપણી કરવી, ઓચા કરવા, મસળવું, વાવણું, માપ કરવાં, વિગેરે મહેનતો ઉપાડી દેશને માટે ધાન્ય લેવાર કરનાર આ વર્ગ તરફ દિવાલમક દિલસોજી કેટલા શહેરીઓએ બતાવી છે ?

જ્યારે જ્યકૃષ્ણ કવિ આ વિચારોમાં રોકાયેલા હતા ત્યારે સ્નેહપૂર્ણા કંઈ બીજાજ ક્ષેત્રમાં વિચરતી હતી. વસંતની આ જન્મ ભૂમિ-આ ઝોઝનનો રમણીય ઠાઠો, સદાયે રસનૃત્ય કરતી દુરતનાં આ ગીદાં દરથો જોઈ તે કંઈ જનના ભાવપ્રદેશમાં ઉડતી હતી. રૂડીની નિર્દોષ ને લાડમરી વાતોથી તેને જાડ મજા પડી હતી. અમુને જોઈ તે ધડી ધડી-માં વિચારમાં પડી જતી હતી. આ નેસમાં

અમૃત જેવી સુંદરી ક્યાંથી ? આ વિચારો ધડીમાં પ્રકટતા પણ પાછા તુરત ચમી જતા. કારણકે અમૃતે પોતાનો હમેશનો પોતા ફેરવ્યો હતો અને ખીમાણું દના કુરુજમાં એટલી તો તે બળી ગઈ હતી કે સાંધાજી દિલ્થી જોનારને તંદેને માટે તે બીજા કુરુજની છે એવી શંકા ન આવે.

ગુરૂદેવના દર્શનથી સ્નેહપૂર્ણા જાડ પુર થઈ શહેરીઓથી બૂલાયનાં ગ્રામ્ય જન્મજોમાં પ્રેરણા પાતી આ અદ્ભૂત વ્યક્તિએ અર્ધ જે પ્રભાવ જમાવ્યો હતો તે સ્નેહપૂર્ણાને અર્ધ-તીથ લાગ્યો. ગુરૂદેવના ચરીરનો બાંધો, મુખપર જવાયજુ સનાતન ધ્વજતેજ, તેમણે પહેરેલાં શ્વેત સ્વદેશી વસ્ત્રો તેમજ હેમનું આકર્ષક વ્યક્તિત્વ જોઈ સ્નેહપૂર્ણાને આ સંસારી સાધુ માટે જાડ માન ઉત્પન્ન થયું. બારત્રીમાં સેવાધર્મના સાધુઓની વિશેષ જરૂર છે. એમ હોજી વસંતના એક લેખમાં વાંચેલું તે વા આવતાં ગુરૂદેવ એવા સાધુઓમાંના એક છે એ જાણી તેને સંતોષ થયો. સ્નેહપૂર્ણાને જોઈ ગુરૂદેવ પણ જાડ પ્રસન્ન થયા. સરસ્વતિ દેવીની પૂજારણ સમી સ્નેહપૂર્ણાએ ગુરૂદેવ સાથે ગુર્જર સાહિત્ય વિષે ધણી વાતો કરી.

અમૃતને આજે જાડ સાવધ રહેવું પડ્યું. કોઈ ઝોળખી જાય તો બધો તાલ જાય જાય આ માટે તેણે આ મહેમાનો સાથે નહિ ગાઠ પરિચયનો પ્રસંગ આવવા દીધો નહિ. જો કે મહેમાનો જાડ દર દેશનાં હતાં એટલે કોઈ ઝોળખી જાય એવો સંભવ નહોતો. છતાં પણ અમૃત જાડ ચેતીને ચાલી.

ગુરૂદેવે અમૃતને આજી કરી હતી કે જાજે રાત્રીના મહેમાનોને તદમારે રાસ સંબજાવવાનો છે. રૂડી આ સાંભળી જાડ આનંદમાં ચાલે ગઈ. આસપાસના ખેતરોમાં જાજી ને જાજી પુવતીઓને આમંત્રણ આપી આવી.

આખો દિવસ મહેમાનોના મનમાં શેરડીના રસમયાં સૌંદર્યો, દૂધની તામડીઓ, અને વિવિધ જાતના પેંડાંની મહેમાની ચાલુજ હતી. એ સિવાય ગુરૂદેવે ખેડુતોના લાભના ઠેઠાક પ્રશ્નો જપકૃષ્ણ કવિ પાસે ચર્ચાવ્યા. ખેડુતોને જપકૃષ્ણ કવિના વિચારો બહુજ ગમ્યા.

રૂડી તો રાત્રીની રાહ જોઈ રહી હતી. અજવાળાની તે એક માત્ર રાત હતી. ચંદ્ર આકાશમાં ચર્યો. નિદ્રોપતાની મૂર્તિ સમી ગ્રામ્ય સુન્દરીઓ એકઠી થઈ. ગુરૂદેવની આશાથી અમૃતે આજે રાસ ગવરાવવાનો હતો. અમૃતે પોતાને કામ ઓળખી જશે એ વાત ગુરૂદેવના કાને નાંખી હતી. ગુરૂદેવે એ બાળકમાં અમૃતે કંઈ શીકર કરવા જેવું નથી એવી ખાતરી આપી.

રાસ શરૂ થયો, અમૃત ચરણે ચરણે ખીલી આવો બન્ને પધાર્યાં વીરા, અમ્હારે ઝુંપડેરે, જોઈ મોંધેરા મહેમાનો આંખલડીઓઆજ દરેર; જોઈ તહમને હરખે જુઓ, અમ્હારી ગાવડીરે, એનાં મીઠાકાં કંઈ દુધે, બરીશું તામડીરે. મીઠી કામલડી આ બોલે, અમ્હારે બારણેરે; ટણકે સ્નેહનાં સન્માને, અતિથિ કારણેરે. જુઓ આંખલડીઆની ડાળો, નમે છે લુમખેરે, દેશે મીઠાકાં મહેમાની ફળોને ઝુમખેરે. જુઓ ટેવડીઓ મધમધતો, અમ્હારે આંગણેરે, બમકે સ્નેહની સુવાસે, અતિથિ કારણેરે. આજ મંગલ ગાથું ગીતો, અમ્હારે આંગણેરે; આવો બન્ને પધારો વીરા અમ્હારે ઝુંપડેરે.

રાસ પુરો થતાં સ્નેહપૂર્ણા મનમાં બોલી ઉઠી: “આ તો ‘વસન્ત’ નો લખેલો રાસ:”

સાક્ષાર સ્વીકાર.

રંગુન સમાચાર: (રંગુન): પુસ્તક ૩૦ મું: અંક ૭ થી ૧૧. તંત્રી શ્રીયુત મણીભાઈ રણધા-
૬૭ દેસાઈ પલસાભાઈ. વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૧-૧-૦

જેન (લાવનજર): પુસ્તક ૨૩ મું: અંક ૩ થી ૮. તંત્રી: શ્રીયુત રોક દેવચંદ દામજી કુંડલા-
૬૧. વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૫-૮-૦.

બે ધડી મોજ (મુંબઈ): પુસ્તક ૧ મું: અંક ૨૩ થી. તંત્રી: શ્રીયુત “ચમલ”; સહ-
તંત્રી: શ્રીયુત “સાગીક” “વ્યવસ્થાપક: મેસર્સ વર્ગાન એન્ડ સન્સ. વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૪-૦-૦.

વાયડા મિત્ર (મુંબઈ): પુસ્તક ૫ મું: અંક ૩ થી. તંત્રી: શ્રીયુત હીરાલાલ ઘેલાભાઈ
લાલડાવાળા પ્રસાદ: વાયડા યૂનીયન સોસાયટી. વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૩-૦-૦.

વિશ્વન્યોતિ (અડાબલ, ગુરુત): પુસ્તક: ૫ મું: અંક ૫ થી. તંત્રી: શ્રીયુત પ્રયુક્ત
નરસિંહ વ્યાસ. વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૩-૪-૦

મહિલા ભૂપલ (ગુરુત): પુસ્તક ૫ મું: અંક ૮ થી. તંત્રી: પદ્મ જિમ્મણી હીરાચંદ મોતી-
ચંદ. ઉપતંત્રી: શ્રી. કમળા પદ્મ દેવચંદ વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૨-૦-૦.

બાટી હિતેશુ (મુંબઈ): શ્રીગેશ. ૧૯૨૪. તંત્રી: રોક પુરપોત્તમ વિશ્રામ માવલ, બે.
ધી. વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૩-૦-૦.

વૈધવ્ય *

લેખન:

સ્વ. કવિ દામોદરદાસ

પુણાલદાસ બેટાદર.

(સોધવજી શુદેશો કહેલો રયામને-એ રાવ.)

એ અણપટતી પટના કોણ ગયું પડી ?

કોણે કીધો નાનવનનો તારા કો ?

કોણે એ રસસાગર સહસા સૂક્યો !

કમલ કલિમાં કૂંઠ્યો હા ! ઉતાડા લો.

એ અણપટતી પટના કોણ ગયું પડી ? (દેક)

અમૃત વધવ અન્તરનાં અટકાવતાં.

કોનાં એ જીવનમાં રેડ્યું ઝેર લો ?

ચંદરતાનો સત્તુ કોણ બની રહ્યો ?

કોણે કીધો કોમળતા પર ફેર લો ?

એ અણપટતી પટના કોણ ગયું પડી ?

કોણે એ કંઠેણ પર કરવત વાપર્યાં ?

કોણે લૂંછ્યો સન્દક લાલ લલાટ લો ?

રેશમ શા એ કોમળ કેરા વિદારતા,

કેમ હણાયા એ તરિ નિર્દય હાથ લો ?

એ અણપટતા પટના કોણ ગયું પડી ?

ચીરી કોણે સૂચવતી એ શુંદરી ?

કોણે ઝઠપ્યાં ઝંઝરનાં જળકાર લો ?

કોણે અળનો એ પદથી અળનો કપો ?

હિંમત હેથે તોડ્યો નવસર દાર લો ?

એ અણપટતી પટના કોણ ગયું પડી ?

અમરગવનની ભેતી સહજ અદારીઓ,

અંધ કરી એ કોણે ઉજ્જવલ આંખ લો !

અમરને ઉર આશ ભરીને ઉડતાં,
 કોણે તોડી પ'ખાલી કેરી પાંખ લે ?
 એ અણુપટતી ઘટના કોણ ગયું ઘડી ?
 કાલ્ય દત્તી હરણી એ કાનત દૂદતી,
 ગિરિનર્જરનાં પીતી નિર્મળ તીર લે ?
 કોણે માધી આજ ખટકતો ખૂણમાં ?
 ધૂનતીને કેમ રહે ઉર ધીર લે ?
 એ અણુપટતી ઘટના કોણ ગયું ઘડી ?
 એ આક્રંદ હરો નહિ શું ઉરને આડ્યાં ?
 નહિ લોયાં શું નયન થકી નિઃશ્વાસ લે ?
 એ હરગરતાં વેણ પડ્યાં નહિ કાનમાં ?
 ઉત્તર મનતો અવલોક્યો ન અવાસ લે ?
 એ અણુપટતી ઘટના કોણ ગયું ઘડી ?
 સુરસારતાનાં શીતળ જળને ઝીલતાં;
 હૃદય ભરીને રમતાં પળ-પળ રાસ લે;
 હાય! રખાતી મૂકી રણમાં રાંકડી,
 વેઠે અંતર કેમ વિકટ એ વાસ લે ?
 એ અણુપટતી ઘટના કોણ ગયું ઘડી ?
 કોણ હરે આંશુહાં ભળતી આંખનાં ?
 કોણ હવે દે અણુમાગ્યો આશ્વાસ લે ?
 કોણ થકે એ જૂડત ઉરની ખાયડી ?
 કોણ ઉઠેલે અંતરના અગિતાય લે ?
 એ અણુપટતી ઘટના કોણ ગયું ઘડી ?
 ભળતાં ને ઠળવળતાં ખાળક જડાવરાં,
 કોણે એનો છેદી શીતળ છાંય લે ?
 બાંધ દર્યાં 'ખાપુ'નાં રસભર બોલણાં,
 ભાવનમાંયે ચોર લગારી લઠાય લે.
 એ અણુપટતી ઘટના કોણ ગયું ઘડી ?

સ્વરાજ્યમાં સ્ત્રીઓની સહાયતા. *

રવિ રાજ્યની માંગણી લેખક: શ્રીચુત ગીરનાશંકર લગવાનજી ત્રિવેદી, નથી. તે સહાયતાની દેશના દરેક ભાગ-

ખી. એ. માંગણી થઇ નથી

માંથી નેસભેર થઇ રહી છે. લોકમાન્ય તી-
લક, વિદુષી ખીસેંટ અને મહાત્મા ગાંધીના
પ્રયાસથી આપણા શહેરો તેમજ ગામડામાંથી
એ માંગણી માત્ર ભણેલાનીજ નથી પણ
ગામડીયાની પણ છે. આ માંગણી માત્ર પુર-
ધોનીજ નથી પણ સ્ત્રીઓનો પણ છે. આપણી
રાજકીય સભાઓમાં સ્ત્રીઓ મેટા પ્રમાણમાં
ભાગ લે છે. આથી સ્વરાજ્ય મેળવવામાં
તેમજ તે નિભાવવા તથા ચલાવવામાં સ્ત્રીઓ
શી સહાયતા આપી શકે તે વિષે આપણે
આજે વિચાર કરીએ તો અરથાતે નહીં ગણાય.

મહાત્માજી આજે સ્વરાજ્ય માટે મુસલ-
માન બાઇની સહાયતા માંગી રહ્યા છે. તે
સાથે ન રહે તો સ્વરાજ્ય મળે નહીં એમ
તેમને લાગે છે. પછાત જાતિને અને વિશેષ
કરીને અસ્પૃશ્ય જાતિને પણ સાથે રાખવા
હિંદુ બાઇ જહેતાને તેઓ વિનવી રહ્યા છે.
સ્ત્રીઓની સહાયતા તો જોઇએજ એમ
તેમણે સ્પષ્ટ જણાવી દીધું છે. છતાં આ
સહાયતા આવશ્યક છે, તે વિના સ્વરાજ્ય
મળશે નહીં અથવા તો ભોગવાશે નહીં એવી
ખાતરી નથી પુરવર્ગની થઇ કે તેવો દાવો
નથી સ્ત્રીઓ તરફથી રજુ થયેા. આથી સ્ત્રી-
ઓની સહાયતાનું મહત્ત્વ પ્રજા સમજી શકી

અને તે અપાઇ પણ નથી.

પ્રાચીન કાળમાં સ્ત્રીઓનું સ્થાન
આપણા સાંસારીક જીવનમાં હલકું નહીં હતું.
તેઓની સહાયતા સહચરી તરીકે મંગાતી
હતી. તેમને સાહિત્યમાં, કળામાં, રાજ્યકાર-
બારમાં અને યુદ્ધમાં પણ સમાન સ્થાન હતું.
તે વિષેના અગણિત દાખલાઓ આપણા
ઇતિહાસમાં, પુરાણમાં, નાટકોમાં અને કથા-
ઓમાં મેળુદ છે. સરસ્વતી, લીલાવતી, ગાર્ગી
કેટલીના નામેો જોને અગત્ય છે ? પરદેશી
ઓના હુમલાઓ દેશ ઉપર થયા અને તેમનું
રાજ્ય થયું તે અરસામાં આપણી સાંસારીક
સ્થિતિ અવ્યવસ્થિત થતાં સ્ત્રીઓની રક્ષા
કરવાને તેને પડદામાં રાખવામાં આવી; તેનું
સ્થાન ગૃહજ ગણાયું. તેને માટે સેવાધર્મજ
ઉત્તમ ગણાયો. પતિ એજ તેનો દેવ અને ગૃહ
એજ તેનું સ્વર્ગ એમ મનાયું. આથી પ્રાચીન
બાવના નિર્જળ પડી અને ઓ એ સંસાર
ચલાવવાનું સાધન માન ગણાવા લાગી.

હાલ દેશમાં મુખ્યવસ્થા રથપાઇ છે.
નિર્જળને પણ પોતાની શક્તિઓ ખીલવવાનો
અવકાશ મળે છે. સૌનું સ્થાન ફરી વખત
નિર્ણયિત થાય છે. પરદેશીઓ કાયમના અહીં
રહ્યા છે. તેથી તેમની સહાયતા પણ મંગાય
છે અને તેને માટે તેઓ આકરી માંગણીઓ
કરી રહ્યા છે. મીયાં અને મહાદેવને એક કરવાના

* ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રી મંડળ (સાન્-ટા-
કુક) માં આપેલું ભાષણ.

પ્રયત્નો થાય છે. પ્રભુ હજી હશે તો તે અશક્ય વાત પણ શક્ય થશે. આમડછેટની માવનાથી જેને દુર ધ્યા છે, તે અત્યંત બાધાએને પણ આપણે હવે તિરસ્કારતા નથી. તેને સાથે બેસાડીએ છીએ, તેમને શિક્ષણ અને સ્વચ્છતા આપી આપણી હારમાં બેસવા લાયક બનાવીએ છીએ. બાઈ અમરતલાલ હકકર બીલ જેવી જંગલી જાતિમાં પ્રયાસ કરી રહ્યા છે. દેશસેવકોને અને નાયકોને હવે સ્પષ્ટ થયું છે કે દેશની ઉચ્ચ, નીચ, શિક્ષિત અશિક્ષિત. સર્વ વ્યક્તિ જંગમો અને પોતાની શક્તિ ખીલવશે તેમજ સ્વરાજ્ય મળશે, અને ટકશે. હવે એક વર્ષમાં સ્વરાજ્ય અપાવવાની વાતો બંધ થઈ છે. મહાભાગે જે સ્વરાજ્ય એક વર્ષમાં મેળવવાની ખાત્રી હતી તે સ્વરાજ્ય હવે કેમી ઐક્યતા, અસ્પૃશ્યતા નિવારણ અને ખાદી પ્રચાર થાય ત્યાં સુધી દુર લાગે છે. માત્ર આ બંધી વાતોમાં એ માની લેવામાં આવે છે કે સ્ત્રીઓ તો જગૃત છેજ, તેમનું સ્થાન નક્કી થઈ થયું છે, અને તેઓ માટે કેંઈ કહેવાનું કે કરવાનું નથી. તેમ હાલની સાંસારિક સ્થિતિ વિષે કોઈને શંકા નથી, પરંતુ આ વિષે ઉંડા વિચાર કરતાં સમજશે કે સ્ત્રીઓની સહાયતા વિના સ્વરાજ્ય મળશે નહીં, અને મળ્યા પછી પણ તે ભોગવાશે નહીં.

આપણા ગૃહસ્થવનમાં સ્ત્રી જાત રસોઈ-યજ્ઞ કે પરિવાર સાયવનાર નોકરડી નથી, એ બાન હવે થવા લાગ્યું છે. છતાં હજી તે આખતમાં કેટલું બંધું કરવાનું બાકી રહ્યું છે ? સાધારણ રીતે તો હજી પણ સ્ત્રીની પદવી ગૃહસ્થવનમાં રસોઈયજ્ઞ અને વંશવૃદ્ધિ કરનારીજ છે. સાધારણ સ્ત્રીની મર્યાદા પણ તેમાંજ સમાધિ જાય છે અને તેની ગણના પણ તેજ પ્રમાણેની છે. બલિધની પ્રજાને ઉછેરી કેળવનાર માતાના પદનું બાન થયું

નથી કે તે પદ તેને અપાયું પણ નથી. પ્રજામાં માતાનું કાર્ય તો સ્વરાજ્યના બલિ-ધના સિપાઈઓ તૈયાર કરવાનું છે. આપણા એ સિપાઈઓમાં ઉંડી દેશદાઝ હોવી જોઈએ. એ દેશદાઝ માતામાં નહીં હોય તો બાળકમાં ક્યાંથી આવશે ? જે માતાની દૃષ્ટિમર્યાદા પોતાના ઘરમાંજ કે સગાંવહાલામાંજ આવી રહી છે, તેને મલખારમાં જલપ્રલય થાય કે કાઢાટમાં કેમીક ઝવડા થાય કે બંગાળામાં દમનનાંતિનો દોર વર્તે તેની ખજર પણ શી હોય ? ખજર હોય તો પણ તે દુઃખી ભાઈજીને મદાર છે એવું બાન પણ તેને ક્યાંથી હોય ? તેનો સંસાર તો ઘરમાં સગા-વહાલામાં કે નાતજાતમાંજ છે. તેને મન દક્ષિણી તે પરદેશી અને બંગાળી તે વિદેશી છે. તેને અન્ય યાત્રિની ખેનો સાથે પણ બહુ નિકટ સંબંધ નથી, કેમકે તેના પુત્ર, પુત્રી, ખેન નહુંક વિગેરેના લગ્ન યાત્રિમાંજ થાય છે. તેથી આપણી ખેનોની બેઠક ઉઠક, મેળાપ, હળવું મળવું વિશેષ કરીને સગા સંબંધી કે યાત્રિમાંજ થાય છે. આથી હજી તેને સમગ્ર પ્રજા એક છે, દેશ એક છે, એવી ભાવનાજ યજ નથી. અને જ્યારે તે માવના માતામાં નથી તો પછી તેના પુત્રપુત્રીમાં તો ક્યાંથીજ આવે ?

આજના જમાનામાં માતાની દૃષ્ટિમર્યાદા સંકુચિત હોય પણ તેના સંતાનને શિક્ષણને લાભ મળ્યો હોય છે. આજે માતા અમથ્ય હોય છતાં તેના પુત્રે તો પદવીધર હોય કે કોલેજ સુધીશિક્ષણ લેતા હોય છે. પુત્રીઓને પણ સારું પ્રાથમીક કે માધ્યમીક શિક્ષણ મળેલું હોય છે. આ રીતે સંતાનની દૃષ્ટિમર્યાદા વિચળ થઈ હોય; તેઓને અન્ય યાત્રિના કિંદુઓનો જ માત્ર નહીં પણ અન્યકોમેનો-પારસી, મુસલમાન, ક્રીશ્ચિયનોના પણ સમાગમ થાય છે, પરિચય થાય છે. મિત્રાચારીનો સંબંધ યાત્રિ બહાર પણ થાય છે. આવા સંજોગોમાં.

એ સંતાનો જ્ઞાતિમંદનો તે શિયીલ કરે, ખાનપાનમાં સંક્રાય ન રાખે, અસ્પૃશ્યતામાં ન માને, સહબોજનોમાં ભાગ લે તો તે સાદ જીક છે. પણ આવી છૂટ માટે માતાનું મન ક્યવાય છે, તેને તે ગમતું નથી અને તેનું ચાલે તો તે વિરોધ પણ કરે. આયો આજ ની મુશિક્ષિત યુવાન પ્રજામાં વિચાર પ્રમાણે આચાર, સત્યવર્તન, નૈતિક દ્વિમત, અંતઃકરણ ના અવાજ પ્રમાણે વર્તવાનું બળ કયાંથી આવે ? કેટલા યુવાનોને માતાની ખાતર પોતાના આચાર અને વર્તનમાં સંક્રાય રાખેલા પડે છે ? લગ્નની બાબતમાં પોતાની અભિલાષાઓને પોષે એવી અન્ય જ્ઞાતિની કે જ્ઞાતિના ખીજાંજ તકની કે કામ ગદારની બાળા સાથે પરિચય હોય, તેની સાથે લગ્ન કરવાની ઈચ્છા હોય, છતાં તે મંજૂર નથી હોતી આપી, જ્ઞાતિની અપરિચિત, અશિક્ષિત બાળા સાથે જીવનભર માટે જોડાવું પડે છે આ રીતે માતાની દષ્ટિ સંકુચિત હોય છતાં તેનાથી નવીન સંસ્કાર પ્રમાણે વર્તન થઈ શકતું નથી, અને તેમની દાષ્ટ મર્યાદા અનિચ્છાએ સંકુચિત થાય છે. કાલિદાસ, ભવલુતિ, નર્મદ, કાન્ત, દીવેટીયા કે નાનાલાલ કવીના કાવ્યોના વાચકોને તે સ્વતંત્ર વિચારોને પુસ્તકમાંજ રહેલા દર્શ જુદાજ સંસાર કરવો પડે છે. જન્માનો સ્વરાજ્યનો છે. રાજકીય બાબતમાં આપણને પરદેશી સત્તાની જીંસરી સામે છે. જાકિતગત ઇંગ્લેન્ડ અમલદારો સામે હોય છતાં તે રાજકીય પદ્ધતિ આપણી આર્થિક ઉત્પત્તિને બાધક છે. માટેજ આપણે સ્વરાજ્ય માંગીએ છીએ કે જેથી આપણે આપણી સંસ્કૃતિ પ્રમાણે આપણે કારભાર ચલાવીએ અને આપણા સાધનો પ્રમાણે દેશની ખીલવણી કરીએ. પરદેશી રાજ્ય સાથે હોય છતાં તે સ્વરાજ્ય સમાન તો નહોતું, આજ ભાવના આજ દેશમાં

પ્રગટી નીકળી છે. પણ આ ભાવના એકલા રાજ્યકારભાર માટેજ રહેતો ખરું સ્વરાજ્ય મળે નહીં. ઇંગ્લેન્ડ લોકો આજે દુનિઆભરમાં સામ્રાજ્ય ભોગવી રહ્યા છે તેનું કારણ માત્ર તોપો અને દારૂખાતું નથી. દરેક ઇંગ્લેન્ડ પુરુષ કે સ્ત્રીમાં ખરી સ્વતંત્રતાનો જીરસો છે. એ જીરસો માત્ર રાજકીય બાબતમાંજ નથી પણ તેમના ગૃહજીવનમાં અને સાંસારીક જીવનમાં જોતજોત છે. ત્યાંના યુવાનોને માતાપિતા પરાણે-મરજી વિરૂદ્ધ પરણવાના નથી. આપણી છોકરીઓને બાળપણમાં પરણાવી દઈએ છીએ. એટલુંજ નહીં પણ છોકરીને પરણાવવીજ જોઈએ એ વિચાર આપણમાં જડમુળ ધાલી બેઠો છે. છોકરીઓને લણાવીએ ખરા, પણ તેને લાયક વર નાતમાંથી મળવો જોઈએ અને તે ન મળે તો ગમે તેવો મળે તેની સાથે તેણે સંસાર કરી લેવો જોઈએ, એવું આપણે માનીએ છીએ. ઉર્મિલા બહેન જેવી દ્વિમતવાન યુવતીઓ આપણે ત્યાં લાખે એક નીકળશે, જ્યારે સ્વરાજ્ય ભોગવતા દરેક દેશમાં તેવી બહેનો સેંકડે હપ ટકા મળી આવશે. ત્યાંના યુવાનો પોતાની કમામથીજ ગૃહ ચલાવી શકે ત્યારે લગ્ન કરે છે, આપણે ત્યાં તો હાઇસ્કુલ કે કોલેજમાં શિક્ષિતો વિદ્યાર્થી પિતાનું પદ ભોગવતો હશે અને આપ કમામ થયેજ પરણનારા તો લાખે એક નીકળશે. આપણા યુવાનો કોલિયાવાડ કે કંચલી મુંબાઇ આવે તો દૂર પરદેશમાં ગયા તેમ તેમને અને તેમના સગાવડાંજાને લગશે જ્યારે ઇંગ્લેન્ડ, જર્મની કે અમેરીકન યુવાનો વીસ બારીસ વર્ષની ઉંમરે જાપાન કે ઓસ્ટ્રેલીઆમાં મુસાફરી કરતા હશે. તેને નથી દરીયાનો ભય કે નથી ઝગુનો ભય નથી માથાનો અગવડ કે નથી ખાવાપીવાની અગવડ. પછવાડે નથી રડતી સ્ત્રી કે માના. આવા યુવાનો પર્ષટન કરી દેશના વેપાર ઉદ્યોગને ખીલવે તેમાં શી નવાઈ

આપણા યુવાનો આફ્રિકા ગય છે, છતાં ત્યાં પણ પોરબંદર કે માંગરોળ રહેતા હોય તેમજ રહેશે. ત્યાં પણ તેઓ લુદાણા, બાટીયા કે શ્રાવક રહેવાના. ત્યાં નથી હીંદુ સંઘ કે નથી હીંદી સંઘ. મદાત્માજીએ આફ્રિકામાં આવી સંઘ-ભાવના જગાડવા પ્રયત્ન કરેલા, ત્યાં રાજ્ય-દારી દોકો માટે સત્યાગ્રહ કરેલા, જે સ યાત્રા કરેલી છતાં આજે ત્યાંના હીંદીમાં કાંઈ ફેર-ફાર નથી. તેની દ્રષ્ટિ તેવીજ સંકુચિત છે. આ પ્રમાણુપત્ર ખેદ સાથે શ્રીમતિ સરોજિની નાયકુએ હાથ આફ્રિકાની મુસાફરીએથી આવીને આપેલ છે. આ જ પ્રમાણુપત્ર આપણા તરફ સદાનુબુતિ ધરાવનાર ઈંગ્લેન્ડ પાસેથી એન્ડ્રુસનું છે. આ પ્રમાણુપત્ર ચીન જાપાનના હીંદીઓ વિશે ડૉ. રવીન્દ્રનાથ ટાગોરે ગયે વર્ષે આપેલ છે.

આથી સદજ પ્રશ્ન એ યાવ છે કે પ્રજા-જનોમાં નીડરતા, સાદસીકતા, ખરી સ્વતંત્રતાની ભાવના, નૈતિક હિંમત વગેરે ન આવે ત્યાં સુધી સ્વરાજ્ય મળે ક્યાંથી અને મળે તો તે નિભાવાય કેમ? અને આ બધાં ગુણો પુરો પોનાની મેળેજ ખીલવે કે તેમાં ખેડેનોની સહાયતાની જરૂર છે? આ પ્રશ્ન આજેજ ઉડેલ છે, એમ નથી. દીર્ઘદષ્ટિવાળા આપણા દેશીજનોને એજ પ્રશ્ન ૧૦૦ વર્ષ પૂર્વે ઉડેલો. જંગાળમાં રાજા રામમોદનરાય અને પંડીત વિદ્યાસાગરને, કિતર દ્વિંદમાં કામ કરી રહેલા કાઠીયાવાડી સંન્યાસી દયાનંદ સરસ્વતીને, ગુજરાતમાં કવિ નર્મદ અને ભોજાનાથ સારાભાઈને, દક્ષિણમાં ન્યાયમૂર્તિ રાનોને, મુસલમાન બ્રાહ્મણોમાં ન્યાયમૂર્તિ બદરૂદીન તખતખાને, પારસીઓમાં દીંદના દાદા દાદાભાઈ નવરોજી અને રતન ટાટા જેવા દીર્ઘ દષ્ટિવાળા દેશીજનોને એજ પ્રશ્ન ઉડેલ અને તેમને એમજ લાગેલ કે રાજકીય દૃષ્ટિમાંથી અને મેળનીએ, પણ

ન્યાં સુધી આપણું સાંસારિક જીવન નવીન વિચાર પ્રભાણે રચીશું નહીં ત્યાં સુધી પ્રજા તૈયાર થશે નહીં. આથી રાજા રામમોદનરાય જેટલી હિંમતથી છાપાની છૂટ માટે, કેળવણીના પ્રચાર માટે, હીંદીઓને યતા અન્યાય માટે, રાજ્ય પદ્ધતિ માટે સરકાર સાથે લડ્યા તેટલીજ હિંમતથી તેઓ પોતાના નવીન વિચારના પ્રચાર માટે પિતાનો રાય સહન કરી, ગૃહ છોડી દીગેટમાં મુસાફરી કરી આવ્યા, તેટલીજ હિંમતથી હીંદુ સમાજનો રાય સહન કરી સતીનો દુષ્ટ રિવાજ નષ્ટ કરાવવાનો કાયદો ધડાવવા બદાર પડ્યા, તેટલી હિંમતથી તેમણે જડપૂજા અને આમુરી પૂજા-માથી ધાર્મિક હીંદુઓને ઉપનિષદના ઉચ્ચ ધર્મતત્ત્વો તરફ વાળવા બ્રહ્મો સમાજ સ્થાપી. આજે લોર્ડ સીંદા. ડૉ. રવીન્દ્રનાથ ટાગોર, સર જગદીશચન્દ્ર બોસ, ડૉ. પી. સી. રાય, વગેરે આગેવાન જંગાળોએ એ બ્રહ્મો સમાજના જો છે. આજે જંગાળમાં જે જનશૂતિ છે, જે પ્રજાકીય લુરસો છે તે બ્રહ્મોસમાજની અસર છે. દેશ જંધુ દાસ બ્રહ્મો નથી તે છતાં તેમના ઉપર બ્રહ્મો સમાજની સારી છાપ પડેલી છે. આ તરફ ડૉ. જાંડારકર, જરડીસ રાનાડે, પ્રો. કવે, મદુમ ગોખલે, મહીપતરા-મખાઈ, ભોજાનાથ સારાભાઈ, કવિ નર્મદ, નંદચંકર તુળજચંકર, વગેરેના પ્રયાસથી આપણે સ્ત્રી શિક્ષણ, વિધવાના દુઃખ નિવારણ વગેરે બાજનમાં ધણું કરી ચક્યા છીએ. પંજાબની જનશૂતિ સ્વામી દયાનંદને આભારી છે રામમજદત્ત યોધરી અને લાલા લગ્નપતરાય, સ્વામી શદાનંદ વિગેરે આર્થ સમાજના અગ્રેસરોએ રાજકીય બાજનમાં આગેવાન બાગ લીધો છે છતાં તેઓએ સાંસારિક પ્રશ્ન માં તેટલીજ કસ્ટ અને દોંસ જનારો છે. આજે ગુજરાતને તરુ ચેતન આપનાર સમય દીંદને જનશૂદ કરનાર મદાત્મા મંદીજી

આપણા રાજકીય નેતા છે છતાં તેઓ આગાહ
નહોં છે અને માને છે કે દરેક વ્યક્તિમાં
પોતાં પાંચ નહોં આવે, તેનામાં નૈતીક હોમત-
પોતાના વિચાર પ્રમાણે વર્તન કરવાનું જ
નહોં આવે, તેનામાં ધાર્મિક જીવન નહોં પેદા
ચાપ, તે પ્રભુ પરાયણ નહિં ચાપ ત્યાં સુધી
સ્વરાજ મળે નહિં. આરોહીને કાર્યક્રમ
એ રાજકીય કાર્યક્રમ નથી. મહેતે તો તે
બહાર પડ્યો ત્યારથીજ લાગ્યું છે કે
મહાત્માજી અમારા સંસારસુધારા પક્ષના
નેતા તરીકે બહાર પડ્યા છે. સંસાર સુધારા
પક્ષના કાર્યમાં કેટલાક વર્ષોથી જોર નહોતું.
તેઓનું રગરીગું ગાડું ટગમગુ ચાલતું
હતું. ઔચિક્ષણ, પરદેશગમન, મીતાહાર,
લગ્નની વય વગેરે પ્રતો ઉપર તેઓ પીછ-
પેચ કરતા હતા. તેમની સભાઓમાં નહિં
જતા હતા કે નહિં બરાબર થોડા દિવસ પૂર્વે
મીતાહાર માટે આખા ગુજરાતની પરિવહ
અમદાવાદમાં બરાબ હતી. હું તેમાં હાજર
રહેવા ખાસ મુંબઈથી ગયો, છતાં ખુદ મીડી
ગર્મ માત્ર ૩૦ જણા હાજર હતા. આથી
જેદ સાથે કહેવું પડે છે કે લોકોમાં સાંસારીક
પ્રવૃત્તિની ઉલટ હજી આવી નથી. પુરોમાં
આવી નથી તો સ્ત્રીઓમાં તો ક્યાંથીજ
આવે? છતાં એ પણ ચોક્કસ છે કે સાંસારીક
બાબતમાં આપણે સ્વરાજ્ય મેળવીશું નહિં,
આપણા સડાઓ કદાહીશું નહિં, આપણા
વાડાઓને વિચાળ કરીશું નહિં, માતિને
કાણુ જુના વિચારના પટેલીઆઓના હાથ-
માંથી લપ્પ લપ્પશું નહિં, તેમાં નવીન વિચાર
અને નવીન ભાવનાઓ ભરીશું નહિં, આ-
પણી હજરતી ઓલાદને તેમના નવીન સંસ્કાર
પ્રમાણે વિચરવાને વિચાળ સંસાર ક્ષેત્ર
આપીશું નહિં, તેમને પટ્ટી સ્વતંત્રતાથી
વિકાસ પામવા દઈશું નહિં, ત્યાં સુધી અવિ-
ધની પ્રજા નીડર, સ્વાશ્રયી, વિચાળ દષ્ટિવાળી

થશે નહિં અને આપણાં સ્વરાજ્યનાં સિધ્ધા-
ન્ટો તૈયાર થશે નહિં.

આ કામ પુરો કરતાં સ્ત્રીઓનું વધારે
છે. એકલો પુરુષ શું કરે? સ્ત્રીપુરુષ સંસાર
રચના ચક્રો છે. એક ચક્ર તેજદાર હોય છતાં
આગળ જઈ શકે નહિં, ત્હમે બહેનો અમારી
સાથે ચાલશો નહિં, અમેને સહાય આપશો
નહિં તો અમારા વિચારો અમે આચરણમાં
શી રીતે મૂકીશું? આજ સુધી સંસાર સુધા-
રોના વિચાર અને આચાર વચ્ચે ફરક રહ્યો
છે તેનું કારણ એજ છે કે તેમને તેમની
પત્નીઓની સહાયતા નહોતી. આ દોષ ત્હમારે
મર્યે ન મૂકાય માટે ત્હમારે પતિની બાજુમાં
બસા રહી તેમના વિચાર પ્રમાણે આચરવાનું
બળ તેમને આપવું જોઈએ. દેશની ઉન્નતિનો
આધાર વિચાર પ્રમાણે આચરવામાં રહ્યો છે.
પણ તેમાં આજ સુધી સ્ત્રીઓની સહાયતા
મંગાઈ નહોતી. આજે અમે પુરો સ્વરાજ્ય
માગવા નીકળ્યા છીએ. પ્રભુ કરે ને જલદી
સ્વરાજ્ય મળે પણ તે સ્વરાજ્યના યુગમાં
અમને નીડર, સ્વાશ્રયી, ન્યાયી, કર્તવ્યપરાયણ
અમલદારો જોઈશે, આત્મભોગ આપનાર આજો-
વાનો જોઈશે. સત્યને માટે સિદ્ધાંત માટે લડનારા
સિપાહીઓ જોઈશે. આ યુવાનોને તૈયાર
કરવાનું કામ ત્હમારું રહેશે. તેને માટે ત્હમારો
દષ્ટિમર્બદા વિચાળ કરી પડશે. જાનિ અને
કેમોના નાના વાડામાંથી બહાર વિચાળ
મેદાને પડવું પડશે. પુરોને હિંમત આપવી
પડશે, તેમને ઉત્સાહ ટકાવવો પડશે, યુવાનોનાં
ચાત્રીઓ ધરવાં પડશે. આરણુ ત્હમે કરશો
તોજ અમારું સ્વરાજ્ય ટકશે. પુરુષમાં છેલ્લા
વિમલ પ્રસંગે પુરોનાં કામો સ્ત્રીઓએ ઉપાડી
લપ્પ રૂંદેમને લડાઈમાં મોકલવા હતા. આપણે
લડાઈમાં નથી જતું પણ રાજ્યકારભાર, કલેગ
દુનર, વેપાર વગેરે તો કરવાનાં રહેશેજ. તે
માટે આપણા યુવાનોમાં કંઈ ગુણો જોઈશે.

તે કાણુ ખીલવશે? એ શાળામાંથી નહિં મળે. એ પુસ્તકોમાંથી નહિં મળે. એ તહમારે ચરણે બેસી આપણાં બાળકો પામશે તોજ તેઓ સ્વરાજ્યના સિપાઇઓ, અમલદારો અને આગેવાનો થશે, મોંઘાના મહમદઅલી અને શાકતઅલીને તેમની મા બી અમ્માની કેટલી સહાયતા હતી તે તહમે જાણો છો? કસ્તુરઆનું પ્રોત્સાહન દેવીદાસ અને રામદાસને કેટલું છે તે તહમે જાણો છો? કસ્તુરઆ કંઈ શિખેલા બણેલા પ્રભાવશાળી બાઇ નથી તે છતાં તે તેમના પતિની બાબુમાં બડા રહ્યા છે. પોતાના વિચારને તહમણે વિશાળ કર્યા છે. તે બુના વિચારની બાઇના ઘરમાં અસ્પૃશ્ય ભાતિની બાળા રહેલ છે. આર્યન ધર્મરહુડના બોજનમાં જન્મનારાઓને તેમની યાતિ ઝોઝોજ દહધુત કર્યા હતા પણ કસ્તુરઆ

તેવી રીતે પતીને કે પુત્રને દહધુત કરતા નથી. આવી માતાઓ અને પત્નીઓ તહમે બનશે તો સ્વરાજ્ય દુર નથી, તેની લાયકાત તહમે ન મેળવે કે કેળવે! ત્યાં સુધી મહને તો સ્વરાજ્ય લેતાં પણ ખીક લાગે અને નિઠાવવાને તો જરૂર શંકા રહે. આથી છેવટમાં આપની પાસે એજ માંડું છું. કે અગોને સ્વરાજ્ય જોઇએ છે, પણ તેમાં તહમારી સહાયતાની ખાસ જરૂર છે તો તહમે તહમારું કર્તવ્ય સમજો; તમે પોતાના દેશની સ્થિતિ જુઓ અને અગો પુરુષોને સંહાપતા આપી હોંદને ખરા કર્તવ્યનીક, નીકર, સ્વરાજ્યના મુવાન સિપાઇઓ તહમે પુરા પાડો. પ્રભુ તહમેને વિશાળ દષ્ટિ આપો, અને તહમેને મદાન કાવું કરવાનું મન આપો.

“ કલ્પિત સનમને. ”

રે! રે! કને તુજ નામ પર આ અંદગી ખોઇ, તોયે કહોં દીડી નહિ એ તે સનમ કેરી? રેતાં સનમના નામ પર આંખો ગાઇ પુરી, સ્વપ્નેય તે દીડી નહિ એ તે સનમ કેરી? રેવા હવે તુજ નામ પર છે એક આંસુ ના આંસુ બધાં ખૂટી ગયાં પણ તું સનમ ના ના આકાશ કે પાતાળમાં “કહે” એ સનમ તું ક્યાં? તું હોંક ના જો છવતી ત્હારી કજર “કહે” ક્યાં? તુ રેમ કર, કરતું દયા, એ સનમ વ્હાલી, ત્હારા વિનાની અંદગી મ્હારે સનમ ખાલી. આંખો પુરેલી ને સનમ આલમ બધી દુંદ, તું આવ રે ના આવ હું આલમ બધી દુંદ.

“ માધવ ”

સ્રી જગત્.

સંપાદક: સો. ઉર્મિલા બહેતા, બી. એ.

હિંદ

અથા મહિનાની આખરે સુબાઇમાં બાજ સખ્તાદ ઉજવવામાં આવ્યું હતું. પહેલાં સર કાવસજી વહાંગીર હોલ, પછી ચનિતા વિશ્રામ હોલ અને છેવટે પરેશમાં ગોવિંદજી માધવજી હોલમાં એમ ત્રણ ઠેકાણે જુદે જુદે દિવસે તેને લગતા પ્રદર્શન અરમામાં આવ્યાં હતાં. એ પ્રદર્શનમાં મયેરીયાના પોરા અને મચ્છર ખાનાર માછલી, મયેરીયાના જંદા, તેમની જુદી જુદી આંક નતો અને મચ્છરની ઉત્પત્તિની જુદી જુદી સ્થિતિઓ બતાવી હતી. વળી પ્લેગ પ્રસાર કરનારા કંદેરા, તેને પકડવા, પિંગ્લરાના તેમના શરીર ઉપર થતાં ચોચા, તથા પ્લેગ અટકાવવાની રસી મૂકાવવા વિષે વગેરે બાબતોની માહિતી આપવામાં આવી હતી. એક તેર વર્ષની બાલમાતા પણ પ્રદર્શનમાં બતાવવામાં આવી હતી. જુની અને નવી સુવાચરની સરખામણી કરવામાં આવી હતી. પંદર જાતની સાપની નતો ને તેમાં જેરી કઇ અને નિર્દોષ કઇ તે પણ જોજાવવામાં આવ્યું હતું. માખીઓથી થતા રોગ પ્રચાર અને તેને લીધે થતા કોલેરાનો ફેલાવો તથા તેનાથી બચાવના ઉપાયો બતાવવામાં આવ્યા હતા. દૂધ કેમ રાખવું તે પણ બતાવવામાં આવ્યું હતું. સીનેમા રાખવામાં આવ્યું હતું તેમાં માળાપ મજૂરી કરવા નવ ત્યારે ઠાકરાને કેટલી મુશ્કેલી પડે છે તે બતાવવામાં આવ્યું હતું.

સદ વરીકે દાખલ કરવી નહિં. મીસ ગાંધી તાતાને દાખલ કર્યા પછી આ ઠરાવ કરવાનું હઠાપણુ તેમને સૂચ્યું છે.

મુસલમાન બાબાઓને ૧૦ વર્ષની ઉંમર મુખી ફરજીયાત પ્રાથમિક કેળવણી આપવાનો સુબાઇની મ્યુન્સિપલ કોર્પોરેશન ઠરાવ કર્યો છે.

ગોરગામ પોલીસ કોર્ટમાં ૨૧ વર્ષની હિંદુ નાયનારી મીસ પાર્વતી બાઇના વકીલ મી. પી. ગોશીનહોએ તે બાઇ તરફથી એક અરજી આપી જણાવ્યું હતું કે મહારા ધર્મો મૂળથી નાચ કરવાનો છે અને હું હાલ મહારી મા અને બ્લેન સાથે કેનેડી પૂલ ઉપર રહું છું. હવે હું આ ધર છોડવા માંછું છું પણ મહારી મા અને બ્લેન બોટો શક લાવે માટે અદાલતે આ વાત ધ્યાનમાં લેવી. અદાલતે એ અરજી નોંધી હતી.

સુબાઇમાં મદાલદમી આગળ ચની વોડાની શરતને પ્રતાપે એક હિંદીગી બાબામિયાં નામના મુસલમાને પોતાની સ્ત્રી, એક દસવર્ષના તેમજ ધાવણા ઠાકરાનાં બાળ કર્યા છે.

પુનામાં શિશુ સખ્તાદ માર્ચ આખરે ઉજવવાનું છે ને તેને માટે સ્ત્રી. કામરના પ્રમુખપણા નીચે એક કમિટી નીમવામાં આવી છે.

કોરસદ મુનિસિપાલીટીના ૧૧ કાઉન્સિલરો સાથે મીમટી કરુરખા ગાંધી અને શ્રી ત્રોપાળ.

સુબાઇના બેરિસ્ટરોએ ઠરાવ કર્યો છે કે દરેકી સુબાઇના બાર ઇમખાનામાં કોઇ પણ સ્ત્રીને સમા-

દાસ દેસાઇને કલેક્ટરની પરવાનગી લીધા સિવાય માનપત્રો આપ્યા બદલ ડીસ્ટ્રીક્ટ જજે રૂ. ૬૪ છ ટકાના બ્યાજ અને ખર્ચ સાથે હુકમનામું ફરી આપ્યું છે.

ભરૂચના સેનીટરી એસોસિએશને આ માસમાં શિશુ સંપત્તાદ ઉજવવાનું નક્કી કર્યું છે.

વડોદરા મુકામે ગઈ તા. ૧લીથી પાંચી સુધી બાળ રક્ષણ સંસ્થાના આશરા નીચે બાળપ્રદર્શન સંપત્તાદ ઉજવવામાં આવ્યું હતું. ત્યારે શ્રી. મહારાણીશ્રી ચિમતાબાઇને હાથે ચોખ્ખું છનામો પછી વહેંચાયા હતાં.

ગયા મહિનામાં સોઝત્રામાં વડોદરા રાજ્યના પેટલાદ તાલુકા મંડળની એક પરિષદ બરાબ હતી. એક વર્ષ માટે પેટલાદ તાલુકામાં ઇલેક્ટ્રી નાંખીને રચનાત્મક કાર્ય અને ગ્રામ સંમજનની સેવા કરવા માટે પરિષદના પ્રમુખ તરફથી ૪૦ સ્વયંસેવકો માટે માંગણી થતાં ૪૫ સૈનિકોએ પ્રત લીધાં છે. તેમાં બ્લેન દક્ષાબ્લેન મહેતા અને બ્લેન કમળા-બ્લેન પટેલે પણ ચોતાના નામ પ્રાપ્તિયા છે.

અમદાવાદમાં બાળરક્ષા સંપત્તાદની ઉજવણી તા. ૮-૨-૨૧ થી ૧૪-૨-૨૧ સુધી કરવામાં આવી હતા. તેના કાર્યક્રમ: ૧. રાજેરના મધ્યસ્થતે એક પ્રદર્શન; તેમાં સુવાવડને લગતી માદિતી આપનાર દેખાવો; પ્રચલિત બેદરકાર ધરાના ઓરડા; સારી બ્યવસ્થાવાળો ઓરડો; બચ્ચાના બોરાક તથા તે સંબંધી માદિતી આપનાર નકશા; બોરાકના નમુના; બાલકોના ખાસ દેખોને લગતો નકશા અને તે દેખોને અટકાવવા વિષે બાલકોના ડૉક્ટરોના બાપણે, અંગરસરત, બ્યાયામ, તેમજ મધ્યનિદિય વિષે માદિતી અને ચિત્રો, નકશાઓ વગેરે. ૨. તેજ રથને આવાડિયા દરમયાન બાળકોના ઉછેર બોરાક, સુવાવડની માવજત, સામાન્ય આદેશ અને બાળ રક્ષા સંબંધી સીનેમા અને મેલ્ડ-લેન્ટન સાથેના બાપણે. ૩. દાદબો માટે સુચના-શ્રી ખાસ બાપણે. ૪. બાળકોનું પ્રદર્શન, તેમને તપાસી તોલ કરીને છનામ. ૫. રાજેરના ગુરુ

લતામાં સીનેમા મેલ્ડલેન્ટન સાથેના બાળ-રક્ષણના બ્યાખ્યાનો, બાળકોના પ્રદર્શન વગેરે.

કાઠિયાવાડમાં ધારીગામમાં એક વસ્તીક ગૃહસ્થે રૂ. ૭૦૦૦ ખાવાના લઈને પોતાની ૧૧ વયની પુત્રીનું લગ્ન એક વૃદ્ધ સાથે નક્કી કર્યું છે.

ના. વાઇસરોયે બંગાળના કાળા કાચકા માટે ના. રાજેરનાહની સંમતિ માંગી છે.

વડી ધારાસભાની તા. ૩૦ મીની બેઠકમાં મી. જેશીએ સીએને કારખાનામાં ને બાણોમાં ફેવીરિતે કામે લગાડવી તેના નિયમો દર્શાવનારો ખરડો રજૂ કર્યો હતો. ચર્ચા મુલતવી રહી હતી.

મીસ મીલાબક્ષ નામના લેડીફેશન ડિઝીનસે-માંના એકે " સેન્ટ્રલ ગોડવાઇડ બોર્ડસ " ની દાઇયણની પરીક્ષા ઇલીક્ટ્રીય ગેરેટ એન્ટર-સન ડોસ્પીટલમાંથી પસાર કરી છે. આવી પરીક્ષા પસાર કરનાર આ પહેલાંજ ડિઝી બાનુ છે.

કલકત્તામાં રાબેતા મુજબ બાળ રક્ષા સંપત્તાદ ઉજવવા માટે આ સાલ જમીન ઉપર ૩૫૦૦ ગોઠવીને ૧૩૨૦ ફુટ લાંબા ચાંદીના રસ્તો તૈયાર કરવામાં આવશે. ૧. નું ઉપરાણું ચાલે છે.

મીસ સહીના બેગમ નામની એક મુસલમાન બાનુ કલકત્તા યુનિવર્સિટીમાં એસ. એ. માં પહેલે નંબરે પાસ થયાં છે.

મીસ રીતબાણ દાસને બીદાર અને એડી-સાના સરકાર તરફથી પટના પ્રાન્તના મીન વર્ગના મેલ્ડસ્ટ્રેના હંકે ત્રણ વર્ષ માટે અનાવત કરવામાં આવ્યા છે. એ પ્રાન્તમાં, એ પહેલાંજ સી મેલ્ડસ્ટ્રે છે.

તા. ૧૧ મીથી જગત્પૂરમાં શિશુસંપત્તાદ ઉજવવાનું શરૂ થયું હતું.

ભોપાળના બેગમ રાહેબે અલીગઢ યુનિવર્સિટીને એક લાખ તથા મુસ્લીમ ઇાડીઓની કોલેજને વીસ હજાર રૂપિયા બેટ આપ્યા છે.

કેપ્ટન સર વીક્ટર સાહુને પોતાના મરદમ

પિનાની, ચાલ્લીરીમાં ના. વાહસદાયને ૧. ૫ લાખ કોઠપણ દિંદી ઉપયોગી કામમાં વાપરવા આપ્યા છે. તે પૈસા ના. વાહસદાયે સ્ત્રી તથા બાળકોની દાહલ સુધારનારી સંસ્થાઓને તેમજ દિંદીની જુદી જુદી કોમોના તરીકેની દાહલ સુધારવાને વાપરવાનો ઠરાવ કર્યો છે.

એશિયા

જર્મી પ્રાન્તીક કોન્ઝેસ કમીટીએ અદિયી યોદા પ્રખ્યાત સો પુસ્તોને જર્મીમાં રાન્યદારી ચળવળને મટિ આમંત્રણ આપવા ઠરાવ કર્યો છે, તેમાં શ્રી. સુરેન્દ્રિની નેટ્ટને આમંત્રણ આપવાના છે.

x x x

લપાનના યેરાંચિલું સફેલ એસોસીએશન (યેરાંચિ મટિ દક માંત્ર મંડલ) ૫૨૦૧ વર્ષની ઉપરની ફરે સ્ત્રી મટિ સરખા મનધિકારની માંત્રની કહે છે. એ મંડલ કહે છે કે લપાનમા ઠોઠરા અને ઠોઠરીઓને સરખા પાયા ઉપર જોવણી મળે છે. ઉપરાંત ત્યાં કામદાર સ્ત્રીઓની સંખ્યાનો આંકો ૬૪ લાખ ઉપર ભય છે તેથી સ્ત્રીઓને રાન્યકારમારમાં ભાગ મળવો જોઈએ.

x x x

લપાનના રોજીઓ શહેરની હલેકટીક બ્યુરો-એ ત્યાંની બસ ચલાવવાને મટિ લન્યુઆરી મદિ-નાથી ૪૦૦ ઠોઠરીઓ તેવાર કરવાનું નાજી ક્યું છે. તેને મટિ પ્રાથમિક જોવણી પામેલી ૧૭ થી ૨૫ વર્ષની ઉંમરનો કોઠપણ ઠોઠરી ભાગ જણાવો. બ્યુરો તરફથી થતી પરીક્ષા પાસ કરે પછી દસ પંદર દિવસ મુખી મુસાફરોની સગવડ તથા શહે-રની બજાર ડિખવવા તથા ખ્યાન આપવામાં આવશે. તે પછીથી એ હોટોને કંડારા તરીકે કામ કરવા દેવામાં આવશે.

ત્યાર પછી કામદાર ચલાવવા મટિ પળ ઠોઠ-રીઓને સખવનો વિચાર થયો છે. ખર્ચ દ્વિગુણ કરવા ખરાર તથા કંડારા અને પેમેન્ટદો વચ્ચે થતી તારાફો અતી દ્વિગુણ થશે એમ મનવામાં આવે છે.

x x x

ન્યુઝ લેન્ડેલન શહેરમાં સ્ત્રીઓ પ્રત્યે પુરુષ પ્રેરવડન ચલાવવામાં આવડું હતું. લન્યુઝ પ્રાઇઝ બનામાંથી સ્ત્રીઓને ઉદ્દાત્તી આપી ખરીદવામાં

આવતી અને સુંદર સ્ત્રીઓ મટિ યોદી માંજૂરો થતી. આવી રીતે સ્ત્રીને ખરીદા પછી ખરીદનારને ઘેર જુડોલ પડતું નહિં તેા ધસકીને હાજી જવામાં આવતી. ઘેર ગયા બાદ તેને એક ગુલામની માફ રાખવામાં આવતી. કોઠપણ ગુનાદ મટિ અધમ શિક્ષાને તે પાત્ર થતી. કાનની છુટ નીચેના ભાગ-માંથી ઘેરો ભાગ કાપી નાંખી, સુંદર સ્ત્રીની સુંદ-રતાને નાશ કરી ચહેરાને જોડાળ બનાવવામાં આવતો. નાકનો પણ ઘેરો ભાગ કાપી ચહેરામાં ઉછાપ આણવામાં આવતી. પુરુષની મરણ મુજબજ એને ચાલુડું પડતું. સ્ત્રી અને પુરુષ સ્વાભાવિક દુરમન ગણાતાં અને સ્ત્રીને કોઠપણ લગતો દક ન હતો. પુરુષ ગમે ત્યારે સ્ત્રીને તથા રાકા.

યુરપ.

ઈંગ્લંડની નેરાનલ યુનીયનના દેશે કામદારોના સંપ તરફથી અમુક માંત્રાંત્રીઓ દેશે કમ-નીઓને યદ દતી, તેમાંની એક સ્ત્રીઓ તથા નાની ઉમરની ઠોઠરી કારખોના પગારમાં વધારો કરવા મટિની દતી.

x x x

ઈંગ્લંડની લીબરલ પાર્ટીની સ્ત્રીઓ પોતાને મટિ પોતાનો પાર્ટીની હનર કાઢતીલમાં લાખલ વચા દેવા માંત્રણી કરી રહી છે.

x x x

ઈંગ્લંડમાં ખાવાની ચોમેની ડિમન ઉપર દેખરેખ રાખવા મટિ રોલલ કમીસન નીમણું છે. તેમા મીસીસ ફીલીપ રેનોડન અને રોલન વાગવન નામની બે સ્ત્રીઓ નીમણ છે. ખોરાકની ડિમતોના ચળલ જેટલો પુરુષને ભાગ પડે છે. તેટલો અવગ તેથી વધારે સ્ત્રીઓને ભાગ પડે છે. મટિ એ કમીસનમાં સ્ત્રી પુરુષ સમાવડિતું પ્રમાણ ૨ : ૧ છે તે માંજ ન કહેવાય.

x x x

ફ્રાન્સ અને બર્નનદે (ઈંગ્લંડ) વચે પ્રાઇઝ આપી શહેરોના ઘેર (કુખ કામદાર) તરફે અલ્પ સ્ત્રીઓની નીમણું પડે છે.

x x x

ઈંગ્લંડની ફેલેન્ડીલ દિ. સિમ તરફ, મીસીસ બ્રોન્ડ અને દિ. રે-વન સિમિલ-દિ.નાના દિ. કાલ દિ. કીસ નીમણ છે. તેમને વચાને દિ. ૧૧ ૪૭:૫૦ ૧૨:૦ ૪:૭:૫૦ ને તે ૧૫:૫૦

સરકારી ધર અને જવા આવવાની દીકરી એટલું મળે છે.

જેલજીયમમાં સ્ત્રીઓને મતાધિકાર આપવાના સવાલ ઉપરથી મામલો ગંભીર બની પ્રધાનમંડળને રાજીનામું આપવું પડશે એમ મનાય છે. હાલનું લીબરલ કોંગ્રેસીક પ્રધાનમંડળ સ્થાપવામાં આવ્યું તે વખતે તેના કાર્યક્રમમાં આ બાબતનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો ન હતો પણ હવે કોંગ્રેસીઓએ સોશીયલીસ્ટોની મદદ સાથે સ્ત્રીઓને પ્રાતીક સુન્દરીઓ માટે મતાધિકાર આપવાને લગતું બીજું રજુ કર્યું છે. તે પરથી લીબરલો કહે છે કે આ બાબત સરકારના કાર્યક્રમમાં ન હોવાથી તેઓ તેનો સામે યશે. તેથી જ કોંગ્રેસીઓ ફરીથી વિચાર કરી આ બીજા પાછું ખેંચી લેશે નહિં તેા લીબરલ પ્રધાનમંડળ રાજીનામું આપશે ને પાલમિન્ટને વિખેરી નાંખી પડશે.

હોર્ડાઈમાં મીસ મેયર નામના પાલમિન્ટના ચેમ્બરને હમણા રોટરડામના કેદખાનાના બોર્ડ એક્ઝ ગર્વમેન્ટના સભાસદ નીમવામાં આવ્યા છે. મીસ હાલના નામના એન્ટનીયર બાલુ રેલ્વેની ટેકનીકલ સાયન્સની સરકારી યુનિવર્સિટીના પરીક્ષક નીમવાયા છે. મીસીસ હજરાએલ્સ અને મીસીસ બરબરઆ દક્ષિણ હોલન્ડની કાઉન્સિલના સભાસદ નીમવાયા છે.

સ્પેઇનમાં સ્ત્રીઓને મ્યુનિસિપાલિટી માટે મતાધિકાર મળવાને લીધે હાલમાં ત્યાંના મેટ્રીક રાહેની કાઉન્સિલમાં ત્રણ સ્ત્રીઓ ચૂંટાઈ છે. તથા ત્યાં બીજા એક ડેપુટી એક સ્ત્રી એક રાહેની મેયર તરીકે પણ નીમાઈ છે.

સ્ટોકહોમમાં (સ્વીડન) ૭ સ્ત્રી પોલીસો છે. પોલીસના હપરી મી. હાર્લમેન કહે છે કે સ્ત્રીઓને પોલીસખાતામાં દાખલ કરવાથી તે ખાતાને ધણો ફાયદો થયો છે. એ સ્ત્રી પોલીસો ફક્ત સ્ત્રી તથા છોકરાઓમાં તેમજ છુપા પોલીસ તરીકે કામ કરે છે.

સ્વીડનના કેટલાક બેરાઓએ જુદા જુદા દેશોના બેરાઓ સભાસદ થઈ શકે એવી એક કલબ શરૂ કરી છે. આ કલબ હથાકાલનો મુખ્ય હરફો જુદા જુદા દેશના બેરાઓ એક બીજાને બરોબર સમજાવે છે. ગમે તે દેશની સ્ત્રી આ કલબની સભાસદ થઈ શકે છે.

નોર્વેમાં પુરુષો કરતાં સ્ત્રીઓના ૧૩૦૦૦ મત વધારે હોવા છતાં પાલમિન્ટ માટે ફાઇપલ સ્ત્રી ચૂંટાઈ નથી.

આથોવારીસા નામની રશિયન સ્ટીમરનાં બજારીઓમાં એક રશિયન છોકરી ચોપા એક્સિસર તરીકે કામ કરતી હતી.

અમેરિકા.

કેનેડાના જંગલમાં એક મી. અને મીસીસ બીલ નામે દંપતી વસવાં હતાં. મી. બીલને ટાંચે એક રીંછીનો શિકાર થયો. માનવગરનું એ રીંછનું બચ્ચું તરફવાલાચું. પરંતુ મિસિસ બીલે પોતાના ધાવણે ધવાડી બાજીને, હાથેયું. આખા વાલસલ્યની પીળાન માટે ત્યાંનાં પ્રાણીદિંસા નિવાસ મંડલે તે દવાણ બાજીને સોનાનો ચાંદ ભેટ કર્યો છે.

યુરપની સ્ત્રીઓની સ્વતંત્રતા.

ભાષા સંપત્તિ ૧૯૦૫ માં યુરોપ ગયા હતા. ત્યાર પછી હમણા નીસ વધે ત્યાં ફરી જઈ આવ્યા. તેઓએ કહે છે કે બધા ફેરફારમાં મુખ્યત્વે સ્ત્રીઓની સ્વાધીનતામાં વધારો એમને ધ્યાન આપ્યું છે. સ્ત્રીઓ અમુક વસ્તુઓમાં પુરો કરતાં પણ વધારે સ્વતંત્ર્ય યોગ્ય છે. પોતાની જાન-તમામ ન્યારે પુરુષને રૂઢિ પ્રમાણે કપડાં પહેરવા પડે છે ત્યારે સ્ત્રીઓ ગમે તેમ પોતાક સજી શકે છે. બાઈન રાત્રીને ને ટર્ફ સિવાય કેળવણી ને સંસ્કાર મેળવવાના સાધનો સ્ત્રીઓ માટે પુરો નેટલાંજ છે. ટર્ફએ પણ સ્ત્રીઓના ઉદ્ધાર માટે હમણા પગલાં લીધાં છે. ત્યાં 'પટ્ટો' કાઢી નાંખવામાં આવ્યો છે ને એકથી વધુ પત્ની કરવાનું કાયદાથી અટકાવવામાં આવ્યું છે.

આપણા ધણા દેશ બંધુઓને એવો ખ્યાલ હોય છે કે યુરોપીયન સ્ત્રીઓ એકાચારામ ને મોજ-મનહમાંજ મરાણ રહે છે પણ ખરું જોતાં તો એ એકસ છે કે બેરોંગો પુરો કરતાં વધારે વખત અને વધારે સખત મજુરી કરે છે. પણ ઇંગ્લીમાં નિર્દોષ આનંદ પણ ત્યાંના બેરોંગો દિલ્લી સ્ત્રીઓ કરતાં વધુ યોગ્ય છે.

યુરોપમાં તેમજ દિલ્લીમાં દરેક સ્ત્રીને મુખ્ય ઇચ્છા પરણીને ઠેકાણે પડવાની હોય છે. દિલ્લીમાં તો દરેક સ્ત્રીને માટે પરણવાનું ફરજિયાત હોય છે ત્યારે ત્યાં ને કોઈ સ્ત્રી ન પરણી શકે તો પોતે નિરાધાર છે અથવા દુઃખી છે (ને ખ્યાલ અદિ' તો આવેલ) એવો ખ્યાલ એ લોકોમાં જરાપણ નથી આવતો. એટલે ત્યાં પત્ની ઠાકરીઓ સારો વર ન મળે તો કુંવરી પણ રહે છે. ન્યારે દિલ્લી સ્ત્રીઓ વધારે પ્રેમાન હોય છે ત્યારે યુરોપીયન સ્ત્રીઓ ઠાકરા ઉછરવામાં વધારે દોષિ-આર અને કળજવાળી હોય છે.

દિલ્લીમાં બાળલગ્નો:

મી. ડી. એસ. ગોર્ડન " વસ્તિ અને નિવાહના સાધનો " નામના લેખમાં પોતાનો અભિપ્રાય નીચે મુજબ દર્શાવે છે:

"બાળલગ્નો આ દેશમાં એટલાં બધાં પ્રચારમાં રહ્યા છે તેનું એક કારણ એ છે કે નિર્વાહ અદિ' પછી થોડી મહેનતે થઈ શકે છે. બેરી ઠાકરાં બરણ પોપણ એ પુરુષના વડીલોની ફરજ ગણાય છે. તે ને કુટુંબ સંયુક્ત હોય તો નવવધુ ને નવ વસ્તુ' પોપણ કરવાની ફરજ કુટુંબની ગણાય છે. આર્થિક સ્થિતિમાં યથેતા ફેરફારને લીધે જીવન ને મધ્યમ વગના લોકો વધુ કળજવાળા થયા છે. પણ આ આર્થિક પરિવર્તનની અગ્ર નીચલા વગના લોકો ઉપર જુદીજ રીતની થઈ છે. મજુર વર્ગમાં તો સ્ત્રીઓ અને ઠાકરાં પણ કમાવા જઈ શકે. આ રીતે તેઓ દુઃખી આવકમાં વધારો કરે છે. આથી પરણવાથી પુરુષને માથે બોલે વધતો નથી પણ ઘટે છે. પણ આનું પરિણામ એ થાય છે કે સમાજમાં ને વગ એવો છે ને પરાણે એ ટંક ખાવા પામે છે તેની સંખ્યામાં વધારો થાય છે. આ વર્ગમાં જીવ આદરોના પ્રચાર થવાની જરૂર છે. હવે એક સામાજિક ને પાર્શ્વિક ફરજિયાત કતબ મનાવું નેહએ પણ પ્રાયેક બ્યક્તિએ સ્ત્રી ઠાકરાં બરણપોપણ કરવાની શક્તિ તરફ નજર રાખી જીવને બ્યક્તિજન ફરજ ગણવી નેહએ. પરદેશની અસર.

ગેલરબાસુ " લેલફર " માસિકમાં " મોજ-રોખ ઉપર નીચે પ્રમાણે લખે છે:

" પરદેશી લોકોના સહવાસમાં આવવાથી એક પ્રલભમાં પરદેશી મોજરોખ તરફ આકર્ષણ થાય છે. આથી વધુ ધન કમાવા માટે દરિયાઈ થાય છે. જુના અને સારા આદરો બાકી પડે છે. પરદેશી સંસ્કારના અનુકરણથી ઘણા વગના લોકો.

આચરણ બગડે છે. ગ્રીક તત્ત્વવેત્તાઓએ એશિ-
આઇ એશઆદિમાં ગ્રીસમાં પેદા તેનો ધણો બળાવો
કરેલો. આજે હિંદની સ્થિતિ પણ એજ છે.
આંધળા મોજરોખથી પ્રભુ ધીરે ધીરે નાશ પામે
એ ખુદ્દુન છે. ”

ખાંજકો વિષે કંઈક:

મીસીસ નેરર નોએલ કહે છે કે સોદા પોતાના
છાકરાં શું ખાય છે તે બાબત ધણી કાળજી રાખે
છે. એ માખાપ પેસ્ટેટકે સુખી હોય તો બનતાં
સુધી છાકરાંઓને ખાખાણું નોઈએ તે કસતાં વધારે
મળે છે. પણ ન્યારે તેમનાં શરીર આ રીતે
મારાકથી સ્તીચવામાં આવે છે, ત્યારે તેમના
બાળકદથી રમકડાં વગર ટળવળે છે. એક મા
એવી દલીલ કે. નવ વર્ષનું છાકરું રમકડાં રમવા
જવડું નથી એમ ગણતી તેનો પણ હાખજો તેઓ
આપે છે.

છાકરાંઓ શું મોગે છે તે વિષય ઉપર મીસીસ
મેરી સ્કપર કહે છે છાકરાંઓ ને મોગે તે આપણું
એ ગંજીર બૂલ છે. આ છંદગીમાં આપણી બધી
ઇચ્છાઓ પુરી પાડવાની ટેવ પાડવામાં આવે તો
ભવિષ્યમાં એને ભારે થઇ પડે. બીજું એ કે છાકરાંને
કાંઈપણ આપવી વખતે એને શું નોઈએ છે તે ને
નહિં કે આપણને શું મળે છે તેનો વિચાર
રાખવો નોઈએ.

જૈન અને બુદ્ધ ધર્મો:

જૈનધર્મ ઉપર જોરૂન મુકત્યમ ઓફ ફાઇન
આર્ટસ બ્રુસેલીન લખે છે કે “જૈનધર્મ” હિંદુસ્થા-
નમાં બુદ્ધધર્મ સાર થશે તેજ વખતે સાર થશે.
બંને ધર્મોના ઇરાદો પ્રત્યેક વ્યક્તિને આસ્થિક
પૂર્ણતાને રસ્તો દેખાડવાનો છે. બંનેનો મુક્તિનો
માર્ગ હિંદુધર્મના “સંસાર” ને “કર્મ” ના
સિદ્ધાન્તો ઉપર અવલંબે છે. બુદ્ધધર્મ આત્માના
અસ્તિત્વ” મટે શંકા ધરાવે છે. જૈનધર્મ આત્માને
અમર માને છે. ને તે દેવતા પ્રાપ્ત કરી શકે
એમ માને છે.

બુદ્ધધર્મ દિંદમાં લગભગ નાશ પામ્યો છે.
પણ એશિયાના ખીલ ભાગોમાં તેના લાંબા
અનુયાયીઓ છે. જૈનધર્મ દિંદમાંજ છે. એક વખત

એની રાજકીય મદદતા હતી. આત્યારે તે એ
ધર્મના અનુયાયીઓ અને વગવસીલાવાળા હોવાથી
એવું મહત્વ છે. ગુન્દાનું પ્રમાણ જૈનોમાં હિંદુ-
સ્તાનના હિંદુ મુસલમાન કે ખ્રિસ્તીઓ કરતાં
ઓછું છે. હિંદુસ્તાનના વ્યાપારિક ધનના અર્ધો
હિસ્સાની લેવડદેવડ જૈનોને હાથે ધાય છે. હિંદી
શિક્ષકશા ને વિપ્રકામ ઉપર જૈનધર્મની ઉંડી
અસર થઇ છે. દેલવાડાના દહેરાં હિંદુસ્તાનના એક
મંદિરો છે ને તાજ મહાલથીજ ઉનારતા ગણાય ”

પૂર્વ અને પશ્ચિમ-સાંસ્કારિક સંબંધ:

“ પૂર્વ ને પશ્ચિમ વચ્ચે ભવિષ્યના સાંસ્કારિક
સંબંધો ” એ વિષય ઉપર મી. બર્ડેન્ટ રસલ
નામના પ્રખ્યાત અંગ્રેજ વિંતક ન્યુયોર્કના “ ન્યુ
ઓરીએન્ટ ” નામક પ્રવચાં લખે છે:

“ પ્રાચીન સાંસ્કારનો એક અંશ (Indos-
tinalism) આઘોગિક પ્રવૃત્તિ છે, તેનો તો
પૂર્વમાં સંપૂર્ણ પ્રચાર થયોજ. બપાને આ તત્ત્વનો
પહેલો સ્વીકાર કર્યો. આથી બપાન સ્વતંત્ર છે.
હિંદીઓના સોંથી મજ્જરીને લીધે બીટીશ મૂલીશી
એજ સ્થિતિ પામે છે. આવીજ સ્થિતિ રશિયા,
પર્શિયા વગેરે દેશોની છે.

જો એશિયા (indostinal) ઉદ્યોગપ્રધાન
ઘાય તો પછી જુદી જુદી એશીઆઇ સંસ્કૃતિઓના
મૂળતત્ત્વો કાયમ રહેશે ? અથવા “ શું ” એશિયા
કુરુપની ખીલ આજિત થશે ? જો કે હું. પૂર્વની
સંસ્કૃતિને પ્રાચીન સંસ્કૃતિથી ચરીયાતી માતું છે
તો પણ તેના ને ખાસ ગુણો છે તે રહેશે કે
નહિં એ રહેને શંકા છે. ધર્મ આણું એક તત્ત્વ
છે. પણ ધન ને દમણ અધિબૌતિક છે તે દુન્યવી
સ્વરૂપ પડેરી.

આથી એક વસ્તુ આપણે તારવી રાખીએ કે
ભવિષ્યની કોઈપણ સંસ્કૃતિ જમાન-સંસ્કૃતિ થશે.
એશીઆઇ આદરોં નેટલા આખી મુનુષ્યજાતિને
માન્ય થશે એટલાજ દારો. એશિઆઇ પ્રાચીન
પ્રજાને શિખવવું પડેશે. અને મટે એશિઆઇ
પ્રાચીન પ્રવચાંથી કાર્યદક્ષતા સ્વીકારવી પડેશે
કામખું થકાધય પ્રવચાં કાર્યદક્ષતા સિવાય કશાને

માન નથી આવતી. જે મૂડીવાદના દુર્ગુણ છે તે તેના અંગમૂલ નથી. તે દુર કરી રાકાય એમ છે. પૂર્વના પ્રજાઓ મૂડીવાદમાં કંઈક સૌજન્ય દાખવ કરી શકે. આ કરવા માટે હરીફાઈનું તત્વ કંઈક બાકી થવું જોઈએ. 'કાચા માલ (Raw materials)' બધો આંતર રાષ્ટ્રીય મોલ્કન થયો જોઈએ. જે અમુક વ્યક્તિઓ અમુક વસ્તુઓનો પુરો ઈન્દ્રો (monopoly) ન લઈ શકે તેા ધણીખરી લાશઓ બાકી થઈ જાય. આથી (industrialism) ઔદ્યોગિક પ્રવૃત્તિ મનુષ્યના સુખ માટે થાય એમ કરવું એ એશિયાનું કર્તવ્ય છે.

હરીફાઈ વગર કાર્યદક્ષતા નહિ રહે એમ કહેવામાં આવે છે. એ ખરું-પણ ત્યાં મૂળ હેતુજ ખરાબ હોય ત્યાં કાર્યદક્ષતા તુલસાનકારકજ છે. બધાનું વધારે હિત થવું હોય તેા સ્કેલ કાર્યદક્ષતા બાકી થાય તેા કંઈ પણ હરફત નહિ. આથીજ હું 'હચ્છ' છું કે એશિયા મનુષ્ય વતિના હક્કાર અર્થે બહાર પડે

મિસિસ દાસનું અપમાન:

“ મોર્ડન રીવ્યુ ” દેશબંધુ દાસીના પત્નીના અપમાન વિષે લખે છે કે:

“ હમોણ બંગાળ આરશીનન્સ નામે કાયદો પસાર થયો તે વખતે લોર્ડ લીટને બંગાળના કાઉન્સીસમાં હિંદ હિનની વિગત એક બાંધણી કર્યું. દેશબંધુ દાસ બંગાળ ધારાસભામાં ચૂંટાયલા સભાસભાના નેતા છે. તે બચકર માંદગી ભોગવતાં છતાં પણ ત્યાં ગયા. શ્રીમતિ દાસ એમની સાથે સારવાર કરવા જવા માંગતા હતા. પણ સર એવન કોલન-ધારાસભાના પ્રમુખે તેમને આવવા દેવા ના કહી, ને કહ્યું કે શ્રીમતિ કોલનને પણ આવવા દીધાં નહોતાં. મોર્ડન રીવ્યુના અધિપતિ લખે છે કે આ કંઈ ચોચ્ય કારણ ન કહેવાય. તેમજ શ્રીમતી દાસની પાયરી શ્રીમતિ કોલન કરતાં કાંઈ પણ રીતે ઉતરતી નથી. દેશબંધુ દાસ એક પ્રવ્રના સ્વેચ્છાથી સુદાએકા નેતા છે. ત્યાં સુદ એવન કોલન ગમે તેવા પણ મોટર. ”

સાભાર અને સ્વીકાર.

જન્મભૂમિ (નડિયાદ): પુસ્તક ૧ છું: અંક ૬ થી ૧૦ તંત્રી: શ્રીયુત અંદુલાલ નંદલાલ દેસાઈ વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૨-૮-૦.

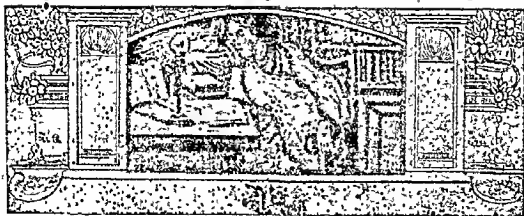
ધી ન્યુ વર્લ્ડ એડવર્ટાઇઝર (અમદાવાદ): પુસ્તક ૧ છું: અંક ૧ થી. પ્રકાશક: શ્રીયુત હરીલાલ એમ. રાઠ. વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૩-૦-૦.

સમાજ સેવક (જામનગર): પત્રિકા ૧૩ મી. વ્યવસ્થાપક: શ્રીયુત ગોકલદાસ હીરાજી કક્કર.

દેલેન્ડરો અને ડાયરીઓ: મેસર્સ એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, છુકસેલરો મી.સેસ ફીઝ, મુંબાઈ તરફથી “ પાદશાસ્ત્ર ” ની નવેરખજારને લખતાં ચાર સુંદર રંગીન દેલેન્ડરો અને વિશ્વવિદ્ય હાની ડાયરીઓ.

દેલેન્ડર: મી ચૂનીવરસલ એડવર્ટાઇઝિંગ એજન્સી, માલેકા: મેસર્સ પી. ડી. મલ્હાર એન્ડ કંપની ૧૧૦, અમરવાડી, મુંબાઈ, ૪ તરફથી એક સુંદર રંગીન દેલેન્ડર.

સાહિત્ય ઉત્સવક સમાજ (અમદાવાદ). ૧૯૪૧ના વર્ષનું નિવેદન: પ્રકાશક: શ્રીયુત રતિલાલ કચરાસાઈ પરીખ, મંડી, સા. ઇ. સમાજ.

ગયા 'અંકમાં' " પ્રણ કૃપાળ મહિલાએની
સખાવતો " એ મધ્યજા
શ્રીમતી જીવેરબા- હેરળ નોંધ કખનાં અમે
છતી સરખાવતો- સ્વ. શ્રીમતી પુતરીબાઇની
એક મુધારો. સ્વ. લેરી માનકરબાઇની
અને શ્રીમતી જીવેરબાઇની
સાવજનિક તેમજ કામી સખાવતોને! હલ્લેખ
ક્યાં હતો. એ હલ્લેખમાં છપખાનાની
હતાવળમાં શ્રીમતી જીવેરબાઇના નામ આ-
ગળ પણ " સ્વ. " શબ્દ મુકાયો છે. એ બૂલ
મટિ અમે અત્યંત રીક્ષગીર છીએ અને એ ઉકાર
ત્રિલના બહેનની કામા ચાલીએ છીએ. વચ્ચે! પણ
એ નોંધ એટલી બૂલ મુકાયીને વાંચે એમ છ-છીએ
છીએ. મોટે ભાગે આપણું હિંદુસ્તાનમાં ગાતાની
શાન્તિ મેળવવા મટિ મરણ પથારી પરજ સ-
ખાવતો ગાય છે. કેટકજ વિરલ વ્યક્તિઓ, જેઓ
ખરેખર હકાર દિક્ષતી હોય છે અને જનતાને
લાભને મટિલ દાન કરવાનું છ-છે છે, તેઓ
પોતાની દયાનીમાં જ ઉપયોગ. કાર્યો અને સંસ્થાઓ
મટિ પોતાના ભંડાર ખૂલ્લાં મુકી દે છે. શ્રીમતી
બહેન જીવેરબાઇ જેવા પ્રકારના જ એક વિરલ
વ્યક્તિ છે. કેટક કનિએ સાચું જ કહ્યું છે કે: " તો!
માણસોમાં એક જ માણસ રહે! નીવડે; હલ્લે
એક જ પંડિત નીવડે; દશ હંતરમાં એક જ વક્તા
નીવડે અને દાના-ખંડખંડો દાતા-તો ગાય કે ન
યે ગાય. " એ પ્રકારની વિરલ હકારના શ્રીમતી
જીવેરબાઇએ પોતાની દયાનીમાં દાખવી છે અને
તેમ કરી માય પોતાના કુટુંબની અને જ્ઞાતિની જ
નહિ પણ આપા ગુજરાતના હિંદુ સમાજની

કીર્તિ હાલવલ કરી છે. શ્રી. બહેન જીવેરબાઇએ
કે મિલ્કતને! ઉપયોગ પોતાને મટિલ કરવાને
બદલે પોતાને! ભંડાર પોતાની જ્ઞાતિના અને જન-
સમાજના લાભ મટિ ખૂલ્લો! મુકી દીધો છે. પોતાના
સ્વ. પતિનું નામ કાયમ રાખવા મટિ તેમણે
દોઢ લાખ રૂપિયા ખર્ચી " ક્યોળ નિવાસ "નું
વિશાલ મકાન બંધાવી પોતાની જ્ઞાતિને બેઠ
ક્યું છે. એ જ મકાનના પાછલા લાગમાં
જનસમાજના લાભાર્થે પોતાને ખરે તેમણે
એક મહત્ત્વ વાચનાગ્રંથ સ્થાપ્યું છે. ઉપરાંત રૂપિયા
પચાસ હંતરને! ખર્ચ કરી તેમણે મુંબાઇના બનિતા
વિશ્રામને એક મુંદર મકાન બંધાવી આપ્યું છે.
ખંડ કહીએ તો એમની એ હકારતાને લીધે જ મુંબા-
ઇમાં વિશ્રામની રચાપના થઈ રાકી છે. એમનાં
પતિએ એ લાભને ખર્ચે બંધાવેલા વેસાવા અને
દેવદાસીના રોનેટરીઓમાં પણ ખાસ કરીને તેમની
મુંદર વ્યવસ્થા મટિ, બાળીતાં છે. એ મુંદર
વ્યવસ્થા શ્રી. બહેન જીવેરબાઇની જ નહેત અને
આવડતને આધારી છે. એ બહેન એ બન્ને રોનેટરી-
ઓના એનેછંજ દુસ્તરી છે અને અત્યંત વ્યવહાર-
કુશળતાથી તેમનો વહીવટ ચત્રાવી રહ્યાં છે. અમે
એ બહેનને એમની હકારતા અને વ્યવહાર-કુશલતા
મટિ અંતઃકરણ પૂર્વક અભિનંદન આપીએ છીએ
અને તેણે! રીક્યાંય થઈ જનતાને લાભદાયી નીવડે
જેવાં જેવાં અનેક કાર્યો કરવા સક્તિમાન થાય
એમ છ-છીએ છીએ. ગુજરાતની બીજી શ્રીમત
બહેને! પણ તેમને પગલે ચાલી પોતાની મીલ્કતને!
સ્વીચ દીતે સંપ્રયોગ કરી જનતાના આશીર્વાદ
મેળવવા એમની જેમ માન્યતાની થાય એમ
છ-છીએ છીએ.

આપણા દેશમાં એકદર મરણ પ્રમાણ ઘણું છે. તેમાં પણ બાળ મરણનું સુખાદમાં સિંચુ પ્રમાણ તે અતિશય મોટું સ્પર્શક છે. હિંદુસ્તાનમાં ૬૨ વર્ષે

લીસ લગ્ન બાળકો એક વખતી ઉમરે પોષિતા પોષાં મરણ પામે છે. મુંબાઈ શહેરમાં ૬૨ હાલે ૪૦૦ બાળકો એ ઉમરે પોષાં મરણ પામે છે. આ રીતિ ખરેખર બંધકર છે. બાળકો બધાં બાળકોને જન્મ આપતી વખતે માતાએ વેલો શ્રમ વ્યર્થ નય છે. આ ઉપરાંત તેમાંની ઘણી માતાઓ પણ મરણ પામતી હોય તે સુક્યાન તો હુકું છે. બીજા દેશો સાથે સરખામણી કરતાં જણાય છે કે ત્યાં બાળમરણનું પ્રમાણ બહુ જોઈએ છે. મરિ આપણા દેશમાં આ રીતિ થવાનાં ને કારણે હોય તે અટકાવવાનો પ્રયત્ન કરવો, એ દેશ હિતચિંતકોનું મુખ્ય કર્તવ્ય છે. બાળજન, ગરીબા, માતાઓનું અજ્ઞાન, અસ્વચ્છ રહેણાં વગેરે અનેક કારણોથી બાળકો બધાં બાળકો નહાની વયે મરણ પામે છે. તેમાંથી જાન તૈલકાં કારણે ફર કરવાના પ્રયત્ન તરીકે આખા દિલ્હમાં જુદાં જુદાં શહેરોમાં બેબી વીક (સિંચુ સપ્તાહ) ઉજવવાની યાજના કરવામાં આવી છે. બીજાં શહેરોની માફક મુંબાઈમાં પણ એ યાજના અમલમાં મૂકવામાં આવી હતી.

મુંબાઈમાં નન્યુઆરીની આખરમાં સપ્ટિય સિંચુ સપ્તાહની શરૂઆત થઈ હતી. બાળકોને વંદુરન બનાવવા મરિ લોકોમાં જ્ઞાનનો પ્રચાર કરવો એ તેનો હેતુ હતો. તેને બગે કોટમાં સર કાવસજ બહાંગીર હોલમાં, સેન્ટરલ ટોટપર વનિતા વિશ્વામમાં, તથા પહેલમાં કમદારોની સંસ્થામાં એ ત્રણ સ્થળે આ સમારંભ થયા હતા. તેમાં પ્રદર્શનની બ્યવસ્થા કરી હતી. પ્રતિનિતિ તથા બાળકોને રહેવાની અસ્વચ્છ જગ્યા કેવી હોય છે, તથા ચોખ્ખા અને સ્વચ્છ જગ્યા કેવી હોવી જોઈએ, તેના ખરા નમુના બતાવવામાં આવ્યા હતા. પ્રસિતિ વખતે અશાળુ દેશી દાઢ કેવાં ખરાબ સાધન વપરે છે, તથા સીંચેલી નર્સ કેવાં વાપરે છે, તેનાં નમુના પણ દતા. પ્લેગ, ઇન્ફલ્યુન્સા, મેલેરીયા, સય કૉલેરા, શીતળા વગેરે રોગોનો પ્રચાર કેવી રીતે થાય છે, તથા તે અટકાવવા મરિ શા કુપાસ કરવા જોઈએ, તે બધું ચિત્રો, નકશા, તથા

છાપેલી સૂચનાથી સમજાવવામાં આવ્યું હતું. મેલક મેન્ટરથી પણ કેટલાક દેખાવો બતાવવામાં આવ્યા હતા. આરોગ્યશાળની સૂચનાઓ ચોપાનીઓ ઇપીને તે દરેક સ્થળે બેચવામાં આવ્યાં હતાં.

આ પ્રદર્શન જોવાનો લામ અનેક લોકોએ લધિ: જણાવ્યું છે. ખાસ કરીને સ્ત્રીઓની સંખ્યા વધારે જણાતી હતી કારણમાં જોવા આવનારમાં વધારે યુરોપીઅન તથા પારસી હતાં. વનિતા વિશ્વામમાં ડૉચી કોમના ગુજરાતી તથા દક્ષણી લોકો હતા; અને પહેલમાં મન્દૂર વર્ગ તથા બીજા ગરીબ લોકો વધારે હતા. આ પ્રકારનું જ્ઞાન અમલ વર્ગમાં કેલાવવાની જરૂર સીધી વધારે છે. કારણ કે તેમને બાળકોર તથા આરોગ્યના નિયમોનું જ્ઞાન કંઈ જ હોતું નથી. આ પ્રદર્શનમાં નકશા તથા ચિત્રો સાથે ને સમજાતી છાપવામાં આવી હતી, તેમાંથી કેટલીક દેશી ભાષાઓમાં હતી. બાળકો માત્ર અંગ્રેજ ભાષામાં છાપેલી હોવાથી સામાન્ય લોકો તેનો કંઈ ઉપયોગ કરી શક્યા નહિ. પહેલમાં ને મન્દૂર વર્ગની સ્ત્રીઓ પ્રદર્શન જોવા આવી હતી. તે તો દેશી ભાષા પણ વાંચી શકતી નથી. તેમને તો માત્ર ભાષણથી જ્ઞાન આપી શકાય તે મરિ દરેક સ્થળે દેશી ભાષામાં ભાષણોની યોજના પણ કરવામાં આવી હતી. દરેક સ્થળમાં કોઈ સુસિદ્ધિત સ્ત્રી પુરુષો આવે તો સ્વયંસેવકો તેમને બધું સમજાવવા હતા. પણ અજ્ઞાન લોકોને મરિ એટલી તસ્તી કંઈ બાંચ જ હતા હતા. ખરી જરૂર તો તેમને સમજાવવાની જ હતી.

પ્રદર્શનના કાર્યવાહકો તરફથી બાળકોને બીજા જોરાક કરવાં દૂધ આપવાથી વધારે કાયદો છે એમ જાણે સ્થળે છાપવામાં આવ્યું હતું. પરંતુ મુંબાઈ જેવા શહેરમાં દૂધ ઘણું મોંઘું છે. તેથી જ બધી સ્ત્રીઓ બાળક એક વર્ષનું માથે તે પહેલાં દૂધ છોડાવીને બીજા જોરાક આપવાનું શરૂ કરે છે. આ જોરાક બાળકને પચતા નથી, અને તેની વંદુરની બચત છે. મરિ ક્યને સંસ્તુ કરવામાં આપણે પ્રયત્ન કરીશું, તેજ ગરીબ બાળકોને ને પુરતું મળી શકશે. મરિ દૂધ દેનારાં દોરને પરદેશ જવાં અટકાવવાં જોઈએ.

સિંચુ સપ્તાહના સમારંભથી લોકોમાં જ્ઞાનનો ફોરો ખૂબ પ્રચાર તો અવસ્ય થયો. તેની યાજના

કરનારને ધન્યવાદ થયે છે. ઘણા દિવસો પહેલાંથી મહેનત કરીને બધી તૈયારી કરવા મટે આપણે તેમનો કપકાર સનવા લેઈએ. સુબાઈનાં ગયા વર્ષ કરનાં આ વર્ષનો સમારંભ વધારે સારો થયા એમ કહી શકાય.

* ગાંધી ઇન્ડિયન લેફ્ટર સોસાયટી (બાળ સંસ્થાનું મંડળ) તથા મ્યુનિસિપાલિટીના આદેશ્ય ખાતા તરફથી પણ બાળકોનું આદેશ્ય સુધારવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવે છે. આમાંની પહેલી સંસ્થા તરફથી શહેરમાં ઘણે સ્થળે મન દલાખાના કંદારવામાં આવે છે. તેમજ મનુર સ્ત્રીઓનાં બાળકો મટે એક Creche (બાળકોની સંભાળ લેવાનું સ્થાન) કંદારવામાં આવ્યું છે. તેમાં એવી ગોકવણ છે કે મનુર સ્ત્રીએ પોતાનાં બાળકોને ત્યાં મૂકીને કામપર જઈ શકે. ત્યાં બાળકોને સ્વચ્છ કપડાં પહેરાવીને ફળ તથા જોરક આપવામાં આવે છે. મોટાં બાળકોને બહુવાનાં તથા રમવાનાં સાધનો પણ પુરાં પાડવામાં આવે છે. આ મટે ત્યાં નોકરો તથા શીખેલી નર્સો રાખવામાં આવે છે. આ કામ ધણું જ સ્વલ્પ છે. મનુરવર્ગની સ્ત્રીઓ પોતાનાં બાળકોને અગ્રીણ ખવડાવીને ઘેર મૂકી બધા અથવા મિલના અનાદેશ્ય વાનાવરણમાં સાથે લઈ બધા તેના કરનાં આવે સ્થળે મૂકી બધા, તો બાળકોની તંદુરસ્તી જરૂર મુધરે, એમાં કંઈ જ શક નથી. કેટલીક મિત્રતા માસીશએ પોતે પણ Creche ની સંસ્થા કંદારી છે. પરંતુ સુબાઈની મિલોની રાખ્યા જોતાં તે પુરની નથી. દરેક મિત્રને જાણે એવી એક સંસ્થા હોય તોજ બધાંની જરૂરીઆત પુરી પડે. સરકાર તરફથી નીમાએકી સી-ડૉક્ટરના રિપોર્ટ પરથી જણાય છે કે કાદખાનાના લગામાં જન્મેલાં બાળકોમાંથી સેંકડે હતને અગ્રીણ ખવડાવવામાં આવે છે. આનો ઉપાય ઉપરની રીતેજ થઈ શકે.

સુવાવડમાં સ્ત્રીએ જે સંભાળ લેવી જોઈએ તે ચરીજ હોટાપો ધરમાં લઈ શકતી નથી. કારણ કે તેમની પાસે એટલાં સાધન હોતાં નથી. તે મટે હતામ માર્ગ એ છે કે મગીબ સોસાયે એવે વખતે રેસિપિટમાં જવું. પરંતુ આપણી ફરજ છે કે બધાંની જરૂર પુરી પડે એટલાં સુવાવડખાનાં કરવાં, અને તેમાં જવાનું કાવડાં અપાત સોસાયે અમલવવા.

હથી કોમની હિંદુ સ્ત્રીઓમાં પણ સુવાવડની બાબતમાં ઘણું એમ હોય છે. જે સ્ત્રીઓ ખીજ માંદગીમાં ડૉક્ટરની સલાહ માને છે. તેઓ પણ સુવાવડની બાબતમાં ઘણુંજ દુરામદ કરે છે. પુરજ ડૉક્ટરે તે વળી સુવાવડમાં શું સમજે? આજ નેમની દલીલ હોય છે. એ સમયે તો અસલથી ચાલતા આવેલા રીવાજ પ્રમાણેજ શું જોઈએ. અમલ દાહને જોખાવવી, ચોરડામાં હવાનું નામ પણ આવવા દેવું નહિ, ધગધગતો શ્રેક કરવો, મેલાં કપડા વાપરવા, વગેરે આપણા નૃતા રીવાજ છે. તે કી પણ બદલાય નહિ એમ સ્ત્રીઓ માને છે. ઇંગ્લંડ જઈને ધણી વિદ્યા સંપાદન કરી આવેલા પુરંપાના ધરમાં પણ અમે એવું જોયું છે, કે સ્ત્રીઓ એવી હાં લઈને બેસે છે કે સુવાવડ વખતે શાએકી નર્સને પણ ધરમાં પેસવા દેવી નહિ. આવી હતને લીધે ઘણાં બાળકો તથા સ્ત્રીઓ સુવાવડમાં મરણ પામે છે. આવા એમ તથા અનાન કર કરવાનું કામ બહુ મુશ્કેલ છે. કદાચ ન્હાની સ્ત્રીઓને તો હમણાથી આરોગ્યરક્ષણના નિયમો શિખવી શકાય. એટલે આગળ ત્યાં તેઓ માતા થાય ત્યાં સંભાળ લઈ શકે. પરંતુ જે સ્ત્રીઓ હાલ મોટી ઉમરની છે તેમનાં મનમાં બાંધાતો ઉતારવી તે બહુ કામ છે. તેવી સ્ત્રીઓ મટે આદેશ્યવિદ્યાના વર્ગો કંદારીને તેમને તે સમજાવવાનો બનનો પ્રયત્ન કરવો એ આપણું કર્તવ્ય છે.

હિંદુસ્તાનમાં લોહપર નાંખવા કરની તપાસ કરવા નીમાયકી કમીટી આ બાળકમ ઉપર કર. જળ પેશાવરના પ્રોફેસર હતને એવી સૂચના કરી છે કે બાળકઅપર કર નાંખવો. તેઓ એમ કહે છે કે આવા કરથી એવડો લાભ થશે. એકંતો સરકારને પેશા મળશે. અને ખીજું બાળકઅપર અંકુસ મૂકશે. પરંતુ આ પ્રોફેસરની ધારણા સંગ થાય એમ અમને લાગતું નથી. પ્રથમ તો સરકાર આવો કર નાંખવાનું કમ્પ કરશે નહિ. કારણ કે લોહના સાંસારિક રીત રીવાજોમાં વચ્ચે પડતું નહિ. એવી સરકારની નરજ નીતિ અસહયીજ છે. કદાચ અંક કર મંકરે કે નેપમ્ આંતો કર હરજવરોજ નથી રાખનાં રીવાજ પ્રમાણે લખનો જવ કરવા મનુર મોઠો દેવાકાર થઈ બધા છે. તેમને માથે

દેશની સ્વતંત્રતાનો ઇતિહાસ

એટલે

દેશના મહાપુરુષનું જીવન ચરિત્ર.

આપું હિન્દ જને પોતાના નેતા તરીકે સ્વીકારે છે,

જેના જીવનની ઝાંખી કાયરને પણ શૂરવીર બનાવે છે,

એવો મહાપુરુષ તો હિંદમાં એક જ છે.

એ ધરોડા મહેલ નિવાસી. **મહાત્મા ગાંધીજીનું જીવન** વાંચો.

(સચિત્ર)

લેખકો:

જયકૃષ્ણ નાગરદાસ વર્મા,

ખી. એ. એચ. એલ. ખી; એમ. એસ. સી. ઇંગ્લેન્ડ. (લંડન) વિ.

અને

“ ભાનુચંદ્ર ”

બાલ્યાવસ્થાથી માંડીને ધરોડા નિવાસી થતા સુધીના એ ગુજરાતના તપસ્વીના

જીવનની ઝાંખી ઠરાવતું, દેશની સ્વતંત્રતાનો ઇતિહાસ રજુ કરતું અને

અસહકારની પ્રવૃત્તિનું રહસ્ય સમજાવતું ગુજરાતના વિદ્વાનોમાં

પ્રથમ પામેલું, લગભગ ચારસો પાનાનું ઢગલાર પુસ્તક.

ગાંધીજીની સંખ્યાબંધ છબીઓ સહિત, સુંદર

ખાંધણી અને પાકું પૂઠું છતાં

મૂલ્ય રૂ. થીઆ ચાર.

“ગુણસુંદરી”ના ગ્રાહકો માટે મૂલ્ય રૂ. ૩-૮-૦

મળવાનું ઠેકાણું:

હુહાણામિત્ર સ્ટીમ પ્રેસ, વડોદરા;

અને

બજારીતા બુકસેલરો પાસેથી.

चित्रकारः]

श्री राधा-कृष्ण.

[सा. वीजायती देसाय.

વર્ષ ૨ જી

એપ્રિલ ૧૯૨૫

અંક ૮ મો.

પુત્રી.

લેખિકા : સૌ હેમકુંવર કૃષ્ણદાસ સંપત.

(રાગ-આશવજ સંદેશો ક'ને રવાંભને)

પુત્રીની જોડી આ જગ માંહી નથી,
જાણે સદગત માતાનો અવતાર જો;
શુભ દુઃખનો વીચારો હાડી દીકરી,
હેત ભરેલી એના અમીમય આંખજો.
પુત્રીની જોડી આ જગ માંહી નથી.

અંદ્ર મરીયું શુભકું એણું આપણું,
હેવા માંહી ભર્યું છલોછલ હેત જો;
આણું આણું સ્મીત ફરકણું આપણું,
આણ આણ તેના મનના કોડ જો.
પુત્રીની જોડી આ જગ માંહી નથી.

જાંઝર ને ઝમકારે શહ બાણ રહે,
કંકણને ખખડાટે કાન પરિત્ર જો;
અમૃત સરિખાં મધુરો વચનો ગોલતી,
શહ મંદિરમાં કોયલના ટોકાર જો.
પુત્રીની જોડી આ જગ માંહી નથી.

માથું દુખે માતાહુનું લો કદી,
તેના હવને ચેત નહી દીન રાતલો;
કોમળ હરતો માતાહુને ઘેરવે,
રોમ તણી જાણે સંહવન ઔપધી.

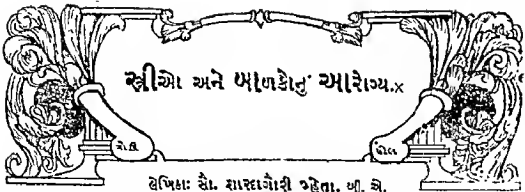
પુત્રીની લેડી આ જગ માંહી નથી.

જ્ઞાન ગેઠકડી કરતી બધું-સંગમાં,
ભાભલડીની ભાવ-ભીની એ જહેનલો,
મોટાંની સાથે વાતો મોટી કરે;
માળકડાંની સાથે કરતી ખેલ લો
પુત્રીની લેડી આ જગ માંહી નથી.

ભલે પ્રભુએ મુત આપ્યા સગુણ મને,
ભલે પ્રભુએ આપ્યાં ગૃહનું મુખ લો.
કુલ-સંકળીઓ ભલે વસે ગૃહ, મંદિરે;
મન-મંદિરે ભલે વસે ગૃહ-નાથ લો,
પુત્રીની લેડી આ જગ માંહી નથી.

પણ પુત્રીના પનોતાં પગલાં વિના,
મુની મુની લાગે ભવની વાટ લો!
પુણ્ય-દાન લાગે છતાં પુત્રી વિના
દેના લાગે કવ્ય ભવનના વાસ લો.
પુત્રીની લેડી આ જગમાંહી નથી.

કુંકુમ પગલે આવી એ મુંઝવણો.
કુંકુમ પગલે જાશે એને ઘેર લો;
તેજ અનેક પુરી ગૃહ અનવાજશે,
પતિ-પ્રભુમાં પુરશે આત્મ-પ્રકાશ લો.
પુત્રીની લેડી આ જગ માંહી નથી.

ભાષ્યો અને બહેનો !

આ આરોગ્ય પ્રદર્શન ખુદ્દું મુકવા માટે પ્રદર્શન સમિતિના પ્રમુખ સાહેબે તેમજ વ્યવસ્થાપક મંડળે મહેતે પસંદ કરી તે માટે પ્રથમ તો હું તેમને અત્યંત આભાર માનું છું. ગમે તે કોઇ મોટા અધિકારીને હરતક એ કાર્ય થઇ શક્યું હોત, પરંતુ સામાજિક કાર્યમાં અધિકાર-અનધિકાર-પરતે લક્ષ ના આપતાં મહેતે કાર્ય સોંપવામાં આવ્યું એ આપ સર્વની સદ્માયના દર્શાવે છે. આરોગ્યનો આધાર, વિશેષ કરીને ગૃહઆરોગ્યનો આધાર ઘણે અંશે શ્રીઓ ઉપર રહેલો છે એ વિચારથી આપની પસંદગી મહારા ઉપર પડી હશે, અથવા મહારા પતિ આરોગ્ય ખાતાના મંત્રી હતા તેથી એ વિષયના પડખા મહારા જ્ઞાનપર પડ્યા હશે અને ધારીને પસંદગી થઇ હશે, એમ ધારું છું. ગમે તેમ હોય. સોંપાયેલું કામ યોગ્ય રીતે કરવું એ મહારું કર્તવ્ય સમજીને હું પ્રયત્ન કરીશ.

નવસારી ચહેર મહારે મન પરચેય નથી. કેમકે હું એ ચાર વર્ષ નવસારીમાં રહેલી છું, અને ચહેર તેમજ વત્નીઓ સાથે સારા પરિચયમાં આવેલી છું. નસીંગ અને આરોગ્યના વિષયમાં મૂળથીજ રસ લીધેલો છે. તેથી જ્યારે યોગ્ય વર્ષ ઉપર અમે અહીં હતાં ત્યારે એક નસીંગ કલાસ અને ફ્રેટ એકાદનો શ્રીઓના કલાસ ચાલુ કરવામાં

આવ્યો હતો. અને તેમાં મહારા પતિજ શિક્ષણ આપતા અને ઘણી બહેનો તેના લાભ લેતી હતી. એટલે કોઇ રીતે આ ચહેરની સેવા અનવધી એ મહારું કર્તવ્ય છે.

આ પ્રકારના પ્રદર્શનનો મૂખ્ય હેતુ સચોટ રીતે એ વિષયના જ્ઞાનનો પ્રચાર કરવો તે છે. પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી જોઇલી અસર થઇ શકે તેટલી મોજમ વાત કરવી થાય નહિ. આંકડા અને છબીઓ વિગેરે વપસ્યાથી અને તેના લક્ષપૂર્વક અભ્યાસ કરવાથી એ વાત મગજમાં સારી રીતે ખુંપી શકે છે. વળી આવે પ્રસંગે એકજ બાબત ઉપર લક્ષ મ્હોંટવાથી તેમાં રહેલી ખામીઓ દૂર કરવા કાંઇ કાંઇ નવા વિચારો ઉપચારો સૂઝી આવે છે. એક વિષયનું સતત ચિંતન કરવાથી વિચારો વડસોવાય છે અને કાંઇક મર્ગી સૂઝી આવે અને તે પ્રમાણે પગલાં લઇ શકાય.

કોઇ પશુ રીતે આરોગ્ય સાચવવું એ આપણું પ્રથમ કર્તવ્ય છે એ વાતની તો કોઇ ના કહી શકશેજ નહિ. આપણી પ્રજા બચવાન હશે તોજ જગતમાં ટકી શકશે, નહિં તો મગતરાની માફક મસજાઇ જશે એ નિઃસંશય છે. ઢીલાં ઢીલાં પોતીમાં તે બ્હીલાં બ્હીલાં મ્હોં હશે તો આપણને કોઇ તમાચો મારશે. પણ જાતી કઢાડીને પહેલવાનની પેઠે લુવાનીઆને લુસામરે ચાલતા જોશે તો સહ કોઇ તેનાથી કરશે. પરબલ પરમાત્માની પ્રાપ્તિ માટે પણ બલની જરૂર છે.

x નવસારીમાં આરોગ્ય પ્રદર્શન ખુદ્દું મુકતાં આવેલું બાષણ.

ઉપનિષદોને મંત્ર આપણને શીખવે છે કે.

નાયમાત્મા ચલદીનેન લભ્યો.

ન ચ પ્રમાદાક્ષપ્તો વાપ્યલિંગાત્ ।

પતૈ રૂપાયૈર્યતતે યસ્તુ વિદ્વાં

સ્તસ્યૈવ આત્મા વિશતે વ્રહ્મધામ ॥

આ આત્મા બળથી રહિત એવા પુરુષથી પ્રાપ્ત થઈ શકતો નથી, પ્રમાદે કરી પ્રાપ્ત થઈ શકતો નથી, તે તપ વડે પ્રાપ્ત થતો નથી. તેમજ સન્યાસ રહિત જ્ઞાનરૂપ તપવડે પણ પ્રાપ્ત થવા યોગ્ય નથી. જે વિદ્વાન આ ઉપાયો વડે-બલ, પ્રમાદ, તથા સન્યાસ યુક્ત જ્ઞાનરૂપ ઉપાયો વડે પ્રયત્ન કરે છે, તેનો પ્રાયક સ્વરૂપ ચૈતન્યાત્મા બ્રહ્મમાં પ્રવેશ કરે છે.

આ પ્રમાણે શારીરિક, માનસિક અને નૈતિક બલ એજ મહત્વનું સાધન છે. તો એ બલ કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરાવવું એ આ સમારંભનો હેતુ છે. માત્ર તમારો જોઈને પાછા જવાનું નથી. પરંતુ સારી રીતે લક્ષ્ય પૂર્વક તેનું અધ્યયન કરીને તે પરત્વે ખાસ લક્ષ આપીને વ્યવહારમાં પગલાં સેવાય ત્યારે જ એની સફળતા છે.

આઈ દસ વર્ષ ઉપર વડોદરા શહેરમાં પુસ્તકાલય ખર્ચ કરીને મોટું પ્રદર્શન બિલ્ડ કરવામાં આવ્યું હતું. મૈસુરથી ખાસ એક નિષ્ણાન સેનીટરી કમીશનર આવ્યા હતા. પણ તે પ્રદર્શનનું નામનિશાન કાંઈજ રહ્યું નહિ- અને કાંઈજ સંગીન પરિણામ આવ્યું નહિ. ત્યાર પછી ચાર વર્ષ ઉપર એ જૂના અનુક્રમનો લાભ લઈને પ્રદર્શન કરવામાં આવ્યું તેને તો કાયમનું સ્વરૂપ આપવામાં આવ્યું અને પરિકાઓ દ્વારા કાંઈ સંગીન કામ થયું. પ્રદર્શનની સામગ્રીમાંથી આજ વડોદરામાં આરોગ્યનું એક કિંમતી સંકેદ-સ્થાન કાયમનું થયું છે, અને શાળાના વિદ્યાર્થીઓ તેમજ બીજા પ્રયત્નનો મારે તો તેનો જ્ઞાન લાભ શકે છે. આ સંસ્થા અને

માળ સંસ્થાની સંસ્થાઓ પણ પ્રદર્શન પછીજ ઉદ્ભવેલી સંસ્થા છે. એ પ્રમાણે આ શહેરમાં પણ આજ કરેલી મહેનતનું ફળ કાયમ રહે એવા ઉપાય યોજવામાં આવશે તો પ્રદર્શન બંધાતો હેતુ સફળ થશે.

મહોને લાગે છે કે-આ પ્રદર્શનનો મુખ્ય અને મહત્વનો હેતુ સ્ત્રીઓ અને બાળકોના સંસ્થાઓ છે, અને તે યોગ્ય જ છે, કારણ કે બાળકો અને સ્ત્રીઓના મરણ પ્રમાણ આપણા દેશમાં બધુંકર છે.

એક વર્ષની અંદરનાં બાળકો અને સુવાવડમાં સ્ત્રીઓ મૃત્યુવશ થાય એમાંના સેંકડે ૮૦ ટકા આપણી બેદરકારીને પરિણામે થાય છે. કુમળા બાળકો આપણા અજાન અને બેદરકારીનો ભોગ થાય તે પાપનું પ્રાયશ્ચિત કયે ભવે થશે ? જો યોગ્ય સંજોગોમાં બાળક જન્મે અને તેની સારી રીતે માવજત કરવામાં આવે તો તેમનું મૃત્યુ પ્રમાણ ઓછું થવા વગર રહેજ નહિ અને તેનાં સગોદ દર્શાંતો છે.

કંઈકમાં યોડાં વર્ષથી આ વિષયનું જ્ઞાન માતાઓને અપાવા માંડ્યું છે, અને તેનું પરિણામ આશ્ચર્યકારક આવ્યું છે, યોડાં વર્ષ ઉપર ૧૦૦૦ બાલકોમાંથી ૧૩૬ બાલકો મરતાં પરંતુ ત્યારથી માતાઓને બાળ. ઉછેરનું જ્ઞાન અપાવા માંડ્યું ત્યારથી ૧૦૦૦ બાળકોમાંથી ૭૦ ની સંખ્યા થઈ, હજી પણ જે જ્ઞાનનો વિસ્તાર વધે તો આ પ્રમાણ ઓછું થાય.

અસલના વખતમાં જે કાવત હતું તે દરે ગમે તે કારણસર રહ્યું નથી એટલે વારં-વાર થતી સુવાવડો સહન થતી નથી અને કંવલદીન પ્રજા ઉત્પન્ન થાય છે. સુવાવડ પહેલાં નેજા પછી કેવા રીતે સંજાળ લેતી તેનું જ્ઞાન મોઝપણ છોકરીને હોતું નથી પહેલાં નો ઘરમાં વડીલ હોય તે સારી અનુ-ભવો સલાહ આપતાં પણ દરે તો દેશ પર-

દેશ રહેવાને લીધે તે અસંભવિત થઇ ગયું છે એટલે બિન અનુભવી છોકરા છોકરીઓ માં આપ થવા પામે છે, અને પરિણામે જાને હેરાન થાય છે અને લવિષ્યની પ્રાપ્તિ નબળી પડે છે.

આ ઉપરાંત મોટામાં મોટો ભોગ બાળકાગ્ન ને પરિણામે છે. આ દુષ્ટ રૂઢી તો આપણને દરેક બાળકમાં પછાત રાખે છે. આપણા લોકની શારીરિક અને માનસિક અધીનતામાં આ દુષ્ટ રૂઢી જેટલી બાધકર્તા છે તેટલું બીજું કાંઈજ નથી. માત્ર આપણા પોતાના દલાવા ખાતર આપણાં કુમળાં બાળકોને આ યુગમાં હોમીએ છીએ. હમણાંજ અમદાવાદમાં માતા પિતાના ભોગની વેદી ઉપર એક કુમળાં ચૌદ વર્ષની પુલ જેવી છોકરી કરમાઈ ગયાતું સાંભળ્યું ને હૈયું ચીરાઈ ગયું. તેર ચૌદ વર્ષની નાનુકડી છોકરી માતા થઈ-માત્ર ધરડી દાદીને તેના લગ્નનો તમાશો જોવે હતો-અને વૈભવ બતાવવો હતો તે કારણે તેનું લગ્ન બે વર્ષે થયું અને ચૌદ વર્ષ પહેલાં તો છોકરીને સીમંત આપ્યું. લોહીનો એક ઢાંચો શરીરમાં રહ્યો નહિ, દોઢ મહિનાની કુમળા બાળકી મૂકી વિધવા માતાને રડતી કંકળની માયાં કુટતી મુકીને એ ફૂલ હતું ન હતું થઈ ગયું. આવા તો કાંઈ સંખ્યાબંધ દાખલા યતા હશે. આપણી આખો ક્યારે ઉઘડશે તે સમજી પડતી નથી.

બાળકાગ્ન અટકાવવામાં સ્ત્રીઓને કાંઈક કરી શકશે. એમાં પુરો આડે આવતા નથી. સ્ત્રીઓ એ કાર્ય પોતાનું કરશે તોજ થશે.

સુવાવડમાં જે સંખ્યાબંધ સ્ત્રીઓની આદતિ આપાય છે તે અટકાવવાને સહેલો રસ્તો એ છે કે દરેક દરેક સુવાવડ શિક્ષિત દાપણને હાથેજ ચલી જોઈએ. આ

બાળક મુનિસિપાલિટી, સેનીટરી એસો. સિસ્ટેમનો, પંચાયતોં દરેક દરેક સંસ્થાઓએ ખુબ ચાનકે રાખવી જોઈએ. જે દાપણો (indigenoues) દેશી દાપણો છે તે દરેક દરેકને આ બાળકનું શિક્ષણ ગમે તે ઉપાયે મળવું જોઈએ એવો કાયદોજ ચલે જોઈએ. તોજ આણંદ અગાન દાખલો નાખૂં થઈ જશે અને સુવાવડ મુકરશે. સંખ્યાબંધ આવી દાખલો તૈયાર કરવી જોઈએ, તેમજ સારા કુટુંબની સ્ત્રીઓએ આ કામ એક ધંધા તરીકે સ્વીકારવું જોઈએ. હવે જમાનો એવો આવ્યો છે કે કાંઈ પણ કંજળા ધંધામાં ન્હાનમ નથી, એનો ખ્યાલ રાખવો જોઈએ, છ મહિના બાર મહિનામાં આ કામ શીખ્યાથી કેટલી સ્ત્રીઓના જીવ બચાવી શકાશે ? આપણી વિધવાઓ ઓશીઆળો અવતાર ગાળે છે. સગા વડાલાં ને ત્યાં માંદગી વખતે જોવા જવામાં પુષ્કળ વખત ગાળે છે. રૂઢવા કૂટવામાં, મંદીરે, હવેલીઓમાં બેસીને કુધલી કરવામાં વખત ગાળે છે, તેના કરતાં આ ઉપયોગી કામ શીખ્યાં હશે તો કાંઈ નહિં તો પોતાના કુટુંબમાં તો જરૂર ઉપયોગી થઈ પડશે. લોકને ઘેર કેસ કરવા બહે ના જવ પણ સગાં સંબંધીમાં એ ઉપયોગમાં આવે તો કેટલો લાલ થાય ?

આપણા લોકની રહેણીકરણી હવે દિન પરદિન એટલી બદલાતી ગય છે કે જમાનો પ્રમાણે તેમાં ફેરફાર ના કરીએ તો આપણે ક્યારાઈ જઈએ.

આપણી શારીરિક સ્થિતિ નબળી થઈ ગઈ છે. આર્થિક સ્થિતિ ખરાબ થઈ ગઈ છે, તે છતાં આચારમાં કાંઈજ ફેરફાર ના કરીએ તો નમી પણ શી રીતે શકીએ ? આ બાળકનો વિચાર કાંઈ કરશે ?

એક સુવાવડીનો ખાટલો એટલે શું ? બે ત્રણ વૃદ્ધ અનુભવી સ્ત્રીઓની પરિચયાં, સારા

ખેરાક, સ્વચ્છ કપડાંલત્તાં, સારા બિહાનાં, સ્વચ્છ હવા, સુવંદ દાયંધ, બાળકની સારી સંભાળ આટલી સામગ્રી હોય તોજ સુવાવડ સારી ચાલ નહિં, તો કાંઈ કાંઈ વિદ્યેષો આવવાના અને અનેક સ્ત્રી બાળકોના સંહાર વળવાતો. આ બધી સામગ્રી ફેટલાકથી મેળવી શકાશે ? આ બધી આપણ દૂર કરવા માટે સુવાવડખાનાં એ હૃદયની બક્ષિસ છે એમજ માનો. એમાં ત્હમને કોઈવાર પરનાવવાનું નહિ ચાય. ત્યાં બધી સગવડ સચાવશે. અને મન પરથી મોટા બોળેજ ઉતરી જશે. જેણે જેણે આવાં સુવાવડખાનાં અનુભવ લીધે છે તે તો કહેશે કે કોઈ ભવે ઘેર સુવાવડની ખટપટ નહિં રાખીએ. સુરત વૈષ્ણવ શેઠાણીએ પણ પોતાની વહુ હોકરીઓની સુવાવડ અમદાવાદ શહેરમાં તો સુવાવડખાનામાં કરે છે. બાર પંદર દિવસે ખારસી ભરેણે બોળે મા દીકરાને લઇને ઘેર આવે છે. કાંઈ પંચાત નહિં ને ઉત્તમ સારવારથી બન્ને આનંદમાં રહીને આવે છે. ભગે, ઘેર આવ્યા પછી ત્હમે તેને ન્દવડાવો પ્રાયશ્ચિત કરાવો તેમાં કાંઈ નહિં. પણ ખરી વખતે જ્યે આવે ના આવવા દો તો ત્હમે સ્ત્રીઓનો આશીર્વાદ લેશો.

નિશ્ચાન સેનીટરી હૈસમાં પહેલાં જન્મનાખાઈ પણ તે પ્રદર્શનનું નામોનું કહાડયું ત્યારે નહિં— અને કાંઈજ સંગીનથી તેનો લાભ લેતો નહિ. ત્યાર પછી ચાર વર્ષ ઉપર સંખ્યાજંધ અનુભવનો લાભ લઇને પ્રદર્શન કરવામાં આવીયું તેને તો કાયમનું સ્વરૂપ આપવામાં આવ્યું અને પત્રિકાઓ દ્વારા કાંઈ સંગીન કામ થયું. પ્રદર્શનની સામગ્રીમાંથી આજ વડોદરામાં આરોગ્યનું એક કિંમતી સમ્રદ્ધિ રચાન કામનું થયું છે, અને યાજનાના વિદ્યાર્થીઓ તેમજ બીજાં પ્રજાજનો દ્વારા તો તેનો લાભ લઈ શકે છે. સ્ત્રી સંરક્ષણ અને

લાભ લે છે, અને તેનાથી ફેટલા લોકોને કાયદો થશે છે. એ લોકોનાં બેગને પૂછ્યાથી ખચર પડશે કે આ સંસ્થાને લીધે ફેટલી ખટપટ ઝોળી થઈ હશે. ફેટલી ખંતથી અને કેવી ઉત્તમ સારવાર એ દવાખાનામાં ચાય છે તે એકવાર જોઈ આવ્યાથી ખાતરી થશે.

આવા સુવાવડખાનામાં સ્ત્રીઓનું મરણ પ્રમાણ જોશો તો છેકજ ઝોણું છે. છેકજ કેસ બગડી ગયો હોય અને પછી ત્યાં ગય તો મરણ પામે.

એટલું ખરું કે આવાં મોટાં ખાતામાં ધણીવાર અવ્યવસ્થા ચાલે છે તો સમજી મનુષ્યોનું કામ છે કે એવી ગેરવ્યવસ્થા હોય તે ગહાર પાડતાં બીજું નહિં અને બાળખી હકીકત થોડા અધિકારીને કાને નાંખીને તેનો નિકાલ કરી દેવો-ગેરવ્યવસ્થાનું નિરાકરણ કરવું. પણ તે માટે સારી સંસ્થાનો લાભ લેતાં ચૂકવું નહિ.

જેને બેરાંતી રિયલિટો કાંઈજ ખ્યાલ હશે તે બજારના હશે કે સોએ ૮૦ ટકા બેરાં કાંઈ પણ પ્રકારના જનનેન્દ્રિય સંબંધી અનેક ગુપ્ત રાગથી પીડાતાં હોય છે. હરતાં દરતાં હોય એટલે કોઈને તેની ઝાઝી દરકાર રહે નહિં. પણ પુષ્કળ હેરાનગતિ વેઠે છે. આ સર્વનું મૂળ કચળેલી સુવાવડમાં હોય છે. તો આ આપણ દૂર કરવાનું મોડું સાધન સુવાવડખાનાં છે.

આવાં સુવાવડખાનામાં જે સ્ત્રી પુરોષો પૈસા ખર્ચશે તે લાખોના આશીર્વાદ લેશે. હવે ૫ પચ તળે રેશે આવે છે તેનેજ ખરા વાર યવ ખ્યાલ આવે છે. સુરતના એક કલેક્ટરવતહીન ખુજ સુરત છોડીની આંખ સારી પહેલાં ને જન્મભાવે જતી રહી. એ માણસને તેનું બાન કોઈને સારા ઉપચાર થયા હોત પહેલાં તો ઘરમાં લી પુત્રીનું જીંદગીનું રત્ન બની સલાહ આપતથી ત્યાર પછી એના મનમાં

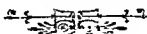
એ વાત એટલી પેસી ગઈ કે જ્યાં જાય ત્યાં પ્રજાની આંખોને માટે પ્રશ્ન કરે-આંખનાં દવા-ખાના કહાડાવે અને ડોક્ટરને આંખથી પીડાતાં જોઈને એવું હૃદય ચીરાઈ જાય, તેથી તે બાબતના ઉપાય પહેલા લેવડાવે. તેજ પ્રમાણે જેના ઘરમાંથી વહુ છોકરીઓ સુવાવડમાં સારી સારવારને અભાવે મરણ પામી હશે તેને તો જરૂરજ લાગે કે સારવાર માટે કાંઈ સાધન હોય તો જરૂર અમુક્ય જીવ જાતી શકે, અને તેજ લોકો આવા કાર્યમાં પૈસાની મદદ કરશે. પોતાને જે દુઃખ લાગ્યું તેમાંથી બીજાં જાણે એ ભાવના આપોઆપ જાગૃત થશે. આદ્યજી જમાડવામાં ને પારમાં તેરમાં પૈસા વ્યર્થ ઉડાવ્યા કરતાં આવી સંસ્થા સ્થાપવામાં પૈસો ખરચાશે તો કેટલા લોકોનું કલ્યાણ થશે.

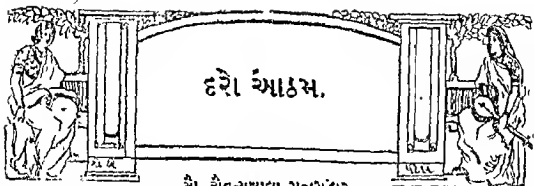
બીજાં એક લાભ આવી સંસ્થાથી એ થશે કે બાળ-કોરે સંબંધી જ્ઞાનને પ્રચાર સ્ત્રીઓમાં સારી રીતે કરી શકાશે. એક મધ્યસ્થ જગ્યા હોય તો તેની મારફત સંખ્યાબધ વ્યક્તિઓને લાભ કરી શકાય. સ્ત્રીઓ ત્યાં એકઠી થાય, બાળકોને કેવી રીતે નવડાવવાં, દૂધ માટે કેવી સાવચેતી રાખવી, ચેપી રોગ માટે કેવી રીતે સાવધાન રહેવું, છોકરાં ગળા જતાં હોય તો કેવી સંભાળ રાખવી, સુવાવડ પહેલાં કેવી સંભાળ રાખવી, પછી કેમ બેવસ્થા રાખવી એ અર્ધું સંભાળી શકાય અને તેની સમજણ પાડી શકાય.

ઉપરા ઉપરી સુવાવડ થવાથી, રોગી સ્ત્રી કે પુરુષને લીધે જે સંતતિ થાય તેનાથી કેટલી દાની થાય છે તે સર્વ બાબતો સમજાવી શકાય. આ પ્રકારના અગાનથી કેટલી

દાની થાય છે તેના ખ્યાલ પણ હજી આપણા લોકોને નથી. સામાન્ય આરોગ્ય સંબંધી વિષયમાં જ્યારે લોકો રસ્તે લેતા થશે ત્યારેજ કાંઈ સ્થિતિ સુધરશે. જેમ ગાડું ચાલે છે તેમ ચાલવા દો એ ઉદાસીનતાને લીધે આપણું સત્યાનાશ વળી જાય છે. દરેક પ્રશ્નનો વિચાર કરીને, તેને પોતાનો કરીને તે ઉપર સતત પ્રયત્ન કર્યાં કરીએ, હથોડા માર્યાંજ કરાએ તોજ કાંઈક પરિણામ આવે. અને આજ હજી તો સ્ત્રીઓ બહુજ અજ્ઞાન છે એટલે આવી બાબતોમાં પુરોગામી અને સમજી જીવવાની આગે સલાહ આપવી પડશે. ઘરમાં વહુ દીકરી કે બહેનોની સુવાવડ હોય ત્યારે તેમજેજ આગ્રહ કરીને સારા દામણ કે સુવાવડ-ખાનાનો બદોબસ્ત કરવો જોઈએ. એવો સ્ત્રીઓ કરી લેશે, માથું ફેડી લેશે એમાં આપણે શું કરી શકીએ એમ ના થયું જોઈએ. સ્ત્રીઓને જીવ સમજાવીને સારા રસ્તો લેવડાવવો જોઈએ. ઉદાસીનતા દૂર કરવી જોઈએ. ધીમે ધીમે સ્ત્રીઓ પોતાનું દિલ સમજશે અને પોતે જાતેજ તૈયાર થશે.

આ બાબતમાં જે અગ્રેસરો હશે તેને પહેલ કરવી પડશે. જે જે શેડીઆ ગણાતા હશે, નેતા ગણાતા હશે તેમના ઘરમાંથી સુવાવડખાનાનો ઉપયોગ પહેલો થશે તોજ ગરીબ વર્ગ જશે. બધામાં જાને છે તેમ આમાં પણ મહાજનો યેનઃ ગત સપન્થ્યાઃ જે ખંતપૂર્વક આ કાર્ય થશે તો નિશ્ચય તેનાં સારાં ફળ આવશે, ને ભવિષ્યની પ્રજા આજના પ્રયત્ન કરનારાને આશીર્વાદ આપશે. આપ સર્વેના પ્રયાસ સફળ થાઓ એટલું ઇચ્છીને વિરમીદ.

શ્રી. ચૈતન્યચાલા મનમુદાર,

કોઈ એક મોટા નગરનો રાજા પરમ સુખી હતો. તેને બે રાણી હતી પણ રાજા હંમેશાં એક વાતે દુઃખી રહેતો. જખે રાણી છતાં એકદને સંતાન ન હતું, એક ફક્ત એના અસંતોષનું કારણ હતું. આ બે રાણીઓમાં રાજાને એક ઉપર ખાસ અણમો રહેતો.

એક દિવસ રાજા મંદિરમાં જઈ શકરની પ્રાર્થના કરવા લાગ્યો. ત્યાં એક બ્રહ્મ પશુ આવેલો હતો. તેની સાથે પુષ્કળ છોકરાં હતાં. આ બાલમંડળા જોઈ રાજાને વળી વધારે અશાંતિ થઈ, તે ચંકરને વિનવવા લાગ્યો, “હે બોળાનાથ, હે ચંકર, તારી ગતિ ગદન છે ! ત્યાં છોકરાં જોઈએ ત્યાં છોકરાં નહિ તે જ્યાં અલ પશુ પૂરું નથી હોતું ત્યાં અનેક છોકરાંઓ જોઈએ બ્રહ્મને તે વળી આટલાં બધાં છોકરાં શું કરવા આખાં ? અને મારે એક પુત્ર તો શું પશુ એક પુત્રી સરખીએ નહિ ? હે શિવ, હું તારી આટલી ભક્તિ-ભાવે પૂજા કરું છું છતાં તું કાંઈ કહેતો નથી, તો હવે હું તારી સમક્ષ આ માયા તું કમળ મણિ હું.”

રાજાને હાથમાં ખુદ્દી તરવારથી આત્મ-હત્યા કરતો જોઈ ભગવાન આશુનોષને તેની દયા આવી. તેમણે લિંગમાથી પ્રત્યક્ષ થઈ કહ્યું : “હે રાજા, હું તારા ઉપર અનુમદ કરું છું. જા, પેલા આંખા ઉપરથી એક રૂળ લઈ તારા રાણીને આપજે. એનાથી તું પુત્ર-વાળો થઈશ.”

રાજા પેલા આંખા પામે આંખો એટલે આંખાએ ડાળ નીચી કરી રાજાને એક ફરી લેવા દીધી. રાજાએ ખીચ લેવા હાથ ઉઘોડ્યો; ત્યાં તો ડાળ ધસી ઉઘે જતી રહી. રાજા લોભથી ઝંખવાણે પડી મહેલમાં ગયો.

થેર જઈ રાજાએ તે ફળ મોટી ‘રાણીને આપ્યું; અને તેને ખાઈ જવાનું કહ્યું. ખીચારી ન્હાની રાણીને તો રાજા સંભારેજ શું કામ ? તે રૂળના રસથી રાણીને બે પુત્ર થયા. પંથુ તે એમાંથી એકે સ્વરૂપવાન કે ગુણવાન ન થયો.

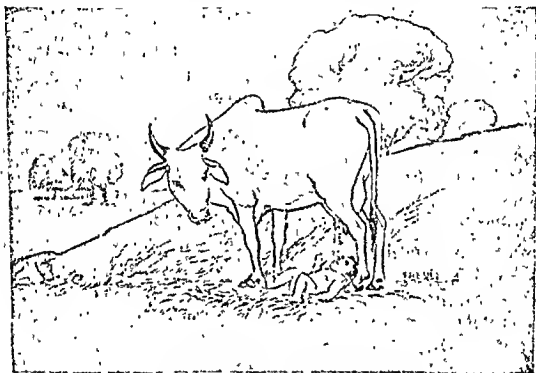
પેલી ન્હાની રાણીને ખખર પડી કે રાજાજ આમરૂળ લાગ્યા છે અને તેમાં પોતાનો ભાગ નથી રાખ્યો. આથી તેણે પોતાની દારીને તેનાં છોડા અને ગોટલા વીણી લાવવા કહ્યું. દારીએ તે લઈ આવી રાણીને આપ્યાં. રાણીએ તેને ઉકાળી તેનો રસ કાઢ્યો અને તેમાંથી થોડો પોતે પીધો, થોડો દારીને આપ્યો અને બાકીને પોતાની ગાયને પાથો. આથી તેને એક વડના પાંદડા ઉપર સુવાડેલા બાલમુકુંદ જેવો મુંદર પુત્ર થયો.

રાણીવાસમાં આ ખખર બધે ફેલાઈ. મોટી રાણી હવે આ અણમાનીતીની અદે-ખાઈ કરવા લાગી અને એનો છોકરો શી રીતે મરી જાય તેનો ઉપાય શોધવા લાગી. તેણે દાયણને પૈસાની લાલચ આપી છોકરાને મારી નાંખવાનું જેમ તેમ કરી નકલી કરાવ્યું અને રાણીએ રાજાને ખખર કહાવી કે ન્હાની રાણીએ સાવરણીને જન્મ આપ્યો છે.

રાત્રિના વખત છે, હાથમાં ન્હાતું બાળક
લઘ અંધીરી રાત્રે એક સ્ત્રી ધીમે પગલે
જંગલ તરફ ચાલી રહી છે. ધડીવારમાં તે
ધીમી પડી જાય છે અને કોઈક ઉંડા વિચારમાં
હોય તેમ તે બાળક સ્હામું નોંધ રહી
જાય છે: "હે પ્રભુ ! આ પુલ જેવું નિર્દોષ
બાળક એને મારાથી શી રીતે મરત ? પણ
રાત્રીને વચન આપ્યું છે તે જો આની આંખો
નહીં દેખાયું તો નક્કી એ જાણશે કે એણે

એક દરણું મરી ગયેલું દેખાયું. દારીને તરત
માર્ગ મુક્યો. ત્હેણે તે દરણીની આંખો પૂરાવા
માટે કાઠી લીધી.

ન્હાની રાણીએ સવારમાં પુત્રને પાસે ન
દીકો એટલે ખૂબ કદખાંત કરવા માંડ્યું. દિવસ
ઉપર દિવસ વ્યતિત થવા લાગ્યા. અને વાત
જાણે વિસારે પડી. રાણીવાસમાં બન્ને કુંવરો
ઉછરવા માંડ્યા અને ત્યાં દરોમાં પણ કુંવર
ઉછરીને મોટા થવા લાગ્યો.

એક ભઠ્ઠી ગાય 'ઉવા, ઉવા' સાંભળી પાસે આવી અને
પોતાના આંચળમાંથી દુધની સેર તેના મોંમાં છોડી.

માથો નથી. હે પ્રભુ ! તું કાંઈ ચુકિત મુઝા-
ડને. તું તો બાળકને આ ધોળાં મુઠી દઈ છું.
હે દરો માતા ! આ બાળક હવે તમારે
શરણે છે."

આજે દરો આડમ હતી. બાળકને લીલી-
હમ દરો ઉપર રમવા મુકી દાસી અંધારામાં
પાછી જતા લાગી ત્યાં રસ્તે લીંડતાં ત્હેના
પગને કંઈક અથડાયું. નીચાં વળી જાયું તો

દરો વાળાં પૃથ્વી પાસે ગોચર હતું. નજીક
ગામના ગોવાળીઆ ત્યાં પોતાનાં ગાય
ભેસોનાં ધણ ચરવા મુકી દેતા. પૃથ્વી માતાનું
કરનું તે એક ભઠ્ઠી ગાય ઉવાં ઉવાં સાંભળી પાસે
આવી અને પોતાનાં આંચળમાંથી દુધની સેર ત્હેના
મોંમાં છોડી. તે ગાય હવે રાજ સદવાર સદાજ
દુધની સેર છોડરાના મોંમાં પાડી જતી
છોકરી તો દહાડે ન વધે એટલે રાતે વધે

ને રાતે ન વધે એટલો દહાડે વધે. છોકરા તો ધુટણીયાં તાણતો વાજરડાં સાથે રમે છે. તે વખતે જતાં ગોવાળ સાથે રમતો થયો છે.

એક વખત રામના સીપાઇઓ ઘોડાને પાણી પાવા પાસેના ઝરણુ આગળ લઇ ગયા. ઘોડાને પાણી પીવાને સિપાઇએ 'પોહ પોહ' કરી સૂચના કરી. આ વખતે પૃથ્વી માને ખેલે ઉછરતો રામનો નહાનો કુંવર પણ લાકડાનો ઘોડો કરી રમવા આવેલો. તેણે પણ પોતાના લાકડીના ઘોડાને 'પોહ પોહ' કરી પાણી પીવાનું કહ્યું. સિપાઇઓ તે નિર્દોષ બાળક તરફ બહાલમીની આંખે જોઇ રહ્યા.

સિપાઇઓએ ઘેર જઈ રામને આ વાતની ખબર કરાવી. રામને એ છોકરા ઉપર બહાલ આપ્યું અને કંઈક કુટુમ્બ ચલુ. તેણે સીપાઇઓને હુકમ કર્યો કે જો એ છોકરા કાલે પણ આવે તે ફરી એજ પ્રમાણે ખોલે તો તેને પૂછવું કે, "લાકડાનો ઘોડો પાણી પીએ ખરેખર ?"

બીજે દિવસે સિપાઇઓ ઘોડા લઇ પાણી પાવા ગયા. પેલો છોકરો પણ તેમને જોઇ લાકડીનો ઘોડો લઇ ઝરણુ પાસે આવેલો હતો. સિપાઇઓએ 'પોહ પોહ' કહ્યું એટલે છોકરાએ પણ તેજ પ્રમાણે કહ્યું.

સિપાઇઓએ કહ્યું: "અલ્યા છોકરા, લાકડાનો ઘોડો પાણી પીએ ખરે ?"

છોકરાએ જવાબ દીધો: "ત્યારે રામની રાણીને તે વળી સાવરણી આવતરે કે ?"

સિપાઇઓએ મહેલમાં જઈ છોકરાને જવાબ રામને કહેવડાવ્યો. રામને માનીતી રાણીએ વાત કહી હતી તેમો મેળ હવે આધો. રામને હવે લગભગ ખાતરી થઈ કે તે નહાની રાણીનો કુંવર હતો, અને પોતાને જે કુદરતી રીતેજ આકર્ષણ થયું હતું તે પુત્ર-વાત્સલ્યને લીધેજ હતું.

રામ જાતે ઝરણુ આગળ ગયો ત્યારે કુંવર પોતાની માને 'જોજો દરો આગળ પત-ગીઆ ઉરાડતો બેઠો હતો. રામ ત્યાં આવી પહોંચ્યો. કુંવરને બાથમાં લઇ મહેલમાં તેડી લાવ્યો, એટલે કુંવર યોરોડક વખત રહી પાછો દરો માતાને સ્થિતળ જાંચડે આવી રહ્યો.

રાણીવાસમાં કુંવર જીવે છે એવી વાત ફેલાઈ ગઈ. રાણીની અટ્ટેખાહિના તો પારજ ન રહ્યો. ગમે તે પ્રકારે હજી પણ તે કુંવરને મારી નાખવાના તહેણે નિશ્ચય કર્યો. એક દિવસ પેલા બે કુંવર ગેડી દો રમતા હતા, ત્યાં આ છોકરો પણ રમવા આવ્યો. રમતાં રમતાં પેલા છોકરાથી દડો રાણીના ઝરખામાં જઈ પડ્યો. રાણીને તો એટલુંજ જોઈવું હતું. તેણે છોકરાને ઉપર આવી દડો લઇ જવા કહ્યું. છોકરાએ ના કહ્યું છતાં ના હટકે ઉપર જવું પડ્યું. રાણીએ એના લાડું તૈયાર કરી મૂક્યા હતા તે છોકરાને લલચાવીને આપ્યા.

પેલો છોકરો તો લાડુ લઈને નીચે ઉતરી પડ્યો અને ફરીયા રમત શરૂ થઈ ગઈ.

રામના મનમાંથી હવે આ છોકરાની વાત ખસતી નહોતી. એક દિવસ રામએ તેને પોતાના દરખાસમાં બોલાવ્યો. છોકરાની ધણીજ ચપળતા જોઈ રામએ તેને વાતો કરાવવા માંડી. વાતોમાંજ રામએ તેને પૂછ્યું: "તારો પિતા ક્યાં છે ?"

તરતજ છોકરાએ જવાબ દીધો: "મહારા પિતા મહારી સ્થાને જ છે." રામએ પૂછ્યું: "તારી માતા ક્યાં છે ?" છોકરાએ કહ્યું: "મહારી એક માતા જમીન પર ઉગી છે તે દરો માતા છે અને બીજી માતા તમારા અંતઃપુરમાં છે."

રામએ પોતાની બન્ને રાણીઓને પાસે બોલાવી. કુંવર દોડતો દોડતો જઈ બહુ દિવસથી જોળખતો દોષ તેમ પોતાની

માતાની કાઠે વળગી પડ્યો અને પેલા લાકુ બતાવી માતાને ત્હેની વાત કહેવા મંડ્યો. મોટી ગ્રાણી તો આ જોઈ અંબવાણીજ પડી ગઈ. ઊરના લાકુ રાગજના નવયામાં આવશે તો આપણા જીવનમાં ઊરજ, બાજશે એમ ત્હેને થયું.

રાગજે કુંવરને દેરા માતા બતાવવા કહ્યું. કુંવર ચાલ્યો ચાલ્યો પોતાની વનની

માતાને બતાવી પગે લાગ્યો. આજે પણ આહમ હતી. રાગજને તો કુંવર મળતાં સોનાના સુરજ ઉઘ્યા.

રાગજે વનમાં ઉત્સવ કરવા દાંડી પીટાવી. આખા ગામે દેરા આહમનો ઉત્સવ કર્યો. દેરાની કુકુઓખાથી પૂજા કરી લાકુંનું નવેલ કર્યું. વર્ષોવર્ષ દેરા આહમ ઉજવવા માંડી કારણ કે રાગજને તો લીલાલદેર યદ્ય રહી છે.

નોકરીનો ઉમેદવાર (શેકાણીને)—તમારે નોકર જોઈએ છે ?

શેકાણી—હા,

ઉમેદવાર—ત્યારે હું રહીશ પણ તમારે ત્યાં છોકરાં છે ?

શેકાણી—ના.

ઉમેદવાર—ત્યારે તો અહીં રહેવું મને શવશે નહિ.

શે—કેમ, છોકરાં નથી તેમાં તારે શું ?

ઉમેદવાર—એ તો પછી ધરમાં પ્યાલા રીકાચી બાગે તો તમે નોકરનેજ માથે નાંખો અને અમારા પગારમાંથી કાપી લો !

x

x

x

x

પ્રજોધની ઉંમર પાંચ વયની હતી. તેને એવી ટેવ હતી કે ધરમાં તેનાં માઆપને કાઠ મળવા આવે, તેના સરીર કે દેખાવમાં કંઈ હસવા જેવું હોય તો તેના દેખતાંજ બોલી દે. આજે સુંદરલાલ નામે તેના બાપનો એક મિત્ર જમવા આવવાનો હતો. તે ધણે જાણે અને ખુશો હતો. પ્રજોધને તેની માએ સવારથી કહી રાખ્યું હતું કે સુંદરલાલની ગરદનની મસ્કરી કરવી નહિ. સુંદરલાલ આવ્યા અને જ્યાં જમવા બેઠાં. પ્રજોધે તેની સામે ધણે વખત તાકી તાકીને જોયું. પછી બોલી ઉઘ્યો: " બા, તમે મને સુંદરલાલની ગરદનની મસ્કરી કરવાની ના કહી હતી. પણ એમને ગરદનજ ક્યાં છે કે તેની મસ્કરી કરે ? "

સતીઓનું આર્થિક સ્વાતંત્ર્ય*

લેખિકા: સૌ, સરોજિની ગુહતા, બી. એ.

આ વિષય અતિ અગત્યનો છે. સર્જન-કાળથી સ્ત્રીઓની પદવી હલકી છે તેનું મુખ્ય કારણ તેમની આર્થિક પરત-તતાજ છે. સત્યયુગમાં સ્ત્રીની પદવી ઉચ્ચ હતી એવું માનનારામાંની હું એક નથી. આપણી સતીઓનાં વૃત્તાંતો તરફ નજર કરે અને તેમના પતિઓએ તેમના તરફ કેવી વર્તણૂક ચલાવી હતી તેનો વિચાર કરે. જોકે એ પતિઓ માટે તે સતીઓએ પોતાના સુખ, પોતાનાં જીવન, પોતાના સર્વસ્વની આહુતિ આપી હતી. માત્ર એજ દાખલા લખ્યે: સીતા અને દમયંતી. આપણે સતીઓના ઉન્નત ચારિત્ર્યનાં વખાણ કરીએ છીએ. પણ વિના અપરાધે તેમના પતિએ કાયર પુરોષો જેટલાં તેમનો ત્યાગ કર્યો હતો એ વાત શૂલી જઇ-એ છીએ. આપણા શાસ્ત્રો અને સ્મૃતિઓ વાંચો અને તેમણે સ્ત્રીઓ પ્રત્યે કેવો ભાવ રાખ્યો છે તે જુઓ. સ્ત્રીની ગણના ધણીવાર દીવાના, ગુલામો, બાળકો, અપંગોની સાથે કરવામાં આવી છે. સ્મૃતિકાંડોમાં શ્રેષ્ઠ એવો મનુ ફરી ફરીને કહે છે કે સ્ત્રીએ બાલ્યા-

વસ્થામાં પતિની અને વૃદ્ધાવસ્થામાં પુત્રની આશ્રમાં રહેવું. કદી પણ સ્વતંત્રપણે ચાલવું નહિ. મનુ એ માત્ર કહ્યું છે કે યજ્ઞ નાર્યસ્તુ પૂજ્યન્તે રમંતે તજ દેવતાઃ તે ઉપરથી ધણા એમ ધારે છે કે મનુએ સ્ત્રીની પદવી બહુ ઉચ્ચ ગણી છે. પણ મારી નાશ માન્યતા પ્રમાણે આ ધારણા ખોટી છે. આ વાક્ય જ્યાં વપરાયું છે ત્યાં ખીજ શ્લોકો વાંચી જોઇશું તો જણાશે કે સ્ત્રીઓની પદવી ઉતારી પાડવાનો નિશ્ચિત પ્રયત્ન થયેલો છે. આ પૂજ્ય પણ બહુ ગોણું પ્રકારની છે. કારણ કે તે પછીના શ્લોકમાં જણાવ્યું છે કે વરેણાં લુગદાં ને મોજન એ ત્રણ વડે સ્ત્રીની પૂજ્ય કરવી ! હું મારા વિષ-યને બદલે આડી વાતો કરું છું એ હું જાણું છું. પણ જો મારે સિદ્ધ કરવું છે તે એટલું જ કે સ્ત્રીની પદવી કદી પણ આદર્શ રૂપ યથા નથી. આપણા દેશમાં હજારો બહેન લાખો લોકો એવા છે જે એમ દંતાથી માને છે કે આપણા આદર્શ તે પ્રાચીન સત્ય યુગની સ્ત્રી છે અને એટલી ઉચ્ચાઇએ આપણે પહોંચીએ તો જોઇએ તે કરતાં એ વધારે સિદ્ધિ યથા જાય. એક અતિ સામાન્ય વાત તેઓ બૂલી જાય છે કે જ્ઞાન અને સંસ્કૃતિ (civilization) એ જન્મે રિચર નહિ પણ પ્રગતિમાન છે. કોઇ પણ યુગ ખીજ

* ઇંગ્લેન્ડમાં હેનરી. એન. ટેલરમાં મળેલી ૭ મી દિ'દી પરિષદમાં Economic Independence of Women નામનો લેખ જે વાંચ્યો હતો, તેનું ભાષાંતર " ગુણસુંદરી " ના નામકો માટે મૂક્યું છે.

યુગના આદર્શ તરીકે મૂકી શકાય નહિ, કારણ કે જાનેની સ્થિતિ અને સયોગો તદ્દન જુદા હોય છે.

આર્થિક સ્વાતંત્ર્ય એ સ્ત્રીની પદ્ધતિને ઉન્નત કરવાનો એકલો જ રસ્તો નથી. લાંબા સંપાદન માર્ગતુ' એ તો એક પગથીયું માત્ર છે. પણ એ પગથીયું મૂકી દઈ શકાય તેમ નથીજ, પ્રથમજ જણાવી દઉં છું કે દરેક સ્ત્રીએ કમાવા મંડી જવું એમ મારું કહેવું નથી. મને હંમેશાં લાગતું આવ્યું છે કે દરેક સ્ત્રીની પાસે કમાવાતું કાંઈ સાધન તૈયાર હોવું જોઈએ. કાંતો કોઈ પ્રકારનું ગાન કે કોઈ ઉદ્યોગ, જરૂર ન હોય તો આ સાધનનો ઉપયોગ ન કરવો. પણ રહેજ પણ જરૂર પડતાં તેનો ઉપયોગ કરવા તત્પર થવું જોઈએ. આજ તો આપણે જોઈએ છીએ કે પુરૂષ અપંગ થવાથી કે બીજા કોઈ કારણથી કમાઈ ન શકે તો તેના કુટુંબે કાંતો બૂબે મરવું કે કાંતો બિસા માંગવી. કુંડી કમાઈવાળાં સગાંબહેલાં પરજ બહુધા અધાર રાખવો પડે છે. બૂબે આપુ કુટુંબ ભરી જાય, બીજા લોકોને જાર રૂપ થઈ પડે કે કોઈ સાર્વજનિક દાનનો આશ્રય લે-પણ સ્ત્રીથી કમાવાય નહિજ ! એક ઉચી ગણતરી ગણતિમાં એક બહુ ખેદજનક દૃષ્ટાંત બન્યો હતો. ચાર માણસના કુટુંબનું પોષણ કરનાર પુરૂષ અપંગ થવાથી ઘરની આવક સર્વથા બંધ થઈ. પુરૂષના પોતાનાં તેમ તેની પત્નીનાં સગાંમાં કોઈ તેમને આશ્રય આપવા સમર્થ ન હતું. આખરે તેની પત્નીએ બિચારીએ એક કન્યાશાળામાં એવડો વેચવા માંડ્યો ! આ સ્ત્રીને તેની હિંમત માટે ધન્યવાદ થટે છે. પણ તેની સ્થિતિ કેવળ દયા પાત્ર છે. જે બાલ્યાવસ્થામાં તેને કોઈ પ્રકારનું શિક્ષણ આપવામાં આવ્યું હોત કે કોઈ ઉદ્યોગ શીખ્યો હોત તો તે આ મુશ્કેલી સ્ફેલથી દૂર કરી શકત.

વળી આપણા દેશમાં પતિરાજ પત્નીને કાંઈ પણ વાંક સિવાય કાઠી મૂકે એ બહુ અસાધારણ બનાવ નથી. સ્ત્રી કાયદાનો આશ્રય લે તો તેને માફને ઘણું ઘણું તો દશ બાર રૂપીઆની ખોરાક મળે ! પોતાને પીઅર રહેવા સિવાય સ્ત્રીને બીજો રસ્તોજ નથી, અને પીઅરપક્ષનાં માણસો-ખાસ કરીને મા-બાપ જીવતાં ન હોય તો-એને ભાર રૂપ મળે છે, અને તે પણ બહુ નવાઈ જેવું નથી. કારણ કે પોતાનું મહા મહેનતે પોષણ થતું હોય ત્યાં વળી આ નવો બોલો ક્યાંથી ઉપાડે ? આવે પ્રસંગે સ્ત્રી જે કાંઈક કમાવને શક્તિમાન હોય તો તે સ્વતંત્ર રહી શકે. એકલા ન રહેવું હોય તો પીયરમાં રહી ને પણ પોતાના ખર્ચ જેટલું કમાઈ લાવે તો કોષ્ટને ભારરૂપ ન લાગે. તે ઉપરાંત હું તો ધારું છું કે પતિરાજ જે ગણતારા હોય કે કાઠી મૂકવા છતાં સ્ત્રી પોતાનું યુજ્જ્વાન ચક્રાવી શકશે-પૈસાની બાબતમાં તો દુઃખી નહિજ થાય-તો તે આમ જલદી કાઠી પણ ન મૂકે. આ તો તે જાણે છે કે સ્ત્રી તદ્દન પરધીન છે, કાઠી મૂકવાથી અસહાય થઈ જાય છે તેથીજ આવી કુરતા વાપરે છે.

અતિશય મોંઘવારીના આ જમાનામાં ધણીવાર પુરૂષની આવકમાંથી કુટુંબનું પોષણ કરવાતું બહુ મુશ્કેલ પડે છે. કમાવાના જુદા જુદા રસ્તા બોળી પુરૂષ દ્વં ઉપરાંત મહેનત કરે છે અને પરિણામે પોતાના સ્ત્રીને પાપ-માલ કરે છે. જાણકોને સારો પ્રશ્નકારક ખોરાક આપી શકતો નથી, અને બિવિધ્યની પ્રજા બળદીન અને અશિક્ષિત રહે છે. જે સ્ત્રી કાંઈક કમાવાનો પ્રયત્ન કરે તો પરિસ્થિતિ થોડી ઘણી પણ મુશ્કેલ નહિ !

આપણા દેશમાં પાશ્ચાત્ય દેશો પોંચે અવિવાહિત સ્ત્રીનો પ્રજન જનસમાજને ઉદ્ધવાનો નથી. પણ તેને બદલે લાખો વિધવાઓનો એથીયે રાજ્ય પ્રજા છે એ આપણે જુલો

જમ્યે છીએ. આખી દુનિયામાં આપણા દેશની વિધવા જેવી દયાળુનક સ્થિતિ કોઈની નહિ હોય એમ ધારું છું. જુની રૂઢિચાના દીમાયતીઓ પોકારી ઉઠશે કે આપણી સંયુક્ત કુટુંબની સંરચાને લીધે વિધવાઓને પોતાનો જીવનનિર્વાહ કરવાનું બીલકુલ અધરું પડતું નથી. આ સંરચાના લાભાલાભ વિશે ચર્ચા કરવાનો અત્યારે પ્રસંગ નથી. પરંતુ એ રૂઢિપૂજકોને એટલું જ કહીશું કે સંયુક્ત કુટુંબમાં વસતી વિધવાઓને ખાનગીમાં પૂછી જુઓ કે તેમને પોતાનું જીવન કેવું લાગે છે. મારી તો ખાતરી છે કે માત્ર જીવનની ટકાવી રાખવાને જોઈતી વસ્તુઓ-અન્ન અને વસ્ત્ર-મેળવવા માટે જ તેમને જીવન પર્યાપ્ત સમત વૈતરું કરવું પડે છે. ઉપરથી સાંભળવા પડતાં મહેણાં ટુણાં કે અપમાનો તો જુદાં. આપણી વિધવાઓની સ્થિતિ બીજા બધા દેશો કરતાં વધારે અધમ શા માટે છે? માત્ર તેને પુનર્જનની છૂટ નથી એથી જ નહિ જોકે એ પણ એક કારણ છે તો ખરું જ. પણ તેની આર્થિક પરતંત્રતા એ એક મોટું કારણ છે. ગુજરાતમાં દરેક ઘણી વિધવા સ્ત્રીઓ શિક્ષકનું અને નર્સનું કામ કરવા બહાર પડે છે એ બદ્ધ આનંદની વાત છે. બીજા પ્રસંગે તેમની પાત્રતા કલ્પિત નથી. તેમને ત્યાગ કર્યો હતો એ વાત બૂલી જોઈએ. આપણા શાસ્ત્રો અને સ્મૃતિઓ વાંચો અને તેમને સ્ત્રીઓ પ્રત્યે જેવા ભાવ રાખો છે તે જુઓ. સ્ત્રીની ગણના ઘણીવાર દીવાના, યુલામો, બાળકો, અર્ધગેની સાથે કરવામાં આવી છે. સ્મૃતિકાશમાં શ્રેષ્ઠ એવો મનુ હરી હરીને કહે છે કે સ્ત્રીઓ બાલ્યા-

દદ માન્યતા છે કે લગ્ન એ જનસમાજનું આવશ્યક અંગ છે, છતાં દરેક વ્યક્તિની સ્વેચ્છાનો વિષય છે. જો કોઈ સ્ત્રીને કુમારિકા રહેવાની ઇચ્છા હોય તો તેણે પોતાનું ગુજરાન મલાવવું જ જોઈએ. સ્વતંત્ર જીવન ગાળવાની અભિલાષા હોય તો આવક પણ સ્વતંત્ર હોવી જોઈએ. પોતાના પિતા કે ભાઈઓને ભારરૂપ થવાનો તેને હક નથી.

સ્ત્રીઓ કમાવા માટે જેવી જાતનું કામ કરી શકે એ પણ વિચારવા જેવો પ્રશ્ન છે. પાશ્ચાત્ય દેશો જટલા આપણા દેશમાં સ્ત્રીને કમાવાના માર્ગ નથી. છતાં જો સ્ત્રીઓ દંડ ધાય તો કમાવાનો કંઈક રસ્તો શોધી શકે. શિક્ષક અને નર્સના ધંધા સ્ત્રી માટે ઉત્તમ છે. પરંતુ કુટુંબવાળા સ્ત્રીઓ માટે તે જરા મુશ્કેલ છે. તેમને માટે તો સીવણ, લગ્ન વિગેરે ઘેર બેઠાં થઈ શકે એવા ઉદ્યોગો જ શ્રેષ્ઠ છે. બોર્ડિંગ હાઉસ રાખવાનો રીવાજ આપણા દેશમાં બીલકુલ નથી. બાકી એમાંથી ઘણી સારી આવક થઈ શકે. જો આપણી સ્ત્રીઓને પારકાંને પોતાના ધરમાં રાખવાં ન ગમે તો તેઓને ધરમાં જમાડવાની ખાનગી વોધી તો રાખી જ શકે. મોટા ઉદ્યોગવાળાં શહેરો જ્યાં દેશ વિદેશથી માણસો એકઠા થાય છે ત્યાં તો આવી વીંશીઓ આશીર્વાદરૂપ થઈ પડે. હું એક બે દાખલા જાણું છું જે જ્યાં સ્ત્રીઓએ આ અખતરો જાણ્યો હતો એ પાડ્યો છે. મુંબાઈ અને બીજાં લોકો જ્યાં માળો માટે ખાનગી છે કે આપણાં સ્ત્રી દેશન થઈ પડી છે. યુગની સ્ત્રી છે અને એમ જાણુ રહેલથી કરી પડોશીએ તો જોઈએ માટે પુરો કરતાં સિદ્ધિ થઈ જાય. એક વધારે સારી રીતે તેઓ બૂલી જાય છે પોતી વાત છે. સ્ત્રીઓ (civilization) નું પસંદ ન હોય પણ પ્રતિમાન છે. જાણને ધેર મોલારે

• ૧૯૦૬માં દેનવી. એન. રેલ્ફમાં મળેલી ૭ મી દિવસી પરિષદમાં Economic Independence of Women નામનો લેખ એ. વ. ચે. દત્તે, તેનું ભારતીય “ ગુણગુહરી ” ના વાંચકો માટે મુદ્રિત છે.

તો પણ તેઓ આવે એમ હું ધારું છું. એક જગ્યાએ સ્ત્રી પોસ્ટ માર્સ્ટરનું કામ પણ કરે છે. મુંબાઈની એક મોટી બેંકમાં ઘણી પાર-સી સ્ત્રીઓ કારકુનનું કામ કરે છે. મુંબાઈની હાઇકોર્ટમાં પહેલાં સી બેરિસ્ટરને સનદ આપવામાં આવી છે તેની નોંધ લેતાં મને બહુજ આનંદ થાય છે. જે સ્ત્રીઓ સ્વતંત્ર જીવન ગાળવા ઇચ્છતી હોય તેમને માટે ધારાશાસ્ત્રી જેવા ખીજે એક ઉત્તમ ધંધો નથી. દાકતર તો ધંધો પણ બહુ ઉમદા છે અને જે સ્ત્રીઓ એ ધંધાની હાડમારીઓ વેઠવા શક્તિમાન હોય તેને માટે તો એ ઉત્તમ ધંધો છે. આ ધંધાઓ કુટુંબ જનનળ વિનાની સ્ત્રીઓજ કરી શકે એ કહેવાની આવશ્યકતા નથી.

કદાચ એવી દલીલ કરવામાં આવશે કે સ્ત્રી જાતિ નૈસર્ગિક રીતેજ મૃદુ છે, અને પુરુષોના જેવું કંઈક કામ કરવાને લાયક નથી. પણ હું તો ધારું છું કે પુરુષોએજ સ્ત્રીઓ ને આવી નિર્બળ બનાવી દીધી છે. સ્ત્રીની સ્વાભાવિક મૃદુતા એ નિર્બળતા નથી. સ્ત્રીની મૃદુતાની રક્ષા કરવાને બદલે પુરુષો સ્ત્રીની નિર્બળતાને ઉત્તેજન આપે છે, અને તેનું વ્યક્તિત્વ કરમાવી નાખે છે. ગાડીમાંથી ઉતરતાં પુરુષના હાથને ટેકા લેવાની ચોખ્ખી ના પાડનાર અમેરિકાની નવિન વિચારની સ્ત્રીઓ સાથે હું સંપૂર્ણ રીતે સમંત થાઉં છું. જે પુરુષની મદદ સિવાય સ્ત્રી ગાડીમાંથી પણ ન ઉતરી શકે તો તે દુનિયામાં ખીજું શું કરી શકશે ? પુરુષના સમાન હકને પણ તે લાયક નથી. આપણા દેશમાં તો સુભાગ્યે આ કે આવો ખીજો મૂર્ખ રીવાજ નથી. અને ધર્મિ-મતો પવન એવા રીવાજ લાવશે પણ નહિ એમ આશા છે. પણ એને બદલે ખીજા અનેક મૂર્ખ રીવાજો છે કે જે સ્ત્રીઓને નિર્બળ બનાવી દે છે. સ્ત્રીત્વની વાત જ્યારે કરવામાં આવે છે ત્યારે તે મનુષ્યત્વથી કાંઈક છુટીજ વસ્તુ હોય એમ ગણવામાં આવે છે.

આપણા દેશની સુશિક્ષિત સ્ત્રીઓની ફરજ છે કે સ્ત્રીઓ અને પુરુષો બન્નેને સમજાવવું જોઈએ કે આર્થિક સ્વતંત્ર્ય મળ્યા સિવાય સ્ત્રીની ઉન્નતિની આશા નકામી છે. સ્ત્રી કમાતી ન હોય પણ કમાવાને શક્તિમાન તો હોવીજ જોઈએ. બે હજાર વર્ષ પૂર્વે આમથી તેમથી તુરંગી વાક્યો ગોઠવી બનાવેલાં શાસ્ત્રો ઉપર જે હિંદુ કાયદા રચાયા છે તે સ્ત્રીને મીલકતની સ્વતંત્ર માલિકી બનવા દેતા નથી. પિતાનું એકનું એક સંતાન હોય તે સિવાય કન્યાને પિતાની મીલકતમાંથી કાંઈજ મળતું નથી. વળી એકનું એક સંતાન હોય તો પણ જે પિતા સંયુક્ત કુટુંબમાં મરણ પામે તો પુત્રીને કાંઈજ મળતું નથી. મીલકતની એકલી માલિકી હોય તો પણ વિધવાથી વસીયતનામું (વીલ) થઈ શકે નહિ. જ્યાં કાયદા સ્ત્રી પ્રત્યે આવી સખ્તાઈ બતાવે ત્યાં સ્ત્રીને સ્વતંત્ર આવક ક્યાંથી થઈ શકે ?

આજની પરિપક્વમાં પણ કેટલાક એવા દશે કે જે એમ કહેશે કે આપણી સ્ત્રીઓને સ્વતંત્ર થવાની ઇચ્છાજ નથી. તેમને પોતાની સ્થિતિથી સંપૂર્ણ સંતોષ છે. આપણા દેશમાં તો આવું કહેનારા અસંખ્ય છે. પણ આ દલીલ એક કાજુવાર પણ કબૂલ રખાય તેમ નથી. સ્વતંત્રતા શું છે એ આપણી સ્ત્રીઓને ખબરજ નથી. પોતાને જેના અસ્તિત્વનીજ ખબર ન હોય તે વસ્તુ લેવાની ઇચ્છા સ્ત્રીઓ ન રાખે એમાં કાંઈજ નવાઈ જેવું નથી. ગયા સૈકામાં જ્યારે પાશ્ચાત્ય દેશોમાં શુદ્ધામગિરી દાદી નાખવાની ચળવળ ચાલતી હતી ત્યારે એ રીવાજ કાયમ રાખવાના દિમાયતીઓ આજ દલીલ વાપરના હતા કે શુદ્ધામો સ્વતંત્ર થવા ઇચ્છાજ નથી. પણ એ જે જવાબ આપ્યો છે તેજ સ્વતંત્રતાના વીરો આપના હતા કે શુદ્ધામોને સ્વતંત્રતા શું તે ખબરજ નથી. સ્ત્રીઓ સ્વાતંત્ર્યને

લાયક છે કે નહિ એ સુચાઇ ગયેલા પ્રથમ વિષે હું અને વિવેચન કરતી નથી. મેં પ્રથમ કહ્યું તેમ સ્ત્રીઓ સામાન્ય મનુષ્યોથી ભુલું પ્રાણી નથી અને મનુષ્ય માત્રને સ્વાતંત્ર્યનો હક સરખોજ છે. વળી જેઓ સંપૂર્ણ સ્વાતંત્ર્ય ભોગવતાં હોય તેમને ખીન મનુષ્ય સ્વાતંત્ર્યને લાયક નથી એમ કહેવાનો કશોજ હક નથી.

સ્ત્રીઓએ પોતેજ હવે સ્ત્રીઓના પ્રશ્ન ઉઠાવવા પ્રયાસ કરવો જોઈએ. પુરુષોએ પ્રશ્ન ઉઠાવે છે કે નહિ તે જેવા માટે આપણે ઘણાં વર્ષ ગુમાવ્યાં. તેઓ એ દિશામાં કશુંજ કરશે નહિ એની આપણી ખાતી થઈ ગઈ છે. તેઓ તો આપણને પ્રાચીન સતી-જ્ઞાનાં દષ્ટાંતો આપ્યા કરશે અને 'આદર્શ માતા' થઈએ તેમાં લાભ તો અલગત પુરુષોનેજ છે. પણ આપણે સ્ત્રીઓએ એ વાત ભૂલવી ન જોઈએ કે કોઈ પ્રથમ આપણે આદર્શ નાગરિક થવાનું છે. સર્વથી ખમ-

ત્યું કામ તે એજ છે કે સમાજમાં એવું વાતાવરણ ઉત્પન્ન કરવું જોઈએ કે જે સ્ત્રીઓનું આર્થિક સ્વાતંત્ર્ય માત્ર ચલાવીજ ન લે પણ તેને આવકાર આપે.

છેવટે સ્ત્રીઓને મારે એનવણી આપવી જોઈએ કે આર્થિક સ્વાતંત્ર્ય કે પુરુષોના સમાન કામ પણ જાતના હક માંગતાં તેમના જીવનનાં સંકટો વેઠવા પણ તત્પર રહેવુંજ જોઈએ. સમાન હકો મેળવતાં હાલના આપણા કહેવાતા જાઓ કદાચ શુભાવીશું. હકમાં ફરજનો સમાવેશ થાય છે એનું કદિ પણ વિસ્મરણ થવું ન જોઈએ. વળી આપણા પ્રાચીન ગૌરવ પર રાગવાનું પણ હવે છોડી દેવું પડશે, કેમકે એથી આપણને કશોજ લાભ નથી. સત્યયુગ ભૂતકાલમાં નહિ પણ ભવિષ્યમાં છે એમ દઢતાથી માનીશું નહિ ત્યાં સુધી આપણી મુક્તિ સંભવિત નથી.

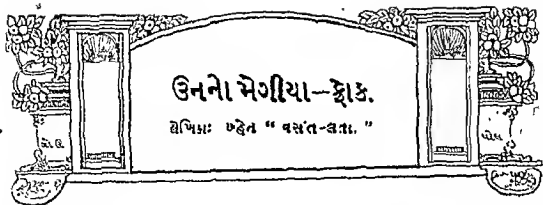
સોલીસીટરની ઓફીસમાં એક માણસ સલાહ પૂછવા આવ્યો.

અસીલ—સાહેબ, મારી મીઠાઈની દુકાન છે. તેમાં એક પાળેલો ફૂતરો આવોને મીઠાઈ ખાઈ ગયો. હવે તે ફૂતરાના માલીક પર મારાથી નુકસાનોની ફરીઆદ માંડી શકાય કે ?

સોલીસીટર-હા. માંડી શકાય, ફેરલા રૂપીઆના મીઠાઈ ખાઈ ગયો ?

અસીલ—દસ રૂપીઆની. ઠીક ત્યારે. આપનેજ દસ રૂપીઆ આપવા પડશે. કારણ કે આપનોજ ફૂતરો મારી મીઠાઈ ખાઈ ગયો ?

સોલીસીટર-(પોતાના નિલ ક્લાઈને) આમ બુઝો. આ માણસને ખાતે દસ રૂપીઆ ઉધાર માંડો, અને આપણે સલાહ આપી તેના પંદર રૂપીઆ જામે ખાતામાં માંડો. (અસીલને) એટલે તમારે મને પાંચ રૂપીઆ આપવા પડશે !

આ મુંદર મેળીયા ફોક સાદા ઉનથી એક સોયે ગુંથેલો છે. મેળીયા ફોકમાં બહાંય છુટી પાડવામાં આવતી નથી. પણ ફોકના આગલાને પાછલા ભાગની સાથે ગુંથાય છે. ચિત્ર નં. ૨ માં બતાવેલો ફોક આશરે ૧૮ ઇંચ લાંબો ને ૧૩ ઇંચ પહોળો છે. તે ત્રણથી ચાર વરસની છોકરોને ચર્ધ રહેશે. જો ફોક આથી નાનો કે મોટો ગુંથવો હોય તો મંડાણમાં બોલી અથવા વધારે સાંકળીઓ લેવી. પણ સાંકળીની રકમ એવી હોવી જોઈએ કે તે રકમને ૧૦ થી ભાગનાં નીચે કંઈ વધે નહિ. તેમ હારે પણ બોલી અથવા વધારે ગુંથવી. જો ઝમઝુ ગુંથવું હોય તો પહેલી ૧૫ હારે બાક કરી ૧૬ માં હારથી ઝમઝુ ગુંથવાની શરૂઆત કરવી, ને તેમાં ઝમઝુની દોરી ફેરાવવી નહિ. જો એ પ્રમાણે ઝમઝુ ગુંથશે તો દોરથી તે ઝઢી વરસના બચ્ચાને તે યથ રહેશે.

આ ફોક ચિત્ર નં. ૧ માં બતાવેલા ઘાટ પ્રમાણે ગુંથારો. પછી તેની બન્ને બાજુ સીવી લેવાથી ચિત્ર નં. ૨ માં બતાવેલા ફોક જેવો ફોક બનશે.

આ તરાહમાં લેવાતા ટાંકાની સમ-જણ-આ તરાહમાં સાંકળી, ચાંમલી, લાંબી ચાંમલી, ને બેવડા એટલા ટાંકા લેવાય છે.

ચાંમલી-સોયા ઉપરનો આંટો કાયમ રાખી દોરાની એક આંટી લેશે એટલે સોયા

ઉપર બે આંટા થશે. પછી સોયાને આગળની સાંકળીમાં ભેરવી ફરીથી સોયા ઉપર બીજી આંટી લેશે. હવે સોયાને તે સાંકળીમાંથી આંટી સાથે કઢાડી લેશે એટલે સોયા ઉપર ત્રણ આંટા થશે. ફરીથી દોરાની એવી આંટી લખ તે આંટી પહેલા બે આંટામાંથી કઢાડશે એટલે બે આંટા ગશે. બીજી વખત દોરાની આંટી લખ રહેલા બે આંટામાંથી એવો કઢાડશે એટલે સોયા ઉપર એકજ આંટા રહેશે. આ ખતના ટાંકાને ચાંમલી કહે છે.

લાંબી ચાંમલી-સોયા ઉપરનો ટાંકો કાયમ રાખી સોયા ઉપર બે વખત દોરા વીંટળાશે એટલે સોયા ઉપર ત્રણ આંટા થશે. આગળની સાંકળીમાં સોયો ભેરવી ફરીથી સોયા ઉપર એક આંટી લેશે. હવે તે આંટા સાથે સોયો સાંકળીમાંથી કઢાડી લેશે એટલે સોયા ઉપર બધા બળી ચાર આંટા થશે. પછી બીજી એક આંટી લખ બે ટાંકા સેરવશે એટલે સોયા ઉપર ત્રણ આંટા રહેશે. ફરીથી એક આંટી લખ બીજા બે આંટા સેરવે. સોયા ઉપર બે આંટા રહેશે. એક વખત બીજી આંટી લખ રહેલા બે આંટા સેરવશે એટલે સોયા ઉપર એકજ ટાંકો રહેશે. આ ટાંકાને લાંબી કે મોટી ચાંમલી કહે છે.

બેવડા-સોયા ઉપરનો ટાંકો કાયમ રાખી આંટી લીધા વગરજ સોયાને સામેની સાંકળી માં ભેરવી એક આંટી લેશે. પછી સોયાને

આંટી સાથે તેજ સાંકળામાંથી કસાડી લેશે.
એટલે સોયા ઉપર બે આંટા રહેશે. પછી
એક આંટી લઈ તે બે આંટા સેવડે એટલે
સોયા ઉપર એક આંટા રહેશે. આ ગતના
ટાંકાને બેવડા કહે છે.

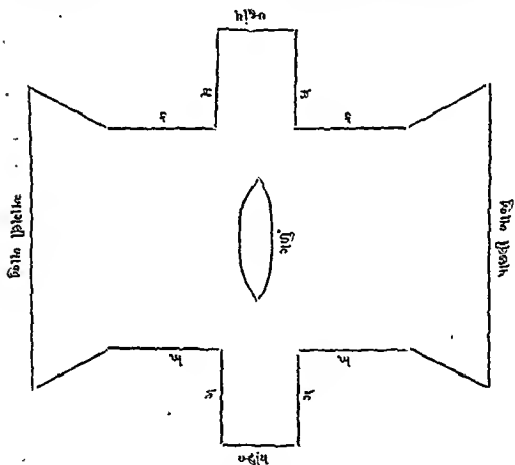
સંક્ષેપચિહ્ન: થાંભલી-યાં.

સાંકળા-સાં.

લાંબી થાંભલી-લાં. થાં.

સાંકળામાં ફરીથી ૫ થાં. આ પ્રમાણે
હાર ની છેવટ સુધી ગુંથો. ૩ સાં. ફેરવો.
૨છ, ૩છ, ૪થી, ને ૫મી હાર પણ ઉપર
પ્રમાણે જ ગુંથો.

૬મી હાર. ૫ થાં ૪ સાં. નીચલી હારની
સાંકળાઓ છોડી ૬મી પાંચ થાંભલી ઉપર
૮ થાં. આ પ્રમાણે હારની છેવટ સુધી
ગુંથો. ૩ સાં. ફેરવો. ૭ મી, ૮ મી,

બેવડા-બે.

ચિત્ર ૧૬.

જોડતી ચિહ્ને:-સાદું મન પસંદ રંગનું

ઉન. લગભગ એક બંડલ.

સફેદ ઉન. લગભગ એક તોલો.

એક હાથીદાંતનો ગુંથવાનો સોયો.

કોંકણમંડાણ:-૧૧૮ સાંકળા લ્યો.

૧લી હાર. ૭ સાં. છોડી ૫ થાં. ૫ સાં.

નીચલી હારની પાંચ સાંકળા છોડી છૂટી

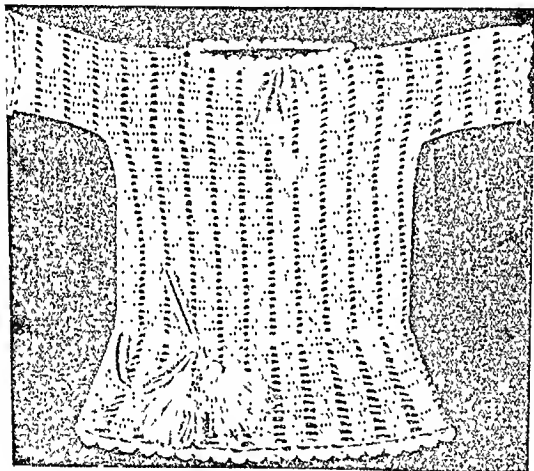
૬ મી, ને ૧૦ મી હારો છૂટી હાર પ્રમાણે જ ગુંથો.

૧૧મી હાર. ૫ થાં. ૩ સાં. નીચલી હારની
સાંકળા છોડી પાંચ થાંભલી ઉપર ૫ થાં.
આ રીતે હારની છેવટ સુધી ગુંથો. ૩)
સાં. ફેરવો.

૧૨ મી, ૧૩ મી, ૧૪ મી ને ૧૫ મી
હાર અગાધારની હાર પ્રમાણે ગુંથો.

૧૬ મી દાર. ૫ થાં. ૨ સાં. નીચલી
દારની સાંકળા છોડી દમ પાંચ થાંભલી
ઉપર ૫ થાં. આ પ્રમાણે દારના છેડા
સુધી ગુંથો. ૩ સાં ફેરવો. આ રીતે
બીજી ૨૭ દારો ગુંથો. (બધી મળીને
૪૩ દારો ગુંથાશે.)
૪૪ મી દાર. ૫ થાં. ૨ સાં. નીચલી

વીસ સાંકળા ઉપરથીજ ગુંથવાનું શરૂ
કરવું). ૫ થાં. ૨ સાં. ૫ થાં. એમ
દારના છેડા સુધી ગુંથો (બીજા હાથ
માટે). પછી ૨૪ સાં. લ્યો.
૪૬ મી દાર. ત્રણ સાંકળા છોડી દમ (ચો-
વીસ સાંકળા ઉપરથીજ ગુંથવાનું શરૂ
કરવું). ૫ થાં. ૨ સાં. ૫ થાં. એમ

ચિત્ર ૨૯.

દારની સાંકળા છોડી પાંચ થાંભલી ઉપર
૫ થાં. આ પ્રમાણે દારના છેડા સુધી
ગુંથો. દારને છેડે ૫ થાં. ગુંથી ૨૯
પછી (ઉત્તર તોડ્યા વગર) ૨૪
સાંકળા ગુંથો. ચોવીસ સાંકળા ગુંથી
તેથી એક હાથના ગાળો નીકળશે.
૪૫ મી દાર. ત્રણ સાંકળા છોડી દમ (ચો-

એક હાથના છેડેથી તે બીજા હાથના
છેડા સુધી ગુંથો.
૪૬ મી દારની જેમ બીજી ૯ દાર
ગુંથો (બધી મળીને ૫૫ દારો
ગુંથાશે.)
૪૭ મી દાર. ૫ થાં. ૨ સાં. એમ છ
વખત ગુંથો, પછી ૫૧ સાં. ગુંથો.

નીચલી હારના પાંચ ચાંબલીના છ
પટ્ટાઓ છોડી દહ સાતમાં પટ્ટાથી ૫
યાં. ૨ સાં. એમ છ વખત (એટલે
સામા હાથના છેડા સુધી અથવા હારના
છેડા સુધી) ગુથો. ૪ સાં. ફેરવો. (આ
હારમાં ગળા માટે ગાળો પડશે.)

૫૭ મી હાર. ૫ યાં. ૨ સાં. એમ છ વખત ગુથો.
નીચલી હારના એકાવન સાંકળી લપર
૫ યાં. ૨ સાં. એમ સાત વખત ગુથો.
પછી ૫ યાં. ૨ સાં. એમ હારના છેડા
સુધી ગુથો. (આ હાર ગુંથાશે કે ગળા
નો ગાળો સ્પષ્ટ દેખાશે.)

૫૮ મી હાર. ૫ યાં. ૨ સાં. એમ હારના
છેડા સુધી ગુથો. ૪ સાં. ફેરવો. ઉપલી
હાર પ્રમાણે બીજી અગીયાર હારો
ગુથો. (બધી મળાને ૬૯ હારો ગુંથાશે.)
હાથને માટે બે બાજુ બે ભાગ વધારેલા
છે તે નીચલી બે હાર ગુંથાતા એાજા
કરવા. (જ્યારે ૬૯ મી હાર પુરી થશે
ત્યારે ગુંથણ એક બાજુના હાથને છેડે
આવેલું હશે.)

૭૦ મી હાર. ૫ યાં. ૨ સાં. એમ પંદર
વખત ગુથો. આટલું ગુંથો ૩ સાં.
લપ ફેરવો. (આ પ્રમાણે ગુંથવાથી
એક બાજુના હાથનો ગાળો પડશે.)

૭૧ મી હાર. ૫ યાં. ૨ સાં. એમ તેર વખત
ગુથો. ૪ સાં. ફેરવો. (આ હારમાં
બીજી બાજુના હાથ નો ગાળો પડશે.)

૭૨ મી હાર. ૫ યાં. ૨ સાં. એમ હારનાં
છેડા સુધી ગુથો. આ પ્રમાણે બીજી
૨૩ હારો ગુથો. (બધી મળાને ૯૫
હારો ગુંથાશે.)

૯૩ મી હાર. ૫ યાં. ૪ સાં. ૫ યાં. એમ
હારના છેડા સુધી ગુથો. બીજી ૪ હાર
એ પ્રમાણે ગુથો (બધી મળાને ૧૦૦
હાર ગુંથાશે.)

૧૦૧ મી હાર. ૫ યાં. ૪ સાં. ૫ યાં.
એમ હારના છેડા સુધી ગુથો બીજી
૪ હાર એ પ્રમાણે ગુથો. (બધી મળાને
૧૦૫ હાર ગુંથાશે.)

૧૦૬ થી હાર. ૫ યાં. ૫ સાં. ૫ યાં. એમ
હારના છેડા સુધી ગુથો. બધી મળાને
૧૧૦ હારો ગુંથાશે. ૧૧૦ મી હારને
છેડે આવો એટલે ગુંથણ બંધ કરો

ફોક કે ઝામલું સીવવાની રીત:-
જે રંગીન હતે ફોક ગુથો હોથ તે રંગનું
હત લપ તેને ચીરી નાખવું. પછી તે ચીરેલા
હતને સોપમાં પરાવી ફોકના આગલા પડ-
ખાની કે બાજુને પાછલા પડખાની કે બાજુ
સરખી મેળવી તે બન્ને બાજુને નીચેથી
સીવતાં સીવતાં આવી બહાંવની બન્ને થ
બાજુઓ મેળવો બહાંવના છેડા સુધી સીવી
લ્યો. આજ પ્રમાણે તેની બીજી બાજુનું
પડખું ને બહાંવ સીવી. પછી તે ફોકને ચાલું
કરશો તો ચિત્ર નં ૨ માં બતાવેલા ફોકનો
ઘાટ આવી રહેશે. હવે ફોકને ગળે, બહાંવે ને
નીચેના ઘેરાવાની છાનારીએ કાંચરાની લેસ
નીચે પ્રમાણે ગુંથવી.

ઘેરાવાંની છાનારી માટે લેસ:-
સફેત હતે ૧ બેવડો. ફોક બપાંથી સીવ્યો
હોથ ત્યાંથી ચર કરવું. ૧૦ સાં. ૧ બે. પાંચ
ચાંબલીની વચ્ચે ૧ બેવડો. એ પ્રમાણે
ફોકના નીચેના ઘેરાવાની છાનારીએ ગુથો.
આ પ્રમાણે ગુંથશો એટલે છાનારીને આરકાં
પડશે. પછી દરેક આરકામાં ૨ બે.; ૪ યાં;
૨ લાખી યાં.; ૨ બે. એ પ્રમાણે ગુથો.

ગળાં ને બહાંવ માટે લેસ:- ૧ બેવડો.
(ગમે ત્યાંથી ચર કરો.) ૫ સાં.; ૧ બેવડો.
આ પ્રમાણે ગાળો ગુંથી જાઓ. પછી દરેક
આરકામાં. ૧ બે.; ૨ યાં.; ૧ લાખી યાં.;
૪ યાં.; ૧ બે. એ પ્રમાણે ગુથો.

ગળે કોરી ઘેરાવવાની રીત:- રંગીન

ઉને સાંકળી ગુંથી ગળાને માટે જોટલી લાંબી દોરી જોઈતી હોય તેટલી લાંબી દોરી બનાવો. પછી તે દોરીને ગળાની આસપાસ પરોવો. પછી દોરાને બને છેડે નાનાં કુમતા કરો.

કમ્બરની આસપાસ દોરી પરોવવાની

રીત:—રંગીન ઉન બેવડું કરી તેની સાંકળી ગુંથો. પછી નીચેથી ગણનાં સોળમી હારમાં આ દોરી પરોવો. દોરીને બને છેડે બે મોટાં કુમતા કરો. આ પ્રમાણે કરશો તો ચિત્ર નં. ૨ માં બતાવ્યા પ્રમાણે તો એક સુંદર ફેક ગુંથાશે.

મદનલાલ (પત્નીને)—પદ્મા, જરા દસ્તો લાવ.

પદ્મા—હા, લાવું, પણ દસ્તાને શું કરશો ?

મદન—આ ઈંટના બે કકડાં કરવા છે. મારું ટેમલ હાસે છે તેના પાપા નીચે મુકવા છે. હીકો હાથમાં ઈંટ લઈને નીકળી હતી તેની પામેથી મેં લપ્પ લીધી.

પદ્મા—અરે ! એ ઈંટ નથા એ તો મેં ગોળપાપડી કરી હતી, કકડો હીકાને ખાવા માટે આપ્યો હતો !

x . x x x

શેઠ (નોકરને ધમકાવતાં)—રણજોડ, આ પુરથીપર કેમ આટલી બધી ધૂળ રહી છે ?

રણજોડ—હા, આજે આખા દિવસમાં કોઈ ઝોનાપર બેઠું નથી. એટલે ધૂળ રહી ગઈ હશે.

ઓ (દૂધવાળાને)—મારે તમારી પાસેયા દૂધ લેવું છે. કાલ સવારથી નોકરને લેવા મોકલીશ ભાવ શો છે ?

દૂધવાળો—એક શેરના ચાર આના.

ઓ—વાર, પણ દૂધ સારું અને ચોક્કસ જોઈએ.

દૂધવાળો—ત્યારે તો શેરના છ આના.

ઓ—હીક પણ મારા નોકરનાં દેખનાં મોઢી આપજો.

દૂધવાળો—એમ છે ! ત્યારે-ત્યારે તો શેરના દસ આના આપવા પડશે ?

આશ્વાસન.

લેખિકા: સૌ. કૃષ્ણમલ્લિકા દેવે.

(સમ:—ગુણવંતી ગુજરાતને.)

નવ કરશે કલ્યાણ, સહુણી નવ કરશે કલ્યાણ;
સંસારે દુઃખ સાક્ષાત, સહુણી નવ કરશે કલ્યાણ
પરિહાસ્ય છે જ્યાં આ સઘળું પ્રવાસી સર્વ મળે;
અરતોદયતા કમ સમ મનુજે પ'થે સર્વ પડે. સહુણી.
કર્મભૂમિ સર્વ મળેલાં, દુઃખ સંસાર નિવાસ;
પૂર્ણ થતાં અનુકંપજા પહેલી, લાવું જગતિ પાસ. સહુણી.
દુઃખ સૌને મૃત્યુભૂમિમાં, કોને અક્ષય મુખ;
સાનદ્રષ્ટિ વિકસાવી લેતાં, ભાંગે દુઃખ અશૂક. સહુણી.
આ સંસાર તણી ઘટમાલા, ઘડી ભરી ઘડી કલવાય;
કાળ કરાળ તણી પાંખોમાં, જન સઘળાં સપડાય. સહુણી.
ખીલ્યાં અમુલાં મનહર પુષ્પો, લાયે તે કરમાય;
મધ્યજહે તપતા રવિ કેરી, સાંજે જાંખી થાય. સહુણી.
“ મહાત્મ રહેવું ” મંત્ર ગૃહીતે, વિચરવું જગમાંય;
સાંતિ, ભક્તિ હૃદયમાં રાખ્યે, દુઃખહાં સહુ દૂર થાય. સહુણી.

સાસુનો નવો

અવતાર.

મંજુલાએ રવામીને
આવતા જોઈ
માંદગીમાં પણ તુરતજ

જેઠા થઈ આવકાર આપ્યો. ગરમીના દિવસ
હોવાથી પાસે પડેલો પંખો લઈ પતિને પવન
ઢાળવા લાગી, પણ અશક્તિ ધણી હોવાથી
મૂર્છા ખાધ પતંગ પર પડી.

નરેન્દ્ર વચ્ચે બદલવાની દરકાર નહિ
કરતાં મંજુલાને સચેત કરવાનો પ્રયત્ન કરવા
લાગ્યો. એક ખાસમાં ચંદુ પાણી લઈ તેમાં
પોતાનો રૂમાલ બીજવી તેણે પત્નીના શીકકા
પ્રેરા પર ફેરવ્યો, અને ધીમે સ્વરે તેને
બોલાવવા લાગ્યો. થોડીવારે મંજુલા સાવધ
થઈ અને લગ્ન પામી વિખરાઈ ગયલા વસ્ત્ર
અને વાળ ઠીક કરવા લાગી.

તેને સચેત થયેલી જોઈ નરેન્દ્રે કહ્યું:
"મંજુ ! બહાલી ! મારી પાસે આટલી ચરમ
આટલી અશક્તિ છતાં શા માટે એવી તક-
લીફ ઉઠાવે છે ? એમ કરશે તો તનિશ્ચય
કેમ સુધરશે ?"

"તમે મારી ચિંતા ન કરો, નાથ ! મારી
તનિશ્ચય સારી છે. તમે કપડાં બદલી નિરાંતે
બેસો." મંજુલાએ મંદ સ્વરે પતિને કહ્યું.

નરેન્દ્ર વચ્ચે બદલી ફરી મંજુલા પાસે
આવ્યો અને તનિશ્ચય વિષે પૂછપરછ કરવા
માંડી: "આજે ડાકટર શું કહ્યું ?"

"ડાકટર તો કહે છે કે તનિશ્ચયમાં કાંઈ
પણ જનનનો ફેર નથી પડ્યો, અને તમને
મગવાયું કહ્યું છે. પણ ડાકટરે તો હોય જ
એવા નકામા જાવડા આપ્યા છે."

લેખિકા: મૌ. પદ્માવતી આંધી.
ચિત્રકાર: જી. હેન્ટ કાન્તા ઠાકોર.

નરેન્દ્ર તરતજ
પાછો ઉઠ્યો અને
કોટ પહેરવા લાગ્યો.

"ના આ ડાકટર એવા નથી કે દરદીને
નકામા બીવરાવે. હું હમણાંજ એમને
મળીને પાછો આવું છું." તે તુરતજ
બહાર ચાલ્યો ગયો.

x x x

નરેન્દ્રના પિતા પડિત રામશંકર બ્રાહ્મણ
જાતિના છે, પણ તેમનામાં આજ્ઞાકાલના
બ્રાહ્મણપણાનો અંશ પણ નથી. તેઓ કંઈક
સુચિંતિન છે અને એક વેપારીના વડા
મુનિમ તરીકે સારો પગાર લાવે છે. નરેન્દ્ર
તેમનો એકનો એક પુત્ર છે અને હજી કાય-
દાનો અભ્યાસ કરે છે.

રામશંકરની પત્ની મુશીલા-નરેન્દ્રની
માતા એક પ્રેમાળ પત્ની અને વતસલ માતા
છે, પણ પુત્રવધુ મંજુલા ઘરમાં આવી
ત્યારથી એના સ્વભાવમાં ઘણું ફેર પડી ગયો
છે. તેના સ્વભાવમાં થયેલો આ ફેરફાર મંજુ-
લાનેજ વધારે નડે છે. મુશીલા તેના પર
સાસુ તરીકેની સત્તા જમાવવા સર્વ પ્રયત્નો
કરે છે. સાધારણ વાતમાં મોં ચડાવી બેસવું,
વગર કારણે ક્રોધ કરવો કે કડવા વેણ કહેવો
એ એના નિત્ય નિયમ થઈ પડ્યો છે.

મંજુલા સ્વભાવે શંક હોવાથી આ બધું
સહી લેતી, પણ પહેલી સુત્રાવડમાંજ એનું
ચરિત્ર એટલું કથળી ગયું કે અવારનવાર
તે માંદી રહેવા લાગી. સાસુની ચિરંજીવી
પણ ધટવાને બદલે વધી. બાળકને રાખવા

પરાંત ધરના કામનો અધો બોલે તેની એક-
લોના ઉપર હતો. પરિણામે તેની માંદગી
ધી પડી આજ દસ આર દિવસથી તે
મેળાનાવશજ છે. ડાક્ટરે તેના અયવાની
માથા મુઠી દીધી છે. પરાક્ષા પાસે હોવા
માં નરેન્દ્ર પત્નીની સારવાર કરી રહ્યો છે.

લગભગ એક કલાકે નરેન્દ્ર ડાક્ટરને
માંથી પાછો આવ્યો. તેની કેફશ માતા તે
પ્રમથે વહુને ગાળો ભાંડતી, બપડતી રસોઇ
કરતી હતી. રામથકર પણ ધરમાંજ હતા.
તેમણે પોતાનો સ્વભાવ બદલવા
મુશીલાને ધણીવાર સમજાવી હતી,
પણ બહુ પત્થર પર
પાથુ.

નરેન્દ્ર પિતા
પાસે આવ્યો

મંજુલા...પંખો લઈ પતિને પવન ફોજવા લાગી.

અને કહ્યું: “ મોટાભાઈ ! ડાક્ટર કહે છે કે
અહિં ગરમી વિશેષ હોવાથી તેને રેકરીની
હવામાં લઈ જવામાં આવે તોજ બચી શકે
એમ છે. બીજો કાંઈ ઉપાય નથી. ”

મુશીલા આ સાંભળતાંજ રસોડામાં બેઠી
બેઠી ગઈ: “ હા, હવે બાઈસાહેબને માથે-
રાન કે મહાજલેધર જવાનો શોખ થયો.
ડાક્ટરે કહ્યું કે બાપડીએ ! મુલો બાપડો તો
છે ! અમને ય એવો રોગ થયો હતો, પણ

અમે તો માથેરાન નહોતાં ગયાં. એ તો ફતી
ધરતું કામ કરતું પડે છે એટલે આ અધા
દોંગ માડ્યા છે. એ કુસટા તને લાંબેરી ભ-
ભે ને નકામી અમારા પૈસાનું પાથુ કરાવે
છ. હું એને સીધી દોર કરી નાંખીશ ! ”

નરેન્દ્ર માતાનો સ્વભાવ જાણ્યો હતો.
તેણે જવાબજ ન આપ્યો. તેના પિતાએ ધીરે
રહીને તેને કહ્યું: “ તું ચિંતા ના કર, બેટા.
માથેરાનમાં શેકોને અંગડો બાંધીજ પડ્યો
છ. કાલે કુંચી લાવી આપીશ. ”

વાળુ કરીને નરેન્દ્ર પત્ની પાસે આવીને બેઠો
અને પરમ દિવસે તેને લઈને માથેરાન જવાનો
પોતાનો વિચાર જણાવ્યો.

મંજુલાએ બિઝાનામાં પડ્યા પડ્યા
સામુતા વેણ સાંભળ્યા હતાં. તેણે હૃદયની
જવાલા જેમ તેમ સમાવી પતિને કહ્યું:
“ નાથ ! તમે નકામી મારી ચિંતા કરો
છો. તનિષ્ઠ તો હવે બે ચાર દિવસમાં
મુધરી જશે. નકામી ખર્ચમાં શા માટે

ઉતરવું? તમારી પરિક્ષા પણ પાસે આવી છે. મારી ચિંતા છોડીને તમે અભ્યાસ કરો, નહિ તો નાપાસ થશો તો મારે વળી વધારે સાંભળવું પડશે. ”

“ ના. તબિયત એમ નહિ સુધરે. ડાક્ટર કહે છે તે ઉપરથી લાગે છે કે માથેરાન ગયા વિના છુટકો નથી. અભ્યાસવું તો તારી તબિયત સુધરે પછી થઈ રહેશે. છ મહિના વધારે. ” નરેન્દ્રે કહ્યું.

“ નાથ ! ખરી વાત કહું ? મને લાગે છે કે હું હવે વધારે નહિ છત્તું ? નકામા શું કામ નાણાં ને અભ્યાસ બંને બગાડો છો ? મારે લીધે નકામો શું કરવા ઘરમાં કલેશ કરાવવો જોઈએ ? ”

“ એ બધી વાત પછી થઈ રહેશે. તને એમ મરી જવા નથી દેવાનો. માથેરાન જવામાં ખાતો કાંઈ વાંધો તો નથી ને ? ”

“ તમારી આજ્ઞા હશે તો મારાથી કેમ ના પડાશે ? પણ હજી કહું છે કે નકામો ખર્ચ ના કરો. ”

“ ઠીક ઠીક. એ બધી સજાહ સાજી થઈ જાય પછી આપને. હમણાં તો લે આ દવા પીને સુઈ જા. ”

પણ સૂઈ જવાનું મંલુલાના નશીજમાં નહતું. સાસુજી રસોડામાં કપારના ધુંધવાઈ રહ્યા હતા. એરડીમાં પેસતાંજ તેમણે ઉબરો કાઢ્યો : “ કેમ શેઠાણી, ક્યાં સુધી પડી રહેવું છે ? ઘરનું કામકાજ કરવું પડે છે તેથી તાવ આવે છ નહિ વાર ? હું કંઈ તારા આપની ખરીદેલી ગુલામડી નથી કે અધું મદારેતરું ક્યાં કરું. ડાક્ટરે ઓકરને પણ બોળીને બાથલો બનાવી દીધો છે. આખો વખત બાગડી પાસેજ બેસી રહે છે. પરિક્ષા પાસે આવી તોય છે વાંચવાની ચિંતા ! આ વખત જો એ નાપાસ થયો તો તારાં હાડકાંજ બોખરાં કરી નાંખીય. ”

આજ બાર બાર દિવસથી ડાક્ટરના ઘર બંદ છે ને હવે શેઠાણીને માથેરાન જવું છ. ધણી કમાતો હોય તો ખજાર પડે કે પૈસા કેમ ખરચાય છે. કરો પારકે પૈસે તાગડધીન્ના ! મોટી મોટા ઘરની દોકરી ના જોઈ હોય તો. તારો બાપ અહિં બધાનું પૂરું કરતો હશે, નહિ વાર ! ”

આવાં અનેક વેણુ સાસુજીએ સંભળાવ્યા પણ વહુ તરફથી કે નરેન્દ્ર તરફથી કશો ઉત્તર મળ્યો નહિ. તે બિચારો નિંદાશ વદને એક ખુણામાં ચોપડીમાં માથું બોલી બેસી રહ્યો હતો. આખરે સાસુજી થાકીને વિદાય થયાં. બંને પતિ પત્ની પણ એ બાજન પર એક પણ શબ્દ બોલ્યા વિના સૂઈ ગયાં.

સાસુના કડવા વેણુથી મંલુલાની માંદગીમાં એર વધારો થયો. રાતના વધારે જોરથી તાવ આવ્યો પણ પતિને તેણે ઉડાડ્યો નહિ.

[૨]

સવારે નરેન્દ્ર જાગ્યો ત્યારે મંલુલા બેબાન પડી હતી. તાવનું જોર હજી નરમ પડ્યું ન હતું. તુરંતજ દોડીને તે ડોક્ટરને બોલાવી લાગ્યો. તેણે ઇન્જેક્શન આપ્યું અને બીજી દવા લખી આપી. નરેન્દ્ર ફરી દોડીને દવા લઈ આવ્યો અને ડોક્ટરની સૂચના પ્રમાણે આપવા લાગ્યો.

આ અધું જોઈને સુશીલાના ક્રોધનો પાર નહતો, પણ વહુને બેબાન અવસ્થામાં જોઈ તે ઝાઝું બોલી ન શકી. ડોક્ટરને અપાતા અને દવામાં ખર્ચાના નાણાં પાણીની માફક જતા હતા તે એનાથી રહેવાનું ન હતું.

શેડીવારે તાવનું જોર રહેજ નરમ પડ્યું. મંલુલા કંઈક બાનમાં આવી. નરેન્દ્રને પામેજ બોલેલો તેણે જોયો. તેણે કહ્યું : “ નાથ ! શા માટે આ બધું કરો છો ? હવે હું બે ચાર કલાકનીજ મેંદાન છું. મરજના મળ-

કાર મારા કાનમાં વાગી રહ્યા છે. મારા બધાથી તમે શોક ના કરશો. તમારા અધ્યાસમાં ચિત્ત લગાડી જલદી પાસ થઈ જાજો.”

“મંજુ ! તું આવી વાતો ના કર. તને કંઈ થવાનું નથી. તું મુંગી મુંગી સૂઈ રહે. ડાક્ટરે બોલવાની ના પાડી છે.”

“ના, નાથ ! મને કાન છે ત્યાં સુધી મારા મનની વાત કહી લેવા દો. મારા ગયા

શરીર જોયું તો તે દંડ પડતું લાગ્યું. તે આભીજ બની ગઈ. મંજુલાને શ્વસ જોરમાં ચાલી રહ્યો હતો. તેની અંતઃકર્ષી પાસે આવી છે એમ મુશીલાને લાગ્યું. તેને પોતાની કુરતા માટે પસ્તાવો થવા લાગ્યો. તે બગડવા લાગી; “ઓ પ્રભુ ! મને માફ કર. મારાં પાપે મારી શુદ્ધીયલ વધુ મરવા પડી. એવી વધુ મને ડરી નહિં મળે. આટલો મેં કોષ કર્યો હશે છતાં એણે મને ઉત્તર સરખો નથી

શુદ્ધીલા; “ડાક્ટર સાહેબ ! ગમે તેમ કરો પણ મારી મંજુને છવાડો...”

પછી તમે ફરી ભગ્ન કરજો. મારી એટલી વિનંતિ સ્વીકારજો, નહિ તો મારા આત્માને દુઃખ થશે. બાપુને પણ સંભાળજો. એને માની જો...ટ...”

આટલું બોલતાં બોલતાં મંજુલાને ફરી મુંઝે આવી. નરેન્દ્ર એકદમ ગમરાઈ ગયો અને મોરથી રડવા લાગ્યો. તેનું રડવું સાંભળી મુશીલા એકદમ દોડી આવી. વધુ

ચાલ્યો. મારો એ કોષ જ એના મરણનું કારણ છે. મને અભાગણીને એણે ક્યાંથી સૂણું. હે, પ્રભુ ! હે, દીનદયાળ ! મારી વધુને બચાવી લ્યો. એને બદલે જોઈએ તો મારો જીવ લ્યો પણ મારી મંજુને બચાવો.”

આ અરસામાં શ્રીમંતે પુત્રવધુની તબિયત જોવા ઝોરામાં આવી લાગ્યા. એક તરફ નરેન્દ્રને મુરકે મુરકે તેમણે રડતાં

એવાં. કારણ પૂછતાં બેમાંથી એકે એ જવાબ ન આપ્યો. તે સ્થિતિ સમજી ગયા. શરમ છોડી તેમણે પુત્રવધુનું શરીર તપાસ્યું. ઘુસ્-તજ તેમણે નરેન્દ્રને સાવધ કરી ડોક્ટરને બોલાવી લાવવા દોડાવ્યો.

ડોક્ટરે ઓરડામાં પગ મુકતાંજ મુશીલા તેમને પગ પકડી કરગરવા લાગી: “ડોક્ટર સાહેબ, ગમે તેમ કરો. પણ મારી મંજુને છવાડો. એને મરવા ન દેશો. તમે માંગશો તેટલા રૂપિયા આપીશ પણ મારી વહુને બચાવો.”

ડોક્ટરે એને હિમ્મત આપી, દરદીને તપાસી બોધ: તેણે મ્હેનત કરવામાં કયાથ ન રાખી. પણ બે કલાક સુધી એની મ્હેનતનું ફળ કંઈ પણ જણાયું નહિ. આખરે તે કંટાળાને આશ્વેા ગયો.

મંજુલા ચાર પાંચ કલાક બેમાન જ પડી રહી. તાવનું જોશ વધતું જતું હતું. ત્રણે જથ્થે ઉમે પગે તેની સારવારમાં મંડવા હતા. મુશીલાની આંખમાં આંસુ સમાતા ન હતી. તેણે ટ્રેસીય આધા આખડીઓ લીધી, પણ કશાની અસર થતી ન હતી.

નરેન્દ્ર ડોક્ટરના કહેવા પ્રમાણે મંજુલાને અર્ધે અર્ધે કલાકે દવા પાતો હતો, પણ તાવનું જોર ઘટવાને બદલે વધતું જતું હતું અને દરદી બેમાન અવસ્થામાંજ પડી રહી હતી. મુશીલાની પસતાવો અને કટપાંત પણ વધતા જતાં હતાં રડી રડીને યાકો આખરે તે ત્યાંજ સૂઈ ગઈ.

આખરે તગરામ પાંચ કલાકે તાવનું જોર કંઈક નરમ પડ્યું. અને મંજુલા શુદ્ધિમાં આવી. નરેન્દ્રે ખાતાને નિદ્રામાંથી જાગ્રત કરી, પણ મુશીલા દંદીની પાસે આવે તે પહેલાં મંજુલા પાછી બેમાન થઈ ગઈ. સાસુએ ફરી રડારાજ શરૂ કરી.

ચોડીવારે મંજુલા ફરી જાગ્રત થઈ ત્યારે

જ મુશીલા રડતી બંધ પડી. તેણે વહુની પાસે બેસી તેના માથા પર બંડાલથી હાથ ફેરવ્યો. મંજુલાએ ધીરાડતથી પાણી માંગ્યું. પાણી મળતાં તેની જીભ કંઈક છુટી થઈ. તેણે સાસુને ધીમેથી કહ્યું: “બા! મેં તમને બહુ દુઃખ આપ્યું છે. મને માફ કરજો. હવે હું બહુ નહિ જીવું!”

આ સાંભળી મુશીલા ફરી રડી પડી. તેણે કહ્યું: “એમ ના બેલ બેટા! દુઃખ તો મેં દીધું છે. પ્રભુ મને માફ કરે! તારી કીમત મેં અચાર સુધી ન્હોતી જાણી. મેં તને કડવા શખ્તો ઘણીવાર કહ્યા હશે પણ તે એકે વખત સામે ઉતાર નથી દીધો. હુંજ પાપીણી છું. તું મને માફ કર!”

“બા! મને ના શરમાવો. મને આશીવાદ આપો એટલે હું મુખેથી મરું!” બોલવાના શ્રમને લીધે મંજુલા પાછી અચેત થઈ ગઈ. ત્રણે જથ્થા પાછાં રડવા લાગ્યાં.

ચોડીવારે રામચંદ્રે ધીરજ આણી નરેન્દ્રને ફરી ડોક્ટરને બોલાવી લાવવા મોકલ્યો. ડોક્ટર આવ્યો. તેણે દરદીનું શરીર તપાસી બોલ્યું. “હવે કંઈ પણ શીકર નથી. તાવ ઉતરી ગયો છે. ચોડીવારમાં જાગ્રત થશે.” ડોક્ટરે બંધાને ધીરજ આપી.

અન્યું પણ તેમજ. મંજુલાએ દરેક મીનીટ પછી આંખો ઉઘાડી.

એ દિવસ પછી મંજુલાની તબિબત ધીમે ધીમે સુધરવા લાગી. માયેરાન જઈ આવ્યા પછી તેની તબિબતમાં અગમ જોડો સુધારો થઈ ગયો હતો.

આ ગંભીર માંદગીથી મંજુલાને એક મોટો લાભ થયો. તેની સાસુ મુશીલાએ નવો અવતારજ ધારણ કર્યો હતો. તે પહેલાની વડફેળી, કકેશ સાસુ ન હતી, પણ વહુને દીકરી જેમ બદલ કરતી, વહુનેલી, ખરખરી મુશીલા બની રહી હતી.

માસૂનું મહિયર.

વેળિકા: જહેન “કમલિની”.

(વેદર્શી વનમાં વલ્લરવે-એ દાન.)

પિતાને આંગણે પગ મૂકતાં, નયણે નીર ભરાય,
 નવાળા જળહળે ઉરમાં, હૈયું હીમકા ખાય,
 માત વિના સૂતા મહિયરીઆં.
 જીવે બાપુ, જીવે જહેનરી, જીવે બાન્ધવની જોડ,
 મારે ભે જોડ પડી ગઈ, તેના કડું કયાંથી કોડ.
 માત વિના સૂતા મહિયરીઆં.
 ધરમાં ધુમતી નથી ઘેલડી, નથી જોતી એ વાદ,
 ભેરી કહો કોઈ ના જોલે, પડે પીડે ન હાય.
 માત વિના સૂતા મહિયરીઆં.
 કરવા નથી એકે વીરડી, નથી શીતળી છાંય,
 ખુણે આંસુડાં ખાળવાં, એવાં અમારાં ભાગ્ય.
 માત વિના સૂતા મહિયરીઆં.
 અણકાર્યો નવાળામુખી બળે, મ્હાં મનમાં મુંઝાય,
 જોલિયવા ઉપાયો નથી, ન્યાં કિરતારનાં કામ.
 માત વિના સૂતા મહિયરીઆં.
 લાડ ને કોડ જોયાં નથી, નથી અણબળું વહાલ,
 લોક કહે હાય હીરના, વાણી અમૃતની ધાર.
 માત વિના સૂતા મહિયરીઆં.
 જો માડી કંઈ દરો મળું તને, ક્યાં છે તારે આવાસ ?
 ખુણે ખાંચે જોળી તને, ન થયો તારે આભાસ.
 માત વિના સૂતા મહિયરીઆં.

ગૃહલક્ષ્મી.

લેખિકા: સૌ. જયધી રાયજી, બી. એ.

૨૦૮

૨૦૮

ચંદ્રકળાનાં જેમ વધવટ થાય છે તેમ મનુષ્ય માત્રની સ્થિતિમાં પણ વધારો થટાડો થયાંજ કરે છે. એક દિવસ માત્ર કીણા તાર જેવો જણાતો ચંદ્ર પૃથ્વીમાને દિવસે સંપૂર્ણ કળાથી ખીલે છે; તેમજ અમાવાસ્યાને દિવસે અંધારૂં ધોર હોય છે. આ કાળચક્રમાં મનુષ્યની જીંદગીમાં પણ આવાજ ફેરફારો સંભવિત છે.

પુરુષ પોતાના મુખમાં અને જાહોજલાલીના વખતમાં પત્ની તે માત્ર તેના મનરંજન કરવાનું રમકડું એટલુંજ માત્ર જાણે છે. તેના દરેક લાડકોડ પુરા પાડવામાં પોતાને કૃતકૃત્ય માને છે. પત્ની એક કામજા અજાણ છે એમ માની પોતે જાણે દુનિયાના કઠોર પ્રહારથી તેનું સંરક્ષણ કરતો હોય એમ પોતાને વીર ગોપીમાની મનમાં ફૂલાય છે. પણ તેને ઓની ખરી કીમત તો આપત્તિમાંજ રહમતજ છે, જ્યારે સ્ત્રી પુરુષને પણ શરમાવે એવી સહ-શીલતા અને ધૈર્યથી એક વજની મારફત અડગ રહી દુઃખ સહન કરે છે, અને પુરુષને આધાસન અને હીલાસાનું રચાન જની રહે છે.

શ્રીનિવાસ હંચરકૃપાથી પેસેટકે મુખા દતો. તે શેરદલાલને ધંધો કરતો દતો. રવમાવે પ્રમાણિક શાન્ત અને ગંભીર હવાથી પોતાનો ધંધો સારી રીતે કરી તેમાં એણે ઠીક પૈસા એકઠા કર્યા દતો. મોટી લાકડાના વખતમાં ધંધો રાજમારમાં તેમજ શેરમાર-

માં જે હવેલપાયલ યમ હતી તેમાં તે ફાવ્યો અને ઠીક પૈસા કમાયો. પ્રભુએ તેના વેભવમાં ભાગ લેવા તેને લાયક એક સહચરી નિર્માણ કરી હતી. પદ્મજ એક પૈસાદાર મામાપની પુત્રી હતી. તેના અને પદ્મજના લગ્ન યુગ ધામધુમથી થયાં. પદ્મજના સમાગમમાં આવ્યાથી કોઇ પણ માણસને શ્રીનિવાસના ભાગ્યની અદેખાઈ આવતી. પદ્મજ જ્યાં હોય ત્યાં સર્વજ્ઞ આનંદ પ્રસારતી. તેના અગેઅંગમાં ઉત્સાહની ઉર્મિઓ ઉજળતી અને તેની આસપાસ સર્વમાં તે ઉત્સાહ રેડતી. નિખાલસ હૃદયની તે નિર્દોષ જાણા સર્વની હૃદયેશ્વરી બનતી. શ્રીનિવાસના મિત્રો જ્યારે પદ્મજના વખાણ કરતા અને તે દિવ્ય જ્યોત તરફ આકર્ષાતા ત્યારે શ્રીનિવાસનાં નેત્રો ગર્વથી પ્રફુલ્લ થતાં. શ્રીનિવાસના ભાગ્યેન્દુનો સંપૂર્ણ ઉદય થયો દતો. મારા જાળ-મિત્રને સંપૂર્ણ સુખી જોઇ મહારું હૃદય પણ હર્ષથી ઉભરાતું. હું તેઓને ત્યાં ધણુંખરું જતો અને તેમના ભાગ્યની કળા સંપૂર્ણ ખીલેલી જોઇ આનંદ પામતો.

પણ દેવથી શ્રીનિવાસનું સુખ જોયું ન ખમાયું. એકાએક તેમના શુભ જીવનમાં ધમધાર વાદળ બેગાં થયાં.

હજી પરંપરાને તો માત્ર યોડાજ વખત થયો તેટલામાં એકાએક શ્રીનિવાસના ઉપર ઉપરાચાપરી આપત્તિ પડવા માંડી. એકના

ઉપર બીજી ખોટ ધંધામાં ગઈ ને થોડા વખતમાં તેની બધી કમાણી ધૂળધાણી થઈ ગઈ. આ તેની સ્થિતિ કેવી રીતે તેની મુખી નિર્દોષ પદ્મજી આગળ જણાવાય ? હાય ! તેનાં કરતાં તો મરવું બહેતર ! પદ્મજી મુખ જોગવવાને સર્જાયેલી તેને દુઃખના દરિયામાં ડુબાડવાનો શો અધિકાર ? ક્યા પહાડી ઉદયથી પત્નીને પોતાની દરિદ્ર સ્થિતિનું બાન કરાવવું ?

શ્રીનિવાસનું પ્રદુલ્લવદન દિવસે દિવસે કરાવા લાગ્યું. મને લાગ્યું કે તેના મન ઉપર કોઈ જાતની ચિંતા છે. એક દિવસ અતિશય અકાળાઈ તેણે મને પોતાની બધી હકીકત કહી. મેં તેને ધીરજથી સાંભળ્યા પછી સલાહ આપી કે, સાચા સારો રસ્તો તો એ છે કે પોતાની બધી વાતથી સ્ત્રીને વાકેફ કરવી.

“ શું મ્હારી પદ્મજી બિચારી બની છે એ બોલતાં આ જીમના કકડે કકડા નહીં થાય ? અરે બિચારીનું કેમજી હૃદય આ બીજા હેખકાઈ જશે. તેને કેમ દિવસ હાથે કંઈ કરવાની ટેવ નહીં તે શું ગુલામડીની પેઠેમ વેતર કરશે ? હજારો શ્રીમંત પુરુષો જેના હાથ માટે આતુર હતા અને જેના પગ આગળ પડવાને તલસતા, તે શું મારા ઘરમાં એક બીચારી ને નોકરડી માફ રહેશે ? અરે પણ બિચારીનું ઘર પણ ક્યાં રહેશે ? કેટલી હાંસથી ધરના ચણગાર માટે બધું ચાલ્યેચાલું તેણે વસાવ્યું તે પણ તેણે છોડી દેવું પડશે. તેનાથી આ બધું કેમ સકન થશે ? હું તેને હમારી હાલત કેમ કરીને જણાવી શકું ? ના, ના ! તેના કરતાં તો મરવું સારું.”

મેં તેને ધીરે પાડતાં રહમગળવ્યો કે જો તે પદ્મજી કોઈ ચીજ ફાવશે તો તેથી ઉલટું તેની પત્નીના મનને વધારે દુઃખ થશે. શ્રીનિવાસનું ઉદાસ મ્હોં જોઈ તેને

મનમાં શંકા થશે અને તે મનમાં મનમાં મૂંઝાશે. ખદરોખદાર કંઈ વાત ખબર પડશે તો ઉલટું તેને થશે કે પોતાનામાં પતિને પુરો વિશ્વાસ નથી. આપણી આર્થભાળાઓ કંઈ દુઃખથી ડરી નહીં જાય. ઉલટી તેને એક જાતનો અત્યારે મગજ ઉપર બોલે છે કે રખેને તેની સ્ત્રી બધી હકીકત બધી જાણે તો તેથી તે દલકો થઈ જશે. પદ્મજીને પણ લાગશે કે અત્યારે જ તેના પતિ તરફના ખરા પ્રેમની કસોટીના વખત છે ને તે પણ દુઃખી થવાને બદલે અમૃતધારા પડેમ આશ્વાસનનું સ્થાન બનશે.

શ્રીનિવાસે તો આવેશથી ડોકું ધૂણાવ્યું.

થોડા દિવસ પછી એક દિવસ રહજે હું શ્રીનિવાસની પાસે ગયો. મને લાગ્યું કે તે નિસ્તેજ છતાં શાન્ત દેખાતો હતો.

મેં તેનો હાથ ધીરથી દબાવી પુછ્યું કે “ પદ્મજીને ખબર પડી ! ” શ્રીનિવાસે દીર્ઘ નિઃવાસ મૂખી ડોકું હલાવી હા કહી.

તે બોલ્યો. “ ગરીબ બિચારી છોકરી ! તેને બિવિધમાં કેવી કેવી હાડમારી ખમવી પડશે તેનો અત્યારમાં શું ખ્યાલ હોય ? ન્યારે ધીરે ધીરે ગરીબાઈના ડોળાનું ઝેર પ્રસરશે ત્યારે ખરા દર્દની સમજ પડશે. હમણાં તો ઉલટી તે વધારે ઉત્સાહી લાગે છે. જરા પણ મૂંઝાયા વિના તેણે બધી હકીકત સાંભળેલી. અને મને કહ્યું કે મ્હારાં ચિંતાતુર મ્હોં ઉપરથી જ તેના મનમાં શંકા પેઠેલી. આજથી હમે અહીં મુંબઈનું ઘર ખાલી કરી ગયાં છીએ, ને અહીં સરસામાન કાઢી નાખ્યો છે.” લક્ષ્મીનગર (ખાર) માં હમે દરિયાકાંઠાને એક ન્હાની ઝુપડી જેવું ઘર લીધું છે. આજે પદ્મજી રહવાની ત્યાં ગઈ છે. બિચારી એક આરામમાં ઉઠેલી તેને હવે આજથી જ ગદા વેતર ચર કરવું પડશે. આજે ઘેર જતાં મ્હારે

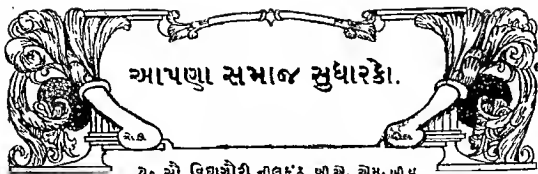
પગ ઠૂંચે છે. કયા કઠોર હૃદયે હું એક વખ-
નું તેનું સુંદર તેજસ્વી-મૂખ યાદ અને
દુઃખથી નિરતેજ અને કરમાયતું જોઈશ ?
તેને આખો દિવસ ઘડો સરસામાન ગોઠવવા-
માં અને રસોઈ પાણી કરવામાં એક ઘડીભર
પણ પોતાના કેમળ શરીરને આરામ આપ-
વાનો વખત મળ્યો નહીં હોય. અત્યારે મારી
પદ્મનને એક ગુલામડી જિખારી બનેલી જોવા
કરતાં હે અવનતી દેવી ! મને તું આખોને આખો
થા મારે ગળી જતી નથી ? ”

હું તથા શ્રીનિવાસ રહાંજે લોકલ દેનમા
જોસીને ખાર રોશને ઉતર્યાં. શ્રીનિવાસ ગંભીર
યદ્ય દેનમાં જોડ્યા આડ્યા વિના બેસી રહ્યો
હતો. રસ્તામાં હમે મૂળે મ્હોટે આડ્યા કીધું.
આસપાસ નવા નવા બાંધેલા સુંદર ન્દાનાં
મકાનો વટાવી હમે એક સાંકડી બંને બાજુ-
એ જાડીથી ઘેરાયેલી પગથી ઉપર આડ્યા.
ઊંડામાંથી થોડે દૂર એક વેલીઆથી વીંટળાયે-
લી સુંદર મટુલી હમે જોઈ. હમે ધીમે ધીમે
પાસે ગયાં. વીજળાનો જળે પ્રહાર લાગ્યો
હોય તેમ શ્રીનિવાસ ચંબી ગયો. આધેથી
વીજળાના સુંદર ચૂર સાથે મધુર ગાયન સંભ-
ળાયું. પદ્મજ તેની માનીની વીજળાથી ઘૂટી
પડી શકી ન હતી, અને પોતાની સાથે તેજ
માત્ર ચીજ તેણે મટુલીમાં આણી હતી.
અચાનક ગાયન અંધ પડ્યું. રેતી ઉપર હમાગ

યગલાંનો અવાજથી ગાયનમાં બંગાણુ પડ્યું.
થોડીવારમાં એક કુરંગીની પેઢમાં હેંસથી
કુદતી પદ્મજ હમારા તરફ આવી અને મધુરાં
હાસ્યથી હમને વધાવી શ્રીનિવાસનો હાથ
પકડી જરા મ્હોં ચઢાવી બોલી, “ તમે તે
ફેટલા મોડા આવ્યા ! હું તો બા તમારી
રાહ જોઈ જોઈનેજ યાકી. જુઓને, ” તે
આતુરતાથી બોલી, “ આજે તો મેં પેલા
માળાના છોકરાને ઝાડ ઉપર ચઢાવી શીંગ
તોડાવી એવું મ્હજાનું આમલી તથા ગોળ
નાખી શેકટાની શીંગતું શાક કયું છે. ને
અહીં વાડમાં એટલાં કરમદા યાય છે. મેં તેનો
કકડ મુરખો બનાવ્યો છે. ચલો જસડી ચલો.
મને તો હવે બૂખ લાગી છે. આજે તો
આપણે અહીં ચાંદરણામાં બહારજ પાટલા
માડીયું. મને તો અહીં બહુજ ગમે છે. કેવો
સરસ અહીં દરીયાનો શીતળ પવન આવે છે.
મુંબઈ કરતાં અહીં હજાર ઘણું સારું છે. ”

અરેઅર પદ્મજને આજના જેવી મોહક
મેં આગળ કદી નહીં જોએલી. તેના ગાલ
લાલીથી પ્રકાશતા હતા અને તેણે હાથથી
નાચતા હતાં. શ્રીનિવાસના નેત્રોમાંથી • દડદડ
અશ્રુગ્રવાહ બેઠા લાગ્યો. હું આમતેમ મુંબ-
ડીના વેલીના ટુક તપાસવા ગયો. પદ્મજ
પતિના ગમે વળગી પડી. શ્રીનિવાસને ખન
પાછું જગત જ્યોત્સ્નામય બન્યું.

શ્રી સૌ વિદ્યાઓરી નીલકંઠ, બી.એ., એમ. બી.ઇ.

આ લઘુ લેખમાં આપણા દેશના સમાજ સુધારકો સંબંધે યોગ્ય વિચાર પ્રદર્શિત કરવાની ધારણા છે.

પ્રત્યેક દેશમાં દરેક જાનામાં તે દેશ અને કાળના સામાન્ય લોકસમૂહ કરતાં કાંઈક વધારે આગળ વધેલી વિચાર શક્તિ અને હિતચિત્ત ભાવનાવાળી વ્યક્તિઓ હોય છે. તેઓ લોકસ્થિતિનું સમગ્ર અન્વેષણ કરી શકે છે અને અસામાન્ય શુદ્ધિ વડે તેના ગુણ દોષનું નિરીક્ષણ કરી ધણીવાર દોષનાં કારણો તેમજ નિવારણો જોઈ શકે છે. આવી વ્યક્તિઓમાં મહત્તાનાં લક્ષણો હોય છે અને તેઓ તે જાના તથા તે દેશના લોકપ્રવાહને ગતિ આપનાર માર્ગપ્રેરકો બને છે.

કોઈ પણ દેશની સમાજસ્થિતિ પરિપૂર્ણતા પામેલી હોય છે કે નહીં પણ કાળાન્તરે અનેકાનેક સંયોગોને પરિણામે જ્યારે સમાજની સ્થિતિ અનિષ્ટ અધિગતિએ પડે છે, ત્યારે આવા પ્રેરકોની ખાસ જરૂર પડે છે અને કુદરતમાં એવું સ્વસ્થતા લાવવાનું ના છે કે તે લાવનાર વ્યક્તિઓ તેવા ના, ના! જોઈએ તેમ જાય છે.

મેં તેને ધીરે જાણે વર્ષ હપર આજે તે પદ્મજાતી સ્થિતિ ધણે પ્રકારે અવનત થઈ હલકું તેની ધાર્મિક, સાંસારિક અને શૈક્ષણિક શ્રીનિવાર સમાજ છિન્નસિન્ન થઈ

ગયો હતો, તે સમયે રાજા રામમોહનરાય, મહર્ષિ દયાનન્દ, દેશવર્ચસ્વેન, વગેરે મહાન પુરુષોના ઉદ્ભવ થયો. તેમણે સમાજસ્થિતિનું જાણે તેમાંથી બહાર જઈ જઈ સ્વચ્છતા દરદર્શી નિરીક્ષણ કર્યું અને સમાજની રોગ પરીક્ષા કરી સમાજ સુધારણાના માર્ગો યોજ્યા. તેમને આપણા દેશના ધર્મોમાં ચમ્પેલી અંધાધુની પ્રથમ દૂર કરવા જેવી લાગી અને દેશ સમક્ષ ધર્મનું શુદ્ધ સ્વરૂપ મુકવાનો પ્રયત્ન કર્યો. તે સાથેજ સંસાર સુધારો જેને કહેવામાં આવે છે તેની પણ અતિ આવશ્યકતા તેમને સમજાઈ. રાજકીય સ્થિતિની નબળી બાબતનું દર્શન પણ તેમને થઈ ચૂક્યું હતું. આ સર્વના પ્રતિકાર રૂપે તેમણે સુધારણાના પ્રયત્નો આદર્યા. શુદ્ધ ધર્મના ઉદ્ધાર માટે ધર્મ સમાજને સ્થાપી અને એ સમાજનેના અંતરમાં સંસાર સુધારણાના પ્રતો ધણે બાંધે સમાજેલા હતા.

જો પ્રથમના સમાજ સુધારકોએ સમાજના સર્વ પ્રતોનું નિરાકરણ કરવાનો આરંભ કર્યો હતો. તે પછીના જાનાના સુધારકોએ એમણે દર્શાવેલા પ્રતો પૈકી પોતાને અનુકૂળ આવતા ક્ષેત્રમાં પ્રયત્નો જારી રાખ્યા. કેટલાકે ધાર્મિક સુધારણા અને કેટલાકે રાજકીય તથા કેટલાકે સાંસારિક સુધારણાને પોતાના જીવનનું ધ્યેય કર્યું. આમ સાચી પહેલા માર્ગનિર્દેશ થયા પછી એક

પ્રકારે કામની વહેંચણી થયું. વચ્ચેના જમાનામાં મહર્ષિ રાનડે, પંડિત ધર્મવરચંદ્ર વગેરે થયા તે સમયમાં તેમજ ફેટલાક દ્રાણ પર્વત આ જુદી જુદી સુધારણાઓ ગાટે કાર્ય કરનારા પોતાનાં કાર્યને એટલું મહત્તર આપવા લાગ્યા કે તે સિવાયનાં બીજી દિશાના કાર્ય નફામાં હોય બલકે તેમના કાર્યને વિઘ્નરૂપ હોય એમ માનવા લાગ્યા અને પરસ્પર વિરોધનો સમય આવી પહોંચ્યો. આથી કરીને પ્રત્યેક દિશામાં કામ કરનાર તે જમાનાના અગ્રણીઓને ધણું ખમણું પડ્યું હતું અને જે મહા પુરુષો પોતાના નિશ્ચયમાં અડગ રહી જીવનભર પોતાના પ્રયત્નો કર્યો ગયા તેમના શુભ પ્રયાસોને પરિણામે હાલની લોકમતની સ્થિતિ આવી છે.

અત્યારે આપણે સમજી શકીએ છીએ કે જન સમાજ એ જીવંત અને ઘટનાવાળાં અંગોનો બનેલો છે અને તેને ઉન્નત કરવા તેનાં સર્વ અંગોનો વિકાસ થવો જોઈએ. કામ એક અંગ વધારે ખીલવવાથી અને બીજાં સડવા દેવાથી કદાપિ તેની ઉન્નતિ થવાની નથી. અલબત્ત દરેક જમાનામાં મતભેદ તો રહેવાના. પણ મુખ્ય કાર્ય વિશે આમ આપણે એક મત છીએ અને તે કાર્યની સિદ્ધિ માટે કયા માર્ગે ગૃહણ કરવા તે વિશે બિન્ન મત હોવા સંભવ છે. આ મતભેદ તે અનિવાર્ય છે. મતભેદજ આપણને વિચાર કરતા શીખવે છે અને કાર્ય કરવાનું બળ આપે છે. કામ લોકે તેમ ચાલ્યા જવામાં આપણું મનુષ્યત્વ નથી. મનુષ્ય સ્વતંત્ર વિચાર કરનાર છે અને તેને પરિણામે જુદા મત ઉત્પન્ન થાય એ સ્વાભાવિક છે. પરંતુ એ પણ ખરું છે કે એમ જુદી જુદી પ્રવૃત્તિઓ ફેટલીક વાર લામકારી હોય છે અને ફેટલીક વાર શક્તિ સમૂહને વિચ્છિન્ન કરનારી હોય છે. માટે દરેક જણ પોતે

ધારે તેજ માર્ગે કામ કર્યો જાય, બીજાના મત તરફ નજર પણ ન કરે તો કેવું દેશાએ ચાલ્યો જાય તે કહેવાય નહીં. માટે મતભેદને સ્થાન આપવા સાથેજ જનસમાજના અગ્રણીઓએ-જુદામતવાળાએ પણ પોતે સર્વ એક લક્ષ્યખિન્દુ ધરાવે છે એમ માની પોતાના વિચારોની આપ લે કરવી જોઈએ તથા બીજાના વિચારોનો લાભ અને મદદ લેવી જોઈએ. આમ કરવાથી શક્તિઓની સમયતા થાય તથા કાર્યસિદ્ધિ વહેલી થાય.

સંસાર સુધારના કાર્યનું ખાસ આ પ્રસંગે નિરીક્ષણ કરીશું. સંસાર સુધારે આવશ્યક છે એમ પ્રથમ જોનારની નજરે જે મૂળતરત્વે આવ્યાં તે પહેલેથી તેમની દૂરગમી દૃષ્ટિ સિદ્ધ કરે છે. વર્ષો વીતવા પછી એ સત્ય દર્શનની આપણને કીંમત સમજાય છે. સંસાર સુધારના પ્રયત્ન મુખ્ય અંગ સ્ત્રી-જીવનને લગતું છે. સ્ત્રીઓને શિક્ષણ, સ્ત્રીઓને સુયોગ્ય સ્થાન, સ્ત્રીઓ-વિધવા થાય ત્યારે તેમની દુઃખદ સ્થિતિ, વગેરે મહાપ્રશ્નો એમાં આવે છે. તે ઉપરાંત આપણે ઉન્નતિના અંતરાયરૂપ બાળલગ્ન, દાતિઓનાં દંબ બંધન, એ વગેરેનો સમાવેશ સંસાર સુધારનાં કાર્યોમાં થાય છે. પ્રથમના સુધારકોએ આ સર્વ સ્થિતિમાં સુધારણાની ઇચ્છતા સમજાવવા માડી ત્યારે તેમને હસી કાઢનાર, ધિઃકારનાર અને દુઃખ દેનાર પ્રજાવર્ગ હતો. લોકોને તેમની ખામીઓ જોવી નજ ગમે. હજી પણ ખામીઓ દેખાડનાર તરફ અપ્રીતિ છે જ. તથાપિ તે જમાનામાં તો સુધારકોને દરેક રીતે નોડી પાડવા માટે લોકોએ થયું તેટલું કષ્ટ હતું. સુભાગ્યે એ સુધારકોમાંના મોટે ભાગે-લગભગ બધાજ કહીએ તો યાત્રે-ધાર્મિક બળ ધરાવનાર હતા. અને માત્ર ઇશ્વર પરની અટલ શ્રદ્ધા જોને યોગે પોતે કાર્ય કરવા કમર કસેલી છે એમ માનનાર

હોવાથી ગમે તેટલાં વિદ્નો આવ્યાં તથાપિ પાછળ હડકા નહીં. જેમનામાં એ ધર્મજન નહોતું તે અધવચ બેસી પથ ગયા દશે.

ખીજ સર્વ પ્રત્નો સાથે સ્ત્રીજીવનના પ્રત્નને આગલ આણનાર એ મહાન સુધારકોની આપણે હાલના જમાનાની સ્ત્રીઓ ઝણી છીએ. એ ઝણ પ્રદર્શન કરેલું એ આપણી ફરજ છે. સ્ત્રીઓને શિક્ષણ આપો, તેમને બાળપણમાં પરણાવી ન દો, તેઓને હલકી ન ગણો, તેઓને દોર કે માલતી પેઠે વેચો નહીં, તેઓ દુર્ભાગ્યવશાત્ વૈધવ્ય પાળે તો તેમનું જીવન વધારે દુઃખમય ન કરો, તેમને માત્ર સુખ સાધન ન માતો, તેમનામાં પુરૂષ સરખા આત્મા છે. આ સત્યો ફરી ફરી કહેનાર એ જમાનાના સત્યુક્રમેને અનેકશઃ વંદન છે. તેમના સુપ્રયાસોને યોગેજ આજ “ ગુણસુન્દરી ” જેવાં અનેક સ્ત્રી જાતિનાં હિમાયતી પત્રો ચાલી રહ્યાં છે.

આજે એ પ્રપત્નો રાશી થયાને જમાનાઓ વીતી ગયા છે. તે છતાં એટલું કહેવું જોઈએ કે આપણો સમાજ રૂઢિઓથી એટલો જડકા-એલો છે કે સુધારણાઓ તેમા જોઈએ તેટલો પ્રવેશ કરી રાખી નથી. કેટલીક જાજ-તોમાં તો હજી સો વર્ષ પછી પણ આપણે જ્યાંના ત્યાં છીએ. પરંતુ લોકમત ધણો ફેળવાયો છે એ વાત નિઃસંશય છે. કેટલીક રૂઢિઓ આગળ કરતાં બદલાવા લાગી છે. તથાપિ હજી ઘણું કરવાનું છે. વિરાધ કેટલેક બંધે શ્રી જવાથી સુધારકોએ બેસી રહેવાનું નથી. વિરાધ હતો ત્યારે તેમને કામ કરવા માટે જે ઉત્સુકતા રહેતી તેવીજ અત્યારે ધરાવવાની જરૂર છે. કેટલાક સગવડ પુરતા સુધારા થાય તેટલાથી પર્યાપ્ત માનવાની નથી.

કેટલાક રીત રીવાજ, કેટલીક અનિષ્ટ રૂઢિઓ એવી છે કે તેને માટે સર્વ કોષ એકમત હોય છે, સર્વ કોષ તે બંધનથી

મુક્ત થવા માગે છે. માત્ર એક જાતિની બીક તેમને હોય છે. જાતિ બહાર રહેવામાં જે અનેક મુશ્કેલીઓ સમાજેલી છે તે વેઠવા તેઓ તૈયાર નથી હોતા. તેવા રીત રીવાજોને જાતિઓ પોતે દૂર કરવાનું કામ હાથમાં લે તો આ જમાનામાં પણ તેમનું અસ્તિત્વ સાર્થક ગણાય. પણ જાતિ સંસ્થાનું તત્ત્વજ એવું છે કે એ માર્ગ તે ગ્રહણ કરેજ નહીં. આયોગ્ય અને અણુગમતા બંધનોમાં અમુક વગેરેનાં આંધી રાખવા એ હવે તો જાતિઓનો હેતુ રહેલો છે. તેઓ પોતાનું કાર્ય સમયોચિત દિશામાં ન ફેરવે તો તેમનો કાળ રહેજ નહીં એ સ્પષ્ટ છે. સુધારકો પ્રગવર્ગને ઓળખ કાણુમાંથી છોડવવા પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે અને મોડા વહેલા તેઓ સફળ થશે એ નિઃસંશય છે.

અમુક સુધારણા ધ્રુવ છે એમ જાણ્યા પછી તે કરવામાં ઢીલ કરવા એ આપણો પોતાનો રોષ છે. આગલા જમાનામાં એ સુધારણાની ધ્રુવતા સમજાઈ નહોતી. હવે તે સમજવા પછી ગમે તે ઉપાયે ને સિદ્ધ કરવા તરફ આપણી સર્વ પ્રવૃત્તિઓ હોવી જોઈએ. સંસારસુધારા માં ઉપર ઉપર દેખાતી સજળતાયાં સતોષ ન માનતાં હજી સહેરોમાં તેમજ ગામડામાં એ સંબંધી ઘણું કાર્ય કરવાનું બાકી છે, એ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે. એ કાર્યનો ઝુડો ઉપાડી આ જમાનામાં પણ એક નિષ્ઠાથી ધણા કામ કરનારાની જરૂર છે અને દેશને સર્વ દિશામાં આગળ વધારવા તરફ જેઓ મસ્વા રહે છે તેઓએ સંસાર સુધારાના કાર્યને સાથે ઉપાડી લેવાનું છે. એ કામ એક જમાનાનું નથી. એક જમાનાના કામ કરનારાઓ પોતાનું કરેલું કામ અને આગળ કરવાનું કામ પાછળ આવતા જમાનાને સોંપતાં જાય. એજ માર્ગે આપણા સંસારની અનિષ્ટતાઓ નાશ પામશે અને આપણો દેશ જગતમાં એક પકિતએ પહોંચશે.

પ્રસૂતિના લાભાર્થે કાયદો.

લેખિકા: કુ. મિકાં તાતા. એમ. એસ.સી. (સંદર્ભ)
બેરિસ્ટર-એટ-લૉ.

ધૃષ્ટા પ્રાચીન કા- ("ગુણમુંદરી" માટે મુજબ અંગ્રેજીમાં લખેલા પશ્ચિમના દેશોમાં કામે
ળથી સંતાનને જન્મ લેખતુ બાપાંતર. રાખનાર શેડીઆઓ

આપવો એ સ્ત્રીની મુખ્ય ફરજ ગણાય છે. આખા દેશને માટે પણ એ કામ પણ મહત્વનું છે, કારણ કે પ્રગતી શક્તિ અને બળ ઉપર દેશની આગાહીનો આધાર છે. જે લોકાયક પ્રજામાં સ્ત્રીઓની ગણતી માત્ર યોદ્ધાઓને ઉત્પન્ન કરનાર તરીકે જ થાય છે, તેનાથી માંડીને હાલના મુધરેલા દેશો સર્વે ભાષામાં માતાનું કાર્ય પણ મહત્વનું માનવામાં આવે છે.

દેશના મજૂરો પણ તેનું એક જનનું બન છે. હાલના ઉત્કર્ષ પામેલા દેશોમાં આગળ જવાની ઇચ્છા જે પ્રજાને દોષ, તે પ્રજામાં બધી જાતના મજૂરોની અને ખાસ કરીને ઉદ્યોગ ચલાવનારા મજૂરોની ધણી જરૂર પડે છે. મોટા પાયા પર ચાલતાં ઉદ્યોગ અને જનસમૃદ્ધી થયેલી ઉત્પત્તિના આ જમાનો છે. કોઈ પણ અર્વાચીન રાજ્ય માં મજૂરોનું કામ બહુ મહત્વનું છે, અને વધારે અવકાશવાળા બીજા લોકો તે હવે માન્ય કરે છે. તેમને એમ પણ ખબર પડે છે કે જેમ મજૂરની કમાઈ તથા તંદુરસ્તી વધારે સારી હોય, તેમ તે વધારે જગ્યામાં તથા સારી જાતનું કામ કરી શકે છે. આ કારણથી મજૂરોની સ્થિતિ સુધારવા માટે

તરફથી તથા મજૂર મંડળો તરફથી વિવિધ યોજનાઓ લડવામાં આવી છે.

આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે સંતાનવાળા મજૂર સ્ત્રીઓ દેશનું બેવડું બન છે, તેઓ જાળકોને ઉમેરીને પ્રજાની વૃદ્ધિ કરે છે અને તે સાથે ફેટલી ઔદ્યોગિક પ્રવૃત્તિઓ વધારવામાં સદાય કરે છે ફેટલાક દોઢ ડાલાઓ એમ કહે છે કે 'સ્ત્રીઓએ શા માટે મજૂરી નોંધે છે ? તેમને મજૂરી કરવાની કંઈજ જરૂર નથી.' ફેટલાક એથી આગળ વધીને એમ પણ કહે છે કે 'સ્ત્રીઓને મજૂરી કરવાનો શો ફક છે ?' આવા પ્રશ્ન પૂછનાર ધણેખાર પુરુષોજ હોય છે. તેઓ ભૂલી જાય છે કે પુરાતન સમયથી મજૂરો વર્ગની સ્ત્રીઓ પોતાના ગૃહની બહાર જઈને મજૂરી કરતી આવી છે, અને બલિષ્ઠમાં પણ કરશેજ. પતિ અને પત્ની બન્નેની આવક જ્યારે એકઠી થાય છે ત્યારેજ તેમનું ગુજરાન ચાલે છે. મજૂરી એજ તેમનું જીવન છે. તેમને મજૂરી કરવીજ પડશે અને કરશેજ. વસ્તુસ્થિતિ તરફ આંખ મીચામણું કરવાનું કંઈ પ્રયોજન નથી. માત્ર આસામની ચહાની વાડીઓમાં ૨૫૦:૦૦ મજૂર સ્ત્રીઓ કામ કરે છે. આ ઉપરથી વસ્તુસ્થિતિ કેવી છે,

તથા ખ્હારની મજૂરી કરનાર સ્ત્રીઓની સંખ્યા ઠેઠલી મોટી છે, તેનો કંઈક ખ્યાલ આવશે. આવી રીતિ હોવાથી, તથા બીજા દેશોની સાથે હિંદમાં પણ નવા ઉદ્યોગોની વૃદ્ધિ થઈ વેગથી ચાલ છે, તેથી માલમ પડે છે કે કારખાનાં તથા બીજા વિવિધ સંસ્થાઓમાં સ્ત્રીઓની મોટી સંખ્યા એકઠી ચાલ છે, અને ખરાબ તથા અનારોગ્ય વાતાવરણમાં કામ કરે છે. સ્ત્રીઓને અમુક રીતિમાં તથા અમુક કલાકથી વધારે મહેનત કરતી અટકાવવા માટે હમણાં જુદા જુદા ઉપાય લેવામાં આવ્યા છે. પરંતુ એટલું બસ નથી. મજૂરવર્ગની સ્ત્રીઓ ખાસ કરીને હિંદમાં તથા બીજા પૂર્વના દેશોમાં પરણેલી હોય છે, અને તેમને બાળકો હોય છે. આમાંની ઘણીખરી સ્ત્રીઓ એટલી ગરીબ હોય છે કે બાળકને જન્મ આપતાં પહેલાં અને તે પછી જ્નેઝએ તેટલો આરામ તે લઈ શકતી નથી. આરામ લેવાનું પરવડતુ નથી. એટલુંજ નહિ પણ જો તેઓ લાખો વખત ગર્ભાગર હોય તો તેમનો શેઠ તેમને કામે પરથી કઢાડી મૂકે એવો ભય રહે છે. પરિણામ એ થાય છે કે આ સ્ત્રીઓ પ્રસૂતિને ઘણાજ થોડા દિવસ બાકી રહે ત્યાં સુધી કામ જાય છે, અને પ્રસૂતિ પછી ઉઠીને ધરવા ઢરવાની પુરેપુરી શક્તિ આવતા પહેલાં ફરીથી કામ પર જાય છે. માતા તથા બાળક જન્મે પર આની ઘણી ખરાબ અસર થાય છે. સગ ભાવરથામાં ઘણી મહેનત પડવાથી કાં તો અકાળે ગર્ભપાત થાય છે, અથવા ઘણું નબળું બાળક જન્મે છે. એવી મહેનતથી સ્ત્રીના શરીરને ઘણો શ્રમ પડે છે, અને પરિણામે ઘણીવાર તેની તબીબત છેક લયડી જાય છે. કારણ કે આપણે પાદ રાખવું જોઈએ કે માત્ર પ્રસૂતિથીજ સ્ત્રીને બહુ શ્રમ પડે છે. તે સાથે એ પશુ બૂલવું જોઈએ નહિ કે આ સ્ત્રીઓને માત્ર ખાણ અથવા કારખાનામાં આઠ કલાક

કામ કરવાનું નથી હોતું. પરંતુ તે સાથે ઘેર જઈને રસોઈ કરવાની હોય છે, અને પતિ તથા બાળકોની દેખરેખ રાખવાની હોય છે. તે સ્ત્રીઓ રાત્રે સૌથી મોટી સૂએ છે અને સવારમાં સૌથી જાગેલી હોય છે. પોતાની તબીબ અન સારી હોય કે ખરાબ હોય, ઋતુ સીમાબાની હોય કે ઉનાળાની, પણ આટલું તો તેમને કરવુંજ પડે છે.

યુરોપના દેશોમાં માલમ પડ્યું છે કે પ્રસૂતિ પહેલાં અને તે પછી સ્ત્રીઓને મજૂરી કરતી અટકાવવાનો કાયદો માત્ર ક્યાંથી ધારેલો હોતુ પાર પડતો નથી. કારણ કે ઉપર કલા પ્રમાણે તેમની પાસે આરામ લેવા જોઈએ પેસા હોતા નથી અને તેમને કામ કરવાની ફરજ પડે છે, તે માટે આવે સમયે પેસાનું તુરંતજ વેચ્યા વગર સ્ત્રીઓથી પુરતો આરામ લેવાનું બના શકે એવી યોજનાઓ કરવામાં આવી છે. મિ. એન. એમ. જોઈએ વડી ધારાસભા આગળ એવો એક ખરડો મૂક્યો છે કારખાના, ખાણ તથા આસામના કામદારો તથા વિદેશ ગમનના કાયદામાં જણાવેલી જમીનો પર કામ કરનારી સ્ત્રીઓને તે લાયક પડે છે. આ ખરડો જોઈએ તેટલો વિશાળ નથી, કારણ કે તે હિંદમાં બીજે રથે કામ કરનારી સ્ત્રીઓને લાયક પડતો નથી. હાલ તરત વ્યવહારિક ઉપયોગિતા માટે તે માત્ર કારખાનાં, ખાણ તથા જગીયામાં કામ કરતી સ્ત્રીઓને માટેજ છે. જે સ્ત્રીઓ ઘર બાંધવામાં, રસ્તા બનાવવામાં તથા બીજે રથે મજૂરી કરે છે, તેમને આ કાયદાને લાભ મળતો નથી.

આ કાયદા પ્રમાણે, કોઈ પણ કારખાના વગેરેનો માલિક કોઈ સ્ત્રીને પ્રસૂતિનાં છ અડવાડીયાં આગળ અને પ્રસૂતિ પછીનાં છ અડવાડીયાં સુધી જાણી જોઈને કામે લગાડે તો તે ગેરકાયદેસર ગણાય. એટલે બહુ મળાને સ્ત્રીને આ માટે ત્રણ મહીનાનો આરામ

લેવાનો હક મળશે. આ સમય દરમિયાન તે સ્ત્રીના પોતાના તથા તેના બાળકના ભરણ પોષણ માટે પુરતી રકમ તેને આપવામાં આવશે. રથાનિક સરકાર પોતાના પૈસામાંથી તથા કારખાનાં વગેરેના માલીકપર થોડો કર નાંખીને પ્રસૂતાના લાભાર્થે એક ફંડ ઉભું કરશે એ ફંડમાંથી પ્રસૂતિવાળી સ્ત્રીને ઉપર કહેલી રકમ આપવામાં આવશે. આ કાયદાથી મળતો લાભ સ્ત્રીને ન આપવો પડે તે માટે કોઈ પણ માલીક તેને ગર્ભાવસ્થાના છેદના સમયમાં કામ પરથી કાઢી મૂકે તો તે પણ ગેરકાયદેસર ગણાશે. આ કાયદો જે રચપમા છે તેટલે સુધી સારો છે. પરંતુ એની મર્યાદા બહુ ટુંકી છે એટલે તે અમલમાં મૂકવામાં બહુ ખર્ચ નહિ થાય. આવા ઉદ્યોગમાં મજૂરી કરતી સ્ત્રીઓની સંખ્યા પ્રમાણમાં થોડી છે. તેથી પ્રાંતિક સરકારને બધું મળીને ધણો ખર્ચ થશે નહિ. આ કાયદાની મર્યાદા વધારીને બીજી જે લાખો સ્ત્રીઓને આવી સહાયની પણ અગત્ય છે, તેમને લાભ આપવાનું હિંદુ જેવા દેશમાં હાલ તરત જની શકે તેમ નથી. આવી યોજનાઓ જાતે સારી હોય છે, પણ તેને મળતી બીજી યોજનાઓ ક્યાં વિના તેમાં ધારણો હેતુ બરાબર પાર પડતો નથી. સ્ત્રીને કામ પરથી માત્ર રજા આપવી એટલું બસ નથી. તેની પ્રસૂતિ માટે દાકતરી મદદ તથા બીજી સગવડ પૂરી પાડવી જોઈએ. સુવાવડને

દોષ મહીનો થયા પછી સ્ત્રી કાં તો પોતાનું બાળક ઘરમાં પડોશીને સોંપીને કામે જાય છે, અથવા તેને પોતાની સાથે લઈ જાય છે. તેટલો વખત બાળક રડે નહિ અને શાંત રહે તે માટે આ મજૂર સ્ત્રીઓ તેને અરીણ ખવડાવે છે. આમ કરવાથી બહુ ખરાબ પરિણામ નીપજે છે. પશ્ચિમના દેશોમાં બધાં મોટાં કારખાનામાં દરેકને લગતું એકેક creche (બાળગૃહ) હોય છે; અથવા તો મજૂર સ્ત્રીઓ માટે એક જૂદો જોરડો હોય છે, ત્યાં તેઓ બાળકને રાખે છે અને રજાના વખતમાં દૂધ પાઈ થકે છે. એ દેશમાં એવી પણ બીજી યોજનાઓ હોય છે, કે જેને પરિણામે સ્ત્રીને ઉપર કહેલી બધી સગવડો મળવા ઉપરાંત, બાળકને દૂધ, ખોરાક વગેરે જરૂરની ચીજો પુરી પાડવા માટે સરકાર તરફથી બાળક દીઠ અમુક રકમનું પેન્શન મળે છે.

ધારાસભાએ આ બાબતમાં યોગ્ય પગલું લીધું છે. હવે દેશની સ્ત્રીઓની તથા સ્ત્રી-સંસ્થાઓની ફરજ છે કે આ કાયદામાંના ઠરાવો અમલમાં મૂકાય છે કે નહિ તે, અને તેની ટૂંકી અસર થાય છે તે જોવું. કારણ તેમાં કે આવી જે બાબતો સ્ત્રીઓને લગતી છે, સ્ત્રીઓએ ઉત્સાહપૂર્વક રસ લેવો જોઈએ. જો સ્ત્રીઓ તેમાં આગસુ અથવા બે-દરકાર થશે, તો પુરૂષો કંઈ બધું જ કરવાના નથી.

સાથે તે પણ વરધોડે ચઢવાના હશે. કેમ
ખરું ને ?

ચક્રાર—આજ સુધીમાં તેમને પાંચ સ્ત્રીઓ
થઈ. બિચારાને સ્ત્રીઓ ટકતી નથી. કહે
છે, કે મંગળ આડો આવે છે. છેવટે
હવે કંઠાળાને છઠું લગ્ન કરવાની ખટપટ
માં ન પડતાં તેમણે મૃત્યુપત્રમાં મનેજ
વારસ ઠેરવ્યો છે, સમજી !

ચંદ્રિકા—આખરે લડી લડીને લીધેલી મારા
પિતાની દોલત અને પોતાની સ્વકમાઈ,
પ્રત્યક્ષ નહિ પણ અપ્રત્યક્ષ રીતે છેવટે
મનેજ પાછી મળશે. ખોટાના કપાળમાં
કુહાડીનો ધા કહે છે તે આવું નામ. રાવ
બહાદુરની પદવી મેળવી સરકાર દરબાર
માં નામ કાઢ્યું, પણ આખર—

ચક્રાર—(વચમાંજ) મામાનો એક બીજો
મેટો શુભ એટલે કે તેમને સરકાર દર-
બારમાં આગળ પડતો બાગ લેવાની મોટી
હોંશ. ગરીબો માટે એક પાછ પચુ છૂટે
નહિ, પણ આ કોણ કલેક્ટર સાહેબ,
આ કોણ બટલર સાહેબ, એ સર્વેને
મીઠાબાની આપી, રાવ બહાદુરી મેળવી.
સાહેબે કહ્યું એટલે પછી તે ગમે તે હો.
પણ લાગલોજ મામાના મનમાં
તેના સંબંધે ભક્તિભાવ ઊપન્ન
થાય છે. જાણે પોતે એક
મોટા ગૃહસ્થ, અને પોતાની ઝાળખાણો
પણ મોટા મોટા અમલદારોમાં એવું
એમના મનમાં અભિમાન છે. તેઓ
સાધારણ રાતે બનરમાંથી આવતા હોય,
અને “ કયા જઈ આવ્યા ? ” કહીને
કાંઈએ તેમને જો પૂછ્યું તો એકાદ મોટા
સાહેબનું નામ દબને કહેશે, કે તેમને
મળવા ગયો હતો. ઇંગ્લીશમાં તો તેમનો
જરાએ પ્રવેશ નથી—ગંધ સરખીએ નથી.
હતાં પણ સાંભળીને સ્મરણમાં રહેલા

ઇંગ્લીશ શબ્દો વાપરવાની તક તેઓ કદી
પણ જવા દેતા નથી. અર્થાત્ તે શબ્દો-
નાંજ પોતાને મોટે રૂપાન્તર થવાથી તે
આપણને અટકળથીજ સમજવા પડે છે.
તેઓ હલવાઇ બોલવાને બદલે હંમેશાં
“ કન્સેશર ” બોલે છે, અને દવાને
“ મેડિશન ” કહે છે; પોતાની જાતને
“ હું ” એમ એક વચનમાં ન કહેતાં
“ અમે ” એમ કહે છે. એક વખતે
તે એક પ્રદર્શન જોઈ આવ્યા, અને
મને કહ્યું કે તું કેમ ન આવ્યો
પણ “ એક્ઝીક્યુશન ” જોવાને ? મને
પ્રથમ તો કશી સમજણ પડી નહિ,
પણ પછી “ એક્ઝીક્યુશન ” એટલે
“ પ્રદર્શન ” એવું જ્યારે મારા ધ્યાનમાં
આવ્યું, ત્યારે મનમાં મનમાં હું
એટલો હસ્યો કે પૂછવાની વાતજ નહિ.
(એટલામાં દરબારે ઠોકવાનો અવાજ
સંભળાય છે.)

ચંદ્રિકા—તમારા મામા આવ્યા જણાય છે !
અરે હવે હું શું કરીશ ?

ચક્રાર—તને મામાનોજ બાસ થવા લાગ્યો
છે કે શું ? અરે એ તો કાલે આવવાના
છે કાલે.

ચંદ્રિકા—અરે એજ આવ્યા ! પેવો પત્ર
ક્યાં છે ? (પત્ર વાંચે છે) આ પત્ર
જોયો પત્ર. કાલે લખેલો છે. ત્યારે કાલ
એટલે આજજ કહેવાય. અને મેલનો તો
વખત થયો છે. અરે એજ આવ્યા !

ચક્રાર—ત્યારે તું રસોડામાં જઈને અંદરથી
સાંકળ લગાવી દે. અને તે જાય, ત્યાં
સુધી બહાર ના આવતી. (ચંદ્રિકા રસો-
ડામાં જઈ અંદરથી સાંકળ વાસી દે છે.
ચક્રારચંદ્ર બારણું ઉઘાડે છે. ઘોળી કપડાં
લઇને આવે છે.)

ચક્રાર—અરે કોઈએ નથી. તું બહાર આવ.
આતો ઘોળી કપડાં લઇને આવ્યો છે.

ચંદ્રિકા—(બહાર આવીને) અમથીજ હું તો
ડરીને અંદર જતી રહી. આ તો ઘોળી છે.

* અલ્પા કપડાં મૂકી જા, ને બીજાં લેવા
કાલે આવજે. (ઘોળી જાય છે).

ચક્રાર—સારું થયું, આપણને વધારે વખત
મળ્યો. હવે મામાના સ્વાગતની તૈયારી
કરવી જોઈએ. તેમણે પોતાની મોકલા-
વેલી છબી તદ્દન દરવાજાની સામેજ
ટાંગેલી જોઈને બુદ્ધા મામા ખુશી થશે.
તે કંઈક ખુશ્ખા-ખુશ્ખામાં પડી હશે, શોધી
કાઢ જોઈ !

ચંદ્રિકા—મને ખબર નથી કે કંઈ છબી.
તમેજ શોધી કાઢો.

ચક્રાર—વાર, તું તેમણે મોકલાવેલું પેલું
ફલેનલનું ગરમ ખમીસ છે તે કાઢ.

ચંદ્રિકા—શરીરમાંથી તો પરસેવાના ઝેરેઝેજ
છૂટે છે, અને વળી ફલેનલના ખમીસને
પહેરવાનું કહો છો ?

ચક્રાર—એ એમજ છે. ચિંતુમામા આરોગ્ય-
શાસ્ત્રના ઉંડા અભ્યાસી છે. શરીર પર
હમેશાં ફલેનલનો ચર્ટ હોવાજ જોઈએ,
એવો તેમનો આગ્રહ છે. શરીરમાં ફલે-
નલના કપડાં હોય, તેથી બહારની કંડી
હવા લાગી, પ્રકૃતિમાં ફેરફાર થતો નથી;
સિવાય મોટા મોટા સાહેજ લોક ફલે-
નલનાં કપડાં પહેરે છે, ત્યારે આપણે
પણ તે પહેરવાંજ જોઈએ, એમ એ વળી
બીજું કારણ દર્શાવે છે. જા જા જલદી
ખમીસ લઈ આવ. (ચક્રાર એક મોટી
બેંસાસુર જેવી છબી કાઢે છે, અને
ચંદ્રિકા ખમીસ લાવે છે.)

ચંદ્રિકા—આજ તે તરવીર ! મોટા અપ-ટુ-ડેટ
દેખાય છે ને !

ચક્રાર—તે પોતે અપ-ટુ-ડેટ છે, અને બધા
પુરુષોએ પણ એમજ રહેવું જોઈએ એમ
તેમનો ખાસ ઉપદેશ છે, અને બીજી
બાજુ સ્ત્રીઓએ માત્ર પોતાની પુરાણી
પદ્ધતિ છોડવી નહિ એમ તેમનો પાકો મત
બંધાયો છે. તેમની પોતાની પાંચ સ્ત્રીઓ
પૈકી પોશાકની બાબતમાં કોઈક સુધારક
હતી અને કોઈક જુના મતને વળગી
રહેનારી હતી તેથી અનુભવને અંતે
તેમણે એવો સિદ્ધાંત ઠેરવ્યો છે.

ચંદ્રિકા—સંભાળજે. નહિ તો તમારા માટે
પણ એવી કંઈ કંકુખાઇ શોધી કાઢશે.
(છબી હાથમાં લઇને) આ છબીની
પાછળ તો કંઈ છે નહિ તેવું કેમ ?

ચક્રાર—(છબીની પાછળની બાજુ જોઈને
ચાલશે હવે ટાંગી મૂકાને !

ચંદ્રિકા—વાહ ! કેટલી બધી કૃતચતા !
(ચક્રારચંદ્ર બારણાની સામે 'છબી ટાંગે
છે અને ખમીસ પહેરે છે.)

ચંદ્રિકા—તમારા મામા મોટા આશાવાદી
દેખાય છે કારણ કે તમે લઠુ જેતા બનો
એવો આશીર્વાદ આ ખમીસમાંજ મુકાને
મોકલ્યો હોય એમ દેખાય છે. કેટલું
મોટું આ ખમીસ છે ! (દાદર ઉપરથી
પગલાંનો અવાજ સંભળાય છે)

ચક્રાર—હવે તો ખરેખર આવ્યા. જા, જા,
જલદી તું રસોડામાં કંડી વાસીને બેસી
જા !

ચંદ્રિકા—ખરેખર તેજ આવ્યા. જુઓને
પગલાંમાંજ કેટલો અવાજ અને ઉદ્વેગપણ
દેખાય છે. (બીજી ઝોરડીમાં જઈને
બેસે છે).

(ચક્રાર બારણું ઉધાડે છે, અને ચિંતુ-
મામા અંદર આવે છે)

ચિત્તરંજન—કેમ રે, કેટલી વાર સુધી બારણું

હોઈએ ? હંધતો હતો કે શું ? દિવસે
હવેનું એ—

ચક્રાર—ના, મામા, હંધતો ન હતો પણ
જરા કામમાં હતો તેથી સંભળાયું નહિ.
વાઈ ખુશીમાં છો ને ? ગયાં એ ત્રણ
વર્ષમાં તમારામાં કંઈજ ફરક પડ્યો નથી.

ચિત્તરંજન—પણ તારામાં ધણેજ પડ્યો છે.
તું હવે ધણેજ મોટો દેખાય છે. તેથી
તારા સખ આ વેળા.....(ખુશી પર
બેસે છે.)

ચક્રાર—અહિંઆં આ આરામ ખુશી પર
બેસો મામા.

ચિત્તરંજન—છૂ છૂ, અમે આરામ ખુશીમાં
બેસતાં નથી, સમજ્યો ? અમે જે આ-
રામ ખુશીમાં બેઠા હોત તો આટલી
ચોગતમાં આવ્યાજ ના હોત. અમે
તારા જેટલા હતા ત્યારે અમારા કલેક્ટર
મીસ્ટર ડુંકારે સાહેબને—

ચક્રાર—(સ્વાગત) નીકળી સાહેબની વાતો.

ચિત્તરંજન—મળવા ગયો હતો, સાહેબે કહ્યું
કે આરામ ખુશી એ તરુણીની ઝોરડી
માં જોડેજ નહિ. હેં, હેં, હેં. છું
સાહેબના તે શબ્દો !

ચક્રાર—પણ મામા તમે હવે તરુણ—

ચિત્તરંજન—ઝેટલે શું અમે ધરડા થયા કે ?
ખૂટ તો યંચાવન વર્ષ થયાં હશે !
અરે, તારા માટે નથી આવતાં ઝેટલાં
મારા માટે માગ્યાં આવે છે. દોષો તો
હવે ખાસ જાય છે પણ અમેજ હવે
છૂં લગ્ન કરવાના નથી, એમ કહીએ
છીએ. માત્ર આ વર્ષ તારા—

ચક્રાર—(વિષય બદલવા માટે) મામા
તમારી પ્રતિ હમણું સુધરેલી લાગે છે.

ચિત્તરંજન—હા, અમે નૈનિતાલની ઠંડી

હવામાં ત્રણ ચાર મહિના કાઢ્યા. ત્યાં
ધણીજ ઠંડી. પાણી પણ ફરી જાય છે.

ચક્રાર—તેથીજ મામા તમે જરા...

ચિત્તરંજન—(વચમાં ગુસ્સાથી) જાડા લૂ
જેવા થયા છો, એમજ તારું કહેવું છે
ને ? ચક્રાર તને હજાર વાર કહ્યું હશે
કે અમને મસ્કરી પસંદ નથી. હવે એક
વખત કામા કરું છું. પણ પુનઃ જે
મસ્કરી કરીશ તો તારું મોઢું જોવાનો
નથી, સમજ્યો ? અરે પણ આ
ઝોરડીની હવા બગડેલી લાગે છે.
(વાસ લાકતે) આ હવામાં એક જાત
ની વાસ આવે છે. (જોરથી વાસ લે છે.)

ચક્રાર—મામા તે હવાની વાસ નહિ હોય.
પેલા ખૂણામાં આસતેલનો કબો પડ્યો
છે, તેની એ વાસ હશે. (વાસ લાકતે)
હા તેની જ.

ચિત્તરંજન—ચક્રાર ! તું અમને એમ ઉઠાવતો
નહિ, સમજ્યો ? અમારા વિરુદ્ધ કોઈ
બોધું તો અમારાથી તે સહન થઈ
નથી. આ હવાનીજ વાસ છે. અમારો
એક યુરોપીયન સ્નેહી મીસ્ટર વાઈન-
ગ્રાસ સાહેબ. આ વાઈન ગ્રાસ સાહે-
બની અને અમારી મોટી દોસ્તી. આ
વાઈનગ્રાસ સાહેબના બાપનો જમાઈ
મોટો ડોક્ટર હતો. એમ. એ. ડી. ની
પરીક્ષા પાસ કરી હતી. તેનું નામ શું
વાઈ ? યાદ છે પણ હમણું સમજણમાં
આવતું નથી. (યાદ કરે છે)

ચક્રાર—એ ડોક્ટરનું એવું કહેવું છે કે આ
હવાનીજ વાસ હશે ?

ચિત્તરંજન—રૂળી પાછો વચમાં બોલ્યો કે ?
આ અમારાથી સહન થવાનું નથી.
અમારું પૂરું ન માનવામાં તેનો એકદમ
સારો કહેવો, ઝેટલે અમારું અપમાન

કરવા બરાબર છે, સમજ્યો ? તારે કંઈ અમરો પેઠે સાહેબ લોકોમાં જવા આવવાનું નથી, તેથીજ તને તેમના “ પેટીકોટ ” જરા પણ ખબર નથી.

ચક્રાર—(હસીને) “ પેટીકોટ ” શાનો મામા ? “ એટીકોટ ” હશે.

ચિત્તરંજન—નહિ. “ પેટીકોટ ” એજ ખરો શબ્દ. તમારું તો પુસ્તક જ્ઞાન, અમારું પ્રત્યક્ષ-વ્યવહારિક જ્ઞાન. અમે અનુભવથી જ્ઞાન મેળવીએ છીએ. આ શબ્દ મેં પ્રથમ મીસ્ટર દીપ્તી સાહેબના મોઢીથી સામળ્યો હતો. પણ ત્યારે અમારા લક્ષમાં રહ્યું નહિ. પુષ્કળ યાદ ક્યું ? પણ ફોટો, પછ એક ટેલરની શોપ આગળથી જતાં એક મઝમ “ પેટીકોટ ” એમ બોલી. તે સાંભળીને અમે તાજડતાજ તે શબ્દ ઓળખી કાઢ્યો, ને અમારી ડાયરીમાં લખી લીધો. આનું નામ તે વ્યવહારિક જ્ઞાન ! શું સમજ્યો ? અને તેજ સંપાદન કરવું જોઈએ. અમથાં ચિત્ર કાઢવાથી શું મળવાનું છે ? વાર, જાઉં તો ખરો કેવાં ચિત્ર કાઢ્યાં છે તે ? (ચક્રારની સાથે ચિત્રો જોતો જોતો ચંદ્રિકાના ચિત્ર પાસે ગય છે.) અરે આ કોની છબી ?

ચક્રાર—તે અહિંના મારા એક ઓળખીતાના કુટુંબની સ્ત્રી છે. આપણી ગાંતિનીજ તે છે.

ચિત્તરંજન—શિવ ! શિવ ! શિવ ! કેટલી બધી સુધારક !

ચક્રાર—મામા ગુરૂસે ના થશો. પણ પોતાક ઉપરથીજ કોમને જે સુધારક અથવા તમે કહો છો તેમ જિંજીળા કહીએ તો આપણા પહેરવેશ—

ચિત્તરંજન—(વચમાંજ) તને પુનઃ પુનઃ

કહું છું તો પણ તું અમારું અપમાનજ કર્યા કરે છે. વ્યવહારનું જ્ઞાન નથી તે આનું નામ. તને શી સમજણ છે ? અમને, અમારા જેવા રાવજહાદુરને મોટા મોટા અમલદારોમાં જવા આવવાનો પ્રસંગ પડે છે. અમારી ઓળખાણ મોટા મોટામાં. અમારું જવું આવવું સાહેબ લોકો સાથે. તેથીજ અમને આવો તેના જેવો પોશાક કરવો પડે છે. આ સ્ત્રીઓએ શા માટે એવો ઢાંક કરવો જોઈએ ? તેણે પોતાની અસહની જુની રીત છોડવી ન જોઈએ. અમારું જ્ઞાન અનુભવથી મળેલું છે. અમારી ચોથી સ્ત્રી આવા સુધારાના વક્તવ્યની હતી. અમે કહીએ છીએ તે કંઈ અમથા કહેતા નથી. જોયું ને, તેણે જલદીથી પોતાની જિંદગી શુભાવી કે નહિ ? અરે આપણા દેશની ગરમ હવામાં સ્ત્રીઓની પ્રકૃતિને આવો પોશાક નુકસાનકારક નીવડે છે. સમજ્યો ?

ચક્રાર—તે જલદીથી મરણ પામ્યાં તે સાહેબનું સમજવું.

ચિત્તરંજન—ખરેખરજ સાહેબ યથુ. ત્યારથી અમે નિશ્ચય કર્યો છે, કે હવે જુના વિચારવાળાજ કુટુંબ સાથે વહેવાર કરવો. અમારા અનુભવથી તું સ્થાણે યા, અને સુધારક કુટુંબની સાથે જરા પણ સંબંધ રાખતો નહિ.

ચક્રાર—એમાં ગભરાવાનું કારણ નથી તેવું તો લગ્ન થઈ ગયું છે.

ચિત્તરંજન—તો પછી કંઈ દરકન નથી. તારા માટે મેં ઉત્તમ સ્થળ જોઈ રાખ્યું છે. રાવ સાહેબ ધરમાણનું નામ તો તે સાંભળ્યું હશે ? અરે તે સ્મરણ વાડીનો દનામદાર છે. મોટાં જૂનાં ધ-

રણી વળી વેર કન્ડ વગેરે ભેગા કરવાના કામમાં અમારી માફક તેણે સરકારમાં સારી મદદ કરી હતી. અમે રાવ બહાદુર અને એ રાવ સાહેબ, સાહેબ સયા.

ચક્રાર—બીજા ચિત્રો તો જુઓ. મામા આ ચિત્ર તમને ગમે છે કે ? આ હું મુંબાઈના પ્રદર્શનમાં મોકલનાર છું.

ચિત્તરંગન—આ શું છે ? એક સાહેબ અને એક મુકમ આગમોટમાંથી બહુજ ઉત્સુ-કતાથી જુઓ છે, અને પાસેજ બે બાળકો આનંદથી રમે છે. આ કયા વિષયનું ચિત્ર છે ?

ચક્રાર—મામા, એ એક ગરીબ કુટુંબ ઉદર નિર્વાહ કરવા માટે ઈંગ્લેન્ડ દેશ-પોતાના દેશ-કાયમને માટે છોડીને અમેરિકામાં વસવા માટે જાય છે, એનો આ દેખાવ છે.

ચિત્તરંગન—કદવના સારી છે. પણ એ અમને ઘણું ગમતું નથી. અરે અમે અમારી સમજા મિત્રકતતા માફક કરીને તને શ્રીમંત બનાવ્યો છે. તો તારે આવા દરિદ્ર કુટુંબનું ચિત્ર શા માટે કાઢવું જોઈએ ? (આગળ જઈ એક સંગીતિક ચિત્ર જોઈને) આ શું રે ચક્રાર ? આવાં ચિત્રો પાડવા લાગ્યો છે કે ? બગડી ગયો, છોડો ત દૂત બગડી ગયો, સાવ બગડી ગયો ! રામ ! રામ ! રામ !

ચક્રાર—મામા, એ તો કદવનાથી કાઢેલું ચિત્ર છે.

ચિત્તરંગન—હા, હા, આવાં ચિત્રો કદવનાથી કાઢવા પડે છે. ખાસ દોષ બેસીને કટાવતું નથી. શું આ-કદવના ? બીજા વિષય પર નહોતી આવડતી તને કદવના ? તે આવા અમર્ષાદ-

ચક્રાર—તમે બુદ્ધી ગયા છે। મામા. આ ચિત્ર મેં તમારા કહેવાથીજ કાઢ્યું છે.

ચિત્તરંગન—અહું પૂછે તો અમને આવાં ચિત્રો ગમતાં નથી. અમને સૃષ્ટિ સૈદ્ધર્થનાં ચિત્રો ઘણા ગમે છે. નૈનીતાલમાં અમે સૃષ્ટિસૈદ્ધર્થ જોયું. અમે સાહેબ લોકોમાં જવા આવવા લાગ્યા ત્યારથી અમને આ સૃષ્ટિસૈદ્ધર્થ ગમવા લાગ્યું છે. હશે, પણ અમે જે માટે આવ્યા છીએ, તે વિષય તો બાણુ પર રહી ગયો. કાલે રાવ સાહેબ ધરમાંજ અહિં આવનાર છે. તેથી આ રાધા દૃષ્ટાંતો ફોટો કાઢી મૂક. તારા માટે ઘણું ઉત્તમ ટેકાણું...

ચક્રાર—મામા આ તમારો એક દાંત કપારે પડ્યો !

ચિત્તરંગન—પડ્યો નથી. તે તો ખાસ પકાવ્યો છે. અમે નૈનીતાલમાં જે હોટલમાં ઉતર્યા હતા, તેજ હોટલમાં હુગરપુરના યુવરાજ સાહેબ આવ્યા હતા. યુવરાજ સાહેબનો સ્વભાવ ફેટલો મળતાવડો ! એક વાર અમારો દાંત ફુઝતો હતો, તે તેમણે જોયું. અમારે તેમની સાથે જગા પણ ઓળખાણુ થઈ નહોતી, તો પણ તેમણે બીજા દિવસે “ તમારો દાંત હવે કેમ છે ? ” એમ પૂછ્યું. તેથીજ મેં તે દાંત ખાસ-પડાવીને એક સોનાની કબીમા મૂકી રાખ્યો છે. અને તે ડબી ઉપર “ યુવરાજ સાહેબે જેને માટે તપાસ કરી હતી તે દાંત ” એમ અક્ષરો ફોતરાવ્યા છે એ ડબી હું તારા લગ્નમાં બક્ષિત આપવાનો છું.

ચક્રાર—(સ્વગત) મહમદ ગાંડાની માફક તેના ઉપર દેવજ તો બોધવાના નથી ને ?

ચિત્તરંગન—વારં, તારા લગ્નની યાદ આવી.

સાવસાહેબ ધરમાંથી ને સ્મશાનવાંડીના
ધનાગ્રહાર એવો તને સસરો મળ્યો એ
તારું અહોભાગ્ય સમજવું. કેવું અસહી
રીતનું સંસ્કારી ધર ! સુધારકપણાનો
પવન સુદ્ધ પશુ તેમના ધરમાં હજી
લાગ્યો નથી. આવું શુદ્ધ ધર આખી
દુનિયામાં મળવાનું નથી, સમજ્યો ?

ચક્રાર—પશુ એકલા ધરને—

ચિત્તરંજન—તેની તારે કાળજી કરવી નહિ.
છોકરી એવી હિતમ છે, કે તને પસંદ
પડશેજ. એકાદ વેળા અમને પણ તેની
સાથે છકું લગ્ન કરવાનું મન થયું.
પશુ અમારો તો હવે વિચારજ નથી.
વળી તેનું નામજ છે ગમતીઆઇ. વાહ
ગમતીઆઇ ! એ કેટલો મધુર શબ્દ !
કેટલું મંજુલ નામ ! નહિ તો હમણાના
સુધારાનાં નામો, સુધા, લીલા, વિમળા,
વપુલા, અટળા, વિશાખા.

ચક્રાર—(સ્વગત) હવે આ વિષય બટલીએ
તો કેમ ? (જાહેર) ધણું થયું, ધણું
થયું. મામા સાહેબ, માફ કરો. આપ
ક્યારનાએ આવ્યા છો, પણ તમે જમ્યા
છો કે નહિ વગેરે મેં કંઈજ પ્રશ્ન
નથી.

ચિત્તરંજન—અમારે હવે જમવુંજ નથી.

ચક્રાર—તો પછી ચા, કેસી કંઈ લાવું ?

ચિત્તરંજન—ચા પીવાને કંઈ હરકત નથી,
પશુ અમને ગાયનું દૂધ જોઈએ છીએ.

ચક્રાર—બેંસનું દૂધ નહિ ચાગે ?

ચિત્તરંજન—છડ્ છડ્ અમે એક સ્વામીના
વ્યાખ્યાનમાં એવું સાંભળ્યું છે, કે
મનુષ્ય બેંસનું દૂધ પીવાથી પાડા જેવો
થાય છે, તેથી ગાયનું દૂધ પીવું જોઈએ.

ચક્રાર—પશુ મામા, ગાયનું દૂધ પીવાથી મન

ત્ય આખલા જેવો થતો નથી ને ? મને
લાગે છે કે તે સ્વામીને બાળપણમાં
ચઘેડીનું દૂધ પાવું હશે.

ચિત્તરંજન—પાછી મસ્કરી ! અને તે કોની ?
મદાનંદ સ્વામીની ! એટલા મોટા સંત
ધુરુષની !

ચક્રાર—મામા ક્ષમા કરો. બૂલ થઈ ખરી.
હું બાળુની દુકાને જઈ ગાયનું દૂધ મળે
તો ચા કરાવી લાવું છું. (જાય છે.)

ચિત્તરંજન—જા, બહુ વાર લગાડતો નહિ.
(ચક્રાર બારણું ઉઘાડીને જાય છે, અને
મામા રાધાકૃષ્ણની છબી પાસે જઈ,
નીરખીને જુએ છે. બારણાનો અવાજ
સાંભળીને ચિત્તરંજન મામા ગયા હશે,
એમ ધારી ચંદ્રિકા રસોડામાંથી બહાર
આવે છે.)

ચંદ્રિકા—મથો કે એ જાંશુવંત-વાંદરો—?
મોટા છુટ્ટો—

ચિત્તરંજન—કોણ કોણ જાંશુવંત અને
છુટ્ટો ? અને હું કોણ સૂર્યપુખા ?

ચંદ્રિકા—અરે પણ મારા મનમાં—

ચિત્તરંજન—તારા મનમાં ગમે તે આવવા દે.
પણ હું કોણ છે, તે પહેલાં કહે.

ચંદ્રિકા—હું કોણ છું, તે મારાથી કહી
ચંકાય તેમ નથી.

ચિત્તરંજન—અમારા ધરમાં આવીને વળી
પાછું અમારું અપમાન કરે છે ?

ચંદ્રિકા—તમારું ધર ?

ચિત્તરંજન—ત્યારે શું તારા કાકાનું ?

ચંદ્રિકા—હા કાકાનું. (એટલામાં ચક્રારચંદ્ર
આવે છે.)

ચક્રાર—(સ્વગત) આ શો મોટાળો ? હવે
બાર વાગી ગયા !

ચિત્તરંજન—કેમ રે ચક્રાર, આ કાણુ છે રે
 “ એન્થ્રોટેડ ” ઉછાંછળી ? અમારું
 અપમાન કરે છે—કયું. કહે છે કે શુદ્ધો
 અને જાણુવત !

ચક્રાર—જવાહો મામા, તેને માફ કરો. તે
 મારી મિત્ર છે.

ચિત્તરંજન—જુવાન માણસનો જુવાન મિત્ર કે
 ધણો સારો ધધો ! તેથીજ કહું છું કે
 આ વર્ષે તારા લગ્ન કરી નાંખવાં જોઈએ.

ચક્રાર—હું હું મામા, આવી ભળતીજ ચંકા
 કરશે નહિ. તેની મેં છબી પાડવા લીધી
 છે. આ જુઓ તે છબી. પહેલાં તમે
 જોયું હતું તે આજ ચિત્ર. તે મારે તે
 આવી હશે.

ચિત્તરંજન—ત્યારે આ એરડીમાંની એ શી
 રીતે આવી ? બહારથી આવવાનું બારણું
 તો છે નહિ. છબી જોવા આવી હતી,
 તો પછી સંતાઈને બેસવાનું કારણ શું ?
 અંદર કંઈ પણ ગૂઢ છે. આવો ધધે
 કરવા લાગ્યો છે કે ? પોચાક ઉપરથી તો
 એકાદ નાયકણીની છોકરી હોય, એમ
 દેખાય છે.

ચંદ્રિકા—કાણુ નાયકણીની છોકરી ? આ
 છુદ્ધાને તો ગાંડપણ વળગ્યું છે.

ચિત્તરંજન—જરા મોઢું સંભાળીને જોલ.
 છુદ્ધો. છુદ્ધો કેને કહું છે ? કેમરે ચક્રાર
 આ બખરમાં બેસનારી—

ચક્રાર—ના, ના, મામા. તેને એમ ભળતું
 સળતું જોલશી નહિ. મેં એક વાત આજ
 સુધી કરી નહોતી, પણ તે હમણા કહેવું
 પડે છે. આ મારી સ્ત્રી છે—

ચિત્તરંજન—હેં શું તારી આ ? લગ્ન કયારે
 થયાં ? પરણેલી સ્ત્રી કે ?—

ચક્રાર—મારા લગ્ન ગયે વર્ષેજ થયાં. તમારા

સંમતિ મળશે નહિ, એમ ધારી, તમને
 ખબર પાડી નહોતી. હવે બહુજ દીલ-
 ગીરી થાય છે.

ચિત્તરંજન—હવે દીલગીરી બતાવવી એ શા
 કામની ? અમારી પરવાનગી વગર લગ્ન !
 અને તે પણ વળી આવી સુધરેલી છો-
 કરી સાથે ? કોઈ સારા કુળની—

ચક્રાર—સારું કુળ વગેરે સર્વં જોયું છે. તે
 કાની છોકરી છે, તે કહું !—

ચિત્તરંજન—કંઈ પણ કહેતો નહિ. હશે
 એકાદી નાયકણીની છોકરી ! નહિ,
 મારી સાંભળવાની જરાએ ધમ્મજ નથી.
 તારું મોઢું જોઈશ નહિ ! હું જાણુવત
 છુદ્ધો ! હવે જોગ તારા ! એક બદામ
 પણ મળશે નહિ સમજ્યો ? ખસ આવી
 સ્ત્રી કરી છે તો એક કોડી પણ આપીશ
 નહિ કોડી, પછી - બીજા માગજો.
 (ચામ્પો જાય છે.)

ચંદ્રિકા—(રડતી રડતી) અરેરે ! હું ક્યાં
 રસોડામાંથી બહાર નીકળી ? મેંજ
 બધો આ ગોટાળો કર્યો. મારી પાછળ
 તમારી આ સદ્ગુણ મિલકત ગઈ. આ
 પ્રભુ મને આ શી શુદ્ધિ સુઝી !

ચક્રાર—અરે તું શા મારે પોતાના ઉપર
 દોષ મૂકીને ચિંતા કરે છે ? થવાનું
 હતું તે થઈ ગયું આ વાત કોઈ પણ
 દહાડો એ જાણશે, અને જાણ્યા પછી
 કાંઈક આવુંજ કરશે, એમ મને તો
 ખબરજ હતી.

ચંદ્રિકા—તે ખરું, પણ હવે તમારે પેટને
 મારે કારકુની કરવી પડશે અને તે મારે
 લીધે—

ચક્રાર—કારકુની કરવી પડશે, તેથી હું કંઈ
 ગભરાતો નથી.

ચંદ્રિકા—પણ તમારે, તમારો મનગમતો

વિષય ચિત્રકળા મુકીને હવે ઉદર પોષણ માટે રખડપટ્ટી કરવી એ સારું નહિ. જુઓ, જોઈએ તો હું મારે પિયેર જાઉં છું. તમે તેમનું મન મનાવી તેમના કલ્પા પ્રમાણે પીજી લગ્ન કરો !

ચક્રાર—મને લાગે છે, કે તું મારું મન જુએ છે. પૈસાને માટે તને છોડીને હું પીજી લગ્ન કરીશ એટલે હું નીચ છું એવું તને ક્યારથી લાગ્યું ? વળી હું રખડપટ્ટી તથા તાબેદારી કરીશ એમ તને શા પરથી લાગ્યું ? મારી ચિત્રકળા—(બારણું ઠોકવાનો અવાજ આવે છે, ચક્રાર બારણું ઉઘાડે છે, અને એક નોકર અંદર આવે છે.)

નોકર—આ રાવ બહાદુરે પત્ર મોકલ્યો છે.

ચક્રાર—તે હમણાં ક્યાં છે ?

નોકર—તે નાકા ઉપરના પેલા ધરાનીની હોટલમાં છે. (જાય છે.)

ચંદ્રિકા—પોતે તો ધરાનીની હોટલમાં બેઠા છે અને અમે માત્ર સુધારક !

ચક્રાર—શું કાગળ પણ છે ? (ફેડીને વાંચે છે.) (હર્ષથી) કેવી મોટી મજા થઈ.

ચંદ્રિકા—એવું તે શું તે પત્રમાં હસવા જેવું છે ! વાંચીને તો સંભળાવે.

ચક્રાર—એવુંજ એ પત્રમાં છે. બરાબર ધ્યાન

દઈને સાંભળ. “ ચક્રારને જણાવવાનું કે તને આશીર્વાદ મુઢાં હવે આપી શકતો નથી ! તારા વર્તનથી અમારું મન તદ્દન ઉડી ગયું છે. અમે હવે મુંબઈના હમારા સોલીસીટર પાસે જઈને અમારું પહેલાનું વીલ, જેમાં તને વારસ કરેલો છે, તે રદ કરીશું. તારી સ્ત્રીને કહેજે કે જાંબુવંતાએ કેવી જન્મ મુધી યાદ રહે તેવી શિક્ષા કરી છે. ”

ચંદ્રિકા—(નિશ્વાસ નાખીને) વચ્ચેજ બોલો. ખુરખર નિંદગી પર્યન્ત યાદ રહેશે !

ચક્રાર—આમ મમરાય છે શા માટે ? આગળ તો સાંભળ. બધી મજા તો હવે આવે છે. “ અમારો સાવકો ભાઈ અમારા જન્મનો શત્રુ હતો. તેની એક દીકરી છે, અને તે બહેન અમારા દુરમનની પુત્રી છે તો પણ તે નિરપરાધિની છે. તેથી સર્વ મિદ્ધત તેને મળે, એવી રીતનું પીજી વીલ કરીશું. ” એટલે સમજ કે ? મામા તનેજ વારસ કરશે. એમને છુટ્ટો કહીને અપમાન કરનારીજ પોતાની ભત્રીજા છે એની તેમને ક્યાં ખબર છે ? તેથી હીક થયું.

ચંદ્રિકા—તે ગમે તેમ હે, પણ આખરે જે થયું તે “ હીકન થયું. ”

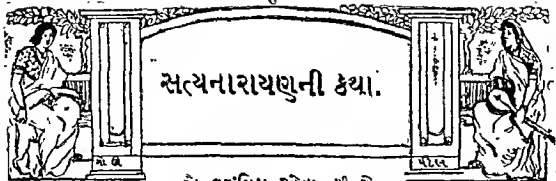
કાઠિયાવાડના કંઠસ્થ લોકગીત.

વીરાના આણાં.

સંપાદિતા: સૌ. ઝહેન "વાસન્તી."

ખાર ખાર વરસે રે વીરો આણે આંચો રે,
 વીરો આણે આંચો રે,
 કંઈ રે દશેરે એની તારા ઓરડા ?
 આડી આડી રે વીરા કરમલની વાડો રે,
 કરમલની વાડો રે,
 ફળીઆરે વરસે લીલા લીમડા.
 વેશ્યુ ઊડતે રે વીરા લીલા લીમડા હેઠ રે,
 લીલા લીમડા હેઠ રે,
 ધોરી રે માંધે રે સામે ઓરડે.
 નીરતે નીરતે રે વીરા લીલા નાગરવેલ રે,
 લીલા નાગરવેલ રે,
 ઉપર નીરતે રે સારકર શેલડી.
 ઢોલીઆ ઢાળતે રે વીરા લીલા લીમડા હેઠ રે,
 લીલા લીમડા હેઠ રે,
 આગળ ઢાળતે રે એનીની ઢોલણી.
 કરવી કરવી રે એની ઝુખડુખની વાડુ' રે,
 ઝુખડુખની વાડુ રે,
 ધેર રે ભરુ' ત્યાં માતા પૂછશે.
 ખાર ખાર વરસે રે માથડાં ધોવાં રે,
 માથડાં ધોવાં રે,
 તેર તેર વરસે રે તેલ નાખવાં.
 ખાવી ખાવી રે વીરા ઓઝડી ભર રે,
 ઓઝડી ભર રે,
 વેળનાં દરણાં રે વીરા દોહણાં.
 x x x x x x
 આવી આવી રે વીરા માલણુ ભરપુર રે,
 માલણુ ભરપુર રે,
 દુખના માર્યાં રે એન દુખી ગીયાં.

વેશ્યુ-વેલ, રય. ધોરી-ગળદ. ઓરડી-ઓરી-ખરાળ યદ્ય
 એલી. માલણુ-મહુવા પાસે એક નદી છે.

સૌ. લવંગિકા મહેતા, બી. એ.

લગભગ ૨૪ વર્ષની ઉંમરે મહેં જન્મભારામાં પહેલી વખત સત્યનારાયણની કથા સાંભળી. સત્યનારાયણની કથા કેટલાંક પ્રસંગોએ કહેવડાવવાની પ્રયા છે એટલું હું જાણતી હતી, પરંતુ એ કથા શેની છે તેનો મને લેશમાન પણ ખ્યાલ નહોતો. મ્હારા આ અક્ષમ્ય અજ્ઞાનનાં અનેક કારણો હતાં. પરંતુ તેની વિગતમાં ઉતરવાનો આ પ્રસંગ નથી. અત્યારે તો, એ કથા સાંભળીને મ્હારા મનમાં જે વિચાર આવ્યા તે જ માત્ર લખું છું.

યથાવિધિ પૂજા સમાપ્ત થયા પછી, જોશીએ કથા વાંચવા માંડી; વાંચી અને સમજારી. મહેં સાંભળી-આદિથી તે અન્ત ચૂધી. મહેં એ ધ્યાનપૂર્વક સાંભળી અને અંતે હું નિરાશ થઈ. કથા સાંભળવાને હું જોડી ત્યારે મહેં તો કાંઈકં જુદીજ આશા રાખી હતી. પ્રથમ તો મહેં કાંઈકં કવિત્વવાળી કથાની આશા રાખી હતી. કથા વંચાતાં વંચાતાં મહેં જોયું કે તેમાં કાંઈ કવિત્વ નહોતું, તો પણ મહેં એમ ધાયું કે કાંઈકં ઉચ્ચ આદર્શસૂચક તો એ કથા હશેજ અને તેથી દરેક પળે હું એ આદર્શસૂચનની શોધ જોવા લાગી. પરંતુ કથા પૂરી થઈ, અને મ્હારી એ આશા નષ્ટ થઈ.

કે: "આ સત્યનારાયણની કથા કહેવડાવવાનું પ્રયોજન શું?" કથા કહેવડાવવા સાંભળવાના ઉદ્દેશ સ્પષ્ટ છે. કોઈ પણ સારી કથા સાંભળવાથી આપણું હૃદય સમગ્ર કાંઈકં ઉચ્ચ આદર્શ ખડે થાય છે, આપણી ધાર્મિક શક્તિ પોષાય છે, અને પરિણામે ખીસે છે, અને વિકાસ પામે છે. અને આપણી અન્ય કથાઓ અને ખાસ કરીને રામાયણની કથા આ ઉદ્દેશ પૂરા પાડે છે. પરંતુ સત્યનારાયણની કથાથી શું હામાંનું કાંઈ પણ બને છે ખરું? સત્યનારાયણની કથામાં કંઈવરનું મનુષ્યસ્વભાવાનુરૂપ સ્વરૂપ આલેખાયલું છે, અને તે પણ મનુષ્ય સ્વભાવના ઉચ્ચતર અંશાનુરૂપ નહિ પરંતુ તેના અનિષ્ટ અંશને પોષણ મળે એવા પ્રકારનું આલેખન છે.

અરબ તો એ કે હજપ્રાપ્તિ થતા માટે એટલે ભૌતિક તેમજ આધ્યાત્મિક સુખ મળવા માટે સત્યનારાયણની કથા કહેવડાવવાની. એટલે ભક્તિને માટે ભક્તિ નહિ, કંથર પ્રયેના પ્રેમથી આર્દ્ર બનેલા હૃદયના સ્વાભાવિક, નિસ્વાર્થ ઉદ્ગાર રૂપ ભક્તિ નહિ, પરંતુ હજપ્રાપ્તિ માટે સ્વાર્થ ભક્તિ. પરંતુ આ આલેખ માત્ર સત્યનારાયણની કથાનેજ નહિ, પરંતુ આપણા તેમજ અન્ય પ્રતિમાપૂજક ધર્મમાં યોગ્યતાં વ્રતાદિને સામાન્ય રીતે

અને તરતજ મ્હારા મનમાં પ્રશ્ન થયો

હાથ પડી શકશે. અને કદાચ પ્રતિભાપુજક ના હોય હેવા ધર્મમાં પણ આવી માનસિક વૃત્તિ તો એ ધર્મના અનુયાયીઓમાં નજરે પડે ખરી. પરંતુ આવાં વ્રત, બાધા, ઇત્યાદિમાં એ વૃત્તિ વધારે સ્પષ્ટ રૂપે જણાઈ આવે છે.

હવે સત્યનારાયણની કથા ઇશ્વરનું કેવું સ્વરૂપ આલેખે છે તે આપણે જોઈએ. આ કથામાં મુખ્ય સાધુરામ વાલ્મીકી અને તેના કુટુંબની કથા છે, અને તેથી જોણ અંશે તુલ્યજન રાગની કથા છે. અને ઉપકથાઓનું તેમજ, સત્યનારાયણની કથા સાંભળવા બેસી ગયેલા, અને પરિણામે મુખ્યસંપત્તિ પામેલા કલ્યાણના પ્રસંગનું વકતવ્ય એકજ છે. કે સત્યનારાયણની કથા વિધિ પુરઃસર સામળ્યાયી સંપૂર્ણ મુખ્ય અને અતે મોક્ષ મળે છે. અને જો કેાઈ પણ મનુષ્ય સત્યનારાયણ પ્રભુને, જદણે અજાણે, સ્નેહ પણ અનાદર કરે, તો તેના ઉપર પ્રભુનો એવો સખત ક્રોધ બેઠારે કે પ્રભુ તેને પાપમાત્ર કરી નાંખવામાં કાંઈ બાકી ના રાખે. અંતે તેને વિનાશના ગર્વ ની સમીપ લાવી દે, અને જો કદાચ તે જતા પણ તે મનુષ્ય એની સત્યનારાયણને પ્રસન્ન કરવાનો મત્ત ના કરે, તો તે એ વિનાશના ગર્વમાં પડે, અને તેનું સર્વસ્વ છિન્ન છિન્ન થઈ જાય. (કથામાં તો સાધુરામ અને તુલ્યજન અને પોતે કરેલા અનાદર માટે પરતાપને સત્યનારાયણને પ્રસન્ન કરે છે, અને પાછું પૂર્વવત્ મુખ્ય પ્રાપ્ત કરે છે. પણ કથા માં પણ એ બનેતો, અને ખાસ કરીને સાધુ રામનો તો, સર્વથા વિનાશ થવો જરૂર બાકી છે, અને જે દયાહીનતાથી સત્યનારાયણ પ્રભુ તેની પાછળ પડ્યો છે, તે ઉપરથી સ્પષ્ટ છે કે અંતે પણ જો સાધુરામ પરતાપી ના હોત, તો તેનો સર્વથા વિનાશ કરતાં પણ પ્રભુ અટકત નહિં).

શું ઇશ્વર હાલો દેવી, ક્રોધી, એરીશે હશે ? પરમાત્માનું ગમે તે સ્વરૂપ આપણને માન્ય હોય, તો પણ એટલું તો સર્વ માન્ય છે કે, ઇશ્વર તે દરેક આદરણીય, પૂજ્ય, સાત્ત્વિક અંશેનું પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપ છે, આધ્યાત્મિક સંપૂર્ણતાનું પરમ શ્રેષ્ઠ, અનન્ય દષ્ટાન્ત છે.

તો પછી આ સત્યનારાયણની કથાનો અર્થ શો ? ઇશ્વરને આવી દેવી, ક્રોધી પ્રતિ નો આલેખવો એ તો કેવળ અધાર્મિકતાની હદ થઈ. અને છતાં આવી હીન ધર્મભાવના આલેખતી કથા કહેવડાવવી અને સાંભળવી એ ધાર્મિકતાની સાખીતી ગણાય એ કેટલી વિપરીતતા !

કદાચ કેાઈ એમ બચાવ કરશે કે સત્યનારાયણની કથાના પ્રસંગો દ્વારા તો માત્ર એટલું જ પ્રતિપાદન કરવાનો ઉદ્દેશ છે કે આદરેલું વ્રત કદી અધર્મ મૂકવું નહિં, કે ઇશ્વરનો અનાદર કરવો નહિં. કબૂલ. પરંતુ એ સત્ય પ્રતિપાદન કરવા માટે ઇશ્વરને આવા અપ્રમ ચારિત્ર્યનો આલેખવાની કાંઈ પણ આવશ્યકતા નથી. આમાં તો, ઇશ્વર, માત્ર સામાન્ય મનુષ્ય જેવો જ છે એટલું જ નહિં, પણ તે પણ અપ્રમ મનુષ્યના જેવો છે. માનવસંસારમાં પણ અનેકમનુષ્ય સત્યનારાયણ પ્રભુ કરતાં વધારે ક્ષમાશીલ, વધારે ઉદાર હૃદયનાં હોય છે. કદાચ એક ઉપર દેવાય કે વિપથ જતા મનુષ્યને સન્માર્ગે દોરવો એ ઇશ્વરનું કર્તવ્ય છે, એટલે તેમને સત્ય માર્ગે બતાવવા માટે તેમને શિક્ષા કરે એ હિત જ છે. એ કેટલેક અંશે સત્ય છે, પણ કેટલેક અંશે જ. વિપથ જતા આત્માઓને સત્ય પંથ બતાવવાના શાસન ઉપરાન્ત ઇશ્વર પાસે આપણુથી અગ્રાત એવા અનેક, અસંખ્ય માર્ગ છે. તેમની પાછળ

પીડીને, દુઃખ દષ્ટ, પીડી પીડીને સત્ય માર્ગ
ખતાવતો એ તો મનુષ્ય માત્રને સુધમ છે,
અને તે પણ ઉદારચરિત્રાળાં મનુષ્ય એ
માર્ગનું સેવન કરે નહિ. પતિત આત્માનો
ઉદાર કરનાર ધર્મ ક્રોધી અને ઝેરીસો નથી,
પરન્તુ ક્ષમા અને કરુણાનો અગાધ સાગર છે,
આપણો જીવનપથ ઉગ્મળનાર પ્રેમલ ન્યોતિ
છે. સત્યનારાયણની કથામાંની ધર્મભાવના
કરતાં તો, થોડાજ વખત ઉપર મહારા વાંચ-
વામાં આવેલી ભાવના, અત્યંત ધૃષ્ટ અને
ઉદ્ધત શબ્દોમાં લખાયેલી હોવા છતાં વધારે
સત્ય સ્પર્શી છે:

“ સાચેજ હું ધર્મવરને ધિક્કારું છું.

“ મન, વચન, અને પ્રાણથી હું એનો
તિરસ્કાર કરું છું. હું એને સાફ સાફ કહી
દઉં છું કે હું તને ધિક્કારું છું, ધિક્કારું છું.

“પછી બદલામાં નરકની જવાબાની રાહ
એતો હું મગરૂરીથી અછકડ અને ટટાર
ઉભો રહું છું.

“ પરન્તુ તે અચાનક મારા ઉપર તેની
કૃપાનો વરસાદ વરસાવી મૂકે છે. ”

તેને ધિક્કારનાર મનુષ્ય ઉપર પણ
ધર્મવર તો તેની કૃપાનો વરસાદજ વરસાવે
છે. સ્વયંક્રોધી દ્વર, અધિકારમાં બમતા, આપ-
બળમાં અધઘ્રદ્વાથી ગર્વમય બની, ધર્મવરની
સહાયની અવગણના કરતા આત્માને પણ
ધર્મવર પોતાનું ઉગ્ર સ્વરૂપ ના ખતાવતાં,
પોતાના પ્રેમલ ન્યોતિવડેજ તેના શુદ્ધ ભણીને
પથ અજવાળે છે, અને કોમલ હરતવડે
દોરીને તેને સત્ય પથે ચલાવી દે છે. વસ્તુતઃ
ધર્મવરને ઉગ્ર સ્વરૂપ જોજ નહિ. તેનાં શાસન
ન્યાયયુક્ત છે, પરન્તુ કદાપિ કોષયુક્ત દોષતાં
નથી, દયાલીન પણ હોતાં નથી. તો પ્રમા-

ણમાં અલ્પ દોષિત સાધુરામને-જે સત્યનારા-
યણને ધિક્કારતો નથી, પણ માત્ર પ્રસાદમાંજ
તેની અવગણના કરે છે તેને-તેના કોપનો
ભોગ થઈને આવી વિપત્તિ સહન કરવી
પડે, એ તો, મ્હેં પહેલાં કહ્યું નેમ,
ધર્મવરને અધમ મનુષ્યની કક્ષામાં મૂકવાં
જેવુંજ થાય છે.

અને કોણ પણ મનુષ્ય દમનથી ભક્ત
બનતો નથી. તેમાં પણ આ કથામાં મનુષ્ય
સ્વભાવના તત્ત્વોનું અસત્ય દર્શન છે. નોસ્તિક
દમનથી આસ્તિક બનતો નથી, ધર્મવરની
કૃપાના વરસાદથીજ તેને આસ્તિક બનવાનો
સ્થેજ પણ સંભવ છે. દમન ક્રિયાથી તો તે
ઉલટો વધારે દૃઢ નાસ્તિક બનશે. તેજ પ્રમાણે
વિપથગામી આત્મા પણ ક્રોધી અને ઝેરીલા
ધર્મવરનાં શાસનથી નહિ, પણ અગાધ કરુણા-
મય ધર્મવરના પ્રેમલ હરતના માર્ગનિર્દેશ-
થીજ સન્માર્ગે ચલી શકશે.

એટલે સત્યનારાયણની કથામાં આ બે
મ્હોટાં દ્રવ્ય છે. મનુષ્યસ્વભાવનું અમાન
બાદ કરીએ તો પણ તેમાંનું બીજું દ્રવ્ય તો
ઉંચું જ રહે છે, અને તેનું કોઈ પણ
રીત્યે નિવારણ થઈ શકે તેમ નથી. આ
કથામાંની ધર્મભાવના, અને ધર્મવરનું સ્વરૂપ-
લેખન, અત્યંત ક્ષુદ્ર છે, અને તેનું તત્ત્વ
જગતના ત્રિવિધ ધર્મમાંના પ્રત્યેક ધર્મને
માન્ય બનેલા તરત્ત અને આદર્શ સાથે પણ
વિરોધ ધારે છે. અને તેજ રીત્યે સત્ય-
નારાયણ પ્રભુનું સ્વરૂપદર્શન, સગુણ ધર્મ-
વરનાં સમસ્ત બુદ્ધિપ્રદેશમાં સ્તીકારાયલાં
સ્વમાવ લક્ષણોનો વિમ્બેદ કરી નાંખે છે.
અને તેથી એમ દમ્બા થવા વગર રહેલી
નથી કે આ સત્યનારાયણની કથા કહેવડાવવા
અને સાંભળવાની પ્રયાતો તો જેમ જલદી અંત
આવે તેમ સાચું. મતિપૂર્વક ધર્મનો આ કથા
કાંઈ આવરક અંશ નથી. એ ધર્મમાંનાં ધણું

તત્ત્વો, આપણને સર્વને માન્ય ના હોવા છતાં સમગ્રી શકાય ત્હેવાં છે. પરંતુ સત્યનારાયણની કથાનું અસ્તિત્વ તો કોઈ પણ પ્રકારે સમગ્રી શકાતું નથી. એ કથાથી નથી ધાર્મિક વૃત્તિને પોષણ મળતું, કે નથી કોઈ ઉચ્ચ આદર્શ પ્રતિષ્ઠાન થતો, કે નથી ધર્મરતા સત્ય સ્વરૂપનું દર્શન થતું એ કથામાં તો માત્ર

દુઃખ અને વિપત્તિના ભયથી માણસોને જાગર-દસ્તીથી ભક્ત બનાવવાનો પ્રયાસ છે. પરંતુ એવી ભક્તિ તો ધર્મરતને પણ સ્વીકાર્ય નહિ જ હોય. અને પરમાત્માને આત્મા અધમ સ્વરૂપનો આલેખવો એ તો આપણા આધ્યાત્મિક અધઃપતનનું બીજ વાવવાં બરાબર છે. *

* 'સત્યનારાયણની કથા' વિષે અમને પણ એક શંકા ઉપજી છે, જેનું નિવારણ કયા કરનાર કે કરાવનાર વર્તમાની કોઈ કરશે એવી આશા છે. જ્યાં જ્યાં એ કથા ધાય છે ત્યાં ત્યાં સૌ પહેલે લવંગિકા કહે છે તેમ પ્રારંભમાં પૂન સમાપ્ત થયા પછી સાધુરામ વાણીઆનો હુકમના તેમજ અન્ય વ્યક્તિઓના સુખ-દુઃખ વર્ણવાય છે. એ વર્ણન કથાનું માત્ર મહાત્મ્ય છે, મૂળ કથા નથી. જે કથા સાંભળીને કહિયારો સુખી થયો યા જેનો અનાદર કરીને સાધુરામ દુઃખી થયો તે કથા કઈ? જેમ સમાયણીની કથામાં રામનાં કે મહાભારતની કથામાં પાંડવ-કૌરવોનાં પરાક્રમો વર્ણવાય છે, તેમ સત્યનારાયણની કથામાં કેમ કાંઈ વર્ણવાતું નથી? ત. શુ.

માખીથી સાવચેત રહો

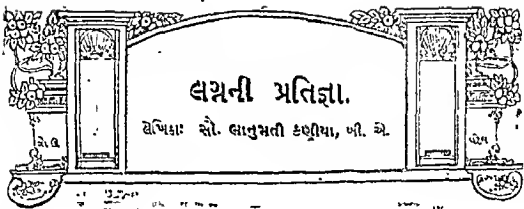
માનવશત્રુ—માખી: માણસ જાતનો જે કોઈ મોટામાં મોટો શત્રુ હોય તો તે માખી છે. રૂપીતી રીતે એક અતિ શુદ્ધ અને નિર્દોષ જન્મ ભાસે છે. પરંતુ તેની રોગોત્પાદક શક્તિ બેસુમાર છે. ચૂદ્ધમદર્શક વડે માખીને નીહાળીએ તો તેના પગે ઝીણી રૂંવાટી જણાયે, પગનો તળામે આદી જણાયે. ગંદકી અને રોગના જન્મુઓ તેના પગે મોટી રહે છે. વળી તેની ચૂદ્ધ વડે તે જન્મુઓ આરોગે છે, આપણા બોરાક ઉપર આવી તે એકે છે અને તે રીતે રોગ ફેલાય છે. આપણને જાગર નથી કે બંદગની ગોળી કરતાં માખીથી એક-ર વધારે નુકસાન થાય છે. એક માખી ૫૦૦ થી ૬૦ લાખ રોગોત્પાદક જન્મુ તેની સાથે લઈ શરૂ છે. જુદે જુદે પ્રસંગે પકડેલી ૪૦૦ માખીઓ પરથી હિસાબ નીકળે છે કે પ્રત્યેક માખી માનવ જાતને ધાતક એવા સરાસરી ૧૦ લાખ જન્મુઓ લઈ શરૂ છે. ઉઠાળી સાફ કરેલ દૂધના હોંટામાં એકજ માખી નાખતાં થોડા કલાકમાં એ જન્મુના જૂથના જૂથ જામ્યા હતા. આપણો દેશ ગરમ તથા આપણા મુદ્દ પ્રમાણમાં વધારે ગંદા હોવાથી માખીઓ ઊંચી પૂર ગણી ગરમે આપણે ત્યાં વધે છે. એક માખી ચારતાર ઇંડાં મૂકે છે. દરેકવાર ૧૫૦ ઇંડાં મૂકે છે. એટલે એનો અર્થ એ થયો કે એક માખીને ફક્ત મુંદતમાં તેના પ્રપોન પ્રપોનીઓ ૧ હોવાથી પણ વધી જાય છે!

યાદ આવે છે !

(ગઝલ)

લેખક : જલેન “ ભક્તિ ”.

રસીલી તે હતી રાતો!! સખીની રનેહભર વાતો!!
 ગથ રાતો!! રસી વાતો!! હવે તો યાદ આવે છે!!
 ગગનમાં ચંદ્ર શો તરતો!! સુધા દર્પ મસ્ત હાં કરતો!!
 ઉરે આનંદ શો ઝરતો!! ખરેખર! યાદ આવે છે!!
 અનિલ ગીઠો અહા! વાતો!! ઉન્હાં ઉરને અગી પાતો!!
 રમકું, દિલ રહે ન આપાતો!! અરે! અથુ વહાવે છે!!
 હવું એ સ્વર્ગ શું જગમાં!! સખી ઉરે રનેહ સરવરમાં!!
 રમરી અથુ નયન ભરવો!! હવે શીદ યાદ આવે છે!!
 વિસરવા એ રગરણુ તોડે!! ધણી રીત ઉરને વાડે!!
 જુદી ગત ત્યાં વાગે પહોંડે!! ફરી તે યાદ લાવે છે!!
 સખી! હાવે ન તું પારો!! ન અંયોગે કહી યાશે!!
 રમરણુ તુજ ગીઠ હું તોડીએ!! કુખી ઉર હાં, સતાવે છે!!

લગ્નની પ્રતિજ્ઞા.

લેખિકા: સો. લાલુભતી કણીયા, બી. એ.

કો ઇ પશુ પ્રકારનું બંધન સ્વીકારવું એ વર્તમાન સમયના માનવસ્વભાવથી વિરુદ્ધ છે. 'જનું તે સોનું' અથવા બાપદાદા કરતાં આવ્યા તેમ કરીએ' એવી એવી કહેવતો કહી પોતાના પક્ષનું સમર્થન કરનારને હવે સર્વ કોઈ દસી કહાડે છે. આચાર વિચાર, દૂકમાં પ્રત્યેક બપવહારમાં સ્વતંત્રતાજ હવે કષ્ટ ગણાય છે. આ જાતના વાતાવરણમાં એક મનુષ્યને બીજાની આજ્ઞામાં રહેવું પડે તથા તેની તાબેદારી ઉઠાવવી પડે એ અણધારતું જ લેખાય. આવી તાબેદારી ઉઠાવવા સંબંધમાં એક પ્રશ્ન ઇંગ્લાંડમાં ત્યાંનાં ધર્મ-પંથ (English Church) માં લગ્ન વિધિ સમયે લેવાની પ્રતિજ્ઞાને અંગે ઉઠેા થયો હતો. વિશ્વાસ્યતામાં લગ્ન એ એાંછે વતે અંશે એક કરાર છે. વર તથા વધુ અરસપરસ પ્રતિજ્ઞાઓ લે છે. ખેલાં ધર્મશુર પુરૂષને પૂછે છે કે 'તું આ સ્ત્રીને ઇશ્વરના કાયદા અનુસાર પરણેલી જીંદગીની પવિત્ર સ્થિતિમાં રહેવા માટે પાત્રી તરીકે સ્વીકારે છે? તું તેને મંદવાડમાં તેમજ સારી હોય ત્યારે ચાહીશ, સંતોષ આપીશ, અને જ્યાં સુધી તમે જીવે જીવે ત્યાં સુધી અન્ય સર્વને તજીને એનેજ વળગી રહીશ?' ત્યારે પુરૂષ જવાબ આપે છે કે 'હા' પછી તે સ્ત્રીને પૂછે છે કે 'તું આ પુરૂષને પતિ તરીકે સ્વીકારીશ? તેની આજ્ઞા

પાળીશ, તેની સેવા કરીશ, તેને ચાહીશ, માન આપીશ અને માટે સાજો તેને સંભાળીશ? અને અન્ય સર્વને તજીને તમે જીવે ત્યાં સુધી તેને વળગી રહીશ?' ત્યારે સ્ત્રી જવાબ આપે છે કે 'હા'. ત્યાર પછી બીજી પ્રતિજ્ઞામાં પુરૂષ સ્ત્રીને સુખ તેમજ દુઃખમાં માટે સાંજે પ્રીતિ ગાખીને પાળવા માટે વચન આપે છે, તેજ પ્રમાણે સ્ત્રી પણ તેને સર્વ સ્થિતિના અનુસરવા માટે, પ્રીતિ રાખવા માટે અને તેની આજ્ઞા પાળવા માટે વચનથી બંધાય છે.

આ પ્રતિજ્ઞાઓમાં 'Obey' એ શબ્દનો અર્થ 'મનવું' એવો થાય છે વધારે ખેંચી એના અર્થ 'તાબેદારી ઉઠાવવી' એમ ફેટલાક કરે છે. એ શબ્દમાં 'અનુ-ક્રમ રહેવું' એના કરતાં કંઈક વધારે અર્થ સમાપેલો છે. આપણે આપણી સ્વતંત્રતાને કંઈ પણ નુકશાન પહોંચાડવા વગર બીજાએ અનુક્રમ રહી શકીએ. પણ એજ સંયોગમાં તેની આજ્ઞા પાળી શકીએ નહીં. સ્ત્રી પુરૂષની સમાનતા સિદ્ધ કરવાને માટે જે દેશમાં મોટા મોટા પ્રયત્નો થાય છે, ત્યાં લગ્ન જેવા એક અનિવાર્ય અને સ્ત્રી પુરૂષ જીમને લગતાં વિધિમાં એ શબ્દના ઉપ-યોગથી તેઓને અસમાન કાઢી અદલ્ય કરવી પડે છે. એટલા માટે લગ્નની પ્રતિજ્ઞાની શબ્દ-રચનામાં ફેરફાર કરવા માટે ત્યાંના સ્ત્રીવર્ગ

તરફથી ભારે ચળવળ કરવામાં આવી હતી. લગ્નની પ્રતિજ્ઞામાં એ શબ્દ રાખવો કે નહીં એ સંબંધી ચર્ચા કરવાને ઇચ્છા કરના ચર્ચના પાદરીઓની એક સભા લગલગ બે મહિનાપુર મળી હતી. તેમાં એ શબ્દ રાખવા માંગનાર તેમજ કહાડી નાંખવા માંગનાર એ બંને પક્ષનાં કારણો બતાવવામાં આવ્યાં હતાં. તે વખતે આતાજનોમાં સ્ત્રીઓએ મોટે ભાગે હાજરી આપી હતી. મૂખ્યત્વે કરીને બે ફેરફાર સૂચવવામાં આવ્યા હતા. (૧) પ્રથમ પ્રતિજ્ઞા વખતે સ્ત્રીને પૂછવામાં આવના પ્રશ્નમાં, 'તું' તેની આગામાં રહીશ અને તેની સેવા કરીશ' એને બદલે 'તું તેના પર પ્રીતિ રાખીશ અને તેને સંતોષ આપીશ?' એ શબ્દ યોગ્યવા. (૨) બીજી પ્રતિજ્ઞા ને પુરૂષ તથા સ્ત્રી અરસપરસ લે છે તેની શબ્દ રચના એકજ રાખવી અને 'આગા પાળીશ' એ શબ્દને બદલે 'સેવા કરીશ' એ શબ્દ રાખવા.

ફેરફાર કરવાવાળા પક્ષનાં કારણોમાં એમ જણાવવામાં આવ્યું હતું કે 'આગા પાળીશ' એ વચનજ કાઢવાર આગા ન પાળવા માટે બિફેરણી રૂપ થઈ શકે. વળી કોઈ પુરૂષ જરા આકરા સ્વભાવનો હોય તો પેતાનું ધાર્યું કરાવવા માટે સ્ત્રીને લગ્નની પ્રતિજ્ઞાની યાદ આપી બંધનમાં લાવી શકે. 'આગા પાળીશ' એ શબ્દ ઘણો સારો છે અને સાધારણ રીતે સ્ત્રી જાણે અજાણે પતિની આગા પાળેજ નાંખે છે; પણ કોઈ સ્વતંત્ર વિચારની સ્ત્રીને એમ લાગવા વારો આવે કે તે કોઈ પ્રકારના બંધનથી તોમ કરે છે તો તેને સ્વભાવિક રીતે તેના બંધન પર તિરસ્કાર ઉપજે અને પતિનું બીજું કંઈ ન ચાહે ત્યારે સ્ત્રીને તેના વચનની યાદ આપી નિરુત્તર કરી દે ત્યારે પણ સ્ત્રીના મનમાં દુઃખ લાગેજ.

સામા પક્ષવાળા તરફથી કહેવામાં આવ્યું

હતું કે સારી સ્ત્રીઓ હંમેશાં પતિની આગા માંજ રહેવાને પુરૂષો હોય છે. રોમમાં સ્ત્રીઓ જેમ જેમ પુરૂષો સાથે સરસાઇ કરવા લાગી તેમ તેમ ત્યાં સામાજિક નીતિ-બંધનો શિથિલ થઇ ગયાં. વળી કુટુંબમાં સ્ત્રી પુરૂષ સરખાં ગણવાથી કોઈ વડિલ જેવું રહ્યું નહીં એટલે એક જાતની અસા-બકતા પ્રસરી રહેવા વધારે સંભવ છે. વડિલની આગા પાળવી એમાં કોઈ પણ જાતની ન્હાનમ નથી. સ્ત્રી પતિની આગામાં રહી ગૃહ વ્યવહાર ચલાવે એમાંજ ખરી શોભા છે.

ઘણા વાદવિવાદ પછી એમ નક્કી થયું હતું કે પહેલી પ્રતિજ્ઞામાં શબ્દો છે તેજ કાયમ રાખવા. બીજી પ્રતિજ્ઞામાં 'obey' (આગા પાળવી) એ શબ્દ કહાડી 'serve' (સેવા કરવી) એ શબ્દ મૂકવો. અને બીજી પ્રતિજ્ઞામાં સ્ત્રી અને પુરૂષ સરખાજ શબ્દો વાપરવા.

એક માણસ બીજાની આગા પાળે તેમાં તેને કોઈ પ્રકારનું દલકાપણું પ્રાપ્ત થાય છે એમ માનનારાઓની ભૂલ છે. વિશ્વ આખું કોઈ નિયમને આધારે ચાલે છે. એ દમમાં કંઈ અચાનક ફેરફાર થાય તો નિર્જીવ તેમજ સહજ સ્મૃતિમાં ફેટકો ખળભળાટ મચી રહે છે અને અંતે સર્વ પર તેની અસર થાયજ. વડિલની આગા એ પણ એક જાતનો નિયમ છે. બાળકને તેના માતા પિતા, સ્ત્રીને તેના પતિ નિયમમાં રાખે છે. આગા પાળવી એનો એવો અર્થ થતો હોય કે વગર વિચારે કોઈ કહેવું હોય તેમ કરવું તો જૂદી વાત. સર્વ એમ માને છે કે નિશાળમાં શિષ્ય શિક્ષકની આગા ન પાળે તો તેને સજા પણ કરવી બાજબી ગણાય. પણ તે પરથી એમ ન કહી શકાય કે શિક્ષક શિષ્યને ચોરી કરવાની આગા કરે તો તેણે તે પણ માનવું.

તેજ પ્રભાણે પતિ સ્ત્રીને આવી કોઇ આજ્ઞા કરે તો તે પાળવાના જાંઘનમાં તે સ્ત્રી હોતી નથી. આજ્ઞા પાળવી એટલે શોખાચોખતો વિચાર કરી અનુકૂળ રહેવું. એમ માનવાથી કોઇ રાતનો વિરોધ આવતો નથી. જે કોઇ આજ્ઞા કરનાર કે પાળનાર ન હોય તો વ્યવહાર ચાલેજ નહીં. ગોટ્ટી મારાસભાઓમાં પણ જે પક્ષના વધારે મત થાય તે પક્ષની મરજી પ્રમાણે કામ થાય છે. તેમાં પણ નિર્જળ પક્ષવાળાઓને સખળ પક્ષવાળાની આજ્ઞા એક રીતે જોતાં પાળવી પડે છે. આજ પ્રમાણે એક વ્યક્તિએ બીજી તેનાથી ઉચ્ચ-તર ક્રાંતિની વ્યક્તિ હોય તેની આજ્ઞામાં યથાશક્તિ રહેવું એ એક જાતનો નિયમ છે. પતિ એટલે સ્ત્રીનો પડેલ એ તો સ્વતઃ સિદ્ધ છે. પતિમાં પતિભાવના અને સમાન-પણાની ભાવના એ જે સાથે રહી શકે એ પાઠ્યાત્મ દેશોની એક નવાઇ છે. પતિ એ શબ્દમાં માન, સ્વાર્પણ, સેવ્યભાવ અને પૂજ્ય-ત્વની કેટલી લાવનાઓ સમાઇ રહી છે તે આપણા દેશની સ્ત્રીઓ બહુ સારી રીતે જાણે છે. પત્ની આજ્ઞા પાળવાનું વચન લે કે ન લે તેમાં કંઈ બહુ વિસાત નથી. કારણ કે પ્રતિજ્ઞા લઇ ન પાળે તો તેને

કાયદો કંઈ સજા કરી શકે એમ નથી. તેમજ કોઇ નિર્જળ પ્રાણી બીજા જળવાન પશુની શક્તિથી બીજા તેના તાણામાં રહે તેવી રીતે કોઇ પાસે આજ્ઞા પળાવવામાં કંઈ શોભા નથી. સ્ત્રીને પતિ પ્રત્યે પૂજ્યભાવ હોય અને તે સ્વાભાવિક રીતેજ તેની આજ્ઞામાં રહેવામાં જતેનું શ્રેય માનતી હોય તોજ એ આજ્ઞાકારિત્વમાં લાભ છે.

હિંદુશાસ્ત્રોના નિયમ પ્રમાણે લગ્ન એ એક કરારજ નહીં પણ વૈદિક સંસ્કાર છે. આપણામાં લગ્ન વખતે જે પ્રતિજ્ઞાઓ લેવામાં આવે છે તેનો ભાવાર્થ મુખ્યત્વે કરીને આ અંગ્રેજ લોકોની પ્રતિજ્ઞાને મળતોજ છે. આપણામાં પણ સ્ત્રી પતિને અનુસરવાની, મુખ્ય દુઃખમાં ભાગ લેવાની, તેની આજ્ઞામાં રહેવાની, તેની ભક્તિ કરવાની, તેને ધાર્મિક આદિ કાર્યોમાં સદાય કરવાની પ્રતિજ્ઞાઓ લે છે. ખાસ કરીને લગ્નના હેતુ તરીકે સંતાનોત્પત્તિ ઉપર લાર મૂકવામાં આવે છે કારણ કે આપણા શાસ્ત્રોના મન પ્રમાણે પ્રગ્ન ઉત્તમ લોકમાં તારનાર છે. આગળના સમયમાં વસતીનું પ્રમાણ ઓછું હોવાને લીધે કદાચ તેજસ્વી જળવાન મનુષ્યો ઉત્પન્ન કરવાની જરૂર વધારે જણાતી હશે.

અહીં ધુટની મુંઝ ! : 'લાઠી રેટના ભુરખીયા ગામમાં દેસુર નામે હવાલદાર રહે છે, જે નાતે આવીર છે. તેની મૂંછા એટલી લાંબી છે કે પોતાનો હાથ લાંબો કરે અને સાથે મૂંછા પણ લાંબી કરે તો હાથ કરતાં મૂંછા વધે છે. એકદરે અકેક મૂંછા અહીં ધુટની લ'ખાઈની છે. આ હવાલદાર તેની મૂંછા ધુંચળું વાળીને દોરાથી બાંધી રાખે છે.'

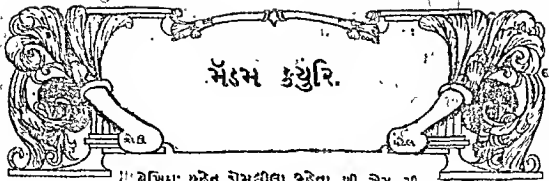
x

x

x

x

ધુનીયાતું ન્હાનામાં ન્હાતું ધડીયાળ : સ્ત્રીશાસ સામ્રાજ્ય પ્રદર્શનમાં ધુનીયાતું ન્હાનામાં ન્હાતું ધડીયાળ મૂકવામાં આવ્યું હતું. તે ધડીયાળ ઋવરાતનો એક નાદર નામુનો છે. તે પાવલી જેટલું મોટું અને રૂપીયા જેટલું જાડું છે ! તેની કીમત ૧૫૦૦૦ રૂ. ગણાય છે.

!! હાજિયા: બહેન પ્રેમલીલા બહેતા, બી એસ. સી.

આ વિશ્વવિખ્યાત સ્ત્રીનું નામ ગુજરાતની બહેનો બાએજ ગણતી હશે; પણ જગતની મહાન્યાં મહાન અને શુદ્ધિશાળીમાં શુદ્ધિશાળી વ્યક્તિઓમાં તેની ગણના થાય છે; એટલે તેને વિશે થોડુંક, સ્ત્રીઓના આ માસિકમાં લખું તો અસ્થાને નહિં. ગણાય.

અર્વાચીન સમયમાં સ્ત્રીઓએ જગતને બતાવી આપ્યું છે કે તેઓ ધારે તો કોઈ પણ કાર્યક્ષેત્રમાં પુરોગતી ગરોબરી કરી શકે છે. સ્ત્રીજાતિમાં પુરુષજાતિ કરતાં શુદ્ધિ ઓછી છે એવું ઘણા લોકો માનતા, અને હજુ પણ માને છે; પરંતુ તે વાતની અસત્યતા મંડમ કચુરિના દાખલાથી જણાઈ આવે છે. યુરોપમાં અને અમેરિકામાં પુરોગતો જટલીજ, અને કોષ્ટકવાર વધારે, શુદ્ધિશાળી સ્ત્રી દાકતરો, સ્ત્રી એન્જિનિયરો, સ્ત્રી વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓ અને સ્ત્રી ગણિતશાસ્ત્રીઓ વિગેરે આ જમાનામાં જાણીતી થયેલી છે. તે સર્વેમાં મંડમ કચુરિ તો અગ્રસ્થાનેજ વિરાજે છે. હોશિઆરમાં હોશિઆર વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓ અથાગ બહેનત કરવા છતાં જે કાર્ય કરી નહોતા શક્યા, તે કાર્ય આ પ્રતિભાશાળી સ્ત્રીએ ગરીબાઈનાં દુઃખો વેઠતાં વેઠતાં પણ કયું. રેડિયમ નામની મહા મૂલ્યવાન ધાતુ તેણે શોધી કઢાડી.

જગતની સાથી મહાન સ્ત્રીનું ૫૬ તેને આપીએ તો જરી પણ ખોટું નહિં કહેવાય. આ નામકિત સ્ત્રીનું જીવન બધાંએ જાણવું જોઈએ.

એવું આપું નામ મારિ કચુરિ છે. એનો જન્મ ઇ. સ. ૧૮૬૭ ના નવેમ્બરની સાતમી તારીખે વોરસોમાં થયો હતો. તેનો પિતા પોલ્ડનો હતો અને વોરસો કોલેજમાં રસાયનશાસ્ત્રનો અધ્યાપક હતો. મંડમ કચુરિ બાળક હતી ત્યારથી પિતાની પ્રયોગશાળામાં રમ્યાં કરતી. જરાક મોટી થયા પછી તે પ્રયોગશાળાને સાક્ષ્ય કરતી, અને પ્રયોગમાં વપરાતાં વાસણો વિગેરે સ્વચ્છ કરતી. આમ કરવામાં તેને બહુજ આનંદ થતો, અને તે સિવાય બીજી કોઈપણ જાતની રમતોનો તેને શોખ હતો નહિં. ધીમે ધીમે તે પ્રયોગશાળામાંની બધી દવાનાં નામ, ગુણ, વિગેરે શીખી ગઈ અને પોતાની મેળે નાના નાના પ્રયોગો પણ કરવા મંડી. તેના પિતાનું એ તરફ લક્ષ ગયુંજ નહોતું. પણ કોલેજના વિદ્યાર્થીઓએ તેનું નામ 'નાની પ્રોફેસર' પાડ્યું હતું, અને તેની અસાધારણ શુદ્ધિ તરફ તેના પિતાનું ધ્યાન દોર્યું. આ ઉપરથી તેના પિતાએ તેને કેળવણીની સરળતા કરી આપી, અને મંડમ કચુરિએ ઘણીજ મોટી પરાક્ષાઓ માન સાથે પસાર કરી. છેવટે તે અભ્યાસ વધારવા માટે પેરિસ ગઈ. ત્યાં સોરબોન યુનિવર્સિટીમાં પિએરે કચુરિ નામના અધ્યાપક સાથે તેને ઝાળખાણ થઈ.

પિએરે કચુરિના જન્મ પેરિસમાં ઇ. સ. ૧૮૫૯ ના મેની ૬૫ મી તારીખે થયો હતો.

તેણે ધ્વેષદ્રિસિતીના વિષયમાં ફેટલુંક સંશો-
ધન કાર્ય કર્યું હતું, અને સાધારણ નામના
મેળવેલી હતી. આ બંનેનો જો મેળાપ ના
થયો હોત તો હજુ પણ રેડિયમ ધાતુ આપ-
ણને વખતે અમણીજ હોત, પણ સુભાએ
તેમને જોળાણાણુ યધ, અને પરિણામે તેમનું
લગ્ન થયું.

રેડિયમની શોધ ધણી કશું સંજોગમાં
થઈ. મેંડમ ક્યુરિ અને તેના પતિ ધણાંજ
ગરીબ હતાં એક નાનું ઝુપડું તે તેમની
પ્રયોગશાળા હતી. આ ઝુપડું પણ એવું
તો ભાંગેલું ઘુટેલું હતું કે તેની છોંટોમાં
મોટાં મોટાં બાકારાં પડેલાં હતાં. અને ઠંડીથી
બચવાને માટે આ બાકારાં જુના કાચના
અને ચીંચરાંઓથી પૂરી દેવાં પડ્યાં હતાં.
યોડેન દૂર બીજા તેવાજ ભંગેલા ઘુટેલા
ઘરમાં આ પતિપત્નિ રહેતાં હતાં.

આવી બીખારી હાલતમાંજ ધીરજથી
કામ કરતાં કરતાં આ દંપતિએ રેડિયમની
શોધ કરી. પછી તો જોતજોતાંમાં તેઓ
કીર્તિવાન થઈ ગયાં.

ક્યુરિને યુનિવર્સિટિમાં ધણીજ માનમરી

જગ્યા આપવામાં આવી; અને મેંડમ ક્યુરિને
તો એટલું બહુ માન મળ્યું કે ‘અવોગ્રીન
સમયની કાંઈ પણ સ્ત્રીને એવું માન મળ્યુંજ
નથી. કારણકે શોધ કરનાર તો મેંડમ ક્યુ-
રિજ હતી. તેના પતિ તો માત્ર તેને મદદજૂ
કરતા હતા.

ધ. સ. ૧૯૦૬ ના એપ્રિલની સોળમી
તારીખે—ન્યારે તે કીર્તિની રોમ પર હતો
ત્યારેજ—પિયોરે ક્યુરિ રસ્તામાં અકસ્માત
થવાથી અચાનક મૃત્યુ પામ્યો.

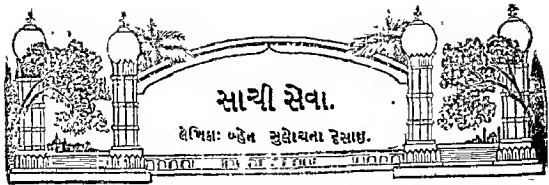
યુનિવર્સિટિના અધ્યાપકની ખાલી પડેલી
જગ્યા મેંડમ ક્યુરિને આપવામાં આવી.

પતિના મૃત્યુ પછી પણ મેંડમ ક્યુરિએ
સંશોધન કાર્ય ચાલું રાખ્યું, અને એક
વરસમાં તો તેણે રેડિયમની સાથેજ મળી
આવતી પોલોનિયમ નામની ધાતુ પણ શોધી
કઢાડી અને બધા વિદ્યાનશાસ્ત્રીઓને ચકિત
કરી નાખ્યાં.

અપાર શુદ્ધિ શક્તિ વગર આ જે ધાતુની
શોધ થઈ શકે નહિં. અને તેવી શક્તિ
ધરાવનાર સ્ત્રીને માટે તો જગતની સર્વે
સ્ત્રીઓને અભિમાન હોવું જોઈએ.

૭૫ હજારનું અટકણ.

આનંદવર્ષની એક સ્ત્રી તેની બેઠકની ખુરસીઓ પાસે એક ખોખડું. મેજ રાખતી
હતી. એ મેજની એક પાસે ઉઘે પડતો હોવાથી એણે એક જૂની ચોપડી ગોઠવી દીધી
હતી. એક વૃદ્ધ કળાવિવેચક એજ મકાનમાં છૂટું માળે ચિત્રો જોવા આવ્યો હશે. ચોથે માળે
ઉતરતાં તો હાંસી ગયો. એ બાઈએ એ વૃદ્ધને ખુરસી આપી બેસાડ્યા, અને જરા આરામ
લીધા બાદ જવા કહ્યું. એ જમણે વિવેચકનું ધ્યાન એ મેજ અને તેની નીચેના અટકણ
તરફ ગયું. એ કોઈ કોયરાની સાલનું લેટીન બાપામાં લખેલું અને માથુસની ચામડીના પુઠાથી
બાંધેલું કાંઈ પુસ્તક નીકળ્યું. એ પુસ્તકની સાથે જે ત્રણ પ્રતજ હાલ પ્રાપ્ય હોવાથી એ વૃદ્ધ
વિવેચકે એ બાઈને સમજાવ્યું : ‘જેન, એ પુસ્તક મને આપ, હું તને સારી રકમ ઉપજાવી
દઈશ ! બાઈએ તે આપ્યું. અને એ વૃદ્ધ પુરુષે બેંસ આગળના એ ભાગવતા ૭૫૦૦૦ ર.
ઉપજાવ્યા જે એ બાઈને તેણે ભરી દીધા !

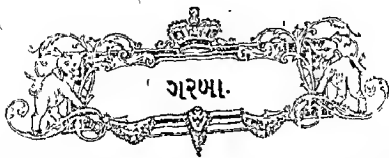

સાચી સેવા.

લેખિકા: બહેન સુલોચના દેસાઈ.

આ જનો જમાનો સેવાનો છે. કાંઈને કાંઈ કરવાની ઇચ્છા થાય છે; પણ જે કાર્ય હાથ ધરું તેનું પુરૂં જ્ઞાન ન હોય તો નફો બહાર નુકસાન થાય છે. માટે જે કામ હાથ ધરવું, તે બાબતનું જ્ઞાન ધરાવવું અગત્યનું છે. હાલના સમાનતાના યુગમાં સ્ત્રી પુરૂં જ્ઞાન સામાન્ય રીતે તો સરખી જ ફળવણી અપાય છે. પુરૂં જ્ઞાન અભાવવા હુન્નર કલા, કે વેપાર ધંધો શીએ તેમ સ્ત્રીએ શીખવાનું નથી. કેમકે આપણી માન્યતા પ્રમાણે “ બાઈને ક્યાં કમાવા જવું છે ? ” પણ આ માન્યતાથી સ્ત્રીઓ પરાધીન ને આપત્તિકાળે પણ આવડતને અભાવે લાચાર બની જાય છે. સ્ત્રીઓનાં મન ખીલવવાની વધારે જરૂર છે. તેમને માતા-પદ જેવી મંજીર બેખમદારી લેવાની છે. સંસાર સાગર તરવાનો છે. આ જવાબદારી જે ન સમજે તો તે ગૃહિણી કે માતાને હાથક ન ગણાય. આપણો સમાજ ક્યાં તેની દરકાર કરે છે ? બલેને માતા અચાને બાળકો મરે. “ જણે એટલા જીવે તો ઘરમાં માથા પણ નહીં. ” “ વાલણુ ભણે, ને બાળકે રહે. ” આવા વિચારો જે ઘરમાં હોય ત્યાં બાળકો મરે તેની શી પડી હોય ! દિવંદુરયાનનાં બાળ મરણનાં આકાંક્ષા જુઓ. શું તે આપણને ચેતવતા નથી ! આવા અમૃત્ય રત્નો અકાળે દરગાવાથી આપણે ફેટી જોઈએ છીએ ! બાળકો દેશનું ધન છે; દેશનાં સ્તંભ છે, એ જ્ઞાન થાય તો જ આંખ ઓરે.

હમણાં હમણાં જે જોઈ લાગવા માંડી છે અને ઠેર ઠેર માતા બાળકનું શ્રેય સાધનારાં મંડળો ઉમાં થાય છે અને એ મંડળોએ જન સમાજને તે બહોળા બતાવવા માંડી છે. તેઓ લક્ષ દેવા લાગ્યા છે. પણ એ અટકાવવા આપણે શું કરવું ? બાલ-મરણનાં ત્રણ કારણો મુખ્ય છે; બાળજન, બાળ ઉછેરનું અજ્ઞાન ને ગરીબાઈ. આપણે તો માત્ર વચણું લપટું, કે શાથી માતા મન્યુત થાય ને બાળકોને શક્તિ વારસામાં આપે. સુવાચક વખતે બેઠતી માવજત ન મળવાથી કેટલી બહેનો રોગગ્રસ્ત બને છે ? કેટલી જન્મ-ભર રીજાય છે ? દરેક ઘેર, દુરંદુબમાં કે ગામમાં સારી નર્સો હોય તો તે શા આપ-તનું જ્ઞાન લોકોમાં ફેલાવે. પણ આ સેવા કરવા કોણ વખતનો ભોગ આપે ? આપણા દેશમાં બાળવિધવા ઓછી નથી. તેઓ કચરાઈ જાય છે. કંઈ સારાં કામને અભાવે તેમનાં જીવન નકામાં ચૂક જાય છે. વિધવા એટલે સડેલું અંગ, એટલે તેને માટે દરકાર કેને હોય ? તે તો મરે તો કહીએ કે છૂટી. કેમકે ઋષિ મુનિ ન પાળી શકે તેવા સંધ્ય આપણે એની પાસે પગાવવા છે વગર મનનો પણ વેરાગ્ય પાળી પવિત્ર રહેવાનું. કદાચ સુખ સવડ વગર ઇન્દ્રીઓનો નિગૂઢ કરવાજ. આથી તેમનું જીવન અસંતોષી, અને મન સાંકડું, રવાઈ, અદેખું ને બળી-એલ રહે છે. સાસરે કે પીયર લાભેદારી કરી ડુકડા ખાવા, બધાનાં ઓશીઆળાં રહેવું,

ગરબા.

ગરબા કલારસિક
ગુજરાતના ભૂષણરૂપ

લેખિકા: જહન સરલા મહેતા.

નોંધ એ છીએ કે આપ-
ણા જીવનમાંથી સંગીત

છે. જુના વખતની લલિતકલાઓમાંથી આપણે
કાંઈ પણ સાચી રાખ્યું હોય તે ગરબા
છે. અને હવે તેની અધોગતિ થઈ તે લુપ્ત
ના જાય તે સ્ત્રીઓએ જ જાણવું છે. તાલ-
મય સુંદર સંગીતથી એકતાનતા આવે છે;
તેથી ગાનારાનાં મનને કાંઈ અનેરો આનંદ
થાય છે અને સાંભળનારને ગરબા મુશોભિત
અને મધુર લાગે છે.

ગુજરાતની એકંદરે અધોગતિ થઈ તેનું
એક કારણ સમસ્ત કલાનો અભાવ થયો એવું
આપણે સમજવા માંડ્યું છે. નવયુગના મન-
નમાં આપણી ખેલાઈ ગયલી કળાઓ પાછી
કંઈક નીકળવા માંડી છે. જે આપણે કલાત્
જીવન પોષવા માટે મહા પ્રયાસ કર્યો કરીશું
તોજ કલાવાન તરીકે નામના મેળવીશું.

અભારે કલામાં જે જગતિ આવી છે તે ના
મજૂતાં જોઈએ તો લાગશે કે આપણી પ્રજામાં
કલાનો અંશ માત્ર રહ્યો નથી. ને આપણે સા-
હિત્ય સંગીત કલાવિહીન સાક્ષાત્ પશુજાતીને
રહ્યાં છીએ. બંગાળી લોકો આખા હિન્દુસ્તાન-
માં અત્યારે કલામય પ્રજાઓમાં શ્રેષ્ઠ પદ ઉપર
વિરાજે છે. કલકત્તાના રહેવાસી એક ગુજરાતીએ
એક વખત ત્યાંનું વર્ષન કરતાં હતું હતું કે
સાંજનાં રસ્તા ઉપર શરતાં હોતો એવું એક
પણ ઘર ના હોય કે જોમાંથી સંગીતના સ્વર
સંભળાતા ના હોય. ગુજરાતમાં કોઈ પણ
શહેર વિશે આવું કોઈ કહી શકશે ? કારણ
ગમે તે કહો પણ અત્યારે આપણે તો

સમુજાયું ધાવાઈ ગયું છે.

ચિત્રકલાની સ્થિતિ આથી પણ ઘણીજ
દયાજનક છે. વડોદરામાં મ્યુઝીઅમની અંદર
હિન્દી ચિત્રકલાનું પ્રદર્શન છે. ગુજરાતમાં
કલાઓએ એ નિરીક્ષણ કરીને જોયું કે
તેનો કંઈ પણ ઉપયોગ કર્યો? આ બે
દાખલા તો માત્ર. એટલુંજ સ્પષ્ટ કરે છે કે
આપણે જીવનમાંથી કલાત્ સ્થાનજ છુટી
નાંખ્યું છે.

બંગાળી પ્રજાને કલારસિક તરીકે ઉત્તમ
સ્થાન આપ્યું પણ ગરબા ગાવાની પ્રથા તો
એ લોકોને પણ સાફ અજાણી છે. કરીશ્વર
ઢાંગેર ૧૯૨૦ માં સાહિત્ય પરિષદ વખતે
ગુજરાતમાં આવ્યા ત્યારે તેમણે ગરબા
સાંભળ્યાને આ પ્રથા તેમને ઘણીજ લાલિત્ય
ભરેલી ને સુંદર લાગી હતી. હજી પણ ગરબા
સંભારીને તે કહે છે કે થોડી ગુજરાતી
જેટલા આવીને અમારી જોડેના આ સુંદર
કલા શીખવે.

આપણા પ્રાન્તમાં નવરાત્રિ વખતે ગા-
તાની સ્તુતિના અને ગોરા વિગેરે વિવિધ
પ્રસંગે ગરબા ગાવાની ચાલ ધણી વખતની
છે. પણ પહેલાના ગરબાતું સ્વરૂપ હાલ
કરતાં જરા ભુલું હતું. ગરબા એટલે ખાસ
કરાતે દયારામ ને મીરાંબાઈના કૃષ્ણમકિત
વિષેના ગરબા એવો અર્થ થતો. તો પણ
ગરબાની વિવિધતામાં ઉણપ નહોતી. કૃષ્ણને
ગોપીઓનાં પ્રેમ વર્ણન, ગોપીઓની લીલા ને

વિરહાવસ્થા એવાજ વિષયોના પશુ અનેક
ગરબા જુદી જુદા રાગમાં તાલ ને આન્દોલન
સાથે સ્ત્રીઓ ગાઇ શકતી હતી. ત્રીસેક
વર્ષ ઉપર બંધતે લાગવા માંડ્યું કે સંસ્કારી
ઓતાજન સમક્ષ ગાવા માટે આવા ગરબા
યોગ્ય ના કહેવાય કારણ કે તેમાં શંગાર
વધારા પડતો આવે છે. તેથી આજ
ગરબાના પદ્ધતિમાં ફેરફાર કરવામાં આવ્યો.
તે કરવામાં મુખ્ય માન શ્રી જહાંગીરજી
કામરાજીને ધટે છે. તે સમયમાં ગરબામાં
છુટથી ગવાય તેવા ગીતો વીણી કહાડીને
ગરબા સંગ્રહ તૈયાર કરવાનો આરંભ થયો.
આ નવીન આરંભમાં પદેલ કરીને માન
મેળવનાર 'સુન્દરી સુમેધ'ના તંત્રી હતા
અને તે માટે તેમને તો અન્તઃકરણપૂર્વક
અભિનંદન આપવું જોઈએ. દેશભક્તિનાં
ગીતો ગરબામાં ગાવાની પ્રથા એમણેજ
દાખલ કરી. તે સમયમાં ગરબા સંગ્રહ કર-
વામાં પણ ઘણી મુશ્કેલી હતી. કારણ કે
છુટથી ગવાય તેવા ગીતો અસ્તિત્વમાં જુજ
પ્રમાણમાં હતાં. ધીમે ધીમે ગરબામાં સુધારા
ને ફેરફાર થતા આવ્યા. તેમાં નીતિ, શી-
યલ, પતિવ્રત, દેશભક્તિ, એવા શીખામણના
વિષયો, દર્શાવવામાં આવતા. તે ઉપરાન્ત
સ્ત્રીઓનો શણગાર કુદરતનાં વર્ણન, વિધાનો
મહિમા વિગેરે વિષયો દાખલ થયાં. ચોડાઠ
વર્ષો ઉપર કાણામાધ ધોળાશાળનાં તેમજ
મોરખી આર્થ સુમેધ નાટક કંપનીના
ગરબા સ્ત્રીઓના ધણીજ માનીતા હતા અને
ઠેકઠેકાણે ગવાતા હતા.

આવી રીતે નવા પ્રકારના ગરબા દાખલ
થયા પણ તેથી જુના પ્રકારના ગરબા સમૂ-
ળગા અદ્ય તો ન્હોતાજ થયા. આમ ગર-
બાનો ઇતિહાસ લખવા બેસીએ તો કદાચ
એક મોટું પુસ્તક પણ લખી જાય. પણ આટલા
નાના લેખમાં તો આટલું બસ છે. ગરબાની

પ્રગતિ ઝીણવટથી તપાસતાં દરેક જમાનાનું
ધાર્મિક નૈતિક વલણ કેવું છે તે વિદ્યોતો તો
પારખી શકે. પણ આટલું જોતાં આપણને
પણ સ્પષ્ટ લાગે છે કે ભક્તિ ઉપર સ્ત્રીઓનો
ઘણો ભાવ અને અચળ શ્રદ્ધા હોય છે. કેમકે
દયારામ, મીરાંબાઈ વિગેરના ભક્તિપૂર્ણ ગરબા
હજી સુધી જેવા ને તેવા તાજ રહ્યા છે. પણ
નીતિ, શીયલ, વિગેરે શિખામણના વિષયો
ખાસ આનન્દજનક નહિં લાગતા હોય,
કારણકે વચ્ચે વચ્ચે તે દર્શન આપી જાય
છે; પણ કાલમતે માટે તેની સ્થાપના થતી નથી.

હવે છેવટે આપણે ગરબાના અર્વાચિન
યુગમાં આવીએ. આ યુગને તો કવિ ન્હાના-
લાલ મુન કહીએ તો કાંઈ ખોટું ના કહેવાય.
તે ઉપરાન્ત રા. કેશવ હ. શેઠ, રા. રામચંદ્ર
વિગેરના દેશભક્તિના ગરબા પણ ઘણો પ્રચાર
પામ્યા છે. નવા યુગના ગરબામાં જુદી જુદી
રીતે 'રસિકતા' એજ મુખ્ય લક્ષણ છે.

ગામડાંઓમાં ગવાતા ગરબા અને શહેરી
ગરબાની ખાસ સરખામણી કરી શકાય એવું
નથી હોતું. કારણ કે જેમ જમાનો બદલાતો
ગયો તે શહેરમાં સંસ્કૃતિ બદલાતી ગઈ તેમ
તેમ ગરબાનું રૂપાન્તર થયું. ગામડાની સ્ત્રીઓ
અડધા તાલે તાળી લે છે એટલે બહુજ જલદી
ફરવું પડે છે અને તેથી ગરબાનો દેખાવ તદ્દન
જુદો બની જાય છે. તે ઉપરાન્ત તેઓ કોઈક
વાર નીચા વળવાને બદલે એક પગલું મંડ-
ળની અંદર લે છે. ગામડાને શહેરના ગરબા
સરખાવતાં કહેવાતું ખાસ જરૂરનું છે કે આ
લેખમાં માત્ર ગુજરાતી ગરબાઓ વિષેજ
વર્ણન છે. કાઠીઆવાડને તેમાં સ્થાન નથી
આપ્યું કેમકે ત્યાંની રીતો અહિંના કરતાં
તદન જુદીજ હોય છે. તેઓમાં રાસ લે છે
ને ગરબો લે છે પણ તે એકે અહિંના ગર-
બાને તદ્દન મળતાં આવતાં નથી. તેઓમાં
જે દીવ્ય લેવાની પ્રથા છે તે આપણે અહિં-

આં અન્નણી છે. તે ઉપરાન્ત અમુક રીતે પગલાં બંધવાનાં, ઠેકા લેવાનાં ને ચીપટી વગાડવાની રીતો અહિં આ અપ્રચલિત છે.

ચંદ્રેરના ગરબામાં પારસી બહેનોના સમા-ગમથી અને કંઈક લાવણ્યના અભાવે નીચા વળવાતું બહુ ઝોણું થઇ ગયું છે. ઘણે ઠેકાણે તો તાલનો પણ મેળ નથી રહેતો. પચીસ ત્રીસ સ્ત્રીઓ ગરબામાં ફરતી હોય પણ ઝીલતી વખતે અવાજ જોઇએ તે કરતાં ઘણાજ ઝોણો સંભળાય છે. તાલ સાચવીને ગરબો ગવડાવવામાં જેમ આવડત હોવી જોઇએ તેમજ શબ્દ શબ્દ સ્પષ્ટ ઝીલવામાં પણ એક ક્ષણ છે અને તે બહુ જુજ પ્રમાણમાં સ્ત્રીઓને આવડે છે. તાળી પાડવામાં પણ જોઇએ તેટલું જોર નથી વપરાતું. ઝોડમાં ગરબા ગવાતા હોય તો ઘરમાં ઉપલે માળે બેઠાં બેઠાં તાળી સંભળાવી જોઇએ એમ કવિ નાનાલાલ કહે છે. પણ અત્યારે તો પાસેના ઝોટલે બેઠાં હોય તો પણ તાળી સંભળાય કે નહિ તે વિષે શક રહે છે.

નાટકના ગરબાઓમાં બે ત્રણ શુદ્ધ રાગતું મિશ્રણ કરીને ગરબો રચવામાં આવે છે. આવા અન્નણ્યા ગરબા સ્ત્રીઓનાં મંડળમાં કેટલીક વાર ગવડાવે છે. કદાચ ગવડાનારને સારૂ ગાતાં આવડતું હોય તો પણ ઝીલનારને ઘણું અધરું પડે છે અને તેથી આવા ગરબા ઘણુંબધું બેસુરા થઇ જાય છે.

કેટલાંક ઘણા અધરા વિષયના ગરબા પસંદ કરે છે. અને તેથી નેના શબ્દો બધાં ઝીલી શકતાં નથી. વળી કેટલાંકના ગરબાના જડબાફેડ શબ્દો હોય છે. તે યાદ રાખીને ઝીલવાનું પણ બરાબર ફાવતું નથી, તેથી ગરબામાં ત્રુટ પડે છે. કેટલીકવાર ખાસ કરીને કન્યાશાળાઓમાં આવકારના કે એવા ગરબા મેળે જોડી કહાડેલાં હોય છે તેમાં તદ્દન કૃત્રિમ

બાયા વાપરવામાં આવે છે; અને અનેક ગદ્યમાં શોભે તેવા શબ્દો દાખલ કરેલા હોય છે, તેનાથી ગરબાની શોભાનો પુરેપુરો નાશ થાય છે.

ઘણે ઠેકાણે નાટકતું અતુકરણ કરીને ગરબામાં ઠેકા લેવાની ને ચીપટીઓ વગાડવાની પ્રથા દાખલ કરે છે. પણ તે જરા પણ સુંદર નથી લાગતું અને આપણી કુદરતી કલાને ક્ષિણ કરે છે.

ગરબામાં વચ્ચે સાખી આવતી હોય ત્યારે કેટલેક ઠેકાણે ઘણી વિચિત્ર અને ખામી ભરેલી રચના કરવાનો રિવાજ પડ્યો છે. ખાસ કરીને નાની કન્યાઓના ગરબામાં ઘણું કરી શાળા કે કોમ્પ સંસ્થામાં કાઢ પણ શુભ પ્રસંગે ગરબા હોય અને તેમાં સાખી આવતી હોય ત્યારે બન્ને કમરે હાથ મુકીને ઉભાં રહે, એકાન્તરે કન્યા બેસી જાય, પ્રાર્થના કરતાં હોય એવો દેખાવ કરે, આડા થઇને માથે એક હાથ ટેકવીને રાખે, એવું કરવામાં આવે છે, અને એકંદરે જેમ બને તેમ દેખેલો હાથ એવો દેખાવ કરે છે. તેના જેવું અસિક કંઈ પણ લાગતું નથી. જો ગરબા રાખવા તો એને આપણી જુની સુંદર કળામય રીતેજ સાચવી રાખવા. ગરબાતું નામ રાખીને તેને આવી રીતે ભ્રષ્ટ્ર તો નજ થવા દેવા જોઇએ.

ખીજ પણ એક વાંધા ભરેલી સાલ કેટલેક ઠેકાણે ગરબા વખતે જોવામાં આવે છે, અને તે હાથોનિયમતું સાજ રાખવાની હાથોનિયમ આપણા દેશી સંગીતમાં બળી નથી શકતું કારણ કે તેમાં બાર સુર ચિવાય શ્રુતિઓ હોતી નથી. તેને ગરબા સાથે વગાડવા જેવી અયોગ્યતા ખીજ કંઈ હોઇ શકે? ગરબા સાથે કાઢ પણ વાદની જરૂર હોતી નથી. સાદા રાગના, અને જેમાં નાટક

ના ગરબાની માફક કોઈ પણ ઉપલક્ષ્ય અભિ-
નય ના આવતા હોય, ગાનાર સ્ત્રીઓ સંગી-
તની અંદર એકતાન થઈ જઈને કુદરતી રાતે
જ મરેડ સાથે નીચી વળીને તાળી પાડતી
હોય, અને ગરબાનો રાગ અને શબ્દો સાદા
અને મધુર હોય, તેજ ગરબા ઉત્તમ કહેવાય.

છેવટે એટલુંજ કહેવાનું કે આપણી આ
જુની કલાનો લય ના થાય તે માટે ગોરે,
નવરાત્રિ વિગેરે તહેવારોમાં પ્રસંગોપાત ગરબા

રાખવા જોઈએ, અને જુના અનુભવવાળાં
મોટાં ભૈરાવોએ ઉછરતી કન્યાઓને તાલીમ
આપવી જોઈએ. કારણ કે ગરબા ગાનાર તથા
સાંભળનારનાં મન પ્રવૃક્ષિત કરે છે તે ઉપરાં-
ત ફરવાથી અને નીચાં વળવાથી શરીરને
અજમ કસરત થાય છે અને તેથી અંગ મરેડ
હદાર બને છે. વળી સારા વિષયોના ગરબા
ગાવાથી ધર્મ ભક્તિને પોષણ મળે છે આ
સુંદર કલાનો ઉદ્ધાર માત્ર સ્ત્રીઓના જ હાથમાં છે.

દૂધનો ખોરાક

‘એસિક્લેયર જર્નલ ઓફ ઇડીઆ’ નામે પત્રમાં પંજાબના સરકારી ખેતીવાડીના રસા-
યનશાસ્ત્રી મિ. ‘લેન્ડર નીચે પ્રમાણે લખેછે:—

“ આપણા ખોરાકમાં જે તત્વોની જરૂર છે તે બધાંજ દૂધમાં આવેલાં છે, અને
લગભગ બધાં પ્રાણીઓના જન્મ વખતનો ખોરાક દૂધ છે. લોકો માટે રસજ અને પુષ્ટિકારક
દૂધ પુરતા પ્રમાણમાં ઉત્પન્ન કરવા માટે સતત કાળજી રાખવાની ધણી આવશ્યકતા છે.
જેવી રીતે દોરની ઓલાદ સારી પેદા કરવાની કાળજી રાખવામાં આવે છે, તેવીજ રીતે ઉત્તમ
ખતના દૂધનો ધણો જથ્થો ઓછા ખર્ચથી કેવી રીતે ઉત્પન્ન કરવો તેનો વિચાર થવો જોઈએ.
દૂધ તથા તેમાંથી બનતા પદાર્થોની આવશ્યકતા ખોરાકમાં કેટલી બધી છે તે સામાન્ય રીતે
લોકો સમજતા નથી. દૂધને બદલે ચાલી શકે એવા બીજા ખોરાકનો એકે પદાર્થ નથી તે
માટે તેનો ઉપયોગ જેમ બને તેમ વધારે કરવો જોઈએ, અને તેને સસ્તું કરવાને પ્રયત્ન
કરવો જોઈએ. બાળકોનો તથા મોટાં માણસોના ખોરાકમાં દૂધ કેટલું ઉપયોગી છે તે લોકોને
સમજાવવું જોઈએ. દૂધમાં રહેલાં તત્વોની સરખામણી બીજા ખોરાક સાથે કરતાં તે ધણું
ઉત્તમ જણાય છે. બીજા ખોરાકની સાથે દૂધ લેવાથી પણ ધણો લાભ છે, કારણ કે તે બીજા
ખોરાકને સુધારે છે. તેથી માણસની તંદુરસ્તી સુધરે છે. આ માહિતીનો પ્રચાર આખા દિવસમાં
થવો જોઈએ. ”

આપણા પુરાણોમાંના આદર્શરૂપ પુરુષો.

લેખિકા : સૌ. મુદ્રિકા અંબારિયા.

“ ગુણગુહરી ”ના જુલાઈ ૧૯૨૪ ના અંકમાં ‘ વિવિધ વિષયો ’ના મથાળા નીચે કેટલાક લેખમાંથી ઉતારા આપેલા છે. તેમાં બહેન પ્રમલીલાના લેખમાંથી ઉતારે આપેલા છે. એમણે આપણા પુરાણોમાંથી આદર્શરૂપ ગણાતા પુરુષો વિશે પોતાના કેટલાક અભિપ્રાય લખ્યા છે.

અલખત એક સાધારણ સમઝણવાળા મનુષ્યની દૃષ્ટિએ જોતાં જે આલેપો એમણે એ આદર્શ પુરુષો ઉપર મૂક્યા છે, હેતો ઇન્કાર થઇ શકે તેમ નથી એમ કોઇ માને; પણ તે આદર્શરૂપ પુરુષોના એ વિષય પ્રસંગોએ જ હેમની કસોટી કાઢી, હેમને આદર્શરૂપ ભારતમાં અને આખા જગતમાં અનંતકાળ માટે પ્રસિદ્ધ કર્યાં છે. જેટલો ઉત્તમ પ્રતિભા ત્યાગ, જેટલો અંશ એ ત્યાગની પરાકાષ્ઠા તેટલો અંશ તે મનુષ્યનું તે વિષય કસોટી-માંથી સફળ રીતે પસાર થવું-જીવન સાંસ્કૃત્ય-જીવનમાં મનુષ્ય માત્રને વિષય પ્રસંગો આવેજ છે; અને એવા દુસ્તર પ્રસંગોમાંથી દરેક રીતે સહીસલામત ભાગેજ તરી જવાય છે. એવી વિષય કસોટીમાંથી કસાતાં એકાદા તો અપવાદ અમુક અંશે આવી જાય; પણ તે અપવાદમાં તે મનુષ્યનો સ્વાર્થ વધારે સમીપેસો છે ? ત્યાગ, એ સદાના મનુષ્ય અથવા હેને અનુસરનારે જોવાની વિચારવાની જરૂર છે.

આ એક સામાન્ય નિયમ છે. એ નિય-

માનુસાર આપણે હેમના જીવનનું દર્શન કરીએ, અને તે પછીજ જો આપણને થોડાં લાભે તોજ એ પુરુષો આદર્શરૂપ કહેવાય કે નહિ, અથવા એમની ગણના એ પ્રમાણે કરવામાં કંઈ પક્ષપાત થયો છે કે કેમ હેમની ખાત્રી કરી શકાય.

એ પ્રમાણે કરતાં પુરુષો એ એમના સમયના જીવતાં જગતાં આપણાં જેવાં જ મનુષ્યો હતાં, એ આપણે ભૂલવું ન જોઇએ. તેમજ તે પુરુષોના દેશ કાળ અને ભાવનાનો પણ વિચાર કરવો જોઇએ. તેમજ સમાજવ્યવસ્થા અને રૂઢિતે પણ અમુક અંશે રચાન આપ્યા વગર નહિજ ચાલે; અને આ બધી સ્થિતિથી તેઓ પર હતાજ નહિ, એટલે તે સમયાનુસાર વર્તન કરનાર હતા. તેઓને પોતાના વર્તનમાં સમય અને સમાજનો વિચાર કરવાનું અનિવાર્ય હતું.

ઉપર કહ્યું તે પ્રમાણે એ મનુષ્યો હતા; અને મનુષ્ય માત્ર અપૂર્ણ છે-જુલને પાત્ર છે. એ સિદ્ધાન્ત એમને પણ લાગુ પડે છે. ક્યારે સિવાય સુષ્ટિમાં કંઈ સમ્પૂર્ણ જોઈ નહિ, તે ન્યાયે એમનામાં પણ અપૂર્ણતા-ન્યૂનતા-ખાત્રી-જે કહે તે હોયજ. એ જન્મ્યા ત્યારથી જ દેવ નહોતા, જન્મ્યા, પછી જ અમુક સદ્ગુણોના ઉત્તમ અંશો-દિવ્ય ગુણો કે દેવતાક અંશો-ને લીધે હેમની દૃષ્ટમાં

ગણના' યજ્ઞ-આદર્શરૂપ પુરુષો આપણે માટે ગણાયા. અને એજ અપવાદોએ સિદ્ધ કરી આપ્યું કે એ ધર્મી નથી-ધર્મી હોઈ શકેજ નહિ. ઉત્તમ કોટીના મુનુષ્ય દેવ છે અને એટલા માટે ત્હેમની ગણના જનસમાજ માટે આદર્શરૂપ ગણાઈ.

રામના જીવનમાંથી સીતાનો ત્યાગ એ અપવાદ સામાન્ય નજરે જોઈલો દૂર, અક્ષમ્ય અને હૃદયવિદારક છે, તેટલેજ અંશે રામના ત્યાગની તે પરાકાષ્ટા છે. પ્રગ્નના સુખની ખાતર સીતાનો ત્યાગ એ કંઈ જેવી ત્હેવી વાત નથી. રામનું એકવચન, કુળનું વંશનું-પ્રગ્નને અભય વચન, સર્વસ્વનો ત્યાગ-પોતાની પત્નીના પશુ ત્યાગ-સીતા રામને શું નહોતી? સર્વસ્વ અને એ સર્વસ્વનોજ ત્યાગ! સીતા માટે યત્કિંચિત્ શક્યતાને રચાન હતું જ નહિં.

“સ્નેહ દયા સુખ ભોગવા, જનકિ પશુ કે કાળ,
લોક પ્રીતિ આરાધવા વળતાં દુઃખ ન લગાર.”

રામે એ વચન એક વખત પ્રખતે માટે ઉચ્ચાર્યા હતાં, જીવનમાં તેજ વિષમ પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો, અને કસોટીએ ચઢ્યા. કસોટીમાં કસાતાં સીતાને-પોતાના સર્વસ્વને-અન્યાય થયો. એ અન્યાય કરતાં રામને બાન નહોતું તેમ નહિં:

“ બાળપણથી પ્રેમ ધરી મન
ઉછેરી પોપણુ કરી, ”

“ સખ્યયોગથી દૂર વસ્યાની
લેશ વાત નવ ધરી—”

હૃદય હો તેજ પ્રિયા પરહરી.

“ કસાઈ પાળી પોથી કપોતી
ઉર નિર્દય દંડ હરી ”

“ તેમ કપટથી આજ પ્રિયાને
મૃત્યુ મુખે દઈ દરી—”

હૃદય—

રામના પોતાના વનવાસને પ્રસંગે સીતાને સાથે ન આવવા ઘણી રીતે સમ-જાવવાના પ્રયત્નો કર્યા તે પશુ સીતાને-પોતાની હૃદયેશ્વરી દેવીને વનનાં દુઃખ સહન કરવાં ન પડે તેટલા માટે જ. પોતે ચાંદ વર્ષ જોડેલો લાંબો કાળ ગમે-તેમ કરી પુરૂષ હોઈ પસાર કરી શકશે, પશુ સીતા જેવી રાજપુત્રી, રાજવધૂ, કામળાંગી અખળા કેમ સહન કરી શકે એ બાવશીજ. મનુષ્ય પોતે ગમે ત્હેવા કષ્ટમાં પોતાનો સમય કાઢતો હોય પશુ પોતાનાં વડાલાં વડાલાં આપતજન હમ્મેશાં સુખ શાન્તિમાં રહે એમજ ઇચ્છે છે. પોતે પતિ હતા, પતિને છાયારૂપ જ પત્ની હોવી જોઈએ, સુખમાં દુઃખમાં પત્નીએ સાથે જ સુખ દુઃખ સહન કરવાં જોઈએ; અત્યાર સંધી સુખમાં, આનન્દમાં ભાગ લીધો હતો, તો હવે સીતાએ દુઃખમાં પશુ લાગ લેવો જ જોઈએ; રામ પતિ તરીકે સીતાને સાથે લઈ જવાનો આગ્રહ રાખી શકત, હુકમ કરી શકત પશુ ભાવનાને રામના હૃદયમાં રચાન નહોતું. એવા વિચારની કલ્પના સરખી પશુ રામને થઈ હોય એમ શંકા કરવાને પશુ રચાન રહેતું નથી. કારણ સીતાને અયોધ્યામાંજ રહેવાનો આગ્રહ, તે સીતાને સુખ, શાન્તિ ને આરામ મળે તે માટે જ પશુ સીતાને રામ વગર અયોધ્યા જંગલજ સૂકું વેરાન હતું, એટલે ત્યાં સુખ, શાન્તિ કે આરામ નહોતાં, તેથી સીતાએ રામની સાથેજ જવાનું પસંદ કર્યું.

બીજાના સુખની ખાતર પોતે દુઃખ વેશવું, સહન કરવું કે ત્યાગ કરવો એ આર્થની ઉત્તમોત્તમ ભાવના છે. પોતાના ત્યાગમાં, પોતાની જાતનો, પત્ની, છોકરા, સગાંવડાલાં અને પોતાના સ્નેહીજનનો પશુ સમાવેશ આપોઆપ થઈ જાય છે-માની

ત્રિવામાં આવે છે. નામનો આ ત્યાગ તે સા-
થી ઉત્તમોત્તમ પ્રતિભા હતો. આના કરતાં
બીજો વધારે કયો હોઈ શકે ?

સીતાનો ત્યાગ કયો એટલે સીતાને ગમે
તેવે રચે, ગમે તેની સાથે મોકલી દેવામાં
નહોતાં આવ્યાં; પણ રામના સમ્પૂર્ણ વિશ્વા-
સપાત્ર, હર્મ્મેશ સુખદુઃખમાં કેવળ વડિલ
બંધુ તરફ પ્રેમ, માન અને સેવાવૃત્તિથી
સાથે રહેલ પોતાના ભાઈ લક્ષ્મણની* સાથે
વાલ્મીકિ ઋષિના આશ્રમમાં મોકલ્યાં હતાં
જ્યાં પવિત્ર વાતાવરણમાં, ઉત્તમોત્તમ સત્સ-
ંગમાં, ઋષિ અને ઋષિપત્નીઓના સદવા-
સમા સીતા પોતાનો સમય સાચી રીતે
વ્યતીત કરી શકે. વળી બ્રહ્મધર્મમાં આવ
નાર નાણુક પ્રસંગ વળતે સીતાની શુશ્રૂષા
માતાની પેઠે કાળજી અને લાગણીપૂર્વક ઋષિ
પત્નીઓ લઈ શકે, દુઃખને સમયે તેમને
સાન્ત્વત આપી શકે, અને બાળકને વાલ્મીકિ
ઋષિના જેવા ગુરુ પાસેથી સંસ્કાર અને
શિક્ષણ મળે એ પણ લક્ષમાં હોવું જોઈએ.
કારણ લક્ષ્મણ સીતાને મૂકી જતી વખત
વાલ્મીકિનો આશ્રમ બતાવીને જ ચાલ્યા
જાય છે. *

સૌથી વધારે તો એજ કે એ છેવટની
વદાય વખત-છેલ્લી વસતી વદાય વખત-રામ
પોતે હાજર રહી શકતા નથી. કારણ એ
પ્રસંગ, એ દુઃખ, એ સમય-બધું રામને
અસહ્ય હતું.

સીતાનો અગ્નિપ્રવેશ એ સીતાને શુદ્ધ

* લક્ષ્મણનો પણ ત્યાગનો દાખલો જેવા
તેવો નથી. એમણે પણ ચૌદ વર્ષ પોતાની પત્ની
ને એકલી મૂકી મોટા ભાઈ અને બાપી સાથે
વનમાં દુઃખનાં ગાલ્યાં; ભાઈ અને બાપી વરદુઃખ
હોવા બળવવા જતા પત્નીને અનાદર કર્યો
એમ આરોપ મૂકી યજ્ઞય ખરો ?

* આ બાળકના પ્રમાણ માટે વાલ્મીકિ
રામાયણ પ્રત્યક્ષ છે.

કરવા માટે કે પોતાના મનને માટે નથા;
પોતાની સીતા પોતાને મન જેવી પવિત્ર છે
તેવીજ જગત પણ તેને જીવે તે માને.
પોતાની સીતાના પવિત્ર ચારિત્ર્યમાં કામને
પણ શંકા રહે-હોય-તે રામને મન અસહ્ય
હતું; અને તેટલાજ માટે સીતા દોષરહિત
છે, પવિત્ર છે એ સાબીત કરવા બીજા પાસે
નાવવાજ-અગ્નિપ્રવેશની કસોટી કરવામાં
આવી. આપણે એક દાખલો લઈએ.

આપણાં સ્વજન મૃત્યુવશ થતાં આપણે
જાણીએ છીએ કે તેમને અગ્નિસંસ્કાર સિવાય
બીજો છુટકો-સ્તોજ નથી, છતાં પણ એ
અગ્નિસંસ્કારની કલ્પના કરતાં પણ આપણને
કેટલું દુઃખ થાય છે; તો જીવતા મનુષ્યને
અને તેમાં સીતાને અગ્નિપ્રવેશ કરવાનું
કહેતાં રામને શું થયું હશે. તેની કલ્પના
પણ આપણાથી થઈ શકતી નથી. અને ખરે-
ખર કાંઈ કહે છે તેજ પ્રમાણે અલૌકિક
પુરુષના મનને કાણ પારખી શકે છે ? તેઓ-
નાં મન વગ્નથી પણ કદિન અને કૂસથી
પણ કેમળ છે એ વાત આવાજ દાખલાઓ
પરથી સાબીત થાય છે.

રામનું હૃદય એટલું બધું નિષ્કુર નહોતું
એ કાંઈ ન સ્વીકારાય તેવી વાત નથી.
સીતાના હરણ પછીના અને સીતાના ત્યાગ
પછીના ઘણા ઘણા પ્રસંગોએ રામની હૃદય-
વ્યથા એટલી બધી તીવ્ર છે કે તે વાંચતાં
આપણને પણ અચંત લાગણી થઈ જાય છે.

રામ ધારત તો સીતાનો ત્યાગ કયો
પછી પોતે દેશકાળને અનુસરી ફરી લગ્ન કરી
શકત. રામને કોઈ વાતની ખોટ નહોતી
અને કુટુંબમાં પોતાનાજ પિતાને તથા
રાણીઓ હતી, પણ કેવળ સીતા પ્રતિના
અસીમ પ્રેમને લીધજ રામે સીતાના ત્યાગ
પછી પોતે પણ સુખ વેંચવો ત્યાગ કરી

પોતાના રાજ તરીકેના કર્તવ્ય અને સીતાના સ્મરણમાં જ પોતાનો કાળક્ષેપ કરી ચંત્રવત્ જીવન વ્યતિત કર્યું છે. એ જીવનમાં અને કર્તવ્યમાં રસ નહોતો, આનંદ નહોતો, જે એકવચને સીતાનો ત્યાગ કરાવ્યો તેજ એકવચને એક અખંડ પત્નીવૃત્ત પણ પળાવ્યું. રામનું એકવચન, એક બાણ અને એક પત્નીમત હજી પણ સુવિદિતજ છે, અને અનંતકાળ સુધી તેવુંજ રહેશે.

રામના આદર્શરૂપ સામ્ય સુચરિતમાં સીતાનો ત્યાગ એ એક અપવાદ-સામાન્ય માણસની સમજ પ્રમાણે એક અપવાદજ છે. જગત્ પણ સારા નરસાનો વિચાર કરી શકે છે અને ખરાખોટાની તુલના કરી શકે છે અને તેથીજ જ્યાં સુધી જગત્ રહેશે, જ્યાં સુધી ઇતિહાસ રહેશે, પુરાણ રહેશે, ત્યાં સુધી મનુષ્યના સ્મૃતિપટ ઉપર રામ એક આદર્શરૂપ રાજા હતા એ ચિત્ર તાજું અને તાજુંજ રહેશે; કારણ કે એ ત્યાગમાં સ્વાર્થ નહિ પણ ત્યાગની પરાક્રાંતિ હતી. પ્રજાના સુખની ખાતર, પોતાની એ દુરજની ખાતર, સર્વસ્વનો ત્યાગ એ બાવના રામમાં એટલી બધી ઉત્કૃષ્ટ હતી કે સમય આવ્યે તેવું પાલન કરવામાં જરા પણ સંકેત કે આત્મકાંતી થઈ નહોતી. અને એજ ધીર પુરુષનું લક્ષણ. રાજ તરીકેના કર્તવ્યોને લીધે સીતાનો ત્યાગ એ માટે જનસમાજ રામ તરફ ધૂણી અથવા તિરસ્કારથી નહિં જીવે. તેમના તરફ અનુકરણ રાખી જનસમાજ રામના દુઃખમાં જાણે સમભાગી બનતો હોય તે પ્રમાણે બની જઈ રામની આદર્શરૂપ પુરુષમાં ગણના કરે તેમાં જરા પણ નવાઈ નથીજ. સીતાનો

ત્યાગ એ જનસમાજની દૃષ્ટિમાં રામના દોષ કરતાં રામના ત્યાગના જવલંત દૃષ્ટાન્ત તરીકે રહ્યો છે અને રહેશે. તેમજ એ ઉપરથી મનુષ્ય શીખે છે કે મનુષ્યમાંથીજ દેવ થવાય છે અને એ ક્રાંતિ પહોંચવાને કેટલો ત્યાગ જોઈએ છીએ, ત્યાગ કેવળ બાવનામાંજ રહેવો નથી જોઈતો પણ સમય આવ્યે વિના સંકેતે કૃતિમાં પ્રત્યક્ષ કરવો પડે છે અને તે ત્યાગ કરી, પોતાની પ્રજા તરફના કર્તવ્યનું પરિપાલન કરી, બોલેલું વચન પાળી જગત્ને જીવનમાં બાવના પ્રમાણે વર્તવાનો સચોટ દાખલો આપ્યો છે. બાવના પ્રમાણે વર્તન કરવામાં માનસિક વ્યથા અને અનેક શારીરિક કષ્ટો સહન કરવા પડે છે તે સહન કરવા માટે મનુષ્યમાં ધૈર્ય, સહનશીલતા, ક્ષમા અને ઉદારતા જેવા સદ્ગુણો આવશ્યક છે; અને એવા સદ્ગુણો રામના ચરિત્રમાંથી આપણને સદંત્ર મળી આવે છે માટે જ તે આપણે માટે આદર્શરૂપ પુરુષ છે *

* આપણા પુરાણોમાં પુરાણ લખનારાઓ એ આદર્શરૂપ પુરુષોનાં જીવનચરિત લખતી વખતે તેમાં ચમત્કાર વર્ણવ્યા છે તેમ તેમની ખામીઓ-દોષ પણ બતાવ્યા છે, જેથી આપણે તેમની ગણના આદર્શરૂપ પુરુષોમાં કરતાં પોતાનાં દોષો અને દોષ બંનેથી સારી રીતે વાકેફગાર બની શકીએ છીએ.

રામની પેઠે રુધિરિરનો ત્યાગ પણ કિતમ પ્રતિજ્ઞા હતો. નજ રાજની ગણના દેવ તરીકે ખાસ થયેલી સાંસળી નથી એ તો પૌરાણિક કથા આપ્યાત છે. મનુષ્યથી બૂલ ન જ થાય એ સંબોધિત નથી. એ થયા પછી પણ એ સુધારથી અને જીવન ઉત્તમ બતાવવા પ્રયત્ન કરવો એમાં જ ખરું મનુષ્યત્વ સમાયેલું છે.

ઉંચાં નિચાં આંખલીયાનાં ડાળ લો,
 નિચાં તે સુરેવર જલે ભર્યાં:
 સોના બેડું ને રૂપલીયા ઉઢાણી લો,
 રાતની રાણી રે પાણીડાં સંચર્યાં—૧.

રાણી પ્રથે રાતજી પછી બોલ્યા લો,
 “સાંભળો રાણી! વચન એકજ માણે:
 નહીં માફ” છું રાણી હરણ હવાર લો,
 શોધીને મારીશ રે વનને મોરલો—૫

રાણી ભરે ને મોરલો ઢોળી નાંખે લો,
 કુવાને કાંઠે રે ઝાણું વહિ ગયાં:
 ખામના લોકે રાતને સંભળાવ્યું લો,
 તમારી રાણી રે મોર સુંઝે રમે—૨

એવું કહીને રાતજી તો ચાલ્યા ભે,
 આવીને ઉભા રે વન મેદાનમાં:
 સોના કામઠડી ને રૂપાનું છે તીર લો,
 તાજીને માથું રે મોરના તનમાં—૬.

રાતજીએ તૈયાર કરી છે સ્વારી લો,
 સોળસે ઘોડા ને નવસે હાથીઓ:
 સોના કામઠડી ને રૂપાનું છે તીર લો,
 રાતજી ચાલ્યા રે મોરને મારવા—૩.

તીર વાગ્યું ને તરફી પડીયો મોર લો,
 મરતાં ને બોલ્યો રે મોરલો શુભથી:
 “સ્નેહની ખાતર જીવ અર્પું છું તુજને લો,
 ફરીને જન્મે રાણી! મળશે સુખને”—૭

મારીયે બેઠાં રાણીજી એમ બોલ્યાં લો,
 “સાંભળો રાતજી! જહારી વિનતી:
 મારલો મારલો હરણ હવાર લો,
 એક ના મારશો રે વનને મોરલો”—૪

મોરલીયાને ચાર બળદે તાણ્યો લો,
 ઘાડામાં ઘાલીને મોર ઘેર આણ્યો:
 ઉઠો રાણીજી! દરવાજો ઉઘાડો લો,
 તમારો આંખ્યો રે વનને મોરલો—૮.

રાણીજી તે રાજા અત્યે બોલ્યાં જો,
 “જીવતો કે મુલેલો મોર ઘેર આણીયા?”
 “ રાણીજી ! ત્હમે રમત રમો એક વાર જો,
 જોવાની ધરણા રે જડારા મનમાં”—૯.

“ ઘેલા રાજાજી ! ઘેલું તે શું બોલો જો,
 છુતારના ચિતરેલા મોર કેમ બોલશે ?
 બોલે નહીં ને દૃષ્ટી મળતું જહારે જો,
 પ્રાણ જવા ઘટે રે આ પળ આ ઘડી”—૧૨.

રાણીએ પછી ફરવાજો ઉઘાડયો જો,
 ગાડામાં મુલેલો મોર દ્રષ્ટે પડયો:
 મોરને દૃષ્ટી ધરણી દળીયાં રાણી જો,
 મૂછાં તો પળી રે ઘડી બે ચારમાં—૧૦.

“ કહો તો રાણીજી ! જુમણું જાલ ઘડાવું જો,
 પાંદડીએ કોતરણું રે વનનો મોરલો: ”
 “ ચતુરશિરોમણિ રાજાજી ! શું બોલો જો,
 સોનીના કોતરેલા મોર કેમ બોલશે ?—૧૪.

“ પ્રીતિ કારણ પ્રાણ તને એ મોર જો,
 પક્ષીથી જૂંદી રે માનવ જાત છે:
 તુજ મરણ જોઈ પ્રાણ ગયો નહીં જહારે જો,
 ધિક્ક જીવતર જહારૂં રે આ સંસારમાં”—૧૧.

પ્રાણપતિ ! નવ ઘટેજ ત્હમને આણું જો,
 સુજ અમળાને માણ્યે તમને શું મળડું?”
 “ કહો તો રાણીજી ! આજા સાણુ ખિલાણું જો
 પાલવડે છપાણું રે વનનો મોરલો.”—૧૫

રાણી રૂંધે ને રાજાજી મનાવે જો,
 ફૂમાલને છોડે રે આંસુડાં લડુવે:
 “ કહો તો રાણીજી ! ઉંચા જોડેજ ચણાવું જો,
 અરૂંબે ચિતરાણું રે વનનો મોરલો.”—૧૨.

“ સકળ ગુણ સંપૂર્ણ ! ત્હમે શું બોલો જો,
 છીપાના છાપેલા મોર કેમ બોલશે ?
 પક્ષી જાતે અજ્ઞાની તે જાણો જો,
 કપટ કંઈ જોણું રે એમાં એવડું”—૧૬.

રફ લાગી જહને બોલ એક એનાની જો,
 બોલીના પ્રીતીએ અમે અધાધ ગયાં.
 વિચારું નહીં ત્હમેજ મનમાં એક જો,
 સાહસકામ કરી આપ્યા આ શું સાહેબા?” ૧૭.

વિના જરૂરે સર્વનામમાં અને અન્યથામાં 'હ' ધુસારના નહિ. પણ ત્યાં ખરેખર શબ્દમાં 'હ' આવતો હોય ત્યાંથી કહાડી નાખી ને આખરે ન મોકલતાં હોય એવા શબ્દો દાખલ કરવાનો શો અર્થ ? "કદવુ" "ચદવુ" "મોદુ" એ શબ્દો કાઠિયાવાડમાં વપરાય છે પણ ગુજરાતમાં તો એ પ્રમાણે લખવામાં આવતું જ નથી તો પછી શો મતિ એ પ્રમાણે લખવા ?

અત્યારે ત્રણ જુદી જુદી દિશામાંથી એકધારી ભેટણી કરવાનો પ્રયત્ન થાય છે: એક, મુંબાઈની સાહિત્ય સંસદ તરફથી, બીજો, સાહિત્ય પરિષદ તરફથી અને ત્રીજો ગુજરાત વિદ્યાપીઠ તરફથી. આ ત્રણે સંસ્થાઓ ભેગી મળીને શાસ્ત્રીય પદ્ધતિથી કાયમની ભેટણી અને કોષ રચે તો ગુજરાતી ભાષાને બહુજ મેટો લાભ થાય.

અનુર ભુંદર ગુર્જર ગરખાવળી - છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર: હરજીવનદાસ હરજીવનદાસ બુક્સ-લર, અમદાવાદ. કીમત રૂ. ૦-૧૨-૦.

હવે આર પાંચ વર્ષથી ધણી ભતતની ગરખાવળીઓ તેમજ ગરખા સંગ્રહ બહાર પડયા છે. પરંતુ આ ગરખાવળી એ સંમિલે કરતા કંઈક જુદી પડે એમ છે, કારણ કે આમાં લગભગ બધાં જ જુદી વખતના ગરખાઓ છાપ્યા છે. આ ગરખાવળીમાંના કેટલાક ગરખાઓ હજી નવરાત્રીના દિવસોમાં મવાય છે. પરંતુ ઘણાખરા તો અત્યારે લગભગ બહાઈ ગયા છે. વર્તમાન સમયના કવિઓના ગરખાઓ જેવા રસિક, વિધવિધતા વાળા અને મધુર ગરખાઓ આ ગરખાવળીમાં જેવામાં આવતા નથી. જુદા કાળના ગરખાઓ આપણને તો નિરસ, હદપાર લાંબા અને એકસ્વરના (Monotonous) લાગે છે. અને તેથી આ ગરખાવળીના ગરખા હાલના વખતમાં ગાવા મઠિ ઉપયોગી થાય એ તો સંભવિત નથી. તો પણ એમ તો નાજ કહી શકાય કે આ સંગ્રહ હેક નિરૂપયોગી છે. જુદાં ધંધ મએલાં લોકચીત આ પ્રમણે છાપાંને પ્રસિદ્ધ ના થાય તો કદાચ ચોડા સમય પછી એ સમૂળગા બલાઈ જવાનો સંભવ રહે છે. ચોપડીના પાંદડા ભાગમાં "વૈવાહિક મંગળ ગીત" છાપ્યાં છે. આમાંના ઘણાખરા લગ્નગીતો હાલના વખતમાં ગવાતાં હોય એવાં જ છે.

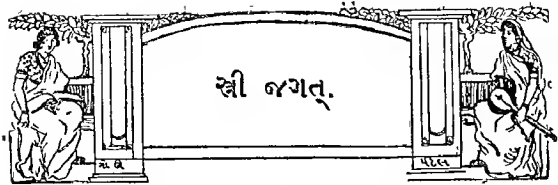
મણિતાને પયે: - લાપાંતર કર્તા: વિધુપ્રસાદ ત્રાંજકરાય દેસાઈ, બી. એ. મૃત્યુ રૂ. ૦-૬-૦.

"ચોડસ કોમ ધાઈન" નામના અંગ્રેજ પુસ્તકનું આ લાપાંતર છે આ પુસ્તકમાં ખાસ નવું બાજુવા જેવું કંઈ નથી. જે વિચારો એમાં દર્શાવેલા છે તે બધા આપણે ધણી વખત સાંભળેલા અને વાંચેલા છે. હજાહરણ તરીકે "વિચવા દરેક ધર્મમાં એક સુવણ મૂત્ર રહેલું છે," "સર્વ જીવન અંદરથી બહાર આવે છે" "અનુભવ ઉપરથી શીખો," "આકૃતમાં અડગ રહેવું," "ચોતાની કિમ્મત યોગ્ય રીતે આંકો," વિગેરે ઉપર ખતાવેલા અને તેવી ભતનાં બીજાં મથાળાં હેઠળ ન્હાના ન્હાના પેરામાંજ લખીને આ પુસ્તક રચ્યું છે. લખ અને શ્રદ્ધા, આંતરિક શક્તિ, ધૃત્વરી પ્રેરણા, સર્વ સામાન્ય રમેદ, બલપ્રાપ્તિ વિગેરે વિષયો ઉપર આ પુસ્તકમાં વિવેચન ક્યું છે, પરંતુ કોઈ પણ સ્થળે ખાસ વિચારની વિશેષતા જણાતી નથી.

નિર્મલા-લખનાર: શ્રીયુત અતુર્બજ માણ-કેશર ભટ્ટ. પ્રસિદ્ધ કર્તા: શ્રીયુત સોમાશાહ મંગળદાસ શાહ, અમદાવાદ. કીમત રૂ. ૨-૦-૦.

ગુજરાતી સાહિત્યની સાધારણ વગની સાંસારિક નવલકથાઓના વિભાગમાં આ ચોપડીનું સ્થાન છે. હિંદુ સંસારના અનેક દુષ્ટ રિવાજો અને તેને પરિણામે ઉદ્ભવતા દુઃખો શમાવવાના ઉપાયો સુચવવાના હેતુથી આ કથા લખાઈ છે. પ્રતાપના માં લેખક લખે છે કે "સૌ શિક્ષણ પ્રુરોધોને આપવાના નેટલુંજ ઉપયોગી નહિ પરંતુ તેથી વિશેષ ઉપયોગી છે એ માન્યતા ધરાવનારો વર્ગ મોટો થવા પામે, અને મુશિક્ષિત સ્ત્રીઓના પ્રવલ્નો, પૂર્વનો વણાશ્રમધર્મ પુનરપિ સંસ્થાપિત કરવાના પ્રુરોધોના પ્રયત્નોમાં ભળે, અને તેમ કરવાપીજ હિંદુઓનાં હાલનાં અનેક સાંસારિક અનિષ્ટો રામવા પામશે, એ સ્વપ્ન તરજોથી પ્રેરાઈ આ કથા રજૂ કરવાની અનુજ્ઞા લઈ છું." જે બે આરંભથી પ્રેરાઈને આ ચોપડી લખાઈ છે તે નેટલી ઉત્તમ છે તેટલીજ ને આખી નવલકથા ઉત્તમ હોત તો એ ગુજરાતી સાહિત્યમાં સારું રચાન મેળવી શકત. આ વાર્તાના ત્રણ સ્રી પાત્રો રહેજ ધ્યાનઃએજ એવાં છે: ભદ્રાશા, સરયુ અને નિર્મલા.

સૌ. સૌદામિની બહેન. (બી. એ.)

હિ.દ.

છઠેન જયાખ્હેન ખાંડવાળા ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રીઓમાં એમ. બી. બી., એસ. ની પરીક્ષા પાસ કરનાર ખેલાંજ સન્નારી છે. તેમને આ માટે અભિનંદન આપવાને સાંતાકુઝના ગુજરાતી હિન્દુ સ્રી મંડળ તરફથી તા. ૧૮ મી ફેબ્રુઆરીને દિવસે એક મેળાવડો થયો હતો. પ્રમુખસ્થાન સ્રી. ગયુ-ખ્હેન ધરમસી કકરને આપવામાં આવ્યું હતું. તેમણે તથા અન્ય સત્તારીઓએ વિવેચન કરતાં ગુજરાતમાં સ્રી ડૉક્ટરોની કેટલી જરૂર છે તે કહ્યું હતું. ડૉ. જયાખ્હેનને હાર તોરા આપી મેળાવડો વિસર્જન થયો હતો.

× ×

સ્વચરચ દેશભક્ત બોપાળ કૃષ્ણ ગોખલેની સંવત્સરી તથા ભગિની સમાજની સ્થાપનાનો દિવસ ઉજવવા માટે તા. ૧૬ મી ફેબ્રુઆરીને દિવસે ભગિની સમાજ બાલજ્ઞાન મંદિરમાં એક મેળાવડો ધરવામાં આવ્યો હતો. પ્રમુખપદ શ્રીમતી સરો-વિની નાઇડુને આપવામાં આવ્યું હતું. સમાજની સ્રી વિદ્યાર્થીઓએ પ્રસન્ન-ગોચિત ગીત ગાયાં હતા. અમદાવાદથી સ્રી. વિદ્યા-ગૌરી રમણનાથ નાલકડે લખી મોકલેલો સદેશો વાંચી સંભળાવવામાં આવ્યો હતો સેક્રેટરી

સ. કરસનદાસ ચીતલીઆએ વાર્ષિક રીપોર્ટ વાંચી સંભળાવ્યો હતો.

× × ×

સ્વચરચ સર મોકળદાસ કહાનદાસ પારેખના અવસાન માટે દીવગીરીનો કરાવ પસાર કરવા ગુજરાતી હિન્દુ સ્રીમંડળની મેનેજીંગ કમીટીની એક ખાસ સભા તા. ૨૭ મી ફેબ્રુઆરીને દિવસે મંડળના હોજમાં સ. લેડી લક્ષ્મીબાઈ જગમોહન-દાસને પ્રમુખપદે મળી હતી. તે સભાએ પસાર કરેલા કરાવની એક નકલ સ્વચરચનાં પત્ની લેડી પરસન ખ્હેન પર મોકલવામાં આવી હતી.

× ×

સુલેહના અમલદાર-દે (જસ્ટીસ એફ ધી પીસ)ની નવી યાદી થોડા વખતપર સરકારી ગેઝેટમાં બહાર પડી હતી. તેમાં પાંચ સત્તારીઓનાં નામ છે: મિસ એફ. એમ. ચીનાઇ, મિસ બી. એન્જનીઅર, મીસીસ માણેકલાલ પ્રેમ-ચંદ, ડૉ. મિસ કાશીબાઈ નવરંગે. ડૉ. મિસ ટનર વેઇટ્સ.

× ×

સુરતના એક સોની રતનલાલે પુર્નલગ્ન કરેહું. તેની છાત્રીનાં લગ્ન હલોઇના ડોહ માણસ જોરે કાંઈ ખાવા લઈ કરાવેલાં. જન લઈ વર રાત્ર સુરત આવ્યા એટલે

ડૉ. જયાખ્હેન ખાંડવાલા, એમ.બી.બી.એસ.

ત્રાવણકોર રાજ્યમાં એક પછી એક એમ અનેક સુધારા થતા જાય છે. અત્યાર સુધીમાં નાયર લોકોમાં એક ઉપર અનેક સ્ત્રી પરણવાનો દુષ્ટ રીવાજ ચાલતો, પરંતુ યોગ્ય માસમાં એ ક્લેક એક ક્લેમને ઝડકેજ સાફ થઈ જશે.

x x x

કેપ્ટન રાજ્યની ધારાસભાની ચુંટણીનું પરિણામ જાહેર થતાં જણાય છે કે બીન સરકારી સભ્યોમાં એક બાલુ સમાસદ છે. તેમનું નામ શ્રીમતી માધવી અમ્મા છે.

x x x

અનંતપુર જિલ્લાના ધર્માવરમ ગામમાં એક માદકરી રહેતાં હતાં. માનો વિચાર એવો હતો કે દીકરીને પોતાના દરના એક સગા ભેડે પરણવી દેવી. એ માણસ અધ્યાવક હતો, તેથી છાકરીને જરાએ ગમતો નહોતો. માનો વિચાર ખબર પડતાંજ તે ચળરાક છાકરીએ પોતાનો મનમાન્યો બુવાનીઓ પસંદ કરીને લગ્ન કરી લીધાં! આથી માને પગથી માથા લગી આગ સળગી હડી. તેણે તરતજ મેજસ્ટ્રેટને અરજ કરી કે છાકરી નાની હમરની છે. તે લગ્ન રદ કરવાં જોઈએ. લગ્ન ખોટા ઠરાવવા મેજસ્ટ્રેટ ન્યાયને આસને બેઠા છાકરીને પછતાં તેણે ખુલાસા કર્યાં અને કહ્યું કે “મને મારો પરણેલો ધણી ગમે છે અને તેને હું ગમું છું. અમે લગ્ન કર્યાં છે. મારા સંસાર સુખમાં કાયદો શા માટે આડો આવે ?” મેજસ્ટ્રેટ આ હિંમતમયો જવાબ સાંભળી આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા. પણ કાયદા પ્રમાણે છાકરી ૧૮ વર્ષની અંદરની હોવાથી નામની પણ સજા કરવી જોઈએ એટલે રૂ. ૫૦ ફાઈ અને કોર્ટ હક્કમાં લગી બહાર જવાની બંધીની સજા કરી.

x x x

બંગાળના એક પત્રપત્રથી જણાયું છે કે બાલુ ચરણસેનની પત્નીએ એક અદ્ભુત બાળાને જન્મ આપ્યો હતો. આ બાળાને એક અસાધારણ મોટી આંખ હતી અને પાંચ માથાં હતાં. સરીરના બીજા બધા અવયવો મનુષ્ય જેવાજ હતા. તે બાળા ચાર કલાક જીવીને મરણ પામી હતી.

એશિયા.

રંગુનની અદાલતમાં મીસીસ જીન એકર પોતાના ધણી જોન એકર અને તેની પહેલા

વારની સ્ત્રી મિસિસ ક્રિષ્ટાબેલ માર્થા ઉપર એક સ્ત્રી જીવતી છતાં છતરીને બીજાને પરણવાના ખિસ્તી કાયદા પ્રમાણેના ગુનાહ માટે ફરિયાદ નોંધાવી છે. મિ. જોન એકરે ૧૯૧૧ માં મુંબાઈમાં નર્સિંગ કામ કરનારી ક્રિષ્ટાબેલ સાથે લગ્ન કર્યા હતાં. તે પછી રંગુન જઈને પોતાની સ્ત્રી મરી ગઈ છે એમ જાહેર કરી મીસીસ જીન એકરે છતરીને તેની સાથે લગ્ન કર્યાં. તે પછી ક્રિષ્ટાબેલ રંગુન આવી પહોંચી. તેના ધણી એકરે પહેલા લગ્નની વાત છુપી રાખવાનું તેને કહ્યું, અને તે સ્ત્રીએ વાત બહાર પાડી નહિ. તે પછી મુંબાઈ ચાલી આવી, તે મુંબાઈની જી. જી. હોસ્પિટલમાં નર્સિંગ કામ કરે છે. જોન એકરે તેનાપર પત્રો લખી પાપ છપાવવાની લલામણ કરી હતી. આ પેદાજ આખરે પકડાય ગયું છે, અને રંગુનના મેજસ્ટ્રેટ ક્રિષ્ટાબેલને પકડી મંગાવવા માટે તારથી વારંદ મોકલ્યું છે.

x x x

ભૂતાનમાં સ્ત્રી મતાધિકાર મંડળની એક પરિષદ આકાસકા શહેરમાં બરાજ હતી. મિસિસ કુહુશિશેને પ્રમુખપદ આપવામાં આવ્યું હતું. સ્ત્રીમતાધિકારના વિષયનું જ્ઞાન શહેરમાં ફેલાવા માટે ખાસ વક્તાએને શિક્ષણ આપીને તૈયાર કરવા એવો ઠરાવ થયો હતો. દર મહિને કેટલી પ્રગતિ થઈ છે તે જણાવવા માટે આ મંડળની સુખા મહિનામાં બે વખત મેજલની એવો નિયમ થયો હતો.

આફ્રિકા.

મીસીસ ટીન નામની હબલીનની સ્ત્રી આફ્રિકામાં કૅંગોથી કેન્યા સુધી ચાલીને જતી હતી. એક અત્યંત દેશી માણસને સાથે રાખી બંદુકથી શિકાર કરતી હતી. રસ્તામાં તેમને એક ગેંડો મળ્યો. તેની સામે મીસીસ ટીન સાત આંક ગોળાબાર કર્યાં. પણ તેને લીધે ગેંડાએ વધારે ખીજવાઈને તેનાપર હુમલો કર્યો અને તેને મારી નાખી. તેજ દિવસે પાછળથી ક્રૂપ્ટન એરકિન્સ નામનો પુરુષ પોતાની સ્ત્રી સાથે જો જગાએ આવી પહોંચ્યો. તેને ગેંડાની કંઈ ખબર નહોતી. તેમની મોટર આવી એટલે ગેંડાએ તેનાપર હુમલો કર્યો. ક્રૂપ્ટન એરકિન્સે પોતાનો કોટ છઠ્ઠાડીને ગેંડાની આંખોમાં

વાના પ્રયત્ન કરી. પણ ગેંડાએ તેને ક્યારેને મારી નાંખ્યા. તેનો શ્રી બચી ગયો.

x

x

x

ઇજ્જતી શ્રીઓની ઉન્નતિ કરવા માટે ત્યાંની જાણીતી સન્નારીઓએ કેંચ લાખમાં એક માસિક કઢાડવા માંડ્યું છે, તેનો ઉદ્દેશ એવો છે કે ત્યાંની શ્રીઓમાં ભગિની બાવ વધારવો, રાષ્ટ્રીય ભાવનાને પોષણ આપવું, સ્વદેશાભિમાન વધારવું તથા શ્રીઓની હીલચલના સમાચાર પ્રગટ કરવા.

x

x

x

પર. ૫.

હિંદમાંથી જે શ્રી વિદ્યાર્થીઓ અભ્યાસ કરવા માટે ઇંગ્લંડ જાય છે, તેમને ધણીવાર દોલેજમાં દાખલ થવાની તથા રહેવાની સગવડ માટે મુશ્કેલી પડે છે. હિંદના હાઇ કમીશનર સર અલ્ફ્રાડ વેટરલ કહે છે કે આવી શ્રીઓએ થોડા વખત પહેલાંથી પોતાના આગમન બાબત ઇંગ્લંડમાં ખબર આપવી જોઈએ. ઇંગ્લંડમાં શ્રીઓનાં છાત્રાલય ધણી થોડાં છે. જે શ્રીઓ સરકારી અથવા યુનિવર્સિટીની સ્કૉલરશિપ લઈને ઇંગ્લંડમાં અભ્યાસ કરવા જતી હોય તેમણે આ બાબત ખાસ ધ્યાન આપવું જોઈએ.

x

x

x

મહુમ સર જ્યોત ગ્રેગનલની ૨૮ વર્ષની પુત્રી મિસ વેરા ગ્રેગનલે સરોક્ષ પરગણામાં સાદા જીવનનું સંસ્થાન સ્થાપવા માટે પોતાની બધી મીલકત આપી દીધી છે.

x

x

x

લંડનમાં ગયા નવા વર્ષને દિવસે એલન ટેરી, મીસીસ ફ્રાન્સેટ, તથા મિસ ઓલિવિય ઇલેક નામની ત્રણ સત્તારીઓને 'ડેમ' નો ઉલ્લાસ મળ્યો હતો. તેમને માન આપવા માટે તા. ૧૦ મી ફેબ્રુઆરીને દિવસે ક્વેન્સિય જોટલમાં એક હભર શ્રીઓ એકઠી થઈ હતી.

x

x

x

મીસ એલન વીલકીનસન નામના ઇંગ્લંડની પાલમિન્ટના સમાસદ હાલમાં 'શ્રીઓની ઐથોરિટી પ્રવૃત્તિઓને લગતાં મંડળો' છે તેની ચાલુ સભ્ય કમીટીના પ્રમુખ તરીકે ચૂંટાયા છે. આ પહેલાં આ જગ્યાએ મીસીસ હેરીસન એલ નામના બાલ હતાં, જે સ્વચ્છતા આપ્યું છે. આ કમીટીના જે

11

પ્રમુખ હોય તે ઇંગ્લંડની બધી કામદાર શ્રીઓની રાષ્ટ્રીય પરિષદ દર વર્ષે મળે છે તેના પ્રમુખ તરીકે પણ કામ કરે છે. આ વખતે તે પરિષદ બર્મિંગહામમાં મે મહિનાની તા. ૨૭ મી ને ૨૮ મી એ મળનાર છે.

x

x

x

ઇંગ્લંડની પાલમિન્ટમાં પરદેશીઓ સાથે લગ્નથી જોડાનાર અંગ્રેજ શ્રીઓને તેમના રાષ્ટ્ર હોતો લાભ મળવો જોઈએ એવો ઠરાવ મૂકાતાં, તેના ઉપર લંબાણથી ચર્ચા થઈને આખરે એ ઠરાવ પસાર થયો હતો.

x

x

x

ઇંગ્લંડના કામદાર પક્ષના સમાસદ મી. બ્લેકલે ૨૧ વર્ષની ઉંમરની સંધળી શ્રીઓને પુરુષોની માફક લેલકાવ વગર મતાધિકાર આપવાનો રજુ કરેલો ખરડો બીજા વારના વાંચનમાંથી પસાર કરવાની દરખાસ્ત રજુ કરી હતી. તેમણે જણાવ્યું કે ઓસ્ટ્રેલીયા, ન્યૂઝીલેન્ડ અને આઈરિશ કી રોટમાં પુરુષ વયનાં સંધળાં શ્રી પુરુષોને મતનો હક છે. પછી એક બે જણોનો ટોકો મળ્યા બાદ સર નેયન્સન હીકેસે, સરકાર તરફથી ખરડો રદ કરવાની દરખાસ્ત રજુ કરી જણાવ્યું કે જો ખરડો પસાર થશે તો કાયદાનું ને કારોબારનું અગત્યનું કામ અટકી પડશે તથા મત આપનારા પુરુષો કરતાં મત આપનારી શ્રીઓની સંખ્યા ૨૦ લાખ જેટલી વધી જશે. તે પછી કેટલીક ચર્ચા પછી તે ખરડો બીજા વારના વાંચનમાંથી પસાર કરવાની દરખાસ્ત ૧૫૩ વિરુદ્ધ ૨૨૦ મતે હારી ગઈ હતી.

x

x

x

પ્રખ્યાત કરોડપતિ સ્વર્ગસ્થ મિ. હેક્ટર વોલી-અમ આસુને પ્લેલીવારના યુનેહગારો, બાળકને જન્મ આપનાર અવિવાહિત શ્રીઓ, તથા અનીતિ-ને પરિણામે જન્મેલાં બાળકોને મદદ આપવા માટે ર. ૩૭૦૦૦ મૂક્યા છે.

x

x

x

યુરોપના મહાન યુદ્ધ વખતે બીબલ દેશોની માફક એકાસ્ત્રીવાકીઓમાં પણ લગભગ બધાજ પુરુષો લડાઈમાં ગયા, તેથી દેશનાં બીબલ કામદાર સંભાળવા માટે શ્રીઓ બહાર પડી. આવે અણીને વખતે તેમણે દેશ પ્રત્યેની લગત ફરજ બાળવી. યુદ્ધ પૂરું થયા પછી પણ શ્રીઓને જે કામનો શોખ

લાગ્યા તે તેમણે ઠાકર્યાં નહિ. દરાની બાધિક
સ્થિતિ ખરાબ થવાથી દરેક ખાતામાં અને ધંધામાં
નોકરોની સંખ્યા ઓછા કરવી પડી. પંચિલાખે યંચુ
પુરણને નોકરી મળવવાની મુશ્કેલી બહુ પડે છે.
તેથી ત્યાંના પત્રકારો એમ કહે છે કે સ્ત્રીઓને
શિક્ષણ આપવું બંધ કરવું એટલે તેઓ ધંધા કરી
રાકરો નહિ.

ભરેલી બંદુક લઈને આવ્યા. પ્રોફેસરની મંત્રીએ સં
મયગ્રસ્તતા વાપરીને પ્રોફેસર બીજા સ્થળે રહે છે
એમ સ્ત્રીને કહ્યું. તે સ્ત્રી તે ડેકાણું સોંપવા ગઈ.
એટલામાં પ્રોફેસરની સ્ત્રીએ પોલીસને ખબર આપી.
પોલીસે તે રેશીઅન સ્ત્રીની પાછળ જઈને તેને કા
કરી.

પોલિસ (રેશીઅન) માં એક મુકદ્દમા કન્સ્ટેબલ
દરદાથી પોલીસ હાલ તેની પોલીસ એટલી બધી
વધી ગઈ કે તે બીજા આઠ દસ દિવસમાં મરણ
પામરો એમ લાગ્યું. તે એક એકદેસને ચઢાવે
હતો. રોજાથી દુઃખ સહન ન થઈ શક્યું, તેથી તેણે
પોતાની પ્રિયતામાં પોતાને મારી નાંખવાનું કહ્યું.
તે સ્ત્રીએ તેને ગાળીબાર કરીને મારી નાંખ્યા.
પેલિસની અદાલતમાં આ સ્ત્રીપર ન્યાયે ખૂનના
આરોપ માટે મુકદ્દમા ચાલ્યો ત્યારે જોવાપડી
તેને નિર્દોષ ઠરાવી છાંડી મૂકી.

અમેરિકા

અમેરિકાના યુનાઇટેડ સ્ટેટમાં મિસ ઓલીસ બ્રા-
સ્ન નામની કન્યાને પોતાની રાણાની ક્ષી આપવા
માટે પૈસાની જરૂર પડી. તેણે બેવરમાં કે વાલ્યુ
તેમાંથી ૩૮૦૦ રવડા ફોનો પાક થયા. તે વેચવાથી
તેને ૧૫૩ ડોલર મળ્યા. તેમાંથી તેણે ક્ષી આપી.

જામીલમાં રીઓડ જનરીઓની ચેમ્પર એક
રૂપ્યુટીની સમક્ષ બેરંચિને સરકારી, બહાર વચેરે
દરેક નોકરી માટે છૂટ આપવાનો ખરડો રજૂ
થયો છે.

મેક્સિકોમાં પણ બેરંચિએ મતાધિકાર માટે
ચળવળ શરૂ કરી દીધી છે. થોડા વખતમાં ત્યાંની
સેનેટનો એક સભાસદ સ્ત્રીઓને સમાન હક આપ-
વાની મતલબનો ખરડો સેનેટસમક્ષ રજૂ કરવાર છે.

કેનેડામાં ત્યાંના સેનેટમાં હાખલ થવા માટે
ત્યાંની સ્ત્રીઓ પોતાનો હક બળવવાનો પ્રયત્ન કરી
રહી છે. ત્યાંની પ્રાન્તિક ધારાસભા તથા પ્રાંત
ન્ટની ચુંટણી માટે સ્ત્રીઓ મત આપી શકે
તથા તેના સભ્ય તરીકે ચુંટાય પણ શકે છે. પણ
હવે સેનેટમાં કોઈ સ્ત્રી હાખલ થઈ શકતી નથી.

આર્યજાતના પ્રભુ મંડળ 'હેઇલ' માં કોસ-
એવની દરખાસથી છેડા છૂટકા તથા પુનર્જન્મ
કરવાના હક બીનવી લેવામાં આવ્યા છે. કોસ
એવ કહે છે કે આઘરીશ લોકોનો મોટો ભાગ
લગ્નને એક અલેક્ષ પવિત્ર ગાંઠ સમજે છે.

એલફેન્ડની સીસીસ રીડ નામની બાઇએ
દુનીઆબરની સ્ત્રીઓમાં સદુથી વધુમાં વધુ
મુસાફરી કરી છે. તેણે પૃથ્વીની આસપાસ ૧૭
પ્રદક્ષિણા કરી છે. અર્થાત તેણે ૧૦ લાખ માઇલ
કરતા પણ લાંબી મુસાફરી ખેડી છે.

કાન્સમાં સ્ત્રીઓને મતાધિકાર મળવાની રાજઆત
થાય છે. ત્યાં ચેમ્પર એક યુનીવર્સલ સફેજની
કમીટીએ સ્ત્રીઓને પુરણી માફક જ મ્યુનીસી-
પાલીટીમાં બેસવાનો હક આપવાનો ખરડો સ્વીકાર્યો
છે. ચેમ્પરમાં એ ખરડાપર ન્યાયે ચર્ચા થશે ત્યારે
તે વધુમતે પસાર થશે એવો સંભવ છે. આજથી
પાંચ વર્ષ પહેલાં સ્ત્રી પુરણ સર્વને પાલમેન્ટમાં
બેસવાનો હક આપવાનો ખરડો ચેમ્પરે પસાર
કર્યો હતો, પરંતુ ત્યાંની સેનેટ ખરડાની સામે
વિરોધ દર્શાવ્યો હતો અને સ્ત્રીઓને માત્ર મ્યુની-
સીપાલીટીમાં મત આપવાનો હક જાહેર કર્યો હતો.

પેરીસની એક લલનાએ "એક આર્ય લલનાની
માફક પોતાના પતિનું સ્મરણ રાખવા" નિમિત્તે
પોતાની કુંદર ચિત્રસંગ્રહ, અને તે માટે સંગ્રહ-
સ્થાન બાંધવા રૂ. ૨૨૦૦૦ કારીના હિંદુ વિદ્યા-
પીઠને અર્પણ કર્યો છે. તેનો પતિ હિંદુઓ અને
હિંદુધર્મમાં ધણે રસ લેતો હતો.

જર્મન સાયન્ટીસ્ટ પ્રોફેસર આઇન્સ્ટાઇનના
ધરમાં તેને મારી નાંખવા માટે એક રેશીઅન સ્ત્રી

“ ગુલુસુંદરી ” નું તંત્રીપદ સ્પીકારતાં
અમને ધણી આનંદ થાય
તંત્રીપદમાં ફેરફાર છે. આ માસિક પ્રથમ ૧૯૨૩
ના સપ્ટેમ્બર માસમાં પ્રગટ
થયું, ત્યારે તે કઢાડવાનો શો ઉદ્દેશ હતો, તે
આગળ તંત્રીઓએ લખ્યું હતું. ગુજરાતી સ્ત્રીઓને
ખરેખર ઉપયોગી થાય એવું માસિક કઢાડવાનો
તેમનો આશય હતો. તેજ આશય અમારો પણ છે.
સ્ત્રીઓને ઉપયોગી શાને કહેવું એ બાબતમાં પણ
મતભેદ હોય છે. કેટલાકનો અભિપ્રાય એવો હોય
છે કે સ્ત્રીઓને તો રાત દિવસ માત્ર ઉપદેશનીજ
જરૂર છે, ઉપદેશ એટલે પતિને પ્રભુ ગણીને પૂજવો.
પરંપુરણી સાથે વાત ન કરવી, પતને અંગુઠે દષ્ટિ
રાખીને ચાલવું વગેરે. આવા આદર્શવાળી કવિતા
તથા લેખો ધણે સ્થળે જોવામાં આવે છે. તેને અમે
ઉપયોગી સાહિત્ય ગણતાં નથી. આપણી સાધારણ
(average) શિક્ષણ પામેલી સ્ત્રીના જ્ઞાનમાં
કંઈ પધારો થાય, તેના જીવનમાં આશા
ઉત્સાહ, તથા આનંદનું સિંચન થાય એવા સાહિ-
ત્યની હાલ જરૂર છે. અમારો ઉદ્દેશ એવો છે કે
જ્ઞાનને આકર્ષક સ્વરૂપમાં મૂકીને તેનો પ્રચાર
કરવો. એવા સાહિત્યને અમે ઉપયોગી ગણીએ
છીએ. વળી કુરસદને સમયે સ્ત્રીઓ એકઠી થઈ
ખીલની નિંદા કરે તેના કરતાં તેમને સાદ વાંચન
પુરું પોરવામાં આવે તો તેમના વખતનો સફ-
પયોગ થાય.

કેમ એવો પ્રશ્ન કરો કે સ્ત્રીઓને મટિ જુદું
માસિક શા મટિ જોઈએ ? ખીલ સામાન્ય મા-
સિકો, કેમ ન આવે ? અમારો જવાબ એ છે કે

ખીલ માસિકો સ્ત્રીઓને વાંચવા લાયક નથી એમ
તમારું માનવું નથી. પરંતુ તે માસિકોમાંના ધણા
લેખોની બાબ તથા વિચાર એટલા કઠણ હોય છે
કે અસાધારણ શિક્ષણ પામેલી સ્ત્રી તે સમજી શક-
તી નથી. તેથી તેવી સ્ત્રીઓને મટિ સ્ટેલી બાબમાં
સમજી શકાય એવાં માસિક જોઈએ. વાંચનાર
સ્ત્રીઓમાં ૯૦ ટકા તો આજ વર્ગની હશે.
તે મટિ નૂના તંત્રીઓએ પણ જણાવ્યું હતું કે
ગુલુસુંદરીની બાબ સરજી રાખવામાં આવશે. અમે
પણ અમારા અવિચ્છિન્ના લેખકોને વિનંતિ કરીએ
છીએ કે તેમણે લખાણ જેમ અને તેમ સહેલી
બાબમાં લખવું. આ અંકમાં કદાચ એ હેતુ
સંપૂર્ણ રીતે સચવાયો નહિ હોય, પરંતુ અવિચ્છિન્ના
અમે એ બાબત ખાસ કાળજી રાખીશું.

વળી કેટલાક વિષયો એવા છે કે જે માત્ર
સ્ત્રીઓનેજ ઉપયોગી છે. પાકશાસ્ત્ર, ભરત કુંચણ,
ગૃહોપયોગી સૂચનાઓ, બાળ ઉછેર, ધરવેદું વગેરે
વિષયો સામાન્ય રીતે ખીલ માસિકોમાં પ્રગટ
થતા નથી. તેને મટિ પણ ખાસ સ્ત્રીઓના માસિક
ની જરૂર છે. એ વિષયો ગુલુસુંદરીમાં આવે છે
અને હવે પછી પણ આવશે. વળી સ્ત્રીઓ જાહેર
જીવનમાં રસ લેતી થાય એ પણ અમારો હેતુ છે.
પુરૂષો જેમ પોતાના ધંધા ઉપરાંત દેશમાં ચાલતા
બનાવોમાં રસ લે છે, તેમ સ્ત્રીઓએ પણ પોતાના
કૌટુંબિક જીવન ઉપરાંત દેશના રાજકીય, સમાજિક,
ધાર્મિક વગેરે પ્રશ્નોમાં ભાગ લેવો જોઈએ તે મટિ
એવા વિષયો પણ ગુલુસુંદરીમાં ગચવામાં આવશે.
વાંચનાર સ્ત્રીઓને જ્ઞાનની સાથે આનંદ મળે તે
મટિ આ માસિકમાં રસીલી વાતો તથા દાસ્ય-

રસિક લેખો પણ આવશે. આ માસિકુલું તંત્રી-પદ લેવામાં પૈસા પેદા કરવાનો કે કાર્તિ મેળવવાનો અમારો આશય છે નહિ. માત્ર ગુજરાતની સ્ત્રીઓની યથાશક્તિ સેવા કરવી એજ અમારો હેતુ છે. માસિકની વ્યવસ્થાની ભેખમદારી અમે હજી માથે લીધી નથી. એની વ્યવસ્થા પહેલાંની જેમજ ચાલશે અને માસિક નિયમિત પ્રકટ થયા કરશે.

સુલકુળરીના ૧૯૨૪ ના વર્તનના અંકમાં તંત્રીઓએ જણાવ્યું હતું કે “માસિક ગર કપું” ત્યારથીજ એક ખાસ હદેશ અમે દષ્ટિ સમિપ રાખ્યો છે તે એ કે આગળ જતાં આ માસિક સર્વાંશ સ્ત્રીઓનું બની રહે. અર્થાત તેની સામગ્રી સ્ત્રીઓને ઉપયોગી થવા ઉપરાત સ્ત્રી-ઓનીજ સહિત્ય કૃતિઓ તેમાં આવે. સ્ત્રીઓનીજ ચિત્રકલાથી તે આકર્ષક બને; અને એક કે વધુ સ્ત્રીઓ તેડું તંત્ર અને વ્યવસ્થા ઉપાધી છે.” એટલે સુલકુળરીનું તંત્રીપદ સ્ત્રીઓને આપવાનો વિચાર પ્રથમથીજ હતો. તેજ કામ અમે સ્વીકાર્યું છે. વળી તેઓ આગળ લખે છે કે “અમે તેટલી સહાયતા આપીને અને લાગણી દેવા છતાં પુરૂષ તંત્રાઓ સ્ત્રી પ્રતિભાની ચર્ચા પુરૂષ દષ્ટિએજ કરી શકે, અને તેથી એવી ચર્ચામાં સ્ત્રી દષ્ટિએ ધણી ખામી રહેવાનો સંભવ છે.” આ વાત ખરી છે. સ્ત્રીઓના લગતા પ્રશ્નો સ્ત્રીઓના દષ્ટિ-બિંદુથી ચર્ચાય તે યોગ્ય થાય છે. આ માસિકના દરેક અંકમાં માત્ર સ્ત્રીઓનાજ લેખ તથા ચિત્રો આવે એ બની શકે તેમ નથી. કારણકે એટલી બધી સ્ત્રી લેખકો તથા સ્ત્રી ચિત્રકારો હજી આપણામાં નથી. તેથી વર્ષમાં એકદ નહિલાજક બહાર પડશે. તેમાં માત્ર સ્ત્રીઓની કૃતિને સ્થાન આપવામાં આવશે. તેમાંનાં ચિત્રો કદાચ ઉપમ પ્રકારનાં ન હોય. પરંતુ સ્ત્રી ચિત્રકારોને ઉત્તેજન આપવું એ અમારો ખાસ હેતુ છે. એવી રીતે ઉત્તેજન આપ્યાથીજ તેમની કલા વિકાસ પામશે. બાકીના બીજા અંગેમાં સ્ત્રીઓ તેમજ પુરૂષો બંનેના લેખ, ચિત્રો વગેરે આવશે. વળી પુરૂષોના વિચાર પણ સ્ત્રીઓ આગળ મૂકવા નોંધએ એમ અમે માનીએ છીએ. સ્ત્રીઓ તથા પુરૂષોએ અન્યના વિચારની આપ-લે કરવી નોંધએ, તથા દરેક પ્રશ્નની બંને બાજુ જાણવી નોંધએ.

આ નોંધ લખતી વખતે અમારે અગત્ય તંત્રી રા. રા. લાલ વર્માનો ધણો ઉપકાર માનવો છે. માસિક વ્યથાવાનો અનુભવ અમને બીજકુલ ન હોવાથી અમે દરેક પગલે તેમની સહાય લીધી છે. તે એટલે સુધી કે એમની મદદ ન હોત તો અમારાથી આ અંક બહાર પાડી શકાતજ નહિ. એમના પોતાના હાથમાં તંત્રીપદ હતું ત્યારે પણ કદાચ એમને આટલી મહેનત નહિ પડતી હોય, એટલી તરતી અમે એમને આપી છે. ભવિષ્યમાં પણ તેઓ અમને સહાય કરશે એવી આશા રાખીએ છીએ.

વળી લેખકોના પણ તેટલાજ ઉપકાર માનવો નોંધએ. આ અંકમાં માત્ર સ્ત્રીઓનાજ લેખો છે. સુશિક્ષિત સન્નારીઓના આદર્શ લેખો એકજ અંકમાં અમને મળી શક્યા છે તે અમારું સદલાખ માનીએ છીએ. સાધારણ રીતે એવું બને છે કે માસિકના તંત્રી ત્યારે પચાસ જણ પાસે લેખની માગણી કરે, ત્યારે એમાંથી પદવીસ જણ લેખ મોકલે, પરંતુ અમે તો આ વખતે એટલાં જણ પાસે લેખ મંગાવ્યા હતા તેમાંથી લગભગ બધા-એજ સાવર લેખ મોકલ્યા છે. વળી વખત પણ બહુ થોડો રહ્યો હતો. લેખની માગણી કરવા માટે અમે બહુ થોડા કાળ લખ્યા તે છતાં પણ થોડા સમ-યમાં મહેનત કરીને લેખ મોકલનાર સન્નારીઓનાં અમે વિશેષ ખુશી છીએ. હવે ભવિષ્યમાં બીજા અંગેમાં પણ તેઓ અવારનવાર પોતાના જ્ઞાનનો લાભ અમારાં વાચકોને આપે એવી વિનંતિ અમે તેમને કરીએ છીએ.

અમે જે જે સાહસ ઉપારણું છે તેને સફળ-તાથી પાર ઉતારવું એ હમારા એકલાના હાથમાં નથી. એકલા તંત્રીઓ લેખ લખે તો વાંચકોને કંઈજા આવે અને વિવિધતા મળે નહિ. વળી તંત્રીઓને એટલા સમય પણ મળે નહિ. સાદા પુરૂષ લેખકો તેમજ સ્ત્રી લેખકો અમને વારંવાર સહાય કરે તેજ અમારો હદેશ પાર પડે. તે માટે તેમને ખાસ વિનંતિ કરીએ છીએ કે પોતાની કલમનો લાભ અમને આપો. તેવા લેખકો અવાર-નવાર નીકળી આવે, અને અમારે પોતાને કરવાનું કામ પણ સફળતાથી પાર પડે એવું

ચોટા વખત ઉપર એક રૂઝ્ઘાળી નામની બાઈએ માલિની નામની ૧૩ પતિત સ્ત્રીઓનો વર્ષની પરલેલી છાકરીને ઉદ્ધાર. ફાસીને જમરોદપુર લઈ જઈ ત્યાં તેને રૂ. ૫) માં વેચી નાખવા મઠિ ૧૮ માસની સખત કેદની સજા કરવામાં આવી છે. પછાથી માલમ પડ્યું કે ગુન્હેગાર બાઈએ પહેલાં પણ આવી જ રીતે એક છાકરી વેચી હતી, આ દાખલામાં ગુન્હેગાર બાઈએ ફક્ત રૂપિયાની ખાતર તે છાકરીને વેચવાનો ગુન્હો કર્યો હતો. નાની જમરની બીનઅનુભવી છાકરીઓનો આવી રીતે ગોળના માટલાની માફક વેપાર કરવો તે કંઈ નાનો ગુન્હો નથી. તેથી આવી જલના ગુનેહગારોને જેટલી સજા થાય તેટલી ઓછી છે. હંમેશા સજા કરનારાનો ધરાદો ફરીથી એવા ગુન્હા ન અને કે જેમ અને તેમ ઓછા અને એ હોય છે. આપણે આશા રાખીએ છીએ કે સજાની બીકે આવા ગુન્હા ઓછા અને.

આપણા દેશમાં તો છાકરીઓની અન્દગીના વેપારના દાખલા-પણા અને છે. ગુજરાત કાઠિયાવાડ તરફથી કુમળી વયની બીનઅનુભવી છાકરીઓ, જેઓ કંઈ કમનસીબે કુખી સંતોગમાં આવી હોય તેઓને પૈસા ધીરી, સારી સારી લાલચો આપી ફાસીને સુબાઈ જેવા રહેદોમાં લાવીને કુટખાનાઓમાં વેચવાઓનો વેપાર કરતી ઝેરીઓને વેચીને પણ માણસો પોતાનું ગુજરાન કરે છે. એક વખત એક છાકરી વેચવાને ત્યાં ફાસાં એટલે પૈસા નો લાલચથી કે જેરજીવમથી પણ તે નીચ અનીતિના ધંધામાં તેને પડડું જ પડે છે. અને એક વખત એ નીચ ધંધાના ખાડામાં ફાસાં કે પછી બહાર નીકળવું પડ્યું જ મુશ્કેલ થઈ પડે છે. ઘણી છાકરીઓ ન છૂટકે જ તે ખાડામાં પડી રહે છે. કારણ કે ત્યાંથી નાસી છૂટવાનો વિચાર કરે તો સમાજમાં પોતાનો કેવો સ્વીકાર થશે તે તેઓ ભૂલે છે, એટલે કમને પણ તે ખાડામાં પડી જ રહે છે. તે ન છૂટકે જેરજીવમથી તે ખાડામાં પડી હતી કે પડી તો પછી પૂરેપૂરી ખસ્તાઈ છે તેનો બહુ જ શોક વિચાર કરે છે. આ ઉપરાંત અમને એક અનુભવિયો અદેખદો બનાવ યાદ આવે છે

તે અદિ દાંત્રીશુ તો અસ્થાને નહિ જ ગણા કલકતાની પાસેના એક પરામાં એક યુવાન દંપતી રહેતાં હતાં. પત્ની ઘણી જ ખુબસુરત હતી ને તેની જમર બાળ્યે સતરેક વર્ષની હતી. દરરોજ દસ વાગે પતિ ઓફીસમાં જઈ ત્યારથી તે કામ કરનાર ત્રણ ચારેક વાગે આવે ત્યાં સુધી પોતાના નાના ઘરમાં તે છાકરી એકલી જ રહેતી. તે છાકરીની વિધવા મા કલકતામાં એકલી જ રહેતી હતી. માની તળિયત ઘણા વખતથી નરમ રહેતી હતી. એક દિવસ બપોરે કાગ સાધીને જે માણસો મોઢરમાં આવ્યા ને છાકરીને કહ્યું કે પોતે તે છાકરીની માના પડોશી થતાં હતાં ને તેની માની તળિયત એકદમ બહુ બગડી આવવાથી એ જે જણ તેને તેડવા આવ્યા હતા. છાકરીને તથા તેના સમાને લગતી કેટલીક આડિઅવળી વાતો પણ કેરી કે નેથી એ જે માણસ ઢોંગી હોઈ શકે તેના એને ખ્યાલ સરખો પણ ન આવ્યો. મૂઠા પધારી પર પડેલી માને મળવાનું રીકરીને મન થાય તે સ્વાભાવિક જ છે. માને કીક દેશે તો નેહને પતિ ઓફીસમાંથી પાછા આવે તે પહેલાં પોતે ઘર પાછી આવી જશે અથવા તો માને ઘરથી પોતે ક્યાં છે તેનો સંદેશો પહેલાં આડી દેશે એ આશાથી પતિને મઠિ પોતાને ઘરે કંઈ સંદેશો મૂક્યા નહિ, ને મોઢરમાં બેસી પેલાં જે જણ સાથે તે ગઈ. મોઢર બહુ જ વેચાઈ ચલાવવા માંડી પણ તેની તેણે દરકાર કરી નહિ. પણ ત્યારે મોઢર પોતાની માના ઘર તરફ નહિ પણ બીજે જ રસ્તે જવા માંડી ત્યારે તે છાકરીએ પોતાને ક્યાં લઈ જવામાં આવતી હતી તે વિશે પૂછતાં એને તો એક વેચવાને ત્યાં લઈ જવામાં આવતી હતી ને માની માંદગીની વાત બધી જુડી હતી એમ એને સમજાવવામાં આવ્યું. એ સાંભળે તે છાકરીએ ઘણી જુમો પાડી, બહાર પડી જવાના ફક્ત પણ માર્ગ પણ બધું નિષ્ફળ. બપોરે નિર્જન રસ્તામાં તેની જુમો મોણ સાંભળે ૧ ત્યાંથી તેને એક વેચવાને ત્યાં લઈ જવામાં આવી ને ત્યાં તેના ઉપર જળજલસ્તી થઈ. આ જગ્યાએ પંદરેક દિવસ તિથ્યા બાદ એના પતિને એનો પત્નો લાગ્યો. ત્યાંથી તેનો છૂટકાં થયો પણ પતિએ તેને પત્ની તરીકે પોતાના ઘરમાં રાખવા ઓકળી ના કહી છાકરી બહુ કરજતી પણ પતિને સમાજની એટલી બીક

તી કે નાની હા ન કરી. એ છાકરી પર દયા
લાવી એક લાગવગવાળા સફરશુભરે પોતાની પુત્રીએ
સાથે પાળવાનું માથે લીધું. આ સંમંજીને આપ-
ણને તે નિર્દોષ છાકરીના પતિ ઉપર ફેરવેલો તિર-
સ્કાર છોડે પણ વધારે વિચાર કરીએ તો જણાશે
કે એ માણસ આપણા સમાજનું પ્રતિબિંબજ છે.
ઉપર ને દાખલો આપ્યો છે તે પ્રમાણે ફરિયાદી
ધણીએ છાકરીએ હરો, તે ખાડામાંથી નીકળવા
મગે તો શું આપણે સમાજ તેની ભૂલો માફ
કરી પોતાની પુત્રીએ તરીકે સ્વીકારશે ? આવી
રીતે ખાડામાં પડેલી પણ બહાર નીકળવા માંગતી
પોતાની પુત્રીએ મટે સમાજે શું કયું ? સમાજે
કંઈ કયું કે નંદિ પણ ધણાજ સતોષની વાત છે
કે એ બોમ્બે વીજલન્ટ એસોસિએશન આ તરફ
કામ કરી રહ્યું છે. હમણાજ એ મંડળની વાર્ષિક
સભા એન. મી. સી. વી. મહેતાના પ્રમુખપણા
નીચે ભરાઈ હતી ને તે વખતે વંચાચંદ્ર તેના
રિપોર્ટ ઉપરથી જણાવ્યું છે કે એ મંડળનું કામ
પ્રતિદિન વધતું જાય છે. એ મંડળે મયા વર્ષમાં
પૈસા મટે બહેર પ્રત્યેક ચારજ કરી હતી. જેના
જવાબમાં રૂ. ૩.૫૬ ની રકમ ભેગી થઈ હતી. એ
ઉપરાંત સરકારે રૂ. ૫૦૦૦ અને મ્યુનિસિપાલ
કોર્પોરેશને રૂ. ૩૦૦૦ આપ્યા હતા. આટલી મદદથી
નકકો કરેલા પ્રોગ્રામ મુજબ કામ કરવાની
સરજતા થઈ હતી. કુટુંબજાનની નિયમિત મુલાકાત
લે એવી બાનુએ મેળવવામાં કમિટિને ઘણી
મુશ્કેલી પડી હતી. પણ હવે પહેલના સેઇન્ટ
કેથરીન ફેરક્યુ હોમમાંથી એવા કામને પાંચ વર્ષ-
નો જેમને અનુભવ છે એવા મીસ ડીજીનસનની
સેવા આ મંડળને મળી છે. તેઓએ દર અડવાડીએ
પાંચ દિવસ સાતે ને એક દિવસ સવારે કામ
કરવાનું કયુલ કયું છે. એ ઉપરાંત મિસ મેરી
એમ્યુઅલ નામના બાઈને પણ રાહવામાં
આવ્યાં છે.

વીજલન્ટ કમીટીની આદિસ કુટુંબજાનની
પાસે કોરેડોર ઉપર રાખવામાં આવશે ને એ
બંને બાઈએ કુટુંબજાનની મુલાકાત લઈને તપાસ
ચલાવશે કે કેટલી છાકરીઓ તેઓની મરજ
વિરુદ્ધ ત્યાં રાખવામાં આવે છે. અને કેટલી છાક-
રીઓને આ અનિચિના ખાડામાંથી બહાર નીકળ-

વાની હજી છે. આવી છાકરીઓને છાકરી કોઇ
આશ્રમમાં આશ્રય મળે ત્યાં સુધી કમિટી પોતાની
દેખરેખ નીચે રાખશે. સુબંધની ધારાસભાએ
બાળકોને લગતું બીલ પસાર કર્યું છે તે ને કાયદો
ન્યાયથી અમલમાં મૂકવાનું રાફ ચરો ત્યારથી ૧૬
વર્ષથી એાછી વયના કોઇ છાકરા કે છાકરીઓ કુટુંબ
ખાનામાં રહેતા હોય તો તેઓને રોધી કાઢીને
પોલીસને ખબર આપી એ લોકોને બચાવવાનું કામ
પણ આ મંડળ તરફથી કરવામાં આવશે. આ
બાબતમાં બાળ રક્ષણ મંડળ જેવા બીજા મંડળો-
ની સાથે કામ કરવામાં આવશે. એ ઉપરાંત એક
સલામતીની જગ્યા પણ પુરી પાડવાનો આ મંડળ-
નો ઇરાદો છે કે જ્યાં મેલ્ટ્રેડ તરફની તપાસ
આવે તે દરમિયાન બાળકોને રાખી રાકાય. આ
બધાં કામ માટે મંડળ તરફથી બધી તૈયારી થઈ
ગઈ છે એટલે હવે કામ બાજવવાનું જ બાકી છે.
સરજતામાં તો કામ સાધારણજ થઈ રાકશે પણ
જેમ વધારે અનુભવ મળશે તેમ કામ વધારે સારા
માયા ઉપર કરવાની તે મંડળ આશા રાખે છે.
પણ આ મંડળ આ મુશ્કેલ કામ પાર પાડવા મટે
પ્રત્યેક તરફથી પુરતી મદદની આશા રાખે છે.

આ મંડળે અત્યાર સુધી કરેલા કામ મટે
એમને અમે ધન્યવાદ આપીએ છીએ, અને એના
બવિધ્ય મટે કરેલા પ્રોગ્રામમાં સફળતા હાજીએ
છીએ. એ મંડળની કમિટિમાં આપણા દેરાના
જાનીના સમાજના હિતચિંતકો છે એટલે એની
સફળતા વિષે અમને શક નથી. કમિટિમાં ન હોય
તેવા પણ સમાજનું દિન દિવે ધરાવતાર ફેરક
બક્તિની એ મંડળને થયારાકિત મદદ કરવાની
ફેરજ છે. આપણામાં ફેરક સારા કામ માટે ફક્ત
શબ્દમાં વખાણવાની પણ કંઈ કરવાનું આને
ત્યાં વલન બેપરવાઈ રાખવાની ને પ્રયા છે તે
દુર કરી, ઉપરના મંડળે મોંઝી મદદ ફેરક જણ
છટે દાંચે કરશે એવી અમે આશા રાખીએ છીએ.

બાવનગરના પ્રમોદરા બ્રાહ્મણોમાં બાળકોના
વિવાદ (સગાઇ) ન્દાન-
વિવાદ ન તોડવાની પળમાં થાય છે, અને પાળી
અનિષ્ટ થઈ. લગ્ન મળે ત્યારે સગવડે
થાય છે. પરંતુ વિવાદ કરી
તોડી રાકતો નથી આ રીતે મુજબ એક

બાલિકાને) વિવાહ થયો છે. તેમાંથી વર તદ્દન લંગરો તથા મુંગો છે. આ સ્થિતિમાં પણ રૂઢિ મુજબ વિવાહ તૂટી શકતો નથી. આવો રીવાજ ઘણી જ્ઞાતિઓમાં હોય છે, અને તે ખાસ કરીને કચ્છ તથા કાઠીઆવાડમાં વધારે જોવામાં આવે છે. કેટલીક વખત પરણુનાર પુરૂષ ચાંદી, પ્રમેહ અથવા બીજા કોઈ રોગવાળો હોય છે. તે બધા બહુતા હોય, તો પણ વિવાહ તોડાય નહિ એ કારણથી નિર્દોષ કન્યાને એની સાથે પરણાવવામાં આવે છે. તેથી બિચારી બાળાની આખી જીંદગી બગડે છે; તથા તેમની સંતતિ પણ રોગી થાય છે. એક દાખલો એવો બન્યો હતો કે કન્યાનો વિવાહ જે છોકરા સાથે થયો હતો તે નષ્ટક હતો. તે જ્ઞાતિમાં વિવાહ તોડાય નહિ એવો રીવાજ હતો. તોપણ આવા કારણથી કન્યાનાં સગાંઓએ વિવાહ તોડવાની માગણી કરી. તે સાંભળીને વરના બાપે ફોંસો ખાઈને આપઘાત કરવાની ધમકી બતાવી. તેથી ન છૂટકે વરકન્યાનું લગ્ન કરવું પડ્યું. છોકરી બિચારી દુઃખી થઈને બે વર્ષમાં મરણ પામી.

આવી દુષ્ટ રૂઢિને લોકો શા મટિ વળગી રહેતા હશે તે સમજ શકાતું નથી. અસહન લોકોએ રૂઢિ અથવા રીવાજ શરૂ કર્યા તે જનસમાજની સગવડ મટિ કર્યાં. તે રીવાજ જ્યારે આપણા સુખમાં વિધન કરે ત્યારે તેને વળગી રહેવાની શી જરૂર છે ? જમાનો બદલાય તેમ રીવાજ પણ બદલવા પડે છે. માત્ર જૂના રીવાજને ખાતર બિચારાં નિર્દોષ બાળકોનાં જીવનનું સુખ નષ્ટ કરવું એના જેવી મૂખાંધ બીજ કઈ હોય ? અનિષ્ટ સાંસારિક રીવાજનું આતો માત્ર એક જ દષ્ટાંત છે. એવા તો અનેક રીવાજોથી હિંદુ સંસાર બંધા-એલો છે. જ્યાં સુધી આપણા લોકો દુષ્ટ રૂઢિનાં બંધનમાંથી છૂટકો નહિ, ત્યાં સુધી હિંદુની કાઠ પણ પ્રપંચની ઉન્નતિ થઈ શકશે નહિ.

ગયા વર્ષના માધ માસમાં પેટરબર્ગના નગર શેઠ ઠક્કર વીરજી કાનજી ની દસ વર્ષની પુત્રીનું લગ્ન મુંબાઈના એક શ્રીમંત તર્લંગ બાઈઆ ગૃહસ્થના પુત્ર સાથે પશુ દુર્ભાગ્યે તે વરને શીતળા નીકળતાં દસ દિવસની અંદર તેનું મૃત્યુ થયું. આ

ખબર “ગુણસુદરી” ના એપ્રિલ ૧૯૨૪ ના અંકમાં પ્રગટે થઈ હતી. તે વખતે તંત્રીએ આ સમાચારની નોંધ દીક્ષગીરી સાથે લેતાં એવી ઇચ્છા બતાવી હતી કે તે કન્યાનું લગ્ન ફરીથી કરવામાં આવે તો સારું. આજે અમે ઘણા આનંદથી ખબર આપીએ છીએ કે શેઠ વીરજી કાનજીએ પોતાની પુત્રીનું લગ્ન બાઈઆ ગૃહસ્થ ગોવર્ધનદાસ ધનજી સાથે મુરતમાં તા. ૧૮ મી નવમ્બરનીએ કર્યું છે.

આ લગ્ન મટિ શેઠ વીરજીને તથા પરણુનાર ગૃહસ્થ ગોવર્ધનદાસને અમે અંતઃકરણપૂર્વક અભિનંદન આપીએ છીએ. બાઈઆ જ્ઞાતિમાં વિધવા વિવાહનો રિવાજ નથી. તેમજ તે જ્ઞાતિના લોકોમાં તે મટિ સખત વિરોધ છે. છતાં પણ આ બે ગૃહસ્થોએ આવી હિંમત કરી છે તે મટિ એમને અતિશય ધન્યવાદ થઈ છે. આ બાળક કન્યાનું પ્રથમ લગ્ન તે ખરું જોતાં લગ્નજ ન ગણાય. તેને વિધવા કહેવી તે પણ યોગ્ય નહોતું. છતાં જ્ઞાતિના જૂના રીવાજ પ્રમાણે તો તે વિધવાજ ગણાય. તે પ્રમાણે તેના પિતાએ ગણ્યું હોત, તો એ બિચારી બાળાને મરણ પર્વત ફરજિયાત વૈરાગ્ય પાળીને દુઃખમાં જીવન પુરું કરવું પડત. તેને બદલે તેના પિતાએ યોગ્ય વર શોધીને બીજવાર લગ્ન કરાવ્યું તે ઘણા આનંદની વાત છે. કહાય જ્ઞાતિજનોની રબ લીધી હશે, અથવા તેમને કોઈ પણ રીતે સંતોષ્યા હશે. છતાં પણ આવું પગલું ભરવામાં ઘણી હિંમતની જરૂર છે. અમે ઉપર કહ્યું છે તેમ જુની રૂઢિ જ્યારે આપણા સુખમાં વિધનકર્તા થાય ત્યારે તેનો ત્યાગ અવશ્ય કરવો જોઈએ. હિંદુસ્થાનમાં વિધવા વિવાહ તો ઘણા થાય છે, પણ તે સાધારણ રીતે હલકી વર્ણમાં તથા ગરીબ કુટુંબોમાં થાય છે. ખાસ કરીને શુન્દરાતમાં હવ્ય વર્ણનાં સુધરેલાં કુટુંબમાં હજી વિધવા-વિવાહનો પ્રચાર થયો નથી. તેને મટિ આવા શ્રીમંત તથા આગેવાન લોકોએ દાખલો બેસાડવાની ઘણી જરૂર છે. આવા દાખલા જેમ જેમ વધારે થશે તેમ તેમ લોકોને વિરોધ ઓછો થશે. પરિણામે ઘણી બાળ વિધવાઓના દુઃખી જીવનમાં સુખનો સંચાર થશે. ભારત વર્ષની લાખો વિધવા ઓના નિસાસા દેરાને લાગતા બંધ થશે ત્યારે જ તે સ્વર્ગ અને સુખી થશે.

દેશની સ્વતંત્રતાનો ઇતિહાસ

એટલે

દેશના મહાપુરુષનું જીવન ચરિત્ર.

આપું હિન્દુ જેને પોતાના નેતા તરીકે સ્વીકારે છે,
જેના જીવનની ઝાંખી કાયરને પણ શૂરવીર બનાવે છે,
એવો મહાપુરુષ તો હિંદમાં એક જ છે.

જો મોડા મહેલ મહાત્મા ગાંધીજીનું જીવન વાંચો.

(સચિત્ર)

લેખકો:

જયકૃષ્ણ નાગરદાસ વર્મા,

બી. એ. એલ. એલ. બી; એમ. એસ. સી. ઇમેન (લંડન) વિ.
અને

“ બાનુચંદ્ર ”

ખાસ્યાવસ્યાથી માંડીને ચરોડા નિવાસી ચતા સુધીના એ ગુજરાતના તપસ્વીના
જીવનની ઝાંખી કરાવતું, દેશની સ્વતંત્રતાનો ઇતિહાસ રજુ કરતું અને
અસહકારની પ્રવૃત્તિનું રહસ્ય સમજાવતું ગુજરાતના વિદ્વાનોમાં
પ્રથમ પામેલું, લગભગ ચારસો પાનાનું ફળદાર પુસ્તક.

ગાંધીજીની સંખ્યાબંધ છબીઓ સહિત, મુંદર

ગાંધી અને પાકું પૂકું છતાં

મૂલ્ય રૂપીઆ ચાર.

“ગુલુમુંદરી”ના માલિકો માટે મૂલ્ય રૂ. ૩-૮-૦

મળવાનું કેકાણું:

લુહાણામિત્ર સ્ટીમ પ્રેસ, વડોદરા;

અને

જાણીતા બુકસેલરો પાસેથી.

જોડા:]

ક્ર. મુધાંશુભાલા હજરા. ["ચોદ"ના બહુ ફલથી.
બી. એ., બી. એલ.
વકીલ, પટના હાઇકોર્ટ.

૧૧૨ છુ

મે ૧૯૨૫

અંક ૯ ગો.

હું તો સંન્યાસિની

લેખક: શ્રીયુત નાનાલાલ દલપતરામ કવિ, એમ. એ.

[૧]

[૩]

અંધેરી ચીર જડાવે અંગે મહડે,
હું તો સંન્યાસિની;
મંહી પૂરેલ કુંકુમના યાળ,
તોય હું તો સંન્યાસિની.
ભસ્મ ત્રિપુંડ્રેય ભાલમાં,
હું તો સંન્યાસિની;
મંહી કેસરના દીલગી રસાળ,
તોય હું તો સંન્યાસિની.

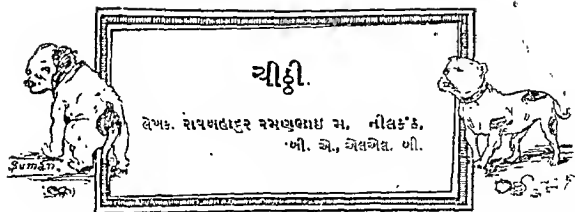
આશા તિરાશા ગદે છાંડિયાં,
હું તો સંન્યાસિની;
આંખ રોષે સૂની વનવાટ,
તોય હું તો સંન્યાસિની.
પૂણી ધમે દેહમદુલીએ,
હું તો સંન્યાસિની;
ઝંખુ ઉણી એકાદી રાજવાડ,
તોય હું તો સંન્યાસિની.

[૨]

[૪]

એક અદૈતનાં તપ તપુ,
હું તો સંન્યાસિની;
ગદાવે મધુરા શા દર્શનના કોડ,
તોય હું તો સંન્યાસિની.
દેખે અખંડ ગદાવે દીવો,
હું તો સંન્યાસિની;
જગે વિચરું એ જયોતિએ સજોડ,
તોય હું તો સંન્યાસિની.

કન્યા ધરી ગદારા કન્યાની,
હું તો સંન્યાસિની;
ગદાવે અંગ અંગ ઉપડે સંસાર,
તોય હું તો સંન્યાસિની.
તપ જપુ ગદારા કથામના,
હું તો સંન્યાસિની;
એના પડપા કીલે નરનાર,
તોય હું તો સંન્યાસિની.

રૂઝનો દિવસ હતો અને હું ચો-
કમાં દિવસે જેસી નવલકથાનું પુસ્તક વાંચતો
હતો. નોકરે આવીને કહ્યું, 'કાંઈ મળવા
આવ્યું છે.' મળવા આવનારને અંદર લાવવા
મેં સંમતિ આપી. તેને મારી સામે પાટ ઉપર
જેમ્સાઈ આવવાનું પ્રયોજન પુઝ્યું. તેણે મારા
હાથમાં પત્ર મકરો. પત્રના અક્ષર અખણ્યા
હતા અને તેના સહી કરનારનું નામ પણ
અખણ્યું લાગ્યું. પત્રમાં લખ્યું હતું, 'હું ગઈ
સાથ આપને આજુદ રોજને મળ્યો હતો તે
યાદ હશે. જે ચહા વેચનારા પોતાની ચહાની
તારીફ આપની આગળ કરતા હતા ત્યારે મેં
કહેલું કે તેમણે પર ચહાની દુકાન છે ત્યાંની
ચહા આ બન્નેથી મારી છે. કાગળ
લાવનારની હકીકત સાંભળી તેની ઇચ્છા
પ્રમાણે તેને મદદ કરવા મહેરમાની કરશે.
તા. ક. આ માણસ. મારા સગામાં છે.'
ચહાનો પ્રસંગ મારી સ્મૃતિમાં નહોતો, અને
આટલા જુજ ઝોળખાણ પર ભારે
ખોળને મુકાય છે એમ મને લાગ્યું
પરંતુ સંઘર્ષમાપાવજપૂર્વમાહુ: । (વાત-
ચિત થઈ એટલે તરત મૈત્રી થયેલી ગણાય
છે) એ રશુવંશનું વચન લક્ષમાં લઈ પત્ર
લાવનારને તેની હકીકત કહેવા મેં કહ્યું.
તે ખોલ્યો,

“ મારા ભાણેજ ઇગનલાલ માટે વહી-

વટદાર સાહેબ વધારે ખગારની જગાની લાક્ષ-
મણુ નથી કરતા. ઇગનલાલને આ જગાએ
અઢી વરસ થયાં અને વસ્તીપત્રકમાં પિંજ-
રાના મહેલમાં એને ગાળો ખાતી પડેલી.
પણ ઇગનલાલ રશવન ખાય છે એમ નોંધણી
કામદારે વહીવટદાર સાહેબના મનમાં ખોટો
વહેમ ધાલ્યો છે. પણ નોંધણી કામદારની
મરજી એ જગા પોતાના લાઘવ અમથા-
લાલના દીકરા છોટાલાલને અપાવવાની છે.
બદારથી એમ બનાવે છે કે અમથાલાલ સાથે
મારે લાઘવધી નથી. પણ નોંધણી કામદાર
અહીં આવ્યા પહેલાં સોવડીમાં હતા ત્યારે
અમથાલાલના ઘરથી ત્રણ ઘર છેડે રહેતા
હતા. એ કહે છે કે હું દસ ઘર છેડે રહેતો
હતો તે ખોટું છે. ત્રણ ઘર છેડે રહેતા હતા
એવો પુરાવો હું આપ સાહેબને બતાવું.
મેં કહ્યું, 'મારે એવો પુરાવો શું કામ
જોવો પડે ?'

‘ વહીવટદાર સાહેબની ખાતરી કરાય
કે નોંધણી કામદારને અમથાલાલ સાથે લાઘ-
વધી છે. ’

‘ તમારે તેમની ખાતરી કરવી હોય તો
તમે કરો. ’

‘ નાખજ ફોજદાર સાહેબને પુછશો તો
તે પણ હા કહેશે ? ’

‘ શાની હા કહેશે ? ’

‘ સમ્પત્તિમાં અમથાલાલના વચ્ચી ત્રણ ઘર છે તે નોંધણી કામદાર રહેતા હતા તેની. ઊંટની ચોરીની તપાસ કરવા નાયબ ફોજદાર સાહેબ ત્યાં ગયા હતા. રાવળીઆનું ઊંટ હતું અને બળણીઆ ચોરી ગયા એવું ચારણુ-લોક કહેતા હતા. ’

‘ આ બધી હકીકત મને કહેવાની શી મતલબ છે ? ’

‘ વહીવટદાર સાહેબ ઉપર આપ સાહેબ ચીકી લખી આપો કે જગનલાલ રશવત નથી ખાતો અને બચરાવાળ છે, તો એની લલામણુ કરે. ’

‘ ક્યા ગામના વહીવટદાર અને તેમનું નામ શું. ’

ચીકીના પ્રાર્થયિતાએ ગામ અને નામ કહ્યું.

મેં કહ્યું, ‘ પણ હું એઓ સાહેબને જાણખતો નથી. કેઈ દિવસ હું એમને મળ્યો નથી. ’

‘ પણ આપને તો એ નામે જાણખતા હશે. આપનું નામ તો જાણીતું છે. એટલું લખી આપો કે “ જગનલાલ રશવત નથી ખાતો અને બચરાવાળ છે માટે લલામણુ કરશો. ” તો ગરીબ માણસનું કામ થાય. ’

‘ હું જગનલાલને જાણખતો નથી. એ ગામે હું કેટલું દિવસ આવ્યો નથી. તો હું શી રીતે કહી શકું કે એ રશવત નથી ખાતો ? એ બચરાવાળ છે તે જતાવવા તો તમે વહીવટદાર સાહેબ આગળ એનાં છોકરાંને લઈ જઈ ઉભાં કરજો. મેં કંઈ એનાં છોકરાંને જોયાં છે ? ’

‘ નોંધણી કામદાર ખોટાં વહેમ ધાલ્યો છે તેથી એ માથો જાય છે. ’

‘ લુથો લાઇ, હું તમને નથી જાણખતો, વહીવટદાર સાહેબને નથી જાણખતો, નોંધણી કામદારને નથી જાણખતો, જગનલાલ-

ને નથી જાણખતો. હું આ કામમાં શી રીતે વચ્ચે પડું ? ’

‘ અમથાલાલની બધી ખટપટ છે. છોટાલાલને જગા અપાવવા માટે એ અમલદારોના કાન લાંબે છે. ઊંટની ચોરીના કામમાં પણ એણે બહુ ખટપટ કરેલી. એનો કાંકા પણ ખટપટીઓ છે. ’

‘ તેમાં મારે શું ? ’

‘ ગોવિંદલાલભાઈએ આપને કાગળ લખી આપ્યો છે. આપ સિવાય મારે ખીજો આધાર નથી. ’

‘ ગોવિંદલાલભાઈ સાથે મેળાપ થયાનું મને યાદ રહ્યું નથી, પણ, એમણે મને સંભાર્યો તે મહેરબાની કરી છે, તમે એમના શા સગા ચાઓ ? ’

‘ એમની દીકરીના દીકરાની સગાઈ મારા મામાની છોડી વેરે થવાની છે. ’

‘ તમારી હકીકત મેં સાંભળી લીધી. હું ચીકી લખી આપી શકું તેમ નથી. ’

‘ પણ સાહેબ, મારા ભણેજ રશવત ખાતો નથી અને બચરાવાળ છે. ’

‘ હું ક્યાં કહું છું કે એ રશવત ખાય છે અને બચરાવાળ નથી ? ’

‘ તો સાહેબ ચીકી— ’

‘ ચીકીની વાત કરશો જ નહિ. હવે બંધ કરો. ’

જગનલાલના પ્રમાણિકપણા વચ્ચે અને બહેનના કુટુંબ વિશે ઘણા આગ્રહનાં વચનો સાંભળી મારે એ માણસને આખરે વિદાય કરવો પડ્યો.

નવલકથા આગળ વાંચવી. મેં શરૂ કરી. પણ, અધુરું પાન વાંચ્યું એટલામાં તો ખીજો મળનાર આવી પહોંચ્યો. તેણે આપેલો કાગળ હું વાંચ્યો હતો એટલામાં તેણે પાટ પર બેઠાં બેઠાં વચ્ચું કાઢ્યું કરી તથા લાંબો હાથ કરી જુઓ પાટી કે ‘ જગાલાઇ ! આવોને ! લગા-બાઈ ! આવોને ! મગાલાઇ ! આવોને ! ’ એમ

કહી બારણે ઉભેલા પાંચ છ માણસોને તેણે ચોકમાં બોલાવ્યા અને તેઓ આવી તેની બેડે પાટ ઉપર બેસી. મને આપેલો કામજી મારા ઓળખીતાને દત્તો. તેથી આ પરિચય સંકારણ ગણી મેં આગમનકારણ પૂછ્યું. પ્રથમ આવનારે કહ્યું,

‘અમારા ગામમાં સરકાર સુધરાઈ ખાતું કાઢે છે,’

મેં કહ્યું, ‘બહુ સારું.’

બધા બોલી ઉઠ્યા, ‘શું બહુ સારું ? કરનામે તેથી અમે વેપારી માથો જામ્યો !’

‘ગામમાં રસ્તા થશે, દીવાળત્તી થશે, નિશાળ નહિ હોય તો નિશાળ થશે, દવાખાતું થશે. એ બધું કાંઈ કર નાખ્યા વગર થાય ?’

‘અમારે તો એમાંનું કાંઈ ના જોઈએ. નિશાળ તો હાથે છે ને સરકારને બંધ કરવી હોય તો બંધ કરે. છોકરા નજીકને ગામ જઈ ભણશે. પણ સુધરાઈ ના જોઈએ. અમારું ગામ તો ખાડા ટેકરાવાળું છે તેમાં સુધરાઈને શું કરવી છે ? આજ લગી સુધરાઈ વિના આશુ અને હવે સુધરાઈ શા માટે કાઢે છે ?’

‘એ બધું મને શા માટે કહેવા આવ્યા છો ?’

‘દીવાન સાહેબ ઉપર ચીઢી લખી આપો કે અમારા ગામમાં સુધરાઈ ના કાઢે.’

‘એમ શી રીતે જાને ? રાજ દીવાન સાહેબને ચલાવવું અને હું અહીં બેઠો બેઠો ચીઢીઓ લખું કે આમ કરજો અને આમ ના કરજો ? રાજવંદીવરના કામમાં માથું મારવાનો મને શો હક ?’

‘આપ દીવાન સાહેબને લખો કે આ ગામ સુધરાઈ કાઢવા સરખું નથી. સુધરાઈથી ગામમાં ખટપટ જાગશે માટે સુધરાઈ કાઢવી ન જોઈએ.’

‘દીવાન સાહેબે તજવીજ કરીને અને કામજો વાંચીને જે અભિપ્રાય ગાંધો હોય તે મારી ચીઢીથી ફેરવી નાખે એ આપની માગણી વાજખી છે ? જેને માથે રાજની જવાબદારી હોય તે નક્કી કરે કે ફલાણા પગલાં લેવો કે ન લેવો. હું એમાં મારો અભિપ્રાય આપી શકું નહિં.’

‘—ભાઈએ તો કહ્યું કે તમે જશે એટલે ચીઢી લખી આપશે.’

‘મારે કેવી રીતે વર્તવું એ નિર્ણય કરવાની થોડી ઘણી છુટ તો મને ખરી કે નહિં ?’

એ ગામમાં સુધરાઈ સ્થપાયાથી પડવાનાં દુઃખ વિશે અનેક કષ્ટતાઓ સંભળાવી. ઉપદેશન ઘણી આનાકાનીથી વિદાય થયું.

નવલકથાનું પાતું હું પૂરું કરી રહ્યો એટલે એક વહોરાને લઈ એક માણસ આવ્યો. તેણે કહ્યું, ‘—ભાઈએ કહ્યું છે કે આ વહોરાજીની હકીકત ખરી છે મારે એને ચીઢી લખી આપવા જેવું છે.’ સરદાર કહી તે આવતો જાય અને વહોરાજીને બક્ષિસ રૂપે મુકતો ગયો. વહોરાજીને પુછતાં માલમ પડ્યું કે એક કોર્ટમાં તેની અપીલ ચાલવાની હતી તે કોર્ટના ન્યાયાધીશ પર તેને ચીઢી જોઈતી હતી. મેં કહ્યું,

‘ઇનસાફના કામમાં ચીઢી અપાય નહિં.’

‘હું બી એવો ચીઢી માગું કે ઇનસાફ કરજો.’

‘એવી ચીઢીનો અર્થ એ થાય કે તમે સાધારણ રીતે ગેરઇનસાફ કરો છો પણ આ કામમાં ઇનસાફ કરજો.’

‘એઓ સાહેબ હમેસા ઇનસાફ જ કરે છે.’

‘ત્યારે ચીઢીની જરૂર શી ?’

‘ફક્ત જમની આંખ ને દાખી આંખ એતલો ફરક રાખે એતલી મારી અરજ છે.’

‘મતલબ કે મારે લખવું કે આ વહોરાજી તરફ પડાપાટ કરી ગેરઇનસાફ કર્યો.’

‘નાહિ સાચ, આદમ જનને દાયા જમ-
નીમાં ફરક કરવા પર છે.’

‘ઈનસાફ કરનારને તો જેનું ખરું હોય
તે જમણા અને જેનું ખોટું હોય તે કાળો.
તમારું ખોટું જણાય તો પણ ન્યાયાધીશ
તમને જમણા ગણે એવી લલામણુ શી
રીતે કરી શકાય ?’

‘લાઈએ તો કશું કે તમને જરૂર
ચીટ્ટી લખી આપસે.’

‘એઓ સાહેબ તો મહોટા માણસ છે.
એમણે આવી લલામણુ કરી તેથી નવાઈ
લાગે છે. પણ ઇનસાફના કામમાં ન્યાયા-
ધીશને હું કેવી ચીટ્ટી અપતો નથી કે લલા-
મણુ કરતો નથી.’

હાથી જમણી આંખના ફરકની કીલ-
મુકી મને અનેક પ્રકારે ફરીફરીથી સમજવી
વહેરાઈ ધણી નામરછથી વિદાય થયા.
પરંતુ નવસકથા આગળ વાંચવાનું મારા
નશીળમાં નહોતું. મારો જુના વખતનો
જાણીતા અને સરકારી નોકરીમાંથી બરતરફ
થએલા એક કારકુન તરત દાખલ થયો.
તેની બરતરફના હુકમમાં રહેલી ભૂતો વિશે
વિસ્તારી વિવેચન તેણે મને અનેક વાર સંભ-
ળાવ્યું હતું અને તેની પુનરુક્તિ માટે હું
સન્ન થયો. પરંતુ હવે તેણે જુદી દિશામાં
વહાણ વાળ્યું હતું. તે જોડ્યો,

‘મારી પ્રથમની નોકરી પાછી મેળવવા-
ની માથાકુટ મેં મુકી દીધી છે. મને જીંજ
નોકરી મળે તો ખસ છે. તમે મારા હોકરા-
ને નિશાળમાં નોકરી અપાવી પણ ઇન્જનેર
ખાતામાં નોકરી માટે મેં અરજી કરી છે
માટે ઇન્જનેર સાહેબ પર મને ચીટ્ટી લખી
આપો કે એમના ખાતામાં જે નોકરી મારે
લાયક હોય તો મને રાખે. અને ઇન્જનેર
સાહેબના ઉપરી સાથે તમારે ઓળખાણ
હોય તો તેમના પર પણ ચીટ્ટી લખી આપો.
અને, વસુકાત ખાતાના જે મહોટામાં મહોટા

અધિકારી સાથે તમારે પિછાણ હોય તેના પર
ચીટ્ટી લખી આપો, કે તમારા તાગાના મહુ
અધિકારીએને લલામણુ કરવો કે રૂ. ૭૫)
ની જગા ખાતી પડે ત્યારે પહેલી આ માણ-
સને આપે. અને જંગલખાતાના જે ઉપરીને
તમે ઓળખતા હો તેના પર ચીટ્ટી લખી
આપો કે ખાતી પડતી જગા આ માણસને
આપવો અને હાલ જગા ખાતી ન હોય તો
નવી જગા કહાડી આ માણસને આપવો.
તમે લખશો તો જરૂર નવી જગા કહાડશે.
મીઠા ખાતાના ઉપરીને તો તમે ઓળખો
છો માટે તેના પર ચીટ્ટી લખી આપો કે
મારો માણસ છે માટે એને જગા આપ્યા
વગર ત્યાં તેનું નથી; કેાઇ એની વિરદ કાંઈ
કહે તો સાંભળશો નહિ.

‘તેના કરતાં હું તમને ગરનરે જનરલ
સાહેબ ઉપર ચીટ્ટી લખી આપુ તો કે કેમ ?’

‘શી ચીટ્ટી લખી આપશો ?’

‘ચીટ્ટીમાં એમ લખું કે આ માણસને
સરકારી તીજેરીમાંથી એક લાખ રૂપીઆ
આપવો કેમકે નાણાં વિના એ બહુ દુખી
થાય છે.’

‘તમારે મન તો મરકરી છે પણ અમે
કામ ધંધા વગર હેરાન થઇએ છીએ.’

‘ત્યારે તમે જુદા જુદા અમલદારો પર
મારી પાસે અજુબટતી ચીટ્ટીઓ લખાવી
મારી હાંસી કરાવવા પ્રયત્ન કરો છો એ
તમારા ખ્યાલમાં નથી આવતું ? એવી માગણી
હું કરું તે તેઓ સ્વીકારી શકે ?’

‘માગણી કરવામાં તમારું શું મત છે ?
મારું નશીળ હશે તો કેાઇ ટેકાણે જોગવા
થઈ જશે.’

‘તમારે મન તો એમ કે વાગે તો
તીર નહિ તર ટપો ! હું મૂંઝવણ ગણાઉં
તેની તમને ચિંતા નથી.’

‘સાહેબ, આટલી ઉમ્મરે મારી નોકરી
ગઈ હવે હું શો ધંધો કરું ? બરતરફ થયેલા

માણસને નોકરીમાં રાખવા કોઈ ખુશી ના હોય એ શું વાજળી છે ? પરમેશ્વરને કોઈ કહેનાર નથી કે એ લોકોને આવી કુશુધિ કેમ આવે છે ?

‘ મને એવો વિચાર આવે છે કે બધું રહેવા છ હું તમને પરમેશ્વર પર ચીઠ્ઠી લખી આપું કે આ “માણસને સ્વર્ગમાં દાખલ કરજો. એણે કોઈ પુણ્ય કર્યું” તો મારા બાળપણમાં નથી પણ એ મારો ઓળખીતો છે. ” પછી તમારે આ દુનિયાની વાતોની કોઈ પરવા જ કરવાની નહિ, અને તમે સ્વર્ગમાં જઈ તમારા તરફ થયેલા અન્યાય પિશે પરમેશ્વર સાથે સવાલ જવાબ કરજો. ’

‘ હજી તો મારે ઘણું થવું છે. રસ્તો ખોદનારા મલુરોનાં હાજરી લખવાની હંગામી નોકરી મને મળે તેવી ચીઠ્ઠી લખી આપો એટલે યેસ છે. હું રશવન લીધા માટે બર-તરફ થયો નથી પણ વગર રત્ન એ ગેરહાજર રહ્યા માટે બરતરફ થયો છું એટલું ચીઠ્ઠીમાં સમજાવજો. ’

ચીઠ્ઠી લઈ તે વિદાય થયો. પણ, સૂર્ય આથમે ને ચંદ્ર ઉગે તેમ તેની પોઠ અદસ્ત થઈને તરત એક ‘કંત્રાટી’ દાખલ થયો. તેણે એક મ્યુનિસિપાલિટીની નિદાજનું મકાન બાંધવાનો કોન્ટ્રાક્ટ રાખ્યો હતો. પણ, બાંધ-કામમાં સુનાને ફેકાણે છાંડે વાપરું હતું, ઈંટો પાછી લાલને બદલે આમરસી વાપરી હતી, લાકડાં મલગારી સાગને બદલે વલસાડી સાગનાં વાપર્યાં હતાં, પાટીઆં આખાં, ને બદલે ફોટોવાળા વાપર્યાં હતાં, વળી એ ઓછી જડાઈની વાપરી હતી અને નહુને બદલે ખીસા વાપર્યાં હતા, પાયા થરત પ્રમાણે ઉઠા કર્યા નહોતાં; એવા કારણોથી મ્યુનિસિપાલિટી તરફથી કોન્ટ્રાક્ટના પૈસા મળતા નહોતા. ‘ મેં પુછ્યું, “મ્યુનિસિપાલિટી આ વાંધા કહાડે છે તે ખોટા છે ?

‘ ખીન અવાવતીઆ કંત્રાટીઓની

નનામી અરજીઓ પરથી મ્યુનિસિપાલિટીએ આ વાંધા કહાડ્યા છે ? ’

‘ પણ કોઈએ આ વાંધાના ખરા ખોટા-પણા વિશે તબનીજ કરી છે ? ’

‘ મરકાટી ઇજતેર ખાતાના ઓવર-સીઅરે મ્યુનિસિપાલિટીના લખાણ ઉપરથી તબનીજ કરી છે ’

‘ તેમણે શો રીપોર્ટ કર્યો છે ? ’

‘ તેમણે તો લખ્યું છે કે મકાન તદ્દન રદ છે અને પાણી નાખતું જોઈએ. ’

‘ એટલે આ વાંધા એમને ખરા લાગ્યા છે. ’

‘ હા, પણ મારા અદાવતીઆની ખટપટથી આ કામ ઉભું થયું છે. ’

‘ કામ ઉભું થવાનું કારણ મને તે હોય, પણ તમે કોન્ટ્રાક્ટ પ્રમાણે બાંધકામ કર્યું નહિ અને નબળું મકાન ક્યું તો તમને મ્યુનિસિપાલિટી નાણાં શી રીતે આપે ? ’

‘ સાહેબ, હું તો માર્યો નહિ છું. મારે માલ માટે વેપારીઓનાં બીજા સુકવવાનાં છે અને કીડીઆ તુતારના રોજ સુકવવાના છે. મ્યુનિસિપાલિટી પૈસા ન આપે તો હું શી રીતે નાણું પાવું ? ’

‘ કપટ કર્યું તો તેનું ફળ ભોગવો. ’

‘ કપટ રાતું ? બધા કંત્રાટીઓ એમ જ કરે છે. એ તો જીંડે અરથો તે ચોર, કંત્રાટ પ્રમાણે બધું કામ કરે તો કંત્રાટી કમાય શું ? વચમાંના નાના નોકરોનાં મન મન-વવાં પડે અને હરીફાઈમાં કંત્રાટની રકમ તો ઓછી રાખવી પડે. ચશમચોળી વિના ધધે જ આવે નહિ. ’

‘ એ નીતિશાસ્ત્ર તમને મુબારક હો. પણ, હું આ કામમાં શું કરી શકું ? ’

‘ મ્યુનિસિપાલિટીના સેક્રેટરી સાહેબ ઉપર આપ ચીઠ્ઠી લખી આપો તો મારું કામ ચાલે. ’

‘ એવી ચીઠ્ઠી લખી આપું કે મ્યુનિસિપાલિટીનું દિલ બગાડી આ માણસને નાણાં આપવો ? ’

‘ સેક્રેટરી સાહેબ તો ધારે તે કરી શકે. ’

‘ શું ધારે ? તમારા બાંધકામ માટે એમના ઈન્જનેર ખાતાએ રીપોર્ટ ક્યોં હશે, એમણે પોતે રીપોર્ટ ક્યોં હશે, સરકારી ઓવરસીઅર રીપોર્ટ ક્યોં છે. તે છતાં તમને નાણાં અપાવવાનું શી રીતે ધારે ? ’

‘ બધા કાગળો એક જ તુમારમાં છે. ’

‘ તેથી શું ? ’

‘ એ તુમાર ગુમ થઇ જાય તો હું બીજા તમારા રીપોર્ટ મેળવી શકું. ’

‘ સેક્રેટરી સાહેબને દગો કરવાની હું ચીઠી લખું એવી સૂચના કરતાં સરમ નથી આવતી ? ’

‘ સાહેબ હું માર્યો જાઉં છું. બચરવાળા છું. ગરીબ માણસ છું. આપ લલામણુ ના કરશો. પણ ચીઠી લખી આપો તો બસ છે. હું તે લખને સેક્રેટરી સાહેબને મળીશ. ચીઠીમાં ગમે તે લખાને. ’

‘ ગમે તે લખીશ તો ચાલશે ? ’

‘ હા સાહેબ. ’

‘ નોટપેપર લઇ તે પર મેં ચીઠી લખી આ પ્રમાણે વાંચી સંભળાવી, ’

“ આ ચીઠી લાવનાર જે માગણી કરે છે તે એવી અધિકૃત છે કે હું તેની લલામણુ કરું જ નહિ. પણ ગરજવાનને અકસ્માતથી હાતી અને સ્વાસ્થ્યથી અધાપો આવે છે તેના નમુના તરીકે આ માણસને આપની પાસે મોકલું છું. એ કહેશે તેથી આપને કોઇ ચડશે પણ કામના બોજમાં સુજ પણ થશે. ’

તે બોલી ઉઠ્યો, ‘ સાહેબ ’ આવી ચીઠી ! ’

‘ તમે નો કહો છો ન કે ગમે તેવી ચીઠી અખરો તો ચાલશે ! ’

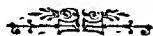
‘ ગમે તેવી એટલે મને ગમે તે રીતે કાયદો કરે તેવી. ’

‘ હવે તમે અહીંથી ચાલ્યા જાઓ, નહિ તો તમે કરવા ધારેલા દગા વિશે હું પોલીસ ને ખબર આપીશ. ’

“ કંત્રાડી ” ચાલ્યો ગયો અને “ ગમે તેવી ” ચીઠી પડી રહી.

ચીઠીના પ્રાર્થયિતાઓની ‘ લેવી ’ સાંજ મુઠ્ઠી ચાલુ રહી. નોકરી માટે, બદલી માટે, ઘર બાંહે આપવા માટે, વરકન્યાના સગપણ માટે, મદત મોતીઓ કાઢવા માટે, વેપારની ભાગદારીમાં સામેલ કરવા માટે, કરામાં બારણુ મુકવા દેવા માટે, રસોઇઓ આપી દેવા માટે, વગેરે વગેરે કામ કરવા માટે લલામણુની ચીઠીઓ માગનારા એક પછી એક આવતા જ ગયા. મને શક પડ્યો કે મારે બારણુ કેઢીએ પાડીજીં મારું દરો કે “ આ દેકાણુ ચીઠીઓ અપાય છે. ” તે માટે હું એટલે જઈને બેઠું આવ્યો પણ એવું પાડીજીં બેઠામાં આવું નહિ. યાત્રાકાને આશા રાખી હતી કે આજે રજા છે તેથી આરામ લેવાશે, તવલકથા વંચાશે, અને દલાડાની થોડી ઉંઘ લેવાશે તે બધી આશા વ્યર્થ ગઈ. સર્પસ્ત થતો હતો ત્યારે જ. મણિશંકર ના ‘ વસંત વિજય ’ માંના એક શ્લોકમાં થોડા શબ્દ બદલી હું ઉચ્ચારવા લાગ્યોઃ “ લેવી બની બધી સૃષ્ટિ ચીઠીમાં હાલ ન્હાય છે, હાય ! એકજ આ મારા દેવામાં કેંક થાય છે. ”

ચીઠી લખી આપવાનો દક્ કાઢને વેચાનો લેવા દોય તો એક પૈસા માટે ‘ કુલ અજરામ ન દાવે ’ ‘ અપાટ ’ વેચાણુ કરી આપવા હું ખુશી છું.

દેવલીલા.

લેખિકા:

બહેન ' નયોત્તરના ' શુક્લ.

અંધારાઘેરા નભમાં ફીટક,

ઝીણી હાલુકે વીજળી ઘડીક;

દીડી અદીડી, સરડી જતી એ,

પુનઃ ઉપાગુ' નભ ત્યાં તિમિરે !

ઘેરાયે છે ઘનદળ વડે અણ આધુ'ય ક્યારે,

ને કુંકાનો અહ ! અનિત્ય શો વૃક્ષનાં જૂંક હાતે;

વૃદ્ધિ થાયે, સગર નદિમાં પૂર બહેરો વહાયે ?

હે ! શી આશા અરમરી જરી વાજનાં વિખરાયે !

શીખો ત'યા પ્રખર કોઈ અપેર વેળા,

દિવાકરે પ્રજળતી પૃથિવી દશે ત્યાં;

આવે અચાનક સગરની હહેર ઝીણી,

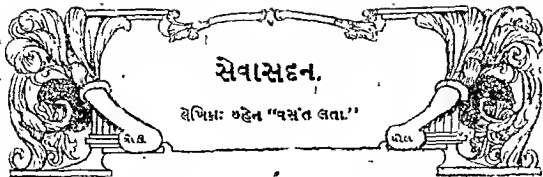
આવી ઘડી, જતી-હતી ન હતી થતી એ !

વેલી કોઈ અધિરો સુવદ્ધિ નાથની વાઃ જોતી,

સુગે શી એ પળપળ ગણી પાવે અશુ હહોતી;

એવે સૂણી પદરવ અહો ! સ્વાગતે લગ દોડી.

નિહાળે ત્યાં અવરજનને ભગત હૈયે િ આરો !

મું બાઈ જેવા મોટા શહેરમાં સ્ત્રી ઉપ-
યોગી મંડળો, આશ્રમો, સમાજો,
અને એવી કેટલીક સંસ્થાઓ છે
જેનો હેતુ હિંદી સ્ત્રીઓમાં કેળવણીનો પ્રચાર
કરી તેઓની ઉન્નતિ કરવાનો છે. આ બધી
સંસ્થાઓમાં “સેવા સદન” નામની સંસ્થા
પણ મુંબાઈ-શહેરમાં હસ્તિ ધરાવે છે જેની
મોહિતી બહુ થોડી ગુજરાતી બહેનોને હશે.
આ સંસ્થા એક નમુનેદાર સંસ્થા છે. તે
કેટલું બધું સ્ત્રી ઉપયોગી અને સંગીત કામ
કરી રહી છે તેની વિગત હું “ગુણગુદરી”ના
વાંચકો આગળ રજુ કરું છું.

“સેવા સદન” ૧૯૦૭ માં સ્વ.
મુક્તબારી અને રા. રા. દયારામ ગીડુમજે
હિંદી સ્ત્રીઓની ઉન્નતિ કરવા મુંબાઈમાં
ગોરગામ એક રોડ ઉપર આવેલા “અમરોલી
હાઉસ”માં “ગુણ” મુકયું. “સેવા સદન”
ખોલવાના આ મહાન નરોના મૂળ હેતુઓ
એ હતાં કે: (૧) દરેક કામની સ્ત્રીઓમાં
કેળવણીનો પ્રચાર કરવો; (૨) તેઓમાં સા-
માન્ય જ્ઞાન ખીલવવું; (૩) કેટલેક અંશે
સ્ત્રીઓને સ્વતંત્ર બનાવવી; (૪) તેઓને
પુરોગામ જેટલા હક્કો મેળવવા યોગ્ય બના-
વવી અને (૫) હિન્દુ, પારસી, મુસલમાન
વગેરે કામની બહેનો એક બીજાના સમાજ-
મમાં આવી મિત્રતાની ગાંઠથી બંધાય એવી
સ્થાપક કરી આપવી.

જે વખતે “સેવા સદન” ગુણ

મુકાયું તે વખતે સ્ત્રી કાર્યવાહકો-તરીકે સ્વ.
જમનાબાઈ સરકાઈ, શ્રીમતિ રમાબાઈ
રાનડે, શ્રીમતિ નાનીબહેન, ગુજરાતી, સૌ.
કાશીગૌરી ત્રિભોવનદાસ ગુજરાત અને બીજા
કેટલાંક બહેન હતાં. આ સંસ્થામાં ગુજરાતી
અંગ્રેજી, મરાઠી, સંગીત અને શીવવા ભરવાના
વર્ગો નાના પાયા ઉપર ખોલવામાં આવ્યા હતાં.
આ સાથે એક નાનો આશ્રમ પણ ખોલવામાં
આવ્યો હતો, જેથી નિરાધાર બહેનો કેળ-
વણી લઈ સ્વાશ્રયી બને. આ સંસ્થાના
વર્ગો સારા ચાલતા અને દરેક કામની
બહેનો તેના લાભ સારી સંખ્યામાં
લેતી. આવળ જતા “સદન”ને પોતાના મંકા-
નની ઘણી જરૂર જણાઈ તેથી સ્વ. મલબારી,
રા. રા. દયારામ ગીડુમજ અને કેટલીક બહેનોએ
ફૂડ ઉઘરાવી એક મહાન ગામદેવી ઉપર ૧૯૧૨
માં બાંધ્યું અને ત્યાં “સેવા સદન” ના
વર્ગો અને આશ્રમો ખોલ્યા. આ મહાન
બંધાયા પછી થોડા વખતમાં રા. દયારામ
ગીડુમજ રીટાયર થયા અને કુ: લિખાઈજી
એન્જનીયર બી. એ. એલ એલ. બી, એમ.
બી. ઇ. એ. ચેકેટરી પદ સ્વીકાર્યું. તેજ
વર્ષમાં રા. મલબારીના સ્વર્ગવાસથી “સદ-
ન”ને “ઘણી મોટી ખોટ ગઈ. પણ કુ.
એન્જનીયર, શ્રીમતિ શીરીનબાઈ કામા,
કુ. જગદામ્બાઈ અવાસ્થા, કુ. મનીએલ કેપ્ટન,
શ્રીમતિ મુશ્તીલાખાઈ કદમ્બ, સ્વ. રમાબાઈ
રાનડે ને બીજા કેટલાંક બહેનોએ ખર્ચ ને
ખાદોશીથી “સદન”નું કામ ગરી રાખ્યું

અને દિવસે દિવસે વધારે સંગીન પાયા ઉપર લાવતા ગયા.

સ્વ. મલખારીની યાદ જાળવવા “ મલખારી મેમોરીયલ હોલ ” બાંધવો એવી “ સદન ”ના કાર્યવાહકોને ઇચ્છા થઇ અને તે માટે લોકો પાસેથી ફંડ ભેગું કરીયું. આ ફંડમાં સ્વ. મલખારીના કુટુંબે પણ સારી મદદ આપી ૧૯૨૪ના માર્ચ મહિનામાં નામદાર ગવર્નરના મુખારક હાથે “ મલખારી મેમોરીયલ હોલ ” ખુલ્લો મુકાયો.

હાલ “ સેવા સદન ”નાં જુના મકાનમાં તેમજ “ મલખારી મેમોરીયલ હોલ ”માં દરેક કામની બહેનો માટે તેમજ ગરીબ અથવા મધ્યમ, સંસારી અથવા નિરાધાર, બાળાઓ અને સ્ત્રીઓ માટે જુદા જુદા વર્ગો ચાલુ છે. આ બધા વર્ગો ફ. એન્જનીઅર, કુ. અવાસ્થા અને શ્રમિતિ મુશીલાબાઇ કદમ્બની દેખરેખ નીચે ચાલુ છે.

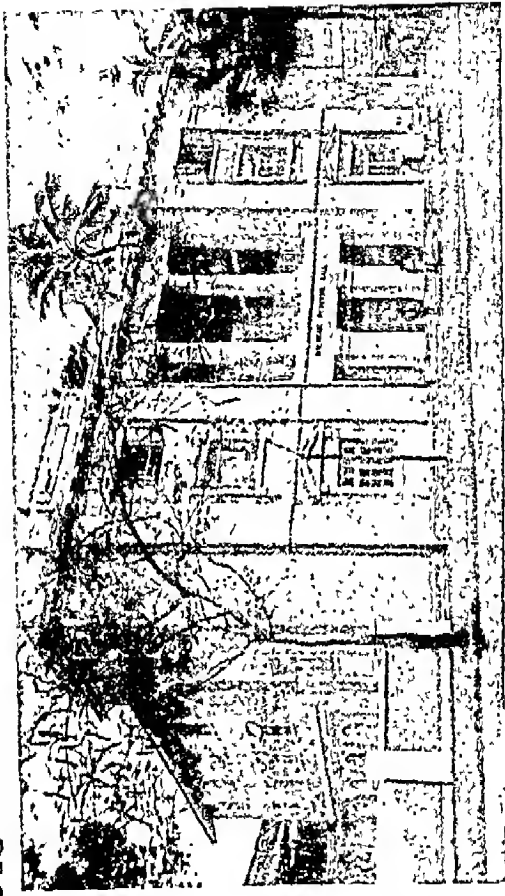
“ સેવા સદન ”માં બપોરના બારથી તે સાંજના પાંચ વાગ્યા સુધી જુદા જુદા વર્ગો નિયમિત રીતે ચાલુ હોય છે ત્યાં ચાર વર્ષ ઉપરની બાળા અથવા સ્ત્રી શ્રી ભરીને અથવા નામની શ્રી (Nominal fee) ભરીને તેનો લાભ લઇ શકે છે.

(૧) (Educational Classes) કેળવણીના વર્ગો: છોકરીઓને અને સ્ત્રીઓને ગુજરાતી, ગરદી, હિન્દુસ્તાની, અંગ્રેજી, સંસ્કૃત વગેરે ભાષાઓનું પ્રાથમિક શિક્ષણ આ વર્ગો દ્વારા અપાય છે જેથી કરીને જે બહેનોને અક્ષરજ્ઞાન નહાનપણમાં મળ્યું નથી અને સંસારમાં લેડાયા પડી અથવા તેઓની નિરાધાર સ્થિતિને લીધે પોતાની માનુષ્યા અને અંગ્રેજી શીખવાનો શોખ યાય છે અથવા જરૂરીઆત જણાય છે તે બહેનો બપોરના એક બે કલાક આપી સાંજે જ્ઞાન મેળવી શકે છે. આ વર્ગોમાં અંગ્રેજી

અને માતૃભાષાઓ છટ્ટા ધોરણ સુધી શીખવવામાં આવે છે.

(૩) (Sewing class) સીવવા વેતરવાનો વર્ગ:—આ વર્ગમાં છોકરીઓને અને સ્ત્રીઓને સીવવાનું ને વેતરવાનું સારી રીતે શીખવામાં આવે છે, મધ્યમ સ્થિતિની બહેનો જેને સીવતાં વેતરતાં આવડતું નહિ હોય તે આ વર્ગમાં ઘણી ખુશીથી લાખલ થઇ શકે છે. ને પોતાના, બાળકોના ને પુરો પોતાના કપડાં સીવવાની કળા સારી રીતે મેળવી શકે છે. મેળવેલા જ્ઞાનનો પોતે પોતાના સંસારમાં સારો ઉપયોગ કરી શકે. હાલના જમાનામાં દરજીઓનો કપડાં સીવવાનો દર ઘણો વધી ગયો છે, અને “ સોનાં ફરનાં ઘડામણ મોઢી ” એ કહેવત પ્રમાણે કપડાંની કિંમત ફરતાં સીલાંઈનો દર વધારે આવેલો પડે છે. આ દર મધ્યમ સ્થિતિનાં તેમજ બહેનો કુટુંબમાં ભારે યાંત્ર પડે છે. પણ સ્ત્રીઓ ને સીવતાં નહિ આવડતું હોવાથી તેઓને નાઇલાજી દરજીઓને વતી સીલાઇ આપી પોતાના ને ઘરના માણસોના કપડાં સીવડાવવા પડે છે. પણ જો એજ બહેનો શીવતાં શીખે તો તેઓને ઘણું ઉપયોગી થઇ પડે. આ મોઢવારીના વખતમાં પોતે સીલાઇના જેસા બચાવી પોતાના ઘરના પુરુષવર્ગને એક રીતે મદદગાર થઇ પડે. સંસારમાં જેટલી શંકણુકળા સ્ત્રીઓએ જાણવાની જરૂર છે તેટલીજ જરૂર સીવણુકળા જાણવાની છે.

જે બહેનોની આર્થિક સ્થિતિ સારી નથી તે બહેનોને આ વર્ગમાં મદત સીવતાં શીખવે છે, અને જ્યારે તેઓને સાચું સીવતાં આવડે છે ત્યારે તે બહેનો પાસે બદારના કપડાં સીવડાવી તેઓને તે કામનો નાણું બહેનો આપવામાં આવે છે. એમ કરવાથી ગરીબ બહેનો પોતાનું સ્વમાન ગુમાવ્યા વગર પ્રમાણિકપણે ગુજરાન સારી રીતે ચલાવી શકે

ધી ગવર્નમંટ બેંગલોર, સેવા સદન.

પો મલબારી મેમોરીઅલ હોલનો અંદરનો દેખાવ.

છે. જો ફાઈ પોતાના કપડાં ઘરજીને નહિ સીવડાવવા આપનાં આ સંસ્થામાં સીવડાવવા મોકલે છે તો તેઓના કપડાં “ સદન ” સીવડાવી આપે છે. મને આશા છે કે સાધનસંપન્ન બહેનો અને લાઠીઓ સંસ્થામાં પોતાના કપડાં સીવડાવવા આપશે. એથી તેઓ એક રીતે આ સંસ્થાને મદદકર્તા થઈ પડશે.

(૩) ફેન્સી વર્કનો વર્ગ:- આ વર્ગમાં પણ જન જનતા ભરતકામ તેમજ દેરા, લેસ અને કાગળના પ્રસો, ગારકેટો વગેરે બનાવનાં શીખવે છે. જેટલી શીવજીકળા સ્ત્રીઓએ જાણવાની જરૂર છે, તેટલી જરૂર આગતનું કામ જાણવાની છે. બહેનો આ કામ શીખી પોતાના ઘર માટે જનજનતા ભરતકામ કરે છે ને તેથી પોતાનું ઘર સજીયારી

થકે છે. ઘર ગમે તેટલું નાનું હોય પણ જો સ્ત્રીઓ તે ઘરને જનજનતા ભરતકામ, તેટલો, કામગળા પ્રસોથી અને કળાથી (artistically) સજીયારે, તો તે નાનું ઘર પણ સુંદર ને મનોહર થક બની શકે છે.

મરીન બહેનોને આ કામ મહત્ત્વ મીળવામાં આવે છે ને તેઓની બનાવેલી મીઠી

જેવી કે ભરેલા ટેબલકોથ, તકીયાની ભરેલી ખોળો, ભરેલી સાડીની દેરા, ભરેલી માડી, ચોળા, ચણીયા વગેરે વેચી તેના પૈસા તે બહેનોને આપવામાં આવે છે.

આ વર્ગમાં ભરત કામ કું. મીડાં પીટીટ કાંઈ પણ પગાર લીધા વિના શીખવે છે. એ બહેન અસહકારી છે અને જે કામ શીખવે

છે તે શુદ્ધ સ્વદેશી કપડાં ઉપર શીખવે છે, અને વેચે છે. કું. મીડાં પીટીટ ગર્લ-શ્રીમંત છે પણ મરીઓની દામ તેમને દેમે છે. પોતાની જનજનતા તરફ શું કરે છે તે સારી રીતે જાણે છે અને જાનવે છે. એ બહેન જે કામ કરી રહ્યાં છે ને પ્રસન્ન નીય અને અનુકરણીય છે.

સેવા સદનનાં સ્થાપક અને સંસાર સુધારક મરહુમ બેદરામજી મેરવાનજી મલખારી

(૪) (Lamp-dry) કપડાં ધોવાનો વર્ગ:-

આ વર્ગનું નામ સ્ત્રીઓનાં મારી કેટલીક બહેનોને દસયું આવશે કે કપડાં ધોવામાં તે એટલું જાણું છે કે તે માટે પણ વર્ગ ખોલી શિક્ષણ આપવું પડે ? પણ ધોયા જેવા સ્વચ્છ કપડાં ધોનાં અને ઘસતી કરનાં સીખ્યા વગર આપે નહિ. કેટલીક વખત કિમતી કપડાં ઉપર ટાંચ એવાં પડે છે કે તે કેવી રીતે

માફ કરવા તેની આપણને સમજ પડતી નથી. જો આપણે એક વખત જનજનતા યાદ કરાડના શીખ્યા હોઈએ તો આપણને કોઈ પણ જાતની મુંઝવણ પડતી નથી. સ્ત્રી પુરુષોના સુગરહિ, ગરમ, રેશમી, જરીના વગેરે કપડાં કેવી રીતે ધોવા અથવા તે ઉપરના યાદ કેવી રીતે કરાડવા ને ઇસ્તરી કરવી તે આ વર્ગમાં શીખવવામાં આવે છે.

હાલ આપણે જોઈએ છીએ કે ધોળીઓના દર અને અનિયમિતતા વખતો અલગ છે અને ધણી વખત આપણા કીમતી કપડાં ફાટી લાવે છે કિંવા બોધ નાખે છે, જેથી આપણે દેરજનની ને નુકસાની અનુભવવી પડે છે અને કેટલેક અંશે પરત્રન રહેવું પડે છે. આ હુન્નર આપણે શીખ્યા હોઈએ તો આપણે જરૂર જોગા કપડા વગરના સહેલાઈથી ધોઈ રાખીએ. અથવા આપણા ચાકર પામે મોવાણી શણે. દાખલા તરીકે મહુરાના શોકા, જસમા કે પુરંગાના ચાપના સીકકના કોટ પાટકુન (Coat) નવાઈ શોકા થાય છે ત્યારે આપણે ધોળીને કે કપડામાં ધોવા આવીએ છીએ. ધોળીઓ અને કપડાના યોગ્ય નેત્રી કાળકથી કપડાં ધોવા નથી અને કપડામાં સહેલાઈ ને ચળકાટ લાવવા એક જાનના નેષ્ટ પદાર્થો નાખે છે. આવી કાપડ જરૂરીથી ફાટી ફાટી જાય છે. પણ જો તેના આપણે પરમાં ધોઈએ તો કપડાને ને યોગ્ય હના અર્થનો જમાવ થઈ શકે છે.

(૫) (Dressing and Painting class) ચિત્રકળા અને (Music class) સંગીતના વર્ગ: જે બંનેને ચિત્રકળાને ને સંગીતનો જોગ દોષ છે તે આ વર્ગમાં દાખલ થાય છે. આ બંને કળાઓ આ જાનનો શુભસુધાર છે. ચિત્રકળા શીખ્યાથી આપણને જનજનતા રંગોનું જાન મળે છે,

ને સાથે સાથે આપણી વિચાર શક્તિ ખીલે છે અને આપણા મનની કલ્પનાઓ પ્રત્યક્ષ દાખવી શકીએ છીએ.

સંગીતકળા પણ સ્ત્રી જાતિ માટે તેટલી જ ઉપયોગની છે. કારણ સંગીત એ દુ:ખી હૃદયનું ચાન્તવન છે, રૂઝતા બાળકને ડાના રાખવાનું યત્ન છે, થકિલાની વિશાન્તિ છે. ને માંદોનો આનંદ છે, એ આપણે આપણા અનુભવ ઉપરથી સારી રીતે જાણીએ છીએ. માટે દરેક વ્યક્તિએ ચિત્રકળા ને સંગીત એ બંને કિંવા એક કળા જરૂર જાણવી જોઈએ.

(૬) (Hosiery class) મોઝાં શુદ્ધવાનો વર્ગ: આ ઉપરાંત મોઝાં જના વવાનો એક વર્ગ છે. જેમાં પગમાં પહેવાવાના મોઝાં વત્ર ઉપર કેવી રીતે શુદ્ધવા તે શીખવે છે. આ હુન્નર પણ ધણી ઉપયોગનો છે. કોઈ પણ બંદેન આ હુન્નર શીખીને પરમાં જોડા જોડા વત્ર ઉપર મોઝાં શુદ્ધા વેચે તો તે પોતાનું શુદ્ધજન તે ઉપર મારી રીતે ચકાવી શકે. કેટલીક બંદેનો આ વર્ગમાં મોઝાં જનાવનાં જાખા અનુસરીપણ મુશ્કેલાં માટે પગારે નોટડીએ પણ લાગેલી છે.

(૭) રાંધણ કળાનો વર્ગ:—જે બંદે-મોને અલેખ પદનોની યાનીઓ જેવી કે કેક, જીસકીટ, પુડીંગ, પેસ્ટ્રી વગેરે શીખવાનો જોગ દોષ છે તે આ વર્ગનો લાભ લે છે.

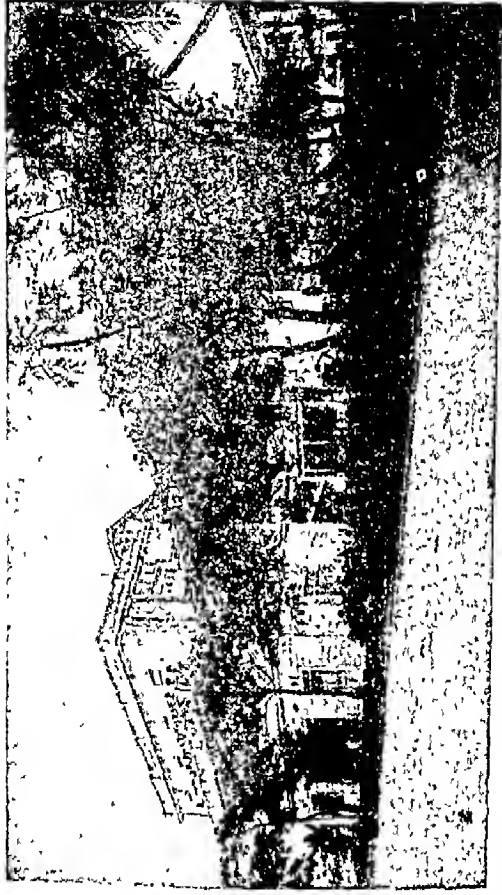
(૮) ટીચર ટ્રેનિંગ કોલેજ (Teachers' Training College): મહાત્મા આમો મારે આ વર્ગ ચાલુ છે. જે બંદેનોને નિયમિત થવું છે તે બંદેનો આ વર્ગનો લાભ લે છે. શુદ્ધજાની બંદેનો મારે પતિના નિયમ માં તેની જોગજ માણુ દોષથી " સાન " ને ખીટ કોલેજની જરૂર નથી જણાતી મારે મહાત્મા આમો મારે જોગજ પાસી છે.

ભોજન શુભવાનો વર્ષ.

સંમિલનવાનો વર્ષ.

સેવા સંસ્થાનું મકાન.

(૯) જે બહેનોને નર્સ થવાની ઇચ્છા હોય છે તેઓને નર્સનું કામ (nursing) શીખવવા માટે જે. જે. હોસ્પીટલ અને કામા હોસ્પીટલમાં મોકલવામાં આવે છે-જેથી કરી નિરાધાર બહેનો નર્સની પરીક્ષા પસાર કરી સ્વાસ્થી અને અને પોષકારના કામો કરે. કેટલીક નિરાધાર બહેનો જેઓને મૃળાક્ષરનું બધું પુરું જ્ઞાન નહોતું તેવી બહેનોને નર્સ થવા માટે “ સદન ”માં દાખલ કરવામાં આવી હતી. તેઓને “ સદન ” પ્રાથમિક શિક્ષણ આપી માત્ર ત્રણ ચાર વર્ષમાં ઉત્તમ નર્સ બનાવ્યાના અનેક દાખલા મોજુદ છે.

(૧૦) જે બાલિકાને યુનીવર્સિટીની ટીચી લેવાની ઇચ્છા હોય છે તેને આશ્રમમાં રાખીને સ્કુલમાં કે કોલેજમાં મોકલવામાં આવે છે, અથવા સ્કૅલરશીપ આપવામાં આવે છે.

ઉપર કરેલા વર્ણન ઉપરથી જણાશે કે “ સેવા સદન ”માં જે કળાઓ સ્વીકૃતિનો શણગાર છે તે જે કળાઓ, આદર્શ ગૃહિણીઓએ જાણવી જોઈએ તે કળાઓનું સાદું જ્ઞાન આપવામાં આવે છે. આ બધા વર્ગોનો હાલ લગભગ ૫૦૦ થી ૭૦૦ બહેનો લાલ લે છે.

આ સિવાય નીચે જણાવેલાં ખાતાઓ પણ “ સેવા સદન ”માં ચાલું છે:—

(૧) Home for the Homeless, અનાથાશ્રમ:—આ આશ્રમમાં નિરાધાર બાળકો, બાળાઓ અને સ્ત્રીઓને રાખવામાં આવે છે, તેઓને લખનાં વાંચનાં શીખવામાં આવે છે, અને એકાદ કળામાં પ્રવિણ બનાવે છે જેથી તેઓ તે ઉપર પોતાનું ભરણ પોષણ કરી શકે. તેઓની સંખ્યા હાલ ૩૮ ની છે, જેમાં ૫ સ્ત્રીઓ, ૫ નવ વર્ષની અંદરના બાળકો અને ૨૮ છ થી તે અંદર વર્ષ બાળાઓ છે

આમાંથી કેટલાક બાળકો અને બાળાઓને મ્યુનિસીપલ સ્કુલમાં શીખવા માટે મોકલવામાં આવે છે અને ત્રણ છોકરી સેન્ટ કાલબ્રો હાઈસ્કુલમાં જાય છે. સ્ત્રીઓ સવાર ને સાંજ આશ્રમનું કામ કરે છે અને બપોરના વાંચના લખનાં અને એકાદ હુન્નર શીખે છે.

(૨) આશ્રમો:—આશ્રમો બે છે: એક પારસી બહેનો માટે અને એક હિન્દુ બહેનો માટે. પારસી આશ્રમમાં ૯ બાળાઓ છે અને તેઓ “ સેવા સદન ”માં ચાલતાં જુદા જુદા વર્ગોનો લાલ લે છે.

હિન્દુ આશ્રમમાં ૨૦ બહેનો છે. જેમાં ૪ બહેનો સેન્ટ કાલબ્રોમાં જાય છે; ૫ બહેનો શિક્ષણનો અભ્યાસ કરે છે, અને બીજા “ સેવા સદન ”માં ચાલતા વર્ગોનો લાલ લે છે; ૪ નર્સનું શીખી ધંધો કરે છે, ૫ બહેનો કામા હોસ્પીટલમાં નર્સનું શીખે છે. ૩ વડોદરામાં મુલાણી (midwife) નું કામ શીખે છે.

છોકરાઓને ખાવાનું મોકલવામાં આવે છે. ગયા વર્ષે દરરોજ કુલ ૨૨૪ છોકરાઓને ખાવાનું પુરું પાડતા હતા. તેમાં ૬૦ પાઠશી ૧૦૯ દિનકુ, અને ૫૫ મુસલમાન છોકરાઓ તેના લાભ લેતા. એ છોકરાઓ પ્રાથમિક સ્કૂલોમાં અભ્યાસ કરે છે.

જે બહેનો “ સદન ” તરફથી નર્સો થાય છે, તેઓને એક વર્ષ “ સદન ” માં રાખવામાં આવે છે. જેઓને નર્સની જરૂર હોય છે તેઓને ત્યાં “ સદન ” નર્સ પુરી પાડે છે. મધ્યમ સ્થિતિના વર્ગ પામેથી આ સંસ્થા થોડો દર લે છે અને ગરીબોને યેર મફત મોકલવામાં આવે છે.

આ ઉપરથી માલમ પડશે કે “ સેવા સદન ” દરેક કામની અને દરેક સ્થિતિની બહેનો માટે ઉપયોગી છે. મધ્યમ વર્ગની બાળાઓને અને સ્ત્રીઓને આદર્શ ગૃહિણી (Ideal housewife) ની કેળવણી આપે છે જેથી તેઓ મળેલા જ્ઞાનનો ઉપયોગ પોતાના સંસારમાં કરે છે ને ઘરમાં એક ઉપયોગી ને કરકસર કરનાર વ્યક્તિ થઈ પડે છે. નિરાધાર અને ગરીબ બહેનો પોતાનું સ્વમાન ગુમાવ્યા વગર પવિત્રતાથી પોતાનું સ્વતંત્રપણે “ સદન ” દ્વારા ગુજરાન કરી શકે છે. માનવસંપન્ન બહેનો જેને પરોપકારી કામ કરવાની અભિલાષા છે તેઓ આ સંસ્થા દ્વારા ઘણી સારી રીતે કરી શકે છે.

આ વર્ષે મ્યુનિસિપાલિટી તરફથી તેમજ સરકાર તરફથી કેળવણી ખાતાના પરીક્ષકોએ આ સંસ્થાના વર્ગોની પરીક્ષા લીધી હતી અને તે બંને ખાતાઓએ આ સંસ્થા દ્વારા અપાતી કેળવણી માટે ઘણી પ્રશંસા કરી હતી. તેમણે “ સદન ” ને મુંબાઈમાં આલતી સ્ત્રી ઉપયોગી સંસ્થાઓમાં પહેલે નંબરે ગણી છે, અને સરકારે આ સંસ્થાને મળતી મદદ (grant) વધારી આપી છે.

સ્વ. મલબારીએ આપેલા નામ પ્રમાણે આ સંસ્થામાં શુભ પણ છે. “ સેવા સદન ” નો અર્થ એ થાય છે કે જન સમાજની સેવા બળવનારી સંસ્થા વા જન સમાજની સેવા બળવવા સેવીકાઓ (Sisters of Service) તૈયાર કરવાની સંસ્થા. આથી પણ વિશેષ “ સદન ” ના કાર્યવાહકોને સમાજ સેવા બળવવાની અભિલાષા છે જેવી કે, “ સદને ” પોતાની એક નિશાળ ઉઘાડવી, ગરીબ બાળકો અને સ્ત્રીઓને મફત દવા આપવી, હોસ્પિટલ અને સુવાવડખાતું ઉઘાડવું, મા વગરના છોકરાઓ ઉછેરવા માટે “ બાલશુદ્ધ ” (Children's Home) ખોલવું. એવી અનેક અભિલાષાઓ “ સદન ” ને છે પણ તેને જનસમાજ તરફથી જોઈતી સહાયશુભિ નદિ મળવાથી કાર્યવાહકોથી આગળ પગલું ભરી શકાતું નથી.

“ સેવા સદન ” ની એક શાખા પૂનામાં ખોલાવામાં આવી છે. એક સંસ્થા ઉત્તર દિન્દમાં “ સેવા સમિતિ ” નામે ચાલુ છે, જેના આદર્શો પણ “ સેવા સદન ” જેવાજ છે. મુંબાઈ જેવા શહેરમાં “ સેવા સદન ” ની ત્રણ ચાર શાખાઓની ઘણી જરૂર છે એમ કહેવામાં જરા પણ વાંધો નથી.

“ સેવા સદન ” નો કાર્યક્રમ રજુ કરતાં “ સેવા સદન ” ના કાર્યવાહકોની નોંધ લેવી ઘટે છે. “ સેવા સદન ” આટલી બધી આદર્શ ને ઉપયોગી સંસ્થા બની છે તે કે. સિખાઈજી એન્જનીયર, કુ. અવાસ્થા, કુ. મીલં પીટીટ, શ્રીમતી કામા, અને શ્રીમતી શુશીલાબાઈ કદમબને આભારી છે. એ બહેનો જે નિઃસ્વાર્થવૃત્તિથી લાખા લાંબા લાપણો ને બોધ આપ્યા વગર મુંગે મોઢે જે કામ કરી રહ્યા છે, તે મુક્તકંઠે વખાણવા લાયક છે. એ બહેનો નિયમિત રીતે “ સદન ” માં હાજરી આપી દરેક વર્ષે ઉગર બતી દેખરેખ ને

કાળજી રાખે છે. એ બહેનોએ પાશ્ચાત્ય સ્ત્રી સંસ્થાઓના આદર્શો અલ્પ કરી તેમાં ઘટતા ફેરફાર સાથે એ આદર્શો આ સંસ્થામાં અમલમાં મુક્યાં છે.

આ લેખ લખવાનો મારો મૂળ હેતુ એ છે કે “ સેવા સદન ” ગાટલું બધું ઉપયોગી કામ કરી રહ્યું છે છતાં તેનો લાભ મારી બહુ ઘોડી જ ગુજરાતી બહેનો લે છે. હાલ એ સંસ્થાનો લાભ મરાઠી ને પારસી બહેનો ધણે ભાગે લે છે. જ્યારે ગુજરાતી બહેનો ત્રણ ચાર લેતી હશે. માટે મારી

ગુજરાતી બહેનો જેમને ગુજરાતી, અંગ્રેજી, સીવવા ભરવાતું, કેપડાં ધોવાતું, ચિત્રકળા, સંગીત; કાળજીના પ્રુક્ષી બનાવવાતું કામ વિગેરે શીખવાની ઉચ્ચ હોય તેમણે આ સંસ્થાનો લાભ જરૂર લેવો. સાધનસંપન્ન બહેનો આ સંસ્થાને નિયમિત મદદ કરશે એવી આશા છે.

“ સેવા સદન ” નો જે અહેવાલ ઉપર આધાર છે તેમાં જરાપણ અતિશયોક્તિ નથી, તેની ખાતરી કરવી હોય તો જરૂર આ સંસ્થાની એક વખત મુલાકાત લેવી.

સાહાર સ્વીકાર.

રંગુન સમાચાર (રંગુન): પુસ્તક ૩૦ મું; અંક ૧૨ થી ૨૭. તંત્રી: શ્રીયુત મણીભાઈ રણુ-છાહલ દેસાઈ, પક્ષસાધુકર વાર્ષિક. લવાજમ: રૂ. ૧-૧-૦.

જૈન (ભાવનગર): પુસ્તક ૧૩ મું; અંક ૧૦ થી ૧૪. તંત્રી: શ્રીયુત શેઠ દેવચંદ કુંડલાકર. વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૫-૮-૦.

બે ઘડી મોજ (મુંબાઈ): પુસ્તક ૨ જું; અંક ૬ થી ૯. તંત્રી: શ્રીયુત “ રમણ ” સહ-તંત્રી: શ્રીયુત “ સાદીક ” વ્યવસ્થાપક: મેસર્સ વર્ધમાન એન્ટ સન્સ. વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૪-૦-૦.

વાયડા મિત્ર (મુંબાઈ): પુસ્તક ૫ મું; અંક ૪ થી ૬. તંત્રી: શ્રીયુત રામલાલ યુનીટાઈઝ મેડી. પ્રકાશક: વાયડા યુનીટાઈઝ સોસાયટી, મુંબાઈ, વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૬-૦-૦.

સમાજ સેવા (ભાવનગર): પત્રિકા નં. ૧૭ અને ૧૮. વ્યવસ્થાપક: શ્રીયુત ગોકુળદાસ હીરજી ઠક્કર.

કચ્છ-પ્રકાશ (મુંબાઈ): પુસ્તક ૨ જું; અંક ૧ થી ૨. તંત્રી: શ્રીયુત લતીફ. વ્યવસ્થાપક: શ્રીયુત ગોવિંદજી લાલજી. વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૨-૦-૦.

ધી વર્લ્ડ ઓફરેટાઈઝર (અમદાવાદ):

પુસ્તક ૧ જું; અંક ૨ થી ૩. વ્યવસ્થાપક: શ્રીયુત હરિલાલ એમ શાહ. વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૩-૦-૦.

“ મંથન ” (અમદાવાદ): પુસ્તક મટિ થોડા સમયમાં પ્રકટ થનાર માસિક “ મંથન ” ની હસ્ત પત્રિકા. તંત્રી: શ્રીયુત મંજુલાલ સાકર-લાલ દેસાઈ. વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૨-૮-૦.

ભટ્ટી હિતેન્દ્રુ (મુંબાઈ): નવન્યુ. ૧૯૨૫ નો અંક. તંત્રી: શેઠ પુરુષોત્તમ વિશ્રામ માવજી, જી. પી. વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૨-૮-૦.

શ્રી જૈનધર્મ પ્રકાશ (ભાવનગર): પુસ્તક ૨૨ મું; અંક ૧ થી ૨. તંત્રી: શ્રીયુત નેમચંદ ગીર-ધરલાલ કાપરીઆ. પ્રકાશક: શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક, સમા, ભાવનગર. વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૧-૧૨-૦.

અક્ષરજ્ઞાન ત્રિમાસિક (અંધેરી): પુસ્તક ૧૮ મું; અંક ૧-૨. તંત્રી: શ્રીયુત કેશવપ્રસાદ છોટલાલ દેસાઈ. પ્રકાશક: શ્રીયુત જીવનલાલ મા-ધવલાલ ઠાકર. વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૧-૮-૦.

જન્મભૂમિ (નડિયાદ): પુસ્તક ૧ જું; અંક ૧૩-૧૪. તંત્રી અને પ્રકાશક: શ્રીયુત ચંદુલાલ નંદલાલ દેસાઈ. વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૨-૮-૦.

શ્રી બંધુ હિતવર્ધક સમાજ (વાંકાનેર) નો રીપોર્ટ: તા. ૧-૪-૨૪ થી તા. ૩૧-૧૨-૨૪ સુધીનો.

ચિતામાં જતી સતીની અશ્વિપ્રાર્થના.

લેખિકા—૨૧ સૌ. ઉર્મિલા દયારામ.

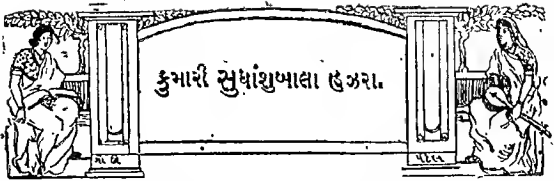
(ખંડ હરિગીત.)

જગનાથ આ હું શું શુભું ? આત્મા ત્વરિત ઉઠી જશે,
કંઠધ્વનિ શુભ પ્રાણનો, પુણ્યમય તે સર્વવેર,
હહેર હહેરે સમીરે શું જ્યાં પાય સેવીશ નાથના,
મંદ હાર્ય નથાવતો.—૧ દિન દીર્ઘ લગી ને રસભર્યા.—૨

પ્રિય અગ્નિદેવ યો ! સૂર્યમય આ મેદિની
મલિનતા મનની હશે, વિલય કરને પણ મંદિ,
ન્યોતિ પૂર્વ જગાવીને, થવણ કરને પ્રાર્થના,
શુભ પુનઃ કાયા ઉઠજો.—૨ યો ! અખલ અગ્નિ દેવતા—૫

પુન રક્ષમ દે, પુન ગ્રમ દે, વર્ણો સુદિનકર આ પૃથ્વીના,
કનકમય પુન કરવડે, અચલ યોગન ધારને,
ભારમ કરી આ કાયને, તરણ જન્મ સૂર્યના,
પ્રાણમય પુન પ્રાણ દે.—૩ રાજહંસી શુભ સમા—૬

સુકુમાર હેહું જાળને
સમરોર કોની પુન કરી,
જનમણ તણા ઉપજીવકા,
શુભ પ્રાણના પ્રાણેશ્વરા.—૭

કુમારી સુધાંશુબાલા હઝરા.

હિંદુ કોમમાં સૌથી પહેલી વકીલ થનાર સ્ત્રી સુધાંશુબાલા હઝરા પટણાની હાઇકોર્ટમાં વકીલ તરીકે પ્રેક્ટીસ કરે છે, તથા ત્યાંની યુનીવર્સાટીની મીડીકેટમાં તે ફેલો તરીકે નીમાયાં છે, એ ખખર આ માસિકમાં પ્રગટ થઇ ચૂકી છે. તેમણે પોતાનો અભ્યાસ કેટલી મુશ્કેલીથી કર્યો, તથા પછી કેટલી દૃઢતા તથા મનોબળથી છ'ઠગીમાં આગળ વધ્યાં એ હકીકત જાણુવા જેવી છે.

સુધાંશુબાલાનો જન્મ કલકત્તામાં થયો હતો. તેમની બાલ્યાવસ્થામાં તેમની માતાનું મરણ થયું, તથા તે પછી થોડે વર્ષે પિતા પણ મૃત્યુ પામ્યા. આ કારણથી તે અનાથ કન્યાને ઉછેરવાનું કામ ખીજને માથે આવ્યું. ખિદાર અને ઓરીસ્સા પ્રાંતના માઝ મંત્રી શ્રીયુત એમ. એસ. દાસ સી. આઇ. ઇ. હતા. એમણે આ બાલાને ઉછેરવાનું તથા શિક્ષણ આપવાનું કામ માથે લીધું. સુધાંશુબાલામાં સ્વાભાવિક રીતેજ શુદ્ધિ તથા સહનશકિત ધણી હતી. તેમણે ખી. એ. સુધીના અભ્યાસમાં કોઇ પણ શાળા કે કોલેજમાં પ્રવેશ કર્યો નહોતો. બધી કેળવણી ઘેર અભ્યાસ કરીને લીધી. રેવનશા ગર્લ્સ હાઇસ્કૂલ નામની શાળામાં તેઓ શિક્ષકનું કામ કરતાં, અને તેમાંથી જે પુરસદનો સમય મળે તેટલામાં યુનીવર્સાટીની પરીક્ષાઓ માટે અભ્યાસ કરતાં. આવી રીતે અતિશય ખંત અને દૃઢતાથી તેમણે અભ્યાસ ચાલુ રાખ્યો, અને આખરે

કલકત્તા યુનીવર્સાટીની ખી. એ. ની ડીગ્રી પ્રાપ્ત કરી.

કુમારી સુધાંશુબાલાએ આ પછી દેશ-સેવા કરવા માટે તૈયારી કરી. તે માટે એ કામપર તેમણે ખાસ લક્ષ આપ્યું. એક તો સ્ત્રીઓને કેળવણી આપવી; અને ખીજું 'પડ' દામાં રહેનારી સ્ત્રીઓને કાયદાની બાબતમાં જોષ્ટી સંકાપ કરવી. તેઓ ખી. એ. થયા પછી થોડે વર્ષે ઇંગ્લંડ ગયાં. હિંદની શિક્ષણ પદ્ધતિમાં સુધારો કરવાના હેતુથી તેમણે ઇંગ્લંડની ઘણી શાળાઓમાં ફરીને ત્યાંની શિક્ષણ પદ્ધતિનો અભ્યાસ કર્યો. ત્યાંથી પાછા ફર્યા પછી તેમણે કલકત્તાની યુનીવર્સાટીની ખી. એલ. (કાયદાની) 'ડીગ્રી લેવાનો વિચાર કર્યો. આ ડીગ્રી મેળવવા માટે વિદ્યાર્થીએ કોઇ પણ કોલેજમાં 'અભ્યાસ' કરવો જોઈએ એવો નિયમ છે. તો પણ સુધાંશુબાલાએ જાનગી અભ્યાસ કરીને પરીક્ષા આપવાની રજા માગી. કોઇપણ વિદ્વાન વકીલની સાથે રહીને અભ્યાસ કરવો એવી સરતથી તેમને આ પરવાનગી મળી. આથી તેમણે શ્રીયુત એમ. એસ. દાસની પાસે અભ્યાસ શરૂ કર્યો અને આખરે ખી. એલ.ની ડીગ્રી પ્રાપ્ત કરી.

દરે તેમણે પટણાની હાઇકોર્ટમાં વકીલાત કરવાની રજા માગી. પરંતુ તે સ્ત્રી હોવાના કારણથી તે વખતના કાયદા પ્રમાણે એ રજા મળી શકી નહિ. તેથી નિરાશ ન થતાં સુધાંશુબાલાએ પ્રીવી-કાઉન્સિલમાં અપીલ

કરી. વળી કાયદાની લીટી લેનારી સ્ત્રીઓને વકીલાત કરવાનો અધિકાર મળવો જોઈએ એવો વિનંતિપત્ર પણ વાઇસરૉયને તેમણે મોકલ્યો. આ વિનંતિપત્ર તેમણે ઘણી મામિકે તથા વિચારપૂર્વક લાપામાં લખ્યો હતો. એ પત્રપરથી કાયદા સંબંધી તેમનું જ્ઞાન કેટલું ઉંડું હતું તે જાણી શકાય છે. એ પત્રનો સાર મંદેપમાં નીચે પ્રમાણે છે:-

હિન્દુસ્તાનમાં મૌલવી પહેલાં સને ૧૭૯૩ માં વકીલાતના ધંધા સંબંધી કાયદાની સ્થાપના થઈ. તે સમયે માત્ર હિન્દુ તથા મુસલમાન એ બે કોમના લોકોને વકીલાત કરવાનો અધિકાર મળ્યો હતો. પછી ધીમે ધીમે આ દેશમાં ખ્રિસ્તી લોકોની સંખ્યા વધતી ગઈ. તેમના અધિકારના રક્ષણ માટે તેમને વકીલાત કરવા દેવાની આવશ્યકતા જણાઈ. ઇ. સ. ૧૮૪૩ માં કાયદામાં સુધારો ગયો અને સમસ્ત ભારતવાસીઓને વકીલાત કરવાનો હક મળ્યો. શેઠાં રૂપ પછી યુરોપિઅન લોકોને પણ એ અધિકાર મળ્યો. આ ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે જેમ જેમ આવશ્યકતા જણાઈ તેમ તેમ આ કાયદામાં સુધારો કરવામાં આવ્યો છે. તે સમયે એજ વાત પર ધ્યાન આપવામાં આવ્યું છે કે પ્રત્યેક કોમના લોકો પોતાની ઇચ્છાનુસાર વકીલો દ્વારા પોતાના પક્ષનું સમર્થન કરાવીને ન્યાય પ્રાપ્ત કરી શકે. પરંતુ હાલ આ કાયદા પ્રમાણે સ્ત્રીઓને ન્યાયપ્રાપ્તિ કરવામાં ઘણી દરકન પડે છે. હિન્દુસ્તાનના કેટલાક પ્રાંતોમાં પડોનો રીવાજ છે એ વાત તો બધાને વિદિત છે. તેથી સ્ત્રીઓ પડોમાં રહીને પુરૂષ વકીલને પોતાની બધી હકીકત છૂટથી કહી શકતી નથી. તે મળે દને સ્ત્રીઓને વકીલાત કરવા દેવાની રજા આપવાની ધણી જરૂર છે.

મુધાંશુપાદાએ વર્તમાન કાયદાની મોટી

ખામીઓ બતાવી છે તેમાંની કેટલીક નીચે પ્રમાણે છે:-

પોતાની સામાજિક સ્થિતિ તથા અંતરની રૂચિ અનુસાર પોતાનો વકીલ પ્રસંદ કરવાની સ્વતંત્રતા મેળવતી, એ પુરૂષોની માફક સ્ત્રીઓનો પણ હુકમતી અધિકાર છે. પડોમાં રહેનારી સ્ત્રીઓ હાલ આમ કરી શકતી નથી. માટે હાલનો કાયદો સ્ત્રીઓના હુકમતી અધિકારમાં ખામીકર્તા છે.

વર્તમાન કાયદાથી, પડોમાં રહેતી સ્ત્રીઓની અસહાય સ્થિતિનો અયોગ્ય લાભ સ્વાર્થી પુરૂષો લઈ શકે છે.

ન્યાયનો એ સિદ્ધાંત છે કે ન્યાય માગનાર અને તેના વકીલને પરસ્પર મળીને વાતચીત કરવાની પુરેપુરી સગવડ હોવી જોઈએ. પરંતુ હાલના કાયદાથી એ ઉદ્દેશ પાર પડતો નથી.

કાંઈ વખત કેટલીક હકીકત એવી હોય છે કે જે સ્ત્રીઓ સ્વાભાવિક સંકોચને લીધે પુરૂષોને કહી શકતી નથી. એવી સ્થિતિમાં ન્યાય માગનાર સ્ત્રી પડો ન પાળતી હોય તો પણ ન્યાયપ્રાપ્તિને માટે આવશ્યક ઘણી વાતો પુરૂષ વકીલને કહેતાં તે મંદાય પામે છે. આથી મત્વને છુપાવવું પડે છે અને ખરો ન્યાય મળતો નથી.

આ આવેદનપત્રનો સાર વાંચાથી જણાય છે કે પડોમાં રહેનારી સ્ત્રીઓને ન્યાય મેળવવામાં કેટલી મુશ્કેલી પડે છે તેનું સાફ દિગ્દર્શન મિસ હજારાએ કરાવ્યું છે. તેમનો આ આવેદનપત્ર વ્યર્થ ગયો નહિ. તેમની વિચારશીલ દશા સુદિરપૂર્ણ લાપાથી વાઇસરૉયને ખાતરી થઈ ગઈ કે વકીલાતના કાયદામાં સુધારો કરવાની ધણી જરૂર છે. તે પ્રમાણે તેમણે સુધારો કર્યો. મિસ હજારા પોતેજ

પટણા હાઈસ્કૂલની સૌથી પહેલી સ્ત્રી વકીલ થઈ, અને હાલ તે ત્યાં વકીલાત કરે છે.

પોતાના આ સંકલ્પની સફળતાથી ઉત્સાહિત થઈને સુધાંશુબાલાએ સ્ત્રીશિક્ષણ વધારવાની પ્રવૃત્તિ હાથમાં લીધી. પહેલાં તે બિદાર અને ઝોરીસા પ્રાંતમાં શાળાઓનાં એસિસ્ટન્ટ ઇન્સ્પેક્ટર હતાં. ઇંગ્લેન્ડમાં રહીને પણ ત્યાંની વર્તમાન શિક્ષણ પદ્ધતિનો અભ્યાસ તેમણે કર્યો હતો. કટકની રેવન્યુ ગર્લ્સ સ્કૂલમાં પહેલાં માત્ર પ્રાથમિક શિક્ષણ અપાતું હતું. પરંતુ મિસ હઝરાના મતન પ્રયાસથી તથા તેમની બહેન શંકળાલા દાસની સહાયથી

આને તેમાં હાઈસ્કૂલ સુધીનું શિક્ષણ આપવામાં આવે છે. આ પ્રમાણે તે પોતાના પ્રાંતની સ્ત્રીઓમાં ફેળવણીનો પ્રચાર કરવા માટે ઉત્સાહથી પ્રયત્ન કરે છે. શિક્ષણ સંબંધી તેમનું અતુલ જ્ઞાન તથા કર્તવ્યનિષ્ઠા બેઠેને પટણા યુનીવર્સિટીના ગ્રેજ્યુએટોએ તેમની ફેરો તરીકે નીમણુંક કરી છે. અને લાંબે ત્યાંની સીડીકેટની આગળ હંમેશા સ્ત્રી ફેળવણીના પ્રશ્ન જરૂર ઉપસ્થિત થયાં કરશે. આની રીય સીસમાજની સેવા કરવાનો તેમનો અભિલાષ લવિષ્યમાં પણ હંમેશાં સફળ થાય એવું ઇચ્છીએ છીએ.

૬ " ચાંદ " માંથી ફેરફાર સાથે.

" અરે હાલ્યાબાઈ ! હવે સમષિકલાતને કેમ કહ્યું કે હું ચૂંનો છું ? "

" અરે બાઈ, મને ખબર નહિ કે એ વાત જાનગી છે. "

x x x x

" કો કમળા, તું હજી એની એન્ડ ચોપડી પાંચે છે કે ? "

" હા, બહેન, નવી નવી ચોપડીઓ વાંચવા કરતાં એમાં ધણો વખત બેસે છે. "

x x x x

૧૭ વર્ષની વયે ૧૭ પુસ્તકોઃ અંગ્રેજીમાં મીસ સેપ્ટીમ્સ સ્ટોનર નામની ૧૭ વર્ષની વિદ્યુષી બાળાએ અત્યાર સુધીમાં દસ હજાર કાવ્યો લખ્યા છે, અને તેનાં ૧૭ પુસ્તકો છપાયાં છે ! તે ૧૭ લાપાઓ વાંચી શકે છે. જ્યારે તે ૬ વર્ષની હતી ત્યારે તે મહિને દોઢ હજાર રૂપીયા કમાતી. હાલ તો તેની કમાણી બેસુમાર છે.

x x x x

જર્મનીનું જંગી સાહસઃ—યુરપની ગંગા. જગના ને ત્રણસતી રૂપ હાંકન, મેન અને યનુજ નદીની ત્રિવેણી નેહી, હજાર સમુદ્રી કાળા સમુદ્ર સુધી ૨૦૦૦ માઇલની લાંબી નહેર કરાવો બગીચ પ્રયત્ન જર્મનીના લોકો કરી રહ્યા છે. એ કામ ૧૯૨૧ માં શરૂ થયું ને ૧૯૨૨ માં પૂરું થયું. તેની પાછળ ૪૫૫૫ કરોડ રૂપીયાનો ખર્ચ થયો.

એક સુપ્રસિદ્ધ એમ. લેખક: શ્રીયુત દેનસુખલાલ કૃષ્ણલાલ મહેતા, કરવા માંડ્યા. આ વિ.
 ડી. ના કન્સલ-

દીગરમ્સમાં એક પુરુષ આનીને બેઠો અને ડાકટરને
 સંગ્રોધીને બોલ્યો: “ડાકટર, તમે મને જરાબર
 તપાસો અને પછી કહો કે હું ટ્યુબરક્યુ-
 લોમીસથી (સપરેશન) પીડાઉં છું કે નહિં.
 મારે સાત વ્તણુ” છે. ચિકિત્સાનું પરિણામ
 ખરાબમાં ખરાબ હતો તો પણ આચકે
 ખાધા વિના હું સાલળી સકીશ. તમારે
 ખુદલા દિલથી કહી દેવું એ તમારી કરજ
 છે અને મારી ખરી સ્થિતિ શી છે તે જાણ-
 પાનો મારો દક્ક છે એમ હું માનું છું.
 તમે એ પ્રમાણે કરવાનું વચન આપો
 છો ? ”

ડાકટર મહેજ વિચારમાં પડ્યો, પોતાની
 ટર્નચેર ઉપર તે મહેજ આડો થયો અને
 પછી બોલ્યો. “ કીક, હું વચન આપું છું.
 તમે કપડાં કાઢશો ? ”

હર્ષ કપડાં કાઢતો હતો તે વખતે ડાકટરે
 તેને પ્રશ્નો પૂછવા માંડ્યા.

“ તમને નળનાબ લાગે છે ? રાતના
 પરસેવો થાય છે ?.....પહેલાં થતો હતો
 અને હવે નથી થતો ? તમને ઉંઘરસ ઘણી
 આવે છે ? સવારના દસકાં આવે છે ?
 તમારા માથાપ હજી ઝવના છે ? તે યાથી
 મરી ગયાં તે તમે જાણો છો ?

પુરુષે જાતી ખુશી કરી અને કહ્યું, “ હું
 તૈયાર છું. ”

ડાકટરે જાતી ઉપર આંગળાથી અચાજ

પૂર્વક જોઈ રહ્યો હતો. તેના હાથ અશકત
 સ્થિતિમાં લટકી રહ્યા હતા. મોં ઉચું રહી
 ગયું હતું. શાંત એવરમાં છાતી ઉપરનો
 ટકોરા કેક વિચિત્ર લાગણી ઉત્પન્ન કરાવતા
 હતા.

ચિકિત્સા લાંબી ચાલી, ઘણી કાળજી-
 પૂર્વક કરાઈ પણ આખરે પ્રરી થઈ. ડાકટરે
 હર્ષનો ખબો હાથથી થાપડ્યો અને મહેજ
 સ્મિતથી કહ્યું, “ કપડાં પહેરી દો, તમે
 જરા જરામાં ઉંચેકોઈ જાણો તેવા છો અને
 નરવસ છો. ખાકી હું તમને ખાત્રી આપું
 છું કે તમને કંઈજ નથી. જરા પણ રોગ
 નથી.....કેમ ! આ સાંભળીને તમને આ-
 નંદ થયો હોય એમ જણાતું નથી ! ”

હર્ષ કપડાં પહેરતો હતો તે આ સાંભ-
 ળીને અટકી ગયો; ખમીસના આગલા
 લાગમાંથી તેનું મોં આંધું જણાયું, તેના
 હાથ ઉંચા રહી ગયા. તેની આંખમાં તીવ્ર
 વિકાર હતો અને તે એક પ્રકારનું કટાક્ષમય
 હાસ્ય દર્શાવે બોલ્યો, “ હા હા ! હોર-હું
 ખુશીજ છું—ધભાજ ખુશી છું. ”

ખાત્રીના કપડાં દહાએ માન ધારણ કરીને
 પહેરી લીધાં. ડાકટર પોતાના ટેબલ ઉપર
 પ્રીક્ષીપથન લખતો હતો તેને તેણે સંગ્રાથી
 ના પાડી. “ જરા ય જરૂર નથી...”

પોતે મજાવામાંથી દસ રૂપીઆની નોટ
 કાઢીને ટેબલ ઉપર મુકી. પછી એક ખુશી

ઉપર બેઠું અને મહેજ કંપતા ચવાળે તેણે બોલવા માંડ્યું:

“ હવે જરા વાનચીત કરીએ. આશરે અદાર મહીના પહેલાં, હું જેમ થોડી મીનીટ મહેજાં આપ્યો હતો તેજ પ્રમાણે અદિ આપ્યો હતો. અને મેં તમને તે વખતે પણ માયું બોલવાનું ક્યું હતું. તમે મને ઉનાવળમાં તપાસ્યો હતો—નહિ, એ ખરું છે...તમે મને ક્યું હતું કે મને ટ્યુ-બરક્યુએરીસ લાય પડ્યો હતો અને સ્થિતિ ગંભીર હતી...નહિ નહિ, વાંધો હાલવશેજ નહિ, તમારા જવાબ કરશેજ નહિ. હું જે કહું છું તે માયુંજ કહું છું...અને વળી મારે પરણ્યું નજ નોંધ્યે અને તેમાં પણ ઊંડાં તો ઉત્પન્ન નજ કરવાં નોંધ્યે એમ પણ ક્યું ‘હવું’.”

ડાક્ટર ધીમેથી જોડ્યો, “ મને યાદ નથી, પણ કદાચ એમ બન્યું પણ હોય... મારે એટલાં બધાં દર્દીઓ આવે છે ! પણ તમે આ ઉપરથી શું કહેવા માંગો છો તે હું બરાબર સમજી શકતો નથી.”

“ એજ કહેવા માગું છું કે ત્યારે મેં ક્યું કે હું કુંવારો છું તે વખતે હું કુંવારો નહતો એટલુંજ નહિ પણ મારે ધેર ઊંડાં પણ હતાં. હું બદાર નીકળ્યો અને તમારા ઓરગના બારણાં પાછાં બંધ થયાં ત્યાર-પછી નમે તો મારે વિશે વિચાર પણ નહિ કર્યો હોય. દર વરસે હજારો દુઃખી મનુષ્યો કાયમાં મૃત્યુ પામે છે તેમનાં હું તો માત્ર એક અંશેજ હતો. પણ મારે તો નમારા શબ્દોથી ભયંકર પરિણામ આવ્યું.”

દર્દીએ પોતાના હાથ આંખ ઉપર ફેર-વ્યા અને પાછું ચપ્પાન્યું:

“ હું ત્યારે ધેર ગયો ત્યારે મારી પત્ની અને ઊંડાંઓ મારી રાદ ભેતાં ખેંસાં હતાં. તે વખતે સિંધાગો હતો પણ

માફે ઘર તો અચેસઆરામથી ભર્યું ભર્યું હતું. ખુણામાં એક મોરી મેગરી સળ-ગતી હતી. હું, માંધુર્ય અને મુખ-ત્રણે ત્યાં હતાં. તે દિવસ મુઠી ઘેર પાછા જવાના વખતને હું ચકાતો હતો, મારાં ઊંડાંઓથી વીંટલાઈને બેસવામાં મને સ્વર્ગીય આનંદ હતો. હું મારી પત્નીના આલિંગનો માટે તકસતો, મારાં બાળકોનાં મુંબનો માટે તરસ્યો રહેતો; અને જે સમયે હું મારા ધંધાની હેગનગતી અને બીજી જગમગો તેમના સંગમાં ભુલી જવા સ્વતંત્ર બનતો તે સમયને માટે હું આખો દિવસ અર્ધાંશ બની રહેતો. પણ તે દિવસે ત્યારે મારી પત્ની મને મુખન કરવા આવી ત્યારે હું મહસા પાછો લી ગયો, અને ઊંડાંઓ ત્યારે મારી કંને દોડતાં આવ્યાં ત્યારે મેં તેમને પાછાં કાઢ્યાં.

“ તમે જે ઝેરી બી મારાં હૃદયમાં રાખ્યાં હતાં તે ઉગવા માંડ્યાં હતાં.

“ અમે જમવા ખેંસાં. હું મારા હૈયાની ચિંતા સંતાડવાનો યત્ન કરતો હતો છતાં પણ જે વ્હાલાંઓનો મારે હવે અલ્પ સમ-યમાં ત્યાગ કર્યો પડશે એ વ્હાલાંઓનો, મારી સહાય વિનાના મારા ઘરનો, બાપ વિના ઉછરનારાં મારાં બાળકોનો વિચાર કરતાં કરતાં મારું હૃદય ભરાઈ ગયું. હું અત્યંત દિલગીર થઈ ગયો.

“ પોતાનું મૃત્યુ પામે આવ્યું છે એમ જાણતાં છતાં પોતાના વ્હાલાંઓને છાતી સરસાં આંખી રોકે છે એવાં પણ કેટલાંક મનુષ્યો હોય છે—એવાં કામમાંથીજ તેઓ આત્મસન લઇ શકે છે. પણ—પણ હું !

“ જેમની પાસે જાડ તેમને મોતના તણખાથી દઝાડ્યો એવો હું મૃત્યુને મારા કાયમાં તણને ફરનો હતો. હું જીવનો હતો છતાં જીવંત મનુષ્યોની સંખ્યામાંથી બાલક હતો; બીજાં મનુષ્યોના મુખમાં બાજ સેવાનો

મારો અધિકાર નહોતો—એ અધિકાર મેં ખોયો હતો...

“ સુવાનો સમય થયો. છોકરાં વળી મારી પાસે આવ્યાં, વળી મેં પાછાં હાથેલ્યાં. માફ મેં—માફ લવાનક મેં તેમની પાસે નજ બંધુ બોધ્યો એ હું જાણતો હતો. તે પછી હું મુતો. ધીમે ધીમે આખા ઘરમાં તેમજ શેરીમાં શાંતિ પ્રસરી રહી. મેં દીવો હોલખ્યો. પત્નીના આસોખ્યાસ માંલજતો હું તેની પાસે જાગતો પડ્યો હતો. ”

“ ઉંઘ વિનાના કલાકોના કલાકો જતાં ગયા. ફેફસાની નળણી જગ્યાએ શોધવા મેં મારી છાતી ઉપર હાથ મુક્યા. તમે કહેલું તે માનવા જેટલું મને દર્દ નહતું—એટલી અંશાંતિ પણ નહતી. આવો હૃદયનો જળવો સ્વાભાવિક છે. મારી ઇચ્છા એવીજ હતી એટલે મેં એમ માની લીધું કે તમે બુદ્ધ કરી હશે. મેં મનમાંજ વિચાર કરી નાખ્યો કે તે ખોટુંજ છે, તે અશક્ય છે. હું ખીજા ઝડક-રની સલાહ લઉંશ...

“ સહસા મને ખીજા જાંઘમાં ઉધરસ સંલગ્નાઈ. હું ચમક્યો. જે એરડામાં છોકરાંઓ શૂનાં હતાં તે એરડામાંથી ઉધરસ આવી હતી—તે ફરીથી બાવી—કેવી જાણરી, તોણી અને પાછળથી કદવી ભરાયેલી ! લશ્ચરસ્ત મેં મારી પત્ની તરફ હાથ લંબાવ્યો. પણ હું તેને જગાડનાં પીધાં. હું જરા થોભ્યો. ઉધરસ પાછી શરૂ થઈ. હું ઉઠ્યો અને જ્યાં છોકરાં મુતો હતાં ત્યાં ગયો. ઝીણા દીવાના પ્રકાશમાં મેં તેમને તળાઈમાં મુતેલા બેઠાં જોયાં. મોટાં છોકરાનો ચહેરો મને ફેરવાયો લાગ્યો. હું તેના હાથને અડક્યો. મને તે ગરમ લાગ્યો. હું તના તરફ નીચો વળ્યો. નેણે પાછી થોડીક ઉધરસ ખાધી અને અચ્ચરથી રીતે તકીઆ ઉપર માથું ફેરવ્યું. હું ઘણીવાર તેની પાસે બેસી રહ્યો. તેણે ઉધરસ આધાજ કરી. હું પાછો

મૂકા ગયો પણ પુરો મુતો પણ નહિ હોઈશ એટલામા લવાનક વિચારે મને ઘેરી લીધો: ‘ મારી માફક તેને પણ આ જીવલેણ દર્દ લાગુ પડ્યું છે ! ’

“ મને એ વિશે કશોજ ચાક નહતો. મેં તે સાચુંજ માની લીધું. ”

આટલું કહીને દર્દી જરા ટેબલ તરફ વળ્યો અને કુંટણે હાથ બેરવીને પાછો બોલ્યો: “ તે કણે, તમે શું કયું હતું તેનો જરાપણ ખ્યાલ તમને નહોતો, તમને હતો ?

“ બીજો દિવસ અસલ થઈ પડ્યો. અમારું બાળક માંડું છે એમ મારી પત્નીને કહેવાની મારી હિંમત ચાલી નહીં. ડાકટરને બોલાવવા માફ મન કણુવ થયું નહીં. તે આવીને શું કહેશે એ વિચારથી હું ગભરાતો હતો—હું જાણતો હતો કે તે શું કહેશે. તેથીજ હું નાહિમન થઈ ગયો હતો. મને મારી જાતને માટે શરમ આવી, અને મારા કાયરપણાએ મને મુંગોજ રાખ્યો.

“ પણ માફ મન મુંગું રહ્યું નહીં—શાંત રહ્યું નહીં. હવે એમાં માત્ર એવ લાગવાનોજ સવાચ રહ્યો નહતો. મારી સમક્ષ લવાનક આકૃતિ ખરી થઈ હતી. વંશપરંપરા એ રોગ ઉતરવાની જે પ્રમાણે મારા વાળ, મારી આંખો વગેરે તાદશ મારાં છોકરાંમાં ઉતર્યાં હતાં તેજ પ્રમાણે મારો રોગ પણ એમનામાં દાખલ થયો હતો. એકવાર ધારીએ કે જન્મથી એ રોગ એમનામાં નહતો તો પણ એટલું તો ચોક્કસજ કે તે પછીના એમના મારી સાથેના નિકટ સહવાસથી એ રોગ એમનામાં દાખલ થયો હોવાજ બોધ્યો.

“ તમે એને માત્ર કંઈપણજ કહો છો કે માફ કરજો ડાકટર સાહેબ. તમે એમ કહી શકો છો કે તમે જુને નમારા તમામ ડાકટરો-એ, ભાપણોદારા નર્તમાનપત્રોદારા કેન્દ્ર-

સોદારા અપ્પ વાત અમારાં અજ્ઞાન મગજમાં
હસાવી મુકી નથી ?...

“જે જે મેં સાંભળેલું-જે જે મેં
વંચેલું તે સર્વ મારા મગજમાં તે વખતે
ઉભરાઈ આવ્યું.”

“એક પછી એક મારી સ્ત્રી અને નાનાં
છોકરાંઓ, છેવટનો અંત આવે ત્યાં સુધી
રીખાતાં, પીલાતા હાડપીંજર જેવાં થતાં
જશે...અને મારે-મારે તે જોયા કરવાનું:
તેમના ચહેરા દારા, તેમનાં સૂકાઈ જતાં શરીર
દારા મારે આ લાયકરોગની ગતિ નિહાળ્યા
કરવાની. જે થવાનુંજ છે એને કોઈ પણ
વિજ્ઞાન અટકાવી શકવાનુંજ નથી.”

દર્દીએ ડાક્ટર તરફ આંગળી તાકીને ધીમે
ગંભીર સાદે કહ્યું:

“તે પછી-મને તમે ધ્યાનથી સાંભળજો-
આ વિચારથી રીખાતાં મેં એમ માનવા
માડ્યું કે અમુક પ્રસંગે, અમુક કેસમાં માથું-
સની ફરજ છે કે જે દુઃખ આવવાનું નિર્મિતજ
થયેલું છે તે દુઃખ તેણે હરકોઈ પ્રકારે અટકા-
વવું. પોતે જે ક્યું છે તે ઉઘાપવાનો, અસહ્ય
શારીરિક વેદના છુંદગી પર્યંત જેના નરીજ
માં હોય તેવાં મનુષ્યોના અંત લાવવાનો,
આવાં દુર, અમાતુષી અંતમાંથી તેઓને
અચાવી લેનાર વિદ્યાતા થવાનો તે મનુષ્યને
હક્ક છે એવી મારી માન્યતા થતી ગઈ.

“આહ ! તમે કમકમે છો ? તમે એ
જ્ઞાનથી ગભરાઓ છો ? ... હાજી, મેં મારે
પોતાને હાથે છોકરાં અને મારી પત્નીને મારી
નાખ્યાં, સાંભળો છો ? મેં મારી નાખ્યાં.
મેં તેમને ઝેર આપ્યું અને તે પણ એવા
કૌશલ્યથી અને એવી ત્વરાથી કે કોઈને મારા
ઉપર શક ગયો નહીં.

“પ્રથમ, મેં પણ એમની પાછળ મારી
છુંદગીના અંત લાવવાનો, નિશ્ચય કર્યો હતો
પણ મેં તે વિચારને દૂર કર્યો. હું શિક્ષા

કરવા યોગ્ય હતો. અલગત, તેમને મેં મારી
નાખ્યાં એને લીધે નહીં; કારણ કે એ કાર્યને
તો હું યોગ્યજ માનતો હતો. પણ મેં તેમને
આ ભયાનક રોગનો ચેપ લગાડ્યો એને લીધે.
જે અસહ્ય વેદનામાંથી મેં તેમને મુક્ત કર્યાં
હતાં, જે કારમા દુઃખમાંથી મેં તેમને સ્વતં-
ત્રતા આપી હતી તે વેદના, તે દુઃખ મારે
એકલાએ સહેવાં એના શિવાય ખીલું મોહું
પ્રાપ્તિ થઈ કયું હોઈ શકે ?

“અને એનું પરિણામ શું ? પેલાં મૃત્યુ
પામ્યા પછી થોડાં અઢવાડીયાં વીત્યાં એટલે
મારા શરીરમાં કૈવલ આવવા માંડ્યું. પડખા
માં દરદ હતું તે દૂર થયું, કંઈમાં લોહી પડતું
હતું તે અટકી ગયું અને મારી પાચનશક્તિ
સુધરવા લાગી. હું વજનમાં પણ વધતો ગયો-
હા, હું જડો થતો ગયો.

“પહેલાં તો મને લાગ્યું કે કોઈ ભેદી
રીતે તે રોગ થોડા દાહ માટે બંધ પડ્યો છે,
પણ તે ભવિષ્યમાં વધુ ઉગ્ર સ્વરૂપે નીકળી
આવવા માટેજ. પણ થોડાજ માસ પછી મારે
ખરી વસ્તુસ્થિતિ ધ્યાનમાં લેવી પડી: હું
સુધરતો જતો હતો-હું સારો થઈ ગયો હતો.
પણ ‘સારો થઈ ગયો’ એ વાક્ય બરાબર
છે ? હું કોઈપણ વખત એ રોગની પીડાનો
હતો ખરો ?

“આ વિચાર પહેલાં પહેલાં અસ્પષ્ટ
હતો પણ પછીથી સ્પષ્ટ બંધાતો ગયો. એથી
સ્થિતિ કેવી થઈ એનો તમને ખ્યાલ આવી
શકે છે ? જો હું એ રોગથી પીડાતો હોત તો
મેં જે ક્યું હતું તે જરૂરનું હતું. પણ જો
હું એ રોગથી કોઈ પણ વખત પીડાતોજ
નહોં હોત તો-તો એટલુંજ કે મેં કોઈ પણ
બદાના વિના કોઈ પણ કારણ વિના
સ્નેહાળ પત્નીનું તેમજ મારાં પોતાનાં નિદાંપ
આળસનાં મૃત કયાં હતાં:

“મેં એક વર્ષની સુદૃઢ ખાતરી કરવાને

માંટે નહીં કરી, એવી આશાથી કે કદાચ એ પાછો ઉબળશે; અને તે દરમીઆન તે રોગ ઉબળે એવા યત્નો પણ કરી નેયા. પણ તદ્દન. વ્યર્થ. તે પછી મારી ખાત્રી થઇ કે તમારી ચિકિત્સા ખોટી હતી ! આ જ્ઞાનથી મને ગાદ શોક વ્યાપી રહ્યો. મેં જાણી નેઈ ને, મારે પોતાને હાથે મારી છાંદગીનો નાશ કર્યો, મારાં સ્નેહીઓનાં ખૂન કર્યાં અને ઉંડા દુઃખના અને પાશ્વત્વાર્પના સમુદ્રમાં મેં મારી જાતને ડુબાવી દીધી. શામાટે ? તમારી ભુલને લીધે ! અને આજે તમારી પાસેજ તે ભુલ ક્ષુલ્લ કરાવવા હું અહિં આવ્યો છું. ”

દર્દી ઉભો થયો અને બંને હાથે અદ્ય વાળા ઉભો રહ્યો.

“ તમે એથી વધારે મુખાંધ ભરેલી રીતે તમારી ભુલ ક્ષુલ્લ કરત ખરા ? તમે જે વખતે મને કહ્યું ‘ કે તમને કંઈજ નથી-જરા પણ નથી. ’ તે વખતે તમે મારી આંખ નેંછ હતી ? ના, તમે જોઈ નથી લાગતી. કારણ કે જો તમે જોઈ હત તો તમે અત્યારે ભયથી કંપતા હતા, હું તમને હવે શું કહેવા માગું છું તે તમે મારી આંખમાંથી વાંચી શક્યા હતા. ”

ગડગડતું મુખ તિસ્તેજ થઇ ગયું. તે ધ્રુજતે સાદે બોલ્યો :

“ હું કોઈપણ દિવસ ભુલ કરતોજ નથી એમ નથી....આજકાલ આ ટયુગર ક્યુતો-સીસે એવાં મૂળ ધાત્યાં છે કે જેમાં તેમાં એ રોગનાં ચિહ્ન જણાય છે જ. તે અનભણતાં પણ આપણા મનમાં ઘુસી ગય છે... કોઈક અવાજ માત્ર આકસ્મિકજ થયો હોય કે

અદ્ય સમય માટેનોજ હોય તેમ પણ વ પડવું વજન આપી દેવાય છે. હું કદાચ ખો પણ હોઉં... પોતાની ચિકિત્સામાં મોટા મોટા ઠાકરોએ ભુલ કરેલી જ છે...હું તમ કરીથી તપાસીશ...”

દર્દીએ ભયંકર અટ્કાસ્ય કર્યું :

“ એમ ? તમે મને કરીથી તપાસશો હં ! ...તમે મને કેવા પ્રકારનો મુર્ખ ધાં છો ? તમે ખાંડની ધાર સામે ધસ્યા ગએ અને પછી સહેજ કુશળતાથી હટીને જા જવા માગો છો ? મને કેંજ નથી. તં પોતેજ મને કહ્યું છે. જરા પણ નર્વી-કેં પા નહીં, ગિલ્કલ નહીં ! આ વખતે હું તમાં શબ્દ બીજા એકપણ સવાલ વિના કે શં વિના માની લઈશ-મારે તેમ કરવાનાં કારણો છે

“ પણ તમે મને ખૂની બનાવ્યો ! અને તમે મારા સાથી છો. અનભણતાં થયેલ સાથી ? હા, હું તે ક્ષુલ્લ રાખું છું. તં મગજ રૂપે હતા, હું હાથ રૂપે હતો, અને ન્યા તો સર્વ સમયે સરખોજ હોય છે એટલે હું-ધણેજ નરવસ માણસ-હું ન્યાય આપું છું બંનેને ગુનેહગાર કેરવું છું. બંનેને દેહાંત દંડન શિક્ષા કરમાવું છું. તમે પહેલા, પછી હું.

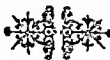
બે જાળીખાર થયા. ચાકરો દોડી આવ્યા તેમણે બે શબ્દ અતાં પડેલાં બોલ્યાં.

પડતાં પડતાં પણ લોહીનાં છગદાં ઉડ્યા હતાં. તેના કાથથી અપૂર્ણ પ્રીત્કીપશન રંગાયેલ ‘હવું. આ અપૂર્ણ પ્રીત્કીપશનમાં કાખાયેલ હવું

એમાઈડ ૧૫ ગ્રામ

ડીસ્ટ્રીક્ટ ડોટર...

* મૂળ લેખક: મો. લેલવ

જવનને સંબોધન*

(રચનાર:—સ્વ. નલિનકાન્ત નરસિંહરાવ)

(શિખરિણી)

નહિં ભણું હું તો જરૌં જવન ! તું શું ઉપશરે,
શી રીતે કર્યાં, કર્યારે તું મુજ વળી સંગમ થયો,
ખાજ કે વાતોનું નથીજ મુજને જ્ઞાન જરૌંએ,
પરતું હું ભણું તુજથી વિખુટો હું ખડીશ રે.

(અનુક્રુપ)

ધણાએ દીધું કાળેથી આપણે રહ્યો સંગમાં;
ધણું મુખો અને દુઃખો જગમાંકિં અનુભવ્યાં.

(યનાથી)

વિખુટાં નહિં પડાય, બહાલાંથી:
બહાલાંથી વિખુટાં પડતાં તો
શોકાશ્રુ ઉભરાય;
પ્રત્યેથી વળી દુઃખ તણા કંઈ.
નિશ્વાસો નખાય-બહાલાંથી.

(શિખરિણી)

અને તેથી તુંને જ્યારે દોસે તેજ ધડિયે,
અતિ ગૂઢી રીતે, અતન કરી ભજે તું અહિં થો.

(વસન્તાવલ્લભ)

છેતરી વદાઈ નહિં લેઈશ મુજથી તું;
કે ભાવિ જવન મહિં અભિનન્દજે તું.

* અંગ્રેજી ઉપરથી.

વેદના વારાની આર્યાઓ.

અંબાદક: શ્રીયુત સીતારામ ભે. સર્મા.

પૃથ્વીના પાટલે આર્યાવર્તમાં નામના મેળવી
દેવગેલી સન્નારીઓ જેવી બીજી યજ્ઞ નથી
અને યજ્ઞ કે નાદાં એની યે શંકા છે. આજ તો
આપણે એ આર્યાવર્તે રહો નથી અને એવી
આર્યાઓએ જોઈ છે. આજ તો પરાધીનતાને
દીધે આપણે આત્મશ્રદ્ધા યુમાવી બેઠા છીએ
એટલે જેટલું પારકું એટલું સાફ લાગે છે;
અને પોતાનું તથા પાસેનું ઉલું ને અધુરું
ભાસે છે. પણ સ્થિરચિત્ત બની વિચાર કરીએ
તો આપણી એ જમણા ભાગ્યા વિના રહેતી
નથી. માત્ર પરત્રે દશાએ આપણી દષ્ટિ
ઉપર વાળેલાં પડળ ન આપણી પાસે એવું
નેવરાવે છે. એથીજ ‘શુશ્રુઝરી’ નાં
વાચકો સમક્ષ ભારતવર્ષની કીર્તિકલમી
સમી સન્નારીઓની આછી આછી રૂપરેખા
ધરાંધાનો વિચાર કર્યો છે. એથી સહુથી પહેલાં
વેદના વારાની આર્યાઓની યોગ્ય આપવી
યોગ્ય માની છે.

દલ્હનરો વર્ષ પહેલાં ન્યારે યુરોપ,
એશિયા, અમેરિકા અને આફ્રિકા અજાનના
અધારામાં અધરનાં હતાં, ન્યારે મનુષ્યત્વ
પારણામાં બૂલતું હતું, ન્યારે માણસો ગાંઠો
અરણ્યોમાં જંગલી પ્રાણીઓની માફક પશુ-
પંખીઓના શિકાર ઉપર જીવતાં હતાં, ન્યારે
પૃથ્વીના પટ ઉપર શિકાર, સંસ્કૃતિ કે ધર્મ
જેવું કશું જાણતું ન હતું, તે વખતે પ્રભુનાં
માનવજાતોની એક જાતિનો સમુદાય પંચનદ-
હાલનો પંચનદના તીર પ્રાંતમાં વસેલો હતો.

તે સમુદાય સમગ્ર માનવ જાતિમાં, બીજી જાતિ
જાતિઓ કરતાં શિક્ષણ અને સંસ્કૃતિમાં
આગળ વધે જતો હતો. ન્યારે બીજી
જાતિઓ આ જગત તે ખરેખર શું છે
સમજી શકે તેટલી બુદ્ધિ ધરાવતી નહોતી
ન્યારે એક માનવ સમુદાય બીજા મનુષ્ય
જથ્થાને જોઈને ભાગીને ભાગતો, એટલું
નહિં પણ સુદૃઢસાધર્મીનાં અદ્ભુત દર્શક
જોઈને અમગ્રી જતો, ભય પામતો અને જ
બચાવવા આજકાલનાં દરજ્યાં કે સસલાતાં
માફક દોડદોડ કરી મૂકતો, તે સમયે
દયાળુ પરમાત્માએ, પંચનદની એ પવિ
ભૂમિમાં વસતાં નર-નારીઓના મુખદ્વાર
પોતાના જ્ઞાનનો અમૃતઝરો વહાવ્યો.

એ નર-નારીઓનો સમુદાય સજ્જાન હતો
કુદરતની સાથે તેણે પ્રાંતિ બાંધી હતી, કુદરત
નાં તત્ત્વોનાં પ્રયત્નો કરી પોતાને ઉપયોગ
તત્ત્વોનો ઉપયોગ કરવાનું તેને જ્ઞાન હતું
એટલુંજ નહિં પણ પ્રભુતા સામર્થ્યનાં, તે
અપાર દયા અને મયાનાં, તેની અગ્ર
શક્તિનાં કાવ્યો તે રચી શકતાં અને ગાઇ પ
શકતાં હતાં.

હાલના સંઘ અને સંસ્કૃત ગણુતા દે
વાસીઓ ન્યારે પશુ જેવું જીવન ગાળી રહ
હતા તે વખતે, પંચનદવાસી એ નર-નારીઓ
એ ગાયું હતું કે: “જેના સામર્થ્યની ય
કયાઓ ખરદાઝાદિત પર્વત શિખરો પુકા
રહેલ છે, જેના પરાક્રમની કીર્તિ આસમા

રંગનાં મહાસાગર તથા સુંદર સરિતાઓ મુક્ત કણે ગાઇ રહેલ છે, તેવા પુણ્યપુરુષ શિવાય અમે કોનાં ભજન કરીને કરીએ ? ”

એ પુણ્ય પુરુષની વ્યાખ્યા તેમણે તે વખતે આવી બાંધી હતી:

“ તે અનેક નામ ધારણ કરતો છતાં એક છે. એ તો માત્ર એકજ છે કે જે હવાની મદદ વિના શ્વાસ લઇ શકે છે અને જેને માત્ર એક પોતાનો જ આધાર છે. ”

અને એ ગીતાજ આજે વેદના નામે ઓળખાઇ રહેલ છે, તેમજ પ્રત્યેક ધર્મના મૂળ તરીકે તે જ ગણાય છે. મૃત્યુ ઉપરના પ્રથમ અસ્પૃશ્યતાનું એ અજવાળું છે, મનુષ્ય જનિતા હૃદયમાં પ્રભુને વિશે પહેલ પહેલા ઉઠેલા એ વિચાર છે-પ્રભુ પ્રેરિત તત્ત્વ છે. આથી ભવ્ય કીર્તિવાણાં ક્ષત્રીઓમાં કેટલાંક વેદના વારાની આર્યાઓએ રચેલાં છે.

વેદના વારાની એ આર્યાઓ ગરબરે મનુષ્ય ઉપર પ્રકાશનું જિજ્ઞાસાનાર મહાન શક્તિઓ હતી; સ્ત્રીત્વની ઉંચામાં ઉંચી કક્ષાએ પહોંચેલી એ સ્ત્રીઓ હતી; પોતાની પાછળનાઓને માટે સમયના પટ ઉપર સ્મૃતિચિહ્નની પગલીઓ પહેલ વહેલી પાડનાર દેવિઓ હતી.

કાળ પોતાનું કામ કરતો જાય છે, આજે તો એ જમાના ઉપર યુગયુગનાં કાળમીઠા પડ ચડી વચ્ચાં છે. તેમની પુણ્યસ્મૃતિઓ મહાત્માના ખંડેર સમી, અનેક રથોએ તૂટી-ફૂટી જ રહેલી છે, આપણે તો માત્ર એમનાં નામને જ જાણીએ છીએ. એમનાં કામનો મોટો ભાગ ખૂંસાઇ ગયો છે, આપણે તેને વિરમ્ભિની ધૂંધિનાં પડ નીચે દટાવા દીધો છે.

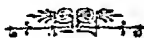
વેદના વારાની ઝગઝગતી મણિમાળામાં

મૂખ્ય રત્ન વિશ્વવરા નામનું ચમકી ગયું છે. તેણે ઝગવેદના પાંચમા વિભાગનું બીજું ગીત રચ્યું છે; તેમાં અતિ સુંદર ૨૮ પદોના સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે

બીજું નામ વકનું છે. અંબિરણ રૂપિની એ હુદિતાએ ઝગવેદના દશમા ખંડમાં ૧૨૫મું ગીત ઉમેર્યું છે. તેનાં પદોપદે પ્રભુની કલ્પનાના ઉંચામાં ઉંચા આદર્શ ખડા કરેલા છે એના મહાન દીકાકોરોતો અભિપ્રાય એવો છે કે, તે ઝગ્યાઓજ વેદાંતના મંડાણ રૂપ છે. વક તપસ્વિનીનુંજ જીવન જીવી ગયાં હતાં અને તેમણે પોતાનો જયો કાળ પ્રભુની પ્રાર્થના અને તેનાજ ચિંતનમાં ગાળ્યો હતો.

તે પછી લોપામુદ્રા એમણે ઝગવેદમાંનું ૭૯ મું ગીત રચ્યું છે. તેમાં જે અતિશય ભાવસર્થી શ્લોક છે. લોપામુદ્રા વિશ્વજગતનાં કન્યા અને અમરત્વ ઋષિનાં પત્ની હતાં. રાજ્યગૃહે જન્મેલાં, રાજ્યસક્ષ્મીમાં આજો-ટેલાં છતાં એ આર્યા પોતાના ત્યાગી પતિની સાથે નપસ્વિનીની માફકજ રહેતાં અને પતિની પાછળ એના પગજાવાની જેમ સંચરતાં.

એ શિવાય પણ ઘણીએ શકિતશાળી આર્યાઓ તે યુગમાં થયેલ છે; પરંતુ તેમનો બંધનો ઉદ્દેશ કરવા જેટલું સ્થળ ન હોવાને લીધે, જેમણે માતા, પુત્રી, ભગિની, પત્ની, અને મૃદિણી તરીકે, સ્ત્રીત્વના સર્વાંગો ખિલવી નામના કાઢી છે, જેમના જીવનના ક્ષત એ જીવનનાં પ્રાચીનકાળના ઋષિ-મુનિઓએ ગાયાં છે, જેમના પગલે પગલે તેમની પાછળ સુંદરી સંઘે ગાવવા પ્રવલ્લ કયો છે, જેમના રાષ્ટ્રો પૃથ્વી ઉપરના એકે એક સાદિત્વનાં પૃષ્ઠોમાં ગાઇ રવા છે, તેમના જીવનની રેખાઓ આંખે ચિતોય માનવો પાશે,

લેખક:-શ્રીયત ગોકુળદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુડા.

પ્રકરણ બન્નીસમું.

સ્વપ્નાનાં ખરાં કે ખોટાં. ?

નાટકમયી નંદલાલ પણ વસંતની સાથેજ આવ્યો. વસંતના આગ્રહથી તે વસંતને ઘેર આવે સાથે જમ્યો. જમ્યા પછી વસંતે મોટરમયી પરી ગયેલી

રૂઢમણીની ગાયનની ચોપડીના પાનાં આમ તેમ ફેરવ્યાં. એકાએક તે અટક્યો. એક પાના ઉપર શીમાપેનથી ચોતીના ફાણા સરીખા અક્ષરોમાં કેંઈ લખાણુ દેખાયું.

લખાણુ એક વખત વાંચ્યું, બીજી વખત વાંચ્યું ને ફરી ફરીને વાંચ્યું.

“ હો નંદલાલ ! આ વાંચ. ” પોતાંની સામે આરામખુરશીપર બેઠેલા નંદલાલ તરફ વસંતે નાટકની ચોપડી ફેંકી.

નંદલાલે વાંચ્યું :

“ હું રૂઢમણી સરીખા છું. આપ કૃત્ય ચરો ? જેનું મારું નામ છે તેનીજ મદદી લાગત છે. હું તમારા તરફ પ્રગમ રંગેલી લાવના રાખું છું. મોહની નહિ, એ સાથે સાથે જ્ઞાનમાં રાખજો.”

“ રૂઢમણી ”

“ તા. કે. મહારા એક પત્ર આપને કાઢ મળશે. જેનો જવાબ જરૂર આપશે કે ? ”

“ હને મને લાગે છે કે રૂઢમણીએ આ ચોપડી મચ્છી મોટરો મોટરમાંથી નાંચે નાખી

દાધી. ” ચોપડીનાં પાનાં ફેરવનાં ફેરવનાં નંદલાલ બોલી ઉઠ્યો.

“ એ બધું ફીક ! પણ હવે શું વિચારું નંદલાલજી ! ” વસંતે ખુરશીપરથી ઉભા થઈ પોતાના ચોરડામાં આમ તેમ આંટા મારવા શરૂ કર્યાં.

“ તારો વિચાર એજ મારો વિચાર. ” નંદલાલે હુંકમાં પનાવ્યું.

“ કેમ ! હને આ લખાણુ વંચાવ્યું તેનો સારાંશ એટલોજ કે ? ”

“ તું મને તે જિવસે જાતિજન્મભ્રમમાં ચપેલી બાબત સંભળાવ્યા પછી મહેં તપાસ કરાવી અને હું તો નિશ્ચયપર આવ્યો છું કે તારે માટે એ એક લાયક કૃત્યકા છે. ”

“ જાંધી વાત ખરી પણ મારે પરણવાની ઇચ્છા હોય તોજ લાયક નાલાયકની વાત કરવી. ફરીથી પરણીને લલિતાને હું કોઈપણ રીતે ગેરમન્સાફ આપવા માંગતો નથી. ” વસંતે ચોરડાની બાંદીમાંથી આકાશમાં ઝગઝગતા તારડીખા તરફ દ્રષ્ટિ ફેંકી.

“ હું નથી માનતો કે લલિતાને કોઈ રીતે ગેરમન્સાફ આપવા જેવું આ કાર્ય હોય. એ બિચારી સર્વે ગઈ. એનાં કર્મોનો દિસાવજ્ઞ એનો દરો તોગા હું ને તું શું કરી શકાશે ! ”

“ નહિં ! નહિં ! નંદલાલ ! લલિતાએ મ્હારી બેઠકારીને લીધે પ્રાણે ગુમાવ્યો છે. એના મૃત્યુનો બેળમદાર હું જ છું. ” વસંત ઉરકરાયલી હાલતમાં હોય તેવો દેખાયો.

“ મહેન્દ્રાણી સમક્ષ આ બાબતમાં એક હમ્મર વાર ઉદાપોહ કર્યો છતાં તું આવી ને આવી દલીલ કર્યા કરે છે. ભણા માણસ ! જે થવાનું હતું તે થયું. હવે તે ગિયે વધારે વખત વિચાર કરવામાં શું માલ ? ” વસંતને હંડો કરવા નંદલાલે પ્રયત્ન આપ્યો.

“ હું બીજા કંઈ વિચારો નથી કરતો પણ જપકુંવર ક્ષમ્ જોવી ક્ષમ્ઓ હિંદુ સંસારમાં કેટલી હશે ? તે તો હું ભૂલી શકતો નથી. ”

“ લાંછ ! ગુજરાતમાં ધણું ગૃહોની એજ હાલત છે. ”

“ ત્યારે એ હાલત મુધારવાની શું જરૂર નથી ? હિંદુ સમાજમાં આ વાતની જે ગૃહ-વ્યવસ્થા હોય તો પછી કેટલી સંજિતાઓ આપઘાત કરતી હશે ? ! ” ફરીથી વસંત ઉરકરાયો.

“ વસંત ! હિંદુ સમાજમાં મુધારાને હજી ધણું સ્થાન છે પણ તે કમે કમે ચરે. તું કે હું તે એક દિવસમાં ફરી શકીએ તેમ નથી. ”

“ પણ આપણે શરૂઆત તો ફરી શકીએ ખરા કે નહિં ? ”

“ અસંભવ. ”

“ ત્યારે મ્હારે હવે ફરીથી પરબુવાનો અધિકાર છે ખરા કે ? ”

“ એ પ્રશ્ન સાથે આ પ્રશ્નને શું સંબંધ ! તું હજી યુવાન છો. ત્યારે સંસારમાં હજી અનેક ફરતે બળવવાની છે. ગૃહસ્થાશ્રમ શું તે તું હજી અનુભવી શક્યો નથી. ત્હારા જેવો સંસ્કારી ગાણસ પગનીને સંસારમાં સ્વર્ગ સ્વી ગ્રંથે રહી જાયો કે ? ” નંદલાલે વાતને ફેરવતા પ્રયત્ન કર્યો.

“ આ બધું મ્હને ઉપદેશ આપવામાં બહુ ફીક ગણાય છે પણ આપ સાહેબ ગૃહ-સ્થાશ્રમી થવાનો કોઈ દિવસ વિચાર પણ કરો છો ખરા કે ? ” વાતની દિશા બદલાઈ.

“ ત્હારી સ્થિતિ ને મ્હારી સ્થિતિમાં બહુ ફેર છે. મ્હારે માટે હમણું એ વાત તરફ લક્ષ નહિં આપવામાં જ મ્હારું હિત છે. ”

ધર્મીયાળમાં અગિયારના ટકારા સંભળાયા. નંદલાલ પોતાને ઘેર જવા ઉઠ્યો.

“ આજે અહિંજ મ્હા રહેને ? ”

“ નહિં ! હું જઈશ, પણ સાથે સાથે ત્હને વિનંતિ કરું છું કે રૂઢમણીને પરણવાના નિશ્ચય પર જરૂર આવજો. એમાં ત્હારું ને ત્હારા કુટુંબનું હિત સમાયજી છે. ”

“ પાછો ક્યારે મળીશ ? ”

“ સ્થવારે આવીશ. આજ જઈ છું. ખદિમાતરમ. ”

નંદલાલના ગયા પછી વસંત પોતાના પલંગ પર જઈને પડ્યો. ગિંદ્રાદેવી આજે હડે ભરાયલી જણાઈ. તે પલંગમાંથી ઉઠી ફરીથી આરામ ખુરશી બારી આગળ ખસેડી તે પર બેઠો. આજનો નાટ્યપ્રયોગ યાદ આવ્યો. મુંબઈનાં બીજાં નાટકનાં ગાયનો કરતાં ધ્રુવચંદનાં આ ગાયનોએ નાટકમાં બહુ સારો રસ ઉત્પન્ન કર્યો છે એમ તેને લાગ્યું. નાટક-પરથી રૂઢમણી ને ચંદ્રપ્રકાશનું નામ જાણુનો ન્હોતો પણ આજની ત્હની દિલચાલપરથી તે એટલું જાણી શક્યો કે રૂઢમણી માટે તત્તસતો તે કોઈ ઉગેદવાર છે. પોતાની ને તેની વચ્ચે સદજ સરખામણી કરતાં વસંત પોતે હસી પડ્યો. પોતે મુખોંધ ભરેલા વિચારોમાં ઉતરી પડ્યો છે એમ તેને લાગ્યું.

એ વિચારો ફરવવા ત્હણે બહુ પ્રયત્નો કર્યા. ખુરશીપરથી ઉઠેા યયો, પોતાની લાલ-ઝેરીમાંથી એ નય પુસ્તકો ઉઘસાવ્યાં. પોતાનાં મબેલાં ખુસ્તો ઉઘાડીને આમ તેમ

પાનાં ફેરવીને પાછાં કેકાણે જોડ્યાં. કવિ
ન્દાનાલાલકૃત “કેટલાંક કાવ્યોત્તુ” પુસ્તક
ઉદાહર્યું. પાનાં ફેરવતાં તે થોભ્યો. એક કાવ્ય
વચ્ચેથીજ વાંચતું શરૂ કર્યું.

સાન્દર્ભના ચન્દ્ર સમું મુખડુ હતું,
ને મુખડે મૃદુતા પમરતી.
લગ્નમણીના છોડ જેવાં
પ્રકૃતિનાં ચાપ નમેલાં હતાં.
નીચે કપ્પાણકારી કાઠીઓમાં
આદર ને આતિથ્ય ઉઘડતાં.
આંખણદી આનન્દબીની હતી,
ફેરાવલી મધન વિરાગતી.
અંબોડમે ફૂલવેણી વિગ્રમતી
મંદીથી સૌભાગ્યની ફેરમ ફેરતી.

“ક્યું મુન્દર કાવ્ય છે? કવિએ સૌભા-
ગ્યવતીને કેવી મુન્દર રીતે આલેખી છે?”
આમ મનમાં તે મનમાં લવતા હેણે એ
કાવ્યની શરૂઆતની થોડી કડીઓ મૂકી દેઈ
ફરીથી વાંચતું શરૂ કર્યું.

વઢને હેને વસન્ત દસતી,
હૃદયે હેને વસન્ત લહરતી.
ખારણે હેને વસન્ત બોલતી,
ઝારડે હેને વસન્ત વિહરતી,
પુલમાં હેના વસન્તના વાસ હતા.
વસન્તનો વર પામેલી વસન્ત પૂનરણુ,
આગણું લઈ ઉભા હતી.

આ સૌભાગ્યવતીનું વર્ણન વાંચતા વાંચતાં
હેને શ્લોકમણીનું ‘સાન્દર્ભ’ ને છતાં યાદ આવ્યાં.
આ વર્ણન ‘સૌભાગ્યવતીનું’ છે ત્યારે શ્લોકમણી
હજી કુમારિકા છે. પણ આજની કુમારિકા તે
કાલની સૌભાગ્યવતી એ વિચારે હેણે શ્લોકમણી
ને સૌભાગ્યવતી કહી. અત્યારે શ્લોકમણી હેને
બહુ આકર્ષક લાગી. શ્લોકમણીના નયનતેજનો
પ્રકાશ તણુ તે બૂંધ્યો નહોતો.

ચોપડી બંધ કરી તે ફરીથી પલંગમાં સૂતો.
પોતા પર પ્રાણપાથરનારી શ્લોકમણીના વિચારોમાં

તે નિદ્રાવશ થયો. હમેશ પૂર્ણ શાન્તિમાં ઉઘ-
નાર વસંત આજે સ્વપ્ન સૃષ્ટિમાં દાખલ થયો.
સ્વપ્નમાં પણ હેને શ્લોકમણી દેખાઈ. શ્લોકમણી
હર્ષભરી વસંતને વરમાળ આરોપવા આવતી
હતી તેટલામાં તે બન્નેની વચ્ચે ચંદ્રપ્રકાશ
દેખાયો. શ્લોકમણીના માતા પિતા તથા સર્વ મળાં
ચંદ્રપ્રકાશને લઈ શ્લોકમણીને વસંત વચ્ચે ઉભા
રહ્યાં. શ્લોકમણીએ સર્વને ખસેડ્યાં ને ચંદ્રપ્રકાશ
સમક્ષ પાલવ પાથરી આજીજી કરી. ચંદ્રપ્રકાશે
શ્લોકમણી તરફ પ્યાર બતાવવા પ્રયત્ન કર્યો.
પણ શ્લોકમણીએ પોતાના હૃદયની વાત હેને
કહી દીધી. શ્લોકમણી ચંદ્રપ્રકાશ વચ્ચેથી ખસી
ગયો. શ્લોકમણી હર્ષભરી વસંતને વરમાળ પહે
રાવવા દોડી એટલામાં ફરીથી તેનાં માતા પિતા
વચ્ચે પડ્યાં. શ્લોકમણીનો પિતા ચંદ્રપ્રકાશ તથા
શ્લોકમણી તરફ બહુ મૈત્રિ લારાયો. વસંતના
દેખતાં શ્લોકમણીને સર્વ મળાં જ્ઞાતાં મળી
ધસડી ગયાં. વસંત હેની પાછળ પાછળ ગયો.
વસંત હજી શ્લોકમણીને કેવી રીતે છોડાવવી હેનો
વિચાર કરે તે પહેલાં બીજા એક અનુદય
યુવાન સાથે જોર જુલમથી શ્લોકમણીને પર-
ણાવી દેખામાં આવી વસંતથી આ જોઈ ન
શકાયું. હજી પરણીને વરવધ બહાર પડે તેટ-
લામાં શ્લોકમણી હમણાંજ વિધવા થશે એમ
એક આત્મણે જીમ પાડી. એટલામાં વસંતના
પાસેના બંગલામાં કોઈ મરી જવાથી પ્રાણપોષક
મકાઈ તેથી તે જગી ઉઠ્યો. સ્વપ્ન અપુરું
રહ્યું.

વસંતે પોતાની આંખો મોળી. હેણે
આજે સ્વપ્નમાં જે જે જોયું તે ફરીથી યાદ
કર્યું. તે બહુ મુઝાયો. સ્વપ્નમાં ખરાં પડ્યાં
તમે એ વિચાર બીજી પળે આવ્યો. ને સ્વપ્ન
ખરાં પડતાં હોય તો આનો શો અર્થ કરવો?

લગભગ સ્વપ્ન પડ્યા આવ્યું હતું.
તેથી પાછો તે સુનો નહિ. રાત્રિના મોડું
ઉઘાડ્યું તેમજ ઉપ પણ શાંતિથી મળી નહિ

તેથી તે જુદું અસ્વસ્થ દેખાતો હતો. પ્રાતઃ કૃપા પ્રક્ટી. સૂર્યનાં ચેતનભર્યાં કિરણોથી તેનામાં કંઈક જાગૃતિ આવી.

પૂર્વ દિશામાં ભાસ્કરરાજ પધાર્યો. વૃક્ષંત પથારીમાંથી બેઠો થયો. દંતધાવન કર્યા પછી બારી પાસે જઈ ફરી બેઠો. પોતાના ઝોરડા બહાર જવાની ઇચ્છાજ થઈ નહિ.

રોજ વર્તમાનપત્રો વાંચનારને વખતસર વર્તમાનપત્રો મળવાંજ નોંધએ. આઠ વાગ્યા ને હજી છાપાંઓ કેમ ન આવ્યાં એ વિચારમાં વસંત હતો તેટલામાં નોકરે આવી અંગ્રેજી ગુજરાતી છાપાંઓ ટેબલપર મૂક્યાં. વસંતે રોજના નિયમ પ્રમાણે વિદેશના તાજ તારં સમાચારો અંગ્રેજી છાપામાં વાંચ્યા, તેટ-

લામાં નોકર કહેલા દૂધનો પ્યાલો લઈ આવ્યો તે પીધો. ગુજરાતી છાપાઓના અંગ્રેજી તરફ દૃષ્ટિ ફેંકી. એટલામાં લેની.. નજર “એક જાણીતા હિંદુ કુટુંબમાં વિવાહ ” એ મથાળા નીચેના લખાણ તરફ ખેંચાઈ. વાંચતાં વાંચતાં તે આભો બન્યો. ખુરશી પરથી એકાએક ઉભો થયો. લેણે મ્હેણેથી તે બીના વાંચી:

“આપણા શહેરના જાણીતા હિંદુ વેપારી શ્રેષ્ઠ સાકરલાલ શ્યામજીનાં કેળવાયલાં પુત્રી બહેન રૂક્મણી સાથે શ્રીયુત ચંદ્રપ્રકાશ કેશવલાલની સગાઈ ગઈ રાત્રિએ ‘ સાકર વિલા ’ માં થઈ હતી. થોડા વખતમાં લગ્ન થયા પછી વર વધુ વિલાસત જાનાં છે એમ અમે એમણે સાંભળ્યું છે. ”

પ્રકરણ તેત્રીસમું.

સગપણ.

ચંદ્રપ્રકાશ સહિત મોટરમાં પોતાને બંગલે આવતાં રસ્તામાં સાકરલાલે મનમાં ને મનમાં કંઈ કંઈ ઘાટ ઘડ્યા. અંબાલક્ષ્મીએ ચંદ્રપ્રકાશને નિરખી નિરખીને જોયો ને પોતાની પુત્રી મટિ તે તદ્દન લાયક છે એમ લેને લાગ્યું. ચંદ્રપ્રકાશ તો રૂક્મણીપર મોહિત થયો હતો. અત્યારે વિમાનમાં બેસી ઉર્વશી કે મેનકા સાથે સ્વર્ગીય સુખ લેતો હોય તેવી કલ્પનાના ઘોડા દોડાવતો તે ઘડીમાં ચાલની મોટરમાંથી બહાર દૃષ્ટિ ફેંકતો ને ઘડીમાં રૂક્મણી તરફ નજર ચુકાવી નયન ફેંકતો હતો. રૂક્મણી ને સીતા બન્ને સીન હતી.

મોટરકાર ‘સાકરજીલા’ માં આવી પહોંચી. સડ, ઉત્તરો. ઉત્તરનું વખતે ચંદ્રપ્રકાશ રૂક્મણી-

માં કંઈ અજળ તેજ જોયું. એ તેજ આગળ પોતે અંખો પડેલો દેખાયો.

સીતા સહિત રૂક્મણી પોતાના ઝોરડામાં તુરત ચાલી ગઈ. ન્યારે ચંદ્રપ્રકાશને સાથે લઈ સાકરલાલ ને અંબાલક્ષ્મી પોતાના ‘ફાઈંગ રૂમ’ માં ગયાં. ચંદ્રપ્રકાશ સાથે આમ તેમ નાટકની કેટલીક વાતો કરી થોડીવાર પછી લેને એકલો મૂકી સાકરલાલ બંગલાના બીજા ભાગ તરફ ગયો.

“ક્યમ આમ મોડું ઉતરી ગયું. છે. ? તથીયન તો ફીક છે ના ? ” અંબાલક્ષ્મીએ પતિની પછવાડે આવતાં આવતાં પ્રશ્ન કર્યો.

“તું ફીક આવી ! મારી તથીયત સારી છે પણ અત્યારે એક મોટું કામ કરી નાખવાનો મારો નિચાર છે. ” અંબાલક્ષ્મી તરફ આતુરતાથી જોતો સાકરલાલ બોલી ઉઠ્યો.

“કામ તો થયાંજ કરશે. આ ચંદ્રપ્રકાશ આવ્યો છે તેહનું સ્વાગત તો પુરું કરી લ્યો!”

“હું બધું હેને મારેજ કરું છું. બે બેસ. હું કહું તે સાંભળ.” સાકરલાલે પોતે એક આરામ ખુરસીપર બેસતાં બેસતાં અંબા લક્ષ્મીને પાસેની ખુરસીપર બેસવા સુચન કર્યું.

અંબાલક્ષ્મી પાસેની ખુરસીપર બેઠી. પોતાના પતિની આજ્ઞાની મુખમુદ્રા હેને અજળ દેખાઇ. વર્ષોના સંઘવાસમાં આવી જતલી જાયા પોતાના પતિના મુખપર તેણે કોઈ દિવસ જોઇ નહોતી.

“હું ધારૂ છું કે મ્હારી ઇચ્છામાં તું સંમત થશેજ. અને કદાચ તું હા કે ના કહીશ તો તેને માટે હું બેપરવા છું. મ્હારા મનપર કીધેલું કામ હવે હું પૂરું કર્યાં વિના છોડીશ નહિ.”

અંબાલક્ષ્મી પોતાના પાતના આ વાક્યોથી બહુ આશ્ચર્ય પામી. તે શું કરવા માગે છે તે પોતે સ્દમચ શકી નહિ. તેણે શુપશુપ સાંભળ્યા કર્યું.

“મ્હારી ઇચ્છા છે કે ઘેર બેઠાં આવેલી ગંગાનો ઉપયોગ કરી લેવો.” સાકરલાલે બોલવાનું ચાલુજ રાખ્યું. “જેમ જેમ દિવસો જાય છે તેમાં તુકસાન છે કારણ કે એ છોકરી બહુ ઉદત બનતી જાય છે. આજે નાટકમાં એ છોકરીએ બહુ બેદરકારી જતાવી ચંદ્રપ્રકાશ સાથે બીલકુલ વાત નહિ કરવામાં ખરેખર ઉદતાઇજ જતાવી છે. મ્હને બહુ લાગી આવ્યું છે. આવાં સન્તાન કરતાં નિઃસન્તાન રહેવું સારું છે. ન્યાત જાતમાં એને માટે હવે વાતો ચાલ છે. હું નખો છું, તું અક્ષત વગરની છો, એમ લોકો હવે જોયેાક બોલે છે. હેને તો બસ પેલા વસંત નેજ પરણવું છે. હું ખરો તો મ્હારો જાન જાય પણ એ દહીલી છોકરીને તેનું ધાયું કરવા નહિજ દઉં.” અન્ને સાકરલાલ થાંભ્યો, અંબાલક્ષ્મી મૈનજ રહી.

ફરી અંબાલક્ષ્મીને ખુરસી પાસે બેસવાની સૂચના કરી તેણે ચલાવ્યું.

“મ્હારી તો એવી ઇચ્છા છે કે અત્યારે ને અત્યારે એ છોકરીનું સગપણ ચંદ્રપ્રકાશ સાથે કરી નાંખવું.....”

“એમ તે કંઈ બને ! ?” મૈન રહેલી અંબાલક્ષ્મી આશ્ચર્ય મહિન બોલી ઉઠી.

“ધીમે બોલ ! બને કે ન બને તેનો હું હિસાબ કરવા નથી માગતો. હા કહે કે ના કહે તેની પણ મ્હને પરવા નથી એમ મ્હેં હેને સરઆતમાંજ કહ્યું છે. મ્હારે તો એ છોકરીનું અત્યારે ને અત્યારેજ નક્કી કરી નાંખવું છે. જગતમાં મ્હારું નાક કપાંઈ જાય તે હું બોળપણમાં એમને એમ બેસી રહું ? મ્હેં એ છોકરીપર વધારે પડતો પ્રેમ રાખ્યો તેનો બદલો ઉઠતાઇમાં ? હેને લાડથી ઉછેરી હેના બદલામાં આટલી દહીલાઈ ? બસ. હવે હું વધારે વખત કંઈપણ માખી શકું તેમ નથી. આજે એનું સગપણ ફરી નાંખું ને આવતે મહિને હેને પરણાવી દઉં ત્યારે મ્હને નિરાંત વળશે.” સાકરલાલ ઉરકેરાયલો દેખાયો.

“ત્હમે અત્યારે કેવી રીતે એ બધું કરી શકશો ?” અંબાલક્ષ્મીએ શાન્તિ રાખતાં પ્રશ્ન કર્યો.

“દમજાંજ મોટર મોકલી જગજીવનને બોલાવું છું.” આમ કહી તેણે જીમ પારી.

“જગનલાલ ! મહેનાજ !”

શેઠની જીમ સાંભળતાં જગનલાલ હાજર થયો.

“જાઓ આપણી મોટર લઇ જઇ જગજીવનલાલને સત્તર બોલાવી લાવો. કહેને કે શેઠને ત્હમારું જરૂરનું કામ છે. ન જમ્યા હો તો શેઠની સાથે જમને તુરતમાં આવજો.” જમનલાલ ગયો.

“ત્યારે તું રસોડામાં જમવાની સપળા તૈયારી લઇ પામે કરાવ. હું ચંદ્રપ્રકાશને આ

વાતથી વધિક કરે છે. રક્તમણી પાસે હમણું આ વાત કરવાની ખીલકુલ જરૂર નથી. ” આમ કહેતો કહેતો સાકરલાલ ચંદ્રપ્રકાશ તરફ ચાલ્યો.

સાકરલાલમાં એકાએક થયેલા આ ફેરફારથી અંબાલક્ષ્મી બહુ આશ્ચર્ય પામી. ચંદ્રપ્રકાશ છે તો લાયક વર. રક્તમણી ને ધારણે તો મુખી થશે એમાં શંકા નથી. પણ આ પ્રમાણે ઉતાવળથી સગપણ થશે એથી રક્તમણી નારાજ થશે એમ લહેને લાગ્યું. એ છોકરી પણ હકીલી છે. એની હલતું પરિણામ આવુંજ આવતું નેહએ, વિગેરે તરફ તરેહના વિચારો કરતી અંબાલક્ષ્મીએ રસોડાનો માર્ગ લીધો.

સાકરલાલ ફરીથી ડ્રેઈંગ રૂમમાં આવ્યો ત્યારે ચંદ્રપ્રકાશ બેસિતપર લટકાવેલી સુંદર છબીઓ જોતો હતો. “ શાન્તનું ને ગંગા, ” “ કુંજદાર, ” “ મધુર મિલન ” જેવાં બંગાલા ચિત્રો જોઈ તે બહુ ખુશ થયો. બંગાલી ચિત્રકારોની પીંછીની મનહર કલા આ ચિત્રોમાં તરી આવતી હતી. આ ચિત્રોમાં મુગ્ધ યત્ર ચંદ્રપ્રકાશ ખુણામાં એક બહુ આકર્ષક છબી જોઈ. દશ વર્ષની એક નિર્દોષ બાલિકા અબ્બાસમાં શુભાવસ્તી હોય તે પ્રસંગની એ છબી હતી. ધારી ધારીને એ છબી નિહાળી. ‘બેદવાર’ ની ફેરોગ્રાફીનો એ સુંદર નમુનો હતો. બારિ-કાષ્ઠી નિહાળતાં રક્તમણીની એ છબી છે એમ ચંદ્રપ્રકાશને લાગ્યું. હજી તે એ છબી એક ધ્યાનથી નિહાળે છે તેટલામાં સાકરલાલ આવ્યો.

“ કયમ મી. ચંદ્રપ્રકાશ ! એ છબી કેવી છે ? ”

“ કોની છે ? ” ચંદ્રપ્રકાશે સ્હામો પ્રશ્ન કર્યો.

“ રક્તમણીની. ” સાકરલાલે હુંકમાં જવાબ આપતાં પૂછ્યું : “ કયમ ફેરોગ્રાફીનો નમુનો છે કે નહિ ? ”

“ અત્રબન, મૂળ વ્યક્તિ સુંદર છે તેમ પાંખાર પણ કલાવાન છે. ” ચંદ્રપ્રકાશે હૃદયમાં રમી રહેલો અભિપ્રાય બહાર મૂક્યો.

“ અહિં આવો, બેસો, મ્હારે લ્હમને એક ખાનગી વાત કરવી છે. ” એક સોફાપર પોતાની પાસે ચંદ્રપ્રકાશને બેસાડતાં સાકરલાલે વિધવા શરૂઆત કરી.

“ હવે હું લ્હમારી ને મ્હારી વચ્ચેનો ‘એડિક્ટ’નો પડદો દૂર કરી ખુલ્લે ખુલ્લા રબ્બોમાં વાન કરવા માણું છું. ”

“ ખુશીથી કરો, મ્હને આપના ધરનોજ માણુસ ગણુજો. ” ચંદ્રપ્રકાશે હસતે વદતે કયું.

“ લુઓ ! ત્યારે મ્હારે આજે ને આજે રક્તમણીનું સગપણ લ્હમારી સાથે કરી નાંખવું છે. ”

આશ્ચર્ય ને આનંદ મિશ્રિતભાવે ચંદ્રપ્રકાશના હૃદયમાં આ વાક્યનો પ્રતિધોષ થયો. આજે ને આજે એટલી બધી ઉતાવળ કરવાનું કારણ શું ? એ પ્રશ્ન આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કર્યું ને રક્તમણી-તે સ્વર્ગીય સુંદરી પોતાની થશે એ વિચારે તે હર્ષધેસો બન્યો.

“ મ્હારા તરફ આપની ઉદાર લાગણી છે ને મારે હું આભાર માનું છું, પણ અત્યારે ને અત્યારે સગપણ કરી નાંખવાનું કારણ ? ” ચંદ્રપ્રકાશે નિચી નજરે પ્રશ્ન કર્યો.

“ લુઓને મી. ચંદ્રપ્રકાશ ! ત્હમે લાલુઆ-ઓ કારણો વિશે વિચાર કર્યોજ કરો જ્યારે અમ્હે જૂના જમાનાના કોકો ‘આજનો લ્હાવો લીજીએ કાલ દેણે દીડી છે,’ એ સુત્રમાં માનનારા છીએ. ” ચંદ્રપ્રકાશને સાકરલાલે ઉગ્રગ્રે.

પોતાના વિશે રખેને કંઈ બીજો વિચાર આવે એમ ધારી ચંદ્રપ્રકાશે બીજા પ્રશ્નો કર્યો નહિ.

“ કયમ ત્યારે ત્હમે કહુલ છો ના ? ” ફરીથી સાકરલાલે ઉતાવળો પ્રશ્ન કર્યો.

“ આપની આજા મ્હને શિરોમાન્ય છે. પણ આજે આપની પુત્રીને આ બાબતમાં પૂછ્યું તો હસેજ ? ”

“અરે તમારા જેવા વર મળે તેમાં પૂછ્યું હોય શું ને ન પૂછ્યું, હોય શું?” ફરીથી સાકરલાલે ચંદ્રપ્રકાશને ઉડાવનારો જવાબ આપ્યો.

બદારથી મોટર ઉભી રહેવાનો અવાજ આવ્યો. સાકરલાલ ઝોરડાની બંદાર ગયો. મોટરમાંથી જગજગવનને સીધો પોતાના ઝોરડા માં લઇ જઈ સઘળી વાનથી વાકેફ કર્યો.

પ્રકરણ ચોત્રીશમું.

બે સખીઓ.

૩૨ રક્ષમણીને પોતાના માતાપિતા તરફ બહુ ક્રોધ ઉત્પન્ન થયો. પોતાની રૂઝ મિત્રાચ આ પ્રમાણે એકાએક સગપણ ગોઠવી દેવા માટે તેણે માતા સમક્ષ પોતાનો નિરસ્કાર જાહેર કર્યો. તે ખુબ યુસ્તે થઈ. યુસ્તામાં તે ખુબ રહી.

પુત્રીને રડતી મૂકીને માતા પાછી ચાલી ગઈ. અત્યારે સીતાએ સખીભાવે રક્ષમણીનાં આંખુ લૂછ્યાં.

સીતા આખી રાત રક્ષમણીની સાથેજ રહી. રક્ષમણીની એવી ખરાબ સ્થિતિ તેને દેખાઈ કે રખેને દુનિયાથી કંટાળી તે આપ-ઘાત જોઈ અવિચારી પગલું ભરે. તેણે રક્ષમણીને શાંત થવા બહુ વિનવી. જે થયું તે થયું. દલે ઢોળાયલા કૂંધ પર રડવાથી કંઈ વળવાનું નથી વિગેરે બાબતો કહી સીતાએ રક્ષમણીને યાની રાખવા બહુ બહુ પ્રયત્નો કર્યા.

આખરે રડી રડીને રક્ષમણી નિદ્રાદેહીને ચરણે ટળી.

સવાર પડતાં સીતા બેઠી હતી. રક્ષમણી હજી સુધી ઉઠતી હતી. લગભગ સાડાઆઠ વાગે અંબાલક્ષ્મી પુત્રીની સ્થિતિ જિજ્ઞાસુ થઈ આવતી. રક્ષમણીને ઉઠતી જોઈ તેણે સીતા

પાસેથી રાત્રીની સર્વ હકીકત જાણી. રક્ષમણીને કાંઈપણ પ્રકારે સ્વમનવવાંની સીતાને સૂચના કરી તે પાછી ગઈ.

સીતાની અગત્યખી વચ્ચે થોડીવારે રક્ષમણી બહુ સ્વસ્થપણે હતી. ગઈ રાત્રીના બનાવો જાણે તે વિસરી ગઈ હોય તેવાં ખુદશાં ચિન્હો દેખાયાં. જાણે કંઈપણ બન્યું ન હોય તેવી ભાવનાથી હતી તેણે આસપાસ નજર ફેરવી; સીતાને જોડેલી જોઈ તે હસી પડી. સીતાની અગત્યખી વચ્ચે તે જોડી હતી.

“કેમ સીતા! આખી રાત તેને બહુ તકલીફ પડી હોય તેમ લાગે છે. તારાં મોઢું આમ ઉતરી ગયેલું કેમ દેખાય છે?” સીતાએ આ વાક્યો સાંભળતાં સાંભળતાં રક્ષમણી તરફ બહુ ખારીક નજર ફેંકી. તેને ભીતિ લાગી કે રખેને રક્ષમણી ગાંડી બની હોય.

પોતાના પ્રશ્નનો સીતા તરફથી કંઈ પણ જવાબ નહિ મળવાથી તે ફરીથી હસી પડી.

“કયમ ખારીક આંખે મ્હારા તરફ નિરખે છે? ગલરાતી નહિ, હું ગાંડી નથી બની. હું પૂર્ણ શુદ્ધિથી વાત કરું છું. સીતા! મ્હારી પાસે આવ, તારે મ્હારાં એક બે કાર્યો કરવાનાં છે.” આમ કહેતી રક્ષમણીએ સીતાને પોતાના પગજ પાસે પડેલી ખુરશી પર બેસવા સૂચન કર્યું.

રૂક્મણીની આ છેલ્લી વાત પછી સીતાને ખાત્રી થઇ કે રૂક્મણી છે તો પૂર શુધ્ધિમાં. તે તુરત રૂક્મણીએ સૂચવ્યા પ્રમાણે ત્હેની પાસે બેઠી.

“ સીતા ! બહાલી બહેન સીતા ! આજે ત્હે બનાવેલી મ્હારા તરફની લાગણી હું આખા જીવનમાં ભૂલીશ નહિ. આ કટોકટીના પ્રસંગે ત્હે જે સ્નેહપૂર્ણ સખીલાય બનાવ્યો છે તે માટે ત્હારી હું કૃણી છું.”

“ મ્હેં એહિં હાજર રહ્યા મિત્રાય બીજું એવું કંઈ કર્યું નથી.” સીતાએ સખીલાયે પ્રત્યુત્તર આપ્યો.

“ ત્હે ઘણું ક્યું છે અને હલુ તુ ઘણુંયે કરી શકીશ.” રૂક્મણીએ આશ્વાસનાં નખોતી સીતા તરફ જોયું.

“ રૂક્મણી તું માનતી હોય તો માનજે પણ મ્હારી તો એવી મજાદ છે કે ત્હારે હવે આ વિષયમાં વધારે દુઃખી થવાની જરૂર નથી. ત્હારૂં સગપણ હવે થઇ ચૂક્યું છે. હવે તું ગમે તેટલા પ્રત્નો કરીય પણ તેમાં તારી કોઇ પણ રીતે સિદ્ધિ થશે નહિં.”

“ તું એમ કહેવા માગે છે કે મ્હારી ઇચ્છા વિના મ્હારાં માઆપ આ પગલું ભરી શકે ? ”

“ આ બાબતમાં વધારે માથાકોટ કરવામાં ફાયદો નથી. આપણા સમાજનાં બંધારણે એવાંજ છે કે માઆપે મેળવી આપેલા વર આપણે કમુલવેળ જોઇએ.” સીતાએ સમાજનાં કેટલાંક બંધારણોની વાતો સમજાવી.

“ ત્હારે જે માઆપ આ પ્રમાણે ન્યાં પોતાને ફાવે ત્યાં પુત્રીને પરણાવી દે તો પછી સ્નેહલગ્નની વાત ક્યાં રહી ? ”

“ હું પણ એમજ કહું છું કે આપણા સંસારમાં સ્નેહલગ્નનાં સ્વપ્નાં પણ નથી.” સીતાએ ભારદર્શક શુદ્ધો કહ્યા.

“ સીતા ! મ્હારે એજ સંસારમાં સ્નેહ-

લગ્નના માંડવા રોપવા છે, મ્હારે એજ આપણા સંસારમાં સ્નેહલગ્નનાં ગીતોથી ગુજરાતની ગૃહકુંળે ગગનચડી છે, મ્હારે એજ સંસારમાં સ્નેહલગ્નની ભાવનાને સાક્ષાત્કાર કરાવવો છે.” એક વક્તાની સહિતથી રૂક્મણી ઉપલા વાક્યો બોલી.

“એ બધું કવિઓની કવિતામાં રૂક્મણી ! એ ચિતારો તું હવે છોડી દે. ત્હારે જે સુખી થવું હોય તો એ વિચારને સદા દૂર કરી નાખ.” સીતાએ વાત ફેરવવા તજીવીજ કરી.

“ નહિં નહિં ! સીતા ! તું જુએ છે. ત્હારા જેવી ગુણિયલ આ પ્રમાણે કાયર બને એ ઠીક નથી. ત્હારે તો એ ભાવનાને મજબુત કરવી જોઇએ કે સ્નેહલગ્ન વિના આ. સંસારમાં અન્ય લગ્નો સ્વાર્થલગ્ન છે. માતાપિતા પોતાના સ્વાર્થને અંગે જેમ ફાવે તેમ પુત્રીને પરણાવી દે એ જમાનો વૃત્તન ગુજરાતને જોઇતો નથી. વૃત્તન ગુજરાતીઓને એવાં સ્વાર્થલગ્નોની અપેક્ષા વધુવાર નથી....”

રૂક્મણીને વધુ વાન કરાવવામાં માથ નથી એમ ધારી સીતાએ ધ્રુવીયાળ સ્કામું જોયું.

“ જે રૂક્મણી ! હવે મ્હારે જવું છે. કુમુદલાઇ ઘેર વાટ જોતા દશે.” આમ કહેતી સીતા છડી.

“ ક્યાં જશે ! મ્હારે હલુ ત્હારી સાથે ચોડી વાતો કરવી છે.” સીતાને હાથ પકડતાં પકડતાં રૂક્મણીએ ખેંચી.

“ ત્હારી વાતો આવી ને આવી દશે. રૂક્મણી ! હવે તું એ વિચારો જેમ જેમ વધારે પોષીશ તેમ તેમ ત્હેને વધારે દુઃખ થશે. ત્હારી બાજતમાં બીજાને કોઇપણ રસ્તો હવે ખુલ્લો નથી.” સીતાએ ફરી એમનાં એસતાં કહ્યું.

“ મ્હારે માટે હવે શું કરવું એનો વિચાર મ્હેં કરી રાખ્યો છે. એમાં મ્હને ફતેહ મળશે.”

તો કીક છે, નહિ' તો મ્હારો પ્રાણ કિરતારની
જખારમાં જશે." રક્ષમણી છેલ્લે પાટલે બેઠેલા
જણાઇ.

"જો રખી ! તું સ્વમણુ છો, ડાહી છો,
સુશિક્ષ છો. ત્હને વધારે કંઠપણ શિખવ્યું થકે
તેમ નથી. તું ધારશે તો ત્હને પોતાને સુખી કરી
શકશે. કંઠપણ અવિચારી પગલું લખ્યાં વિના
જે પ્રભુને ગમ્યું તે ખરું એમ ગણી જે સગ-
પણ થયું છે તેમાં આનંદ માન."

"નહિ, હું એમાં આનંદ માની શકું
તેમ નથી." ફરીથી રક્ષમણી ઉરકેરાઇ.

"આનંદ માને કે ન માને પણ થયેલું
સગપણ તું ફેડક કરી શકે તેમ નથી. હું ત્હને
કાંઈપણ પ્રકારે ઉધી સલાહ આપવા માગતી
નથી. ત્હને સુખી જોવા હું ઇતેજાર છું પણ
જે થયું છે તેમાં હવે તું કંઠપણ ફેરફાર કરી
શકે તેમ નથી એમ ત્હને ખાતરી આપું છું."

"સીતા ! સુખ ને દુઃખ એ આપણી
કલ્પેલી બે વસ્તુ છે. જો સુખને આપણે માનતા
હોઈએ તો દુઃખને પણ માનવું જોઈએ. હું

એ ન્યાયે દુઃખ ખમવા તૈયાર છું."

"તો બસ જે સ્થિતિ પ્રાપ્ત થઈ છે તેમાં
આનંદ માન." રક્ષમણી હંડી પડી છે એમ
સીતાને લાગ્યું.

"એ કદાપિ બનશે નહિ. હું આ સગપણ-
માં ગુપ્ત માનતીજ નથી. સ્નેહલગ્ન વિનાનાં
લગ્ન તે લગ્નજ નથી પણ સ્વાર્થની એક
લાવના....."

ફરીથી રક્ષમણીને ઉરકેરાયલી જોઇ સીતા
ઉઠી.

"ચાલ હું જાઉં છું."

"ભલે. હવે હું ત્હને રોકીશ નહિ પણ
આજે સ્વાંજના જરૂર મળવાતું વચન આપ તો
જવા દઉં." આમ કહેતી કહેતી રક્ષમણી સીતા
ને બળે હાથે વળગી પડી. ફરીથી તે રડી.
સ્થાંજે પોતે જરૂર પાછી આવશે એમ કહેતી
સીતા અશ્રુપૂર્ણ નેત્રે નીચે ઉતરી.

"તું જરૂર આવજો. મ્હારે ત્હારાં અગ-
ત્યનાં કામ છે." રડતાં રડતાં રક્ષમણી બોલી.
(અપૂર્ણ)

નિર્મળા—"બહેન, ત્હમ્હારા પિતાએ ૧૫૦૦ રૂપીઆ આપી પંજી પેશું ચિત્ર વેચાતું
લીધું ? હું ધારું છું કે કહાને પોતે કેટલું ઉત્તેજન આપે છે તે બતાવવા માટે હશે ?

વિમળા—"નારે ના, ૧૫૦૦ ની અમને ગણતરી નથી ને સ્થેનમાં ફેંકી દઇ શકીએ
એમ છે તે બતાવવા"—

× × × ×
શત્રે પોતાના સુતાના ઔરડામાં અવાજ સાંભળી "અરે, કોણ છે ? કોણ છે કે ?"
આ સાંભળીને ચોરે કહ્યું "ના"
ત્યારે પેલો માણસ ખબડયો, "કેવું આશ્ચર્ય ! મ્હને ખાતરીથી લાગ્યું કે મ્હારી
પથારી નીચે કોઈ હતું."

× × × ×
માધુરી, પોતાના નાનાભાઈને—"ત્હારી પાસે કેટલા પૈસા છે ?"
ભાઈ—"હું ગણી શકતા નથી."
માધુરી—"અરે મ્હારાં ત્હારી પાસે પૈસા છે જ ક્યાં કે તું ગણી શકે ?"
ભાઈ—"તેથી તો કહું છું કે હું ગણી શકતા નથી."

નાથીઓ ધાંચી.

લેખક: શ્રીયત છોટાલાલ ડાહ્યાભાઈ ભગીરદાર.

(" પ્રધી કાકી: " લેખાંક ૪ થી)

ઉં 'હું' તમહે એને. નહિ જોયો 'હોય !' જો
જોયો હોત તો તમહે એમજ કહેત કે
આવો રામાયણના વખતનો માણસ આપણા
કળિયુગમાં ક્યાંથી ? 'રામબાઈ' ટાવર 'જેવા
લાંબા પહોળા બાંધાનો' માણસ આ લોખંડી
જમાનામાં 'કાંઈ' જ્યાં ત્યાં નજરે પડતો
નથી. ગુજરાતમાં તો નહિજ. તેમાંયે કતાર-
ગામ વાસા 'મુંડતમાં' તો નહિજ ! ટીકો-
રાના દગ્ગામાંથી 'મ્હોટું' રીંગણું આંખ
મીંચીને ધ. શોધનાં હાથે ચઢી જાય તેમ સો
માણસના ટોળામાંથી 'નાથીઆને' વીંચી કહા-
ડવો એ સહેલ કામ હતું. ધધે ધાધે ધાંચી,
પણ ખીજ રીતે સાક્ષરી ભાષામાં બોલતાં એ
એક 'સમર્થ' વિવેચક અને ટીકાકાર હતો.
એને હાંથ ચઢેલા આમાલવૃદ્ધ એની ટીકાના
પ્રખર તાપમાં જળીને ભસ્મ થઈ જતા. એનાં
ધર્મપત્ની મજા વહુથી માંડીને ઠેક લેતી જ્યો-
ર્જ લોખંડી સુધીની તમામ સ્ત્રીઓનાં 'કરતુક'
જાણવતો એ દાવો કરતો હતો. દેખીતું છે કે
છોકરા છોકરીઓને 'ઠેકણે પાડવાની' ઇચ્છા
ધરાવતા સૌ કોઈ, અથવા 'ખબર-લંકારી' તો
સહવાસ આચરતાશી, શોધે ! એટલે મને કમને
કે જાણ્યે અજાણ્યે નાથીઆભાષને. કોઈનાં
લગ્ન 'વિવાહનાં' કામમાં હાય ; ધાલવોજ
પડતો. 'હોતી ફરીયાવાર. પોપાના. તી-
ભલા હેરથી' માંડીને 'સરદાર' નજરે પડેના

છોટાલો હુધીના તમામે તમામ અન્નારી
માણસરો " તેમજ અન્ય જાહેર પુરોષો એનાં
'નીતરા કાય' જેવા તેલના ગ્રાહક હોનારો
નાથીઆની ખ્યાતિ મુંડતમાં ઠીક 'પ્રસરેલી.
પૈસે ટંક નખવો પોતો માણસ એને તેલનો
ભાવ પૂછનારે ડર ! તેમ એને એવાની પરવાયે
ક્યાં હતી ! બહુ ભાવ 'પૂછનારને' " બેહ
બેહ, ખાધું 'હે' હવે " એમ "લટકે"
આપી નાથીઓ તેલનો મણીકો 'માથે' મૂકી
'ડોલતી' રીંગડી 'એ રસ્તો માપતો' આવો
ભારે માણસ પણ મીસીસ મજા વહુ 'નથુ-
ભાઈ' આગળ તો " મેં 'તેરી ગોઆં" થઈ
જતો ! મજાની તમહે 'શું' સમજ્યા ? એ
પણ નથુભાઈની 'સાઈક'નાંજ 'હંતાં. એની'
જાણ બહાર કે એની સમ્મતિ વગર તેલના ભા-
વમાં ત્રણ દમડી પણ એાઈ 'કરતાં જેમ હિંદુ-
સ્થાનને સ્વરાજ અપાવના રામસે મેકડોનલ્ડને
વિચાર' થઈ પડે તેમ નાથીઓ 'મુંડવણમાં'
પડી જતો ! અમારી ન્યાતના નૌતમલાલનું
વેશવાળ નાથીઆએ બહુ ખુબીથી ગોઠવી
આપેલું. આ વાતને છ મહિના થઈ ગયલા
તોયે મીસીસ બીજાંટ 'લોમરલ' ની 'કે
ગાંધીજી રેડીઆની એકની એક વાત' દરેક
વખતે નવી નવી રીતે ભાષણમાં કહે તેમ
નાથીઓ પણ એ નૌતમલાલના વેશવાળની
એકની એક વાત પ્રત્યેક વેળા જુદી જુદી

રીતે કહી જતો. વિવાહ વખતે તો નૌનમ-
લાસે નાથીઆને ' પ્રામીશ ' આપેલું કે,
"અચ્ચા નાથીઆ ! કંઈ નહિ તો એક વાર
તને મુંબાઇની સોનાપુર દેવીની જાત્રા જોવા
જરૂર લઇ જાવશ. " હજી મુઝી ' એ નાંધ-
રીના નૌનમે મુંબાઇની જાત્રા જોને ન્હી
કરાવેલાં ! ' દુનિયામાં બધા કાંઈ અકિલ-
ખટકમાં રામચંદ્રજી જેવા એક વચની હોય છે ?

એક દિવસ ભગવાનનું કરવું તે કુલી કાકી
દર્શને જતા દનાં ત્યારે રસ્તામાં જોને નાથી-
આ મળ્યો. કંઈક કારણને લીધે કુલી કાકી
નાથીઆની આજ કેટલાક દિવસથી વાટ
જોઇ રહ્યાં હતાં પાડોશની બુઝીને કહી
રાખેલું, એના દીકરા નટુ ગરુને કહી રાખેલું,
એના ધણી મકનકાકાને કહી રાખેલું-કે નાથી-
આને ન્યાંધી દેખે ત્યાંથી જોને મળી જવા
કહેવું. ભોગળેજો નાથીઆ આજે જોનેજ
મળી ગયો એટલે જોને એ મંદિરે લઇ ગયા.
તેજનો મણિકા નીચે મૂકતી આ ' મનખા-
દેહ ' નું સાર્થક કરવા જોને ઠાકોરજીના દર્શન
કરાવ્યા અને પાછા તેજનો મણિકા ઉચકાવી
પેર ધસડી લાવ્યા !

" અચ્ચા નાથીઆ ! આજ કાલ તું
ખડુ મોંઘા ચતો ત્યારે છે ને કાંઈ ? " કુલી
કાકીએ પેર આવના વાનની શરજાત કહી.
' મોંઘાં હાના ! મકનકાકાને મ્હારા :તેજનો
ભાવ વધારે પધરો તે આજ કેટલે વરદે
મ્હને નાથીઆને મૂકીને દવે એ બૂખણી-
આના મોનીઆને વચ્ચેલમા છે ને હું મે
જોવા કે એ રોડો દવે તેજ આવ્ય છે કે
ખાજ ! " નાથીઆએ પોતાનું દડું આગળ
કરતાં કહ્યું.

" દવે તું ત્યારે જોવા કરતી ! જોને
તો એવી ટેવ પોલી છે. ચોકખું વડનું તેજ
મૂકીને સમજાવું તેજ ખારો ને પડી એ ને
એના ઠાકોરજી ખોંખોં કરતા મ્હારા જીવ

ઉપર પડશે. મ્હારીયે કરમની કલ્યાણ છે તો
બા ! કુલીકાકી ગગરી પડ્યા.

" મ્હારા હમ જોતું રરે તો ! જોહે !
એ ઠોડાને તો જલ્દયાં તલ્દયાં કહર કરવાનીજ
હજી છે. તેમાં તું કે ઉંડું કરવાના ?
રરતી રખે ! મ્હને કંઈ એવું દખ્ખ છે કે નથી ! "

નાથીઆના તેજનો ભાવ ટીચર કેમ્પનીનો
હતો પણ જોને માત્ર ચોકખો ' સવાચીરી '
કહીએ તો ચાસે, જોને છોડી ! ગયલોં માલક
પાછો જોનેજ વળગતો આવે એવી એના
માતની સાખ પડી ગઇ હતી એટલે માલક
ત્યારે કે આવે જોને મારે એ . ખેપરવા હતો.
' હવેરતીના ધરાગ મ્હારાં ઉગર' મ્હોર' જોને
નથી આવતો છે પણ મ્હારા માત્ર જોને
આવતો છે ' એમ એની માન્યના હતી, એટલે
મકનકાકા જેવો ' ભાવ પૂછ ' ધરાક ચાલ્યો
ગયો તેવું જોને જરાયે દખ્ખ નહિ હતું. પણ
કુલીકાકીએ એના તેજને ' ચોકખું ' ' કળું '
તેનો જોને ' મરકો ' તો લાગ્યોજ !

" બોલ અરવે ડુલી તું. હું કહેજી મ્હને !
મોર' થઇ જહે તો મ્હારી મંચી બધી વાટ
જોને જોલી રહે. "

" દવે જોઇ જોઇ ! લાવતી હું મંચીને
કહીશ કે એ જરા મ્હારી સાથે વાતમાં ઉતો
તેમાં મોરું થયું. દેં અચ્ચા નાથીઆ ! ત્યારે
પેલી કંકુની જીણી કેવી ? આપણા નટુ સાથે
આવે તો ? " કુલી કાકી દવે મુદાની વાન
પર આવીને જોલ્યા.

" કહ કંકુ ? પેલા બુખાયુ " વટાણાના
કોરમાની કે પેલા ઇગન " બોળાયા ફરી-
ની કે " નાથીઆએ ખુસાસો પૂછ્યો.

" પેલા કોરમાની કંકુ ! "

" એ કંકુની જીણી ! વા બહુ મજેની
અદજ, કાસેજ મળીયા હાવરી આવેસો તમારે
જોને જોવલી ! પણ ઉંડું પૂછું આપણા ની-
આની ઉમ્મર હું જોહે ! "

“છ પૂરા થયને સાતમું ચાલે છે !”

“તીયારે તો લે ચાલશે! જાઉ મજેનું! કંકુની છાણુકીને નવ પૂરા થયને દહમું અહણ તો, હવરેજ બેઠું, આપણા નરીઆને પણ મ્હારું ને મચ્છીના જેવું ભુગતેજેઈ મળી રહે! પુલી મ્હે તુને હું કેલું! ને કંકુની છાણુકી હાથમાંથી ગેષ તો તારા નરીઓ રખખરો જાણુજે.”

“મ્હારું ચાલે તો તો હું કાલે કરી દઉં. પણ મુઘ કંકુને કંઈ થોડો બરો છે. આપણે સદામું પૂછવા જાએ તો ખાડું જુએ અને બોગલેગે ના પાડી દે તો મુઘ મ્હારા જેવાને તો મરવાનું થાય. મ્હારો નટવરીઓ કંઈ કાણો કુખડો નથી કે હું એ સાંખી રહું.”

“લાવતી ઉં સદા કરી આણું. તું કેતી હોય તો !”

“હા પણ અમારું નીચું રાખીને એ કામ કરવાનું નથી. આપણે કંઈ ગરજ બનાવવી નથી.”

“તું ફર નહોં કરતી! પેલા હદરીના નૌતમીઆણું કેયું ગોઠવી આણેલું! આ નાથીઆને તું કાચો નહોં હમજતી. પણ ઉં પૂછું ત્હેં મકન ડોહાને કંઈ પૂચણું! એ ડોહો હું કેહ !”

“હવે પૂચણું પૂચણું! વિવાહના કામમાં એ હું હમજે. તું ત્હારે ત્હારું કામ કરતી. કામ થશે તો ત્હને અને મચ્છીને હું જૂડં એવી નથી.”

આમ વાત ચાલે છે એટલામાં મકન કાકા પણ નટુ અને ગટુને નિશાળેથી લઈ ઘેર આવી પહોંચ્યા.

“લે આ ડોહો પણ આવી પૂચ્યા !” નાથીઆએ કહ્યું.

“કેમ જાણ્યા નાથીઆ! તેલના હું ભાવ રાખ્યા !” આવતાંની સાથે મકન-કાકાએ તેલનો ભાવ પૂછ્યો.

“હવે અહીં કંઈ તેલની વાત નથી થતી. બે અપશુકન કરતા! અહીં તો નટુના વિવાહની વાત ચાલે છે !” કુંલીકાકી હવે વાત દુઃકાવવાના હેતુથી વચ્ચે પૂરાયાં.

“નટુના વિવાહ! અતારથી !” મકન-કાકા ચમક્યા.

“અતારથી નહિ તો ક્યારે! આ ન્યાતના છોકરા છોકરી ધડાધડ મંડાઈ ચાલ્યા અને હજી મુઘી આપણો નટવરીઓ કુંવારો! કાલે હિને સાત પૂરા થયને આકમું બેસશે! મુવા બૈરાઓ તો મદિરમાં મ્હને ખીખી ખાય છે! તમને શું છે! નાગે કુલે ફતેહખાન !”

પણ મકનકાકા તો એવું ધોતીઉં સળંગે તોયે ઉઠેરાય એમ નહિ હતા ત્યારે આ વાત તો નજીવી હતી!

“એ તો ઉં હમજ્યો, પણ નીયાતમાં કન્યા ક્યાં છે ?” મકનકાકાએ ઠંડે કલેજે પૂછ્યું.

“અરે કન્યા તો ગલા છે! એમ કહો કે આપણા નટુ જેવો વર ક્યાં છે? કેમ નાથીઆ! આપણી કંકુની છાણુકી કેવી ?”

“વા! જાઉ મજેની! નીતરું તેલ બેઈ લો” ધાંચીએ અલકારીક લાપામાં છાણુકીનું વર્ણન કર્યું.

“કાણુ છાણુ! આપણી કંકુની! દસ વરસનું હોલ્યો !” મકનકાકા બોલી ઉઠ્યા.

“હોલ્યો કેમ છે? કાલે સદાંજના નાથી-ઓ એને બેવડાવવા માટે અહીં લઈ આવે ત્યારે આંખો ઉધારીને બેજો. છોકરી છે એટલે કાકું તો ઉલ્લા હોયરતો !”

“પણ છોકરીની ઉમ્મર !” કાકાએ પૂછ્યું.

“નવ દસ વર્ષની હશે !”

“આપણા નટુને તો હજી હાનમું ચાલે છે ?”

“તે કાંઈ એટલોતે એટલોજ રહેવાનો

હશે કેમ ? કાલે ઉઠીને આપણા નહુને ચે દશમું ખેસશે. તમહે તમારે હું કરું તે જોયા કરો. વિવાદના કામમાં તમહે નહિ હમજો. હા, હા, નાથીઆ ! તું તારે એ જીજ્ઞાસને કાલે જોવા લઇ આવજો. કાલે કંઈ આવે તો બહુ હારું. હમણા વિવાદની વાત ના કહાડોતો ! કોઇ ખીજ મસે એને 'અહીં લઇ આવજો. એ તો એને જોશે એટલે 'એથે ફગલાઇ જઇ હા પાડશે "

નાથીઆ બગાસું ખાઇ આજસ મરડીને ઉઠ્યો. મકનકાકા વિચારમાં પડી ગયા. એક છેલ્લા પાસો નાંખી જોવાનો એણે વિચાર કરીધો. ખીજ કોઇનું નહિ તો મહેતાજી કર-જીરાં કરના નામનું વજન ભારે પડશે એમ ધારી એણે આજે મહેતાજીનું નામ અજમાવી જોયું.

" અરે એતો ખરું. પણ આપણા મહે-તાજી કન્નાડકરને પૂચજુ કે એમને એમજ ! "

" કોણ ! કરજાડકર ? મહેતાજી ? અહવે એ મહેતાની વાત જવા દેજે ડોંહા દુકે ! નહિ તો કંઈ જોવા જેવું કદી લાખા ! ' બામણુના હોગંદ લાખેલા એટલે કોણ જોલે નહિ તો કે એ 'ચંદને ત્હાં જતાં ચક્રામાં પકડાઇ ગીયેલા તેની મ્દને ફોમ છે દુકે ડોંહા ! પણ નાથીઆએ વચન આપજુ કે ' જન વાન કોઇને નહિ કહેવા ' એટલે 'યઇ ચૂમકુ' ! હોમમાંથી એ વાન ફરકે તીયારે આ નાથીઆ લાનો ! " નાથીઆએ મૂંઝે તાવ દહને બાધ્યું.

કરજાડકરના નામનો ઉપયોગ કરના આ જન્મ નૃત્યમ નીકળેલું જોઇને મકનકાકા તો સ્થનપ્રજ થઇ ગયા ! સ્ત્રી સ્વભાવ પ્રમાણે કુલીકાકાએ નાથીઆને ચમાવી મહેતાજીની વાન પટ્ટી લીધી. કરજાડકર જોવા પવિત્ર માણસ આવું કામ જન્માને પણ ન કરે એમ કાકાને ખાતરી હતી તોયે નાથીઆનો

' પોદ્યો પડ્યો તે ! કાંઈ ધૂળ લીધા વિના ઉખડે ? ' .

" " કોઇને કે ' ના નહોં ! ' બામણુ હોગંદ લાખ્યા છે " એમ કહી નાથીઆ તો ગયો પણ એ વાન કાકા પાસેથી ફેાળ્યા પાસે અને ત્યાંથી મહેતાજી પાસે અને મહેતાજીની 'થુ'એ મહેતાજી પાસે 'એનોટેશન' માથે આવી પહોંચી ! મહેતાજીએ કકળતે જીવે ખુલાસો કરીધો. એમ ખુલાસા 'વર્સસ' ખુલાસા 'ધનવ-ર્ટેડ મેચડ'થી પાછા ફેાળ્યા પાસે પહોંચ્યા. પણ એ ' પહોંચના પહોંચનામાં તો એ 'વાત મારા જગમાં જાણીતી થઇ ગઇ ! મહેતાજીના ચારિત્ર્યની માખ લોકોમાં મારી એટલે છેવટે વાતનું વતેસર થતાં થતાં ચોક્ખી વાત એટલી રહી કે કોઇ કાસમ નામનો કાણુસી એની રાખેલીને ત્યાં ચક્રામાં મહેતાજીને ફોસલાવીને લઇ ગયો પણ મહેતાજી પાસે વાલ સોનાની વીંટીયે નહિ નીકળી એટલે રોડે મહેતાજીને ત્રણ દીકા, એ થપ્પડ અને એક ચીમકું. દબને ધરમાંથી બહાર દડસેલી મૂક્યા !

નાથીઆ તો આમ 'કાકડી' મૂકીને ઉઠ્યો તેની ચોખ વખતે આગ 'સજગવાની' હતી તે સજગી, પણ નહુના વિવાદની બાળતે મકનકાકાનો પીછો છાડ્યો નહિ.

" " તમહે એ મૂંઝા મુધારાવાળાની મુઝે ચાકંશેલ કેની તો હોકાશો ને પછી મ્દને યાદ કરજો. એ મૂંઝાઓમાં 'ધોડા' ધોડી મંડાયા વગરના રહી જશે ત્યારેજ એ લોકોની આંખ ઉઘડશે. " આમ કુલીકાકાનું બોલવું એણે 'ગણકણુ' નહિ. 'ચોક્કસ વિચાર કરી કાકાની જાણ વગર એ ફોળ્યાને મળ્યા અને બધી વાત કહી ! ફોળ્યા પણ વિવાદની વાન સાંભળી ઉકળી ગયાં.

" એ મૂંઝા ધાંચી આવે ત્યારે જોમા-વને મ્દને. એની ને કુલીની જનમમરની જોડ જુલાવી નહિ દડતો કહેજે મ્દને ! "

ફાઇના તરફથી આવ્યાસન મળતાં મકન-
કાકા ઉડ્યા અને નાથીઆના સંબંધમાં પોતે
જે વિચાર અમલમાં મૂકવા ધાર્યો હતો તે કેવી
રીતે પાર પાડવો એ બાબત વિચાર કરવા
લાગ્યા. ફૂલીકાપ્રી કે નાથીઆના દેવ ઉતરી
આવે તોયે જીજ્ઞાસી સાથે એના નટના
વિવાદ નહિ થાય એમ મકનકાકાની ખાત્રી
હતી, તોયે નાથીઆની ત્યાં ત્યાં 'ગોરપટ્ટું'
લેવાની રેવને બરાબર બુલાવી દેવાના ઉદ્દેશથી

"એતો જરા 'ફણુતારેદર' ગયો
હતો. તે લાવ જરા નાથીઆને તેલનો ભાર
પૂછનો જાઉં કરીને આવવો." કાકાએ
ખુલાસો કર્યો.

"એમ વારેવારે તેલનો લાવ હું પૂછજા
કરતો છું ડોહા તું! ફલી દેને કે નાથીઓ
મણીકા દાલથી આવહે! કેમ એ તને મયસો
તો કે ન્હી મયસો તો!"

"એતો મ્હોટો બાણુસ હવરે હવરે થય

...નાથ્યાની સુરતી પાપડી પર મંચાનો...ગડોડી હાથ પરાબાજ ખેલી રહ્યો હતો.

એજે એક યુકિત ગોડવી. બીજે દિવસે રૂઢવારે
નાથીઓ તેલનો મણીકા લઇને શહેરમાં આવે
એટલે મકનકાકાએ એને ઘેર પહોંચવું અને
ત્યાં પોતાની યુકિત અમલમાં મૂકવી! સંકેત
મુરખ નાથીઆનો વખત સાંધી મકનકાકા
પાડોશી ભુખણુદાસના એકકામાં નરબદીના
લક્ષ્મીલાઇનું 'ગેલીઉ' લેટી કંતારગામ
પહોંચ્યા. ત્યાં કંતારેશ્વરના દર્શન કરી એ
નાથીઆને ત્યાં ગયા.

"ઓહો મકનકાકા! તમ્હેકંઈ એમાં!"
મંચાએ આવકાર આપતા કહ્યું.

ગયો છે. બીજા બેરી લાવવાનો કેની એટલે
એમ હોસે." કાકાએ ધીમે રહીને ફટા-
કડા ફેડ્યો.

"બીજા બેરી? એ હું કે તું?"

"લે તારે ત્હને ખબર નથી કે હું!
અરે એની તો આજને કાલ બેરાઓમાં એવાં
ધુસને પુસ ચાલી રહી છે કે મ્હારા મનમાં કે
જતેદારે બીજા લાવવાનો ને તને રખારાવવાનો."

"આ તું કે હું? પાપડી ધાયસો હવરે
હવરે મોરો આવે તે કંઈ એમજ ઓહે!"

“ નહિ તો ? આવજો આજે મ્હારે ઘેર સહાંજના બધા એના કરતવ બોલા હોયતો. ”

“ આત્રા, આવા, જરૂર આવા ! મુવાને પીટી નાંખું નહિ તો મ્હને મંચી ન્હોં કે’તો. ”

ખમ ! જાંગોરી ચૂકાઈ રહી ! હવે સુરંગ પુટે એટલી વાર હતી. ’

આખરે સૂર્યનારાયણનું અસ્તાચળ તરફ ગમન શરૂ થયું, એટલે ફોઈબાં દેવદર્શનથી પરવારીને મકનકાકાને ત્યાં કાંઈક નિમિત્તે અડંગો જમાવી બેઠા ! મકનકાકા પણ એવી વાતે વળગ્યા કે વાત પૂરીજ ન થાય ! કુલી-કાકી ઉંચા નીચા થાય પણ ફોઈબાને જવાનું કેમ કહેવાય ?

“ લ્યો જાહનિ પીછો છોડો હવે રાત થઇ ને દીવાનો વખત થયો ! એ કાંઈ તમારી માફક નવરા નથી. ” આખરે કંટાળાને કુલીકાકીએ કહ્યું.

“ નારે ના, આજ તો ઘોળ મ્હારે અહીંજ ગાવા છે. ” કહી ફોઈબાએ પલાંડો વાળ્યો.

જ્યાં દેવજ સ્થાને ત્યાં કુલીકાકી બિચારા શું કરે ! થોડી વાર નહિ થઇ ત્યાં તો નાથીઓ એક સ્ત્રી અને છોકરી સાથે રંગ-ભૂમિ પર દાખલ થયા.

“ ઓહો કંકુ બહેન ! આવો આવો ! આમ આવ બહેન છણી ! તમ્હે કંઈ આજ અહીં ભૂલા પડ્યા ? ” કુલીકાકીએ ખુશાલીથી ધડકતા પણ બીજી રીતે ધારતીથી યડકતા જીભે તે આવનાર સ્ત્રીને આવ-કાર આપ્યો. .

“ આપણા આ નાચુલાઈએ ક્યું કે અમારી છણી બહેનનો ગરબો તમને બહુ પસંદ આવ્યો છે તેથી એને તમ્હે આજે સહાંજના ગાવા બોલાવી છે ! મ્હે છણી બહેનને કહ્યું : “ જાને માત્રીને ગરબો નિચા-

ળમાં ગાય છે તેમ ગાઇ સંભળાવું. ” પણ એ નાદાન. છોકરું બિચારું શરમાય તમારી માયા નહિ એટલે ! મ્હને કહ્યું : “ બા હું આવે તો હું બહુ ને ગાઉ, ! ” મ્હે ધાયું લાવ તમને મન છે તો હું છોકરીને લઇને બહુ ! એમાં કાંઈ નીચાં નહિ થઇ ગયા ! કેમ જીવકાર બા ખડું કેની ! ”

“ હારતો ! એમાં નીચા શાનાં ને ઉંચાં શાનાં ! ” ફોઈબાએ હસીને કહ્યું.

આમ વાતચીત ચાલે છે એટલામાં-કોણ બણે સુરંગ પુટી કે ધરતીકંપ થયો તે-એક ધડકા સંભળાયો ! બધાં અમકયા અને જીવે છે તો મણીકાના ભારથી બેઠી થઇ ગયલી નાથીઓની સુરતી પાથરી પર, મંચીનો તેલ ખાઇ ખાઇને પુષ્ટ થયેલા રોડોડી હાથ પટા બાજી બેસી રહ્યો હતો.

“ મુવા પાથરી ધાયલા ! મુવા ઉંમણાં ! તીયાર તીયારની બોલતી ન્હે એટલે તો પીટયો ખૂબ કાયટો ! અરે મૂલા હું ઘેર ચાલ ! તને અથોક થાય મૂવા ! મૂવો તો મસાણમાં જવાનો તોયે મુવાને નાતરું કરવાનો શોખ થઇ આવેશે ! ” આમ કહી મંચીએ તો નાથીઓનું ઘોતીઉં પકડ્યું. ઘોતીઉં છૂટી જતાં નાથીઓ ગભરાયો.

“ અરે મૂક હું મ્હને ! જરા મ્હારું હાંભયલા મૂયકા વગર બા હું કરેતું ! ”

“ અરે તું-ઘેર ચાલ મુવા નજોડીઆ ! નહિ તો પીટયનો આટો કદાહવાખા ! ”

“ અરે મણુ—”

‘ અરે પણ નહિ ને બણ નહિ, મુંગો મુંગો ઘેર ચાલ મુવા અધોકીયા ! ”

આ ફજોતો ત્રેઇ ફોઈબાએ મકનકા-કાને વચ્ચે પડી બેને છોડવાનું કહ્યું પણ જેમ જેમ મકનકાકા રમગમનવાળા થયા તેમ તેમ મંચી શૂર પર ચડે. આખરે નાથીઓ ચાપ્યા અને છુટેતું ઘોતીઉં જેમ

તેમ હાથમાં રાખી નાંડો. મંચી પાછળ પડી. નાણાવટથી મુગલીસરાહ સુધીના એક 'મંગળ ફેરા' ફરાવી મંચી નાથીઆને માર-પીટ કરતી પાછી નાણાવટમાં લઇ આવી. લોકોના ટોળેટોળાં નાથીઆ ને મંચીની આસ-પાસ ફરી વળ્યાં. ત્રણેક મંગળફેરા ફરાઇ રહેતાં 'ચોથે મંગળે' મંચીની પકડ કંઇક ઢીલી પડી એટલે નાથીઓ પોતાઉં લઇને નાંડો તે સીધો ક્ષત્રાગામ ભેગો થઇ ગયો ! લોકો બધા હસી પડ્યા અને તાળી પીટતા નાથીઆની પાછળ દોડાણું તેડવા દોડ્યા. હેડ'આ જેવી મંચા વિનયી સેનાપતિના ઠસસાથી ધીમે પગલે વિદાય થઇ ગઇ એટલે ટોળે મળેલાં લોકો અનેક વાતો ઉડાવતા વીખરાયા.

કંકુ ખેત, અને એની એકની એક જીણી તો આ તમાસો જોઇ વીસે મોડે ઘેર જવા ઉઠ્યા.

“આવજો ખેત ! વળી કોઇ બીજી વખત વાત !” કુલીકાકીએ અને તેડજી હસતાં મોહું રાખી કહ્યું.

ધરતીકંપનો આચકો રાખ્યો. ટાળું વીખ-રાયું એટલે ફોધગાએ કાકીને પૂછ્યું : “અલી આ કંકુ ને જીણીનું શું ધાંધલ'હતું ?”

“કંકુ નહિ એ તો—”

“કેમ કંકુ નહિ ? કહી દેની કે આપણા નાધરા નટવરીઆના પેલી જીણી હાથે વેચવાળ કરવાં ઉતા તેમાં—” મકનકાકાએ ફસકા ફોડ્યો એટલે કુલીકાકી ચીડવાયા તો ઘણા પણ ચીડવાઇને જાય ક્યાં ! આમ હતા ફોધગા !

“રાંડ કુલી ! ત્હારે ત્યાં શું ધાડ આવી તે તો કહે ? હજી ગઇ કાલે તો ત્હારા છોક-રાએ ધાવણ છોડ્યું એટલામાં આ વિવાહની પડાપડી શું ? હજી કંકુ છોકરી ચાર છ વરસ નાની હતે તો તો જાણે મ્હમન્યા. સૈને દ્હાવો લેવાનું મન થાય પણુ આ જીણી ક્યાં ને ત્હારો નટવરીઓ ક્યાં ?” ફોધગાએ શીખા-મણની વાત છોડવા માંડી.

“કેમ નાથીઆ કરતા એની મંચી મોટીજ છે તો !” કંકુક હિમ્મત રાખી કુલી કાકીએ પોતાના તરફથી એક આદર્શ રજુ કર્યો.

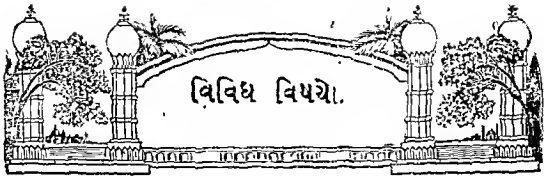
“મુછ તું ! ભગવાને તને ધાંચીમાં જનમ આપ્યો હોત તો કીક થતે. મુવા વાણિયા બામણ ને ગોલા ધાંચી વચ્ચે કંકુ ફેર ખરો કે નહિ ? જોયું નહિ આજે ! મંચા વહુએ નાથીઆને પીટયો તે. જો કુલી ? આ ગાંડા કહાડવા છોડી દે ને કંકુ ડાહી થા ! કાલે ઉઠીને ત્હારી મુવાવડ છે ને તને ત્રીજો—”

“લાલીજી ! તમ્હે તો ખસ આખો દહાડો મ્હારોજ વાંક કહાડયા ફેરા છો. તમારા લાઇ-જને કહોની કે છોકરાઓ આટલા મોટા થયા તે કંકુ ધ્યાનમાં રાખે ! હું મુછને જોયું સૂઝ્યું તેયું મ્હેં કીધું.”

આમ કહી કાકી રડી પડ્યા. તેને જેમ તેમ શાંત પાડી જરાતરા મકનકાકાને ચે ખખડાવી ફોધગા ઘેર ગયા.

અને પેસો નાથીઓ ! મકનકાકાએ ફોડેલી સુરંગની એને એવી તો સેહ પડી કે એ કમ-બખત હવે પછી કોઇના વિવાહના કામમાં પડવાની ખોડ ભૂલી ગયો તે ભૂલી જાય !

જાપાનની સ્ત્રીઓ:-

એપ્રિલ ૧૯૨૫ ના "મોર્નિંગ રિવ્યુ"માં જાપાનની હાલની સ્ત્રીઓ વિષે કેટલીક બાબતો જોડે દર્શાવેલી છે. તે નીચે પ્રમાણે છે:-

"મોર્નિંગ રિવ્યુ"માં જાપાનમાં બહુલી સાધારણ કન્યાઓ ધણું ખર્ચ વિદેશી કપડાં પહેરે છે પરંતુ ગામડાંની કન્યાઓનો પોશાક પ્રાચીન રીતને મળતો આવતો નથી. હાલ સ્કૂલમાંથી કન્યાઓ ૧૮ કે ૧૯ વર્ષની વયે એન્ટ્રીએટ થાય છે ખેડવાના વખતમાં આ ઉમરે છાત્રીઓ પરણતી હતી પણ હવે ૨૨ કે ૨૩ વર્ષે પરણે છે. ગામડામાં તે અસહની માફક શાળાનું શિક્ષણ પુરું કર્યા પછી તરત જ કન્યાઓનાં લગ્ન હજી પણ થાય છે.

"સામાન્ય રીતે વિવાહની ગાંઠવણ પારકા માણસો કરે છે સારા કુટુંબનો ગૃહસ્થ અથવા સન્નારી પોતાના સગા અથવા મિત્રોમાં વર કન્યા શોધી આપવાનું કામ માથે લે છે. વરનાં માળખ આગળ કન્યાના રૂપ, શુભ તથા કુળનું બર્ણન કરવામાં આવે છે. તેમજ કન્યાનાં માળખ આગળ વરની હાલત કહેવામાં આવે છે માળખને તે માગણી યાન્ય જાને તે તેઓ પોતાના પુત્ર કે પુત્રીને વાત કરે છે. તેમને જે પસંદ પડે તે નક્કી કરેલે સ્થળે સુવક તથા શુભતો નીતસર મેળાપ કરાવવામાં આવે છે. તે પછી તેમની મરજી હોય તે વિવાહ નક્કી થાય છે. આવી રીતે કેટલા વિવાહમાં જો ખામી રહી જાય છે તે ફર કરવાને ઘણા પ્રયત્નો થાય છે. (કારણ કે માત્ર એક મેળાપથી વર કન્યાનો પરિચય થતો નથી.) તે મરજી કેટલાક લોકો એમ કહે છે કે પ્રથમ મેળાપ પછી સુવક સુવતીને માળખની દેખરેખ નીચે એકાદ વર્ષ સુધી છટકી મળવા દે છે.

પછી બન્નેને એક બીજાથી પુરેપુરો સંતોષ થાય તેજ લગ્ન થાય છે.

"જાપાનીઝ સમાજના મધ્યમ વર્ગમાં રજેહ-લગ્નને આદર્શરૂપ ગણવામાં આવતું નથી. પરંતુ જો સ્ત્રી પુરુષોને સગાંબહેલાં કે કુટુંબનું કામ બંધન હોય નથી, તેઓ સ્વાભાવિક રીતે જ પોતાની મેળે સારો વર કે કન્યા શોધી લે છે. મધ્યમ વર્ગના પુરુષો તેજ વર્ગની સ્ત્રીઓ સાથે લગ્ન કરે છે. જાપાનની સ્ત્રીઓ એટલી પતિને વફાદાર રહે છે તેટલી બાળ્યેજ બીજી રહેતી હશે. મોટાં શહેરોમાં નવા વિચારને લીધે નવાં પરણેલા દંપતી પોતાનું જીવન ઘર માંડે છે. પરંતુ ગામડાંમાં તેમ થતું નથી પતિ હપસાંત તેનાં માળખની સેવા કરવી તે પણ સ્ત્રીનું મુખ્ય કર્તવ્ય ગણાય છે લગ્નની શરૂઆતમાં આ મહત્વની ગણાય છે. કારણ કે કન્યા પશુનીને એકલા પતિને ધર નહિ પણ તેના કુટુંબમાં જાય છે. આવી સ્ત્રીઓને લગ્ન પછી તરત જ મરજી બધું કામકાજ કરવું પડે છે. તેઓ રસોડા કરે છે, પણ તેમાં કોઈ વખત દારી મદદ કરે છે. તેઓ આખા કુટુંબનાં કામમાં ધોવાનું તથા સીવવાનું કામ કરે છે. આ બધાં કામમાં તેઓ એટલી દેખાઈ રહે છે કે તેમને બારામનો સમય બાળ્યેજ મળે છે. ઉઝા વર્ગની સ્ત્રીઓને વધારે કુદરત મળે છે. કારણ કે તેમનાં પરનું કામ ઘણી દારીઓ કરે છે. હવેકા વર્ગની સ્ત્રીઓનું જીવન મધ્યમ વર્ગ કરતાં સાદું હોય છે; કારણ કે તેમની રહેણી કરણી ઉતરતા પ્રકારની હોય છે. આથી જ દેશમાં મધ્યમ વર્ગની સ્ત્રીઓની જિંદગી શોધી વધારે મુશ્કેલ હોય છે. તેમની સરખામગીની જર્મનીની સ્ત્રીઓ સાથે કરી શકાય. સ્ત્રીઓને ધરના કામમાં આટલું બધું ફાળું થાય તેની વિરોધ નવું શિક્ષણ પામેલાં જીવાન સ્ત્રી પુરુષો થાય છે. કારણ કે વધારા વિચારનું આ પરિણામ

છે એમ તેઓ માને છે. આવા વિચારવાળી સ્ત્રીઓ સામાજિક જાળતોમાં રસ લે છે. પણ તેમની સંખ્યા ઘણીજ યોડી છે. ”

પદ્ધતિસર કાર્ય:

“ સ્ત્રીધર્મ ” માસિકમાં મિસ ગીર્લા તાતાએ હાકની સ્ત્રીઓના કર્તવ્ય માગે બાબત એક વિચારવા યોગ્ય લેખ લખ્યો છે. તેમાં સ્ત્રીઓને હાલ જે બહાર પડવાની તક મળી છે તેનો લાભ લેવાની ભલામણ તેમણે કરી છે. પછી દરેક બાબતમાં પદ્ધતિસર તથા ધણું જણે એકઠાં મળીને કામ કરવાની કેટલી જરૂર છે તે મારે તે નીચે પ્રમાણે લખે છે:—

“ સમાજનું હિત કરવાના કામ તરફ સ્ત્રીઓનું વધારે વલણ હંમેશાં જણાય છે. આ કામનું શિક્ષણ પદ્ધતિસર મળવું જોઈએ. પણ એટલાથી બસ થશે નહિ. માણસને કંટાળો આવે એવું કામ પણ કરવું પડે છે. સમાજોની વ્યવસ્થા કરવાનું કામ સ્ત્રીઓએ માથે લેવું પડશે અને તેમાં ઘણી મહેનત પડશે. કોઈ પણ કાર્યની વ્યવસ્થા કરવાનું કામ કંટાળા બરેલું છે. પણ તે ક્યાં વિના છુટકો નથી, અને ચોખ્ખું રીતે યાય તો આખરે મહાન કાર્ય સફળતાથી પાર પડે છે. રાખલા તરીકે અમેરિકાની સ્ત્રીઓ બધાં કાર્ય સાંભાળતી વ્યવસ્થાપૂર્વક કરે છે એટલે તેમના પ્રયત્ન કદિ નિષ્ફળ જતા નથી. દરેક શહેરમાં સ્ત્રીઓનાં મંડળ છે. તે મંડળની કેટલીક સલાહદો શહેરની બહાર બહાર ધંધા કરનારી સ્ત્રીઓની યાદી લખી રાખે છે. તેમના ધંધા પ્રમાણે વર્ગ પાડીને તેમને વિષે બધી હકીકત લખી લે છે. પરણેલી સ્ત્રીઓનો વર્ગ જુદો રાખવામાં આવે છે. તે બધી સ્ત્રીઓ મંડળને કેવી રીતે મદદ કરી શકે તે બાબત પણ લખી રાખવામાં આવે છે. શહેરમાં કંઈ જરૂર પડે તો બધી સ્ત્રીઓને એકઠી કરી શકાય છે. કોઈ સ્ત્રી જાતે મદદ ન કરી શકે અને તેની સ્થિતિ સારી હોય તો તે પોતાની માડી અથવા મોટર મંડળને અસુક સમયે વાંધરવા આવે છે. એટલે બીજા સભાસદો જલદી કામ કરી શકે છે. આ પ્રમાણે દરેક જણ પોતપોતાની શક્તિ પ્રમાણે સહાય કરે છે. બધી સભાઓમાં પરણેલી સ્ત્રીઓ વધારે મદદ કરી શકે

છે. કારણ કે તેમને કુરસદ વધારે મળે છે.....
.....હાથ તથા મનની કેળવણી અપતી વખતે બીજે પ્રશ્ન ઉભો થાય છે. ધરના કામમાં નકામી મહેનત બચાવવાની જરૂર જણાય છે. હિંદુસ્તાનમાં શુદ્ધકાર્યની પદ્ધતિ બહુ નૂની ઢબની હોય છે અને તેમાં મહેનત વધારે પડે છે. સ્ત્રીનો દિવસનો ધણો વખત તેો એમાંજ બ્ય છે. તેને બીજું કંઈજ કરવાની કુરસદ મળતી નથી. શુદ્ધકાર્યની વધારે જરૂર છે. પશ્ચિમના દેશોની યંગત્રી પદ્ધતિથી ધરતું કામ બહુ રહેલાઈથી યાય છે. તેનું જ અનુકરણ આપણે કરવાની જરૂર નથી. હિંદની સ્ત્રીઓએ પોતાને મરિ જુદી રીતો શોધી કઢાડવી જોઈએ. પરંતુ એટલું ધ્યાનમાં રાખવું કે દરેક બાબતમાં પદ્ધતિસર કામ લેવું જોઈએ. આ વાત ધ્યાનમાં ન રાખવાથી ઘણી સ્ત્રીઓનો સમય નિર્ણક બન્ય છે. ધરતું કામ ઘણી ઓછી મહેનતથી કેવી રીતે શાફ ધાય તે શોધી કઢાડવું જોઈએ. આને લીધે ધરની રહેણી કરણીમાં ઘણો ફેરફાર કરવો પડશે. પરંતુ સ્ત્રીઓએ જો આમ કે શહેરની બધી હીક્કાલોમાં લાગ લેવો હોય તો તેમ ક્યાં વિના છુટકો નથી. ”

સ્ત્રી શિક્ષણનો પ્રકાર:

“ જ્યોતિ ” નામે હિંદી માસિકમાં શ્રીયુત રાજેન્દ્ર વિશ્વાલંકારે “ સ્ત્રી શિક્ષણના આવશ્યક અંગ ” બાબત એક મનનીય લેખ લખ્યો છે. તેમાં સ્ત્રી શિક્ષણ કેવા પ્રકારનું હોવું જોઈએ તે બાબતની ચર્ચા કરતાં તેઓ નીચે પ્રમાણે લખે છે:—

“ આજે દેશમાં કન્યાઓની શાળા તથા પાઠશાળાની સંખ્યા ઘણી થઈ છે, તો પણ દેશની સ્થિતિમાં કંઈ ખાસ ફેરફાર થયેલો દેખાતો નથી, તેનું કારણ શું ? એનું કારણ જો હંકમાં કહીએ તો મારા અભિપ્રાય પ્રમાણે શારીરિક શિક્ષણનો અભાવ છે. જ્યાં સુધી શરીર સર્વ પ્રકારે રૂબરૂ તથા વિકસિત ન હોય ત્યાં સુધી માનસિક તથા આધ્યાત્મિક શિક્ષણ તદન નકાસું છે. આજ કારણથી લોકો હવે પુરોષોના શિક્ષણની માફક સ્ત્રી શિક્ષણનો તિરસ્કાર કરવા લાગ્યા છે. ખરે જોતાં વાત પણ સાચી છે કે જો સ્ત્રી કેળવણીની આટલી સંસ્થાઓ હોવા છતાં પણ દેશની સ્થિતિમાં કંઈ સુધારો ન થાય તો એ સંસ્થાઓની કંઈજ આવ-

રચકતા નથી. આપણે પ્રાચીન અને ખાસ કરીને મધ્યકાલીન ઇતિહાસ એ વાતની સાક્ષી પૂરે છે, કે તે સમયની સાધારણ સ્ત્રીઓ કદાચ પુસ્તકજ્ઞાનથી બહુ પરિચિત નહિ હોય, પરંતુ એમનાં શરીર બહુ દૃઢ અને શક્તિવાળાં હતાં. રજપૂતાનાના આખા ઇતિહાસમાં આવાં અનેક ઇશોતો છે. સ્ત્રીઓ રજપૂટ, અંગવાળી હોનાથી તેમનાં સંતાન પણ ધણાં મજબુત થતાં હતાં.....

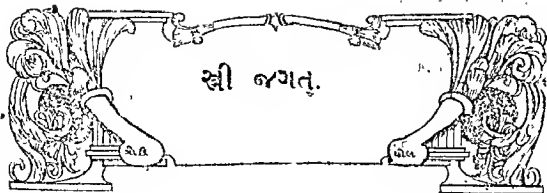
“ કન્યાઓને કેળવણી આપતી વખતે તેમના શારીરિક શિક્ષણ પર સૌથી પ્રથમ ધ્યાન આપવું જોઈએ. ઘણા કાળથી આપણે તેમને ‘ અબળા ’ નામ આપીને ખરેખરી અબળા બનાવી દીધી છે. કોઈ પણ ભતિની ઉન્નતિનો આધાર તેની માતાઓ પર છે, એ સિદ્ધાંત સર્વમાન્ય છે. જો માતાઓ અશિક્ષિત અને દુર્બળ હોય તો પછી એમની પાસેથી વીરપુત્ર ઉત્પન્ન થવાની આશા તદ્દન વ્યર્થ છે.....

“ કન્યાઓમાં વીરતાની ભાવના ભરૂત થઈ હોય તો જ તેઓ વીર પુત્રોને જન્મ આપી શકે. આ ભાવના ભરૂત કરવાનું એક જ સાધન બ્રહ્મચર્ય છે. બ્રહ્મચર્ય વિના બીજી કોઈ કૃત્રિમ રીતથી કોઈપણ ભતિની બાલિકાઓમાં આ ભાવના પ્રવેશ કરી શકતી નથી. આ બ્રહ્મચર્યના રક્ષણનો મુખ્ય ઉપાય નિયમિત વ્યાયામ અથવા શારીરિક શિક્ષણ છે. એ શિક્ષણ ગમે તે પ્રકારનું હોય, પણ કોઈપણ રૂપમાં તેની આવશ્યકતા ધણીજ છે. કદાચ આનંદકાવના કોઈ નવશિક્ષિત માણસો કન્યાઓને માટે વ્યાયામની વાત સાંભળીને આશ્ચર્ય પામશે. પરંતુ પ્રાચીન સમયમાં પણ એવું અસ્તિત્વ હતું એમ જણાય છે. તે એટલે સુધી કે મધ્યકાલીન સમયમાં પણ કન્યાઓ બાણ વગેરે રાસ્ટ્રોને દ્રવ્યોગ પ્રતીકૃતિથી કરતી હતી. હાલના સમયમાં સ્ત્રીઓએ દાખનેલી વીરતાના દાખત્રા બહુ ભાગ્યેજ જોવામાં આવે છે. તેમાં દોષ આપણે પોતાના છે. આપણે કન્યાઓને સર્વ ભવનું માનસિક તથા આધ્યાત્મિક શિક્ષણ આપ્યું છે. પરંતુ તેમના શારીરિક શિક્ષણ તરફ બિલકુલ લક્ષ આપ્યું નથી. તેનું પરિણામ એ થાય છે કે આપણા દેશની સ્ત્રીઓ પર દિનપ્રતિદિન અત્યાચાર થાય છે. પણ તેઓ પોતાનું રક્ષણ કરી શકતી નથી. ”

જન્મેલા પુત્રને તેની માતા એક હાથી ટકરી પરથી નીચે ડેંકતી. જો તે જીવવાને લાયક હોય તો જીવતો રહેતો હતો, અને ન હોય તો મરી જતો હતો. નિર્જાળ તથા ભતિને શરમાવે એવાં સન્તાનને ઉત્પન્ન કરવા કરતાં અપુત્રા રહેવું તે માતાઓને વધારે ગમતું હતું. શું તેમને પોતાના પુત્રો માટે પ્રેમ નહિ હોય ? કદી એવું માનશો નહિ. તેમને અવશ્ય પ્રેમ હતોજ. પણ એ પ્રેમનો ખર્ચ અર્થ સમજતી હતી. એટલાજ માટે પોતાની ભતિને ક્ષણિક કરનારા પુત્રો વેદા કરવા કરતાં તે માતાઓ પુત્ર વિનાની રહેવામાં વધારે સદલાભ્ય માનતી હતી. પરંતુ આ બધું કયા આધાર પર કયા વિશ્વાસ પર હતું ? તેમને વીરપુત્રો ઉત્પન્ન કરવાનો ગર્વ હતો. તેમને પોતાના બ્રહ્મચર્ય પર પૂર્ણ વિશ્વાસ હતો. તેમને ત્યાં ઢાંગલા ઢાંગલીનાં લગ્ન નહોતાં થતાં. તેમણે પોતાના વિદ્યાર્થી છવનમાં પુરોગામી ભાંડેજ સર્વ પ્રકારની શારીરિક વિદ્યાઓનું જ્ઞાન મેળવેલું હતું.

“ આનંદકાવ નતપાન અમેરિકા વગેરે દેશોમાં કન્યાઓને શારીરિક શિક્ષણ ફરજિયાત આપવામાં આવે છે. તેના હેતુ એ છે કે તેમનાં શરીર મજબુત થાય, અને હાવિધ્યમાં તેઓ ઉત્તમ સંતાનને જન્મ આપે. વર્તમાન સમયમાં આપણા દેશમાં એવું જોવામાં આવે છે કે ત્યાં કન્યાઓના શિક્ષણની કોઈપણ સંસ્થા હોય, છ ત્યાં તેમની માનસિક તથા આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ પર વધારે ધ્યાન આપવામાં આવે છે. શારીરિક ઉન્નતિ તરફ કુર્વંલ થાય છે. કારણ પૂજાય ત્યારે એવું કહેવામાં આવે છે કે “ અમારે તેમને સીપાઇ બનાવીને લડાઈમાં મોકલવા માટે તૈયાર કરવી નથી. ” પરંતુ આવી સંસ્થા ચત્રાવનારાઓએ હંમેશાં એ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે કન્યાઓને ગમે તે કાર્યને માટે, લાયક બનાવવાની હોય તો પણ શારીરિક ઉન્નતિ પ્રત્યે વિશેષ ધ્યાન આપવું જોઈએ. શરીરની ઉન્નતિ વિના માનસિક કે આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ કરવાનો પ્રયત્ન કરવા તદ્દન નિર્થક છે, તથા ‘ દેશ ’ અને ભતિને હાનિમારક છે. જો આપણે સ્ત્રી ભતિને અવનતિમાં ખાડામાંથી કઢાવીને દેશની ખરેખરી ઉન્નતિ કરવી હોય તો સૌથી પ્રથમ સ્ત્રી શિક્ષણનું આવશ્યક અંગ તેમની શારીરિક ઉન્નતિ તરફ બહુ જલદી ધ્યાન આપવું જોઈએ. ”

“ પ્રાચીન સ્પર્ધામાં એવી રીત હતી કે નવા

દિ'દ

મી. એન. એન. વાડીયા તરફથી શુ'બાધ રહે-
ના ઉત્તર ભાગમાં ગરીબો માટે એક સુવાવડની
ઈસ્તીતાસ ખાંધવા માટે રૂ. ૧૬ લાખ આપવામાં
આવ્યા હતા. આ ઈસ્તીતાસ માટે પરેલની બેક્ટી-
રીઓ-લોચકલ લેબોરેટરીની પાસેની જગ્યા પસંદ
તે જગ્યા નવી કાંચ બિલ્ડિંગ ઈસ્તીતાલની
નજીમાં છે.

x x x

શુ'બાધના ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રી મંડળને રા.
કુશરાય ઇનસાફના તરફથી તેમનાં રૂ. ૨૫૦૦ ના
૧ ટકનાં વ્યાજના ધોંડ લેટ મળ્યા છે. તે મુદ્દતના
વ્યાજની રકમ દર વર્ષે સ્ત્રી ઉપયોગી નિર્માણ
કાંઈ પણ ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રી સારામાં સારા લખે
તેને ઇનામ આપવામાં અને તે ઇનામી નિર્માણ
જમાવી મંડળના સમાસદોને લેટ આપવા માટે
વાપરવામાં આવશે.

x x x

શુ'બાધના મ્યુનિસિપલ કારપોરેશનની "સે-
ન્ટીમ કમિટી" ના સમાસદ તરીકે મિમિમ દેરી
હોલથીન્સનની નિમણૂક થઈ છે.

x x x

શુ'બાધના ભગિની સમાજ તરફથી સ્ત્રીઓની
વિવિધ ક્ષાત્તુ એક પ્રદર્શન ગારવાની યોજના કર-
વામાં આવી છે. તેનો મુખ્ય હેતુ સ્ત્રીઓ તેમજ
બન્યાઓની શુદ્ધતા તથા શક્તિવક્રાને વિકાસ
કરવાનો છે. તેમાં જ્ઞાન, કળા, આરોગ્ય વગેરેના
જુદા જુદા વિભાગ રાખવામાં આવશે. પ્રદર્શનના
વેચાણ વગેરેમાંથી જે ઉત્પન્ન થશે તેનો લાભ

સાર હરકિસનદાસ નરેતમદાસ હોસ્પિટલને આપ-
વામાં આવશે.

x x x

સેવા સદન સોસાયટીના આશ્રય નીચે શુ'બા-
ધનાં જુદાં જુદાં સ્ત્રી મંડળોની પ્રતિનિધિ રૂપ
સ્ત્રીઓની એક સભા ગરવામાં આવી હતી. તે
વળતે હિંદુની સ્ત્રીઓને કોટુમ્બિક તેમજ સાવ-
જનિક તંદુરસ્તીને લગતું વધારે જ્ઞાન આપવા
માટે ઇંગ્લેંડમાં (ત્યાંની સ્ત્રીઓ માટે) છે તેવું
એક મંડળ સ્થાપવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું હતું.

x x x

તા. ૨૦ મી માર્ચે 'સુક્તિફોજન' અનાથ
સ્ત્રીઓ માટેનું રક્ષણગ્રંથ ઉપાડવાની ક્રિયા શુ'બા-
ધના નામદાર ગર્વનરે કરી હતી. તે રક્ષણગ્રંથ
માટુંગામાં થીન્સ સર્કલની સામે આવેલું છે.

x x x

રાષ્ટ્રોચ સ્ત્રી સમાના આશ્રય નીચે ગઈ તા.
૨૬ મી માર્ચે કોન્ગ્રેસ હાઉસમાં મહાત્મા ગાંધી-
જીએ એક સ્ત્રીઓની સભા સમક્ષ સ્ત્રી. સરોજિની
નૈડુના પ્રમુખપણા હેઠળ લાખણ આપ્યું હતું.
તેઓએ જણાવ્યું હતું કે મહેને વાવણકારનાં
મહારાણીએ દરરોજ કાંતવાનું વચન આપ્યું છે.
કોચીનમાં પણ રાજકુટુંબ હાથે કાંતેલી ને હાથે
વણેલી ખાદી પહેરે છે. શુ'બાધના માણસો મુંદ-
ર્ગન ચક્રનું રહસ્ય ગરાબર નથી સમજ્યા. ખાદીનું
માહાત્મ્ય અને હાથે કાંતી-વણી પોતાના વસ્ત્રો
પહેરવાનું સુખ તો જે માણે એનેજ ખબર પડે,
શુ'બાધના લોકો કરતાં તો ચોરીસાના દુષ્કાળ
પીડિત માણસો ખાદીનું રહસ્ય સારી રીતે સમજ્યા
છે. તિલક સ્વરાજ્ય કાળમાં તેમણે હીક દાન

આપ્યું છે. લોપાલની બેગમે પણ કેટલીક ખાદી ખરીદવાનો હુકમ આપ્યો છે. હું તબને પૈસાથી બરચક ચંચેલાઓને સુતર કાંતવાને એટલા મરિ કહું છું કે તબે પણ કાંતી ગરીબોને કાંતવામાં ઉત્તેજન આપો. ત્યારપછી કૉંગ્રેસના કમિટીમાં બહેનોને સારા લાગ લેવા કહી મહાત્માજીએ 'નાપણુ બંધ ક્યું' ઉર્લ.

x x x

રુવરાવી દિંદુ સ્ત્રી મંડળનાં સદ્ગત પ્રમુખ બાઈ જમનાબાઈ સંકેતની સંવત્સરી ઉત્તવવાને તા. ૮ મી એપ્રિલે સ્કાંતિ સાહચાર વાગે માધવ-આગમાં સૌ. લેડી લક્ષ્મીબાઈ જમનાબાઈનાં, જે. પી. ના પ્રમુખપદે એક મેળાવડો બરવામાં આવ્યો હતો. તે વખતે શ્રીમતી હાલીબહેન જોશીનાં દેસાઈને મંડળ વરંધી પ્રમાણુપત્ર આપવામાં આવ્યું હતું; તેમજ શીયજના વિષય ઉપર નિબંધ લખવાની પરીક્ષામાં ફેલોશિપ યનાર સ્ત્રી એને ધનામી વહેંચો આપવામાં આવ્યાં હતાં.

x x x

દિંદુએ એક સાથે એકથી વધારે પત્ની રાખી ન શકે એવા અંકુશ મિંધના દિંદુએ ઉપર મુકવાનો ખરેશ મીઠો અટવાણીએ ધારાસભામાં રજૂ કર્યો હતો.

x x x

એક વાણીઆને ત્યાં તેની દિકરીનાં દમણાં લગ્ન થયાં. કહે છે કે એ છોકરીના કુળાઈ રહેતા માકાએ પૈસાને ઘોઘે બત્રીછને અને તેનાં માળાપ-ને ઉવરી, વદ્ધ સાથે વિવાહ કર્યો. વ્દન આવી ત્યારેજ વરની આટલી વૃદ્ધાવસ્થાની ખબર પડી. મહાજનના પટેલોએ પણ પોતપોતાની નાની મોટી કુધા વરપક્ષ વરંધી તૃપ્ત થતાં. આખ આડા કાન કર્યાં.

x x x

મદ્રાસ યુનીવર્સિટીની સેનેટમાં એવો ફરવ મુકવાની દરખાસ્ત થઈ હતી કે બી. એ. ની ટીકી માત્ર કુવારા વિદ્યાર્થીઓનેજ આપવી. પરંતુ તે દરખાસ્તને સર્વા કરવાનું કામ મુક્તરી રજૂ હતું.

પ્રાચીન સ્પાટ. x x x

આપવામાં આવ્યા હતા. તેમાં એક સાંઈ ગ્વાલી-યરની મિસીસ મુલતાન અહમદ નામની સ્ત્રીને મળ્યો હતો.

x x x

કાઠિયાવાડમાં સૌથી વધારે નાણાં આપનારને કન્યાઓ આપવાનો રિવાજ પ્રચલિત છે. હમણાંજ એવો એક બનાવ બન્યો છે જેમાં રાજકોટમાં એક યુવાન કન્યાના પિતાએ સૌથી વધારે નાણાં આપનાર એક ધરડા શખ્સ સાથે પોતાની દીકરીને વિવાહ નક્કી કર્યો. તે છોકરીની માતાએ પૈસા ખાતર પોતાની દીકરીની છાંંઘી ન બચાડવા પોતાના પતિને ઘણા કાલાવાલા કર્યા. પણ તે બચાં ગયા એમ માલમ પડતાં તે કન્યાની માતાએ પોતાના હુમડાં ઉપર ધાસતેલ છાંંડી બળીને આત્મ-ધાત કર્યો. આ કન્યા વિકચનાં પરિણામ !

x x x

નાગપુરથી ખબર મળ્યા છે કે જે મુસ્લમાનો ઉપર એક મારવાડીની ૧૩ વર્ષની ઉંમરની ધર-લેલી છોકરીને ફૈસલાબી લઈ જવા મરિ કેસ ચાલે છે. તપાસ કરતાં માલમ પડ્યું છે કે એક દિવસ તે છોકરીને તેની સાસુએ સખ્ત માર મારી ધર-માંથી બહાર કઢાડી મુકી હતી. આથી આ છોકરી પોતાના સસરાના ધરની સામે રમની હતી. ત્યાં ઉપર જણવેલા બે માણસો આવ્યા ને તેણીને ફૈસ-લાવીને કહ્યું કે તેઓ તેને તેના પિતાને ગામે તમ-સાર (જંગલ નાગપુર ફેલે ઉપરથી એક સ્ટેશન) લઈ જશે. તે છોકરી ફૈસાઈ ને કમુલ થવાથી તેને શહેરના એકાંત ભાગમાં આવેલા એક મકાનમાં લઈ ગયા ને તેના ધરેણાં કતાથી તેઓએ તેના ઉપર જબરજસ્તી કરી. પછી તેઓ તેને ધૃતવારી ફેલે સ્ટેશન ઉપર લઈ ગયા, ત્યાં તેઓની દિલચાલની ખબર મળેલી હોવાથી પોલીસે આદેશીએને પક-ડ્યા ને છાકાંને તેને સાસરે લઈ જવા મોકલવું કરવા માંડી. પણ છોકરીએ પોતાને ત્યાં ધણું કુખ પડે છે એમ કહી પોતાને મામરે જવા માંડ્યા ના કહી.

x x x

જાણવપુર પાસે માંડલા ખાને યોડા વખત ઉપર જંગલી વેગેને લાંબે પગે પાનથી બનાવ થો હતો. એક મુલવાંદ હરીને રાજપુત વરંધમ

હતો. તેના પુત્ર માંડો પડ્યો. ધર્મી દવાઓ કરવા
હતાં આરામ થયો નહિ, તેથી ધરનાર માણસોએ
માન્યું કે એને બુન વળગ્યું છે ને તેથી માણસનું
બલિદાન આપવું પડશે. તે છાકરાને બુખ્યો
રાખ્યો. ધરના આંગણમાં આખી રાત કંકટી
ટાકમાં ઉઘાડે દીલે (તાવ સાથે) દાઘ પગ
બાંધીને ઉભો રાખવામાં આવ્યો; આથી એ લોકો
માનતાં હતાં કે વળગાર હતરી વચે પણ તેમ ન
યતાં તે છાકરો મરી ગયા. વધારે બચકર વાત
તો એ છે કે મનુષ્યનો ભોગ આપવાનું ત્યાદે
નક્કા થયું ત્યાદે મરનાર છાકરાની બહેનને પચાં
કરવામાં આવી ને તે છાકરીની પહેલાં ટચ્ચી
આંગળી કાપીને લોદી કાઢી તે રોટલી ઉપર ઢાંટીને
દેખીને ધરાવવામાં આવ્યું. પછી તે છાકરીને દેવી
સમક્ષ અક્ષીને અક્ષીને મારી નાંખી. આ ખૂન
માટે ભગવત્પુરની રોગત્તા ભગવત્ સમક્ષ કેસ
આપ્યો હતો ને શુનેદગારને શિક્ષા થઈ હતી

X X X

હાનપુરમાં પંડિત ગોકુલનાથ મિથના પ્રમુ-
ખપણા નીચે ભરવામાં આવેલી સંસાર મુલકા
પરિવહમાં હિંદુ સ્ત્રીઓ પોતાના પતિને તેના વસ્ત્ર
પાતકી વર્તણુક ચલાવે કે બીલ ધર્મનો સ્વીકાર
કે એના બીલ કોઈ કારણસર છૂટા છેડા આપી
શકે એવા દરાવ મુકાવાં તે વધુમતે નામંજુર
થયો હતો.

X X X

બંગાળામાં વિધવા વિવાહને ઉત્તેજન આપવા
માટે કલકત્તામાં એક પરિવહ ભરવામાં આવી હતી.
બંગાળાના જુદા જુદા ભાગમાંથી ઘણા માણસો
આ સભ્યે એકઠા થયા હતા. પંડિત સુરવિધર
બેનરજીને પ્રમુખપદ આપવામાં આવ્યું હતું. વિધવા
વિવાહને ઉત્તેજન આપવા માટે સા ઉપાય કરવા
જોઈએ તે બાબત ચર્ચા તથા દરાવ થયા હતા.

X X X

કલકત્તા કોરપોરેશને બંગાળ સરકારને એવી
બલામણ કરતો દરાવ સર્વાનુમતે પસાર કર્યો છે કે
કલકત્તામાં અદીગ, દાર તેમજ બીજા માદક પદાર્થોની
દુકાનો બંધ કરવી તથા વેદકીય ઉપયોગ માટે દારૂની
બજાર પડે તો ને વેચવાનો પદવાનો દવા વેચના-
રાઓને આપવો.

X X X

મીસ સેપીના ડૂરંબ સુલ્તાન મુવાહદાદા
કલકત્તા યુનિવર્સિટીમાં એમ. એ. ની પરીક્ષામાં
પહેલે નંબરે પાસ થયાં છે. એની બીજા બે બહેનો
પણ પ્રેન્સિપલ યથા છે અને ઉચ્ચ નંબરે પાસ થઈ
છે. એ ત્રણે બહેનો પડકારો રીવાજ પાળતી પાળતી
બણી છે.

X X X

બિહારના માછ પ્રધાન એ. મધુસુદન દાસનાં
પુત્રી કુમારી શૈલબાલા દાસ પટણા મ્યુનિસિપા-
લિટીનાં કમીશનર નીમાવાં છે. બિહાર અને એન-
ડીસામાં પહેલાંજ શ્રી મ્યુનિસિપલ કમીશનર અને
માનદ મેજસ્ટ્રેટ (એ. પી.) નું માન ધરાવનાર એ
બહેન છે.

એશિયા.

બચાવમાં સ્ત્રીઓની કલણ ઉપરનામાં આવી
છે. ને કલણની ધર્મીબદી સમાચારો સુસંગ્રહાન
સ્ત્રીઓ છે ને એ લોકોએ પહેલો કાઠી નાંખેલો.

સૂરોપ.

ઇંગ્લંડની મિસિસ કેવન નામની ૫૦ વર્ષની
હંમરની સ્ત્રી કે જેની પુત્રીને ઘર પણ પુત્ર છે તે
ઇંગ્લંડના ચેનલ આખી તરીને ઇંગ્લંડના કિનારેથી
ફાન્સના કિનારે જવાનો વિચાર કરે છે.

X X X

મીસ હેલન સીમ્સો સીપીસ એન્ટિયરનાં
મંડપમાં દાખલ થનાર પહેલાંજ સ્ત્રી છે. તે એ
પહેલાં ઇંગ્લેન્ડ સીમ્સના મંડપના સભાસદ હતાં.

X X X

બ્રિટિશ સીએલ્યુ માતાઓની સેવા કરનાર જે
મંડળ છે તેની વડેથી હાલમાં નાનાં ગરીબ
છાકરાઓ માટે એક ભોજનશુદ્ધ ઉધારવામાં આવ્યું
છે. ગરીબ માતાઓ પૈસાને અમાવે તથા દાનને
અમાવે નાના છાકરાઓને ચોખ્ખા ખોરાક નથી
આપતી, માટે એકામાં એકે ખર્ચે બપોરનું એક
વખતનું ખાણું નાના બાળકોને વેચ્ય એક પુર
પારવાના ઉદેશથી આ ભોજનશુદ્ધ ઉપારણું છે. જે
ગરિબા આજુ મરે એક બાળક રીડ ફૂલ એક
પેન્ડા (એક આના જેવું) લેવામાં આવે છે.
જે જાનવા ખાણુ ત્યાં તેવાર રાખવામાં આવે છે.

એક લગભગ ચોણા જે વર્ષની અંદરની હમરના બાજકો મટિ ને ખીનું તેથી મોટાં છોકરાંઓ માટે. ચોણાઓથી મોં છોકરાંઓ આ લોબનચૂહનો લાભ લે છે.

x x x

મીસ એલ્મા કેટલેટ જેમની હંમેશા ફક્ત રજા વર્ષનીજ છે તેમને લાંબનની કાઉન્ડી કાઉન્સીલના સલાહદળનાવવામાં આવ્યાં છે. તેમના ભેટની નાની હંમેશા જાહેરજવનમાં ભાગ લેનાર ઘણી થોડી સ્ત્રીઓ છે.

x x x

મિસીસ જ્યોર્જ કેટલેટ ક્રી ચર્ચ કાઉન્સીલના પ્રમુખ ચુંટાયાં છે. ઇંગ્લેન્ડમાં આ માન મેળવનાર જે પહેલાંજ સ્ત્રી છે.

x x x

હાલસ્ટનમાં એક સ્ત્રી પોતાના કુતરાને લઇને રસ્તે જતી હતી. તેવામાં તેનું કુતરું મોટરવોરોની નીચે આવી મરી ગયું. મોટર હાકનારે મોટર હબી રાખી તેથીજ તે બાઇ ને હાકનાર ઉપર ધસીને એને બેઠા ખેંચી મોંઘટા ઉપર ને માથા ઉપર ખુણ માંવા, ને પોતે કુતરાની પાસે પડી ગઇ ને દુઃખની મારી ખુણ રડી. તેના મિત્રો ત્યાં આવી આખરે તેને એવીજ દશામાં ઘેર લઇ ગયા.

x x x

ક્રાન્સમાં પેરિસની ચેમ્બરે સીએને મ્યુનિસિપાલિટીની ચુંટણી મટ્ટોતો મતાધિકાર આપવા કાયદાનો ખરડો વધુમતે પસાર કર્યા છે.

x x x

ડ. આઈરીન હોર્સ નામની પેરીસમાં એક હવા વેચનારની પંદર વર્ષની છોકરીએ આઈરાલેન્ડને ઓળંગે એવો પદાર્થ શોધી કાઢ્યો છે. જેથી ક્રાન્સને હવે ખીલ દેશે ઉપર આધાર રાખવો પડશે નહિ.

x x x

નોર્વેમાં પરજોશી સ્ત્રીઓની મિલકત વિષે નવો ખરડો રજુ કરવામાં આવનાર છે, જેથી લગ્ન પહેલાં પતિની કે પતનીની જેની મિલકત હોય તેનો તેના ઉપર તદ્દલ ચાલુ રહેશે. લગ્ન પછી જે કોઈ પણ વારસામાં કે ભેટ તરિકે ગયે તે બંનેની મિલકત ગણશે. પણ લગ્ન પહેલાંની મિલકતમાં બંને બંનુ વાપરના હોય તેથી નહિતે જેથી કે ધર, ફરનીયર કે એવું કોઈ હોય તે પતિનું હોય તે

પતનીની સંમતિ સિવાય ને પતનીનું હોયતો પતિની સંમતિ સિવાય વેચી શકાય નહિ એવો પણ કડાચ રજુ થશે. ખીનું, કુટુંબના લગણુ ચોપણુ માટે બંનેને સરખા જવાબદાર ગણવામાં આવશે. ધરની સંભાળ રાખવામાં કે પૈસા આપવામાં આ જવાબદારી સમાઈ રહે. બંનેમાંથી એકની મૃત્યુથી ખીનું મરનારની આખી મિલકતનું વારસા ગણાયો.

x x x

ડેન્માર્કમાં સ્ત્રીઓનાં ઘણાં મંડળોએ કેબીનેટને એવી ચરણ કરી હતી કે સ્ત્રીઓને પુરોવાની માફક ધાર્મિક ક્રિયાઓમાં પાકરી થવાનો અધિકાર પણ મળવો જોઈએ. પરંતુ બિશપ તથા કાઉન્સિલે તે અરજ સ્વીકારી નહિ. ત્યાંના પ્રધાને ખીનું એવું બિશપ મુક્યું છે કે સ્ત્રી કદીએ આગળ પાકું રીતું કામ કરવાનો અધિકાર સ્ત્રીઓને આપવો તેમજ મુલાવટખાતાં તથા બીજી સ્ત્રીઓની સંસ્થામાં જે કામ કરવા દેવું આ ખરડો કદાચ પસાર થાય એવો સંભવ છે.

x x x

સ્પેનમાં કુંવારા માણસોપર કર નોંખવાનો કડાચ કરવામાં આવ્યો છે.

x x x

રશિયાના છીવા ગામની મ્યુનિસિપાલિટીની ચુંટણી વખતે શહેરની તથા શહેરબહારની હોદાવાળા જગ્યાઓ માટે પા લાગ કરતાં વધારે લાગની સંખ્યામાં સ્ત્રીઓની ચુંટણી થઈ હતી.

અમેરિકા.

ટેક્સાસના નવા ગવર્નર મિસીસ ફ્રેન્સીસે ત્યાંની ધારાસભાને પોતાનો પહેલીજવારનો સંદેશો મોકલતાં જણાવ્યું છે કે, પોતાના રાજ્ય-કાર્યવાર દરમિયાન સાળાખાતાઓ ઉપર કાંઈપણ રીતનો સ્ત્રીનો કર નોંખવાથી પોતે ધણીજ નારાજ થશે. વધુમાં તેમણે જણાવ્યું કે નવી નિસાઓનાં મહાન ખોંખવા માટે મહેસુલ હળી કરવા માટે સીગારેટના ઉપર નવો કર નોંખવો જોઈએ. તે રીતે ૪૦ લાખ ડોલર ધણી શહેરવાળી મેળવી શકશે; અને હમેશું કે ને પુષ્કળાન કરનાસંભો કૃતજાનીના મદતવાળા વિષય માટે એટલો પ્રેમ નહિ હોય તો તે સંકેતે પુષ્કળાનની દેવ જ્યાં સુધી કૃતજાનીના નિરૂપને દાખી

દેવા પૂરતી સળગી ન થાય ત્યાં સુધી તેને પડતી મૂકીને પોતાના કરમાંથી મુક્તિ મેળવવી.

X X X

અમેરિકાના એક ગામમાં જે જુવાન ખેડૂતોએ એક ખીતની પત્નીની અદલાબદલી કરી લીધી હતી. તે વાત ગાહાર પડતાં તેમને પકડીને કાચી જેલમાં રાખવામાં આવ્યા હતા. બંને દંપતીની વય આશરે ૨૭ વર્ષની છે, બંનેનાં લગ્ન સાત વર્ષપર થયાં હતાં. અને બંનેને ત્રણ ત્રણ છોકરાં છે. કેટલાં તેમણે બધાંએ ખુલ્લા દિલથી ખરી હકીકત કહી હતી. બંને દંપતીએ બાળકોને તેમનાં દાદા દાદી ખાંસે મોકલી દીધાં હતાં. દાદા દાદીમાં કંઈ તકરાર થયાંથી આ વાત બહેરમાં જણાઈ ગઈ હતી. કેટલાં માં બંને પુરોષોએ કહ્યું હતું કે છુટાછેડાનો મુકદ્દમા માંડીને નક્કી વખત ન ગાળવો પડે તે માટે તેમણે આ પગલું લીધું હતું.

X X X

અમેરિકામાં દિવસે દિવસે બહેરે જીવનમાં મુખ્ય બાજુ લેનાર તેમજ સરકારી હોદ્દો ભોજનનાર સ્ત્રીઓની સંખ્યા વધતીજ વધતી જાય છે. ત્યાં થોડા વખત હંપર જે પ્રાન્તોએ પોતાના ગવર્નર તરીકે સ્ત્રીઓની ચુંટણી કરી શરૂઆત કરી. હાલમાં મિસિસ તેપ નામે સ્ત્રી રોકેટરી આફ સ્ટેટનો હોદ્દો ભોગવે છે. તે હંપરાં મિસિસ રોક્સ નાનાં છોકરાંઓના શુનાહની તપાસ કરતી અદાલતમાં ન્યાયાધીશ તરીકે કામ કરે છે, મિસ એલકરસન ખીત રાજ્યો સાથેના સંબંધમાં હોશિયાર રાજ્ય વધીત તરીકે તથા મિસીસ વીલચેન્ટ સહાયકરી સરકારી વધીત તરીકે તથા મિસીસ વીના વાન વીન્કલ રાજ્યધાનીના પોલીસના નાયબ તરીકે કામ કરે છે. આ તે સરકારી હોદ્દાં સ્ત્રીઓની વાત થઈ. પણ હમણાં તે બજાર પડી છે કે બહુતાં વેપારીઓ પોતાના વેપારમાં જવાબદારીવાળી જગ્યાએ પાનું સ્ત્રીઓને આપે છે. મિસિસ લેહમ ખીયર કે જેમને પહેલાં એક કંચાડાં તરીકે કામની શરૂઆત કરી તે નેરાનક સીટી જેન્કમાં સ્ત્રીઓના

વિભાગમાં મુખ્ય જગ્યા હંપર કામ કરે છે. આ હોદ્દો જેન્કના ધંધામાં ધણે પ્રતિષ્ઠિત ગણાય છે.

X X X

અમેરિકામાં એન્જનીયરના મંડળની સ્થાપના ઇ.સ. ૧૮૫૪ થી થઈ હતી. અત્યાર સુધી તેમાં કેટલેક સભાસદ નહોતા. હાલમાંજ મિસ એરાળરી, કે જે એટલાન્ટા વર્કસના મેનેજર છે તેમને એ મંડળના સભાસદ તરીકે દાખલ કરવામાં આવ્યા છે. મિસ એરાળરીએ મોટી લાઇઝ વખતે પણ એક એન્જનીયર તરીકે જ કામ કર્યું હતું.

X X X

ડેલાવેર સ્ટેટસના (Delaware) હાલના નામના પરગણામાં લાંબી ધારાસભા સમય અજમાયેશ દાખલ લગ્ન કરવાનો ખરોડ રજુ કરવામાં આવનાર છે જેથી દરેક દંપતિ લગ્ન પછી એક વરસ સુધી અજમાયેશ ખાતર સાથે રહે, ને પછી લાગે કે એ બંનેને બનશે તો સાથે રહે નહિં તો છુટા પડે એક વરસની મુક્તિ થયા બાદ પણ જો કેટલેક દંપતિ સાથે રહે તો પછી કોઈપણ કારણસર છુટાછેડા મળી શકે નહિં.

X X X

ચિકાગોના ડૉ. પેટ. જે. ફર્સ્ટે પોતાના એક બાવળ દરમિયાન જાણવું કે કોઈનાં પશુ મહેનો પાટ સાંસ ન હોય તો દુઃખી થવાનું કારણ નથી કારણ કે તેમના કહેવા પ્રમાણે થોડા વખતમાં એવી રોધ થશે કે જેથી વાટકાપથી ને ઘડવાથી એમ તેવા મહેનોના ધાટને પોતાને જોઈએ તેવા કારણ ફેરવી શકશે.

X X X

આર્જન્ટાઇનમાં પણ હવે સ્ત્રીઓને પોલીસ તરીકે નીમવામાં આવી છે. પચાસ સ્ત્રીઓને અઢી રીને ચુંટવામાં આવી છે ને તે હોદ્દોને જુદાજુદા જાગોમાં કામ કરવાનું સોંપવામાં આવશે.

ઓસ્ટ્રેલિયા.

ઓસ્ટ્રેલિયામાં રાષ્ટ્રીય તંદુરસ્તી વિષે સંભાળ રાખવા જે રાયત કમીસન નીમાય છે તેમાં આ વર્ષે ડૉ. મીસ ઝીન ક્રેઇગની નિમણૂક થઈ છે.

જાનાનામાં પૂરાઈ રહે છે. ગરીબાંદને લીધે તેમને સાદો ખોરાક મળતો નથી. આને પરિણામે તેઓ શક્તિ વિનાના દુર્બળ છાતની માફક હજારે છે. તેમનાં શરીરની તપાસ કરતા જણાય છે કે તેમની તંદુરસ્તી ખરાબ હોય છે, નાડી મંદ ચાલે છે, અને શરીરની નરોમાં લોહી પૂર નેસથી વહેવાને બદલે કંઈજ બંધ વગર મંદ મંદ વહે છે.

“ જે કન્યાઓ પરદા અને બાળમનના પંત-માંથી ગંધી નય છે, તેઓ ઉચ્ચ કેળવણીની ભજ માં ફસાઈ નય છે. અને જાણે છે કે કન્યાઓને ઉચ્ચ શિક્ષણ આપવાથી આપણી પ્રભુત્વ શારીરિક બળ સુધરવાનું નથી. કેસિજમાં જતી કન્યાઓ તરફ નજર કરીશું તો જણાશે કે તેઓ નીચું માથું રાખીને હાસ ચહેરે ચાલતી હશે. નળી આંખોને લીધે તેમને ચસ્મા પહેરવાં પડે છે. તેમનાં શરીરને પુરતું પોષણ મળતું નથી. તેથી ઉગતી જુવાનીમાં જે આનંદ અને નવચેતન દેખાતું નેહ્યે તે દેખાતું નથી. ખાસ કરીને દેશી પ્રીત્તી તથા પારસી કન્યાઓમાં કેસિજનું શિક્ષણ પૂરું કરવા બેઠું શારીરિક બળ હોતું નથી. કદાચ પૂરું કરે છે તો પછી તરત અથવા શિક્ષક થયા પછી તેમને કાયદોગ લાગુ પડે છે. જે તેમ નથી થતું તો લગ્ન થયા પછી પ્રથમ બાળકના જન્મથીજ તેમનું શરીર બેઠું નળણું પડી નય છે કે તેમાં શુષ્ક રહેશે દોગ નમત થાય છે. આ પ્રમાણે હિંદુસ્તાનની કન્યાઓની જીંદગીને દરેક પગલે તેમની તંદુરસ્તી બગડવાનો ભય રહેલો છે. આજ કારણથી આપણા દેશના મોટા શહેરોમાં કાયદોગ-વાળા પુરોહો કરતાં તેથી સ્ત્રીઓની સંખ્યા બગણી છે. વળી આપણા દેશનાં બાળમરણનું ભયંકર પ્રમાણ સ્ત્રીઓનાં દુર્બળ શરીરની સ્પષ્ટ સાક્ષી પૂરે છે. ”

આ લખનાર ડૉક્ટરે હિંદુસ્તાનમાં કાયદોગનો ખાસ અભ્યાસ કર્યો છે, અને તે જ્ઞાન માટે તેઓ નામાંકિત થયેલા છે. એટલે તેમના લખાણમાં કંઈજ ગ્રસત્ય હોવાનો સંભવ નથી. વાંચીને આપણને સ્વાભાવિક રીતે અત્યંત ખેદ થાય છે. આપણા દેશની સ્ત્રીઓ દિવરો દિવરો દુર્બળ થવી જશે તો ભવિષ્યમાં પ્રભુત્વ શું થશે ? આપણા અનુભવમાં તો એવું આવે છે કે પારસી તથા

પ્રીત્તી કન્યાઓ કરતાં પણ હિંદુ કન્યાઓ વધારે નિર્બળ હોય છે. ગુજરાતમાં તો હોય છે જ. આ ભયંકર સ્થિતિ ક્યારે હજી પહોંચી આપણી આંખ નહિ ઉઘરે તો ક્યારે ઉઘડશે ? સદલાયે ગુજરાતમાં એટલું સાફ છે કે પરદાનો રીવાજ નથી. પરંતુ એક બે સુધરેલી જ્ઞાતિ સિવાય બાળમનનો રીવાજ તો હજી પહેલાં જેવાજ પ્રચલિત છે, તેને લીધે કોમળ કન્યાઓનાં જીવન ક્યારાજ ભય છે. આ ડૉક્ટર કહે છે તેમ જે લોકો બાળમન નથી કરતા, તેમના વિચાર સુધરેલા હોવાથી કન્યાઓને ઉચ્ચ શિક્ષણ આપે છે. તેને લીધે શરીરને ઘણો શ્રમ પડે છે. આથી કહેવાનો ઉદ્દેશ એ નથી કે કેમકે કન્યાઓને ઉચ્ચ કેળવણી ન આપવી. જે કન્યાઓનાં શરીર મજબુત હોય તેઓ ભલે કેળવણી લે ! કેળવણીના કાયદા અનેક છે અને હિંદુસ્તાનમાં સૌ કેળવણીની જરૂર પણ ઘણી છે. શિક્ષણ ભતે હાનિકારક હોતું નથી; અને ખરું જોતાં શિક્ષણ લીધાથી માણસની શરીર પ્રત્યેની કળજ પણ વધવી નેહ્યે. પરંતુ તંદુરસ્તીને બગડે એટલી હદે શિક્ષણ ન આપવું નેહ્યે. આપણી શિક્ષણ પદ્ધતિમાં પરીક્ષાઓને લીધે વિદ્યાર્થીઓના શરીરને અતિશય શ્રમ પડે છે. જે શ્રમ નળણું શરીરવાળાઓએ ન લેવા નેહ્યે. પરીક્ષાના શ્રમવિના કેળવણી લેવાતી હોય તો જરૂર લેવી. પુરોહો તે બિચારાને નોકરી કે ધંધા માટે ન છૂટે પરીક્ષાઓ આપવી પડે છે. પરંતુ સ્ત્રીઓને તેથી જરૂર નથી.

આપણી સ્ત્રીઓમાં જોરો તો સેંકડે ૯૫ ટકાનાં શરીરમાં કંઈને કંઈ દોગ હશે. રાજ્યાતમાં બેરકારી કરવાથી દોગ વધી નય છે. પછી વાત હાથમાં રહેતી નથી. કેટલીક દોખી સ્ત્રીઓને પુરતો આરામ મળતો નથી. સંયુક્ત કુટુંબની પ્રથાથી વહુઓની તંદુરસ્તી તરફ ખીલકુલ કળજ રખાતી નથી. આરામની માગણી કરવાનો પણ તેમને અધિકાર નથી હોતો. કેટલીક સ્ત્રીઓ અસાનને લીધે બેરકાર રહે છે. વળી શ્રીમંત ઘરની કેટલીક સ્ત્રીઓને ખીલકુલ કસરત મળતી નથી. ઘરનું બધું કામકાજ નોકરો કરતા હોવાથી આખો દિવસ આજસમાં નય છે. તેથી પાચન શક્તિ મંદ પડી નય છે. આવાં આવાં અનેક કારણોથી હિંદુ સ્ત્રીઓનાં શરીર નળણું પડતાં નય છે એનો

ઉપાય સત્વર નહિ થાય તો ચોરાં વર્ષોમાં આપણી પ્રાણનો નાશ થઈ જશે ! અત્યારે આપણા દેશમાં રાજકીય તથા બીજા ચળવળો ધણી થાય છે. પરંતુ શારીરિક ઉન્નતિ પ્રત્યે પુરતું લક્ષ્ય અપાતું નથી. ખરું જોતાં આખા દેશમાં સૌથી વધારે મહત્વનો પ્રશ્ન આજ છે. શરીર મજબુત હશે તોજ બીજા સર્વ પ્રકારની ઉન્નતિ થઈ શકશે, તોજ સ્વરાજ્ય મળી શકશે અને મળેલું ટકી શકશે. માટે આખી પ્રજાએ આ બાબતમાં પ્રયાસ કરવો જોઈએ. લોકો પોતે પોતાનું હિત ન સમજતા હોય તો સરકાર, અથવા પ્રાંતમંડળ કે જ્ઞાતિસંસ્થાઓએ તેમને સમજાવવું જોઈએ.

હિંદુઓ એક ઉપર બીજા પત્ની પરણી ન શકે એવો અંકુશ સિંધના એક ઉપર બીજા હિંદુઓ ઉપર મુકવાનો પત્ની કરવા વિષે. ખરડો મીઠો અરવાણીએ ધારાસભામાં રજૂ કર્યો છે. આ એક ધણાજ આનંદની વાત છે ને આશા રાખીએ છીએ કે તે કાયદા તરીકે પસાર થાય. સમસ્ત હિંદુસ્તાનમાં પુરૂષો ઉપર આવી નતનો કંઈ અંકુશ મુકવાની બહુ જરૂર છે. ઘણે ખરે કેમણે પુરૂષને બહુજ નજીવા કારણસર એક ઉપર બીજા પત્ની કરવાની છૂટ હોય છે. પત્નીને કંઈ અસાધ્ય રોગ હોય, ગાંડી હોય કે એવું કંઈ કારણ હોય તો એક ઉપર બીજા પત્ની કરવાની છૂટ હોય તો કંઈ નહિ, પણ ઉપરના કોઈ પણ કારણસર સ્ત્રી ફરીથી લગ્ન ન કરી શકે, નાની વયે વિધવા થાય તો પણ આખો જન્મારો બ્રહ્મચર્ય પાળવું પડે તો તે સ્ત્રીઓને અન્યાય થયો ન કહેવાય ? શું જગત પુરૂષના જ સુખ માટે રચાયું છે ને શું સ્ત્રી પુરૂષને ખાતર જ રચાયું છે, કે પુરૂષ ત્યાં સુધી ગમે ત્યાં સુધી રાખે ને પછી નહીંવા કારણસર તરછાડી શકે ? હમણાંજ કાનપુરમાં સંસારસુધારા પરિષદ બસાયું હતી. તે સભાએ ઘણી મોટી બહુમતીથી હિંદુ સ્ત્રીઓ પોતાના પતીને પાતકીપણા કે બીજા ધર્મના અંગીકાર સુધીના કાંઈપણ કારણસર છૂટાછેડા આપી શકે તેવી મતઘડોને કરાવું રદ કર્યો. આતો ચારે મધુ કારણ કે એક વખત છૂટાછેડાનો રિવાજ થઈ ગયો. તે પછી છૂટાછેડા ઘણા સામાન્ય થઈ ગયો પછી પશ્ચિમના દેશોમાં છે એવો પણ વખત આવે કે નહીંવા કારણસર પણ લોકો છૂટા-

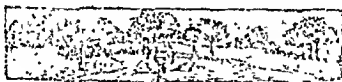
છેડા આવે. અમેરિકામાં પણ લોકો હવે છૂટાછેડાના રિવાજથી કંટાળ્યા હોય એમ લાગે છે. કારણ કે એ લોકો પણ અજમાયશ-લગ્નો દાખલ કરવાનો વિચાર કરે છે. કારણ કે છૂટાછેડાનો રિવાજ દાખલ કરવાથી લગ્નની ગાંઠની પવિત્રતા નાશ થવાનો સંભવ છે. તે ભાવના ભળવવા માટે હંતમ માગું તો એજ કે વર તેમજ કન્યાની મોટી હબર થાય પછી લગ્ન કરવા ને બંનેના મગજ ઉપર લગ્નની પવિત્રતાની ભાવના જેમ બને તેમ વધારે ઠરે એવા માધ્યમે પ્રયત્ન કરવો. બનતાં સુધી લગ્ન પહેલાં વર ને કન્યાની શારીરિક ને માનસિક સ્થિતિની તપાસ કરી હોય તો પાછળથી દુઃખદાયક કારણો ઉત્પન્ન થવાનો સંભવ ઓછો રહે. પણ જો છૂટાછેડાનો રિવાજ દાખલ કરવાની મોટી પણ આવશ્યકતા જણાતી હોય તો તે એવા દાખલાઓમાં છે કે ત્યાં પતિ કે પત્ની બેમાંથી એકને કંઈ શુનાહસર જન્મભર દેશનિકાલની સજા થઈ હોય કે પછી બેમાંથી એકને અસાધ્ય રોગ કે ગાંડપણ લાગુ પડ્યું હોય. પણ તેમાં પતિ ને પત્ની માટે બે જુદા કાયદા રાખવા ન જોઈએ.

મદ્રાસની ધારાસભામાં સરકાર તરફથી વચના
 શુનેહગારીની ધરિબર સંભા-
 તરફ વચના ૭ લેવા માટેનો એક ખરડો
 શુનેહગારો. રજૂ કરવાની છે. સોળથી પં-
 ચીસ વર્ષની વયના શુનેહ-
 ગારોને કેદની કે એવી સજા ન કરતાં એવા શુનેહગારો સુધારવાની સંસ્થા હોય છે ત્યાં તેમને મોકલવા એવો એ કાયદાનો ધરાદો છે. તરફથી વચના શુનેહગારોને તે કેદની શિક્ષા કરવામાં આવે તો એ લોકોને સુધારવા કરતાં વધારે બગાડવાનો વધારે સંભવ છે. આવા યુવાનની જાંદગી બગડે તેથી સમાજને ધણાજ ગેરફાયદો છે. આવા તરફથી વચના શુનેહગારો અજાનથી, ફેસલાવવાથી કે ગમે તે કારણસર બહુ કરે તો તેમને સુધારવાની એક વક તો જરૂર આપવીજ જોઈએ. માણસની જાંદગીમાં તરફથી વચના એવી અવસ્થા છે કે ત્યાં કાંઈપણ નતની છાપ જલદીથી પાડી શકાય. દુનીઆમાંથી શુનાહ ઓછા કરવા હોય તો સ્ત્રીથી પહેલાં રસ્તો નાના છોકરાને અને યુવાન શુનેહગારને સુધારવા તે જ છે. તરફથી વચના શુનેહગારોને કેદમાં મોકલવાથી એ લોકો જેમણે બીજા ઘણા શુનાહ કરેલા હોય એવા

શુનેહજાદોના સમાજમમાં આવે છે ને તેની કાપ તેઓ બહાર નીકળે ત્યાં સારોજ લઈ લય છે. પણ તેમને સુધરવાનો સંભવ ધોળો જોણો રહે છે. ઘણાજ આનંદની વાત છે કે મટાસની સરસર આ સ્તુત્ય પગલું લેવાની તૈયારી કરે છે ને આશા છે કે ખીન છલાકાઓ પણ તેવું અનુકરણ કરશે.

કન્યા વિકચના દુષ્ટ રિવાજને પરિણામે હમણા એક કન્યાની માતાએ આત્મ-
કન્યા વિકચના પાત ક્યોનો કદબંધક બનાવ
દુષ્ટ રિવાજના બન્યો છે. કન્યાના પિતાએ
પરિણામ સૌથી વધારે પૈસા આપનાર
જુદા વર સાથે કન્યાનો વિ-
વાહ નક્કી કર્યો. પોતાની પુત્રીની આખી જીંદગી
પૈસા ખાતર દુઃખમાં ન રહેજેવા કન્યાની માતા-
એ પોતાના પતિના ધણા કાજાચાલા કર્યા. પ્રણ-
ન્યાદે પતિએ ન જ માન્યું ત્યાં પોતાના કપડાં
ઉપર પાસતેજ ઝાડી બળીને આત્મઘાત કર્યો. કન્યા
વિકચનો દુષ્ટ રિવાજ એકલા કાઢિયાવાડમાંજ નહિ
પણ દ્વિસ્તાનમાં ધણે ઉકાળે પ્રચલિત છે. ઉપર
દાખલો જણાવ્યો છે તેવું, માતા પુત્રી માટે આત્મ
પાત કરે એવું, પરિણામ તો જયસ્વેજ બને છે.
કારણ કે ધણેખરે ઉકાળે તો એવું બને છે કે પૈસા
માટે જુદા નાલાયક વર સાથે પોતાની પુત્રીને

પરણાવવા પિતા કરતાં માતા જ વધારે ખુશી હોય
છે. દરેક માતા પોતાની પુત્રીને અમુક ઉમરે પર-
ણાવવી જ લેઈએ એમ ધારે છે. તેના મનથી
સૌથી પૈસાદાર વર વધારે હાયકાતવાળો લાગે છે
કન્યાને વરની વચ્ચેની ઉમરના લગ્નવતો, વરની
ફળવણીનો કે એવો કોઈ વિચાર એના મનથી સહ-
તવનો નથી. આને પરિણામે ધણી વખત નાની
કુમળી વયની છોકરીના જુદાં ધણી સાથે લગ્નો થાય
છે. તેને બિચારીને સંસાર મુખ મળતું નથી ને
તે ઉષરાંત યુવાન વયે વિધવા થાય છે. આ
જવાનું મુખ કારણ તો 'પુત્રીનું' લગ્ન થવું જ
લેઈએ, પણ જમે તેના વર સાથે 'તે વિચાર છે.
ને ખીનું' ફળવણી તથા સારા સંસ્કારવાળું ઉચ્ચ
કુટુંબ તેને લેઈએ તેટલું મન્ય આપણી સ્ત્રીએ
ને કેટલેક દરજ્જે મરદો સમજ્યા નથી તે છે. છાં-
રીના લગ્ન પછીના મુખ દુઃખનો લેઈએ આધાર
એના ધણીના આરિજ્ય, રવનાય વગેરે ઉપર
છે તેટલો તેના પૈસા ઉપર નથી એ છોકરીના
માખાપોના મગજ ઉપર હજાવતું લેઈએ. છાં-
રીએને ફળવણી લેઈએ ને એ લોકોને ગામ વર
મળે ત્યાં મુધી ભરે કુંવારી રહે તો વણિ નહિ.
એમ પણ સમાવતું લેઈએ. છોકરીએને, એટલે
કે અવિધવાની માતાએને ફળવણમાં આપશે ત્યારે
એ બધું આપો આપ સમાવશે.

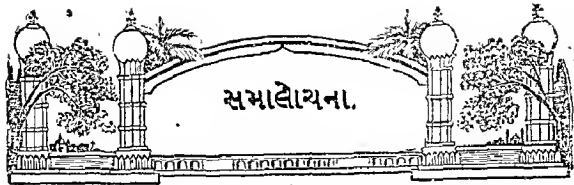
લોકમ દ્રેહનમાં એ માણસો નીચે પ્રમાણે વાન કરતાં સંભળાયા.

પહેલો માણસ—“ હમે જ્ઞાનના મંદુભાષના ભાવમમાં જવાના છો ? ”

બીજો માણસ—“ હા ”.

પહેલો માણસ—“ અરે મારાં માતો તો જવાનું માંડી વાગે હમે કરાણી જાઓ. ”

બીજો માણસ—“ મારે તો જવાનું પડે. હજાર મંદુભાષ. ”

દોંગણી (નાટક): મૂળલેખક: હેનરિક ઇબ્સેન.
અનુવાદક: શ્રીયુત પ્રાણીચન વિ. પાઠક. યુગધર્મ
અન્યનાં પુ. ૧. મળવાનું દેકાંતુ: વ્યવસ્થાપક,
ગુજરાત સાહિત્ય મંદિર, રીશ્મીરોડ, અમદાવાદ
મૂલ્ય: અન્યમાળાના ગ્રાહકો માટે: રૂ-૦-૮-૦;
હટકા: રૂ. ૦-૧૨-૦

નોર્વેના વિખ્યાત નાટ્યકાર ઇબ્સેનના Doll's
House નો આ પુસ્તક સુદર અને સરળ અનુ-
વાદ છે. માર્ચ ૧૯૨૫ના “ ગુણસુંદરી ” ના
અંકમાં પ્રો. જયેતિન્દ્ર મહેતાએ લખેલો “ ઇબ્સે-
નનું ટોલ્સ હાઉસ ” નામે લેખ અને પ્રકટ કર્યો
હતો. એ લેખમાં પ્રસ્તુત નાટકના વસ્તુનું વિસ્તા-
રપર્વક વિવેચન વાચકોને મળેલું હોવાથી તે
અહિં ફરીથી લખવાની જરૂર નથી. સૌને યોગ્યતા
વ્યક્તિત્વ ખીલવવાનો કેટલો હક્ક છે તે વિષેના
ઇબ્સેનના મનનીય વિચારો એ નાટક સચોટ રીતે
રજુ કરે છે. ભાષા પાઠકે એનો સરળ ગુજરાતી
ભાષામાં અનુવાદ કરી ગુજરાતી સાહિત્યમાં એક
અભૂતપૂર્વ પુસ્તકનો વધારો કર્યો છે; અને અંગ્રેજી
નહિ લખનાર સાહિત્યપ્રેમી વર્ગને ઇબ્સેનના
વિચારો લખવાની સરજતા કરી આપી છે. અ.
રામનારાયણ પાઠકે પ્રસ્તાવના લખી ઇબ્સેનના
અપનની અને તેના પુસ્તકોની ઝાંખી કરાવી, પુસ્ત-
કની ઉપયોગિતામાં વધારો કર્યો છે. અમને ખાતી
છે કે સૌ વાચકોને આ પુસ્તક અત્યંત ઉપયોગી
યથ પડશે. એકંદરે મુદ્રણ પણ સુંદર છે; શૈલીક
અખમ્બો છે પણ તે અક્ષર્ય નથી. આઠ આનાની
કીમતે ૧૬૮ ઉપર પૃષ્ઠનું આ પુસ્તક મોંઘું
ન ગણાય.

મુગમળ: મૂળ લેખક: પ્રો. એલ. ટબ્લે
એન. અનુવાદક: શ્રીયુત હીરાચંદ કસ્તુરચંદ
ભનેરી. મોલ એન્ટ: ગેરમર્ચ વર્ધમાન એન્ટ

સંસ્, પાંચધુની ટ્રામ જંકશન, મુંબાઈ, ૩. મૂલ્ય
રૂ. ૧-૮-૮.

સંસ્કૃત સાહિત્યની કૌશીમાં પ્રો. એન. ટબ્લે
કેટલાંક સુંદર પુસ્તકોમાં Bubbles of the Fo-
am પણ એક છે. એ પુસ્તકનો અનુવાદ શ્રીયુતે
જવેરીએ “ મુગમળ ” નામે કર્યો છે. પ્રો. એન. ટબ્લે
પુસ્તકનો અનુવાદ કરવામાં રા. જવેરીનો આ
ખીલ પ્રયાસ છે. તેમનો પ્રથમ પ્રયાસ “ સંસાર
સ્વપ્ન ” નામે કેટલોક સમય થયાં પ્રકટ થઈ ગયો
છે. એ પુસ્તકની સમાલોચના આગસ્ટ ૧૯૨૪ ના
અંકમાં કરતાં પ્રો. એન. ટબ્લે સુંદર કૃતિઓ વિષે
અને ઉલ્લેખ કર્યો હતો. રા. જવેરીનો આ ખીલ
પ્રયાસ પણ પહેલાના જેવો સફળ થયા છે. અનુવા-
દની ભાષા સરળ અને શુદ્ધ હોઈ મૂળ પુસ્તકની
ખુબીઓ નળની રાખે છે. ઉપરાંત પાંચ
ચિત્રો આપી પુસ્તકની ઉપયોગિતા વધારવામાં
આવી છે. વડા કાગળો, સુંદર છપાઈ, અને આક-
ર્ષક છતાં મળજીત બાઈન્ડીંગ એવાં મૂલ્ય વધારે
મરહુ ન કહેવાય.

ચિત્રાંગદા અને વિદાય-અભિસાપ: મૂળ
લેખક: ડો. રવિન્દ્રનાથ ઠાકુર. અનુવાદક: શ્રીયુત
મહાદેવ હરિભાઈ દેસાઈ અને શ્રીયુત નરહરિ
કારકીદાસ ચરીખ મૂલ્ય: આઠ આના

કવિવર રવિન્દ્રનાથની “ ચિત્રા ” ની મનો-
હર મૂર્તિના દર્શન તો “ ગુણસુંદરી ” ના
વાચકોએ અત્યંત આગમ્ય કર્યો છે. એ નાટક
સપ્ટેમ્બર અને ઓક્ટોબર ૧૯૨૪ ના અંકમાં અંગ્રે
પ્રકટ કર્યું હતું. શ્રીયુત મહાદેવનાથનો એ નાટ-
કનો ભાવાનુવાદ સુંદર કદી શકાય. પણ અમને
ભય રહે છે કે સામાન્ય વાચકોને તેટલો સરળ નહિ લાગે. આમાં સંસ્કૃત શબ્દો કંઈક

વધારે પ્રમાણમાં છે. છતાં એની ખેડેલી આશ્વિ ખેડી ગઈ છે, તે એની લોકપ્રિયતા સૂચવે છે.

“ વિદ્યા-અભિશાપ ” માં કચ અને દેવચાનીનો પ્રસંગ કવિવરે આલેખ્યો છે. સંજ્ઞાની વિદ્યા શાખી સ્વર્ગમાં પાછા જવા તત્પર થયલા કચ અને સુરપુત્રી દેવચાનીના છેલ્લા મેળાપનું એમાં સુંદર ચિત્ર છે. કચનો પ્રેમ મેળવવા નિરાશ થયેલી દેવચાની તેને શાપ આપે છે. શ્રીયુત પુરીએ તેનો સુંદર અનુવાદ કર્યો છે, જે કે એમાં પણ હપર જણાવેલી ખામી તો છે જ. નવજીવન મુદ્રણાલય પુસ્તકોનાં સર્વોત્તમ મૂલ્ય રાખવા માટે બંધીવું છે, છતાં ૮૦ પાનાના આ નાનકડા પુસ્તકની આડ આના કીમત રાખી છે તે કંઈક અન્યથાની હપતવે છે.

રૂપિઆ ૪૫ લાખના એકની કહાણી: પ્રકાશક: સત્ય પ્રકાશક, કાર્યાલય. કીમત: રૂ. ૨-૦-૦.

કાશ્મીરના ગાંધીનારસ રાજ સર હરિસિંહ અને ઇન્ડિયન કોઈ મિસિસ રાખી-સનના સંબંધમાં લંડનમાં આલેશ મુકદમાથી વર્તમાનપત્ર વાંચનારાઓ અભણ નથી. એ મુકદમાની વિષયો આ પુસ્તકમાં આપવામાં આવી છે. વર્તમાનપત્રોમાં એ વિષયો આવી ગયા પછી પુસ્તકાકારે ખરીદવા લક્ષ્યાય એવા બહુ થોડા હશે. પુસ્તકને વધારે આકર્ષક બનાવવા તે વખતે વર્તમાનપત્રોમાં પ્રકટ થયેલા એ મુકદમામાં સંડોવાયેલી જુદી જુદી વ્યક્તિઓના ફેટિ-ચિત્રો પણ આપવામાં આવ્યા છે. આ પ્રકારનું સાહિત્ય જે વર્ગને ગમે છે તેમને કદાચ આ પુસ્તક આકારદાયક લાગશે. એના વર્ગને પણ એ રૂપિઆની કીમત તો આકર્ષી લાગે.

૧૫.

સતી શુશ્કસંદરી:—લેખક શ્રી કલ્પાનજી ધર્મસિંહ, રાજકોટ. મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦, આ પુસ્તકના નામ હપરથી જોનારને એવો ખ્યાલ થાય કે સીતા, તારા, દ્રૌપદી વગેરે સુવિખ્યાત સતીઓનાં જીવન ચરિત્રોનો એમાં સમાવેશ થતો હશે. પરંતુ પુસ્તક વાંચ્યાથી ખબર પડે છે કે હિંદુસ્તાનના ઇતિહાસમાં પ્રખ્યાત થઈ ગયેલી ઘણી વીર સ્ત્રીઓના દેખાવો એમાં આલેખવામાં આવ્યા છે. ‘સતી શુશ્કસંદરી’ ને બદલે કંઈક એવું નામ રાખવું જોઈતું હતું કે જે જોનાર પુસ્તક વિશે ખરી ખ્યાલ આપી શકે. બનકાસમાં આપણા દેશની સ્ત્રીઓએ વીર પુરુષો

ને જન્મે આપ્યા હતા એટલું જ નહિ પરંતુ મોને ભંતે વીરતા પૂર્વક રણસંગ્રામમાં લાજ લઈ વિજય મેળવ્યો હતો એ વાતની ખાતરી આ પુસ્તક વાંચ્યાથી થાય છે. શિશ્યજીત પાળવા માટે તેમજ પતિ સેવા કરવા માટે પ્રાચીનકેશની હિંદુ સ્ત્રીઓની નામાંકિતતા સહુની નજરમાં છે. પરંતુ વીરતા, શાહુ, ગાંધીય અને રાજપ્રકરણીય ગુણોમાં હિંદુ સ્ત્રીઓ કેટલી આગળ વધેલી હતી તે સામાન્ય સ્ત્રી પુરુષોની નજરમાં હોતું નથી જોના સમયની ચોતાનાજ દેશની વીરાંગનાઓનાં પરાક્રમી જીવન ચરિત્રોથી અજ્ઞાન લોકોને માટે આ સંક્ષિપ્ત સંગ્રહ ખરેખર ઉપયોગી છે. આ ચરિત્રાવલિની અંદરની ધણી સ્ત્રીઓના નામ તો ઇતિહાસમાં બંધીતાં છે, દાખલા તરીકે અહલ્યાબાઈ, અંસીની શણી, મીનજ દેવી, વીરમતી વિગેરે. પણ તે ઉપરાંત કેટલીક સ્ત્રીઓનાં જીવન ચિત્રો આ આપણીમાં છે કે જેમનાં નામ સાધારણ લોકો નજરમાં નથી, દાખલા તરીકે શણી લવાની, મરીચિ, સીવીરની શણી, સુર સુંદરી વિગેરે.

શાહ કે બાદશાહ:—લેખક શ્રી સુનિરાજ વિદ્યાવિજયજી. પ્રકાશક: શેઠ કુલચંદ્ર વેદ, સેકેટરી, શ્રી ધરોાવિજય યંત્રમાળા. મૂલ્ય રૂ. ૦-૪-૦. આ એક બાળનાટક છે અને વિદ્યાર્થીઓને શાળા સંમેલન પ્રસંગે ભજવવામાં કામ લાગે એ હેતુથી રચાયેલું છે. લેખકે પ્રસ્તાવનામાં એવી ઇચ્છા દર્શાવી છે કેલેજ અને નિરાશના વિદ્યાર્થીઓ આ નાટકનો ઉપયોગ કરે અને “ જેના હાથવિયાના જીવનનું અનુકરણ કરવા અત્યારના-લક્ષ્મીના મદમાં મસ્ત બનેલા ધનાઢ્યોને ગ્રેરે. ” પરંતુ આ નાટક એટલી હદની પકિતનું ગ્રેરે. આ નાટક એટલી હદની પકિતનું નથી કે કેલેજના વિદ્યાર્થીઓ ભજવે તો એ શોભા લે. દસ બાર વરસના બાળકો ભજવી બતાવે તો વીક લાગે એટલાજ દરજ્જાનું આ નાટક છે. નાટકની અંદરની ક્ષ્યા ન્હાતાં બાળકોને કહેવા જેવી વાર્તાઓ જેવી છે, અને એ ક્યાને બહુજ સાદી રીતે નાટકના રૂપમાં ગોઠવી છે. રૂઢીમાં કહીએ તો એ નાટક નથી પણ માન એક સંવાદ છે.

સંક્ષિપ્ત હિંદુસ્તાની વ્યાકરણ:—ઈ. ધો. ત્રીજકરાય ભદ્રકરાય દેરાણ, બેરીસ્ટર-એટ-લૉ. મૂલ્ય રૂ. ૦-૪-૦.

આ ન્હાનું સરખું વ્યાકરણ હિંદુકિપિ તથા
વગર શુચ્છતા બાપા ગદ્યરૂપ દિવંસ્તાની શીખવા
મટે રચાયું છે. જે સમયમાં હિંદીને ગ્રામ્ય-બાપા
બનાવવાની વાતો ચાલતી હોય તે સમયમાં આપું
હિંદુસ્તાની વ્યાકરણ બહાર પડે એટલે તરન એને
આનંદ ગ્રામે આપનાર આપેલા પટે છે. હિંદીને
ગ્રામ્ય-બાપા બનાવવી કે નહિ એ વિશે મતભેદ
હોઈ શકે, પરંતુ હિંદુસ્તાનના જુદા જુદા ભાગના
લોકોને એકબીજા સાથે વાતચીત કરતા મટે તેમજ
મુસાફરીમાં સગવડ પડે તે ખાતર હિંદી શીખવાની
આવશ્યકતા છે એમ તો સર્વ કોઈ માને છે. હિંદી
ગ્રાહિત્યનો અભ્યાસ કરવો હોય તો આ ન્હાનું
સરખું વ્યાકરણ ઉપયોગી ના થાય પરંતુ બાપુ
પર્યંત હિંદુસ્તાની બોલવા જતાં હાંસીને પાત્ર થતાં
અટકાવી શકવાની અપ્પ શક્તિ આ વ્યાકરણમાં છે.

લગ્ન ગીત સંચલ: સંચલ કર્તા, શ્રી. દુર્લ-
ભરામ નરસિંહરામ મિત્રી, સુરત. પ્રકાશક: હરમી
ભાઈ ચિત્રકલાસ મિત્રી, મંત્રા શ્રી પંચાલ દિલ-
ચિંતક મંડળ કાર્યાલય મદિર.

કેટલીક શાંતિઓમાં લગ્ન એવા શુભ પ્રસંગે બિભ-
ત્સ ગીતો ગાવાનો રિવાજ આજ સુધી ચાલુ છે.
આનાં ગીતોથી મહિન વાનાવરણ ઉત્પન્ન થાય છે
અને તેની ન્દાના ઉગતાં બાળકો ઉપર બહુ ખરાબ
અસર થાય છે. એવાં ગીતો ગવાતાં બંધ થાય અને
લગ્ન પ્રસંગે કંઈક અર્થવાળાં તેમજ કાનને મધુર
જાને એવાં ગીતો ગાવામાં વપરાય એ ઇરાદાથી
આ લગ્નગીત સંચલ બહાર પાડવામાં આવ્યો છે.
આજ પેલાં આવીજ પ્રકારના પશુ કેટલાક લગ્ન
ગીતોના સંચલ દયાતીમાં આવેલા છે એવા કે
'ગીતમાળા', 'નાગરખીલાવળી' વિગેરે. અને એ
ગોપીઓનો બહુ બહોળા વિસ્તારમાં ઉપયોગ થાય
છે. આશા છે કે આ નવો સંચલ જે હેતુથી તે
લખાયો છે તે હેતુ બર પાડી શકશે.

વિનય કળા:—કર્તા અને પ્રકાશક: શ્રી હવેરી
સાઈકલ મેનુફેક્ચર ધર્મીયાળી. મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦

વિનયકળા એ સ્વરાજ્ય પ્રાપ્તિનો માર્ગ
શીખવનાર એક સરળ ગ્રંથ છે "એમ કર્તા પુસ્ત-
કના આરંભમાં જણાવે છે. એક ન્હાનું સરખું
પુસ્તક વાંચનાથી સ્વરાજ્ય મેળવવાનો રસ્તો જરૂ-
નો દેખે તો હિંદુસ્તાનનાં કેવાં અદ્યો વાત્સ્ય કહે-

વાય ! તો તો પછી સ્વરાજ્ય પ્રાપ્ત કરવા મટે
ચાલતી રાજકીય ચળવળોની પશુ કંઈ જરૂર ન
રહે ! પુસ્તકની પ્રસ્તાવનામાં ક્તવિ થોડી ઘણી
આત્મસ્વાદા કરી છે એમ કહ્યા વગર આવડતું નથી.
કર્તા લખે છે કે "જેઓ નાસીપાસ થઈ ગયા હોય,
સવ ત્ર નિરાશા અનુભવતા હોય, દુઃખમાં સંબરતા
હોય, આનંદનો સ્વાદ નહિં ચાખી શકતા હોય
અને તે છતાં એ સર્વેથી છૂટવા માંગતા હોય તેઓ
ને આ 'વિનયકળા' એક આશિર્વાદ-સ્પર્શ મળિ
રહેજ થઈ પડશે. જેઓ શરીરથી મને મળી શકતાં
ના હોય, તેઓને આ 'પુસ્તક વિનયકળા સમાન
થઈ પડશે-તેમની નાસીપાસી દૂર થયે તેમની
હિમ્મત ખુશરો, તેમનો આત્મવિકાસ વધશે અને
ખરો વિનય ક્યાં છે અને રોમાં છે તે તેઓ જાણ
તેમજ અનુભવી શકશે." પોતાની લખેલી ગોપડી
ની આ પ્રમાણે પહેલેથીજ કિંમત આંકી લેવી અને
વાચકને તે કેટલું સુખ આપશે તે જાતેજ નક્કી
કરી લેવું એ જરા વધારે પડતું સાહસ
ના ગણાય ? લેખકનું કામ ગોપડી લખીને
વાચકવર્ગનાં હાથમાં મૂકવાનું છે. ગોપડીની ઉપ-
યોગિતા કેટલી છે અને ખીજ રીતે તેની કદર
કરવાનું તથા તેના ઉપર અભિપ્રાય આપવાનું કામ
વાચકવર્ગનું છે એ વાત ભૂલાવી ન જોઈએ.

પુસ્તકની શરૂઆતમાં પ્રકરણમાં 'વિનય એટલે
શું' અને વિનય મેળવવા મટે ક્યા ક્યા માર્ગ
મદદ કરવા તે દેખાડવામાં આવ્યું છે. ત્યાર પછી
વિનય મેળવવા મટિના આવશ્યક શુભો વિશે
જુદાં જુદાં પ્રકરણો લખ્યાં છે. મનુષ્યની પરીક્ષા,
આધ્યય લંબાવવાની કળા, પેસાદાર થવાની કળા,
ઇન્દ્રિય દમન, આત્મ વિશ્વાસ, વિગેરે જુદાં જુદાં
વિષયો ઉપર અલેક પ્રકરણ લખ્યું છે. આ બધા-
માંથી મનુષ્યની પરીક્ષાનું પ્રકરણ ખરેખર રસ પડે
એવું છે. આકૃતિર્ગુણાન્ કયયતિ
(મનુષ્યની આકૃતિજ શુભો જાણવી આવે છે.)
એ મથાળાથી પ્રકરણ શરૂ થાય છે. અંદર આંખો
ઉપરથી, નાક ઉપરથી, હોઠ ઉપરથી, વાજ ઉપરથી
ઝાલ ઉપરથી વિગેરે ઉપરથી મનુષ્યની પરીક્ષા
કેમ કરવી તે બતાવેલું છે.

વિનય કળાનો વિષય નથી ઐતિહાસિક કે
નથી નવલકથાને તત્તો; તેમજ નિબંધમાળાનું
નામ પશુ આ ગોપડીને આપી શકાય એવું નથી.

કંઈક વિચિત્ર પ્રકારની આ ચોપડી છે. કતારો હેતુ નૈતિક વિષય અર્થાવાનો હોય એમ લાગે છે. આવી નવતની ચોપડીઓમાં તાલ, નવા, અને અસાધારણ વિચારો દર્શાવ્યા હોય તે જ એ આકર્ષક બની શકે. પણ વિવેચકોમાં કોઈ પણ ટેકણે અસામાન્ય વિચારો જણાતા નથી. ધણું ખરું તો એમાં એવુંજ છે કે આપણે સહુએ અત્યાર સુધીમાં બહુવાર સાંભળ્યું હોય અને ઘણે ટેકણે વાંચ્યું હોય.

ભારતનાં સ્ત્રી રત્નો—ભાગ ૧-૩: પ્રચીન-નવક:—શ્રી શિવપ્રસાદ, દલપતરામ પરિત, સપાદક અને પ્રકાશક:—લિટ્ટુ અખરોડાનંદ, સસ્તુ સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય તરફથી. મૂલ્ય રૂ. ૬-૦-૦ (ત્રણે ભાગરૂ) ભારતનાં સ્ત્રી રત્નોનાં ત્રણ ભાગ છે. પહેલા અંકમાં પ્રાચીન અને સાધ્વીઓનાં ૧૧૩ ચરિત્ર છે. બીજા અંકમાં પ્રાચીન અને ઐતિહાસિક સ્ત્રી રત્નોના ૨૪૪ ચરિત્રો છે. અને ત્રીજા અંકમાં હાલની તથા અજાણની ૧૭૧ સ્ત્રીઓના જીવન ચિત્રો છે. ભારતનાં સ્ત્રી રત્નો લેખ પછી એટલું તો સ્પષ્ટ લાગે છે કે જીવન ચરિત્ર સાહિત્યનું એક મુખ્ય અંગ છે, તેને ખીલવવાનો શ્રીયુત શિવપ્રસાદનો પ્રયાસ ખરેખર પ્રશંસનીય છે. વેદના સમયથી તે છેક આપણા પોતાના સમય સુધીની હિન્દવાસી સન્નારીઓના ચરિત્ર તથા તેમના જીવનના ઉચ્ચ શુભ અને હિન્નત ભાવનાઓના બહુ સરસ રીતે આ અંકોમાં પરિચય કરાવવામાં આવ્યા છે. તે ઉપરથી હિન્ન હિન્ન કાળમાં ભારતવર્ષમાં સ્ત્રીઓની કેવી દશા હતી તે સળથી વિચાર કરવાનું સાધન મળે છે. આ ત્રણે અંકોના અવલોકનથી ખાતરી થાય છે કે ભારતવાસીઓનું માનકુલ શ્રીરવ ભર્યું છે; દરેક સદ્ગુણમાં શ્રેષ્ઠતા ભોગવે એવી અનેક સન્નારીઓએ હિન્દુસ્તાનમાંજ જન્મ લીધો છે. કેટલાક લોકોના મનમાં એવો ખોટો ખ્યાલ હોય છે કે આદર્શ સન્નારીઓ કેવળ ગણ પ્રાચીન યુગમાંજ ગઈ ગઈ; કવિયુગમાં તો સતીઓ યથા રોકેલ નહિ. એ ભૂલ ભરેલા નિમિષા ખ્યાલ આ ભારતનાં સ્ત્રી રત્નો તોડી નાંખે છે. હિન્દુસ્તાનના મધ્ય યુગમાં અથવા તો ઐતિહાસિક સમયમાં પણ અનુકરણ કરવા યોગ્ય આદર્શરૂપ સન્નારીઓ યથા ગઈ છે એ વાતની સાક્ષી આ ત્રણ અંકો પૂરે છે. એટલુંજ નહિ પણ છેક આધુનિક સમયમાં પણ એવી

અનેક સન્નારીઓ યથા ગઈ છે કે જેમનાં સદ્ગુણોનું અનુકરણ કરીને જીવન સાર્થક કરી શકાય; એ વાતની ખાતરી પણ ભારતનાં સ્ત્રી રત્નો વાંચ્યાથી થાય છે. હિન્દુ, બ્રાહ્મ, પારસી, મુસલમાન, શીખ, ખ્રિસ્તી વિગેરે વિવિધ કોમની જે જે ભારતની સ્ત્રીઓના જીવન ચરિત્રોમાં કંઈક વિશેષતા હોય તેમનો પરિચય, ભત્તિ, ધર્મ કે સંપ્રદાયનો ભેદ-ભાવ રાખ્યા વગર કરવામાં આવ્યો છે. અવકાશને સમયે પુરાણ શ્રવણની પેઠે 'ભારતનાં સ્ત્રી રત્નો' સીઓને વાંચી સંભળાવામાં આવે તો તેમને આનંદ મળે એટલુંજ નહિ પણ તે સાથે ધણું બહુવાનું મળે.

સ્વ. સુનીલાલ પેલાભાઈ શાહનું જીવન વૃત્તાંત: લેખક શ્રી. છાત્રરત્નલાલ જમનાદાસ અક્કડ. પ્રકાશક: સી. જી. શાહ મેમોરીઅલ ફંડની કમીટી તરફથી, વી. સી. નંદવ અને ક. વી. હોદા. કિંમત રૂ. ૦-૧૨-૦.

સુરતની સાર્વજનિક એન્જીયરશન સોસાયટીના સંસ્થાપક સ્વ. સુનીલાલ પેલાભાઈ શાહના જીવન ચરિત્રની એક ન્હાની ચોપડી, સરળ અને સારી ભાષામાં લખીને લેખકે એ સાચા સ્વાર્થત્યાગી અને નિષ્કામ આત્મલોભ આપનાર પુરુષને યોગ્ય માન આપ્યું છે. આ જીવન વૃત્તાંત વાંચ્યાથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે મર્યું સાધ્યામિ યા દેહં પાતયામિ એ સૂત્ર રા. ભાઈ શાહના શરીરની સેરગમાં પ્રસરી રહેલું હતું. સ્વ. શાહના જીવનનું અવલોકન કરતાં તરત ખબર પડે છે કે કાર્યદક્ષતા, કર્તવ્ય-પરાયણતા, નિયમ અને વ્યવસ્થાનું દૃઢ પરિપાલન અને સેવાપરાયણતા એમને કેટલાં બધાં પ્રિય હતાં. એક રીતે લેતાં એજ એમનાં જીવનનાં મુખ્ય અંગો હતાં. આ ચોપડીમાં સાર્વજનિક હાથરુલના ઇતિહાસને જરાક નેહજી તે કરતાં વધારે મહત્વ આપ્યું છે એમ પહેલી નજરે લાગે છે પરંતુ સ્વેચ્છ વધારે વિચાર કરતાં જણાય છે તેમ ક્યાં સિવાય છૂટકો નથી, કારણ કે સ્વ. શાહનું જીવન અને સાર્વજનિક રુલનો ઇતિહાસ એવાં એક ખીનતની અંદર ગ્રંથાઢ ગમેલાં છે કે ક્યાં પાડી શકાયજ નહિ. સ્વ. શાહનું જીવન તેજ સાર્વજનિક રુલનું જીવન છે.

સો. સૌદામિની ગ્રંથેતા. (ખી. એ.)

૧૧ ૨૭

જુન ૧૯૨૫

અ.કે. ૧૦ મો

ચન્દન તલાવડીને તીરે.

લેખક: શ્રીયુત દેશવલાલ હાંસીક.

ચન્દન તલાવડીને તીરે, સાહેલડી !

પાણીમાં મધ'તી ઉપડતે હોર;

વહાણાનાં નીતરેલ તીરે, સાહેલડી !

દીકડાં કાંઈ કાંઈ કાવુક ઔર;

—ચન્દન

જળને ઝાલે જળદેવી, સાહેલડી,

હૂલે હૂલે ને સ્નેહલીલા લગે;

દિલડાંની વાત કોને કહેવી, સાહેલડી !

માને તો મારી, એક કથાની કથે;

—ચન્દન

સન્ધ્યાનાં ચન્દ્ર ચડયો રમણે, સાહેલડી !

પોયણે પોયણે રમી રમે;

કમલિની વીલાતે વડને, સાહેલડી !

જોતી ને રેતી જળ ખાળે નમે!

—ચન્દન

ઉગી ઉપા ને હૂંખી સન્ધ્યા, સાહેલડી !

કિરણે કિરણે કમલો ખીલે;

ચક્રાર, પોયણાં ને ચન્દ્ર, સાહેલડી !

સૂતાં હૃદયેડને પ્રકાશ સંલિલે !

—ચન્દન

બાળ્યો ઘડ્યો 'રહે' તો નીરે, સાહેલડી !

નારે કમલોનો કુળો ખાંચા ઢળે;

જોતી ને રહેતી જળતીરે, સાહેલડી !

તીરે કાચાના મડગણા પડે નાં;

—ચન્દન

ચડતીની ભરતીના લાગે, સાહેલડી !

'બેઠું' ભરીને સંચરતી સખી !

ઉડતો મકરન્દ આવે, સાહેલડી !

ઉપડે ઉરે પાંખડી નાથ નિરખી !

—ચન્દન

આને અરેપર કાંઠે, સાહેલડી !

સંભાર્યાં ને, સોભાર્યાં સ્નેહરસભાં;

વહાલે વહાલમનાં આંગણે સાહેલડી !

હૃદયો ભરી ભરી લીધે મિહડાં !

—ચન્દન

બાળઉછેર.

લેખક : ડૉ. અમૃતલાલ હ. પટેલ,
એમ. બા., બી. એસ., ડી. પી. એચ., ડા. ડી. એમ.
(ધર્મેશ્વર), હેલ્થ ઓફીસર, મુરત.

બાળઉછેરનો વિષય દેશની ઉન્નતિ માટે એટલો બધો અગત્યનો છે કે તેને માટે જનસમાજ તરફથી જેટલો પ્રયત્ન થાય તેટલો ઓછોજ ગણાય. પુરાણી આર્ય સંસ્કૃતિમાં બાળઉછેરની ખાસ વિદ્યા હતી અને પ્રાચીન ભારત પોતાના બાળકોની સંભાળ માટે દરેક કાળજી રાખતો હતો. આ વિષયમાં પ્રાચીન આર્યો એટલા બધા પારંગત થયેલા હતાં કે તેમનું અનુકરણ બીજા દેશના લોકો પણ કરતા હતા. બાળઉછેરના વિષય સંબંધી બેઝઅને તેટલી માહિતી આપણું ધર્મશાસ્ત્રોમાં મળી આવે છે.

જે દેશમાં માતા અને પિતા યવાની યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરવા માટે પુરૂષને ૨૫ વર્ષ સુધી અને સ્ત્રીને ૧૬ વર્ષ સુધી આદર્શરૂપ બ્રહ્મચર્ય પાળવું પડતું અને ગુરુકુલમાં વાસ કરવો પડતો હતો તે દેશના સારાં બાળકો ઉત્પન્ન કરવાના અને બાળકોને સારી રીતે ઉછેરવાના જ્ઞાન માટે શંકા કેમ લાવી શકાય?

પાશ્ચાત્ય ડાક્ટરોએ હજુ આ વિદ્યા સંબંધી શોધખોળ કરવાની તસ્દી લીધી નથી. આપણી પ્રાચીન બાળઉછેરની પદ્ધતિ કેટલી ઉન્નત અને વિજ્ઞાનના આધારે રચાયેલી હતી તેનું ફિગર્સન આપણા સોળ સંસ્કારો દર્શાવે છે. આપણા શાસ્ત્રોમાં વધુવેલા ગર્ભાધાન સંસ્કાર, સીમંતોન્નયન સંસ્કાર અને જાતકર્મ સંસ્કાર વિગેરે, આપણા બાળ-

ઉછેરની વિદ્યાનાં મહાન પ્રકરણો છે ! પરંતુ અફસોસ ! આ સંસ્કારોની આજકાલ કોને દરકાર છે ? સ્વામી દમાનંદે આ વિષયમાં શોધખોળ કરી, ઉપયોગી ગ્રંથો લખી અને લાખણો આપી પોતાના દેહ પણ અર્પણ કર્યો. મહાત્મા મુન્શીરામ, આ વિષયમાં પ્રયોગો કરી, શાસ્ત્રીય સિદ્ધાંત અનુસાર સંસ્કારિત થયેલા બાળકો ઉછેરવા ગુરુકુલો સ્થાપી આખરે સંખ્યાસી પણ થઈ ગયા. સ્વામી દર્શનાનંદે આજ પવિત્ર કાર્ય માટે પોતાના આત્માનું બલિદાન આપ્યું. પરંતુ આ અભાગી ભારતવર્ષ હજુ સૂતોજ છે.

ઉપનિષદમાં એક એવી મંત્રલ્પની કથા છે કે એક માતા પોતાના સાત વર્ષની ઉંમરના બાળકને કેળવણી આપવાની પ્રાર્થના કરવા પોતાના કુલગુરુ પાસે ગઈ. ગુરુએ તે માતાને સલાહ કર્યો કે “હે માતા ! તારા બાળકને વિદ્યાદાન આપવા અને તેની શારીરિક અને માનસિક ઉન્નતિ કરવા તેં તેની સાત વર્ષની ઉંમરમાં તે વિષયમાં કંઈ પ્રયત્ન કર્યો છે કે નહિ ? ” માતાએ જવાબ આપ્યો : “નહિ મહારાજ ! મેં તે વિષયમાં કંઈજ પ્રયત્ન કર્યો નથી. ” ત્યારે ગુરુએ કહ્યું : “હે પુત્રી ! બાળકની ઉન્નતિ અને કેળવણી માટે તો તારે તેના ગર્ભાધાનથીજ કાળજી રાખવાની જરૂર હતી અને તે આ બાળકમાં કંઈજ યત્ન કરેલો નહિ હોવાથી હું તારા આવા અસંસ્કારી બાળકને શિષ્ય તરીકે સ્વીકારીશ નહિ. ” આ વાત આપણને એ

ખતાવે છે કે આપણા દેશમાં બાળઉછેર માટે ગર્ભાધાનથીજ સંભાળ લેવામાં આવતી હતી. પ્રાચીન બાળઉછેરની પદ્ધતિ ઉપરનો આ લેખ નથી. તે વિષય ઉપર લખવાની માંરી યોગ્યતા પણ નથી. આ લેખમાળા લખવાનો મારો ઉદ્દેશ વર્તમાન સ્થિતિને અનુસરીને, બાળકોને ઉછેરવા સંબંધી કાંઈક ઉપયોગી માહિતી આપણી જાહેરના આપવાનો છે.

બાળઉછેરના મુખ્ય ત્રણ ભાગ પાઠી શકાય: (૧) બાળકની તેના જન્મ અગાઉની સંભાળ, (૨) બાળકના જન્મ સમયની સંભાળ, (૩) બાળકના જન્મ પછીની સંભાળ. આમાંનાં પહેલા વિભાગમાં બાળકને અંગે ગર્ભવતી સ્ત્રીની યોગ્ય સંભાળનું મુખ્ય વિવેચન આવશે.

માતા કોણ થઈ શકે?

માતા બનવું તે કેટલું ગંભીર કાર્ય છે તેની ખબર આપણી બાર વર્ષની ઉંમરે બાળક પેદા કરનારી માતાને ક્યાંથી હોય? માતૃત્વ તે કેટલો ગંભીર વિષય છે? માતૃત્વની પાછળ કવિઓ અને ધર્મશાસ્ત્રકારો તો ગાંઠા બની ગયા છે! વેદશાસ્ત્રો તો માતૃ દેવો મય, પિતૃ દેવો મય, આચાર્ય દેવો મય, એમ પોકારી પોકારી, માતાને બધાના કરતા અગ્રરથાન આપે છે. સેંકડો યુગ સેનાધિપતિઓને નેમાવનાર મહાન નેપોલીયન સહસ્ત્રવાર માતાને પ્રણામ કરતો હતો! સંસારથી ચિરકત થયેલો યોગી પણ ઇશ્વર ઉપર આશીર્વાદ તો માતા દહીજ સંભોધે છે!

બાળક તે શું છે?

પ્રેમ જગતમાં મહાન અને અદ્ભુત વસ્તુઓ પેદા કરવાવાળી શક્તિ છે! જગત જે ઇશ્વરની કૃતિ છે તે પ્રભુના પ્રેમનું જ પરિણામ છે! મદરિ વ્યાસનું ગીતાનું કવન તે તેમના

ઇશ્વર પ્રત્યેના પવિત્ર પ્રેમનો ઉલ્લેખ છે. કાલિદાસ અને શેક્સ્પીયરની કૃતિઓ તે તેમનાં કવિતા દેવી પ્રત્યેના અનુપમ પ્રેમનું જ પરિણામ છે! સુએઝની નહેર તે મહાન ફ્રેન્ચ શિલ્પકાર લેસપ્સના શિલ્પ વિદ્યા તરફના અત્યંત પ્રેમનું પરિણામ છે, નહિ કે તેની ધન પ્રત્યેના લોહુપતાનું! પરંતુ આ જગતમાં મોટામાં મોટી એ અદ્ભુત વસ્તુ ઉત્પન્ન કરવાવાળી શક્તિ તો સ્ત્રી અને પુરુષ વચ્ચેના પવિત્ર પ્રેમ છે! અને આ પ્રેમનું પરિણામ તે ‘બાળક’ છે! આટલા માટે એમ કહેવાય છે કે માતા તે સૌથી મહાન શિલ્પકાર છે, અને માતા પિતાના પ્રેમના પરિણામ રૂપે પેદા થયેલું બાળક તે જગતની અદ્ભુતમાં અદ્ભુત વસ્તુ છે. બાળકરૂપી, ઇશ્વરની દયાની પ્રમાદીનું પતિ પત્નીના પવિત્ર પ્રેમના પરિણામનું યોગ્ય રીતે જાતન કરવું તે દરેક શહેરીની પહેલી ફરજ છે.

પિતૃત્વ શું છે?

જગતમાં પુરુષની મોટામાં મોટી મગરૂપી તો પિતૃત્વ જ છે. જે પુરુષ યુવાવસ્થામાં તોફાન, સ્વાર્થ અને એશઆરામમાં જીવન ગાળતો હોય છે તે પિતા બનતાં શાંત, નિસ્વાર્થ અને સંદોષની બન્ય છે. ટુંકમાં તે ‘બાળક’ મટીને ‘પિતા’ થાય છે અને પોતાની પ્યારી પત્ની તરફના પવિત્ર પ્રેમના પરિણામ રૂપી બાળકનું દરેક રીતે જાતન કરવા માટે તેનામાં કુદરતી પ્રેરણા થાય છે. પિતા બનનારા પુરુષની પિતા તરીકેની ફરજ બાળકના ગર્ભાધાન સંસ્કારથી શરૂ થાય છે અને તે ફરજ પિતા મૃત્યુ પર્વત પ્રુદીથી અખતે છે. યુવાન પિતાને પોતાના નાના બાળક પ્રત્યે જેવો પ્રેમ હોય છે તેવાજ પ્રેમ ૬૦ વર્ષનાં ડોસાને પોતાના ૬૦ વર્ષના વૃદ્ધ પુત્ર માટે પણ હોય છે!

પત્ની ગર્ભવતી થાય ત્યારે પતિની ફરજ છે કે તેની બરાબર સંભાળ લેવી. કુશળ

માણી. જેમ પ્રલતી નાલુક વેલડીને પ્રેમ અને સંભાળપૂર્વક જાળવે છે તેમ, સ્નેહાળ પતિએ પણ પોતાની પ્રલવેલડીની સંભાળ પ્રેમ અને કાળજીથી લેવી જોઈએ. પત્નીની આ અવસ્થા જાહેર નાલુક, હાથ છે અને તેની કેવી કાળજી રાખવી તે પતિએ બરાબર શીખવાની અને તે મુજબ વર્તવાની તેની ગંભીર ફરજ છે. પતિએ પત્નીના આ કટાકટીની ભ્રમચર્ચા તેને દરેક રીતે મદદ કરવી જોઈએ. પોતાના વૈધ, ડાક્ટર અથવા નર્સની સાથે પૂર્ણ સહકાર કરીને, પત્નીની તથા તેના ઉદરની અંદર રહેલા બાળકની છંદગી માટે ગંભીર રીતે સંવિચેતી રાખવી જોઈએ. પતિએ પત્નીની આ અવસ્થામાં સ્વભાવે શાંત અને માયાળુ રહેવું જોઈએ અને તેની સાથે એક આનંદી મિત્રની માફક વર્તવું જોઈએ.

દિવ્ય રા'દેશ !

માતા પિતાઓ ! યાદ રાખજો કે તમારે તમારા બાળકની સંભાળ એક રાજપુત્રની સંભાળ જેટલી કાળજીથી રખાય છે તેટલીજ કાળજીથી રાખવી જોઈએ. એજ તમારો સાચો ધર્મ છે. રાજપુત્રની જરૂરીઆત અને તમારા બાળકની જરૂરીઆત બાલ્યાવસ્થામાં તો સરખીજ છે ! દુનિયામાં વેચાતી કીમતીમાં કીમતી પ્રવાહી કરનાં, બાળકને કંદરોતે બહેલું, પોતાની પ્રેમાળ માતાનું દુધ પેધારે દિતકર અને ઉપયોગી છે. રાજમાતા અને એક ગરીબ લિખારણુના 'સ્તનમાંથી' ઝરતા દૂધમાં જરાપણ તફાવત નથી ! એહા ! મુશ્કેલો કેટલો સરસ ન્યાય અને સમદ્રષ્ટી !

બાળક શું કહે છે ? ...

"હું મુશ્કેલો પપ્પાજીર છું, પુલતી ખુંદામ્. જગત મારાથી ગાલી શકે છે. મારે કાર્ય જંગતને વધારે સુખી બનાવવાનું છે. હું શવના હસવા, રમવા, મદાવા અને કીર્તિ કરવા

ખેંચું છું. મારે 'ચોખ્ખું' દુધ, સ્વચ્છ હવા અને પુરતો 'કપડો' જોઈશે. મારે માતા અને પિતા ઉપરાંત, સગાંની, સ્નેહીઓની, પ્રગતી રાખ્યાની પણ સંભાળ અને સહાનુભૂતિ જોઈશે. હું જગતની આશા છું. લવિષ્યનો શહેરી છું. મને સુખ આપશે તો તમારી આશા ફળીભૂત થશે. જગત સુખી બનશે ! અંસ્તુ !! "

ગર્ભવતી સ્ત્રી અને ઉદરની અંદરના બાળકને શેની જરૂર છે !

ગર્ભાવસ્થામાં, જન્મ ભ્રમયે અને જન્મ પછી બાળક અને તેની માતાને મુખ્ય આઠ જરૂરીઆતો છે. આ જરૂરીઆતો સાદી, સીધી અને બીનખર્ચાળ છે. આ આઠ વસ્તુઓ બાળક માટે તૈયાર રાખો તો તે બીજું કશું નહિ માગે. બાળકને ગર્ભાવસ્થામાં : બોલી શકતું હોત તો આ આઠ વસ્તુઓની માંગણી કરત ! જો બાળકને સુખી અને તંદુરસ્ત રાખવું હોય તો આઠમાંથી એક, પણ ઓછી વસ્તુ નહિ ચાલે. આ આઠ જરૂરીઆતો નીચે મુજબ છે :—

- (૧) વ્યવસ્થિત : ગૃહ.
- (૨) યોગ્ય ખાનપાન
- (૩) ચોખ્ખી હવા.
- (૪) પુરતી નિદ્રા અને આરામ.
- (૫) યોગ્ય કપડાં અને સ્વચ્છ ગૃહ
- (૬) ગરમ જલથી નિયમિત સ્નાન.
- (૭) અવર નવર ડાક્ટરી તપાસ અને દેખરેખ.

(૮) માતા પિતાનો પ્યાર.

દેવે આપણે બાળ ઉદરનાં પહેલા વિભાગ ઉપર વિચાર કર્યું. "બાળકના જન્મ અગાઉનો સંભાળ" એ વિભાગમાં "માતાની સંભાળ" એ વિષય મુખ્ય છે.

સ્ત્રીને ગર્ભ રહે તેની ખબર પડે કે તરત જ તેની વૈદકશાસ્ત્ર અનુસાર સંભાળ લેવી અગત્યની છે. ગર્ભાવસ્થામાં પ્રસૂતિ વખતે અને પ્રસૂતિ પછી લેવાતી સંભાળ ઉપરજ માતાની તથા બાળકની તંદુરસ્તીનો આધાર છે. ગર્ભએ અગર્યે આ વિષયમાં પતિ, સાસુ, અને સસરાની બેદરકારીથી હુનરે અબળાઓ અને નિર્દોષ બાળકો અકાલ મૃત્યુની વેદીપર હોમાય છે. અને યાદ રાખવું જરૂરી છે કે ગર્ભવતિ સ્ત્રીની યોગ્ય સંભાળ લેવામાં જે ખર્ચ થાય છે તે ખર્ચ સંભાળ નહિ લેવાયલી ગર્ભવતી સ્ત્રી ન્યારે માંદી પડે છે ત્યારે તેની દવા વિગેરે કરવામાં જે ખર્ચ થાય છે તેના કરતાં ઘણો ઓછો થાય છે.

ગર્ભ રહ્યો છે કે કેમ તે કેવી રીતે જાણવું?

સ્ત્રીને ગર્ભ ચોક્કસ રહ્યો કે નહિ તે જાણવું બહુ જરૂરી છે. કારણ કે તે ઉપરથી પ્રસૂતિ માટે દરેક પગલાં વખતસર લેઈ શકાય છે. નીચે વર્ણવેલી કેટલીક નિશાનીઓથી ગર્ભ રહ્યો છે કે નહિ તે જાણી શકાય:

(૧) અટકાવનું બંધ થવું.

માસિક ઋતુ નિયમિત આવતો હોય અને જે લાગલગાટ બે માસ સુધી ન આવે તો સાધારણ રીતે માતી શકાય કે ગર્ભ રહ્યો છે.

(૨) સ્તનનું વધવું અને કંઠણ થવું.

ગર્ભ રહે છે ત્યારે સ્તનના કદમાં વધારો થાય છે, છાતી ભારે લાગે છે અને સ્તનના ઉપર જરાક વાગવાથી પણ દુઃખાવો થાય છે, નસો તરી આવે છે અને કાંઈ કાંઈ સમયે સ્તનમાં અતિશય લોહીની આવજાવને લીધે, હૃદયમાં જેવા ધબકારા થાય છે તેવા સ્તનમાં ધબકારા થાય છે. લગલગ સાતમે આઠમે મહિને સ્તનનું મુખ વધુરયામ થાય છે અને સ્થામનનો પેરાવો પણ મોટો થાય છે.

(૩) પેશાબ કરવાની હાજતમાં વધારો થવો.

ગર્ભ રહ્યા પછી બે ત્રણ માસ સુધી ઘડી ઘડી પેશાબ કરવાની જરૂરત પડે છે.

(૪) સવારમાં ઉલટી થવી અને મોઢામાં મોળ છુટવી.

કેટલીક ગર્ભવતી, સ્ત્રીઓને સવારમાં ઉઠે કે તરત મોઢામાં મોળ ધૂટે છે અને ઉલટી થાય છે. આ ચિન્હો સાધારણ રીતે ત્રણ માસ પછી બંધ થઈ જાય છે.

ઉપરની નિશાનીઓથી સાધારણ રીતે એમ માની શકાય કે સ્ત્રી ગર્ભવતી થઈ છે. પરંતુ આમાંની બધી અથવા થોડી નિશાનીઓ, ગર્ભાશય અને રજ ઉત્પન્ન કરવાવાળી પેશીઓમાં (ovary) ઉત્પન્ન થતી ગાંઠો અથવા બીજાં તેવાજ રોગોમાં પણ આવૂં પડે છે. પરંતુ સ્ત્રી જે સાધારણ રીતે તંદુરસ્ત હોય તો ઉપર વર્ણવેલી નિશાનીઓથી, રોગથી ઉત્પન્ન થયેલી ગાંઠો કરતાં, ગર્ભ રહેલો છે તેમ માનવાને જરાપણ વાંધો ન હોઈ શકે.

પરંતુ ગર્ભ રહ્યો છે કે નહિ તેની ચોક્કસ નિશાનીઓ તો ગર્ભ રહ્યા પછી અઢારથી આગણીસમે અકવારીયે દેખાય છે અને તે નીચે મુજબ છે:

(૧) બાળકનું ગર્ભાશયમાં ફરવું.

(૨) બાળકના હૃદયના અવાજનું સંભળવું.

બાળકના હૃદયનો અવાજ ડાકટરો સ્વર વાદક ચંત્ર (Stethoscope) થી સાંભળી શકે છે અને ગર્ભાશયમાં બાળકનું હરવું ફરવું સ્ત્રી પોતે પણ પારખી શકે છે. ગર્ભ રહ્યો છે તેની ખાતરી થાય પછી ધોડાજ સમયમાં સ્ત્રીએ ડાકટરને શરીર જરૂર બતાવવું. આમ કરવાથી નીચે જણાવેલા ફાયદા થાય છે:-

.. (૧૦) શરૂ થતો કોઈ પણ રોગ પારખી શકાય અને તેનો પ્રલાજ સવેળા થાય.

(૧૧) પ્રસૂતિ નિયમિત એને કોઈપણ જાતના જોખમ વગર થશે, કે કેમ. તેની આગાહી કરી શકાય.

કેટલાક સ્ત્રીઓનું ગર્ભાશય રહેવાનું હા-ડપિંજર (pavist) એટલું બધું મોંઝડું હોય છે કે પુરા દીવસના બાળકનું માથું તેમાંથી બહાર નિકળી શકે નહિ અને જો આવા સંયોગમાં ગર્ભ મોટો થતો જાય તો આખરે પેટ ચીરીને બાળકને બહાર કાઢવું પડે છે. પ્રસૂતિગૃહોમાં દાખલ કરવાની ગર્ભવતી સ્ત્રીઓના ગર્ભાશય રહેવાના હાડપિંજરનું માપ ડાકટરો અગાઉથી જ લઈ લે છે અને ગર્ભ જરાજર વગર શસ્ત્રક્રિયાએ બહાર નિકળી શકશે કે નહિ તેની ખાત્રી અગાઉથી કરી લે છે.

તીથે જણાવેલાં કોઈ પણ ચિન્હો જો ગર્ભવતી સ્ત્રીને જણાય તો તરતજ ડાકટરી સલાહ લેવી:—

- (૧) સખત અને ચાણુ ઉત્પત્તિ થવી.
- (૨) માથાનો સખત દુઃખાવો થવો.
- (૩) ઘડી ઘડી આંખે અંધારા આવવાં.
- (૪) અતિશય શ્વાસ બરાબ આવવો.
- (૫) આંખે ઝાંખ આવવી અથવાં દષ્ટિ આગળ કાળા પડવાવા દેખાવા.
- (૬) આંખનાં પોપચાની આસપાસ અથવા મોઢા ઉપર સોજા થવા.

(આ લેખનો વિશેષ ઉપયોગી ભાગ આવતા અંકમાં અપાશે.)

(૭) હાથ, પગ, અથવા ધુંટીઓએ સોજા થવા.

(૮) પેટ, પેડું અથવા હોઝરીમાં સખત દુઃખાવો થવો.

(૯) ગુપ્ત ભાગમાંથી કોઈ પણ પ્રકારનું લાલ, સફેદ કે પારદર્શક પ્રવાહીનું વહેવું.

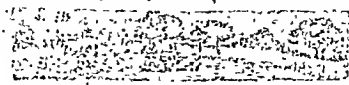
(૧૦) ગર્ભની અંદરના બાળકનું લાંબા સમય સુધી હાલવું ચાલવું અથવા થઈ જવું.

(૧૧) સ્તનનો સખત દુઃખાવો, અથવા પાકવું.

(૧૨) બહુ મોટો પેશાબ આવવો અથવા ઘટ અને લાલ પેશાબ આવવો.

ગર્ભ રહ્યા પછી સ્ત્રીને પેશાબ એક જો વખત ડાકટર પાસે તપાસાવવો બહુ જરૂરી છે કારણ કે તેની તપાસથી ગર્ભવતી સ્ત્રીને સંતારા કેટલાક બચાવે રોગો વેળાસર જણી શકાય છે અને તેના ઉપાય લઈ શકાય છે.

ઉપર વર્ણવેલાં રોગોનો જો ચોખ્ખો ઉપાય વેળાસર લેવાય અને ઉપરના રોગોથી પીડાતી ગર્ભવતી સ્ત્રીની સંભાળ ડાકટરની સલાહ મુજબ રાખી શકાય તો પ્રસૂતિ અંગાઉ, પ્રસૂતિ સમયે અને પ્રસૂતિ પછી પીડાઈને મરી જતી હજારો સ્ત્રીઓનું જીવન જાચવી શકાય અને બાળકોનું મરણ પ્રમાણ ઓછું થઈ શકે. આપણા દેશમાં મુએલાં જન્મેલાં, અને જન્મ પછી તરતજ મરણ પામતા બાળકોની સંખ્યા ઘણીજ છે અને આનું મુખ્ય કારણ આપણી માતાઓ અને બાળકો પ્રત્યેની જોરઠારી છે.

બંસી: મધુરી બનવે અલી: એતો—

ફળુ કનૈયો દાલિંદીને કાંકડે
રંગથી રાસ રમાડે,
ભાવ બીનાં ભરી દાલિલ કામલુ
આંગે અનંગ જમાડે.....અલી.

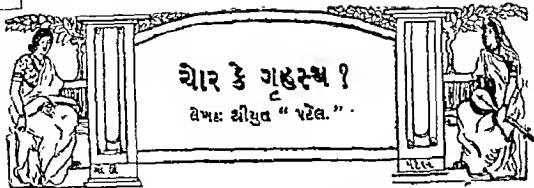
મોહન મોહથી મોહની નાંખી
મોહમાં મોહાં મલકાવે,
મુગ્ધ મદિયારીને ઘેલી કરી અલી.
પ્રેમનાં પાઠ પઢાવે.....અલી.

માતમ નાચ કરે નીપ નીચે ને
અંગમાં અંગ મચાવે,
મસ્ત બની ભાંજરી ઝણકારથી
નટવર થે થે પુકારે.....અલી.

ભાડનાં કુંડલી મનહર ઢાળી
લળી લળી રીપ નમાવે,
નીર ચસુનાતું કલકલ કરેતું
વિહલ પાદ ભીંતવેઅલી.

ધોગી મુનિ પ્રાણ ધોગ મૂડીને
પ્રેમના ધોગ મચાવે,
કામલુમારો કેલિ કરી અલી
ચિત્તન્ય ન્યોત જમાવે.....અલી

પ્રધોત.

“જો તને આ કેમ લાગે છે ? હું તો ધારું છું કે એને માટે મ્હેં જે ખર્ચ કર્યું છે તેના ખર્ચામાં ઘણીજ કીમતી ચીજ મ્હારે હાથ લાગી છે.” એમણે બહારથી આવતાંજ કોટ ટાપી ઉતારીને મારી પાસે બેસીને કહ્યું. અમારા લગ્ન એક માસ ઉપરજ થયા હતાં અને અમારા નાણુકદા સ્વચ્છ મુકાનમાં સર્વ ચીજ એવી તો ચોચ રીતે ગોઠવેલી હતી કે તે હરકાફને ઉડીને આખે વળગતી હતી.

ઉપર પ્રમાણે વાત કરતાં એમણે પોતાના ગળવામાંથી મખમલની નરેલી એક રાખલી કાઢી. તેની આંખ દબાવતાંજ તેમાંથી હીરાના અગગારા મ્હારી તો આંખોજ અંજાપ મગ. “આહ ! વ્હાલા કેવી મગની છે ?” મારાથી ગોલ્યા વિના રહેવાયુંજ નહીં.

‘તને એ ગમે છે ?’ મ્હારી સામું, અંતઃકરણના પૂર્ણ સતોષને પ્રગટ કરતી એકાગ્ર દષ્ટિથી જોતાં જોતાં તેમણે પૂછ્યું.

“અરે, આવી સુંદર ચીજ તો મેં મારી જીંદગીમાં કોઈવાર જોઈ નથી.” મેં જવાબ આપ્યો.

“હાવ, ત્હારી ટચલી આંગળા મારી પાસે હાવ કે તેના ઉપર પહેરાવીને હું કૃતાર્થ થઈ.” મને તો લાગે છે કે તારા કામળ-ઉજ્જવલ હસ્તના સ્પર્શથી એ અધીક દેહ-પ્રમાણ લાગશે.”

મ્હારો જીવ આ વેલા હથેલીમાં આવીને બેઠો હતો, અને મારા હૃદયના તો ખરજ

નહોતો ખરી વાત એ હતી કે અમે કંઈ ધનાઢય નહોતા, તેથી આજ મુખી તેઓ મ્હને કંઈ કીમતી ભેટ આપી શક્યાં નહોતા. મ્હારા હાથે એક સાદી સોનાની વીંટી હતી અને તે એમણે આપેલી હોવાથી, હું, તેથીજ પોતાને મુખી માનતી હતી. અમારા સંજવં થયો અને લગ્નની પવિત્ર ગાંઠથી અમે જોડાયા ત્યારથીજ હું એમ માનતી હતી કે મ્હારા જેવી કોઈ ભાગ્યશાલી હશે નહીં. ‘મ્હેં કોઈ દહાડે પણ એમને આવી ચીજ મારે છસારો કર્યો ન હતો, પણ કદાચ એમણે મારા મનની વાત જાણી લીધી હોય તો કોણ જાણે. તે દહાડે સવરિજ તેમણે મને કહ્યું હતું કે ‘વ્હાલી, આજ તો મ્હને તકાફાં પડ્યો છે. આપણાં દુર્લભકાકાના વારસામાં રૂપિયા ૭૦૦૦) હજારની રકમ મારે ભાગ આવી છે, એટલે હવે તારે સાજ કંઈ નાનકડી ભેટ હું લેતો આવીશ.’ અને ખરેખર થયું પણ તેમજ. કામચી. પરવારીને પાછા કરતાં, એ મ્હારે માટે એક જીંચી કીમતના હીરાની વીંટી લેતા આવ્યા હતા.

હું તો એ વીંટીને જોયાજ કરતી હતી, અને એમના મ્હારા ઉપરના પ્રેમની આ નવી નીચાની માટે એમને કંઈ વળગીને હર્ષના આશં પાડતી હતી.

“જો, સરલા, તને ખોટું ન લાગે તો એક વાત કહું.” એમણે વાત આગળ મ-લાવી “આ વીંટી એક જુના દાગીના

વેચનાર ઝવેરીને ત્યાંથી લીધી છે. તે મારા દોસ્ત છે. હું જાણતો હતો કે નવી શ્રેણી જરૂર તો મનમાનતી નહીં મળે. અને આવી ચીજ કંઈ રોજ હાથ આવતી નથી. એ દુકાનપર મારા જોવામાં આવી, અને મારું મન એમ કહેવા લાગ્યું કે શેરી તો આજ, હીરાની પરીક્ષા

હું કંઈક કરી શકું છું તેથી જુના માથ નેરીકે આ જરા ઓછામાં આ વશે, પણ ખરી ગત તેની કો-મન જે આવવી પડશે તેના ક-રનાં ખમણી અંકાય એવી છે. હું જ્યાં ચીંટી લેવા દુ-કાનમાં ગયો ત્યારે એક ગા-મડીયાના જેવા કુગડા પહેરીને કોઈક માણસ તેની પાસેથી અંદર પોલીસ કરતો હતો. મને જ્યારે આ ચીંટી ફાટીને

[ચિત્રકાર :] “ તને એ ગમે છે ? ” મદારી સાચું [શીશુ નાણાવટી હાઉગીર ઘણાંયે ...એકાદ દિવસી લેતાં તેમણે પૂછ્યું.

લીધી ત્યારે તો એનો જાણે છપ્પન નીકળી જતો હોય; અને જાણે પોતે કેમ ઉપારી જતા મળતો હોય એવું મને તેની કાલેથી આંખોપરથી લાગ્યું. પેસા ચૂકારીને હું બદાર આવ્યો ત્યારે પણ તે ત્યાંના ત્યાંજ ઉભો હતો. એની પાસે ચમને હું નીકળ્યો

ત્યારે મને જરા હડસેસો મારીને એ કહેવા લાગ્યો: “ ઊં-નમે લઈ જાઓછાને ! બસે જાઓ. મજા કરો. ” આવા એના તોજાઈ ભરેલા શબ્દો સાંભળી મને એમ થયું કે એને પોલીસમાં પકડાવી દઉં. પણ ફરીને જોવા લાગ્યો ત્યાં તો એ કાણ જાણે ક્યાંય છટકી

ગયો, તે ફરીને મારા જોવામાં આવ્યોજ નહિ. પણ અરે ! આ એકાએક શું થયું ? ” મને જરા ઉ-દ્વિગ્ન થયેલી જોઈને એ જોઈયા.

“ કંઈ નહીં બદાશ ! મને એ ખીચારા મરીબની દયા આવે છે. ”

“ એમાં વળી દયા કેવી ? દરો એ વાતનો દવે લાંબો વિચાર કરવા જેવું નથી. એવા ઉ-રાન દીવસ ભટકે છે.

તને આ ચીંટી ગમી ને જાણીને હું અડધુ ખુશી થયો છું. હું ધારતોજ હતો કે એ નને ગમશે. પણ વહાવી! આજ નને મારે એક અણગમતી ખબર કહેવાની છે. ”

હું તો આ સાંભળીને ચમકી ઉઠી. પણ એમણે ધીરજ આપીને કહ્યું: “ ગમરા ના

ખીલું કંઈ નથી. માત્ર એટલું જ કે આજે મ્હારે એકમાં જરૂરી કામ હોવાથી રાત્રે શોકવાનું છે, તેથી નવની ગાડીમાં હું પાછો જમણ સવારના પાંચ વાગે તો હું આવતો રહીશ. પણ તને એક રાત એકલા રહેવું ફાવશે ? ”

“ મ્હને તો નહીજ ગમે. પણ હું વહેલી સુધ જમણ અને તમારા આવવા ઉપર જાગીશ. હું કંઈ ૩૩ છું એમ તો છેજ નહી માટે એ વાનની શીફર રાખશો નહી. ”

“ ધન્ય છે તને. હવે મને નિવૃત્તિ થઇ. તારામાં આટલી હીમત હશે એમ હું જાણુનો નહોતો. ચાલ હવે વાળુ ફરી લઇએ. ”

અમારે ત્યાં જે બાઇ કામ કરતી હતી, તે અમારા ઘરમાંજ સુતી હતી. તેની બેન માંહી હોવાથી તેણે તે દીવસ જવાની રજા માંગી હતી, તેથી તે પણ આજ રાત્રે નહી હોય એ વાતની મ્હને આ વેળા સ્મૃતિ રહી નહી. પણ વાળું કરતાં મને એ વાત યાદ આવી. તેની સાથે એવો વિચાર આવ્યો કે હવે એમને કહું કે ન કહું. કહીશ તો એમને ઉઘડી વધારે ચિંતા થશે, અને એકનું કામ, તેથી હું એકલી પડું કે ન પડું તો પણ ગયા વગર તો ચાલશે નહી. તેથી કહેવામાં ફગ નથી એમ ધારીને આનંદથી અમે ગ્રેમ-ગોપ્ટી કરતાં કરતાં બોજનનો સ્વાદ લેતાં હતાં, તેમાં બંગાળ પગલે એવું કશું મ્હેં કશું નહી. મ્હારી આંગળી ઉપર ચમકારા મારતી પેલી વીંટી ઉપર એમનું ધ્યાન વખતો વખત જતું અને એના એ વખાણુ કથોજ કરના.

“ હવે વ્હાણી ! મ્હારે જવાનો વખત થયો. ” મ્હારા હાથમાંથી પાન લેતાં લેતાં એમણે મને કહ્યું. “ ને. ખૂબ નિદ્રા લેજ, અને પાછલી બારીની કુંગી આપણે સંતાડી-એ છીએ ત્યાંજ મૂકી રાખજે, એટલે

હું તને ઉંઘમાંથી. જગાડ્યા વગર તે રસ્તેથી અંદર આવી શકું. ને બારી બારણા બરાબર બંધ કરાવજે. મ્હેં હમણુંજ માંલબું છે કે આપણા મકાનની પડોશમાં આસપાસ કોઈ વાર મોરીઓ થાય છે માટે સાવચેત રહેજે. ”

“ દરિદ્રાવસ્થામાં કંઈક સુખ તો છે. ” મ્હેં હસતે ચહેરે કહ્યું. “ આપણે ત્યાંથી લઈ પણ શું જવાનું છે ? ”

“ હા. ખરેખર પેલી વીંટી સિવાય તો ખીલું કંઈ એવું નથી. ” એવું કહેતાં કહેતાં એ વિદાય થયા અને એક પળમાં હું એકલી પડી.

મ્હને કંઈ ટર લાગતો નહોતો. શરૂઆતમાં તો કંઈ તેવું કારણ ન હતું. હું સૂતી ત્યારે ગાઢ નિદ્રાને વશ થતી, અને તેમાં વળી હમણું હમણું તો એમની સાથે બેચાર દીવસ થયાં નાટક અને સીનેમેટોગ્રાફ જોવા જતી, એટલે ઉગ્રગરા પણ થયેલા. એટલે આજ તો મ્હને સારી ઉંઘ આવવામાં કંઈ વાંધો આવે એમ નહોતું. એમના ગયા પછી વાસણ સાફ ફરી મ્હારી હંમેશની રીત પ્રમાણે, સર્વ ચીજ ઠેકાણે મૂકી હું બારી બારણા બંધ કરવા ઉઠી.

અમારા ઘરની પડોશમાં બીજા બંગલા હતા. પણ તે જરા છુટા છવાયા હતા. આગળના ભાગમાં એક ન્હાની સરખી વાડી હતી અને બાજુનો બંગલો ખાલી હતો. દાદરે ચડતાં મને વીચાર થયાં કે અહીં કાણ જાણે છે કે હું અહીં એકલી છું એટલે મ્હારે લાય રાખવાનું કંઈ કારણ નથી. પણ બારી બારણા અને જળીયાંને બદાબસત એવો મનસુત નથી કે કોઈ આવવા માટે તો ન આવી શકે. પણ આવા વિચારો આવતાં મને મ્હારી મૂર્ખાઈ ઉપર હસવું આવ્યું અને હું મુખાની તૈયારી કરવા માંડી. પથંગમાં

પડતાં પડતાં હું જરા બારી આગળ જઈને તેને અધખૂલી કરીને અંદરથી દબેયની માફક બેસાડી લાગી. તે વેળાએ મ્હારા હાથ પરની વીંટી ઉપર દીવાનો પ્રકાશ પડતાં તેમાંથી નીકળેલાં લાલ, પીળાં કીરણો ભેદ મ્હારા મન વિશેષ પ્રદુર્લિત થયું. વાહી કંઈ ભેદ એ તેવી સારી સ્થિતિમાં નહોતી પણ અમે ધાણું હતું કે તેને સુધરાવીને ખુશનુમા બનાવવી. તેથી દમણાં તો તેમાં સર્વ અસ્તવ્યસ્ત જણાવું હતું.

એક ખૂણે લીમ-ડાવું મોડું જાડ હતું. તેની શીતળ ઝાંયમાં બેસતાં બિનાબામાં કેવો આનંદ આવશે એવો વિચાર મ્હારા મનમાં ઉદભવતો હતો. તે વામાં મને કે-છનો પડજાયો તે જાડની ડાળીઓમાંથી હાલતો જણાયો. થોડી-વાર એકાદરો હું ભેદ રહી પણ ફરી કંઈ કીચવાય થઈ નહીં. તેથી મ્હારી પોતાની જ નજીબાઈ ઉપર મ્હને હસવું આવ્યું અને એકદમ દીવો જુઝારીને હું બીજાનામાં સુધ ગઈ. થોડી વારમાં ધસપસાટ ઉઘી પણ ગઈ. વીંટી મ્હારે હાથેજ હતી અને એ મ્હારા પ્રાણેશ આગેલી હોવાથી ભણે તેઓજ પ્રત્યક્ષ ત્યાં વિરાગે છે એમ હું માનતી હતી. અમારી વાડીમાં એક ફાનસ રાખેલું હતું.

ચિત્રકાર :] હું જરા બારી આગળ જઈને અંદરથી [શ્રીયુત નાણાવસી. દબેયની માફક બેસાડી લાગી.

અને તેનો પ્રકાશ અમારા શયનગૃહની કાચ ની બારીઓમાં થઈને સારી રીતે અંદર આવતો હતો. સુખની સ્વપ્નમય મુદ્રિમાં આમ લગભગ બે ત્રણ કલાક હું ઉઘી હોદાય જોવામાં કંઈક સ્ત્રી પુરુષને સંકટ મુખ્યે જે અવર્ણનીય મુશ્કેલી પ્રેરણા એતવણી રૂપે થાય છે તેવી મ્હને થઈ આવી. મ્હારી આંખો તો હજી બંધજ હતી તે છતાં મને કંઈક લાન થયું કે મ્હારો જીવ ભેજમમાં

છે. કાંઈની-કાંઈની ઉડીને બીજાનામાં એકી. મ્હારા છુટા વાળનો અંધારો વાળો લીધો અને આશ્ચર્યની દૃષ્ટિથી આસપાસ જોયા લાગી તો મ્હારા જણાવું કે મ્હારા ચોર ડામાં જે દીવા દેતા તે અને બળતા દેતા. અને મ્હારી તરફ પીક કરી ને એક ગામ-

ડીવા જેવા લુગડા પહેરેલો માણસ મ્હારા કપડાંની કગાડ વીંખતો ઉભો હતો. બારી ઉપર પડેલો નાખી દીધેલો હતો અને એક બારણું ઉઘાડું હતું. આ અદ્ભુત દેખાવ જોનાંજ મ્હારી જીભ તો તાણવેજ મ્હોંટી ગઈ. પણ થોડીવારમાં લીમન આણીને મ્હું ખૂબ જોરથી ખૂસ પાડી કે "તું કાણ છે અને અહીં કેમ આવ્યો છે ?"

આ શબ્દો સાંભળતાંજ તેણે પીક ફેરવીને મ્હારી તરફ આંતરથી જોયું અને કહેવા

લાઓ: “ બેસો બેસો હવે. તમને હું ઓળખું છું. તમારું નામ સરસ્વા અને તમારા સ્વામીનું નામ રજનીકાન્ત છે. આજ તમે ઘરમાં એકલા જ છો. તમારી ચાકરડીને પણ મહેં બહાર જતાં જોઈ છે. હું તમારી વાડીમાં ૭ વાગ્યાથી સંતાઈ રહ્યો હતો. મહારા જેટલી આતુરતાથી કોઈ માણસ કંઈ ચીજ લેવા આવે તો તેને ગમે તેટલા કલાક બેસીને રાહ જોવી કંઈ ભારે નથી. મહારા ગમવામાં એક ભરેલી પીસ્તોલ છે. તમારો છવ લેવો હોય તો તેમાં મને કંઈ વાર લાગે તેમ નથી. પરંતુ મહારે આજે ત્યાં મુશી તેમ કરવાનો મહારો વિચાર નથી. જે ચીજ હું લેવા આવ્યો છું તે તમે મને સોંપી દેશો કે નરતજ હું આવ્યો જઈશ અને ફરી કોઈ વાર તમને તસ્દી આપીશ નહીં. પણ જો તમે નહીં આપો તો હું તમારી પામેથી બળાકારે લઈશ અને તેમ કરવા માટે મારે તમને ગોળી મારવી પડશે. કેમકે નહીં તો તમે તમારી ખુમેથી બધો પાડોશ ગમવની મુકો. માટે હવે તમે ક્યો રસ્તો લેવા માંગો છો તે કહો. ”

ખસા દલાવતો દલાવતો આમ તેને બોલતો સાંભળીને તથા દીવાના પ્રકાશમાં તેની વિદાળ આંખો તથા ખીલામણું મોં જોઈને હું તો ચરચરી ગઈ. પરંતુ તેની દૃષ્ટિમાં જણાના નિરાશાના લાવથી મહારી બીક કંઈક અંશે ઓછી થઈ અને સ્વસ્થ થઈ ગયેલા મહારા. હૃદયમાં લોહી પાથું કરવા માંડ્યું હોય એમ મને જણાયું. તેથી બોલનાં મહારો કંઈ રૂંધાઈ જશે નહીં એવી મારી ખાતરી થઈ મેં કહ્યું: “ તમે કંઈ સાધારણ ચોર હો. એમ મને લાગતું નથી. મહેં તમારું શું બગાડ્યું છે કે તમે આવી રીતે અહીં આવીને ખડીપરાવો છો તે ધમકી આપો છો? ”

“ તમે મોટામાં મોટું પાપ કર્યું છે. તેણે ઉત્તર આપ્યો. “ મહારે જે જોઈએ છીએ તે જે હું લેવા આવ્યો છું તે તમારી પાસે તમે રાખેલું છે. ”

“ પણ તે છે શું? ”

“ તમારા સ્વામીએ આજે તમને જ્ઞાતી આપેલી આ વીંટી. તમે એની કથા જાણતાં નથી માટે સાંભળો. તે એકવાર મહારી ધણી-આણીના હાથે શોભતી હતી. હાલમાં તેનો સ્વર્ગવાસ થયો છે. પણ તેના અવસાન સમયે મહેં એવો નિશ્ચય કર્યો હતો કે ગમે તેમ થશે તો પણ એ વીંટી હું મારી પાસેથી નહીં જવા દઉં. કારણ તે તેને ધણી વહાલી હતી. એક બાળક જેમ દમકડાને આંહો તેમ. ” આ વખતે તેના ચહેરા ઉપર કંઈક નીરાશાનો ભાવ હતો તે પણ જતો રહ્યો અને ધણીજ કંઠેર સ્વરે તે ધુરંધરો: “ આજો હવે તે આપો છો કે નહીં? હું મરણીઓ છું. તમારે શો રસ્તો લેવો છે તે જટ કહી દો. વીંટી આપશે તો હું તુરંત આવ્યો જઈશ ને તમારો વાળ પણ વાકો નહીં કરું. પણ જો ના પાડશો તો તમારો છવ લઈને એ પડાવી લઈશ ત્યારેજ જ પીશ. ”

“ હીક, એ વાન તો સમજ્યા. પણ તમારી કથા તો પુરી કરો. ” મહેં શાન્ત ચિત્તે જવાબ દીધો. “

આ સાંભળી તે મહારી સામે ડોળા કાંટીને બોલ્યો: “ તમે કોઈ જાણના દાંમનવાળો જણાવ છો. ” આશ્ચર્યની નજરે જોનાં તેણે ચર્ચાવ્યું: “ ત્યારે સાંભળો. એક વખત એવો આવ્યો કે મહારે તે વીંટી વેચવી પડી. ખાતીનાં સોસા પડવા લાગ્યાં એટલે ખીલે કપાચ રહ્યો નહોતો. પણ મહેં તે વેળાએ એવો ફરાવ કર્યો કે ત્યારે ત્યારે હું એ પાછી વેચાતી લઈશ. રાજ હું તે દુકાને જતો અને જારીમાથી તે વીંટી જોતો ત્યારેજ મને ટાંક

વળતી ને, હજી પાછી મેળવવાનો વખત
ગયો નથી એમ મ્હને લાગતું. પણ આજે
તમારા સ્વામીએ ન્યારે તે વેચાતી લીધી,
અને લઈને દુકાનની બહાર નીકળ્યા ત્યારે
મ્હારી શુદ્ધિ કેટલાં રહી નહી. હું દીવાના
જેવો બની ગયો છું. માટે મ્હને તે આપી દો.
તેના બદલામાં હું તમને એક બીજી વીંટી
મોકલીશ. આના કરતાં પણ સરસ આપીશ.
હું હવે પરદેશ જઈ છું. મ્હારી પાસે પૈસા
પણ ટીક ટીક થયા છે તે આફ્રિકા જઈને હું
જરૂર તમને એક સુંદર હીરાની નવી વીંટી મો-
કલીશ. હું તમને જરાયે ધન્ય કરવાનો નથી.
માટે મ્હને આપી દો, વાર ન કરો. ”

આ સાંભળીને હું જરાવાર ચુપ બેસી
રહી. મ્હને જણાયું કે મ્હારે ચિત્ત શાન્ત
હોવા ઉપરાંત હું વિચાર કરવાને શક્તિમાન
છું. જણવાર પછી મ્હેં એને સ્વસ્થ ચિત્ત
જરા પણ ગભરાટ વગર જવાબ આપ્યો કે
“ તમારે તે હું નામ સુઝાં જણતી નથી.
પણ તમે જે વાત કરી તે સાચી હશે એમ
હું માનું છું. નમે મારી સ્થિતિના હોવા
જતાં તમારે આવો ચોરીનો ધંધો કરવો પડે
છે તે જોઈને મ્હને ઘણી દીલગીરી થાય છે. ”

“ એ તમારી ભૂલ છે. ” તેણે કહ્યું,
“ હું ચોરીનો ધંધો કરનાર નથી, પણ આ
વીંટીને માટે હું કંઈ પણ પાપ કરવાથી ડર
એમ પણ નથી. હું મ્હારો એ વીચાર ફેર-
વવાનો નથી. તેમ તેથી ડરતો પણ નથી.
આજ જો હું પકડાઉં તો મ્હારા બાર વાગી
ગય : ખરા. પણ એ વીંટીની ખાતર તે
જોખમ વહોરવાને પણ હું તૈયાર છું. એને
માટે મ્હારો જીવ ગય તો પણ મને તેની
દરકાર નથી સમજ્યાં ? ”

“ ના, બરાબર નહીં. કંઈક સમજ પડે
છે ખરી. ” મ્હેં જવાબ આપ્યો. “ તમને
તમારી સ્ત્રી બહુજ બહાલી હતી નહીં ? ”

“ એ વાત જવા દો. એનું નામ પણ
લેતાં નહિ. ધણીના પૈસા અને પ્રેમથી સુખી
જીવન ગાળનાર તમારાં જેવાને અમારા એ
દુઃખથી કંઈપણ પણ ન આવી શકે.
મ્હને હવે રોકા નહી. અટ વીંટી કાઢી આપો
એટલે હું ચાલ્યો જઈ. ”

“ હું તેમ કરવાની નથી. ” મ્હેં દહતાથી
જવાબ આપ્યો. આ શબ્દો સાંભળીને તે ચકિત
ચર્ચ ગયો પોતાના ગજવામાંથી ધીમેથી પી-
સ્તોલ કાઢી તે મ્હારી રહમિ ઉભો રહ્યો.

“ હું આ પીસ્તોલનો થોડો દબાવું,
એટલીજ વાર છે. ” તેણે ભયભીત કરતા
માટે કહ્યું—“ પછી તમારે શું ચાલનાર છે ? ”

“ જરા થોભો ” મ્હેં કહ્યું. “ પીસ્તોલ
ફાડતા પહેલા જરા વિચાર કરજો. તમારી
પીસ્તોલનો અવાજ થશે તો પડોથમાં સર્વ
ઉદ્દેશ અને તમને તમારી લૂટ સાથેજ
પકડી લેશે, ત્યારે તમને એ વીંટીથી શા
મતોપ મળશે ? આજે નો તમને આ વીંટી
હું નહિજ આપું. તેમ કદં તો તમેજ
મ્હને ધિછારો. મ્હારા સ્વામીએ આજ મ્હારે
સાફ એ આણી છે. તેમના ઉપર મ્હારો
પ્રેમ એટલો છે કે તેમણે આપેલી કાંઈ પણ
બેટ હું બીજા કોઈ પાસે જવા દઈશકું જ નહિ.
તેઓ ઘણા દયાળુ અને ન્યાયી છે. હું તમારી
બધી હકીકત તેમને જણાવીશ માટે કાલ
રહાજે તમે પાછા આવજો અને એજ લીમ-
ડાના ઝાડ નીચે ઉભા રહેજો, ત્યાં હું તમને
આવીને જણાવીશ કે એમણે શું નિશ્ચય
એ આજન વિષે કયોં છે. તે વેળા જો તમને
ગમે તો મ્હને પીસ્તોલથી મારી નાંખજો પણ
અત્યારે હું એકલી છું તે વખતે એવું કામ
ન કરના. કેમકે એતો દીવકારાપણું કહેવાય.
અને આ વીંટીની પ્રથમ પહેરનાર જાને આટલા
પ્રેમથી ચાલનારા તમારા જેવા પુરૂષને તો એ
છાજેજ નહિ. ”

આ સાંભળી. “આહ! આ શી દશા?” એવા નિરાશાના શબ્દો ગણગણતો તે મહારી પાસેથી મ્હોં ફેરવીને ચાલવા લાગ્યો અને બારી આગળ પહોંચતાં—“ખરેખર આ તો માથાની મળી—” એટલું બોલીને તે મહારી તરફ ફરીને બોલ્યો: “હું એકવાર ગૃહસ્થ હતો, અને સત્યવાદી સ્ત્રીઓની આજ્ઞા સાચા ગૃહસ્થો હંમેશાં માથે ચઢાવે છે. કાલે હું જરૂર આવીશ અને ખેલા લીમડાના જાડ નીચે ઉભો રહીશ. હું તમારા વચન ઉપર વિશ્વાસ રાખું છું.”

“ભણે રાખો.” મ્હોં કહ્યું. પણ હજી તે શબ્દો મહારા મ્હોંમાથી નીકળ્યા તે પહેલાં તો તે અદૃશ્ય થઇ ગયો.

હું ઝટ બીજાનેથી ઉડીને બારી બંધ કરી આવી અને મહારી શાલમાં લગાડીને મુઠ ગઇ. પણ એટલેજ તો મહારે કણ્ઠ કંપન પડશે કે તે વેળા મહારે આખું અંગ થરથર કંપનું હતું. મહારા સ્વામી સવારે વહેલા આવ્યા કે તુરતજ રાત્રે બનેલી હકીકત અચ-ધૃતિ કહી સાંભળાવી. મહારા આવી રીતે ઇશ્વરકૃપાથી બચાવ થયો, તે માટે તેમણે પ્રભૂતો પાઠ માન્યો અને વ્હાલથી મ્હને કહ્યું. “શાખાશ છે ત્હારી હોંમતને મહારી! બીજી કાઠ તારી જગ્યાએ હોત તો તે આમ નીકરપણે સામી ચાલ કે નહીં તે એક સવાલ હતો. મ્હને લાગે છે કે તે તો હવડીને મરીજ જાત.”

એમનો સ્વભાવ દયાળુ હતો ખરો. પરંતુ આમ રાત્રે ઘરંદારીને ચોરી કરવા આવનાર માણસ તેવી દયાને પાત્ર છે કે કેમ તે વિશે એમને શંકા હતી. આખરે મહારી આશુચ્છી એમનું

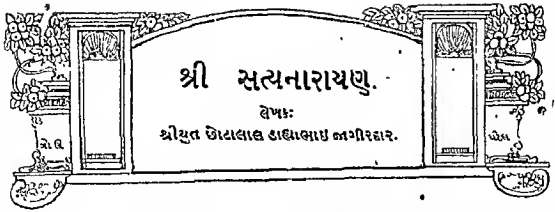
હૃદય પિગળ્યું અને મહારી સુકિતને સંમતિ આપી. તેજ રાત્રે છુપાઇને બધું સાંભળાય એવી જગ્યાએ એઓ નજીકમાંજ ઉભા રહ્યા, અને હું બેઘડક તે મનુષ્યને મળવા ગઇ. તે ક્યારેતો આવીને મહારી રાહ બેતો ઉભો હતો. તેથી મ્હોં તુરતજ મહારા હાથમાંની મહારા પ્રાણ સમાન પ્રિય વીંટી-મહારા જોળાયામાંથી મહારા છત્ર કાઢતી હોજી તે પમાણે કાઢીને તેના હાથમાં મૂકી

“લો જુઓ,—” મ્હોં કહ્યું; “ત્હમારી વાતમાં હું કેવી શદ્ધા રાખું છું તેની તમને ખાતરી થઇ? અને હવે એ બિચારી સ્વર્ગ-સ્થાને ખાતર પણ ખરી મરદાનગી રાખજો.” મહારા ઉપલા શબ્દો સાંભળતાંજ એણે જમીન પર ધુંટણીએ પડી મુઝે મોઢે આભાર દર્શાવતો હોય તેમ મ્હને નમન કર્યું અને પછી તુરતજ ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો.

આ વાર્તા બન્યાને આજે બે વર્ષ થયાં. હમણાં દીપોત્સવીના શુભ દીવસો ચાલે છે. આજે મહારા સ્વામી બહારથી મહારી પાસે એક રજીસ્ટર્ડ પારસલ લઇને આવ્યા. તે જોણી બેતાં તેની અંદરની વસ્તુપર મહારી દિષ્ટિ પડતાંજ હું ચકિત થઇ. ત્યાં એક જગજગાદ ફરી મૂકતા હીરાની વીંટી હતી. મહારી જુની વીંટીની સાથે આનો મુકાબલો થઇ શકે તેમ હતુંજ નહીં. કારણ કે આ વીંટી કંઈ સાધારણ નહોતી પરંતુ બહુજ ઉંચી કીંમતની હતી. ડાબલીમાં તેની સાથે એક મીઠી મુકેલી જણાઇ. તેમાં નીચેના શબ્દો લખેલા હતા:

“મહારા ઉપર વિશ્વાસ રાખનાર સદ-ગુણી ગૃહિણીને એક “ગૃહસ્થ” તરફથી.”

(“ગુણસુંદરી”નાં ‘મહિલા અંક’માં આવેલા ‘સત્યનારાયણની કથા’ નામના લેખના ઉત્તર રૂપે.)

શ્રી સત્યનારાયણ પ્રભુની કથા મહેં જાતે તો ઘણી થોડીવાર કરાવી હશે પણ સગાંસનેહિ કે મિત્ર સહોદરને ત્યાં કથા શ્રવણ કરવા જવાના અનેક પ્રસંગો મળેને પ્રાપ્ત થયેલા. એકાદ સમય તો આમ કથા શ્રવણથીજ પૂજનમાં પ્રવૃત્તિ કરવાની વૃત્તિ ઉદ્ભવેલી. કથા સાંભળ્યાથી કે કરાવ્યાથી અન્યની ધાર્મિક વૃત્તિને પોષણ મળ્યું કે નહિ, તેમને કોઇ ઉચ્ચ આદર્શ લાખ્યો કે નહિ, ઇશ્વરના સત્ય સ્વરૂપનું તેમને દર્શન થયું કે નહિ તે તો સર્વ પોતપોતાનો અનુભવ વર્ણવે ત્યારે ખબર પડે. પણ એ કથાના શ્રદ્ધાપુરક પારાયણથી મહારી તો ધાર્મિક વૃત્તિ પોષાઇ છે, અને મળેને ઉચ્ચ આદર્શ લાખ્યો છે. આ બે વસ્તુની પ્રાપ્તિ પછી ઇશ્વરના સત્ય સ્વરૂપનું કમેકમે સહેજે દર્શન થાય એ કહેવાપણું નથી રહ્યું. ઇશ્વરની ભક્તિ બે પ્રકારે થાય છે. સકામપણે અને નિષ્કામપણે. કામ્ય કર્મો કરતાં કરતાં કમેકમે નિષ્કામ થઇજ જવાય છે. કોઇ પણ કર્મનો આ સ્વાભાવિક ક્રમ છે. માણસ પ્રથમ સકામ એટલે કે ફળની ઇચ્છા રાખી અમુક કર્મો કરે છે. ધીમે ધીમે તેજ કર્મો તેના સ્વભાવ રૂપ થઇ જતાં તેને તે નિષ્કામપણે આચરે છે. ભક્તિને ખાતર ભક્તિ-નિષ્કામ ભક્તિ-એ ખરેખર ઉચ્ચ આદર્શ છે. આવી ભક્તિ એ ભક્તિની પરાકાષ્ઠા છે. એવા ઉદાર ભક્તને ઇશ્વરની ભક્તિ કરવા પ્રેરવાની જરૂર રહેતી નથી. તેનાથી

તો સ્વાભાવિક રીતે ભક્તિ થયેજ જાય છે. આવા આદર્શરૂપ ભક્તો તો મનુષ્યાણાં મહાસ્ત્રેષુ કશ્ચિત્ જ મળી આવશે. પણ બીજા અનેક સહજ પામર જીવોને ઇશ્વર પ્રત્યે દોરવા માટે ‘સકામ ભક્તિ’નો આદર્શ રજુ કરવામાં શું ખોટું છે તેની મળેને સ્કમજાણ પડતી નથી. હું પોતે તો પામર છું, અનેક વાસનાઓથી ભરેલો છું, અનેક દુઃખો અને આપત્તિઓથી કોઇ કોઈ વાર એવો મુંઝાઈ જઈ છું કે ખુદ ઇશ્વરની હસ્તિ માટે પણ મન કામાડોળ થઈ જાય છે ! એટલે મહારા જેવા પામર જનો માટે સકામ ભક્તિ આવશ્યક છે એમ હું માનું છું. સત્યનારાયણની કથા ભૌતિક સુખને માટે કહેવાતી હોય તો તે સકામ ખરી. પણ આધ્યાત્મિક સુખને માટે કરાવી હોય તો તેથી અંતઃકરણ શુદ્ધ થઈ આત્મિક સુખ અર્થાત્ પરમાનંદની પ્રાપ્તિ થાય છે, અને એ રીતે તો નિષ્કામ ભક્તિજ થઇ. આપણી લૌકિક લાખામાં કહું તો મહારા વિચાર પ્રમાણે આદમી ભક્તિજ ના કરે તે કરતાં લાલચથી પે ભક્તિ કરવા પ્રેરાય એ હજાર દરજ્જે ઈષ્ટ છે, ખલકે આવશ્યક છે. રોગી બાળક બીલકુલજ ઔષધ ના પીએ તે કરતાં સાકરની લાલચે અથવા ભયને માટે ઔષધ પીએ એ શું ખહેતર નથી ? હોંસથી પીનાર સમજી બાળકને કોઇ લાલચ કે ભયની જરૂર નથી એ દેખીતું છે. પણ

સાકર વગેરે લાલચ આપી સામ્ય ઉપાયોથી પણ વશ ન થનાર બાળકને આખરે એ પગ વચ્ચે ઘાલી એ હાથ પકડી મ્હોડામાં એ દાંત વચ્ચે આંગળી ખોસી મ્હોડું ખુલ્લું કરી દેવા પાનાર માતા એ છઠ્ઠી અને અણસમજી બાળકને ભસે કરનાના અવતાર રૂપ ભામે પણ સમજી માણસને એ માતાની કરતા નહિ પણ - દયાળુતાજ લાગશે. અસ્તુ.

સત્યનારાયણની પૂજા કથા અને નોદરોજ, તેમ નહિ તો કોઈ તાર પર્વણે અને તેમ પણ નહિ અને તો ત્યારે મનમા પૂજા કરવાનો ઉમંગ થઈ આવે ત્યારે થઈ શકે છે એ પૂજા કરવાને આયંદાણ, બહુ અનુકૂળ સમય હોવાથી બહુધા ગોરજ વખતે એની પૂજા શરૂ કરવામા આવે છે. પૂજા પહેલા અપવાસ સેવવાનો હોય છે તથા તે દિવસે મન વચન અને કર્મથી અલગથી પાળવાનું હોય છે. સગાં, સહોદર, મિત્રમંડળ, જોળખીતા, ખીન જોળખીતાં સૌને કથા પૂજામાં લાગ લેવા પધારવાનું આમંત્રણ કરવામાં આવે છે. જે સ્થળે ભગવાનની પૂજા કથા થવાની હોય છે તે સ્થળને સ્વચ્છ તથા પવિત્ર કરી મુશાભિત કરવાનું હોય છે. એમાં અમુકજ વૈષ્ણવ અથવા જોછએ કે અમુક જગ્યામાં સામગ્રી જોછએ એવું કાંઈ વિધાન નથી. યથા શકિત યથા મતિ પણ પૂણું શ્રદ્ધાથી એ પૂજા કથા કરવાની હોય છે એટલે રંકમા રંક કઢીચારા કે જોવાળથી માંડીને એ પૂજો ધરાવનાર ચક્રવર્તિ રાજા મુધીના તમામને શ્રદ્ધા હોય તો એ પૂજા સહજ પ્રાપ્ય છે. પંડિત, મૂર્ખ, જી, બાળક, શરૂ જેને પણ ઇચ્છા થાય તેને આ કથા પૂજાનો સમારંભ કરવાનો અધિકાર છે. યથા સમયે કેળતા સ્થંભથી મુશાભિત કરેલા પાટપર થઈ જોખા વગેરે ઉચ્ચ પ્રકારના અજના મંડળ પર સ્થાપન કરેલા શ્રી સત્યનારાયણ પ્રભુની પૂજા પૂષ્પ, ધૂપ, દીપ, નવેલથી

શરૂ થાય છે, ત્યારે પૂજામાં એમના પહેલાં સ્નાનથી શરીર શુદ્ધિ અને અપવાસથી મનની શુદ્ધિ સાધ્ય કરેલા ભક્તનું ચિત્ત બહુ શાંત હોય છે. એ વાતની અનુભવીઓ સાક્ષી-પૂરશે. આમ શાંત ચિત્તે શ્રીવિષ્ણુના સહજ નામનો જંપ સાથે તેટલાજ સદસ્ય તુળસીદળ ભગવાન ઉપર શ્રદ્ધાથી સ્તુતિપાવાનાં હોય છે. આ બહુ અગત્યની ક્રિયા છે. આ ક્રિયાના ભૌતિક લાભ તરફ નજર સરખીયે નહિ માંડતાં માત્ર આધ્યાત્મિક દ્રષ્ટિએજ આ ક્રિયાનું મહત્ત્વ વિચરીયે તો માલમ પડશે કે આ ક્રિયા પ્રભુ સાથે તન્મયતા સંધાવવામાં ઉત્તમોત્તમ છે. ચિત્ત તન્મય થતાં ચિત્ત શુદ્ધિ મોઢેને થાય છે અને શુદ્ધ ચિત્તમાં ધ્યેયરતા સત્ય સ્વરૂપનું દર્શન અનાયાસે થાય છે એટલું સ્વીકારવામાં કોઈને વાધો નહિ આવે.

શ્રી સત્યનારાયણની પૂજામાં મુખ્ય બાળન આ પૂજા છે. પછી એની કથા વંચાય છે. આ કથા એક રીતે તો ગૌણજ છે. પણ એમા શ્રી સત્યનારાયણની પૂજાના અનુષ્ઠાનનો વિધિ તથા એનું માદાત્મ્ય મૂખ્યત્વે વર્ણવેલું હોય છે એટલે એ કથાને પ્રધાનપદ મળેલું છે. કારણ-કોઈ પણ ક્રિયાનો વિધિ જળ્યા વગર કે માદાત્મ્ય પીછાડ્યા વગર તે આચરણની ભાએજ વૃત્તિ થાય છે એ આપણે સદજ અનુભવ છે. શ્રી ભગવદ્ગીતામાં પણ ગીતાના પાઠની શરૂઆતમાં કે તેને અતિ માદાત્મ્ય વાંચવાનું હોય છે. તે જો ન વંચાય તો ગીતા પાઠ યથા થાય છે એમ એમાં કહેલું છે. ગીતા માદાત્મ્ય પર આટલો જોખો ભાર શા માટે મુકવામાં આવે છે એની મ્હને પહેલાં તો સ્વમજણ હતી નહિ, પણ કેટલાંએક અનુભવ પછી મ્હને એનો ખ્યાલ આવ્યો. ભકિતરસમાં તરભોજ યથા નિષ્કામ ભક્તો માટે ધ્યેયરતા ભકિત માટે કરા નિષિ નિષેધ આદરપદ નથી એ સ્વમજી રાકાય

એવી બાબત છે. પણ બાળ ભક્તના હૃદયને ધ્વજરાશિમુખ, કરવા અનુભવીઓએ જો, ચીલા પાડ્યા હોય તે તરફ અશુભિનિર્દેશ કરવા આવા માહાત્મ્યનું નિરપણું અનિવાર્ય છે. મહારી પાડોશમાં એક બાઈ, રહેતાં હતાં શ્રી હંકારજીની યથા મૂર્તિ સેવા પૂજા કરે, માળા ફેરવે પણ એમને એમ થયું કે શ્રી ગીતાનો એક શ્લોક પણ વાંચ્યા વગર એ મરી જાય તો એને સ્વર્ગ પ્રાપ્તિ ન થાય. એ દુષ્ટિથી એ પહેલાં અધ્યાયનો 'ધર્મક્ષેત્રે કુરક્ષેત્રે' વાળો પહેલો શ્લોક શુદ્ધ રીતે બોલતાં શીખ્યા. એમને, એમ લાગ્યું કે એમણે આ રીતે સ્વર્ગમાં પોતાને માટે એક, એક તો 'સી-અર્ડ' કરી નાંખી. પણ લોભનો ક્યાં થોભ છે? મારે ધારે એમને તો સ્વર્ગ પણ કુચ બીસાતમાં નહિ જેવું લાગવા માંડ્યું. અંતે એક અને બીજા શ્લોક, આગળ એ સ્વર્ગનાં પંચ શા આચાર? એમણે તો એ રીતે આખી ગીતા લોભે લોભે, શીખી લીધી. પણ કોઈએ કહ્યું: "એમ શીખ્યાં તેમાં કોઈ વસ્તુ નહિ, એનું આચરણ થવું જોઈએ!" આ રીતે માહાત્મ્યની લાલચથી લોભાઈ તે બાઈ ગીતાનો પાઠ તો શીખ્યાં, પણ ધ્વજ કૃપા હશે તો એ જ્ઞાનનું જીવ એનું આચરણ કરતાં એક નહિ તો અનેક જન્મોને અતિ થે શીખશે, એમાં મહેને તો છાંટાભાર શંકા નથી. કારણ ભગવાનની પ્રતિજ્ઞા છે કે એને નિમિત્તે પ્રવૃત્ત થયું કયાણુકારી કામ અધૂરું નાશ પામતું નથી. કામ કરતાં કરતાં મરણ થાય તો પછી બીજે જન્મે જ્યાંથી કામ અધૂરું રહ્યું હોય ત્યાંથી તે પાણુ શરૂ કરવા ભક્તને પ્રેરે છે, અને એમ ચિત્તશુદ્ધિ થતાં થતાં આખરે ભક્ત પ્રભુ પદને પામે છે.

આમ સત્યનારાયણની પૂજનની કથાનો ઉપયોગ છે. દરે એ કથામાં શું આવે છે તે જોઈએ. જુદી જુદી કથાનું વિસ્તારથી વિવેચન કરનાં પાર આવે નહિ. તેથી તે હુંકમાં જોઈ

જઈશું. આમાં કડીઆરાની વાતથી એમ નિરપણ થયું કે શ્રી સત્યનારાયણની પૂજનનો અધિકાર સાને છે એટલું જ નહિ પણ એ સાધનની વિપુલાવાળો કરી શકે એવું થે નથી. આર્ત જ્ઞાનનું કે અર્થાર્થ પોતપોતાની મનોકામના સિદ્ધ કરવા માટે એ પૂજા કરી શકે. રોગોથી પીડિત દુઃખી માણસ અપવાસ, જુગસી સમર્પણ, મંત્ર, જપ, ધૂપ, દીપ, નૈવેદ્યથી ઉપજેલું શુદ્ધ વાતાવરણ, સ્વચ્ચન (auto-suggestion), પંચામૃત પાન, કેપુજી આરતી વગેરે વિધિના પાલનથી આરોગ્ય મેળવે, પુત્ર, ધન કે બીજી લાલસાવાળો મનુષ્ય ઉપર્યુકત વિધિ ઉપરાંત પ્રતિજ્ઞાપાલન, સત્યાચરણ, દેશાવર ગમન, વગેરેથી પોતાનું માંડ્યું મેળવે, કોઈ પણ જાતની કામના વગર શ્રી સત્યનારાયણ પ્રભુનું પૂજન અર્ચન કરનાર જ્ઞાનનું શુદ્ધ યથક્ષા અંતઃકરણમાં કમે કમે પ્રભુના તત્વની ઝાંખી કરે. બીજી કથામાં આવતો સાધુરામ વાણીઓ ધન પુત્રની લાલસાવાળો હતો કથાનો સંકલ્પ કરતાં એ બધું એને મળે છે પણ એને માગી વસ્તુ મળી કે તરત તે પોતાની હેશિઆરીનું, ફળ સમજી જતે બીકણુ એટલે કંથા કરાવવાનું માંડી તો વાળતો નથી પણ એ વાતને એ ટોલ્લે રહી શકે છે અને કથાને મુલત્વી રાખ્યા કરે છે. આનું કારણ વાણીઆની સદજ કરકસર કહો કે જનસ્વભાવોચિત પ્રતિજ્ઞાપાલનનું દીવાપણું કહો. પણ પ્રભુએ ખવડાવેલી અનેક સામ્ય ઠોકો જનાં વાણીઓ એકદમ મુઠ્ઠરી જતો નથી. કૃપાણુ સત્યનારાયણ પ્રભુની ઇચ્છા એને વિનાકારણ દુઃખી કરી દુઃખતા ગર્ભમાં સજાતો ગણવાની નથી, પણ પ્રતિજ્ઞા સ્મરણ વગેરે સામ્ય ઉપાયોથી વાણીઓ ન મુઠ્ઠરે તો દુઃખ વગેરે સામ્ય ઉપાયોથી એને પોતાના તરફ વાળવો એમ પ્રભુની ખાસ ઇચ્છા હોવાથી એ દુઃખરૂપ ચમત્કાર વાણીયાને ધરીધરી

ખતાં છે. દેદ થઈ દુઃખી થયા છતાં વાણીઆમાં
 / મુત્સદ્દા પણું જઈ સરળતા આવતી નથી.
 એક સાધુના વેશમાં ભગવાન એને પૂછે છે
 કે ' વદાણમાં શું ભયું છે ? ' ત્યારે મુત્સદ્દા
 વાણીઆ કહે છે ' સુકકાં પાંદડાં ' ! ' તથાસ્તુ '
 કદી વાણીઆના પથ્થાતાપની વાટ જોતા સાધુ
 રૂપમાં ભગવાન આગ્રા હિંદુ રહે છે. કેવા દયાળુ !
 વદાણુ ધનને બદલે સુકકાં પાંદડાંથી ભરાઈ
 જાય છે એટલે વાણીઆને, પોતાના મુત્સદ્દા-
 પણાનો પથ્થાતાપ થાય છે અને તે કૃપાળુ
 સાધુ પાસે જૂઠ્ઠાની માશી માગે છે કે તરત
 વદાણુ પાછું અસત્ત વસ્તુથી લદાઈ જાય છે !
 વાણીઆને ઘેર જુઓ તો એની પત્ની લીલા-
 વતી અને પુત્રી કલાવતી પણ દુઃખી હતાં.
 તેઓ પણ દૂર દેશાવર ગયેલા પોતપોતાના
 પતિના મુખરૂપ સમાચાર અને સ્વદેશાગમ-
 નની ઇચ્છાથી તેઓ સત્પત્તારાયણની પૂજા કરે
 છે. એમની ઇચ્છા ભગવાન પૂરે છે અને પતિના
 પુનરાગમનની એમને ખબર મળે છે. ભૌતિક
 મુખના સમાચાર સાંભળી દેલી થયેલી પુત્રી,
 પ્રભુનો પ્રસાદ ત્રદ પૂજની પૂર્ણાકૃતિ કીધા
 સિવાય નહીને કંઈ પતિને દર્શને દોરી આવે
 છે. આ બધું આભાસિક જતાં કેટલું અપરિત
 હતું ? નં પ્રભુની કૃપા પ્રસાદથી પોતાને
 મંગળ થતી પ્રાપ્ત થઈ તે પ્રભુ તરફ પોતાની
 દક્ષિણ વસ્તુ મળતાંજ બેપરવા થઈ જવું
 એ શું ઉચિત હતું ? છતાં કેટલા બધા મનુ-
 ષ્યો એમજ કરે છે ! ' મરજ સરી ને વેલ
 વેરી ' એ પ્રાકૃતિક દહેવન પણ શું મુચ્યે
 છે ! પણ પ્રભુ દયાળુ છે. દષ્ટિ મર્યાદામાં
 દેખાતું ' ભયું ' ભાદયું ' કલાવતીના પતિવાળું
 વદાણુ એકદમ અદરય થાય છે. એ જોઈ
 સારુ સંસાર એનાકર્ણ બની જાય છે અને
 કીકરી મૂર્છા પામે છે. પણ પ્રભુ દયાળુ છે.
 બહા પર દુઃખ નાખી તેને ત્વનિ ત્યાં સજ્જ
 હતા રાખવા એ નથી માગતો. કીલાવતીને
 આકાશ વાણી થાય છે અર્થાત્ એના ક્ષરવા-

કાશમાં ' એકાએક ક્ષુદ્રી આવે ' છે. કે જનસ્વ-
 ભાવોચિત્ત હર્ષવેદહમાં પુત્રી પ્રભુની પ્રસાદી
 લીધા વગર ત્યાંથી આગળ દોરી આવી તેનું
 એ કળ છે. તરત તેઓ ત્યાં સત્પત્તારાયણની
 ' કરી પૂજા કરવાનો સંકલ્પ કરે છે એટલે જમા-
 ધનું વદાણું સહીસલામત કાઢે આવી ઉભું
 રહે છે. કલાવતીને ' પણ મૂર્છા વળે છે.
 પસ્તાયજ્ઞ વાણીઓ હવે કથા કરતી
 મુલતી રાખતો નથી પણ ત્યાં ત્યાં પૂજન
 કરે છે અને પટીજ ઘેર જાય છે ! નજ્યાં
 સાધનોથી મે પૂજન અનાયાસે થઈ ચકતી હતી
 છતાં પ્રમાદને લીધે, કે સોભને લીધે પ્રભુની
 પૂજન કરવાનો સંકલ્પ વારે વારે કરી પૂજને
 તે આધીને આવી કેલા કરતો હતો.
 તેથી તે વાણીઆને દુઃખ પડ્યું. તેને
 દુઃખ આપવામાં પ્રભુ દૂર નથી પણ ત્યા
 જુગ છે, એમ આપણે પરિણામ ઉપરથી જોઈ
 શકીએ છીએ. કારણ પ્રભુ દયાળુ છે મારજ
 દૂર પણ છે. દૂરના વિના એની દયાળુતા સં-
 ભવતી નથી. પરિત રહેવાનો સંકલ્પ કર-
 નાર માણસ પોતાના સંકલ્પને જૂઠી જઈ વે-
 ર્યાગમન કરે તો પ્રથમ તો પ્રભુ એને સોદ
 નિંદા, અર્થ નાથ, શકિત ક્ષય વગેરે સાંખ્ય
 ઉપાગોથી એને એ રસ્તેથી પાછો વાળતા
 દરેક પ્રયત્ન કરે છે. પણ એ જ્યારે નથી
 સમજતો ત્યારેજ એને ગરમીના કદોમાં સપ-
 ળતી એની પાસેથી પથ્થાતાપ કરાવે છે અને
 સુખ્યે વાળા એને સુખી કરે છે. આમ પ્રભુ
 ની કરના પણ એની કૃપાજ છે. અને પ્રભુની
 કરના ! ઓહો ! આમરીના ભોગદેખીગમં
 ઉબેડી નાંખી વળા તેના ઉપર માફ સોંપે
 તેવો એ દૂર છે ! એની દૂરતાનું વર્ણન કયું
 થાય એમ નથી ! ગરમીના રોગને લીધે પી-
 ળાના કોષ કમનસીબને પૂછી જાઓ, રવે રવે
 કીકરી પીડાના કોષ સોલાનો અભિપ્રાય
 માંગે; તમને એ એમજ કહેશે. એમ ના
 કહેશે કે એ સોદા એમનાં કમોને લીધે પીડાય

છે ! એમ કહેશે તે હું કહીશ કે આદમી સુખ પામે છે તે પણ એના સત્કર્મને લીધે. એમાં ઇશ્વરને કાંઈ લેવા દેવા નહિ ! પણ તમે એને દયાળુ કહો તો એ તેટલોજ દૂર પણ છે એ સદગ્ધ ફલિત થાય છે. હા, એની એ દૂરતા તે પણ એની દયાળુતા માટે જ છે એમ કહો તો મ્હારે તે બીનતકરાર કબ્જ છે.

હવે રહ્યો પેલો ધમંડી રાજા ! એ રાજા પણાનું અભિમાન રાખી ગરીબ ગોવાળીઆથી પૂજ્યવક્ત્રા શ્રી સત્યનારાયણ પ્રભુના પ્રસાદની અવગણના કરવાથી દુઃખ પામે છે. પ્રભુ આગળ તો રાજા રાંક સર્વ સમાનજ છે, મોટાઈનું અભિમાન પ્રભુ સાંખી શકતા નથી એ તે કથાનું તાત્પર્ય છે. રાજા દુઃખી થાય છે એટલે એનો ગર્વ ટળે છે અને નમ્રતા પામી પ્રભુની પૂજા કરી એ સુખી થાય છે. પણ આવી રીતે ભયથી કે લાલચથી કરેલી ભક્તિ પ્રભુને સ્વીકાર્ય છે કે કેમ એ પ્રશ્ન હવે રહ્યો ! હિંદુશાસ્ત્ર તો કહે છે કે ઇશ્વરની ભક્તિ પ્રેમથી તો શું પણ ક્રોધ, દેવ, ઇર્ષ્યા ભય, લાલચ વગેરે અંતઃકરણની કાંઈ પણ ઉચ્ચ કે નીચ વૃત્તિને આશ્રયે કરે તો પણ તેને તે સ્વીકાર્ય છે. સત્યનારાયણના ભક્તો જાણે છે કે સત્યનારાયણ પ્રભુની નિંદા કરનાર માણસને પણ એ તારે છે. કારણ પ્રભુને જોઈએ છીએ તે બીજું કંઈજ નહિ પણ પોતાની સાથે તન્મયતા. પ્રભુની નિંદા કરનાર માણસ નિંદા કરતા વારે વારે પ્રભુનું નામ લે છે અને એ રીતે વૃત્તિ પ્રભુ સાથે તદાકાર થાય છે. જેના પર આપણને ક્રોધ થાય છે તેની સાથે આપણી વૃત્તિ તન્મય થતા વાર નથી લાગતી એ આપણો અનુભવ છે, તેમ એ માટે હિરણ્યકશિપુ, હિરણ્યકશિપુ, રાવણ, કંસ, શિશુપાળ વગેરેના દ્રષ્ટાંતો પુરાણોમાં મોજુદ પણ છે. ભયથી તન્મય થવાનું પ્રસિદ્ધ દર્શાન

કીટક ભમરીનું છે. તાત્પર્ય એ કે ભક્તિનો કાંઈ પણ પ્રકાર પ્રભુને સ્વીકાર્ય છેજ. જો ન હોય તો એ પ્રભુ નથી પણ કાંઈ સમદર્ષિ ધરાવતા સામાન્ય મનુષ્યથી ય ન પેતર છે. નાસ્તિક અધર્મકારના સાક્ષાત અવતાર સમો હિરણ્યકશિપુ કંદાય આમ જોયો હોય :

“સાચોજ હું વિષ્ણુને ધિક્કાર છું. મન વચન અને પ્રાણથી હું એના તિરસ્કાર કરું છું. હું એને સાધુ સાધુ કહી દઉં છું કે હું તને ધિક્કાર છું. પછી બદલામાં નરકની જ્વાળાની રાહ જોતો હું મગરરીથી અકક અને ટટાર ઉભો રહું છું. પરંતુ તે અચાનક મારા ઉપર તેની કૃપાનો વરસાદ વરસાવી મૂકે છે. કારણ જુઓ તેણે મને પોતાના તેજમાં સમાવી દઈ મ્હારી સરજનજીની ઇચ્છા મુજબ સાધુન્ય મુકિત આપી.” પ્રભુને ભક્તની વૃત્તિની જ્ઞાતિ જોવાની નથી પરવા. એને જોઈએ છીએ પોતાના સ્વરૂપ સાથે તેની તન્મયતા. પછી તે તન્મયતા પ્રેમથી, ક્રમથી, ક્રોધથી, ભયથી કે ગમે. તે વૃત્તિથી કેળવાતી હોય તેને માટે તે ઉદારીન છે. પ્રભુ સાથે તન્મયતા એ મુખ્ય ગુણ છે. બાકી બધા બહારનાં ફેતરાં છે.

અમ. પ્રેમથી નહિ તો દુઃખ અને વિપત્તિના ભયથી ય કરાતી સત્યનારાયણની પૂજા પ્રભુને સ્વીકાર્ય છે. જે લોકો એની પૂજા બાજત ઉદારીન છે તેને એ દુઃખ અને વિપત્તિ નથી આપતો. પણ એક વખત એની પૂજાને સંકલ્પ કરી વારે વારે ફરી જનાર જીવોને કે પોતાના મ્હેટાપણાના અભિમાનથી અકક કે ટટાર રહેનાર ધમંડીને સુખ થે દોરવા એ પોતાની આંખ લાલ કરે છે. હા જરા આંખ લાલજ કરે છે ત્રાકી નહિ તો પ્રભુ શું કરવા શક્તિમાન નથી ! એની કૃપાપ્રસાદી વગર તો મનુષ્યની હસ્તીએ સંભવતી નથી ત્યારે દુઃખની તો વાતજ શી !

આમ સત્યનારાયણની પૂજા, કયા, અંપ-
વાસ, અહ્યર્થ, જપ, ભજનકીર્તન વગેરે
માત્રિક કર્મોના અનુક્રમને લીધે ધાર્મિક વૃત્તિ
પેળે છે એટલું જ નહિ પણ તેની વૃદ્ધિ કરે
છે. પ્રતિજ્ઞાપાલન, સંત્યતા, નમ્રતા વગેરે ઉચ્ચ
આદર્શોને ઇન્દ્રિયોના ભય રાખી વળગી રહે-
વાનું એ શીખવે છે. અને એ રીતે અંતઃ
કરણની શુદ્ધિ થતાં યતાં આખરે ચૈતન્યના
માયામાં પડેલા પ્રતિબિંબ રૂપ ઇન્દ્રિયોના સત્ય
સ્વરૂપનું તેજ ચૈતન્યના અવિષ્કારમાં પડેલા
પ્રતિબિંબરૂપ જીવને દર્શન થાય છે.

સત્યનારાયણની કયા મુખાષ્ટમાં તો દેર
દેર થાય છે. પોલીસ ચોકીમાં જુઓ કે
માધવમાગ પાસેની વેરાન જગ્યામાં જુઓ.
કોઈ મરાઠા કારીગરોના કારખાનામાં જુઓ
કે કેરીની મોસમ ખજાસ યતાં કોઈ વીડોળા
પાહુરંગ કુટમરચંદની દુકાને જુઓ. સેવા ભા-
વથી સર્વ કોઈ સત્યનારાયણની પૂજના સમા-
રંભમાં લાગી જાય છે. સ્વર્ગભૂમિ માફક
જગ્યાને સ્વચ્છ કરે છે અને ફલપાનથી તેઓ
તેને શણગારે છે, અને તે દિવસે અપવ, સ
અહ્યર્થ, જપ, ભજન વગેરે યથારાત્રિ
પૂજની પ્રેરણા પામનાર લોકો આદરે છે.
જાનપ્રવા શોકોને પણ “શ્રી સત્યનારાયણથી
પૂજ”ના પોસ્ટરોથી ખજર કરી આમંત્રે. છે.
પણ ખરે આપણે જેને નીચ સંસ્કારના લોક
માનીએ છીએ તેના તરફથી એનો સમારંભ
થાય છે. તો પણ તે દિવસે ત્યાં જિભ્લસનાનો
તેના કોઈપણ સ્વરૂપમાં અભાર્વ હોય છે.
અમારા માળાની નીચે રહેતા ધાડીઓએ
માન્યું કે એક વર્ષ અધે ખેંગ ચયો પણ
અમારા માળામાં એક પણ ખેંગ કેસ ન
ચયો તે ઇન્દ્રિયની દૃષ્ટાને લીધે. આ માન્યતાને
સત્યનારાયણની કયા અમારા માળામાં ધામ-
ધમથી કરાવી એ લોકોએ મૂર્ત રૂપ આપ્યું.
આ પ્રયાશું જમદી અંત લાવવા લાવકની

છે ? શ્રદ્ધાળું જનોની શ્રદ્ધા આં નિર્દોષ કયા
પૂજન પરથી ઉખેરી નાંખવાનું પાપ શું વહેરવા
જેવું છે ? મીત્ર, સ્પેન્સર કે હકસલીની શીલ-
સુરીમાં કુખમાં આનાર પંડીતો આપણી સત્ય-
નારાયણની કયા પૂજની પ્રયાતે હાલ લાગે, ન
સ્વીકારે પણ એ પૂજને પશ્ચિમનાં Auto-
Suggestion (સ્વસૂચન), Mental
Telepathy (વિચાર વિનિમય) કે Perso-
nal Magnetism ના ભપકાભર્યા
નામોની છાપ મળશે એટલે નિસ્તરશ્ય એ પૂજન
તરફની એ લોકોની ધૂણા જરૂર એાછી. ચશે
એમાં શક નથી. સત્યનારાયણની કયામાં
રાગને, સ્વપ્ન, યતું અને સાધુરામ વાણીઆનું
કેદમાંથી નિર્દોષ કરી માનસહિત છૂટી જવું
તેમજ, પૂજની લગભગ પૂર્ણાદુતિ વખતેજ
લીલાવતી તથા કળાવતીને પોતાના પ્રિય
જનના આગમનના સમાચાર મળતા કલ્યાદિ
Mental Telepathy ના દષ્ટિા છે.
કડીઆરા તેમજ સાધુરામને મુખ સંપત્તિ
પ્રાપ્ત થવા એ auto-suggestions ના
દાખલા છે. વિસ્તારભયથી આ વિષયમાં આટ-
લું જ મુચન કરી એટલું જ જણાવીશું કે,
કોઈ જીવાનું ખીજ કરાને ખાતર નહિ તો
સત્ય શુદ્ધિ અર્થે પૂર્ણ શ્રદ્ધાથી શ્રી સત્ય
પ્રભુની પૂજ યથાવિધિ કરશે તો તેની મનો-
કામના યથા સમયે તેની હૃદયની તીવ્રતાના
પ્રમાણમાં સિદ્ધ થવા વગર રહેશે નહિ.

ઉવટમાં શ્રી સત્યનારાયણની કયાનો
સંપાદક કોઈ ભારે પંડીત નહિ હશે તેથી કે
પ્રભુ પૂજની કયામાં ભારે આડંબર લયો
સાહિત્યની એને જરૂર નહિ લાગી હોય તેથી
કયામાં ઉચ્ચ પ્રદેશમાં ઉદ્ભવન કરતું વિદ્વદ-
બોધ્ય દર્શિત્વ નથી આવી શક્યું. એટલે
પંડીતોને એમાં બહુ રસ નહિ પડે. પણ
સાદા સરળ લોકોની પ્રભુ પૂજમાં યદા ઉત્પન્ન
કરે એવી સરળ છતાં સિદ્ધ ભાષામાં તો એ

કયા કહેવાય છેજ એટલું ઉમેરી લઇ હું વિરામ પામીશ. [“ગુણકુંદરી”ના-વિદુષી તંત્રીને મૂળ કથા કઇ તેખાખત શંકા ઉપજી છે. મહારા નમ્ર મત મુજબ સત્યનારાયણની કથામાં મુખ્ય વસ્તુ સત્ય પ્રભુની પૂજા છે. કયા તો ગાણું છે. ‘સત્યનારાયણની કથા’ લોકો કહે છે તે લક્ષણોએ કરીને કહેતા દર્શી. અરુ નામ તો સત્યનારાયણની પૂજા હોવું જોઇએ. કહી-આરો સુખી થયો તે સત્યનારાયણની કથા સાંભળીને નહિ પણ પ્રભુની પૂજા કરીને.

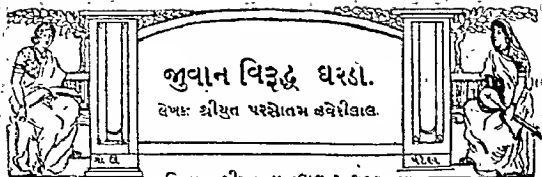
તેમજ માધુરામ દુઃખી થયો તે કયાનો નહિ પણ પૂજનો અનાદર કરીને. કથામાં તો પૂજનો વિધિ તથા તેનું માહાત્મ્ય છે. જો કયા સાંભળવા માત્રથીજ સુખ સંપત્તિ મળતાં હોય તો કહીઆરાના ને જોઇને કલાવતીનાં દુઃખો કયા સાંભળીનેજ વિરામ પામ્યાં હોત. પણ તેમ નથી. તે લોકો ખતે શ્રદ્ધાથી સત્ય-પ્રભુની પૂજા કરે છે ત્યારેજ તેમને તેનું ફળ મળે છે. આ દૃષ્ટિએ સત્યનારાયણની મૂળ કથા કઇ એ શંકા ઉભી રહેતી નથી.]

ઝાડપર ચઢતી માછલી

દીલીપ્પાછન બેટમાં એક અંગ્રેજ વિજ્ઞાનશાસ્ત્રી જળચર સૃષ્ટિનું સંશોધન કરે છે. તેણે ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારની માછલીઓની રહેણી કરણોની વિગત મેળવી છે. એ મત્સ્ય પરી-ક્ષક જણાવે છે કે ઝાડપર ચઢવાની કળા માત્ર મનુષ્યની કલ્પનાનું પરિણામ નથી. દીલીપ્પાછનમાં કેટલાંક તળાવોમાં તથા ખાબોચીઓમાં એવી માછલી યાવડે કે જે પાણી બહાર નીકળી ખુલ્લી હવામાં ચાંટા મારે છે, ખેતરોમાં ફરે છે અને ખડખડા ચડવાળાં ન્દાનાં ઝાડપર ચઢી રહેલ કરે છે. ઉતાળાની ઝડપમાં આ માછલીઓ થોડા પાણીવાળા કાદવમાં જીવી શકે છે, અને હેવટ માત્ર બેજવાળી જમીનમાં પણ બાકારાં પાડી રહે છે. ઘણી વખત ઘાસનાં ખેતરમાં દીલીપ્પાછનનાં મૂળ વતનીઓ આ માછલીનો ચિકાર કરતા માલમ પડે છે. આ જાનની માછલી સૂડી જમીનપર પાણી વિના ૭ દિવસ સુધી જીવી શકે છે.

એક દિવસ પ્રોફેસર સાહેબનું મગજ બીજા વિચારોમાં ઊમળું કરતું હતું. એટલામાં તેમણે પોતાની પત્નીને પોતાની પાસે મેજ ઉપર સુવાસિત દુલ્હનો એક સુશોભિત કલગો મૂકતાં જોયાં અને પૂછ્યું, “આજે આ શું?” પત્નીએ દસતાં દસતાં જવાબ આપ્યો. “આજે તમારા લગ્નની વર્ષગાંઠ છે તે પણ ત્દમે ભુલી ગયાં કે શું?” આ સાંભળી પ્રોફેસર સાહેબ બોલ્યા, “એમ કે? ત્યારે તમારા લગ્નની વર્ષગાંઠ કયારે આવે છે તે મને જણાવજો. હું પણ ત્દમને આવોજ સુંદર કલગો ભેટ આપીશ!”

ચિત્રકાર: શ્રીયુત નાનાલાલ ર. શુક્લ.

મનુષ્યની જીંદગી ત્રણ વિભાગમાં વહેંચાઈ છે. બાલ્યાવસ્થા, યુવાવસ્થા અને વૃદ્ધાવસ્થા. આ ત્રણ અવસ્થામાં યુવાવસ્થાને વધારે મહત્વ આપાય છે. બાલ્યાવસ્થા રમનગમનમાં ગળાય છે અને વૃદ્ધાવસ્થા દેહનું સાર્થક કરવામાં. ત્યારે જીંદગીના અવનવા રસ ભોગવવા માટે યુવાવસ્થા છે. આ પ્રમાણે યુવાવસ્થા દેખીતી રીતે પહેલી અને ત્રીજી અવસ્થા કરતાં વધારે કીમતી અને ઉપયોગી જણાય છે. યુવાવસ્થાનો યોગ્ય ઉપયોગ કરી ચક્રાવ્ય એવા બીજા, બાલ્યાવસ્થામાં બાલક શુદ્ધિમાં મારી, સમગ્રવી, પટાવીને પણ રાખવાની અને યુવાવસ્થાના અનેક અમલકારો સામે સલાહકાર તરિકે કામ કરવાની ફરજ માતાપિતાની અથવા વડિઓની છે.

પરંતુ યુવાવસ્થાજ એવી છે કે જેમાં મનુષ્ય સારા સલાહકારોની સલાહ વિરહ અઘટિત કામ કરી લે છે અને પછી પશ્ચાતાપ કરે છે. તેથીજ અનુભવીઓએ યુવાનીને દીવાની કહી છે. યુવાનોને તે પ્રમાણે પશ્ચાતાપ કરવાનો અવસર ન આવે તે માટે આપણા ધરડાઓએ પોતાની અનુભવસિદ્ધ વાણી આપણી પાસે મૂકી છે. આપણા વૃદ્ધોની “કહેવતો” યુવાનો માટે ધણી માર્ગદર્શક છે.

આપણે અત્યાર સુધી એમજ સમજીએ છીએ કે જે જે આપણા ધરડાઓ આપણે વાસ્તે કહેવત વગેરે રૂપમાં ઉત્તમ વ્યાનદારિક તેમજ પારમાર્થિક જ્ઞાન મૂકી ગયા છે તેના

સમ્બોના બહારથી દેખાતા સામાન્ય અર્થોજ તેના ખરા અર્થ છે; પણ એમ સમજવામાં ધણી ભૂલ છે. એ કહેવતો આપણે અત્યાર સુધી માનતા આવ્યા તેમ માત્ર વૃદ્ધોની વર્તન વધારવા માટે નથી; પરંતુ આપણને તેથી સંગીન લાભ થાય એવી ઇચ્છાથી જ તેઓએ એ કહેવતો ચાલુ કરી છે. કહેવતો એક પ્રકારનું જ્ઞાન છે.

પરંતુ આપણા યુવાનોને ધરડાઓની એ કહેવતો અથવા તેઓનું જ્ઞાન ધણીવેળાએ ગળે ઉતરતું નથી; અને, તેથી તેઓ પણ ડાસાઓના એ કચકચીઆ જ્ઞાન વિરહ કાષ્ઠક વાર કહેવત જેવું વાક્ય બનાવે છે. “માડી શુદ્ધિ નાકી” એ કહેવત, આપણા ધરડાઓની “ધરડા વિના ગાડાં ન ચાલે” એની વિરહ યુવાન વર્ગ તરફથી, સ્થાએલી જણાય છે. આ પ્રમાણે યુવાન વર્ગ વૃદ્ધોની સામે ધણી વખન અચકાપ છે, છતાં એટલું તો ખરું કે આખરે ધરડાઓજ મોટે ભાગે અનુભવને લીધે કહે છે !

મારા લક્ષ્યકાકાને યુવાનોની એવી વર્તણૂકથી બહુ ચીક ચડતી. એ માટે તે મારી પાસે ધણી વેળા બળાપો કરતા. યુવાનોએ ત્યારે ધરડાઓને ગાંધવાની ના પાડી એટલુંજ નહીં પણ તેઓ વિરહ અનેક યજ્ઞવળો કરવા માંડી ત્યારે તો મારા લક્ષ્યકાકા મારે કે મારે થવા લાગ્યા. તેને ધરડાઓને ભેગા કરી મુકાવો વિરહ પગલાં લેવાની જરૂર જણાઈ !

પોતાના સમવય મિત્રો પાસે તેણે પોતાનો ધરાદો જાણવ્યો; તેઓ તરફથી તેને ટેકા મળ્યો. આખરે એક જાહેર સભા માર્ફત સઘળા ધરખાઓને ભેગા - કરી યુવાનો વિરૂદ્ધ જુએસ ત્રણવવાનો તેઓએ દરાવ કર્યો. સભા ભરવાના સ્થાન તરિકે નાનાશંકરની વાડી પસંદ કરી અને દીવસ તથા વખત નક્કી કર્યા. લલ્લુકાકાએ અને તેના મિત્રોએ પોત પોતાની ઓળખાણના સઘળા ડોસાઓને આમંત્રણ પત્રો મોકલ્યા. મારા લલ્લુકાકા ચાતકની પેઠે તે દિવસની રાહ બેતા.

આજે ડોસી શ્રાદ્ધનો દિવસ હોવાથી મારા શેડીઆઓએ અર્ધો દિવસ ઓફિસ બંધ કરી. તેથી હું અને નાગેન્દ્ર બપોરે અડી વાગ્યાને સુમારે ઘેર જતા હતા. મરીન લાઈન્સ આગળ રમશાન ભૂમિના દરવાજા પાસેથી પસાર થતાં દરવાજા આગળના એક બાંક ઉપર બેઠેલા મારા લલ્લુકાકા ઉપર મારી નજર પડી. હું અચકચે. તે રમશાનમાં શા માટે આવ્યા હશે ? ડાહુના વેશને જલ્દે મહાજનના જેવા પોપાકમાં શા માટે ? નાગેન્દ્રને મેં ઉભા રહેવાનું કહ્યું ને દરવાજાથી થોડે દૂર એક જાડ નીચે અમે ઉભા રહ્યા. હું ઘણું વિચારમાં પડ્યો; એટલામાં દશ પંદર વૃદ્ધ માણસો થોડી થોડી વારે રમશાનમાં ગયા. તેઓ પણ ડાહુના વેશમાં નહેતા. થોડીવારે હોરા, પારસી, અને મુસ્લમાન કેમના છુદાઓ ચાર પાચની સંખ્યામાં થોડા થોડા અંતરે અંદર ગયા. તેઓ સાંઘીર વાતોમાં ગુંથવાયા જેવા લાગતા હતા.

શું હશે ? શા માટે લલ્લુકાકા અહીં ? આ બધા ખડખડ દૃશ્ય ડોસાઓ અહીં શા માટે ભેગા થતા હશે ? તે જાણ્યા માટે મારી છતાસા વધી. તેથી રમશાનને પાછલે દરવાજેથી અમે અંદર ગયા.

અંદરનો દેખાવ બેધ હું ચકિત થયો !

પિતૃશ્રાદ્ધના દિવસે હોવાથી જાણે સ્વર્ગે સંચરેલા બધા પિતૃઓ અહીં ભેગા કેમ ન થયા હોય એવો દેખાવ મારી નજરે ખરો થયો. તેઓની સંખ્યા લગભગ પોણેસોની હશે. તેઓ સઘળા પીસ્તાલીશ વર્ષની ઉપરની જાણતા ત્યાં તેઓમાં મારા લલ્લુકાકાને પણ જોયા તે તેના એક ભાડીઆ મિત્ર સાથે વાત કરતા હતા. એકંદરે તે દેખાવ ઉંમરના જેવો લાગતો હતો !

લગભગ દશેક પળ વીતી ગયા બાદ લલ્લુકાકાએ ઉભા થઈ સભાના પ્રમુખ નિમવાની દરખાસ્ત ચૂકી અને વાલજી ટોપણ નામના એક સાડ વર્ષના ભાડીઆને તે માટે બહુમતિથી સભાએ ચૂંટી કાઢ્યા. હું હવે સમજ્યો કે જરૂર લલ્લુકાકાનું જીવાનીઆ વિરૂદ્ધ આ કંઈક તોફાન છે !

પ્રમુખ મહારાજ લાક્ષીને ટેકે પુરશી પર બેઠા ! પછી સભાનો મુદ્દો સમજાવતાં તેમણે નીચે પ્રમાણે વિવેચન શરૂ કર્યું :

ગૃહસ્થો, તમને બધાને જ્યારે આજ ભેગા થવાનું નોતરું મળ્યું હશે ત્યારે સભાના હેતુ માટે તો તમને સલાહ થશે હશે. તેથી તમને વધારે ગુંથવાડામાં ન રાખતાં હું તે વિશે ટુંકમાં સમજાવીશ આજે ભેગા થવાને મુખ્ય હેતુ યુવાનો સામે દરાવો પસાર કરી તેની ચળવળ ચાલુ કરવાનો છે. આપણે વૃદ્ધોને યુવાન વર્ગ તરફથી કેટલું ભોગવવું પડે છે ? કેટલા અપમાનો અમવાં પડે છે ? જીવાનીઆઓ આપણને જ્યારે ત્યારે કેવા દડાડ કરે છે તે કંઈ તમને સમજાવવું પડે તેમ નથી. કારણ કે તમને પણ તેનો અનુભવ તો હશેજ. એ માટે આપણે હવે શું કરવું ? જીવાનીઆ માન ઠેકાણે લાવવાને બદલે આપણે શું દુઃખ ખમ્યા કરવું ? ગૃહસ્થો ! જો આપણે હવે વધારે વાર બેસી રહ્યા તો હું ખાતરી પૂર્વક કહું છું કે આપણાંના કેટલાક કુટુંબી

માફક માંકજો ધરના ખૂણમાં બધારો !! મારે હવે સમય આવ્યો છે કે આપણે યુવાનો સામે ખાચ ભીડવી. તેઓથી આપણે જેવું તેવું સંદન કરવું પડે છે ? તેનો હું તમને મારોજ દાખલો આપીશ !

લગભગ દસ વર્ષ પહેલાં મારા કાકુની મા ચુનરી ગઈ ત્યારે મારે બીલું ધર કરવાની જરૂર પડી ! તે વખતે મારી ઉમ્મર પચાસ વર્ષની હતી. પણ પચાસ વર્ષનો તો માણસજ ન કહેવાય એમ જાણી લુવાનીઓએ મારા તે વિચાર સામે બંડ જમાવ્યું. જ્યાં જ્યાં માંકે માણ જાય ત્યાં ત્યાં તેઓ મારી અનેક વાતો કરવા લાગ્યા. એટલુંજ નહીં પણ પચાસ વર્ષના માણસ સાથે દીકરી આપવાથી ભયંકર પરિણામ આવે એવાં કાર્પનિક નાટકો તેઓએ રચ્યાં ! ભાણેલા રચ્યાં ! અરે છાપાઓએ પણ મદદ કરી !! આ પ્રમાણે મારી વિરૂદ્ધ તોફાન બગ્યું. પરિણામે હું આજ સુધી રંડાયેલો બેઠો છું !

સફળરૂપે, વિચાર કરો; જો તેજ વેળા આપણે બધા એકે થયા હોત તો આજ આપણા આવા દાવ નહોત !! છતાં હજી મોડું થયું નથી; આજથી આપણે યુવાનો સામે લડવાનું શરૂ કરો. ગૃહસ્થો, આજે મારો વિચાર તો બહુ બોલવાનો હતો પણ આટલું બોલતાં મને દમ ચડ્યો છે મારે હું એસી જવાની રત્ન માંગી લાઈ ગૌરીશંકર ભટ્ટને બોલાવાનું કહીશ.

પ્રમુખની દરમિયાથી ગૌરીશંકર નામનો લાજણે ભાવજી કરતાં જણાવ્યું કે શેઠ સાહેબે, હું તો પશ્ચિમ ભૂદિ બ્રાહ્મણ એટલે તમારી પાસે વધુ વાત તે શી કહું ? હું તો તમારા જેવા શેઠીઆઓને અરજ કરી ચાકું. ! આજે પણ મારી એજ અરજ છે કે લુવાનીઓ વિરૂદ્ધ કંઈ કરે તો હીક. હવે તો દદ થાય છે. તે

ઓની ચળવળોથી અમને લાડવા અને પૈસા મળતા બંધ થતા ગય છે ! આપણા પ્રમુખ શેઠ વાગ્વજ ટોપણ જેવા તરફથી સાદા જમાવવાની દલાલી પણ હવે પાકતી નથી !! હવે અમારે ક્યાં જવું ? લુવાનોએ અમારી ગૌરવિધિ જડમૂળથી કાઢવા માંડી છે ! મારે અરજ કરું છું કે તમારા જેવા વ્યોત્ક્રમોએ કંઈક રસ્તો કરવો !

ગૌરીશંકર ભટ્ટ પોતાની જગાપર વિરાજ્યા. પ્રમુખે ડાહ્યાલાઈ બેઠીદાસ નામના એક કાદિઆવાડીનું નામ પોકાર્યું. તેણે નીચે પ્રમાણે બોલવા માંડ્યું :

લાઈસાહેબો, લુવાનીઓના લુલમને તો મને કહો અનુભવ છે ! અમારા કાદિઆવાડી લુવાનીઓએ તો પોતે બહેકીને તેમનાં બેરંઓને પણ બહેકવવા માંડ્યાં છે, અમારાં બેરંઓમાં લાજ કાઢવાનો રીવાજ છે. એની વિરૂદ્ધ પણ લુવાનોએ તોફાન માંડ્યું છે ! અમારાં કાદિઆવાડી બેરંઓના પગનાં તળીયાં નહોતાં દેખાતા ત્યાં અત્યારે તેઓના મોઢાં અમારી ધરડી આંખે દેખાય છે ! આ હુખ જેવું તેવું છે ? અરે અમારાં બેરંઓની કેવી મર્યાદા, કેવી મીકાશ, વડિલો પ્રત્યે તેઓનો કેવો પૂજ્યભાવ, તેઓની કેવી સેવા ચાકરી ! આજે ? આજે હિપર જણાવ્યા પ્રમાણે તેઓ હિચારે મોઢે, ફાટેલી જીભે, અમર્યાદપણે, વડિલોને હડધૂત કરતો ઘણે કેકાણે જણાય છે ! તેજ પ્રમાણે અમારા યુવાનોનું વર્તન છે ! અરે, વડુનું મોડું જોષ મને લાજ કાઢવાનું મન થાય એટલો હું બોડો પડું છું ! પણ કેને કહું ? આજની મલાનો હેતુ સાંભળ્યા પછી મારે બોલવાનો હીક અવસર છે જાણી, હું રાજ થયો. તેથી તો મેં એક અદીલુની ગોળી વધારે લખને આ અવસર સાંભળો. ગૃહસ્થો લુવાન વિરૂદ્ધ આપણાથી થાય એટલું કરવા હું તમને વિનવું છું !

હાલાલા! પછી ટેમ્પલનું ચોરખોદુ નામના એક પારસી જીર્જો બોલવા માંડ્યું:

‘જાનુઓ અને ગ્રહસ્થો, જુઓરે ટેમ્પલે પોટ્ટે ટમારા લોકના જીવાનીઆઓ માટે બલાપો કીધો, રીઆરે હું પન કાંય નં કરું? હું તો તમેને હાક પર હાક ફોફીને કેવસ કે ટમારી રીટી અમે કરતા દલગર કરજો થીક છે! પન અમારૂં પારસી જીવાનોની ટો વાટજ ના કરો! અલખટ, હું કંઈ પરમુખ સાહેબની માફક પનવાની કે નાટાની વાટ નહીં કરસ પન અમારા જીવાનોમાં ફાસન ફેસનનો મરો. કેવો પેરોચ અને ટેડી અમારા જેવા જીર્જોના કેવા હાલ હાયય ટેનો આબેદુખ ચિટાર આપસ.

સાંઈ પહેલે હું પોસાક ઉપર આવસ. અમારા લોકોની પાંચડી ડગલી ઉપર ટો જાને કે મંગલનો ગ્રહ બેડો જનાય છે! ટેથી તેની જગોએ ટોપસ અને ફાટ આપાંચ. લેધાને થેકાને પાનથોન! લેધો સાહેબો કેટલો ફરક!! આય મું ચલાવી લેવા જોગ છે? અરે, પોટીકી કે મનું નામ જૂલાઈ જાય એવા પોસાક અમારા જીવાનો કોચ ટેડી મારા પારસી લાકઓને કંઈ કરવા અરજ ગુમરૂચ.

બીજી વાટ લગનની છે! “ ટીકરા ગોટ્ટો હા પન્નાવસ,” ને થેકાને અમારા જીવાનોમાં “ હું મોટો ફાને પન્નાસ” જેવા ઘાટ ચાલે છે! એરા જાને કે ફૂલ નાંખી પન રીટની બીએ ટો મારા જેવા જીર્જોની રોટલી આંચકી લેવા માંડી છે! પારસી ટીકરીના જુદા જાવાઓની લાલટ મું જેવી ટેવી ખરાય છે?!!

વાર! હવે હું બેરંજોની વાટ પન થોરી કેવસ. તેઓના મનસે ટો અમે જુદાઓ જાને “ ટોખા ” ફીઆ છીએ! ટેમના પોસાકની તો મું વાટ કરું! પારસી જાનુનું કપાચ મુદાં માણજાનામાં મંકાપણું રહેનું ટેને બાંસે આજે

કેવો અમર્યાદીત પોસાક પહેદાય છે!! તેઓના પોસાકના નામ ડલાઉઝ, પેરીકાટ, જમ્પસં વગેરે વગેરે સાંભલી અને ટેની કીમટ વિચારી ખરું કેઉચ કે આય મારું જાતીયું પાતીયું બેસી જાયય!! જીવાનોને આય વાદ ગમટી લાગેય ટો પછી ટેઓની પાસે મારો બલાપો કેમ કરી સકું? ટેડી, આજની સભાને હું આવકાર આપુંચ અને આપને જુદાઓ ભેગા ફ્યાંતે ઘનુંજ થીક કરીયુંચ! લેવ સાહેબો, હું બેસી જવસ.

ફીદાફૂશન નામના હોરાજીએ તે પછી ભાપણુ શરૂ કર્યું:

મહેરબાન પ્રમુખ સાહેબ અને ઘેસ્તો, જો હુદાને નજર સાંમે રાખી દમાનસી મેં વાત કરું તો મારે કેહું પરસે કે અમારા લોકના બેરંજોની વાત મારે કરવા જેવી નથી! મારે ટો ફક્કટ અમારા જીવાનો માટે થોરું કેહું છે!

અમારા લોક મોતે ભાગે વેપારી છે. પન અમનાસી અમારા જીવાનો વેપારને બદલે જીગારમાં વધારે રસ લે છે! નાટક, સિનેમા પન ટેમનાથી જોવા વિના ચાલતુ નથી. રેસ, જીગાર અને મોટો અમારા જીવાનોમાં પેસવા લાગા છે. તેમાં આપના જુદાઓ માથે તે ફર કરવાની ફરજ આવી છે. ટેથી હું તે મારે પગલાં લેવા ચેનવની આપુ છું!

હોરાજી બેસી ગયા અને પ્રમુખે હવે મારા લલજુકાકાને બોલવા અરજ કરી. અલગજન લલજુકાકા અત્યારે અજળ ફેરફાર પામ્યા હોય એવા દેખાતા દતા! તેમના મોઢા ઉપર હોળ ફોંધ, વગેરે સ્પષ્ટ દેખાતા દતા! તેમની આંખો ઘૂરકી રહી હતી! શા મારે આમ ઘૂરકના દસો તે મારાથી કળાયું નહીં!! તેમજો તો ગુસ્સામંજ બોલવા માંડ્યું:

માગ મિત્રો, હું બહુ ટીકગીર થયો છું!

જે કારણે આજે સંભા બોલાવવાનો મેં પ્રત્યન ક્યો અને તે સફળ થવાની મેં આશા રાખી હતી તેના પર પાણી ફરી વળ્યું ! આપણા લુવાનો આપણી વિરૂદ્ધ થાય છે, આપણો બોધ તેઓ માનતા નથી, આપણા વડવાઓની પ્રણાલિઓ તેઓ તોડવા મથે છે. એવાં બીજા અનેક કારણોથી આપણે બધા તેઓની સામે થઈ આપણી પ્રણાલિકાનું રક્ષણ, આપણાં બોધની સત્યતા, આપણી દહેવતોનું નાતપર્પ વગેરે સમજાવી તેઓને ઠેકાણે લાવવાના પ્રયાસો આજની સભા માર્કેટ કરવાનો મારો ઉદ્દેશ હતો; પણ તેને બદલે પ્રથમથીજ પ્રમુખ મહાશયે દિશા બદલી અને લગનની, પોપાકની, જુગારની વગેરે વાતો થઈ ! ! અલગન, એ મારે પણ કંઈ કરવા જેવું છે પણ તે મારે મનથી છેલ્લા પગથીયાં છે ! આપણે આપણા લુવાને કાકુમાં લેશું તો તમે જે જે વાતોનો રડાકોટો આજ કીધો તેનો તો સવાલજ નહીં રહે ! મારે આપણી દરજ પ્રથમ લુવાનેને આજ નાંખી આપણો પ્રભાવ દેખા

લક્ષ્મીકાકા આગળ બોલવા જતા હતા એટલામાં હાથ મુકેમાન નામના એક મુસલમાને ગર્જના કરી ! લક્ષ્મીકાકા મુગા રહ્યા ! હાથ મુકેમાન બોલવા લાગ્યા !

“ મેં આજનાંની સાથેજ અને સભાનું કામ ચૂર થતાંની પહેલે જોયું કે રિપોર્ટર તો છે નહીં ! તો પછી આજે નાનાશ કરની વારીમા દરેકા દરવાનો આપણા જવાંમદોને કેમ ખચ પરશે ? સભા બોલાવનારાએ તો બાબદમાં ધ્યાન પહોંચાડ્યું નથી ! મારે આજની સભા મોફક રાખો અને બીજી વખતે જાપાના રિપોર્ટરની સવડ કરી બીજી સભા બોલાવો. ”

લક્ષ્મીકાકાના, પ્રમુખના અને સાંના ધ્યાનમાં આ વાત ખરી લાગી તેથી સભા બરખાસ્ત કરી સાં વેરાવા ! !

મગન (ફોટોગ્રાફરને)—“ કેવી ખરાબ છબી પડી છે ! આમાં તો હું વાંદરા જેવો દેખાઉં છું. ”

ફોટોગ્રાફર—“ સાહેબ, અત્યંત દીલગીર છું. પણ તેનો તો ત્વમારે છબી પડાવતાં પહેલાંજ વિચાર કરવો હતો ! ”

x x x x

ચંદુ—મદારા પિતાને તો ચોતાના મરણની ખબર એક મહિના પહેલાં પડી હતી.

જગન—કેવાં રીતે ? જોશીએ કહ્યું હતું.

ચંદુ—... ..

સંતા કુકડી અને તડકો શીળો.

(બે બાળ-કાવ્યો.)

લેખક: શ્રીરૂત અગ્રવલ્લભ.

સંતાકુકડી:

“ મા ! મા ! આંખો ઓંચ;
આ ઘર ને ચેકું ઝાડ,
બેતી વચમાં સંતાઈ જાઉં,
દશ ગણીને શોધી કાઢ ! ”

x x x x

વિશાળ એક વિશ્વનો,
ગયો છુપાઈ વ્યોમખાદ,
અનંત એક ઈશનો,
હવે મળીશ સ્વર્ગદ્વાર !

તડકો શીળો:

“ મારગ વચ્ચે આંદરજ્ઞાની કેવી પડી છે ભાત,
તડકો શીળો રગીએ બાધ્યો ! સદૃ મળી સંભાધ,
તડકામાં રહેલો રે લાઈએ, શીળામાં ન જાવ’
દા’વાળો આ અઠરો બેને એને માથે દાવ. ”

x x x x

સંસાર પ’થે તડકો શીળો બે,
સૌને રખાડે પ્રભુ નિત્ય એવાં;
ને માનવી એ તપ લાજીતો કે
છે બેય સાચાં, શિશુ એલ લેવાં.

સ્ત્રીનું ભૂષણ શિયળ*

લેખકા:—કુ. વિમળા ખીમચંદ અમરચંદ

હાલની નવીન જાગૃતિને લીધે આજે આપણા દેશમાં આપણાં સામાજિક પ્રકરણોના જુદા જુદા અનેક વિષયો ચર્ચાયા છે: તેમાં શિયળ પણ એક અગત્યનો તે ચર્ચાવા લાયક વિષય છે.

૧) શિયળ ઉપર વિવેચન કરનાં પહેલાં આપણે જાણવું જોઈએ કે શિયળ એટલે શું? શિયળના એ ભાગ પાટી શકાય: (૧) અલ્પચર્ચ મન અથવા તો અખંડ શિયળ વ્રત; (૨) સંયુક્ત અથવા તો એકજ પતિવ્રત અને એકજ પત્નીવ્રત. આખી જીંદગી અલ્પચર્ચવ્રત પાળનાર તો શ્રી કૃષ્ણના ભાષ્ય નેમનાથ અને રાજાજી જેવાં સ્ત્રી પુરુષો તો વિરલ જ હોય છે. શિયળ પાળવું તે એક નજીવી વાત નથી પણ શિયળ પાળવું તે ખાંડાની ધાર પર ચાલવું, અને કાંટાની પથારીમાં શયન કરવું તેની બરાબર છે.

અનાદિ કાલથી શિયળ એક મ્હોટામાં મ્હોટો સદ્ગુણ ગણાયો છે. સ્ત્રીમાં રહેતા કુદરતી ગુણો—લજ્જા, વિનય, મધુરતા, આદર્શતા, સદ્ગુણીયતા, પ્રેમ, રસિકતા તેમ શિયળ પણ એક છે. શિયળ પાળવામાં

જ સ્ત્રીનું ખરું અભિમાન રહેલું છે. જેવી રીતે નાક વગરની વ્યક્તિ ખરાબ લાગે છે તેવી રીતે શિયળ વગરની સ્ત્રીના સર્વ સદ્ગુણો ઝાંખા પડી જાય છે. શિયળ એજ અજળાનું ખરેખરું ભૂષણ છે; તે વગરની સ્ત્રી દેખાવમાં ગમે તેટલી રૂપાળા, હોય, તેના કરતા એક શિયળ વ્રતધારી સ્ત્રી કર્તાવ દેખાવમાં તેટલી રૂપાળા ન હોય તો પણ તે ઉત્તમ ગણાયી.

એક સંસ્કૃત કવિ શીલ અને તેનો મહિમા નીચે આપેલી કૃતિ ચાર લીટીમાં દર્શાવે છે:

શીલં પ્રાણભૂતાં કુલોદયકરં,
શીલં ષપ્તર્ષેષણમ્
શીલં શોભકરં ચિપ્તદ્વયહરં,
શીલં ચ દુઃસ્વાપરમ્ ।

શીલં શ્રીમંગતાદિકન્દદહનં,
ચિન્તામણિ પ્રાપિતે
વ્યાઘ્ર વ્યાલજ્જલાનલાદિ શમનં,
મ્થર્ગાય યર્ગે પ્રદમ્ ।

જેવી રીતે નક્ષત્ર તારાઓમાં ચંદ્ર, ભૂષણોમાં મુકુટ, પુષ્પોમાં પદ્મ, વાદ્યોમાં અંરાવન ઉત્તમ ગણાય છે, તેવી રીતે સર્વ સદ્ગુણો અને વ્રતોમાં અલ્પચર્ચ-શિયળ વ્રત ઉત્તમ ગણાય છે.

* ગુજરાતી દિવું સ્ત્રી મંડળ તરફથી શિયળના વિષય ઉપર લેવામાં આવેલી લેખિત પરીક્ષામાં આ નિબંધ લખનારને ૧૬૦ ઇનામ મળ્યું છે.

હિંદુ ધર્મ પ્રમાણે જે સન્નારીઓને 'સતી' ની કાટિમાં મૂકવામાં આવી છે, તેઓનાં ચરિત્રો ધ્યાનમાં લઇએ તો માણસ પડે છે, કે જે સ્ત્રીએ અસાધારણ ધૈર્ય, સહનશીલતા અને ધર્મશુદ્ધિથી પોતાના શિયળનું પરપુર-પથી રક્ષણ કર્યું હોય, તેવી સ્ત્રીને સતી ગણવી. અસાધારણ સંકેટો અને લાલચોને વશ નહિ થતાં અથવા તો જે સ્ત્રીએ સ્વપતિની વિદ્યબનાઓ, વિચિત્રનાઓ, અને વિકૃતિઓ શાન્તિથી અને મૌન લાવે સહન કરી હોય તે સતીપદ પ્રાપ્ત કરવા લાયક ગણાય છે. આવી સતી સ્ત્રીઓનાં દૃષ્ટાંતો ભારતના ઇતિહાસમાં ઝાંઝ ઓળાં નથી. સિદ્ધરાજના વખતમાં રાણકદેવીના શિયળનો ભંગ કરવા અનેક ઉપાયો થયા હતા, પણ સિદ્ધરાજ તેનાં દુષ્ટ કામોમાં નિષ્ફળ નિવડ્યો હતો. આરે સિદ્ધરાજ તેનાં બાળકોને દૂરતાથી મારવા તૈયાર થયો ત્યારે રાણકદેવીએ પોતાનાં બાળકને સંભોધીને કહ્યું:-

"હે મારેરા, તું ધનિય વંશમા જન્મ્યો છે, તે મરવા માટે બીદે છે ? શું તને માતાના શિયળ કરતાં જીવિત વધારે વહાલું છે ?" આવાં આવાં હિંમતભર્યાં અનેક વચનો કહીને સતીએ પોતાનાં બાળકોને મરતાં તરફનાં જોયાં હતા, અને બાળકોએ પણ પોતાના પ્રાણ દરતે મુખે આપ્યા હતા. ધન્ય છે, આવી સતીને, અને તેને પેટે જન્મ લેનાર બાળકોને ! સીતાજીએ રાક્ષસ રાજની રાવણની આણુ તજે અનેક પ્રકારનાં ભય, ત્રાસ અને લાલચોને વશ ન થતાં પોતાનું પ્રાણથી પણ વધારે શિયળ ત્રાસ ગળવ્યું હતું. આવાં-વર્તની અનેક રમણુત રમણીઓએ ભારેમાં ભારે આપત્તિઓ પ્રસન્ન મુખે સહન કરી હતી તેમજ પોતાના મુકોમળ દેહને લડલડ જગતી ચિતામાં બાળીને આખ કરતાં પાછી પાની નથી કરી. કરણ જેવા બળીયા રાખની

સતીને કોઈ મારનાર, નાગર બ્રાહ્મણની સ્ત્રી રૂપશંકરી, શુર્વર નરેશ સિદ્ધરાજની આશાનાં ઉઠ્યાં વિમાનોને ધુળમાં મેળવી દેનાર-એક કંગાળ ધણીની ધણીઆણી-એક મહારાજની દુષ્ટ માગણીને ચિકકારી કાઢનાર-જસમા ઓડણુ વિગેરેના દાખલાઓ આપણા ભારતના ઇતિહાસમાં મોલુદ છે. સાવ ભોળા અક્ષરજ્ઞાનવિહીન ગ્રામ્ય બહેનોમાં પણ શિયળ અને પતિવ્રતના ઉચ્ચ ખ્યાલો નાની ઉમરથીજ હોય છે. જસમા ઓડણુ એવું સાક્ષાત્ દર્શાત છે.

વર્તમાન કાળમાં પણ પતિના દુઃખમાં દુકક કરીને અડધો ભાગ પડાવવાની અને અનેક પ્રકારનાં ભય અને ત્રાસની સામે અડગ રહી રહેનારી રતનદેવીઓ હવે પણ ભારતજૂ મિની કૂખ અજવાળી રહી છે. મહાત્મા ગાંધીજીનાં ધર્મપાત્રી સૌ. દમ્પત્તરખનો દાખલો આપણી સૌની નજર સામે છે. તેઓ પોતાના પતિના સર્વસ્વ ત્યાગની સાથે કેવી એકતા સાધી રહ્યાં છે, અને ગાંધીજી સાથે સાચા દ્વિતી રહી કેવું દેહાર્પણ કરી રહ્યાં છે !

શિયળ, અને તેનો પ્રભાવ એકજ દેશ કે એકજ જાતમાં જોવામાં નથી આવતો. પીરો-જખાઈ અને બચુખાઈ ત્રાસની બે પારસી બાઈઓએ શિયળના રક્ષણ ખાતરજ રાખવાઈ દાવર પરથી પડતું મૂક્યું હતું. બે લુચ્ચાઓ તેમની પાછળ પડ્યા હતા, અને પડતું મૂક્યા સિવાય બીજો કોઈ રસ્તો હાથ ન લાગવાથી, પોતાના કિંમતી જનનો ભોગ આપો દતો! કેટલાક લુચ્ચા પુરોગાથી સ્ત્રીઓને કેટલું ખમતું પડે છે ! મારવાડ વગેરે દેશમાં હવે પણ બેરાઓને જનનાખાતમાં રાખવામાં આવે છે, પણ જનનાખાતમાં રાખવાથી જે ઝાજલ પડેા પાછવાથી શિયળનું રક્ષણ થઈ શકે છે એ માન્યતા બૂલ ભરેલી છે. વધુ વધ

ભોગવતારી* સ્ત્રી પણ શિયળ ત્રત સારી રીતે રીતે પાળી શકે છે. દાખલા તરીકે, પશ્ચિમ તરફના દેશમાં સ્ત્રીઓને ઘણી છૂટ આપવામાં આવે છે ત્યાં પણ શિયળ અને તેનો અદ્ભૂત પ્રભાવ બૂલાયો નથી. મિસ્ટને લખેલી “કામસ” નામની કવિનામાં પણ દુનિયાની લાલચો સામે શિયળને એક શસ્ત્ર તરીકે જણાવ્યું છે. શેક્સપીઅરનાં નાટકોમાં પણ આવા અનેક દાખલાઓ મોજુદ છે.

શિયળ, પુરુષોએ તેમજ સ્ત્રીઓએ પાળવું અગત્યનું છે. જૈનશાસ્ત્રમાં સુદર્શન શેઠ કે જેઓ બાર વ્રતધારી હતા, તેમને શિયળ ત્રતથી ચલાવવામાં કરવાને અલયારાણી અને કપિલા નામની બ્રાહ્મણીએ ઘણી મહેનત કરી હતી, પણ શેઠ પરસ્પીલપટ ન હોવાથી તેઓ નિષ્ક્રમ નિવડ્યા હતા. શેઠને માથે ખોટું કલંક મૂકવાથી તેમને રાત્ર તરફથી શુળાએ ચઢાવવાનો હુકમ થયો હતો. ચંદનને બાળી નાંખે ત્યાં સુધી પણ તે સુગંધ આપે છે. શેઠડીને પીલી નાંખે છતાં પણ તે પોતાનો મધુર રસ આપ્યા કરે છે. શેઠની બાળતમાં પણ તેમજ થયું. શેઠના શિયળ ત્રતના પ્રભાવથી તેને શુળાએ ચઢાવનાં એક અદ્ભૂત બનાવ બન્યો ! શુળાનું સિંદાસન !

અહા ! શિયળનો શો અદ્ભુત પ્રભાવ ! સત્તિ સાવિત્રીએ પોતાના શિયળના પ્રભાવે મૃત સત્યવાનને માટે પૂનર્જીવન પ્રાપ્ત કર્યું. શીલના પ્રભાવથી માણસોને અગ્નિ જલ સમાન થાય છે, સર્પ પુષ્પની માળા બને છે. શીલના પ્રભાવ આગળ દેવો પણ ટકી શકતા નથી.

નીચે આપેલી થોડી લીટીઓ શિયળનો અદ્ભુત પ્રભાવ દર્શાવે છે:—

“રામ રઘુવંશી તેહની કામિની,
જનકસુતા સીના સતીએ.

જગ સહુ ગણે ધીજ કરંતા,
અનળ શીતળ થયો શિયલથી એ.”
“કાચે તાંતણે ચાલણી બાંધી,
કુવા થકી જલ કાઢીયું એ;
કલંક ઉનારવા સની સુભદ્રા,
ચંપા બાર ઉઘારીયાં એ.”
“વખણાય સતીઓ શિયળથી,
થયો અગ્નિ જલ,
વરસાદ વરસ્યો પુષ્પનો,
એ સહુ શિયળ પ્રબળ.”
“અરજીનની પટરાણીએ,
વર્મે રહે મન ધીર.
નગન ન હુધં દ્રૌપદી,
કૌરવે કાડ્યાં ચીર.”
“સુદર્શન શુળાએ ચડ્યાં,
બાર વ્રતધારી શેઠ;
શુળાનું સિંદાસન થયું,
એ સૌ શિયળ અમેત.”
“ભોગવતી સતી જેનો સ્વામી,
સર્વ ભયંકર ભારી;
નિજ પતિવ્રતને પૂર્ણ પ્રનાપે,
થયો પુરુષતનધારી.”
છળવા કૃષ્ણ ગયા સતી વૃંદા,
બહુ કપોટથી બળમાં;
સતીએ શાપ દઈને કાંધાં,
પાયરરૂપે પળમાં.”

અલ્પચર્ચ ત્રત પ્રાયઃ પુરુષોએ પત્નીસ તેમજ સ્ત્રીઓએ સોળ વર્ષ પાળવું જરૂરનું છે; તે પછી કુદરતના અવિચળ નિયમ પ્રમાણે સ્ત્રી પુરુષનું પરસ્પરની પસંદગીથી બેઠાણ થાય છે; અને પ્રતિજ્ઞાઓ લેવાય છે. તે પ્રતિજ્ઞા બે સ્ત્રી કે પુરુષ તોડે અથવા તે પરપુરુષ કે પરસ્ત્રીનાં પ્રેમમાં પડે તો તેને વિશ્વાસઘાતનું મહાન પાતક લાગે. મનુષ્ય જીવનમાં થોડું દુઃખ ભોગવીને પણ આપણે આપણી ઇદ્રિયોને કાણમાં રાખવી જોઈએ. ઇદ્રિયોનો

વિષય ધણે દુઃખકારી છે. પતંગીઉંઃરીવાને જોઈને પોતાનાં પ્રાણ તેમાં ખોય છે તે એક આંખનો વિષય છે. હાથી એક કૃત્રિમ હાથ-છુને જોઈને ખાડામાં પડે છે તે પોતાના પ્રાણ મૂકે છે તે એક સ્પર્શ-દ્રિષ્ટનો વિષય છે. ફરણ, સર્પ વિગેરેને ગાયનનો ખડુ શોખ હોય છે, તેથી વાંસળા કે મધુર ગાયનનો નાદ સાંભળીને શિકારીને વધ યાય છે, તે પણ એક સાંભળવાનો વિષય છે. માછલાંઓ ખોરાકની, ગોળાઓ ખાવાને જળમાં સપડાઈ નય છે. અદા ! ઇન્દ્રિયોનો વિષય કેટલો દુઃખકારી છે ! એક વિષયની કામના પુરી કરવાને કેટલા પ્રપંચો સ્વવાનો પ્રસંગ આવે છે.

સ્વર્તમાન કાળના તેમજ પ્રાચીન કાળના સતી સ્ત્રીઓના દાખલા માત્ર સાંભળી બંધા માટે નથી પણ તે સંસારમાં વર્તનમાં ઉતારવાં માટે છે. પ્રાચીનકાળની શીશવનધારી સતી-ઓએ નિશ્ચય ભાવથી પોતાના શિયળનું રક્ષણ કરી પોતાનાં નામો અમર કર્યો છે, તેવી રીતે આપણે પણ શીશવનું નિશ્ચય ભાવથી રક્ષણ કરી અને ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ કરીએ તો સ્વતંત્ર બની શકીએ. ભારતને સ્વતંત્ર બનાવવું એ આપણી બહેનોના જ હાથમાં છે અને ત્યારે આપણી બહેનો સ્વતંત્રતા અને આદર્શ કેળવણીથી અલંકૃત થશે ત્યારે જ જાતિનો ને કામનો ઉદ્ધાર થશે.

કૃત્રિમ દૂધ

માતાના દૂધને જદો ગાયનું દૂધ ચાલી શકે એ વાત જાણીતી છે. હોનોગ્રુપમાં એક બાળકને સીસા નાળાંએરના ગર્ભ અને પાણીથી ઉછેરવામાં આવ્યું હતું. એ ઉપરથી ડૉ. એન. પી. પાર્સને માતાનું દૂધ ન મળે તો બાળકને માટે ખોરાક તરીકે નવું દૂધ શોધી કદાચું છે. નાળાંએરના પાણી અને ગર્ભનું પૃથક્કરણ કરતાં જણાયું કે તે ગર્ભમાં ત્રણ ટકા ખાંડ અને પાંચ ટકા પાણી રહે છે. માતાના દૂધમાં ચાર ટકા ખાંડ અને સાત ટકા પાણી હોય છે. તેથી તેમાં વોટર બહેલો (એક જાતની બેંસ) નું દૂધ નાખવાથી એ ખોટ પડી પડે છે નાળાંએરમાં જંતુ પડી શકનાં નથી, અને દોરોને થતા ફેફસાના વ્યાધિમાંથી વોટર બહેલો તદ્દન મુક્ત રહે છે. તેથી બાલકના ખોરાક તરીકે બંનેનું સંમિશ્રણ ખડુ પુષ્ટિકારક અને સાત્તિક બને છે.

x

x

x

ન્યાયાધિય—(એક લાંબી દાદીવાળા માણસને) તારી મદી નેટલી લાંબી છે તેટલીજ તારામાં અક્ષર હોત તો ઠીક ચાલ.

ને માણસ—શું તમે અક્ષરનું માપ દાદી પરથી કાઢો છો ? એમ હોય નો તમારામાં બીજકુત્ર પણ અક્ષર હોવાનો સંભવ નથી !

સ્નેહ પૂર્ણા. ૪૨

(ચાલુ વાર્તા)

લેખક:-શ્રીયુત ગોકુલદાસ દ્વારકાદાસ સચલુરા.

પ્રકરણ પાંત્રીશમું.

રૂક્મણીના પત્ર.

“આ તમારો કાગળ છે”
આમ કહેતી રીતા
ચંદ્રપ્રકાશના હાથમાં એક પર-
ખીટીકે મૂકી ત્યાંથી સંત્વર
પાછી આવી ગઇ.
સગપણ થયા પ-
છાતો આજ ત્રીજો
દિવસ છે. ચંદ્રપ્રકાશ શરૂઆતમાં ખુબ આનં-
દથી મહાશ્વે. રૂક્મણી જેવી કન્યા સાથે
પોતાનો સંબંધ થવાથી તેણે પોતાને સંપૂર્ણ
લાગ્યશાળી પુરૂષ તરીકે ગણ્યો. હજુ સુધી
રૂક્મણીએ તેના તરફ ખીલકુલ પ્રેમભાવ
ખતાવ્યો નહોતો. છતાં તે તો એમજ માનતો
હતો કે એ શરમાળ કન્યા જે વખત જય
છે તેમાં તુરતજ પોતાની સાથે પ્રેમવાર્તા
કરવા આવશે.

ત્રણ દિવસથી સગપણ થયું હતું છતાં
એકે વખત રૂક્મણીને તે જોઇ શક્યો નહિ.
તેને આ માટે જરા આશ્ચર્ય લાગ્યું. પહેલે
દિવસે તેને આશા રહી કે પ્રસંગ મળતાં
જરૂર રૂક્મણી મળશે ને પતિ પત્ની લવિષ્યની
મીઠી મીઠી વાર્તા કરશે. આ આશા નિરાશા-
માં ફેરવાઇ ગઇ, એકજ બંગલામાં રહેતા છતાં
પોતાની પ્રિયતામાં એક વખત મુખદર્શન પણ

ન થાય એ ચંદ્રપ્રકાશ જેવા પ્રેમમંદિરના નવા
પૂજારીને રૂચું નહિ. બીજો દિવસ પણ એમનો
એમ પસાર થાય એવા સંજોગો દેખાયા.
પોતાના ઓરડામાં બેસી ઘડીમાં વર્તમાન-
પત્રોનાં પાનાં ફેરવતો તો ઘડીમાં ઓરડામાં
ગાંઠવેલી લાયબ્રેરીમાંથી પુસ્તકો વીણી કાઢી
પ્રેમની કવિતાઓ વાંચતો ચંદ્રપ્રકાશ હર પગે
રૂક્મણીના મુખદર્શન માટે તલસતો હતો.
હર પગે તેની સમક્ષ પ્રિયતામાના લણકાશ
વાગતા હતા. એ ગૌર ને હસતું પણ સ્વમા-
નના દમામમાં શોભતું રૂક્મણીનું આકર્ષક
મુખકું તેની આંખો સમક્ષ ઘડીયે ઘડીયે
તરવરી રહ્યું. પોતે જો એક કુશળ ચિત્રકાર
હોય તો જરૂર એ સ્વર્ગસુંદરીનું આભેદુળ
ચિત્ર અત્યારે દોરી પોતાની પ્રિયતામાં
દર્શન કરે.

રૂક્મણીના વિચારમાં ને વિચારમાં તેણે
ઓરડામાં રહેલાં પુસ્તકોનાં પાનાં ધંત્રવત
ફેરવ્યાં. એક છુકો રૂક્મણી ક્રેટલીક નાટકની
ચોપડીઓ હાથ લાગી. ચોપડીઓ જેતાં
જેતાં ‘ભગવદ્ગીતા’ નાટકની ચોપડી
નીકળી. પોતે એ નાટક અમદાવાદમાં જોયેલો.
યાદ આવ્યો. ગીતા સુંદરી માટે ભગવદ્ગીતા
ચિત્રેલી છબી યાદ આવી તરતજ ગીતા-

મકરણ છત્રીશમું.

જયકુંવર ને સરલા.

“અરે ! બબ્બુ આ મુંબઈ તદ્દન
હટકેલ-તદ્દન ઉતરેલ !”

“એ તો ત્હમે
મુંબઈમાં નવાં એટલે
એમજ લાગે. ત્હમે બહુ
જુનો જમાનો દીકરો તેથી
આ બહુ નવું નવું
દેખાયજ.”

“નવું નવું શું ? બધાં ઉતરી ગયલાંજ
હુંતો દેખું છું. સાંજ પડે છે કે ટાપડીપ કરી
આબર કે સરમની દરકાર રાખ્યા વિના
જેમને હાથે તેમ આ રસ્તાપર માટેલા સાંઢની
માફક ફરે છે, એ તે શું દીક કહેવાય ?”

“હું પણ દેશમાંથી આવી ત્યારે ત્હમારા
જેવાજ વિચાર ધરાવતી હતી. પણ અહિં
આવ્યા પછી મ્હારા એ વિચારો બદલાઈ ગયા
છે. હવે બહુ જુના જમાનામાં રહેવું એ મ્હને
દીક લાગ્યું નહિ. દેશ એવો વેશ રાખ-
વામાંજ શ્વનની મજા છે.”

“જાણી ત્હમારી મજા ને બબ્બુ ત્હમારું
એ નવું શ્વન !”

“જયકુંવર બહેન ! એ ત્હમારો વિચાર
થોડા દિવસમાંજ બદલાઈ જશે. ત્હમે તો
વિધવા છો બાકી જે સંધવા હોત તો હું
જતાવી આપત કે ત્હમે ક્યો જમાનો પસંદ
કરો છો, નવો કે જૂનો ?”

“દેશ છોડીએ પણ વેશ ન છોડીએ. હું
તો જાણીને દીકગીર છું કે ત્હમે હજી મ્હને
પુરી જાણખી શક્યાં નથી. વિધવા હોઈ કે
સંધવા હોઈ પણ મ્હારા વિચાર જે છે તેજ
રહે એ ખાતરી માનજો. આજ કાલની જે
મે ગાપડી લણેલી બટકોલેલી સ્ત્રીઓ કરનાં
અમરું ધણે દરજ્જે સારાં છીએ.”

“ત્હમેને લણેલી સ્ત્રીઓ માટે બહુ
તિરસ્કાર છે હેતું કારણ ?”

“જો માહું ન લગાડો તો કહું.”

“એમાં મ્હારે માહું લગાડવા જેવું શું
છે. ત્હમારે કહેવું હોય તે ખુશીથી કહો.”

“ત્યારે જુઓ ત્હમે લણેલાં છો એટલે
ત્હમે પહેલી ભૂલ્ય એ કરી કે ત્હમારું નામ
સંતોષ હતું હેને સરલાદેવી બનાવ્યું !”

“એમાં ભૂલ્ય શું કરી ? નામ બદલા-
વ્યું એમાં ખોટું શું કયું ?”

“આજે તો નામ બદલાવ્યું ને કાલે કંઈ
બીજું પણ બદલાવેને ? મ્હારી બહેન ! શરમ
નથી આવતી ? ત્હમે લણ્યાંજ શું કરવા ?
આપણે તે વળી લણવાતું હોય ?”

“લણવું એમાં ત્હમે પાપ માનતા હો
તેમ દેખાય છે” સરલા જયકુંવર તરફ
તિરસ્કારમાં ફરતી.

“પાપ નહિ પણ પાપનો બાપ ! આ
રોજ સ્કાંડના લટાર મારતી છોકરીઓને ! જેતાં
નથી ? માયામાં વાંકા સેથો, કપાળમાં ન્હાની
ડીલડી, આખું અંગ દેખાય તેવાં ત્રીણા વસ્ત્રો
ને વળી હાથમાં ન્હાનકંડી છત્રી લઈને ફરવા
નિકંજતી લણેલીઓએ આપણા સંસારનું
સામાનાશ વાળી નાખ્યું !” જયકુંવરે
બંગલાની બારીમાંથી રસ્તાપર ચુરસાથી
નજર ફેંકી.

“એમ ફરવા જાય એમાં ખોટું શું ?”

“ઘરમાં મ્હારા જેવી સાસુ હોય તો
ખખર પડે ! આ તો ધણી ને ધણીમાણી-છી-
છરે શ્વન ગાળનારો એટલે આ ચાલ્યા
રાણગારીને ! ઘરમાં તો રાંધણીનાં ગંધાનાં
હોય ને બદાર હાથ, પગ ને મોઢું ધોઈ આ
નિકલ્યાં ફરવા ! કળીયુગ આવ્યો છે કળી-

યુગ । નહિં તો વળી આમ બેશરમની માફક બુટ પહેરીને ધણીની પછવાડે પુરપની માફક ચલાય ? ”

“ જયકુંવર બહેન ! ત્હમે દેશમાંજ રહ્યાં હોત તો બહુ સારું થાત. ત્હમારા જેવાંનું અહિં બીલકુલ કામ નથી. ગુરસો નહિં લગાડતાં હો ! હું તો મ્હને જે લાગે છે તે કહું છું. ” સરલાએ હસતાં હસતાં કહેવાનું હતું તે કહી દીધું.

“ ત્હમે તો એમજ કહેશો, કારણ કે એ સુધરેલીઓનેજ પાટલે બેસનારાં એટલે મ્હાર કહેવું ત્હમે ક્યાંથી માનો. ”

“ ત્હમારું કહેવું માનવાનો આ સવાલ નથી. અહિં તો ત્હમે બધી ભણેલી બહેનોને ધિક્કારો છો તેની વાત છે. ”

“ ધિક્કારું છું એ પૂરવું નથી. મ્હારં ચાલે તો કોઇને ભણવાજ ન દઉં. ”

“ ત્યારે ત્હમારું ન ચાલે તેમાંજ અમારું કશાણુ છે. ” સરલાએ ઠંડે પેરે ઉત્તર આપ્યો.

“ એમ કેમ બોલો છો ? ” જયકુંવરે ગુસ્સાથી પ્રશ્ન કર્યો.

“ જયકુંવર બહેન ! ત્હમારા હુંકે સમયના પરિચયમાં હું એટલું જાણી શકી છું કે ત્હમે છોકરીઓના ભણાવવાની બહુ વિરદ છો. મ્હને તો એમ લાગે છે કે ત્હમે હજી ધોર અધારી ગ્રન્થમાં ઉંઘમાં છો એટલે પ્રકાશને ઝોળખી શક્યાં નથી. ભણવાથી શું ફાયદા છે, ભણેલી બહેનો શું શું કરી શકે છે, સ્ત્રીઓને કેળવવાથી દેશને કેટલા ફાયદા થયા છે ને યશ એ સર્વે બાબતથી ત્હમે તદ્દન અજાન છો. આખા જગતમાં અત્યારે શું ચાલે છે તેનું ત્હમને બીલકુલ બાન નથી. આટલું હું કહું છું તેને માટે મ્હને માફ કરજો. હું પણ દેશમાંથી પહેલ પહેલી અહિં આવી ત્યારે ત્હમારા જેવીજ હતી. તેથી ત્હમે મ્હારી માફક જે ભૂલ કરો છો તે સુધારવા માટેજ આટલા ચપ્પટો મ્હેં કર્યા છે. ” સરલા-

એ સ્વતંત્ર રીતે પોતાના ઉદ્દગારો જાહેર કર્યા.

સુંદરલાલને શેરબજારમાં લક્ષ્મીદેવીએ સારી મદદ આપવાથી તે દિન પ્રતિદિન આજ્ઞાદ થવા લાગ્યો. પ્રમાણિકપણથી ત્હનો ધંધો બહુ વધારે પ્રમાણમાં વધ્યો. વસંતના મુબબ આખ્યા પછી જુનગપુરથી આખા કુટુંબને મુબબ બોલાવી લેવાની ત્હની ઇચ્છા થઇ. થોડા વખત પછી ત્હણે પોતાની એ ઇચ્છા અમલમાં મૂકી. જુનગપુરમાં સર્વ ખેતરો ખેડુતોને ભાગમાં ખેડવા આપી દીધાં. પ્રભુલાલ, યમુના, પ્રભુલાલની પુત્રી કાશી અને જયકુંવર મુબબ આખ્યાં. સુંદરલાલે સેન્ડહસ્ટરોડપર એક બેઠા ધાટનો બંગલો વેચાતો લઇ લીધો હતો તેથી રહેવાની સર્વ પ્રકારે સગવડ હતી. અત્યારસુધીમાં સુંદરલાલે મુબબમાં પોતાની આખર સારી રીતે જમાવી હતી. તેથી સારાં સારાં કુટુંબો સુંદરલાલને ત્યાં આવનાં જતાં થયાં. યમુનાને મુબબમાં શરૂઆતથી જ ફાવ્યું. સારા માણસોનો સં-સર્ગ ત્હને ઠીક લાગ્યો. પોતાની પુત્રી કાશી સાત વર્ષની થઇ હતી. ત્હને ભણાવવાની સગવડ માટે તે બહુ પુશી થઇ. હવે જયકુંવર ને યમુનાને બહુ લડવાના પ્રસંગ આવતાજ નહિં કારણ કે યમુનાએ ધણી વખતથી જય-કુંવર સાથે અસહકાર આદર્યો હતો. જુનગ-પુરમાં જયકુંવરે યમુનાને ધણી ધણી રીતે પજારી હતી, પણ બોળી યમુનાને પ્રભુલાલે ધીમે ધીમે એવે સીધે રસ્તે મૂકી દીધી હતી કે કલેરાને બદલે અસહકાર શરૂ થયો હતો. આ અસહકારમાં તિરસ્કાર નહિં પણ પ્રેમ હતો. જયકુંવરને પ્રેમથી સુધારવાનો આ રસ્તો હતો. યમુના હજી સુધી એ રસ્તામાં ફાતી શકી નહોતી કારણ કે જયકુંવરનો સ્વભાવજ એવો પંકાયેલો હતો કે ત્હની રદામે દત્તેડ મેળવવી એ મુશ્કેલમાં મુશ્કેલ કામ હતું.

જયકુંવરે મુબબ આખ્યાં પછી શરૂઆત

માં મડોરાના બંગલામાં રહેતી સરલા સાથે મિત્રતા કરી. ઘરમાં યમુના સાથે દીક નહિ હોવાથી તેની સાથે કાષ્ઠ વાન કરનાર તો જોઈએજ. સરલા દેખાવે કુટૂંબી ને સ્વંત્ર વિચારની હતી. તેની દરજ્જા જેવી કાળી ચપળ આંખો બહુ આકર્ષક હતી. જોનારને પહેલી દષ્ટિએ તે મુગ્ધ બનાવતી હતી. બોલવા ચાલવાની છટા પણ અન્યને તેના તરફ બહુ માન ઉત્પન્ન કરાવે તેવી હતી. તેનામાં જુનો અને નવો જમાનો મિશ્રીત રૂપે હતો. મુગ્ધ આત્મા પછી તેના પતિએ એક સ્ત્રી શિક્ષક રાખી તેને લણવાની ગોઠવણ કરી આપી હતી.. જ્યકુંવરના વિચારોથી તે હમેશાં જુદી મઠની પણ બહુ બોલતી નહિ. આજે તેનાથી ન રહેવાયાથી પોતાના વિચારો ઉપર પ્રભાવે તેણે જણાવી દીધા.

જ્યકુંવર આ સાંભળીને બહુ ગુસ્સે થયો. આમ ખુશ્તે ખુશ્તા શબ્દોમાં પોતાને કાષ્ઠ દેખાડે આપે એ સાંભળી દેવો એ તેને મન ઝેરનો કુટૂંબી ચપસુપ ઉતારવા જેવું લાગ્યું.

સરલા સાથે ઘોડાજ દિવસથી સંબંધ થયેલો. તેથી તેની સાથે લણવાનું તેને દીક લાગ્યું નહોતું. ભુજંગપુરથી મુગ્ધ આત્મા પછી જ્યકુંવર સાથે જો કાષ્ઠ વધારે વાત ચીતમાં લાગ લેવું હોય તો તે આ સરલાજી હતી. તેણી સરલા સામે કોયે ભરાવા છતાં જ્યકુંવરે ગુસ્સો દેખાવી કહ્યું.

“સરલા બહેન ! હું વધારે તો નથી કહેતો પણ જેમ ત્હને મારે મારે કહો છો તેમ ભણેલી સ્ત્રીઓ મારે હું એટલુંજ કહું છું કે જે સ્ત્રી ભણે છે તે સ્ત્રી મટીને પુરુષ થાય છે. આજરૂં, શરમ કે લાજ સર્વને અભરાઈ પર મૂકી સ્વછંદપણે...”

જ્યકુંવર હજી આગળ બોલવા જતી હતી તેટલામાં સરલા વચ્ચે બોલી ઉઠી: “બસ કરો. ભણેલી સ્ત્રીઓ મારે હવે વધારે કહેશો નહિ. મારે એ નિંદા...”

‘શની નિંદા સરલા બહેન !’, વચ્ચે વચ્ચે આવી એકાએક પ્રશ્ન કર્યો.

પ્રકરણ સાડનીશમું.

નવો જુનો જમાનો.

સંતની અણધારી દાજરીથી સરલા સંકેત પામી. જ્યકુંવરને પોતાના ભત્રિજાના આગમનથી જરા શોભ સુધે. મુગ્ધ આત્મા પછી રૂઝ ભત્રિજા વચ્ચે માત્ર તબીયતના ખુશખબર પૂછવા જેટલી વાચનીય થઈ હતી. જ્યકુંવરને ભત્રિજા તરફ ઉમળકાથી પ્રેમ આઝો-નહિ, ન્યારે વંશંતને પોતાની આ અજ્ઞાન રૂઝ તરફ દયા આવી. પોતાના સર્વ સંસાર સુખનું સત્યાનાથ વાળનાર જ્યકુંવરજી છે એમ એ પોતે જણાવતો

હોવા છતાં ઉઝર દિલથી તેના તરફ તે દયા-લાવ રાખતો હતો. લાગણી ને ભુખિ વચ્ચેના કુદયી ધણીવાર લલિતાને કુખ આપવામાં જ્યકુંવરે કદ જાણી રાખ્યું નથી એ વિચારે તેના તરફ તેને તિરસ્કાર ધટતો હતો જ્યારે કંમના કાપવાનું રહસ્ય સ્વમજાનું જ્યકુંવરના સર્વ ગુન્દાની માફો બધી તેના તરફ તે દયા રાખવા દેરાતો હતો. તેનું પોતાનું જો આસે તો જ્યકુંવરને સુધારી દેશમેવાના ઉપયોગી પ્રવા-નમાં તેણે જીવનજોણ વાળવા તે ભગીરથ પ્રયત્નો કરે, પણ જ્યકુંવરને જીવનકલિદાસ હોને બેધડી નાદિમત્ત કરી દેતો હતો. કુદયી,

નિંદા, બદેખાઈ વગેરે દુર્ગુણોથી દેશની વિધવાઓનું જીવન મુક્ત થઇ સાદાઈ, સંપન્ન ને સંવાની સુન્દર ભાવનાઓ તેઓના જીવનમાં ઉતરે એ જોવાને વસંત ધતેજાર હતો. પોતાના ઉચ્ચ વિચારો કુટુંબમાં કેાઇ ઝીલનાર નહિ હોવાથી તેને ઘણી વખત દુઃખ થતું. માત્ર સંતોષ એટલેજ હતો કે પોતાના પિતા સુન્દરલાલ સંસ્કારી ને જ્ઞાની હતો. સ્ત્રીઓના ઉદ્ધાર વગર દેશનો ઉદ્ધાર અસંભવિત છે આ માન્યતાએ તે હમણું હમણું સ્ત્રી ઉપયોગી વિષયો ઉપર વધારે ધ્યાન આપતો હતો. તેના લેખો ને તેના લાખણોમાં મુખ્ય ભાગે સ્ત્રીવર્ગના કલ્યાણની ભાવનાઓ પ્રધાન હતી. જગતના સાહિત્ય ભંડારમાંથી સ્ત્રીઉપ-યોગી સાહિત્યનો તેણે હમણું હમણું બહુ સારો અભ્યાસ કર્યો હતો. સેવાભગિની નિવે-દિના, ફોરેન્સ નાઇન્ટીઝ ને વિદુષી મિસીસ બેસન્ટ જેવી સેવિકાઓ તે ભારતવર્ષમાં જોવા ઇચ્છતો હતો. જોઈને માટે ભારતવર્ષ વ્યાજબી મગફળી લઇ શકે એવી સરોજિની ને સરલાઓ તે ગુજરાતને ગૃહે ગૃહે જોવા ઇચ્છતો હતો. આ પોતાની ભાવના પાંચ, પંદરે કે પચાસ વર્ગે જરૂર ખરી પડતી જોઈએ એવો તે આશાવાદી હતો. આ આશાવાદના સ્વપ્નાં અનુભવતો વસંત સરલા ને સરોજિનીને બદલે જ્યકુંવર જેવી વ્યક્તિને પોતાનાજ કુટુંબમાં જોઈ સ્વાભાવિક ખેદ પામતો હતો.

વસંતને આવેશો જોઈ વસંતે પ્રશ્ન પૂછ્યા છતાં જ્યકુંવર ને સરલા બન્ને નિરતર રહી. સરલાએ આડી આંખે વસંત તરફ જોયું. તે સહજ હસી.

“કથમ મહારા પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતાં નથી?” વસંતે એ સહજ હાસ્ય ઝીલી ફરીથી પ્રશ્ન કર્યો.

હજી સરલા નિરતર રહી જ્યકુંવરને

વસંતની સરલા સાથેની આ વાતચીત બહુ પસંદ-આવી નહિં. તેણે તો એમજ ધાયું કે સરલા અને વસંત વચ્ચે કંઈપણ સંબંધ હોવો જોઈએ. સરલાનું હાસ્ય જોઈ તેની શંકા વધી. પોતાની હાજરીમાં સરલા ને વસંતને ધટ્ટથી વાત કરતાં જોઈ તેની જૂની ભાવનાની કલ્પનાઓ દોડી. એક પારકા યુવાન સાથે એક યુવતી વાત કરેજ કેમ! ખીજા યુવાન સાથે સહજ પૃથ્વિ હસાય કેમ? જરા પછી વાત થઇ અથવા નિર્દોષ હાસ્ય થયું કે તુરતજ શંકાની દૃષ્ટિથી જોવાની અસાનીઓની લાગણી જ્યકુંવરમાં જાગૃત થઇ. જ્યમ જ્યમ આ લાગણી જાગૃત થઇ ત્યમ ત્યમ સરલા ને વસંતની વર્તણૂક વિશે તે વધારે ને વધારે ખરાબ વિચાર બાંધતી ગઇ.

સરલા તરફથી કંઈપણ જવાબ નહિં મળવાથી વસંતે જ્યકુંવર તરફ જોયું. જ્યકુંવરની મુખમુદ્રાપરથી તે પારખી ગયો કે સરલાના હાસ્યથી કંઈ ખીજાજ વિચારમાં ફર્યા રમે છે.

“કથમ દોષબા ! એકદમ વાત કરતાં બન્ને અટકી ગયાં? સરલા જોઈને તો કંઈ બોલતાં નથી અને ત્હમે કંઈ ખીજાજ વિચારમાં ગુંથાયાં છો!” વસંતે ખારીક દૃષ્ટિથી જ્યકુંવરના ચહેરાપર થતા ફેરફાર નિરખ્યા.

“ખીજા વિચારો મ્હારે શાનાં હોય? હું તો દમેશની સાચા બોલી એટલે સહુને મ્હારે બોત્રણું કડવું લાગે. આજકાલ તે કંઈ સાચાની દુનિયા છે ! બધાં ઉપરથી મારાં પછી અંદરથી મેલાં. અમ્હારા વખતની જુની દુનિયા સારી. બાકી આ નવા જમાનાએ તો દુનિયાનું નખોદ વાળ્યું !”

“ત્હમે આ બધું શા ઉપરથી કહ્યો છો તે હું સ્વમગ્ન શકતો નથી.”

“સ્વમગ્નય તો બધુંયે. તું કંઈ હવે પાર-લામાં ઝૂલતો છોકરો નથી. પછી ત્હમે બધાં

સ્ત્રી અને પુરુષો. એવાં યદ્ય ગયાં હો કે બહારથી મીઠું મીઠું બોલો. બહારથી સાધુ જેવું જીવન ગુનરો પણ અંદરથી લુબ્ધાં અને અનાચારી.....” જ્યકુંવરને એકાએક પોતાની ખાસિયતપર પડતી નેષ્ટ સરલા વચ્ચે બોલી ઉઠી:

“ ખસ કરો જ્યકુંવર બહેન ! શું બોલો છો, કોની પાસે બોલો છો તેનું કંઈ લાભ છે કે જેમ આવે તેમ ભરડેજ છે જાઓ છો ! ”

સરલાને વચ્ચે પડેલી નેષ્ટ જ્યકુંવર ઇછેછાક. ઝેરી નાગણની માફક લેના કૂંદાકાં શરૂ થયા. લેની આંખોમાં તે શું કહેવા માગે છે તે સ્પષ્ટ દેખાયું.

વસંત આ સંનેગ પારખી ગયો. હમણાં જ્યકુંવર કંઈ વગર વિચાર્યું બોલી જશે એમ લાગવાથી તેણે જ્યકુંવરને દરાવવા પ્રયત્ન કર્યો.

“ સરલા બહેન ! ક્ષમ જે કહેવા માગે છે તે પુરું કહેવા દો. એમણે જીનો જમાનો નેયો છે એટલુંજ નહિં પણ એ જીનો જમાનાના એક છેડાપર ઉભા રહી નવા જમાનાને જીએ છે એટલે એમને આપણા સર્વના જીવનમાં કંઈ જૂઠુંજ દેખાય એ સ્વાભાવિક છે. ”

“ અરે જૂઠું દેખાય શું ? મને જો દાંતમાં આંગળાં ઘાલી ત્હમે બોલાવવા માંગતાં હો તો ત્હમારા બધાના જીવનની વાતો હું ખુલ્લા શબ્દોમાં કહી દઈશ. ” જ્યકુંવરનો જીરસો વધતો ગયો.

“ ત્હમે શું કહેવાનાં છો ? ક્યારનાં ભણેલી સ્ત્રીઓ માટે જેમ આવે તેમ બોલો છો તેમ ફરી સાંભળાવશો એજ ના ? ” સરલાનો પીત્તો ઉછળી આવ્યો.

“ ખસ ખસ ! વધુ શું કરવા બોલે છે ! વસંત જેવા જીવાન રક્ષામે, તે આવ્યો ત્યારે તું હસી એ ત્હમારો નવો જમાનોજ કરે. બાકી પારકા પુરુષ સાથે આમ હસાય કે બોલાય અર ? ”

સરલા તો આ સાંભળી જ્યકુંવર તરફ ઉછળી પડી. તે ક્રોધથી લાલચોળ થઈ ગઈ. તેનાપર જ્યકુંવર આક્ષેપ મૂકે છે એ વિચારે તેના ગુસ્સાનો પાર રહ્યો નહિ. વસંતે અત્યારે શાંતિ પકડી વાત ફેરવવા પ્રયત્ન કર્યો.

“ ક્ષમા ! એક બહેનને પોતાના ભાઈ તરફ હસવાની પણ ત્હમારા જમાનામાં જૂઠું નહોતી કે ? ”

“ એ ભાઈ એન કહેવાનાં ! તું ભણ્યો છે પણ ગણ્યો નથી. મને વધુ શું કરવા બોલાવે છે. ત્હારી બાપડી લલિતા કેવી હતી ? ” જ્યકુંવરે પોતાના સ્વભાવનું હવે પુરેપુરું દર્શન કરાવ્યું.

“ ખસ કરો ક્ષમા ! એ મરેલા માણસની નિંદા કરશો એ હું સાંભળી શકીશ નહિ. ”

“ ખરી વાત કહેવી એ નિંદા કે ? ”

“ હું ત્હમારી વાતોમાં માનતો નથી. મને વધુ બોલાવશો તો હું પણ કહીશ કે એ બિચારીનું મૃત્યુ ત્હમારે લીધે થયું છે ”

“ મ્હારે લીધે ! ? ”

લલિતા વિષેના સર્વ વિચાર ફરીથી જાગૃત થતાં વસંતને બહુ લાગી આવ્યું. જ્યકુંવરની કરડી જીભમાંથી નીકળતા શબ્દોએ તેને ઉશ્કેર્યો છતાં પણ શાંતિ જાળવવા તેણે બહુ પ્રયત્નો કર્યા. લલિતાનું મૃત્યુ જ્યકુંવરને લીધે થયું છે એ વિચારે જો કાંઈ અન્ય વ્યક્તિ હોત તો વસંત નેટલી શાન્તિ જાળવત કે કેમ એ શંકાસ્પદ હતું. ક્ષમ ભગિની વચ્ચે ચાલતી આ કડવી વાતચીત સાંભળી સરલા બહુ ઉશ્કેરાઈ દત્તી.

“ જ્યકુંવર બહેન ! ત્હમારા જેવી વિધવાઓએ તો લલિતા જેવી અનેક બાલિકાના પ્રાણ લીધા છે ! ” સરલાએ ઉશ્કેરાયલા સ્વભાવનું દર્શન કરાવ્યું.

“ ખસ કર ઓ ડહાપણની દીકરી ! કંઈ જાણ્યા વિના નકામી આ વસંતના પક્ષમાં દો છે. તેનું એકજ કારણ છે કે હું ને વસંત

એકજા. છા. " આમ કહી જયકુંવર કોથમાં પથ તિરસ્કારભયું હસી.

જયકુંવરના આ હાસ્યથી સરલા વધારે ઉરકેરાઈ. વસંતને પથ આ ચર્ચા દીક લાગી નહિ. ચોતાની કંઈ આટલા હલકા સ્વભાવની હશે તેના. ત્હેને ખ્યાલ પથ ન્હોતો. વાત થવી ન જાય તે માટે ત્હેણે જયકુંવરને એક કીર દૂરથી દારવા વાળ કયો.

"કુખ્યા! એ બધી વાત જવા દો. ગંધ યુવરી સર્વ ભૂલી જાઓ. ત્હમે હવે ગામડામાં નથી પથ મુખેમાં છા. તો મુખમાં રહી વિધવાશ્રમમાં રાજ જાઓ. ત્યાં વિધવા બ્હેનો જે શિક્ષણ લે છે તે જોશો તો ત્હમને ખ્યાલ આવશે કે વિધવાઓએ કેવું ઉચ્ચ જીવન ગાળવાનું છે. કુચ્છી ને નિદાનાં પુરાણોઓમાં ગામના સંસારી જીવનનાં ભાગવત ને અદેખાઈ તથા ધર્મની કથનીને બદલે વિધવાઓ દેશસેવામાં કેવાં સાધુ કથો કરી શકે છે એ ત્હમને ત્યાં પ્રત્યક્ષ દેખાશે. ત્હમે લલિતાનાં દુઃખદાયક અંતનાં કારણભૂત હો તોપથ હું ત્હમને માફ કરું છું. ત્હમારી થંબી ભૂલોં થઇ છે તે પથ હું ભૂલી જઈ છું. હું ત્હમને વિનંતિ કરું કે સુન્દરભાષી આખરે ખાતર ત્હમારે હવે ત્હમારા જીવનની દિશા બદલાવવી બ્હેનજી. આ સરલા બ્હેનની સંધે લડવાને બદલે ત્હમનામાં રહેલાં સદગુણો શિખો તો ત્હમને જીવનની કંઈ ઓર મીઠાશ આવશે. " વસંતે બહુ મિત્રજથી જયકુંવરને સ્તબ્ધજવી.

"આનું નામ તે ત્હવા જમાનાની છા. સ્વાધ. ! મ્હને ગાળો લાડતો જાય છે, લલિતાને મ્હેમારી એમ કહેતો જાય છે ને પાછો ઉપરથી મ્હને ઠંડી પાડવા પ્રયત્નો કરે છે. વસંત ! હું આજકાલનું છોકરું મ્હને શું શિખવશે ! મ્હે બહુ લોઠો જોયા છે. આ સરલા ને ત્હારા જેવાં એકસોએક આવે તો પથ હું ગાંજી જઈ તેવી નથી. ગામડામાં

કુચ્છી, નિદા ને અદેખાઈ છે એમ કહેવું તેના કરતાં આ શહેરની નકકાઈ, ઉજાંજાપણું, અનીતિ અને ઉપરના ઢોંગ ધવુરાં બહુ ખરાબ છે એ વાત વિચારવા જેવી છે. " જયકુંવર સહજ શાંત પડી હોય તેવી દેખાઈ.

"કુખ્યા ! એ ત્હમારા બધાં વિચારો વિધવાશ્રમમાં ગયા પછી ફેરવાઈ જશે.

"એ વિધવાશ્રમમાં મ્હારે તો બલા જાય છે ! એ ઘોળાં લુગડાં પહેરીને ઢોંગ કરનારી સાધુડી મ્હારે નથી યાવું. મ્હારાં વિચારો જેવાં ખરા ને સાચા વિચારો કાના છે ? " ફરીથી જયકુંવરની જુની ખાસીયત જણાઈ.

"જયકુંવર બ્હેન ! ત્હમારે ને નેત્રે હોય તો કંઈ નંદિ પથ એ વિધવા બ્હેનોને ઢોંગ કરનારી સાધુડીઓ કહી નિદો નંદિ ! " સરલાથી બોલ્યા વિના રહી શકાયું નંદિ.

"હું ત્હારી સાથે વાત નથી કરતી. વસંત મ્હને કહે છે તેના જવાબો મ્હારે આપવાજ બેઠાં. " જયકુંવરની મુખમુદ્રાપર કોથ તરવરી રહ્યો.

"કુઈ શાંત યાઓ. સરલા બ્હેનનું કહેવું ખરું છે કે વાત વાતમાં કોઇની નિદા કરવી નંદિ. " જયકુંવર મુખે એ આશાએ વસંત બોલ્યો.

"જાઓ જાઓ ! ત્હમે બંનેને લુચ્છાં છા. સાથે મળીને મ્હારી ફજેતી કરવા માંગો છા. હું કંઈ અણધાર નથી કે મ્હને ત્હમે બનાવી જાઓ. હું બધું સ્તબ્ધ છું."

"ત્હમે કંઈજ સ્તબ્ધતા નથી " સરલાએ ખુલ્લા શબ્દોમાં કહી દીધું.

હવે જયકુંવરની સહનશક્તિ જતી રહી. ફરીથી ચોતાના મૂળ સ્વભાવ પર આવી ગઇ.

"એ સરલી ! હું બોલતી નથી તેના તું બહુ લાલ લઇ જાય છે કેમ ? આ ત્હારી લુચ્છી આંખોથી ત્હે વસંતને ત્હારી કરી લીધો છે."

જયકુંવર આગળ બેઠે તે પહેલાં સરલા બોલી ઉઠી. “ખસ કરો. આગળ એકે પણ શુદ્ધ બોલ્યાં તો તમારી વાત ત્હને બન્યાં !”

“હું શું કરી નાંખવાની હતી ! એ તો આ વસંતજી ઉભો ઉભો સાંભળે. બાકી તારા જેવીની હું તો જીજ્ઞાસુ બેઠી કાઠું આ દાગીનાં પહેર્યાં છે એટલે કંઈ દમ મરે છે ? એ તારો વર સંતોષીયા છે એટલે પેસા દરામની ને દાનત પણ દરામની !” મૂળ લડવાનો સ્વભાવનું મંગળાચરણ થયું.

“વસંત ભાઈ ! હવે દદ યાય છે. તમારી રૂપ છે નહિ તો હું તો આના ઉપર ફરીયાદજ મંડાવું.”

“વસંતભાઈ વસંતભાઈ શું કરે છે ? આટલા દિવસ મહે ત્હને બહુ સારી ધારી હતી પણ આજે તારૂં પોત પ્રકારયું.”

“તારૂં પોત કે તમારૂં પોત ?”

“હું તો જેવી છું તેવું મુલ્યે ખુલ્લું કહી દઉં છું. તારા જેવી સુધરેલીઓ તો ઉપયોગ સારી; જ્યારે ખરી રીતે લુચ્ચાઈ નો નમુનો !” જયકુંવર પોતાનાં જીત થતી હોય તે પ્રમાણે ક્રમે ક્રમે ચડતી ગઈ.

“હવે જરા પણ વધારે બોલશો તો જેવા જેવું થશે હોં !” સરલાએ છેલ્લી ચેતવણી આપી.

“હું શું કરવાની હતી ! તારા ધણીને ૨ બનાવતી હો તો ખાંડ આજે ખાંડ ! એ પણ તમારા નવા જમાનાનો પતિ છે. ધરમાં તારી પાસે મીઠું મીઠું બેઠે પણ સોતનાં ક્યાં રખડે છે તેની ત્હને ખબર છે. અચ્છન-મન ને રાણીમનને ત્યાં ગયેનો સાંભળવા જાય છે ને ત્યાં જઈ.....”

“કઈ બાં આ શું ? કેઈનાં ઘરની વાત ખોટી બોલી સાંભળવી ને કેરવી એ બહુજ નામોશીભર્યું કહેવાય.” વસંતે વાત વધતી જતી અટકાવવા પ્રયત્ન કર્યો.

“અરે તારા પતિદેવનું પણ એપમાન !”

હું આ મોઢું કરી શકું નહિ.” હું બોલેને આજ સુન્દરલાલ લાલને મળી તકમારી ખખર લેવાવું છું.”

“વાહરે પતિદેવની સાચી, તાર ! તારા ધણીને માટે કોઈ દિવસ પડોશણો શું વાત કરે છે તે સાંભળ્યું છે ? સાચું કહેવાની હિમ્મત તમારા સિવાય કોઈની છે ? શર-ખગરમાં નવી નવી કંપનીઓ કઢાવી લોકોનાં નાણાં રોકાવી પોતે તેમાંથી જે લાભ લઈ જાય છે તે દરામના પૈસાના દાગીનાં પહેરી મ્હને દમ મારનારી. હું શું કરી શકવાની હતી ? એ તારા દાગીનાનો દોર કે તારા વરની બીક મ્હને કરાવી શકે નહિ.” જય-કુંવરે નિંદાનો અધ્યાય લખાવ્યો.

અત્રે સરલા ઉભી થઈ ગઈ. કદાચ હાથે હાથની મારામારી થશે એવું દેખાયું. સરલાના કોથનો પાર રહ્યો નહિ.

“રૂપ કોઈ સારા ને ખાનદાન માંજીને માટે ત્હને જે શબ્દો બોલ્યાં એ પાછા બેઠી છો.”

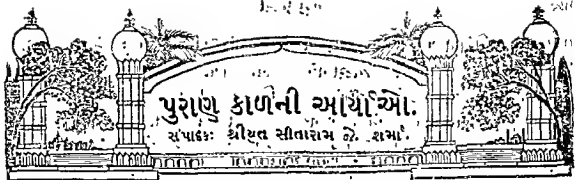
“શું કરવા ? પાડોશીઓને પુછો, તેઓ પણ એજ કહેશે.”

“આલ આલ પડોશીવાળી ! તારા પતિનું અપમાન કરે છે ?” આમ કહી સર-લાએ જયકુંવર પર હુમલો કર્યો.

બંગલામાં ઘોંઘાટ વધી ગયો. વસંત બનેની વચ્ચે પડ્યો. સરલાએ જયકુંવરને બેચાર તમાચા બેચ્યાં. જયકુંવરે પણ ચુદ્ધનું આમંત્રણ સ્વીકાર્યું. વસંત ન હોત તો આ ચોટલા ચુદ્ધમાં પરિણમે શું આવતે તે કલ્પાય તેમ નથી. આ ધમધમાંટ સાંભળી બીજા આરડામાંથી ખગરમાંથી તરતમાં આવેલા સુન્દરલાલ દોડી આવ્યો.

“આ શું ?” સુન્દરલાલને જોઈ એક બીજાથી છૂટી પડતી સરલા ને જયકુંવર તરફ દૃષ્ટાકર્ષી દૃષ્ટિ ફેંકતો સુન્દરલાલ બોલી ઉઠ્યો.

(અપૂર્ણ.)

પંચનદના તીરપ્રાંતમાં વસનારા લોકો ધીરે ધીરે સભ્યતાના ઉન્નત સુગ્રેયદી ચૂક્યા હતા. તત્ત્વજ્ઞાનનાં વિવિધ અંગોને ઓળખી તેને ઓળખાવવાના માર્ગો તૈયાર કરી દેવામાં આવ્યા હતા. જનહિનના ધારા ધડવામાં આવ્યા હતા. પ્રભુના માર્ગના ઉપદેશ હામકામ અપાઈ રહ્યા હતા.

વેદના વારાની માફક એ પુરાણકાળના આર્યો પણ પોતાના સ્ત્રી સમુદાય માટે મગર હતા. યાજ્ઞવલ્ક્ય ઋષિના પત્ની મૈત્રેયી અસાધારણ બુદ્ધિમાન અને પંડિતા હતાં. એ મહાસમર્થ ઋષિને કાત્યાયની નામના બીજા પત્ની પણ હતાં, તે આશ્રમનું તમામ કામકાજ કરતાં. મૈત્રેયી એમને સગી બહેન જેવાં ગણતાં.

એક વખત ઋષિજી આશ્રમ ત્યજી અરણ્યમાં જવા તૈયાર થયા, અને જન્ને પત્નીઓને પોતાની મિલકત વહેંચી લેવાનું કહ્યું. ત્યારે મૈત્રેયીએ પતિને પૂછ્યું; “સ્વામિન! કુન્ધવી સમૃદ્ધિઓ અમરતા આપી શકે ખરી? ઋષિજીએ કહ્યું; “ના, એનામાં એ સામર્થ્ય નથી.” “ત્યારે મારા નાથ! તમે અમને જે દોહર્ત આપવા માગો છો એને લઈને અમે શું કરીએ?” તે પછીથી મૈત્રેયીએ પતિની સાથે તત્ત્વજ્ઞાન તથા વિશ્વતી અંગમ્ય વસ્તુઓ વિશે ખૂબ ચર્ચા કરી અને આંતરે પાંચું સારાં સભ્ય જગતનાં મહા વિદ્વાનો મૈત્રેયી-યોજવલ્ક્ય સંવાદ વાંચીને નવાઈ પામે છે.

પરંતુ તે કાળમાં તો મૈત્રેયી કરતાં પણ પંડિત્યમાં ચડી જાય તેવી આર્યોઓ હતી. જ્યારે યાજ્ઞવલ્ક્ય ઋષિ ખૂબ જ પત્તપ, અધ્યુન તથા ચિંતનને લીધે બીજા બધા ઋષિઓમાં માન પામવા લાગ્યા, તે વખતે પણ એમને એક આર્યોની આગળ વિનીત લાવે, મસ્તક નમાવવું પડ્યું હતું.

એ આર્યોનું નામ ગોર્ગી હતું. પરંતુ તે માત્ર વચકનું મુનિનાં પુત્રો હતાં એ શિવાંધ એમને વિશે વધુ પરિચય અત્યારના હિંદુ જગતને નથી એ ઓછું દિલગીર થવા જોઈ છે? તે મહાવિદ્વાન સન્નારીએ તત્ત્વજ્ઞાનને લગતા નિબંધ લખેલો છે. જનક વિદેહીના દરબારમાં યાજ્ઞવલ્ક્ય ઋષિનાં મોઠામાં મોઠાં પ્રતિસ્પર્ધી એ હતાં.

મિથિલાપતિ જનક રાજને હિંદુઓ તો ન જાળખે એ કેમજ અને? સીતાદેવીના પિતા તરીકે તો એમને સારું જગત જાણે છે. પરંતુ હિંદુસમાજ એમને મહાજ્ઞાની તરીકે પિછોને છેજ. જનક રાજનું સૈન્ય જળ જેમ જગડું હતું, તેવાજ તે રાજ્યકાંજ નિપુણ હતા; એટલુંજ નહિં પણ તત્ત્વજ્ઞાન અને વેદાંતમાં પતે પારંગત હતા. તેમની વિદ્વતા પારાવાર હતી. એટલે સુધી કે ભલ્લા ભલ્લા ઋષિ મુનિઓ એમની પાસે ધણી વસ્તુઓ જાણી જતા.

એક વખતે એ મિથિલા નરેશ મિદુ-દક્ષિણ નામનો મહાયજ્ઞ રચ્યો અને તેમાં

કામકામના ઋપિઓને યતની શોભા વધારવા નોતર્યાં આપ્યાં. યત વખતે જનકરાજએ એક હનર ગાયો લાવી પ્રત્યેકને શીંગડે દશ દશ સુવર્ણ મહેરો આપી અને એ હનર ગાયોને યતમંડપના દાર આગળ ઉભી રાખી. જનકરાયે કહ્યું: “યતમાં ઉપસ્થિત થયેલા ઋપિમંડળમાં જે બ્રહ્મનો ખરા માતા હોય તે સુવર્ણમહેરો સાથે એક સહસ્ર ગાયોને દોરી જાય.” પરંતુ કોઈ ઉત્તર નહિ. બધા માને ધારીને બેસી રહ્યા, પરંતુ પછી યાતવ દેવે પોતાના શિષ્યોમાંના એકને ગાયોના ટાંગોને હાંકી જવાની આજ્ઞા કરી. ઋષિજનો આજ્ઞાનો દર્પ જોઈ બીજા ઋષિઓને લાગી આવ્યું, પરંતુ તેમની સામે એક અક્ષર બોલવાની કોઈની હિંમત ચાલી શકી નહિ. પણ જે કામ પુરો થયી ન થયું તે એક સન્નારીએ જાગૃત્ય મંડપના એક ખૂણામાંથી તે

સન્નારીને ઉપસ્થિત થતાં જોઈને, આખા મંડપની આંખો તે તરફ સ્થિર થઈ ગઈ. બે. દિગ્મુદ બની ગયા. એજ સન્નારી તે ગાર્ગી. ગાર્ગીએ દેવતા પૂર્વક પૂછ્યું: “આસવ દેવ ઋષિઓ! શું તમેજ આપણા બધાઓમાં બ્રહ્મવેદના અર્થાત્ બ્રહ્મના ખરા માતા-છો-?” તે પછી એ પંડિતોએ ઋષિજનો ઉપરા ઉપરી પ્રશ્નો પૂછવા માંડ્યા: “યતમંડપમાં યાતવદેવ ગાર્ગીની વચ્ચે મહા સંવાદ ચાલ્યો. અત્યારે પણ આપણા સંસ્કૃત સાહિત્ય લેખકમાં એ અમૂલ્ય સંવાદ x છે. અરે-! પણ તે સિવાય એ મમર્થ-આપો વિશે આપણે બધું યુગ્માવી બેઠા છીએ !

+ આ સંવાદ બૃહદારણ્યક ઉપનિષદમાં ૫૫ બ્રાહ્મણમાં આપવામાં આવે છે, અને મિત્રી સાથેના ઋષિજનો સંવાદ એજ ઉપનિષદના ચતુર્થ બ્રાહ્મણમાં આપે છે. સી-જી. ગર્ગી.

એક મોટરનો માલિક ગામડાના રસ્તાપર પોતાની મોટર ચલાવી જતો હતો. રસ્તામાં તેણે એક ધરડા ગામડીઆને ચાલતો જોયો. દયાની લાગણીથી તેણે તેને પોતાની મોટરમાં બેસાડી લીધો. ગામડીઆ પહેલીજવાર મોટરમાં બેઠો હતો. તેની ઝડપ જોઈને વિસ્મય પામ્યો. તે જોઈને મોટર હાંકનારે ખૂબ ઝડપથી ચલાવવા માંડી. કલાકના સાઠ માઇલની-વેગથી મોટરને દોડાવવા માંડી એટલામાં મોટર એકદમ એક ઝાડ સાથે અથડાઈ પડી. સહુભાગે બેમાંથી એક જળુને મજ થઈ નહિ. ગામડીઆ લાંગેલી મોટરમાંથી બહાર નીકળ્યો, અને પછી વિચાર કરીને બોલ્યો: “લાઇ, તમારી ગાડીમાં મજાતો બહુ પડી! પણ એક વાન સમંત્ર નહિ. જે જગાએ ઝાડ ન હોય ત્યાં તમેજ ચાલેને કેવી રીતે ઉભી રાખો છો ?”

સમાલોચના

શક્તિ હકથ: રચનાર શ્રી રમણલાલ વસન્ત-
લાલ દેસાઈ. પ્રકાશક: મોહનલાલ મનમુખરામ
શાહ-પરોદરા. કિં. રૂ. ૦-૧૨-૦. આ એક દૃશ્ય
નાટક છે અને તેની અંદર સાંપ્રત કાળના સમાજનું
એક ચિત્ર આપવાનો પ્રયાસ કર્યો છે. હાલની
હંગામી બહુજ તાદૃશ્ય ચિતાર આપવા જતાં
નાટક નિરસ થઈ ગયું છે. અને વળી તે હૃદયરોવ
દિલગીરીની વાત તો એ છે કે સમાજનું આગેદુર
પ્રતિબંધ આપવામાં નાટકકર્તા સફળ થયા નથી
આ નાટકમાં એક વસ્તુ વખાણવા જેવી છે અને
તે એ કે જેમાં માત્ર આકર્ષ પાત્રો આવે છે. હાલના
પણખીરાં નાટકોમાં એટલાં બધાં પાત્રો હોય છે કે
વાંચનારને અથવા જોનારને એ બધાંનાં નામ યાદ
રાખવાં મુશ્કેલ થઈ પડે છે. આ દોષમાંથી આ
નાટક મુક્ત છે. પરંતુ પાત્રો આલેખવામાં ખાસ વિ-
શેષતા નથી. એકેક પાત્રમાં સળજી વ્યક્તિત્વ જોવામાં
આવતું નથી. કાકતર, વંજીત અને કવિનાં પાત્રો
રૂબરૂમિ ઉપર લાગીને નાટકમાં હારચરત ઉત્પન્ન
કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. પરંતુ એ હાસ્યરસ જરાએ
જમી કાઢીને નથી. નાટકની કથા અથવા વસ્તુ
(plot) પણ બહુ સામાન્ય કે.ટીની છે. નાટકનું
નામ યથાર્થ પાટયું છે કારણ કે આખા નાટક
ઉપર એક જાતનું બેઠમનું વાદળ છવાયેલું છે.

રાસ સંગ્રહ:-સંગ્રહક: શ્રી. ચન્દુલાલ પુસ્તકો-
ત્તમ મ્હેતા; પ્રકાશક: નટવરલાલ શંકરલાલ મ્હેતા,
અમદાવાદ. મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦.

આ રાસ સંગ્રહ પ્રકટ કરીને સંગ્રહકર્તાએ
ગરબો જેવી મુંદર લલિત કલાની તેમજ ગુર્જર
યુવતી વર્ગની એક ઉપયોગી સેવા બજાવી છે.
ગુર્જરાતની સ્ત્રીઓનાં જીવન છેક નિરંતરાલી અને
નિરસ થઈ જવાની અણી પર હતાં પરંતુ મુખ્ય

છેલ્લાં પાંચ છ વરસથી એ અરસિક થઈ ગએલ
જીવનમાં નવો રસ રંગીને ભૂલાઈ ગએલી લલિત-
કલાઓને સજીવ કરવાનો ચારે તરફથી પ્રયાસ થાય
છે. એ કલાઓમાં ગરબાએ સૌથી 'અગ્ર પદ' લીધું
છે. આવે સમયે લોકપ્રિય થઈ પડેલા, વિધવિધતા-
વાળાં અને મધુર ગરબા એકઠા કરીને એક રાસ-
સંગ્રહના સ્વરૂપમાં છાપવામાં સંગીતના એક લલિત્ય
બંદેશ પ્રકારને ઉત્તેજન આપવાનો હેતુ સમજીએ છે.

આ રાસસંગ્રહની એક ખાસ ઉણપ એ છે કે
એક પણ ગરબાનો ઢાળ અથવા ચાલ બતાવેલો નથી.
દરેક ગરબાને મથાળે એને: ઢાળ દર્શાવેલો હોત તો
બહુ ઉપયોગી થાત. શ્રીયુત કેશવ, હ. રોક ના 'હુયા-
સનાં' ના ગરબામાં છેલ્લી બે લીટીઓમાં જ ફેર-
ફાર કર્યો છે તે ન:કર્યો હોત તો સાદું થાત કારણ કે
અસલની લીટીઓ વધારે કવિત્વ વાળી હતી તેમજ
આખાં ગરબાની સાથે વધારે યોગ્ય સંબંધ ધરા-
વતી હતી. નવા ફેરફાર પ્રમાણે આમ લીટીઓ છે:-
" વિજન કો વાઢીને એકાન્ત કુલો રાં ફેરવાં
અમથાં ?

દરદ દિલ બ્હોરવાં અમથાં ?
કહો, કયાં મળશે બ્હાલો મન્તા? સ્વજનના રનેહનીય કથા?
અવરની મ્હારે છે શી તથા ? "

તેને બદલે બુની લીટીઓ મૂકી હોત તો આ પ્રમાણે લાગત:
" કિતકથી સરેજ વાંઢીમાં કુલયાં રાં ફેરવાં અમથાં ?
દરદ દિલ બ્હોરવાં અમથાં ?
લાયે પાત્ર પરમ ત્યાં હૃદયો રસતરંગીન મનગમનાં
હરો કલ્યાણવા પથ કયાં ? "

સંદેશિકા:- રચનાર: શ્રી અરેફશર દરામજી
ખખરદાર. પ્રકાશક: ગુજરાતી સા. પ. ભંડોળ
કમિટી તરફથી શ્રીયુત બળવંતરાય, કલ્યાણરાય
કાકોર, પુના. મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦

આ કાવ્યસંમિદ રચીને શ્રી ગુણગુનરી - ગુણ-
રાત્રી પદ સાહિત્યમાં એક સુંદર કૃતિ હોયેરી છે.
વિધવિધ જાતનાં ન્દાનાં મોડાં હાપન કાવ્યોનો
સમાવેશ આ પુસ્તકમાં કર્યો છે. સ્વદેશ પ્રેમથી
જનકાં એવાં ધણાં કાવ્યો આ " સંદેશિકા " માં
લેવામાં આવે છે, દાખલા તરીકે, " જો ગુણરાત્ર !
જો, ગુણરાત્ર ! " " ગુણરાત્રનો ચણકુંડ, " " ત્રા-
ન્સવાલમાં ત્રાસ અને ગુણર વીરત્વ, " " અમારી
ગુણરાત્ર " વિગેરે. " કાન્તવું સ્વર્ગ પ્રયાણ, "
" મહાત્મા ગાંધીને ચરણે, " " મહાબારીના સ્વ-
ર્ગસ્ય આત્માને " વિગેરે કાવ્યો ઉપરથી વીરચૂલ-
ને કવિ કેટલું મહત્વ આપે છે તે સ્પષ્ટ જણાય
છે. કુદરતી લીલાનાં વર્ણન કરતા કાવ્યો પણ આ
પુસ્તકમાં નજરે પડે છે. દાખલા તરીકે " વસંતના
બલુકા " " વસંતની શોધ, " " મધુરી, "
" સંધ્યાકાંઠે સાગર કિનારે " વિગેરે. " માનવ
કુદ, અને પ્રયુતો સ્નેહ, " એ કાવ્ય કેવા સંજો-
ગોમાં લખાયું તે જરા જાણવા જેવું છે. કવિ લખે
છે કે " ધણી નાની વયથી અતિ તીવ્ર શિરોવેદના
અને કાનના દર્દથી હું પીડાતો હોવાથી એક દિને
એક મિત્રે સલાહ કર્યા કે ' તમને આટલું બધું
દુઃખ હોવાતું શું કારણ હશે, અંદે એમ છતાં
તમાકં મુખ પ્રસન્ન કેમ રહે છે ? ' એના ઉત્તર
માં આ પદ લખાયું હતું. " આ કાવ્ય ઉપરથી
તેમજ " વિશ્વતું ગુણ, " " અયોચર ધામ "
વિગેરે ઉપરથી કવિની હૃદય ઉપરની શ્રદ્ધાનો
વાચકને ખ્યાલ આવે છે.

સ્વર્ગ-નયનિ અથવા આદરશાંતી કથા:
લેખક અને પ્રકાશક, શ્રી. ચાતકચંદ્ર નાગર દિવેદી:
ક્રિયા. કિમત રૂ. ૧-૮-૦.

આ કથા કે નવલકથા બહુજ વિચિત્ર પ્રકારની
છે. એની અંદર આત્મનિવેદન કરવાનો પ્રયત્ન
કર્યા હોય એમ જણાય છે. પ્રસ્તાવનામાં લેખક
લખે છે કે " શિષ્ય લેખકોએ નવલકથાના જે
વિશિષ્ટ લક્ષણ કહ્યાં છે, બાંધ્યાં છે, અથવા
નહીં કર્યાં છે, તે દિશામાં આ કથા એ
મયાદિમાંથી મુક્ત રતી સ્વતંત્રપણે અલગ ઉલ્લી રહે
છે એટલે તેનો ખાતર નવો છે-સ્વરૂપ નવું છે. "
કર્તાના આ સંજોગ સાથે, સંમત થવું સ્વેચ્છું છે
પરંતુ આજગ સાલતાં ન્યારે તે એમ લખે છે

—કે— " છતાં હોની તે નવિનતા અર્થશૂન્ય નથી તે
પણ કેટલે એક વિશિષ્ટ હેતુ ધરાવે છે અને તે હેતુ
આખાથે ગ્રંથમાં જાતપ્રાપ્ત છે—" ત્યારે, એમની
સાથે એકમત થવું કે નહિ તે પ્રશ્ન મહં પડે છે.
સામાન્ય રીતે નિયમ એવો છે કે ચોપડી પેલા
પ્રકરણથી શરૂ થાય પરંતુ આ ચોપડી તો ' પ્રક-
રણ-શૂન્યથી ' શરૂ થાય છે ! એટલુંજ નહિ
—પણ એ-શૂન્ય પ્રકરણની અંદર પાછાં ' પ્રથમ
શૂન્ય, ' ' દ્વિતીય શૂન્ય ' એમ ' અષ્ટમશૂન્ય ' એવા
મયાજાનાં આઠ કાવ્યો છે ! સુચનામાં કતાએ કહ્યું
છે કે " અરસિકાએ આ નવલકથા પાંચતા પ્રાપ્ત
થયા પહેલાં વાંચવી શરૂ કરવી નહિં ! આપણા
ગુણરાત્રી સાહિત્યમાંની બીજી નવલકથાઓનું વાંચન
અને અભ્યાસ કરી હૃદયને રસિક બનાવ્યા પછી
આ નવલકથા વાંચવાનો આરંભ કરવો એવી આ
લેખકની સલાહ છે. " આમ લખવાથી વિનયનું
હલ્લોધન નથી થતું ?

હારાનું સંદ્ધ યાને કમ્પની સૌર્ય કથા:-
(સ્વદેશ ગ્રંથાવલિ: પુષ્પ ૧૬) લેખક: શ્રી. રયામજી
હરિશામ વઢીત. મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦

આ ન્દાવું સરણું પુસ્તક લખીને ચોતાના
દેશની ઉત્તમ સેવા લેખકે બનવી છે એમ કહેવામાં
જરાએ અતિશયાકિત નથી. કેમ ગુણરાત્રની આટલું
નજીક છે છતાં આપણે તેનાં ઇતિહાસથી જોઈએ
તેટલાં વાકેરે નથી. કમ્પમાં ધણા સાહસિક અને
વીરપુરુષો વહ ગયા છે પરંતુ તેનો પ્રાચીન ઇતિ-
હાસ ગાગાથ અંધકારમાં રૂળી ગયેલો છે. શ્રી.
બાઈ રયામજીએ એ ઇતિહાસના ચોટાક ખાતરે
અંધકારમાંથી તેજમાં લાવવાનો જે પ્રયાસ આ
પુસ્તક લખીને કર્યો છે તે અદ્વિતીય પ્રશંસનીય છે.
કમ્પની આ સૌર્યકથાનું દરેક દરેક પાટું સ્વદેશ
પ્રેમથી પ્રેરાઈને લખાયેલું છે. હારાના યુદ્ધનું વર્ણન
એવી આબેદુજ રીતે કર્યું છે કે કાણુ નર આપણને
એમ-ભાસ થાય છે કે જાણે સીનેમાની શ્રીલ્હમ ઉપર
ધુધ આપણે પ્રયત્ન જોતાં દોહાએ કાઢેર શ્રી
લીમજી, તથા વિરોજી, નસીઆના કાઢેર શ્રી
લખણીજી અને કાઢેર શ્રી લખણ વિગેરે યરા
કમ્પી હોના બાનિદાનો, માનુબમિની સેવા, કુલ-
વર્માના રણજી મારેનો અલગ નિઘ્રય અને તેમના
વિજયોનો ઇતિહાસ પાંચીને ધરીતર આશ્ચર્ય-
વ્ય થઈ જવાય છે. એટલે દુરમનોના લાવમાં જરા

કરતાં મૃત્યુરે લેટવા તૈયાર થયેલી તેમજ કુલધર્મ અને શિયળની રક્ષા માટે આત્મલોભ આપવા સત્તજ થએલી વીર રમણીઓની કયા વાંચીને ચકિત થઈ જવાય છે. કચ્છના ઇતિહાસના એક દેખીય વીરાંગનાઓ અમરત્વ મેળવી ગઈ છે. આરાની લેડાઈમાં બને પશુનાં એક લાખ માણસોનો સંહાર માત્ર એ દિવસમાં થયો હતો. આ ઉપરથી આ યુધ્ધની ભયંકરતા તથા નાશકરક સ્થિતિનો અંશાલ સ્પેશાયી આવે છે.

એ મથાળા નીચે દુઃકાલમાં કચ્છ વિષે સરસ રીતે માહિતિ આપી છે. ત્યાર પછી “યુધ્ધ” પહેલાં કચ્છ” એ નામના ખીલ પ્રકરણમાં પણ તે સમયની કચ્છની સ્થિતિનો સારો ચિતાર આપ્યો છે. છેલ્લા પ્રકરણમાં યુધ્ધ પછીના કચ્છનું વર્ણન આપ્યું છે. વિગ્રહ હત્યન મવાનાં મુખ્ય કારણો તેનાં ભયંકર પરિણામો, તેમાંથી આખા દેશને થએલું નુકસાન વિગેરે બાજતોનો સમાવેશ આ પ્રકરણમાં કર્યો છે.

સૌ. કૌશલમિત્રી બહેતા.

પુસ્તકનો પહેલો પ્રકરણમાં “પ્રાચીન કચ્છ”

સામાર સ્વીકાર.

રંજન સમાચાર (રંજન): પુસ્તક ૩૦ મું; અંક ૨૮ થી ૩૬. તંત્રી: શ્રીયુત મણીભાઈ રણછોડજી દેસાઈ, પંલસાણાકર વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૬-૬-૦.

મે ધરી મોન (મુંબાઈ): પુસ્તક ૨ જી; અંક ૧૦ થી ૧૩. તંત્રી: શ્રીયુત “સયદા” સહદતંત્રી: શ્રીયુત “સાદી” બવસ્થાપક. મેસર્સ વર્ધમાન એન્ડ સન્સ. વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૪-૦-૦.

વાયડા મિત્ર (મુંબાઈ): પુસ્તક ૫ મું; અંક ૫ મો. તંત્રી: શ્રીયુત રામલાલ યુનીલાલ મોદી. પ્રકાશક વાંચકા યુનીઅન સોસાયટી, મુંબાઈ, વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૩-૦-૦.

આર્ય પ્રકાશ (મુંબાઈ): પુ. ૨૧ મું; અંક ૫૦ મો. તંત્રી: શ્રીયુત પરશુભાઈ બ્હા. રામા. વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૪-૦-૦.

ભંડી હિતેન્દ્ર (મુંબાઈ): રૂ. ૧૬૨૫ નો અંક. તંત્રી: શેઠ પુરષોત્તમ વિશ્રામ માવંજી, ભં. પી. વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૩-૮-૦.

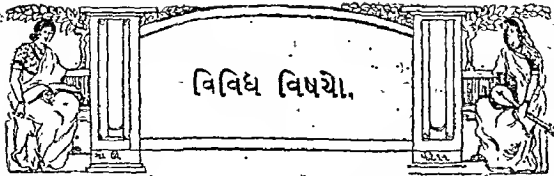
જનમ ભૂમિ (નાડિયાદ): પુસ્તક ૧ જી; અંક ૫૦-૬. તંત્રી અને પ્રકાશક: શ્રીયુત ચંદુલાલ નંદલાલ દેસાઈ. વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૨-૮-૦.

આકૃતાએ ઇસ્લામ (અમદાવાદ): અંક ૪ થો. તંત્રી: સુન્દરી સેયદ હામીદમીયાં, ડોસામીયો. વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૩-૦-૦.

ગુજરાત કાઠીયાવાડની સ્ત્રી કેળવણી વિષે નિવેદન: લેખક: શ્રીયુત ચંદુલાલ કાશીરામ દવે. પ્રકાશક: ગુજરાત સ્ત્રી કેળવણી મંડળ, અમદાવાદ.

અમેરિકાનું ધુઅપાન.

અમેરિકા દર વર્ષે ૩૬૦૦૦૦૦૦૦૦ રૂ. ની કિંમતની રાખે કરે છે અને ૫૦ અંબુજ સીગારેટો પુરે છે એટલે અહીં ઇચ્છની એક સીગાર ગણીએ તો ૧૫૭૮૨૮ મોડેલે લાંબી બીડી એ લોકો પુરે છે એમ ગણાય. એટલે કે પૃથ્વી કરતાં સત્રા જ આંટા લે એટલી લાંબી સીગાર એક વર્ષમાં પીએ છે.

રાજકુમારી સંધમિત્રા:

હિંદી માસિક 'માધુરી'માં જાન્યુઆરી નામે લેખકે રાજકુમારી સંધમિત્રા વિષે એક લખવા લાયક લેખ લખ્યો છે. તેમાંથી કેટલોક બાજુ નામે આપીએ છીએ:—

લગભગ બે હજાર વર્ષ પૂર્વે હિંદુસ્તાનમાં સમ્રાટ અશોકનું રાજ્ય હતું. તે રાજા બૌદ્ધ ધર્મનો અનુયાયી હતો. બૌદ્ધ ધર્મની કુન્નવિતથા વૃદ્ધિને માટે તેણે યજ્ઞો પરિશ્રમ કર્યો હતો. બૌદ્ધ ધર્મના પ્રચારને માટે તેણે મિસર અને સીરીયા જેવા દૂર દૂરના દેશો સુધી પ્રચારક તથા ઉપદેશક મોકલ્યા હતા. રાજકુમારી સંધમિત્રા આજ પ્રતાપી સમ્રાટની પુત્રી હતી.

બૌદ્ધ ધર્મ પર સંધમિત્રાને પણ બહુ પ્રેમ તથા શ્રદ્ધા હતાં. અશોક જેવા ધર્મશીલ પિતાની સાથે રહેવાથી તેની વૃત્તિઓ ઘણી પવિત્ર થઈ હતી. જેમ જેમ સંધમિત્રાની વય વધતી ગઈ, તેમ તેમ તેની ધર્મ પરની શ્રદ્ધા પણ વધતી ગઈ. આખરે તેણે બૌદ્ધ ધર્મની સેવામાં જ પોતાનું જીવન અર્પણ કરી દીધું. લોકોને ધર્મનો ઉપદેશ દઈ તેમનામાં પ્રાણીમાત્ર પર ક્રોધાભાવને પ્રચાર કરીને પોતાના પ્રિય બૌદ્ધ ધર્મ પર મનુષ્યની શ્રદ્ધા, ભક્તિ તથા પ્રેમ ઉત્પન્ન કરાવીને પોતાનું મનુષ્યજીવન સાર્થક કરવાનો તેણે દૃઢ નિશ્ચય કર્યો. ખરેખર મનુષ્યજીવન સાર્થક કરવાનું આના કરતાં ઉત્તમ સાધન બીજું કયું હોઈ શકે ?

પોતાનું મત સંદેશ કરવા માટે સંધમિત્રાએ જીવન ક્યું નહિ જીવન પર્યાન કુવારી રહી પિતાની આજ્ઞાથી સીધાનની સીધાને ધર્મોપદેશ કરવા માટે ત્યાં ગઈ. તે સમયમાં આજની માફક રેલ્વે ટ્રેનો નહોતી. તેમજ મુસાફરીનાં બીજાં સાધન પણ સુલભ નહોતાં. સંધમિત્રા મનપરદેશમાં

રહેલી હતી. સીધાન (બંકા) ત્યાંથી સેકંડા માફક દૂર હતું. પરંતુ ધર્મ પર અત્યંત શ્રદ્ધાવાળી આ દેવી સુવાવર્યામાં આટલે દૂર માત્ર પંચે ચાલીને ગઈ. રાજમહેલમાં રહેનારી અનેક સંપતિવાળી કોમળાંગી યુવતીને આ સાહસમાં કેટલી મુશ્કેલી પડી હશે ? અનેક વૈભવમાં ઊછરેલી છતાં આડું સાહસ કરી રાક્ષસ સ્ત્રીને ખરેખરે ધન્યવંદી પામે છે. સંધમિત્રાના ધર્મોપદેશમાં એવી કંઈ અજબ સંક્રિત હતી કે તે ન્યાં ન્યાં ત્યાં તેણે રામાન થઈ હતું. લોકો તેના પર, પૂજ્યભાવની દૃષ્ટિથી જોતા હતા. લોકો પર તેની મંદુર વાણીનો પ્રભાવ એવો પડતો હતો, કે તેમને તરત બૌદ્ધ ધર્મ પર પ્રેમ ઉત્પન્ન થતો, અને તેઓ સંધમિત્રા પાસે દીક્ષા લઈ લેતા હતા.

સંધમિત્રા એક ચંદ્રવર્તી સમ્રાટની પુત્રી હતી, છતાં પણ તે શ્રીમંતે તથા ગરીબ પર સરખીજ દયા દૃષ્ટિ રાખતી હતી. બંધાં સાથે મધુર માણસ કરતી હતી. તેના નિર્દોષ વ્યવહાર, શાંત વૃત્તિ તથા દૃઢ ધાર્મિક શ્રદ્ધાનો પ્રભાવ લોકો પર બહુ પડતો હતો. લોકોના કષ્ટાણ્ મારે તથા બૌદ્ધ ધર્મના પ્રચારને માટે તેણે સીધાનમાં ધણા સમય સુધી અશ્રમ પરિશ્રમ કર્યો. લોકોની સીધા પર તેના ઉપદેશની અસર ઉઠી થઈ. મોટાજ સમયમાં ત્યાંની રાણી અનુભ તથા બીજા ઘણી પ્રતિષ્ઠિત મહિલાઓએ બૌદ્ધ ધર્મની દીક્ષા લીધી. પછી તે સીધાનમાં બૌદ્ધ ધર્મનો એવો પ્રવાહ વહેવા લાગ્યો કે આજ સુધી તે સગવળ ધારાથી વધા કરે છે. લોકોની બૌદ્ધ જનસમાજ આજ પણ સંધમિત્રાના સતત પરિશ્રમની સાક્ષી આપે છે.

આ દેવીએ સેવાધર્મ તથા કૌમારવતની સાથે સંન્યાસવત પણ ધારણ ક્યું હતું. જે જસની નીચે મદાત્મા છુદે તપશ્ચર્યા કરીને જ્ઞાન પ્રાપ્તિ ક્યું હતું તે બોધિસત્તવે નામે જાણીતું હતું.

એ વૃક્ષને બીજા લોકો અત્યંત પવિત્ર તથા પૂજનીય ગણે છે. સંઘમિત્રા બોધિ વૃક્ષની એક ડાળી ધણી સંભાળથી સીંચેલા હઈ ગઈ હતી. તે ડાળી ત્યાં ફાળવામાં આવી અને સમય જતાં તેમાંથી વિરાળ વૃક્ષ થયું. આ વૃક્ષને પણ સીંચેલાના લોકો પૂજ્ય ગણતા. આ કાર્યપદથી જણાય છે કે સંઘમિત્રાને ધર્મ પર કેટલા પ્રેમ હતો.

રાજકુમારી સંઘમિત્રાના સાહેબ, ધૈર્ય, ધર્મ-શ્રદ્ધા, ગંભીર ને શાંત પ્રવૃત્તિ, પ્રભાવશાળી તથા હૃદયગ્રાહી ભાષણ, ચાતુર્ય, ઉત્કૃષ્ટ પવિત્ર આચરણ-કૃત સહિષ્ણુતા, લોક કન્યાશુની ઇચ્છા, વગેરે ગુણોની કેટલી પ્રશંસા કરીએ તેટલી થોડી છે. આ શુભેને લીધે ઇતિહાસમાં તેણે અમર કીર્તિ પ્રાપ્ત કરી છે. સંઘમિત્રાના ઉદાહરણથી એ પણ જોવાય છે કે ભારતની સ્ત્રીઓ માત્ર વીર, યાત્રી તથા દેશપ્રેમી નહિ પણ ઉત્કૃષ્ટ ધર્મપ્રેમી, કૃષ્ટ સહન કરનારી, ત્યાગી તથા ઉપદેશિકાઓ પણ થાય છે.

સ્ત્રી પુરુષની સમાનતા:

એપ્રિલ ૧૯૨૫ ના 'સ્ત્રી ધર્મ' માસિકમાં મીસીસ દીરેલ નામની સન્નારીએ હાલના સમયમાં સ્ત્રીઓનું અસ્તિત્વ કેવું છુપાયેલું રહે છે એ બાબત અંગ્રેજીમાં એક મનનીય લેખ લખ્યો છે. તેમાંથી થોડા ભાગનું ભાષાંતર નીચે આપીએ છીએ:

આ દેશમાં ધણી કન્યાઓ એવા વાતાવરણમાં ઉછરે છે કે ત્યાં તેમનામાં અને તેમના ભાઈઓમાં ધણો ભેદભાવ ગણવામાં આવે છે. બાળપણથી કન્યાની એવી માન્યતા થાય છે કે તેનું પોતાનું ચારિત્ર્ય, દષ્ટિમર્યાદા, અનુભવ અને લાગણી એ બધું તેના ભાઈ કરતાં જુદું પડે છે. કન્યાના સંબંધમાં રીત રીવાજ જુદા હોય છે. ભવિષ્યમાં તેની જીવન પ્રણાલિ જુદી પડી જાય છે અને તેની જીવનની ન્યાય જુદા પ્રેરણાથી થાય છે વળી આ બધા ભેદ મૂળથીજ સ્વાભાવિક હોય છે. એમ કન્યા જાણે છે. તે એવી માન્યતા સાથે ઉછરે છે કે તેનું જીવન તેના ભાઈ જેવું વિરાળ થઈ શકે નહિ. ભાઈ તથા બેનનાં જીવન જુદાજ હોય છે અને આ ભેદ મર્યાદા કરી પણ શકા કે પ્રમત્ત થઈ શકે નહિ એમ તે માને છે. . .

જે વયે બાળિકાના કામળ મનપર દરેક ચીજની છાપ જાડી પડી જાય છે. તે વખતે તેની આસપાસ આવું ભેદભાવનું વાતાવરણ હોય છે. મનુષ્યત્વ કરતાં સ્ત્રીત્વની ભાવના તેને વધારે મહત્ત્વની લાગે છે, અને આ સ્ત્રીત્વથી તેનું જીવન સંકુચિત થઈ જાય છે એમ તેને સમજાવવામાં આવે છે. તેના ભવિષ્યના જીવનમાં તે કયાં કાર્યો કરી શકે તેના કરતાં કયાં કાર્યો ન કરી શકે એનું જ્ઞાન તેને વધારે હોય છે. પોતાનાથી કંઈ પ્રવેશ ન થઈ શકે એવી જુદીજ સુઠિમાં પુરુષને તે ફરતો જાય છે. મનુષ્ય જાતિના આવા વિભાજ પાડવા એ ખોટું છે, અને સ્ત્રીને આવી માન્યતાનું ફોતજન મળવાથી તેના મનપર ખરાબ અસર થાય છે. સ્ત્રી પુરુષમાં ભેદ કરતાં મળતાપણું વધારે છે. બે જાતિમાં તફાવત કરતાં સામાન્ય મનુષ્યત્વ વધારે મહત્ત્વનું છે.

ઇતિહાસમાં પૂર્વે થઈ ગયેલા મહાપુરુષો તરફ ન્યાય આપણે નજર નાંખીએ છીએ, ત્યારે તેમનામાં પુરુષ અને સ્ત્રીના ખાસ શુભેનું મિશ્રણ થયેલું માત્રમ પડે છે. આ મિશ્રણને લીધેજ તેમના ચારિત્ર્યમાં સંપૂર્ણતા જણાય છે, અને તેથીજ તેઓ સ્ત્રી તેમજ પુરુષ બન્નેના મિત્રની અરજ સાદે છે. ઇસુ ખ્રિસ્તના ચારિત્ર્યમાં આ વાત દ્રષ્ટ જણાય છે. તેનામાં પુરુષના જેવું ધૈર્ય, સહનશીલતા અને સત્યનિષ્ઠા હતી. તે શુભે સાથે માતા જેવી નિર્જળ બાળક પ્રત્યેની લાગણી તથા કેમજ ભાવનું મિશ્રણ થયેલું હતું. મહાત્મા જુહુ, ટોલ્સ્ટોય, રસ્કિન, ર્વીટ્ઝનાથ ટાગોર વગેરે અન્ય મહાપુરુષોમાં પણ સ્ત્રી તથા પુરુષ બન્નેના શુભેનો આવો સંયોગ થયેલો જોવામાં આવે છે.

સ્ત્રી પુરુષ વચ્ચેના વિરોધની ભાવના દૂર કરવાની ધણી આવશ્યકતા છે. બન્નેના ચારિત્ર્યના ઉત્તમ શુભેનું મિશ્રણ ન થાય ત્યાં સુધી એકેમાં પરિપૂર્ણતા આવતી નથી. સ્ત્રી અને પુરુષ એક બીજાની વિરુદ્ધ નથી પણ એકબીજાની આપી પૂરનાર છે. જે બે વ્યક્તિને જીવનમાં હંમેશાં એકેકના સહચારી થવાનું છે તેમનામાં બહુ પ્રતિકુળતા હોતી નથી. બે જાતિમાં જે તફાવત છે તે ખરે જોવાં ચિન્નતા નહિ પણ સમાનતા છે.

આ કારણથી જ સ્ત્રી પુરુષને અત્યોત્યંત સહવાસથી પ્રેરણાનું બળ મળે છે, તથા તેમનો સહચાર અને પ્રેમ સંપૂર્ણ થાય છે. *

તેથી જ બધા યુવાન પુરુષોને વિનંતિ છે કે તેમણે પોતાની બહેનને તેમનો જન્મસિદ્ધ હક આપવો. એટલે તેમનું મનુષ્યત્વ તેમના બાઈએ જીવું છે તે સમજાવવું. મનુષ્યજનના વિશાળ પ્રદેશમાં પ્રવેશ કરવાની શક્તિ તેમને આપવી. એ પ્રદેશમાં સ્ત્રીઓ પણ કાર્ય કરી શકે એમ સમજાવવું. જેવી રીતે સ્ત્રીના કનમ શુભે પુરુષમાં ગુણરૂપે રહેલા છે, તેવી રીતે પુરુષના કનમ શુભે સ્ત્રીમાં પણ ગુણરૂપે રહેલા છે, તેનો વિશ્વાસ કરવાનો પ્રયત્ન આણવો લેઈએ. આનું પરિણામ બહુ મુંઝવે આકરો સ્ત્રીના માન રહેવાને બદલે પોતાના બાઈ સ્વાભાવિક રીતે દર્શાવતી થશે. સ્ત્રી પુરુષના સહચારની તવી ખાતરી વધતી થશે.

આ નિવિન સ્થિતિમાં પુરુષ સ્ત્રીથી કંઈ પણ અપ્રત્યક્ષ લેઈએ નહિ. અમુક પ્રદેશમાં સ્ત્રીથી પ્રવેશ ન થાય એવા યોગ્ય ખ્યાલ તેને આવવો લેઈએ નહિ. સ્ત્રીને કુમળી રીતે અવપ્રેરણાથી જ પુરુષ પર વિશ્વાસ હોય છે. આ વિશ્વાસને લીધે જ તેને પોતાની જાનના ઝાંઝા, માન અને પવિત્રતાનું જાન થાય છે. તેના પોતાના સ્ત્રીત્વને માન મળે એટલું બાંધણી બન્ન થતું નથી. સ્વભાવનાના કુરૂપે પણ તેના સ્ત્રીત્વને, આપણું લેઈએ. એક જી માનનું અપમાન થાય અને સમાજ તેની દરમર રહે નહિ તો દરેક સ્ત્રીએ પોતાનું માનનું યજેલું મમલનું લેઈએ.

સ્ત્રી ન્યારે પોતાના બાઈ પ્રદર્શિત કે ત્યારે પુરુષે સો કનર દેવો લેઈએ ? પુરુષ પરનો તેનો સ્વાભાવિક વિશ્વાસ હી નથી એવી રીતે તેને નિરાશ કરવી ન લેઈએ. સ્ત્રીના પોતાની ફેરની પવિત્રતાની માન્યતાને પણ અવગણન ન થઈ લેઈએ. સ્ત્રી પુરુષ બન્નેની ઉન્નતિ અથવા અવગતિ સાથે જ થવી લેઈએ.

અમેરિકા પાસેથી આપણે શું શીખવાનું છે ?

આ વિષય પર સ્વામિ બેઠાનને એ બ્યાખ્યાન આપ્યું હતું. તે બ્યાખ્યાનમાં ફેરફાર આપ દિલી મસિક “ન્યોવિ”માં આપેલા છે તેને સ્પષ્ટ નીચે પ્રમાણે છે :

(અમેરિકામાં) સ્ત્રી એટલે મહેનતુ વર્ગ એ પ્રકારના હોય છે. એક પ્રવાસી (skilled) અને અપ્રવાસી (unskilled). આપણે, જેને કારીગર કહીએ છીએ તે પ્રવાસી સ્ત્રી બહુ ઓછા છે.

અમેરિકામાં તેવા કારીગર દરરોજ ૧૫ ટોંકર એટલે ૨, ૪૬ કમાય છે. ત્યારે, આપણા દેશના કારીગરને લેઈએ તો દરરોજ આશરે ચૌદ આનાથી વધારે નહિ કમાવા હોય.

અમેરિકામાં બેઠા જેવા અપ્રવાસી સ્ત્રી દરરોજ પાંચ ટોંકર એટલે ૨, ૧૫ કમાય છે. જે દેશની અબુલ દોલત બધા લોકોમાં મરજે બાંધે બંધાયેલી છે, એમ તો કહી શકાય નહિ. રોમાં પાંચ ટકા જેટલા માણસો જેવા હશે કે જેમની પાસે આખા દેશની સંપત્તિનો ૯૫ ટકા જેટલો ભાગ હશે. તોપણ ત્યાં હિંદુસ્તાન જેવી અસહ્ય ગરીબાઈ નથી. અમેરિકામાં કોઈ પણ માણસને આજસુ ન હોય અને કામ કરવાને તૈયાર હોય તો તે રહેઠાણથી દરરોજ ૧૫ રૂપિયા કમાઈ શકે છે. એ દેશ સ્વતંત્ર છે તેથી જ તેમાં આદેશ લાગ મળે છે.

આ બધું તેની સ્વતંત્રતાનું પરિણામ છે. મને ખાતરી છે કે ત્યાં સુધી કોઈ પણ પ્રલ વડન સ્વતંત્ર ન હોય ત્યાં સુધી પોતાના બાંધણું નિર્ભણ કરી શકતી નથી, અને સમૃદ્ધિ શાળી બની શકતી નથી.

અમેરિકાની પ્રભુ વસ્તુઓએ મારાંધર ઉઠી અસર કરી છે. ખેડી તો અમેરિકાની શિક્ષણ પદ્ધતિ છે. ત્યાં દરેક બાલક તથા બાલિકા ૧૫ વર્ષની ઉંમર સુધી અવસર લઈ શાળામાં શીખવા બધ છે. રાજ્યનો કાયદોજ એવો છે. ગરીબ લોકોનો બાળકોને પુસ્તક વગેરે બહુવાની સામગ્રી રાજ્ય વડેથી મળત રહે છે. શિક્ષણ વડન મળત મળે છે. બહુવાની ફી પણ આપવી પડતી નથી. સાચા શિક્ષણની બંદર ધાર્મિક શિક્ષણ પણ આપણું લેઈએ એ વાત ખરી છે પરંતુ અમેરિકાના જે શિક્ષણનું હું વર્ણન કરું છું તે અવલોકાયેલી થાય તેવું છે પ્રવતી ઉન્નતિ કરવા માટે તેવો શિક્ષણની બાર છે. આપણા દેશને પણ તેવી કેળવણીની જરૂર છે.

અમેરિકાની ખીલ જે વાત મને કારી લાગી તે ત્યાંના આદ્યપદકણનો જવાબ છે. જે દેશમાં કોઈ સ્ત્રી રોજ રહેવા નથી તો એના માણસો

સ્વયંસેવકો કાઠ ગય છે. તેમજ રાત્રી તરફથી એ રોગનો નાશ કરવા મંદિર સંસ્થાઓ સ્થાપવાના પૈસા તરત મળે છે એ રાત્રી પાસે પુરતું ધન ન હોય તો તે શ્રીમંત હોકોપર ખાસ કર નાંખે છે. પ્રભતના આપત્તિકાળમાં રાત્રી લખપતીઓ પાસે થી ધન એકઠું કરીને સમાજના લાભ મંદિરે તેના ઉપયોગ કરે છે. પ્રત્યક્ષ રાત્રીઓ આજ મેટા દાયકા છે.

અમેરિકાની પ્રભતું ધન બધામાં સરખી રીતે વહેંચાયતું નથી. તો પણ તે દેશમાંજ રહે છે, અને પ્રભતે જરૂર પડે ત્યાં ઉપયોગમાં લઈ શકાય છે. બધું ધન પ્રભતુંજ છે. તેમજ રાત્રી પ્રભતનું છે, પ્રભતે મંદિર છે, અને પ્રભતની દ્વારાજ ચલાવાય છે ઉચ્ચ પદવીવાળા રાત્રીના અધિકારીઓ ઘણા બધાં છે કે જે 'અમે પ્રભતના સેવક છીએ.' અમેરિકાના ત્રણ પ્રધાનોને હોકોપર આગળ આ વાક્ય જોજ્ઞતા મેં સાંભળ્યા છે.

આરોગ્યરક્ષણને મંદિરે એ દેશના બધાં બાળકોનાં શરીરની તપાસ રાત્રીના ડોક્ટરો મારફત એકવાર અવશ્ય થાય છે. ત્યાંના હોકોએ માનસશાસ્ત્રનું એક મોટું રાત્રી શોધી કઢાડ્યું છે તેમને ખાતરી થઈ છે કે જે બાળકોનાં શરીર રોગી તથા અપંગ હોય તો તેમનાં મનપર ખરાબ અસર થાય છે. હુકું બોલતું, ચારી કરી વગેરે જેવા તેમને જાતી પડે છે. મોટા વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓએ આ વાત શોધી છે. તેથીજ ત્યાંની પ્રભત પોતાના બાળકોનાં આરોગ્ય પર આટલું બધું ધ્યાન આપે છે.

અમેરિકાની જે ત્રીજી બાળતે મારા પર અસર કરી તે ત્યાંની સાધારણ સમૃદ્ધિ છે જે વિષયપર મેં રાત્રીઆતમાં લખ્યું છે, એટલે ફરીથી લખવાની જરૂર નથી.

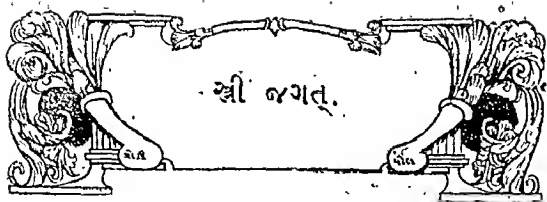
આપણા હિંદમાં પણ પ્રભતના રક્ષણ મંદિરે આ ત્રણે ચીજોની ઘણી આવશ્યકતા છે. અર્થાત 'ખેડ' શિક્ષણ, બીજું આરોગ્ય, અને ત્રીજું સંપત્તિ. પ્રભતની દરેક વ્યક્તિને આ પ્રાપ્ત કરવાનો અધિકાર છે.

શિવાજીની માતા:

'ધિ વૌતઃ' નામના પદમાં શિવાજીની માતા જીવનચરિત્ર બાપમાં આવ્યું છે, તેમાં નીચેના બનાવનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે:—ઇ.સ. ૧૬૨૭ માં દિલ્હીના શહેનશાહ જહાંગીરના

ગીરના જાણવામાં આવ્યું કે તેની પોતાની માટી સેના સામે અહમદનગરનું ન્હાતું લશ્કર મરાઠાઓની મદદથી ટકર ઝીલતું હતું. આ મરાઠા સરદારોને પોતાના પક્ષમાં લઈ લેવાનો તેણે નિર્ણય કર્યો. તેની આધારણ પર પક્ષી જીવજાતના પિતા જાદવરાવ પોતાનો પક્ષ મૂકીને મોગજ રાજાના પક્ષમાં બીજા સરદારોની સાથે ગયો. થોડા વખત પછી તેને મોગજ જાદવરાવ તરફથી લશ્કર લઈને અહમદનગરની સામે લડવા મંદિરે મોકલવામાં આવ્યો. પોતાના જમાઈ શહાજીનું બળ તે જાણતો હોવાથી તેને જાદવરાવે ગુપ્ત રીતે એવા સૂતાવધા માંડ્યો કે શહાજીને પોતાની સ્ત્રી તથા ચાર વર્ષના પુત્રને લઈને નાસતું પડ્યું. જાદવરાવ પોતાના માણસો લઈને તેની પાછળ પડ્યો. તે સમયે જીવજાદવની તળીયતની સ્થિતિ નાજુક હતી. પરંતુ તે દિલ્હીથી પોતાના પતિની સાથેજ રહી, આખુંદ્રી નિવાસરાવના રક્ષણ નીચે તેને એક કિલ્લામાં રાખવામાં આવી. શહાજી ત્યાંથી ફર ચાલ્યો ગયો. તે દરમિયાન જાદવરાવને તેની પુત્રીની સ્થિતિની ખબર પડવાથી તે તરત તેની પાસે આવ્યો. જીવજાદવે ગર્વથી પિતા તરફ બેઠું અને 'તિરકારથી ગોત્રી, " મારા પતિને બદલે હું પોતે તમારા હાથમાં આવી છું. એમની પ્રત્યે તમે જેમ વર્તાવો તેમજ મારી પ્રત્યે વર્તો. " તેના નિશાસ થયેલો પિતા પુત્રીના નયનંત નેત્રો સામે નીચા નમ્યો અને પોતાના રક્ષણ નીચે આવવાની તેને વિનંતિ કરી જીવજાદવે દડતાથી કુનાર આપ્યા: " ના હું તમારી સાથે નહિ આવું અને અહીંજ રહીશ. " તે સમયે તેના શરીરને સંભાળ અને કાળજીની ઘણી જરૂર હતી. અહીં તે નિત્ય એવા બચમાં રહેતી હતી કે રાત્રીના પંદમાં કંઈ વખતે સપડાઈ જશે તે કહી રોકતું નહિ.

તે ઉપરાંત પોતાના ન્હાના પુત્રને પણ આવા તાસમાં રહેતો તે નજરે નેતી હતી. વળી તેનો પતિ ક્યાં હશે અને તેડું થું થયું હશે તેની પણ તેને ખબર ન હોતી. તે છતાં પણ જે માણસ દેશકોટી થયો હતો તેને સરખું જવા કરતાં આ બધાં સંકટ સહન કરવાં તેને ગમ્યાં. દય-વધ સુધી ન્યાય: તેનો પતિ રણેશ્વરમાં જરૂર હતો. ત્યાં જીવજાદવ ગૃહમાં અનેક આપત્તિઓ સામે ટકર ઝીલતી હતી.

હિન્દ.

વેપારી લાઇનની છેલ્લી બી. કોમ. (એલેક્સ
બ્રાઇડ કોમર્સ) ની પરીક્ષામાં મીસ યાસ્મિન્ડ ખર-
રોહ સર્વેચર પાસ થયાં છે. આ દિગ્રી મેજવ-
નાર તે પહેલાં બાઈ છે. તેમણે આ પરીક્ષા પાસ
કરીને સ્ત્રીઓ માટે માર્ગ ખુલ્લો કર્યો છે. અમે
તેમને આ સારા પરિશ્રમ માટે મુબારકબાદી આ-
પીએ છીએ.

X X X

મુંબાઈમાં અગ્રીપાઠમાં રહેતા ક્રીસન બાહુ
નામના શાક વેચનારાં પાતાની સાસુ તરફના
કુઝાળી કંઠાળી બરીબુ બાઈ આપવાત ક્યો હતો.
મરતી વખતે પરમાંથી મરનારના હાથે લખેલી એક
ચીઠી મળે. તેમાં લખ્યું હતું, “ મરતી મામુને
કંઠેને કે હવે તું મરી ગયા છું. તેથી એને ગમશે
ને એની છાત્રીને બીજા કોઈ સાથે ગરબુડી શકશે ”

X X X

મુંબાઈની હાઈકોર્ટમાં મિસીસ એકચન નામનાં
બાઈને વધારે અડધી મોટર ગાડીને જોડા કંઠા
નામના છેડાને ઢબ કરવા માટે રૂ. ૭૫ ના ફેલ્ડી
ગિફ્ટ કરવામાં આવી છે. પણ મેજસ્ટ્રેટની કોર્ટમાં
એક વર્ષ માટે તેણી લાઇસન્સ પાછું ખેંચવાનો
દુકમ થયો હતો, તે હાઈકોર્ટ રદ કર્યો છે.

X X X

પુનાના રોપાઈન મંડળને હોટ દેલીય તર-
ફી ઇન્ડિય વિશ્વ યર્ના પહેલાં રૂ. ૩૪૦૦૦ ની
બેટ આપવામાં આવી છે. તેનો કપવાન નર્મ તથા
મીઠવાણની તાલીમ દેવા ઇંગ્લી સ્કીન્સને રોકાવર
રૂબો આપવાના કમમાં કદવામાં આવે.

X X X

પ્રો. કવેની પુનાની હિંદી સ્ત્રીઓની યુનિવ-
ર્સિટીની રેનેટના સમારોહ નીચે પ્રમાણે ચુંટાયા
છે: એન્થ્રોપોલોજી તરફથી ડૉ. પરાંનખે, મી. એમ.
આર બચ્કર, ડૉ. ઘોડો કેરાવ કવે, એન. સી.
વી. રહેતા. બલેકી સ્ત્રીઓ તરફથી મી. ઇ. ગીપ્-
ન્કર, મીસ દ્વારકાબાઈ બાલચન્દ્ર, મીસ કૃષ્ણાબાઈ
વૃધારકર, મીસીસ મારમાદેટ ક્રીન્સ. ચેરમેન તરફ
થી મી. વી. એમ. દેરાપાન્ટે, મી. ઇ. કે આઝીલ.

X X X

પુનાથી એક રજપુત સ્ત્રી રૂ. ૭૦૦ રોકડા ને
રૂ. ૪૦૦ ના દામીના લઈને પાતાની ૧૧ માસની
બાળકી સાથે રતલામ ચઢને દિંદોલી જતી હતી.
રતલામ રેલ્વેને તે બેઠી હતી. તે હોય તદ્દન
ખાલી ગઈ ગયો અને તે એકસીય રહી, તે વખતે
એક મુસલમાને તે ખાતામાં પ્રવેશ કર્યો અને તેની
સતિત્વને ઘુંટવાની ઇચ્છા કરી. તે મુસલમાને હોય
હેખાડયો પણ તે છરાને જોઈને પણ શાન્ત બેસી
રહી. એટલે તે દુષ્ટ તેની નિર્દોષ બાળકીને ડંગ-
કોને બારીમાંથી નીચે કંઈ ફાંપી. પણ તે દુષ્ટને
પણું નવાઈ લાગી કે એ બધાની તે બાળકર કંઈ
પણ અસર થઈ નહોતી. એટલે તે વિચારમાં પડ્યો
ને ખરીતી ખદાર લેવા લાગ્યો. એ તકનો લાભ
લઈ તે બાળકે તેના હાથમાંથી હોડા કુટીથી લીધો
ને સારંગ ખેંચીને ગાડી ઉભી રાખી અને ગાડીને
સપ્તજી દબીકત કડી સંભળાવી. મારી પાણી પાન-
વાથી તે બાઈની છાત્રીની લાસ પાનું મળ્યું એ
બાળકની પોલીસ તપાસ કરે છે.

X X X

ગુજરાત સ્ત્રી મેજબી મંડલે નમદાવા
વનિના વિશાખાના મી. ચંદુલાલ કવેને ગુજરાત

અને કાઠિંગવાડની જુદા જુદા શ્રી કેળવણીની સંસ્થાઓની પ્રગતિની તપાસ કરી ગુજરાતમાં શ્રીઓ મદિ યુનિવર્સિટિ સ્થાપવાનું બની રહે એમ છે કે કેમ તે જણાવવા ખાસ નીચા દતા. મી. દવેએ ૨૧ ગાંધીની મુલાકાત લીધી હતી અને ૬૦ સંસ્થાઓ બેઠક હતી. દરેક ગાંધીમાં તેમણે ઓકરીઓ મદિની કન્યાશાળાઓ બેઠક હતી. તે જણાવે છે કે ગોંડલ રાજ્યે ન્યાં શ્રી કેળવણી પગલ છે ત્યાં ત્રીજા ધોરણ સુધીની પ્રાથમિક કેળવણી કન્યાઓ માટે ફરજિયાત કરી છે. શ્રી કેળવણી પાછળ આવનગર પણ સારી રકમ ખર્ચે છે. દરેક ઢેકાણે પ્રાથમિક શાળાઓમાં ઓકરીઓની સંખ્યા વધતી જાય છે, પણ તે રૂબ ગાંધી ધોરણ સુધીનું છે.

x x x

આવનગરથી એવી ખબર આવી છે કે ત્યાંના દીકાર ગાંધીમાં કંચન નામની જાદુજી કન્યાને તેનાં સાસરીશાળિ ખાવામાં ઝેર આપવાથી મરણ પામી. કહેવાય છે કે ઓકરી કાળી હતી તેથી તેના વરને મમતી નહોતી, જેથી તેણે તેને દુઃખ દેવા માંડ્યું હતું. તેને પરિણામે ઓકરીએ એકવાર આપ-પાત કરવા કુવામાં પડ્યું મૃત્યુ હતું, પણ તે વખતે તેને બચાવવામાં આવી હતી. થોડે દરેકે તે ઓકરી સગમાં થવાથી પિયરે ગઈ હતી ત્યાંથી તેનાં સાસરીયાં તરફથી પાછી બાલાતી લેવામાં આવી ત્યાં તેના ખાવામાં ઝેર ભેળવવામાં આવ્યું હતું, તેને પરિણામે તે મરણ પામી હતી. કંચનના સગમાં પોલીસમાં ફરીયાદ કરી છે અને પોલીસ તપાસ ચલાવે છે.

x x x

શ્રીમતી ચીનમાલુની મદ્રાસના જાનરરી મેડરેટ તરીકે નીમણુંક થઈ છે,

x x x

દાહના જમાનાને ઉપયોગી જેવું કાઠિંગજી જતના ધોષા દેજીવારને વચનું શિષ્યજી દાહની પ્રાથમિક કેળવણી માટે આપી રાકાય એવી ન્યવ-રસા કરવાનો વિચાર કેળવણી ખાતાના પ્રધાન મદ્રાસના ગવર્નરની માથે ચલાવી રહ્યા છે.

x x x

મદ્રાસની રૂબ એડ ઇન્ડિયન મેડિસિનના પ્રિન્સિપાલે ત્યાંની શ્રી વિદ્યાર્ધિનીઓને બહુવા

મદિ સ્કોલરશીપો આપવી એનો વિચાર મદ્રાસના ના. ગવર્નરની સમક્ષ રજૂ કર્યો હતો તે ત્યાંની સરકારે મંજૂર રાખ્યો છે. આથી એક વર્ષમાં દરેક રૂ. ૨૦ ની એવી પાંચ સ્કોલરશીપો જરીળ શ્રી વિદ્યાર્ધિનીઓને આપી રાકારો. આ સ્કોલર-શીપ મળે તે બાદએને સરકાર તરફથી મદ્રાસ વિદ્યાર્ધિઓ, 'દક્ષીણારા વગેરે મળશે. 'પણ આ બાદએને પાંચ થયા પછી વધુમાં વધુ પાંચ વર્ષ સુધી સરકારી નોકરી જરૂર પડે તો કરવી પડશે.

x x x

હિંદુસ્તાનમાં લગભગ ૪૦,૦૦૦ બેરોડા જુદી જુદી ખાલોમાં ગયે વર્ષે કામ કરતાં હતાં. પણ દવે શ્રીઓને જમીન નીચે એવી જાતનાં કામ કરતી અટકાવનાર કાયદો પસાર કરવા માટે વિચાર ચાલે છે. હાલની પાત્રિનિષ્ઠમાં તે વિધેય ચર્ચા ચાલતાં મિરા લીક્ષીન્સન નામનાં લેખક મેમ્બર બાલ્યાં હતાં કે " જ્યારે બેરોડા ખાલુમાં કામ કરવા જાય ત્યારે પોતાનાં ઓકરીઓને પણ સાથે લઈજવાં પડે. મરણ કે હિંદુસ્તાનમાં તે જામ્યાં-ઓની સંખ્યા રાખે એવી સંસ્થાઓ નથી. તેથી હિંદુસ્તાનનું બાળમરણનું પ્રમાણ જોતાં જ્યાં સુધી બેરોડાને ખાલુમાં જતાં અટકાવવાનો કાયદો પસાર ન થાય ત્યાં સુધી ઓકરીઓની સંખ્યા લે એવી સંસ્થાઓ શરૂ કરવાની ખાસ જરૂર છે કે જેથી મા સાથે ઓકરીઓને પણ એવી બંદી હવામાં ન જવું પડે. "

x x x

શ્રીમાન પાકજીની હાઈકોર્ટમાં અપીલ ચાલતી હતી તે વખતે કોર્ટમાં શ્રીમતી અંબનાદેવી ચૌધ-રાણી નામની એક બાદને જોડા અદાલત બદલ કાદી નાંખવા કહ્યું ને કહ્યું કે ફક્ત મરદોને અને મોરી અદિવાઓને જુદા પડેરીને અંદર જવા દેવામાં આવતાં હતાં. આવા અપમાનમયો બેદ પાડનાર નિયમને શ્રીમતી અંબનાદેવી અજુકારી નહિ.

x x x

મહીમદની મુસ્લીમ યુનિવર્સિટિ એકજ છે કે જોમાં ચેન્નોલર. તરીકે શ્રી કામ કરતી નોય. જે માનમયાં દોરો ભાવનનાર ભાવનનાં નામદાર જેઞમ આદેજા છે. જેઞમ આદેજા સગ પડતાં પાને છે. છતાં ધણજી સંસ્કારી અને જાની બાદ છે, અને કેળવણીના દરેક સુવાલમાં બહુ રજૂ થે છે.

x x x

જનારસમાં વિધવા સ્ત્રીઓ માટે એકે આશ્રમ હતો નહિ-તે કે એ શહેરમાં સાધુઓ ને શ્રાદ્ધો માટે કેરવાક આશ્રમો છે. આશ્રમ મહિલા હિતકારક મંડળે હાતમાં આખોટ પુરી પાડી છે. વિધવાશ્રમ માટે એક મોટું મકાન બનીવામાં આવ્યું છે.

X . . X . . X

“અમૃત બઝાર” પત્રિકા જણાવે છે કે હાથીગંજના એક મુસલમાન જુવાન સામે તરંગિણી નામની ૧૪ વર્ષની વિધવાએ બળાકાંડે હરણ કરી જવાની અને આત્યાચાર કરવાની ફરિયાદ માંડી હતી. એક દિવસ તે આ તળાવે ન્હાવા ગઈ હતી ત્યાંથી આંદાંબી તેને માંમાં દુઝો નાંખી પરાણે હંચાઈ ગયો હતો. બળાકાર કર્યા તેના બદલામાં આંદાંબી હવે તે બાળને પરણવા માંગે છે. પણ તે બાઈ તે નાપસંદ કરે છે.

X . . X . . X

“સ્વરાજ્ય” પત્રનો માધ્યમનર્ણીએ બબરપત્રની જણાવે છે કે જયદેવ માણુ નામના એક હિંદુએ પોતાની સ્ત્રી ચામિનીનું હરણ કરવા માટે અન્ય-નંદી અને બીજાઓ ઉપર ફરિયાદ મારી છે ચામિનીએ જુલાનીમાં જણાવ્યું કે “મરને ૧૨-૧૩ દહાડા થાણામાં રાખી હતી. મરને એક મુસલમાન છે તે કાપતો હતો અને તેણે મારા ઉપર અત્યાચાર કર્યા હતા. પછી ફોજદારે મરને એક જણને પર મોકલી દીધી હતી.” તપાસ ચાલે છે.

X . . X . . X

નારદમાં એક નાપસંદ વિધવા બાઈ રહેતી હતી તેણે કોઈ સજી બંધાવું નહોતું અને તેની અવસ્થા તદ્દન ગરીબ હતી. એક બાઈએ દયા લાવીને તેની સાથે પુનર્જન્મ ક્યું. નરીના સાથે સિનાદે નેજા રહેતાં હતાં. એક રાત્રે કેરવાક બદમાશ મુસલમાનો આ બાઈને ઉચકીને લઈ ગયા. તેની ઉપર બળાકાર કર્યો, અને જંગમમાં મૂકીને ચાલ્યો ગયા.

X . . X . . X

પણ પછકાંશા નામના એક બંગાળીને રૂ. ૨૦ ની જરૂર પડતાં રયામ પછકાંશા નામના બીજા માણસ પાસેથી પોતાની બેરી બીજા મૂકી રાખ્યા હોવા. તે બેરી મરને કે તે રૂ. ૨૦ આપે ત્યાં તેની બેરી છોડતી નય. થોડા દિવસ પછી ધનુ બેરીને લેવા ગયા ને કહેવા લાગ્યા કે એટલા દિવસ

સ્થાને બેરી બેરીના ઉપયોગ કર્યો બેરોડે લેલો વસુલ-ચક્ર મળ્યું. તકરાર થઈ, મારામારી થઈ તેમાં હોલુકાર મરી ગયો. ધનુ સામે કેસ ચાલતાં તે નિર્દોષ કરી છુટી ગયો. તેણે બેરી બીજા મૂકી તે સુનાહનું શું?

X . . X . . X

કાશ્મીર રાજ્યમાં સ્ત્રીઓને નસાડી જવાના અત્યાચાર દિવસે-દિવસે વધતા નય છે. છતાં તે બાળતમાં રાજ્ય તરફથી કંઈ પણ બંદોબસ્ત થતો નથી. આ બાળતમાં કંઈ કરવામાં નહિ આવે તો સ્થિતિ ઘણી ગંભીર થશે.

X . . X . . X

હિમાચલની પહાડી કાંચોમાં પ્રભુએ સ્ત્રીઓને કુદરતી સુંદરતા આપી છે. આ સુંદરતાનો દુરુપયોગ ત્યાંની સ્ત્રીઓ કરી રહી છે. તેઓ સ્ત્રીત્વ અને સતિત્વ વિષે કશું જાણતી નથી. પુરુષો આ નબળાઈનો ગેરફાયદો કરે છે. પ્રતિરુદ્ધે સેકરો સ્ત્રીઓનું વેચાણ થાય છે. કુદરતિપાસા તૃપ્ત કરવા સારું સ્ત્રીઓના દેહનો વ્યભિચાર થાય છે.

X . . X . . X

કેમ્બુર મહારાષ્ટ્રી ગરુડ દાહસ્કુલની મુખ્ય અધ્યાધિકા સ્ત્રી. કે સુબાગમાં બી. એ. હામણું પર-લોકવાસી થયાં. તેમણે પોતાની રૂ. ૭૦ હજારની મિલકતનો ઉપયોગ કેળવણીના કામમાં કર્યો એવું ત્યાંના દિવાન પડના પોતાના મૃત્યુપત્રમાં લખી મૂક્યું છે.

એશિયા.

ચીનના પશ્ચિમ ભાગમાં એક પ્રાંતમાં એક પોલી યુનિવર્સિટી છે, તેમાં હામણું એક સ્ત્રી વિદ્યાર્થીને દાખલ કરવામાં આવી છે. હવે બીજી સ્ત્રીઓ પણ તેણે અનુકરણ કરશે એવી આશા છે.

X . . X . . X

જાપાનમાં બેરોઓને લગતા નણ બીજો રજુ કરવામાં આવ્યાં છે: ૧. બેરોઓને મતાધિકાર આપવાનું; ૨. બેરોઓ રાજ્યીય સંસ્થાઓમાં દાખલ થઈ રહે નહીં એવા કાયદો છે તે કાંટી નાંખવાનું ને ૩. છાત્રીઓને પણ ભાગમાં નિરક્ષી જન્મ કેળવણી આપવાની મરકાર તરફથી મહદ આપવાનું. તે ત્રણે બીજો પસાર થશે એવી આશા છે.

મિસ બેન હાલ ફેલ્ડાંક વર્ષથી બગદાદમાં
ઓફિસર તરીકે કામ કરે છે. તેમજે ત્યાં ખુસલમાન
તથા ખીજી સ્ત્રીઓની કસબ હથેલાની છે. તે ઉપરાંત
પર્શિયન બેરાઓ 'મોટ' એક માસિક કાઢ્યું છે.

આફ્રિકા.

૬. સ. ૧૮૩૩ માં ઇંગ્લેન્ડમાં કેપવર્ડી લેવી
ઠાકરીઓની સંખ્યા નજીવી હતી. પણ ૧૯૨૧ માં
૫૩,૦૦૦ જેટલી સંખ્યા હતી.

x x x

ન્યુ ગીનીના આંતર ભાગમાં હજી ઘણા જ-
ગલી લોકો વસે છે. મ્યુકાનામંવા દરેક માતપિતા
પોતાનું પહેલું બાળક મારી નાંખે છે, આવી રીતે
ત્યાં છે. કારણ કે તે લોકોને છોકરાંની ખટપટ
બેઠતી નથી. ત્યાં ખ્રિસ્તિ પાદરીઓ જીવ પહોંચ્યા
છે ને એ રિવાજ નાબુદ કરવા સમત્વરી રજા છે.

x x x

યુરપ.

લંડનમાં જુદા જુદા દેશોની સ્ત્રીઓની ભરત
ચુલ્હાની હરીફાઇ થઇ હતી. તેમાં મીસીસ ઈન્ડો-
લને સૌથી સારા ભરત મળે સુવર્ણનો ચંદ્રક
મળ્યો છે. મીસ મારગેરેટથી કેલને ખીલ નંબરનો
ચાંદ મળ્યો છે. જુદા જુદા વિભાગમાં જુદા જુદા
ઇનામો ડેન્માર્ક, હિંદુસ્તાન, ફક્ષિણ આફ્રીકા,
ઓસ્ટ્રેલીયા સિલોન, કેનેડા, ન્યુઝીલેન્ડ અને યુનાઇ-
ટેડ કિંગડમ વગેરે દેશો તરફનાં હરીફોને મળ્યાં છે.

x x x

ઈંગ્લેન્ડના ૧૯૨૧ ના વરતીપત્રક વિષે લખાએલા
રિપોર્ટનો છેલ્લો હપ્તો હમણાંજ બહાર પડ્યો છે
તે પરથી જાણાય છે કે ત્યાં સૌથી વધારે છાત્ર-
વાળાં કુટુંબ ખાણમાં કામ કરનારાઓનાં છે. આધારણ
લોકો કરતાં જડ ટકા છોકરાઓ તે લોકોને ત્યાં
વધારે હોય છે.

x x x

લંડનની કાઉન્સી કાઉન્સીલમાં આ વખતે ૨૧
સ્ત્રીઓ ચૂંટાઇ છે. પરજેલી સ્ત્રીઓને કાઉન્સીલમાં
નોકરી ન આપવાનો એ અત્યાર સુધી રિવાજ
હતો તેની સામે પણ ત્યાંની ફેલ્ડીક સ્ત્રીસભાએ
એ હલત ચલાવી હતી ને ફેલ્ડમંદ થયાં હતાં. મિસ
મુગ્ગન લોરેન્સ એ કાઉન્સીલનાં ડેપુટી ચેરમેન
ચૂંટાયાં છે.

x x x

ઈંગ્લેન્ડમાં વિધવાઓ, નિરાધાર બાળકો અને
રુદ્ધ માણસોનાં પેન્શનની નવી યોજનાનો ખરડો
પ્રગટ થયો છે. આ નવી યોજના પ્રમાણે ૭૦ ને
બદલે ૬૫ વર્ષે રુદ્ધવસ્થાનું પેન્શન મળશે. આ
યોજનાથી સરકારને કુલ ૭૪ કરોડ ને ૬૦ લાખ
પાઉન્ડનું ખર્ચ થશે. આ યોજનાનો લાભ લેનાર
મૃત્યુ પહેલાં અથવા ૬૫ વર્ષની ઉંમર થયા પહેલાં
જે વરસ અગાઉથી ઈંગ્લેન્ડમાં વસતો હોયો બેઠ-
એ અને તેની છેલ્લી નોકરી ઈંગ્લેન્ડમાં હોવી
લેઈએ.

x x x

જેમ્સ ઈન્ગલીસ નામના સત્તજને બ્લાસગો
ટ્રેડ હાઉસ હસ્તક ૨. ૭૫ લાખ મૂક્યા છે. તે
રકમમાંથી અમુક શરતે ગરીબ બાળકને દત્તક લેનાર
દરેક જણને ૩ ૭૫૦ ઇનામ મળશે.

x x x

પ્રખ્યાત મેડમ ક્યુરીનાં પુત્રી મીસ ક્યુરીએ
હમણાજ સાયન્સના ડોક્ટરની પરીક્ષા પસાર કરી છે.

x x x

મિસ મીસ્ટીએ નામની પેરિસની એક પ્રખ્યાત
નાચનારીએ પોતાના પત્નનો વતી ૧ લાખ રોકડ
માટે ઉતારાવ્યો છે. પત્ની કેટલી કિંમત ?

x x x

ખ્રિસ્તિ ધર્મમાં અત્યાર સુધી એવું હતું કે
જે સ્ત્રીએ ધર્મસંવિકાઓ થઇ નય તે પરખી
સકે નહિ. પણ હમણાંજ એવો બનાવ બન્યો કે
જેમા પોપે (જે લોકોના મોટા ધર્મ ગુરૂએ)
સ્ત્રી એક બાળને પરણવાની રજા આપી છે.

x x x

વીએનાના એક થીએટરમાં નાટક આલવું હતું તે
વખતે એક સ્ત્રીએ અગાડી બેઠેલા એક માણસનું
ખુન ક્યું. તરતજ થીએટરમાં ખડું ખજાનગાર થઇ
ગયા. પછીથી ખબર પડી કે તે સ્ત્રી મેસિડાનીઆની
હતી અને રાજકીય વિરોધને લીધે તે માણસને
મારી નાખ્યો હતો. મરનારે તે પહેલાં રાજકીય
બાળતને લીધે મેસિડાનીઆના એ માણસને
મરાવ્યા હતા. તેનું વેર લેવા તે સ્ત્રીએ તે માણસનું
ખુન ક્યું હતું.

x x x

દેશની પ્રતિ વિસ્તારવા માટે, તેમજ નાની
વયનાં સંખ્યાબંધ છોકરાં છોકરીઓ વચ્ચે થઇ

ચૂકેલાં લગ્નને કાયદેસર કરાવવા માટે રશિયાની સરકારે લગ્ન-યોગ્ય વયમાં ઘટ્ટોટો કર્યા છે. છાકરા-ને મટિ સાડા સત્તર વર્ષની વય અને છાકરીને માટે સાડા પંદર વર્ષની વય મંજૂર કરી છે.

અમેરિકા.

અમેરિકામાં બહુલાનું પ્રમાણ દર્શાવે કરતાં પણ વધારે છે. રિફાણની બાબતમાં અમેરિકન દોકો ઘણા કાળજવાળા છે. ૧૫ વર્ષની વય સુધી દરેક છાકરા છાકરીને નિરાશનમાં જવું પડે છે. કારણ સરકારનો એવો કાયદોજ છે. ગરીબ કુટુંબનાં બાળકોને ચોપડીઓ, કાગળ, પેન્સીલ વગેરે વસ્તુઓ સંસ્કાર તરફથી પુરી પાડવામાં આવે છે. દરેક બાળકની વેદકીય તપાસ કરવામાં આવે છે. તેમને શારિરિક વ્યાયામ ફરજિયાત આપવાની બાબતમાં પણ અમેરિકા બધાનાં કરતાં આગળ વધેલું છે.

* * *

મિસ હેલન વેશ્લ અમેરિકામાં ૫૪ વેશ્લેનું એક બોર્ડ છે તેનાં કાયદેકર નીમાયાં છે.

* * *

અમેરિકાથી પેલેસ્ટાઇન જતી અમેરિકન સ્ટીમર " પ્રેસિડેન્ટ આર્થરમાં " મીસીસ સ્મીટ અને મિસ એલ્લમેન વોરન્ટ બ્રાફિસર અને અસિસ્ટન્ટ ખબરનચી નીમાયાં છે. દરિયામાં મુસાંફરી કરતી સ્ટીમરપર આવી જોખમતરેલી જગ્યાએ પહોંચી જાર સીએને આપવાનો આ દાખલો છે

* * *

મિસીસ વેઈટ્ઝ-ઇન-ધ-વોટર નામની એક અમેરિકન ઇન્ડિયન સ્ત્રીની ચોક્કસ તરીકે નીમણુંક થઈ છે તે બાઈ કહે છે કે હજી સુધી કોઈને પકડવાની કે એવી એમને જરૂર પડી નથી. બહુ કાયદેસર શાન્ત રાખવા માટે લોકોની ધાર્મિક લાગણી ધ્યાનમાં લઈ તેમના ઉપર તે રીતે અસર કરે એવી રીતે કામ કરવાથી ખુબ અસર થાય છે. એ બાઈ બે વર્ષથી એ જગ્યા ઉપર કામ કરે છે.

* * *

ન્યુકેમ્બરગેનમાં પચીસ વર્ષની ઉપરની સ્ત્રીને

મતાધિકાર આપવાનો ખરડો ત્યાંની બંને ધારા-સભાએ મસૂર કર્યો છે.

* * *

એના કનિંગહામ નામની અમેરિકન સ્ત્રીએ પીમાના પૈસા મેળવવાની લાલચથી પોતાના પતિને તથા પોતાના ત્રણ છાકરા અને એક છાકરીને જેર દહને મારી નાંખ્યાં હતાં, એવો રાક ચીમ્મોની પોલીસને પડ્યો હતો. તપાસ કરતાં તે સ્ત્રીએ કહ્યું કે " મેં મારા પતિને તથા હેરી નામના યુવને જેર આપ્યું નથી. હેરી મને બહુ બ્લાલો હતો પણ તેના મરણ પછી માર્ચેન્ડ નામના યુવને રોટ્ટીપર આર્થેનિક નામનું જેર ચોપડીને આપ્યું હતું. પછી મેં પોતે પણ જેર આપ્યું. કારણ કે મારે મારા પતિ તથા હેરી પાસે જવું હતું. તે બંને તો કુદરતીજ મરણ પામ્યા હતા. મેં વૈદ્યર નામના મારા બીજા છાકરાને તથા છાકરીને પણ જેર દહને મારી નાંખ્યાં હતાં. પીમા કંપની પાસેથી મળેલા પૈસા દાખલોની ફી આપવામાં, મરણ પોષણના ખર્ચમાં તથા બીજા છાકરાઓના ખર્ચમાં વપરાઈ ગયા છે. " પ્રાકી રહેલો એક છાકરો મોટો હોવાથી હૉસ્પીટલમાં જતાં તેના શરીરમાં આર્થેનિક જેરની નિશાનીઓ માત્રમ પડવાથી તે સ્ત્રીના બતીલને રાક પડ્યો, અને તેથી પોલીસે આ બધી તપાસ શરૂ કરી.

* * *

કયુબાની સ્ત્રીઓની બીજી રાષ્ટ્રીય મહાસભા એપ્રિલ મહિનામાં ભરાઈની હતી. તેમાં નીચેના સવાલો ઉપર ચર્ચા થઈ હતી: સ્ત્રીઓનો મતાધિકાર, સ્ત્રી કામદારોની સ્થિતિ, સ્ત્રીઓને મરદો જેટલો પગાર આપવા વિષે, અને બીજા સાંસારિક સવાલો એવા કે છાકરીઓને વેચવાનો વેપાર ચાલે છે તે વિષે, અસાધ્ય ગુપ્ત રોગો વિષે, યુવાનોનું રક્ષણ કરવા વિષે, મદ્યપાન વિષે, વગેરે વગેરે વિષયો ઉપર. તે ઉપરાંત કાયદાને લગતા વિષયો એવા કે પરજીલો સ્ત્રીઓનાં હક્ક, પરજીયાં વગર થયેલાં છાકરાઓને લગતો સવાલ, શારીરિક તંદુરસ્તીને લગતા સવાલો, કેળવણીને લગતા સવાલો. હજી કયુબાની સ્ત્રીઓને મતાધિકાર મળ્યો નથી. આશા રાખીએ છીએ કે હવે જલદી મળશે

નોંધ.

ભાવનગરમાં મહિલા વિદ્યાલય.

ભાવનગરમાં એક મહિલા વિદ્યાલય હવાડ-
વાની તૈયારી ચાલે છે. કવે વિદ્યાપીઠના ધોર-
ણને અનુસરી પ્રથમ તો માધ્યમિક શિક્ષણના
ચાર 'વર્ગો' શરૂ કરવામાં આવશે. સ્ત્રીશિક્ષણ
પ્રત્યે પ્રેમ ધરાવનારા અને પાંચ વર્ષ સુધી રુસ્ત
મહિલા 'વિદ્યાલયનું' તંત્ર ચલાવી તે શાળાને
કીર્તિ આપાવનારા ત્રણ ચેત્તુચ્છેદ ભાઈઓ અને
એક શિક્ષણપ્રેમી બહેનના હાથમાં આ વિદ્યા-
લયનું સંકલન મૂકવામાં આવ્યું છે. આર્થિક મદદ
મટે પણ કેટલાક સદગૃહસ્થો તરફથી માસિક
રકમોનાં વચન મળ્યાં છે, અને રાત્રી તરફથી
અર્થો આદ્ય મળવાનો સંભવ છે.

ઉપરની ખજાંદા વર્તમાનપત્રમાં વાંચીને અમને
થયું આનંદ થયો. અહીં સંસ્થા ખરેખર ધાર્મિક
આધારોને લાયક છે. આપણા દેશમાં સ્ત્રીકેળવણી
વધારવી જોઈએ એ જાણતી સર્થ કરવાની તો
હવે જરૂર રહી જ નથી. એમાં મતબેદ છે જ નહિ.

સિદ્ધાંત તરીકે જ્ઞાન મેળવવાનો હક સ્ત્રી તેમજ
પુરુષને સરખો જ છે. ઉપયોગિતાનો વિચાર કરીએ
તો પણ સ્ત્રીઓ કેળવણી હશે તો જ દેશની શારી-
રિક, ધાર્મિક, સાંસારિક, રાજકીય વગેરે દરેક
પ્રકારની ઉન્નતિ યશે એ વાત નિર્વિવાદ છે.

અમદાવાદના ગુજરાતી સ્ત્રીકેળવણી મંડળે
રા. રા. ચંદુલાલ કાશીરામ દવેને ગુજરાત કાકી-
આવાસમાં સ્ત્રીકેળવણીની વપાસ કરવા મટે તોચ્યા
હતા. તેમણે ગામેજામ ફરીને સ્ત્રીકેળવણીની ઘણી
સંસ્થાઓની મુલાકાત લીધી હતી. તેમના અનુભવ-
નું વર્ણન તથા તે પરથી તેમણે કરેલો નિર્ણય સ્ત્રી
કેળવણી મંડળે છપાસેલ પ્રતિષ્ઠ કર્યો છે. આ
રિપોર્ટમાંથી આપણને ઘણું જાણવાનું મળે છે.

તેઓ લખે છે કે " મુંબાઈ યુનીવર્સિટી સાથે
જોડાયેલી કન્યાઓની સંપૂર્ણ હાઈસ્કૂલ કક્ષીઆવાસ-
માં માત્ર એક જ ગોટળમાં છે. " પ્રાથમિક શિક્ષણ
મટે કક્ષીઆવાસમાં ઘણી નિશાળો છે. પરંતુ
માધ્યમિક શિક્ષણમાં તે ગુજરાત કરતાં પછાત છે.
એટલે ત્યાં એક મહિલા વિદ્યાલય નીકળે એ ઘણું
હઠહવા માન્ય છે. " ભાવનગરમાં રાત્રી તરફથી
માછ રાજ ગર્લ્સ હાઈલીસ સ્કૂલ અંગ્રેજી છ ધોરણ
સુધી ચાલે છે. મેટ્રીક્યુલેશન મટે આગળ જવા
હઠહવારી ઊઠારીઓ ઊઠારાઓની હાઈસ્કૂલમાં
ભય છે. "

આટલી સગવડ ભાવનગરમાં છે. છતાં પણ
પ્રો. કવેના વિદ્યાપીઠ કન્યાઓને મટે ને, હુંદો
અભ્યાસક્રમ ઘડ્યો છે તે કેટલીક રીતે વધારે સારો
છે મટે તેવા ધોરણપર રાજા કંદુલવાની ઘણી
જરૂર છે. રાજાઓમાં જતી આપણી કન્યાઓમાંથી
સોમાં ભાગે ચાર પાંચ રકમ જેટલી આગળ હુન્ન
કેળવણી છે. તેથી ધણીખરીનું શિક્ષણ
રાજામાં જ સમાપ્ત થાય છે. એટલે તેટલા
સમયમાં તેમને શુદ્ધવસ્ત્રા, આદરભ્ય, જાળ
ઉત્તર વગેરે વિષયો - શીખવવાની અગત્ય છે.
સરકારી શિક્ષણમાં એ વિષયોપર ખાસ ધ્યાન
આપવામાં આવતું નથી. મટેજ તેમને જુદા
અભ્યાસક્રમની જરૂર છે. પ્રો. કવેના વિદ્યાપીઠ આ
વિષયોને પાળના કમમાં દાખલ કર્યાં છે. તથા
વિદ્યાપીઠના અભ્યાસક્રમનું એક ખાસ લક્ષણ એ
છ કે તેમાં શિક્ષણ માતૃભાષા દ્વારા અપાય છે. આ
સિદ્ધાંત દવે તો ઘણા લોકોને માન્ય છે. કેળવણી
આપવાની સ્વાભાવિક રીતજ એ છે કે તે માતૃ-
ભાષા દ્વારા અપાય. પરદેશી ભાષા દ્વારા શિક્ષણ
લેવાથી આપણાં કેળવણીનાં સ્ત્રી પુરુષોનાં મનજનું

બંધારણ કેટલું વિચિત્ર થયું છે, તે હવે સમજવા માંડ્યું છે. કેટલેક મહત્વના વિષય પર તેઓ માનુ-
ભાષામાં વિચાર કરી શકતાં નથી. કેટલાક માનુ-
ભાષામાં થોડાં વાક્યો પણ શુદ્ધ બોલી શકતા નથી,
તો પણ જાણવાની તો વાતજ ક્યાંથી હોય !
ખીજ પણ અનેક હાનિ થઈ છે. આ બૂલ હવે
નવા અભ્યાસક્રમમાં ન ચાલ્યો એટલે સંભાળ
લેવી જોઈએ. કેળવણી ક્ષીણથી માણસને પ્રથમ
‘ચોતાની માતૃભાષા પર સંપૂર્ણ’ કાન્યા આવવો
જોઈએ. એમ થશે તો તે ભાષાનું સાહિત્ય પણ
વધારે વિકાસ પામશે.

આથી પ્રો. કર્વેના વિદ્યાર્થીને અનુસરીને જે-
ટલી વધારે શાળાઓ ગુજરાત કાંઠાનાવાટમાં નીક-
ળશે તેથી લાભ થશે એ વિદ્યાર્થીના અભ્યાસ-
ક્રમમાં કંઈ ખામીઓ હોય તો તે સુધારવાની
આપણી ફરજ છે. આપણા લોકો કન્યા અમુક
વયની થાય એટલે તેને શાળામાં મોકલવી બંધ
કરી છે. તે છતાં જો ગામનાંજ તેને બહાવવાનું
સાર સાર્થન હોય અને લોકમત પીએ પીએ સુધ-
રતો નય તો વધારે કન્યાઓ ભણતી ચાલે. કન્યા-
ઓની કેળવણી મટી એક વાત ખાસ ધ્યાનમાં
લેવા જોઈએ. જે ગ્રામમાં શિક્ષણની સરજા હશે
તે માનવીજ કન્યાઓ તેના લાભ લેશે. ઊંઘાડાઓ-
ની માફક ઊંઘાડાઓને બહાવવા મટી આપણા લોકો
અચર્ય કરીને બહારગામ મોકલતા નથી. એટલી દર-
મર તેમને હોતી નથી. તેમજ કન્યાઓને એકલી
બહારગામ મોકલવાનું કામ વધારે મુશ્કેલ અને
જોખમવાળું પણ છે. તેથી કેટલીક રીતે ગ્રામોપોનો
દોષ જુદું કઢાવવા જોઈએ પણ નથી. તે માટેજ
ઊંઘાડાઓ કરતાં પણ ઊંઘાડાઓની શાળાઓ બને
તેટલી વધારે સ્વયં હોવાની આવશ્યકતા છે.

અહીંબાગમાં એક ધણેજ કર્ણાજનક સાંસ્કારિક
બનાવ બન્યો છે જે

હાલનો સંમતિ ઉપરથી કન્યાઓની બાર
વયનો કાયદો અને વર્ષની વયને બદલે
તેની અસર. જાનની સંમતિ મટી

ચોંદ વર્ષની કરવાની ડો.

ગારની માંગણીને મળેજ દેકો મળે છે અને તે
નહિં હોવાથી કેટલા કેટલા પ્રસંગો બને છે તે આ
દાખલા ઉપરથી સમજશે.

પાર્વતી નામની એક તેર વર્ષની એક સુધારની

ઊંઘાડી મહાર તાલુકાના અંજોલી નામે ગામે રહેતી
હતી. તેના લગ્ન બાલુ રામા નામના ૩૫ વર્ષના
માણસ સાથે કરવામાં આવ્યા હતા. પાર્વતીને
આટલી કુખળી વયે પતિને ઘેર રહેવા જવું પડ્યું.
પાર્વતીના પતિ બાલુને ચોતાને લગ્ન હકક જોગ-
વવાની એટલી બધી ઉતાવળ આવી કે તેણે તે
મટિ ઘણા પ્રયાસો કર્યા. પાર્વતી તેનાથી બહુ
કંઠળી થઈ ને તેના ત્રાસમાંથી છૂટવા માંગતી હતી.
છૂટવા ઘણા પ્રયત્નો કર્યા ને ન્યારે બીજા કોઈ
માણ ન જડ્યો ત્યારે તેણે ચોતાનાજ ઘરને રાતના
આગ લગાડી ઘર તાડી ને વાંસનું બનાવેલું હતું,
જેથી એકદમ સળગી ઠક્યું. પાછળથી પાર્વતીએ
ચોતાને ગુનેહ કસ્યું કર્યો અને તે રીતની વોલીસ
સમક્ષ પણ જાણની નોંધાવી હતી જેથી તેના ઉપર
કાયદેસર કામ ચલાવવામાં આવ્યું હતું. પણ કેસની
નાબુકતા અને વિચિત્ર સંજોગો જોઈ જઈને પાર્વતી
સામે સુકાદો ન આપતાં તે બાઈને તેના ભાઈને
સોંપવામાં આવી એક વર્ષ સુધી સારા વર્તન
બદલ તેના નમીન લેવામાં આવ્યા હતા.

આ બનાવમાં જડળ દયાળુ ને સમજુ
હશે તેથી પાર્વતી કંઈ પણ શિક્ષામાંથી બચી
નહિં તો આત્યારે કેદખાનામાં સડતી જાય ! એ
જિયારી ઊંઘાડીને શો ગુનેહ હતો ? આટલી
કુખળી વયમાં તે ઊંઘાડી ઉપર જખરજસ્તી
ચાલ પણ બંધને તે પતિ હોય પણ ઊંઘાડી
કંઠળેજ અને વળી આજુસમજુ ઊંઘાડી છૂટવાને
અમે તે રસ્તો લે. ડો. ગોરે સંમતિ લગને કા-
ચડો ફેરની ૧૨ ને બદલે ૧૪ વર્ષની ઉંમર કરાવવા
પ્રયત્ન કર્યો ત્યારે આપણાજ લોકો વિરોધ પડ્યા.
પણ હવે આશા રાખીએ છીએ આવા દુઃખદાયક
બનાવોથી છૂટતા ત્રાસની અસર આપણા સમજ
ઉપર ચાલ ને એ કાયદામાં ડો. ગોરે ધારેલો ફેરફાર
ધારાસભા સમક્ષ ફરીથી રજુ કરી કાયદા તરીકે
પસાર કરાવે. હાલમાં છે તે કાયદાની નાની ઉમર-
થી થતા ગેરફાયદા સમજવાર લોકોએ એ વિષે
ચળવળ ચાલુજ રાખવી જોઈએ. તે લોકોએ
ચોતાની આસપાસના જે લોકો એ બાળકમાં રમ
ન લેતાં હોય તેમને તે કાયદાની અગત્ય સમજવી
તે લોકોને પણ તે ચળવળમાં દાખલ કરવા જોઈએ
તથા તે કાયદાની વિરોધ હોય તેવાંજોને પણ
દલીલોથી સમજાવી ચોતાની તરફેણમાં ફેરવવા બહુ

પ્રયત્ન કરવા જોઈએ. એક વખત સમાજનો મત એ બાબતમાં ઉંમર વધારવાની તરફેણમાં ચૂંટી તો પછી કાયદા તરીકે પસાર થતાં વાર નહિં લાગે. આશા રાખીએ છીએ કે સમાજ તરફથી ચળવળ થાય તે સંભવિત વચના કાયદાની ઉંમર બાર ને બદલે ચૌદ તો થાયજ.

ૐ. મેરી શારલીએ “ગ્રામ્સ ઓફ ઇન્ડિયા”માં તે પત્રના અધિષ્ઠિતને હિંદુસ્તાનમાં સ્ત્રી થોડા વખત ઉપર નીચે દાકતરોની જરૂર. પ્રમાણે પત્ર લખ્યો હતો.

“ આ કાગળ લખવાનો હેતુ સ્ત્રીઓએ દાકતરી ધંધાનું શિક્ષણ લેવાની કેટલી અગત્યની જરૂર છે તે સ્પષ્ટ કરવાનો છે. હિંદુસ્તાનમાં ત્યાંની સ્ત્રીઓ અને બાળકોની સંભાળને મરદ સ્ત્રી દાકતરોની જરૂર પ્રતિદિન વધતી જાય જાય છે. ૨૩૬ હિંદુસ્તાનમાં દાકતર તરીકે ધણાં વર્ષ કામ કર્યું છે તેથી હું ત્યાંની ખરી સ્થિતિ વિશે માહિતગાર છું. હું જ્યારે પહેલ જલેલી છ. સ. ૧૮૬૬ માં હિંદુસ્તાનમાં આવી ત્યારે માલમ પડ્યું કે ન્યાતના તેમજ પડદાના રિવાજોને લીધે ગૈરસ્ત્રી મરદ દાકતરો પાસે જતાં નહિં. હવે તો ધીમે ધીમે સ્ત્રીઓએ દાકતરો તરીકે બહાર પડવા માંડ્યું છે. આનાથી શા ફાયદા થયા છે તે તો સર્વ કોઈ જાણે છે. મરદો તે બાબતમાં ઉત્તરવાતી જરૂર નથી. લંડનની રાયલ ફ્રી હોસ્પિટલ કે જે સ્ત્રીઓને વૈદકીય શિક્ષણ મેળવવાની નિશાન છે (જેની હું પ્રમુખ છું) તે સંસ્થા સ્ત્રીઓને વૈદકીય શિક્ષણ મેળવવાનો તથા દાકતર તરીકે કામ કરવાનો હક મેળવવા માટે હિલચાલ કરનાર આગેવાનો તરફથી સાર કરવામાં આવી હતી. એ સંસ્થા હાલમાં પણ સ્ત્રીઓને વૈદકીય શિક્ષણ આપતી મુખ્ય સંસ્થા છે. હમણાંજ તે સંસ્થાનો પચાસ વર્ષ પૂરાં થયાનો સુવર્ણ મહોત્સવ ઉજવવામાં આવ્યો હતો. તે નિમિત્તે તેને માટે ૧૦,૦૦૦ પાઉન્ડ એકઠા કરવાના પ્રયત્ન ચાલે છે કે જેથી તે સંસ્થાનું કામ હાલ ચાલે છે તેથી પણ વધુ સારા પાયા પર લાવી શકાય.

બ્રિટનની તેમજ હિંદની સ્ત્રીઓ તથા બાળકોના હિત ખાતર સ્ત્રી દાકતરોના શિક્ષણનું ધોરણ છે તેટલું નહિં પણ તેથી વધારે ઉચું કરવાની

જરૂર છે. જેથી તેઓ ફક્ત સ્ત્રીઓ તથા બાળકોની મંદવાટ વખતે પોતાની શહેરની દયા તથા લાગણી સાથે સંભાળ લે એટલું જ નહિ પણ પોતાના શહેરની સ્ત્રીઓને બહેરો અને ખાનગી જીવનને લગતા આરોગ્ય સંરક્ષણશાસ્ત્રની બાબતોમાં અવારનવાર શિક્ષણ આપી મદદ કરી શકે. આશા રાખું છું કે તરફેણ આ બાબતમાં મદદ કરશે. ”

ઉપરનો કાગળ વાંચી આપણા દેશમાં સ્ત્રી દાકતરોની કેટલી જરૂર છે તે વિશે ફરકના મનમાં વિચાર આવ્યા વગર રહેજ નહિં. આપણે છેલ્લા ચાર પાંચ વર્ષથી બાળરક્ષાની હીલચાલ શરૂ કરી છે. તેને લગતા પ્રદર્શનો વગેરે ભરીએ છીએ. જુદા જુદા શહેરોમાં “ બાળ રક્ષા સપ્તાહ ” ઉજવીએ છીએ. દેશની ઉન્નતિ માટે બાળકોની તંદુરસ્તીના રક્ષણની જરૂર છે એ તો હવે આપણે સમજ્યા છીએ. તો એટલું યાદ રાખવું જોઈએ કે આપણે તે દિશામાં સારા પરિશ્રમ નેવાં હોય તો આપણા દેશમાં જેમ બને તેમ સ્ત્રી દાકતરોની સંખ્યા વધે તે તરફ ધ્યાન આપવું જોઈએ. આપણે ત્યાં પુરુષ દાકતરોની સંખ્યા સારી છે પણ હજી આપણે ત્યાં ન્યાતના, પડદાના ને બીજા કેટલાક સામાજિક રિવાજોને લીધે આપણા ધણા માણસો પોતાના ઘરમાં બેસીને મંદવાટ વખતે મરદ દાકતરને બોલાવશે નહિં. ધણી વખત બેસી પડદો પાળતી હોય, ન છુટકે મરદ દાકતરો બોલાવે એટલે તે ઓડીથી કે બીજા કે હાની મદદથી દાકતરને પોતાના રોગની હકીકત કહે તેની સ્થિતિમાં એટલે કે દરદીને તપાસ્યા વગર કે તેને મરદો તેને શું દુઃખ છે તે વિશે સવાલો પુછ્યા વગર રોગની બરોબર ચિકિત્સા શી રીતે કરી શકે ને પછી દવા શી રીતે આપે ને તે આપે તો બહુ સતેષકારક ક્યાંથી બન્યાય ? પડદો ન પાળતી હોય તેની પણ ધણી સ્ત્રીઓ મરદ દાકતરને પોતાના હાથની નાહી પણ જપાસવા આપશે નહિં. તો તેવા દુઃખલાઓમાં પણ રોગની ચિકિત્સા બરોબર શી રીતે થાય ? ને તેવા દુઃખલાઓમાં દવા જોઈએ તેટલી અસર કારક ન નીકરે તો દાકતરનો શો વાંક ? તો તેવે વખતે સ્ત્રી દાકતર હોય તો કેટલી ઉપયોગી થઈ પડે ? માંડી બેસી પછી તે બહોળે પડદો પાળતી હોય પણ સ્ત્રી દાકતર પાસે તપાસાવે ને પોતાના રોગની બધી હકીકત કહે તો - પછી તે દાકતર - બરોબર

દવા આપી શકે. આરક્તની રીતે તો તેમાં બીજે પણ એક ફાયદો થાય. તે એકે આપણાં બૈરાગ્યને હાલની દૃષ્ટિ પર પશ્ચાત્તિ ઉપર ને અવિશ્વાસ છે તે દુર યદ્ય, વિશ્વાસ બેસે મરદ દૃષ્ટિરને ન બેઠાવે એટલે સુવચર બેવા છવં કાઠકલના પ્રસંગે દૃષ્ટતરી મદદના અમાવે કેટલીય સ્ત્રીઓની જીવંતી ભ્રમમાં આવે છે તેવે વખતે જો સ્ત્રી દૃષ્ટતર મળી શકે એમ હોય તો ધણી સ્ત્રીઓની અને બાળકોની જીવંતી બચવાનો સંભવ છે. હાલમાં ધણા ખરા શહેરમાં સ્ત્રી દૃષ્ટતરે હોય છે પણ એટલી એછી સંખ્યામાં હોય છે કે જોઈ એ લોકોને કામ ધણું હોય છે. તેથી બધે તે લોકો પહોંચી શકતાં નથી. એ લોકો પોતાની પ્રેક્ષીસ અને હોસ્પીટલમાં કામ કરતાં હોય તો તેના કામમાં એટલા યુગ્યતા હોય છે કે જોઈ બાળકણુ ને એને લગતી હીલચાલોમાં જોઈએ તેટલો ફાળો આપી શકતાં નથી. એટલે તેથી હીલચાલ કેઈ મરદ દૃષ્ટતર કે પછી કેઈ વેદધીય શિક્ષણ વગરની સ્ત્રીના હાથમાં સોંપવી પડે ને તેથી જોઈ એ તેટલી તે હીલચાલ સતોપકારક ન નીવડવાનો સંભવ રહે આ બધું જોતાં આપણા દેશમાં મોટી સંખ્યામાં સ્ત્રી દૃષ્ટતર બહાર પડે એ આપણે જોઈ જોઈએ. ને તે તરફ સરકાર પણ કાંઈ પગલાં લે એવું પણ કરવું જોઈએ. લેડી હાઈવે એસોસીએશન તરફથી ચાલતી છાકરીઓ માટેની દૃષ્ટતરી શિક્ષણ માટેની હિંદીની કોલેજ એ દિશામાં કામ કરે છે ને તેમાંથી ઠીક સંખ્યામાં છાકરીઓ શિક્ષણ લઈને હાલ તરીકે બહાર પડે છે. તે ઉપરાંત ઉત્તર હિંદુસ્તાનમાં હુધીયાના કોલેજ અને દક્ષિણ હિંદુસ્તાનમાં વેલોર કોલેજ એ ખિસ્તી મીસનરીઓ તરફથી ચાલતી બીજી બે કોલેજ છે કે જેમાં હાલની સ્થિતિ અનુસાર છાકરીઓને દૃષ્ટતરી શિક્ષણ આપવામાં આવે છે. આ કોલેજોમાં શિક્ષકો પણ સ્ત્રીઓ છે ને તે હિંદની હાલની સ્થિતિ અનુસાર વધારે અનુકૂળ છે. સ્ત્રી દૃષ્ટતરોની સંખ્યા વધારવા અગત્ય વધારે કોલેજો શરૂ કરવી હોય તો ધણા પિસાં જોઈએ એટલે તે કરવું કંઈ સહેલું નથી પણ જેટલી દૃષ્ટતરી શિક્ષણ લેવાની કોલેજો છે તેમાં સ્ત્રી વિદ્યાર્થીનીઓ માટે ખાસ સ્કોલરશીપો રાખી હોય તો તેઓની સંખ્યા વધે ખરી. કારણ કે પિસાંને અમાવે એ શિક્ષણ ન લઈ શકતી હોય તે લઈ

શકે ને બીજી છાકરીઓ પણ સ્કોલરશીપની લાભને તે શિક્ષણ લે ખરી.

કેળવણી ખાતાના પ્રધાન મંત્રીશ્રીના ગવર્નર સાથે હાલની માધ્યમિક માધ્યમિક કેળવણીના ધોરણમાં ફેરફાર કરવાનો વિચાર કરવાની રહ્યા છે. એ લોકો હાલ છે તે કરતાં કેળવણીમાં હાલના જમાનાનુસાર ફેરફારો કરવાનો નિર્વાહને માટે ઉપયોગી એવું કંઈ ધંધા-રોજગારને લગતું શિક્ષણ આપવાની ગેઠવણ કરવાનું ધારે છે. આ માટે તેઓ જેમ બને તેમ જલદી જુદા જુદા શહેરના અનુભવી શિક્ષકો ને કેળવણી ખાતાના અમલદારોને એકઠા કરી ચર્ચા કરવાનું ધારે છે.

જો ના. ગવર્નર ને કેળવણી ખાતાના પ્રધાન ધારે છે તે પ્રમાણેનું શિક્ષણ હાખલ કરશે તો માધ્યમિક કેળવણીના હિતિદાસમાં આ એક ધણું અગત્યનો ને આવકારદાયક ફેરફાર ગણાશે એમ અમે માનીએ છીએ. હાલની ને માધ્યમિક કેળવણી છે તેમાં તો અક્ષરજ્ઞાન ને તે ઉપરાંત થોડું સામાન્ય જ્ઞાન મેળવી શકાય છે. છાકરીઓમાં પણ તેટલીજ કેળવણી લઈ કંઈપણ ધંધે વળગનારા ધણા હોય છે. તો તેઓ ને ઉપર લખ્યું છે. તે પ્રમાણેનું શિક્ષણ મળે તો પોતાના નિર્વાહ માટે ધણું ઉપયોગી થઈ પડે. શિક્ષણ મેળવ્યા વગર અનુકૂળ ધંધો ચલાવે તેના કરતાં શિક્ષણ મેળવીને તે ધંધો ચલાવે તો વધારે સારી રીતે કરી શકે ને તેથી દેશને પણ ફાયદો થાય. શિક્ષણ મેળવ્યાથી તે ધંધો વધારે પદ્ધતિસર કરી શકે તો તેથી વળત ને કંદાય પૈસાનો પણ બેચાન થાય તો રહેજી થોડીકિમતે માલ ઉત્પન્ન કરી શકે. તે ઉપરાંત ને છાકરીના સારાપો પોતાના છાકરાને કૃત પ્રાથમિક કેળવણી આપવાની ઇચ્છા ધરાવતાં હશે તે માધ્યમિક કેળવણીના ધોરણમાં ધંધા રોજગારનું શિક્ષણ અગત્ય હશે તો તે લાભને પોતાના છાકરાને માધ્યમિક કેળવણી આપવા લલચારી. માટે અમે ઇચ્છીએ છીએ કે મદ્રાસમાં પહેલાં એ શિક્ષણ હાખલ થાય ને પછી બીજાં મલબારમાં તથા દેશી રાજ્યો પણ તેનું અનુકરણ કરશે.

શ્રીમતી યામિનિપૂણા તીવ્રકામ્યા મદ્રાસમાં
 હિંદુ સ્વતી શર-
 હિંદુ સ્વતી શર-
 શરસ્વાત્ય ચલાવે છે. તે આશ્રમના
 નિર્વાહ માટે પૈસાની

મદદ માંગવા તે બાદ મુંબાઈ આવ્યાં હતાં. આ
 આશ્રમ તે પતિત સ્ત્રીઓને તેમજ તેમની પ્રાણી,
 હુશરતી કન્યાઓને એવા અધમ વાતાવરણમાંથી
 બચાવ કરી સાદા વાતાવરણમાં રાખી શોષક કેળવણી
 આપવાનું એક સ્થાન છે. હાલમાં ત્યાં ૧૬
 કન્યાઓ રહે છે, ત્યાં તેઓને અસરજ્ઞાન સાથે
 ધાર્મિક ને નૈતિક કેળવણી આપવામાં આવે છે. તે
 ઉપરાંત દરેકને ફરજિયાત હાથે કાંતવા વણવાનું
 કે ચિતરવાનું, ભરવાનું કે બારફેટ બનાવવાનું શિખ-
 વવામાં આવે છે. જ્યાં તે બાળાઓ નવાંદે મોટી
 યાય ને આશ્રમ છોડવાનો વખત આવે ત્યારે
 પોતાનું સ્વતંત્રપણે ચુલ્લસન કરી શકે ને પોતાના
 ભરણપોષણને માટે પોતાના અધમ ધંધામાં પાછી
 નડે નહિં.

આ આશ્રમ અત્યારે ઉપર જણાવેલી દિશામાં
 ધણું સારું કામ કરી રહ્યું છે. તેને માટે શ્રીમતી
 યામિનિપૂણા તીવ્રકામ્યાને ધન્યવાદ થયે છે.

પતિત સ્ત્રીઓનાં ઉદ્ધાર માટે આપણે ધણું
 પ્રયત્નો કરવાની જરૂર છે. એવી સ્ત્રીઓના ઉદ્ધાર
 માટે કંઈ કરવું જોઈએ એ ખ્યાલ પણ આજ
 કાલજ આપણા લોકોના મગજમાં આવ્યો છે.

એમ કહીએ તો ચાલે. એટલે હજી એ દિશામાં
 જે કાંઈ પ્રયત્નો થાય છે તે બહુ હુલ્લેસવાળા
 અને તેને સામાન્ય સમાજ વરફાવી નેહએ તેટલો
 રોકો કે મદદ નથી, એમ કહીએ તો ખોટું નજ
 કહેવાય. માટે પ્રથમ તો એ દિશામાં સમાજનો
 મત કેળવવાની ધણી આવશ્યકતા છે. એવી સ્ત્રી-
 ઓની ખરી સ્થિતિ શી છે તેનો ધણાને ખ્યાલ
 પણ હોતો નથી. એવી સ્ત્રીઓની વાત કરવી તેજ
 પાપ કયા બરાબર છે એમ આપણામાં માનનાર
 ધણા છે. એ લોકોનો ધધો ધણેજ અધમ ધધો
 છે તેમાં કંઈ શક નથી. ધણ એ ધધો સ્ત્રીઓમાં
 કરતી ધણીજ થોડી સંખ્યા રાજ્યપુશીથી તે ધધો
 ચલાવનારીની હોય છે. તો તે ધંધામાં ગમે તે
 કારણસર પોતાની મરજી વિરુદ્ધ પડેલી સ્ત્રી હોય
 તેને તો પ્રથમ બચાવવી જોઈએ, ને તેના વર-
 તો ખુબજ દયાની લાગણીથી જોવું જોઈએ. જ્યાં
 રાજ્યપુશીથી એ ધધો કરતી હોય તેને માટે તે
 કદે છે તે ખોટું છે, અધમ છે તે સમજવવાનું
 કામ પણ આપણું છે. તે કામ તીવ્રકારથી નહિં
 થાય તે માટે દયા રાખવી જોઈએ. મુંબાઈની વીજ-
 લન્સ કમિટિ આ દિશામાં જવા રીતે કામ કરે છે
 તે ધણું સ્તુત્ય છે. તે વિષે અમે આજળ ઉદ્દેશ
 કરી જ્યાં છીએ પણ એટલું તારવાર કહેવાની
 જરૂર કે છે એવી પતિત સ્ત્રીઓ પર દયા રાખે,
 ગામેગામ એ લોકોના ઉદ્ધાર માટે આશ્રમ કહાડે
 ને એ લોકોને અધમતામાંથી બચાવે.

તમારાં છોકરાંને સત્ય બોલનાં શિખવવું હોય તો ત્વરે દંભેશ સત્ય બોલો.

x

x

x

છોકરાંની તંદુરસ્તી માટે ચોક્કસી હવા તથા સરીરની ચોક્કસી બદલ જરૂરના છે.
 તેનાથી બીજો નંબર મળી શકે તેટલું કંઈ ને લીધું ફળ પડ્યું છે.

x

x

x

“ શારદા ! હવે બીજો રોજનેથી આપણે બીજા દિવસમાં બેસીશું. આપણે છેલ્લા
 ૭૫માં બેઠાં છીએ ને જો અંકમાંત યાંય તો તેને સારું વધારે નુકસાન પહોંચે.”

“ પણ ત્યારે રહેવાળા એવો ઝોલો રાખનાજ શું કરવા હશે ? ”

દેશની સ્વતંત્રતાનો ઇતિહાસ

એટલે

દેશના મહાપુરુષનું જીવન ચરિત્ર.

આખું હિન્દુ જને પોતાના નેતા. તરીકે સ્વીકારે છે,

જેના જીવનની ઝાંખી કાયરને પણ શૂરવીર બનાવે છે,

એવો મહાપુરુષ તો હિન્દુમાં એક જ છે.

મહાત્મા ગાંધીજીનું જીવન

(સચિત્ર)

લેખકો:

જયકૃષ્ણ નાગરદાસ વર્મા,

બી. એ. એલ્. એલ. બી; એમ. એસ. સી. ધોન (લંડન) વિ.
અને

“ સાનુચ્છ ”

બાલ્યાવસ્થાથી માંડીને યરોડા નિવાસી યતા સુધીના એ શુજરાતના તપસ્વીના
જીવનની ઝાંખી કરાવતું, દેશની સ્વતંત્રતાનો ઇતિહાસ રચી કરતું અને
અસહકારની પ્રવૃત્તિનું રહસ્ય સમજાવતું શુજરાતના વિદ્વાનોમાં
પ્રથમ પામેલું, લગભગ ચારસો પાનાનું ઇળદાર પુસ્તક.

ગાંધીજીની સંખ્યાબંધ છબીઓ સહિત, સુંદર

બાંધણી અને પાકું પૂઠું છતાં

મૂલ્ય રૂપીઆ ચાર.

“ ગુણસુંદરી ” ના ગ્રાહકો માટે મૂલ્ય રૂ. ૩-૮-૦

મળવાનાં ઠેકાણાં:

“ ગુણસુંદરી ” કાર્યાલય, ૫૧, ૪ થી ખેતવાડી, મુંબાઈ ૪.

લુહાણામિત્ર સ્ટીમ પ્રેસ, વડોદરા;

અને

જાણીતા બુકસેલરો પાસેથી.

[નિવૃત્તિ:]

મીમાં કૃત્યં લ્યો.

[મીમ ઉત્તરભાષ વંચ.

વલિત નત્ય નાચતી,
મુજ મમીય બાગિકા;
સહજ મુન્દર દાસતી,
આત્મી મંદે કૃત્તમાલિકા

૫૫૨ જી

જુલાઈ ૧૯૨૫

અંક ૧૧ મો

“મીઠાં પુલડાં લ્યો!”

લેખક : શ્રીચુત નરસિંહરાવ ભોળાનાથ દીવેટિયા.

ગરબીઃ
“અક્ષમેલી દે અંબે માત”
—એ ચાલઃ

“ મીઠાં પુલડાં લ્યો !

મુજ વનવાડીનાં કોઈ, મીઠાં પુલડાં લ્યો ! ”

૧

માતિઃ

મધુરો રવ આ ઠરડાંધી

આન્યો સરજળ અમીવડે ભરતો ?

દશદિશ નૃંયનો પ્રેરું

ગીત-હામ કેરો ખોળ કંઈ કરતો.

૨

ખંડ હરિગીતઃ

તિમિર પટલ ખરોડોને

હિયા નિરખે વિશ્વને,

ને પડી સરવર જખે

શી રમે નર્તનખેલને !

૩

”

હું જોલો સરવરતટે

નીરખું એ નૃત્યને,

ને પડજો આ જળપટે

કો.ખાલિકા છન્દે રમે.

૪

અનુક્રમ્ણુઃ નીકળી જળથી ઊભી એ સરોવર તીર ને !
 વ્યોમથી જળમાર્ગે થું ઉધા આવી સલીલ ને ! ૫

છૂટા કેશ રમે હેના સ્કન્ધદેશે સમીરમાં;
 ઉપાનાં ફિરણો નાથે ને ! સરોવર નીરમાં. ૬

છીપમાં દીપતા રંગો આછા ધન્દ્રધતુધ્યના,
 હેવી કાન્તિ વઢે દીપે ગાલ એ ખાલિકા તણા. ૭

વર્ષ સાતવણી ખાલા ગાતી એ મુગ્ધભાવથી,
 કરમાં છાબ ધારીને કુમુભો શી નચાવતી ! ૮

ગરબીઃ “મુજ વનવાડીનાં કોઈ મીઠાં પુલકાં દ્યો !
 “અલગેશી રે અબે માત” જગ રહેતું લે’ને મોડાં, મીઠાં પુલકાં દ્યો ! ૯
 —એ આલઃ

નન્દનવનનાં કુમુભો મોંઘાં, તે થકાં પણ અણમૂલ રે
 મુજ વનવાડીમાં વીણેલાં બહે’ચું મીઠાં ફૂલ,
 મીઠાં પુલકાં દ્યો ” ! ૧૦

ખંડ હરિગીતઃ લલિત નૃત્યે નાચતી
 મુજ સગીપે ખાલિકા,
 સરલ સુંદર હાસથી,
 આવી ધરે પુલખાલિકા : ૧૧

અરબીઃ “ફૂલછાબમાં વિધવિધ કુમુભો ભરિયાં, રહે’ ગહુ ભાવે રે,
 આપું સહુને ઉચિત ચર્ષણે, લેવા સહુ જન આવે;
 મીઠાં ફૂલકાં દ્યો ! ૧૨

ખંડ હરિગીતઃ કુન્દકલિકા ! કોમળી
 કન્યકાગણ કાજ છે;
 ખીલતી મધુમાધવી
 યુવતી જ્યોતે છાજયે; ૧૩

ખંડ હરિગીત:

પારિજાત હું અર્પતી
ધીર મત્ત યુવાનને
નીલ ઇન્દીવર ધરું
ચરણે હું વૃદ્ધ મહાનને. ૧૪

”

માધવી નવમલ્લિકા,
કર્ણિકાર, શિરીષ ને,
કુન્દ, કેતકી, યૂથિકા,
ને માલતી મધુરી જને, ૧૫

”

કમલ વિવિધ પ્રકારનાં
જપા રાતા રંગની;—
કુસુમો વિવિધ શુભ્રધારતાં—
અણુગણ તણી કરું ગૂંથણી; ૧૬

”

ગૂંથી હેવી માલિકા
અપું કવિજનકર મહિં,
વિશ્વચિન્તનમાં ભમે
આત્મા જ હેનો ચિર અહિં. ૧૭

ગરબી:

સુજ વનવાડીનાં કોઇ મધુરાં પુલકાં હ્યો,
દેશે તવ અવસર જોઈ, મીઠાં પુલકાં હ્યો ! ” ૧૮

અનુક્રમ:

આવી સમીપ જાણા. એ લાડતી લાડતી કંઈ,
તીવ્રવાત્સલ્યભાવે હું બાલિયો પ્રેમથી તહિં: ૧૯

“ અન્નપ્રથા મૂલનાં પુષ્પો વત્સે ! તું બહેનતી હોંસે;
મહને તું આપજે આજે અમોઘું એક જે હશે. ” ૨૦

છાળકી ફૂલની આખી ધરીને બાલિકા ભેલી:
“ ગમે તે હ્યો; જધાંમાં છે પિતાના રૂપની છળી. ” ૨૧

ઉપોદેશ: “ વત્સે ! છાળમાંનાં ફૂલ
લેઈ નવ કદી અતુકૂલ;
દીકું મહે નહિં અણુમૂલ
તુજ સમ દિવ્ય સુંદર ફૂલ. ” ૨૨

અનુકરણ: લક્ષ્મણરેખા ઉપારંગી કપોલે રમતી રહી;
સુગંધભાવે વદી બાલા: “ લ્યો આ એક, લિયો સહી. ” ૨૩

ઉપોદેશ: સુજ હર મૂઝિયું પછી એક
સુંદર પુષ્પ ઉત્તરવલરેખ;
ને એ ચાલો ગઈ ધઈ વેગ,
વનમાં ગુપ્ત થઈ ગઈ છેક. ૨૪

ગરબી: “ મીઠાં પુલકાં લ્યો !
સુજ વનવાલીનાં કોઈ મીઠાં પુલકાં લ્યો ! ” ૨૫

ઉપોદેશ: બીને દિન મધુર એ ગાન,
સરવર કંઠે, એ શુભ સ્થાન,
ભરતું મધુરતાતું પૂર,
શ્રવણે પરિયું, હરતું ઉર; ૨૬

બાલા આવતાં સુજ પાસ,
બોલ્યો હું ધરી નિઃશ્વાસ :
“ વત્સે ! કુસુમ કાલે જેક
આપ્યું, ગયું સુકાઈતેક ! ” ૨૭

ગરબી: “ સુજ કુસુમોના શુષ્ક નવ તાણે મૂઠ મનુજના બાળ રે;
કરમાયાં કુસુમોની અંદર સૌરભ રૂઢે ચિર છાળ !
મીઠાં પુલકાં લ્યો !
સુજ વનવાલીનાં કોઈ મીઠાં પુલકાં લ્યો !
દેશો નવ અવચર ઝોઈ, મીઠાં પુલકાં લ્યો ! ” ૨૮

બાળઉછેર.

લેખક : ડૉ. અમૃતલાલ હ. પટેલ,
એમ. બી. બી. એસ., ડી. પી. એચ., ડી. ડી. એમ.,
(ઇન્સ્ટીટ્યુટ) હૅલ્થ ઓફીસર, મુરન.

(ગયા અંકના પાન ૬૩૬ થી ચાહુ)

કસુવાપડ:

કેટલીક અશક્ત સ્ત્રીઓને કસુવાપડ થવાનો બહુ ભય હોય છે અને તેમને માટે નીચેની સામાન્ય સૂચનાઓ ઉપયોગી છે:—

પુરા નવ માંસ અગાઉ જો નીચેની કેાઇ પણ નિશાનીઓ જણાય તો સમજવું કે ગર્ભ કદાચ અધુરે દીવસે બહાર આવશે:—

સોહી-વા થવો.

સોહી મિશ્રિત પાણીનું વહેવું.

પેટ અને પેડુંમાં ડુઝાવો થવો અથવા ગોટલા ચડવા.

ગર્ભાશયમાં પ્રસૂતિ વખતે ચાપ છે તેવો ડુઝાવો થવો.

ઉપરની નિશાનીઓ જણાય કે તરતજ ગર્ભવતી સ્ત્રીએ આરામ લેવો અને ડાકટરને બોલાવવો. ઉપર વૃણવેલાં ચિન્હો જો બહુજ થોડા પ્રમાણમાં જણાય તો ગર્ભવતી સ્ત્રીએ બહુ શ્રમ ન કરવો, સખત આચકા લાગે તેવું કામ ન કરવું અને વાહનમાં બેસવું નહિ. ગર્ભ રહ્યા પછીના પહેલા ત્રણ માસ અને છેલ્લા ત્રણ માસમાં સ્ત્રીએ બળદગાડીમાં અથવા ખંરાબ ખાડાવાળા રસ્તામાં મુસાફરી ન કરવી. કારણ કે એવી મુસાફરીથી ગર્ભપાત થઇ જવાનો ભય રહે છે. ગર્ભવતી સ્ત્રીએ ભારે વજનદાર કેાઇ સીજા ઉપાડવી નહિ અને હંમેશાં સખત કામ કરવાની ટેવ

હોય છતાં તેવું કામ કરવું નહિ. અધુરે જવાનો ભય હોય ત્યારે ગરમ વસ્તુ તદ્દન બંધ કરવી. વધુ પ્રમાણમાં પોષણ જોવાં ગરમ ફળ, રાઇ, હિંગ, મરચાં અને ગોળ ખાવાં નહિ. અને ખોરાક સાંત્વિક અને સાદો લેવો. ગર્ભવતી સ્ત્રીએ બ્રહ્મચર્ય પાળવું જરૂરી છે. બ્રહ્મચર્ય નહિ પાળવાની અતિશય ખેદરકારી થી ગર્ભપાત થવાનો અને ગર્ભાશયને રોગ લાગુ પડવાનો ભય રહે છે. શરૂઆતથીજ બ્રહ્મચર્ય પાળવું તે આદર્શનિયમ છે, પરંતુ પાંચમાં માસ પછી તો તે તદ્દન જરૂરી છે અને સાતમા માસ પછી બ્રહ્મચર્યનો અભાવ તો જોખમ કર્તા છે તો ધ્યાનમાં રાખવું. ગર્ભવતી સ્ત્રીએ કેવું જીવન ગાળવું ?

સાદું નિયમિત અને એક તંદુરસ્ત સ્ત્રી જેવું જીવન ગાળી શકે છે તેવું જીવન ગર્ભવતી સ્ત્રીએ ગાળવું જોઇએ. નિયમિત જીવનથી ગર્ભવતી સ્ત્રીના ગુરદાં (મુત્ર પેદા કરનારી પેશીઓ), આંતરડાં અને ત્વચા પોતાનું કામ નિયમિત કરે છે, અને પોતાના શરીરની અંદર પેદા થતું તથા ગર્ભના અંદરના બાળકના શરીરમાં પેદા થતું ઝેર અને તુકશાનકારક પદાર્થો, પરસેવો, પેશાબ અને મળદ્વારા કાઢી નાંખે છે. ગર્ભવતી સ્ત્રીએ ઘરનું સાધારણ કામ કરવું અને બાળકની બની પડ્યા ન રહેવું.

ગર્ભવતી સ્ત્રીનો ખોરાક.

ખોરાક નિયમિત, પુષ્ટિકારક પણ પચી શકે તેવો હોવો. જે ખોરાક માનાને પોષણ આપે છે તે બાળકને તંદુરસ્ત બનાવે છે પેટમાં બાળક છે માટે “ જે માણસનો ” ખોરાક ખાવો જરૂરી છે તે વાન ખરાબર છે, પરંતુ તેનો અર્થ એમ તો નથીજ થતો કે ગર્ભવતી સ્ત્રીએ અપક્વો યૃષ્ઠ ગ્રન્થ તેટલું ખાવું. મનુષ્યનો મદાન યુર તો કુદરત છે અને ગમે તેવી શારીરિક અવરોધાવાળા પુરુષ અને સ્ત્રીને કેટલો ખોરાક જરૂરી છે તેનું ભાન મનુષ્યને કુદરત પોતેજ કરાવે છે. ગર્ભવતી સ્ત્રી માટે, દૂધ, દાળ, બાન ઘઉં, તાલું શાક અને તાજાં ફળ એ ઉત્તમ ખોરાક છે. આ ઉપરાંત ભારે ખોરાક સ્વાદ દાખત થોડો સેવાય તો વાધો નથી. પરંતુ દલકો ખોરાક ખીસ્કુલ લીધા શિવાય, દુધ-પાક, બાફેલી કે મલાઈ વધુ પ્રમાણમાં સેવાયી જરૂર નુકશાન થાય છે. ખોરાક બહુ કાળ-જીંદી ચાવીને અને આરતે આરતે ખાવો. ખોરાક સારી રીતે ચાવવાથી તેને પચાવવાની અગ્રી મહેનત હોજરીને ઓછી થઈ ગ્રન્થ છે. દિવસમાં ત્રણ વખત જમવું પૂરતું છે. પરંતુ જો ઉઝડી થતી હોય અથવા મોળ છુટતી હોય તો ચોરો થોડો ખોરાક દિવસમાં પાંચ કે છ વખત લેવાથી તરલીશ નથી પડતી અને ઉઝડી બંધ થાય છે. કબજીયાત થાય તેવા પદાર્થો જેવા કે બાજરી, કોળા ખીજેરે ખાવા નહિ. દરરોજ સવાશેરથી અઢીશેર મુખી દુધ પીવાય તો વધુ સારૂ અને જો આટલું દુધ ન લઈ શકાય તો બની શકે તેટલું તો દુધ લેવુંજ. દિવસમાં છથી આઠ પ્યાલા પાણી જરૂર પીવું જોઈએ. પ્રવાહી પદાર્થો વધુ સેવાયી પેશાબ વધુ આપે છે અને તેથી સરી-રની અંદરનું ઝેર બહાર નીકળી ગ્રન્થ છે. આ અને કોઈ જેમ બને તેમ ઓછાં લેવાં

વધુમાં વધુ એક પ્યાલોજ આ લેવી જોઈએ. અને તે પણ બહુ કડક અને કયાઈ રંગના ઉઝાળા જેવી નહિ. માદક પીણું અને પદાર્થો ગર્ભવતી સ્ત્રીને ઝેર. સમાન છે. કેક, બીસ્કીટ અને વધુ ઘીવાળા પદાર્થો દાંત અને જઠર બંનેને નુકશાન કરતાં છે. બહુ તેલ અને મસાલાવાળો ખોરાક તંદુરસ્ત માણસને પણ નુકશાન કરતાં છે તો ગર્ભવતી સ્ત્રીને કેમ ન હોય ?

કબજીયાત દૂર કરવી.

ગર્ભવતી સ્ત્રીને સાધારણ રીતે કબજીયાત રહે છે, કારણ કે પેટની અંદરનાં આંતરડાની જે ગતિ પહેલાં રહેલી હતી તે ગર્ભના વધવાથી રહેતી નથી અને પ્રમાણમાં બહુ થોડી જગ્યામાં તેમને વળાઈને રહેવું પડે છે. કબજીયાત માટે બંધકાર રહે તેવો ખોરાક ખાવો નહિ. બાજરી અને કોળા વિશેષ પ્રમાણમાં ખાવાં નહિ. રોટલી બનાવવા માટે આઠામાં દીવેલનું મોણ નાંખવું. ઇચ્છા હોય કે ન હોય છતાં દરરોજ નિયમિત ઝાડેજવું. આમ કરવાથી આંતરડાં તમારી કબજીને તાબે થશે. આંતરડાંને જેવી દેવ પાડશો તે મુજબ કાર્ય કરશે. આઠો ચાખ્ખા વગરનો અને દાયની ધંદીએ દળેલો વાપરવો. લીણું શાક પુષ્કળ ખાવું અને અંજીર, કાળી દાણ, વિગેરે રચક ફળો ખાવાં. વૈધ અથવા ડાક્ટરની સલાહ વગર રચ લેવો નહિ અથવા ઝાડો લાવવા માટે ખીજા કૃત્રિમ ઉપાયો મોજવા નહિ. અને કોઈપણ મંચોગોમાં નેપાળા જેવી જીલ્લાબની સખત દવા લેવી નહિ. કારણ કે તેથી ગર્ભપાત થવાનો ઇર રહે છે.

સ્નાન.

ગર્ભવતી સ્ત્રીએ દરરોજ ત્રણ અનુસાર ગરમ અથવા ઠંડા પાણીથી સ્નાન કરવું. સ્નાન કરવાથી ચામડી સ્વચ્છ રહે છે, અને પરસેવો વગેરે જેવા કર્દાને સરીરની અંદર જીપ્સન થતાં ઝેરનો નિકાલ થઈ શકે છે.

એકદમ ઠંડા પાણીથી સ્નાન ન કરવું અને ગરમ પાણીએ સ્નાન કર્યા પછી તરતજ ઠંડા પાણીથી પાછું સ્નાન ન કરવું; તેમ કરવાથી શરીર થવાનો ભય રહે છે. ખુદ્દી હવામાં કે, ઉઘાડી જગ્યામાં સ્નાન કદી કરવું નહિ. ગર્ભવતી સ્ત્રીનું તંદુરસ્તીનું ગ્રાજવું બહુ નાબુદ હોય છે અને નાની સરખી બે-દરકારી બહુ ગર્ભીર રોગને લાવી શકે છે. ન્હાવાનો અર્થ એ નથી કે “ગંભીર ન્હાવા ગોમતીમાં ન્હાવા” એ શબ્દો બોલી શરીર પર થોડું પાણી ટોળી દેવું. શરીરના અવ-યવ ચોળીને સાફ કરવા. તેથી લોહીનું દરવું ફરવું વધે છે અને તંદુરસ્તી આવે છે. શરીરનું એકે એક અવયવ તદન સાફ રાખવું અને જે અંગમાં મેલ ભરાય રહે છે અને પરસેવો બહુ ઉત્પન્ન થાય છે તેમને કાળ-જીથી સાફ કરવા.

કસરત અને શુદ્ધ હવા.

સાધારણ પણ નિયમિત કસરત કરવાથી ગર્ભવતી સ્ત્રી પોતાની તથા ગર્ભના અંદરના બાળકની તંદુરસ્તી કાયમ રાખી શકે છે. કસરતથી શૂંપ લાગે છે, ખાધેલું પચે છે, આંતરડાં, ચામડી, શુરદા અને ફેફસાં પોતાનું કાર્ય નિયમિત કરી શકે છે, ઉંઘ સારી આવે છે અને મગજ શાંત રહે છે. ગાલવું અને ધરનું સાધારણ કામ કરવું તે સૌથી શ્રેષ્ઠ કસરત છે. કુદકા મારવા, ટોણું અથવા ખાડામાળા અને ઉંચા નીચા રસ્તા પર ફરવું તે નુકસાનકારક છે. યાક લાગે ત્યાંસુધી કસરત કરવી અને તેથી વધુ કસરત કરવી નહિ. ગર્ભ રહ્યા પછીના મહેલા એ માત્ર બહુ કસરત કદાપિ ન કરવી. અને કોઈ પણ સંયોગમાં કુદકા તો મારવોજ નહિ. તેમ કરવાથી ગર્ભપાત યથા મય છે અથવા ગર્ભાશય પોતાની જગ્યાએથી ખસીને આવું અવળું યથા મય છે, જેથી કમરમાં દુઃખાવો અને પગે સોજો થઈ છે.

ઘરમાં હવા પુષ્કળ આવવા દેવી. પરંતુ પવનના સપાટા અને વરસાદના ઝપાટાથી બચવું. ઘરના કરતાં બહારની હવા હંમેશાં વધારે ચોખ્ખી હોય છે તેનો ખ્યાલ રાખવો અને તેટલા માટે દરરોજ બહારની હવા ખાતી છૂટ છે. ખચ્ચાંચોની સંભાળ અને ઘરના કામને લીધે જે ગર્ભવતી સ્ત્રી બહાર ન જઈ શકે તો ઘરનાં બારી બારણાં બંધાઈ ઉઘાડાં રાખીને ઘરમાં બેસવું અને અગાશીની હવાનો અને તો લાભ લેવો. ઘૂમડાવાળા જગ્યામાં બહુ બેસવું નહિ. બની શકે તો કેલસાથી રાવવું. જે ખંડમાં વધુ માણસો રાત્રે સુતાં હોય ત્યાં સુતું નહિ. ગર્ભવતી સ્ત્રીએ વાદ રાખવું જરૂરી છે કે ચોખ્ખી હવા લોહીને શુદ્ધ રાખે છે અને ગર્ભાશયની અંદર જવું માતાનું લોહીજ બાળકનું પોષણ કરે છે અને લોહી જેટલું સ્વચ્છ રહે તેટલું બાળક વધારે તંદુરસ્ત અવતરશે. સાધારણ અશુદ્ધ હવા પણ ગર્ભના બાળકને કમ-જોરે બનાવે છે. ઝેરી હવાથી માતા કદાચ બચી મળે પણ તેનાથી બાળક ઘણી વખત મરી મળે છે.

ઉંઘ અને આરામ.

ગર્ભવતી સ્ત્રીએ ઓછામાં ઓછા આઠ કલાક ઉંઘવું જોઈએ. તે ઉપરાંત જ્યારે ધરનું કામ કરનાં યાક લાગે ત્યારે આરામ લેવો જરૂરી છે. જમ્યા પછી દોઢ થોડા કલાક આરામ લેવો તે ગર્ભવતી સ્ત્રીને માટે ફાયદા છે અને આ પાત ધરના વડીલોએ અને સાસુએ ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે ! “જમ્યા પછી બેંચની માફક પડી રહે છે” એ વાગ્યાણનો ઉપયોગ સાસુઓએ ગર્ભવતી વડુઓ માટે થોડા સમયને માટે છોડી દેવો જરૂરી છે. બહુ ઉત્તમ કરવાથી અદભૂત થાય છે, મગજ ખરાબ થાય છે અને તંદુરસ્તી ખગડે છે. આટલા માટે મોટી રાત સુધી પાનાં કે

સોગડાગાજી રમવાં તે ગર્ભવતી સ્ત્રીઓ માટે યોગ્ય નથી.

દાંત અને મોઢાની સંભાળ.

ગર્ભવતી સ્ત્રીએ પોતાના દાંત અતિશય કાળજીથી સાફ રાખવા જરૂરી છે. સહેલા અને હાલતા દાંત કાઢી નાંખવા જોઈએ. દાનને હંમેશા કોલસાના બારીક ચાળેલા ભૂકાથી અર્થવા સારા દંતમંજનથી સાફ રાખવા જોઈએ. જમ્યા પછી મોઢું બહુ કાળજીથી સાફ કરવું. દિવસમાં બે ત્રણ વખત અને રાત્રે સુતી વખતે મોઢાના અથવા મોઢાખારના પાણીના કોગળા કરવા જોઈ કરીને મોઢાની અંદરનો ચિકણો પદાર્થ અને સહેલું અન્ન બહાર નિકળી જાય. સારા દાંત વાળી સ્ત્રીનાં બાળકો તંદુરસ્ત રહે છે. જે ગર્ભવતી સ્ત્રીને દાંત અથવા પીડીઆમાથી હોઠી અથવા પરં વહેતું હોય તેણે ડાક્ટરી સલાહ તરત લેવી.

સ્તનની સંભાળ.

ગર્ભવતી સ્ત્રી જે શરૂઆતથીજ સ્તનની સંભાળ રાખે તો તે પોતાના બાળકને વગર તકલીફ અને સારી રીતે ધરવાની શકે છે. સ્તન સમયે સ્તનને ગરમ પાણી અને માથુથી ઘોષ ચોખ્ખા દવાલથી ઘુંટી નાંખવાં. સ્તનનાં મુખ ઉપર ચીરા પડે અથવા સોજે ત્યે અથવા દુઃખાવો થાય તો તરત ડાક્ટરી મદદ લેવી વિશેષમાં પ્રમુખિ અગાડિના બે માસ સ્તનની ખાસ કાળજી રાખવી જરૂરી છે અને તે બાળક ડાક્ટરી સંસાદ લેવી.

ગર્ભવતી સ્ત્રીનાં કપડાં.

કપડા સાધારણ જાડાં, ઠીલાં અને નરમ હોવાં જોઈએ. જાડાં કપડાંથી પરસેવો વળે છે અને તેથી સારીરતું ઝેર નીકળી જાય છે. બહુ બંધબેસતાં કપડાં પહેરવાં નહિ અને પેટ અને જાતી દબાય તેટલાં ટાઇટ કપડા પહેરવાં નહિ. કસ અને નાટીઓ

બહુ કસીને બાંધવી નહિ. પેટ ઉપર દબાણ થવાથી આંતરડાં સારી રીતે દાલી ચાલી શકતાં નથી અને તેથી બંધકાશ રહે છે. કપડાં ઋતુ અનુસાર પહેરવાં અને દરરોજ બદલવાં. પેટ ઉપર પ્લેસ્ટો કપડાનો કટકો બાંધવાથી ગર્ભવતી સ્ત્રીને આરામ મળે છે. કપડાં સાદાં પહેરવાં તેનો અર્થ એ નથી થતો કે સાધુ-હીઓ દેખાય તેવાંજ કપડાં સ્ત્રીઓએ પહેરવાં. સુંદર કપડાં પણ સાદાં અને તંદુરસ્તી જળવે તેવાં હોય શકે છે. પરંતુ તંદુરસ્તીને ભોગે સુંદર લાગે તેવાં કપડાંનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. જોડા બહુ ઢચી એડીના ન પહેરવા. પગમાં સજડ આવી રહે તેવા સાંકડા જોડા પણ ન પહેરવા. પગમાં રમના રહે તેવા અને પગનાં આંગળાં દબાઈ ન જાય તેવા જોડા પહેરવા જોઈએ. ઢચી એડીનાં છુટ તો ગર્ભવતી સ્ત્રીએ અભરાધમાંજ મુટી દેવાં જોઈએ.

ગર્ભવતી સ્ત્રીને થઈ આવતાં સાધારણ દરદો અને તેના ધરગતુ ઇલાજો.

ઉઘડી અથવા મોળ છુટવા:-દાંતણ કરીને તરતજ શેકેલી શેટલી (ખાખરા) અને દુધ થોડું ખાવાથી ઉઘડી બંધ થાય છે અને મોળ નથી છુટતી. જે સખત ઉઘડી થતી હોય તો પચારીમાં અડધો પોણોકલાક પડી રહેતું અને પછી આંતરેથી ઉડી દાંતણ પાણી કરીને નાસ્તો કરવો. ટોડો સોડા પીવાથી પણ ઉઘડી બંધ થાય છે. આમ કરવા છતાં ઉઘડી બંધ ન થાય તો ડાક્ટરી સલાહ લેવી.

પગની નસોતું પુલી જવું:-ગર્ભવતી સ્ત્રીની પગની પીંડીની નસો ઘણી વખત પુલીને દુઃખે છે. આમ થાય ત્યારે સુષ જવું અને જરૂર પડે તો પગે પાટા બાંધવા. આમ કરવા છતાં આરામ ન થાય તો ડાક્ટરી સલાહ લેવી.

પગ અને ઘુંટીએ સોજા ચડવા:-આમ થાય ત્યારે આંખ સેવો અને મોટા તકાવા

પરંપરા ઉંચા રાખવા. આમ કરવાથી સોજા ઘણીખરી વખત ઉતરી જશે.

દાઘ પગે ગોટલા અને ખાલી ચટ્ટી: જરા શેક કરવાથી આ તકલીફ દૂર થાય છે. ખાલી ચટ્ટી અચયવને દાઘથી ચાંપવા અને ગરમ પાણીથી ઝારવા.

હોહીવા અથવા ખીજા 'કોષ્ટ' પ્રવાહીતું વહેવું:—આને રોકવા આરામ કરવો. અંગ તદ્દન સ્વચ્છ રાખવું અને સોડાના પાણીથી ધોવું. સાબુના પાણીથી બળતરા બળે છે માટે તેનો ઉપયોગ ન કરવો. આ રોગો માટે તરતજ સલાહ લેવી વધુ ઈષ્ટ છે.

છેવટની કેટલીક સૂચનાઓ.

ખાળકના જન્મ અગાઉ ગર્ભવતી સ્ત્રીની પુરતી સંભાળ લેવી. તેનો અર્થ "લાઠ ઘડાવવા" એ નથી થતો. માતાએ ખાળકને તંદુરસ્ત રાખવાનો અને તેમની જીંદગી આ ક્રેટાક્રીના પ્રસંગે બચાવવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ હોવો જોઈએ. જે વસ્તુ ગર્ભવતી સ્ત્રીને સુખી, આનંદી અને તંદુરસ્ત રાખે છે તેજ વસ્તુ ખાળકને પણ તેવુંજ રાખે છે.

જે ખાળક પુરે દીવસે અવરને તેજ સંપૂર્ણ તંદુરસ્ત હોઈ શકે. સાસુ, પતિ, કે કુટુંબની બેરકારીથી અને ગર્ભવતી સ્ત્રીની કનડગતથી પ્રસૂતિ સમય ઘણી વખત જલ્દી આવે છે અથવા અધુરે જાય છે.

દરેક પતિએ પિતા થતાં અગાઉ અને દરેક પત્નીએ માતા થતાં અગાઉ પોતાની જોખમદારીનો પુરેપુરો ખ્યાલ કરવો જરૂરી છે. ખીજા બધા ધર્મો કરતાં પિતૃધર્મ અને માતૃધર્મ વધારે ગદન છે. આ ધર્મ મનુષ્યને સ્વાર્થત્યાગ અને આત્માર્પણનો પાઠ શીખવે છે. પુરુષ પિતા ન થાય ત્યાં મુઠ્ઠી ખાળક જોવાજ છે અને સ્ત્રી માતા ન થાય ત્યાં મુઠ્ઠી ખાળકી જોવી છે. માતા બનવાનું અહોભાગ્ય પામેલી સ્ત્રીના મુખ ઉપરનાં દિવ્ય

પ્રકાશ 'ગાંભીર્ય' અને 'માયાળુપણ' વધ્ય સ્ત્રીમાં ભાગ્યેજ દેખાય છે. માતૃત્વ પાછળ કવિઓ અને જગતના મહાન પુરુષો ગાંડા બન્યા છે તે વાત આગળ જોઈ ગયા. દરેક સ્ત્રી પુરુષે માતા પિતા થતાં અગાઉ તેવાં બનવાની યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરવી જોઈએ. ખાળકના કાલાદલ અને આનંદથી ગુંજી રહેતી ગૃહસ્ત્રી શાળામાં દરેક મનુષ્યે અભ્યાસ કરવો જોઈએ. તે શાળામાંથી તેને વાત્સલ્ય, પ્રેમ, સૌહાર્ય અને સ્વાર્થત્યાગના અનેરા પાઠો શીખવાને મળશે. પોતાને ગૃહે જન્મ લેનાર ખાળકના આરામને માટે તન, મન અને ધન અર્પણ કરવા દંપતીએ તૈયાર રહેવું જોઈશે. જન્મ પામનારા ખાળકના સુખને માટે સઘળી સામગ્રી મોંઝામાં મોડી સાતમે મહિને દંપતીએ તૈયાર રાખવી જોઈએ. આમ કરવામાં મધ્યમ અને ગરીબ વર્ગનાં સ્ત્રી પુરુષોએ કંઈકસરનો પાક શીખવો પડશે. યુવાવસ્થાની મોજમાં એ-સઆરામ કરના યુવકને પિતા થવા માટે પોતાના શોખ અને આરામનો ત્યાગ કરવો પડશે; પોતાના નાટક સીનેમા, રફા અને સીગારેટના ખર્ચ ઉપર કાંપ મુકવો પડશે. યુવાન શોખીન સ્ત્રીએ વિધિવિધ જાતની સાડીઓ, પોલકાંઓ, ઘરેણાં લેવાનાં શોખને વિસારી મુકવો પડશે અને ખાળકને માટે ઝલલા, ગરમ શાલ, તળાઈઓ ઇત્યાદી વસ્તુઓ માટે જોગવાઈ કરવી પડશે. તે ઉપરાંત માતા, પિતા બન્નેએ સુવાવડને ખર્ચ, નર્સ અને ડાક્ટરની ફી, અને સુવાવડને અંગે અણબધારેલી આવી પડતી શારીરિક વિપત્તિ સમયે જરૂર પડતો ભારે ખર્ચ કરવાની પહેલેથી જોડવણ કરવી જોઈશે.

ખાળઉછેરના વિષયમાં આપણે કેટલા પગાલ ઢીએ અને આપણા દેશમાં આ બાબત માટે કેટલી વૃદ્ધી બેરકારી બતાવવામાં આવે છે તેનો ખ્યાલ આપણાં દેશનાં ખાળકોના મરણ પ્રમાણથી આવશે. આપણા દેશનું ખાળ-

કોનું મરણ પ્રમાણ દરેક સુધરેલા દેશો કરતાં થણું વધારે છે તે નીચેના આંકડાઓ ઉપરથી જણાશે:—

બુદ્ધ બુદ્ધ દેશોનું

એક વર્ષની અંદરનાં બાળકોનું મરણ પ્રમાણ.					
બંગ્લાદેશ	દર ૧૦૦ જન્મે	૯ મરણ પામે છે.			
ન્યુઝીલેન્ડ	„ „ „	૩ „ „			
હિંદુસ્તાન	„ „ „	૨૧ „ „			
મુંબઈ હવાકો	„ „ „	૩૮ „ „			
ગુજરાત	„ „ „	૪૦ „ „			

બુદ્ધ બુદ્ધ શહેરોનું

એક વર્ષની અંદરનાં બાળકોનું મરણ પ્રમાણ.					
આડનહીન (ન્યુઝીલેન્ડ)	દર ૧૦૦ જન્મે	૪ મરણ પામે છે			
સ્ટોકહોલમ	„ „ „	૮ „ „			
કોપેન્હાગ	„ „ „	૮ „ „			
લંડન	„ „ „	૧૦ „ „			
પેરીસ	„ „ „	૧૨ „ „			
આમ્સ્ટર	„ „ „	૧૪ „ „			
પેટ્રોગ્રાડ	„ „ „	૨૮ „ „			
શરત	„ „ „	૩૪ „ „			
નડીયાદ	„ „ „	૪૦ „ „			
વડોદરા	„ „ „	૪૬ „ „			
મુંબઈ	„ „ „	૫૬ „ „			

આ ઉપરાંત મુલેલાં જન્મેલાં બાળકોની સંખ્યા, સ્ત્રીઓનું એકંદર મરણ પ્રમાણ અને સુતાવડી સ્ત્રીઓનું મરણ પ્રમાણ પણ આપણા દેશમાં બીજા દેશો કરતાં પ્રમાણમાં વધારેજ છે. ઉપરના આંકડાઓથી આપણે જોઈ

શકીએ છીએ કે આપણા દેશમાં અને શહેરોમાં બાળકના મરણ પ્રમાણના આંકડા કંપારી છૂટે તેવા મોટા છે અને આ આંકડાઓ આપણે સુધરેલા દેશોની ગણતરીમાં ક્યે રથળે છીએ તે બતાવે છે. આપણા વિષયની ગંભીરતા ઉપરના આંકડાઓથી સારી રીતે સમગ્ર થ છે. હિંદુસ્તાનમાં રાજ્ય અને પ્રજા બંને તરફથી “ બાળ ઉછેરના ” વિષયમાં બીજા દેશો કરતાં ઓછી કાળજી લેવાય છે તે ઉપરના આંકડાથી સાબિત થાય છે. ન્યુઝીલેન્ડ દેશમાં ગર્ભવતી સ્ત્રીઓ અને બાળકો માટે ત્યાંની પ્રજા અને રાજ્ય તરફથી એટલી બધી કાળજી લેવાય છે કે ગયા વર્ષમાં તે દેશમાં જાણીતી બિમારીથી એક પણ બાળક મરણ પામ્યું ન હતું! બાળ ઉછેરનો વિષય સુધરેલા દેશોમાં પ્રજાના મરણ અને ઇવનનોજ સવાલ ગણાય છે અને તેને માટે લાંબી પ્રજાઓ તન, મન અને ધન અપર્ણ કરવા તૈયાર હોય છે, જ્યારે અભાગી હિંદમાં “ નસીબમાં હશે તેટલાં જન્મશે અને નસીબમાં હશે તેટલાં જીવશે ” એ માન્યતા હતી ચાલુ છે ! આર્થિક દૃષ્ટિએ પણ ભયંકર બાળમરણથી દેશને બહુ નુકસાન છે. દેશમાં અનાથ, અશક્ત અને નિર્મોલ્ય બાળકો વધવાથી દેશ અધોગતિએ પહોંચે છે. દરેક દેશ-હિતેન્દ્રુને ઉપરના આંકડાનું ચિત્ર આ કાર્યમાં કમર કરીને કાર્ય કરવા માટે પ્રેરણા કરવા પુરતું છે. આવના શેષમાં આ વિષયનો બીજો વિભાગ આપણે ચર્ચીશું.

કાળભૈરવ

લેખક: શ્રીયુત્તમ-દ્રવદન ત્રીમનજીવ મહેતા.

ચિત્રકાર: શ્રીયુત નાનાલાલ ર. શુક્લ

નાગપૂર આવ્યાને મઢને ઘણો સમય થઇ ગયો હતો. મ્હારી બ્હાલી પત્ની મુદ્રાના મ્હારા પર અવારનવાર પત્રો આવતા, છતાં અહીંયા લગભગ મ્હારું કામ પતી ગયું હતું, અને ધર ભેગો થવા હું ઉત્સુક થઇ રહ્યો હતો.

ધર ભેગાં થવાનું કોને મન ન થાય ? મ્હાનાં કૂલ જેવાં બે બાળકો-પાંચ વર્ષનો રમણ અને ત્રણ વર્ષની રમા-ભેગાં મ્હારી મુશીલ અને લોળી મુદ્રા મ્હારી એકી ટશે રાહ ભેધ રહી હોય એ ધૈર જઈ જવા કોને મન નહીં થાય ?

નાગપૂરના એક હોટલમાં રૂકવારના હું છાપું વાંચતો બેઠો હતો. એવામાં તાર વાળો મ્હારા નામનું કવર લઇ અંદર દાખલ થયો. તાર લઇ વાંચ્યો તો એ તાર મ્હારી મુદ્રાનો જણાયો. હા. હા. મઢને તરત યાદ આવ્યું. કસતક સુદ પડવે-એટલે કે બેસતે વર્ષેજ એની વર્ષગાંઠ હતી. મોડામાં મોડું મ્હારે પડવાની રૂકવારે મુંબાઈ પહોંચી જવુંજ ભેધએ એવી એ તારમાં એની આજ્ઞા હતી. આજે ધનતેરસ હતી અને હું આજે જ નીકળી પડું, એમ વિચાર કરી હું મ્હારો સામાન મોડવા માંડ્યો.

હોટલવાળાને કહાવ્યું એટલે લાગલોજ એતો ખીલ લઈ મ્હારી પાસે આવ્યો. મ્હેં મ્હારી હાથરી શોધવા માંડી પણ આખો ઓરડો ખુંદી વળતાં પણ મઢને હાથરીનો પત્તો લાગ્યો નહીં. એમાં એક ચેક બૂક હતી, કેટલીએક નોટો હતી, અને મ્હારી બ્હાલી મુદ્રાના પત્રો પણ એમાં જ હતા. મ્હારી

મીલકત જ એમાં હતા. એ જડે નહિ તો હું ખીલ પણ કેમ ચૂકવી શકીશ, કે મુંબાઈ આજે ને આજે જઈ પણ કેમ શકીશ, એવા અનેક વિચાર આવતા હું તો આભોજ ખતી ઉભો. હોટલવાળાને તો તરતને માટે વધાય કર્યો. અને ફરી હું મ્હારા કોટનાં ગળવાં, મકીટનું અંદરનું ગળવું, ટેબલનાં ખાનાં, બેગ વગેરે બધું ભેધ ગયો. આશ્ચર્યે દોઢ બે હજાર રૂપિયાની તો નોટ હશે: હું મનમાં ગણવા બેઠો. અને મ્હારી મુદ્રાના અમૂલ્ય પત્રો ! અતે હું નિરાશ થઇ પુરસી પર બેઠો, તે કોઈ કે બારણું કોકયું. તરતજ મ્હેં ઉઘાડ્યું, અને એક કદાવર ખાંધાનો અને જરા વિકરાળ મ્હેરાનો એક મનુષ્ય અંદર દાખલ થયો. કપડાં તો એણે સ્વચ્છ પહેયાં હતાં, અને વળી કિંમતી પણ હતાં. લવાનક મ્હેરો હતો, છતાં મ્હેં પર હાસ્ય હતું. મ્હેં એને બેસવા ઇશારત કરી પણા એતો ઉભોજ રહ્યા.

મ્હેં એને નાગપૂરમાં પ્હેલાં એક બે વાર ભેયો હતો ખરો. ત્યારે તો ખરેખર એ એક અધોર કૃત્યનો કરનારજ હોવો ભેધએ એવું અનુમાન મ્હેં એને માટે ખાંધુ હતું. અત્યારે પણ એ કંઈ ઝોછો ભયંકર ન્હોતો લાગતો. અને આ માણસ હસી શકે ખરો એ વિશે મઢને શંકા હતી. પણ અત્યારે તો ખરેખર એ હસતોજ ઉભો હતો.

મ્હારા સામું બે ફાલુ હસતી નજરે ભેધ રહ્યા પછી એ બોલ્યો: “ માફ કરજો, પણ

આપનું નામજ કહો—” એનું વાક્ય પૂરું થાય એ પહેલાંજ હું બોલી ઉઠ્યો “હાજી.”

“ મ્હારે એ શી રીતે માનવું. ? ”

મ્હને લાગ્યું કે આ મૂર્તિ કોઈ પોલીસ અમલદાર હશે. મ્હેં સુદાના તાર વાળું કવર આપી કહ્યું : “ આ કવર પર મ્હારું નામ છે, આજે જ મ્હારા પર તાર આવ્યો છે. ”

“ હા, પણ એ એકજ નામના તો ઘણા માણસ આખા હિંદુસ્તાન ભરમાંથી મળે. મ્હને કંઈ વધારે વિગતથી કહો. મ્હારે જરા ત્હમારું ખાસ કામ છે. ”

“ ત્યારે તો ભાઈ સાહેબ ! મ્હને માફ કરો. હું કોઈ મોટો માણસ નથી, તેગજ કંઈ રાત્રીમાં પુરૂષ પણ નથી મ્હારા નામ માટે તમે ભૂલ ખાઓ છો. મ્હારે તો આજે જ અગ્રેથી ચાલ્યા જવું છે. ”

“ હીક, વારું ત્યારે. પણ હું એમ પુછું કે અહીં કંઈ કામસર આવેલા, અને આપના સગાભાઈને અહીં ફેલાવું કહાડવાનો સમય આવી પડ્યો. એમાંથી ત્હમે મદદ કરી એને બચાવી લીધો ! ”

આ વાત ખાનગી હતી. હું તો રાતો પીળો થઇ ગયો. મ્હેં રોષમાંજ કહ્યું : “ મ્હારા ભાઈ છે, પણ એને કંઈ એવો સમય આવ્યો નથી કે ફેલાવું કહાડવું પડે. ભાઈ સાહેબ ! ત્હમે બુકો છો. ત્હમે ધારતા હશે તે વ્યક્તિ હું નહીં હોઉં. ”

“ વારું ત્યારે એકજ સવાલ ! ત્હમે જરા ગજરબજા લાગો છો ! કંઈ શીકમા તો, એમ લાગો છો : કદો, ત્હમને પૈસાની જરૂર છે, હોય તો હું મદદ કરીશ. ” એટલું કહી ખડખડાટ દસ્યો.

“ મ્હારે પૈસાની જરૂર નથી, એ માટે આપનો હું આભાર માનું છું, કૃપા કરી મ્હને આપનું નામ કહેશો ? ”

“ મ્હારું નામ જાણીને ત્હમને કંઈ ફાયદો

થવાનો નથી. હોય, મ્હારું નામ કાળીદાસ. ”

“ કાળ ભૈરવ. ” હું મનમાં જ બબડ્યો.

એટલામાં હોટલનો નોકર ટપાલ આપી ગયો. એ જોતાંજ એ કાળ ભૈરવ બોલ્યો. “ પહેલાં ત્હમે ટપાલ વાંચી હોય, કદાચ એમાં ત્હમારી મુદ્રાનો કાગળ હશે. મ્હારી મુઝવણ વધવાજ લાગી. અરે ! મુદ્રાનો કાગળ હતો પણ ખરો. પણ એ બધું આ ક્યાંથી જાણતો હશે. એની મ્હને કંઈ સમજણ પડી નહીં.

“ વારું ત્યારે, ત્હમને મુંબાઇ જવું છે ? હું પણ આજકાલમાં જનાર હું, આપણે સાથેજ જઈએ તો કેમ ? ”

“ મ્હારું કંઈ નહીં નહીં. ” મેંટલું કહી મ્હેં મુદ્રાનો કાગળ વાંચવા માંડ્યો. હું વાંચી રહ્યો એટલે તરતજ પેસાએ પૂછ્યું. “ કેમ રમણ અને રમા મજામાં છે ને ? ”

“ ભાઈ, ત્હમે કોણ છો ? કાળ-કાળ-કાળ ભૈરવ કે વીરવૈતાલ જેવા છો ! મ્હારી બંધીયે વાત જાણતા લાગો છો : અને જો ત્હમે બધુંજ જાણતા હો, તો કહો કે મ્હારી ડાયરી ક્યાં છે ? ”

“ બસ, એકલી ડાયરીજ જોઈએ છે ! ” અને એ દસ્યો.

“ અરે : એમાંજ બધું છે, તોટ ને કાગળીઆ, ને મ્હારી મુદ્રાના પત્રો ” માંમે રહીને એણે ગજવામાંથી મ્હારી ડાયરી ખસાર કાઢી. તરતજ હું કુદી પડ્યો.

“ સાહેબ ! આ ત્હમારી ડાયરી. ”

“ ત્હમને ક્યાંથી ગળી એ ? ”

“ મ્હને કાલે સાંજે સ્ટેશન પાસેના ખાંક પર પહોંચી મ્હેં જોઈ. ત્યાંથી મ્હેં લીધી. ત્યાંજ મ્હેં ફેટલીકવાર તો રાત્રી જોઈ કે દમણું કોઈ શોખનું આપશે, પણ કોઈ આવ્યું નહીં. અતે યાકીને હું મ્હારા મુકામે ગયો, ત્યાં ત્હમારું નામ હામ એ ડાયરીમાંથીજ જોળી હું અહીં આવ્યો. ”

મ્હને મોંઘે કંઈ વિચાર આવ્યા માણ

સના દેખાવ પરથી આપણે કેવા છતરાઇએ છીએ ! જેને હું કાળભૈરવ માનતો હતો, એને ભેટવાનું મહેને મન થયું. અરે બાપડો કેટલો ભલો માણસ કે અતે-આટલી તરતી લઇ અહીં મુઠી આપવા આવ્યો !

"આતો, સાહેબજી ! આપણે ફરી વળી

અને હું મોડી રાત્રે ટ્રેનમાં ખેસી મુંઝાઇ આવવા નીકળી પડ્યો. બીજે દિવસે સ્થવારે એટલે, કે કાળી યાદશ્ચે સ્થવારે ટ્રેનમાં મહેને ફક્ત એ કાળમુખા કાળીદાસનાજ વિચાર આવ્યા કર્યા. પણ એ કાળમુખો કેમ ? કેટલો ભલો માણસ, અને કેટલો પ્રમાણિક ! અરે,

હું છાપું વાંચતો બેઠો હતો એવામાં તારવાળો મહારા નામનું કવર લઇ અંદર દાખલ થયો. મળયું. એટલું કહી જરીવારમાં એ મહારી આગળથી ચાલ્યો ગયો.

એજ દિવસે રાત્રે મહે મહારે. ખુબ કામ આપોળી લીધું. મહારો બધું હજી અહીંજ હતો. એને કેટલીકે નિગત સમજાવી દીધી

આપણે સીધા તો જગ ભયું. સીધે માર્ગે ચાલ્યો ગયો એનો વાંકો વાળ કોઇ કરી શકે નહીં.

આખો દિવસ પાંચી તો મહેને મુદ્રાના વિચાર આવ્યા કર્યા. અને ગાડીમાં હું એકલો

એટલે તો વિચાર વખતમાં હું શું ચિંતી જાણ્યો. મુને મ્હારે આશપણ સાંભળું, યૌવન સાંભળું; મુને સ્નેહ અર્પો એ પહેલાં એક શુણવંતી નામની કન્યાને પરણ્યા માટે મ્હેં ફરિયા આપીશ. કુસમ જેવા વિચાર સાંભળ્યાં. એ-શુણવંતીને હું એકધાર મળેલો પણ ખરો. મ્હારો વિચાર એને પુરૂષ, સખ્તોમાં જણાવેલો પણ ખરો. તે મમથે એણે ઉઠી મનસ્વી મ્હારા સામું જોવાજ કરેલું. પછીથી મ્હેજ દસી એ ચાલી ગઈલી, વગેરે યૌવનકાળના એ તરંગે: પણ મનશ્ચતુ આગળ એક પછી એક નાચવા માંડ્યા. પણ શુણવંતીને તો આજે ભૂલી ગયો હતો. મ્હારે દિલ તો હું હવે મુને દબને ફરતો હતો. રે પામર પંખી! ફેટફેટી ડાળ ડાખળીએ ત્હારે જમણુ કર્યાં કરવું!.....

લગભગ રાત્રે દસ વાગે હું મુખાધ પહોંચ્યો. મ્હારો જંગલો સજામાં હતો; ત્યાં પહોંચના લગભગ મધરાત વીતી ગઈ. જંગલમાં કેમ જંગલું હોય એમ જણાતું નહોતું. કેળુ જંગે! પેના કાળમરવની ભાંગેગડમા મુને તાર કરવાનું પણ હું ભૂલી ગયો હતો. અને એનો, રૂપરે હું જઈ પહોંચીશ એમ ધારની હતી. વળી શુભામી થંડી, એટલે અત્યારે તો મો કોઈ ઉધવાં હતાં. ખંદાર કમ્પાકેન્ડમાં ડાખરી આગળ દમારો પડાણ કામ્યો એવી પડ્યો હતો. એને તું જગાડ્યો. તરતજ ડાંગ ને કાનસ લઈ એતો ઉભો થઈ ગયો. મને જોયાર જેવા પછી. તરતજ સાદજ! સાદજ! કરતો મ્હારા સામાનની અવસ્થા કંવામાં ગ્રંથાયો, અને મ્હેં જંગલ તરફ ચાલવા માંડ્યું. અડધે બારણું ફેટકાં, જમો મારી, પણ મુને કે કોઈ જાણું નહી. એકતો જંગલો મ્હારો, વળી એ સાથે મુખાં. અને રાતના સ્વપ્ન, એટલે એકએક ફેટ જંગમે પણ, તરી એમ ધારી મ્હેં પડાણને મ્હારી મરે મોલડ્યો. એનું આવનું પણ

અર્થ જાણું: અંતે ખંદાર એટલા પરજ મ્હારે એકીજ છોડાવી પધારી કરાવી હું. ત્યાં સુતો. મ્હારી પાસે એટલાનાં પૂરતાં હતાં, એટલે મને કંઈ ખાસ અટચણું પડી નહી. ત્યાં એટલા પર મ્હારી રમા ને રમણનાં રમકડાં પડેલાં મ્હેં જોયાં. એક કંઈ લાકડાનું એન્જન, ને એક ન્હાતું વાલુ, અને ન્હાની પતરાંની પડવમ, એક ડીંગલી પણ હતી, અને ગૂંથવાનો સોય દોઢ પણ ત્યાં પડેલાં, નકકી રાત્રે જ્યાં અહીં જમી પરવારી એકાં દશે એવા વિચારો ફરતો હું સૂઈ ગયો. વળી આખા સ્વપ્નનો ગાડીનો થાક એટલે આંખ મળનાં વાર લાગી નહીં.

મ્હેં મ્હેજ સામજી ઉંચલીથી દશે એટલામાં તો એટલાના પગથીઆ પર કોઈના અડવાનો અવાજ મંભળાયા જેવું લાગ્યું અને હું ખેડો થયો આંખો: એળી મ્હેં ખરાબર જોયું; -આવનાર મોર દશે, છુટાર દસી-એવા અનેક વિચારો પણ કર્યા, અંતે આવનાર વ્યક્તિ ખરાબર મ્હારી રૂપમે આવી ઉભી રહી ત્યારે મ્હેં એને ફરી ફરીને, ધારી ધારીને જોઈ, અને આશ્ચર્યથી બોલી ઉઠ્યો, “હું, તમે અત્યારે અહીંયા?”

એ આવનાર વ્યક્તિ તો મને ગયા પરમસ્વરે મળેલો કાળીદાસજ હતો.

“મ્હેં તમને મ્હેલાં કર્યું કે આપણે ફરી મળાશું?”

“અરે પણ આવી રીતે, અત્યારે, અહીંયા?”

“હા, મુદાખાખીને મળવા, રમા રમણને રમાડવા: અત્યારેજ મ્હારે પાછા જવું છે. તમારા નોકરે મને કર્યું કે તમે દમણુંજ આવના છો, એટલે મળતાં જાણી અહીં આવ્યો. પણ, કેમ, ખંદારજ સૂઈ રજ્યા છો.”

મ્હેં મ્હારી હાડપારી એને સમજાવી. એ તો થંડ પેટે મ્હારી પધારી આગળ આરામવા

મેસીજ ગયો. અત્યારે તો એ તે દિવસના દરતાં પણ વધારે બપોરે જાગ્યોતો હતો. એજ મહાં, એજ આંખ-રાતી આંખ એજ કપડા, એજ ટપ, છતાં વધારે વિકરાળ લાગતો હતો. અત્યારે એને જોતાજ મ્હારાં તો કોણ જાણે કેમ હાલનાં મગડીજ નજમ લાગ્યાં. છતાં મ્હેં દિમતથી પૂછ્યું, “ત્હમ્હારે કંઈ જોઈએ છીએ ?”

“ના, ના, નકામી તત્ત્વી લેવાની કંઈ જરૂર નથી, હું તો હમણાં જમરા, ખંદાર મ્હારી ગાડી ખોડી થાય છે, અને મ્હારે જોઈવું-દરેક તો મ્હારે લાંબે લેનાં મને કોણ મારે છે ?”

“એટલે શું ?—ત્હમે તે કોઈ જાનુગર જાનુગર છે શું ?” મ્હેં હસતા હસતા પૂછ્યું.

“જાનુગર નહોં તો જાનુગર જેવાજ; હમે ધારીએ તો ત્હમને યે લેવી મારીએ.”

“આ છંદગીમાં તો એમ નહોં જાને.”

“માણસ ખોડી ખાંડ ખાય છે, અને જુદો કોઈ રાખે છે.”

“માફ કરજો સાહેબ ! પણ અત્યારે તો મ્હને ત્હમે કાળભૈરવ જેવાજ દેખાઓ છો. ત્હમને હું એજ નામથી ખોલાવું તો ખાટું ન લાગેતા.”

“અરે બહેને, કાળભૈરવ કહેાને, મમે તે કહેા, એમાં મ્હારે શું, પણ જો એમજ હોય તો માણસ હમારી આગળ નજાણો છે.”

“શા મારે ?”

“એજ કે આજકાલ મનુષ્ય જાદુ સરતો થઈ ગયો છે.”

“કેમ ?”

“તર્કશાસ્ત્રના ખાડામાં ગળડતો જાય છે, એટલે.”

“ત્હમે, કાળભૈરવજ, ત્હમે તો કોઈ શીશુક લાગો છો. પણ એ તર્કશાસ્ત્ર વડે

તો માણસ દુનીઆ છતી છે એતો તમણો છો ને ?”

“અરે જાદુયુ, જાદુયુ, અને વાદ, કાળભૈરવને ત્હમે માનો છો કે શું ?”

“કાળભૈરવ ! એનો અમથો હું ત્હમને કહું છું એટલુંજ; ખાડી આપણે કંઈ એવી વાતો માનવા નથી, તર્કશાસ્ત્ર આગળ એ વાતો જાંબીડી પાયા વગરની છે.”

“એમ ! તર્કશાસ્ત્ર ! ત્હમે મ્હમું ને ત્હમે માન્યુ ! સ્વાર્થને ત્હમે પરમાર્થ માનવા લાગ્યા, જન સમાજનું બધું કરવામાં મુખાંઈ માનવા લાગ્યા, સુખ્યાઈ અને માતાના યાગસાપર સ્વાધર્મી વ્યવહાર-કુશળતાને ત્હમે ઝાપણ માનવા લાગ્યા. ત્હમે જરા જરામા દલીલો ફીક કશે છો પણ અત્તરત્તમ તો અનેક પ્રકારના મદ, રાજ, ને બાગ ભરેલા છે, કામને તૃપ્તિને ત્હમે સદજ નજાણા માનવા લાગ્યા છો. અરે સાહેબ, પાપના દ્વાર ખુલ્લાં જોઈ લક્ષમણ ભરમાઈ પડ્યા છે તો...”

“ત્હમે ખરેખર એક કાળભૈરવની માફક જોતી રહ્યા છો.”

“વારં દરો, આપ્તો ત્યારે સાહેબજ !”

એટલું કહી એ ઉડ્યો. હું પણ એની સાથે જવાર ગયો. મ્હારા અંગેલાની કદામે એક ધર્મશાળા હતી, અને આજુમાં એક હોટલવાળો હતો, ત્યાં જંગર પીવા જતા એણે ચૂસના કરી. મ્હમે જે જરા તરસ તો લાગી હતી, એટલે હમે બંને ધર્મશાળાના જરા અંદરના ભાગમાં હોટલવાળાને એ બ્રહ્મસ જંગર લાવવાનું કહી એમ. ‘કાળીદાસ, અત્યારનો કાળભૈરવતો જંગલવારમાં એવું બ્રહ્મસ મટમટાવી ગયો અને પેસા ચૂકાવી તરતજ એણે, તો મ્હને સલામ કરી આવ્યા મોંઘું. રસ્તા પરજ એની ગાડી ઉભી હતી. તેમાં મેસી એણે જંગલવારમાં ગાડી કાંઈ મૂકી

અને નહોતો મ્હાર પીણું ધીમે ધીમે પીતો બેસીજ રહ્યો.

ત્યાંથી હું મ્હારે ખગસે જવા ઉઠ્યો તે ધર્મશાળાના ઓટલા આગળજ મ્હને એક -કોઈકે મળ્યું. હમે જાને ત્યાંના આજી પ્રકાશમાં એક ખીજા રહામું જે ચાર દાણુતો નોંધજ રહ્યાં અને તરતજ હું દબાયસે અવાજે બોલી ઉઠ્યો. “હું ગુણવંતી ! ગુણવંતી, તું અહીંયાં કયાંથી ?”

અને ઓટલામાં તો ગુણવંતીએ એના હાથ લંબાવ્યા અને તે મ્હેં તરતજ ઝાલી લીધા, અને એક ક્ષણમાં તો ગુણવંતી મ્હારા હાથમાં લપાઈ ગઈ. ખીજા દાણુ તો ખુણામાંની જરા અધારામાં પડેલી ખાક પર હમે જાને એક ખીજાને ભેટી બેઠાં.

જુવાનીના ઉજ્જવળ કાળના અનેક પ્રસંગો એ સમયે તરવરી રહ્યા હતા, અત્યારની ગુણવંતી, તે સમયની મ્હારી “ગુણીઅજ,” મ્હારી સ્વપ્ન સૃષ્ટિની તે “વહાલી ગાય” અત્યારે મ્હારી ખાથમાં આંસુ ભરી રહી હતી આસપાસના કંઈ પણ વિચાર કયાં વગર ઉત્તમાદ્યથ માનવી જેવા હમે જાને એમનાં એમ યોગનકાળની અનેક રંગી વાર્તાઓ લંબાવતાં, એમાં રસભર આનંદ ભેતાં હમે બેઠાં હતાં.

હું ગાણુતો હતો કે એ મકરંદ નામના એક કુલીન યુવાને પરણી હતી પણ મ્હારે કયાં અત્યારે મકરંદની પરવા હતી ? હવે તો ગણે સાતમે આરંભને ચડી બેઠાં હતાં. હર્ષ-હિંડોળે ઝૂકી રહ્યા હતાં, ને હમારી જરેજર સામે મકરંદ આવીને બેઠો ત્યાં સુધી એના આવવાની કે પગથીએ ચડતાં એના પગના અવાજનીયે હમને ખબર પડી નહીં.

‘અદમાશ ! કુલટા’ કહેતાંજ ગુણીઅલના ગાલ પર એક નેરથી અડાવી દીધી, ત્યારેજ હમારી મોઢ નિદ્રામાંથી હમે જાગ્યાં.

પુરકતે અવાજે વળી એણે પૂછ્યું, “બોલ,

આ કોણ છે ?” અને એટલેથી ન પૂંતું. ગુણીઅલનો અંબેડો-એના રેશમ જેવા વાળ પકડી એને ભોંય સાથે પટકી અને “ખચ્યા હાર” તો હું ખૂન કરીશ.” કહી મ્હારા તરફ એ ધસ્યો.

ગુણીઅલને પડતો માર એકતો મ્હારાંધી ખમી ચકાતો ન્હોતો, અને વધારામાં એ મ્હારા તરફ ધસ્યો, એટલે મ્હારા પગાણની જે યંગ લકને હું પેલા કાળભૈરવ સાથે આપ્યો હતો એ એવા તો નેરથી ફેરવી કે મકરંદની એકજ સપાટે બોપરી ઝુટી ગઈ, અને ધન્ય લઈ એ બેઠાન થઈ પડ્યો. અને હજી લોહી વહેવા માંડ્યું.

જરા પારમાં તો ત્યાં હો હા થઈ રહી અને મકરંદતો લગભગ મુકદ્દુ થયેલોજ મ્હને જણાયો, અને ગુણવંતી એના રાખ પાસે રડતી ઉભેલી મ્હેં નોંધ, અને યોગદમથી મ્હારી મુંઝવણ અને ગભરામણનો પાર રહ્યો નહીં.

પ્રથમતો મ્હારી જાને ખચવાવાનો વિચાર આવતાંજ હું દોડ્યો. એટલામાં કેટલાક લોક એકઠાં થઈ ગયેલા, તેઓ મ્હારી પૂઠે પડ્યા. મ્હને ખેલાં તો મ્હારે ખગસે જઈ એક વાર મ્હારી મુદ્રાને ભેટી લેવાનો વિચાર આવ્યો. મ્હારાં બાળકાને ચૂમી લેવાનો વિચાર આવ્યો. હું મ્હારા ખગલાના કમ્પાઉન્ડમાં ધસ્યો. એકાદ જણે મ્હને લગભગ પકડ્યો પણ ખરો, પરંતુ કપડું કઢાડી નાખી હું કુદ્યો પાસેજ એક ઘાસની ગંજ હતી. ગજવામાંની દિવાસળીની પેટી હાથમાં રાખી હતી. જે ચાર સળી સળગાવી એ ઘાસમાં નાંખી, ને તરત ત્યાં જાડો થયો. લોક આગ સુગ્રાવવામાં રહ્યા એ તકનો લાભ લઈ હું ન્હાલો. રહે લાકન કુદાવી મ્હેં એક આંધળા મનુષ્ય માફક દોડવા માંડ્યું. મ્હારી મુદ્રા, મ્હારાં બાળકા-એમનો વિચાર તો મ્હેં પડતોજ મૂક્યો. મ્હારી ગપરીને-પેલા કાળ મુખાને મ્હેં અનેક ગાળો દીધી. એને લીધેજ આ પરિણામ આવ્યું! અત્યારે હું કોણી ખુની!

મહારાં કંપડાપર હજી તો મકરંદના લોહીના ડાઘ પહોં હતાં. એ જોતાંજ મ્હને કોષ શું ધારશે ! મ્હને આપઘાત કરવાનો જે વિચાર થયો. ક્યાં. જાહ. ને ક્યાં ન્હાયું ? પગ પહોંકથી ફૂજતા, અને હૃદયમાં ધબકારા જો-સથી ચાલતા, પાછળ ધાસનો ભડકો-આગ, અને આગળતો ધોર અન્ધારું હતું એ આગ ન હોયવાઈ તો મ્હારે બંગસો પહોં બગસો અને એમાંજ મ્હારી મુદ્રા ધસધસાટ ઉઠે છે મ્હને તરેદના અશુભ વિચારો આવવા માંડ્યા.

પ્રભાતનો પ્હોર થવાને જરીજે વાર નહોતી. અને આજે સહવારે તો નવું વર્ષ-મ્હારી મુદ્રાની વર્ષગાંઠ મુદ્રાએ એ દિવસ ઉજવવા શીશી તૈયારી કરી હશે, આજ સહવારે કેટલી આનંદરતાથી મ્હારી રાહ જોશે ! અને હું ખુની ક્યાં ભટકું છું ? કેટલો પાપી ! ખરે પેશો કાળ મુજો ખરું કહેતો હતો. પાપના દરવાજા મોકળા જોતાંજ માનવી એમાં કુદી પડે છે. ગઈ કાલે હું કેવો અને કેટલો નિર્દોષ માણસ ગણાતો ! અને આજે ? પોનાના યુધ્ધ અને આત્મ-સંયમનો ખોટો ગર્વ કરવામાં માણસ બૂલે છે, એક પળમાં દેવ જેવો માણસ પણ રા-દાસ બની ગય છે. કોષ કવિએ કદી ન કહી હોય એવી બૂરી પશ્ચાતાપની જવાલામાં ધગધગતી જીંદગીનો જેમ તેમ કરી અંત લાવવાના મનમૂળા કરવા હું પ્રેરાયો. વળી વિચાર આવ્યો કે જીવતો રહું. પણ પૈસા-હવે પૈસા ક્યાંથી મેળવવા ? છુપે નામે રહીશું ! એક પછી એક અનેક પાપી વિચાર હું કર-તોજ ગયો, અને એ પાર પાડવા માટે કંઈ કંઈ તરફીજ રચતો ગયો.

‘સહવાર થશે ને હું પકડાઈશ. હું મારી જીવેલા કંબુજન કરી દઉં તો ? શા માટે મ્હે યુધ્ધવંતીને સાથે વાર્તાલાપ કર્યો ! મને શો દડકો હતો ! મ્હારે મ્હારા પાપનું ફળ જોગ-વડુંજ જોઈએ. રસ્તા મ્હે કંઈ ગાડીનો

અવાજ સાંભળ્યો ને મ્હારી વિચારમાળા વૂટી. મને કરી ન્હાસવાનું મન થયું, પણ તેમ કરવાની જે હિંમત રહી ન હતી. મ્હે જોયું તો એ ગાડી લગલગ મ્હારી પાસેજ આવી ઉભી રહી, અને મ્હનેજ જોઈને કોષ અંદરથી ઉતરતું હોય એમ મ્હને લાગ્યું. પોલીસજ હશે, હવે હું પકડાયોજ. વગેરે પણ એવા વિચાર આવવા માંડ્યા ને હું ગલ-રાયો. ઓ ભગવાન ! મ્હારી સ્થાને આવી ઉભો રહેનાર તો એ કાલિદાસજ હતો.

“ કેમ સાહેબ ! અહીં શું કરો છો ? મ્હે તો આ દરથી આગ જોઈને ગાડી પાછી વાળી. કેમ તમે અહીં ? આગ હોયવા જેવું નથી ? ”

“ શું હોયવું ? મ્હારા દિલની આગજ નથી હોલવાતી ને ! ”

“ એટલે ? ”

“ એટલે શું ? મ્હને માફ કરો, પણ મ્હને કંઈ રસ્તો બતાવો. મ્હને બચાવો, ઓ કાળિદાસ અત્યારે મ્હારું કોષ નથી; હું તો અત્યારે એક ખુની છું ભટકતો ચોર છું, આ બધું એ ત્રણ કલાકમાં બની ગયું, અને હું ખાત્રીપૂર્વક કહું છું કે હું ખરાબ માણસ નથી. ”

મ્હે એને મ્હારે હાથેજ ઉપસ્થિત થએલી દુર્વંટ ધરના કહી સંભળાવી.

“ અસ્થા મૂર્ખ ! તું મ્હને કાળભરવ કહેતો હતો, અને કાળભરવને નહોતો માનતો ખરું ને ? મ્હારી માફ માંગ, અને મ્હારી આ-રાધના કર. “ભવાનક સ્વરૂપના એ કાળભરવે ભવાનક સ્વરૂપે કહ્યું ”

“ ઓ ભરવ ! ભરવ ! મ્હારી બૂલ થઈ હું તો પામર માણસ. મ્હને માફ કર. મ્હને ગમે તેમ કરીને બચાવ. મ્હારા બાળખવચ્ચાં તરફ દયા લાવ. મ્હને હવે કંઈ રસ્તો બતાવ ! ”

આ હું બોલતો હતો એટલામાંજ એણે તો એના પગ જમીનપર ચુરસામાં અડાળવા માંડ્યા અને એકદમ મ્હેરેથી બોલવા માંડ્યું :

“અભિમાનના પુતળા ! ત્હમે માન-
વીઓ એમજ ઠેકાણે આવો અરે કની ?
ત્હમાં તર્કશાસ્ત્ર ક્યાં ગયું, ને ત્હમાં આધ્યા-
ત્મિક જ્ઞાન ક્યાં ગયું ? ”

“ઓ બાપુજી ! મ્હને મ્હેણાં ન માર,
આજે મ્હને ગમે તેમ કરીને જયાવ ! હું
પગે લાગું. ”

“અરે ભાઈ ! હું પણ એક ત્હારા
જેવાજ માણસ છું. પણ ત્હેં ચુન્હો ક્યો છે,
એટલે ત્હારી શુદ્ધિ ઠેકાણે નથી. અત્યારે તું
ત્હારા બધા સિદ્ધાંતોના પણ ત્યાગ કરવા તૈયાર
થઈ ગયો છે. જા મ્હને ત્હારા પર તિરસ્કાર
આવે છે, મ્હારાથી ત્હને મદદ થઈ શકતી
હોય તોયે હવે તો ત્હને હું કંઈ મદદ
નહીં કરું. ”

હું તો આભો બની ઉભોજ રહ્યો. મ્હને
કદી ગમ પડી નહીં. ઘરમ, વેર, ક્રોધ, મ્હારા
હંક્ષમાં એક પછી એક ઉભરાવા માંડ્યાં.
તે તો કોઈ પણ પ્રકારનો ચુન્હો કરવા
ત્હારામાં દિમત આવી. હું એકદમ ધણોજ
કેંકેરાઈ ગયો હતો.

“અરેઅર, ત્હારી સાથે હોસ્તી કરવામાં
હું બૂલજ કરી. શું કામ તું મ્હારે ત્યાં
આવ્યો ? હા માટે ત્હેં નાગપૂરમાંજ ત્હારે
મ્હોં બતાવ્યું, અને અદ્યો અડધી રાત્રે મ્હને
જગાડ્યો ? બધો ત્હારોજ વાંક છે. ”

“એમ કે ? આ ખૂન કરવા મ્હેં ત્હને
જગાડ્યો હતો અરે ? ત્હારી સ્ત્રી તરફ
બેવફા થવાં મ્હેં ત્હને જગાડ્યો હતો અરે ?
માણસને આમજ પાડીયાં ગોઠવનાં આવડે
છે. બસ, બધું પરભાઈજ કદાવું ! વાહરે
ત્હમ્હારી શુદ્ધિ ? ”

“પણ શા માટે રાત્રે શીલીમુગીની વાતોમાં
ઉતર્યો ? મ્હને જદાર શું કામ લઈ ગયો ? ”

“એમ ! એમાં મ્હેં ત્હને કંઈ ખોટું
કહ્યું હતું ? અને ઓ ડેમજી ! ગુણવંતી સાથે
પણ આવો વ્યવહાર કરજે એ પણ મ્હેં કહ્યું

હતું અરે ને ? ત્હને ત્હારા સહર્વર્તન અને
ચારિત્ર પર પુરતો વિશ્વાસ હતો, તો ત્યારે
ત્હારી મુગ્ધને સંભારવી હતી, ત્હારે તરતજ
ત્હારે બંગલે ચાલ્યા જવાનું હતું. શા માટે ત્યાંજ
ઉભો રહ્યો ?-વળી ખૂન પણ કીધું ? ”

“હા, પણ મ્હને શું ખબર કે એ બધાનું
આવું પરિણામ આવશે ? સંજોગો કેરા
આવ્યા ? ”

“ઓખરે, સંજોગ ! શાખાશ, જ્યારે
ત્યારે માણસને સંજોગનું ખડાવું ઠીક છે.
દીવાસળી સળગાવી ત્યારે ત્હને એમ નહોતી
ખબર કે આગ લાગશે ? જા, જા, ખોટાં ખડાનાં
ન બતાવ. ”

“ઓ ભગવાન ! મ્હારે તે શું થવા એકું
છે. ગઈ કાલે તો હું કેવો નિર્દોષ માણસ
હતો ? આજે આ શી પરિસ્થિતિ ? ”

“હવે તું મૂંગો રહીશ ? ગઈ કાલેજ
તું નિર્દોષ હતો ! ના, એમ બનેજ નહીં.
કાંઈ એક કલાકમાંજ માણસ દેવનો દૈત્ય
નથી થઈ જતો. ત્હારામાં દૈત્ય ઉંધતો હતો,
એને જગાડવાનુંજ ખાકી હતું. કારણનીજ
ખોટ હતી. સંજોગનોજ અભાવ હતો. અથવા !
પત્યર અને લેખડમાંએ અગ્નિ તો રહેમાન
છે. દરેક ચુન્હોગારને બેઠ હસનારા માણસો
બુલે છે કે તેઓ વળી એથીયે ચરે એવા
ચુન્હોગાર થઈ શકે એવા છે. કેટલાકને પાપ
કરવાનો પ્રસંગજ નથી આવતો એટલે બની
મન્ય છે, એજ એમનાં મ્હોટાં ભાગ્ય ! ”

“એ બધું અરે, પણ અત્યારે મ્હારે
શું ! અત્યારે તો મ્હને જયાવ, મ્હારી જી-
દગી ધૂળધાણી ગઈ થઈ છે, એમાંથી ઉગાર.
નહીં તો, હા, હવે તો હું-મ્હને જાણે મે
ખ્યાલ ન દનો એવાં લખંકર કૃત્રો કરવાનું
સામર્થ્ય મ્હારામાં છે એમ હું નિર્ભય છું. ”

“હા, હા, હવે તો તું બધુંજ કરશે
તો ! ત્હારી તે કેટલી નિર્જલતા ! નિર્જ-
લતા તો સત્તાનારાનું પગથીયું છે. વારં, મ્હને

ત્હારા પર દયા આવે છે. જા હું ત્હને બચાવીશ. બોલ હું દેવ કે દાનવ ? ”

“ દેવ, દેવ, ! ઓ કાળીદાસ તું તો દેવદાસ. ”

કાળીદાસના મ્હેરા પરથી કંઈક ભયંકરતા ઓઢી થએલી જણાઇ મ્હારી આસપાસ કાંઈ વરાળ ઉડતી જણાઇ, પછી તો લાલ ભક્ત જણાયા, અને વળી પાછાં વાદળાં જણાયાં, અને વળી એ ચાર વરસાદના છાટાં પડતા હોય એવું લાગ્યું, અને જતજતના અનુભવે થવા માંડ્યા. અધું એક ક્ષણમાં થતું હોય એમ લાગ્યું. કાળીદાસ તો દશ ત્યાં મૂંગો ઉભો જ રહ્યો હતો. એકાએક એ બોલી ઉઠ્યો. “ જા, તું બચી ગયો. ત્હારો વાળ વાંકો નહોતો થાય, પણ ખીજ વાર હવે બચાવીશ નહીં. ત્હારી ત્હારી આખી છંદગી જોઈ લીધી ને ? ”

“ હા, પણ મ્હારી મુદ્રા ! મ્હારા બાળકો ક્યાં ! એવું શું ? ”

“ એ ત્હારાંજ છે, ત્હારી પાસેજ છે. ”

“ પણ મ્હારા મનમાંથી આ ખૂતનો વિચાર કેમે ક્યો જતો નથી. ”

“ એ પણ જતો રહેશે. ”

મ્હારા કપાળ પર કાંઈનો મુઠ્ઠો હાથ ફરતો લાગ્યો. મ્હને કંઈ પંખીઓનો કેવરવ સંભળાયો. મ્હારાં રમણને રમા મ્હારી આસપાસ રમતાં કુદતાં જણાયાં, અને પછી તો મ્હેં સ્પષ્ટ શબ્દોમાં સાંભળ્યું.

“ સાલ મુબારક ! ચાલો હવે ખાંધે છ વાચા. આજે તો એકતું વર્ષ, અને મ્હારી વર્ષગાંઠ છે. રાતના આઠ્યા, તો જરા પહેલેથી ખખર તો કરવી હતી ? આ તો સવારે પંદાણુ તમારો સામાન લઇને આઠ્યો ત્યારે જાણ્યું કે આપ સાહેબની સવારી રાતની પધારી છે. હું તો જાણ્યું કે સ્વવારેજ આવશે. ”

એ તો મુદ્રાનું વિવેચન. કાળી ચાંદરાની કાળરાત્રિનું કારણ સ્વપ્ન દશ મ્હારા મગજ પર મ્હેજ મ્હેજ જગમગતું હતું. હું આંખો ચોળી બેઠો થયો. મ્હારી આસપાસ કંઈ નવીજ

સૃષ્ટિ મ્હને જણાઇ. નવુંજ વાતાવરણ લાગ્યું એજ મ્હારી મુદ્રા. ને એજ મ્હારાં બાળકો !

મુદ્રા હોંસ ભેર આજે એની વર્ષગાંઠ ઉજવી રહી હતી. હું ઘણા આનંદમાં હતો. મુદ્રાએ એની એક જ્ઞેનપણીને ત્યાં એના પતિને જમવા ન્હોતયાં હતા. એ હમારા મંગલની રહામેના બંગલામાં રહેતો.

હું નાગપુર ગયો પૃથ્વી એ લોક ત્યાં આવી રહ્યાં હતા. મુદ્રા એ લોકો સાથે ફીક લગી ગઇ હતી. વળી ત્યાં ખીજ કાંઈ સામિત મળે નહિ એટલે ત્યાં જઈ પોતાનો સમય વીતાડતો. સાપ્તદશે એ પતિપત્ની આઠ્યાં. મ્હારી વિરમ-મતાનો તો પારજ રહ્યો નહોતો. એતો મકરંદને ગુણવંતી હતાં. મુદ્રાએ એ લોકો સાથે જરા અંગ્રેજ દમ પ્રમાણે મ્હારી ઝાળખાણ કરાવી. મ્હને લાગ્યું કે ગુણવંતી મકરંદ સાથે સુખી હતી. અને વધારામાં મ્હને બૂલી ગંધ હોય એમ પણ મ્હને લાગ્યું. ગમે તેમ, જે થયું તે ફીકજ થયું હતું.

હમે બધાં જમવા ખેસવાની તૈયારી કરતાં હતાં, ને નોકરે આવી મ્હને એક કાડ આપ્યું.

“ રા. ય. કાળીદાસ ” એમ અંગ્રેજમાં લખેલું હતું. કંઈકે આનંદમાં, અને ઘણાજ આશ્ચર્ય સાથે હું નીચે ગયો. એજ કાળીદાસ હસતે મ્હેંએ દિવાનખાનામાં બેઠેલા હતા. મ્હને જોઇ તરતજ એ બોલ્યાઃ ત્હમે આગલી દ્રેતમાં નીકળી આઠ્યા, હું પછીનીમાં નીકળ્યો. સ્વવારેજ મ્હારું કામ પતી ગયું, અને આ બાબુ આવવાનું થતાં આ ત્હમને મળવા આઠ્યો છું. સાલ મુબારક !

“ સાલ મુબારક ! અને ભલે પધાર્યા. અને ચાલો કહાડો. કપડાં જમવાનું તૈયાર છે. ત્હમે તો જાણો છો ને કે આજે એની વર્ષગાંઠ છે ? ”

“ હા, હા, બેરબાર ! નાગપુરમાંજ એ તો મ્હેં જાણ્યું હતું. ફીક વાર. ” અને હમે બધાએ આનંદથી વાતો કરતાં ગપ્પાં મારતાં. જમતાં જમતાં આશરે એક કલાક કાટ્યો.

સરિતાને.

લેખક : શ્રીયત " ધીરજ "

(શાદ્દંતવિશીરિત.)

હિંચો મ્હાસા ધરી અધીર સરખી કાં વ્યર્થ દોડયા કરે ?
લોણી ભાવભરી નદી, ત્રિપિનમાં શું એકલી સંવરે ?
શાને સ્વાધીનતા ત્યજી પ્રલુપ્તિના ! ક્ષારાંબિધમાં શયતુ ?
શાને ત-મયતા ધરી સરણ એ નિષ્કુરુતું યાચતુ ?

એ એને તીવ્ર જાણ ના પશિક કો ! તોચાથી પાછાં હરો ! !
ભૂંડું અંતર ક્ષારથી ભરી દીધું કાપટયભાવે રાકે !
એવું મનસ ગ્રેમને નિયમ ના જાણી રાકે સર્વથા !
તો શાને તટિના ! જડું જલધિના આભિચયને સેવવા ?

તારા ભાવભર્યા ઉદ્ધર દિતમાં છે વૃત્તિ અદ્વૈતનો !
કિન્તુ એ સમજે ન લેશ પણ હા ! રીતિ કદી પ્રીતના ! !
એ ભાતિપ્રદ મર્જને વચનમાં નિષ્કુરુતા એ ધરે,
એના અંતરના તરંગ સપળા રે, સ્વાર્થ સોડયા કરે !

તારું મિષ્ટ દર્શિત આ દયિતથી હા, હાય ! ખાઈ જાને !
ને જાણ પણ જાણ્યમાં અટપટા બાપી અનર્થો તને !
તોએ એક જરાય શું ઉદવિષે ના ઉદ્ભવે કે અરે ?
સ્નેહી માનસ સ્નેહનો પથ ભૂંડી ના પાય બીજે ધરે.

શું એ નિર્દય દાજ તે સરલ ને સ્નેહાર્દ આત્મા કયો ?
વિન્ધોની જીઓ સહી વચ્ચે તં આ પંથ લાંબો ધર્યો !
લાઓ આધન આધતાં હૃદય જે ના સ્નેહ શિખી રાકે !
તે સ્વર્ગીય પયસ્વિની પ્રલુપ્તનો ક્યાં મંત્ર શીખી કહે ?

આત્મ-કથા.

લેખિકા:—“એક દુઃખી સ્ત્રી.”

શા માટે મ્હારી કથા લખું છું ? મ્હારી ઉપર પોલાં દુઃખો સાંભળી વાંચનારાનામનમાં દયા ઉત્પન્ન કરવા ખાતર નહિ, પણ હું જેવી રીતે ફસાઇ હતી તેવી રીતે ફસાતી બીજી દુઃખી બહેનોને બચાવનાર કાઠ નીકળે તે જ ધરાદાયી.

હું કાઠીઆવાડમાં એક નાના ગામડામાં ઘેસે ટકે સુખી એવા કુળવાન બ્રાહ્મણ કુટુંબમાં જન્મી હતી. લાંડુમાં મ્હારે મ્હારા કરતાં બે મોટા ભાઇ હતા. હું પૂરી બે વર્ષની પણ નહોતી થઇને મ્હારી માતા મૃત્યુ પામી. તેને વરસ જણ પૂરું થયું ન થયું ને મ્હારા પિતા ફરીથી પરણ્યા. ઔરમાન મા આવી. કંઈ અગત્યના બનાવ સિવાય ૮ વરસો વીત્યાં. હું દશેક વર્ષની થઈ ત્યારે મ્હારા પિતા મરણ પામ્યા. પિતા જીવતાં જ ભાવનગરના એક યુવાન વર સાથે મ્હારો વિવાહ થવાની ખટપટ ચાલતી હતી. પિતા હોત તો તે કુટુંબની ને મ્હારા ભવિષ્યના પતિ વિશે બરોબર ખબર દાત, પણ હવે તો પત્ર-વ્યવહારથી માએ મ્હારા વિવાહનું નક્કી કર્યું. પિતાના મરણને એક વરસ પૂરું થયું ને મ્હારું લગ્ન પણ થયું. અગિયાર વર્ષની ઉંમરે લગ્નની ઉચ્ચ લાવનાઓનું શું લાભ હોય ? લગ્ન પછી મ્હારી માની તબિયત નરમ રહેતી હતી એટલે મ્હને તરત તો સાસરે વળાવવામાં ન આવી, પણ સાસરામાંથી ઘણા આગ્રહને લીધે બે વર્ષ પછી હું પહેલવહેલી સાસરે ગઈ. તે વખતે મ્હને બે મહિના ત્યાં રાખ-

વામાં આવી. સાસરું એટલે જે જગ્યાએ રમવાનું નહિ પણ કામજ કરવાનું એ ખ્યાલ તે વખતથીજ મ્હારા મગજમાં પેડા. પિયરે આવ્યા પછી ઔરમાન માનો માર ખાવા છતાં પાછી સાસરે જવાની વાત નીકળે કે હું રડતી. મ્હારા સારા નસીબે મ્હારા પતિ-રાજ ભણતા હતા ને મ્હારી ઉંમર નાની હતી. એટલે સાસરેથી પણ મ્હને ત્યાં મોકલવા બહુ આગ્રહ ન થયો. આમ છ મહિને એકાદ મહિનો જાડું ન જાડું કરતાં મ્હારી ઉંમર ચાદ પૂરાંની થઇ. ત્યારથી તો મ્હારે સાસરે રહેવું જ જોઇએ. એમ નક્કી થયું. ત્યારે સાસરે ગઇ ત્યારે કામ કરું તે છતાં સાસુની ગાળો સાંભળવી પડતી ને કાણુમણે મ્હારા પતિરાજને પણ શું થયું કે ત્યારે કંઈ હોય ત્યારે મારવા સાથેજ વાત ! આ પ્રમાણે દિવસમાં પચીસ વખત સાસુની ગાળો ને મહેણું સાંભળવા પડતાં ને એકાદ વખત પતિ-રાજનો માર ખાવો પડતો. હું તો આં દુઃખથી કંટાળી ગઈ. ઘણીવખત મ્હારી માને સંદેશ કઢાવ્યા. એકાદ બે વખત છાનામાના કાગળ પણ લખ્યા, પણ આખરે તે ઔરમાન મા, તેને શું મ્હારી પડી હોય ? આં મને આમ વરસ વીત્યું પણ પિયરેથી આવ્યું ન જ આવ્યું—સાસરામાં મ્હારે માથે પડતા દુઃખથી કંટાળી એક દિવસ મ્હેં જાળી મરવા પ્રયત્ન કર્યો. પણ સાસુને ખબર પડી ગઈ ને તે દિવસથી મ્હારી પૂરીજ કમજખતી બેઠી. મ્હેં ધર સળગાવવા ને હાંધી ગયેલા પતિને

માળી નાખવા પ્રયત્ન કર્યો. એમજ ગામમાં
બધે વાત ઉઠાડી. મહારા તરફ બધાજ તિર-
મહારથી જોવા લાગ્યા. મહારા ભાઈએ જુદે-
જુદે ગામ નોકરી કરતા હતા. ત્યાં પણ એ
સોકાએ ઉઠતી વાત સાંભળીને મહેન પૂરી.
સખ્તાઈમાં રાખવા અને જરૂર પડે તેટલી
શિક્ષા પણ કરવા મહારા સાંસુ તથા પતિ
ઉપર લખ્યું. બસ એટલે તો જોઈએ, શું ?
સાસરાના ગામમાં મહાર કાઢ નહોતું કે જેને
હું ખરી લઈકત જઈને કહું ને મહારા બાપ-
એને સમજાવવા પણ કહું-એટલે મહેન થયું કે.
સાસરામાંથી નાસ્તી ગયેજ છુટકો-મહારી પાસે
થોડાજ પૈસા હતા; બીજા થોડા મહારા પતિના
ગજવામાંથી લીધા, ને હું સાંજની દ્રેષનમાં
મહારા પિએર તરફ આવવા નીકળી બીજી
દિવસે સવારે જેમતેમ કરીને પિએરને ગામ
પહોંચી તો ખરી, પણ મહારી આગ લગાવ્યા-
ની વાત ત્યાં પણ બધે ફેલાયેલી એટલે કાઢ
મહારા સાંસુ સરખુંજે ન જુવે ! ને મહારા
બાપને ઘેર પહોંચી કે તરતજ માએ ધરની
અંદર પૈસવાની સખ્ત મનાઈ કરી. એટલા
ઉપર પડી રહી, ગમે તે બાપ કરીને પાંચ-છ
દિવસ વીતાડ્યા. ત્યાં બજાર પડી કે મહારા
સાંસુએ મહારા પતિને ફરીથી પરજાવવા વિવાહ
પણ કરી દીધો હતો ! આમ મહારી મા ન
સંધરે, આમ સાસરીયામાં મહાર કાઢ નહિ.
હવે શું કરશું ? ભાઈએને કાગળ લખ્યો પણ
બનેમાંથી એક જણે જવાબ ન આપ્યો ! મહારા
બાપના ઘરથી થોડે દૂર એક સોનીને ત્યાં એક-
નાની ઓરડી ભાડે આપવાની હતી તે ભાડે
રાખવા વિચાર કર્યો-મહાર અર્થ કાઢવા એ એક
મહિનાનું ભાડું અપાવતેટલા પૈસા તો મહારી
પાસે હતા અને તે દરમિયાન કંઈ કામ શોધી
લઈશ એવો વિચાર કર્યો-સોની યુવાન ને વિધુર
હતો. પણ મહારી ઓરડી અલગ હતી તે મહાર
એની સાથે કંઈ લેવા દેવા નહિ એ વિચાર્યા

જેરીકર રહી, રહેવાનું મહેન નકરી હતું-થોડા
દિવસ ત્યાં રહી ત્યાં તો તે સોનીયે પહેલાં મહારા
બાપનું ઓળખાણ કાઢી મહેન પહેન કહી
મહાર કામ કરવા માંડ્યું, ને પછી એકાદ બે
વખત એને ઘેર જઈ રાંધી આપવા મહેન
કહ્યું-એમ તે ધીમે ધીમે મહારી સાથે પરિ-
ચય વધારતો ગયો. એક વખત હું એને ત્યાં
રાંધતી હતી ને તે બારણાં ખંચ કરી અંદર
આવ્યો ને મહારા ઉપર જબજસ્તી કરી.
પછી મહેન સમજાવી કાઢે જોવા હું એ વાત
જ્ઞાર કરીશ તો ફજેતી મહારી યશ માટે
મહારે મુજે મોઢો એને ત્યાંજ રહેવું. મહારા
પ્રત્યે એણે વર્તણૂક એવી. સારી રાખી કે
ધીમે ધીમે હું ઉપકારથી લખાઈને જબ-
જસ્તીનું બૂલી ગયો. આમ બે એક વર્ષ થયાં
ને સોની માંદો પડ્યો ને ત્રણચાર માસ માંદો
રહી મરી ગયો. એણે વીલ કરીને એની ધર
સિવાયની થોડી ધણી જે મિલકત (મહારા
દાગીનાના રૂપમાંજ હતી) તે મહેન આપી
પાછી હું નિરાધાર એકલી પડી. મહારા
દાગીના વેચ્યો વેચ્યો વરસેક તો કાઢ્યું પણ
દાગીના પણ યદ્ય રહેવાં આખા હતાં
ને કંઈ કામ મળવાનો સંભવ નહોતો. હું
નાનપણમાં મહારા પિતા જીવતાં થોડું ઘણું
પાંચતાં લખતાં રીખી હતી. એટલે અંબાસ-
વધારી શિક્ષિકાની પરીક્ષા પાસ કરવા વિચાર
કર્યો ને એ હેતુથી રાજકોટ જવા નીકળી.
ત્યાં અમારા ગામને જ રેલ્વેએ એક મુસલ-
માન મળ્યો એને મારા પિતા સાથે સારા
સંબંધ હતા જગેર વાંત કરી હું ક્યાં ને
ક્યાં માટે જતી હતી તે કદાપી લીધું. પછી
ધીમે ધીમે વાતે વાને મહેન સમજાવ્યું કે
રાજકોટમાં મહેન ઘણું ઓળખતાં હશે એટલે
ત્યાં કોણેજમાં મહેન દાખલ નહિ કરે; પણ
જે હું એની સાથે મુબાહ બાંહે તો એ ત્યાં
વનિનાવિત્રામ કે સેવાસદન જેવી કાઢ સંસ્થામાં

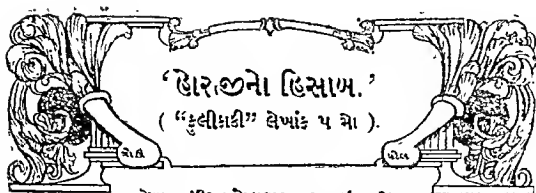
દાખલ કરાવી આપશે. એવું કહેવું મને થોડું લાગ્યું. એ મુસલમાનને મહારા પિતા પાસે આવતાં મહેં કોઇ કોઇ વાર જોએતો એટલે એની સાથે જવું મને કંઇ અયોગ્ય ન લાગ્યું. રાત્રે દ્રેષ્ટનમાં એસી બીજી દિવસે સાંજે મુંબાઇ આવ્યાં. એ મુસલમાનનેજ આધારે હું હતી. એટલે એ મને આનંદ રાસ પાસે એક જાઇને ત્યાં લઇ ગયો. આ જાઇનો પહેરવેશ, વાળ ઝાળવાની રીત મને વિચિત્ર તો લાગી, પણ તે વખતે મને એમ થયું કે મુંબાઇમાં બધાનો પહેરવેશ એવોજ હશે. એ જાઇને ત્યાં મહારા જેટલી ઘણી છોકરીઓ હતી, તેઓનો પહેરવેશ પણ પેલી જાઇના જેવોજ હતો-હું એક બે દિવસ ત્યાં રહી. પછી પેલી છોકરીઓ સાથે વાત ચતાં જનકુ કે હું કુટુંબનામાં એક વેશ્યાને ઘેર હતી. આ સાંભળી મહારા મનમાં ખુબ ધાસ્તી પેડી. પેલા મુસલમાન સાંજે અવાર નવાર પેલી જાઇ પાસે આવતો તેને એક વખત અમારી મૂળ ગોઠવણ પ્રમાણે વનિતાવિશ્રામ, સેવાસદન કે એવે કાઈ કોઈએ લઇ જતા મહેં વીનવ્યું. ત્યારેજ તેણે ખરી દડીકત જણાવીને કહ્યું કે એ બાહુ ખંડચીને મને મુંબાઇ સુધી લાવ્યો હતો તે વનિતાવિશ્રામમાં મૂકવા માટે નહિ ! વધારામાં કહેવામાં આવ્યું કે મહારે એ ઘરમાંથી જવું હોય તો તેણે મહારી પાછળ જો પૈસા ખર્ચ્યાં હતા તે આપી દેતી જવું-ને જે તેમ કંઈ વગર ગઇ તો તે પોલીસને ખબરે કરી મને પાંછી પકડાવી મંગાવશે મને તે વખતે શો ખ્યાલ કે હું સાંધી નાસીને પોલીસ પાસે ગઈ હોત ને બધી દડીકત કહી હોત તો ત્યાંથી છુટી શકત ! મને થયું કે હું ફસાઇ-એ મંજુ દિવસે તે પાછો આવ્યો ને મને એક કાગળ ઉપર સહી કરવા કહ્યું. તેને સાથે ધંમકા આપી કે જો એ કહે તે પ્રમાણે નહિ કરે તો માર પડશે

ને જો તેથીએ નહિ માતું તો વધારે લાયકર પરિણામ આવશે. બ્હીને મહેં સહી કરી. પછીથી ખખર પડી કે પોતે કોઇ દિવસ ફસાય નહિ ને આગળ ઉપર ૧૯૩૨ પડે તો મને સત્તાવી શકે તે માટે એની સાથે વિવાહ કરવા મહેં કબૂલ કર્યું છે એવી મતલબનો કરારપત્ર હતો ! હું જે ઘરમાં હતી ત્યાં સારા સરસામાનવાળો એક સ્વનંત્ર ઓરડો મહારા ઉપયોગ માટે મને સોંપવામાં આવ્યો હતો. ખાવાનું પણ ત્યાંજ આવતું. 'થુ' એ દશે એ બ્હીકે એક બે દિવસ તો મહેં ખાધું નહિ પણ ત્યારે, ભૂખ્યાં નજ રહેવ મું ત્યારે જે આવતું તે ખાવા માંડ્યું. પછીથી ખખર પડી કે પાઉં, માંસ, વગેરે એવું ખાવાનું આવતું. મને વિચાર આવતો કે હું તો કવે વટલાયશી, જો અહિંથી નાસી છુટું તો પણ જવું ક્યાં ? વનિતાવિશ્રામ કે સેવાસદનવાળા મહેં રાખે ? મુંઝવણમાં થુ કરવું તેની સ્મૃતિ ન પડતી. દરેક દિવસ ત્યાં રહી ત્યાં તો જખર જસ્તીથી મને વેશ્યાના નીચ 'ધંધામાં નાંખવામાં આવી. પછીથી તો હું નાસી જઈ એ બ્હીકે આખો દિવસ મહારા ઓરડાને તાળું વાસવામાં આવતું. એક દિવસ એક આથેડ ઉખરનો દિંદુ દેખાવમાં સદૃશ્ય લાગે એવો મરદ મહારી પાસે આવ્યો. તેણે મહારી દડીકત સાંભળી કહ્યું કે 'જો હું એને ત્યાં જઈને રહેવાનું કસુલ કરે તો એ મને ત્યાંથી છોડાવે.' મહારી તે વખતની છંદગી કરતાં તો એને ત્યાં રહેવું સારું. એ વિચારથી મહેં હા કંહી ગમે તેમ કરીને તેણે મને ત્યાંથી છોડાવી ત્યાંથીજ મુંબાઇમાં એક કોઈએ પોતાના મોળામાં મને ને લઇ ગયો. સાંધી ઉપરને માળે એ ઓરડોએ મહારા રહેવાનું તરીકે મને સોંપી. જોઇતો સામાન બધોજ ત્યાં હતો. તેણે મને ત્યાં રહેવા કહ્યું ને વધારામાં મને સમજાવ્યું કે પોતે પરવેશે હતો

ને પોતાની પત્ની સાથે મુઝબ પાસે પરામાં પોતાના બંગલામાં રહેતો હતો. પણ મ્હને દરરોજ મળશે ને કંઈ વાતની બેઠ નહિ પડવા દે એમ વચન આપ્યું. શેઠ પોતે સાંજે આવતા, પણ પોતાના ગુમાસ્તાને દરરોજ સવારે મ્હારે કંઈ બેઠાએ છે કે કેમ તેની ખબર કાઢવા મોકલતા. તે ગુમાસ્તા પણ મ્હારા કપડી મોજો 'કે શું ! (બોડી શરમ રાખ્યા વગર મ્હારે કહેવું 'બેઠાએ કે હું' દેખાતી સારી હતી-રૂપે મ્હને આટલી ખાશ-માં નાખી, એ રૂપને હું 'કેટલું' ધિક્કારે છું !). તે પહેલાં તો રહેજ પૂછીનેજ ચાલ્યો જતો. પણ ધીમે ધીમે વધારે બેસવાનું શરૂં કર્યું ને પછી તો તેણે પણ છુટ લેવા માંડી. પાછું મ્હને થયું કે કુવા-માંથી નીકળી જવાડામાં પડવા જેની મ્હારી સ્થિતિ થઈ હતી. શેઠ દરરોજ માંજે આવતા ને મ્હને રાજ રાખવા પોતે કોઈ કોઈ વખત મ્હારે માટે દાગીના કે કપડાં પણ લાવતા. મ્હને એ જીંદગી પર ધણેજ કંટાળો આવતો હતો, પણ શું કરવું ? વિચાર કર્યો કે 'મ્હારી ખાસે પુરતા દાગીના એકદમ થાય કે ત્યાંથી નાસી છુટી રાજકોટ જઈ.' કેટલાએ વખત પછી, મ્હારી ખાસે પુરતા દાગીના એકદમ થયા ને મ્હેં હિંમત કરી શેઠ પાસે થોડા રૂપીયા માંગ્યા. મ્હેં સમજાવ્યું કે પૈસા હોય તો કોઈ દિવસ મ્હને કંઈ લેવાની ઇચ્છા થાય તો લઈ શકાય, શેઠને હવે મ્હારા ઉપર વિશ્વાસ બેઠો હતો એટલે એકદમ રૂ. ૧૦૦ ની નોટ કઢાવી આપી. એ લીધી ને મ્હેં છુટકારોના દમ બેઠ્યો બીજો દિવસે બપોરે હું તે પૈસા, દાગીના કપડાં વગેરે લઈને નાડી. એક રોડેશન પર આવી અમદાવાદ તરફ જતી બપોરની ગાડીમાં બેસી-બીજો દિવસે સવારે અમદાવાદ પહોંચી બે ત્રણ કલાક પછી ત્યાં રાજકોટ જવાની ગાડી આવી તેમાં બેસી

રાજકોટ ગઈ. ત્યાં છેક રાત્રે પહોંચી ને તરત તો એક બોળખીવાને ત્યાં ગઈ ને મ્હારા ઉપર વીતેલી બધી હકીકત તેને કહી. આટલી મ્હારી નાની ઉંમર બેઠ ('કારણ કે તે વખતે મ્હારી ઉંમર ફક્ત ૧૮ વર્ષનીજ હતી) તેને મ્હારા ઉપર ધણી દયા આવી. પણ પોતાના ઘરમાં પોતે મ્હને રાખી શકે તેમ ન હોવાથી બીજો દિવસે સવારે ત્યાંના એક સદ્ગૃહસ્થને ત્યાં લઈ ગયો. તે સદ્ગૃહસ્થની મદદથી હું ત્યાંની ટ્રેધનર્ગ કોલેજની નિશાળમાં તેમજ બોર્ડિંગમાં પણ દાખલ થઈ-પણ ત્યાં મ્હને અસાધ્ય રોગ થયેલો છે એમ ખબર પડતાં, મ્હને વધારે વખત ત્યાં રહેવા દેવામાં આવશે નહિ' એમ મ્હને બોલાવીને કહેવામાં આવ્યું. હવે પાછું મ્હારું શું થશે તેની ચિંતામાં હું પડી. ત્યાં તો એક ખ્રિસ્તિ મિશનની લક્ષી બાઇને-મ્હારી હકીકતની ખબર થતાં તે બાઈ ત્યાં આવી મ્હને ત્યાંથી પોતાની સાથે મિશનહાઉસમાં લઈ ગયાં. ત્યાં આવ્યા પછી મ્હારે ખ્રિસ્તિ ધર્મ સ્વીકારવાપડ્યો. પણ બીજી કોઈ મતનું કુખ નથી. ફરીથી લખું છું કે આ મ્હારા ઉપર વીતેલી કથા કહેવાના મુખ્ય બે હેતુ છે. એક તો મ્હારા જેની કોઈ હોકરીના વાંચવામાં આવે ને તેથી ફસાતી બચે ને બીજો હેતુ એ કે અન્ય વાંચનારના હૃદયમાં આ વાંચી દયા ને ન્યાય વસે અને મ્હારા જેની ફસાયેલીએને બચાવવા પ્રયત્ન કરે. એકાદ પણ હોકરી ખાડમાં પડતી કે પડેલી બચે તો મ્હારો હેતુ સફળ થયેલો માની, ઇશ્વરનો ઉપકાર માનીશ.

●ઉપર લખેલી હકીકત અક્ષરશઃ સત્ય બનેલી છે. ને સ્ત્રીના પર આ બધું કુખ બન્યું છે તેને મ્હોડેજ એમ સાંબળેલી છે. એટલે એમાં કંઈ ખોટું દોષાની શંકા રાખવાની જરૂર નથી. માત્ર તેડ નામ પ્રચર કરવાની તે સ્ત્રીની ઇચ્છા ન હોવાથી અચે તેમ કહી શકાય નથી. ત' શુ.

લેખક:—શ્રીચત્ર દોશલાલ હાલાભાઈ ભાગીરદાર.

કચે 'મ મ્હોટા સેટ છોકરે ?
' સુષદરી ને ખાતીમીથી લીંબુની
તીકરી 'નાવેપારી અને આદમજીના સાહેબજીના
લુકમાનજીએ આરણેથી એમ ખૂસ પાડી અને
જવાબની રાહ જોયા વગર આરણું ખોલી એ
ઘિપર આવ્યો. કુલીકાકી હમણાંજ એંઠવાડ
પાણી કરી પરવારી દોકારજીના વાથો શીવનાં
મેઠાં હતો. ત્યાં લુકમાનજી આવી પહોંચ્યો. એ
વેપારીના દીકરાને કોણ જાણે એવી ટેવ હતી
કે ધરમાં મકનકાકા છે કે નહિ તેની પહેલેથી
જ તપાસ કરી એ ધરમાં આવે ! જો કાકા
ધરમાં હોય તો એ આવે ખરો પણ કંઈ
વેચવાની કે જૂના હિસાબની વાત જૂલે થૂંકે
એ ન કહાડે 'પણ આની ગમ તીની ગમ' ની
વાતો કરી એ રવંડા માપે ! એ આવેજ એવે
વખતે કે ધરમાં કાકા હોયજ નહિ ! આજે પણ
એ વંખન સાધીને આવ્યો અને લાકડાના
ખુમ્બામાં 'સુષદરી ને પીપરમીત 'મી દુકાન
લઈ ફેરી કરતાં જાણે કેવો એક થાક લાગ્યો
હોય તેમ 'હાસ' કરીને બેઠો ! ખરી વાત
તો એ હતી કે હિસાબી મકનકાકાની હાજ-
રીમાં જ્યારે જ્યારે લુકમાનજીએ વેપાર છોડ-
્યો હતો ત્યારે ત્યારે 'એ દમરી' કમાવાને
બદલે એ વેપારી બચ્ચાને સ્થાપી ધાસજ
લાગી હતી ! આજે એણે કાકાને ધરમાં એની,
દંમેશની જગ્યાએ દીકો નહિ એટલે એને
નિરાંત વળી; પણ વેપાર પૂર બહારમાં ખીલી
રજો હોય ત્યારેજ કોણ જાણે ક્યાંથી એ

'અધાનો વહી' કુટી નીકળે તો ? એમ શંકા
પડવાથી એણે પૂછ્યું 'કચેમ મ્હોટા સેટ
બહાર ગયાસ મું ?'

'હા હમણાંજ ગયા. 'કુલીકાકી વાધાને
ખખીઓ દેતાં બોલ્યાં.

'અરરર ! હમણાંજ ગીયા. તારે તો
પાછાં હમના નવિ આવે ! હુંએ જાનું કે
મ્હોટા સેટ આજે ધરમાં મીલસે કરી દોરતો
દોરતો આવે ને તમ્હે તો બાઈ કહોસ કે
હમનાંજ ગીયા.પાછો આજે બી હુંને 'ફાક-
તો ધકકો પેરો. 'લુકમાનજી લગલગ રડી
પડતા અટકી જઈ બોલ્યા. છેક રડી પડતા
તો નહિ પણ કંઈક દરસી પડતા એમ
બકુ તો આવે !

'કેમ તે એમાં રડી શું પડ્યા ! બોલોની
જે હોય તે હું વાધ જેની આર વરસની બેઠી
હું કેની 'કુલીકાકીએ કહ્યું

'અરે બાઈ તમ્હે બીધા ત્હેમાં કુંવું
મું વડું ! આપરો જૂનો હસાબ કંઈ તમ્હે
થોરાંજ ચુકવવાનાં હતાં !' લુકમાનજીએ બાજી
બેલવા માંડી.

'કેટલોએક છે 'કાકીએ પૂછ્યું.

'ફોર રપિઓ !

'એટલામાં શું ! કાલે શેક હોય ત્યારે
આવી હિસાબ કરીને લઈ જાજે. હું તો
ભડકી કે કંઈ પાંચમે ભાતમે ભોનો હિસાબ
દશે ! તમ્હે બી મીયાં ! ચાલો મ્હે તમને તે
દહાડે કહું હવું કે છોકરાના 'કેદારને માટે

કાણું ઉન લાવજો તે લઈ આવ્યા ? ખસ
બપોરે ને ત્યારે હિસાબ હિસાબ કરી રહ્યા
છો તે આપણું લાઠ ! નથી ખાઈ જવાના !

‘ અરે કાન માલો તમારાસી પૈસાખી મો-
જસ ! એટા વીગટ ઝાઝી નેં લસાંખ કોસે ?’ હી
બોલો ! લો બુલો ખાધ !’ એમ કહી પહેર-
ણી બાંહીથી ‘ટકકા મૂંઝા’નો પસીનો લૂછી
લુકમાનજીએ ટાંપીમાંથી મકનકાકાનાં હિસાબનો
કાગળ કહાડ્યો. ‘ હોહોરીઆની ટીકરી ’ થી
માંડીને ‘એક પૈસની સુધ’ બુધીની તારીખ વાર
તેમજ દરેની વીગળ સાથે આંકડોતૈયાર કરીલો
હોવાથી ‘ માથાં કરવાં પાછી મ્હોદી ’ થઇ
ગઇ હતી. પણ એમ કીધા સિવાય પૂટકો
નહિ હતો. મકનકાકાએ લુકમાનજીને એક વ-
ખન હિસાબમાં ટોણા ધુમાવના આખા પક-
ડેલાં; એટલે તારીખવાર ને દરેતેની વીગળ
વગર એ પૈસા નહિ મુકવે એમ મકનકાકા-
એ એને સાફ સાફ જણાવી દીધું; પણ
લુકમાનજીનો હિસાબ લુકમાનજીનાં બાંધે એવા
એના અક્ષર હતા. એટલે એમ આંકડો આપી
ગયે પણ પાલવે એમ નહિ હતું.

“ જોયોની ખાઈ આ આંકડો !’ હોહોર
રૂપિઆનો હિસાબ ટેમા વીગટ કેટલી ‘ખરી
આરીસ ! આય સરાવન સુદ અમાશને બુરમે-
રાઈને દીને કાંધુ ઉન હોહોરીઆ એકનું દરે
ખાઈ સાહેજ પોટ્ટે ! ”

‘ હાય મુવા ! કાણું ઉન તો હજી મ્હો
લીધું હોય તો હું લેતી મઢે ! જા જા મુવા
હુઆ ! વાઝ પછી ?’ કુલીકાકી વાલો આવો
મૂકી ખ્યાનથી સાંભળતાં ‘બેઠાં ! કુલીકાકીને
ઉખડેલાં બેઠને લુકમાનજી ‘દસી પરા’ !

‘ અરે ખાઈ ટમને નહીં યાદ ટો આ
છેકી કહારે પછી કંઈ છે ? એટલા
એક હોહોરીઆમાં અમ્હે કાંઈ મરી
જવાના છેત નહીં હોંકે ખાઈ ! પછી આ
એ પૈની ટીકરી દરેતે ચોદાલાઈ-એ’ બોલો-

દરેતે આપરા-હાના સેટ નાદાંલાઈ !’ ‘ મુકો
મુવાએ હોરાંના હાયની વીલાતી ટીકરી ખાધી !
આવવા, દે’ એની વાત છે ! અને હું, જા ! કાલે
‘એ’ હોય ત્યારે હિસાબ લખને આવજો !
‘કુલીકાકીએ કેટાળાને પત્યાવ્યુ’.

‘ અરે ખાઈ હસાખ’ નો ટો વોંકો છેજ
નહી ! એટા ટમારે જોહારે ‘સુકવવા’ હોય
રારે ‘સુકવજો ! આજે હસાખ પોટે એક
રૂપિઆ આપો એટલે હ્યું !’ ટમારો હસાખ
કહાં નાસી જાયસ !

‘ એક રૂપિઆ !, હું કંઈ એ જાણું નહિ.’
‘ અરે ખાઈ એમ ના કરો, ખજી અપ-
ધર છે ટેસી માગવો પરા !’

‘ અરે એટલા એક દિવસમાં અવધ
શાની ! કાલે શેક હોય ત્યારે આવીને લઇ જાજો.’
‘કુલીકાકીએ, હુંકમાં પત્યાવ્યુ’.

‘ વાટ એમ છે કે કાલે ઘેરમાં ચોર
આવારા. —, લુકમાનજીએ, ફેંકવા માંડ્યું.
‘ ચોર ! પછી ! શું કંઈ ચોરી ગયા !’
કાકીએ પૂછ્યું.

‘ અરે પૂછોજ, ના, વાટ !, હડીંગણુને
હુંએ કહી, રાખેલું કે ‘ જુ, જુ, દરેરે દરેરે
ચોરોની વસી વડી પરીચ ટે રાટની વખર
પાનીઆની મા ટોલજો !’ હડીંગણુએ માનું
નહિ ને, પાની ટોલું એટલે ખીતીઆપ ચોર
ટો, પાનીની ઢારે ઢારે ઉપર ચ્હરી આવો !’

‘ પાણીની ધારે ધારે ! મુવા કંઈ ખીને
તો, નથી આવ્યો ! પાણીની ધારે ચ્હડાય
શી રીતે ?’ કાકીએ અભયથી પામી પૂછ્યું.

‘ અરે પાનીની ઢાર જોઈને, ચોરને
ખારીતો, પછો લાગો, અને તેસી એ ઘેરમાં
ચ્હરી આવો’ એમ લુકમાને પુલાસો કીધો.
‘ પછી ચોલું શું તે કહેતી ! નકામાં
માથાં ના ઝીઝવની !’

‘ હોહોર હમરના દાગીના ને બે, હમરના
કપરા એ ચોરી ગીયો એમ અંદાજ હોસે !

હોરાજીનો હિસાબ.

ચિત્રકાર:] દુલીદાસી ઠાકોરજીનો વાગો શીવદાં બેઠા હતા ત્યાં લુકમાનજી [શ્રીયુત છા. અં. જ્ઞેશી.
આવી પદ્મેશ્વરી અને... 'હાસ' કરીને બેઠા.

હાશબનો દિસાળ.

[ચિત્રમાર]

તાર નેહ દિસાળ ! ” મનમોહને કહું. લુકાને [શ્રીયુત હા. અ. ત્રીજી
રાષ્ટ્રમાંથી દિસાળનો આંદો આપ્યા.

[નુજો પાનું ૭૧૯ મું.]

એટા હસાજ નીકાલીસ ટારે પૂરે પૂરી આંકરો હાક લાગસે ! આજ ટો કુટી બદામ બી લુકમાને પાસે છેજ નહી ! ટેડી ટો રૂપિઆ માગવો પરો ? લુકમાને પહેરણથી આંખ લછતો બોલ્યો. આ એના સાથે સાથે દોંગ હતા. પણ કુલીકાકી કદાચ એના દોંગથી પીગળી જઈ એને કંઈ આપે તે પહેલાંજ એના કમલાગ્યે મકનકાકા અણુચિતવ્યા આવી પહોંચ્યા ! પાહેને ટેકરે નહુ અને ગદુ ચકલીશ્વ રમતા હતા તે પણ એક દાવ પૂરો થતાં પાણી પીવા ઘેર દોડી આવ્યા. લુકમાને સાવધાનીથી 'હસાજનો આંકરો' પાછો ટોપીમાં પંધરાવી દીધો અને કંઈ બન્યું જ નથી એમ કરી બેઠો !

'મકુ સાંભળ્યું આ હોરાશ્વ કહે છે તે ! એને ત્યાં કાલે ચોર આવ્યા હતા. કહે છે કે દોલ હઝાર—

'હાંજ સાલા ! ચોર આવા ટો !' બહેન લઈ ગીયા !' લુકમાનેજ વચ્ચે જ બોલી ઉઠ્યો.

'અગવડને લીધે આજે હિસાબ પેટે રૂપિઆ માગે છે. કાકીએ કહ્યું.

'લાવ જોઈ હિસાબ !' મકનકાકાએ કહ્યું.

લુકમાને ટોપીમાંથી હિસાબનો આંકડો આપ્યો. મકનકાકાના ટાંગા જેવા અક્ષરો. જોઈ ગભરાઈ મકનકાકાએ તે પાછો આપ્યો અને બોલ્યા હઠરીનાને ગુંજરાતી લખતાં તો પૂરે આવડતું નથી ને આંકડો નારે અંગરેજમાં લખી લાયવો !

'અરે નારે મ્હોટા સેટ આંકરો ગુંજરાતીમાંજ લીખાસ ! અંગરેજ લીરાશ્વક માટે ઇંગ્લીસમાં ઇનવેસ બનાવવો પરેસ પેન મ્હે બનું કે'—

'ઓહો હવે ! રકમ બોલની સીધો શીધો !'

'રકમ ટો છે નજીવી ! હોહો રૂપિઆ ! પને બાઇએ કાલો ઉતની બૂલ નીકાલી ટેનું

હોરીઈ' કહારી નાખતાં—સોહેબ ટમને સલામટ રાખે"—

"લૂટવા આવવો છે કેમ ! હોહો રૂપિઆ ! હાનો હાનો હોહો રૂપિઆ ત્હે કહાવડો તે તો બતાવ !" મકનકાકાએ પૂછ્યું.

"આ બાઇને ટો એકવાર હિસાબ બતાવો ! હવે પાણ"—

"ના તે મ્હને કંઈ એમાં કમજ પડી નથી. જો લુચ્યો !"

કુલીકાકી બોલી ઉઠ્યા.

'લો મ્હનો મ્હોટા સેટ, ટારે !' એમ કહી બાજુમાં રાખેલા ખુમચામાંના પીપરીટના દાખડા સાથે ગદુ ડાલ્યો થઈને 'રમત' કરતો હતો તેને આંખો કહારી ધમકાવી ખુમચો પોતાની સ્કામે મૂકી લુકમાને હિસાબ વાંચવા માંડ્યો.

"ચેટર સુદ અમાસ"

'કપાળ ત્હાર ! હુલી તો ! પુનેમ કે અમાસ !' કાકાએ શ્રી ગણેશમાંજ બૂલ કહાડી.

'અરે મ્હે બૂલો ! ચેટર સુદ એકમ ને વાર !' મુરડી પાધરીમાં ખોસવાની ટાંચતીનું પરીકે મ્હોટું નંગ જુ ના રાખ્યાના અંકે, આના હરી, એસ જરમન મેક; ફસ ફેલીટી. હસ્ટે મ્હોટા સેટ પેટે !

'હરી આના !' કાકા તકુક્યા.

"અરે સેટ મ્હારી પાસ તો હતી બી નહિ ! એટા રમે ટે હઠારે ખાસ ઉચ્ચામાંની માગેલી ટેસી હસનઅલી સેટની દુકાને" હુચે એનો ખાસ આડર મૂકેલો ! હસનઅલી 'સેટ' સુઅમ્મસી લીખેસ કે એ ટાંચતી 'ટેજ' હઠારે જરમનીસી વેલાટ ઇધને ઇસ્ટીમરમાં. 'સુઅમ્મ આલેલી ! એક હઠારી કાગળ લેતા લીખાયો હોત તો આપરો આડર કેનસલ ઇધ ગયો હોત !"

'હજર કામે મૂકી આ હોરાનાં ગંધાં સાંભળવાને, ને મકનકાકા નવરાં નહિ હતા !'

પણ એમ ' મિત્રાંતી ચાંદે ચાંદે ' કરી દિસાળ ચૂકવી અપાય ?

' એના હરી આના કંઈ મલહે બલહે નહિ ! ચલ આગલ વાંચ જોઈ ' કાકાએ કહ્યું.

' આપ બીજી 'આઇતમ' ફાગન વરી'—

' ચૈતર પછી ફાગન કંઈ હલરીથી તોને લાયવો ? ' કાકાએ પકડ્યો.

' અરે સેટ એટો , હુંએ જહાંસી ચાડ આવુ તહાંસી લીખી માશસ ! એમ કંઈ મહેં પરશે છેજ નહી કે અરાઅર દીદી વાર લીખુ' લુકમાને ખુલાસો કર્યો.

' ચલ બાપા ચલ ! જેમ હોય તેમ બોલી નાખ કે પચતું ! ' કાકાએ કહ્યું.

' સુતો ! ફાગન વડી દીજ ને આટવાર. દીકરી નંગ ૧) ' કુષ્મનીત મેકની ' દહો-રીઆ એકની, હરટે-આપરે છે ટે-ગટું—'

' અરે હા મુરા ગટું ! આમ આવતો મુવા ત્હેં આ હોરાના હાથની વીલાતી દીકડી કેમ ખાધી ! મુવા વટલેલા અક્ષર્મી ! આજે તો વીલાતી દીકડી ખાધી ને કાલે તો મુવા મડમડી પરણશે ! અત્યારથી ધરમને નેવે ચૂકશે છે તો આગળ જતાં તારી વસે શી થશે ? એમ કહી પુલી કાકીએ ગટુંને પાસે ખેંચી એને બે ત્રણ દીકા મ્હોડી કહાડ્યા.

હવે ખરી વાત એમ હતી કે ગટુંએ દીક-કડી પેચાતી લીધેલી નહિ. પણ વીલાતી દીકડી ખાવા માટે ગટુંને આગળ પણ એકવાર માર ખાવો પડેલો એમ લુકમાન જાણતો હોવાથી આ દીકડીવાળી ' આઇટમ ' (Item) એણે 'ઇનવોઇસ' (Invoice) માં જણી જોડતે પુત્રસાડી દીધેલી ! એને ગટુંપર તેમજ એના નેવા બીજા એક બે છોકરાંપર ખાસ વેર હતું. ધરમાંથી શેઠ કે શેઠાણી દોઢીઆ બે દોઢીઆતો માલ લઈ હોરાજીને ન્યાલ કરી નાંખતાં હોય તેમ વડાવમાં છોકરાઓ માખા-

પણી જાના હોરાજી પાસે એક જો દીકડી માગે. જો તે નહિ મળે તો હોરાજી ખાન સુકાવી તે ખુમચામાંથી તફાવે. આવા ' મોઢા પુસાલો ' માટે એણે વરીઆળી તેમજ અજમાતી ન્હાની ન્હાની રંગીન લંબ-ગોળ દીકડીઓ આવે છે તેનો એક ડબ્બો રાખ્યો હતો તેમાંથી એ એમને એક બે આપતો. આ " મોલાખખસો "ના કાટો દંમેશને મારે કહાડી નાખવા એ અનેક યુક્તિ અજમાવતો તેમાંની એક યુક્તિ તે-આજે ગટુંને માર પડ્યો તે ! અને એક વખત લીલા-મમાંથી માલ લાવતાં કંચીનાઇનની જોરેલી શીશી મફત પડી હતી તે એણે પેલા 'ધર્મદા' ડબ્બામાં દાકવી ગણેલી તે' બીજી યુક્તિ હતી ! છોકરા તે મોરીને ખાવા જાય કે સીદોજ થુંકવાનો થાય !

બોલ મુઆ ખાવાનો છે હવે ? કાકીએ એક ચપ્પડ મ્હોડી ખાતી માંગી.

' ના ભાભી ! દીકરી નષ્ટ ખાધી હતી ! દીકરી કરવી હતી-એ-એ- ભાભી તોકરી કરવી હતી ! કેમ નહું ખસી વાટ કેની ? ' ગટુંએ રડતાં રડતાં નટુની માફી માગી. ' હા -આ ભાભી ! દીકરી કરવી હતી ! '

' દીકડી કડવી ? મુવા ગાંડીઆ ! તું કેને સ્થમજવે છે ! મુવા જો તો ખરો, તારી પણ વાત છે ! ' કાકીએ હવે નટુને લીધો. મકન-કાકાને આમાં કંઈ ગમગણ લાગી. એણે હોરાની પાસે દીકડી બેવા માંગી.

' હાંજ સાખ એ ' કુષ્મનીત ' જાપ દીકરીની બે ટન ચીકનિશી એમ ફરીવાદ આવીસ ! વેલાર વારાને એ બાબતનું લીખાન કરવું પરશે ! હોરાએ પસરવા માંડ્યું.

' ત્હારાથી-તો હલરીના હાય જોયડા બા ! મ્હારે તો ત્હારો દિસાળે વાંચવો નથી, ને શીસાએ વાંચવો નથી. આ ત્હારા આખા આંકડાના આઠ આના જોયતા હોય તો શે

નહિ તો જીની ચાલ્યાં માંડ-’ કાકાએ ધડકો કાઢ્યો.

‘ આંદ આના ! દહોર રૂપિઆના આંદેજ આના ! મહે’ ટે. જાને સમજે પન છુને પછી ખવરાવું પીવરાવું કહાંસી ! ’ લુકમાને કહ્યું.

‘ જલનનમમાંથી ! પૈદા લેવા છ કે માથાં ફેડવાં છ ? ’ કાકાએ પૂછ્યું.

ખૂબ તકરાર ને રકતક પછી ‘લાવો સેટ તમારા જેવા ગીરાધકસી જગરો કરાયસ ? ’ કરીને હોરાશુ આંદ આને પત્યો ! કાકાએ એની પાસેથી ‘હિસાબ’ ચુકતે’ની સહી લઈ આંકડો ઝોટીએ ચઢાવ્યો. એના ગયા પછી ‘ભાયગજ’ ની હોંશીઆરી પર વારી જતાં પુલીકાકી બોલ્યાં ‘ તમહે બી જા જગજરા હાં ! એ મુવાને હું તો રૂપિઆજ આપી દેતી હતી. ’

‘ એ હલરીના ફરીઆઓ તો અંધરાંઓ ને એમજ છેતરે. રૂપિઆના માલના સહલરીના તન્ન રૂપિઆ કહે. પછી માગતા બૂમલા ફે આપતા બૂમલાં ! અજગર છે ને હે’ હવે પછી કંઈ એની પાહે મ્હારી ગેરલાજરીમાં લીધું છે તો ! ’

‘ નારે ! હાથ નોડ્યા મુવાથી—ખા ! ’

વાંચનાર વ્હાલાએ ‘ધાર્યું’ હશે કે દોડ રૂપિઆના માલના આંદ આના પામી જાન-રદસ્ત ખોટ ખાધા પછી કોઇપણ પ્રમાણિક વેપારી આવા ‘લાસરીયા’ ધરાકને ઉમ્મરે ફરી ખગ નહિજ મૂકે ! અરે રામ રામ ‘ભત્તે’ ! થોડાજ દિવસ બાદ પુલીકાકીને ‘આંગણીએ’ પેત્રો આપણો જાણીતો અવાજ ટહુક્યો ‘ ક્યમ મ્હોટા સેટ છોકકે ’ !!!

રેશમી મોજા.

ઈંગ્લંડમાં રેશમી મોજા પ્હેરવાનો રીવાજ લાલમાં એટલો બધો સાધારણ થય્યો છે, કે મિ. ચર્ચિલે રેશમપર વધારે કર નાખવાથી લોકો એમ જુમ પાડે છે કે ગરીબ લોકોની સ્ત્રીઓને ‘મોજા’ મોંઘાં પડવાથી ખર્ચ વધી જશે. ઈંગ્લંડમાં ઇ. સ. ૭૮૦ માં રેશમી કપડાં દાખલ થયાં. તે વખતે જે રેશમી બદનની કીમત એટલા વજનના સોના કરતાં વધારે થતી હતી. રાજ હેન્રી આદમએ સૌથી પ્હેલાં રેશમી મોજા પ્હેરવા માંડ્યાં. તે પછુ કોમક વખત રૂપિયથી રેશમી મોજાની તોડ મગાવતો. રાણી ઇલીઝાબેથે એ રીવાજ વધારે આગ્રહ્યો. તેના વખતમાં કેમ્બ્રિજના એક પાદરીએ મોજા વણવાનો દુનને શોધી કઢાવ્યો. તેથી સાધારણ લોકો તે પ્હેરવા લાગ્યા.

“ સખિ ! કાનુડો ચિત્ત-ચોર.”

લેખક : મૂળજી આશારામ વાગત.

ચૂંટી ચૂંટી ફૂલ ભેગાં છડે સખિ !—

કાનુડો લઇ બાય :

રીસ કરી હું દોડતી સખિ !—

આવે ન હાથ જરાય :

હો સખિ ! કાનુડો ફૂલ-ચોર :

જમના તીરે જતી ગોપી રોકે સખિ !—

હેય કોનું છે દોર :

ફાટે મહુડી મહીયારીની સખિ !—

ન'દને ઈયો નહોર :

હો સખિ ! કાનુડો માખણ ચોર :

મુણી મુણી એની જંસરી સખિ !—

સત્તા લાગે મોર :

પેલી પેલી વનનારી થતી સખિ !—

કરતી કોયલ મરશોર :

હો સખિ ! કાનુડો રસ-ચોર ;

‘ રાધા રાધા ’ કરી આવતો સખિ !—

હસતાં ના શરમાય :

આવે એ નેનાં નચાવતો સખિ !—

હૈડું માડે દરખાય :

હો સખિ ! કાનુડો નેનાં-ચોર :

મોહક એની ચાલ જો સખિ !—

કાળજડાં કોરાય :

ગાડી જો એની જંસરી સખિ !—

ગોપી પેલી ધાય :

હો સખિ ! કાનુડો જોગન-ચોર :

‘ કા'ના કા'ના ’ કરી ફાંકતી સખિ !—

સાચું જુવે ન લગાર :

રોંધેને શતી થતી આંખલડી સખિ !—

બોલે નહિ એ લગાર :

હો સખિ ! કાનુડો ચિત્ત-ચોર :

રશીયામાં સ્ત્રીની સંભાળ.

લેખક: થીયુ " A. P. "

થોડા વખત પર જે રશિયા સાથે કોઈપણ જાતનો વ્યવહાર રાખવામાં રૂપાપના સુધરેલાં કહેવાતાં રાષ્ટ્રો અપમાન સમજતાં હતાં-તેજ રાષ્ટ્રોને આજે રશીયા સાથે સુ-લેહ કરવાની અને મૈત્રિના સંબંધ બાંધવાની તાલાવેલી લાગી છે. ખ્રિસ્તી અને ક્રાન્સે રશીયા સાથે સંધિ કરી દીધી છે. ઇટલી અને નોર્વેએ તો ક્યારનાં સોવીએટ સર-કાર સાથે મૈત્રિ બાંધી છે. અને તુર્કી, પોલન્ડ અને ઝેકોસ્લોવેકિયાને મૈત્રિ કે સંધિની બાંધણા કરવા જેતું કાંઈ હવું જ નહિ. આજ રશીયાનો થોડા વર્ષ પહેલાં ધણું રાષ્ટ્રો લગભગ તિરસ્કાર કરતાં હતાં, અને એના બોલ્શેવિક વિચારોને જગતમાં ફેલાતા અટ-કાવવાને ખતતા પ્રયત્ન કરવામાં આવતા હતા...

ત્યારે વસ્તુસ્થિતિ એકદમ બદલાઈ જ-વાતું કારણ શું? કારણ એજ છે કે રશિ-યાની જનતાએ અને સોવીએટ સરકારે પોતાની રહેણીકરણી બધું, પોતાને મૂડીદાર બનાવવા કે પ્રગતે કચરવાના સિદ્ધાન્ત પર નહિ પણ દેશને, અને, દુનીયાને આબાદ કરવાના સિદ્ધાન્ત પર રચ્યું છે.

હજુ પણ ખ્રિસ્તી પ્રગતિ એરખાંઓ અને " ટાઇમ્સ " ના રીગાના ખજરખરી જેવા બુદ્ધિજીવી ફેલાવવાના ઇશ્વરદાર દલાલો, દુનીયાને એમ બનાવવાનો પ્રયત્ન કરવા ચૂ-કતા નથી કે બોલ્શેવિક જેવી અસમ્ય પ્રગ

દુનીયામાં કોઈ ખીજ વસતી નથી. પણ એક વાત તો બોલ્શેવિકમંત્રી શંકુએ પણ ના કબૂલ કરી શકતાં નથી કે બોલ્શેવિકમંત્રી સ્થાપના આમ-પ્રગતે સુખી બનાવવાના સિદ્ધાંત પર ચાલે છે. એ આમ પ્રગતે સુખી કરવાને સોવીએટ સરકારે જે નવા કાયદા કાનૂનો ધરીને અમલમાં મૂક્યા છે, તેમાં સૌથી વધારે પ્રથમના પાત્ર તો સ્ત્રીઓ અને બાળકોના રક્ષણ માટેના કાયદા છે. રશીયા ની રાજ્યકાન્તિ ઇ. સ. ૧૯૧૮ ના અક્ટો-બરમાં થઇ. એ સમય પહેલાંના જારના રાજ્યમાં સ્ત્રીઓ અને બાળકોના હિત માટે ની સંસ્થાઓ બહુ થોડી હતી. કારણ કે જારના કર્મચારીઓ આ બાબતને રાષ્ટ્રીય ગણવાનો ઈન્કાર કરતા હતા. પણ ૧૯૧૮ ની રાજ્યકાન્તિ પછી જમના અને રશી-યાની સ્થિતિ અને પ્રવૃત્તિયા.

સોવીએટ સરકારે સ્ત્રીઓના પ્રગતે 'રાષ્ટ્રીય પ્રશ્ન' જાહેર કરી છેલાં ૭ વરસમાં પ્રમાણમાં ભારે કામ કર્યું છે. એમને માટે નવા કાયદા કરવામાં આવ્યા છે. એમના લાભાર્થે વધારે સંસ્થાઓ સ્થપાઇ છે. એમને આરોગ્ય સંરક્ષણ માટે શાન-આપવાનો પ્ર-બંધ થયો છે. દુકાંમાં સ્ત્રીઓ અને બાળકોના હિતના પ્રત્યેક પ્રગતે ઉદ્દેશ કદાચવામાં આવ્યો છે. સ્ત્રીઓ માટે રશીયામાં હાલ નીચેના નિયમો બાળવામાં આવે છે.

(૧.) સ્ત્રીઓ પાસે રાત્રે કામ નેવામાં

આવતું નથી. તેમની તથીઅન નાદુરસ્ત હોય તો તેમને કામે ચકાવવામાં આવતી નથી. ભારે બોલે છેકાવવાનું કામ પણ તેમની પાસે કરાવાતું નથી.

(૨) સર્વોપકની પહેલાં અને તે પછી સ્ત્રી કામદારિને જાણે મહિનાની ચડતે પગરે રજા મળે છે; અને એમની જગા એમને માટે રિજર્વ રાખવામાં આવે છે.

(૩) સોવીએટ રશીયામાં દરેક કામદારને વીમા ઉતરાવવા પડે છે. આ વીમા કંપનીઓ સ્ત્રી કામદારને તેમની સુરાવક દરમ્યાન તે રજા પર હોય તેટલા મહિના તેના માસિક પગાર જેટલી રકમ દર મહિને મદદરૂપે આપે છે.

(૪) બાળકને નવ માસ થતા સુધી વીમા કંપનીઓ સ્ત્રી કામદારને તેના માસિક પગારનો ચોથો ભાગ સહાય રૂપે આપે છે.

આવા કાયદા કરવાને માટે કેટલા વજ્ર તથી પરાપના બીજા રાષ્ટ્રો શોરબકાર કરી રહ્યાં છે; પણ કહી તેમની મુશ્કેલી જરૂર આવતી નથી.

સોવીએટ રશીયામાં જે સ્ત્રીને ગર્ભપાત થયો હોય તેનો દંડ કરવામાં આવતો નથી; કારણ કે દંડની રીત અખત્યાર કરવા છતાં કેાઇ દેશમાં ગર્ભપાત બંધ પડ્યા કે ઝાણ થયા નથી. ઉક્રેન જે રીતથી તો સ્ત્રીઓ દંડથી બંધી જઇને વૈદો અને દારૂગોળો અત્યથ લઈ કેાઇ આલ્ચન સંસ્કરમાં ફસાઇ પડે છે. પહેલાં રશીયાની અનાના ઇસ્પીતાલમાં આવતી સ્ત્રી દરદીઓમાંની મેંદેડે ત્રીસ ટકા ગર્ભપાત છૂપી રીતે કરીને વહોરી લીધેલાં નકામાં દુખથી પીમાતી હતી. આ સંખ્યા બેતાં સોવીએટ સરકાર ગમછી અને પરિણામે તેને આ કાયદો કરવો પડ્યો. કાયદાનું પરિણામ એ આંખું કે ગર્ભપાત કરનાર સ્ત્રીઓ વાસ્તે એક અલગ દવાખાનું બોલવામાં

આવ્યું; અને એક હોંશીઆર ડાક્ટરને એ કામને માટે રોકવામાં આવ્યો. આ બંન્નવા પછી ગર્ભપાતની સંખ્યા ઘટવા લાગી છે. અને એને અંગે પેદા થતી, સ્ત્રીઓની બિમારીઓ તો લગભગ તદ્દન નાશ પામી છે. અને મંભવ છે કે વખતના વહેવા સાથે ગર્ભપાત પણ અટકી જાય.

આ ઉપરાંત રાષ્ટ્રની તંદુરસ્તી વધારવા બીજા કેટલાક પ્રયત્નો પણ થઈ રહ્યા છે. તંદુરસ્તીનું પ્રમાણુપત્ર મેળવ્યા પછીજ દરેક પુરુષને સ્ત્રી પરણી શકે; અને બીજાને ગરભીનું દરદ લાગૂ પાડનાર ગુન્હેગાર ગણાય એવા કાયદા પણ લાગ્યા છે.

ત્યાં લગના કાયદા બહુ વખાણવા લાગ્યા છે. ત્યાંના કાયદા અનુસાર દરેક બાળકને એના પિતા પાસેથી પોપણ મેળવવાનો અધિકાર છે. જો એનાં પિતા તેમ કરવા ના પાડે તો એની માતા કાયદાનો આશ્રય લઈ પિતાના પતિને પોપણ કરવાની ફરજ પાડી શકે છે. બાળક કાયદેસર છે કે ગેરકાયદેસર, લાખ પહેલાંનું છે કે પછીનું એ વિશેની દલીલો સરકાર આગળ ચાલી શકતી નથી.

આ ઉપરાંત સ્ત્રીઓ અને બાળકોના ભલાને માટે ત્યાં નીચેની સંસ્થાઓ સ્થાપવામાં આવી છે:-

(૧) ગર્ભવતી સ્ત્રીઓને સલાહ આપનારી સંસ્થાઓ: આ સંસ્થાઓને ઉદ્દેશ ગર્ભવતી સ્ત્રીઓએ કેમ રહેવું, વર્તવું, ખાવું, પીવું વગેરે શીખવવાનો છે. ગર્ભવતી સ્ત્રી જો માંદી પડે તો તેને તેમને મારેનાં ખાસ દવાખાનામાં મોકલવામાં આવે છે. અને ત્યાંના દાકતરો એની ખૂબ કાળજીથી સંભાળ રાખી ગર્ભને કેાઇ પણ જાતની ઈજા ન યાય અને પ્રયત્ન સહેલાઈથી થાય એ વાસ્તે મોખ ઉપાય લે છે.

(૨) કામદાર સ્ત્રીઓ અને બચ્ચાં

વાળી પેદાર સ્ત્રીઓ માટેની સંસ્થાઓ. ગર્ભવતી સ્ત્રીઓ પોતાની સુરાવડ પહેલાંની અને પછીની બન્ને મહિનાની રજા આ સંસ્થાઓમાં ગાળે છે. ત્યાં એમને આરામમાં રાખવામાં આવે છે. અને ખૂબીયે કેમ ઉછેરવું તે શીખવવામાં આવે છે.

(૩) બાળકો માટેનાં નર્સિંગ હોમઃ આ ગૃહો અને સંસ્થાઓમાં બાળકોની તંદુરસ્તી કેમ જાળવવી એ વિશે યોગ્ય સંભાળ લેવામાં આવે છે. એ સંસ્થાઓની દાખલો દરેક ઘેર જઈ બાળકોને તપાસે છે, અને દરેકના શરીરની સ્થિતિ અનુસાર તેની માતાને યોગ્ય સૂચના આપે છે; અને તે પ્રમાણે એની માતા અશક્ત હોય તો એ બાળકને નર્સિંગ હોમમાં લઈ જાય છે.

(૪) મોથી જાતની સંસ્થાઓ કામદાર સ્ત્રીનાં બાળકોની સંભાળ રાખે છે. કામ પર ગયેલી સ્ત્રીઓ પોતાનાં બાળકો એ સંસ્થાને સોંપે છે; અને પોતે પોતાની નોકરી ઉપરાંત ઘરકામ પણ કરી લે છે. આ સગવડથી બાળકોનું પ્રમાણ ઘણું ધરી ગયું છે, કારણ કે આખો વખત બાળકની સંભાળ લેવામાં આવે છે.

(૫) બીજી સંસ્થાઓ એવી છે કે જે માથાપથી તથા દેવાયલાં અને અનાથ બાળકોનું પાલન પોષણ કરે છે. અને બાળકને ન્હાનાં હોય તો એને અને તેટલી રીતે માતા પિતાના પાલનના જેવુંજ સુખ આપવા પ્રયત્ન કરે છે.

આ ઉપરાંત બીજી અનેક સંસ્થાઓ છે. અને એ બધી સંસ્થાઓ તદ્દન મફત કામ કરે છે એનો લાભ લેનારને કાંઈ પણ શી આપવી પડતી નથી. આથી, અને રશીયા પ્રમાણમાં ઘણું ગરીબ દેશ હોવાથી, આ કાર્યમાં બહુ આગળ વધવાની ઇચ્છા હોવા છતાં સોવીએટ સરકાર સારી પ્રગતિ કરી શકતી નથી. પણ એટલું તો જરૂર સાચું છે કે રશીયાએ પોતાનાં સ્ત્રી બાળકો માટે જેવો ઉત્તમ પ્રયત્ન કર્યો છે, તેવો હાલ સુધી કોઈ પણ રાષ્ટ્રે કર્યો નથી. ૧૯૧૮ ની રાજ્યક્રાંતિ પહેલાં રશીયામાં સ્ત્રીઓને માટે ૩૪ સંસ્થાઓ હતી. હાલ સોવીએટ સરકારે સ્ત્રીઓ અને ધાત્તાં બાળકો માટે ૧૬૦૦ સંસ્થાઓ, ખૂબીયે પાળવાને માટે ૬૫૮ નર્સિંગ હોમ, સ્ત્રીઓ ને બાળકોનાં સલાહકાર ૪૪૦ દવાખાનાં અને ગર્ભવતી સ્ત્રીઓને માટે ૪૦ દવાખાનાં કર્યાં છે. આ ઉપરાંત આ વિષય પર પ્રજામત કેળવવા માટે વ્યાખ્યાનકારો, પ્રદર્શનો, સીનેમા, નાટકો વગેરે પણ રોકવામાં આવ્યાં છે.

આ વાંચ્યા પછી કોણ રશીયાને સમ્યક્તાનું કે સ્ત્રીસન્માનનું વિરોધી કહી શકે ? જે સ્ત્રી સન્માન ફુનીઆના બીગમ* રાષ્ટ્રોએ જાળ સુધી ખતાવ્યાનો દાખલો નથી તે સોવીએટ રશીયાએ દાખવ્યું છે; અને તેમ કરીને પોતાને સંસ્કૃત રાષ્ટ્રોનીટાએ મૂક્યું છે. x

* બૃહા બૃહા અહેવાલો અને પુસ્તકોને આધારે—લેખક.

રનેહ પૂર્ણા

(આશુ વાર્તા)

લેખક: શ્રીચત્ર ગોકુલદાસ દારકદાસ રાયચુરા.

પ્રકરણ આડમીશમું.

કસોટી.

આખમાં નવી કમ્પનીના શેરોનો મુંઝવે મોટો આવ્યો. રનેહ પૂર્ણાના લાઇ મનદરલાલ પણ કમ્પની સંલગ્ન છે. આ કમ્પાનિમાં આવી ગયો. તેણે મોટી સંખ્યામાં શેરા ખરીદ્યા.

હતી. અમરલાલ બેસી જવાથી હિસાબે તેને મોટી ખોટ થતી હતી. પોતાના વારસામાં મૂકેલા પૈસાએ તે અત્યાર પૂર્ણ આનંદમાં જીવન ગાળતો હતો.

પોથી ને સાદુ જીવન ગાળતાં ગાળતાં આ નવા શેરોમાં લોકોને સારી કમાણી કરતા લોકોનો રાક્ષસી ચપ્પાન તેને પોતાના તરફ ખેંચી ગયો. રાજકોટમાં બીજા ઘણા માણસો કંપનીઓના શેરોમાં સાઈ કમાયા છે, અમુકને એકે લાખ રૂપિયાનો નફો થયો અને અમુક તો બીજારીમાંથી તવંગર થયો. છતાં હવે આવનારી વાતોથી મનદરલાલે આ નવી ઉપાધિ શરૂ કરી કેટલાકે પહેલેજ તકે પૈસાદાર થઈ જવાની વાતો કરતા ત્યારે મનદરલાલને પહેલેજ ફટકે ખોટ ગઈ. નહેણે વ્યાપારનાં સાહસ ખેડ્યાં ન હોય, નહેણે વ્યાપારી તરવમાં રહેલી જોખમદારી જોઈ ન હોય, નહેણે વ્યાપારમાં આવતી ખોટ વિશે

વિચાર પણ કર્યો ન હોય એવી વ્યક્તિને બ્યારે પહેલેજ સપાટ મોટી ખોટ ખમવી પડે છે ત્યારે તેની છાતી બેસી ગય છે. મનદરલાલની આવીજ હાલત થઈ. પોતાના જીવનમાં પહેલીજ વાર આ આર્થિક ફટકો તેણે અનુભવ્યો.

મનદરલાલ બહુ ગભરાયો. એક તો પૈસાના પૈસા ગયા ને બીજા જનસમાજમાં પોતાની મરકરી થતી જોઈ તેને બહુ લાગી આવ્યું. બીજાના દુઃખમાં બીજાની મુશ્કેલીઓમાં આનંદ માનનારા સમાજને મનદરલાલના આ પ્રસંગે કુથલી કરવાનો નવો ખોરાક આપ્યો. 'દાઝવા પર ડામ' દેવા જેવી આ વાતોએ મનદરલાલને રાજકોટ છોડવાનો વિચાર કરાવ્યો. જો નવા શેરોમાં વધારે પૈસા ભરવાની માંગણી થશે તો પોને વધારે મુશ્કેલીમાં આવી પડશે એમ તેને લાગ્યું. એમ તેમ કરી પૈસા તૈયાર કરી રાખવા માટે તે ઈતેજાર હતો. 'વૃંદાવન' બાગપર તેને પૈસા મળી રોકે એમ હતું પણ વ્યાપારના આ બિનઅનુભવી યુવાનને એ કાર્ય બહુ મુશ્કેલ લાગ્યું.

જીવનલાલે પોતાના મિત્રની આ મુશ્કેલીઓ ટાળવા માટે એક યા બીજી રીતે મદદ

માટે હાથ લંબાવ્યો. સ્નેહપૂર્ણો વિષેની લાલચે
હેની એ મદદો નિર્દોષ નહિ પશુ સદાપ
બની. આ તક સાધી, સ્નેહપૂર્ણો પોતાની થાય
એ માટે હેણે વિવિધ પ્રયત્નો આદર્યા. હેણે
એક પૈસાવાળાને પોતાના પક્ષમાં લીધો અને
એકથી લાખ રૂપિયા પોતાના નામ પર મળી
શકે તેવી ગોઠવણ કરી તે મનહરલાલ પાસે
આવ્યો.

“ મનહર ! ત્હારી આખર સાચવવા મ્હે
તજવીજ કરી છે. ”

“ જીવનલાલ ! મ્હને અનુભવ થયો છે
કે મૈત્રિ શબ્દનો આપણે બહુ ખોટો ઉપયોગ
કરીએ છીએ. માફ કરજે. ત્હારા ઉપર નથી
પશુ બીજા ધણા સંપત્તિવાન મિત્રો કે જેઓ
ને હું આજમુઘી મ્હારા આત્મજંબુઓ માન-
તો હતો તેઓએ મ્હને નિરાશ કર્યો છે. મ્હારા
પર પ્રાણ પાચરતા હોય તેવી ખંડારથી નિત્ય
લાવના દેખાડનારા આ મિત્રો આજે મોહું
પણ દેખાડતા નથી ! જ્યારે મ્હારા હેમની
સાથે એકએક બોટો યધ જાય છે ત્યારે જે
આંખોમાં સ્નેહ હતો ત્યાં આજે શરમનો
છાંટો પણ રહ્યો નથી ! જે મિત્રોનાં હૃદયો
રસભીનાં લાગતાં હતાં તે આજે લુપ્તાં સુકાં
દેખાય છે. હું અત્યારમુઘી એમ માનતો
હતો કે મ્હારે ધણા મિત્રો છે પણ આજે એ
શબ્દને શોભાવી શકે એવું કાંઈ દેખાતું નથી. ”
મનહરલાલે દુઃખની વરાળ બહાર કાઢી.

“ ત્હારી વાત ખરી છે, બહુજ થોડા
માણસો મિત્રતા પદને લાયક છે. ” જીવન-
લાલે મનહરલાલની વાતને ટેકો આપ્યો.

“ જીવનલાલ ! આ અનુભવ બહુ કડવો
છે. સાથે રમ્યા, સાથે ખેલ્યા. સાથે અનેક
આનંદો અનુભવ્યા, સાથે રહી દિલથી દિલ
આપ્યાં-એ મિત્રો જ્યારે મદદ કરવાને બદલે
આપણે માટે ખરાબ વાતો ફેલાવે તો તેના
જેવું શોચનીય બીજું શું હોઈ શકે ? ”

મનહરલાલ આ શબ્દો બોલતાં બોલતાં બહુ
દુઃખી દેખાયો.

“ મનહર ! દુઃખી થવાનું કંઈ કારણ
નથી. તું માને તો, મ્હે ત્હારે માટે એક તજ-
વીજ કરી છે. ”

“ શેની તજવીજ ? ”

“ ત્હને જોઈએ તેટલા પૈસા હમણાં
મળશે. જ્યારે પાછા શેરનાં ભાવ વધે ત્યારે
તે પૈસા પાછા આપી તું છૂટો થઈ આ આક-
તથી બચી શકીશ. ” મનહરલાલના મુખ પર
થતા ફેરફાર ખારીકામથી જોનો જીવનલાલ
બોલ્યો.

“ એ પૈસા આપનાર કાણ છે ? ” મન-
હરલાલે સીધો પ્રશ્ન કર્યો.

“ તે હું ત્હને કહી શકતો નથી પણ તું
એ પૈસા ખુશીથી મેળવી શકીશ. ”

“ પૈસાના વ્યાજનું કેમ ? ”

“ પૈસા આપનાર વ્યાજલેવા નથી માંગતો
એટલુંજ નહિ પશુ પૈસા ગમે તેટલા મોડા
મળે તેની પણ પરવા કરતો નથી. માત્ર એક
શરત તે કરવા માંગે છે. ”

“ શી શરત ? ”

“ હું કહું તે શાન્તિથી સાંભળજે.
ત્હારા દિલનીજ વાત છે. જે માણસ ત્હને
પૈસા આપે છે તે આપણી શાંતિનો એક
ખાનદાન ને બચેલો ગણેલો યુવાન છે. ત્હારા
જેવડી ઉંમરનો અને મ્હારા જેવોજ છે.
હેની ધચ્છા છે કે તે ત્હને મદદ કરે તેના
બદલામાં ત્હારે સ્નેહપૂર્ણના હાથ તેના હાથમાં
મૂકવો. ” જીવનલાલે કહેવાનું હવે તે બહુ
સફાઈથી કહી દીધું.

ઉપરથી મેરું પર્વત તૂટી પડતો હોય તે
પોતે નીચે દબાતો હોય તેવી ચિત્રરેખાઓ
મનહરલાલના મુખપટ પર દેખાઈ.

“ જીવનલાલ ! તું અને એ માગણી
કરનાર યુવાન બન્ને દિવાના થયા છો. ”
તું હમેશનો જીવી રહ્યો. ત્હારા દિલની

આ વાત કહેતાં તું મને દિવાનો કહે તેની મને બીજકુલ પરવા નથી, પણ અત્યારે એક મિત્ર તરીકે મારી દરજ બળવી મારે મને તેમ કરી આ આકતમાંથી તને બચાવવાનો છે. ”

“ જોનેને વેચી હું પૈસા કહું ? ! ને આ આકતમાંથી બચું એમ તું કહેવા માગે છે કેમ ? ”

“ એમાં મેચવા જેવું શું છે ? તારે ક્યાં એ પૈસા પાડા નથી આપવા ? ”

“ તારી તો અક્કલ બહેર મારી ગઇ છે. પૈસા લેવા માટે સ્નેહપૂર્ણને પૈસા આપનાર સાથે પરણાવવી એનો અર્થ શું ? ”

“ તું એમ માને તો તને કામ રોકતું નથી પણ એ આમ નહિ કરે તો તારે માટે બીજો ઉપાય શું ? ”

“ જીવનલાલ ! તમે મને હજી ઓળખ્યો નથી. બપો મરીશ-નોકરી કરી પેટ ભરીશ-કદાચ મજૂરી કરવી પડે તો તે પણ કરીશ પણ પૈસા લેવા માટે જોનેને વેચવા જેવું નરાધમ કામ આ મનરલાલ કદાપિ નહિ કરે. ” મનરલાલ ઉરકેરાયકો દેખાયો.

“ સાંત થા. મનહર ! તું સ્વમજા ના, ઉતાવળ કર્યા વગર આ આખા પર ધીરજથી વિચાર કર. જે યુવાન પૈસા આપે છે તે યુવાન દરેક રીતે સ્નેહપૂર્ણને લાયક છે અને..... ”

“ બસ વધારે વાત નહિં કર. સ્નેહપૂર્ણને પરણાવવા માટેની યોજના મારા પિતાની છેલ્લી ઇચ્છા મુજબજ થશે. સાક્ષાત્ દેવ સ્નેહપૂર્ણની માગણી કરે તો પણ મારા પિતાની આજ્ઞા પ્રમાણે સ્નેહપૂર્ણની ઇચ્છા ન હોય તો હું એ દેવને પણ ના કહું એવો માણસ છું. ” જીવનલાલને બોલનો અટકાવી મનરલાલ બોલી ઉઠ્યો.

આ અર્થો આસે છે એટલામાં બહાર તારવાળાનો અવાજ સંભળાયો.

“ આ આપનો તાર છે ” એમ કહી પરબીરીયું આખી તારવાળાએ મનહરલાલની સદી લીધી.

તાર દોડી મનહરલાલે વાંચ્યો. “ તમારે માટે અડીસોના પગારથી નોકરી તૈયાર છે. તુરતમાં દિલ્લી આવો. ”

પ્રકરણ ઓગણચાળીસમું.

શ્રીસમાજનો વાણિકાત્સવ.

કુપિંજલા જેમ સ્નેહપૂર્ણના સહવાસમાં આવતી મઠ તેમ તેમ એકજ વાતપર લેતું હજી ચોટતું ગયું કે સ્નેહપૂર્ણ પસંતની થાય તો કેવું વાંદ ?

કુપિંજલાને સ્નેહપૂર્ણ બન્નેમાં સખીલાવ વધતો ગયો, એક બીજીની ખાનગીમાં ખાનગી વાત પણ ન્યામુત્રી એકમેકને કહે નહિ ત્યાંમુધી બન્નેને,

એન પડતું નહિં. સ્નેહપૂર્ણની સંસ્કારિતાપર કુપિંજલા મોહી પડી હતી. વસંતને સ્નેહપૂર્ણનું જોડું જો લખત્રચિથી લેગાય તો મુજબાલને ઉત્તમ દંપતીજીવનનું દર્શન થાય એ વિચાર તે દમશેા પોતાના પતિ સમક્ષ મૂકતી.

આજે શ્રીસમાજનો વાણિકાત્સવ હોવાથી રાજકોટની સુંદરીઓ આનંદમાં ડાલતી હતી. ઘૂંઘટપટમાં જીવન ગાળનાર કાઠીયાવાડી સ્ત્રીઓમાં આ શ્રીસમાજથી દર્ધ નવિન

જગૃતિ આવી હતી. આ સ્ત્રી સમાજની સ્થાપક એક વિધવા નાગર બહેને જ્યારે આ સંસ્થાની સ્થાપના કરી ત્યારે લોકો, ‘ સ્ત્રીઓના તે વળી સમાજ કેવા ? ’ ‘ સ્ત્રીઓ ભાષણ આપી શું ઉકાળા દેશે ? ’ ‘ ભણેલી ભાઈ ભાણે ભૂલાવે ’ ‘ આ તો વંદી જવાના ધંધા છે ’ ‘ લાજ મર્યાદા મૂકી કંઈ ભાષણો અપાય ? ’ ‘ આ સમાજ તે સુધરેલું કુચલીખાનું ! ’ ‘ જો રખે ભૂલ કરી ત્હમરી સ્ત્રીઓને ત્યાં મોકલના ! ’ ‘ અમ્હે તો અમારી દીકરી વહુને હંબરા બદાર પગ મૂકવા દેનાજ નથી ’ ‘ સ્ત્રીઓને તો પગ નીચેજ રખાય. એને તે વળી આવા સમાજ હોય ? ’ ‘ આ સમાજમાં જવું એ આપણા આપદાદાની આજરને કલંક લગાડવા જેવું છે ’ ઇલાદિ વાક્યો બહેને જેમ કાવે તેમ બોલતા. સંસ્થાની સ્થાપકે આવાં વાક્યોથી નિરાશ ન થતાં પોતાનું જનસેવાનું કાર્ય આજી રાખ્યું. લોકો ગમે તેમ બોલે પણ પોતાનો ઉદ્દેશ હંમેશા હોવાથી જરૂર હતેજ મળશે એમ ખાત્રી હોવાથી આ નાગર બહેને પોતાનું આશુ જીવન આ સમાજને અર્પ્યું.

ધીમે ધીમે આ સંસ્થાનો લાલ કેટલીક ભણેલી બહેનોએ પોતાની અંભણ બહેનોને અપાડ્યો. લાજ ને ઘૂંધટમાં રહેતારી નિરંદર સ્ત્રીઓને આ સમાજમાં આવતાં પોતાની સ્થિતિ માટે વિચાર થયો. અધિકારમાંથી પ્રકાશમાં આવતાં જે ચેતનયુક્ત ભાવના પ્રકટે છે એ ભાવના કેટલીક સ્ત્રીઓમાં પ્રકટી. ભણવાથી વંદી જવાય છે એ વિચારને બદલે ભણેલી સ્ત્રીઓમાં ઉચ્ચ ચારિત્ર્ય બંધાય છે અને સુખીને ઉપયોગી જીવન તો ભણેલી સ્ત્રીઓજ ગાળે છે એમ ખાત્રી થતાં ઘણી બહેનો આ સંસ્થામાં જોડાઈ.

યોગ વખતમાંજ રાજકોટના જનસમાજને આ સંસ્થા ઉપયોગી લેખાઈ. ઘણા ઘરને

આંગણેથી કુચલી ને નિંદાનાં પુરાણ ઉડ્યા. ઘણાં કુટુંબોમાંથી મહાભારત જેવાં યુદ્ધ બુલાઈ ને તેને બદલે શાંતિ, સુખ ને સંતોષ આવી રહ્યાં, જે ઘરમાં નિત્ય વર વહુની લડાઈ થતી હતી ત્યાં આજે તું મ્હારી ગૃહદેવી ને ત્હમે મ્હારા ગૃહદેવ એ ભાવનાનાં પુસ્તકો વંચાવાં શરૂ થયાં. જે ઘરમાં કુટુંબને ગામની નિંદા નિરંતર સંભળાતી ત્યાં આજે સંપૂર્ણ રાસ રમાતા ને આનંદ ગોઠી ચંતી દેખાઈ.

આ સમાજને સ્નેહપૂર્ણા ને કષિંજલાની બહુ સારી મદદ મળી. સ્ત્રીસંમાજની ઉપયોગિતા જે કોઈપણ વધારે પ્રમાણમાં દેખાડી હોય તો તે આ બંને સખીઓના ઉત્સાહનું જ પરિણામ હતું. આજના વાર્ષિકોત્સવમાં સહનું લક્ષ આ બંને સખીઓ તરફ વખતો વખત ખેંચાતું હતું. બ્રહ્મચારિણીના તેજમાં સ્નેહપૂર્ણાનું નયનતેજ પ્રકાશતું હતું. વાણીમાં મધુરતા, હૃદયમાં પ્રેમ ને કર્તવ્યમાં સચ્ચાઈ આ ત્રણેય ગુણોથી સ્નેહપૂર્ણા સમક્ષ સર્વ કોઈ ઝાંખું લાગતું.

ઘણી યુવાન સ્ત્રીઓ સ્નેહપૂર્ણા જેવી પોતાની બહેન હોય તો સારું એમ ઇચ્છતી. કેટલીક શ્રદ્ધાઓ પોતાની પુત્રવધૂને સ્નેહપૂર્ણા જેવી જેવા તલસતી ને કેટલીક તો સ્નેહપૂર્ણા જેવું પુત્રીરતન પ્રાપ્ત થાય એવા અભિલાષ પોષતી.

વાર્ષિકોત્સવનો કાર્યક્રમ શરૂ થયો. ન્હાની આલિંગ્ય એ ઇશ્વરસ્તંબન કર્યું, ત્યાર પછી ટૂંકાં ટૂંકાં ભાષણો, સંવાદ વિગેરેનો કાર્યક્રમ પૂરો થયો. દશ વર્ષ પહેલાંના રાજકોટમાં ને આજના રાજકોટમાં સર્વને બહુ તફાવત લાગ્યો. સ્વચ્છતા, સુધડતા ને સ્નેહનાં દર્શન સર્વને થયાં. આશા, અભિલાષ ને ઉત્સાહની રસભેળ ઉજળી. ‘ જેને સારી પુત્રી થતાં આવડે તેજ સારી પુત્રવધૂ થઈ શકે એ વિષય પર ચર્ચા શરૂ થતાં સર્વેએ અનિરા આનંદ અનુભવ્યો.

કપિંજલા આ આનંદમાં અવસ્થાને
હતી, સ્નેહપૂર્ણાના મુજ તેજ પર આગે લેને
કંઈ ઉણપ લાગી. આ ઉણપ દૂર કરવા તેણે
પ્રયત્નો આદર્યા. વાર્ષિકોત્સવનો સર્વ કાર્યક્રમ
પૂરો થતાં તેણે સ્નેહપૂર્ણાના હાથમાં દિવરખા
મુક્યું. પોતે ગાવા માટે તૈયાર થઈ. સહુ કોઈ
એ આ કાર્ય તાળાઓથી વધાવી લીધું.
અવસ્થા જેવાંતી સ્નેહપૂર્ણાથી કોઈપણ રીતે
ના કહી શકાય તેમ નહોતું. દિવરખાના મુદ્દ
તાર પર મુદ્દ અંગુલિઓ ફરી ને કપિંજલા
કોકિલા શી રહી.

પ્રિયતમ પ્રેમી હો પ્રિયતા,

જગત પ્રેમી થશે ક્યારે ?

ઉમારો હસ્ત મુજ ગ્રહીતે,

જગત ઉદારશો ક્યારે ?

સ્વામી મમ સાથી મુખદુઃખના,

જગત સાથી થશે ક્યારે ?

મદને સન્માર્ગ દોરો હો,

જગતને દોરશો ક્યારે ?

દિવરખા વગાડતી સ્નેહપૂર્ણાની અવસ્થાતા
દૂર થતી દેખાઈ, કપિંજલાએ એ પારખી
જઈ પ્રસન્ન મુખે ગાવાનું ચાલુ રાખ્યું.

કવિ, વક્તા ને સાક્ષર હો,

નિરક્ષર તારશો ક્યારે ?

સદા જ્ઞાની ગણાઓ હો,

સુવિદ્યા આપશો ક્યારે ?

વીરોના શૌર્યપૂર્વક હો,

રણંગણ ચોબરો ક્યારે ?

કિતાબો ખૂબ ખોલી છે,

દુઃખી દિલ વાંચશો ક્યારે ?

ગૃહે સ્વરાજ્ય ધ્વજો હો,

સ્વરાજ્યે રાજશો ક્યારે ?

પ્રિય મુજ સર્વ આશા હો,

જગત આશા થશે ક્યારે ?

સ્નેહપૂર્ણાની અવસ્થાતા તદન ઉઠી ગઈ.
કપિંજલા ગાતી બંધ પઠી પણ સ્નેહપૂર્ણાની
રસઅંગુલિઓ રસરાણુકાર છેડતી. દિવરખાના
તાર પર ફરી રહી. 'ક્યારે ?' એ પ્રશ્ન
દિવરખામાં ફરી ફરી ગાળ્યો ને સાંભળનાર
ના હૃદયમાં એજ ભાવના રમી રહી કે
'જગત આશા થશે ક્યારે ?'

કપિંજલા ને સ્નેહપૂર્ણાની બેઠીથી સર્વ
મુખ્ય થયાં.

વાર્ષિકોત્સવ ખતમ થાય તે પહેલાં સ્ત્રી
સમાજની સ્થાપક બહેને સ્નેહપૂર્ણાને કપિં-
જલાની આ સંસ્થા ચલાવવામાં મળેલી ઉદાર
મદદ માટે ઉપકાર માન્યો.

કાલથી અમ્હે અમ્હારી પાડોસણ બહે-
નોને અલિં જરૂર લઈ આવશું એવો નિયમ
કરી ધણી નવી આવનાર સ્ત્રીઓ ઉત્સાહ
બરી પાછી ફરી.

"આજ તારામાં અવસ્થાતા ક્યમ
દેખાય છે ?" ધર તરફ પાછી ફરતી કપિં-
જલાએ સ્નેહપૂર્ણાના હૃદયની વાત બણવા
પ્રયત્ન કર્યો.

"હું તારે ત્યાં આવું છું. જે કહેવાનું
છે તે તને ત્યાં કહીશ."

પ્રકરણ ચાળીશમું.

હું ખ કે સુખ ?

“કુંયમ બહુ વાર લાગી ? હું તો ત્હમારી રાહ બેઠ બેઠ ચાક્યો. ચાલો હવે રેસ-કોર્સ તરફ ફરવા આવશે કે ?” ધરમા દાખલ થતી કપિંજલાને સ્નેહ-પૂર્ણાની રહામે આવી

સુમનલાલે હસતાં હસતાં ફરવા આવવા સચન્યું.

“આજે અમ્હારે તો ફરવાથી પણ અધિક આનંદ ઘેર બેઠાં લેવા છે.”

“હા હોય હોય ! બન્ને સખીઓ અવ-તાર રૂપ છે !” આમ કહેતો સુમનલાલ ફરવા માટે ઘરબહાર નીકળી પડ્યો.

સ્નેહપૂર્ણા અને કપિંજલા જરા સ્વસ્થ થઈ વાતે વળગે તે પહેલા વિજયા નામની કપિંજલાની પડોસણુ આવી યતી.

“આજ તો બહુ રોકાયાં ? એવું તે એ સ્ત્રી-સમાજમાં શું છે કે ત્હમે ત્યારે ને ત્યારે ત્યાજ શું ચાપલા રહો છો ?”

પડોસણુના આ પ્રશ્નનો જવાબ આપી વાત લંબાવવાની ક્ષમ્તા કપિંજલાની નહોતી એટલે ત્હેણે હુંકમાંજ પતાવ્યું.

“આજની સભા બહુ સારી હતી તેથી જરા વાર લાગી.”

“અરે, હા ! હું ક્યાં એ સભાને સારી નથી કહેતી ? મ્હારું તો કહેવું એવું છે કે ત્યમ ભક્તગન રામને જપે તેમ ત્હમે આ સભા માટે કરો છો.” વિજયાએ નકામી વાતો શરૂ કરી.

“ત્હમારું કહેવું બરાબર છે.” કપિંજલાએ હુંકમાં પતાવ્યું.

“એ તો બહુ ઠીક ! પણ આ પૂર્ણા બ્લેન કેમ આજે દીકરીર દેખાય છે ? ભાઈને

શેરના ધંધામાં મ્હોટી ખોટ ગઈ તેથી કે ?” સ્નેહપૂર્ણા રહામે ટગર ટગર બેતી વિજયાએ પ્રશ્ન કર્યો.

આ પ્રશ્નથી મ્હોટો આંચકો લાગ્યો હોય તેમ અમકીને સ્નેહપૂર્ણા નિરૂતર રહી.

પોતાના પ્રશ્નનો જવાબ ન મળતાં વિજયાએ બીજી વખત સીધો પ્રશ્ન કર્યો “કેટલી ખોટ ગઈ ?”

કપિંજલા આ પ્રશ્નથી અચંબો પામી સ્નેહપૂર્ણાને લાઘવે શેરખગરમાં ખોટ ગઈ એવી કંઈ વાત પોતે જાણતી નહિ હોવાથી સદજ ગુસ્સાસહિત તે બોલી ઉઠી.

“વિજયા ! તું પણ એક છવતું છાપુ છે ! બનાવરી વાતો ત્હારે મોઢેથી હમેશાં બહાર પડે છે.”

“હું મરું, જે ખોટું બોલતી હોઉં તો, આખા રાજકોટમાં આ વાત જાણીતી છે. કે મનહરભાઈને શેરના ધંધામાં મ્હોટી ખોટ છે,” વિજયાએ પોતાની વાત સાચી ફરવા પુરાવો આપ્યો.

વિજયાની વાતથી સ્નેહપૂર્ણાની મુખમુંઝામાં જે જે ફેરફારો થયા તે કપિંજલાએ પારખી લીધા. આ વાત એટલેથીજ અટકે તો ઠીક આમ ધારી કપિંજલાએ પોતાની પડોસણુને પતાવવાની પેરવી કરી.

“વિજયા ! એ તો દરો. વ્યાપાર ધંધો છે. જે આજે ખોપ તે કાલે કમાય. મ્હારે ત્હને જે કહેવાનું છે તે તો હું વિસરીજ ગઈ.” કપિંજલાએ આટલી વાત નાંખી.

“શું ?”

“તું તો હજી એવીને એવી રહી પણ ત્હારી જોડણી વાંચતાં લખતાં ચીખ્યા છે ત્હેને આ અમારી આજની સમાનો કાર્યક્રમ પહોંચાડે છે એટલું મ્હારું કામ કરવાનું છે.”

“ લાવો હું લઈ જઈશ. ”

“ લઈ જઈશ એમ નહિ ! હેમણે
મને તુરત મોકલવા કહ્યું હતું તો હમણાં
હમણાં જઈ જા. ”

કપિજલા પોતાને દૂર કરવા ઇચ્છે છે
એ વાત વિજયા સ્વમજી ગઈ. આ બંને
સખીઓ વચ્ચે પોતે અંતરાધાર છે. એમ
જાણતાં તે પોતાની જોડાણીને આવવાનો
કાર્યક્રમ કપિજલા ખાસેથી લઈ જતા હોઈ.

“ પૂર્ણા બહેન ! મારા કહેવાથી તમને
ખોટું લગાડ્યો નહિ. મેં તો જે સાંભળ્યું
તે તમને કહ્યું. ” જતાં જતાં વિજયા
ઓળી.

“ એમાં ખોટું લાગવા જેવું કંઈ નથી.
મામને મોટું કંઈ ગરબું બંધાય છે ? ”
એવપૂર્ણાએ શાન્નિયા ઉત્તર આપ્યો.

વિજયા ગઈ. બંને સખીઓ એકસી પડી.

“ પૂર્ણા ! આ વિજયાએ કહી તે વાત
શું ખરી છે કે ગામગપાટો છે ? જ્યારે કોઈ
થોડું કમાણો હોય ત્યારે તે બહુ કમાણો છે
અને જ્યારે કોઈએ થોડું સરખું પણ ખોડું
હોય ત્યારે મોટી ખોટ ગઈ છે એમ કુચલી
ખોરા કહે છે. ”

“ બંધી વાત ખરી છે કપિજલા !
અમદાવાદ સુખી કુટુંબ દુઃખમાં આવી પડ્યું
છે. ” કહેતાં કહેતાં એવપૂર્ણાનું હૃદય ભરાઈ
આવ્યું.

“ એટલી બધી ખોટ ગઈ છે એમ ? ”

“ ખોટ તુરત પાડવા બહુ ભારે પડે
એમ છે. ઈસા જય તેની દુઃખ વધવા નથી
કરતી પણ મનદરભાઈ પર આવી જે અસર
થાય છે તેથી મને દુઃખ ઉપજે છે. ”

“ પણ મનદરભાઈને એ શું મુશ્કેલી ? ”

“ એમાં કોઈની ચતુરાઈ ચાલતી નથી
બહેન ! જે ચવાતું હોય તે કદાપિ કોઈથી
ચિંતા થયું છે ? ”

“ કેવું સાંત ને સુખી જીવન ‘ ગાળનાર’
સુન્દર કુટુંબ છે તેમાં આ ઉપાધિ કયાંથી ? ”
કપિજલાએ નિશ્વાસ નાંખ્યો.

ભાઈએ વ્યાપારનાં વ્યાજાં દુઃખો કોઈ
દિવસ જોયાં નથી તેથી તેનાં પર આ બનાવો
જે અસર કરી છે તે દૂર કાઢવા હું મથું છું
પણ કોઈ પણ રીતે એ દુઃખ દૂર ચાલ તેવો
સંભોગ દેખાતો નથી. ”

“ તું કહે તો હું એમને કહી પેસાનો
જોગ કરાવી આવવા ગોકવલ્ય કરે. ”

“ નહિ નહિ ! કોઈને એ વાત કરવાની
મનદરભાઈની ચોખ્ખી મના છે. કોણ જણે
ગામમાં આ વાત કયાંથી પ્રસરી ! ”

“ ગામ તો એવું જ છે. કોઈની સારી
નરસી વાત પધારીને કહેવામાં જ કેટલાકો
પોતાના જીવનનું સાર્થક માને છે. ”

“ આ વાતથી બીજું એક પરિણામ
આવવાનો ભય રહે છે. ભાઈ જાણશે કે ગામ
આ વાત જાણે છે તો તે અહિં રહેવાનું બીજ-
કુલ પસંદ નહિ કરે. ”

“ ગામ વાત કરે તો શું બામ છોડી
ચાલ્યા જવું ? ”

“ કપિજલા ! મનદરભાઈ જેવાને તો
ચાલ્યા જવું જ પડે. તેણે હૃદય બહુ દુઃખી
જણાય છે. લોકો વાતો કરે તે તે સાંભળી
શકશે નહિ એમ હું માનું છું. ”

“ મજા તારા ભાઈને આ દુઃખ બમ-
વાતું સામર્થ્ય આપે. બીજારા વસંતભાઈના
કુટુંબની વાત તું કયાં જાણતી નથી. હેમણે
દુઃખમાં દિશાત રાખી તો બાળે બધું ઠીક
ઠીક છે. ”

વસંતનું નામ સંજુનાં એવપૂર્ણા દુઃખમાં
પણ ખુશ થઈ.

“ હું તને પૂછવાનું બુદ્ધી ગઈ. હાલમાં
વસંતભાઈનો કંઈ કામગીરી છે કે ? ”

કપિજલા એવપૂર્ણાને બીજી વાત ચાલે

જોઈ આનંદ પામી હોતી ઇચ્છા હતી કે સ્નેહપૂર્ણા પોતાના કુટુંબપર આવેલું દુઃખ ભૂલે તેથી આ પ્રશ્ન હોયે ઝીલી લીધો.

“ હીક યાદ આવ્યું. પૂર્ણા હું ત્હને એ બાબતમાં તો વિસરી ગઈ. મહે વસંતલાલને કાગળ લખ્યો હતો ત્હને જવાબ લાંબે વખતે હમણાંજ આવ્યો. ”

“ શું લખે છે ? ”

“ શું લખે છે તેના સાર કહું કે આખો કાગળ વંચાવું. ” કપિંજલાએ હસતે વદને પૂર્ણા તરફ કટાક્ષ ફેંક્યું.

“ ત્હને જેમ હીક લાગે તેમ કર ” કહેતાં કહેતાં પૂર્ણાના ગાલપર શરમના ચેરડા પડ્યા.

“ મ્હને તો આખો પત્ર ત્હને વંચાવવો હીક લાગે છે. ”

કપિંજલાએ ટેબલના ખાનામાંથી એક પરબીડીયું કાઢી સ્નેહપૂર્ણા તરફ ફેંક્યું. સ્નેહ-સ્નેહપૂર્ણાએ તે સુન્દર રીતે ઝીલ્યું.

“ વાહ વાહ ! ઝીલતાં તો બહુ સાર આવડે છે. જ્યમ આ પરબીડીયું ઝીલ્યું ત્યમ જીવનના મોંઘા મૂલા લ્હાવા પણ ઝીલશે કે ? કપિંજલાએ સખીલાવે મીઠી મસ્કરી કરી.

કપિંજલાએ ફેંકેલા પરબીડીયામાંથી વસંતના સુન્દર અક્ષરે લખાયેલા પત્ર કાઢી સ્નેહપૂર્ણા મનમાં વાંચવા લાગી

“ એમ ન વંચાય ! હું સાંભળું તેમ વાંચ. એમાં એક ખુશ ખબર છે. ”

કંઈ સ્નેહભરી ખેંચતાણુ પછી સ્નેહપૂર્ણા-એ કપિંજલા સાંભળે તેમ વસંતનો પત્ર વાંચ્યો.

સા. જ્ઞેન શ્રી કપિંજલા જ્ઞેન !

ત્હમારો સ્નેહ ભર્યો પત્ર મળેલો. જવાબ લખવામાં મદિનાઓ ગયા છે તો ક્ષમા ચાચું છું.

ત્હમો દંપતી મ્હાર જીવન સુખી જોવા ઇચ્છો છો, એ હું ઘણા વખતથી જાણું છું.

હું એ માટે ત્હમારો બન્નેનો આભારી છું. હાલ તુરત તો ત્હમોએ લખેલું હું વાંચું છું એટલું જ દેખાય છે. મ્હારા અંગત જીવનના પ્રસંગો અનુભવી તથા બીજા સામાજિક પ્રસંગો જોઈ મ્હને આપણા સંસાર તરફ દયા આવે છે. હાલ તુરત લલિતાની જગ્યા ખાલી રહે તેમાંજ હીક છે એમ હું માનું છું. ત્હમે મૂચવેલું નામ હું ભુલીશ નહિ. કપિં-જલા જ્ઞેને પસંદ કરે તે પસંદગી ઉત્તમ હોયજ એમ ત્હમારે માટેનો મ્હારો અનુભવ કહે છે.

હાલ હું-કેટલાક સંજોગોને લઈ એ બાબતમાં કંઈ પણ નિશ્ચયાત્મક જવાબ આપી શકું નહિ. જ્યારે જયકુંવર રૂઢનુ નામ મ્હારા સ્મરણમાં આવે છે ત્યારે મ્હને તે મ્હને પર-જીવાર સુન્દરીને દુઃખી હાલતમાં જોઈ છું. દુઃખ ખમવું એ હીક છે પણ બીજી વ્યક્તિ-ને દુઃખી હાલતમાં જોવી એ મ્હારી શક્તિ હવે કશું કરતી નથી. વખત આવ્યે વખત-નાં વાળાં વાગશે માટે હાલ એ સવાલ અદ્ધર રાખું છું. એટલે યાદ રાખજે કે કપિંજલા જેમ કહેશે ત્યમ વસંતને કરવુંજ પડશે.

પરીક્ષાનું પરિણામ આજેજ જાહેર પડ્યું છે. હું બી. એ. માં પહેલા વર્ગમાં પહેલે નંબરે પસાર થયો છું. ત્હમે આ જાણી તે ખુશી થશોજ.

ત્યાં જે યાદ કરે ત્હને વહેમાતરમ કહેશે હાલ એજ.

લી. ત્હમારો બંધુ

‘વસંત.’

પત્ર પૂરો. ચતાં સ્નેહપૂર્ણા ઘડી પહેલાંનું સર્વ દુઃખ ભૂલી ગઈ.

“ ત્યાં જે યાદ કરે એટલે કોણ ? ” કપિં-જલાએ સ્નેહપૂર્ણા તરફ મીઠ મોંડી.

“ કોણ શું ? હું પોતે ! ” સ્નેહપૂર્ણાએ હૃદયિકા સખ્દમાં જવાબ આપ્યો.

ઈનામી ઉખાણું.

સંપાદિકા: જ્ઞેન ગ્રેમલીલા મહેતા-જી. એસ. સી.

હાલમાં અંગ્રેજી, વર્તમાનપત્રો તથા ચોપાનીઓમાં Cross-word puzzles આપવાની પ્રથા બહુ ચાલે છે. અહીં કરતાં પણ ઇંગ્લેન્ડમાં વધારે ચાલે છે. વાંચનારાંના આનંદને ખાતર એક નવતના શબ્દનાં ઉખાણા મૂકવામાં આવે છે. તેને એક ચોરસની અંદર ખાના પાડીને ગોઠવવામાં આવે છે. તે સાથે શબ્દોની અંદરના અક્ષરની સંખ્યા તથા શબ્દના અર્થ ઓપવામાં આવે છે. તે ઉપરથી વાંચનારે એ શબ્દો શોધી કઢાડવાના હોય છે-આને Cross-word puzzles કહેવાય છે. તેને માટે ઇનામી હરિશ્ચંદ્ર રાખવામાં આવે છે. એટલે જેના જવાબ બધા ખરા હોય તેને ચોપાનીઓ તરફથી ઇનામ મળે છે.

આવા ઉખાણા ગુજરાતીમાં ગોઠવીને જ્ઞેન ગ્રેમલીલા મહેતાએ મને મોકલ્યા છે. 'ગુણસુંદરી' ના વાંચનારાની ગમ્મતને ખાતર તે અમે નીચે આપ્યા છે. જે અંગ્રેજી શીખેલાં વાચકોએ અંગ્રેજીમાં આવાં ઉખાણાં જોયાં હશે તેને તો આ સમજતા વાર નહિ લાગે; પરંતુ જે અંગ્રેજી નહિ જાણતા હોય તેને માટે અમે નીચે સમજાવતી આપી છે.

ઉખાણા નં. ૧ નું ચિત્ર જોતાં જણાશે કે તેમાં એક મોટા ચોરસમાં સાત ખાનાં ઉભાં તથા સાત આડાં છે. જે ખાનાં કાળાં હોય તેમાં એકે અક્ષર નથી આવતો એમ સમજવું. ઐથી પહેલું એક નંબરનું ખાતું લખ્યું. તેની જમણી બાજુએ જોઈએ તો

ખીજાં છ ખાનાં ખાલી છે. એટલે તે લીટીમાં એક સાત અક્ષરનો શબ્દ હોવો જોઈએ તે શબ્દનો અર્થ 'વિજ્ઞાનનો અખતરો' એવો નીચે આપ્યો છે. માટે આપણે : એક સાત અક્ષરનો એવો શબ્દ શોધી કઢાડવો જોઈએ કે જેનો અર્થ 'વિજ્જાનનો અખતરો' થાય-આ શબ્દ 'રસાયન પ્રયોગ' છે નીચે જવાબમાં લખ્યો તો તેમજ છે. હવે એક નંબરના ખાનાની નીચે લખ્યો તેની નીચે ખીજાં બે ખાનાં ખાલી છે. પછી તો કાળું ખાતું આવે છે. એટલે ત્યાંથી શબ્દ પૂરો થયો. સમજવો; એટલે ત્રણ અક્ષરનો શબ્દ છે એમ સમજવું. ઉભા શબ્દોના અર્થમાં જોશો તો ૧ નંબર આગળ 'ફળેતી' એમ લખેલું છે. હવે આ ત્રણ અક્ષરના 'ફળેતી' અર્થવાળા શબ્દમાં પહેલો અક્ષર તો 'ર' છે. કારણ કે ઉપર જોયું તેમ 'રસાયન પ્રયોગ' શબ્દનો પહેલો અક્ષર પણ 'ર' નંબરના ખાનામાં છે. વિચાર કરતાં જણાશે કે આ શબ્દ 'રકાસ' છે. જવાબમાં લખ્યો તો તેજ છે.

હવે નં. ૫ થી શરૂ થતાં આડાં ખાનાં લો. ત્યાં માત્ર બે અક્ષરનોજ શબ્દ છે. કારણ કે પછી કાળું ખાતું આવે છે. આડાના નં. ૫ ના અર્થમાં જોશો તો 'એક પક્ષી' લખેલું છે. હવે આ પક્ષીનો પહેલો અક્ષર 'ક' છે. કારણ કે ઉપર કહેલા 'રકાસ' શબ્દનો 'ક' અક્ષર નં. ૫ ના ખાનામાં છે. માટે આ નવો શબ્દ તે 'કાગ' હોવો જોઈએ, જવાબમાં લખ્યો. હવે નં. ૧૧ થી

યતાં ઉભાં ખાનાં જુઓ. ત્યાં ત્રણ અક્ષરનો શબ્દ છે. ઉભા શબ્દોના અર્થમાં જોશો તો જણાશે કે નં ૧૧ આગળ 'સારી સ્ત્રી' લખેલું છે એટલે ત્રણ અક્ષરનો એવો શબ્દ શાધવો જોઈએ કે જેનો અર્થ 'સારી સ્ત્રી' થાય; તે શબ્દ 'સુરમા' છે એમ જવાબ જોતાં જણાશે. હવે આ ઉપરથી ખખર પડી કે નં ૧૧ થી શરૂ થતા આઠાં ખાનામાં પહેલો અક્ષર 'સુ' છે નં ૧૬ થી શરૂ થતાં ખાનામાં પહેલો અક્ષર 'મા' છે, અર્થ વાચતાં માલમ પડશે કે તે શબ્દો અનુક્રમે 'સુકાન, ' 'રજ' અને 'માલવિકાગ્નિ મિત્ર' છે. આ પ્રમાણે બધાં ખાનામાંથી શબ્દો શોધી કઢાડવાના છે. જે ખાનામાં નંબર લખ્યો હોય ત્યાંથી કોઇ શબ્દ શરૂ થઈ શકે; નંબર વગરનાં ખાનામાંથી શબ્દ શરૂ થઈ શકે નહિ. કાળાં ખાનામાં એક પણ અક્ષર આવતો નથી એમ સમજવું. તાં. શુ.]

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮

ઉખાણું નં ૧.

આઠા

ઉભા

૧ વિજ્ઞાનનો અખતરો	૧ ફજેતી
૫ એક પક્ષી	૨ પાણીનો જથ્થો
૬ એકઠું	૩ લંબાઇનું એક માપ
૭ સહેલું	૪ ગામડીઓ
૮ એક જનાવર	૮ એક શુભ પ્રસંગ
૧૦ ધનામી જમીન	૬ સ્વાભાવિક કચ્છા
૧૧ વહાણનો એક ભાગ	૧૧ મારી સ્ત્રી
૧૩ દોડીવાળો	૧૨ અંજન
૧૬ ઝીણું કણુ	૧૪ પરદેશ
૧૭ ગફલત	૧૫ પત્ની
૧૮ એક સંસ્કૃત નાટક	

૨	સા	ય	ન	પ્ર	થા	ગ
કા	ગ	ઝ	ઝ	ઝ	જ	મા
સા	ર	લ	ઝ	વા	ન	ર
ઝ	ઝ	ગ	રા	સ	ઝ	ઝ
સુ	કા	ન	ઝ	ના	વિ	ક
ર	જ	ઝ	ઝ	ઝ	કુ	લ
મા	લ	વિ	કા	ગ્નિ	મિ	ત્ર

જવાબ

ઉખાણું નં. ૨.

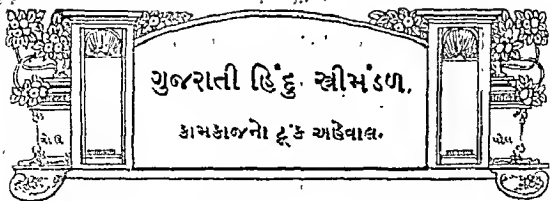
૧	૨	૩	૪	૫	૬

આઠા

ઉભા

૧ સોનું	૧ વિકાન
૪ એક જાતનું પીણું	૨ પ્રથામ કર
૭ નિર્મળ (નારી જાતિ)	૩ કળાનો લાવ જણનાર
૮ વિના	૪ રાજા
૯ રાત્રિ	૫ હરણ
૧૦ વેચાઉ માલનું નિગમન	૬ ભરપુર
૧૨ ધન	૧૦ નિયમ (ધન)
૧૫ સુંદર	૧૧ જાડણી કરવામાં વપરાતું એક ચિહ્ન
૧૬ એક મહા પુરુષનું નામ	૧૩ સંગીત શાસ્ત્રનો એક શબ્દ
	૧૪ નવલકથાના એક જાણીતા પુરુષ-પાત્રનું નામ.

[આ ઉખાણુનો ખરો જવાબ તા. ૩૧ મી જુલાઈ ૧૯૨૫ સુધીમાં મોકલનારને રા. "રામચુરાની રસીકી વાર્તાઓ" નું સુંદર પુસ્તક ધનામ તરીકે અપાશે. એકથી વધુ જવાબ ખરા હશે તો સૌથી પહેલાં મોકલનારને ધનામ ઉપર હક્ક રહેશે. ફક્ત સ્ત્રી આદ્યકોને જ આ હરિકાંઈમાં ભાગ લેવાનો હક્ક છે.] તાં. શુ.

ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રીમંડળ.

કામકાજનો દૂક અહેવાલ.

૨૫. જમનાબાઈ મકકંઠની સંવત્સરી.

મંડળનાં મહત્ત્વ પ્રમુખ જમનાબાઈ મકકંઠની સંવત્સરી ઉજવવા માટે તા. ૮મી એપ્રિલ ૧૯૨૫ ને રોજ માધવ બાગમાં સૌ.

સેરી લક્ષ્મીબાઈ જગ-
મોદનદાસના પ્રમુખપણા
હેઠળ એક મેળાવડો
કરવામાં આવ્યો હતો.
સ્ત્રીઓએ સારી સં-
ખ્યામાં દાજરી આપી
હતી. સા. તાપીબાઈ
શિવગર મોતીવાળાએ
અને ગં. સ્વ. અંદ્રગવરી
ઠાકોરદાસ દેસાઈએ
તેમજ પ્રમુખે સ્વ.
જમનાબાઈના જીવન
અને કાર્ય મંથંધી
વિવેચન હતું. આ

“સ્વ. સી. દત્તાબાઈ બુ. દેસાઈ.”

પ્રસંગે શ્રીયુત છોટાલાલ કલ્યાણીય ત્રિવેદીએ
સંગીત સાથે વ્યાખ્યાન કરીયું હતું. અને મંડ-
ળના શિક્ષણવર્ગમાં અભ્યાસ કરનારી બહે-
નોએ જમનાબાઈના સંબંધી રચેલું ગીત
અને ઇશ્વરસ્તુતિ કરીયા બાદ મેળાવડો વિસ-
ર્જન થયો હતો.

ભાષણો:—તા. ૨૬ મી જુલાઈ ૧૯૨૪
ને રોજ શ્રીયુત જયન્તિલાલ એન. માનકરે
“જીવદયા” વિષે વિવેચન કરીયું હતું. તા.
૧૧-૧૨-૧૯૨૪ને રોજ શ્રીયુત હીરાલાલ
લલ્લુભાઈ કાંઈ એમ. એ. એ “સ્ત્રીઓ અને

સદકાર” વિષે વિવેચન કરીયું હતું. તા. ૧૮ મી
એપ્રિલ ૧૯૨૫ ને રોજ પરિત્રાજક મહામંડળના
મેકેટરી સ્વામીજી પ્રેમપૂરીજીએ “માનવધર્મ”
વિષે વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું.

શિયળ વિષે ધનામી
નિબંધની લેખી
પરીક્ષા.

શિયળના વિષય
ઉપર નિબંધ લખવાને
તા. ૧૬ મી જાન્યુ-
આરીને રોજ મંડ-
ળના હોલમાં દસ
બહેનો એમાં ૦ હતાં,
જેમાંથી નીચે જણાવેલ
ત્રણ બહેનોને અત્યુ-
ક્રમે ધનામી વહેંચી
આપવામાં આવ્યા છે.

૧જું ધનામ ૩ ૧૫ કું. વિમળા
ખીમચંદ અમરચંદ.

૨જું ધનામ ૩ ૧૭ સા. દીવાળીબાઈ
જીવેરભાઈ પટેલ.

૩જું ધનામ ૩ ૫૫ કું. મંગલવરી મંગળ-
દાસ મુન્શી.

ઉપર મુજબ ૩ ડગળનાં ધનામો સા.
ધાર્વતીબાઈ દુવારકાદાસ ત્રિભોવનદાસ ધનામી
નિબંધ ફંડના વ્યાખ્યાનમાંથી વહેંચી આપવામાં
આવ્યાં છે.

સ્વ. ધુલાબાઈ દેસાઈનાં સ્મરણાર્થે .
ઉદાર મદદ.

મંડળના સ્વસ્થ ઉપપ્રમુખ સૌ. ધુલાબાઈ દેસાઈનાં સ્મરણાર્થે તેમના પતિ શ્રીયુત સુલાબાઈ જી. દેસાઈએ રૂ. ૧૦૦૦૦ની રકમ મંડળને સોંપી છે, જેનું વ્યાજ સ્ત્રી ઉપયોગી કાર્યોમાં વપરાશે. સ્વ. ધુલાબાઈ મંડળની

તેમજ બીજી સ્ત્રી ઉપયોગી પ્રવૃત્તિઓમાં આગળ પડતો ભાગ લેતાં હતાં. હોમરથ લીગની ચળવળમાં પણ તેમણે સારો ફરિસો આપ્યો હતો. સ્વભાવે માયાળુ અને શાંત આ બાઈ બહાર જીવનમાં સર્વને પ્રિય થઈ પડ્યાં હતાં અને દરેક સ્ત્રી ઉપયોગી કાર્યમાં તન, મન તેમજ ધનથી વારંવાર મદદ કરતાં હતાં. એમના અવસાનથી ગુજરાતની અને ખાસ કરીને મુંબઈની સ્ત્રીઓને મોટી ખોટ મળી છે; મંડળ એક ઉદાર સહાયક અને અથાગ કાર્યકર્તા ગુમાવ્યાં છે.

ઈનામી નિબંધ માટે ભેટ.

સ્વ. જયાવંતીના સ્મરણાર્થે તેમના પતિ સ. દુલેરાય છગનલાલે રૂ. ૫૦૦૦ના છ ટકાની વ્યાજના ઝાંડ મંડળને સ્વાધીન કાઢ્યા છે જેમાંથી દર વર્ષે સ્ત્રી ઉપયોગી નિબંધો લખાતી

ઇનામો આપવાની વ્યવસ્થા કરવામાં આવશે. જમનાબાઈ સકકર્ક મેમોરિયલ ફંડને મદદ. મજકુર ફંડમાં રૂ. ૫૦૦૦નાં જમનાબાઈ ગોવિંદજી માધવજીએ ઉદાર જ્ઞાનથીથી મોકલી આપ્યા છે.

ચેટ્ટન. મં. જમનાબાઈ ગોવિંદજી માધવજી

ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રી મંડળ. . . ઈનામી નિબંધ.

મજકુર મંડળના સેક્રેટરીએ જણાવે છે કે જે હેતુને “આધુનિક સીકેળવણીની ખામીઓ” એ વિષય સંબંધી એક નિબંધ તા. ૩૦ મી ઓગસ્ટ ૧૯૨૫ મુદ્દીમાં લખી મોકલશે, તેમાંથી ફોટોફર્મ થનાર ત્રણ બહેનોને સ્વ. જયાવંતી દુલેરાય છગનલાલ દેસાઈ ઇનામી નિબંધ ફંડના વ્યાજમાંથી ઇનામો. બે સ્ત્રી આપવામાં આવશે. નિબંધ કુલસંખ્ય કમલની એક બાજુએ, સ્વચ્છ ફરકેતે અને ત્રણમળ ૧૪થી ૧૬ પાના જેટલો લખાવો જોઈએ.

નિબંધ લખનારે પોતાનું નામ નહિ લખતાં ધારણ કરેલી સંજ્ઞા લખવી અને એક જુદા કવરમાં “અમુક સંજ્ઞાવાળો લેખ મારો છે” એમ લખી પોતાનું આખું નામ હાથ જણાવતું નિબંધ મંડળનાં સેક્રેટરીઓને “અમરોલી હાઉસ” ગોર. ગામ એક, રોડ, મુંબાઈ, ૪ ને સરનામે તા. ૩૦ મી ઓગસ્ટ ૧૯૨૫ મુદ્દીમાં મોકલી આપવું.

૧ હુ. ઇનામ: રૂ. ૫૦; ૨જી ઇનામ: રૂ. ૨૫; ૩ જી ઇનામ: રૂ. ૧૫.

યદ્ય મંડળને મદદ કરશે. લગ્ન પ્રસંગે મળેલી ભેટ. શ્રી ગુલાબદાસ નરસીદાસ બેરરીવાલા તરફથી રૂ. ૧૦૦૦ તથા રૂ. ૧૦૦૦ સં. કાન્તાબાઈ મગનલાલ પરશુદાસ તરફથી, તથા રૂપિયા ૫૦૦ શ્રી ઇનામીદાસ નારાયણદાસ અને સં. કુળાવતિ ભવાનીદાસ તરફથી, રૂ. ૧૦૦ સં.

મંડળના કાયમ ફંડમાં રૂ. ૫૦૦૦ ભરી, મજકુર મંડળમાં ચેટ્ટન થયાં છે. આવી ઉદાર લાગણીથી રૂ. ૧૦૦૦૦ મંડળને સ્વાધીન કરવા માટે મંડળની કમિટી તેમનો ધણો આભાર માને છે. લાઇફ મેમ્બરો. સૌ ગુલાબબાઈ મકનજી બુડાબાઈ અને સૌ ઉમીયા ગવરી. રતીલાલ ત્રિભોવન દાસ. રૂપિયા ૧૫૦ ભરી. મંડળમાં લાઇફ મેમ્બર થયાં છે. આશા છે કે બીજી બહેનો પણ મંડળમાં લાઇફ મેમ્બર

સરસ્વતી મેતીલાલ. મારફતીઆ તરફથી, અને
૨. ૧૫ સૌ. ૧ વીરમતી. મોદનલાલ. દેશા
તથા ૨. ૧૫ સૌ. વીરકારનાથ. ધર્મદાસ
લક્ષ્મીદાસ. તરફથી લગ્ન પ્રસંગે મંડળને, બેટ
ગળ્યા છે તે-મંડળ, ઘણા આજાર સાથે
સ્વીકારે છે.

સ્વર્ગસ્થ થયેલાં સભાસદો.

સૌ. લક્ષ્મીનાથ ગોવિંદજી, સૌ. તારા-
નાથ પોપટલાલ સૌ. વીરમતી હરીમસદાય,
સૌ. પ્રેમકાર બહેન રણુછોડદાસ ભવાનુ,
લોટવાળા, સૌ. મુરબવાળા મંગળદાસ મહેતા,
સૌ. જયમના રંગીદાસ મહેતા, સૌ. લક્ષ્મીતા-
ગવરી જેઠાલાલ, સૌ. ધનમુખગવરી મુલચંદ,
સૌ. ધીરજનાથ સુનીલાલ, ગં. મણીનાથ
જમનાદાસ મજુર સહારાસીના સ્વર્ગવાસી
મંડળ દીલગીરીભરી મોંઘ લે છે.

વિધવા થયેલાં સભાસદો.

લેડી. પરસનનાથ ગોકળદાસ પારખ, આઇ
જગ્યાનાથ મજદાસ વલ્લભદાસ, તેમને વિધવા
અવસ્થા પ્રાપ્ત થવાથી અમો દીલગીરીમાં લાગ
લઇએ છીએ.

શ્રીમતી ઠાહી બહેન જેઠીસનદાસ દેસા-
ઇએ લગભગ દશ વર્ષ થયાં નિયમિત મંડળ-
ના શિશુલુપવર્ગને સેવાતે લાભ આપવા
માટે તેમજ નિઃસ્વાર્થપણે આળોકના શિશુલુ
માટે કેટલાક માસ કિન્ડરગાર્ટન વર્ગ ચલાવ્યો
તે માટે મંડળ તરફથી તેમને પ્રમાણપત્ર
આપવામાં આવ્યું હતું.

મંડળનું મકાન.

ગીરગામ બેક રોડ ઉપર પોલીસ ગોડાઉનની
આગળમાં અમરેલી હાઉસનો ઓર્ડર ફોર

રોકવામાં આવેલ છે. માટે પુનઃચબ્દાર
ઉપરે ઠેકાણુ કરવો.

શિશુલુ વર્ગો.

રવિવાર સિવાય દરરોજ અપોરના બે થી
પાંચ સુધી અગ્રેજી, ગુજરાતી, મંડૂત, સંગીત,
શીવવા વેતરવા વગેરેના વર્ગો પગારદાર શિક્ષકો
મારફતે ચલાવવામાં આવે છે. અને નાના
બાળકો માટે અપોરે ૨૫ થી ૪ સુધી કિન્ડર
ગાર્ટનના વર્ગ ચલાવવામાં આવે છે. કેઇ
પણ અતની શ્રી કે લવાજમ લેવામાં આવતું
નથી. આશા છે કે સ્ત્રીઓ અને બાળકો ઉપસા
વર્ગનો સારો લાભ લેશે.

સભાસદોને વિનંતિ કરવાની કે મંડળના
મેળાવડા વગેરેની જો પોતાને અમર ન
મળતી હોય તો પત્ર મારફત સૂચના કરવાથી
પૂરતું લક્ષ આપવામાં આવશે.

મુખ્યમાં વસંતી સઘળી, ગુજરાતી
સ્ત્રીઓએ પોતાની કેમનુ અભિમાન રાખી
ગુજરાત દિંદુ સ્ત્રી મંડળમાં સભાસદ તરીકે
દાખલ થવું એ પોતાની ફરજ છે. એમ
સમજવું જોઇએ.

મંડળમાં સભાસદ થવા માટે વાર્ષિક
લવાજમ ફક્ત રૂપીઆ ૨૭ છે; સહાયક સભા-
સદ થવા માટે વાર્ષિક રૂ. ૧૨૭ લાઇફ મેમ્બર
માટે રૂ. ૧૫૦૦; અને પેટન માટે રૂ. ૫૦૦
લવાજમ છે.

મંડળમાં સભાસદ થવા માટે પત્ર વ્યવહાર
રથી ફોર્મ મંગાવી સભાસદ થઈ શકાય છે.
મંડળનું ઠેકાણુ-ગીરગામ બેક રોડ
અમરેલી હાઉસ.

વિવિધ વિષયો.

પતિ-પત્નીનો સમ્બન્ધ.

વેશાળ મહિનાના હિંદી માસિક 'ન્યૂસ' માં શ્રીમતિ મુશીલાદિની ગુપ્તા નામની સ્ત્રી-એ પતિ અને પત્નીનો સમ્બન્ધ કેવી ન્વતને હોયો જોઈએ. તે વિષયે ઉપર 'પતિ-પત્નીનો સમ્બન્ધ' એ મથાળા નીચે એક લેખ લખ્યો છે. તેમાંથી થોડો ઉત્તર આપીએ છીએ:

અર્ધ માયા મનુષ્યસ્ય,

માયા શ્રેયુતમઃ સ્ત્રીઃ :

માયા મૂલં ત્રિવર્ગસ્ય,

માયા મૂલં તરિવ્યતઃ ॥

અર્થાત 'માયા' પુરુષની અધીનતા છે, ઉત્તમ મિત્ર છે, તથા ત્રણે વર્ગો (ધર્મ, અર્થ અને કામ) નું મૂલ છે. અર્થાત બવસાગરમાં તરવા ઉચ્ચનાર મનુષ્યનો આધાર તેની પત્ની છે.

હમરે આ સંસારમાં જે નતિએ રેવી છે, તે જાને તે એક જીભની સહાય લીધે વગર સંતાર ચકાવવા મળે તેો તે સંસાર કંઈ સંપૂર્ણ થઈ શકે નહિ, કારણ કે સ્ત્રી અને પુરુષ એ જ સંસારનાં જ અંગ છે. મનુષ્યના સારીના અવ-યવોમાંનું એકાદ ન હોય તેો જેમ તે મનુષ્ય સુંદર બને તેમ જ નથી તેમજ, જોડ વગરના માણસ જેવું તે માણસ કામ પણ કરી શકતો નથી. તેમજ પુરુષ એ તેટલો વિદ્વાન હોય, શસ્ત્રીર હોય, ધનવાન હોય, કંઈ પણ જાતે વગરનો હોય. પણ સ્ત્રીની સહાયતા વિના સંપૂર્ણ નથી. પુરુષ અને સ્ત્રી બંને એક જીભની સહાયતા વગર સંપૂર્ણ નથી. જે કામમાં સ્ત્રીની સહાયતા જોઈએ એવું કાર્ય કરવામાં પુરુષને સ્ત્રીની સહાયતા ન મળે તેો પુરુષનું મન બ્યસ થાય છે. તેમાં બધા કામના ભાર એકલા ઉપર પડવાથી તેને વધારે શ્રમ

પડે છે. તેથી ઘણા અનર્થ થાય છે. આવીજ રીતે સ્ત્રીની એકલીની ઉપર કામનો ભાર પડે તેો તેના પણ એવાજ હાલ થાય. તેથી હમરે સ્ત્રી ને પુરુષ વચ્ચે એવો સંબંધ રાખ્યો છે કે એક જીભની સહાયતા વગર કંઈ શિદ્ધ થઈ શકે નહિ. પણ એ સંબંધ કેવો છે ? એ સંબંધ તે મિત્ર અને પત્ની વચ્ચેનો પ્રેમ. બંનેની પ્રકૃતિ સમાન હોય તેો તે પ્રેમ ઉદભવે છે, બંનેનું અચન, તે પ્રેમ ઉપર જ આધાર રાખે છે. પરંતુ મોટા દુઃખની વાત છે કે હાલમાં આપણા દેશમાં છોકરા છોકરીના વિવાહ કરતી વખતે એ છોકરીની સંમતિ લેવામાં આવતી નથી. વિવાહ કરવાની રીત દેશદેશમાં ભિન્ન હોય છે. જોકે એમ ન કહી શકાય કે બધી રીતો સારી છે. દાખલા તરીકે આપણા દેશની રીત: આપણા દેશમાં સ્ત્રી રીત છે કે છોકરાને છોકરીની ઉમર નવ દશ વર્ષની થાય કે તેમનો વિવાહ કરી દેવામાં આવે છે. એ ઉમરે તે છોકરા ને છોકરી પોતાનો પરસ્પર સંબંધ, તે સંબંધ દ્રઢ રાખવા પરસ્પર પ્રેમ કે માન કેવી રીતે રાખવું વગેરે કંઈ જાણતાં નથી. આ અજ્ઞાનતાને લીધે ઘણી વખત એ છોકરાનો મન મળેતાં નથી ને વક્કારો થાય છે. ને જે સુખને મળે તેઓનાં માળાપાએ એ કો-કોનો પરસ્પર સંબંધ. બાંધ્યો તે તેઓને મળી શકતું નથી. આથી વીસ વર્ષની ઉમર સુધીનો સમય મનુષ્યને જ્ઞાન, સંપાદન કરવાનો સમય છે. તે સમયમાં કોઈ છોકરા કે છોકરીને વિવાહ કરવામાં આવે તેો તે જ્ઞાન સંપાદન ન કરી શકે. ને જે કોઈ શકે તેો અધકચર જ—તેથી બાળકન સર્વ રીતે સુચાનકારક છે. જે આશ્વાસનમાં છોકરીને છોડે થાય તેો ગાતા તથા છોકરે નિર્બંધ ને નિસ્તેજ હોય તેમાં નવાઈ શી ? અને લીધે યોરવો બાની શ્રમમાં મરી પણ નય છે.

જિવ્યાવસ્થામાં વિવાહ કરવાથી તે છાકરા
છાકરાનો વિવાહ થાય તો છાકરા કે છાકરી પો-
તાને શોધ્ય એવી પત્ની કે પતિ પસંદ કરી શકતાં
નથી. તેથી માતાપિતા, જેની સાથે સંબંધ કરે
તેની સાથે આખો જન્મારો કાઢેનાં પડે છે.
પછી તે સંબંધ સુખકર હોય કે દુઃખકર-
બને, બંધી રીતે સમાન હોય તોજ સંબંધ
સુખી નીવડે છે. જે : વિરહ પ્રવૃત્તિનાં, સ્ત્રી પુર-
ષનો સંબંધ કરવામાં આવી હોય તો બન્ને
એકબીજાથી હંમેશા અસંતુષ્ટ રહે છે, ને તેથી
તેઓનાં સંતાન પણ સ્વચ્છન્દી, દુષ્ટ, મૂર્ખ ને જો-
રાળ બને. ઇશ્વરી નિયમની વિરહ જવાથી અનુ-
ભવ્ય કષ્ટાણુ ન થાય. લગ્ન સંબંધ કંઈ એક જ
દિવસનો નથી કે એક સાથે ન બન્યું તો બીજો
બાબીદાર શોધી લેવાય. એનો જીવન પર્યાંતનો
સંબંધ છે. મરિ એ સંબંધ મરિ તો છાકરા ને
છાકરીની સંમતિથીજ થાય તો સારું.

આપણા દેશમાં તો કેટલાંએ એવા કામદારો
જેવામાં આવે છે કે જે સંમતિવા આપણને દુઃખ
લાગ્યા વગર રહેજ નહિ. ઘણી સારી સ્ત્રીઓ
પતિના દુરાચારથી કંટાળી આપણા કંઈ છે તથા
ઘણા સારા પુરુષો પતિના દુરાચારથી કંટાળી સ્ત્રી
હાલ્યા કે વ્યભિચાર કે એવા પાપમાં પડે છે.
એ હોય કેનો ? સ્ત્રી કે પુરુષને પોતે પસંદ કરેલા
એવા થોડા પતિ કે પત્નીને પસંદ નહિ કરવા
દેનારનો આ પગલો મેડો હોય છે. મરિ એને
જરૂરથીજ નારા કરવા પ્રયત્ન કરે તો જોઈએ નહિ
તો દેશની ઉન્નતિ આવી રહેશે.

કોઈ ધન અને કુળ જોઈ વિવાહ કરે છે પણ તે
બરાબર નથી કારણ કે ધન અને કુળ બંને ચિરસ્થાયી
નથી ખાસ કરીને ધર્મ, પ્રજ્ઞ, સદ્ગુણ, વિદ્યા,
પ્રેમ ને મનની ઉદારતા એ સુખે પસંદ કરવા જેવા
છે, આવી રીતે એક બીજને શોધ્ય એવા જોડાએલા
પતિપત્ની એક બીજને સુખે સુખી તે દુઃખે દુઃખી
થાય છે ને આ સંસારને સ્વર્ગસમાન બનાવે છે.
ને એવાં જોડાંએ કપરજ સંસારની ઉન્નતિની આશા
છે, આવી રીતે જોડાંએ પતિપત્ની અને તેવા
દુઃખમાં આવે પણ એક બીજ તરફ પ્રેમ કરી
જોડા ઘટો નથી. દુઃખના સગયમાં પણ એક
બીજના સહવાસમાં સુખ માને છે. એટલે આ
દુનિયામાં : પ્રેમ એ અર્થ સુખનું. મૂળ છે. કે

મનુષ્યના હૃદયમાં પ્રેમ નથી તે કદિ સુખી નથી થઈ
સકતો. પ્રેમને લીધેજ રાગ, મજ જેવા મહાપુરુષ
પોતાની પાછળ પોતાની કીર્તિ મૂકી, ગયા છે ને
પ્રેમને લીધેજ સીતા, કાવિત્રી, દમયન્તી, વગેરે
સંશ્લેષ પતિવ્રતા સતીઓ દુનિયામાં પ્રખ્યાત થઈ
ગઈ છે. પ્રેમ તે મનુષ્યના હૃદયમાં સુખ
સમાન શોભા લાવે છે. પ્રેમનાં પણ અનેક રૂપ છે :
માતાપિતાનો પોતાનાં સંતાન પ્રત્યેનો પ્રેમ એને
‘વાસલ્ય પ્રેમ’ કહે છે. સંતાનનો માતાપિતા ઉપર-
નો પ્રેમ તેને લાકિત : કહે છે. માઈ-બહેન મિત્રો
વગેરેનો પ્રેમ તેને સ્નેહ કહે છે. પરસ્પર સુખ
દુઃખમાં ભાગ લેનાર દમ્પતિનો, પ્રેમ તેને પ્રેમજ
નામ અપાય છે. સીધો ઉત્તમ પ્રેમ તે સમાન
શુભસુખાવનાં દમ્પતિનો પ્રેમજ છે. ઇશ્વર
મનુષ્યને પ્રેમ આપે છે તેથી મનુષ્યને પ્રેમથી
રહેવું તેજ ઉચિત છે એ અમૂલ્ય ધન છે. તેનો
મનુષ્ય બરાબર ઉપયોગ કરે, ધરે, છે.

અભાગિની પહેલો.

વેરાળ મહિનાના “ શુકલક્ષ્મી ” માસિકમાં
મહાત્મા ગાંધીજીએ ‘ અભાગિની બહેનો ’ એ
મથાળા નીચે દેવ દાસીઓની સ્થિતિ ને તેમની
સ્થિતિ સુધારવા મરિ શું કરવું જોઈએ તે બાબત
ઉપર એક લેખ લખ્યો છે તેમાંથી શોરો. ઉતારો
અમે નીચે આપીએ છીએ. (દેવદાસીઓ તે
ધર્મના નામથી ધંધો ચલાવતી વંશજો છે.)

મહારી દક્ષિણની મુઠાડરીમાં બંને ઘણાં માન-
પત્રો (અન્નિનંદન પત્રો) મળ્યાં તે બધામાં
સૌથી વધારે હૃદયસ્પર્શી માનપત્ર હોય તો તે
દેવદાસીઓ વરદાસી ગણેલું તે, હવું. દેવદાસીનો
ધંધો તે વેચ્યાના ધંધા કરતાં માંધ જુદો નથી.

જે નતિમાંથી કમ્ભાગિની સ્ત્રીઓને દેવદાસીઓ
બનાવવામાં આવે છે તે નતિએ એ માનપત્ર
તૈયાર કર્યું, હવું તેમજ મહેને આપ્યું, હવું. જે
શિખવત્રી, મહેને માનપત્ર આપવા આજીવ હોતો
તેમના કહેવાથી મહેને ખબર પડી કે એ લોકોમાં
સુખરિ થવા શરૂ તો થયો છે. ને સુધારાની પણ
ચિંતિ ઘણી થઈ છે. એ મંડળના, મુખ્ય લોકો, વર-
દાસી મહેને કહેવામાં આપ્યું કે લોકોના મનનું
વલણ હવે સુધારા વરદ નથી. પહેલવહેલો મહેને
દેવદાસીમાં આ આપાત પડેલો. ને એ આના

લોકોને મહીરો વિચાર સ્પષ્ટ લાપામાં સ્થગવળ્યા. પછી બરીસાલમાં પણ મહનેએવી કમનસીબ બહેનોનો ખોતે મધ મળવા આવ્યો. ત્યાંની એવી સ્ત્રીઓને દેવદારીઓ કહેવામાં આવતી હોય કે એ તે પણ મૂળ વાત તો એની એ રહી. ઘણી અકસોસની વાત છે કે પુરુષોની વિષયનુપ્તિ ખાતર બહેનોને પોતાનું સતીત્વ વેચવું પડે છે. જે પુરુષભલિ અળવાઓનું આવી ભતનું વર્તન થતું દેઈ રહી છે તે ભલિને પણ એ અધાર પાપનું ફળ ભોગવવું પડશે. ન્યારે સમસ્ત સ્ત્રીભલિ પુરુષભલિની ભળમાંથી છુટી ને મોટા અવાજે શાન્તિમય અળવા હાવાશે ત્યારેજ તે ભળવો અસરકારક નીવડશે.

મારતના પુરુષો ! આવો ! આપણી હબરે બહેનોના કમનસીબ ઉપર કંઈ વિચાર કરો. હબરે બહેનો, ચાનીતિનું મૂળ એવા તદ્દમારા ભોગવિલાસને લીધે અધમ છંદગી ગુલરી રહી છે. ને વધારે સારમની વાત તો એ છે કે આવી ભતના ભોગવિલાસ ભોગવનારમાં વધારે પરણેલાઓની સંખ્યા છે. આને લીધે તે પુરુષો ખીલ પણ પાપમાં પડે છે. એ લોકો પોતાની પત્નીનો પણ યુનોઈ કરે છે. જેની પ્રત્યે વફાદાર રહેવાની પ્રાવૃત્તિ લીધી હોય છે એની તરફ એવફા બને છે. ને ખીલું જે બહેનોની સાથે પાપાચાર કરે છે તેના પાપના પણ ભ્રમીદાર બને છે. કારણ કે દરેક પુરુષ પોતાની બહેનના સતીત્વનું રક્ષણ કરવા બંધાએલો છે, તેટલોજ એ સ્ત્રીઓનાં સતીત્વરક્ષણ કરવા બંધાએલો છે. એ હિંદનો દરેક પુરુષ પોતાના ચીરવનો ચિચાર કરે તો એ પાપ આપણા દેશમાં એક દિવસ અસ્તિત્વમાં રહે નહિ.

સમાજને માટે વધારે ખરાબ ને નુકસાનકર્તા બાળક કયું છે ? પૈસાની ચારી થવી કે એક સ્ત્રીના સતીત્વનો નાશ કરવો ? એમ કહેવામાં આવશે કે વેર્યા તો પોતાની ભત વેચે છે. તે એક ધનવાન મનુષ્ય જેનો પૈસો ચારામ છે તે ચારીમાં સામેલ હોતો નથી પણ હું પછં છું કે વધારે શનેહગાર કોણ ? એક ચારજ એક વ્યક્તિનો નાશ બની પૈસો ચોંદે છે તે કે એક બદમાશ કે જે એક સ્ત્રીના સતીત્વનો નાશ કરી તેની છંદગી રદ કરે છે તે ? આપણી ગંદી ચાલોના વાતાવરણમાં દીક-મતળી, પહેલાં પુરુષ એક સ્ત્રીની ચારી થિનનો નાશ કરી પોતાના પાપમાં બાળીદાર નથી બનાવતો ?

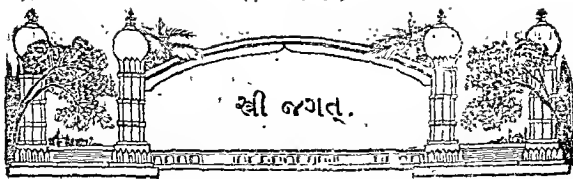
આ પ્રમાણે ધણે ભાગે બને છે. એવું કોણ કહેશે કે પરમેશ્વરે અધમ છંદગી ગુલરવા માટેજ સ્ત્રીઓને ભૂરી બનાવી છે ? હું હિંદના યુવાનોને કહું છું કે તેઓ પરણેલા હો કે કુંવારા, પણ મદારા કહેવાપર વિચાર કરો. આ સામાજિક રોગ ને નૈતિક સડા માટે મહે જે જે સાંભળ્યું છે તે હું બહુ લખી શકતી નથી. તદ્દમારી કપના ઉપર છાકું છું-આરા છે કે ને લોકો આવા ખાડામાં પડેલા છે તે સારમને બુધથી એ અનોતિના ખાડામાંથી બહાર આવે. દરેક વ્યક્તિની ફરજ છે કે તેના સહવાસમાં એવી અપરાધી વ્યક્તિ કોઈ આવે તો તેને પોતાની બધી શક્તિ વાપરી શુદ્ધ કરવા પ્રયત્ન કરે. હું બહુ છું કે આ વાત કરવી બહુ કઠણ છે. વિષય ધણોજ નાનુક છે. અને તેથીજ વધારે રખણ કારણ છે કે દરેક વિચારશીલ લોકોએ એ વાત ઉપર વધારે ધ્યાન આપવું તેઈએ. જે લોકો એ બાળકમાં શુદ્ધ છે તે લોકો આપણી આવી અમાજિની બહેનોને ગયાવવા કંઈ કરી રાક્ષે-કારણ કે તે લોકો વધારે લાયક છે. મદારી ખાસ સુચના તો એ લોકો પ્રત્યે છે કે જેઓ આવા પાપાચારમાં સંબંધ રાખે છે ને ત્યા બંધને પાપાચાર કરે છે.

* * *

શિક્ષક તરીકે માતા:

એ મહિનાના " શ્રી ધર્મ " માસિકમાં સી-મતિ હેલનવીક નામની સન્નારીએ દરેક માતા પોતાના બાળકના શિક્ષણ માટે શું કરી શકે એ વિષય ઉપર અંગ્રેજીમાં એક મનનીય લેખ લખ્યો છે. તેમાંથી થોડા ભાગનું ભાષાન્તર નીચે આપીએ છીએ:

હાલમાં બાળકને શાળાઓમાં કેવા પ્રકારનું શૈક્ષીક શિક્ષણ આપવું તે વિષે ઘણી ચર્ચા થતી રાંબળાય છે. પણ તે વખતે દરેક બાળકના શિક્ષણના પાયો ધરમાંજ ન બાય છે તે ઘણા બૂઝી નય છે. ધરમાં ન બાળિકા શિક્ષણના પાયો ઉપરજ બાળકના અવિષ્વના શિક્ષણનો આધાર છે. ધરમાં બાળકને યોગ્ય રીતે કે યોગ્ય પ્રમાણે શિક્ષણ ન અપાયું હોય તો શાળામાં તેની અસર બૂઝી નાખી યોગ્ય શિક્ષણની અસર બાળક ઉપર કરવાનું કામ ગપ્પ છે. એક અમેરિકન બાઈ (જે મોન્ટેસોરી રીત પ્રમાણે શિક્ષણ આપતી માતા) એ અર્થના પુસ્તકની કવર્ છે) પોતાના બાળકને પોતે યોગ્ય રીતે

હિંદ

મુંબાઈમાં પહેલાંમાં તો, ૬ મી ન્દને દિવસે તવરોજી વાડીઆ પ્રસૂતિગૃહનો પાયો ના. ગવર્નર સર લેરલી વિસ્તારે નાખ્યા હતા. તેમણે બાપણ કરતી વખતે શહેરમાં આવાં સુવાવડખાનાં ની ફરલી અગત્ય છે તે વિષે જણાવ્યું હતું.

ડૉ. એનીએમટે 'કોમનવેલ્થ ઍફ ઈન્ડિઆ ટ્રિબલ' નામનો ખરડો ઈંગ્લેન્ડની પાર્લામેન્ટ આગળ મુકવા મટિ તૈયાર કર્યો છે, તેને ટેકા આપવા મટિ મુંબાઈના યોમેન્સ છડીઅન એસોસીએશન નરફથી ના. ૧૨ મી ન્દને દિવસે સ્ત્રીઓની એક નહેર સન્મા માધવાડી વિદ્યાલય હોલમાં મળી હતી. પ્રમુખમ્મ સી. તારા બ્લેન માણિકશાહ ગ્રેમચંદને આપવામાં આવ્યું હતું આ ખરડાને તથા ખાત્ર કરીને તેમાં જે સ્ત્રીઓના અધિકારને લગતા નિયમો ધરેલા છે તેને અનુમોદન આપનારો કરાવ કરવામાં આવ્યો હતો.

મુંબાઈ યુનીવર્સીટીની એમ. એ. ની પરીક્ષામાં મિસ ગીકાં જમસેદજી બનાજ ફર્ટ કલાસમાં, પહેલી એલ એલ. બી. ની પરીક્ષામાં મિસ સીસિલિઆ કલોમેરીન ફરેરા ફર્ટ કલાસમાં, તથા બી. એ. ની પરીક્ષામાં કુસુમ છુતીડાલ મહેતા સેંકડ કલાસમાં પાસ થયાં છે.

પાટણમાં શ્રીમંત બાવજવાલ સરકારના મહારાષ્ટ્રી શ્રીમતી શ્રીમનાબાઈનું પતણું વડોદરાના દિવાનના પત્ની લેડી ધનવંતા મનુબાઈને હાથે ત્યાંના જ્ઞાનબાઈ પ્રસૂતિગૃહમાં કોપાડડમાં મુલ્ક મુકવામાં આવ્યું હતું. આ પતણું છોલાચંદ દેવચંદ નરફથી બનાવવામાં આવ્યું છે.

રાજકોટમાં એક સુતારણને તેની રેગણી સાથે તકાર થઈ. એ કુટુંબ કલેસથી કંટાળીને તેણે

ચોતાના એક પાંચ વર્ષના અને ખીન આઠ વર્ષના એમ બે બાળકોને કુવામાં નાંખી દીધા. પછી પોતે પણ કુવામાં પડી મરી ગઈ.

વડવાણમાં એક ઔદિવ્ય બ્રાહ્મણની વિધવાએ ચોતાની ચંચળ નામની, તેર વર્ષની પુત્રીને વિવાહ એક ચાળીસ વર્ષના હાથરોગી પુરુષ સાથે કર્યો બદલામાં પુષ્કળ પૈસા લીધાં આ લગ્ન ન કરવાની આજી ચંચળે ઘણી ફરી અને સુગાં સંબંધીઓએ પણ ના કહી, છતાં પણ માએ તેજ માણસ સાથે પુત્રીને પરણાવી દીધી. એક મહીનામાં તો ચંચળ વિધવા યદ, આખા મડોલ્લામાં ત્રાસ ફેલાઈ રહ્યો. તો પણ એ નિહુર હૃદયની માતાએ થોડા મહીના પછી તીકરીને એક ૪૫ વર્ષના બ્રાહ્મણ સાથે ફરીથી પરણાવીને પૈસા તમાવાની મોઢવાણ ફરી. ચંચળે તે નાણીને બહુ વિલાપ કર્યો પણ માએ માન્યું નહિ અને લગ્નનો દિવસ નક્કી કર્યો. આખરે ખીને કંઈ ઉપાય ન રહેવાથી છાકરીએ લગ્નના બે દિવસ પહેલાં ચોતાનાં કપડાં સળખાવીને આપઘાત કર્યો કહેવાય છે.

સુતારાનાં રાણી શ્રીમતી તારાબાઈએ શ્રીમંત સુરદાર અતાપસિંહ મહારાજનાં વારસું તરીકે સિવાજીના વંશમાંથી સીધા હતરી આવેલા ૧૩મી પેઢીના એક બેટાના સાત વર્ષની છોકરાને દાતક લીધો છે.

સુતારામાં બરાચલી સાંમાલિક પરિણામમાં એવો કરાવ કરવામાં આવ્યો હતો કે હિંદુઓમાં લગ્નની વચની મર્યાદા મટિ, કાયદો એવો દોવો મોઢએ કે લગ્ન સમયે ૧૮ વર્ષથી ઓછી ન હોય. આ કરાવ બહુમતીથી પસાર થયો હતો.

આશ્ચર્ય જાતિની એક પરજેડી સ્ત્રીને કેટલાક મુસલમાનો શુષ્ક રીતે ઉપડી ગયા હતા. તેનો મુકદ્દમો કરાંચીના સીડી મેજસ્ટ્રેટ આગળ ચાલે છે. એવું કહેવાય છે કે સ્ત્રીનો ઈરાદો મુસલમાન થવાનો છે એવી ખબર તેણે મેજસ્ટ્રેટને આપી છે. આમ્મવાસના હિંદુઓમાં બહુ ખજબખાટ થયો છે.

રાજગઢ રાજ્યના પટરહી ગામના રહેવાસી ખત્રી કુટુંબ નંદલાલે પોતાની પુત્રવધૂના સિયળનો ભંગ કર્યો. તે સ્ત્રીનો પતિ જલમાં ગએલો હતો. જલમાંથી આવ્યા પછી પોતાની પત્નીને તેણે ગર્ભવસ્થામાં જોઈ. પછી તેને સત્ય વાત ખબર પડી તેનો અપમાન પિતા નારી ગયા હતા. પુત્રે પોતાની સ્ત્રીનો ત્યાગ કર્યો. સ્ત્રીની સ્થિતિ હાલ તદ્દન નિરાધાર છે.

કલકત્તામાં એક લીલાવતી નામની આઠ વર્ષની કન્યાને તેનાં માળાપે જોગેંટનાથ નામના પુરુષ સાથે પરણાવી. બે વર્ષ સુધી તે કન્યા માળાપને થેર રહી. પછી જોગેંટનાથ પત્નીને તેડવા આવ્યો. છાકરીને સાસરે મોકલવા મટિ ખાંચ દિવસ સુધી સાસરે મુકૂર્ત ન હોવાથી જોગેંટ ત્યાં રોકાયો. પેડેલી બે રાત્રિએ માળાપે પોતાની દસ વર્ષની કન્યાને જોગેંટનાથ ઓરડામાં મોકલી. ત્રીજી રાત્રિએ લીલાવતીએ ત્યાં જવાની ના કહી. તેથી જોગેંટ શરૂ કર્યો. બાળક પત્ની પાન આપવા આવી કે તરત ઓરડાનાં બારણાં બંધ કરી પથરાવટે તેનું માથું બાગી નાખ્યું. બાલિકા કાચી સીંગ પાડીને મરણ પામી ! જોગેંટપર કેસ ચાલતાં કલકત્તાની અદાલતે તેને ઠંસીની સજા કરી.

બારીસાલમાં તા. ૨૨ મી જુનને દિવસે મહાત્મા ગાંધીજી સ્ત્રીજાતી સભામાં હાજર ગયા હતા. તે વખતે દેશીઆથી ઉત્તમ સુતર કાંતનારની હરી-કાંઈ કરવામાં આવી હતી. આગરે ૫૦૦ સ્ત્રીઓ શુદ્ધ સફેદ ખાદીનાં વસ્ત્ર પહેરીને આવી હતી ગાંધીજીએ તેમને સ્ત્રીતાને પગે ચાલવાનો ઉપદેશ આપતાં કહ્યું કે સ્ત્રીતાજ એટલાં યત્ન કરનાં કે તે અગ્નિની કસોટીમાંથી પણ પડાર પડ્યાં હતાં.

દુબલીના (બંગાળ) સેન્ટ્રલ જલ પાર્ટે એક એવા મુકદ્દમો આવ્યો હતો કે. ચિન્સુરાના

એક કુળવાન ગ્રાહણ ઇન્દુબુપણ ગંધુલીએ પોતાની સ્ત્રી વિચળીશ્વતા જે તેના ભાઈ પાસે રહેતી હતી તેનો કબજો પોતાને સોંપવામાં આવે એવી અરજ કોર્ટમાં કરી હતી કેટલોક વખત થયાં તે સ્ત્રીનાં પીયરના તથા સાસરાના કુટુંબ વચ્ચે તકરાર ચાલતી હતી આખરે વિચળીશ્વતાની મા તથા ભાઈ તેને પોતાને થેર લઈ ગયાં. તેમણે એવો બચાવ કર્યો કે છાકરી માત્ર સોળ વર્ષની હતી. તેનાં સાસરીઆં તેને માર મારતાં અને તેના પર અતિશય બુલ્લમ કરતાં હતાં, છાકરીને કોર્ટમાં સવાલ પૂછતાં તેણે સાસરે જવાની ના કહી. પછી તેના તરફથી એવી અરજ કરવામાં આવી છે કે ભવિષ્યમાં તેણે કદિ પણ પતિ પાસેથી બરણ પામણ મટિ પૈસા માંગવા નહિ. એ હક તેને જોઈતો નથી. તેના પતિ પણ તેના પર પત્ની તરીકેના જાધા હક છાકરી દેવાને ખુશી છે. એવી મનઝબબની અરજ તેણે કરી છે.

સિંધ દેશનાહમાં ત્યાંના જ્યુડીશિયલ કમિશનરનાં પત્ની મિસીસ રૂપવંદ બેઠારામનાં પ્રમુખ પણા હેઠળ સ્ત્રીઓનું એક મંડળ સ્થાપવામાં આવ્યું છે. મંડળના પ્રકાશ મટિ વીસ હજાર રૂપિયાનું ફંડ હજુ કરવામાં આવશે, તેમાંથી રૂ. ૮૦૦૦ બહેર સભામાં લાઈ ગયા હતા.

અંધકુલ પ્રાંતમાં સરકાર તરફથી પરદેશ જઇને શિક્ષણ પદ્ધતિનો અભ્યાસ કરવા માટે લકનીનાં મિસ સુરજહાન મહમદ યુસફને સર્કલશિપ મળી છે.

કેન્ડીન રાજ્યમાં ત્યાંનાં મહારાણી પાટકડી નેપ્યારામને હાથે સ્ત્રીઓ મટિ રોટ ટેરીસા કોલેજ ખુલ્લી મુકવામાં આવી છે. એ રાજ્યમાં સ્ત્રીઓ મટિ આ પેડેલી કોલેજ છે. ત્યાંના કંથાસીક કોન્વેન્ટ તરફથી તેની સ્થાપના થઇને એમાં અંગ્રીજના પ્રેફેર તરીકે મિસ એડી નામની સત્તારીની નીમણુક થઈ છે.

કેન્ડીનમાં અંતાનવાળી ગરીબ વિધવાઓને મદદ આપવા મટિનું જિલ્લો ધારાસભામાં રજૂ કરવાની મંત્રી સરકારે આવી છે. લીવાન ચર્ચીફિટ મળતાં

લાયાર વિધવાઓને પંચાયત અને યુનીસીપાલિટી વચ્ચે મદદ મળશે.

એશિયા.

બંગાદેશમાં પ્રત્યક્ષ રાજ્ય થયું ત્યારથી સ્ત્રી-ઓએ પશ્ચિમના દેશોની ફેશનથી હેવા માંડી છે. સ્ત્રી-સ્વાતંત્ર્યના વિચાર તેમનામાં વધવા બચ છે. ઘરમાં આવેલા યુરોપીયન પુરુષ-મદેશનાના દેખતાં પણ કેટલીક સ્ત્રીઓએ ધુરળો કઢાડી નાંખીને ખુલ્લે મોંઢે ફરવા માંડ્યું. બીના વિચારના લોકોથી આ સદન યથ રાક્ષુ નહિ. તેથી કેટલીક સ્ત્રીઓએ બીની વિરુદ્ધ યથને રાત્રને આરંભ કરી. તેથી ચેલી સ્ત્રીને નવો રીવાજ બંધ કરવો પડે.

યુરોપ.

ઈંગ્લેન્ડની પાર્લામેન્ટમાં લોર્ડ જેમ્સે એવર ખરેડા મુક્યો હતો કે જે સ્ત્રીઓ પીઅરેસ (લોર્ડની સ્ત્રી) દોષ તેમને પોતાના હાથે હાકલ એક લોર્ડમાં એક્ટિવ મત અપવનિ અધિકાર મળવો જોઈએ એ બિલ બીજવાર વોચવામાં આવ્યું ત્યારે ૭૮ મત તેની વચ્ચેના થયા અને ૮૦ વિરુદ્ધ થયા. તેથી તે હારી ગયું.

ઈંગ્લેન્ડના મુખ્ય પ્રધાન મિ. બેલ્ફોરિનની ખાનગી સેક્રેટરી મિસ હારિય લેટરન નામની સ્ત્રી છે. તે સત્તારીએ આવી ભરતું કામ ધણી વખતથી કરેલું છે. મિ. બેલ્ફોરિનને ત્યારે એમ પ્રધાનમાં આવ્યું કે તેમણે પુરુષને બદલે સ્ત્રીને રાખવો સેક્રેટરી બતાવી છે, ત્યારે તેમણે જવાબમાં કહ્યું કે " કારણ કે સ્ત્રી બધી વાતો ખાનગી રાખી શકે છે."

ઈંગ્લેન્ડની પાર્લામેન્ટના હાઉસ ઓફ કોમન્સમાં મીસીસ ફ્રીડીપસન નામની સત્તારી એવર છે. તેણે નાટ્યની એક્ટ્રેસ વરીકેનો પોતાનો અસર ધધો પાછો દાર કરવાનું નક્કી કર્યું છે. પરંતુ ફેડના દિવસ માટે ધર્માં ધર્માં નાટ્યોમાં જ ભાગ લેશે.

વેસ્ટનમાં એક વેપારી કંપનીમાં એક સ્ત્રી મેનેજર ઈડેક્ટરલ કામ કરતી હતી. તેના પતિ તેના હાથ નીચે એક ઓફીસમાં નોકરી કરતો હતો. પણ તે કામ પર બહુ અનિચ્છા રીતે આવતો. પોતાની મરજમાં આવે ત્યારે અડધા-

આમાં એ ત્રણ દિવસ આવતો. તે સ્ત્રીએ જામના મેજસ્ટ્રેટ પાસે જઈને એવી અરજ કરી કે તેના પતિને ઓફીસમાં આવતો અડધાવાનો હુકમ કરવો. મેજસ્ટ્રેટ કહ્યું કે " તો તમેજ મેનેજર ઈડેક્ટર હો તો એને નોકરીમાંથી કઢાડી મૂકો " તે સ્ત્રીએ કહ્યું કે " મારા કહેવા છતાં તે જતી નથી " તે સ્ત્રીની મરજ મુજબનો હુકમ કરવાની સત્તા મેજસ્ટ્રેટને નહિ દોવાયો તેમ કરી રાખી નહિ.

રોસ સોયર નામની ૩૬ વર્ષની એક વિધવા પરીગ્રહમાં પાસે હતી. દિવસમાં પોતાની પાંચ વર્ષની દીકરી સાથે રહેતી હતી. તેના ધણી દોઢ વર્ષ પર મરી ગયા. ત્યારથી તે માંડ જતી દેખાતી હતી. તેને એમ લાગતું કે તેના ધણી દેજ રીતે જીવીને તેને બેઠાવે છે. આમ ધણીના બાળની લમણમાં તેણે એક દિવસે પોતાના બંગલામાં બારી બારણાં બંધ કરી પોતાની ઉઠકીના ઝોડામાં કપડું ખોસી દઈ તેને ગુંગાવી મારી નાખી. ધણી પોતાના ઝોડામાં પણ બીજું કપડું હાંસી ધરાવે બરી દીકરી, અને પશ્ચિમ મરી ગઈ. મરતાં પહેલાં તેણે પોલીસને અને બાધને ખુલાસાના પત્ર લખ્યા હતા કે ' મને મારા ધણીએ બોલાવી તેવી જગ્યા પર પડ્યું છે પણ ઉઠકીને મૂકી નહિ' તો મને ગમે નહિ તેથી તેને પણ સાથે લેતી નહિ' છ. ' આ બંને મદદમાં પાંચ દિવસ મુકી સહવાં પરી રહ્યાં. ધણી પોલીસે બારણું તોડીને તેમને કઢાડ્યાં. બે પત્રો પત્રથી અને પંડોરો પાસેથી ખુલાસો મળ્યો.

કાન્સમાં એક ૧૨૦ વર્ષની હંમરના બિટુતે એક ગાળીસ વર્ષની સ્ત્રી સાથે લગ્ન કર્યું હતું. વરણબનો પહેલી સ્ત્રીનો ૬૫ વર્ષનો પુત્ર પણ લગ્નમાં પડેલા વરેકે આવ્યો હતો.

રશિયામાં સોવિયેટ રાજ્યવાન થયા પછી સ્ત્રીને સંપૂર્ણ સ્વાતંત્રતા મળી છે. દરેક બાબતમાં સ્ત્રીનું સ્વાતંત્ર્ય પ્રેરના જેટલું છે; તેમજ તેની જવાબદારી પણ જેટલી છે. લગ્નના કારમાં સ્ત્રી પુરુષને સરખું જ બંધન છે. દેશમાં પહેલીવાર વસ્ત્રાવરિતે ગેરમાર્ગેસર ગણવામાં આવી છે તેવા ગુનાંકમાં પુરુષને વધારે આપત્તી મળવામાં

આવે છે. ગસકના વખતમાં સરકારે હાથસન્ધ આપેલાં કુટણખાનાં હતાં. તેમાં છોકરીઓને અમુક કરાવેલે ભાવે ભાડે આપવામાં આવતી. એ કુટણખાનાં પોલીસ ઓફીસરને હાથે ખુલ્લા મુકવામાં આવતાં, અને જૂના ધર્મ ગુરુઓ પણ ત્યાં આશીર્વાદ આપવા માટે હાજર રહેતા. આ પ્રથા સોવિયેટ સરકારે તદ્દન બંધ કરી છે.

આસ્ટ્રિયાના ગ્રેગ શહેરમાં સ્ત્રીઓને મતાધિકાર કેટલાક વખતથી મળી ચુક્યા છે ત્યાંની પાર્લામેન્ટમાં મત આપનારાની વધી હમણાં બહાર પડી છે. તે ઉપરથી જણાય છે કે ત્યાં મત આપનાર પુરૂષો કરતાં સ્ત્રીઓની સંખ્યા રોકેટ પંદર ટકા જેટલી વધારે છે. હાલ શહેરમાં ચતા જનની નોંધ બેતાં જણાય છે કે ત્યાં છોકરાઓ કરતાં છોકરીઓ વધારે જન્મે છે. તેથી આગળ જતાં મત આપનાર સ્ત્રીઓની સંખ્યા થર્મીજ વધી જશે એમ હાથે છે.

સ્વીડનના એક જુવાન પુરૂષ તથા સ્ત્રીએ પોતાનું લગ્ન માલ્મેથી આર્સ્ટામ વીમાનમાં ઉડતાં હવામાં કર્યું હતું. વીમાનની કેબીનમાં એક કામચલાઉ વેદિ સ્થવામાં આવી હતી ત્રગ્નની ક્રિયા એક સ્વિડીશ પાદરીએ સાક્ષીઓના દેખવાં કરી હતી. લગ્ન યજ્ઞ રહ્યા પછી એ ટાળીએ હવામાં જ રોમ્બેન સાથે બોજન લીધું હતું.

અમેરિકા.

દર પાંચ વર્ષે ભરવામાં આવતી ઇટર નેશનલ કાન્ફરન્સ ઓફ વીમેનની હકી કોંગ્રેસ વૉશિંગ્ટનમાં તા. ૪ થી મેથી ૨૨ યજ્ઞ હતી. તેમાં ખીબ કરાવે ઉપરાંત બાળકના રક્ષણ માટેનો કરાવ પણ કરવામાં આવ્યો હતો.

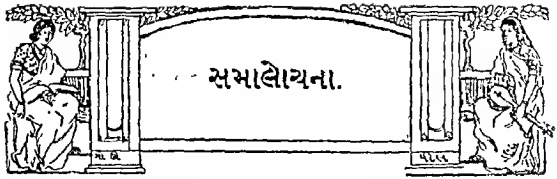
અમેરિકામાં મીસીસ મેરીના ડિપ્ટન નામની ૬૧ વર્ષની વૃદ્ધ સ્ત્રી એકંતમાં જીવન ગાળે છે. રેડીઓ નામના સંવાદી ફર્સ્ટ સંગીત સંબંધીને તેણે અત્યાર સુધીમાં એટલે આનંદ મેળવ્યો છે કે સીકાગોના વાયરલેસ સ્ટેશનના બેંડ માસ્ટરને પોતાની દસ દબાર પાંડડની મિશ્કન તેણે વારસામાં આપી છે.

કેલિફોર્નિયાના અખાતમાં ટિયુરોન નામનો બેટ છે તેમાં બધે સ્ત્રીઓનું સમ્મય ચાલે છે. ત્યાંના વતનીઓ અમેરિકન ઇરીઅનની જતના છે. તે લોકો ખીજ જતો સાથે ખીજકુલ ભગતા નથી. ખીજ ઇરીઅન સાથે લગ્ન બ્યવહાર કરતા નથી. તેમનામાં ધરની અધિષ્ઠાની સ્ત્રી હોય છે. અને સ્ત્રીઓની સખા બહેર કાર્યો કરે છે.

અમેરિકામાં લેસા એન્ડ્રેઓમાં ડેરેથી એલિંગસન નામની સોળ વર્ષની છોકરીએ પોતાની માને ગોળીથી મારી નાંખી. કારણકે તેની મરજ પ્રમાણે મા તેને બહાર ફરવા દેતી નહોતી રાત્રે તે મેડી થેર આવતી તો તેની મા ખીજવાતી હતી. એક વખત તે બહાર રખડીને રાત્રે સાડાત્યાર વાગે થેર આવી. એટલે ફરીથી બહાર જતી વખતે માએ બહેનનાં આવવાનું કહ્યું. પછી જુગડાં લતાંના ખર્ચ માટે કંઈ નોકરી ધંધો શોધવાનું માએ દીકરીને કહ્યું પણ દીકરીએ માન્યું નહિ અને રાત્રે બહાર રખડવાનું ચાલુ રાખ્યું. રોજની તકરારનો અંત આણવા માટે મા રૂતી હતી ત્યાં જઈને છોકરીએ ગોળીબારથી તેને મારી નાંખી. પછી ધરમાંથી નવ પાઉંડ લઈ એક આરડી તરફ રખડીને તે એક મિત્રને થેર ઉત્તરણીમાં ગઈ આ છોકરીને ખૂનના ગુનાહમાંથી છાડવવા માટે ડૉક્ટરોએ ગાંડી કરાવવાને પ્રયત્ન કર્યો. તેના બાપે કહ્યું કે “એ છોકરી મર્તમાં હતી ત્યારે હું ગાંડુ દારૂડીઓ હતો, તેની અસર એનામાં હોવી જોઈએ.” પણ છોકરીએ જુરીને ચોકખું કહ્યું કે “હું ખીજકુલ ગાંડી નથી. તમે આડે માંચે દોરવાડો નહિ.”

આફ્રિકા.

ટાન્સાનિયાની વતની મિસ સ્વેનપોલ નામની યુવતી પંદર વર્ષે પોતાના આસકના મરણની ખબર સંભળીને બે બાન યજ્ઞ હતી. તેની મૂર્છા લજ આજ છે. તેને જગાડવા માટે ડાક્ટરોએ મોપતા કપાય કર્યા હતા. પણ તે નિષ્ફળ ગયા હતા. હાલ તેનું શરીર તદ્દન દારૂપિંજર જેવું યજ્ઞ થયું છે. તેના શરીરમાં થોડા થોડા દિવસને અંતરે ઓરાક દાખલ કરવામાં આવે છે. કોઈ ડાક્ટરો આ અદ્યુત રોગ સમજ સમજતા નથી.

સમાલોચના.

ઈટલીના રણયત્ર:—અનુવાદક. ચોગેશ પ્રકાશક: વર્ધમાન એન્ડ સન્સ. કિંમત રૂ. ૨-૮-૦
 Mary Clive Bayley ફ્રેન્ચ "The Making of Modern Italy" એ નામના પુસ્તકનો આ એક સુંદર અનુવાદ કરીને શ્રી ચોગેશે શુર્જ વાચક વર્ગની ઉપયોગી સેવા બજાવી છે. આ પુસ્તકમાં ઇટલીની સ્વાતંત્ર્ય પ્રાપ્ત કરવાની લડતનો આખો ઇતિહાસ સંક્ષેપમાં અને સુંદર રીતે રજૂ કરેલો છે. બહાદુર ઇટલી ઓસ્ટ્રિયાની સખત રાજ્યશુશ્રૂષા નીચેથી કેવી રીતે નીકળી ગયું અને રાષ્ટ્રોદ્ધાર માટે આદરેલા રણયત્રમાં કેવી રીતે છાત્ર મેળવી તેનો આશ્ચર્યજનક ચિતાર આ ચોપડીમાં આપવામાં આવ્યો છે.

અન્ય દેશો પરાધીન રાજ્યતંત્રમાંથી મુક્ત થઈને શીરીને સ્વાતંત્ર્ય પ્રાપ્ત કરીશકયા હતા તે બહુવાની જે સમયે આપણને ખાસ જરૂર છે ત્યારે જ શ્રી. ચોગેશે આ પુસ્તક બહાર પાડ્યું છે એટલે એમની સહયોગ મહેનત સફળ થશે. ઇટલીના રણયત્રની કથા વાંચવાથી એ પ્રભુ માટે તેમજ તેના મુખ્ય નેતાઓની રોનાપતિ ગેરિબોલ્ડી, મહાન સત્યાગ્રહી મેક્ઝની અને કુશળ રાજપુત્ર કાવૂર માટે માનની લાગણી થયા બગર રહેતી નથી. ઇટલીના ઉદ્ધાર કરવામાં, સ્વદેશને ખતર છત્વ આપનાર અને કુટુંબની દરકાર કર્યાબગર રણયત્રમાં અંપલાવનાર પ્રભુજનનો નેટલો ફાળો છે તેટલોજ ફાળો પ્રભુના નેતાઓનો છે એ આ ચોપડી વાંચવાથી જણાઈ આવે છે. ઇટલીની પ્રભુને અને તેના નેતાઓને કેવાં બચકર સંકેતો વેઠવાં પડ્યાં હતાં અને સ્વાતંત્ર્યની લડતમાં કેટલાં વીર સ્ત્રી પુરોનોં બલિદાન આપવાં પડ્યાં હતાં તે બહુ સચોટ રીતે આ પુસ્તકમાં વર્ણવ્યું છે.

"સ્ત્રીઓધ" ના પાંચમાં વર્ષનું બાળક:— પ્રકાશક, શ્રી છત્રનાથ અમરશી મહેતા, મંત્રી

"સ્ત્રીઓધ" અને બાળક, "અમદાવાદ; કિંમત રૂ. ૧-૮-૨.

ઈ. સ. ૧૯૨૪ ના "સ્ત્રીઓધ" ના બધા અંક ના બાળ-વિભાગ ભેગા કરીને એક વાર્તા સંગ્રહ બહાર પાડીને "સ્ત્રીઓધ"ના તંત્રીઓએ બાલ સાહિત્યમાં એક સારો ઉમેરો કર્યો છે. બાળથી પાંચ વર્ષ પહેલાં ગુજરાતી ભાષામાં બાલસાહિત્ય નહિ નેટલુંજ હતું અને હલપણ નેહએ તેટલાં બાલપયોગી પુસ્તકો નથી; છતાં દિવસે દિવસે બાલસાહિત્ય વધતું જાય છે એ નેહને આનંદ થાય છે. આ પાંચમા વર્ષના બાળકની અંદર માત્ર વાર્તાઓનોજ સમાવેશ કરવામાં નથી આવ્યો પરંતુ વાર્તાઓ ઉપરાંત બાળકોને જણવા જેવી હકીકત પણા દુકા લેખો પણ મૂકવામાં આવ્યા છે. દાખલા તરીકે "ન્યુયોર્ક", "આંખનું જતન", "બાલો-નોની ઉત્પત્તિ", "બ્લોટીંગ, રેપરની શોધ" વગેરે લેખો એવા છે કે એ વાંચવામાં બાળકને જ્ઞાન સાથે ગમત મળે. બુદ્ધિવર્ધક કોયડા અને બાળકોની ચતુરાઈ વગેરે લખાણો પણ એવાં છે કે જે બાળકની બુદ્ધિની એક જાતની ખસવાળી થાય. વાર્તાઓ પણ બાળકને રસ પડે એવી અને વિધિવિધ જાતની લેખોમાં આવે છે. 'સિંહાસન બત્રિસીની વાર્તાઓ' બાળકોને ખાસ ગમે એવી છે. કેટલીક ન્હાની ન્હાની કવિતાઓ પણ આ પુસ્તકમાં મૂકવામાં આવી છે; પરંતુ વાર્તાઓ નેટલી તે તે આકર્ષક નથી.

સંસ્કૃતતા:—લેખક તથા પ્રકાશક શ્રી. રમણલાલ વસંતરાજ દેસાઈ એમ. એ. વડોદરા. કિં. ૩.૧.

હિંદુસ્તાનના ઇતિહાસમાંના એક બહુ જ લખીતા પ્રસંગ વિશે આ નાટક રચાયું છે જ્ય-ચંદ્રની પુત્રી સંયુક્તાનો સ્વયંવર અને 'પ્રયુક્તા'ને કંઈ સંયુક્તાનું હરણ તેમજ શાહુદાન

અને રજીસ્ટ્રો વચેનું યુદ્ધ વિચેરેને આ નાટકમાં સમાવેશ થાય છે. ઐતિહાસિક નાટકો લખનારા સામાન્ય રીતે એવું કરે છે કે મૂળ ઇતિહાસના પ્રસંગો નાટકની વસ્તુ તરીકે લે પરંતુ પછી એ પ્રસંગની અંદર કંઈક રસિકતા ફેરીને અને કંઈક સ્થેજરદ્રાવ્ય નવીનતા ઉમેરીને નાટકને ઐતિહાસિક બનાવ કરતાં વધારે આકર્ષક બનાવે છે. પરંતુ આ સંયુક્તા નાટકમાં તેવી કંઈ વિશેષતા નથી નાટ્ય કલાની દૃષ્ટિએ જોતાં પણ આ નાટકમાં કેટલીક ખામીઓ જણાય છે. સંવાદોમાં અંદેક પાત્રને એટલું બહુ લાંબુ બોલવાનું છે કે બજવાનાર પાત્રને એટલું મ્હોંએ ફરવું મુશ્કેલ પડે અને સંભળનારને કંટાળો ઉપજે પાત્રોનું આલેખન પણ જોઈએ તેટલું સુંદર નથી ધણું ખરાં પાત્રો તો ઇતિહાસનાંજ છે એક માત્ર ઝોહાંગીતું પાત્ર કલ્પિત છે. આધુનિક રંગમુમિ ઉપર બજવાતાં નાટકો કરતાં વધારે સરેકારી નાટકો લખી અને બજવી શકાય એમ છે એ બતાવી આપવાનો પ્રયાસ નાટક કર્તાએ કર્યો છે એમ પ્રસ્તાવના ઉપરથી જણાય છે. અલ્પજાત હાલમાં બજવાતાં નાટકોમાં હોય છે તેવો મર્યાદા વગરનો શૃંગાર, અધમ જતિઓને વેપાનારાં તત્ત્વો કે અશિષ્ટ ભાષા આ નાટકમાં બીજકુલ નથી. પરંતુ રંગમુમિ ઉપર બજવાતાં ઐતિહાસિક નાટકો કરતા બહુજ વધારે ઉચ્ચ પ્રકારનું આ નાટક છે એમ પણ કહી શકાય એમ નથી.

આનંદ ધારા:—સંયોજક અને પ્રકાશક: રંગમુલક નાનાલાલ શાહ. મુંબઈ. કિંમત રૂ. ૦-૬-૦.

બાલકવન પુસ્તકમાળાનું આ પાંચમું પુસ્તક છે. બાલકો માટે રસમય વાર્તાઓનો આ એક સરસ સંગ્રહ છે. આ પુસ્તકની અંદર બત બતની અદ્ભુત બનાવોની વાર્તા, દંતકથા, પરિઓની વાર્તા અને વળી છેક ન્હાનાં બાળકોને ગમત પડે એવી હંદર ગિલાણીની વાર્તાઓ મુકવામાં આવી છે. નીતિ અને બોધની વાર્તાઓ કરતાં આવી નિર્દોષ આનંદ ઉપજાવે એવી વાર્તાઓ બાળકોને વધારે પ્રિય લાગે છે એ વાત ચોક્કસ ખરી છે. બાલક સાહિત્ય બની શકેલાંસુધી સચિત્ર હોવું જોઈએ તેમજ બડા અને સારા કાળખર મોટા અક્ષરે વાર્તાઓ છાપવી જોઈએ. આનંદ ધારાની અંદર થોડા થોડાં ચિત્રો આપ્યાં છે પરંતુ એથી વધારે મરસ અને આકર્ષક ચિત્રો મૂકીને ચોપડીને સુંદર બનાવવામાં આવે તો બાળકો ખુબ હોરાશી વાંચે.

કોરને માથે સવારોર—લખનાર “ કેશ પણ. ” સોલ એન્ટ: મેસર્સ વર્ધમાન એન્ડ સન્સ, મુંબઈ કિંમત રૂ. ૦-૮-૦

આ ચોપડીના લેખકે “ એક ગમત નાટિકા ” એવું મથાણું મુખ પૃષ્ઠ ઉપર લખ્યું છે । પરંતુ એ ચોપડી વાચવાથી એમાં ગમત પડે એવું કંઈજ જણાતું નથી અને વળી નાટિકા જેવું પણ કંઈ લાગતું નથી. આ ચોપડી તદ્દન નિર્માલ્ય છે. અને અને એની ભાષા બહુજ આશિષ છે. છેક હવડી બતના સાહિત્યમાં પણ એની ગણતરી થાય કે નહિ એ સક પડતું છે. આવી બતનાં નક્રમાં પુસ્તકો લખવામાં માણસો શું કામ જોતાનાં વખતનો તેમજ પેશાનો ગિયા વ્યય કરતા હશે ?

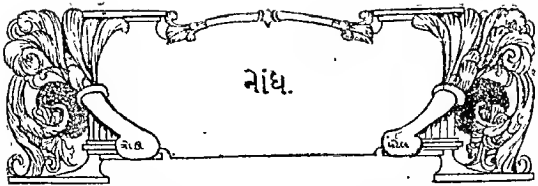
સામાર સ્ત્રીકાર

રંગુન સમાચાર (રંગુન) પુસ્તક ૩૦ મું; અંક ૩૭, થી ૪૭, તંત્રી: શ્રીયુત મણીબાઈ રણ-છોઝ દેસાઈ, પત્રસાણાકર વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૬-૬-૦

એ ઘડી મોજ (મુંબાઈ) પુસ્તક ૨. જી; અંક ૧૪ થી ૨૦ તંત્રી: શ્રીયુત “ રાયદા ” સદગંત્રી: રંગુત “ સારીક ” વ્યવસ્થાપક. મેસર્સ વર્ધમાન એન્ડ સન્સ, વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૬-૦-૦

વાયડા મિત્ર (મુંબાઈ) પુસ્તક ૫ મું; અંક ૬ હો અને ૭ મો. તંત્રી: શ્રીયુત રામલાલ યુનીલાલ મોદી. પ્રકાશક: વાયડા યુનીઅન પ્રેસ-પરી મુંબાઈ, વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૩-૦-૦

બાટી હિતેસ્થુ (મુંબાઈ) માર્ચ, એપ્રિલ અને મેના અંકો. તંત્રી શેઠ પુરોષોત્તમ વિદ્યામ મવડ, જે. પી વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૨-૦-૦

હજી હમણાં તો દહાંલોગમાંથી દેશબંધુ દાસ અને ગોંધીજીના દેશબંધુ ચિતરંગન મસલતના સમાચાર આવ્યા દાસ. એકલામાં એકાએક દેશબંધુના મૃત્યુના સમાચાર આવ્યા. આ સમાચારથી સમસ્ત હિંદને આઘાત લાગ્યા વગર રહેશે જ નહિં.

તેઓશ્રીનો જન્મ તા. ૫ મી નવેમ્બર ૧૮૭૦ ને જિવસે કલકત્તામાં એક સંસ્કારી કુટુંબમાં થયો હતો. ૨૦ વરસની ઉંમરે તેઓએ બી. એ. ની પરીક્ષા પસાર કરી ને આઈ. સી. એસ. ની પરીક્ષા મટિ વિલાયત ગયા પણ કેટલાક સંજોગોને લીધે તેમનું નામ સરકારે ખાનગી રીતે અજમાયિશ મટિ રાખેલા આઈ. સી. એસ. ના કમેન્ટવારોની યાદીમાંથી કાઢી નાંખ્યું, જો કે તેઓ ખુલ્લી હરીફાઈમાં તો પરીક્ષામાં સફળ થયા હતા. આથી તેમણે બેરિસ્ટરની પરીક્ષા પસાર કરી. પછી કલકત્તે આવી ૧૮૯૪ થી કલકત્તામાં વકીલાત શરૂ કરી. તેમના પિતા તે દરમિયાન નાદાર થયેલા એટલે તેમને ઘણી મુશીબતો વેઠવી પડી હતી. પણ બાપુ અરવિંદ શેખ સામે કાવતરાના કેસમાં તેઓ અરવિંદ ઘોષના બચાવ મટિ હયા રહ્યા. તે કેસ છ મહિના ચાલ્યો તેઓને તે કેસમાં ફતેહ ગળી. ત્યારથી તેઓ એક મહાન બેરિસ્ટર તરીકે પંકાયો. અસહકારની ચળવળ શરૂ થયા પછી તેમણે પ્રેક્ટીસ છોડી દીધી. તે વખતે તેમને આજમાં આજ માસિક ૫૦ હજાર રૂપિયાની આવક હતી. આટલી મોટી આવકને દેશને મટિ તેમણે ઠોકર મારી. તેઓ આટલું કમાયા છતાં પોતાના પુત્રને મટિ કંઈ મીઠકત વારસામાં મૂકી ગયા નથી. કારણ કે પોતાની બધી મીઠકત તેમણે દેશના ઉદ્ધાર મટિ અને વિદ્યાર્થીઓને મદદ કરવામાં આપી દીધી હતી. પોતાની હંદગીના છેલ્લા ત્રણવાર વર્ષમાં તો પોતે એક

સંન્યાસીની માફક રહેતા હતા. તેમના પિતાજીના હતા ને દેશબંધુને પણ રાજ રામગોહનરાય મટિ અથાગ માન હતું. પણ તેઓ માનતા કે દરેક સમાજ પોતાની રાષ્ટ્ર સંસ્કૃતિ સાચવીને વધવાનું છે. તેઓ જણાવતા કે દેશ અને રાષ્ટ્ર સેવા તે સમાજ સેવા છે; અને સમાજ સેવા તે એક રીતે પ્રભુ સેવા છે. તેથી સમાજને મટિ સર્વસ્વ સમર્પણ ક્યું હતું. તેઓ પોતાની સેવામાં છેક છેવટ સુધી અડગ રહ્યા હતા.

અસહકારનો જુદો બંગાળમાં દેશબંધુએ ફરકાવ્યો પણ કાયદામાં તેઓ સપડાઈ જવાથી તેઓને કેદ કરવામાં આવ્યા. અમદાવાદની મહત્તમા વખતે તેઓ કાચી જેલમાં હતા પછી તેઓને છ માસની સાડી કેદની સજા કરવામાં આવી હતી. તેમના કારાવાસ દરમિયાન જ 'સચિનય ભંગ સમિતિ'નું કામ શરૂ થયું પણ તેઓ બહાર નીકળ્યા બાદ તેઓએ ધારા સમાનો બહીષ્કાર રદ કરવાની હિમાયત કરી, ગયાજીની મહાસભાના પ્રમુખ સ્થાનેથી તેઓ થીએ કહ્યું "ધારાસભા તો સાપ રૂપ છે મટિ તેનો તો નાશ જ થવો જોઈએ," ને તેથી ધારાસભાની અંદરથી ને બહારથી હાલત હલવાનો પોતાનો સંદેશો પ્રત્નને પહોંચાડ્યો. ધારાસભાની હલતને બેલગામની મહાસભા પાસે સ્વીકારાવવાનું માન દેશબંધુનેજ ઘટે છે. થોડા દિવસ થયાં તેમની તબિયત ડીક નહોતી રહેતી પણ અંત આટલો બધો નજીક હશે તેની કોઈને જરાપણ કલ્પના ન હોતી.

દેશબંધુએ રાજકીય બાબતમાં આગળ પડતો બાગ છેલ્લા થોડા વર્ષ થયાંજ હેવા માંડ્યો છતાં તેમણે દેશનું હૃદય જે વિજળીને વેગે છતી લીધું તે તો તેઓના જેવા મહાન પુરોષોજ કરી શકે. તેમના આગળ મૃત્યુથી આખા દેશને એવો ધા લાગ્યો છે કે તે જલદી રજાશે નહિં. આપણે તેમના આત્માને

પરમેશ્વર શ્રાન્તિ બક્ષે એવી પ્રાર્થના કરીશું તેમજ સ્વર્ગસ્થ દેશબંધુના પત્ની કે જેમણે ત્યાં પોતાના પતિએ સર્વ સુખ અને સગવડોનો ત્યાગ કરી રાજકીય સંન્યાસી પદ ધારણ કર્યું ત્યાં તથા ખીલ બધા દુઃખમાં ભાગ લીધો તેમને આપણી હૃદયની સહાનુભૂતિ દર્શાવી વિરમીશું.

સુબાઇમાં બણીતાં મિસીસ હેરી હોબકીન્સ-
નના અકાળ મૃત્યુની
મિસીસ હોબકીન્સન. નોંધ લેતા અમને ધણો
ખેદ થયો છે. તેમની
તળિયત કેટલો વખત થયાં નરમ રહેતી હતી અને
પના હવાફેર માટે ગયાં હતાં ત્યાં હૃદય બંધ
થઈ જવાથી એકાએક મૃત્યુ પામ્યાં. થોડા વખત
ઉપર એમના એક પુત્રનું અકાળ મરણ થયું હતું
અને તેનો આઘાત એમને એટલો સખ્ત લાગ્યો હતો
કે આખરે તે દુઃખમાં તેમનું મૃત્યુ થયું. સ્વર્ગસ્થ
બાનુ સુબાઇની મ્યુનિસિપાલિટિના પહેલા
ત્રણ સ્ત્રી સભાસદોમાંના એક હતાં. તેઓ નવે
અંગ્રેજ હતાં છતાં હિન્દુસ્તાનની ને તેમાં ખાસ
કરીને સુબાઇની સ્ત્રીઓની પ્રગતિ માટે ખુબ ઉલટ
ધરાવતાં હતાં. સ્ત્રીઓની મતાધિકારની ચળવળમાં
તેઓએ ધણો આગળ પડતો ભાગ લીધો
હતો. તે ઉપરાંત શહેર સુધારણાના તથા
સામાજિક તેમજ ખીલ પ્રયોગો માટે પણ પોતાથી
બનવું કરવા હંમેશ તત્પર રહેતાં. ભાડાના કાયદા
વખતે પણ બાહુતાની તરફેણ લઈ તેઓ ખુબ
લડયાં હતાં. મ્યુનિસિપાલિટિમાં પણ તેઓ એક
નામના સભાસદ નહોતાં પણ તેના દરેક સલાહોની
ચર્ચામાં ઉલટલચોં ભાગ લેતાં હતાં. ખરેખર તેમના
મૃત્યુથી સુબાઇને એક ઉત્સાહી ને લાગણીવાળા
કામ કરનારની ખોટ પડી છે. તેમના આત્માને ઇશ્વર
શાન્તિ આપો.

ધારવાડની મેશન્સ કોર્ટના જજે એક સુન્દર
બાઈનામની ૨૨ વર્ષની
બાળકત્યા અને કમરની વિધવાને પોતાના
કાયદો. નાના બાળકની હત્યા
કરવા માટે દેશનિકાલની
સજા કરી હતી. તે સુકાદાની સામે તે બાઈએ
સુબાઇની હાઇકોર્ટમાં અરજી કરી હતી. ને તેને

કેસ મી. જસ્ટીસ મિરન ને મી. જસ્ટીસ પરસીવલે
સાંભળ્યા હતા.

તે બાઈ ક્રકત ૨૨ વર્ષની યુવાન વિધવા છે.
તેનો પતિ પાંચ વર્ષ પહેલાં મરી ગયો હતો.
ત્યાર પછી તે તેના બાપ સાથે રહેતી હતી. એક
વર્ષ પહેલાં તેનો બાપને ખબર પડી કે તે બાઈ
ગર્ભવતી હતી ને તેથી તેના બાપે તેને ઘરમાંથી
હાંકી કાઢી. ત્યાર પછી તે આમ તેમ ભટકી, સગા
સંબંધીઓને ત્યાં ગઈ પણ કોઈએ તેને આશ્રય
આપ્યો નહિ. તે પછી, એક દૂર ખુપડામાં તે
બાઈએ એક છોકરીને જન્મ આપ્યો. તરજ તે
બાઈએ પોતાની સાડીમાંથી એક ચીરો ફાડી તે
છોકરીને ગળે ફાંસી બાંધી મારી નાંખી, અને તેને
આરે એક વાડમા નાખી દઈ, પોતે ત્યાંથી ચાલી
ગઈ. છોકરીનું રાજ કાઢને હાથ લાગ્યું તેણે પોલી-
સને ખબર આપી ને પછી તે છોકરીની મા
વિષે ખબર કાઢતાં પેલી મૈદોનો પત્નો મળ્યો. તે
બાઈને ડોક્ટરે તપાસી તે ઉપરથી તેણે
થોડાજ વખત ઉપર બાળકને જન્મ આપ્યો હોય
એમ જણાયું તેણે બાળક ક્યાં ગયું તે બદલ
પત્નો આપી રાખી નહિ, તેમજ જે સાડીમાંથી
કડો ફાડીને તે છોકરીને મારી નાંખવામાં
આવી હતી તેજ સાડી તે બાઈ પાસે નીકળવાથી
તેને પકડવામાં આવી હતી પછી તે બાઈએ
પોતાનો સુન્દો કમુજ કપો હતો, ને પોતે પોતાનું
શરમ ભરેલું કાગ દાંકવા આ સુનોહ કપો હતો
એમ કહી દયા માટે આજીજ કરી. પણ ધારવાડના
સેશન્સ જજે તેને દેશનિકાલની સજા કરી હતી.
આવા સુનોહ માટે કાયદા પ્રમાણે આ થોડામાં
થોડી શિક્ષા છે. અહિંના જજેએ ત્યારે એ કેસ
સાંભળ્યો ત્યારે એ બાઈની શિક્ષા ઓછી કરીને
તેને બે વર્ષની સખ્ત કેદની શિક્ષા કરી. અહિંના
જજેએ શિક્ષા ફરમાવતી વખતે કહ્યું કે સુરોપના
બધા દેસોમાં આવી રીતના બાળકત્યાનો તે સુનોહ
ખૂનના સુનોહ કરનાર કરતાં ભુદો ગણવામાં આવે
ને તેમાં ત્યાં સુનેહગારીને ખૂન કરવાની સજા
કરતાં ઓછી સજા થાય છે ત્યારે હિંદમાં તો
અતી નવતની બાળકત્યાનો ખૂનના સુનોહમાં જે
સમાવેશ કરવામાં આવે છે. જજે પછીથી કહ્યું કે
આપણે પણ હિંદમાં બાળકત્યાનો સુનોહ સુરોપના
દેસો પ્રમાણેજ ખૂનના સુનોહ કરતાં ભુદો ગણવામાં
આવે એમ કરવું જોઈએ.

આ દાખલામાં ૨૨ વર્ષની વિધવાએ બિચારી પોતાને કંઈ રસ્તો ન રહેવાથી, શરમથી દબાઈને તથા સમાજથી બહીને ઉપરનો ગુનોહ ક્યો હતો. એનું ઊકડું છબે તો સમાજ એને હટ્યુતજ કરે એની એને ખાતરી હતી. સમાજમાં એ ઊકરી પણ આગળ જતાં હટ્યુતજ થાય. તો એનો ગુનોહ ખૂન જેવો નહોતો. આસા છે કે જરૂરી મિત્રોએ કહ્યું તે પ્રમાણે આવા ગુનાહ મદિ જરૂરી શિક્ષા કરવામાં આવે. આવા ગુનેહગારોને શિક્ષા કરવા કરતાં તે દયા બતાવવી વધારે જરૂર છે-બાળકાનને રડો આપણા સમાજમાંથી કાઢવાની જરૂર છે તથા જે વિધવાએ-નાની હમરની વિધવાએ પુનર્જન કરવા માંગતી હોય તેમને ફરીથી પરણાવવાની સમાજ તરફથી ધુટ મળવાની જરૂર છે. પણ પહેલા બાળકતાના ગુનાહ મદિનો કાયદો તો બદલવો જોઈએ ને સુરક્ષા દેશો પ્રમાણે તેને ખૂનના ગુનાહથી બુદ્ધા બચવો જોઈએ.

હાલ થોડા સમયથી રૂંદાંથી વુકસ્તાન (ટર્કી) ની પ્રજાની ધાર્મિક અને લગ્ન સમયે થતા સમાજિક રિવાજોનાં ધણા નિરર્થક ખર્ચ.

જ્યારથી ખરીદીને ગાદી પરથી ઉઠાવી મૂકનામા આવ્યો ત્યારથી દેશની સ્થિતિ બદલાઈ ગઈ છે. તમા આસારિક રીવાજો બંધ થયા છે. સ્ત્રીઓને પદ્ધતિમાં પૂરી સખવાનો રીવાજ નિર્મૂળ થઈ ગયો છે. લોકોની સમાજિક ક્રિયાઓમાં સુધારો કરવા મદિ એક કમીશન નીમવામાં આવ્યું હતું. તેણે એવો રિપોર્ટ કર્યો હતો કે લગ્ન તથા બીજા પ્રસંગે શ્રીમંત લોકો જે નિરર્થક ખર્ચ કરે છે, તે બંધ કરવા જોઈએ. એ ખર્ચ કેટલી હદ સુધી કરવા તે બાબત કમીશને વિગત વાર નિયમો નક્કી કર્યા છે. એવું નક્કી કરવામાં આવ્યું છે કે લગ્ન પ્રસંગે વરે કન્યાને એક વીટી સિવાય બીજું ભેટ આપવી નહિ. વીટીની કિંમત ત્યાંના વીસ પાઉંસથી વધારે ન હોવી જોઈએ. કન્યાનાં માળખે તેને માટે જે જોડણી વધારે કપડાં કાવવાં નહિ. એ પ્રસંગે મોટું જમણું કરવું નહિ. પંદણુઓને માત્ર મીઠાઈ અને શરબત આપવો. વરગોડામાં પાંચથી વધારે ગાદી કે મોટર સખવી નહિ કન્યાએ પોતાની સાથે માત્ર એક બોરડાનું

ફરનીચર લાવવું. લગ્ન સમયે અતિશય ધામધુમ કરવાનો રીવાજ છે તે બંધ કરવો.

આ ઉપરથી એમ જણાય છે કે વુકસ્તાનમાં હાલ આપણા દેશ જેવી સ્થિતિ હશે. શ્રીમંત લોકો પોતાની મોટાઈ દેખાડવા લગ્ન વખતે નહક ખર્ચ કરના હશે તેમને જોઈને ગરીબ લોકો પણ પાછળ તણાતા હશે એટલે પોતાના મન ઉપરાંત ખસા વાપરતા હશે એથી પૈસાની બરબાદી - થતી જોઈને આવેવાનોને દુઃખ થયું હશે લોકો પોતાની મેળે સમજશે નહિ એમ લાગવાથી શરકારને વચ્ચે પડવાની જરૂર પડી હશે, તેથી આખરે આવા સખત કાયદો કરવા પડયા હશે.

હિન્દુસ્તાનમાં આવો કાયદો ક્યો હોય તો શું થાય ? લોકોમાં હાહાકાર થઈ જાય. પ્રજાની સાંસારિક ક્રિયામાં શરકારને વચ્ચે પડવાનો હક શો છે એવા પોતર હશે ! પણ આવો કાયદો થયાનો સંભવ હાલ બીજકુલ નથી કારણ કે પરદેશી શરકાર આપણી સામાજિક બાબતોમાં વચ્ચે પડતી નથી. તેણે હમરમાં તરસ્ય નીતિ રાખી છે પરંતુ આ હકીકત આપણે વાંચીને ધણી વિચારવા જેવી છે અનિહ ક્રિયાઓ થતી હાનિ આપણા દેશમાં પણ ધણી છે. લગ્ન, મરણ વગેરે પ્રસંગોએ ધનનો નિર્ર્થક વ્યય ધણો થાય છે. ફરજિયાત રીવાજને લીધે લોકો ધણા દુઃખી થાય છે, ધણી જાતિઓમાં એવો રિવાજ હોય છે કે લગ્ન તથા મરણ પ્રસંગે અમુક જમણું કરવાનું જોઈએ. લગ્ન સમયે સર્ગ સંબંધીઓને કપડાં લતાં આપવાનું જોઈએ. વરગોડા, માંડવા વગેરે કરવું જોઈએ. શ્રીમંત લોકો પોતાની વડાઈ જણાવવા આ બધા ખર્ચ બહુ મોટા પાયા પર કરે છે. તેમનું જોઈને બીજા લોકો પણ એવું કરવા જાય છે. કારણ કે હંદકના મનમાં એમ હોય છે કે અમે કંઈ એકા નથી. કેટલાક રિવાજ ફરજિયાત હોવાથી જેની સ્થિતિ ગરીબ હોય તેણે હંવું કરીને પણ તે પાળવા પડે છે. તે બિચારાની આખી જીંદગી દેવું બરવા માળ જાય છે. તો પણ પૈર થતું નથી. વળી કેટલીક જાતિઓમાં એથી પણ ખરાબ રિવાજ કન્યાવિક્રય અથવા વરવિક્રય કરવાનો હોય છે. તે તો અતિશય તિરસ્કારને પાત્ર છે. કાંઈ કાંઈ સુધરેલી જાતિઓમાં પણ એવું હોય છે કે ઊકરીનાં માળખે ઊકરીને પુષ્કળ પહેરામણી આપે તોજ

તેને સારી વર મળી શકે છે. વર જેમ વધારે ભણેલો હોય તેમ તેની કિંમત વધારે અંકાય છે. કઠી-આવાડમાં તથા બીજા કેટલેક સ્થળે એથી હલકું થાય છે કન્યાનાં માળાપને વર પૈસા આપે છે. કન્યાની હંગર જેમ મોટી હોય તેમ વધારે પૈસા આપવા પડે છે. છાકરા કે છાકરીને આમ જનાવર કે જટ પદાર્થની માફક વેચવાં એ કેવી અમાનુષ્ઠા કહેવાય ! કેઈ કેઈ વખત ધનના લોકને લીધે માળાપ પોતાની પુત્રીને દુષ્ટ નાલાયક માણસ સાથે પરણાવે છે. વળી કન્યાવિક્રયના રીવાજથી એવું પણ લેવામાં આવે છે કે ગરીબ પુરુષે ધનને અભવે કુંવારા રહી જાય છે. તેમને છંદગીમાં પરણવાની આશા કદી રહેતી નથી. તેથી તેઓ અનીતિને માર્ગે જાય છે. આવા દાખલા ઘણા લેવામાં આવે છે. અર્થ-હીન સાંસારિક રૂઢિને લીધે પ્રત્ન નીતિથી વ્રથ થાય છે. એ કેવી વિપરીતતા !

રત્નપુત્ર, પારીદાસ, અનાવડા વગેરે જ્ઞાતિઓમાં કન્યાનાં માળાપો જન પ્રસન્ને તથા તે પછી પણ અતિશય ખર્ચ કરવા પડે છે. અટલી વખત રીકરી સાસરે જાય તેટલી વખત તેને અમુક કિંમતનાં કપડાં તથા બીજા બીજા આપવી પડે છે. જના ઘરમાં પાંચ શાન રીકરીઓ તથા બહેન હોય તેને તે બિચારાને જન્મદાઈ આપા ખર્ચમાં જાય છે. બાળી મ્હંદગીની કમાઈ એમાજ દાવાઈ જાય છે. તે કપડાં કરજ કરવું પડે છે. ગમે તેટલી વિપતિ પડે તોપણ ભૂતા રીવાજ પ્રમથ્થુ તો વર્તવું જ લેઈએ, એવી માન્યતા થઈ ગઈ છે. લોકોનાં આર્થ-દુષ્ઠ નજરે લેવા છતાં પણ દુષ્ટ આપખી આખો નહિ ઉઘડે તો ક્યારે ઉઘડશે ? આપણા દેશમાં પરંપરા રાજ્ય દોવાથી તે આ જાજતમાં કંઈ કરી શકે નેમ નથી આવા અનર્થ બંધ કરવા તે તો લોકોનું જ કર્તવ્ય છે. દેશના મુખ્યચક્રાંજિ પ્રથમ કર્તવ્ય એ કરવાનું છે હિંદુ પ્રત્નને દુષ્ટ રૂઢિના બંધનમાંથી હોડાવવી. આ મારે પ્રત્ન એ યાજ છે કે કેવી રીતે રાજ્યાત રૂઢી ?

પણ માખડો એવા હશે કે જેમને આ રીવાજ બીજકૂલ નહિ ગમતો હોય પણ ભૂતા રીવાજ તોડવાની દિશા ન હોવાથી ન છડે તે પ્રમાણે વર્તના હશે. એક વ્યક્તિ તો રૂઢિ બદલીને સુધારા કરવા જાય તો તેને બહુ સંકટ વેકવું પડે. જ્ઞાતિ-જનો તેમ જ્ઞાતિની બદાર મૂકે. તેની ગાથે બંધાજ

વ્યવહાર તોડી નાંખે. તેને સંસારમાં રહેવું મુશ્કેલ થઈ પડે. એટલે એ રીતે સુધારા થઈ શકે નહિ. આખી જ્ઞાતિ મળીને કસાવ કરે કે અમુક ખર્ચ કરવાનો રીવાજ છે તે બંધ કરવો, અને તે કસાવ પાજવાની બધાને ફરજ પાડે તોજ સુધારા થઈ શકે. વળી ગરીબ માણસથી આવી રાજ્યાત થઈ શકે નહિ. જ્ઞાતિના શ્રીમંત લોકોએ એવા કસાવ બંધેલો અમલમાં મૂકવો લેઈએ. તો પછી એમનું લેઈને બીજા લોકો પણ જોઈ ખર્ચ કરતાં રીજશે.

૬૦. એનીએસ્ટે દમણાં દિંદને મારે કોમ-નવેરથ ઓંક ઇન્ડીઆ

૬૧. એનીએસ્ટે મિત્ર નામનો એક ખરડો
જું કોમનવેરથ ઓંક પાકેમંટ આગળ મૂકવા
ઇન્ડીઆ મિત્ર. મારે તૈયાર કર્યા છે. એ
સુનારીએ દિંદને સ્વતં-

ત્રતા પ્રાપ્ત થાય તે મારે અનેક વખત પ્રયત્ન કર્યા છે હોમરસરી ખાવના પ્રજામાં પ્રથમ જન્મ કરનાર તેઓજ હતાં તે સમયે તે પ્રજામાં અતિશય લોકપ્રિય થયાં હતાં પછી મહાત્મા મંધીની અસ-દકારની અજવળ રાજ થઈ ત્યારે તેમનાથી જુદા વિચાર પ્રદર્શિત કરવાને લીધે ઘણા લોકોની નજરમાં તેમનું માન ઘટી ગયું. વળી દમણાં થોડા વખત પર દેરીઆની બાબતમાં પોતે મંધીજીના મતને મળતાં થયા છે. એવું તેમણે જાહેર કહ્યું હતું. આવી અનેક ચટતી પટ્ટી લેવા છતાં પણ અતિ અટલી જુદા વર્ષે પણ દિંદનું દિત તેમના દેશમાં સદા વગેરે છે તે તેમના આવા નવા નવા પ્રયાસો પરથી સ્પષ્ટ જણાય છે.

આ બિલ એટલા મારે રચવું છે કે રાજ્યકાર-મારની સંપૂર્ણ જગમ દિંદીઓના હાથમાં આવે. સરકાર તેમાં જેમ બને તેમ એાજી વચ્ચે પડે, અને પ્રત્નના પ્રતિનિધિઓ પોતે ધારે તેવા સુધારા કસાવમાં કરી શકે સ્થિતિ સાક્ષાત્તમાં કેનેડા, ઓસ્ટ્રેલીઆ વગેરે બીજા સંસ્થાનો છે; તેમને પોતાના દેશમાં રાજ્ય ચલાવવાની જેવી સ્વતં-ત્રતા છે, તેવી દિંદને મારે એ આ બિલનો હેતુ છે. દિંદમાં હાલ રાજકીય વાતાવરણ થાયું મુશ્કેલ બનેલું છે. દેશના નેતાઓમાં ઘણા પક્ષ પકી ગયા છે, અને તે દરેક પક્ષના વિચાર ભેદ છે. તે બધાજ પક્ષને આ બિલ સંપૂર્ણ રીતે રૂઢિ છે એમ કહી ગયાય તેવું નથી. મારજુ કે ફરસા

પણ આ બિલ્લના થોડા ભાગ માટે જાહેરમાં વિરોધ દર્શાવ્યો છે. છતાં પણ એકંદરે અમને આ બિલ આવકાર આપવા લાયક લાગે છે.

આ બિલમાં ઘણી વિગતો છે. પણ તેને વિષે ચર્ચા કરવાનું આ સ્થાન નથી. આપણે તો એમાં સ્ત્રીઓને સ્વતંત્રતા વિષે જે ફરકો મૂકેલા છે તેની સાથે ખાસ સંબંધ છે. મતાધિકાર આપવા માટે તેમાં નીચે પ્રમાણે નિયમ ઘટેલા છે. “કાયદા ઘડનારી, સ્થાનિક, તથા બીજી કોઈ પણ સરકારી સંસ્થાના સભ્ય થવા માટે અને કોઈ પણ સુરક્ષામાં મત આપવા માટે સ્ત્રી પુરુષને સમાન હક મળશે. તેમજ બંધી નોકરીઓ, કાર્યો અને સત્તામાં બંને ભૂતિને સરખીજ ગણવામાં આવશે.”

એટલે આ ખરડા પ્રમાણે મુનોરીપાલીટી તથા ધારાસભાની સુરક્ષામાં મત આપવાનો તેમજ પ્રતિનિધિ તરીકે તેમાં બેસવાનો અધિકાર સ્ત્રીઓને આપવામાં આવશે આ હક સ્ત્રીઓને મળવાથી કંઈ ફાયદો થાય કે નહિ એ બાબત કેટલાકને શંકા હશે. પરંતુ જ્યોતે તેા દલતાથી માનીએ છીએ કે એને લીધે દેશના સ્ત્રીવર્ગ તથા બાળકોને ધણા લાભ થાય. સ્ત્રીએ ધારાસભામાં જાય તેા પાતાની ભતિના હિતના કાયદા કરાવવાનો પ્રયત્ન કરેજ એમાં કંઈ શંક નથી હાત કે થોડી કેળવણી સ્ત્રીઓ દેશમાં છે, તેમને કેટલાક અન્યાયી કાયદા બદલવાની આવશ્યકતા ઘણી લાગે છે પરંતુ હાલની પરિસ્થિતિમાં તેઓ પોતે કંઈ કરી શકતી નથી. માત્ર પુરુષોએ મૂકેલા ખરડામાં પોતાની સલાહભૂતિ જણાવે છે પરંતુ તે તેઓ જાતે ધારાસભામાં જઈ શકતી હોય તેા સ્વતંત્રરીતે પ્રયત્ન કરી શકે. જો આપાદે સ્ત્રીઓ હિંદની વડી ધારાસભામાં મેળવે હોત તેા સંવિવચના બિલ જેવા હિતકારક ખરડે ક્યારેજો પસાર થઈ ગયો હોત. વળી સ્ત્રીઓના હાથમાં સત્તા આવે તેા મિલકતના પારચાની બાબતમાં હિંદ

કાયદામાં સ્ત્રીને જે અન્યાય થયેલો છે તે પણ દૂર થઈ શકે. સ્ત્રી કેળવણી, સ્ત્રીઓનું આરોગ્ય, બાળકોની સંભાળ વગેરે બાબતો માટે કુદરતી રીતેજ પુરુષો કરતાં સ્ત્રીઓને વધારે કળજી હોય. તેઓ જો કાયદા બદલી શકતી હોય તેા આ બાબતોમાં જરૂર સુધારા થાય. દરેક કોમમાં તથા ભતિમાં આપણે જોઈું છે કે જ્યારે તેના પોતાના પ્રતિનિધિ ધારાસભામાં જાય છે. ત્યારેજ તે કોમ કે ભતિનું ખરખરું હિત સચવાય છે. તેવીજ રીતે સ્ત્રીઓની બાબતમાં છે. તેથી સ્ત્રીઓના અધિકાર માટે મીસીસ બેસન્ટના બિલમાં જે નિયમ મૂકેલો છે તે દરેક રીતે લાભકારક થવાનો સંભાવ છે.

૨૬. હાઈમહમદ અ. શિવજી પુસ્તકાલયની યોજના સંબંધી આ ૨૬ ભાઈ હાઈમહમદ અ. એક સાથે બહેન આયશા ! હેંડબોક્સ તરફ વાચક વર્ગનું અમે ખાસ ધ્યાન યોગ્ય છે છીએ. સ્વર્ગસ્થ ગુજરાતી સાહિત્યની જે અનુપમ સેવા બલવી છે તેનાથી વાચકવર્ગ અત્યંત નથી. અત્યારે જે સેવાના અનુકરણ ચોમેર થઈ રહ્યાં છે છતાં તે જોઈએ તેટલાં સફળ થયાં નથી. એમ થવાનું માત્ર કોઈજ કારણ છે અને તે એ કે સ્વર્ગસ્થના જેવા આત્મચોમ એ કાંઈ પાછળ આપવાને હજી કેમ મક્કિમાન થયું નથી. વડી બાવડા વેચી, ઝાંડના ગળીયંદન કરી સાહિત્યની સેવા, તેા સ્વર્ગસ્થ બાઈ હાઈ જ કરી શક્યા. જેમની એ સેવાનું કણ આપણે માથે છે અને તે કણ બને તેટલું અદા કરવાની દરેક ગુજરાતીની ફરજ છે. સાહિત્ય-પ્રદેશના એ ફરીરનું શ્રાદ્ધ દરેક જણ કરી શકે એવી સગવડ આ યોજના કરી આપે છે. એમાં એક પંથ અને એ કાજ સમાશે. અમને આગા છે કે વાચકો એ યોજનાની રીકોટો ખરીતી નેને સફળ બનાવવામાં પોતાનો ધોળો જરૂર આપશે.

સામાર સ્ત્રીકાર

સમાજ સેવક (જમનગર) : વર્ષ ૨ જુન; પત્રિકા નં ૧-૨. બ્યવસ્થાપક: રા. જોશ્વદાસ હીરજી ઠાકર.

હાત્રાલયમાં વસતા વિદ્યાર્થીઓનાં મા-

માપો શું માંગે છે ? (પત્રિકા) : લેખક: રા. દરિશંકર ત્રિવેદી, ગ્રંથપતિ, દક્ષિણમૂર્તિ વિદ્યાર્થી બચન, બાવનગર.

મામાપોને પત્ર નં. ૨: લેખક: કપર પ્રભાએ

વડોદરા સ્ટેટે ટીકીટો વેચવાની તથા જાહેરાત ફેલાવવાની મંજૂરી આપી છે.

લીંબડી સ્ટેટની ખાસ પરવાનગીથી સ્થાપીત.

સત્તાધારી ગૃહસ્થાની કમીટીના આશરા હેઠળ.

સ્વ. હાલમહંમદ અ. શિવજી પુસ્તકાલયની

ઇનામી યોજના.

સગભગ પચીસ હજારનું પુસ્તકાલય માત્ર રૂપિયા ૬૫૦માં

મેળવવાની સાહિત્યનાં જોખીતો માટે અમોલી

એક અપૂર્વ તક.

ત્રણ હજાર પાંચસો ટીકીટો ને ત્રણ હજાર પાંચસો ઇનામો એટલે દરેક ટીકીટ ખરીદનારને
ફાળે કંઈને કંઈ આવશેજ. કોઈને પણ નીરાશ થવાની જગથે જરૂર નથી.

એક ટીકીટની કીંમત રૂ. ૧૦

એક ટીકીટના રૂ. ૧૦

દરેક ૩૫૦૦ ટીકીટો કાઢવામાં આવી હોવાથી તરતમાં ભરાઈ જવાની વકી છે.

ભરાઈ જતાં તરત ફોર્મ કાઢવામાં આવશે.

ટીકીટો મળવાનું મુખ્ય સ્થળ

એકેટરી, સ્વ. હાલમહંમદ અ. શિવજી પુસ્તકાલય ઇનામી યોજના

મુકામ, લીંબડી. (મીડીઆવાડ) બી. એસ. રેલ્વે.

કમીટીના મેમ્બરો,

૧ ના. સુવરાજ શ્રી (દિગ્વિજયસિંહજી સાહેબ,

લીંબડી.

૨ મે. કેપ્ટન ભેરાવરસિંહજી સાહેબ,

ભાવનગર.

૩ મે. ઝવેરભાઈ નાથાભાઈ અમીન, માજી દિવાન,

લીંબડી.

૪ મે. જયમુખલાલ કે. મહેતા, મે. ઇન્ડિઅન મરચન્ટસ એસોસિએટ બરો,

મુંબઈ.

૫ મે. મહુભાઈ હરગોવિંદલાલ કાંટાવાળા, તંત્રી સાહિત્ય,

વડોદરા.

૬ સ. રા. કેશવલાલ લાલચંદ દોશી,

લીંબડી.

૭ સ. રા. રવિશંકર રાવળ, તંત્રી કુમાર,

અમદાવાદ.

૮ સ. રા. અમૃતલાલ દલપતભાઈ ચૈક, તંત્રી જોરાષ્ટ્ર, રાણપુર.

૯ સ. રા. સુનીલાલ ચત્રજી શાહ, સરન્યાયાધીશ

મે. એકેટરીઓ

પ્રાણજીવન કે. દેશાઈ, અમરેલી.

વવરયાપક.

ઈનામોની વોગત

ઈનામની સંખ્યા.

રૂપીઆ

૧ મહાદુર્ગ પુસ્તકાલય જેમાં હિંદી, મરાઠી, ગુજરાતી, ઇંગ્લીશ પુસ્તકો, કળાટો જેની કીંમત રૂ. બાર હજાર આશરે છે.	૧૨૦૦૦
૧ ઉમ્મરખાયામનો સંગ્રહ જેની કીંમત રૂ. આઠ હજાર આશરે છે.	૮૦૦૦
૧ મહુમ લેદવારના ઓરીણનલ દશ ફેટાઓ જેની કીંમત રૂ. ત્રણ હજાર આશરે છે.	૩૦૦૦
નીચે જણાવેલા ઇનામો છુદ્દા છુદ્દા પુસ્તકો ખરીદીને આપવામાં આવશે.	
૧ પાંચસો રૂપીઆની કીંમતના પુસ્તકો.	૫૦૦
૨ અઢીસો રૂપીઆની કીંમતના પુસ્તકો.	૫૦૦
૫ સો રૂપીઆની કીંમતના પુસ્તકો.	૫૦૦
૧૦ પચાસ રૂપીઆની કીંમતના પુસ્તકો.	૫૦૦
૬૨ પચીસ રૂપીઆના પુસ્તકો.	૧૫૫૦
૩૪૧૭ રૂપીઆ એકની કીંમતનું એક પુસ્તક.	૩૪૧૭

૩૫૦૦

૨૯૯૬૭

દરેક ટીકીટ મેળવનાર ટીકીટ પૈકી કંઈને કંઈ મેળવશેજ.

ખાસ મુશ્કેલી.

ટીકીટો ખરીદનારાઓએ લીંબડી નાણાં મોકલવાં અગર એકેટરી કે વ્યવસ્થાપક પાસેથી ખરીદવી.

અમે કોઈપણ એજન્ટો રાખ્યા નથી, તેમજ રાખવાના પણ નથી.

દરેક ખરીદનારને ફોર્મગતું રીજલ્ટ તેમજ લાગેલા ઇનામો પોસ્ટ મારફતે મોકલવામાં આવશે. બ્યારે પહેલા ત્રણ ઇનામો જીતનારને તે લીંબડીમાં કીલીવરી આપવામાં આવશે. કદાચ ઓછી ટીકીટો ખપશે તો કમીટી વ્યાજબી કરશે. કમીટીના ચેમનશ તથા ઓ. એકેટરીઓ કોઈ પણ જાતનું કશું પણ કમીશન અગર મહેનતાણું લેવાના નથી. આ આરંધર ફોર્મ ભરી મોકલી ન લેઈતી ટીકીટો મંગાવી આ તકનો લાભ લેશે.

આરંધર ફોર્મ

તા.

એકેટરી, સ્વર્ગસ્થ હાજમહમદ અલારખિયા ગિવજી પુસ્તકાલય

ઈનામી યોજના.

મું. લીંબડી, કાડિયાવાડ.

આ યોજનાની ટીકીટ નંબર.....નીચેના સરનામે મોકલી આપશે.

વી. પી. યી વસુલ કરશે

તેની કીંમત તથા પોસ્ટેજના નાણાં

મનીએરડર કે રજીસ્ટરથી મોકલું છું.

પુરું નામ

શ્રીરનામું

ગામ

જિલ્લો

આ યોજના માટે કોઈને પણ એજન્ટ રાખેલા નથી. નાણાં બારોબાર લીંબડીન મોકલવા.

મનીએરડર કે રજીસ્ટર મોકલનારે ટીકીટ મોકલવાનાં રજીસ્ટર ખચના નજી આના વધુ મોકલવા. જે રીતે નાણાં વસુલ કરાવવા દેવા તે રાખીને બાકીનું કાદી નાખવું.

ગુણસુંદરી. ❀

[ચિત્રકાર.]

વાંસદાડી. [શાયિત અખાશંકર નેશી.]

વર્ષ ૨ ભુ

ઓગસ્ટ ૧૯૨૫

અંક ૧૨ મો.

વાંસલડી.

શ્રીયુત ગોકુલદાસ દ્વારદાસ રાયચુરા.

વૃંદાવનમાં વાંસલડી વાગી,
વાંસી ધારી સૂર દેતાં પ્રહાર-જ્યોત ભાગી,
વૃંદાવનમાં વાંસલડી વાગી—

વાંસલડી—તાને વાછરડાં જુલે,
યસુના નીરલહરી સ્થંભીને ડાલે;
ઘેલી બની વૃજબાલા દોડી ઘરઘર ત્યાગી,
વૃંદાવનમાં વાંસલડી વાગી—
જંત્ર છે કે તંત્ર છે કે મોહિનીનો મંત્ર છે,
ઘેલી કીધી ગોપકન્યા વેશળી બની બંસરી;
બાળકને છોડી માતાઓ દોડી,
જીવન સાથે ધ્રુવર ભેડી;
ભાન ભૂલી ગોપનારી બંસરી લેહ લાગી,
વૃંદાવનમાં વાંસલડી વાગી—

પ્રેમના પરાંગ.

લેખક: શ્રીચિત્ર "પાદરાકર".

('કુલધરી' સંદેશો દ્વારા. 'એ લાળ.)

પ્રેમના પરાંગ બધા વિશ્વને ઉત્તરતા!
 મેલના નવિન કંઈ જગાડતા, સાહેલડી!
 ઘરઘર સ્વરાજ્ય સ્વરાગમાં પધારતા!
 કર્તવ્ય પાકે પદાવતા! અલભેલડી! પ્રેમના.

આત્મત્યાગ મદામ'તથી, હવત કરી ચકચૂર!
 સેવા-યજ્ઞ-મલિત થતાં, પાપે નવહું નૂર!
 વિશ્વના કલ્યાણ વિશે, દેહલડી તાવતાં!
 શાંતિ-સમાધિ સુહાવતાં! આ ઠંહેનડી! પ્રેમના.

પ્રાપ્ત પ્રેમ પરબ્રહ્મના, અનહદ નાદ સૂણાય!
 મન જપતું હેકારને, ચિદાનંદ ઉભરાય!
 ક્રોધા અંતરીયે, પ્રભુ પોતે પધારતા!
 સ્વર્ગ સમું વિશ્વને બનાવતા! સાહેલડી! પ્રેમના.

સ્વદેશનાં તત્ત્વ ધારીને, સ્વધર્મમાં રહી લીન!
 આત્મ-સ્વરાજ્ય સંદેશી, સત્યાચરણ બીન!
 મોહ અને માનને તો મનથી વિસારતાં!
 મૂર તો સ્વદેશના આત્માપતાં! અલભેલડી! પ્રેમના.

આત્મસત્ત્વ જગ ભાગનાં-હું તું ચાલ્યું તથા!
 મહામૈયા પદ પામતાં-પામરતા વિખરાય!
 પ્રેમના, આઠસેક ઘરઘરમાં ગાજતવાં!
 માનવને દેવ બનાવતાં! આ ઘેલડી! પ્રેમના.

પ્રભુનાં દર્શન પગપાળે સ્થળ સ્થળ પ્રેમે થાય!
 અખિલવિશ્વ પ્રભુમધ્ય થતાં-પ્રેમસમાધિ પમાય!
 પામે પ્રભુને આત્મજ્યોત પ્રકાશવાં!
 "મધિમય" હવનને બનાવતાં! અલભેલડી! પ્રેમના.

Ranjit Dhillon

Ranjit

આપઉછેર.

લેખક: ડૉ. અમૃતલાલ હ. પટેલ,
એમ. બી. બી. એસ., ડી. પી. એચ., ડી. ડી. એમ,
(ઇંગ્લેન્ડ) હૅલ્થ ઓફીસર, મુરત.

Ranjit Dhillon
Chakrabarti

(ગયા અંકના પૃષ્ઠ ઉપર થી ચાલુ.)

પ્રસૂતિ માટેની તૈયારી.

પ્રસૂતિનો સમય સ્ત્રીને માટે ઘણોજ ગંભીર છે. પ્રસૂતિમાં સ્ત્રીના જીવન અને મોનનો સંવાલ છે. અને સાધારણ રીતે પ્રસૂતિ પછી સ્ત્રી પોતે પોતાને નવું જીવન આપું તેમ માને છે. અને તે વચાર્થ છે. આ પ્રસંગ સ્ત્રીનો જીવનમાં માટે ઘણો નેખમદારી લયો ગણીને વીમા કંપનીઓ સ્ત્રીઓનો વીમા સાધારણ રીતે ઉતારતી નથી, અને ઉતારે છે તે ઘણુંજ હારે પ્રીમીયમ લાઇને ઉતારે છે. આ પ્રસંગને પતિ અને પત્ની બન્નેએ ઘણો જ કટોકટીના સમજાવે, તેને માટે દરેક તૈયારી સંજ્ઞાપૂર્વક કરી લેઇએ. દરેક આપણે પ્રસૂતિને માટે સી તૈયારી કરી રાખી લેઇએ તે લેઇશું.

ગર્ભવતી સ્ત્રીને સાતમો માસ બેસે કે તરતજ તેણે પ્રસૂતિ માટે કંઈ જગ્યાએ વ્યવસ્થા કરવી છે તેનો નિશ્ચય કરી લેવો જોઇએ. જે પ્રસૂતિશુદ્ધમાં જવું હોય તે સ્ત્રીને કોઈ-પણ જાનની બહુ કાળજીપૂર્વક તૈયારી કરવાની જરૂર રહેતી નથી. પ્રસૂતિશુદ્ધમાં જે સ્ત્રીને જવું હોય તેણે ક્યા શુદ્ધમાં જવું છે તે નક્કી કરીને ત્યાંના ડાક્ટર પાસે એક બે વખત જઈ આવવાની જરૂર છે. અને આવા પ્રસૂતિશુદ્ધમાં દાખલ થનાર સ્ત્રીઓનાં જન્મ આઉથી નામ લખી લેવામાં આવે છે. અને

તેના મહાશયના લાડપિંજરનું માપ વગેરે લઈ લેવામાં આવે છે. અને પછી અગાઉથી જણાવ્યા વગર ગમે તે સમયે ત્યાં જઈ શકાય છે. ગાંધ્યમ અને શ્રીમંત વર્ગની સગવડ પૂરતા, ઘણાં પ્રસૂતિશુદ્ધો મુખ્ય બાઈ અને અમદાવાદ વીગેરે શહેરમાં ઉપડેલાં છે. ગરીબ વર્ગને માટે કેટલાક પ્રસૂતિશુદ્ધોમાં મફત દાખલ કરવાની પણ મોઠવાણ છે. પરંતુ આપણા ભોટામાં હજી સુધી આવા પ્રસૂતિશુદ્ધો બહુ લોકપ્રિય થયાં નથી, તે આપણા સાંસારિક રિવાજને અને આપણા સંકુચિત વિચારને લીધે છે એટલી તો ચોક્કસ વાન છે કે પર કરતાં પ્રસૂતિશુદ્ધમાં દરેક જાતની વધારે સગવડ હોય છે. ઘણાં ખરાં પ્રસૂતિશુદ્ધોમાં પ્રસૂતિને અંગે જરૂર પડતાં દરેક જાનનાં દર્શીઆરો રાખવામાં આવે છે, અને અનિયમિત પ્રસવ વખતે જાળકને મહાશયમાંથી બહાર કાઢવા માટે દરેક જાનનાં ઓપરેશન કરવાની પણ સગવડ હોય છે. આ સગવડ શ્રીમંતોના ઘરમાં પણ મળી રહે નહીં. પ્રસૂતિશુદ્ધમાં જનારી સ્ત્રીને કોઈ પણ જાનની ખામ તૈયારી કરવી પડતી નથી. જ્યારે હવે શરૂ થાય કે તરતજ ગારીમાં બેસીને ત્યાં પડેલી જવું લેઇએ. આદર્શિય પ્રસૂતિશુદ્ધોમાં સ્ત્રીને પડેરવાનાં કપડાંથી માંટી ને તે પ્રસૂતિમાં લેતી બધી વસ્તુઓ રાખ-

વામાં આવે છે. એટલે કોઈ ચીજ સાથે લઈ જવાની જરૂર પડતી નથી. છતાં કેટલાંક સસ્તાં ગૃહોમાં અમુક વસ્તુઓ ઘેરથી લાવવાની મુશ્કેલી અગાઉથી કરવામાં આવે છે. આ બાબત વધુ લખવાની જરૂર નથી તેથી હવે આપણે મધ્યમ વર્ગના ગૃહમાં પ્રસૂતિ માટે કેવી व्यवस्था કરવી તે જોઈશું.

મધ્યમ વર્ગના ઘરમાં પ્રસૂતિગૃહ જેવી આદર્શરૂપ સગવડના થઈ શકે નહિ પણ સાધારણ રીતે નિયમિત પ્રસવ માટે સંધ્યા તૈયારી થઈ શકે છે. પ્રસૂતિ માટે ઘરનો સ્વચ્છમાં સ્વચ્છ અને દવા ઉત્તસવાળો ઝોરડો પસંદ કરવો જોઈએ આપણું આ વિષયમાં એટલું ગંભીર અજ્ઞાન છે કે આપણામાંના શિદ્ધિન વર્ગના લોકો પણ આ બાબતમાં જોડો જોઈએ તેટલો મુશ્કેલી કરી શક્યા નથી. પ્રસૂતિ તે સ્ત્રીઓને માટે જીવન અને મરણનો સવાલ છે. તે કામમાંથી સહીસલામત રીતે પસાર થવા માટે કરકસર અને ઘેસા બચાવવાનો સવાલ વચ્ચે આવવો ન જોઈએ. પરંતુ આપણે સાધારણ રીતે દિંદુ કુટુંબોમાં શું જોઈએ છીએ ? પ્રસૂતિ માટે ઘરમાના અંધારાવાળો અને ઘરમાં સગભગ નકામો પડી ગયેલો હોય તેવો ઝોરડો પસંદ કરવામાં આવે છે. તે ઉપરાંત તેમાં પ્રકાશનું એક પણ કિરણ ન જાય તેટલા માટે બારી ની આસપાસ જુના ત્રાપડા કે પડદા બાંધી લેવામાં આવે છે. આ ઝોરડો સાધારણ રીતે ભોંયતળીએ હોવાથી બેઝવાળો અને મચ્છર વીગેરે જાંતુઓથી ભરેલો હોય છે. સ્ત્રી જનિતા પ્રસૂતિ જેવા પ્રસંગ માટે અપવિત્રતા તો ખ્યાલ આપણા મગજમાં કેળે હોયો હશે ? સ્વચ્છતાને અંગે સુવાવડી સ્ત્રીને અડકાય નહિ અથવા તેના ઝોરડામાં જવાય નહિ તેને વ્યાજબી વાન છે. કારણ કે અસ્વચ્છ મોણસો પ્રસૂતિ માટે અવગ રાખેલા

ઝોરડામાં જાય તો ત્યાં એવી રાગ દાખલ થવાનો સંભવ રહે છે, પરંતુ ધાર્મિક પવિત્રતાના બહાના હેઠળ સુવાવડી સ્ત્રીને અને તેના ઝોરડાને અસ્પર્શ ગણવા અથવા અપવિત્ર માનવા તે સ્ત્રી જાતિને અપમાનકારક છે.

પ્રસૂતિ માટેના ઝોરડામાં કોઈ પણ જાતનો નકામો સામાન ન રાખવો જોઈએ. આ ઝોરડાને ખાલી કરી, વાળી, ઝાઢી સાફ કરી તડકો આવે તેવી રીતે પુદ્ગો મુકવો જોઈએ ડાકટર અથવા નર્સની મુશ્કેલી મુજબ તેમાં મૂકવાનો સામાન અગાઉથી સાફ કરી, તેમાં લઈ જવો જોઈએ. અને પ્રસૂતિ માટે તે ઝોરડાનું કામ પડે તે અગાઉ કમમાં કમ નવ દિવસ પહેલાં તો તે સંપૂર્ણ રીતે તૈયાર જ હોવો જોઈએ આ ઝોરડામાં ખાસ કામ ખગર કોઈએ જવું આવતું જોઈએ નહિ; અને આ ઝોરડાને તૈયાર કરી એક વખત નર્સ અથવા ડાકટરને જરૂર બનાવવો જોઈએ.

પ્રસવ ક્યારે થશે તેનો ચોક્કસ દિવસ શોધી કાઢવો મુશ્કેલ છે. પરંતુ ઉત્તરગત સ્ત્રીની ચોક્કસ તારીખ બે ડાકટરને કહેવામાં આવે તો, તે તમને એવી તારીખ જાણવશે કે જેની બે ત્રણ દિવસ અગાઉ કે બે ત્રણ દિવસ પછી પ્રસવ ચોક્કસ થશે.

આ તારીખો ગણવા માટે ડાકટરોએ કોઈ બનાવ્યો છે. અને કોઈ પણ શિદ્ધિન સ્ત્રી આ કોઈ ઉપરથી આ તારીખ શોધી કાઢી શકે છે.

પ્રસૂતિ માટે સ્ત્રીને કઈ વસ્તુઓની જરૂર છે ?

નીચે જણાવ્યા મુજબની વસ્તુઓ સુવાવડના ઝોરડામાં રાખવી જોઈએ.

ગાર સ્વચ્છ ઘોઝેલી ચાદરો.

બે ઝોશીકાના ચોક્ક.

છ નંગ સુવાવડ મધ્યમ કદના.

ચાર ગોદડીઓ (વર્તમાન પત્રના ૮-૧૦ મોટા કાગળ ઉપર કપડાની ખોળ ચડાવી તૈયાર કરેલી) આ ગોદડીઓ અગડવાથી ખોળ ઘોઈ-શકાય છે એ અંદરના અરડાએલા કાગળો ફેંકી દબને નવા મુકાય છે. અથવા આવી ગોદડીઓ બહુ સસ્તી કીમતે જીવના પણ ધોખીના ધોયેલા કપડામાંથી બની શકે છે તેથી દરરોજની એક અગડે તો ફેંકી પણ દબ શકાય છે.

લગભગ બે વાર વિશુદ્ધ (Sterilized) કરેલો ગોઝ (બારીક મચ્છરદાની જેવું વણેલું ચુંથેલું નદિ) કપડું જે કેમીસ્ટને ત્યાં મળી શકે છે અને જેનું બાંકલ કાગળમાં બનાવેલું હોય છે.

ઘડીવાર વગર ધોયેલી પશુ સ્વચ્છ જગ-નાથીનું કપડું, પેટ ઉપર પાટો બાંધવા માટે.

૧ ડઝન શેકરી પીતો પાટા વગેરે બાંધવા માટે.

ત્રણ જોડ છાયલ, ચણીયા અને સાદા પોલકા ધોખીના ધોયેલા.

બે જોડ લાંબા સંકેત મોન્ (શિયાળા અને ચોમાસાની ઋતુમાં)

૧ નંગ હાથ ધોવાની મોટી તાસક કે ચાદીની રકાખી.

બે નંગ પાણી ભરવાના લોટા.

એક નંગ બાલદી ઢાંકણ સાથે ડીનનો ડોઝો ઢાંકણ સાથે ખરડાયેલાં કપડા રાખવા આ બાલદી કે ડોઝામાં ચોટું પાણી ભરી રાખવું.

એક બાલદી ડીનાઇઝ નામની દવા મોટી ધોવા માટે બનરમાં મળી શકે છે.

x એક ડોઝો સંકેત વેસેલીન વિશુદ્ધ (Sterilized) કરેલું.

બે મોટી નાવનો સાણુ.

એક નંગ બેડ પેન (જાડા પિશાબ કરવાનું ચીની કે એલ્યુમીનમનું વાસણ).

x એક નંગ સખતવાળું બ્રશ-હાથ અને નખ સાફ કરવા માટે.

x એક કુશ કેન નળોને મોઢીઆ સાથે.

x એક નંગ દવા માપવાનો ગ્લાસ.

એક નંગ ગરમ પાણી ભરવાની કાથળી.

ત્રણ ડઝન સેનીટરી પેડ (કપડાની અંદરની કાથો ભરેલી એક વેંત લાંબીને ચાર આગળ પહોળી કાથળીઓ વિશુદ્ધ (Sterilized) કરેલી).

ઉપરની વસ્તુઓમાં જેની આગળ ચોકડી કરી છે તે નર્સ અથવા ડાક્ટર લાવી શકશે અને તે બખરમાંથી લાવવાની જરૂર નથી. પરંતુ જો લાવીને રાખી શકાય તો વધુ સારું કારણ કે તેટલો બોળો નર્સને માટે ઓછો રહે છે.

ઉપરના દરેક કપડા કે જે સુચાવડ સમયે વાપરવાનાં હોય તે અગાઉથી ધોખી પાસે ધોવડાવી ઇસ્ત્રી કરાવીને એક કપડામાં બાંધીને સ્વચ્છ પેટીમાં મૂકી રાખવાં જોઈએ કે જેથી તે અગડવા પામે નહિ. આમ કરવું તે બાળક અને માતાની તંદુરસ્તી માટે સલામતી ભરેલું છે, સુચાવડમાં માતાને જે રોગ લાગુ પડે છે તેનું સુખ્ય કારણ ઘાયલના ગંદા હાથનો સ્પર્શ અથવા મેલા કપડાનો સ્પર્શ હોય છે, હિંદુ સમાજમાં સાધારણ એવો રિવાજ છે કે પ્રસૂતિને માટે, તદ્દન નકામાં અને બીજા કોઈ ઉપયોગમાં નહિ આવે તેવાજ કપડાં અને અન્ય સાધનોનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. કારણ કે પ્રસૂતિમાં વપરાયલાં કપડાં અને અન્ય વસ્તુઓ અપવિત્ર થઈ જાય છે અને તેનો ઉપયોગ બીજા કામ માટે નથી કરી શકાતો એવી હિંદુ સમાજની સગડ માન્યતા છે.

શાસ્ત્રો, પ્રાગ્વેત્તિના મનુષ્યધર્મને પવિત્રમાં પવિત્ર કાર્ય માને છે; પણ આપણે તેને તેથી ઉત્કૃષ્ટ માનીએ છીએ. આવી અતિશય આભડછેટની ભાવનાને લીધે હિંદુ-

શ્રીઓને બહુજ સહન કરવું પડે છે અને
પવિત્રતાને નામે ધરતી બધી સગવડ સચવાયા
મંદી બાકીની નજીથી સગવડ તેમને સુવાવડ
સંભાળે મળે છે. જ્યારે ખરે આદર્શ તો એ
છે કે પ્રસ્તિતિ માટે બધી સગવડ સચવાયા
પછીજ ખીજની સગવડનો ખ્યાલ કરવો
જોઈએ.

જન્મનારા બાળકને માટે જોઈતી વસ્તુઓ.

૨ ડઝન ઘોચેલી જગજાથીના કટકા ૧૮
છંચ લાખા અને ૧૮ છંચ પ્હોળા. બાળકની
નીચે રાખવા માટે.

૩ નંગ ફલાલીનના કટકા ૬ છંચ પ્હોળા
અને ૨૭ છંચ લાંબા. બાળકના પેટે બાધવા.

૩ નંગ લાંબા સંદેત ઝબલાં મુતરાકુ.

૨ નંગ લાંબા ઝબલાં ગરમ સંદેત.

૨ નંગ સંદેત ફલાલીનના કટકા ૧ વાર
પ્હોળા અને ૧ વાર લાંબા, બાળકને ઓઢા-
ડવા માટે.

૨ નંગ નાના નરમ ટુવાલ

૦૧૧ રત્ન વિશુદ્ધ કરેલું ૩ જે કેમીસ્ટને
ત્યા મળે છે તે.

૧ નાની ઘોચેલી લુની ધાબળા

૨ નંગ નાની ગોદડી ૨ પુટ પ્હોળા,

૩ પુટ લાખી.

૨ નંગ નાની ચાદર ગોદડી માટે.

૧ નાનું ઓશીકું.

૨ નાના ઓશીકાના ગરેફ.

૨ કુટકા, સંદેત મીણીયા કાપડના, ૦૧૧
વાર પ્હોળા, ૦૧૧ વાર લાંબા.

૧ ગોડી ન્દાવાનો ઉંચો સાથુ.

૧ આટલા બોરીક લોશન બાળકની ઝાતી
ચોવા માટે.

૧ ડઝન સેફ્ટી શીતો.

૧ ગમગી.

બાળક અને માતા, બન્નેની વસ્તુઓ
અને કપડાં લુદાં લુદાં રાખવાં. બાળક માતા

અને નર્સ આગળે ને માટે વાપરવાનાં વા-
સણ, પાણી, સાથુ અને ટુવાલ પણ લુદાં
લુદાં રાખવાં. અને આ વસ્તુઓ એક ખીજ-
થી જુદી પડી શકે તે માટે, માતાનાં કપડાં
તદન ઘોળાં અને રંગીન કોર વગરનાં રાખવાં.
નર્સ માટે સંદેત પણ રંગીન કોરવાળાં અને
બાળક માટે નાની સાઇઝનાં રાખવાં જેથી
ઓળખવામાં મુશ્કેલી ન પડે.

પ્રસવની શરૂઆત.

છેલ્લા ઋતુત્વાવ પછી લગભગ ચાલીસમે
આઠવાડીયે પ્રસવ થાય છે. વહેલામાં વહેલાં
૨૪૦ દીવસેને મોડામાં મોડો ૨૮૦ દીવસે.
પ્રસવની શરૂઆત, કમરની નીચેના ભાગમાં
દર્દથી થાય છે. આ દર્દ પછી પેટના નીચલા
ભાગ અને સાયળમાં પણ થાય છે. શરૂ-
આતમાં દર્દ બહુ ઓછું હોય છે અને થોડી
થોડી વરે રહી રહીને થાય છે. પછી દર્દ
વધુ વધુ થાય છે અને જલદી થવા કરે છે.
જ્યારે આમ થાય ત્યારે નર્સને બોલાવવી
જરૂરી છે. પહેલી વખતની પ્રસ્તિતિમાં દર્દની
શરૂઆતથી તે બાળકના જન્મવાને લગભગ
૧૮ થી ૧૪ કલાક લાગે છે, ખીજી વખતની
અને તે પછીની પ્રસ્તિતિમાં આ સમય બહુ
ટુંકો હોય છે અને લગભગ ૬ થી ૧૦
કલાક હોય છે.

દર્દ શરૂ થાય કે તરતજ, બેલાંડા જેટલું
મરમ પાણી કરાવવું પાણીમાં બોળવા માટેનો
લેટો મોંઝને પાણીમાં ઉકાળવો. પથારી
મીણીયું કાપડ પથારી, ચાદર પથારી તૈયાર
કરી લેવી આ પછીનું બાકીનું કામ નર્સ
કરી લેશે.

દાયબુને બોલાવવી કે કેમ ?

આ પ્રશ્નનો જવાબ 'દા કે ના' માં આ-
પવો મુશ્કેલ છે. હિંદુ સમાજમાં દાયબુને
માટે વિચિત્ર માન્યતા છે કેટલાંક કુટુંબોમાં
તો અમુક દાયબુનો સુવાવડ કરવાનો પોતાને
દક્ષ હોય છે. અને તે દાયબુ, તેમને કુટુંબનું

કેાઇ માણુસ બોલાવે કે ન બોલાવે તો પણ આવીને ઉભી રહે છે. દિંદની બુની પદ્ધતિવાળા આ દાયણા સૈકાઓથી આ કામ કરતી આવી છે અને બ્યારે તેમની વિરૂદ્ધ એક પણ શબ્દ બોલાય છે ત્યારે એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે “ શું અગાઉની સ્ત્રીઓ નર્સ અથવા ડાક્ટરની મદદ વગર મરી જતી હતી ? ”

અંગ્રેજ સરકારના અમલ અગાઉ હિંદમાં જન્મ મરણની અને મૃત્યુજનક રોગોની મોંઘ લાગ્યેજ લેવાતી હતી, અને તેથી અગાઉનું બાળમરણ પ્રમાણ કેટલું હતું તે કદી શકાય નહિં.

પરંતુ આપણે આધુનિક જન્મમરણ પ્રમાણ ના આંકડાની સરખામણી કરીએ તો આપણને માણુસ પડશે કે કેળવાયેલી નર્સની દેખરેખ નીચે જન્મ પામેલાં બાળકોનું મરણ પ્રમાણ, દાયણની દેખરેખથી જન્મ પામતાં બાળકના મરણપ્રમાણ કરતાં ઘણુંજ ઓછું છે. અને તેજ પ્રમાણે કેળવાયેલી નર્સની દેખરેખ નીચે અને હોસ્પીટલમાં જે સ્ત્રીઓની સુવાસ યાય છે તેમની મરણ સંખ્યા, અન્ય સંધ્યાગોમાં જેની સુવાસ યાય છે તેવી સ્ત્રીઓની મરણ સંખ્યા કરતાં ઘણીજ ઓછી હોય છે. આ સાબિત કરવા વાસ્તે નીચેના આંકડા બસ થઇ પડશે:—

દેશ અથવા સ્થાન	બાળકોની સંખ્યા	દેશી દાયણોની સંખ્યા	જન્મ	મરણ
રંગુન	૫૪	૩૨૭	૫૪	૩૨૭
મદ્રાસ	૨૨૭	૩૦૮	૨૨૭	૩૦૮
લંડન	૪૦	૭૫	૪૦	૭૫
ન્યુઝીલેન્ડ	૩૭	૭૫	૩૭	૭૫
દેશ				

સુવાસમાં સ્ત્રીઓનું મરણપ્રમાણ.

દેશ	બાળકોની સંખ્યા	દેશી દાયણોની સંખ્યા	જન્મ	મરણ
અથવા સ્થાની	દેખરેખ	કામ નીચે સુવાસ	૫૪	૩૨૭
સહેરનું નામ.	નીચે સુવાસ થઇ	હોય તેવી સ્ત્રીઓનું	૫૪	૩૨૭
	દર હજારે મરણ	દર હજારે મરણ		

રંગુન	૦	૭
મદ્રાસ	૮	૩
લંડન	૦	૨
ન્યુઝીલેન્ડ	૦	૫

આ ઉપરાંત જન્મ પછી તરતજ મરી જતાં અને મુલેલાં જન્મેલાં બાળકોની સંખ્યા પણ દેશી દાયણોના હાથ નીચે જન્મેલાં બાળકોમાં બહુ વધુ પ્રમાણમાં હોય છે. અને આ દાયણો પોતાના અજ્ઞાનને લીધે સેકેડો માતાને જીંદગી મુખી દુઃખ ભોગવે તેવા અન્ય રોગોમાં સગા દેવા માટે સીધી અથવા આડકતરી રીતે બેખમદાર હોય છે.

આ ઉપરથી માફ એમ કહેવું નથી કે કેળવાયેલી દાયણના હાથે જેટલા બાળકો જન્મે છે તે બધાં જીવે છે. દેશી દાયણોને ઉતારી પાડવાનો મારો ઉદ્દેશ નથી. પણ તે તમને યોગ્ય કેળવણી આપી કેળવાયેલી દાયણ બનાવવી તે તો તદ્દન આવશ્યક છે. પશ્ચિમના દેશોમાં દાયણોને રજીસ્ટર કરીને સુવાસ કરવા દેવાનો પરવાનો આપવામાં આવે છે અને તેથી ત્યાંનું બાળકોનું મરણપ્રમાણ બહુ ઘટ્યું છે. આપણે ત્યાં પણ આમ બનવું શક્ય છે.

હવે આપણને પાસ થયેલી નર્સ સુવાસનું કામ કરવા રોજના પાંચ રૂપિયાના દરે મળી શકે છે. દરેક મોટા સહેરમાં તો આ સગવડ થઇ ગઇ છે. દાયણ પણ આથી ઓછા પૈસા લેતી નથી. નર્સને બોલાવવા છતાં ખરડાયેલાં કપડાં ધોવા માટે અને અન્ય સાફ

મુદ્ધ કરવા માટે દામણ અથવા તેનાં સ્ત્રી
ખીંછ સ્ત્રીને બોલાવવા જરૂર તો છેજ;
પરંતુ તે ઉપર બતાવેલા કામ પુરતી જ.

પ્રસૂતિ તે શું સ્ત્રીના ઉપર મહાન
આદેશ છે ?

ઘણી બિનઅનુભવી સ્ત્રીઓ પ્રસૂતિનું
નામ સાંભળી ડરે છે. તેઓ પ્રસૂતિને એક
મહાન આદેશ ગણે છે. પરંતુ એટલું બાણકું
જરૂરી છે કે યોગ્ય સાવચેતીથી થતી પ્રસૂતિમાં
જરાપણ બેળમ નથી. ગર્ભનું ધારણ થવું
અને બાળકનો પ્રસવ થવો તે વિવાહીત સ્ત્રી-
ઓ માટે કુદરતે નિર્મિત કરેલી ફરજ છે
અને તેમાંથી નિર્વિઘ્ન પાર ઉતરવા માટે
કુદરતે પુરતી કાળજી રાખીજ છે. તેમાં કેાઇ
સ્ત્રીને સંકન કરવું પડે છે તો તેમાં સેંકડે લ્હ
ટકા તે સ્ત્રી અથવા તેના સગા બદલાતોજ
વાંક છે. કુદરતના કાયદાને માન આપનાર
અને તે મુજબ અમલ કરનાર પશુવર્ગને
પ્રસૂતિમાં દામણ કે નર્સની જરૂર પડતી નથી.
પ્રાણીઓને કુત્રાવડ થતી કેાઇએ સાંભળી
નથી. ગર્ભવતી સ્ત્રી, તદુરસ્તીના કાયદાને
માન આપી, યોગ્ય ખોરાક લઇ નિયમિત
જીવન ગાળે તો તેને પ્રસૂતિમાં જરાપણ
નકસીદ પડતી નથી. દિદુ સ્ત્રીઓમાં ઘણી
ગર્ભવતી સ્ત્રીઓ મારી ખાય છે, જીવને વશ
રાખતી નથી. પંસાદાર હોય તો તદન આળસુ
થઇ પડી રહે છે. ગરીબ હોય તો ગર્ભ ઉપરાંત
કામ કરે છે. આમ ચતુર્થીજ પ્રસૂતિમાં
સ્ત્રીઓ દેશન યાય છે. નિયમિત અને સાદુ
જીવન ગાળનારી સ્ત્રીઓને જગતમાં બાળ-
કનો પ્રસવ થાય તોપણ તેને હિમ્મતને લે-
વાને છે અને કુદરતના કાયદાનું ઉલ્લંઘન
કરનારી મુખાઈની મેદજીબી અજાણતે દરેક
વતની હાકટરી મગરડ અને મદદ છતાં દુઃખ
પડે છે. માટે દરેક સ્ત્રીની ફરજ છે કે તેનો
પ્રસૂતિના પ્રસંગને આદેશ ન સમજવી. પણ

તેને ઈશ્વરનિર્મિત ફરજ સમજી તેમાંથી
પસાર થવા તેને બતાવવામાં આવે તે મુજબ
જીવન ગાળવું અને તેમ કરવાથી તેની
માનસિક અને શારીરિક સ્થિતિને જરાપણ
આપત્તિ નહિ આવે.

પ્રસૂતિ સમયે સગાં સ્નેહિયોની ફરજ.

આ સમયે તેમણે બહુ ધાડ મારવાની
નથી. પ્રસૂતિનું કાર્ય તો નર્સ કર્યે જશે, તેને
જોઇતી વસ્તુઓ તરત અને ચોક્કસ રીતે પુરી
પાડવી અને તેના કાર્યમાં વહેમ અને ભુના
રિવાજને આધીન થઇ, દુખન ન નાંખવા.
આટલુંજ બે તેઓ કરે તો બસ છે. નિયમ
કરનાં લાંબો સમય બે પ્રસૂતિની પીડા યાવ
અને બાળક ન જન્મે તો નર્સ પોતે હાકટ-
રને બોલાવવાની સલાહ આપશે અને તેની
મુશ્કેલી મુજબ હાકટરને બોલાવવામાં લીધ
ન કરવી.

પ્રસવ પછી સુવાવડીના ખાટલા નીચે
અગ્નિ રાખવો જરૂરી છે ? આપણામાં સ્ત્રી
માન્યતા છે કે પ્રસવ પછી સ્ત્રી તદન
થંદી થઇ જાય છે અને તેને જરૂરી
આપવા માટે ખાટલા નીચે ફેવના રાખવો
જરૂરી છે આ માન્યતા ભૂલબરેલી છે; અને
તે ઉપાય નગબગ રાક્ષસી ઉપાય છે. કેટલાક
અજ્ઞાત લોકો તો ઉનાળાના ગરમ દિવસોમાં
પણ આ ઉપાય અજમાવે છે. વંશરામાં
સુવાવડી સ્ત્રીને કેટલાક લોકો ગરમ પાણી
પાય છે. સખત ઉનાળામાં તરસ લાગે તો
પણ ગરમ પાણી આપવાનો રિવાજ દિદુ-
સ્તાનના કેટલાક ભાગમાં માલુ છે. આ ખાખત
એટલુંજ જાણવું બસ છે કે સ્ત્રી સાધારણ
રીતે ઠંડી દવામાંથી બચાવવા માટે સાધારણ
સાવચેતી રાખવા ઉપરાંત કશું કરવું જરૂરી
નથી. ઈંદીયા બચવા માટે ગરમ કપડાં બસ
છે. બંધ ઓરડામાં બાણ કે કોણસાની સારી
દવામાં સેરી તત્વ ઉમેરે છે અને તેથી માન

અને બાળક અનેને નુકસાન જ થાય છે. અને આવી બાળકમાં પહેલેને આધીન થવા કરતાં જે ડાક્ટરી સલાહ મળે, તે મુજબ વર્તવું વધારે સારું છે.

કેટલીક જરૂરી સૂચના.

જન્મ પછી નાળ કાપ્યા પછી બાળકની આંખ વિશુદ્ધ કરેલા સ્વચ્છ રૂ થી બારીક લોશનથી ધોવી જરૂરી છે, જે કામ નર્સ જરૂર કરશે. પરંતુ સગાંહાલાંમાંથી કોઈએ આ કાર્ય બરાબર થયું છે કે નહીં તેની ચોક્કસાઈ કરવી. જન્મ પછી આંખ ન ધોવા-યાથી સેંકડો બાળકો અંધ થયેલાં છે તે પુરવાર થયું છે. આવી નહતી બેદરકારીથી બાળકને જન્મભર અંધ રહેવું પડે છે. જન્મ પછી બીજા બેચાર દિવસ સુધી પણ જરૂર પડે આંખ ધોવાવાની કોઈ વખત જરૂરી છે. આ કાર્ય પહેલે દિવસે નર્સ કે ડાક્ટરનું છે અને જે આંખ સારી હોય તો પછી ઘરનું કોઈ પણ માણસ આ કામ કરી શકે છે.

આ ઉપરાંત બાળકને બાર કલાકની અંદર ઝાડો થાય છે કે નહિ તેની કાળજી રાખવી. બાળકને પહેલાં ઝાડો થાય છે તેમાં કાળો અથવા લીલાશ પડતો પદાર્થ નીકળે છે જે નીકળવો જરૂરી છે. જે બાર કલાકની અંદર ઝાડો ન થાય તો ડાક્ટરને બોલાવવો જોઈએ અને તે જરૂર પડે તો ગ્લીસીરીનની પીચકારી મારી ઝાડો કરાવશે.

જન્મ પછી ચોડા દિવસ (કમમાં કમ ૧૦ દિવસ) માતા અને બાળકને ડાક્ટરી ટેપેટખ નીચે રાખવાં જરૂરી છે. જન્મ પછી જેમ અને તેમ જલદી, બેચાર દિવસમાં જ બાળકનો જન્મ મોંઘાવવો, તે જરૂરી છે. મોટા શહેરોમાં આમ કરવાની કાયદો ફરજ પાડે છે. બાળકના હિતને માટે આ કરવું જરૂરી છે. બાળકના જન્મનો ચોક્કસ સમય પણ નોંધી રાખવો જોઈએ કારણકે જે માખાપો

જન્મોતરી વગેરે કરાવવા માંગતા હોય. તેમને આ સમય જોવીને જણાવવો પડે છે.

સુવાવડમાં માતાને પેશાબ અને ઝાડે જવા માટે સાદી પણ પુરતી સગવડ રાખવી જરૂરી છે. પહેલા દસ દિવસ સુધી અવ્યવસ્થા પ્રસૂતિના ઓરડામાં જ રાખવી જોઈએ. દેશી બનાવટનું અને અતુટ્ટળ પડતું કોમોડ આ કામ માટે ચાલી શકે અથવા ધાસલેટના ડબ્બાને તેની લાંબી બાજુનું એક પતર કાઢી નાંખીને તેમાં રાખ નાંખી તેના ઉપયોગ કરવો તે રીત તદ્દન બિનબચાવ અને સહીસલામત છે. બેકક માટે ચાર છ'ટો અથવા પાંચ ચાલી શકે આ ડબ્બાને તરત જ બદલ લઈ જઈ શકાય છે અને પ્રસૂતિના ઓરડામાં જરા પણ ગંદકી રહેતી નથી. પ્રસૂતિ માટેના ઓરડામાં મોરી હોવી જ જોઈએ અને તેને શીનાઇલ જેવી દવા નાંખીને સાફ રાખવી જોઈએ. પ્રસૂતિ માટેના ઓરડામાં દવા અને પ્રકાશ બે બહુ અગત્યની વસ્તુઓ છે. તંદુરસ્ત કરતાં માંદા માણસને આ બંને વસ્તુઓની વધારે જરૂર છે અને તેના પુરતો ઉપયોગ આ સમયે કરવો જોઈએ.

પ્રસૂતિ પછી બોરાક શું આપવો!

દૂધ તે સર્વથી ઉત્તમ બોરાક આ અવસ્થા માટે છે. પહેલ પાંચ દિવસ સુધી ફક્ત દૂધનો જ બોરાક આપવાથી શરીર નિરોગી રહે છે. બહુ જરૂર લાગે તો અને ભૂખ સમત લાગતી હોય તો સાણદાણાની કાંઈ આપવી અને નોંધ લેવી જરૂરી છે કે સુવાવડી સ્ત્રીને ૧૦ દિવસ સુધી તો પચારીમાં જ પડી રહેવાનું છે અને ચાલવાનું બીજકુલ નથી. તેવી સ્થિતિમાં તેને એકલા ઘીમાં બનાવેલા શીશ અથવા તેવો બીજો પદાર્થ આપવો તે જલદી પચી શકે નહીં. આપો બોરાક ૧૦ દિવસ પછી આપવામાં વાંધો નથી. સુંક અને બીજો મસાલો નાંખી જે પકવાન

સુવાવડી સ્ત્રીને શરૂઆતથીજ આપવામાં આવે છે તે પચાવવો બહુ મુશ્કેલ છે. માટે તે પાછળથી આપવો અને શરૂમાં આપવો તો બહુજ થોડા પ્રમાણમાં પાચનશક્તિ વધારવાના હેતુથી પકવાનને અંગે પેટમાં પુરતો મસાલો નાખ તે ઉદ્દેશથીજ આપવો.

સ્નાન કર્યારે કરવું ?

પ્રસૂતિ પછી તરતજ પવિત્રતા નળવવા ખાતર સ્ત્રીને નવરાવવી તે ન્યુમેનીયા અથવા સુવારોગને આમંત્રણ કરવા ખરાબ છે. ૧૦ દિવસ પછીજ સ્નાન કરવું જોઈએ. દરરોજ ગરમ પાણીમાં બોળીને ટુવાલથી શરીર લુછી નાખવામાં વાધો નથી. દસ દિવસ પછી પણ સ્ત્રીએ ફક્ત જરૂરી સ્નાન, શૌચના કાર્ય માટેજ ઉભા થવું. ગર્ભાશયને પ્રસવ પછી ઓછામાં ઓછો વીસ દિવસ આરામ આપવો જોઈએ. તેનું સંક્રાયાષ, લગ્ન અસહ્ય સ્થિતિએ આવતાં વાંચ દિવસ લાગે છે. માટે તેટલા દિવસ તો પર્યારીમાં પડી રહેવુંજ આવશ્યક છે.

પ્રસૂતિ પછી કંઈ દવા આપવી જરૂરી છે ?

પ્રસવ પછી ગર્ભાશયને સંક્રાયાષ માટે મદદ કરવા સાર “ એરગટ ” નામની દવા આપવામાં આવે છે. તે ડાક્ટર કે નર્સ પોતે જ જરૂર જેટલી બે ત્રણ દિવસ આપશે. બાકી કબજાયાત દૂર કરવા એકાદ વખત

દીવેલ આપવાની જરૂર પડે છે. આ શિવાય તંદુરસ્તી સારી હોય તો અન્ય દવા આપવાની જરૂર નથી.

સ્વચ્છતાની આવશ્યકતા.

આ વિષય ઉપર જેટલો ભાર મૂકીએ તેટલો ઓછો છે. સુવારોગ થવાનું મુખ્ય કારણ અસ્વચ્છતા જ છે. કપડાં દરરોજ બદલવાં જોઈએ. ખરડાપેલાં કપડાં સાથુથી ઘોષ ગરમ પાણીમાં ઉકાળી પછીજ વાપરવાં જોઈએ. જનનેન્દિયને સ્પર્શ કરે તેવાં કપડાં કે પાટાને તો નર્સ પાસે વિશુદ્ધ (Sterilize) કરાવીનેજ વાપરવાં જોઈએ. પ્રસવની પનોતિ સાહેબકામત પાર ઉતારવા માટે દેવના મંદિરમાં જવા માટે જેટલી સ્વચ્છતા રખાય છે તેના કરતાં વધુ સ્વચ્છતા રાખવાની જરૂર છે. સુવાવડીની સેવા કરનાર નર્સ દાયણ કે અન્ય માણસે સાથુ અને ઉકાળેલાં ગરમ પાણીથી હાથ ધોઈનેજ દરેક કામ કરવું જોઈએ. આ લેખાંકમાં બાળકની સંભાળ સંબંધી ફક્ત એક બે વાતુંજ કહેવામાં આવી છે. બાકીની બધી બાબતો આવતા લેખમાં આપવામાં આવશે. છેવટમાં યાદ રાખવું કે પ્રસૂતિના વિષયમાં ધર્મ અને લોકરિવાજ અને જુનીપુરાણી પ્રથાઓ કરતાં વૈદ્ય શાસ્ત્ર અને સ્વચ્છતાના નિયમને વધારે માન આપવું જોઈએ; અને તેમ કરનાર સ્ત્રીને પ્રસૂતિ પછી કોઈ પણ બાબતમાં પસ્તાવું પડશે નહિ.

“ મુદ્રિકા. ”

લેખક :
શ્રીચંત નામપ્રસાદ ત્રીકમલાલ લાખીઆ.
ચિત્રકાર :
શ્રીચંત અ. લ. નાણાવટી.

“ હું અહિં આ શું સુખમાં મદાતતી હ-
પ્ત થતે જોવા આન્યા હશે નહિ
વાર ? ” સરલાએ અગાશીમાં આવતાં કહ્યું.
રેમેશ અગાશીમાં ‘ છઝીચેર ’ પર
પડ્યો હતો. દરીઆનો મંદમંદ પવન આવતો
હતો. આંદની પથરાયેલી હતી, નીચેથી—આ-
વતી જતી મોટરો—ગાડીઓનો અવાજ સંભ-
ળાતો સરલા-
નો અવાજ
સંભળી તે
ચમક્યો. પો-
તાનું મોં ત્હે-
નાંતરફ ફેરવી
નજર ઝીણી
કરી. ગમગીન
અવાજ કરી
જવાબ આ-
પ્યો—

“ તું દુઃખી
જાણી સુખી
કરવા આન્યો
હું. ”

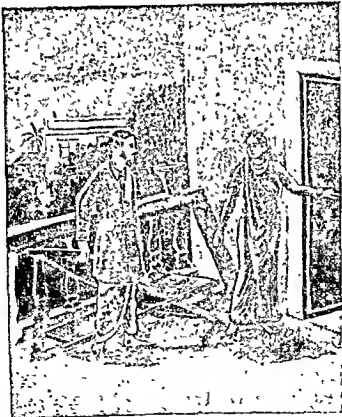
“ તે અ-
ધિકાર તમે
ક્યારનોએ શુ-
ભાવ્યો છે. હવે
ક્યારે જશે ? ”

સરલા હોંઠ પીસીને બોલી “ કાલે સવારે
જાજો. ”

મુદ્રિકાના તેજમાં રેમેશનું મોં શીકાર
મારતું જણાયું. તે ડંખી ઉઠ્યો હોય તેમ
જમક્યો. ટટાર થઈ બોલ્યો “ સરલા હજી
કામીશ ? બૂલ બધાં કરે છે તે મોં કરી છે.
છે વિચાર હજી મઠા આખવાનો ? ગઈ શુ-

જરી, પીસરી
જઈ પ્હેલાંની
માફક રહીશું. ”

“ એટલે
હું તમારે રમ-
કકું થઈને
રહું ! બોલનાં
શરમ નથી
આવતી ? ત-
મને મિત્રદ્રોહ
કરતાં. લાજ
નથી, પણ મહેત
પતિદ્રોહ કરનાં
લાજ આવે છે.
વેસ્યા નથી
જન્મી. એક-
વાર તો છેત-
રાઈ, હવે ત-
મારા કોકોર
હસ્તમાં નહિ

મુદ્રિકા : “ કાલે સવારે જાજો. ”

આવું; સમજ્યા ? હું તમારી વાતો સાંભળવા નથી આવી. હું પૂછવા આવી છું—અરે તમને કહેવા આવી છું કે ‘કાલે જન્મેજ’ મહારા પતિના મિત્ર ના હોત તો...” સરલા બોલતાં અચકી ગઇ.

“તો તું કહાડી મુકત. પહેલાં તો ક્યારે ‘મળશે’ ને અત્યારે ‘મૃત’ એમજ; નહિ ?”

“હા. તમારા વક્ત્ર પર વિશ્વાસ રાખી બોળવાઇ તમારા શબ્દોએ ગાંડી કરી. તમારાં મોઢાં વેણેએ મને ઘેલી કરી. તમારા રૂપે મૂકને છેતરી, હું નીચે પડી...” બોલતાં બોલતાં આંસુ પાલવે હુંડવા માડયા. થોડીવાર અચકી તે બોલી “ને તમે નિષ્કુર-અર્ધ તરછોડી-કચરી નાંખી; ને હવે શપ્તાન થઇ પાપપથે બતાવવા આવ્યા છો ?”

“સરલા, ગઇ શુભરી સંભારવામાં માલ નથી. મારી બૂલ થઇ, પશ્ચાતાપ કરું છું. મૂકને માફ કરી મહારી જોડે તું તે જીવન ન ગણે ! તારો બોલો પતિ કાંઇ નહિ સમજે, મૂકને માફ કર” રમેશ બોલતાં ઉભો થઇ ગયો. બન્ને હાથ પહોળા કર્યા કે સરલા પહેલાંની માફક દોડતી આવશે. “શી લ’પટેતા !” સરલા ચમકી-આઘી ખસી મઇ “મહારા પતિના બોળપણ તો લાભ લેવો છે ? મહારે તમારો એક શબ્દ સાંભળવો નથી કાલ સવારે આ ઘર ખાલી કરી જાવો. મૂકને મળવાનો પ્રયત્ન કરી કરના નાહ.” સરલા ફરી એકદમ દોડી નીચે ગઇ.

પોતાની પતિસૂતી મેડીમાં જઇ પલંગ પર પડી. ચોધારાં આંસુએ શાષ વિચાર કરવા લાગી. અર્ધ જાગૃત અવસ્થામાં સ્વપ્ન આવવા લાગ્યાં. રમેશનું મોઢું તરવરતું જોયું પાછી પોતાને વાલકેશ્વરના બંગલામાં લેતી જોડે આનંદ બોગવતી જોઇ કૃત્રિમ ધીરજ ખેલું મન અદ્રદ થયું. રમેશની ચોરડીમાં જઇ લેતે બેઠવાનું મન થયું. પલંગ પરથી

ઉભી થઇ; દાર તરફ ગઇ; સાંકળ પર હાથ મુક્યો. હાથ થંભી ગયા. શુભવિચારનો દુઃખનો થયો. તે પાછી ફરી; સરલા પતિત થતી અટકી મન મારી પલંગ પર પડી, વિચારમાંને વિચારમાં ઉઘી ગઇ. સવાર થતાં મન દ્રઢ થઇ ગયું. સવારે રમેશ ઘર છોડી આવ્યો ગયો.

x x x x

...સ્કુલ,

મુંબાઇ, તા.....

“પ્રિય રમેશ,

તારો પ્રેમાળ પત્ર મળ્યો.

કાલે મહારી સ્કુલ દોઢ વાગે બંધ થશે. મોટર લઇને આવજો. આપણે બંગલે જઇશું; મહારે તહે થાણું થાણું કહેવું છે મારે જરૂર બૂલી નહિ જામતે ? એજ

લી. તારી

સરલા”

ઘાટી રમેશને કાગળ આપી ગયો, રમેશ હાથમાં ચોપડી લઇ પોતાની રમમાં આમથી તેમ આંટા મારતો હતો. કાગળ પર પરિચીત અક્ષર જોઇ મોઢું પૂર આણું સ્મિત ફરક્યું. કાગળ વાંચ્યો ઘાટીને શોકરને એક વાગે કોલેજમાં મોટર લાવવાની વરદી આપવા કહ્યું.

રમેશના પિતા અદળક ધન મૂકી મરી ગયા હતા. વિધવા માતા અપંગ હતી. રમેશ બી. એ. માં..... કોલેજમાં અભ્યાસ કરતો. યુવાનીનો તોર, કોલેજમાં વાંચેલાં-ભણેલાં પ્રેમ-મય કાવ્યો ને નવલકથાઓનો રસીયો હતો. કોલેજમાં ક્યાં ચારિત્ર્યનું શિક્ષણ અપાય છે ? આવા સંયમ વગરના નવયુવાનનો પ્રસંગ સરલા જોડે દુઃખસમાં થયો હતો.

સરલા એક સાધારણ સ્થિતિના પિતાની એકની એક પુત્રી હતી. સરલાની માતાને દુનિયાદારીનું જ્ઞાન નહોતું. તેના ઓળખીતા લેતે “ઓલીઆ” જેની કહેતાં. સરલાના પિતાની નાદુરસ્ત તબીબતને લીધે તે તેના

માતાપિતા કુમર હવાફેર કરવા આવ્યા હતા રોમેશ પણ વેકશનમાં હવા ખાવા આવ્યો હતો. એક જ નાતનાં ને પરદેશમાં નહાની ઓળખાણ મોટું રૂપ પકડે છે તેમ, ચોપાટી પર મળતા રોમેશ તેમની જોડે ફરવા જતો. પિતાની તખ્તીયત સારી ન રહે તો માતા એકલી ' સેનેટોરીયમ 'માં રહેતી ને સરલા એકલી ફરવા જતી. રોમેશ તો હમેશાં મળતોજ. એકાંત વધારે મળતાં યુવાનીનાં જોર કાણુમાં ન રહ્યાં; એક બીજાને આદનાં શીખ્યાં ને મુંબાઇમાં અવારનવાર મળવાનું એકબીજાને વચન આપ્યું. વખત પૂરો થતાં, બંધાં જોડે, મુંબઇ પાછાં ફર્યાં.

મુંબઇ જતાં તેમનો બન્નેનો પ્રસંગ વધ્યો. મુંબઇ જેવા સ્થળમાં એકાંત મેળવવું વધારે મુશ્કેલ પડે છે. સરલા...સ્કુલમાં બળતી. રોમેશ અવારનવાર સરલાની બપોરની ' રીસે-સમાં ' પોતાની મોટર ત્યાં લઇ જતો. ત્યાં વાતો કરતો ઉભો રહેતો. કાઇકવાર સરલાને પોતાને બંગલે વાલકેશ્વર લઇ જતા. વાલકેશ્વરના બંગલામાં કાઇ રહેતું ન હોવાથી તેમને મળવું વધારે મુશ્કેલ પડતું. સરલા આમાં નિર્દોષ આનંદ માનતી. રોમેશે તહેને બોળવવા માંડી. રોમેશને તો આનંદ બોળવવો હતો. સરલા બોળવાઈ ગઈ રોમેશના પરણવાના વચન પર વિશ્વાસ રાખી સરલ સરલા સરી પડી.... હવે તેઓ વધારે એકાંત બોળવવા લાગ્યાં. પોતાની બોળા માતાને સરલા જોડું બંધાનું કડાડી છેતરતી.

સરલાની સ્કુલ છૂટી. રોમેશની મોટર ગ્રાંપા બગાડી ઉભી હતી. સરલા પોતાની સખીઓથી વીંટાયલી મંદમંદ પગલે આવી. મદીઓએ રોમેશને જોઇ મીઠી મગતક પણ કરી પણ જે સરલા પડેલાં સચોટ જવાબ આપતી તેણે અત્યારે શીકું રિમત ક્યું. જે સરલાનાં નયનો રોમેશને જોતાં નાચી રહેતાં તેજ નયનોએ આજે સ્થિર દિષ્ટ ડેરવી.

સરલાનું મોં રોમેશને જોતાં હાસ્યથી મલકાઈ જતું તેજ સરલા ગમગીન મુખે મોટરમાં બેઠી. રોમેશને તહેનું વર્તન વિચિત્ર લાગ્યું. રસ્તામાં બોલાવવાનાં તહેના બધા પ્રયત્ન નકામાં ગયા. મોટરમાં ગોડવેલા ' ફલાવર વોઝ ' સામે નજર ડેરવી સરલા બેસી રહી. બંગલાનાં પ્લેયંતાં સફાળી નીચે ઉતરી. રોમેશ તહેની પાછળ દીવાનખાનામાં ગયો. સોફા પર સાથે બેસાડવા હાથ પકડ્યો. હાથ તરછોડી સરલા તહેનાથી દૂર બેઠી.

“ સરલા આજે આમ કેમ ? મને ત્હારા કાગળ પરથી લાગ્યું કે કાંઇ નવાબુની થઇ છે. મ્હારો વાંક હોય તો કબૂલ કરી માફ માગું. રીસાઇ છું ? ”

“ ના, પણ...પેલાનો...શો વિચાર કયો ” સરલાએ આંખમાં આવેલાં અશ્રુ મલામહેનતે ખાળી પૂછ્યું.

“ અહોહો ! ” રોમેશ હસી પડ્યો. “ આજને ! મ્હેં ત્હને ક્યારનીએ ' દા ' કહી છે કે ત્હને જ પરણીશ એમાં આટલું બધું શું ? ”

“ પણ ક્યારે ? આ મદીને પણ માતાને છેતરી. જોડું દૂર બેઠી. હવે છાનું રહે તે સંભવિત નથી; ને તું તો મને ઉશ્કેલ્યોજ કરે છે ! ” સરલા છેવટે રોષ પડી.

“ જો સરલા પાછી માંડી થઇ કે ? મ્હારી માતાને વાત કરીશ, નકકી કરી નાંખીશ. ચાલ મ્હેં ઘોષ નાખ ? ”

સરલા ધુધવાતી રહી. રોમેશે તહેને પટાવવા માંડી. “ તું આમ આવી બેસી રહે તે ન પાસવે...કાત્રે વાત નકકી કરીશ. મ્હારું વચન, બસ. ”

રોમેશે કલાવી પટાવી સરલાને ચાંત કરી. છેક આજે હસી રમી તેઓ છુટાં પડ્યાં. માતાને, સરલાએ પોતાની સખીને ત્યાં મીઠગાની દતી એટલે મોડું થયું એમ કહ્યું.

ચૂકવી ગાડી પાછળ યદ્ય તે દોડી ગયો. મોતી-
જને હાંક મારી તે ન સાંભળી કરી
નાસી ગયો.

મોતીજન સમજ કે તે નામ છુપાવવા
માજે છે. એટલે ત્હેના પીછો છોડી, મોતી
પોતાને બંગલે હાંકાવા.

સરલા બ્યારે બાનુમાં આવી ત્યારે
પોતાનું બાળક બેઠા બાથુ તે મરી ગયેલું
આવ્યું છે એમ કહી શાંત પાડી. રોમેશ તે
રાત પછી દેખાયો નહિ. સરલા ધીમે ધીમે
સારી થઈ. ત્હેના પિતાથી આધાખમાયો નહિ.
તે દુઃખમાં પાંચ છ મહિનામાં શુજરી ગયા.
માતા તો વરની શોધમાં જીવતી રહી. સરલા
એક યંત્રના પૂતળા માફક જીવન ગાળતી.
ત્હેને જીવગી એર સમાન થઈ પડી. એક
પૈસાદાર આધિક વયના વિપુર જોડે સર-
લાનું લગ્ન કરી ત્હેની માતા સ્વધામ રહેતી.

રોમેશ પણ પરણ્યો. દિવસે જતાં ત્હેને
પચાસાપ શર થયો. રાત્રે સ્વપ્નમાં સરલા
દેખાતી. જાણે તે વેર લેવા ભમતી હોય તેમ
પોતે ભૂલ કરી છે તેમ એને લાગ્યું. સરલા
જોડે ફરીથી મહવાસ ભોગવવાનું મન થયું
સરલા ગઈશુજરી બૂલી જઈ પાછી પોતાને
મળશે એ વિચારે આનંદમાં આવ્યો. એ ને
સરલાનો પતિ એકજ કલપના મેઝર હતા.
તે એક બીજને દોડે જોળખતા સરલાનો
પતિ ભોજો હતો. સરલાની વાતો ત્હેણે
સાંભળી હતી પણ તે તેમાં પાથો નહોતો એમ
માનતો; એટલે રોમેશને પોતાની જીજ્ઞાસા
ખાણુ મૈત્રિના રૂપમાં ફેરવતાં વાર ન લાગી.
એક રાત્રે રોમેશને ત્હેણે જમવા બોલાવ્યો.
તે રાત પોતાને ત્યાં ગળવાનો આશ્રય કર્યો.
રોમેશને એજ બેઠણું હતું રાતના તાર આવ-
વાથી સરલાનો પતિ બહાર ગામ છુપડી ગયો.
તેજ રાતના સરલા પાસે રોમેશે પ્રેમયાચના
કરી; સરલાએ ત્હેને ઉચ્છ્રાકારી કહાડ્યો. સવારે

એ ઘર છોડી ચાલ્યો ગયો ને તે પછી મર-
લાની આંડે પણ ન ઉતર્યો.

વાતને વર્ષો વીતી ગયાં. સરલા વિધવા
થઈ. રોમેશ માંદગીને બીજાને પડ્યો; ક્ષય
પામ્યું થયું.

X X X

રાત પડી હતી. અવરજવર આજો થઈ
ગયો હતો. બંગલાના ઝાંપા અગાડી થોડા
લોકો ઉભા હતા. બંગલામાંથી કોઈ બાળાનું
મધુર ગાયન સંભળાતું. બાળાનો કામળ
અવાજ વાયોલીન જોડે મળી જતો. લોકોને
કોલાવતો હતો. તખલાની છેલ્લી થાપ સાથે
ગાયન બંધ થયું. લોકો ચમક્યા હોય ને
કાંઈ કામ વાદ આવ્યું હોય તેમ વીખરાવા
માંડ્યા. થોડાક જો બાળા ફરીથી ગાયન
ઉપાડે તો સાંભળવાની આશાએ ઉભા રહ્યા.
ગાયન તો ફરીથી ગવાયું નહિ. થોડા
પુરશે બંગલામાંથી બહાર નીકળ્યા. બધાને
મ્હોંએ તે બાળાની ગાવાની દબ, ત્હેની સુંદ-
રતા, ત્હેના અવાજની તારીફ સંભળાતી.

તે શ્રમિત બાળા સોફા પર પડી હતી.
નીચે એક નવયુવક ત્હેના મ્હોં સામું એકી
ટસે જોતો પગ અગાડી બેઠેલો હતો. બન્ને
ધણા વિચારમાં હોય તેમ જણાતાં. ધી-
આજમાં બારના ટકોરા થયા. ટકોરા સાંભળી
તે ચમકા હોય-ગણે ઉંઘમાંથી જાગી હોય
તેમ-તે બાળા તે યુવક તરફ જોઈ બોલી.

“ સુરેશ ! બાર વાગ્યા. ઘેર બા, બધાં
વાટ જોતાં હશે. ”

“ સુરિકા, આજે તો હું ત્હારો છેલ્લો
વિચાર જણાવ બેઠો છું. હું ધણા દિવસથી
ત્હને તે વિષે કલા કરું છું. તું મ્હને
નિરાશ કરીને ? ” સુરેશે કહ્યું.

“ સુરેશ ! તું મ્હને બૂલી જા. મ્હને
બૂલી જવામાં ત્હાડું શ્રેય છે. મ્હને પરણી

તું શું દાંસલ કદાચીશ ? મ્હારા જન્મ વીરે
હું અગ્નિ છું. મ્હને મોતીઆએ પાળીયોષી
મ્હોટી કરી ને હું ચુલિકા થઈ. તું મ્હને
પરણીય તો નાતજાતથી ખાતલ થઈશ. માત-
મિતા ભાઈભાંડુના સ્નેહથી વિમુખ થઈશ.
સમાજ તને ધિક્કારશે. મ્હારા પર આરોપ
આવશે કે મ્હેં તને ભોળવ્યો. માની જ
હઈ છોડી દે ! ”

“ એટલે એમજને, તું મ્હને ચાહતી
નથી ? ” સુરેશે ખેદમુક્ત અવાજે કહ્યું.

“ ના. એમ નહિ ! હું તને સાચા
જીવનથી ચાહું છું. તારો ને મ્હારો આ
પવિત્ર સહવાસ મ્હને આખી જીંદગી રમ-
ણીય સ્વપ્ન જેવો લાગશે. મ્હારે ખાતર તું
દુઃખી ન થા. બીજાને પરણી તું નાતજાતમાં,
કુટુંબમાં સમાજમાં, માન પામીશ ને મ્હને
પરણી તું દુઃખમાં પડીશ. ”

“ મ્હને સમાજની કે નાતની પરવા
નથી. તું જ્યાં હોયશ ત્યાં મ્હને તારા સહ-
વાસમાં સ્વર્ગ મળશે. મ્હને મ્હારા સ્વર્ગમાંથી
નરકમાં ધકેલવાનો દમ્ક માતાપિતા, ભાઈ-
ભાંડુ કે કાકાને નથી. મ્હેં મોનીજનની તેમના
મરણ અગાઉ રજા માંગી હતી. તે
જાણીને ખુદી થયાં હતા. મ્હારી ખાતર નહિ
પણ ત્હેમની ખાતર પણ મ્હને ‘ હા ’ કહે. ”

મુદ્રીકા બેસી રહી. હાથપર માથું ટેકવી
ઉંડા વિચારમાં ગરકાવ થઈ ગઈ.

“ મુદ્રીકા ” સુરેશે આગળ ચલાવ્યું
“ હું ખાતર ‘ ના ’ સાંભળવા આવ્યોજ
નથી. મ્હેં મ્હારા ‘ આર્થસમાજ ’ મિત્ર,
ને સમાજના પંડિત જોડે ગોઠવણ કરી છે
કે પરમસ્વિસ તને હોંડમાં ઘણાં સાંજનાં આ-
પણા લખ કરી આપશે. કેમ ‘ હા ’ ને મ્હને
દનાશ નહિ કરે ને ? ”

સુરેશ બોલનાં બોલનાં ઉભો થઈ ગયો.
તેના જન્મે દાષ પડોળા થઈ ગયા. મુદ્રી-
કાએ તેના સામું બીની નજર ધડીભર નેયું.

તેની આંખોમાં સાચો શુદ્ધ પ્રેમ વાંચ્યો.
તે ઉભી થઈ ગઈ. તેના આર્થગનમાં સમાઈ
ગઈ. સુરેશે તેના ગાલ, હોઠ આંખોપર
ચુંબનનો વરસાદ વરસાવ્યો.

x x x x

મુંબઈ,
તા.

“ પ્રિય સરલા, ”
મ્હને છેલ્લેથી તને ‘ પ્રિય ’ કહી દેવા દે
મ્હેં તને છેતરી છે. આ વખત હું છેલ્લી
અણીએ છું; તું મ્હને જાતે આવીને મારી
ન બચે ? બીજુ પણ મ્હારે નરકી કામ છે.
કાલે નકરી આવજો નહિ તો આપણો મેળાપ
નહિ થાય એવું મ્હને લાગે છે.

એન. લી.
નિલાંગી ને તને દુઃખી કરનાર,
“ રોમેશ. ”

પોષ્ટમેન સરલાને કાગળ આપી ગયો.
સરલા તે વાંચી વિચારમાં પડી. ત્હેણે
સાંભળ્યું હતું કે રોમેશ મોટો છે. જયું કે ન
જયું એ પર બહુ વિચાર કર્યો છેવટે નિઃશ્વ
પર આવી કે જયું તો ખરું.

રોમેશના એરડામાં પણ મૂકતાં, તેના
મુખ તરફ જોનાં સરલાને લાગ્યું કે રોમેશ
થોડા દિવસનો મહેમાન છે. તેણે દયાથી
મધ્ય દ્રવી ગયું. રોમેશે તેના તરફ જોયું.
પોતાની ઓ તથા આગળ તરફ ધસારત કરી
બહાર જવાનું કહ્યું. સરલા પાસેની પુરશી
પર બેઠી.

“ સરલા ” રોમેશ અચૂપજું અવાજે
બોલ્યો “ મ્હને માફ કર. મ્હેં તને દુઃખી
કરી-કચરી નાંખી. મ્હને માફ કર. ”

“ જો મ્હારી મારીથી નમને ચાંતી
વળતી હોય તો હું તમને માફ કરું છું પ્રભુ
તમારું તરફ દયાથી; જુલે ! ” સરલાની આં-
ખમાં અશ્રુ આવી ગયાં.

“ હું તમારી... ત્હારી... જનેતા છું. ”
 “ તું મ્હારી જનેતા ! ” સુદ્રિકા બોલતાં
 ઉભી થઇ ગઇ સરલા તરફ આંખો ફાટી
 જોઇ રહી.

“ હા ! મ્હારા પાપાચારતું તું ફળ-હું
 એક; પાપાણુહુદયના મનુષ્યના ફંદામાં પડી.
 ત્હેના વચન પર વિશ્વાસ રાખી બોળવાઇ.
 ત્હારો જન્મ થયો. ત્હને તે દરીયે નાંખવા
 લઇ જતો હતો એટલામાં મોતીનન આવી.
 ત્હેને આપી દીધી...” સરલાએ ધ્રુસકે ધ્રુસકે
 રોતાં કહ્યું.

“ તું, મ્હારી જનેતા ? ” સુદ્રિકાનો ધાંટો
 ફાટી ગયો.

“ તું જીવનાં મ્હારી આ દશા ? ત્હને
 લાગતું હશે આમાં અમને મજા પડતી હશે ?
 એક ટુકડા રોટલા મારે અમારે અમારા
 યૌવન-પિપાસુ કુતરાઓની શુભ્રામગીરી કર-
 વાની ને તું સમાજમાં સતી તરીકે પૂજાઈ
 માન પામે ! સમાજ અમને ઠોકરે ચઢાવે
 ને ત્હને-અમારા મૂળને ત્હેના પાપાચાર કે
 યૌવનદોષને ઢાંકી ત્હેના સહ્યાસમાં આનંદ
 માને, દેવી તરીકે પૂજે ! ધિક્કાર હજો !
 એર ખાવું હવું કે કુવો હવાડો કરવો હતો !
 મ્હને કોઇ પણ સારા ઘરમાં રથાન નહિ.
 મ્હારો બધાં તિરસ્કાર કરે, આંગળાઓ કરે
 ને હું નીકળું ને ત્હને દોષિતને માન મળે !
 ત્હને જનેતા કોણ કહે ? ”

સુદ્રિકા રોઇ પડી.

સરલા ડહાઇ ગઇ. સુદ્રિકાના એકેએક
 શબ્દ શબ્દની માફક ખૂંચવા માંડ્યા. આંસુ
 ચોધાર નીકળે જતાં હતા. સરલા ઉઠી ત્હેના
 પગમાં પડી, ધ્રુસકાં ખાતા કહ્યું “ સુદ્રિકા
 મ્હને માફ કર. મ્હને તે લોકોએ છેતરી તું
 મરી ગયેલી આવતરી છું એમ કહ્યું; નહિ તો
 મને તે થઇ જત પણુ તું ત્હારો ત્યાગ ન
 કરત લાડે લોકોમાં નિદાને પાત્ર યાત્ર પણુ

મ્હને પુત્રીનો દડાવો મળત. ભલે હું ભીખ
 માંગતી થઈ જત પણુ મ્હારા સૂકા રોટલામાંથી
 ત્હને જીવાડત ને ત્હારી આ દશા ન આવત.
 એ બધું ભૂલી જઇ મ્હને માફ કર, મ્હારા
 તલસતા છગરને શાન કર. ”

સરલાએ ભોંય પર માથું નીચે નાંખી
 દીધું. સુદ્રિકાનો શુશ્રો થમી ગયો. તે દોડી
 સરલાને ભેટી પડી. જનને ભેટી બહુ શયાં.

થોડી વારે તેઓ શાન થઈ ગયાં. સર-
 લાએ સુખદુઃખની પહેલેથી છેલ્લે સુધી વાત
 પૂછી. સુદ્રિકાએ કહેવા માંડ્યું; સુરેશની વાત
 આવતાં ત્હેના ગાલ પર શરમના શેરડા પડ્યા.
 આજ સાંજે પોને પરણવાની હતી એમ
 પણુ કહ્યું.

“ મ્હને ! મ્હાર સુરેશભાઈ આગ્યા છે. ”

નોકરે અંદર આવતાં કહ્યું.

સરલા ને સુદ્રિકા સદાજા ઉઠ્યાં. સુદ્રિકાએ
 ડોકું ધુણાવી અંદર આવવા દેવા રજા આપી.
 સુરેશ મલકતે મ્હોંએ ત્વરિત પગને અંદર
 આગ્યો. સરલાને જોતાં. તે ખંચાઇ મ્હાર
 ઉભો રહ્યો. સુદ્રિકા બોલી “ સુરેશ ! મ્હાર
 કેમ ઉભો ! અંદર આવ કાંઈ પણ વાંધો નથી. ”

સુરેશ અંદર આગ્યો. સુદ્રિકાના મુખ
 પરથી લાગ્યું કે કાંઈ નવાજૂની થઇ છે. તે
 સુદ્રિકાથી સરલા તરફ, સરલાથી સુદ્રિકા તરફ,
 જોતો બોલ્યો “ સુદ્રિકા શું છે ? કેમ રોકી
 ભાગે છે ? આવ ફરવા નથી આવવું ? ”

“ સુરેશ ! તું તો ઉતાવળાઓજ રહ્યો ”
 સુદ્રિકા લુખ્ણું દસી. “ જરા બેસતો ખરો ! ”

સુરેશ વિચાર કરતાં બેઠો. સુદ્રિકાએ
 આંસુ રેડનાં કહ્યું “ સુરેશ મ્હે ત્હને પરમ-
 દિવસે ‘ હા ’ કહી તે જૂલ કરી છે; હું ત્હને
 નહિ પરણી શકું. ”

“ કેમ ? પાછું ખૂન ભરાયું કે ! તું તો
 તરંગી જણાય છે. ”

“ ના મ્હેલાં હું એમ ધારતી કે મ્હને

મહારાં : માતાપિતાએ. ગરીબાધમાં ગરતા-
પર મૂકી દીધી દશે અને હું મોતીબાના
હાથમાં આવી; પણ મહેને આજેજ અમર
પરી કે હું એક પાપાચારનું ફળ છું. ત્હારી
સામે બેઠેલી સ્ત્રી..." સરલાએ બોલ તરફ જોતાં
હુગડાંથી મ્હોં લાંબા દીધું. " તે મ્હારી માતા.
ત્હેમના પાપનદોષનું હું ફળ છું. ત્હેમને એક
નિષ્કર પુરુષને સદવાસ થયો ને મ્હારો...જ-
ન્મ...થયો. મ્હારા જોવી એવીને પરણી તું
સુખી નહિ થાય. મ્હારે ત્હારો પવિત્ર દેહ
અલગાવવો નથી; ત્હારો શુદ્ધ આત્મા કલ્પ-
કિત કરવો નથી. બીજને પરણી વધારે સુખી
થઈશ. " મુદ્રિકાને બોલતાં ડચકાં આવવા
મોડ્યા. કુમો ભરાઈ આવ્યો. સરલા પણ
જાનું રોતી હતી. " ત્હારો જન્મ કેરી
રીતે થયો ત્હેની મહેને પરવા નથી. ત્હારી
માતાની બૂઝ ને ત્હેનું ફળ તું બોગવે ?
બીજન શુદ્ધો કર ને શિક્ષા તું બોગવે ? હવે
ત્હારી 'ના' નહીજ આવે. આજ સાંજે ત્હારે
મહેને પરણવું પડશે. " તે સરલા તરફ ફરી
બોલ્યો:—

" બહેન, તમારું નામ ? સરલા. "

" સરલાબહેન, હું તમને પૂછવા નથી
માગતો કે તમને કેણે રસાવ્યા. પણ તમને
તો આટલું પૂછીશ કે હવે પણ મુદ્રિકાને
જાહેર રીતે પોતાની પુત્રી તરીકે સ્વીકારવાની
તમારી હીમન છે ? અમારી જોડે રહેવામાં
જેને નમે દા કહેયો તો—સમાજથી તમે
ખાતલ થયો, લોકો તમારી તરફ આંગળીઓ
કરશે; તમારો નિરસકાર કરશે; તમારી જોડે
કોઈ વહેવાર નહિ રાખે અમારો ત્યાગ કરશે

તો સમાજમાં સ્થાન મેળવશો. સ્થાન મેળ-
વવાની હવે પણ લાલસા હોય તો અમને
બૂઝી જઈ, જાવ પાછાં; નહિ તો ચાલો અમારી
જોડે તમારે હાથેજ કન્યાદાન છે. "

" મહેને ફુતીઆની દરકાર નથી. મ્હું
ફુતીઆમાં રહી એક દિવસ સુખમાં ગાળ્યો
નથી. મુદ્રિકાને મ્હારી પુત્રી તરીકે સ્વીકારવામાં
હું કાંઈ લાંબન જોતી નથી; ભલે લોકો ગમે તે
કહે હું મ્હારે હાથેજ તમને કન્યાદાન આપીશ".

મુદ્રિકાને સુરેશ બન્ને હરી સરલાને પગે
પડ્યાં. સરલાએ આશીર્વાદ વચન કહ્યાં.

સાંજના સરલાને હાથે તેમના હસ્ત-
મેળાપ થયા.

બીજ દિવસે સવારનાં પેપરામાં તેમના
લગ્નની વાત છપાઈ ગઈ. કોઈએ તિરસ્કાર
કર્યો, કોઈએ ધન્યવાદ આપ્યો. સુરેશના
પિતાએ ચીડાઈને લાંબો કાગળ લખ્યો ને
લખ્યું કે 'ત્હેના નામનું ત્હેમણે બધાંએ સ્નાન
કર્યું છે; નાતે સુરેશને નાત બદલ મૂક્યો.
સુરેશને તેની કસાની પરવા નહોતી. તે મુદ્રિ-
કાના સદવાસમાં આનંદ માનતો.

સરલાએ એક આશ્રમ બોલ્યો છે. જેમાં
વેરવાઓ, જે સમાજમાં શુદ્ધ જીવન ગાળવાનું
પસંદ કરતી હોય, ને ત્હેમની પુત્રીઓ પતિન
ગણતી ગુણકાઓ વગેરેને ફુતીઆમાં આબર-
સર પોતાના પગ પર ઉભાં રહી ગુજરાન
કરી શકે એવું શિક્ષણ અપાય છે. સુરેશ ને
મુદ્રિકા એ આશ્રમના આત્મારૂપ થઈ
પડ્યાં છે.

માતાની દહાણ.

લેખક:—દ્રોણ રમણીકલાલ જયસંદભાઈ દલાલ, બી. એ.
(ચમતંતિલકા.)

૧

હાસ્યે ભરલ સુખને સહુ કેા પિછાને,
ખીલી રહ્યા વદનને સહુ ચે પ્રમાણે;
જ્યાં ચૂમવા જનની સુન્દર બાલને લેં:
શા હેતના નયનમાં ચમકાર ભાસે ?

૨

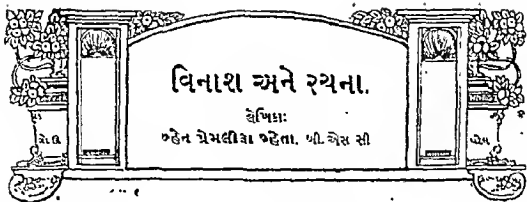
એ દોડતું : કીડનમાં વદી તૂટી વાણી,
એ માગતું : ઉરની વાત વ્યથા સુણાતી;
એ ઊડતું : હરહમેશ ઉજંગ શાથી,
નિદ્રા ભરે નયન જ્યાં મધુરાં ગુલાબી.

૩

માતા તણા કર મહીં કર નાંખી હેતે,
કાલાં મીઠાં વચનથી પ્રિયનામ લે છે;
આલિંગતું, વદનને સુમતું, ઉમંગે,
માતા મધુ હલકથી ગીત મંદ ગાયે.

૪

એ બાલના હૃદયના ધબકાર લેવાં,
એ બાલના સુખ મહીં નિજ શાંતિ દેવાં;
નિદ્રા મહીં અચલ પંખીનું દ્રશ્ય જોવા—
કાં માતૃઉર તણી દહાણ પૂરી થતી ના ?

વિનાશ અને રચના.

કેષિકા:
જ્ઞેન પ્રેમલીલા જ્ઞેતા. બી. એસ સી

અગણિત વર્ષો પહેલાં એક દેવદૂત સરજનદારની સૃષ્ટિ જોવા સ્વર્ગમાંથી બહાર નીકળી પડ્યો. તેણે સૂર્યો જોયા, ચન્દ્ર જોયા, ગ્રહ જોયા, ધૂમકેતુઓ જોયા, તારાઓ પણ જોયા; અને આ બધું જોઈને ખુશ ખુશ થઈ ગયો. ત્યારે તે સ્વર્ગમાં પાછો ગયો ત્યારે તેણે સૃષ્ટિનાં ખૂબ વખાણ કર્યા; ખાસ કરીને એક નવા મંદની સુંદરતાની તો તેણે એટલી બધી વાતો કરી કે સ્વર્ગવાસીઓ એ મંદ જોવાને આતુર થઈ ગયાં. પરિણામે સ્વર્ગવાસીઓનું એક ટાણું ‘ પૃથ્વી ’ ઉપર આનું; કારણ કે દેવદૂતે જે નવા મંદની પ્રશંસા કરેલી તે મંદ ને પૃથ્વીજ.

ને વખતે પૃથ્વી ઉપર મનુષ્ય જાતિનો જન્મ થયેલો નહોતો; પરંતુ બીજાં પ્રાણીઓ અને વનસ્પતિ પુખ્ત થતા.

મૂર્ધના નેરમાં નવો નવી પૃથ્વી એવી તો સુંદર દેખાતી હતી કે સ્વર્ગવાસીઓ ચક્રિ થઈને જોઈ રહ્યાં.

મોટા વિશાળ સાગરો ઉપર આકાશનો બૂરા રંગનો પડછાયો પડતો હતો, અને પાણીનાં મોજાં મૂર્ધના તેજમા ચળકતાં હતાં. અસંખ્ય જાતની રંગરંગિન અને ચળકતી માછલીઓ પાણીમા તરતી હતી અને કુદાકુદ કરતી હતી.

વનસ્પતિથી ઘવાયેલી સીંચીઝમ જમીન ઉપર દેઝેલે દેઝેલે અનેક રંગનાં ફલ ફોખા અને મુગધ આપતાં હતાં. અને એ સીંચાણ-

રીમાં અને ઝાડથી ભરપૂર જંગલોમાં વિવિધ જાતનાં પ્રાણીઓ દેખાતાં હતાં.

આકાશમાં રંગબેરંગી પક્ષીઓ, જલે છવતો આનંદ માતો ના હોય તેમ આ-મથી તેમ ઉડતાં હતાં અને મધુર સુરથી ગાતાં હતાં.

પવનનો ગંભીર પણ મધુર અવાજ, અને નદીઓ અને ઝરણાંઓનાં મીઠાં ગીતો પક્ષીઓના કલશ સાથે ભળી જતાં હતાં.

આવે મુશીલિત અને સંગીતમય મંદ જોઈને સ્વર્ગવાસીઓ આનંદથી પ્રકુલિત થઈને પાછાં સ્વર્ગમાં ગયાં.

આ વાત જાણીને દુર્ગરો વર્ષો થઈ ગયાં. પૃથ્વી ઉપર મનુષ્યનો જન્મ થયો તે પછી પણ દુર્ગરો વર્ષો વીતી ગયાં. અને હાલ તો પૃથ્વીના ખુણે ખુણામાં મનુષ્યનો વાસ થઈ ગયો છે તો પણ પૃથ્વી તો નવી જની ત્યારે જોવી હતી તેવીને તેવીજ સુંદર છે.

કેટલીએ જાતનાં પ્રાણીઓ જન્મ્યાં અને મૃત્યુ પામ્યાં; કેટલીએ જાતની વનસ્પતિ ઉગી અને ફરમાઈ જમાનાઓ વીતી ગયા; પણ પૃથ્વી ઉપર નેની અસર થઈ છે ! પૃથ્વી નવી જદ દેખાતી કે નથી થોડેલી દેખાતી. આનું કારણ શું ?

કારણ એ છે કે દરેક પ્રાણી અને દરેક વનસ્પતિ અમુક વખતે નાશ નો પામે છે, પણ એ વિનાશની સાથેજ પાછાં નવા પ્રાણીઓ અને નવી વનસ્પતિઓ ઉત્પન્ન થાય છે, અને આ વિનાશ અને રચના એવાં તો

પરિપૂર્ણ હોય છે કે એક આણુ પણ નકામો નથી જતો અને પરિણામે પૃથ્વી સતત નવી અને નવીજ રહે છે.

કેટલીક જાતની વનસ્પતિઓનું જીવન માત્ર એકજ વરસ ટકે છે—એટલે, માત્ર એકજ વરસમાં તે ઉગે છે, ખીસે છે, ફૂલ અને ફળ ઉત્પન્ન કરે છે; ખીયાં પેદા કરે છે અને પછી કરમાઈ જાય છે.—વળી બીજી કેટલીક જાતનાં ઝાડપાન વધારે વર્ષ જીવે છે. કેટલાંક મોટાં મોટાં ઝાડ તો સેંકડો વરસ જીવે છે, તોપણ તેમને પણ જન્મ અને મૃત્યુ તો છેજ.

પ્રાણીઓમાં કેટલાંક તો એટલાં બધા ઝીણાં હોય છે કે નરી આંખે તો જોઈ પણ ન શકાય. એવાં પ્રાણીથી માંડીને તે છેક હાથી, ઉંટ, અને જીરાફ જેવાં પ્રાણીઓ પૃથ્વી પર જોવામાં આવે છે. પણ તે દરેકની જાંઘી અમુક વરસ મુધીજ ટકે છે. પછી તે જાતરુચિ દિ ધ્રુવો મૃત્યુઃ પ્રમાણે એ બધાં પણ આખરે તો નાશ પામે છે.

ચાકાશમાંનાં પક્ષીઓ અને પાણીમાંની માછલીઓ પણ જન્મે છે અને મૃત્યુ પામે છે.

દિનિકસ નામના એક પક્ષી માટે એવું કહેવાય છે કે અમુક વરસ જીવ્યા પછી તે પોતાની મેળેજ અગ્નિમાં ઝંપલાવે છે. અને તેની રાખમાંથી બીજું નવું દિનિકસ ઉત્પન્ન થાય છે. પૃથ્વી ઉપરનો દરેક જીવ પ્રાણી અને વનસ્પતિ—લગભગ દિનિકસ પક્ષી જેવાજ ન ગણાય ? વૃક્ષમાંથી બીજ અને તેમાંથી પાછું વૃક્ષ એમ ચાલ્યાંજ કરે છે ને !

x x x

પૃથ્વી ઉપર બે મોટા ઇશ્વરી બળ છે. વિનાશ અને રચના.

સોખંડની કાષ્ઠ ચીજ ખુસ્કી દવામાં રાખવાથી તેનું શું થાય છે તે તો બધાંને ખબર હોય. તેના ઉપર કાટ ચડે છે. આ

કાટ તે બીજું કાષ્ઠજ નહિ, પણ હવામાંના પ્રાણવાયુ (ઓક્સીજન)નું સોખંડ જોડે મિશ્રણ. પ્રાણવાયુ દવામાં અને પાણીમાં બંનેમાં હોય છે. અને જેવી રીતે સોખંડ ઉપર કાટ ચડાવે, ધીમે ધીમે તેનો નાશ કરનાર એ પ્રાણવાયુ છે તેવીજ રીતે પૃથ્વી ઉપરના બીજા સઘળા વિનાશનું મૂળ એજ વાયુ છે.

મોટાં મોટાં ઝાડની ડાળાઓ અને નાના ઝાડની ઝંખળાઓ તોડી પાડવામાં તેની મદદ હોય છે અને પછી જમીન ઉપર પડે એટલે તે જલદીથી સડી જાય એવું કરવામાં પણ તેનોજ હાથ હોય છે. મોટાં જંગલોમાં દાવાનલ થાય છે તેમાં પણ મુખ્ય કારભાર પ્રાણવાયુનોજ હોય છે.

પ્રાણવાયુ ઉપરાંત બીજા પણ વિનાશ કર્તાઓ તો હોય છે—અરફ, હીમ, ઝાકળ, સૂર્યનો તડકો વગેરે—પણ તે બધાં તો માત્ર મદદ કરનારા. પ્રાણીઓ અને વનસ્પતિઓ જાતે પણ એક બીજાનો વિનાશ કરે છે. સિંહ હરણને મારે, ગરૂડ બાજને પકડે, બિલાડી ઉંદરને ખાય, જંતુઓ અને કીડાઓ વનસ્પતિને કોરી ખાય, કેટલાક વેસા ઓ ઝાડનો રસ ચુસી લે વગેરે.

વિનાશ કરતાં રચનાનું કામ વધારે સુંદર હોય છે.

બીજા જમીન ઉપર પડે, અને તેમાંથી ફળુગા પુટે, નાનાં કુમળા પાનરાં નીકળે, તે મોટાં થાય, પછી ફુલ ખીસે અને ફળ થાય એ દેખાવ કેટલો બધો સુંદર હોય છે ?

પણ આ રચનાનું કામ કોણ કરે છે ? પ્રાણવાયુ અને તેનાં મદદકર્તાજ ! વિનાશ કરનાર પણ એજ અને રચનાર પણ એજ. એ જરા નવાઇ જેવું તો છે પણ ખરુંજ છે.

જે સૂર્યના તાપથી જંગલ સૂકાઈ જાય છે અને વખતે બળા પણ જાય છે, તેજ તાપની મદદ ન હોય તો બીયામાંથી ફળુગા

પુટેજ નહિં અને નવાં આડપાન હોજ નહિં
જે પાણીથી વનસ્પતિ કોહી અને સડી જાય
તેજ પાણી ન હોય તો નવી વનસ્પતિ જીવેજ
નહિં. મૃત્યુ પામેલાં પ્રાણી અને જમીન ઉપર
પડેલી વનસ્પતિ જે હવાથી સડી જાય છે તેજ
હવા ન હોય તો પ્રાણીઓ અને વનસ્પતિ મૃત્યુ
પામે. નાનાં નાનાં પ્રાણીઓ અને વનસ્પતિઓ
ન હોય તો મોટાં પ્રાણીઓ શાના ઉપર જીવે?

આ રીતે વિનાશ અને રચના એ એ
શક્તિઓ એવી તો સમતોલ રીતે સરખાયેલી
છે કે એક વગર બીજી નકામી. અને પૃથ્વી
ઉપર એ બંનેનો સરખોજ ઉપયોગ છે.

આ સમતોલપણમાં નડતર માત્ર એકજ
છે-મૃત્યુ અને તેથીજ તેને માથે આટલો
બધો ભાર હોય છે. નકામાં આડપાન અને
કેશી જીવજીવુ અને પ્રાણીઓનો નાશ કરવો
અને ઉપયોગી પ્રાણીઓનું રક્ષણ કરવું એ
તેનું કાર્ય છે. ભૂમિ પાસેથી અનાજ લઇને
તેનો ઉપયોગ કરે તેના બદલામાં તેને ખેડવાની
ખોદવાની, પાણી પાવાનું અને અનેક રીતે
તેના ઉપર, મહેનત કરવાની. આ બધું ના કરે
તો નાશ કે રચના એ બેમાંથી એકાદ
શક્તિનું જોર વધી જાય, અને યોનાનું
આવી અને.

સૌરાષ્ટ્રનાં હાલરડાં.

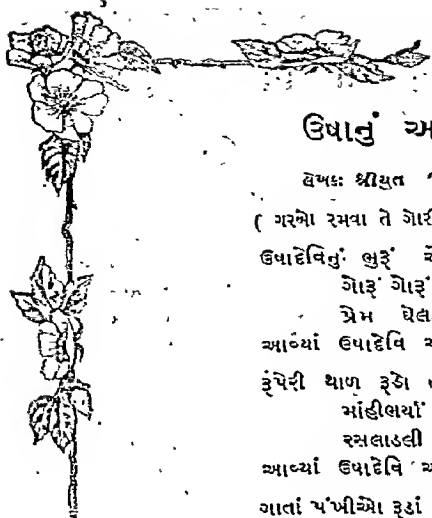
સંપાદક : શ્રીચત્ર જયેન્દ્ર પાટક.

[૧]

આજે આનંદ મહારે અંગ ન માય રે,
લાલ ગોવિંદ પારણે હિંચે રે—હાં-હાં. આજ
આવીયારે પૂરવા મનહાંની આશ રે,
દાસડાં સર્વ ટોળે મળીયાં રે—હાં-હાં. આજ
હળીમળી સુંદીર મંગળ ગાય રે,
મંડપ છાયો વજને ફૂલડે રે—હાં-હાં. આજ
મંડપ છાયો ફૂલડે મોતીનાં પૂચાં ચોક,
ટોડલે તોરણ બાંધીયાં જુમણાં જગડળે ગોખ.
આજ આનંદ મહારે અંગ ન માય રે,
લાલ ગોવિંદ પારણે હિંચે રે—હાં-હાં. આજ

નોંધ—આજે સમસ્ત ગુજરાત સમક્ષ સજલ ને સરસ સૌરાષ્ટ્ર નારીઓના પ્રેમલ
હૃદયના ભાવો મૂકનાં મને અતિ આનંદ થાય છે. સૌરાષ્ટ્રનાં હાલરડાંમાંથી ભક્તિના ભાવો
તીનરે છે. તે કાં ન તીનરે ? કારણ કે સૌરાષ્ટ્રને આંગણે આંગણે એ લક્ષિના ભાવ પથ-
પામેલ છે. સૌરાષ્ટ્રની નારીઓ સુમદાના વીર બાલ કન્દેશનાં દર્શન નિજ સંતાનમાં કરે
કે. આ પ્રસિદ્ધ ચનાર હાલરડાંમાં કવિઓની ઉચ્ચભાષી હૃદયના નથી; કે નથી કોઈ કુદ-
રતના દેખાવનું રમ્ય ને મનોહારી ચિત્રદર્શન; પરંતુ એમાં બાલ દેશની આવી છે. સ્ત્રીઓની
અપમાનીજ એ જન્મી શકે. પુરુષો અમાં તો નાશાયક મણાય.

‘શુભસુદરી’ હાલ મહા ગુજરાત પાને મહારી આ નવ્ર ભેટ ધરે છું. સંપાદક.

ઉધાનું આંગમન.

લેખક: શ્રીયુત 'ઉત્સાહી' ,

(ગરબો રમવા તે ગોરીએ રાગ.)

ઉધાદેવિનું ભૂરું ઓઠણું રે લોલ.

ગોરું ગોરું છે બેનું અંગ,

પ્રેમ ઘેલડી રે, ખડેન,

આવ્યાં ઉધાદેવિ આંગણે રે લોલ.

રૂંપેરી યાળ રૂઝો હાથમાં રે લોલ,

માંહીભર્યાં તારલાશાં ફૂલ.

રસલાડલી રે, ખડેન,

આવ્યાં ઉધાદેવિ આંગણે રે લોલ.

ગાતાં પંખીઓ રૂઝાં ગીતઠાં રે લોલ,

સંગીતના મુર શા અમૂલ,

રનેહવેલડી રે ખડેન,

આવ્યાં ઉધાદેવિ આંગણે રે લોલ.

દેવિ ભાનુને વધાવતાં રે લોલ,

વેરતાંએ તારલાશાં ફૂલ.

સુધાસીંચણી રે ખડેન,

આવ્યાં ઉધાદેવિ આંગણે રે લોલ.

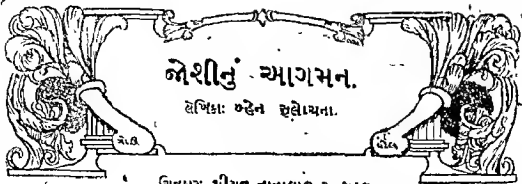
મંગલ મંગલ એ મનાવતાં રે લોલ,

જતાં હવે ઘેર હવે કાલ,

પ્રેમઘેલડી રે ખડેન,

આવશે ઉધાદેવિ આંગણે રે લોલ.

ચિત્રકાર: શ્રીચિત્ર નાનાલાલ ર. શુક્લ

(૧)

સેન્ટ કોલેજના સ્કુલમાં મેટ્રીકના કલાસમાં હતી. મારે આ માર્ચ મહિને પરીક્ષામાં બેસવાનું હતું. જાનેવારી મહિને ઝડપથી વેગ કાપ્યો જતો હતો. સર્વ કન્યાઓ “પ્રીલીમીનરી” સાઈ તનતોડ મહેનત કરી રહી હતી. તેમને સર્વને ફાર્મ મેળવવાની ભારે લગતી લાગી દીસતી હતી. અમારી શિક્ષિકાનું નામ “મીસ લવ” હતું. તે પણ પોતાની સ્કુલનું નામ રાખવા ચાર પાંચ ચચરાક હોંશીયાર કન્યાઓ પાછળ તનતોડ મહેનત કરે જતી હતી.

વખત વીતતા કંઈવાર લાગે છે? જાનેવારી પૂરે થયો ને ફેબ્રુઆરી મહિનો પણ અર્ધો વીત્યો. અમારી “પ્રીલીમીનરી” પરીક્ષા પુરી થઈ. સોમવારે તો અમારું પરિણામ જણાવાનું હતું. રૂઝવારે કોઈ કન્યાઓ દસતી, કોઈ રકમસ ચહેરે ફરતી તો કોઈ “Try again” નો મંત્ર ગોખતી બેઠકકારપણે ફરતી જણાતી હતી.

હું કંઈ મારા કલાસમાં બહુ ચાલાક-કન્યા નહોતી ગણાતી. છતાં સર્વ કન્યાઓ કોણ જાણે કેમ પણ મારી તરફ દેખતી નજરે લેતી, કોઈ વાર તો પ્રથમ નંબર મેળવનારી કન્યા પણ મારી પાસે આવતી, ને કંઈ ને કંઈ બદલે મારી સાથે વાત કરવાના પ્રસંગો શોધતી. મને તો આમાં જજારો થોડાંજો દીસતો. પરીક્ષાની સાંજે શીરીને મારી પાસે આવી, ને પૂછ્યું, ‘તારા તેં કેવું કર્યું છે?’

પાસ થવાની તો આશા છે ને?” મેં કંઈ રકમસ ચહેરે કર્યો પણ જવાબ ન આપ્યો.

શીરીન અમારાં કલાસમાં સૌથી ચલાકને સારી કન્યા ગણાતી. સર્વ શિક્ષકોને શિક્ષિકાઓ તેના પર આશ્રીન હતાં છતાં તેનામાં અલંકારનો તો છંટોએ નહોતો. સર્વ સાથે હળતીમળતી પણ તેમાં મારી સાથે તો ખાસ, અમારા બેની તો બેલડી કહેવાતી. શીરીન આટલી ચાલાક ને હોંશીયાર હોવા છતાં પણ કોઈ દિવસ તેનો પ્રથમ નંબર ન આવતો. ખીખ નંબરથી ઉતરતો નહિ તેમ ચડતો નહિ. પણ તેનું માન તો પ્રથમ નંબરના બાળક કરતાં પણ વધારે રખાતું, કારણ? કોરણ શું કહું? તેની મીઠાશ, તેનો મળતાવડો સ્વભાવ, તેની સર્વને મદદ કરવાની શક્તિ ને તેનો મારી પ્રત્યેનો પ્રેમ સર્વને તેના પ્રત્યે આદરભાવ ઉત્પન્ન કરાવતાં.

પાછો શીરીને એનો એજ સવાલ પૂછ્યો મારાથી તો દલ ન રહેવાયું, ને હું શીરીનને ખૂણામાં લઈ ગઈ ને તેને ખબે થોડીવાર માથું મૂકી રહી. ‘શીરીન, તું તો દલે જશે, હું એકલી પડીશ મારાથી કેમ રહેવાશે? મારા પેપરો કંઈ સારા લખાયા નથી. સાચુંજ કહું છું હાં! રખે, બોલું માનતી!’

પણ મને તો આશા છે કે તારા, તું તો જરૂર મેટ્રીકમાં બેસવાની; પછી તો તારા દલા પ્રમાણે જો દોષ તો, તો ફાર્મ અપાવતું ન અપાવતું તો બોધના હાથમાં. તારા,

તારામાં આટલી સુદ્ધિ છે તો કેમ તેનો પૂરો ઉપયોગ નથી કરતી કોઈ તને બરાબર ઓળખતું નથી. પરંતુ હું તો તને પૂરેપૂરી ઓળખી ગઈ છું તારા આળસુવાણને લીધેજ તું બધું ગુમાવે છે. જરા વધારે મહેનત કર જે પછી તું મને પણ ક્યાં લેવાની દેહે ? તારે સાથે મી-મલવને કહ્યું."

"શીરીન, મીસ લવને કહે શું વળવાનું ? ન-હૂટકે ને તારા કહેવાથી જ મને ફોર્મ મળે તો તેના કરતાં ન મળે તે સાથે. પણ દવે તો હું જરા મહેનત કરીશ. • બાકુ કમ્પ્યું હું. પણ પાછી જ્યાંને-ત્યાં આવીને બેસું છું, પરંતુ આ વખતે તો મ-કકમ નિશ્ચય કરીશ, બેઠ-એ, પરમ દ-હાડે શું થાય છે."

શીરીન: "તારા ! તે કેવું કમું છે ? પાસ થવાની તો આશા છે ને ?"

(૨)

ચુસ્તવારનો મદાન દિવસ આગ્યો, બપોરના બે વાગે આખી રકુલ સમક્ષ અમારું રીઝલ્ટ વેંચાવાનું હતું. મારા મનમાં તો સવારની

ચટપટી થતી હતી. જેમ તેમ સવારના નાહી-ધોઈ જમી સાડાદશ વાગે કપડાં પહેરી રકુલમાં ગઈ. બધી છોકરીઓના મોં ખેંચી કાઢેલાં જેવાં ચર્મ ગયાં હતાં. હું તો ગઈ તેવીજ શીરીનની ખૂસ ખેડી. તેની પાસે પ્રથમ નંબર આવનારી દક્ષા બેડી હતી. તેણે મને બોલ મો-હું મચકોડ્યું મેં બોલું ન બોલું ક્યું ને શીરીન સાથે વાતે વળગી.

"શીરીન, મને આશા છે કે તારો આ વખતે પહેલો નંબર આવશે."

"જારે જા, તારા, દક્ષાને તો મારાથી કદી નહીં જીતાય ક્યાં જ્યાં ને ક્યાં હું ! બહુ લાઈ વર્કિંગ (Hard working)

છોકરી !

આજ આપણે ખીજ છોકરીઓ પાસે જઈ તેમને ઉત્સાહને આશા આપીએ."

"શીરીન, તારે ને દક્ષાએ જવું હોય તો જાઓ હું તો નહિ આવું. મારેજ આશાના કાંકા છે. તો ખીજને ધી રીતે આપી શકું ?"

‘ તારા, તને ખબર છે કે દક્ષા નાદ’ લઈને આવો. ”
 આવે; તને સારું લાગે તો હું એકલી જઈ, “ અરે ધેત્રી, પણ કંઈ પૈસા લેવા કે
 પણ તું આવશે તો તારામાંએ ઉત્સાહ નહીં ? ”
 આવશે ’ “ હા બેતા, લેવા દો ને. ”

“ ચાલ ત્યારે,”

એક ઉઠ્યાં ને ખારની તોપ પડી.

“ સીરીન જે મારા શુકન
 થયા, દવે આશા આવે છે. આશા
 ઉત્સાહને પ્રેરે છે જે તને કંઈ અ-
 વાજ સંભળાય છે ? કોઈ પુરુષનો
 લાગે છે. આવે વખતે, ખરી બગોર-
 ને પહેરે તે કોણુ આવ્યું દશે, દક્ષા
 તને સંભળાય છે કોઈનો અવાજ ”

‘ મને તો કંઈ સંભળાતો નથી.
 તમને બહુકાર વાગના દશે. બહુ-
 કાર સંભળાય છે તો ખરો “ ચાલ
 તારા, ખદાર જઈને તેની ખાત્રી કરી-
 રીએ. ”

અમે એકે બદાર ગયાં ને જોયું
 તો કાર આગળજ કોઈ માણસ લાલ
 પાંધડી, ઘોળીયું ને પ્લેટજી સાથે
 ઉમેરો દનો.

મેં પૂછ્યું “ બાપ તમારે કોનું
 કામ છે ? ”

‘ એન, હું તો એક જોતીતી
 છું ને જન્માશ્રી ને વર્ષિકા જેકું
 છું. તમારે જોવાવવા છે ? ’

“ ભાઈ, આ તો સ્કુલ છે પણ ઉભા
 રહો. હું પૂછી આવું-જેથી મદારાજ.
 તમે અમારા ક્લાસનાં જન્માશ્રી બનાવી શકો?

‘ હા, એન ક્લાસના ને તે ઉપાંત
 તે ક્લાસમાં વિરાજતી છે કે વ્યક્તિતાં. ’

‘ શીરીન, ત્યારે તો આપણે મદારાજને
 લાઇબ્રેરીમાં બેસાડીએ ને મીસ લખને કદીએ
 કે તમે મીસ રોલ્સને (ડૉઃ મીસ્ટ્રસ)

અમે બન્ને બદાર ગયાં અને જોયું તો કાર આવજન—

“ એનો, મારે એક પાસ પાવું ન જો-
 મએ. જે તમારે મને પૈસા આપવા લાયક
 તો હું તમારા મોઢા જોઈશ નહિ. ”
 જોશીને કાને કંઈ સંજોગ પડવાથી તે
 બોલ્યા:

આ નિરુપદાર્થી સંજોગે અમને ઉત્સાહિત

ક્યોં અમે મીસ લવની રૂમમાં ગયાં ને તેને “કોઈ મળવા આવ્યું છે,” કરી મીસ રોજર્સની શોધમાં ચાલ્યાં ટાઇમ ટેબલ બેઠું મીસ રોજર્સ પાંચમા ધોરણમાં ઈંગ્લીશ શીખવતાં હતાં. મીસ રોજર્સને મળી સર્વ વાત કહી.

વીસ વર્ષ થયાં મીસ રોજર્સ આ રુ-

કોઈ માણસ લાઠ પાંચડી, ઘોલીડ ને પ્લેસ્ટ્રા સાથે ઉમેલો હતો.

લમાં હેડગીસ્ટ્રેસ હતાં દિન્દમાં આવે તેમને ૨૫ વરસ થયાં હતાં જુદને જૂના વિચારનાં વળી દિન્દની પુરાતનસ્થિતિ જોવલી એટલે

એમણે જોશીને મળવાની. હા પાડી. આટલી બધી કરેલી મહેનત નિષ્ફળ જાય નહિ માટે અમે બેઠું જણે ખૂબ સાવચેતી રાખી હતી મીસ રોજર્સે શરીરને પાંચમીના ઇંગ્લીશ ક્લાસ લેવા કહ્યું ને મારા તો હાંનજ ગગડયાં; મારે એકલીને અધીધી છતિ સુધી સર્વ વાત મીસ રોજર્સને કહેલી પડશે કોઈ દિવસ મારે ને એમને બહુ વાત કરવાનો પરિચય નહિ. એટલે મને બહુ ગભરાટ થવા લાગ્યો. સમય વિચારી કામ લેવું એ નિશ્ચય પર આવી લાઇબ્રેરી રૂમમાં આવતાં તેમણે મને હાનરો સવાલો પૂછ્યા. મેં તેના જવાબો શાંત ચિત્તે ને ઠટાથી આપ્યા. મારા જવાબો સાંભળી તે કંઈક ખુશી થઈ હોય તેમ લાગ્યું આખરે બોલી.

(Tara, I never knew that you were so well-versed in astrology. Here is Miss Love. Let me ask her about your progress. ”

તારા મને ખબર નહોતી કે તું જ્યોતિષનું આવું સારું જ્ઞાન ધરાવતી હશે આ મીસ લવ આદ્યાં. તેને તારા અભ્યાસ વિષે પૂછું ?

‘કેમ, તારાનો અભ્યાસ કેમ ચાલે છે ? કેને, કેને આ વખતે ફોર્મ આપ્યાં છે ? તારને આપ્યું છે કે નહિ ?’

‘પંદર કન્યામાંથી ફક્ત દશજ પરીક્ષામાં એસવાને લાયક છે. તેમાં શીરીન તો ર્જોલર્સપિ માટે યોગ્ય છે. તારાને ફોર્મ આપવું કે નહિ તેનો હું વિચાર કરતી હતી તેવામાં મને તેઓ તેડવા આવ્યાં હજી હું કંઈ નિર્ણય પર આવી નથી કારણ એના ભૂમિતિ સિવાય બધા પેપરોના જવાબ બહુજ ખરાબ છે. જ્યારે ભૂમિતિમાં એણે ૯૫ ટકા માર્ક્સ મેળવ્યા છે. આખી ક્લાસમાં જ્યોમેટ્રીમાં તેને વધારે માર્ક્સ મળ્યા છે.’

‘એમ, ત્યારે તો એને ફોર્મ આપેલું

‘સાર’ છતાં એક વાગે આપણી મીટીંગ છે ત્યારે આ બાબત ચર્ચાશું.

આમ વાતો કરતાં કરતાં અમે લાઘવે-રીમાં આવી પહોંચ્યાં. મને મીસ લવ ને મીસ રોન્સની સાથે જોઈ બધી બાબતો અણસારે “શું થયું શું થયું.” એમ પૂછવા લાગી. મેં પણ “પછી કહીશ” એમ અણસારે જણાવ્યું.

મેં મીસ રોન્સની જોશી સાથે આજખાણ કરાવી પૈસા સંબંધી પણ કહ્યું. જોશીએ કલાસની સર્વ કન્યાનાં નામ માગ્યાં ને મીસ લવે મને રજીસ્ટર લાવવા મોકલી.

કલાસમાં ગઈ તો મારી આસપાસ બધી વોટખાઈ વળી ને ‘રીકલ્ડ’ વિગે પૂછત લાગી. મને જોટલી ખબર પડી હતી તે સર્વ તેમને કહી. શીરીનને સ્ટેન્ડર્ડરિપ મારે લાપક કરાવી તેથી દક્ષાને બહુ ધ્યાં આવી ને મારી સાથે જાહેરાત પડી. મેં તેને સમજાવી. જોશીની વાત કહીને આપણા બધાંનાં ગ્રંથ જોવા જોશી અચાનક આવ્યા છે કહી સર્વને સાંત પાડ્યા. રજીસ્ટર લઈ ગઈ ત્યાં તો મીસ લવ વાટ જોઈ કલા રજાં હતી તે મારી પર ગુસ્સે થઈ ગયા ને કહ્યું.

“You better send, Daksha & Radha. Every work you do requires half an hour.”

“જા, દક્ષાને કે રાધાને મોકલ. કંઈપણ કામે જાય છે તો અર્ધા કલાક વગર પાછી ફરતીજ નથી.”

હું જવાબું કરતી હતી ત્યાં ક્યાં જાય છે કરી મને મીસ રોન્સે રોડી મેં મીસ લવની આજ્ઞા કંપી સંભળાવી.

“No. Tara you must stay here.”

“તારા, તારે અદિજ રહેવાનું છે.” આ જોલે તો મીસ લવને વધારે ગુસ્સે

કર્ચો. હવે તો મને પૂરી ખાતી થઈ કે મીસ લવ મને કલાક દોઢાં આપત તે પણ હવે તો નહિજ આપે. મીસ લવે રજીસ્ટર, લઈ જોશીને આપ્યું. જોશીએ કાગળ પર કુંડળી કરી ગ્રંથ નક્કી કર્યો. રાશિ કહી. નામ કહ્યું. અમારો જન્મ ફેબ્રુઆરીની ૨૪ મી તારીખે બપોરના બાર વાગે થયો હતો. તે વખતે કુંડળો ગ્રંથમાં હતો. રાશિ ‘સ’ પર હતી. અમારા કલાસનું નામ ‘સુકુમાર’ રાખવામાં આવ્યું. જોશીએ ગ્રંથ જોઈ કહ્યું “આ કલાસનું આયુષ્ય ત્રણ વર્ષનું છે. એટલે અમારા કલાસમાંની કોઈ પણ એક કન્યા ત્રણ વર્ષ મુધી મેટ્રીકના કલાસમાં રહેશે. બધી કન્યાઓમાં સૌથી મારા ગ્રંથ તારાના છે. તેના ગ્રંથ એટલા બધા ઉત્તમ છે કે તમારી શાળાને તે બહુ જગ્યા અપાવશે. તેનાથી ઉતરતા સંધાના ને તેનાથી ઉતરતા શીરીનના અનુક્રમે આમ તેમના નંબરો મારા ભાગ્યમાં ને પ્રીતિમાં આવી શકે.

(૧) તારાશૌર	(૮) સુકન્યા
(૨) રાધાદેવી	(૯) રોશન
(૩) શીરીન	(૧૦) રઝીયા
(૪) દક્ષા	(૧૧) જન
(૫) જોશી	(૧૨) સુક્તા
(૬) મુધા	(૧૩) વીણા
(૭) આરા	(૧૪) ધન
	(૧૫) ઉપા

છેલ્લી ચાર કન્યાઓમાં તમે જન ને વીણાને દોઢાં આપવાનાં છે. પરંતુ તેમના ગ્રંથ એટલા ખરાબ છે કે જેથી તેઓ આ વર્ષે મેટ્રીકમાં પાસ નહિ થાય. આવતા ફેબ્રુઆરી મહિનાથી નવું વરસ શરૂ થાય છે ને તેમના ને ઉપાનાં ગ્રંથો બદલાય છે. જન ને ઉપા ૧૯૨૫ના માર્ચ મહિનામાં લેવામાં આવતી પરિક્ષામાં ઉત્તમ ગુણે મેળવશે. તે ઉપરાંત ઉપા સર્વ કન્યાઓમાં પ્રથમ આવશે. મારા જોય પ્રમાણે તો

આપ આ બે કન્યાઓને ફોર્મ ન આપો તો સાઈ. પછી તો આપની મરજી. વિધિના લેખ મિત્રા થતા નથી. મુકતા ત્રીજે વર્ષે પાસ થશે પણ તેના લાગ્યમાં 'શંકરશેઠ સ્કાલર-શીપ મેળવવાની લખી છે. તેથી તે ત્રણે વર્ષ સુધી આજ ક્લાસમાં રહેશે. "

આટલું બોલી જોશીરાજ મુંગા રહ્યા. મીસ રોજર્સને આ બોલવા પર બહુજ વિશ્વાસ આવ્યો હોય એમ જણાયું. કારણ કે જોશી મહારાજને જ્યારે જવાની આરા માગી, ત્યારે જેમ ઉંઘમાંથી માણસ ઝબકીને ઉઠે તેમ તે ચમક્યાં ને તેમને થોડીવાર બેસવા જણાવ્યું. કોણ જાણે શુએ માધુર્થ ને ગંભીરતા જોશીની વાણિમા હતાં કે મને પણ ત્યાંથી ખસવાનું મન નહોતું થતું છતાં મીસ રોજર્સની આરાને તાબે થઈ જતું પડ્યું. મારી પાછળ મીસ લવ પણ આવ્યાં. હવે તો ચોરડામાં રહ્યા ફક્ત જોશીને મીસ રોજર્સ. પછી તેમણે બે કલાક સુધી કંઈ ચુસપુસ વાતો કર્યાં કરી. મારે કાને તો બેચાર શબ્દોજ સંભળાયા. તે પણ એવા હતા કે મને હંડા વિચારમાજ ગરક કરી નાંખી. મારા ભલા બોળા વાચકો, તમારા મનમાંએ નહિ હોય એવા નવીન શબ્દો મેં સાંભળ્યા કહું ! બેજ શબ્દ ! " લગ્ન કરશું ? " બસ આટલાજ. વાતચિત બંધ પડી ને જોશી મહારાજ તો ગયા શંકાતો રહી તે રહી તેનું સમાધાન શીરીતે કરવું ? આમાં નક્કી કંઈ બેદ હોવો જોઈએ. અરે શું જોશીએ મીસ રોજર્સને લગ્ન કરવાની મંજૂરી આપી હશે ? આટલી ઉમ્મરે વળી એ ધર્તિગ કરવાનું ક્યાંથી એને સૂચ્યું હશે ! મીસ રોજર્સની ઉમ્મર ૪૫ કરતાં તો એાછી નહિજ હોય. હાય ! અમારામાં તો ૪૫ વરસની કોઈ ઝેરી લગ્ન કરવાનો વિચાર કરે તો તેને કોઈ મૂર્ખા ને ગાંડીજ ધારે પણ. અગ્રેજોને શું ? તેમનું આયુષ્ય કંઈ આપણા જેટલું છે ? હજી તો

મીસ રોજર્સ કેટલાંએ વરસો કાઢશે ભલે બિચારી પરણે ને મુખી થાય. કેટલાંએ વરસો થયાં બિચારી હીજરાયા કરે. છે. ચોવીસ પચીસ વરસની ઉમ્મરે એના વિવાહ થયા હતા ને લગ્ન કરવાને મહિનો હતો તેવામાં તેનો ચનાર સ્વામી અચાનક નદીમાં પડ્યો. બહુએ શોધ કરી પણ કંઈ પત્તો મળ્યો નહોં. તે આજદિન સુધી ! શું મુખ-ભોગવ્યું આપડીએ ! ભલે પરણતી. પણ શું જોશી મહારાજની સાથે ? આ રહ્યા હિંદુ એ રહી અગ્રેજ. ક્યાં આનો ધર્મ ક્યાં એનો ધર્મ ! આવાં તે વળી લગ્ન થતાં હશે ? મીસ રોજર્સ જેવી ડાહી બાઈ તે આવા ફૂંદમાં મપડાય ? પછી તો કોણ જાણે શા એ મંત્રતંત્ર ને જોશીએ જોયાં હશે. જોશી પણ કંઈ સામાન્ય નહોતો લાગતો. શું તેની વણીની મીઠાશ ને કોમલતા. શબ્દે શબ્દે તેના મુખમાંથી માધુર્થ ઝરતું, તેના મોંપર ઉંડું શિક્ષણ ને સંસ્કાર (culture) ની નીશાનીઓ તરવરતી હતી. જેઉં, શીરીનને કલાસ પૂરા થયો હોય તો આ વાતની જાણ તો તેને કરે.

[૩]

બે વાગ્યા. રીઝલ્ટ વાંચવાનું શરૂ થયું. મીસ રોજર્સના મોંદાપર આજ અતેરો આનંદ દિસતો હતો. તેનું ખરું કારણ તો મને ને શીરીનનેજ માલમ હતું. સર્વ કોઈ તો ' છોકરીઓએ સાઈ કર્યું હશે ' એમ ધારતાં હતાં. પહેલું નામ તો શીરીનનું વંચાયું. બધાએ જમીન ભણી દ્રષ્ટિ દાળી. શીરીન પણ નીચે બેઠાં સાંભળી રહી. વાંચવાનું પુરું થતાં તે ઉઠી, ધીમે પગલે ચાલી પોતાના રિપોર્ટ લઈ આવી અસલ જગ્યાએ બેઠી. સાત જણાનું પરિણામ વંચાયું. આઠમું નામ માઈ પોકારાયું. હું તો સ્તબ્ધજ થઈ ગયો. છેલ્લે " બહુજ મહેનત કરવા જોઈએ " વાળી રીમાર્ક બર સ્કુલ વચ્ચે કહેવાઈ. મને કંઈ

અક્ષરે આપવા જેવું થયું. મારાથી હોવાનું નહિ. શીરીન મારી સ્થિતિ સમજી ગઇ. હોં ને મારા રિપોર્ટ લઇ આવી. ગુપ્તગુપ્ત મીસ રોજર્સને મારી સ્થિતિ પણ જણાવી દીધી. જોશીના કહેવા પ્રમાણે દસ કન્યાઓને કેમ આપવામાં આવ્યા હતા. પણ પાછળથી જેને પણ વધારાનું કેમ આવ્યું. કુલ્લે અગીઆર કન્યાઓને મેટ્રીકની પરિક્ષામાં બેસવાને રજા મળી હતી. એક વાત તો મારા ગબરાટમાં વાંચકોને કહેવાની રહીજ ગઇ. જ્યારે ભૂમિતિના મારા ૯૫ ગુણુ ભાર દઇને બોલાયા ત્યારે અરખે હોલ તાળીઓથી ગાજી રહ્યો હતો. શું તે વખતનો મારો આનંદ ! તેનું તો વર્ણન કરવાને મારી કલમ અસમર્થ છે.

મહિનાઓ વીત્યા. અમારી પરિક્ષા પણ ગઇ. ને પરિક્ષામ બે દિવસ રહીને હતું. તે પરિક્ષામની સવારે મારા નામનું એક પરખીડીકું આવ્યું. મને તો નવાઇ લાગી. મારા મનમાં શીરીનનો કે રાધાનો પંત્ર હતો. પણ આ તો હિચકો હતો. અંદર જોયું તો મીસ રોજર્સના લગ્નની આમંત્રણપત્રિકા તેમનાં લગ્ન મુઝાઇમાં સવારે કોલાબા પર આવેલા ચર્ચમાં મી. આલબર્ટ રીડ સાથે થવાના હતાં. મારા આનંદનો ને માથે માથે અગ્નિવચ્છીનો પાર રહ્યો નહિ. નીચે પાછળની સહીની પાસે જોશી મહારાજ એમ પણ લખ્યું હતું; હવે મને બધા તરફતના ભેદની સમજણ પડી. તેનો બેઠે શીરીનને કહેવા આતુર બની ગઇ. એજ કપડે એને ઘેર જવા નીકળી ને દાદરમાંજ શીરીન સાથે મળી. અમે બે સામસામું જોઇ હસી પડ્યાં. જેમ તેમ મુગાં રહ્યાં. શીરીને વધામણી આપી “ તારા, મુખારક્યાદી, તું

તો પહેલી આવી. બધી કન્યાઓમાં, મને ઇંગ્લીશ માત્ર સ્કોલર્શીપ મળી રાધાને ગુજરાતીમાં મળી. એકંદરે આપણી સ્કુલનું પરિણામ બહુ સારું આવ્યું. જોશી મહારાજ જતું જોશ સાચું પડ્યું ને તારા તે પણ બધાને હંફાયાં. પણ પેલા જોશી તે કોણ ? તે તો તે આ પત્રિકા પરથી જાણ્યું હતો. એ તો મીસ રોજર્સની નાની બેન એમીલી. શું તેનો આપણા ન્યોતિપ પર પ્રેમ ! તાન પણ પુરું. પારકા મોકા આપણું શાસ્ત્ર શીખવા મથે ત્યારે આપણે જ મૂર્ખાં ને કે આપણું શીખીએ નહિં ! તેઓ કન્યા દાન આપવાનાં હશે. ”

“ બરેબર-એમીલીએ તો ગજબગ કર્યો. મને તેજ વખતે તેમાં કંઈ બેઠે લાગતો હતો. કંઈ મુરખમાં બાકી આવી મીકાશ ને મુઠ્ઠા હોય ! શું તેનું સાહિત્ય અને માધુર્ય. કાલે જરૂર આપણે તેના લગ્નમાં જઇશું ને એમીલીને ખૂબ બનાવશું. મીસ રોજર્સ જેની સાથે લગ્ન કરે છે તે તો એના બીજવર કહેવાય. ”

‘ અરે, નહિ, એ તો એના પ્રથમના વિવાહિત જ છે. આંટવે વરસે એનો પત્નો લાગ્યો. બાકી શું તું એમ સમજે છે કે મીસ રોજર્સ બીજા સાથે પરણે ? મોમાં આવેલો કાળીઓ એમને ને એમ જતો રહ્યો હતો તેનું સ્મરણે કંઈ તેના જેવી સંસ્કારી ને વિદ્વાન બાંધથી જૂદું જૂલાત ! પ્રથુ તેમને સુખી રાખે. જોશી મહારાજ આવતેય નહિં ને આ લગ્ન થાતે નહિં. ઘણું જીવે જોશી મહારાજ ને આવાં કાર્યો નિરંતર કરતા રહ્યા એજ અંતરની આશિય. ”

આદર્શ લગ્નની ભાવના.

લેખક : શ્રીચત્ર મંગળદાસ જમનાદાસ ગોરધનદાસ બી. એ.

આ વિષયને પ્રસ્તાવનાની જરૂર નથી. આ વિષયના ખડોળાપણા વિષે કે અગત્ય વિષે બોલવું અણુઝાગતું જ ગણાય. અકસ્માતે ધણુંએએ આ વિષય ઉપર વિચાર ધીમો દશે અને ધણાએને એવી મુરકેલીઓ માણુમ પડી દશે. પરોક્ષ અનુભવે કે સ્વાનુભવે દરેક વ્યક્તિ આના ઉપર અજવાળું પાડી શકે એમ છે. અને તેથીજ આ સર્જનમૂળના વિષયમાં અને લગ્નની સર્જનમૂળની સંસ્થામાં હમેશાં નવીનતા રહ્યા કરે છે. આ વિષય ઉપર ઘણીએ ચર્ચા આતા અગાઉ થઇ ગઇ છે, થયા કરે છે, અને હજુ પણ થયા કરશે. આના ઉપર ઘણા કવિઓ થઇ ગયા છે અને દિલ્લેસુદા બોલી ગયા છે. 'લેડે-યેનો કે નેટડેનો લગ્ન ઉપરનો અસ્વભાવિક સિદ્ધાંત કે અસંખ્ય કવિઓનો એના ઉપરનો અભ્યાવહારિક સિદ્ધાંત હજુ ધણાએ સ્વીકાર્યો કરે છે. આ વિષયજ દરેજાનના વ્યવહારનો છે; લગ્ન સામાન્યમાં સામાન્ય વસ્તુ છે. તે છતાં નવીનમાં નવીન પણ છે. સ્વાભાવિક માં સ્વાભાવિક વસ્તુ છે. છતાં એ અત્યંત ચર્ચાર્પેદ વિષય થઇ પડે છે લગ્નના વ્યવહાર ને કે ધણે ટેકાણે મરખા માણુમ પડે છે, છતાં લગ્નની ભાવના મસ્તકે મસ્તકે જૂદી પડે છે. દક્ષિણ વર્ષો થયાં લગ્નની સંસ્થા ઉપર અનુભવના થોડા બાંધે છે. છતાં તેની નવીનતા નષ્ટ નથી થઇ ચકતી. દરરોજ વાળાઓ, અને દરરોજ વેદિઓ દરરોજ સ્તોત્રો, અને દરરોજ પગો-દરરોજ દેવળમાં

થંટનાદ...તે છતાંયે દરેક લગ્નમાં અનેરી એજ નીનરતી દોસે છે. અનેરી આનંદ ઉજવાતો દેખાય છે. પરોક્ષ અનુભવથી એમાં ઝાન મળતું નથી. નહિં તો નેટડેના કહેવા પ્રમાણે જગત વખતે ચાલત, અને દુનિયા ઉપર વીસમી સદીનો સૂર્ય ના ઉગત

લગ્નની સંસ્થા ટીકાકારની દ્રષ્ટિથી ના બેઠએ તો માણુમ પડશે કે તે દરેક દેશમાં અને દરેક સદીમાં તે એક સરખીજ છે. પરંતુ ઇતિહાસનું પરીક્ષણ એ પણ ખર લાવશે કે લગ્ન ઉપરની આપણી ભાવનાઓમાં પરિવર્તન થયા કરે છે. મ્હારો કહેવાનો ભાવાર્થ એટલોજ છે કે ને કે જનનાં સામાન્ય રીતે વ્યાવહારિકઉત્ક્રાસ અને વ્યાવહારિક-ભાવના એક સરખી હોય છે છતાં મસ્તકે મસ્તકે આદર્શલગ્નની ભાવના તો જૂદીજ હોય છે. કાત્રના પરિવર્તન સાથે આ ભાવનામાં વૈજ્ઞાનિકઉત્ક્રાન્તિ છે કે નહિ તે જ્ઞેવાનો અહિં પ્રયાસ નથી.

આ વિષય ઉપર મ્હારો દૃષ્ટિકોણ શો નથી તે હું પ્રથમજ કહું. મ્હારા વિચારો શીલ્પરૂપના નથી. તે કવિઓના નથી. 'લેડે એમ હું commonness માં માનારો નથી. અને આર્થ કવિઓ તેમ હું ફક્ત આત્મ લગ્નમાં પણ માનનારો નથી. તત્ત્વજ્ઞાનીઓ જેમ, મ્હારા વિચારો જગતથી પર જઈ ખોટા સિદ્ધાંતો પ્રતિપાદન કરનારા નથી અને કવિઓ જેમ મ્હારા

વિચારો અશક્ય વાનો કરનારાએ નથી. હું પ્રથમથીજ કહીશ કે મ્હારી આદર્શ લગ્નની ભાવના વ્યાવહારિક છે. હું પોતે એ સિદ્ધાંતને માનનારો છું કે જે સિદ્ધાંત વ્યવહારને ઉચ્ચપદ આપે છે. એ સિદ્ધાંતને અંગ્રેજીમાં pragmatism કહેવામાં આવે છે. જ્યાં વ્યાવહાર અને સત્ય મળે ત્યાંજ હંમેશ માયો આનંદ સંભવી શકે અંતિમ તત્ત્વ જોવા જતાં વ્યાવહારિક તત્ત્વ આપણાથી દેખી શકાતું નથી. જન અને આગામી જન્મના વાદો કરવામાં આપણે આપણું હાલનું દષ્ટિ, જીવંત, જીવન ભૂલી જઇએ છીએ. સ્વપ્ન-આદર્શોને લઇને આપણે આપણા વ્યાવહારિક અને ઉપયોગી આદર્શો બૂલી જઇએ છીએ. જે કે હું ઓમર અધ્યામના શુભવાદનો અનુયાયી નથી; છતાં આ વિષયની ચર્ચામાં હું આગલા કે પાછલા જન્મને સ્થાન નથી આપી શકતો.

કેમ આત્મલગ્નના સિદ્ધાંતને પણ આ આદર્શ લગ્નની ભાવનામાં ઉંચું સ્થાન નહિ મળે. આત્માના લગ્નની વાત મને ઘણી વેળા હાસ્યાસ્પદ લાગે છે વખતે એ દષ્ટિબિન્દુને માટે મ્હારું જ્ઞાન કોપપાત્ર થે હોય.

લગ્ન એટલે શું ?

પ્રાચીનકાળમાં લગ્નની ભાવના દાલના જેટલી સચોટ નહોતી. લગ્નનો આદર્શ અપૂર્ણ-પણે પણ સમજાયો નહોતો જે પ્રમ.ણે પશુઓ લગ્નમાં સમજે છે તેજ પ્રમાણે તેઓ સમજતા. લગ્નની પાછળ માનસિક એકતાનું દષ્ટિબિન્દુ નહોતું, પ્રેમ જેવી વસ્તુ અત્યંત પ્રાચીનકાળમાં સમજાયેલી નહોતી. પસંદગી જેવી વસ્તુનો આવિર્ભાવ નહોતો. વંશ-વૃદ્ધિનો કાયદોજ તેઓના જીવન ઉપર રાજ્ય કરતો. વંશવૃદ્ધિની લાગણી દરેક વ્યક્તિમાં હોય છે; પરંતુ તે કાળમાં તે જંગલીમાં જંગ-હોદ્દામાં એ નિયમ મનુષ્યજાતિમાં દષ્ટિગોચર થતો, આથી એટલું સ્પષ્ટ થાય છે કે વંશ-

વૃદ્ધિનો નિયમજ આપણને લગ્ન તરફ કુદરતી રીતે વાળે છે. જેમ જેમ કાળ આપણામાં સુધારણા પ્રેરતો ગયો તેમ તેમ આ નિયમને આપણે વધુ મર્યાદિત કરીએ. ઘણીએ નવીન ભાવનાઓના પડા પાછળ એ નિયમને ઢાંકવા માંડ્યો. લગ્નથી માંથુસ વધુ કેમળ બને છે-તેનું દષ્ટિબિન્દુ પશુનું મૂંઝી માથુસનું થાય છે તે પોતાનું કૃત્ય તથા તેનાથી થતા લાભ વધુ સાત્ત્વિક દષ્ટિથી સમજ શકે છે-લગ્ન ફક્ત વંશવૃદ્ધિ માટે કે વડિલના પિંડસાંત્વનને માટે નથી-લગ્ન ફક્ત પાશવ લાગણીની પૂરતીને માટે નથી-એ જાતની ભાવનાઓ મનુષ્ય હૃદયમાં જન્મ પામતી ગઇ. લગ્નથી મનુષ્યની કેમળ લાગણીઓ આવિર્ભાવ પામે છે, ફેરે છે, પાંગરે છે-લગ્નથી મનુષ્ય-જીવનમાં સરળતા આવે છે-તેનાથી Chaos ને બદલે Cosmos જન્મતાં દેખાય છે મનુષ્યનું સાત્ત્વિક અંતિમ ધ્યેય તાણું રહી શકે છે-ઉદારતા, કેમળતા અને એકતાનમયતા જીવનમાં ફેરે છે-જેમ જેમ સંસ્કાર અને શિક્ષણ વધતાં ગયાં, જેમ જેમ મનુષ્યની ભાવનાઓ આ વિષય ઉપર વધુ તિવ્ર અને સુંદર બનતી ગઇ; તેમ તેમ એકાત્મીયતનો વાદ પણ પ્રચલિત થયો. મનુષ્યે સ્ત્રી ઉપરનો પોતાનો હક્ક શિથિલ કરીએ લગ્ન પછીજ સ્ત્રી નહિ પરંતુ લગ્ન પહેલાંજ સ્ત્રી હોવો જોઇએ એવો વિચાર અસ્તિત્વમાં આવ્યો, “લગ્નને ખાતરજ લગ્ન” એ નિઃશંક થતું ભારત્યું. એક કરતાં બે પ્રવાસીઓ લાસ, જીવનનો, પંચ કારમો તેમાં અન્યોન્ય સાહાર્યને ખાતર દંપતિ જીવન, સ્ત્રી પુરુષની સમાનતા અને સહકાર વિના નીરસ-એવું એવું કવિઓએ ગાવા માંડ્યું અને આદર્શવાળાં, ભાવનાવાળાં દંપતિઓએ એ સૂત્રો જીવનમાં ઉતારવા પ્રયત્ન પણ આરંભ્યો. લગ્નને લીધે સ્ત્રી-ભારતના વધુ સાત્ત્વિક થઇ-વધુ ઉદાર થઇ.

આ સ્થાને લગ્નના વિષય ઉપર યુરોપિય ભાવના સમજવી પણ આવશ્યક છે. “યુરોપ-અન ઘણી રીતે સુખાવાદમાં માનનારો છે. આગળ જન્મમાં કે આવતા જન્મમાં તેને ખંડુ શ્રદ્ધા નથી. આજે ‘જગતમાં’ જીવવાનું છે. આજળ પાછળ અન્ધાર છે. આ જગતમાંજ આનંદ કરી શેવાનો છે. મૃત્યુ પછીની ચિંતા અસ્થાને છે. મૃત્યુ પછીની આશા દાસ્ય-જનક છે મૃત્યુ પછીના આદર્શ તરંગવત્ છે. મૃત્યુ પછીનું જીવન નશ્વર છે. આ જગતમાંજ પૂર્ણતા મેળવવાની છે. લગ્નની સંસ્થાને તે ધાર્મિક નહિ પરંતુ સામાજિક આંખે જુએ છે. લગ્નની ઉપયોગિતા તેની જરૂરિયાત છે. તેથી જ ક્રંસમાં જેઓને એ છોકરા કરતાં વિશેષ સંતતિ હોય તેને શિક્ષણપૂર્વક રાજ્યની તિનેરીમાંથી અપાય છે. જીવનમાં મુખ્ય છે ત્યાં ડુધી તેને આનંદ દેખાય છે. સદન શક્તિમાં । માનતો નથી. યુરોપમાં કેટલેકે કેટલાં જગત ખતે એમ બોલાવું હતું કે “I shall be faithful to you till you destroy my faith” ત્યારી યોગ્યતા પ્રમાણે હારી (કે ત્યારી) વિશ્વાસપાત રહીશ નહાની હાની તકરારમાં તે છૂટાં છેડા લઈ શકે છે.” મ્હારો આશય એ નથી કે દરેક યુરોપિય વ્યક્તિ આ વાદમાં માનનારી છે. પરંતુ તેઓના આધુનિક સમાજના બંધારણ ઉપરથી આ વાદની તારવણી કરી શકાય.

આર્થભાવના - સિદ્ધાંતરૂપે ઘણી મુશ્કેલી છે. ધાર્મિકત્વ તેમાં સંપૂર્ણપણે દષ્ટિગ્રાસ્ય થાય છે. જન્મોજન્મની ઝંખના કરતી બેલડીઓ જીવને જીવને સાથે મળે છે. જુના જન્મનો રનેહી નજરમાં ખરો થાય છે બેલોભર એ જ રનેહી મુગલ પાછું મળે છે. એ મિલનની પ્રાર્થનાઓ થાય છે. ભાવના જે આદર્શ, જે આત્મસંતોષ, જે પૂર્ણતા, જે ધાર્મિકતા આર્થોમાં રૂપ યથેચ્છી છે તે યુરોપવાસીઓમાં નથીજ એ ત્રિસ્તદેહ

માત છે. પરંતુ આર્થ અને રમૂતિકાર, સાત્તકાર, કાષ્ઠકાર, સ્ત્રીને પુરૂષ કરતાં દલરી, ગણી છે. સ્ત્રીને માટે કર્તવ્ય લેખ્યાં છે; પણ પુરૂષ માટે નહિ. પુરૂષને માટે લક્ષ્ય છે સ્ત્રીને માટે નહિ. સ્ત્રીને માટે જન્મોજન્મ એકજ સ્વામિ, પુરૂષને માટે એકજ જન્મમાં ગમે તેટલી સ્ત્રીઓ; આર્થભાવનાની ચર્ચા આ લેખ માટે તો આટલીજ પૂરતી છે.

ત્યારે લગ્ન એટલે શું? આર્થભાવનાએ આલેખેલી રૂપરેખા પ્રમાણે ઉભી કરેલી સંસ્થા તે લગ્ન કે યુરોપિય ભાવના પ્રમાણે? લગ્ન એ જરૂરિયાત ખરી; પરંતુ ધર્મ પણ ખરો. લગ્ન એટલે વ્યાવહારિક અને માનુષિક નિયમો પ્રમાણે સ્ત્રી અને પુરૂષોનો સહજીવન માળવા માટે પ્રયાસ.

લગ્નના પ્રકારો.

જુદી જુદી ભાવના પ્રમાણે આદર્શ લગ્નના પ્રકારો જુદા જુદા સંભવી શકે. મસ્તકે મસ્તકે જુદી ભાવના હોઈ શકે. આપણે તો ચાર મ્હોટા વિભાગો કરીનેજ આ વિષય તપાસીશું. લગ્નના પ્રકારોની બાબતમાં હું કોઈ પણ જાતની, શાસ્ત્રીય ચર્ચા કરવા માંગતો નથી. આ નીચેના ચાર પ્રકારો મેં મ્હારા દષ્ટિકાણ પ્રમાણે ગોઠવેલા છે: આત્મ લગ્ન.

આત્મલગ્ન એ પહેલો પ્રકાર આત્મલગ્નમાં રનેહલગ્ન વ્યાપી-ગતય; પરંતુ દરેક રનેહલગ્ન કંઈ આત્મલગ્ન નહિ ગણાય. તે લગ્નમાં દંપતિ મુગલ એમ માને કે તેઓનો આત્મા એક છે અને તે બધા જન્મથી એકનામાં ચાલ્યો આવે છે, અને આવતા જન્મોમાં પણ એમજ ચલે-ચલ્યાં લંગી મોક્ષ મળે નહિ ત્યાં મુશ્કેલી એ જાનતાં લગ્ન કરનાર એમજ માનતાં હોવા જોઈએ કે તેઓનો ભૌતિક સમ્બન્ધ તો વ્યવહાર પૂરતોજ છે. ખરી વસ્તુ આત્મા છે અને ખરો લગ્ન આત્માઓનાં છે કે જેમાં લગ્ન સાથે દૈતભાવ જતો રહે છે અને એકતા

સંધાય છે. આત્મલગ્નમાં એ વ્યક્તિઓની તેઓના જીવનમાં છે, રસ તેઓના સંસારમાં છે. પૂર્ણતા હોઈ શકે, કે નોંધાયે. જન્મ એ માયા છે-જીવન એ માયા છે. ફેરાઓ છૂટતાં ખરું લગ્ન સંધાયે ત્યાં લગી તો એ મોર્ગ ઉપર પ્રયાણજ કરવાનું રહ્યું. એક પતિ અને એક પત્ની ભાવના ત્યાં સર્વજ્ઞ અને અચંપ હોય. સત્-વાન અને સાવિત્રીનો દાખલો કે રામ અને સીતાનો દાખલો આત્મલગ્ન સમગ્રની શકે છે. આત્મા આત્માને જાણાય છે એ વાદ ત્યાં માન્ય હોય આત્માને ખાતરજ શરીર-શરીર અંતિમ તત્ત્વ નહિ. આત્મલગ્નમાં પ્રેમ કરનાં કર્તવ્ય: વિશેષ આત્મલગ્નમાં પૂર્ણતા પામવાના પ્રયાસ થાય: સ્નેહલગ્નમાં અપૂર્ણતા ભૂલવાના પ્રયાસ થાય. આત્મલગ્નમાં વિશેષ કરી સ્નેહ જાંલીર હોય. સ્નેહલગ્નમાં તે ઉન્નત હોય.

આત્મલગ્ન એ ધ્યેય ખરું. વ્યાવહારિક લગ્નની ભાવનામાં અને પ્રથમ સ્થાન નહિ મળી શકે. એ અત્યંત શંકાભર્યું છે કે જ્યાં એ આત્માઓ જેવાં અસંભાવ્ય કોઈ લોકો એકતા અનુભવતા નિર્વાણ મેળવી શકે અને દિવ્ય ચક્રદ્વારા એકમેકના સુખની અવિભક્ત-પણે આંકણી કરી શકે.

સ્નેહલગ્ન.

ખીન્ને પ્રકાર સ્નેહલગ્નનો: આદર્શવાળા, પ્રેમથી ઉજળતા ભાવવાળા-ઉન્નત, આચાર્યી ભરેલા મનુષ્યોનો એમાં સંબંધ: અપૂર્ણતાથી તેઓ ભરેલા છે ને તેણે અપૂર્ણતા તેઓને સાક્ષતી નથી. નિર્વાણની તેમનામાં પ્રાંતના નથી. શરીરવિનાના ધમઆત્માની એકતાનો તેમાં સવાલ નથી. પ્રભુના પામવાની ત્યાં આકાંક્ષા નથી. એકતાનમયતા માટે તેઓ તલપે છે. એકમેકને જોનાં તેઓ વ્યકત રીતે આનંદ છે. એકમેકના શરીરસ્પર્શમાં આહવાદ છે. તુડીઓ નોંધને પણ વિસરી શકે છે. એક-મેકનું હિત વ્યવહારિક રીતે તપાસાય છે. ઉન્નતતા તેઓના પ્રેમમાં છે, એકતાનમયતા

વ્યવહાર લગ્ન.

હવે ત્રીજો પ્રકાર નોંધાયે. આ જાતનો લગ્ન ઘણાં સ્વાભાવિક છે. હિન્દુ સમાજમાં કે યુરોપિઅન સમાજમાં તો પ્રચલિત છે. આત્મા અને સ્નેહ એમાં ગાણ છે. વ્યાવહારિક સુખનો લ્હાવો આમાં હોય છે. આ લગ્ન તે જગત નિયમને અનુસરી, વડિલોને હાથે કરાવેલાં લગ્ન અથવા પોતાને હાથે વ્યાવહારિક સુખ માટે કરેલાં લગ્ન. અર્ધ નથી આશા, નથી આદર્શ કે નથી હોંસ સ્નેહનો માનસિક ઉપભોગ આમાં યથ શકતો નથી. આત્મસંતોષ કે સ્નેહ સંતોષ નથી. જગતના ચીત્રા ઉપર આલવનો પ્રયાસ આત્મા બાહ્ય ઉપર મુકાય. માનસિક સુખ નો વિચારજ નહિ. પ્રેમ આંતરિક નહિ. પ્રેમ હોય તો પ્રેમનું કારણ સમાગમ અને આવશ્યકતા. પૈશાચ્ય લગ્ન.

આ લગ્નમાં બધા વ્યાવહારિક સુખની પણ સંપૂર્ણ ઉપભોગના નથી. મનુષ્યમાં ઉદ્ભવની વખતે પ્રસંગે આવકારદાયક અને સ્વાભાવિક નહિ તો પૈશાચ્ય અને અધમ એ લાગણી ચિંતાય ખીજ કોઈ પણ લાગણી આ જાતના લગ્નમાં નહિ હોઈ શકે. હોંસ આશા, મર્યાદા, ભાવના કે ઉન્નત ભાવ એમાં નહિ.

આપણે જે ચાર પ્રકારો નોંધ ગયા તેમાં એ પ્રકાર સામેલ યથ જાય છે. એક પ્રેમલગ્નનો અને ખીજો લગ્ન પછી પ્રેમનો.

પ્રેમલગ્ન.

આમાં લગ્ન પહેલાં વ્યક્તિઓની જાણખ પડે લગ્ન પહેલાંનાં સંવનન કાળનો અનુભવ થાય. પ્રેમને લીધેજ તેઓ લગ્નની ગાંઠથી જોડાય. ધર્મની ભાવનાથી નહિ પરંતુ સુખની ભાવનાથી ઘણું કરી આ લગ્ન સારું ફળ આપી શકે. પરંતુ આ લગ્ન સુખીજ થાય એવું કંઈ નથી. યુરોપમાં આ જાતનાં લગ્ન પ્રચલિત છે.

લગ્ન પછી પ્રેમ.

આ હિન્દમાં પ્રચલિત છે. લગ્ન પછી સ્નેહ સંબંધ થાય. ઉદ્ધાર અને આનંદ આમ બંધાયેલા પ્રયત્ને આવે. વ્યાવહારિક દૃષ્ટિએ આ લગ્ન સુખી નિવડી શકે. સહવાસને લીધે પ્રેમ બંધાય. પરંતુ એ પ્રેમ વ્યવહારની જાયામાં દંકાઇ જાય.

આદર્શ લગ્ન.

પ્રથમથીજ આપણે-જેનું કે લગ્ન એટલે વ્યાવહારિક અને માનુષી નિયમો પ્રમાણે સ્ત્રી પુરુષનો સહજવન ગાળવામાં પ્રવાસ. પછી આપણે લગ્નના પ્રકરણની રૂપરેખા દોરી. આ ઉપરથી આપણે આદર્શ લગ્ન એટલે શું એ જોઈએ. ધ્યેય એવું જોઈએ કે સમાજ તે સ્ત્રીકારી શકે અને વ્યક્તિ તે પ્રમાણે અનુસરી શકે આ તપાસવા માટે મહારે શુદ્ધ રૂઢિઓની ચર્ચાને લાખત્ર નથી કરવી. બ્રાહ્મણ અને વાણિયાનાં લગ્ન થાય તો તે આદર્શ લગ્ન ગણી શકાય કે નહિ? અથવા મનુ મહારાજ શું કહે છે. અને વાલ્મીકી શું કહે છે તે જાતની ચર્ચાને અહીં સ્થાન નથી. મહારે તો ભાવના લખવી રહી. કેટલાં કેટલા બન્ધનો સાથે તે સ્ત્રીકારવી એ મહારે કામ નથી.

આદર્શ લગ્નની ભાવનામાં આત્માનાં કરતાં, ધર્મનાં કરતાં, હું પ્રેમને ઉંચું સ્થાન આપું છું. આદર્શ લગ્નમાં આ પ્રેમ ઉન્નત હોય શકે. લગ્ન થયા પછીનો સ્નેહ સ્વાર્થી હોય. તે પહેલાંનો ઉદાત્ત હોય, તેથી પ્રેમ-લગ્ન તે વધુ ઉંચા આદર્શવાળું ગણાય. લગ્ન પછી સ્નેહને શુદ્ધ અવકાશ મળતો નથી. એ જાતના સ્નેહમાં કટુતા અને વ્યવહાર આવી જાય છે. એ જાતના સ્નેહમાં એક જાતની દયામયતા છે. લગ્ન પહેલાંનો સ્નેહ, રસિક, ઉદાત્ત અને કોહભર્યો હોય છે. ખરેખર આનંદ એ સ્નેહમાં છે. અન્યોન્ય ઝાળખાય છે;

એકબેકની નુરીઓ જાણવાની મળે છે. હૃદયની ઉદારતા કેળવાય છે.

ઘણાંઓનું એમ માનવું છે કે સ્ત્રી અને પુરુષ સુદ્ધિશાળી હોવાં જોઈએ. જો એકજ સુદ્ધિનાં હોય તો આદર્શલગ્ન થઈ શકે શિક્ષણ કરતાં તો મને સંસ્કારમાં વધુ ગ્રહ છે. એકબેકના સારી સંસ્કાર હોય તો શિક્ષણ, પ્રેમને માટે ખાસ ઉપયોગની વસ્તુ નથી.

- મહારે એમ પણ માનવું છે કે પુરુષમાં સુદ્ધિ પ્રધાનપદે હોવી જોઈએ. અને સ્ત્રીમાં - હૃદય - પ્રધાનપદે હોવું જોઈએ. તો લગ્ન વધુ આદર્શવાળું થઈ શકે. સ્ત્રી અને પુરુષમાં પ્રકૃતિએ લિન્ન મિન્ન ભાવ પ્રધાનપદે મૂક્યા છે એ લાગણીઓનેજ કેળવવાથી આદર્શ તરફ પહોંચી શકે. હું માની શકતો નથી કે એક અભણ પતિ; અને શિક્ષિત પત્નીના લગ્ન આદર્શવાળાં થઈ શકે.

આદર્શ લગ્નમાં હિંમેશ ઉદારતા જોઈએ. અસમાનતા ભૂલવી જોઈએ. સમાનતા વિના સ્નેહ નથી અને સ્નેહ વિના આદર્શ લગ્ન નથી. આદર્શ લગ્નમાં સંપર્કો હોતી નથી, પણ સહકાર હોય છે. ન્યૂનતા માટે તિરસ્કાર હોતો નથી. પરંતુ ન્યૂનતા પૂરવા માટે ત્યાં નૈસર્ગિક લાગણી થાય છે. લગ્નમાં સખતનો ગેર-સમજથી થાય છે ગેરસમજને ઉદારતાને લીધે ભૂલી જવાય.

પુરુષ સ્ત્રીનું સ્થાન મેં કહ્યું તે પ્રમાણે સમાન છે. ત્યાં સમાનતા સ્ત્રીકારાય નહિ ત્યાં આદર્શ લગ્ન સંભવી શકે નહિ. સ્ત્રી પુરુષનું આન્તરિક ધ્યેય પ્રેમ છે. એ પ્રેમ લગ્નમાં ફળે છે, ફેરે છે. ત્યાં સહકાર સંધાય છે, સહયોગ ફળે છે. તેઓનું જીવનમાં એકજ સ્થાન છે- સ્નેહ તે સ્થાન ટકાવી રાખે છે-સમાનતા વિના સ્નેહ શુદ્ધ સ્વરૂપે પ્રકાશી નથી શકતો.

આદર્શ લગ્નમાં ધાર્મિકત્વને પણ સ્થાન

મળી શકે. ધર્મને લીધે પ્રેમમાં ગંભીરતા અને અચળતા આવે છે. લગ્ન એટલે સમાજ ઉપર ઉપકાર કરવો એમ નથી. સામાજિક લગ્નમાં કટુતા આવે છે.

આદર્શ લગ્નની લાવનામાં આપણે જોયું તે પ્રમાણે, સમાનતા, સંસ્કાર, એકતાનમયતા, ઉદારતા અને સ્નેહ આવશ્યક છે.

લગ્નના સદ્જીવનના સ્નેહ વિના ચાલી શકતું નથી. 'સ્નેહ સંસ્કારીઓને શોધે

છે. સમાનતા વિના સ્નેહ અચળ થઈ એકતાનમયતા વિના સ્નેહનું ઓળસ ઉતરી જાય છે. ઉદારતા વિના વ્યાવહારિક જીવનમાં કટુતા આવે છે. ત્યારે આટલું જોવા પડી આદર્શ લગ્ન એટલે, —સ્નેહ, સંસ્કારિતા, ઉદારતા, એકતાનમયતા ઇત્યાદિ વ્યાવહારિક અને માનુષિક નિયમો પ્રમાણે જોઈ સદ્જીવન ગાળવાનો પ્રયાસ."

જીવન કેમ જીવાય ?

લેખક: શ્રીયુત નાનાલાલ દલપતરામ પટેલ.

(આશાપરી)

જીવન કેમ જીવાય ?

સખિરિ ! જીવન કેમ જીવાય ?

હોહોહોહોહોહો મમ અંતરમાં, ભડભડ ભડકા થાય;
વિરહાનજ પ્રગટયો મહા વેરી, કેમ કરી હોહોય ?
સખિરિ ! જીવન કેમ જીવાય ?

નિશાદિન નિદ્રાનાં વે નયનમાં, "પિયુ પિયુ" જાણ જાણાય;
આંખે દાવજીને : ભાદરવો, ઉર અકળામણ થાય;
સખિરિ ! જીવન કેમ જીવાય ?

આક્રમણમાં કોયલ ટહુકે, વાયુ વસન્તના વાય;
મીતમ કેશ પ્રેમલ ટહુકા, ઉર ઉંડાણે સુષાપાય;
સખિરિ ! જીવન કેમ જીવાય ?

વ્યોમે વિહરતો શિતળ સુધાંશુ, વરસો તેજલ ધાર;
કોણ ઉભાજો મમ અંતરને ? છાયા ગાઢ અંધાર;
સખિરિ ! જીવન કેમ જીવાય ?

જીવન કેમ જીવાય ?

સખિરિ ! જીવન કેમ જીવાય ?

લેખક: શ્રીચત્ર " જલધર. "

“હું” ગરીબ છું. દયા કરો. ત્રણ ત્રણ દિવસ-
ના ઉપવાસ છે. નથી ખાવા ઠેકાણું કે
નથી રહેવા ઠેકાણું. હું નિશાળમાં માસ્તર
હતો પણ અધિકારીઓની ખટપટને લઈને
રખડો થઈ ગયો છું. એક વરસથી આ
રીતે...”

ભીખારી જેવા દેખાવનો પુરુષ એક
ખંગલા આગળ બોલી રહ્યો હતો. બંગલાની
આગળના બગીચામાં વજીલ સાહેબ ગરમ
હાફકોટના ગળવામાં દાય અને મ્હોમાં ચિરૂટ
કાપી ટેલતા હતા.

ભીખારીએ ચાહુ રાખ્યું.

“અહીંથી પચ્ચીસ ગાંધિ ઉપર એક
ગામમાં મને નોકરી મળે તેમ છે પણ ત્યાં
પહોંચવાના પૈસા નથી. મદદ માગતાં શરમાઉં
છું પણ મંજોગો ફરજ પાડે છે.”

તેની વિચિત્ર ટોપી નેછને વજીલ સાહે-
બને સાંભળ્યું.

“ત્તને મેં ક્યાંમક જોયો છે, ...હા—
થોડા દિવસ પહેલાં મને રસ્તે મળ્યો ત્યારે
તો તું કહેતો હતો કે તું ગરીબ વિદ્યાર્થી
છે. યાદ છે ?”

“નહીં. સાહેબ ! હું શિક્ષકજી હતો.
કહો તો ખાત્રી આપું.”

“તદિન છુટું ! તું વિદ્યાર્થી હતો એટ-
લુંજ નહીં પણ તને નિશાળમાંથી કઢાડી
મૂક્યો છે એમ પણ કહેતો હતો.”

વજીલ સાહેબ જરા લાલ થયા, અને
તિરસ્કારથી તે ભીખારી સામે પીક ફેરવી.

“આ અપ્રમાણિકતા છે એટલુંજ નહીં
પણ છેતરપીંડી છે. ગરીબ હો કે ભૂખે મરતો
હો તેથી કાંઈ બેશરમ જુઠાણું બકવાનો હક્ક
નથી મળતો !”

તે ભીખારી પકડાયલા ચોર જેટલો અંખ-
વાણો પડી ગયો. તે જેમ જેમ પોતાનો બચાવ
કરતો ગયો તેમ તેમ વજીલ સાહેબ વધારે
ગુસ્સે થતા ગયા પોતાની દયાનો દુરુપયોગ
તેને અસહ્ય લાગ્યો.

કંઈગણે ભીખારીએ પોતાની નિદોષતા
અને સમ્મ્યાપ્ત સાબીત કરવાની મહેનત છોડી
દીધી.

“સાહેબ હું વિદ્યાર્થી નહોતો તેમ
શિક્ષક પણ નહોતો હું નાટકીઓ હતો અને
અતિશય દારૂ પીવા માટે મને કઢાડી મૂક્યો
છે. હું જુદું બોલતો હતો પણ તે સિવાય
રસ્તો શું ? સાચું બોલું તો મને મદદ કેણું
કરે ? આપની વાત સાચી છે; પણ હું શું
કરે ?”

આ ઉદગારોથી વજીલ સાહેબ મનમાં
જરા ખુશ થયા. પણ દોષની મુદ્રા છતાંય
ચાહુ રહી.

“તું કરે કેમ ? કર કામ...”

“મને કામ કેણું આપે ?”

નેતિક સિદ્ધાંતો એક ચાંદિયા દીનને

શીખવવાનો આનંદપ્રદ પ્રસંગ વક્રીલ સાહે-
બને લાગ્યો હતો. તેમનું માથું ગારવથી
કુંચું થયું. તેમના મુખે વધારે ગાંભીર્ય ધર્યું.
“કામ કરવું હોય તેને ગમે ત્યાં કામ મળે.
પણ તું આજનું અને દારૂડીયો છે. જૂઠું
બોલવા સિવાય તું કશું કરી શકે નહીં.”
કામ કરવું પડે ત્યારેપણ વગર મહેનતનોજ
ધંધો શોધે. શારીરિક, મહેનતમાં તો તને
શરમ થાય કેમ ?...”

“શારીરિક મહેનતના કામો પણ તે
કામના અનુભવીનેજ મળે છે. મહારા
જેવાને તો ઉભો પણ કાણ રાખે ?”

“એ તો કદત એક ‘મહાત્મ’ છે. ચાલ
લાકડા ફાડવા તૈયાર છે ?”

“ખુશીથી”

વક્રીલ સાહેબે સરલાને બોલાવી, તે
બીખારીને લાકડાં ફાડવાનું કામ આપવા કહ્યું.

બીખારી નાખુશ પગસે ચાલ્યો. તેણે
લાકડાં ફાડવા કબજ્જી, તે કામ ખાતર કે
પેટની ખાતર નહીં પણ શરમના માથાં
કબજ્જી હતું. તેના શરીરમાં જરાપણ તાકાત
રહી નહોતી. દારૂની ટેવે રહેલા દીધી નહોતી.

સરલા ગુસ્સે હોય તેમ કાઠ્યું. વક્રીલ
સાહેબે ધાર્યું કે તેણે કરેલી મ્હા ચંટી
પડતી દરો.

સરલા બીખારીને લાકડાના ઢગ પાસે
લાઈ ગઈ. પાસે એક કુદાડી નાખી. તે બીખા-
રીએ જાડું સંભાળ્યો એક બે ઘા ક્યાં પછી
એક દુકડા ઉપર ત્રમણે લાય દઈ બેસી ગયો.
હડા વિચારમાં પડ્યો.

x x x

વક્રીલ સાહેબનો ગુસ્સો તો ક્યારનાયે
ઉતરી ગયો હતો તેને સ્થાને એક પ્રકારના
આમસંતોષ તે અનુભવી રહ્યા તેમણે
ઉવટ એકાદ રખડના દારૂડીવાને રસ્તે ચકાવ-
વાનું શુભ કાર્ય કહ્યું હતું.

“દેવે તો બીખારી રોજ કામ કરવા
આવતો તેને ‘રોજ’ જૂદું જૂદું કામ કરવાનું
સુખન થતું અને મજૂરી મળતી.

“એક દિવસ વક્રીલ સાહેબે ખુશ મિત્ર-
ઝથી તેને પાસે બોલાવ્યો તેના વર્તન માટે
પોતાનો સંતોષ પ્રકટ કર્યો.

“તને લાંબતાં આવડે છે ?”

“હાથ”

“ત્યારે હવે તને વધારે સહેલું કામ
આપીશ પણ મહેનત સામે હવે અણગમો
બતાવીશ નહીં જ આ ચીઠ્ઠી મહારા મિત્રને
પહેંચાડી આવ”

બીખારી, કાગળ લઇને ગયો, પછી ફરી
મ્હોજ જતાચું નહીં

એ વરસે ત્યાર પછી વીતી ગયાં.

એક દિવસ એક નાટકશાળાને દરવાજો
સ્વચ્છ અને સાંઘાં કપડાંમાં વક્રીલ સાહેબને
તે મળ્યો, તેના હાથમાં ઓરચેટ્ટાની
રીપીટ હતી.

વક્રીલ સાહેબની ખુશીનો પાર રહ્યો નહીં
તેની સાથે તેમણે ઝેંકેડેડ પણ કરી. અને
માનપૂર્વક પૂછ્યું.

“કેમ હવે થું કરો છો ?”

“હવે તો ‘હું’ સુખી છું અને માત્ર
યથો છું, જુઓ ફીયાનો પગાર પણ મળે છે”

“ઘણું સાંઘું દેવેજ તમને મારી સલા-
દની કીમત સમજાઈ દરો. મારી સલાદ ન
માની હોય તો અત્યારે ઓરચેટ્ટાના દરવાજા
પાસે હોવાને બદલે અંદર કોઈક દરકો પાસે
કરવા તમે ઉભા હોત અથવા દારૂડી બેસામ
બની કોઈની ગાળો ખાના હોય.”

હતરમાં બીખારી કદત થોડું દરયો.

“તમને મ્હારાં વચનો સાચાં લાગતાં
રેખાનાં નથી. હોય સંભારજ એવો છે; છતાં
એક દારૂડીયો એકદર દુઠ્ઠ પ્રવ્રનમાં પ્રતિષ્ઠિત
સિસુક અને એ માટે ખરેખર કબરનો આખાર

માનવા જેવું છે. ” વકીલ સાહેબના આ શબ્દોમાં બેકદર માણસો માટેનો કચવાટ સ્પષ્ટ હતો.

“ આપ મને માફ કરશો પણ મારે ખુલાસો કરવો જોઈએ કે હું મારતરજ હતા. આપની પાસે મેં વાત કરી તે અક્ષરશઃ સાચી હતી. ખટપટથી મહને કહાડ્યો ત્યાર પછીજ મેં દારૂ પીવા માંડ્યો હતો. પણ આપ એ માનવાના નહોતા એટલે બીજી વાત મેં જોડી કહાડી એટલેજ આપને દયા આવી અને આપે જો. ક્યું તે માટે હું આપનો આભાર માનું છું. ”

“ જો હકીકત એ છે તો મારો ઉપકાર શા માટે માનો છો ? ”

“ કેમકે ખરો ઉપકાર તો મારે સરલાબાનો માનવાનો છે કેમકે તેમ ન ક્યું હોત તો હજુએ હું દોંગી એક્ટર કે દોંગી વિદ્યાર્થી હોત. તેમણેજ મને બચાવ્યો છે અને રસ્તે

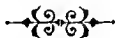
ચકાવ્યો છે. ”

“ એમ ? કેવી રીતે ? ”

“ હું તમારે ત્યાં લાકડાં ફાડવા આવતો ત્યારે સરલાબા પ્રથમ ગાળો દેતાં અને ચીડાતાં. પણ અંતે તેમની આંખમાં આંસુ ઉભરાતાં. હું નરકમાં જઈશ એમ કહેતાં પણ એ વાક્યથી મહારા કરતાં તો તે વધારે દુઃખી થતાં. સાથી મુખ્ય વાત તો એજ છે કે મારાં લાકડાં પણ તેજ ફાડી આપતાં. મેં તો એકેય લાકડું ફાડ્યું નથી. મારું જીવું કામ તેમણેજ ક્યું છે, હું સમજી નથી શકતો કે તેમની નજર પડતાં હું કેમ દારૂડીયો મટ્યો. અને આખું જીવન બદલ્યું. તેમણેજ મને બચાવ્યો એ વાત હું કદીજ ભૂલી શકીશ નહીં.....”

ત્રીજી ધંટડી થઈ અને બન્ને નાટક જોવા ગયાં. x

x મૂળ રશિયન વાતોનો અનુવાદ.

બાપ-મદન તું ગયે વર્ષે નપાસ થયો હતો, અને પાછો આ વખત પણ નપાસ થયો ! કેવું ખરાબ કહેવાય ! એતું કારણ શું ?

મદન-પરીક્ષાએ ગયા વર્ષવાળાજ સવાલ ફરીથી પૂછ્યા, તે હું શું કરું ?

x

x

x

x

પ્રેક્ષક-મારા સવાલથી તમે ગુચવણમાં પડ્યા છો ?

વિદ્યાર્થી-ના, રે સાહેબ તમારો સવાલ તો તદ્દન સ્પષ્ટ છે. માયાઝીક બધી છે તે જવાબનીજ છે !

x

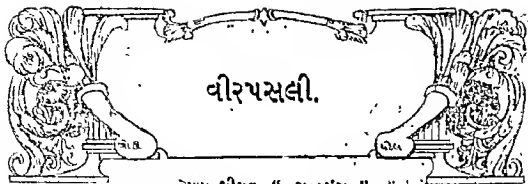
x

x

x

મુરેશ (પાણીમાં પરોલો)-ઓ, મા, શું હું મરી જઈશ ? તમારા મુરેશને કાંઈ પાણીમાંથી કહાડશે નહિ ?

પાસેઉભેલો અગ્નિએ હોકરો-ઉભો રહે હું તારી માને એ પાણી આનું !

વીરપસલી.

લેખક: શ્રીયુત્તમ રાજહંસ.

ધરતી દુર્ગળ રિયતિને લીધે દર વખતના નિયમ પ્રમાણે બ્રહેન ભાષને ઘેર કંઈક આશા-એ દોશ બેર ચાલી આવી. તેની ભાભી તથા છાકરાં સારં સારં ખાખ નિવૃત્ત થયા દત્તાં ને સાંતીએ ગએલા ભાષને પણ એ ગિષ્ટ વાની ભાત તરીકે પહોંચી ગએલી.

દર વર્ગે આ દિને નથુંદ આવતી હોવાથી આ વખતે તેને કંઈ વિશેષ આનંદ ન થયો. નવાઈ ફક્ત એટલીજ કે દિવસની યાદ ન રહેવાથી ભાઈ ખેતર પોતાને કામે ગએલો.

એમાં ઉપર હેનનો ઉમળકો લાવી ભાભી ાલી “ આવો બ્રહેન ! આજ તો કંઈ ન રહેવાથી તમારા ભાષ સવારના ખેતર પા છે ! દશે ! એ બ્રહાને તમારાથી માગ્નો દિવસ અહિં રહેવાશે ! તમે ક્યારે પણ રોજ આવો છો ? ” નથુંદને દારી રેણે પોતાની મોટી પુત્રીને બોલાવીને કહ્યું.

“ બેટા રતન ! થણા દીવસથી અરણીનાં ટોકળાં ખાધા નથી. ને આજે બહુ વખતે કંઈ આપ્યાં છે તે અરણી લઈ આવ ! ”

રતન ઉઠીને યાગમાથા અરણી લાવી, ટોકળાં બનાવ્યાં ને નથુંદને હેતથી પીરંસી સંતોષી. ભાષની ગેરહાજરી બ્રહેનને સાલી છતાં જ મન્યું તે આનંદથી જમી બ્રહેન જવા તૈયાર થઈ. ભાભીએ રહેવાને બહુએ આમદ કર્યો પણ બ્રહેન ન રવી ને પાસેના ગામમાં આવેલા પોતાને સાસરે જવા તૈયાર થઈ !

ગામને શીમાડેથી એક ખાને જોશ બેર ચાલી જતી બ્રહેન પાસેનાજ ખેતરમાં કામ કરતા ભાષને ન જોઈ શકી કે ન ભાષ બ્રહેનને.

થોડીજ વારમાં વાદળી ચડી ને આકાશ ઘેરાયું. વરસાદનાં છાંટા પડવા લાગ્યા. પોતાના વીરા ઉપર અંતરની આશિષઅમી છાંટતી બ્રહેન વધારે જોરથી ચાલવા લાગી. ને અંતર નો ભાવ મુખદારા બદલે આવ્યો.

“ વરસજો વાદળી વીરના ખેતરમાં, બ્રહેનના પેટમાં અરણીનાં ટોકળાં.”

અંતરના અવાજે ભાષનું ધ્યાન ખેંચ્યું ને આકાશમાંથી વરસતી વાદળીની સાથે બ્રહેનના હૃદયાકાશમાંથી વરસતી સ્નેહવાદળીના આશિષવારિતા સજ્જનનયને માથું નમાવી બંધુએ અંગીકાર કર્યો.

પણ બીજાજ ક્ષણે પોતાની આ ઉપર તેને ક્રોધ આવ્યો. પસતીને દિને આવેલી બ્રહેનને અરણીનાં ટોકળાં ખવડાવીને બોલાવવાની નિમિત્ત માટે તેને પત્ની ઉપર તિરસ્કાર આવ્યો. બ્રહેન વરસતે વરસાદે પોતાને ગામ પહોંચી ને ભાષ સાંતીનું કામ પુરું કરી, રાતે ઘેર આવ્યો. ને પોતાની રૂઝિ એક બનાવડી વાત કહી.

“ આજે તારા પીયરથી કાગળ આવ્યો છે. તેમાં લખ્યું છે કે, તારા ભાષનાં બને ધર બળી ગયાં છે, ને ખાત્રા તેમજ પહોંચા

કંઈ રહ્યું નથી, તેથી તેમને માટે તારે-જે આપણું હોય તે આપ. જેથી ત્યાં જઈને આપી આવીએ. ”

પોતાના પીયરની આ સ્થિતિ સાંભળીને સ્ત્રીએ રડારોળ કરી મૂકી ને આખું ઘર આપી ન દેવાય એટલા પુરતુંજ રાખીને બાકીનું ધણું ખર્ચ આપી દીધું. ધીના ધાડવા, તેલના ડાબા, ઘઉં, ચોખા, દાળ, મશાલા, ગોળ, ખાંડ, સાકર, કપડાં, ને આ ઉપરાંત, દોહી પીવા એક કાળી ગાય આપી, ને થોડાક રૂપીઆ હાથ તુરત શરૂઆતની ખરચી માટે આપ્યા. જે તેણે પોતે ખાનગી શીલીકમાં રાખ્યા હતા. બધું લઈને લાઇએ જ્ઞેનના ઘર તરફ ગાડું હંકાવ્યું! ઘણું દિવસે પોતાને ઘેર લાઇને આવેલો જ્ઞેનને જ્ઞેન ઘેલી બની ને કોઈ પણ રીતે લાઇને સંતોષવા બગલમાં ખીતજની તાસળી છુપાવી વેપારીની દુકાને જવા લાગી. જ્ઞેનના ઘરની સ્થિતિની લાઇને ખબર હતી. તેથી તેણે જ્ઞેનને જતી અટકાવી ને ગાડા પાસે લઈ જઈ કહ્યું.

“આ બધું હું તારી પસલી તરીકે આપવા આવ્યો છું. જ્ઞેન! આ બધું ઉનાયા પછી તને જેની જરૂર હોય તે બગલમાંથી લાવજે. ”

સાબાર સ્વીકાર:

રંગુ સમાચાર (રંગુન) પુસ્તક ૬૦ મું; અંક ૪૮ થી ૫૪ તંત્રી: શ્રીયુત મણીભાઈ રણજીરાજ દેસાઈ, પત્રસાણીકર વાર્ષિક લવાજમ : રૂ. ૬-૬-૦

વાયડા મિત્ર (મુંબાઈ) પુસ્તક ૫ મું; અંક ૮૨૦ તંત્રી: શ્રીયુત રામલાલ ચુનીરાવ મોદી. પ્રકાશક: વાયડા યુનીઅન મોસાયરી મુંબાઈ, વાર્ષિક લવાજમ : રૂ. ૩-૦-૦

ભદ્રી હિતેચ્છુ (મુંબાઈ) જીવન અંક તંત્રી: શ્રી: પુરપોત્તમ વિશ્વામ માવજી, જી. પી. વાર્ષિક લવાજમ : રૂ. ૨-૮-૦

ગાડામાંની વસ્તુઓ ઉતારતાં જ્ઞેનનું દૈયું ભરાઈ આવ્યું ને બંને લાઈ જ્ઞેન સમગ્ર નયને એક ખીજ સામું જોઈ થંભી ગયાં.

દિવસ વિત્યો, રાત પડી ને લાઇને વળાવવા જ્ઞેન પાદર સૂંધી આવી. અંતરની આશિષ આપી જ્ઞેન વળતી હતી. ત્યાં લાઇએ બોલાવી પોતાના કપડામાં છુપાવેલી ચૈસાની કાથળી જ્ઞેનના હાથમાં મૂકીને કહ્યું:

“વીરની પસલીને ખરો ભાવ આજે ઇશ્વરે અનુભવરાખ્યો છે. તેણે જળવાવી રાખે ને લાઇને આશિષ દેવા જ્ઞેન અખંડ અહેવાતણુ સાથે લાંચું આધુણ્ય ભોગવે એવી અંતરની ઇચ્છા સાથે આ લાઇની નજી બેઠ સ્વીકારજે. ”

જડવત બંને ઉભાં રહ્યાં, જગ્યાં ને બંને પોતાને પંથે પળ્યાં. પાછું વાળીને જ્ઞેવાની શક્તિ પણ એકેયનામાં નહોતી.

જ્ઞેનની એકજ દિવસની આશિષ માટે ઘરનો અથોડો વ્હોરવાનું સામર્થ્ય પણ જગ ઇગવે છે, જ્ઞેનની એકજ દિવસની આશિષમાં જ્ઞે એવું કંઈ અજબ જોમ લેય તો અખંડ આશિષની શી વાન !

તોષ (સુરત) : ગર્જના ત્રીજી; ધડાકા ૧-૨. તંત્રી: શ્રી હરવરદાસ એમ. વીમાવાળા વાર્ષિક લવાજમ : રૂ. ૩-૦-૦.

મંથન (અમદાવાદ) : પુ. ૧ હું; અંક ૨ જી. તંત્રી : શ્રી. મંજુલાલ સાકરલાલ દેસાઈ. વાર્ષિક લવાજમ : રૂ. ૨-૮-૦

ચૌવન (અમદાવાદ) : વર્ષ ૧ હું; અંક ૩ જી તંત્રી : શ્રી. વૈદ્ય રણજીરાજ ધરમચંદ પરીખ વાર્ષિક લવાજમ : રૂ. ૩-૦-૦

વાર્ષિક અહેવાલ, મ. સી. અતિશક્તી શ્રી લાઈબ્રેરી (અમદાવાદ) નો સંવત ૧૯૮૦-૮૧.

સ્નેહપૂર્ણ ૪૩

આલુ વાતા.

છપક: શ્રીચત્ર ગોકુલદાસ હારકાદાસ રાયચુરા.

પ્રકરણ એકતાલીશમું.

દિલ્હીમાં.

પાંડવોનું પ્રણય રાજનગર, બાગ-
તળા હતિગમતું મુખ્ય રંગલેખ
અને દિલ્હી પ્રાચીન
મદોજલાલી, પ્રાચીન
ભાવનાઓ, પ્રાચીન મદ-
તા ને પ્રાચીન રાંદૃતિનો
સાક્ષાત્કાર કરાવતું દિલ્હી

હાલે જોઈ મનદરલાલ બહુ પુરા થયો એ
ધડી પોતાનાં સર્વ દુષ્ણો બુલ્લે દિલ્હી વિષે
પ્રતિદાસમાં બહુ વાંચ્યું હોય, દિલ્હીમાં બદ-
પાલી રાજધાનીઓની ખટપટ વિશે વિવિધ
ભાષા સાંભળ્યું હોય. દિલ્હી મેળવવા માટે
યથેક્ષ પ્રયત્નોના બુધ્ધિના વર્ણુગોત્રો બહુ
બાંધીથી અવમાન ક્યોં હોય પણ દિલ્હીનું
સાક્ષાત્કાર દર્શન થતા એ પાંડવોનું, અભયોનું
અને અવમાનમાં ઉતરેલું બહુ રાધક અધરે
લાગે છે. મનદરલાલને આ જાતની બાળના
એક દાખુ થઈ આવી. ખીજી લગ્ન દિલ્હીના
દુષ્ણોની ભેનામાં વિચાર રુચી કે ભલે પછે-
શીંગો અગ્નિન પ્રપત્તો કરે પણ બાશનમાં
મોખત રાંદેનરાંદને જે વર જાતનું છે તેની
બગચરી કરતા લેખને બહુ વાર લાગેલી.
દિલ્હીનો લાલ દિલ્લો, દિલ્હીની મરજન, દિલ્હી-
નો દિવાનેઆમ ને દિવાનખાત નથા રાન્ય

પ્રાચીન શિષ્યકળાનું સૌન્દર્ય જોઈ મનદર-
લાલ મુખ્ય બન્યો. ભારતવર્ષનું આ કલા-
સૌન્દર્ય જોતા પ્રાચીન ભારત કેવું હશે તેનાં
અમરજો તેના મનમાં ખડાં થયાં.

ગાજકોટ છોડી દિલ્હી આવતાં મનદર-
લાલને વસત્રું લાગ્યું. રવેશમાં રવનન છવન
ગાજવાર આજે પરદેશમાં પરત્રન બન્યો. મોઢ-
રી તરફ તિરકારથી જોતાર મનદરલાલે સર-
કારી મોઢરી સ્ત્રીકારી ધીરજથી જે આવે તે
સડન કરી લેવું એમ મનદરલાલ રુદમજનો
હોવાથી અત્યારે પોતાની રિયતિયાં જે સંજોગ
આવે તે સ્ત્રીકારી લેવા તે તૈયાર થયો. દિલ્હી
આવ્યા પહેલાં રસ્તામાં વૃંદાવન બાગ, પોતાની
પ્રેમાળ પત્ની ને સંસ્કારી બહેન માદ
આવતાં લેવું દેવું ભારાઈ આવ્યું, પણ દિલ્હી
જોતાં ને કાગળર એ ભાવનાઓથી મુકત
થયો. દિલ્હીના સૌન્દર્ય લેનાપર બહુ
અસર કરી.

આ મોઢ બુધિ કે ન્યાં પાંડવો રાજ-
મેલનમાં મારન લતા. આ જોઈ બુધિ કે ન્યાં
કુળ એક રાજકારી પુત્ર તરફ પાંડવોના
પથ તરફથી કોરવો પાસે રાજ્યબાગની માગ-
ણી અર્થે આવ્યા લતા, આ મોઢ બુધિ કે
ન્યા સમગ્ર જગતને કમંગેગતો પાદ ઝીખ-

વતી ગીતાઈની મોંઘામૂઝી દીક્ષા અર્જુને શ્રીકૃ-
ષ્ણ પાસે લીધી હતી, આ એજ ભૂમિ કે
જ્યાં રજપુત કુલમણિ પૃથ્વીરાજનું ક્ષાત્રવ
શોભતું હતું, આ એજ ભૂમિ કે જ્યાં મહાન
મૈંગલ સત્રાટ્ અકબરે હિંદુ મુસલમાનની
એકતાનાં સ્વપ્નાંએ અતુલજ્યાં કરતાં, આ એજ
ભૂમિ કે જ્યાં સૌન્દર્યની મૂર્તિ ગુરૂજહાનનું
સૌંદર્યતેજ તપતું હતું અને આ એજ ભૂમિ
કે જ્યાં મહાન પત્નીભક્ત શાહજહાંની પત્ની
મુમતાજનું હૃદયતેજ પવિત્ર યમુનાને કાંડે
પ્રેમના પ્રકાશ ફેકતું હતું એ વિચારોએ મન
હરલાલના શર્યાતના દિવસો બહુ આનદગા
ગયા. તોકરીના કાર્પકમથી પરવારી તે હંમેશાં
દિલ્હીનાં દર્યો જોયા ચારે તરફ ફરતો. જુદેને
અંગેઅંગરસિકતા ઉછળતી, જુદેની વાતેવાતે
થરાતન સ્ફુરતું, જુદેના પ્રસંગે ઇતિહાસના
પાનાં ઉકેલાતાં-એવાં દિલ્હીનાં સ્ત્રી પુરુષો
મનહરલાલને બહુ આકર્ષક લાગ્યાં. તાનસેનની
સંગીતભૂમિમાં સંગીતની ધૂન દર રાત્રિએ
જાગતી મનહરલાલે સ્થળે સ્થળે જોઈ.

આજે ફરતાં ફરતાં તે દિલ્હી શહેરમાંથી
યમુનાના લાગ તરફ નીકળી આવ્યો. પૂર્ણિમા
હતી, તેથી યમુનાને કાંઈ જાણ કુદરતનો આનંદ
લૂંટવાની તહેની ઇચ્છા થઈ. જતાંજતાં તહેની
અભયથી વચ્ચે ખુદશા મેદાનમાં એક મટ્ટાટ્ટી
સહા મળેલી દેખાઈ. દિલ્હીના લોકો માત્ર
ખાવા પીવામાં, ઓઢવા પહેરવામાં, સૌંદર્યની
સામગ્રી યોજવામાં-ને સંગીતમાં જ રસીયા છે
એમ તહેને ક્ષણભર લાગ્યું હતું; પણ આ
સહાથી તહેને લાગ્યું કે દિલ્હીના લોકો મનહર
જીવનમાં પણ બહુ ઉત્સાહમયો લાગ લે છે.

સહાસ્થાનમાં આવતાં તહેને આનંદ થયો.

“ અરે આ તો ભૂતંગપુરમાં જોયેલા ગુરૂ-
દેવ ! ” એમ તહેનાથી જોરથી બોલાઈ ગયું.
આજની સહાના મુખ્ય વક્તા ગુરૂદેવ હતા.
સેવાના સન્ત તરીકે શોભતા ગુરૂદેવના પ્રભાવ-
શાળી વ્યક્તિત્વે આખી સહાને વશ કરી
લીધી હતી. ગુરૂદેવ આજે દિલ્હીમાં બોલતા
હતા. તેમની વક્તવ્યશક્તિથી લોકોમાં અજબ
ઉત્સાહ પ્રકટ્યો હતો. હાજરી સ્થિતિપર બોલતાં
ગુરૂદેવે જ્યારે ‘ આ ’ ના વ્યસન વિષે ટકોર
કરી ત્યારે સહામાંના કેટલાકો હસા થઈ ગયા.
વ્યસન એ શુભાશી છે એમ સર્વને લાગ્યું.
કેટલાક વ્યાપારીઓએ આ નહિં મેચવાની,
કેટલાકોએ પોને આ પીવી નહિં ને જીનઓને
પણ પાવી નહિં એવી વિવિધ જાતની પ્રતિ-
જ્ઞાઓ લીધી. કેટલાકોએ તે ને તે વખતે ચાના
ડબ્બાઓ મંગાવી યમુનાને કાંઈ ચાને અગ્નિ-
સંસ્કાર કરાવ્યો. ભાવનાતું સામાન્ય જામ્યું
અને સર્વે કોઈ ચાના વ્યસનથી મુક્ત થવા
તૈયાર થયા. દેશમાંથી ગોરસની ખીટી ભાવના
આથી ગઈ, દેશનાં ગરીબ બાળકો ચાના પ્રતા-
પથી દૂધનો છાંટો પણ મેળવી શકતાં નથી
વગેરે અનેક જાતના પ્રશ્નો ચર્ચાયા. ગુરૂદેવે
આજે આ સહાને ક્રિયાત્મક કરી નાંખી
લોકોના હૃદયનો ‘ આદ ’ છાંટ્યો.

સહા ખલાસ થતાં ગુરૂદેવને બહાર
નિકળતા મનહરલાલે જોયા. ગુરૂદેવની પોષણ
શ્વેત વસ્ત્રમાં સજ્જ થયેલી યોગિની શી દેખાતી
અમૃત હરને વડને ચાલતી હતી. મનહરલાલે
લોકોની ભીડ હોવા છતાં ગુરૂદેવ તરફ જવા
પ્રયત્ન કર્યો મનહરલાલને જોતાં ગુરૂદેવ બોલી
હડ્યા-

“ મનહરલાલ તમે ક્યાંથી ? ”

પ્રકરણ બેતાલીશમું.

સુન્દરલાલની સલાહ.

શેરોના ભાવો બેસી ગયા. વ્યાપારીઓ મુઝાયા. સુન્દરલાલ પોતાના ધરાકને ચેતવતો હતો. આજે સુન્દરલાલને ઘેર તેનો એક મિત્ર પોતાનું કુખ રડી ગયો તેટલામા નોકરે આંવી એક ચીકો દાયમાં મૂકી. ચીકી મોકલનાર રૂઢાણી સુન્દરલાલના ઓરડામાં દાખલ થઈ.

શેરો વખત પહેલા પોતાના મિત્ર સાથે વ્યાપારને લગતી વાનગીતોથી કટાબેલા સુન્દરલાલમાં રૂઢમણીને જ્ઞેનાં કંઈ નવા વિચારો જાગ્યા. સુવાનની વસંતમાં પગલાં માંડતી આ મનોહર કન્યકા પોતાને મળવા માટે આવી દશે ? એક કન્યકા-અજાણી કુમારિકા એક અનવધા માણસને મળવા આવે એ શું ?

રૂઢમણીએ સુન્દરલાલની બરાબર સ્ત્રીએ પડેલા કોણપર પોતાની એક ક્ષીપી ત્યારે સુન્દરલાલ ઉપલા પ્રતેભા ગોથાં ખાતે દત્તો રૂઢમણીના મુખપર તેજ તપતું દત્તું ને નયનોમાં નિહાંવના હતી આ તેની નિહાંવનાએ સુન્દરલાલ આકર્ષ્યો. પહેલીજ દશે પિતાને પુત્રી તરફ જે ભાવનાને જે લાગણી ઉદભવે તે લાગણી ને તે ભાવના સુન્દરલાલમા જાગ્યા. વ્યાપારી જીવનના તોફાન-ઝેણુમાથી કુટુંબ-જીવનના રસપ્રવાદમાં સુન્દરલાલના સંરકારી વિચારો જાગ્યા. પોતાની પુત્રી જ દોષ ને પ્રમાણે રૂઢમણી તરફ પ્રથમ દર્શને લેને મોદ ઉત્તાન થયો.

શેરો વખત જાને ચૂપ રવા.

સુન્દરલાલે બોલવાની ગદ્દ કન્યા કરી પણ શું બોલતું ને લેના જેવા સંસારના

અવલવીને પણ અત્યારે મૂઝવું નહિ. રૂઢમણી નીચી દ્રષ્ટિએ બોલવાને માટે તૈયારી કરતી હતી. લેના હૃદયમાં અત્યારે કંઈ એવા પ્રકારની ભાવના ચલી હતી કે અનેક પ્રયત્નો છતાં તેની જીભ ઉપડી નહિ.

આખરે સુન્દરલાલે બોલવાનો પ્રયત્ન કરવાની તૈયારી કરી તેટલામાં રૂઢમણીનાં નયનો નીરથી ભીંજ્યાં. આંખોમાંથી અશ્રુઓની ધારા છૂટી. આ અશ્રુઓ દિંદુ કન્યાઓનાં જીવનદુઃખોનો ઇતિહાસ કહેતાં હતાં.

સુન્દરલાલથી આ દૃશ્ય વધારે વાર દેખી શકાયું નહિ. તેણે પોતાની સર્વ શક્તિઓ એકઠી કરી રૂઢમણીને આમ અશ્રુ નહિં મારવા સૂચના કરી. “બહેન ? તમારે મને કહેવું દોષ તે સુખેથી કહો પણ આમ તમને દુઃખી થાઓ છો એ મદારાથી જોઈ શકાતું નથી.” રૂઢમણીએ પોતાના પાલકથી આંશુ વૃથાં, બોલવાના તેણે ઘણા પ્રયત્નો કર્યા. પણ એકપણ શબ્દ બોલી શકી શકી નહિં.

“તમે કાણ છો એ મને પહેલાં કહે-શો ?” સુન્દરલાલે મદા મહેનતે રૂઢમણીની ઓળખાણ માગી.

દલુપણ રૂઢમણી નિરંતર રહી. તેનું હૃદય કુખથી ટપતું દત્તું. જે રૂઢમણી દિગ્મન, જરા ને તેજથી સુન્દરલાલના ઓરડામા દાખલ થમ હતી તે અત્યારે તે એક કરમાયલા કુસુમ જેવી દેખાતી હતી.

“બેંજા બેંજા બહેન, ! દિગ્મન રાખો તમને જે કામ સાઝ અગ્રે આવ્યાં દો તે નેજાસક કહેલ પિતાને પુત્રી પોતાની પાને કહે ને પ્રમાણે તમને તમારી રીતે રાને. મને કહો શેરો શેરો.” સુન્દરલાલે રૂઢમણીની

મર્યાદા પાળી જઈ, હેને દિમ્મત આપી.
 રક્ષમણીના છવનમાં પહેલીજવાર આજ
 રક્ષમણી બીર જતી, પોતાના પિતાને પણ
 ચોખ્ખે ચોખ્ખે જવાળ આપનારી દંમેશની
 ચમળ રક્ષમણી આજે કંઈ સમજી ન શકાય
 તેવી રીતે બોલવાનો પ્રયત્ન કર્યો છતાં બોલી
 શકી નહિ.

“બહેન ! ત્હમને કંઈ સંસારનું દુઃખ છે
 અથવા તો નાણા સંબંધી ત્હમે કંઈ મૂંઝાવ-
 લાં છે ? જે કહેવાનું હોય તે મને સ્પષ્ટ
 શબ્દોમાં કહો ત્હમે કાલુ છે એ બોળ્યાણુ
 ત્હમે ન આપવા માગતા હો તો મને એ
 જાણવાની કંઈ ખાસ જરૂર નથી પણ
 ત્હમે મ્હારે ત્યાં આગ્યા હોયું કંઈ કારણ
 તો હાનુજ જોઈએ. મારે ત્હમારે જે કહેવું
 હોય તે બીજકુલ સંકાય વિના ખુશીથી કહો.”

રક્ષમણીએ આખરે મહામહેનને સુન્દરલા-
 લના હાથમાં બે પત્રો મૂક્યાં હતું.

“આ પત્રો આપ વાંચો.” સુન્દરલાએ
 શાન્તવણી સહિત આ પત્રો વાંચવા મારે લીધા.

“પહેલાં આ પત્ર વાંચો.” એવી
 યુવના કેરતી રક્ષમણીમાં કંઈ દિમ્મત આપતી
 દેખાઈ.

પરેશો પત્ર એ ચંદ્રપ્રકાશ પર રક્ષમણીએ
 લખેલો પત્ર હતો. આ પત્ર વાંચના વાંચનાં
 સુન્દરલામને વર્તમાન પત્રમાં આ સગપણને
 લખતી પોતે વાંચેલી અજર યાદ આવી.
 રક્ષમણી કોણ છે તે પણ તે ત્હમે જાણી શક્યો.
 પત્રનર શબ્દોશબ્દો સુન્દરલાજ દુઃખી થતો હતો
 “જેકે આ સગપણમાં મ્હારી બીજકુલ સંમતિ
 મેરામાં આવી નથી છતાં જે સગપણ થયું છે તે
 હું તોડી મારા માથાપનું અપમાન કરી શકતી
 નથી. દિંદુ સગપણું એવું બેચારણું છે કે
 ‘દીકરીને ગાય ત્યાં દેરે ત્યાં ગાય.’ જે કે એ
 ખતો જમાનો ત્હમે શિશિય થતો ત્હમ છે છતાં
 ત્હમ મ્હારા જેવી સંખ્યાબધ કન્યાઓને ન
 ધરકે એ જમાનાને નામે પણ પડે છે. આપ-

ણું સગપણુ એ જૂના જમાનાની રીતિથી થયું
 છે.” છતાંકિ રક્ષમણીના પત્રમાં રહેલા વિચા-
 રોએ સુન્દરલામને રક્ષમણી તરફ ત્યા અણખી.
 આવી સ્વમણુ, ચતુર ને શાણી પુત્રીનું સગ-
 પણુ આ રીતે થયેલું જોઈ હેને જાડુ લાગી
 આવ્યું. રક્ષમણીનો પત્ર પૂરો થતા તો સુન્દર-
 લામને રક્ષમણીની આ દિમ્મત પર જાડુ
 આશ્ચર્ય લાગ્યું. ‘ત્હમારી કેળવણી, ને ત્હમારા
 પ્રેમી હૃદયને પૂછીને મ્હારા સાથેનો સંબંધ
 મ્હારે મારે તોડી નાખશે.” એ શબ્દોમાં
 ચંદ્રપ્રકાશને રક્ષમણીએ કંદેલી વિગતોથી તે
 જવાળ મારે બધું અર્થારો જાણો ચંદ્રપ્રકાશે
 શું જવાળ આપ્યો છે તે વાચવા તેણે ઉતા-
 વળ કરી.

“કુમારિકા રક્ષમણી,”

“મ્હારા કમલાએ આજે ત્હમને કુમા-
 રિકા રક્ષમણી કહી સંબોધવાં પડે છે, હું ત્હ-
 મને ‘તું’ લખવાને ભાગ્યશાળી ન થયો એ
 મ્હારા કોઈ પૂર્વ કર્મનોજ દોષ હશે. ત્હમે
 મ્હારાં થયો એ વિચારે હું અત્યાર સુધી સ્વ-
 ગીય આનાંદ અનુભવતો હતો. મ્હારા ગુરુ-
 છવનને મારે કંઈ કંઈ કલ્પનાઓ ઘડતો, મ્હારે
 ત્યાં દેવી સરિખી સુન્દરી વિરાજશે એ આશા
 એ કંઈ કંઈ સુખો અનુભવતો, મ્હારા સપ્ના-
 રમાં મ્હારી ને ત્હમારી એકઠી દેવો પ્રકટાવશે
 એવી અનેરી ભાવનામા ઘડતો હું આજે નિ-
 શ્ચાને કાઢે ઉભો છું. ત્હમે મને નથી
 આદતાં એ વિચારે મ્હારા સર્વ અભિલાષોનું
 ખૂન કરી નાખ્યું છે.

ત્હમારા પત્રે મ્હારા છવનનાં સર્વ સુખો-
 ને દૂર કર્યાં છે ત્હમે મ્હારા ઉપર મહેલી
 જોખમદારીથી હું જાડુ મૂંઝાયો છું. જાડુ જાડુ
 વિચારોની ભાંજગટ પાડી હું આ પત્ર ત્હમને
 ગયું છું.”

ત્હમે આ સગપણુમાં સંમત હો કે નહિ
 તે મારે મ્હે ત્હમારા પિતાને પરંપરાથીજ પ્રત-

પૂછ્યો હતો પણ હોમલે આવી મૂર્ખાઈભરેલી ઉતાવળથી મને બહુ ખરાબ સ્થિતિમાં આજે મૂંઝી દીધો છે એમ હવે લાગે છે. ગમે તેમ હો પણ આ બાળન બહુ ગંભીર છે. પ્રેમની વ્યાખ્યા હોમે લખ્યા મુજબ હું ખરેખર જાણું છું અને શુદ્ધ પ્રેમનો હું પૂજારી છું. પ્રેમનું દેવી તત્ત્વ સ્વમલ્યાથી જ મને હમારા જેવી પૂજારણુ મર્ગશે એ વિચારે હું ગાડો ગત્યો હતો ને છું. આપણા સગપણે ને આપણને પતિપત્ની બનાવ્યા હોત તો હું કેવો પ્રેમી છું તે હમને બતાવવું; પણ જ્યારે હોમે મને ખીજકુલ આદત નથી તદ્દરે એ વાન કરવી મને અસ્યારે લાગે છે. જ્યારે હમને મારા તરફ ખીજકુલ લાવ નથી, મારે મારે હોમે લેશમાત્ર પણ પ્રેમ રાખી ચકતાં નથી ત્યારે હોમે મારાથી સુખી થઈ શકે નહિ એ વાન હું માનું છું. આ બાળતમાં વધારે લખવું મને કીક લાગતું નથી હમારા વિચારોને હું કોઈ પણ રીતે ફેરવી શકું તેમ નથી એમ હમારા કમળની લખાવટ ઉપરથી મને જાણ્યું છે. હશે. હમને જે કીક લાગે તે ખરું.

બહુ વિચારે કર્યા પછી મું નિશ્ચય કર્યો છે કે મારે હમારી માગણી ક્યારે ગળવી જ નોંધએ હમારા જેવી એક સંસ્કારી કન્યાના નુખી થતી હોય તો તેના જઘામા મારા હૃવનના તર્વ સુખોને જતાં કરવામા હું ખુશી છું. મારે હમારી સાથેનું સગપણ ફેરી રીતે તોડવું હોવા હું વિચારમા છું. નિર્મિતના વિચારો મને અત્યારે મુજબ છે તે હમારી સમક્ષ મૂકું છું.

(૧) કાં તો મારે હમારા પિતાને મળ્યા સગપણ તોડી નાખવું.

(૨) અથવા તો મારે અદિથી એકાએક યુગ થઈ જઈ હું મરી ગયો છું એમ વર્તમાનપત્રોમાં ઉપાવવું.

(૩) નહિ તો મારે રીતે હમખાંજ વિલાપન જવું અને ત્યાં જઈ કોઈ પદ્મી

કન્યા સાથે લગ્ન કરી અદિતું સગપણ ફેરફારવું.

(૪) ને ન્યાતનો કોઈ આગેવાન વચ્ચે પડી આ સગપણ ફેરફાર કરાવી શકે તો તેમ કરવું.

હમારા સુખને ખાતર આમથી કોઈપણ માર્ગ લેવા હું તૈયાર છું. બની શકે તેમ જરૂરી જવાબ આપને એટલે હું મારી બનતી તૈયારી કરું.

મને દિલગીરી એટલીજ થાય છે કે હોમે મને જોગણી શક્યાં નહિ. હમારા હોય આમાં નથી. સહુ સહુનાં કમોંજ સહુ સહુના માર્ગો ધડે છે !

આજથી મારાં સર્વ સુખો નાશ પામેલાં હું માનું છું. પણ મને સંતોષ થાય છે કે એક સરકારી ગુર્જર કન્યાના સુખને મારે એ સુખોનો મહે ભોગ આપ્યો છે.

હી. નિરાશમાં હુમેસો-અંદ.

આ પત્ર વાંચતાં રૂદમણી અને ચંદ્રપ્રકાશ બંને તરફ મુંઝવાલને માન ઉત્પન્ન થયું. સાથે સાથે આ જોડણી સગથી નોંધ જોડાય તે વિચારે તે દુઃખી થયો. રૂદમણી, મુન્દરલાલના મુખપર થતા ફેરફારો જોતી હતી હોવા તરફ જોઈ મુન્દરલાલે સીધો પ્રશ્ન કર્યો.

“હમારે મારે હું શું કરી શકું ?”

“આપ મારે મારે છાણું કરી શકો. એ આજ તો મને અદિ ખેંચી લારી છે.” રૂદમણીમાં હવે દિમ્મત આવી હોય એવું રસ દેખાયું.

“ખુશીથી. હમારી જાણા સફળ થાયો ! મારાથી બનતું કરવા હું તૈયાર છું.” મુન્દરલાલે રૂદમણીને આશાસન આપ્યું.

“હું આપની પાસે આવી છું એટલે આપને મારા ધર્મના પિતા ગણી સર્વ વાન ખુશ્તી દિલથી કરીશ.”

“વિના સંકોચે કહો.”

“ આપ મ્હારા પિતાને નામથી ઓળખતા હશેજા. જાતિના મહાન્નમાં એ અને આપ બન્ને સખો છો એટલે કદાચ પ્રસંગમાં પચુ આવ્યા હશે. ”

“ ના. મ્હને બહુ પરિચય તો નથી પણ સાકરસાક્ષને હું સાધારણ રીતે પીછાનું છું. ”

“ હું માત્ર મ્હારા પિતાની પીછાનમાં આપને એટલુંજ કહેવા માગું છું કે તેઓ જૂની શિદ્ધિઓનાં ઉપાસક છે ને સાથે સાથે નવા જમાનાનું લેખનામાં અધુરું મિશ્રણ છે. પ્રસંગે પ્રસંગે લેખના મનપર આવે તે પ્રમાણે તે જૂની અથવા નવી જાગૃતિ પર ઢગી જાય છે. હું માનું છું કે એમનામાં આ બધું તુલ્યાન-કરક તત્ત્વ જૂના વિચારવાળા વર્ગમાં કાં તો નવા જમાનાના સંપૂર્ણ સંસ્કારો આવવા જોઈએ અને નહિ તો તેઓ ને જમાનામાં હોય તેમાંજ રચ્યાપચ્યા રહે તેમાં માત્ર એ અર્ધદગ્ધ અવસ્થામાં રહેનાર જૂના અને નવા બન્ને વર્ગને તુલ્યાન કરે છે. મ્હારા પિતા શિવેના મ્હારા આ અંગત વિચારો છે; અને હું માનું છું કે તેઓ સમાજને ઘણી વખત પોતાના આ સ્વભાવથી તુલ્યાન કરે છે. ”

શ્લોકમણી જ્યારે બોલતી ત્યારે સુન્દરજાવને એક ક્ષણમર કંઈ જુદાજ વિચાર આવ્યો. ઘોષ વખત પહેલાં જ્યારે મ્હારા રક્ષણીમાં આટલી દિમ્મત ને આટલી શક્તિ જોઈ તે અન્યથા થયો. કન્યા કેળવણીથી કાયદો છે કે તુલ્યાન આ પ્રત્યે લેના મગજમાં અત્યારે ઉત્પન્ન થયો.

“ ત્હમારું કહેવું કંઈક અંશે ખરું છે. સાકરસાક્ષે જાતિ મહાન્નમાં કેટલીક વખત એવું વલણ દેખાયું છે કે લેખને સુધારક કહેવા કે જૂના વિચારના કહેવા એ એક પ્રત્યે જેવું થઈ પડે છે. ”

“ એટલું આપ જાણતા હો તો જલ છે. હું એ પિતાની પુત્રી છું. મ્હારા પિતાએ

મ્હને ભરત, ગૂંચણ, સંગીત અને સાહિત્યમાં પ્રવીણ બનાવવા માટે બધું ધૈર્ય ખર્ચ્યો છે. હું અત્યારે જે સ્થિતિમાં છું તે સર્વ મ્હારા પિતાને આભારી છે. પણ અત્યારે મ્હારાપર જે સકટ આવ્યું છે તેનું કારણ પણ મ્હારા પિતાજ છે ” શ્લોકમણીએ છેલ્લા શબ્દો બોલતાં બોલતાં નિઃશ્વાસ નાંખ્યો.

“ હું લેખને એક પ્રત્યે પૂછું ? એક પિતા પોતાની પુત્રીને પછે તેવા જ મ્હારા પ્રશ્ન છે ! ”

“ આપને જે જે પૂછું હોય તે મ્હને પૂછો ને પછી આપને કીક લાગે તે માર્ગ સમજાવો. ”

સુન્દરજાક્ષ શ્લોકમણીની સાથે જેવમ વધારે વાત કરતો ગયો તેમ લેખે શ્લોકમણીમા શ્લેષી શક્તિઓની પ્રતીતિ થતી ગઈ.

“ ત્હમે ચંદ્રપ્રકાશને પીછાણો છો ? ”

“ બીજકુલ નદિ. માત્ર મ્હારા સગપણ અગાઉ મ્હે લેખને નાટકશાળામાં જોયા હતા એટલુંજ ”

“ ત્હમારો પિતાએ લેખને આ સગપણ સંબંધી કંઈપણ કહ્યું હતું ? ”

“ નહિ છે. ”

“ આ જાળમાં ત્હમારું ધ્યાન ખેંચવા કોશમાં પણ લેખણે પ્રયત્ન ન કર્યો હોય એ કેમ બને ? ”

“ એમણે મ્હારી ચંદ્રપ્રકાશ સાથે જાળખાણ કરાવતાં આટકનરી રીતે મ્હારું ધ્યાન ખેંચાયું હતું એમ હું ધારું છું. ”

“ ત્હમે ચંદ્રપ્રકાશને બરાબર જાળખવા પ્રયત્ન કર્યો હતો કે ? ”

“ મ્હારું આજ જગપણ કરી નાંખવાને મ્હારા પિતા તૈયાર થયો એવું હું બિજકુલ ધારતી ન્દેતાં તેથી મ્હે એ વિષયમાં વધારે ધ્યાન આપ્યું નહિ. ”

“ ત્હમે ચંદ્રપ્રકાશ પ્રેમની વ્યાખ્યા નહોતી, વિદ્યા છે વગેરે જાળને ચંદ્રપ્રકાશ પર

લખેલા તદ્દમરા પત્રમાં મળી આવે છે એ ત્વમે ક્યાંથી જાણ્યું ? ”

“ મહારં મગપણ થયા પછી આ આખ-તમાં હું મદન જાડી ઉતરી ને તપાસ પરથી પરથી મને એ મૂર્ત જણાયું. ”

“ ત્યારે હવે ત્વમે ચંદ્રપ્રકાશની આખ-તમાં વધારે જાડી તપાસ કરે તો તેનામાં રહેલો ગુણ, અવશ્યે માટે વધારે જાણી ન શકે ? ” આ પ્રશ્ન મૂકતાં મૂકતાં સુન્દરલાલે ખડુ ખારીકાઠથી પોતાની આખ્યોને રક્ષમણીના અંદરપર ફેરવી.

રક્ષમણીએ જવાબ આપવામાં જરાપણ ટીલ કરી નહિ.

“ એ જાણવાથી શું ફાયદો ? ”

“ ક્યમ ફાયદો નહિ ? ચંદ્રપ્રકાશ જે સારો મહાગુણી ને વિદ્વાન હોય એમ ત્વમે જાણે તો તેની સાથે પરજીવામાં ત્વમને હર્ષ થાય. ” સુન્દરલાલે શરૂઆતથી સ્વેચ્છા માટેલી ખાજના પાસા ફેંક્યા. ચંદ્રપ્રકાશને ને રક્ષમણીને પત્ર વાંચ્યા પછી તેને એવી લાગણી થઈ હતી કે આ જેહું લગ્નગ્રંથિથી જોડાય તો ધણુંજ આવકારદાયક છે.

સુન્દરલાલની આ સીધી વાતથી રક્ષમણી મહજ મોઝા પામી પણ વિચિત્રત્વરાથી તેણે સુન્દરલાલને જવાબ આપ્યો:—

“ એક વખત હું જાણું કે ચંદ્રપ્રકાશ ગુણીજન છે, વિદ્વાન છે તેથી હું તેને હર્ષથી પરજું એ અનેક કેમ ? હું જોને ચાહી શકું નહિ તેને પરજી કેમ શકું ? ” રક્ષમણીએ આ વાક્ય ખડુ છટાવી કહ્યું. તે જાણે પોતાના ઘરમાં પોતાના પિતા સાથે વાત કરતો હોય તેવીજ લાવના તેની મુખમુદ્રાપર તરવરી રહી. એક અગમખ્યા ગૃહસ્થ સાથે પહેલી મુલાકાતમાં એક ગુર્જર કન્યા આવી રીતે વાત કરી શકે કે નહિ તેનો વિચાર પણ તેને ન આવ્યો.

“ હમે ચાહી શકે એવા ક્યા ગુણ ચંદ્ર-

પ્રકાશમાં હોવા જોઈએ તે વિશે મને કંઈ કહેશે ? ” સુન્દરલાલને પણ રક્ષમણીની વાતમાં જિંઝા ઉતરવાનું મન થયું હોય એવો પ્રશ્ન તેણે રક્ષમણીને કયો.

“ આમાં ગુણ અવગણનો સલાહ નથી. જેના તરફ પ્રેમભાવ પ્રગટે અને જેના તરફ હૃદયની લાગણીઓનો ઉમળકો જીજ્ઞાસે તેનેજ ચાહી શકાય. ”

“ ત્યારે દરેક કન્યાને જ્યાંસુધી પ્રેમભાવ ન પ્રકટે ત્યાંસુધી તેણે કોમારવન ધારણ કરવું એમ ત્વમે કહેવા માંગે છે ? ”

“ એ તો સૌ કન્યાઓનાં હૃદય જાણે. મહારે માટે તો આ સીધો માર્ગ છે કે જેને હું ચાહી શકું નહિ તેને હું પરજી શકું નહિ ”

“ આશો, એ વાત એક ફાણસર આપણે કબૂલ કરીએ તો પણ ચંદ્રપ્રકાશને આશ્રય માટે ત્વમે પ્રયત્ન કરી શકે એમ છે એમ મારું માનવું છે. ચંદ્રપ્રકાશના ને ત્વમારા કાગળપરથી હું એટલું માની શકું છું કે ચંદ્રપ્રકાશ એક સારામાં સારો પ્રેમી થવાને લાયક છે. તેણે ત્વમારા યત્નોને જ જવાબ આપ્યો છે એ એટલે તો ઉત્તમ છે છે કે મહારે વિનાશકાએ કહેવું જોઈએ કે એ ત્વમારે લાયક છે. ત્વમારા સુખને ખાતર પોતાના સુખોનો આતી રીતે ભોગ આપવાની તેની તૈયારી ખડુ પ્રસંશનીય છે. એનો પત્ર વાંચી મને માન ઉત્પન્ન થાય છે. એવો સુવાન પોતાના હક્ક આ રીતે છોડી દઈ એક કન્યાના સુખને માટે આદરે હદ મુધી ભોગ આપે એ અદિતાય છે. માટે મહારં માનો તો ત્વમે ચંદ્રપ્રકાશ તરફ પ્રેમની દ્રષ્ટિએ જોનાં શીખો તો ત્વમારું ને એનું બન્નેનું તેમાં કશાણુ છે. ત્વમે મહારી પામે શું સલાહ કે મદદ લેવા આજ્યાં છો તે હું હજી સ્મરજી શક્યો નથી પણ મહારી તો ત્વમને આ ખાન સલાહ છે. ”

મુન્દરલાલે આ વખતે બોલતાં બોલતાં રક્ષમણીપર એટલે બધો દાણ મેળવ્યો કે જેને પરિણામે રક્ષમણી એક ક્ષણજર નિરંતર રહી.

“ વળી હું તમને એક ખાસ વાત તરફ લક્ષ આપવા કહું છું. તમને કહો છું કે ચંદ્રપ્રકાશ ગમે તેવો ગુણીજન હોય પણ જ્યાંસુધી તમારામાં તહેને માટે ઉમળકો ન આવે ત્યાં સુધી તમને તહેને ચાહી ન શકો. અહિંજ તમારી ભૂલ થાય છે. આ માટે તમને ચંદ્રપ્રકાશ તરફ તમારાં ચક્ષુઓને પ્રેમ-ભાવથી વાળતાં નથી ? આ માટે તમારા હૃદયમાં બીજને માટે પોતાનાં સર્વ મુખોનો ભોગ આપવાને તૈયાર થનાર ચંદ્રપ્રકાશ જેવા ઉદાર સુવકને સ્થાન આપતાં નથી ? આ પ્રશ્નો મૂકતાં મૂકતાં મુન્દરલાલ પોતાનીજ પુત્રી સાથે વાત કરતો હોય તેવા સ્વરૂપમાં દેખાયો.

“ આપ કહો છે તે બહુ ય કષ્ટ પણ મહાર હૃદય તહેમના તરફ નથી ખેંચાતુ તેનું કેમ ? ”

“ અરે ! તહેને માટે તમેજ જોખમદાર છો. આ માટે હૃદય ન ખેંચાય ? ”

“ કાંઈ પૂર્વજન્મનાં કર્મો એવાંજ હશે. ”

“ વાનવાતમાં પૂર્વજન્મનાં કર્મોને દાખલ કરતાં એ ઉચ્ચ ભાવનાનો આ રીતે બહુ ગેરહિપ્તોય થાય છે એ મને કીક લાગતું નથી. જ્ઞાનનો આવો ઉપયોગ અસ્થાને છે. હું તો એમ ધારું છું કે તમે તમારા જીવનમાં એક ગંભીરમાં ગંભીર ભૂલ કરો છો. ”

“ આપની શિષ્યામણ માથે ચઢાવવા જેવી છે પણ મહાર હૃદય ચંદ્રપ્રકાશ તરફ ટળી શકે એવી સ્થિતિમાં નથી. ”

“ કાણુ ? ”

“ હું એ કવિશ્વરને માનનારી છું કે “ આત્મા જોળખે તે વર ને ન જોળખે તે પર. ” રક્ષમણીએ રોકકું પરઆવવાની ચર-આત કરી.

“ એટલે તમે શું કહેવા માંઓ છો ? ”

ચંદ્રપ્રકાશ ગમે તેવો વિદ્વાન, ગુણવાન, શીલવાન હોય પણ મહારે માટે એ સર્વ નકામું છે. મહારાં લગ્ન તે સ્નેહલગ્ન-આત્મ-લગ્ન હોય. પિતા પરણાવે તહેની સાથે પોતાની મરજી વિરુદ્ધ પરણી જઈ દેહલગ્ન કરવાની મહારી ધ્વજા નથી. ”

“ રક્ષમણી ! હું તમારે માટે નહિ પણ તમારા જેવી સર્વ કુમારિકાઓ માટે દિલ-ગીર છું. તમને જ્ઞાનનો અદિ ગેરહિપ્તોય કરો છો. સુવાનીની મસ્તીમાં સારાસારનો વિચાર કર્યા વિના નવલકથાઓને કાવ્યોનાં ખર્ચે રહસ્યોને પચાવ્યા વિના તમને કંઈ જૂદીજ દિશા તરફ દોરવાઈ ગયો છો.

નવલકથા, નાટકો ને કાવ્યોમાં ઉતારેલાં પાત્રો તરફ ધ્યાન રાખી તમને બહુ બીજે દિશામાં શિખી ગયો છો તેથી દુનિયાના સર્વ કલ્પદાઓ તોડી નાંખી નવલકથા, નાટકો કે કાવ્યોમાં બનાવેલા દેવબોધનાં કાલ્પદાઓ પાળવા માટે ઈજ્જતેર બનેા છો. તમારી મહારી સાથેની આગની વાતચીત એજ બતાવે છે કે તમે વાંચનથી દોરવાઈ ગયાં છો. ”

“ એવંદળી ચતી હોય તો માફ કરજો; પણ આપનો આ આલેખ નફન પાયા વિનાનો છે એમ હું માતું છું. ” રક્ષમણીએ બહુ દિગ્મતથી આ વાક્યો ઉચાર્યાં.

“ એમાં એવંદળીનો સમાવ નથી. હું આપણા સંસારને ઉચ્ચ સ્થિતિમાં લાવવા માટે નિરંતર વિચાર કરું છું. એટલે તમને તમારે માટે જે લાગે તે હું કહું છું ને તમને તમારો જવાબ કરી શકો એ માટે તમારે જે કહેવું હોય તે કહેવાની પણ તમને છૂટ છે. ”

“ એ આપની ઉદારતા હું ગાણું છું. મને આપને માટે બહુ બહુ સાંબળું છે એટલેજ આપની સલાહ માટે હું દિગ્મત કરી અદિ આવી છું. હું આપને ખાતરી આપું છું કે હું જે કંઈ કહું છું તે માત્ર નવલક-

થાઓ વાંચવાથી ઉરકેરાધને કહું છું એવું નથી પણ મહાર હૃદય જે કહે છે તેજ હું વાણીમાં મૂકું છું. ”

“શ્વમણી ! તમારી બધી વાત સાંચી પણ ત્વમે જે ભાવનાને પેાળો છો તે બહુ આદર્શ ભાવનાઓ છે. હેને પહોંચી શકાય કે કેમ એ એ શંકાનો વિષય છે. ”

“એમાં શંકા શાની ? માણસ ધારે તો એ આદર્શ ભાવનાઓને સંસારમાં ઉતારી શકે, આપના જેવા પિતાની જે હું પુત્રી હોઉં તો જરૂર આપને જનાવી આપું કે હું જોરહું કહું તેટલું જની શકેજ. ”

“તમારી આ વાતનીતથી હું પ્રસન્ન થાઉં છું. પણ સાથે સાથે મને દુઃખ થાય છે કે તેમે ચંદ્રપ્રકાશને આહતાં નથી. ”

“મહાર હૃદય ના કહે છે એટલે હું એ બાળનમાં કંઈ પણ કરી શકું નહિ. ”

“પણ શા માટે તમારું હૃદય ના કહે છે તે હું હજી સમજી શકતો નથી. ” ફરીથી સુન્દરલાલે એનો એ પ્રશ્ન ક્યો. સુન્દરલાલના પ્રશ્નનો કંઈપણ જવાબ શ્વમણી તરફથી નહિ મળતાં હેણે આગળ ચલાવ્યું.

“શું તે વિદ્વાન નથી ? ત્વમેજ લખ્યો છો કે તે ગ્રેમનાં તત્ત્વોને પિંજાણે છે ત્યારે એ ગ્રેમી નથી, એમ કેમ કહી શકાય ? ”

સુન્દરલાલને ફરી ફરીને એકજ મુદ્દા પર આવતો જોઇ શ્વમણીએ હવે ચોખ્ખા સમ્બેદમાં કહ્યું:-

“તે ગમે તે હોય દેવ હોય તો પણ હેને મહારા હૃદયમાં સ્થાન નથી. ”

“ત્યારે તમારા હૃદયમાં બીજા કોઈને સ્થાન મળ્યું હોતું જોઈએ ! ” સુન્દરલાલથી સ્વ અવિષ્ક બોલાઈ ગયું.

અત્રે શ્વમણી મંજાણી. શું બોલવું ને કેવી રીતે બોલવું તે વિચારે. ધારીવાર તે થોભી.

સુન્દરલાલ પણ આ પ્રશ્ન મૂક્યા પછી મંજાણો. એક કુમારિકાના હૃદયમાં કોઈને

સ્થાન છે કે નહિ એ વિષે વાત કરવી હેને બહુયોગ્ય લાગી નહિ: તેણે વાત ફેરવવા વિનાર ક્યો તેટલામાં શ્વમણીએ બહુ ધીમે જરે સર-મના એરડા પડતા હોય તેવા દેખાવે જગ્યા આપી.

“હા ! મહારા હૃદયમાં એક વિશ્વ-વ્ય-કિતિ સ્થાન મળી ચૂક્યું છે. ”

“ત્યારે ત્વમે તમારું ફાંડી ક્યો. મંડારી પામે ત્વમારે આવવાની શી જરૂર છે ? ”

“નહિ. આપની પામે આવવાના મણા મુદ્દાઓ છે. ચંદ્રપ્રકાશને મ્હારે જવાબ શું આપવો એ સવંતો આધાર આપની સલાહ ઉપરજ છે. ”

“એક યુવાન તમારે માટે પોતાનું જીવન ખરાબ કરે એવી બાબતમાં હું કેવી રીતે સલાહ આપી શકું ? હેણે પોતે છપાવેલા માર રસ્તાઓમાંથી પડેલો અથવા એવો રસ્તો ત્વમે લઇ શકો છો એટલુંજ હું કહી શકું. કારણ કે બીજો ને ત્રીજો રસ્તો એક આશા-વંત યુવાનને આપણા સર્માજમાંથી સદાનો દૂર કરે એવો છે. હું તો આ બાબતમાં બહુ હીલ્લ અભિપ્રાય આપી શકતો નથી. ” સુન્દર-લાલ ચંદ્રપ્રકાશના વિચારે ફરી દુઃખી દેખાયો. “વાર, આપ મ્હારા પિતાને મળી આ લગ્ન ફોક કરાવી શકો ખરા ? ”

“એ એસંભવિત વાત છે. મ્હને સાક-રલાલ સાથે બહુ અંગત પરિચય નથી એટલે એ વાત હું તો ન જ કરી શકું. ”

“ત્યારે ચંદ્રપ્રકાશ જ્ઞાતિને અરજ કર કે હેને આ મગપણ કબૂલ નથી તો આપ જ્ઞાતિ-મદાજનમાં એ વાતને ઉઠાડી લઇ મને મદદ કરશો ખરા ? ” શ્વમણીએ સુન્દરલાલ શુ જવાબ આપે છે, તે જોવા આસાબરી ચીટ માંડી.

“શ્વમણી ! હું ત્વમને ફરીથી એક વાત કહું છું કે તમારું આ પગલું-તમારી

કેળવણીને કલંક સમાન છે. છાકરીઓને ભણાવ્યા પછી અંગ્રેજ સંસારની માફક તેઓ આમ સગપણો ફેડ કરાવવા તૈયાર થાય એ આપણા સમાજમાં બહુ ખરાબ દાખલો બેસાડવા જેવું થશે. આપણા સંસારમાં દરેક છાકરી આમ પોતાને કાવે લેની સાથે પરણવા તૈયાર થશે તો પછી માતાપિતાનું આપણા સંસારમાં જે પવિત્ર સ્થાન છે તેનું શું ? ”

“ એ પવિત્ર સ્થાનને માળાપો કલંકિત કરે છે તેનું શું ? ” ફરીથી રૂઢમણી છેડાઈ.

“ સર્વ સ્થળે એવું નથી. અર્ધાં માળાપો કંઈ મૂળ નથી. ”

“ હું માળાપોને ગૂંપું નથી કહેતી પણ પુત્રપુત્રીનાં લગ્નો જે પ્રકારે માળાપ કરે છે તે પ્રકારે કલંક સમાન છે. પોતાનાં માન, પાન ને આખરને માટે લોકો માંકડું ગોઠવી તેઓ પરકન્યાનાં જીવનને શું નથી બગાડતાં ? ”

“ એ લોકો માંકડું ગોઠવવાનો જમાનો હવે લગભગ અંતમ થતો જાય છે અને..... ”

સુન્દરલાલ આગળ ચલાવે તેટલામાં રૂઢમણી ઉતાવળે બેઠી ઉઠી. “ ક્યાં અતમ થયો છે ? આ મદારોજ પ્રસંગ થો. આગળ શું કરવા બેઠો છો ? ”

“ રૂઢમણી ? ત્હમે આ જાગતમાં બહુ ઉતાવળ કરો છો. હું નથી માનતો કે સાકરલાલ પોતાની પુત્રીને દુઃખી બેવા જુદી હોય ! ”

“ ખુદી હોય કે ન હોય પણ મ્હારી સંમતિ વિના મ્હારી મરજી વિરૂદ્ધ આ સગપણ થયું છે તેજ મ્હારા ક્યનની સાક્ષીરૂપે સજબ પુરવો છે. ”

સુન્દરલાલને અત્રે લાગ્યું કે રૂઢમણી પર ન્હાનપણથી લેનાં માતાપિતાએ સ્નેહ પણ અંકુશ નહિ રાખવામાં મ્હોટી બૂન કરી છે. ન્હાનપણથી છાકરીઓને બહુ હુંડ આપવાથી વળી વખત વિપરીત પરિણામે આવવાનો સંભવ રહે છે. રૂઢમણીની શુદ્ધિ, દુઃખ, તથા હૃદયની મુશ્કેલી માટે લેને માન ઉત્પન્ન થયું. પણ તે સ્વદેવ ઉગાંઠ્યા ને ઉદન લાગવળી એ

માનને જોઈએ તેવી મળજીતી મળી નહિ. એક અગ્રણી કન્યા પોતાને ત્યાં પોતાની સલાહ લેવા આવી તો લેને યોગ્ય માર્ગે ચલાવવી એ સુન્દરલાલ જેવા સંસ્કારી હૃદયના પુરુષને પોતાની પવિત્ર કરજ છે એમ લાગ્યું. રૂઢમણી ચંદ્રપ્રકાશને કબુલ રાખે અને તેનાં માતાપિતા પણ ખુશ થાય એ જેવા તે ઈતેમર હતો અને આત્મા સંધી રૂઢમણીને એ મુદ્દાપર ઉતરવા લેણે પ્રયત્નો કર્યા. રૂઢમણીએ પોતાને વિષે સારું સાંભળેલું હોયું જોઈએ નહિ તો એક કુમારિકા અત્રે આવી આટલી છૂટ લે એ અસંભવિત છે એ વિચારે લેણે આ કુમારિકાની આંખમાં બહુ રસ લાઇ લેને રૂઢમણી. આત્મા સુધીની રૂઢમણીની વાતચીતપરથી લેને ખાત્રી થઇ હતી કે ચંદ્રપ્રકાશને તે ખીલકુલ આહતી નથી. પ્રેમ વિનાનું જીવન જીવવું એના કરતાં મરવું બહેતર છે એ સૂચને માનનાર સુન્દરલાલ દવે શું કરવું તેના વિચારમાં પડ્યો.

રૂઢમણી પણ આ વખતે વિચાર વધુ જમાં ગોથાં ખાતી હતી. જે કહેવાનું છે તે હજી બોધી હતું અને તે શી રીતે કહેવું તે માટે તે મુઝવણમાં પડી. પોતાના વિશે સુન્દરલાલ કેવો અભિપ્રાય બાધે છે તે જેવા લેની ચપળ આંખો પળે પળે સુન્દરલાલના ચહેરાપર ફરતી હતી. સુન્દરલાલ પાસે આવતાં ચત્રચાતમાં જે સ્થાન થયો હતા તેનું દવે નામનિશાન પણ રહ્યું નહોતું ને જેટલી છૂટ લેવાય તેટલી મુશ્કેલી તે સુન્દરલાલ સાથે પોતાની જાનમાં વાદવિવાદ કરતી હતી.

થોડા વખત બન્ને શાન્ત રહ્યાં, આખરે સુન્દરલાલે એકવેળા ઉઠેલો પ્રયત્ન કર્યો.

“ ચંદ્રપ્રકાશને ત્યારે તમે કાઠપણ જેવું કબુલ રાખવા માગતાં નથી ? ”

“ ના ” ખીલકુલ નહિ.

“ ને તમે પછેલા માર માર્ગમાંથી એક માર્ગે જવાની તમે મુશ્કેલી કરવાનાં છો ? ”

“ હા. ”

“ આ માર્ગથી એક યુવાનનું લેવિધ્ય ફેટલું ખરાબ થાય છે ત્હનો જરા સંશય વિશે વિચાર કર્યો છે ? ” સુન્દરલાલે સહજ કડક થઇ પ્રશ્ન મૂક્યો.

“ એમનું લેવિધ્ય ન બગડે, અને હું પણ સુધી થાઉં એ માટે તો આપની સલાહ અર્થે મહારજ આગમન થયું છે. આપ સંતિ-મહાજનમાં વિરાજે છે. ને નવા જમાનાના નેતા છે. એટલે મહેં અહિં આવવાં હિમ્મત કરી છે. ”

“ હું એક નેતા હું એમ નથી માનતો પણ ભાનુસેવામાં પ્રભુ મહેને મદદ આપે એવા ઉદ્દેશથી કાર્ય કરું છું, પણ એ કાર્યમાં જે તમારા જેવી ભણેલી કુમારિકાઓની બાબતમાં આવું પરિણામ હું જોઉં તો મહેને બહુ ખોટું લાગે. ”

“ હું આપને મહારા પિતા સમાન ગણું છું એટલે ખુશા દીલથી કહું છું કે આપને ખોટું લગાડવા જેવું એમાં કંઈ નથી. આ બાબતમાં તો આપે પોતાને મ્હારે સ્થાને મૂકી પછી શું કરવું તેનો અભિપ્રાય આપવાનો છે. ”

“ હું જો તમારી જગ્યાએ હોઉં તો જરૂર સંદ્રપ્રકાશને પરણું. મહારે માટે એક યુવાનનું લાવિ બગાડવાં હું કદિ તૈયાર થાઉં નહિ. ”

“ મહેને માફ કરજો. આ બાબતમાં હું આપની સાથે મળતી નહિ થાઉં. મહારા હૃદયમાં જાહેને સ્થાન મળ્યું છે ત્હની સાથેજ હું સખી થાઉં એ સિવાય મહારે ને મહેને પરણનારનું જીવન જરૂર અકાર નિવડે એમ હું માનું છું. ”

“ ત્યારે એક વાન પૂછું ? ”

“ જરૂર. ”

“ ધારો કે સંદ્રપ્રકાશ આ લગ્ન ફેડક કરવા માતિમાં અરજી કરે ને માતિમાં અમ્હે સર્વ મહાજનનાં સભ્યો એમાં સંમતિ આપી-એ તો જેથી રીતે સંદ્રપ્રકાશ તમારે આ સંબંધથી મુક્ત કરી પોતાનો ભોગ આપે છે તેમ તમારા હૃદયમાં સ્થાન લેનાર યુવાન એક ઊંડેલી કન્યાને પરણવા તૈયાર થશે કે ? ”

“ એમાં સંશય શો ! ? ”

“ હવેને ખગર છે કે સંદ્રપ્રકાશ જેવો

યુવાન યુવાન એક કન્યાને પરણવા રાજ નથી એવું માતિમાં જણાય તો તેનું શું પરિણામ આવે ? ”

“ શું આવે ? ”

“ બનતાં મુધી આવી રીતે ફેડક થયેલાં સગપણમાં વર કન્યાના ગુણ અવગુણ વિશે લેકિને શંકા રહે છે ને તેથીજ આખરદાર કુટુંબો આવાં સગપણ ફેડક કરવામાં નામોશી માને છે. એમાં તમારા હૃદયનો જ નાથ હોય તે એવો ઉદાર છે કે ? એ મહારે જણવું જોઈએ. ”

રૂઢમણી અત્રે એક હાથબર થોભી.

“ મહારે હૃદય કહે છે કે મહારા હૃદય-નાથ મહેને ખરાબર જાળખી શકશે. ”

“ જરા તપાસજો. અત્રેજ ભણેલા યુવાની-આઓના મોઢમાં ફસાઈ તો જરૂર પડતાશે. લગ્નને સોદા સમોન માનનાર અત્રેજ રીત-રીવાજોનો પગપેસારો આપણા સંસારમાં થાય એને હું ન હજીવા યોગ્ય, ખગલું માનું છું. લગ્નની પવિત્ર ભાવના રૂઢમજતા ભારતવર્ષમાં એ યશિમતી ભાવના બહુ નુકશાનકારક તત્વ છે માટે જરૂર ફરી ફરીને વિચારજો. ”

“ મહારા હૃદયેશ્વર પૂર્વની ભાવનાને તમારી માફક પૂજનારો છે કારણ કે તમારામાં ને એનામાં એકજ લોહી છે. ” રૂઢમણીએ હૃદયમાં રમી રહેલા વિચારો ધીમેથી મૂકવાની શરૂઆત કરી.

“ એટલે ? ”

“ એટલે મહારા હૃદયમાં સ્થાન મેળવનાં આપનાજ કુટુંબની એક વ્યક્તિ છે. ”

“ મહારા કુટુંબમાંથી ! ? ” આશ્ચર્યસંહિત રૂઢમણી તરફ સુન્દરલાલે જોયું.

“ હાથ. આપને મહારા મુરખી નુકસાન ગણું છું. એટલે કહેવામાં સહજ પણ અવનિય થતો હોય તો માફ કરજો. પણ મહારા હૃદયેવ તે આપનાજ પુત્ર છે. ”

“ કાણુ વસંત ? ”

“ હા. ” અત્રે રૂઢમણીએ સહજ શરમાળ ભાવ બતાવ્યો.

ઈનામી ઉખાણું.

સંપાદક: જલેત ત્રેગણીલા જલેતા, બી. એસ. સી.

૧	૨		૩	૪	૫	૬		૭	૮
૯		૧૦		૧૧			૧૨		
	૧૩		૧૪			૧૫			
૧૬		૧૭		૧૮		૧૯			૨૦
૨૧	૨૨		૨૩					૨૪	
૨૫							૨૬		
૨૭			૨૮				૨૯	૩૦	
		૩૧				૩૨	૩૩		
	૩૪				૩૫		૩૬	૩૭	
૩૮				૩૯		૪૦		૪૧	૪૨
૪૩			૪૪					૪૫	

આગળ.

- ૧ લંબાઈનું એક માપ.
- ૩ વિષય.
- ૭ માણસી.
- ૯ ધરનાર.
- ૧૧ એક જાતનું આબૂપણ.
- ૧૨ ગામડીયો.
- ૧૩ દિવના કલિદાસમાં એક જાણીતો પુરુષ.
- ૧૫ લીલા.
- ૧૭ કામંધેયા વગરના.
- ૧૯ ઉત્પન્ન થયેલું (સંસ્કૃત).
- ૨૧ પુરોહિત.
- ૨૩ નમના.
- ૨૪ વર્ણ.

૨૫ ચહેરાનો એક ભાગ.

૨૬ લેખિની.

૨૭ વગર.

૨૮ કલ્પિત વાતો.

૩૦ અંકુશ.

૩૧ તાપ.

૩૨ દુકમનાનું (અંગ્રેજી).

૩૪ એક જાતનાં પથી.

૩૬ એક પ્રકારની ચામડાની કાચળી.

૩૮ સંગીતનો એક સમક.

૩૯ વધોણામાં વધરાતી, એક ગીત.

૪૧ એક જાતનું જનાવર.

૪૨ રોણ.

૪૪ એક જાણીતી નવલકથા.

૪૪ રજ

ઉભા.

૧ વ્રત.	૧૬ બાળકોની એક રમત.
૨ સારી સ્ત્રી.	૨૦ એક ધર્મનેતા.
૪ એક જાતનું કોળા.	૨૨ કાન્ત.
૫ યોગ્ય.	૨૪ 'રાધનો પર્વત' માંનું એક પાત્ર.
૬ નાનું ગામ.	૨૮ એક પ્રકારનાં વાનિજ્ય.
૭ સમુદાય.	૨૯ શ્રમ પામતો.
૮ એક જાતનું જનાવર.	૩૧ દંરકાર.
૧૦ સ્ત્રીની મિલકત.	૩૩ પીકવા.
૧૨ મઝા.	૩૪ નિંદગીનો છેડો.
૧૪ નિંદગી.	૩૫ હાદ.
૧૫ એક જાતનું ઓદધાનું.	૩૭ છટા.
૧૬ એક જાતનું શાસ્ત્ર.	૩૮ પક્ષી.
૧૮ હિન્દુઓનો એક તહેવાર.	૩૯ મંજુરી.
	૪૦ સરસ્વતી દેવીનું એક નામ.
	૮૨ ઉજ્જડ જગા.

[નોંધ: ધનામી ઉખાણુની હરીશ્ચામમાં લાગ સેવાનો હકક ફક્ત જે સ્ત્રીઓ માસિકનાં આહક હોય તેમનેજ છે. જે જુદેના જવાળા લખી મોકલે તેમણે પોતાનો આહક નંબર અવશ્ય જણાવવો જોઈએ. આહક નંબર નહિ જણાવે હોય તો હરિશ્ચામથી નામ કાઢી નાંખવામાં આવશે.]

ઉપર જણાવેલા ઉખાણુનો જવાળ તા. ૩૧ મી ઓગસ્ટ ૧૯૨૫ સુધીમાં મોકલી આપવો. જેમના જવાળ ખરા હશે, તેમનાં નામોની ચીટી નાંખવામાં આવશે. જે જુદેના નામની ચીટી નીકળશે તેમને " પક્વાન પોથી અથવા પાકશાસ્ત્ર " નામે ઉપયોગી પુસ્તક ભેટ તરીકે અપાશે. આ હરિશ્ચામનું પરિણામ ઓક્ટોબર ૧૯૨૫ ના અંકમાં પ્રકટે કરવામાં આવશે અને જેઓ આવતા વર્ષમાં આહક તરીકે ચાલુ રહ્યા હશે તેમનેજ ધનામ ઉપર હકક રહેશે.

જુલાઈ ૧૯૨૫ ના અંકમાં આપેલા ઉખાણુની હરિશ્ચામ પરિણામ સંબંધે ૧૯૨૫ ના અંકમાં પ્રકટ કરવામાં આવશે.

—તંત્રી ગુણસુંદરી.

વિવિધ વિષયો.

માતાને વ્યવહારોપયોગી સુચનાઓ.

દરેક માતા પોતાના બાળકને તેને દરેક રીતે યોગ્ય ખોરાક આપવાનો પ્રયત્ન કરે છે. અને ઘણી માતાઓ પોતાના બાળકને તેની હમર પ્રમાણે શો ખોરાક આપે છે તે જાણે પણ છે. તે છતાં માતાની બીજી કેટલીક ભૂલને લીધે ઘણા બાળકને ખોરાકની બાળકમાં ખરાબ દેવો પડે છે. તે દેવો પડ્યા પછી માતા તે સુધારવા માટે ઘણી ચિન્તા કરે છે કે તે વખતે તેને બાળક ખૂબર હોય છે કે પોતાની બુદ્ધિને લીધે બાળકમાં એ દેવો પડેલી છે. ડૉ. ડબ્લ્યુ. એ રાજાધી જાણેલા એક લેખ-માંથી નીચે હારો આપીએ છીએ. ડૉ. ડબ્લ્યુ. કહે છે કે દરેક માતા નીચેના સલાહો પોતાને પછી જીવે અને તેના જવાબ શોધવા પ્રયત્ન કરે છે. તેના જવાબમાં માતાની ક્યાં ભૂલ છે તે જણાશે.

(૧) ત્હમે ત્હમારા બાળકના ખોરાક માટે બહુ ચિન્તા કરો છો? જો તેમ હોય તો ત્હમે તે બાળકને જમવાની દરેક રહે નાટકમાંના નાયકના જેટલું મહત્વ આપતાં હોવા જોઈએ, બાળકને આવી રીતે મહત્વ આપતાં હોવા જોઈએ. બાળકને આવી રીતે મહત્વ આપો તે તેને ગમે છે. પણ તેને માટે ખરાબ છે.

(૨) એની ખાવાની દેવો વિષે એના સાંભળે બીજાને વાત કરો છો? જો તેમ હોય તો પણ બાળક પોતાને કેટલું મહત્વ આપાય છે તે સમજે ને તેથી બાળક બીજા કરતાં જુદા પડવાની વાતો દેવ, ચાલુ રાખવા મનશે.

(૩) બાળક પોતાની મેજે ખાઈ શકે તેટલી મરતું-ચાય પછી પણ ત્હમે તેને ખવડાવવાની કરો છો? કારણ કે ત્હમારે માટે તેને ખવડાવું તે તેને ખાવાં શીખવવા કરતાં સહેલું પડેલું

હોય, ત્હમે એને ખવડાવો તેથી એને બીજા ઉપર આધાર રાખવાની ને 'કચાટ' કરવાની દેવ પાડો તેના કરતાં થોડા દાણા 'વેરીને' તે પોતે ખાય તે બહેતર છે.

(૪) ઘરમાં બાળક સિવાય બીજું કોઈ ખાવાનાને માટે ચીડણું છે? તેમ હોય તો બાળકને બીજાનું અનુકરણ કરવું ગમે છે તો તે બાળક તે માણસનું અનુકરણ કરે.

(૫) બાળકને માટે ત્હમે આવો 'પુધીકારક' અને સહેલાઈથી પચે તેવો ખોરાક પસંદ કરો છો? ને તેને ખવડાવતાં પહેલાં તે ખોરાક સારી રીતે જણાવો છો?

(૬) ત્હમારા બાળકને ઘરમાં મોટાં-જુનાં ખાય પીએ તે ખાવાની છટા આપો છો? જો બાળકને ચડાય કોડી તથા બહુ મસાલાવાળી તથા, જળી ચીજો ખાવાની દેવ પડે છે તે બાળકની તંદુરસ્ત બાળકના જેવી બાળ રહેતી નથી.

(૭) બાળકનો ખોરાક આંખને, ગમે તેવો જનાવીને પીરસો છો? તેમજ એકી સામટો બહુ તો પીરસતા નથી ને?

(૮) ત્હમે ત્હમારા બાળકને નિયમિત રીતે જમાડો છો? બાળક બહુ વખત સુધી ભૂખ્યું ન રહી શકે તે વાત ખરી પણ એથી નકકી કરેલા, જે ટંકની વચ્ચે તો કાંઈ ખાવાનું આપવા નથી ને?

(૯) ત્હમને એમ લાગે કે બાળકને જો ખરાબ હોય તો ખાવો દિવસ કચાટ કરે છે, જો તેમાં મિત્તસ કરે છે જો તેનાથી બહીએ છે તો નાણુ' કે બાળકની ખાવાની દેવો તથા બીજા દેવોમાં કંઈ વધારો છે.

(૧૦) ત્હમને ખબર તો છે ને કે બાળક શુશ્કમાં હોય, બહીધું હોય, ચિન્તા કરે હોય

ત્યારે પોતાનો ખોરાક બરોબર ખચાવી રાકવું નથી. પહેલાં તેનો ગુસ્સો, ચિન્તા કે ખટીક દૂર કરો ને પછી તેને ખાવાનું આપો.

(૧૧) એને ખવડાવવાનો પ્રયત્ન કરતાં દુઃખ લાગે એવું તો કંઈ લક્ષ્યે કરતાં નથી ને ?

(૧૨) એક બાળકને અમુક ચીજ આપી ખીનને તે ચીજ ન આપી તે બેની વચ્ચે અદે-ખાઈ ઉત્પન્ન થાય તેવું તો લક્ષ્યે નથી કરતાં ને ? ખીન છોકરોને મળી શકે તે ચીજ તેને કેમ ન મળી શકે તેવું કારણ દરેક બાળકને સમજાવવું જોઈએ.

(૧૩) ફક્ત લક્ષ્યે કહો મદિજ બાળકે ખાવું જોઈએ એવા હુકમ તો લક્ષ્યે બાળક ઉપર નથી કરતાં ને ? લક્ષ્યે ને ખાવાનું કહો છો તેને મદિ સાફ છે એમ તેને સમજાવવું કે વધારે સાફ છે તેને સમજાવવી જોઈએ કે તેની તંદુરસ્તી માટે ને ચીજ તેને ખાવાની જરૂર છે તે જાણે તેને મળવી જોઈએ તે સાથે તેને સમજાવવું જોઈએ કે તંદુરસ્તીના સવાસ આડો નહિ આવે તેવી ચીજોમાં લક્ષ્યે તેની મરજીને સ્વાદ પ્રમાણે કરશો.

(૧૪) બાળક અમુક ચીજ ખાશે કે નહિ એની રાંધા કરી આગળથી લક્ષ્યે તે ચીજ ન ખાવાનો વિચાર બાળકના મગજમાં આગવે મૂકતાં તો નથી ને ? બાળકને જરાપણ એમ ખજાર પડશે કે લક્ષ્યે માનો છો કે અમુક ચીજ એ કદાચ નહિ ખાય તો જરૂર તે ચીજ તે નહિ જ ખાય. પણ કંઈ પૂછ્યા વગર તેને તેજ ચીજ આપશો તો તેને આવનારી છે માનીને તરત ખાશે.

(૧૫) બાળક કદાચ એક ટંક નહિ જશે તેની ચિન્તામાં તે અમુક ચીજ ન ખાય તેને બદલે બીજી ચીજ આપી લક્ષ્યે તેને જમારો છો ? એક ટંક બાળક નહિ ખાય તો તેને કંઈજ હુકમ આપ નહિ. થાય. વીસ માનીટ કે અર્ધો કલાક સુધી લક્ષ્યે પીરમેલી ચીજ તે ખાય છે કે નહિ તે જુઓને ન ખાયતો પછી તેની પાસેથી તે લઇ લો. ને પછી ખાવાની બીજી ટંક સુધી તેને કંઈજ આપવા નહિ.

લગ્ન કરવા ઇચ્છતી ૪ વેશ્યાઓ

હિંદી માસિક “ સાંઠ ” માં ઉપરના મથાળાનો દરેકને વાંચવા ને વિચારવા લાયક લેખ આવ્યો છે-તેમાંનો થેટો જાગ અને નીચે આપીએ છીએ.

વેશ્યાઓની સ્થિતિ વગેરે ઉપર પ્રકાશ પાડવાના હેતુથી અમે વેશ્યા એક કાઢ્યો હતો. એ એકનો મુખ્ય હેતુ કોઈ પણ રીતે વેશ્યાઓનો ઉદ્ધાર કરવાનો હતો. તેજ વખતે અમે લખ્યું હતું કે વેશ્યાઓનો ઉદ્ધાર એ રીતે થઈ શકે. એક તો ન્યારે વેશ્યાઓ પોતે જ પોતાનું પતિત, જીવન છોડી કઈ સુધારવાની ઈચ્છા કરે ત્યારે, ને બીજું સમાજના નેતા તેમજ ખીજ સભ્યો તે લોકોને સુધારવા માટે પ્રયત્ન કરે ત્યારે. અમે એ સવાલ ઉપર ચર્ચા કરતી વખતે સ્પષ્ટ કહ્યું હતું કે વેશ્યાઓનો ઉદ્ધાર કરવા માટે સ્વાર્થ ત્યાગ તથા આનંદિક સંહાનુભૂતિ એ બે ચીજની ખાસ આવશ્યકતા છે. હમણાં એ લોકોને મદદ કરવાનો વખત આવ્યો છે. તેથી સમાજના નેતાઓના તથા સ્ત્રીઓની પવિત્રતાના ગૌરવમાં દેશનું ગૌરવ સમગ્ર કંઈ પણ કરવાને તૈયાર છે એવા યુવક વર્ગને અને ખીજ લોકો ને માતૃબંધિના કલ્યાણ માટે સમસ્ત ત્યાગ કરવા તૈયાર થયા છે તેવાઓને અમે કહીએ છીએ કે કામ કરવાને વખત આવ્યો છે; તેને ફોર્ટ જમા ના દેશો. સંમત ને દેશના હિત ખતર લક્ષ્યે થાય તે કરી લક્ષ્યે સંહાનુભૂતિ દર્શાવો.

અમને એ જાણીને આશ્ચર્ય આનંદ થયો છે કે અમારો વેશ્યા એક વાંચીને વેશ્યાઓમાં પણ સહજતિનો વિકાસ થયો છે. અમે કહ્યું હતું કે વેશ્યાઓના પણ હૃદયમાં પુરસ્ક્રમવાનો તદ્દન તો અભાવ હોઈ શકે જ નહિ. તેનો અગર દાખલા પૂર્વક દેડો મળ્યો છે. અમારો વેશ્યા એક પહેલેથી છેલ્લે સુધી વાંચીને એક પ્રતિષ્ઠિત શાળાએ અમને એક કાંજળ લખ્યો છે. તેમાં લખ્યું છે કે એમની બાળમાં આર વેશ્યાઓ છે ને પતિત જીવનથી કંટાળીને લગ્ન કરી શુદ્ધચાત્ર્ય માંડવા તૈયાર થઈ છે. એ ચારમાંની બે મહેલ ગોરી વયની છે એટલે એકની ઉંમર ૨૮ વર્ષની ને બીજીની ૩૧ વર્ષની છે ત્યારે બીજી બે તો તદ્દનજ નાની વયની છે. તે બે તો હજી એ લોકોના પાપમય જીવનથી કશુંવિત થઈ નથી. એ લોકો તદ્દન ધર્મ છે એમાંની એકની ઉંમર છે ૧૦ વર્ષની ને બીજીની છે ૧૩ વર્ષની. પહેલી બે એ તો આચાર સુધીના પોતાના જીવનનો મોટો ભાગ પાપમય જીવનમાં ગાળ્યો છે. પણ બીજી બે તો તદ્દન પવિત્ર છે.

અમને એ બે નાની સુકુમાર બાળાઓ માટે ઘણું દુઃખ લાગે છે. એ બે એ પાપમય જીવનમાં પડવા માગતી નથી અને તેઓ માટે અમે અંતઃ-કર્ણ પૂર્વક સહાનુભૂતિ દર્શાવીએ છીએ. હવેજ સમાજ સુધારકોની ખરી કસોટીનો વખત આવ્યો છે. આ વેશ્યાઓને સમાજ ગું જવાબ આપે છે તે જોવાનું છે. આપણા દેશના અધિવાસિત યુવકોને માટે પણ આ સારી તક છે. એથી લોકોએ પોતાની ન્યાયભૂતની પરવા કર્યા વગર આ વેશ્યાઓને મદદ કરવા કંઈ કરવું જોઈએ. ઉપર જણાવેલી નાની બે કુમારિકાઓ તદ્દન પવિત્ર છે કે નો કે તે બંનેની માતાઓ વેશ્યાઓ જ છે ને માતાના કંઈક અભિચારના પરિણામ રૂપ જ તેઓ જન્મેલી છે. પણ માતાના અપરાધ માટે પુત્રીને શિક્ષા કરવી તે કયાંતો ન્યાય ? માતા દુરાચારિણી માટે શું પુત્રીઓને પણ ફરજિયાત તેવાજ જીવનમાં સરવા ફેની ? આવી કેટલીક આપણી અન્ય માન્યતાઓને લીધેજ આપણા દેશની અધોગતિ થઈ છે. માતા દુરાચારિણી તે વાત ખરી પણ એ માનવું ખરું નથી કે માતાનું પાપ પુત્રીમાં ઉતરેજ. પણ આપણા સમાજની માન્યતા તેથી ઉલટીજ છે ને તેથી જ સમાજને ઘણું નુકસાન થયું છે. આપણી અધોગતિ આવી સંકુચિત ને અનુદાર માન્યતાઓનેજ આભારી છે. પૂર્વના કાળમાં આવી અનુદાર નહોતી. જે રાજ ભરતના નામથી આપણો દેશ ભારતવર્ષ કહેતાય છે તે ભરત દુષ્યન્તને શકુન્તલાનો પુત્ર હતો. શકુન્તલા તે સ્વર્ગની વીરાડ જતા મેનકાની પુત્રી હતી. કાણ એવો હિંદુ છે કે જે ભરતના નામના મર્વથી ટાકું ઉચું નહિં કરે ? અમારા કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે માતા પિતાના દોષ માટે પુત્ર કે પુત્રી અપરાધી ગણાય નહિં. જે પાપ કરે તે પાપી. કોઈ પુરુષ કે સ્ત્રી પાપી હોય તો તેના એક નિર્દોષ પવિત્ર બાળકનો બહિષ્કાર કરવો તેજ એક મોટું પાપ છે. એક વખત એક વેશ્યાએજ અમને કહ્યું હતું કે એની એક બહેન યજ્ઞસ્થાને સુખી છે. તેની બહેનને બે સુંદર બાળકો છે. ત્યારે પોતે દરેક પાપી પુરુષની પાપવાસનાની આકૃતિ બનીને ફરે છે—આમ કહી તે વેશ્યા ખૂબ રડી હતી તેને પરજીવાનું મન હોય પણ કેણુ પરજીવે ? આવી સારા વિચારનાળી વેશ્યાઓ ન હોય પોતાના પતિત જીવનમાં પડી રહે છે. ઘણી વેશ્યાઓને અમે એ લોકો

ના માતાપિતાને ગણેા દેતા સાંભળી છે. કદાચ કે તે લોકો સમજે છે કે માતાપિતાના પાપનું પરિણામ તે લોકોને ફરજિયાત બોગવનું પડે છે. પણ બરોબર તપાસતાં ખબર પડશે કે આ બાળામાં મૂળ સમાજ નોજ દોષ છે. આ ઘોર અનર્થ માટે અપરાધી સમાજ જ છે. વાંચનાર વિચાર કરી જુએ કે ઉપર ક્ષેત્રી બે બાળાઓને પરજીવાર કોઈ નીકળ્યું નહિં. (સમાજની બ્લીકે કે ગમે • તે કદાચસર) એ બેનેા ઉદ્ધાર કરવાને કોઈ તૈયાર થયું નહિં, તો તે લોકોની શી દશા ? એ વિષે કલ્પના કરતાં પણ કંપારી છુટે છે. વેશ્યાઓ રૂપી અગ્નિ જે સમજાને બાળે છે તેમાં બળતણ રૂપી આ બે બાળાઓ પડશે ને પછી બરકાતના રૂપમાં આવી સમાજનેજ બાળવા તૈયાર થશે.

પેલી બે ઝોડી ઉમરની વેશ્યાઓની બાબતમાં અમે કેટલુંક કહેવા માગીએ છીએ. એ ખરું કે અત્યારસુધીનું એ લોકોનું જીવન પાપમય હતું. પણ તે લોકોને મદદ મળે તો હજી પણ સારી ચલિણી થઈ શકે તે સંભવિત છે. ફુનીઆના બધા જ ધર્મના મત પ્રમાણે પ્રાયશ્ચિત રૂપી અગ્નિમાં મમે તેવા પાપો ભસ્મ થઈ જાય છે. આ વેશ્યાઓના હૃદયમાં પણ પ્રાયશ્ચિત રૂપી અગ્નિ પ્રસ્થાપિત થશે છે. કોઈ મોટી ઉમરના બે વિદુર ધારે તો એ બે સાથે લગ્ન કરી શકે ને હંમેશાને માટે એ બંનેને પાપમાંથી બચાવી શકે. એ વેશ્યાઓ સાથે લગ્ન કરનારાઓએ સમાજ ઉપર પણ મોટો ઉપકાર કર્યો ગણાશે. જે કાળને મરજી હોય તો અમારા (આંદેના અધિપતિ) ઉપર લખે. અમે એ વેશ્યાઓનું શિરનામુ આપીશું.

આ પ્રસંગે એક વાત કરવી અત્યંત નહિંજ ગણાય. હિન્દુ સમાજનો એવો ધારો છે કે પતિત લોકોના બહિષ્કાર કરવો. તેનું પરિણામ એ થાય છે કે તેવા પતિત લોકોને ન છૂટકે પોતાના ખાડામાં પડી રહેવું પડે છે. નહિં તો ખ્રિસ્તી કે મુસલમાન ધર્મ સ્વીકારવો પડે છે. અમે અમારા વેશ્યા અંકમાં ખ્રિસ્તીઓએ શરૂ કરેલા વેશ્યાઓના ઉદ્ધાર માટેના આશ્રમની વાત કરી હતી તે આશ્રમમાં જતી વેશ્યાઓ ખ્રિસ્તી ધર્મ સ્વીકારશે. તેઓ લગ્ન કરશે, ને પછી તેઓના છેડકાં ખ્રિસ્તી ધર્મ જ પાળશે. આમાં અમારો દેખવાનો અર્થ એ છે

કે ધર્મને નામે એ લોકોનો બહિષ્કાર કરવામાં આવે છે પણ તેમાં તે ધર્મનેજ નુકસાન પહોંચે છે. પ્રસંગવશાત્ અમારે કહેવું જોઈએ કે દ્વિદુષ્ટોએ પોતાની સંખ્યા ઓછી થાય તે માટે બેદરકાર રહેવું તે સાધું નથી. એટલું હંમેશા યાદ રાખવું કે જે ભતની સંખ્યા વધારે હશે તે હંમેશા હવુ સ્થાન પામશે. એ સંખ્યાનું સંગઠન થવું જોઈએ એ વાત ખરી પણ સંખ્યાનું પ્રમાણ તે પણ એક મુખ્ય બાબત છે. ખ્રિસ્તીઓની ચર્ચીતીનું એક કારણ તે લોકોની મોટી સંખ્યા પણ છે.

મંચુકા કુટુંબને લગતો કાયદો.

“ લીવીંગ એઇલ ” નામના માસિકમાં ઉપરના મથાળા નીચે એક લેખ પ્રકટ થયો છે. તેનો થોડોક ભાગ અમે નીચે આપીએ છીએ તે બધાં-નેજ ને તેમાં ખાસ કરીને સંયુક્ત કુટુંબમાં રહેનાર વ્યક્તિઓને બાલુવા જેવો છે. ભૂખાનના મિ. સર્ઈ નામના એક પ્રખ્યાત વેપારી મોટા કુટુંબનો એ કાયદો છે.

૧. સમગ્ર કુટુંબના બધાજ માણસોએ એક-મેકની સાથે સંપ ને શાન્તિથી એકત્ર રહેવું જોઈએ.

૨. કરકસર એ સુખનું મૂળ છે ને હડાહપણું એ નાશનું મૂળ છે, તેથી કુટુંબમાં બધાએ કર-કસરથી રહેવું.

૩. કુટુંબના સલાહકાર વકીલની રમ સિવાય કુટુંબની કોઈ પણ વ્યક્તિ કંઈ દેવું કરી શકે નહિ. તેમજ પરણી પણ શકે નહિ.

૪. કુટુંબની પ્રત્યેક વ્યક્તિને કુટુંબની સમગ્ર આવકમાંથી વાર્ષિક હિસ્સો મળશે. બીજા કુટુંબમાં પરણીને વએલી ઠાકરીઓને પણ તેમનો હિસ્સો મળશે.

૫. કુટુંબના દરેક પુરૂષે કામ કરવું પડશે. કોઈ માણસ શરીરે અશક્ત થાય ત્યાર સિવાય કામ છોડી શકશે નહિ.

૬. કુટુંબની મંચરથ સલાહકાર વકીલ વખતેવખત કુટુંબના બધા હિસાબ કીતાબના ચોપડા તપાસશે.

૭. કામ કરવા માટે હંમેશા કળેશ માણસોને

સેકવા. કોઈ રાજેશ્વો માણસ ધડપણથી કે બીજા કોઈપણ કારણસર નાસાયક કરે અથવા તો કોઈ માણસ કામમાં જોઈએ તેટલી હોશિયારી ન રાખે તો તેવાઓને કાઠી તરત બીજા સારા યુવાન લાયકને રાખવા ને પછી દરેક માણસને તેને લાયક જ કામ સોંપવું.

૮. જેટલું કામ હાલ હોય તેટલું બરાબર કરવું. કુટુંબના સલાહકાર વકીલની સંમતિ સિવાય બીજા કામ માથે લેવા નહિ.

૯. કોઈપણ વ્યક્તિ પહેલેથી થોડા કેબલણી મેળવ્યા વગર બીજાના કામ ઉપર બરોબર દેખરેખ પણ રાખી શકે નહિ. માટે કુટુંબના દરેક યુવક પાસે પહેલેથી નાના કામથી શરૂ કરાવવું. ધીમે ધીમે બધું શીખે પછીજ કંઈક જોખમવાળી જગ્યા કે કામ માથે લઈ શકે.

૧૦. વેપારમાં દીર્ઘદષ્ટિ રાખવી જરૂરી છે. આજળ જતાં બહુ જેડાયેલા થાય એમ હોય તેના કરતાં આજ થોડું નુકસાન વેડી લેવું સારું છે.

૧૧. કોઈપણ મહત્વના કામ પ્રસંગે કુટુંબના બધા માણસો એકઠા કરીને સલાહ લઈને કામ કરવું કે જેથી કંઈ બૂલ થવાનો સંભવ રહે નહિ. કોઈ માણસ કંઈ બૂલ કરે તો કુટુંબનો સલાહકાર વકીલ તેને યોગ્ય શિક્ષા કરી શકશે.

૧૨. તહિમે પરમેશ્વરના બાળક છે. તો પરમેશ્વરને સંભારે. તહિમારા રાત્રને માન આપો, તહિમારા દેશ માટે ભક્તિ ધરાવો અને નાગરિક તરીકે કરજ બરોબર બળવો.

તરૂણ યુનેહગારો માટે કોણ જવાબદાર છે ?

“ ધી વલ્ડ હેટ ” માં ઉપરના મથાળા નીચે ધણે વિચારવા લાયક ફકરો આપ્યા હતા. તે અમે નીચે આપીએ છીએ:—

દરેક માતા પિતાના મન ઉપર સંપત્તિ હસાવવું જોઈએ કે પોતાની સંતતિના ભવિષ્યના સુખને ચારિત્ર્ય માટે તે લોકોજ જવાબદાર છે. ચીનનું આ બાબતમાં અનુકરણ કેમ ન કરવું ? છેકરો-ઓના ગુનાહ માટે તેમનાં માતપિતા તેમજ કોઈ વાર આસપાસનાં સગા સંબંધી તથા પાડોશીઓને પણ જવાબદાર ગણવામાં આવે છે. ત્યાં એવો એક

જનાવ જાન્યો કે જિમાં એક છાકરાએ પોતાના જા-
પને મારી નાંખવાનો યુત્તેહ કર્યો. કેટલાં કેસ ચા-
લતાં નીચે પ્રમાણેના માણસોને સજા થઈ. તે છા-
કરો તથા તેનો કાકો જે એને ઉછરતો હતો તે
જાનેને ફાંસીની સજા. તે છાકરો ન્યાં જાણતો હતો
તે, નિશાળના શિક્ષકને તેના મામથી ૨૦૦૦ માંછલ
ફર જવાની દેશનિકાલની શિક્ષા અને તે છાકરો
ન્યાં રહેતો હતો તે ધરની આસપાસના જાને
પાંડોશીઓને તેમના મામથી ૧૦૬૦ માંછલ ફર
જવાની દેશનિકાલની શિક્ષા. જેથી જે લોકો સીધી

કે આટકતરી રીતે ઉપરના યુત્તેહ માટે જવાબદાર
હતા તે જાધાને સજા કરવામાં આવી હતી. નિશા-
ળના શિક્ષક તે છાકરાને યોગ્ય શિક્ષણ આપી તેનું
સારું ચારિત્ર્ય ઘડવાની ફરજમાં ચૂક્યો તેથી;
પાંડોશીપાંડોશીએ ખૂન થતું અટકાવવું તેમજ
હતું તે અટકાવી ન શક્યા ને પાસે જ રહેતા
હતા એટલે તે છાકરાને અવશ્ય જાળખતા જ
હોવા જોઈએ ત્યારે શું પરિણામ તે સમજીને
ચેતવું ને ચેતાવવું જોઈએ તે પ્રમાણે ચેત્યા કે
ચેતાવ્યા નહિં માટે તેઓને પણ સજા અમલી પડી.”

સામાર સ્વીકાર.

ઈન્સાફ (મુંબઈ) : વર્ષ ૫ મું ; અંક : ૩૯ અને ૪૮ તંત્રી : મુન્સી ફતહમાન અહમદ-
ખાન. વાર્ષિક લવાજમ : રૂ. ૪-૦-૦

કૃષ્ણભૂમિ (ગોંડલ) : પુ. ૧૬; અંક ૫મો. તંત્રી : શ્રી. જે. કે. વૈદ્ય, વાર્ષિક લવાજમ : રૂ. ૪-૦-૦

ભરૂતિ (મુંબઈ) વર્ષ ૧ હું. આપાઠ અંક તંત્રી : શ્રી ધીરજલાલ દેસાવલાલ દુરખીયા વાર્ષિક
લવાજમ : રૂ. ૨-૦-૦.

હેવાલ : શ્રી કડવા પાટીદાર કેળવણી ઉત્તેજક મંડળ (કચી) નો સં. ૧૯૮૦-૮૧.

શ્રી જગત્.

હિંદ.

સુગાઇમાં રાષ્ટ્રીય સ્ત્રીસભા, ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રી મંડળ, તેની સંજ્ઞાકુચની સાખા, હિંદુ લેડીઝ સોશિયલ ક્લબ, તથા પાથાર પ્રભુ મહિલા મંડળના આશરે હેઠળ સુગાઇની સર્વ કોળની સ્ત્રીઓની એક નહેર સભા દેશ બંધુ ચિત્તરંજન દાસના અવસાન માટે દીક્ષગીરી પ્રદર્શિત કરવા તા. ૧ થી જુલાઈને દિવસે માધવબાગમાં મળી હતી. પ્રમુખસ્થાન શ્રીમતી અનંતિકાબાઈ ગોળાલેને આપવામાં આવ્યું હતું તે સમયે શ્રીયુત જયકર તથા શ્રીયુત જયમુખારાવે સ્વ. દાસના જીવન અંતિમ પરિવેશન કર્યું હતું શ્રીમતી સરોજિની નેડુ તથા બીજા સન્મારીઓએ દીક્ષગીરીના કંઠ પરથી કર્યા હતા.

× × ×

સુગાઇની સારસ્વત મહિલાસભાએ મદ્રાસની પતિતસ્ત્રીઓને આશ્રય આપનાર 'યુવતી સારસ્વત' નામની સંસ્થાને લાગ મારે 'બાલવીર મુવ' નું નાટક તથા ખાદીના ફેલાવા માટે 'સમાજ સેવા'નું નાટક ભજવી ખતાવ્યું હતું. 'બાલવીર મુવ'ના ખેલમાં રા. જયકર તથા રા. કનજી કારકઠારો હાજરી આપી હતી. તેમણે આજે લોકહિતના કાર્ય માટે સારસ્વત સ્ત્રીઓને ધન્યવાદ આપ્યો હતો.

× × ×

સુગાઈ પ્રાંતિક બાદીઆ પરિપક્વના આશ્રય નીચે બાદીઆ સ્ત્રીઓની એક નહેર સભા સુગાઇમાં કાલબારેલી રોડ પર શ્રી હાલાઈ બાદીઆ મહાલન વાસીમાં તા. ૪થી જુલાઈને દિવસે મળી હતી. પ્રમુખ પદ સ્ત્રી શામદારબાઈ સમદાસ સમ. વછને આપવામાં આવ્યું હતું. આ પ્રસંગે શાંદિ-

માંના રીત રીવાજે ઘટાડવાની બાબતના ધારા ચોરસના મુધાદેજા ખરડા પર વિચાર ચલાવવામાં આવ્યો હતો પરંતુ નવા ખરડામાં ખર્ચના જે નિયમો ઘડવામાં આવ્યા હતા તે ગરીબોને પરવડે તેવા નથી એવો વિરોધ ધણી બહેનોએ દર્શાવવાથી તેમણે તેમાં સહી કરવાની ના કહી હતી. એટલે કંઈ પણ નિર્ણય કર્યા વિના સત્તર વિસ જન થઈ હતી.

× × ×

સુગાઇમાં તા. ૧૧ મી જુલાઈએ સેવાસદન સોસાયટીના વાર્ષિક મેળાવડે મજબૂરી મેમોરીઅલ હોદ્દામાં સર સીમનલાલ સેતલવાડના પ્રમુખપણે હેઠળ બરવામાં આવ્યો હતો ધણી સન્મારીઓએ ત્યાં હાજરી આપી હતી જ્યાંના લેડી સુપરટેન્ટેન્ડ મિસ બીખાઈજી એંજનીઅર રીપોર્ટ વાંચી સંભળાવ્યો હતો.

× × ×

સુગાઇમાં રામ લોસ રામદીન નામનો પુરવ પોતાના રોકના મકાનનું બાહુ લોકો પાસેથી લઈ રાવતો હતો. એક દિવસ રાત્રે નવ વાગે તે રમા બાઈ ચાંદસીની ઓરડીમાં ગયો અને તેને સતાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો. રમાબાઈએ પોતાના સિંચળને રક્ષણ માટે ચાપુચડે તેને ઘા કર્યો. તે મલ્લસ ત્યાંથી નાસીને હાણીની ડુકાનમાં ગયો. થોડીવાર પછી પાછો આવ્યો અને જમીનપર પડી ગયો. તેને જે. જે. હોસ્પિટલમાં લઈ જવામાં આવ્યો. ત્યાં તે થોડા દિવસ પછી મરણ પામ્યો.

× × ×

સુગાઈ પાસે ઘાટકપરનાં એક હિંદુ યુવતીને તેને ક્ષણી અતિશય માર મારતો તથા તેનાપર

જીવન કરતો હતો. સાસુ તેને અટકાવતી નહિ. એક દિવસ શવારે દૂધવાળો આવ્યો ત્યારે તેણે તેણે તે સ્ત્રીને ધણી તેનું માથું પકડીને ગાંત સાથે અડાવતો હતો. ધણી બહાર ગયા અને સાસુ દર્શન કરવા ગઈ એટલે સ્ત્રીએ આ ત્રાસથી કંટાળીને કપડાં સળગાવીને આપવાત કર્યા. બધાએ મૂળીને એમ ઠરાવ્યું કે સ્ત્રી સુદૃઢ સળગાવતાં અકસ્માત દાઝી જવાથી મરણ પામી ધણી એ જગા છેડીને ખીંચે રહેવા ગયા. (ગુજરાતી કેસરી)

x x x

મુંબાઈના નાણીતા પારસી મિ. એસ. આર. ખમનજી જેરીસમાં એક ફેંચ સ્ત્રી સાથે પરણ્યા છે. મિ. ખમનજીની ઉંમર લગભગ ૬૦ વર્ષની છે. લગ્ન વખતે તેમણે ખારીનો સાદો પોશાક પહેર્યો હતો. કન્યાની વય ૨૨ વર્ષની છે.

x x x

ઈ. સ. ૧૯૨૧માં મુંબાઈ ઇલાકામાં પાંચ વર્ષની ન્હાની ઉંમરની પરણેલી કન્યાઓની સંખ્યા ૪૮,૮૮૧ હતી તેમાંથી હિંદુ કન્યાઓ ૪૫,૪૨૮ હતી. એટલીજ ઉંમરની વિધવાઓ કુલ ૨૩૪૪ અને તેમાંથી હિંદુ ૨૦૭૧ હતી પાંચથી દસ વર્ષની પરણેલી કન્યાઓ ૨,૬૧૩૭૫ અને તેમાંથી હિંદુ ૨,૪૨,૫૧૬ હતી. એજ ઉંમરની કુલ વિધવાઓ ૧૩,૬૪૪ હતી અને તેમાંથી હિંદુ વિધવાઓ, ૧૨,૧૦૬ હતી. દસથી પંદર વર્ષની પરણેલી કન્યાઓ ૬,૪૨,૯૬૮ હતી, અને તેમાંથી હિંદુ ૫,૮૦,૮૦૩ હતી. એટલી ઉંમરની કુલ વિધવાઓ ૩૮,૮૯૦ અને તેમાંથી હિંદુ ૩૧,૫૭૦ હતી.

x x x

દુરતના એક રહીશ વીસાલાટ વાલિયા હીરાલાલ મોતીરામ મારફતીયાએ હાંસોઈના દશા શ્રીમાળી વણિક દારકાદાસ આત્મારામ દેસાઈની દીકરી સુશીલા ઉર્ફે ભુરીબાઈ સાથે વિદેશોર્થમાં ગઈ તા. ૨ જ એ પુનર્લગ્ન કર્યું હતું. સુશીલા આશરે બાર તેર વર્ષની ઉંમરે વિધવા થઈ હતી. હંમણાં તેની ઉંમર ત્રીસ વર્ષની છે. તે બણેલી છે. તેનો એક ભાઈ અને વૃંધ માતા આજે હયાત છે. પિતા ધણાં વર્ષથી ગુજરી ગયા છે.

x x x

પ્રો. કર્વેની હિંદો સ્ત્રીઓની સુનીવર્સિટીની સેનેટરી બેઠક તેના ચાન્સેલર સર એમ બી. એ બનાવના પ્રમુખપણા નીચે તા. ૧૭ મી જુનને દિવસે પુનઃમાં વીરિન્સકોમેજના હોલમાં મળી હતી. તે પછી કોન્વોકેશનના મેળાવડો થયા હતા. તેમાં પાંચ સ્ત્રીઓને જી. એ. (મેન્ટ્યુએટ ઇન આર્ટ્સ) ની ડિગ્રી આપવામાં આવી હતી. આ પ્રસંગને માટે ઇન્સ્ટ્રુક્ટી મિ. હર્બર્ટ ફિશર બાપણ લખી મોકલ્યું હતું. તે પ્રો. દીવેકરે સના આગળ સંભળાવ્યું હતું.

x x x

દક્ષિણ હિંદમાં પ્લેસીજ વાર એક સ્ત્રીને એક મોટા મંદિરની ટ્રસ્ટી બનાવવામાં આવી છે. તેના પતિ એ મંદિરનો ટ્રસ્ટી હતો તેના મરણ પછી પુત્ર ન હોવાથી તેની પત્નીને એ જગ્યાએ નીમવામાં આવી. આ બાબત કેટલાક લોકોએ પાંચે ઉઠાવવાથી કોર્ટમાં ફરીયાદ થઈ, પણ પરિણામે સ્ત્રીને એ નીમણુંક પર કાયમ રાખી છે. હજી પણ કેટલાક સભાસદો વિરોધ દર્શાવે છે

x x x

મદ્રાસની હાઇકોર્ટમાં જસ્ટિસ બેંકટસુબારાવ પાસે એક એવા મુકદ્દમા આવ્યો હતો કે જેમાં એક શંકર આયર નામે તામિલ બ્રાહ્મણ પોતાની આઠ તથા છ વર્ષની બે પુત્રીઓને પાછી મેળવવાની અરજ કરી હતી આ કન્યાઓને ગદ્ગદમાં બે તેણે બ્રાહ્મણ સાથે પરણાવવામાં આવી હતી. તપાસ કરતાં માત્રમ પરંતુ કે વર પાસેથી છોકરીઓના બાપે લગ્ન કરવા માટે પૈસા લીધા હતા. તે છોકરીઓને પાછી શા માટે માગતો હતો તે બાબત સમજાવું નહોતું. સામા પક્ષ તરફથી એવું કહેવામાં આવ્યું હતું કે કન્યાઓને ખીંચે ઉઠાણે ફરીથી પરણવાની વધારે પૈસા મેળવવાનો લોભ બાપને લાગ્યો હતો તેથી તેમને પાછી માગતો હતો. જજે એવા હુકમ કર્યો કે છોકરીઓ ઉંમર લાયક થાય ત્યાં સુધી તેમને બાપના કબજામાં સોંપી.

x x x

ઝાંઝરટ મલીનામાં સ્કામલામાં કાઉન્સિલ ઓફ સ્ટેટની આવતી બેઠક વખતે તેના સભાસદ એન મિ. વી. રામદાસે નીચેનો ઠરાવ મૂકવાની

નેહીસ આપી છે:—“ કાઠન્સિલની ચુંટણીમાં હિમેદવાર ધવાનો તથા બીજાને મત આપવાનો અધિકાર તે માટે લાયકાત ધરાવતી સ્ત્રીઓને આપવા માટે, ચુંટણીના નિયમોમાં ઘટતો ફેરફાર કરવાની બક્ષામણ આ કાઠન્સિલ નામદાર ગવર્નર જનરલને કરે છે. ”

x x x

ઇન્ડોરની ઇન્ટરિમાં એક અગ્રવાલની છોકરી આવી હતી. છાત્રણીના કેટલાક મુસલમાન બાળકો-એ તેને જોરજુલમથી મુસલમાન બનાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો. પણ છોકરીની તેથી ઇન્કા ન હોતી. પછી તે બદમાશોએ કંઈકથી ચાર રોનાની વાળી લાલોને તે છોકરીના લૂગડાને પાડવે બાંધી, અને તેને માથે ચોરીનું આળ ચડાવીને તેને પકડી આવી રીતે તે છોકરીને મુસલમાનોના પંખમાં સુપડાડી લઈને બાણ લાગવાનદાસ અગ્રવાલ નામન એક સમજન તે ઇન્ટરિમાં ગયા. આ છોકરીને બદમાશોના પંખમાંથી છોડાવવાને માટે ત્યાંના રોહ-સાહુકારોને તેમણે કહ્યું તેમણે જવાબ આપ્યો કે “ પૈસાની જરૂર હોય તો અમે મદદ કરીએ. પણ આવી તકરારને માટે મેંજરૂર તથા પોલીસ પાસે જવાને અમે તૈયાર નથી. ”

x x x

મનોહરબાઈ નામની એક હિંદુ વિધવાને જુનાઈથી કરાંચી લઈ જવામાં આવી, અને સિં-ધના એક ગામમાં રૂ. ૫૦૦ એ વેચવામાં આવી. ખરીદ કરનાર મુસલમાન હતા. કેટલાક હિંદુઓને આ વાતની ખબર પડી અને તે સ્ત્રીને તેમણે છો-ડાવી. આ બાબત અસહ્યતામાં કામ ચાલે છે. (ચાંદ)

x x x

વડીદારાસભામાં સર હરિસિંગ ગોંડે સમ-તિયતાના કાયદાનો ખરો મુક્યો હતો. પણ તે ગઈ વખત પસાર થયા નહિ. તેથી એ ખરડાને તે નવા સ્વરૂપમાં ફરીથી મુકવાના છે. આને તેમણે બાળ રક્ષણ ખરડો એવું નામ આપ્યું છે ૧૩ વર્ષથી અંદરનાં બાળકોનું રક્ષણ થાય, કન્યાઓ ની ૧૫ વર્ષની વય સુધી પરપુરવથી તેમનું રક્ષણ થાય, અને પરણેલી બાલિકાઓ ૧૪ વર્ષની વય સુધી પતિના સમગમથી દૂર રહી શકે એવો

આ બિલનો હેતુ છે. આ નિયમનો બંજ કરનાર પતિને દંડ સહિત એક વર્ષની સજા થઈ શકે, અને પરપુરવને દંડ સહિત બે વર્ષની સજા થઈ શકે એવો નિયમ ખરડામાં મુક્યો.

x x x

મયા એપ્રિલ મહીનાની આઠમી તારીએ એક વાણીઆની નવ વર્ષની કન્યા ઘરમાંથી ઓર્વાઈ ગઈ. કેટલાક દિવસ પછી પાટાશીના ઘરમાંથી એ કન્યાની લાસ સડેલી સ્થિતિમાં જડી. કોઈ બદમા-શોએ તેના પર બળાત્કાર કરીને પોતાનો-સુનોદ છુપાવવા માટે તેને મારી નાખી હતી. પોલીસને આ બળાત્કારની ખબર એક મુલક ફેરીવાળાએ આપી હતી. તેને પણ બદમાશોએ ઘરની અંદર બાળી મુક્યો. આ ખૂનોના સંબંધમાં સાત બંધુને પકડયા છે.

x x x

દશમારી નામે ન્હાના ગામમાં અધરથંદ્ર મણામણની સ્ત્રી ચિનોદિની દાસીને એક રાત્રે કેટ-લાક મુસલમાનો જોરજુલમથી ઢપાડી ગયા અને તેના પર બળાત્કાર કર્યો. બીજા દિવસે સવારે તે સ્ત્રી ઘેર પાછી આવી. તેણે વિલાયતઅલી અને કરામતઅલી નામના બે મુસલમાન બદમાશોએ કરેલા અત્યાચારની બધી હકીકત કશ્લાજનક રાખ્દો-માં કહી સંભળાવી. તે બદમાશો પકડાતાં કોર્ટ દરેકને દશ દશ વર્ષની સજા કેદની સજા વસી.

x x x

લાહોરના રાયબહાદુર લાહા કુંબજિહારી ચાપરની પુત્રી પ્રેમવતીએ આ વખત પંતળ યુનીવર્સિટીની એમ. એ. ની પરીક્ષા હતિહાસનો વિષય લઈને સંમાન સહિત પાસ કરી છે. એ યુની-વર્સિટીની એમ. એ. ની પરીક્ષા પાસ કરનાર આ સૌથી ખેલો સ્ત્રી છે.

x x x

કલકત્તાની કોર્ટમાં નીચેનો મુકદ્દમા આબે-હતો:—

તા. ૧૧ મી ડીસેમ્બરની રાત્રે ત્રણ મુસલમાન તથા એક હિંદુ બદમાશ મળીને એક ૧૧ વર્ષની અનાથ બાલિકાને તમારો બતાવવાને બંધાને ગામની બહાર ઘડ મથા. ચારે બદમાશો દારૂના નિસામાં ચકચૂર હતા. એકાંત મેદાનમાં ખોખ્યા એટલે

બધાની પાપવૃત્તિ નશ્વર થઈ. બિચારી બાલિકાપર દરેક બદમાશે બળાકાર કર્યો. આ કુકર્મ જેટલી હદ સુધી ક્યુ' કે આખરે છાકરી બેહોશ થઈને મુંડા, જેવી થઈ ગઈ. આ વાતની પછી ખબર પડતાં ચારે જણને પકડવામાં આવ્યા. કોર્ટમાં જતા પહેલાં બે મુસલમાન આરોપીને જાલે બે બે વર્ષની અને ત્રીસને ચાર વર્ષની સખત કેદની શિક્ષા કરી એથિ આરોપી નિર્દોષ ઠરતાં તેને છાકરી મૂક્યા.

x x x

કાનપુર જીલ્લાના ફલેશનગરના રામધાર નામના પુરૂષની બિન્દો નામે ચૌદ વર્ષની પરણેલી પુત્રીને મૈકુ નામે પુરૂષ નસાડી લઈ ગયો હતો. તે બન્ને જણ મયુરામાં પકડતાં તેમને પોલીસ ઓફીસર લઈ જવામાં આવ્યાં ત્યાં છાકરીને જુદા જુદા માણસોએ સવાકશ પૂછતાં દરેક વખત જુદી હકીકત કહેતી હતી. આખરે તેણે કહ્યું કે 'મૈકુ મારો બાઈ છે અને મારે તેની સાથે જવું છે.' તેથી તેને સોંપવામાં આવી, અને રામધારને તારથી ખબર આપી. ત્રણ મહિના પછી સીયાતકોટનો પોલીસ હેડકોન્ટેબલ છાકરીને લઈને મયુરામાં વિધવાશ્રમના મંત્રી પાસે ગયો. તેની પાસેથી ખબર પડી કે મૈકુ તથા બીલ નજી આદમીઓ આ છાકરીને સીયાતકોટમાં વેચવા માટે લઈ ગયા હતા. તે પહેલાં તેમણે બીજા બે ચાર છાકરીઓને પણ વેચી હતી. પોલીસે ચારે માણસોને પકડ્યા છે અને તેમના પર કામ ચત્રાવવામાં આવ્યું છે. (ચાંદ)

x x x

ગુરદાસ બિલના સંબંધમાં સીપ સીઓને મતાધિકાર આપવામાં નથી આવ્યો, તે માટે અસંતોષ નહોતર કરવાને પ'બળમાં મેન્ટેન્સામરીમાં સીપ સીઓની એક સભા ભરવામાં આવી હતી. તે સીઓએ સરકારને વિનંતિ કરી હતી કે અમને પુરોવાની માફકજ મતાધિકારી જલદી મળવો જોઈએ. તેમણે એવો ઠરાવ કર્યો હતો કે અમને આ અધિકાર નહિ આપવામાં આવે તો અમે વધારે ખજમજાદ કર્યા કરીશું, અને ન્યારે તે મળશે ત્યારેજ સાંત થઈશું.

પછી ખર નામના ગામમાં રહેનાર હરિદાસી દેવી નામની એક સુંદર બ્રાહ્મણ કન્યાની માતા

માંદમીથી બેમાન થએલી સ્થિતિમાં હતી. આ તકનો લાભ લઈને કેટલાક દુષ્ટોએ ત્યાં આવીને બાલિકાને ફેસલાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો. તેની માતાની ચારવાર કરવા માટે તેની મારતીને બોલાવી લાવવાનું કહીને તેઓ છાકરીને સાથે લઈ ગયા. માતા ન્યારે સારી થઈ ત્યારે તેને ખબર પડતાં છાકરી માટે તેણે પોલીસને ખબર અજાપી આ બનાવને આજે ત્રણ વર્ષ થઈ ગયાં. એમ કહેવાય છે કે તે દુષ્ટોએ છાકરીને ખારીસાલમાં લઈ જઈને વેચી હતી. હમણાં તે વાતનો ભેદ જુલો થવાથી છાકરી તથા તેના ખરીદનાર બન્નેને પકડીને કોર્ટમાં આજ્યાં હતાં. ખરીદનાર જુદ પુરૂષ છે. તે કહે છે કે 'મે' છાકરી સાથે લગ્ન ક્યુ' છે. પણ છાકરી તે વાત કબૂલ કરતી નથી. અત્યારે તેને બાલિકા-વિદ્યાલયમાં મૂકેલી છે અને ખરીદનાર, પોલીસના કબજામાં છે. વધારે તપાસ ચાલુ છે. (ચાંદ)

x x x

રાયબરેલીમાં શ્રીમાતુ રાજ સર રામપાલ સિંહજીના પ્રમુખપણા હેઠળ જીલ્લા ડિવિડુસમાની બેઠક થઈ હતી. તેમાં એક વિધવાઆશ્રમ તથા એક અનાયાલય બોજવાને ઠરાવ થયો હતો. તેજ સ્થળે એ કામ માટે જગમગ રૂ. ૩૭૦ એકડા કરવામાં આવ્યા હતા. વધારે ફંડ એકઠું કરવા માટે ચાર કમીટીઓ નીમવામાં આવી હતી.

x x x

અમૃતસરમાં એક મેલારામ નામનો વેપારી હતો. બહારના દેખાવ પરથી એમ લાગતું હતું કે તે કાંઈ મોટા વેપારની આરતણું કામ કરે છે. પણ પોલીસને રાક પડવાથી તેના ઘરમાં જઈને તપાસ કરી, ત્યારે ખબર પડી કે તે હલકી નતિની સ્ત્રીઓને હંચી નતિની કહીને વેચવાનો તથા ખરીદવાનો ધંધો કરતો હતો. એ વાતની સાખીતી

આપનાર ઘણા કામળ એની પાસેથી નીકળ્યા. મોહારામને પકડ્યો તે વખતે ઘણી સ્ત્રીઓ તથા તેમને ખરીદનાર હાજર હતા અત્યાર સુધીમાં તેણે સંક્રાંતિ લગી તથા ચમર ભવની કન્યાઓને આકાષુ, ક્ષત્રિય તથા વૈશ્ય કહીને વેચી હતી આ વેપારમાંથી તેણે લાખો રૂપિયા એકઠા કર્યા હતા. વધારે તપાસ કરતાં માત્રમ પરચું કે હવર હિંદનાં લગભગ બધાં મોટાં શહેરોમાં તેની એજન્સી હતી; દરેક શહેર-માંથી તેના આડતીઆઓને પકડવામાં આવ્યા છે. (ચાંદ)

જ્યપુરમાં એક જદ્દ શેઠ નહાની કન્યાને પરણવા માટે આવ્યા વિવાહ કરાવનાર દલાલોએ તેમની પાસે ખૂબ પૈસા પડાવ્યા હતા કન્યા પોતાના કાકાને આશયે રહેતી હતી કાકાએ પણ ધનના લેાભથી વિવાહ નક્કી કર્યો હતો પણ કન્યાની માતાને પણ વિવાહ પસંદ ન હતો તેણે તથા સર્માં સળધીઓએ મળીને કાકા તથા વરરાજ બન્નેને આ લગ્ન ન કરવા સમજાવ્યા પણ એકએ માન્યું નહિ ત્યારે સગાસંબંધીઓએ એણે યુક્તિ રચી કે લગ્ન થુપથુપ કરવા છે એમ કહીને તેણે રચણ બદલી નાખ્યું વરરાજને નવી જગાએ બોલાવીને એક રોકડાને તેનો માથે પાછાથી દીધો. લગ્ન પછી રોડને ખજાર પડી ત્યારે તેમના કોધનો ખાર રહ્યો નહિ ! વિવાહ કરાવનાર દલાલ પર ક્રોધદારી કામ ચલાવવાનો વિચાર કર્યો પણ શોરોએ સમજાવ્યા કે એના તો કંઠથી વધારે ફાંટી યશે એટલે હાથ ધરીને બેસી રહ્યા ! (ચાંદ)

આજ મહિલા દિનકારિણી મહાપરિવહન વાર્ષિક અધિવેશન દરમિયાન બહુ ધામધુમથી થયું હતું. પ્રમુખસ્થાન મહાલીનાં રાણી સાહેબને આપવડા આવ્યું હતું, સી કુળવણીનો પ્રચાર, વિધવાઓને સહાય કરવા વિષે તથા એવી બીજી બાબતો પર મદદરવા કરાવ કરવામાં આવ્યા હતા.

જનકિયા નામની સ્ત્રીએ પોતાના છ વર્ષના બાળકને દાણીનાના લેાભથી મારી નાખ્યું ! બાળક મરી વ્યથા તેના ધરણુભાષી પોતાને મટિ નવાં ધરાવી શકાય તે માટે તેણે આમ ક્યું ! તે સ્ત્રી

પર કોર્ટમાં કેમ ચાલ્યો અને જજે તેને ફાંટીની સજા કરી (ચાંદ)

દરોહીનાં યાદવ કુટુંબોમાં એવા રીવાજ છે કે જ્યારે કન્યાનો વિવાહ થાય ત્યારે તેને નીચું સુખ સખીને સુવાહવામાં આવે છે, એટલે એનાથી કાંઈ મોટું ભેઈ શકાય નહિ. પછી વેશ્યાને બોલાવવામાં આવે છે. તેણે સુખ ભેગા પછી કન્યા બીજા બધાંને ભેઈ શકે છે. આઈ કારણ એણે બતાવવામાં આવે છે કે વેશ્યાનું સુખ ભેગાથી કન્યાનું સૌભાગ્ય અખંડ રહે એવી માન્યતા છે.

યુરોપ

મિસ રહેલ નામની અંગ્રેજી યુવતી ફ્રેંચી ચલાવે છે, કપડું વણે છે, ખાદી ખેંચે છે અને ફ્રેંચી ગીતોનો પાઠ કરે છે. એક વખત તેણે કાસનાં પ્રખ્યાત લેખકની લખેલી કાપડી વાંચી આ વાંચીને તે રોમાં રોંગ્રોડને મળવા માટે સ્વિટ્ઝર્લેન્ડ ગયો, તેમણે મિસ રહેલને મદાત્મા મોઢી-છત્રી હકીકત પહીં અને તેમને વિષે ચોતે લખેલ પુસ્તક આપ્યું. આ પુસ્તક વાંચ્યાથી તે યુવતીનો વિચારમાં ફેરફાર થયો, પછી તેણે લ્યુગેરીયા અને મોડર્ન રીવ્યુના પાઠકા અંગે મળ્યા. અને તે વાંચ્યા પછી ગીતાનો અભ્યાસ કર્યો આથી ગાંધીજી પછી તેની અહા વધી. તેણે ફ્રેંચી ફેરવવા મોકલેલ પોતાના કાતેલા સુતરનું કપડું વણ્યું છે. તેણે માંમાંદાર તથા દારૂનો ત્યાગ કર્યો છે. હવે તેને હિંદમાં આવવાને સત્કારવામાં રહેવાની દુન્યા છે. આ દુન્યા તેણે મોંઘીં અને વણ્યા છે. પોતાનું જીવન મનુષ્ય તત્ત્વની સેવા કરવામાં ગાળવાની તેની હોમ છે. હિંદુ સ્વામીની ભાષા પણ તે શીખે છે.

એસ્ટનહેમ (ઈંગ્લેન્ડ) માં સાળાની મુખ્ય શિક્ષિકાઓના મંડળની એક સભા ભરવામાં આવી હતી. તેમાં એવા કરાવ હતા કે માધ્યમિક સાળાઓમાં કન્યાઓને હાલના જમાનાને અનુસરતું આરોગ્યનું શિક્ષણ આપવું.

અમેરિકામાંથી યુરોપના ઘણા દેશોની સ્ત્રી-જોએ એકઠી મળીને તા. ૧૫ મી જુલાઈથી વેન્સલી (ઈંગ્લેન્ડ) માં સ્ત્રીઓની એક પરિષદ ભરી હતી. તે ખુલ્લી મૂકવાની ક્રિયા ના. હવેસ ઝાંદ યોગને હાથે થઈ હતી. સ્ત્રીઓની ઘણી સંસ્થાઓએ આમાં ભાગ લીધો હતો. ત્યાંની સ્ત્રીઓના વિવિધ ઉદ્યોગની તપાસ કરવી એ આ પરિષદનો હેતુ હતો. વિદ્યાન ઉદ્યોગ અને લોકહિતના કાર્ય સાથેના સ્ત્રીઓના સંબંધ વિષે બાપણો ચર્ચા હતી. ચંત્રકળા, રસાયણ, પુસ્તાત્ત્વ, વેપાર, વીજળીનું કામ, ચલકળા વગેરે વિષયોની ચર્ચા ત્યાં થઈ હતી, ત્યાંની સ્ત્રીઓ હવે આ બધી બાબતોમાં પ્રવૃત્ત થઈ છે.

× × ×
વહરસ વીમેન્સ ફિરચન ટેપરસ રુની-અન (દુનીયાની ખિસ્તી સ્ત્રીઓનું મઝનિયેધક

સાધમ હાનુમ (સ્ત્રી વેશમાં).

મંડળ)નીએક પરિષદ તા. ૨૦ મી જુનથી એડિનબરોમાં ભરવામાં આવી હતી. તેમાં ઘણા બાપણો તથા મેળાવડા થયા હતા.

× × ×
આયર્લેન્ડમાં જોસફ કીઓગ નામના એક સીટાથર યજ્ઞેષ્ઠા બેક મેનેજરની પુત્રી મિસ કીઓગે ઉપ્લીનના સ્ટોક એક્સચેન્જ (શેરબજાર) મંડળના સભાસદ થવાની અરજી કરી છે. ત્યાંના પુરૂષ સભાસદોમાં આ અરજી રવીકારવા બાબત મતભેદ પડ્યો છે. ત્યાંની કેટલીક સ્ત્રીઓએ એકઠી થઈને એવી ધમકી બાબતી છે કે મિસ કીઓગને

આ મંડળમાં નહિ હાખલ કરવામાં આવે તો અમે સ્ત્રીઓનું જુદું સ્ટોક એક્સચેન્જ મંડળ કહાડીશું. ગરજનો શો જવાબ દેવામાં આવે છે તેની સાહે આતુરનાથી જવાબ છે.

× × ×
બર્લિનની મેશનલ કોન્સિસ ઓફ વીમેન તરફથી સ્ત્રીઓને શારીરિક શિક્ષણ આપવા બાબત વિચાર કરવા મટિ એક પરિષદ ભરવામાં આવી હતી. સ્ત્રીઓને ફૂટબોમાં તથા બહેર જીવનમાં જે કામ કરવું પડે છે તેને મજા તેમનું શારીરિક બળ કેવી રીતે વધારવું તે વિષયની ચર્ચા કરવામાં આવી હતી. કોન્સિડીનાયલથી ' કોનીકવનિસ બજાર પત્રી

સાધમ બે. (પુરૂષ વેશમાં).

બાપણે છે કે અશક્તિઓની કન્યાશાળાની ૨૧ વર્ષની હમરની વડી શિક્ષક સાધમ હાનુમ હમણાં પુરૂષ બની ગઈ છે. ગયાં ચાદ વધંથી તેના શરીરપર પુરૂષના અવયવોનો પિકાસ થવા માંડ્યો હતો. આથી તેણે હજન ક્યું નહોતું. આખરે તેને હાડીમુઠ ઉગવા માંડ્યાં અને હવે તેનો અવાજ પુરૂષ જેવો થયો છે. આથી તેને તપાસવા મટિ તા. ૧૩ મી જુને એક હાજારી કમિશન બેઠું. તેના શરીરને બરોબર તપાસવામાં આવ્યું અને તેને પુરૂષ હોવાનું પ્રમાણ પત્ર આપવામાં આવ્યું તે પછી તેણે પુરૂષનો વેશ ધારણ કર્યો. (ન્યુએ ચિત્ર

પ્રથમ વિચારે આ વાત તદન અસંભવિત લાગે છે. પરંતુ એમ હોય શકે આ વ્યક્તિને જન્મથી સ્ત્રી કે પુરુષ એક જાતિના ખાસ લક્ષણ નહિ હોય તેથી તેને સ્ત્રી માનવામાં આવી. પછીથી કેમર વધતાં તેનામાં પુરુષના અવયવોનો વિકાસ થયો હોય.

તુર્કસ્તાનના લશ્કરમાં સ્ત્રીઓએ ભાગ લેવા માંડ્યો છે. આખી દુનીયામાં એ એકજ દેશ એવો છે કે જેની સેનામાં બે સ્ત્રીઓને કેન્દ્રીની પદવી મળી છે, અને કાપોરલથી નીચેની પદવી પર એક સો સ્ત્રીઓ છે.

તુર્કસ્તાનમાં સ્ત્રીઓ નવા નવા ધંધામાં દાખલ થતી જાય છે. એંગોરાના એરોપ્લેનની વ્યવસ્થા કરનાર મંડળે ત્રણ સ્ત્રીઓને એરોપ્લેન ચલાવવાનું કામ શીખવાની રત્ન આપી છે.

ક્રાન્સમાં હાલ વીસ લાખ સ્ત્રીઓ બાળકને જન્મ આપી રાકે એટલી વયની છે. પરંતુ મહા-યુદ્ધમાં અસંખ્ય પુરુષોની હતલ થઈ જવાથી આ સ્ત્રીઓ લગ્ન કરી શકતી નથી. ડૉ. પૉલ કન્ટ કહે છે કે આ સ્થિતિ ચાલું રહેશે તો વીસ વર્ષમાં કેંચ પ્રજનો નાશ થશે. હાલ પુરુષો કરતાં સ્ત્રીઓની સંખ્યા એક કરોડ પચાસ લાખ વધારે છે. ક્રાન્સની સ્થિતિ સુધારવા માટે બે ઉપાય ગ્રંથવવામાં આવ્યા છે. (૧) કેંચ સ્ત્રીઓએ પરદેશી પુરુષો સાથે લગ્ન કરવાં અથવા (૨) ચોટા સમય સુધી પુરુષોને એકથી વધારે સ્ત્રી સામઘી પરણવાની છૂટ આપવી. ડૉ. કન્ટ આ બંને ઉપાયને નાપસંદ કરે છે. કે એક સ્ત્રીનો નિર્વાહ કરવાજ આ જગાનામાં મુશ્કેલ પડે છે તો વધારેનો કેયી રીતે કરવો ! તેઓ એક નવો ઉપાય સૂચવે છે. તે એ છે કે લગ્નની સરસ્થા બંધ કરવી, અને તેને બદલે સ્ત્રીઓએ પરાયા પુરુષના સમાગમથી સંતાન ઉત્પન્ન કરવા. તે બાળકોને હુદરવાનો ખર્ચે રાજ્ય તરફથી આપવો. આવાં કુટુંબમાં પિતાનું અસ્તિત્વ હોતું નથી. માતા અને બાળકોનું જ કુટુંબ બની રહે છે. દરેક બાળકના જન્મ વખતે સારું ધનનામ મળતું જોઈએ.

સ્પેનની કોર્ટમાં ઍરિસ્ટરનો ધંધો કરનાર પ્લેલી સ્ત્રી સિનોરિયા વિન્ડોરીઆ કેન્ટ નામે છે.

તેણે એક ખૂનના મુકદ્દમામાં આરોપનો બચાવ ઘણી આરી રીતે કર્યો હતો. આ બાબત મેડીડનાં પત્રોમાં તેની બહુ પ્રશંસા થઈ હતી.

સ્પેનમાં વેલેન્સિયામાં એક જોડું લગ્ન કરવા માટે દેવળમાં આવ્યું. તે વખતે કન્યાએ એવો પોશાક પહેર્યો હતો કે તેની છાતી, ગરદન તથા આખા હાથ તદન મુક્ત હોવાતા હતા. આ જોઈને પાદરીએ તેને અમર્યાદિત પોશાક પહેરવા માટે કપડા આપ્યા તથા લગ્ન કરી આપવાની ના કહી તેથી જોડું પરસ્પરા વચ્ચે પાછું ગયું.

આફ્રિકા.

ઈટલમાં પરદાનો દીવાજ દમણાંજ બંધ થવા માંડ્યો છે. મેડમ હોડા ચરાવી પાશા નામની સજારીએ દેશને સ્વતંત્ર બનાવવા માટે ધણે પ્રયત્ન કર્યો છે. ત્યાંની સ્ત્રીઓ માટે તેણે એક સ્થાપના કરી છે. રાજકુટુંબની સ્ત્રીઓ પણ એમાં દાખલ થઈ છે.

નાઇજરીયાની (આફ્રિકા) સ્ત્રીઓએ સરકારને એક ચિનતીપત્ર મોકલ્યું છે, તેમાં પોતાના દેશની સ્થિતિ વિષે ઘણી ફરીઆદો લખી છે, તે સંસ્થાનમાં સ્ત્રીઓને રાજગાર મળતો નથી; લોકોનાં ધરની સ્થિતિ ખરાબ છે; અનીતિ અને મઘપાનને કોઈ અટકાવતું નથી; પૈસા ખાતર આ દેશમાં મઘાપાનને ઈજ્જત તરફથી હતેજન મળે છે, પગલ કોમેલે કેળવણી મળતી નથી, વગેરે. આ ચિનતીપત્રના ગવનરે આપેલા કતરથી સ્ત્રીઓ ઘણી નિરાસ થઈ છે. સ્ત્રીઓની ફરીઆદો વાળખી નથી એમ તેમણે જવાબમાં કહ્યું હતું.

અમેરિકા.

ટ્રેઝરમાં સ્ત્રીઓ માટે નવો વેપાર નીકળ્યો છે. ત્યાં સ્ત્રીઓના દૂધની ડેરી નીકળી છે. તદ્દરત નિર્બીસની સ્ત્રી પોતાના બાળકને ધવડાવતાં બચે તે દૂધ ત્યાં જઈને વેચી શકે છે, વીજળીના સંચારથી તે સ્ત્રીઓ દોહવાઈ જાય છે. એ દૂધ પાંચથી આઠ આને અઘોળ વેચાય છે. બાળકો વાળી ગરીબ સ્ત્રીઓને દૂધ મફત આપવામાં આવે છે. કેટલીક સ્ત્રીઓ ત્રણ બાળકને પોષી શકે એટલું દૂધ વેદા કરવી હતી. એમ કહેવાય છે કે ૧૯૨૩ માં એક બાઈએ આ વેપારમાં ત્રણ હજાર રૂપિયા

મેળવ્યા. બીજીએ ૧૪ માસમાં ૩૫૦૦ કપીઆ મેળવ્યા, અને એક ઘર બાંધ્યું.

x x x

ચિકિત્સા ખેડેલી વખત એક સીની નીમ-
તુંડ કાચદાની કોટમાં કરવામાં આવી છે. તેનું
નામ નિનેરીયા બેવિયા લેલેંબુદીશ છે.

ઑસ્ટ્રેલીઆ

ઑસ્ટ્રેલીઆની લેજિસ્લેટીવ એસેમ્બલીમાં
જંગલખાતાના મલ્લરના પ્રતિનિધિ તરીકે મિસ
મેરી એલીસ હોલમેનની ચુંટણી સર્વાનુમતે
યક છે. એ જગ્યાએ પહેલાં એના પિતા હતા તેના
મૃત્યુ પછી મિસ હોલમેનની ચુંટણી થઈ. આ
શ્રીની વય ૩૨ વર્ષની છે, અને ૧૯૧૧ ની સાલથી
તે તેના પિતાની એલીસમાં કામ કરતી હતી તેને
સંબોધનું સાક્ષી જ્ઞાન છે અને તેણે ધર્મદા જલસા
પણા કર્યા છે.

x x x

ઑસ્ટ્રેલીઆની શ્રીઓની હીલચાલમાં સૌથી
મુખ્ય ભાગ લેનાર સત્તારી રોઝ સ્કૅટ મરણ
પામી છે. તેની ઉંમર ૭૮ વર્ષની હતી શ્રીઓના
મતાધિકારની ચળવળમાં તેણે આગળ પડતો ભાગ
લીધો હતો, અને તેમાં આખરે વિજય મેળવ્યો
હતો. મલ્લર શ્રીઓની સ્થિતિ સુધારવાનો તથા
કારાગૃહોમાં સુધારો કરવાનો તેણે ઘણો પ્રયત્ન
કર્યો હતો.

x x x

મેલ્બોર્નની આગલતમાં મીસીસ ચેલિંગ્ટન
નામની શ્રીને ન્યાયાધીશ તરીકે નીમવામાં આવી
હતી. આ જગ્યાએ કામ કરનાર તે પ્રથમજ શ્રી
હતી.

x x x

ન્યુ સાઉથ વેલ્સમાં મીસીસ મેરીસને ખેડેલી
શ્રીબેરીસ્ટર તરીકે પ્રેક્ટીસ કરવા માગી છે. તેની
વકીલશક્તિ સારી છે, અને શ્રીઓને શહેરી
તરીકેના હક સમજાવવામાં તે ઘણું સાક્ષી કામ
કરે છે.

‘કોઈ’ એક પ્રતિષ્ઠિત કુટુંબનો શેઠ, અને લેનો મુનિમ કોષ જાહેર રસ્તા ઉપર પગ-
પાળા જતા હતા. તેવામાં કોઈ દારૂગીઆએ શેઠની પાધડી પાડી નાંખી. શેઠ નિરભિમાની
હતા. તેથી તેમણે તે પાધડી ખંખેરીને માથે મૂકી, પણ લેહમના મુનિમે “ પ્રતિષ્ઠાને હાનિ
કરવા માટે ” તે દારૂગીઆ ઉપર કેસ માડવાની શેઠને હરકેરણી કરી. લેહના આગ્રહને વશ
થઈ શેઠને તે પ્રમાણે કરવું પડ્યું.....દરવેલી મુદતે ત્રણ જણ કોર્ટમાં હાજર થયા;

ન્યાયાધિશ (દારૂગીઆ તરફ આંગળી કરી)—“ શેઠ, તમારી આ શખ્સે પાધડી
પાડી નાંખેલી કે ? ”

શેઠ—“ જી ના. મ્હારી પાધડી તો મ્હારા મુનિમે જ પગલી નાંખાવી છે. કારણ કે
અત્યાર સુધી હું, આરોપી, અને મુનિમ, એટલાજ એ વાત મણુતા હતા.
પણ હવે તો એ વાત આપ, અને આખી કોર્ટ સાંભળશે. આમાં મ્હારી
પ્રતિષ્ઠાને પકડો પહોંચાડનાર કોણ ? ”

“ નવયોગ ”

સમાલોચના.

સુશીલાના પત્રો:—સંપાદક તથા પ્રકાશક શ્રી.
અમિતલાલ જેવંદ શાહ. મુદ્રક ૩. ૧-૪-૦

ગુજરાતી સાહિત્યનાં કેટલાંક અંગ હજી એવાં છે કે જે માત્ર હાલના ધડાવા માંડવાં છે; પત્ર-સાહિત્યનો આમાના એક અંગમાં સમાવેશ થાય છે. ગ્રેમીઓ અથવા મિત્રોની વચ્ચે લખાએલા પત્રો-“સુશીલાના પત્રો” ને આનન્દ સહિત આવકાર આપવો ધટે છે. આ પુસ્તકની પ્રસ્તાવના સૌ. ખેડેન દીલાવતીએ પત્રલેખનનું બારિક પૃથક્કરણ કરીને સુંદર ભાષામાં લખી છે. આ પુસ્તકના ચોખ્ખા ઉપરથી લખાયા નથી પણ અંદરના કેટલાંક સીએ ચોતાના પતિ ઉપર લખેલા પત્રો છે એક ગુજરે યુવતિ ચોતાના પતિને મિત્રાવધી કાચ લખે અને એમાં વિના સંકોચ ચોતાના સમાજસુધારા વિધેના વિચારો અંગે તે લેખને આનંદ થવા વગર કેમ રહે ? “સુશીલાના પત્રો” વાંચતાં આપણને સ્પષ્ટ જણાય છે કે હિંદુસમાજની અધમરિયતિ, દુષ્ટ અને દૂર દુરિઓ તથા સ્ત્રીઓનું સમાજમાં સ્થાન વગેરે લેખને સુશીલાનું લોહી ઉઠાવતું હતું ચોતાના પત્રો દ્વારા દર્શાવેલા વિચારો ઉપરથી લાગે છે કે સુશીલા એ એક કેળવણી તથા સુધરેલા વિચારવાળી યુવતી હતી. બીજા એક વિચાર આ પત્રો વાંચતા હૃદયને છે અને તે એ કે સુશીલા તરતની પરણેલી હતી છતાં એને સામાજિક પ્રશ્નો વિશે ચર્ચા કરવા સિવાય બીજું કંઈ પતિને લખવાનું નહિં હોય ? બીજા એક ખામી એ લાગે છે કે સુશીલાએ ચોતાના પત્રોમાં ‘વિમળા’ ની તથા ‘શાન્તા’ ની વાતને લેખે તે કરવા બદલે રથાન અને મદદર આપ્યું છે. પતિ પત્નીના મનોમોમાં બીજા માણસો વિશે કંઈ લખાવું જોઈએ નહિં એમ કહેવાનો હેતુ નથી. પરંતુ આદિ-યાં તે લગભગ બધાજ પત્રો વિમળા અને શા-

ન્તાની કથાથી બરેલા છે એમ કહી શકાય એમ છે. આ પત્રોની ભાષા સાદી અને સરળ છે. અને પત્રો લખવામાં એક નવતની બિત્તી કલા વાપરી છે કે બીજી વાંચનાર રસપૂર્વક એક પછી એક સર્વ પત્રો વાંચી શકે છે.

રદીઆળી રાત:—સંપાદક શ્રી. હવેરચંદ મેઘાણી. પ્રકાશક: શ્રી અમૃતલાલ દલપતરામ શેઠ મુદ્રક: ૩. ૦-૮-૦.

શ્રી. હવેરચંદ મેઘાણી હુંક સમયમાં ગુજરાતી સાહિત્યક્ષેત્રમાં નવપ્રીતા અને લોકપ્રિય થઈ ગયા છે. એમની “કુરુબાનીની કથાઓ” અને “સૌરાષ્ટ્રની રસધાર” એકે અવાજે વર્ણવાઈ રહી છે. “રદીઆળી રાત” એટલીજ પ્રસાસને પાત્ર થઈ પડશે એ વાત નિરાસ્ય છે. લોકગીતોનો આ સંગ્રહ તૈયાર કરીને એમણે ગુજરાતના રસિક વાચકવર્ગની ઉત્તમ સેવા બજાવી છે. પુસ્તકની શુદ્ધતામાં સંગ્રહકે લોકગીત વિશે સહિષ્ણુતામાં પણ સરસ રીતે પરિચય કરાવ્યો છે. એ પરિચયની અંદર નવાં લોકગીત કોણે કોણે ગાયાં હતાં તે વિશે ઉપરથી માલીતી આપી છે. ત્યાર પછી સ્ત્રીઓનાં ગીતો તથા રાસગા વિશે થોડું લખ્યું છે. એ રસબરપૂર રાસગા ગાનારી સ્ત્રીઓનાં ખેરવેશનો પણ સુંદર ચિત્રાર આપવો સંગ્રહકર્તા થોડકા નંથી. નવરાત્રિમાં જે માથે ગરબો લેવાનો રિવાજ છે તેને વિશે પણ બે બોલ કલા છે: શ્રી મેઘાણી એ લખે છે. “માંડીના એક નાનકડા ને નછવાં વાસણમાં દીવાના પ્રકાશને મૂત્રી દેવો ‘એ! પછી સો સો છિદ્રો વાટ એનાં કિરણો રમતાં મેલવાં, ઘામેર ફરતી તેજ અને કાયાની ભળાઓ છવાઈ નથ ! પ્રકાશનાં નહિં મોતી પરાવાઈને ગાડીયા ચંદરવા પાથર્થા હોય ! કિરણોની કંઠી રમણીય કુલદંત્રી ! અને એ ગરબો ચોતાને માથે મૂકીને કન્યાઓ ન્યારે ચાલે ત્યારે તે પ્રત્યેક માથા ઉપર અકકે આકાશ ખડું થાય.” ગરબાનું

કેવું આજેનું અને સુંદર ચિત્ર સંગ્રહકે અધિષ્ઠાં આપ્યું છે !

“ રત્નીયાળી રાત ” ના ચાર વિભાગ પાડી નાંખ્યા છે ખેલો “ દારૂત્ય ” બીજો “ કુટુંબ સંસાર, ” ત્રીજો “ ઇતિહાસ ” અને ચોથો “ રમકડાં ” ખેલો વિભાગમાં દરેક પત્રિકા જીવનનાં વિધિવિધ ચિત્રો આપ્યાં છે: કાંઈક ગીતમાં પત્ની-પેલો પતિ વર્ણવ્યો છે તો કાંઈકમાં સ્વામીપત્ની જીવું વર્ણવે છે. પતિપત્ની વચ્ચેની ન્હાની ન્હાની તકરારો, રીસામણાંમનામણાં વિગેરેનાં ગીતો પણ આ વિભાગમાં જોવામાં આવે છે. “ ક્યાં રમી આવ્યાં ” એ ગીતમાં સખીઓ ભેગી થઈને પ્રેમપેલો સખીની જે ભતની મીઠી મરહરી કરે છે અને તેના જે હડાક જવાબ પેલી સખી આપે છે તેવીજ મરહરી અને ખોટા ઉત્તર વર્ણવતા અનેક મ્લોકો. સંસ્કૃતસાહિત્યમાં નજરે પડે છે તે ઉપરથી એમ લાગે છે કે સંસ્કૃત મ્લોકો આમા અતુકરણ હોયું જોઈએ. “ શાની દોળ્ય ” એ ગીતમાં સ્વામિના સોટા ખાઈને પીયર ગયેલી સ્ત્રીને એની ભાભઈ સોટાનું કાચુ પૂછે છે, ત્યારે સુલ-ક્ષણી નારી સ્વામીનો દોષ ઠાંકવા બનાવડી ખુંલાસો આપે છે. આપણા વીસમી સદીમાં વસનારા માણસોનાં-મન ઉપર સ્વામીભક્તિ કે સ્ત્રીહૃદયની વિશાળતા બહુ હીની છાપ પાડતાં નથી. પરંતુ આપણને તો એમ યાદ છે કે એવા દુષ્ટ પતિ માટે શા સારું આવેા પૂજ્યભાવ હોવો જોઈએ ? માન માટે અધાણ્ય એવા પતિઓનાં વખાણો કરી કરીનેજ સ્ત્રીઓએ પુરૂષોને બગાડી નાંખ્યા છે. બીજા “ કુટુંબ સંસાર ” ના વિભાગમાં હિંદુ કૌટુંબિક-જીવનના જુદા જુદા અને આજેનું વિતાર આપ્યા છે. આમાં સંયુક્ત કુટુંબમાં રહેલી દેવાણી જેઠાણી વચ્ચેનો વાદ, દીવેરભાગ્ય વચ્ચેનો હાસ્યવિનોદ, બાબીનાં રહેણાં, નણુંદબાણી વચ્ચેની તકરાર અને સાસરીયામાં વહુના દુઃખ વગેરે બહુ સરસ રીતે વર્ણવ્યાં છે. “ નણુંદબ પદેણાં ” નામના ગીતમાં બાર બાર વરસે બાઈને ઘેર આવેલી બહેનનો બાબીએ દરેકો તિરકાર હાસ્ય રસ ઉપજાવે એવો છે. “ ઇતિહાસ ” ના વિભાગમાં છેક સંસ્કૃતપાઠીની કથાથી માંડીને તે સમસ્ત દેશના ઇતિહાસની કથાઓ અને ન્હાનાં ગામડાનાં

વીરવીરાંગણોનાં પરાક્રમની કથાઓનાં ગીત છે; બીનાં સમયમાં દરેક ગામમાં, વીર-પૂજનને કેટલું મહત્ત્વ આપતું હતું તે આ ગીતો ઉપરથી જણાય છે.

છેલ્લા “ રમકડાં ” નાં વિભાગમાં ગાંભીર્ય વિનાના તથા બહુ હાડા અર્થરહિત એવા રાસડા મૂક્યા છે. સ્ત્રીઓ ત્યારે બીજા ગંભીર રાસડા ગાઈને થાકે ત્યારે જે ભતના રમતથી ભરપૂર અને નિર્દોષ આનંદ ઉપજાવે એવા ગરળા ગાવામાં આવતા તેના અર્થ નમૂના આપ્યા છે.

સીતા:—લેખક શ્રી. લીળાભાઈ પુરુષોત્તમ બ્યાસ. “ બાળક ” કાર્યાલય-ગોધરા. મૂલ્ય: રૂ. ૧-૦-૦.

બાળકો માટે આ ન્હાનું સરખું પુસ્તક બહુ ઉપયોગી થઈ પડે એવું છે. સીતાના જીવનચરિત્રમાં હવે નવું કહેવાનું કંઈ ના હોય; પરંતુ નવી રીતે લેખક ધારે તો ઘણું કહી શકે; એ વાતની ખાત્રી આ ચોપડીના લેખક આપણને કરાવે છે. સારી, સરળ અને બાળકોને રસ પડે એવી શૈલીમાં આ પુસ્તક લખાયું છે. વળી તે ઉપરાંત પુસ્તકની અંદર દરણાર સારાં ચિત્રો મુકીને બાળકોને તે વધારે આકર્ષક લાગે એવું બનાવ્યું છે. મહાભારત અને રામાયણમાંથી વાર્તા રૂપે દરેક આદર્શ પાત્રોનાં ચરિત્રો આ પ્રમાણે આપવામાં આવે તો બાળકો માટે બહુ ઉપયોગી થઈ પડે.

શ્રી. શિવાજી ઇતિહાસ:—અનુવાદક ડાહ્યાભાઈ રામચંદ્ર બહેતા પ્રસિદ્ધ કર્તા. સરખું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય તરફથી કિશુ અખંડાનંદ. મૂલ્ય: રૂ. ૨-૪-૦.

શ્રીયુત કૃષ્ણાજી અર્જુન કેળુસ્કરના મરાઠી ગ્રંથનો આ એક અનુવાદ છે. હિંદુસ્તાનના ઇતિહાસમાં મરાઠાઓનું નામ અમર કરી જનાર મહા પ્રતાપ-શાળી રાષ્ટ્રીય વીર શિવાજી મહારાજનાં અદ્ભુત પરાક્રમેણું સચિત્તર વર્ણન કરે એવા એક જીવન-ચરિત્રની જે ખોટા ખેત્રાં હતી તે આ ગ્રંથે પૂરી પાડી છે. મહાપુરૂષોનાં જીવનચરિત્રોની આવશ્યકતા વિશે હવે લંબાણથી લખવાની જરૂર છે નહિં. તો પણ એટલું તો કહેવુંજ પડશે કે હજી જોઈએ તેટલી સંખ્યામાં સારાં જીવનચરિત્રો આપણી ભાષામાં લખાયાં નથી. સરખું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલયે એ ન્યૂનતા પૂરી પાડવા માટે સારો

પ્રયાસ કર્યો છે અને તે માટે શુભરાતી વાયક-
વર્ગ તેનો આભારી છે. આ ગ્રંથની અંદર શિવાજી
મહારાજની બાહ્યાવસ્થાથી માંડીને તે છેક
અંતકાળ સુધીની બધી જાંઠી ઇતિહાસથી
અને ઇતિહાસનાં સત્યને અવલંબીને લખાઈ છે. આ
ચરિત્રમાં મહારાજ શિવાજી એ એક કેવી અસા-
માન્ય બ્યક્તિ હતો તેમજ દેવા અસાધારણ
સામર્થ્યથી તેમણે મુસલમાન બાદશાહો સહામે
ટકર ઝીલી હતી અને કેવી નેપુણ્યથી એમણે
સ્વરાજ્યની સ્થાપના અને બ્યવસ્થા કર્યા હતાં તે
વિસ્તારપૂર્વક આલેખાયું છે. આ ગ્રંથની બીજી
એક વખાણવા લાયક બીજી એ છે કે એમાં દેશી
અને પરદેશી લેખકોના શિવાજી વિષે લેખોનો
ન્યાં ન્યાં હત્તર આપવાની જરૂર જણાઈ ત્યાં ત્યાં
શોકાંખા સબ્દોમાં ઉત્તર આપીને સત્ય શું છે તે
બતાવી આપવાને પ્રયાસ કર્યો છે. આ પુસ્તક સારી
અને સહેલી ભાષામાં લખાયું છે એટલે વિદ્યાર્થીઓને
થણ તે વાંચવું કઠણ પરે એમ નથી. પુસ્તકની
એક ખાખી બતાવ્યા વગર ચાલે એમ નથી અને
તે એ કે એની અંદર મૂકેલાં ચિત્રો બહુ અસતો
પ્રકારક છે. આવાં ચિત્રો મુકવાં તેનાં કરતાં ચિત્ર
ભરની ચોપડી રાખવી એ વધુ સારું છે.

મહાન સમ્રાટ અકબર:—અનુવાદક શ્રી
મોમજી હરજીવન પરીખ-પ્રકાશક: સસ્તું સાહિત્ય
પર્થક કાર્યાલય મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦.

શ્રીયુત બંકિમચંદ્ર લાહિરીના મૂળ જંગાળી
પુસ્તકનો આ એક અનુવાદ છે સહેનસાહ
અકબરના જીવનના આજ પહેલા કેટલાક પુસ્તકો
સદાર પણ ગયાં છે તેથી કોઈકને કહાય આ પુસ્તક
મીનજરૂરી છે એમ લાગશે પરંતુ મહા મુશ્કેલીનાં
જીવનચરિત્રો એક કરવા વધારે લખાય એજ
કચ્છવા ભગ છે કેમકે જુદા જુદા લેખકો જુદાં

જુદાં દ્રષ્ટિબિન્દુથી જીવનચરિત્ર લખે એટલે
વાચકને દરેક ગ્રંથમાંથી કંઈક ને કંઈક નવું
જાણવાનું મળે, અને ચરિત્રનાયકના જીવનનું
અન્વેષણ વધારે સારું થાય. આ ગ્રંથ રચવામાં
મૂળ લેખકને એક હેતુ હિંદીઓમાં રાષ્ટ્રીય ભાવના
જાગૃત કરવાનો હોય એમ લાગે છે. મહાન અક-
બરના સમયમાં ભારતવર્ષની કેટલી ઉન્નતિ
થયેલી હતી, તે વખતે ભારતનું ગૌરવ કેવું
ઉત્તમત્વ અને મનોહર હતું તેનો આગ્રેહુબ ચિતાર
દોરીને લેખકે બતાવી આપ્યું છે. વળી અકબરની
સાસનનીતિ વિશે એક લાંબું પ્રકરણ આ ચોપડીમાં
મુક્યું છે; તેની અંદર તે વખતના ન્યાય, ખેતી-
વાડી, મહેસુલ, બીજા કર, પોલિસ, ધનમંડાર,
બંદોબાસ, કેળવણી વિગેરે ઘણા વિષય ઉપર લખ્યું
છે. આ પ્રકરણની અંદર સમ્રાટ અકબર રાજનીતિ-
દ્વારા ભારતવર્ષનું કેવું મહાન કલ્યાણ સાધવાની
ઉચ્ચ આશા રાખતો હતો તે વિસ્તારથી જણાવ્યું
છે ત્યાર પછી એક પ્રકરણ અકબર બાદશાહની
ધર્મનીતિ વિશે છે અને બીજું એક પ્રકરણ તેની
સમાજ નીતિ વિશે છે. સમાજનીતિના પ્રકરણમાં
હિંદુ અને મુસલમાન વચ્ચે એકતા સ્થાપવાનો
ભગીરથ પ્રયત્ન અકબરે કર્યો હતો તેમજ તેમાં
એ ધણે ગંદો સંદેહ થયો હતો તે બતાવ્યું છે.
અકબર બાદશાહના સમયના હિંદની અને દક્ષિણી
આપણી સ્થિતિનો, આ પુસ્તકમાં ઠેકાણે ઠેકાણે
સરખામણી કરે છે. આ એક ઐતિહાસિક પુસ્તક
છે છતાં તે શુષ્ક નથી લાગતું; પરંતુ નવલકથા
જેવું રસિક લાગે છે. લેખકની શૈલી મધુર સિંધ
અને અસરકારક છે. કાશ્મીર વિશેના પ્રકરણમાં
તો ભાષા બહુજ સુંદર છે અને બહુ “કાદમ્બરી”
માંથી કોઈક રમણીય પ્રદેશનું વર્ણન વાંચતાં
હોઈએ એવો ભાસ થાય છે.

સૌ. સાદામિતી ગ. મહેતા (બી. એ.)

નાંધ.

“ ગુણસુંદરી ”ના બીજ વર્ષનો આ હલ્લો
અંક છે. આ માસિકે બે
“ ગુણસુંદરીનું ” વર્ષ પૂરાં કર્યાં છે. તેટલા
બીજું વર્ષ: સમયમાં તેણે ગુજ-
રાતની કેવી સેવા કરી

છે તે વાંચકોએ વિચારવાનું છે. મયા પાંચ
મહિનાથી તંત્રીપદ અંગે માથે લીધું છે. તેટલા
વખતમાં જેમણે આ માસિકમાં અગાઉ કરી ન
લખ્યું હોય એવા લેખકોનાં લખાણ પ્રગટ થયાં
હતાંદાનું તરીકે શ્રીયુત નરસિંહરાવ ભોળાનાથ,
શ્રી. નંદાનાથ કપિ, શ્રી. રમણભાઈ નીલકંઠ
વગેરે ભણીતા લેખકોનો લેખ મેળવવાને અમે
બાંધ્યશાળી થયાં છીએ. તેમજ ‘ મહિલા અંક ’
તથા બીજાં આકાશાં કેટલીક વિદુષી સુસારીઓના
લેખ પ્રગટ કર્યાં છે. ‘ બાળ હરેર ’ નામે
સીએને ધણીજ ઉપયોગી એવી લેખમાળા દા.
અમૃતલાલ પટેલે શરૂ કરી છે. દરેક સ્ત્રીને આ
વિષયનું જ્ઞાન હોવાની જરૂર છે. તેથી આ લેખમાળા
બહુ ઉપયોગી થશે એવી આશા છે. આ બધા લેખ
ને અમારા વાંચકોને પસંદ પડ્યા હશે તો જગત્વી
મહેનત સફળ થએલી માનીશું. અમારી માગણી
સ્ત્રીધરીને તરફથી લેખ મોકલવા માટે આ સુવં
લેખકોનાં અમે અત્યંત આભારી છીએ બધિષ્યમાં
પણ તેઓ એ જ પ્રમાણે લખતા રહેશે એવી આશા
રાખીએ છીએ.

દરેક માસિકની વ્યવસ્થાનું કામ અમે
માથે લીધું નથી તે કામ આગ્રહ તંત્રી શ્રીયુત
બાઈ વર્માજી કરે છે. જે કામમાં પત્ની કદાદૃ છે
તે અમે ભણીએ છીએ. પુત્ર મુદારાવ, વિદ્યો
કરાવવાં, હાજીખાના સાથે બધી વ્યવસ્થા
ડરવી એ બધી મહેનત તેઓ જ કરે છે.
તે મારે આ સ્થળે તેમના ખાસ ઉપકાર
માનવો થશે છે. વળી ખાસ લાગણી રાખી ગુજ-
રાતની બેંગેની સેવા અર્થે ચિત્રો કરી અખબાર
ચિત્રકોનાં અમે ખાસ કૃત્તી છીએ. “ ગુણ-
સુંદરી ” ને દર મહિને નિયમિત રીતે પ્રગટ

કરવું એ અમારા મુખ્ય સિદ્ધિતિમોજો એક છે.
તે મારે વરોદરાનું હિંદાણમિત્ર. પ્રેસ જેમાં
આ માસિક છપાય છે, તેણે ઘણી સરવતા કરી
આપી છે. એમની સહાયને લીધેજ માસિક નિય-
મિત રીતે બહાર પાડી શકાયું છે. તે મારે
એમનો પણ આ સ્થળે આભાર માનીએ છીએ.

ગુજરાતની સીએને હાથ કેવા સાહિત્યની
જરૂર છે એ પ્રશ્ન ઉપરઉપરથી જોનારને બહુ સ્પેષો
લાગે છે. એના ઉત્તરમાં દુકામાં કદી શકાય, કે
તેમને જ્ઞાન સાથે ગમ્મત મળે અને તેમનાં મન
કંઈક સંસ્કારી થાય એવા સાહિત્યની અગત્ય છે.
પૂરવું કેવા લેખોને આ સાહિત્યની કોટિમાં મૂકવા
એ નિર્ણય કરવાનો ત્યારે વખત આવે છે ત્યારેજ
ખરી મુશ્કેલી પડે છે. તે બહુ ઉત્તમ પ્રકારના લેખ
આપવા જઈએ છીએ, તો સામાન્ય સીએ તે સગલ
સાકશે કે કેમ એવી શંકા થાય છે. તેમજ તે બહુ
સરળ વિષયનું લખાણ મૂકવા જઈએ છીએ
તો માસિકનું ધોરણ દલકું થઈ જવાનો ભય રહે
છે. સરવતા અને શિખતાની મર્યાદા ક્યાં બાંધવી
એ કામ વ્યવહારમાં ઘણું કઠણ છે તે છતાં એકે
બાબતની મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન ન થાય, એટલે લેખ સારા
આવે અને સરજ વિષયના પણ હોય એવા પ્રયત્ન
અમે કરીએ છીએ.

માસિકમાં પ્રગટ થવા મારે નમોલા લેખ
ઘણા આવે છે. તેનાં લખનારને લેખક તરીકે
બહાર પડવાની દોષ ઘણી હોય છે. પોતાના લેખ
ક્યાં પ્રગટ થશે વગેરે પ્રશ્નો તેઓ વારંવાર
પૂછ્યા કરે છે. જેઓ મહેનત સારા લેખક છે
તેઓનાં ઘણાને લખવાની કુરસદ દોલી નથી
નેમજ ધર્મિત મેળવવાની દરકાર પણ દોલી નથી
કરવું કે તેમને તો ખ્યાતિ મળી ચૂકેલી હોય છે.

“ ગુણસુંદરી ” માં આજ બેંગળાણના લેખકોના
તથા સીએ ધરાવનારાના લેખ પ્રગટ કરવા એવો
અગત્યો આશય બેંગલ છે નાં. તે કોઈપણ લેખક
મારું લખાણ મોકલે તો તે પ્રગટ કરવું એવો જ

અમારો નિયમ છે. પછી બસે તે લેખક પુરૂષ હોય કે સ્ત્રી હોય ડીમી 'ચગરના' હોય અથવા ડીમીવાળા 'હોય-તેની કંઈ દરકત નહિ. પરંતુ અમારી જોખખણાના સારા સારા લેખકોને અમે વારંવાર દબાણ કરીને કઠી સંકીર્ણ એટલે એમના લેખ પ્રમાણમાં વધારે આવે એવું બની શકે ખરું. કેટલાક સારા લેખકો હોય તેમના અસ્તિત્વની અમને ખબર ન હોય એટલે એમની પાસે લેખની 'માગણી થઈ શકે નહિ. તેઓ જો પોતાની મેળે લેખ મોકલી આપશે અને તે સારા હશે તો અમે અવશ્ય લઈશું.

સ્ત્રીલેખકોના સારા લેખ મળે તો અમે વધારે પુરૂષ થઈએ છીએ પરંતુ હાલમાં અથવા આગળ જતાં પણ માત્ર સ્ત્રીઓના લેખ તથા ચિત્રો લેવાં અને પુરૂષોના અસહકાર કરવા એવો અમારો હુદ્દસ નથી. ગુજરાતમાં જેટલા ફળવાયલા પુરૂષો છે તેના દસમાં ભાગની પણ ફળવાયલી સ્ત્રીઓની સંખ્યા નથી. જે થોડી સુશિક્ષિત સન્નારીઓ છે તેમને એટલી બધી દુસ્સહ ન હોય કે તેઓ દર મહીને અમને લેખ મોકલ્યા કરે. એટલે માત્ર સ્ત્રીઓના જ લેખ લેવા એવો નિયમ કરીએ તો ઉચ્ચ પ્રકારનું લખાણ બહુ થોડું આવે અથવા તો વિનિષ્ઠતા ન મળે એટલે હાલની પરિસ્થિતિ હેતુ પુરૂષોના પણ લેખ પ્રગટ કરવા લેઈએ એમ અમે લાગે છે. વળી દરેક સમયે તથા દરેક વિષયમાં સ્ત્રીઓ તથા પુરૂષોએ પોતાના વિચારની આપ-લે કરવી જોઈએ એવી અમારી માન્યતા છે. કેટલાં પણ વ્યક્તિ અથવા વ્યક્તિએ માત્ર પોતાના જ વિચારથી મતૈષ્ય માનવો એ મનનું આકર્ષણાર્થક હેતુવાળું. દરેક બાબતમાં સામાન્ય દૃષ્ટિબિંદુ પણ બહુવું જોઈએ. એટલે સ્ત્રીઓને હવતા પ્રશ્નોમાં પુરૂષોના લેખ પ્રગટ કરવાનું ચાલુ રાખીશું.

દરે અવિધ્યના વર્ષ મઠિ જેવી આરા રાખીએ છીએ કે જે લેખકો માસિકની રાશિઆતથીજ લખતા આવ્યાં છે તેઓ લેખ આપવાનું ચાલુ રાખશે. તેમજ ખીલ નવા લેખકોને અમે લખવાનું ખાસ આમંત્રણ આપીએ છીએ. તેઓ અમને સદાય કરશે એવી આશા છે. " ગુણસુંદરી "ના રિવાજ પ્રમાણે આવતા વર્ષમાં હીવાળા અંક, મહિલા અંક વગેરે જે ત્રણ ખાસ અંકો અમે આપીશું, તેમજ ગુજરાતી માસિકોના માહિત્યમાં તેને જે સ્થાન મળે છે તે સારી રીતે સાચવી રાખવાને પ્રયત્ન અમે દમેશાં કરીશું.

નવન મહિની રાશિઆતમાં થયેલા બાઈ જયા-
શંકર જીવનસામ જોડીના
ભાઈ જયાશંકર મરણની નોંધ લેતાં અમને
જીવણસામ જોડીની ધણી દીવજીરી ઉપજે છે.
અવસાન: જેલો છે માસથી તેઓ
મોંઠા જ રહેતા હતા; ને તે જ
કારણને અમે તે બાઈને મુંબાઈ ડોડીને જવું
પરજી હતું. તે બાઈએ સાહિત્યની ધણી સારી

૨૫. જ. જી. જોડી,

ફેવા કરી છે. આપણા માસિક " ગુણસુંદરી "માં પણ વખત સુધી તેઓ પુસ્તકોની સમાસોગના કરતા હતા. તે ઉપરાંત " ભાવિક "ના ઉપક્રમથી સ્ત્રી ઉપયોગી તેમજ ખીલ લેખો લખતા હતા. બાઈ જોડીને " ગુણસુંદરી " તરફ આત્યંત પ્રીતિ હતી; અને તેના કામ માટે તળિયતની પણ દર-કાર ન કરતા. સ્ત્રીઓને ઉપયોગી થાય એવા સાહિત્યોના બહોળો વિકાસ કરવાના તેઓ ખાસ અભિલાષી હતા. ગુજરાતી સાહિત્યને તેમને અભ્યાસ હોડો હતો. માંદગીને લીધે મુંબાઈ ડોડી ખંદારગમ જવું પરજી હતું, છતાં ત્યાં રહે રહે " ગુણસુંદરી " મઠિ આત્યંત ચિન્તા રાખતા અને જલદી સાલ થઈ તેને માટે ફરી કંઈ કરવાનો હત્યાહ ધરાવતા હતા. એમના અવસાનથી " ગુણસુંદરી "એ એક શુભચિંતક અને રાજ્ય મદાયક ગુમાવ્યો છે. આ ઉપરાંત ગુજરાતી ખીલ માસિકો જેવાં કે " સાહિત્ય ", " સારકા " વિ. માં પણ અચારનવાર તે ખાઈ લખતા હતા 'દિ'દરવાન' ના તથા 'અસહકાર'ના લીધેતરથી અંકમાં પણ તેઓએ લેખ લખ્યા હતા. મુંબાઈના દૈનિક પત્ર

“ મુંબઈ સત્રાચાર ” માં પણ તેમની કેટલીક વાનગી પ્રગટ થઈ છે. સત્તાવીસ વર્ષની નાની વયમાં જે એમણે ગુજરાતી સાહિત્યની સેવા બતાવી છે તે તે ગુજરાતી સાહિત્યમાં યાદ રહેશે. પરમેશ્વર મરુદમના આત્માને શાન્તિ બુદ્ધા.

આખા બ્રિટિશ સામ્રાજ્યની સ્ત્રીઓની કોમ-નવેલ્થ લીગ-સામ્રાજ્ય સ્ત્રીસંઘ નામની એક સમાજની સ્થાપના હમણાં જે સામ્રાજ્ય સ્ત્રીસંઘ. મહીના પર થઈ છે. તેની મેકેટરી મિસ કાલિજન નામની એક ઑસ્ટ્રેલીઅન સત્રારી છે તે સભાને દેવુ એવો છે કે સામ્રાજ્યના જુદા જુદા ભાગનાં સ્ત્રીમંડળોએ એકઠાં મળીને સ્ત્રીઓની સ્થિતિ સુધારવાનો પ્રયત્ન કરવો. આ સમાજી પ્લેટી પરિષદ લંડનમાં વા. ૧૦ મી જુલાઈએ થઈ હતી.

આ પરિષદનું પ્રમુખપદ મીસીસ જિરોમાઈ લેગ્સ નામની સન્નારીને આપવામાં આવ્યું હતું. હવના કાયદામાં સ્ત્રીઓને જે અત્યાચ યજ્ઞો છે તે બાબત ચર્ચા કરવામાં આવી હતી. હિંદુસ્તાન, દક્ષિણ આફ્રિકા, ઑસ્ટ્રેલીયા વગેરે સામ્રાજ્યના જુદા જુદા દેશોમાંથી પ્રતિનિધિઓ ત્યાં ગયા હતા. દક્ષિણ આફ્રિકા, કેનેડા વગેરે દેશોમાંની સ્ત્રીઓની જે હાલ પહોં છે તેને માટે વિરોધ દર્શાવવામાં આવ્યો હતો. તેમજ એ દેશોમાં સ્ત્રીઓને મતાધિકાર આપવો જોઈએ એવો દાવા કરવામાં આવ્યો હતો. પરિષદમાં હિંદનાં પ્રતિનિધિમાં એક મીસીસ સ્કેન હતાં. તેમણે હિંદની સ્ત્રીઓની ચળવળની હાલત કહી સંભળાવી હતી. બીજાં પ્રતિનિધિ આવીયા ભેગમ હતાં જેમણે એવું કહ્યું કે “ હિંદની સ્ત્રીઓની ખરી સ્થિતિ પશ્ચિમના લોકો સમજતા નથી. ૧૫૦૦ વર્ષ પહેલાંની હિંદની સ્ત્રીઓ ઘણી બહાદુર અને શિશિત હતી. ત્યાં ૨૦૦ વર્ષમાં સ્થિતિ બદલાઈ ગઈ છે.

પરિષદનો અધિપ્રાચ એવો ધવો હતો કે નીતિની બાબતમાં સ્ત્રી તેમજ પુરુષ માટે સરખાં પારણ હોવું જોઈએ. તે ઉપરાંત નીચેની બાબતો પર ઠાપ ચલાવવા હતા:—સ્ત્રીઓની આર્થિક સમાનતા, સરખી મજૂરી માટે સરખા પગાર, કાર્ય-કેન્ડની વિશાળતા, પરણેલી સ્ત્રીઓને ધર્મ કરવામાં આવતાં વિખો ફર કરવાં વગેરે.

આપણી લેક્ચરની એમેલીના સત્રાસદ

મિ. જોશી પણ ત્યાં હાજર હતા. તેમણે હિંદની સ્થિતિનું વર્ણન કરતાં એવું કહ્યું હતું કે “ સ્ત્રીઓને જમીનની અંદર ખાણમાં કામ કરતી અટકાવવી જોઈએ. તેમજ પ્રસૂતિને સમયે તેમને કામપર જતી અટકાવવાને કાયદો ઘણી ત્વરાથી અમલમાં મૂકાવો જોઈએ. ” લેડી સ્ટેટરજે જવાબ આપ્યો કે “ હિંદી સરકાર આ કાયદો કરવાને તૈયાર છે. પરંતુ પાર્લામેન્ટમાં તે વધુપ્રતે પસાર થાય તે જ થઈ શકે. ”

આ પરિષદમાં યજ્ઞો કરાવવામાં ખાસ હિંદી સ્ત્રીઓને લખતો તે આ છેલ્લો જ ભાગ છે. મિ. જોશીને હિંદની મજૂર સ્ત્રીઓ માટે કેટલી બધી લાગણી છે તે એ આપણે જાણીએ છીએ. વડી ધારાસભામાં તેમણે થોડાં વખતપર પ્રસૂતાના લાભાર્થે કાયદાનો ખરડો મૂક્યો હતો. હવે ઈંગ્લેન્ડ જઈને પણ એજ સ્ત્રીઓનું હિત સાચવવાનો પ્રયત્ન તેઓ કરે છે. મજૂર સ્ત્રીઓ ખાણમાં કામ કરે છે, તેથી તેમની અને તેમનાં બાળકોની તંદુરસ્તી બગડે છે. કારણ કે ખાણનું વાતાવરણ ઘણું અનાદોષ હોય છે ત્યાં ખુલ્લી હવા પુરતી આવી શકતી નથી. તેથી અંદરની મલિન હવા કામ કરનારનાં શ્વાસમાં ભય છે. મજૂર સ્ત્રીઓનાં બાળકોને સંભાળનાર બીજાં કોઈ હોઈ નથી. તેથી તેમને તેઓ ખાણમાં સાથે લઈ જાય છે. આથી બાળકોના શરીરને હાનિ થાય છે. વળી પ્રસૂતિ પહેલાં અને પછી તરત સખત મજૂરી કરવાથી સ્ત્રીઓની તંદુરસ્તીને નુકસાન થાય એ વાત જાણીની છે. તેથી તેવે વખતે કામપર જતી પણ તેમને અટકાવવી જોઈએ. એ બાબતની ચર્ચા અમે એક વખત કરેલી છે એટલે વધારે કરવાની જરૂર નથી.

પશ્ચિમના દેશોની સ્ત્રીઓ પોતાની સ્થિતિ સુધારવા માટે કેવા અનેકવિધ પ્રયત્ન કરે છે તે આપણે આ પરિષદ પરથી જોઈ શકીએ છીએ. સ્ત્રીઓનાં આવાં મંડળ તે ત્યાં અસંખ્ય છે, અને તેની અનેક પરિવર્તો અને સમાજો થાય છે. ત્યાં ફળવણી સ્ત્રીઓની સંખ્યા ઘણી છે. એટલે તેમને પુરોષોની મદદની જરૂર પડતી નથી. સ્ત્રીઓ પોતે પોતાની જવાબદારી સમજે, અને કામ હાથમાં લે, એટલે પ્રગતિ જલ્દી થાય એમાં કંઈ અત્યાચ નથી. એ બધાં કામ કરનારી સ્ત્રીઓમાંની યજ્ઞી પત્નીની હોય છે. તેઓ પોતાના પરત્યા બાળકોની સંભાળ પણ લે છે. બંદરકામને લીધે પરતરે બેઠર-કાર રહેલી નથી વળી પુંવારી સ્ત્રીઓ બીજા પાંખા

કમાવો મટિ કરે છે. આવા કામની સાથે તેઓ દેશનું કાર્ય કરે છે. એક સામગ્રી ઘણી પ્રવૃત્તિઓ કરે છે, અને તે બધીને સફળતાથી પાર લવાય છે. આ ઉપરથી આપણે એ દાખલો લેવાને છે કે સ્ત્રીઓ પોતાના ગૃહકાર્ય ઉપરાંત બહારજીવનમાં ભાગ લઈ શકે છે.

આ રાજ્યના મહિસુર પાટનગરમાં રાજ્યખર્ચ એક વિધવાશ્રમ ચાલતું હતું. મહિસુર રાજ્યમાં એ સંસ્થામાં મોટી વયની સ્ત્રી સંસ્થાઓ સ્ત્રીઓને કેળવણી આપી માટે અબુકરણીય શાંત્ય તથા તેમને અસુક યોજનાના હુન્નર ઉદ્યોગનું શિક્ષણ આપી શકાય તે માટે નીચે પ્રમાણે ફેરફાર કરવામાં આવ્યા છે:

(૧) દરેક કેમની સ્ત્રી સધવા કે વિધવા તે આશ્રમમાં દાખલ થઈ શકે.

(૨) વસતિ ગૃહમાં ૩૦ સ્ત્રીઓને મહત્ત્વ રાખવાની યોજના કરવી. બીજા બ્લોકને પેસા આપીને રહી શકશે.

(૩) હુન્નર ઉદ્યોગના વર્ગોમાં શહેરમાં રહેનારી સ્ત્રીઓ પણ શિક્ષણ મળે દાખલ થઈ શકશે.

(૪) શિક્ષણને માટે નીચે પ્રમાણે સંગવટ કરવી:-

(ક) શિક્ષક માટેની કેળવણી ત્યાં ચાલતી મહારાણી હાઇસ્કૂલમાં જ આપવી. (ખ) દાયણનું કામ-ત્યાંના સ્ત્રીઓ માટેના દવાખાનામાં શીખવવું. (ગ) નર્સિંગ-તે પણ ત્યાંના જુદા જુદા દવાખાનાઓમાં શીખવવું. (ઘ) નેતર વાંસનું કામ-મહારાણી હાઇસ્કૂલમાં જ શીખવવું. (ચ) શિવલુકામ-વિધવાશ્રમના વસતિગૃહમાં શીખવવું. (છ) ચૂંચણ કામ-પણ વસતિગૃહમાં જ. (જ) વણાટ કામ-પણ ત્યાં જ.

આ ઉપર જણાવેલ વસતિગૃહ ખાસ મહિસુરની પ્રજાને મળે છે. પણ જો અન્ય પ્રજાને મળે સંગવટ કરી શકાય એમ હોય તો તેમની પાસેથી પેસા લઈને તેમને પણ દાખલ કરવામાં આવે છે. દાખલ થતી વખતે સામાન્ય રીતે ૨૦ વર્ષની ઉંમર સુધીની સ્ત્રીઓને લેવામાં આવે છે, પણ ૨૫ વર્ષની ઉંમર સુધીની સ્ત્રીઓને પણ લેવામાં આવે છે ખરી.

દમણના તે રાજ્યમાં નીચે બતાવેલા ઉદ્યોગો શીખવવા માટે, વર્ગો કાઢ-

મહિસુરમાં ગૃહ-વામાં આવે તો સરકારે ઉદ્યોગને ઉત્તેજન. ગ્રાન્ટ આપવી એવો કસબ પસાર થયો છે. ઉપરાંત તેવા વર્ગોમાં તેંપાર થયેલા માલને વેચાણ માટે

સરકારી સંસ્થાઓમાં મુકવા દેવા (દાખલા તરીકે મ્યુઝીઅમમાં) એમ મંતવર થયું છે.

(ક) નેતર, વાંસનું કામ (ખ) શીવલુકામ; (ગ) વાટ, નાકાં, રમાલ, શીખન વગેરે (ઘ) ચૂંચણ કામ (ચ) દેશમી હોસને લગતું કામ; (છ) લેસ, દોળારત વગેરેનું કામ; (જ) સાદલી, ઊભરી વગેરેનું કામ.

આ સિવાય રાજ્યે એવો પણ નિર્ણય કર્યો છે કે, છુટક કાર્યકર્તાઓને પેસાની મદદ આપવાને બદલે કોઈ સંસ્થા માફત તે આપવી સરકારે અમુક ગામોમાં આવા વર્ગો કાઢવા અને તેમાં નિમ્ણાત શિક્ષકોને પગાર તથા શિખાઉ વિદ્યાર્થીઓથી થતા નુકસાન જેટલી મદદ સરકારે આપવી અને આવા વર્ગો કાઢવાનો પ્રચાર કરવા અને ઉત્તેજન મળે અમલદારો પર ફરજ નોંખવી.

ઉપર પ્રમાણેના હેવાલ વાંચી અમને ધણે જાનદ થયો. મોટી ઉંમરની સ્ત્રીઓને કેળવણી આપવાની કેટલી જરૂર છે તે આપણે સર્વે જાણીએ છીએ. હવે તો બધે કેમણે આવા છુટક આશ્રમોને વર્ગો કાઢવામાં આવે છે પણ રાજ્ય તરફથી, ને તે પણ એક દેશી રાજ્ય તરફથી, આવો આશ્રમ ઉઘાડવાનો છે તે વાંચી અમને અત્યંત આનંદ થયો.

સાધારણ રીતે બધાં રાજ્યો એમ માને છે જાણવા વાંચવા જેટલી કેળવણી આપવી તથા નાન છાત્રાઓની નિરાશો ઉઘાડવી તેમાં એમની ફરજ પૂરી થાય છે. પણ મોટી ઉંમરની સ્ત્રી ધારો કમતાએ વિધવા થાય ને કમાવા ખાતર શોખ ખાતર શીખવવું મન થાય-અથવા તો મોટી ઉંમરની સધવાને શીખવાની જરૂર પડે તો, કયું ભય ? બીજી દાસની હિંદુસ્તાનની આર્થિક સ્થિતિ પ્રમાણે યહી સ્ત્રીઓને કમાવાની ઈચ્છા થાય છે. તે આવી ભતના હુન્નર ઉદ્યોગ શીખવવાના વર્ગો ઉઘાડવાં હોય તો તેઓ પોતાની વૃત્તિ પ્રમાણે કોઈ હુન્નર ઉદ્યોગ શીખીને કમાઈ શકે.

વડોદરા રાજ્યમાં પણ આવી એક સંસ્થા આવે છે. મુબાઈમાં પણ વનિતાવિશ્રમ ને સેવા સદનમાં આવા યોગ્ય વર્ગો છે. આ ને આંખી ભતની બીજા જે જે સંસ્થાઓ ચાલતી હોય તેઓને અમારી વિનંતિ છે કે અમને તેઓનો વાર્ષિક હેવાલ મોકલવો. અમે તેની દૃઢ નોંધ લઈશું. તેથી તેવી સંસ્થાઓને પણ ફાયદો થાય ને બહાર લોકોને પણ એવી સંસ્થાઓ મળે માહિતી મળે. તથા વધારે સ્ત્રીઓ તેવી સંસ્થાઓને લાભ લઈ શકે.

• ગુણસુંદરીઓની શોભા શામાં છે ?

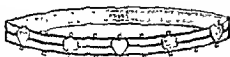
સોના ચાંદી તથા ઝવેરાતના દાગીનાના
પ્રખ્યાત વેપારી

સોની
નરોત્તમદાસ
ભાઉ
ઝવેરી.

ક્રમાંક—
શેખ મેમન સીટ,
મુંબઈ.

ટે. નં.
૨૦૫૧૫

ખીન દુકાન—
મુતાર ચાલો,
મુંબઈ.

■ બહારગામના ઓર્ડરો પર પુરતી ફેબરેખ રાખવામાં આવે છે.

પોસ્ટાલ-ચિલાપુરામાં હિદાયતમિત્ર સ્ત્રીમ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં અંબાલાલ વિઠ્ઠલભાઈ ઠક્કરે
નિરૂપણ આચાર્ય દ્વારા મળે બાપી તેજ રથને પ્રસિદ્ધ કર્યું. વા. ૩૧-૫-૧૯૨૫.

ગુણા સુંદર

અને
સ્ત્રીહિતોપદેશ

જે મર હસાયે પારજી, તે જગત પર શાસન કરે.

ચિત્રકાર: શ્રીમાન પ્રદ્યોત્તમ

કવિ: શ્રી. ઉર્મિલા ગ્રહેતા, બી. એ.

શ્રી. અપાર્ણા ગ્રહેતા, બી. એ.

આપાદય: જીવાતા મેન્યન, સોનલક્ષ્મી રોડ, મુંબાઈ. ૪.